

Acerca de este libro

Esta es una copia digital de un libro que, durante generaciones, se ha conservado en las estanterías de una biblioteca, hasta que Google ha decidido escanearlo como parte de un proyecto que pretende que sea posible descubrir en línea libros de todo el mundo.

Ha sobrevivido tantos años como para que los derechos de autor hayan expirado y el libro pase a ser de dominio público. El que un libro sea de dominio público significa que nunca ha estado protegido por derechos de autor, o bien que el período legal de estos derechos ya ha expirado. Es posible que una misma obra sea de dominio público en unos países y, sin embargo, no lo sea en otros. Los libros de dominio público son nuestras puertas hacia el pasado, suponen un patrimonio histórico, cultural y de conocimientos que, a menudo, resulta difícil de descubrir.

Todas las anotaciones, marcas y otras señales en los márgenes que estén presentes en el volumen original aparecerán también en este archivo como testimonio del largo viaje que el libro ha recorrido desde el editor hasta la biblioteca y, finalmente, hasta usted.

Normas de uso

Google se enorgullece de poder colaborar con distintas bibliotecas para digitalizar los materiales de dominio público a fin de hacerlos accesibles a todo el mundo. Los libros de dominio público son patrimonio de todos, nosotros somos sus humildes guardianes. No obstante, se trata de un trabajo caro. Por este motivo, y para poder ofrecer este recurso, hemos tomado medidas para evitar que se produzca un abuso por parte de terceros con fines comerciales, y hemos incluido restricciones técnicas sobre las solicitudes automatizadas.

Asimismo, le pedimos que:

- + *Haga un uso exclusivamente no comercial de estos archivos* Hemos diseñado la Búsqueda de libros de Google para el uso de particulares; como tal, le pedimos que utilice estos archivos con fines personales, y no comerciales.
- + *No envíe solicitudes automatizadas* Por favor, no envíe solicitudes automatizadas de ningún tipo al sistema de Google. Si está llevando a cabo una investigación sobre traducción automática, reconocimiento óptico de caracteres u otros campos para los que resulte útil disfrutar de acceso a una gran cantidad de texto, por favor, envíenos un mensaje. Fomentamos el uso de materiales de dominio público con estos propósitos y seguro que podremos ayudarle.
- + *Conserve la atribución* La filigrana de Google que verá en todos los archivos es fundamental para informar a los usuarios sobre este proyecto y ayudarles a encontrar materiales adicionales en la Búsqueda de libros de Google. Por favor, no la elimine.
- + *Manténgase siempre dentro de la legalidad* Sea cual sea el uso que haga de estos materiales, recuerde que es responsable de asegurarse de que todo lo que hace es legal. No dé por sentado que, por el hecho de que una obra se considere de dominio público para los usuarios de los Estados Unidos, lo será también para los usuarios de otros países. La legislación sobre derechos de autor varía de un país a otro, y no podemos facilitar información sobre si está permitido un uso específico de algún libro. Por favor, no suponga que la aparición de un libro en nuestro programa significa que se puede utilizar de igual manera en todo el mundo. La responsabilidad ante la infracción de los derechos de autor puede ser muy grave.

Acerca de la Búsqueda de libros de Google

El objetivo de Google consiste en organizar información procedente de todo el mundo y hacerla accesible y útil de forma universal. El programa de Búsqueda de libros de Google ayuda a los lectores a descubrir los libros de todo el mundo a la vez que ayuda a autores y editores a llegar a nuevas audiencias. Podrá realizar búsquedas en el texto completo de este libro en la web, en la página <http://books.google.com>

CONTROVERSIÆ DE IVSTITIA ET IVRE,

A T Q V E

DE CONTRACTIBVS

& Commercijs humanis, licitis ac illicitis,

IN DISPUTATIONEM QVAM HABET D. THOMAS
Secunda Sectione, Secundæ partis suæ Summæ Theologicæ;

IN DVOS TOMOS DISTRIBVTÆ.

In quibus quid æquum, vel iniquum sit, & qua ratione ad æquitatem, & iustitiam reducendum, in omnibus negotijs, & actionibus, tam publicis, quam priuatis, tam Ecclesiasticis, quam secularibus, tam capitalibus, quam ciuilibus; Et in omnibus vniuersorum hominum contractibus copiose explicatur.

ET QVOT QVOT IN HIS MATERIIS CASVVM CONSCIENTIÆ
accidere possunt, doctissime Deciduntur.

Ex sacris literis, Summorum Pontificum, & Sacrorum Conciliorum sanctionibus, vtriusque Iuris, & Ciuilis, & Canonici, ac priuatis cuiusque Regni legibus, & statutis, Sanctorum Patrum testimonijs, & omnium fere Theologorum, ac Canonistarum, tam veterum, quam recentiorum, quorum studia huic argumento vtilia esse potuerunt, sententijs, & doctrinis.

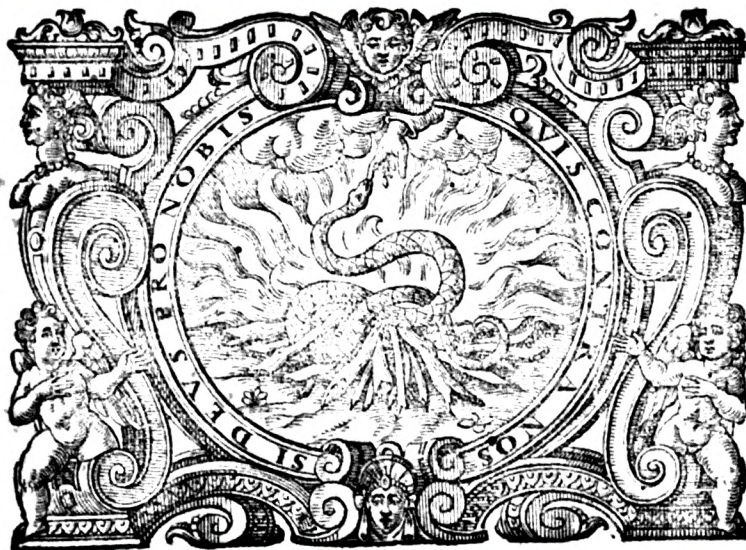
Quæ omnes ad hanc vsque diem proponuntur, expenduntur, & confutatis confutandis, accuratissime resoluuntur.

Tomus Primus.

AVCTORE FR. MICHAELE BARTHOLOMEO SALON VALENTINO
Eremita Augustiniano, ingenuarum artium, ac Sacræ Theologiæ Doctore: & in
florentissima Valentinarum Academia publico interprete.

Cum triplici Indice, vno Questionum, & Articulorum; altero locorum Sacræ Scripturæ; tertio Rerum, & Verborum
notatu dignarum summa diligentia alfabetico ordine concinne digesto.

Illustrissimo, ac Reuerendissimo Dom. D. Cardinali FARNESIO dicatus.

Majoris
Collegij & I.

Bibliotheca
Praga ad S. Clem.

Hieronimus

Actornus.

VENETIIS, MDCVIII.

Apud Baretium Baretium Bibliopolam ad signum Beatæ Mariæ Virginis

Cum Privilegijs, & Licentia Superiorum.

ILLVSTRISSIMO,
 AC REVERENDISSIMO D.
 D. ODOARDO FARNESIO
 S. R. E. CARDINALI AMPLISSIMO.

VÆ ternarium numerum sortiuntur perfecta esse, & quod trifariam dicitur, id omni ex parte perfectum censendum docebat Pythagorica schola, vel propterea quia in ternione inuenitur ratio Principij, medij, & Finis, vel quia quod à natura perfectionem sensim acquirit, primò incipit, deindè progreditur, postremò terminatur, vel quia videbant Gentes leges naturæ sequentes in re diuina facienda tria adhibere solitas; Chaldæi enim, & Æthiopes Deum venerabantur Thure Auro, Myrra; Greci Igne, Hostia, Ara; Plerique alij Thure, Igne, & Precatione, Quò spectat illud ex Theocrito in Pharmaceutria, *Ter libo, terque pronuncio mystica verba*, & illud, *numero. Deus impari gaudet*; Ex hisposita nihil esse præter omnia & omnino, triaque esse omnia, & ter omninò conclusit Aristotiles in suis de Cœlo libris, tria esse simplicium motuum genera à medio ad medium, & circa medium ibidem statuit, Tres item corporum partes elementa, & quæ similium, ac dissimilium partium, Triaq; rerum physicarum principia materiam formam atq; priuationem, Tria argumentorum capita, Dialecticum Cauillosum, ac Demonstratiuum alibi docuit. Sed quid de Platone dicam? Nonne asseruit sæpissimè tres legum fuisse latores Iouem Appollinem, Mineruam, totidem ministros Licurgum, Solonem, Minoem? & Platonici tres Animas locis disclusas Intelligentem in capite, Iram in Præcordijs, Cupiditatem subter præcordia nonne locarunt? Vnde postea factum fuit, vt ternioni numero primas scientiæ omnes, artesque certatim concesso; Arithmetica enim tres numerorum formulas præcipit Digitum, Articulum, Mixtum, necnon linearem planum solidum; Geometria tribus nititur, Definitionibus, Petitionibus, Effatis; Tribus etiam vitur mensuræ generibus Euthymetrico, quod solam longitudinem metitur, Embdometrico, quod Areas, & latitudinem dimetitur, Stercometrico ad solidi mensuram; Musica tres concentus obseruat maximè, Diapente, Diatesseron, Diapaton; Medici quoque ternum numerum celebrant, dum tria colunt membra primaria Cerebrum, Cor, & Iecur;

Tria genera febrium in Spiritibus, in Humoribus, in Continentibus; De-
 num (ne pluribus sim modestus) Historici hanc ipsam numerum laudibus
 efferunt, quum tria tributorum genera decernunt Ferri, Argenti, Auri.
 Hæc quum ita sint (Illustrissime & Reuerendissime Præsul) Duos Thesauros
 Alterum verborum Marij Niz zolij, Alterum gestorum Fratrum Mino-
 rum tibi nuncupasse desiderio meo hæud satisfactum putabam; videbat
 enim mihi Ferri, & Argenti tributa soluisse, & proinde perfectionem affe-
 ctans, eamq; in ternione consistere intelligens, Controuersias de Iustitia
 & Iure, Itemquæ de Contractibus Eruditissimi Patris Fratris Michaelis Bar-
 tholomei Salon Valentini Eremitæ Augustiniani ingenuarum Artium, &
 Sacræ Theologiæ Doctoris in florentissima Valentinorum Academia pu-
 blici Interpretis in hac Veneta, & vltima editione Summarijs auctas, &
 quam diligentissimè correctas à R. P. Magistro Augustino Brithinensi Ve-
 neto Regente in Monasterio D. Stephani Venetiarum eiusdem ordinis tri-
 butum verè Aureum postremò pendendum duxi. Eloquentiæ tuæ Niz-
 zolius, Pietati tuæ Chronicæ nuncupatæ fuerunt; Controuersia autem hæ
 nostræ Iustitiæ, atq; Prudentiæ nuncupantur. Patritium Romanum alte-
 rius Romani decebat protegere Phrases; Prælati ecclesiastici erat fouere Pro-
 fusores pro Christo cum sanguine vitæ, Principem, Quæ ad Iustitiam per-
 tinent Decisiones Patronum habere debebant, Quare Tibi Patritio Ro-
 mano eloquentiam, & eloquentes, Tibi Antifitii Catholico Pietatem, Piosq;
 Tibi Principi Summo Iustitiam; Iustosq; acceptos semper fuisse contestor.
 Munus Prælati est docere, & operari, quare doctè dicenti, quæ ad dicendum
 spectant dicata, Pie operanti, quæ ab alijs gesta sunt, proposita fuerunt, nunc
 tandem iustè imperanti, ac dominanti, quæ doctores insignes de iure scri-
 pserunt, offeruntur. Reliquum iam nunc est (Illustrissime, & Reueren-
 dissimè Princeps) vt Baretium agnoscas prorsus vbiquè tuum. Quæ enim
 potest, ea hilari fronte, & hilariori animo affert offert donat, maiora, altio-
 ra, digniora quoniam dare non potest, superne dari perorat peroptat, &
 danda quamprimum credit ac sperat. Vale, & Baretij incomparabilem
 obseruantiam non perfectè depictam, sed vix adumbratam, necnon deli-
 neatam oblati paginis certo scias. Venetijs Nonis Octobris 1608.

Illustrissima, & Reuerendissima D. T.

Humillimus, & addictissimus seruus

Baretius Baretius.

BARETIUS BARETIUS

BIBLIOPOLA

LECTORI STUDIOSO S. D.

VOTIES (studiose Lector) praclara illa, ac florecentis Religionis Eremitarum Sancti Augustini primordia, & incrementa ante oculos propono, quoties vitam, mores, pietatem, fidei Religionisq; ardorem, & amplitudinem tantorum Patrum serio perpendo, quoties innumeros, eosque grauissimos, nec non doctissimos tum Pralatos, tum Doctores in memoriam reuoco, toties Eremitarum ordinem nulli statuo fore secundum; quod etiam omnes aequi rerum iudices, & veri aestimatores confirmare non moleste ferunt: & sanè bone Deus, quam semper floruit? quam splenduit? quam amplificauit fines suos? Quam denique orbi uniuerso admirationi fuit? Qua in fratribus deuotio, modestia, disciplina, morigeratio, & mentis in Caelum iugis eleuatio? Quis in Patribus Zelus? Qua Prudentia, Charitas, Maiestas? Quae in magistris sapientia? Quae denique in omnibus sinceritas, simplicitas, & uirga legis sedula obseruantia? Hic iugis fuit illius status, hac facies, hoc incrementum. Et si omnia, quibus aut orta est, aut floruit talis Religio aurea, & beata secula dici possunt, profectò cur proximè elapsam beatissimum existimare nolemus? In eo enim Patres eius ordinis Indos adiere, sanguinem fuderunt pro Christo, ipsius doctrinam pradicarunt, Persarum magni Regis beneuolentiam captarunt, eundemque Principibus Christianis, & (quod maximum est) Catholicae ecclesiae amicum reddiderunt, demum quascunque sol radijs regiones illustrat, eas ipsi Idololatriæ, Hæreseosque tenebris profligatis ardore charitatis incenderunt, splendore sapientiae illuminarunt. At hætenus sub sole praclare facta sub Cælo per doctè dicta tenebris obuolui, silentio obtegi, qua iniuria, aut incuria nescio, summopere dolendum est; ego, quod à teneris (ut aiunt) unguiculis sanctitatem doctam, & sanctam doctrinam pradieti ordinis colui, atque suspexi, consulendum, & succurrendum illi pro meis uiribus existimaui; Cogitanti autem, uel potius lupum auribus tenenti mihi occurrit R. P. Magister Fr. Augustinus Brithinensis Venetus in Monasterio Sancti Stefani Regens, & Moderator studiorum, quem hac de re iam pridem consulere decreueram; is post multa eaque proluxa colloquia, ita consuluit; Nostraò Baret interest perquirere aut gesta, aut scripta nostratum Patrum, tua illamet typis imprimere, praloq; tradere, atq; ita omnes cognoscemur nostro persuncti munere fuisse: Optimè consultum dixi, quare age, rumpe moras, & si qua in Bibliotheca tua tibi sunt ad rem opera, dato, imprimantur. Aly dedisti Ambrosium Calep. Eremitanum, alij Luyssium

Legionensem in Cantica, alij data sunt Alphonsi Toletani quaestiones de anima; Alij R. P. Magistri Fratris Petri de Valderama Conciones Quadragesimales, & de Sanctis, quae nunc prae lo prae amuntur, Sicuti, & mihi Declarationes septem Psalmorum poenitentialium Reuer. P. F. Petri de Vega à Reuer. Patre celeberrimo Concionatore F. Aegidio Gottardo Ariminensi translata: tu etiam si quae mihi dederis impressa curabo diligentissimè; Amplexus est Pater, & me, & promptitudinem voluntatis meae, statimq; duos tomos R. P. Magistri Michaelis Bartholomei Salon de Iust. & Iur. alterum, & alterum de Contractibus cudendos tradidit summarijs auctos, & summo studio correctos; Hos nulla sumptus, laboris, & incommodi habita ratione, ut imprimerem quamprimum, quae sudabant sub prae lo subtractis, supposui, & pulchriori facie Italica luce perfrui studui, qui turpiori Hispano duntaxat crepusculo fruebantur, ita ut si pauci, & minus accuratè cusi haecenus à finibus nostris abfuerint summopere desiderati, imposterum, & multi, & accuratissimè aucti, atq; correcti coemi possint. Tua nunc interest, Amice Lector, tanto viro ditare Bibliothecam, & tanta doctrina animum exornare, siue enim speculatiua siue practica Theologia incumbas, siue Ciuili siue Canonico iuri studeas, Michaelem nostrum doctissimum apprimè utilem tibi futurum certo scias. Quocirca quanti propensum animum in te meum, impensamq; cum pecunia diligentiam facias, experientia, hoc est, emptione horum librorum declarato; Quod si (ut spero) feceris, Quintum Volumen Elos Sanctorum R. D. Alphonsi Villegas, cui titulus est, Fructus Sanctorum, quorum exempla ex sacra Scriptura, ex sacris Doctoribus, & historicis fide dignis in capita redacta, continet, ante diem Festum Natiuitatis Domini expectato; opus sanè Concionatoribus, & Confessarijs, nec non curam Animarum habentibus per quam utile, & necessarium. Vale, & Baretium aequè tibi ac sibi vigilare atque sudare credas.

PROOEMIUM AVTHORIS

Ad studiosum Lectorem.

*P*rimum hoc opus in lucem mittere (Lector optime) decreui, id solum mihi initio agendum esse existimabam, ut quid laboris, & operæ in eo collocaßem; & quam tibi utilitatem hi Commentarij in disputationem D. Thom. de iustitia essent allaturi, explicarem: ut ea velut in tabella quadam depicta, & tibi proposita alacrius, & confidentius eos volueres, ac perlegeres. Cogor tamen temporum iniuria (quamvis ne id quidem silentio præteream) prius, & copiosius rationem reddere eorum, quæ nonnulli etsi optimo, (ut existimo) animo, sed incognita profectò causa, & inaudita, (ut dicunt) parte mihi in hoc Opere vitio vertenda esse iudicarunt, & ad suscepti operis de-

fensionem hoc convertere Proœmium: cum mihi evenire videam, quod D. Hierony. in Prefatione libelli de Interpretationibus nominum Hebraicorum refert sibi accidisse, his verbis. Id quod Terentio accidit, sustineo, qui comædiarum prologos in sui defensionem scenis dabat: urgebat enim eum Lucius Laninius nostro Lucio similis, & quasi publici avarij furem Poetam calumniabatur: hoc idem passus est ab æmulis, & Mantuanus vates, ut cum quosdam versus Homeri transtulisset ad verbum, compilator veterum diceretur: quibus ille respondit, magnarum virium esse Herculi clavam extorquere de manu: sed & Tullius, qui in arce eloquentiæ Romanæ stetit, rex Oratorum, & Latinæ lingua illustrator repetendarum accusatur à Græcis: non mirum ergo si contra me parvum homunculum immundi sues grunniant, & pedibus margaritas conculcent, cum adversus doctissimos viros, & qui gloria invidiâ superare debuerant lior exarserit: Hæc ille. De eodem crimine, & ego à nonnullis accusor. Damnant enim primum, quod eam susceperim Theologiæ partem his Commentarijs explicandam, quam tot, & tam insignes Theologi, ac Iuris Canonici periti, & Veteres, & recentiores varijs operibus, & lucubrationibus editis illustrarunt. Extant si quidem ex Theologis D. Tho. Scotus, Paludanus, Ioannes Maioris, D. Antoninus, Sylvester, Conradus, Caietanus, Medina Complutensis, et multi alij, ex Iurisperitis Innocentius, Decius, Panormitanus, Hostiensis, Archidiaconus, Ioannes Andreas, Turremcremata, Didacus Couarruias, & alij innumeri, à quibus de Iustitia, & singulis eius partibus, & officijs varijs locis suorum operum copiosè est disputatum. Et quorum sententiæ placita, & argumenta, quibus singuli nituntur à gravissimis viris, & de omnibus studiosis benemeritis Magistro Dominico Soto, & Doctore Martino Azpilqueta alijsque recentioribus sunt diligenter collecta, eruditè inter se comparata, diligentissimo examine ponderata, et iustissimo perpensa equilibrio: propter quod hos nunc edere Commentarios nihil aliud profectò sit, quam vel illorum paginis hic transcribere, vel inverso tantum ordine permutare, ut multis, & non infimi nominis Doctoribus, qui hanc de Iustitia disputationem suis auditoribus explicare sunt aggressi, novimus accidisse. Non me latuit simul, atque institui eandem disputationem in hoc Gymnasio Valentino meis proponere auditoribus, simile mihi eventurum aliquos iudicasse. Sed respondebam tacitus, quod in veteri est proverbio. Exitus acta probat. Modò autem quando iam, quæ intra priores huius scholæ parietes à me enarrata sunt alijs impertiri decreui, apertius, & copiosius hanc instituti reprehensionem diluendam esse iudicavi. Primum igitur, quod hoc idem argumentum ab alijs gravissimis Doctoribus sit pertractum, non me debuit deterrere, cum nulla ferè sit disciplina, cuius omnes, vel pleræque disputationes non sint à varijs Authoribus prioribus sæculis discussæ, nec propterea qui illos sunt sequuti in eisdem rursum explicandis suum ingenium exercere, & cum præcedentium Studijs suas cogitationes, & labores coniungere inutile indicarunt. Nunquid (ut verbis D. Hieron. in prefatione Commentarij epistolæ ad Ephesios utar:) aut Tertullianus B. Mar. Cyprianum, aut Cyprianus Lactantium, aut Lactantius Hilarium à scribendo deterruit? stamina, & fila, ut idè ait, nonnunquam ponunt priores, ut posteri vestem inde conficiant. Et D. Aug. 1. de Trin. c. 3. vtile, inquit, est plures libros à pluribus diverso stylo etiam de eisdem questionibus fieri, ut ad plurimos res ipsa perveniat: ad alios quidem sic, ad alios autem sic. Porro, ut missos faciam veteres, quorum scriptis alia à recentioribus adiungi non reprehendunt, hos recentiores, quos adeò, & meritò commendant, quia; omnia videntur iam in unum coacervasse, multa & gravissima, quæ huc pertinent prætermisisse, alia non ita abundè, & sufficienter, ut oportebat pertractasse, alia non minus obscura, & ambigua, quàm antea essent, reliquisse, in alijs denique satis improbables, & ut liberè verum dicam, falsas sententias sequutos esse, qui hos nostros Commentarios attentè perlegerit, sæpius apertissimè deprehendet. Ac ne temerè, vel arroganter hæc asserere, & gravissimis Doctoribus, quibus omnes plurimum debemus, detrabere alicui videar, nonnulla hic subiiciam exempla, quæ testor cælestem iudicem, (cui perspecta sunt uniuersa hominum consilia) me dolentem referre, & non eo animo, ut alicuius nomen, aut dignitatem ledam, cum omnes, ut par est, observem, suspiciam, revere arq; plurimum, tam veteres, ut primos duces, & antesignanos, qui posteris omnibus viam præmonstrarunt, quàm recentiores, quorum studijs, & vigilijs, qui nunc in scholis versamur, ditiores redditi sumus, & quorum omnium laboribus me in hoc opere sum esse ingenuè profiteor: sed ut perspicuum fiat, neque ita esse omnia à recentioribus explicata, quin multa desiderentur, multa maiori expositione, alia iusta animadversione indigeant. Quæ enim de redditibus Ecclesiasticis Author operis de Iure, & Iustitia (qui potissimè mihi obijcitur) habet, si peritus Theologus, & qui aliorum studia consuluerit, attentè legat, quot deprehendet illi argumente deesse, quot tam in sententia, quàm sequitur, quàm in rationibus, quibus vititur emendanda. Si ad questionem gravissimam de Monte Pietatis oculos convertamus, quàm longè eiusdem authoris, & Caietani, quem sequitur opinio à veritate distat, ne dicam ab Ecclesiæ statutis. Si quæ in testamentis fidelium, iuxta legem Dei, & conscientiam observanda sunt ab his inquiras, quàm pauca, & obscura proponunt. Si quæ ad leges Civiles pertinent, & Principum, ac Magistratuum mandata, ex quibus innumere controuersiæ, quæ passim in contractibus & commercijs humanis oriri solent, & qua-

rum cognitio salutis animarum aded est necessaria, sunt diluendæ, respicias, docent quidem & optime cum D. Thoma obligare illas in conscientia, at quando sub mortali, quando sub veniali tantum, in quibus eminentibus suam vim retineant, in quibus verò cesset earum obligatio, in quo potissime huiusmodi controuersiarum status consistit, & quod ut difficilius, & magis necessarium potissime explicare oportebat, prætereunt omnino. Quæ ad exactiorem, & solutionem veltigalium faciunt aded succinctè, & obscurè persequuntur, ut non modò parum exercitatis, verum etiam & peritissimis Theologis nisi aliunde huius controuersia intelligentiam sibi comparent, nulli ferè sunt vsui ad admonendum vulgus imperitum. Qua ratione præcepta primæ tabulæ ad ius naturale pertineant, in quo veteres Theologi aded laborarunt, quomodo Principi, qui verè Princeps non est, sed tyrannus, vel tyrannicè intrusus obediendum sit, vel resistendum, qua compensatio fieri debeat, quando relicto digno eligitur indignus, vel is, qui tantum dignus est excluso digniori, quando restitutio, & cum iactura proprii status, ac facultatum fieri debeat, quid agendum gubernatoribus populi si tyrannus, vel sicarij innocentem aliquem postulent occidendum, aliter omnia ferro, & flammis vastaturi, hæc & similia quam imperfectè nonnunquam falsò multi ex recentioribus explicant. Quæ à reis, vel testibus dum in proprijs, vel alienis causis in iudicium vocantur sunt exponenda iudicibus, in quibus Theologum passim fideles consulunt, & quam vim in capitalibus negocijs indicia, infamia, semiplena probatio, & similia habeant, ut iudex iustò, & Christianè procedat, qui ea tantum nouerit, vel amplectetur, quæ ab istis recentioribus docentur, errare illum, & cum graui sui ipsius, vel proximorum damno frequenter oportebit. Quæ ad famam restitutionem faciunt, maximè quando verum alicuius crimens, sed latens, & occultum siue in iudicio, siue extra iudicium in priuatis colloctionibus euulgatum est, conati quidem sunt recentiores explicare; at viam, qua id perfectè fiat, & quam qui fratrem suum infamauit sequutus damnatum, quod intulit omnino reficiat, & sinistram opinionem, quam in animis eorum, qui audierunt sua detractio generauit, omnino tollat, quam nos ex sacris litteris in hoc Opere indicamus firmissimis suffultam rationibus, recentiores non docent. Missa faciam alia innumera exempla, quæ ex disputationibus de homicidio, furto, vsuris, cambijs, censibus, symonia, & similibus contractibus, nec minus ex his, quæ de Decimis, & oblationibus, de voto & iuramento, & multis alijs, quas in his Commentarijs persequimur petita, facile possem afferre. Sed sat sit, quæ proposuimus attigisse, ut apertè constet, nec eos, qui ante me scripserunt (licet eruditè, et quibus pares gratias nunquam valebimus referre) omnia explicasse, nec me in edendis his Commentarijs vano, & parùm fructuoso labore, sed studiosis omnibus vtilissimo tempus consumpsisse, meq; verè affirmare hic posse, quod eruditissimus vir Conradus in Proæmio sui operis de contractibus eandem reprehensionem, quam ego patior, veritus, dixit. Nec ita ad saturitatem, qui ante me scripserunt emergentes difficultates demersuerunt, quin multas spicas post terga metentium, iuxta legis edictum pauperibus, & egenis cum Moabitide colligendas reliquerint, nonnulla quoque demersuerint, quæ ordinatius forsitan post hac componi debuerant. Hactenus Conradus. Sed alteri iam crimini, quod mihi obijcitur, satisfaciam oportet. Damnant secundo, & multò acrius, quod hos Commentarios varijs vtriusque iuris sanctionibus illustrarim, vel (ut dicunt) repleuerim, sicque sacram Theologiam ferè infinitam reddere contendim. Sed, quod pace eorum dixerim, si illud imprimis probationis genus, quod ex iure Pontificio sumitur a Theologo alienum esse volunt, damnent mecum oportet. D. Tho. Paludanum, Richardum, Medinam, Victoriam, Dominicum Soto, & plerosque tam veterum, quam recentiorum, qui hoc quoque argumenti genere (licet non ita abundè, ut ego) vsi sunt. Et merito; Nam cum duplici potissime via omnis disputatio instituat, aut argumento ex testimonio, & autoritate eorum, quibus in ea disciplina maxima habenda est si des, aut rationum pondere & vi: Theologo illa probandi ratio propria est, & magis germana, quæ ex testimonio Sacre Scripturæ, Summorum Pontif. & sacrorum Conciliorum sanctionibus, ac Sanctorum Patrum monumentis desumitur: quidquid verò in iure Canonico continetur ex Pontificio, & Conciliorum decretis, & Sanctorum Patrum scriptis petendum esse nemo ignorat. Adde quod demptis his, quæ ad causas forenses, & dirimendas lites pertinent, cetera omnia, quæ ius Canonicum habet, vel definitiones sunt, fidem ipsam, aut sacramentorum vsum respicientes, vel leges Ecclesiasticas, quibus mores Christiani cuiusq; ordinis, & conditio componuntur: quas ex visceribus Theologiæ desumptas esse, testatur Innocen. Tertius, c. qualiter, & quando, l. 2. de accusatio. vbi ex autoritatibus Vet. & Novi Testamen. Docet, canonicas sanctiones processisse: & c. 1. de translat. Episcopi. Ex illo generali priuilegio, quod B. Petro, & per eum Ecclesiæ Romanæ dominus noster indulget, nullo modo errandi in his, quæ ad fidem, vel mores pertinent, canonica aut post modum emanasse instituta. Cur ergo Theologo vitio vertendum est, quod legibus, & statutis ex visceribus sacre Scripturæ, & Theologiæ petitis Theologicas disputationes illustret, ac disceptet? Quis vnquam Medicum reprehendit, quod varios Hippocratis aphorismos, vel Galeni placita in medium proponat? Quis Dialecticum, aut Philosophum, quod ex varijs Aristot. locis suas confirmet sententias? nullus certè: cur igitur reprehendatur Theologus, quod in controuersijs ad mores Christianos, & conscientiam pertinentibus varijs vtatur Ecclesiæ decretis? nisi iam medico Hippocratis Aphorismi, & Galeni placita, Dialectico, & Philosopho Arist. testimonia, regulæ certæ, & omni dubitatione carentes, esse debeant, Theologo verò incertæ, & infirmæ Ecclesiastica statuta, quod nec suspicari quidem licet. Certè si legantur, quæ optime erudite Gratianus distin. 38. & 61. ex Celestino, Leone, Augustino 7. Synodo, Concil. Carthagen. 4. Toletano 4. & Aurelianensi 4. colligit, constabit facile, quam exercitatos oporteat esse Episcopos, Sacerdotes, & Theologos in Ecclesiasticis canonibus. Etenim si Episcopi, & Sacerdotes, quibus animarum cura commissa est, pastores, & Doctores non titulo tantum, & gradu, sed opere, & munere esse oportet, vt D. Aug. epist. 59. quæ est ad Paulinum, & D. Hieron. in 4. cap. Epist. ad Galatas diligenter obseruant, & Theologus in Ecclesia cathedrali ad docendos alios Sacerdotes constitutus ex decreto Concilij Lateranen. sub Innocen. III. in cap. quia nonnullis de Magistris: non tantum diuinas, verum etiam Ecclesiasticas leges docere debet, & in doctrina fidei, & morum instrueret, qua ratione neglectis canonibus ecclesiasticis, in quibus de dogmatibus fidei, & Christianis singulorum ordinum moribus agitur, hæc commodè præstari possunt? Continet quidem sacra Scriptura præcepta viuendi maiori ex parte, vt Cardinalis Turrecremata in proæmio Decreti optime expendit, doctrina autem morum in specie, & in particulari,

secun-

secundum singulos gradus, & ordines officiorum Ecclesie sine iuris Ecclesiastici cognitione perfecte haberi non potest. Sermones enim morales (ut docet Aristot. in Ethicis) si generatim, & non speciatim, & in particulari proponantur, parum afferunt utilitatis: Iam cum duo sint potissima Theologi munera, unum arcana fidei explicare, ac contra hereticos, & alios Ecclesie catholice hostes tueri, & confirmare, alterum vero mores fidelium instituire, & controuersias, quae in eorum actionibus & negotijs oriri possunt dirimere, prius illud ex sacra potissime scriptura, ecclesiasticis traditionibus, Conciliorum, & Sedis Apostolicae definitionibus, & Sanctorum Patrum communi consensu petendum est: posterius vero cum ius diuinum in sacra Scriptura contentum, naturale hominum mentibus recta ratione ducente indicum, & Sanctorum Patrum monumenta ad explicandam aequitatem, & iustitiam in priuatis hominum negotijs in specie, & in particulari non descendant, ex placitis Philosophiae moralis, & regulis statutisque Ecclesie est praecipue dirimendum. Sicut videmus D. Thom. in hac disputatione de Iust. obseruasse, in qua maior pars eorum, quae proponit, ex Ethicis & Politicis Arist. & Ecclesie sanctionibus est desumpta. Quo fit, ut sicut erraret grauiter Iuris ciuilibus, vel canonici peritus, qui Theologiae expertus in controuersijs vsuras, simonis, excommunicationis, & alijs eiusmodi, in quibus de peccato mortali agitur uellet inconsultis Theologis iudicium ferre, ita oportet decipi passim Theologum in eisdem & similibus disputationibus, si quae ab Ecclesia ad mores, & negotia fidelium spectantia statuta sunt, ignorauerit. Nam ut de solo volumine Decretalium loquar, cum in eo copiose differatur de Summa Trin. & fide cath. de Baptismo, de sacra Unctione, de celebratione Missae, de Matrimonio, de sacris ordinibus, & ceteris sacramentis, de iudicijs, & accusationibus, de statu Monach. de clericorum honestate, de voto, de Inuicando, de Decimis, de simonia, de periurio, de furtis, de vsuris, & reliquis huiusmodi criminibus, de irregularitate, suspensione, excommunicatione, interdicto, & similibus penis, si decreta ad haec pertinentia Theologus ignoret, non solum idiota, ut Innocentius loquitur c. Ex multa. de vsura, de Voto est Iudicandus, sed in pluribus, quae ad fidelium commercia, & mores Christi uos pertinent passim allucinabitur. Rogare placet Caietanum, sit ne Theologi, vel cum audiendis sacris confessionibus incumbit, vel cum a fidelibus in foro anime consulitur, difficultates, quae in eodem foro circa matrimonia, vsuras, cambia, emptiones, & venditiones aliosque contractus, vel ipsa smet censuras Ecclesiasticas oriuntur, explicare? Quia si haec non sunt Theologi, decipiuntur profecto fideles, qui nostra in his expectant iudicia, errant Pontifices, & Concilia, dum in his diffiniendis Theologos grauissimos, & plures, quam iurisperitos prius consulant. Est profecto Theologi in his conscientiarum nodos explicare, ac propterea non modo argumentis Theologicis oportet ipsum esse instructum, sed in legibus etiam Ecclesiasticis ad ferenda in eis optima iudicia diligenter esse versatum. Quod satis indicat Alexan. III. cum admonet, c. 1. de consangu. & affinit. causas Matrimonij non esse tractandas per quoslibet, sed per viros discretos, & qui statuta canonum non ignorent: nec loquitur de huiusmodi causis, ut iudicio forensi subiiciuntur, sed quatenus in foro etiam anime sunt tractandae. Illud tandem in Caietanum adhibeam: si exorta quaestione de contractu aliquo, vel censura, aut re simili utriusque Consilio fidelis aliquis, ut sepe fit uti uelit, & Theologi, & Iurisperiti, & hos inter se, ut quandoque accidit pugnare in sententia contingat, Iurisperito Theologorum opiniones contemnente, quomodo Theologus illum in suam trahet sententiam, ne fidelis, qui illos consulit a iurisperito decipiatur? rationibus ne tantum scholasticis? irridebit forsitan illas, cum solis textibus, quia erubescunt sine lege loqui, suadeantur: Ut igitur (sicut Clemens Alexandrinus primo Stromatum ait:) Paulus Apost. Hebraeis factus est Hebraeus, atque ad eum omnia omnibus, ut omnes Christo lucrifaceret, sic Theologus Philosophis debet effici Philosophus, ut quam sint consona mysteria fidei rationi naturali, etsi eam longè superent) ostendat, iurisperito inrisperitus, ut quae ex Theologiae placitis fideles seruanda esse docet, eadem Ecclesiae decretis, & statutis ostendat esse stabilita. Denique ne in hac parte diutius immoremur, si quae a Philosophis traduntur, & Theologiae sunt accommodata, nullus veterum Theologorum erubuit amplecti, & ad Theologiam illustrandam adhibere, ut loco citato, & 5. Stromatum copiose ostendit idem Clemens; cui subscribunt Origenes, Eusebius, Didymus, Theodoretus, & plures alij ex Graecis, & Latinis: Nec immerito; Cum namque sacra Theologia omnium scientiarum praestantissima sit, & caelestis regina ceteras omnes humanas scientias, ueluti ancillas in sui famulatum asciscit, de qua Prouer. 9. dicitur. Misit ancillas suas uocare ad arcem: In cuius rei testimonium (si D. Aug. credimus) ad construendum templum domino, non solum preciosum thesaurum Israelitae contulerunt, uerum & alienigenae Tyrii, & Sydonij artifices sapientissimi in excidendis lignis deseruierunt. 3. Reg. c. 5. Quanto magis integrum erit viro Theologo, uti modo non solum philosophorum dictis, sed & SS. Patrum, summorumque Pontificum, & Iuris utriusque interpretum auctoritatibus ad comprobanda dogmata sua in his, quae praesertim attinent ad iudicia, pro pacandis conscientijs fidelium? Quis enim ignorat Ius Pontificium, & sacram Theologiam maximam inter se affinitatem habere; & unius eruditionem sine alterius notitia aegre posse suscipi? At dicit quispiam, fateor, quod D. Thom. inter Theologos princeps (ut de hoc uno loquar) his testimonijs utitur, sed pauca adhibet; nam in omnibus suis Summae articulis, ac in alijs scriptis unico, vel duplici tantum testimonio utitur. Sed nunquid propterea reprehendendi sunt tot celeberrimi uiri, qui fidei causam, defensionemque hac nostra aetate suscipientes, illius dogmata innumeris sacrae Scripturae locis, sacrorum Conciliorum, summorum Pontif. & Sanctorum Patrum propositis doctrinis haereticorum duritie, ac perfidia ita exigente confirmant? minime quidem; Sed commendandus plurimum est illorum zelus, & in summo habenda pretio eorum studia. Hos ego imitatus partem hanc, quae ad fidelium negotia, & aequitatem, quae in omnibus suis actionibus, & commercijs seruare debent, pertinet, ut cupiditati, & iniquitati hominum efficacius occurrat, totque, & tam pugnantes inter se multorum opiniones (quantum in me uirum est) ad ueritatis lineam reducam, & quod iustum, & aequum est in rebus saluti animarum ad eum necessarijs apertius ostendam, praeter rationes, quae a Theologis in scholis proponuntur, uarias ecclesiae sanctiones ex iure Pontificio petitas, quibus sententiae quas amplector confirmantur, & argumenta scholastica efficaciora redduntur, adhibere utilissimum iudicauim. Affero etiam multa ex iure Ciuili, & priuatis Regnorum, & Prouinciarum legibus, quas municipales diximus, disputationi de Iustitia plurimum necessaria. Quamuis enim iuris Ciuilibus disciplinam profiteri ecclesiasticis uiris interdictum uideatur,

tur, qua verò in dubitationibus causas animas spectantibus à iure Ciuili, & statutis Principum, & Magistratum omnino pendent, qualia multa esse legenti hos Commentarios perspicuum erit, oportet Theologum nulla ratione latere. Fatetur D. Cypria. dist. 10. can. Quoniam: Pontifices in ferendis de rebus temporalibus iudicijs legibus Imperatorum uti, D. Aug. saepe aduersus Donatistas cum de recta rerum temporalium dispositione, vel de moribus Reipub. differit, legum auctoritatem proponit. Lucius Tertius cap. 1. de noui oper. nuncia. sacrorum statuta Canonum, & Principum constitutiones se mutua ac vicissim inuare, & Pontificum iura (qua Theologo necessaria esse iam ostendimus) Ciuili auctoritate rationeq; foueri scribit; D. Tho. & vniuersa ferè Theologorum schola leges ciuiles, nisi naturali, aut diuina, vel Ecclesiastica aduersentur obligare in conscientia docent, velut statuta ab aeterna Dei lege manantia, iuxta illud Prouer. 8. Per me Reges regnant, per me Principes imperant, & legum conditores iuxta decernunt, aded vt affirmet D. Paul. Roma. 13. huiusmodi legibus resistentem Dei ardinatiōi resistere, & sibi acquirere damnationem, ac peccare grauissimè, vt Theophilactus, & D. Anselmus in ista verba Apostoli copiose habent. Idem admonuit B. Petrus cum scripsit, siue Regi tanquam praecollenti, siue Ducibus tanquam ab eo missis (vbi omnes complectitur Magistratus) payendum esse. Quod si tanta est legum ciuiliū vis, & auctoritas in rebus conscientia, Theologos, quorum dictis omnes fideles acquiescunt, quid respondere oportebit, quando de quaestione conscientia, cuius explicatio ex lege aliqua ciuili pendet, interrogabuntur, vt & Iustitia illius legis omnino ignorata? Incidit Theologus, vt ex hac secunda secunde D. Tho. perspicuum est in disputationem de Iure & Iustitia, agit de pactis, de stipulationibus, ceterisq; contractibus, de rerum dominio, de testamentis, donationibus, promissionibus, praescriptione, censibus, & alijs sexcentis, quibus hoc opus, cui accingimur, abundat, in quibus dissidendis ignoratis legibus, qua circa haec instituta sunt, quid equum & iustum sit, ignorari omnino est necesse. Quod ne sine exemplis asseramus, facile illa sese offerunt. Etenim quando liti cedendum sit, quando in illa persistere liceat, vel oporteat, qua frater maior natus erga minores, vel donatarius indebitis eius à quo donum accepit praestare debeant, quae tribusa domini locorum subditis sui possint imponere, an tuta conscientia retineantur, quae possessione longi temporis praescribuntur, qua ex donatione vxoris alienae ab aliqua recipiuntur, quae ludo sunt acquisita, quae ex testamento minus solemnī, vel ab intestato alicui obuenerunt, & similia ex legibus ciuilibus non modò in foro exteriori, verum etiam in interiori anima sunt diiudicanda: nisi iam ad iurisperitos in his recurrendum esse cum Caietano existimes, & illos facias causarum anima iudices, quod aded est à vero alienum, vt non modò ceteros fideles, sed ipsas quoque iuris peritos in huiusmodi causis Theologorum sententijs, & doctrinis oporteat subiicere. Reliquum est (Lector optime) vt immensum hunc laborem, quem in explicandis omnibus contrarijs, qua in quocunq; genere negotij, & commercij oriri possunt, in communem omnium vtilitatem collocavi, & diligentiam, quam adhibere conatus sum, vt propositis omnium, qui ad nostra vsque tempora, de his rebus, vel conuinctim in eadem opere, vel sparsim, & diuisim in varijs operibus, & locis scripserunt, sententijs, rationibus, ac testimonijs, quibus nituntur, & diligenter inter se comparatis, quid Iustitiae, & aequitatis legibus magis consonum sit, percipiatur, boni equiq; consulas. Et vberimos fructus, maximamq; vtilitatem, quam ex eo spero omnes percepturos eo diligenter perlecto, tibi comparare contendas. Non tantum mihi tribuo, vt ceteris meum praeferam iudicium, aut a me solo è putea eductam esse veritatem, quam omnes hactenus ignorarint, credam, Absit tã arroganter de me sentiam: sed omnium, quos huc vsq; de Iustitia, vel aliqua eius parte intellexi diseruisse, recensitis sententijs, & doctrinis, qua verior ac certior sit, qua sequenda Theologo, & tanquam securior si delibus proponendis, inuestigare, explicare, & firmissimis quantum potui, confirmare argumentis: quae ab alijs praetermissa sunt adijcere, qua obscure proposita elucidare, qua succincte, & breuius, quam oportebat tradita copiosius enarrare, qua ex sacris litteris, sedis Apostolicae, & Conciliorum decretis, ac sanctorum Patrum testimonijs & vtroq; iure tam Ciuili, quam Pontificio huius operis instituta plurimum profuturam intellexi adhibere diligentissimè curavi. Vbi te studiose Lector admonitum velim, & sub ea fide, qua virum Christianum, & Sacerdotem religiosum decet, nihil in hoc Opere contineri, quod non sit ad amussim cum ipsis Auctoribus, quorum opera hic occurrit commendatione dignum, Saluatori nostro Iesu Christo totius sapientiae magistro, & Auctoribus, è quibus hi Commentarij collecti sunt, acceptum referas, multa autem, qua emendatione egere non dubito, qua debes Christiana pietate, ac modestia corrigere, & me mortalem, qui facile labi potui, ac decipi, seq; mei similem, & ex eodem figmento recordare, animum saltem communi vtilitati addictissimum suscipe, & me apud Deum, & sanctos Patres olim huius disciplinae magistros, nunc verò in Caelo patrones tuis precibus adiua. Vale.

METHODVS, QVAM SEQVITVR D. THOMAS IN SVA SVMMA THEOLOGICA.

Et qua ratione hæc disputatio de Iustitia alijs adiungatur.

VM multa eruditè, ac copiosè D. Tho. varijs editis operibus ad sacræ Theologiæ intelligentiam vtilissima docuisset, vt illis omnibus in vnum redactis, & Ecclesiæ & huius disciplinæ studiosis commodius prodesset, hanc summā S. Theologiæ decreuit colligere, quā in tres partes optima Methodo distinxit, ex varijs considerationibus subiecti, circa quod Theologia versatur. Postulat enim optima docendi ratio, vt sicut præcipua consideratio in quavis disciplina de proprio ipsius subiecto est, ita quoque iuxta varia, quæ illi subiecto conueniunt, scientia illa distribuatur. Subiectum Theologiæ, vt nomen ipsum sonat, Deus est, qui tribus modis considerari potest, aut secundum se, & qua Deus est, aut in ordine ad creaturas, vt illarum principium est, & finis, iuxta illud Apoc. 1. Ego sum α & ω , principium, & finis, quo fit, vt iuxta hæc tria oporteat Theologorum de Deo disputare. Etenim cum Deus noster Deus absconditus sit, omnem superans scientiam; lucemq; habitans inaccessibilem, ex suis propterea effectibus & creaturis, in quibus velut in vestigio, aut imagine voluit se ipsum exprimere, est inuestiganda: & à creatura mundi (vt B. Paul. admonet) ex his, quæ facta sunt inuisibilia ipsius percipienda: ita oportuit de creatore simul, & creatura, vt ab illo emanat, & in eundem regreditur, Theologum miscere sermones. Quæ diligenter expendens D. Thom. hæc omnia in hoc Opere prosequitur, differens prima parte de Deo secundum se, vt Deus est, vnus, æternus, bonus, sapiens, iustus, Trinus in personis, &c. & de eodem quatenus principium est, & causa omnium creaturarum, vna complectens parte, quæ Magister, & ipsius interpretes. 1. & 2. Senten. proponunt. De eodem verò quatenus finis noster est, multò copiosius differit, sicut multò pluribus opus est ad Deum obtinendum, & tantum consequendum finem, quam ad dimanandum ab ipso, cum sola ipsius voluntate conditi simus, nec aliquid creatura vlla præstiterit, vt ab ipso emanaret, ad eum verò beata illa visione obtinendum pluribus opus sit medijs, & auxilijs. Iam cum hæc media, quibus indigemus, vt in Authorem nostrum redeamus, duplicia sunt, quædam quæ vocantur interna, & ipsi homini propria, qualia sunt honestæ, & studiosæ operationes, alia verò externa, & superaddita, vt redemptio, quam Saluator noster gratia nostræ salutis operatus est, & sacramenta, quibus salutem illam, & vim suæ redemptionis nobis impertitur: vel si maus quædam quæ sunt absolutè necessaria, quemcunque hominis statum respicias, vt actus virtutum, alia verò quæ ratione lapsus, & ruinæ nostræ naturæ, vt Incarnatio Christi, eiusdem mors, & redemptio, ac sacramenta ab ipso instituta: de vtrisque diligenter differit. Quæ interna dicuntur, vel absolutè, ac in quouis statu necessaria prius explicans, habitus nempe & actus omnium virtutum, secunda parte huius Summæ, quæ Magister, & ipsius interpretes breuitati plus nimio studentes docent in Tertio, à dist. 23. vsque ad finem illius lib. D. autem Thom. vt qui probè nouerat, quam necessaria sit hæc disputatio de actionibus humanis, & virtutibus, ingenti volumine, secunda vtpotè parte illam copiosissimè est persequutus: quo nomine cæteris merito præstat Doctoribus, & communi Reip. Christianæ vtilitati, præ cæteris omnibus agnoscitur consuluisse. Externa verò, & quæ ratione naturæ lapsæ addita sunt, vt Incarnatio Christi, eiusdem passio, & sacramenta, quæ Magister cum suis, à principio Tertij lib. vsque ad Dist. 23. & toto lib. 4. proponunt, D. Thom. vltima parte nempe Tertia enarrat. Ita vniuersam Theologiam his tribus partibus est complexus. Nituntur alij eandem diuisionem hæc alia ratione explicare: Vt Deus bifariam consideretur, aut secundum se, aut in ordine ad creaturas: rursus ad creaturas relatus hæc tria (inquiunt) habet, vt fit primo illarum principium, & causa: secundò vltimus earundem finis: tertio Redemptor, ac mediator noster: ipse enim qui principium finisq; noster est, vt quidquid boni nobis contingere potest, id omne ipsi debeamus, noster quoque voluit esse mediator, & redemptor. Ita colligunt D. Thom. prima parte differere de Deo secundum se, & quatenus omnium creaturarum est principium. Secunda parte quatenus finis noster est, propositis actibus, & virtutibus, quibus in illum tendimus: in tertia denique quatenus mediator, & Redemptor noster est, assumpta pro nobis carne, sanguine pro nobis fusos, & institutis sacramentis. Est optima quoq; ordinis, quem D. Thom. sequitur in hac summa Theologica explicatio, sed parum à priori differens. Cæterum, quia volumen illud secundæ partis ingens erat, & onerosum, & quod sua magnitudine fastidium parere videbatur, discipuli D. Tho. in duas partes, seu sectiones diuidendum iudicauerunt, occasionem ipsomet D. Thom. huic diuisioni offerente. Nam cum actiones nostræ bifariam considerari possint, aut in communi, & in genere, aut in specie, & in particulari secundum suas proprias, & priuatas rationes: habeant etiam duplicia principia, quædam omnibus communia à quibus imperantur, vt actiones morales naturam ipsam, & rectam rationem, supernaturales, & meritorie gratiam, alia verò priuata, & particularia à quibus proximè eliciuntur, habitus vtpotè ipsarum virtutum, vt in actu fidei, vel eleemosynæ est videre: Actus enim fidei, vt meritorius procedit

pedit à gratia, vt fidei verò ab interiori illo habitu; quo intellectus fidelis illustratur ad affertendum
 firmiter, & certò his, quæ ad eò reuelata sunt. Actus similiter elemosynæ, vt moralis à misericordia,
 qua recta ratione ducente compatimur egentibus, vt meritorius à gratia, vt priuatus verò elemosynæ
 actus est, ab habitu interno inclinante voluntatem ad subueniendum egentibus. Vtraque ratione egit
 D. Thom. illa 2. par. de actionibus studiosis, duplicemq; de illis instituit disputationem, in priori, quæ
 communia sunt explicans, in posteriori verò ad specialia, & propria singularum virtutum, & vitiorum,
 quæ illis opponuntur descendens. Ita placuit & optimè in duas partes, vel sectiones ingens illud vo-
 lumen Secundæ partis D. Tho. subdiuidere. Priorem, quæ communia continet vocarunt Primam; Se-
 cundam, posteriorem verò, quæ peculiaris, & propria cuiusque virtutis Secundam Secundam. Quo perspi-
 cuum redditur quanta sit huius sectionis, seu partis, quæ Secunda Secundæ est appellata utilitas cum
 necessitate coniuncta, cum in ea propria, & peculiaris omnium virtutum; tam Theologicarum, quàm
 Moralium, & singularum vitiorum, quæ illis opponuntur, copiosè explicentur. Etenim si iuxta Apost.
 tota vitæ nostræ gubernatio, vt honesta, & Christiana sit, præmijsque cælestibus digna, in his tribus con-
 sistit, vt piè, sobriè, ac iustè viuamus in hoc sæculo, expectantes beatam spem, &c. piè quidem erga Deum,
 sobriè erga nos ipsos, ac iustè erga proximos, hæc omnia hæc secunda sectio accuratissimè proponit. Ex-
 plicat siquidem, quæ ad illustrissimas illas virtutes Fidem, Spem, & Charitatem, quibus Deum piè credi-
 mus, diligimus, & colimus, quæ ad Prudentiam, Fortitudinem, & Temperantiã, quibus nos ipsos sobriè
 componimus, & quæ ad Iustitiam, qua iustè, quæ proximorum sunt exequimur, pertinent. Pluribus hanc
 sectionem commendare nec huius loci est, nec mei instituti, qui interpretem D. Tho. non oratorem age-
 re instituti. Denique in hac Secunda Secundæ quod recta ratio postulabat, de Fide, Spe, & Charitate,
 vt dignioribus, & quæ Theologo propriè sunt prius disputat, posterius verò de Moralibus. Prudentia,
 Iustitia, Fortitudine, & Temperantiã: quia licet ad Philosophum Moralem spectare videantur, qua tamen
 regulis Euangelij, & statutis Ecclesiæ actus earum subiiciuntur, ad Theologum pertinent. Imò
 sicut, quæ prudentes Philosophi lumine naturæ de Deo agnouerunt, Theologus iure usurpat, vt sua, &
 tanquam præludia quædam eorum, quæ sacra disciplina docet, ita quæ Philosophia moralis præscribit,
 qua moribus, & actionibus Christianis deseruiunt, iure Theologus dum mores fidelium instituit, sibi
 vendicat vt sua. Interea verò, quæ huius sectionis sunt, disputationem de Iustitia non infimum locum
 obtinere, imò necessitate, & utilitate cætera superare, patebit facillè, si quantum referat in tot, tantisque
 negotijs, quæ ab hominibus exercentur, & inter ad eò pugnantibus Doctorum opiniones, quid certius, ac
 securius sit intelligere, consideremus. Hoc nos quantum in nobis est, in his Commentarijs præstare
 conati sumus, an res pro voto succedat, legenti (modo sincero animo ad eos accedat, & solius veritatis
 percipiendæ desiderio ductus) iudicio relinquimus. Sed iam ad Opus ipsum accingamur.

AD AVTHOREM CARMEN.

FORTVNATE SALON, magni cui iura Solonis,
 Atque datas leges explicuisse datum.
 Explicuisse? parum est, superauit iura Draconis
 Dira Solon: tamen hic vincis utrumque SALON.
 Humanas illi leges: tu sacra superni
 Iura polli humanis mentibus apta facis.
 Vt lubet ergo suum iactet Salamina Solonem
 Te Pia Virgo, Deus, te pia iura canent.

DISPUTATIONES
DE CONTRACTIBVS
ET COMMERTIIS HVMANIS,

QVAS HABET D. THOMAS SECUNDA SECTIONE,
Secundæ partis suæ Summæ Theologicæ :
à Quæst. 57. vsque ad Quæst. 122.

AUTHORE

F. MICHAELE SALON VALENTINO,
AVGVSTINIANO.

QVÆSTIO LVII. DE IVSTITIA ET IVRE.

AGGREDITVR D. Thom. præsentî quæst. celebrem illam, & Theologis adeò necessariam disputationem, de iustitia; de qua Arist. & eius interprætes. 5. Ethic. Marc. Tull. primo Offic. ubi eam omnium virtutum splendorem appellat. Ex Theologis nonnulli in 3. sent. dist. 36. alij in 4. dist. 15. agentes de satisfactio- ne, quæ vna est ex præcipuis iustitiæ partibus alij, dist. 46. Do-

minic. Soto integro, & eruditissimo opere de iure, & iustitia à principio 3. lib. vs- que ad finem operis. Innumeri quoque alij Theologi, & Canonistæ sparsim, & varijs in locis, suorum operum, quos in singulis disputationibus referemus. Exorditur autem D. Tho. hanc disputationem de iustitia à iure, & merito, quia cum vis & natura habituum ac potentiarum (vt author est Arist. 2. de Anima) ex proprijs ipsarum obiectis sumenda sit, & per sua obiecta diffiniantur: ius autem (vt statim explicabitur) proprium & adæquatum sit iustitiæ obiectum, de iure oportuit prius ipsum disslerere. Et ita primum omnium quærit.

ARTICVLVS PRIMVS.

An ius sit obiectum Iustitiæ?

AVCA de iure solent Theologi propo- nere, multa verò, & eruditè à Gratiano, & Iurisperitis maximè Turrecremata af- feruntur in Decretis dist. 1. & Legistis. ff. & Inst. de Iustitia & iure; à quibus ne- cessariò propriam. Iuris rationem, & singulas species
Tomus Primus.

quatenus hic locus postulat, petere oportebit.

Ac principio explicandæ sunt variæ significationes harum vocum ius, & iustitia; tùm ne earum homony- manos perturbent, tùm vt multa loca Sacræ scripturæ, & Sanctorum Patrum, quæ doctrinæ huius art. contra- ria videri possent, explicata mancant & diluta.

Primum igitur iustitia duobus modis sumitur; pri- mò largè & communi quadam significatione, quate- nus generalis quædam virtus est omnes complectens, estque idem quod sanctitas; rationem insinuat D. Hieron.

A

ron.

ron. in ca. 66. *Isaia*, quia proprium est iustitiæ actiones, & contractus humanos in quadam æqualitate constituere, & hoc ipsum omnes virtutes præstant, cum consistant omnes in quadam æqualitate, & debita proportione secundum regulam rectæ rationis, à qua sine per excessum, siue per defectum recedatur, vitium est. Vt in fortitudine, cuius munus est pro magnitudine, aut paruitate periculi, iuxta rectam rationem res aggredi, ita vt si ab illa recedatur vitium necessariò sit timoris, vel audaciæ. Hac de causa Hebræi viros probos, & honestos vocant rectos & iustos, ac ipsas virtutes rectitudines, vitia verò quia ab æqualitate, & rectitudine rationis recedunt, nec possunt ad mensuram commode reuocari, velut inæqualia obliqua vocant, & tortuosa.

Scholastici Theologi hanc etiam causam reddunt, quia cum Iustitiæ sit reddere unicuique quod ei debetur, quidquid includit rationem, ac solutionem debiti, videtur pertinere ad iustitiam, in actu autem cuiuscunque virtutis, perspicuum est persolui obedientiam, quæ debetur legi virtutem illam præcipienti, quomodo omnis virtus quædam iustitia est. In hoc sensu vocantur in sacris litteris viri honesti, & studiosi iusti, *Matth. 1.* [Ioseph cum esset vir iustus,] idest studiosus & pius. *1. ad Timo. 1.* [Iusto non est lex posita,] idest viro probo, & studioso non est necessaria lex; agit. n. virtutis amore quidquid ipsum decet, et si nulla lege ad id compellere. *Matth. 6.* [Attendite ne iustitiam vestram, &c.] Ne opera vestra studiosa oculis hominum auram popularem captantes offeratis: Quamuis hunc locum multi experitis intelligant de elemosyna, iuxta proprietatem sermonis hebræi, quo elemosyna vocatur iustitia; cui fauet, quod deinde adiecit Christus: [Tu autem cum facis elemosynam, &c.] Sunt alia innumera loca in vtroque Testamento, quæ omnia mirificè confirmant Zacharitas *Luc. 1.* illis duobus verbis: [in sanctitate & iustitia.]

In eodem sensu vocat Arist. *5. Ethic. c. 1.* Iustitiam totam virtutem, agitque de ipsa *Plat. 1. & 2. Dialogo de Repub.* vt ibi docet Proclus in commentarijs. De eadem iustitia sic accepta intelligendum est symbolum illud Pythagoricum, [statera ne trahas] i. iustitiam, & honestas virtutum leges, vt Archippus, & Lysides eius auditores explicabant, teste D. Hiero. in Apologia contra Rufinum; hi. n. cum Thebi Scholas habebent, retinerentque memoria Doctoris sui Pythagoræ præcepta, & ingenio (vt inquit Hieron.) pro libris vterentur, hoc symbolum Pythagoricum sic exponebant. Simile est illud *Prou. 11.* [Statera dolosa abominatio est apud dominum;] complectitur enim nomine stateræ omnem virtutem, & iustitiam, vt Auctor est idem Hieron. in commento istius loci. In eodem sensu, quando homines sanctificantur per gratiam, & virtutes coram Deo, & ex inimicis amici ipsius efficiuntur, vocatur transmutatio illa iustificatio. Sic, *Roman. 5.* ait D. Paul. [Iustificati ex fide pacem habeamus ad Deum. *Etc. 8.* Vt iustificatio legis impleatur in nobis.] In hoc tamen sensu non agimus hic de iustitia, neque hoc modo sumpta habet aliquod proprium, & peculia re obiectum, sed difunditur, & vagatur per obiecta omnium virtutum.

Secundo modo, qui proprius est huius loci, & disputationis, sumitur in particulari & contractè, quatenus est quædam virtus moralis, vna ex quatuor Cardinalibus, quæ respicit bonum rationis, & quod dicat recta ratio in ordine ad alterum, cuius proprium munus est, debita unicuique reddere, & æqualitatem in omni contractu, & negotio inter Ciues constituere, in quo sensu agunt etiam de Iustitia D. Hiero. in cap. 23. *Isaia*. D. Chryso. hom. 4. in *Matth.* & D. Tho. hoc loco. Et in eo iustificatio non est transmutatio illa, quæ fit in homine à statu peccati per gratiam, sed est idem omnino quod satisfactio, vel restitutio alieni, aut exhibitio debiti.

Aliam quoque affert D. Anto. 4. par. tit. 5. c. 1. Iustitiæ significationem petitam ex D. Tho. in 3. distin. 33. q. 1. qua significat illum statum primi hominis, in quo vires inferiores rationi & ratio Deo ita subijciebantur, vt omni ex parte rectitudo homini conueniret, quem statum solemus vocare iustitiam originalem. Sed hæc sufficient de hac voce iustitia.

Ius multiplex quoque nomen est, varia habens significata, quæ affert Ioan. And. de re iud. in prin. lib. 6. significat autem primò & præcipuè, vt optimè, & copiosè Turrecre. In Prohemium illud Gratiani dist. 1. Humanum ius; ca. 1. sui comment. q. 1. idem quod iustum, & quod secundum equitatem, & rectam rationem vni cuique debetur; quomodo dicitur iustitia virtus, quæ redditur unicuique suum ius, quod iustum est, & debitum. Eodem modo Arist. vocat iustitiam effectricem iustorum. Et Cicer. 2. Philip. [Ius postulas,] i. iustum & debitum. In eodem sensu sumitur ius à D. Aug. 19. de ciui. Dei, c. 21. & in illud *Psal. 145.* [Qui facit iudicium iniuriarum patientibus.] in eodem ait D. Isido. lib. 5. Etymolo. c. 3. & habetur, dist. 1. Can. Ius: [Ius generale nomen est, lex autem iuris species,] vbi vox species, non sumitur logicè pro specie subiecta generi, sed pro regula, vel speculo. q. d. legem esse regulam, vel speculū, in quo licet inspicere ius, idest quid sit æquum & iustum; quem sensum ostendunt verba statim apposita ab eodem Isidoro, subiungit enim; [Ius autem dictum est, quia iustum est.]

Sumitur secundo pro lege, quæ præcipit, & præscribit, ipsum ius, quomodo dicimus, quædam esse iuris naturalis, alia diuini, alia humani, idest quædam præcipi lege diuina, alia lege naturali, &c. In hoc sensu Paulus Iurisconsultus in l. ius. ff. de iusti. & iure; vocat ius, [Quod omnibus aut pluribus in quacunque ciuitate vtile est,] quale est ius Ciuile, idest lex Ciuilis. Et Plautus. [Ille omnium iurium, atque legum factor fuit.] Nec his repugnat, quod Arist. *5. Ethic. ca. 7.* dicat ius & iustum differre, vt iniuriam & iniustum. q. d. vt quemadmodum iniuria propriè est actio illa, qua alteri, nocemus: iniustum verò illud nocumentum, & damnum, quod ea actione infertur, ita ius sit actio, qua reddimus alteri, quod ipsi debet, iustum vero id quod illi redditur, quia in hoc loco non est legendum, in xtra veram, & germanam ipsius lectionem, vt legit Argyropylus, [ius & iustum, sed iustificationem, & iustum,] Vt habet antiqua versio, & est videre apud D. Tho. lib. 5. *Ethi. lect. 1. 2.* maxime cum apud Aristot. (vt statim constabit) idem omnino sint ius, & iustum.

Sumitur tertio ius pro arte & peritia legum: quæ duo continet. Primò cognitionem & intelligentiam legum, qua de causa versati in hac arte dicuntur Iurisperiti. Secundo dictamen illud rectæ rationis & prudentiæ iudicium, quo iudex & exequutor legis considerans, quid in re de qua agitur æquum sit & bonum, legem ipsam (quæ tum eius desinitio patitur) iuxta æquum & bonum accommodat, interpretatur, exequitur: quod dictamen dicitur epichia plurimum & necessariò (vt suo loco admonebimus) obseruanda à iudicibus. Nam cum lex scripta non possit omnibus temporibus, & euentibus ita esse adæquata, vt omnia & minutissima quæque præscribat, vt constat. l. Neque leges, & l. Non possunt. ff. de legibus, debet iudex lex viuia (vt dicunt) esse, legem in membranæ mortuis scriptam, iuxta bonum & æquum accommodans, & explicans. Quod adeo proprium esse debet huic arti Iuristarum, vt nomine ipsius artis indicetur. Ideo si quidem appellata est. Iuris prudentia, vt admoneantur qui illam profitentur, ne ita addicti sint verbis & apicibus legum, quia æquitate & prudentia in illis explicandis & accommodandis vtantur. Alioquin summum ius summa iniustitia est, vel summa malitia, vt scribit D. Hiero. ad Innocen. de muliere septies ista.

In hoc sensu vocatur ius, idest Iurisprudentia a Celso.

So. l. 1. ff. de Iust. & iure. Ars boni, & aequi. Ex quo licet inferre primo non esse eadem legem, & artem boni & aequi, ut iudicavit Accursius: primo, quia lex licet a recta ratione originem trahat, ipsa tamen non est illud di-ctamen, aut iudicium rectae rationis, sed regula, & praescriptum superioris habentis auctoritatem, quo praecipitur aliquid fieri vel non fieri, aut ut alij dicunt volun-tas superioris praeccepto explicata, Ars autem aequi & boni est ipsum iudicium rationis, & prudentiae, quo in-terpres & executor legis, iuxta aequum & bonum il-lam moderatur: confusus legislatorem, si praesens ad-ferat, ita iudicandum, ut colligitur ex l. Nulla ff. de legib. quia de legislatore semper sentiendum est illum ama-re aequitatem. Secundo, quia cum ars aequi & boni idem sit, quod Ars tuendi ius naturale, & aequitatem na-turalem, quando lex positiva apparet iniqua: patet ap-ertè artem istam aequi & boni plurimum differre à lege. Qua ratione dicitur Instit. de success. liberto. §. qua de causa. [Praetoris edicto hæc iuris] id est legis [iniquitas emendata est.] Et l. si quis. ff. quod quisque iur. ait Vl-pia. [si quis iniquum ius.] id est iniquam legem [adver-sus aliquem impetrauerit, ipse eo iure utatur.]

Sequitur secundo, grauiter esse deceptum Buridia-nus. q. 1. in 1. lib. Ethic. & nonnullos alios, iudicantes Ius non rectè accipi pro iusto & debito, quod reddit Iu-stitia, quia sumatur etiam pro lege: cum constet sumi & pro iusto, & pro lege, & pro arte ipsa ac peritia legu. Est enim ineptum argum. in nomine multiplici ita col-ligere, sumitur in hoc sensu ergo non in illo.

Ex his tribus significationibus Iuris prima est om-nium potissima, & à qua aliae ortae sunt Quemad. enim Medicina primo & per se significat medicamentu quo restituitur salus, & ab eo translaturum est hoc nomen ad praeccepta & artem quae differit de medicamentis: Ita ius primo & per se significat iustum & debitum, & ab eo translaturum est ad legem veluti regulam qua prescri-bitur ipsum ius & iustum, & ad Artem continentem & explicantem tales leges & regulas, quae est iuris pru-dentia.

Sunt praeter has & aliae duae significationes Iuris, su-mitur enim aliquando pro sententia quam fert iudex quomodo dicitur dicere ius, id est ferre sententiam, & reddere ius alicui, id est sententiam in fauorem alicuius pronuntiare, etiam si iniquè iudicet, ut habetur ff. de Iust. & iur. l. ius pluribus modis. Aliquando verò pro loco ipso forensi in quo causae aguntur, & dicuntur sen-tentiae, ut habetur ibidem, quomodo dicitur aliquis comparere in iure, id est in loco tribunalis, ita Terent. in Formione [in ius ambulo.] & Cic. Dialog. 1. de Oratore [Volitare in foro, hære in iure, & praetorem in tribu-nalibus.] Sed hæc duae significationes non sunt satis pro-priae; ortae autem ex eo sunt, quia sententia iudicis, lo-cus tribunalis, & similia deseruiunt ut ius & iustum vni-cuique reddatur. Ex quibus omnibus patet propriam quaest. huius artic. esse.

AN IUSTITIAE VT SPECIALIS VIR-tus est, sit proprium obiectum Ius, id est iustum, & debitum.

VT quaest. hanc diluat D. Tho. statuit tria discrimi-na inter Iustitiam, & alias virtutes morales, quae sunt in appetitu; quae iuxta mentem ipsius sic explican-da sunt.

Primum, ut proprium sit Iustitiae componere homi-nem in ordine ad alterum, & inclinare ipsum ad exe-quenda, quae alteri debet: quod probat, quia consistit Iustitia in quadam aequalitate, aequalitas autem ad al-terum est, cum nil sibi ipsi aequale dicatur. Aliae vero virtutes morales, componunt hominem in ordine ad se ipsum, quia versantur ut idem docet. 1. 2. q. 65. art. 1. circa proprias passiones, fortitudo circa irascibiles, temperantia circa concupiscibiles, quae passiones cum

sint in ipsomet nomine, virtutes illas moderates com-ponunt, & perficiunt hominem inordinate ad seipsum.

Ex hoc primo discrimine nascitur secundum ut in a-lijs virtutibus (cum munus earum sit componere ho-minem in se ipso) optimum & rectum illarum sumen-dum sit habita ratione agentis, & considerandum quo-modo sese habeat exercens actus illarum, ut dijudice-tur an sit recti. Ut in fortitudine est actus rectus, & bo-nus, si sit commensuratus viribus elicientis illum, & si-ni debito: in temperantia similiter, dicitur actus ieiunij rectus, & bonus, si sit commensuratus valetudini ieiunantis, & fini ieiunij. Quod si ultra vires suas quis hostem aggrediatur aut ieiunet, vel ob inanem gloriã talis actus non est rectus, cum sic agens nec sit bene co-positus in se ipso, nec bene ordinatus. Eodem modo res sese habet in actibus aliarum virtutum, non solum ut virtutes sunt, verum etiam ut tales virtutes compo-nere hominem in se ipso, & rectum actum efficere iux-ta dispositionem agentis: in Iustitia verò cum non sit munus ipsius componere hominem in seipso, sed tantu in ordine ad alterum cui aliquid debetur, licet qua vir-tus est, ut actus ipsius studiosus sit, considerare quoque oporteat qualiter ab agente procedat, quo fine, & qui-bus circumstantijs, at qua talis virtus est, nempe Iusti-tia (cuius hæc est propria natura & ratio reddere vni-cuique suum,) rectum ipsius non sumitur per compa-rationem ad ipsum agentem, sed per comparisonem tantum ad debitum quod alteri reddendum est, ut si debeo tibi 100. & illa persoluo, quacunque ratione sim dispositus, & quocunq; fine id prestem, habet hic actus rectitudinem, & integritatem Iustitiae, in genere Iusti-tiae, cum ad nil aliud ex iustitia teneat quam reddere ti-bi integrum debitum.

Ex his sequitur tertium discrimen quod ab omnibus DD. constituitur, ut in alijs virtutibus cum agens non sit semper eodem modo dispositus, ita nec sit in eis certu mediu, sed quod assignat recta ratio iuxta dispositio-nem agentis: Quo fit ut habeant illae quidem certam materiam circa quam versentur nempe passiones, non tamen certum obiectum: ut temperantia non habet cer-tum cibum aut porum pro obiecto, nec fortitudo certu periculum, sed quod in singulis euentibus praescribet recta ratio iuxta dispositionem agentis. At Iustitia ha-bet certum obiectum nempe iustum debitum alteri, qd non est assignandum à recta ratione pro dispositione agentis, sed ex natura rei, & ex vi ac quantitate debiti sumendum est. Qua de causa docet idem D. Thom. 1. 2. loc. cit. cum in virtutibus duplex possit esse medium aut rei, aut rationis, in alijs virtutibus medium esse ratio-nis, id est quod recta ratio assignat, & ideo non esse cer-tum, in Iustitia verò esse medium rei, id est quod à parte rei est debitum & iustum, & ita esse certum.

Eadem de causa in explicandis alijs virtutibus prius agit D. Tho. de ipsis quam de earum obiectis, tum quia non habent certum obiectum, neq; constat illuc ex na-tura rei, sed à ratione est praescribendum iuxta dispo-sitionem operantis, tum etiam quia ipsae virtutes sunt quae iuxta suas regulas constituunt rectitudinẽ in ope-re: in hac vero disputatione de Iustitia sumit initiu ab obiecto ipsius, quia obiectum eius in re ipsa existit sine vlla comparatione ad operantem, & ex ipso tota recti-tudo iustitiae sumenda est, tantu. n. habet rectitudinis actus Iustitiae, quantum accedit ad iustum, & debitum.

His positis vnica conclusione respondet D. Th. pro-positae quaest. Quae sic habet.

Proprium obiectum Iustitiae est Ius.

Hanc conclusionem non probat D. Th. Sed ut perspi-cuam ex differentijs constitutis inter Iustitiam & alias virtutes relinquit: imò ex vocibus ipsis per se comper-tam. Nam cum obiectum alicuius potentiae vel habitus dupliciter exprimi, & significari possit, aut nomine, &

vocabulo dissimili, quod non denominet nec includat formaliter habitudinem quæ reperitur inter illam potentiam vel habitum, & tale obiectum quomodo ens mobile est obiectum intellectus, color est obiectum; visus, aut nomine, & vocabulo simili denominante, & in se ipso formaliter includente illam habitudinem, quomodo intelligibile est obiectum intellectus, & visibile est obiectum visus; quando hoc posteriori modo exprimitur & significatur obiectum, voces ipsæ facillimo negotio se ipsis ostendant quod eis significatur esse obiectum illius potentie, vel habitus: vt hæc vox visibile se ipsa ostendit quod per eam significatur esse proprium obiectum visus. Ita hoc loco cum Ius seu iustum sit vox significans & se formaliter includens ordinem & habitudinem ad Iustitiam, ex solis vocibus constat ius esse proprium obiectum Iustitiæ, nec aliud opus fuit quam explicare propriam rationem Iuris vel iusti, quod ab inde præstitit D. Th. propositis illis trib. differentiis.

Potest nihilominus conclusio huius Arti. argumentis in formam redactis ita ostendi. Primo hoc differt iustitia ab alijs virtutibus, quod illæ non habeant proprium obiectum sicut nec proprium medium, Iustitia verò quia est ad alterum habet vt constat proprium obiectum & medium, nempe iustum debitum alteri, sed ius in sua propria, præcipua, & primæua significatione, est idem omnino quod iustum debitum alteri. Ergo.

Secundo habitus diffiniuntur per sua propria obiecta. Sed Iustitia de qua hic agimus diffinitur per ius seu iustum. Ergo. Maior perspicua est, minor constat ex Arist. qui 5. Ethic. cap. 1. Iustitiam definit, [Habitum quo iustum volumus & iusta operatum,] Probatque ex communi hominum consensu (quod argumenti genus moralibus efficax est) [Quia omnes talem habitum volunt dicere Iustitiam, à quo operatiui iustorum sunt.] Vlpia. quoque. ff. de Iust. & Iur. [Iustitia (inquit) est constans, & perpetua voluntas ius suum unicuique tribuens.]

Tertio habitus sumunt denominationem à suo proprio obiecto, sed iustitia iuxta communem omnium hominum conceptionem dicta est à iure, quasi ius suum unicuique tribuens. Ergo. Vnde quando ait Vlpia. l. si quis, ff. de iust. & iur. [Ius à iustitia appellatum esse,] nomine iuris non intelligit ibi iustum, sed artem & scientiam iuris, vt in tertia significatione huius vocis diximus cum ius pro iusto non dicatur à iustitia, sed contra, vt docuimus.

Circa conclusionem huius Artic. etsi non desint, qui aliter sentiant, vt Buridianus & nonnulli inferioris notæ Auctores, nullam tamen inspectis, attentè his quæ adduximus existimo manere controuersiam. Contra discrimina verò constituta hic à D. Th. inter iustitiam, & alias virtutes morales, multa à nonnullis obijciuntur, quorum potiora hæc sunt. Imprimis D. Th. secum apertè pugnare, cum in secundo discrimine habeat in litera. [Rectum quod est in opere iustitiæ, etiã præter comparisonem ad agentem constitui per cõparationem ad alium,] paucis verò lineis interiectis habeat deinde in tertio discrimine [iustum dici aliquid, & habere rectitudinem iustitiæ, etiam si non consideretur qualiter ab agente procedat.]

Secundo, quo argum. vtitur Buridia. loc. cit. Aut loquitur hic D. Tho. de actibus virtutum, & rectitudine earum formaliter, & in genere virtutis, aut loquitur de ipsis materialiter tantum, idest secundum suas priuata: naturas, & secundum illam propriam, & priuata rectitudinem, & bonitatem, quæ illis conuenit absolute ex suo proprio obiecto. Si priori modo, tam actus iustitiæ, quam aliarum virtutum, vt sit rectus; & bonus, est comparandus ad agentem, debetque procedere ab agente benè disposito: Patet, quia sicut virtus est habitus reddens bonum habentem illam, ita quoque actus cuiuscunque virtutis vt virtutis, est bonus & studiosus, & cum bonum (teste D. Dionisio) sit ex integra causa, consequenter actus cuiuscunque virtutis, vt virtutis debet

procedere ab efficiente benè disposito, & in debitum finem, ac alijs circumstantijs. Propterea dixit Arist. 2. Ethic. cap. 4. [Non esse operationem aliquam actum virtutis, nisi procedat per electionem, (idest à sciente & volente) propter bonum virtutis. Si verò loquatur D. Tho. in posteriori sensu, non solum actus iustitiæ, verum etiam cuiuscunque alterius virtutis est bonus, & rectus in tali genere, quacunque ratione ab agente procedat. Probat. Quemadmodum reddere Petro decem illi debita, est actus iustitiæ quocunque fine id fiat, ita quoque ieiunare seruatis his, quæ sunt de ratione, & substantia ieiunii, est actus secundum substantiam temperatus, quocunque fine id fiat. Ergo quemadmodum sine rectitudine subiecti reperitur rectum in iustitia in genere iustitiæ, ita quoque sine rectitudine subiecti reperitur rectum temperantiæ, in genere temperantiæ.

Tertio, soluere debita actus est iustitiæ, sed vt debitor teneatur soluere, considerandæ necessariò sunt facultates ipsius, quia si effectus est impotens ad soluendum, nec ipse tenetur soluere, nec creditor habet ius ad exigendum. Iam igitur in actu iustitiæ, attendenda quoque est dispositio agentis.

Quarto, sequuntur ex ista doctrina D. Tho. duo incommoda. Prius est, iustitiam non esse virtutem, sed velut quandam artem, quod est falsum, & contra eundem D. Tho. 1. 2. q. 57. ar. 3. Consequentia verò probatur, quia artis, (vt docet Arist. 5. Ethic. c. 6.) proprium est, considerare solum opus arte confectum, nulla habiturone qualiter illud ab artifice procedat, quod profectò iuxta hanc doctrinam D. Tho. conuenit etiam iustitiæ, cum dicat apertè in tertia differentia, reperiri in opere iustitiæ bonitatem, & rectitudinem ipsius, non considerato qualiter opus illud ab agente procedat, vt quando soluit 100. qui totidem debebat, quacunque rone id præster. Alterum incommodum est, iustitiam nõ esse habitum essentialiter bonum, sed accidentaliter tantum, quod falsum esse docent omnes discipuli D. Tho. contra Scotum. 1. 2. q. 55. artic. 3. Id verò sequi patet, quoniam iustitia iuxta ea, quæ hic docemus, quandoque operatur iusta & iuste estque tunc principium actionis bonæ, & consequenter habitus bonus, quandoque verò operabitur iusta, sed non iuste, vt cum quis soluit debitum ex hypocrisis, eritque tunc principium actus mali, & consequenter habitus malus. Et ita iustitia modò erit habitus bonus, modò verò malus, & ex consequenti erit habitus accidentaliter bonus, cum accidentis sit adesse, & abesse.

Quinto, à negatione superioris rectè argumentamur ad negationem inferioris, vt non est animal ergo, neque homo virtus est genus ad iustitiam, ergo vbi non reperitur propria, & formalis ratio virtutis, neque reperitur propria, & formalis ratio iustitiæ, sed actus aliquis non est dicendus actus virtutis, nisi fiat ab agente benè disposito, & cum debitis circumstantijs, ergo neque erit dicendus actus iustitiæ, nisi procedat etiam ab agente benè disposito, & cum debitis circumstantijs: Quo fit, vt in Iustitia, sicut & in cæteris virtutibus considerare quoque oporteat, qua ratione actus ab agente procedat, vt sit rectus, & bonus.

Sexto, falsum est, quod hic habet D. Tho. alias virtutes non habere obiectum certum, & determinatum secundum se, & à parte rei, sed id soli iustitiæ conuenire. Probat. Vnaqueque virtus consistit in sua propria, & determinata specie a thome, vt fortitudo in sua propria & priuata specie, temperantia similiter, &c. Sumunt autem virtutes omnes speciem ab obiecto: Ergo necessariò debet vnaqueque earum habere certum, & determinatum obiectum, non minus quam iustitia.

Denique primum illud discrimen cui cætera nituntur, vt sit proprium Iustitiæ respicere alterum, & non seipsum: falsum est. Primo, quia liberalitas, & misericordia, quarum vtraque à iustitia specie differt, alterum quoque respicit: Nec tollitur vis huius rationis, vt quibusdam placet, quia virtutes istæ respiciant quidam alterum,

non

non tamen sub ratione debiti: quandoque enim tenentur etiam ad opera misericordiae ex praecepto, & debito. Deinde iustitia quoque est ad seipsum. Ostendo, quia si quis seipsum occidat iniuste, ut videbimus agit, & cum oppositorum eadem sit ratio, profecto sicut se ipsum occidens exercet iniustitiam in seipsum, ita qui sibi praestat, quae vel iure naturae, vel alia quacunque ratione sibi videtur debere: dicendus quoque erit exercere iustitiam in seipsum.

Postulatur haec argum. maxime. Secundum difficilem illam controuersiam, & ad intelligenda, quae habet D. Tho. in hoc art. maxime necessariam.

AN ACTVS FORTITVDINIS TEMPERANTIAE, & aliarum virtutum moralium sint recti, sicut actus Iustitiae sola bonitate obiecti, etiam si desint alia circumstantia.

Caiet. in commento huius art. sentit discrimen istud constitutum à D. Tho. inter rectum secundum iustitiam, & rectum secundum alias virtutes morales, nempe ut illud sumatur tantum per comparationem ad alium, cui aliquid debetur, rectum verò aliarum virtutum per comparationem ad operantem, conuenire operibus, & actionibus quas homines exercemus, non ut procedunt, & eliciuntur à virtutibus, sed absolute, & secundum se, ut actus quidam sunt q. d. in alijs virtutibus non posse dari actum rectum, nisi sit commensuratus agenti. Ut in temperantia, ieiunium non esse actum rectum, & temperatum, nisi sit commensuratum valetudini ieiunantis, in fortitudine similiter non esse actum rectum, & strenuum nisi sit commensuratum viribus aggredientis hostem, in iustitia verò, ut actus sit rectus & iustus, solum exigi ut sit commensuratus alteri, cui aliquid debetur, quacunque ratione sese habeat, qui debitum illud persoluit, & quocunque fine id praestet. Et ita concedit Caiet. ieiunium ob hypocrisim esse actum temperatum, modò sit commensuratum viribus ieiunantis. Sicut & solutio debiti etiam si malo fine fiat est opus iustum, quando est commensurata debito creditoris: vnde negat illationem illam Buridia. ergo datur opus temperatum sine comparatione ad agentem; quia ut constat ex modò dictis, etiam si ieiunans quo ad finem & alias circumstantias sit male affectus, nihilominus tamen ieiunium ipsius non dicitur temperatum & rectum, nisi quia est commensuratum valetudini illius.

Quo fit iuxta Caiet. ut actus temperantiae siue sumatur, ut elicitus à virtute & studiosus, siue absolute & secundum se, ut quidam actus est, non sit rectus nisi per comparationem ad agentem: quia si sumatur priori modo debet procedere à subiecto bene disposito quo ad finem, & omnes circumstantias, si posteriori desideratur ad minus, ut procedat iuxta vires subiecti, etiam si aliae circumstantiae desint. At in iustitia licet actus iustitiae, ut studiosus & elicitus à virtute, debeat etiam procedere à subiecto bene disposito quo ad finem & circumstantias, secundum se tamen, & absolute, ut talis actus est, verbi gratia: ut solutio debiti, vel restitutio alieni, &c. nihil aliud exigit ut sit rectus & iustus, quam ut sit commensuratus illi cui debetur, quocunque modo ab agente procedat.

Mag. Victoria in lectura huius artic. Et Domin. Soto illum sequuntur conueniunt quidem cum Caiet. ut loquatur hic D. Tho. de actibus non ut elicitis à virtutibus, sed absolute & secundum se sumptis, ita ut actus iustitiae sit rectus per solam comparationem ad alium, actus verò temperantiae sit rectus & temperatus per comparationem ad ipsum agentem, addunt tamen per comparationem ad agentem, non quocunque modo, sed omni ex parte bene dispositum, ut pote habentem optimum finem, & seruantem debitas circumstantias. Vnde negat ieiunium ob hypocrisim esse dicendum opus rectum aut temperatum. Ratio eorum est, quia

rectitudo in actu iustitiae sumenda est à parte rei, ut à quantitate debiti, & ita quidquid sit de dispositione subiecti & alijs circumstantijs, modò seruetur aequalitas in solutione debiti, actus, ille est rectus & iustus, in actibus verò aliarum virtutum rectitudo sumenda est ab habitibus ipsarum, ita ut tantum habeat rectitudinis actus, verbi gratia temperantiae, quantum accedit ad rectitudinem & bonitatem habitus temperantiae. Et cum bonitas temperantiae (quia est bonitas moralis) exigit iuxta regulam D. Dionysij omnes circumstantias, ita ut vna deficiente actus ille, iam non sit bonus & rectus, efficitur consequenter ut ieiunium, cui deest debitus finis, aut quouis alia debita circumstantia non sit opus temperatum, aut rectum.

Nonnullis recetioribus & viris quidem peritissimis placet potius haec posterior doctrina, quam ille Caiet. ad quam fulciendam & magis explicandam statuunt. Rectum & iustum dicere commensurationem & habitudinem ad aliud, ita ut rectum dicatur in ordine ad aliquam regulam, iustum verò in ordine ad aliquam mensuram vel pondus. Rursum mensuram & regulam in iustitia dicunt esse iustum debitum alteri, in alijs verò virtutibus bonum morale ipsius operantis, cum minus ipsarum sit, ut docet hic D. Tho. perficere & componere operantem in ordine ad se ipsum iuxta rectam rationem. Hinc colligunt in alijs virtutibus illud opus dici rectum, quod est commensuratum huic bono morali ipsius operantis, in iustitia verò illud dici iustum, & rectum, quod est commensuratum debito alterius. Vnde sequitur, ut redditio alieni, solutio debiti, & similes actus iustitiae, quocunque fine & animo fiant, & quibuscunque circumstantijs ornentur, sint actus iusti, & recti, quia sunt commensurati suae regulae & mensurae, nempe iusto debito alteri, ieiunium verò ob hypocrisim, aut aggressio inimici ob inanem gloriam non sit actus, neque opus temperatum nec forte, nec rectum, quia non est commensuratum suae regulae, nempe bono virtutis, & bono morali ipsius operantis iuxta rectam rationem, non enim est bonum operantis, nec bonum morale, nec consonum rectae rationi tales actus malo fine exercere, aut sine debitis, & necessarijs circumstantijs, imò oppositum.

Utique sententia horum DD. probabilis est, sed probabilior multò illa Caietan. si nonnulla, quae ad huius quaest. intelligentiam necessaria sunt, diligenter obseruemus.

Primum est iustitiae duo continere, nempe ut sit virtus moralis, in quo cum caeteris virtutibus conuenit, ac ut sit specialis quaedam virtus distincta ab alijs, constitutaque in sua propria, & priuata specie per aliquod particulare contrahens virtutem, quae genus est ad priuatam, & aetham speciem iustitiae. Actum quoque ipsius sicut & caeterarum virtutum bifariam sumi posse, aut ut actus virtutis moraliter studiosus, & bonus, aut in particulari, ut talis actus est, dicens ordinem ad suum proprium obiectum, nempe iustum debitum alteri, dimitto nunc posse etiam sumi ut meritorium, quia haec consideratio non est huius loci.

Obseruemus secundò, sicut in cathogoria substantiae, quaedam continentur directè, & in recta serie, ut substantia, corpus, viuens, animal, &c. alia reductiue, & quasi ad latus ut differentiae, verbi gratia: Sentiens, rationale, &c. Et partes quoque substantiae, ut materia & forma; in quibus etiam datur aliquid, quod est velut còis, & diuiditur in alia minus communia, ut materia in materiam eorum, quae non corrumpuntur ut caeli, & materiam eorù, quae corrumpuntur qualia sunt haec inferiora. Similiter in moralibus, Bonum morale esse voluit quandam cathogoriam, in qua directè, & velut in linea recta continetur ipsum bonum morale, ut genus supremum, & sub ipso deinde actus, & habitus virtutù moralium, indirectè verò, & quasi ad latus variae bonitates, quarum quaedam sumuntur ex obiectis, aliae ex fine, aliae ex alijs cir-

constantijs, ita vt in his quoq; sicut & in partibus substantiæ bonitas ex obiecto sit, velut quid cõmunius ad bonitatem obiecti iustitiæ, ad bonitatem obiecti temperantiæ, &c. bonitas quoque ex circũstantijs, varia est, & multiplex, sicut & ipsæ circũstantiæ variæ sunt, quædam enim est bonitas finis, alia loci, alia temporis, &c. Vnde sicut in substantia compositum substãtiale, quod est in recta serie includit in se, & in sua prædicatione necessariò, & intrinsecè ea quoque, quæ sunt ad latus, vt animal includit in se sentiens, viuens, &c. compositũ etiam naturale includit in se materiam & formam, similiter in moralibus, quæ sunt sub bono morali in recta serie, vt actus, & habitus virtutum includunt in se necessariò illas bonitates, quæ sunt velut ad latus, vt potè bonitatem obiecti, finis, & aliarum circũstantiarũ, nec potest actus aliquis, vel habitus dici moraliter bonus & studiosus, quin includat in se omnes istas bonitates, quod dixit D. Diony. ex integra causa. Quod si aliqua istarum bonitatum desit alijs manẽtibus, tunc erit actus ille bonus tantum secundum quid & in tali genere, non tamè simpliciter & absolute, vt si actus feratur in obiectum bonum, desit tamen illi debitus finis, vocabitur talis actus bonus ex obiecto, non tamen simpliciter, & absolute bonus.

Obseruemus tertio, reperiri quidem in virtutibus compositionem ex genere, & differentiã; est enim virtus earum omnium genus, differentia verò sumitur ex ordine, & habitudine, quam habet vnaquæque ad suũ proprium obiectum, hanc tamen compositionem, quæ est in moralibus sic differre ab ea, quæ in rebus naturalibus reperitur, vt in naturalibus vbicunq; reperta fuerit vltima differentia, ibi quoque necesse sit reperiri & genus, vt vbi reperitur rationale, necesse est reperiri quoq; animal, in moralibus verò potest reperiri, quod habet rationem vltimæ differentiæ sine genere, potest enim reperiri in aliquo actu, vel habitu ordo ad obiectum bonum, & honestum, qui ordo, (vt dicimus) habet rationem vltimæ differentiæ, cum tamen neque ille habitus sit virtus, neque ille actus moraliter bonus ex defectu alicuius debitiæ circũstantiæ. Cuius discriminis ratio est aperta, quia in naturalibus principium est natura, quæ tali necessitate agit, vt quæ semel necessariò, vel intrinsecè cõiunxit, nec patitur separari, nec vnum sine alio reperiri; in moralibus autem principium est voluntas humana, quæ non agit vt natura, neque aliqua necessitate, sed vt voluntas omnino libera, & quo ad actum, & quo ad specificationem ipsius, & quo ad circũstantias, potest enim pro libito exercere actum, vel omnino cessare, quod si velit exercere, potest elicere illum circa hoc obiectum, vel circa oppositum, & quidquid hominẽ eligat potest cum his circũstantijs vel illis.

Ex quibus sit perspicuum, posse reperiri in aliquo habitu vel actu id, quod habet rationem vltimæ differentiæ alicuius virtutis, nempe illam habitudinem & ordinem ad proprium obiectum talis virtutis, & nihilominus nec illum actum esse moraliter bonum, nec illum habitum esse virtutem, ex defectu alicuius debitiæ circũstantiæ, sine qua liberum fuit voluntati actum illũ elicere. Quod si quæsiertis, quæ ergo ratione denominabitur tunc actus iste, vel habitus cui aliqua debita circũstantia desit? Dico denominari quidem nomine illius virtutis, in cuius proprium obiectum actus iste vel habitus feretur, non tamen formaliter, sed materialiter tantum. Quia sicut de formali ratione virtutis est, vt sit bona qualitas mentis, ita quoque est de formali ratione huius vel illius virtutis, vt sit virtus, & consequenter vt proprius & formalis actus ipsius sit studiosus & moraliter bonus, quod si talis non sit ob aliquem defectum, dicetur quidem actus illius virtutis, propter ordinem quem habet ad proprium obiectum illius, sed materialiter tantum.

Quod vt apertius intelligatur obseruemus vltimo:

istum ordinem ad obiectum à quo sumitur propria & specifica differentia virtutum duobus modis esse formam, vno modo ipsius actus, constituens eum in peculiari aliquo genere virtutis, secundum substantiã, alio vero modo est forma huius vel illius virtutis contrahens virtutem, quæ est genus ad hanc vel illam vt quædam propria forma & specifica differentia ipsarum. Priori modo ordo iste ad obiectum semper est forma, quacumque ratione actus eliciatur, siue cum omnibus debitis circũstantijs, siue non: quia eo ipso quo talis actus habet ordinem ad illud obiectum, constituitur per illum ordinem in genere talis virtutis secundum substantiam. Posteriori vero modo nõ semper est forma & differentia specifica. Quando actus nõ solum tendit in propriũ obiectum virtutis, verum etiam ornatur omnibus circũstantijs necessarijs, tunc ordo ille qui reperitur in tali actu ad tale obiectum non solum constituit illum actum in genere huius vel illius virtutis secundum substantiam, verum etiam est forma & differentia specifica contrahens virtutem, quæ est genus ad hanc illã speciem ipsius, quod est proprium munus formæ & differentiæ; quo fit vt talis actus non solum sit in genere illius virtutis secundum substantiam & obiectum, verum etiam sit actus illius virtutis formaliter & proprie. Quæ verò actus licet tendat in proprium obiectum alicuius virtutis non tamen ornatur omnibus debitis circũstantijs, tunc non contrahit virtutem, quæ est genus ad hanc vel illam speciem particularem, ipsius quia cũ virtus sit bona qualitas mentis bonum aut consurgat ex integra causa, quacumq; debita circũstantia deficiente nõ potest habere ibi locum rō formalis virtutis, & ex consequenti nec ordo ille ad obiectum potest tunc contrahere virtutem ad aliquam speciem ipsius, nec vocari formam aut differentiam, cum munus formæ, & differentiæ, vt sæpè diximus sit contrahere genus ad suas species; nec talis actus quamuis tendat in obiectum virtutis est dicendus actus illius virtutis formaliter, & proprie; sed materialiter tantum, & sola ratione obiecti, sicut ille ordo quem habet, tunc ad tale obiectum non est forma alicuius virtutis, sed solum vehit entitas quædam constituens illum actum in genere tantum alicuius virtutis, secundum substantiam, velut in quodam genere entis.

Quæ omnia in iustitia, de qua hic agimus licet videre, verbi gratia, quando quis soluit alteri debitum, si solutio ista fiat cum omnibus circũstantijs debitis, est actus iustitiæ, non solum secundum substantiam & obiectum, verum etiam formaliter & proprie, quia iste ordo ad iustum, & debitum in solutione, cui nulla desit circũstantia, & bonitas moralis, non solum est forma illo priori modo, nempe forma actus constituens ipsum in genere iustitiæ, secundum substantiam & obiectum, verum etiam est forma posteriori modo, nempe forma virtutis iustitiæ, contrahens virtutem; quæ est genus ad iustitiam, cuius est propria forma, & differentia, efficiensque vt ista solutio non solum sit actus iustitiæ in genere iustitiæ & materialiter, verum etiam sit actus virtutis iustitiæ formaliter. Quod si solutio ista fiat male, tunc ordo iste ad iustum debitum, quod est proprium obiectum iustitiæ, constituit quidem istam solutionem in genere iustitiæ secundum substantiam, non tamen contrahet virtutem, quæ est genus ad iustitiam; quia non datur virtus, cuius actus habeat malum finem. Et consequenter non est tunc ordo iste forma, aut differentia specifica iustitiæ, nec illa solutio est actus iustitiæ formaliter, (cum iustitia formaliter & essentialiter sit virtus) sed materialiter tantum & sola ratione obiecti. Vnde etiam sequitur, plurimum differre hæc duo esse aliquem actum formaliter in genere iustitiæ, vel esse actum virtutis iustitiæ formaliter, & proprie, prius enim illud habet quicumque actus, vel eo solo, quod tendat in obiectum iustitiæ, cum ordo in tale obiectum sit forma constituens actum in genere iustitiæ, secundum substantiam quacumque ratione actus ille

Ille exerceatur, & solvatur iustum, actus autem virtutis iustitiae formaliter, & proprie non est nisi vna cum ordine ad obiectum iustitiae habeat omnes debitas circumstantias, & sit moraliter bonus, ut constat ex dictis. Ex his facile est propositam quaest. per nonnullas assertiones explicare.

PRIMA ASSERTIO.

Propria, & formalis ratio iustitiae non potest vllomodo reperiri, nisi in actione omni ex parte bona, & ex obiecto, & ex circumstantiis.

Probatur sic ex dictis, ratio formalis virtutis non potest reperiri sine integra bonitate, & ex obiecto, & ex circumstantiis, cum sit bona qualitas mentis, qua recte vivitur, & qua nullus male vivitur, sed ratio formalis iustitiae includit in se intrinsecè, & essentialiter rationem formalem virtutis, sicut quavis species includit suum genus. Ergo: Maior cum consequentia aperta est, minor patet ex secunda observatione. Quia bonum morale est, velut quaedam cathogoria, in qua supremum genus est ipsum bonum morale, deinde virtutes, deinde iustitia, temperantia, & aliae particulares virtutes, in qua serie superiora, & formales rationes eorum continentur intrinsecè, & formaliter in inferioribus, sicut in cathogoria substantiae non potest reperiri in aliquo ratio formalis hominis, quin illud sit quoque intrinsecè, & formaliter animal.

Ex hac prima assertionem sequitur convenire iustitiam cum alijs virtutibus moralibus in eo, ut actus iustitiae, qui formaliter est actus iustitiae, non solum dicat ordinem ad alterum, verum etiam ad ipsum operantem, cum oporteat actum iustitiae, ut formaliter sit actus huius virtutis non solum referri in bonum obiectum, verum etiam tendere in debitum finem, & ornari alijs circumstantiis, quarum multae sumendae sunt necessariorum ex ipso operante.

SECUNDA ASSERTIO.

Ius, siue iustum, quod est proprium obiectum iustitiae, secundum suam propriam, & genuinam rationem, qua distinguitur ab obiectis aliarum virtutum solum consistit in ordine, & commensuratione ad alterum cui aliquid debetur. Temperatum vero & quodlibet aliud obiectum aliarum virtutum moralium formaliter, & secundum suam propriam, ac specificam rationem consistit in ordine, & commensuratione ad ipsummet operantem.

Probatur facile, modo prius constituamus, quod est certissimum, in actu cuiuscunque virtutis reperiri necessario aliquod agens, quod sit principium efficiens illius actus, & aliquem terminum in quem redat. Quo posito sic argumentor. Sicut morus formaliter, & proprie non denominatur a termino a quo, sed a termino ad quem, ita ratio formalis propriaque denominatio in actibus virtutum non est sumenda ab agente, sed a termino in actu iustitiae, ut in solutione debiti non est idem agens & terminus, sed agens est ille, qui debet & solvit, terminus ille cui aliquid debetur & solvitur, in actu vero temperantiae, & aliarum virtutum moralium idem est agens & terminus, cum ille idem qui producit actum temperatum illemet sit iuxta cuius vires produendus est, ergo actus iustitiae formaliter, & proprie denominandus est per ordinem ad alterum, actus vero temperantiae per ordinem ad ipsummet agentem, & consequenter ius siue iustum, quod est obiectum istius actus iustitiae, sumendum est secundum suam propriam, & genuinam rationem per ordinem, & commensurationem ad alterum, temperatum vero & quod est obiectum temperantiae per ordinem, & commensurationem ad ipsummet operantem: non quia operans est, &

principium illius actus, sed ut terminus, cuius scilicet viribus opus illud commensurandum est.

Secundo, ut diximus iam ex D. Thom. 1. 2. quaest. 60. art. 2. docebitque rursus quaest. seq. art. 9. Iustitia secundum se, & formaliter sumpta versatur circa operationes & res alteri debitas: temperantia & fortitudo circa passiones proprias, quae insurgunt in appetitu ipsiusmet hominis: Ergo similiter iustum, quod est obiectum iustitiae formaliter, & proprie dicit ordinem ad alium, temperatum vero, quod est obiectum temperantiae, dicit ordinem ad se ipsum. Et confirmatur, quia hac de causa dicitur medium iustitiae, medium rei, medium vero temperantiae, & aliarum virtutum medium rationis, quia medium iustitiae sumitur ex ipsis rebus alteri debitis, medium vero temperantiae assignatur a recta ratione, iuxta vires volentis temperate operari.

Hae conclusio habet verum siue actus isti tendentes in iustum vel temperatum, sint actus iustitiae, vel temperantiae formaliter & proprie, & ornati debitis circumstantiis, siue materialiter tantum, & solum in genere iustitiae, vel temperantiae. Quia hoc discrimen quod in hac secunda Assertionem constitutum inter iustum, & temperatum, quae sunt propria obiecta istarum virtutum, est ipsis genuinum, & intrinsecum secundum suas proprias, & priuatas naturas, quae autem propria sunt, & intrinseca obiecto alicuius virtutis non tolluntur, nec mutantur, nec pendent ex alijs circumstantiis. Et ita iustum, quod est obiectum iustitiae, quacunque ratione actus in ipsum tendens eliciatur, & quacunque ratione sit actus iustitiae, siue formaliter, & proprie, siue materialiter tantum dicit intrinsecè ordinem ad alterum: temperatum quoque, quod est obiectum actus temperati dicit ordinem ad ipsummet operantem.

TERTIA ASSERTIO.

Conuenit iustitia cum Temperantia, & alijs virtutibus moralibus in eo, ut sicut actus iustitiae solutio debiti, verbi gratia, cui deest debitus finis, licet non sit actus iustitiae formaliter, sed materialiter tantum, verè tamen dicitur illa solutio iusta, ita quoque in temperantia ieiunium ex hypocrisi, licet non sit actus temperantiae formaliter, & proprie, sed materialiter tantum, verè tamen dicatur opus temperatum.

Hac in parte melius existimo sensisse Caiet. quam recentiores. Et probatur: Solutio debiti ideo dicitur iusta quocunque sine fiat, quia redditur aequale creditori, in quo consistit propria ratio iustitiae, secundum suam propriam, & priuatam naturam, sed qui ieiunat quando praecipit Ecclesia, & iuxta suas vires, abstinet a cibo & potu, quatenus dicitur recta ratio ipsum debere abstinere, in quo similiter consistit propria ratio temperantiae, secundum suam priuatam naturam & substantiam, quidquid sit de alijs circumstantiis. Ergo sic ieiunans exercet opus temperatum. Imò nequit intelligi, qua ratione solutio illa dicatur iusta, hoc autem ieiunium non dicatur temperatum, cum non minus exerceat sic ieiunans, quod exigit temperantia, non quidem ut virtus, sed quatenus in genere temperantiae, & secundum substantiam, quam exerceat alter soluens debitum, quod exigit iustitia, non ut virtus, sed quatenus in genere iustitiae, & secundum suam substantiam.

2 Virtutes & actus ipsarum sicut distinguuntur ex suo genere, & secundum suas proprias, & priuatas rationes penes sua propria & formalia obiecta, quidquid sit de alijs circumstantiis, ita quoque denominantur ab illis, sed in isto ieiunio, de quo hic loquimur reperitur proprium, & formale obiectum temperantiae, nempe cibum & potus moderatus, commensuratusque, & praecipio Ecclesiae, & valetudini ieiunantis. Ergo tale ieiunium quamuis non sit actus temperantiae formaliter, eo modo

quò in vltima obseruatione posita explicatum est, est tamen verè, & formaliter in genere, temperantię secundum substantiam, & consequenter opus temperatum. 3 Ex Arist. 2. Ethic. ca. 4. ita contingit operari temperata non temperatè, sicut accidit operari iusta & non iustè, dicitur autem aliquis operari iusta nõ iustè, quando exercet actum Iustitię & seruat æqualitatem, deficit tamen aliqua ex debitis circumstantijs: Ergo operabitur similiter actum temperatum non tamen temperatè, qui abstinere vel ieiunare quo ad cibum & potum sicut dicitur recta ratio iuxta suas vires, deficit tamen illi aliqua debita circumstantia. Aliter si opus temperatum quantum ad substantiam actus postularer omnes debitas circumstantias, nunquam contingeret operari temperata non temperatè.

Vltimò per istud ieiunium ex hypocrisi licet sit ieiunans non mereatur, potest tamen adimplere præceptum, non solum Ecclesię, verum etiam præceptum naturale temperantię veluti si ad demandas passiones carnis immineret præceptum naturę & obligatio ieiunandi, præcepta autem non dantur nisi de actibus virtutum saltem quoad substantiam actus. Ergo illud ieiunium erit necessariò actus temperantię, & opus temperatum, saltem quo ad substantiam actus. Vbi obseruandum est commune hoc Theologorum dictum præcepta dari de actibus virtutum, non significare oportere, vt actus quibus præceptis satisfaciendum est, sint actus virtutum formaliter, & omni ex parte boni, sed significare dari de his, quę pertinent ad virtutes, & oportere illos esse actus alicuius virtutis saltem ex suo genere, & quo ad substantiam. Vt in Temperantia cum duplici præcepto possit aliquis teneri ad abstinendum, vel naturali, vt quando cibus, vel potus est nociuus saluti ipsius corporali, vel spirituali. Aut positiuo & Ecclesiastico, quale est præceptum de ieiunando in Quadragesima, & alijs vigilijs: quo ad primum nihil aliud exigitur, quam vt sumatur cibus & potus in ea quantitate, & qualitate in qua prosint saluti, quo ad secundum verò vt seruentur modus, tempus, & qualitas ciborum, quę assignantur ab Ecclesia ad ieiunandum, quidquid sit de alijs circumstantijs.

Hanc tertiam Assertionem insinuat apertè hic D. Thom. quando ait. Rectum in temperantia, & alijs virtutibus non determinari nisi secundum quod aliquo modo fit ab agente: significans non exigi omnimodam rectitudinem agentis, nec omnes circumstantias quę requirunt ad actum studiosum, sed illam rectitudinem quam habet ex suo genere, & secundum substantiam, nempe vt sit commensuratus viribus agentis, eamque sufficere, vt actus sit temperatus: quod tamen in Iustitia non exigitur. sed solum vt actus eius sit commensuratus alteri, cui aliquid debetur.

Vnde non est omnino verum, quòd Magist. Soto in sua opinionis confirmationem affert, rectitudinem in iustitia sumendam esse à re ipsa, & quantitate debiti, quocumque animo & sine debito soluatur, in Temperantia verò, & alijs virtutibus moralibus actus illarum nullam aliam rectitudinem habere præter eam, quam accipiunt ab habitu virtutis a quo eliciuntur: & cum rectitudo ac bonitas talis habitus sit bonitas moralis, quę exigit omnem circumstantiam, actum temperantię, nec rectum esse, nec dicendum temperatum, nisi ornetur omnibus debitis circumstantijs: Hoc in quam licet verum sit in Iustitia, in Temperantia verò (vt cõstat ex dictis) aliter res se habet: Duplex enim in actu ipsius potest considerari rectitudo vna generica, & communis, quę conuenit omnibus actibus virtutum, quia virtutes sunt, quę rectitudo exigit ne vlla desit ex debitis circumstantijs, qua ratione neque actus iustitię est rectus, si fiat malo fine, alia verò peculiaris, & priuata cuiusque actus, quatenus est in hoc, vel illo genere virtutis secundum substantiam, quę non sumitur ex omnibus circumstantijs, sed ex solo ordine ad proprium ob-

iectum, qui ordo, vt exposuimus est forma actus constituens ipsum in peculiari aliquo genere virtutis, sufficitque vt actus ille verè a tali virtute denominetur. Quo fit, vt quamuis ieiunium ex hypocrisi non habeat rectitudinem virtutis Temperantię, habet tamen rectitudinem quę exigitur, vt sit actus temperatus secundum substantiam, & in genere temperantię, cum sit commensuratus ipsi ieiunanti in quo consistit propria ratio temperantię in tali genere, & secundum suam priuatam rationem.

Eodem modo diluitur, quòd ab alijs, qui Mag. Soto in hac parte subscribunt, adducitur. Fateor enim rectum dicere commensurationem ad aliquam regulam, ceterum hæc regula in actibus temperantię, & aliarum virtutum duplex est: si loquamur de ipsis, vt sunt actus virtutum & studiosi, regula eorum est quidem bonum ipsius operantis, iuxta rectam rationem, quòd bonum cum sit morale debet conseruari ex integra causa: Si verò loquamur de ipsis secundum suam priuatam rationem, quatenus sunt in tali genere, verbi gratia actus temperantię quatenus est in genere temperantię, & ab ea denominatur; regula ipsius est ordo ad proprium obiectum, vt abstinere à cibo, & potu, iuxta proprias vires. Et ita ieiunium quocumque, sine fiat seruat regulam ieiunij & temperantię, estque illi commensuratum, si seruetur in eo, quòd est de substantia ieiunij, & temperantię.

Nunc ad dissoluenda illa argu. quę proposita questionem occasionem dederunt orationem conuertamus.

Ad primum dico nullam esse in illis verbis D. Thom. repugnantiam; quia in secunda differentia loquitur de Iustitia, non solum in ratione iustitię, verum etiam quatenus virtus moralis est, quomodo vt actus eius sit rectus, & bonus, considerandum etiam est, quomodo ab agente procedat. In tertia verò differentia loquitur de eadem, secundum suam priuatam rationem, & id quòd priuatim habet ex suo obiecto, quomodo tamen dicit ordinem ad alterum cui aliquid debetur, estque actus ipsius rectus, quacumque ratione illum exercens sit dispositus.

Ad secundum respon. D. Thom. hoc loco non loqui de actibus Iustitię, & aliarum virtutum formaliter, vt studiosi sunt, & actus virtutum, sed materialiter; quatenus sunt in hoc vel illo genere virtutis secundum substantiam. Quomodo est verissimum discrimen, quòd constituit Doct. Sanct. inter actum Iustitię, & aliarum virtutum, quia actus Iustitię (vt optimè docet hic Caiet.) vt sit rectus, & iustus in tali genere tantum exigit, vt sit commensuratus illi cui aliquid debetur, reddendo ei æquale; actus vero temperantię, etiam si non sumatur, vt studiosus, sed solum in tali genere, nempe vt actus temperantię materialiter, & secundum substantiam, non est rectus nec temperatus, nisi sit commensuratus viribus operantis. Quamuis enim posset aliquis ieiunio Ecclesię satisfacere, & si cum excessu aliquo comederet, quia Ecclesia in suo præcepto tantum assignat tempus, horam, ac qualitates ciborum, non autem quantitatem; illa tamen commensatio non esset actus temperantię, neque formalis, er, neque quo ad substantiam, cum nullum haberet ordinem ad proprium obiectum temperantię, neque sit commensurata operanti, immò esset peccatum gulę, ac vt tale confitendum.

Ad tertium respon. cum eodem Caiet. aliud esse loqui de exercitio actus, vt exhibitione & solutione debiti, & aliud de rectitudine actus, si loquamur de exercitio actus, necessariò habenda est ratio agentis in omni virtute: quemadmodum enim non tenemur ieiunare, qui non habet vires ad ieiunandum, ita nec soluere debitum, qui non habet facultates, nec est soluendo; hic autem non est sermo de exercitio actus, sed de rectitudine, quę aliter sumenda est in Iustitia, quàm in Temperantia & alijs virtutibus, vt expositum est.

Ad quartum nego, sequi duo illa incommoda. Prius enim non sequitur, quia quacumque ratione sumatur Iust-

Iustitia differt plurimum ab arte; si sumatur, ut virtus perspicuum est, cum ars non concederet circūstantias, quae requiruntur ad actum studiosum, ut virtus. Si vero non sumatur, ut virtus, sed secundum suam propriam, & priuatam rationem, versatur iustitia circa bonum morale, nempe iustum & debitum, propter quod exigatur habitus virtutis, nempe iustitia quae illud perficiat, & rectum reddat in genere moris, ars autem tantum respicit opus artificiatum, quod non est bonum morale, neque pertinet ad mores. Neque sequitur posterior incommodum, quia ipsa iustitia secundum se sumpta tantum elicit actum studiosum, aut saltem nata est talem elicere, & ita secundum se est habitus bonus essentialiter, & intrinsecè, cui omnino repugnat posse esse principium actus mali; quod si quis exerceat aliquando actum iustitiae non iustè, nec cum debitis circūstantiis, talis actus non elicitur ab habitu iustitiae, sed à nuda potentia sine habitu, pertinetque tunc talis actus ad iustitiam materialiter tantum, & secundum substantiam, non autem formaliter, & propriè.

Quintum arg. ostendit, quod iam docuimus in vltima obseruatione, nempe in actu cui deest aliqua circūstantia necessaria non reperiri formalem rationem iustitiae, nec illum actum esse iustitiae formaliter & propriè, sed materialiter tantum.

Ad sextum dico verba illa D. Tho. solam iustitiam habere obiectum certum, & determinatum secundum se, non significare solam iustitiam habere proprium obiectum illi per se conueniens, ceteras autem virtutes aut non habere obiecta propria, aut habere illa per accidens, sed hunc esse sensum in disciplina morali assignari iustitiae proprium obiectum per se, id est diffinitum ex natura rei, quia absolutè, & simpliciter existit in rebus ipsis iustum, & debitum pro ratione dati & accepti, nulla habita ratione operantis. Reliquis vero virtutibus, aut non assignari obiectum, sed materiam circa quam versantur, ut temperantiae delectabilia tactus & gustus, fortitudini pericula, aut si assignatur obiectum, assignari illud per comparationem ad ipsum operantem, iuxta rectam rationem. Quod alijs vocibus dedimus medium iustitiae esse medium rei, medium autem aliarum virtutum esse medium rationis.

Ad vltimum respond. imprimis misericordiam non respicere alterum sub ratione debiti, etiam si aliquando sit in praeccepto. Est enim duplex debitum, aliud quod habet ortum ex aliqua lege, aliud vero quod nascitur, vel ratione alicuius rei acceptae, vel ratione alicuius damni illati, vel ex pacto aliquo, aut conuentione, hoc posterius est verè debitum alteri, & ex natura rei, & hoc respicit iustitia, & ita dicit intrinsecè ordinem ad alterum sub propria ratione debiti. Misericordia verè obligat quidem aliquando sub ratione debiti, sed tale debitum non est propriè debitum, sed secundum quid, nempe debitum ex lege, aut ex charitate similiter, quādo quis sibi exhibet, quae tenetur iure naturae, sibi ipsi praestare non reddit sibi propriè debitum, sed debitum legi aut iuri, quomodo diximus initio huius art. omnem virtutem dici iustitiam, quia in actu cuiuscunque virtutis persoluitur debitum legi. Quod verò pertinet ad liberalitatem, dico illam respicere alterum, quatenus est quaedam pars iustitiae, illamque participat, quod non tollit proprium esse iustitiae respicere alterum, sicut cum aqua calida calefacit, non tollit quin proprium sit igni calefacere, quia calefacit calore participato ab igne. Idem dicendum est de Religione erga Deum, pietate erga parentes, & alijs virtutibus quae iustitiae adiunguntur.

Illum autem qui occidit se ipsum, ait D. Tho. q. 59. art. 3. ad 2. committere iniustitiam contra Rempublicam. cuius est pars, priuando illam suo ciue, & ita meritò punitur à Republica. & priuatur sepultura; in se ipsum tamen, ut quaedam persona priuata est nullam committere iniustitiam, qui tam iustitia, quam iniustitia respiciunt alterum.

illud tantum hoc loco explicandum manet, quomodo asserat Arist. 5. Ethic. c. 1. nos à iustitia esse operatiuos iustorum & D. Tho. art. seq. Ius esse opus iustitiae, sic enim ex his locis licebit argumentari. Cum ex eodem Arist. 2. de Ani. Obiectum sit prius habitu cuius est obiectum, nullum obiectum producitur à suo habitu, ergo si ius vel iustum efficitur, & producitur à iustitia non est iustitiae obiectum, ut hic art. habet. Sed haec dubitatio facile diluitur, si obseruemus saepe nomen obiecti, & termini transferri ad significandam actionem, quae in illud tendit, quomodo nomen artificij, quod propriè significat rem arte constantem, translatum est ad significandam quoque actionem artis. Et hoc nomen sacrificij, quod propriè significat hostiam, quae immolatur, translatum est ad significandam actionem qua offertur eodem modo actio qua reddimus ali cui suum ius & iustum appellatur aliquando ius, & hac ratione dicitur iustitia operatrix iustorum, id est principium actionis iustae, & ius dicitur opus iustitiae, id est actus iustitiae. In hoc vero art. vbi D. Thom. rem exactè persequitur, & proprietatem vocum expendit, docet ius, seu iustum esse obiectum iustitiae, & id ad quod terminatur actio iustitiae.

ARTICVLVS II.

An conuenienter diuidatur Ius in Naturale, & Positiuum?

QVAERERE statim aliquis posset, cum ius, quod est obiectum iustitiae, & de quo in hac quaestio. agit D. Tho. sit iustum debitum alteri, ius autem quod communiter diuiditur à Doctoribus in naturale & positiuum, diuinum vel humanum, sit lex, quae duo constat ex art. praeced. diuersa esse, quorum D. Tho. haec ita misceat, & confundat. Tollitur tamen facile haec dubitatio, si consideremus, legi haec duo conuenire. Primò, ut dicatur ipsa ius à iure, seu iusto, quod est obiectum iustitiae. Secundò esse regulam, quae praescribit quod sit iustum, & debitum: iuxta quam considerationem nihil hic confundit D. Tho. sed persistit in propria significatione iuris: explicando enim quod duplex, & quale sit ius, id est lex quae praescribit iustum, explicatum simul manebit quod duplex & quale sit iustum, quod est obiectum iustitiae, de quo hic agitur.

Ad intelligenda, quae in hoc art. docet D. Tho. obseruemus primum ex eodem 5. Ethic. c. 1. l. c. 2. cum lex dicatur ius à iusto, quia est regula iusti, iustum autem dicatur in ordine ad alterum, si propriè & strictè loquendum esset, illam tantum legem dicendam esse ius, quae est regula iusti, & debiti alteri, ex communi autem vsu loquendi iam inoleuit, ut quaecunque lex dicatur ius, etiam si praescribat, quae ipsimet homini conuenient sine vilo ordine ad alterum cui aliquid debeat, quomodo temperate viuere dicitur esse iuris naturae.

Obseruemus secundò ius naturale variè à DD. definiti: ab Vlpian. enim definitur. l. 1. ff. de iure & iustit. [Quod natura omnia animalia docuit,] quam definitionem, deinde expèdemus à D. Isidoro dist. 1. can. Ius naturale diffinitur. [Quod omnibus commune est, & vbi que instinctu naturae non constitutione aliqua habetur.] Cui definitioni similis est illa Arist. 5. Ethic. c. 7. [Quod vbi que eadem habet vim, & non quia videtur,] q. d. quod ex natura rei iustum est & debitum, & non ex hominum beneplacito, vel constitutione. Similis est, est illa Cicer. li. 2. de Inuentio. c. 5. [Ius naturale est, non quod opinio hominum, sed quod innata quaedam vis naturae omnibus inseruit.] Alij breuius ius naturale est quod à natura est. A natura autè aliquid esse dicitur, vel instigante & inclinante, vel saltem docente, & admonente, quae omnes definitiones in vnum ferè coincidunt, possumusque ex omnibus hanc vnam constitue-

re, ut ius naturale sit, quod lumine naturali intellectus nostri nouimus esse faciendū, & ex natura rei æquum est, & iustum, ut reddere depositum, quia hoc ex natura rei est æquum & iustum, & solo lumine naturali intellectus nostri apparet esse faciendum.

Vnde querenti qua ratione cognoscere liceat, quæ sint iuris naturalis: respondendum est, cognoscendum esse ex dictamine rectæ rationis & naturæ rei, verbi gratia, dicitur recta ratio pensata sola, & nuda rei natura citra omnem hominum opinionem, honorandos esse parentes, hoc est iuris naturalis. Dixi ex dictamine rectæ rationis, quia si iudicium rationis, deprauatum sit odio, vel amore, aut praua consuetudine, quod talis ratio dicitur non est ius. Qua de causa, ut docent Aristot. 6. Ethic. c. 11. & D. Tho. superius agens de prudentia. q. 49. ar. 3. dictamen rectæ rationis sumendum est ex sensu, & iudicio seniorum, prudentum, & proborum, credendumque potius illis in rebus moralibus, quam rationibus, quæ nobis videbuntur forsan efficaces, & optimæ, quia in his iudicium rationis liberius est ab omni passione qua perturbetur. Eadem de causa constituitur ibi à D. Tho. docilitas pars prudentiæ, quia prudentiæ est in moralibus sapientibus, & prudentibus, magis quam proprijs rationibus assentiri. Idem docet copiosius 1. 2. q. 91. artic. 2. & q. 94. art. 2.

Ius verò positium, quod Arist. vocat legitimum, siue legale, est quod habet vim ex voluntate, & præscripto legislatoris. Legislator autem ille solus est, qui habet autoritatem, qua potest compellere alios ad obseruandam legem, quia est de ratione legis habere vim quoerentiam. Quo fit ut ius positium, de quo hic est sermo institui, tantum possit à tota Repub. vel à Principe, in quem Respub. suam autoritatem transtulit: quia hi soli habent autoritatem obligandi alios, & compellendi.

Ius autem quod nascitur ex priuata conuentione, qua ciues aliquid inter se constituunt, non est ius positium, nec lex, cum lex detur à superiori suis inferioribus, sed dicitur pactum, vel fœdus. Vbi silere non possum obseruandam esse immensam Dei bonitatem & clementiam, qui legem quam hominibus tulit pactum, & fœdus toties voluit appellari, ut inter amicos & conuicium fieri solet: tabulas quoque in quibus legem suam descripsit, & locum in quo illas iussit recondi, tabulas fœderis, & arcam fœderis, veluti pacti, & conuentionis inter amicos, & sodales nuncupauit.

Ex his definitionibus iuris naturalis, & positui, sequitur, ista duo iura sic differre, ut quemadmodum quædam sunt præcepta, quia natura sua & intrinsecè sunt bona, alia verò cum essent indifferentia reddita sunt bona quia præcepta. Et similiter quædam sunt prohibita, quia natura sua & intrinsecè sunt mala, & fugienda etiam si nulla lege prohiberentur, alia verò cum à se ipsis mala non essent, reddita sunt mala, quia prohibita, ita quoque ius naturale ex natura rei citra ullam humanam, vel superioris alicuius legem obligat per solum dictamen rectæ rationis, ius autem positium non obligat ex natura rei, sed solo præcepto superioris. Propter quod dixit Arist. loc. cit. [legitimum, id est ius positium, illud esse, quod antequam sit positum parum, refert an fiat, postquam autem positum est, plurimum refert an obseruetur.]

Ex his fit conclusio, qua respondet D. Thom. quæstioni huius art.

Conuenienter diuiditur Ius prima sui diuisione in naturale, & positium.

Probat: Ius idem est, quod iustum, & debitum (quod D. Thom. vocat hic æquale, vel adæquatum alteri) sed quod aliquid sit iustum & debitum alteri, potest his duobus modis contingere, aut ex natura rei, & dictante recta ratione, quod vocamus ius naturale, ut quod depositum reddatur, aut ex beneplacito, &

constitutione Principis, vel Reipub. ut quod modus tertiici tanti vendatur, quod vocamus ius positium; Ergo.

Circa hunc art. nonnullæ sese offerunt controuersia. Quarum prima est circa hanc diuisionem Iuris.

AN DIVISIO IURIS PROPOSITA hic à D. Tho. in naturale, & positium sit optima, & sufficiens.

Ratio dubitandi est, quia apud Iurisperitos quorum in hac parte maxima debet esse autoritas, diuiditur ius prima sui diuisione, in ius naturale, gentium, & positium, ut videre est. ff. de iust. & iu. per varias leges, & in decretis dist. 1. per varia capita.

Secundò ius in hoc art. idem est, quod lex ut constat, lex autem ex D. Tho. 1. 2. q. 92. est quadruplex, æterna, diuina, naturalis, & humana, vnde similiter oportebat quadruplex quoque constituere ius.

Tertiò ius naturale non est propriè & verè ius, male ergo constituitur tanquam vnum ex membris istius diuisionis. Anteced. ita ostenditur: Ius naturale reperitur in brutis. sic. n. definitur à Vlpia. l. citata. [Quod natura omnia animantia docuit,] probatque eandem definitionem Iustinianus Cæsar Instit. de iure naturali gentium & ciuili: at ius & lex non reperitur in brutis, & expertibus rationis. Sicut nec Iustitia, ut docet D. Thom. 1. 2. q. 91. artic. 2. ad 3. Ergo.

Quarò. Si quæ pertinerent ad ius naturale, hæc certè, Religio, & cultus Dei, obedientia & pietas parentes, & patriam, vim vi repellere, at hæc ex Iurisco. sultorum sententia ad ius gentium pertinent: Religio, neque namque in Deum constituit Pomponius. ff. de iure & iust. l. 2. inter iuregentium, & eodem tit. l. 3. vim vi repellere vocat Florentinus ius gentium.

Circa hanc controuersiam duo reperiuntur extremi errores. Prior fuit quorundam antiquorum asserentium, nihil esse iustum secundum naturam, sed id tantum esse iustum, quod cuique Prouinciæ vel Genti videbatur iustum, & ab eis obseruabatur, & ita negabant omne ius naturale. Huius erroris meminit Arist. 1. Ethic. c. 3. & lib. 5. cap. 7. Et D. Aug. 3. de Doctr. Christia, c. 14. [Quidam (ait) varietate innumerabilium consuetudinum commoti dixerunt nulla esse iusta per se, sed vnicuique genti suam consuetudinem iustam videri.] Similis est hic error illi Eractili, qui ut refert Aristot. 4. Metaphy. dicebat nihil esse per se verum, sed quod cuique videretur id verum esse, vnde in ferebat omnes opiniones esse veras, similiterque diceret in Moralibus nihil esse bonum, vel malum natura sua, sed quod cuique videretur. Huius etiam erroris videtur fuisse Petrus de Aliaco: arbitratur enim nihil secundum se bonum esse, aut malum, sed quidquid præceptum est, bonum esse, quia præceptum est, similiter quidquid prohibitum est, malum esse, quia prohibitum est, ex quo inferebat Deum posse mutare omnia præcepta decalogi.

Alius error est priori omnino oppositus nullum esse ius positium humanum, Sed qui ita sentiunt in duplici sunt differentia: quidam enim eorum absolutè, & omnino negant ius humanum positium, asserentes nos esse liberos ab omni humana obedientia. Ita Vucleph, & Valdéses, & eorum sectator Lutherus in suo libello de captiuit. Babylo. (ut refert Ioan. Cocleus in Actis Luth. anno Domini 1520.) Cuius hæretici adeo creuit insania, ut nõ erubuerit tradere publicè igni sanctorum Patrum decreta, & ius Pontificium, fecissetque, peiora in Iure Ciuili, nisi tenuisset ciuilem gladium, qui Ecclesiæ censuram non timuit. Suscitarunt hi hæresim iam sopitam, & eam reuocarunt ab Orco. Fuit enim ante 1600. annos Iudas ille Galilæus, qui voluit haberi pro Messia, qui docebat fideles, Dei filios liberos esse ab omni humana potestate, cui errori nitebatur illa interrogatio proposita Christo, liceret ne dare cæsum Cæsari. De quo errore latissimè D. Tho. 1. 2. q. 95. ar. 1. Alij

SECUNDA ASSERTIO.

Error etiam est in fide omneque politicam gubernationem destruens negare esse aliquod ius positivum humanum.

Alij verò iudicantur obediendum, quidem esse hominibus non tamen absolute, sed quando præcepta, & leges eorum continent, quæ iam aliàs iure naturali, vel diuino præstare teneremur. Ita Ioann. Gerson vir alio, qui eruditus & pius. Tract. de vita spirit. p. 3. lec. 4. de quo errore nos infra copiosè agemus. q. 77. art. 1.

Obseruamus etiam de iure bifariam nos loqui posse, aut eo modo quo loquuntur Philosophi Morales, ea solum considerando, quæ pertinent ad ordinem naturæ, & quæ lumine naturali attingi possunt, aut eo modo, quo agunt de iure Theologi, considerando etiã quæ superant totam naturam, & supernaturali lumine sunt nobis manifestata. Si priori modo ius consideretur, non comprehenditur sub iure illud quod diuinum est, & reuelatum: hoc enim neque pertinet ad naturæ ordinem, sed gratiæ, neque lumine naturali hominibus innotuit, sed sola diuina reuelatione: & ita non potuit attingi à Philosophis moralibus, qui tantum considerant ius pertinens ad naturæ ordinem, & quod ipsi lumine naturali agnouerunt. Si verò posteriori modo, comprehenditur etiam sub iure illud diuinum, cum habeatur per solam diuinam reuelationem.

His positis sit prima assertio contra primum errorem.

PRIMA ASSERTIO.

Contra fidem, & Philosophiam Moralem est negare esse aliqua ex se, & natura sua iusta, & debita, & consequenter esse aliqua à iure naturali.

Probatur in primis esse contra fidem. Rom. 2. [Gentes (inquit Pau.) quæ legem non habent naturaliter, quæ legis sunt faciunt, eiusmodi legem non habentes ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis. Jq. d. ut ab omnibus explicatur, & verba ipsa indicant. Gentes, quæ non habent legem scriptam & ius positivum, habere in cordibus suis scriptam legem naturalem.]

Secundò, fides est, ante omnem legem scriptam, & positivam fuisse peccata, & iniurias, quibus aliqui homines alios affliciebant: nam ante omnem legem scriptam Cain occidit Abel, illumque tanta affectu iniuria. Neirod. venabatur homines. Sodomitæ erant viri pessimi, & iniqui, at omnis iniuria, ut nomen ipsum sonat est contra ius, ergo violabatur necessariò ab iniquis, & prauis hominibus aliquod ius, non quidem positivum, cum hæc præcesserint omnia legem scriptam. Ergo naturale.

Tertiò de fide est, saltem hæc duo præcepta de credendo unico vero Deo, & illo diligendo, ac colendo esse omnino in dispensabilia, etiam per absolutam Dei potentiam, (ut dimittamus nunc alia præcepta decalogi, de quibus statim dicemus,) at si huiusmodi præcepta non essent naturalia mutari, & variari possent saltem à Deo, nam quæ iuris tantum positivi sunt possunt mutari, sicut potest Princeps legem quam edidit abrogare, unde posset Deus concedere, ut aliquis in eum non crederet, vel ipsum non amaret, sed odio haberet, quæ omnia abhorret ipsa natura.

Quod autem repugnet etiam error iste veræ Philosophiæ, constat ex Arist. 1. Retho. ad Theodec. c. 3. & in Rethoricis ad Alex. c. 1. & lib. 1. Magnorum Moral. c. 34. & 1. Ethic. c. 3. & 5. lib. c. 7. in quibus locis docet esse ius naturæ, illudque diffinit. Tullius etiam varijs in locis idem docet, maximè in lib. de nat. Deo. lib. 2. de inuentione, in lib. de legibus, in li. de Auspiciis responsis. Idem docuerunt Vlpianus, Celsus, Iustinianus, Cæsar, Florentinus, & alij innumeri Iuriscòulti, quos constat præstantissimos fuisse Philosophos. Ut dimittam nunc D. Iustinum Marty. Basilium, Chrysostr. Ambro. Aug. Isidorum, & alios grauissimos Ecclesiæ Doctores, in quorum operibus passim sit mentio iuris, ac legis naturalis, quos etiam nouimus plurimum in omni Philosophia profecisse.

Hæc est contra omnes hæreticos citatos; ostenduntque illam copiosè. D. Tho. 1. 2. q. 95. art. 4. & q. 96. art. 4. Mag. Soto lib. 1. de Iustitia. q. 5. art. 4. & q. 6. art. 4. Roffensis art. 37. cõtra Luth. estq; aperta doctrina Philosophi. 5. Ethic. ca. 7. vbi definit ius positivum, quod ipse, vocat legitimum, [quod à principio nihil refert, an sic, vel aliter se habeat, at verò postquam positum est, multum interest. Jq. d. pendere illud totamque ipsius vim ex hominum impositione. Hęc conclusio copiosè à nobis tractanda est. q. 77. art. 1. vbi agemus de pretio à Principe, vel Repub. statuto, eo lectorem mittimus, ne eadem sæpe in eodem opere repetamus.]

TERTIA ASSERTIO.

Diuisio iuris, quam hic proponit D. Tho. in ius naturale, & positivum optima est, & suo instituto maximè accommodata.

Ratio est, quia D. Tho. in hoc art. sequitur Philosophos morales potissimè Arist. ex cuius doctrina. 5. Ethic. c. 7. desumptus est hic. art. ut licet colligere tum ex probationibus, quas habet in corpore art. tum ex argumento in contrario, qua ratione consideratum, & sumptum ius non includit illud, quod diuinum est, & supernaturali lumine cognitum, sed illud tantum, quod lumine naturali innotescere potest, huiusmodi autem duplex tantum est aut naturale, aut positivum. Quod apertius indicat in solutione 3. arg. dicens; [ius diuinum non comprehendit sub hac diuisione,] insinuans se non agere de iure secundum totam suam latitudinem, ut dicitur etiam de diuino, & supernaturali, sed de eo tantum, quod pertinet ad ordinem naturæ, & quod Philosophi agnouerunt, quia hoc sufficit huic loco, & præfenti disputationi, in qua tantum instituit propriam rationem iuris deprehendere, ut ex ea colligat, deinde propriam quoque rationem, & naturam Iustitiæ.

QUARTA ASSERTIO.

Si Theologicè, & iuxta totam suam latitudinem ius diuidere velimus sic distribuendum est: ut prima diuisione distribuatur in diuinum & humanum.

Diuinum est cuius author, & principium est Deus; Humanum verò cuius author, & proximè principium est homo. Secundò ius diuinum distribuendum est in aliud, quod pertinet ad ordinem naturæ, quod possumus vocare ius diuinum naturale, ut honorare parentes, aliud verò quod pertinet ad ordinem gratiæ, quod possumus vocare ius diuinum supernaturale, ut præceptum baptismi. Tertiò ius diuinum, quod pertinet ad ordinem naturæ diuiditur in ius diuinum naturale commune, quod scilicet, & recta ratio naturalis omnibus insinuat, & Deus expressè præcepit, ut honorare parentes; Aliud verò quod potest vocari superadditum naturæ, ex placito diuino, quod scilicet spectat etiam ad ordinem naturæ, & gubernationem politicam hominum, habeturque per aliquam particularem reuelationem diuinam, cuius generis sunt omnia præcepta iudicialia veteris legis.

Similiter ius diuinum pertinens ad ordinem gratiæ duplex est, aliud commune, & necessarium in omni statu, adeoque coniunctum, & quasi connaturale ipsi gratiæ, ut in nullo statu potuerit haberi gratia sine his, quæ sunt huiusmodi iuris, cuius generis sunt præcepta Fidei, Spei, & Charitatis, quia sine his virtutibus in nullo statu haberi gratia, neque etiam in statu naturæ.

Aliud

Aliud verò est quasi superadditum ipsi gratiæ ex diuina institutione, non quidem idem, & commune in omni statu, sed diuersum iuxta diuersos hominum status, quomodo erant iuris diuini in veteri lege. præcepta ceremonialia, in noua verò præcepta Sacramentorum. Ius autem humanum diuiditur in ius gentium, & positium, de quibus sequenti articulo differemus.

VLTIMA ASSERTIO.

Ius naturale & positium licet eidem præcepto possint conuenire, vt illi Non occides, & similibus, quæ & natura docet, & leges etiam humanæ præcipiunt, differunt tamen reuera si formaliter, & iuxta suas proprias rationes ista iura considerentur.

Paret ex differentijs, quas inter ipsa possumus assignare. Differunt enim primò ex parte causæ efficiens, cum iuris naturæ causæ efficiens sit Deus, qui totius naturæ author est & institutor, iuris verò positium homo; Respub. scilicet, vel Princeps. Differunt secundo ex parte causæ exemplaris: exemplar enim immediatum, & regula iuris naturalis ad cuius instar hoc ius debet regulari est lumen rationis mentibus nostris inditum, iuris autem positium regula, & exemplar ad cuius instar debet illud à Legislatoribus institui, ipsiusque æquitas, vel iniquitas pensari, est ipsum ius naturale, vt docet D. Thom. hic ad 1. & 1. 2. q. 95. art. 2. Sicut inter horologia solare est recta regula, & exemplar (vt ait D. Aug.) eorum quæ arte constant. Differunt tertio ratione latioris, & amplioris potestatis; ius enim naturale omnes obligat gentes & nationes, vbique & semper suâ retinet vim, sicut & natura ipsa cunctis inest, & vbique ac semper. Ius autem positium eos tantum, qui illi Principi, vel legislatori sunt subiecti, ad alienos non se extendit. Denique ratione immutabilitatis, quia ius positium, etsi id non debeat facile nec frequenter fieri, absolute tamen, & per se loquendo mutari potest sola voluntate Principis, & Legislatoris, ius autem naturale si absolute etiam loquamur, immutabile est, sicut & natura, quæ sibi ipsi semper similis est; quâuis vt in vltima controuersia huius art. docebimus, non sit eadem immutabilitas in omnibus principijs iuris naturalis.

Ex his facile diluuntur argumenta initio proposita. Primum nullam habet vim, constabit enim artic. seq. ius gentium non esse constituendum, tanquam vnum membrum diuidens ius prima sui diuisione, sed contineri sub vno ex membris diuisionis hic propositæ.

Ad secundum constat ex dictis in 3. & 4. Assertionem esse quidem diuidendum ius in diuinum & humanum, si Theologicè loquamur, iuxta suum verò institutum D. Tho. optimè hoc loco more philosophorum Moralium distribuisse illud in naturale, & positium.

Sed quæres hic occasionem huius secundi arg. cur ius non diuiserimus etiam in æternum, sed tantum in diuinum, naturale, & humanum, cum lex, quæ id est, quod ius constituatur quadruplex æterna, diuina, naturalis, & humana. Magist. Soto lib. 1. de Iustitia q. 3. art. 2. ad 1. sentit non esse constituendum, neque asserendum ius æternum, quoniam ius, inquit est illud iustum debitum, & æquum, quod in rebus temporalibus, & actionibus, humanis reperitur, à quibus omnino alienum est, quidquid habet rationem æterni.

Sed hæc solutio pace tanti Doctoris non est satis accommodata, quia ius de quo hic agimus est regula iusti & debiti, propter quod vt admonuimus alio nomine dicitur lex, regulæ autem præscribentes iustum, vt quod tibi non vis, &c. Deposito est restituendum; Damnum illarum reficiendum, &c. non minus æternæ sunt, quàm illa, de quolibet vera est affirmatio, aut negatio, imò verò nullum est ius naturale, quod non sit æternum. Secundo omnis lex est alicuius iuris præceptio, vel ordinatio. Vnde si aliqua datur lex æterna, erit etiam & ius æternum constitutum, & ordinatum à tali lege.

Tertio certissimum est Iustitiam Dei esse æternam, sed omnis Iustitia versatur circa aliquod ius, cuius est factiua, & operatiua, vt ait Arist. 5. Ethic. cap. 7. Ergo si datur iustitia æterna qualis est Dei, dabitur & ius æternum, quod respiciat illa iustitia.

Respondent alij, vt sicut vnus, & eiusdem effectus datur aliquando duplex causa vna æquiuoca, & eterogenea, alia vniuoca, & homogœna, à qua effectus ille suscipit denominationem, vt in homine sol & homo qui illum genuit, ita eiusdem iuris naturalis dari duplicem regulam, vnam eterogœnam nempe legem æternam, quæ est præceptio quædam & regula prima secundum essentiam existens in mente diuina, aliam verò homogœnam & eiusdem rationis, nempe legem naturalem, quæ est velut secunda regula eorum, quæ sunt de iure naturæ, participata ab illa æterna, & impressa menti humanæ. Et ita licet ius naturale sit effectus vtriusque legis & naturalis & æternæ, sumit tamen denominationem à lege naturali, quæ est proxima, & vniuoca causa ipsius, sicque dicitur ius naturale: non autem à causa æquiuoca, nempe lege æterna, & sic non dicitur aliquod ius æternum. Optima quidem solutio, sed cum ius accipiatur hic pro lege, nescio qua ratione negari possit dari quoque ius æternum, vt argumenta adducta contra Mag. Soto ostendunt.

Vnde erit hæc solutio magis accommodata de iure, & lege posse nos bifariam loqui, aut secundum se, vt est regula iusti & recti, aut quatenus proposita, & promulgata his à quibus obseruanda est, priori modo datur lex æterna, & ius æternum, vt probatum est, posteriori verò modo, sicut vna tantum ex tribus vijs potest regula iusti, & recti homini innotescere, & proponi, aut diuina reuelatione, aut naturali lumine rectæ rationis, aut præscripto alicuius hominis: ita quoque triplex est secundum hunc modum lex & ius, aut diuinum, quod est à diuina reuelatione, aut naturale, quod est à tali lumine rectæ rationis, aut humanum, quod est ex hominum præscripto, prætermittimus verò hic legem æternam, siue ius æternum, quia illud vt est in mètre diuina non est hominibus propositum, nec promulgatum, sed participatum solum, deinde aliqua ex his tribus vijs propositis. Qua de causa D. Tho. 1. 2. q. 11. adduxit quadruplicem illam legem, quia agit de ipsa secundum se, & quatenus regula est, siue proposita & promulgata, siue non. Nos verò hoc loco constitimus, tantum in conclusionibus huius controuersiæ triplex tantum, ius diuinum, naturale, & humanum, quæ agimus de lege, & iure, vt promulgato, & proposito hominibus, quomodo triplex tantum est, sicut tribus tantum vijs explicatis hominibus innotescit.

Ad tertium respondeo, Iurisconsultos in illis locis improprie loqui de iure naturali, proprie enim sumptum non reperitur in brutis, sed in solis hominibus quemadmodum his solis conuenit iustitia, & lex: Quæ autem ratione in brutis reperitur improprie, & communi, quodam modo ius naturale, ita possumus explicare ex D. Tho. In homine est triplex inclinatio naturalis ad bonum: prima est communissima, quam habet ad esse, in qua conuenit, cum quacunque re totius vniuersi; alia est minus communis, quam habet ad conservationem suæ speciei per generationem sui similis, in qua conuenit cum omnibus animantibus: tertia est propria, & solius hominis, quatenus rationalis est ad prosequendum bonum rationis. Iuxta hanc triplicem inclinationem habet homo varia præcepta, & iura naturalia; Primum tuendi, & seruandis suam esse, quomodo est iuris naturalis vim vi repellere. Alteri multiplicandi speciem, & ita dicitur de iure naturæ commixtio maris, & foeminae. Tertium viuendi iuxta rectam rationem, vnde orta sunt illa principia, Quod tibi vis, &c. Et hæc præcepta, ac iura tertij generis secundum istam tertiam inclinationem, quam habet vt rationalis, sunt quæ proprie constituunt ius naturæ, cum ius natura

Iure sit, quod praescribit lumē naturale rectae rationis : & ita in solo homine reperitur proprie ius naturale. Quia verò reperiuntur etiam in brutis illae inclinationes naturales, in quibus homo conuenit cum ipsis, & prosequuntur bruta quodam instinctu naturae, illa bona ad quae inclinantur, ideo constituitur in ipsis à Iurisconsulto ius naturale, sed improprie, quia ista inclinatio in eis instinctus tantum naturae est, & non dictamē ali-quod naturale rectae rationis.

Ultimum arg. art. seq. explicabitur, ubi ostendemus, qua ratione, quae illud arg. continet non pertinere ad ius gentium, sed ad naturale.

Secunda controuersia quae hic se offert, est circa definitionem iuris naturalis.

An iuris naturalis detur ignorantia inuincibilis.

Ratio dubitandi est, quia si ius naturale est à natura docente vel instigante, cum unicuique, vel solo lumine naturali sui intellectus constet, ad quid natura ipsum inclinet, non poterit dari ignorantia ipsius. In oppositum verò est ipsa experientia; nam fornicatio simplex, & vagus concubitus soluti, cum soluta prohibentur iure naturali, experimur autem non modo olim, verum & nunc multas gentes simpliciter fornicationem licitam iudicasse, in quo non errassent, si ius naturale essent omnibus euidens, unde Apostoli in illo Concilio Hierosolymitano Acto. 15. praeeperunt gentibus conuersis ad fidem, ut rem multis ignotam, ut abstinerent etiam à fornicatione.

Postulat hæc controuersia videamus sint ne aliqui gradus in iure naturali, & qui sint illi, vel an potius omnia praeccepta iuris naturalis sint æquè nota, & perspicua apud omnes.

Discipuli D. Tho. occasione eorum, quae ipse docet. 1. 2. q. 94. art. 4. constituunt tres gradus iuris naturalis. In primo collocant illa prima principia omnibus per se nota, & quae nullus sanæ mentis potest inficiari. Bonum est amplectendum, malum fugiendum. Quod tibi non vis, &c. Et quod tibi vis, &c. De quorum principiorum veritate, atque notitia nonnulli dictum volunt illud Ps. 4. [Quis ostendet nobis bona? signatum est super nos lumen vultus tui;] in quo plurimum decipiuntur, cum de nulla re tibi minus agat regius Propheta, quam de cognitione naturali iusti vel iniusti, lumen siquidem vultus Dei eo loco significat presens auxilium, & manum Dei contra hostes. Est enim phrasis sacrae scripturae auxilium Dei vocare lumen, claritatem, aut illustrationem vultus Dei; ut Ps. 66. [Illuminet vultum suum super nos, & misereatur nostri,] ubi posterior clausula prioris est explicatio. Ac ut rem illius Ps. 4. obiter enarremus; Agit in eo Dauid de fuga, quam parauit expulsus à Hierusalem à filio suo Absalon, ubi inter alia graua, quae in illa fuga ipsi acciderunt, hoc commemorat, voces suorum met amicorum, & militum de salute sua, & remedio desperantium; [multi (inquit) dicunt, vel dicebant mihi (in illa fuga) quis ostendet nobis bona?] quis eripiet nos à tantis periculis, & malis, & illætos in pristinam gloriam, & dignitatem restituet? cui quere-læ, & quasi desperantium improbae voci Regius Vates in Deo sperans, respondet, [signatū est super nos &c.] q. d. confidite: nam eleuatum est super nos, & nobiscū habemus quasi signum, & vexillum militare lumen vultus Dei, auxilium & fauorem Dei, quod ego agnos-cens, licet vos diffidatis, ego non diffido, nec timeo, sed corde læto, ac confidenti incædo, dedit hæc spes lætitiā in corde meo, hac spe fretus lætus incædo, certus Deum ipsum nobis omnibus affuturum in hoc bello, velut signiferum & antesignanum, præbiturum ope-m, quia in bona nostra, prioremque dignitatem restituiamur. Vtitur autem præterito signatum est pro futuro, ad significandam suam erga Deum fidei, & spei certitudinem, qua fretus in medio suorum laborum, qua-

si iam Partha victoria lætabatur. Hic est verus, ac genuinus sensus istius Ps. 4.

In secundo gradu iuris naturalis constituunt propositiones illas magis particulares, quae deducuntur ex illis primis principijs, consequentia adeo necessaria & facili, ut nisi quis stolidissimus sit illarum vim statim habeat perspectam, ut cum ex illo principio, Quod tibi non vis &c. sic inferimus, nolles bona tua ab alio te renuente accipi, debes igitur, & tu similiter bona alterius non accipere, nec furari. Huius illationis vim nullus, quantumuis rusticus, & simplex ignorabit, quamprimum ei proponetur. In hoc gradu continentur præcepta diuina secundae Tabulae, quia omnia ex illis primis principijs per se notis, Quod tibi non vis, &c. necessariò, & euidenter inferuntur.

In tertio autem gradu constituunt, quae colliguntur ex principijs necessarijs, & in consequentia necessaria, sed ita ut illa consequentia licet necessaria sit, non tamen sit perspicua, & euidenter. Et quae huius tertij generis, & gradus sunt, adhuc inquirunt subdiuiduntur, sunt enim in duplici differentia: quaedam quae adhibita cura, & diligentia ab acutis, & sapientibus cognoscere possunt euidenter, ut vsuram esse iniquam, & simplicem fornicationem malam. Hæc enim periti, & sapientes adhibito studio, & diligenti discursu possunt ex primis principijs solo lumine naturali deducere. Alia verò sunt, quae quamuis necessariò quoque deducantur ex principijs naturalibus, non tamen possunt commodè ab hominibus intelligi sine aliquo superiori lumine supernaturali quo intellectus eorum illustratur, maxime ob cæcitatem, & tenebras, quae nobis ex peccato originali contigerunt, qualia illa sunt, non habebis Deos alienos, non facies tibi sculptile, &c. Ad hæc enim exactè cognoscenda opus fuit super naturali lumine, cum solo naturali experientia teste paucissimis, & post longa tempora hæc præcepta, & eorum rationes innotuerunt. Argumento est tã diffusa per omnes gentes, & nationes idolatria, donec supernaturalis Euangelicæ veritatis splendor prædicatione Apostolorum mundo illuxit.

Ex hac doctrina discipulorum D. Tho. facile est propositam quæstionem ita diluere, ut asseramus non omne ius naturale euidenter, sed quoddam esse per se euidenter, & omnibus notum, ad quod pertineant illa prima principia, quae sunt in primo gradu, vel quae ex eis colliguntur vna, aut altera consequentia necessaria, facili, & perspicua, quae constituimus in secundo gradu, ut præcepta secundae tabulae maxime quae prohibent manum, & opus externum, Non occides, Non furaberis, &c. Quae verò pluribus, & obscurioribus consequentijs, & discursibus indigent, ut colligantur ex primis principijs, vel aliquo lumine supernaturali, ut præcepta primae tabulae, vsuram esse iniquam, simplicem fornicationem malam, & similia, quae sunt in tertio gradu, esse quidem iuris naturalis; sed tale ius non esse per se notum nec euidenter. Ita discipuli D. Tho. ex placitis ipsius.

Scotus autem in 3. dist. 33. q. vnica, alia via procedit. Ait siquidem, ius naturale in duplici esse differentia, in primo gradu collocat illa prima principia practica, omnibus per se nota, & conclusiones, quae ex illis necessariò inferuntur: tum etiam illa duo præcepta primae Tabulae, non habebis Deos alienos, Non assumes nomen Dei tui in vanum, qua parte iam recedit à doctrina D. Tho. cum ille hæc duo præcepta constituat in tertio gradu: Scotus verò in primo, & supremo. Quod autem in eo gradu sit collocanda, ita docet Scotus. Ad primum gradum pertinent propositiones per se notae, & quae ex illis necessariò in facili, & manifesta consequentia deducuntur, sed hæc propositiones, Deus est; Deus est summum bonum super omnia diligendum, & colendum, sunt per se notae lumine naturali: ex quibus sequuntur in bona, facili, & cuius perspicua consequentia illa duo præcepta primae tabulae: Ergo pertinent ista duo præcepta ad primum gradum iuris naturalis. Maior,

Maior, inquit Scotus certa est, minor patet: nam necessario, & manifestè sequitur, Deus est summè bonus, & super omnia amandus, & colendus ergo cultus ipsius nulli alteri quàm ipsi soli deferendus: ergo non habebis Deos alienos. Similiter Deus est summè colendus, ergo cavendum diligenter, ne aliqua efficiatur irreuerentia: afficitur autem quando benedictum nomen ipsius assumitur in vanum, ergo non assumendum in vanum. Additq; Scotus, quæ continentur in hoc primo gradu esse de iure naturali, propriè, & strictè loquendo.

In secundo autem gradu collocat, quæ sequuntur ex principijs practicis per se notis, non quasi in cõsequentia omnino, & simpliciter necessaria, sed maximè probabili, & congruenti, ita ut inferantur quasi maximè consona illis principijs, in quo gradu constituit omnia præcepta negativa secundæ Tabulæ, Nõ occides, non mœchaberis, &c. Iudicat enim hæc probabiliter tantum, & congruenter sequi ex primis principijs, non tamen omnino necessario: unde infert nõ esse ita simpliciter, & absolutè necessaria ad consequendum finem nostrum, sed esse tantum necessaria necessitate præcepti, q. d. teneri hominem ad ea obseruanda, quia sunt præcepta à Deo: ita ut si præcepta non essent, non esset peccatum eorum ommissio. Colligit denique huiusmodi conclusiones esse de iure naturali non propriè, & strictè, sed largè tantum, & communi quadam ratione.

Vnde iuxta hanc doctrinam Scoti propositæ quæstioni ita erit respondendū, ut quæ sunt de iure naturali propriè, strictè, & in primo gradu, illa sint euidencia, & manifesta omnibus: quæ verò sunt de iure naturali largè, & in secundo gradu, illa non sint euidencia.

Ex his duabus opinionibus. quamvis prior illa sit multò verior, hæc autem posterior Scoti multa contineat falsa, & aliqua non satis rura, in vtraque tamen est aliquid animaduersione dignum: & ita oportet, ut quid sentiendum sit, per nonnullas Assertiones explicemus.

Sic prima contra Scotum,

PRIMA ASSERTIO.

Abuti vocibus, & terminis profectò est, vocare ius naturale, quod non sequitur necessario, sed congruenter tantum, & probabiliter ex primis principijs naturalibus.

Patet. Quod est natura sua habet vim ubiq; & semper, & non ex hominū opinione & conditò, illud profectò necessario, & non congruenter tantum, aut probabiliter habet illam vim, sed ius naturale definitum est ab Arist. & rectè, ut constat ex Arti. præcedenti, [Quod ex rei natura ubique habet vim, & non quia videtur,] i. non ex hominum conditò & opinione: ergo quæ iuris naturalis sunt necessaria sunt sua natura & necessario inferuntur ex primis principijs naturalibus: Et consequenter, quod ex eis probabiliter tantum, & secundum quandam congruentiam deducitur, non est iuris naturalis.

Secundò. Si quæcunque dicuntur ex primis principijs, congruenter & probabiliter, licet non deducantur necessario, sunt iuris naturalis, totum ius civile esset dicendum ius naturale, constat si quidem omnes leges civiles esse collectiones quasdam maximè consonas iuri naturali, & deriuari à primis principijs ipsius secundum quandam congruentiam.

SECUNDA ASSERTIO.

Licet ista diuisio iuris naturalis proposita à Scoto esset optima, (quod reuera non est) falsò tamen, & periculose collocat præcepta secundæ Tabulæ, in secundo gradu, qui ab ipso constituitur, id est, inter ea, quæ non deducuntur necessario ex primis principijs: nec sunt simpliciter necessaria ad salutem, & necessitate finis, sed sola necessitate præcepti.

PRobo argumento eiusdem Scoti: Duo præcepta primæ tabulæ iuxta ipsum sunt propriè iuris naturalis, pertinentia ad primum gradum, & simpliciter, necessaria, quia sequuntur in bona, & necessaria consequentia, ex illo primo principio iuris naturalis per se noto, & simpliciter necessario, Deus est summum bonum, & summè diligendus. Sed præcepta secundæ tabulæ deducuntur etiã in bona & necessaria consequentia ex eodem principio, Deus est summè diligendus, ergo præcepta secundæ tabulæ similiter sunt iuris naturalis per se, & propriè, ac simpliciter necessaria ad salutem. Maior cum consequentia perspicua est, minorè ostendam supposito quod certissimum est, ex hoc antecedenti, Proximus est diligendus, sequi apertè & necessario, ergo nulla afficiendus iniuria, non occidendus, non expoliandus iniquè suo honore, vel bonis, non accipienda, illi vxor, vel filia: ita Pau. Rom. 12. [Nam nõ mœchaberis, Non occides, Nõ furaberis, Non falsum testimonium dices, & si quod est aliud mandatum in hoc verbo instaurat, & continetur, Diliges proximum tuum sicut teipsum] Et concludit [Qui diligit proximum, legem impleuit.] Hoc igitur constituto, sic argumentor. Ex isto præcepto, Diliges proximum tuum, deducuntur apertè, & necessario omnia præcepta secundæ tabulæ; sed hoc præceptum. Diliges proximum, sequitur quoque necessario, & euidenter ex illo primo, Diliges Deum: Ergo præcepta secundæ tabulæ deducuntur etiam necessario ex ipso. Minor hæc patet sic. Qui diligit Deum, diligit quæ Dei sunt, & quæ Deus ipse diligit: sed proximus est quid Dei, creatura, & opus ipsius: ergo dilectionem Dei comitatur necessario dilectio proximi. Vnde Christus Dominus cum præmisisset, [Hoc est mandatum magnum in lege, Diliges dominum tuum, &c. adiecit statim: [Et secundum simile est huic, Diligas proximum tuum &c.] Simile vocat, id est vnà cum illo præceptum imò adeò necessario illi consequens: ut arguat. B. Ioannes tanquam à negatione consequentis ad negationem antecedentis, [Qui non diligit fratrem suum quem videt. Deum quem non videt quomodo potest diligere.]

Scio huic argumento ita respondere Scotum. In dilectione proximi duo contineri, prius optare illi ut diligat Deum, optare illi gratiam, & alia bona, spiritualia, posterius verò diligere, & amare personam ipsius proximi optando ei vitam, salutem, honorem, & alia bona temporalia. Ex dilectione inquit Dei sequitur in bona, & necessaria cõsequentia dilectio proximi, quod ad illud prius, quod est optare proximo gratiam, & charitatem ac ut Deum diligat & colat, nam qui verè Deum diligit, optat ut ab omnibus similiter diligatur: Dilectionis autem proximi quo ad alia bona temporalia quæ respiciunt illa præcepta secundæ tabulæ non sequi necessario ex dilectione Dei, sed solum secundum quandam congruentiam quia congruit ut qui Deum diligit studiosè erga omnes se habeat. Et propterea non teneri nos ad illa simpliciter, & ex natura rei, sed solum propter legem positam, quàm legem inquit explicarunt Christus, & Paulus in illis locis.

Certè hæc solutio euertit, & totque omnino germanum sensum verborum sacræ scripturæ. In primis cum Christus eodem omnino tenore verborum proponat dilectionem Dei, & proximi, quemadmodum proponit dilectionem Dei simpliciter, & absolutè, ita profectò, & proximi. Nunc sic argumentor dilectio proximi quam connectit Christus cum dilectione Dei, ita ut præceptum vnus sequatur necessario ex præcepto alterius est simplex, & absoluta: Simplex autem, & absoluta dilectio non respicit quædam dona, & dimittit alia sed omnia quorum amicus ille est capax, quis enim sanæ mentis dicat me diligere proximum quem volo occidere, licet optem illum mori in gratia. Ergo dilectio proximi cuius præceptum sequitur necessario

necessario ex dilectione Dei omnia bona proximi respicit.

Secundò 1. Ioan. 3. Ex eo quod non subueniatur proximo per bona temporalia colligit Apostolus Ioannes defectum charitatis & dilectionis Dei: [Qui habuerit inquit substantiam huius mundi: & uiderit fratrem suum necesse habere, & non fuerint commota viscera eius quomodo charitas Dei est in illo.] Ergo apertissime iuxta hæc verba. B. Ioannis dilectio proximi quæ sequitur ex dilectione Dei non solum respicit bona spiritualia ipsius, verum etiam temporalia.

Tertio: quando dicit Scotus ex dilectione Dei sequi dilectionem proximi in hoc sensu vt optemus Deum diligere à proximo: percunctor aut hoc optatur propter gloriam Dei & bonum quoque ipsius proximi, aut propter solam gloriam Dei, vt Deus ab omnibus glorificetur. Si dicat primum, iam igitur præter, gloriam Dei optatur, bonum proximo vt bonum ipsius. Et ita ex dilectione Dei sequitur dilectio proximi quo ad omnia bona ipsius, quia qui alicui diligit bonum aliquod vt bonum ipsius, quodcumque bonum ei conueniens diligit oportet, cum eadem sit omnium ratio: Si verò dicat secundum, tali modo diligere reuera non est diligere proximum, sed solum Deum patet, quia optare, vt proximus diligit Deum propter solam Dei gloriam nulla habita ratione boni quod inde illi prouenit, huiusmodi amoris solus Deus est obiectum formaliter & proprie. Vnde est argumentum, queinadmodum in dilectione Dei proprium, & formale obiectum est Deus, ita in dilectione proximi (& si hæc dilectio vt sit meritoria referatur etiam in Deum,) ipsius tamen secundum se proprium, & proximum obiectum est proximus, at si dilectio proximi quæ sequitur ex dilectione Dei hoc tantum haberet vt optarem Deum diligere ab ipso, tunc illius dilectionis obiectum non esset proximus, sed solus Deus. Ergo in dilectione proximi non solum optamus vt Deus ab ipso glorificetur, verum etiam vt bene sit ipsi proximo. Et confirmatur quia aliter non essent Deus, & proximus duo obiecta distincta (sicut si quis optaret Deum diligere à proximo propter solum bonum proximi, & non propter gloriam Dei, talis amoris solus proximus esset obiectum, & non Deus: At Deus, & proximus obiecta sunt verè distincta, sicut & præcepta quibus nobis præcipiuntur istæ duæ dilectiones Dei, & proximi sunt duo præcepta distincta, sic enim de ipsis loquitur Christus vt de duobus præceptis reuera distinctis cum ait: [In his duobus mandatis vnica lex pender, & Prophetæ.]

Denique dilectio proximi (illa etiam quæ ex charitate est) in hoc consistit, vt optemus illi creaturæ quia creatura Dei est, & ad ipsum Deum euenire omne bonum ei conueniens, & nullum accidere malum, ergo dilectio proximi quæ sequitur ex dilectione Dei omnia bona proximi respicit.

TERTIA ASSERTIO.

Falsum est, & erroneum præcepta secunda tabula non esse necessaria ad salutem simpliciter, & omnino, ac necessitate finis, sed sola necessitate præcepti.

PRobatur. Quemadmodum quidquid sequitur necessario ex propositione de fide est etiam de fide, ita quoque quidquid sequitur necessario, & apertè ex principio per se noto, & necessario necessitate finis est simpliciter necessarium sed in hoc principium iuris naturalis. Quod tibi vis, &c. Et quod tibi non vis, &c. Est omnibus per se notum, & necessarium absolute, & simpliciter, ac necessitate finis citra omne præceptum posituum: ex isto autem principio deducuntur apertè, & necessario præcepta secunda tabulae, Non occides, Non furtum facies, &c. Ergo.

Secundò Paul. Rom. 1. agens de huiusmodi præcep-

tis vt apparet ex contextu, ait [Gentes quæ legem non habent, idest positiuam vel scriptam naturaliter] idest solo iure naturali inducti [ea quæ legis sunt faciunt] idest seruant ea quæ præcipit ipsa lex positua: Vnde sic argumentor. Gentes sine lege positua seruant præcepta ista secunda tabulae vt seruent ius naturale, aliter contra illud grauiter peccaturi, gentes autem quibus nulla adhuc lex positua proposita erat, tantum tenebantur ad ea præstanda quæ simpliciter & absolute necessaria sunt, ac necessitate finis. Ergo. Et confirmatur, sicut antea argumentabamur contra negantes ius naturale. Ante omnem legem positiuam peccauit Cain occidens Abel, peccabant ceteri qui vel vita, vel bonis, vel honore expoliabant fratres suos non alio nomine nisi quia violabant ista præcepta iuris naturalis, Non occides, Non furaberis, &c. cessare autem ab omni peccato est absolute necessarium ad salutem, non solum necessitate præcepti verum etiam necessitate finis. Ergo.

Vltimò. Quemadmodum homini conueniunt hæc duo vt sit conditus ad beatitudinem, & vt sit pars huius Reipub. humanæ, ita habet duplicem finem sibi propositum, alium supernaturalem obtinendum per gratiam, nempe beatitudo æterna, & alium naturalem vt est homo, & pars Reipub. in quem inclinatur vel solo dictamine rectæ rationis, qui est pax, & tranquillitas Reip. qui finis in illum vltimum supernaturalē sicut, & cetera omnia necessario quoque dirigitur, vnde tenetur homo non solum necessitate præcepti, verum etiam necessitate finis tã ad illa quibus directè, & immediate indiget ad obtinendam beatitudinem, quam ad ea sine quibus pax, & tranquillitas Reipub. haberi non potest. Sed præcepta secunda tabulae simpliciter & omnino sunt necessaria ad pacem, & tranquillitatem Reipub. Ergo seruanda etiam homini absolute, & necessitate finis. Vltima assertio contra aliquos Thomistas.

VLTIMA ASSERTIO.

Duo illa præcepta prima tabulae. Non habebis Deos alienos, Non assumes nomen Dei in vanum, &c. non sunt collocanda in vltimo gradu iuris naturalis, sed in secunda.

Patet. Ad secundum gradum pertinent iuxta D. Thom. quæ ex principijs per se notis deducuntur in consequentia facili, & necessaria sed ex illis principijs Deus est vnus, & super omnia diligendus ac colendus, sequuntur apertè & necessario ista duo præcepta primæ tabulae: quia si vnus & super omnia colendus ergo nulla afficiendus iniuria, afficitur autem maxima si alius quam ipse habeatur pro Deo, aut nomen eius assumatur in vanum, vel afferatur ad confirmandum mendacium, vt optimè in hac parte argumentatur Scotus. Ergo: Quod autem sit per se notum lumine naturali Deum esse colendum, & glorificandum constat ex B. Paulo Rom. 1. Qui propterea facit in excusabiles illos veteres Philosophos, quia cum Deum vel solo lumine naturali cognouissent, non sicut Deum glorificauerunt: Quo etiam lumine comperitissimum est cuius homini dilectioni, & gloriæ Dei valde repugnare iniuriã, & contumeliam, maximaque Deo inferri, si diuini honores alteri tribuantur, aut sanctissimum eius nomen in vanum vel cum mendacio assumatur.

Nec habet vim ratio illa omnes ferè gentes peccasse contra illa præcepta innumeris idolorum cultibus, non enim errarunt ex ignoratiã illius principij ex quo ista præcepta deducuntur, nempe Deus est summè diligendus, & colendus, fuit enim hoc omnibus perspicuum vt docet Cic. 2. De natura Deorum, neque ex defectu luminis naturalis ad inferenda illa præcepta ex huiusmodi principio, sed quia propter alia peccata quæ committebant contra ius naturale iusto Dei iudicio vt docet idem Paulus permissi sunt adeò errare circa

circa Dei cultum, & tantas pati Idolatriæ tenebras.

Ex his colligo tres esse gradus iuris naturalis, illos scilicet quos constituunt discipuli. D. Tho. hac tamen lege. *vt in tertio illæ tantum propositiones collocentur, quæ deducuntur quidem necessariò ex primis principijs lumine naturali, sed difficilè, & multo studio adhibito: vt vsuram esse iniquam, & simplicem fornicationem malam.* Nam illæ in quibus præter lumen naturale ac ingenium, & studium, lumen etiam super naturale diuinæ reuelationis necessarium est, ad fidem pertinent & non ad ius naturale: Colligo secundò propositiones iuris naturalis aliquas esse euidenter & aliquas obscuras: Euidentes sunt quæ pertinent ad primū & secundum gradum, vt prima principia per se nota, & quæ ex illis proximè in necessaria, & aperta consequentia deducuntur, vt præcepta secundæ tabulæ, & illa duo primæ. Obscuræ verò sunt, quæ pertinent ad tertium gradum veluti remotiores conclusiones, quæ licèt necessariò etiam deducantur ex primis principijs, difficile tamen & multis discursibus,

Sed quæres hic, cum præcepta secundæ tabulæ constituta sint in secundò gradu, quo modo simplicem fornicationem quæ videtur etiam prohiberi sexto præcepto collocauerimus in tertio. Respon. aperte & in rigore vt dicunt sermonis sexto præcepto tantum prohiberi adulterium, non autem concubitum, soluti cum soluta, quod ex eo constat quia nouum præceptum quod est quædam maior explicatio sexti. tantum prohibet concupiscentiam vxoris alienæ. Et explicatur Eccl. 2. 3. vbi dicitur: [Omnia mulier relinquens virum suum peccabit, primò enim in lege altissimi incredibilis fuit,] Addit D. Tho. infra q. 154. art. 8. quia in ea præceptum erat. Non Mechaberis: vnde idem D. Thom. illa q. art. 2. in quo agit de simplici fornicatione probat efficacissimè illum esse peccatum mortale ex alijs locis sacræ scrip. non autem ex istis verbis. [Non Mechaberis. Ratio autem qua ibi vtitur in corpore ar. est quia natura ipsa (vt in omnibus animalibus est videre) quando ad educationem prolis vtriusque parentis cura est necessaria, non patitur neque admittit vagum concubitum, sed certum ac determinatum, vnius maris vniusque feminae propter quod in hominibus in quibus adeò necessaria est vtriusque parentis cura ad prolis educationem, tam in spiritualibus, quam in temporalibus, ipsa natura abhorret vaguum fornicariumque concubitum veluti educationi prolis maximè nocuum. Hæc autem ratio quæ ita efficacissimè ostendit quomodo iure naturali fornicatio simplex sit prohibita, non ad sextum præceptum, sed ad quartum pertinent quod sicut præcipitur filijs honor suorum parentum, similiter præcipitur parentibus cura, & debita educatio suorum filiorum. Ex dictis in hac secunda controuersia facilè explicabitur alia quæ huius quoque loci est.

AN PROPOSITIO QUÆ NECESSARIO
sequitur ex principijs naturalibus, est tamen nobis ignota donec multo studio intelligatur, sit dicenda ius naturale.

Non desunt qui partem negantem iudicent probabilem his adducti rationib. Cum de ratione legis sit obligare, ea verò non obliget donec promulgata reuera non sit lex, sed propositio quæ sequitur ex principijs naturalibus consequentia difficili & obscura quamdiu consequentia illa, & eius vis ignota est, perinde se habet ac si non esset promulgata, ergo donec sit nota, & perspicua non est ius naturale.

Secundò ius naturale ex D. Tho. 1. 2. q. 90. art. 2. & q. 94. art. 2. ab omnibus potest cognosci: propositio aut de qua hic agimus non potest ab omnibus cognosci, sed à solis sapientibus, & his multo studio ac ingenio. Ergo.

Vltimò ius naturale ex Cicerone est, [quod non opinio genit, neque humana traditio, sed vis quædam

innata naturæ,] vnde illud tantum est ius naturale quod ista vis omnibus insinuat, & ostendit; sicut & ipsa omnibus innata est, ergo quod non omnibus vel sola ista vt est perspicuum sed à multis ignoratur, non pertinet ad ius naturale,

Opposita tamen sententia est verior: alioqui quæ præcedenti controuersia diximus contineri in tertio gradu iuris naturalis non pertinerent ad hoc ius. Probat hæc sententia. Propositio quæ reuera sequitur ex principijs Geometriæ geometrica est, etiam si ignoretur ab innumeris vis illationis illius, ergo similiter quæ deducitur ex principijs iuris naturalis etiam si ignoretur, est ius naturale. Et confirmatur. ex D. Tho. 1. 2. q. 94. art. 2. vbi ait [propositio per se nota non desinit esse talis eo quod aliqui illam ignorent. Et 1. p. q. 2. artic. 1. vbi docet Deum esse per se notum, licèt à multis ignoretur [Dixit enim insipiens in corde suo: Nò est Deus.]

Secundò lex positua cum primum maioribus regi promulgata est, obtinet iam vim legis, & si ab alijs ignoretur, excusanturque illam iuste ignorantes, non quia lex illam non habeat iam vim legis, sed quia eorū ignorantia iusta fuit. Sed lex naturæ & si à rusticis, & imperitis in huiusmodi propositione de qua hic agimus ignoretur, sapientioribus autem & doctoribus promulgata est: Ergo,

Tertio ius naturale est ex natura rei, natura rerum non mutatur propter nostram ignorantiam vel scientiam. Ergo quam sapiens conspiciat esse iuris naturalis, quia deducitur necessariò & si difficile ex principijs naturalibus, etiam si ab alijs ignoretur est simpliciter, & absolute iuris naturalis.

Denique si is, qui modò ignorat necessitatem & vim discursus quo aliqua propositio ex his quas collocauimus in tertio gradu iuris naturalis postea vim illam, & necessitatem intelligat, est illi iam talis propositio ius naturale, ergo & antea erat quoque ius naturale; patet, quia quod semel est ius naturale semper fuit ius naturale, nec nostra cognitio efficit vt sit ius naturale quod antea tale non erat, sicut quod nunc statuitur ab Ecclesia tanquam de fide semper fuit de fide, nò enim potest Ecclesia condere nouum articulum fidei, sed tantum explicare, & proponere quod ignorabatur.

Ad argumenta autem adducta in oppositum facilis est solutio. Maior primi neganda est. Lex enim eo ipso, quo statuta est à Principe, vel Repub. est lex, etiam si nondum promulgata, licet non obliget subditos, nisi postquam promulgata est. Ad secundum dico, verba D. Tho. ius naturale posse ab omnibus cognosci, ita esse accipienda, vt possit ab omnibus agnosci sine alio superiori lumine, quam naturali, siue facilè & perspicuè illud cognoscatur, siue difficilè, & adhibito multo studio. Ad tertium eadem est solutio: ius naturale esse, quod omnes docet illa innata vis, non tamen est necesse, vt omne ius naturale vis ista æqualiter doceat, & indicet: aliqua docet facilè & prima, vel secunda consequentia, alia verò difficilè, & multis adhibitis consequentijs, longoque discursu.

Sed quæres dimissis illis, quæ pertinent ad primum, vel secundum gradum iuris naturalis, quæ facilè cognoscuntur esse iuris naturalis: in his quæ sunt tertij gradus, cum hæc difficilè ex principijs naturalibus deducantur, & à solis sapientibus, qua ratione constabit, quæ sint iuris naturalis (Dico in his si omnes periti, & sapientes conueniāt aliquid esse iuris naturalis, reliquos qui minus valent ingenio, & scientia debere stare communi illi omnium sapientum dicto: Quod si aliqua fuerit inter eos repugnantia, tunc si rationes, quæ pro vtraque parte afferuntur sint ex æquo probabiles, & doctores, qui ita sentiunt eiusdem nominis & dignitatis, liberum est cuique quam voluerit partem amplecti, si verò alteri parti faueant rationes plurimum vrgentes, & plerique ex sapientioribus, & doctoribus, in eam declinandum est à reliquis, etià si oppositum videatur aliquæ

aliquæ rationes probabiles ostendere, & aliqui doctores complecti: Quia pravi & indisciplinati ingenij est ex Arist. in omnibus rebus æqualem querere demonstrationem, cum ergo res morales non possint nobis constare eadem certitudine, qua mathematicæ, si optimæ rationes, una cum plurium & sapientiorum consensu aliquid ostendant esse iuris naturalis, ita profectò est sciendum: memnissse enim hic oportet illius doctrine Arist. 6. Ethic. c. 11. quam superius attulimus, [in rebus moralibus standum potius esse seniorum, ac peritorum sententijs, quam demonstrationibus.] In calce huius art. occasione eorum, quæ habet D. Tho. in solutione primi arg. offert se hæc controuersia.

AN IPSA NATURALE SIT MUTABILE,
possitq; in ipsum cadere dispensatio.

Cum ius naturale sit ex natura rerum videri debet immutabile, ac idem omnino esse ubique & semper, ut ignis, qui quoniam natura vrit, ubique & quocunque tempore existat, vrit: In oppositum autem sunt multa iura naturalia, quæ videmus mutata esse in primis iure naturæ omnia sunt communia, omnes nascuntur liberi, iure autem gentium instituta sunt privati aliquarum rerum domini, facta que rerum diuisio, & appropriatio. Et eodem iure, qui vincuntur in bello iusto manent serui.

Secundò iure naturæ in matrimonio vnus viri vnica tantum debet esse vxor, quod ius naturæ explicauit Christus Matth. 19. dicens Phariseis, [Non legitis, quia qui fecit hominem ab initio masculum & feminam fecit eos, & dixit, propter hoc dimittet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna:] in lege autem veteri habebat idem vir plures vxores.

Tertiò præcepta decalogi constituta sunt à nobis in secundo gradu iuris naturalis, legimus autem dispensatum esse cum Abraham, ut occideret filiũ, in sexto cum Osea, ut accederet ad fornicariam, in septimo cum Israelitis, quãdo acceperunt vasa aurea, & argentea Aegyptiorum, in quibus profectò non esset dispensatum, nisi hæc mutari possent.

Denique reddere depositum omnium consensu est iuris naturalis, at hoc passim mutatur, ut docet hic D. Tho. ad 1. Etenim. Si depositum, quod apud me habes dominus eius ita postulet, ut mihi, vel innocenti; aut Reip. graue damnum immincat, non est tunc reddendum, sicut nec gladius fugioso. Ergo.

Postulat hæc controuersia videamus. An aliquod ius naturale sit mutabile, & quale illud sit? Vbi obseruandum est: sicut in speculatiuis propositionibus necessariæ, & naturales sunt in triplici differentia: quædam enim sunt sempiternæ necessitatis, quæ nulla ratione falsæ esse possunt aut mutari, ut prima principia: omne totum est maius sua parte. De omni vera est affirmatio, aut negatio. Deus est. Homo est animal rationale. Aliæ sunt necessariæ, & immutabiles secundum ordinem, & constitutione naturæ, possunt tamen per diuinam potentiam, & miraculum mutari: ut cælum mouetur, ignis vrit. Et ita hæc Deo disponente possunt aliquo tempore esse falsæ, sicut fuerunt aliquãdo falsæ, tẽpore Iotue, & in fornace Babylonis. Alię sunt tertij generis physicæ, & naturales, regulariter, & ut plurimum veræ, non tamen semper & ubique: ut quod dextera sit robustior sinistra, quod homo nascatur cū quinque digitis, hæc siquidem licet naturales sint, aliquando magis aliter eueniunt. Eadem quoq; ratione accidit in moralibus, sunt enim aliqua ita natura sua iusta & honesta, ut quacunq; ratione ab eis recedatur, committatur necessariò iniquitas, & iniustitia, & ita in eis nulla cadit dispensatio, nec ius naturale circa illa potest variari, ut prima principia practica. Bonum est faciendum, malum est vitandum: Quod tibi non vis, &c.

Tomus Primus.

Et quæ ex his necessariò sequuntur, ut non furaberis: non occides: non est mentiendum. Huc etiam pertinet primum quoddam principium, quod reperitur in vnoquoq; genere rerũ, quod ita continet primam, & intrinsecam iusti rationem in tali genere, ut nullo etiã modo variari possit. Ut in matrimonio, matrimonia contrahenda esse quatenus expedit propagationi humani generis. Alia sunt velut in secundo gradu ex sua quidem institutione iusta, sed non ita intrinsecè, & necessariò quin per diuinam ordinationem mutari possint, Deo ita disponente, ac dispensante, ut habere vnã vxorem a iure naturæ est, Deo autem dispensante possunt haberi plures, sicut habuerunt patres Vet. Testamenti, quia vnum tantum habere expedit quidem ad commodiorem educationem filiorum, & pacificam cohabitationem viri & vxoris, quæ est secundarius matrimonij finis, non tamen est ita intrinsecè necessariũ & iustum, ut oppositum nempe habere plures sit simpliciter malũ, & concedi non possit. Alia sunt tertij generis iure naturæ iusta, & ut plurimum ac regulariter obseruanda, dimittenda autem aliquando non solum ex Dei ordinatione, verum etiam ex ipsa natura rerum, & recta ratione ita exigente ob aliqua circumstantiam loci, temporis, vel personæ: ut reddere depositum à iure naturæ est, at si furiosus gladium quem apud me deposuit postulet, vel hostis Reipub. non tenet illi reddere. Viro tenetur vxor iure naturæ reddere debitum, non tamen si petatur tempore infirmitatis, aut loco indecenti.

Ex his sequitur solutio propositæ controuersie. Ius naturale in aliquibus esse omnino immutabile, & indispensabile, ut in primis principijs, & quæ ex illis necessariò deducuntur, quæ vocamus iusta primi generis: in aliquibus verò, sed paucis esse mutabile, aut ex diuina dispensatione, aut ex circumstantia aliqua, quæ vocamus iusta secundi, & tertij generis: Quo sit ut simpliciter, & absolutè dicendum sit immutabile, cum de nominatio sumenda sit à maiori parte, & ex his quæ frequentius, & communius eueniunt. Ita Arist. 5. Eth. c. 7. vbi ait, [sicut in Physicis dicitur aliquid naturale, quia frequenter accidit secundum naturam, licet possit aliquando mutari, ut hominem aprius vti dextera, quam sinistra, licet contingat aliquando oppositum, vel esse ambi dextrũ, ita in moralibus immutabile vocari ius naturale, etsi aliqua sint à iure naturæ, quæ nõnunquam mutantur.] Simile docet D. August. lib. 3. de doctr. Christ. cap. 14. Quod si queras qua ratione licebit deprehendere, quod ius mutabile sit, quod verò omnino immutabile? respondet idem Arist. [quia ius naturale est ex natura rei, in quibus natura est omnino immutabilis, & ius omnino quoque esse immutabile, in quibus verò natura mutabilis est, ius quoq; mutari posse.] vnde subiungit Arist. [Quia habent dii naturã immutabilem ius est eis omnino immutabile, apud homines verò, quia sunt natura mutabiles ius eorũ mutabile est] q. d. iura diuina sicut & Deus ipse immutabilia sunt, humana verò mutabilia, sicut & homines mutari possunt. Quam Philosophi doctrinam sic nostro instituto accommodare possumus. Ut quorum natura immutabilis est (id est) quæ intrinsecè, & natura sua iusta sunt, ut habeant omnino intrinsecam, & innatam æquitatem, & opposita eorum intrinsecam innatã iniquitatem, & malitiam ius naturale circa illa sit omnino immutabile, ac indispensabile. Quo nomine omnia principia naturalia per se nota, tam practica, quàm speculatiua, ut Deus est amandus, Proximus diligendus, Quod tibi non vis: Bonum est amplectendum: Fugendum malum, sint omnino indispensabilia, & eadem rone, quæ ex illis deducuntur necessariò, ut præcepta decalogi.

Nec repugnant his, quæ de Abraham, Osea, & Israelitis adducta sunt. Abraham enim non egit contra Dei præceptum, [Non occides] quia in eo (ut infra videbimus) solũ prohibetur homicidium iniquum, & contra

B rectam

rectam rationem, occidere autem aliquem ex præcepto Dei, qui vitæ, & mortis dominus est, nec est iniquum, nec contra rationem.

Oseas verò iuxta communem expositionem illius loci non accessit ad fornicariam, vt cum ea fornicaretur, sed ad mulierem, quæ cum prius esset fornicatrix à Deo præcipiente accepta est ab ipso in vxorem. Quâuis mihi in hac parte plurimū probatur expositio Pauli de Palacio, vt præcipiatur ibi sumere Oseas vxorem virginem, quidem vel honestam mulierem tempore quo nubebat fornicaturam tamen deinde, & fidem matrimonij violaturam. Ita vt vox illa, [sume vxorem fornicationū], non qualis mulier illa fuisset, vel esset tempore contrahendi matrimonij, sed qualis esset in posterū futura, declaret. Fauet huic expositioni primò vox ipsa, sume vxorem fornicationum siue fornicariam: quæ enim ante matrimonium fornicata est, postea vxorò nihil tale committit, sed inuiolatam seruat viro suo fidem, non est dicenda vxor fornicaria, sed iam honesta: secundò, quod subdit [fac filios fornicationum], filij siquidem illius, quæ leges connubij obseruat, nequeunt dici filij fornicationum: Tertio, quod sequitur, [quia fornicans fornicabitur terra.] Etenim cum institueret Deus ostendere Oseæ illo matrimonio, quam iuste esset populo suo infensus, præcipit ei sumat in vxorem mulierem, tempore quidem matrimonij honestam, sed deinde fornicaturam, vt domi suæ experiatur Propheta, quæ Deus ab illo populo Israelitico patiebatur, & iustas vindictæ per Caldaeos in illum exercendæ causas. Vnde debet esse hic sensus, sume vxorem, quæ nõ seruabit tibi fidem, sed fornicabitur cum alienis, sicut terra hæc Israel fornicata est, & fornicans fornicabitur mihi. Hac ratione quadrat egregiè historia Oseæ habetis vxorem adulteram cum historia Dei, qui Resp. Israeliticam in primis illis Patriarchis Abraham, Isaac, & Iacob viris sanctissimis, & omnis idolatriæ, ac infidelitatis expertibus, velut honestissimam virginem duxerat in vxorem, vt ex ea filios susciperet veræ pietatis amicos, & ideo bonorum Dei hæredes, at Resp. illa vt mulier adultera, spiritualis illius connubij fide violata, suum Deum derelinquens, & Dijs alienis adherens, filios genuit idolatras, & in fide fornicarios, cui consonant verba illa Christi ad ipsos. Generatio praua, & adultera, &c.

Vbi miror profectò Mag. Soto virum eruditissimū in suo 4. dist. 3. q. 1. art. 2. & apertius lib. 2. de iust. q. 3. art. 8. iudicasse, præceptum forsan fuisse Oseæ; vt ad illam mulierem non velut propriam, ac legitimam vxorem, sed vt fornicariam accederet, generaretq; ex ea filios fornicationum, & illegitimos, ita vt non peccasset Oseas accedens ad illam, quamuis non suam vxorem. Hoc enim nulla ratione affirmari potest, cum commixtio viri, & fœminæ extra matrimonium ita sit intrinsecè mala, & turpis, vt nulla ratione possit honestari, imò neque Deus in ea dispensare, vt docent D. Tho. & idem Soto in eo loco.

Quod verò pertinet ad Israelitas vasa Ægyptiorum deferentes, certissimum est illos nullum commisisse furtum, nec cum eis fuisse in septimo præcepto dispensatum, vt copiosè infra q. 66. art. 6. cum D. Tho. ostendemus.

Quorum autè (vt ad Philosophi verba redeamus) natura mutabilis est (id est) quæ licet sint iusta, non tamen ita intrinsecè, quin opposita eorum licita esse, aliquando possint, & rationi consona ex circumstantia loci, temporis, vel personæ, ius naturale circa illud mutabile quoque est, quando recta ratio dictauerit conuenientius esse in tali euentu ius illud non seruari: Recta autem ratio non huius, vel illius priuati hominis, sed aut superioris auctoritatem habetis, aut totius Reipub. Vnde in huiusmodi, quæ non sunt intrinsecè mala, habet locum Epichia circa ius naturale, imò ius gentium est, velut quædam epichia, & moderatio hu-

ius naturalis in eis. Huius generis sunt omnia esse communia, natura omnes nasci liberos, vnicam habere vxorem, reddi depositum, & similia. Sunt quidem hæc iuxta iure nature, non tamen ita intrinsecè, vt opposita sint intrinsecè iniqua, nec possit aliquando dictare recta ratio illa conuenire ex aliqua circumstantia. Propter quod huiusmodi iura mutata sunt, & aliquando est in eis dispensatum. Etenim quia populus fidelis erat apud veteres illos Patres exiguus, dispensatum fuit cum eis, vt plures haberent vxores, vt pluribus filijs generatis Dei cultus, & fidelium numerus augetur. Quia nullus esset cultus agrorum nisi fieret eorum diuisio, cessauit illa rerum communitas dictante recta ratione. Quia iusto bello comprimendi sunt rebelles, dictante eadem recta ratione superatus in bello iusto, manet seruus illius à quo superatur. Quia furiosus sibi, & alijs accepto proprio gladio, quæ apud me disposuerat nocere potest, dictat ipsa recta ratio, ne quamdiu periculum istud imminet, gladium illi restituam. Huiusmodi autem mutatio iuris, quæ nascitur ex circumstantia personæ, vel simili causa, vt bene hic obseruat Mag. Soto, non tam est in iure, quam in persona, cum semper maneat ius reddendum esse depositum, sed mutatio facta fuit in persona; quia enim furiosus reddit se incapacem recipiendi enssem, non tenet donec sanæ mentis efficiatur illum ei restituere. Qui plura circa hæc desiderat, legat D. Thom. 1. 2. q. 94. art. 5. & q. 100. art. 4. & ibi Caiet. & in 5. lib. Ethic. lect. 12. & Mag. Soto in hoc art. & lib. 1. de iust. & iur. q. 3. art. 8. Nobis dicta sufficiunt.

ARTICVLVS III.

An ius gentium sit idem cum iure naturali.

PRAETER ius naturale, & posituum in quæ facta est prima diuisio iuris, constituitur tam à Philosophis, quam Iurisperitis, & Theologis, aliud quod ius vocatur gèrium, ad quod pertinent omnes illæ regulæ, & consuetudines, quæ ab omnibus gentibus, & nationibus obseruantur dictante recta ratione, tanquam iustæ & necessariæ ad conuictum & societatem humanam. Vt quod legat i sint innoxij, quod agri sint diuisi. Exigitur propterea ad rectè intelligendas omnes species iuris, & quæ sint propria cuiq; quod plurimum refert ad disputationem de iustitia, vt qua ratione se habeat ius gentium, cum naturali, & positiuo videamus. Huic quæstioni non respondet directè, & apertè hoc loco D. Tho. imò varijs in locis varia videtur sentire, quo circa, vt ipsius mentem, & quid sentiendum sit in hac quæstione commodius deprehendamus, singulorum opinionum tractemus oportere.

Iurisconsulti constituunt duplex ius naturale, alterum primarium, quod faciunt commune nobis & brutis, alterum verò secundarium, quod vocant homini proprium: Et in hoc secundo genere collocant ius gentium; vnde faciunt ius gentium quandam speciem iuris naturalis, adducti forsan affinitate, & similitudine, quam habent hæc duo iura inter se. Ita docuit Durandus Tractatu de legibus ar. 1. concl. 1. vt refert Turrecremata in can. ius gentium. distin. 1. q. 1. Probaturque hæc sententia varijs rationibus, & testimonijs.

Primò conclusiones, quæ reducuntur ad idem principium, & inferuntur per idem medium, debent pertinere ad idem ius quamuis in aliquo distinguantur, sed vim vi repellere, filios alere, quæ sunt iuris naturalis, & legatos esse innoxios agros diuidi oportere, quæ sunt iuris gentium reducuntur ad idem principium nempe naturam ipsam, & idem medium nempe inclinationem eiusdem nature, nec in aliquo formaliter differunt, sed in hoc tantum quod est velut accidentale, & materiale, vt ad vim vi repellendam, & alen-

videndam prolem omnia animantia tam homines, quam bruta natura inclinēt, ad incolumitatem verò legatorum, & agrorum diuisionem solos homines, ergo hæc omnia ad idem ius pertinent: nec alia ratione censenda sunt differre, quam quod priora illa quæ vocamus iuris naturalis sint iuris naturalis primæ, posteriora verò quæ vocamus iuris gentium sit eiusdem quoque iuris naturalis, sed secundarij.

Secundò, & apertius. Sicut conclusio quæ deducitur, ex principijs Physicis, est Physica, & quæ ex Mathematicis Mathematica, ita quæ ex principijs moralibus iuris naturalis est dicenda moralis, & iuris naturalis. Sed quæ sunt iuris gentium deducuntur ex principijs practicis, & moralibus iuris naturalis Ergo: Maior certa est. Cur enim non furaberis, non occides &c. Sicut iuris naturalis, nisi quia deducuntur ex illo principio naturali pratico. Quod tibi non vis, &c. vt habet D. Tho. 1. 2. q. 95. art. 2. & nos ar. præcedenti. Minor verò est eiusdem. D. Tho. eadem q. ar. 4. vbi ait ad ius gentium pertinent quæ deriuantur ex principijs legis nature vt quædam conclusiones. Et confirmatur inductione & Exemplo eorum quæ sunt iuris gentium. Iure enim gentium introductæ sunt emptiones, & venditiones, huc autem ius sic deductum est à principijs naturalibus. cum homo sit animal sociabile debent homines inter se coniuere, hoc autem obtinere non valent sine mutuis emptionibus, & venditionibus. Ergo, Similiter diuisio rerum, quæ etiam est a iure gentium deducitur a principijs iuris naturalis hac ratione: Cultus agrorum necessarius est ad humanam vitam, a nemine autem colerentur si essent communes, cum sine homines ad communia desideret, & alienorum cupidi. Ergo vt colantur ac pacificè diuidendi fuerunt, & appropriandi.

Tertio eodem præcepto, & iuro quo obligatur quis ad finem obligatur etiam ad media illi fini necessaria, vt eodem iure quo obligamur ad tuendam vitam, eodem omnino tenemur sumere cibum vitæ necessarium, sed quæ sunt iuris gentium sunt iuris omnino necessaria ad tuendum ius nature, & ea quæ sunt a iure naturali, vt in exemplis modò adductis est videre. Ergo.

Quartò cum ius naturale non sit ex hominum conditio sed ex natura rerum, & vt dicebat Cicero [quod vis quædam nature omnibus inseruit.] quæ sunt iuris naturalis non indigent aliqua speciali constitutione huius, vel illius Principis aut Reip. sed solo nature ductu reperiantur in hominibus: at quæ sunt à iure gentium reperiantur similiter in omnibus hominibus bene institutis solo ductu nature & dictamine rectæ rationis, vt in singulis est videre. Ergo.

Quintò omne ius aut est naturale aut positium, ius gentium non est positium, Ergo naturale. Maior constat ex præcedenti ar. Minor probatur: primò quia ius positium potest mutari, & abrogari à Principe vel Reipub. quamuis forsam peccarent illud abrogando, factum tamen teneret, manerentque subditi liberi ab illa lege, vt si tolleret Princeps legem qua statuit iustum pretium tritici sine iusta causa forsam peccaret, liceret tamen vnicuique vendere quanti posset iuxta usum fori. Ar ius gentium non potest abrogari à Principe vel Reip. Non enim potest Princeps aliquis efficere vt legati non sint securi, aut euertere diuisiones, & dominia rerum quæ à subditis eius iusto titulo possidentur. Secundò quia ius positium non obligat nisi promulgatum, ius verò gentium nunquam est alicubi promulgatum.

Sextò l. 1. ff. de iure, & iust. Vlpia. habet [ius naturale omnibus animalibus, ius autem gentium omnibus hominibus est commune.] Ius autem quod idem, & vbi que reperitur ac omnibus commune est, ex ar. præcedenti est naturale Causæ eodem loco: l. omnes populi: Et Iustitia. Cesar. instit. de iure naturali gentium, & ciuili, ac D. Isido. li. 5. ætymologia rerum ca. 4. sic habent. [Quod

naturalis ratio inter omnes homines constituit, id apud omnes gentes custoditur, & vocatur ius gentium; Ius aut quod naturalis ratio omnes homines docet, constat naturale esse. Pomponius eodem loco. l. veluti, & Florent. l. vt vim; Religionem erga Deum, parentibus & patriæ parere, vim vi repellere, vocant iura gentium, quæ omnia perspicuum est pertinere ad ius naturale.

D. Tho. non satis apertè, nec certè in hac quæstione loquitur; præsentem enim ait iustum naturale duplex esse, aliud quod simpliciter, & absolute ex natura rerum est iustum, ac debitum, quod vocat adæquatam & commensuratum, vt marem, & feminam iungi ad proles generationem, parentes alere suas proles, aliud verò non absolute, & simpliciter, ac ex sola natura rerum, sed in ordine ad aliquem finem, vt diuisio, & appropriatio agrorum. hæc. n. si agros ipsos secundum se, & vt res quædam sunt respicias, non fuit debita, & necessaria, nec habet hic ager, vt res quædam est ex natura sua, vnde sit magis huius, quam alterius. Si verò consideres agrorum culturam & pacificum eorum usum, in ordine ad hunc finem fuit iusta, & debita, ac maximè necessaria illa agrorum diuisio, & appropriatio, & hoc in quid est ius gentium? vnde constituit hic D. Tho. velut alterum membrum, & speciem iuris naturalis ipsum ius gentium. Et in solutione secundi arg. seruitutem (quam constat esse à iure gentium) ait pertinere ad secundum modum, vel membrum iuris naturalis eorum, quæ proposuit in corpore ar. Et in solutione 3. affirmat ius gentium non esse ex aliqua speciali institutione hominum, sed ex dictamine rectæ rationis naturalis, ius autem quod à tali dictamine est iuxta ea, quæ ex Cicero. hætenus docuimus naturale est. Idem docet in 7. ca. p. 5. Ethic. lec. 12. vbi explicans illam diuisionem iusti, quam eo loco proponit Arist. in naturale & positium, ius gentium reducit ad naturale ex mente Philosophi. In prima. autem secunda. quæst. 95. ar. 4. docet apertè ius gentium, distinguere à naturali, & pertinere ad positium; sequitur enim ibi D. Isid. qui loco citato ius positium diuidit in ius gentium, & ciuile, eandemque sententiam volunt nonnulli eius discipuli ipsum hoc quoque loco habere. Quia cum habeat. Diu. Thom. de more proponere initio argumenta contraria sententiæ, quam instituit amplecti, & deinde in oppositum argumentum, quod suæ sententiæ fauet, & vltimo loco quæ tanquam sibi contraria initio proposuit tanquam diluere. In hoc ar. argumenta probantia ius gentium esse naturale initio proponi, & vltimo diluit, argumentum autem in oppositum est illa doctrina D. Isid. quam non diluit, imò relinquit tanquam veram, & amplectendam. Vnde est sententia Thomistarum maximè Cardinalis Turrecre. q. 2. in can. Ius autem. Dist. 1. & q. 1. In can. Ius gentium eadem dist. ius gentium esse speciem iuris positium: quod probant primo: ex loco adducto D. Isidori. can. illo. Ius autem, vbi diuiso prius iure in naturale & positium, hoc positium quod diuiditur contra naturale subdividit in ius gentium, & ciuile.

Secundò ratione: Ius naturale est absolute iustum, & necessarium ex natura rei & non ex hominum consensu, aut probabiliter, & congruenter tantum, vt constat ex præcedenti ar. contra Scotum, ius autem gentium non est absolute necessarium neque ex natura rei, sed ex communi hominum consensu, quia ita congruit in ordine ad aliquem finem. Vt quod agri sint diuisi, & hic ab hoc domino alter ab illo possideatur non est necessarium absolute, nec illud exigit natura agrorum secundum se sumpta, cum possent homines nisi natura ita esset deprauata habere omnia communia: in communi laborare, serere, & metere, ac in communi viuere, vt in Repub. quam instituebat Socrates. Sed quia natura corrupta est & plena cupiditatis ac pigritiæ, iudicauerunt omnes nationes, & gentes expedire ac congruere plurimum ad cultum agrorum,

& necesse inter homines tuendam, vt diuiderentur, & appropriarentur, vnde ex hominum institutione habet ortum ista diuisio velut expediens huic statui naturæ lapsæ.

Tertio quæ sunt iuris naturalis habent in seipsis naturalem bonitatem, & oppositâ illis innatam malitiam. At quæ sunt iuris gentium non habent in se innatam bonitatem, ita vt opposita sint mala, vt patet in exemplo adducto. Iure enim gentium res sunt diuisæ, & appropriatæ, huic iuri opponitur, omnia habere in communi, quod non est malum, cum ita vixerint Apostoli in primæuo illo Ecclesiæ statu, & ita viuatur in Relig. omnibus benè institutis, & vixissent homines in statu innocentie in quo nulla fuisset iniquitas aut malitia.

Quarto ius naturæ complectitur omnem statum, ita vt quæ in statu naturæ corruptæ sunt a iure naturæ non minus essent quoque à iure naturæ in statu naturæ integre, vt Pietas in parentes: cura filiorum & similia: at eorum quæ sunt à iure gentium multa sunt iusta, & vtilissima in hoc statu naturæ lapsæ propter corruptionem naturæ, quæ fuissent maximè aliena à perfecto illo statu innocentie, vt diuisio ista agrorum. Denique cum natura vnica sit, & simplex ac semper sibi similis, non possunt esse ab eodem iure naturali quæ sibi opponuntur, aliquin daretur perplexitas in lege naturali, quod est impossibile sicut, & in lege diuina. Sed communitas rerum est à iure naturæ similiter libertas omnium hominum, ergo rerum diuisio & appropriatio, quæ reuera illi communitati aduersatur, & seruitus quæ illi naturali libertati opponitur non possunt esse à iure naturæ, supra autem hæc à iure gentium. Ergo necessariò hæc iura naturæ, & gentium distincta sunt.

Ad intelligentiam huius controuersie obseruandû est, ius gentium esse medium inter naturale, & civile, ac propterea vtrique esse plurimum simile & affine, ac ab vtroque etiam differre: hac enim ratione solent se habere media cum suis extremis. Conuenit ergo in primis cum naturali, quia vtrumque deducitur ex principijs primis, & per se notis iuris naturalis per modum conclusionis dictante recta ratione: de iure quidem naturali patet hoc in præceptis decalogi, quæ sunt velut conclusiones necessariò deductæ ex illo principio: Quod tibi non vis, &c. de iure autem gentium patet etiam in exemplis illis adductis à Durando in secundo argumento de emptionibus, & venditionibus, ac diuisione rerum: deducuntur enim quoque ista ex illis principijs. Vita humana in pace, & tranquillitate conseruanda est: Homo est animal sociabile. Ex hac prima conuenientia sequitur secunda, etenim quia vtrumque deducitur ex illis primis principijs omnibus per se notis, efficitur vt hæc quoque iura naturæ, scilicet & gentium inde deducta omnibus gentibus sint communia, & ab omnibus dictante recta ratione obseruentur, habeanturque barbari, qui iura gentium non obseruant, sicut qui naturalia transgrediuntur. Conueniunt tertio, quia sicut ius naturale non est aliqua lex scripta, ad quam constituendam alicubi homines vocati sint & conuenirent, sed illud omnium mentibus innata, quædam vis naturæ inseruit, eadem ratione ius gentium, cum sit conclusio ex principijs naturalibus omnibus notis dictante recta ratione deducta, non est aliqua lex scripta, neque oportuit homines alicubi conuenire ad illud statuendum, sed ab omnibus sola ratione ducente & dictante receptum est, vt iustum, & in illud consenserunt. Ex quo sequitur quarta conuenientia, vt sicut ius naturale, quia omnium mentibus illud natura inseruit non indiguit aliqua promulgatione, vt haberet vim obligandi, ita nec ius gentium, cum recta ratio omnibus illud sufficienter insinuet.

Differunt autem ius naturale & gentium: primò, quia licet vtrumque deducatur ex principijs primis, &

per se notis per modum conclusionis, differenter tamen, quia quæ sunt de iure naturali inferuntur in consequentia omnino necessaria ex sola natura rei, absolute, & simpliciter sumpta, & per modum conclusionis absolute, & omnino necessariae, & adeò iustæ, vt oppositum habeat intrinsecam iniustitiam, vt in præceptis decalogi est videre, quæ hoc modo inferuntur ex primis principijs practicis, & pertinent ad ius naturale. Quæ autem sunt de iure gentium inferuntur quidem ex eisdem principijs discursu, & per modum conclusionis, nõ tamen absolute, & simpliciter necessariae, ac ea nuda, & sola natura rei, sed congruentis tantum, & conuenientis ad aliquem finem, ratione cuius illud iustum est, & optimum, sed non adeò, vt oppositum habeat intrinsecam iniustitiam: vt in exemplo prædicto adducto apparet. Diuisio enim bonorum sequitur quædam ex illo principio naturali: Vita humana est in pace, & tranquillitate tuenda: estque optima collectio quæ inde deducitur, non tamen absolute, & simpliciter necessaria, ac ex natura ipsarum rerum, sed congruens tantum, & plurimum conueniens. Etenim vt agricolantur, ex natura ipsorum parum referit habeatur nec in communi, vel sint diuisi, & appropriati huic vel illi domino, posita verò natura nostræ corruptione, hominum desidia, & incuria in rebus communibus multorumque cupiditate & tyrannide, collecta est itaquam maximè congruens, & optima rerum diuisio. Estque maximè congruens hic discursus; Ad humanum victum, oportet agros pacificè coli, ac diligenter ac si essent communes, orientur innumere lites, materque seniores, ergo diuidantur, & approprientur. Notum tamen est absolute necessarius hic discursus, neque id conuincit, vt oppositum sit malum & iniquum, nempe esse communes, vt constat de statu innocentie, ac primitiua Ecclesia, & Religionibus approbatis.

Hoc primum discrimen (quod pace tanti Doctoris dixerim) non satis obseruauit Magist. Soto, nec I. lib. de Iustitia, quæst. 4. artic. 3. quæst. 1. art. 3. iudicans similiter deduci, quæ sunt iuris naturalis, & quæ sunt iuris gentium ex primis principijs practicis per viam conclusionis. Ex quo infert præcepta decalogi seclusa lege scripta, esse de iure gentium, dici verò iuris naturalis, quia proximè, & immediatè, & vel vnicò discursu ex illis primis principijs inferantur. Nam vt ex modo dictis constat, licet vtraque deducatur ex primis principijs per modum conclusionis, aliter tamen quæ sunt iuris naturalis, quàm quæ sunt à iure gentium.

Secundò præcepta decalogi simpliciter, & absolute afferuntur ab omnibus discipulis D. Thom. imò, & ab vniuersa Theologorum schola esse iuris naturalis, nec vilis est præter ipsum Soto, qui illa faciat iurisdictionem. Denique si eo tantum nomine dicerentur esse iuris naturalis, quia proximè sequuntur ex primis principijs naturalibus, quæ remotè, & pluribus discursibus ex illis inferuntur, vt fornicationem esse malam & vituram iniquam, non essent iuris naturalis, quod est absurdum.

Differunt secundò hæc duo iura, quod naturale cum sit deductum ex primis principijs necessariò, & absolute nullo modo potest abrogari; neque in totum neque ex parte, etiam si in id homines consentirent, ius autem gentium cum deducatur ex illis, secundum congruentiam tantum, & ordine ad aliquem finem, ac vt circumstantiæ exigunt, potest aliquando ex consensu hominum abrogari, quando recta ratio ex aliqua circumstantia ita dictauerit. Non quidem in totum, nunquam enim dabuntur tales circumstantiæ ob quas quæcunque sunt de iure gentium dictante recta ratione tollantur, potest tamen ex parte, nepe aliquod apud aliquos tolli. Ita videmus illud ius gentium, victos in bello iusto manere seruos, inter christianos esse abrogatum,

tum, ut patet. ff. de captiuis. l. hostes. Ut si Hispanus Gallum in bello vincat, Gallus non minet captiuus, etiam si bellum esset iustum, quia ambo sunt Christiani, quamuis possit ex iusta causa per aliquod tempus detineri, non tamen ut seruus. Similiter (ut dicemus) si Rex Hispaniae ex consensu omnium Hispanorum vellet abrogare ius, quo res Hispaniae diuise sunt, & appropriatae, quamuis forsitan peccaret contra optimam gubernationem politicam huius regni, factum tamen reuera teneret, essentque omnia in Hispania communia, nec ullus aliquid sibi proprium possideret. Et hac ratione est intelligendus Magist. Soro, cui ait lib. 3. de iust. q. 1. art. 3. aliqua esse de iure gentium ita necessaria humano conuictui, ut nullo modo liceat in eis dispensare, sed dispensatio in illis esset nulla, constituitque exemplum in diuisione rerum, intelligendus inquam est, si ista rerum diuisio, & appropriatio abrogaretur sola Principis autoritate, & dissentientibus ciuibus: tunc enim talis abrogatio esset nulla, & inualida, quia postquam semel facta est rerum diuisio, ciues sunt veri domini bonorum, quae illis contigerunt, nec possunt eis expoliari ipsi dissentientibus nisi aut in poenam alicuius delicti, aut aliqua necessitate boni communis ita exigente. Quod si ipsi consentiant potest illa appropriatio reuera abrogari, & factum teneret (quamuis non expediat) liceretque cuius bona ista accipere absque peccato furti.

Cum iure civili conuenit etiam ius gentium. Primum, quia utrunque deriuatur à iure naturali non necessario, sed secundum quandam congruentiam. Secundò, quia utrumque humana ratione discurrere introductum est, & ex consensu hominum, quamuis secundum magis & minus: quia ius civile ex beneplacito Principis, vel Reipub. sic enim definitur, [Quod quisque populus, vel ciuitas proprium sibi constituit,] Ius uero gentium ex communi consensu, & beneplacito omnium gentium, & nationum, licet non omnino libero, sed quasi urgente, & instigante dictamine rectae rationis, quamuis non propterea designat esse ex hominum consensu, quia ad illud urgeat recta ratio, quia cum illud non sequatur absolute, & necessario ex principijs naturalibus, sed secundum quandam congruentiam tantum, ut huiusmodi congruentia haberet vim iuris, fecit communis omnium gentium, ac nationum consensus.

Differunt, uero quia ius gentium deducitur ex naturali, ut conclusio illata ex illo quodam discursu, & syllogismo, quomodo diuisio agrorum deducta est, ut constat ex illo principio Agri colendi sunt pacifice & diligenter: Ius autem civile non est conclusio deducta per discursum ex iure naturali, sed determinatio particularis alicuius regulae uniuersalis ipsius iuris naturalis, vel iuris gentium. Verbi gratia, ius naturale male factores esse puniendos, quo autem supplicio sint afficiendi non determinat, nec definit ius naturale, statuit illud, ac definit ius civile: ita in hac prouincia sunt statuta haec supplicia homicidis, illa latronibus in alia prouincia alia, Similiter ius gentium est, ut in Reipub. sint emptiones, venditiones, locationes, & alij contractus, sine quibus humana societas constare non potest, ut habetur ff. de iust. & iure l. ex hoc iure. Et Instit. de iure nar. §. ius autem: qua autem ratione fiant isti contractus, quibus pretijs, quibus temporibus, hoc definit ius civile.

Differunt secundò, quod ad constituendum ius gentium non oportuit, ut expositum est omnes gentes conuenire, sed sola recta ratione dictante in illud omnes consenserunt, civile autem quia est determinatio particularis alicuius regulae uniuersalis, & ad res in particulari constituendas, attendendae sunt necessariò priuatae, & particulares circumstantiae cuiusque prouinciae, & temporis, oportuit propterea ad condendum ius civile homines, cuiusque prouinciae, & Reipub. in unum

locum conuenire, inter se consultare, & inquirere, qua ratione regula illa uniuersalis suae prouinciae, & temporis sit accommodanda, interuenireque auctoritatem Princip. vel Reipub. ut illa consultatio, & quod in ea uidebitur decerni oportere, habeat vim legis.

Ex his sequitur tertia differentia, ut ius gentium sit omnibus gentibus commune, sicut, & recta ratio, quod illud dicitur, & sine ullo scripto, aut promulgatione, sed sola recta ratione illud mentibus humanis insinuantè, ius autem civile sit particulare cuique prouinciae, sicut unaquaeque habet suum peculiarem Principem, suam peculiarem auctoritatem, suum priuatum statum, ac circumstantias, propter quas quod uni forsitan conuenit, alteri non expediat, unde definitur ius civile dist. 1. can. ius civile; [Quod quisque populus, vel ciuitas sibi proprium, diuina, humanaque causa instituit.] Et Instit. de iure nat. gent. & civili. §. sed ius: dicitur [Aliud esse ius Athenienium, & aliud Romanorum:] debetque ius civile, ut vim habeat, obligandi scribi, & promulgari sufficienter, ut intelligat uniuscuiusque Reipub. ciues, quae sit in sua prouincia, vel ciuitate particularis determinatio regulae generalis.

Ex his colligo statuendam esse hanc assertionem.

Ius gentium non continetur sub naturali, sed sub positiuo tanquam uera ipsius species.

Sequor in hac parte D. Iulio. & Turrecrem. locis citatis, quibus subscribunt Conrad. 1. 2. q. 95. ar. 4. Soro lib. 3. de iust. q. 1. art. 3. & omnes recentiores Thomistae: Estque aperta sententia D. Tho. 1. 2. loco citat. & ibidem q. 94. ar. 5. ad 3. ubi ait: [Rerum diuisiones, & seruitutes non esse institutas à natura, sed per rationem humanam:] quae uero ex humana ratione, & institutione ortum trahunt perspicuum est ad ius positiuum pertinere. Et in hac 2. 2. quaestio. 10. art. 10. seruitutes adseruit esse de iure positiuo. Tullius quoque lib. 2. de inuentione cap. 5. diuisionem rerum habet tribuendam esse iuri positiuo. Et ostenditur aperte ex dictis hac ratione ius naturale eo nomine distinguitur formaliter, & proprie à positiuo, quia illud nullo modo pendet ex hominum beneplacito, & consensu, sed simpliciter & omnino est necessarium & iustum ex sola natura ipsarum rerum, ius uero positiuum non est absolute, & simpliciter necessarium, nec ex natura rerum, sed iustum tantum secundum utilitatem, & congruentiam, introductumque hominum beneplacito, & consensu. Sed ius gentium est huiusmodi, ut ex dictis constat, ergo licet sit affine & simile naturali, ac cum illo plurimum conueniat, formaliter tamen & proprie positiuum est. Et confirmatur: Ius naturale, autem est primum principium per se notum, aut conclusio aliqua ex illo necessario deducta, necessitate absoluta, & sine ullo hominum beneplacito. Ius autem gentium, neque est primum principium per se notum, neque est conclusio ex illo necessario deducta necessitate absoluta, sed solum collecta, ut uilis & expediens, & in qua omnes gentes, ut societati humanae congruentem consenserunt, propter quod dicitur ius gentium, quasi agentibus accipiens vim, & institutionem, Ergo.

Nunc ad argumenta initio proposita, ad quae diluenda obseruemus prius. Tria haec ius naturale, ius gentium, & civile bifariam sumi à DD. aliquando proprie & strictè, aliquando uero largè, & communi quadam significatione. Ius enim naturale in primis cum sit, quod inferitur ex principijs naturalibus in bona consequentia, siquidem inferatur ex eis necessario, absolute, & omnino, est ius naturale proprie strictè, si uero probabiliter tantum & congruenter, dicitur etiam ius naturale, non tamè proprie, sed largè tantum, & in communi quadam acceptione: quomodo ius gentium uocatur etiam naturale, secundum hanc posteriorem, & communem acceptionem. Et hoc effecit, ut D. Thom. tam uariis in hac q. uideatur. In prima enim secundo loco cita. & in hac 2. 2. quaestio. 10. ubi sequutus D. Iulio.

rum negat ius gentium esse naturale, sumit ius naturale in sua propria, & genuina significatione, secundum quam ut constat ius gentium, reuera non est naturale: in hoc autem art. & in Ethicis, ubi utramque complectitur significationem iuris naturalis, facit ius gentium naturale, sumpto iure naturali in illa communi, & ampla acceptione, eo verò propriè sumpto, quatenus iustum naturale, illud tantum est, quod absolutè, & ex natura rei tale est, negat ius gentium esse naturale.

Similiter ius gentium duobus etiam modis accipitur: Iuris periti enim cum per naturam intelligant solum, & merum instinctum naturalem sine vilo discursu, aut dictamine rectæ rationis, sicut huiusmodi instinctus omnibus animantibus est communis, ita quoque vocant ius naturale, quod iste instinctus omnibus animalibus inseruit, ut prolem alere, se vitamque tueri, quæ verò docet recta ratio solos homines, siue doceat illa ut necessaria, siue ut congruentia tantum, vocant ius gentium, quia recta ratio, & discursus solis gentibus, & hominibus conuenit, qua ratione apud ipsos idem omnino sunt ius gentium, & ius naturale, quod est proprium hominibus, ut homines sunt, & recta ratione utentes. Eriuxta hunc sensum dixit Vlpia. [Ius naturale omnibus animalibus, ius autem gentium omnibus hominibus esse commune.] Pompo. quoque & Florent. dixerunt [colere Deum, obedire parentibus, vii. vi repellere, quæ reuera sunt iuris naturalis esse iuris gentium.] Quamuis Caynus paulò cautius videatur loquutus, qui diffiniens ius gentium non dixit, quòd natura, ut alij Iurisconf. [Sed quòd naturalis ratio inter omnes homines constituit, insinuans ius gentium non esse necessarium ex natura rerum, sed ex hominum consensu, & constitutione dictante recta ratione. Theologi verò rem maturius considerantes, videntesque iustum, & ius solis hominibus conuenire, impropriè verò ut diximus tribui brutis, quando agunt de iure naturali, & gentium, de utroque loquuntur propriè, & in ordine ad solos homines, vocantes ius naturale, quòd apud homines simpliciter ex natura rei iustum est, ius verò gentium quod apud eisdem est iustum secundum quandam tantum congruentiam in ordine ad aliquem finem, ratione cuius omnes gentes in illum consenserunt, ut expediens & utilissimum vitæ politica, propter quod non faciunt illud naturale, sed positium.

Ius denique civile duobus etiam modis accipitur, primò communi quadam ratione, quatenus idem est, quod ius quo utuntur ciues, in qua significatione ius naturale, & gentium cum utroque utuntur etiam ciues, & gubernentur ciuitates, dicuntur quoque ius civile. In hoc sensu dixit Arist. 5. Ethic. c. 6. [Ius paternum, & dominatum diffidere à ratione iuris Polytici, vel civilis,] id est à ratione iuris publici quo ciuitas gubernatur. Et c. 7. diuidit ius polyticum nempe civile in naturale, & legitimum, siue positium, quia utroque gubernantur ciues. Sumitur secundò, & propriè ius civile pro ea lege quam vna quæq; ciuitas, vel Repub. priuatim sibi constituit, quomodo differt plurimum à iure naturali & gentium, sicut explicatum est.

His positis ad primùm illud argum. respon. veram esse maiorem, sed minorem falsam, quia ius naturale deducitur ex principijs naturalibus per illationem, & discursum absolutè & ex natura rei necessarium, ius verò gentium per congruentem tantum, vnde non inferuntur per idem medium.

Eodem modo soluitur secundum: fatemur enim illà conclusionem esse Physicam, vel Mathematicam quæ inferitur ex principijs Physicis, vel Mathematicis in bona & necessaria consequentia, ac per demonstrationem illam verò quæ congruenter tantum colligitur. & solygitimo probabili, quamuis communi quadam ratione, & materialiter possit dici Physica, vel Mathematica, negamus tamen si propriè & formaliter lo-

quamur, ita dicendum esse, sed dialecticam, cum dialectici sit de quacunque re ex probabilibus differere. Et ita ad nostrum institutum, conclusio quæ sequitur ex principijs naturalibus, si propriè & formaliter loquamur, dicenda est iuris naturalis si necessariò, & ex natura rei ex illis deducatur, quod si probabiliter tantum, & congruenter, non est iuris naturalis, sed iuris gètium, nisi sumamus ius naturale largè & impropriè, & in communi illa significatione iam explicata: quod non solent Theologi.

Ad tertium respon. media simpliciter, & omnino necessaria ad consequentiam alicuius finis pertinere ad idem ius, & præceptum ad quod pertinet talis finis, quæ verò non sunt ita necessaria, sed tantum vtilia, & congruentia, non cadere sub eodem iure, & præcepto: & ita ius gentium non concluditur illo argum. esse ius naturale, quia non est simpliciter, & omnino necessarium ad conseruationem iuris naturalis, licèt sit maxime vtile, & aded accommodatum, ut difficile sine illo ius naturale obseruaretur.

Ad quartum argum. constat iam ex dictis ius gentium esse speciem positium. Ex duobus autem medijs quibus oppositum in illo argumento videtur ostendi, prius posulat videamus.

AN IUS GENTIVM POSSIT tollì, & abrogari?

IN qua quæstione dico primo ius gentium speculative, & secundum se sumptum abrogabile esse, practicè autem & de facto, secundum omnem sui partem non posse abrogari in vniuersum, & apud omnes. Prius illud ex eo patet, quia ius gentium est reuera (ut probatum est) positium, ius autem positium cum habeat vim ex hominum consensu, & constitutione, eodem hominum consensu & beneplacito abrogari potest, Ex regula illa: Res, per quas causas nascitur, per easdem dissoluitur.

Et confirmatur. Quoniam si modò Sum. Pontif. abrogaret omnes leges Ecclesiasticas, & Rex Hispaniæ omnes leges huius regni, licèt peccarent contra optimam, & debitam gubernationem, factum tamen teneret, manerentque homines liberi à legibus Ecclesiæ, & huius regni: Ergo similiter iudicandum est de iure gentium.

Secundò. Quæ sunt iuris naturalis in primo, vel secundo gradu, iuxta ea quæ docuimus art. precedenti ideo abrogari non possunt, quia quæ illo iure præcipiunt sunt simpliciter & intrinsecè bona, & iusta, quæ verò prohibentur intrinsecè mala, & iniqua, atque præscribit ius gentium nō sunt simpliciter & intrinsecè bona, neq; illis opposita intrinsecè mala, ut ex illis exemplis sæpe adductis constat: Diuisio si quidem & appropriatio bonorum nō est intrinsecè bona, nec habere res in communi est intrinsecè malum, similiter res se habere in seruitute, & libertate. Ergo.

Posterius verò quod de facto non possit abrogari in vniuersum, & apud omnes patet etiam: Primò, quia cum ius gentium sit commune omnibus prouincijs, & nationibus non potest ab hac, vel illa priuatim abrogari, sicut lex condita à toto conuentu coronæ Aragonum non potest à solo Regno Valentia priuatim abrogari, sed oporteret ad abrogandum ius gentium omnes Principes, & Respubl. totius mundi in vnum conuenire, & in id consentire, quod moraliter loquendo est impossibile. Secundò, quia ius gentium licèt reuera positium sit, est tamen aded affine naturali, & expediens bono communi societatis humanæ, ut oporteret necessariò amentes & stolidos effici vniuersos homines, si quæcunque sunt de iure gentium in omnibus prouincijs totius vniuersi abrogarentur,

tur, vniuersos autem homines totius mundi ita stupidos reddi nunquam accidet. Tertio, quia aliqua sunt de iure gentium ita iurata, & conducentia ad humanum conuictum, vt etiam tunc omnes Principes imò, vel omnes homines totius vniuersi inter se conueniant illa abrogare, talis abrogatio esset nulla, velut omnino intolerabilis, & iniqua, ac in destructionem humanæ societatis, & vitæ; ad quod nulla Respub. vel Princeps neque omnes homines simul sumpti habent auctoritatem, cuiusmodi sunt immunitas legatorum, securitas viarum, & itinerum, &c.

Ac vt ad nonnulla eorum, quæ sunt de iure gentium priuatim descendamus, Imprimis legatos incolumes esse & vbi que securè agere ius esse gentium inuolabile, & immutabile omnes Theologi docent, nec vllus est, qui oppositum hæcenus iudicauerit, quia est velut ius naturale, deduciturq. in necessaria consequentia ex illo principio. Quod tibi nouis, &c. Cum nullus Princeps, vel Respub. recta ratione utens velit suis legatis non seruari fidem. Habent autem hoc ius legati, nisi bonum commune Reipub. aut causa fidei aliud exigat, quia si noceret legatus aliquis regnum tradere, vel infirmiora ciuitatis explorare, vel disseminare falsa dogmata, & errores, admonendus esset, vt recederet, nec injiciendæ statim illi manus, cum sic habeat communis omnium nationum consuetudo, quæ est optima legum interpres. Quod admonitus, & exclusus in suis insidijs, vel hæresi disseminanda perseveraret, tunc iam non esset illi seruanda fides, sed iustè caperetur, & puniretur à Principe Christiano, neque ideo abrogaretur legatorum ius, quia sic agentes iam non sunt censendi sed simulati hostes Reipub. vel fidei.

De diuisione rerum an possit abrogari nonnulli ambigunt, sed ita existimo iudicandum, vt in diuisione, & appropriatione bonorum duo possimus considerare, aut commune illud quod agri & bona diuidantur, aut modum quo dominia rerum distributa sunt, & ab alijs in alios transferantur. Prius illud quod bona diuidentur est à iure gentium; Posterius verò nempe præscribere modum quo rerum dominia diuidantur, veluti aut donatione, aut emptione, aut testamento, aut iure præscriptiois, &c. pertinet ad ius ciuile, quia ius ciuile non solum est particularis determinatio iuris naturalis; verum etiam iuris gentium, determinatque in particulari, quæ ius gentium in communi proponit, sicut determinat in particulari regulas vniuersales iuris naturalis; vnde quod præscribit ius gentium in communi nempe, vt bona diuidantur, & approprientur, determinat ius ciuile in particulari hæc vel illa ratione fieri. Ita fit, vt ante quàm fieret rerum diuisio, liberum fuit hominibus illam efficere, aut illa prætermissa omnia relinquere in communi, quia ius gentium est reuera positum pendens ex hominum consensu: modus etiam distribuendi, & transferendi dominia potest mutari à Principe; vel Respub. quia habent plenam, & supremam potestatem in ius ciuile, à quo modus iste institutus est. Facta autem rerum diuisione, & tradito vni cuique huius, vel illius rei dominio, rem illam quæ vni cuique iusto titulo contingit, sub ipsius potestate esse, nec illa debere expoliari à iure naturæ est, qua de causa furtim est contra ius naturale; & peccatum mortale ex natura rerum. Et ita nec Princeps, nec Respub. possunt diuisionem iam factam abrogare, aut priuare ciues præ libito suis bonis, non quia ius gentium immutabile sit, aut abrogari nõ possit sicut naturale, sed quia postquam aliquis iusto titulo aliquid possidet, ipso facto exigit ius naturale, vt illius rei dominio non expolietur, nisi aut in pœnam alicuius delicti, aut necessitate Reipub. exigente. Quoadmodum in matrimonio, & voto hæc, vel illam ducere, aut nullam omnino ex libero consensu pendere contrahentis, hoc vel illud votum emittere, aut nullam ex consensu pendere vouentis, et postquam de facto hæc duxit, et acceptum.

ni iure illam habere in vxorem, postquam hoc votum emisit tenetur illud omni iure adimplere, Posset autem quamuis non expediat tolli, & abrogari ista rerum diuisio, & appropriatio, si omnes ciues sui sponte vellent cedere iuri suo, & quæcunque habent constituere in communi ipsis eorum consentientibus quamuis forsitan peccarent contra tranquillum Reipub. statum, factum tamen reuera teneret, essentque omnia apud eos communia, nec ex eis accipiens committeret furtum. Vnde cum ait Mag. Soto li. 3. de Iust. q. 1. ar. 3. esse aliqua de iure gentium, ita necessaria humano conuictui, vt nullo modo liceat in eis dispensare, sed dispensatio in eis esset nulla, constituitque exemplum in diuisione bonorum, intelligendus est, si illa dispensatio & abrogatio fieret sola auctoritate Principis dissentientibus ciuibus quia constituti iam veri, & legitimi aliquorum bonorum domini à nullo possunt ipsis reuocantibus illis expoliari, possunt tamen ipsis consentientibus, vt explicitum est, & hoc modo ius istud gentium abrogari potest.

Ius quoque illud gentium, vt capti in bello iusto maneat serui abrogatum est à Respub. Christiana, quando fideles inter se bellum gerunt, quia sunt nonnulla de iure gentium vilia quidem ac conducentia ad humanum conuictum, sed non adeò, quin possint ex circumstantia ab aliqua Respub. abrogari quale est hoc ius gentium de captis in bello, postulat enim recta ratio, vt inter eos, qui eundem Deum colunt, eandem profitentur fidem eadem recipiunt Sacramenta, &c. non sint alij aliorum captiui, & mancipia. Quod si dixeris non potest sola Betica abrogare legem latam toti Hispaniæ, ergo nec Respub. Christiana illud ius seruitutis, quod iure gentium receptum est in toto orbe. Respondeo, Respub. Christianam cum dirigat suos ciues in finem supernaturalem cui omnia naturalia subordinantur, habere auctoritatem moderandi ius gentium, & omnes leges humanas in ordine ad hunc finem, imò & abrogandi omnia iura, quæ suo statui in ordine ad talem finem viderit non conuenire, quale est istud ius seruitutis inter fideles, Nec exemplum adductum est accommodatum: quia Betica non est Respub. perfecta, sed pars alterius superioris, nempe totius Hispaniæ ad quam debet recurrere, & ita non potest legem latam toti Hispaniæ abrogare, sed debet expectare communem totius Hispaniæ conuentum, vel decretum Principis totius Hispaniæ, quo lex illa aut tollatur, aut accommodetur: Respub. autem Christiana est perfecta in sua gubernatione, non habens supra se aliã superiorem, sed solum Deum, & eius Vicarium Rom. Pontif. & ita potest ipsa auctoritate Rom. Pontif. interueniente abrogare illud ius seruitutis inter suos, quamuis illud toto orbe terrarum introductum sit, & receptum, cum ita videat sibi expedire, nec illud ius seruitutis adeò sit necessarium ad conuictum, & societatem humanam. Dices rursum si infidelis captus in bello, vel emptus in seruum deinde baptizetur, non desinat esse seruus at iam colit eundem Deum iam proficetur eandem fidem, & recipit eadem sacramenta, non ergo illa de causa debuit ius seruitutis abrogari inter fideles, aut certe deberet seruus infidelis cum primum baptizatur manere liber. Respondeo plurimum differre inter fidelem, qui quando capitur in bello iam existit fidelis, & eum qui quando fuit captus, vel emptus erat reuera infidelis; nam prior ille cum iam esset fidelis, & frater fidei, ac Sacramentis eius à quo superabatur, non decuit, vt esset illi seruus, & ita nunquam habuit locum in illo talis seruitus, qui verò quando fuit captus, vel emptus erat infidelis non erat frater fidei, & religiois, nec dignus tali nomine, & privilegijs, quæ illud consequuntur, & ita habuit locum in eo seruitus, quam superbetiõis baptizatus non tollit, quia sicut gratia non destruit naturam, ita nec sacramenta dominia, quæ iusto titulo habent fideles sibi acquisita.

Quod secundò affertur in illo argum. quinto ius positivum non habere vim nisi promulgetur, ius autem gentium nusquam promulgatum esse, dilucet manet ex dictis, in hoc enim convenit ius gentium cum naturali, & differt à civili, quod hoc promulgatione indigeat, illa verò non. Ultimum quod nititur varijs testimonijs Iurisconsult. solutum etiam est ex his, quæ observamus antequam dilucemus argumenta initio proposita, constat enim qua ratione Iurisconsulti ius naturale, quod convenit propriè hominibus, & ius gentium non distinguant, sed pro eodem omnino accipiant, cum inter se plurimum distent, & necessario distinguenda sint sicut à nobis distinguuntur.

ARTICVLVS III.

Debeant ne constitui ius Paternum, & Dominatum tanquam iura distincta à Polytico.

Hanc quæst. proponit D. Thom. propter Aristot. qui 5. Ethic. ca. 6. docet ius paternum, & dominatum non esse propriè ius, vel iustum, quale est iustum polyticum, & civile, quod reperitur inter duos ciues, vbi nomine iuris polytici non intelligit ius ipsum civile, quod alio nomine vocamus legem civilem, sed iustum & debitum quod est inter duos ciues. Vult ergo ibi Aristot. iustum siue debitum quod est inter patrem, & filium, inter hærum, & seruum, non esse eiusdem rationis cuius est iustum, quod reperitur inter duos ciues, sed alterius: & hoc ipsum docet D. Thom. Ad cuius intelligentiam.

Observemus primò, duobus modis dici vnum hominem diuersum, & alterum ab alio, aut simpliciter & omnino, aut secundum quid, simpliciter, quando non solum sunt duo supposita distincta, verum etiam vnus eorum non est quid alterius, vt duo ciues diuersi secundum quid, quando licet sint duo supposita distincta, vnus tamen eorum est aliquid alterius: quomodo filius non est alter à patre suo, nec seruus à suo hæro simpliciter, sed secundum quid, quia licet sit supposita distincta, filius tamen est pars patris, vt ait Arist. 8. Ethic. ca. 4. & semen decusum ab illo, seruus quoque est res domini sui, & instrumentum ipsius, computaturque in bonis ipsius.

Observemus secundò matrimonium, licet sit etiam institutum ad generationem prolis, & in remedium concupiscentiæ, potissimè tamen in quandam societatem maritalem: quod aperte insinuavit ipse Deus, dicens: [Non est bonum, hominem esse solum, faciamus ei adiutorium, &c. Et ita possunt coniuges sine vlla iniuria sui matrimonij, ante ipsius consummationem vouere virginitatem, & manere in vero matrimonio, sicut fuit inter B. Virginem, & S. Ioseph, licet ambo emisissent votum virginitatis. Ita sit virum, & vxorem non dici vnam carnem, quasi vxor sit aliquid viri, sicut filius est aliquid patris, sed quia sunt vnum corporale principium prolis, ad quod per consummationem matrimonij fiunt vna caro: propriè autem sunt duo supposita, quamuis vnita in vnam communem familiæ gubernationem, & dispensationem. Multò minus est censenda mulier esse aliquid viri, sicut seruus domini sui, imò esset barbarum velle vxori præesse, sicut ancillæ. Propter quod iure cautum est domino accedente ad seruam suam, eo ipso effici illam liberam, quia per coitum facti sunt vna caro, & caro domini non debet eidem esse serua. Est ergo vxor viro, non vt aliquid ipsius, sed vt socia assumpta in maritalem societatem ad domus gubernationem, debentq; illi sicut, & viro filij serui, & tota familia parere.

His positis est prima conclusio D. Thom.

CONCLUSIO PRIMA.

Inter patrem & filium, inter dominum & seruum non est simpliciter iustum, sed secundum quid, nempe paternum, & dominatum.

Paret: Iustum sicut & iustitia est ad alterum, quia ius siue iustum dicit rationem debiti, nemo autem dicitur propriè sibi debitor, sed alteri, vnde qua ratione vnus homo erit diuersus, & alter ab alio, eadem quoque ratione reperiuntur inter ipsos ius, pater autem non est alter à filio, nec hærus à suo seruo simpliciter, sed secundum quid, vt constat ex prima obseruatione, ergo ius, siue iustum, quod est inter ipsos non erit simpliciter iustum, sed secundum quid. Et ita ius patris in filium non dicitur simpliciter ius, sed ius paternum, ius hæri in seruum non dicitur simpliciter ius, sed dominatum.

CONCLUSIO II.

Inter virum, & vxorem magis propriè reperitur ius, quàm inter patrem, & filium: dominum, & seruum, nihilominus istud quoque ius, siue iustum inter virum, & vxorem non est simpliciter iustum, sed secundum quid.

Probatur prior pars, quia ad rationem iuris, & iustitiam exigitur, vt sit ad alterum, vxor autem est magis altera à suo viro, quàm filius à patre, vel seruus à domino, cum non sit pars viri, neque instrumentum ipsius; sed socia tantum: & velut soror in socialem vitam matrimonij, & administrationem domus, vt constat: Ergo. Probatur altera pars ex eodem principio. De ratione iusti est, vt sit ad alterum, ius & iustum inter virum & vxorem est mutuum iuuamen, quod vicissim sibi præstare debent ad obsequia vitæ, & gubernationem domus, sed quantum ad hoc debitum, & iuuamen vir non debet esse alius ab vxore, sed optimus illius socius: nec ipsa alia à viro, sed optima eius adiutrix, quo nomine est appellata à Deo, cum dixit: [Faciamus ei adiutorium simile sibi.] Vnde cum sit vnus in hoc munere, (quod est potissimum, in matrimonio) quodammodo alterius, non est inter ipsos ius simpliciter, sed secundum quid: & ita non vocatur simpliciter ius, sed ius æconomicum, vel domesticum, seu conjugale.

Contra doctrinam huius ar. maxime priorem conclusionem, nonnulla sese offerunt. Primò. Amicitia minus exigit diuersa supposita, & æqualitatem, quàm iustitia, vt docet Arist. 8. Ethic. c. 8. sed inter patrem, & filium est amicitia verè & simpliciter, & non secundum quid, vt idem, docet 8. etiam Ethic. ca. 7. & ca. 14. Et 9. Ethic. c. 1. & D. Tho. in hac 2. 2. q. 23. art. 1. Ergo.

Secundò oppositorum eadem est ratio, sed si filius occidat patrem, dicitur propriè, & simpliciter commisisse magnam iniustitiam, ergo inter ipsos potest quoque reperiri simpliciter, & propriè iustitia, & similiter ius. Et confirmatur ex D. Tho. qui quæst. seq. art. 9. ait ad rationem iustitiæ illud requiri, vt sit inter diuersos agere potentes: Filius autem diuersus est à patre, & qui se solus agere potest. Adde quod etiam si filij ad patrem non posset esse simpliciter iustum propter rationem D. Tho. quia est aliquid patris, saltem patris ad filium poterit esse simpliciter iustum, cum pater non sit aliquid filij.

Tertiò in diuinitis inter Patrem & Filium, est simpliciter & propriè iustitia, quamuis filius sit aliquid patris: Ergo & in humanis. Antecedens est D. Tho. 3. p. q. 1. artic. 2. vbi in tra. eius de doctrina filij dicens dicitur est factis fecisse patri de rigore iustitiæ, quod autem in diuinitis filius sit aliquid patris est de fide, cum tota essentiam habeat à Patre, iuxta illud Ioan. 10. [quod dedit mihi pater maius omnibus est.] Et, quocumque erant filij

filij erat patris. Ioan. 17. [Omnia bona mea tua sunt.]
 Quarrò inter hominem iustum, & Deum est ius, & iustum simpliciter, homo autem iustus est aliquid Dei, creatura ipsius & magis dependens à Deo, quam filius à patre. Ergo. Minor est de fide. Maior vesp est D. Th. 1. 2. q. 114. art. 1. ubi eius interpretes docent contra Durand. meritum iusti existentis in gratia, erga Deum esse meritum simpliciter, & non secundum quid, meritum autem perspicuum est pertinere ad iustitiam. Imò, ut grauidissimi authores sentiunt, non solum inter hominem iustum, & Deum, ut author est gratiæ reperitur iustum simpliciter, verum etiam inter hominem, ut consideratur à Philosopho Morali, & Deum, ut author est naturæ, ita ut per bona opera moralia mereatur aliquam retributionem à Deo, & per mala supplicium, quod etiam insinuat D. Tho. 1. 2. q. 21. art. 3. & 4.

Quintò: Quod est simpliciter tale perfectius est, quàm quod est tale secundum quid, inter duos ciues reperitur iustum simpliciter, inter patrem autem & filium, secundum quid tantum, ergo præstantius, & perfectius erit iustum, & debitum vnius cuius ad alterum, quàm filij ad patrem, quod est absurdum; parentibus enim post Deum præ cæteris omnibus debitores sumus.

Sextò; Restitutio est actus iustitiæ simpliciter, & propriè, quia est actus iustitiæ commutatiuæ, quæ simpliciter, & propriè iustitia est, at si filius quid fureretur à patre, tenetur illud ei restituere non minus, quam extraneis. Ergo reperitur inter ipsos simpliciter iustitia, & similiter ius.

Denique inter patrem, & filium emancipatum, & iam solutum à cura patris reperitur iustum simpliciter, at filius eo quod emancipatus sit, non propterea definit esse aliquid patris, sicut erat antequam emanciparetur; Ergo. Minor certè est, maior probatur, quia inter patrem filium emancipatum possunt esse emptiones, venditiones, locationes, & alij contractus ciuiles, sicut & inter alios ciues, in quibus contractibus nemo ignorat reperiri iustum simpliciter.

Sed propter hæc non est recedendum à doctrina D. Tho. quam desumpsit ex Arist. 5. Ethic. c. 7. qui est locus adductus ab ipso in arg. in contrarium: & lib. 1. magnorum Moral. cap. 34. imò & rationem, qua illam probat, desumpsit etiam ex Aristot. qui docet 8. Ethic. c. 5, & primo Econom. c. 5. filium non esse alterum à patre simpliciter, sed secundum quid. Ex quo fundamento colligit D. Tho. inter patrem & filium non reperiri iustum simpliciter, sed secundum quid, quia cum iustum sit ad alterum, ea ratione est aliquid iustum, quæ ratione est ad alterum. Et confirmatur primò, quia iustum simpliciter exigit æqualitatem, filius autem non potest reddere æquale patri, ut docet idem Arist. 8. Ethic. c. 4. iuxta illud commune proloquium Dijs, parentibus, & magistris parem gratiam referre non possumus, seruus similiter non potest reddere æquale, cum omnia illius sint sui hæra. Secundò, pietas est iustitia secundum quid, sed debita filiorum erga parentes suos pertinet ad pietatem, ergo, & iustum, quod persoluit filius suo parenti erit iustum secundum quid. Consequentia patet, quia si pietas est iustitia secundum quid, & obiectum ipsius, ac ius quod illa reddit, erit etiam iustum secundum quid: quod autem pietas non sit simpliciter iustitia, sed secundum quid ostendo, omnium consensu: ac ut infra videbimus q. 80. pietas non est pars subiectiua, nec species iustitiæ, sed tantum pars potentialis ipsius, pars autem alicuius virtutis, quæ non est species illius, sed potentialis tantum, deficit à ratione illius virtutis, sumique denominationem illius, non quidem simpliciter, sed tantum secundum quid, quo nomine docet D. Tho. 1. 2. q. 57. artic. 6. & in hac 2. 2. q. 5. Eubuliam synesim, & Gnomi vsurpate non esse prudentiæ, non simpliciter & propriè, sed tantum secundum quid, quia sunt adiunctæ prudentiæ, ut partes potentiales illius.

Ad maiorem autem explicationem, & dissoluenda argumenta adducta obseruemus: primò, ius & iustum tria includere in sua propria ratione: primò debitum: secundò, ut sit ad alterum: tertio, ut reddatur æquivalens: cum iustitia consistat in æqualitate. Hæc tria non sunt ita connexa, quin vnum sine alio reperiri possit: reperitur enim debitum, & non ad alterum, ut cum dicimus debere vnumquemque iure naturæ vitam rueri, potest etiam reperiri debitum, & in ordine ad alterum, sed ita ut non possit reddi illi æquivalens, ut Dijs, parentibus & magistris: oportet tamen hæc tria simul concurrere, ut propriè, & simpliciter reperiat iustum, quidquid desit, deficit illud à ratione iustitiæ simpliciter, ut ex vocibus ipsis est perspicuum.

Obseruemus secundò inter patrem, & filium duo genera actionum reperiri posse, prius est earum quas vicissim sibi debent, ut pater, & filius, qua ratione pater debet filio educationem: filius similiter debet patri honorem, & obedientiam, &c. Posterius verò est earum, quæ sunt communes omnibus hominibus, & his inter quos nullum est affinitatis vinculum, ut empriones, & alij contractus ciuiles.

Obseruemus vltimò hæc vocabula simpliciter, & secundum quid æquioca esse, & duobus modis sumi: primò, quatenus simpliciter significat, quod absolute, & reuera est tale, secundum quid verò, quod per metaphoram, sãtum, aut sinecdochen est tale: quomodo homo viuus est simpliciter homo, mortuus verò, vel pictus est homo secundum quid, vnde orta est illa fallacia: à dicto simpliciter, ad dictum secundum quid. Secundo modo, ita ut simpliciter dicatur aliquid tale esse, quando est perfectum in illo genere, secundum quid, quando licet reuera tale sit, non tamen est perfectum, sed deest ei aliqua perfectio: Quomodo ens dicitur simpliciter de ente increato, quia illi nulla ex perfectionibus entis deest, de ente verò creato dicitur secundum quid, quia ens creatum non habet omnes perfectiones entis, cum sit ab alio.

Ex his colligo inter filium & patrem, hærum, & seruum reperiri verè iustum, & non metaphoricè, non tamen simpliciter, sed secundum quid: Prior pars probatur, quia inter ipsos in primis reperitur verè, & realiter debitum: secundò debitum istud est ad alterum verè, & realiter: sunt enim supposita verè, & realiter distincta, quorum vnusquisque per se ipsum sine alio potest agere, cum vnusquisque seorsum sit suppositum per se subsistens, quod sufficit ut dicatur verè & realiter alter, reperitur etiam tertium, quod exigitur in iusto nempe æqualitas. Aequale enim est duplex alterum absolute, quale reperitur in emprionibus, ut cum reddo 100. pro re valente 100. quod est æquale de toto rigore iustitiæ, aliud verò est secundum proportionem eius, qui operatur, ut cum quis reddit quantum potest iuxta vires suas, licet illud absolute, & aperte rei non sit æquale debito, quod æquale sufficit ad veram rationem iusti, & si non perfectè, quomodo qui debet 100. reddit autem sola 50. quia plura reddere non valet, exercet actum verè, & propriè iustitiæ. Et hoc modo reddunt filij parentibus æquale, licet non absolute, & perfectè. Vnde inter patrem, & filium verè, & propriè est iustitia, non autem simpliciter, sed secundum quid, ut habet altera pars nostræ assertionis, quia ut reperitur iustum, simpliciter debet esse ad alterum omnino, ita ut non modo sit suppositum distinctum, & per se subsistens: verum etiam ut non sit pars alterius, tum etiam ut reddat æquale absolute, & quantum debetur à parte rei, quæ duo cum reperiri non possint inter filium, & patrem, seruum & dominum, efficitur, neque inter ipsos reperiri iustum simpliciter, sed tantum secundum quid.

Et ita nõ dicit pugnantia ut aliqui existimant Mag. Soto cum ait lib. 3. de iust. q. 1. artic. 4. [Inter patrem & filium non reperiri ius simpliciter, sed ius perfectè, deinde

inde verò eodem li. q. 2. art. 2. [ait inter patrem, & filium esse veram rationem iustitiæ.] Et lib. 3. de Natura & gratia c. 7. [esse proprium, & verum ius inter patrem & filium, & fratrem & herum.] Non enim pugnant hæc duo verum ius & perfectum ius, ut ex modo dictis constat.

Ad argumentum verò in oppositum facile est respondere. Primum nihil contra nos conuincit, fatemur enim inter patrem, & filium esse veram iustitiam scilicet, & amicitiam, non tamen simpliciter iustum, id est non perfectum propter rationes assignatas.

Ad secundum Respondetur, Eodem modo reperiri inter patrem, & filium iustitiam, quo reperitur, & iniustitia, nempe verè, & propriè non tamen perfectè, nec inde inferas iniustitiam contra patrem leuiorem culpam esse: quia grauitas iniustitiæ non sumitur ex modo, quò iustum quod per illam violatur tale est, ut potè quod sit iustum perfectè vel imperfectè, sed ex magnitudine debiti quod habetur illi contra quem iniuste agitur, quæ magnitudo sumenda est ex vinculo, vel beneficio. Verbi gratia, hominis ad seipsum propriè non est iustitia, dices ne propterea occidentem seipsum leuius peccare, quàm si alterum occidisset? nequaquam: quia licet mei ad meipsum impropriè sit iustitia, mihi autem plus debeo, quàm ceteris, sicut maiori vinculo mihi ipsi coniunctus sum: proximus enim (ut ille dixit) sum egomet mihi: Quo fit, ut licet inter patrem, & filium non reperatur iustum, vel iniustum simpliciter, & perfectè, nihilominus iniustum, quod filius contra patrem exercet, grauior culpa est, sicut & maius est debitum, quod habet filius erga patrem, quàm erga quemcunque alium ciuem, tam ob beneficia ab illo accepta, quàm ob vinculum quo illi coniunctus est. Propter quæ existit inter patrem, & filium specialis quedam virtus, quæ dicitur excellentius & maius debitum, nempe pietas: Et iustum, quod contra patrem filius committit, non dicitur simpliciter iniustum, aut delictum, sed facinus impium, & horrendum: Ad confirmationem primam eiusdem arg. dico D. Tho. agere ibi de iustitia verè, & propriè, ac non metaphoricè, nõ autem de perfectè iustitia. Et ita solum desiderare eo loco, ut sit supposita verè, & realiter distincta, & perse subsistentia, quod nos etiam hic docuimus. Ad confirmationem secundam dico, neque patris ad filium esse iustum simpliciter & perfectè, quia licet pater non sit aliquid filij, non tamen est alter simpliciter à filio cum filius sit aliquid eius, & semen decedens ab ipso.

Ad tertium arg. dicitur in diuinis non esse perfectam rationem iuris, sed quoddam ius nempe paternum, & multo potius, quàm in humanis, quia in diuinis dedit pater filio totum suum esse, & quidquid habet filius est patris: concedunt nihilominus Theologi, & verè, filium incarnatum satisfecisse patri de toto rigore iustitiæ, quia hæc vox de rigore iustitiæ attenditur penes id quod est reddere æquiuale: constat autem Christum Dominum, non solum æquiuale, sed superabundanter satisfecisse, & copiosius fuisse nostram redemptionem, adeo ut non potuerit pater illam non acceptare. Nec obstat filium in diuinis, quidquid habet accepisse à patre, esseque ab illo genitum, ut dicatur non potuisse reddere æquale, sicut in humanis dicimus filij non posse patrem gratiam parentibus diuisis reddere, quia ab eis geniti sumus: quoniam in diuinis pater genuit necessitate naturæ, ita ut non potuerit non generare: in humanis verò pater libere generat potuissetque illum non gignere, & propter hæc libertatem non potest illi filius æquale compensare.

Quartum Argum. explicandum est iuxta dictas inter hominem iustum, & Deum esse verè meritum, & iustitiam, dicente B. Paulo preposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi iustus iudex, non tamen perfectè, & simpliciter. Et ad confirmationem dico inter Deum, ut est author naturæ, & hominem considera-

tum à Philosopho morali non modò non esse perfectam iustitiam, sed neque rationem iustitiæ, neque illius esse dicendas meritorias, sed tantum secundum quid & metaphoricè, quoniam ad veram rationem meriti, & iustitiæ exigitur, ut extrema sine eiusdem ordinis, quòd non reperitur inter Deum, & hominem siue gratia, & sic est intelligendus D. Thomas illo loco: Imò eadem de causa existimo inter Deum, ut est author naturæ, & hominem moraliter sumptum charitatem illam, quæ reperiri potest siue dilectionem naturalem, non esse dicendum amicitiam, cum iuxta Arist. 8. Ethic. cap. 9. in eisdem, & circa eadem sint amicitia, & iustitia: inter hominem autem, & Deum sic consideratum non est iustitia verè, & propriè, sed tantum metaphoricè.

Ad quintum neganda est maior: In virtutibus enim non dicitur versus perfectior, aut excellentior nisi ratione obiecti, siue sit simpliciter talis, siue secundum quid: ut iustitiæ hominis ad Deum cum illum colat, quæ dicitur religio, non est iustitia simpliciter, ut ex dictis constat, præstat autem cuiuscunque iustitiæ, quæ inter duos homines potest reperiri, propter excellentiam obiecti: ita quoque iustitia, siue pietas filij ad patrem. Ad sextum fateor illam esse veram restitutionem, & verè actum iustitiæ commutatiuæ, non tamen perfectam vel simpliciter iustitiam, quia non est ad alterum simpliciter. Vltimum argum. querit.

**AN INTER PATREM, ET FILIUM
iàm emancipatum reperitur iustum simpliciter.**

CAter. In commento huius ar. quam sequitur nonnulli recentiores Thomistæ vult quacunque ratione sumatur filius, nunquam reperiri inter ipsum, & suum patrem iustum simpliciter, quia quacunque ratione sumatur filius est pars patris, & bona, vel mala quæ sunt vni eorum videntur fieri alteri: confirmatque ex D. Tho. qui in solutione secundi ait, de patre, & filio posse nos bifariam loqui, aut ut sunt pater, & filius, aut ut sunt duo homines, additque hoc secundò modo esse inter eos aliquo modo iustitiam: Ex quo inferre Caiet. si inter patrem, & filium quatenus duo homines sunt, vel duo ciues esset iustitia perfectè, & simpliciter, non dixisset D. Thom. esse inter eos ita acceptos iustitiam quodam modo, sed dixisset simpliciter, maxime cum hoc articulo distinguat inter iustum simpliciter, & iustum secundum quid.

M. Soto quem alij sequuntur volunt adducti illo vltimo argum. à nobis propositò inter patrem, & filium emancipatum reperiri iustum simpliciter, tum etiam quia D. Tho. in hoc art. nihil aliud instituit, quam explicare mentem Arist. in locis adductis, 5. Ethic. c. 6. & lib. 1. Magnorum Moral. c. 33. ubi ait Arist. (ut apud ipsum est videre) solum afferit inter patrem, & filium non esse iustum simpliciter, quàm diu filius est paruulus, id est, sub patria potestate.

Hanc sententiam existimo probabiliorè, dico igitur cum Soto, & M. Ioanne à Peña viro eruditissimo bifariam posse nos considerare filium emancipatum, aut quo ad iura, & debita naturalia qualia sunt, honores, obsequia, & iuamina differenda parentibus, aut quo ad contractus ciuiles; priori modo semper est inter eos iustum paternum, quia ista semper perfoluit, ut generus ab illo, posteriori autem modo reperitur inter eos iustum simpliciter, sicut & inter alios ciues: ratio discriminis est, quia quò ad priora iura semper agit, ut filius, nec vnquam reddit æquale, in contractibus autem ciuilibus non agit ut filius, sed ut ciuis, diciturque si emit à patre rem valentem 10. & reddat 10. reddidisse æquiualens.

Nec efficit ratio aliquòrum, etiam in contractibus ciuilibus debere filium seruare pietatem cum patre. Primum, quia non tenetur filius quo ad istos contractus alios

alios leges æquitaris seruare cum patre ab his quas ser-
uare cum alijs ciuibus. Secundo, quia sicut gratitudo, quæ
debet vnus ciuis alteri à quo præclara accepit benefi-
cia non tollit inter eos iustum simpliciter in suis con-
tractibus, ita nec gratitudo quam debet filius patri,
quando vt duo ciues suos celebrant contractus.

Ad locum illum D. Tho. qui adducitur à Caiet. di-
co D. Tho. in illa solutione non distinguere inter filiũ,
vt filium & filium emancipatum: vt ciuem: sed cum in-
ter filium, & patrem sit iustitia non simpliciter, sed se-
cundum quid, volens explicare qua ratione inter eos
reperiatur iustitia, & qua ratione ista iustitia inter ip-
sos sit tantum secundum quid, ait filio duo conuenire,
vt sit filius, & vt sit homo quidam idest suppositũ per
se subsistens, quia est suppositum à patre distinctum
reperitur inter eos iustitia, quia verò ita est suppositum
per se subsistens & homo, vt sit genitus à patre
ac pars eius, non est inter eos iustitia simpliciter, sed so-
lum secundum quid. Hanc autem esse mentem D. Tho.
patet ex littera ipsius, primum, quia similiter loquitur

de filio, & patre, ac de domino, & seruo, filius autem est
patris sicut seruus domini sui quãdiu est sub patria po-
testate, non quando iam est emancipatus. Deinde ex eo
quod addit, [Quia filius est quidã homo diuersus à pa-
tre datur leges præscribentes quõ se habeat habere pa-
ter cum filio, & Dominus cũ seruo.] Certum autem est le-
ges illas agere de patre erga filium, quem adhuc habet
sub cura sua, cum emancipato enim iam non tenetur
seruare nisi leges cæteris ciuibus communes. Vnde iux-
ta D. Tho. tribus modis potest considerari filius, aut vt
genitus, & pars patris, aut vt quidam homo, & supposi-
tum distinctum à patre, aut vt ciuis quidam, & iã sui
iuris, quatenus homo quidam est, & suppositum distin-
ctum est inter eos, verè iustum, quatenus filius, & quo
ad iura paterna istud iustum non est simpliciter tale,
sed secundum quid, quãuis debitum excellens, & plus-
quam iustitiæ nempe pietatis, quatenus autem ciuis,
est inter ipsos in contractibus ciuilibus quos inter se
exercere continget iustum simpliciter, sicut & inter al-
ios ciues inter se in suis contractibus.

QVÆSTIO LVIII. DE IVSTITIA.

ARTICVLVS PRIMVS.

*An rectè definiatur iustitia perpetua, & constans vo-
luntas ius suum vniciue tribuens.*

EXPLICATO proprio obiecto iustitiæ
agit iam de ipsa D. Tho. ab eius definitio-
ne ducens initium. Afferuntur à DD. va-
riæ iustitiæ definitiones: nam à B. Ansel-
mo in lib. de veritate definitur, [Rectitu-
do cum proximo:] Ab Arist. 5. Ethi. cap. 1.

Habitus secundum quẽ dicitur operatiui iustorum,]
A Theologis [Virtus suam cuique tribuens. Quam de-
finitionem habent etiam Cic. lib. 2. de Inuentione cap.
5. lib. 1. officio. ca. de iustitia, & lib. de natura Deorum.
D. Amb. lib. 1. officio. cap. 24. D. August. lib. 19. de ciuit.
cap. 21. lib. de Quantitate animæ cap. 9. lib. 1. de libero
arbit. c. 6. & 13. lib. 8. de Trinit. cap. 6. Magis autem re-
cepta, & communis in Scholis est illa Vlpia. I. Iustitia.
ff. de iure, & iust. quàm proponit hic D. Tho. in titulo
huius art. & quam ab Vlpian. mutatus est Iustinianus
Cæsar instit. de iure, & iustit. propter quod agit de ea
hic D. Tho. tum vt magis vñtata, tum quia hac defini-
tione rectè intellecta redduntur magis perspicua, quæ
exiguntur ad rationem iustitiæ virtutis.

Ad quam optimè percipiendam obseruemus primò,
in habitibus proprium actum cuiusque habitus in or-
dine ad suum proprium obiectum esse velut propriam
formam & differentiam illius habitus: quo fit, vt sicut
species constituuntur, distinguuntur, & definiuntur per
suas differentias essentielles, ita & habitus per suos pro-
prios actus, & obiecta.

Obseruemus secundo: omni virtuti hæc tria conue-
nire, primò vt actus ipsius sit per electionem idest à
sciente, & volente, quod enim per ignorantiam aut vio-
lentiam fit nec studiosum est nec laudabile, actus au-
tem virtutis studiosus est, & laude dignus, cum honor
sit proprium præmium virtutis. Secundo debet profici-
cisci à voluntate deliberata exercere actum illum quo
teriescunque opportuerit, à voluntate in quam delibera-
ta, quia ex vno, vel altero actu verbi lgratia abstinens,
non est dicendus aliquis abstinens, neque qui ha-
bet animum abstinendi tantum diebus quibus sibi vi-
debitur, nec instituit abstinere quotiescunque oportebit,
& debet, addo quotiescunque debet, quia con-
tinuò, & perpetuò elicere actum alicuius virtutis non
est huius vitæ, nec præcepta virtutum cum pleraq; sint
affirmatiua obligat pro semper, sed pro loco tantum,

& tempore, vnde requiritur ista deliberata voluntas se-
cundum animi præparationem. Exigitur tertio vt hæc
deliberatio voluntatis sit firma, & constans, improbi
namque, & mali habent sæpe istam deliberationem,
nec propterea tribuimus eis virtutes, quia non sunt in
illa firmi, & constantes, sed in tempore tentationis re-
cedunt, velut illi de quibus dicitur. Psalm. 77. [Fili] E-
phremmittentes, & intendentes arcum conuersi sunt
in die belli.] Est ergo actus virtutis. Actus voluntatis li-
berè eligentis, & paratæ ad bonum quotiescunque op-
portuerit, firmiter ac constanter.

Obseruemus vltimò, cū habitus sint propter actus,
& per ipsos natura habituum explicetur nonnũquam
DD. in definiendis virtutibus sumere actum pro habi-
tu à quo elicitur, velut effectum pro causa: ita definit
D. August. fidem, [Credere quod non vides,] Sumens
actum pro habitu quo credimus quæ non videmus. Et
D. Ansel. definit iustitiam,] Rectitudinem cum proximo.
] Idest habitum quo seruamus rectitudinem cum
illo. His positis sit.

CONCLUSIO I.

Definitio iustitia propofita à Vlpiano optima est.

PRobatur, habitus definiendi sunt per suũ proprium
actum, & obiectum: obiectum proprium iustitiæ est
ius, proprius actus ipsius constituere æqualitatem in-
ter ciues, quod efficitur tribuendo cuique sua, & suum
ius: hæc autem duo continentur in hac definitione
Vlp. Ergo.

CONCLUSIO II.

Rectè definiatur iustitia voluntas perpetua, & constans.

SVmendo voluntatem non pro ipsa voluntate, quæ
est subiectum iustitiæ, sed pro actu voluntario, & li-
bero, sicut cognitio principiorum vocatur intellectus,
idest actus intellectus, quomodo sumitur hic voluntas
à Vlpia. Probat: In definitione exprimendum est pro-
prium genus rei definitæ proprium genus iustitiæ est
virtus, ad virtutem verò exigunt illa tria, primò vt a-
ctus ipsius sit voluntatis liberæ elicientis, quod signi-
ficat in proposita definitione vox ista voluntas. Secun-
dò vt sit voluntatis deliberatæ ad semper secundum
animi præparationem, quod significat vox perpetua.
Tertio vt sit firma & fixa nullo modo retrocedens

ab

ab illo firmo proposito iusti, & honesti quod significatur illa voce constans, ad significandam igitur virtutem, quæ est proprium genus iustitiæ accommodatissimæ sunt iste voces voluntas perpetua, & constans.

CONCLUSIO III.

Optimè definitur iustitia per voluntatem.

Idest per actum voluntarium sumendo actum loco habitus, quasi dicamus: iustitia est habitus, seu virtus moralis secundum quam constanti, & perpetua voluntate ius suum unicuique tribuitur: Patet hæc, quia ut constat ex tertia obseruatione sæpè in diffinitionibus videntur DD. actu loco habitus.

Circa hunc art. hæc solum se offert. controuersia.

AN HÆC DEFINITIO IUSTITIÆ
proposita ab Vlpian. sit adæquata complectens
omnem iustitiam?

Buridianus 5. Ethic. q. 2. iudicat hanc diffinitionem diminutam, nonnulli etiam iurisperiti ut Bart. & Accurs. volunt eam non conuenire omni iustitiæ sed solum diuinæ quia illa solum perpetua, & constans est, humana verò mutabilis, & quæ facillè corrumpitur. Sententiam suam probat Buridianus, quia si definitio ista esset adæquata complecteretur omnem actum iustitiæ, at ex eodem Vlpian. eodem loco, iuris præcepta sunt hæc tria, honestè viuere, alterum non lædere, suum unicuique tribuere, proposita verò definitio ut ex ipsa patet non complectitur ista tria, sed solum vltimum. Ergo.

Secundò qui patitur aliquod supplicium iustè sibi impositum seruat quidem iustitiam, non tamen reddit alicui suum ius, quia reddere dicit actionem, hic autem patitur.

Tertio iustitia legalis est iustitia, nec tamen reddit alicui suum: Maior certa est, minor probatur, quia qui violat iustitiam legalem non tenetur aliquid restituere, ut qui non tuetur Rempub. pro viribus, & ita nulli reddit aliquid suum.

Quartò omnis virtus est essentialiter rectitudo, quia est habitus electiuus, & essent aliter bona qualitas mentis ex D. autem Tho. hic ad secundum iustitia non est rectitudo essentialiter, sed causaliter tantum, & efficienter. Ergo.

Oppositum docent omnes interpretes D. Thom. in hoc art. hac efficacissima ratione adducti, cum habitus distinguantur, & diffiniantur per sua propria obiecta, illa diffinitio est habitui adæquata quæ redditur per proprium, & adæquatam obiectum ipsius, proprium, & adæquatam obiectum iustitiæ, est iustum, & æquale, quod vel ex eo constat quia quæcunque iustitia, & qui vis actus ipsius huc pertinet, & hoc præstat, nempe constituere iustum, & æquale inter homines, hoc autem efficitur reddendo unicuique suum ius: Ergo hæc definitio cum reddatur per hoc quod est reddere cuique suum ius censenda est adæquata.

Ad primum argum. quod est potissimum. Respondetur. Vlpian. quando ait honestè viuere esse præceptum iuris, non sumere ius pro iure vel iusto quod est obiectum iustitiæ, sed pro lege, vnde non vocauit illa tria actus iuris sed præcepta iuris inter quæ nihil prohibet reperiri aliqua, quæ non pertineant ad virtutem iustitiæ, sed ad honestatem vel alias virtutes: In legibus enim quamuis primarius, & præcipuus legislatoris finis ut ciues suos ad se inuicem benè, & rectè componere, in quo consistit bonum publicum, habet nihilominus nonnunquam pro, secundario sine efficere illos studiosos, & honestos in se ipsis, maxime quando illa priuata bonitas ipsorum est necessaria vel maxime utilis bono communi, & paci Reipub. Ethac de causa

continentur etiam inter leges multæ præcipientes temperantiam, & alias virtutes diuersas à iustitia, ratione quarum constituit Iurisconsulti inter præcepta iuris honestè viuere. Dico etiam hoc quod est honestè viuere, sumi posse duobus modis, Primò generali quadam acceptione quatenus est idem quod studiosè agere, & viuere secundum rectam rationem, qua ratione non pertinet priuatim ad iustitiam, neque est peculiaris actus ipsius, sed est quid commune omni virtuti, cum omni virtuti conueniat honestè, & studiosè agere. Secundò modo accipitur contractus in ordine ad alterum, ita ut idem sit honestè viuere, quod seruare honestatem proximis debitam, non violando eorum uxores, filias vel iura, soluendo debita ipsis: sic enim agens honestè viuere, quod genus honestatis pertinet quidem ad iustitiam, ut docet Arif. 5. Ethic. c. 1. & docebit D. Tho. in hac q. ar. 5. & 6. vbi ostendet pertinere ista ad iustitiam legalem.

Quo ad aliam partem nempe alterum non lædere, dico id quoque duobus modis accipi, vno modo, ut dicit negationem, qua ratione non solum non est actus iustitiæ, sed neque vllius alterius virtutis, imò neque est actus, sed pura negatio, quæ etiam conuenit prauis, & iniquis hominibus dormientibus: alio modò sumitur positiuè, qua ratione dicit propositum firmum non lædendi aliquem, & hoc modo est proprius, & peculiaris actus iustitiæ, quæ non oportuit in ista diffinitione exprimeri, quia continetur in illo, quod est ius suum tribuere: In moralibus enim in actu affirmatiuo, & positiuo continetur quod accessorium est, & contrarium, ut in illo positiuo fac bonum continetur prohibitio contrarij, decina à malo, ut docebit infra D. Tho. q. 79. art. 1. ad 3. Et ita in hoc, quod est tribuere unicuique suum ius, continetur ne priues illum sua re, neque uxore, neque filia, neque honore, neque vita, neque bonis, & consequenti in nullo ei lædas. Vnde docent discipuli D. Tho. omnem virtutem, & potentiam habere duos actus alterum præcipuum, & primarium quo prosequitur suum obiectum, alterum minus præcipuum, & secundarium quo abhorret ab opposito, & contrario sui obiecti, qui secundarius continetur implicite, & virtutem in illo primario tanquam illi accessorius, & consequens.

Ad secundum Respond. illum sic punitum reddere unicuique suum ius, quia per illud supplicium, vel pœnam quam patitur reddit vel læso, vel Reipub. vel legi, quam violauerat debitum, & æquiualens.

Ad tertium dico transgrediētē iustitiam legalem etiam si non teneatur ad aliquid restituendum, expellere nihilominus alium suo iure, ut copiosè docebitur in hac quæst. ar. 5. 6. & 7. Ex quo sequitur, ut qui seruat iustitiam legalem reddat, vel Reip. vel suo compati, ut pars Reipub. est suum ius.

Ad vltimum respond. rectitudinem varij: posse reperiri in actibus humanis, primò in intellectu practico tanquam in primo regulante intrinseco, & immediato; secundò in habitu tanquam in secundo regulante extrinseco, & foras adueniente, siue sit habitus infusus, siue acquisitus, tertio in voluntate, quam reddunt rectam, & intellectus practicus, ut illius dux, & habitus studiosus, ut illius perfectio, & forma in tali genere, quartò in actu exteriori tanquam in effectu, & participatiue. Et ita rectitudo iustitiæ reperitur etiam in his quatuor, in intellectu practico iudicante hoc esse iustum, & agendum, in iustitia ipsa ad illam rectitudinem, & æqualitatem inclinante, in voluntate mota ab intellectu, & inclinata ab habitu iustitiæ ad reddendū æquale, & seruandum ius, in actu denique exteriori in quo æqualitas illa seruatur. Ex quibus sequitur, iustitiā in se ipsa esse essentialiter rectam, qui essentialiter est habitus inclinans ad reddendum æquale, quæ inclinatio intrinsece, essentialiter est recta, secundò efficiere rectam voluntatem formaliter, quia voluntas

est

CONCLUSIO II.

Improprie, & metaphorice potest dici iustitia unius partis ad alteram.

...a iustitia formaliter, & proprie, tertio consti-
tute rectitudinem in actu exteriori causaliter, & ef-
ficienter, quia est principium efficiens elicendi illum
actum rectum. Et ita est intelligendus D. Tho. cum ait
iustitiam habere rectitudinem causaliter, & efficienter,
loquitur de actu exteriori iusto: Hae doctrina reddi-
tur perspicua exemplo albedinis: albedo si quidem in
seipsa essentialiter est albedo, & color, in homine eti-
a albo formaliter reddi illum album, est enim forma
eius in genere albi non tamen est homo albus essentiali-
ter, sed accidentaliter tantum, & efficienter ab albo-
dine tamquam ab extrinseco.

ARTICULUS V. S. II.

An iustitia sit ad alterum.

Articulus hic ex his, quae diximus precedentii
quaest. ar. 1. facilius est explicandus nihil omi-
tens quia in eo non tam instructus D. Tho.
ostendere iustitiam esse ad alterum, quam
docere quae ratione sit ad alterum, quod tradat Aris-
t. 4. Ethic. c. ultimo. Et 5. Ethic. c. 11.

Obseruamus igitur primo, hic non esse sermonem
de iustitia qua iustificamur, nec de sanctitate, quia ista
non dicit ordinem ad alterum, sed ad propriam tantum
sanctitatem, & merita, ac virtutes quibus Deo subiungimur,
sanctitas vero dicit ordinem ad Deum, ad proximum,
& nos ipsos, quia sanctus & iustus debet, & cum Deo,
& cum proximo, & in seipso esse bene compositus. Sed
loquimur hic de iustitia, quae est peculiaris virtus mor-
ralis, quae precedenti art. definita est, quae cum dicat
reddere unicuique suum, nititur nunc explicare D.
Thom. qualis sit is, cui suum ius ex iustitia reddendum
est.

Obseruamus secundo, deum habitus sint propter actum,
sicut actus, ut saepe docet Arist. non sunt partium, sed
suppositorum, non enim dicitur manus percussere, sed
homo percutit, ita & habitus, ac virtutes proprie
non dicuntur huius, vel illius partis, licet in hoc, vel il-
la, ut in subiecto existant, sed totius hominis, non disci-
tulis voluntatis, aut intellectus abstinens, iustus, aut fide-
lis, sed homo ipse.

Obseruamus tertio: sicut in naturalibus potest ali-
quid esse verum, & proprie tale, non tamen perfectum, ut
homo caecus est verum, & proprie homo, sed imperfectus,
ita in moralibus posse reperiri in aliquo verum, & pro-
prie, si deum, spem, aut iustitiam imperfectam tamen.

CONCLUSIO I.

Iustitia proprie, & verum debet esse ad alterum suppo-
situm distinctum.

Probatur: Iustitia habet haec duo, ut constituat a-
equalitatem, ac ut sit principium actus iusti, aequali-
tas cum sit relatio non potest esse nisi inter duo extre-
ma distincta, nihil enim dicitur sibi aequale, actiones
quoque non sunt partium, sed suppositorum, ergo ius-
titia proprie sumpta qua parte est principium actus
iusti debet reperiri inter aliqua supposita, qua parte
habet constituere aequalitatem exigit illa supposita
realiter distincta: Ideo dixit Arist. 5. Ethic. ca. 1. [Ius-
tiam solam ex omnibus virtutibus esse bonum alicui
idem habet D. Hieron. in Psalm. 14. [Iustitiam ca-
ere, quae alteri conferunt principi, Reip. vel civi.]

VT cum una manus alteri ministrat, & oculi pos-
sunt, pedes vero oculis deseruiunt, aut vires in-
feriores superioribus, dicitur esse iustitia inter istas
partes quatenus sibi invicem debita persoluit, & cum
quodam aequalitate, improprie tamen, & metaphorice,
cum non sint supposita distincta, iuxta hoc modum
dixit D. Aug. 2. de Genesi ad litteram ca. 11. [Iustitiam
pertinere ad omnes animae partes.] & 19. de ciuit. Dei.
ca. 22. in lib. de morib. Eccles. [Exigere iustitiam, ut
ratio imperet appetitui, & appetitus obediat rationi.]

CONCLUSIO III.

Iustitia inter Deum, & hominem, inter patrem, & filium licet
non reperitur perfecta iustitia nec simpliciter sed ser-
uandum quid, quia homo est aliquid Dei, & filius aliquid pa-
tris, nec potest homo aequale reddere Deo, aut filius patri,
reperitur tamen verum, & proprie inter ipsos iustitia, &
non metaphorice.

Cum sint supposita verum, & realiter distincta: haec
causis explicata est q. precedent. ar. 4.

CONCLUSIO IIII.

Quamuis iustitia sit ad alterum non est necessarium
alicuiusmodi existere, sed potest aliquando esse.

Pater, quia iustitia, quae est virtus, est habitus vo-
luntatis liberae, & firmiter determinatae reddendi
unicuique suum quando oportuerit, & ita non exigit
nisi deliberatam animi preparationem: haec autem po-
test haberi erga eum qui nondum est, sed pro tempore
erit: Ut qui habet apud se depositum vel legatum red-
dendum, si quis nondum est natus: cum habeat para-
tum animum reddendi legatum illud cui mandatum
est, est iustus: Sicut si haberet animum non reddendi
illud esset iniustus: Ergo.

Ex quo sequitur ab aeterno fuisse in Deo iustitiam
veram, & propriam, quia licet nulla creatura fuerit cogit
na Deo, voluit tamen ab aeterno quidquid iusti deinde
in tempore exequitur actus, ut copiose docet D. Th.
1. par. q. 21. Et 1. 2. q. 17.

Offerbat se hic q. An inter Christum, & patrem a-
ternum fuerit proprie, & perfecte iustitia, sed haec qua-
estio non est huius loci, disputatur enim 3. p. q. 1. art. 2.
Interim dico fuisse inter ipsos verum proprie, & perfe-
cte iustitiam cum sint supposita verum, & realiter distin-
cta, reddideritque Christus pro nobis satisfaciens non
modo aequalens sed superabundans, quae sufficiunt ad
veram, & perfectam rationem iustitiae: nec obstat quod
inter Deum cui fiebat satisfactio, & Christum domi-
num qui satisfaciebat, non fuerit distinctio realis, cum
Christus sit verus Deus, sufficit enim fuisse in ipso rea-
lem distinctionem duarum naturarum, secundum quas
satisfaciebat, & recipiebat satisfactionem. Satis facie-
bat enim patiendo, & patiebatur secundum naturam
humanam, & ita secundum eam satisfaciebat: recipie-
bat vero illam satisfactionem ut offensus, offensus au-
tem erat secundum naturam diuinam quae distinctio
naturarum in Christo est sufficiens ad veram ratio-
nem iustitiae. Ad perfectionem vero, & integritatem
aequalitas, & superabundantia solutionis: quia inre-
gritas, & perfectio iustitiae in satisfactione ex aequa-
litate solutionis cum debito seruanda est, vide hic
Caiet. ad 4.

Epicit operationem externam, & opus exterius; cogni- tionem autem internam secundario, vt medium ad opus externum faciendum.

Conclus. est affirmans. Probatur ex diffinitione virtutis, definitur enim ab Arist. 2. Ethic. c. 6. [Qua facit bonum habentem, & opus eius bonum reddit.] Sed iustitia praestat hoc duo: in primis reddit bonum habentem illam, quia bonitas moralis sumitur ex voluntate bene ordinata, iustitia autem facit vt voluntas viri iusti sit bene ordinata ad alios: Reddit etiam iustitia opus iusti bonum, & rectum, quia: rectitudo & bonitas actus humani sumuntur a recta ratione tanquam a sua propria regula, sed nihil magis consonum rectae rationi quam reddere cuique quod suum est, quod est actus iustitiae. Est ergo iustitia principium actus recti, reddique bonum actum viri iusti. Et consequenter virtus.

Duplex se hic offert dubitatio: Prior est, Iustitiam su- perius distinctimus ab alijs virtutibus, quia rectum alia- rum sumitur in ordine ad agentem, propter quod actus earum non sunt recti nisi fuerint orati omnibus de- bitis circumstantijs, rectum autem in iustitia non sumitur in ordine ad agentem sed solum in ordine ad alterum cui aliquid debetur, etiam si desint debite circum- stantiae. Ex quo discrimine sic nunc argum. Bonitas moralis existit debitorum finem, & circumstantias, in iustitia hoc non exigitur in operante, ergo iustitia non reddit bonum habentem, nec facit bonum opus ipsius neque est dicenda virtus.

Posterior dubitatio: Honor est proprium premium virtutis propter actus enim virtutum laudantur, at qui se exercent in actibus iustitiae commutativae vt mercatores & exercentes negotia, & in actibus iustitiae vindicativae seu punitivae vt iudices, & ministri iustitiae sunt quasi infames adeo vt haec exercitia interdican- tur Ecclesiasticis. Ne clerici vel Monachi per varia capita.

Prior dubitatio facile tollitur si consideremus aliud esse loqui de actu iustitiae, aliud vero de ipsa iustitia, in actu iustitiae vt sit rectus in tali genere sicut quaest. praeced. a. copiose docuimus solum respicimus quid debeatur alteri, ita vt si reddatur quantum debetur, habeat actus ille rectitudinem in tali genere, quaecumque ratione ab agente procedat, iustitia vero quae est habitus interior habet secundum se bene ordinare voluntatem, quae cum bene ordinata non sit, nisi respiciat debitum finem, & circumstantias, efficitur vt iustitia ex suo genere inclinet ad elicendum actum cum debito fine, & circumstantijs, itaque sit quantum in ipsa est reddere habentem bonum, & efficere bonum opus ipsius: quod si eliciens actum aliquando non respiciat debitum finem, nec seruet debitas circumstantias hoc per accidens est, & culpa operantis, tribuendumque ipsi, & non iustitiae: imò tunc non agit ex habitu, neque actus ille quamvis iustus materialiter, formaliter autem vt docuimus non est iustitiae virtutis: Et in hoc differt iustitiae virtus ab arte: virtus enim habet duplicem operationem, immanentem, & transeuntem, primo, & per se respicit illam immanentem, nempe electionem voluntatis amplectentis deliberate, & firmiter bonum, quae est propria & praecipua operatio virtutis, propter quod diffinitur bona qualitas manus, secundario vero, & media immanente respicit transeuntem, & externam, tanquam effectum illius internae, & immanens: sicut prima operatio peccati est interior, & immanens electio mali in voluntate, secundaria vero externa quae est actus peccati. Qua de causa dicimus actum exteriorum nihil bonitatis vel malitiae addere interiori, imò contra, quidquid bonitatis vel malitiae exteriori convenit illud recipere ab interiori, iuxta illud Christi Matth. 15. de corde exeunt adulteria, homicidia, &c. Ars vero primo, & praecipue re-

Ad alteram dubitationem dico omnem actum virtutis esse laude dignum, esse nihilominus aliquot actus virtutum quidem, sed qui communiter non laudantur, vel male audiuntur, duplici modo: primo quoad datur diversi gradus in eadem virtute, & si omnes illi sint laude digni, non tamen solemus commendare nisi excellentiores, vt in castitate datur castitas coniugalitatis, vidualis, & virginialis, meretur quidem laudem coniugalitatis cum sit etiam virtus, sed quia virginialis, & vidualis excellentiores sunt commendatur haec, illa vero non tanti fit. Alio modo solet esse alicuius virtutis, & si secundum se laudabilis, non solum non commendari verum etiam male audire, quando communiter illum exercentes non bene se habent, ita dicebat Beatus Paulus 2. Corin. 9.

Nemini dantes ullam offensionem, vt non vituperetur ministerium nostrum: sed in omnibus exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros. [q. d. ne culpa postea efficiamus vt ministerium ex se laude dignum vituperetur ita in iustitia accidit mercatura, & negotiatio si recte exercentur laudabiles sunt, & maxime necessariae Reipub. Vt in mercatorum quorum plerique non tam providendae Reipub. quam proprijs lucris, & quaestui student, male mendis, & usuris mercaturam replentes, effecerunt vt isti contractus licet actus iustitiae commutativae male audiantur. Actus quoque iustitiae punitivae commendandi sunt. Moses equum Exod. 32. spiritu Dei plenus accepto gladio illam idolatras excrevit, & omnes iustos ad simile fuit, ad hortatus dicens. [Si quis est domini iugantur mihi.] Et facta multorum caede dixit, [Consecratis manus vestras hodie domino vasquisque in filio, & in fratre suo, vt detur vobis benedictio.] Samuel. 1. Reg. 15. proprijs manibus exercuit actum iustitiae vindicativae in Regem Amalech quem quia non exercuerat Saul gra- viter deliquit. At quia exercetur plerumque modo haec iustitia a vilibus hominibus, & crudelibus, non tam zelo iustitiae, & boni communis quam ob lucrum, & quaestum, vel inanem gloriam, male culpa ipsorum audit.

Solutio 2. Argum. quam habet hic D. Thom. Observanda est contra aliquos haereticos nostri temporis asserentes opera satisfactoria cum sint actus iustitiae, nec meritoria esse nec laude digna, quia iustitia respicit debitum, persolvens autem id quod debet nihil (inquunt) meretur, dicente Christo. [Cum feceritis omnia quae praecipia sunt vobis dicite adhuc ferui inuiles sumus, quae debuimus facere, fecimus,] Quibus optime occurrit hic D. Tho. docens, quod vel solo lumine naturali rectae rationis, intellexit Arist. in fine 5. Ethic. duplicem esse necessitatem, aliam coactionis qua aliquis coactus, & inuitus aliquid operatur, & ea tollit meritum ac laudem, aliam vero praecipit, vel finis, qua aliquis sponte, & voluntarie observat praecipit, quod potuisset transgredi, vel quaerit media studiosa ad obtinendum honestum aliquem finem, quae potuisset dimittere: & hoc genus necessitatis non tollit meritum nec laudem: imò commendatur plurimum in scriptura obedientia diuinorum praecipitorum, efferturque a Salomone. [Qui potuit transgredi, & non est transgressus facere mala, & non fecit.] Erata qui satisfecit, vel soluit debitum, imò quicumque aliquod praecipitum Dei exequitur, licet praeter quod debet meretur plurimum, si caetera adsint, quae exiguntur ad meritum veluti, ve existat in charitate, quia non agit coactus, sed sponte, & volens adimplere quod debet, verba autem Christi docent parum, vel nihil potius utilitatis nos Deo nostris meritis, & obsequijs offerre, cum ille bonorum nostrorum non egeat, & quae humilitate esse debentur etiam si praestantissima opera exercentur, Plura habent D. Tho.

D. Thom. 1. 2. quest. 114. Et Soto lib. 3. de Nat. & gra. cap. 9.

In Solutione 3. habet D. Tho. iustitiam non versari circa res exteriores, quantum ad hoc, quod est eas facere, quod est artis, sed quantum ad earum usum, qui est alteri debitus, quæ verba nituntur nonnulli explicare propositis varijs discriminibus inter facere & uti, ita ut facere dicat actionem transeuntem in opus, uti verò actionem immanentem in voluntate, quæ voluntas opus illud exterius factum dirigat in aliquem finem: propter quod facere non dicit aliquam perfectionem in faciente, sed in re facta, uti verò dicit perfectionem, cum usus sit actus voluntatis dirigentis rem illam in suum finem. Ex quo inferunt artis esse facere opus: virtutis verò uti illo opere, id est, dirigere illud opus in aliquem finem, & sic iustitiam non facere res externas, quia non est ars, uti autem illis dirigendum illas in solutionem alicuius debiti, quod est virtutis. Ut cum Architectus accepta à me pecunia, ut domum construat, quando illam construit ad satisfaciendum pecuniæ à me acceptæ, facit & utitur, facit domum, quod est suæ artis, cuius factio perfectio non est in ipso, sed tota manet in domo facta, utitur verò illa domo quatenus eo sine illam facit, ut satisfaciatur mihi, quod est virtutis iustitiæ, & hic usus perficit ipsum, quia hic usus est optima electio voluntatis ipsius dirigentis illam domum in debitum finem. Et in hoc sensu colligunt dixisse D. Tho. iustitiam non respicere res externas quantum ad facere, quia hoc pertinet ad artes, sed quantum ad earum usum alteri debitum, quia dirigat illas ad persolvenda debita, quod est virtutis. Optima quidem explicatio, & quam vnicò verbo complectitur M. Soto dicens: iustitiam non facere res externas, non enim construit domum, nec cudit pecuniam, &c. Sed utitur illis ad reddendum cuique suum debitum, ut in exemplo proposito patet.

ARTICVLVS III.

An Iustitia sit in voluntate tanquam in suo proprio subiecto.

Conclusio est affirm. Probat in primis ex illa diffinitione iustitiæ proposita à Vlpiano. [Voluntas perpetua, & constans, &c. Sumitur enim ibi (ut exposuimus) voluntas pro actu voluntatis: unde cum actus iustitiæ sit actus voluntatis, proprium iustitiæ subiectum necessariò constituenda est voluntas. Idem docuit Aristot. dicens 5. Ethic. [Iustitia est qua iusta operamur, & volumus.] Probat etiam à D. Thom. à sufficienti diuisione hoc mod. Omnes vires animæ nostræ, quæ sunt subiecta habituum sunt hæ tres, intellectus, siue ratio, appetitus rationalis, qui dicitur voluntas, & appetitus sensitivus: iustitia non est in intellectu neque in appetitu sensitivo erit ergo in voluntate. Prior pars minor ita constat. Cum habitus sint propter actus, id est, ad componendam potentiam, ut rectè eliciat actum, illa potentia est subiectum alicuius habitus, ad cuius actum bene regulandum talis habitus constituitur, sed iustitia non componit, neque regular actus intellectus, aut aliquam cognitionem nostram, nullus enim dicitur iustus, ut inquit Aristot. quia iusta cognoscat, sed quia iusta operatur, & vult, alioqui quod iniqui esset iusti. Ergo: Altera pars sic ostenditur. Habitus in ea est potentia ad quam pertinet actus ipsius, actus iustitiæ non pertinet ad appetitum sensitivum. Ergo neque iustitia: Probat minor: Sicut nihil volitum quin præcognitum ita nil volitum ab appetitu sensitivo, nisi quod est præcognitum per aliquem sensum, & nihil volitum ab appetitu rationali, nisi quod intellectus potest cognoscere, & apprehendere, ad actum iustitiæ,

qui est reddere cuique suum ius, exigitur præcognoscere quid alteri debeat, & qua ratione sit constitutenda cum illo æqualitas, hæc autem cognitio non est alicuius sensus, sed solius intellectus, & rationis, ergo & actus iustitiæ, qui sequitur hanc cognitionem non est appetitus sensitivus, sed solius rationalis.

In hoc articulo antequam aliorum opiniones expēdamus diluenda sunt nonnulla, quæ verbis D. Thom. aduersantur: Imprimis tam contra conclusionem D. Tho. quàm contra illam propositionem qua argumentato utitur. Habitus in ea potentia esse ad quam pertinet actus ipsius, sic obijcio: indicium quod fert iudex inter partes est actus iustitiæ distributiue, ut q. 60. docēbimus, huiusmodi autem iudicium non est actus voluntatis, sed intellectus, pertinet, enim ex eodem Diu. Tho. ad Synesim, quæ est pars prudentiæ subiectum existens in intellectu. Ergo saltem iustitia distributiua erit in intellectu.

Secundò Actus externi iustitiæ non sunt proximè, & immediatè à voluntate, sed à manibus, lingua, &c. ergo aut in his quoque membris erit constituenda iustitia, aut illud principium subiectum habitus esse illam potentiam, quæ est primum principium actus, non est omnino verum. Tertiò iustitia dicit ordinem ad alterum, ordinare autem non est actus voluntatis, sed intellectus, & rationis: Ergo. Quartò. Aliæ virtutes, ut fortitudo, & temperantia non collocantur in voluntate, & quia ad bonum earum voluntas ex se, & natura sua est sufficienter inclinata: Sed ad bonum iustitiæ similiter est voluntas sufficienter inclinata: ergo non est necesse constituere iustitiam in voluntate: Maior certa est ex D. Thom. 1. 2. q. 56. articu. 4. Minor ipsius quoque est in hac quæstio. articu. duodecimo, & probatur. Bonum iustitiæ est bonum rationis nempe reddere vnicuique quod dicitur recta ratio, ad bonum autem rationis (cum nihil magis proprium sit ipsi homini) voluntas humana ex se, & natura sua est satis propensa. Ergo.

Hæc suo ordine diluamus. Solutio primi argum. pendet ex his, quæ dicemus quæstio. 60. articu. primo, interim respondet Caiet. ad 1. simul & secundum propositionem istam eiusdem potentia esse habitum, & actum intelligendam esse de actu elicitò, & non de imperato, & ita iustitiam esse in voluntate, quia actus elicitus ipsius, qui est electio qua volumus reddere debitum est in voluntate, alios autem actus, ut iudicium, & externos, qui pertinent ad alias potentias esse actus quidem imperatos à iustitia, sed elicitos ab alijs virtutibus, & ita nihil mirum, quod pertineant ad alias potentias. Arbitratur enim Caiet. nullam virtutem esse principium eliciens, sed solum imperans actus pertinentis ad aliam potentiam diuersam ab ea, quæ est proprium subiectum talis virtutis. Cæterum quia hoc fundamentum falsum est, cum ex D. Tho. aperte colligatur omnem actum pertinentem ad obiectum proprium, & formale alicuius virtutis elici etiam ab illa virtute, quamuis producat ab illa potentia, diuersa ab ea, quæ est proprium subiectum talis virtutis. Ut oratio, & contemplatio, sunt quidem actus intellectus, eliciuntur autem à Religione, quæ est in voluntate, quia feruntur in proprium, & formale obiectum religionis, ut docēbimus infra q. 90. Correctio fraterna licet sit in intellectu, ut in suo subiecto est nihilominus actus elicitus à misericordia, quæ est in voluntate, ut constat q. 33. art. 1. Similiter quæcunque operatio exterior quamuis producat à potentia corpora, & externa, elicitur nihilominus ab habitu, vel virtute residente in potentia interiori: ut confessio fidei, quæ est actus exterior elicitur à fide, quæ est in intellectu, quo etiam modo dicimus tam misericordiam, quæ est actus interior, quàm elemosynam, quæ est actus exterior elici à charitate, licet misericordia, & actus interior immediatè, elemosyna verò & actus exterior

exterior mediante interiori, nempe misericordia. Propterea aliter respondendum est. Dicamus igitur, loqui D. Tho. in illa propositione de actu præcipuo, & potissimo virtutis, q. d. in illa potentia esse virtutem tanquam in suo proprio subiecto, quæ est proximum principium præcipui, & potissimi actus talis virtutis, quæ ratione, quia præcipua, & potissima operatio iustitiæ est illa imminens nempe electio voluntatis deliberatæ ad tribuendum unicuique suum ius, proprium subiectum iustitiæ est voluntas, etiam si dentur aliqui actus eliciti ab eadem iustitia, sed minus præcipui producti ab alijs potentijs.

Vnde ad primum illud argum. Respond. nihil prohibere iudicium esse actum intellectus, iustitiam vero distributivam cuius iudicium est actus elicitus esse in voluntate, quia iudicium non est præcipuus actus iustitiæ, sed illa electio voluntatis, qua iudex statuit iusta iudicare; & unicuique parti suum ius reddere. Sunt etiam, qui respondeant, actum illum intellectus quo iudex iudicat hoc, vel illud esse iustum non esse actum iustitiæ, sed illum præcedere, actum vero proprium iustitiæ esse electionem illam voluntatis qua iudex statuit huic, vel illi parti per septentiam tribuere suum ius, iuxta ea, quæ intellectus præcognovit, & iudicavit. Vtraque solutio est acconmodata.

Ad secundum Respon. similiter ex dictis, actus externos iustitiæ quo manu, vel lingua coercemus, vt in restitutione bonorum, vel famæ produci quidem à potentijs externis, elici autem à iustitia mediante illo interno, & præcipuo actu ipsius, qui est electio voluntatis reddendi unicuique suum, sicut actus exterior quo subuenitur indigenti quem vocamus elemosynam est elicitus à charitate mediante interiori, qui est misericordia.

Ad tertium dico ordinare actum, è sumptum pro eo, quod est dirigere aliqua media in aliquem finem esse actum intellectus, vel se autem quæ dicunt ordinem à aliud velut media ad finem, vel vt debita alteri, aut necessaria proximis, hoc esse voluntatis. Et illa licet intellectus proponat media, voluntas est; quæ illa eligit, licet intellectus iudicet hoc illi deberi, aut proximum hac re quam illi exhibere possumus indigere, voluntas est quæ eligit, & statuit debitum illud reddi, quod est iustitiæ, aut rem illam indigenti exhiberi, quod est misericordie.

Ad quartum respond. obiectum virtutis bifariam considerari posse, vno modo formaliter quatenus est bonum rationis dicens, quod rationi est consonum, alio modo materialiter quatenus res quædam est, nihil curando sit ne consona rationi an non: vt temperata comestio potest considerari, vel qua comestio tantum est, & actus quidam naturalis, quod dicunt in genere entis, vel quatenus temperata est, & recta ratione regulata, quod dicunt in genere moris, interest ergo inter obiectum iustitiæ, & aliarum virtutum, quod obiecta aliarum virtutum, non tantum formaliter, & vt consona rationi, sunt bonum proprium hominis, verum etiam materialiter, vt in exemplo adducto: comestio temperata non solum est bonum hominis comedentis, vt temperata, verum etiam vt comestio: obiectum vero iustitiæ formaliter quidem est bonum proprium hominis iusti, quia est consonum rationi reddere alienum, materialiter vero est bonum alienum, pecunia enim reddita domino suo, vel fama restituta fratri bonum illius est, & hac ratione vt statim copiosius explicabimus est necessaria iustitia in voluntate, non autem temperantia, aut fortitudo: quia ad bonum proprium sufficienter voluntas ex se, & natura sua est inclinata non ita ad alienum, His solutis videamus oportet.

Quid alij de subiecto iustitiæ sentiant.

Scorus in 3. dist. 33. Oxam quæst. 10. Almain. in suis Moralib. tractat. 3. c. 6. Buridia. 1. Ethic. q. vlti. con-

ueniunt quidem cum D. Tho. in conclusione, omnes enim collocant iustitiam in voluntate tanquam in subiecto, dissentiant tamen ab eo in duobus. Primò, quia D. Tho. collocat iustitiam in sola voluntate, nulla autem ratione in appetitu sensitivo, ipsi vero præter iustitiam, quæ est in voluntate collocant etiam alium habitum iustitiæ in appetitu sensitivo, ad sedandas, & tollendas passiones, quæ retrahere nos possunt ab officijs iustitiæ: adduntque hanc iustitiam, quam constituunt in appetitu sensitivo non esse propriè, & perfectè iustitiam, qualis est illa, quæ existit in voluntate.

Secundò, dissentiunt à D. Thom. quia D. Sanctus solam iustitiam collocat in voluntate, alias vero virtutes morales, vt fortitudinem, & temperantiam (cum minus ipsarum sit sedare passiones appetitus sensitivi) collocat eas solum in appetitu sensitivo: isti vero DD. præter iustitiam collocant etiam in voluntate fortitudinem, & temperantiam. Prius illud sic probant. Ad virtutem spectat non solum rectè operari verum etiam cohibere passiones, quæ impediunt operantem, quia virtutis est promptè, faciliè, & delectabiliter operari, quod esse non potest nisi sublatis impedimentis passionum, sunt autem multæ passiones, quæ impediunt, & retardant hominem ab actu iustitiæ, vt nimius amor pecuniarum à restitutione, timor humanus à iusta sententia, vt in Pilato & similes: pertinebit ergo ad iustitiam illas reprimere, sed hoc nõ potest iustitia, quæ est in voluntate, cum ex omnium consensu habitus comprimens, & componens passiones debeat esse in eodem appetitu in quo insurgunt ipse passiones nempe sensitivo. Ergo præter iustitiam, quæ est in voluntate collocanda est alia in appetitu sensitivo ad reprimendas passiones insurgentes in ipso contra iustitiam.

Secundò, Fortitudo comprimit solas passiones, quæ oriuntur circa pericula, & labores ne per audaciã, vel timorè malè agatur, temperantia passiones, quæ versantur circa delectationes, & voluptates tactus, & gustus, passiones, autem quæ impediunt directè, & propriè iustitiã sunt maxime diuersè ab istis, vt cupiditas auri, timor humanus, &c. Ergo necesse est collocare in appetitu sensitivo aliquam iustitiam ad illas moderandas.

Alterum in quo dissentiunt etiã D. Tho. ita ostendunt. Ad eandem potentiã pertinet virtus, & actus ipsius, sed electio est actus voluntatis, ergo virtus, quæ ordinatur ad rectè eligendum erit collocanda in voluntate: Fortitudo inclinatur ad rectè eligendum, mediũ in periculis inter timorem, & audaciã, temperantia ad rectè eligendum medium in voluptatibus: imò proprium opus virtutis moralis est facere rectam electionem mediocritati circa finem. vt docet Arist. 2. Ethic. c. 4. Ergo pertinebunt etiam fortitudo, & temperantia ad voluntatem. Secundò etiã si voluntas in periculis, & voluptatibus debeat sequi rationem naturam suam, sæpe tamen post peccatum allicitur, & inclinatur ad sequendum appetitum, offeruntque se illi variæ difficultates ad sequendam rationem. Ergo collocandi sunt necessariò in voluntate habitus fortitudinis, & temperantia, quibus in periculis, & voluptatibus non inclinatur versus appetitum, sed sequatur rationem, & vincat difficultates emergentes.

Ad intelligentiam huius controuersie obseruandũ est, cum virtus versetur circa bonum, honestum, arduum, & difficultè, sicut difficultas potest oriri ex duplici radice, aut quia voluntas non est ex se nec natura sua satis inclinata ad illud bonum, aut quia licet satis inclinata sit ad illud, insurgunt tamen, & offerunt se passiones illam inclinationem retardantes: ita quoque exiguntur virtutes, aut ad inclinandam voluntatem in illud bonum, in quod non est se ipsa inclinata, aut si sit in illud propensa, ad cohibendas, & moderandas passiones, quæ illam inclinationem impediunt, virtutes quæ deseruiunt ad inclinandam voluntatem, sunt in ipsamet voluntate, quæ verò ad cohibendas passiones

Bones in ea potestata in qua ille insurgunt, nempe in appetitu sensitivo: quia sunt illæ virtutes, velut medicamentum, & remedia defectuum nostrarum potentiarum: medicina autem & vnguenta in ea parte opponuntur, in qua est vitium, & infirmitas.

Obseruamus secundò inter iustitiam, & alias virtutes morales hoc interesse, quod alie, vt fortitudo & temperantia, ordinant hominem ad se ipsum, & ad bonum proprium, & in obiectum, quod est bonum, ipsiusmet hominis honestum ac vite, cum ordinent illum in hoc, quod est temperate agere, & rectè aggredi pericula in neutrum extremum declinando, quæ persequum est esse bona ipsiusmet hominis, tam honesta, quam vtilia: iustitia verò ordinat hominem ad alterum, & ad bonum alterius quia ordinat illum ad reddendum ius alteri, quod est bonum, & vtile illi, cui redditur, licet sic honestum reddentis.

Obseruamus tertio voluntatem, quia est proprius appetitus hominis, & ei naturalis (nihil enim magis proprium, & naturale creaturæ essentialiter rationali, quàm appetitus rationalis ex se, & natura sua esse satis propensa ad bonum, & vtilitatem propriam, sicut cuique rei nihil magis naturale, quàm appetitus propriæ vtilitatis & comodi, ad bona verò aliorum non inclinari sufficienter, quæ de causa ad curanda bona aliena inclinaret aliquo nouo habitu infuso, vel acquisito inclinante ipsam ad illa, ad curanda verò bona propria, cui satis natura sua sit in illa propensa, non indiget tali habitu, nec retardatur vnquam à prosecutione boni, & comodi proprii ex aliquo defectu, vel sua voluntatis inclinatione ipsius, sed solum per passionem appetitus sensitui, quæ in ipso exortæ voluntatem perturbat, & a recto itinere, ac sua honesta inclinatione auertunt.

Ex his facile est colligere, quàm verior sit doctrina D. Th. quod facilius constabit subiectis nonnullis assertionibus.

PRIMA ASSERTIO.

Iustitia in voluntate solum collocanda est, & non in appetitu sensitivo.

Probatur prior pars: Voluntas, vt constat indiget habitu inclinante illam ad bonum, in quod non est natura sua propensa, ad bonum autem alienum (quod etiam constat) non est natura sua propensa: ergo indiget habitu inclinante ipsam in illud, huiusmodi habitus est iustitia, ergo. Probatur altera pars: si aliqua iustitia esset in appetitu sensitivo, aut ad eliciendum actum, aut ad comprimendas passiones, quæ illum possent impedire: non ad eliciendum actum, quia actus iustitiæ (in quo omnes conveniunt) non potest procedere ab appetitu sensitivo, vt ex argumento, quo præhabuimus conclusionem D. Thom. in iustitia huius art. constat: neque ad comprimendas passiones, quia omnes passiones, quæ in appetitu sensitivo exurgere possunt, aut sunt partis irascibilis, quas moderatur fortitudo, aut concupiscibilis quas componit temperantia: Et ita frustra collocatur aliqua iustitia in appetitu sensitivo.

SECUNDA ASSERTIO.

Fortitudo & temperantia non sunt collocanda in voluntate, sed in appetitu tantum sensitivo.

Probatur: Ad bonum proprium non indiget voluntas, vt constat aliquo habitu inclinante ipsam in illud, sed solum exurgunt habitus ad reprimendas passiones, quæ illam à sua honesta inclinatione possent auertere, agere fortiter vel temperate, quæ sunt obiecta fortitudinis, & temperantiæ: sunt bona propria ipsius hominis illi honesta, & vtilia, quod etiam constat.

Tomus Primus.

Ergo huiusmodi habitibus fortitudinis, scilicet, & temperantiæ non indiget voluntas, sed illa tantum vis, & potentia, in qua possunt exurgere passiones auertentes voluntatem ab istis bonis: potentia in qua huiusmodi passiones insurgunt, est appetitus sensitivus, ergo in eo tantum collocandi sunt isti habitus fortitudinis, & temperantiæ, nulla autem ratione in voluntate.

Nunc ad argumenta aliorum. Ad primum neganda est consequentia: constat enim ex dictis passionibus istis, quæ possunt impedire opus iustitiæ ne fiat, aut ne facile, & delectabiliter fiat, tum insurgunt in appetitu sensitivo, comprimuntur & sedari sufficienter à virtutibus, quæ sunt in eodem appetitu sensitivo, vt nimius vel humanus timor in iudice à fortitudine, cupiditas à temperantia, nec exigitur alius habitus ad istas passiones comprimendas.

Ad secundum: neganda est minor: nullæ enim sunt propriæ, vel peculiariæ passiones circa materiam iustitiæ, quæ non comprimantur à fortitudine, vel temperantia: imò eadem, quæ ab his virtutibus coercentur, sunt quæ possent perturbare, vel impedire opus iustitiæ, vt timor, cupiditas, & similes. Quo fit, vt cum primum istæ fuerint sedatæ à fortitudine, & temperantia plenè & perfectè, maneant simul sedatæ, quæ opus iustitiæ perturbare, aut impedire possent.

Ad argum. secundò loco proposita. Ad primum respon. Ad faciendam electionem necessariam esse virtutem in voluntate, quando voluntas ex se, & natura sua non est satis inclinata in bonum illud, quod eligendum est, quando autè sufficienter est inclinata in illud, tunc non indiget aliquo habitu existente in ipsa, sed tantum exigitur in appetitu sensitivo habitus comprimens passiones, quæ in illo oriri possunt, ac perturbare illam naturalem inclinationem voluntatis: ita fit, vt cum voluntas sufficienter sit inclinata ad medium, quod tenendum est in periculis, & voluptatibus, quia est bonum ipsius hominis, non indigeat aliqua virtute, vt ad tale medium inclinetur, sed sufficienter fortitudo, & temperantia in appetitu sensitivo ad cohibendas passiones, quæ circa pericula, & voluptates in ipso possunt excitari.

Eadem ratione soluitur secundum. Etenim cum voluntas sit appetitus rationalis sufficienter ex se, & natura sua est propensa ad secundam rationem in periculis, & voluptatibus, cum hoc sit bonum ipsius hominis; Solum potest retrahi ne sequatur rationem, sed appetitum sensitivum à passionibus, quæ in ipso insurgunt, sed huic damno sufficienter occurritur fortitudine, & temperantia in eodem appetitu collocatis.

Manet circa hæc omnia, quæ in hoc art. docuimus duplex dubitatio; Prior est, cur voluntas, quando sufficienter ex se ipsa est, inclinata ad aliquod bonum, non indigeat habitu ad illud eligendum, intellectus autem licet sufficienter sit natura sua inclinatus in verum, indigeat nihilominus habitibus, & scientijs. Posterior est, cum actus iustitiæ, v.g. redditio debiti sit honesta & vtilis, honesta ei qui reddit, vtilis ei cui redditur, quæ duo ita se habent, vt quatenus est vtilis, nec sit secundum inclinationem voluntatis, nec contra illam, quatenus verò est honesta sit secundum inclinationem voluntatis, quia secundum hanc partem est opus virtutis studiosum, & bonum ipsi operanti, in quod bonum, vt proprium voluntas est sufficienter propensa, cur egeat voluntas aliquo habitu, vt in tales actus prorumpat; Ratio dubitandi est, quia si voluntas honestate illius actus, & operis allicitur sufficienter ad illud vtilitate verò, quæ ex eo alteri provenit non deterretur, nec impeditur ab ipso, frustra constituitur habitus, qui ipsam ad tale opus alliciat, & inclinet.

Ad diluendam priorem dubitationem obseruandum est, potèriam aliquam bifariam posse esse inclinatum, & propensam ad aliud, nempe recipiendum, vel efficiendum. Potentiæ natura sua apta ad recipiendum,

C. 100

non eget aliqua noua, & superaddita dispositione, vt recipere possit, eget tñ vt actu recipiat rē illā, quā recipitur, est, & quā apta ē recipere, ita se hēt intellectus respectu veri, habet siquidē naturalem aptitudinē ad illud, nec indiget aliquo habitu, aut dispositione, vt illud recipere possit, indiget tamē vt illud actu recipiat, & in actu sit, ipso verò, quod aptus est recipere, & ideo indiget specie intellectili ipsius veri, & habitibus scientiarum veritates rerum ostendētib, Potentia verò, quæ est naturaliter propensa ad exercendum opus aliquod certū & definitum, nō eget habitu operatio, id est habitu inclinante ad illud opus, cū ipsa sit ad illud sufficiens, vt inclinata, vel sola natura sua: Et ita non indiget voluntas habitu inclinante ipsam ad electionē boni proprii, quia suapte natura est ipsa satis inclinata ad illud.

Ad posteriorem respon. cum dicitur opus iustitiæ esse bonum operantis distinguendum esse, formaliter aut obiectiue, formaliter verum est; quia tale opus est, velut forma aqua illud exercens dicitur proprie, & formaliter iustus loquimur, n. de opere, & actu iustitiæ elicitio ab habitu iustitiæ virtutis: obiectiue aut non est bonū operantis, sed alterius, cui redditur debitum: vnde quamuis in actu iustitiæ sit vtūmq; & honestas propria, & utilitas aliena, quod tamen obijcitur voluntati ex natura actus, quādo operatur iusta est utilitas, & bonū alienū, propterea dicitur esse ad alterū, quod non est in alijs virtutibus, quarum primum, obiectum, quod obijcitur voluntati operantis est bonū proprium ipsius, quo sit, vt indigeat voluntas nostra iustitia, & inclinetur ad reddendum cuique suum, non autē eget fortitudine, aut temperantia, vt abundē explicatum est.

ARTICVLVS V.

An Iustitia sit virtus generalis.

HVnc art. proponit D. Tho. tum ad explicandum Arist. qui, j. Eth. vocat iustitiam totam virtutem, & generalem virtutem, tum etiam vt constet præter iustitiam, qua vnusquisque cuius alteri reddit suum priuatum ius, dari iustitiam qua inclinatur ad persoluēda, quæ bono communi totius Reip. debentur, vnde perinde est, ac si que rat. Debeat ne constitui, quædam iustitia generalis, & communis, quæ communiter dicitur legalis?

Obseruemus primū, cum omnis Respub. sit corpus quoddam ciuile & mysticum, sicut in corpore naturali quæuis ipsius pars habet duas habitudines, vnā ad aliam partem, aliam verò ad totum corpus, ad quod omnes partes ordinantur, ita in quavis Respub. vnus quemque ciuē habet duas similes habitudines, vnā ad quemcunque alium ciuem, vt priuatum hominem, alteram verò ad totam Respub. & communitatem. Vnde habet duplex debitum, ex quo duplex orta est iustitia, vna particularis, quæ vnum ciuem ad alium ordinat, velut vnā partem ad alteram: altera verò generalis, & communis, quæ omnes ciues ordinat in bonū commune. Prior illa inclinatur ad reddendū ius, cuiq; priuato ciui constituitque æqualitatem inter ipsos, vt priuatas personas, habetque pro obiecto particulare ius, & bonum illius priuati cui aliquid debetur pertinentque ad eam omnes ferè contractus ciuiles, vt emere, vendere, locare, restituere, &c. Posterior verò inclinatur ad curandū bonum commune, quod habet pro obiecto, & omnia particularia bona singulorum ciuium, tam propria, quàm aliena in illud refert, quia cum vnusquisque ciuis, id quod est Reipub. esse debeat, sicut, ynaquæque pars id quod est totius est, bonū quoque vnusquisque ciuis, siue propriū, siue alienum potest, & debet referri ad bonum commune totius Reipub. Id præstat hæc iustitia, dicta communis, generalis, siue politica duplici ratione: primò ex fine & obiecto, quia habet pro obiecto bonum commune, quod est generale, & publicum: secundo ab effectu,

quia munus ipsius est dirigere omnes virtutes, & actus earum in bonum commune. Verbi gratia: vt fortiter agatur in bello propter bonum commune patriæ, vt abstineatur à thoro alieno propter bonū, & pacē Reip. sicut charitas dicitur virtus generalis, & cōmunis, quia dirigit omnes virtutes in bonū diuinū, quod est propriū obiectū ipsius: Ita facile explicabitur proposita quæst.

CONCLUSIO I.

Constituenda est necessario quadam iustitia generalis, & communis.

Patet: habitus sunt propter actus, & actus propter obiecta, bonum commune est obiectum formaliter, & reuera distinctū à bono particulari singulorum, & adeo debitum, vt sit omnibus alijs bonis preferendum: ergo constituendus est habitus inclinans ad eliciendos actus in ordine ad tale bonum, & referens omnia particularia bona, & omnes actus aliarum virtutum ad illud, habitus autem inclinans ad bonum debitum est iustitia, ergo constituenda est iustitia, quæ omnia referat in bonum commune, quam dicimus generalem, siue communem.

CONCLUSIO II.

Hæc iustitia merito vocatur alio nomine legalis.

Constat, quia hoc est potissimum munus, potissimusque finis omnium legum dirigere ciues in bonum commune, & præscribere eis, qua ratione seruent hanc iustitiam: vnde cum idem sit obiectum huius iustitiæ, & scopus omnium legum, & ad hanc iustitiam referantur omnes leges, & earum observatio, & executio, merito dicitur legalis.

Circa hunc art. hæc tantum se offert controuersia?

AN HÆC IUSTITIA COMMVNIS, & legalis habeat veram, & perfectam rationem Iustitiæ.

VTraque pars huius controuersie argumentis nittitur satis probabilis: nam in primis eam non habere veram, & perfectam rationem iustitiæ sic ostendi potest: Liberalitas non habet veram, & perfectam rationem iustitiæ, quia tribuit ex proprijs, & gratuitis, non autem ex debitis, quod est proprium iustitiæ, sed iustitia legalis, similiter quæ confert Reipub. & bono cōmuni, confert ex proprijs ipsius tribuentis, vt cum ciuis pro bono publico exponit vitam, vel diuitias, exponit bona sua, quorum ipse est verus dominus: Ergo. Secundo: vera & perfecta iustitia reddit alteri ius, sed iustitia legalis non reddit bono communi aliquid ius, quod verè dicatur esse ius illius: ostendo; si in ea quæ conferuntur in bonum commune haberet ipsum bonum cōne, vel Respub. ius qui illa non conferret expoliaret Respub. suo iure, & teneret ad restitutionem. Sicut qui non confert Perro pecuniam suam & in quam habet ius expoliat illam suo iure, & teneret ad restituendū; at qui transgreditur iustitiam legalem non teneret ad restituendum, vt priuatus, qui non prohibuit incendium, vel aliud damnum Reipub. quod poterat prohibere, peccauit quidem grauite contra charitatem, & contra hanc iustitiam legalem, ad nullam tamen ex omnium DD. consensu teneret restitutionem: Et confir. Transgressio iustitiæ commutatiuæ (etiam iuxta probabiliorem sententiam, vt suo loco videbimus) obligat ad restitutionem, eo quod iustitiæ istæ obtinent veras, & perfectas rationes iustitiæ, sed transgressio iustitiæ legalis non obligat ad restitutionem, vt constat ex exemplo adducto, & in multis alijs, vt in ciue, qui non exposuit proprias diuitias pro bono communi, quando ad id tenebatur ex iustitia legalis; & in diuite, qui habens superflua non subuenit laborantibus extrema necessitate, propter quam poterat in ciuitate pestis, aut grauis aliqua infirmitas oriri,

ori, peccat quidem uterque istorum in hoc casu contra iustitiam legalem, nec tamē tenetur aliquis eorum ad retribuendum damni subsequendi, ut docet D. Tho. infra q. 118.

Tertio, etiam si ista iustitia legalis esset vera iustitia, non tamen est perfecta, & simpliciter, sed tantum secundum quid: Inter partes etiam separatas, secundum suppositum à toto, & ipsum totum etiam sunt partes, ut vidimus quæst. præcedenti art. ult. & hic quæst. art. 2. non est iustitia perfecta & simpliciter, sed iustitia legalis ordinat bona civium ad bonum commune, ut bona partium ad bonum totius. Ergo. Denique pietas est virtus per quam reddimus patriæ, & parentibus ius debitum, ut docent Cicero lib. 6. de somno Scipionis, & lib. 2. de inuent. Rethorica, & D. Thom. infra q. 101. art. 1. & q. 102. art. 3. pietas autem non habet perfectam rationem iustitiæ, nec simpliciter (ut art. 4. præcedentis quæst.) vidimus: Ergo nec iustitia legalis.

Oppositum ita quoque probare possumus. Iustitia communis, & legalis præstat multum particulari, ut hoc art. seq. & docet D. Thom. maxime 12. quantum bonum commune præstat particulari: iustitia autem particularis vera iustitia est, & perfecta, ergo multo potius legalis, quæ illa excellentior est.

Secundo: Iustitia legalis respondet quasi alterum oppositum relatiuū iustitiæ distributiue: iustitia enim legalis ordinat bona particularia civium ad bonum commune Reipub. iustitia distributiua, quasi ex opposito ordinat bona communia Reipub. ad bonum singulorum civium, sicut iustitiæ filij ad patrem responder, quasi alterum relatum oppositum iustitiæ patris ad filium, unde sicut hæc duæ iustitiæ, filij ad patrem, & patris ad filium sunt eiusdem rationis, quod est commune omnibus relatis, ita quoque iustitia distributiua, & legalis, quæ sibi mutuo, & relatiue opponuntur debent esse similes, & eiusdem rationis, sed iustitia distributiua est vera, & perfecta iustitia omnium consensu. Ergo & legalis.

Ex his constat utramque partem huius controuersie esse probabilem, sed quæ probabilior sit subiectis assertionibus explicabimus.

PRIMA ASSERTIO.

Iustitia legalis veram, & perfectam iustitiæ rationem habet.

Hæc est D. Tho. art. enim præsentis in corpore docet utramque iustitiam, & eam quæ ordinat ad bonum particulare alterius civis, & eam quæ ordinat ad bonum commune Reipub. habere propriam, & veram rationem iustitiæ. Et art. 7. ad 3. ubi reddens causam, cur non assignetur aliqua iustitia æconomica communis totius familiæ, sicut assignatur iustitia legalis communis toti Reipub. ait. [Quia inter personas eiusdem domus non est perfecta, nec simpliciter iustitia,] ubi aperte insinuat iustitiam legalem inter ciues, & Rempub. esse perfectam & simpliciter iustitiam, alioquin nihil valeret eius ratio. Et confirmatur ita sensisse D. Tho. Primo, quia ut ex progressu ipsius patet, diuidit hunc tractatum de iustitia in duas partes, in quarum priori agit de iustitia perfecta ab hac q. 58. usque ad 80. in qua, & deinceps agit de iustitia imperfecta, & secundum quid, agit autem de iustitia legali in hac q. 58. Secundo, quia in his art. constituit iustitiam legalem, & particularem, ut duæ species iustitiæ, ac si iustitia legalis non esset vera quoque & perfecta iustitia, non contingerentur ab ipso istæ duæ legalis, & particularis, tanquam duæ species diuidentes idem genus: nouerat enim D. Thom. ut præstantissimus Logicus, & Metaphysicus, species diuidentes idem genus verè, & perfectè partic. pare naturam, & rationem propriam illius generis, quantum seorsum sumptæ, & secundum suas priuatas naturas, vna possit esse altera perfectior,

Tomus Primus.

ut in genere animalis homo & equus. Eandem sententiam habet Arist. 5. Ethic. cap. 1. & 2. ubi adeo commendat iustitiam legalem, ut aperte mentis ipsius fuerit illam facere veram, & perfectam iustitiam. Probatur iam ratione: cum ius & iustitia sint relata, quæ fuerit iustalis, & iustitia, quæ illud respicit, quo nomine D. Tho. inter patrem, & filium constituit iustitiam secundum quid, quia ius paternum non est simpliciter ius, sed imperfectum, & secundum quid, sed ius circa quod versatur iustitia legalis est verum, & perfectum ius, & multo perfectius, quàm ius, quod respicit iustitia particularis, ut docet Arist. 5. Ethic. cap. 6. quia illud ius habet immediatum ordinem ad bonum commune, quod perspicuum est præstare cuius bono priuato, & consequenter iuri cuius particulari: Imò ex ordine ad bonum commune docet eodem loco Arist. sumèdam esse perfectam, vel imperfectam rationem iuris. Et confirm. ad perfectam rationem iuris exiguntur illa tria, quæ diximus art. 4. præced. quæst. ut sit debitum, ut sit ad alterum, ut reddatur æquale, si hæc tria concurrunt perfecte seruat ius, sed in iure, quod respicit iustitia legalis reperiuntur hæc tria: in primis maxime debitum, cum sit præferendum cuique iuri particulari, & ad quod tam legibus ipsis, quàm mandatis superiorum ciues magis deuincti sunt, est etiam ad alterum, quia vnusquisque suppositum est per se subsistens, & distinctum à sua Republica, & quamuis sit pars eius, non tamen qui habeat esse, & naturam à Repub. ut filius à patre, imò similitè reperiuntur ius inter ciuem, & suam Rempub. sicut inter duos ciues nullo vinculo affinitatis coniunctos denique seruat æqualitas, cum reddat ciuis suæ communitati, quantum illi debet ex lege.

SECUNDA ASSERTIO.

Quamuis iustitia legalis sit vera, & perfecta iustitia, non tamen habet ita perfectam rationem iustitiæ, sicut particularis.

Ratio est, quia in legali non est ita perfectus ordo ad alterum, nec tam perfecta ratio æqualis, sicut in iustitia particulari, quæ reperitur inter duos priuatos ciues: Nec per hoc tollitur excellentia, & dignitas iustitiæ legalis, imò semper illam retinet, propter excellentiam boni communis quod respicit, & perfectissimam rationem debiti, quæ in ipsa reperitur, sicut iustitia filij ad patrem excellentior est, & maius debitum, quàm inter duos extraneos: in genere tamen perfectior est illa, quæ existit inter duos extraneos, quam ea quæ est inter patrem & filium, ut exposuimus præced. q. art. 4.

Qua etiam ratione docet D. Tho. 1. 2. q. 56. & q. 66. morales virtutes in genere virtutis præstantiores esse intellectuibus, quia illæ tribuunt vnum simul cum facultate boni operis, quod non habent intellectuales, ac secundum suam priuatam speciem & perfectionem, quam sortiuntur ex obiecto præstantiores multo sunt virtutes intellectuales: Eodem modo hic philosophari oportet, iustitiam particularem in genere iustitiæ accedere magis ad perfectam rationem iustitiæ, quàm accedat legalis, inter se verò comparatas præstare legalem particulari, nec mirum, quod ita accidat in virtutibus, quod non reperitur in alijs rebus absolutis, quia in virtutibus aliunde sumitur genus, & aliunde species, in rebus aut absolutis ab eodè sumuntur genus, & species.

Nunc ad argum. in oppositum. Ad primum respon. conuenire quidem liberalitatè, & iustitiam legalem, in eo quod utraq; confert ex proprijs, & ex his quorum ea confert, est verus dominus: differre tamen quia quæ confert liberalitas, licet dicatur debita intelligendum est ex honestate morum, eo modo quo dicimus studiosè agentem in quacunq; virtute se exerceat agere quod debet, & quod decet virum studiosum, non tamen sunt verè & realiter debita, ad quæ aliquo iure

C 2 com.

ARTICVLVS VI.

An iustitia generalis sit diuersa natura, & species ab alijs virtutibus.

compellatur: at quæ confert iustitia legalis bono communi sunt verè debita non ex charitate sola, vel honestate morum, sed ex lege & iure quo compellitur homo conferre illa bona Reip. adeò, vt per vim possit Reipub. illa accipere, & auferre ab illo homine.

Ad secundum respond. violantem iustitiam legalem expoliare Remp. suo iure, & re illi debita, non tamen teneri ad restitutionem, quia quod debent ciues Reip. quam diu apud eos manet, non est Reip. appropriatū, neque admiscetur ibi transgressio iustitiæ commutatiuæ, cui potissimè nititur vinculum restitutionis: Accidere autem potest, vt teneatur aliquis prospicere bono communi ex vtraque iustitia, & legali, & commutatiua, vt Princeps, Senator, Gubernator, ministri iustitiæ, & quicumque ad id tenentur ex officio, & hi tenebuntur ad restituendum damna subsequenta ex sua negligentia, qua non curarunt bonum commune, quantum ex officio tenebantur, sed hæc obligatio manet illis, non quia violant iustitiam legalem, sed quia ex commutatiua ratione officij ad id tenebantur. Eodem modo tenebitur, qui surripere bona appropriata fisco, quia licet antequam ei approprientur, tantum debeat illa ex iustitia legali adueniente sententia, at postquam illi sunt iam appropriata per sententiam, vel actu exhibita, illa occultare, vel surripere est lædere non solum iustitiam legalem, verum etiam commutatiuam.

Ad confirmationem dico, violantes iustitiam commutatiuam teneri quidem ad restituendum (nam de distributiua res est sub dubio, & inferius explicanda à nobis) non ob perfectionem iustitiæ, sed quia nunquam læditur commutatiua, quin expolietur frater re suas: in iustitia verò legali, res qua Respublica expolietur à transgressore iustitiæ legalis, nõdum est Reipub. sed ciuis habetis illam apud se, quamuis debeat illam Reipub. conferre.

Ad tertium respon. partes secundum suppositum separatas à toto in duplici esse differentia: Quædam enim sunt, quæ necessariò, & non liberè dependent à suo toto, vt filius necessariò dependet à patre, & seruus a domino velit nolit, inter has partes, & suum totum non potest esse iustum perfectum simpliciter, propter illam necessariam dependentiam, qua partes sunt aliquid totius, vt filius est aliquid patris, & seruus heri sui: nam nec filius potest esse à se, nec seruus quin sit domini sui: alia sunt partes voluntariæ, & liberæ, ac rationales, quæ ita sunt partes liberæ, vt possint se ipsas separare à toto pro suo arbitratu, quomodo ciues sunt partes Reipub. nullam habentes necessariam dependentiam ab illa, possunt siquidem nulla facta iniuria suæ Reip. ab illa se ipsos separare, & in aliam se transferre, & inter has partes, & suum totum propter hanc libertatem, & vt ita dicam independentiam potest esse exacta, & perfecta ratio iustitiæ, & hoc modo reperitur in iustitia legali.

Ad quartum constabit solutio infra q. 101. art. 3. ad 3. interim dico, bifariam posse patriam considerari, vno modo quatenus est principium essendi & natiuitatis, hoc modo respicit ipsam pietas, eodemque modo sumpta non reperitur perfecta ratio iustitiæ inter ipsam, & ciuem suum in ipsam naturam, quia iuxta hunc modum habet ille necessariam dependentiam ab illa, vt filij a parentibus, & eadem est virtus pietatis quæ reddit patriam, & parentibus suum ius, nec minus est patria principium indiuiduationis nascentium in illa, quam pater suorum filiorum: secundum modo consideratur patria non vt principium essendi, sed vt communitas in qua cum alijs ciuibus viuitur, quæ proprie dicitur Respub. quomodo est iustitia legalis inter ipsam & suos ciues, & hoc modo potest ista iustitia esse perfecta, & simpliciter, quia in hac acceptione non dependent ciues à sua patria, vel Reipub. Et iuxta hanc doctrinam est intelligendus D. Tho. 1. 2. q. 6. art. 7. in corpore & ad secundum.

Obseruemus initio bifariam dici aliquid generale, aut secundum prædicationem, aut secundum virtutem & imperium. Priori modo superiora in categorijs sunt generalia ad sua inferiora, vt genera ad species, & species ad sua indiuidua, & quod ita generale est, ingreditur essentiam suorum particularium seu inferiorum, & ab illis reuera & essentia non differt, vt animal, & animal quod est homo essentia non differunt: Generale autem secundum virtutem dicitur quod immittit virtutem in alia, & illa mouet, dirigit, ac gubernat, quo modo cælum sol, & superiora omnia dicuntur causæ generales ad hæc inferiora, quia in ea influunt, ac ea mouent & gubernant, & quod hac ratione generale est, differt reuera, & essentia ab eo quod mouet, & gubernat, habetque in se ipso suam priuatam propriam & specificam essentiam, alia enim est natura cæli, solis, & illorum superiorum, & alia horum inferiorum.

CONCLUSIO PRIMA.

Iustitia generalis siue legalis, specialis quædam virtus est specie & natura distincta à cæteris omnibus, quas per imperium dirigit in bonum commune.

Probatur ex modo dictis. Quod est generale secundum virtutem tantum & imperium, & non secundum prædicationem essentia & natura differt ab inferioribus, quæ mouet, & dirigit: vt causæ & effectus, inferiora & superiora: iustitia legalis non prædicatur de alijs virtutibus neque est earum genus, sed tantum dicitur generalis ex obiecto, quia respicit bonum commune & generale, & ex effectu vel officio quia imperat omnibus virtutibus dirigens illarum omnium actus in bonum commune, quod est esse generalem secundum virtutem tantum. Ergo differt ab illis omnibus specie & natura.

Secundo: Sicut se habet charitas ad alias virtutes in ordine ad bonum diuinum, quod respicit vt suum proprium obiectum, ita se habet hæc iustitia legalis ad ipsas in ordine ad bonum commune, sed charitas quæuis sit generalis quædam virtus ad cæteras omnes secundum virtutem, & imperium, quia omnium actus dirigit in bonum diuinum, & omnibus imperat in gloriam Dei, est nihilominus specialis quædam virtus natura, & essentia à cæteris omnibus distincta, quia habet suum proprium, & particulare obiectum formale, distinctum specie, & natura à proprijs, & adæquatis obiectis formalibus singularum. Ergo similiter ista iustitia legalis licet sit communis, & generalis ad omnes secundum imperium, vt expositum est, erit nihilominus specie distincta ab illis, cum proprium, & formale obiectum ipsius, nempe bonum commune sit specie, & natura distinctum à proprijs, & adæquatis obiectis earum.

CONCLUSIO II.

Hac iustitia potissimè & directiue reperitur in Principe, & Gubernatore, in alijs verò secundariò, & ministratiue.

Res est aperta, quia licet omnes debeant diligere bonum commune, & illi prospicere, ac leges obseruare, Principi tamen incumbit ex officio, nõ solum illud diligere, & illi prospicere, vt cæteris, verum etiam diligenter curare, vt illi consulatur, omnium mores quatenus illud exigit componantur, & leges illud respi-

respicientes ab omnibus accuratè obseruentur, tum sic legum executor & custos iustitiæ, ac boni publici, ad quod cæteri non tenentur, sed sufficit se, & sua priuatum in bonum commune coaptare, sicut Arichiocki est, lapides omnes, & ligna disponere, quatenus domus constituenda exigit, singulorum autem famulorum suum peculiare munus exercere. Et Duci in bello incumbit non solum pugnare, verum etiam dirigerè, & componere milites, vniuersumque exercitum in ordine ad victoriam priuari verò cuiusque militis pugnare tantum, vt debet in atrio, & statione sua.

CONCLUSIO III.

Singula quæque virtutes, quatenus mouentur, & diriguntur à iustitia legali in bonum commune, possunt vocari iustitia legalis, & esse idem cum iustitia legali.

AD hanc conclusionem obseruandum est, virtutem generalem, quæ imperat, & particularem, quæ imperatur, & mouetur ab illa, licet secundum se, & ex genere suo sint inter se distinctæ, nihilominus ita se habere, vt illa particularis imperata, quatenus mora, & ordinata in obiectum, & finem imperantis possit vocari nomine imperantis, & esse vnà cum imperante habeatque tunc simul duo nomina, & propriū, quod illi conuenit ex suo genere, & nomen illius superioris imperantis diuersis rationibus, vt videre est in charitate, & abstinencia, imperat charitas abstinencia, vt eliciat ieiunium propter Deū, hæc duæ virtutes secundum se sumptæ, ac in genere suo diuersæ sunt natura, & specie, nihilominus in isto casu hæc abstinencia sic imperata, & mota à charitate potest vocari charitas, & ieiunium illud actus charitatis, verèque affirmatur rationem abstinencia esse charitatem, cum præcipue respiciat proprium obiectum charitatis, sicut furtum ad mæchandum verè dicitur mæchia.

Hoc posito, patet ista tertia conclusio: Propria ratio, & denominatio cuiusque virtutis desumenda est ab obiecto, quod potissime respicit: Sed vnaquæque virtus particularis, vt mora, & imperata à iustitia legali, elicit directè, & præcipue suum actum propter bonum commune, quod vt constat est proprium, & formale obiectum iustitiæ legalis. Ergo vnaquæque virtus, vt mora, & imperata à iustitia legali, dicenda est iustitia legalis. Vt fortitudo in strenuè pugnante, hoc potissimum fine, quia sic exigit bonum commune, non tam dicenda est fortitudo in eo casu, quam iustitia legalis, cum præcipuum obiectum in hoc casu sit bonum commune, quod est propriū obiectum iustitiæ legalis.

Circa hunc art. nonnulla sese offerunt examinanda: in primis circa primā conclusionem controuersum est.

AN IUSTITIA LEGALIS SIT EADEM NATURA, & ESSENTIA CUM OMNIBUS VIRTUTIBUS.

Inter omnes ferè Theologos communis est, & recepta prima conclusio huius ar. recedunt tamen ab ea quidam Eustratius, & Gerardus quos sequitur Buridianus 5. Ethic. qu. 4. iudicantes iustitiam legalem non esse aliquam specialem virtutem distinctam à cæteris, sed sicut sanitas in animali non est aliqua specialis qualitas distincta à quatuor humoribus, sed ipsimet quatuor humores bene inter se cõpositi, erga humidum radicale, vel illa compositio humorum, quæ reuera non differt ab ipsis humoribus bene compositis, sicut ordo partium non est aliquid diuersum ab ipsismet partibus inter se ordinatis: ita ista iustitia legalis nihil aliud sit, quàm communis quædam ratio, vel habitudo ad bonum commune, quæ diffunditur per omnes virtutes, & quam vnaquæque virtus in se includit, cum vnaquæque contineat in se obedientiam legis, vel Principis: Vt in temperatã cui conuenit inclinare hominem ad temperatè comedendum, tum propter particularem honestatem, vel utilitatem, quam affert secum temperata cõmestio, tū etiam vt legi satisfiat.

Tomus Primus.

priori modo inquitur est temperantia, posteriori verò ista legalis iustitia, ac sic de cæteris virtutibus. Vnde iustitia legalis iuxta hos nihil aliud est, quàm aggregatio omnium virtutum, quatenus diriguntur, vel possunt dirigi in bonum commune, vel potius relatio illa innata, cuique virtuti in bonum commune.

Nicitur hæc opinio varijs rationibus & testimonijs, in primis. Non sunt constituendæ plures virtutes sine cã, & necessitate, sed vnaquæque virtus seipsa, & suapte natura inclinatur ad bonè, & honestè agendum in suo genere, non solum propter suum proprium, ac peculiare bonum & obiectum earum, verum etiam propter bonum commune, ergo ad hunc finem non est necesse constituere aliquam specialem virtutem, vel iustitiam distinctam à cæteris. Consequentia cum maiori perspicua est: minor probatur ex Aristot. 2. Ethic. c. 4. vbi habet virtutem vnamquamque non solum inclinare ad operandum, verum etiam ad operandū ex electione propter bonū, & honestū finē, bonū autem commune est maximè bonū, & finis omnium honestissimus: ergo quæcunque virtus se ipsa inclinat ad tale bonum.

Et confirmatur, quia omnes virtutes inclinantur ad suos actus seruatis debitis circumstantijs, vbi, quando, & quomodo oportet operari, vna autem ex præcipuis circumstantijs est, vt operemur propter bonū commune, quando illud ita exigit: Et ita vnaquæque seipsa inclinat in bonum cõmune, neque desiderabitur aliqua specialis virtus in hunc finem. Tum etiam quia cum omnis perfectio partis ordinetur in bonum totius; homo autem sit pars suæ communitatis, & Reipub. quæ, cumque ipsius perfectio ordinabitur etiam in bonum suæ Reip. quamcunque autem virtutem peculiarem esse perfectionem hominis certissimum est.

Secundò propriū est, cuique virtuti actum suum adæquare suæ regulæ, nēpe rectæ rationi, ita vt de vnaquæque verè possimus affirmare, munus eius esse constitutum æqualitatè inter suum actū, & regulā rectæ rationis, constituere autè æqualitatè inter aliqua est propria ratio iustitiæ, ergo quælibet virtus includit in se rationē iustitiæ, & est quædā iustitia, non illa particularis, quæ inter priuatos ciues cõsistit, Ergo illa gñralis & legalis.

Et confirmatur, quia actus virtutis quæcunque illa sit, est actus meritorius, nec aliud exigitur, quam vt exercens illum sit in gratia, & charitate, actus autem meritorius est actus iustitiæ, quia meritum includit in se rationem iustitiæ: Ergo.

Tertiò virtus distincta ab alijs essentia, & natura habet suum proprium, & peculiarem actum elicitum, distinctum specie, & natura ab actibus aliarum virtutum. Sed iustitia legalis non habet aliquem actum sibi proprium, & peculiarem elicitum, sed versatur circa actus cæterarum referendo illos in bonum commune, nec constituitur à D. Tho. vt aliquem peculiare actum sibi proprium eliciat: sed hoc solo fine vt alijs imperet. Ergo non distinguitur ab eis.

Quartò, ex Aristot. idem ostenditur, cum 3. Ethic. cap. 1. dicat iustitiam esse idem cum omni virtute, nec esse partem virtutis; at si iustitia ista legalis esset specie distincta ab alijs, esset quædam pars virtutis. Nec valet solutio D. Thom. hic ad 2. iustitiam ex Aristot. esse idem cum alijs virtutibus, quia imperat eis, & aliæ mouentur ab ipsa quia eodem Aristot. 7. & 10. Ethic. imperans & imperatum, mouens & motum non solum in naturalibus, verum etiam in moralibus reuera distinguuntur. Adde quod idem Aristot. initio 5. Ethic. pollicetur se in hac disputatione de moribus perspicuè locuturū, habet autem apertè iustitiā legalem esse eandem cū omnibus virtutibus, nec ab eis differre nisi sola ratione.

Quintò idem Aristot. 3. Ethic. cap. 6. tribuit fortitudini secundum se, vt versetur circa pericula mortis propter bonum commune, & 4. Ethic. cap. 2. tribuit magnificentia, vt versetur circa magnos sumptus propter bonum commune, apertè igitur ex Aristot. virtutes istas

C 3 (idem.)

(idemque erit iudiciū de ceteris omnibus) ex genere suo ordinatur in bonum commune, includiturque in ipsis intrinsicē iustitia legalis, ut communis quedam ratio, quæ per omnes vagatur.

Denique: Ad prospiciendum bono communi sufficit pietas, quoniam per pietatem reddimus debitum patriæ, & parentibus ex eodem D. Thom. infra q. 102. art. 3. Frustra ergo constituitur ista iustitia legalis, tanquam specialis virtus propter bonum commune.

Sed propter hæc argum. non est recedendum à sententia D. Tho. & communi, ad quam magis percipiendam obseruamus, cum iustitia sit virtus, quæ ut sæpe diximus ordinat ad alteram, quemadmodum vnum dicitur alterum ab alio varijs modis, ita quoque variam, & multiplicem esse iustitiam. Dicitur aliquid alterum duobus modis: Primò propriè, quòd ab alio supposito, & persona reuera differt, quòd adhuc est duplex: nam aut est priuata aliqua persona, aut publica & tota communitas: Secundò impropriè, & metaphoricè, quòd scilicet ab alio non distinguitur persona, & supposito, sed solo officio, & virtute, ac potentia, ut in eodem homine variè ipsius partes, & vires: qua ratione in ipso animus dicitur à corpore, & pars superior altera ab inferiori: perinde ac si essent duo homines distincti, quorum alter ab altero gubernaretur. Ex hac triplici ratione qua vnum dicitur alterum ab altero (ut optimè docet Scotus in 4. distin. 19. q. 1.) colligitur triplex iustitia. Prima quæ dicenda est impropria, & Metaphorica, illa nimirum quæ cōstituit æqualitatem inter partes, & vires eiusdem hominis, & eas continet in suo debito officio, ut quòd appetitus rationi pareat, quam definit D. Ansel. lib. 2. de veritate c. 12. rectitudinem voluntatis. Secunda est propriè, & verè iustitia, quæ ordinat hominem ad alterum iuxta præscriptum legis, & quatenus exigit bonum commune, quæ dicitur legalis, & communis. Tertia verò est propria quoque quæ vnumquemque in particulari ad alium ordinat, reddens vnique suum priuatum ius, versaturque illius vis in commercijs humanis.

Obseruemus secundo: quemadmodum diuersi actus in genere naturæ possunt pertinere ad vnam, eandemque virtutem, ut abstinere à carnibus, & abstinere à piscibus ad eandem virtutem temperantiæ, similiter vnum, & eundem actum in genere naturæ posse pertinere ad plures virtutes in genere moris, ut conferre pecunias alicui, potest pertinere ad liberalitatem, ad iustitiam, & ad misericordiam: quia quemadmodum in diuersis actibus, materialiter sumptis potest reperiri eadem ratio formalis proprii obiecti alicuius virtutis, & eadem difficultas, propter quod illi actus pertinent ad eandem virtutem eodem modo in vno, & eodem actu possunt reperiri diuersæ rationes formales, obiecti, & diuersæ difficultates, propter quod pertinet actus ille quamuis vnus, & simplex ad diuersas virtutes: His positis.

PRIMA ASSERTIO.

Illam iustitiam metaphoricam non est aliqua specialis virtus ab alijs distincta, sed quedam generalis ratio in essentijs omnium virtutum inclusa.

Patet, hæc iustitia Metaphorica est, quæ constituit æqualitatem inter partes, & potentias hominis, & ipsas ac omnes actus earum subijcit rationi, sed hoc ipsum est de interna ratione vnus cuiusque virtutis ad æquare, & commensurare suum opus regulæ rectæ rationis, siue illud pertineat ad bonum proprium, siue ad alienum, ergo iustitia hoc modo sumpta non est specialis aliqua virtus distincta ab alijs, sed quedam generalis ratio in omnibus intrinsicē inclusa: qua ratione omnes viri probi dicuntur iusti, & sancti patres quamcunque virtutem vocant iustitiam.

SECUNDA ASSERTIO.

Iustitia, quæ ordinat hominem ad bonum commune quam diximus generalem, siue legalem specialis quodammodo virtus est ab alijs specie, & natura distincta.

Hæc probatur efficacissimè argumentis adductis à D. Tho. sed confirmatur magis. Primò ex Arist. qui 5. Ethic. ca. 1. comparat eam cum reliquis virtutibus, & illam ceteris præfert, vocatque præclarissimam omnium virtutum quæ comparatio inæpta esset nisi hæc iustitia esset virtus distincta à ceteris.

Secundò, vbi est specialis ratio boni, & specialis difficultas, ibi necessariò constituenda est specialis virtus, sed in eo quòd est curare bonum commune est specialis ratio boni, & specialis difficultas. Ergo. Maior certissima est, cum eo sine constituantur virtutes, Minor constat ex eodem Arist. qui 5. Ethic. loco citato docet sæpenumero homines esse benè dispositos circa bonum alienum, vel proprium priuatum, qui tamen circa commune malè se habent, vbi adducit illud Biantis, Magistratus virum probat. Ec. 3. Polytic. c. 3. ait non esse eandem virtutem boni viri, & boni ciuis, constat autem, virtutes particulares esse virtutes boni viri, iustitiam verò legalem esse virtutem boni ciuis. Vnde est efficacis argum. virtutes particulares, ut fortitudo temperantia, &c. faciunt hominem bonum virum, iustitia verò legalis bonum ciuem, at ex Arist. alia est virtus boni viri, & alia boni ciuis, ergo ex Aristot. iustitia legalis virtus diuersa, distincta est à ceteris.

Tertiò virtutes distinguuntur per suos proprios actus elicitos circa propria obiecta, & non per imperatos, quia aliter non haberent suas proprias, & priuatas species, cum possint promiscuè actus earum à varijs imperari, modo ab obedientia, modo à charitate, &c. sed bonum commune, quòd est proprium, & formale obiectum iustitiæ legalis nulla alia virtutum intra suos limites contenta, & qua talis est respicit, neque habet actum elicitum erga illud, sed tantum imperatum, sola iustitia legalis est, quæ illud propriè, & formaliter respicit, elicitque actus in illud tendentes, ergo necessariò constituenda est huiusmodi iustitia habitus reuera, & specie distinctus ab alijs. Et confirmatur hæc ratio, virtutes distinguuntur specie, & natura per se sua obiecta formalia, sed bonum commune, quòd est formale obiectum iustitiæ legalis distinguitur specie, & reuera ab obiectis formalibus reliquarum virtutum, ut in singulis est videre. Ergo. Et ita Aristot. 5. Ethic. c. 2. distinguit hanc iustitiam communem à particulari ex diuerso fine, & obiecto, illam enim dicit habere pro obiecto iustum legitimum, siue publicum iuxta leges, particularis verò iustitiæ obiectum esse æquale cum priuato ciue.

Quartò, sicut virtutes omnes diriguntur à iustitia legali ad bonum commune, ita quoque ab obedientia ad obseruantiam legis, sed hoc tollit quin obedientia sit specialis virtus distincta à ceteris, etsi in actibus ipsarum reperiat, quia aliud est ieiunare propter honestatem, & bonum quòd in se ieiunium cōtinet, quòd bonum respicit temperantia, & aliud ieiunare, quia Ecclesia ita præcipit, quòd est bonum obedientiæ, sicut aliud est cœnare in Quadragesima ex appetitu cibi, quòd est gula, & aliud ex cōtempu præcepti, quòd est error in fide contra auctoritatem iuris Ecclesiastici, Ergo, similiter iustitia legalis etiam omnibus alijs virtutibus imperat, & omnium actus dirigat in bonum commune, specialis nihilominus virtus censenda est, & à ceteris distincta, cum aliud sit reuera benè agere propter bonum commune, & aliud propter honestatem, & bonum particulare quòd priuatum respicit singula quæque virtus.

Vltimò. Prudentia monastica, quæ versatur circa agibile priuatum, & proprium distinguitur à prudentia

ria polytica, quæ versatur circa bonum commune clu-
raris, ve docent Arist. 6. Ethic. c. 8. & D. Thom. sup. q.
47. art. 11. & 12. Et q. 50. art. 3. propterea, quod bonum
commune, & bonum particulare cuiusque sunt bona
inter se reuera distincta, sed similiter bonum commu-
ne quod respicit iustitia legalis reuera speciei, & natura
distinctum ab alijs bonis, quæ ex se, & natura sua respi-
ciunt alia virtutes. Ergo erit iustitia legalis specialis
virtus à ceteris omnibus secundum essentiam distincta:
Et confirmatur hæc ratio, quia ex eodem Arist. facilius
distinguitur virtutes ex parte intellectus, quàm ex par-
te voluntatis, pluresque exiguntur in voluntate quàm
in intellectu, ita vidimus ex 4. cardinalibus solam pru-
dentiam pertinere ad intellectum, aliàs verò ad volun-
tatem, & appetitum, sed nihilominus prudentia, quæ
est in intellectu distinguitur in polyticam, & monasti-
cam, vt genus in duas species secundum naturam dis-
tinctas, potiori ergo ratione iustitia, quæ est in volun-
tate circa bonum commune erit specie distincta ab alijs
virtutibus, quæ versantur circa alia bona priuata
propria, vel aliena.

Nunc ad argumen. in oppositum. Ad quæ dilucen-
da obseruandum est primò, sicut in agentibus superi-
oribus, qui inferiores gubernat solet vocari totus, vel om-
nis agens, quomodo dicimus de principe hic est totum
regnum, & de supremo in aliquo senatu hic est
totus senatus: ita in virtutibus illam, quæ cæteras mo-
uet, & dirigit in suum finem, i. superiorem, & imperan-
tem posse vocari totam virtutem, non quia sit eadem
re, & essentia cum illis omnibus, sed quia omnes illas
exigit, requirit, & suo subijcit imperio, ita charitas,
quia omnibus imperat, & omnes dirigit in suum finem
dicitur tota virtus, vel omnis virtus, & præceptum
charitatis tota lex, nec propterea charitas est eadem
re, & natura cum alijs, inò specialis quædam virtus
specie & essentia ab omnibus distincta.

Hoc posito dico ad primum argumen. Illud axioma
Aristot. omnem virtutem inclinare ad operandum
ex electione propter bonum & honestum finem, in-
telligendum esse propter suum proprium bonum &
suum priuatum finem formaliter, sicut enim vnaque-
que peculiaris virtus intra proprios limites sumpta nõ
respicit formaliter nisi suum proprium & priuatum
obiectum, ita quoque secundum se non inclinatur nisi
in suum proprium bonum & peculiarem finem, in ea
verò quæ communiora sunt & veluti ei externa mo-
ta & imperata ab alijs, in bonum diuinum à charita-
te in bonum commune, & publicum à iustitia legali:
in quo virtutes exhibent sibi mutuas operas, vt vna
respiciat priuatum finem nempe, quæ particularis
est, alia verò communem illis præscribat nempe, quæ
generalis est, sic, quæ sunt omnes inter se connexæ
vt explicat D. Tho. 1. 2. questione 63. artic. 1.

Ad primam confirmationem dico virtutem esse ser-
uare omnes debitas circumstantias, & accidere posse
vt aliquando ex circumstantia loci vel temporis sit a-
gendum propter bonum commune, non tamen esse cu-
iusvis virtutis intrinsecè, & formaliter omnes circū-
stantias respicere, sed pertinere hoc ad diuersas, cir-
cumstantiam enim finis præscribit prudentia propo-
nendo illum, mouendo autem & inclinando aliæ su-
periores, veluti si finis ille sit bonum diuinum inclinatur
in illud charitas, si bonum commune iustitia legalis, si
obseruantia legis alicuius vel præcepti obedientia, si
bonum parentum pietas, si bonum proprium & pri-
uatum virtus particularis quæ illud habet pro suo pro-
prio obiecto, si alienum iustitia legalis particularis. Et ita
præter particulares virtutes sunt etiam constituendæ
istæ superiores & generales ab illis secundum essen-
tiam distinctæ.

Ad aliam confirmationem dico perfectionem par-
tis ordinari quidem in bonum totius non à se ipsa, sed
per aliquam virtutem superiorem, Vt in hoc vniuerso

perfectio cuiusque elementi ordinatur in bonum totius
vniuersi, non ab ipso elemento, sed a Deo opr. max. su-
premo mundi gubernatore & authore nature. In exer-
citu etiam dexteritas cuiusque militis ordinatur in vi-
ctoriam a duce, Et in virtutibus perfectio cuiusque vir-
tutis, & virtus cuiusque priuati ciuis ordinatur in bo-
num commune Reipub. à iustitia legali, & à principe,
in quo hæc iustitia, vt diximus potissimè, & præcipuè
debet vigere.

Ad secundum patet solutio ex prima assertione hic
posita, virtus enim vnaqueque quatenus constituit æ-
qualitatem inter suum actum & regulam rectæ ratio-
nis est iustitia improprie & metaphoricè, quæ commu-
nis ratio includitur in omnibus virtutibus vt expo-
situm est.

Ad tertium constat ex dictis iustitiam legalem habe-
re suum proprium actum elicitum erga bonum commu-
ne, distinctum ab actibus elicitis aliarum virtutum.
Quemadmodum enim charitas habet duos actus alterum
elicitum nempe dilectionem Dei, alium imperatum
quo omnes virtutes, & actus earum dirigit in finem
supernaturalem, ita iustitia legalis habet velut actum
imperatum dirigere cæteras virtutes in bonum commu-
ne, elicitum verò cum princeps vel hi quibus in-
cumbit cura boni, communis condunt leges, præcipiunt
vel præstant quæ bono communi directæ, & proximè
iudicant necessaria, imò, & electio illa interior volun-
tatis qua iustitia legalis eligit virtutes particulares or-
dinare in bonum commune, est etiam actus elicitus à
iustitia legali: quin & idem actus, verbi gratia, ieiunij
(vt in tertia conclusione D. Tho. dicebamus) quatenus
respicit priuatum honestatem, & bonum temperantiæ,
est actus elicitus à temperantia, quatenus verò respi-
cit bonum commune, & actus sit propter illud, est eli-
citus etiam à iustitia legali.

Ad quartum optimè respondet D. Tho. iustitiam dici
totam virtutem, & idem cum omni virtute quia om-
nibus imperat, & omnes dirigit in suum finem, quod
in obseruatione quam solutionibus horum argumentorum
præmissimus satis explicatum est. Et cum vrges
contra D. Tho. distingui ex Arist. imperans, & imperatum
mouens, & motum: respondeo distingui quidem
physicè, & secundum suas priuatas naturas, moraliter
verò iudicanti vnum, & idem. Vt seruus quo ad actionem
quam iussu hæri sui exercet non iudicatur alius
ab hero suo, sed vnum cum illo, & actionem illam verè
affirmari fuisse hæri: Et ita actus cuiuscunque virtutis
imperatus, & ordinatus à iustitia legali in bonum com-
mune dicitur actus iustitiæ legali.

Ad quintum dico Arist. non tribuere fortitudini, vt
versetur circa pericula mortis propter bonum commu-
ne, quasi hoc habeat fortitudo intrinsecè, & natura
sua, sed voluisse exemplum reddere fortitudinis: ratio
enim propria, & formalis fortitudinis in eo tantum
sistit, quod est constituere medium inter audaciam, &
timorem in periculis, maxime in periculo omnium gra-
uissimo quale est mortis, quod autem hoc fiat ob bonum
commune non est à fortitudine proprie, & formaliter
sed à iustitia legali. Debetque ita intelligi Aristot. nam
extra bella etiam, & quando non agitur de bono Reipub.
exercetur fortitudo, vt ad tuendam priuam honestatem,
vel fidem, vt in martiribus, quorum mors est
maximus actus fortitudinis. Vnde sicut in his mors &
passio ipsorum est actus elicitus à fortitudine, imperatus
verò a charitate, ita in bellis strenuè pro patria pug-
nate & mortem pro Reipub. appetere est actus intrin-
secè, & formaliter elicitus à fortitudine, imperatus verò
à iustitia legali: similiter facere magnum sumptus ob
bonum commune non est actus elicitus formaliter à
iustitia legali, sed imperatus tantum, elicitus verò pro-
prie, & per se à magnificentia, cum possit reperiri etiam
magnificentia erga priuatum amicum, quæ non impe-
rabitur à iustitia legali, sed ab amicitia, ac si magnificentia

ne esset intrinsecum respicere bonum commune, non posset dari magnificencia quæ illud non respiceret. Ultimum arg. manet solutum in fine præcedent. art. Illud tantum circa hanc controuersiam restat hic explicandum, An quemadmodum iustitia legalis dicitur generalis quamuis habeat suam propriam, & primariam essentiam, quia potest uti alijs virtutibus, & dirigere actus earum in suum finem, ita possit quæuis alia virtus dici generalis, cum quæuis possit etiam uti alijs virtutibus in suum finem. Respondeo bifariam posse aliquam virtutem uti alijs, & actus earum in suum finem dirigere, aut quia natura sua ita ei conueniat, aut ex accidenti, natura sua illud habet, quando obiectum imperantis est natura sua superius ad obiecta aliarum, & hæc illi nata sunt subordinari, ut obiecta frenesfactiue equestris, & militaris (quo exemplo utitur Arist. 1. Ethic. cap. 5.) ordinantur per se ad victoriam, quæ est obiectum imperatoris: quando igitur obiectum aliquius virtutis natura sua est superius ad obiecta aliarum, & hæc ad illud nota sunt ordinari, illa est generalis & communis ad illas: & hoc modo charitas est virtus generalis ad omnes in ordine ad bonum diuinum, iustitia legalis generalis quoque ad omnes in ordine ad bonum commune, virtus autem quæ non habet naturam suam istum ordinem ad alias, etiam si aliquando quis alijs utatur in finem illius, non est dicenda generalis ad illas, quia hoc est per accidens non ex natura ipsarum virtutum & obiectorum earum, sed ex peculiari instituto illius ita operantis, quod est extrinsecum & accidentarium virtutibus. Quia de causa iustitia legalis non est dicenda generalis ad charitatem etiam si aliquando ea utatur in bonum commune, quia hoc est per accidens, cum ex natura sua obiectum charitatis nempe bonum diuinum non sit inferius neque ordinetur ad obiectum iustitiæ legalis nempe bonum commune, imò contra.

Denique circa hunc artic. cum iustitia legalis bifariam diuidatur, in epicheiam siue æquitatem quam dicitur recta ratio in ordine ad bonum commune & iustitiam, quam leges proponunt, quam communi sermo ne nomine generis speciei accommodato legalem dicimus, tum etiam hæc iustitia legalis (ut hic docet D. Tho.) alia sit in principe directiue scilicet & architectonice, alia verò in subditis ut pote ministrauerit, videndum est. An iustitia legalis sit species a thoma: vel potius sub alterna ad istas iustitias. Quæ pertinent ad iustitiã legalem, & epicheiam nõ sunt huius loci, tra ctabuntur a nobis cū D. Tho. inf. q. 120. in qua ex professo agit de epicheia, sed explicandum hic tantum est.

AN IUSTITIA LEGALIS QUÆ EST in principe, & ea quæ est in subditis differant specie.

Nonnulli ex recentiorib. interpretibus D. Tho. faciunt illas species distinctas. Primò, quia ex Arist. 2. Physico, & varijs in locis tam ars, quam virtus architectonica differit specie ab vsuali, & ministeriali, ut frenesfactiua, & equestris ab imperiali, quæ est in supremo duce, ex Dauid. Tho. in hoc art. iustitia legalis, quæ est in principe est architectonica, quæ in subditis ministerialis. Secundo prudentia regnatiua, quæ est in principe, vel Monarcha differit specie à prudentia polytica, quæ residet in subditis, ut docent Arist. 6. Ethic. c. 8. & D. Tho. sup. q. 50. ar. 2. Sed iustitia legalis, quæ est in voluntate principis responderet prudentiæ negatiue, quæ est in intellectu ipsius, iustitia autem legalis, quæ est in subditis responderet prudentiæ polytice, quæ residet in intellectu ciuium, ergo sicut ista prudentiæ differunt specie, ita quoque & istæ iustitiæ. Et confirmatur ex supradictis: quia facilius distinguuntur, & constituuntur plures virtutes ex parte voluntatis, quam ex parte intellectus, cum ergo illæ prudentiæ cum pertineant ad intellectum distinguantur specie, à fortiori istæ iustitiæ cum pertineant ad vo-

luntatem erunt specie diuersæ.

Oppositum iudicant alij quibus subscribendum esse puto, ut hæc duæ iustitiæ specie non distinguantur: quia in virtutibus distinctio specifica sumenda ex proprio obiecto formali, obiectum autem formale, quod respicit iustitia legalis, quæ est in principe vnum, & idem est omnino cum obiecto formali iustitiæ legalis, quæ est in subditis, (quamuis aliter sit in principe, quam in illis) nempe bonum commune Reipub. sicut fides, quæ est in summo Pontifice, & prælati non est alia specie ab ea, quæ est in subditis, quia idem est obiectum formale vtriusque quamuis in prælati sit architectonica, & directiue cum ad ipsos pertineat fidem tueri contra hæreticos, subditos in fide instruere, & causas fidei in Concilijs pertractare, subditis autem tantum incumbat, quæ ab Ecclesia sibi proponuntur fideliter credere, & amplecti. Nec obstat, quod aliqui dicunt principem curare bonum commune per rationes vniuersaliores, & extraordinarias, subditos verò per communes, & ordinarias, nempe per præscriptum legis. Primùm, quia hoc non mutat naturam, & speciem iustitiæ, sicut quod subditi habeant fidem per ea, quæ communiter proponuntur toti populo in Ecclesijs, prælati verò per loca difficiliora Scripturæ, & argumenta scholastica, non efficit differentiam specificam inter fidem prælatorum, & fidem subditorum. Secundo, quia quando princeps prospicit bono communi per rationes vniuersaliores dimittens leges communes, tunc virtus epicheia quam dicemus q. 102. differre specie à iustitia legali, hic autem loquimur de iustitia legali, quæ tam princeps, quam subditi exercent propiciantes bono cõi secundum commune præscriptum legum, ideo si quidem, ut exposuimus dicitur legalis.

Ad argum. in oppositum. Ad primum: neganda est minor, quia architectonica habet diuersum obiectum ab vsuali, respicitque altiore finem, ut in illo exemplo Arist. hiquet, imperialis enim habet aliud obiectum, & altiore finem quam frenesfactiua, cum huius finis sit frenum rectè confectum, illius verò victoria: iustitia autem legalis, quæ est in principe, & quæ est in subditis non habent diuersa obiecta, vel fines, sed tantum differunt ratione subiecti, quia quatenus est in principe imperat, quatenus in subditis patet, sed vtraque tendit in idem obiectum, & finem nempe bonum commune, ideo Diu. Thom. consulto non vocauit illam, quæ est in principe simpliciter architectonicam, sed quasi architectonicam neque illam, quæ est in subditis ministerialem, sed quasi ministerialem: Quo etiam modo quæcunque virtus quatenus est in principe potest dici quasi architectonica, & quæ in subditis quasi ministerialis, licet sit vna, & eadem specie in vtrisque, quia princeps imperat actus omnium virtutum, subditi verò exequuntur.

Ad secundum dico illas prudentias differre specie, quia habent diuersa obiecta, regnatiua bonum totius regni, & Reipub. polytica bonum priuatum cuiusque iustitia verò legalis in principe, & subditis vnicum habet obiectum formale (ut constat) bonum commune, licet iustitia, quæ est in principe respiciat illud directiue, & imperando, quæ verò est in subditis ministratiue obediendo, sed hæc diuersæ rationes non sunt formales, nec specificæ, nec constituunt duo obiecta specie diuersa: Ad confirmationem respond. facilius quidem multiplicari virtutes, ut plurimum in voluntate, quam in intellectu, quia intellectus est potentia superior, & dignior, ea verò, quæ sunt dispersa in inferioribus solent colligi in vnum in superioribus, interdu tamen contingere oppositum, quandoque enim ex parte intellectus multiplicantur lumina, & obiecta, cum tamen ex parte voluntatis non multiplicetur propensio, & inclinatio ad illa, & tunc multiplicatis virtutibus in intellectu non multiplicatur in voluntate, verbi gratia, circa prima principia multiplicatur

Est duo habitus in intellectu, quia circa prima principia speculatiua constituitur in ipso habitus intellectus, circa practica vero synderesis, quoniam aliud lumen, & alia rationem veri habet synderesis, & alia intellectus, in voluntate autem non constituitur duplex habitus, qui illis respondeat, imò nec vnus, quia in bonum sibi connaturale, quod ostendunt haec principia se sola sine vilo habitu fertur voluntas: similiter in intellectu constituitur vnus habitus, quo fertur in principia, qui dicitur intellectus, & alius quo fertur in conclusiones, qui dicitur scientia, cum tamen in voluntate vnus & idem habitus sit, qui respicit finem, qui habet se in ipsa velut principium agibile, & qui respicit media, quae sunt velut conclusiones. Denique circa media ipsa collocantur in intellectu quatuor habitus, seu virtutes Eubulia, Synesis, Gnomi, & Prudentia, cum tamen in voluntate vnus, & idem habitus eliciat omnes actus circa media nempe electione, vsu, & consensum: Eadem ergo ratione nihil prohibet, vt in intellectu constituantur duae prudentiae specie distinctae regnatiua, & polityca, iustitia vero legalis, quae pertinet ad voluntatem vna & eadem specie si in principe, & subditis, quia haec respiciunt idem obiectum, illae vero diuersa sicut explicatum est.

ARTICVLVS VII.

Sitne constituenda iustitia particularis praeter illam legalem, & communem?

Obseruemus haec duo bona commune, & particulare non differre secundum maius, & minus, vel secundum multum, & paucum, sed reuera esse bona, & obiecta formaliter, & specificè distincta. Ita Arist. 1. Polyt. vbi reprehendit dicentes ciuitate, & domum differre tantum multitudine, & paucitate cum differat inquit reuera specie: quod potest ita ostendi, totum vt totum, & pars vt pars formaliter, & reuera differunt, cum alia sit propria, & formalis ratio totius qua totum est, & alia partis qua pars, ergo & bonum commune, quod est totius, & bonum particulare, quod est partis similiter distinguuntur.

CONCLUSIO I.

Praeter iustitiam communem, & legalem constituenda quoque necessaria est alia iustitia particularis ab illa distincta, qua unicuique priuatim reddatur suum proprium ius.

Probatur facile, habitus distinguuntur per actus, & actus per obiecta, bonum commune, & particulare sunt obiecta reuera, & formaliter distincta, similiter refertur actus virtutum in bonum commune, aut reddere huic priuato cuius quod ei debetur, quia habet ius in illud, etiam si nihil tale exigat bonum commune sunt actus specificè, & formaliter distincti, ergo, & habitus iustitiae qui sunt principia istorum actuum, & respiciunt ista obiecta, formaliter etiam, & specificè distinguuntur.

Secundo sicut ista iustitia communis, & legalis dirigit in bonum commune actum iustitiae particularis qua reddit Petrus Ioanni suum priuatum ius, ita, & actus aliarum virtutum, nam ideo (vt vidimus) dicitur generalis. Sed nihilominus praeter istam iustitiam generalem sunt necessariae aliae virtutes particulares, vt fortitudo temperantia, &c. ad elicendos suos proprios actus studiosos circa sua propria & particularia obiecta. Ergo desiderabitur similiter praeter illam iustitiam communem alia particularis ab illa distincta ad reddendum huic priuato suum peculiare ius, etiam si nullum esset bonum commune.

Tertio cum virtus versetur circa difficile, vbi se offert (vt diximus) specialis, & distincta difficultas exigitur quoque specialis distincta virtus, sed reddere ius propter bonum commune, vel reddere illud, quia huic priuatum, debetur, continent distinctas difficultates, potest enim aliquis reddere depositum non vt obedi-

legi, nec propter bonum commune quod non amat, sed propter se ipsum, ne frangat alteri fidem, qua ratione est actus tamen iustitiae particularis, vel contra reddit illud non vt seruet alteri ius & fidem, sed quia lex praecipit, & ne sequantur lites, quomodo est actus iustitiae legalis: Ergo.

Denique haec conclusio est Arist. 5. Ethic. cap. 2. vbi ait: se non loqui de iustitia quae est tota virtus idest generalis, sed de ea quae est pars virtutis idest particularis. Et D. Christo. hom. 11. in Matth. vnde sumptus est locus quem hic habet D. Tho. vbi in illa verba. [Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, ait quam vero iustitiam? utique rationalem quae ex aduerso auaritia collocatur,] quae est iustitia particularis, & paulo post explicans illud. [Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, ait: Vel pro virtute ac pietate & ceterorum defensione, vbi aperte loquitur de iustitia legali: vide D. Tho. in 5. Ethic. lectio. 2. & 3.

ARTICVLVS VIII.

An iustitia particularis habeat propriam, & specialem materiam?

ARTICVLVS IX.

An iustitia versetur circa passiones idest quanam sit materia iustitiae?

HI duo Artic. eodem pertinet cum in ipsis quaeratur D. Tho. quae nam sit propria materia iustitiae propterea vtrumque simul explicandum doximus: Ad quorum intelligentiam nonnulla praemittenda sunt: primum igitur obseruemus virtutes cardinales bifariam sumi posse aut secundum suam propriam & priuam naturam & in ordine ad proprium obiectum quomodo prudentia praescribit supremos & vltimos fines, iustitia reddit unicuique suum proprium ius, fortitudo eligit medium in periculis, temperantia in voluptatibus: aut quatenus dicunt communes quasdam conditiones & modos virtutis, qua ratione dicitur à D. Aug. prudentia cognitio rerum appetendarum, & fugiendarum. Fortitudo firmitas, & constantia animi contra molesta virtuti, Temperantia refrenatio eorum, quae temporaliter delectant: Iustitia redditio debiti cuiusque illud debeat, siue Deo, siue proximo, siue nobis ipsis, qua ratione virtutes cardinales non sunt speciales habitus sed communes quasdam rationes quae per omnes virtutes se se diffundunt & in omnibus reperiuntur. Non est hic sermo de iustitia in hac secunda acceptio- ne nam isto modo non habet peculiarem & propriam materiam, sed diffunditur per materias omnium virtutum, cum in actu cuiuslibet virtutis soluat homo de bitum vel Deo, vel proximo, vel sibi ipsi, vel alicui precepto, & legi, & videatur adquare actum illum cum regula rectae rationis. Neque est quaestio de iustitia legali, nam cum haec omnibus imperet, munusque ipsius sit actus, ceterarum virtutum dirigere in bonum commune non habet peculiarem sibi materiam, sed versatur circa aliarum omnium materias in ordine ad suum finem & obiectum: imò vt docet Arist. 5. Ethic. cap. 1. Actus aliarum omnium virtutum sunt velut materia huius iustitiae legalis aitenim. [Lex fortia opera praecipit & quae temperari, & quae mansueti.] Vnde tota quaestio est de iustitia particulari: An haec iuxta suam propriam naturam & in ordine ad suum proprium obiectum habeat aliquam peculiarem materiam circa quam ex genere suo versetur, quanam illa sit.

Obseruemus secundo illud appellari materiam virtutis quod virtus ipsa reducit ad medium: sicut enim in artibus illud est materia artis, quod per artem perficitur introducendo in illud formam artis, ita in moribus

ribus illud est materia virtutis, quod per virtutem perficitur. reducendo illud ad medium quod dicitur recta ratio, habet enim se in moribus velut forma bonum rationis. Vnde sicut in artibus sunt diuersæ artes inducentes diuersas formas in diuersas materias quarum vna quæque suæ formæ & arti priuatim respondet, ita quoque in moribus sunt diuersi habitus qui diuersa bona rationis in diuersis materijs constituunt: quo effectum est, ut singulæ quæque virtutes suam priuatam materiam habeant in qua constituant medium & bonum rationis. Porro cum proprium munus & officium virtutis moralis sit componere mores humanos iuxta rectam rationem vnde dicta est moralis, mores autem humani à quibus studiosi vel vitiosi dicuntur pendent potissimè à nostro libero arbitrio & electione nostræ voluntatis, sicut hæc tria sunt nostræ voluntati subijciuntur, nempe actus & affectus interiores animi nostri, externæ operationes, & res quibus utimur: ira quoque hæc tria sunt vniuersa virtutum moralium materia. Distingulimus autem hic inter actiones, & res, quia multæ sunt actiones quæ non distinguuntur à rebus in genere moris, ut solutio pecuniæ & pecunia soluta, multæ quoque sunt actiones in quibus nulla res interuenit præter nudam actionem, ut honoratio, contemptus, laudatio, marmuratio, &c.

Obseruemus tertio: Ex D. Tho. 1. 2. q. 22. ar. 1. in quo agit de passionibus, pati tripliciter dici. primo largæ & communi quadam significatione, quomodo quidquid aliud recipit & si nihil sibi congruum & conueniens amittit aut nihil sibi contrarium & disconueniens respiciat sed perfectionem aliquam dicitur pati, hoc modo dicitur luna pati à sole quando ab eo illuminatur, & intellectus noster pati quando recipit speciem intellectibilem, secundo modo & proprio dicitur pati quod amittit aliquid sibi inconueniens, & recipit quod sibi conueniens & congruum est, ut cum aqua calida frigeat amittit qualitatem, quæ ei nativa non est, & recipit ac recuperat eam quæ illi nativa est, & conueniens. Tertio modo & propriissimè dicitur pati quod amittit quod sibi congruum est & conueniens, ac recipit quod sibi inconueniens est & nociuum.

Ex his sequitur primo passionem necessariò fieri per receptionem alicuius exterius aduenientis, nec esse sine aliqua subiecti transmutatione, sequitur. 2. in voluntate propriè nullam esse passionem cum voluntas nihil recipiat ad elicendum actum sed simpliciter iuxta præcedentem apprehensionem, & iudicium intellectus eligendo aut repudiando, volendo aut nolendo, vnde sunt tantum in ipsa simplices actus volitiones aut nolitiones: sequitur tertio, eò tempore quo anima est corpori cõiuncta posse oriri in appetitu sensitivo veræ & propriæ passionis, quia si efficitur quod ipsa vult recipit ite appetitus aliquid sibi conueniens cum sui transmutatione, & nascitur gaudium, & læticia in ipso, si verò quod ei displicet efficiatur recipit quod est sibi disconueniens cum sui transmutatione & nascitur in ipso tristitia vel dolor. Quando autem est separata à corpore nisi Deus utatur miraculo non reperiuntur in ipsa passionis quia tunc nihil potest recipere cõsubiecti transmutatione, cum omnis transmutatio & susceptio externi disconuenientis pertineat ad aliquid corporeum: tunc etiam quia iuxta dicta omnis passio existit in appetitu sensitivo qui habet sedem in organo corporeo quo anima separata omnino caret. Vnde animæ & spiritus beati verè quidem gaudent & lætantur, gaudium tamen illud & læticia non sunt passionis, sed suauissima quædam apprehensio conformitatis sui status & boni cum suo desiderio, & volitione, damnati autem sicut miraculosè patiuntur ab igne corporeo, ita quoque etsi careant organo corporeo in quo recipiatur transmutatio per quam fit passio, miraculosè nihilominus habent veras passionis doloris tristitiæ cruciatu & similes. His positis sit.

CONCLUSIO I.

Iustitia particularis de qua hic querimus non versatur circa omnem materiam aliarum virtutum, sed habet propriam & peculiarem materiam, nempe actiones & res quæ dicunt ordinem debitum ad alterum.

PRobatur vniuersa materia virtutum moralium, aut sunt interni affectus animi nostri, aut operationes externæ, aut res quibus utimur, iustitia non versatur circa affectus, sed circa solas operationes & res, ergo non versatur circa omnem materiam virtutum, probatur minor: hoc differt iustitia ab alijs virtutibus intra suos limites sumptis, quod aliæ componunt hominem & efficiunt rectum in se ipso, iustitia verò in ordine ad alterum reddens unicuique suum ius, & constituens equalitatem cum altero, componitur autem homo in se ipso quando componuntur & regulantur affectus ipsius, componitur verò bene erga alterum & seruat illi suum ius ac debitam equalitatem in actionibus & rebus illi debitis. Ergo materia circa quam versatur iustitia non sunt interni affectus, cum per eos ut in animo manentes nunquam lædatur aliorum ius, sed illæ tantum actiones & res in quibus potest vni alteri nocere, aut cum eo equalitatem sequare.

CONCLUSIO II.

Iustitia versatur circa actus internos voluntatis qui dicunt ordinem ad aliquod bonum debitum proximo.

PRobatur. Vnaqueque virtus habet duplicem actum, alium immanentem & alium transeuntem, ex quibus primo & per se respicit immanentem, & interiorem: primo quia proprius actus, & immanens voluntatis, qui est electio, est quasi fundamentum essentialè ipsius virtutis. Secundo quia ab illo interiori immanente pendet tota bonitas vel malitia moralis. Tertio quia ille immanens est principium, & causæ exterioris, & transeuntis, vnde cum iustitia virtus moralis sit, versabitur potissimè, & primo circa actus internos, & immanentes voluntatis qui dicunt ordinem ad debitum alteri. Et ita ab Arist. definitur iustitia per vtrumque actum, [Habitus quo iusta volumus, & operamur.] Quo fit ut in præcedenti conclusione per affectus animi non sint intelligendi isti actus voluntatis, sed passionis appetitus sensitivi, de quibus sit.

CONCLUSIO III.

Iustitia non versatur circa passionis, sed sunt ista materia tantum fortitudinis & temperantia.

PAtet: iustitia est tantum in voluntate, passionis verò in appetitu sensitivo, ergo iustitia non versatur circa illas, sed pertinebunt ad fortitudinem & temperantiam quæ collocantur in appetitu sensitivo, consequentia patet, quia ea ut vidimus art. 4. (virtus in potentia est, in qua aut comprimitur passionis, aut elicitur actum, vnde cum passionis insurgant in appetitu sensitivo, iustitia verò sit in sola voluntate, non versatur circa illas. Secundo: iustitia dicit ordinem debitum alteri, passionis verò tantum respiciunt bonum vel malum ipsius met hominis. Ergo.

CONCLUSIO IIII.

Quamdiu anima corpori iuncta est, gaudium læticia & similes passionis consequuntur iustitiam ut quidam affectus ipsius.

PAtet, quia hoc est proprium omni virtuti, ut quæ studiosè operatur propter conuenientiam quam habent.

habent vires inferiores cum superiori, in appetitu sensitivo per receptionem istius convenientiae oriuntur gaudium, læticia & similes in ipso, sicut in quouis vitio propter discordiam virium inferiorum cum ratione per receptionem talis discordiae oriuntur in eodē dolor, tristitia, & similes: ita 5. Ethic. c. [Non est inquit iustus qui non gaudeat iustis operantibus. Et 8. Ethic. 2. ait. Delectationem esse finem & fructum virtutis, sicut tristitia inquit est finis eorum, qui malè operantur.]

Doctrina horum artic. satis perspicua est ex his quæ artic. 4. diximus & ex observationibus hic propositis, nihilominus Buridianus. 5. Ethic. q. 1. illi aduersatur sicut, & his quæ artic. 4. docet D. Tho. Habet enim duo, primo falsum esse iustitiam non versari quoque circa passiones. Secundo falsum etiam esse solam iustitiam versari circa operationes, & res vult enim circa illas versari quoque fortitudinem, & temperantiam. Prius illud ostendit ex illo suo fundamento, Iustitiam posse impediri à passionibus, & ideo necessariò collocandā quoque esse in appetitu sensitivo ad eas cōprimendas, & consequenter versari circa illas. Secundo quia misericordia & liberalitas cum resideant in voluntate, & sint in ordine ad alterum non solum versantur circa operationes, & res: verum etiam circa passiones, quod multo etiam ex discipulis D. Thom. docent supra q. 3. art. 3. vade idem erit iudicandum de iustitia: Tertiò iustitia legalis omnia refert in bonum commune, referet ergo etiam in illud actus temperantiæ, & fortitudinis, & cum hi actus pertineant ad passiones, saltem iustitia legalis versabitur non solum circa operationes, verum etiam circa passiones.

Posterius verò quod non sola iustitia verum etiam fortitudo, & temperantia respiciant quoque operationes, & res ita ostendit. Cum quæcumque virtus ex Arist. 6. Ethic. 2. sit habitus electivus, potissimus actus cuiusque erit electio, vnde potissimus actus fortitudinis, & temperantiæ (cum sint virtutes) erit electio, electio autem operatio quædam est, ergo versantur quoque istæ virtutes circa operationes. Secundo fortitudo non solum versatur circa moderandas passiones irascibilis verum etiam circa exteriorē pugnam, temperantia non solum versatur circa moderandas passiones concupiscibilis, verum etiam circa cibos, & externam comestionem, pugna, & comestio operationes sunt, cibus, & potus res quædam quibus utimur. Ergo versantur etiam circa operationes & res. Tertiò falsum est fortitudinem, & temperantiam componere tantum hominem in ordine ad se ipsum, non autem in ordine ad alium, & similiter passiones quas istæ virtutes moderantur pertinere tantum ad propriam compositionem hominis in se ipso, nec dicere aliquem ordinem ad alterum. Prius ita ostenditur, Abstinencia facit vt cibus sumatur cum debitis circūstantijs, vna autem ex illis est ne sit alienus, facit ergo abstinencia ne sumatur alienum, & ex consequenti componit hominem non solum in ordine ad se, verum etiam in ordine ad alium: Posterius verò hac ratione, ira, & concupiscentia carnis sunt passiones. at ira cum sit appetitus vindictæ, & concupiscentia cum sit quandoque vxoris aut filiz alienæ dicunt ordinem ad alterum, Ergo iam passiones dicunt ordinem ad alterum, & oportebit iustitiam illas moderari.

Opposita tamen sententia quam habet D. Thom. est multo verior. Ac in primis, quod pertinet ad iustitiam legalem, hæc vt admonuimus nullam sibi peculiarem, & priuatam materiam vèdicat, sed circa materias omnium virtutum versatur, cū omnia referat in bonum commune, qua ratione potest intelligi illud testimonium Glossæ, quod adducit hic D. Thom. ar. 8. ad 1. de sumptum ex D. Aug. lib. 2. de Genesi contra Manich. cap. 10. & aliud testimonium eiusdem D. August. ex libro 83. q. q. 31. quod adducit hic D. Tho. ad 2. de iustitia legali, vt hæc sit quæ ibi dicitur à D. August. perti-

neret ad omnes animæ partes, & per omnes partes diffundi. Quamuis à D. Tho. aliter isti loci explicentur, vt iustitia dicatur pertinere ad omnes animæ vires, quia perficit volūtatē, qua rectè composita per quandam redundantiam cæteræ omnes manent compositæ, cum sit volūtas omnium Princeps, ac Regina, sibi & cæteris imperans. Dicatur etiam per omnes virtutes iustitia diffundi, quatenus iustitia est redditio debiti, & dicitur quendam commune modum ad omnes virtutes pertinentem, vt in prima obseruatione horum artic. proposuimus. Vtraque expositio est accommodata. Sed vt reuertamur ad iustitiam legalem, hæc inquam, ex eodem D. Tho. ar. 9. ad 3. non habet materiam specialem, quia hæc ordinat ciues, & omnia bona ipsorum ad bonum commune tanquam bonum partis ad bonum totius, passiones autem compositæ, & reductæ ad mediocritatem sunt bonum ipsorum ciuium, & ita hac ratione versatur circa eas iustitia legalis.

Quamuis si propriè, & formaliter loqui velimus, iustitia legalis directè, & præcipuè non versatur circa passiones, sed circa operationes, vt docet idem D. Tho. in eadem solutione ad 3. ar. 9. vbi asserit iustitiam legalem versari præcipuè, & propriè circa operationes illarum etiam virtutum; quæ ex genere suo respiciunt passiones. Vt fortitudo (verbi gratia) respicit primò, & præcipuè passiones, timorem, & audaciam, secunda riò verò operationes externas, aggressum, vel fugam: iustitia autem legalis contra, primò & præcipuè respicit non timorem, vel audaciam, sed aggressum, vel fugam, quia iustitia legalis propriè ea tantum respicit, quæ dicunt ad ordinem ad bonum commune, ad bonum autem commune hæc sunt, quæ faciunt, aggressus, vel fuga, timor verò, & audacia remotè, & quatenus disponunt subiectum. Et ita iustitia legalis non dicitur absolute respicere passiones tanquam materiam, sed operationes ipsas, passiones verò remotè, & indirectè, & per accidens, gratia operationum, Vel dicitur respicere passiones comparando illam cum iustitia particulari, quasi dicat, hanc legalem magis respicere passionem, quam illas respiciat particularis: Et hæc est aperta sententia Arist. 5. Ethic. c. 1. & 2.

De iustitia verò particulari, quod nullo modo versetur circa passiones constat ex Arist. 5. Ethic. cap. 1. vbi nullum aliud, vt vidimus assignat subiectum iustitiæ nisi solam voluntatem, adductus hæc ratione, quia sicut in voluntate nullæ sunt passiones, ita nec circa alias quæ earum versatur iustitia. Constat etiam ex his, quæ diximus ar. 4. vbi efficacissimè ostēdimus iustitiam nulla ratione collocandam esse in appetitu sensitivo, nec illius esse aliquas cohibere passiones, cum fortitudo sufficienter moderetur quascunque insurgentes in parte irascibili, temperantia quoque quascunque insurgentes in concupiscibili. Et constat, quia medium iustitiæ, vt art. sequen. videbimus non est medium rationis, sed rei, at si versaretur circa passionem cum in eis nō detur certa regula, sed quod dicat recta ratio pro loco, tempore, & persona esset medium ipsius rationis potius quam rei, Denique si iustitia versaretur circa aliquas passiones, quia possunt aliquæ earum impedire actum iustitiæ, similiter cum aliquæ voluntates possint impedire actum fortitudinis, & aliqua pericula, & timores actum temperantiæ, versarentur etiam fortitudo circa voluptates, & temperantia circa pericula, essetque ex consequenti vtraque virtus tam temperantia, quam fortitudo collocanda in vtroque appetitu tam irascibili, quam concupiscibili, quod est absurdum.

Colligo ex his omnibus, cum voluntas sedatis passionibus appetitus sensitivi, quas sufficienter comprimit fortitudo, & temperantia cum habitu iustitiæ faciat rectam electionem circa bona alteri debita, non esse cur iustitia dicenda sit versari circa passiones.

Ad diluenda verò argum. in oppositum obseruandū est, hæc vocabula operatio, & passio aliquando promiscuè

miscuè accipi, & accommodari omnibus actibus, siue intellectus, siue voluntatis, siue appetitus, siue potentiarum exteriorum, quomodo intelligere dicitur pati, dicitur & operari, videre est agere, est etiam pati, similiter velle, & quicumque alij actus, quia in omnibus actibus suis potentia habet se, vt efficiens quomodo dicitur agere, vel operari, & habet se, vt recipiens quomodo dicitur pati, propriè tamen quoniam appetitus sensitiui fit cum quadam alteratione, & mutatione subiecti, accommodatum est hoc nomen passio ad significandos tantum actus istius appetitus, reliquæ verò actiones tam volutatis, quam exteriorum potentiarum habent nomen operationis, iund quoniam per passiones bene vel malè disponitur homo erga seipsum, per operationes verò erga alterum, ideo propriè, & rectè loquendo illæ tantum actiones voluntatis, & ceterarum potentiarum dicuntur operationes, per quas homo ad alterum ordinatur. Ac si rectè expendatur D. Thom. non vocat hic operationem ipsam electionem, aut internum actum voluntatis elicentis, sed solas operationes externas, & has facit materiam iustitiæ, quia per eas ordinatur homo proximè, & immediatè ad alterum, sicut è contrarietas materia temperantiæ nõ est volitio, seu electio, licet sit precipuus actus eius, sed ipsemet passiones quarum compositio, & rectitudo proximè ordinatur in bonum proprium operantis.

Hoc posito facile diluuntur argum. illa Buridiani. Ad primum iam constat ad passiones, quæ actum iustitiæ impedire possunt comprimendas sufficere fortitudinem, & temperantiam.

Ad secundum neganda est consequentia: hoc enim interest, inter misericordiam, & liberalitatem ex vna parte, & iustitiam ex alia, quod misericordia respicit ex æquo vtrumque & bonum proprium, & alienum, & sic versatur immediatè, & circa passiones, & circa operationes. Est enim intrinsecè compassio miseræ alienæ inclinans ad illam leuandam, Qua parte est compassio respicit bonum proprium ne nimis, aut minus, quam oportet compatiatur, qua parte inclinatur ad leuandam miseriam fratris respicit bonum alterius, & ita versatur, & circa passiones, & circa operationes, constituiturque misericordia, & in appetitu, & in voluntate: idem est de liberalitate consistit hæc in largiendis (verbi gratia) pecunijs alacriter facile, & abundanter, vnde debet moderari nimiam pecuniæ cupiditatem: qua ratione hanc passionem moderatur respicit bonum proprium, qua verò ratione largitur alteri suam pecuniam respicit bonum alterius, & sic versatur, & circa passiones, & circa operationes constituiturque & in voluntate, & in appetitu: iustitia verò solum respicit bonum alteri debitum, & ita solum versatur circa operationes, & collocatur in voluntate.

Ad tertium patet solutio ex his, quæ dicta sunt de iustitia legali.

Ad ea quæ secundo loco afferuntur: Ad primum dico electionem voluntatis circa materiam temperantiæ esse reuera actum elicitem à temperantia, quæ est in appetitu sensitivo, illa tamen electio non vocatur hic à D. Tho. operatio, sed passio, quia nomine operationis intelligit tantum exteriores operationes, quæ dicunt ordinem ad alterum sicut in obseruatione posita explicatum est. Vnde neq; electio volutatis elicita ab ipsa iustitia vocat hic operatio, aut materia circa quæ versatur iustitia: quia materia circa quam versatur virtus est (vt diximus in secunda obseruatione initio horum artic. posita) quid velut ex se in forme, quod virtus reducit ad medium, & cui à virtute imponitur velut modus, & forma, electio autem voluntatis non reducit ad medium, neque ei imponitur modus, vel forma, sed per illam electionem imponitur forma, & modus materiz, quæ de se erat informis: ideo D. Tho. præfenti q. art. 8. nunquam vtitur solo nomine operationis, sed semper adiungit exteriores.

Obseruandum autem hic est, quantum in hoc argum. & solut. afferamus electionem voluntatis circa materiam temperantiæ esse actum elicitem à temperantia, non inde colligendum esse existere illam in voluntate, vt in suo subiecto, quia temperantia non moderatur actum voluntatis, elicendo in ea rectam electionem propter aliquem defectum, aut difficultatè, quæ in ipsa sit, sed propter difficultatem, quæ est in appetitu ratione passionum ipsius, virtus autem vt art. 4. dicebamus ibi constituitur, vbi est difficultas.

Ad secundum Respon. Quamuis fortitudo, & temperantia versentur etiam circa actiones externas, non tamen esse actiones istas illarum materiam, sed solas passiones interiores, cum circa eas proximè, & precipuè versentur: circa actiones verò secundariò, & ratione passionum.

Ad tertium. Ad priorem partem illius arg. dico negandam esse consequentiam, quia licet actus virtutis exigat omnes circumstantias, non tamen vna quæque virtus se sola illas omnes præscribit, sed mutua sibi virtutes omnes præstant auxilia. Et ita quod cibus sumatur moderatus pro loco, & tempore, & iuxta valetudinem personæ, præstat abstinentia, quod autem sumatur proprius, & non alienus præstat iustitia. Ad alteram partem respon. unum alteri nocere ex duplici radice oriri posse, aut ex malo animo, & odio, quo illud profequitur, aut ex praua affectione, & passione appetitus: potest enim quis alterius bona furripere velle non ex cupiditate, aut vxorem non ex concupiscentia, sed ex odio, vt ea ratione illi noccat, potest etiam illa velle non vt noccat, imò optaret non nocere, appetit tamen ista ex passione appetitus: velle bona, aut vxorem alterius, priori modo est actus voluntatis immanens per se directus ad actus externos contra bonum proximo debitum, & circa hos omnes componendos versatur iustitia; hac enim ratione dicunt illi ordinem ad alterum, velle autem bona, aut vxorem alterius, secundo modo ex sola concupiscentia appetitus sensitivi, est passio interior, quæ per se sumpta nec prodest, nec obest proximo, sed illi soli, qui ita vult, nec dicit ordinem ad alterum, cum vellet ille si posset res illas sine nocumèto proximi habere, & hoc modo tali desiderio, & concupiscentia sumptis pertinet ad temperantiam illa componere, quod si exeat in actus externos, tunc pertinebit ad iustitiam illos regulare cum iam dicant ordinem ad alterum, etiam si procedant à passionibus, quæ pertineant ad temperantiã, quia actus externi non sumunt quo ad hoc speciem ab internis motibus, sed à rebus ipsis circa quas versantur. Et ita licet ista desideria, & cupiditates, quæ sunt principia exteriorum actuum quibus nocetur proximo pertineant ad temperantiã, actus autem ipsi externi pertinent ad iustitiam, cum exercentur in rebus fratri debitis, & in quas habet ius, quæ sunt materia iustitiæ.

ARTICVLVS X.

An medium Iustitiæ sit medium rei.

Dimittit hic D. Thom. quæst. illam, num consistat iustitia in medio, quia ex 1. 2. constat satis omnem virtutem in medio consistere, & art. 3. huius quæst. probatum est, iustitiam esse virtutem. Vnde hoc illi tantum explicandum mansit, quale sit ipsius medium, rei nean rationis? Vbi obseruandum statim est, diuisionem istam medij non esse ita accipiendam quasi fiat in membra opposita, ita vt medium rei non subijciatur rationi, vel medium rationis non sit in rebus, medium enim iustitiæ, vt statim ostendemus est medium rei, & nihilo minus maximè consonum est rationi, quid enim magis dicat recta ratio, quam vt cuique suum ius seruetur? Adde

Adde quod omnis virtus ex Aristot. 2. Ethic. cap. 6. est habitus electivus in mediocritate consistens iuxta rationem, prout prudens, & sapiens determinaverit: unde cum iustitia virtus sit recta, etiam rationi subijcitur. Similiter in alijs virtutibus in quibus medium est rationis, medium illud existit in rebus, ut in temperantia medium rationis, quod ipsa præscribit consistit in rebus, ut in cibo, & potu. Est ergo ista divisio medij sic accipienda, cum medium versetur inter duo extrema, quæ in moribus sunt excessus, & defectus, medium virtutis est illud bonum, & rectum, quod ita se habet inter illa extrema, ut nec in excessum neque in defectum inclinet. Porro cum hæc rectitudo, & æqualitas sumi possit, aut ex ipsa natura rerum simpliciter, & secundum se, rebus ipsis citra omne iudicium rationis indicantibus existat ne talis rectitudo, & æqualitas in ipsis, vel non, aliquando verò non possit id certo ac definitum sumi ex rebus ipsis, sed assignandum est per prudentiam à iudicio rationis pensatis omnibus circumstantijs, effectum est duplex esse medium in virtutibus rei, vel rationis: rei quando ista rectitudo, & æqualitas sumitur ex ipsa natura rerum simpliciter, & secundum se, rationis verò quando pensatis circumstantijs assignatur à iudicio rationis.

Observe mus secundò in virtutibus, quæ component hominem in seipso, cum versentur illæ circa passionem, sicut passionem ex se sunt indifferentes, & pensandæ ex circumstantijs, ita quoque medium, & æquale in ipsis assignandum esse à prudentia, & iudicio rationis consideratis omnibus circumstantijs: ut in temperantia medium est tantum sumere cibi quantum oportet, quod non potest pensari ex natura cibi, forsitan namque quod Petro est parum, Ioanni erit nimium, propter quod debet ratio considerato prudenter, temperamento, & valetudine Petri, qualitate cibi, & alijs circumstantijs decernere qui cibus sit Petro commensuratus: In iustitia verò cum sit ad alterum, & versetur circa operationes, & res alteri debitas, medium & æquale sumitur citra omne iudicium rationis, ex ipsa natura rerum simpliciter, & secundum se: ut cum volo solvere Petro debitum non quero iudicium rationis, sed rem ipsam inspicio, & quantitatem debiti, & iuxta illam sermo æqualitatis debeo 100. reddo 100. servavi æqualitatem.

CONCLUSIO I.

Medium iustitiæ non est medium rationis, sed rei, in fortitudine autem temperantia, & alijs virtutibus moralibus non est rei, sed rationis.

PAtet ex dictis. Quia in iustitia ad reddendum æquale, quod est medium ipsius non querimus iudicium rationis iuxta varias circumstantias, sed quantitatem debiti simpliciter, & secundum se, & iuxta illam redditur æquale: in fortitudine autem temperantia, & alijs virtutibus moralibus cum versetur circa passionem, in quibus non datur certum medium, & æquale ex natura rei, sed quod assignat recta ratio pensatis circumstantijs: ita quoque non datur certum medium in ipsis, sed iuxta diversitatem personarum varium, & diversum medium debet assignari. Ut in temperantia quod est medium homini sano erit forsitan extremum secundum excessum infirmo: in iustitia verò tantum teneretur solvere infirmus quantum sanus, tantum princeps quantum servus, nempe æquale debito. Quod si mutata persona mutatur aliquando medium, illud est, quia mutata persona mutatur debitum, vel æqualitas, quæ in rebus ipsis consistit, ita meretur maiorem pœnam, qui occidit regem, quam qui occidit privatum aliquem, non quia aliud sit medium iustitiæ in homicidio regis, & homicidio plebei, sed

quia mutatur gravitas delicti, quæ mutata debet etiam mutari gravitas pœnæ, ut servetur æqualitas.

Sed obiiciet quis contra conclusionem D. Thom. Actus est temperantia, quando quis vitetur vxore propria, & non aliena, in huiusmodi autem actu servatur ista æqualitas, & rectitudo non ex natura rei, iam ergo dabitur in temperantia medium rei: Respondeo actum istum esse temperantia, & iustitiæ simul, reperiri que in ipso medium rei, non quatenus temperantia est, sed quatenus iustitiæ, quia iste homo duo in hoc actu præstat, comprimit concupiscentiam carnis, & vitatur proprio iure servato simul alieno, cum non ad alienam, sed ad suam accedat, prius illud est temperantia, posterius verò iustitiæ, & hoc posteriori modo habet iste actus rectitudinem, & æqualitatem ex natura rei & medium rei.

In solutione ad secundum observandum est, nullam virtutem secundum se suscipere medium, aut habere extremam vitiosam, quoniam omnis actus virtutis qualis est, est essentialiter bonus, nec in opere iusto, vel temperato potest esse excessus, aut transiri terminus rationis, quia aliter iam non esset opus virtutis. Unde discrimen, quod constitui solet inter virtutes Theologicas, & morales, quod Theologicæ non suscipiunt medium, morales vero suscipiunt, illud non est intelligendum qua virtutes sunt, sed ratione materie circa quam versatur, quia virtutes Theologicæ versantur circa Deum, qui cum infinitæ sit perfectionis, non suscipit medium, morales verò cum versentur circa res creatas, quibus potest homo bene vel male uti, iuxta diversos modos quibus uti licet, propterea in eis est medium siue modus, iuxta illud Poetæ est modus in rebus sunt certi denique fines, &c. circa hunc art. videre licet Arist. 2. Ethic. cap. 6. & 5. Ethic. cap. 3. & 4. & D. Thom. 1. 2. quæst. 64. art. 2. & quæ inferius dicemus q. 65. art. 2. & 4.

ARTICULVS XI.

Sit ne proprius actus iustitiæ reddere unicuique quod suum est?

CONCLUSIO I.

Proprius actus iustitiæ est suum unicuique tribuere.

PAtet ex definitione iustitiæ; definita enim est art. 1. huius quæst. per istum actum, unusquisque autem habitus definitur per suum proprium actum: Secundò, proprius actus cuiusque virtutis versatur circa propriam ipsius materiam propria materia iustitiæ ex art. 8. & 9. sunt actiones & res alteri debita, unde proprius actus ipsius erit servare æqualitatem cum altero in actione, vel re illi debita, servatur autem huiusmodi æqualitas tribuendo unicuique suum, ergo. Denique proprius actus cuiusque virtutis est servare medium in sua materia, medium autem virtutis est obiectum, quod ipsa respicit, cum illud sit bonum, & rectum ipsius, iustitiæ verò obiectum est ius alteri debitum, ut vidimus art. 1. præced. quæst. ergo proprius actus iustitiæ servare cuique suum.

CONCLUSIO II.

In isto actu affirmativo iustitiæ, qui est reddere cuique suum continetur actus negativus, non ledere, non nocere, &c.

Constat hoc abundè ex dictis art. 1. huius quæstio. cum explicauimus definitionem iustitiæ adductam ab Ulpia. & illa verba ipsius: [Iuris autem præcepta sunt, &c.æt.] Hæc omnia accuratè complexus est D. Ambr.

D. Ambrō. lib. 1. officio. c. 14. his verbis. [Iustitia est, quæ unicuique quod suum est tribuit, alienum non vendicat, utilitatem propriam negligit, ut communem æquitatem custodiat.] Simile quid habet Arist. 5. Ethic. c. 4.

ARTICULVS XII.

Sit ne Iustitia præstantissima virtus inter morales?

Obseruemus initio D. Thom. non comparare hoc loco iustitiam cum omnibus virtutibus, sed cum his tantum quæ sunt in voluntate, vel appetitu. Nam primò non comparat eas cum Theologicis; quas cæteris omnibus præstare certissimum est, cum proprium & immediatum obiectum earum sit Deus, cæterarum verò aliquod bonum creatum, finitum, & naturale. Neque comparat eam cum intellectualibus quia certum etiam est ex his, quæ docuit 1. 2. quæstio. 66. art. 3. intellectuales digniores esse moralibus. (scilicet morales ad vitam honestatem sint magis utiles, & necessariae) primò ratione subiecti: illud enim quod est rationale per essentiam, præstantius est eo, quod est rationale per participationem, intellectus autem est rationalis per essentiam, imò ipsa ratio, & essentia rationis, voluntas autem est rationalis per participationem, & multò remotius appetitus sensitivus, unde virtutibus in intellectu residentes eo ipso excellent existentibus in voluntate, vel appetitu, maxime cum virtutis sit eligere secundum rationem. Secundo id ipsum habent ex obiecto: verum enim quod est obiectum intellectualium, præstantius est bono, quod est obiectum moralium, quia verum abstrahit ab existentia, cum intellectus perficiatur per cognitionem veri, siue res existant siue non; bonum autem dicitur ordinem ad existentiam, adeò ut res non diligatur nisi existat, vel credatur existere. Unde verum est, quid magis spirituale, & magis separatum a materia, quam bonum, & eo nomine dignius, ac nobilius. Quod si quis velit hic obijcere virtus est, quæ facit bonum habentem & opus eius bonum reddit, hæc autem non præstant virtutes intellectuales, sed morales, cum illas & improbi possint habere, morales verò solum viri optimi, & studiosi. Secundo, proprium est virtuti applicare potentiam ad usum, hoc non convenit intellectualibus, quæ tantum efficiunt cognitionem in intellectu, sed moralibus, quæ perficiunt voluntatem, & appetitum in ordine ad actus studiosos, & bonos mores, unde dicuntur morales, denique per intellectuales nec mereantur, nec vitam æternam consequimur, sicut per morales. Facile hæc diluuntur, si consideremus, quod ex eodem D. Tho. possumus colligere 1. 2. q. 47. art. 4. virtutes bifariam considerari posse, aut secundum communem rationem virtutis, aut secundum suas peculiare, & priuatas rationes, ac perfectiones, nihilque prohibere, quin virtus quæ comparata cum alia, secundum suas proprias, & priuatas naturas, ac rationes est perfectior illa secundum communem rationem virtutis sit eadem minus perfecta. Sicut enim in scientijs scientia de anima præstantior est mathematicis, si priuatim inter se compareretur, quia de præstantiori subiecto, secundum communem tamen rationem scientiæ, quæ est euidencia & certitudo, præstant mathematicæ scientiæ de anima, quia certius & euidencius demonstrant: ita cum virtutes accipiant suas priuatas species, & essentias ab obiecto, si priuatim, & secundum suas proprias rationes comparentur, illa est dignior quæ habet dignius, & excellentius obiectum, si verò secundum communem rationem virtutis, quæ est reddere habentem bonum, & applicare potentiam ad usum, illæ erunt digniores, quæ hoc efficiunt, & cum comparatio virtutum non fiat secundum communes rationes virtutis, sed secundum suas proprias, & priuatas essentias, digniores sunt absolute & sum-

placiter, quæ habent excellentius obiectum. Hæc ratione fit, ut licet morales efficiat bonum habentem, & potentiam applicent ad usum, & per eas, id est earum actus mereamur, propter quod secundum communem rationem virtutis videntur, præstare morales intellectualibus, simpliciter tamen & absolute intellectuales sunt illis digniores, cum respiciant excellentius obiectum. Quo etiam nomine docet Arist. 10. Ethic. cap. 7. intellectum præstare voluntati. Denique neque comparatur hic iustitia cum omnibus Cardinalibus, cum ex eodem D. Thom. 1. 2. q. 66. art. 1. prudentia omnibus præter: est enim hæc partim intellectualis, partim moralis intellectualis, quia existit in ratione, ut in suo proprio subiecto, moralis verò, quia respicit bonum, unde quacunque ratione sumatur omnibus moralibus, excellit. Etenim si sumatur, ut intellectualis excellit ratione subiecti, si verò ut moralis excellit etiam, quia est dux & auriga cæterarum, assignans omnibus ordinem, & dispositionem mediocum, quibus vnaquæque suum finem obineat, velut Dux in exercitu. Ita fit, ut comparetur hoc loco iustitia, cum his tantum virtutibus, quæ sunt in appetitu, fortitudine, scilicet, & temperantia.

Obseruemus secundo. Excellentiam & dignitatem alicuius virtutis non esse sumendam ex vna, aut altera tantum ratione, vel radice, sed cum multa conueniant virtutibus, illam esse habendam excellentiorem in qua plura illorum concurrent. Potest enim excellentia virtutis sumi, primò ex obiecto: secundo ex subiecto: tertio ex actu: quarto ex materia circa versaturus: quinto ex difficultate: sexto ex necessitate, denique ex ordine quem habet virtus illa, & priuatum bonum ipsius ad bonum diuinum, vel commune, quæ sunt bona præstantissima: quando igitur comparamus virtutes inter se non sunt comparandæ pœnes vnum, aut alterum istorum, sed expendendum in qua plura eorum reperiantur, & illa censenda est præstantior. Potissimè verò sumenda est dignitas virtutis ex his: primò ex subiecto, Deus enim & natura præstantiora subiecta præstantioribus ornamentis solent illustrare: secundo ex obiecto in quo includitur actus, cum habitus sint propter actus, & actus propter obiecta, & ratio huius secundi est, quia vnaquæque res inde sumit communiter dignitatem, unde speciem & essentiam: ut homo, cur præstat cæteris animantibus? quia rationalis est, à differentia à qua sumit speciem, sumit & dignitatem, ita & virtus cum ab obiecto sumat speciem ab eodem sumit, & excellentiam: tertio à difficultate, quia cum versetur circa arduum, & difficile, in facillimis exigua sufficit virtus: quarto ex ordine quem habet ipsa, & bonum eius ad bonum diuinum, vel commune. Quomodo enim in naturalibus, quod supremum est in aliquo genere est regula, & mensura aliorum eiusdem generis, ita ut quod magis accedit ad illud supremum sit perfectius, & excellentius in tali genere, ut in calidus, quia supremum calidum est ignis, quod magis accedit inter calida ad ignem, est perfectius in genere calidi: ita in moralibus cum supremum inter bona sit diuinum, & illi proximum, quod commune est, & publicum, hæc bona sunt regulæ, & mensuræ aliorum, & consequenter quod magis ad illa accedit excellentius est, digniorque virtus cuius proprium bonum magis deseruit diuino, vel communi.

Quando verò dicimus dignitatem virtutis ex actu etiam desumi posse, obseruandum est, non esse quosuis actus virtutis inter se comparandos, sed similes, ut supremum vnius cum supremo alterius, & mediū cum medio: nam si comparetur actus supremus alicuius virtutis cum medio vel infimo alterius, poterit quæ præstantior est, in ea comparatione minus præstans videri: ut ieiunare in pane, & aqua præstantius est, quàm soluere pœnem quod emisti, nec propterea iustitia inferior est abstinentiæ, quia facta est comparatio inter vnum ex præcipuis actibus abstinentiæ, & vnum ex infimis actibus iustitiæ.

CON-

CONCLUSIO I.

Iustitia legalis excellentior est, quamvis virtute moralis earum quae sunt in appetitu sensitivo.

PROBATUR: Dignitas virtutis sumenda est ex obiecto, ex actu, ex difficultate, & ex ordine ad bonum diuinum, vel commune: obiectum iustitiae legalis, cum sit bonum publicum & commune dignius multo est obiectis aliarum, quae sunt particularia aliqua bona: Actus quoque iustitiae legalis, cum idem bonum respiciant excellentiores iudicantur actibus ceterarum: unde pugnautes pro patria, expendentes bona sua pro salute Reip. ut viros excellentissimos, & heroes habemus: Difficilior etiam bona communia, quam priuata, & propria solemus curare, & difficilior inueniuntur, qui Reipub. causas agant, gubernationem recte emercent, quam qui suis priuatis domibus praesint, omnibus igitur his nominibus legalis iustitia ceteris est preferenda.

Secundo: Virtus superior, & imperans excellentior esse debet inferioribus, quibus imperat, iustitia legalis imperat ceteris moralibus, & earum actus dirigit in suum finem, & bonum nempe commune, ergo. Hoc nomine adeo illam afferunt Cicero, & Arist. appellantes eam splendorem maximum, & veluti Hesperum, ac solem inter astra, quia sicut Sol ceteris lumen suum impertitur, ita iustitia legalis eo ipso, quo omnium virtutum actus ad bonum commune refert, ad quod omnes referendae sunt veluti partes ad totum, maxime illas illustrat.

Tertio illa virtus censenda est dignior, qua Respub. magis indiget, & quae illi vberiores affert fructus, & cuius maior cura esse debet Legislatori, & Principi: huiusmodi esse iustitiam legalem perspicuum est: sine ipsa namque Respub. consistere non possent: sed omnia vitia, & iniurijs replerentur, quo nomine Arist. 7. Polyt. c. 15. & 1. Rethoric. illam vocat omnino necessariam, in pace, in bello, &c. & adeo vtilem, ut fortitudo, temperantia, ac reliquae omnes hac deficiente mutilae videantur, & mancae, iustitia vero seruata incolumes existant. Ergo.

Hae conclusio est doctrina Arist. 5. Ethic. c. 1. & 2. & 1. Retho. c. 9. & 7. Polyt. loco cit. & 3. Topic. c. 1. & 2. vbi maximas facit eas virtutes, quae alijs honestissimae, vel utilissimae sunt, huiusmodi est iustitia.

CONCLUSIO II.

Non solum iustitia legalis, verum etiam particularis omnibus moralibus, quae sunt in appetitu praestat.

PROBATUR ex eodem principio. Dignitas & excellentia virtutis sumenda est ex illis, nempe subiecto, obiecto, difficultate, utilitate, necessitate, & ordine ad bonum commune, sed his omnibus titulis, iustitia etiam particularis ceteras virtutes appetitus: antecellit ergo: Minor inductione constabit: in primis excellit, subiecto, cum iustitia in voluntate existat, aliae vero in appetitu. 2. Obiectio bonum enim alienum, quod respicit iustitia nobilior videretur, cum nobiliorem animum arguat affectum esse ad bonum alienum, quam ad proprium. 3. Actus iustitiae huius difficilior est, cum ad bonum alienum non sit natura nostra, ita propensa sicut ad proprium, vbi autem natura minus propensa est, difficilior ibi actus exercetur. Ita dicebat Arist. 5. Ethic. ca. 1. [Complures in proprijs vii quidem virtute possunt, sed in his quae sunt ad alium nequeunt, quia res est magis ardua.] 4. & si omnes virtutes appetitus vtilis sint bono communi, nulla autem ita utilis ac necessaria Reipub. sicut iustitia: nulla enim re ciuium pax, & consensus adeo fouetur, quam seruato unicuique suo iure. Ceterae, ut fortitudo, & temperantia desiderantur quidem in hac, vel illa temporis occasione, iustitia vero etiam particularis in pace, in bello, & omni tempore, imò si iustitia seruetur parum exigitur fortitudo, cum illa seruata nulla ferè essent bella: Denique ad diuinam voluntatem exequenda nulla commodior est virtus, cum maior pars legis diuinæ (in cuius obseruatione salus nostra consistit) ad iustitiam pertineat: posteriora enim 6. praecipua secundae Tabulae, Non occides, non furaberis, &c. iustitiae praecipua sunt, imò & Religio ad quae pertinent praecipua primae Tabulae, & pietas ad quae pertinet primum praecipuum secundae partes, quae ad iustitiam sunt, quas vocamus portiones. Et quae maior iustitiae commendatio, ut tam Deus, quam humani Legislatores nullius virtutis tantam curam videantur habere, quam huius: neque suo ducuntur in eo spiritu, sed illo, qui sapientiam gubernatores docens ab his exorditur verbis. [Diligite iustitiam, qui iudicatis terram.]

Offert hic art. occasionem disputandi de excellentia virtutum, quae nam alijs praestet, quam q. D. Tho. in hac secun. secun. ad minus decies proponit. Primò de misericordia. q. 30. art. 4. Secundò de iustitia hoc loco. Tertio de Religione inf. q. 81. art. 6. Quarto de obedientia. q. 104. ar. 3. Quinto de liberalitate. q. 117. art. 6. Sexto de Fortitudine q. 123. art. 12. Septimo de Patientia. q. 136. art. 2. Octauo de Temperantia q. 141. art. 8. Nonò de virginitate q. 152. artic. 5. Decimo de humilitate q. 161. art. 5. Potissime verò solet hic ab interpretibus D. Tho. tractari triplex quaestio Prima comparando iustitiam cum fortitudine, & temperantia ac alijs virtutibus moralibus ab ea diuersis, quae est propria huius loci. Secunda comparando fortitudinem, & temperantiam inter se, quae reuera eius loci est in quo de ipsis priuatum differretur nempe q. 123. & q. 141. Tertia comparando iustitiam cum virtutibus, quae sunt velut quaedam partes ipsius, quales sunt Religio, Pietas, liberalitas, misericordia, & similes, quae dicunt ordinem ad alterum: Nos ex his tribus quaestionibus primam tantum, & tertiam persequemur per nonnullas controuersias. Quorum prima, ut facilior, & breuior sit.

An Iustitia praestet temperantiam.

HAEC controuersia satis explicata manet ex conclusionibus D. Tho. cogimur nihilominus eam rursus examinare propter Buridia. qui 5. Ethic. q. 6 vult temperantiam & quamcunque virtutem qua homo in seipso bene componitur praestare iustitiae quae componit hominem in ordine ad alium, quod ita probat. Cum regulae praestantissimae ad componendos mores humanos sint natura, & charitas, illae virtutes morales erunt praestantiores, quae magis imitabuntur ordinem naturae, & charitatis, Natura autem & charitas magis inclinant hominem ad bonum proprium quam ad alienum, nam si charitatem spectes charitas bene ordinata incipit à se ipso, si naturam, ordine naturae amicitia, quae sunt ad alterum (ut ait Arist. oriuntur ex amicitia, quae sunt ad se. Praestant. Ergo virtutes, quae perficiunt hominem in se ipso virtuti, quae proficit illum in ordine ad alium: Quod si dixeris partem seipsam exponere pro toto, ait ideo ita fieri, quia ex conseruatione totius pendet quoque ipsius conseruatio, nec tam propter bonum totius, quam propter suum priuatum bonum ita agere partes.

Secundò temperantia cum, & animae, & corpori utilissima sit, aliaque innumera commoda pariat praefenda est iustitiae, quae non ita utilis est.

Sed haec facile diluuntur: proposito enim illa naturam, & charitatem magis inclinare ad bonum proprium, quam alienum distinguenda est. Primum enim bonum alienum duplex est, commune, & particulare, si intelligat auctor iste de communi aperte decipitur, commune siquidem cuius proprio charitas teste Apostolo, & Aug. praescribit locum enim Pauli charitas non quaerit,

quærit, quæ sua sunt ita exponit D. Aug. quia non propria communibus, sed communia proprijs hæc ponit. Natura quoque magis inclinatur ad bonum commune, exponit enim manus seipsam pro capite, non ut seipsa conseruato toto tueatur ut fingit contra omnem philosophiam Buridia. cum seipsam exponat etiam peritura, sed ut conseruato capite saluti totius consulat, ascendit quoque aqua suæ propriæ, & priuatæ inclinationis oblita ne detur vacuum, quia ita expedit bono communi vniuersi. Vnde iustitia legalis cum bonum commune respiciat, aperte alijs virtutibus, quæ bona tantum particularia curant excellit. Iustitia quoq; particularis licet non ita directe reditue tamen respicit etiam bonum commune præ cæteris, cum nulla re ita pax, & tranquillitas Reipub. subsistat quam reddendo cuique suum: quod fit, ut vtraq; iustitia sit magis cõsona inclinationi charitatis, & naturæ, quam aliæ virtutes, quæ componunt hominem in seipso. Quod si loquamur de bono priuato, & particulari, hoc quatum ad præsens institutum duplex etiam est, honestum, & vtile, quoad honestum inclinatur quidem magis charitas ad proprium, quam ad alienum: quo ad vtile tamen contra imò in hoc magis iustorum charitas apparet, quod vtilitati proximorum temporali magis quam propriæ studeat, temporaliaque illorum incommoda, & damna plus quam propria doleat. Quod vel ex eo constare potest, quia caritatis est inclinare ad suum perfectissimum actum, perfectissimus autem actus ipsius est negligere propriam uitam, (quæ maximum bonum inter temporalia est) aliorum causa, dicente Christo: Maiorem charitatem, &c. Imò si ipsum quoque bonum honestum respiciamus, maior est honestas in iustitia quàm in alijs virtutibus appetitus, omnium namq; iudicio, honestius, & studiosius dicitur agere, qui soluit debita, & exequitur ea ad quæ tenetur ex iustitia alijs omnis, quàm qui strenuè pugnat, vel ieiunat, non soluens debita cum possit, Esa. 58. copiosè quantum quæ iustitiæ sunt in ieiunio, & alijs virtutibus excellent, ipse dominus ostendit.

Nec vllam vim habet secundum, quamuis enim Arist. 7. Polyt. cap. 15. temperantiam iustitiæ æquare videatur, quia vtraque tam tempore pacis quàm bellis plurimum necessaria sit, alias autem innumeras vtilitates afferre iustitiam, quas non habet temperantia, ex dictis constat.

SECUNDA CONTROVER.

An iustitia sit præstantior quam Religio?

Pars negans maxime probabilis est: Primò: quia iustitiæ etiam legalis quæ magis excellit, obiectum est bonum quidem commune, sed humanum, creatum, finitum. obiectum autem religionis est bonum supernaturalale, & diuinum, cultus scilicet ipsius Dei, vel Deus ipse quatenus colitur a creatura.

Secundò, quia actus religionis aliquando est difficilius quocunque actu iustitiæ, nemo enim tenetur actus iustitiæ exercere cum periculo vitæ, ut restituere debita vel famam, tenetur autem aliquando exercere actus religionis cum tali periculo, ut si ita exigat causa apud hæreticos vel paganos.

In oppositum videtur esse hic D. Tho. qui iustitiam omnibus moralibus præfert quarum vna est religio.

Caier. inf. q. 81. art. 6. quem sequuntur multi ex recentioribus existimat iustitiam legalem præstare religioni, quia religio inquit est, quædam pars iustitiæ, cum iustitia dirigat quoque ipsam in bonum commune sicut fortitudinem, & temperantiam, vnde dantes respicientes bonum commune & optimam institutionem suæ Reipub. erigunt templa designant sacerdotes, & sacrificia, & curant diligenter cultum sui Dei, certum autem est virtutem quæ habet se, ut totum, & imperat præstare illi quæ habet se, ut pars, & imperata. Confirmat ex D. Tho. hoc loco in vniuersum iustitiam legalem præfert omnibus virtutibus moralibus.

Ad argumenta autem in oppositum responder, ad primum, iustitiam legalem non solum respicere bonum commune humanum, verum etiam bonum diuinum, id est, cultum Dei in ordine ad bonum Reipublicæ. Ad secundum vero exponendam esse aliquando vitam pro actibus religionis, non simpliciter, sed quando factus illi sunt exterior confessio fidei, ad quam tenemur ex præcepto fidei, cum non sufficiat corde credere, verum etiam debeamus ore confiteri, quando causa fidei ita postulat. Quin etiam in hoc inquit iustitia legalis inferior non est, cum pro bono communi etiam exponenda aliquando vita sit, iustitiam, verò particularem fatentur religione inferiorem esse ob argumenta initio huius controuer. proposita.

Hanc Caier. sententiam licet a multis receptam alij non amplectunt, assentes religionem tam iustitiæ legali, quam particulari præstare. Quod probant primò ex D. Tho. qui eodem loco religionem omnibus virtutibus moralibus præfert, nec distinguit inter hanc iustitiam vel illam, nec aliquam excipit.

Secundò ratione eiusdem D. Tho. quia religio maxime accedit ad virtutes Theologicas, a deo, ut actus eius sint actus quodammodo fidei, cum illis proficemur Deum quem fide credimus. Tum etiam religio propinquior est Deo, quamuis non, ut obiecto, attamen, ut fini fere proximo, perfectio autem virtutis sumitur ex propinquitate eius ad ultimum finem.

Tertiò obiectum religionis nempe cultus Dei præstat obiectum iustitiæ, ut in primo arg. dicebamus, nec valet solutio Caier. quia licet iustitia legalis respiciat etiam cultum diuinum in ordine ad Rempub. religio autem respicit illum secundum se, & absolutè, ut debitum Deo, cultus autem Dei secundum se, & ut debitus Deo præstantior est se ipso sumpto in ordine ad Rempub. sicut bonum diuinum secundum se, quod respicit charitas, longe præstantius est, quàm idem bonum diuinum in ordine ad nos, & ut beatificans nos, quod respicit spes: qua ratione ex eodem D. Tho. charitas excellentior est spe. Et confirmatur quoniam etiam Deus, quem saltem in obliquo respicit religio, & cultus Dei, immediatè, & secundum se præstat cuius bono humano, quatumuis publico, & communi: Nec aliquid efficiunt arg. Caier. quoniam iustitia legalis non imperat religioni, tanquam inferiori, sed iuuatur ab ea, tanquam à superiori, sicut iuuatur prudentia regnatiua ad condendas leges, quam tamen constat ipsi iustitiæ legali præstare, & sicut oratione iuuamur ad impetrandam bona temporalia, quæ tamen oratione inferiora sunt, nec dicuntur orationi imperare. Vnde ad argum. in oppositum dico D. Tho. in hoc art. comparare tantum iustitiam siue legalem siue particularem cum virtutibus moralibus, quæ omnino videntur humanæ, & quæ ordinant ad proximum potissimè cum illis, quæ sunt in appetitu sensitiuo: quod patet, cum probet iustitiam legalem esse excellentiorem, quia bonum commune præstet cuius bono singularis personæ: particularem verò quia hæc respicit bonum alterius, quod pertinet ad voluntatem, aliè verò respiciunt proprias passionem, quæ insurgunt in appetitu sensitiuo. Religio autem est in voluntate, respicitque bonum diuinum, propter quod est quædam virtus diuina sicut Theologicæ, & obiectum ipsius est maxime cõiunctum obiectis Theologicarum: vnde non comparantur hic à D. Tho. iustitia cum ipsa. Quia etiam ratione negandum est iustitiam esse quoddam totum, cuius religio sit quædam pars, superior enim, & dignior virtus non est cõstitutenda pars inferioris. Nec obstat cõstitui in Reipub. leges concernentes ad ea, quæ sunt religionis, & cultus diuini, feruntur enim etiam leges à Reipub. de his, quæ expectant ad fidem, ut de punitione hæreticorum, nec propterea dicenda est fides inferior iustitia legali. Similiter in hoc casu non est dicenda iustitia legalis ordinare religionem, & cultum diuinum ab bonum commune

commune sicut medium ad finem, & eo modo quo diriguntur actus fortitudinis, & temperantiae ad illud, sed curare cultum diuinum, ut ab omnibus ciuibus debentur. Quod si quis obiciat iustitiam perfectè reddere æquale, quod religio non valet, cum Deo nunquam possit reddi par, & æquale, & hoc nomine excellere iustitiam: Respond. cum D. Tho. eo loco: dignitatem virtutis non tam attendi penes potestatem, quam penes voluntatem, & desiderium animi, & ita religionem non esse minus dignam, quamuis non possit reddere æquale Deo quem colit, cum non deficiat ei voluntas. Quæ responsio ostendit etiam D. Thom. comparare eo loco religionem cum omni iustitia, cum omni iustitiæ hoc conueniat, nempe reddere æquale.

TERTIA CONTROVERSIAM
An misericordia sit præstantior iustitia?

Diuus Tho. supra q. 30. art. 4. præfert misericordiam omnibus virtutibus in quibus homo alteri non subiicitur, quod addit propter obedientiam, quam omnibus ante ponit, vnde cum per iustitiam homo alteri non subiiciatur, præstabit etiam misericordia iustitiæ additq; ibidem D. Tho. misericordiam esse maximam virtutem inter eas, quæ dicunt ordinem ad proximum.

Secundò. Actus misericordiae, qui est leuare miseriam fratris, præstantior est actu iustitiæ, qui est reddere debitum, ergo & misericordia erit præstantior iustitia: antecedens patet, quia leuare miseriam alterius est altioris, & potentioris subiecti, reddere autem debitum non est necesse, ut sit actus altioris, aut melioris, imò eo ipso quo aliquis alteri est debitor videtur illi esse inferior.

Tertiò sume actum iustitiæ quantumuis perfectum, datur actus misericordiae illo perfectior, & excellentior leuare enim omnem miseriam, & corporalem, & spirituales non solum à personis priuatis, verum etiam à tota Repub. tam propria, quam aliena, & ab omnibus in vniuersum hominibus, pertinet ad misericordiam, at hic actus diuinus est, & quo nullus potest excogitari melior, aut perfectior. Ergo.

Huic controuersie sic est satisfaciendum, ut cum misericordia sicut docet D. Tho. q. illa tertiò duplex sit, alia quæ collocatur in appetitu sensitiuo ad componendam tristitiam, & compassionem, quæ habetur de miseria aliena, alia verò, quæ existit in voluntate, habitu, & reuera ab illa priori distincta, quæ versatur circa operationes, inclinans voluntatem ad leuandam miseriam alienam propter Deum, Prior illa est inferior iustitia, non solum legali verum etiam particulari, cū vtraq; harum sit in voluntate, illa verò misericordia in appetitu. Posterior verò præstantior est vtraque iustitia, tam legali, quam particulari: Primò quia ista misericordia habet communius, & vniuersalius obiectum nempe leuare omnem miseriam, ut probant argumenta proposita, propter quod constituuntur tot opera misericordiae corporalia, & spiritualia: vnde est virtus adeò diuina, & misericordia simpliciter, & absolute in solo Deo reperitur, qui solus sit omnibus bonis affluens, omnem potest leuare miseriam, in creaturis, verò reperitur tantum secundum quid, & pars quædam; quia potest creatura aliquam quidem alterius leuare miseriam non tamen omnem, cum nulla omnibus bonis, & perfectionibus sit prædita. Denique actus misericordiae non solum est imperatus, verum etiam elicitus à charitate, sicut, & ipsa misericordia effectus quidam charitatis est, propter quod, & si habeat se admodum virtutis moralis, reducitur tamen secundum suam naturam ad Theologicas, & ita nullum est incommodum, ut præferat iustitiæ, cum tam Theologicæ virtutes, quæ quæ ad illas reducuntur præstantiores sint iustitia.

Nec repugnat, quod hic habet D. Tho. iustitiam præferre omnibus virtutibus moralibus loquitur enim (ut

iam præcedenti controuer. obseruauimus) de his quæ sunt purè humane, misericordia autem est virtus diuina filia, & effectus charitatis, & cuius disputatio, ut ex hac secun. secun. patet pertinet ad charitatem. Quod si dixeris: Etiam iustitia est diuina virtus, & quæ in Deo solo perfectè reperitur, non ergo præferenda illi misericordia, eo quod diuina, quædam virtus sit. Tum etiam quia nobilissimum istud obiectum misericordiae, quod est leuare omnem miseriam, ratione cuius misericordia adeo præstat, non conuenit nisi soli misericordiae diuinæ non humanæ, hic autem comparamus iustitiam humanam cum misericordia humana, quo fit, ut non rectè ratione illius obiecti præferatur misericordia iustitiæ.

Ad primum horum respond. maximè inter se virtutes istas differre, misericordia enim perfectè, & secundum suam propriam rationem non reperitur in nobis, sed in solo Deo, ideo meretur nomen diuinæ: iustitia verò secundum suam propriam, & perfectam rationem reperitur etiam in nobis, quia soluius nonnunquam æquale, & ideo vocatur absolute virtus diuina sed solū quando expresse loquimur de iustitia quæ in Deo est.

Ad secundum dico misericordiam licet ratione nostræ imperfectionis non possit quatenus in nobis est leuare actum & in effectu omnem miseriam, sed hoc conuenire tantum misericordiae, quæ in Deo est, nihilominus misericordia etiam, quæ in nobis est, secundum suam naturam, & propriam rationem nata est leuare omnem miseriam, quia perfectio virtutis (ut diximus) non tam attenditur ratione potestatis, quam voluntatis, & præparationis animi: vnde cum misericordia, quæ in nobis est includat hoc desiderium voluntatis, & hanc animi præparationem, leuandi omnem miseriam quantum poterit, misericordia etiam, quæ in nobis est secundum suam naturam respicit illud nobilissimum obiectum.

QUARTA CONTROVERSIAM
An iustitia sit præstantior fortitudine.

Bridianus loco citato, sicut temperantiam, & virtutes quæ respiciunt proprium hominis bonum præfert iustitiæ, ita & fortitudinem, cum hæc quoque idem bonum respiciat non alienum, possetque ista sententia, quo ad hanc virtutem ita confirmari. Primò à nomine ipso virtutis: in sacris enim litteris per excellentiam, & anthonomasiā fortitudo dicitur virtus. Sap. 8: [Sobrietatem & iustitiam docet, prudentiam quoque & virtutem.] Primò fortitudinem. Secundò ex communi omnium æstimatione. Magnates enim & præclari generis, atque profapie illos habemus, qui à maioribus, qui pro Republ. fortiter dimicauerunt, & strenuè sanguinem suum fuderunt descendunt, non eos qui à mercatoribus, & negotiatoribus, & exercitibus contractus quantumuis iustissimos. Tertiò ex actu, nam & præstantissimo quouis actu iustitiæ dabitur actus fortitudinis, multò excellentior nempe martyrium. Quartò ex materia circa quam virtutes istæ versantur; iustitia enim versatur circa negotia, & bona temporalia, fortitudo verò circa grauissima pericula, & discrimina vitæ, quæ omnium bonorum nobilissimum, & amantissimum est. Ex quo sequitur quintum versari fortitudinem, circa id quod magis arduum est, ac difficile, cū iustitia pauperati, vel infamiae ad summum exponat hominem, ut aliena restituat, fortitudo verò morti, quæ omnium malorum, ac periculorum maius est, & terribilius. Sextum ex utilitate, summum enim naturale hominis bonum, quod est libertas, fortitudine obtinetur, non iustitia; vnde Arist. 7. Polyr. c. 15. [Qui pericula (inquit) bellica, non superant serui fiunt, contra verò, qui illa fortitudine vincunt, manent liberi, & aliorum domini.]

Sed his non obstantibus ascendendum est iustitiam, D tam

tam legalem, quam particularem fortitudini præstare, iuxta ea quæ docet D. Tho. 1. 2. q. 66. ar. 4. & hic tam in corpore art. quam in solutio. arg. maximè ad tertium. Et Arist. 5. Ethic. c. 1. & 2. & 1. Rethor. & 7. Polyt. c. 15. Et probatur efficacissimè, præterea quæ in confirmandis conclusionibus à D. Tho. adducta sunt ex dignitate obiecti. Obiectum enim siue bonum iustitiæ multò excellentius est bono fortitudinis. Primò, quia negari non potest, quod sicut in præceptis illud est excellentius, quo obseruato cætera adimplentur, quo nomini probat B. Pau. præceptum dilectionis esse omnium excellentissimum, quia in eo cætera omnia continentur, ita in bonis illud censendum est præstantius, quo habito cætera habentur, huiusmodi autem est bonum iustitiæ. Etenim si nullus alteri noceret, nullus alterius bona aggrediretur, non esset necessaria fortitudo; ita interrogatus Agesilaus (vt refert Plutarchus) quenam harum virtutum alteri præstaret, respondit. [Nihil vti que fortitudine indigeremus, si omnes iusti essemus.] Secundò bonum iustitiæ, quis ignorat bono fortitudinis Reip. vtilius esse? Tertio illud bonum excellentius, cuius oppositum est maius malum, sed peccatum contra iustitiam est grauius malum, quam peccatum contra fortitudinem. Ergo.

Quæ verò in oppositum retulimus parum vrgent. Fundamentum in primis illud Buridiani, iam prima controuer. huius ar. destruximus, ostendentes iustitiam respicere melius bonum: quamuis enim bonum honestum proprium præferendum sit, bono cuiuscunque alterius personæ, & ad hoc bonum magis inclinatur charitas post Deum, quam ad alienum, propter quod nec veniale peccatum committitur, etiam si ex illo salus totius mundi penderet, nihilominus est et in actu iustitiæ maxima honestas, cum cæteris paribus, honestius sit illam exerceere, quam fortitudinem, cæteris inquam paribus, vt si vterque actus accidat esse in præcepto, vel vterque in nostra facultate, honestius iudicabitur egisse, qui iustitiã exequetur. Quod si alter contingat ex circumstantijs loci, temporis, vel personæ esse in præcepto, alter verò in concilio, vel nostra libertate, tunc non potest commodè ferri iudicium, cum ea quæ sunt in præcepto, & si ad inferiorem virtutem pertineant dimissis alijs, & si dignioribus ex genere suo, præstantia sint. Quod si de bono vtili agamus, nobilior multò est vtile alienum, quam vtile proprium, nobiliorisque animi vtilia aliena, quam propria curare, & maxime charitatis argumentum, quo nomine seipsum commendabat Paul. 1. Cor. 10. [Non querens, quod mihi vtile est, sed quod omnibus, vt salui fiant.] Vnde cum iustitia non querat, quod sibi est vtile, sed quod alijs, reddens omnibus suum ius, anteponatque vtilitatem alienam propriæ, est excellentior fortitudine, & cæteris quæ bona tantum propria respiciunt, estque honestissima habenti illam, ita dicebat Arist. 1. Reth. [Virtutes illas esse maximas, quibus alijs beneficimus, cum virtus benefica sit.] Quod maximè splendet in iustitia, quæ omnibus benefica est, omniumque bona tueretur, & priuata, & publica, priuata reddens cuique suum, quod est iustitiæ particulacis, publica verò bono communi, & Respub. tranquillitati prospiciens, quod est legalis.

Nunc ad illa argumen. Ad primum dico, hanc vocem, virtus, duo significare, & habitum, qui reddit hominem bonum, quomodo non dicitur anthromatiçè de fortitudine, & vi ac rebus animi, quo firmus est, & constans id bonis, quod quia maximè splendet in fortitudine tribuitur hoc nomen fortitudini.

Ad secundum fortitudinem tribuisse magnatibus illustre, ac præclarum nomen, non secundum se, sed quatenus est ministra iustitiæ legalis, eo siquidem nomine suam profapiam illustrarunt, quia pro patria, & bono communi strenuè egerunt, & grauius se exposuerunt periculis, quia cum honos sit proprium vir-

tutis præmium, isti honores non dantur fortitudini cuius, sed illi, quæ virtus, est fortitudo autem virtus est, quando in bonum cõmune dirigitur, & iustitiæ legali de seruit: aliter nec virtus est, nec fortitudo, sed atrocitas, & immane robur, quale in tauris, vel feris inuenitur.

Ad tertium respond. martyrium fortituti istam excellentiam non qua elicitur à fortitudine, sed quatenus imperatur à charitate. Est enim martyrium actus fortitudinis, charitatis, & religionis: sunt enim hæc tria in martyrio non timere mortem, offerre vitam pro Deo, & confiteri ac testari suo sanguine fidem, vnde dicuntur martyres, id est testes, primum illud est fortitudinis, secundum charitatis: tertium religionis, & quamuis primum sit laude dignum non timere, ratio autem & meritum, ac dignitas martyrij consistit in secundo, & tertio, iuxta illud D. Aug. [Martyrem non facit pœna, sed causa.] Ita sit, quamuis martyrium sit præstantissimus actus fortitudinis, non ideo fortitudo præstat iustitiæ, cū istã excellentiã nõ habeat à fortitudine, sed à charitate, & religione, quarum etiã actus est.

Ad quartum dico illam materiam esse quoque iustitiæ, cum in aliquo euentu teneatur etiam homo subire illa pericula, & exponere vitam ex iustitia vt Prælati pro subditis, Principis pro ciuibus, ciues pro sua Repub. Et non solum ex iustitia legali pro bono communi, verum etiam ex iustitia particulari tenentur superiores ad ista: quia cum accipiant Prælati, & Princeps suos redditus, Prælati vt quotiescunque subditus indiget ministret illi sacramenta, etiam tempore pestis, Princeps vt Rempub. suam tueatur, & cum periculo vitæ si oportuerit, similiter milites accipiant stipendium, vt cum quouis periculo pugnent, tenentur omnes isti vitam exponere, non solum ex iustitia legali, verum etiam ex commutativa, quæ ad particularem reducit. Vnde ratione materiæ non est præferenda fortitudo iustitiæ, cum exponere vitam possit esse iustitiæ legalis, & commutatiuæ, quæ est particularis, charitatis, fortitudinis, religionis secundum diuersa motiua: sicut & dare pecunias potest ad diuersas virtutes pertinere, ad liberalitatem, ad misericordiã, ad iustitiam, &c. Vide circa hanc solutionem D. Tho. hic art. 8. ad 3. & ar. 9. ad 2. & Caiet. infr. q. 123. art. 1.

Quintum similiter soluitur, eandem difficultatem esse in vtraque virtute, cum ad vtramque pertineat exponere vitam pro bono communi, imò maior difficultas si rectè consideretur existit in iustitia, quam in fortitudine, quia illa exponit vitam pro altero, fortitudo pro se ipso, difficilius autem est pro alio exponere pecunias, aut vitam: quam pro se ipso, vnde illud Apoli. [Nam pro iusto vix quis moritur,] q. d. pro alio, etiã si iusto, Possumus etiam respondere ex D. Tho. dignitatem virtutis non pensari tam ex difficultate actus, quam ex bonitate obiecti, quamuis cæteris paribus difficultas augeat meritum actus. Et ita licet fortitudo versetur circa difficilius, iustitia nihilominus illi præstabit, cum versetur circa nobilior obiectum.

Ad sextum dico, fortitudinem aliquando efficere libertatem, sed id esse per accidens in bello, iustitiam verò multò perfectius, & immediatius efficere illam, cum sit parens, & genitrix pacis publicæ, qua durante maxima fruuntur homines libertate, ea verò violata, & perturbata necessaria est tunc hominum vitio fortitudo. Quo fit, vt si nunquam hominum tyrannide, & iniquitate perturbaretur iustitia, nunquam opus esset bellis, vel fortitudine ad recuperandã pacem, & tuendam libertatem, indigemus, aut illa tanquam iustitiæ ministra, ad hominum tyrannidem, & iniquitatem propulsandam.

De alijs virtutibus paucis licebit ex dictis ferre iudicium. In primis liberalitas, & magnificentia, licet suscipiant iustitiam, quia hæc ex debito, illæ verò voluntariè, & gratis exercentur: cæterum alijs multis nominibus præstat iustitia. Primò nobiliori obiecto, de legali

gali perspicuum est, cum respiciat bonum commune: de particulari etiam constat, cum nobilior, & honestior sit violare, quod debeas, quam expendere largè, quod non debeas: Secundo, quia utraque iustitia magis deferat bono communi, cum eius ope pacatus habeatur Reip. itatus, quod non efficiunt liberalitas, & magnificentia. Tertio, quia iustitia cum omnibus seruanda est, & quouis tempore: magnificentia verò, & liberalitas cum aliquibus tantum, & in aliquo euentu, alioquin conuertuntur in prodigalitatem. Quarto istae non habent locum, quin praecedat iustitia, cum iniquum sit, & indecorum, non soluendo prius quod debeas, magnificum aut liberalem re exhibete. Denique sicut grauior culpa est iustitiam violare, quam magnificentiam, aut liberalitatem, ita illam exercere laudabilius multo est, & excellentius.

Similiter iudicandum est obedientiam, humilitatem, & patientiam inferiores esse iustitia: obedientia quidem cum nitatur iustitiae, & illam praexigat, imò obe-

dire est superiori summi ius reddere, vt optime D. Th. infra q. 104. art. 5. & ibi Caiet. Quamuis obseruandum hic sit, intelligenda esse haec de obedientia, qua homini paremus: haec enim est, qua fundatur in iustitia, nam illa qua paremus Deo longe praestat iustitiae, cum non solum obedientia, vel iustitia, verum etiam pietas, Religio, & alijs dignioribus nominibus sit appellanda. De humilitate licet illam velit iustitiae praeferre Martinus de Magistris, nihilominus D. Thom. q. 165. art. 5. optime docet iustitia esse inferiorem, & ratione obiecti, & ratione vtilitatum quas parit Reipubl. & alijs multis nominibus, vide ibi Caiet. optime impugnantem Martinum de Magistris. Tandem patientiam ostendit D. Thom. q. 136. art. 2. iustitia inferiorem esse, imò & temperantia, ac fortitudine, cum haec praestantiora obiecta respiciant, quam illa, qui plura circa haec desiderat, legat utis locis D. Th. & Caiet. nobis ad difficiliora properantibus, & ea quae copiosorem exigunt dispositionem, haec dicta sufficiant.

QVÆSTIO LIX. DE INIVSTITIA.

Habet D. Tho. de motu in explicandis singulis virtutibus; primò proprium illarum obiectum inquirere: secundo naturam, & rationem; tertio vitia illis opposita: quarto proprios illarum actus: quinto singulas illarum species, in quibus quae cuique speciei propria sunt, & vitia quae illi etiam opponuntur priuatim percurrit: sexto, partes quas virtus illa de qua agit potentia sub se continet, quas vocamus potentiales: septimò, pracepta ad illam virtutem spectantia, tandem dona Spiritus sancti illi virtuti respondentia, ita nihil praetermittit in vnaquaque eorum, quae ad illam aliquo modo pertinere possunt. Hanc methodum obseruat in hac quoque disputatione de iustitia. Et ita explicato proprio ipsius obiecto, nempe iure q. 57. & eiusdem natura propositis ipsius diffinitione, actu materia, sine, & alijs quae precedenti quaest. complexus est, agit nunc hac q. 59. de vitio illi opposito in iustitia.

ARTICVLVS I.

An iniustitia sit vitium speciale.

BSERVEMVS initio, cum contrariorum eadem sit ratio: sicut duplex est iustitia, alia legalis, & communis, cuius proprium obiectum est bonum commune: alia verò particularis, quae habet pro obiecto priuatum cuiusque ius, ita quoque duplicem esse constituendam iniustitiam: aliam qua nocetur bono communi, & violatur lex vocanda illegalis, aliam verò particularem, qua non seruatur cuique priuato suum ius: Rursum sicut iustitia legalis potest dirigere actus omnium virtutum in bonum commune, quia omnes virtutes natae sunt posse illi deseruire, ita quoque iustitia illegalis potest vti omnibus vitijs in damnum commune: omnia enim vitia nata sunt posse nocere bono communi, & quieti Reipub.

CONCLUSIO I.

Iniustitia illegalis secundum se, & ex suo genere speciale vitium est ab alijs specie, & natura distinctum.

Paret, quia habet obiectum proprium, & sibi adaequatum, distinctum à proprijs obiectis aliorum vitiorum specie etiam & natura, nempe damnum commune, violationem legum.

CONCLUSIO II.

Iniustitia illegalis ex intentione, & animo agentis generale vitium est. & omnibus vitijs commune.

PA T E F etiam, quia ex intentione, & animo agentis.

Tomus Primus.

tis potest haec iniustitia vnicuique; vitio misceri, vt quando quis adulteratur, non solum ad explendam suam libidinem, verum etiam in contemptu legis, quando quis in die ieiunij cenat, non solum ex appetitu cibi, verum etiam in contemptum pracepti.

CONCLUSIO III.

Iniustitia particularis vitium, quoque speciale est.

Constat aperte, cum habeat proprium & adaequatum obiectum distinctum specie ab obiectis aliorum vitiorum, nempe inaequalitate in commercijs, & in seruando iure alteri priuatum debito.

Doctrina huius ar. desumpta est ex Arist. 6. Ethic. ca. 1. vbi habet. [Sicut dupliciter aliquis iustus est, vel quia legitimum facit.] Id est quia legibus parat, & bono communi studet. [Vel quia vnicuique quod suum est tribuit, ita quoque, dupliciter esse aliquem iniustum, vel quia leges transgreditur, & Reipub. conatur nocere, vel quia non reddit vnicuique; aequale.]

Circa hunc art. Triplex se offert dubitatio. Prima est. An omnia vitia formaliter sint iniustitia? Ratio dubitandi est, quia cum peccatum definiatur à D. Augustino contra Faustum, dictum, factum, vel concupitum contra legem Dei, quae definitio est formalis, efficitur vt omnia vitia formaliter sint contra legem Dei, & violent bonum legale, & ex consequenti sint formaliter iniustitia legalis.

Secunda est contra secundam conclusionem. Nul- lum enim vitium speciale opponitur omnibus virtutibus, sed vnumquodque; suae particulari virtuti sibi contrariae, ac iniustitia particularis opponitur omnibus virtutibus, nam adulationem est iniustitia particularis.

D 2. quae

quæ opponitur castitati, furtum iniustitia particularis, quæ opponitur liberalitati, irreuerentia & contumelia vrbantati, &c. qua ergo ratione hæc iniustitia statuitur vitium speciale.

Tertia est, cum oppositorum eadem sit ratio, An iniustitia sit diuidenda omnibus illis diuisionibus quibus diuiditur iustitia.

Ad primam respon. Materialiter quidem in omnibus vitijs reperiri iniustitiam, cum in omnibus violatur aliqua lex diuina, vel humana, quomodo omne peccatum. 1. Ioan. 3. vocatur iniquitas: cæterum cum in mortalibus bonitas, vel malitia actus potissimè sumatur ex intentione & electione voluntatis, illa tantum peccata formaliter, & propriè sunt iniustitia legalis, quæ formaliter respiciunt proprium obiectum huiusmodi iniustitiæ, id est quæ sunt animo violandi leges vel nocendi bono communi: quemadmodum omne peccatum materialiter est in obedientia, formaliter tamen illud tantum, quod fit animo transgrediendi præceptum superioris.

Ad secundam respon. in huiusmodi peccatis duo reperiri, excessum passionis & iniuriam, quæ fit alteri, quæ iniuria directè, & per se non opponitur castitati, aut liberalitati, aut alteri virtuti, sed iustitiæ tantum, quia ea ratione violatur ius alteri seruandum. Castitati verò per se & directè opponitur excessus passionis turpis, liberalitati excessus cupiditatis auri, dicitur autem iniuria ista illis virtutibus opponi, sed indirectè, propter concomitantiam, quam habet cum illis passionibus immoderatis, quæ illis virtutibus contrariantur: quæ ratione pluribus opponi non tollit quia sit speciale, & distinctum vitium ab alijs.

Ad tertiam dico posse iniustitiam eodem modo diuidi, quo diuiditur iustitia, ita vt primò constituatur quædam iniustitia propriè dicta quæ repugnet iustitiæ propriè sumptæ, quæ est virtus cardinalis, alia verò metaphorice dicta, repugnans iustitiæ metaphorice: Secundò sicut iustitia metaphorica, continet in se virtutes illas quas vocamus partes potentiales ipsius quales sunt religio, pietas, obseruantia, &c. ita iniustitia metaphorica continet sub se iniustitias repugnantes illis virtutibus, quæ possunt appellari irreligio, impietas, & in obseruantia: vnde ratio iniustitiæ, quæ assignatur ab Arist. 5. Ethic. c. 9. vt si per quam aliena contra leges retinentur dici quidem potest de omni iniustitia, sed per prius de iniustitia illa propriè quæ repugnat virtuti cardinali iustitiæ, per posterius verò de iniustitia metaphorica, & eius partibus irreligione impietate, &c. Tertio iniustitia propriè sumpta diuiditur in communem, seu illegalem, & particularem, sicut hic diuiditur à D. Tho. tanquam genus in suas species. Quo fit vt quando asseruimus iniustitiam speciale vitium esse, non est intelligendum esse speciem aethomam, sed esse speciale secundum essentiam, quia habeat propriam speciem, & naturam, qua ab alijs distinguitur. Quarto iniustitia illegalis potest diuidi iniustitiam, quæ repugnat æquitati secundum rectam rationem, quam dicimus epicheiam, & eam quæ repugnat iustitiæ secundum leges, quæ vt art. 6. q. præced. diximus retinuit sibi nomen iustitiæ legalis: iniustitia verò particularis diuiditur in eam quæ repugnat iustitiæ commutatiuæ, & eam quæ repugnat distributiua. Denique sicut iustitia legalis quando dirigit in bonum commune virtutes, quæ versantur circa passionem, potius respicit operationes, quam passiones ipsas, quia iustitia (vt vidimus) præcipuè versatur circa operationes & res: ita quoque dicendum est, iniustitiã præcipuè versari circa operationes & res, & illegalem iniustitiam in his et vijs, quæ versantur circa passiones, respicere potius operationes ipsas, quam passiones. Vt in vitio timiditatis quæ opponitur fortitudini, iniustitia illegalis non tam curat timorem in fugiente, quam fugam ipsam à bello, quia per fugam læditur

bonum commune, & publicum, potius quam per internum timorem. Vnde iniustitia illegalis quamuis sit speciale vitium, non habet particularem materiam, sed materiam omnium vitiorum, cum omnium actus possit dirigi in damnum commune, sicut diximus de iustitia legali, quo nomine vocat illam Aristor. non partem vitij, sed totum vitium, sicut legalem iustitiã asserit non esse partem virtutis, sed totam virtutem.

ARTICVLVS II.

An quicumque facit iniustum sit eo ipso dicendus iniustus?

Questionem huius art. proponit hic D. Tho. propter Aristor. qui 5. Ethic. cap. 8. habet: [Contingit autem quod quis iniustum faciat, qui tamen non subinde fit iniustus:] Cum tamen 1. Ioan. 3. Dicatur. [Qui facit iniustitiam iniustus est.]

Ad hanc quæst. diluendam 4. statuit D. Tho. Primò actus humani sint ex electione voluntatis, in vnoquoque actu illud esse obiectum proprium, & per se quod est electum & intentum ab agente, quod verò ab ipso intentum non est, etiam si ex illo actu sequatur, non esse obiectum talis actus propriè & formaliter, sed materialiter tantum, & per accidens: ratio est, quia agens respicit obiectum, vt finem suæ actionis, finis autem propriè & formaliter illud est quod agens ex electione intendit: & idè quod non ita intendit, neque finis est, neque obiectum formaliter, & propriè, sed materialiter tantum, & per accidens.

Secundò statuit, agentem denominari ab actu, vt temperantiam ab actu temperantiz, non tamen à quo vis, sed cum actus sit medius inter habitum & obiectum, denominari ab illo actu, qui procedit ab habitu, & habet ordinem ad proprium obiectum & intentum ex electione agentis, probarique potest, quia nemo est denominandus ab his, quæ fortuito, & velut casu conueniunt, actus autem qui non procedit ab habitu, neque dirigitur ab agente in proprium obiectum, & per se, est velut fortuitus.

Tertio cum tribus modis aliquis agere possit, aut sciens, & volens, aut ignoranter, rursus sciens & volens, aut cum plena & deliberata electione voluntatis, aut ex passione, & non plenè deliberatè, statuit D. Thom. eum qui agit ignoranter certum esse non agere ex electione obiecti, quia sicut electio sequitur cognitionem & iudicium intellectus, ita ignorantia tollit electionem, & voluntarium, eum verò qui agit ex passione, licet agat ex electione obiecti, quia passio non tollit quin agat sciens, & volens, non tamen agere ex habitu, voces enim ipse satis per se innuunt quantum inter sit, inter id quod est agere ex passione, & id quod est agere ex habitu.

Ultimò statuit, quemadmodum in virtutibus vnus actus non facit hominem studiosum, vt vnicus actus temperantiz non facit temperatum, sed ille tantum dicitur temperatus, qui agit ex habitu: ita in vitijs vnus actus non reddere hominem vitiosum, vt vnica comestio immodica non efficit hominem intemperatū, sed quæ acquisiuit habitum, & agit ex habitu, tunc dicitur intemperatus. Ex his fit conclus. D. Thom. [Qui facit iniustum ex ignorantia vel passione non est dicendus statim iniustus, sed is solum qui facit iniustum ex habitu, vel plena ac deliberata electione voluntatis.]

Patet ex dictis: Agens non denominatur à quouis actu, sed ab illo qui procedit ab habitu in ordine ad obiectum proprium & per se, qui agit iniustum ex ignorantia, nec agit ex habitu, nec ex electione obiecti, & similiter qui agit ex passione non agit ex habitu, sed ille solum qui agit ex plena & deliberata electione volun-

voluntatis, hic ergo solus dicendus est iniustus, non autem illi qui faciunt iniustum ex ignorantia passione.

Contra hanc doctrinam D. Tho. seu potius Arist. quem hic explicat nonnulla sese offerunt. Primum, si quis sciens, & volens committat: homicidium, etiam si illud committat ex passione irae, aut ex fame furetur, hic verè formaliter peccat peccato homicidij, & furti, verèque, & propriè est fur, & homicida, sicut accessus ad mulierem in loco sacro licet non fiat animo prophandandi Ecclesiam, sed solo appetitu explendæ libidinis est formaliter sacrilegium, & facit illum hominem sacrilegium, Ergo etiã si ex passione fiat iniustum, verè & propriè est iniustus qui illud facit: probo consequentiam, quia sicut se habet forma denominans specifica ad formam denominantem communior, & genericam, eodem modo se habet denominatum specificum ad denominatum, & paronymum communis, & genericum, verbi gratia, sicut se habet albedo ad colorem, eodem modo se habet album ad coloratum, sed homicidium, furtum & sacrilegium, sunt verè formæ denominantes specificæ, quarum denominatiua specifica etiã sunt homicida, fur, & sacrilegus, quæ formæ continètur sub illa communiori & generica, nempe iniustum, a quo deducitur hoc paronymum & denominatum iniustus, Ergo quemadmodum qui committit homicidium, furtum, vel sacrilegium sciens, & volens, & si illud committat ex passione est verè, propriè, & formaliter homicida, fur, vel sacrilegus, ita quoque qui sciens & volens facit iniustum, etiam si ex passione illud faciat, est verè propriè ac formaliter iniustus.

Secundò omnis actus iniquus siue ex passione, siue ex ignorantia crassa, siue ex electione fiat, contrariatur iustitiæ & corrumpit illam, & aliquoties repetitus generat habitum iniustitiæ, ergo sicut faciens iniustum ex electione est iniustus, ita quoque faciens iniustum ex passione, vel ignorantia crassa. Probo consequentiam, quia ubi par est ratio par etiam debet esse iudicium, at cum nemo repente fiat summus neque in vitijs neque in virtutibus, sicut actus iniquus ex passione vel ignorantia procedens non generat habitum iniustitiæ nisi aliquoties repetitus, ita quoque nec vnicus actus iniquus etiam si ex electione fiat generat habitum nisi aliquoties reperatur. vnde sicut vnicus habitus ex electione contrariatur iustitiæ, ita quoque & vnicus habitus iniquus quamuis ex passione, vel ignorantia crassa procedat.

Tertiò, quæcunque actio cum iniuria proximi (loquor de graui) siue ex ignorantia crassa, siue ex passione, siue ex electione procedat est peccatum mort. auctens hominem à Deo, non solum vt est auctor gratiæ verum etiam vt est auctor naturæ, corrumpitque in illo non solum virtutes infusas verum etiam bonum rationis quantum ad leges iustitiæ, Hæc autem sufficiunt vt homo dicatur iniustus, Ergo.

Denique cum illa fundamenta quæ statuit D. Tho. ad suam sententiam construendam quæ initio huius ar. proposuimus conueniant omnibus virtutibus moralibus, profectò si verum esset facientem iniustum ex passione vel ignorantia non esse dicendum iniustum, sed illum solum qui facit iniustum ex habitu & electione deliberata, similiter dicendum esset de intemperantia & alijs vitijs, eum qui ex passione vel ignorantia ageret aliquid intemperate non esse dicendum intemperatum, sed eum solum qui ita ageret ex habitu & electione, at in solutione ad 3. constituit hic D. Th. maximum discrimen inter iniustitiã, & intemperantiam: habet enim exercentem actum intemperantiæ ex ignorantia omnino inculpabili nullo modo facere opus intemperatum: nec materialiter, nec formaliter, exercentem verò actum in iustitiæ ex eadem ignorantia inculpabili facere actum iniustum quidem materialiter, non tamen formaliter.

Tomus Primus.

Ad hæc diluenda, & perfectius percipienda quæ in hoc arti. docet D. Thom. obseruemus primò, aliud esse querere. An qui facit iniustum ex passione vel ignorantia culpabili peccet, aliud verò querere. An talis sit consensus iniustus: de priori nulla est dubitatio, est enim certissimum violantem ius alienum etiam si ex passione, vel ignorantia crassa id faciat, peccare, ne quæ id negat Arist. cum loco citato ita dicat: Cum quis ignorantia offenditur infortunium est, cum verò ex scientia, sed ita vt non ex habitu, sed ex passione, peccatum est, non tamen vitium, nam vitium nomen est habitus. Hæc ille: Vnde quaestio est an ira faciens iniustum sit dicendus statim iniustus. In qua quaestione admonitum volo lectorem, de iusto vel iniusto aliter loqui philosophos quam sacras litteras & christianos, Deus enim, & sacræ litteræ cum tantum respiciant actus & opera quibus debetur præmium vel pœna, quibus mereamur vel demeremur, non autem habitus, etiam si aliquis habeat habitum iniustitiæ, conuersus autem exerceat actum iustum denominant illum iustum, & vice versa quantumuis habeat habitum iustitiæ ad quaesitum, si exerceat actum iniquum, & iniustum, qui sit Pec. Mor. cum per illum corrumpantur in eo gratia, & iniustitia infusa, simpliciter vocant illum iniustum, quomodo dicebat D. Ioan. [Qui facit iniustitiam iniustus est. Arist. verò & Philosophi moralis illum sequuti distinguunt maxime inter actum & denominationem quæ ab illo sumenda est, actum siquidem iniustum vt homicidium, etiam si fiat ex passione, cum fiat à sciente, & volente, contra rectam rationem, habeatque pro obiecto formali iniuriam illaram proximo, asserunt illum pertinere formaliter ad speciem iniustitiæ, & esse actum iniustum: ita ait Arist. loc. cit. occidentem proximum etiam si ex ira illud fecerit, fecisse illi iniuriam, & iniustitiam, & denominationem verò nolunt sumi à quouis actu sed ab eo tantum, qui procedit ab habitu, vel electione plenè deliberata, ita vt apud ipsos iustum & iniustum sint nomina habitus, vt sicut non est denominandus iustus nisi actus eius procedat ab habitu iustitiæ, ita neque iniustus, nisi actus iniquus ipsius procedat ab habitu iniustitiæ: ita dicebat Arist. 2. Ethic. cap. 3. [Non est virtus nisi quando fit scienter propter honestum finem, & perpetuò, vna enim hyrundo, (ait ibi) non facit ver.

Obseruemus secundò apud eosdem philosophos actionem iniquam procedentem ex plena & deliberata electione extra omnem passionem vel ignorantiam in dicere maximè & præferre habitum internum iniustitiæ, ac propterea de tali actione idem esse apud ipsos iudicium quod de actione procedente ex habitu, Confirmant hoc primò, quia cum tam in virtutibus quàm in vitijs nemo repente sit summus, sed paulatim progrediatur per varios actus acquirens habitum, quem cum primò est consequutus, tunc potest prorumpere in summum, summus autem actus iniustitiæ sit actio iniuriosa ex intentione & electione, quia hæc iam dicit summam malitiam, quod non habet quæ ex ignorantia aut passione procedit, efficitur vt talis actio ex intentione & electione maximè arguat generatum iam in animo habitum iniustitiæ.

Secundò quia sicut virtus est habitus electiuus in mediocritate consistens, propter quod potissimus actus ipsius est electio, ita è contrario vitium est velut habitus electiuus in aliquo extremo consistens, cuius potissimus actus est etiam electio, & consequenter agens ex electione maxime manifestat habitum internum: & confir. quia sicut virtus est dispositio perfecti ad optimum, i. habitus disponens ad optimum in illo genere, ita habitus vitij est dispositio mali ad pessimum in illo genere mali, in genere autem iniustitiæ nihil pessimum magis quàm inferre iniuriam ex electione plenè deliberata, quod non habet iniuria illata ex passione aut ignorantia quæuis crassa & culpabili.

D 3

Tertiò

Tertio facile, & delectabiliter operari est maximū signum habitus, vt habet Arist. 2. Ethic. c. 3. cuius rationem reddit hic D. Thom. quia vnicique habenti aliquem habitum est secundum se acceptum, & gratum quod conuenit illi habitui, conuenit autem maximē vnicique habitui secundum illum operari, iniuria autem illata ab aliquo ex deliberata electione, & intentione experientia testem maximē illum delectat, & se ipsa placet operanti, & ita est maximum argumentum interni habitus.

Quarto cum tribus modis sit aliquid volitum, primo omnino, & per se, quale est volitum ex electione deliberata, secundum volitum, quidem per se, non tamē omnino, sed quodam animi imperu, vt volitum ex passione, tertio quod neq; omnino neque per se volitum est, sed reductiuē, vt quod fuit volitum ex ignorantia sed culpabili, Volitum primo modo pertinet ad habitum, qui enim operatur ex habitu, non agit ex passione vel ignorantia, sed ex electione, & ita ē conuerso, qui agit ex electione, similis est agenti ex habitu, & hęc se ita in virtutibus, quā in vitijs sicut agēs ex habitu.

Ex his redditur aperta, & perspicua doctrina D. Th. Etenim cum hic agat vtrumq; & Theologum, & philosophum moralem, maximē Aristotelem, vt Theologus docet facientem iniustum peccare grauiter, quod docebit art. 4. huius quæst. vt Philosophus verò docet in hoc art. non quemcunque faciente iniustum esse statim dicendum iniustum, nisi illud faciat ex habitu, quia apud Arist. & philosophos nullus denominatur studiosus, aut vitiosus, nisi per actus procedentes ex habitib. (addit iuxta placita eorundem) aut operetur ex electione deliberata, & non ex passione, aut ignorantia, quia ex tali electione operans ostendit maximē se habitu operari.

Porro quia hoc non ita facile creditur ab omnibus confirmatur (præter ea, quæ dicta sunt) primo quia proprium est habitus elicere actum propter suum finem, & obiectum, at qui agit ex passione, vel ignorantia non tam mouetur à fine vel obiecto, quā a sua passione, vel ignorantia, qui verò operatur ex electione plena, & deliberata, operatur propter finem, & consequenter ad modum habitus.

Secundo, vt magis ad nostram disputationem descendamus, qui infert iniuriam ex passione, vel ignorantia crassa, exercet quidem actum circa materiam iniustitiæ, non tamen habet actus ille formam iniustitiæ, sicut qui infert iniuriam ex electione: patet quia in actionibus humanis forma sumitur à fine, qui infert iniuriam ex passione vel ignorantia, non tamen habet finem inferendi iniuriam, quam explendi suam passionem, vel exequendi suam deceptionem, at qui ex electione illam infert hunc habet finem, afficere proximum suum iniuria, quod est proprium, & formale iniustitiæ. Verbi gratia, qui furatur ex ignorantia magis est imprudens aut negligens, quā fur vel iniustus, qui furatur ex passione dicamus libidinosa magis etiā est libidinosus, quā fur, vel iniustus, vt dicebat Arist. qui furatur ob mechiā magis est mechus, quā fur, qui verò furatur ex intentione, & electione furandi hic est proprie, & formaliter iniustus, & fur.

Deniq; ipse vsus rerum hoc ostendit, in principio enim solent homines ante quam habeant habitum aliquem vitiosum, exercere actus malos ex ignorantia crassa vel passione, deinde verò progressu temporis quando iam habitum alicuius vitijs acquisuerunt, operantur ex electione, quod argumento est efficacissimo in moralibus similiter se habere, operari aliquid ex habitu, vel operari illud ex plena, & deliberata electione citra omnem passionem, & ignorantiam, vide D. Tho. circa hoc 1. 2. q. 78. art. 2.

Nunc ad argumenta proposita. Ad primum respon. Theologicē loquendo, quemcunque actum illorum esse peccatum mort. ex suo genere, & efficere homi-

nem homicidam vel furem, & verē iniustum apud Deum, loquendo autem iuxta Aristot. & Philosophos morales licet quicunq; actus iniustitiæ sit etiam peccatum mort. auertens hominem à bono rationis, & corrumpens habitum iustitiæ quò ad esse & statum virtutis, non tamen iuxta ipsos est dicendus homo iniustus, & similiter nec homicida, vel fur nisi agat ex habitu, vel electione plenē deliberata, quia si agens expoliatur iam omnino habitui iustitiæ vel per habitum contrarium iniustitiæ ex quo agit, vel per illum actum ex electione plenē deliberata, qui cum habeat se admodum habitus, (vt expositum est,) habet vim illius, agēs autem ex passione, vel ignorantia crassa, licet actus ille peccatum sit, & corrumpat habitum iustitiæ quo ad esse, & statum virtutis, non tamen quo ad substantiam iustitiæ.

Similiter soluitur secundum, omnem actum iniustitiæ quacunque ratione fiat contrariari iustitiæ, & corrumpere illam quo ad esse, & statum virtutis, non tamen quo ad substantiam iustitiæ, nisi sit ex electione, & intentione deliberata. Hoc enim interest inter istos actus, vt procedens ex passione, vel ignorantia neque generet habitum iniustitiæ, nisi repetitus, neque habeat vim habitus, procedens autem ex electione, licet non generet habitum nisi repetitus, habet tamen vim habitus, vt explicatum est.

Ad tertium concesso antecedenti, quod nos etiam asserimus, negandum est consequens, non enim sufficit actum esse peccatum mort. & destruere bonum rationis, vt exercens illum dicatur iniustus, sed exigitur præterea philosophicē loquendo, vt ex habitu, vel electione operetur, vt constat.

Ad vltimum dico, exercentem actum intemperatū ex passione, vel ignorantia crassa, iuxta Arist. & D. Th. hic committere quidem peccatum, sicut qui exerceret actum iniustum ex ignorantia etiam crassa, vel passione, non tamen esse dicendum intemperatum, nisi ita agat ex habitu, vel intentione deliberata, sicut dicimus de faciente iniustitiā. Et in hoc quidem conuenit iniustitia cum cæteris vitijs, quod significat D. Th. in vltimis verbis solutionis, dicens. [In omnibus vitijs similiter se habere quantum ad comparationem operationis ad habitum.] q. d. omnia vicia in vniuersum in hoc conuenire, vt nisi operatio procedat ab habitu, vel ex eo quod habeat vim habitus qualis est operatio ex electione plenē deliberata, non sufficiat ad denominandum operantem. Differentia autem, quā collocat D. Tho. inter intemperantiam, & iniustitiā, constituitur ab eo in actibus procedentibus ex ignorantia inculpabili omnino, & inuincibili: ita vt exercens actum in materia intemperantiæ ex ignorantia huiusmodi non faciat opus intemperatum, nec formaliter, nec materialiter, exercens verò actum in materia iniustitiæ ex simili ignorantia faciat quidem opus iniustum, non tamen formaliter, sed materialiter. Ex qua differentia nihil sequitur contra conclusionē huius ar.

Attamen circa eam offert se dubitatio, quam proponit hic Caiet. Noe bibens nimium vinum excusatur à Sanctis Patribus, quod biberit illud ignorans vim vini, excusatio autem necessaria non est, nisi quando aliquis exercuit opus ex se malum, ergo illa potatio vini fuit ex se mala, saltim materialiter, licet non formaliter, propter ignorantiam inculpabilem qua excusatur Noe.

Secundò: Ebrietas intemperantia est verē, & essentialiter, ergo eo modo quo potatio illa fuit ebrietas, fuit etiam intemperantia, fuit autem ebrietas saltim materialiter, cum fuerit reuera nimia sumptio vini, ergo fuit etiam intemperantia saltim materialis.

Caiet. vt hæc diluat docet ita distinguendum esse, vt aliud sit intemperatum ipsum, & iniustum, aliud verò facere intemperatum, vel facere iniustum intemperatum inquit, & iniustum sic differunt, vt iniustum,

& ma.

& materialiter, & formaliter sit in rebus, eo ipso quo non seruetur æqualitas cum altero, intemperatum verò non est in cibo, potu, & alijs nisi per commensurationem ad operantem, vt si sumat plusquam debet, illud quod sumit sit in temperatum, Vnde infert posse aliquem facere iniustum materialiter, etiam si illud non faciat formaliter, vt cum quis ex ignorantia inculpabili accipit alienum bona fide, existimans esse suum, tunc non facit iniustum formaliter, quia bona fide iudicat illud esse suum: facit tamen illud materialiter, quia à parte rei reuera accipit alienum, & facit inæqualitatem cum alio, exercentem, verò actum interpretatum ex ignorantia inculpabili neque materialiter neque formaliter facere intemperatum, non formaliter, quia ex iusta ignorantia agit, nec materialiter quia vt cib. potus, dicitur materia intemperantiæ dicit formaliter esse materia illius, materia autem intemperantiæ formaliter sunt, non vt res quædam sunt, sed vt dicunt ordinem ad appetitum & passionem sumentis illas, vbi autem ignorantia inculpabilis interuenit, licet cib. potus, qua res quædam sunt plus nimio sumantur, passio, verò sumentis non est nimia neque immoderata, & ira vbi talis ignorantia interuenit non sunt materia formaliter intemperantiæ, neque opus illud est materialiter intemperatum:

Hæc explicatio Caiet. a nonnullis quia non satis intelligitur, reprehenditur hac ratione, si intemperatum sumitur per ordinem ad operantem, ita vt sit intemperatum quod sumit quando sumit plusquam debet profectò, quemadmodum fecit iniustum materialiter licet non formaliter, qui ex ignorantia inculpabili illud facit, quia parte rei accipit alienum, & non seruat æqualitatem cum altero, eodem modo qui ex ignorantia inculpabili sumit plusquam debet, faciet etiam intemperatum, non quidem formaliter propter ealem ignorantiam attamen materialiter, cum reuera a parte rei sumat plusquam debet, in quo consistit ratio intemperati.

Sed hoc non obstante doctrina Caiet. optima est, ad quam probè intelligendam & mentem. D. Tho. & diuenda tam ea quæ D. Tho. quam quæ ipsi Caiet. opponuntur, obseruemus, aliam esse materiam iniustitiæ & aliam intemperantiæ, iniustitiæ enim materia sunt operationis & res ipsæ, in quibus non seruetur æqualitas cum alio, intemperantiæ verò est duplex materia, proxima & remota, remota, cib. & potus, & aliz voluptates, proxima verò propria sunt passiones ipsæ immoderate, quo fit vt sicut proprium obiectum temperantiæ est medium in passionibus, & moderamè quod in eis dicitur recta ratio in ordine ad operantem, id est passio moderata iuxta id quod conuenit operanti pro ratione loci temporis & aliarum circumstantiarum, ita proprium obiectum intemperantiæ sit passio immoderata in ordine ad agentem, pro ratione loci, & temporis, &c. Et similiter sicut obiectum iustitiæ est æquale quod existit in actionibus vel rebus alteri, debitis, quacunque ratione operans se habeat, ita quoque proprium obiectum iniustitiæ est illud inæquale, quod reperitur in actionibus vel rebus alteri debitis.

Obseruemus secundò, vt actus aliquis dicatur in genere alicuius virtutis, vel vitij materialiter talis, sumentum id esse non ex materia remota, sed ex proxima & propria, quia sicut in naturalibus non dicitur materia hominis materia prima & remota, sed illa quæ iam est in proxima dispositione quam dicimus secundam, ita in moralibus illa est propriè materia alicuius virtutis vel vitij, quæ est proxima, & ab ea consequenter dicendus est actus in genere illius virtutis vel vitij materialiter talis.

Obseruemus vltimò. Cum primum & præcipuum principium nostrarum actionum moralium & humanarum sit electio, & intentio voluntatis referentis illas in aliquem finem, & obiectum, sicut finis ille &

obiectum est velut forma, aqua suscipiunt propriam speciem, & essentiam actiones morales, ita quoque ab illa intentione & electione voluntatis denominandos esse actus nostros formaliter tales. Verbi gratia, furatur quis ad mechandum, quia obiectum quod iste in sua actione respicit est mechia, ex tali intentione habet furtum illud vt sit etiam formaliter mechia.

Ex his colligo verissimè esse quod docet hic D. Th. & Caiet. Sic enim intelligendi sunt, cum propria materiam iustitiæ sint actiones vel res alijs debitz, & proprium obiectum iustitiæ æquale in eis seruetur, quando in huiusmodi reb. reperit æqualitas, est actus iustus quando inæqualitas est iniustus. Cæterum cum hæc inæqualitas possit esse interea à voluntate, possit etiam conuenire præter omnem intentionem voluntatis, quando est intenta, actus ille est iniustus tam formaliter, quam materialiter formaliter quidem quia intenta à voluntate à cuius intentione actus dicitur formaliter talis, materialiter verò, quia inæqualitas illa est in re vel actione quæ est propria materia iustitiæ vel iniustitiæ. Quod si non fuit intenta, non est formaliter iniustus, ex defectu intentionis, materialiter verò iniustus est, quia semper existit à parte rei in æqualitas in rebus ipsis, quæ sunt propria materia iustitiæ, & iniustitiæ, quod insinuat Diu. Thom. art. sequen. ad tertium dicens. [Pote aliquem pati iniustum id est inæqualitatem formaliter, & propriè cum tamen alius faciat tantum iniustum materialiter.] Id est cum tamen actus alterius inæqualitatem illà efficientis non sit iniustus formaliter ex defectu intentionis, sed materialiter tantum, quia in rebus ipsis verè illa inæqualitas existat. Vnde cum ignorantia inculpabilis tollat omnino electionem & intentionem voluntatis, faciens iniustum, ex tali ignorantia exercet actum materialiter tantum iniustum, non autem formaliter, in intemperantia verò aliter res habet, cum propria & proxima materia ipsius sint passiones immoderate in ordine ad operantem, & iuxta alias circumstantias, vt cum quis sumit nimium cibum vel potum, aut accedit ad non suam ex ignorantia inuincibili & inculpabili, licet ibi videatur reperiri aliquid intemperatum ratione materiæ remote, verè tamen ille actus neque formaliter neque materialiter est intemperatus, non formaliter, quia deest electio & intentio voluntatis, quam tollit illa inuincibilis ignorantia, nec materialiter, quia existente tali ignorantia in illo operante, non fuit in eo passio immoderata, perinde enim se habuit Non ignorans vim vini in illa portione, ac si bibisset aquam, perinde Iacob accedens ad Liam ac si accessisset ad suam. Vnde cum passio immoderata sit proxima & propria materia intemperantiæ, à qua actus est denominandus materialiter talis, illa sumptio nimij cibi vel accessus ad alienam neque materialiter est actus intemperatus, & hoc est quod dicit Caiet. in actu qui ex ignorantia inculpabili exercetur circa materiam temperantiæ non reperiri materiam intemperantiæ formaliter id est materiam propriam & proximam, & consequenter talem actum nec materialiter esse intemperatum, quod verissimum est, vt ex dictis constat. Soluiturque facillè, quod Caiet. obieciamus: etenim qui non seruat æqualitatem cum altero, etiam si ex ignorantia id faciat, reuera tamen facit inæqualitatem in re quæ est propria materia iniustitiæ, qui vero sumit plusquam debet ex simili ignorantia, exercet actum circa materiam remotam intemperantiæ, non tamen circa propriam & proximam, quæ ex passio immoderata, cum ab hoc per illam ignorantiam omnino liberetur, & ita ille facit iniustum materialiter, quamuis non formaliter, hic, verò neque formaliter neque materialiter, vt expositum est.

ARTICVLVS II.

Possit ne aliquis pati iniustum volens ?

Proponitur hic art. à D. Tho. partim ad explicandum Arist. 5. Ethic. c. 9. vbi ait. [Neminem pati iniustum vel iniuriam quãdo id sua sponte patitur.] Partim verò, quia ad disputationem de restitutione refert plurimum intelligamus, Cũ vnusquisque liberè possit suoiuri cedere, an consentiente illo qui iniustum patitur, sit liber & à peccato iniuriæ illatæ & a debito restituendi qui iniustum illud fecit. Obseruemus initio, sicut radix & principium omnis bonitatis vel malitiæ moralis in actibus humanis est electio & intentio nostræ voluntatis, similiter esse ipsam præcipuum principium & per se omnis actionis & passionis, & ab ea sumi formalem rationem in omni actione & passione: ita vt formaliter illud dicendum sit aliquis agere quod intendit sciens & volens, illud pati quod reuolens & reluctans patitur, quod autem ager non intendens illud, ne sciens & volens, ager quidem materialiter, non autem formaliter & per se, similiter quod quis patitur non reluctans, sed consentiens, patitur etiam illud materialiter, non tamen formaliter & per se, quia vbi est cõsensu non patitur propriè voluntas, imò agit & cõcurrit per illũ cõsensum.

Obseruemus secundo: Iniustum & iniuriam licet videantur voces similes, & pro eodem frequenter vsurpentur, propter affinitatem, quam inter se habent, differre tamen reuera, quia iniustum reperitur in rebus ipsis vel actionibus simpliciter, & à parte rei: quotiescunque enim deficit æqualitas, siue intendatur ab agente siue non, est iniustum; si intendatur, formaliter, si non intendatur materialiter tantum: iniuria verò quamuis sit in rebus quæque vel actionibus, quia per illas fit, pendet tamen ab intentione & animo agentis, & ab illo sumenda est: Quo fit vt qui sciens, & volens facit iniustum, hic faciat quoque iniuriam, qui vero ignorans, faciet quidem iniustum, non tamen iniuriam, vt qui inuentum Regem in nemore mutato habitũ, ex ignorantia non afficit illum honore regio, facit quidem iniustum materialiter, non tamen iniuriã: Et eodem modo qui reluctans & volens patitur aliquod iniustum, patitur etiam iniuriam, qui verò sciens & volens patitur quidem aliquod iniustum materialiter, non tamen iniuriam, verbi gratia debes mihi 100. remitto tibi liberè, & spontè 50. ita vt soluas alia 50. in hac solutione est quidem iniustum nempe materialiter, quia non est solutio ista æqualis debito, nulla tamen fit mihi iniuria, qui volui partem illam remittere, quod liberè porui, quin & totum debitum. Ita ortum est commune illud dictum quod habetur de regulis iuris in 6. Reg. 27. Scienti & consentienti non fit iniuria; nec dolus, non iniuria quia vult, & consentit, nec dolus, quia scit: cui simile est quod habetur l. nemo ff. de regul. iuris nemo fraudare videtur eos qui vident & consentiunt.

CONCLUSIO I.

Formaliter & per se loquendo nullus facit iniustum nisi volens, neque patitur iniustum, nisi nolens.

Patet ex dictis: Sicut est de intima & formali ratione actionis vt procedat à principio efficiente, ita quoque est de intima ratione passionis, vt recipiatur in subiecto, quod ita patiatur, vt non agat simul in illa actione; aliter enim idem ageret in se ipsum, & idem pateretur & moueretur à seipso, quod repugnat, vt copiosè docet Arist. 8. Physic. principium autem formale & per se actionis moralis & humanæ est voluntas: ergo in materia iniustitiæ tunc aliquis faciet iniustum formaliter & per se, quando voluntas eius concurrat,

efficiatque illud sciens & volens, Et tunc aliquis patitur iniustum formaliter etiam & per se, quando ipsa non concurrat, sed reluctabit & tenuet.

CONCLUSIO II.

Iniustum materialiter & per accidens potest aliquis facere nolens & pati illud volens.

Constat ex dictis præced. art. patetque exemplo: Quando aliquis per ignorantiam non soluit integrum debitum, cum tamen animus eius esset perfecte soluere, facit iste iniustum aperte rei & materialiter, nolens tamen: similiter Iacob accedens ad non suam quam bona fide credebat suam, fecit etiam iniustum materialiter & nolens. Et eodem modo qui necessitate coactus accipit ab vsurario patitur iniustum, volens, quidem, sed materialiter tantum.

CONCLUSIO III.

Illud tantum infert iniuriam, qui facit iniustum formaliter: Et ille tantum patitur iniuriam qui patitur iniustum formaliter.

Patet ex secunda obseruatione, Iniuria non fit nisi à sciente, & volente, nec illam patitur nisi qui reluctat & renuit, iniustum etiam formaliter tantum fit quando fit à sciente, & volente, & tantum patitur quando patitur à nolente & reluctante. Ergo ille solum infert iniuriam qui facit iniustum formaliter, & ille tantum patitur, ac recipit iniuriam, qui patitur iniustum formaliter.

In hoc ar. examinanda est ista regula iuris. [Scienti, & volenti non fieri iniuriam.] An sit omnino & absolute vera. Offerunt enim sese multa quæ illi repugnã. Primo iuxta istam regulam vsurarius non tenebitur ad restituendum: ostendo. Qui non facit iniuriam nõ tenetur ad restituendum, vsurarius iuxta istam regulã non facit iniuriam. Ergo: maior est certissima, imò vt videbimus q. 62. est axioma in materia de restitutione, illum tantum teneri ad restituendum qui nocet cum iniuria. Minorem probò: volens nõ patitur iniustum formale, nec ei fit iniuria, qui accipit ab vsurario, volens & propria sponte accipit ab eo, & dat ei lucrum illud vsurarium. Ergo.

Secundo: quando raptor sicarius à viatore accipit pecuniam, licet motu mortis viator illam exhibeat, volens tamen & consentiens illam exhibet. Ergo non tenebitur sicarius ille eam restituere: consequentia patet ex regula posita, antecedens verò ostendo, quia ex Arist. voluntarium mixtum dicitur quod habetur de regulis iuris in 6. Reg. 27. Scienti & consentienti non fit iniuria; nec dolus, non iniuria quia vult, & consentit, nec dolus, quia scit: cui simile est quod habetur l. nemo ff. de regul. iuris nemo fraudare videtur eos qui vident & consentiunt.

Terriò eodem modo qui emit rem plusquam valet, sciens minus valere, non pateretur iniuriam, nec vendens teneretur illi restituere excessum iusti pretij, quia sic omens non pateretur iniustum formale nec iniuriam, cum sciens, & volens reddat illud pretium.

Quartò qui occideret, mutilaret, aut verberaret alium liberè consentientem, vel forsan rogatus ab eodẽ qui illa patitur, vt armiger Saul qui illum interfecit ab eodem Saule rogatus, non faceret iniustum formaliter, nec iniuriam illi inferreret iuxta istam regulam. Hoc autẽ est contra omniũ cõsensum. Et similiter qui seipsum occideret, aut mutilaret, non faceret iniustum formaliter, nec sibi, cũ propria sponte sibi noceat, inferreret iniuriã.

Quintò Episcopus accipiens pecuniam vt conferat beneficium ab eo, qui liberè & spontaneè illam offert, non faceret iniuriam, nec iniustum, nec teneretur ad illam restituendam.

Sextò

Secundò parenti qui filiam suam voluntariè offerret, aut viro qui uxorem suam liberè cõsentiret mechari, nõ inferret iniuriam, qui puellam illam stupraret, aut qui cum illa uxore committeret adulterium, iuxta eandem regulam.

Septimò contrahens matrimonium adductus metu mortis, cum sic contrahens habeat voluntarium mistum, quod est verè volitum vt docuimus, non patetur iniuriam, atqui illam patitur, & a deo grauem, vt propterea velit Ecclesia talia matrimonia esse nulla. Deniq; Christo domino non fuisset illata iniuria quando patebatur, nec fuisset passus à Iudæis iniustum formaliter, sed tantum materialiter, cum voluntariè passus sit. Etsi, 1. [Oblatus est quia ipse voluit, &c. Ioan. 10. Potestatem habeo ponendi animam meam, &c.] Idemque dicendum erit de Martiribus, cum summo desiderio patiendi arderent, irentque gaudentes à conspectu conciliorum quia digni habebantur pronominè Iesu illa pati.

Diluentur tamen facilè hæc omnia proposita vera intelligentia istius regulæ, ad quam percipiendam obsequemur primò. Vt patiatur quis iniuriam formaliter, non oportere vt damnum quod illi infertur sit omnibus modis inuoluntarium, sed sat est vt arbitrio prudentum sit inuoluntarium, vel saltem si voluntarium sit, sit illud extortum cum aliqua iniuria. quæ arbitrio prudentum iudicetur coactio iniqua, in moralibus enim ille dicitur velle qui citra iniuriam & coactionem vult, vnde in ista regula nomine volentis non intelligitur quicumque volens, sed ille qui liberè & simpliciter vult, nullaque accepta iniuria, aut violentia spontaneus & vltroque consentit: huic ita violenti & consentienti non fit iniuria. Qui verò ita consentit, vt si liberè liceret ipsi agere reuera non consentiret, (quem consensum veteres Theologi vocabant conditionatū, & habentem ad mixtam quandam nolletatem (is nõ intelligitur hic nomine volentis, imò huic ita consentienti verè fit iniuria, adeo vt esset inter antiquos DD. velut axioma. [Qui consentit cum nolletate verè patitur iniuriam. Ita sit, vt qui consentit per voluntarium mixtum patiatur iniuriam, quia licet voluntarium mistum sit etiam verè voluntarium, non tamen simpliciter, & absolutè, sed secundum quid, nempe pro illo loco, & tempore, & ratione illius necessitatis, & cum quadam coactione, & iniuria. Et est ratio apertissima quia talis consensus licet verè consensus sit, cum tamè, per metum, violentiam, aut aliquam coactionem, vel necessitatem extorqueatur, est maxima iniuria illi creaturæ, quæ condita est à Deo libera, & domina sui arbitrij, qualis est homo. Et confirmatur: iniuria est, priuare aliquem suo iure sine legitima causa, & autoritate, homo habet suapte natura cum sit liberi arbitrij hoc ius, vt liberè, & spontaneè eligat, & consentiat, ergo extorquere ab illo consensum per aliquam vim, metum, vel coactionem quem sibi relictus non haberet, est expoliare ipsum suo naturali iure, & afficere ipsum graui iniuria.

Obseruemus secundò bona hominis duplicia esse quædam quorum homo est omnino, & liberè dominus, qualia sunt bona fortunæ, & diuitiæ, alia verò quorum non est dominus, sed custos, & tutor à natura institutus, qualia sunt bona naturalia, vt vita, corpus, salus membra, &c. ad quæ reducuntur integritas filiarum, & vxoris, quia caro filiarum ex parentibus derivata est, & caro vxoris effecta per matrimonium vna cum carne viri, & illis cõmissa. In prioribus bonis nempe fortunæ habet locum hæc regula, quia in his sicut dominium eorum nõ est naturale, sed acquisitum, aut propria industria, aut libera aliorum voluntate, vel per testamentum, vel per donationem, aut per aliã viam, ita quoque est homo liber eorum dominus, potens de illis pro libito disponere, nec aliud ius versatur circa ea, quam libera ipsius voluntas. Vnde si sciens, & vo-

lens illa det, accipiens ab ipso nullam ei infert iniuriam. In bonis verò posterioris generis non habet locum regula ista, quia licet bona ista naturalia sint propria nostra, non tamen sumus eorum domini pro libito, nec possumus de illis disponere, vt voluerimus, sed sicut ius, & dominium, quod in illa habemus est naturale, cui nos non possumus pro libito renuntiare, ita quoque est de illis disponendum iuxta dictamen rectæ rationis naturalis: & qui in illis nobis nocuerit, etiam si id faciat nobis consentientibus, infert nobis iniuriam, quia agit contra ius cui nos non possumus renuntiare. Et ita, qui mihi amputaret manum vel auferret vitam, etiam si rogatus a me ipso, maxima me afficit iniuria.

Ex hoc sequitur quotiescunque quis est verè dominus suorum bonorum, impeditur tamen aliqua lege ne de illis liberè disponat, vt pupillus, vel ne tali modo disponat, sicut prohibetur omni lege ne intuitu rei spiritualis detur aliquid temporale, accipientem aliquid contra legis præscriptum ab his, qui sic lege impediuntur, in ferre illis iniuriam. Primò quia accipiens ab iniustus agitur contra ius cui hi renuntiare nõ possunt, Secundò quia consensus impeditus per legem reducit ad inuoluntarium. Vnde Regula ista iuxta has duas obseruationes sic est intelligenda. [Scienti, & consentienti liberè, & spontaneè, nullo metu, coactione vi vel iniuria interueniente, & in his de quibus potest homo pro libito disponere, nec aliqua lege impeditur non fit iniuria.]

Obseruemus vltimò inter bona fortunæ, & naturalia hoc interesse, vt qui infert iniuriam in bonis fortunæ, vel quia metu, vi, aut alia quacunque coactione cõsensit dominus in illorum acceptionem, vel quia lege aliqua voluntas dantis erat impedita, teneatur ad restitutionem, aut à verò domino à quo accepit, aut cui lex illa præcipit exhiberi, quia talis acceptio est iniqua, & iniusta, nec transfert dominium rei in accipientem. Et ita qui accipit à pupillo quantumvis sciente, & volente, siue per ludum, siue per liberam ipsius donationem, tenetur illi accepta restituere, quia voluntas pupilli lege est impedita. In bonis autem naturalibus qui nocet scienti, & cõsentienti infert quidem illi iniuriam, vt explicatum est, non tamen tenetur ad aliquam restitutionem. Quia vel teneretur ratione iustitiæ legalis quam violat, priuando Rempub. illo ciue quem occidit, mutilat, vel alio damno afficit, aut teneretur ratione iustitiæ particularis quam transgreditur nocens suo proximo, vt personæ priuata: nõ primum, quia iustitia legalis se sola nisi illi iungatur commutata, vt in his qui ex officio debent Rempub. & cuiusque ipsius prospicere, non obligat ad aliquam restitutionem: nec secundum, quia illi priuato cui talis iniuria illata est aliqua restitutio fieri non potest, nisi vel reddendo ei vitam, membrum, & quod ablatum est, vel lucrum quod per illa poterat sibi comparare, prius est impossibile, vitam enim, vel membrum, aut quid simile semel ablatum solus Deus restituere potest, posterius vero nempe lucrum quod poterat acquirere, cum sit bonum fortunæ, potuit ille, cui manus vel simile sublatum est de eo disponere, & illud liberè remittere, remisitque reuera eo ipso quo in illam mutilationem, vel damnum liberè & sua sponte consensit.

Quo fit vt qui consentientem mutilat nihil teneatur ei restituere, qui consentientem occidit nihil viduæ relictæ vel filijs debeat satisfacere: qui virginem adultam non deceptam sed sponte consentientem deflorauit, nec teneatur ei dotem conferre, neq; aliquid restituere, quamuis parentibus si iniuria affecti ex eo sint, aliquid esset restituendum iuxta arbitriũ confessarij: ipsi tamen puellæ nihil debetur. Horum omnium vna est ratio, quia ita consentientes renuntiant omnino per illum liberum & spontaneũ cõsensum bonis temporibus quæ pro tali iniuria poterant ipsis deberi.

Vbi

Vbi admonitum volo lectoré hęc secularibus non esse explicanda ne liberius agant, oportere autem confessarios illa probare nosse vt ad se venientibus prudenter valeant concilia dare.

Ex his omnia illa quę proposuimus manent soluta, Ad primum enim dico; Accipientem ab vsurario & reddentem ei lucrum vsurarium id facere non liberè & spontaneè, se compulsus necessitate quam patitur, & penuria amicorum, qui illis gratis dent mutuo.

Similiter ad Secun. & septimum: dicendū est, eum qui Sicario in itinere pecuniam offert, vt vitā liberet, aut metu mortis iniquè sibi incusso, (quem vocamus metum cadentem in constantem virum,) cōtrahit, non consentire liberè, & spontaneè, sed esse quoddam vsurarium mistum, & cum maxima iniuria: de quo non intelligitur illa Regula iuris, vt constat.

Ad 3. Respon. Eminentem rem pluris quam valeat, si liberè & spontaneè velit excessum illum iusti pretij reddere venditori, & non compulsus necessitate rei quam emit, nou pati aliquā iniuriam, nec manere venditorem obnoxium alicui restitutioni, quod si illum excessum det non in gratiam vel beneficium venditoris, sed quia re illa indiget nec venditor aliter vult vendere, tunc voluntarium istud iam est mistum, & cum iniuria eminentis, teneturque venditor illum excessum restituere.

Ad 4. patet iam solutio ex modò dictis in tertia obseruatione de mutilante, vel occidente consentiētē in damnum illud liberè, & spontaneè.

De occidente verò se ipsum ait D. Tho. hic ad 2. huiusmodi peccare per intemperantiam, vel imprudentiam, quam doctrinam aliqui non satis intelligentes D. Tho. ita reprehendunt. Intemperantia tantum versatur circa delectabilia tactus, & gustus, occisio autem sui ipsius nihil habet commune cum his: Rursum imprudentia versatur circa agibilia aliorū viciorū, vnde si occideret se ipsum esset peccatum imprudentiæ oporteret assignari in ipso aliquam propriam materiam alterius vitij, circa, quā ista imprudens occisio versaretur, & cum nulla alia possit assignari, quā materia iniustitiæ, erit ista occisio propriè iniustitia, & non aliquid aliud.

Qui ita obijciunt non considerant varijs modis posse aliquē se ipsum occidere, aut casu infortuito quod poterat vitare, quod est imprudentiæ, aut nimio cibo vel potu, quod est intemperatiæ, aut gladio & proprijs manibus quod statim explicabimus, ad quam speciem peccati pertineat. Ex his modis quib. aliquis se ipsum interimere potest, frequentiores sunt duo priores, maxime nimio cibo infirmari & interire, iuxta illud Eccles. 37. [In multis escis erit infirmitas.] Et Paulò post. [Propter crapulam multi obierunt.] D. ergo Tho. cum loquatur in genere de his, qui seipsum occidunt, considerans illis duobus modis se plurimos occidere, dixit peccatum horum non esse iniustitiæ, quia iniustitia non est ad seipsum, sicut nec iniustitia, sed esse intemperantiæ, vel imprudentiæ, respexit enim ea, quę frequentius accidunt.

Quod si loquamur de eo, qui seipsum proprijs manibus occidit, hunc bifariam considerare possumus, aut vt quendam priuatum hominem, aut vt patrem Reipub. & creaturam Dei, Priori modo contra nullam peccat iniustitiam, vt dictum est, peccat tamen grauius contra rectam rationem, & inclinationem naturalem, qua omnia animantia suam vitam tuentur, & contra charitatem, qua tenetur vnusquisque propriam vitam diligere, & tueri, non est enim alia virtus erga nos ipsos in hac materia: Posteriori verò modo peccat contra Deum cuius creatura est, & imago, & contra iustitiam legalem priuans Rempub. suo membro, & ciue, eum teneatur vnusquisque cuius nullum damnus, nec minimum inferre suę Reipub. Et ita Respub. punit hos grauius priuans eos honorifica sepultura, vt ait

Arist. 5. Ethic. cap. 11. quod obseruatur inter Christianos, inter quos huiusmodi priuantur Ecclesiastica sepultura. Non tamen tenentur hi aliquid propterea Reipub. restituere, cum sola iustitia legalis violata non obliget ad restituendum. Vnde si artifex Reip. vtilissimus, vel necessarius abscinderet sibi manum nihil teneretur Reipub. restituere, secus est si ex officio, vel aliqua conuentione teneretur illi inseruire, tunc enim hic semutilans non solum ageret contra iustitiam legalem, verum etiam contra commutatiuam, ratione illius officij, vel pacti, & teneretur ex suis bonis, aut alia via reficere damnus illud Reipub. proueniens ex mutilatione.

Quod si dixeris, si occidēs seipsum est iniurius Reipub. & Deo, quia est membrum Reipub. & res Dei, similiter, qui dilapidat bona sua erit iniurius Reipub. & Deo, cum bona ipsius sint Reipub. & Dei, & ita prodigalitas esset iniustitia quædam, saltem legalis, & peccat. mortal. ex suo genere, quod est contra D. Thom. & omnes Theologos. Respond. aliter esse opes Reipub. quā sit vnusquisque cuius. Ego enim non sum dominus vitę meę, aut corporis, sed solus Deus absolutè. Respub. verò quando illa exigit bonū commune, operum autem mearum sum verus, & absolutus dominus, & ita vitę meę, salutis, vel membri nocere non possum, quin sim iniurius Reipub. & violam iustitiam legalem, bona verò mea prodigere possum sine vlla iniuria, & iniustitia contra Rempub. nisi se offerret occasio in qua Respub. illis ad bonum commune indigeret, tunc enim prodigalitas mea esset peccatum mortale contra iustitiam legalem, Quo nomine credo diuites superflua sua prodigè expendent peccare mortaliter, vt plurimum, & frequenter, quia illa superflua ex præcepto charitatis sunt in pauperum vsus conuertenda, quos semper apud nos futuros Christus dominus, qui mentiri non potest prophetauit.

Ad quintum constat iam ex prima obseruatione, Episcopum accipientem aliquid, vt conferat alicui beneficium, facere illi iniuriam, quia lege Ecclesię cautum est ne liceat pro re spiritali pecuniam accipere, sed accipiens in pœnam suę symoniæ teneatur illam restituere, cum per talem contractum sic prohibitum non transferatur dominium, qui verò dedit pro beneficio, similiter debeat illud resignare, & pecuniam datam omnino amittere in pœnam sui delicti, quo existi mauit dona Dei, & Ecclesię pecunia possideri, est quo restituenda Ecclesię cui facta est iniuria, vel pauperibus, vt videbimus copiose q. 100. agentes de symonia.

Idemque posset dici de vsurario teneri ad restitutionem, lucri accepti, tum quia intulit iniuriam sicut explicatum est in prima solutione, tum quia lege ciuili, & Ecclesiastica cautum est ne per contractum vsurarium transferatur dominium lucri in vsurarium, quo fit, vt vsurarius nūquam sit dominus lucri accepti, sed teneatur illud restituere, tanquam alienum vero domino. Nisi iam verus dominus certò assereret se illud omnino liberè ac voluntariè dedisse, & non ratione mutui, sed hoc etiam periculosum est, de quo latè infra q. 78. in qua agemus de vsura.

Sextum solutum etiam manet ex dictis secunda obseruatione, ex qua constat parentes, vel viros non esse dominos corporum, & integritatis suarum filiarum, & vxorum, nec posse cedere iuri naturę, quo tenentur illas custodire, & ita qui illis abutetur ipsis etiam consentientibus grauem eis inferet iniuriam.

Septimum solutum est vnà cum secundo.

Ad vltimum Respond. in Iudæis, & tyrannis posse nos considerare, aut solas actiones externas, per quas inferebant mortem, & cruciatus Christo, & Martyribus, aut actiones istas quatenus procedebant ex malitia eorum, & odio, quo prosequerantur veram fidem, & Christi nomen: optabant quidem Christus, & Martyres pati, ac mori, non tamen per actiones proceden-

tes

res ex malitia, & odio Dei, imò hoc fuit eis molestissimum, adeo ut hac de causa fierent rogarentque enixè pro suis persecutoribus. Et ita Iudæi ac tyranni Christo, & martyribus fecerunt iniustum formaliter, grauemque intulerunt iniuriam, Christus etiam, & Martyres illam passi sunt, & receperunt, cum nolent ipsi pati ex odio scilicet, & malitia eorum.

ARTICVLVS III.

An quicumque facit iniustum peccet mortaliter.

Cum peccatum mortale repugnet charitati, quod non habet veniale, charitas verò sit verè amicitia, obseruemus illud esse peccatum mortale, quod stare simul non potest cum vera amicitia & benevolentia proximi, quod autem simul cum illa stare potest, & si aliqua ratione fratri noceat, esse tantum veniale.

CONCLUSIO I.

Quicumque facit iniustum peccat ex suo genere mortaliter.

Pater quia quicumque facit iniustum contra proximum nocet illi, iudicio autem prudentis nequeunt hæc duo coherere, ut noceam proximo, & verè illum diligam: Ergo. Hac ratione, quia omnia præcepta negantia secundæ tabulæ prohibent damna proximorum, dixit Paulus omnia illa in hoc vno instaurari, & contineri Diliges proximum tuum. In solutione secundæ

CONCLUSIO II.

Potest aliquando qui iniustum facit peccare tantum venialiter, aut ex leuitate materiae, aut ex imperfectione actus, aut ex ignorantia.

Prima pars huius conclus. patet, Quando nocetur proximo, sed ita ut non tollatur vera amicitia inter prudentes, non est peccatum mortale, sed tantum veniale, sed damnum leuissimum, ut acceptio vnius nummi inter prudentes, non tollit veram amicitiam, commune enim est inter omnes amicos prudentes leuissima damna pro nihilo habere, & in risum conuertere. Ergo.

Secunda pars exemplo constat, qui enim ex repentina ira veller inimicum suum primo aspectu sibi oblatum occidere, vel ex repentina quadam concupiscentia aliena usurpare, facit iniustum, at si illos motus appetitus ratio statim moderetur, nec ad consensum voluntatis perueniant, ex imperfectione actus sunt tantum peccata venialia.

Tertia autem pars constat, quia inferens damnum ex ignorantia, talem culpam committit qualis est ignorantia, si sit illa inuincibilis, & inculpabilis, cum tollat omnino consensum, nullam committit culpam, & si crassa, & culpabilis potest adhuc esse mortalis, vel venialis iuxta negligentiam ex qua nascitur, si aut mortalis peccabit etiam mortaliter, qui facit iniustum ex tali ignorantia, si venialis venialiter tantum.

Circa quam partem, qui plura desiderat, videat D. Tho. 1. 2. q. 76. De omnibus verò suis locis priuatim dicemus, quando iniustum faciens veniale, vel mortale peccet. Et enim cum sint tria bona, in quibus proximus lædi potest, nempe bona corporis ut vita, & integritas corporis, bona fortunæ, ut diuitiæ, & quæ inter hæc medium locum tenent, ut honor & fama, de singulis in particulari aget D. Thom. de bonis corporis quæst. 64. & 65. de bonis fortunæ q. 66. de honore q. 72. de fama q. 73.

Circa conclusiones huius art. nonnullæ sese offe-

sunt dubitationes. Contra primum enim sic obijcio: maius damnum est proximo inducere illum ad quodcumque pecca. venia. quàm expoliare ipsum omnibus suis bonis, quia hoc est pœna tantum, & malum temporale, illud verò est culpa, & malum spirituale, & quodcumque malum culpæ est grauius quocumque malo pœnæ. Sed inducere proximum ad peccatum veniale, est veniale tantum, & non mors. Ergo expoliare eum omnibus suis bonis non erit iniustum mort. sed venia. tantum.

Contra secundam conclu. Sic etiam obijcio: Si iniustum in materia læui est venia. tantum, quia probabiliter censendus est, qui tale iniustum paritur, illud non ægrè ferre, ut docet hic D. Tho. sequeretur peccare moraliter, quando dominus ægrè feret, etiam si res sit læuissima: hoc autem falsum est, quia ut videbimus q. 65. agentes de furto, acceptio alieni non iudicatur mortalis, vel venialis ex animo domini, sed ex quantitate rei.

Ad primam obiectionem respon. non esse parem rationem: primò, quia qui inducitur ad veniale, consentiens illud committit, cum omne peccatum ex D. Tho. sit voluntarium, tam venia. quàm mort. qui verò expoliatur suis bonis iniustus id patitur: Secundò damnum, quod recipit peccans venialiter est leue, & quod facile potest resarcire, propter quod inducens ad illud peccat tantum venialiter: qui verò expoliat fratrem suis bonis, infert ei graue nocuumentum, & cui non ita facile potest subueniri, qua de causa peccat illud inferens mortaliter.

Ad secundam respond. Quotiescumque accipiens alienum est certus, dominum rei illius non esse egrè laturum, imò approbaturum illam acceptioem, siue res illa sit magna, siue leuis, & in exigua quantitate, ita accipientem non peccare mortal. quia si aliquo peccatum, tunc committeretur certè esset furtum, hoc autem non est, cum furtum sit acceptio alieni inuito domino, in hoc verò casu accipitur alienum domino tacite, & implicite consentiente. Vnde quando certò norunt uxores viros suos, non egrè laturos, possunt de bonis eorum aliquas elemosynas facere, vel illa in aliquos honestos vsus conuertere. Quando verò accipiens non est certus dominum illius rei acceptioem, non ægrè passurum, si res accepta sit grauis, siue sit chara suo domino, siue non, est pecc. mort. quia est furtum reuera rei grauis. Si verò sit res secundum se leuis, & exigua, aut illa est chara domino suo, vel nò, si non sit ei chara, est pecc. tantum venia. ex leuitate materiae, & in hoc casu loquitur hic D. Tho. si verò sit chara domino suo, ita ut sit afficiendus maxima molestia si ea priuetur, tunc est pecc. mort. tum ob grauem molestiam, qua scit dominum illius rei afficiendum, quàm inferes sciens, & volens. peccat. mortal. contra charitatem, tum etiam, quia ut infra dicemus, valor & pretium rei nò solum est sumendum ex natura rei, verum etiam ex domini illius æstimatione.

Circa ea quæ diximus de ignorantia existit hic dubitatio, quæ nam ignorantia liberet à peccato: est enim regula Aristo. 1. Ethic. cap. 8. cuius meminit hic D. Tho. in primo argumen. ignorantiam cum tollat voluntarium liberare à culpa, & peccato, quod nos vocamus mortale: Tum etiam habetur de Regu. iur. in 6. & est regula 13. Ignorantiam non iuris, sed facti liberare à peccato.

Obseruemus aliam esse ignorantiam iuris, & aliam facti: iuris siue legis, quando quis ignorat, hoc aut illud præceptum esse, vel prohibitum iure aliquo & lege, facti verò quando quis ignorat personam, vel rem de qua agitur, ut qui putat suum, quod est alienum. Rursum tam ignorantia iuris, quàm facti alia est culpabilis, & vincibilis, quado. si ignoratur aliquid, quod oportebat scire, nec est adhibita omnis illa diligentia, quæ potuit, & debuit adhiberi, & qua adhibita cessasset

set talis ignorantia alicuius verò est inculpabilis, & inuincibilis, quando scilicet est adhibita quidem omnis diligentia, quæ potuit adhiberi, & nihilominus lex illa, vel factum adhuc ignoratur.

Obseruemus secun. quæstionem hanc tractari posse, aut in foro exteriori, & iudiciali, aut in interiori conscientie. Dico his positis in foro exteriori, & iudiciali ignorantiam iuris nullo modo admitti, maxime in his, quæ vocantur notissima iuris, siue pertineant ad ius diuinum, siue ad humanum, quia iudices debent iudicare, vt videbimus secundum leges scriptas, quæ talem ignorantiam non admittunt, eo ipso quo sunt sufficienter promulgatæ, ignorantia autem facti si iudicè probetur fuisse inuincibilis, & inculpabilis ad-

mittitur, & liberat sufficienter in isto foro, vt qui accederet ad alienam iudicatam suam, & id probaret iudicè se inculpabiliter ignorasse, non puniretur à iudice: In foro autem animæ ignorantia facti si culpabilis sit à nullo liberat, neque à culpa, neque à pœna, & debito satisfactionis, si inculpabilis & inuincibilis, liberat omnino ab utroque. Ignorantia verò iuris admittitur in isto foro, pro ratione loci, temporis, & personæ: tale enim ius potuit à viro simplici ignorari, quod ipse nullo modo tenetur scire, aut non potuit, & propterea illud transgrediens non peccauit: habetur enim in foro interiori ratio personæ aliquando, quæ in exteriori nunquam habetur.

QVÆSTIO LX. De actu Iustitiæ nempe iudicio.

Explicatis his, quæ ad iustitiæ naturam pertinent, & vitium illi oppositum, nempe iniustitiam agit iam D. Thom. iuxta methodum, quàm diximus ab ipso obseruari, presentis quæst. de Actu Iustitiæ, qui est iudicium, disputaturus de partibus specificis eiusdem, iustitiæ, scilicet Commut. & Distribut. sequenti quæst.

ARTICVLVS I.

An Iudicium sit actus Iustitiæ?

RAEMITTIT initio D. Thom. propriam significationem iudicij, præterquam habet alias nonnullas, quas hic referre oportet. Primum igitur in sua primæua, & propria significatione idem est, quod actus, vel sententia iudicis, quæ componit partes inter se, reddens unicuique suum ius, quomodo idem sunt iudex, quod ius dicens, & iudicare, quod ius dicere, & iudicium, quod actus quo dicitur ius: in qua significatione dicitur 3. Reg. 3. [Audiuit vniversus Israel iudiciū, quod iudicauit Rex, &c.] Ex hac propria, & primæua significatione translaturum est hoc nomen ad multa alia, translaturum enim, est ad significandas etiam causas, & negotia, circa quæ proferruntur à iudicibus sententiæ, ita Pau. 1. Cor. 6. [Sæcularia ergo iudicia si habueritis, id est secularis causas, & negotia. Tertio quoniam sententia iudicis est à partibus seruanda, in quo habet se tanquam lex, translaturum etiam est iudicium ad significandam legem. Vnde varijs in locis Sacræ scripturæ legimus, [Præcepta mea, atque iudicia, leges meas atque iudicia, &c.] In Ps. 118. nihil frequentius quàm legem Dei vocare iudicium. Quarto, quia sententia iudicis debet proferrî mature, & cum magna deliberatione, quod significantes se illas ferre non stando, sed pro tribunali sedendo, iusti quoque, & prudentes nihil temere faciunt, aut cogitant, eorum cogitatus dicuntur iudicia, id est, maturi. Ita Proverb. 17. [Cogitationes iustorum iudicia.] Denique quia iudicium (vt ait hic D. Tho. ad primum) est recta definitio, & determinatio iustorum, translaturum est per quandam methaphoram ad significandam quamcunque determinationem rationis inter rectum, & prauum, inter verum, & falsum in quacunque materia, tam speculatiua, quàm practica. Propositis enim rationi duobus obiectis, ipsa in suprema animi nostri arce quasi pro tribunali sedendo fert sententiam, hoc verum est, illud falsum, hoc amplectendum, illud fugiendum, quomodo iudicium non est actus alicuius certæ, & definite virtutis, sed omnium, vniuscuiusque in sua materia. Ex his autem significationibus prima est propria huius loci, & iuxta quam agit D. Tho. in hoc art. de iudicio.

Vbi obseruandum est. Iudicium proprie, & formaliter loquendo fieri ab vna potentia duabus virtutibus concurrentibus cum ipsa ad illud rectè efficiendum: quarum virtutum vna elicit immediatè ipsum iudicium, alia verò disponit inclinatur, & bene afficit potentiam illam ad rectè iudicandum. Potentia, quæ iudicat, est intellectus, & ratio, rationem reddit hic D. Tho. ad primum, quia dicere, vel definire ius, & iustum (quod est propriè iudicare) rationis est, virtus, quæ elicit iudicium est quædam pars prudentiæ, quæ dicitur synesis, quia hæc est bene iudicariua, virtus verò, quæ bene disponit intellectum, & rationem ad rectè iudicandum circa iusta, & debita alijs est iustitia. Quia sicut in materia temperantiæ, appetitus passionibus concupiscibilis perturbatur obscuratur simul intellectum, & rationem ne ferat rectum iudicium de voluptatibus, temperantia verò componens, & reprimens illas passionibus, & appetitu bene composito manet ratio libera, & expedita ad ferendum rectum iudicium, ita quoque cum iustitia componatur voluntatem in ordine debito ad proximum, & inclinet illam ad reddendum unicuique suum ius, bene composita, & inclinata voluntate ad æquum, & iustum, consequenter manent etiam intellectus, & ratio inclinata, bene disposita, & expedita ad iudicandum, & definiendum de iure vniuscuiusque. Propterea dicebat Arist. 3. Ethic. c. 5. [Qualis vnusquisque est talis finis sibi videtur, id est, taliter de vna quaque re iudicat.]

Ex his colligenda est sententia D. Tho. Sit ergo in solut.

CONCLUSIO PRIMA.

Iudicium sit respiciamus proprium ipsius subiectum, & potentiam à qua producitur, actus est intellectus, & rationis. Si verò respiciamus virtutem à qua elicitur, actus est synesis, quæ est pars prudentiæ & ab ea procedit tanquam à suo proprio principio elicente.

HÆC constat satis ex obseruatione posita.

CON-

Iudicium in sua propria, & primana significatione est actus iustitiae, non tanquam à virtute elicente, sed tanquam à virtute disponente, & bene afficiente rationem ad rectè indicandum de rebus, & actionibus unicuique debitis.

Hanc habet D. Tho. partim in corpore ar. partim in solut. 1. Et probatur cum habitus sint propter actus, & actus propter obiecta, actus respiciens aliquod obiectum, ad illum habitum, & virtutem debet pertinere, quæ propriè, & directè respicit illud idem obiectum: iudicium in sua propria, & primæua significatione habet pro obiecto ius, cum sit idem quod ius dicere, ius autem ut constat est proprium, & formale obiectum iustitiæ, Non potest autem esse actus iustitiæ, ut virtutis elicentis illud, cum sit actus rationis, in qua non existit iustitia, ut in suo proprio subiecto, sed in voluntate, erit ergo actus iustitiæ tanquam bene afficientis, & disponentis rationem ad rectè indicandum de iure vnus cuiusque, ut expositum est. Ex hac conclusione perspicuum manebit quomodo iudicium sit actus iustitiæ iuxta D. Tho. Discipuli autem eius, & si ipse adeò aperit loquatur in solu. 1. quæ est genuina explicatio corporaliter ar. & mentis ipsius, in nonnullas diuiduntur opiniones vnde oportet videamus.

SIT NE IUDICIUM ACTVS IUSTITIAE elicitus, vel imperatus, vel alterius generis?

Nonnulli ex recentioribus volunt iudicium esse actum iustitiæ non modò, ut à virtute inclinante, & bene disponente intellectum, verum etiam, ut à virtute elicente ipsum. Probant primò. Reddere unicuique suum ius, est actus proprius iustitiæ ab ipsa elicitus, sed iudicium est actus quo redditur unicuique suum ius, quia iudicium nihil aliud est, quàm sententia iudicis constituti inter duos, qua decernit unicuique suum eorum reddi, quod est iustum. Ergo.

Secundò iudiciū versatur propriè, & formaliter circa obiectū iustitiæ, & circa operationes ad alterū sub ratione iusti, & æqualis, quod est proprium iustitiæ, Et ergo debet esse proprius actus eius, proprius aut actus alicuius virtutis non dicitur, nisi ab ea eliciatur. Ergo.

Tertiò ex D. Tho. hic in solu. 3. iudicium specialiter pertinet ad iustitiam, quomodo non pertinet ad alia virtutes, sed extenso quodam nomine, & in ampla quadam translaticia significatione, ac si iudicium non esset actus iustitiæ, ut virtutis ipsum elicentis, sed solum disponentis, & inclinantis, non pertineret magis ad iustitiam, quàm ad alias virtutes. Patet, quia vna quæque virtus disponit, & bene afficit rationem ad ferendum iudicium in sua materia, temperantia inclinatur, & bene disponit rationem ad rectè indicandum circa voluptates, fortitudo bene afficit, & inclinatur ad rectè indicandum circa pericula, & similiter vna quæque virtus circa suam materiam iuxta illud adductum ex Aristo. [qualis vnusquisque est &c.]

Alij ex discipulis eiusdem D. Tho. sentiunt nullo modo iudicium esse actum elicentem à iustitia: Quod probant primò ex doctrina huius ar. hac ratione. Actus, & habitus illum elicentis debent esse eiusdem potentiae, cum non alio fine constituatur habitus in aliqua potentia, nisi ut illo perficiatur ipsa ad facilius, suavius, & perfectius illum actum producendum: sed iudicium ex D. Tho. hic ad primum, est actus rationis, & intellectus, iustitia verò habitus voluntatis, ergo iudicium non est actus elicentis à iustitia.

Secundò actus elicentis vnus virtutis non potest esse elicentis alterius; aliter enim confunderemus virtutes, cum ipse distinguatur, specificè per suos proprios, & elicentis, actus, sicut actus per sua propria, & formalia obiecta: sed iudicium est actus prudentiæ per synecdochem, ut docet hic D. Tho. ad 1. & 2. ergo non potest

esse actus iustitiæ elicentis. Et confirmatur quia iudicare propriè est proferre, & decernere iudicium, quod non est iustitiæ, sed synecdochem, quæ est pars prudentiæ bene iudicantia, proferre autem, & decernere iudicium, est elicere illud.

Nec desunt ex iuris peritis, qui iudicium faciunt actum suæ facultatis iuris prudentiæ, adducti hac ratione. Si quis proponat dubium Theologicum, per Theologiam de illo iudicatur, si dubium aliquod circa salutem per medicinam, & similiter ad vnamquamque scientiam pertinent definire, & proferre iudicia in sua materia, sed iudices per philosophiam moralem, & iuris prudentiam, quæ est ars boni, & æqui, & cuius propria materia est ius, siue iustum unicuique debitum, decernunt, & iudicant de re & debito cuius reddendo, erit ergo iudicium proprius actus iuris prudentiæ. Et confirmatur, quia paruus etiam iudex, & qui non habet habitum iustitiæ in voluntate si habeat peritiam & dexteritatem in iure profert optimum iudicium & sententiam, Cui fauet D. Tho. asserens hic ad secundum, virum iustum pronuntiare iudicium ex regulis iuris.

Ad rectè indicandum in hac controuersia nonnulla necessario obseruanda sunt. Primum certissimum est: se quod iam obseruauimus, ad proponendas conclusiones D. Tho. vitia eo ipso quo deprauant appetitum, disponere & malè afficere hominem, ut malè iudicet de rebus, non solum practicè, verum etiam speculatiuè, corrumpereque in ipso non solum iudicium prudentiale verum etiam speculatiuum. Ita experimur in hominibus vitijs assuetis adeo corrumpi & deprauari iudicium, ut quæ à principio iudicabant mala & illicita, & cum timore perpetrabant, deinde iam credant sibi licere, & amittant fidem. Quomodo dicebat Comitus: [Qui semel se cupiditate deuinxit, cum necesse est mala concilia consequi.] Pau. 1. ad Thimo. 1. de quibusdam. [Quod bonam conscientiam repellentes, circa fidem naufragauerunt.] & apertius Roma. 1. vereres illos Philosophos in penam suæ elationis & superbiæ ait. [Tradidisse illos Deum in desideria cordis & errores & in passiones ignominiz, & tandem in reprobum sensum.] id est in iudicium adeò deprauatum, ut crederent sibi licere quæ faciebant. Similiter habent virtutes inclinare hominem, & bene disponere ad rectè indicandum in sua materia, quia: virtus constituens appetitum tam rationalem, quàm sensibilem bene compositum, producit in homine debitam intentionem, & rectam æstimationem circa finem, qua existente, iudicat tunc prudentia rectè & debite de materia sibi oblata: Quo circa dixit Arist. 6. Ethic. c. 12. [Virtus moralis est quæ propositum ipsum efficit rectum, prudentia verò quæ circa media negotiatur,] q. d. virtutem moralem efficere rectam intentionem, & æstimationem circa finem, quibus positis, prudentia valet rectè iudicare de medijs in illum finem dirigendis. Ita fit, ut intemperatus non valeat rectè iudicare de voluptatibus, sed is solum qui per temperantiam & fortitudinem habet rectè compositum appetitum, & moderatas illius passiones. Similiter iniustus & iniquus non valet rectè iudicare de iure cuiusque reddendo, sed is tantum; qui per iustitiam habet bene compositam voluntatem, & bene affectam ad reddendum unicuique suum. Propter quod principibus & magistratibus quibus incumbit iudicare adeò commendatur iustitia, non quidem aliena, & quam curent à suis ciuibus seruari, sed propria, qua ipsi ornati rectè iudicent, cum dicitur. [Diligite iustitiam qui iudicatis terram.]

Obseruemus secundò cum ad iudicium (ut dictum est initio huius ar.) duæ virtutes concurrant, cum potentia illud producente, nempe ratione, quarum virtutum vna illud elicit nempe synecdochem, alia verò bene afficit & disponit rationem ad rectè indicandum, nempe

pe iustitia, ex his duabus virtutibus hanc posteriorem potius concurrere ad rectitudinem illius actus, & honestatem ipsius illi deberi. Ratio est, quia actus producit à duplici principio, à potentia quæ habet locum præcipui agentis & suppositi, & à virtute elicente, ita fit ut cum potentia sit præcipuum agens & velut suppositum, virtus quæ disponit, & bene afficit illam potentiam ad rectè operandum, censeatur potius concurrere ad illum actum, quatenus rectus & honestus est: ut in fide actus eius qui est de re, est quidem actus intellectus, ad quem duo desiderantur, habitus fidei in eodem intellectu, & pia affectio in voluntate, dicente D. Aug. [Cætera potest homo nolens, credere non nisi volens] quamvis ergo sit ab illo habitu ut elicente, potissimè tamen simpliciter loquendo tribuitur piæ affectioni, quæ est in voluntate: vnde in Actis Apostolorum, [Illi tamen dicuntur credidisse quorum Deus corda tetigerat, id est quorum voluntates pia illa affectione ad eò necessaria ad credendum repleuerat, sicut & dissensus incredendo non tam tribuitur defectui habitus, quàm defectui huius piæ affectionis, quæ existens in voluntate inclinat & bene afficit intellectum ad credendum, quod significavit Christus dum dixit Hierosolymæ: [Quoties volui congregare, &c. & noluiti.] In temperantia quoque ad iudicium rectum circa voluptates concurrunt duæ virtutes, synesis in intellectu & ratione, & temperantia in appetitu, illa veliciens, hæc ut bene afficiat, & disponens: rectitudo actus iudicij quando ratio rectè discernit circa voluptates, magis tribuitur temperantiæ, quàm synesi, quia eæ ipso quo temperantia rectè composuit passiones concupiscibilis, valuit ratio bene de voluptatibus iudicare, quod cum sola synesi non valuisset, imò sublata temperantia non potest esse synesis in ratione, quia intemperatus ut diximus non potest bene de voluptatibus iudicare, vnde temperantia est velut principium synesis circa voluptates, & bona dispositione circa illas. Similiter est philosophandum in iudicio proprio sumpto, quatenus discernit, & definit ius cuique debitum, (quomodo de ipso agit hic D. Thomas) licet producat à ratione circa actiones, vel res alteri debitas, concurrente synesi, ut elicente, & iustitia ut inclinante, & bene disponente, magis tamen tribuenda est rectitudo & æquitas ipsius iustitiæ, quàm synesis, quia iustitia existens in voluntate & inclinans ipsam ut apparet suum cuique reddi, disponit & bene afficit rationem, ut rectè circa illa debita iudicet, adeò ut neque ratio esset bene disposita, nec circa iura cuique reddenda esset synesis in ipsa, nisi voluntas fesset per virtutem iustitiæ bene composita.

Obseruamus tertio. Non vno tantummodo dici aliquem actum elicium ab aliqua virtute, sed pluribus. Primò & potissimò, quando ab illa proximè & immediatè producit, existitque in potentia, quæ est principium efficiens illius actus, velut forma informans illam potentiam ad producendum talem actum, quomodo temperantia est principium elicens actus temperati. Et actus credendi est elicitus ab habitu fidei, &c. Secundo dicitur actus elicitus ab aliqua virtute, quando omnem bonitatem, quam habet, habet ab illa, quomodo martirium dicitur actus elicitus à charitate, iuxta illud Christi. [Maiorem charitatem nemo habet, &c.] Quia tota bonitas martirij à charitate sumitur, [Cum martirem] iuxta D. Aug. [non faciat pœna sed causa]. Tertio modo dicitur actus elicitus ab aliqua virtute, qui immediatè regulatur ab illa, nec potest habere aliam regulam, quia cum virtus sit regula constituens medium & rectum in actione humana circa aliquam materiam, virtus, quæ sola regulat & facit rectum aliquem actum, est proprium & elicens principium illius. Denique dicitur etiam actus elicitus ab aliqua virtute, quando suapte natura & per se respicit proprium & formale obiectum illius virtutis, quia cum

actus sit quid medium inter habitum & obiectum, cum habitus sint propter actus, & actus propter obiecta, efficitur hac ratione, ut actus qui versatur circa proprium obiectum alicuius virtutis, & ab ea regulatur, dicatur quoque elicitus, ab illa, etiam si sit in diuersa potentia: quomodo oratio quamvis sit actus intellectus, est nihilominus elicitus à religione, quia versatur circa proprium obiectum religionis, & ab ea regulatur.

Obseruamus vltimò ad proferendam iustam sententiam multa requiri. Requiritur enim imprimis inquisitio & concilium de causa, ad quam inquisitionem seu consultationem constituitur quædam virtus, quæ est pars prudentiæ dicta Eubulia, quasi bene consiliaria vel bona consultatio, quæ postulat duo; primò intellectum peritiam iuris, cum rectum iudicium & sententia non feratur (ut hic habet D. Tho.) nisi seruetur, regulis iuris & secundò iustitiam in voluntate, ut ea bene composita intellectus liberè & nudè inquirat, & consulat iura vtriusque partis, non respiciens personas hominum, sed sola merita causæ. Requiritur deinde inspectis iam meritis causæ & dispositione iuris, alia prudentiæ pars quæ dicitur synesis, vel bene iudicaria, ad definiendum & determinandum quis in illa causa habeat ius, in quo consistit propriè & formaliter ratio iudicij: cum nomen iudicij (ut ait hic D. Tho. ad 1.) primo & propriè significet rectam determinationem iustorum, ad quod etiam exigitur iustitia in voluntate, quia ea deficiente potest adhuc appetitus ex amore, odio, vel alia passione, ita perturbare intellectum, ut etiam si manifestissima sint merita causæ & dispositio iuris, nihilominus ratio non rectè deficiat neque iudicet, existente autem iustitia involuntate, facta eilè liberè, & expedire definit, ac discernet ratio ius vniuersi cuiusque. Exigitur tertio decretum illud, & iudicium rationis in præceptum cōuertere, vnde ait D. Tho. hic ad 3. [In his, quæ pertinent ad iustitiam requiritur iudicium alicuius superioris, qui vtrumque valeat arguere,] & ut dicitur Job. 9. [Ponere manum suam in amboibus.] Quod pertinet ad prudentiam, quæ dicitur præceptiva efficiturque per sententiam est enim sententia iudicis, velut lex priuata, & præceptum superioris, quo decretum illud rationis præcipitur à partib. obseruari, ad quod exigitur etiam maximè iustitia, ne iudex quod apud se, ut iustum, & æquū definiuit, desinat ex timore aliquo amore, vel odio explicare, & præcipere, ac per sententiam, executioni mādare. Quæ omnia ita habere experientia ipsa testatur. Vides quàm necessaria sit iustitia ad omnes actus iudicij, & quanta præstet.

Denique licet iudicium propriè, & formaliter sit illud decretum, ac definitio rationis iudicantis hoc, vel illud iustum esse, quia illud decretum per sententiam explicatur, & præcipitur, & per eam redditur ius cuique DD. & D. Tho. cum eis nomine iudicij intelligunt communiter ipsam sententiam, qua decernitur, quod iustum est, & præcipitur reddi cuique. Vnde cum hanc sententiam iudicet, & superiores ratione sui muneris, & officij ferre debeant, & per eam vnicuique suum ius reddere, nam ideo dicuntur iudices, efficitur ut iudicium, siue sententia iudicis bifariam considerari possit, vno modo formaliter, & absolute, quatenus est decretum rationis diiudicantis, quod iustum est, in quo consistit propria ratio iudicij, alio modo quatenus dicitur ordinem ad alterum, id est, quatenus illud iudicium est debitum inferioribus, & ciuib. .

CONCLUSIO I.

Iudicium formaliter sumptum, & secundum solam rationem iudicis non est propriè actus elicitus à iustitia, sed solum ab ea parte prudentiæ, quæ dicitur synesis. Potest autem hæc etiam ratione sumptum dici actus quodam modo elicitus à iustitia.

Prior pars est apertè D. Thom. in corpore ar. & in solut. ad primum, ubi ait: [Iustitia requiritur quidem

Item ut homo bene discernat, & definita in materia iustitiæ, sicut requiritur castitas, ut bene definiat in materia & requiritur fortitudo, ut bene definiat in materia fortitudinis, at iudicium quod castus fert circa voluptates, & quod fortis fert circa pericula, non est à castitate, vel fortitudine tãquam à virtute propriè eliciente, sed tanquam à virtute disponente, & bene afficiente rationem ad rectè iudicandum.] Ergo similiter iudicium circa iusta alteri debita sunt (quæ materia iustitiæ) non erit à iustitia, ut virtute propriè eliciente, sed ut inclinante, & bene disponente rationem ad rectè iudicandum in tali materia. Imò habet D. Tho. (ut diximus) hic ad primū iudicium à synesi procedere, ut eliciente, à iustitia verò ut inclinante ad rectè iudicandum.

Secundò virtutes sicut habent materias, & obiecta diuersa, ita & actus elicitos, iudicare autem hic ex D. Tho. est actus prudentiæ elicitos, per synesim, ergo non est elicitus iustitiæ. Et confirmatur prudentia eodem modo versatur circa materiam iustitiæ, sicut circa materiam ceterarum virtutum iudicans eodem modo in vnaquaque quid rectum sit in ordine ad finem illius, & dirigens media, sed iudicium in ceteris omnibus (etiã si omnes inclinent rationem ad rectè iudicandum circa suas materias), est à prudentia elicitivè, non ab alijs virtutibus, ergo eodem quoque modo in iustitia.

Tertiò conciliari, & præcipere sunt actus elicti ab eubulia, & prudentia etiam in materia iustitiæ, ut docet D. Tho. sup. q. 51. vbi constituit prudentiam regnatiuam, & gubernatiuam cuius sunt hæc officia, sed iudicare eodem modo pertinet ad prudentiam per synesim, sicut conciliari per Eubuliam, & præcipere per gubernatiuam. Ergo iudicare est actus propriè elicitus à prudentia per synesim, & non à iustitia.

Quartò iustitia sicut & alia quæcunque virtus moralis existens in voluntate duos tantum elicit actus, ut varijs locis docent Arist. & D. Tho. nempe intentionē finis, & electionem mediorum: vnde vocatur iustitia, & quævis alia virtus moralis ab Arist. habitus intensivus, & electivus, sed hoc iudicium, de quo modò loquimur non est intentio finis, quia pertinet ad media, nec est electio. quin potius antecedit omnem electionem, & est causa illius, quia virtus eligit ea media, quæ prudentia per synesim iudicavit cõgruentia ad finem. Ergo hoc iudicium non elicitur à iustitia.

Quintò ut tertia obseruatione diximus, actus ab illa virtute propriè elicitur, à qua immediatè, & proximè producitur, & quæ informat potentia, quæ est propriū principium illius actus, iudicium autem propriè, & immediatè producitur à synesi, & non à iustitia, estq; actus intellectus, & rationis, cum tamen iustitia sit habitus voluntatis. Ergo.

Denique hanc partem ostendunt argumenta secundæ passionis.

Altera pars huius conclusionis probatur ex tertia obseruatione. Etenim cum actus dicatur elicitus ab aliqua virtute, non solum illo primo modo, quamuis ille sit proprius & præcipuus: sed & alijs ibi explicatis, illis posterioribus potest iudicium dici actus elicitus à iustitia. Primò, quia iudiciū omnem fere bonitatem, & rectitudinem habet à iustitia, ut ex vltima obseruatione constat, vbi omnia illa, quæ ad rectè iudicandum, & ferendam iustam sententiam requiruntur vidimus ferè iustitiæ deberi. Quod etiam constat abundè ex secunda obseruatione à iustitia enim regulatur in dicendo, & reddendo vnicuique suo iure, imò nullā aliam habet regulam, ut ex dictis liquet, Deniq; respicit idè omnino obiectum, quod iustitia, nempe ius, quo argumento potissimè vitur D. Tho. in corpore ar. ad probandum iudicium esse actum iustitiæ. Et hoc modò probant argumenta primæ opinionis iudiciū esse actum iustitiæ. Vnde illa quatenus pugnat cum priori parte huius nostræ conclusionis diluenda sunt.

Ad primum resp. Sicut iudicium in materia fortitudinis non est fortiter agere, sed iudicare fortiter esse agendum, ita in materia iustitiæ iudicium nõ esse reddere cuique suum ius, sed iudicare in particulari huic, vel illi esse reddendum, quod non est actus proximus iustitiæ, sed synesis, & ita neque elicitus propriè à iustitia, sed à Synesi.

Ad secundum dico, iudicium formaliter sumptum, & secundum propriam rationem iudicij versari quidem circa obiectum, & materiam iustitiæ, eodem omnino modo quo versatur circa obiecta, & materiã aliarum virtutum, nempe diffiniendo, & discernendo, quod rectum est in tali materia, in ordine ad suum finem, sed non propterea elici à iustitia: Sicut concilium, & præceptum versantur etiam circa obiectum proprium, & formale iustitiæ, certum autem est actus istos non elici à iustitia, sed ab Eubulia, & prudentia gubernatiua, seu præceptiua.

Ad tertium Respon. Iudiciū etiam si non sit actus propriè elicitus à iustitia, pertinere tamen peculiari quadam ratione ad iustitiam, quæ nõ pertinet ad alias virtutes. Primò, quia secundum suam primariam significationem respicit obiectum iustitiæ, cum sit iudicium in ista primaria significatione determinatio iustorum, vnde nomen ipsum iudicij deriuatur, ut diximus à iure, quod est obiectum iustitiæ. Secundo, quia iudicium est proprius actus iudicis, & quadam ratione debitus, quod dicit ordinem ad alterum, quæ omnia conueniunt iustitiæ, non autem alijs virtutibus.

Hæc conclus. prima intelligenda est tam de iudicio principis, quam subditorum. Ratio est aperta, quia iudicium, quod facit princeps, vel iudex circa materiam iustitiæ, & quod facit quivis priuatus circa eandem materiam, quatenus differant in eo, quod illud potest princeps, vel iudex præcipere, & executioni mandare, propter vim coercitiuam, quam habet ratione suæ potestatis publicæ, quod non habet iudicium subditi, at quo ad substantiam actus, eodem omnino modo se habet verumque iudicium, cum tam iudicium Principis, quam subditi secundum suam propriam, & formalem rationem (secundum, quam agimus de eo in hac prima conclus.) nihil aliud sit, quàm decretum illud, & definitio rationis iudicantis hoc, vel iustum esse. Ergo quemadmodum iudicium subditi hoc modo sumptum à sola synesi elicitur, à iustitia verò non est elicitivè, sed solum, ut inclinante, & disponente rationem ad rectè iudicandum, ita quoq; & iudicium principis!

CONCLUSIO II.

Iudicium quatenus est actus iudicis dicentis ius inter suos subditos, & ciues, non solum est actus elicitus à prudentia per synesim, verum etiam est actus elicitus propriè, & verè à iustitia.

Probatur. Ex D. Tho. q. 58. art. 9. ad 2. actiones exterioriores licet quatenus sunt effectus aliquarum passionum pertineant ad alias morales virtutes, quatenus tamen dicunt ordinem debitum ad alterum pertinent ad iustitiam, suntque propria materia iustitiæ, & quando ut sic debite exercentur, sunt actus proximè, & mediè elicti à iustitia, sed iudicium, ut sumitur in hac secunda conclus. est actio debita alteri, & quam debet iudex ex officio suis ciuibus, ergo quando illam exercet, & iudicat, ut præter quod debet ex officio, est actus elicitus à iustitia.

Et confirmatur. Qui constitutus est iudex inter aliquos non minus tenetur ex debito iustitiæ rectè iudicare, & iustam proferre sententiam, quam tenetur, qui debet 100. ex debito iustitiæ illa soluere: sed hic quando soluit exercet actum propriè elicitum à iustitia, ergo similiter iudex quando iudicat. Quo nomine l. i. ff. de Iust. & iure appellantur iudices Sacerdotes iustitiæ,

iustitia, quia munus est sacerdotū sacra facere, & cum illa persolunt exercent actum elicitem à iustitia, ita munus iudicis est iustitiam colere, iusta iudicia profere, quod cum facit persoluit quod debet ex suo munere, & exercet actum verè elicitem à iustitia.

Nec obstat, quod iudicare sit actus intellectus, iustitia verò sit habitus voluntatis, nihil enim prohibet actum alicuius potentie eliciti etiam à virtute, quæ est in alia potentia, quando actus ille habet idem obiectum, quod illa virtus, & regulatur ab illa virtute, & conuenit formaliter, & omnino cum actu illi virtuti proprio. Sicut diximus de oratione, quæ licet sit actus intellectus, nihilominus elicitor à religione, quæ est habitus voluntatis, quia versatur circa idem obiectum quod religio, nempe cultum Dei, regulaturque à religione, & conuenit formaliter cum proprio actu religionis, qui est colere Deum. Ita in proposito. iudicium quod fert iudex, & sententia quàm profert; quatenus est actus decernens iustum, est à prudentia elicitor per synesim at qua est actus quem debet exercere, vt suo muneri satisfaciat, licet sit actus etiam intellectus, & rationis est nihilominus sub hac ratione proprie, & verè elicitor iustitia, quæ est in voluntate, quia habet idem omnino obiectum, nempe ius, & iustum, regulaturque à iustitia, & conuenit formaliter cum proprio actu iustitiæ. Est enim proprius, & formalis iustitiæ actus reddere unicuique suum ius, iudex autem, qui ex officio debet iudicare, quâdo iudicat actu, non solus decernit, & dicit ius, verum etiam hoc faciendo reddit subditis ciuibusque suis ius quod illis debet. Et hoc modo soluitur abundè argumentum primum secundæ opinionis, quatenus videtur pugnare cum hac secunda conclusione.

Eodem etiam modo diluitur secundum: nihil enim prohibet eundem actum sub diuersis rationibus à diuersis elici virtutibus, vt quando debitor soluit creditori ante tempus præfinitum quia videt illum egere, ista solutio quatenus est solutio debiti, est actus elicitor à iustitia, quatenus fit ante tempus præfinitum ad leuandam indigentiam creditoris est misericordie, ita se habet hoc iudicium iudicantis ex officio (vt expositum est,) sub diuersis enim rationibus iam propositis est actus elicitor à prudentia per synesim, tum etiam à iustitia.

Manet nunc tantum diluendum argumentum illud iuris peritorum. Cui respond. Ad iudicium inter alia hæc duo exigi, primò cognitionem regularum, & iniurium, secundum quæ iudicandum est, quæ acquiritur per scientiam, quàm vocamus iuris peritiã cuius exper non debet munus iudicandi suscipere in rebus quarum desisio ex iuribus pender, & in hac non consistit actus iudicij, sed ipsum præcedit, & præexigitur, secundo requiritur applicatio, & accommodatio illarum regularum, & iurium rebus ipsis, & causis de quibus iudicandū est, in quo potissime consistit iudicium, & decretum, ac desinitio rationis. Prius illud pertinet ad Philosophiam moralem, & iuris prudentiam, posterius verò ad synesim, & iustitiam, vt constat, & ita iudicium non est actus Philosophiæ moralis, nec iuris prudentiæ, sed prudentiæ per synesim, & iustitiæ eodem modo quo expositum est. Quod alij dicunt posse nos loqui de iudicio, aut in genere artis, & cognitionis ad iudicandum, aut in genere moris, id est de accommodatione iuris, & artis ad res, quæ iudicantur, qui est actus moralis, iudiciumq; non consistere in illo priori, sed in posteriori, cum sit actus moralis, & ita non esse actum iuris peritiæ, quæ ars quedam est, sed prudentiæ cuius est dirigere actus morales. Offert se hic statim hæc dubitatio.

CVIUS IUSTITIÆ SIT ACTVS IVDICIIUM legalis ne an particularis ?

Cum iudicium, (vt diximus) bifariam considerari possit, aut formaliter, & secundum propriam rationem iudicij, quatenus est decretum rationis decernentis, & diffinientis hoc, vel illud iustum esse, aut quatenus est actus iudicis, qui ex debito sui muneris ita decernit, & profert sententiam, distinctione hie etiam opus est, quia vel possumus in hac dubitatione querere de iudicio quatenus est actus elicitor à iustitia, iuxta secundam conclusionem positam in proxime præcedenti controuersia, vel quatenus non est actus elicitor à iustitia, sed à synesi sola, iustitia tamen inclinante, & disponente rationem ad iudicandum optimè, & iustè.

PRIMA PROPOSITIO.

Judicium quod constituimus actum elicitor tam à iustitia, quàm à synesi quale est illud quod exercet iudex, actus est iustitiæ legalis.

Pater iudicium, quod constituimus elicitor a iustitia, est illud quod iudex ex officio facit, cum profert sententiam, & autoritate publica dicit ius inter ciues, hoc autem iudicium exercet iudex in ordine ad bonum commune, quod est proprium iustitiæ legalis. Ergo.

SECUNDA PROPOSITIO.

Hoc idem iudicium quatenus exercetur à iudice vt satisfaciat suo muneri, est quoq; actus iustitiæ particularis.

Ratio est, quia hoc modo iudicare pertinet ad iustitiam commutatiuam, videbimus si quidem iudices superiores & omnes illos, qui ex officio aliqua præstare tenentur, eo ipso quo illa præstant, vt suo muneri satisfaciant, seruare iustitiam commutatiuam, sicut venditor, qui accepta pecunia reddit ementi rem pro qua pecuniam illam accepit: iustitia autem commutatiua particularis est.

TERTIA PROPOSITIO.

Judicium quod constituitur actus elicitor à sola synesi, à iustitia verò tantum est, vt inclinante, & disponente, actus est iustitiæ particularis, tam in principe, & superiori, quàm in subditis.

Probatur, quia iudicium hoc modo, sumptum, est illud decretum rationis, quo intellectus & ratio bene affecta à iustitia, quæ est in voluntate, decernit quod iustum est. Iustitia verò quæ ita bene disponit & afficit rationem ad discernendū iustum est iustitia particularis. Ergo. Probatum minor, quia si hoc iudicium sumamus in priuato homine, quo, verbi gratia, decernit ius & equum, quod debet seruare in quocunq; contractu cum suo concite, certum est iustitiam bene disponente rationem talem ad rectè iudicandum de iure seruando in priuatis contractibus, esse particulare: Si verò sumamus iudicium in principe quo decernit iustè iudicare & proferre sententiam sibi subditis, quia ad id tenetur ex munere, nec debet, vel potest ratione sui officij cuiquam lædere, aut quemquā suo iure expoliare: iustitia quoque quæ in ipso ita bene afficit & disponit rationem ad rectè iudicandum, particularis est, cum sit commutatiua. Quamuis vt obseruat hic D. Tho. ad 4. hæc iustitia præcipuè sit in iudice, & in principe, quàm in subditis, quia in principe est quasi architectonica, & imperans, ac præcipiens, cum ratione sui officij non solum debeat per iudicium definire quod iustum est, verum etiam per suam sententiam id præcipere, & executioni mandare: in subditis autem est tanquam executiua & ministrans.

QVAR.

QUARTA PROPOSITIO.

Indicium secundum suam propriam rationem, & eo modo quo d' synefi sola produciunt unum est specie quod reperitur in principe & iudice cum eo quod reperitur in subditis: quattuor vero exercetur à Principe vel iudice, & persona publica, & in ordine ad bonum commune, iudicium ipsorum differt specie à iudicio subditorum.

Probat prior pars: Iudicium Principis vel iudicis, & subditi quavis differant, quia illud potest precipi, & executioni mandari, propter vim coercivam quam habent ratione sui officij, quod non habet iudicium subditi, at si sumantur. Secundum solam propriam & formalem rationem iudicij, differentia illa accidentaria est, & extrinseca ipsi iudicio, habentque se uterque quo ad substantiam actus (ut diximus) eodem omni modo, cum uterque tam iudicium Principis, quam subditi, secundum istam propriam & formalem rationem iudicij nihil aliud sit, quam illud decretum, & decisio rationis iudicantis, hoc aut illud iustum esse. Differentia autem specifica in actibus non est sumenda: ex his quae illis accidentario & extrinsece, conveniunt, sed ex his quae intrinsece, & secundum substantiam actus. Ergo iudicium principis, & subditi, isto modo non differunt specie. Probat altera pars. Actus & habitus eodem modo se habent in eo quod est commune, vel differre cum alijs specie: ita ut si obiecta propria & formalia actuum differunt vel conveniunt specie, similiter actus, & consequenter habitus, inter se conveniant & e converso: Iudicium subditi est à iustitia particulari, ut inclinante & disponente, iudicium Principis vel iudicis illo modo sumptum, quatenus est persona publica, & in ordine ad bonum commune, est ut diximus à iustitia legali, iustitia legalis & particularis, ut vidimus differunt specie, sicut & obiecta earum, nempe bonum commune, & particulare. Ergo & iudicium principis sub ista consideratione differet specie à iudicio subditi. Nec mirum quod idem actus cum eodem comparatus sub una ratione conveniat cum illo specie & sub alia differat, cum possit in moralibus idem actus sub diversis rationibus pertinere ad virtutes specie distinctas, & ab illis omnibus elici.

ULTIMA PROPOSITIO.

Iudicium de quo hic agit D. Tho. illud potissime est quod pertinet ad iudices.

Patet ex progressu huius ar. maxime ex his quae diximus precedenti controvertia. Et ex littera ipsius D. Tho. in finem corpor. ar. conueniat iudicium pertinere ad iustitiam, quia ut ait Arist. 5. Ethic. omnes homines conueniunt ad iudicem ut ipso rectum iudicium expectantes, quasi à iustitia viua & animata. Et in solut. 3. habet in his quae pertinent ad iustitiam, requiri iudicium alicuius superioris, qui utrunque valeat arguere, & ponere manum in ambobus. Et in solutio. 4. iudicium (inquit) quod dicit definitionem iustitiae, pertinet ad iustitiam, secundum quod est principalem modo in presidente iudice. Quae omnia aperte ostendunt loqui ipsum potissime in hoc ar. de iudicio quod exercetur à iudicibus & superioribus auctoritate publica.

ARTICULVS II.

An iudicare sit licitum?

Duplici conclusi satisfaciunt D. Thom. huic quaestioni. Prior est:

Tomus Primus.

CONCLUSIO I.

Iudicare seruatis debitis conditionibus licitum est.

Probat, exercere actus virtutum quando & eo modo quo oportet, maxime licet, iustitia est virtus cuius proprius actus est iudicare. Ergo licet. Secundum Respub. omnis continetur & gubernatur premio & poena, haec autem exhiberi non possunt pro meritis ciuium, nisi sint iudices, qui auctoritate publica illa decernant, quod est iudicare. Ergo. Tertio nihil magis licitum & honestum quam suum ius cuique reddere, hoc autem efficitur per actum iudicij. Ergo.

CONCLUSIO II.

Ut iudicium sit rectum, exigitur haec tria. Primo, ut procedat ex inclinatione iustitiae. Secundo, ut procedat ex auctoritate iudicis. Tertio, ut proferatur secundum rectitudinem prudentiae.

Haec conditiones se ipsis constant, nec probatione indigent, sunt enim ad eam necessariae, ut quacunque earum deficiente iudicium definit esse rectum, nam deficiente prima erit iudicium iniustum & iniustum, deficiente secunda erit usurpatum & peruersum, deficiente tertia erit suspectum vel temerarium.

Circa primam conclusi. huius ar. fuit error Valden sum ut refert Alphonsus de Castro. contra haereses in verbo iudex quem sequuntur nostra aetate Anabatistae, ut refert Guillelmus Belarminus controuer. 5. lib. 3. cap. 9. asserentium non licere Christianis exercere iudicia. Afferunt in tamen sui erroris, Primo illud Christi. Matth. 7. [Nolite iudicare, & non iudicabitur vobis.] Secundo illud eiusdem Christi. Matth. 5. [Si quis voluerit tecum iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, da ei & pallium.] Tertio illud Apost. 1. Cor. 6. [Delictum est in vobis quod iudicia habetis inter vos, cur non magis fraudem patimini? quare non magis iniuriam accipiatis?]

Sed aduersus hanc haeresim statenda est conclusi. D. Thomae tanquam de fide, licere Christianis esse iudices, & causas suorum inferiorum seruatis debitis conditionibus iudicare. Constat haec aperte ex sacris litteris. Exod. 18. [Constituere iudices qui populum iudicent omni tempore.] Deut. 16. [Iudices & magistri in omnibus portis tuis constituentur, ut iudicent populum iusto iudicio.] & cap. 17. praecipit Deus obedire iudicibus definitibus inter causam, & causam, sanguinem & sanguinem. Rom. 13. docet copiose Pa. iudicem ministrum & vindicem Dei esse in malefactores, & ex diuina ordinatione esse iudices & magistratus in Repub. & ita habere eos auctoritatem à Deo, ut qui illis resistat Dei ordinationi resistat. Petrus quoque Acto. 5. Punxit Ananiam, & Saphiram munus iudicis exercuit. 1. Cor. 6. [Secularia iudicia si habuerit contemptibiles, qui sunt in Ecclesia hos constituite ad iudicandum] & addit. Sic non est sapiens quisquam in vobis, qui iudicare possit fratrem suum?

Præterea sanctissimos viros Sampsonem, Gedeonem, Iephte, Samuelem, qui in veteri testamento, & alios innumeratos, qui in nouo apud Christianos exercuerunt iudicia. Ut ratione. Proprium est principis iudicare, quod indicat scriptura frequenter haec duo coniungens Regem, & iudicem. Psal. 2. [Et nunc reges intelligite erudimini, qui iudicatis terram. Isa. 33. Dominus rex noster, Dominus iudex noster. Hier. 23. Regnabit rex, & sapiens erit, & faciet iudicium, & iustitiam in terra. [Licet autem Christianis esse principes, ergo, & iudices.]

Secundo si nulla deberent esse inter Christianos iudicia, nihil prodesse leges civiles, consequentia patet, quia eo potissime sine conuaduntur, ut iuxta illas Respub.

Respub. gubernantur, & iudicia exerceantur, leges autem civiles, & earum usum negare error est dicente Deo

Proverbia 8. f. lber me legum conditiones iustas dixerunt. Testimonia, vero, quae nobis obijciunt Vualdenses facti d. d. uoluntur. Nam primus locus ille Matth. 7. Non sic iudicare, &c. non prohibet omne iudicium, praecipue iudicis habentis potestatem, sed priuatum multorum hominum iudicium, qui vel temere facta suorum proximorum iudicant, vel in leues eorum de se dicitur. r. i. g. di. c. n. f. o. r. e. s. e. s. s. e. v. o. l. u. n. t. : n. o. n. c. u. r. a. n. t. e. s. p. r. o. p. r. i. a. s. c. u. l. p. a. s. ; & s. a. p. e. g. r. a. u. i. s. s. i. m. a. s. ; q. u. o. d. i. n. d. i. c. a. n. t. v. e. r. b. a. ; q. u. a. e. s. t. a. r. i. m. s. u. b. i. n. t. a. n. t. C. h. r. i. s. t. u. s. [Q. u. i. d. v. i. d. e. s. f. e. s. t. u. c. a. n. i. n. o. c. u. l. o. f. r. a. t. r. i. s. t. u. i. ; & t. r. a. b. e. m. a. d. o. c. u. l. u. m. t. u. o. n. v. i. d. e. s.] .

Ostenditur autem aperte non prohibuisse ibi omnino iudicium si de iudicibus, cum dicitur Ioan. 9. Nolite iudicare secundum faciem, sed rectum] (vel iustum] iudicium iudicant.] Locus vero Matth. 7. ne contentamus iudicio pro rebus temporalibus ; vt explicat D. August. Epist. 5. ad Marcellinum intelligendus est secundum animi preparationem, sicut, & ille. [Si quis te percussit in vnam maxillam praebere ei, & alteram.] Vbi non

praecipit, vt percussus in vnam maxillam praebearis, sed in alteram, cum ipse dicit dominus Ioanni 8. percussus in maxilla non praebuerit statim & alteram, sed dixerit. [Cur me percutis.] Sed significat ita paratos esse debere ad ferendam iniuriam, ne in iudicandum, vt si oportuerit parati simus, percussus in vnam maxillam praebere, & aliam, in hoc loco non praecipit, ne propria bona recipere, & defendamus apud iudicem, sed ita paratos esse debere ad exponenda omnia temporalia pro salute spiritali, vt si quis tulerit pallium, & ad illud repetendum peccatum aliquod committere, maxime periclitari in ea, parati potius simus vna cum pallio carere a bono amittere, quam ligando salutem animae nostrae in discrimen aliquod graue, & vengeam procare.

Ad locum Apostoli 1. Corinth. 6. Dico vocem Graecam *peccatum* quam noster interpretes vertit delictum, vt exponit Theodoretus proprie significare imperfectiorem, quia viri perfectissimi ab omni licentia abstinere. Si vero significet peccatum, vt exponunt D. Chrysost. & Ambrosius in hunc locum, & D. August. in Enchir. c. 78. Et lib. 2. de sermone Domini in monte c. 25. vocari ibi iudicium, seu licentiam ab Apostolo delictum, non quia peccatum sit ligare secundum se, & absolute iure, sed quia hominum vitio multorum peccatorum est occasio.

Addo his omnibus non recte ex his locis impugnari iudicium, quia licet concederetur, nec Christus Matth. 5. nec Apostolus 1. Corinth. 6. Reprehendunt iudicia ex parte iudicis, sed tantum ex parte litigantium, quia suas lites multis de causis replere solent: Vnde etiam si esset peccatum ligare, quod secundum se non est, nisi hominum culpa, vt iudicetur non tamen esset peccatum iudicare, cum iudicia sine imponant litibus, quod bonum est, & honestum.

Circa secundum conclus. Explicandae sunt conditiones istae, quas exigit D. Thom. in iudicio.

Prima ergo est, vt procedat ex inclinatione iustitiae, & consilio non dicitur ex habitu iustitiae, sed ex intentione, vel inclinatione, potest enim aliquando iustum iudicium ab aliquo proferri quamuis careat habitu iustitiae, debet tamen procedere ex intentione, vel inclinatione iustitiae, quod tribus modis explicatur. Primo, vt sicut iustitia secundum se inclinatur in actum suum, qui reddere vnique suum ius est enim proprium cuique virtuti inclinatur in suum proprium actum. Et sicut praeparatur, & praecipuus finis iustitiae est constituere aequitatem, ita qui iudicat hoc ipsum praestat, quod inclinatur, & intendit iustitia, nempe, vt decernat, & reddat cuique suum ius, seruata omni aequitate, ob eum modo proferat iudicium, vel sententiam contra iustitiam, & aequitatem. Et hic est proprius, & genuinus sensus

huius primae conditionis, iuxta quem est adeo necessaria, vt ab hac potissime si seruetur dicatur iustum, si deficiat iniustum, & iniustum.

Secundus sensus est, vt fiat ex affectu, & inclinatione iustitiae, id est ex amore, & desiderio huius virtutis, ita Sapient. 1. [Diligite iustitiam, qui iudicatis terram, Vbi non solum, vt recte iudicent eis commendantur, sed ex amore iustitiae. Iuxta quem sensum explicant etiam aliqui illud Matth. 5. [Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam.] q. d. qui exercent iustitiam iuste iudicando ex vehementi quodam desiderio huius virtutis, quale est, se solent eorum qui famem, vel sitim patiuntur, Quamuis huius loci genuinum sensum non ad hanc iustitiam, de qua hic loquimur crediderim pertinere, sed ad sanctitatem, vt sit sensus beati qui ita desiderant omnes, Deo placere sanctis, & honestis moribus, & proprijs, quam proximorum suorum, vt veluti famem, & sitim patiuntur.

Tertius sensus est iudicium ita fieri ex affectu, & inclinatione iustitiae, vt nullo modo fiat ex aliquo alio, depravato affectu, nempe odio, amicitia, vel cupiditate.

Hi duo posteriores sensus non sunt ita genuini sicut primus: quo fit, vt deficiente hac prima conditione in illo primo sensu committat iudex peccatum, ex suo genere, quia ea deficiente iudicium est iniustum, & iniustum, qui vero facit iniustum ex vlt. at. preced. peccat mortem ex suo genere, secundo infert grauem iniuriam, proximo, non seruans illi suum ius, quae culpa tanto grauior est, quanto magis tenetur iudex, quam ceteri seruare aequitatem, & iustitiam cuius est minister executor, & custos: Tertio ferendo iniustum iudicium non potest iudex ex parte aliquem suo iure, quin simul aliquod damnum temporale ei inferat, quod non solum est peccatum, verum etiam cum debito laesit faceret. Haec in sacris literis hoc potissime eis commendantur. Leu. 19. [Non facies quod iniustum est, nec iniuste iudicabis.] Deut. 1. [Quod iustum est iudicatis, iustitia est distantia personarum.] Et c. 16. [Iudicatis, & magistratus constituitis, vt iudicent populum iusto iudicio, nec in alteram partem declinent.] Christus Ioan. 7. [Nolite secundum faciem iudicare, sed iustum iudicium iudicatis.]

Iuxta secundum vero sensum defectus huius primae conditionis non est ex suo genere peccatum, sed potest esse veniale. Potest enim iudex ferre iustam sententiam, & seruare aequitatem, non tamen amore affectu, & amore iustitiae, sed ex inani gloria, vt iudicetur peritus, vel ad captandam aurum, populatam, aut invidiam cum Principe amicitiam, Quomodo iudicare cum seruatur aequalitas, & reddatur cuique suum non est mortale, sed tantum veniale.

Iuxta tertium autem sensum defectus huius primae conditionis non est peccatum iniustitiae cum seruatur aequalitas in iudicio, erit tamen peccatum mortale ex genere suo, pertinens ad illam speciem peccati ad quam redigitur affectio, & passio, a qua animus iudicis mouetur, nam si ferat iustam sententiam, non tamen amore iustitiae, sed spe alienius muneris, est peccatum mortale, auaritia. Si iuste occidat malefactorem, quia habet illum iniustum, non peccat contra iustitiam, nec tenetur ad aliquid restituendum, quia sententia est iusta, nec est proprie, & formaliter homicida, peccat tamen contra charitatem peccatum odij, estque homicida apud Deum iuxta illud Ioan. qui odit fratrem suum homicida est. Dixi defectum huius primae conditionis iuxta hunc tertium sensum esse peccatum mortale ex suo genere, quia potest esse veniale ex imperfectione actus, & deliberationis, quod omnibus peccatis commune est.

Hi duo posteriores sensus seu modi quibus debet iudicium procedere ex affectu & inclinatione iustitiae, maxime vltimus, quamuis non sint absolute & omnino necessarii, vt iudicium sit iustum, quia vt ex dictis constat, iustum, & rectum esse potest ipsis deficientibus, at mo-

ut moraliter loquendo plurimum referunt ad rectitudinem & æquitatem iustitiæ: ideo Arist. 5. Ethic. cap. 4. dicit. Homines confugere ad iudicem ut iustitiam animatam, & iudicem esse inter partes velut medium inter duo extrema. Cicero quoque 1. officio. Iudices dixit oportere esse velut leges scriptas: Quia sicut iura ipsa, & leges eodem modo se habent erga omnes, nec aliquem odio vel amore prosequuntur, nunc vllum commodum ab aliquo expectant, sed omnium utilitati ex æquo prospiciunt, medium quoque æqualiter distat ab utroque extremo, ita iudex ut iuste iudicet, nec odio nec amore, nec cupiditate aliqua afficiatur, sed omnibus ex æquo iura sua reddere oportet, Et sicut anima omnes corporis partes viuificat, & mouet, quatenus a parte sunt moueri, seruata cum omnibus mira quadam æquitate, ita iudex: quod si hunc vel illum amore prosequatur, difficile exequi potest, quia cum amicus sit alter ego, si iudex causam meam ut causam amici respiciat, respiciet profecto illam non ut alienam, sed ut propriam, in propria autem causa nemo est æquus iudex, Et 1. Rethor. cap. 1. iudicem regulam comparat Aristot. quam ut ea recte vramur inflexibilem esse oportet, quod si odio amore, vel aia passione affectus sit, facile flectitur, unde eos qui iudices ad iram vel misericordiam aut aliam animi affectionem precibus vel muneribus flectunt similes facit illis qui regulam quam vlturi sunt inflectunt quo volunt. Ita refert. 2. Rethor. cap. 1. de iudicibus Arcopagitis, constituisse illos ante fores Arcopagi præconem clamantem, ut qui ad eorum iudicium intraret, nec proœmio nec epilogo vteretur, quoniam his partibus orationis solent animi iudicum plurimum moueri. Et 3. Retho. capit. 11. comparat iudicem Aræ Deorum ex Archite sententia, quia ita vacuus & alienus debet esse iudex ab omni humano affectu sicut Deus ipse, Qua de causa forsan in sacris litteris Deus ipse appellatur Eloim. 1. iudex, & iudices dicuntur Dij, Psalm. 81. Deus stetit in sinagoga eorum, idest iudicum, in medio autem Deos iudicabat. Solet denique eadem ratione comparari iudex sensui communi, qui ut recte iudicet de obiectis omnium aliorum sensuum nullum habet sibi proprium & peculiare obiectum: Et multo commodius priuato cuique sensui, qui ut recte iudicet de suo sensibili, caret illo sensibili circa quod versatur, ut pupilla oculi, quæ omni colore caret, ut omnium colores percipiat & discernat, aliter enim si aliquem priuatum colorem haberet sibi natum, omnia viderentur ei esse illius coloris, quia ille intus existens omnes alios redderet sibi similes, ita iudex omnia priuato affectu carere debet erga aliquam partium ut recte & iuste merita vtriusque discernat, aliter sicut color intus existens in oculo si aliquem oculum haberet innatum, prohiberet extraneum. ita si iudex esset affectus ad actorem, ille affectus existens in iudice prohiberet ne merita rei recte discerneret, & e conuerso. Denique sicut passionnes existentes in appetitu impediunt rationem ne recte iudicet circa materiam temperantiæ, fortitudinis, & aliarum virtutum, propter quod diximus virtutes comprimentes illas inclinare, & disponere rationem ad recte iudicandum, ita quoque in materia iustitiæ, si appetitus & animus iudicis passionibus odij, amoris, cupiditatis, vel similibus affectus sit, impediatur ne ratio recte circa talem materiam iudicet.

Secunda conditio quam exigit D. Tho. ut iudicium rectum sit est authoritas in iudice, aliter iudicium peruersum erit & vsurpatum, ac pec. mort. ex suo genere. De qua priuatim ager. ar. 6.

Tertia est ut seruet leges & rectitudinem prudentiæ, quæ consistit in eo ut seruentur debite circumstantiæ loci, temporis & personarum, non enim quauis die & quouis loco ferendum est iudicium nec quæcunque personæ admittendæ sunt in actores aut testes, nec quæcunque inditia vel probationes, sed seruandæ in

Tomus Primus.

omnibus debite leges, & regulæ. Huius conditionis defectus potest esse peccatum mort. vel veniale. Si iudex præremittat circumstantiam grauem iuris, ex cuius omissione grauis aliqua iniuria vel nocumentum sequatur alicui parti, est mort. quod si leuem, & quæ parum referat erit veniale. De quibus priuatim agemus q. 67. & seq. in quibus disputabimus cum D. Tho. de omni iniustitia ex iniquitate quæ potest committi in iudicio.

Hæ tres conditiones sic explicatæ sic se habent, ut Prima sumatur, ut ex dictis constat) ex parte finis, Secunda ex parte agentis seu subiecti. Tertia verò ex parte mediatorum, Ita sit ut sicut finis est præstantissimus in quaque re, ita & prima harum conditionum sit omnium præstantissima, & quæ potissime iudici curanda est. Has tres conditiones egregie, & optime indicauit Hierro sacer. Moyse. Exod. 18. dicens illi. [Prouide de omni plebe viros sapientes, & timentes Deum, in quibus sit veritas, & oderint auaritiã, & constitue ex eis tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, & decanos, qui iudicent populum omni tempore, &c.] In illis enim verbis timentes Deum & in quibus sit veritas expressit primam conditionem, Qui enim timet Deum Eccles. 15. faciet bona, & qui continens est iustitiæ apprehendet illam, Imò, & nomen veritatis in scriptura sacra iustitiam dicit & æquitatem, Timens itaq; Deum, & veritatis ac æquitatis amator iuste & cum æquitate cuique ius suum reddet. Secundam conditionem iuxta Caiet. expressit in illis verbis sapientes, quia in multis codicibus inquit Caiet. loco istius vocis legitur potentes, quamuis ut recte explicat Origen. dicuntur ibi potentes ingenio quod idem est quod sapientes, sed exprimitur aperte ista secunda conditio in illis vocibus, tribunos, centuriones, decanos, quæ aperte dicunt munus & officium ac authoritatem publicam sumpta autem sunt nomina ista ab officijs militaribus, quæ non committuntur nisi viris strenuis, & valentibus virtute, quia iudices in exequendo suo munere strenuos & fortes esse oportet, non pusillanimes, aut timidos, iuxta illud Eccles. 7. Noli quærere fieri iudex nisi valeas virtute dirupere iniquitatem. Tertiam denique conditionem indicauit in illis verbis, & oderint auaritiã, i. omnem humanum & prauum affectum ignorent, Meminit autem peculiariter auaritiæ, quia cum hæc sit quæ potissime euertat iudicia, hac exclusa ceteri omnes affectus excluduntur. Ideo Exo. 23. hoc maxime commendatur, Ne accipias munera. quæ etiã execant prudentes & subuertunt verba iustorum: Eadem verba reperiuntur. Deut. 16. Et Eccles. 20. Xenia & dona execant oculos iudicum, & quasi mutus in ore auertit correptiones eorum. Abundat his Script. Sacra. easdem conditiones præstantissime fuit complexus sanctus. ille rex Iosaphat. 2. Paralyp. 19. quando iudicibus à se constitutis explicans quod sit iudiciũ munus & quales ipsos esse oporteat, dixit: Videte quid racitis non enim hominis exerceretis iudicium, sed Domini, & quodcunque iudicaueritis in vos redundabit: sit ergo timor Domini vobiscum, & cū diligentia cuncta facite, non enim est apud dominum Deum nostrũ iniquitas, nec personarum acceptio vel munerum. facile est singulas in his verbis deprehendere.

Circa solutionem quam habet hic D. Thom. ad 3. offert. se optima, & grauis controuersia.

AN IUDEX QUI EXISTENS IN pec. mort. iudicat, peccet mortaliter.

IN hac controuer. imprimis Vuicleph, ut refert Alpho. de Castro lib. 9. contra hæreses in voce Potestas Ecclesiastica asseruit quoscuque qui existentes in pecc. mortali. iudicant peccare mortali. Ratio eius erat, quia omnis iurisdicctio & potestas tam Ecclesiastica quam Ciuilis fundatur in gratia, & amittitur

E 2 per

per pec. mor. & ita iudex qui existens in mort. attendit iudicare, cum nullam tunc habeat iurisdictionem, exercet iudicium vsurpatum, quod vt videbimus ar. 6. est mort. Sed hæc opinio est error, non qua parte dicit iudicem qui existens in mort. iudicat, peccare mortal. cum hoc multi catholici doceant, nec propterea dicantur errare, sed qua parte dicit omnem iurisdictionem viti gratiæ & amitti pec. mor. Est enim aperte contra illud Christi Matth. 23. [Super cathedrâ Moysi. &c. [Vbi iudices illos & prælatos sinagogæ docet aperte fuisse iniquos, cum dicat de ipsis,] Secundum opera eorum nolite facere, Sed retinere nihilominus suam iurisdictionem, & potestatem, cum dicat, [Omnia quæcunque dixerint vobis facite. Et ita fuit condemnatus iste error in Conc. Constantiensi sess. 8. c. 15. vide Th. Vualdensem tom. 1. li. 2. ca. 81. & To. 2. li. 1. c. 8. Castrum loco citato & quæ habentur infrat.

Excluso hoc errore. Alexan. Alen. referente Syluest. in verbo Iudex. 1. §. 7. sentit quemcunque iudicem tam secularem quam Ecclesiasticum qui existens in mort. profert iudicium, peccare Mortale. Etate D. Thom. eadem opinio fuit maximè recepta, & communis inter Theologos quo ad iudicem Ecclesiasticum, adeo vt illi subscripserit idem D. Thom. in 4. dist. 19. q. 2. ar. 2. quæstionc. 2. idem tenuit Palud. in 4. q. 19. q. 3. quem sequitur Siluest. in verbo Correctio. §. 19. Probat hęc opinio D. Pau. Rom. 2. agens cum iudice peccatore ait: [In excusabilis es o homo omnis qui iudicas, in quo enim alium iudicas te ipsum condemnas. Ex quo loco sic arguuntur, Nemo condemnatur nisi propter pec. mor. iudex ita iudicans condemnat se ipsum per tale iudicium, ergo si iudicare pec. mort. est.

Secundo Cap. Quæstum. De tempor. ordinandorum habetur. Admonendos esse sacerdotes sub/interminatione diuini iudicij ne existentes in pec. Mor. ministrent in ordinibus suis. Ergo, & iudices saltim Ecclesiastici iudicantes in Mort. peccabunt mortal. Probo consequen. Tota ratio ob quam sacerdos qui existens in mort. ministrat, peccat mortal. hæc est, quia in ordinatione accepit peculiarem & propriam gratiam ad illa munia sui ordinis digne exercenda, quam Deus qui nihil frustra confert non exhibuisset nisi oporteret illa in gratia exercere, quo fit vt exercens illa sine gratia sacri lege agat, & peccet mortal. Sed iudicibus maximè Ecclesiasticis datur quoque peculiari quædam, & propria gratia ad sua munera rectè exercenda, Ergo, iudicantes sine illa, quod faciunt quando iudicant existentes in mort. peccat mortal. Maior certissima est & communis inter Theologos. Minor probatur Numc. 11. vbi illis 72. senioribus assumptis, à Moïse ad iudicandum populum dicitur Deus dedisse de spiritu Moïsi id est gratiam ad iudicandum sicut habebat Moïses. Vnde in testimonium gratiæ & donorum spiritus sancti quæ tunc acceperunt sicut & Moïses prophetarunt statim, Sauli quoque 1. Reg. 10. dixit Samuel quando vnxit ipsum in principem, & iudicem Israelis. In filiet in te spiritus Domini, & prophetabis, & mu taberis in virum alium.

Tertiò minister debet se similem exhibere præcipuo agenti, aliàs offendit grauiter præcipuum agentem, & abutitur illo ministerio. Iudex ex B. Pau. Rom. 13. est minister Dei, eius vices & officium exercens vt dixit Iosaphat loco paulo ante citato, existens in peccato, & in eo iudicans Deo maximè dissimilis est, eiusque ministerio abutitur, illum ergo grauiter offendit, mortaliterque peccat.

Quartò. Officium iudicium Ecclesiasticorum est sanctum sicut & sancta omnis spiritualis functio, qualis est quænis Ecclesiastica, officium autem sanctum & spirituale sanctè exercere dum est & à viris sanctis, sicut iusta iustè exereenda sunt, iuxta illud Leuit. 29. Iuste iudica proximo tuo. Et quod iustum est iustè exequeris. Vnde antiquitus in ordinatione sacerdotum & con-

secratione Episcoporum clamabatur Sancta sanctis; Ergo qui iudicia Ecclesiastica in mort. exercet & non sanctè, mortal. peccat.

Denique quemadmodum in naturalibus inter agens, & patiens debet esse dissimilitudo, alioquin nunquam sequeretur actio, vt calidum vt 10. non potest agere nisi vel infrigidum vel incalidum vt 5. non autem in calidum vt 10. quia cum hoc nulla est dissimilitudo, ita quoque in moralibus debet esse dissimilitudo inter iudicem qui est velut agens, & inter illum quem iudicat de aliquo delicto, qui est velut patiens, vnde sicut bonus non potest iudicare bonum. quia nulla est inter eos dissimilitudo, ita nec malus malum. Quæ omnia confirmare visus est Christus Ioan. 8. quando accusantibus illam adulteram dixit, [Qui sine peccato vestrum est, primus in eam mittat lapidem. q. d. illum debere iudicare vel punire delinquentem qui omni caret delicto.

Oppositum docet hic D. Tho. ad 3. & supra q. 33. ar. 5. & 3. p. q. 64. ar. 6. vbi aperte retractat opinionem quam iunior habuit in 4. Sentit enim omnibus his, locis, existentem in peccato mor. occulto non peccare mortal. eo quod existens in statu peccati iudicat. sed peccare tantum mortal. si existes in pec. publico iudicet, quando sequitur scandalum, nec distinguit inter iudicem Ecclesiasticum aut secularem, sed de omnibus loquitur in vniuersum, & eodem modo. Eandem sententiam sequuntur Caiet. in opusculis tom. 3. q. speciali de vsu rerum spiritualium, vbi breuiter & eruditè tractat hanc controuersiam, non solum de officio iudicis, verum etiam de quacunque alia functione Ecclesiastica & spirituali. Mag. Soto lib. 3. de iust. q. 4. ar. 2. & omnes recentiores Thomistæ. Vnde sit.

PROPOSITIO PRIMA.

Iudex existens in pec. mor. occulto quantumuis graui, non peccat mortal. eo quod existens in illo iudicat, siue sit iudex Ecclesiasticus siue secularis.

Intelligenda est hæc propositio modò ex illo peccato non efficiatur suspensus aut excommunicatus; nam si peccatum illud afferat secum talem censuram, durante illa impeditur ab vsu sui officij & authoritatis, perindeque tunc se habet, ac si nullam haberet.

Probatur iam cõclusio. Iudex hic & si existat in peccato, ferendo tamen sententiam iustam seruat omnes condiciones necessarias in iudicio recto, ergo non peccat iudicando. Antecedens pater, nam imprimis habet authoritatem ad iudicandum, quia illam non amittit per peccatũ, & oppositum est error, vt vidimus, habet etiam inclinationem iustitiæ. quia vt supponimus iustè iudicat, seruatque æqualitatem quam debet, reddendo vnique parti suum ius, habet etiam peritiam iuris, cognitionem causæ, & quæcunque prudentia exigat ad rectè & iustè iudicandum, constituimus enim solam gratiam iustificantem ipsi deesse, Consequencia verò perspicua est, quia vbicunque reperiuntur omnia necessaria ad rectum iudicium, nec misceatur aliquod obiectum distinctũ, quod si malum, & obiectum peccati, iudicium illum poterit quidam exerceri sine merito ex defectu gratiæ, non tamen erit peccatum. Et hanc sententiam habet aperte. D. Augus. sermone Domini in monte lib. 2.

Secundò. Si ex solo defectu gratiæ iudicium esset pec. mort. licet secundum se sit rectum, & iustum, omnes iudices infideles; & pagani cum careant fide, & gratia peccabant mortal. quotiescunque iudicabant, oppositum autem docet D. Augus. sparsim in libris de Ciuit. Dei. Vbi varijs in locis laudat iudicia Romanorum tanquam iusta, & optima, ac laude digna.

Tertiò iudicium iustum & rectum iudicis existentis in peccato, perinde se hæt ac quiuis alius actus materialiter bonus, elicitus ab aliquo peccatore, sed actus secundum se moraliter bonus non est peccatum, quia

quia fiat à peccatore, nisi misceatur illi aqua turpis circumstantia: Ergo neque iudicium in quo seruantur omnes debitæ leges iusti & recti iudicij, est peccatum, eò quod fiat à peccatore.

CONCLUSIO II.

Iudicare in peccato mort. occulto non est peccatum, neque veniale.

Hæc est contra Mag. Soto & nonnullos recentiores iudicantes peccare iustum iudicem saltem venia, quia est quædam indecentia vt minister Dei in peccato mort. existens exerceat ministerium illud, probatur nihilominus nostra conclusio eodem modo quo præcedens, quia iudicium quod exercet iste iudex (vt constituimus) habet omnem reatitudinem iusti iudicij, estque velut quiuvis alius actus moraliter bonus, alius autem actus moraliter bonus, & cui nulla deficit circumstantia, quæ desideratur ad bonitatem morale, non est peccatum neq; venia. quia fiat ab existente in peccato. Et confir. qui corrigit fratrem vel subditum quem debet corrigere, non peccat quia ipse existat in aliquo peccato occulto: nec D. Thom. aut aliquis Doctorum requirit, vt correctio fraterna siue fiat à fratre siue à superiori, fiat ab exigente in gratia, vt videre est q. 33. art. 5. Ergo neq; iudex cum teneatur ex officio iudicare, & postuletur à subditis, vt exerceat suum munus erga ipsos, peccabit, quia iudicet existens in peccato, cum alias seruet, quæ debet, vt rectus iudex.

TERTIA PROPOSITIO.

Si iudex existat in peccato publico, ratione cuius iudicia ipsius offerunt scandalum populo, & venit iustitia in vilipendium, peccat mort. sic iudicando.

Vebi gratia, qui iudicat, vel punit peccatores quibus ipse similis est, vel forsitan peior, vt publicus adulter iudicans concubinariorum, publicus vsurarius puniens fures, tales iudices tenentur sub mortali, aut dimittere officium, aut cessare publicè ab illis delictis.

Pater: Scandalum, ex suo genere est peccatum mortale, & tanto grauius, quanto persona illud offerens magis patet omnium oculis, & est velut ciuitas supra montem posita, magisq; nocebit suo scâdalo Reipub. Sed iudex, qui iudicat peccata eadem, quæ ipse committit, est cæteris scâdalo, conq;ærentibus omnibus punire illum eadem, quæ ipse committit, venitque iustitia in contemptum, cum videant ciues illum non habere eandem vim in iudice, quam habet in alijs, sed erimen quod in alijs est capitale, in iudice manere impune, quæ omnia experientia docet, quàm nociua sint bono communi. Ergo.

Tum etiam incitatur vulgus ad committenda, quæ in iudicibus intuetur, sperans iudicem similia perpetrantem futurum sibi imitem: Et confirmatur: Iudex quicumque tenetur ex officio, & ex iustitia commutativa corripere quantum in ipso est sibi subditos, & adhibere omnia media necessaria ad eorum correptionem, existens autem in peccato publico, & scâdalo reddidit se ineptum ad corripiendos & emendâdos subditos, quia correctio existentis in tali peccato inutilis potius est, & offensiuâ, quàm alicuius effectus, reddere autem se ineptum ad ea, quæ tenetur ex officio non minus est peccat. mort. quàm illa non præstare, imò grauius, quia qui non præstat hodie peccat quidem hâc vice, sed præstabit illa die sequenti, qui verò reddidit se ineptum nullo die præstabit, nec præstare valebit durante illo defectu, a quo redditur ineptus. Deniq; cum iudex sit regula aliorum, cui incumbit operationes inferiorum dirigere, quod præstat quando iudicat, & profert sententias. Si iudicia eius scâdaloſa sint, &

Tomus Primus.

contempui ob peccata similia, quæ publicè committit, quomodo valebit recta regula esse, aut operantes ciuium dirigere? Vnde cum adeò desit per talia peccata suo muneri, iudicat, & munus iudicis velle exercere existendo in illis, grauis culpa est.

Quod si dixeris. Vt docent D. Thom. interpretes supra q. 33. art. 5. Nemo tenetur respicere, & penitere, vt alium corripiat. Ergo neq; iudex: Fallax est illatio, differunt enim plurimum opera charitatis, & iustitiæ, illa enim nemo tenetur impendere nisi cum adest facultas, & oportunitas, nec tenetur aliquis quærere facultatem ad illa exercenda, vt pauper non tenetur ad quærendas diuitias, quas largiatur egentibus: nec vir imperitus tenetur comparare sibi scientiam, vt alios doceat, ad opera autem, quæ aliquis ex officio, & iustitia tenetur exercere, debet quærere facultatem ad illa commodè præstanda, aut cedere illi officio. Vnde cum iudex teneatur ex officio, & iustitia iudicare eo modo quo vtilitas Reipub. exigat, tenetur ex eadem iustitia se reddere idoneum, vt iudicium, quod profert sit vtile, & proficuum, & cum tale esse non possit nisi cessante illic scâdalo, tenetur, aut mutare mores, vt scâdalum illud cesset, aut renuntiare officio.

VLTIMA PROPOSITIO.

Si ex peccato iudicis quamuis publico nullum sequatur scâdalum, aut contemptus iustitiæ, quia in eo existens iudicet, non peccat mort. iudicando.

Verbi gratia est iudex auarus avaritia omnibus nota, & quæ sit pec. mort. quia sic auarus suspendat furem, vel homicidam nullum est scâdalum, vel vilipendium iustitiæ, potest absque vilo peccato exercere ista iustitia. Ratio est aperta: quia existens in peccato mort. & iudicans ideo peccat, quia sic iudicans est alijs scâdalo, redditq; iustitiam contemptibilem, quando ergo ex peccato ipsius nihil horum accidit, nõ peccat.

Ad argumenta in oppositum. Ad primum dico agere ibi D. Paulum de iudice peccatore publico, puniente in subditis eadem crimina, quæ ipse publicè etiam committit, subdit enim, [eadem facis, quæ iudicas.] Vel dico cum D. Thom. hic ad 3. condemnare ibi non summi, quasi dicat iudicem sic iudicantem committere nõ uum peccatum, propter quod sit condemnandus, sed in hoc sensu, quod exerceat actum quo ostendit se dignum condemnatione, nam si punit adulterum, & ipse mechatur, eo ipso quo illum punit, ostendit se dignum quoq; esse, qui puniatur, cum eadem faciat, quæ punit. Solet enim scrip. vt hac voce condemnare pro eodem quod est ostendere condemnabilem, ita Christus Matth. 11. [Viri Niniuitæ surgent in iudicio cum generatione ista, & condemnabunt eam. Id est ostendent eam condemnabilem.]

Ad secundum. Dico ministrantem in sacris in peccato mort. peccare mort. quia exercet munia ordinis ad quæ in susceptione illius ordinis sacrosanctus, & vna cû consecratione recepit peculiariter gratiam iustificationem, ad illius ordinis ministeria dignè exercenda, quò sit, vt nisi exerceat illa existens in gratia, peccet mort. Dixi vna cum consecratione recipere gratiam, nam sola receptio gratiæ nisi vna cum illa fiant consecratio ministri, non obligat ad id: vt in matrimonio in lege Euangelica cum sit verè sacramentum datur gratia nuntibus ad rectè exercenda munera coniugij, nec propterea peccant, si illa exerceant non existentes in gratia, quia non receperunt gratiam vna cum consecratione, ministri autem Ecclesiæ vtrumque simul recipiunt, quod non est in iudicibus, ad exercenda enim iudicia fori siue Ecclesiastici siue secularis non datur ordo neque aliquis consecratur, quia ista iudicia nuntuntur soli iurisdictioni, quam potest habere electus, & non consecratus, imò & merè secularis, propter

E 3 quod

quod neque ad ea exercenda datur gratia, ne que exigitur sub pena peccati, ut fiant in gratia.

Ad locum illum ex numer. dico ibi nomine spiritus non intelligi gratiam iustificantem sed gratiam gratis datam, & quoddam bonum diuinum maioris scientie, prudentie, & concilij ad gubernandum, & iudicandum, quod donum vocatur ibi spiritus, & propheta, fuitque illis visibiliter collatum ex peculiari priuilegio, tum propter merita, & orationem Moysi, tum ut habeantur iudices illi in pretio apud promiscuam illam multitudinem duræ cervicis, quæ solita erat rebellis esse, & contumax suis iudicibus, eodem modo explicanda sunt, quæ afferunt de Saule, & similia, quæ possunt in sacris litteris occurrere.

Ad tertium respond. Cum Caiet. hic & in illo opus. citato, ut iudicium sit omni ex parte perfectum, & optimum illud exigi, ut minister sit similis præcipuo iudici Deo, cuius est minister ut sit rectum nec sit peccatum, fat est sit similis illi, in eis, quæ sunt propria, & necessaria recto iudicio, nempe, ut seruet leges illas, & condiciones iusti iudicij, quas potest obseruare, etiam si existat in pec. mort.

Ad quartum. Cum dicitur officium iudicis sanctum esse distinguendum est: si intelligat sanctum id est cõsecratum vel constans in consecratione propter quod debeat exerceri in gratia, negandum est, ut constat ex dictis. Si verò intelligat sanctum id est bonum opus & studiosum verum est, sed ex eo non sequitur peccaret mortal. exercentem illud in peccato, quia potest facere opera moraliter bona, & exercere actus virtutis quo ab substantiam actus, qui licet non sint meritorij, sed neque erunt peccata ex defectu gratiæ, nisi aliqua mala circumstantia vitientur.

Ad vltimum dico: optimè doceri illa similitudine naturalibus peita quantum expedit mor. in honestas in iudice, non tamen concludi necessariò illum studiosum esse dẽre, ut iudicet, sed fat est sit studiosus, uel reuera vel in ciuium æstimatione, ne iudicia eius scandalo sint, vel in contemptum iustitiæ. Confirmo hæc, quia si similitudo illa efficax esset, eadem ostende res iudicem peccatorem non posse iudicare, sicut nec agens aliquod naturale potest agere nisi in dissimile, iudicem verò priuari potest iudicandi per peccatum, error est ut vidimus.

Ad verba Christi: Qui sine peccato vestrum est, &c. Respon. verba illa non dicere peccare mortaliter, iudicem qui cum existat in peccato alium punit, sed ita decere, non quidem decentia quæ obliget sub mort. vel venia, sed decentia quæ dicit optimam, & omni ex parte perfectam executionem sui officij. Vel dico Pharisæos & illos qui mulierem illam Christo obrulerunt condemnandam fuisse publicos peccatores, ut constat ex Euangelio in alijs generibus criminum, cum publicè abundarent dolis, rapinis, & alijs grauioribus, huiusmodi autem optimè à Christo illa via esclusi sunt & prohibiti à iudicio.

Ad argum. Magist. Soto & aliorum qui volunt peccare venialiter existentem in peccato occulto vel publico quando iudicat, etiam si nullum sequatur scandalum vel contemptus iustitiæ. Tùm quia est quædam indecentia, tum verò quia est quædam hypocrisis, & mendacium illud iudicium, quia puniens peccatorem simulat se iustum, & odio habere peccata. Respon. esse quidem indecentiã quæ dicit imperfectio nẽ actus, quia esset omnino perfectum iudicium, si ex parte iudicij seruarentur omnes illæ conditiones iusti iudicij, & ex parte iudicantis esset à subiecto existente in gratia, quæ perfectio in hoc casu de quo agimus deest, non tamen esse indecentiam quæ sit peccatum aliquod mort. vel venia, cum ad nihil aliud teneatur iudex præcepto, quàm ad iuste iudicandũ, & citra scandalum ac contemptum iustitiæ. Nec hypocrisis aut mendacij in hoc casu arguendus est, quia licet puni-

tio delinquentium prima facie illud videatur ostendere, ipse verò non iudicat. ob hunc finem ut habeatur, sed ut suo muneri satisfaciat cum iniustitia & æquitate, vnde cum tale iudicium sit indifferens ad hunc vel illum finem, non est mendacium nec simulatio culpabilis, sicut non mentitur qui simulat fugam tempore belli, cum possit ut in illa in debitum finem sicut, & alijs artibus bellicis.

ARTICVLVS III.

An iudicium ex leui suspitione ortum sit pec.

IN explicando hoc artic. qui difficilis satis est, proponemus prius obseruationes, & conclusiones iuxta mentem D. Tho. deinde eandem diffusius & priuatim explicabimus.

Primum igitur duo hic statuit D. Thomas, vnum est suspiciones & iudicia temeraria ex triplici radice oriri, primò ex iniquitate & deprauatis moribus ipsius iudicantis, qualis enim vnusquisque est, tale fert de alijs iudicium, vnde fuit verus paræmia. [Latro ex suo pede alios meritur, Et Eccles. 10.] In via stultus ambulans cum ipse sit insipiens, omnes stultos stimat. Secundò ex odio & liuore animi, sicut enim quos diligimus iudicamus studiosos, [Quia charitas operit multitudinem peccatorum,] Ita & de his quibus mala optamus, male quoque facile opinamur. Sunt enim voluntas & intellectus potentie ita vicinæ ut facile vna aliam ad se trahat. Tertio ex longo vsu, & experientia rerum, qua de causa senes ut docet Ari. 2. Rethor. sunt maxime suspiciosi.

Alterum quod statuit D. Tho. est. Tres esse suspitionis gradus. Primus inquit est suspitionis leuis, & temerariæ. Quando non certo credimus vitium proximi, sed suspicamur tantum, dubitantes an ita sit, Secundus quando iam non suspicamur & hesitamus tantum, sed certo iudicamus & credimus ita habere. Tertius quando tali iudicio existente in animo procedit iudex ad condemnationem vel punitionem illius. Primus gradus ex his est suspicio. 2. iudicium temerarium. 3. iniuria, & iniquitas. His positis est D. Thom.

CONCLUSIO I.

Suspicio leuis viso aliquo indicio, ex suo genere peccatum est, sed venia.

PROBATUR prior pars, Vnusquisq; suapte natura gaudet hoc iure, ut quamdiu delicta eius non constat omnia legitima optima de ipso existimatio habeatur, nec vocetur in dubium, per quamcumque autem suspitione & si leuem existimatio illa desinit iam esse optima, & vocatur in dubium in animo ita (suspiciatis, & non legitima via cum oriatur ex leuibus iudicijs. Ergo per talem suspitionem leditur illud ius naturale proximi & consequenter est peccatum ex suo genere. Secundò omnis occasio peccandi propria culpa accepta peccatum est saltem veniale, qui male suspicatur de proximo suo ex leuibus indicij, culpa sua & non proximi exponit se periculo contemendi illum, imò & iudicandi temere quod incepit suspicari, & consequenter contemendi illum tanquam malum & reprobum, & tandem infamandi, quæ omnia sunt peccata. Ergo.

Probatur altera pars. Primò quia peccatum quod non tollit amicitiam inter viros prudentes cum non destruat charitatem proximi (ut sæpe diximus) veniale tantum est, leuis autem suspicio & quæ vterius non progreditur, potest etiam haberi de amico manente nihilominus vera amicitia, & benevolentia: Imò sæpe visis aliquib. indicij suspicamur, & timemus ne amicus aliqd mali committat, ut eum admoneamus, qd in alio qui ami-

amicus non est, non curamus. Ergo. Secundò in huiusmodi suspiciones leues sicut & in alias tentationes quæ oriuntur ex fragilitate humana incidunt frequenter homines, etiam iniuri & timorati, vt docet D. Aug. in 4. cap. 1. ad Corint. Ea autem in quæ etiam infrequenter incidunt ex fragilitate humana, omnium Theologorum consensus venialia sunt ex suo genere. Denique illud quod per huiusmodi suspiciones in fertur proximo leue est & exiguum, & consequenter veniale. Dixi ex suo genere, quia ex causa potest etiam leuis suspicio esse pec. mort. nõ vt suspicio, sed vt actus procedens à tali causa: ad quod explicandum. Sit.

CONCLUSIO II.

Suspicio ex leuibus quidem indicijs orta, sed ex usu & experientia rerum pec. venia. tantum est, orta autem ex prauis moribus ipsius suspicantis, vel ex odio & linare est peccatum mortale.

PRior pars constat eodem modo quo præcedens conclus. Senes enim & qui multum habent rerum vsu suspicantur multa, experientia quam habent in tales suspiciones ipsos inducente, de suis etiam amicis, manente nihilominus eadem amicitia & amore inter ipsos; inciduntque propter ea quæ experti sunt in istis leues suspiciones sicut & in alias tentationes quodri-dianas. Secunda pars probatur. Quia metiri proximo ex sub pede in materia mortali ex leui indicio, & non sufficienti, verbi gratia, ex leui indicio suspicari illum ingredi domum vicinæ ad fornicandum, quia et alius ingrediens ad tale delictum grauis culpa est, etiam si leuiter suspiceris, quia propter tuos deprauatos mores ita suspicaris. Similiter suspiciones vel leues, & cum aliquo indicio, leui ortæ tamen ex prauitate, vel odio quem animo habet, qui ita suspicatur, sunt actus malitiæ mort. & consequenter pec. mort.

CONCLUSIO III.

Iudicium temerarium quo ex leuibus indicijs malè de proximo certo iudicamus, pec. mort. est ex suo genere.

PROBATUR. Proximus habet ius naturale, vt de illo bene opinemur, nisi oppositum legitime constet, iudicium autem temerarium de quo hæc tertia conclus. expolat omnino proximum isto iure in re aded graui qualis est bona opinio, cum per tale iudicium, iam non vocet illam in dubium, sicut illo, qui solum suspicatur, sed eam omnino destruat, malum de proximo certo credens, infert ergo illi per iudicium grauem iniuriam, grauis autem iniuria contra proximum pec. mort. est. Et confirmatur: quia qui ita iudicat non potest non contemnere illum proximum, & odire eum vt peccatorem, quod est inferre ei graue nocumtum, & iniuriam, cum fiat ex leui indicio.

Secun. Tentatio in principio venialis, sed cui oportet resistere ex præcepto Christi, si illi non resistatur, sed adhibeatur consensus in materia graui efficitur mortalis, huiusmodi iudicia in principio sunt suspiciones leues, & veniales, sed reiiciendæ ex præcepto illò Christi Matt. 7. [Nolite iudicare, &c.] Suntq; in materia graui qualis est optima opinio fratris, quando ergo transeunt à suspitione in iudicium, cum sit assentiri tentationi, cui resistere oportebat, sunt pec. mort. Vnde D. Aug. loco cit. [Ersi suspiciones, inquit, vitare non possumus, quia homines sumus, iudicia tamen r. definitiuas firmasq; sententias continere debemus.] Dixi quoque in hac tertia conclus. ex genere suo, quia possunt etiam ista iudicia temeraria esse peccata venia. t. ex leuitate materiæ, quamuis enim temere iudicem, & certo credam proximum malè agere, si tamen malum illud leue sit, cum ex tali iudicio leuissimè opinio ip-

Tomus Primus.

sus ad me ledatur, seu illi nocumtum infero, & consequenter leuiter ego pecco. 2. ex imperfectione actus, vt cum huiusmodi iudicia, & assensus sunt subito, & ante plenam deliberationem: vt cū quis aliqua re non planè bona oculis obiecta subito rapitur ad dubitandum, vel suspicandum, vel etiam certo iudicandum malum de proximo, sunt omnes illi assensus pec. venialia. Sunt enim velut primi motus non plenè voluntarij; nec deliberati: sed præuenientes rationem. Vtatur exemplo familiari: vidi puellam loquentem cum iuue, se iudicari statim aliquid mali, sed non plenè animaduertens quid agerem, neq; id alicui significari, paulò post in me reuersus, & animaduertens posse illos aliquid etiam boni inter se colloqui, repello statim illud iudicium, non est pec. mort. quia cū non plenè delibe- rauerim, imò statim perspecta, & considerata re illud iudicium à me executiam, nec sequitur ex eo contemp- tus proximi, nec ei grauitur nocco, sed parum, & leuiter. Vbi obseruandum est, communiter talia esse iudicia in quæ viri probi, & timorati incidunt, nempe re- pentina, & similia primis motibus, propter quod de huiusmodi non debent esse anxij, neq; multum solliciti. Vbi ad pacandas eorum conscientias sit regula. Quando poenitens, accedit dubius an iudicium, quod fecit sit pec. mort. vel venia. aut iste poenitens est timoratae cōscientiæ, & qui solet sibi cauere à peccatis, aut agnos- citur esse conscientie parum timentis Deum. Rursum prior ille accedens dubius, aut est ex æquo dubius, aut inclinatur magis in vnâ partem quam in aliam. Si declinat magis in hanc partem se deliberatè iudicasse temere de fratre suo, accuset sub illa formidine quasi de pec. mort. Si verò declinat in oppositam, nempe veri- similius sibi videri iudicium illud fuisse repentinum, & sine deliberatione, aut est ex æquo dubius, accuset se tantum de veniali, & confessarius admoneat illum pacato animo esse debere, certiotemq; reddat similia iudicia absq; dubio esse venialia. Quod si fuerit con- scientiæ parum timentis Deum, si declinet in eam par- tem, vt verisimilius iudicet fuisse iudicium illud repen- tinum, accuset se, vt de venia. sub formidine, & cum ea conditione se dolore si forsan peruenit ad mort. quod si in oppositum, vel sit ex æquo dubius, accuset se, vt de mortali, quamuis cū aliqua etiam formidine, quia in huiusmodi hominibus solent communiter hæc iudicia esse peccata mort. quamuis aliquando, sed rarius possint esse venialia.

CONCLUSIO VLTIMA.

Procedere ex iudicio temerario, vel suspitione ad con- demnandum, vel puniendum sic iudicatum est peccatum mort. grauiissimum, & cum debito satisfaciendi omne dam- num illatum.

CONCLUS. hæc aperciissima est, cum sic iudicans no- ceat proximo, & cum graui iniuria, de qua copio- sius infra q. 67.

Circa hunc art. nonnullæ sese offerunt controuersie conscientijs fidelium plurimum vtilis. Prima est.

An iudicium temerarium purè mentale, quod non pro- fertur exterius neque egreditur ad comitium, con- tumeliam, vel infamiam, sit pec. mort. vel eo solo quod mente concipiatur?

DIuus Thom. in 3. conclus. hic posita habet aperte partem affirmantem. Existunt tamen in opposi- tum nonnulla, quæ faciunt rem difficilem. Primò si huiusmodi iudicium esset peccatum, ideo profectò esset, quia grauitur noceret proximo, nam leue nocumtum, vt sæpe diximus, veniale tantum est, at per huiusmodi iudicium nõ nocemus grauitur proximo. Ergo: Pro- batur inq;: omne damnum quod inferitur proximo,

aut infortetur ei in spiritualibus ut in gratia, & virtutibus, aut in corpore ipsius, aut in honore, & fama, aut in bonis, & diuitijs, sed iudicium temerarium, quod sola mente concipio, & tacitus apud me retineo, nec alicui aliquo modo indico perspicuum est in nullo istorum proximo nocere. Ergo. Sed dices noceo illi cum finistram de eo apud me ipsum opinionem concipiam. Contra. Hoc nocuum cum non ex graue, sed leue patet, quia sicut, qui publice, & apud plerosque male audiet, parum illi refert, quod ab vno, vel altero studiosus habeatur, ita qui publice, & apud omnes bene audit, quod a me solo, & interius apud me ipsum improbus iudicetur exiguum illi damnum est, & nulla fere honoris laetura.

Secundo si huiusmodi iudicium esset pec. mort. esset certe prohibitum aliquo iure, naturali quippe, vel diuino, at neutro horum prohibetur, Non iure naturali, quia hoc ius solum prohibet sub mort. grauiam damnationem, constat autem ex preced. argum. huiusmodi iudicium leuiter tantum nocere. Neque prohibetur diuino, nam si alicubi prohiberetur certe illo verbo Christi Matth. 7. [Nolite iudicare, &c.] At eo loco Christus non prohibet iudicium temerarium internum, sed iuxta D. Hiero. reprehendit illos, qui grauiora committentes, arguunt, & condemnat fratres, qui in leuiora incidunt: quo circa subiunxit, Hypocritas videt festucam in oculo fratris tui, trabem autem in oculo tuo non vides, eijce prius trabem de oculo tuo, &c. Vel iuxta D. Chryso. in imperfecto, prohibet ibi Christus vicisci iniurias, & postulare vindictam apud iudicem, q. d. ne iudicio contēdatis contra fratres vestros, & non contendam contra vos iudicio extremo, cui expositioni maxime fauet, quod istis verbis apud Lucam c. 6. statim addidit Christus, dicens. [Dimittite, & dimittetur vobis.]

Tertio. Si hoc iudicium esset pec. mort. esset profecto contra iustitiam, sicut & rectum iudicium pertinet ad iustitiā, at non est, probo, iniustitia sicut, & iustitia versatur circa operationes externas, & res directē, & per se, at iudicium priuati hominis temerarium, & internum non versatur circa aliquas operationes exteriores, nihil exterius facit, vt docet hic D. Thom. hoc siquidem tantum conuenit iudicio superioris. Ergo.

Et confirmatur, Si iudicium interius priuati hominis ordinaretur ad aliquam exteriorem operationem, certe ad hanc, nempe ad pronunciationem vocalem, & externam illius interni iudicij mente concepti, hęc autem externa & vocalis pronuntiatio non pertinet ad iudicium temerarium, sed ad detractionem. Quo argumeto non solum probatur iudicium temerarium priuati hominis non esse pec. mort. verum etiam neq. iudicium temerarium, & interdum principis vel iudicis, quia ista duo iudicia, vt vidimus ar. preced. eiusdem rationis sunt & speciei.

Quarto. si iudicium temerarium ex genere suo esset mort. sequeretur vt si quis (quod sepe accidit) per iocum aliquid diceret quo generaret in animo alterius finistram opinionem & iudicium de proximo suo, vterque peccaret mortaliter, & qui iocum illum protulisset, cum nouisset vtrique & audienti qui illa occasione temere iudicauit de proximo, & proximo illi cuius famę suo ioco apud hunc temere iudicantem detrahit. Peccasset etiam qui illud iudicium temerarium apud se concepit, cum ita iudicaret ex leui inditio, nepe ex ioco alterius. At in huiusmodi casu nec qui tales iocos proferunt, nec qui aliquod iudicium ea occasione efformant, putant se peccare mortal. neque in confessione sacramentali de his vt mortalibus se accusant, nec confessarij etiam periti & timorati talia interrogant. Denique qui iudicat aliquem hominem esse sanctum ex leuibus inditijs non peccat mortal. Ergo neque qui iudicat aliquem commisisse aliquod crimen si indicia sint leuia, probo consequentiam, quia vtrum

que iudicium est temerarium.

Cayet. hic in commento & in Summa in verbo. Suspicio & in verb. iudicium temerarium sentit non omne iudicium temerarium esse peccat. Mort. sed illud in quo tanta est certitudo in iudicante, vt nullo modo dubitet, aut existet, quod purat colligi ex hoc ar. hac ratione: quia D. Tho. suspicionem facit in prima conclusi. huius ar. pec. tantum venia. iudicium vero temerarium facit in tertia pecc. mort. Ex eodem autem D. Tho. suspicio est. quando iudicamus male de fratre cum dubitatione, iudicium vero temerarium cum certitudine: Vnde ex D. Tho. illud tantum iudicium, temerarium erit pec. mort. quod concipitur a nobis tanquam certum & indubitatum, quod vero cum aliqua dubitatione & formidine, erit veniale.

Ita colligit Caiet. hanc regulam: Quando quis iudicat temere malum de fratre, sed cum formidine alterius partis, peccat tantum venial. quando autem certo & sine vlla formidine, peccat mortal. Addit ad maiorem explicationem huius regulę. Si quis ita iudicat malum de fratre ex leuibus inditijs, vt interrogatus credis ne hoc malum de illo fratre, & responderet, credo quidē, sed forsan oppositum est verum, peccat inquit hic tantum venial. quia per tale iudicium (cum non sit certum (leuiter tantum læditur bona proximi opinio; Si vero responderet, credo certē, nec puto rem aliter se habere, tunc inquit Caiet. peccat hic mortal. quia certo credere malum de proximo ex leuibus inditijs est grauis illius contemptus, & graue damnum in eius opinione. Hęc opinio Caiet. displicet maxime recentioribus Thomistis, quia iuxta eam raro iudicia temeraria essent pec. mort. cum frequentissime tamen mortalia sint apud vulgus hominum.

Ad intelligentiam huius controuersię, & aliarum que hoc ar. & sequen. tractandę sunt, diligenter obseruanda sunt que sequuntur. Primo licet apud D. Tho. in hoc ar. sub nomine suspicionis omnes gradus iudicij temerarij contineantur, (vt constat ex his que initio huius ar. diximus) nihilominus vt proprie & distincte loquamur distinguenda sunt necessario hęc tria, Dubitatio, Suspicio, & Iudicium, cum reuera diuersa sint, formaliter distincta, Singula explicemus.

Dubitatio in primis est cum animus manet suspensus, nec in aliquā partē declinat assentiendo aut dissentiendo, sed manet velut in æquilibrio, quomodo dubitamus sint ne astra paria vel imparia: qua ratione Arif. 3. Methaph. c. 5. comparat dubitantem homini ligato, qui in neutram partem valet se mouere.

Suspicio definitur à Cicerone quem sequitur hic D. Thom. opinio mali ex leuibus inditijs procedens, vnde tria requiruntur ad suspicionem, 1. vt sit opinio vnius partis, non tamen certa & determinata, sed cum formidine alterius partis 2. vt sit mali 3. vt sit ex leuibus inditijs: prima parte differt à iudicio, & dubitatione, à iudicio quidem, quia illud est firma, & constans determinatio intellectus: suspicio vero cum sit opinio, firma non est, sed cum hesitatione, & formidine alterius partis, à dubitatione autem, quia hęc in neutram partem declinat, suspicio vero cum sit opinio in alteram inclinat quamuis cum formidine alterius. Secunda parte contrahitur opinio, quę est velut quoddam genus, & quid commune, quod potest versari, tam circa vera, quam circa falsa, tam circa practica, quam circa speculabilia, tam circa bona, quam circa mala, ad suspicionem per hanc vocem mali, tanquam per differentiam contrahentem, quia suspicio solum est de malo, & defectu morali proximi. Etenim cum malum, aliud sit in rebus, aliud vero in personis res illas exercentibus, quod est malum morale, suspicio non est, quę vis opinio mali, sed vicij, quod alicui inest, quod est malum morale: vltima pars ex leuibus inditijs communis est his tribus, dubitationi, suspitioni & iudicio, Additur autem in vno quoque quia ex sufficientibus

sufficiens iudicijs dubitare de honestate fratris vel suspicari, aut iudicare aliquod malum de ipso, hoc non est iniquum, nec temerarium, sed licitum, & prudentius, hic autem agimus de dubitatione, suspitione, & iudicio, quæ iniquè & male fiunt, ac cum iniuria fratris, ad quod exprimendum additur in singulis illa pars ex leuibus iudicijs.

Iudicium verò temerarium est firma certa que sententia de alterius malitia, ex leuibus etiam iudicijs procedens, parte illa prima qua dicitur iudicium certa firma que sententia, distinguitur à dubitatione & suspitione, quæ formidinem habent, illa ex æquo vtriusque partis hæc verò alterius, vt ex dictis constat.

Ex his fit varie nos posse affici, & habere erga aliorum facta bona vel mala; primo modo, vt in animo pendeamus, simus quæ suspensi, vt nulli parti assentiamur, quod pertinet ad dubitationem, secundo modo, vt assentiamur quidem vni parti, sed cum formidine alterius: quod potest dupliciter contingere, vel opinando bonum de proximo, sed cum formidine & timore, ne forsan aliter res habeat, quæ vocatur suspicio leuis, in qua non iudicamus fratrem malum, sed potius bonum & honestum, cum aliqua tamen hesitatione quam antea non habemus, vel male de illo opinando, sed cum aliqua etiam formidine de opposito, timendo me posse falli, & hæc dicitur suspicio grauis, vel vehemens in qua iudicio fratrem malum, quamuis cum hesitatione aliqua. Habetque vtraque harum suspicionum latitudinè prout formido illa maior aut minor fuerit. Tertio modo, ita possumus esse affecti erga fratrem, vt de illo male certo iudicemus omni hesitatione seclusa, plena & deliberata determinatione intellectus, quod propriè est iudicium temerarium.

Obseruamus secundò: cum iudicium temerarium sit ista certa & deliberata determinatio intellectus certo credentis malum proximi ex leuibus iudicijs cum contemptu ipsius, sicut temeritas pertinet ad præcipationem, quæ in rebus grauibus est, pec. mort. ex suo genere contra prudentiam, quia hæc in rebus grauib, maximè in his quæ possunt nocere iuri naturali & diuino sub pec. mort. seruanda est, ita quoque iudicium quod sit temere est pec. mort. ex suo genere, prohibet eodem omnino iure naturali & diuino, quo præcipitur prudentia, & prohibetur præcipatione in rebus grauib, quæ possunt vergere in damnum proprium, vel alienum.

Dicuntur autem illa fieri temere quæ recta ratione non reguntur, soletque id contingere, vel ex impetu passionis, quam non moderatur ratio, vel ex contemptu legis, prior illa temeritas ex passionis impetu non semper est mort. Sed aliquando mort. & aliquando venialis pro ratione obiecti, consensus, deliberationis, & aliarum circumstantiarum: posterior verò quæ contingit ex conceptu legis ex suo genere semper pec. mort. Et hoc modo, vt bene obseruat Caieta, intelligendi sunt multi canones in quibus excommunicatur transgressores illos temere, vel temerario ausu, transgressores illos ex contemptu legis, & ratio est, quia verba iuris non sunt frustra apposta, nec impropiè accipienda, maximè in materia penali, quæ ex eodem iure restringenda est, & in qua significatio, & proprietates restrictiua vocabulorum (vt loquuntur iurisperiti) amplectenda est, vnde cum propriè illæ dicatur vti temerario ausu, vel temere aliquid agere, qui agit sciens, & contemnens legem, vel præceptum superioris, consequenter canon excommunicans temerarium transgressorem ipsius intelligendus est illum excommunicare, qui ita agit ex contemptu legis, vel præcepti.

Obseruamus tertio: Inter bona temporalia primum, & proximum, locum post vitam habere famam, & bonam existimationem. Est autem fama bona de virtute proximi in nostris mentibus posita opinio: quo fit vt quandiu aliquis non offert id obeam, & sufficientem

causam malè de ipso opinandi, tandiu habet ius a natura, vt debeant cæteri de ipso benè opinari, quia cum fama sit proprium bonum meum in aliorum mentibus, à natura depositum, & reclusum, quemadmodum depositarius, qui à principe, vel Gubernatore haberet apud se bona mea deposita grauissimè peccaret si illa sine auctoritate illorum, aut aliqua causa legitima interueniente effunderet, vel dilapidaret, cum teneatur omni iure illa apud se conseruare illæsa eo ipso quo depositarius est, ita tenetur vnusquisque bonam de me opinionem velut apud se à natura depositam, & commendatam illæsam omnino nec vocatam in dubium, vel contemptum redimere, donec eadem natura per dictamen rectæ rationis in sinuet illam propter mea demerita iam non esse retinendam.

Denique in his omnibus tria sunt maximè consideranda, iudicia, persona, & peccatum: iudicia enim, vt videbimus quædam sunt læuia, alia grauiora quidem, sed non sufficientia, alia verò ita grauia, vt sufficienter arbitrio prudentum ad iudicandum. Personæ quoque maxima est habenda ratio, & culpæ, aliqua enim iudicia sufficient in vna persona, quæ nõ sufficient in alia. Et in eodem homine aliqua iudicia sufficient ad iudicandum de ipso aliquod peccatum, quæ non sufficient ad inferendum aliud. In quibus omnibus maxima prudentia, & charitate opus est. Etenim, qui iudicat assumit sibi personam iudicis, propter quod debet seruare leges boni iudicis, aliter temere iudicabit. Vnde sicut optimi iudicis est (maximè in criminalibus) diligenter examinare, & scrutari testes, nec quoscumque admittere, ita in hac materia, cum iudicia habeant se velut testes, sunt maximè consideranda, nec quæuis facillè admittenda. Quo circa oportet vnumquemque sibi caute ne tale officium assumat, quia est suscipere grauissimum, & periculosissimum onus laboriosissimamque prouinciam: primo, quia difficilimum est seruare omnes illas conditiones quas ar. 2. diximus desiderari in recto iudice, 2. quia iudicia facillè decipiant, nec ex eis licet aliquid certum colligere 3. quia difficilimum est iudicare cordis humani intentione, & fines: [Primum enim est cor hominis, & scrutabile quis cognoscit illud? Hier. 17. Et ita illud solum in hac parte est secretum, & tutum, abstinere omnino ab humanis iudicijs. Quamuis enim aliquando talia sint iudicia vt iudicium, quod ex illis desumitur non sit temerarium, frequentissimè tamen apud illos, qui parum Deum timent, temerarium est iniquum: Ideò Christus Matth. 7. absolute admonet, & in vniuersum, [Nolite iudicare.] Quia licet aliquando prudenter iudicetur de fratre, frequentius autem temere, & imprudenter, quod periculum euadimus nullo modo iudicando. Sicut Matthe. 5. prohibet omnino iuramentum, dicens, [Nolite iurare omnino] quia licet aliquando benè iuret, frequenter tamen malè, & sic expedit plurimum omnia vitare iuramenta, vt nunquam malè iuret. Similiter D. Paul. 1. Corin. 4. [Nolite ante tempus iudicare, redditis rationem,] quousque veniat dominus, qui illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit concilia cordium,] q. d. non potest priuatus homo, nec debet alterius velle esse iudex, sed illud profertur cum de iudicandis proximis tentatur, [quis me constituit iudicem inter vos,] quia iudex debet habere perspecta omnia, & testes, & dicta rei, vt iudicet, hæc verò in priuatis fratrum nostrorum actionibus latent nos, cum plerique ex interiori animi intentione pendunt, quæ vltique ad domini aduentum non manifestabuntur, vnde abstinendo ab his iudicijs nulli iniuriam facimus, volentes autem iudicare, voluntariè nos offerimus graui periculo multas iniurias inferendi.

CONCLUSIO I.

Iudicium temerarium ex leuibus, & non sufficientib. iudicijs (etiam si sit cum aliqua hesitatione, vel formidine) in materia graui est pec. mort. ex suo genere.

Probatur: in materia morali iudicandum est iuxta communem sententiam, & opinionem hominum prudentum, & sapientum, qui uis prudens, & cordatus homo maler (& meritor), se expoliari aliquot aureis, quam vel apud unicum hominem iacturam facere sue bonae opinionis, & famae, (quod fit per iudicium temerarium de quo loquimur) expoliare autē aliquem alior aureis pec. mort. est. Ergo & in vicium temerariū.

Secundō cum tali iudicio non potest simul stare uera amicitia, & honor proximi, Experientia siquidem testē, eum qui de me ex leuibus iudicijs grauem culpam crederet, non iudicarem meum amicum, sed inimicum potius, Et eadem experientia teste fieri uix potest quin ita de me iudicans, & credens, non habeat sine odio, ut malum, uel saltem contemnat, contemnere autem proximum ex suo genere, ut hic docet Diu. Tho. pec. mort. est.

Tertiō: Si iudicare malē de proximo, & expoliare illum apud me per tale iudicium sua bona opinione, & fama non est pec. mort. neque esset pec. mort. expoliare ipsam apud alios bona opinione, & fama, hoc autem omnium consensu est aperte pec. mort. ergo & illud. Probo maiorem, quia iudicium quod licet alijs habere licet, & mihi & e conuerso, si ergo liceret mihi absque pec. mort. ex leuibus iudicijs iudicare male de proximo, liceret similiter idem iudicium de ipso ex istisdem iudicijs alijs ingerere. Et confirmatur. Quo iure habet proximus suam bonā opinionem depositā apud alios, eodem quoque habet apud me, si ergo liceret mihi hoc depositum, & commissum effundere absque pec. mort. ex leuibus iudicijs, liceret quoque alijs insinuare, ut ex eisdem iudicijs illud similiter effunderent.

Quarto iudicia ad iudicandum priuatim de proximo habent se in isto iudicio sicut testes iudici in iudicio exteriori, & forensi: sed iudex, qui sine testibus idoneis, & sufficientibus iudicat accusatum esse reum & iniquum, etiam si nullum aliud damnum temporale ex eo illi proueniat, quam haberi malus, & iniquus, peccat mortaliter, ergo, & iudicium temerarium priuati hominis ex leuibus iudicijs in materia graui est pec. mort.

Quinto, qui profert apud se tale iudicium si est priuatus homo iudicat temerē proximum suum indignū officijs, & beneficijs, quia malus nullo istorum dignus est, si uerō sit superior ad quem spectet officia, uel beneficia conferre, priuabit illum de quo ita iudicat quocūque officio, uel beneficio occurrenti, quod posset & deberet illi conferre, quo fit ut per tale iudicium graue damnum imminet proximo, hoc autem esse non potest sine pec. mort. cum non solum peccet mort. qui actu nocet proximo, uerum etiam, qui constituit seipsum in graui periculo nocendi illi. Ergo. Unde est etiam argumentū, qui exponit se periculo dicendum falsum testimonium peccat mortal. qui uerō ita iudicat, exponit se huiusmodi periculo, ut experiamur, maxime uel quando uocabitur in iudicium, uel quando de illo proximo incidit sermo, iuxta illud Job 4. [Concepit sermonem quis continere poterit.] Ergo. Et confirmatur, qui indicat secretum peccatum proximi sine iusta causa, & infamant illum, uel apud unam tantam personam, peccat mortal. quia priuat illum sua bona opinione, & fama, ergo & qui ex leuibus iudicijs iudicat malē de proximo in materia graui, peccat etiā mort. cum priuet illum apud se ipsum sua bona opinione, & fama. Est enim hoc damnum proximi, & grauis in illum iniuria contra ius naturale, quo tenemur de illo bonam habere ex estimatione, donec pro-

per ipsum demerita recta ratio oppositum doceat, parumque refert, patiatur ne illud damnum apud me iudicium illud alio mihi suggerente, aut me mihi ipsi suadente illud: sicut enim peccaret qui mihi illud suggereret, ita ego qui mihi ipsi temere id suasi.

Quo fit ut hoc peccatum iudicij temerarij sit contra octauum praeceptum, quo tenemur famae & opinionem proximi nostri, nullo modo iniquē nocere, neque apud alios, neque apud nos ipsos.

Septimō: Iniustitia pec. mort. est ex suo genere, ut uimus quae est. praeceptum art. 4. qui uerō iudicat temere fratrem in materia graui, committit contra ipsum grauem iniustitiam: probo, unusquisque quamdiu non est publicē infamatus, uel certo constat de ipsius peccatis habere ius ad bonum nomen, & debetur illi iure naturae (ex tertia obseruatione) bona de ipso opinio: Ergo qui temere & ex leuibus iudicijs male de ipso iudicat, cum agat contra hoc ius quod natura ei concessit, peccat aperte contra iustitiam expolians illum iniure suo iure.

Octauō. Teneatur unusquisque iure naturae ex praecepto affirm. exhibere fratri suo honorem & reuerentiam exteriorem, ergo tenetur similiter nō habere de illo sinistram opinionem per aliquod iudicium temerarium. Antecedens certissimum est, & constabit magis infra q. 72. & seq. consequentiam uerō, probo: Quia quoduis praecept. affirm. includit uirtute & implicite negationem sui oppositi, iudicium autem temerarium sinistram opinionem de fratre in animo generans repugnat aperte illi reuerentiae, cum impossibile ferē sit moraliter loquendo, ut afficiam debito honore & reuerentia, quem iudico malum & turpem. Ergo.

Denique praecepta naturalia in materia graui obligant sub mort. ut illud. [Quod tibi nō vis.] Sed quibus prudens & cordatus uir optat iuste & rationabiliter ne ex leuibus iudicijs sinistra de ipso opinio habeatur. Ergo hoc ipsum sub mort. debet unusquisque proximo suo. In quo sensu forsam dixit Christus. [Nolite iudicare & nō iudicabimini.] Quasi diceret, Unusquisque uestrum & recte optat non temere iudicari, hoc ergo quod optatis praestare fratribus uestris efficiemini compotes. Vnde Melchiodes Papa epistola prima ad Episcopos Hispaniae docet abunde. [Iudicium temerarium esse contra praeceptum naturale, quod tibi nō vis, &c.] Et non modō est contra istud praeceptum naturale, & contra ius & honorem proximi, uerum etiam contra diuinum honorem. Quemadmodum enim manus Regis sibi usurparet, grauiusque laedere regiā Malestaret, qui causas & iudicia soli Regi seruata diiudicare auderet, ita grauissimē diuinum laedit honorē, qui temere iudicat, eum usurpare audeat causas & iudicia quae soli Deo seruantur, [Occultorum enim,] ut inquit Anacletus. [Solus Deus est cognitor,] Intentionum cordis humani solus ipse inspector, ut in loco iam adducto ex Hierem. patet, [Præuina est cor hominis, & cetera. quis cognosceret illud? ego scrutans corda & renes dominus.] Et hoc est illud Pauli iam adductum. [Nolite ante tempus iudicare, donec ueniat dominus, qui reuelabit abscondita tenebrarum, & manifestabit concilia cordium,] q. d. quae nō patent aperte, etiam si aliqua uideatis iudicia, nō iudicetis, iudicabit illa dominus & manifestabit, qui solus est istorum cognitor & iudex. Sic exponit locum istum D. Augustinus de serm. Domini in monte lib. 2. colligiturque ex eodem Pau. Rom. 14. [Tu quis es qui iudicas seruum alienum, si stat Domino suo stat, &c.] q. d. Domini est iudicare stet ne frater uel cadat, studiosus ne sit an improbus, cum ipse sit seruus, non tui, cuius frater seruus non est; uide D. August. Epist. 139. ubi habet, & refertur 2. q. 1. Can. Nomen. [Qui de occultis iudicat proximum diuinum sibi usurpat iudicium.] Ceterum antequam argumenta in oppositum diluamus, cum ad iudicium temerarium tria concurrant,

Concurrant, primum ut sit certum, secundum ut sit in materia graui tertium fieri ex leuibus iudicijs, singula priuatiu explicemus qualia esse oporteat.

QVAE CERTITUDO REQUIRATUR ad iudicium temerarium.

Imprimis non requiritur ut iudicium dicatur temerarium certitudo omnino indubitata, & sine vlla omnino hæsitatione ut vult Caiet. & ratio est aperta, Quia omnis assensus aut pertinet ad scientiam, aut ad euidenciam, aut ad fidem infusam vel humanam: iudicium temerarium certum est non pertinere ad scientiam, vel euidenciam, aut fidem infusam, quia ita non esset temerarium, sed necessarium & prudētissimum, quo sicut pertineat ad fidem humanam & opinionem, huiusmodi autem fides non est ita certa, quin sit cum aliqua hæsitatione, adeo ut sit de ratione intrinseca opinionis & fidei humanae assentiri vni parti contradictionis cum formidine alterius. Ergo iudicium temerarium & si certum cum aliqua tamen hæsitatione. Cæterum cum in materia morali parum pro nihilo iudicetur, dicitur iudicium temerarium certum, quia sic iudicans vni quidem parti adhaeret, sed ita ut de altera aliqua ratione dubitet.

Tum etiam quia si omnimoda certitudo & aliena ab omni hæsitatione exigeretur ad iudicium temerarium, quod est pec. mort. nullum ferè iudicium temerarium esse mor. Nullus enim est homo nisi ingenium habeat demonis qui ex leuibus inditijs certo & sine vlla formidine male iudicet de fratre. Et ita sufficit certitudo illa moralis quam vocamus fidem humanam vel opinionem, quæ semper est cum aliqua formidine.

QVAE MATERIA DICATUR GRAUIS, ut iudicium temerarium sit pec. mort.

Materiam circa quam potest versari iudicium temerarium triplex est, leuis grauis, & grauissima. Quæ sit grauissima nomen ipsum exprimit, peccata enormia à quibus homines abortent, & per quæ incurritur grauissima infamia, ut hæresis, crimen læsæ maiestatis, vel indicibile, & similia dicuntur materia grauissima. Grauis quæ sit per nonnullas propositiones explicandum est.

CONCLUSIO I

Quodcumque peccatum vel defectus per quæ læditur fama & honor proximi, habeturque ipse in contemptu & indicatur indigno officio aliquo vel beneficio quod posset illi conferri, est materia grauis.

Vnde imprimis per se loquendo, quodcumq; pec. mort. est materia grauis inter Christianos, quia committens peccatum mort. eo ipso iudicatur infamis apud Deum & homines, reus gehennæ æternæ & socius Demoniorum, & dignus qui tanquã improbus & Dei inimicus ab hominibus contemnatur. Sicut studiosus dignus qui ab omnibus honorificetur, cum proprium præmium virtutis sit honor. Dixi per se loquendo & ex genere suo, quia sunt nonnulla peccata mort. quidem, sed hominum vitio non habentur pro infamis, quia illa committentes, nec illa iam verecundantur, nec putat se turpes reddi, aut lædi vlla ratione ipsorum honorum, etiam si iudicentur illa committere; ut inter aulicos & lasciuos iuuenes turpiter deamare puellas milites prouocasse inimicum ad singulare certamen & duellum, nobilem lacesitum iniuria vindictam querere. Hæc non iudicant isti turpia aut indecora, nec opinionem suam propter hæc labefactari, imò honori potius ista sibi esse quàm decori, propter

rea non sunt materia grauis, in eis nec ex leuibus inditijs talia de ipsis iudicare est iudicium temerarium, quod sit pec. mort.

Sequitur secundò ex ista regula peccata venia. per se loquendo, & ex suo genere non esse materiam grauem, Perspicuum est, quia per. venia. parum læditur opinio, & fama proximi, parumque aut nihil omnino ipse contemnitur. Dico per se loquendo & ex suo genere. Sunt enim aliqua venialia per quæ sic infamantur aliqua personæ honestissimæ sicut alia per mortalia, ut si virginem, aut mulierem honestissimam noctu vanos (etsi non lasciuos) iudices cum transcuntibus miscere sermones, malet enim hæc aliquam pecuniam sibi auferri, quam ita aliquem de ipsa iudicare. Similiter sunt aliqua venialia inter ecclesiasticos, & Religiosos, propter quæ sic isti infamantur, ut per mortalia seculares, & priuantur in suis religionibus, & Ecclesijs officijs, & honoribus. Ut quod frequenter ludant, quod non obseruent silentium, & grauiiores ceremonias sui ordinis, vel Ecclesie, quod habeat consuetudinem mentiendi, quod sit rarissimus in choro, quod noctu deambulet armatus, & similia, hæc venialia in huiusmodi hominibus sunt materia grauis. Sicut q. 33. ar. 7. docent interpretes D. Tho. hæc (licet venialia) esse etiam materia correctionis fraternæ, tum quia cõiter disponunt ad mortalia, tum quia nocent plurimum opinioni, & famæ in huiusmodi hominibus.

Sequitur tertio esse materiam grauem iudicare aliquem fatuum, vel stultum ex leuibus inditijs. Primò, quia sicut quos iudicamus sapientes, & prudentes veneramus, ita quos fatuos, & stultos despiciamus, & contemnimus, Vnde Herodes Christum dominum quem iudicauit insipientem spreuit cum militibus suis, contemptus autem fratris ex suo genere pec. mort. est. Secundò fatuus, & stultus solo nomine, & figura, censetur homo, & habetur tanquam brutum animal, quæ maxima est irreuerentia proximi, & pec. mort. Tertio, si actus exterior est pecc. mort. & interior à quo ille procedit, sed vocare aliquem exterius fatuum, &c. est pec. mort. iuxta illud Matth. 5. [Qui dixerit fratri suo fatue, vel racha, id est parasitum dignus est gehenna.] Ergo iudicium internum à quo solent huiusmodi conuicia procedere, si temerarium sit, pec. mort. est.

Sequitur quarto esse quoque materiam grauem, illum qui honestis parentibus natus ab omnibus creditur ex leuibus inditijs iudicare habere ortum ex Iudæis, vel Mauris, vel esse illegitimum, ita ut propter hos defectus illum contemnat, vel indignum officijs, & honoribus iudicet, patet ex dictis, Primò, quia sic iudicans contemnet fratrem, quod cum temerè fiat ex D. Tho. hic, est pec. mort. ex suo genere, Secundò læditur temerè eorum honor, quamuis enim bona opinio, & fama eorum non lædatur cum illos quo ad suos mores iudicemus studiosos, læditur tamen iniuste, & temerè ipsorum honor, non enim possunt haberi in eo pretio in quo haberentur, si tales defectus crederentur eis in esse. Tertio viri etiam prudentes, & studiosi agrè ferunt talia iudicia de ipsis haberi, malentq; potius multarum diuitiarum facere iacturam, quam tales iudicari, imò & aliquod peccat. mort. ex his in quæ homines communiter incidunt ipsis tribui, quàm huiusmodi defectus. Denique deteriores, & viliiores se iudicant propter tales defectus, quàm ob alia peccata mort. quæ non sunt horrenda, & grauiora. Adieci ita ut propter hos defectus illum contemnat, vel officijs, & honoribus indignum iudicet, quia si non propterea desinat illum in eodè precio habere, & similiter eum apud se reuereri, dignumque iudicare quouis honore, & dignitate propter sua merita, & studiosos mores, sed tantum ex leuibus inditijs illum iudicet ex profapia Hebræorum, &c. suumque iudicium nulli omnino insinuet iuxta recentiores Thomistas sic iudicans non exercet temerarium iudicium in materia graui, nec peccat

peccat nisi tantum venialiter, quia ex tali iudicio parum læditur honor fratris, cum nec contemnatur, nec iudicetur indignus honoribus, & officijs, nec vlli occasio offeratur contemnendi ipsum.

Sed dices contra priorem partem huius ultimi consecretarijs Viris Christianis, & prudentibus non sunt curanda humana iudicia, nec aliquid damni, vel commodi, honoris, vel contemptus ex eis putant sibi provenire, iuxta illud 1. Corin. 4. [Mihī autem pro minimo est, ut à vobis iudicet, aut ab humano die.] Ergo quod habeatur præclaro genere nati, vel vili, sapientes, vel stulti, periti, vel imperiti, non erit peccatum. Probo consequentiā, quia hæc iudicia eatenus sunt peccata, quatenus nocet proximis, at illis nihil nocent à parte rei, quia ob meum iudicium nec stultus redditur sapiens, nec contra, nec in eorum estimatione, cum habeant (si prudentes sunt) despecta omnia iudicia humana. Respondeo honorem, reuerentiam, & famam, quæ proximis debentur pendere, sicut & præcia rerum ex hominum estimatione, & ita licet iustus, & cordatus vitæ parafaciatur apud se hominum iudicia, nihilominus, qui temerè de illo iudicat, quantum in ipso est, lædit illius opinionem, famam, & honorem, volens illū apud se istis bonis illum expoliare, sicut detractor lædit reuera famam, & bonū nomen illius cui detrahit, quamuis ipse infamatus pro nihilo habeat illam detractiōnem, & infamiam, & qui furatur pecunias, lædit proximum suum in eis, etiam si illa haberet ut stercora: vnde D. Aug. & habetur 11. q. 3. cano. Temerarium, [Temerarium, inquit, iudicium non nocet aliquando ei de quo iudicatur, nocet autem maximè iudicanti.

Iam agendum est de indicijs.

QUAE IUDICIA SINT SUFFICIENTIA.

& idonea ut iudicium non sit temerarium.

Observanda maximè est (quod iam attingimus) imprimis in indicijs qualitas personæ, & delicti aliqua enim iudicia sufficient ad iudicandum de vna persona, quæ non sufficient in alia, similiter in eodem homine aliqua sufficient ad iudicandum peccatum aliud quod de ipso, ex quibus aliud non licebit nec suspicari quidem. Similiter cum in dubitatione nullus sit assensus, sed aninus sit ex æquo anceps, in suspicionem sit assensus vnus partis cum formidine alterius, in iudicio verò sit assensus certus, & firmus, maiora, & grauiora iudicia exiguntur ad suspicandum, quàm ad dubitandum, & maiora ad iudicandum, quàm ad suspicandum.

Secundò obseruandum est, leuia iudicia communiter illa vocari à DD. quæ non sufficient, ut prudenter iudicemus de aliqua re, vel suspicemur, aut dubitemus, idonea verò, & sufficientia in vnoquoque genere, quibus illa positis possumus in tali genere prudenter vti, ut idonea ad suspicandum ea quibus licet illud prudenter suspicari, & sic in alijs: A D. autem Tho. hic ad primum dicitur iudicium sufficiens, cum per testes idoneos constat alicuius factum, vbi non significat hoc solum esse iudicium sufficiens, sed proponit illud tanquam vtens exemplo, nam Salomon. 3. Reg. 3. sine testibus prouulit iudicium, & non temerarium, sed sapientissimum ex alijs indicijs, similiter si quis hominē, vel ex suo habitu suspectum videat nocte ascendere fenestram domus alienæ, sufficiens habet iudicium ad iudicandum, vel suspicandum (& non temerè) hominem illum furem esse, vel adulterū: eodem modo possunt se offerre sine testibus alia signa, & iudicia, ex quibus prudenter possumus aliquid de fratre iudicare, vel suspicari. Vel forsan ita locutus est D. Tho. ut insinuaret ad eò certa, vel grauia oportere esse iudicia, ut possint ferè æquari testibus idoneis ne temerè iudicemus. Vnde magis in particulari, qualia debeant esse iudicia explicemus.

Obseruemus igitur tertio: iudicium aliud esse exterius, & forense, aliud verò interius, & particulare huic, vel illius priuati hominis, rursus iudicium forense, aut fertur absoluedo, & liberando reum, quod est in fauorem, & commoda eius, aut condemnando illum, quod est illi damnum.

His positis dico primò ad condemnandum aliquem iudicio exteriori, & forense illa solum esse idonea, & sufficientia iudicia, quæ à legibus præscribuntur, de quibus infra q. 69. Ad absoluedum verò, & liberandum reum quando non existunt sufficientia ad condemnandum, potest vti iudex, imò, & debet indicijs, & argumentis probabilibus: sicut fecit Salomon loco citato, vbi ex pio affectu matrem agnouit illius infantis, eique filium adiudicauit, non tamen ex eodem iudicio alteram puniuit ut filijcidam, quia valuit quidē iudicium illud ad fauendum vni, non tamen ad puniendum alteram. In iudicio autem interiori, & particulari illa sunt idonea & sufficientia iudicia, quæ prudens & timens Deum habita ratione circumstantiarum talis iudicaret.

Sunt autem potissimæ circumstantiæ tres. Prima tempus, ut in illo exemplo adducto, video hominem noctu domum alienam perforantem, aut scalā fenestræ apponentem secreto, quo potest, sufficiens est iudicium ad male de illo iudicandum. Similiter si video iuuenem & puellam quos scio non esse sponfos manibus apprehensis lasciue noctu incedere. Secunda est persona, vel ipsa de qua iudicamus, vel illa a qua delictum alterius audimus. Persona de qua iudicamus, ut si eū de quo iudico constet habere consuetudinem alicuius peccati, ex indicijs quæ in alio essent leuia, licet in illo firmiter iudicare ratione suæ malæ consuetudinis: noui Petrum plerasque mulieres quas alloquitur prouocare ad libidinem, video eum morose cum aliqua loquentem, licet idem malum de ipso iudicare: illud enim iudicium quod in alio esset leue, in Petro ex sua mala consuetudine graue est & sufficiens. Persona verò à qua delictum alterius audiuius, ut si vir honestus qui nec alijs detrahere solet, nec temerè vel leuiter rumores de proximis spargere, referat se vidisse Petrum (quem scimus non esse illi inimicum sed potius amicum) aliquod crimen commississe, idq; referat, vel iusta occasione oblata ob quam oportuit illud referre, vel incidenter nec aduertens quæ referebat, ac citra omnem intentionem nocendi alteri, Petrus quoque non est tantæ autoritatis nec tam honesti nominis, quin probabile sit similia commissurum, tunc ratione personæ referentis cum omnibus circumstantijs hic positis graue ac sufficiens iudicium est ad credendum, & iudicandum illud delictum de Petro. Quod si Petrus vir etiam honestus sit & boni nominis, tunc non est certum iudicium dictum alterius ad credendum vel iudicandum delictum eius, sed ad dubitandum tantum, & habendum hunc assensum, forsan fecit, cum vir honestus, & qui cum non odit hoc referat, forsan etiam non fecit, cum sit vir studiosus, sed alter deceptus est, & putat se id vidisse. Similiter si fama crimen alicuius sparserit, sed incerta & nullo constans certo authore, non est iudicium certum ad iudicandum, licet possit iuxta aliquos sufficere ad dubitandum vel suspicandum.

Quamuis ut dicam quod in hac parte sentio, & à nonnullis mei instituti prudentissimis viris sæpe audiui. Fama nullo certo authore constanti nulla omnino est adhibenda fides, neque ex ea tanquam ex iudicio alicuius nomen ei quidquam colligendum. Quia communiter solet vnicus improbus & turpis, primus omnium fingens & mentiens se id ab alijs accepisse, crimen aliquod de proximo referre coram aliquibus sui furfuris, & intra horam illis silere nescientibus tora ciuitas illo rumore repletur: cum sit fama malum quo non aliud velocius vllum. Afferebat quidam ex his Patribus
mei

mei ordinis ad hoc institutum illud Matth. 16. ubi Christo interrogante quem dicerent homines ipsum esse, responderunt discipuli alij Ioannem, alij Eliam, &c. quae falsa erant incerto auctore proponentes, at quod certum & verum erat certum etiam habuit assertorē, dicere B. Petro. Ego dico quia Tu es Christus, &c. Ita dicebat hic prudentissimus vir, quod certum videritis habere aut horem, si fide dignus sit. credendum est, at quod incertum, & vagum, & cui nullus suum nomen tribuere audeat, eo ipso falsum & fictitium est iudicandum. Tertia circumstantia est locus, Est in hoc oppido, vel ciuitate consuetudo occidendi video aliquos noctu onustos armis, concitato gradu, huc vel illuc discurrere, non est meritas iudicare huiusmodi aliquē velle occidere, vel percutere: sunt autem haec omnia plurimum legibus prudentiae commensuranda, inter quas nulla potior aut utilior, quam vt diximus ab his iudicijs omnino abstinere.

Nunc ad argumenta quibus illa opinio Caiet. confirmabatur. Ad primum recte ibi respondetur, per iudicium temerarium grauius noceri proximo in sua bona opinione, & fama: Nec valet quod obijcitur parum referre quod vnicus & priuatus homo de me male sentiat, constat cum satis ex argumentis quibus nostrā confirmauimus sententiā plurimum referre, quia vir prudens mallet pluribus diuitijs se priuari, quam vel vnicum hominem in materia graui de ipso male sentire. 2. quia ita iudicans contemnit fratrem, in quo iam illi quantum in se est nocet. 3. & si illi de quo male iudicat in nullo noceret, exponit se graui periculo committendi multa peccata contra proximum. in quo satis sibi ipsi nocet. 4. qui expoliat fratrem iure naturali quod habet vt omnes de illo bene sentiant, donec recta ratio oppositum doceat 5. quia non seruat vt debet depositum quod natura illi commendauit, sed temere illud effudit, & prodigit, nempe bonam de fratre suo existimationem. 6. quia agit contra prudētiam debitam iure naturali, vt exposuimus. Denique eodē argum. probaretur non esse pec. mor. reuelare alicui iudicium temerarium, cum inter tot mille hominum parua laesio sit vnum id scire: cum tamen cuiusuis prudentis iudicio graue sit damnum.

Ad secundum dico omni iure prohiberi, iudicium temerarium, 1. iure naturali communi, Quod tibi non vis &c. 2. iure naturali contento in Decalogo, [Non falsum testimoniū dices ad quod praecipit ostendimus reduci iudicium temerarium. 3. iure diuino in lege noua Matth. 7. Nolite iudicare, &c. Quae verba, licet D. Hiero. & Chriſto. non intelligant illa de iudicio temerario, vt in illo argum. adducitur D. tamen Aug. quem alij grauissimi Doctores sequuntur, intelligit ea de iudicio temerario. lib. 2. de sermo. Domini in monte c. 28. tom. 4. Et de concordia Euangeliorum, vt videre est in catena D. Tho. Et D. Pau. Rom. 14. cuius iam meminimus, toto illo capite condemnat iudicia temeraria. Qui manducat non manducantem non spernat, & qui non manducat manducantem non iudicet, &c. Et in fra. Tu quid iudicas fratrem tuum? non ergo amplius iudicemus, Iacobi. 4. Nolite detrahere ad inuicem fratres mei, & qui iudicat fratrem suum detrahit legi, & iudicat legem. 1. condemnat legē, quae praecipit ne iudicemus. Denique ex argumentis positris constat satis quā prohibita sint omni iure temeraria iudicia.

Ad tertium Respon. iudicium interius per se ordinari ad exteriorem sententiam proferendam, esseque causam, & fundamentum iudicij exterioris, idq; sufficere vt sit contra iustitiam, quemadmodum qui vult occidere fratrem, iam illo actu interiori peccat contra iustitiam, cum ille actus interior ordinetur ad exterio- rem occisionem. Dico etiam, iustitiā versari circa operationes exteriores regulariter, & posse quoque versari circa interiores quibus continget fratrem expoliari suo iure, cum sit ipsius vniciueque ius suum reddere, &

ita iudicium temerarium etiam si interius tantum concipiatur esse contra iustitiam, vnum fratrem expoliet iure naturali quod habet, vt de ipso omnes bene sentiant donec recta ratio oppositum exigat.

Ad confirmationem dico ex eo quod iudicium interius ordinetur ad pronuntiationem vocalem quae pertinet ad detractio- nem, nihil contra nos inferri, imo confirmari quod dicimus, nempe pertinere ad iniustitiam siue infamiam interiorem, sicut & detractio pertinet ad iniustitiam & infamiam vocalem & exterio- rem. Non enim distinguimus iudicium temerarium & detractio- nem tanquam duas species cū habeant idem obiectum formale nempe damnum quod inferretur in bona opinione proximi, sed facimus eiusdē speciei & eiusdē praecipit, distingui quae solum sicut interius & exterius, sicut voluntas occidendi & occisio externa.

Ad quartum respond. imprimis tales iocos non esse ciuiles neque vrbanos, sed habere parum salis & multum peccati, vel saltem periculi. Deinde dico, audientem tales iocos & propter eos malē iudicem de fratre in re graui peccare mort. quia ex leui indicio ira iudicat, propter dictum enim alicuius non statim iudicandum est male de proximo in re graui, nisi ille serio id dicat, sitque vir honestus, & qui non solet fratri- bus suis detrahere, & cum alijs circumstantijs quas proxime exposuimus, agentes, de indicio quod sumendū est ex persona à qua delictum alterius audimus, peccat quoque mortaliter qui illis locis vtitur, quando ex eis audientes & circumstantes facile possunt in re graui sinistra de proximis iudicia concipere, Est si quidem ponere caecis offendiculum, & proximis probabilem occasionem peccandi, nisi iam adeo leues sint loci, & cum talibus circumstantijs, vt ex illis iudicia temeraria formare, non iocis sed malitiae tantum audientis quiuis prudens tribueret. Quod autem aliqui haec non confiteantur, vel non interrogentur parum refert, solent enim homines plerique de suis conscientijs esse parum solliciti, nec omnia sua delicta diligenter inue- stigare, iusti autem, & timorati accusant se, si quando tales iocos protulerunt, & a peritis confessarijs inter- rogantur. Sunt enim hi ioci & similia quae homines parui pendunt, velut venditio illa primogeniturae quā fecit Esau, qui cum grauius deliquisset, abiit parui- pendens, quod primogenita vendidisset propter quod de delictis quae ore passim imprudenter committimus esset semper orandus Deus. Ab occultis meis munda me Domine.

Ad vltimum facilis est solutio. Qui temere iudicat aliquem esse sanctum, est quidem imprudēs, possetque nocere ipsi homini & Reipub. qui saepe hypocrisis aliquorum nociua est, absolute tamen & simpliciter lo- quendo nulli infertur iniuria aliqua, vel nocumentum ex tali deceptione, quod hic habeatur pro sancto, cum sit improbus, at temere de fratre iudicando & in re graui grauis illi infertur iniuria & nocumētum, vt ex dictis constat. Nec fauet Caiet. D. Tho. non enim aiunt Docto. Sancti. omnem dubitationem vel suspicionem esse pec. venia. sed illam qua quis incipit dubitare & suspicari, quae est velut primus motus ortus ex fragili- tate humana, quam statim ratio moderatur, & per quam non tollitur amicitia, nec frater leditur nisi le- uissimē vt vidimus in prima conclus. ex doctrina D. Tho. At praeter istas sunt aliae dubitationes & suspicio- nes, per quas grauius leditur frater, & sunt peccata mort. quamuis sint cum aliqua formidine, vt videbi- mus: & ita iudicium temerarium quamuis habeat ali- quam formidinem, quam necessario debet habere, cum non pertineat (vt diximus) neque ad euidentiam, neque ad scientiam, neque ad fidem infusam, sed ad humanam, quae est opinio, grauius tamen nocet fra- tri: quo fit ut ratione istius formidinis non desinat esse pec. mort. in re graui. Similis controuersia offert se nunc disputanda de suspitione & dubitatione. NEMPE.

AN TEMERE SUSPICARI VEL DUBITARE aliquod malum de fratre sit ex suo genere pec. mort.

Caiet. locis citatis præced. controu. sicut illud tantum iudicium temerarium facit pec. mort. quod certum est, & sine vlla hæsitacione, ita quoque suspitionem & dubitationem de malo fratris, cum includant in se assensum incertum, & cum formidine vt voces ipse sonant, vult esse peccata tantum venia. Eandem sententiam sequitur Soto lib. 3. de Iust. q. 4. ar. 3. aitque certissimam esse istam regulam Caiet. Addit tamen, in criminibus maximè infamibus & horrendis propter atrocitatem delicti vel solam suspitionem aut dubitationem ex leuibus inditijs esse pec. mortale.

Colligunt imprimis hanc sententiam ex D. Tho. qui in hoc artic. constituit tres gradus suspitionis ex leuibus inditijs, in primo collocat dubitationem & suspitionem, in secundo iudicium temerarium, in tertio condemnationem de sententia iudicis, & ex his secundum, & tertium gradum facit peccata mort. primum verò venia. tantum. Et confirmatur ex D. Au. tract. 90. in Ioan. quem citat hic. D. Tho. sub nomine Glossæ. 1. Corint. 4. vbi ait Suspiciones nos vitare non posse, sed pertinere ad tentationem humanam, siue qua vita ista nõ ducitur. Quo sermone apertè facit D. Aug. suspitiones pec. venia. cum sine mort. possit quidem vita ista duci. Quod si suspitio pec. venia. tantum est, multo potius erit quoque venia. dubitatio, cum minus credat malum de fratre qui dubitat, quàm qui suspicatur.

Secundò. Suspitio etiam vehemens & in materia graui non despicit nec contemnit fratrem, cum hoc sit proprium iudicij, vnde nullam aut certè exiguam & leuem illi infert in iuriam, & ita tantum erit culpa venia.

Tertiò actus qui ex suo genere est pec. mort. ex imperfectione redditur veniale, iudicium temerarium quo certo credimus malum de fratre est pecc. mort. ex sup. genere, suspitio est quid imperfectum in genere iudicij, cum non sit assensus vt iudicium, sed solum quidam timor an malum illud sit. Ergo.

Oppositum docent multi ex recentioribus & viri peritissimi; asserentes grauem suspitionem, vel dubitationem de aliquo delicto fratris, in materia graui ex leuibus inditijs esse pec. mort. ex suo genere. Quod ostendunt, quia eo ipso quo aliquis suspicatur de me delictum, quod repugnat bonæ existimationi, quam de me debet habere, læditur iam apud ipsam meam existimatio & fama, & adeo vt mallet qui vis studiosus vir vel mulier multis pecunijs se expoliari, quam talem suspitionem de ipsis haberi. Quæ argumenta efficacissima sunt & quibus experientia abundè fidem facit.

Vnde hac distinctione existimo hic opus esse vt sicut in rebus fidei, & similibus duplex contingit dubitatio, quædam leuis & repentina orta ex fragilitate humana, quæ & viri iusti multoties tentantur, vt exercentur eorum fides, & humilitas, alia verò morosa & deliberata: inter quas hoc inter est, vt priorem illam statim moderentur & comprimant recta ratio & fides, propter quod nec habentem reddit infidelem, nec est peccatum mort. sed venia. tantum, potteriore verò non moderantur ratio, & fides, sed ita derinetur in ea animus sciens, & volens, vt quamuis intellectus non assentiat errori, non tamen assentitur vt debet veritati catholicæ, quin potius iudicat illam incertam, & habet deliberate siue per multum tempus siue per breue huc assensum, hic articulus aut hæc propositio non est omnino certa, quæ dubitatio est pec. mort. destruens fidem, & reddens habentem illam infidelè, & de qua dicitur. Dubius in fide infidelis est. Quia cum error sit ex D. August. Quando vera pro falsis aut falsa pro veris, aut certa pro incertis, aut incerta pro certis iudicamus. Sic dubitans assentitur deliberatè errori contra

fidem, habent pro incerto quod certissimè est. Eodem modo suspitio vel dubitatio de aliquo delicto fratris in materia graui ex leuibus inditijs duplex esse potest, quædam leuis & repentina, velut quidam primus motus non plene voluntarius, sed præueniens rationem, quem tamen statim moderatur & comprimit recta ratio, quæ suspitio vt antea in hoc art. dicebamus nascitur ex fragilitate humana, estque velut tentatio, quoti diana, qua etiam viri iusti, & timorati multoties affliguntur: alia verò est grauis, morosa, & delibetata, quæ non repellit nec moderatur recta ratio, sed illam habens scit se malum suspicari de fratre, & ex leuibus inditijs, & nihilominus vult illam suspitionem & dubitationem habere, qua & si non certo credat malum de fratre, credit tamen habereque huic assensum virtutem & honestatem fratris illius non esse ita certam, sicut antea, quando nullam habebat suspitionem, vel dubitationem, existimabat. Hoc posito, Sir.

PRIMA PROPOSITIO.

Suspicio leuis, & repentina, & qua est velut primus motus etiam si sit in materia grauisissima ex leuibus inditijs peccatum tantum venia. est.

Hæc concl. coincidit cum prima concl. D. Th. initio huius ar. proposita. Et probatur eisdem argumentis. Et confirmatur: huiusmodi dubitatio vel suspitio etiam in rebus fidei cum sit velut primus motus non est pec. mort. sed tantum venia. Ergo neque erit mort. quando pertinebit ad mores proximorum. De hac suspitione loquitur D. Aug. quando dicit. Suspiciones nos vitare non posse, sed pertinere ad tentationem humanam siue qua hæc vita duci non potest. Ex D. Tho. quando suspitionem & dubitationem quam constituit in primo gradu suspitionis, facit tantum venialem. Hanc esse mentem D. Tho. constat apertè ex verbis ipsius, cum in primo gradu constituat suspitionem, qua homo ex leuibus inditijs incipit dubitare; vbi consulto non dixit qua dubitat, sed qua incipit dubitare, vt significaret, non pertinere ad hunc gradum, neque esse venialem illam, quæ est iam deliberata, & perfecta, ac consummata: sed eam, quæ incipit, quæ imperfecta est, & repentina, nec dum deliberata, hanc esse venialem, illam verò posse esse mort. Incipit enim dubitatio, vel suspitio, quando est primus motus animi, perficitur verò accedente deliberatione, Confirmatur idem ex alijs verbis eiusdem. Suspicionem enim & dubitationem primi gradus quam facit D. Tho. venialem, dicit eam D. Aug. pertinere ad tentationem humanam, certum autem est solas suspiciones leues, & quæ sunt velut quidam primi motus pertinere ad tentationem humanam, deliberatas verò cum non tam sint ex humana fragilitate quàm ex malitia, pertinere ad tentationem diabolicam.

SECUNDA PROPOSITIO.

Tam dubitatio grauis, & deliberata, qua quis ex æquo est anceps quàm suspitio grauis, & deliberata ex leuibus inditijs in materia graui, maximè circa personas honestas, & habentes in precio suam existimationem, est pec. mort.

Dico circa tales personas, nam circa viles, & abietas, quarum honor parum, aut nihil omnino retert, neque ipsis aliqua cura est de sua opinione, veniale tantum est, Quia huiusmodi personis nullum ferè, aut maximè exiguum inferitur nocumentum, quando aliquid mali de ipsis suspicamur, vel dubitamus. De personis verò honestis probatur conclusio. Hæ personæ ex tertia obseruatione præced. controner, habent ius à natura, non solum ne habeatur mala de ipsis existimatio, verum etiam vt habeatur bona, donec iuste ob sua demerita oppositum dicet recta ratio, leuia inditia

Iudicia non sunt sufficientia demerita ad priuandum illas iure nec dicat recta ratio, vt ob leuia iudicia, non habeatur de personis honestis optima opinio, quā primum autem suspicamur vel dubitamus de illis aliquid mali in materia graui, (etiam si non habeatur de illis mala opinio,) cessat tamen iam haberi bona, & priuantur suo iure, ergo afficiuntur per talem suspitionem, & dubitationem iniuria in materia graui, omnis vero iniuria qua afficitur proximus in materia graui, pecc. mort. est. Ergo.

Secundo sufficeret talis suspicio, & dubitatione praelatus, vel superior conferret illi de quo sic dubitat aliquid officium vel beneficium, imò de facto extante tali suspitione non conferret, hoc est graue damnum fratris, & sine iusta causa, cum si ex leuibus iudicijs. Ergo pecc. mort.

Tertio. Cum tota bonitas, vel malitia actus extremi summatur ex interiori a quo procedit, si actus exterior est pecc. mort. & interior quoque, sed si quis interrogatus de muliere honesta, vel viro studioso, qui bene audiunt, an sint personae honestae, propter sola leuia iudicia, quae hēt respondeat, nescio, neutrum, valeo affirmare, peccat mortal. quia hęc sermone infamat illos ex leui causa quantum in ipso est, ergo, & dubitatio, vel suspicio interior ex leuibus iudicijs aqua procedit illa responsio, est etiam pecc. mort.

Quarto. Nullus vir prudens, vellet talem suspitionem, vel dubitationem ex leuibus iudicijs in materia graui de se haberi, Ergo illam habere de alio aperte est contra praecipuum naturale: Quod tibi non vis, & cum sit in materia graui consequenter est pecc. mort. Et confirmatur, quia qui uis prudens intelligens ipse suspitionem, vel dubitationem de ipso haberi, molossissime id ferret, grauemque iniuriam iudicaret sibi irrogari. Et sic de ipso suspicatem, aut dubitatem non haberet, vt amicum, sed vt inimicum, & sui contemptorem, adeo, vt D. August. lib. de Amicitia ca. 24. suspitionem appellat venocum amicitiae. Quae omnia aperte ostendunt huiusmodi suspitionem, vel dubitationem esse pecc. mort. cum propter easdem causas, & damna iudicium temerarium in materia graui proprium sit praeced. controu. esse pecc. mort.

Quinto omnia illa testimonia. ex B. Paulo & B. Jacobo quibus ostendimus condemnari iudicia temeraria, certum est eo tendere, hocque fuisse potissimum institutum Apostolorum in illis, auertere homines à iudicijs internis, quibus communiter ex leuibus iudicijs male iudicant de fratribus suis, iudicia autem ista in quae plerumque homines incidunt, & ex quib. communiter oriuntur murmurationes, detractiones, & infamiae, non sunt illa certa, & determinata, quae proprie dicuntur iudicia, sed haec dubitationes, & suspiciones graues, & deliberatae de quibus hic agimus. Ergo hęc suspiciones damnantur etiam ab Apostolis in illis locis.

Sexto istae suspiciones, & dubitationes quas Caiet. & Soto faciunt tantum pecc. venia. secundum ipsos sunt peccata contra iustitiam, quia sunt cum aliqua iniuria fratris, at peccatum contra iustitiam. Ex D. Tho. & ipsismet q. praeced. ar. 4. est mort. ex suo genere, redditurque tantum venia. aut ex leuitate materiae aut. ex imperfectione deliberationis, vt ibi docuimus. Ergo hęc suspiciones, & dubitationes cum sint contra iustitiam, & cum iniuria fratris, & deliberatae, ac in materia graui, pecc. mort. sunt ex suo genere. Et confir. pecc. ex suo genere veniale nunquam fit mort. (circa quamcunque materiam ver setur) nisi transeat in aliam speciem, & sic contra aliam virtutem, quia tunc iam mutat genus, & naturam, nec est illud, quod antea erat: vnde si haec suspiciones essent veniales, semper essent veniales, etiam si ver setur circa materiam grauissimam, nec possent esse mortales, nisi desideret esse suspiciones, & transeat in aliam speciem, nempe in iudicium certum, & temerarium quemadmodum men-

dacium officiosum quamdiu tale est, nunquam est mortale, circa quamcunque materiam ver setur, nisi transeat in aliam speciem, nempe in nocium, peritium, vel sacrilegium: at ex M. Soto. suspicio, vel dubitatio in materia grauissima, & circa crimina atrocissima est pecc. mort. etiam si non transeat in aliam speciem, sed maneat semper intra limites suspitionis. Ergo suspicio, & dubitatio de honestate fratris simpliciter, & ex suo genere non est venialis sed mort.

Denique viri iusti, & timorati de huiusmodi suspitionibus, & dubitationibus grauib. non minus sibi cauent, quam de iudicijs temerarijs, & si quando in illas incident, accusant se de eis tanquam de mort. Et similiter à confessarijs peritis interrogantur, vt dijudicent, fuerint ne mort. an venia. habet enim magnam affinitatem cum iudicijs temerarijs, & multoties sunt mortales. Quo fit, vt omnia illa argumenta, quae ostendunt iudicium temerarium in materia graui esse pecc. mort. confirmet quoqueque. hic docemus de huiusmodi suspitionibus. Ex quibus patet regulam Caiet., quam Mag. Soto adeo certam iudicat in hac parte falsam esse, cum non modo iudicium temerarium eum certitudine conceptum pecc. mort. sit, verum etiam illud quod sit cum formidine, quin etiam quauis suspicio, vel dubitatio grauis, & deliberata ex leuibus iudicijs in materia graui.

Argumenta in oppositum facile erit nunc diluere.

Ad primum satis constat D. Tho. suspitionem illam facere venialem, & collocare in primo gradu, quae leuis est, & repentina ac velut primus motus. Quod etiam potest constare ex art. sequenti vbi habet malam opinionem habere de aliquo sine sufficienti causa esse cum iniuria, & contemptu fratris, & consequenter esse mort. certum autem est suspitionem grauem de qua hic loquimur esse quandam opinionem mali alterius sine causa. Diuus etiam August. de eadem suspitione leui, vt vidignus loquitur.

Ad secundum respon. satis ledere de contemnere fratrem suspicatem vel dubitatem de ipsius honestate, cum non habeat de eo illam bonam estimationem, quam antea habebat, idque temere ac sine iusta causa: Vbi obseruandum est, esse gradus quosdam inter dubitationem, suspitionem, & iudicium, iudicium enim temerarium cum certo credat malum de fratre illa certitudine morali, quam exposuimus, est perfectissima iniuria, & despectus proximi, & ita habet primum gradum, estque in hoc genere peccatum omnium grauissimum. Dubitatio eo quod non est assensus, imò nec actio intellectus, sed potius quaedam suspensio & velut ligatio ipsius, qua prohibetur ne in hanc vel illam partem moueatur assensiendo vel dissentiendo est imperfectior iniuria & contemptus, & in hoc genere pecc. mortale omnium infimum. Suspicio vero cum sit quoque assensus vnus partis, sed non cum illa certitudine iudicij. imò cum maxima formidine, tenet medium locum inter hęc peccata, est enim iniuria & despectus fratris non ita grauis vt iudicium, sed grauior dubitatione. Omnes autem sunt iniuriae fratris, cum tollant illam bonam opinionem, vel maxime minuāt, quae de ipso habenda est, & consequenter in materia graui pecc. mort. etsi inaequalia.

Ad tertium dico suspitionem non esse actum perfectum eo modo, quo est iudicium, est tamen cum sit deliberata, actus perfectus in suo genere, quod sufficit vt sit pecc. mort. Propositio enim illa, actum qui ex suo genere est pecc. mort. ex imperfectione reddi venia. non intelligitur ex imperfectione in alio ordine, peccata enim cogitationis imperfectiora sunt peccatis operis, nec propterea desinunt esse mort. sed dicuntur imperfectiora, quia sunt alterius ordinis, & veluti inferioris, sed intelligitur ex imperfectione deliberationis, quia non sunt plene deliberata, sed velut primus motus. Vnde in proposito suspicio quae non est deliberata

berata, nõ est mort. at que deliberata est, mortalis est, non enim est imperfectior iudicio, tanquam ex imperfectione deliberationis, sed tanquam actus inferioris ordinis in tali genere.

Quære aliquis hic posset primò, An iudicium, suspicio, vel dubitatio quæ per breue tempus in animo durat sint pec. mort. quando sunt in materia graui, & ex leuibus indicijs. Secundò, quando ego prudenter & non temere suspicor, vel iudico aliquid malum de fratre, liceat ne mihi istam suspicionem, vel iudicium alijs aperire & reuelare? Facile ex dictis possunt hæc explicari.

Ad primũ enim dico si iudiciũ vel suspicio per tempus ad eò breue existant in animo, vt sint repentina & præueniant iudiciũ, ac deliberationẽ rationis, esse tantum venia. vt dictum est. Si verò accedat iudicium & deliberatio rationis, etiam si per breue tẽpus durent, esse mort. quia sufficit ad pec. mort. deliberatus cõsensu in malum obiectum, eo enim ipso quo deliberatus est, natura sua est constans, atque perpetuus, per accidens autem est, quod duret per breue vel multũ tempus vt qui furatur rem aliquã animo accipiendi, & retinendi illam, & si statim pœniteat ac restituat, & per breuissimum tempus apud se habeat, est pec. mort. furti.

Ad secundum dico: non licet etiam quæ prudenter suspicamur aut iudicamus alijs reuelare, quando illud secretum est, aut si similis suspicio vel iudicium existit in alijs, sed leue vel non ita graue, augebitur verò nobis reuelantibus quæ suspicamur vel iudicamus, sicut non licet delicta occultæ quæ vidimus alijs manifesta re illa ignorantibus, neque his, qui aliquid circa illa norunt, nostra autem manifestatione certius illa credent, quando verò res est alijs omnino perspecta, nec illorum iudicium vel suspicio nostro dicto augebitur, ita vt nec fratri de quo iudico maior læsio in opinione sua accedat, nec audienti occasio ad firmitus vel certius iudicandum aut suspicandum offeratur, tunc licet citra pecca. mort. sed erit venia, quia ad minus est malè loqui de fratre, nisi in aliquam vtilitatem vel emendam ipsius aut aliorum id fiat.

ARTICVLVS III.

An dubia sint in meliorem partem interpretanda.

Obseruemus initio ex D. August. lib. c. de sermone domini in monte cap. 28. res, & facta proximorum in triplici esse differentia, quedam enim sunt quæ videntur mala, & re vera talia quoque sunt qualia videntur, vt fornicationes, homicidia, quæ nullo modo possunt bene fieri, alia sunt ex se ipsis bona, quamuis possint fieri malo fine, quia malicia humana ea est, vt bonis etiam rebus quandoque vtatur in malum finem, huiusmodi sunt eleemosyna ieiunium, &c. Alia verò sunt in differentia, quæ possunt bene, & malè fieri, vt comedere carnes in quadragesima, potest enim hoc fieri, aut ratione salutis ex concilio medici aut ex gula, aut ex contemptu præcepti Ecclesiæ. Iudicare malos exercentes res primi generis non est peccatum, quia tale iudicium est rectum, & prudentissimum, de huiusmodi enim dixit Christus inquit D. Aug. A fructibus eorum cognoscetis eos. Iudicare autem malas res secundi generis, & malos illos exercentes, quando non constat certo de intentione agentis, est peccatum grauissimum, & quædam blasphemia in Spiritum sanctum, qui auctor est omnis boni, & charitatis qua ista fiunt in Dei gloriam, similis blasphemiam Phariseorum, qui opera, & miracula Christi facta in digito Dei, id est, virtute Spiritus sancti tribuebant Demonij, dicentes illa fieri in virtute Beelzebub. Vnde quæstio huius art. est de indifferentibus potissimè, quæ natura sua nec mala sunt nec bona, sed possunt bene, vel male fieri.

Obseruemus secundò de huiusmodi actionibus in differentibus bifariam posse dubitari, vel ex idoneis & sufficientibus indicijs, vel ex leuibus, dubitare ex leuibus indicijs in re graui maximè in personis honestis pec. mort. est vt vidimus præced. at. quia per talem dubitationem quem antea iudicabamus bonum, licet deinde non iudicemus malum, desinimus tamen temere, & sine iusta causa iam iudicare bonũ, quod non potest esse sine iniuria, & contemptu illius. Quæstio ergo est, quando existunt indicia quæ licet non sufficiant ad iudicandum malum aliquod de fratre, sufficiunt tamen arbitrio prudentium ad suspendendum actum, & dubitandum de bonitate illius, sit ne bonus qui illud egit, vel egerit ne illud bono animo, & intentione, oporteat ne sub pœna pec. mortalis in tali casu quod ita dubium est, in meliorem partem interpretari.

His positis respondet D. Tho. propositæ quæst. vnicâ conclusione affirmante, quam sic probat, Nullus est priuandus suo iure, vel contemnendus sine sufficienti causa, habet autem vnusquisque hoc ius à natura vt habeatur bonus, ergo quamdiu non se offert sufficiens causa in oppositum habendus est bonus, aliter iniquè contemnitur, & afficitur iniuria, sufficientes causa sunt manifesta indicia mali. Ergo quamdiu non extiterint manifesta indicia mali frater habendus est bonus, vbi res est dubia non sunt manifesta indicia mali (quia si essent, iam non esset res dubia, sed illa pars esset moraliter certa, quàm illa indicia manifesta, & sufficientia ostenderent.) Ergo in re dubia adhuc frater est habendus vt bonus: non potest autem in re dubia haberi adhuc vt bonus, nisi rem illam dubiam interpretemur in melius, Ergo.

Contra hanc conclusionem Diui Thomæ nonnulla se se offerant, quæ illam reddunt aliqua ratione difficilem.

Primò verba quibus præcipimur in sacris litteris bonam habere de fratribus nostris existimationem, & quibus prohibemur illos, despiciere, vel contemnere, sunt illa, Nolite iudicare, &c. & similia, quæ omnia significant iudicium intellectus, sed qui dubitat non iudicat, quin potius hæsitat. Ergo dubitare & hæsitare, neque in bonum neque in malum factum fratris conuertendo, non est prohibitum, si sufficiant indicia ad dubitandum.

Secundò. Nemo tenetur extra casum necessitatis exhibere honorem, vel beneficium aliquod fratri, maximè cum proprio damno, sed qui in re dubia declinat in meliorem partem, exhibet honorem fratri cum damno proprio, & extra casum necessitatis, ergo nemo tenetur quæ dubia sunt in melius interpretari. Maior certa est, minorem ostendo; imprimis id fieri cum damno proprio. Error, & deceptio est malum & damnum intellectus, at interpretando dubia in meliorem partem (experientia teste) sæpe decipimur & erramus, ea enim est hominum prauitas, vt vbi apparent indicia mali, etsi sufficientia ad solum dubitandum, frequentius ibi malum operentur homines quàm bonum. Ergo. Nec obstat quod aliqui dicunt, iudicium singularium, non esse perfectionem intellectus, quia quamuis non sit perfectio intellectus speculatiui, est tamen perfectio intellectus practici, vt docet idem D. Tho. 3. p. q. 11. ar. 1. ad 3. Et confirmatur, quia prudentia iudicat de operationibus singularibus quam constat esse perfectionem intellectus practici. Quod autem non sit necessarium, ostendo, quia casus necessitatis est ad exhibendũ honorem fratri, quando vnus est duobus est necessariò præstandum, aut contemnendus vertendo illud in malum, aut honorandus vertendo in bonum, sed cessat hæc necessitas suspendendo actum mentis, ita hæsitando propter indicia, quæ sufficiunt ad hæsitandum, vt animus maneat ex æquo anceps in neutram partem illud conuertendo.

Et

Et confirmatur hæc pars: Quando frater operatur bonum licet mihi cessare ab omni actu positivo & eligeo iudicij, nihil omnino iudicando, nec curando de illo facto fratris, quia nullo præcepto teneo aliquem actum circa opus illius elicens, ergo cur non licebit similiter, quando exercet aliquid quod prudenter dubium est, suspendere actum iudicij, & in neutram partem illud interpretari.

Tertio iudicium quod potest haberi in confessione sacramentali, potest etiam haberi extra illam, cum ubique debeat esse rectum, & verum, sed in confessione sacramentali, cum dubia propria, quam aliena licet & expedit interpretari in peius, ut si dubitem an peccatum meum vel eius qui mihi confitetur sit mort. vel veniat, si existat sufficiens causa ad dubitandum deo interpretari in peius, & sub conditione me accipere, vel admonere illum qui mihi confitetur, ut accuset se ipsum tanquam de morte.

Quarto. Refert Ioannes vir honestus aliquod malum graue de Petro viro etiam honesto, propter quod iuste dubito an ista sit vt Ioannes refert; cum viderem verumque esse virum honestum, considerata honestate Ioannis non possum mihi persuadere ipsum mentiri, similiter considerata honestate Petri non possum etiam mihi persuadere delictum illud esse ab eo commissum, in hoc casu si dubium istud interpretor in melius, credo de Ioanem virum honestum non mentiri, infero grauem iniuriam Petro, quia credo ex causa dubia graue malum de ipso, similiter si interpretor in melius in fauorem Petri, iudicando ipsum nihil male commississe, infero iniuriam Ioanni iudicans illum mendacem, ergo in hoc casu suscipiendum est necessarium iudicium, aut alteri ex his inferenda iniuria.

Denique si in re dubia frater habetius vt habeatur bonus, & tenemur declinare in meliorem partem, non ita declinatio, sed manere ancipitem, & dubium, esset peccatum contra iustitiam, & in re graui mor. quia peccatum contra iustitiam, vt sapè diximus ex suo genere est mdr. At ex eodem D. Thom. de proced. dubium ex sufficientibus indicij veniale tantum est. Hæc argumenta occasione obtulerunt de merito discipulis D. Tho. ad examinandum diligenter hoc loco.

QUA RATIONE SIT INTELLIGENDA
ista regula D. Th. Dubia in melius esse interpretanda.

Dvobis modis potest hæc regula explicari, negatiue, vel positive. Negatiue vt vna oblata aliqua re dubia suspendimus actum, neque bene, neque male de fratre iudicantes, positive vero, quando illa oblata elicitur actum, habentes hunc assensum illa bene fieri.

Caiet. vult in huiusmodi dubijs in quibus sunt sufficientia indicia ad dubitandum, regulam istam intelligendam esse negatiue, ita vt non interpretemur: illa in peiorem partem, sed possumus suspendere actum, & habere nos mere negatiue, qd si id non valeamus, nec vellimus suspendere actum, sed elicere, debeamus tunc illa interpretari in melius: quæ expositio ita probat.

Nemo tenetur iudicare de rebus nisi quatenus earum natura exigit, res dubia secundum suam naturam neutra est, nec magis inclinatur ex se in vnam partem quam in aliam, Ergo licet mihi in re ita dubia manere ancipis & neuter in nullam partem declinando, quod est suspendere actum.

Secundo ius naturale tantum exigit vt non priuem fratrem suo honore, nec contemnam illum, male iudicando de illo sine sufficienti causa, suspendendo actum non priuo illum suo honore, nec contemno illum, nec iudico male de illo, id enim esset si dubium illud interpretaretur in peius. Ergo.

Mag. Soto hb. 3. de iust. q. 4. art. 4. recedit ab hæc sententia Caiet. docens intelligendam esse istam regulam passiuè, ita vt oblata re dubia non sufficiat suspendere actum, & manere ancipitè, sed teneri nos ad elicien-

dum actum posituum, interpretando illam in melius. Ratio potissima ipsius est, huius qui exercet rem illam dubiam erat antea mihi notus, & habitus bonus ac honestus vir, aut illum omnino non noui. Si prius, teneo factum ipsius boni consulere, quia suspendendo actum, & dubitando, dubio sumus de bonitate ipsius, & tuto iudicium & opinionem, quam antea de ipso habebam, cum antea absolute & sine vlla dubitatione iudicarem eum bonum, mox vero (exi non iudicem malum, sed bonum) habeo tamen tale iudicium de ipso cum dubitatione, mutare autem existimationem, quam antea de fratre habebam non licet, nisi vbi existunt sufficientia indicia ad iudicandum malum, Ergo, Et confirmatur: quia quem antea simpliciter & extra omnem dubitationem iudicabam bonum, iudicando deinde bonum cum dubitatione, est reuera prius illi in suo honore, & iure, quod haberi, vt simpliciter iudicetur bonus, quod non licet vt habet hic D. Tho. nisi existant sufficientia indicia mali, quæ in re dubia non existunt. Quod si illum non noui, quæ res res dubia ex se nota sit generare assensum dubium, nihilominus ius naturale, quod habet quiuis frater vt iudicetur bonus, quamdiu non occurrunt manifesta indicia mali, exigit etiam vt factum ipsius alioquin dubio boni consulatur: quæ est ratio D. Th. in hoc art.

Ad intelligentiam huius dubitationis obseruamus primò, aliud esse iudicium de rebus, & aliud de personis: de rebus quidem, quando res ipsas iudicamus quales sunt secundum se, considerata tantum propria, & priuata ipsarum natura à parte rei, quod iudicium est speculatiuum, & nisi alio transferatur, nullum damnum inferit proximo, neque in honore, neque in fama iudicantem, quo iudicauimus de personis, est illud quo iudicamus intentionem & animum agentis, quod est maxime difficile & periculosum, difficile quidem, cum solus Deus intueatur corda hominum, & periculosum, quia in eo agitur de honore, & fama proximi, Hæc duo iudicia possunt seorsum distingui & alterum sine altero haberi maxime in rebus speculatiuis: Profert Petrus aliquam propositionem, possum ego iudicare illam secundum se hæreticam, & nihilominus iudicare simul Petram ipsam virum catholicum & fidelissimum, iuxta illud D. August. [Hæreticare potero hæreticus autem non ero.] In moralibus tamen & in actibus virtutis, vel vitij, iudicare de facto fratris, vel dubitare de bonitate illius, & non iudicare de persona, vel non dubitare de bonitate illius, & iudicare gratia, iudicare opus Petri malum vel dubitare de illo, & iudicare Petrum virum honestum, difficultissimum est, vt docet D. Tho. quolib. 12. art. 3.

Obseruemus secundo, plurimum interesse inter eum quem iam nouimus, & de quo habemus conceptam opinionem actu & in particulari, esse virum honestum & probum, & eum quem nouimus, nec scimus in particulari mores illius, sed iudicamus eum bonum consilio & generali iudicio, quo oes quos non nouimus, cetero malos, opinamur bonos. Est aut hoc discrimen inter istos, quod suspendere actum circa bonitatem prioris, est reuera mutare opinionem quæ de illo habebam, cum antea illi certus, & in particulari iudicare bonum, postea vero quæ dubio vel suspendendo actum, (licet non iudicè illum malum) non tamè certo & in particulari iudico ipsum bonum. Suspendere aut actum iudicij circa bonitatem secundi, non est mutare opinionem, cum in particulari & certo, nec bonum nec malum illum antea iudicarem, aut scirem, sed illo tantum generali & communi iudicio, in quod potius est ignorantia morum fratris quam iudicium. Obseruamus tertio, bifariam posse nos aliquid interpretari in peius, aut diffinire & assertiue, iudicando quod potest bene vel male fieri, reuera male fieri, aut ex suppositione ad cautelam & remedium, quod fit quando id quod potest bene vel male fieri, non iudico quidem male fieri, sed tantum posse, & hoc supposito

posito posse illud male fieri, timeo ne forsan fiat, & ex tali timore iuxta leges prudentiæ studiosè occurrere malo, quod posse evenire.

Demique statuendum est hic quod iam initio huius articuli admonuimus, non esse hic quæstionem de dubitatione in re gravi ex leuibus indicijs, huiusmodi enim esse pec. mor. maximè circa personas honestas iam constat ex art. præced. sed hic tantum nos agere de illa dubitatione quæ ex idoneis, & sufficientibus indicijs ad dubitandum nascitur.

PRIMA PROPOSITIO.

Oblata re iuste & prudenter dubia, considerando illam secundum se tantum & a parte rei sine ordine ad personam, non tenemur illam actum positivo vertere in melius, neque etiam licet illam vertere in peius, sed possumus suspendere actum in nullam partem declinando.

Hanc probant argumenta illa ab initio proposita, & quæ deinde adiecitimus nomine Caiet. Omnia enim illa procedunt de re dubia secundum se sumpta, nulla habita ratione personæ. Ex consuetudine, potest haberi iudicium seorsum de sola re: secundum naturam ipsius rei, nihil iudicando de personâ, res autem dubia secundum suam propriam naturam non relata ad personam in nullam partem inclinat, neque vllum producit in animo assensum: Ergo oblata re dubia, & ea sola considerata sine ordine ad personam, licet suspendere actum: Maior constat ex prima obseruatione huius cõtrouer. quia ista duo iudicia vnum solius rei, quod est purè speculatiuum, & aliud personæ quod est practicũ sunt distincta, potestque vnum sine altero seorsum haberi: Minor verò patet ex ipso nomine rei dubiæ, ideo enim dicitur dubia, quia ex quo in nullam partem inclinatur, sed habet rationes vel indiciã ex quo in vtrâque partem.

Secundò confirmatur (intellectus ratem producit actum, vel assensum quato est obiectum quod ipsi offertur, sed res dubia quæ in nullam ex æquo inclinatur partem, est obiectum quod nullum actum vel assensum natum est generare, sed relinquere illũ perplexũ & ancipitè: Ergo ratem rem cõsiderando, licet esse ancipitem, & suspendere actum: Imò hoc ipsum exigit recta ratio, & prudentia, vt tali re oblata & secundum se sumpta suspendatur actus, essetque oppositum alicuius imprudentiæ. Probatum. Suspendendo actum in vtili ledo proximum, nec in fama, nec in honore, nec in patrimonio ipsum, sed manet semper apud me salua eius opinio, quia solam rem speculatiuè contemplor, nulla habita ratione personæ, eliciedo autem actum non necesse est eliere in peius, (in quo omnes conueniunt) quia esset male iudicare de facto proximi sine iusta causa, cum res sit secundum se dubia, neq; in melius quia ita iudicans offert se aperte omnium etiam consensu periculo incidendi in falsum iudicium & deceptionem, non solum iudicio speculatiuo, iudicando bonũ quod forsan malum est, verum etiam iudicio practico, quia ex eo ipso quo factum illud interpretor in meliorem partem & bonum, propono illud in exemplar meum, Et hoc sine iusta etiam causa, quia proximus non indiget tali iudicio vt modo ostendimus. Ergo prudenter sit in tali casu suspendendo actum. Et confirmatur, si quis modo positiuè assentiret huic parti asserunt paria, esset imprudens, quia hoc obiectum intellectus speculatiui sine nostra paria vel imparia est ex æquo dubium, sed in nostro casu obiectum intellectus practici est etiam ex æquo dubium cum indiciã ista vt supponimus sint sufficientia ad dubitandum, ergo imprudenter ageret qui stantibus talibus indicijs in aliquam partem declinaret.

Tertiò iudex arbiter non tenetur absolute, ferre sententiam in fauorem rei in re dubia, sed tantum ea sup-

positione si laturus sit sententiam, quia assumpsit tunc iudicandi: Ergo similiter in hoc casu quando res est dubia, si velit vel debeat elicere actum, elicierit illum in melius, absolute tamen non tenetur efficere, quia nemo est iudex ex officio operum fratrum suorum, sed voluntariè assumit tale officium iudicandi.

Denique Nullus est quantumuis probus & timoratus, qui in confessione accuset se, eò quod rem dubiam quato vidit cum sufficientibus indicijs ad dubitandum de illa secundum se, nõ sit interpretatus in melius, sed satis purat se consuluisse famæ, & honori fratris si suspendit actum, nec illam conuertit in peius, nec vllus est confessarius prudens, & peritus qui hoc querat de penitente, an actus, & positione dubia quæ vidit sit interpretatus in melius, aliàs mille laqueis fidelium conscientiæ repleterentur.

SECUNDA PROPOSITIO.

Oblata re dubia si iudicium referatur ad personam, ita vt eliciatur actus, quo sine, & animo frater rem illam exercuerit. Tunc dubium in meliorem partem est vertendum, & in hoc sensu vt bene ait Caiet. est intelligenda conclusio D. Tho.

Probatum. Habere aliquem in mala opinione sine iusta causa est maximam illi inferre iniuriam, hoc autem facimus, nisi rem dubiam quando elicimus actum, vertamus in melius. Ergo Maior certa est, probò minorem. Quando elicimus actum, necesse est nos inclinare in alteram partem, ita vt si factum fratris non vertamus in melius, necessario vertamus in peius, hoc nõ est elicere actum alicui parti assentiri, sicut suspendere actum est nulli assentiri, dubitatio autem (quamuis ex sufficientibus indicijs ad dubitandum) non est sufficiens causa ad vertendum illud in peius. Ergo si non vertatur in melius sine sufficienti causa vertitur in peius, & habetur mala opinio de fratre.

Secundò constat hæc Propositio ex varijs Regulis Iuris in 6. Reg. 65. dicitur. In dubijs melior est ratio possidentis vel vt alij legunt. In pari casu melior est conditio possidentis, sed frater possidet bonam estimationem, quod opera ipsius honesta sint, & ob debitum finem, ergo in dubijs, si iudicandum sit, in fauorem proximi iudicandum est, vertendo illa in melius, Reg. 11. In dubijs fauendum est potius teo quam accusatori: In hoc casu iudicia habent se vt accusator, frater tanquam reus, erit ergo fauendum potius fratri, vertendo in melius eam, quam illa indiciã & si sufficientia faciunt dubiam. Est etiam sensus receptissimus inter DD. istarũ regularum, in dubia causa possidentem non esse expoliandum re quam possidet, expoliaretur autem frater bona opinione quam iure nature possidet, si quando elicitor actus, rem illam dubiam non interpretemur in melius, quia esset illam interpretari vt diximus in peius. Ergo.

Tertiò, Præceptum illud iuris nature: Quod tibi nõ vis &c. in re gravi obligat sub mort. sed nullus est qui velit onus suum verti in peius, imò si eliciatur actus verti in melius, & id quidem rationabiliter. Ergo hoc ipsum tenemur sub mort. præstare fratribus nostris.

Quartò, Cap. vnico de Scrutinio habetur, Vt quem non nouero esse indignum habeam pro digno quamdiu res est dubia, nec apparent manifesta & sufficientia indiciã mali, frater non cognoscitur indignus & malus: Ergo quamdiu res est dubia si ferendum sit iudicium, iudicandum est bonus, vertendo illud in melius.

Denique stante iudicio speculatiuo dubio, quando proximo potest fieri iniuria, habendum est tãquam rectum, & certum iudicium practicum per quod non sit proximo iniuria, verbi gratia dubitat mulier post consummatum matrimonium, an ille cui nupsit sit suus vir, stante hoc iudicio speculatiuo dubio, non potest negare illi debitum quia esset inferre viro suo iniuriam, sed debet

Debet habere similitudinem cum hoc iudicium practicum tanquam certum, & verum, accedendum est ad hunc, si debuit postulare, ut est definitum in cap. Dominus de Secun. Nup. ne viro suo inferat iniuriam. Ergo similiter, quando dubitatur de facto proximi, & est elicendum iudicium, cum per tale iudicium inferatur iniuria proximo nisi factum eius conuertatur in melius, ut exposuimus, stante dubio ipso speculatio circa rem secundum se sumptam, est habendum hoc iudicium practicum tanquam certum, & rectum, licet res ista secundum se propter indicia, quæ videntur dubia, sit proximam tamen existimo bono fine illam fecisse.

Ex his diatribus conclusionibus perspicua manet Cæter. sententia in rebus dubijs licere suspendere actum, si verò elicendum sit iudicium, oportere declinare in melius. Cæterum quia communiter, & frequentius virio ac corruptione nostræ naturæ homines non suspendunt iudicia, maxime quando respiciunt personas, sed eliciunt actum, voluntque esse iudices, & ferre sententiam, & regulæ morales non tam respiciunt quid possit fieri, quam quid communiter, & frequentissime fiat, propterea sapientissime, & merito, à sanctis Patribus, & Doctoribus Theologis quos hic sequitur D. Tho. absolute, & simpliciter proponit hæc regula: [Ut dubia in meliorem partem interpretemur, [Intelligenda tamen, ut exposita est, quando non valentis suspendere actum. Hæc est doctrina Bedæ in 6. cap. Luc. in illud. [Nolite iudicare, &c.] Et secun. Regulam de Regulis Iuris. Sed ad maiorem intelligentiam sit.

TERTIA PROPOSITIO.

Si suspendam actum circa factum dubium fratris, qui mihi notus est, & habitus ut vir honestus, & probus, ita ut per talem suspensionem, nullo modo mutem opinionem, quam de illo habebam, nec desinam habere illum in eodem pretio, licet his servatis suspendere actum circa factum dubium fratris etiam mihi cogniti. Quod si per talem suspensionem actus dubitem simul de bonitate personæ (quod frequentius accidit) non licet circa factum dubium proximi mihi cogniti, & quem semper indicavi virum honestum, suspendere actum, sed teneor positivè factum illud interpretari in melius.

Probatur prior pars. Tota ratio propter quam iudicium, vel dubitatio potest esse peccatum, hæc est, quia sic iudicando, vel dubitando contemnitur frater & leditur bona ipsius opinio. Ergo, qui experiretur se non dubitare de bonitate fratris, nec villo modo illum contemnere, aut mutare bonam existimationem quam de illo habebat, quia suspendat actum iudicij circa factum dubium ipsius, licite poterit suspendere actum. Probo consequentiam, quia (ut ostendimus) potest haberi seorsum iudicium speculativum de re secundum se absolute sumpta, distinctum, à iudicio practico de intentione, & animo personæ: sine villo damno ipsius personæ: vnde cum in his iudicijs, vel actibus intellectus id tantum attendatur, ne fratri in aliquo noceamus, qui ita suspendet actum circa rem dubiam, & factum eius quem novit, & cuius mores habet perspectos, sine villo damno illius, licite poterit actum suspendere. Secunda pars perspicua est, quia suspendens actum, ita ut simul dubitet de bonitate fratris ab ipso probe cogniti, mutat bonam opinionem quam de illo habebat, & consequenter desinit habere illum in eo pretio in quo antea ipsum habebat: quæ omnia sine nocumento, & iniuria fratris esse non possunt.

Secundo, qui exponit se periculo probabili peccandi mortal. peccat mortal: suspendere actum circa factum dubium amici, probe cogniti, isto secundo modo est revera moraliter loquendo exponere se periculo conuertendi facile factum illud in peius. Ergo.

Tertio; non licet opinionem bonam quam de fratre

Tomus Primus.

habebam mutare in peius, nisi ex sufficienti causa (quæ non est dubitatio) sed quando ita suspendo actum, ut mutem opinionem, quam de fratre mihi cognito habebam, moraliter, & communiter mutò illam in peius. Ergo non licet isto secundo modo suspendere actum, Vnde in hoc casu circa personas nobis notas est maxime obseruanda ista regula proposita, à D. Tho. quia licet possit accedere prior pars huius tertie propositionis nostræ, moraliter tamen loquendo, vix potest (ut de secunda propositione dictum est) suspendi iudicium circa factum personæ à nobis cognite absque contemptu ipsius, & mutatione existimationis in qua antea habebatur.

QUARTA PROPOSITIO.

Si frater de cuius facto dubito mihi ignotus sit, licet suspendere actum tam circa factum ipsum, quam circa bonitatem personæ.

De facto constat ex dictis, De persona verò ipsa probatur, quia ut constat ex secunda obseruatione, cum ipsum & eius mores omnino ignorem, dubitando de illo, non mutò opinionem quam de illo habebam, cum nullam de eo in particulari haberem nec bonam, nec malam, nec prius illum aliquo honore quem antea apud me habere, nec contemno illum, cum in nullo pretio cum priuatim haberem, sed in illo communi quo habemus omnes nobis ignotos; nulla denique læsio, illi fit per hanc suspensionem iudicij, Quod si dixeris, (quæ est ratio Mag. Soto) (habet ille ius à natura, ut ab omnibus iudicetur bonus, quod iudicium cessat per suspensionem actus. Respondeo, virum mihi votum habere istud ius certo, & in particulari, ac propterea inferri illi iniuriam, si bonitatem eius, quæ antea mihi certo, & in particulari perspecta erat vocè in dubium, at ius quod habet, ius mihi ignotus est, est incertum, & illud commune, quod non tam est nosse illum bonum, quam negatio quædam, & ne scientia qua ignoro an sit malus; quod fit ut sit illud ius leuissimum, ac ferè nullum, & consequenter nulla quoque iniuria, quæ illi inferretur suspendendo actum.

VLTIMA PROPOSITIO.

Ex suppositione nempe ad cautelam, & remedium licet dubia in peiorem partem vertere.

Verbi gratia, video hominem, cuius habitus, & dispositio indicat iuste dubitari posse, an sit fur, non profero apud me iudicium absolutum, esse furem, sed tantum esse posse, hac hypothesi stante, potest esse fur, dubium istud licet vertere in peius, iudicando, forsitan est fur, prospiciam oportet domui meæ ac rebus meis. Probatur. Hic actus non est iudicare malè de fratre, sed iuste, ac prudenter timere, & occurrere damno, quod iuste timetur, & periculo de quo prudenter dubitatur, huiusmodi autè timor, & suppositio ad cautelam, & prohibendum damnum proprium, quod evenire potest, est actus prudentiæ. Ergo. Secundo ad huiusmodi timores & cautelam tenentur prælati erga subditos suos, qua de causa præcipitur eis, ut vigilent supra gregem suum, ut attendant à falsis prophetis, neque omni spiritui credant, similiter patres erga filios suos, & maxime erga filias, occludentes fenestras, & hostia domus, diligenter curantes quos habeant familiares, Et quid quid ipsi perpectu omnino non est, ut ait Divus Hieronymus. suspectum iudicantes, quo nomine commendatur sanctus Iob, qui licet nihil mali iudicaret de filijs suis offerbat tamè pro eis sacrificia per singulos dies, dicens ne forte peccaverint filij mei, &c. Sed in hac parte prælarum desideratur prudentia, ne prælati vel parentes animi sint, ac ne dum suis volunt prospicere,

F a illos

illos ad amaritudinem ut ait B. Paul. prouocent, aut apud vicinos infament.

Nunc ad argumenta quorum occasione hæc controuersia disputata est.

Ad primum respon. Eodem præcepto prohiberi que grauissima sunt in aliquo genere, & que minus graua: ut præcepto illo non occides (sicut Christus exponit Matth. 6.) prohibetur non solum homicidium, verum etiam irasci fratri, Et ita id hoc casu eodem præcepto quo prohibetur iudicium temerarium, prohibentur etiam graues suspiciones, & dubitationes ex leuibus indicijs, & suspensiones iudicij, quando aliquod damnum ex eis sequitur fratri in honore, vel fama ipsius.

Ad diluendum secundū nonnulla obseruanda sunt. Primò, ut sicut solæ virtutes morales sunt quæ faciunt hominem simpliciter bonum, intellectuales verò non faciunt illum simpliciter bonum, sed tantum secundū, quid, ita quoque bonum vel malum intellectus non esse simpliciter tale, sed tantum secundum quid, ita ut illud solum sit simpliciter bonum vel malum quod pertinet ad mores. Secundò cum bonum morale consistat in recto ordine voluntatis ad vltimum finem, dirigitur autem voluntas moraliter in suum vltimum finem, per dictamen rectæ rationis, illud iudicium esse moraliter bonum vel malum quod dirigit voluntatem ad sequendam rectam rationem, & id quod secundum se rectum est & honestum. Ex quo sequitur, ut quando in te dubia iudicio bene de fratre vertendo illud in melius, si fallat iudicium istud falsum relatum ad intellectum speculatiuum sit quidem malum eius, non tamen simpliciter malum hominis, sed solum secundum quid, relatum verò ad mores sit bonum morale, & consequenter simpliciter bonum, quia tale iudicium est natum dirigere voluntatem in ea quæ dicta recta ratio dicit, & sunt honesta circa proximū, nempe ad amandum illum, ad deferendum eius honorem, & non contemnendam, ad conseruandam bonā quam de illo habemus existimationem: quæ omnia sunt simpliciter bona. Vnde optime docet hic D. Thom. melius esse habere tale iudicium speculatiue tantum erroneum, sed sine iniuria, immo cum honore fratris, quam cum damno & iniuria ipsius verè iudicare, quia illud iudicium erroneum, licet speculatiue, & secundum quid malum, moraliter tamen & simpliciter est bonum, iudicium autem verum cum iniuria fratris speculatiue tantum, & secundum quid est bonum, moraliter autem, & simpliciter malum dirigens voluntatem in malum morale, nempe in contemptum fratris.

Ex his dico ad argum. illud, me non deferre honorem fratri cum damno meo, quando factum ipsius in melius conuerto, etiam si decipiar, immo cum bono meo, quia istud iudicium, licet speculatiue & secundum quid sit malum moraliter tamen & simpliciter est bonum, Et teneor potius eligere bonum simpliciter ad vitandum malum simpliciter, quam bonum secundum quid ad vitandum malum secundum quid, Ut martir qui eligebat potius mori quam negare Christum, quia hoc est simpliciter malum, cum sit malum culpæ, mori autem est malum secundum quid quia non est malum morale, sed tantum malum pœnæ. Similiter hæc res sese habet, error enim & deceptio intellectus speculatiui est velut malum pœnæ, contemnere autem fratrem, & illum iniuria afficere est malum culpæ. Et qui ad vitandum malum culpæ eligit malum pœnæ, non eligit cum damno suo, imò cum maximo bono suo.

Ad alteram partem argumenti dico, quando frater mihi cognitus est, & probatus, esse propter bonam opinionem quam iam habeo de illo, velut casum necessitatis, factum ipsius vertere in melius, quia erga talem suspendere actum est (moraliter loquendo) mutare opinionem cum contemptu ipsius, ut expositum est. Erga illum verò qui mihi cognitus non est, non occurrit similis necessitas, & ita licet istum suspendere actum.

Ad confirmationem aperta est differentia, quæ de eam aliquis operetur bonum, ex eo quod suspendam actum, nullam ei infertur nocuumtum in honore, vel fama, at si suspendam actum circa illum qui mihi notus est, & quem antea habebam verum honestum, sequatur dampnam iam explicata.

Ad tertium, maxima quoque est differentia inter iudicia externa, & ea quæ sunt in confessione sacramentali, in hac enim quando dubitamus an peccatum nostrum, vel pœnitentis sit veniale vel mort. si dubitatio sit leuis & scrupulus reiicienda est, & in melius interpretanda, si grauis & ex sufficienti causa, tunc sub conditione interpretanda in peius. i. dolendum de illo peccato, tanquam si forsitan sit mort. quod sit ad cautelam habeatur pro venia. quod mort. est, qua via nulla infertur iniuria fratri, sed consulitur conscientie & salutari ipsius, quod non est extra confessionem, cum extra ipsam vertere in peius factum dubium fratris, quem noui, & iudicabam probum virum, sit eum contemnere.

Quartum argum. postulat explicemus.

QUOMODO DEBEAT SE HABERE QUI audit referentem aliquod malum de proximo suo.

Obseruemus primò diligenter esse considerandas personas, tam eū qui loquitur qualis sit, & quomodo affectus erga illum de quo loquitur: quam eum de quo malum illud refertur, sit ne vir honestus & timens Deum, an potius qui solitus sit similia committere, considerandæ etiam aliæ circumstantiæ loci, & temporis, in quibus malum illud accessisse asseritur, & aliæ quæ à iudicibus prudentibus attenduntur, & tantò magis, quantò pluribus credendum potius est quam vni.

Obseruemus secundò: Experientia teste virum honestum facilius casurum in aliqua peccata, quam serio & in re graui falsum prolaturum de fratre. quia hoc posterius procedit ex malitia, prius illud ex humana fragilitate. Et facilius peccat homo ex fragilitate, quæ ex malitia.

His positis dico primò: Si is qui refert malum alterius sit vir honestus & probus, ille verò cuius malum refertur improbus & solitus similia facere, sine temeritate, credendum esse dicenti, ut supra admonuimus: quia in hoc casu qui refert malum illud possidet apud me bonum nomen, quo alter caret, & in dubijs melior est ratio possidentis. Similiter dico secundò: Si is de quo est sermo sit vir honestus, qui verò malum de illo refert improbus & turpis, nulla est ei adhibenda fides: eadem de causa, quia iste possidet apud me bonum nomen, quo caret qui malè de ipso loquitur. Et hoc ipsum obseruatur in iudicio exteriori, viro enim turpi, de homine honesto malè loquenti non credit, prudens iudex, imò nec honesto quem nouit malè affectum erga illum de quo loquitur. Quod si vterque & is qui loquitur, & ille de quo loquitur, pares sunt in moribus, & in eodem precio illos habeam, tunc suspendendus est actus, ut probat illud argum. quia quocumque me vertam alteri inferam iniuriam.

Circa vltimam conclus. de cautela adhibenda dubitari potest. Liceat ne denegare suffragium postulanti aliquod officium vel beneficium, quando de moribus & bonitate ipsius dubitamus, hoc sine nempe ad cautelam, ne illud adeptus alicui noceat. Dico secum Caiet. in summa in verbo, iudicium temerarium, Primò ex leuibus indicijs nullo modo licere negare alicui suffragium, si habeat merita necessaria ad munus illud vel beneficium, similiter licite illi negari si non habeat materia, sitque indignus, ut copiosius quæst. 63. videbimus. Quando vero indicia idonea sunt, & sufficientia ad dubitandum, sed simul habet merita officium illud, vel beneficium postulans, distinguendum

quendam est; Nā aut me negante illi suffragium infamatur, & præponitur illi impar in meritis, aut nulla inde sequitur ipsi infamia, adest quæ alter ei par, vel se æqualis, si prius, non licet negare illi suffragium, quia ex meritis habet ius ad illud officium, periclitaturque honor ipsius, & mea dubitatio nō est sufficiens ad expoliandum ipsum suo honore vel iure, si verò potest alicuius modo res habeat, licet illum priuare suffragio, nulla enim tunc fit ei iniuria, cum nec infametur, nec præferatur ipsi alius minus dignus.

ARTICVLVS V.

An semper sit iudicandum secundum leges scriptas,

DVplex est iudicium, aliud priuatum, & particulare, aliud verò publicum, & iorense, de priori egit hætenus D. Tho. explicans, quæ pertinet ad iudicia temeraria, suspensiones, & dubitatione, hoc ar. & sequenti agit de iudicio forensi, qua ratione sit exercendum; quæ res in primis præseni art. An semper oporteat iudicare secundum leges scriptas? vel liceat potius iudici uti aliquando epichia, ac dimissa littera, & rigore legis iudicare secundum æquitate, & dictamen rectæ rationis?

Obseruemus cum lex sit quædam explicatio, & regula iuris, sicut ius aliud est naturale ex natura rerum æquum, & iustum, aliud verò positium, quod ex condico, & constitutione hominum Principis scilicet, vel Reipub. constitutum est, ubi natura nihil vero statuebat, ita quoque leges scriptas duplices esse, quasdam continentes quod ipsum ius naturale exigit, ut filios parentibus obedire, parentes filijs alimenta præparare: alias verò, quæ solum continent quod Principis vel Reipub. decreto sancitum est, quæ dicuntur merè humane, ut alimenta non extrahi è Regno. Inter has leges hoc interest. Primò, quod priores illæ iustum, quod continent non instituunt, cum iam ex natura rerum iustum sit, sed tantum explicant, posteriores verò, explicant, & instituunt, ideo enim iustum harum posteriorum legum tale, est & obseruandum, quia lege illa constitutum, qua sublata nullum haberet auctoritatis robur, aut obligandi vim. Differunt secundo: quia iustum, quod priores ille continent, cum sit ex natura immutabilis omnino est, ita & illud nullomodo mutari possit, aut dispensari, iustum verò posteriorum mutari potest, quia huiusmodi iustum pendet ex hominum decreto, pro ratione loci temporis, & personarum, quæ certum est mutari, & ipsis mutatis mutari quoque oportere humana iura: ut habetur abundè in cap. Alma mater. De sententia excommunic. suspens. & ibi copiose Didacus Couartu.

CONCLUSIO I.

Si in causa iudici proposita existant leges scriptæ contingentes ius naturale, tenetur iudex secundum illas necessarjò iudicare.

Primò, quia sicut ius naturale est omnino indispensabile, ita & leges illud continentes. 2. Quia iudex debet iudicare quod iustum est, Sap. 1. diligite iustitiam, qui iudicatis terram, iustum autem in huiusmodi legibus contentum semper est idem, & immutabile: & ita semper secundum ipsum iudicandum. 3. Quia ius naturale quamuis exceptum medio dictamine rectæ rationis, reuera tamen habet Deum auctorem sicut, & natura ipsa, quo sit, ut aliter iudicans, quam leges istæ, quæ ius naturale continent postulant, simul violet ius naturale, & diuinum. Denique sicut iustum, quod istæ leges continent est ex natura rerum, & intrinsecè bonum quia ratione non potest iudex humanus mutare naturas rerum, aut facere bonum quod est intrinsecè malum, vel è conuerso, ita quoque non

potest aliter iuste, & rectè iudicare, nisi ferendo sententiam iuxta istas leges.

CONCLUSIO II.

Si causa proposita iudici pertinet ad leges scriptas merè humane, ex quarum obseruatione nihil sequitur legi naturali, vel diuina repugnans, tenetur necessarjò secundum illas iudicare, etiam si oppositum videatur ipsi magis consonum rationi.

PRobatur primò: Iudex est merus executor legis, non conditor aut dominus, imò neque interpret, aut dispensator, nisi causa iusta urgente, causa verò iusta ad deuiandum à lege nulla alia esse potest nisi quando ex illius obseruatione sequeretur aliquid repugnans iuri naturali, vel diuino, Ergo quando lex scripta nihil continet quod iuri naturali vel diuino aduersatur, tenetur iudex secundum illam iudicare.

Secundò si liceret iudici aliter iudicare, quam leges istæ præscribunt, frustra conderentur leges imò tot essent leges, quod capita iudicum, affirmare vnoquoque iudice æquius esse, quod sibi videretur, quam quod lex scripta constituit, patereturque passim Respub. mille perturbationes, & damna.

CONCLUSIO III.

Quando obseruatio legis humana ratione loci temporis, vel persona inducit aliquam iniustitiam, vel iniuriam, non est tunc iudicandum secundum illam legem, sed secundum æquitate, & dictamen rectæ rationis, quod vocamus epichiam.

Paret, quia lex ex regula, & explicatio iusti, & iudex custos iustitiæ, vnde quando obseruatio legis ratione alicuius circumstantiæ contineret aliquam iniustitiam, & cederet in iniuriam alicuius, non est secundum illam legem tunc iudicandum. Et ita constituitur a D. Tho. in solutionib. arg. aliqui casus, in quibus non est iudicandum iuxta leges scriptas, ab alijs DD. afferuntur alij, qui omnes reducuntur ad hos quinque.

Primus est quem continet ista Tertia conclusio, Quando lex, aut simpliciter, aut ex circumstantia est iniusta, quia lex iniusta non est lex, neque regula quæ valeat nostras actiones rectè dirigere, sed corruptela, ut optime docet D. Thom. 1. 2. q. 69. art. 4. & 6. sicut hoc relogium, quod non consentit cum motu solis, non est horologium sed perturbatio potius horarum.

Secundus. Quando obseruatio legis in tali euentu aduersatur bono communi. Præcipit lex ne ciuitatè obfessa portæ ipsius vilo modo aperiantur, si ciues omnes suos hostes fugiant, nec aliter liberari possint nisi in ciuitatem sese recipiant, tunc non est pronuntiandum secundum illam legem scriptam, quæ in tali casu adeo nocuisset ciuibus, & bono communi.

Tertius est: Quando prudenter iudicatur certum, legislatorem si adesset iudicaturum legem suam non esse tunc obseruandam, verbi gratia minatur mortem tyrannus si hodiè ieiunauero (positò per hypocrisim illum nō ita agere in contemptum fidei, vel religionis, sed ex sua insaniam non teneor tunc seruare legem ieiunij, quia si adesset legislator; certè non obligaret aliquem ieiunare cum tanto discrimine vitæ: eadem ratione non tenetur mulier audire sacrum die festo, si vir eius austerus minatur illi aliquod supplicium, si de domo vlla de causa egrediatur. Et hoc cognoscimus per epichiam 1. per equam, & iustam interpretationem, de qua D. Thom. 1. 2. loc. cit. & infra q. 120.

Quartò non est seruanda lex scripta in cortice quando animus, & mens legislatoris corrumpitur. Nam, ut præclare ait Iuricons. (In fraudem facit, qui saluis verbis sententiam eius circumuenit. Verbi gratia, Prohibet lex ne adulter filium suum spurium hæredem

instituat, concedit ut quis bona sua, & hereditatem amico deferat, & non illam de filio, hoc non licet, nec est secundum verba, & scriptam legis de ista fraude iudicandum: quia licet illi aduiter legem literam, & corticem videatur observare, cum non instituat filium suum spurium heredem, nec bona sua ei tradat, sed amico, non tamen servat mentem, & animam legis, qui est, ut filius ille spurius bonis patris non potius autem in hoc casu per illam circumventionem, & interpositam personam.

Quinto: Quod supremus Reipub. Princeps ex ista causa dispensat in lege scripta, tunc enim iuxta illam Principis dispensationem, seu explicationem iudicandum est, & non secundum legem. Lege sancitum est homicidam suspendi, commisit homicidium artifex Reipub. necessarius, aut vir eruditus, vel ingeniosus, bono communi utilissimus, dispensat supremus Princeps cum illo in lege de suspendendis homicidis: non debet in hoc casu iudex secundum legem, sed secundum illam Principis dispensationem iudicare. Hanc vero auctoritatem dispensandi in legibus non habent inferiores iudices, & magistratus, sed solus supremus Princeps, & Rex. Extra hos casus debet semper iudex secundum leges scriptas iudicare, aliter iniuste ager, & inique peccabit; gravissimè.

Circa hunc art. Duplex se offert controversia, Prior pertinet ad iudicem, posterior ad sententiam, quæ ab illo fertur, Prius igitur videamus.

AN QVI CVNQVE IVDEX etiam si sit supremus Princeps teneatur in- dicare secundum leges scriptas?

Ratio dubitandi est, quia I. Princeps ff. de legib. Princeps liber est, & solutus a suis legibus, nec illis astringitur, unde non tenebitur secundum illas iudicare. 2. quia potest in illis dispensare.

In oppositum tamè sunt verba illa B. Gregorij C. Sumopere 11. q. 3. [Sumopere præcærendum est nec rectores Ecclesiarum, & qui publica iudicia exercent, in decidendis sententijs, aliqua leuitate, aut furore ducti sint præcipites, sed causis diligenter ventilatis, tunc divina, & humana lex resoluatur, & secundum quod ibi constitutum est definitiva præferatur sententia. Affert quæ ibi exemplum Moysi, qui semper iudicauit iuxta concilium Dei, & legem.]

Ad huius quæst. intelligentiam observemus primò. Quæstionem hæc duplicem sensum habere posse: prior est, An Princeps teneatur parere suis legibus. Posterior: An teneatur necessariò secundum leges scriptas iudicare, & præferre sententiam: Non. It hic quæstio de priori, in sensu docuit enim iam D. Thom. 1. 2. q. 98. ar. 3. legem habere duplicem vim, aliam coactiuam, & aliam directiuam: coactiuam est auctoritas quam habet lex à suo conditore ad compellendos subditos ad illius observationem, quæ ratione princeps non astringitur suis legibus, cum nullus possit cogi à seipso, nec par in parem habeat hanc vim coactiuam: Directiuam vero est æquitas illa, quam lex continet, secundum quam ostendit omnibus quid æquum sit, & consonum recte rationi, ac bono communi, & hoc modo Princeps teneatur etiam suis legibus, teneatur enim quæ recte rationi, & equitati consona sunt, ac bono communi utilia, ipsè quoque observare, quæ talia sunt. Sed hoc eget adhuc expositione; leges enim sunt duplices, quædam quæ seipsis ostendunt solum subditos respicere, nec principem completi, & his nullo modo teneatur Princeps ut quod nullus induatur serico: Aliæ sunt quæ tantum principem, quam subditos complectuntur, ut quæ pertinent ad gubernationem Reipub. & reddendum cuique suum ius, ferendasque sententias: Erde his quærimus hoc loco an teneatur supremus etiam Princeps iuxta illas iudicare.

Observemus secundò quibusdam legibus conferri aliquod ius nonnullis civibus, ita ut si tales leges non observarentur, expoliarentur civis iure quod sibi à legibus conceditur, ut in lege præscriptionis, conferretur lex ius, & dominium in bona quæ quis bona fide possidet toto tempore legis, si vellet princeps in aliquo casu hanc legem non observari, sed dispensare in ea, cum qui iam bona fide præscripsit, expoliaret profectò iure suo, ut potè iure quod habet à lege. Similes sunt leges, quæ parti læsa præcipiunt aliquam pecuniam reddi à læfore, Et quæ habenti hæc, vel illa merita præcipiunt conferri hæc, vel illa beneficia, &c. Aliæ vero sunt, quæ ita aliquid præcipiunt, ut ex eo nullum ius alteri conferatur, ut quod fur vapulet, & similes.

Observemus ultimo: leges continentis ius naturale tam principem quam reliquos inferiores iudices debent omnino observare in suis sententijs, & iudicijs, ut ex prima conclusione posita constat, unde hic solum quærimus de legibus quæ sunt merè humanæ positivæ.

PRIMA ASSERTIO.

Leges humanas quibus aliquod ius confertur alicui tenetur etiam princeps in suis iudicijs, & sententijs observare.

Verbi gratia in exemplo iam proposito, vocat Ioannes Petrus in iudicium quati inique possidentem bona sua, ostendit Petrus se illa bona fide possidisse toto tempore legis, & verè in illis præscripsisse: Debet iudex etiam si sit Rex ferre sententiam in favorem Petri, nec potest dispensare cum Ioanne in illa lege præscriptionis. Ita D. Aug. lib. de vera Religio. c. 3, & Arist. 5. Ethic. c. 6. Et 3. Poly. c. 10. & 12. Et probatur, Contra ius naturale est, ut cum quis legitimo contractu effectus est dominus alicuius rei, aut habet ius legitimum in illam, expolietur illa re, aut illo legitimo iure quod in eam habet iam acquisitum, quia est talis expoliatio ipsi suo iniusto reuera furtum, Princeps autem quantumvis supremus non potest dispensare in furto, nec pronuciare sententiam contra ius naturale; Ergo neque potest expoliare eum, qui rem aliquam iam possidet, aut verum ius in illam per legitimum contractum habet. Sed qui rem aliquam possidet, aut verum ius in illam virtute alicuius legis civilis iuste, & ab omnibus probate habet rem illam, vel ius in eam per legitimum contractum, cum possit lex civilis transferre dominia bonorum, & conferre verum dominium; & ius illa (ut videbimus infra) Ergo in huiusmodi legibus, quæ conferunt alicui aliquod ius non potest neque Rex dispensare, sed necessariò debet secundum illas iudicare.

Secundò si possit Rex pro libito dispensare in huiusmodi legibus, & non iudicare secundum illas, potest similiter quando duo litigant de aliqua re, totet illam habenti ius in ipsam, & ad iudicem eam non habenti ius in illa, nec esset furtum, omnium consensu, & maxima iniustitia, ergo & illud, ex quo sequitur. Cõsequentiã vero probò, quia sicut hic litigans habet ius in rem, quam iuste postulat, ut suam aliquo titulo, similiter qui rem aliquam habet, vel ius aliquod virtute alicuius legis, habet illud iusto titulo, cum lex civilis conferat in his iustum titulum, Et cõtra lex præscriptionis, & alie similes non minus conferunt modo huiusmodi dominium, & ius hæc bona temporalia, quàm à principis contulerit eis ius gentium, quo facta sunt rerum divisio, & appropriatio: sed non potest Princeps expoliare eum, qui bona sua possidet post illam primam rerum divisionem, quia iam sunt illi propria, & sua, estque veras illorum dominus; ergo neque eum, qui virtute alicuius legis iuste possidet aliqua bona, vel acquisit aliquod ius; Sicut enim iure nature antequam fieret rerum divisio, & appropriatio nihil alicuius erat, & facta illa rerum divisione quæcunque appropriata sunt, ita sunt ipsius, & committatur furtum, violeturque ius nature à quocunque illa ipso iusto

Accipiente, ita quoque licet antequam hae leges conde-
rentur iura, & dominia conderentur, non esset a iure
naturae, neque alia via Petrus Dominus eorum quae pre-
scripsit, vel modo virtute alicuius legis habet, at post-
quam huiusmodi leges conditae sunt, & virtute earum
aliquid possidet, vel acquisit alicuius ius, est factum,
& contra sua naturalem ipsam illa re, vel iure exponere.

Denique leges iustae, & necessariae, vel saltem utiles
optimae gubernationi, maxime quando illarum omis-
sio est in damnum tertij obligant in conscientia, non
solum subditos verum etiam & Principem, saltem quoad
ad vim directivam, leges autem de quibus hic loqui-
mur huiusmodi sunt, Ergo obligant etiam Principem,
ut secundum illas iudicet, Quo circa totum ius natu-
rae clamatur. Patere legem quam ipse tuleris.

Quod autem aliqui affirmant, Accidere aliquando
posse, ut ob bonum publicum bona alicuius civis alteri
adiudicentur, nec standum esse tunc his legibus, quia
cum Princeps sit custos boni publici, quando viderit
bono communi ita expedire, debet bona civium in il-
lud referre, non diffiteor, sed iudico id rarissimum, im-
mo forte nunquam eventurum.

SECUNDA ASSERTIO.

*In legibus secundi generis quibus nullum ius alicui
conferatur, sed simpliciter tantum aliquid praecipitur, po-
terit Princeps dispensare ne secundum illas ferretur sen-
tentia.*

VT si aliquis innocens probetur nocens, poterit Prin-
ceps ex plenitudine suae potestatis non condem-
nare illum iuxta leges sed ubi scilicet dato. Immo etiam
si esset vere nocens, si esset utilis Reipub. Similiter pos-
set conferre privilegium alicui ne possent bona eius a
quocumque praescribi, quo privilegio extant non da-
retur alicui locus acquirendi ius in illa, tenereturque
iudex inferior iudicare de bonis huius non secundum
leges scriptas, sed secundum illud privilegium: adeo ut
nisi servaret illud, peccaret morti, per usurpationem iu-
dicij, & sententia eius esset in nulla.

Probatur iam conclusio. Hoc differt Princeps a ce-
teris iudicibus inferioribus, quod hi sunt tantum me-
ri executores & ministri legum habentes tantum
auctoritatem ipsis taxatam per leges, Princeps autem
est legislator, & conditor, ac legitimus illius interpretis
cum eius sit interpretari, cuius est condere: residetque
in ipso suprema plenitudo potestatis civilis. Unde sic
argumentor: Dispensare in lege humana ex causa iusta
& publica idem est quod interpretari legem, & expo-
nere non fuisse autem in legislatoris, comprehendere
talem casum civilis causa iusta & publica in illa lege.
Sed supremi Principis est interpretari legem, ergo &
dispensare in illa ex iusta causa. Minor huius syllogis-
ti constat, maior autem probatur: quia propterea omnium
DD. consensus requiritur dispensationis iusta causa,
quia dispensatio est quaedam legis interpretatio, qua
exponitur legislatorem cum de eius prudentia, & equi-
tate non dubitetur, non intendisse lege sua comple-
re illum casum, in quo adeo iusta causa se offert ad ipsum
excipiendum ab illa lege.

Secundo. Omnium consensu ad dispensandum in ali-
qua lege haec tria suffiunt. Primum ut lex sit dispen-
sabilis, id est ne sit rei immutabilis natura sua, Secundo
auctoritas in dispensante. Tertio causa iusta. Lex me-
te humana mutabilis est ut vidimus & dispensabi-
lis, in Principe est plenitudo auctoritatis civilis, cau-
sam supponimus esse iustam. Ergo.

Ex hac conclusione sequitur aperte, quodiescunque
Principi licent in aliqua lege dispensare, posse tunc
iuxta suam prudentiam iudicare, & non secundum legem.
Iam quia diximus causam iustam desiderari, ut

possit Princeps dispensare in lege, & aliter quam
illa praescribit iudicare. Haec causa iusta debet esse ali-
quod bonum publicum: Quia causa & effectus debent
commensurari inter se, lex est regula publica, autho-
ritas Principis est etiam publica, collata ipsi ob bonum
publicum, non destruendum, sed aedificandum, & ita
bonum ob quod potest dispensare in lege debet etiam esse
publicum. Commisit homicidium miles strenuus &
Reipub. utilissimus, potest rex cum eo dispensare in le-
ge illa de occidendis homicidis, & aliam poenam ei
imponere, vel omnino ei condonare bono publico ita
exigente, sicut Saul dispensavit cum Ionata milite stre-
nuo, & salutem populi tunc maxime necessario. Quod si
homicida sit quidem dilectus Regi, non tamen neces-
sarius, aut utilis Reipub. non potest cum illo dispensare,
sed iudicandus est secundum legem.

TERTIA ASSERTIO.

*Quando Princeps dispensat in lege, vel aliter iudicat,
quam ipsa praescribit, sine conditi omnibus positis peccat mor-
taliter, teneturque ad resarciendum omnem, damnum, quod ex
tali dispensatione, & iudicio alicui eveniret.*

Ratio est aperta: Quia Princeps est custos supremus
iustitiae, & boni suorum civium, unde si sine iusta
causa dispensaret in lege, sequereturque inde aliquod
damnum, esset ipse auctor iniquus & iniustus illius
damni, quicumque autem infert alteri damnum inius-
te, & iniuste tenetur ad illud rescindendum. Ex his affec-
tionibus sequitur, posse Principem dispensare multo-
cies in criminalibus, quia saepe talis dispensatio sine alio
rum damno, & iniuria habet locum: in civilibus vero
raro, aut fere nunquam. Quia in his semper agitur cu-
ius sit, haec res, mea an tua, semperque in his existunt
auctor & reus; id est unus qui postulat, rem suam, &
alius a quo postulatur, quo fit ut nisi in his ferantur
iudicia etiam a Principe iuxta leges, inferatur alteri
damnum cum iniuria, sitque sententia illa in praedi-
cium tertij, quod neque Principi licet. Debet enim et-
si supremus sit, iuste iudicare, & suum cuique reddere,
maxime ipse, qui quo maiorem habet in Reipub. autho-
ritatem, eo potissime positus est a Deo ad exercendam
aequitatem, & servandas leges.

Iudices inferiores tenentur semper ad iudicandum se-
cundum leges scriptas constat satis ex 2. & 3. conclus.
D. Tho. estque receptum ab omnibus DD. in l. Nulla ra-
tio ff. De legib. Et confir. Quia si liceret inferioribus
iudicibus legem interpretari, vel in ea dispensare, aut
torquere in id quod ipsis videretur melius, & aequius
nulla lex servaretur, unoquoque illam torquente in
suum sensum, cum maximo Reipub. damno & pertur-
batione. Quo fit ut iustius sit & melius servari leges &
secundum illas iudicia exerceri, propter hoc bonum
commune & pacem Reipub. quam iudicem declinare
a lege in id quod sibi aequius videretur, etiam si reu-
ta aequius illud esset.

Nunc ad argum. initio huius contro. posita. Ad 1. res-
pond. Principem esse solutum a lege quo ad vim coec-
ticiam, non tamen quo ad vim directivam, i. non obli-
gari ex vi legis secundum suam legem iudicare, sicut
iudex inferior, obligari tamen ex aequitate iuris natu-
ralis. Quia eo ipso quo est Princeps, est praecipuus cu-
stos iustitiae, & conservator legum. Et cum sit caput to-
tius Reipub. debet in sua gubernatione convenire
cum corpore, ceterisque iudicibus esse exemplo, im-
mo si ceteri debent iudicare secundum leges quia
sunt ministri Principis, multo potius ipse qui illarum
legum est fons & origo.

Ad secundum patet solutio ex dictis. Potest quidem
Princeps dispensare ex publica & iusta causa, ac si-
ne damno tertij, in quo etiam casu non tenentur se-
cundum

secundum leges iudicare, sed secundum Epichiam. Secunda controuersia que nunc se offert, grauissima est, & propria huius loci. Ea est.

AN SENTENTIA IN IUDICIO
Judicis habeat vim, & obliget in foro conscientia.

Litigant Petrus & Ioan. de hereditate, quæ vere est Petri, iudex vero adjudicat illam Ioanni, quæritur an hæc sententia habeat vim in foro animæ, ita vt Ioannes virtute talis sententia possit hereditatem illam iuxta conscientiam possidere. Petrus vero nequeat illam aut valorem eius meliori via qua poterit recuperare? Occasionem dubitandi offerunt nonnulla argumenta, quæ hic subiiciam. Primo ex D. Grego. 11. q. 3. can. sententia: [Sententia pastoris siue iusta, siue iniusta timenda est,] at iniusta timenda non esset, nisi ligaret in conscientia.

Secundo sententia qua innocens condemnatur iniusta est saltem a parte rei, at hæc aliquando obligat. Probatum hæc minor: quia quando iudex condemnat innocentem iuridice probatum nocentem, tenetur ille parere sententiæ iudicis: primo quia leges sanctæ & iustæ ita præcipiunt, vt iudici iuridice procedenti obediatur, secundo quia aliter perturbaretur omnis gubernatio Reipub. & puniatio delinquentium, quicunque enim eorum clamaret se falso accusatum. Tertio daretur bellum ex vtraque parte iustum. Nam innocens si non teneretur obedire illi sententiæ, posset per vim se defendere, iudex quoque iuste illum debellaret, cū teneatur ex officio, & præscripto legum probatum nocentem punire.

Tertio Sententia iudicis Ecclesiastici obligat, & tenentur fideles illi parere, dicente Christo Matth. [Omnia quæcunque vobis dixerint facite.] Sed aliquando sententia iudicis Ecclesiastici præcipit viro, vt dimissa propria vxore alteri adhaereat, quod est iniquum, & iniustum, iam igitur sententia iniusta ligat aliquando: Minor experientia constat. Si Petrus post contractum matrimonium cum Maria, deprehendat existere inter ipsos aliquod impedimentum dirimēs matrimonium, & ea dimissa ducat Ioannem, hæc secunda est vere ipsius vxor: iudex tamen Ecclesiasticus quia diu illud impedimentum occultum iuridice non probatur, præcipit illi, & sub censuris, vt dimissa Ioanna, quæ est vera ipsius vxor, reuertatur ad Mariam: cui sententiæ debere hunc obedire ostendo, Maius malum est occidere innocentem, quam accedere ad non suam, sed qui occidit innocentem probatum nocentem iudice præcipiente non peccat, Ergo neq; peccabit qui probatus in iudicio Ecclesiæ esse vir Mariæ accedet ad illam iudice ita præcipiente, licet non sit sua.

Quarto: Quando quis expoliatur proprio beneficio inique illa sententia est iniusta, at nihilominus est valida. Ergo. Probatum minor: sic spoliatus non habet iam titulum beneficii, nec si teneat conferre sacramentum penitentia quicquam efficiet, is vero cui beneficium illud curatum collatum est quamuis per iniustam sententiam habeat titulum beneficii, & sacramenta, quæ confert, tenent, fuit ergo valida illa sententia quamuis iniusta.

Denique lex humana, quæ ob bonum commune priuat aliquem suis bonis obligat in conscientia, & reddit tutum possidentem illa, vt lex prescriptionis: sententia iudicis est velut lex particularis, cuius observatio pertinet etiam ad bonum commune, quia paterentur maximas perturbaciones Reipub. nisi sententiæ iudicum obseruarentur vt validæ: Ergo quamuis iniusta, si priuauerit aliquem suis bonis, obligabit in conscientia, & possidentem reddet tutum.

Ad intelligentiam huius quæst. obseruemus lex Gratiano 11. q. 3. can. Episcopus: Tribus modis posse sententiam esse iniustam, primo ex animo iudicis, vt quan-

do ex odio pronunciat sententiam, licet in ea nec rege-
dar a iure neq; a veritate facti. 2. ex ordine: vt quando
seruat quidem veritatem facti, non tamen ordinem,
& solemnitates iuris, vt cum adjudicat Petro rem qui-
dem suam, sed sine sufficienti probatione 3. ex natura
rei, & causæ: vt quando contra veritatem facti pronun-
ciatur, expoliaturq; aliquis a iura re sua. Non est hic
quæst. de sententia iniusta 1. vel 2. modo, nam in illis
licet iudex male agat, & peccet, cum tamen sententia
eius non recedat a veritate facti, continet iustum, &
est iusta a parte rei, & obligat in conscientia secundum
is, nisi ignorantia inculpabilis excuset alterum litigan-
tium: Sed quæstio est de sententia iniusta tertio mo-
do, nempe ex natura rei, & causæ, ac quando non ser-
uatur equitas iuris, & veritas facti.

Obseruemus 2. sententiam iniustam per se, & ex na-
tura rei, & causæ duplicem adhuc esse: quædam enim
est quæ continet manifestum, & intollerabilem erro-
rem, vt quæ præciperet aliquod impossibile, vel aperte
malum, aut prohiberet aliquid aperte bonum, & faci-
dum, aut condemneret innocentem si vlla probatione,
quam vocant Iurisperiti nullam, & hæc certum est
nullam vim habere in foro animæ: alia vero est quæ
continet quidem errorem non tamen manifestum, sed
tollerabilem, vt cum innocens probatus tamen iuridice
nocens condemnatur, vocatur hæc à Jurisperitis in-
iusta, sed valida, & timenda, iuxta illud Gregor. addu-
ctum can. sententia pastoris: imò, & executioni man-
danda, vt habetur in cap. Pastoralis. de offic. delegat.
Quamuis à Theologis hæc secunda sententia (licet con-
tinet errorem facti ex falsitate testimonij) non vocatur
simpliciter iniusta cū in ea iudex iuste processerit, sed
iniusta iniustitia facti, nam iniustitia iuris iustissima est,
& de hac potissime hic inquirimus.

Obseruemus tertio bifariam accidere posse, vt ius-
titia, & veritas non seruentur in sententia. Primo cul-
pa iudicis quia licet videat per allegata, & probata ni-
hil constare contra Petrum, vult nihilominus ex sua
malitia, & iniquitate condemnare illum, aut sine culpa
iudicis, culpa tamen testimonij, qui falsum affirmat, &
quorum dicto iudex bona fide ac iuridice stat; Simili-
ter actor bifariam etiam potest agere in iudicio, aut
bona fide putans se iustum postulare, & sententiam iu-
dicis in suum fauorem latam iustam esse, aut agit ini-
que, & mala fide sciens, & intelligens se nullum ius ha-
bere in rem quam postulat. Reus quoque in quem sen-
tentia fertur, bifariam potest se habere, nam aut reced-
dit omnino à lite tacens, nec appellans, ad superiorem
iudicem aut appellat, imploratque Dei, & hominum
fidem.

CONCLUSIO PRIMA.

*Sententia iniusta ex natura rei, & contra veritatem
facti, siue ita feratur per falso allegata, & probata, siue
ex iniquitate, iudicis non habet robur, nec obligat, aut
reddat aliquem tutum in conscientia.*

Hæc est communis inter omnes Theologos habet
illam D. Tho. in hoc ar. ad 1. & infra q. 70. art. 4.
vbi asserit iudicium iniustum non esse iudicium. Et
ibidem Caiet. & opusc. 72. quæst. q. 13. ad 2. & opusc.
17. respon. respon. 14. dub. 1. Soro lib. 3. de iust. q. 4. art.
5. Et in suo 4. dist. 22. q. 1. art. 3. conclus. 4.

Probatum conclus. Sententia iudicis ex D. Tho. siue
iudicium eatenus obligat in conscientia quatenus ha-
bet iudicij rationem: hoc est quatenus est determinatio
iuris, ac definitio iusti; in hoc enim consistit, vt ex
1. ar. huius quæst. constat ratio iudicij, iudicium autem
iniustum non est iuris determinatio, nec definitio ius-
ti. Ergo non obligat in conscientia, nec talis senten-
tia ita iniusta expoliat re sua partem condemnatam,
aut confert aliquod ius partij, in cuius fauorem pro-
nunciatur

inuenitur. Et confirmatur hæc ratio. Iudicium est ad iustitiam, iustitia autem consistit in æqualitate utriusque partis. Ergo ubi talis æqualitas non existit, non est iudicium nec sententia, quæ habeat in conscientia vim.

Secundo: Sententia & quodlibet iudicium est velut quedam lex particularis, quæ fertur in illo particulari casu, & euentu, ut docebit D. Thom. art. sequen. & infra quæst. 67. ar. 1. Sed lex iniusta non obligat in conscientia ex eod. D. Thom. art. 1. huius quæst. ad primum, ergo nec sententia iniusta.

Tertio: Celebre dictum est, & velut axioma inter Theologos, sententiam, quæ fertur in foro exteriori, obligare in conscientia, nisi fundetur illa in falsa præsumptione, ita ut oporteat cessare omnem errorem legitime præsumptum, ut sententia obliget in conscientia, sed sententia iniusta de qua hic agimus fundatur in falsa præsumptione, quatenus enim iudex citè, ac iuridicè procedat, nititur tamen dicto testium præsumptis eos verum affirmare, quæ præsumptio falsa est, cum illi aut formaliter, & volentes mentiantur, aut saltem materialiter, & à parte rei.

Quarto: Cum omnis sententia iudicis vim suam habeat ex lege, quemadmodum leges eatenus obligant, quatenus iunguntur ius naturale, & ab eo derivantur, ita quoque & sententiæ iudicum, sed sententiæ iniustæ à parte rei non tuetur ius naturale, imò in hoc casu destruit illud, cum expoliet verum dominum re sua, & illam conferat ei cuius non est. Et confirmatur quia tam lex, quam sententia quæ continet reuera aliquem errorem nocivum proximo, siue sit manifestus, & intollerabilis, siue occultus in foro animæ non habet vim.

Conueniunt etiam in hac conclusione cum Theologis Iurisperiti in cap. Quia plerique, De immunitate Eccles. Quamvis (ut capi significare) Iurisperiti cum potissimum respiciant forum exterius, eam tantum sententiam appellant nullam, quæ continet manifestum & intollerabilem errorem. Theologi vero cum potissimum attendant ad forum animæ, omnem sententiam iniustam, quæ aduersatur iustitiæ & veritati à parte rei, siue error ipsius sit manifestus, & intollerabilis, siue non, iudicant nullam & inualem, rationibus adductis.

Intelligenda autem proposita conclusio est in foro conscientie, & simpliciter, in foro iniquæ conscientie, nam aliter res habet in foro exteriori, in quo non attenditur veritas facti, sed probationibus iuridicis: Et simpliciter, ac per se, quia per accidens nempe ad vitandam aliquod scandalum potest accidere ut aliqua sententia quamuis à parte rei iniusta & inualida, obseruanda tamen sit & timenda. Intelligenda quoque est, quando certum est & exploratum sententiam esse reuera à parte rei iniustam, quando enim non erit ita perspicuum, sed solum dubitatur, obligat illa in conscientia, quia re existente dubia, præsumendum est iudicem iuste iudicasse.

CONCLUSIO II.

Etiam si pars iniuste lesa non appellet, manet nihilominus ipse summus, nec illud amittit.

PARET Nemo priuatur suo iure nisi aut per legem iustam, ut in titulo præscriptionis, aut per sententiam iustam propter aliquam culpam, aut quia cedit suo iuri sciens, & volens: in hoc casu nempe ex solo defectu appellationis, nondum habet locum aliqua præscriptio, sententia opponitur esse iniusta, per solum silentium quo non appellat, non est dicendus consentire, nec cedere iuri suo, quia quando res cedit in proprium damnum, ut quis dicatur consentire, exigitur consensus expressus, & manifestus: ergo retinet ius etiam si non appellauerit suum ius. Vnde licet ei recuperare bona sua si commodè possit citra scandalum, quamuis apud

iudicem, elapso termino, intra quem iuxta leges poterat appellare, iam non conceditur ei a Deo, lege ita statuyente, & iuste, partim in penam suæ pigritiæ, partim, & potissime ob bonum publicum, ut licet imponatur finis.

Habent etiam hæc conclus. Iulianus. ff. de conditione, in debiti.

Ex doctrina harum conclusionum sequitur primo, si quando iudex ferat sententiam contra leges iustas, sententiam illam inualem esse, nec obligare in conscientia. Pater. Tota vis & autoritas quam habet iudex ad ferendam sententiam, pendet à lege, nihil enim aliud efficit iudicando, quam accommodare legem vniuersalem ad factum particulare, sed quando iudicat contra præscriptum legis, non solum iudicium illud, & sententia non habet vim, neque robur à lege, imò lex illa negat ac prohibet illud fieri ac ita iudicari. Ergo talis sententia nullam habet vim, neque obligat.

Sequitur secundo: licere Ioanni, cuius res per iniustam sententiam est adiudicata Petro, commodiori via, qua poterit illam citra scandalum recuperare, quia recuperat suum: Quod si cum scandalo aliquo, vel violentia illam recuperet, peccabit quidem contra caritatem, ratione scandali illius vel violentiæ, non tamen contra iustitiam, cum acceperit suum. Et ita non tenebitur illud restituere, etiam si Petrus obtineat ab Ordinario excoicationem, contra quoscunque qui aliquid ab ipso acceperint: Quæ omnia intelligenda sunt nisi Petrus iam iuste præscripsisset, ut statim exponemus.

Sequitur Tertio: Petrum, qui iniusta sententia possidet bona Ioannis, si mala quidem fide litigauit, & mala fide rem illam recepit, etiam si à iudice fuerit sibi adiudicata, nunquam præscribere, quia possessor male fidei nunquam præscribit: unde semper tenetur illam restituere, & vna cum illa expensas quas alter fecit in lite, & omnia damna inde illi subsequuta: si vero bona fide rem illam postulauit in iudicio, & eadem bona fide rem illam recepit, iudice illam ipsi adiudicante, ac eadem bona fide illam possidet (iudicans iustam fuisse illam iudicis sententiam) toto tempore quod exigitur ad præscribendum, non tenetur illam restituere, etiam si elapso illo tempore præscriptionis deprehendat sententiam illam fuisse iniustam, & rem illam fuisse alienam: quia possessor bone fidei (ut suo loco videbimus) vere præscribit, & quod præscribit, tuta conscientia possidet, ac retinet. Quod si bona fide litigauit & recepit per sententiam, quam credebat iustam, sed antequam impleatur tempus ad præscribendum necessarium, intelligant sententiam illam à parte rei fuisse iniustam, & se reuera possidere alienam, tenetur illud, verò domino restituere, non tamen expensas, nec damna illi inde sequuta, cum ipse bona fide postulauerit, & receperit, non sit dicendus iniuriæ laceri, in iustis. Sententiæ ita omnes DD. tam Theolog quam Iurisperiti, nec ab hac communi doctrina recedendum est, etiam si Hostien. inter Canonistas, & D. Bernardinus inter Theologos, quibus subscribit Sicut in ver. Restituendo. §. 9. aliter videantur docere. Et est ratio: Quia iudex ut docent Arist. & D. Tho. est iustus animatum, & medium ad quod confugiunt homines in suis controuersijs, quo fit ut quod ipse iudicat, quamdiu non constat oppositum, habendum sit pro iusto, non solum in foro exteriori verum etiam in interiori, ita ut bona fide ac tuta conscientia stare liceat tali iudicio: aliter vix possent hominum conscientiæ tutæ esse ac pacatæ in rerum dominijs, imò nihil, certo: à fidelibus possideretur, si sententiæ iudicum quibus applicantur dominia bonorum, non essent præsumendæ iustæ, ac liceret eis in vtroque foro stare, donec oppositum aperte & manifestè innotescat.

Nunc ad argum. initio proposita. Ad 1. respond. Sententiam excommunicationis bifariam posse esse iniustam, aut materialiter & formaliter simul, aut materialiter

etiam si tantum: Materialiter, & formaliter simul, quando continet intollerabilem errorem, vel quia fertur à non habente auctoritatē, vel quia præcipit quod iniquum est; vel quia fertur sine probatione & testibus, vel quia nulla præcessit admonitio, vel quid simile: Et quæ sic iniusta est, nullo modo obligat neque exterius. Materialiter verò tantum iniusta est sed formaliter iniusta, quæ fertur quidam ab habente auctoritatē, & supra debitam materiam, ac secundum allegata & probata, & seruatō ordine iuris, sed per falsos testes. Et hæc obligat quidem exterius, debetque sic excommunicatus gerere se exterius ut talis, cum ratione scandalī ad illud vitandum ratione obedientiæ, quia cum Prælati in illa sententia ferenda ritē iuridice processerit, parēdum est illi in foro exteriori, interius autem & absolute cum hiatur falsæ præsumptioni, & dicto testium qui non prouulerunt verum, non est excommunicatus, nec ligat eum illa sententia: adeo ut peregre recedens, vel occulte ubi nullum est scandalū periculum, possit libere, agere perinde ac non esset excommunicatus, cum reuera non sit. Verba autem D. Gregor. intelligenda sunt, quando res est dubia; sicut, & cætera præcepta superiorum.

Ad 2. dico argum, illud id tantum conuincere, innocen. em in tali casu debere obedire, ac parere, nec resistere, sed subire patienter illud supplētum, quia iudex recte iudicauit, & sententia illa licet materialiter iniusta sit, formaliter tamen & iuridice iusta est, & recte lata: pertinetque ad bonum commune, ut iudici recte iudicanti obediatur. Quod si citra scandalū & vim possit iste custodes decipere, effringere carcerem, ac fugere, licet ei, imò si vita res esset recuperabilis, licet ei commodiori via qua posset recuperare illā, quia verò recuperabilis non est, actum est de ipso: bona autem temporalia enim sint res recuperabiles, qui illis expoliatur per iniustam sententiam, potest commodiori via qua poterit, illa recuperare.

Ad 3. respon. Iudicem Ecclesiasticum in illo casu recte procedere, cum impedimentū illud dirimens prius matrimonium non probetur in iudice. Et nihilominus vna cū hoc, vir ille nullo modo debet redire ad priorem, quæ verè non est ipsius imò patri potius quasque censuras, & damna imò, & mortem si oporteret, quia si accederet ad priorem, quæ verè sua non est fornicaretur, fornicatio autem est adeo intrinsicè mala, ut nullo titulo nec præcepto superioris possit honestari: Et oppositum sentite est: et tot condemnatus.

Et ad confirmationem, quæ additur dico, occidere innocentem non esse intrinsicè malum quin possit aliquando bene fieri, ut quando Abrahamo fuit præceptum vigeniti sui verè innocentis occisio: Et ita non esse incommodum, ut innocens iuridice probatus nocens occidatur à iudice propter bonum commune, hæc via patet aditus ad facile liberandos veros nocentes a debito supplicio: accedere autem ad non suam ita est intrinsicè malum, ut numquam possit bene fieri, nec est necessarium ad bonum commune, fat enim erit, ut iste qui sic compellitur per censuras, vel longius recedat, vel exterius si manet in eodem loco habeat se, ut vir prioris, interius, vero, ut omnino alienus. Tum etiam quia iste iudex licet materialiter, & aperte rei occidat innocentem, ut iudex tamen quò modo excedat suum munus, & quo modo considerandus est, formaliter, & iuridice non occidit innocentem, sed nocentem: quia talem occidit, qualem nouit per allegata, & probata, & cum probetur nocens, ut iudex non occidit nisi nocentem: quod infra latius patebit: Alter verò quacūque ratione sumatur, si accederet ad priorem, accederet ad non suam, quod nullo modo licet.

Quod si adhuc urgeas quod aliquos decipit: Ex duobus malis minus est eligendum, maius malum est esse excommunicatum, quam accedere ad non suam Ergo: neganda est minor: Quia malum culpæ eum sic malum

simpliciter priuans hominem bono creato, & zetero, maius malum est quocūque malo hæne, quod solū est malum secundū quid, solumque priuat aliquo bono creato, & finito: quo fit, ut maius malū sit accedere ad non suam, quam in hoc casu esse excommunicatum, quia illud est malum culpæ, esse autem excommunicatum in hoc casu (cum talis excommunicatio non licet interius) solum est malum pœnæ: Quartum argum. postulat grauem illam, & difficilem controuersiam.

**IN SENTENTIA INIUSTA CIRCA
beneficia Ecclesiastica habeat vim, & teneat
in foro conscientie.**

INitio huius controuersie obseruemus primò: duplicem esse sententiam, aliam declaratoriam & aliam priuatiuā siue pœnitentiā: Declaratoria est, quæ cum aliqui contendunt, & litigant de aliquo beneficio quod neuter adhuc possidet, ad iudicium alteri, & declaratur à iudice illi competere: Pœnitentiā vero est, quæ quæ iam possidebat aliquod beneficium, in pœnā aliquis delicti, siue verè siue falso ei impositi, & probati, expoliatur illo beneficio, conferturque alteri.

Obseruemus secundò; Ex beneficijs quædam esse quæ sola voluntate, & auctoritate Episcopi conferuntur, alia verò, quæ non conferuntur nisi præcedente examine, & pro meritis, ac iuxta leges, & decreta conciliorum, quæ sunt fere omnia curata.

Denique obseruandum est, omnes illas distinctiones iudicis actoris, & rei proximè præcedenti controuersia adductas in hac quoque habere locum: Potest enim Episcopus expoliare aliquem suo beneficio bona fide, existimans se iuste agere, quia ita debeat secundum allegata, & probata, ita ut culpa solum sit in testibus, potest etiā ex sua iniquitate, & malitia. Similiter actor potest bona fide accusare clericum, ut expolietur beneficio quo iudicat illum reuera esse indignum, & si in eo decipiatur: potest etiam malitiosè, & falso calumniando, Denique clericus condemnatus ut beneficio illo priuetur, potest appellare ad superiorem, aut non appellare sed tacere.

His positis variæ sunt in hac controuersia DD. opinioniones, Panorm. in c. r. de concessio. Præben. Innocen. in c. Quia plerique de Immunit. Ecclesie. Angelus in ver. Sententia Ecclesiastica §. 8. Silu. cod. ver. §. vlt. & plerique Canonistarum volunt quod ad sententiam declaratiuam, si ea iusticia, sit, idem omnino sententiam esse, quod præcedenti controuersia diximus de sententia iniusta, quæ fertur à iudice circa alias res seculares ista, ut qui per talem sententiam iniustam recepit beneficium de quo fuit lis antequam ab illo possideretur, cum primum nouit illius sententiam iniusticiam, si quidem litigauit, & recepit illud bona fide restituat quidem, & resignet illud, non tamen expensas, quia bona fide litigauit, & recepit, si verò fraudulenter, utrunque & beneficium, & expensas. Quo ad priuatiuam verò sententiam distinguunt. Si clericus iniquiunt, qui iniusta sententia priuatur beneficio quod in se possidebat appellat, nec ipse amittit ius quod habet in suum beneficium, nec alter acquirit aliquod ius in illud per illam sententiam: cui dicto fauer illa Regula iuris in 6. [Stante appellatione nihil inducitur.] Quod si non proclamauerit nec appellauerit, sententia iniquiunt est tunc omnino valida, & is cui beneficium istud per illam adiudicatur, recipit verum ius, & ritulum illius, quia cum ille damnatus, & expoliatus tali sententia potuerit libere proclamare, & appellare, nec voluerit, suo silentio aperte consentit illi sententiæ, & confitetur illud delictum, propter quod priuatur, vel saltem illa taciturnitate cedit iuri suo, iuxta regulam iuris. [Qui tacet consentire videtur.] Faueat huic etiam opinioni Legistæ, & Glossa Instaur. de officio Iudicis §. vlt.

Dom. Soto lib. 3. de iust. q. 4. ar. 5. sequutus mag. suū Victoriam probat, quæ Panor. Innoc. & alij affirmant de sententia declaratiua, circa punitiuam verò aliter docet, habet enim hæc tria. Primò in beneficijs, quæ sola auctoritate Episcopi conferuntur, si sententia feratur bona fide secundum allegata, & probata, & recipiens beneficium quo alter per illam sententiam priuatur, bona fide illud recipiat, credens eum iuste illo priuari, quamuis talis sententia à parte rei iniusta sit, & lata per falsos testes, nihilominus esse validam, & conferre ius ad titulum recipienti illud beneficium, tutaque conscientia ab eo possideri, nec teneri ad illud resignandum, etiam si deinde innorescat ipsi illa testium falsitas, & iniquitas. Probatur hoc primum dictum, Ins. & titulus beneficij cuius exhibitio, & collatio pendet ex sola voluntate, & auctoritate Episcopi, nihil aliud exigit, quàm voluntariam, & actuale eiusdem Episcopi collationem; modo nulla interueniat aut miscetur symonia, iniuria, vel dolus, tam in conferente, quàm in recipiente. In hoc casu iste Episcopus voluntarie, & actu per illam sententiam confert huic hoc beneficium, nulla, ut supponimus interuenit symonia nulla iniuria, vel fraus, neque ex parte Episcopi, qui bono, & æquo animo illam sententiam tuit iuxta meritum processus; neque ex parte recipientis, qui bona etiam fide illud recepit. Ergo? Quod si talis sententia, inquit, fuerit iniusta ex iniquitate Episcopi, qui recipit illud beneficium bona fide, manet tutus in conscientia, & facit fructus suos donec illius iniquitatis Episcopi sit conscius; cum primum verò illam intellexerit, tenetur illud beneficium resignare. Prius illud probatur, quia contractus humani tam ciuiles, quàm Ecclesiastici non requirunt ad suam æquitatem, & iustitiam nisi bonam fidem, secundum ea, quæ extrinsece apperent, cum interiora, & occulta soli Deo sint perspecta: unde qui recipit beneficium bona fide, ignorans malitiam, & iniquitatem conferentis, quamdiu illam inculpabiliter ignorat, perinde se habet, ac si sine tali malitia, & defectu fuisset ipsi collatum; sicut, qui bona fide recipit beneficium a conferente illud cum aliqua symonia occulta, quamdiu illa symonia conferentis (ut videbitur in his suo loco) est illi, qui bona fide recepit beneficium, omni modo, & inculpabiliter ignota; tuta conscientia tenet illud, & facit fructus suos; perinde ac si nihil tale interuenisset. Posterius verò nempe, quòd debeat beneficium illud resignare cum primum nouerit illam iniquitatem Episcopi, patet: quia per illam sententiam cum fuerit omni ex parte iniusta, & materialiter, & formaliter, & consequenter inuálida, prior beneficij ius non amittit suum ius; & consequenter hic fecerit cum primum deprehenderit eam iniustitiam, & iniquitatem sententiae, tanquam intelligens prius manere suum ius, tenetur illud beneficium resignare, sicut qui bona fide recepit beneficium a conferente illud cum aliqua occulta symonia, cum primum illam nouerit, tenetur illud relinquere, non autem tenebitur ad aliquam satisfactionem datam autem, cum ipse nullam alteri inferat iniuriam, sed solum Episcopis.

Habet secundò Dominicus Soto in beneficijs, quæ non conferuntur sola, & libera auctoritate Episcopi, sed cum ex parte, & merito maxime post Concil. Trid. in quo tota auctoritas Episcopi circa huiusmodi beneficia legitur iustitiam de iudicando est, sententiam iniustam etiam si bona fide feratur, & bona fide mandetur exequi, tutaque culpa sit in solis testibus, non esse validam, neque conferre ius. Et tamen qui receperit beneficium aliquod per talis sententiam, cum primum nouerit illam iniustitiam, tenetur ad illud beneficium resignandum, & dimittere illud, etiam in iure Episcopo. Non autem teneri ad restituenda damna prioris beneficiarij, cum ipse bona fide illud receperit, nec fuerit ei iniustus. Nec teneri ad restituendos fructus, quos perceperit, sed illos renoua fecisse facit. Primò, quia illud ac-

cessorium sequatur naturam sui principalis, sicut bona fide retinebat illud beneficium, ita quoque bona fide recepit illos fructus, ut suos, & fecit suos. 2. quia in huiusmodi beneficijs fructus sunt velut stipendia debita ministerijs annexis beneficio, qua de causa sicut tuta conscientia habuit illud beneficium, ita quoque tuta conscientia recepit illos fructus, ut stipendia ministerijs, quæ rite exercebat verè, & iuste debita. Quod autem teneatur beneficium ipsum omnino dimittere, cum primum nouerit iniustitiam sententiae, patet. Cum huiusmodi beneficij collatio non pendat ex sola voluntate episcopi, sed ex meritis etiam, & iustitia, qui semel illud habet iuste, & per merita, tandiu retinet ius, & titulum illius, quamdiu retinet merita, sententia iniusta quacunque ratione sit iniusta, non expoliat illum suis meritis, ergo neque titulo, & iure sui beneficij: Et ita ex consequenti, qui illud recepit cum primum nouerit iniustitiam illius sententiae, tenetur illud restituere, Episcopus verò compensare omnia dāna illata.

Afferunt tertio Soto, & Authores huius opinionis, in beneficijs tam primi, quàm secundi generis, recipientem beneficium quo alter expoliatur sententia iniusta, si illi expoliato calumniatus sit, teneri omnino beneficium illud statim resignare, & compensare omnia damna illata. Primò, quia nouit sententiam illam omnino esse iniustam, nec unquam habuit bonam fidem, vel ignorantiam oppositi. 2. quia fraus, & dolus nemini debent patrocinari, hic autem per fraudem conatus est alium expoliare. 3. quia æquum est, & iustum, ut sicut in matrimonio qui machinatus est vitæ unius coniugis, maneat inhabilis ad nubendum alteri coniugi superstiti, ita in hoc casu, qui falso calumniatus est alicui clerico, ut suo beneficio inique expoliaretur, maneat inhabilis ad possidendum beneficium illius, cui falso calumniatus est.

Ex recentioribus Thomistis quidam partim subscribunt huic secundæ opinioni M. Soti, & partim ab ea recedunt, Alij verò recedunt omnino: Quidam ergo conueniunt omnino cum M. Soto in primo dicto ipsius circa beneficia illa, quòrum collatio pendet ex sola, & libera auctoritate episcopi. In secundo verò & tertio dicto ipse non omnino conueniunt. Affirmant enim cum Soto recipientem beneficium curatum, quo alter iniuste per sententiam expoliatus est, quacunque ratione sententia illa fuerit iniusta, siue ex falsitate testium, siue ex iniquitate iudicis, siue per calumniam eiusdem qui illud beneficium deinde recepit, teneri quidem eniti apud iudicem, ut sententiam illam emendet, & reuocet, & ad resignandum illud beneficium, cum primum poterit: rationem enim, qua hoc probatum est à Soto indicant efficacissimam: Voluntatem tamen illo tempore quo non resignat beneficium, nec renouatur illa sententia lata ab episcopo, habere verè ius, & titulum illius beneficij, & quacunque ab ipso sunt esse valida, & fieri tanquam à verò & legitimo curato.

Robant hanc partem, Primò, quia nisi sententia episcopi, quamuis iniusta sit valida, & verè conferat ius, & titulum beneficij, nihil esset tutum ac securum in Ecclesia Dei circa administrationem sacramentorum: Patet consequentia, quia sacramenta maxime pertinentia debent conferri à vera curato, & Parrocho.

Secundò. In beneficijs curatis est iurisdicatio, & hæc est quæ maxime pertinet ad ius, & titulum beneficij curati, iurisdicatio autem confertur verè, & realiter ab episcopo cuiusque, in quem transferit ipse aliquod beneficium curatum, siue per sententiam iustam, siue per iniustam illud transferatur sicut iudex, quamuis per iniquitatem constitatur iudex, si tamen constitatur à Principe, vel ab alio habente auctoritatem ad constituendos iudices, est verè iudex, & quæcunque facit sunt rata valida: ut habetur 3. q. 7. can. Insuper persona: Ergo similiter constitutus in beneficio curato ab episcopo, etiam si per iniquitatem, vel calumniam

niam sit constitutus, verè, & realiter est curatus, & habet ius ac titulum illius beneficij.

Tertio: Sequeretur aliter maxima perturbatio, & confusio circa iura beneficiorum, expoliatus enim iniuste affirmaret sententiam illam esse omnino inuvalidam, & se retinere ius ac titulum illius beneficij: Similiter qui illud recepisset ab Episcopo, assereret se potius ius in illud obtinere, cum sibi altero expoliato collatum sit ab episcopo.

Quarto. Si praelatus per iniustam electionem conferat beneficium indigno prætermissio digniori factum tenet, & quamuis indignus teneatur illud resignare, quamdiu autem non resignat, habet verè, & realiter ius, & titulum illius beneficij, estque verè beneficiatus. Ergo similiter in hoc casu.

Denique quando est communis error populi, & titulus beneficij omnia facta per Sacerdotem, quamuis per suspensum tenent, alioquin esset maxima perturbatio, & confusio in ecclesia, potestque id colligi ex l. Barbarius. ff. de officio Prætoris: in hoc autem casu est communis error, siue opinio populi, existimantis illud esse verum Parrochum, què videt ab Episcopo in tali ecclesia constitutum, est & titulus beneficij, collatus ei per illam sententiam, quamuis iniustam. Ergo facta ab eo valida sunt, & tenent tanquam à vero Parrocho.

Alij in hac questione nec distinguunt inter beneficia nec inter sententiam declaratiuam, vel punitiuam, sed similiter iudicant de vtraque: distinguunt tamen inter sententiam quæcunque illa sit, quæ materialiter tantum iniusta est ex sola falsitate testium, & in qua iudex bona fide iudicauit iuxta allegata, & probata, partes quoque bona fide inter se litigarunt, & eam, quæ for maliter & omnino est iniusta, quæ scilicet nõ modò est iniusta ex falsitate testium, verum etiam ex iniquitate iudicis, & ex malitia, & calumnia alterius partis.

Quo posito statuunt duas conclusiones. Prior est.

CONCLUSIO I.

Per sententiam iniustam formaliter, & omnino, nullum ius, nec titulum acquiritur ab aliquo in beneficium aliquod quodcunque illud sit.

Probant, sententia quæ non modò est iniusta ex falsitate testium, verum etiam est ex iniquitate iudicis, vel ex iniquitate, & calumnia alterius litigantis, omnino & simpliciter est iniqua, nulla, & inuvalida, immodò nec dicenda sententia, sicut iudicium, quod formaliter, & omnino iniquum est, (vt docet D. Tho.) non est iudicium, ergo per talem sententiam nullum conferretur ius alicui, sicut nec per iudicium omnino iniustum, & inuvalidum. Posterior conclusio horum DD.

CONCLUSIO II.

In causis quorumcunque beneficiorum, sententia ritè lata à iudice secundum allegata, & probata, siue sit declaratiua, siue punitiua, habet vim in foro animæ, & confert ius, ac titulum beneficij illi in cuius fauorem fertur, modò partes bona fide litigauerint, iudex quoque a qua animo, & bona fide illam tulerit.

Probatur hæc conclusio. In Ecclesia est potestas tollendi, & conferendi beneficia, sicut expedit ad animarum salutem, & ad bonum spirituale ipsius Ecclesie, sed expedit maximè saluti animarum, & commodo totius Ecclesie, vt omnis sententia, quæ fertur circa beneficia, siue declarata sit siue punita, conferat titulum, & ius in conscientia, etiam si sit ex parte rei, & materialiter iniusta, Ergo confert illud. Maior certa est: quia cum Deus non deficiat in necessarijs, dubitandum non est contulisse Ecclesie talem auctoritatem, veluti ipsi necessaria ad bonum spirituale ipsius.

Minor probatur, quia esset magna perturbatio in Ecclesia, si iura beneficiorum Ecclesiasticorum penderent à rei veritate, & ab ipsa iustitia: sæpe enim cù Episcopi debeant stare dictis testium, sicut & ceteri iudices, haberentur pro Parrochis, qui non essent verè Parrochi, imò & pro Episcopis, qui non essent veri Episcopi, & consequenter non reciperet multoties plebs fidelis vera Sacramenta ex defectu legitimæ iurisdictionis superiorum in subditos.

Secundò. Quando expedit ad bonum temporale Reipub. potest Rex (cum sit tutor illius, & custos boni publici) expoliare hunc, vel illum priuatum ciuem bonis suis, & illa alteri adiudicare: Ergo multò magis quando expedit ad bonum spirituale Reipub. Christianæ poterit Episcopus hoc facere, pertinet autem ad bonum spirituale Ecclesie (vt cõstat) vt iura beneficiorum sint certa, certa esse non possunt, nisi verè sint apud eos quibus per sententiam Ecclesiasticam quæcunque illa sit adiudicantur. Ergo. Et confir. quia beneficia Ecclesiastica potissimè sunt instituta propter bonum spirituale Ecclesie, cum ergo hoc bonum Ecclesie exposcat, vt habeat ius, & titulum beneficij ille, cui adiudicatum est, etiam si alteri fiat iniuria, penes illum esse debet.

Addunt tamen hi. DD. Eum qui per iniustam sententiam recepit beneficium, quod nondum possidebatur ab eo, contra quem sententia illa lata est, non teneri ad illud resignandum modo iste sit dignus, nam indignus nulla via potest beneficiu retinere, imò nec recipere: Si verò beneficium illud iam ab alio iure possidebatur, & illo iniuste expoliato ipsi collatum, sit, teneri cum primum nouerit illius sententiam iniustitiam, ad resignandum illud in manibus Prælati, vt conferat illud cui competit, & admonendum illum, qui fuit expoliatus, de iniustitia sententiæ, vt prosequatur suum ius, & ad restituendũ illi fructus beneficij, non solum eos quos percepit postquam comperit iniustitiam sententiæ, verum, & præcedentes, in quibus factus est ditior: excepta ea parte, quæ arbitrio prudentis potest iudicari tanquam iustum stipendium respondens ministerijs, quæ ratione illius beneficij exereuit ipse in illa Ecclesia.

Vt in hac controuersia se ipsa satis difficili, & tot DD. opinionibus reddita difficiliori, quod verius est deprehendamus, obseruemus primò, plurimum interesse inter id quod est habere ius, & id quod est factu tenere, & esse factum ac validum. Ad habendũ verum ius in beneficijs, exigitur, vt conferantur ab habente auctoritatem, ac vt in collatione nulla interueniat symonia, iniuria, fraus, vel dolus: vt est definitum copiosè varijs in locis maximè in Decretalibus: De concessione præbendæ per varia capita. Vt factum verò tenet non exigitur ius beneficij, sed sola iurisdictione ordinaria, aut delegata, vel quod Ecclesia aliqua definitione sua, aut communi vsu, & antiqua consuetudine, qua explicatur eius consensus, factum illud iudicet ratum, & validum, verbi gratia gerentes vices curatorum non habent ius nec titulum beneficij, quæ gerentes vices Episcoporum non sunt Episcopi, & facta istorum vniuscuiusque in suo gradu valida sunt, propter delegatam iurisdictionem, quam habent. Symoniacus quoque nullum habet ius in dignitate, quæ per symoniam acquisiuit, quamdiu autem non condemnatur de symonia, facta eius tenent, quia iudicantur totius Ecclesie consensu valida, suspensus similiter, irregularis, & excommunicatus non habet ius ad munera, & ministeria ecclesiastica, quamdiu tamen tollerantur ab Ecclesia, facta istorum tenent.

Obseruemus secundo in rebus secularibus parum referre Reipub. si hæc res Petri an Ioannis, sed facti illi esse, vt litibus occurrat lege præscriptionis: ac in beneficijs, quæ instituta sunt ad cultum Dei, & obsequium ecclesiasticum, quia esset magna perturbatio in Ecclesia, & minueretur cultus Dei, si iura beneficij

supponderant semper ex rei veritate, & iustitia, ad tollenda hæc damna & optioam Ecclesie gubernationem, dirimendas lites, pacandaque conscientias conueniunt omnes Doctores tam Theologi, quam Iuris Canonici interpretes, in beneficij, quæ non uidentur meritis, & iustitiæ, sed libera tantum electioni Patroni, & collationi Episcopi, transferri iura verè, & realiter per sententiam iudicis ecclesiastici, etiam si illa iniusta sit à parte rei, modo æquo animo secundum allegata, & probata ritè feratur, & bona fide partes litigauerint, sicut ius bonorum temporalium transferretur in possessorem bonæ fidei lege præscriptionis. Adducit Panormit. in huius doctrinæ confirmationem. Cum dilectus, extra de electione. Glossa etiam in c. 1. de concessione præben. adducit c. Quo ad consultiorem: extra de sententia, & te iudicata. Sed hi textus tantum loquuntur in foro exteriori: in interiori autem esse verum, quod hic dicimus ratio adducta ostendit. Vnde tota difficultas, & controuersia consistit in beneficijs, quorum collatio iuxta leges Ecclesiasticas, & statuta conciliorum maxime Trident. debet nisi meritis, & iustitiæ, qualia sunt curata.

His positis dico primo,

Opinionem illam Canonistarum sententiam priuatiam, etsi iniustam habere vim in foro animæ, & transferre ius, si expoliatus non proclamet, neque appellet, esse omnino reiciendam.

Primò. Quia illa regula, qui tacet videtur consentire, intelligenda est de superioribus, aut his, qui cum possint, & debeant non tacere in aliquo euentu, tacent, tunc qui ita tacet apertè consentit.

Secundò. Quia in his, quæ cedunt in damnum proprium, non dicitur quis consentire per solū silentium, aut per consensum tacitum, sed quando id liberè, & apertè exprimit, ut in omnibus contractibus, qui pendunt ex consensu contrahentis docent Iurisperiti desiderari, quod cum sit verum in rebus secularibus, multò magis in spiritualibus, & Ecclesiasticis.

Tertiò. In causis secularibus, eo quod condemnatus non appellet non censetur consentire, aut cedere iuri suo, ergo neque in causis beneficiarum, consequentia patet, quia iste habens ius ad illud beneficium quod possidebat, perinde erat verus dominus illius, postquam ei fuit ritè collatum, sicut, & secularis est dominus rei, quam possidet. Antecedens verò ostendo, quia ex communi doctrina Iuristarum, & vera, qui nõ appellat intra tempus præfixum à lege, non expoliatur iure suo à parte rei, sed tantum negatur illi actio in iudicio, lege ita statuente, & iustè, ut imponatur finis litibus.

Quartò. Non appellare non est maius signum cedendi iuri suo, vel consentiendi, quando quis condemnatur per sententiam priuatiam, quàm cum condemnatur per declaratiuam, sed quando condemnatur per declaratiuam non asserunt isti. DD. consentire vel cedere iuri suo, eum qui non appellat. Ergo nec dicendus est cedere iuri suo condemnatus sententia priuatia, propterea quod non appellet.

Dico secundo, falsum esse quod idem affirmant. & M. Soto cum eis, sententiam declaratiuam, si iniusta sit non conferre ius beneficij, sed recipiendum beneficium per talem sententiam teneri ad illud resignandum, sententiam verò priuatiam etiam si iniusta sit, conferre ius in beneficij, quæ pendunt ex sola auctoritate Episcopi.

Ratio est aperta: Quia per sententiam declaratiuam nulla culpa, vel crimen imponitur illi, cui non confertur beneficium de quo litigatur, neque expoliatur re aliqua, quam iam actu possideret, etsi ha-

beret ius ad illam, per sententiam verò priuatiam imponitur illi crimen, & condemnatur de eo, & expoliatur beneficio, quod actu possidebat, vnde cum maius damnum, & iniuria ei inferatur per sententiam priuatiam, quàm per declaratiuam minus dicendus est consentire condemnatus per priuatiam quàm per declaratiuam, & consequenter non minus conferret ius declaratiua, & si iniusta cum minus noceat, quàm priuatia iniusta quæ magis nocet.

Dico tertio. In beneficijs simplicibus, quæ non pendunt ex meritis, & iustitia, sed ex sola voluntate Episcopi, sententiam ipsius, etsi iniustam, sine declaratiua sit sine priuatia, modo bona fide ab eolata sit, iuxta allegata, & probata, & bona fide partes litigauerint, confero ius, & titulum beneficij in utroque foro, nec teneri ad resignandum beneficium, qui illud ita recepit.

Primò. Quia aliter nil firmum, aut securum esset in Ecclesia circa huiusmodi beneficia. Secundò, quia ad obrinendum ius, & titulum in huiusmodi beneficijs, solum exigitur voluntas, & collatio Episcopi, modo nulla interueniat symonia, iniuria, vel dolus, quæ in hoc casu non reperiuntur, cum tam Episcopus, quàm recipiens beneficium bona fide sint vsi. Quod si aliquo dolo vsus sit, qui aliquod beneficium ex his recepit, ut illud obrineret, tunc non est censendus acquisisse ius illius in foro animæ, cum fraus, & dolus nemini debeant patrocinari, maxime si dolus ille occasio fuit expoliandi alterum beneficio, quod iam possidebat.

Dico vltimò, in beneficijs curatis, quæ pendunt ex meritis, & iustitia, distinguendum esse necessariò inter sententiam declaratiuam, & priuatiam hac ratione. Ut si per declaratiuam conferatur beneficium curatum digno dimisso digniori, peccauit quidem Episcopus, ut infra videbimus contra iustitiam distributiua. Dignus verò qui illud per talem sententiam recepit, non tenetur illud resignare, sed acquirit verum titulum, & ius illius beneficij, modo non sit vsus, fraude, dolo, vel calumnia.

Quia cum illud beneficium nullius adhuc esset, & iste sit capax (& si non æquetur in meritis dignior) nec vlla fraude, vel calumnia vsus sit, collatio illa Episcopi est ritè, & valida: alioquin esset maxima perturbatio in Ecclesia, si huiusmodi collationes beneficiorum non essent validæ, nisi fieret digniori, orientur enim innumerae lites, vno quoque iudicante se esse digniorem: Dixi semper digno dimisso digniori, quia indignus non est capax beneficij, nec vnamquam acquirit ius in illud, neque simpliciter, & sine lite neque interueniente lite, & sententia.

Si verò sententia iniusta sit priuatia, tunc verissimum est illud secundum dictum M. Soto, & Victoriam. Sententiam iniustam qua aliquis expoliatur beneficio curato, quod actu, & iustè possidebat, non conferre ius neque titulum alteri, in quem per talem sententiam beneficium illud transfertur, quocumque modo illa sententia iniusta sit.

Probat hæc efficaciter argumentum illud. Quia ius in huiusmodi beneficijs (cum sint instituta ad salutem animarum) nititur meritis, vnde sicut sententia iniusta non expoliat priorem beneficium suis meritis ita nec suo titulo, & iure; Quod si ius istud manet in priore non potest transferri in alterum, non enim possunt duo habere verum titulum, & ius in idem beneficium. Secundò ex placito aliorum Doctorum. Clericus recipiens beneficium curatum, quo alter iniuste expoliatur, cum primum nouit iniustitiam sententiæ, & iniuriam illi priori factam, tenetur illum admonere de iniustitia quam patitur, & resignare illud beneficium:

etiam: imò si fructus sint pingues, restituere quoque illum excessum, in quo arbitrio prudentum superante rationem iusti stipendij. Ergo qui per talē sententiam acquisiuit huiusmodi beneficium, non habet ius neque verum titulum illud. Probo consequentiam, quia si acquisisset ius in illud fecisset illud verē suum, rem autem suam nemo tenetur resignare, aut restituere: Et confirmatur. Possessor bonæ fidei antequam præscribat tenetur rem quam possidet restituere, cum primum intelligit se rem illam possidere per iniquam sententiam, quia nondum habet acquisitum ius in illa, at si possidet bona fide toto tempore, quod exigitur ad præscribendum, cum primum præscribit facit rem illam suam, nec tenetur eam restituere, etiam si deinde intelligat per iniquam sententiam se incepisset rem illam habere, quia eo ipso quo bona fide illam possedit toto tempore à lege constituto, & præscripsit, acquisiuit verum ius, & dominium in illam. Ergo similiter cum hic beneficiatus tenetur resignare beneficium illud, cum primum nouit iniquitatem sententiae per quam illud acquisiuit, efficitur necessariò non acquisisse ius, & titulum ipsius.

Argumenta omnia Doctorum, qui aliter sentiunt, illi tantum nituntur fundamento, dati maximam perturbationem, & confusionem in ecclesia maxime circa Sacramentorum administrationem, nisi is cui per sententiam iudicis. Ecclesiastici (quamuis iniustam) cõferatur aliquod beneficium sit verè curatus, habeatque verum ius, & titulum illius beneficij. Sed hoc fundamentum ruit omninò ex prima obseruatione hic posita: differunt enim plurimum hæc duo habere ius, & titulum beneficij, vel habere iurisdictionem, & factum tenere: siquidem hæc duo ita essent inter se connexa, ut vnum sine alio reperiri non posset, tunc sequeretur profectò illud incommodum, & perturbatio in ecclesia, at cum possit habere iurisdictionem, & factum tenere etiam absque titulo beneficij, quia sufficit ad iurisdictionem sola voluntas superioris conferentis illam, non sequitur ex nostra sententia tale incommodum, vel perturbatio. Dicius enim recipientem beneficium per sententiam puritiam iniustam, quo alter iniquè expoliatur non acquirere ius, nihilominus facta illius tenere: tum quia per voluntatem superioris, et si sententia eius iniqua sit, habet verè iurisdictionem, tum etiam quia ecclesia habet facta illius, ut rata, & valida.

ARTICVLVS VI.

An iudicium vsurpatum sit peruersum?

CONCLUSIO PRIMA quæ est affirmans.

Iudicium vsurpatum iniquum esse, peruersum, & nullum.

PROBATUR prima pars: Iudicium quò maxima iniuria alteri irrogatur, iniquum est, sed in iudicio vsurpato irrogatur maxima iniuria non sòldm reo, & numerarij vero, & legitimo iudici, cum iudicium vsurpatum sit, cum quis vult de ea re, aut persona iudicare, quæ non ad suam sed ad alterius auctoritatem, & iurisdictionem pertinet: Ergo.

Probatur Secunda pars. Iudicium in quo non seruetur ordo, iuris, sed grauissime peruertitur & in rebus maximè necessarijs peruersum est, omnia autem iura

proclamant ut in iudice sit auctoritas publica & vis coerciua quàm possit exercere in eum quem iudicat, similiter proclamant, ut nemo iudicetur nisi à suo superiorib; unde illud B. Pan. Rom. 14. [Tu quis es qui iudicet seruum alienum.] Et Pilatus solo iure naturali adductus audiens Christum de Herodis iurisdictione esse, remisit illum ad Herodem. Ergo.

Probatur tertia pars conclusionis. Iudicium est quædam interpretatio, & applicatio legis ad causam, & personam particularem cum vt coactiua, sed explicata, & applicata legem cum tali vi exigit necessariò auctoritatem & iurisdictionem in eo qui illam ita explicat, & applicat, alioquin nil ager, iudicium ergo vsurpatum cum sit ab eo qui non habet talem auctoritatem & iurisdictionem in causa quam iudicat, nil reuera efficit, sed erit omninò nullum.

Circa hunc art. illud initio obseruandum est: Propriam rationem iudicij vsurpati apertius, & magis reperiri in iudicijs publicis quàm in priuatis, & temerarijs: Primò, quia sicut de ratione iudicij est, ut qui iudicatur compellatur subire iudicium sui iudicis, & superioris: ita de ratione iudicij vsurpati est, ut qui iudicatur compellatur subire iudicium illius, qui non est suus iudex nec superior, quod in publico reperitur quidè non tamen in priuato, & temerario: temerariū enim iudicium ad nil compellit iudicatum: Secun. In iudicio vsurpato inferitur iniuria illi iudici, cuius auctoritas vsurpatur, quod etiam reperitur in publico non tamen in priuato, nullius enim alterius hominis auctoritatem sibi vsurpat qui temerè iudicat, & si videatur ut dicemus Dei auctoritatem qui solus occultum est iudex vsurpare. Tertio propria ratio iudicij vsurpati sumitur ex defectu auctoritatis: idè enim dicitur vsurpatum, quia vsurpat sibi munus ad quod non habet auctoritatem, hoc propriè & per se reperitur in publico iudicio non autem in priuato & temerario: in temerario enim non ideo. Ego quòdo de te aliquò temere iudico, non ideo temere iudico, quia non habeam auctoritatem, sed quia ex leuib; iudicijs ita iudico, nec mihi licet ita iudicare unde iudicium temerarium non est primò, & per se vsurpatum ex defectu auctoritatis, sed ex defectu probationis. At publicum quando vsurpatum est, id habet per se, & absolute est defectu auctoritatis, & non ex defectu probationis, quia si in iudice non est auctoritas etiam si iudicet iuxta allegata & probata est iudicium vsurpatum. Si verò sit in ipso auctoritas, desit autem legitima probatio, erit quidem iniquum ex defectu probationis, non tamen vsurpatum: Et ita D. Tho. in hoc artic. potissime loquitur de iudicio publico, ut ex ipsius argumentis patet: probat enim esse peruersum & iniquum, quia iudicare est interpretari & accommodare legem causæ de qua agitur, ad quod requiritur auctoritas in iudicante, tum etiam qua iudicans potest compellere illum quem iudicat ad subeundum illud iudicium quod non potest fieri sine iurisdictione, & vi coerciua: certum autem est hæc duo interpretari & accommodare legem, & compellere iudicatum per vim coerciuam ad subeundum iudicium non conuenire iudicio priuato & temerario, sed soli publico.

Nihilominus priuata quoq; iudicia, quæ temeraria sunt, vsurpata appellare possumus, & extendere ad illam conclusionem Diu. Thom. Imprimis enim locus D. Pau. Rom. 14. Tu quis es qui iudicet alienum seruum? Quo vicitur hic D. Thom. in argum. in contrarium de priuatis iudicijs temerarijs loquitur propriè. Secundo quia si iudicium vsurpatum est, quando vsurpat quis sibi auctoritatem alterius, hoc etiam reperitur in iudicijs temerarijs, ut artic. 2. huius quæst. vidimus: etenim cum solus Deus sit secretorum cognitor iuxta illud 1. Reg. 17. Homines vident ea quæ apparent Deus autem intuetur eos: qui vult iudicare proximum de rebus occultis, Dei apertè sibi vsurpat auctoritatem.

hocitatem. Vnde Iacobus 4. Qui iudicat fratrem suum, dicitur constituere se iudicem legis: Et subdit: Vnus enim est legislator & iudex qui potest perdere & liberare, autem quis es qui iudicas proximum tuum? q. d. Deus solus est qui occulta potest iudicare, & propterea perdere vel ab eis liberare: Tu quis es qui hoc iudicium soli Deo conueniens tibi usurpas?

Offerunt se nunc circa hunc art. c. aliquæ difficiles, & graues controuersie, Quarum Prima sit:

AN TENEANTUR CIVES IN CONSCIENCIA obedire legibus & sententijs Principis, qui non est verus & legitimus Princeps sed tyrannus.

Certum est, Turcam tyrannum esse & per tyrannidem regna illa occupasse: Est ergo questio, An Christiani qui agunt in Asia & Africa teneantur in foro anime legibus & statutis illius stare? Similiter Catholicici qui sunt in Anglia debeant ne obedire legibus istius impie Isabellæ: quam certum est iam non possidere regnum illud iusto titulo sed tyrannicè. Est et questio de his quæ iuste & prudenter præcipiunt, nam iniustas leges, & præcepta iuri naturali aut diuino repugnantis certum est nullo modo obligare: etiam si à vero, & legitimo principe constituentur.

Communis est sententia DD. Canonistarum sapit. At si clericus Ex. de iudicijs. Et Iuristarum in l. Barbarius, ff. de offic. Prætor. & multorum Theologorum in 4. dist. 17. & 18. quam sequuntur plerique ex Summistis ver. Iudicium, Iudex: Sententia: Superiori qui non est legitimus princeps, sed tyrannus in foro anime non esse obediendum: quod ita probat. Axioma est omnium DD. sententiam prolatam à non iudice esse omnino nullam, & consequenter nullo modo obligare, sed in hoc casu, quidquid tyrannus statuat, præcipiat, vel iudicet, est, velut sententia lata à non iudice. Ergo: Minor cum consequentia aperta est, quia si tyrannus est, eo ipso non est iudex. Maior habetur expressè in illo cap. At si clericus; Et can. Accusatores. 3. q. 8. Et confirmatur. Ex D. Greg. 11. q. 3. can. Sententia, ubi non dixit absoluitè quæuis sententia, sed sententia pastoris, siue iusta siue iniusta timenda est. At lex vel sententia tyranni non est sententia pastoris. Secundo: Iudicium usurpatum ex doctrina huius ar. est peruersum & nullum, imo nec est dicendum iudicium, iudicium, autem tyranni perspicuum est esse usurpatum, ergo.

Soto lib. 3. de iust. quest. 3. art. 6. qui est commentarius huius artic. vult leges & sententias tyrannorum non obligare in conscientia nisi tales: tyranni aut præscriptione longi temporis, aut consensu Reipub. reddantur veri, & legitimi Principes, vt in Hispania & Gallia, in Hispania enim trahunt Reges initium à Gothis, qui per vim & tyrannidem occuparunt hæc regna, sed cum progressu temporis libere, Hispani illos reges admiserint, & illis obedientiam iurauerint, successores illorum sunt veri & legitimi Principes, & iusto titulo ac iure regnant.

Recentiores Thomistæ recedunt plurimum à communi Iurisperitorum sententia, afferentes leges, & iudicia tyrannorum licet reuera usurpata sint vt nomē ipsum tyranni indicat, nihilominus si iusta sint, quando iam pacifice terras possident, obligare in conscientia, quia ita expedit bono communi in talibus locis ne Respubli. in perpetuum perturbatione, sed aliqua pace fruatur, & quiete.

In explicanda hac controuersia obseruemus primò, varijs modis posse aliquem esse tyrannum. Primò, solo regimine & gubernatione, quo modo quouis legitimus Princeps tyrannus censendus est, quando non secundum ius & æquitatem sed iniquè & tyrannicè gubernat.

Secundo modo iure & titulo, quia tyrannicè regnum illud possidet, & non iure: quod bifariam potest adhuc accidere, Nam aut possidet illud tyrannicè, quia nec populi electione, nec iure hæreditario, sed solo iure armorum per vim, & tyrannidem regnum inuasit, & occupauit, quia ratione ferè omnia regna inceperunt, præter regnum Israelis, cui à Deo Reges traditi, & designati fuerunt, aut quia licet iusto titulo inceperit illud possidere, ob crimina ramen sua maxime ob hæresim, & apostasiam amisit ius in tale regnū. Rursum qui tyrannus est, quia tyrannicè inuasit regnum, aut est adhuc in fieri, quando scilicet incipit dominari, & usurpare sibi principatum, aut iam est in facto esse, ita vt à multis iam annis dominetur, & sit antiquus ipsius Principatus. Deniq; qui à multis iam annis dominatur, licet tyrannicè regnum inuasit, aut libero deinde Reipub. consensu receptus est, & iurata illi obedientia, sicut modò dicebamus de successoribus Gothorum in Hispania, vel nunquam est à subditis receptus, sed dissimulant cives, & patienter illud ferunt, quia non habent vires ad eum repellendum.

Obseruemus secundo. Consensum Reipub. duplicem, esse alium formalem, & expressum, alium interpretatiuum, quo Respub. licet non consentiat in aliquid aperte, & expressè, rationabiliter ramen, & prudenter consentenda est in illud consentire: quo modo dicenda est consentire in ea, quæ sunt optimæ gubernationi, & paci sunt necessaria, quia rationi consona: est ciues in sua Repub. illa optare, & velle. Ex his duobus consensibus Reipub. vt tyrannus desinat esse tyrannus, & efficiatur verus, ac legitimus Princeps, sit que turus in conscientia, requiritur ille prior formalis, & expressus: quia ius dommandi tribus tantum modis acquiritur, vel iure hæreditario, vel diuina electione, vt in Saulo, & Dauide; vel libera electione populi: libera autem electio populi dicitur consensum formalem & expressum.

His positis dico communem istam sententiam Iurisperitorum, & multorum Theologorum veram quidem esse de tyranno, qui adhuc est in fieri, talis tyranni sententias & mandata non obligare, cum illi omnium consensu resisti possit. At si loquamur de tyranno in facto esse, qui iam pacificè regnum gubernat, probabilius multo est opinio recentiorum. Sententias & præcepta huiusmodi obligare, quia ita expedit paci, & bono illius Reipub. quamdiu ciues non habent vires ad illum repellendum. Opinio verò M. Soto in tribus peccat. Primò, quia cum sint varia tyrannorum genera, & variè de illis sentiendum, ipse de omnibus eodem modo loquitur. Secundo, quia docet tyrannum reddi verum Principem præscriptione longi temporis, quod admittendum non est, quia cum tyrannus sit possessor malæ fidei nunquam præscribit. Tertiò, quia cum consensus Reipub. sit duplex expressus, & interpretatiuus, requiraturque ad electionem Principis consensus expressus, nec sufficiat interpretatiuus, non explicat M. Soto quis consensus desideretur.

Nos igitur per nonnullas assertiones propositam controuersiam explicemus.

PRIMA ASSERTIO.

Tyranno solo regimine tenentur ciues in legibus, & sententijs iustis obedire in conscientia.

Hæc aperta est, quia in huiusmodi sententijs non est tyrannus, sed verus Princeps.

SECUNDA ASSERTIO.

Tyranniam suscepto libero, & expresso populi consensu, parendum est ut vero Principi:

Aperta etiam est hæc cum per talem consensum sit iam effectus verus, & legitimus Rex.

TERTIA ASSERTIO.

Tyranno in fieri nullo modo tenentur ciues parere; siue iusta, siue iniusta præcipiat:

Aperta hæc quoque est, quia nec in ipso est auctoritas, & ius quo teneantur illi ciues obedire, nec bonum Reipub. id exigit, cum nõdum pacificè gubernat: vnde omnes DD. consentiunt huiusmodi tyranno posse ciues licitè resistere.

QUARTA ASSERTIO.

Tyranno in facto esse, siue quia tyrannicè regnum usurpauit, siue quia tyrannicè illud retinet, quo iam per sententiam Ecclesia expoliatus est, regnat autem quia à subditis non potest repelli, tenentur ciues in foro animæ si iusta præcipiat, & iudicet obedire.

VT Christiani degentes Asia tenentur Legibus iustis Turcæ, & Catholici agentes Angliæ legibus iustis illius impiæ Regiæ obedire. Probat. Tenentur ciues in conscientia consentire, & seruire ea, quæ sunt omnino necessaria suæ Reipub. vel simpliciter, & absolute, vel saltem pro tali statu, sed obedire tyranno iusta præcipiente, quandiu repelli non potest, & haberi legitimus Princeps, est pro tali statu, & tempore omnino necessarium Reipub. ad eius conseruationem: Ergo tenentur ciues tunc illi obedire. Maior cum consequentia aperta est. Minor probatur. Primò, quia cum tyrannus ille sit potens viribus, & iam pacificè dominetur, sequeretur maxima perturbatio, & confusio in Reipub. non obediendo illi, & plus nocerent ciues suæ Reipub. non obediendo quàm in ipsemet tyrannus cum iusta præcipiat suæ tyrannide.

Secundò: Quia ad bonam Reipub. gubernationem maximè in rebus tam desperatis, & deploratis expedit tanquam vnicum remedium, vt sit aliquis iudex, qui componat lites, & controuersias inter ciues, & cui tunc omnes obediunt, aliter non possent homines tunc ciuiler viuere, nec securi esse in domibus suis, non esset hospes ab hospite tutus nec vicinus à vicino, atque non potest haberi alius iudex, qui id præstet nisi ille tyrannus. Ergo cum iusta præcipiat non solum exterius, verum etiam in conscientia tenentur ciues obedire illi.

Tertio: Ex D. Tho. 1. 2. q. 96. art. 4. lex quæ fertur à non habente auctoritatem non obligat in foro animæ, nisi vbi aliàs esset scandalum, & perturbatio Reipub. at quando tyrannus iam pacificè gubernat, nec potest repelli, esset graue scandalum, & perturbatio Reipub. illi non obedire: Ergo tunc licet à parte rei non habeat ipse auctoritatem, nisi usurpatam, ob bonum tamen Reipub. est illi in conscientia obediendum. Et confirm. Hoc interest ex communi sententia DD. inter consensum expressum Reipub. & interpretarium, quod expressus requiritur, vt quis eligatur, & instituat verus Princeps, at vt subditi teneantur obedire etiam non verò Principi sufficit interpretarium, quando ita exigit bonum commune suæ Reipub. quia rationabiliter, & prudenter iudicantur ciues

consentire in necessaria suæ Reipub. Sed in hoc casu (vt constat) maximè expedire ad pacem, & bonum Reipub. ciues tali tyranno obedire: Ergo per consensum saltem interpretarium tenentur in conscientia iustis, & honestis præceptis illius stare, & parere.

Denique si ita res haberet, vt Indi Insularum per tyrannidem essent redacti ad dominium Regis Hispaniæ, & deberent non teneri illos ad obediendum legibus, & statutis nostri Regis, & suorum ministrorum, quod esset omnia perturbare, nec est vilo modo asserendum.

Confirmantur hæc omnia: Primò ex Sacra Scriptura qua & historijs constat Romanos per tyrannidem occupasse Iudæam eo tempore quo Christus, & Ioannes Baptista prædicabant, atque Christus, neque Ioannes neque Apostoli docuerunt ne illis obedirent, imò oppositum: Christus Matth. 22. docuit tributum esse reddendum Cæsari, imò ipse & reddidit: nec asseruit se sibi, quia non esset obediendum tyrannicè imperanti, sed qui erat filius Dei, & Davidis. Ioan. Bap. Luc. 3. militibus querentibus ab ipso (quos dubium non est quin essent milites Romanorum) quid facerent non præcepit, vt militiam desererent quasi ministri principis tyranni, sed hoc tantum. [Vt neminem concuterent, & contenti essent suis stipendijs]. Vbi potius suavitè stare in militia Cæsaris. Pilato etiam qui nullam auctoritatem habebat nisi à Cæsare dixit Christus, [Non habet res in me potestatem.] &c. Et 1. Pet. 2. [Subiecti estote sue Regi, tam præ excellenti; siue ducibus tanquam ab eo missis. [Nullus autem Rex tunc erat nisi Cæsar, neque ullus Dux nisi constituti ab ipso.]

Confirmatur 2. Can. in famis 3. q. 7. & l. Barbarius ff. de officio Prætor. vbi sententia lata à seruo censetur valida, & obseruanda, iudicium autem serui certum est usurpatum esse: Huius sententiæ asseritur quoque fuisse M. Victoria, imò eam aperte insinuat in sua relectione de Potestate civili, Nu. 23.

Ad Arg. in oppositum dico iudicium tyranni ex parte iudicantis esse reuera usurpatum, & sententiam eius nullam, quia proxima causa talis iudicij, & sententiæ, nempe auctoritas eius est reuera usurpata, & nulla, ex parte verò ciuium esse illi obediendum in conscientia, tanquam iustè sententiæ, & legitimo iudicio, quia tenentur ciues eligere minus malum temporale ad vitandum maius, & per minus malum quod est obedire illi vitant perturbationem suæ Reipub. quæ esset multo maius malum. Tum etiam quia iudicia huius potestatis sunt quadam ratione iudicia veri iudicis, quæ eius tolleratur à Reipub. per consensum interpretarium, qui sufficit, vt teneantur ciues obedire illi in conscientia. Ex quo etiam sequitur non modò ciues debere illi in conscientia obedire, verum etiam tyrannum fore tantum tales sententiæ non peccare, quinimo peccare nisi illas ferret, quãdiu mundus Principis retinet, quatinus teneatur in conscientia principatum relinquere, aut enim medijs honestis, vt à Rep. in suum principem eligatur.

SECUNDA CONTROVERSIA EST.

An Iudex extrahens hominem ab Ecclesia, quæ gaudet privilegio immunitatis committat iudicium usurpatum, & teneatur reficere homini ab illa extractio omninè damna.

Non est hic questio de his quorum delicta iure ipsò reddunt illos inhabiles, & indignos privilegio immunitatis Ecclesiarum, nec est dubium, iudicem extrahentem ab Ecclesia, quæ tale privilegium habet, hominem qui privilegio illo gaudere potest, usurpare sibi iudicium, cum extante tali privilegio non habeat auctoritatem ad extrahendum hominem ab illa, sed id potissimè, querimus an iudex sic agens, teneatur

Et ad restituenda omnia damna, quæ illi homini ab Ecclesia extracto intulit. Si consuetudinem respiciamus videtur non teneri: non enim solent compelli iudices aliquid restituere homini extracto ab Ecclesia, sed solum Ecclesie ob iniuriam loco sacro illatam.

Secundò: Huiusmodi privilegium tantum est concessum in fauorem loci sacri, non in fauorem confugientium ad Ecclesiam, sufficit ergo restituatur aliquid Ecclesie, cuius privilegium læsum est, nec est quod aliquid restituatur ei, qui fuit extractus.

In oppositum autem est, quod ut quæst. 62. ar. 2. videbimus cuiusque læso cum iniuria sunt restituenda damna ipsi allata, in hoc autem casu cum extrahere hominem Ecclesia sit iudicium usurpatum, & ex consequenti cum iniuria, non solum Ecclesie, verum etiam, & illius qui extrahitur sequitur aperte, non solum Ecclesie: verum etiam illi, qui extractus est, esse restituenda omnia damna, quæ ratione illius iniuræ extractionis passus est. Vnde sic.

CONCLUSIO I.

Iudex extrahens ab Ecclesia habente privilegium hominem, qui illa gaudere potest, tenetur non solum Ecclesia, verum etiam homini ab illa extracta omnia damna illata compensare.

Probatur: ille sic receptus Ecclesiam, habet ius ratione illius privilegij, (quamuis concessi Ecclesie) tuendi, se & omnia sua in illa Ecclesia, adeo ut si periclitetur de vita, velitque iudex per viam ipsum extrahere, possit cum moderamine inculpate tute læ se per viam etiam defendere, & occidere illum iudicem, ut suum inuadorem: vnde velle illum extrahere, est priuare, & expoliare illum suo iure: Expoliare autem aliquem in re ad eò graui suo iure, est maxima iniuria, ergo omnia damna, quæ iste per illam extractionem acceperit, ut reuera ipsi illata cum iniuria sunt ei restituenda.

Secundò: Si superiori iudice remittente pœnam delinquenti, inferior nihilominus illam exigeret, & in exigendo aliqua damna illi inferret: teneret proculdubio illa omnia ei restituere, sed privilegium concessum à Principe alicui Ecclesie, nihil aliud est, quam quædam relaxatio pœnæ debitæ delinquenti confugienti ad illam, quandiu in ea manet. Ergo velle extrahere illum ex tali Ecclesie, est velut exigere pœnam dimissam à superiori, & ita tenebitur sic extrahens ad omnia damna illi extracto restituere.

Tertiò: Qui non habet auctoritatem, nec est iudex, si velle iudicare, & tali iudicio alicui nocere, tenetur ad restitutionem illius nocenti, iudex saltem inferior, ex legibus sui Principis (secundum quas, ut vidimus debet iudicare) est priuatus auctoritate procedendi contra eum, qui se recepit in Ecclesiam habentem privilegium; Ergo velle illum extrahere, vel iudicare est velut iudicium à non habente auctoritatem, & per consequens quæcunque nocentia ratione illius extractionis ille patietur, tenetur ei cõpensare.

Quarto: Qui exigeret tributa à nobilibus contra privilegia suæ nobilitatis, vel à vicinis alicuius loci contra privilegia illius loci, tenetur ad restituenda non solum illa tributa iniurè accepta, verum etiam omnes expensas, & damna, quæ per illa extractionem illata sunt. Ergo similiter, qui contra privilegium alicuius Ecclesie extrahit aliquem ab illa. Hec doctrina est aperte definita 17. q. 4. can. Si quis el 4. Ex qua sequitur, extractum ab Ecclesia vel ut de proprio delicto iudicetur, vel ut testimonium dicat non teneri ad respondendum iudici, etiam si aliàs iuridicè procedat, quia sicut non habet auctoritatem ad extrahendum, ita neque ad interrogandum: in iudicijs enim, ut infra videbimus, si prior a ius iudicijs est nullus, cæteri quoque qui illi

Tomus Primus.

priori nituntur censendi sunt nulli.

Ad 1. Argum. in oppositum respon. non propterea esse immunes iudices à debito restituendi, quia non sit positum in vsu, imò ex eo in maiori periculo conscientie versari, multa enim in modo committunt, quæ parum curant, quasi non haberent superiorem iudicem: dolerunt autem aliquam de Lege D. Aug. in illa verba, Psal. 2. [Et tunc Reges intelligite, erudimini, qui iudicatis terram.] &c.

Ad 2. dico licet tale privilegium sit concessum in fauorem Ecclesie, nihilominus eo supposito fieri maximam iniuriã illi qui extrahitur, cum eo sine concedatur Ecclesie, ut illo gaudeant, qui ad ipsam confugiant. Dico etiam concessa esse huiusmodi privilegia, in fauorem quoque confugientium ad Ecclesiam, sicut in Vet. Lege erant designatæ à Deo quædam ciuitates, ad quas confugerent delinquentes, qui non per insidias, sed casu quodam aliquem occidebãt. Non enim decet, ut in lege Evangelica misericordie, & charitatis plena, desinit delinquentibus loca refugij, cum illa habuerint in lege veteri timoris, & seruitutis, Lege D. Aug. 1. de ciuitate Dei, prioribus capitibus.

TERTIA CONTROVERSIAM EST EXERCERE ne Episcopus iudicium usurpatum, quando sub censuris præcipit ut bona aliena abscondita restituantur, vel indicentur vero domino.

Ratio dubitandi est, quia compellere aliquem ad restituenda temporalia in foro exteriori, pertinet propriè ad iudicem secularem, non ad Ecclesiasticum. vnde Pau. 1. Cor. 6. [Secularia iudicia habentes, contemptibiles qui sunt inter uos constituitæ.] Et confit. Si rem manifestam compellere iudex Ecclesiasticus suo domino restitui, usurparet profectò sibi iudicium. Ergo cum hoc ipsum faciat in re occulta, præcipiens per censuram illam reddi domino suo, videtur etiam usurpare sibi iudicium.

In hac dubitatione dico primò, abuti auctoritate Ecclesiastica, eos, qui pro quibusuis rebus proferunt sententiam ad eò grauem qualis est excommunicatio, efficiunt enim, ut multa comittantur à subditis peccata, ac ut censuræ Ecclesie habeantur contemptum. Dico secundò Episcopum ferentem huiusmodi censuram, non proferre illã directè, v. salter recuperet rem suam id enim esset dicere ius in causa ciuili, & usurpatio iudicij, sed ut is qui illam occultè retinet inuito domino, nec curat illam restituere, quia occulta est, metu excommunicationis restituat, & exeat à peccato, [Cum non dimittat peccatum, nisi restituatur ablatum.] Quo etiam nomine præcipit, ut qui illud norunt, indicent, ut iuuent illum exire à peccato. Propter quod ait Pontif. in cap. Nouit. de iudicijs, [Ad officium vestrum spectat de quocunque peccato mort. corripere quemcunque Christianum, & si correptione contempserit nostram, per distinctionem Ecclesiasticam coercere.] Quod fit in istis excommunicationibus & censuris. Ita fit ut in rebus apertis nõ habeant locum, quia rem manifestam facillè potest apud iudicem secularem dominus illius repetere, nec est necessaria censura. Tū etiam quia in re manifesta excommunicationem ferre, non tam videretur id fieri, ut illam inique retinens, exiret à peccato, quam ut dominus ipsius illam recuperaret, quod non est iudicis Ecclesiastici, sed secularis.

Dubitare etiam hic aliquis posset.

AN IUDICES ARBITRI QUOS VULGUS appellat compromissarios exercent iudicium usurpatum, cum non habeant auctoritatem publicam?

Respondeo huiusmodi iudices verum & legitimum iudicium exercere, quia iure gentium ad-

G

vitan-

vitandas lites tale iudicium introductum est, & receptum: ius autem gentium interueniente consensu vtriusque partis, confert illis auctoritatem tam in foro inferiori quam exteriori: quin etiam tam in iure canonico, quam civili extant tituli de iudicibus arbitris; Vbi eorum auctoritas iure positio confirmatur, & legibus municipalibus huius Regni.

Denique posset etiam hic quaeri? an Ecclesia exerceat iudicium vsurpatum, quando iudicat inter Principes & Dominos seculares de regnis, vel bonis eorum? Et similiter: An princeps, vel iudex secularis exerceat iudicium vsurpatum, quando clericum ad se confugientem quasi inique à suo iudice Ecclesiastico grauatum, vt ab illo grauamine liberet, recipit, Sed hæc controuersie non sunt huius loci. Tractantur in disputatione de potestate Ecclesiastica sup. q. 1. huius Secun. Secun. ar. 10. vel infra in materia de iudicibus. q. 67. art. 1.

In solutione. 2. Arg. offert D. Tho. occasionem explicandi difficilem illam controuersiam.

*SIT NE ACCVSANDVS MOYSES,
vel excusandus potius de homicidio, & crimine
vsurpati iudicij, quando interfecit Aegyptium,
vt habetur. Exod. 2.*

Tres circa hanc quaestionem refert hic D. Tho. opiniones: Primam accusantium Moysen eo nomine, quod licet interfecerit Aegyptium inferendo illi iniuriam, potuerit tamen ita agere, vt uiscendo quæstus Aegyptius ille intulerat fratri suo Hebræo, Deo ita ipsi si interius insinuante, vt ex illo facto intelligerent fratres eius, quod postea multis erat miraculis manifestandum, vt potè Moysen destinatum fuisse à Deo, in iudicem, & liberatorem populi Israel ab Aegyptijs. Hæc sententiam sequuntur D. August. lib. 2. quaestionum in Exo. q. 2. Rabanus, Rupertus, Lyranus, & Abulensis in 2. cap. Exod. & Aloisius Lypom. in Catena. Et ante hos omnes Clemens Alexand. lib. 1. Stromatum ante finem, vbi refert sententiam quorundam asserentium Moysen solo verbo interfecisse Aegyptium, sicut D. Petrus Act. 5. solo verbo interfecit Ananiam, & Saphiram: quidam etiam Iudæorum (vt refert Abulen.) docent per inuocationem nominis Tetragrammaton interfecisse illum, sed hæc figmenta sunt, & qua facilitate, dicuntur, reijciuntur, cum ex Sacra Scrip. constet illum per vim interemisse, habet enim aperte fuisse Aegyptium percussum à Moysè.

Secunda sententia excusat etiam Moysen hoc alio nomine, vt non per modum vltionis, sed via defensionis occiderit Aegyptium defendendo fratrem suum Hebræum, cui Aegyptius ille inferebat iniuriam, cum moderamine tamè, quod licet cuius priuato, quando proximum suum ab aliquo videt inique inuatum. Ita D. Ambr. lib. 1. offic. c. 36. quod etiam probant Rupertus & Aloysius.

Tertia sententia damnat factum Moysi, licet laudet zelum & indolem, quam illo facto indicauit; Ita D. August. lib. 22. contra Faustum. cap. 70. vbi comparat Moysen fertili nouali, quod cum primum seritur de herbarum quoque inutilium luxurie & fertilitate laudatur, propter spem quã promittit futuræ frugis. Eandem sententiam habent D. Hieron. in Epist. ad Damasum, quæ incipit: Et factum est, vbi explicans primam illam visionem Esaie, in qua se pollutum propheta agnoscit, ait: Moysi conscientia sorduisse extincto Aegyptio: Et D. Chryso. lib. 3. de prouidentia, in principio reprehendit factum Moysi de homicidio.

Præter has est quarta sententia Caiet. in 2. cap. Exod. vbi ait se non videre certam rationem excusandi Moysen, sed incertam tantum: certam rationem non extare ostendit ex textu, vbi dicitur: [Cumque circumspexisset huc atque illuc, & nullum adesse vidisset percussam Aegyptium abscondit sabulo] Circumspectio illa

adesserit ne aliquis testis, ostendit inquit Caiet. non fuisse percussorem illum per modum defensionis, vt assererebat secunda sententia B. Ambr. sed via vltionis. Ostendit etiam eadem circumspectio, non diuina inspiratione, vt habet prima sententia, sed humana cautela id gestum fuisse à Moysè, vnde non est certa ratio illum excusandi: aliquam tamen extare, quamuis incertam & solâ coniectura ostendi: quia sunt qui dicant Aegyptium illum fuisse vnum ex præpositis constitutis à Pharaone ad affligendos Hebræos: qui sicut & ceteri in illos durius agebat: testatur enim ibi Scriptura, fuisse maximam duritiem & tyrannidè eorum, qui in Aegypto præerant operibus Hebræorum: hoc ergo nomine poterat, inquit Moyses, quãuis priuatus esset interficere illum Aegyptium, vt hostem communem, sui populi, hostem enim publicum & communem Reipublice etiam cuius priuato interficere, vt docebitur infra q. 64. artic. 3. Sed hoc certum non est. Aegyptium illum fuisse præpositum affligendis Hebræis, quamuis textus, Exod. 2. aliquem afferat coniecturam, cum ante verba adducta habeat, [Moysen vidisse afflictionem populi sui & Aegyptium percutientem Hebræum,] q. d. vidisse illum Aegyptium tanquam ex constitutis ad affligendum Israel, percutientem illum Israelitam.

Ex his opinionibus præferendæ sunt illæ quæ excusant Moysen, tam quia ex sanctis Patribus plures sunt qui Moysen excusant quam accusant. Nam & D. August. in quaest. super Exod. vbi illum excusat meminit sententiæ quam habuit lib. contra Faustum, & eam deserit. D. verò Chrysostom. & Hieronim. locis citatis non tractant hanc quaestionem ex professo. Tum etiam quia excusare Moysen à peccato, præterquam quod est excusare virum sanctissimum, & tempore, quo tanta charitate seruebat, vt cum potuerit haberi, vt filius filie Pharaonis, maluerit cum populo suo affigi. Est etiam maximè consonam Sacrae Scripturae, quæ Num. 12. ait: [Erat autem Moyses mitissimus super omnes homines, qui morabantur in terra.] Cui certè mansuetudini plurimum repugnaret Moysen damnare de aliquo homicidio. Porro ex illis duabus opinionibus in initio positis, quarum vtraque Moysen excusat. Prima est magis eligenda, tanquam ea quam plures DD. amplectuntur, & quæ maximè consonat alteri loco Scrip. Sacrae, Act. 7. vbi dicitur, [Existimasse Moysen percussio Aegypto, quod intelligerent fratres eius, quoniam dominus per manus ipsius daret illis salutem.]

Qui locus maximè iudicat, accepisse Moysen à Deo aliquam reuelationem, vel diuinum instinctum, licet Scripturae huius reuelationis nullam faciat mentionem, vt habet D. Aug. in loco cit. in Exod. cum prima cuius meminit, sit illa quæ habetur Exod. 3. quando apparuit Dominus Moysi in rubro, quo tempore erat iam Moyses 90. annorum, vt refert B. Steph. in illo sermone citato.

Non præteribo hic quàm lepidum & ridiculum sit, quod ex hoc loco colligunt quidam iurisperiti, Moysen non fuisse sacerdotem, eo quod interfecerit Aegyptium, quasi tunc homicidium voluntarium efficeret aliquem irregularem, & indignum sacerdotio: Cum constet ex Scrip. in illa lege summum Sacerdotem fuisse iudicem, etiam in causa sanguinis, & peculiariter de Moysè legamus Psal. 89. [Moyses & Aaron in sacerdotibus eius.]

QVÆSTIO LXI. DE DIVISIONE IVSTITIÆ, in commutativam & distributivam,

Explicavit hætenus D. Thom. qua pertinent ad iustitiam in genere, & qua ad vitium illi oppositum nempe iniustitiam, & qua ad principium illius actum qui est iudicium: nunc de singulis ipsius partibus optima Methodo incipit differere, De iustitia scilicet commutativa & distributiva, in quas omnes Doctores sequuti Arist. 1. Ethic. cap. 2. iustitiam communiter partiantur.

ARTICVLVS I.

An convenienter constituantur istæ duæ species iustitiæ commutativa & distributiva.

OBSERVEMVS initio, cum duo genera contractuum interciues reperiuntur, aliquâdo enim privatim, & in utroque inter se contrahunt, secundum suam privatam & propriam bonam, aliquando verò publica & communia inter se distribuunt, & in his contractibus, tam circa bona propria, quàm circa communia, possit reperiri aliqua inæqualitas, secundum aliquam excessum vel defectum, exigi necessario iustitiam, ut servetur æqualitas, tam in propriis & privatis commutandis, quàm in publicis & communibus distribuendis.

Obserpensus secundò, Iustitiam distributivam, esse videatur pertinere ad communem & legalem, si respiciamus eos à quibus exerceatur, ut gubernatores & iudices, vel bona circa quæ versantur, quæ publica sunt & communia, verè tamen & proprie pertinet ad iustitiam particularem. Et eminet ex superioribus constat inter iustitiam particularem & legalem hoc inter est, quod hæc primò, & per se respicit bonum commune, particularia verò in ordinandis commune. Iustitia autem particularis contra, primò & per se respicit bonum privatum & proprium cuiusque civis, commune verò quatenus illud cuique privatum necessarium est. Unde cum iustitia distributiva hoc proprium & particularissimum sit, ut quando bona publica, & communia distribuuntur, reddatur vnicuique particulari civi pars illi debita, consequenter hæc iustitia rectè & proprie considerata dicenda est particularis. Quo fit non esse audiendos illos, qui considerantes tres ordines in Republica, reperti, alium totius ad partes, alium partium ad totum, & alium partium inter se, voluerunt iustitiam primam sui divisione partendam esse, in distributivam quæ ordinat totum ad partes, legalem quæ ordinat partes ad totum, & commutativam quæ ordinat partes inter se. Quia distinctio habituum sumenda est ex propriis ipsorum objectis, & cum bonum quod respicitur iustitia, prima sui divisione distribuatur in commune & particulare, rursum bonum particulare, aliud sit quod recipit unusquisque civis à suo concive in privatis contractibus, aliud verò quod recipit à Gubernatore, vel Principe, quando bona communia Republice dividuntur, efficitur necessario, iustitiam similiter prima sui divisione dividendam esse, in communem siue legalem, & particularem, & rursum particularem, in commutativam quæ respicit bonum particulare cuiusque civis, quæ etiam in mutuis contractibus, & distributivam quæ respicit etiam bonum particulare cuiusque civis, quando communia distribuuntur.

CONCLUSIO PRIMA.

Convenienter dividitur iustitia particularis in commutativam & distributivam.

Paret ex dictis: Habitibus distinguuntur per proprios actus iustitiæ particularis est servare æqualitatem cum persona particulari, erga personam autem particularem potest exercere inæqualitatem non modò unus civis cum alio civi, verum etiam Princeps & Magistratus cum suo subdito. Ergo necessaria est iustitia ad vitandam inæqualitatem unius civis cum altero, quæ est commutativa, tum etiam iustitia quæ prohibeat inæqualitatem Principis vel iudicis cum suo inferiori, quæ est distributiva. Circa hunc art. hæc potissimè se offerunt controversiæ: quarum prima est.

AN HÆ DVÆ IUSTITIÆ COMMVT. & distributivæ distinguantur natura, et specie: an materialiter tantum & per accidens.

Dl. Tho. aperte vocat hic has duas iustitias, duas species, & ratio qua conclusionem ipsius probaturus, idem docet, quia differentia habituum sumpta ex propriis actibus ipsorum, specifica est, argumentum autem quo vsi sumus sumptum est ex propriis actibus uniusque iustitiæ, commutativæ & distrib. Buridiana tamen, 5. Ethic. q. 7. vult eas non differre specie & natura, sed sola materia: quod ita probat. Actus proprius utriusque iustitiæ & commut. & distr. est idem omnino, nempe reddere privatæ personæ æquale, licet materia sit diversa, quia iustitia commutativa versatur circa bona privata uniuscuiusque, Distributiva verò circa communia Republice, habitus autem distinguuntur per actus. Ergo hæc duæ iustitiæ non differunt specie, sed sola materia.

Secundò, obiectum formale utriusque iustitiæ est idem, nempe bonum debitum huic vel illi particulari, motuum quoque utriusque idem omnino, quia tam is qui distribuit communia, quàm qui reddat propria & privata vero domino, hoc intendit non exoliare stragem suam, distinctio autem specifica sumitur ab obiecto, Ergo. Et confir. Non plus differunt reddere Petro ex cõibus quod illi debetur, vel reddere eidem ex privatis & propriis quod ei debet, quæ restituere ipsi pecunias vel restituere ipsi famam, sed restituere famam vel divitias non distinguunt specie, sed sola materia, ergo similiter reddere Petro ex cõibus quod illi debetur quod est iustitiæ, distrib. aut reddere debita ipsi ex suis propriis quod est commutativæ nõ distinguunt specie, sed sola materia.

Tertiò, si inter has duas iustitias esset distinctio specifica, id certè esset, quia commut. non respicit dignitatem personæ, quæ respicit distrib. cuius est distribuere bona cõia servata proportione cum dignitate, personarum, sed commutativa etiam respicit dignitatem personarum, ergo non distinguuntur specificè. Probat minor: quia ad iustitiam etiam commutativam pertinet, ut maior compensatio fiat si nobiliori & digniori illata sit iniuria, quàm si minus digno: ut constat ex D. Tho. 3. p. q. 1. & in d. 3. q. 1. art. 3. questionum. 2. ad 3. & nos dicebimus q. seq. art. 2. agentes de restit. famam.

Opposita sententia est multo probabilior, quam habet hic D. Tho. in solutionibus argum. maxime. 2. & 4. & ubique de hac re agit & Arist. 5. Ethic. ca. 2. 3. & 4. istas duas iustitias specie differre. Quod ut magis intelligatur obseruemus. Actum quidem esse omnis iustitiae reddere unicuique suum, & debitum illi. Ceterum hoc quod dicimus suum & debitum varium est, & seuera diuersum, aliud enim est quod Petro dicitur suum actu, quod scilicet iam actu possidet, habetque actu illius rei dominium, aliud verò dicitur suum solo iure, quod vel iure hæreditario, vel legatione, testatoris, vel ob sua merita expectat. Similiter debitum aliud est simpliciter tale, & aliud secundum quid: simpliciter debetur Petro quod ipsius est actu & possessione, detinetur autem apud alterum, ut pecunia quam mutauit Ioanni, debetur verò illi secundum quod non est adhuc actu ipsius, sed quod pro suis meritis, vel per hæreditatem, vel legatum, aut aliqua alia via, expectat se recepturum. Hæc duo genera sui, & debiti non distinguuntur sola ratione, aut secundum multum vel paucum, aut secundum perfectum vel imperfectum, sed natura, & specie, cum suum actu, & debitum simpliciter nitantur actuali dominio, & possessioni, quod verò dicitur suum iure & debitum secundum quid nitantur soli iustæ expectationi. Vnde quemadmodum hæc duo fundamenta actuale dominium, & iustæ expectatio, reuera specie & natura distincta sunt; ita quoque duo genera sui, & debiti quæ ipsis nituntur. Sit.

CONCLUSIO II.

Iustitia distrib. & commut. non tantum materia, verum etiam specie, & natura distinguuntur.

PROBATUR. Habitus distinguuntur specificè per obiecta formaliter & specificè distincta, sed hæc duæ iustitiae habent obiecta formaliter & specificè distincta; ergo. Probatur minor: Obiectum iustitiae est bonum debitum alteri, sed alia est ratio foemalis & specifica boni communis quod debetur ciuibus, ut partibus Reipub. quod est obiectum iustitiae distrib. & alia ratio boni priuati, & proprii quod vnus ciuis debet alteri ciui quod est obiectum iustitiae commut. quia illud licet debeat ciuibus nondum est actu illis applicatum, nec est adhuc illorum actu & possessione suum, nec debitum simpliciter, sed secundum quid, nempe pro meritis & dignitate expectatum, bonum autem debitum particulari ex iustitia commutatiua est iam actu illi cui debetur applicatum, actu & reuera suum, cuius iam habet actuale dominium & possessionem, & quod simpliciter & omnino ac non secundum quid est illi debitum quæ duo genera sui, & debiti constat specie & natura distinguuntur, ergo.

Secundò: Sicut reuera alius est ordo partis ad totum, & alius totius ad partem: ita quoque alius est ordo totius ad partem, & alius partis ad partem, sed iustitia legalis siue communis, & particularis differunt ut vidimus natura & specie, quia legalis ordinat partes ad totum, particularis verò partem ad partem, ergo distinguuntur: similiter distributiua quæ ordinat totum ad partes, & commutatiua quæ ordinat partem ad partem.

Tertiò, cum virtus versetur circa difficile, vbi existunt difficultates distinctæ, exigentur quoque virtutes distinctæ ad illas superandas, sed alia est difficultas quæ se offert ad seruandam æqualitatem in distributione bonorum communium, & alia quæ se offert in emptione, venditione, & alijs priuatis ac mutuis contractibus: cum experientia teste multos videamus, qui nullo modo violabunt ius & æquitatem in priuatis commercijs, qui tamen constituti rerum communium distributores nempe Episcopi vel Magistratus non seruant ius, & æquitatem, sed ducuntur sæpe amore, sa-

quin, misericordibus vel precibus amicorum.

Quartò, Cum oppositorum eadem sit ratio, virtutes quæ habent vitia opposita specie distincta, specie quoque diuersæ erunt & distinctæ. Sed exceptio personarum quæ opponitur iustitiae distribut. furruin, vsura & similia, quæ opponuntur commutatiuæ, sunt vitia specie distincta, & ita affecta, ut quæ opponuntur commut. non opponantur distribut. & è conuerso. Ergo.

Denique cum omnium consensu violatio iustitiae commut. obliget ad restitutionem, an autem violatio distribut. similiter obliget, non sit ita certum, multis afferentibus non obligare, signum est, reuera & natura iustitias istas distingui.

Ad argum. Buridiani facilis est solutio ex dictis. Ad 1. enim & 2. respon. illum actum, & obiectum seu motuum esse idem, & vnum genere subalterno & communi quadam ratione iustitiae, non tamen esse idem specie vltima & arthoma, cum aliud sit specie & natura debitum simpliciter & suum actu, & aliud debitum secundum quid & suum iure solo & expectatiua. Ad confirmationem 2. dico diuitias & famam debitum sola materia distinguuntur, quia vtrumque simpliciter, & actu debetur: bonum autem commune debitum ciui & bonum particulare debitum eidem specie & natura distinguuntur, ut expositum est.

Ad 3. respon. iustitiam distribut. nõ respicere dignitatem personarum quacunque ratione, sed quatenus illis conferenda sunt bona communia, quod non habet commutatiua quæ si quando respicit dignitatem, respicit illam, ut pro dignitate restituatur honor, vel fama, quæ læsa fuerat, quod est bonum priuatum, & proprium, vnde semper manet inter istas duas iustitias illa specifica distinctio, ut commutatiua respiciat bonum proprium fratris illi actu debitum. distribut. verò bonum commune illi appropriandum.

Respon. 2. cum Caiet. iustitiam commut. simpliciter, & absolute non respicere dignitatem personæ, quia non considerat illam nisi in actionibus, quibus inferatur iniuria contra honorem alicuius, in quo casu dignitas personæ facit ad quantitatem debiti, & habet se velut quantitas pecuniæ, ut sicut in pecunijs non soluis æquale nisi debens 100. reddat 100. ita in satisfactio- ne iniuriarum non reddat æquale, nisi satisfactio fiat iuxta dignitatem personæ, quia quo persona dignior eo iniuria illa fuit maior, & consequenter debitum. Distributiua verò, in omni actione sua, absolute & simpliciter respicit dignitatem personæ, non secundum quantitatem dignitatis, sed secundum proportionem: ex quo sequitur iustitiam commut. considerare dignitatem personæ, cui illata est iniuria, nõ propter dignitatem, sed ad deprehendendam quantitatem damni & debiti, ut iuxta illam fiat compensatio, vnde non dixit absolute D. Tho. loc. cit. iustitiam commut. considerare dignitatem personæ, sed respicere personam secundum grauitatem damni, distribut. verò absolute, & per se considerare dignitatem personæ, in ordine ad distributionem bonorum communium.

Sequitur etiam ex his quæ ratione differant inter se Iustitia legalis, commut. & distribut. Sic enim differunt, ut legalis omnia & communia & particularia referat in bonum commune distribu. licet versetur circa bona communia, dirigit tamen illa ad bonum priuatum cuiusque ciuis, quatenus pars Reipub. est, & illi pro meritis & dignitate debetur: commut. verò refert bonum priuatum cuiusque in illum particularem, cui debetur ut suum.

Sed ex his dictis offert se statim difficultas. Diuisum & membra diuisiua debent esse eiusdem rationis: Iustitia particularis est iustitia simpliciter; iustitia autem distribut. non est iustitia simpliciter. Ergo. Probatur minor. Habitus denominatur ab obiecto, obiectum iustitiae distribut. ut diximus modò, est debitum secundum quid. Ergo & ipsa iustitia distributiua iustitia erit secundum quid.

Secun-

Secundò, iustitia simpliciter si ledatur obligat ad restitutionem, iustitia distribuitur. ut videbimus ex multorum sententia non obligat ad restitutionem. Ergo hæc factè diluatur. Debitum enim quod respicit iustitia distribuitur, verè debitum est, & in genere debiti est simpliciter & omnino debitum. propter quod (ut dicimus) tenetur etiam ad restitutionem qui illam violat, idque sufficit ut iustitia distribuitur. dicatur iustitia simpliciter, siq; verè & propriè species iustitiæ particularis: dicitur autem à D. Thom. & DD. hoc debitum secundum quod comparatione ad debitum proprium & actuale quod oritur ex actuali dominio & possessione, & quod respicit iustitia commutativa. Sed maior difficultas est.

AN IUSTITIA VINDICATIVA
contineatur sub aliqua specie iustitiæ particularis, nempe sub commutativa vel distributiva.

Primò aspectu videtur sub nulli istarum specierum iustitiæ contineri, non sub distributiva, quia hæc non consistit inæqualitate rei ad rem, sed inæqualitate rei ad personas secundum proportionem dignitatis: vindicativa autem constituit æqualitatem rei ad rem, nempe pœnæ cum delicto, iuxta illud Apocalyp. 18. [Quantum glorificavit se in delictis, date illi luctus & pœnas.]

Secundò. Distribuitur, non pertinet nisi ad solas personas publicas, quibus incumbit bona Reipub. inter cives distribuere: vindicativa verò potest etiam in privatis reperiri, cum possit quivis læsus exigere apud iudicem vindictam & compensam iniuriæ sibi illatæ.

Iam neque ad commutativam dicenda est pertinere, quia commutativa pertinet etiam ad personas privatas, imò potissimè ab eis exercetur, vindicativa verò si sit idem quod punitiva pertinet tantum ad publicas.

D. Thom. infra q. 108. art. 2. ad 1. habet punctionem delictorum, quatenus pertinet ad iustitiam publicam esse actum iustitiæ commutativæ. Et 3. p. quæst. 85. artic. 3. ad 3. ait iustitiam vindicativam respicere personam iudicis, & contineri sub iustitia commutativa. vbi Caiet. adductus authorit. D. Thom. asserit apertè iustitiam vindicativam esse speciem commutativæ. Mag. Soro lib. 3. de iust. quæst. 5. art. 1. ad 3. docet. Iustitiam vindicativam bifariam posse considerari, vno modo quatenus pertinet ad iustitiam publicam, & refertur ad bonum commune: & hoc modo ait, est actus elicitus à iustitia commutativa. Imperatus verò a legali, quæ est in Principe & ministris illius. Alio verò modo posse considerari, ut refertur ad particularem civem, quatenus per iustitiã vindicativam nititur iudex tollere nocumentum illatum parti læsæ: Et hoc modo ait iustitia vindicativa non solum est in iudice, sed etiam in privato civi, cui licet vindictam petere iniuriæ acceptæ servato ordine. Et sub hac consideratione non esse actum iustitiæ, neque commutativam, neque distributivam, sed esse actum cuiusdam specialis iustitiæ, quæ dicitur vindicativa; quæ est pars quædam potentialis iustitiæ particularis, reduciturque ad commutativam. Recentiores probabilius multo iustitiam vindicativam, etiam quatenus per illam nititur iudex tollere nocumentum illarum parti læsæ, volunt esse actum iustitiæ commutativæ, quia Princeps & quivis minister iustitiæ ex officio, & iustitia commutativa tenetur nõ solum punire delinquentes propter bonum commune, verum etiam ut fiat satisfactio parti læsæ, & reficiatur ipsi nocumentum quod accepit, quantum per iustitiam vindicativam refici illi potest.

Vnde observemus cum recentioribus ex D. Thom. infra quæst. 108. artic. 2. ad 1. Vindicationem bifariam accipi posse, vno modo, ut pertinet ad iustitiam publicam, quæ vindictam sumit de malefactoribus, tũ propter bonum commune Reipub. tum etiam propter bo-

num personæ privatæ, quæ læsa est: alio verò modo quatenus pertinet ad personam privaram, cui iniuria illata est, vultque illam à se repellere, non propria auctoritate, sed publica agendo apud iudicem.

Observemus secundò, illã, cui illata est iniuria duobus modis posse se habere, nam aut est persona, cuius honor, fama, & bona, in quibus læditur, sunt alijs quoque necessaria, ut in Prælato, patrefamilias, &c. aut ex eorum nocumento ipse tantum læditur, nec alicui aliter sequitur damnum.

CONCLUSIO PRIMA.

Iustitia vindicativa, quæ est in Iudice, non solum quatenus respicit bonum commune Reipub. verum etiam in ordine ad bonum particulare partis læsæ, quatenus nititur illum levare gravamine accepto & reficere iniuriam ipsi allatam, est actus iustitiæ, non quidem distributivam, sed commutativam.

Est quidem actus iustitiæ, quia in eo redditur debitum, delinquenti enim debetur omni iure supplicium, Reip. etiam debetur, ne peccata maneat impunita, & læso debetur satisfactio iniuriæ acceptæ. Non tamen est actus iustitiæ distributivæ, quia hæc consistit in distribuendis bonis communibus, in punctione autè nulla bona distribuuntur, cum inflictio pœnæ non sit numeranda in bonis. Sed est actus commutativæ. Primò, quia ratio formalis iustitiæ commutativæ, non solum consistit in eo, quod est facio, ut facias, ut in emptione & venditione, verum etiam in eo quod est facio ex debito, quia fecisti, ut quãdo redditur merces constituta operario, iudex autem puniens reum facit, & ex debito sui numeris & officij, quia ille fecit.

Secundò in commutativa servatur æqualitas rei ad rem, hanc autem servat iudex puniens reum, reddit enim illi supplicium, quod secundum legem, aut consuetudinem patriæ iudicatur æquale delicto commisso.

Tertiò. Iudex ex officio, & consequenter ex iustitia commutativa tenetur non solum prospicere bono communi, sed etiam bono suorum civium, & servare illos innoxios & illæsos quantum commodè potest: ergo non solum tenetur ex iustitia commutativa, & ex officio punire malefactores propter bonum commune Reipub. verum etiam ut pars læsa recipiat satisfactionem, & levetur ab iniuria accepta. Et confir. quia iudex idèd recipit stipendium à Reipub. in quod omnes cives contribuunt, ut non solum exerceat suum munus & actus iustitiæ ob bonum publicum, verum etiam ipsos servet illæsos, & eorum iniurias vindicet: vnde sicut mercenarius, qui accipit stipendium ut vineam colat & custodiat tenetur ad restituenda damna, quæ ex eius negligentia vinea illa patietur: ita quoque iudex si ex eius negligentia fures impune agant, & crescant latrocinia in Reipub. tenetur illa restituere, & quascunque iniurias quæ ex eius incuria civibus acciderint ex iustitia commutativa.

CONCLUSIO II.

Huiusmodi vindicatio, quæ exercetur à iudice, licet sit actus elicitus à iustitia commutativa: est tamen imperatus a legali.

Patet: Quia huiusmodi vindicatio primò, & per se respicit bonum commune, pacem scilicet, & quietem Reipub. ac ut ceteri timeant, propter quod tenetur iudex etiam si nullus proclamet, ex officio (ut aiunt malefactores) inquirere & punire.

CONCLUSIO III.

Vindicatio seu petitio vindictæ exercenda à iudice, in eo, cuius honor, fama & alia bona aliquibus necessaria sūt, nec alia via recuperari ista possunt nisi per iudicem: est quoque actus iustitiæ commut.

Probatur. Tenetur huiusmodi persona ex iustitia commut. exercere rectè suum officium, illud autem exercere non potest si maneat in famis, vel cum simili iniuria. Ergo tenetur ex iustitia commutativa illam à se propulsare. Ergo quando non potest nisi petendo vindictam apud iudicem tenetur ex iustitia commut. illam petere. Et confirm. iudex potest cogi à suis civibus ad vlciscendas iniurias ipsorum, quia ad id tenetur ex officio, & ex iustitia commut. Sed similiter is, cuius honor, & fama alijs necessaria est, potest compelli ab illis, quibus necessaria est, vt illam postulet apud iudicem sibi restitui & satisfieri, quando alia via eam recuperare non potest. Ergo tenetur etiam hic ex iustitia commut. in tali casu petere illam vindictam apud iudicem.

CONCLUSIO IIII.

Petitio vindictæ exercenda per iudicem in alijs priuatis personis, quarum nocumenta non cedunt in damnum aliorum, sed in proprium tantum, non est actus iustitiæ, de qua hic agimus, quæ est virtus Cardinalis, & perfecta virtus, sed est actus cuiusdam iustitiæ, quæ est pars potentialis, iustitiæ, quæ est virtus Cardinalis, & ad eam reducitur: vocaturque peculiaris sibi nomine vindicatio, seu iustitiæ vindicatiuæ.

Probatur. Iustitia Cardinalis, de qua hic agimus, est perfecta virtus respiciens debitum legale, hoc est debitum, ad quod persoluendum potest quis lege compelli, sed priuata persona, cuius bona quando in eis læditur non sunt alijs necessaria, non potest aliqua lege compelli ad petendam vindictam, nisi interdum ex debito honestatis, & morali. Ergo huiusmodi petitio vindictæ non est iustitia, quæ est virtus Cardinalis. Et hæc est aperta sententia. D. Thom. infra q. 80. & q. 108. Vnde iustitia vindicatiua si consideretur, vt in personis priuatis non est iustitia Cardinalis, & perfecta, quæ diuiditur in commut. & distribut. neque ad aliquam istarum pertinet, non ad commutativam, quia nec pars læsa aliquid reddit delinquenti, vel aliquod debitum ei persoluit, nec delinquens restituit læso damnum in honore vel persona acceptum. Neque ad distribut. cum neque in iudice sit actus distribut. vt constat, sed vt docebit. D. Thom. q. 108. ar. 2. ad. 1. Est specialis quædam virtus, qua voluntas gubernatur, ne in exigenda apud iudicem recompensata damni accepti per excessum vel defectum peccet: reducitur autem quodammodo ad commutativam, quatenus pars læsa hoc facit, quia reus illud fecit, & exigit aliquam satisfactionem. Sicut gratitudo in bonis acceptis non est propriè iustitia: nec distribut. quia reddens gratias, nullum bonum commune distribuit, nec commutativa, tum quia gratitudo nõ est debito legali, sed morali tantum: tum verò quia non reddit æquale quod est proprium commutatiuæ: sed est specialis quædam virtus, gubernas voluntatem, ne animus in acceptis beneficijs per excessum, vel defectum erga benefactorem suum peccet, reducitur verò quodammodo ad iustitiam commut. quatenus gratiarum actio est quædam redditio debiti morali. Quatenus verò in Principe vel iudice est, iustitia commutativa est vt probatum est, non quasi iustitia commutativa sit genus, & vindicatiua sit illius species, sed quod sit eiusdem rationis, & speciei cum commut. cum actus illius sit debitus ex officio, & consequenter

In Secun. Secun. D. Tho.

ex iustitia commut. Ex his patet solutio Argumenti huius controuersie propositi.

ARTICVLVS II.

An medium eodem modo sumatur in iustitia commut. & distribut.

Doctrina huius Ar. sumpta est ex Aristor. 5. Ethi. cap. 3. propter quod licet potuisset facilius à D. Thom. proponi, voluit tamen vt Arist. vestigijs hæreret, docere illam sumpta similitudine à proportionibus.

Obseruemus igitur duplicem proponi ibi ab Arist. proportionem aliam Arithmetica, & aliam Geometricam, hæc propriè reperitur in magnitudinibus, illa verò in numeris, explicatur tamen vtraque, vt res facilius reddatur sumptis exemplis ex numeris. Interest ergo inter eas, quod in Arithmetica feruatur quidem eadem æqualitas excessus inter extrema, non autem eadem proportio, vt cum dico, sicut se habet senarius ad quaternarius ad binarium, est, quidem æqualis excessus, quia senarius excedit quaternarium in duabus, & similiter excedit quaternarius binarium, non tamen est eadem proportio, nam senarij ad quaternarium est proportio sequi altera: quaternarij verò ad binarium est proportio dupla. Vnde in hac proportione sumuntur tres numeri, duo extremi, & vnus medium, ita affecti, vt in qua quantitate vnus superat & excedit medium, in eadem alter deficiat à medio, reducunturque illi duo extremi ad æqualitatem & medium, si eadem quantitas, in qua vnus excedit medium, adhibeatur illi qui deficit à medio: quo fit vt in hac proportione Arithmetica æqualitas sumatur secundum quantitatem: vt in exemplo propositio. Proportio Arithmetica est cum dico, sicut se habet senarius ad quaternarium, ita se habet quaternarius ad binarium, sumuntur hic tres numeri, duo extremi, senarius & binarius & medius inter eos quaternarius. In his numeris non est eadem proportio, vt diximus: est tamen eadem æqualitas secundum quantitatem, quia si excessum respicias, in qua quantitate excedit quaternarius binarium in eadem excedit senarius quaternarium, similiter si extrema ista velimus reuocare ad medium, & æqualitatem reuocanda sunt attendenda quantitate excessus, & defectus, apponendoque binario eandem quantitatem, in qua senarius excedit quaternarium, nempe duo: sic enim senarius descendit ad 4. & binarius ascendit ad 4. quæ æqualia omnino sunt. Vnde in hac proportione omnis æqualitas vel inæqualitas sumitur secundum quantitatem extremorum. In proportione vero Geometrica contra res accidit: reperitur enim eadem proportio inter extrema, non autem eadem æqualitas excessus vel defectus; Vt cum dico sicut se habent 6. ad 3. ita se habent 4. ad 2. est in vtraque comparatione eadem, & æqualis proportio, nempe dupla: excessus autem secundum quantitatem inæqualis: nam 6. excedunt 3. in tribus, 4. autem excedunt duo in duobus. Vnde in hac proportione. Geometrica sumuntur quatuor numeri velut quatuor extremi & termini, ita affecti, vt duo eorum cum alijs duobus feruent eandem proportionem, non tamen æqualem excessum vel defectum secundum quantitatem: Quo fit vt in proportione hac Geometrica æqualitas non sumatur ex quantitate extremorum, sed ex sola proportione: vt in numeris propositis, inter 6. & 3. & ex vna parte, & 4. & 2. ex alia est æqualitas Geometrica, quia est eadem & æqua proportio nempe dupla, licet secundum quantitatem, numeri isti, & eorum excessus inæquales sint.

Obseruemus secundò: Cum in iustitia commut. reddatur vnicuique quod suum est actu, & simpliciter debitum, reddendum esse in ea æquale & integrum simpliciter, nempe quantum debetur, seruandamque omnino

omnino in illa integram æqualitatem inter hæc extrema debitum, & redditum, quæ æqualitas cum non pendat à dignitate vel merito personæ, sed à sola quantitate rei debitæ, efficit ut medium iustitiæ commut. sit medium, rei simpliciter, & æqualitas eius sit secundum integram quantitatem, ut tantum reddatur quantum debetur. In iustitia verò distribut. cum non reddatur alicui, quod iam a se suo erat, & illi debitum, ut proprium ipsius, sed quæ communia sunt & Reipub. distribuuntur in hos vel illos, ut eiusdem Reipub. partes pro meritis & dignitate; æqualitas huius iustitiæ non consistit in eo ut tantum reddatur quantum debetur, potest enim quis mereri Episcopatum, distributorum vero solum habere beneficium, curatum, quod illi conferat, nec consistit in eo ut per æquales quantitates distribuuntur bona publica, immò esset inæqualitas maxima, & iniuria cum debito ut dicemus restitutionis omnes facere pares dignos, & indignos, dignos, & digniores; quia ius, & iustum, quod respicit hæc iustitia distrib. est meritum cuiusque, & æquale in præmijs, & bonis non habentes æqualia merita est a parte priuare digniorem suo iure: quo fit ut consistat æqualitas huius iustitiæ in proportionè bonorum ad merita singulorum, ut sicut excedunt merita inter se, ita quoque excedant bona communia, quæ singulis conferuntur; ut si distribuenda sint beneficia, quorum vnum valet, ut 6. alterum ut 4. adsint; Petrus in meritis, ut 3. & Ioannes in meritis, ut 2. beneficium, ut 6. conferendum est ex hac iustitia Petro beneficium verò ut 4. Iohanni.

Sequitur ex his iustum, & æquale vtrumque iustitiæ esse quidem secundum rem, quia in vtraque attenditur res ipsa, nempe debitum verum & reale, sed cum hoc discrimine, ut iustum commutatiuæ consistat in æqualitate secundum quantitatem extremorum, nempe debiti redditi; iustum autem distribut. consistat in æqualitate secundum proportionem meritorum & bonorum inter se. Vnde patet, medium iustitiæ commutatiuæ esse medium rei secundum quantitatem extremorum, medium verò distrib. esse medium proportionis inter merita & præmia. Et consequenter æqualitatem iustitiæ commutatiuæ esse velut Arithmet. distribut. vero velut Geometr.

Meminit hic D. Thom. triplicis modi distribuendi bona communia iuxta varios modos gubernandi, ita ut cum Reipub. per democratiam, id est, popularem potentiam gubernatur, illi censentur digniores, qui libertati populi plus insudarunt, vbi Reipub. gubernatur per Oligarchiam, id est, potentiam paucorum illi iudicentur digniores, qui diuitijs, & opibus magis abundant: vbi verò per Aristocratiam, id est, potentiam optimorum illi sunt digniores, qui virtutum meritis plus pollent: è quibus modis certum est inter Christianos hunc tantum tertium conuenire, duos verò priores alienos esse à recta ratione iustitiæ distributiuæ.

ARTICVLVS III.

Sine eadem materia vtriusque iustitiæ commutatiuæ & distributiuæ.

Dvo præstat D. Tho. in hoc art. Primò respondet quaestio. secundo imitatus Aristot. 5. Ethic. cap. 5. recenset varia commutatio-num genera.

Circa primum obseruemus materiam iustitiæ duplicem esse, aliam remotam, nempe res personas vel opera, in quibus reperiri possunt ius vel iniuria, & aliã proximam, nempe vsum istorum vel actiones ipsas, quibus vitimur rebus personis aut operibus cum iure vel contra ius, quæ actiones vel sunt commutationes aliquæ in proprijs, & priuatis rebus huius aut illius, aut distributiones communium in partes Reipub.

Obseruemus secundo, non quemcumque contractum

esse commutationem, sed illum tantum, in quo vnus contrahentium dat, ut recipiat, & alter accipit ut reddat. Quo fit ut simplex, & libera donatio, legatio testamentaria, nec sint commutationes, nec pertineant ad iustitiã commut. sed ad liberalitatem, cum in eis simpliciter detur, & recipiatur sine vilo debito reddendi, vel aliquid præstandi.

Obseruemus tertio duplicem esse commutationem, aliam voluntariam, & aliam inuoluntariam, quæ quid sint dimissis multis quæ à Caiet. & alijs afferuntur, sic intelligetur facilius. Cum commutatio sit contractus, in quo vnus dat, & alter recipit cum aliquo debito, & vinculo, ex quibus præcipuus, & velutagens est qui dat, vel is cuius bona accipiuntur, atque omnis denominatio à præcipuo & digniori sumenda, quando commutatio fit vtroque consentiente est voluntaria, quando vtroque dissentiente, vel saltim illo, cuius bona accipiuntur est inuoluntaria. Ut v.g. Furtum est quædam commutatio, quia fur accipit cum debito restituendi, & domino manet ius recipiendi, sed inuoluntaria, cum fiat inuito domino. Hæc commutationes tam voluntaria, quàm inuoluntaria conueniunt in obiecto, quia obiectum vtriusque est bonum debitum particulari personæ, ut illi actu proprium & suum, differunt autem extrinseca quadam ratione nempe penes consensum vel dissentium, Sic.

CONCLUSIO PRIMA.

Conueniunt quidem iustitia commut. & distribut. in materia remota, differunt autem in proxima.

Pater ex dictis, vtraque enim versatur circa res, personas, & operationes, quæ sunt materia remota, sed ita ut commut. versetur circa actiones quæ sunt commutationes, distribut. verò, circa actiones quibus communia diuiduntur inter ciues, quæ actiones diuersæ sunt, & hæc ut constat sunt materia proxima.

CONCLUSIO II.

Iustitia commutatiua quæ versatur circa commutationes voluntarias, & quæ versatur circa inuoluntarias, non differunt specie, sed continentur sub eadem specie atbona.

Ratio est aperta, quia idem est obiectum formale vtriusque, nempe bonum debitum alicui particulari, illi actu proprium & suum.

Quo ad secundum caput huius Art. supposito res alias esse quæ vsu consumuntur, ut panis, vinum pecunia, &c. alias verò quæ non consumuntur, vsu licet aliquo modo deteriorentur, ut domus, vestis, &c. varia commutationum genera sic colliguntur. In primis earum quæ voluntariæ sunt, hæc ratione. Aut Petrus confert rem suam Iohanni, & cum ea illius dominium accepto aliquo pretio, aut confert quidem illam, sed non transfert in alterum illius dominium, sed instituit eam recuperare. Prior illa traditio est emptio, & venditio: Posterior multiplex esse potest: nam aut gratis illam tradit recepturus etiam illam graus, aut tradit illam cum aliqua vtilitate, & lucro eandem recepturus.

Rursum si gratis illam tradit aut ob bonum tantum recipientis, & est mutuum, aut ut res illa melius conseruetur, & est depositum, aut ut accipiens reddatur securus de aliqua re sibi debita, & est fideiussio, siue impignoratio. Quod si rem illam contulerit non gratis, sed recepturus eandem cum aliquo lucro, aut res illa est ex earum genere quæ vsu consumuntur, & tunc est vsura, aut ex his quæ non consumuntur vsu, estque locatio vel conductio: ita colliguntur: sex

commutationes voluntariae, Emptio, & Venditio, Mutuatio, Depositum, Fideiussio, seu Impignoratio, Locatio, & Usura. Commutationes vero inuoluntariae seu nociuae sic colliguntur. Aut fiunt in rebus, & in persona, aut in his, qui nobis coniuncti sunt, si in rebus, vel occulte: & est furtum, aut manifeste & cum vi, & est rapina, si in persona, aut in ipsamet persona, aut in dignitate, & honore ipsius: si in ipsamet persona, siue occulte id fiat, vt per insidias, vel exhibitionem, veneni, siue manifeste per inuasionem & vim, si inferatur damnum in vita est homicidium, si in membris est Mutilatio, aut Verberatio. Quod si in dignitate & honore aut occulte per Infamiam, vel Detractionem, aut manifeste per Conuitium, aut apud iudicem, ad quem reducitur falsum testimonium. Demum si in his, qui nobis coniuncti sunt, aut hi liberi sunt aut serui, serui computantur in bonis temporalibus, quo fit vt illos se ducere reducatur ad furtum, si vero liberi, aut est propria vxor, aut aliqui affines, & consanguinei, in his eodem modo se habent damna, quae eis inferuntur, ac ea quae nobis ipsis, quod si sit vxor propria, quia haec est vna caro cum viro, & grauissima iniuria, quae in ea recipitur, habet proprium & peculiare nomen, diciturque adulterium. Ita colliguntur haec commutationes inuoluntariae. Furtum, Rapina, Homicidium, Mutilatio, Verberatio, Infamia, Detractio, Conuitium, & Adulterium. De quibus omnibus in progressu huius dissertationis ager D. Thom.

Prætermittuntur hic Matrimonium & alij nonnulli contractus naturales, quia de civilibus tantum, in quibus, ius, vel iniuria reperiri potest, instituta est hic dissertatio.

Offert se hic dubitatio: qua ratione doceat hic D. Tho. furtum, rapinam, & similes iniurias pertinere ad iustitiam commutata. cum neque actus ipsius sint neque obiecta. Sunt qui dicant D. Tho. quia agit hic de commutationibus, quas dirigit iustitia, ea occasione illas quoque voluisse recensere, in quibus reperitur iniustitia, etiam si istae iniuriae ad iustitiam non pertineant. Sed placet respondere D. Thom. consulto merito illas recensere, vt pertinentes ad iustitiam, non quidem directe, sed reductiue: quia sicut regula recti est etiam regula obliqui, cum obliquum reducatur ad rectitudinem, sitque rectum iudex & sui obliqui: secundum quem modum dicitur quoque obliquum quaedam materia regulæ recti, ita quoque cum iustitia commutativa omnes istas commutationes iniquas reducat ad æquitatem, & rectitudinem, est earum regula, pertinentque ad ipsum, vt materia reducenda per talem iustitiam ad rectitudinem. Pertinet etiam ad ipsam, quia in his reperitur verum debitum, quod est obiectum iustitiae commutativæ, & consequenter vinculum restitutionis, quæ est actus commutativæ.

ARTICVLVS III.

An iustum sit idem quod contra passum.

Obseruemus primò, hoc nomen contrapassum non esse in vsu apud Latinos, sed fictum ab interpretibus ad exprimenda vocem Græcam Antipeponso qua vitur Aristot. s. Ethic. cap. 5. quæ proprie significat re pati idem quod alteri feceris, vnde contra passum, vel similiter, & tantundem passum proprie sumptum pertinet tantum ad possessionem violentam, siue illa fiat in persona, siue in bonis, non autem ad commutationem voluntariam cum passio proprie non sit vbi voluntas consentit, vsu tamè sermonis maximè inter Philos. morales & Theologos accommodatum etiam hoc nomen est commutationibus voluntarijs, ita vt dicatur etiam similiter pati, qui tantum dat quantum acceperat: significat ergo contrapassum duo, & primò & proprie eandem in-

iniam, vel damnum pati quod intuleris, Secundo & improprie tantum dare quantum acceperis: vtrumque vero horum pertinet ad iustitiam commutativam, prius illud ad eam, quæ est punitiua, posterius vero ad eam quæ est satisfactiua in commutationibus voluntarijs: de vtraque est questio: An ut quis reddat iustum, debeat similiter & tantundem pati, vel reddere, Quo fit vt de commutativa tantum sit proposita questio, non autem de distributiua, cum in ea (vt constat) iustum non sit sumendum secundum æqualitatem debiti, & redditi, sed secundum proportionem tantum præmiorum ad merita personas.

Obseruemus secundò iuxta Arist. loco citato iudicasse Pythagoreos in omni punitione. & commutatione iustum seruari, si idem omnino & tantundem quis patiat ac reddat, quantum intulit damni, vel accepit bonorum, affertque ibi illud Radamantis legislatoris.

Si quæ fecerit, hæc etiam patiatur & ipse: Iudicium rectum erit, & exitus æquus.

Cui sententiæ videretur fauere lex veteris, Exod. 21. præcipiens vt qui alteri nocuerit, reddat animam pro anima, oculum pro oculo, dente pro dente.

Obseruemus tertio, plurimò interesse inter id quod est similiter vel tantundem pati, vel reddere, & id quod est æquale pati, vel reddere: prius enim illud sumitur ex ipsa re vel actione, ita vt tantundem dicatur pati, vel reddere, qui in eadem re specie, vel in eadem quantitate patitur, aut satisfacit, vt qui patitur in oculo, quia nocuit etiam in oculo: posterius vero quod est æquale pati, aut reddere, non sumitur secundum æqualitatem rei ad rem, sed ex dictamine rectæ rationis per satis omnibus, tam re ipsa, & actione, quam circumstantijs loci, temporis, & personæ. Iuxta dictamen enim rectæ rationis, primò in satisfactione iniuriæ, & damni accepti in persona, vel honore, non seruiatur æqualitas per similitudinem rei ad rem, etenim si plebeius det Principi alapam, non est æqua satisfactio, vt alapam recipiat, sed suspenditur: Similiter si quis Prætori priuatum contumeliam dicat, aliter puniendus est, quam si eam dixerit pro tribunali sedendo. In satisfactione quoque damni illati in bonis, non seruiatur semper æqualitas, reddendo tantundem: raptor enim, qui per vim accipit bona mea: non solum læsit me in bonis, verum etiam mihi fuit iniurius per illam vim, & Reipub. infringendo publicam tutelam, & securitatem, quam Respub. mihi, & meis rebus intra domum meam promittit, vnde vt fiat æqua satisfactio, & damno mihi illato in bonis, & iniuriæ, qua me & Reipub. affecit, plura debet reddere, quam accepit. Quia de causa Exod. vigesimo secundo, de raptore gregis dicitur: Si quis furatus fuerit ouem, aut bouem, & occiderit, vel vendiderit, quinque boues pro vno restituet, & quatuor oues pro vna. In commutationibus etiam voluntarijs raro posset seruari æqualitas, reddendo rem pro re, verbi gratia, Sum pastor ouium indige calceis, non esset iusta commutatio, vt darem ouem pro calceis, qua de causa cum homines à principio huius mundi commutationibus vterentur, dantes rem pro re, viderentque non posse commodè æqualitatem seruari, quia res communiter non sunt inter se æqualis valoris, inuenerunt nttmmissa: primò ad reddenda iusta, & æqualia precia valori rerum: secundò, vt facilius res inueniantur, qui enim facit calceos & veller ouem, forsam nullo pastore egente calceis non posset habere illam, venditis autem calceis, & accepta pecunia, illaque oblata, facile habebit ouem.

CON.

Si contrapassum sit pati idem in specie, quod feceris, contrapassum non est semper iustum, neque in in damnis illatis, neque in commutationibus voluntarijs, licet aliquando servari possit.

Potest quidem, ut cum homicida suspenditur, & quando illud Exodi dentem pro dente, sed non semper constat ex tertia observatione.

Si contrapassum sit reddere, aut pati aequale secundum dictamen reformationis, aut legis, aut consuetudinis patrie, iustum est in actionibus iniustitia commutative.

At etiam ex dictis. **P** Observandum est hic, iudicio multorum Pitagoreos non aliter iudicasse, quam hic docemus cum D. Tho. se Arist. falso illorum sententiam interpretari: non erant enim tā stupidi, ut non intelligerent, maius crimen esse afficere regem vulnere quam plebeum, & ita esse dispari pœna plectendos, unde quamvis absolutè suam sententiam protulerint, ut Moyses in Exodo, intelligenda tamen est secundum æqualitatem, quàm dicant recta ratio, & lex.

TRACTATUS DE DOMINIO RERUM.

DIVISA iustitia in commutativam, & distributivam agit D. Tho. de proprijs utriusque actibus, & vitijs utriusque oppositis, initium sumens à proprio actu commutativa, qui est restituere: & ita agit statim. q. 62. de restitutione. Discipuli autem, & interpretes eius, quos hic imitabimur, considerantes omnem restitutionem oriri ex violato dominio, adeo ut dominium collocetur in definitione restitutionis, tum etiam esse dominium basim, & fundamentum omnium commutationum contractuum, & pactorum, quæ secundum iustitiam commutativam celebrantur, disputationi de restitutione, de emptione, & venditione, de usura, de cambijs, & cæteris quæ sequuntur præmittunt hanc de dominio, tanquam maximè necessariam, & à qua aliarum intelligentia pendet. Agunt de dominio DD. in 4. distin. 15. quia in eadem agitur de satisfactione, ad quam pertinet restitutio. D. Tho. non ex professo, sed incidenter infra q. 66 art. 1. & 2. Et 1. pat. q. 69. ubi agit de dominio primi hominis. Conradus in suo opere erudito de contractibus quindecim quæstionibus. Gerson de potestate Ecclesiæ, consideratione, 13. & de vita spirituali cap. siue lectio. 3. Joan. de Medina C. de contractibus tit. de restitutione. Soto toto 4. libro de iustitia copiosissime, Iurisperiti instit. de rerum divis. & ff. de acquiren. rer. domin. de acquir. poses. de usu & usufruct. & similibus titulis, Sumista in verbo Dominium Possessio, & quidam Conradus secularis lib. de contractibus tracta. 1. è quibus omnibus ea colligimus, quæ huic loco sunt necessaria. Continebit autem hæc disputatio quinque potissima capita, seu quæstiones. Prima erit de essentia, & natura dominij. Secunda, de subiecto. i. quis sit capax dominij. Tertia, de obiecto dominij, id est quæ res dominio hominum possint subiaccere. Quarta de divisione dominiorum, & rerum, fuerit ne licita, & quando incaperit. Quinta, de translatione dominiorum, qua ratione dominia rerum valeant tuta conscientia ab uno in alium transferri vltro citroque, singulas autem quæstiones sicut D. Tho. solet in suas articulos distribuemus.

Quæst. I. De Natura, & Essentia Dominij.

ARTICVLVS I.

An dominium sit libera facultas, & ius utendi re sua pro libito.

BSERVE MVS initio, hanc vocem dominium nõ legi apud Ciceronem, sed loco eius nexus, vel mancipium: maximè 4. Epist. famil. libro 7. ubi ait: [Atticè sic scribis, te esse proprium mancipio, & nexu, meum autem usu, & fructu, contentus ipso sum, id enim cuiusque proprium est quo fruitur.] Vbi aperitè

mancipium, & nexum accipit pro dominio, distinguitque illud ab usu, & usufructu, quia ut infra dicemus, mancipium, & nexus transferunt rei potestatem, alia verò non, unde mancipare, idem est quod transferre dominium. Et in topycis ait: [Finge mancipio aliquem dedisse, id quod mancipio dare non poterat, nunquid idcirco eius qui recipit factum est? minime:] Et de Aru spicum. resp. sic ait: [Multa sunt domus iure mancipij, aut iure nexus.] Unde dicitur filius emancipatus, i. citra dominium patris. Nihilominus vtuntur hæc voce dominium graues authores, & Latini sermonis peritissimi. Varro de re rustica lib. 2. D. Hier. multis locis, & Iuris.

& Iurifconfulti, quorum leges eleganti sermone sunt scriptæ. Exant enim in ff. tituli integri de rerum dominio, & in Sacris literis Thob. 8. & 2. Machab. 11.

Huic voci similes sunt damnatus, & damnatio, differunt autem à dominio: non ut vult Soto lib. 4. q. 1. art. 1. quia sumantur in malū, significantque quandam tyrannidem, dominium verò sumatur in bonū, significetque legitimam possessionem, hoc enim commentitium est, cum tam in sacris literis, quam apud alios auctores, (ut passim est videre) promiscuè sumantur omnes istæ voces, & in bonum & in malū Thob. 8. sumitur dominium in bonum, 2. Mach. 11. in malum. Tyrannidem enim Ptolomei vocatur ibi dominium: dominatus sumitur quoque aliquando in malū. Luc. 22. [Princeps gentiū dominantur eorum.] Esaiæ. 14. [Contrivit dominus baculū superiorū virgam dominatiū.] 1. Pet. 5. [Non dominantes in clero.] Aliquando bonū Pf. 88. [Tu dominaris potestati maris. Esaiæ. 3. Ecce dominator dominus exercitiū. & 16. Emitte agnum domine dominatorem terræ. Sap. 12. Tu autem dominator virtutis.] Sed differunt istæ voces, quia dominatus, & dominatio communiter significant imperiū quoddam superiorum in sibi subditos, siue illud legitimū sit, siue secus: dominiū autē etiam si aliquādo sumatur pro hoc imperio, sed rarò, cōiter verò pro possessione & facultate, quā habet quis rebus suis pro libito vrendi: ita dicitur aliquis habere dominium fundi, domus, equi, habere autē dominationē, nō rectè dicitur.

Hoc posito videamus quid sit dominium, Conradus sequutus Gersonem docet in suo lib. de cōtra & tract. 1. q. 1. ius bifarium sumi, primò pro lege, qua iusta præscribuntur, quomodo dicimus ius civile, ius canonicū; secundò pro potestate faciendi, vel gubernandi, quomodo dicitur rex habere ius in subditos, patet in filios. Ius inquit primo modo, i. pro lege differt plurimū à dominio. 2. autem modo idem est quod dominium. Probat, quia cōmuni sermone idem est esse dominum alicuius rei, quòd habere ius in illam. Aut 2. quamvis dominium prima facia, & cōi ratione sumptum, & ius sine idem, quia tamen dominium dicit quādam auctoritatem & supereminentiam, stricte, & propriè loquēdo omne dominiū erit ius, non autem omne ius erit dominium, sed illud tantum quòd habet dominus in rem suam, vel seruum, ut superior in inferiorem. Addit 3. licet omnes ius superioris sit dominium propriè, apud Iuristas tamen & in iure civili, vbi ita distinguitur dominium ab usu, & usufructu, ut dominium respiciat, non solum fructum verum etiam ipsam substantiam rei omnino & simpliciter: usus autem & usufructus, solum fructum & utilitatem rei ad tempus, distinguunt ius & dominium tanquam superius & inferius: ita ut ius sit quid superius significans quamcunq; potestatem vrendi re: dominium verò sit inferius, & significet potestatem plenam, & omnimodam vrendi re, vnde vsuarius & usufructuarius dicuntur habere ius, quia habent potestatem ad vsum, & vsum fructum, non autem dominium civile, quia non habent ius plenum in substantiam rei. Ex his colligit Conradus dominium tribus modis dici: Primò communi quadam ratione, ita ut sit idem quod ius, & cōuertatur eum iure, quod probat primò, quia quicumque habet ius in aliqua re potest dici dominus illius, & 2. ex definitione furti, est enim furtum accipio rei alienæ invito domino: quicumque autem accipit rem, in quam alter habebat ius, dicitur fur: vnde dominium & ius conuertentur sua primæua significatione. 2. modo sumi dominiū stricte pro iure superioris in inferiorem. 3. modo ut sumitur in iure civili pro iure perpetuitatis & substantiæ rei.

Hæc doctrina Conradi & Gersonis non recipitur omni ex parte in scholis, neque probatur à discipulis D. Tho. sed alia via incedunt ad colligendam naturam, & definitionem domini, suamque sententiam explicant propositis his conclusionibus.

CONCLUSIO I.

Omne dominium est ius, sed non vice versa, nec sunt ita idem ut conuertantur.

PRior pars perspicua est, ex eo enim dicitur aliquis habere dominium alicuius rei, quia habet ius in ipsam. Probat 2. vxor habet ius in virum, iuxta Illud Pau. 1. Cor. 7. [Vir non habet potestatem corporis sui, sed mulier:] ita vxor non habet dominium in virum: Similiter filius habet ius in parentem ut ab eo educatur & alatur, seruus in dominum, ut ab eo vxor necessaria accipiat, at non dicitur filius dominus patris, aut seruus dominari hæro suo.

CONCLUSIO II.

Non omne ius superioris in inferiores est dicendum dominium.

PROBATUR: Prælati Ecclesiastici habent ius in suos subditos, & Reip. gubernatores in ciues, at hi nō sunt domini suorum subditorum, de prælati aut Christus Luc. 22. [Principes gentium dominantur eorum, vos autem non sic.] & 1. Pet. 5. [Nō dominantes in clero.] De gubernatoribus, qui volunt dominari conuertitur dominus Ezech. 34. [Quod cum imperio gubernent.] Vnde Iudi. 8. cum dixisset populus Gedeoni dominare nostri. [Absit (inquit) ut ego, & domus patris mei dominemur vobis, sed dominetur vobis Deus.] Et confirmatur ex Arist. 1. Polyt. c. 3. vbi constituit duplex imperium, aliud principis in ciues, & aliud domini in seruos, illud appellat civile hoc dispositum. 1. dominatum: vnde ex Arist. auctoritas & ius principis in subditos non est dominium. 2. Instituta de iure person. Ius superioris in inferiores diuiditur in ius, quod habet pater in filios, quod vocatur ibi ius patriæ potestatis, & in ius domini in seruum, quod appellatur ibi domini ius, vnde ius patris in filium non est dominium, 3. Qui habet dominiū est dominus, dominus dicit relationem ad seruum, vnde si superior esset dominus in inferioris, inferior esset illi seruus, possetque uti superior suo inferiori, ut seruo in omnē vsum, & omnia lucra inferiorum essent superiorum, hoc enim est esse seruum, ut totus sit domini, & omnia opera ipsius & quicquid acquirat, possitque de eo dominus liberè disponere præterquā de vita, cuius solus Deus est dominus: at nihil horū possunt superiores in suos inferiores. 4. Vir est superior ad vxorem, at non est dominus eius, nec ipsa ancilla viri, sed socia, qd indicauit Deus dicens: [Faciamus adiutorium simile ei.] Vnde Arist. dicit: [Ius viri in vxorem esse innominatum:] quia neque est ut domini ad seruum, neque ut patris ad filiū, neque ut principis ad ciuem, sed præstantius cum sint vna caro, sed est ut dignioris in eodem regimine domus maxime post peccatū, & in hoc sensu dixit Deus Gen. 3. [Sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui:] quia in regimine domus vxor debet parere viro quod explicauit Pau. 1. Corin. 11. [Caput mulieris vir, caput viri Christus, caput Christi Deus,] quasi dicat hæc est subiectio mulieris ad virū, ut quomodo Christus pareat Deo Patri, & Christo parent viri, sic viris obediant vxores, & 1. Pet. 3. agens de obedientia vxoris ad virum dicit: [Sicut Sara obediebat Abraham dominum eum vocans,] quasi dicat ad exprimendam obedientiam, quam illi habebat, vocabat eum dominum, est enim nomen honoris, & obedientiæ, non ad significandum dominium. Denique dominium iuxta communem omnium hominum conceptionem dicitur liberam facultatem vrendi re pro libito, & ad omnem vsum, & ad suam utilitatem, superior autem non potest uti subditis pro libito, nec ad omnem vsum, nec ad suam propriam utilitatem, imò officium eius ordinatur ad utilitatem

utilitatem inferiorum, Reges sunt instituti ob utilitatem Reip. pastores, & praelati in utilitatem ouium, pastores tenentur thesaurizare filijs, & quæ illis utilia sunt curare: non ergo ius istorum est dominium.

Nec valet prima ratio Contradi: communi sermone idem est esse dominum, quod habere ius, ergo sunt idem, debuissent enim ita argumentari, esse dominum est habere ius, & habere ius est dominum, ergo sunt idem esse hæc illatio necessaria esset, sed sumeret falsum, quia habere ius non est id quod esse dominum, ut constat.

Nec valet 2. ratio, si accipiatur vxor à viro, aut filius à patre est furtum, furtum autem est acceptio alieni inuito domino, ergo isti sunt domini: quia huiusmodi raptus, ut infra videbitur, propriè non est furtum, sed captiuitas, dicitur autem furtum communi sermone, sed improprie.

CONCLUSIO III.

Non omnis potestas vtendi re in proprijs commodum est dominium.

Pater: nam qui habet locatum equum, vel domum, aut vsum vel vsum fructum eorum, habet facultatem vtendi equo, aut domo in suum commodum, non tamen est dominus.

CONCLUSIO II.

Ad dominium non est necesse, vt possit vti Dominus re sua in omnes vsus. sed sat est, vt possit vti in omnes nulla lege prohibitos.

Probatur, Beneficiari habent veram possessionem suorum beneficiorum, pupilli sunt veri domini suorum bonorum, similiter vxor est vera domina suæ dotis, Nobiles in Hispania quorum facultatibus est annexum vinculum primogenituræ sunt etiam veri domini suorum bonorum, at beneficiari non possunt disponere de suis beneficijs cōtractu venditionis, nec illis aliquod onus imponere, pupilli non possunt disponere de suis bonis, imò omnes contractus eorum quandiu sunt pupilli lege rescinduntur, vxor sine licentia viri quandiu cum illo manet, aut non exigit apud iudicem suæ dotis recuperationem non potest ex bonis dotis aliquid disponere. Nobilis isti non possunt substantiam illam primogenituræ, vendere, alienare, aut distrahere, iam ergo ad dominium, non requiritur libera omnino facultas in omnes vsus, sed in eos tantum qui lege non prohibentur. Quod autem pupilli vxor, &c. sint veri domini, patet, quia non reperitur in mundo alius dominus eorum nisi isti, ita vt nisi hi sint veri domini, carerēt illa bona omnino vero domino, quod post factam rerum diuisionem impossibile est, & contra omne ius. 2. quia si ista bona rapiantur ipsis sunt omni iure restituenda, restitutio autem fit verò domino.

De primogenitis existimant aliqui, nobiles, quorum hæreditates vinculatæ sunt non esse veros dominos illarum, quia non possunt illas vendere aut distrahere, sed oppositum est tenendum eodē argumento quo modo vsi sumus, quia necessario illarum hæreditatum & primogenituræ assignandus est aliquis verus dominus, nullus autem potest assignari, nisi ille primogenitus. Ex his colligitur dominium propriè esse tantum illud liberum ius, quod quis habet in rem sibi subiectam ad omnes vsus.

Possumus nihilominus, vt grauissimos istos Doctores conciliemus dicere, dominium duobus modis accipi posse: primò ampla & cōmuni acceptione, pro ordine & habitudine ad rem aliquam vtunq; possessam, siue res illa superior sit, siue inferior, siue pars substantiæ naturalis, siue bonum aliquod tēporale, siue com-

mune, siue priuatum. Et hoc modo dicuntur Reges damnari rebusp. & ciues damnari vijs publicis & fluminibus & parentes filijs cum sint quædam pars substantiæ parentum, seruus quoq; hoc modo dicitur damnari hæro, quia habet ius, vt ab eo alatur, ciues habent ius, incedendi via publica, & potandi è flumine Reges gubernandi. Respub. Alio modo accipitur contractus, & magis propriè pro ordine & iure in rem inferiorem & subiectam, quam potest conuerrere dominus illius in sui utilitatem: quomodo distinxit Arist. 5. Ethico. c. 5. Ius dominatium seu hære ab omnibus alijs iuris speciebus, affirmans solum ius quod habet hærus in mancipiam & seruum, esse dominatium, ius in qua acceptione nec Reges sunt domini Rerump. nec parentes filiorum, cum illi debeant gubernare Respub. non in suum, sed in ipsarum Rerump. commodum similiter parentes filios suos: & contra agentes tyranni dicendi sint. In quo sensu vocat aliquando Cicero Tyrannos dominos, & tyrānidem dominationem. Ex his duabus significationibus in priori illa dominium conuertitur cum iure. In secunda verò & propria tantum conuenit dominium iuri dominatium & hæreli quod quisque habet in bona fortuna sibi propria.

His positis propria, & accommodata definitio dominij est, Ius seu facultas propria, libera & voluntaria vtendi rebus sibi subiectis ad propriam utilitatem in omnes vsus. iure sibi permittos. In qua definitione ius seu facultas est velut genus, reliquæ differentiæ locū habēt. Apponitur in hac definitione in primis vox illa propria, tanquam distinguens dominium à possessione, sæpè. n. contingit vt habeat quis alicuius rei possessionem, non tamen dominium, eo quod nodum habeat rei illius proprietatem, sed illa adhuc sit sub lite, Dicimus rebus illi subiectis ad differentiam iuris quod habet vxor in virum, filius in patrem, subditus in praelatum, quod non est dominium; cum non sit in sibi subiectis. 3. Ad propriam utilitatem ad differentiam iuris, quod habent Rex in ciues, Episcopus, & Prælati in suos subditos, quod ius non est verè & propriè dominium: non enim possunt eis vti ad suam utilitatem, 4. dicimus ad omnes vsus, ad differentiam iuris, quod habent vsuarius, & vsufructuarius, qui habent quidē ius in fructus, non autem dominium in rem, quia nō possunt ea vti ad omnes vsus, non enim possunt eā vendere aut distrahere 5. dicimus in vsus, nulla lege impeditos propter pupillos, vxorē, & primogenitos nobiles qui habent verum quidem dominium, non tamen in omnes vsus, sed in eos quos lex ipsis concedit.

Quod verò hæc definitio exacta sit, patet primò, quia solus homo dicitur dominus suarum operationum, quia potest eis vti ad suam utilitatem in omnes vsus sibi licitos. 2. Ex communi omnium hominū conceptione: omnes enim homines eum iudicant solo instinctu naturæ dominum alicuius rei, qui habet ius & facultatem in illam qualē hæc definitio exprimit. 3. si admoneas & arguas prodigū suæ prodigalitatē, solet ita respondere, nonne ego sum dominus meorum bonorum? nonne possum illis vti pro libito? & conuerrere illa in quoscunque vsus? cui facio iniuriam?

Obseruant hic aliqui in definitione dominij addi optimè sine iniuria, vt quis possit vti bonis in omnem vsum sine alterius iniuria, quasi ita maximè exponatur natura dominij, quia prodigus licet peccet contra virtutem liberalitatis, non tamen contra iustitiam, cū sit verus dominus: quod ex eo cognoscitur, quia nulli facit iniuriam sua prodigalitate: fur verò non est dominus, quia facit iniuriam. Sed eo ipso quo dicimus cum vti reb. sibi iure subiectis, significamus sine alicuius iniuria, nam qui iure suo vtitur, aut iure aliquid facit, nulli facit iniuriam.

Admonent etiam hic aliqui non esse necesse addi illam partem in vsus lege permittos quia hic tantum inquiritur mera natura dominij, quæ in eo consistit, vt possit

possit dominus rebus suis prohibito uti in omnes usus, quod autem aliqui lege prohibeantur, id esse, per accidens, sicut grauius natura sua descendunt, quod autem aliquando in loco superiori maneat, est per accidens. Nihilominus optime apponitur illa pars, quia dominium est ius & facultas iure gentium introducta, legum quoque iustarum observatio in cōmertijs, & contractibus est ab omnibus gentibus recepta, & ita non est, quid extrinsecum vel accidentarium sed maxime proprium dominio, ut sit ius in omnes usus lege permittos. Dicere etiam possumus in illa voce usus contineri istam ultimam clausulam lege permittos, quia usus qui non est lege permittus non est reuera usus, sed abusus, tum etiam potestas ad ralem usum non est facultas, id est iuridica, potestas, quod sonat hoc nomen facultatis, imò nec moraliter loquendo est dicenda potestas cum id tantum possimus quod iure possumus. Optime tamen additur, nec frustra ad illustrandam definitionem, & explicandam magis naturam definiti.

Ex his facile est colligere, quid sint, & quomodo distinguantur, hæc nomina, Dominium, Possessio, Usus nudus seu solus, Usus fructus, Emphyteusis, & Titulus, Observandum tamen prius est ex Conrado, tract. 1. c. 12. has voces usus & usus fructus bifariam sumi posse, primo modo, pro ipso actu utendi & fruendi, v.g. pro actuali usu equi, actuali habitatione domus, secundo modo, pro iure, & facultate exercendi illum actum in re possessa, quod ius reuera differt ab illo actuali usu; potestque vnum sine alio reperiri, non sumuntur hic usus & usus fructus pro ipso actu, sed pro iure & facultate ipsa utendi & fruendi. Obseruemus etiam has voces uti, & frui in hac materia aliter sumi, quam sumuntur à Theologis in primo dist. 1. cum dicunt iuxta D. Augustinum rerum alias esse quibus utimur, nempe creaturas, & aliam qua fruimur, nempe Deum, in primo enim sumuntur uti & frui, pro actu elicito voluntatis, quo voluntas amando adhæret alicui rei, ita ut re cui adhæret propter se dicatur uti, hoc autem loco, & apud Iurisperitos, uti est ex re aliena tibi permittsa te solum fructum capere, frui verò est, ex re aliena tibi permittsa fructus in tuum vel aliorum, si tibi libuerit usum convertere.

Sic ergo ista differunt, ut dominiū sit facultas utendi re, ranquam sua, & propria in omnes usus, respiciatque dominium tam fructus rei, quam substantiam: potest enim Dominus locare, vendere, donare, effundere, euertere, &c. Usus autem & usus fructus non attingunt substantiam rei, sed solos fructus qui ex ea percipiuntur, cum hoc discrimine, qui habet usum solū aut usum nudum potest quidem ipse fructum percipere, sed alteri non potest concedere, ut qui habet solum usum domus, potest in ea habitare, non tamen potest locare, qui verò habet usum fructum potest utrumque, potest usufructuarius domus in ea manere, vel eam locare, potest usufructuarius vineæ vas vendere alijs, & ipse comedere, qua ratione definitur. l. i. ff. de usu & habi. & insti. de usu & usufructu. a Silue. verb. Dominium. verb. Usus. à Conrado trac. 1. de contractibus. q. 12. 13. & 14. Usus fructus ius utendi atque fruendi alienis rebus, salva earum substantia. Usus nudus ius utendi, non tamen fruendi alienis rebus salva eorum substantia. Ex quo etiam sequitur, dominium non esse vocandum vsuarium, aut usufructuarium, neque contra, quia dominus utitur, & fruitur proprijs rebus, & eorum substantia, vsuarius autem, & usufructuarius alienis. quo ad fructum tantum, non quo ad substantiam. Vnde propriè loquendo reperiuntur tantum usus, & usus fructus in rebus, quæ non consumuntur usu, extenso verò vocabulo etiam in alijs.

Possessio secundum aliquos est voluntaria detentio rei firmata beneficio legis. Sed hæc definitio materialis tantum est, & reddita per causam ipsius possessionis,

cum ex iusta detentione rei causetur possessio, unde sic formaliter definitur: Ius ortum ex voluntaria, & iusta rei detentione per aliquem actum externum firmatum iusta lege. Dicitur libera, & voluntaria, quia deficiente consensu voluntatis non est possessio, cum homo per voluntatem, & liberum arbitrium possideat, quicquid possidet. Nam quoniam voluntas nisi exterius manifestetur non sufficit, additur per actum externum, seu corporalem, ita videmus quando accipitur alicuius domus possessio claudi, & aperiri ianuas, trahi claves, quia illo actu externo acquiritur ius detineri illam rem sub suo dominio. Demum quia id quod detinetur contra ius non possidetur, dicitur iuris adminiculo interueniente, vel iusta lege firmatum, adcludendam iniquam possessionem, quæ propriè non est possessio, sed usurpatio: fur enim usurpauit, quidem, sed non possidet, quod detinet, cum iniquè detineat. Ius ergo detinendi sub suo dominio illam rem per aliquem actum externum iusta lege firmatum est possessio: detentio autem effectus possessionis.

De emphyteusi multa Sylue. in verbo emphyteusis, sed vnicò verbo est quoddam genus dominiij simile usufructus, sed extendit se ad plura, quia emphyteuta re illa potest uti, & frui, & illam testamento, vel in dotem alteri mandare, non potest tamen vendere, aut commutare, vel onerare sine facultate alterius, unde emphyteuta non vocatur dominus absolute, sed dominus utilis: ille verò à quo facultas ad uendendum, ad onerandum, vel mutandum accipienda est, vocatur dominus directus.

Titulus iuxta aliquos Parisienses, quos sequitur Geson, ut docet Conradus tract. 1. q. 1. concl. 4. idem est quod dominium: ratio eorum est, quia titulus dominiij, verbi gratia in domum est ius quod habet dominus in illam, hoc autem ius est quoque dominiū: Sed hoc est falsum, nam titulus est fundamentum dominiij, unde dicenti se esse dominum huius rei, dicimus ostende titulum, id est, fundamentum, dominium autem est facultas, quæ nascitur est illo fundamento, & velut habitudo ac relatio dominiij ad rem cuius est dominus: quemadmodum ergo relatio realis differt à suo fundamento, & effectus à sua causa, ita titulus, & dominiū non possunt esse idem, sed reuera debent distinguui. Est ergo titulus veluti principium, & causa efficiens moralis, ex qua nascitur dominium tanquam effectus illius. Sunt autem tituli dominiij hi, Titulus possessionis, & dominiij naturalis, quod habet homo in plantas, aues, pisces, & alia necessaria ad cibum, & potum, est vita naturalis, quæ sine his conseruari non potest: ideo in extrema necessitate, in qua periclitatur vita est vnusquisque iure naturali eorum dominus, & sunt omnia communia, ut vitæ necessaria, Titulus patris in filium & filij erga patrem est generatio, nam qui dat esse debet dare, & conseruari, Titulus possidendi bona, ius genium, & diuisio bonorum facta iure gentium, Titulus dominiij particularis quo hic possidet hæc bona ille alia legitima hæreditas, emptio, donatio, vel præscriptio Titulus iuris, quod habent Episcopi in suas oues, & superiores in inferiores electio, Titulus iuris quod habent Principes in Rebus p. electio earum aut iustum bellum.

ARTICVLVS II.

An in rebus, quæ usu consumuntur differant usus, & dominium.

RES quarum potest haberi dominium, triplices sunt, quædam enim sunt quæ usu non consumuntur, ut vinea, domus, aliæ quasi in altero extremo positæ, quæ primo usu consumuntur, ut cibus, & potus: aliæ verò tanquam mediæ inter has, quæ etsi usu paulatim consumantur, non

non tamen primo usu ut vestis, liber. Non est hic quaestio de his, quae nullo usu consumuntur, nec de his, quae paulatim consumuntur, in quibus omnibus perspicuum est usum separari posse à dominio, sed de his, quae primo usu consumuntur, & quarum usus est reuera ipsarum consumptio, ut panis, vinum, pecunia, & similes. Rursum quia in his potest duplex reperiri usus proprius, & extraneus, ut in vino proprius, & genuinus usus ipsius est illud bibere, extraneus vero illum odorare, cum non ad odorem, sed ad potum sit à suo conditore institutum: similiter in pecunia, proprius ipsius usus est, ut sit precium rerum, quod verò quis illa utatur ad ostentationem, & fastum, extraneum illi est, & per accidens. Non est hic sermo de usu illo accidentario & extraneo, quem nil prohibet separari à domino: possum enim vinum, cuius tu dominium retines odorare, sed est sermo de proprio & genuino istarum rerum usu. Neque hic quaerimus, an ista distinguantur in genere naturae; cum certum sit dominium panis & vini esse relationem, usum autem esse actionem, quae istis vescimur: sed quaestio est in genere moris, & quatenus ista pertinent ad constitutiones & contractus, an ita distinguantur, ut possit quis habere usum earum nullo modo habens dominium.

In hac quaestione duae sunt pugnantiae sententiarum utraque & probabilissima habet argumenta, & grauiissimos auctores Nicolaus 3. capit. Exijt qui seminatur. De verborum significatione lib. 6. & Clement. 5. In Clementina Exiui de paradiso. Eodem titulo volunt in his rebus, quae usu consumuntur quas vocant vensiles, posse separari usum à dominio & concedi vnum sine alio: & ita Fratres Minores habere apud se usum panis & vini, dominium autem nullo modo, sed dominium istarum rerum esse apud Papam, ipsosque illis uti, ut bonis Papae, perinde ac si quotidie Papa illos inuitaret, quemadmodum qui amicum apud se conuiuio recipit, retinet apud se dominium eorum quae mensae apponuntur, ille vero conuiuia habet solum usum sine dominio, pecuniarum verò dominium manere apud illos qui eas contulerunt. Hanc sententiam amplectuntur omnes Minores & multi ex recentioribus Thomistis adducti auctoritate magistri Soto qui illam sequitur libro 4. de Iustitia q. 1. ar. 1.

Probat hanc sententiam: Primò, Dominium est facultas utendi re in omnem usum, sed Franciscani panem, vino & alijs usu consumptibilibus, sibi traditis non possunt uti in omnem usum, non enim possunt illa vendere, locare, aut commutare, ergo habent usum & non dominium: distinguuntur ergo haec duo. Et confirmatur quando Franciscani istis utuntur, perinde est ac si à Papa conuiuio reciperentur, ut ait Nicolaus 3. ut conuiuia eorum quae mensae apponuntur solum habent usum & non dominium, non enim potest illa in alios usus commutare. Ergo.

Secundò, Deuter. 2. 3. dicitur ut faciens iter possit ingredi vineam & uvas illius comedere, foras autem extrahere non possit: huic aperte conceditur usus, cum possit comedere, negatur autem dominium, cum non possit foris extrahere & vendere. Ergo.

Tertio, fideles ut habetur Act. secundo. Initiationis Ecclesiae habebant omnia in communi, Nec quisquam dicebat aliquid suum, vel sibi proprium, sicut exponitur duodecima quaestio. 1. Cano. Scimus. & Canon. Nolo. & Cano. Non dicatis, & Diuus Augustin. Initio suae regulae, [Quia distribuebatur unicuique] ait textus: [Prout cuique opus erat.] Nam ergo habebant illi primi fideles usum & non dominium.

Quarto, Concedunt omnes, & auctores quoque oppositae sententiae: Minoritas nihil omnino habere, neque in communi, neque in particulari, & profiteri ipsos omnimodam paupertatem, & in communi, & in particulari; unde tenentur condere neminem eorum habere in particulari dominium illo tempore quibus utuntur,

habent autem in particulari usum eorum quibus aluntur, ergo in ipsis differt reuera usus à dominio. Simile est in alijs quoque religionibus, in quibus licet habeantur bona in communi nihil tamen aliquis possidet in particulari; neque cuiusquam rei habet dominium, cum tamen habeat unusquisque priuatus religiosus ex concessione sui Praelati usum earum rerum quibus priuatim utitur.

Quintò videtur fauere huic sententiae ius civile, nam Instit. de usu & habitatione habetur, [posse aliquem habere usum proprium holerum hori, & pomorum, quorum tamen non habet dominium, ita ut ea vendere, vel alienare non possit. Vbi aperte habenti usum nudum alicuius rei, quem vocamus usurarium conceditur ius ut ea utatur, dominium autem eius, neque quo ad substantiam, neque quo ad fructum conceditur, cum illam, nec vendere, nec locare, nec alteri possit conferre: unde in usurario nudo distinguuntur reuera usus, & dominium.

Denique Christus Redemptor usum habuit eorum quibus vescabatur: dominium autem aliquando nullum, nec in particulari, iuxta illud eiusdem Christi Matth. 8. [vulpes foueas habent volucres caeli nidus, filius autem hominis non habet, ubi caput suum reclinet]

Oppositam sententiam habet Ioannes 2. in tribus extrauagantibus nempe. Ad conditorem. Cum inter nonnullos, & Quia quorundam: De verborum significatione ubi multa proponit. Primò probat multum argumentis in rebus usu consumptibilibus non distinguere reuera usum à dominio. 2. ait Minores in huiusmodi rebus habere usum simul & dominium, 3. ait esse figmentum asserere dominium harum rerum esse penes summum Pontif. & Papam singulis diebus parare illis messam, 4. nihil perfectionis accrescere Minoritis, ex eo quod dicantur habere solum usum comestibilium, & licet in communi sint pauperiores alijs mendicantibus, quia alij possunt habere bona, & redditus perpetuos in communi, ipsi verò, neque in communi, neque in particulari, quo ad ea verò quae usu consumuntur, non esse pauperiores alijs mendicantibus, cum reuera eodem modo utantur rebus, quas possident, & quibus aluntur, sicut & alij mendicantes, qui dicuntur habere dominium. Vltimò dicit esse figmentum iniuriosum ipsi Romanae sedi, & simplicitati religionis Christianae asserere eleemosynas quas fideles simpliciter & absolute conferunt Minoritis, conferri ipsis tantum quo ad usum, dominium autem eorum transferri in summum Pontif. vnde subiungit si tale dominium apud nos esset, quod reuera non est, illi omnino renunciamus.

Hanc sententiam amplectuntur D. Anto. 4. p. tit. 12. cap. 4. §. 4. Caiet. infra in commento. q. 78. art. 1. & Sil. dominium. §. 3. Turrecrem. lib. 2. Summae Ecclesiast. q. 112. & multi ex recentioribus Thomistis: Quae optimis etiam rationibus probatur, Primò, ex iure civili ff. de usufruct. l. omnes. §. statumimus. habetur ne legatur perpetuus usus rerum usu consumptibilium sine dominio, causam assignat lex, quia relicto alicui usu perpetuo rerum, relinquere alteri dominium, est dominium, illud inutile, & ridiculum ac reuera nullum. Et l. 2. eodem titulo dicitur, ut cum legatur alicuius usus pecuniae, censetur legari illi simul ipsa pecunia, & dominium pecuniae: & ratio huius legis est, quia nemo potest uti pecunia, nisi consumendo ipsam, qui vero illam omnino consumere potest sine obligatione restituendi, verus dominus illius & iudicandus. Neque valet quod his respon. Soto, legibus istis tantum prohiberi, ut non sumatur unum pretium pro usu & aliud pro domino, nihil enim minus ibi continetur quam memoria pretij, sed hoc aperte, ne distinguatur dominium ab usu, quia in huiusmodi rebus ridiculum est concedere vni dominium, & alteri usum, cum post usum nihil omnino earum remaneret.

Secundo

Secundò si usus & dominium in rebus distinguuntur, vel ille usus distinctus à dominio est alicuius valoris, vel non, si nullius ergo moraliter loquendo. i. quo ad contractus, idem erunt omnino, si verò alicuius est valoris, poterit dominus istarum rerum quæ usu consumuntur illas mutare retento apud se dominio, & pro illarum usu cui sit distinctus & alicuius valoris, aliquid vna cum ipsis ultra sortem recipere, quemadmodum qui locat domum, equum, & ea quæ usu non consumuntur, quia in istis distinguuntur usus & dominium, recuperat eas integras iure dominij, & accipit vna cum eis iuste aliquid à locantibus ratione usus: ar hoc in his rebus, quæ usu consumuntur, vt in pecunia frumento, vino, & similibus est manifesta vsura, ut constat infra q. 78. art. 1. Et confirmatur ex D. Tho. ibidem, vbi ait in rebus quarum usus est earundem consumptio, non debet seorsum computari usus rei à re ipsa, quo fit per mutuum transferatur dominium, quia transfertur & usus. Simile habetur. l. ff. de usu earum rerum, quæ usu consumuntur, & Instir. de usu fructu. §. constituitur. 3. omnium consensu usus qui distinguitur à dominio, vel est ius vtendi re, seruata eius substantia, vel est ipse actualis usus rei, seruata quoque eius substantia: vnde in usu distincto à dominio quocumque modo sumatur, seruatur & manet rei substantia, sed in his quæ usu consumuntur, nulla manet rei substantia; cum idem omnino sint vti illa & consumere eius substantiam. Ergo in ipsis idem quoque omnino sunt usus & dominium.

Vnde sit quartum argumentum: Cum usus, & usus fructus ex art. præced. non respiciant rei substantiam, dominium verò ipsam respiciat, magis arguit dominium, & maius ac superius ius, posse aliquem rem omnino consumere, & in nihilum redigere, quam posse vendere, vel alienare: maiorem. v. g. potestatem habet rem ego profectò erga seruum meum, si possem illum occidere prohibito, quam habeo ex eo quod possum vendere: sed qui potest rem vendere, vel alienare habet eius dominium: ergo multò magis qui potest eam omnino consumere: vltus autem in his rebus, quæ usu consumuntur, est ius & facultas consumendi illas, ergo est quoque simul dominium.

Quintò loquamur iam priuatim de Patribus Minoritis, Patres isti in ea quæ usu consumuntur & accipiunt à fidelibus, habent plenarium usum, possunt enim non solum eis vesci, verum etiam donare illa, commutare, immò & vendere si opus fuerit ad comparanda ea quibus indigerint, & quæ sibi debentur: ex elemosynis missarum, aut funeralium repetere in iudicio, ergo habent verum dominium. Consequentia patet ex definitione dominij. Antecedens verò constat experientia, & extrauagantibus. Ioan. 22. vbi Sum. Pont. concedit eis facultatem habere vendendi, quia & Nicolaus, 3. in sua decretali docet posse ipsos vt huiusmodi rebus perinde ac si essent veri domini: Nec valet quod aliqui respondent ipsos non vendere illa aut repetere, sed per suos syndicos tanquam procuratores sibi ab Apostolica assignatos: quia ipsi accipiunt sibi procuratores sicut & alij religiosi, & totus conuentus illis procuratoribus suas vires tradit, & quod per procuratores facimus ex regulis iuris per nos ipsos facti re dicimur.

Sextò cum elemosyna, vt vidimus nõ sit mutatio, sed vera donatio, & in omni vera donatione dās transferat usum & dominium rei in accipientem, in elemosynis quas fideles faciunt Minoritas vtunque transferunt usum dominium, at non transferunt illud in Papam, ergo in ipsos Minoritas illas accipientes. Maior certa est. Probatur Minor, quia actualis translatio rei pendet & fit ab actuali consensu & intentione voluntatis veri domini, nullus autem fidelis faciens eis elemosynas, intendit conferre dominium vni Papam, nec minus quid cogitat quam de Papa, neque inten-

dit retinere apud se tale dominium & solum usum conferre, sed simpliciter & absolute intentio eius est dare illi fratri. Et confirmatur, quia dans elemosynam istis fratribus non aliter se habet erga ipsos, quàm erga alios religiosos, vel pauperes quibus subuenit, quò verò alijs dat transfert reuera in eos simul usum, & dominium, ergo.

Septimò, Si dominium harum rerum non residet apud ipsos, sed apud Papam si loquamur de utensilibus, vel apud dantem si loquamur de pecunia, sequetur accipientem furto huiusmodi bona ab eis non teneri illa ipsis restituere, sed sufficere, vt illa restituat Papæ, vel danti, cum verè restitutio fiat si res accepta vero domino reddatur, at neque ipsi hoc admittunt asserentes sibi esse ista restituenda.

Octauò, Summ. Pontif. non aliter se habet erga fratres Minores, quàm erga alios religiosos, & certè Concilium Trid. scilicet. 25. cap. 3. omnia, quæ habent religiosi sibi eodem modo tribuit, nullo facto discrimine inter minoritas, & alios mendicantes, solum enim excipit illos, qui dicuntur Capucini, sed Papa non est dominus bonorum aliorum religiosorum; ergo nec eorum quibus Minoritas vtuntur.

Denique quando usus, & dominium distinguuntur, qui emit solum usum, & non dominium minoris debet in conscientia emere, Fratres Minores emunt aliquando frumentum, vinum, & similia, & cum ipsis non habeant nisi solum usum, hic solum venditur eis, & ita in conscientia minoris deberent ipsi emere, quod est ridiculum.

In hac quæstione adeò graui, nititur Turrecremata loco citato conciliare Summos Pontifices, asserens loquens 22. loqui de rebus, quæ usu consumuntur, docereque in huiusmodi rebus usum, & dominium non distingui. Nicolaus verò, & Clementem loqui de rebus, quæ non consumuntur usu, docereque in huiusmodi rebus illam distingui, & ita Fratres Minores habere huiusmodi quidem rerum usum, non autem dominium: sed hæc conciliatio pace tanti doctoris, non est satis accommodata, quia (vt ex eorum decretalibus constat) omnes loquuntur de rebus, quæ usu consumuntur, aliter nunquam dictum fuisset à Doctoribus istos Pontifices hac in parte inter se pugnare, neque sperauissent acere ingenium in eis conciliandis. Vnde aliter sunt conciliandi, vt à nobis infra conciliabuntur, & aliter de hac quæstione sentiendum.

Obseruamus igitur quod ex Clementina: Exiui de paradiso à recentioribus optime colligitur, licet simpliciter, & absolute loquendo ac prima facie dominium & usus ita distinguantur, vt dominium sit ius, quod dominus habet in rem suam, usus verò actus quo quis illa vtitur, nihilominus usum ipsum distinguendum esse necessario in usum in habitu vel iuris, & in usum facti. Quid ista sint nonnulli, ita explicant, vt usus iuris sit facultas vtendi re concessa à lege, usus verò facti sit actualiter re illa vti, non vi legis alicuius faciemus: talem potestatem sed tantum de facto, vnde dicunt usum iuris in rebus consumptibilibus non distingui à dominio quia quicumque vtitur re aliqua virtute alicuius legis iuste illam sibi concedentis, eo ipso est dominus illius rei: usum autem facti distingui à domino, cum possit vti aliquis de facto re aliqua, cuius nullum habeat dominium, vt fur qui raptum panem manducat. Sed hæc explicatio non est accommodata, nam ita Franciscani habuerunt usum iuris, & consequenter dominium eorum quibus vtuntur, primò quia Summi Pontifices ita illis concedunt, concessio autem Papæ, vel principis vim habet legis. 2. quia vtuntur istis consentientibus veris dominis, qui illa tribuerunt; lex autem communis concedit vnicuique vt vtatur re si verus illius dominus consentiat. At vt constat ex illa Clementina Exiui de paradiso, Clemens solum tribuit Minoritis usum facti, non autem usum iuris. Adde quod: Docto-

res exogitarunt istam distinctionem vsus, vt commo-
dè explicetur, quomodo Patres Franciscani reb. vtan-
tur sine illarum dominio: iuxta istam verò explicatio-
nem haberent, vt probatum est non modo vsum facti,
verum etiam vsum iuris, & consequenter dominium.
Sic ergo explicanda est, vt vsus in habitu seu iuris sit
libera, & plena facultas habitualis vtendi re sine de-
pendentia ab alio, quo fit, vt habens talem vsum ha-
beat reuera dominium, nec distinguantur huius vsus,
& dominiū, quia qui liberè, & absolutè re aliqua, vt
potest, sine dependentia ab aliquo, qui illum iure im-
pedire possit, eo ipso est dicendus verus, & absolutus
illius rei dominus. Vsus verò facti seu vsus in actu est
ipsa actualis rei consumptio, & vsus cum dependētia
ab alio, ita fit vt etsi quis habeat huiusmodi vsum ali-
cuius rei non propterea habeat illius dominium, sed
distinguantur etiam in his, quæ vsu consumuntur vsus,
& dominium, cum dominium dicat omnimodam, &
absolutā facultatē vtendi re sine dependentia ab alio,
vsus verò facti includat huiusmodi dependentiam.

CONCLVSIO. I.

*In rebus quæ vsu consumuntur vsus iuris non distingui-
tur à dominio. vsus verò facti distinguitur ab illo.*

Constat apertè hæc conclu. ex dictis, probantque
illam maximè quo ad secundam partem de vsu
facti argumenta adducta pro prima opinione, Nico-
lai. 3. & Clementis. 5. In quibus illud tantum obseruan-
dum est circa 3. argumentum, fideles primitiue Ecclē-
siæ non compelli eo ipso quo ad fidem accedebant ad
bona sua in communi tradenda, sed liberum ipsis fuisse,
vel ea deferre ad pedes Apostolorum, & in commu-
ne redigere, vel sibi priuatim retinere. Constat hoc a-
pertè ex verbis B. Pet. ad Ananiam: [cur mentitus es
Spiritu sancto? nonne manens tibi manebat, & ven-
ditum in tua erat potestate.] Cæterum eorum, quæ
multi fidelium vendebant, & redacta in pecuniam of-
ferebant Apostolis, habebant omnes vsum facti, non
tamen dominium, cum illis non possent vti in om-
nem vsum sed in suas tantum necessitates, vt docent
illa uerba textus: [Distribuebatur vnique prout
cuique opus erat.]

Ex his colligo primò fratres Minores, neque in com-
muni, neque in particulari habere vsum iuris, vel do-
minium eorum quibus vtuntur, & vnico vsu consu-
muntur, sed solum vsum facti, dominium autem re-
rum istarum manere penes Romanum Pontificem: pe-
cuniæ verò apud eos qui illas largiuntur: adeo, vt pos-
sit Summ. Pontif. si veller, exigere ab ipsis omnes istas
res vsu consumptibiles sine vlla iniuria, & similiter
pecunias, qui illas largiti sunt.

Secundò sequitur non esse negandum fratribus. Mi-
noribus vsam iuris, vel dominium in istas res, eo no-
mine, quòd non possint eas alienare, donare, vel ven-
dere si oportuerit, existimo enim ista omnino posse ex
licētia suorum superiorum, sicut, & religiosi aliorum
ordinum possunt, imò reuera ita faciunt Patres Mino-
res, & ita conceditur eis à Summis Pont. locis citatis,
sed eo nomine esse negandum ipsis tale dominium, &
vsus iuris, quia quæcunque habent, vt eis vtantur, ha-
bent cum dependētia ab alio, nempe vel à Rom. Pon-
t. vel ab eis, qui ipsis pecunias erogant, quæ depen-
dentia habet quidem locum in vsu facti, qualem so-
lam habent fratres Minores, non tamen in dominio,
vel vsu iuris, vt constat ex dictis. Et confirmatur, si da-
ret Petrus Ioanni centum aureos, quos posset cōsume-
re in proprios vsus, hac tamen lege, vt si veller, posset
repetere, certè in hoc casu vsus tantum esset apud Io-
annem, dominium verò apud Petrū, nec esset inutile,
& ociosum, cum posset, si veller repetere, hoc modo
habent Patres Minores res quibus vtuntur, cum pos-

sit Pontifex illas sine vlla iniuria ab ipsis repetere.

Sequitur tertio ex dictis nullum religiosum cuius-
cunque ordinis posse ex his, quæ ipsi conceduntur ad
suos proprios vsus vt vltimum, &c. aliquid in elemosi-
nam alicui erogare sine particulari licentia sui supe-
rioris, etiam si parcissimè illis vtatur, & sibi ipsi ali-
quid ex necessarijs subtrahat, vt cum mittitur religio-
sus aliquod negotium peracturus in locum à suo con-
uentu distantem, exhibeturque illi à suo prælato pecu-
nia, qua vltimum sibi parer, si parcissimè viuat, tenetur
quæ reseruat rediens in conuentum Prælato, & con-
uentui restituere, quia illi non est tradita pecunia ab-
solutè, vt ea pro libito vtatur, sed solum ad vltimū eius,
& ita, quæ supersunt ei non potest libere expendere
aut erogare, sed Conuentui tenetur restituere. Quod
si pecunia absolutè ei tradita sit, vt liberè eam expēdat
in quoscunque vsus tunc potest ex ea elemosynas fa-
cere, & cui vouerit honestè conferre, habet se enim
tunc non vt dominus, sed vt minister voluntatis sui
superioris. Idem dicendum est de famulis, & ancillis
familiarum simpliciter & per se loquendo, dico per se
loquendo, quia per accidens. v. g. si taxatur eis portio
vt sit in domibus illustrium, poterunt tūc quæ volue-
rint ex illa portione sibi sumere, & reliquū cui volue-
rint exhibere, quia eo ipso quo designatur eis certa
portio conceditur libera facultas de illis disponendi.

Nunc ad illa quæ huic sententiæ aduersantur, &
imprimis ad authoritatem. Ioan. 22. In illis extrava-
g. citatis non est probanda solutio respondentium Nico-
lai. 4. & Clementem. 5. successiue Ioanni. 22. & illius
emendasse sententiam, cum apertè constet, & ex histo-
rijs & ex illis extrava. Ioannem Nicolao & Clementi
faccessisse, respondeo igitur præcipuum institutum
Ioannis fuisse, explicare qua ratione Christus, & eius
Apostoli aliquando habuerint in communi & vsum &
dominium eorum quæ aliquando possidebat, aliquan-
do, verò, neque in communi, neque in particulari, cui
doctrinæ impie & temerariè se posuerunt Okam, &
nonnulli similes farinæ, asserentes Christum, & Apo-
stolos nunquam aliquod habuisse dominium, neque
in communi, neque in particulari, & similem pauper-
tatem profiteri minores. Definit, Pontif. & meritò
quæ pertinent, ad paupertatem Christi, & Aposto-
lorum, & oppositum sentientes damna, vt constat ex
vltimis clausulis extrava. Quia quorundam, in
quo nec Nicolao, nec Gregorio. 9. nec vlli aliorum
Pontificum qui de eadem controuersia paupertatis
Christi & Apostolorum egerunt, repugnat, Quæ verò
hac occasione de paupertate minorum, de dominio &
vsu eorum assert, asserens illos habere quoque vsum
iuris, dominium eorum quibus vtuntur à se abdicare,
hæc & similia obiter, & vt peculiaris quidam doctor
asserit, nec vllum est incommodum, vt in hac parte pu-
gnet cum Nicolao, & Clemente, qui vt priuati etiam
Doctores oppositum asseruerunt, fuit enim Ioannes
22. in festissimus Okam & socijs ipsius, & propter eos
fratribus Minoribus.

Ad argumenta verò. Ad primum respondeo optimè
leges illas ita præcipere, quia concesso alicui perpetuo
vsu alicuius rei, vel simplici vsu pecuniæ, perspicuum
est tale dominium inutile esse & ociosum, cæterum si
relinquatur ille vsus cum dependentia ab alio, qualis
est vsus facti, habens talem vsum, non habet dominiū
cum dominium sit absolutum ius sine vlla dependen-
tia ab alio.

Ad secundum dico, in his quæ vsu consumuntur,
vsus non habere seorsum, & per se aliquod precium
distinctum à precio rei, & hoc tantum docere ibi D.
Tho. vt suo loco videbitur, nihilominus distinguuntur
reuera in ipsis vsus facti & dominium, vt explicatum
est, cum ille dicat dependentiam ab alio, quàm non di-
cit dominium.

Ad tertium, & quartum dico discrimen illud inter
vsus

vsus & dominium, ita vt vsus non respiciat rei substantiam, sed habeatur manente rei substantia: dominium verò respiciat substantiam, habere locum in his rebus quæ non consumuntur vsu, nam in his quæ vnico vsu consumuntur, tam vsus quàm dominium respiciunt substantiam cum non liceat illis vti quin consumatur earum substantia, differret nihilominus vsus facti, & dominium in eo quod est habere dependentiam ab alio, vel non habere, sicut expositum est.

Ad quintum patet ex dictis solutio, possunt quidem Patres Minores istis rebus vti in omnes vsus ex licentia superiorum, nihilominus non habent earum dominium, sed solum vsus facti, cum in eis semper debeat voluntate Romanæ sedis, pones quam est earum dominium, nec sublatum est per illam abdicacionem Ioannis. 22. licet enim illud à se abdicauerit, (in quo nescio an rectè se gesserit) non tamen propterea abdicauit illud à se ipsa sedes Apostolica.

Ad sextum respondeo, fideles quantum in ipsis est

simpliciter facere eleemosynas Franciscanis, sicut & cæteris, cæterum Franciscani illas recipiunt eo modo quo earum sunt capaces, & ita quia profitentur omni modum paupertatem, & in communi & in particulari, recipiunt quidem vsus facti, non autè dominium.

Ad septimum, dico posse fieri talem restitutionem Papæ: vel his qui pecunias largiti sunt, & ipsis remittentibus furem illum manere liberum, at qui quod semel Deo dicatum est in alios vsus transferri non debet, postquam ista Franciscanis per eleemosynam collata sunt, habent eorum vsus facti, ac propterea sunt eis restituenda, ita volentibus. & Papa & fidelibus: qui eis eleemosynas fecerunt, consensu tacito, & implicito per communem fidelium consuetudinem explicato.

Ad vltimum patet ex dictis aliter se habere summum Pontificem circa bona Minorum, quàm circa bona aliorum ordinum, nec concilium Tridentinum Minoribus tribuit dominium eorum, quibus vtuntur, vt in ipso est videre.

QVÆST. II. DE SVBIECTO DOMINII.

ARTICVLVS I.

Conueniat ne dominium soli Deo, & intellectualibus creaturis?

In hac quæstione varix sunt opiniones; existimant quidam solum Deum esse dominum, & nullum alium præter ipsum, in quam sententiam ducebantur primò illis verbis, Iob. 3. [Quem constituit alium super terram? aut quem posuit super orbem qui fabricatus est?] q. d. nullum: Secundo sicut vnus & idem effectus non potest esse à duabus causis, quas vocat tales, ita nec possent eiusdem rei esse duo domini simul & insolidum. Est autem Deus dominus vniuersorum simpliciter & insolidum. Etia, 22. [Ego dominus, hoc est nomen meum, &c.] Ergo.

Maiores in 4. dist. 15. Conradus lib. 1. de contractib. q. 3. & multi Parisienses sequuti Gersonem loco supra citato voluerunt bruta quoque habere dominium in pabula & herbas quibus aluntur, Probant. 1. quia Gen. 1. dicitur: [Ecce dedi vobis omnem herbam, vt sit vobis in escam, & cunctis animantibus terræ.] Vbi eodem modo traduntur herbæ hominibus & brutis. Dicitur etiam ibidem de creaturis inanimatis sole & luna, vt præsent, id est, dominantur diei ac nocti, imò iuxta veram Philosophiam Metheorum orbis cœlestes dominantur, & gubernant hæc inferiora sublunaria.

Secundo, Psal. 103, in illa verba: [Herodij domus dux est eorum.] Haber glossa: [Herodius Principi est int er aues rapaces & vna apex regina est inter alias, & Grues vnã vt ducem & reginã sequuntur, & inter terrestria Leo dominatur,

Hæc secunda opinio displicet plurimum Theologorum scolarum, est enim communis D. Tho. & aliorum sententia, bruta & irrationabilia expertia omnino esse dominij, solamque intellectualem naturam illius esse capacem, diuiduntur autem discipuli D. Thom. in duas partes, quidam & plerique ex recentioribus volunt Deum & omnem creaturam intellectualem, tam homines, quàm Angelos actu & reuera dominari in alia à se. Magister verò Soto lib. 4. de iustitia. q. 1. art. 2. quæ multi sequuntur, vult Deum & homines dominari actu & reuera, Angelos autem dominari quidem suis actionibus & operationibus, vt suæ cognitioni & volitioni, quia libere eas exercent, & cum volunt, vt veri domini ipsarum, nõ tamen dominari actu & reuera huic mundo, nec his rebus, licet sint capaces dominij vt

creaturæ intellectuales. Probat Soto. Homines ideò sunt domini horum inferiorum constituti, quia propter hominem vt suum proprium finem hæc visibilia condita sunt, ipsisque homo indiget, vt alatur & viuat: Angeli autem neque his indigent, nec propter ipsos hic mundus inferior & visibilis conditus est propter quod Angeli in primo instati conditi sunt homo verò perfecto opificio mundi: & vltimo loco quasi omnium finis. Ergo Angeli non sunt domini horum inferiorum. Videturque hanc sententiam docuisse Iacobi B. Pau. cum ait Hebr. 2. Non enim subiecit Deus Angelis orbem terræ.

Obseruemus cum dominium sit ius & facultas vtendi re pro libito in proprium commodum, & dicantur illis rebus nos vti quas tanquam media vtilia in aliquem finem dirigimus: dirigere verò media vtilia, & accomodata in aliquem finem sit actus intellectus, & voluntatis, voluntatis quidem vt eligentis media præcognita ab intellectu intellectus verò vt præcognoscentis & dirigentis in finem, effici necessariò, eam tantum naturam esse capacem dominij quæ habet intellectum & voluntatem, & potest per actus harum potentiarum liberè vti rebus in suas vtilitates & fines, In hoc sensu, dixit Deus Gen. 1. [faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram vt præsit piscibus maris, volatilibus cœli &c.] Quasi dicat, faciamus hominem intellectus & voluntatis participem, id enim significat ibi nomen imaginis, differt namque vestigium vt docent Sancti Patres maxime D. Aug. & Basil. ab imagine, quia vestigium indicat tantum personam in communi, vt cum videret vestigium hominis in puluere agnosco hominem illuc transisse, sed quis transferit ignoro, at imago refert rem in particulari & distinctè: in alijs creaturis, est quidem vestigiũ Dei, quia ex eis deprehenditur esse aliqua prima & suprema causa, qualis autem illa sit non indicant, vt homo habet imaginẽ, quia iudicat qualis sit sua causa, nempe intellectualis & liber sit, vt inferunt rectè Psal. 61. Non arguet qui docet hominem scientiam. i. qui condidit hominem intellectualem & capacem scientiæ non intelliget vt arguat, Faciamus ergo inquit Deus hominem ad imaginem &c. id est, intellectualem, & liberi arbitrij, vt sic præsit & dominetur cæteris rebus contra Gersonem & Parisienses.

CON.

CONCLUSIO I.

Inanimata & irrationalia non sunt capacia domini.

Probatur primo ex fundamento proposito: Dominium dicitur intrinsecè vsu liberum rei, cuius est dominus, vt copiose D. Tho. 12. q. 16. per totam. & D. Aug. lib. 83. q. multis ibi in locis, bruta non habent proprie vsu, sed tantum metaphoricè, ergo nec dominium. Probatur Minor, vsus proprie & formaliter dicitur ordinationem vnius rei in alteram, vt suum finem. ex cognitione & ex electione, ia brutis autem non est huiusmodi ordinatio, quia nec cognoscunt finem, nec agunt ex electione, sed ex mero instinctu naturæ, ergo.

Secundò. Si bruta haberent dominium in. has res, qui illis priuaret brutum, faceret ei iniuriam, hoc autem est ridiculum, bruta esse iniuriæ capacia vt docet Arist. 10. Ethic. cap. 8. Ergo. Vnde qui boue aut ouem priuat suo pabulo & herba, non pecudi, sed domino pecudis infert iniuriam.

Tertiò. Dominium est quoddam ius, vt ex definitione eius constat, insensibilibus autè & irrationabilibus, vt docemus. q. 67. art. 3. non conuenit ius, ergo, neque dominium.

Quartò. Qui non valet gubernare se ipsum nec potest dominari suis actionibus, minus potest gubernare alia aut dominari alijs, cum constet eum qui præest alteri, per proprias actiones præesse & dominari, vt passim videmus, præcipiendo, prohibendo, conferendo & c. at brutum cum non habeat intellectum & voluntatem non potest esse dominus suarum actionum, ergo multò minus aliarum, Minor patet, nam brutum & inanimatum non agit vt dominus suarum actionum, sed agitur potius, & mouetur in pulsu, & necessitate quadam naturæ. Hanc conclus. habet D. Tho. 1. p. q. 82. art. 1. & 1. 2. q. 16. art. 2. ad 2. & q. 17. de imperio. 2. contrag. c. 100.

Ex hac conclus. sequitur quotiescunq; in Sacris litteris occurrunt aliqua voces quæ videantur dominium aliquod brutis tribuere intelligendas esse metaphoricè, ita quod dicitur solem præesse diei, intelligendum est de præsentia, assistentia solis, similiter cum dicitur herodius aubus dominari, apes habere ducem & leonem bestiarum esse regem, accipieridum est secundum quãdam similitudinem, ratione alicuius naturalis excellentiæ, quæ ita huiusmodi animalibus conuenit, vt in alijs non reperiat.

CONCLUSIO II.

Deus est dominus verè & perfectè totius vniuersi, & omnium quæ in eo continentur: ante mundi constitutionem potestate tantum, post mundi verò creationem reuera, & actu.

Hæc est de fide Psal. 23. Domini est terra, & c. In dicit. 9. Deus cælorum creator aquarum & dominus totius creaturæ. Sap. 6. Roma. 13. & alijs innumeris locis.

Secundò. Perfectiones quæ conueniunt hominibus multi excellentiori modo competunt Deo, hominibus conuenit dominari, estque in eis perfectio, ergo multo excellentius debet dominium Deo conuenire: imò prius & per se Deo, secundario verò & posterius est hominibus tribuendum: Constat enim ex 1. q. 18. Omnia nomina communia Deo & creaturis primò & per se dici de Deo, secundario verò de creaturis, vt iustus, sapiens bonus, & c.

Tertiò. Parentes vt videmus iure naturæ sunt domini filiorum, ideo antiquitus poterant eos vendere vt bona sua, quia eos genuerunt, & dederunt illis vitam

Tomus Primus.

& esse naturalem, sed Deus præstantiori modo omnia condidit, omnibus dedit esse, ergo. Vnde conuenit Deo omnium rerum dominium iure creationis, & hic titulus assignatur in scriptura quotiescunq; agitur de eius domino, vt Psal. citato. 23. cum præmisisset: Domini est terra & c. subiungit, quia ipse super maria fundauit eum & super flumina & c. Heiter. 13. Domine Rex omnipotens in ditione tua cuncta sunt posita, reddiditque rationem. Tu enim fecisti cælu n & terram Esai. 44. Ego dominus faciens omnia. In Cantico Moyfi eodem modo assertur Dominus Deus illius populi: Nonne ipse est pater tuus qui possedit te, & fecit te, & creauit te? & c. Dicimus post mundi constitutionem, quia antea, nec erat relatio nec dominium creatoris ad creaturam, nisi tantum in potentia, quæ potentia ex parte creaturæ accipienda est cum Deus ita sit actus purus & perfectissimus, vt omnis potentia sit exers.

Ex hac conclus. sequuntur multa: Primò cum dominium conueniat Deo, quia omnia condidit, omnibus dedit esse & conseruari, dominium esse commune ex quo omnibus tribus personis diuinis sicut, & creatio, & omnia opera à dextra omnibus diuinis personis ex æquo conueniunt. 2. sequitur conuenire Deo dominari ratione suæ naturæ, & essentiæ, quia illi essentiæ proprium est esse causam & principium omnis esse quod in creaturis reperitur 3. ius & dominium perfectius multò & excellentius in Deo quàm in creaturis intellectualibus reperi, primo quia omne dominium, quod habent Angeli, & homines in alia deriuatur à Deo Sap. 10. Per me reges regnant, per me principes imperant. & c. Deus enim sicut est fons & origo omnis esse: ira, & omnis perfectionis quæ in creaturis reperitur Iac. 1. Omne datum optimum & omne donum perfectum desursum est, & c. Vnde Sancti Patres veteri Testamento omnia bona sua hereditatis filios, & quacunq; habebant vocabantur, dara opera Dei. 2. quia homines & angeli, dominantur quidem his inferi oribus, sed non omnibus, homo non dominatur elementis, Angelus non dominatur cordi humano, Deus autem omnibus dominatur, elementis Psal. 88. Tu domiuaris potestati maris, & c. ipsis Angelis & hominibus & eorum voluntatibus: cor regis in manu domini, Rex regum, & dominus dominantium, & c. Denique angeli, & homines non possunt naturas commutare aut destruere sola sua voluntate nisi applicando actiua passiuis, Deus autem est dominus absolutus, potest rebus pro libito vt; naturas mutare, destruere, annihilare, & quocunq; voluerit vertere, nullamque alicui faceret iniuriam, si vellet in nihilum redigere cuncta creata, aut occidere innocentes, ita Sap. 12. [quis imputabit tibi si perierint omnes nationes, quæs tu fecisti?] Qua de causa Esa. & D. Paul. Deum figulo, & creaturas luto optimè comparant: potest enim figulus ex luto facere quicquid sibi placuerit.

CONCLUSIO TERTIA,
contra Dominum Soto.

Angeli non solum sunt domini suarum actionum, verum etiam dominantur cælis, elementis, & hominibus, tum singulis, tum etiam integris Regnis, & Prouincijs. Non quidem dominio herili, quale habet dominus in seruum, sed dominio ciuili, & imperatino, quale habet Princeps, & Gubernator in Repub.

Probatur, Deus gubernat hæc omnia opera, & ministeria Angelorum, & per ducit ad suos fines, nam quosdam præfecit cælis, alios elementis, alios animantibus, sed ad has res administrandas habet Angelus ius, non minus quam magistratus aut Rex, cui cura populi dermandata est, neque possit à quoquã sine graui iniuria ab eo munere impediti, iuxta illud Pau. Heb. 2. [Omnes sunt administratores spiritus, in ministerium

H homi-

hominum missi, propter eos qui hereditatem capient salutis, ergo habent dominium gubernatum in hæc, &c. ita Dan. 10. dicit Angelus Danieli: [Et nunc reuertor, ut prælier aduersus Principem Persarum, cum que egredere apparuit princeps Grecorum: [Vbi Angelos vocat Principes Persarum, & Græcorum. Et paulò infra: [Nemo est adiutor meus in his, nisi Michael Princeps. Id est Princeps populi Hebræi: Et in illa historia Senacherib Angelus, ut Princeps populi Hebræi occidit tot millia aduersariorum, Angelus etiam gubernabat Israel in egressu Aegypti, & itinere illo per desertum.

Athanagoras vetustissimus Philosophus Christianus, in defensione Christianorum missa ad Antoninũ, & Commodum Imperatorem docet Luciferum Angelum fuisse à Deo præfectum materiæ primæ, quæ formis, & generationibus debet deseruire, propter quòd, inquit, Princeps huius mundi dicitur à Christo, Ioan. 12. & vocatur à Pau. Rector mundi huius, & tenebrarum harum: secundũ Pythagoricam enim doctrinam per tenebras intelligitur materia, & quicquid est subiectum generationis, idem habet Pellus libello de dæmonibus. Et est sententia receptissima inter Platonicos explicata à Platone in Timeo copiosè, quamuis D. Aug. & reatè in Psal. 54. negat dæmones esse rectores huius mundi & vniuersi, dici autem à Pau. Rectores mundi, id est, amatorum mundi, & iniquorum. Quæ sententia non repugnat, nam Athanagoras, & alij per dæmones intelligunt Angelos bonos, qui huic vniuerso, & hominibus præsumt. Ex his sequitur aperte.

CONCLUSIO III.

Homo, id est, genus humanum est dominus harum rerum, quæ sub celo, & in hoc mundo sublunari continentur dominio participato à Deo.

Psal. 8. [Omnia subiecisti sub pedibus eius, &c.] Gen. 1. [Faciamus hominem, &c. ut præsit, id est dominetur, piscibus maris, volatilibus cœli, &c.] Et probatur ratione per voluntatem, & donationem veri dominij transfertur verè, & realiter dominium in alterum, Deus est verus dominus harum rerum, transtulit autem, & contulit dominium earum hominibus, [Psal. 113. Terram autem dedit filijs hominum. Genes. 1. Ecce dedi vobis omnem herbam. Gen. 8. Ecce dedi vobis omnia animantia terræ, omnes pisces maris manui vestræ traditi sunt, & omne quod mouetur, & viuunt erit vobis in cibum, quasi olera virentia tradidi vobis omnia.] Ergo.

Secundò; Omnis res est propter suum finem, estque illi subiecta, est autem homo finis omnis creaturæ corporeæ & huius mundi sublunaris. Ergo.

Tertiò: Dominium est facultas vtendi re in omnes vsus, lege permissos, hanc facultatem habet rationalis creatura. Ergo. Denique homo habet dominium sui ipsius, & suarum actionum, iuxta illud Eccles. 15. [Reliquit eum in manu concilij sui.] Fuit ergo maxime consonum rationi, vt haberet homo omnium rerum huius vniuersi dominium, quo fit vt fundamentum dominij in homine sit liberum arbitrium ipsius, quod habet vt intellectualis creatura.

Nunc ad argumenta in oppositum. Ad illa quæ soli Deo ostendebant dominium competere, respondeo, lo cum; illum Iob indicare solum Deum esse dominum rerum per se, & autoritate propria, quemadmodum Christus dixit: [Nemo bonus nisi solus Deus.] Et dicimus: Tu solus Sanctus, id est bonitate, & sanctitate naturali & propria, nec aliunde participata, quomodo non repugnat locus iste nobis, qui hominem facimus dominum vniuersorum, quæ in hoc mundo sublunari continentur dominio participato à suo conditore.

Ad illa verò Parisiensium facilis est solutio. Ad primum enim dico, eo loco non esse datas herbas brutis quasi dominis, sed solis hominibus, concessum autem esse brutis vesci illis, vt seruiant homini, iuxta illud Psal. 112. [Producens fœnum iumentis, & herbam seruituti hominum.] Vnde non dixit: Ecce dedi vobis, & brutis herbas: sed, ecce dedi vobis, &c. vbi cum solis hominibus loquebatur Deus, constituens eos dominos, brutis autem propter homines concessit vsu.

Ad secundum respondeo, illa (vt iam admonuimus) dici tantum per metaphoram dominari, & præesse, ac regnare sicut dicuntur præta ridere.

Ad illud arg. de Angelis Magistri Soto: respondeo Angelos non habere dominium naturale, & imperatum in hæc, cum eis non indigeant, & in hoc sensu loquutum fuisse D. Pau. Heb. 2. Habere tamen gubernatum, & ciuile, cum per ipsos hæc inferiora Deus ministret, & gubernet: in creaturas irracionales, & inanimatas plenum & perfectum, vt dominus fundi in suum fundum, in racionales & liberas, iuxta earum naturam inspirando, & mouendo illarum voluntatem, sicut Deus cum sit verus dominus omnium, omnia tamen disponit suauiter, naturalia absolūtè & naturaliter, libera liberè, nullam volūtati inferendo vim: quamuis hoc intersit, quòd Angelus potest inspirare, persuadere, non tamen efficaciter mouere, Deus autem potest suo auxilio, & gratia superabundanti.

Offert se hic dubium, an paruuli, & infantes ante vsu rationis, tum etiam & amentes sint capaces dominij. Et ratio dubitandi est, quia dominium includit vsu rei per proprias, & liberas actiones, intellectus, & voluntatis, præcipiendo, imperando, & prohibendo, quas non habent paruuli, nec hi qui incidunt in perpetuam amentiam. Et confirmatur, quia Papa si labatur in talem amentiam (vt docet, Caie. in opusc. de auctoritate Pap. c. vlt. (continud amittit dignitatem & dominium, estque alius in locum eius subrogandus. 2. perpetud amentes non gaudent beneficio præscriptionis, etiam si toto tempore à lege constituto rem possideant, ergo non habent dominium. Consequenter patet, quia cum lex præscriptionis non sit propter dominia, qui potest habere dominium, potest etiam præscribere. Denique tale dominium esset omnino inutile.

CONCLUSIO PRIMA.

Paruuli & infantes sunt veri domini suorum bonorum, etiam ante vsu rationis.

Ita Paul. ad Galat. 4. [Quanto tempore hæres paruulus est nihil differt à seruo, cū sit dominus omnium] Quòd affert D. Pau. vt receptissimum apud omnes nationes; secundò si quis accipiat bona infantis infert illi iniuriam, committitque furtum contra ipsum, ergo est verus dominus, patet ex definitione furti. 3. paruulus est verè hæres, vt docent omnes leges, hæres, aut em de finitur, quo succedit: ergo. Denique bona particularia facta rerum diuisione habent particularem & certum dominium, bonorum infantis non sunt domini ipsi tutores, sed meri administratores, ergo dominus eorum est infans ipse, aut manerent illa sine vero domino.

Ratio in oppositum nihil valet, nam licet non vtratur adhuc infans suo intellectu, & libero arbitrio, sat est illum habere istas potentias, non enim diximus ad dominium requiri actuale vsu eorum, sed ipsas, esseque capace dominij naturam intellectualem.

CONCLUSIO II.

Parvuli, & perpetuo amentes non possunt habere dominium gubernativum, & politicum.

Paret, quia ad huiusmodi dominium requiritur usus intellectus, nec sufficit sola potentia naturalis, & ita Papa qui incidit in perpetuam amentiam contrahendo, amittit dignitatem; & si quid attentet facere est irritum, & nullum, & similiter juxta multos auctores graues peccati non possunt ordinari in Episcopos.

CONCLUSIO III.

Amentes quamvis perpetui, retinent penes sed dominium herile, & civile, seu possessionem suorum bonorum, licet priventur iustis legibus eorum administratione.

Probatur primo, Quia dantur ipsis a Rep. tutores sicut parvulis, qui tutores non sunt domini illorum bonorum, sed meri administratores sicut tutores parvulorum. 2. qui accipit eorum bona facit eis iniuriam, & committit futurum contra ipsos. Ex quo sequitur non licere, nec licuisse Hispanis, usurpare bona Indorum, qui erant barbari, eo nomine, quod essent amentes, non enim erant perpetuo amentes, sed habebant usum rationis, habebantque suo modo Respublicas, matrimonia, & contractus. 2. Quia etiam si essent amentes bona ipsorum essent expendenda in commoditatem eorum, sicut debent bona parvulorum expendi a tutoribus in eorum utilitatem.

Per haec patet solutio ad primum, & secundum. Ad tertium dico dubium esse an amentes praescribant, & quando demus eos non praescribere, id non peruenit ex eo quod non sint capaces dominij, sed quia in ipsis non habet locum bona fides, quae requiritur ad praescriptionem, cum ad bonam fidem exigatur actualis usus intellectus, quo ipsi carent.

ARTICVLVS V.

Qua ratione sit homo dominus eorum, quae in hoc mundo sub humani reperimus.

Grauer sunt hic decepti multi Neoterici, & à veritatis scopo aberrarunt. Imprimis haeretici, Vualdenses seu pauperes de Lugduno, quos postea sequuti sunt Ioannes Vualdeph, & Ioannes Hus, dicebant dominium rerum fundari in gratia, & charitate, ita vt soli iusti, & existentes in gratia sint veri domini eorum, quae possident, amissa aut gratia per peccatum simul amittunt dominium, & ita peccatores nullius rei habere dominium, nec particulare, & herile aliquorum bonorum, nec gubernativum, & politicum: unde inferebant, Ducas, & Reges cum primum peccant eare omnino auctoritate, & dominio, nec aliter vocari dominos, quam homo pius dicitur homo. Hunc errorem sequutus est Arthacanus vir alioquin Catholicus, vt patet l. 10. questionum Armenorum, c. 4. Eundem habuerunt priorii priores quidam haeretici, qui se iactantes vocabant sectatores Apostolorum, vt refert D. Bernar. ser. 66. in Cantica.

Potissima argumenta horum erant haec. Primo Roman. 13. [Omnia potestas, & dominium à Deo est. Et Sapient. 10. Per me Reges regnant.] Sed Deus sua bona non tribuit sceleratis, & peccatoribus, quia cum hi abutantur suis muneribus videretur approbare illorum abusum, ergo. 2. Secundum; [Ex Scriptura Osee 8. Ipsi regnauerunt, & non ex me, Principes existerunt, & non cognoui. Ecclesiast. 10. Regnum à gente in gentem transfertur propter iniustitias.] Tertio, Fundamentum dominij in eo consistit, vt homo sit conditus

ad imaginem, & similitudinem Dei, vt constat Genes. primo. At peccator non retinet imaginem Dei, sed per peccatum, [comparatus est iumentis incipientibus.] Quibus certum est non conuenire dominium aliquod vel ius. Denique ex D. August. [Peccator non est dignus pane quo vescitur.] Ergo multo minus habebit dominium aliquarum rerum, vel auctoritatem aliquam, & dignitatem in Rep.

Secunda opinio est, quam habet Hostien. in ca. quia super his. De voto, & voti redemp. infideles non habere aliquod dominium: existimat enim hic Doctor, omne ius dominij translatum esse ad Ecclesiam, iuxta illud Esa. 60. dictum Christo. [Gens & regnum, quod non seruitur tibi peribit.] Inde colligit in fideles cum extra Ecclesiam sint non habere aliquod dominium.

Tertia opinio est in aliquo conueniens cum superiori, & in aliquo discrepans, Gersonis loco citato con. sid. 17. Conradi tract. 1. quaestio. 2. & Parisiensium constituentium quoddam dominium gratificum: hac ratione, vt iusti, & in gratia, & charitate existentes acquirant nouum ius, & dominium in omnes res creatas amittantque illud, quamprimum cadunt à gratia: definiuntque illud, ius conueniens iustis, & existentibus in gratia secundum leges charitatis, inabdicabile seruata charitate, extendens se ad omnia. Concedunt isti nihilominus peccatores retinere apud se dominia earum rerum, quas iustis titulis aeterea possidebant, nec per peccata illa amittere, in quo differunt plurimum ab haeresi Vualdensium, quamuis conueniant cum ea, in eo quod statuunt, gratiam, & charitatem esse titulum, quo possunt iusti potiri rebus aliorum.

Probant hi suam opinionem. [Primo ex Paul. Roma. 8. Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum: quasi dicat, omnia seruire, & esse subiecta iustis, & paulo post: [Qui proprio filio suo non pepercit, & c. quomodo non omnia cum illo nobis donauit] & loquitur dei iustis, ergo omnia dedit Deus iustis. [2. Cor. 7. agens etiam de iustis: Nihil, inquit, habentes, & omnia possidentes. & c. 3. loquens cum iustis: Omnia, inquit, vestra sunt, vos autem Christi.]

Secundo vtantur ratione: Amicorum omnia sunt communia, inter Deum autem & iustum est vera amicitia, ergo quae sunt Dei sunt iusti: Deus autem est dominus omnium, ergo & iustus.

Tertio; cum Deus creauit hominem ad imaginem, & similitudinem suam, antequam conferret illi rerum omnium, dominium benedixit illi, indicans benedictos à Deo, quales sunt iusti, futuros esse rerum omnium dominos.

Communis autem Theologorum schola negat tale dominium gratificum, tantumque constituit dominium, vel naturale, vel diuinum, vel humanum, & positiuum. Vnde ad huius rei intelligentiam obseruandum est ex superioribus, ius in triplici esse differentia: nam aliud est naturale, aliud diuinum, aliud vero humanum positiuum, ius naturale, & diuinum non differunt ex parte auctoritatis, cum vtriusque idem sit immediatus auctor & conditor, nempe Deus, sed differunt, quia naturale versatur in his rebus, quae debentur naturae rei, quemadmodum in primo homine intellectus, voluntas, & aliae potentiae fuerunt immediatae à Deo, & miraculose instituta, sicut & prima hominis formatio fuit miraculosa, dicuntur nihilominus naturales, quia debentur tali naturae, qualem in homine Deus efformabat: ita quicquid debetur naturae alicuius rei dicitur, iure naturali ei conuenire, versaturque ius naturale, in his quae debentur naturae rei. Ius autem diuinum, positiuum versatur in his rebus, quae sunt supra naturam, vel non sunt simpliciter necessariae, sed à Deo, praeter ordinem naturae tribuuntur, vel instituantur. Rursum ius humanum positiuum duplex est, aliud gentium, quod naturalis ratio inter omnes homines ita ipsis consentientibus statuit, aliud vero ciui-

is, quod vnaquaque ciuitas vel Resp. vel populus sibi priuatum constituit. Hoc statuto sit.

CONCLUSIO PRIMA DE fide contra heresim Vualdensium.

“Potestas, & dominium earum rerum, quas homo possidet, non innitur gratia, & charitati, quasi gratia, vel charitas sit titulus, vel fundamentum alicuius dominij temporalis, quin potius amissa etiam charitate, manet peccator dominus eorum, quae antea iuste possidebat & cum dignitate, quam antea habebat.

Probatur hæc ex Sacris litteris, Esai. 45. de Rege Cyro, qui infidelis erat & peccator, habetur. [Hæc dicit dominus Christo meo Cyro, cuius apprehendi dexteram, vt subijciam ante faciem eius gentes, & dorsa Regum verram.] Hier. 27. de Nabuchodonosore infideli etiam & pagano, ait dominus:] Ego dedi omnes terras istas in manu Nabuchodonosor Regis Babylonis, serui mei, in super & bestias agri dedi ei, vt seruiant illi, & seruiet ei omnes gentes, & paulo post: Gens autem & regnum, quod non seruiet Nabuchodonosor Regi, Babylonis, & quicumque non curauerit collum suum sub iugo eius in gladio, & in fame, & in peste visitabo super gentem illam ait Dominus omnipotens.] Exech. etiam 29. ait de eodem Nabuchodonosore. [Dedi ei terram Ægypti, pro eo quod laborauit mihi, ait dominus Deus.] Et Dan. 2. dixit Daniel eidem Nabuchodonosori: [Tu es Rex Regum & Deus cæli dedit regnum tibi.] Job 34. [Qui te mare facit hy pocritam (id est, peccatorem & iniquum) propter peccata populi.] Sapi. 6. [A domino data est potestas nobis, & cum essetis ministri regni illius, non recte iudicatis.] Et quid absurdum quam asserere Dauid tempore quo peccauit amisisse regnum, aut filium eius Salomonem, cum aperte de illo dixerit Deus 2. Reg. 6. [Qui si inique aliquid gesserit, arguam eum in virga virorum, & in plagis filiorum hominum: misericordiam autem meam non auferam ab eo, sicut abstuli a Saul, quem amoui à facie mea.] Id est, non priuabo eum regno sicut priuauit Saulem. 1. Per. 2. [Serui subditi estote dominis vestris, non tantum bonis, & modestis, sed etiam discoloris.] Cæsarem denique infidelem, & peccatorem fuisse scimus, nec propterea impetio suo, & dignitate fuit expoliatus, cum dixerit de illo Christus, [Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, &c.] D. Augustin. copiosè lib. 5. de ciuita. Dei, capitu. 1. 2. & sequen. docet Monarchiam a Deo fuisse Romanis donatam; vbi post multa, cap. 21. ait: [Quæ cum ita sint, non tribuamus dandi regni, & imperij præstare nisi Deo vero; qui dat scilicet a tem in regno cælorum solis pijs; regnum vero terrenum, & pijs, & impijs, sicut ei placet, cui nihil iniuste placet, Et inferius: Qui dedit inquit Mario ipse & Cæsari, qui Augusto ipse & Neroni, qui Vespasiano vel patri, vel filio suauissimis Imperatoribus ipse & Dominiano crudelissimo, & ne per singulos ire necesse sit, qui Constantino Christiano ipse apostatæ Iuliano.] Vt ratione, fundamentum dominij, & auctoritatis debet esse manifestum, dominus enim fundi requisitus debet ostendere titulum sui dominij, similiter magistratus titulum, & fundamentum sui muneris, & iurisdictionis, vnde cum Moyses mitteretur à Domino ad filios Israel in Principem & Gubernatorem illorum, quæreretque ille à Deo, quomodo credent filij Israel me huic muneri suffectum dedit illi Deus signa manifesta, At gratia & charitas sunt res occultæ, de quibus nemo certus esse potest, nec in seipso, ergo nequeunt esse fundamenta dominij.

Secundo, non bene Deus prouidisset Respub. humanæ, oporteret enim omnia dominia esse incerta, ac de nihilo verè constare, cum nemo posset certò ostendere se esse in gratia.

Tertio esset maxima occasio bellorum, perturbatorum, & commotionum: subditi enim negarent Regibus & Principibus suam obedientiam, dicendo illos esse in peccato. Vnus princeps alterius regnum inuaderet, dicens se esse in gratia, & alterum in peccato, liceret etiam terra infidelium, quæ nunquam fuerunt sub dominio fidelium inuadere, vel eo solo nomine, quod essent infideles, quæ omnia sunt prohibita, & valde iniqua: cū nec infideles, quorū regna nunquam fuerunt fidelium liceat oppugnare, nisi quando refertur prædicationi Euangelicæ.

Hæc conclusio est definita in Concilio Constantiensi 8. errore 4. 8. & 15. vbi illa damnatus est error Vualden. qui ita dicebat: [Nullus est dominus civilis, nullus prælarus, nullus Episcopus dum est in peccato mortali.] Contra quem errorem adducuntur ibi in exemplū Salomon, Saul & alij Reges Israelis, qui quamuis peccatores, fuerunt nihilominus veri principes illius Regni, & domini suorum bonorum, vide de hac re Thomam Vualdensem, lib. 2. doctrinalis fidei antiquæ capit. 81. & sequen. Victoriā relectione. 1. de Indis a nume, quarto Caietan. infra quæst. sexagesima quinta, art. sexto, & octauo, Castr. contra hereses, in verborum potestas, Hæresi 1. Soto libro 4. de iust. quæstio. 2. art. primo.

CONCLUSIO SECUNDA contra Hostiensem.

Fundamentum dominij non est fides, nec infideles propter defectum fides desinunt esse domini earum rerum, quas alijs iustis titulis possident.

Loquor de infidelibus paganis, qui fidem nostram nunquā receperunt, nā hæretici, vel apostatæ, quæ ab illa recedunt, iuste expoliantur omnibus suis bonis, desinuntque esse domini illorum à die commissæ criminis. Hæc Conclusio asseritur ab omnibus Doctoribus, tam Theologis, quam Iurisperitis, vnico excepto Hostiensis, sequiturque apertissime ex præcedenti: imò constat eisdem testimonijs Sacræ Scripturæ, quibus probata est præcedens, nam Cyrus Nabuchodonosor, Cæsar & similes non modò gratia, & charitate verum etiam fide carebant omnino, & D. Petrus in illo loco loquitur etiam expressè de infidelibus, cum dicat etiam discoloris. Et confirmatur Lucæ 22. [Reges gentium dominantur eorum, &c.] Roma. 15. [Reddite omnibus debita; cui tributum, &c.] Constat autem tributum eo tempore principibus infidelibus per solui.

Probatur etiam ratione, fundamentum dominij civilis, de quo loquimur est facultas liberi arbitrii, hæc non minus reperitur in infidelibus quàm in fidelibus. Ergo.

Secundò, si infideles ratione suæ infidelitatis expoliantur dominio ciuili suarum rerum, multò magis infideles, qui odio prosequuntur Deum, cum odium Dei sit multò grauius peccatum, at fideles propter nullum peccatū expoliantur dominio suarum rerum definitum est in Concilio ciuato. Ergo.

CONCLUSIO TERTIA contra Gersonem, Contradum, & alios.

Gratia, & charitas non tribuunt nouum aliquod dominium iustis nec habet iustus ratione & gratia & charitatis maius vtendi rebus suis, vel alienis quam peccator.

Hæc conclusio vsque ad eodè certa est, vt contrarium dici non possit sine maxima temeritate, & periculo. Primò, quia ista sententia semel admissa status, & tranquillitas Reip. funditus euerteretur, & omnia liti-

libus imò furtis atque rapinis redundarent, vniuersasque Resp. perturbari omnino oporteret, dum vnusquisque contenderet se habere gratiam, & charitatē, ac proinde ius ad aliorum bona: alios verò gratia, & charitate carere, ac consequenter omni dominio esse expoliandos. Absit autem vt gratia talem occasionem exhibeat, quod enim pro charitate institutum est contra charitatem militare non debet, Deus quoque, vt ait Pau. Actor est pacis, & non dissentionis.

Secundò, Deus ista bona temporalia indifferenter, & in discrimination omnibus tribuit iustis & iniustis, quod significauit Christus Matth. 5. Qui solem suum oriri facit, &c. & pluit, &c., At si charitas esset fundamentum domini solis iustis Deus illa tribueret.

Tertiò, Deus semper concedit iustis ea, ad quæ ex charitate habent ius, vt patet in omnibus supernaturalibus, & spiritualibus, & in regno cœlesti, & his quæ iusti ex charitate merentur, sed bona ista temporalia non semper Deus concedit iustis, imò experientia teste maiori ex parte impij his rebus abundant, non ergo per charitatem acquirunt iusti aliquod nouum ius hæc temporalia.

Quartò, Dehorretur Christus iustos, in Euangelio, non solum à cupiditate, & studio bonorum, verum à possessione & vsu eorum, Si vis (inquit) perfectus esse, vade & vende omnia quæ habes, &c. Repugnat ergo rationi, vt charitas constituat iustos dominos eorum quæ non possidebant. Patet consequentia, Quia sequitur Christum est per charitatem, qui ergo persuadet proprias possessiones dimittere, vt crescente charitate illum sequamur, non concedit profectò, ipsam charitatem, propter quain propria dimittenda sunt, nouum ius & dominium in aliena tribuere. Et confirmatur ex cap. 2. Act. vbi primi fideles initio nascentis Ecclesiæ afferebant omnia ad pedes Apostolorum, & priuabant se proprio dominio suorum, nullusque dicebat aliquid sibi proprium vt in gratia & charitate proficerent, vnde habet ibi Textus. [Credentium autem cor erat vnū, & anima vita in Deo, & nemo dicebat aliquid sibi proprium, sed erant eis omnia communia] &c.

CONCLUSIO III.

Homo vniuersaliter loquendo iure natura est dominus omnium fructuum terra, & omnium brutorum, quorum carnes ipsi esse possunt, & erigunt omnium quæ ad vitam & conseruanda humana natura sunt necessaria.

PAtet ex notatione initio posita: Quicquid est debitum naturæ alicuius rei, & sibi necessarium, competit illi iure naturæ, sed quæ expectant ad victum, & vestitum hominis, qualia sunt fructus terræ, carnes, alimenta, scilicet & operimenta, sunt omnia necessaria naturæ, & vti ipsi ergo est eorum dominus iure naturæ: Et confirmatur: Iure naturæ licet innaforem occidere cum inculpata tutela, quia talis occisio est necessaria ad vitam propriam, ergo à fortiori istorum omnium, quibus indiget ad victum, & vestitum est homo iure naturæ dominus.

CONCLUSIO V.

Iure diuino positio aliqua persona priuata habet dominium aliquarum rerum.

Hæc inductione constat. In veteri lege iure diuino positio habebant: Leuiticæ ius recipiendi oblationes, & decimas: In lege Evangelica Sacerdotes & Ministri Ecclesiæ eodem iure diuino id exprimentes habent facultatem, & ius recipiendi temporalia pro spiritualibus. Luc. 10. Dignus est operarius mercede sua. 1. Tim. 2. Non alligabis os brui trituranti, &c. Eodem iure diuino Dauid fuit Rex Israel, &c., populus Israel

fuit Dominus terræ promissionis. Psal. 104. Dedit eis regiones gentium. De eadem dixerat Gen. 9. Abrahæ, Semini tuo dabo terram hanc.

ULTIMA CONCLUSIO.

Iure humano est vnusquisque dominus in particulari earum rerum, quas iusto aliquo titulo possidet.

PRobatur, Deus temporalia hæc indiuisa contulit Adæ, & filijs eius initio mundi, & similiter post diuuium Noë & filijs eius, natura quoque omnia constituit indiuisa in communi, iure autem gentium vt videbimus, & consensu omnium nationum bona diuisa sunt, recta ratione omnes gentes in id ducente, tanquã maximè vtile & expediens ad pacem Reip. & cultum agrorum, ergo quod hic sit dominus huius fundi, ille alterius iure humano gentium (quod primam illam rerum communionem diuisit) factum est, Quod autem titulo hæreditatis, vel donationis, vel emptionis, vel præscriptionis, aut aliquo alio hic peculiaris ager sit Petri, ille verò Ioannis, hoc iure humano civili, id est, iusti legibus constitutum est.

Ex his sequitur tantum esse quatuor genera dominiorum, primum naturale, quod constat iure naturali, secundum diuinum, quod constat ex diuino præcepto & confessione. Tertium humanum quod constat iure humano, quod diuiditur in duo genera, in illud quod constat iure gentium, & illud quod constat iure civili, nec oportet constituere tot genera dominiorum, quot faciunt Gerson, Conradus & nonnulli. Neoterici, qui producant illa vsque ad triginta, duo constituentes quoddam dominium beatificum, illud nempe ius quod sanctè habent obtinendi gloriam, aliud originale, id est ius quod habuit Adam edendi de ligno vitæ, aliud gratificum quod habent iusti ratione gratiæ in omnes res creatas, aliud Leuiticum quod habebant Leuitæ in decimas, & oblationes: qua ratione tot constituunt dominia quot sunt genera rerum quæ hominis dominio subijci possunt. Sed ex his quædam non sunt dominia, quæ verò sunt, reuocantur ad quatuor illa à nobis constituta, nam ius quod habent Beati, & iusti in gloriam non est dominium sed meritum & gratia, vnde gratia dicitur semen, & pignus gloriæ: ius illud Adæ in lignum vitæ, & Leuitarum in decimas est diuinum, cum Deo concedente illud habuerint, & sic de similibus.

Nunc ad argumenta, imprimis ad illa hæreticorum. Ad primum neganda est illa minor, Deum sua bona, & officia non tribuere peccatoribus, cum constet illa tributa etiã fuisse Nabuchodonosor, Sauli, & alijs, quos retulimus ex Sacra Scriptura, Nec aliud docent loca illa Sacræ Scripturæ, nam imprimis in verbis Osæ nõ improbatur reges mali, sed Iudei, quod voluerint Regem habere, cum Deus esset Rex eorum Explicat enim illo cap. Osæ vt exponit. D. Hierony. causas, propter quas populus Israel tradendus erit in captiuitatem, & vnam earum constituit, quia voluerunt habere regem, in eo enim maximè Deum fuisse offensum, constat abunde. 1. Reg. 12.

Alter locus ex lib. Sap. tantum indicat transferri regna de gente ingentem, propter iniustitias, & tyrannidem principum, qui sæpe Deus propter peccata eorum hostibus victoriam confert, sed non propterea eo ipso quo peccant, ius regni amittunt. Neque quod dominis, & dignitatibus iniqui principes abutantur Deo tribuendum est, imò in hoc apparet Dei benignitas, quod omnibus bene faciat, & amicis & inimicis, omnes dignitates ornet, sicut solem suum oriri: facit super bonos, & malos, non enim hæc præstat vt suis donis homines abutantur, sed vt sua benignitate allecti conuertantur ad ipsum. Ita habet B. Hierony. in illud Isaiæ, [Hæc dicit dominus Christo meo Cyro, &c.]

Tertium ridiculum est, eodem enim argumento probaret Armachanus existentem in peccato peccare mortaliter, si vacet generationis, nec habere ius virum existentem in peccato ad petendum debitum uxori, cum prius quoque benedixerit Deus Adæ, & Euzæ, quam dixerit eis, Crescite, & multiplicamini, &c. Vnde in istis verbis non fuit primis parentibus collata gratia aut aliquod donum supernaturale, sed naturale, tantum dominandi omnibus & utendi, alioquin cum eodem cap. similiter dicatur benè dixisse piscibus, & iumentis, dicendum etiam esset, contulisse illis aliquod supernaturale donum, quod est stultum. Adde etiam si illa benedictio fuisset collatio alicuius gratiæ, nihilominus ea amissa remanere dominum, apud hominem; quia non fuit ei collata gratia tanquam fundamentum domini, sicut cum quis ordinatur, confertur ei gratia, ut benè exerceat ministeria ordinum, at nihilominus etiam si gratiam amittat, non priuatur potestate sui ordinis, cum non sit gratia fundamentum illius potestatis, sed character.

Ad rationem Hostiensis dico: ius omne in spiritualibus translatum esse ad Ecclesiam Catholicam, ita ut extra illam nec sint Sacramenta, nec sacrificia, nec vlla via ad salutem, ut habetur in cap. Firmiter de Sum. Trin. & Fide Catholica, & in hoc sensu dicere Esaiã, gentem & regnum quod Christo & ipsius Ecclesiæ nõ seruiet perituum spiritualiter, non tamen priuari suo dominio & iure temporali.

Ad argumenta verò Gersonis & aliorum. Ad primum locum ex Paul. dico non habere sensum, quem ipsi afferunt, ut omnia sint iustis tanquam dominis temporalibus subiecta, sed hunc, iustis omnia tam prospera quam aduersa cooperari in bonum; quia ex omnibus vtilitate spirituale capiunt. Etenim cum impij omnibus deteriores reddantur, iustitia in omnibus proficiunt, ut ex peccatis etiam in quæ incidunt, habet Glossa, fructum percipiunt. Vnde D. August. in lib. de correptione & gratia ait: [Adeo omnia cooperantur in bonum diligentibus Deum, ut etiam si quidam eorum deuiant & exorbent, hoc ipsum etiam eos faciat proficere in bonum, dum humiliores redduntur & doctiores, id est, cautiores, iuxta illud Psal. Bonum mihi quia humiliasti me,

Ad secundum respondeo, quod sicut constat ex Græco Codice & interpretatione D. Ambrosij, legendum est in futuro donabit, & ita nõ colligitur, iustos quantum primum habent gratiam esse constitutos dominos, sed Deum aliquando donaturum ipsis omnia, quando scilicet seipsum eis conferret videndum, atque fruendū: tunc enim possidebunt omne bonum, sicut dixit Moysi de sua gloria: [Ostendam tibi omnem bonum.] Dico secundò, siue legas donabit in futuro, siue donauit in præterito, non sequi inde iustos esse dominos omnium rerum, quia institutum D. Paul. eo loco est confirmare animos iustorum ad vitam huius miserias, & ærumnas perferendas, & persuadere, ut certissimo fident Deum ipsis non defuturum in omnibus necessarijs: idque probat argumento à maiori, dicens, Si Deus adeo nos diligit, & adeo nostri miseretur, ut filium suum tradiderit propter nos, quanto magis dabit nobis omnia, quibus viderit nos indigere, nobisque auxilio suo in omni ærumna præsto erit.

Ad tertium locum dico, significare omnia esse iustorum. Primò, quia omnia propter iustos facta sunt, sicut idem B. Paulus alibi dicit: [Omnia propter electos.] Secundò, omnia esse iustorum, quia in omnibus proficiunt, & omnibus vtuntur ad suum commodum spirituale, sicut dicimus omnia illis cooperari in bonum, & quæ habent, & quæ non habent, quæ habent rectè illa dispensando, quæ non habent illorum indigentiam patienter ferendo.

Ad quartum dico, B. Paul. non docere ibi, iustos omnia possidere, & omnium esse dominos, sed qua ratione debeant esse affecti iusti ad has res temporales, ita scilicet, ut ex vna parte amore, & cupiditate nihil minus diligant, perinde ac si nullam earum haberent, ex alia vero ita confidant nihil ipsis defuturum, perinde ac si omnia possiderent.

Ad vltimum respondeo satis ostendere Deum amicitiam suam iustis, comunicando eis omnia bona gratiæ, & præsentia, & æterna, & ex temporalibus ea quibus indigent ad vitam transigendam, quibus etsi pauperiem patientur, non tamen defectum quo pereant iuxta illud Psal. 36. [Non vidi iustum derelictum.] &c.

QVÆSTIO TERTIA, DE OBIECTO DOMINII, id est, quarum rerum homo sit dominus.

Eorum omnium quæ in hoc mundo sublumari continentur, ut animarum, piscium, animantium, herbarum, & fructuum, & cæterorum, quibus homo vti potest & indiget ad victum & vestitum, propriaque vitæ conseruationem ipsum dominum esse, tam iure naturali, quam diuino, ex precedenti quæstione abundè constat; proponitur autem hæc tertia propter alia bona, quæ licet non pertineant ad victum & vestitum, pertinent nihilominus etiam ad hominem, & versantur circa illa varij contractus ciuiles, cuiusmodi sunt serui, & mancipia, cum pretio æstimari possit, honor, & fama, quæ inter bona temporalia computantur, salus vitæ & membrorum integritas, quæ sunt bona corporis, denique gratia & virtutes quæ sunt bona animæ: de quibus omnibus nunc suo ordine differendum est.

ARTICVLVS I.

Liceatne vnum hominem alteri dominari?

VNA est ex præcipuis hæresibus Anabaptistarum, & Trinitariorum huius temporis, ut refert Guil. Bellarm. controuer. 5. lib. 3. cap. 2. afferentium non debere esse inter Christianos, qui alijs dominen-

tur, nec dominio gubernatio, & polytico, quo superiores dominantur inferioribus, nec legali, & ciuili, quo aliqui alijs dominantur, ut suis seruis, & mancipijs, confirmant hunc errorem ex nonnullis sacris Scripturæ, & sanctorum Patrum testimonijs, malè vt solent intellectis, Mar. 17. cum dixisset Christus: [Reges gentium a quibus accipiunt tributa?] Concludit: [Ergo liberi sunt filij.] At omnes Christianos filios Dei esse per fidem, constat Ioan. 1. ergo.

Secun-

Secundo Luc. 22. [Reges gentium dominantur eorum, non sic interuos.] & c. 1. Corin. 7. [Pretio empti estis nolite fieri serui hominum.]

Tertio. 2. Cor. 8. & Eph. 4. clamat Paul. [Vnum tantum esse dominū, sicut vnus est Deus, vna fides, vnum baptisma.]

Quarto, Ad Galat. 4. Paulus ita distinguit populum Christianum à populo Hebræo, quod hic significatus fuerit in Ismaele filio ancillæ, nos vero in Isaac filio liberæ, & concludit Apost. [Itaque iam non sumus filij ancillæ sed liberæ, qua libertate Christus nos liberavit.]

Quinto, Gen. 6. [Malè audit Nembrot, quod cepit homines suos seruituti subijcere.] Et vt refert D. August. lib. 4. de ciui. Dei, capit. 4. ex Marco Tullio lib. 3. de Rep. Laudatur ille pirata, qui dixit Alexandro. Ego quia cum paruo ligno discuro pirata dicor, tu quia cum magna classe orbem terrarum expolias diceris imperator.

Sexto, Eccles. 15. dicitur aperte: Fecit Deus hominem rectum, id est liberum, quod docent verba sequentia. Et posuit illi in manu consilij sui, vnde non dixit Deus Gen. 1. Dominamini hominibus, sed dominamini piscibus maris, volatilibus cæli, &c. vnde D. Aug. lib. 19. de ciui. Dei, c. 15. ait: [Rationalem factum ad imaginem suam noluit Deus nisi irrationabilibus dominari, non hominem homini, sed hominem pecori, inde primi iusti pastores magis pecorum quam Reges hominum constituti sunt, vt hinc etiam insinuet Deus, quid ordo postularer creaturarum, & quid meritum exigeret peccatorum.]

Præter hos hæreticos est opinio cuiusdam Glossæ in cap. 9. Gen. insinuantis seruitutem esse iure diuino introductam in pœnam alicuius peccati, quia Noè Gen. 9. post ebrietatem maledicens nepoti suo Canaan, qui verenda ipsius patri suo Cam indicauit, dixit, [Eritque seruus fratrum suorum, a Canaan vero vt asserunt Hebræi descendunt Aegyptij Aetiopes, & alie nationes, in quibus incepit, seruitus.] Faut hæc Glossæ illud Diui Ambrosij distinct. 35. can. Sexto, vbi ait: Non esset hodie seruitus nisi ebrietas fuisset, vnde est argumentum, Noè Gen. 9. de postea ebrietate cum malediceret Canaan constituisse illam seruum fratrum suorum, sed istæ maledictiones sive benedictiones Patriarcharum, cum fierent instructu diuino habebant vim iuris diuini, ergo seruitus à iure diuino est. Et confirmatur apertissimo exemplo Tribus Iudæ, quæ ex benedictione Iacob morientis, Gen. 49. obtinuit principatum inter reliquas tribus, conueniunt autem omnes Tribus Iudæ iure diuino habuisse sceptrum, & principatum inter Iudæos. Faut etiam his quod paulò ante dicebat D. Augusti. hominem homini dominari non habere ortum ex ordine creaturarum, sed id exegisse meritum peccatorum, & Diu. Gregorius lib. 2. moralium capit. 11. Omnes inquit homines natura, quales genuit, sed variante meritorum ordine alios alijs dispensatio occulta postponit, ipsa autem diuersitas quæ accessit ex vitio rectè est diuinis iudicij ordinata, &c.

Tertia opinio est, quam habuit Ginefius Sepulueda in suo Quolibeto, Quo iure Hispani dominentur Indis, vbi auertit quosdam homines natura esse seruos, & alios natura dominos, & liberos: Barbari, inquit, & qui nulla lege aui religione reguntur, sunt natura serui, qui vero ingenio valent, & ducuntur ratione sunt natura liberi, & illorum domini, & hac ratione ait potuerunt Hispani, Indos, vt barbaros, & natura seruos debellare, & subiugare. Hanc sententiam colligit ex Aristor. qui, 1. Poli. capit. 1. constituit duplicem seruitutem, aliam naturalem, & aliam legalem, naturalem aut vocat eam, quam sapientes stultis, & rudioribus præfunt. Et capit. 3. docet barbaros, & more ferarum agentes licet debellare, & vt feræ venari, ac in seruitutem redigere.

Tomus Primus

Communis autem Iurisperitorum, ac Theologorum sententia est, homines a natura liberos, & pares esse procreatos, iustis autem de causis iure gentium esse seruitutem introductam, & quosdam alijs dominari, quemadmodum prima naturæ institutione omnia sunt communia, & indiuisa, iustis autem de causis (vt videbimus facta est rerū diuisio & appropriatio iure gentium, naturali ratione omnes gentes id docente. Quæ sententia sumpta est ex Beato Gregor. & habetur. 12. quest. 2. can. Redemptor, vbi ait: Homines quos ab initio natura liberos protulit, ius gentium iugo substituit seruitutis.]

Ad intelligentiam huius questionis obseruemus, hic non haberi sermonem de ea seruitute, qua peccans dicitur seruus peccati, vel qua bonus, & iustus dicitur seruus Dei, quæ est seruitus moralis, sed de ea qua vnus homo alteri subijcitur, vt suo superiori, ad parendum eius voluntati, & imperio, quæ dicitur seruitus ciuili.

Hæc autem est duplex, naturalis & legalis, naturalis est, qua vnus homo non valens, se ipsum gubernare ex defectu ætatis, vel ingenij, vel vsus rationis, subditur alteri, vt regatur & gubernetur ab ipso, qua seruitute pueri, & qui sunt amentes vel rudes, & tardi ingenij dicuntur serui eorum qui valent prudentia, & ingenio, ad eum modum qui appetitus sensitius dicitur seruus rationis, quia debet regi, & gubernari ab ipsa. Quemadmodum enim anima naturaliter dominatur corpori, ita vt qui plus vigent animæ bonis, plus habent quo dominari alij possunt, suntque aptiores ad gubernandum: contra rudiores vt qui plus valent corpore, plus quoque habent virium, & aptitudinis ad imperata facienda, & ex consequenti sunt aptiores ad seruiendū: Et hac ratione cū homines in vnum conueniunt vel sua sponte vel lege aliqua compulsi, vt constituent aliquos qui præfint, natura ipsa docente, meliores animo & sapientiores constitunt. Hæc est seruitus naturalis, sic dicta non quia sit à natura constituta, natura enim omnes homines fecit pares & liberos, vt habetur in illo loco Eccle. 15. & docet D. Gregorius in hoc can. Redemptor, sed quia cum regere gubernare, præfisse, & dominari sit actus intellectus & rationis, ipsa natura producens alios præstantiori natura & ingenio, alios vero rudiori, exigit vt alijs præfint & dominentur, sapientiores vt potè rudioribus. Dicitur etiam hæc seruitus naturalis, quia ipsa natura exigit quod cuique expedit: expedit autem maximè sapienti, vt non gubernetur ipse ab insipiente, esset .n. intollerabile, sed ipse gubernet insipientem, iuxta illud. Vt terræ cuius rex est puer. Et insipienti, vt auscultet & pareat sapienti ac prudenti. Qui ratione excedit dicebat Tullius debet etiam & dominatione excedere.

Sunt autem inter hos aliqui gradus. quidam enim sunt omnino amentes, qui omnino carent vsu rationis: quales reperiri in tota aliqua natione vel Rep. non est credibile, qua enim ratione sic amantes matrimonia inire, filios educare, suam Rem. per aliquod tempus potuissent sustinere, alijs ita sunt rationis inopes, vt quamuis non sint omnino amentes, habent tamen ferinos mores, veltuntur impune carnibus humanis, & impune interficiunt innocentes, quales seruntur esse apud Indos qui dicuntur Caniales & Canides: Alij vero sunt qui non habent eas prudentiæ partes, vt se ipsos gubernare valeant, apti tamen sunt vt ab alijs gubernentur. Hi ergo omnes sanctè, & iuste debent seruire ista seruitute naturali, vt statim ostendemus, quæ seruitus nõ est propriè seruitus, quia seruitus propriè sumpta dicit carentiam libertatis, qui autem seruiunt ista seruitute naturali liberi sunt domini suarum actionum & rerum. tum etiam seruitus propriè dicitur malum & incommodum eius qui ita seruit, vtilitatem vero & commodum eius qui donatur, cū seruus quic-

H 4 quid

quid est domini sit: at seruire ista seruitute naturali nõ est in utilitatem, & commodum dominorũ gubernantium, sed in bonorum eorum, qui ita seruiunt & gubernantur, cum ipsis maximè expediat gubernari à sapientibus. Eadem ratione dominium naturale quod respondet huic seruituti non est propriè dominium, sed sicut natura præfecit patrem filio, & virum uxori, quia debent hi ab illis regi, nec propterea dicendus est filius seruus vel mancipium patris, aut uxor viri, ita licet natura, prætulit sapientes rudibus, ut hi ab illis gubernentur, nõ propterea sunt rudi, serui & mancipia sapientium, nec inferiores superiorum à quibus gubernantur. Alia est seruitus legalis, lege positua introducta, qua homines (licet à natura liberi, & pares inter se conditi sunt) potuerunt tamen voluntate propria aut necessitate aliqua compulsi seipso ex liberis seruos facere, non enim natura ita eos pares produxit, ut imparitatem inter eos fieri prohiberent. Conringit autem hæc legalis seruitus ut dicitur Institor, de iure personarum §. unico & refert copiose Syllu, verb. Seruitus, numero 3, tribus modis, Primò natiuitate, illi enim qui ex ancilla nascuntur serui sunt; quia partus sequitur ventrem, l. §. ff. de statu hominum. Secundò modò, iure belli; qui enim in bello capiuntur, efficiuntur serui captiuorum, idè appellatur mancipia tamquam manu capti, & serui, quia cum occidi possent, seruati tamen sunt l. 4. ff. eodem titulo. Tertiò modo iure emptionis; Ut cum homo liber maior viginti annis sua sponte seipsum alteri vendit, manet eius seruus, & hæc appellatur propriè ciuilis seruitus, ut patet Institor, loco citato. Et ad hunc tertium modum reduci potest alius, qui solet assignari, quando scilicet pater vendit filium; quod Louit. l. §. concedi videtur; & l. 2. C. de patre qui filium distra, sed hic titulus iam non videtur esse in vsu apud Christianos.

CONCLUSIO

Seruitus naturalis, qua alijs præsumt & sapientiores rudiores gubernant, quæ propriè seruitus non est, sed subiectio quædam politica, & ciuilis, non modò est licita, verum etiam maximè necessaria omni iure.

In primis naturali, cum ratio naturalis dicit, ut qui minus prudentes sunt ad seipso gubernandos, à sapientioribus, & prudentioribus gubernentur, Deinde diuino, cum in Sacra Scriptura commendentur Melchisedech Rex Salem, Ioseph præpositus Aegypti, Moyses, Iosue, David, Ezechias, Iosaphat, Iosias, & alij innumerati, qui à Deo ipso ad gubernandum Israel em sunt instituti. Num. 11, dixit Deus ad Moysen, [Congrega mihi septuaginta viros de senibus Israel, quos tu nosti quod senes populi sint, ac magistri,] ubi senes idem est quod sapientes, & prudentes, Deuteron. 17, Summus Sacerdos ita fuit constitutus à Deo iudex vitæ, & mortis, & supremus gubernator illius populi, ut præcipiatur occidi, qui illi non obediit, & infra admonet Deus, ut si quando vellent Regem eligere, non eligerent alienigenam. Psal. 81, [Deus stetit in synagoga Deorum, &c.] ubi magistratus dii vocantur, rationem assignat Iosaphat. 2. Paralip. 19, Quia non hominum, sed Dei iudicia exercent, id est, loco Dei iudicant, Abundat Ver. testam. locis, in quibus Reges & Magistratus in suo munere Deo placere, & inseruire admoventur, Psal. 2, [Et nunc Reges intelligite, &c.] Psal. 71, [Adorabunt eum omnes Reges terræ, &c.] Esai. 60, [Ambulabunt gentes in lumine tuo, & Reges in splendore visus tui, &c.] & cap. 49, [Erunt Reges nutritij tui, &c.] Quod impletum videmus in Constantino, Theodosio, Carolo Magno, & alijs pijsimis Principibus. Et ne dicant Anabaptistæ licuisse hæc in Vere-

Testamen. In Euangelio Christus dominus nec Regulum sua dignitate expoliavit, nec Cæsari, aut alijs principibus ut tyrannis voluit non obediri, sed obediri potius. Exstat locus apertissimus de huiusmodi dominio gubernatiuo Matth. 24. [Fidelis seruus, & prudens quem constituit dominus super familiam suam.] Rom. 13. Prima Thim. 2. ad Tir. 3. & 1. Petr. 2. approbatur etiam huiusmodi dominium.

Uxor ratione, si status Innocetiz perseverasset uxores viris, filij parentibus, obedissent, fuissentque in Repub. humana quidam superiores, & alij inferiores, qui ab illis gubernarentur, ut docet D. Tho. 1. part. quæst. 69. artic. 4. Ergo multò magis nunc in statu naturæ lapsæ, ubi multi hominum partem valent ingenio & ratione. Secundò inter angelos alij alijs principantur, superiores inferioribus quos illuminant, & perficiunt, ergo multò magis inter homines.

Observandum tamen hic est, vnum hominem naturaliter alteri dominari, non esse intelligendũ de actuali dominio, quod natura (ut statim dicemus) nulli in aliterum tribuit, sed de fundamento & aptitudine, quasi dicamus, naturam eo ipso quo alios producit sapientiores, alios verò rudiores concessisse quibusdam aptitudinem ad dominandum, alijs verò ad seruiendum: in quo sensu intelligendus est Aristor, quando ait, barbaros esse natura seruos, etenim ut idem habet 1. Polyt. capit. tertio, sicut corpus natura subdit anime, ita & insipientes sapientibus, In quo etiam sensu dicitur Prouerb. 1. [Intelligens gubernacula possidebit, &c.] cap. 10. [Qui stultus est fauet sapienti.] cui fauet illud Platonis. [Beatas esse Resp. in quibus aut philosophi & sapientes gubernant, aut gubernatores philosophantur.] Reuocatur autem huiusmodi aptitudo in actum, electione Reipub. habet enim vnaquæque Resp. hoc ius à natura, ut possit sibi principem eligere, quia potestas ciuilis primò & per se residet in tota Reipub. & ab ea transfertur in principem quem illa sibi eligit.

Quo fit ut & si Resp. eligens minus sapientem, non propterea possit magis sapiens gubernatione sibi usurpare, similiter si in aliqua Reip. sint homines, vel mediocriter sapientes ad gubernandum, non licet alteri Reipub. quamuis multò sapientiores habeat, usurpare sibi illius Reipub. rationis compotes sunt, habent ius ad eligendum, & in maiori pace conseruantur per suos principes minus sapientes, quam per sapientiores extraneos. Ita non licet principibus Christianis debellare barbaras nationes hoc prætextu, ut melioribus legibus & à sapientioribus gubernentur, Quod si omnes homines alicuius Reip. amctes essent, quod ut admodum non est credibile alicubi reperiri, vel haberent mores adè firmos, ut innocentes impunè occiderent, & carnibus humanis publicè vescerentur, vendentes illas in macello, ut de aliquibus fertur, liceret profecto huiusmodi debellare, & in dominium gubernatum sapientum redigere, quia tenemur iure naturali proximis in suis necessitatibus subuenire, quæ verò maior quam ut huiusmodi non vt bellæ, sed vt homines viuant, & per sapientes cum ipsi adè barbari sint gubernentur? Non licet autem eos debellare, ut in seruitutem legalem mancipiorum redigantur, non enim exigit charitas, ut ex aliens miseris lucra nostra queramus, sed potius ut cum nostro etiam dispendio, & labore illis subueniamur.

Similiter qui huiusmodi hominum curam suscipiunt, non possunt illis graues labores iniungere, sed quod viderint conuenire salutis eorum, ut exerceantur: differunt enim duæ illæ seruitutes, naturalis & legalis: primò, quia hæc naturalis, & gubernatiua non est introducta propter aliquam culpam, sed natura ipsa exigente, sicut diximus; ut rudiores per sapientiores gubernentur: seruitus verò legalis introducta est per peccatum. Etenim cū omnes homines natura sua con-

dicuntur liberi, & sui suarumque actionum domini, propter peccati nonnulli effecti sunt serui. 2. quia seruitus legalis creditur in utilitatem domini, quae maxima est poena atque miseria, ut qui pro dignitate suae naturae creatus est tanquam finis horum inferiorum, & ad quem haec omnia visibilia ordinantur, ipse ad aliam tanquam dominum ordinetur: seruitus vero naturalis non est in utilitatem, & commodum eorum, qui dominantur, & gubernant, sed illorum qui gubernantur, & subiunguntur. Non enim est regnum propter Regem, Nec Respub. propter magistratum, sicut nec grex propter pastorem, sed contra.

CONCLUSIO II.

Licet alij sint à natura aptiores ad imperandum, & alij ad seruiendum, nullus tamen natura sua seruus est, aut dominus, sed omnes liberi, & pares natura conditi sunt.

Haec habetur aperte loco illo, Ecclesiast. 15. [Fecit Deus hominem rectum, &c.] & in illo Can. D. Greg. Redemptor: Et in hoc sensu habetur instit. de iure naturali gentium & ciuilib. §. seruitus. ff. de statu hominis. I. libertas, libertatem hominum esse de iure naturae, & seruitutem esse contra ius naturae, id est, naturam nullum hominem produxisse mancipium, aut seruum alterius. Vbi obseruandum est ex D. Tho. in 4. dist. 36. aliquid esse de iure naturae dupliciter, vno modo, primario quia primo & per se intenditur à natura, ut vitae generatio, alio modo secundario, quod scilicet non intenditur propter se, sed propter aliud, quo modo corruptio embryonis in utero matris dicitur naturalis secundario, quia intenditur à natura non propter se, sed propter generationem viuentis, ita hoc loco seruitus legalis non est à natura primario, quia natura nullum produxit seruum, quamuis possit dici à natura secundario, quia ad tuendam vitam recta ratio naturalis docet expedire aliquando huiusmodi seruitutem.

Ceterum quod simpliciter libertas humana sit à natura probatur: Ea dicuntur seruire homini à natura, quae sunt facta propter hominem, at omnes homines aequa lege sunt conditi à Deo, nec ullus alterius causa creatus est: ergo natura nullus est alterius seruus. Et confirmatur, sola mulier dicitur creata propter virum: in adiutorium eius, at nihilominus est natura libera, & quamuis subiecta viro, quo ad gubernationem domesticam, non tamen est ancilla vel mancipium viri.

CONCLUSIO III.

Seruitas legalis licet non repugnet iuri, diuino, non tamen est introducta iure diuino.

Prior pars constat. Exod. c. 1. Si emeris Hebraeorum sex annis seruet tibi, &c. Leuit. 25. Si paupertate compulso venderis se tibi frater tuus &c. Quin & parentes potuisse vendere filios suos, si necessitate cogerentur, habetur eodem capite; & 4. regul. & ff. de patria potestate. lib. 2. D. quoque Basilus in Homilia contra diuites avaros refert fuisse id olim in usu, quamuis modo iam non sit in consuetudine inter Christianos, imò omnino pro habitu tanquam repugnans pietati Christianae ut Altera prius perspicua est, nullus enim est locus scripturae, vel Ecclesiae, definito, ex quibus colligatur seruitus legalis tanquam iure diuino introducta. Verba enim illa Noë nihil tale insinuant, ut infra videbimus.

CONCLUSIO III.

Seruitus legalis qua vnus homo alteri dominatur, licita est, & honesta.

In primis, ut de ipsa in vniuersum loquamur Diuus Pau. varijs in locis eam probat. i. Cor. 1. & 7. 1. Timoth. 6. Ad Ephes. 3. Ad Coloss. 6. Ad Tit. 3. & in Epist. ad Philemonem obsecrat illum ut benignè suscipias seruum suum Onesimum. Extant de eadem re variae Pontificum, & conciliorum definitiones, quas colligit Gratianus. 12. q. 2. per multa capita. Et dist. 1. c. ius gentium, quod desumptum est ex Isidoro lib. 1. Ethimologiarum, cap. 6. vbi habetur seruitutem esse introductam iure gentium, idem approbatur varijs constitutionibus Imperatorum. ff. de statu personarum. ff. de iustitia & iure. ff. & Instit. de iure naturali, gentium, & ciuili Instit. de patria facultate. & C. de patribus, qui filios distraxerunt, per varias leges.

Iam ut priuatim de singulis titulis seruitutis dicamus, aequum est, ut filius ancillae sit seruus, & partus sequatur matrem in libertate vel seruitute, quia ista ut optimè obseruant D. Tho. in 4. dist. 36. & Sylu. Seruitus. num. 4. pertinent ad corpus quod est à matre: seruitus etiam quae nititur titulo emptionis vel venditionis, praeter testimonia adducta, ex Exod. & Leuit. Probatur aperte licita esse, quia ratio naturalis dicitur, ut minora bona pro maioribus tuendis exponamus: sed vita est maximum bonum inter temporalia, cui nec libertas nec vllum aliud temporale aequatur, ergo eadem ratione naturali dictante, quando opus fuerit ad vitam tuendam libertatem propriam exponere, vendendo se alteri, id omnino licebit. Nec obstat commune dictum, Non bene pro toto, &c. quia licet libertas non possit aestimari auro, potest tamen & debet aestimari vita quae praeciosior est quam libertas. [Pellem enim pro pelle, & cuncta quae habet dabit homo pro anima sua, id est vita sua.]

Denique seruitus, qua vnus denominatur alteri ratione iusti belli, licita est, & iusta: imò & opus misericordiae, hoc adeò certum est, ut 1. Petri. 2. proponatur velut Axioma: A quos qui superatur, eius seruus est. Et confirmatur, Opus misericordiae est eum quem iuste posses occidere, seruare illatum, & redigere in seruitutem, sed superatos in iusto bello licet occidere, ergo permittere illis, ut viuant, redigendo illos in seruitutem, opus est misericordiae.

Ex his patet seruitutem legale, de qua agimus non esse à natura, nec repugnare naturae, imò rationem ipsam naturalem omnes homines admonere eam licitam esse, quando fuerit necessaria ad vitae conseruationem, & quia illud dicitur, ius gentium, quod ratio naturalis omnes gentes docet, & in quo omnes gentes, & nationes conueniunt: seruitus legalis dicitur introducta non iure diuino aut naturali, sed solo iure gentium: Ceterum quia ius gentium Ius ciuile & Leges imperatoriae amplectuntur & seruant, dicitur etiam seruitus esse à iure ciuili, & imperatorio, in hoc sensu, nam primo, & simpliciter à iure gentium est.

Circa hanc vltimam conclusionem obseruandum est in primis, seruitutem legalem siue iure belli, siue iure venditionis, non habet locum inter Christianos, imò ut qui semel suscepit baptismum, & effectus est Christianus existens liber, nullo modo deinde potest effici seruus alterius Christiani, etiam si in bello iusto capiat: ita enim videtur tantum iure gentium inter ipsos Christianos, ut copiose in materia de bello docent Theologi. Excipiuntur tamen ab hoc beneficio apostatae desertores totius religionis, quos Hispanice vocamus renegados, qui licet aliquando Euangelium & Baptismum susceperint, cum tamen Christianam Religionem omnino deseruerint iure optimo consensu omnium

omnium Doctorum sunt serui capientium. Et confirmatur, quia ut habetur cap. Ita quotundam & cap. Ad liberandam terram sanctam, Extra de Iudæi, & Sarracenis, qui dederint Sarracenis merces lege prohibitas, & qui in nauibus deferentibus piratas Sarracenorum gubernatores fuerint, efficiuntur mancipia, & serui capientium, quamuis non deserant fidem, quanto magis isti perfidi apostataz, totius Christianæ religionis desertores? Et in cautum est iure regio in Hispania accedente Pij V. Pont. Max. auctoritate.

An verò Christiani efficiantur serui infidelium si capiuntur ab ipsis, res est dubia, quia lege s. C. Ne Christianum mancipium & c. Mancipia. dist. 54. & Extra de Iudæis & Sarracenis prohibetur ne Christianus sit seruus Iudæi, vel Pagani, ne filij liberi seruiant filijs ancillæ, sed plerique Doctorum, legem illam volunt intelligi de infidelibus, qui subduntur imperio Romano: huiusmodi infideles prohiberi, ne Christianos possint habere in seruos, Et ita iudicio sentiendum. Alijs verò infidelibus, licet habere in seruos fideles, quos in bello sibi iusto ceperint, Ita D. Petrus admonerat seruos Christianos, ut dominis suis etiam discolis deservirent.

Ex his sequitur quid dicendum sit de Indis & Aethiopiis, qui à Lusitanis & Hispanis capiuntur, circa quos dico Primò iura conscientia capi, & ad nos deferri ac vendi, si volentibus euangelium in illis regionibus prædicare ipsi resistant, & ut resistebus prædicatione euangelicæ bellum inferatur, vel si ipsi existentes maiores viginti annis, se ipsos sua sponte vendant, vel filios suos compulsi necessitate. Nec obstat quòd aliqui dicunt, Hispanos ad illos peruenientes teneri ex charitate ad subueniendum ipsis, & non emendos propter eorum necessitatem. Quamuis enim verisimilium sit, existentibus illis in necessitate, maximè si sit extrema, teneri Hispanos ad subueniendum eis per elemosynam ex præcepto charitatis, nihilominus si ipsi sine vlla vi aut deceptione se ipsos vendant, quia non habeant à quibus per elemosynas eorum necessitas leuetur, ementes eos non agunt contra iustitiam, sed possunt, in præcium eorum quæ ipsis largiuntur, accipere eorum libertatem, cum eis à natura conueniat libera facultas ad se vendendos. Quod si fraude vel dolo (ut fertur) illos capiant, & allectos ac seductos quibusdam iocalibus & munusculis ad suas naues deferant, & in Hispaniam ducant, grauissimū committunt, furti crimine: nec sunt tui in conscientia, qui tales seruos vendunt & emunt, nisi ignorantia inuincibili, quæ in his rarissime potest experiri excusentur, sed tenentur eos manu mittere, & suæ libertati restituere, etiam si non possint præcium recuperare: quemadmodum qui rem alienam possidet, vel furatam à throno emit, cum primum nouit se alienum, vel furto raptum possidere, tenetur vero domino restituere, etiam si non valeat præcium datum recipere.

Nec valet ratio aliquorum, quod licet fraude defrausur, & hac ratione fiat eis iniuria, huc tamen delati conuertuntur ad fidem, quo bono ipsis adeò vtili & præstanti carerent, nisi fuissent sic delati, præstareque bonum quod ipsis sit per fidem & baptismum, iniuria: quam patiuntur in captura: Primò, quia Deus vult fidem suam liberè recipi, isti autem sic capti communitè eam non recipiunt liberè, vnde si possunt fugere qua facilitate eam receperunt, eadem illam de se sunt, quod est maximum malum. 2. licet voluntariè aliquam recipiant, & in ea perseuerent, non sunt faciendæ mala, ut inde veniant bona, nec est medium aptum & ordinatum ad conuersionem eorum decipere eos, & deceptos capere, & vendere: alia sunt media à Christo proposita in Euangelio ad conuersionem infidelium.

Granatenses verò qui nostris temporibus rebelles fuerunt iustissime sine dubio in seruitutem potuerunt

redigi, cum hi non modo rebelles fuerint suo Principi, verum etiam fidem Christianam & Christum ipsum omnino deseruerint. Durissimum autem mihi semper visum est, ut adulti qui non fuerunt rebelles, vel paruuli eorum qui rebelles fuerunt, redigantur in seruitutem, cum essent per baptismum regenerati: redigere enim in seruitutem aliquem Christianum sine culpa propria, propter sola peccata parentum, repugnat aperte Christianæ pietati. Nisi iam cum primum illud regnum Granatense à Regibus Catholicis acquisitum fuit, permitti sint patres istorum in eo permanere sub hac conditione, ut si rebellarent, redigerentur in seruitutem omnes pertinentes ad illud regnum: quia si sub hac conditione fuerunt recepti, iuste facti sunt serui omnes isti Granatenses, tam adulti, quam paruuli eorum, sicut à principio potuerunt effici in illo bello iusto quo regnum illud obtentum fuit. Tum etiam si ad expensas factas à nostris in bello cui rebellio istorum occasionem obtulit, non fuit sufficiens redigere in seruitutem adultos rebelles, potuerunt quoque in eandem redigi paruuli eorum, veluti bona parentum, & que ad plenam satisfactionem.

Nunc ad argumenta illa hæreticorum initio proposita. Primus locus, Matth. 17. nil habet commune cum seruitute de qua hic agimus, cum ibi tantum agatur de immunitate à soluendis tributis, qua gaudent filij Regum, Secundus locus Luc. 22. tantum docet Apostolos & Prælatos Ecclesiasticos non debere vti eo imperio, & fastu dominandi, quo vruntur principes secularis, maximè gentiles, cui consonat illud 1. Petr. 5. [Neque ut dominantes in clericis, sed forma facti gregi ex animo.] Tertius locus 1. Corin. 7. loquitur de seruitute morali, cum enim docuisset ibi Pau. seruitutem legalem non prohibere libertatem spirituales, nisi serui velint iniquis etiam minorum desiderijs placere, & seruire, quin etsi serui sint corpore, animo tamen liberi sunt ad seruandam diuinam legem, subiecit propterea: [Precio empti estis, nolite fieri serui hominū,] quasi dicat ut optimè exponit Phosius in Scholijs Oecumenij, [Et si serui sitis seruitute temporalis, liberi tamen estis libertate spirituali.] quam Christus precio sui sanguinis vobis acquisiuit, tanto ergo precio liberi effecti, nolite fieri serui hominum, iniquis eorum operibus seruientes. De eadem libertate spirituali quæ seruitute legali nõ repugnat loquitur Pau. ad Gal. 4. Quartus locus nullam habet vim, est enim vnus dominus supremus, & fons omnis dominij, & præter ipsum alij inferiores ab illo auctoritatem accipientes, sicut & vnus Deus, & ipse solus bonus bonitate sibi ingenua, & naturali, & nihilominus Principes & iudices dicuntur Dij in Sacris Litteris, Et iusti verè boni suat bonitate participata. Quintus locus tantum docet dominium, & principatum tyrannidè acquisitum quale fuit illud Nembroth iniquum esse, nos verò hic tantum probamus principatus & dominia quæ iustis titulis habentur, licita esse. Locus D. Aug. tantum indicat primam naturæ institutione omnes homines pares esse, neque vnum alteri dominari, quod nos etiam docemus, cui non repugnant seruitutes naturalis, & legalis, ut constat ex dictis.

Ad argumentum secundæ opinionis, quæ habet seruitutem iure diuino esse introductam in pœnam peccati. Gen. 9. Respondetur, non contineri in illis verbis aliquod præceptum, aut ius diuinum, sed esse prophetiam futuri euentus: ostendit enim Deus ipsi Noe iuste in nepotem, & filium suum irato, quas pœnas illi daturi essent cum suâ posteritate, propter scelus in patrem commissum futurum scilicet, ut illius posteri magna ex parte in bellis iustis capti seruirent, quod adimpletū est, quando Chanaan, & illæ nationes à Cam descendentes fuerunt iuste debellatæ, & captæ à filijs Israel egressus ex Aegypto, Vel ut aliqui volunt prædictum à Noe posteritatem Cam seruituram, id est, futuram

nam inferiorem posteritate Sem: seruire enim in diuinis literis sepe significat esse posteriorem, & ferre secundas partes, quomodo verba illa de Jacob & Esau: [Quia maior seruiret minori,] explicat D. Paul. Roma. 10. id est, erit inferior, & feret secundas partes, in quo etiam sensu dixit Isaac eidem Esau de fratre suo Jacob: [Dominium tuum illum constitui & omnes fratres eius seruituri illius subieci.] Constat autem Esau nunquam seruisse Jacob, ut seruiunt mancipia: sed dictum fuit, quia Jacob & ipsius posteritas semper in omni re tulit primas partes. Ex hac solutione liquet sensus illorum verborum. D. Ambrosij quem dicit Magister Soto se ignorare, cum tam perspicuus sit si codicem consulisset. Referens enim Ambrosius, mala quae ex ebrietate varijs modis subsequuta sunt, ait: non esset hodie seruitus nisi ebrietas fuisset, significans cum ex ebrietate, in quam incidit Noe sumpserit Cam occasionem irridendi patrem suum, & huius peccati poena fuerit ut seruiret posteritas eius, à primo ad vltimum ebrietatem fuisse occasionem illius seruitutis quam Noe praedixit posteris Cam: habentur enim ista verba in sermone de ieiunio, vbi commendans B. Ambrosius ieiunium & abstinenciam à cibo, & detestans ebrietatem, more oratorum recenset omnia mala, quibus ebrietas causa vel occasio fuit.

Ad testimonia verò quae Sepulveda in suae sententiae confirmatione affert ex Aristot. respondeo, non docere Philosophum rudes & barbaros esse natura mancipia, nam ita multi etiam ex Hispania essent serui, seruitute naturali ob suam ruditatem, liceretque eos vendere, & habere ut mancipia, quod est falsum, quia cum ista subiectione seu seruitute naturali quam debent rudes prudentibus habere, stat libertas personae simpliciter, Quo fit ut propter talem seruitutem: naturalem nemo possit debellari, capi, aut vendi. Quod verò ait licere venari ac debellare gentes barbaras more ferarum viucentes, intelligendum est de gentibus, quae non habent propriam sedem, sed more ferarum haec arque illac vagantur, aliena bona occupantes, & omnes infestantes, quomodo ceperunt Arabes Asiam occupare, hos certè ut inuasores, & communes Reip. hostes licet debellare, ac vim eorum vi repellere, & venari ac capere cum sua feritate, & vastationibus occasionem exhibeant prouincijs quas infestant iusti belli, alios autem qui in suis terris manent, nulli iniuriam inferentes non licet debellare aut in seruitutem redigere ob solam ruditatem.

Duplex hic se offert dubitatio: Prima est: An serui possint licite fugere à dominis suis, Syluest. in verbo seruitus. §. 3. & Glo. in c. ius gentium. dist. 1. & ibidem Turrecrem. volunt nullo modo hoc eis licere si iusto titulo serui sint: Probat primò: Qui expoliat verum dominum re, quam iuste possidet, peccat, & tenetur illam restituere, seruus est vera possessio domini sui, non minus, quam alia bona temporalia eiusdem domini, au fugiens expoliat verum dominum sua possessione, ergo peccat, & tenetur se illi restituere. 2. Qui accipit iustam pecuniam in satisfactione sui iusti laboris, ita est dominus, ut qui ipsum illa priuaret, committeret verè furtum, & teneretur ad restitutionem: at victor in bello iusto recipit captiuos in satisfactionem iniuriarum, damnorum, & laborum, quos in illo bello iusto sustinuit, conceditque Princeps, quando potitur victoria militibus captiuos; velut quandam mercedem pecuniariam; ergo recedere à domino, & eum ita seruum expoliare furtum est, & cum vinculo restitutionis. Denique ita videtur habere Can. si quis seruum 17. q. 4. vbi absolute dicitur seruis non licere fugere à dominis, à quibus iusto titulo possidentur; & C. de seruis fugitis, seruis fugientibus, & recipientibus illos imponitur grauis poena.

Recentiores verò Thomistae distinguunt inter seruos, qui se vendiderunt, & eos qui iure belli effecti

sunt serui; priores volunt non posse fugere à dominis suis, quia se ipsos liberè tradiderunt, & voluntariè suam libertatem eis vendiderunt. Vnde est argumentum; Qui rem suam liberè alteri vendit, non potest eam deinde accipere inuito emptore absque furto: isti serui se ipsos suamque libertatem vendiderunt, ergo non possunt inuito domino ab eis recedere. Seruos autem iure belli, etiam si in bello iusto capti sint, posse tuta conscientia fugere, oblata sibi occasione aliqua sine villo dolo, aut vi. Probat prior pars, quia isti sunt serui iure gentium, ius autem gentium nempe consensus omnium nationum, quem explicat communis consuetudo omnium prouinciarum, est ut capti in bello, rapti sint serui victorum, quamdiu à dominis suis custodiuntur, & obseruantur; secunda conditio talium seruorum est misera & odiosa, ex regula autem iuris odia oportet restringere, & fauores ampliare, non sunt ergo ita restringendi, quin quoties sine vi, & dolo possint fugere, licite valeant. Secunda pars constat ex alia regula iuris, quia vis, fraus, vel dolus nemini debent patrocinari: tertia, Christianis captis in seruos, licet iure gentium omnium consensu fugere, ergo & ceteris seruis captis in bello; nam ius gentium idem est apud omnes; quarta, omnium consensu maiori vinculo tenentur serui emptitij, quam in bello capti, at si non possent fugere sicut illi, idem esset vinculum, & aequa conditio vtriusque seruitutis. Denique Inst. de rerum diuisione. §. ita earum; postquam definitum est, captiuos in bello esse seruos, subiungitur, quando autem euaserint nostram potestatem, & ad suos redierint statum antiquum recipiant.

Hæc autem ita accipienda sunt, ut possint sine vi, & dolo fugere, nisi dederint fidem dominis suis, se apud eos permansuros, nam si talem fidem dederunt, non possunt fugere. Primò, quia iure naturali, quod nullo alio iure tollitur est seruanda fides, & promissio, secundò, quia dominus fidens illi promissioni non adhibet custodiam, quam adhibuisset, vnde qui ea fide data recedit, deceptit dominum suum, fugitque per fraudem, & dolum. Ideo primo de ciuitate Dei, c. 15. commendat plurimum D. Aug. Marcum Attilium Regulum, qui cum esset captiuus, & seruus apud Carthaginenses, concessumque ei esset ire Romam, modò daret fidem se eo reuerturum, iuit, & cum certissimo vitæ discrimine reuersus est, ne fidem datam frangeret, iure enim omne seruanda est fides in promissis.

Ad argumenta Sil. respondeo seruum in bello captum, sine vi & dolo fugientem, non expoliare verum dominum sua possessione, aut sua pecunia, quia eodem iure gentium, & consensu omnium nationum quo introducta est ista seruitus, non perseuerat, nec est possessio, vel pecunia domini, nisi quamdiu ab eo custoditur. Ad can. si quis seruum; dico, ibi non prohiberi, seruos captos in bello posse fugere, sed tantum præcipi, ne quis alienum seruum emptitium sollicitè ad fugam, quia eodem iure gentium, quo ipsismet seruis conceditur fugere, prohibetur, ne quis alienum seruum sollicitè: ut constat per multos textus, ff. de seruo corrupto, & ff. de fugitiuis. Ad Codicem de seruis fugitiuis, respondeo, sicut detentus in carcere potest tuta conscientia fugere, nihilominus punitur per leges,

quia expedit bono communi sic fugientes punire; ita licet seruis bello capti fugere possint, iuste tamen puniri per leges si fugiant, & à fortiori receptores eorum, quia sic expedit ad bonum dominorum.

Altera Quaestio est.

AN SERUITA SINT DOMINORUM
suorum, ut quicquid est serui: ut vita opera, &
quicquid lucratur, vel ei tribuitur
sit domini sui.

Quod pertinet ad vitam distinguendum est de foro: nam in foro exteriori iuxta iura antiqua poterat dominus impunè occidere seruum, ut patet ff. veteri de seruis. l. quod dominus. Modò verò iuxta iura noua non potest, nisi ex iusta causa: aliter contra ipsū procederetur, ut habet additio Glossæ ad legem modò citatam: Quod dominus. vbi adducitur Bartolus huius sententiæ. Idem videtur habere Glossa. ff. de his, quæ sunt serui. l. prima, & Instit. eodem tit. §. in potestate; Vbi habetur dominum sine causa non posse occidere seruum, vnde videtur rectè colligi à contrario sensu, cum causa iusta posse illum impunè occidere: In foro verò interiori conscientie, non potest dominus, etiam si iusta causa existat, occidere seruum sua priuata autoritate, sed debet illum tradere iudici, ut cognoscat in illa causa, sicut habet vsus Hispaniæ. Primò, quia est contra ius naturæ, ut aliquis sit simul actor & iudex, vel quod sit iudex in propria causa, quod accideret, si dominus vellet seruum suum sua priuata autoritate occidere. Secundo, quia præceptum illud, Non occides, generale est omnes comprehendens, omnibusque præcipiunt, ut nullus aliquem propria autoritate occidat, sed solus iudex cui id incumbit ex officio. Nec est vllus Doctor, aut Sanctus, qui inde excipiat dominos, vel seruos.

De bonis verò temporalibus Soto lib. 4. de iustitia. q. 2. ar. 2. ait. Seruos captos in bello non esse dominos eorum, quæ quotidiano labore lucrantur, sed solum eorum, quæ vel diebus post completum debitum laborem lucrantur, & eorum, quæ vel ipsi dantur, vel iure aliquo hæreditario eueniunt, quia non est miseria eorum (cum odia oporteat restringere) ad tantas angustias redigenda, cum non sua sponte in illam seruitutem venerint. De seruis tamen emptiis nil aperte asserit, sed tantum admonet in his standum esse iudicio Iurisperitorum, & legum.

Ex recentioribus conueniunt oēs cum Soto, quo ad seruos captos in bello; De emptiis verò nonnulli ita distinguunt, aut bona (inquiunt) quæ isti acquirunt præter lucrum laboris quotidiani sunt permanentia, aut consumuntur. vsu, si consumantur vsu, ut pecuniæ, vestes, &c. Non sunt dominorum, sed seruorum, quia cum serui possint habere vsum istorum, & in his vsus non distinguatur à dominio, possunt etiam habere & dominium, ac si permanentia sint, esse dominorum, & de his intelligi leges illas asserentes, quidquid acquirit seruus domini sui esse. Inst. per quas perso. nobis acquir. dominia: §. item nobis. & ff. de acquir. rerum. dom. l. etiam inuitis. Alij verò eodem modò iudicant de omnibus bonis, tam permanentibus, quam vsu consumptibilibus, quia serui empti licet sint deterioris conditionis seruis captis, cum illi non possint fugere, hi verò possint, cæterum per seruitutem ad nihil aliud teneri, quam permanere apud dominum, & quæ labore quotidiano lucrantur suo dominio exhibere. Hæc sententia mihi probatur, nam ad plura eos obligare durissimum est. Vnde dico de seruis captis veram esse, & communem opinionem, quam habet Soto.

De emptiis verò vtendum esse distinctione, nam aut ipsi quando se venderunt, venderunt se, & omnia iura sua, & quicquid habere in posterum poterat, aut se tantum, & suas operas, non autem omnia iura sua: si priori modo se ipsos venderunt; quicquid lucrantur, siue quotidiano labore, siue ludo, siue ipsis donatione, vel iure hæreditario eueniat, est dominorum, quia ita ipsi voluerunt, cum se, & omnia iura sua ad domino tradiderunt. At qui se tantum venderunt,

& suas operas, non autem iura sua, quicquid lucrantur labore quotidiano, aut ludo diebus, quibus laborandum est, domini est, quia domini sunt opera eorum cætera verò quæ eis eueniunt, ipsorum sunt. Vnde ipsorum est quod lucrantur, vel diebus festis, vel alijs diebus expleta opera, ad quam die illa tenebantur, ipsorum, quæ dono ab aliquo, vel hæreditate accipiunt. Ratio est aperta: Dominus non habet aliud ius in hos seruos nisi, quod per emptionem acquisiuit in ipsos, per emptionem verò tantum acquisiuit operas eorum quotidianas, & ius in ipsos, non autem in omnia alia iura ipsorum: Ergo. Maior certa est, probatur minor: quia seruitus quæcunque sit odiosa est, nec amplianda, vel extendenda nisi ad ea tantum, & præcisè, quæ seruis in sua venditione domino suo tradidit, cum id non expresserit. 2. quia non est seruitus istorum, cum necessitate compulsi se vendiderint, ad tantas angustias redigenda, ut quæ sibi proueniunt diuino quodam beneficio per alicuius misericordem donationem, aut hæreditatem, non sint eorum: cum suis operibus quotidianis sufficienter seruiant dominis suis. Denique huiusmodi serui, ex his quæ sibi fortuna fauente proueniunt, possunt se ipsos omnium consensu iure gentium redimere, quod non esset, nisi quæ illis vel donatione, vel hæreditate eueniunt, ipsorum essent, cum redimere se ipsum nemo possit ex bonis alienis.

ARTICVLVS II.

An homo sit dominus vite sue, & membrorum?

In hac questione omnes eodem modo sentiunt: Obseruemus igitur bona corporalia hominis in duplici esse differentia, quædam enim sunt, quæ per se, & simpliciter pertinent ad consistentiam, & constitutionem hominis, ut vita, salus membra: quædam verò quæ tantum per accidens, & ad ornamentum, ut agilitas, pulchritudo, robor, &c.

CONCLUSIO PRIMA.

Homo Dominus est tam vsus suorum membrorum, & potentiarum, quam eorum bonorum, quæ pertinent ad ornamentum sui corporis, ut agilitatis, pulchritudinis, &c.

Patet, quia homo suo arbitrio potest uti suis membris, & potentijs, sua agilitate, & fortitudine, sine vlla iniustitia, vel iniuria alterius: imò qui vellet illi hunc liberum vsum prohibere maximam ei iniuriam faceret, cum iure naturali, ut questione præcedenti art. 2. vidimus, sit homo suarum actionum, & operationum dominus.

CONCLUSIO II.

Homo non est dominus vite sue, & membrorum.

Hæc est D. Th. supra quest. 59. art. 3. ad 2. & infra q. 64. art. 5. ad primum: Vbi eo nomine docet hominem non posse se occidere, quia non est dominus vite sue. Et clarius 12. q. 73. ar. 9. ad 2. Idem Cas. infra q. 150. art. 2. Et q. 154. art. 6. vbi habet hominem non esse dominum suorum membrorum. Idem D. Hieron. in primo cap. Ionæ, & refertur 23. quest. 5. Can. Non est necessarium. Et Ma. Visto. in relec. de homicidio notab. 23. Sicet aliqui existiment ipsam aliter sentire. Et colligitur ex Sacra scriptu. in qua (ut videbitur statim conelu. 4.) soli Deo tribuitur dominium vite, & mortis. Vt iam ratione ex definitione domini, dominus potest uti re cuius est dominus pro libito saltem aliquando vsque ad eius cõsumptionem, citra vllam iniuriam, hoc enim est esse dominum; Ideo dicitur verè dominus suarum diuiciarum, quia potest

potest aliquando eis uti usque ad earum consumptionem, citra ullius iniuriam, & iniustitiam, maxime si non habeat familiam, cui consumendo illas pecunias desit, eam quod pertinet ad pauperes, quibus illas deberet conferre, peccabit quidem non conferendo sua prodigalitate contra charitatem, non tamen contra iustitiam. At in nullo casu aut euento potest homo uti vita sua pro libito, usque ad eius consumptionem & illa seipsum priuare, etiam si vita ipsius, nulli necessaria sit, quoniam maximam inferat iniuriam & Deo, & Reip. Deo quia ut inquit Tullius de somno Scipionis: Deus illam legem constituit sempiternam, ut nemo eius iniussu ab hac vita excundum est, cui consonat illud Iob. 14. Numerus mensium eius apud te est. Reip. verò ita Arist. 5. Ethic. c. 11. & D. Thom. infra q. 64. art. 4. docent homicidam sui ipsius irrogare grauem iniuriam Reipu, quia priuat illam suo ciui, & parte, quemadmodum qui mihi brachium abscinderet, peccaret contra iustitiam, & maximam mihi inferret iniuriam, quia priuaret me meo membro: propter quod Resp. cum qui intentat se occidere grauissimè punit, & cum qui se occidit, qui alia poena punire tunc non potest, priuat sepultura.

Secundò, Dominium quocunque innitur alicui iuri, et homo nullo iure neque naturali neque diuino, neque humano est dominus vitæ suæ: Non iure naturali: nam iure naturali, illa quorum homo est dominus appetit consumere ad sui conseruationem, ut videmus in his quibus indiger ad victum, & vestitum, at nulla est inclinatio, aut appetitus naturalis indutus homini ad se, vel membra sua consumenda, nec ad vitendum eis in damnum ipsorum: imò ad nihil magis natura inclinatur omne animal, quam ad sui conseruationem, ad quicquid huic repugnat, dicitur natura aduersari: Iob. 2. [Pellem pro pelle, & cuncta quæ habet dabit homo pro anima sua.] Secundò nec iure diuino, nullibi enim constituit Deus hominem dominum vitæ suæ, nec vitam in ipsius iure posuit. Nam Gen. 1. & 9. ubi omnia homini subiecit quidem ea quibus indiget ad vitam, non tamen vitam: imò præcepto illo non occides, tam propriam, quam proximi mortem prohibuit. Tam etiam cum ius diuinum non repugnet naturali utraque enim est à Deo, naturale autem ius exigit cuiusque rei conseruationem, ad eam, ut pro sui conseruatione liceat homini iure naturæ inuasorem suum, quando aliter se tueri non potest, occidere: ius diuinum non erat futurum aduersum huic iori ad eam naturali. Iure autem humano non esse dominium apertum est, cum ius humanum maximis supplicijs, & poenis afficiat eos, qui tentans se occidere, aut propria membra abscindere.

Tercio, Si quis exspoliet nos his, quorum sumus vere domini, licet eorum restitutionem remittere, at si quis me occidat, aut priuet brachio, si huiusmodi damna possent resciri restitutione: eandem vitam, vel brachium, non liceret mihi remittere talia restituendij, sed iure naturæ, quo teneor ad meam conseruationem, tenerer acceptare illam restitutionem. Ergo.

Quartò, Ea quorum sumus domini, ut bona temporalia, possunt industria nostra, vel parentum à nobis acquiri, at vitam propriam, vel membra propria industria non valemus acquirere, nec parentes nobis illa conferunt, sed solus Deus, quamuis medijs patribus illa nobis largitus est, ergo ad solum Deum pertinet horum dominium. Unde sanctissima illa Machabeorum mater. 2. Machab. 7. dicebat: [Neque ego spiritum, & animam donavi vobis, & vitam, & singulorum membra non ego ipsa compegi, sed mundi creator, qui formauit hominis naturam, quique omnium inuenit originem, &c. Et confirmatur initium, & finis rei eiusdem domini esse debent, qui enim dat esse, dat & conseruari: initium autem vitæ hominis, & iutroitus eius in hunc mundum non est in facultate hominis, sed so-

lius Dei, ergo finis quoque, & exitus eiusdem hominis non est penes eum, nec ipse est dominus suæ vitæ, aut mortis, sed solus Deus:

Quartò, Ea quorum habemus dominium ex nostro pendet arbitrio, sed vita nostra non pendet ex nostro arbitrio, ergo. Probat minor: vita aut accipitur pro anima rationali quæ in nobis principium est vitæ, at pro coniunctione animæ cum corpore, in qua videtur consistere vita nostra, aut pro operatione ipsa vitali: Si primo modo non pendet ex nostro arbitrio, cum anima à solo Deo condita sit iuxta illud Prophetæ: Omnes animæ mea sunt. Si secundo modo, coniunctio illa à Deo fit sine nobis, cum ab ipso solo anima creetur, & simul infundatur, Si verò tertio modo, operatio vitalis merè naturalis est, nullo modo ex nostra voluntate deprehendens. Denique hoc fuit peculiare privilegium ipsius Christi, ut vita eius ex ipsius voluntate penderet iuxta illud Ioan. 10. Potestatem habeo ponendi animam, &c.

CONCLUSIO III.

Non solum homo priuatus, verum etiam nec Respub. nec Princeps habet dominium vitæ, aut membrorum subditorum suorum.

Probat, qui est verus dominus alicuius rei, non indiget alio titulo aut iure, quam dominij, ut possit re illa pro libito uti, usque ad eius consumptionem, sine ullius iniuria: Princeps autem & Respu. non potest occidere suos ciues titulo dominij, sed alijs, nempe, aut ut iudex in malefactoris, aut ut custos boni communis, ergo non est dominus vitæ suorum ciuium. Maior certissima est ex definitione dominij. Minor probatur: quia omnium consensu in duobus tantum euentibus potest Princeps vel Respu. ciuem suum occidere, vel vitam eius exponere. Primò, si ciuis ille alicui læserit, tunc priuatur illum vita ut iudex malefactorum. Secundò, quando ita exigit defensio boni communis agitque tunc ut custos illius boni. Quo nomine dixit Aristot. 5. Ethic. cap. 11. & D. Thom. inf. q. 64. art. 4. occidendem se facere iniuriam Reipu. non quia sit dominus vitæ illius, sed quia habet Respu. custodiam vitæ ipsius, quemadmodum qui occidit papillum, aut violat virginem commissam tutori infert iniuriam non solum pupillo vel puellæ, verum etiam tutori non quia tutor sit illorum dominus, sed quia sunt sub illius custodia & tutela quæ ex his sequitur.

VLTIMA CONCLUSIO.

Solus Deus est verus dominus vitæ, & mortis.

Constat hæc apertissimè ex Sacris literis. Deut. 32. [Ego occidam & ego viuere faciam.] 1. Reg. 2. [Dominus viuificat, & mortificat, deducit ad inferos, & reducit. Et apertissimè omnium Sap. 16.] Tu domine qui vitæ & mortis habes potestatem, id est qui solus habes potestatem. Et probatur ratione. Primò vita ipsa præcedit omne dominium nostrum tanquam fundamentum & origo illius, vita verò nostra habetur, regitur, & gubernatur per solum liberum Dei arbitrium. solus ergo Deus, est dominus vitæ nostræ.

Secundò, Ingressus in hanc vitam, & transitus ex ea in aliam pendet ex sola Dei voluntate, cum ipse solus sit qui viuificat & mortificat, ergo solus ipse est dominus vitæ nostræ: unde Iob. 1. cum Deo permittente filij eius vita functi essent, dixit, [Dominus dedit, dominus abstulit, &c.] 1. Reg. 3. Cum Samuel annunciat esset Heli quæ ipsi & filijs eius euentura essent, & quomodo morituri essent, Respondit Heli. Dominus, est quod bonum est in oculis suis faciat, Et ita citra ullius iniuriam potuit præcipere Abraham ut occideret filium Sauli

Sauli ut occideret omnes Amalechitas, non solum ini-
quos & nocentes, verum etiam pueros & innocentes:
Sodomis innocentes paruulos.

Sed contra primam conclus. sunt hæc argumenta.
Primum ex illo Eccles. 17. [Reliquit Deus hominem
in manu concilij,] id est, dominum sui ipsius & vitæ
suz: subiungitur enim statim: Ante ipsum vitæ, & q
mors, aqua, & ignis, ad quoscunque voluerit mittat
manum suam.]

Secundò: Propter vitam quodq; tale est, &c. homo
autem est dominus bonorum temporalium: quia illa
ordinantur ad vitam ipsius, cum ergo sit dominus eo-
rum propter vitam, multò magis vitæ.

Tertiò, potest homo exponere vitam suam pro ami-
co, tum etiam pro bonis suis ut contra furem maxime
nocturnum, similiter potest exponere brachium pro
vita sua, ut in morfu viperae, & alijs euertibus, ergo est
dominus vitæ suæ, & membrorum, cum possit ista con-
sumere in suam vtilitatem. Et confirmatur, quia si ipse
non esset dominus, & ea exponeret, faceret iniuriam
vero domino, sicut qui exponit bona alterius in suam
vtilitatē, vero domino, cuius illa bona sunt iniuriam
facit: at homo in huiusmodi euertibus facit quod eum
debet citra vilius iniuriam. Ergo.

Quartò, qui abscindit Petro brachium, tenetur ipsi
Petro restituere damnum illatum ex iustitia commu-
tatiua, ergo Petrus erat dominus illius brachij. Singu-
liter qui occidit Ioannem, si vita esset res recuperabi-
lis teneretur illam ex iustitia commutatiua Ioanni re-
stituere, erat ergo dominus Ioannes suæ vitæ: Patet
consequentia ex definitione restitutionis, nam resti-
tuere est verum dominum in domino suarum rerum
iterum constituere.

Quintò, falsum est occidentem aut mutilantem se
ipsum inferre iniuriam Reip, nam ita teneretur ali-
quid ipsi restituere, ad quod tamen nullus tenetur.

Denique homo habet dominium in elementa, flu-
mina, fontes, & in seruis; nec potest illis vii vsque ad
eorum consumptionem, non potest destruere fontes,
nec seruum vitæ priuare, non ergo sequitur sicut argu-
mentati sumus, non esse dominum vitæ suæ aut mem-
brorum, quia non potest illis vii vsque ad eorum con-
sumptionem.

Singula suo ordine diluamus. Ad primum respon-
deo, eo loco tantum significari, hominem esse domi-
num sui liberi arbitrij, & suarum operationum, & a
deo liberam, ut possit quæcunque voluerit bona, vel
mala exercere, non tamen esse dominum suæ vitæ. Nisi
si dicamus cum alijs, ibi agi de vita & morte spiritua-
li, & ante ipsum ista esse, bene agere quod est viuere,
& malè agere quod est mori, quem sensum insinuat
ipse textus cum dicat: Reliquit illum in manu concilij
sui. Adiecit ei mandata, & præcepta, si volueris man-
data seruare, &c. Apposui tibi aquam & ignem, ad
quod volueris porrigere manum, &c. Ante hominem vi-
ta, & mors, bonum, & malum, quod placuerit dabitur
illi, &c.

Ad secundum respondeo, illam Maximam Arist. ha-
bere locum in his quæ conueniunt in eodem attributo,
sed ita ut vni insit propter alterum, ut homo amat
pecunias, & vitæ, & pecunias propter vitæ, ergo multò
potius amat vitam: hinc enim instituto accommodauit
Arist. illud axioma q. d. propositiones & conclusio cog-
noscantur, & ita, ut conclusio cognoscatur per præ-
missas, ergo multo magis præmissæ: At quando vnum
est propter aliud, non tamen conueniunt in attributo,
non habet locum illa maxima: Terra est calida pro-
pter solem, ergo sol est multò magis calidus, non va-
let, quia non conueniunt terra, & sol in vno attribu-
to caloris: Cum ergo homo non sit dominus pecuniarum
ex dominio, quod habet in vitam, sed quia illis
indiget ad tuendam vitam, tantum, sequitur ipsum
esse custodem vitæ suæ, & iure naturali teneri ad eius

conservationem, & custodiam, non tamen esse domi-
num. Quemadmodum si alicui dentur centum aurei,
ut custodiat bona ciuitatis, est quidem dominus illo-
rum centum aureorum, propter bona ciuitatis suæ cu-
stodiam commissa; non tamen est dominus bonorum
ciuitatis.

Ad tertium dico: cum de ratione dominij sit, rem-
otis est dominus posse pro libito exponere, eum qui
id non potest pro libito ceteris alterius iniuriam, sed tunc
solum, quando causa iustissima existit, non esse domi-
num. Resp. non est domina bonorum, aut vitæ suo-
rum ciuium, non enim potest illa pro libito exponere,
sed pro bono communi, ad ad punitionem alicuius
delicti, quæ est causa iusta. Vnde ad argumentum
dico, non sequi hominem esse dominum vitæ suæ, quia
illam pro amico exponere potest, id enim non facit
pro libito, sed quia ibi interuenit maximum bonum,
nempe fortitudinis, charitatis, fidelitatis ac amicitia,
quæ causa honestissima est: similiter quando exponit
membrum pro salute, aut vita tuenda, non facit id li-
berè, sed necessitate illa propriæ salutis ita exigente,
quæ etiam causa iustissima est.

Ad quartum respondeo: teneri illum ad restituti-
onem, non quia Petrus sit dominus brachij sui, aut Io-
annes vitæ suæ, sed duplici nomine, & utroque diuerso
à dominio. Primò, quia habet homo iure naturali cus-
todiam vitæ, & membrorum, & qui infert iniuriam
custodi, tenetur illi restituere, sicut qui rapit virginem
ex domo tutoris, utriq; tenetur & raptæ ob iniuriam ei
illatam, & tutori qui illam habebat in custodia. 2. quis
habet homo non habebat dominium vitæ, & membro-
rum, habet tamen dominium vsus, & operarum, quas
illis membris poterat exercere, & quia intulit damnum
maximum in his, tenetur illi restituere, & huiusmodi
damna rescire.

Ad 3. dico illum inferre quidem iniuriam Reip. ut
custodi vitæ suorum ciuium, sicut expositum est: non
tamen teneri ad aliquam restitutionem Reip. fa-
ciendam, primò quia multe sunt iniurie quæ non ha-
bent restitutionem, ut ea quæ inferuntur in adulterio
apud viros graues, & prudentes. 2. quia cum membro-
rum illud non sit recuperabile, & ipsemet vsu illius se
priuauerit, in quo sibi ipsi propria sponte intulit in-
iuriam, ponit quidem illum, restitutionem tamen non
exigit.

Ad vltimum respondeo: hominem non posse consu-
tere elementa, fontes, &c. quia non est aliquis priua-
tus, qui solus sit eorum dominus, sed est hoc domi-
nium totius naturæ humanæ, & cuiusuis priuati ut
partis generis humani, propter quod non potest aliqua
citra aliorum iniuriam, qui in ea habet dominium ha-
bent, illa destruere, vel consumi, sicut quæ non
potest dominus occidere, & vitæ illius vsque ad con-
sumptionem vii, quia homo non est dominus serui om-
nis, sed corporis tantum, laborum, & operarum, illius,
ut expositum est.

ARTICULVS III.

An homo sit dominus sui honoris, & fame.

IN hac quaestione, quæ grauissima est, & ad multa
necessaria. Dux sunt oppositæ sententiæ. Caic. in
fra quaest. 73. arti. 2. & in Summa, Verbo Detractio
asserit, hominem famæ suæ dominum esse, sicut nec
vitæ, unde colligit peccare mortaliter infamantes se
ipsum, etiam si metu mortis id faciant, tenerique ad re-
stituendam sibi famam. Dominium autem famæ con-
stituit penes Rempul. quis ex honore, & fama ciuium
constat honor, & fama Reip. quod maximum est ip-
sius bonum, ita docet infamantes seipsum esse iniurios
suæ Reipul. & peccare non solum contra charitatem,
verum etiam contra iusticiam.

Proba-

Probatur hæc opinio Caiet. nonnullis argument. Primò: Si homo esset dominus suæ famæ, posset illam prodigere absque peccato mortali, sicut, & bona, nam prodigalitas ex suo genere non est peccatum mortale, sed tantum veniale. Ex glossa autem in ca. si sacerdotibus. 1. 5. q. condénantur de peccato mortali, qui seipso infamant, ergo.

Secundò est D. August. 1. 2. q. 1. Can. Nolo: [Coscienza tibi, fama autem proximo tuo.] Et lib. de bono viduitatis. cap. 2. 2. qui liber habetur tomo. 4. ait: [Fama apud nos est, non propter nos, sed propter alios,] ergo fama mea non est solum mea, sed proximorum, & Reip. & eodem Can. Nolo: [Qui fidens conscientie suæ famam negligit crudelis est:] id est, peccat mortaliter, nam peccatum veniale non uocatur crudelitas, et si homo esset dominus suæ famæ, illam negligere, esset prodigalitas, venialis tantum ex suo genere, non mortalis. Et 1. 1. q. 3. can. Non sunt audiendi: grauius reprehendit negligentes propriam famam, & subdit: [Nobis quidem necessaria est vita nostra, alijs verò fama nostra,] vbi ex D. Aug. Fama res quædam communis est, nostra, & aliorum, vt sunt bona Reip.

Tertiò, ex eodem D. Aug. 1. de Ciui. Dei. cap. 10. illo præcepto. 8. non falsum testimonium dices, non minus prohibemur nos ipsos infamare, quàm proximos, sicut illo. 5. non occides, non minus prohibemur nos ipsos occidere quàm proximos. Negamus autem homini dominium in vita sua, quia non potest se occidere, ergo similiter dicendus est nõ habere dominium in famam suam, cum non possit se infamare.

Quartò, Bonorum communium nullus priuatus est dominus, fama est bonum commune, ergo nullus est illius dominus. Probatur minor: quia cum homo sit pars ciuitatis, malum partis confurgit in malum totius, & contra bonum partis est bonum totius, & ita infamia vnius ciuis, redundat in infamiam totius ciuitatis, & fama ciuis in decus, & honorem totius ciuitatis.

Quintò, bonorum, quorum custodia nobis commissa est, & quorum proprie custodes sumus, non sumus domini, quo nomine diximus Remp. non esse dominam vitæ suorum ciuium, quia illam non potest exponere nisi vt custos tantum boni communis, sed in Sacris literis commédatur maxime custodia honoris, & famæ. Eccl. 41. [Curâ habe de bono nomine, hoc enim magis permanebit tibi quàm multi thesauri præciosi.] Et Pro. 22. [Melius est nomen bonum quàm diuitiæ multæ,] Ergo.

Denique honor, & fama apud viros prudentes æquatur vitæ, & membris, & in casu aliquo præfertur, Iudas Machabeus prætulit illam vitæ. 1. Macha. 7. [Si venit, inquit, tempus nostrum moriamur, nec imponamus crimen gloriæ nostræ,] &c. At non sumus domini propriæ vitæ, aut membrorum, ergo nec famæ.

Oppositam sententiam habent Adrianus in 4. tit. de Restitutione, in quæstione de fama restituenda, Soto lib. 4. de iustitia. q. 2. art. 3. & lib. 5. q. 10. art. 2. & in Relectione de ratione regendi secretum, Memb. 1. q. 3. Et omnes recentiores Thomistæ. Asserunt hi, honorem, & famam esse vnum ex bonis temporalibus, quorum homo dominus est: licet sit maius bonum quàm diuitiæ, & maiori cura custodiendum, vt docent Scripturæ. Probatur hæc sententia à suis authoribus varijs argumentis.

Primo sic: honor & fama sunt propria hominis bona, non ingenta, sed proprio ipsius labore, & industria acquisita, & parta, ergo est verè dominus illorum, si eorum ceterorum bonorum, quæ proprio labore, & ingenio sibi comparat. Antecedens constat experientia. Conseq. verò patet: Eo enim nomine ostendimus hominem non esse dominum suæ vitæ, quia bona quorum homo est verè dominus, possunt ab ipso acquiri, vitæ aut non acquirit homo, sed à solo Deo ipsi tribuitur.

Secundò, homo verè est dominus eorum bonorum, quæ citra vilius iniuriam potest prodigere, & consumere, potest autem suum honorem si sit persona priuata citra vilius iniuriam contemnere ac prodigere, Ergo. Maior certa est, cum hoc intersit inter bona quæ non sunt mea sed alterius, & ea quæ mea sunt, quòd prodigendo mea, peccabo aliquando contra charitatem, nunquam tamen contra iustitiam, prodigere autem aliena prohibeor lege iustitiæ, quia infertur tali prodigalitate verò domino maxima iniuria. Minor verò patet: nulla enim est lex iustitiæ, quæ prohibeat contemnere honorem & famam. De vita enim constat præceptum & lex, cum constituatur solus Deus dominus illius in locis illis scripturæ, de fama autem nihil tale extat.

Tertiò, quæ sunt sub nostro dominio in aliquo casu possumus licet expendere, & exponere, famam verò, & honorem in aliquo casu possumus exponere, adeo vt aliquando in eo mereamur, ergo. Maior constat, Eo siquidem nomine ostendimus, vitam non esse sub nostro dominio, quia in nullo casu, nec ob vllum finem possumus nos ipsos illà priuare, nec ob vitæ æternam vt docet D. Aug. 1. de ciuit. Dei. ca. 2. & D. Tho. inf. q. 64. art. 5. ad tertium. Minor probatur ex Euangelio, vbi viris perfectis consulitur contempus honoris, & opionis, sicut, & diuitiarum, ita vt colligant Sancti studium honoris, & famæ sæpe noxium esse, sicut & studium pecuniarum.

Vnde est quartum argumentum. Absurdum est, nos non habere dominium eius rei quam frequenter possumus perdere, & abijcere, & ad quam conseruandam rarissimè tenemur, huiusmodi sunt honor, & fama: hæc enim disperdere aliquando non solum non est peccatum, sed excellentissima virtus, quam Christus non docuit verbo, & exemplo. Et præstantissimi Patres nostri Aug. Ambro. Hier. & c. dispergendo hæc, gloriam consequuti sunt immortalem, ergo.

Quintò, bonum cuique proprium sub ipsius dominio est, & non sub dominio Reip. honor & fama est bonum cuique proprium, ergo sub ipsius dominio. Maior certa est, quæ enim sub dominio Reip. sunt, non sunt alicui propria, sed omnibus communia. Probatur minor: pars & totum in his sunt eiusdem rationis, felicitas humana est bonum cuique proprium, laus fama, & honor ex Arist. 1. Rhetor. cap. 5. sunt partes felicitatis humanæ, ergo.

Denique hæc est aperta sententia D. Thom. infra q. 64. art. 5. vbi ait ad tertium. [Hominem habere plenam facultatem disponendi circa, ea, quæ pertinent ad hanc vitam, transitus autem ab hac vita in aliam non esse in libero hominis arbitrio.] Vnde ex D. Thom. potest homo disponere de suo honore, & fama, cum pertineat ad hanc vitam, Ea autem quæ sunt in hominis facultate, vt possit de ipsis disponere, sub ipsius dominio sunt. Et q. 73. art. 4. ad primum ait: [In arbitrio vniuscuiusque esse pati detrimentum suæ famæ, nisi id vergat in alterius nocumentum:] homo autem non potest prohibito pati detrimentum, nisi in his quorum est dominus. Vnde est argumentum: homo expoliatus per iniuriam suo honore, & fama potest detractori liberè remittere restitutionem suæ famæ, aliter non esset in eius arbitrio pati detrimentum suæ famæ: Ergo est dominus illius. Consequentia patet, nam eorum, quorum nos domini non sumus, non possumus liberè remittere restitutionem, nisi per consensum eius, qui est verus dominus.

Hoc argumentum est efficacissimum apud Thomistas, licet Adrianus (quamuis sequatur hanc sententiam), iudicet illud infirmum, quia constat inquit, nos non esse dominos nostrorum membrorum, posse tamen condonare illorum abscissionem, & remittere restitutionem tali damno debiram. Sed hæc instatia non tollit vim argumenti. Nam si ipsummet brachium, vel

membrum

membrum abstissimum posset restitui, non liceret mihi remittere restitutionem illius, esset enim virtus illud iterum abscindere, si nollem recuperare cum possem, quod mihi non licet: quia tamen ipsum membrum recuperabile non est, compensatur illud damnum pecunijs, quas quia bonum temporale sunt ad meum dominium pertinens, possum remittere. Vnde quod recuperabile, & cuius possum restitutionem remittere, meum verè est, & ita cum liceat mihi remittere restitutionem meæ famæ illi qui me iniuste infamavit (vt infra cum D. Thom. docebimus, & est communis sententia) reuera honor, & fama bona sunt nostro dominio subiecta.

Vt in hac quæstione quod verius est assequamur: Obseruemus primò, bonum hominis diuidi primo, in spirituale, & temporale. Rursum temporale esse in triplici genere: in primo genere est vita, in ultimo opes, in medio fama: nam fama præstat opibus, vita verò, & opibus, & famæ, si simpliciter hæc considerentur, nam per accidens, & ex aliqua circumstantia, potest aliquando fama vitæ præstare: vt si sim persona publica, & mea fama sit necessaria meæ Reip. tunc possum exponere vitam pro fama, non vt fama, sed vt pro bono communi toti Reip. necessario, quo modo exposuit vitam pro honore Iudas Machabæus, quia illius honor erat tunc omnino necessarius populo suo.

Obseruemus secundò, teneri vnumquemque diligere se ipsum, & velle sibi oia bona ex præcepto charitatis, quia hæc cum ordinata sit incipit à seipso. Hoc præceptum diligendi se est maximè naturale, tum quia amabilia ad alterum (vt dicebat Arist.) oriuntur ex amabilibus ad se, tum quia natura hominis est maximè sui conseruatrix: Cæterum procedit iste amor hoc ordine, primo loco tenemur nobis velle virtutes, & bona animæ, adeo vt horum consequendorum gratia cætera oinnia bona, (si opus fuerit) negligamus. Secundo loco tenemur nobis desiderare vitam. Tertio diligimus cætera bona temporalia ex charitate, & illa nobis optamus, quantum ad vitam, & salutem corporis, & animæ exiguntur. Ita fit vt solum bonum animi sit per se expectandum, & propter se tantum, nec alicuius alterius rei gratia. Vita quoque sit per se amanda, quia esse, & viuere per se ipsum est amabile, & charitas nõ destruit naturam; non tamen est amanda propter se tantum, sed propter aliud quoque, ad paranda per illam bona animi: Honor vero diuitiæ, & alia bona temporalia non sunt amanda per se, nec propter se, sed propter aliud quatenus animæ vel corpori deseruiunt.

Obseruemus tertio, honorem, & opes aliquando esse media ita necessaria ad vitam corporis, vel animi tuendam in nobis, vel proximis nostris, vt sine his constare non possit, aliquando verò esse media non simpliciter non omnino necessaria, sed conducentia, aliquando verò nec simpliciter necessaria, nec conducentia, sed planè superflua.

Obseruemus quarto, hominem, & si non sit dominus suæ vitæ, vt constat ex articulo præcedenti, esse tamen procuratorem, & custodem illius, tam iure naturali, quam diuino: quo fit, vt quia dominus vitæ non est, non possit mortem sibi afferre, quia verò procurator illius est, tenetur medijs accommodatis adhibitis illam curare, & tueri, non tamen tenetur ad omnia media eodem modo, nam media simpliciter necessaria tenetur adhibere eodè iure, & charitatis, & iustitiæ, quo tenetur vitam procurare, & cõseruare: In adhibendis autem medijs non necessarijs habet maiorem libertatem, ita vt aliquando nulla culpa sit illa negligere, aliquando verò leuis, cum illa necessaria non sint.

Obseruemus vltimò, quod diligenter hic considerandum est. Hæc esse maximè diuersa contemnerè honorem; & famam, vel prodigere illam, vel infamare seipsum proprias culpas aperiendo; aut falsum sibi ipsi imponendo. Nam contemnerè est non curare, nec

ambire honorem, & gloriam humanam, quod est laudabile, & perfectionis in Euâgelio. Prodigere est pet incuriam, & negligentiam virtutum, & bonorum oporum, ac boni exempli non curare bonum nomen apud proximos. Alia duo, apertum est quid sint. Cæterum id quod est infamare se ipsum proprias culpas aperiendo, bifariam contingere potest, quemadmodum, & culpæ duplices sunt, aliæ graues, aliæ verò non ita graues: sunt quidem omnia peccata mortalia. grauia in ordine ad Deum, & bonum nostrum spirituales: in ordine tamen ad honorem, & famam nõ omnia crimina mortalia dicuntur grauia, nam iuuenis lasciuus, qui prodit suam fornicationem, non infamat se de re graui in suo honore, sed grauia dicuntur peccata, aut ratione delicti, vt hæretis, vitium indicibile, stuprum cum maxime coniuncta, sacrilegium: aut ratione personæ, vt in viro honesto, & in muliere pudica fornicatio, vel furtum.

CONCLUSIO I.

Absolutè, & simpliciter loquendo, homo est dominus sui honoris, & fama, sicut, & aliorum bonorum temporalium.

Hanc probant efficacissimè argumeta adducta pro opinione Adriani, & Soti. Et confirmantur: Honor, & fama sunt propria præmia, & merces virtutum moralium, quas propria industria acquirimus, tum etiam artium, & scientiarum, quas nobis proprio studio comparamus. Vnde illud Arist. [Honor est premiũ virtutis.] Et illud M. Tullij: [Honos alit artes.] Eorum autem, quæ nostris laboribus exhibentur, vt præmia temporalia, nos veri domini sumus, sicut & cæterorum bonorum temporalium. Ergo.

Secundò: Vitam nemo potest permittere sibi adimij, vbi illam sine inuasoris detrimento tueri potest, quia non est vitæ suæ dominus, nec alia ratio est cur id non possit, potest autem priuata persona famam suam cum sibi aufertur dimittere, ac deserere, etiam si illam possit tueri, vt docet apertè D. Tho. inf. q. 73. art. 4. ad primum, cum ait: [In cuiusque arbitrio esse detrimentum suæ famæ pati. Ergo.]

Diximus autem in hac conclusione absolutè, & simpliciter loquendo, nam ex circumstantia aliqua, vt si sit persona publica, vel is, cuius fama alijs necessaria sit, tunc non est dicendus illius dominus, vt subiectis conclus. explicabitur.

CONCLUSIO II.

Fama mea, quando est mihi omnino necessaria, aut maximè utilis, & conueniens ad salutem mei animi, vel corporis, aut eorum quorum cura mihi incumbit, vt vxoris filiorum, &c. illam prodigere peccatum mortale est, non solum contra charitatem, verum etiam contra iustitiam.

Vt ubi gratia si fama perditam videam me in periculo probabili peccandi, quod accidit in sceminis, aut vitam meam exponi insidijs, aut simile periculum domesticis meis & familiæ meæ imminere, prodigere illam cum his periculis est peccatum mortale contra charitatem simul, & iustitiam. Contra charitatem constat, quia infero graue damnum mihi, & meis, ad quod vitandum teneor præcepto charitatis contra iustitiam quoque, quia quo iure teneor ad aliquam rem faciendam, vel conseruandam, eodem teneor ad media, quæ illi sunt necessaria, vel maximè vtilia, sed teneor ex iustitia curare vitam meam, & meorum, tam spiritualem, quam corpoream, ergo, & ad tuendam famam quando ad hæc necessaria est, vel maximè conueniens.

CON-

CONCLUSIO TERTIA

Persona publica, cuius fama necessaria est, vel plurimum conueniens bono communi. Et exercitio sui muneris prodigens illam, peccat etiam grauissimè contra charitatem, & iustitiam.

Probatur, quia similiter tenetur hic ad curandum bonum communi, & omnia media ad illud necessaria, sicut, & pater familias ad curandam vitam, & salutem suorum domesticorum, & media ad id necessaria. Secundo, quo iure tenetur rectè exequi suum munus, & officium eodem, tenetur ad paranda, & curanda media ad illud necessaria, sed ad rectam executionem sui muneris tenetur ex iustitia, ergo & ad conseruationem suæ fame, quando illa ad id necessaria est, vel plurimum conducent.

CONCLUSIO IIII.

Quando mea fama est necessaria, vel plurimum conducent ad vitæ vitam spiritualem, vel corporalem, cuius tamen cura mihi non incumbit, quia nec sum persona publica, sed priuata, nec est ille mea familia, prodigere meam famam est peccatum mortale, contra charitatem, quidem non tamen contra iustitiam.

Contra charitatem, quia sic prodigendo famam, qua indigebat frater ad suam salutem, noceo illi plurimum, tenetur autem lege charitatis curare, ne sit nocuimento proximo meo, v. g. est in hac vicinia mulier, quæ suo exemplo, & bono nomine facit animos alijs puellis vicinis, vt sint pudicæ, quam virtutem non ita custodient, si illius mulieris fama vitietur, in hoc casu peccat grauiter contra charitatem hæc mulier prodigens honorem suum, quia nocet plurimum illis puellis, teneturque præcepto charitatis curare, ne sit alijs nocuimento, quemadmodum tenetur curare, ne causa sua doctus vicina succendatur. Et confirmatur, quia talis prodigalitas suæ fame, est scandalum in re graui: scandalum autem in re graui est peccatum mortale contra charitatem: Non tamen peccat contra iustitiam, quia supposito esse personam priuatam, & puellas quibus eius fama necessaria est, non esse sub illius cura, non tenetur bonum illarum, siue spirituale, siue corporale curare ex iustitia, sed tantum est charitate.

Ex his fit prodigentes famam suam, de quibus in 2. & 3. conclus. teneri ad restituendum sibi honorem, et est curandum omnibus vijs illum recuperare, quia est necessarius illis, & suis ex iustitia, & prodigendo illum peccarunt contra iustitiam: prodigum vero suæ fame, de quo quarta conclusio, (vt docet Adrianus q. citata ad vltimum) non teneri ad restituendum sibi honorem, vel id curandum ex vi iustitiæ, sed sufficere ne perseueret nocuimento, quod infert suo scandalo, si videtur illud permanere. Quemadmodum qui opes superfluas prodigit peccat quidem mortaliter contra pauperes, quibus illæ erant debite ex charitate, non tamen tenetur ad aliquam restitutionem, quia non erant debite ex iustitia.

CONCLUSIO V.

Falsum contra seipsum dicere peccatum mortale est, & grauissimum, non contra iustitiam, sed contra charitatem.

Pater, Mendacium in re graui, & cum detrimento alicuius peccatum mortale est, falsum testimonium est mendacium in re adeo graui, vt honore, & fama, quæ omnibus diuitijs præstat. Ergo. Secundo, Præcepta Decalogi ex suo genere obligant ad mortalia.

Tomus Primus.

sed illo præcepto octauo, vt docuit D. Augustinus, non minus prohibemur contra nos ipsos falsum testimonium dicere, quam contra alios proximos. Ergo. Quod autem non sit, contra iustitiam, constat ex eo, quia hic nulli infert iniuria, sed sibi tantum, & in re, cuius ipse est dominus. Iustitia verò vel iniustitia non est ad se ipsum, sed tantum ad alterum.

CONCLUSIO VI.

Quando fama mea, neque mihi necessaria est, neque alijs, neque ex mea infamia affertur alijs probabilis occasio peccandi, vel scandalum, prodigere illam aliquando est peccatum mortale, aliquando veniale, aliquando laudabile.

Si id fiat sine iusta causa, infamando me de culpis, quæ in ordinem ad meum honorem non iudicantur graues, est culpa venialis. Si de culpis in ordine ad meum honorem grauibus, & turpibus est peccatum mortale, si verò in famam me ipsum ex iusta, & idonea causa, non solum non est peccatum, verum etiam est actus laudabilis. Probatur prima pars, quia constat, ego sum dominus meæ fame, vnde prodigere illam sine causa, & sine graui etiam damno meo, vel aliorum, est velut prodigere bona, & diuitias citra alterius iniuriam, prodigalitas autem ex suo genere, maximè quæ sit citra aliorum iniuriam, est venialis. Similiter constat secundam, quia in re graui, & turpi honori meo me ipsum infamare est maximum nocuimento mihi inferre in re grauissima. Et ita peccatum mortale. Probatur tertia, quia prodigere bona temporalia, quorum sumus domini, aliqua iusta causa ita exigente, laudabile est. Est enim tunc actus liberalitatis, sed honor, & fama est vnum ex bonis temporalibus, quorum sumus domini, ergo illa prodigere ex iusta causa, laudabile est.

Vnde reus in crimine occulto, quod dum celat, timet maximam vim tormentorum, vt illa euadere potest suum crimen aperire, & se infamare, sicut posset suas opes exponere, vt se à grauissimo dolore liberaret. 2. Si quis occultum crimen commisit, ratione cuius innocens plectitur, esset opus perfectionis, ad liberandum innocentem, se ipsum (etiam nulla adhuc infamia illius criminis laborer) prodere. 3. Posset aliquis vitia sua de tegere, & famam suam in discrimen vocare ad humilitatem, ne in tanto pretio habeatur eius sanctitas, vt sic securius viuat fugiendo dignitates & Episcopatus, sicut fecit D. Augu. qui ne tanti haberetur, ex humilitate scripsit & propalauit in libris suarum confessionum omnia peccata sua: Et cum Christus tot in locis horretur suos ad contemnendos honores, id licebit ex humilitate, & ad fugiendos illos, modò non fiat cum scandalo aliorum. Vnde quod dicitur de B. Ambrosio, introduxisse mulieres metrices in domum suam, ne eligeretur in Episcopum, nec habet certum authorem, nec est credendum, fuisse enim maximo scandalo ceteris illius populi.

Ex his antequam diluamus argumenta Caie. colligamus quando, & in quibus casibus se ipsum infamare sit peccatum mortale contra iustitiam, vel charitatem, vel vtranque. Dico igitur simpliciter se infamare sine iusta causa esse peccatum veniale ex suo genere, quia est prodigalitas quæ ex suo genere venialis est, ex accidenti autem, & aliqua circumsstantia sit mortale in multis euentibus. Primo quando homo exponens & referens sua peccata mortalia, licet non grauiam honori suo, in illis tamen referendis gloriatur, & sibi complacet, ac delectatur, contra quos Psal. 55. [Quid gloriaris in malitia, &c. Et Pl. 93. Vsq. quo peccatores gloriabuntur. Et Esai. 3. [Peccatum suum sicut Sodoma prædicauerunt, &c. Similes Iob. qui sanguinem homicidij gloriosus de sua culpa posuit

in balneo suo propter quod à Davide iussus est occidi.
 2. Quando infamat sede culpa turpi, atroci, & gravi; ut heresi, sacrilegio, stupro sceleratissimo, ob atrocitatem delicti talis infamia sui lætalis est: 3. Ratione scandalizandi quando infamando se est alijs occasio ruinæ & peccandi, quia illius vita, & mores sunt alijs in exemplum. 4. Si ex sua infamia alijs eiusdem status in hominum opinione patiantur damnum sui honoris, ut religiosus vel clericus sua crimina pandens secularibus, solent enim hi vnus vitio alios contempui habere. 5. Si sua fama sit necessaria sibi vel suis ad bonum aliquod spirituale vel temporale, propter nocentem quod infert sibi vel suis; peccat mortaliter. 6. Si est persona publica; cuius infamia redundat in infamiam suæ Reipubl. vel ipse sic infamatus non potest debite suum officium exequi, ac alijs suo munere prodesse. Extra hos casus se ipsum infamare est peccatum veniale, ut prodigalitas diuitiarum qua nulli alteri nocetur.

Disputatur hic à nonnullis, an falso se infamans apud iudicem ob metum mortis, aut ad vitandam aliquam vim tormentorum peccet, & ad quid teneatur, sed hæc quæstio propria est eius loci, in quo agemus de reis, qua ratione debeant se habere in iudicio, infra quæst. 69.

Nunc ad argumenta in initio posita. Ad primum respondeo, Glossam illam loqui in casu, de quo agit ipse textus, nempe de Episcopis, & Sacerdotibus, qui cõpuli metu mortis subscribebant hæresi, & erroribus aliorum, & sic se ipsos infamabant: Hi certe peccabant grauissimè, Primò, subscribentes hæresi, licet illam non haberent in animo. Secundò, Infamantes se de crimine adeò graui. Tertio, Scandalizantes simplices, & causam errandi illis offerentes, cum essent Episcopi, & personæ publicæ, quæ plurimum distant à nostro instituto.

Ad secundum respondeo, D. Aug. can. illo nolo. Loqui casu, quo fama nostra est alijs necessaria, ut in personis publicis, ait enim: Qui fidens conscientie suæ famam negligit, crudelis est maxime in loco, id est, Dignitate Ecclesiastica positus. Vel dico secundò, si præcedentia & sequentia obferuentur, eo loco non hortari nos D. August. ad studium honoris & fame, nõ enim id decebat virum adeò sanctum & humilem, qualis fuit August. sed reprehendere absolutam illorum licentiam, qui volunt videri fame suæ oblitri, & in eius studio negligentes, & liberius quam decet viuunt cõ aliorum scandalo, & offensione. In Can. autem illo. Non sunt audiendi, & c. loqui, ut bene obseruat Soto. D. August. de quibusdam mulieribus, quæ cum haberent in populo magnam sanctitatis opinionem, negligentes tamen erant circa suum honorem, & famam, cum aliorum scandalo: in quo etiam sensu reprehendit viduas de sua fama parum sollicitas, quarum vita est alijs adolescentioribus in exemplum, in illo libro de bono viduitatis.

Ad tertium respond. dicentem contra se falsum testimonium peccare mortaliter, ut dictum est. sicut & illum, qui se occideret, quia vtrumque est contra præcepta decalogi, non tamen peccare eodem genere peccati, nam occidens se peccat contra charitatem, quia teneretur se ac vitam suam diligere, & curare, & contra iustitiam quia non est dominus illius, facitque iniuriã vero domino nempe Deo, Infamans autem se, vel dicens contra se falsum testimonium in casibus explicatis, peccat contra charitatem qua teneretur honorem sibi vel alijs necessarium tueri, & alijs non esse scandalo: non tamen peccat contra iustitiam, quãdo eius honor sibi vel alijs, necessarius nõ est, quia tunc est absolutus dominus suæ fame, solamque prodigaliter committit illam prodigando.

Ad quartum respondeo, negando Remp. esse dominam meæ fame absolutè & simpliciter, sed tunc solum, quando ipsa mea fama indigebit, quia tunc bonum vel

damnum partis redundat in totum, aliter non habet ius in illam, quemadmodum Resp. non est domina meorum facultatum, nec potest me meis opibus expoliare, sed illis vti quando ipsis eget. Quando autem Resp. ubi egeat mea fama, & quantum egeat, non potest huius rei dari certa regula, sed sunt multa in particulari attendenda. Primum est respicienda vnitas Reip. habet enim vna communitas arctius vinculum quàm alia, & vbi arctius vinculum est, magis eget fama communitatis fama suæ partis. Verbi gratia maius vinculum est inter ciues vnus patriæ quàm inter ciues vnus provincie, maius quoque inter fratres vnus conuentus quàm inter vicinos vnus ciuitatis, & ita infamia vnus monachi magis redundat in infamiam aliorum eiusdem religionis vel conuentus, quàm infamia vnus ciuis in alios. 2. Attendendus est finis cuius gratia societates hominum institutæ sunt, & ratione illius finis potest magis vel minus infamia vnus in alios redundare. Verbi gratia, constituntur milites in aliqua arce præsidij & illius tuendæ causâ, si vnus illorum infametur de proditore, magis læduntur ceteri de tali infamia, quàm si infametur de ludo vel fornicatione, quia hæc crimina non ita repugnant fini illius societatis, nec ita sunt graua in illo statu militum sicut proditio, hæc omnia prudentiæ committenda sunt.

Ad secundum dico illis locis commendari custodiã honoris, & fame ex præcepto charitatis, ut expositum est: hoc tamen non tollit dominium fame, sicut Resp. est custos vitæ & bonorum suorum ciuium non tamen dominus dico secundò commendari ibi exercitium virtutum: nam cum honor sit præmium virtutis: in ea se exercere est medium ad bonum nomen.

Ad vltimum constat ex prima notatione supra posita, prudentes quando honor, & fama eorum suæ Reip. vel religioni vel bono communi necessaria est, aut plurimum conueniens, tunc pro illa non vt fama, sed vt bono communi vitam exponere, alias non esset actus prudentiæ, sed ambitionis humanæ, iuxta leges mundi, adeò à Christo in Euangelio condemnatas vitam pro honore exponere.

CONCLUSIO III.

An homo sit dominus bonorum suorum spiritualium.

Dominicus Soto libro 4. de iustitia. quæst. 2. artic. 1. quem nonnulli quamuis paucissimi sequuntur, habet in hac quæstione partem negantem, quam ita probat: Primò sicut Deus reseruauit sibi vitam corpoream ita & spiritualem, nempe gratiam, & virtutes, ac alia bona spiritualia. Psalm. 83. [gratiam, & gloriam dabit dominus:] Ibidem & Psalm. 23. vocatur dominus virtutum, Ergo.

Secundò, homo tantum est dominus eorum bonorum, quæ potest sua industria comparare, quo non inne ostendimus eum non esse dominum vitæ suæ, quia nequit illam propria industria sibi acquirere, sed à solo Deo illam accepit, at homo non acquirat sibi gratiam, fidem, virtutes infusas, & alia bona spiritualia sua industria, nec occurrat ad illa efficienter, sed tantum dispositiuè, operatus enim Deus illa in nobis sine nobis, vt in Concilio Mileuitano, & alijs multis definitum est contra Pelagium, ergo non sumus eorum domini.

Tertio, Ea, quorù homo dominus est in aliquo euentu potest exponere sine peccato mortali, vt sæpe dictum est in superioribus, at gratiam, & alias virtutes nunquam potest homo exponere, aut consumere sine peccato mortali, imò hoc ipsum est peccatum mortale, istorum bonorum ruina, & consumptio.

Quar-

Quarto: Si homo esset dominus istorum bonorum, eodem modo dicendus esset dominus Sacramentorum, & concionatorum, & eorum omnium, quibus iuuatur ad gratiam, quia ratio mediorum sumenda est ex fine, Sacramenta autem conciones, & similia sunt velut media ad gratiam, Et similiter dicendus esset dominus gloriae, & visionis beatificae, cum ista mereatur per gratiam.

Oppositam sententiam habet Cano. 4. par. Relectio nis de Penitentia ad secundum habuitque illam Magister Victoria, quem sequuntur fere omnes recentiores, asserentes hominem esse dominum bonorum suorum spiritualium, quae habet in hac vita ad merendam aeternam. Probant hi suam sententiam. Primo ex illo Eccles. 15. [Deus fecit hominem rectum, & reliquit eum in manu consilij sui, ante hominem vita, & mors bonum, & malum: &c.] Vbi ut supra vidimus aperte ostenditur homo esse dominus sui liberi arbitrij ad operandum bona, vel mala, & per consequens dominus bonorum spiritualium, ad quae per propria opera sua se ipsum disponit. Vnde est argumentum, homo est liber dominus suarum operationum etiam supernaturalium quibus acquiruntur virtutes, & alia bona spiritualia, Ergo & bonorum spiritualium, quae per huiusmodi operationes habentur.

Secundo. Etiam si ad huiusmodi bona acquirenda exigatur diuinum auxilium, acquiruntur tamen à nobis mediante isto diuino auxilio proprio labore, & industria, vnde in Sacra Scriptura merita vocantur opera nostra, vocantur etiam opera Dei, Etsaię 26. [Omnia enim opera nostra operatus es nobis domine, &c.] ergo sumus domini eorum. Pater consequentia ex di-ctis. Ea enim quae propria industria acquirimus nostro subsunt dominio.

Tertio: Licet ista non possimus exponere aut disperdere sine peccato, quando illa tamen disperdimus nulli facimus iniuriam, Ergo sumus domini. Patet consequentia, Quia ratio dominij in hoc consistit, vt possim consumere rem citra alterius iniuriam, quando enim alicui alteri fit iniuria, ille cui fit, est dominus, si verò nulli fiat nullus est dominus.

Quarto, si homo non esset dominus suorum bonorum spiritualium, qui faceret aliquem labi in peccatum non solum teneretur curare illius conuersionem, verum etiam aliquid restituere alicui alteri, illi, scilicet, qui esset verus dominus illorum bonorum, quod est ridiculum: ad nihil enim aliud hic teneretur omnium consensus, quam curare illius, qui sua culpa peccat omni sollicitudine conuersionem. Consequentia constat, maior verò patet, quia qui est in causa, vt aliquis deperdat bona aliena, tenetur illa verò domino restituere.

Denique sequentur ex opposita 4. sententia duo maxima incommoda. 1. Vt quotiescunque homo peccaret mortaliter, peccaret duplici peccato mortali, v.g. fornicando peccaret contra temperantiam quod est certum, & praeterea contra iustitiam, qui prodigeret rem, cuius non est dominus, nempe gratiam sine consensu veri domini. Sequeretur. 2. vt quam primum aliquis peccat teneatur penitere: patet, qui nocui in alienis tenetur illa restituere quam primum potest, aliter nisi habeat consensum veri domini, committit nouum peccatum; vt videbimus in materia de restitutione: gratia, & virtutes non sunt bona nostra sed aliena, eorum restitutio fit per penitentiam, potest autem quis peccator, quam primum lapsus est penitere, ergo si non poeniteat statim, committit nouam culpam, quod est falsissimum.

Ex his opinionibus sequemur hanc secundam, vt magis communem, & magis veram. Et ad maiorem intelligentiam obseruemus esse quendam bona spiritualia, quae non faciunt hominem bonum formaliter, & intrinsece, vt iurisdictio spiritualis, & potestas ad terminandas lites spirituales, titulus ad exigendas decimas, &c.

Tomus Primus.

alia verò esse bona spiritualia, quae faciunt hominem verè intrinsece ac formaliter bonum, vt gratia, & virtutes, & de his est quaestio. Nihilominus de virilique sit.

CONCLUSIO I.

Homo est verè dominus suorum bonorum spiritualium:

DE prioribus patet, quia potest habens illa, liberè tradere cui voluerit, potest tradere cui voluerit, suam iurisditionem, suum ius in decimas sibi debitas, licet non vendendo, quia hoc est iure prohibitum, resignando tamen, & liberè donando, nec exigitur aliud ad dominium, quam vt possit quis liberè dare rem cuius est dominus, cui voluerit, citra alicuius iniuriam: loquimur autè hic de proprio beneficio Episcopi, vel parrochi, non de illis, quae potest ipse aut debet alij conferre, nam in his eum sit distributor tantum, & non dominus, debet seruare leges iustitiae distributivae. Secunda pars de posterioribus bonis ostenditur efficaciter argumentis adductis pro opinione magistri Cano. Et videtur certè hanc sententiam D. Tho. q. 50. art. 1. vbi facit hominem dominum omnium bonorum, quae pertinent ad hanc vitam, pertinent autem, vt constat ad hanc etiam vitam ista bona spiritualia, vt virtutes, & gratia.

CONCLUSIO II.

Gratiae gratis datae, vt donum prophetiae, linguarum, miraculorum, & similes non subsunt nostro dominio.

PATet, quia in his habet se homo merè passiuè, nec eas acquirit propria industria, sed a solo Deo liberè etiam sine vlla hominis bona dispositione conferuntur, vnde habent ista bona aliquando ipsi peccatores in actu peccati existentes,

Nunc ad argumenta in oppositum. Ad primum respondeo, illo argumento tantum ostendi, nos habere gratiam & virtutes ex dono Dei, quod non negamus, nihilominus ita illa à Deo nobis conferuntur, vt nos quoque per bonum vsum nostri liberi arbitrij ad illa nos disponamus, & hoc nomine sumus domini, quod non est de vita corporali, quam ita habemus ex diuina donatione, vt nulla ratione nos illam nobis ipsis acquiramus. Dico 2. non sequi, habemus gratiam ex diuina donatione, ergo non sumus domini illorum, multa enim temporalia habemus ex diuina donatione aut ex donatione aliorum, quorum postquam ea data sunt nobis, veri domini sumus.

Ad secundum respondeo, esse nos dominos istorum bonorum, quia licet non simus prima, & praecipua causa ac efficiens gratiae nostrae, & virtutum, consequimur tamen illa disponendo nos ad ea diuino auxilio adiuti, sicut neque qui seminat, neque qui rigat est aliquid (vt habet D. Pau.) sed qui incrementum dat Deus, & nihilominus agricola ob suas industrias, & labores est dominus fructuum quos colligit. Et ad illud concilij. Mileuitani dicimus Deum hanc operari in nobis sine nobis, id est, sine nostris meritis, aut propria virtute nostri liberi arbitrij, vt volebat Pelagius: non tamen sine concursu nostri liberi arbitrij, hac nostris dispositionibus gratia praeuente, & diuino auxilio adiutis propter quod vocamur Dei cooperatores.

Ad tertium respondeo, vt aliquis habeat verum dominium alicuius rei, non requiri, vt possit aliquando eam exponere, vel consumere sine peccato: sed satis esse, vt illam exponens vel consumens nulli faciat iniuriam, aut iniustitiam, dicit enim si prodigat bona

I 2 sua,

qua, quibus pauperibus indigentibus poterat seruire, peccat quidem mortaliter, est nihilominus illorum vero dominus, quia ea prodigalitate non facit alicui vero domino illorum bonorum iniuriam.

Ad vltimum dico, illa omnia vt Sacramenta, concionatores, &c. non acquiri à nobis, necesse in Ecclesia nostra industria, & labore parata, Christus enim liberè mittit suos prædicatores. [Rogate inquit dominum messis, vt mittat operarios.] &c. & ita istorum non sumus domini. Gloria quoque & visionis beatæ non sumus domini, tum quia ista non pertinent ad hanc vitam, tum quia his semel habitis non est in facultate hominis de illis disponere, vel illa consumere, aut alteri donare, quod est de ratione domini.]

Ex hac doctrina sequitur hominem, qui labitur in peccatum non teneri continuo resurgere, & conuerti, ac remedium querere, quia cum sit dominus suorum bonorum spiritualium, potest iuri suo cedere, ac pati in bonis suis detrimentum quod vult, modo non fiat cum damno aliorum ratione scandali, vt videbitur in disputatione de scandalo. Teneretur autem vnusquisque alteri proximo, continuo quam primum commode potest, adhibere remedium correctionis fraternæ, tum quia non est dominus bonorum spiritualium sui proximi, tum quia teneretur cum illo adimplere præceptum correctionis. Erga se ipsum autem habet quidem præceptum penitendi, non tamen quam primum lapsus est.

QVÆSTIO QVARTA DE DIVISIONE Dominiorum.

ARTICVLVS I.

*An iuste, & conuenienter facta sit rerum diuisio
& appropriatio.*

VARI fuerunt, & Philosophorum, & hereticorum errores, circa hanc quæstionem Platonicus sequuti Socratem dicebant esse maximè vtile ad Remp. gubernandam, vt in ea ciues omnia haberent cõmunia, & possessiones, & fructus earum, tum etiam vxores, & liberos. Hanc formam Reip. inducit Socrates apud Platonem in Timeo. & copiosius dialogo 5. de Rep. Potissima horum ratio erat: Cum finis Reip. & gubernationis sit vnitas, & concordia ciuium, illa Resp. erit melius instituta, quæ erit magis vna, & in qua ciues maiori concordia, & tranquillius agent, at si omnia sint diuisa, & in communi possideantur, tam res quàm mulieres, & liberi, erit Resp. magis concors, & vna. Ergo. Probatum imprimis de possessionibus, & rebus, ex eo enim quod sint diuisæ, & hic possideat hanc rem, & alter aliam, oriuntur ferè omnes lites, & iurgia, imò, & bella, vnoquoque contendente rem illam esse suam, quæ omnia cessarent, si omnia essent communia, & nullus valeret hoc, vel illud sibi vindicare vt proprium. De vxoribus, & liberis probatur: quia si vxores sint communes, nullus generantium haberet proprium filium, sed omnes iuniores genitos haberet pro filiis, & diligeret vt filios: similiter nullus natorum haberet proprium patrem, vel priuatim aliquem sibi agnoscere in patre, sed omnes seniores, & maiores natu qui illum potuerunt gignere venerentur, & diligeret vt patres, & sic esset maximum vinculum amoris inter omnes.

Præter Platonicos fuerunt hæretici Nicolaitæ, ab illo Nicolao Antiocheno exorti habentes eundem errorem circa fœminas, dicentes debere esse omnibus communes, quem varijs temporibus multi, & diuersi hæretici sequuti quoque sunt, vt refert D. Chrysostomus Hom. 4. in Matth. & copiosè Alphonsus de Castro contra hæreses, in verbo, coitus, Et Sebastianus de Medicis in suo catalogo hæreticorum, in verbo, Nicolaitæ, Eundem errorem Platonicorum tam quo ad bona quam quo ad vxores habuerunt etiam alij hæretici, qui se vocabant Apostolicos. Meminit horum D. Augustinus in libro de Hæresibus, ad Quod vult Deum, cap. 40. & lib. 2. de gratia Christi, capit. 11. Et Epistola 106. vbi eundem tribuit etiam quibusdam Pelagianis. Eundem quantum ad bona sequuti sunt, deinde hæretici Vaudenses, & eorum duces Ioannes Hus, & Ioannes Vuicleph, vt habetur in Concilio Constant. sess. 8. hæresi 36. & referunt Tho. Vaudensis lib. 3. doctrinalis fidei cap. 81. Castro contra hæreses in verbo Ecclesia

hæresi 4. & in verbo, Paupertas hæresi secunda, & in verbo Apostolus hæresi 2. Medina de restit. quæst. 1. dubio 1. asserentes inter Christianos maximè inter clericos debere omnia esse communia. Eundem sequuti sunt Lutherus, & Henricus Rex Angliæ quorum vsu, & concilio Ecclesiæ Germanicæ, & Anglicanæ suis bonis expoliata sunt.

Vtebantur hi, & alij Hæretici his argumentis. Primo cum ius naturæ sit omnino indispensabile, & nullo alio iure aut consuetudine possit abrogari, non potest licere quod est contra ius naturæ, sed iure naturæ sunt omnia indiuisa, & omnibus cõmunia, ergo. Consequentia patet cum maiori. Minor est commune dictum tam Philosophorum quàm Theologorum, iure naturæ omnia esse communia. Et confirmatur primo ex Isidoro lib. 5. Ethimologiarum, & habetur in decretis. 1. dist. cap. ius naturale, vbi ait, ius naturale esse, vt res sint omnibus communes.

Secundò ex Gen. cap. 1. vbi Adæ, & omnibus eius filijs concessa est in communi, & vniuersaliter omnium rerum possessio, vbi explicatur ius naturæ. Quod ius ne dicas sublatum esse, aut abrogatum per peccatum, confirmatum est, & repetitum, iterum Gen. 9. post peccatum & diluuium, quando dictum est Noe, & filijs eius: [Crescite, & multiplicamini, & replere terram, & dominamini piscibus maris, &c.] Ex D. Clem. epist. 4. & habetur 12. q. 1. can. Dilectissimis, patet idem: ait enim: [Communis vsus omnium quæ sunt in hoc mundo omnibus hominibus esse debuit, sed per iniquitatem alius dixit hoc esse suum alius illud:] vbi apertè iniquitati tribuit D. Clemens rerum diuisionem, & appropriationem.

Tertiò Christus Luc. 14. [nisi quis renunciauerit omnibus quæ possidet &c. non potest meus esse discipulus] quasi dicat repugnant hæc, meum discipulum esse, & aliquid possidere vt proprium, sed omnes Christiani sunt discipuli, ita enim vocabantur tempore Christi ergo.

Quartò certum est Christum proposuisse, & consuluisset suis sectatoribus eam vitæ rationem, quæ est utilior, & perfectior, suo autem exemplo docuit habere omnia in communi, omnium enim rerum proprietatem à se abdicauit, & idem verbo saepe docuit apostolos suos, ergo hoc genus vitæ magis decet Remp. Christianam. Et confirmatur primo, concilia Euangelica dantur de maiori bono, dixit autem Christus Mat. 19. illi iuueni perfectionem desideranti, [si vis esse perfectus vade, & vende omnia quæ habes.] id est abdicare omnem proprietatem. Act. 5. punitus est morte Ananias, quia partem suorum bonorum sibi retinuit nec omnia in communi collocauit, sicut alij fideles primitiue Ecclesiæ faciebant.

Quintò

Quintò, Respond. Christiana nullius virtutis debet esse deo studiosa sicut charitatis, nihil enim Christus magis illis commendavit verbo, & exemplo, ad charitatem autem ac veram amicitiam, & pacem tuendam facit plurimum omnia habere in communi, nam iuxta commune dictum amicorum omnia sunt communia. Et in primævia Ecclesia in qua charitas vigeat, & sanguis Christi, ut inquit D. Hyronimus adhuc seruebat in cordibus fidelium, omnia erant communia: Unde dicitur act. 2. [credentium autem cor erat vnum, & anima vna in Deo,] & subiungit quasi rationem reddens. Et nemo dicebat sibi aliquid proprium, sed erant illis omnia communia,] quæ causa mouit D. Augustin. & alios sanctos Patres, ad instituendas religiones in quibus omnia essent in communi, ut fideles imitantes primos illos Christianos, maioris charitatis vinculo uniretur.

Denique multorum Sanctorum testimonijs videtur aperte condemnari rerum appropriatio: Augustin. tracta. 6. super Ioan. Et habetur distinct. 8. can. Quo iure ait. [Inter fideles omnia debent esse communia.] Ambro. distinct. 47. can. Sicut hi. [Nemo dicat proprium quod commune est.] Chrysost. in cap. 6. Luc. [A Deo percepimus omnia: quod autem dicimus meum, & tuum mendacij sunt verba.] Et oratione de S. Philogonio, tom. 3. agens de vita beata ait: [Auferentur ibi aduersa valetudo, morbi, peccandi materia, vbi non est meum, ac tunc frigidum illud verbum, & quicquid est malorum in vita nostra iuuenes, innumeraque gignent bella.]

In hoc art. non est quæstio de dominio naturali, quod habet vnusquisque in suas proprias actiones, & operationes, huiusmodi enim (ut ex superioribus constat) nullo tempore, fuit commune, sed omni tempore tam ante peccatum, quam deinde in statu naturæ lapsæ, & corruptæ vnusquisque est dominus suarum actionum, cum in hoc consistat libertas nostræ arbitrij, ut vnusquisque moueatur ad agendum à se, & sua propria, ac libera voluntate, & non ab alio, quæ libertas in quocunque statu conuenit homini, nec fuit sublata per peccatum, quamuis deinde introducta seruitute domini habeantur in operationes seruorum suorum: actio enim autem internarum, & immanentium, tum etiam externarum quatenus procedunt ab internis vnusquisque est iure naturali, quod nunquam sublatum, aut abrogatum est verus dominus: Sed quæstio est de rebus, quæ sunt extra hominem, ut vxoribus, liberis, & bonis temporalibus. De quibus sit,

CONCLUSIO PRIMA.

In communi vxores possidere in nullo statu fuit conueniens, imo talis communitio est execranda, & mala.

Hanc probat Arist. copiose, & eruditè. 2. Politico. à capite primò, vsque ad sextum contra Socratem, & Platonem, propositis innumeris incommodis, quæ ex tali communitio, & promiscua permixtione virorum, & mulierum necessariò sequerentur: quorum præcipua hæc sunt. Primò illa communitio obstaret maxime generationi filiorum, constat enim experientia, meretrices, & mulieres quæ cum pluribus congregantur, minus, & raro concipere.

Secundò, ista communitio noceret plurimum educationi filiorum: tum quia communia negligentius semper curantur, priuata autem, & propria diligentius: tum quia nullus certo sciret quis esset eius filius, compertum autem est, parentes filios de quibus plurimum, & prudenter dubitant minus curare, ut patet in spurijis.

Tertiò, esset minor amor inter ciues, contra, quam putabat Socrates, quia cum vnus non possit esse filius plurium, virorum, nullus filius agnosceret aliquem pro vero patre nec se diligenter eo amore, quæ exigat vera

con sanguinitas parentum, & filiorum, compertum enim est parentes parum, aut nihil diligere eos filios, de quibus hæsitant, & è conuerso.

Quartò, cum inter homines sæpe incidant contentiones, rixæ, iurgia, & cædes, accideret sæpe, propter ignorantiam, quàm hæc communitio necessariò secum adduceret, ut parentes occiderent suos filios, filij iniuriam inferent parentibus, & fratres fratribus, &c. Similiter ob eandem ignorantiam cum omnes viri, & mulieres promiscuè iungerentur congregarentur sæpe fratres cum proprijs sororibus, & patres cum suis filiabus, quæ omnia iustum errorem turpem, & bestialem maximè ostendunt.

Quintò, iuxta istam opinionem non essent necessaria matrimonia, nec simplex fornicatio esset peccatum, hoc autem est absurdum, & apertissimus error contra ius naturæ, ergo: Quod autem sequatur ex illa opinione. Patet, nam in matrimonio licet aliquando; Deus dispensauerit vnum virum habere plures vxores, ut multiplicata prole populus fidelis, qui tunc exiguus erat, & sola familia Abrahæ cõtentus, aueretur, nunquam tamen licuit vnã vxorem esse plurium virorum, quia vno viro ducente plures, pater est certus ex vnitæte genitoris, & mater per euidentiã partus, pluribus autem congregantibus ad vnã ignoraretur pater geniti, quod cum cum maximè repugnet rectæ educationi, propter quam etiam institutum est matrimonium efficitur repugnare omnino matrimonio, ut vnã sit plurium: iuxta illam verò opinionem vnãqueque mulier haberet plurimos viros, & vnusquisque vir innumeras mulieres. Similiter cum nulla essent in tali Rep. matrimonia omnes essent soluti, & solutæ, & omnes concubitus essent fornicationes simplices, & cum licerent, imò iuxta istos expedirent Reip. fornicatio simplex non esset peccatum, quæ sunt maxima absurda: cum matrimonium sit de iure naturæ, & fornicatio simplex peccatum mortale contra ius naturæ ut suis locis docent Theologi.

Et confirmantur ex illo Genes. 2. vbi Deus ius naturæ instituens: Erunt inquit, duo in carne vna. Qua voce excluditur omnino ista communitio, & promiscua mixtio quasi omnino repugnans naturæ. Hæc conclusio definita per beatos Apost. in concilio Hierosolimitano act. 15. vbi definites simplicem fornicationem esse peccatum mortale, simul condemnarunt istum errorem Platonicum, quo tanta facultas conceditur ad fornicandum. Est et condemnatus Apoc. 2. vbi dicitur Episcopo Ephes. [Odisti facta Nicolaitarum, quæ & ego odi: inter alia verò Nicolaitarum facta, & errores hic vnus erat, ut constat ex eodem cap. paulò inferius, cum dicitur. Episcopo Pergami. [Habeo aduersus te pauca, quia habes illic tenentes doctrinam Balaam, qui docebat Balac mittere scandalum coram filijs Isreal edere, & fornicari: ita habes tu tenentes doctrinam Nicolaitarum.] quasi dicat ut Balaam (sicut constat nu. 24.) docuit Regem Moab, ut mitteret ad Israelitas innumeras fœminas, ut illis promiscuè permitti Deum suum offenderent, & eius auxilium priuarentur, ita Nicolaitæ, qui apud te sunt docent promiscuam mixtionem, & communionem virorum, & fœminarum, quàm doctrinam ego odi. Eundem errorem post beatos Apostolos vniuersa Ecclesia Catholica, ut turpissimam, & fœdissimam hæresim perpetuo detestata est, ut docet Diuus August. locis supra citatis in quibus huus erroris meminit: Lege D. Thom. lib. quarto de regimine principum capit. 4. vbi hunc errorem adeò turpem ostendit, ut existimet simul, Socratem, & Platonem grauissimos, & honestissimos philosophos ac virtutis adeò studiosos non fuisse in ea sententia, vel eam referendo aliquorum opinionem retulisse, vel aliquos Platonicos impudicos, ut nomine tantorum Philosophorum suam impudicitiam tuerentur, hunc errorem illis imposuisse.

Ex his diluitur argumentum quo hic error confirmabatur, constat enim ex dictis ita communione promissa non augeri amorem ciuium, sed minui potius, & maximis incommodis Remp. humanam repleri.

CONCLUSIO II.

Communis rerum, & bonorum possessio præter quam vxorum fuit conuenientissima in statu innocentia, & natura integra, & sic fuisse in illo obseruata.

AD hanc & sequentem probandum est obseruandū, statum illum innocentia ob statū naturæ per peccatum corruptæ maximè differre, nam in illo cum appetitus esset per donum iustitiæ originalis subiectus rationi, & ratio Deo, homines sola ratione, & diuina lege ducerentur, propter quod præferrent communia proprijs, quia recta ratio & diuina lex ita exigunt. 2. ex eodem dono iustitiæ haberent, vt nullus se ipsum, & sua inordinatè diligeret, aut nimio amore sui ipsius afficeretur, sed quantum recta ratio, & lex Dei patiuntur. Ex quo sequebatur tertium, vt summo amore, & charitate se inuicem omnes diligerent, vt proximis suis non minus quàm sibi omnia bona optarent, nullaque inter ipsos aut cupiditas aut inuidia boni alieni oriretur. Modo autem post peccatum amisso illo dono iustitiæ originalis, contra omnia ista habent: nam nec rationalis voluntas legi Dei subiecta est, nec appetitus rationi, sed sensu, & appetitu communiter homines ducuntur, propter quod comparantur iumentis in sacra Scriptura. 2. maximo sui, & suarum rerum amore afficiuntur. Erat, inquit D. Aug. proprius illi statui amor Dei, vsque ad contemptum sui: huic verò misero in quo sumus amor sui vsque ad contemptum Dei.] Ex quo sequitur, vt propria plus iusto diligant modò & curent homines aliena concupiscant, & sibi qua via possunt rapiant, vel saltim inuideant, communia verò parum aut nihil curent.

Obseruemus: 2. in illo statu nec indiguiffe homines vestibus, iustitia originali omnium oculos pudore, & sancta simplicitate replere, nec domibus aut ædificijs, quia nulla fuisset in paradiso terrestri aeris intemperies, vel cœli iniuria: nec fuissent tunc agri arandi, seminandi, & multo labore colendi, quia terra & arbores sua sponte protulissent suas fruges, & fructus sapidissimos, solum debent homines illos curare, ameno quodam & placido exercitio ab omni & labore, & molestia alieno, sicut nobiles qui in nemoribus & hortulis suis curandis, animi refocillandi gratia se exercent, in quo sensu inquit sacra Scriptura. [collocauit Deus hominem in paradiso voluptatis vt operaretur, & custodiret illum. Modò autem post peccatum indiget homo in dumentis, & domicilijs, quæ propria industria, & labore paranda sunt: indigent agri cultura, arandi sunt, irrigandi, seminandi, colligendi fructus, & cum maximo labore dicente domino: In sudore vultus vesceris pane tuo.]

Obseruemus tertio cum necessarium bi fariam dicitur, aliud simpliciter quod per se omnino necessarium est, aliud ex suppositione, quod non est quidem simpliciter necessarium sed supposita aliqua conditione, vt nauis necessaria est si supponamus nauigandum esse, quomodo domus non est simpliciter necessaria, est tamen suppositis iniurijs cœli: ita cum docent Catholici, diuisionem bonorum fuisse necessariam, non est intelligendum simpliciter, sed suppositis hominum cupiditate, discordia, & alijs incommodis quæ peccatum consequuta sunt.

His positis probatur tam apertè secunda conclusio. Rerum diuisio nõ est simpliciter necessaria, sed ad vitanda damna quæ peccatum sequuta sunt, nempe ne hominum discordia fructus deficiant, ne ob suas cupiditates, contentiones, & discordiæ circa res, & fructus

inter eos orientur, in illo autem felicissimo statu innocentia non esset periculum, ne fructus deficerent, terra, & arboribus sine vilo humano labore illos sponte ferentibus, nec esset vllum periculum alicuius discordia inter homines, cū in ipsis nulla esset cupiditas nulla inuidia, nullus inordinatus sui, & suorum amor. Ergo.

Secundò, in statu Christianorum qui sequuntur perfectionem vt religiosorum habentur omnia in communi, conuenitque hæc communitas plurimum viris perfectis, sed ille status erat, maximè perfectus & excellentior quocunque eorum, quæ modo haberi possunt, quantumuis perfecto, ergo in illo statu fuissent omnia communia: ita vt in vnaquaque re omnes haberent dominium, & vnusquisque in omnes. Et confirmatur communi consensu omnium gentium (est enim hæc vna vox omnium nationum, & gentium) in prima hominum ætate, quam vocant auream, quæ respondet statui innocentia, omnia fuisse omnibus communia, solo enim ductu naturæ norunt omnes gentes in statu, in quo nulla erat inter homines cupiditas, aut inuidia, sed naturalis, quædam simplicitas, & ductus rectæ rationis, commodum esse, vt omnia essent communia, & ita in illo statu aureo homines sequutos esse hanc solam rectam rationem, iuxta quam sublata simul omni cupiditate, inuidia, & discordia, maximè expediunt omnia esse communia.

CONCLUSIO III.

Rerum diuisio, & appropriatio post peccatum est licita, & honesta.

Hæc est de fide. Ita D. Aug. locis citatis, maximè lib. de hæresibus cap. 40. vbi illos hæreticos Apostolicos hoc nomine vocat hæreticos, quia contra fidem, & doctrinam Ecclesiæ, & Apostolorum damnarent rerum diuisionem, & propria ac priuata dominia, quæ fideles habent in suas res. Vide in decretis 1. 2. q. 1. 2. 3. & 4. vbi per multa capita agitur de proprietate clericorum. Eadem conclusio est definita tanquam de fide in Concilio Palestino contra Pelagianos. Et in Concilio Constantino contra Ioannem Hus, & Ioan. Vuicleph. sess. 8. c. 13. in Concilio Trid. Sess. 25. in decr. de Regula. c. 3. contra Lutherum, qui negabat Ecclesiasticos habere dominia suorum bonorum. Vbi Concilio Trid. docet Ecclesiasticos, & quoscunque fideles etiam religiosos habere dominia propria suorum bonorum iuxta suum statum, Religiosos in communi, cæteros fideles, & clericos in particulari. Conceditque ibi omnibus ecclesijs, & monasterijs tam virorum quàm mulierum, vt possint habere dominium in communi suarum rerum, & habere vt sua bona mobilia, & immobilia, exceptis Capucinis, & Fratribus de obseruantia S. Francisci.

Et probatur conclusio. Exemplo sanctorum vtriusque testamenti: In Veteri sancti Patriarchæ Abraham, Isaac, David, &c. habuerunt propria, imò a principio mundi Adam, & facultates suas diuisit inter filios, bona, possessiones, agros, greges, diuitias, quorum omnium erant veri, & priuati domini, vt patet ex sacrificijs Abelis, & Cani, quorum alter obtulit ex gregibus ouium, vt proprijs, alter verò ex fructibus terræ vt suis. In nouo condegnatur quidem cupiditas diuitiarum, & insolentia diuitum non tamen diuitiarum nec dominia. Matth. erat vera domina suarum facultatum Luc. 11. & cap. 20. dixit Zachæus. Ecce dimidium bonorum meorum do &c. certè si iterum possessio esset iniqua, præcepisset Christus illi omnia relinquere, & reprehēdit, quod poscedisset, quia fuisset iniquum, nec valeret consuetudo aliqua vel præscriptio contra ius naturæ. Thabita similiter. Centurio, & qui conueriebantur non astringebantur (vt vidimus ad dimittenda propria & renouandam suis possessionibus.

Secundò: Christus Matth. 16. Inueni querenti quid facto

Et hoc opus esset ad vitam æternam, respõdit serua man-
 data, nihil amplius iniunxit, Deinde verò explicans
 quid exigitur ad perfectionem, adiecit: Si vis perfe-
 ctus esse, vade, & vende omnia quæ habes, & da pau-
 peribus, &c. vbi distinxit aperte Christus inter ea quæ
 exiguntur, & sufficiunt ad salutem, & ea quæ exigun-
 tur ad perfectionem, ita vt ad perfectionem exigatur
 abdicatio bonorum temporalium, ad salutem verò
 sufficiat obseruatio mandatorum, nec desideretur bo-
 norum abdicatio.

CONCLUSIO III.

*Non solum licita, sed maxime conueniens, & necessa-
 ria fuit in statu natura lapsa rerum diuisio & appro-
 priatio.*

PRobatur primò, post peccatum quando iam terra
 non sua sponte offert fructus, & homo pluribus
 indiget, necessario agri sunt colendi, & proprio labore
 paranda domicilia, & tegumenta, male autem, & se-
 gneter colerentur agri, & curarentur alia necessaria, si
 res manerent in communi, cum communia in hoc ho-
 minum statu parum curentur, ipsa experientia teste.
 Ergo non solum expediuit, verum etiam maxime oport-
 uit, vt res diuiderentur, & appropriarentur, vt suam
 vnoquoq; curante, nec deficiant fructus, nec alia ne-
 cessaria.

Secundò confirmatur argumento, quo vtitur Arist.
 2. Politic. c. 1. & 3. Si omnia essent in communi, essent
 etiam ab omnibus curanda promiscue, quæ autem plu-
 rium curæ, & ministerio committuntur promiscue, &
 indifferenter, male administrantur, ergo ad optimam
 rerum administrationem oportuit rerum dominia di-
 stribui. Maior certa est: Minor patet exemplo, singu-
 larum domorum in quibus cū singulis seruis sua pro-
 pria, & priuata munia distribuuntur, præstat vnusquis-
 que quod sibi incumbit, quando autem pluribus indif-
 ferenter idem committitur, aut multa multis promi-
 scue, & indifferenter, nullus quidquam præstat, vno-
 quoque in alterum onus, & laborem projiciente. [Vi-
 dentius inquit Arist. multitudinem seruorum in priua-
 ta domo idem munus obeuntium sibi inuicem obsta-
 re.] Quod damnum multo magis in tota Rep. si non
 esset cuique appropriatum quod curet reperiretur.

Tertio facta rerum diuisione nouit vnusquisq; quid
 suum sit, quid alienum, in quam messim possit mittere
 falcem, in quam non, hæc cognitio tollit lites, & iur-
 gia, vel saltem maxime iuuat ad illas tollendas, quãdo
 autem res habentur ab aliquibus in cõmuni, frequen-
 ter oriuntur, propter cupiditatem humanam, vnoquo-
 que volente aut totum aut quod melius est sibi vendi-
 care. Ergo ad pacatum Reip. statum melius fuit, & v-
 tilius res diuidi. Consequentia nota est. Prior pars an-
 tecedentis constat experientia, nam hæc est radix om-
 nium litium, varios contemnere de eadem re ex igno-
 ratione cuius illa priuatim, & propria sit, ad quã igno-
 rantiam tollendam adducuntur testes, instrumẽta &c.
 & cum primum id deprehenditur cessat omnis lis, &
 controuersia. Posteriorem vero partem eiusdem an-
 tecedentis ostendunt omnes historiz, cum Romulus,
 & Remus in communi Romam possiderent, alter alte-
 rum occidit, vt totam retineret sibi, quem non occi-
 disse, si habuissent possessiones, & dominia diuisa. Ge-
 nes. 13. fuit orta contentio inter pastores Loth, & A-
 braham, quia in communi habebant herbas, aquas &
 montes, in quibus pascebantur eorum greges, quod cū
 intellexisset Abraham dixit ad Loth. [Ne quæso sit iur-
 gium inter me, & te, inter pastores tuos, & meos, fra-
 tres enim sumus: Ecce vniuersa terra coram te est, si
 ad sinistram ieris ego ad dexteram declinabo. &c.]
 Quo testimonio aperte constat ad pacem, & tranquil-
 litatem Reip. maxime expedire possessiones, & diuitias

esse distinctas, & cuique assignatum suum, &c.

Quartò in Rep. necesse est reperiri diuersos hominũ
 ordines, qui gubernent, qui custodiant illam, qui colant
 agros, & ministrent alia necessaria, vnde ipsemet So-
 crates constituebat hos tres status, agrorum, & opi-
 ficum vnum, alium militum, & custodum murorũ ter-
 tium iuris prudentum, & gubernatorum: si omnia es-
 sent in communi tempore pacis omnes fugerent statũ
 agrorum, & artificum, ad vitandos labores, vellẽt-
 que, connumerari in militibus vel iuris prudentibus:
 tempore belli, & obsidionis, omnes fugerent statum
 militum, eligerentque alios, imò omnes ad munera pu-
 blica vt honorifica iniarent: ita esset Respub. perturba-
 tionibus plena, & nil quisque rectè in suo munere exe-
 queretur. Dices gubernatores compellerent ceteros
 ad sua munera, dico minime id posse, nam cum omnia
 essent in communi, agricolæ tempore pacis conquæ-
 rerentur cur non omnes laborarent, & resisterent vi,
 & manu volentibus fructus ab ipsis elaboratos cape-
 re: Milites tempore belli conquærentur cur non om-
 nes intenderent custodia ciuitatis, clamores hos tan-
 tæ multitudinis nullus gubernator valeret compone-
 re. Modò verò cessant omnia ista incommoda, quia a-
 gricolæ & artifices exercent suas operas, expectantes
 fructus earum, vt suos, & sibi vtilis: milites expectan-
 tes sua stipendia vt sibi propria, gubernatores vt ho-
 norem, & vtilitatem ex suis muneribus reportantes,
 accipiuntq; alij ab alijs pacificè, & amicè ea quibus in-
 digent mutuis commutationibus vel pecunijs.

Quintò Pertinet maxime ad Reipub. conseruatio-
 nem, vt ciuitates incolantur, & regna sint distincta, &
 à suis habitentur, sublata rerum diuisione, & appro-
 priatione, parum curarent homines hic aut illic per-
 manere, experientia enim teste, nulla re magis homi-
 nes diutius in eodem loco permanere suadentur, quã
 quod ibi suas habeant possessiones, & bona: propter
 quod Deus in Veteri Testamento iussit matrimonia
 inter cognatos fieri, ne confunderentur hæreditates,
 vt illis permanentibus sub dominio eiusdem tribus,
 in eodem loco, & parte quam cęperant incolere per-
 manerent.

Sextò, Delinquentes liberius male agerent, cum nõ
 haberent quid amitterent, nec posset iudex illos in bo-
 nis punire, qua via magis quam timore mortis, multos
 à malis detineri, experientia teste certissimum est.

Denique, & est argumentum Aristor. loco citato: Si-
 cut sublata vxor proprietate, & priuatis matrimo-
 nijs tolleretur virtus temperantiæ & castitatis, quæ
 maxime versatur in abstinendo ab alieno thoro, ita
 sublata rerum diuisione, & proprietate, perirent om-
 nino liberalitas, hospitalitas, & ceteræ omnes virtutes
 pertinentes ad humanitatem, quæ sunt maxima orna-
 menta Reip. bene institutæ. Patet consequentia, nemo
 enim haberet quod alijs largiretur, cum sint huiusmo-
 di opera exercenda ex proprijs iuxta illud: [Honora
 Deum, & da pauperi de tua substantia, &c.]

Fauet apertissimæ huic doctrinæ Sacra Scriptura,
 quæ volũtati diuinæ tribuit, quod alij diuites, alij pau-
 peres sint, Prouerb. 3. [Dives, & pauper obuiauerunt
 sibi, vtriusque operator est dominus. Prou. 10. Benedi-
 ctio domini diuites facit, &c. Eccl. 13. Bona est substan-
 tia cui non est peccatum. &c. Et cap. 5. Homini dedit
 Deus diuitias atque substantiam, potestatemque vt co-
 medat ex eis, & vt fruatur parte sua, & lætetur de la-
 bore suo, hoc est donum Dei. Et cap. 31. Beatus Deus
 qui inuentus est sine macula] Sæctus Iob bc n1, & pos-
 sessiones suas dona Dei vocauit, at si rerum diuisio &
 dominia iniqua essent, diuitiæ nec vocarentur dona
 Dei, nec ipsius tribuerentur voluntati, & largitati.

Nunc ad argumenta in oppositum. Ad primum mul-
 tæ afferuntur solutiones. Quidam respondent, illud
 axioma iure naturæ omnia esse communia, intelligen-
 dum esse in extrema necessitate, & inter amicos, aliter

non esse à iure naturæ, vt omnia sint communia. Sed hæc explicatio non est optima, loquitur enim aperte istud axioma de prima illa rerum communitate ante omnem diuisionem, vt patet ex Isidoro loco citato. Et dist. 8. can. Differt. Tum etiam, licet vera amicitia exigat, vt sibi inuicem amici faueant cum indigent, quæ autem vnus amicus possidet non sunt alterius, nec sunt inter amicos dominia cõmunia, sed distincta. Scotus in 4. distinct. 15. q. 2. concedit illud axioma, & fuisse legem naturæ ante peccatum: deinde verò post peccatum fuisse legem illam abrogatam vel reuocatam. Sed neque ita bene respondetur, primo, quia lex naturæ est immutabilis, & inuariabilis omnino, vt supra docuimus cum Isidoro, distinct. 6. can. Non est peccatum. 2. si lex naturæ præcipiebat res in communi possideri aut id tantum præcipiebat durante statu innocentie, aut absolute, & oïao in quouis statu: si dixeris prius, lex illa naturæ non est reuocata, sed tantum est mutatus status hominum, sicut præceptum ieiunij impositum sano nõ reuocatur quia effectus infirmus non teneatur ad illud, sed mutatur ipse homo, & præceptum durat, & ita restitutus sanitati tenetur ieiunare, ad quod non teneretur si esset reuocatum. Si dixeris secundum manebit, illud nunc quoque, & ita rerum diuisio, & appropriatio erit iniqua: quod est hæreticum. Propter hoc argumentum respondent alij quos sequuntur Contra. de contract. Trac. q. 5. Alexander Alensis 3. p. q. 27. membr. 4. art. 1. illud axioma fuisse præceptum naturæ pro statu innocentie, & ad illud tantum pertinere. Et ita modo in statu naturæ corruptæ nullo iure naturæ prohiberi rerum diuisionem imò conuenire. Sed neque hæc solutio satisfacit. Primò, quia neq; in illo statu prohibitum fuisset hominibus aliqua priuatim possidere in quibus se exercerent. Secundò, quia omnes Doctores istud axioma simpliciter proponunt, non intelligentes nomine naturæ statum innocentie, sed ius ipsum naturæ in communi.

Vnde ad solutionem obseruemus primò ex D. Tho. infra q. 66. art. 2. quod etiã docent Conradus & Alensis: naturam circa mores humanos quædam præcipere, vel prohibere distinctè, vt venerandos parentes, non furandum: alia verò neque præcipere, neque prohibere, sed indifferenter relinquere, vt in eis obseruent homines, quod iuxta dictamen rectæ rationis viderint magis expedire: quo modo dicitur matrimonium de iure naturæ, quia illud non præcipit distinctè, nam ita non liceret continere omnino, neque illud prohibet, sed indifferenter proponit, vt an hominibus obseruetur sicut viderint expedire: ita dicunt communiter Doctores. Dupliciter aliquid esse de iure naturæ, vel positiuè quia illud directè ius naturæ præcipit, vel prohibet, aut negatiuè, quando circa illud ius naturæ nihil præcipit, aut prohibet, sed reliquit illud hominum prudentiæ, permittebat illis, quod pro loco & tempore viderint magis conuenire.

Obseruemus secundò, aliud esse quærere, vtrũ vsus rerum sit à natura communis, & aliud quærere, vtrum dominium earum sit iure naturæ commune. His positis dico duo cum D. Tho. loco citato. Primò, iure naturæ vsus rerum esse omnibus communem in extrema necessitate, quia sicut iure & præcepto naturali tenetur vnusquisque fratri extremè indigenti fauere, & qui extremè indiget iure naturæ potest vitam suam tueri, eodẽ iure vsus eorum, quæ huic indigentie necessaria sunt est communis, debetque secundum leges charitatis, & liberalitatis naturalis in extrema necessitate vsus omnium rerum, omnibus illis indigentibus sine discrimine concedi. Dico secundò, quantum ad dominium & proprietatem omnia esse communia iure naturæ, non quidem positiuè, sed negatiuè, quod est dicere, naturam omnes res & earum dominia omnibus hominibus indifferenter concessisse, quia nulli priuatim tribuit ipsa hanc rem, vel illam. Cæterum sicut ipsa ni-

hil dimisit, neque priuatim tribuit, ita nec prohibuit quo minus si quando expediret, diuiderentur, sed reliquit in facultate & arbitrio hominum, vt iuxta dictamen rectæ rationis pro diuersitate gentiũ, nationum, temporum, & institutorum, in illarum possessione commodiorem rationem sequerentur.

Vnde ad argumentum quod repugnat iuri naturæ est iniquum, at iure naturæ omnia sunt communia, concessa maiori, distingo minorem, iure naturæ sunt omnia communia, non potius, quasi talis lex, aut præceptum sit à natura positum, sed negatiuè, quia natura omnia omnibus proposuit, nihil cuiquam priuatim tribuens, sed vna cum hoc non prohibuit rerum diuisionem & appropriationem.

Ad secundum, Glossa in illud caput, Dilectissimis interpretatur verbum D. Clementis [per iniquitatem,] id est, per iniquam consuetudinem iure gentium introductam, & quitati naturali contrariam: Sed hæc Glossa falsa est & stulta. Etenim si ius gentium quo diuisio facta est repugnaret iuri naturæ, non esset ius, sed iniquitas & peruersio iuris, nec redderet homines tutos in his, quæ possident, cum tamen tuti sint omnium consensu. Idcirco dico ibi D. Clemenem agere de vsu bonorum, non de dominio & proprietate, qui vsus, cum necessitate exigit, debet esse communis, quod necessitate exigentes diues nolit esse communem, sed dicat id quo pauper indiget suum, per iniquitatem & auariciam suã id dicit. Vel dico, si concedamus illum loqui de dominio, per iniquitatem intelligere peccatum originale, quod vocat à Dauide Psal. 50. iniquitas: [Ecce enim in iniquitate, cõceptus sum.] Loquitur ergo causaliter (vt dicunt) & fundamentaliter, per iniquitatem, id est, per peccatum primorum parentum, & ratione naturæ nostræ corruptæ rerum dominia esse diuisa: quod fatemur, sicut enim docuimus, in statu innocentie, & quando nullum fuisset peccatum, nec cupiditas, vel discordia hominum non fuisset necessaria ista diuisio.

Ad tertium respondeo, Christum ibi non agere de actuali, ac reali abdicatione bonorum, hanc enim non exigit (vt vidimus) nisi in eo qui vult perfectus esse, sicut dixit illi iuueni, Matt. 19. sed loqui de animo & affectu. Debet enim Christianus illis renuntiare quo ad effectum, ita vt illa non diligat nec cõcupiscat amorem nimio, sed ordinato, ac vt media ad bona spiritalia, sitque paratus omnia relinquere, & contemnere quotiescunque salus animæ suæ ita postulauerit sicut Matth. 13. vult relinqui parentes quo ad effectum & nimum amorem. Nec desunt qui dicant, Christum ibi agere de Euangelica perfectione, quam qui suscipit, debet omnibus renuntiare.

Ad quartum diluendum obseruemus primò, aliqua esse secundũ se & simpliciter meliora, quæ tamen comparata ad aliqua subiecta sunt deteriora, verbi gratia esse spirituale simpliciter melius est, homini autem melius est spiritu & corpore consistere: vacare contemplationi secundum se melius est, in parte autem familias & prelato eo tempore quo oportet vt suis provideant, & illorum curæ inuigilent, deterius esset.

Obseruemus secundò quædam esse, quæ erga paucos sunt optima & præstantissima, toti autem generi humano non essent nociua & perniciofa: Vt vita contemplatiua cõlibatus in paucis optima sunt, & excellentia, vniuersos autem homines velle contemplationi & cõlibatui vacare, esset perniciosum Reip. humanæ, quæ ad sui conseruationem indiget omnino matrimonijs & exercitijs vitæ actiue.

Ex his colligo tria: primò absolute & simpliciter loquendo, melius esse possidere res in communi quàm in particulari, ideo in statu innocentie, & in collegio Christi possidebantur in communi. 2. paucis hominibus & religiosis & his qui volunt Deo vacare melius esse in cõi viuere, quam alio modo vt docuit Christus suo exemplo, cum collegium ipsius fuerit, & reli-

gioforum

pioforum & perfectorum. 3. vniuerso generi humano, & toti hominum multitudini, ad vitanda innumera incommoda quæ sequerentur, si post peccatum res essent in communi, melius esse, vt diuisa sint earum dominia & proprietates.

Ex his dico ad argumentum, Christum consuluisse suis eam vitæ rationem, quæ utilior est & perfectior, non tamen præcepisse. Etenim vt aliqua res sit in concilio, satis est, vt secundum se sit melior, & nonnullis magis expediat, quamuis non expediret omnibus, in præcepto autem tantum sunt, quæ omnibus expediunt & sunt necessaria: vt patet de cœlibatu & virginitate, quæ sunt in concilio, non tamen in præcepto. 2. Corin. 7. [De virginibus præceptum domini non habeo, consilium autem do. & Christus Matth. 19 Qui potest capere capiat.] Et ita consuluit rerum abdicationem suoque exemplo illam docuit, vt rem secundum se meliorem & perfectiorem, his qui volunt perfectionem agredi, non tamen præcepit omnibus, quia omnibus non ita expedit, imò potius oppositum vt constat.

Ad confirmationem illam ex punitione Ananæ: Medina codice de restitutione. q. 1. ait: fortè illos qui initio Ecclesiæ cōuerrebantur ad fidem, emittere votum viuendi in communi, & offerendi omnia bona sua in communi, quia tunc ita expediret cum pauci tunc essent fideles, quod tamen crescente deinde Ecclesia in maximum numerum non expediret, imò fuisset nocuum: & cum Ananias fuerit exprimis illis conuersis ad fidem, tanquam transgressorem illius voti punitum esse à B. Petro: Sed hæc solutio stare non potest, si consulamus textum, sic enim dixit Petrus Ananiam: [Nonne manens tibi manebat, & venditum in tua erat potestate? cur ergo mentiri voluisti Spiritui sancto?] Vbi duo aperte innuit B. Petrus, primum fuisse liberum Ananiam, & ijs qui conuertebantur retinere apud se proprios agros & hæreditates, similiter liberum fuisse eorum, quæ venderent sua sponte, precia retinere si vellent, aut deferre ad Apostolos & in communi constituere. Secundò Ananiam in eo deliquisse, quod dixerit se totum præcium offerre Apostolis, cum medietatem tantum offerret, reliquum apud se sacro retinens, in quo mentiens Petro, mentiebatur simul Spiritui sancto cuius vices Petrus gerebat. Vnde non erat in primitiua Ecclesia votum quod suspicatur Medicina, nec ob illius transgressionem punitus est Ananias, sed quia voluit decipere suum Prælatum in quo mentiebatur Spiritui sancto.

Ad quintum respondeo, inter paucos vt religiosos iuuare multum ad maiorem amorem habere omnia in communi, totum autem Reip. natura aded corrupta, & cupiditate plena id non expedire, sed melius conseruari omnes in pace rebus diuisis, vt ex dictis constat. Deo præterea, oriri quidem lites inter fideles propter meum & tuum, non quia bona diuisa sunt, & appropriata, sed quia culpa hominum multoties ista dominia perturbantur, nec certo dignoscitur quid cuiusque sit, quod primum deprehenditur cessat omnis, lis, essent autem multo plures, & maiores lites, si res non essent diuisæ, & in quibus nunquam ferè finis potuisset imponi.

Ad testimonia Sanctorum: Ad illud D. Aug. & Ambro. respondeo, illos (vt ex decursu orationis liquet) loqui quando pauperes indigent, tunc enim omnia debeat esse communia, tenenturque diuites illi facere sua bona per eleemosynam communia, quantum indigēt. Ad primum locum Chrysostomi dico, docere ibi diuites, ne sibi, & suis industrijs abundantiam suorum bonorum tribuat, sed diuinæ largitati, sicut faciebat sanctus Iob qui magnam suarum facultatum copiam Deo non sibi, nec suis laboribus tribuebat, dicens Dominus dedit &c. Ad secundum locum eiusdem Chrysostomi respondeo, illa verba, meum, & tuum, & hominum culpa mille mala, & lites inducere, sed nihilominus vt

ex dictis constat necessaria esse, quia maiora, & plura sequerentur. si res post peccatum mansissent in communi, & indiuisæ.

A R T I C V L V S II.

Quo iure facta sit rerum diuisio, & appropriatio.

CAic. inf. q. 66. art. 2. ad primam sentit diuisionem rerum in communi & vniuersali. i. res esse diuidendas, hoc esse à iure gentiū, quia recta ratio docuit, omnes gentes ad vitanda omnia illi incommoda, de quibus art. præcedenti, oportere res diuidi: diuisionem autem rerum in particulari. i. quod hæc possessio sit huius, illa illius, id non esse à iure gentium, sed factum esse lege Ciuili, & Imperatoria. Colligit hoc ex doctrina D. Thom. quia D. Tho. loco citato ait, diuisionem rerum pertinere ad ius positiuū Ciuile: q. aut 57. dixerat esse de iure gentiū, quæ inquit Caiet. pugnant: concilianter autem ita vt voluerit significare D. Thom. diuisionem in generali, si quod res diuidantur, esse de iure gentium, appropriationem autem in particulari esse de iure ciuili. Confirmatur hæc doctrina ex D. Aug. qui can. Quo iure dist. 8. ait: Quo iure defendis villas Ecclesiæ diuino an humano, diuinum ius inquit in Scripturis habemus humanum legibus Regum. Vnde quisque possidet quod possidet nonne iure humano? nam iure diuino Domini est terra &c. Et infra iure humano dicitur hæc villa est mea, hic seruus est meus, mea est hæc domus.

Soto lib. 4. de iust. q. 3. art. 1. vult diuisionem rerum in communi esse à iure gentium, appropriationem vero in particulari esse quidem aliquam à iure gentium, aliquam vero à iure ciuili. Ratio eius est: quia negari non potest, quin statim post peccatum in primis mundi initijs, antequam essent in orbe aliquæ gentes, nationes, vel Principes qui constituerent leges ciuiles, primi illi homines solo ducto rectæ rationis, & iure gentium, res inter se ad pacificè viuendum diuiserint, nulla interueniente lege ciuili, Gen. 4. primi illi duo fratres Abel, & Cain, quo tempora nulla adhuc erat lex ciuilis, habuerant bona diuisa, cum alter esset agricola, & obtulerit de fructibus terræ vt bonis suis, Alter pastor ouium, obtuleritque de gregibus suis vt de proprijs bonis, cum oblatio debeat fieri ex proprijs iuxta illud [Honora Deum de tua substantia, &c. Cerrum etiam est, quamplurimas res esse, in particulari additas, & tributas aliquibus certis personis lege imperatoria, & ciuili, & donationibus Regum, & Principum. Vnde sit.

C O N C L V S I O P R I M A.

Quedam dominia sunt iure naturali diuisa & appropriata quibusdam hominibus.

PAtet hæc exemplis: Dominium quod habet vnusquisque in suas proprias actiones, & operationes, dominium quod habet in suum honorem & famam, dominium paternum quod habent parentes in filios, dominium quod habet vir in uxorem, & familiam, hæc sunt diuisa iure naturali: sicut enim iure naturali vnusquisque habet ista dominia, ita quoque simili iure naturali sunt cuique appropriata. Et confirmatur, quia in statu innocentiz, in quo ius tantum naturale cum lege Dei vigeret haberent etiam homines ista dominia inter se distincta, vt docet, D. Thom. 1. p. q. 69. art. vlt.

CON-

CONCLUSIO SECVNDA.

Diuisio, & appropriatio rerum in generali, id est quod res sint diuidenda, non est facta iure diuino, nec naturali, nec ciuili.

Probatur prior pars testimonio, apertissimo Diuus Aug. in illo can. Quo iure: Et est argumentum, Ius diuinum habemus in sacris Scripturis, aut colligitur ex illis, vel vt tale docetur ab Ecclesia, sed in nullo loco Sacra Scriptura legimus Deum præcepisse hominibus vt res inter se diuidant, nec est locus ex quo tale colligatur, nec tale vnquam proposuit Ecclesia tanquam de iure diuino: imò si Sacram Scripturam consulas, omnia refert in communi, & indifferenter esse à Deo tradita hominibus, Ecce dedi vobis omnem herbam &c. Gen. 2. Similiter post diluuium, Gen. 9. Omnia Deus in communi tradidit Noè, & filijs eius. Vnde Psal. 8. Omnia subiecisti sub pedibus eius, &c. Probatur secunda pars: conclus. de iure naturali a Scoto. in 4. dist. 12. hoc argumento: Natura non potest inclinare ad opposita, sed natura in statu innocentie inclinabat ad habenda omnia in communi. Ergo non potest deinde inclinare ad ea diuidenda, & approprianda; cum hæc sint opposita. Sed hæc ratio non est accommodata, quia naturam inclinare ad diuersa in diuersis statibus, non est inclinare ad opposita, recta enim ratio non potest inclinare ad opposita, inclinatur tamen in vno tempore ad comedendum, in alio ad ieiunandum, quia ita illa exigit in illis temporibus. Ita quoque expediebat in statu innocentie habere omnia in communi, & tunc ad id inclinabat natura, expedit modo esse diuisa, & ad id quoque inclinatur modo nulla mutatione existente in ipsa, sed mutatis tantum statibus.

Sic ergo probatur illa pars. Si diuisio rerum esset à iure naturæ, cum ius naturæ sit idem semper sibi simile, & omnino inuariabile, in omni statu oportuisset res diuidi, in statu autem innocentie non fuisset talis diuisio. Ergo, secundo, si ista diuisio esset à iure naturæ, non essent iure naturæ omnia communia, quod est contra illud commune dictum, & axioma, omnium Philosophorum, Theologorum, & Canonistarum iure naturæ omnia esse communia. Tertio, si ista diuisio esset à iure naturæ, esset contra ius naturæ, vita eorum qui habent omnia in communi vt religiosorum, quod est hæreticum. Quarto gratia, & Euangeliū non destruit naturam, est autem concilium Euangelicum pertinens ad perfectos, & via ad maiorem gratiam non habere aliquid proprium sed omnia, in communi, ergo res esse diuisas & his vel illis appropriatas non est de iure naturæ. Denique ius naturale nulla indiget ratiocinatione, & discursu, sed scriptum est in cordibus nostris, aut sequitur necessariò & euidenter ex primis principijs naturalibus, vt inire matrimonia, quod tibi non vis, non occides, &c. Sunt enim vel principia naturæ, vel ex illis necessariò illata: at diuisionem rerum fieri non est principium naturæ, nec sequitur ex principijs naturæ demonstratiuè, sed secundum quandam congruentiam, ita colligendo: Agricolendi sunt, commodius autem colentur si diuidantur & approprietur, quàm si maneant in communi, ergo diuidantur, vnde hæc diuisio non est à iure naturæ.

Tertia pars de iure ciuili, patet ex dictis contra Caiet. Nam ante omne ius ciuile Cain & Abel, habuerunt bona diuisa, filij quoque Noe Gen. 11. iudicarunt expedire vt prouincias mundi inter se diuiderent. Gen. 15. Loth & Abraham ad tuendam pacem sine vlla lege ciuili solo ductu rectæ rationis iudicarunt. Similiter oportere terras inter ipsos diuidi.

CONCLUSIO TERTIA

quæ sequitur apertè ex præcedenti.

Diuisio rerum in generali, id est, quod res diuiderentur, est à iure gentium.

Patet à sufficienti diuisione, nam si non à iure diuino, neque à naturali, neque à ciuili, necessariò debet esse à iure gentium, cum non sint alia iura præter hæc. Et confirmatur ius gentium naturale & ciuile ex superioribus. q. 57. ita differunt, vt ius naturale nulla indigeat ratiocinatione aut discursu ex congruentia aliqua perito, sed est impressum cordibus hominum: ius ciuile constituitur à Principe vel à Repub. procedentibus ipsius in vnum conuenientibus, ius autem gentium neq; est impressum cordibus vt naturale, sed ex his quæ natura & recta ratio dicunt ratiocinando & discurrendo colligitur, vt maxime congruens, & expediens, neq; constituitur à Principe aliquo vel Reip. conuentu, sed sine vlla aut Principis auctoritate, aut conuentu hominū in vnum locum ad illud statuendū conuenientium, omnes gentes & nationes in illud conueniunt recta ratione illud omnibus suadente: sed res diuidendas esse non impressit natura hominū in mentibus, neque in communi aliquo omnium hominū conuentu ita statutū est, sed statim post peccatū in primis mundi initijs omnibus ita iudicantibus vt paci & vitæ humanæ maxime congruens, ergo neque à iure naturali est, neque à ciuili rerum diuisio sed à iure gentiū.

CONCLUSIO IIII.

Diuisio rerum in particulari & earum appropriatio, id est, quod hæc prouincia sit huius gentis, hic ager illius hominis, hoc fundum alterius, factum est partim iure gentium, partim iure ciuili & imperatorio.

Patet vtraque pars ex historijs sacris & humanis. Prior quia statim post peccatum initio mundi, vt diximus ante omne ius ciuile hominibus in id tacitò consentientibus quidam illas terras, alijs alias occuparunt, & earum dominia & possessionem sibi vendicauerunt, prima eorum occupatione. Docebat enim ipsos, hoc recta ratio, cū res diuidendæ essent & appropriandæ, vt res quæ sub nullius esset dominio primo occupanti concederetur, nullusque postea illam sibi vendicare tentaret, tanquam rem veram ac legitimum dominum iam habentem. Vnde dicitur In sti. de rer. diuis. §. Ferè. quod antea nullius fuit id naturali ratione præoccupanti conceditur: Simile habetur. ff. de iur. l. Ex hoc iure: Vocat autem ibi textus naturalem rationem ius gentium, quia illud per dictamen rectæ rationis & ex principijs naturalibus colligitur maxime congruere. Altera pars manifestissima est, multa enim pluribus sunt adiudicata legibus Principum & regnorum: multæ Resp. in publicis conuentibus Principem sibi constituerunt, & illi totius prouincie dominium tradiderunt: Principum etiam & regnorum legibus multi multa possident, vt habetur. ff. de constitutionibus l. Quod principi.

VLTIMA CONCLUSIO.

Facta rerum diuisione multa adhuc manent indiuisa & in communi, vt locus, ciuitas, itinera fontes flumina, elementa, littora, pisces, aues, fera, portus, & similia.

Nam ius gentium id est communis hominum consensus hæc sub nullius priuato dominio constituit, inò omnes conueniunt in eò, vt his quicunque indifferenter vtatur, & liberæ communisque sint omnibus piscatio, venatio, & similia: quamuis Resp. & Principes hæc aliquando prohibeant, vel alicui priuato concedant, vel in bonum ipsiusmet Reipub. vel ad tollendas lites, vel ob aliam iustam causam, quæ si nulla existat tyrannide tales prohibitiones & interdicta ponuntur. Probatur hæc vltima conclusio. Quia rerum diuisio duplici causa facta est, ad tollendas lites, & vt

agri

agrimeius colantur: ar piscatio, venatio, itinera, fontes, & orarii simè possunt esse causa litium, nec indigēt hominum cultura, cum terra & mare, ac natura ipsa sua sponte ista producant.

Nunc ad argumenta Caiet. Ad primum ex dictis D. Thom. respondeo. Apud D. Tho. & alios auctores, ius gentium cū sit medium inter naturale, & positium, esse vtrique quadam ratione simile, & vtriusque naturam induere, & nomen fortiri, aliquando vocatur naturale, quia naturalis ratio illud insinuat, vt congruens & expediens, sicut vidimus modò Institut. de rerum diuis. §. Ferè: Aliquando verò vocatur humanum & positium, quia sicut ius positium est ex hominum condito, ita & ius gentium est ex hominum condito, omnibus gentibus in illud consentientibus: Vnde non repugnat, D. Tho. asserere in vno loco diuisionem gentium esse de iure gentium, & asserere in alio pertinere ad ius positium, quia tunc non intelligit per ius positium ius civile, sed idem ius gentium, quod etiam vocatur ab ipso positium, maximè cum in via D. Tho. vt vidimus q. 57. art. 3. ius gentium non sit species iuris naturalis, sed positium.

Ad textum D. Aug. in can. Quo iure: dico rectè ibi asserere D. Aug. villas Ecclesiæ esse de iure humano imperatorio, nam Ecclesiæ ex se nihil temporale habent, sed ea quæ ab imperatoribus & alijs fidelibus eorum donationibus, ipsis tributa sunt. Vnde ille canon loquitur priuatim de dominijs Ecclesiæ, non autem de vniuersali rerum diuisione, & priuatis hominum dominijs.

Præter hæc offerunt se contra dicta in secunda conclu. hæc argumenta. Primum est. Id sine quo pacificus hominum itatus constare non potest, ratio naturalis dicitur facien dum, & per consequens est à iure nature, sed ratio naturalis dicitur sine rerum diuisione pacem constare non posse: Ergo diuisio ista est à iure nature. Et confirmatur, quia Arist. sequutus solum lumen nature, in secundo Polyt. docuit istam diuisionem.

Secundò lex naturalis est, vt quæ nullius sunt primo occupanti concedantur, sed prima rerum diuisio facta est per huiusmodi præoccupationem ergo à lege naturalis est.

Tertiò, videtur esse facta iure diuino: Nam terra promissionis lege diuina positua tradita est populo Israelis, eodem iure & lege, decima pars fructuum data est Levitis: & regnū Israelis Dauidi & filijs ipsius.

Ad primum respondeo, de iure naturali posse nos loqui dupliciter, vno modo strictè & propriè, pro eo quod per se est à natura, & est impressum cordibus hominum: quomodo rerum diuisio non est à iure naturali: Secundò modo dicitur etiam quodammodo à iure nature, quod homines colligunt ratione naturali, circa media in ordine ad aliquem finem, & quod ita colligunt est ius gentium propriè, non tamen naturale, licet illi maxime simile, & affine, & hoc modo diuisio potest aliquo modo dici de iure naturali, propriè autem est de iure gentium, & non naturali. In illa autem secunda cōclusionem, quando negamus diuisionem rerum esse de iure naturali, sumimus ius naturale propriè, & iustè. Dico secundo cum Conrado tracta. 1. q. 9. diuisionem indicatiuè esse de iure naturali, quia ratio naturalis indicauit illam expedire hominibus. Executiue autem esse à iure gentium, & humano, quia hominum consensu facta est: Et ita patet etiam solutio ad confirmationem ex testimonio Arist.

Ad secundum respondeo cū eodem Conrado vsus rei à nullo occupatè esse primò occupā. is iure nature, dominium autem, & appropriacionem iure, & consensu gentium.

Ad vltimum respondet Conradus ius diuinum nunquam diuisisse dominia personalia, id est nunquam addidisse alicui personæ priuatæ hæc vel illam rem, sed tantum tribuisse dominia communia, totum regnum

toti genti tradens. Sed hæc solutio constare non potest cum Abrahæ dixerit Deus: [Tibi, & semini tuo dabo terram hanc,] Vbi data fuit illi priuato, & filijs eius, vt heredib., sicut modo quæ dat Rex alicui priuato transeunt deinde in hæredes. Dauidi similiter priuatim tradidit regnum, & post ipsum si ijs eius. Et in lib. Iosue certis personis additæ sunt diuino oraculo certæ aliqæ, & propriæ professiones ob egregia ipsorum facta: Vnde dico conclusionem illam secundam, qua negamus diuisionem rerum esse à iure diuino intelligendam esse in vniuersum, id est, vniuersum orbem, & bona eius diuidi, & appropriari, non esse à iure diuino, cui non repugnat aliqua particularis diuino nutu esse aliquibus tributa.

ARTICVLVS III.

An Imperator sit dominus totius orbis, & rerum omnium quæ in ipso sunt.

IN hac etiam parte varij sunt Doctores. Host. tit. de præscrip. §. quæ autem vult Imperatorem, & ceteros Principes non solum esse dominos suorum subditorum iurisdictione, verum etiam dominio proprietario omnium bonorum, quæ à subditis possidentur. Ostenduntque ex l. Bene à Zenone. Cod. de quadri. præf. vbi dicitur: [Omnia sunt Principis,] Et ex Authen. Vt de cætero, colla. 5. vbi dicitur: [posse Imperium aliquando aliquid accipere venerabilium domum dum voluerit.] Sed hæc opinio rejicitur à ceteris iuris peritis.

Ioan. And. Bald. in l. Cunctos populos. C. de Sum. Trin. & c. Bart. l. Hostes. ff. de capti. postliminio reuer. Et omnes Itali fatentur, Imperatorem carere ista proprietate, & dominio bonorum, & possessionum suorum subditorum, quam illi tribuit Hostien. quo ad iurisdictionem tamen & dominium gubernantium, volunt Imperatorem toti orbi imperare, & vniuersa Regna mundi illi esse subiecta. Cui sententiæ ita adhærent, vt Bart. loco citato existimet hæresim forsan esse id negare, cum ex illo Luc. 2. [Exijt ædictum à Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis.] Videatur aptè colligi, vniuersum orbem Augusto fuisse subiectum, cui in eadem iurisdictione, & imperio negandum non est, Imperatores succedere. Et initio sui tracta. in Extrauag. Ad reprimendum idem repetit velut de fide.

Probatum horum sententia: Primò ex cap. Solitæ, de Maior. & obed. in hoc mundo duo sunt luminaria magna, Papa, & Imperator, vbi sicut Papæ tribuuntur spiritualia, ita, & Imperatori temporalia, habet autem Papa spiritualem potestatem in totū orbem, & omnia Regna mundi, ergo similiter Imperator temporalem.

Secundò, ex D. Hiero. 7. q. 1. Can. in apibus: [Sicut in apib. vnus est Princeps, & inter græcos vna est dux, ita & inter homines vnus est Imperator omnium Principes.]

Tertiò, in lege, Depræcatio. ff. ad legem Rhodiam de iactu. ait Antoninus: [Ego mundi dominus.] Et in extrauag. ad reprimendum ait Henricus. 7. [In tranquillitate Roman. Imperij totius orbis regularitatem conuiescere.]

Quartò, Adam, & Noe fuerunt domini totius orbis: De Adam constat Gen. 2. [Vt præsit terræ, & c. De Noe, Gen. 9. Crescite, & multiplicamini, & dominamini.] Adam autem & Noe reliquerunt successores, quales nunc nō possunt esse alijquam Imperatores, ergo.

Quintò, Deus instituit in orbe optimum, & præstantissimum gubernationis genus, Psal. 13. [Omnia in sapientia fecisti.] Optimum autem & præstantissimum gubernationis genus est Monarchicum, est ergo constituedus in orbe vnicus Monarcha, & supremus omnium Princeps, qualis nullus alius esse potest quam Imperator.

Sextò,

Sextò; Nabuchodonosori dixit Dan. cap. 9. [Tu Rex Regum es; & dominus cœli gloriâ, & imperium dedit tibi, & omnia in quibus habitât filij hominum.] At Imperator eandem habet potestatem quam ille habuit: ille namque quatuor Monarchia Assyriorum, Persarum, & Medorum, Græcorum, & Romanorum in æquali potestate sibi successerunt, imò posteriores maiorem semper habuerunt quam priores: Monarchia verò, & principatus Romanorum manet quod ad ius saltem penes Imperatorem.

Dentque ex D. August. 5. de ciuit. Dei cap. 12. & 15. Deus contulit Romanis totius orbis imperium quia suo modo boni erant, Et ex D. Thom. lib. 3. de regim. prin. cap. 13. Christus substituit in Augusto dominiũ, quod ipse habebat in toto orbe, gerebatque Augustus in toto vniuerso vices Christi, quamuis id ipse non intelligeret, cum verò non gereret Augustus vices Christi in spiritualibus, dicendus est gessisse illas in toto orbe in temporalibus, Augusto autem succedunt Imperatores. Ergo.

Oppositum docet Victoria 1. relec. de Indis §. 24. & 25. Soto de iust. lib. 4. q. 4. artic. 2. & in 4. sententiarum dist. 25. q. 2. art. 1. estque communis inter Theologos. Ex Iuristis habet illam Faber in l. illa Cunctos populos, & communiter Iurisperiti ultramontani, quamuis idem Faber affirmet oppositam esse communem, intelligendus tamen est inter Italos, & citramoranos.

Probat hæc sententia varijs etiam rationibus. Primò. Potestas secularis, non est adeo, immediate vt spiritualis, hanc enim Deus ita instituit, vt ipsemet designaret, & eligeret sacerdotes, in quib. resideat, in veteri Testamento Aaronem, & filios eius, in nouo B. Petrum, & ipsius successores, secularis verò quamuis sit à Deo mediante tamen electione Reip. in populo quidem Hebreo designauit Deus Duces vt Moysen, Iosue, Iudam, & similes, deinde Reges Saulem, Dauidem, & filios eius, ex peculiari quodam priuilegio, quia ita populus ille indigebat, at communi vsu omnium nationum, vnaquæque Respu. habet ius eligendi sibi Principem, & ipsius electione constituitur, & hoc modo intelligendum est illud Prou. 8. [Per me Reges regnant.] Vt aliqua verò Resp. Regem vel Imperatorem sibi constituat, in quem suam transferat potestatem, exigitur publicus conuentus saltem maiorum, & procerum illius Reip. qui in eam electionem consentiant, at nunquam vniuersus orbis talem habuit conuentum, neque potuit habere, si totius vniuersi ambitum respicias.

Et confirmatur, etiam si vniuersus orbis in vnum conuenire posset, aut per literas suum consensum offerre, id non expediebat, vt vnus totius mundi Princeps eligeretur. Docet Arist. 7. Poli. c. 4. Rempub. non eo meliorem esse quo maiorem, sed tantam esse debere, quantam vnus Princeps gubernare eommodè potest, per se ipsum, vel suos, sicut nauis eius debet esse magnitudinis, quia à nautis gubernari eommodè possit, & corpus eius quantitatis, vt ab anima eommodè possit viuificari: Propter quod vnumquodque animal certum habet terminum suæ magnitudinis. Constat enim experientia, Reges qui amplissima, & distantissima Regna possident, difficillimè illa gubernare, & ipsa Regna varia pati dâna, partim quia ministris à suo Principe longè distantibus non ita obeditur, partim quia quæ priuato Regis ordine efficienda sunt, non possunt in promptu sicut oporteret habere, sed per internuntios, qui non ita celeriter possunt peruenire, sicut exigit Regni illius necessitas.

Secundò, Si vnus esset in orbe omnium dominus & monarcha, aut iure naturali esset ille introductus, aut iure diuino, aut humano ciuili, vel Pontificio. Non iure naturæ, quia natura omnes homines condidit liberos, & pares, nec ipsa aliquem alteri subiecit, neque aliud dominium ipsa constituit præter paternum, &

maritale, vt docet D. Tho. 1. p. q. 92. art. 2. ad 2. & q. 96. art. 4. Et Arist. 1. Polyt. cap. 4. & seq. affirmat præter potestatem paternam, & maritalem, cæteras omnes iure humano esse introductas. Iure diuino fuerunt quidem instituti illi Duces & Reges Israelis, sed ex peculiari priuilegio huius populi vt diximus, at nullo loco Scripturæ, vel Conciliorum, aut Sanctorum Patrum constat, aliquem esse institutum à Deo totius orbis Principem, vel dominum, illud enim de Nabuchodonosore, Augusto, & Romanis explicabitur infra. Et confirmatur, quia si de iure diuino Imperator Romanus haberet dominium in totum orbem non potuisset Imperium diuidi in Orientale & Occidentale, sicut diuisum est & sapientissimè iustis de causis à Pont.

Neque iure humano Pontificio, nam cap. per venerabilem, Qui filij sint legit. Inno. 3. definit, Reges quales sunt Reges Hispaniæ, & Galliæ, in temporalibus non habere superiorem in terris: Estque communis sententia Iuristarum patrimonium Ecclesiæ non esse subiectum Romano Imperatori.

Denique neque iure ciuili: quia tale ius aut haberet ortum ab aliqua lege ab ipsomet Imperatore lata, aut ex consensu aliorum Principum, vel totius orbis, non ex lege à se lata, quia vt lex obliget debet prius legislator habere iurisdictionem, quod si ex lege sua illam habet, antea non habebat, & consequenter nec tale legem ferre poterat. Cæteri Reges nunquam tale constituerunt, nec cõsenserunt, imò oppositum omnino, neque totus orbis, vt constat in id consensit, nec potuit in vnũ conuenire ad habendũ tale consensum.

Hæc secunda sententia multò verior, & probabiliior censenda est, Ad cuius maiorem intelligentiam obseruemus, naturam eo ipso quo dedit omnibus rebus appetitum conseruandi seipsas, & tuendi se à suis contrarijs: indidisse simul hominibus desiderium viuendi in communi, & aggregatim, cõstitutis ciuitatibus & Rebus, vt sic melius habeat vnusquisque ea, quibus indiget, commodiusque possit ab alio iuari: Et consequenter docuit eos, oportere vt aliquos sibi Principes constituerent, vel vnum, vel multos à quibus gubernentur cum non possit Respu. bene ac pacificè gubernari, quin habeat caput cui cæteri pareant. Hoc dictamine rectæ rationis electi sunt Principes vnus, vel plures: Quo fit, vt etsi aliqui vi armorum & tyrannicè regna, & Imperia sibi vsurpauerint, vt Nembroth, & similes, multi tamen electi sunt ab ipsa Repub. recta ratione, quam Deus hominum mentibus impressit ita exigente, propter quod potestas secularis Regum, & Principum à Deo etiam deriuatur, quia illa, ab vnaquaq; Republica instituta est, diuinitus per dictamen rectæ rationis erudita. Qua de causa, qui potestati huiusmodi cõtradicit, Dei ordinationi resistit, vt ait Pau. Rom. 13. Hac etiam ratione dicuntur illam Principes habere à Deo, vt Dan. 2. vbi dicitur Deus cœli Regnum & Imperium tradidisse Nabuchodonosori, & Christus ad Pilatum, [Non haberes in me potestatem, nisi tibi datum esset desuper.] Et 1. Pet. 2. [Subiecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum.] Estque error vt supra vidimus, Principibus non esse obediendum, quasi omnes tyranni sint.

Obseruemus secundò, si loqui velimus de titulo, quo Imperatores modò gubernant cum discrimine loquendum esse, Imperatores enim infideles ante Christi aduentum, haud dubiè habuerunt imperium sine iusto titulo, sed sola vi armorum, cum nunquam fuerint electi à Rep. sed armis & potentatu omnes illæ monarchiæ incœperint, propagatæque fuerint & translatae. Constat satis ex historijs, Ninum monarchiam Assyriorum, Arbacem monarchiam Medorum, & Perfarum, Alexandrum monarchiam Græcorum, & Iulium Cæsarem monarchiam Romanorum ita incœpisse: propter quod sicut violenter fuerunt introductæ, ita perpetuè esse non poruerunt, sed perierunt, vt in illa vi-

sione

Sone statz, argentz, & ferre, Dan. 2. ostensum fuit. Nec valet dicere Deum permisisse, vt haberent isti Imperatores potestatem in illas nationes propter peccata earum, cum hæc permissio non sit iustus titulus, Romani enim permisi fuerunt habere potestatem scilicet calare in terram Israelis ob peccata Iudzorum, nec propterea erant legitimi eorum Principes, cum diuino præcepto Deuter. 17. interdictum eis esset, ne facerent Regem alienigenam: sicut eundem populum tradidit Deus sæpe ob ipsorum peccata in manus Philistinorum, & Chaldæorum, nec propterea Philisthej, vel Caldæi erant legitimi Reges populi Hebræi. Post aduentum Christi principes infideles, qui habent terras Christianorum occupatas tyranni sunt, nec habent iustum titulum ad illas possidendas, cum eas solis armis & bellis iniustus acquisierint, propter quod iuste possunt à nobis debellari, ad recuperanda nostra, quæ habent ipsi iniquè vsurpata, Imperatores autem Christiani iusto titulo possident imperium, quia Respub. Rom. consensit in Augustum Cæsarem, cui Imperatores Christiani succedunt, vel saltim in Constantinum Magnum & reliquos, eligunturque ab his qui habent legitimum ius ad illos eligendos, in primis apud Græcos, deinde verò apud Germanos, vt constat cap. venerabilem, de electio.

CONCLUSIO PRIMA
contra Hostien.

Neque Imperator, neque vllus Princeps habet proprietatem bonorum suorum subditorum.

Probatur, quicumque Princeps, si legitimus Rex sit, & non tyrannus, habet potestatem à Repub. per communem consensum, & electionem ipsius, ac nulla Resp. transtulit in suum principem dominium, & proprietatem bonorum suorum ciuium, sed solam iurisdictionem, & dominium gubernatiuum, quo indiget quæuis Communitas ne sit acepala & sine Duce, neque vnquam in talem proprietatem consensit. Ergo.

Secundò, Principes electi sunt in utilitatem Reipub. ac habere ipsos proprietatem bonorum suorum ciuium, non est in eorum utilitatem, sed illis maxime noxiū, & contra eum finè propter quem princeps eligitur: hæc si quidem via facile fieret Tyrannus, & in suum priuatum commodum omnia bona Reipu. conuerteret, cum contra illum facere oporteat: nõ est ergo tale dominium, & proprietatem veri & legitimi Principis, sed tyranni, vt videmus accidisse Turcis, quia creduntur Imperatores eorum, habere apud ipsos dominium, & proprietatem omnium bonorum suorum subditorum.

Denique qui habet dominium & proprietatem aliorum bonorum, potest illis vri pro libito in quocunque vsu, ac Principes non possunt vri bonis suorum ciuium pro libito, sed solum quatenus postulauerit bonum commune.

CONCLUSIO II.

Imperator Roman. neque de facto, vt experientia constat, neque de iure, habet dominium, & iurisdictionem in vniuerso orbe.

Hæc efficacissime probata manet argumentis supra positis. Et confirmatur: Nullus enim ex antiquis Imperatoribus, quibus posteriores succedunt, habuit ius in Antypodas, & Indos insulares, & vniuersas orbis regiones, nullus in terrâ promissionis, quam Deus solis Hebræis promiserat & concessit. Neque expediebat ad optimam orbis administrationem, vt vnus ferret leges vniuerso orbi, in quo tam variæ sunt nationes, & tam distinctis moribus, vt varijs, & differen-

tibus legibus omnino indigeant, quas vnus ferre non potest, nec valeret tot & tam distantia Regna vnus in pace continere.

Denique si ex D. Aug. 4. de ciuit. Dei cap. 15. [Iniquitas ampliora fecit regna, & perdomitis gentibus dilatare regnum,] idest, ad comprimendas iniquitates hominum oportuit augeri regna, & reges potentiores esse, profectò cum nos simus in quos fines seculorum deuenerunt, si quando oportuisset vnicum esse totius orbis Principem, & dominium, iam id nostro seculo experiremur, ac videremus.

Ad argumentum Hostien. Dico locum, quem affert. ex L. Bene à Zenone, intelligendum esse de bonis, quæ pertinent ad fiscum, suntque in publico ærario, locus vero ex Auth. tantum significat, posse principem accipere bona aliorum, & venerabilium etiam domorum, cum necessitas Reip. postulauerit: non tamen alia ratione.

Ad argumeta aliorum in primis ex illo loco extitit editum, &c. Non sequitur Augustum vel eius successores toti orbi dominari, ibi enim D. Luc. non affirmat Augustum fuisse dominum totius orbis, sed tantum refert quid fecerit, ex sua ambitione, & cupiditate: sicut cum ait Psal. [Dixit insipiens in corde suo non est Deus:] non affirmat Propheta non esse Deum sed tantum refert quid impius in corde suo dixerit. Adde eo loco nomine vniuersi orbis non intelligitur mundum, neque n. Antypodas scribi iussit, sed prouincias quæ dictioni Romanæ (quæ iam latissima erat) tunc parebant, est enim in vsu maximam regionem orbem appellare, sic indiam nouum orbem dicimus: Et Luc. lib. 3. [Ignotum vobis Arabes venistis in orbem.]

Ad primum argumentum ex cap. Solitæ respõdeo, ibi constitui duas supremas dignitates, Pontificiam, & regiam. Non tamen inde sequi, vt sicut datur suprema spiritualis, & pontificia in vno residens summo, vt pote Pontifice ita detur suprema temporalis, & ciuilis in vno residens Imperatore duplici de causa primo quia spiritualis ita est immediatè à Christo instituta, & Beato Petro tradita ac legitimo ipsius successori, qui est Rom. Pont. vt ab eo in alios Episcopos, & Ecclesiæ prelatos deriuetur. Regalis verò, & secularis, est etiam à Deo, sed mediante Rep. ita vt tota primò in Rep. resideat, & ab ipsa in Principem quem sibi eligit transferatur. Transtulit autem illam Resp. non in vnum, cum id non expediret, sed in varios Reges, & Principes pro diuersitate gentium, & nationum. Secundò quia Pont. constituitur magister fidei, custos religionis Christianæ, & sacramentorum, ac legis Euangelicæ, propter quod oportuit, vt sicut vna tantum est fides, vna christiana religio, vna lex Euangelica, & eadem sacramenta, ita quoque vnum tantum esset in spiritualibus caput, & princeps, in quo suprema spiritualis potestas resideat ad aliosque diuinet, qualis est Rom. Pont. In temporalibus verò cum Resp. adeo distinctæ sint, mores gentium adeo diuersi, & leges quibus gubernari debent diuersas esse oporteat, oportuit similiter diuersos esse Principes, & vnam quamque Reipub. priuatum sibi regem constituere, in quo suprema potestas secularis illius regni resideat. Quamuis cum Imperator coronetur per Pont. ad defendendam, fidem, & Ecclesiam ab hereticis, & persecutoribus suis est superior principibus Christianis hac ratione, vt possit, & debeat ad hæreticos, & inimicos crucis arceos, propulsandaque schismata illos conuocare, in alijs verò causis non habet ius, neque licet ad ipsum appellare præterquam in locis, & terris ipsi priuatum subiectis, quæ dicuntur imperiales.

Ad secundum dico verba D. Hiero. id tantum innuere, vnumquodque regnum, & Remp. melius gubernari ab vno Principe, & capite, quam à pluribus, vt accidit in examine apum: quod etiam docet Arist. 3. Poly. c. 5. & D. Tho. 1. de regim. Principum à c. 1. vlt. ad 6.

iuxta illud Hier. 12. [Pastores multi demoliti sunt vineam meam :] Quod etiam insinuat natura, quæ unicuique corpori unicum constituit caput, & in sacra Script. ex speciali priuilegio, Reip. iustorum promittitur vnicus Rex, & caput, non tamen voluit significare in toto orbe omnibus prouincijs, & regnis unicum Imperatorem dominari, sicut neque omnia examina apud vbi subijcitur duci.

Ad tertium respondeo cum Soto, dictum Imperato. Antonini in propria causa ac pro se ipso non facere fidem, tum etiam illud verbum esse insolentis cuiusdam arrogantis, nec admittendum, cum soli Deo ita loqui competat ego dominus Modestius certe multo ac verius, Iustinianus in L. Cunctus populos, vbi ait, [Cunctos populos quos clementiæ nostræ regit Imperium :] Vbi non omnes populos sed aliquos aperte affirmat imperio subiaccere. Et l. In nomine domi. C. de officio præf. præf. Afri. terminos quoque nominat regionum suarum. Et Instir. Quibus modis ius pat. potest. solu. §. si ab hostibus, ponitur limen imperij, vnde deriuatur nomen illud postliminium. Et l. mercatores, C. de commercijs. distinguit ipsemet Imperator inter suos, & Regi Persarum subiectos.

Ad illud Henrici dico, per totum orbem ibi intelligi eam partem, quæ tunc Romano Imperio subiacebat, quæ propter suam latitudinem, & magnam prouinciarum copiam quæ ditioni Romanæ parebant, vocatur totus orbis, sicut illud Luc. 2. [Exijt edictum a Cæsare Augusto vt describeretur vniuersus orbis :] Id est prouinciæ Augusto subiectæ. Totius autem mundi Imperator dominus non est, neque per electionem, per quam potestas ciuilis alicui tribuitur, neque institutione Summi Pont. vt in illa Extrauag. Ad reprimentum vult Barr. nam neque id Pont. præstat, neque ipsi Imperatores admittunt.

Ad Quartum respondeo, Etiam si concedamus Adam, & Noe habuisse totius orbis principatum (quod adhuc est sub dubio) non inde sequi, aliquos eorum posteritate illis in imperio successisse, imò insinuat S. Scriptura ipsos imperium quod in orbe obtinebant, genere humano aucto, & per prouincias diffuso, inter suos diuisisse, recta ratione illos admonet ad optimam gubernationem mundi ita expedire.

Eodem modo soluitur quintum instituisse Deum

optimam gubernandi rationem, quæ est monarchia, non quidem in toto orbe, ita vt vnus sit totius orbis dominus, & princeps: hoc enim vt vidimus magis obesset, quàm prodesset debite gubernationi, sed instituit illam in singulis nationibus, & regnis, ita vt in vnoquoque regno non plures sed vnus tantum princeps, & Rex dominetur, sicut natura unicuique corpori unicum constituit caput.

Ad sextum dico imprimis Nabuchodonosorem non fuisse constitutum à Deo Imperatorem speciali aliqua ratione, eo modo quo constituti fuere Saul, vel David, sed dicitur Deum tribuisse illi imperium, quia permisit, vt bello vel iure hæreditario eo potentia perueniret: Secundo constat ex S. Scriptura neque Nabuchodonosorem, neque vllum alium, habuisse dominium vel iurisdictionem in populū Israelis, cum illum liberum Deus constituerit, prohibueritque Deut. 17. ne Regem extraneum haberent.

Ad vltimum respondeo, non esse intelligendum D. Aug. quasi Deus dederit Romanis totius orbis imperium, pro suis meritis, & virtutibus, cum ipsemet August. doceat eodem loco, omnes Romanorum virtutes falsas, & fucatas fuisse, ac corruptas studio inanis gloriæ, sed dicitur dedisse illis imperium, quia cum inter idolatras, & impios ipsi meliores essent, permisit, vt superiores euaderent in bello, ceterosque suæ ditioni subiugarent, reciperentque hac via in hoc seculo virtutum suarum licet fictarum mercedem suam, sicut dicitur de hypocritis in Euangelio. [Receperunt mercedem suam, vel vt optimè B. Leo Ser. 1. in Natali Apost. Petri & Pauli: [Disposito diuinitus operi maxime congruebat, vt multa regna vno confederarentur imperio, vt citò per omnes haberet populos prædicti generalis, quos vnus teneret regimen ciuitatis,] Ad locum D. Tho. dico. costare ex art. 4. huius questionis, Christum non habuisse dominium temporale huius mundi, neque illud tradidisse Augusto: intelligendus autem est D. Tho. permisisse Christum, vt haberet illud Augustus in prouincias Romanæ ditioni subiectas, cum ipse quatenus homo, qui simul filius Dei erat, potuisset illam habere, & in vniuersum mundum si voluisset. Nam Christus Saluator noster (iuxta ipsum quoque D. Tho.) potestatem, quàm habuit in temporalia, non aliter habuit, quàm in ordine ad Spiritualia,

QVÆST. V. ET VLTIMA DE TRANSLATIONE Dominiorum, nempe quibus vijs dominium alicuius rei ab vno in alium tuta conscientia transferatur.

Explicata rerum & bonorum diuisione, proximum est, vt quibus vijs rerum dominia ab vno in alium transferri debeant, vt tuta conscientia habeantur, explicemus. Est autem questio hac de translatione dominiorum maxime necessaria, & scitu dignissima, non modo ad materiam restitutionis, verum etiam ad omnem iustitiam commutatiuam, cum omnis iniustitia, & debitum restituendi ex eo oriatur, quod habeantur aliena bona iniqua via. Initio autem huius disputationis duo obseruanda sunt: Prius est differre plurimum hac duo, translationem dominij & acquisitionem dominij, nam acquisitio dominij non requirit mutationem domini: in rebus enim que nullius adhuc sunt, acquirit dominium iure gentium (vt vidimus) qui primum illas occupat, sine vlla mutatione alicuius domini. Translatio vero dominij exigit mutationem domini; definitur namque, Transmissio rei, ab eo qui legitime ipsam possidet, in alterum, qui illius incipit esse dominus. Quo fit, vt nisi hac translatio fiat debita via, inferatur iniuria vero domino, & maneat vinculum restitutionis. Secundo obseruandum est, cum bona
omnia

omnia tribus subijciantur. Primum Deo, ut supremo & precipuo omnium rerum creatori & domino. Secundo, priuatis dominis & legitimis possessoribus: & tertio Reip quatenus exigit bonum publicum; ut a quoque tribus vijs posse translationem dominiorum fieri. Primò, diuina voluntate, qua explicatur nobis, aut iure diuino naturali per dictam recta rationis naturalis, a iure diuino posituo expresso per aliquam ipsiusmet Dei reuelationem, quomodo fuit translata terra promissionis à Chananais in filios Israel, & regnum Israel à Saule in Dauidem. Secundo, libera voluntate, & donatione domini illa possidentis. Tertio, per legem à Rep. constitutam, vel sententiam iudicis, inuitis etiam & repugnantibus proprijs dominis, bono publico ita exigente. De priori modo nulla est difficultas, in duobus verò posterioribus nonnulla graues, & difficiles controuersia explicanda sese offerunt.

ARTICVLVS I.

Possitne vnusquisque sua libera voluntate rei suae dominium in alium transferre?

Obseruemus primò, sicut homini duo conueniunt, ne pe esse liberum, & dominum suarum actionum, & esse animal sociabile, ac partem huius Reip. humanae, ita habere ipsum à natura duplicem inclinationem, vnã ad liberè operandum, & dispoendum de se, & suis, in suam propriam vtilitatem & commodum, aliam verò ad curandum, & tuendum bonum publicum, & quæ ad illud còducunt, ad quod bonum refertur, & ordinatur non per voluntatem propriam, sed per publicam Principis, cui ex officio incumbit cura boni communis. Quæ duæ inclinationes, etiam si aliquando materialiter videantur sibi in aliquo pugnare, ambæ tamen sunt naturales, recta ratione dictante, vt homo non disponat liberè se & de suis, sed vt expedit, & conducit bono commune: inò hæc secunda, quæ respicit bonum commune est magis naturalis, cum natura magis inclinet in bonum commune, quàm in particulare, sicut aqua, vt grauis naturali inclinatione, & pondere fertur deorsum, vt pars tamen huius vniuersi, propter bonum commune ipsius, fertur sursum, ne detur vacuum, nec minus naturalis est hic assensus, inò multò magis, quàm illud defensus. It

Obseruemus secundò, Legem tam diuinam, quàm humanam duobus modis posse se habere, circa translationem dominiorum: Primò, còhibendo & prohibendo illam, quod præstat, vel auferendo huic, qui est dominus facultatem dandi, vt in pupillis, vel alteri accipiendi, vt in vsurario, symoniaco, assassino, & iniquo iudice. Secundò, transferendo dominium alicuius cæl inuito domino, vel in prenam alicuius criminis ab ipso commissi, vel in vtilitatem ipsius Reipub.

CONCLUSIO PRIMA.

Simpliciter & absolutè maximè naturale, & consonum rationi est, vt possit vnusquisque dominium suarum rerum in alterum pro libito transferre.

Dixi simpliciter & absolutè, nam per accidens, vel per prohibitionem legis, vel ex malo fine, vel quia sibi, aut suis noceat, potest esse aliena à recta ratione talis translatio: simpliciter autem & absolutè, vbi nullum ex his incòmodis interuenit, est vera conclusio. Et probatur: Primò, ex definitione dominij: na dominium est facultas vtendi re sua pro libito, in quemcunque vsum lege non prohibicum, transferre autem rem suam in alterum libera voluntate, vt dominatio, venditio, aut alio contractu, quàm lex diuina vel humana non prohibet, est vti illa in vsum non prohibicum, ergo eo ipso quo quisque est dominus, alicuius

rei, potest eius dominium libera sua volùtate in alium transferre.

Secundò, homini ideo conuenit dominium, quod non conuenit brutis, quia habet intellectum, & voluntatem liberam, sicut ergo, ideo potest esse dominus, quia est liberi arbitrij, ita quoque liberè poterit dominium suorum in alium transferre: Vnde in Scripturis idem est esse donum, & posse de rebus suis liberè disponere. 1. Reg. 3. [Dominus est, quod bonum est in oculis suis faciat.] Et Matth. 10. in illa parabola vineæ, ait dominus vineæ de suis pecunijs, [non licet mihi quod volo facere.]

Tertiò, dominus potest rebus suis vt in pios vsus simpliciter & absolutè, nisi ex circumstantia vitietur, transferendo à se dominium suarum rerum, exercenturque tunc illustrissimæ virtutes Liberalitas, Magnificencia, Pietas, Votum paupertatis, ergo. Habetur aperte hæc conclusio. Infr. de rer. diuisio. §. per traditionem. Et ff. de acquiren. rer. dom. l. qua ratione. §. litteræ, vbi dicitur. [Nihil esse tam consonum naturali æquitati, quàm volùtatem domini volentis rem suam in alium transferri, ratam haberi.]

CONCLUSIO SECUNDA.

Consonum etiam est recte rationi, & iuri naturali, vt possit lex humana, & civilis prohibere alicui translationem suarum rerum in alium: Tum etiam priuare aliquem & inuito domino illarum, & illud in alium transferre.

Probatur prior pars: Respond. licet non sit dominus bonorum suorum ciuium, est tamen custos illorù, & boni publici, ad legitimam autem custodiam pertinet, prouidere, ne domini imprudenter & temere illam disponant, ergo iustum est, & maximè consonum recte rationi, vt Resp. statuat leges, quibus imprudenter, & temerarie translationes bonorum prohibeantur. Ita iusta est lex, quæ prohibet, ne pupillus ante certum tempus quo iudicio valeat, possit aliquid donare, vel alienare, ne bona sua temerè dilapidet. Vnde ff. de minoribus. l. 1. dicitur: [Prætor naturalem æquitatem sequutus, cauit ne pueri quorum concilium in firmum est, & multorum insidijs expositum, suam dispensaret substantiam.] Iusta lex, quæ prohibet, ne bona Ecclesiarum possint alienari, quia aliter illa permanerent. Iusta lex, quæ prohibet aliquos ludos.

Secundò pertinet ad Remp. obuiare fraudibus, & dolis, hoc non potest, nisi per suas leges statuat, qui contractus sint validi, qui inuvalidi, ergo æquissimum est iustum, vt possit lex Reipub. eas prohibere translationes dominiorum, quas viderit dolis fraudibus, & iniquis contractibus misceri.

Denique vita hominum rueri non potest sine societate humana, societas hæc non potest benè consistere, nisi contractus & commercia humana à publica autoritate

authoritate ordinentur, & disponantur, sicut oportet, ergo iure naturæ pertinet ad auctoritatem humanam bene ordinare commercia, & contractus, eademque potest translatione dominiorum quas viderit paci, & utilitati civium non convenire, prohibere. Ita prohibere primogenituræ alienentur, quia convenit maxime Reipub. existere potentes in ea, cum sint istæ familiæ velut ossa ipsius, tenenturque ciues huiusmodi legibus & ordinationibus obedire in conscientia: primo, quia iuxta illud Paul. Roman. 13. [Qui superioris ordinationi resistit, Dei ordinationi resistit.] Secundo, quia unusquisque debet bonis suis uti iuxta rectam rationem at sicut dicitur recta ratio naturalis, ut unusquisque eo ipso quo dominus est, sit liber, & libere disponat de suis, ita quoque dicitur eadem recta ratio, ut, quatenus est civis, & membrum Reipub. non utatur suis bonis, & illo dominio, nisi secundum leges & regulas sibi propostas à Reipub.

Probatum iam secunda pars conclus. Primo bonum publicum & totius præferendum est bono particulari & partis, ergo quando ad bonum publicum oportebit aliquam rem ab hoc in alterum transferri poterit id Lex, vel invito domino; Hoc nomine Possunt Principes, & Reipub. imponere vectigalia, accipere aliquam coram à singulis, & hæreditates auferre, si bonum publicum ita exigit.

Secundo habet Resp. auctoritatem puniendi delinquentes, & inuitos in bonis, ergo potest condere leges, quibus ob aliqua crimina, priuentur illa committentes suis dominis.

Tertio est Resp. custos pacis, & quietis, poterit ergo condere leges; quibus ob pacem & quietem civium finiendæque lites, transferantur dominia ab his vel inuitis in alios, cuius modi est lex præscriptionis.

Ita patet quo modo hæc duæ conclusiones sint maxime consonæ iuri naturali, & rectæ rationi: conueniuntque in ipsis omnes Doctores.

Porro ut hæc magis explicata maneant ad sequentes quaestiones, obseruandæ sunt diligenter duæ regulæ in hac materia celebres. Prima est, cui secundum legem, siue pontificiam siue civilem, aut iuris communis, aut iuris peculiaris cuiusque regni, tribuitur dominium alicuius rei, eidem in foro etiam interiori tributum esse eiusdem rei dominium. Secunda est quasi appendix præcedentis, omnem sententiam, quæ in foro exteriori tribuit dominium alicuius rei, tribuere quoque illud in foro conscientie, nisi sit pœnalis, aut fundetur in falsa præsumptione. Dico, nisi sit pœnalis, quia ut copiose infra videbimus, pœnam nemo recuset subire ante iudicis condemnationem, dico etiam nisi fundetur in falsa præsumptione, quia licet iudex iuxta probata iudicans, rectè indicat, sententia tamen ipsius, si falsis nitatur probationibus, non habet vim in foro animæ.

Hæc duæ regulæ licet communes, & veræ, patiuntur tres exceptiones: Prima est quando lex non est præceptiua, aut concessiua, sed permissiua tantum, ferturque sententia iuxta tenorem talis legis, tunc non confertur dominium in foro conscientie, nec per talem legem, nec per talem sententiam. Verbi gratia, Negat lex venditori decepto infra medietatem iusti precij actionem in iudicio; hæc lex non præcipit rem illam emporis esse, nec liberat eum à debito restituendi id, quod defraudauit, sed solum permittit, illum venditionem exterius haberi tanquam validam, ad tollendas lites. Secunda exceptio est, quando leges non tribuunt alicui absolute rem aliquam, sed solum concedunt illius repetitionem, talis concessio non confert actu dominium, sed solum dat actionem in iudicio, ut in eo iudex per suam sententiam illud conferat. Verbi gratia, concedit lex, ut quæ aliquis ludo amisit, possit in iudicio reperere, hæc lex nec tribuit dominium pecuniæ illi qui perdidit in ludo, nec expulsi domi-

nio illum, qui lucratus est, sed solum præstat, ut is qui perdidit possit apud iudicem reperere, & iudex compellere illum, qui lucratus est ad restituendum. Tertia exceptio adhibetur ab aliquibus, quando lex definit contractum cui deest aliqua solemnitas iuris nullum esse, huiusmodi legem volunt aliqui non expoliare actum possidentem re per talem contractum acquisita nisi adueniente iudicis sententia, sed an ita sit in foro animæ, copiose à nobis statim disputabitur.

Ex his sequitur, debere Theologum prudentem, in controuersia, de qua interrogatur ab aliquo fidei, inquirere à peritis & probis iuris peritis, quæ leges sitæ communes, siue particulares patriæ circa illam existant, & illis cognitis, considerare sint ne præceptiua, an permissiua tantum, vel pœnales. Et tunc iuxta regulas & doctrinam hic positam, & sequentibus controuersijs explicandam, iudicare. Vnde alienum debet esse à iuris peritis mittere saltim in ea, quæ spectat ad forum animæ, alienum quoque à Theologo quæ fori exterioris sunt sibi assumere, sed peritis illis ex iuris peritis, postmodum quæ ad conscientiam pertinent discernere, iuxta illud Pau. [Prius quod animale est deinde quod spirituale.]

His ita positis, ad priuatas difficultates, quæ hoc loco à Doctoribus tractantur circa translationes dominiorum, quæ vel priuata cuiusque voluntate fiunt, vel legis, aut iudicis, auctoritate, explicandas, descendamus.

ARTICVLVS II.

An per solum actum interiore voluntatis quo aliquis deliberat apud se statuit aliquid alteri conferre transferatur dominium.

Dixi in titulo huius articuli, statuit, quia ut videbimus in materia de voto, differunt hæc plurimum, proponere, promittere, siue statueret, & actu tradere, possum ego apud me ipsum aliquid proponere ut bonum, non tamen illud statueret, sed manere anceps, qui autem apud se statuit aliquid, iam illud apud se promittit, Quæstio nostra non est hic de promissione in futurum, de qua infra cum D. Thom. q. 88. neque de proposito interno quo aliquid videtur bonum alicui, non tamen promittit: sed de actu, quo apud se certo statuit aliquid alteri tribuere, An per talem actum interiore voluntatis transferatur dominium rei illius in alterum? Verbi gratia, debet mihi pauper centum, dico apud me interius, bonum est remittere debitum illi pauperi, & ex nunc remitto, Similiter videns ego virginem pauperem, dico apud me, bonum esset exhibere illi centum in dote, ex nunc do illi centum, ut nubar. Per huiusmodi actus internos, acquirerunt ne iam isti dominium in illa centum, ita ut in conscientia teneat ab illo debitore nil accipere, & illi puellæ illa centum dare.

Ioan. Almain. in 5. distin. 15. q. 2. Thomas de Argentina in suo tractatu de matrimonio. q. 2. sentiunt dominium non transferri per solum actum interiore, probant quia si solo actu interiore transferatur dominium per solum actum interiore possent fieri contractus humani, hoc autem est falsum, ut patet in matrimonio, quod est quidam contractus humanus, nequit autem fieri, neque teneat nisi consensus animi exteriori verbo vel signo explicetur, nec quantumvis vitæ & mulier consentiant inter se, nisi mutus ille consensus palam verbo vel signo vicissim ab utroque exprimitur, est matrimonium.

Alijs Doctoribus ut Angelo in summa Verbo. Patet.

Quaest. 1. & Magistro Soto lib. 4. q. 5. art. 1. & lib. 7. q. 2. art. 1. oppositum videtur probabilius, Statuit enim duplicem esse promissionem & translationem dominij siue contractum alium mutuum, & reciprocum, in quo ut habetur l. Labeo. ff. de verbor. significat. vltro citroque nascitur obligatio, solerque explicari per huiusmodi verba, do, vt des, facio vt facias, qualis est in venditione: do hanc rem, vt des tantum pretij, in locatione, do tibi vsuum huius domus, vt des mihi tantum pretij, in matrimonio, do tibi corpus meum, vt accipiam corpus tuum in meum, alium verò esse simplicem, in quo non do, vt des, sed simpliciter statuo aliquid tibi conferre, quia ita visum est mihi. vbi simplex tantum est translatio, qualis est donatio.

Hoc posito habet Soto tria, Primum promissionem quæ mutua & reciproca est, qualis est in matrimonio inter virum, & vxorem, nisi exprimatür verbis vel signis, non obligare neque in foro interiori, neque in exteriori. Et ratio est aperuissima, quia in promissione mutua debet esse notus vnique parti animus, ac consensus alterius, animum autem nosse non possumus nisi per externa verba vel signa. Secundò ait promissionem quæ mutua non est, sed simplex, qua statuo aliquid simpliciter alteri conferre, non obligare in foro exteriori apud iudicem, nisi verbis vel signis exprimatür: ratio est aperta, quia actus purè interni non subiiciuntur iudicio humano, sed soli diuino, Tertio, ait, huiusmodi promissionem, & decretum animi non mutuum, nec explicatum exterius verbis vel signis, probabile esse posseque problematice defendi, obligare in foro interiori, & conscientiæ, stando in iure naturæ. Stando inquit in iure naturæ, & simpliciter, nam si lex humana Ecclesiastica, vel civilis ob bonum publicum & pacandas conscientias aliter statueret, tunc standum esset decreto legis.

Quod autem simpliciter & seclusa omni lege humana, stando soli iure naturæ, probabile sit hoc assertum, nititur ostendere Magister Soto multis argumentis, Primum. Ex prima concl. precedentis articuli, nihil magis naturale, quam quod homo per suam voluntatem possit res suas alteri donare, & earum dominium in alterum transferre, sed in casu de quo hic agimus, vult hic sua voluntate efficaci illa centum alteri conferre, ergo per illam solam sine vlllo externo sermone verè sua a seipso contulit, suntque iam illius.

Secundò voces non obligant nisi ex vi conceptus interni, cuius sunt signa, sed si quis externa voce aliquid retro conferat, reuera transfert dominium illius rei in ipsum ergo multo magis si interiori ita deliberat, & statuit. Probo consequentiam, quia cum actus exteriori habeant vim ab internis, & sint propter ipsos, multo magis obligare debet internus quam externus, vti illius axiomatis, Propter vnum quodque tale, &c.

Tertio, maius vinculum efficit interior deliberatio, & consensus quam solum propositum, at si ex interno consensu dandi non sequeretur vera, & actualis translatio dominij, nil amplius efficeret ista deliberatio, quam nudam, & simplex propositum.

Quartò, promissio facta Deo, & quæ sit homini etià si obiecto differant, in genere tamè, & natura promissionis non differunt, sed promissio facta Deo quamuis interior, obligat, cum ea solum efficiat votum, ergo interior facta homini obligabit etiam in conscientia.

Quartò, si promissio illa, & deliberatio interna firmeretur iuramento, ex omnium consensu obligat in conscientia, ergo erat ipsa quoque se sola obligatoria. Patet consequentia, quia iuramentum additum non est ipsa promissio, ex qua oritur obligatio, sed tantum promissionis confirmatio; Vnde si promissio erat nulla, etià si adhibeatur iuramentum, manet nulla, sicut votum, quod non obligat etiam si addatur iuramentum non obligat, iuramentum enim non inducit obligationem, sed tantum confirmat illam.

Tonus Primus.

Secundò, si consensum internum significes amiconihil de nouo consentiendo, sed dicendo illi hoc apud me statui tibi dare, vide velis ne illud recipere, teneris in conscientia reddere, eo volente rem illam accipere, sed non teneris virtute huius externæ significationis, quia hæc nullum nouum consensum habuit comitem. ergo virtute illius prigris, ergo illam obligabat.

Septimò promissio expressa verbis facta absenti, vel surdo nil omnino audienti, obligat etiam in conscientia, ergo & interna. Probo consequentiam, quia tam ignota est mea promissio absenti, vel surdo nihil omnino audienti, etiam si verbis explicetur, quam si esset omnino interna, & non explicata verbis, ergo sicut obligat vna ita & alia.

Vicimò, talis interior consensus est quædam mentalis loquutio & promissio, ergo adimplenda, ita vt si non adimpleatur sit mendax, & fidei fragus, qui ita promissit, & retrocedit. Et confirmatur ex D. Tho. qui infra q. 88. art. 3. ad 5. ait. cum qui non adimplet promissionem peccare, & infideliter agere, quia mutat animum, sed interiori promittens nisi adimpleat promissum mutat etiam animum. ergo peccat quoque, & agit infideliter.

Ex his tribus dictis Magistri Soto, primum verum est, contractum mutuum non posse fieri, nisi per signa externa aut verba explicetur, nam contractus mutuus vt venditionis, locationis, matrimonij, & similes fiunt inter homines conuentione & pacto interueniente, conuentio autem non potest fieri exteriori, Vnde Io. Vuicleph damnatur vt hæreticus, quia asseruit matrimonium posse celebrari solo actu interiori, de quo errore vide Tho. Vualdensem libro de sacramentis. cap. 132. Ex quo sequitur Amalyai argumentum non conuenire proposito, cum nostra quaestio non sit de contractu mutuo, sed de simplici, qualis est translatio dominij, & donatio.

Quod secundò ait verissimum etiam est, & extra omnem controuersiam.

In tertio autem recentiores omnes plurimum ab eo dissident, maxime cum D. Tho. infra quaest. 88. artic. 1. & in 4. dist. 38. quaest. 1. artic. 1. ita distinguat inter promissionem facta homini, & eam quæ fit Deo, vt Deo qui intuetur cor, possit se homo obligare sola promissione interiori, homini autem qui tantum videt quæ foris apparent, nequaquam, sed debet necessario promissio quæ fit homini vt liget, exterius declarari. Nobis hic subscribere placuit.

CONCLUSIO PRIMA.

Posito tali actu interiori, & deliberatione voluntatis, non statim transfertur dominium in alterum, sed manet adhuc prior ille verus dominus siue rei, sicut ante erat.

PAtet, cum dare, & accipere sint relata, quamdiu nõ est qui accipiat, neque est donatio, neque translatio dominij, sed per inuicem actum interiorem alter nihil accipit, ergo neque aliquid illi do, aut transfero in ipsum aliquod dominium. Maior certa est, patet minor, quia acceptio rei alienæ est actus exterius, propter quod Deus in decalogo legis constituit duo præcepta distincta, aliud, quo prohibetur actus interior, id est, concupiscentia rei alienæ, & aliud quo prohibetur actus exterior, nempe acceptio rei alienæ inuito domino.

Secundò, ergo non possum trāsferre dominium meum rerum in alium nisi illo consentiente, sed quamdiu ego retineo apud me illam deliberationem occultam alter non consentit, ergo manet apud me illius rei dominium. Et confirmatur ex communi sententia Iurisperitorum, Afferunt enim omnes ad translationem dominij, requiri actualement exhibitiõem rei quæ donatur, actualis autem exhibito consensu omnium est actus

K actus

actus exterior, quo vnus dat palam, & alter palā quoque respondet, se velle accipere.

Denique cum dominium sit ius in rem, qui transfert dominium, transfert ius in illam, sed actus interior, neque dat ius neque tollit, ergo. Patet minor, quia si aliquis praelatus mente sua reuoluat & dicat intra se: Ex nunc concedo Petro facultatem soluendi, aut dicat intra se: ego reuoco à Ioanne potestatem absoluen- di, omnium consensu, per talem actum internum neq; Petrus constituitur confessarius, neque Ioannes amittit facultatem audiendi confessiones.

Hanc conclusionem non audet negare Soto, perspicuus vjm horum argumētorum, sed ait: quamuis actu interiori non transferatur statim dominium, teneri tamen cum, qui talem actum, & deliberationem secum habuit, illam alteri manifestare, illique si eam rem acceptare voluerit, exhibere. Contra hoc sit.

CONCLUSIO II.

Nemo tenetur huiusmodi actum interiorum, aut deliberationem alteri manifestare, imò si sibi placuerit, potest eam reuocare.

Probarur: posito tali actu interiori non transfertur dominium rei, sed manet dominus ille idem qui antea erat, ergo potest de ea liberè adhuc disponere, ergo potest illam sibi retinere, aut alteri conferre, & priorem illam deliberationem reuocare. Et confirmatur: per illum consensum interiore nullum ius fuit alteri acquisitum, ergo manet adhuc apud eum idem ius quod antea habebat, poteritque de re illa adhuc liberè disponere, & mutare sententiam. Patet consequentia: bona illa aut sunt sub meo iure, aut sub iure alterius, cui illa interius promisi, non sub iure ipsius, cum per actum interiore nullum ius, vt constat fuerit ipsi acquisitum, ergo sub iure meo, ergo possum illa liberè retinere, vel alteri, dare & priorem illū animum reuocare.

Secundo probatur, si ego teneor rem alteri promissam ipsi reddere, hoc non est ex aliqua lege publica, & civili, sed ex lege priuata quam tui mea voluntate, sed huiusmodi leges priuatas à sola mea voluntate institutas possum ego reuocare, quoties voluero ideo namq; (vt vi debimus) testamentum quamdiu testator viuat, potest reuocare, quia testamentum est velut lex quaedam priuata, instituta à priuata voluntate testatoris, ergo possum reuocare illam. Ex quo sequitur aperte, non teneri me ad manifestandum alteri quod apud me statueram, cum possim illud decretum, ac deliberationem internam mutare, ac reuocare.

CONCLUSIO TERTIA

contra Magistrum Soto.

Promissio, vel deliberatio non explicat verbis, aut signis simplex & non mutua, non obligat in foro interiori conscientie.

Probarur, homo natura sua habet, vt non referatur nec ordinetur in alterum hominem, per solam cogitationem & conceptum internum, sed per signa externa, & sensilia, inter quæ voces habent præcipuum locum, sed in translatione dominij, qui illud transfert, ordinatur in alterum hominē, in eum, scilicet in quem dominium transfert, ergo per solum conceptum, & actum internū nulla est translatio dominij, nec aliqua inde confurgit obligatio. Minor cū consequentia aperta est. Maior probatur, quia homo ita est animal politicum, vt simul sit corporeum ex anima, & corpore cōstans, quod non valet sua opera cum altero homine cōmunicare, nisi mediante corpore, & actione externa, in quo differt ab Angelis, qui cum sint incorporei, &

intellectuales, intellectualiter, & spiritualiter inter se cōmunicant, homines verò per voces & signa sensilia.

Et confirmatur ex sacramentis, in quibus ideo instituit Christus in materiam & formam res externas, & sensiles, quia homo propter quem instituta sunt, ex corpore & spiritu constat, & actiones internas per externa signa comunicat, & profert.

Secundo, promissio mutua, & quæ mutua nō est, sed simplex, licet differant in modo & circumstantia, quia vna est mutua, alia non mutua, conueniunt tamen ambæ in natura promissionis, sed in promissione mutua, ex sola interna, & occulta animi deliberatione nulla nascitur obligatio, nec tenetur vnus suam mentem alteri indicare, ergo neque ex promissione non mutua, & simplici nascetur aliqua obligatio. Patet consequentia, quia si aliqua ibi esset obligatio, nasceretur illa ex vi promissionis, cum igitur in mutua occulta nulla sit obligatio, quamuis sit promissio, quia est occulta, neq; in non mutua, & simplici, cum sit etiam occulta & purè mentalis, aliqua erit obligatio.

Denique hæc est apertissima sententia D. Tho. loco citato, q. 88. art. 1. vt patet ex discrimine adducto, quod ipse D. Tho. constituit inter promissionem factā Deo, & factam homini. Et consona Sacre Scripturæ Sap. 6. & Prou. 6. repetuntur hæc verba. [Captus est proprijs verbis, & illaqueatus sermone oris sui.] Vbi aperte insinuatur, hominem non obligari alteri, nisi dum illi suum consensum exterius indicat & promittit. Estque communis omnium hominum conceptio, tam peritorum, quàm imperitorum, neminem alteri obligari, nisi illi verbis fidem dederit, vnde commune illud proloquium, [Verba ligant homines.]

Nunc ad argumenta in oppositum.

Ad primum respondeo, posse quidem vnumquemq; transferre dominium suarum rerum in alterum sua libera voluntate, seruato tamē polytico, & humano more, & debita ratione comunicanda, & tractandi cum hominibus, nempe per signa externa & verba, non aut per solos conceptus internos, non enim sumus Angeli.

Ad secundum respondeo, naturam, sicut instituit voces & signa ad exprimendos conceptus internos, ita etiam instituit ipsas voces & signa, vt instrumenta quibus vnus homo obligetur alteri: verba enim ligant homines, vnde licet actus externi habeant vim ab internis, interni tamen non ligant sine externis, sed indigent illis ad vnum hominem alteri obligandum, tanquam conditione sine qua non.

Ad tertium dico, falsum esse antecedens in ordine ad hominem, erga Deum quidem deliberatio, & promissio habent vim, quam non habet solum propositū, vt videbitur in materia de voto, at erga hominem nihil amplius valet promissio, vel deliberatio interiore non expressa verbis, vel signis, quàm propositum interius, quod potest quisque pro libito mutare, cum contractus humanus non geratur nisi per signa & verba externa.

Ad quartum constat iam ex doctrina D. Thom. Deo posse hominem se obligare per actum internum, quia est inspector cordis, & cui omnia nuda sunt & aperta, vnde ad ipsum ordinamur, & potissime, per internā voluntatem, & actus interiores, ad hominem autem, qui non intuetur cor, sed tantum videt ea quæ foris apparent, non ordinamur, neque illi nos astringimus in aliquo, per nudam voluntatem, nisi adhibitis verbis & signis externis.

Ad quintum dico, illam promissionem iurata non habere vim, & obligationem ex vi promissionis, sed ex vi iuramenti propter reuerentiam diuini hominis, vt videbitur in materia de iuramento. Vt si quis promittat latroni, in via ipsum depradanti, & occidere volenti centum sub iuramento, tenetur seruire illam promissionem, non quia illa sit obligatoria, sed quia cum possit ab ipso licite adimpleri, & virtute iura-

Instrumenti adduxerit, Deum in testem illius promissionis, debet ex religione, & reuerentia Deo debita, praestare, id, in cuius testimonium talem testem adduxit.

Ad sextum dico, in tali casu teneri illum dare quod alteri promisit interius, non propter solam promissionem internam, sed quia illam exterius expressit, nec reuocauit, quae cum alter velit accipere, effectu est iam externa promissio sua donatio. ac ut talis valida & obligans.

Ad septimum respondeo, esse per accidens illam promissionem non audiri a surdo, ceterum cum sit expressa, & habeat omnia requisita ad legitimum contractum humanum, nempe ut sit ab eo qui potest, & vult transferre, & exterius significata, habet suam vim, & inducit obligationem, sicut si audiretur: nam quod non audiretur, per accidens est, nec tollit vim, quam natus est habere talis contractus. De promissione autem quae fit absenti, dicitur copiosius suo loco; artic. sequenti.

Ad vltimum respondeo, D. Tho. (ut ex verbis ipsius aperte constat) agere eo loco de promissione externa, quam non adimplere est quaedam infidelitas. Similiterque agere ibi de mutatione animi alteri significari, nam animum nondum expressum mutare (ut hic docuimus) licet, cum per internum actum nullum ius alteri adhuc sit acquisitum, nec vlla consequenter per talem mutationem fiat illi iniuria: Nec valet, dicere, illam promissionem internam esse mentalem quandam loquutionem, & ideo non adimplentem illam mentiri, & fidem frangere, quia cum mendacium sit aliud ore, & aliud corde habere, quando fides non datur per verba externa, sed interius tantum, cum internus consensus licet sit mentalis loquutio apud se, non tamen sit loquutio ad alterum, etiam si mutetur, neque mendacium ibi est, neque fidei fractio verè & realiter.

Percunctabitur hic aliquis. Si quis deliberet interius dare Ioan. centum, & habeat simul animum obligandi se ad illud in conscientia, manebit ne obligatus? Respondeo, hunc hominem si quemadmodum statuit dare centum Ioanni, ita simul statuat obligare se illi, nihil cogitans de propria conscientia, non teneri ad aliquid: quia sicut promissio interna in ordine ad Ioannem non obligat, ita neque statutum internum obligandi se eidem Ioanni: quia vnus homo in nullo obligatur alteri nisi per actum externum: si verò statuat apud se dare Ioanni, & simul statuat obligare se in conscientia ad id efficiendum, tunc teneri reuera in foro interiori. Primò, quia cum testis conscientiae sit solus Deus, promissio illa facta cum ista additione, implicite, & virtute fit Deo, etiam si tunc non recorderetur actu Dei: quemadmodum qui statuit dare aliquid pauperi vel ecclesiae interius, etiam actu non recorderetur Dei, teneatur, tanquam si illud Deo promiserit adimplere, quia omnis pia promissio implicite, & virtute fit Deo. Secundò, quia velle se obligare in conscientia est quoddam genus voti, votum autem perficitur etiam per actum internum.

Ex his fit, quae dicta sunt in articulo de actu interiori, intelligenda esse de simplici donatione, quae fit ob humanam amicitiam, vel alium finem temporalem; quod si interna deliberatio sit de aliquo opere pio, cum illa fiat Deo, & sit quoddam votum, sufficit actus interius ad obligandum.

ARTICVLVS III.

Quam vim habeat in foro conscientiae ad transferendum dominium, vel ad obligandum promissio externa.

Angelus in verbo. Pollicitatio distinguit inter pollicitationem, & promissionem, ita ut illa fiat nullo rogante, & acceptante, promissio verò aliquo & rogante, & acceptante.

Tomus Primus.

rogante, & acceptante. Communiter autem inter Doctores haec duae voces pro eodem sumuntur, maxime à Syluestro in verbo: Pactum. Promissio igitur multiplex est, quaedam cum iuramento, de qua in materia de iuramento, alia simplex, & sine iuramento, de qua in hoc articulo. Haec rursum autem est omnino simplex, aut cum causa, omnino simplex est, quae nec fit ratione alicuius debiti praecedentis, nec sub conditione, vel conuentione aliqua cum altero, sed propria tantum sponte, & simplici verbo promittentis, ex mera ipsius liberalitate, vocaturque pactum nudum. Alia verò est cum causa, quae vel fit ratione alicuius debiti, vel ut is, cui fit aliquid praestet, vocatur pactum vestitum, ad quam etiam reducuntur promissiones, quae fiunt Ecclesijs, Hospitalibus, pauperibus, etiam si fiant ex mera liberalitate, quia in his obsequium Dei, est velut causa, & debitum. Rursum omnes istae promissiones tam nuda, quam vestitae aliqua causa possunt bifariam fieri, aut verè, & animo adimplendi illas, aut fictè, & sine tali animo, similiter autem possunt fieri praesenti, & acceptanti, aut absenti, & remoto. De quibus omnibus hic agendum est.

Obseruemus secundò, sicut non omnis assertio futuri est promissio, possum enim dicere, & asserere aliquid, non promittendo illud, sed explicando tantum institutum animi mei, ut cum admoneo auditores cras me lecturum, ita quoque non fieri promissionem per sola verba promissoria, ut promitto, spondeo, do fidè &c. verum etiam multoties per verba non promissoria sed assertoria: Quod accidit dupliciter. Primò, quando per illa licet natura sua assertoria, habeo animum obligandi me quomodo Gen. 28. Iacob promisit licet per verba assertoria, quando dixit. Si dominus fuerit mecum in via per quam ambulo, ex omnibus quae dederis mihi offeramei. Et 2. Reg. 1. quando dixit Anna, si dederis mihi sexum virilem dabo eum domino omnibus diebus vitae eius. Secundo modo quando iuxta communem conceptum prudentum, verba illa sic dicta habent sensum promissorium, Dico, obsecro te ut aliquid pro me agas, respondes faciam, est promissio, quia licet vox faciam simpliciter sit assertio, in hoc casu iuxta communem conceptum est promissio. Et ita qui dicit ducam te in uxorem meam promittit, & sunt sponsalia, quia licet vox ducam natura sua tantum sit quaedam assertio, & explicatio animi, ex communi consensu Ecclesiae significat promissionem. Vnde reijciendus est cauillus multorum, qui quae promiserunt, dicunt se non promisisse, quia non dixerunt promitto. do fidem, sed faciam dicam, &c. Standum enim est in his significationi, quam talia verba sic dicta habent, iuxta communem prudentum conceptum.

Obseruemus tertio, in promissione, ut valida sit, & liget, ex communi Doctorum consensu, requirit ut sit vera, deliberata, & voluntaria, rei licitae, possibilis, & quam mutatio rerum vel status non enervet. Primò igitur requiritur ut sit vera, nam ficta quae fit sine animo obligandi se ipsum, iuxta D. Thom. inf. q. 10. art. 3. ad 5. & omnes eius discipulos, non obligat in foro interiori. Secundò, deliberata, ut is qui promittit sit sciens, & volens, sufficit enim ad promissionem, deliberatio, quae sufficit ad peccandum mortaliter, vel ad votum. Tertio ut sit voluntaria, agimus enim hic de simplici, & sine iuramento promissio enim quam iuramento non confirmat, si extorta sit vi vel metu in nullo foro obligat ut constat per varia capita. De his quae vi metusve causa fiunt. Quarto rei licitae, etenim qui promittit peccare aut id quod sine peccato adimpleri non potest, peccat promittendo, & multò magis adimplendo, sicut qui vouet vel iurat aliquid iniquum. Vnde illud Isidori. 22. quaest. 4. Eln maioris promissus rescinde fidem, in turpi voto muta decretum. Quinto, possibilis, nam ad impossibile nemo tenetur, ut habetur de reg. iuris, lib. 6. Reg. Nemo. Vnde talis amentia potius est quam

quam promissio. Vltimò quam mutatio rerum, vel status non eneruat, tali enim superueniente mutatione vt docet Dn. Thom. loco citato. Ex Seneca libro de beneficio, promissionis vis cessat, Verbi gratia promisi Petro enssem, non teneor dare, si deinde insaniat. 2. 2. q. 2. can. Ne quis: Promisi ducere Ioannam virginem fornicatur deinde, non teneor iam illam ducere, capit. Quemadmodù de iureiurando: Promisi aliquid quod tempore promissionis erat licitum, vt mittere ad te triticum, quando adimplenda est promissio, redditum est id illicitum, vel Rege prohibente extractionem tritici è regno, vel quia illud omnino meæ familiæ est necessarium, non teneor adimplere promissum, ita ca. Quinta vallis. De iure iurando, sunt autem hæc intelligenda non de qualibet mutatione, sed de ea, quam si promittēs recogitasset, reuera nihil tale promississet, vt docet optime Glossa in capit. significasti el. 1. de Homicidio. In quo confessarius cum sit iudex in foro conscientiæ, stabit dicto, & fidei promittentis.

Circa hæc sese offerunt graues, & vtilissimæ controvertiæ. Prima est.

AN PROMISSIO FICTA OBLIGET
in conscientia, qua idò scilicet promittens
non habuit an. num se obligandi.

AD hanc quæst. & sequentes obseruemus, Veritatem, & fidem, quæ alicui in promissione damus maximè distingui, nam veritas quæ propriè dicitur veracitas pertinet ad verba, & formaliter ac propriè in ipsis consistit, cum ordine, & relatione ad animum. Vnde est verum, serueturque veracitas, quando id proferatur ore quod animo concipitur, falsum autè, & mendacium quando non ita proferatur: fides autem, quam alteri damus, & per quam nos alteri astringimus, & cuius adimpletio dicitur fidelitas, pertinet etiam ad verba, cum ipsis explicetur, potissimum tamè ad animum, & consensum internum voluntatis, verba enim ex se, & sua natura sicut non sunt instituta ad obligandum, sed ad explicandos animi conceptus, ita ex sua natura non habent vim obligandi, sed explicandi, obligant autem quatenus significantia internum animi consensum, & ita principium, & radix omnis obligationis, & vinculi in contractibus humanis est consensus voluntatis, maximè in foro conscientiæ, in quo potissima regula ad iudicandum de contractibus, & actionibus humanis est interior consensus voluntatis.

Obseruemus secundò, veracitatem, & fidelitatem sic differre, vt veracitas non pertineat ad iustitiam, sed est virtus quædam moralis, consistens non in ordine ad alterum, quod est de ratione iustitiæ, sed in ordine verborum quæ dicuntur ad cor, vnde potest quis mentiri, & agere contra veracitatem, absque eo quod agat contra iustitiam, vt cum quis mentitur sine vlla iniuria alterius, vt in mendatio officioso. Quo fit vt mendatium ex suo genere non sit peccatum mortale, sed veniale tantum, quia ex suo genere nullam iniuriam natum est in ferre proximo; erit autem mortale, si ex materia vel circumstantia aliqua sit nociuum, & tunc est contra iustitiam, non qua mendatium est, sed qua nociuum cum iustitiæ sit, vt suum vniciquæ tribuatur, & nulli noceatur. Fides autem quam alteri damus, & per quam nos alteri astringimus, cui opponitur infidelitas sine perfidia, pertinet ad iustitiam, & illam non seruans (qui dicitur perfidus fidei fragus, & infidelis) agit contra iustitiam commutatiuam, contra iustitiam, quia iustitiæ est reddere debitum vere autem promissa debita sunt, iuxta còmunè dictum omnium hominum, quod est quædam vox naturæ, [Omne promissum debitum.] Et commutatiuam, quia iustitiæ commutatiuæ est, dare vt des, facere vt facias, quando autem datur alicui fides per veram promissionem, vide-

re interuenire hic contractus, credo tibi, quia tuam astringisti fidem, serua fidem, quia credidi tibi: Vnde omnium sapientum iudicio qui fidem suam in re graui alteri dedit, maximam illi infert iniuriam, nisi illam seruet, Quo circa dixit Cicero. 1. de officijs: [Fides hæc de qua loquimur, non solum ad iustitiam attinet, verum etiam est verissimum iustitiæ fundamentum, cui omnium, hominum pacta conuenta quæ nituntur.]

Obseruemus tertio, in promissione omnino simplici, & nuda, in qua nulla est causa præter liberam voluntatem promittentis, nullum aliud debitum reperiri, præter illud, quod nascitur ex voluntate, & fidelitate promittentis, in promissione verò in qua est causa aliqua vel conuentio, quam diximus pactum vestitum, præter debitum quod dependet ex voluntate, & consensu promittentis, reperiri etiam debitum illud, quod causa illa vel conuentio facta secum affert. Estque talis promissio quidam contractus mutuus, pertinens ad iustitiam commutatiuam, quæ talis promissio sic fiat, promitto, quia hoc aut illud facies; vel hoc aut illud debeo, quia hoc aut illud fecisti.

His positis nonnulli ex recetioribus volunt promissionem fictam non solum illam, quæ est ex causa, & ali, quo debito præcedenti, verum etiam illam, quæ est omnino simplex, & nuda, obligare in conscientia ad præstandum promissum.

Probant primò, mendacium nociuum obligat ad restitutionem nociuenti illati, promissio ficta in re graui, est deceptio, & mendacium cum iniuria, & nociumento illius, qui sic decipitur; quicumque enim vir prudens per talem promissionem fictam maximam sibi iniuriam esse illa tam iudicat, hoc nociuentum resarciri non potest nisi seruando promissum, Ergo.

Secundò in re graui sub pœna mortalis veritas simpliciter asserenda est pro omni tempore, tam pro præterito, quam pro futuro, qui promittit fictè non solum moritur quando promittit, verum etiam quamdiu non adimplet, ergo quamdiu non adimplet, manet in statu peccati mortalis, ergo vt ab illo se eximat, tenetur adimplere.

Vltimò est fidelitate quam homines iure naturali inter se seruare tenentur, hæc duo sunt relata, credidi tibi danti mihi fidem tuam serua mihi illam: sed in promissione etiã ficta, promissarius creditur, & habuit fidem promittenti ergo tenetur ille alter seruare, Vnde est commune dictum, & velut vox naturæ: verba ligare homines, cui consonat illud scripturæ. [Illaqueatus es verbis oris tui.]

Contrariam sententiam videtur docuisse D. Thom. 1. p. q. 110. art. 3. ad 5. Et apertissimè Caic. eodem loco D. Antoninus 2. par. titulo 5. ca. 6. §. 1. Siluester Verb. Pactum q. 4. Azpilcueta in Manuali cap. 18. num. 6. & plerique Thomistarum quos nos etiam sequemur. Sic ergo, Prima conclusio.

[Promissio ficta non obligat ita in foro conscientiæ, vt qui sic promissit, teneatur illud adimplere.] Probat. Ex D. Thom. 1. 2. q. 1. art. 1. hoc interest inter actum hominis, & actum humanum, quod ille potest esse sine consensu per incogitantiam, humanus verò sicut natura humana est intellectualis, & liberi arbitrij ita debet esse à sciente, & volente, promissio quæ verè est promissio, & per quam datur fides est actus quidam humanus, ergo vt obliget debet esse à sciente, & volente, ficta non est à volente, ergo non obligat.

Secundò omnis obligatio in promissione nascitur ex fide data, verba enim externa ex se non obligant, sed tantum sunt signa explicantia internam fidem quæ illis datur, in promissione ficta nulla datur fides, sed tantum verba, vt constat ex prima obseruatione. Ergo.

Tertio, si ex promissione ficta nasceretur obligatio, vel propter verba quæ dicuntur, vel propter consensum voluntatis, vel propter vtrumque simul, non propter vtrumque simul nec propter consensum, cum sola

Sola verba non sunt in tali promissione, & non ex ratione, nec propter verba, quia verba sine consensu voluntatis, nihil aliud habent quam esse verba, verba autem ut verba non sunt instituta ad obligandum, sed ad explicandum tantum.

Ultimo, si quis virginem violauerit, quam promissit sibi de ducere, & sic equalis conditionis cum illa, omnium consensu tenetur illam ducere: causam autem quam reddunt Doctores, ut D. Thom. in 4. distinct. 28. quest. 2. Scotus in 4. distinct. 30. quest. 2. Antonius loco supra citato. Adrianus in 4. quest. 2. de matrimonio. Navarro cap. 16. num. 18. & recentioribus Victoria, &annes Salmanticenses, vnde refert Speculum coniugiorum tertia parte art. 16. non est quia promissit, cum fuerit sicut promissio, sed quia intulit illi nocumentum, quod tenetur refarcire ad equalitatem, quod non recte prestat cum sit illi equalis per pecunias, sed ducendo illam, ergo iuxta hanc doctrinam promissio facta non obligat. Hec est aperta doctrina D. Gregorij. 23. quest. 5. can. Humanæ. [Humanæ (inquit) aures talia verba nostra talia dicant, quæ foris sonant, diuina vero iudicia talia audiunt, qualia ex intrinsecis cordis profertur, certe nouerit ille qui voluntatem, & intentionem altcrius varijs explicat verbis, quia non debet aliquid verba considerare, sed voluntatem, & intentionem, quia non debet intentioni verbis, sed verba intentioni deferuire.] Vbi aperte nostram videtur habere sententiam. Secunda conclusio:

[Promittens sicut in te graui peccat mortaliter.] Patet, mendacium licet ex suo genere peccatum veniale sit, quando tamen per illud grauis iniuria inferatur proximo, mortale est. Sed promissio facta maximam inferat proximo iniuriam. Constat enim experientia vitam prudentem cum primo nonie in re graui promittentem ipsi esse mentium, maxima iniuria, & contumelia iudicare se affectum, ergo.

Secundo est D. Tho. supra quest. 28. cum charitas sit amicitia, illud omne est peccatum mortale contra charitatem, per quod inter prudentes iuste dissolueretur amicitia, sed quiuis prudens iuste repelleret a suis amicitia illum, qui in re graui ipsum deciperet, ergo.

Ultimo nemo excluditur a beatitudine, neque habet illum Deus odio nisi propter peccatum mortale, ac sic mentientes abominatur Deus, & excludit a gloria et homicidas, Psal. 5. [Virum sanguinum, & dolosum abominabitur dominus,] ergo. Tertia conclusio.

Si per promissionem factam aliquod nocumentum inferatur proximo præter iniuriam, & contumeliam, que nascitur ex deceptione, damnum illud refarcendum est. Patet, quia omne damnum iniuste illatum satisfaciendum est, damnum autem quod inferitur in deceptione, iniuste inferitur. Quod si sola intentione, & contumelia illata sit, tunc tenetur sicut promittens ad duo: primo quia decepit, certiore facere proximum, ut ab illa deceptione liberetur. Secundo, quia contumelia eum affectit placare illum, ea via qua placandus est proximus contumelia affectus, per verba vel alio modo. Ultima cond.

[Si promissio facta sit ex causa vel debito, in conscientia adimplenda est.] Patet in promissione, quamuis facta, sed que sit ex causa, licet non existat debitum quod nascitur ex fidelitate, cum fuerit facta, existit tamen debitum, quod consequitur causam, hoc debito non satisficit nisi adimplendo promissionem, ergo.

Ex his sequuntur duo: primum est, de promissione facta que nascitur ex debito præcedenti, iudicandam esse, etiam si promittens non habuerit intentionem, periodæ si habuisset, quia ratione illius debiti præcedentis tenebatur illam habere, Secundum est quando promissam fuit ex causa non vera, etiam si fiat cum intentione, non obligat promittentem periodæ, ac si non habuerit intentionem. Verbigratia alicui Petrus se cognatum meum, ob hanc causam, promitto illi co-

gnatum meum, si deinde deprehendam non esse cognatum, non tenetur dare, quia talis consensus fuit sub illa conditione, consensus autem conditionatus conditione non existente vera, nullus est.

Nunc ad argumenta in oppositum, Ad primam patet solutio ex tertia concl.

Ad secundam respondeo, teneri hominem ad verum semper attendendum, & ita qui sicut promittit, peccat quando promittit, in futurum vero non tenetur nisi ad certiore red dendum illum, quem decipit, & placandum, verba esse deceptio, & mendacium illius.

Ad tertiam dico, illa duo habui tibi fidem, ergo serua fidem, rebata esse, quando fides data est, quando autem sola verba data sunt, & alter deceptus est, non tenetur promittens serua fidem, cum illam non dedit, sed deceptum liberare a deceptione, & placare.

Post promissionem factam agendum est de vera, ea potest fieri vel præfenti, & acceptanti, vel absentis, & remoto. Videamus primum.

AN PROMISSIO FACTA PRÆSENTI, & acceptanti, obliget in conscientia.

Obseruamus primo, propositam questionem intelligenda esse ex genere suo, & obiecto, quia ratione alicuius circumstantiæ, que ab extrinseco accide- re potest, non est dubium quin possit esse mortale non seruate promissum, ut cum medicus promissit infirmo adhibere oem diligentiam in illo curando, propter quod iudicium non vocat aliud medicum, si medicus ille, non adhibuit diligentiam, quam promissit, & ea de causa infirmus ille grauius damno passus est, tunc violasse illam promissionem, est mortale, propter graue detrimentum quod infirmo intulit, peritque ad peccatum iniustitiam.

Obseruamus secundo hic tantum queri an violare promissionem sit mortale, nam quod sit veniale nulli est dubium. Quo modo, questio hæc grauis est, & necessaria ad mores, quia si violare promissionem ex suo genere est mortale, quando violabitur in materia graui erit mortale, etiam si non transeat ad speciem alterius virtutis in materia illa, quod si violatio ista ex suo genere venialis tantum sit, etiam si sit de materia grauiissima erit venialis, nisi iam ratione materie transeat ad speciem alterius virtutis, que sit sub precepto.

His positis Armilla in verbo, Perfidia, & Caie. (que sequuntur nonnulli recentiores) eodem verbo: & infra q. 113. art. 5. statuunt promissionem veram duplicem esse, aliam simplicem, que sit simplici verbo, aliam legalem, que sit coram testibus vel scripto, dicitur hæc legalis, quia ex lege debet promissio coram testibus vel scripto facta esse, ut possit promittens compelli in iudicio ad complendum illam: Inter has constituit hoc discrimen, ut ex illa priori nullum aliud debitum oriatur, quam naturale debitum non mentiendi, ita ut qui illam non seruat, agat quidem contra veritatem, quam iure nature debet, non tamen contra iustitiam, nisi iam non seruate talem promissionem ex circumstantia sit nocuum, tunc enim erit quoque contra iustitiam ratione illius nocumentum. Ex alia vero promissione non pe legalis nascatur duplex debitum, nempe illud naturale non mentiendi, & aliud legale, id est debitum reddendi promissum virtute legis. Nam cum ad conuictum, & societatem humanam æquum sit, ciues promissiones naturas, & bene deliberatas adimplere, fidem que sibi datam seruate: lex circa illas promissiones que sunt solo verbo, cum tenere, & impudenter, ac facile possint, & soleant fieri, nihil decernit, illas que sunt coram testibus vel scripto, ut maturas, & plene deliberatas vult ad tollendas fixas, & lites, ac alia incommoda, que non seruatibus huiusmodi promissionibus in Rep. passim orientur, obseruari, & adimpleri, & promittentem manere debitorem, sicut ad tollendas lites, & pacem Rep. statuta est lex

prescriptionis: quæ lex cum respiciat bonum commune, est iusta, obligans in conscientia, & inducens debitum quod vocamus legale.

Colligit ex his Caie. promissionem factam coram testibus vel scripto obligare in conscientia, ad præstandum promissum, cum ex tali promissione non solum nascatur debitum non mentendi, & seruandæ veracitatis, verum etiam debitum illud legale, ad quod tenemur ex iustitia virtute legis iustæ, propter quod non seruans talem promissionem peccat mortaliter contra veritatem, & contra iustitiam, manetque semper ei vinculum præstandi promissum in utroque foro, quia debet illud id in conscientia, cum lex sit iusta, & potest compelli à iudice, Promissionem autem simplicem verbo factam, (nisi eius omisso sit nociva) non obligare in conscientia, nec esse peccatum mortale, sed veniale tantum illam violare.

Probatum primo, ex promissione vera, & simplici tantum nascitur debitum, illud naturale non mentendi, & seruandæ veracitatis, ad non mentendum autem non tenemur ex iustitia, nec sub mortali, nisi quando mendacium est perniciosum, ergo ex simplici promissione nemo manet deuinctus adimplendi illam, nec peccabit mortaliter si non adimpleat: Maior sumitur à Caie. tanquam certa. Minor constat ex dictis, veracitas enim cum non sit ad alterum, sed tantum dicat ordinem sermonis ad mentem, non pertinet ad iustitiam.

Secundò violare promissionem simplicem, nihil aliud est quam fallere, & decipere, fallere autem ex suo genere non est nisi veniale, vt patet in mentientem, ergo. Et confirmatur sicut mendacium est triplex, iocosum, officiosum, & nocuum, è quibus solum nocuum est mortale, ita deceptio, & perfidia est triplex, iocosa, officiosa, & nociva, è quibus hæc tantum vltima est mortalis.

Vltimo quod deberet ex iustitia potest apud iudicem exigi, contra promissionem simplicem verbo factam, non licet apud iudicem agere, nec iudex potest sic promittentem compellere in iudicio, ergo.

Oppositum docent Panor. 22. q. 5. cap. Iuramentum, Et cap. primo de pactis, Et in cap. Prudentiam de donationibus, & in cap. Si cautio de fide instrum. Situester verbo Pactum, num. 3. & 4. Soto lib. 7. de iustitia q. 2. art. 1. Nauarro in manuali cap. 18. num. 6. Di etiam Antoninus 2. parte, titulo 10. cap. 1. §. 4. videtur in hanc declinare, & M. Victo. eandem dicitur habuisse. Volunt ergo non solum promissionem illam legalem obligare, in conscientia, (in quo omnes conueniunt) verum etiam violare illam, quæ solo verbo fit, nisi ex leuitate materie excusetur, esse peccatum mortale, & teneri in conscientia ad illam adimplendam.

Probatum, In contractu promissionem ex D. Thom. si cut veritas respicit ipsam promissionem, ita fides executionem illius, nec id differtur Caier. cū dicat in summa, Perfidiā in promissis esse vitium contra fidem, qua sunt dicta: Et in 22. loco citato veritatis esse verum dicere, fides autem dicta verificare, vnde sicut obligat veritas ad non decipiendum fratrem in promissione, ita fides adimplendū promissum, & opere verificandum, sed decipere fratrem promissione facta in re graui est peccatum mortale, vt constat, ergo, & non adimplere promissionem est peccatum mortale vbi data est fides, in promissione autem vera quantumuis simplici data est fides, ergo.

Secundò, vt vidimus, & optimè Cicero, veritas non pertinet ad iustitiam, fides autem maxime, ad eam vt sit ipsius iustitiæ fundamentum, vnde qui non adimplet promissionem veram, agit contra fidem datam, & consequenter contra iustitiam, peccatum autem contra iustitiam in re graui est ex suo genere mortale, & cum debito satisfaciendi, ergo.

Tertiò promittere non significat dicere verum vt cunque, sed dicere illud obligando se cui dicitur, ad illud seruandum & adimplendum, vnde transit in natu-

ram iustitiæ, ergo violare simplicem promissionem veram, & ex animo factam, non solum est contra veritatem, verum etiam contra iustitiam.

Quartò, omnis iniuria, per quam inter prudentes inter se dissoluitur amicitia, est peccatum mortale contra charitatem, sed omnium sapientum iudicio prudenter, & iusta, repellit quouis à sua amicitia eum, qui in re graui violat fidem sibi datam, nec minorem sibi iniuriam vir sapiens iudicat irrogari, non seruata fide, quam falsa, & ficta promissione, ergo. Et confirmatur quia omnium gentium, & nationum existimatione, perfidus, & fidei fragus iudicatur execrandus, vt sceleratissimus homo: quæ communis existimatio est vox quedam natura.

Quintò ex D. Tho. infr. q. 88. ar. 3. violatio voti non solum est peccatum grauissimum, quia est contra virtutem religionis, verum etiam quia est contra virtutem fidelitatis, & est species quædam infidelitatis contra fidem datam, vnde ex D. Tho. infidelitas in promissis in re graui ex suo genere est peccatum mortale, non adimplere veram promissionem quamuis simplicem est infidelitas, ergo.

Sexto seruare fidem non solum est inclinatio naturalis, verum etiam præceptum iuris naturæ, deductum necessariò ex illis primis principijs. Quod tibi non vis, &c. Et quod tibi vis &c. vt illa, non occides, non falsum testimonium dices, cuius oppositum nempe non seruare fidem est contra dilectionem proximi, vt constat ex tertio argumento, Quicquid dicat. Caier. Præcepta autem iuris naturalis, quorum violatio est contra charitatem proximi, obligant sub mortali.

Septimò, promissio illa quæ fit coram testibus, & rebellionem, licet in iudicio forensi habeat maiorem vim, verum à parte rei, ideo pertinet ad iustitiam, quia est fides data fratri, sed similiter in simplici promissione, quæ non fit cum ista solemnitate, datur fidei fratri, ergo pertinet etiam ad iustitiam. Minor cum consequentia, perspicua est. Maior probatur: quia solemnitas illa non mutat nec variat naturam promissionis, sed tantum reddit illam solemniorē, & validiorē in iudicio, à parte autem rei nec mutat, nec addit maiorem obligationem in conscientia, cum in foro animæ tota obligatio oriatur ex fide verè data alteri.

Octauò, quæ sunt necessaria ad conuictum, & societatem humanam iure naturæ sunt obseruanda ex iustitia legali, quæ respicit bonum commune, ad conuictum autem, & societatem humanam, nihil magis necessarium, quam vt ciues sibi fidem seruent, cum hæc (vt dixit Cicero) [Sic fundamentum omnis iustitiæ, cui omnium hominum conuenta pacta que nituntur,] ergo. Vnde Prou. 6. [Si sponderis amico tuo, defixisti apud extraneum manum tuam, illaqueatus es verbis oris tui. Eccles. 15. Displicet Deo infidelis, & stulta promissio.] In scriptura autem, quæ Deo dicuntur displicere mortalia sunt: Et in cap. illo Iuramenti. 22. q. 5. in diuino iudicio similis culpæ esse asseruntur: qui falsò iurat, & perfidus dicente Scriptura: [Os quod mentitur occidit animam.] Et ibidem ait D. Chrysostom. [Dominus inter iuramentum, & simplicem fidelium loquelam nullam vult esse distantiam, sed iuramentum obligat ex suo genere sub mortali, ergo & non sicut promissio ac loquela. Et cap. qualiter, de pactis, habetur, [Studiosè agendum est, vt ea quæ promissimus, opere compleamus.] Idem habetur in sententia cap. 1. eodem titulo, & L. 1. ff. de pactis. Et idem Caie. infra. q. 88. art. 1. ait, violare simplicem promissionem aliquando esse veniale, id est in materia leui, aliquando verò mortale, id est in graui materia. Vnde ex eodem Caier. erit mortale ex suo genere, nam quod ex suo genere est veniale, non fit mortale, nisi transeat in aliam speciem peccati quod ex suo genere sit mortale: vnde ibi Caier. non sibi constat, sed potius videtur docere eo loco esse mortale ex suo genere.

Ex quibus aperte sequitur veram promissionem, quae nunquam illa sit, obligare in conscientia, cum sit peccatum mortale illam violare, & per consequens potens illam adimplere, nec est aliter absolvens: sicut qui in casu quo tenetur facere eleemosynam, si non facit cum possit, nisi faciat non est absolvens. Et qui tenetur restituere, si possit, non est absolvens, nisi restituat.

Eandem sententiam habet aperte D. Thom. infra q. 110. artic. 3. ad 5. cum dicat, eum qui verè promisit, & rem licitam, ac cum alijs conditionibus, quas initio huius arti. apposuimus, infideliter agere, nisi seruet promissum, & infideliter mutare animum quem habuit, dum verè promisit. Vbi non tantum contra veritatem, verum etiam contra fidelitatem debitam dicitur agere huiusmodi, infidelitas autem in re graui ex eodem D. Thom. loco citato. q. 88. artic. 3. ex suo genere peccatum mortale est.

Excusatur autem ab hac obligatione adimplendae promissionis. Primò, qui post illam datam redditus est impotens ad illam adimplendam, in hoc enim casu est velut mutatio rerum, & status. Secundò, si res promissa reddita sit iam inutilis, vel noxia promissario, vt promisi tibiensem, & tu effectus sis furiosus. Tertio, si seruare fidem datam, ex aliqua causa superueniente futurum est mihi magis nociuum, quam sit tibi pro futura illius observatio: verbi gratia, promisi tibi cras meam opem in iudicio, infirmatur interim filius cui si cras delin, plus illi nocebo mea absentia, quam tibi sim profuturus in iudicio, non teneor. Vnde seruanda est in his regula quam loco citato assignat, & bene Caiet. vt considerentur impedimenta superuenientia, & considerantur cum re promissa, & facta collatione, quod re & ratio sua ferit pensatis conditionibus locorum, personarum, temporum, & negotiorum esse honestius, id fiat.

Nunc ad argumenta ipsius Caiet. Primum, illud sumit falsum fundamentum, nempe ex promissione vera, & simplici tantum consergere debitum non mentium: constat enim ex dictis, consergere etiam debitum seruandae fidelitatis: nam in vera promissione duo sunt, veritas in promittendo, & fides in adimplendo, quae fides cum pertineat ad iustitiam, infidelitas illi opposita est peccatum mortale in re graui.

Similiter soluitur secundum: nam in vera promissione, illam non seruare non solum est fallere, verum etiam violare fidem datam.

Ad tertium respondeo D. Thom. eo loco, vt ex verbis ipsius, & progressu sermonis constat, nomine honestatis non excludere iustitiam particularem, ad quam tenemur in foro conscientiae, sed iustitiam legalem, ad quam potest iudex compellere in foro ciuili, & contentioso. Promissio enim simplex non est adimplenda ex iustitia legali, nec potest adduci in iudicium, nihilominus adimplenda est ex fidelitate, & consequenter ex iustitia particulari, quam respicit forum interius, hancque iustitiam particularem ad distinctionem illius legalis, vocat ibi D. Thom. honestatem. Ad confirmationem dico multa committere viros graues, & illustres mortalia, & grauiissima, quae ipsi leuia, & venialia arbitrantur.

Ad vltimum. Falsa est illa maior, quicquid deberur ex iustitia posse exigi apud iudicem, nisi intelligatur de iustitia legali, id est, quicquid deberur ex iustitia secundum leges: quia iudices tenentur iudicare secundum illas, lex autem cum respiciat bonum commune, & obviare litibus dat quidem actionem in iudicio, in promissione quae redditus, vel scripto sit, quia haec iudicatur deliberata, & potest commode, ac facile hinc circa: leui promissionem exorta absolut, in simplici verò non, quia haec facile & temere fieri potest, essetque maxima licium occasio, & praestandi falsa iuramenta, si deferretur ad iudicium, quia vbi scripta, & testes desunt, deo

ueniendum esset ad iuramentum. Quamuis autem in iudicium duci non possit humanum, in iudicio tamen diuino, & foro conscientiae, manet semper vinculum ob fidem datam adimplendi illam ex iustitia, quam affert secum fidelitas, ad quam iure naturali omnes homines tenemur.

Respondeo etiam, tribus modis posse Petrum debere aliquid Ioanni: Primò, quia Ioannes habeat ius in illud tanquam rem suam, quomodo debet fur, & quicumque possidet alienum rem illam vero domino. Eodem etiam modo res promissa promissione legali debet promissario, quia lex iusta habet auctoritatem ad transferenda dominia, & inuito domino, lex autem ista de promissione legali est iusta, propter quod facit rem promissam vt propriam, & sub iure promissarii. Eodem quoque modo est promissarii res illi promissa ex debito, vel causa, & conditione subsequuta, quia promissum ex causa, posita illa causa est verè debitum à parte rei, & res illius, qui conditionem apposita seruauit. Secundo modo, potest Petrus debere aliquid Ioanni, non vt rem Ioannis, & in quam Ioannes habet ius, sed quia Petrus cum possit disponere de bonis suis, voluit se ipsum constituere debitorem Ioannis, liberare, quam habet in se, & sua, quod debitum non nascitur ex natura rerum, sed ex consensu ipsius Petri.

Hoc modo debetur, quod simplici verbo, sed verè ex animo promittitur, quia quod ira promittitur, adimplendum est, vt seruetur fidelitas, quam ius naturae inter homines exigit. Tertio modo debetur aliquid non ex natura rei, nec quia Petrus constituit se debitorem, sed quia necessitas fratris obligat ad dandum, vt quod debetur pauperi in casu quo quis tenetur ad eleemosynam. Quod debetur primo modo, debetur ex iustitia simpliciter, quia reddere unicuique suum pertinet ad iustitiam simpliciter. Et tale debitum habet duo, primò, vt possit duci in iudicium: pertinent enim proprie ad forum contentiosum, quae debentur ad iustitiam simpliciter. Secundò, vt comitetur semper & personam debitam & bona illius, vnde non solum qui id debet tenetur illud soluere, verum etiam filij, & haeredes ad quos transeunt bona. Quod debetur secundo modo non debetur ex iustitia simpliciter, cum non sit res alterius, sed ex iustitia secundum quid, quatenus ille constituit se debitorem, & tenetur iure naturae seruare fidelitatem, ideo hoc debitum ex fidelitate, quale est in promissione simplici, non potest duci in iudicium, quia non est ex iustitia simpliciter, nec potest probari iudicè, comitaturque personam, non bona, quia fidelitas cadit in personam non in bona. Quo fit, vt qui sic promisit, debeat quidem ipse adimplere, filij autem & haeredes iam non teneantur nisi pater praeciperet ipsis, vt fidem à se datam seruent, aliter non tenentur: quemadmodum non tenentur ad vora suorum parentum. Quod debetur tertio modo debetur ex charitate, comitaturque; istud debitum, necessitatem pauperis ex qua nascitur, non personam nec bona, & ita tenetur diues, quamdiu illa necessitas durat, dare sub mortali. Ex his patet solutio ad argumentum Caiet. Maior enim illa vera est delictis, quae debentur primo modo, quae verò debentur secundo, debentur quidem sub mortali, sed non possunt adduci in iudicium ob rationem redditam, quamuis non desint, qui asserant posse adduci, vt refert Syluester in verbo, pactum, q. 5. sed solutio reddita praestat.

AN PROMISSIO FACTA ABSENTI obliget in conscientia.

Promissio, quae fit absentibus duplex est: Prima, quae habet solemnitates iuris, nempe in qua vocatur tabellio, inducuntur testes, subscribit promittens, alia verò est, quae non habet huiusmodi solemnitates. Et haec duplex adhuc est, una quae potest probari in iudicio, qualiter

licet non fuerit tabellio, nec scripta sunt, tamen testes, qui illam testabuntur, alia verò quæ non potest probari in iudicio, nec testibus, nec sufficientibus indicijs.

Obseruemus secundò, cum promissio sit quædam translatio dominij, in omni autem translatione exigatur, qui transferat, & qui recipiat, si promissio, quæ sit absenti sit sub conditione, & contractus mutuus, faciã si feceris, illam non habere vim, nisi testes coram quibus sit, nomine absentis possint illam recipere, & de facto recipiant, aut ipse promissarius per rescriptum, vel interpositam personam illam recipiat. Patet hoc, quia nulla mutua promissio obligat, nisi ille, cui sit, ipsam acceptet, quia obligatio cuiuslibet contractus promissorij, & mutui pendet ex mutua voluntate. ff. de verbor. signific. l. obligatio. Quod si fuerit simplex, & utilis promissario, non exigitur expressus consensus promissarij, sufficit ut à quouis recipiatur promissio: consensus enim promissarij in re sibi utili, quasi certus habendus est.

CONCLUSIO PRIMA.

Promissio facta absenti, cum solemnitate iuris obligat in conscientia, non solum ad seruandam fidelitatem, verum etiam ex iustitia simpliciter.

Patet, quia lex vult ita promissum deberi promissario, lex autem iusta obligat in utroque foro. Secundò, debitum legale est debitum tam ex fidelitate, quam ex iustitia, quod autem cum solemnitate iuris promittitur est debitum legale.

CONCLUSIO II.

Promissio carens solemnitate iuris, sed qua potest probari per testes in iudicio, & constat per eosdem testes, vel indicia, probabiliter fuisse facta verè & animo obligandi se, obligat etiam in conscientia, non solum ex fidelitate, verum etiam ex iustitia.

Patet, lex iusta obligat in utroque foro, & inducit debitum legale, quod est debitum ex iustitia, sed lex civilis iuste ad tollendas lites, ac ut seruetur fidelitas, sine qua societas humana & Respub. constare nõ potest, vult huiusmodi promissiones efficere promittentem debitorem, & transferri per ipsas dominium in promissarium, ergo. Patet minor. In Castella in legibus Regni lib. 5. titulo De los contractos que han de valer. l. 1. Et clarius lib. 8. De las excepciones que han de poner, leg. 5. vbi habetur: Omnis promissio quæ potest probari in foro exteriori, & testibus vel indicijs constiterit iuxta prudentiam iudicis, fuisse factam animo obligandi se, obliget promittentem, sicut si fuisset observata in ea omnis solemnitas iuris. Idem omnino habent leges municipales huius nostri regni Valentini, imò seruatur idem apud omnes iudices in hac corona Aragonum.

CONCLUSIO III.

Promissio vera facta absenti, licet non possit probari in iudicio (ut qua sit per interpositam personam, qua non sufficit cum sit vnicus testis, vel scripto quod promissarius amisit) licet non obliget ex iustitia simpliciter, qui a tali promissione non nascitur debitum legale: obligat tamen in conscientia ex fidelitate, sicut promissio vera facta presenti.

Prior pars certa est, non esse ibi debitum legale, & in hoc sensu intelligenda est lex prima. ff. de pollicitationibus, vbi dicitur: [Pollicitatio non semper inducit obligationem. & ff. de pactis. l. 3. & l. iuris genium, vbi dicitur. [Simplex pactio non parit obliga-

tionem loquuntur omnes istæ leges de obligatione iustitiæ simpliciter, & debiti legalis, nam deberi in foro conscientiarum, & debito ex fidelitate patet: Ista promissio quæ sit absenti per scriptum, vel interpositam personam, licet in iudicio probari non possit, est tamen vera promissio admissa ab alio, ut supponimus per interuentum, & in qua detur, accipitur fides, & habet quicquid habet illa quæ sit presenti ex animo, ergo obligat in conscientia, sicut illa. Vnde ff. de pollicitationibus. l. 1. Et cap. Qualiter el primo, de pactis. Extra habetur. [Studiosè curandum est, ut ea, quæ promittuntur opere compleantur. Et 22. q. 5. can. Iuramenti, dicitur, inter fideles nihil differre debere, quod promittitur, & quod iuratur, ut diximus. Et in omnibus hijs textibus non distinguitur inter promissionem, quæ sit presenti vel absenti, modò vera sit, & ab aliquo acceptetur.

AN PROMISSIO FACTA SVB CONDITIONE TURPI OBLIGET IN CONSCIENTIA.

Non est hic sermo de promissione rei turpis, nam hæc illicita est, & nullo modo adimplenda, etiã si iuramento firmata sit, ut si quis promissit amico hostem illius occidere, si mulier promissit alicui fornicari, fides enim quæ virtus est præstantissima, & iuramentum, non debent esse vinculum iniquitatis, Et de his illud Isidori: In malis promissis rescinde fidem, &c. Sed questio est de promissione rei licitæ sub conditione turpi: Rursus promissio hæc rei quidem licitæ duplex est, alia prohibita lege, alia verò non prohibita: prohibet lex civilis non induci aliquid promittatur, vel detur, ut iuste vel iniuste iudicet, ne etiã assassino vel testi aliquid exhibeatur, hac lege non solum prohibetur opus malum, sed etiam aliquid dare, vel promittere causa illius. Aliquando verò, lex prohibet quidem opus malum, non autem aliquid pro illo dari vel accipi, posse, ut in meretricibus, prohibet quidem lex meretricium, non tamen ne meretrix aliquid possit ab amico accipere, & per consequens amicus illi dare. Non est hic questio de promissione sub conditione turpi prohibita lege: nam cum lex iusta obliget in conscientia, & tales leges sint iustæ, sunt seruandæ, & consequenter quod ipsis prohibetur recipi, nullo modo licet dare, aut promittere. Est enim velut promissio rei illicitæ, cum sit rei prohibita iusta lege. Questio ergo est de promissione rei, quidem secundum se licitæ, sed ob causam turpem, non tamen ob eam lege aliqua prohibita, ut promitto meretrici, decem aureos si fornicetur mecum, fornicatur, redigitur in actum turpis illa conditio, dare decem aureos, quorum sum dominus, secundum se res licita est, tenebor ne in conscientia adimplere promissum & dare illi decem aureos? vel ero liber à tali debito? quia conditio fuit turpis.

Obseruemus primò, cum promittere, & adimplere, sint diuersa, posse habere diuersas causas, ita ut causa promittendi sit turpis, adimplendi verò honesta, v. g. Promitto mulieri decem aureos si fornicatur mecum, fornicatur, dico deinde mecum huic promissi centum aureos, meamque fidem illi astrinxi si mecum fornicaretur, fornicata est, & fecit quod volui, volo illos ipsi tradere, non quia fornicata est, de quo doleo, sed, ut seruem fidem, quam illi dedi, in hoc casu, & similibus, causa promittendi fuit turpis, adimplendi verò honesta, & iusta, nempe fides data.

Obseruemus secundò, promissionem sub turpi conditione, aliter se habere antequam conditio redigatur in actum, & aliter postquã iã redacta; & subsequuta est: nam antequam redigatur, adimpleri illa promissio, aut seruari non solet nisi intuitu illius causæ turpis, postquam autem subsequuta est, potest comòde adimpleri, & obseruari sine intuitu causæ turpis, sed solo intuitu alicuius

aliquis obiecti boni, vt seruandæ fidei, Vt in exemplo proposito. Qui promittit mulieri decem aureos vt tradat illi corpus suum, antequam tradat, potest quidem mutare consilium, & dare illi decem aureos liberè, perinde ac si nulla extitisset promissio, at tamen dare illi, tanquam seruando promissionem, est inducere illam ad redigendam in actum conditionem turpem, cum illam in se promissio sic facta includat. at postquam iam conditio subsecuta est, & ille fornicatus est, potest dare non ob fornicationem, de qua iam forsan pœnitet, sed quia astrinxit illi mulieri suam fidem.

Obseruemus vltimo ex Durando in 3. distinc. 39. q. 4. conditionem turpem quæ apponitur promissioni, variam esse, nam quædam est contra naturam ipsius contractus, vt si dicat quis, ducam te in meam, sed ita vt post decem annos liceat nobis dissoluere hoc matrimonium, cum matrimonium sit contractus natura sua perpetuus, & indissolubilis, talis conditio est contra naturam matrimonij. Alia est turpis non solum in se, sed etiam in ordine ad id quod promittitur, vt si dicat quis, ducam te in meam, si postquam nupserimus, per meretricium mihi victum pares, vel si hostem meum occidero, in talis homicidij gratiâ missam solemnem Deo offeram, offerre enim Deo missam licitum est, & sanctissimum, at hæc conditio ad reddendas gratias pro homicidio, est conditio turpis in se & in ordine ad rem promissam, nêpe missam, alia vero est turpis in se, non tamen in habitudine ad rem promissam, vt si dicam, si furata fueris centum aureos ex domo paterna, ducam te, vel si mihi copiam tui feceris, dabo decem aureos.

CONCLUSIO PRIMA.

Promissio sub conditione, quæ sit contra naturam contractus non obligat.

Est enim talis promissio destructio potius contractus, & stultitia, quàm promissio. Secundò est promittere contradicentia, nam accipere in uxorem, & accipere ad tempus tantum contradicunt, promittere autem contradicentia stultitia potius est, quàm promissio.

CONCLUSIO II.

Promissio sub conditione non solum turpi in se, verum etiam in habitudine, & ordine ad rem promissam non obligat.

Patet. In tali promissione non solum conditio est turpis, verum etiam res ipsa promissa est obiectum turpe promissio autem rei, & obiecti turpis non est adimplenda, ergo. Probatur maior exemplo adducto. Quando promittitur, si hostem occidero offeram missam in gratiarum actionem, in hac promissione non solum conditio est turpis si hostem occidero, verum res promissa, nempe Missa in gratiâ homicidij, quamuis enim Missa sit res sanctissima, at Missa in gratiam homicidij obiectum turpe est, quemadmodum elemosyna res sanctissima est, at elemosyna ad inanem gloriam, hoc totum peccatum est, & obiectum turpe, nempe hypocrisis.

CONCLUSIO TERTIA.

Promissio sub conditione turpi tantum in se, antequam conditio redigatur in actum non est adimplenda, postquam vero redacta est in actum, & subsequens, adimplenda est in conscientia.

Probatur prior pars, quia adimplere talem promissionem, vt constat ex secunda obseruatione, est adimplere illam intuitu conditionis turpis & obiecti il-

liciti, tum etiam est inducere proximum ad redigendâ conditionem turpem in actum, & peccandum. Probatur secunda pars, de qua est ferè tota nostra quaestio. Primò: Omnis promissio de re licita quæ nocet salutari, nec prohibet maius bonum, est adimplenda: sed hæc promissio de qua nunc agimus est huiusmodi. Patet: in primis dare illi mulieri decem aureos res licita est, & nullo modo repugnans salutari vtriusque, quia non datur inruitu peccati, nec ex complacentia illius, sed ad seruandam fidem illi datam, ergo est adimplenda.

Secundò, si hic promississet verè & ex animo sine tali conditione, ex fidelitate teneretur seruare illam promissionem, sed turpis conditio in hoc casu perinde est, ac si non esset apposita nec adiecta, vt habetur c. finali, de conditionibus apposis in matrimonio, & Instit. de legatis. §. vltimo, ergo. Et cõfirmatur conditio impossibilis, siue ex natura rei, siue ex circumstantia in iure, habetur pro non adiecta, cap. vlt. de pactis, sed conditio turpis est impossibilis secundum iura, quia secundum iura id possumus quod iure, id est, licitè possumus, ergo in hoc casu conditio turpis habenda est tanquam non adiecta, & adimplenda promissio veluti simplex.

Tertiò, qui dotauerit Ecclesiam, vel promiserit dotare ea conditione, vt res illius Ecclesiæ non subiaceat Episcopo, promittit sub conditione turpi, tenetur tamen seruare promissionem, & reddere rem promissam, quæ licita est, seclusa illa conditione turpi, vt habetur 10. q. 1. can. 2. ergo promissio rei licita, quamuis sub conditione turpi, tali conditione exclusa, adimplenda est.

Denique Gen. 38. commendatur Iudas de fidelitate, quam exercuit, mittendo ad Thamar ædum, quem illi promiserat si cum ipso fornicaretur.

ARTICVLVS III.

An omnis donatio siue contractus lege humana prohibens, sit inualidus in foro conscientie.

Dvabus vijs fieri omnem translationem bonorum, aut libera legitimi domini voluntate, aut legis, vel Principis decreto, iam constat. Rursum consensus proprii domini duplex est, aut interior mentalis, & tacitus, de quo præcedenti articulo, aut expressus & exterius significatus: Qui potest adhuc triplex esse, nam aut est actualis translatio, & exhibitio domini, quæ vocatur proprio nomine donatio inter viuos, aut promissio future exhibitionis, aut dispositio testamentaria, egimus iam de promissione, nunc de donatione, & dispositio- ne testamentaria agendum est. Vbi. Obseruemus primò, huiusmodi donationem duobus modis fieri, aut simpliciter, reuera, & actu rem ipsam & dominium eius transferendo, & donando, aut cum conditione, quæ est duplex, alia posita à lege, vt quod donatio fiat cum his, vel illis solennitatibus, de quibus consulendi sunt iurisperiti, alia verò posita ab ipso donante, vt cum quis transfert in alium dominium, non ex tunc, sed pro tali tempore, interim illam apud se retenturus, vel cum conditione, & pacto obligante recipientem ad aliquid efficiendum. Huiusmodi donationes sunt omnes validæ, & irrevocabiles, iure naturæ ita exigente, quia per eas cum externæ sint transfertur reuera dominiû, & non adimplere illas esset alterum reuera res sua expoliare. Sunt etiam validæ iure humano ita statuente, vt patet in Digestis, & Decretalibus varijs titulis de Donationibus: quæ autem sunt sub conditione, sortiuntur suum effectum posita illa conditione.

Obseruemus secundò, quantum attinet ad præsentem disputationem, cum translatio domini fiat voluntate domini, consistit à Theologis triplicè voluntate,

tem, elicita, debita, & libera, elicita est simplex, & deliberatus consensus voluntatis, exterius expressus, debita est quando aliqua lege teneor aliquid velle, quod & ea sublata alias nollem vt qui promisit & iuravit latroni, ne ipsum occideret 100. aureos, teneatur velle eos illi conferre voluntate debita, quia id certè nollit, teneatur tam ex vi iuramenti præstiti. Libera est, qua quis propria sponte, nullo metu, aut violentia interueniente, nulla cogente lege, vult aliquid, ad quod volendum nullo etiam iure prohibetur. Ex his tribus voluntatibus, hæc vltima est, quæ desideratur ad validam, & realem translationem dominij. Prima enim nempe sola elicita non sufficit, potest enim eam habere pupillus, furiosus, vel religiosus, neque autem omnes isti aliquam donationem facere, quia iure prohibentur. Nec sufficit secunda nempe debita, nam qui iuramento promisit aliquid prædoni, aut vsurario, teneatur voluntate debita velle id efficere, & dare, non tamen transfert dominium eorum, quæ dat in illos, sed manent illi semper obnoxij restitutioni. Ex his fit conclusio vera, & aperta.

CONCLUSIO VNICA.

Quicumque est verè & absolutè dominus alicuius rei, nec lege aliqua prohibetur de ea disponere potest illam vt voluerit liberè donare potenti recipere, seruato ordine iuris.

P Atet hæc ex dictis & superiori articulo: Expendenda tamen sunt singulæ partes. Primò, debet esse qui dat verè dominus. Ita fur latro, symoniacus, vsurarius, non possunt dare de acquisitis per rapinam, & suos contractus iniquos, non enim sunt domini, sed teneantur veris dominis restituere. Secundò debet esse absolutè, & simpliciter dominus, ita primogenitus nõ potest suam primogenituram alienare, aut transferre, quia est quidem dominus illius, non tamen absolutè, sed cum conditione & vinculo non alienandi, mulier nupta non potest dare sine licentia viri, nisi habeat bona extra dotem, quia licet sit domina suæ dotis, non tamen absolutè, sed eo pacto, vt eorum administratio subsit viro. Tertio oportet vt dominus nullà lege prohibeatur à libera dispositione suorum bonorum, ita pupillus non potest aut donationem, aut translationem facere. Quarto, debet voluntate libera dare, non enim sufficit coacta quantumuis debita. Quintò, potenti recipere, ita vsurario, symoniaco, iudici vt corumpat ius, assassino nunquam fit translatio dominij, quantumuis liberè velit quis huiusmodi hominibus dare. Denique seruato ordine iuris, lex enim partim ad obuiandum fraudibus, & dolis, partim ad cohibendam imprudentiam, prodigalitem, & suæ familiæ destructionem statuit in singulis contractibus quasdam conditiones seruari, quæ dicuntur solemnitates iuris sine quibus prohibet contractum fieri, ita vt si aliter fiat sit inualidus, & nullus. Ita præcipit donationes non valere inter virum, & vxorem durante matrimonio, inter alios autem valere, sed ita vt publicis etiam curiæ instrumentis, & scriptis insinuentur. Præcipit, vt testamentum, quod fit in scriptis sine tabellione habet septem testes, & ipsorum testium subscriptionem, & sigilla, necnon subscriptionem testatoris, vt habetur. In hac consultissima. C. de testamentis, & Instituta eodem tit. qui est titulus decimus, lib. 2. §. Sed cum paulatim: Quod ius commune recipitur in legibus Castelle, Partita. 6. tit. 1. lib. 1. & 2. quibus lex Tauri addit, vt valeat tale testamentum, quod communiter dicitur in scriptis, à Iuristis verò, & Theologis testamentum clausum, cum tabellionis subscriptione & sigillo, etiam si desint ipsorum testium subscriptiones, & sigilla. Similiter præcipitur, vt nūcupatum testamentum, id est, apertum habeat septem testes, vt habetur eadem lege,

hac consultissima, & quantumuis legibus Hispanis sufficit tabellio cum tribus testibus, vel si non possit haberi tabellio quinque testes, aut saltem tres, si neque quinque haberi possint, vt videre est in Ordinationibus Regalibus. lib. 3. tit. 2. l. 5. Similiter ne sint legitimi testes mulier, surdus, mutus, ebrius, & infamis, sed alij ab his. In eadem instit. §. testes. Præcipit lex Pontificia, 10. q. 2. can. Ea enim & 12. q. 2. can. Sine exceptione. Et in Decretalibus. tit. de rebus Ecclesiæ non alien. per varia capita, ne clericus, vel capitulum possit aliqua bona Ecclesiæ vendere, aut alienare sine tribus tractatibus, id est licentia Episcopi, decreto Prætoris, & consensu maioris partis capituli. Præcipit lex de electionibus, vt electio fiat vocatis omnibus habentibus ius ad ferendum suffragium, aliter electionem esse nullam.

Huiusmodi ergo donationes, in quibus non seruabitur ordo iuris, iuxta hanc conclusionem non transferunt dominium.

In hac doctrina & conclusione, quo ad omnes partes præter hanc vltimam, omnes DD. conueniunt, circa vltimam verò est maxima difficultas, & varietas opinionum.

Videamus ergo tam pro hoc articulo, quam pro sequentibus.

AN PER CONTRACTVM, QUI IURE humano est inualidus, & nullus transferatur dominium in foro inferiori conscientia?

C Onfert Petrus Ioanni liberè, sponte, & actu aliquod prædium? donatione inter viuos, obliuiscunturque donationem istam libris publicis curiæ insinuare, possidebit ne Ioannes tura conscientia illud prædium? cum talis donatio lege humana iudicetur nulla? Similiter habeo hæreditatem mihi mandatam per testamentum imperfectum, cui ita deficit aliqua iuris solemnitas, vt lege humana illud testamentum sit nullum & irritum, potero ne retinere illam hæreditatem tura conscientia? vel tenebor illam restituere vero & legitimo hæredi? Et similiter de alijs contractibus, qui lege humana iudicatur nulli, si quid per illos habeam, potero ne illud tura conscientia possidere?

In hac questione graui, & difficili variaz sunt, & maxime discrepantes DD. sententia. Prima est Innoc. in c. quia perique. de immun. Eccles. vbi licet breuiter, apertissimè tamè docet contractum, cui deficit solemnitas iuris, ita esse nullum in foro conscientia, vt qui per talem contractum aliquid habet, teneatur statim illud restituere. Sequuntur Innocentium ex Iurisperitis Bal. in l. 1. C. de Sanctissimis Ecclesijs, nu. 55. Alex. & Imola in l. nemo potest ff. de legatis el primo, For. tunius trac. de vltimo sine, illatione 15. Didacus Coarunias super caput. Cum esses. de testamentis. nu. 5. Et in repetitione super regulam, Peccatum parte 2. §. 3. & ex nostris habuit quoque illam Magister Cano. imò Soroz, licet eam non sequatur, refert vsque ad sua tempora fuisse inter Theologos Salmaucenses communem, & ab omnibus receptam.

Probatumque efficacissimis argumentis, Primo, Lex civilis in contractibus sibi subiectis, in quibus possunt accidere fraus, & dolus, debet & potest iustissimè illis occurrere, hoc autem non potest, nisi assignando conditiones, per quas quantum prudentia humana valet, illis obuietur, & irritando contractus sine ipsis celebratos, sed in huiusmodi contractibus, nempe donatione, venditione, testamento, electione, & similibus possunt euenire fraus & dolus, ergo ad obuiandum eis, iustissimè potuit, & debuit lex assignare conditiones, ita seruandas in ipsis, vt illis deficientibus sint nulli, leges autem iustæ ex omnium consensu obligant subditos etiam in conscientia, ergo in foro conscientia per contractum iure humano irritum, & nullum non transfertur dominium.

Secundò,

Secundò, contractus celebratus à pupillo est irritus, & nullus in conscientia, adeò vt qui per talem contractum aliquid accipit à pupillo, teneatur illud restituere, & hoc non alio nomine, nisi quia lex humana decernit tales contractus esse nullius valoris: sed eadem lex humana statuit contractum, cui deest solemnitas iuris esse nullum, & irritum, ergo per talem contractum etiam in foro animæ non transfertur dominium. Maior ab omnibus conceditur. Minor patet ex ipsis legibus, verbi gratia, testamentum (vt hoc exemplo vtamur) imperfectum, & minus solemnne leges ipse nullum & inualidum esse aperitissimè decernunt. C. de testa. l. hac consultiissima habetur. [Vbi testamentum non fuerit subscriptum, pro infecto illud haberi conuenit.] Et paulò post. [Ex imperfecto testamento voluntatem teneri defuncti non volumus.] Insti. quibus mod. testamenta infirmantur. §. ex eo ait Iustinianus. [Imperfectum testamentum sine dubio nullum est.] Et l. 3. Tauri dicitur. [Vbi testium numerus iustus non fuerit, testamentum nullam fidem faciat.] Vbi aperte testamentum minus solemnne vocatur inualidum, & nullum. Et illo can. Sine exceptione. r. 2. q. 2. aperte habetur alienationem rerum Ecclesiasticarum in consulto Episcopo factam esse irritam: Et ita iudicatur non solum in foro exteriori, verum etiam in interiori.

Tertiò, testamentum minus solemnne non tribuit ius maius hæredi, qui tali testamento instituitur, quam si testator intestatus decederet, hæres ille nullum ius habet ad illius defuncti bona, sed in utroque foro succedet, qui illi defuncto propinquior est, & hæres ab intestato, ergo hæres ille institutus testamento minus solemnne, reuera non est hæres, neque potest in foro animæ hæreditatem illam recipere, aut retinere: Minor cum consequentia aperta est. Maior constat ex legibus modo adductis. Et confirmatur iste, sic institutus hæres non potest possidere res illas, nisi virtute illius testamenti, sed istud testamentum est nullum, & nullius roboris, vt patet ex iuribus citatis, ergo.

Quartò, lex non respicit casus particulares & accidentarios, sed bonum commune, & ea quæ communiter, & vt plurimum eueniunt, & lata secundum ea, quæ vt plurimè eueniunt, est iusta, ac obligans in conscientia omnes, etiam si finis, & ratio eius in aliquo particulari non concurrat: Vnde est commune dictum, non deficere legem, etiam si finis, & ratio eius deficiat in aliquo particulari, quia finis legis non cadit sub lege. Verbi gratia, statuit lex, ne pupilli contractus aliquos celebrent, quia ingenium eorum infirmum est, & insipientis, est pupillus præstantis, & prudentis ingenij, poterit ne hic, quia in ipso deficit in particulari finis & ratio legis, contractus celebrare? minimè, quia lex non respicit casus particulares, sed quæ communiter eueniunt: At hæ leges conditæ sunt ad bonum commune. Reip. ad vitandos dolos, qui communiter possunt, & solent euenire in contractibus humanis, ergo sunt iustæ, & seruandæ in conscientia, definiunt verò huiusmodi leges, vt contractus minus solemnnes sint nulli, ergo reuera in conscientia sunt nulli.

Quintò: Sententia iusta quæ neque nititur, neq; fundatur in aliqua falsa præsumptione, est obligatoria in conscientia: idem enim est iudicium in foro conscientie, quod in foro exteriori, vbi res certò constat, & iudicium illud non nititur alicui falsæ præsumptioni: sed si quis sit constitutus hæres per testamentum minus solemnne, & id certò constat iudici, iudex iustissima sententia compellet hunc, tanquam illegitimum dominum, concedere hæreditatem illam hæredi ab intestato, tanquam vero domino: ergo in conscientia ille non erat verus dominus, nec fuit in ipsum translatum dominium per illud testamentum minus solemnne.

Sextò, quando electio aliqua est inualida, & nulla iure humano, nullam habet vim in foro conscientie,

nec vllam tribuit auctoritatem tali electo, imò tenetur illam nullo modo acceptare, quia est illa (iure ita statuenze) irrita, & nulla, vt constat toto titulo de electionibus: sed testamentum imperfectum est iure humano irritum, & nullum, ergo per ipsum nullum acquiritur dominium, sed tenebitur quia aliquid accepit virtute ipsius, illud restituere.

Septimò, si quis decedens sine liberis dicat fratri suo, Ego constituo Petrum hæredem, & volo huic vel illi hæc legata exhiberi, neque illam voluntatè suam posset literis publicis mandare, morte præuentus, frater ille in tali casu etiam si constet sibi de voluntate fratris non tenetur, stare illi voluntati, ergo similiter etsi illa voluntas esset mandata literis, cum tales literæ nullam habeant robur ipso iure, nec vllam fidem faciant, non tenebitur frater stare in conscientia illi testamento imperfecto, neque illum habere pro hærede, aut legata illa exhibere.

Octauò, sequeretur ex opposita opinione maximè incommodum, vt aliquis vel peccet mortaliter, vel sine vlla culpa sua patiatur maximè suorum bonorum iacturam: patet: sit pupillus hæres ab intestato alicuius defuncti, cuius hæreditatem obtinuit testamento imperfecto Petrus, in hoc casu si Petrus per testamentum imperfectum est dominus illius hæreditatis, tutor pueri illius aut exiger apud iudicem, aut exiger si non peccat, quia nititur priuare Petrum hæreditate, cuius est verus dominus, si non perit cum per leges humanas potuisset petere & acquirere pupillo, quia leges illud testamentum imperfectum, irritant, tenebitur pupillo ex suis bonis compensare, quantum valebat illa hæreditas, cum hæc sit pena tutorum, qui non curant acquirere pupillis quicquid rectè, & iure possunt.

Denique si huiusmodi leges essent iniustæ, essent laquei animarum, & tollendæ, iuxta illud in cap. Quoniam. de præscrip. Quod absque peccato mortali obseruari non potest derogandum est, vt Resp. illas custodit, & à viris peritis, & timoratæ conscientie obseruantur, vt iuste, ergo obligant in conscientia. Maius patet, quia si contractus minus solemnne in conscientia est validus, cum iudex debeat iudicare secundum leges scriptas, contractum illum in foro animæ ratum & validum iudicaret nullum: & consequenter legitimum dominum foro conscientie, expoliaret in foro exteriori, in quo peccaret profectò tam iudex, quamuis qui per illius sententiam bona quibus alter expoliatur acciperet, quàm ceteri qui verbo, testimonio, aut alia quacunque via iuuaissent ad illam sententiam ferendam. Et confirmatur maior illa, tales leges esse laqueos animarum, quia succedens ab intestato, si hæreditatem alteri mandatam imperfecto testamento apud se haberet, facillè adduceretur ab istis legibus, ad illam apud se contra conscientiam retinendam, cum possit illam virtute huiusmodi legum statim repetere.

Secunda opinio est Panormit. in ca. Quia plerique. de Immunitate Ecclesiarum. 28. & c. Requisiuit. de restitutione in integrum. Vbi statuit translationem aliquam, vel contractum dupliciter posse irritum esse & nullum, vno modò ex defectu personæ transferentis vel accipientis, quia per legem talis persona redditur omnino inhabilis ad celebrandos contractus & ad transferendum dominium, vel recipiendum, vt patet de pupillo, monacho, mente capto, de patre erga filium spurium, de usurario, symoniaco, &c. vel posse esse nullum non ex defectu, personæ, sed ex defectu alicuius conditionis, & solemnitatis iuris, vt in testamento in quo non reperitur integer numerus testium, qui in eo exigitur, vel non habent testes illas qualitates, quas iura postulant. Statuit etiam in contractu minus solemnne, aliquando occurrere fraudem, vel dolum, aliquando verò nullo modò reperiri, sed bona fide illi exerceri, & certò constare de voluntate celebrantis illum.

His

His positis Contractus (inquit) Panorm. primo modo nullus, est verè nullus in vtroque foro, nullumque per ipsum transfertur dominum, teneaturque qui tali contractu aliquid recipit, in foro conscientie illud restituere: contractus autem nullus secundo modo, ex defectu conditionis iuris, si insit fraus, & dolus, est quoque omnino nullus in vtroque foro: quia fraus, & dolus in nullo foro debent alicui patrocinari, si verò nullus ibi insit dolus, vel fraus, sed bona fide celebratur, certoque & fideliter constet de libera voluntate contrahentis, quamvis in foro contentioso huiusmodi contractus habeatur inualidus, in foro tamen conscientie validus est, transferturque per ipsum dominium: & dat verum ius. Vnde statuit hanc vniuersalem, & generalem regulam Panorm. Omnes illos contractus qui stādo intra terminos iuris naturalis, & gentium essent validi, etiam si ex aliquo defectu solemnitate iuris per legem humanam decernantur nulli, si in ipsis nullus sit dolus, aut fraus in foro conscientie esse validos, & conferre ius, atque dominium. Aditque hæredem ab intestato, si postulet apud iudicem hæreditatem, quam alter habet per testamentum minus solenne, sed sine vlla fraude vel dolo, peccare mortaliter, nec posse tuta conscientia hæreditatem illam recipere, etiam si à iudice ipsi adiudicetur, sed teneri ad illam restituendam.

Sequuntur Panorm. Antonius de Butrio in d. capit. Quia plerique, Ancharanus, Decius, Felinus, Bartolus, Alciatus, & multi alij quos refert Couarruias, in cap. cum esses, de testamentis, idem habet Mencacha lib. 1. de institutione, & creatione hæredum. §. 1. illatione. 2. 3. videbiturque esse communis Canonistarum in c. finali, de solutionibus & Iuristarum in l. cū quis. C. de iuris, & facti presumptione. Ex nostris habet eandem Syluest. verb. Testamentum. Primo. q. 5. & verb. Alienatio. §. 1. 3. Verb. Hæreditas. 3. q. 7. Adria. collibe. 7. art. 1. contr. 2. corol. 2. Medina C. de restitutione. q. 23. circa finem.

Probatur hæc sententia. Primò, sicut cessante causa debet cessare effectus, ita cessante sine legis humanæ, debet cessare vis legis humanæ, standumque iuri naturæ, & gentium, vt patet ex cap. cum cessante, de appellacionibus, & cap. Et si Christus, de iureiurando, constatque exemplo, lex enim diuina de correctione fraterna, cum lata sit ob fratris emendam, vbi non est spes emendæ cessat, nec obligat, vt docet D. Aug. in c. si quis de pœnitent. dist. 7. sed finis legum quæ iubent contractus, vel testamenta sub his vel illis conditionibus fieri, hic est, ne in tali contractu reperiat fraus vel dolus, vt constat ex lege illa. Hac consultissima, & Instit. de testamen. §. citato, ergo quando constat euidenter nihil doli subesse, vt quando certò constat de libera, simplici, & efficaci voluntate dantis vel testatoris, talis contractus non subest legi isti humanæ, sed standum est in eo iuri naturæ, & gentium, & sic erit in foro conscientie validus.

Secundò, in huiusmodi contractu, cū non inhabiletur à iure ipsa persona, habet homo ius naturale, & liberum ad dandum, vel instituendum hæredem quem vult, eo modo, quo voluerit, ius ciuile non potest derogare iuri naturali, ergo potest ille instituere hæredem sua libera voluntate quem voluerit, eritque talis in foro animæ verus hæres.

Tertiò, in cap. Quod sicut de electionibus, statuit Innocentius, electionem, quæ fit à maiori parte capituli, etiam si desit in illa aliqua iuris solennitas, esse nihilominus validam, ergo similiter, & contractus, quantumuis minus solennis erit validus.

Quartò, leges humanæ cum fundentur in falsa presumptione, neque dant, neque adimunt ius in foro animæ, vt si iudex absoluat debitorem, quia actor nō potuit probare debitum ex defectu testium, non adeo manet debitor tutus in conscientia, sed tenetur soluere

quod debet: sed leges quæ rescindunt huiusmodi contractus, & testamenta, in quibus non est fraus, fundantur in falsa presumptione, ergo non habent vim in foro conscientie. Maior certa est Minor probatur ex fine ipsarum legum, non enim irritant, istæ leges hæc imperfecta testamenta, quia velint infirmare aut rededere inualidam, & inefficacem voluntatem testatoris, cum ipsi consultauerint esse velint, sed quia putant in huiusmodi testamento esse fraudem, & dolum, & ideo ex tali testamento non posse bene colligi voluntatem testatoris, hæc autem presumptio est falsa, quando euidenter nulla est fraus, vel dolus, sed certò constat de vera, & libera voluntate testatoris, ergo vbi deest dolus & fraus, contractus validus esse debet in foro animæ.

Quintò, in c. cum esses, de testam. Alexander Tertius habet leges, quæ exigunt in testamento ultra tres testes esse alienas à diuina leges, & contra patrum instituta, & consuetudinem ecclesie, dicente Christo. [In ore duorum, vel trium steterit omne verbum;] sed leges contra diuinam legem non obligant, ergo testamentum leges humanas irritum, in foro conscientie non desinet esse validum, & firmum.

Sextò in illa l. hac consultissima, §. ex imperfecto sic dicitur: [Ex imperfecto testamento voluntatem testatoris teneri, i. colligi, non volumus:] Vbi non irritat voluntatem testatoris in testamento imperfecto, sed tantum docet non posse ex eo bene colligi. Et l. 3. Tauri ita dicitur: [Vbi non est sufficiens, & requisitus numerus testium, testamentum nullam fidem faciat:] Vbi etiam lex non infirmat voluntatem testatoris, sed tantum vult illud non integram fidem facere, sicut lex quæ statuit infames, & inimicos non esse idoneos testes contra me, non statuit me non commississe crimen, sed per illos id non sufficienter probari, cum ergo leges non irritent voluntatem testatoris, manet illa efficax, & conferens verè ius, & dominium in foro conscientie. Et confirmatur ex vso iudicum: nonnumquam enim iudices optimi & periti, si constet eis propria confessione illius, qui debet succedere ab intestato, alium esse à defuncto institutum liberè & voluntariè hæredem, sine vilo dolo & fraude, ad iudicem huic sic instituto illam hæreditatem, quamvis testamentum defuncti sit minus solenne.

Septimò: si iura cum tanto rigore accipienda essent, vt in foro etiam conscientie testamentum minus solenne esset nullum omnino, eueniret casus in quo homo verè & simpliciter dominus, non posset de suis bonis liberè disponere, patet aperte, quando aliquis est mortis proximus, nec adesset tabellio, aut testes idonei, quæ leges exiguntur per leges in testamento nuncupatio, morereturque antequam eorum haberet copiam, non posset testamentum condere, nec de bonis suis disponere.

Vltimò: Multi viri graues, religiosi, & timoratae conscientie possident bona per testamentum, vel contractum imperfectum, vt vnico tractatu bona Ecclesie; possidentque illa pacata, & tuta conscientia, cum nulla fraus, vel dolus ibi sit, sed fideliter, & rectè illa acceperint, essetque durissimum eos illis expoliare, ergo in conscientia istæ leges non reddunt inualidos contractus minus solennes.

Tertia opinio est Magistri Victorie, & Dominici de Soto libro quarto, de iust. quest. 5. art. 3. media inter has duas. quam sequuntur etiam sunt Doctissimi viri Ioannes à Peña, & multi recentiores, leges huiusmodi non intendere, vt contractus à persona legitima celebrati sine vilo dolo, vel fraude sint ipso facto nulli, sed id tantum, vt in iudicio habeantur nulli. Probant hoc fundamentum. Primò, quia animus, & vis legis ex fine ipsius colligendus est, finis legum est hic solus, obuiare fraudibus & dolis, ad obtinendum autem his, sufficit, vt in iudicio huiusmodi contractus nullam fidem faciant

faciunt, possintq; à iudice irritari, ergo hoc tantū cen-
sende sunt leges istæ intendere, neque aliquid aliud.

Secundò, si ipso facto hæ leges irritarent istos con-
tractus minus solemnnes, & ante iudicis sententiam:
teneretur possidens aliquam hæreditatem per testa-
mentum, vel legatum imperfectum, cum primum nos-
set defectum testamenti, & decretum harum legum,
hæreditatem illam, vel legatum hæredi ab intestato re-
stituere, hoc autem esset nimio rigore leges intelligere,
nec est in usu apud viros peritos, & timoratos, donec
iudex percipiat, consuetudo autem est optima legum
interpretis.

Tertiò, leges civiles eo modo obligant, quo recipi-
untur, & sunt in usu, cum consuetudo sit optima legum
interpretis, sed leges civiles, quæ irritos faciunt contra-
ctus minus solemnnes, non sunt ita receptæ, neque in
usu apud sapientes, vt expolient possidentem aliquid
per tales contractus, nisi adueniente iudicis sententia.
Maior certa est. Minor constat autoritate talium Do-
ctorum, vt Victoriz, Soto, Peña, &c. ergo.

Quartò, in dubijs melior est conditio possidentis,
vt habetur de reg. iuris in sexto, ergo in tanta varietate
opinionum declinandum est in fauorem possidentis,
etiam si possideat per contractum minus solemnem,
donec iudex aliter declaret.

Quintò, quod argumentum simile est sexto adducto
pro opinione Panormit. Verba legum id apertè insin-
uât: in Instit. enim adducta titulus id docet, sic enim
habet, [Quibus modis testamenta infirmantur. Non ait
sint ipso facto nulla, sed infirmantur. Lege illa, Hac cõ-
sultissima, non dicitur [Testamentum imperfectum nul-
lam habeat vim, sed ex testamento imperfecto uolun-
tatem defuncti volumus teneri,] idest, colligi: Quia
tale testamentum eo ipso quo imperfectum est, est su-
spectum, si ergo certò constiterit, & extra omnem su-
spicionem de voluntate testatoris, habebit vim quam-
uis sit imperfectum, donec per iudicem infirmetur.
Denique in lege illa 3. Tauri apertè dicitur, [vt testa-
mentum imperfectum non faciat fidem.]

Denique ex regula illa Innocentij, cap. Quod sicut,
de elect. vbi dicitur, [Electionem, quæ iuri naturæ cõ-
sentit, licet non feruentur in ea iuris solemnitates,
tenere, sed esse infirmam, si in iudicium deferatur.]
Apertè colligitur (inquit Soto) non quod vult Panor.
electionem minus solemnem esse in cõscientia validam
simpliciter & omnino, sed sic electum esse tutum in cõ-
scientia, quousque per iudicem electio illa annulletur.

Ex hac sententia colligit Mag. Soto. Primò, bene
potuisse legem civilem irritare in vtroq; foro, huiusmodi
contractus minus solemnnes, sicut & contractus pupil-
lorum, non tamè irritasse, nisi ad veniente iudicis sen-
tentia. Secundò, per hmoi contractus minus solemn-
nes, vbi nullus est dolus vel fraus, transferri quidem
dñium in foro interiori, sed reuocabile per sententiã
iudicis, & qui tali contractu aliquid possidet, esse tutum
in conscientia, donec iudex oppositum definiat Tertiò,
hæredem ab intestato, cum primum intellexerit defe-
ctum testamenti, posse illam hæreditatem apud iudicem
exigere, imò & illam adire, & præoccupare, ac defen-
dere se nullitate testamenti. Quartò, possidentem ali-
quid per contractum imperfectum, ante iudicis senten-
tiam, cum iustè possideat, etiam si nouerit defectum il-
lius contractus, non teneri vitium illud, & defectum
alteri manifestare: quia nemo tenetur sibi nocere, aut
alterius bonum curare cum damno proprio, nisi iam
ex aliquo officio ad id tenetur, vt si tutor esset hæ-
res, testamento imperfecto bonorum, quorum suus
pupillus est hæres ab intestato, teneretur aut mani-
festare illud, quia est tutor, aut tutelam dimittere:
Vnde infert vtrumque esse tutum in conscientia &
hæredem, per testamentum imperfectum si bona illa
apud se detineat, quia tali testamento transfertur ius
& dominium in foro conscientie, vsque ad iudicis sen-

sentiam, & similiter hæredem ab intestato, si illa apud
se habeat, quia cum apud iudicem possit illa exigere,
potest præoccupare quasi à iudice statim illa accep-
tus, & vt beneficio legis.

Hæc doctrina aliqua habet vera, & aliqua falsa, pace
quod ratorum DD. dixerim: Verum est in iudicio
istos contractus nullam fidem facere, & à iudice posse
irritari, cum leges illos iudicent irritos, debeatque iu-
dex secundum leges scriptas iudicare. Verum etiam
est, adueniente iudicis sententia teneri eum, qui con-
tractu, vel testamento imperfecto aliquid possidet, ve-
ro & legitimo hæredi, & domino restituere. Verum
denique hæredem ab intestato posse iustè agere apud
iudicem cõtra habentem bona defuncti per testa-
mentum imperfectum, vt constat ex dictis. Et cõfirmatur,
cõtractus validus tam iure naturali, quàm civili, iustè,
& sanctè põt impugnari, quando lex concedit in illo
restitutionem in integrum, ergo multo magis contra-
ctus, qui licet iure naturæ esset validus, iure tamen po-
sitiuo ob bonum commune censetur inualidus. Con-
sequencia aperta est. Antecedens patet in ludo, (vt vi,
debimus,) & in multis alijs contractibus, de quibus
agitur Titulo de restitutione in integrum: Tùm etiam
contractus validus vtroque iure, & naturali, & civili,
aliquando per restitutionem in integrum rescinditur,
ergo multo magis contractus qui iure civili censetur
inualidus, quamuis hic reuera non rescindatur de no-
uo à iudice, cum ipso iure sit inualidus, sed declaratur
sanctum irritus, & nullus.

Falsum tamen imprimis est fundamentum quod sta-
tuit Soto, non esse animum legis irritare istos contra-
ctus simpliciter, & ipso facto, sed tantum in iudicio.
Patet. Vbi verba legis aperta sunt, id præcipiunt, qd
significant, quæ regula est velut axioma in hac mate-
ria, sed leges istæ nullam prorsus exceptionem faciunt, sed
absolutè aiunt, vbicunq; defuerit talis solemnitas
contractum illum esse nullum. Verbi gratia, lege illa:
Hac consultissima dicitur: [Vbi testm, non fuerit sub-
scriptum, pro infecto habeatur. Infectum & nullum idem
sunt in iure. Instit. quib. mod. test. infirmantur. §. ex eo,
dicitur apertè, [Imperfectum testamentum sine dubio
nullum est. Et in lege illa Tauri dicitur: [Testamentum,
in quo defuerit iustus numerus testium, nullam fidem
habeat, tam in iudicio quàm extra iudicium: ergo iste
leges simpliciter, & ipso facto irritant istos contractus,
& non tantum in iudicio.]

Secundò, quam habet lex civilis autoritatè in per-
sonas habet in bona, & contractus, imò, & maiorem,
sed leges, quæ irritant contractum ex defectu perso-
næ, reddunt illum ipso facto nullum absolutè & in vtro-
que foro, tam in iudicio, quàm extra, & ante iudicium,
ergo, & quæ reddunt contractus nullos ex defectu cõ-
ditionis, & solemnitatis, cum similiter loquantur, red-
dunt illos absolutè, & ipso facto nullos.

Tertiò, intelligentia legis sumenda est ex fine, finis
istarum legum est occurrere fraudibus, & dolis, sed
cum plures sint ex his contractibus, qui non deferen-
tur, nec possunt deferri ad iudicium, aut ibi probari, vel
ex ignorantia veri domini, vel ex defectu testium, vel
ex penuria ad litigandum, vt constat experientia teste,
si leges istæ tantum irritarent istos contractus in iudicio,
non esset sufficienter occursum fraudibus, & dolis.

Falsum etiam est exemplum quod apposuit Soto de
bonis Ecclesiæ, nam cum personæ Ecclesiasticæ, sint se-
cundum se inhabiles, ad vendendum vel alienandum
bona Ecclesiæ, sit autem eis facultas cõditionibus qui-
busdã, illis verò non seruatis, contractus ab ipsis factus
est nullus, velut ex defectu personæ, & per consequens
ipso facto & simpliciter nullus, vt contractus pupilli.

Tertiò falsum est quod ait, vtrumque, & possiden-
tem per testamentum imperfectum, hæredem ab inte-
stato, posse tuta conscientia hæreditatem si apud se il-
lum habeat, possidere. Primò, quia sic darantur duo
domini

domini eiusdem rei simul, & eodem tempore, quod est impossibile. Secundò, quia si est verus dominus (vt vult Soto) possidens per testamentum imperfectum ante iudicis sententiam, ergo ante illam hæres ab intestato non potest illa possidere, imò tenebitur restituere illi alteri, donec aduenerit iudicis sententia.

Ex quo sequitur falsum etiam esse quartum dictum posse hæredem ab intestato, bona illa vt sibi debita, præoccupare. Primò, quia cum possit per iudicem repetere, & si debita ipsi, & sua, non potest tamen priuata autoritate præoccupare, vt dicemus de famulo cui debetur merces, quam potest in iudicio exigere. Secundò, quia si ante iudicis sententiam ille alius est verus dominus, quo modo potest ille accipere, & expoliare verum dominum.

Ad colligendum ex his omnibus quid verius sit falsum semper meliori iudicio. Obseruemus, non esse hic quaestionem, an leges ciuiles potuerint istos contractus imperfectos, & deficientes in solemnitate iuris, in vtroque foro statim ipso facto irritare, quia potuerunt quidem, cum in Rep. sit plena autoritas, ad occurrendum quantum potuerit omnibus ijs fraudibus, & dolis, tam in iudicio quam extra iudicium, sicut potuerunt contractus ex defectu personæ, ac si id quidem voluerunt leges tam in iudicio quam extra, tam in foro interiori quam in exteriori, illos pro facto irritant: ita D. Th. 1. 2. q. 69. ar. 4. conueniuntque in hoc Innocentius, Panor. & Soto locis citatis, & oēs Doctores. Sed quaestio tota est, an de facto leges id definiant & statuunt, nam Innocentius vult id definire, consentit Panor. vbi est fraus & dolus vbi verò nullus est dolus vel fraus nihil tale definire, Vnde secundum Panor. tam in foro animæ, quam in foro contentioso qui sine fraude, & dolo possidet tali contractu, iuste possidet, nec est à iudice expoliandus. Soto vult vbi nullus est dolus, ante iudicis sententiam tuto possidere, à iudice tamen esse expoliandum, quia debet iudex iudicare secundum leges scriptas, secundum quas contractus imperfecti nullam faciunt fidem in iudicio, sed habendi sunt pro infectis.

Obseruemus secundò quando variae sunt Doctorum opiniones, in his quæ pertinent ad mores & conscientiam, licet vna sit vera à parte rei, quod ad praxim tamen, eum qui nouit illam veram, ita vt iudicet alias falsas, debere agere iuxta illam, quam nouit veram, quia aliter ageret contra conscientiam, eum verò qui prudenter iudicat omnes probabiles, posse amplecti quam voluerit, maximè si agatur de re, quam actu bona fide possidet, quia cum prudenter varias illas opiniones iudicet probabiles, est merito dubius, & in dubijs maior est ratio possidentis. Ex his sit.

CONCLUSIO PRIMA.

Per contractum iure civili nullum reuera, & a parte rei non transfertur dominium.

Pater, quia leges ciuiles iuste potuerunt illos irritare, & reddere ipso facto nullos, ac si id voluerint, obligat in foro conscientiae. Quod autem id voluerint, probant efficaciter argumenta quibus opinio Innocentij nititur, & quæ adduximus contra tertiam sententiam. Et confirmatur primò: Quia si leges istæ irritantes contractus minus solemnnes nõ obligarent in conscientia, nõ esset prouisum per ipsas fini, propter quæ conditæ sunt, quod est maximum incommodum: Consequentia verò patet. Vult, verbi gratia lex ciuilis testamentum imperfectum nullum esse, ne fraus vel dolus in eo loci habeant, si hæc lex nõ obligat in conscientia, qui poterit habere bona Ioannis per quodcunque testamentum erit tutus in conscientia, & cum videat se tutum, quacunque via conabitur, illum etiam si imperfectè restari. Similiter, vult lex Ecclesiastica, ne bona Ecclesiae possint alienari, nisi cum illis conditioni-

bis, ne facile alienentur, sed diutius permaneant, & contractus sine istis conditionibus, esset validus in conscientia, certe facile alienarentur.

Secundò, quam habet vim lex Ecclesiastica in matrimonio, eandem habet lex ciuilis in contractibus ciuilibus, sed Ecclesia definiente, matrimonium non celebratum coram sacerdote, & tot testibus, aut sub hac vel illa conditione esse nullum, reuera est nullum in vtroque foro, vt patet modò de matrimonio clandestino, ergo contractus ciuilis vel testamentum, quod ex defectu alicuius conditionis. Lex ciuilis statuit esse nullum, reuera in vtroque foro est nullum.

Tertiò, Si contractus lege humana nullus ex defectu solemnitatis in foro conscientiae esset validus, certe id esset, quia in isto foro standum esset soli iuri naturali, & iuri gentium, quibus stando est validus, ac contractus factus à pupillo stando iuri gentium, & naturæ validus est, quia verò irritatur à lege est in vtroque foro nullus, ergo similiter hi contractus etiam si stando iuri naturæ, & gentium essent validi, quia tamen irritantur lege ciuili, censendi sunt irriti, & nulli.

Quartò, Leges quæ prohibent, ne pater det bona sua filio spurio, reddunt irritam, & nullam translationem bonorum in tali filio in vtroque foro, nec alia ratione, quam virtute legis, cum tamen iure naturæ, & gentium quicumque filius possit succedere in bonis patris, ergo & leges quæ decernunt contractus minus solemnnes esse nullos, in vtroque etiam foro obligabunt, cum non leuiora, imò grauiora verba in legibus irritantibus contractus imperfectos, quam in alijs legibus reperiantur.

Vltimò, Si dominus præscribat æconomio suo modum, & formam seruandam, in contractibus, quos nomine sui dñi celebrabit, annullans & cassans quoscunque aliter celebratos, profectò celebrati ad est æconomio dimissa illa forma & modo sibi à domino suo assignato, non sunt validi, nec conferunt ius in conscientia, sed Respu. habet autoritatem ad præscribendum suis ciuibus formam, & modum seruandum in suis contractibus non minus quam dominus suo æconomio, ergo aliter celebrati, quam Respu. præscribit, nulli sunt. Vnde quod infert Soto contra Innocentium, tanquam maximum incommodum, vt hæres, vel legatarius per testamentum imperfectum, tenerentur restituere hæreditatem, vel legatum hæredi ab intestato, iudicamus verissimum, tantum abest, vt sit incommodum.

CONCLUSIO II.

Cum vtraque opinio habeat Authores grauissimos, & vtraque est probabilis, illi qui non valet qua verior sit, & vim argumentorum expendere.

HOC certum est ex primo topico.

CONCLUSIO III.

Qui valet attingere ex his opinionibus veriore esse illam nempe Innocentij, & ita animo concipit, iudicatque ceteras falsas, tenetur statim quicquid per contractum imperfectum obtinuerit restituere, aliter enim ageret contra conscientiam.

HÆC etiam perspicua est.

CONCLUSIO IIII.

Qui non valet attingere, qua istarum opinionum sit verior, sed vtrasque iudicat probabiles, si actu possideat aliquid per contractum imperfectum, tutò illud possidet, nec tenetur restituere, donec iudex præcipiat.

Non propter rationem Soti, quia leges istæ tantum annullant in iudicio, sed quia cum ambæ opinio-

tes sint ipsi probabiles, est ipse prudenter dubius, & in dubijs melior est ratio possidentis: [Similiter qui possidet ab intestato bona alteri mandata testamento imperfecto, tunc illa possidet etiam ante iudicis sententiam: non tanquam sibi debita, ut vult Soto: non enim id sufficit, ut vidimus, sed quia cum ambæ opiniones sint ipsi probabiles est prudenter dubius, & in dubijs melior est ratio possidentis.

CONCLUSIO VLTIMA.

Index tenetur cum primum confiteris iuridicè de defectu contractus, illum declarare nullum, & rem vero domino restituere.

Pater, tenetur iudicare secundum leges scriptas, & non iuxta suum arbitratum, ut supra vidimus, teneturque illarum verum, ac legitimum sensum nosse, hæc autem leges iuxta suum legitimum sensum veramque intelligentiam reddunt contractus ipso facto nullos, vel saltem iuxta Sotum annullandos in iudicio, ergo.

Ex his sequitur; Primò, in testamētis imperfectis, bona tutius postulari apud iudicē, vel possideri ab hærede ab intestato, quàm ab alio instituto per testamentum imperfectū, quia de possessione primi nullus dubitat, de possessione autem secundi, tot viri graues, & rationibus adeò efficacibus adducti. Secundò, quia etiam iuxta Sotum, ius succedentis ab intestato est irrevocabile omnino, ius autem alterius est debile & revocabile, & ita prior ille tutius possidet etiam iuxta Sotum. Sequitur secundò, ut si hæres ab intestato petat apud iudicem sua bona: & institutus in hæredem per testamentum minus solemne defendat se fraude, & dolo, occultando testes, vel scripturas, vel inducendo falsas, tenebitur reddere illa bona hæredi ab intestato, sine alia iudicis sententia, quia leges irritantes contractus istos non sunt pœnales, sed præceptivæ.

Excipiuntur ab hac doctrina in primis omnium consensu opera pia, in quibus conveniunt omnes Doctores cuiuscunque opinionis in alijs sint, contractum etiam minus solemnem, modò non existat in eo aliquis dolus validum esse in utroque foro, tum in favorem causæ piæ, tum quia eo ipso, quo opus illud pium est, libera voluntate contrahentis, & propria ipsius sponte, & non per aliquam fraudem iudicatur mandatum: Nec opus est hic loca Doctorum ita asserentium asserere, cum nullus neque ex Theologis ex iuris peritis oppositum unquam docuerit: Vnde miror impietatem quorundam iudicum, qui cum soleant in plerisque causis ad dictissimi esse Panormitano, iuxta quem quicunque contractus minus solemnes, modo constet bona fide, & sine ullo dolo celebratos esse, sunt validi, ipsi in hac parte aliquos contractus recipientes opera pia, ob defectum alicuius solemnitatis iuris, suis iniquis sententijs tanquam nullos, & irritos damnant. Cum omnes DD. eo ipso, quo pertinent ad opera pia, in utroque foro (& si minus solemne) ratos & validos iudicent esse habendos. Nec fauet huic impietati, leges municipales huius, vel alterius Regni illos irritare, tum quia iudices non minus in legibus, privatis sui Regni, quàm in legibus iuris communis, intelligendis, & accommodandis causis de quibus iudicant, debent doctrinis, & ex positionib. gravissimorum DD. suæ facultatis stare, alioqui ut quid tam grandem Doctorum & librorum parant, vel potius ostentant suppellectilem. Tum quia Doctores omnes tam Theologi, quàm iuris periti, quando præsentem quæst. huius articuli disputant, an contractus lege civili nullus ex defectu alicuius solemnitatis iuris habeat vim; non distinguunt inter ipsos cõe & leges municipales, sed de omnib. in universum loquuntur, quæcunque illæ sint, quæ contractum minus solemnem irritant, & in hoc sensu loquentes

docent vno animo & consensu, contractum in favore operis piæ celebratum, & si minus solemne sit, validum esse omnino in utroque foro, nisi certò constet aliquem dolus in eo accidisse. Ego, ut verum fatear aliquos istorum iudicum, non tam legum peritia, vel Doctorum studijs, quàm proprio arbitratu in ferendis sententijs uti, mihi habeo persuasum, quibus non immeritò dicitur per Prophetam, [Erudimini qui iudicatis terram:]

Excipitur secundò matrimonium: in quo si de sit aliqua solemnitas iuris essentialis, & necessaria, nullum transfertur dominium, nec revocabile, quia matrimonium natura sua habet vinculum indissolubile, & irrevocabile, etiam si contrahentes mutuo vellent suo iuri renunciare, quod non est in alijs contractibus humanis, qui ex mutuo consensu contrahentium dissolubiles sunt, & revocabiles. Vnde in matrimonio, aut nullum transfertur dominium, aut si transferatur, indissolubile omnino est.

Excipitur tertio. Electio, quæ si iure irrita est ex defectu alicuius solemnitatis, nullum revera transfert dominium, nec electus potest illam acceptare tuta conscientia, quia per electionem confertur electo iurisdicatio spiritualis, quæ res adeò gravis per electionem dubiam, imò ipso iure nullam non est censenda in illum transferti. Propter quod viri graues etiam si in alijs contractibus concedant cum Victoria, & Soto transferri dominium, sed revocabile, in electione tamen non audet ita asserere. Quod si electio non sit ipso iure irrita ob talem defectum, sed tantum veniat irritanda, potest electus illam accipere, & uti potestare, quousq; à superiore habente auctoritatem irritetur, ut in casibus de quib. agitur in illis textibus, c. sicut n. c. Bonæ memorie, el. 2. de elec. & electi potestate. Ut quò in electione non vocatur absentes, quia electio non est irrita ipso iure ex tali defectu, cum vocare absentes non sit de substantia electionis, venit tamen irritanda, sic electus potest illam admittere, & sua potestate uti, donec irritetur: quò non vocatur ex contemptu, possunt absentes illi cõqueri de cõtemptu: & prosequi respectum suum, irritabiturque tunc electio: secus est si electores absentes ob bonum pacis consentiant electioni factæ, tunc enim non est irritanda. Circa quæ vide Sylv. verbo electio. q. 10. §. 1.

Nunc ad argumenta in oppositum, Et primò ad illa Panormi. Ad primum dico, leges non respicere casus particulares sed eos, qui communiter, & ut plurimum eveniunt, aut possunt evenire. Vnde finis legis dupliciter potest cessare, aut in communi, & omni ex parte ita ut nullum sit iam periculum damni: ad quod vitandum fuerat condita talis lex & isto modò cessat etiam lex: in quo sensu loquitur capit. illud, Cum cessante: Secundo modo potest cessare in aliquo particulari evenitu, non tamen omnino, & in uniuersum, sed non propterea cessat vis legis, cum ipsa non respiciat casus particulares, & extraordinarios, sed communiter evenientes. Verbi gratia, est lex sub gravissima censura, ne legantur libri hæreticorum, cuius legis finis est occurrere periculo, quod ex tali lectione possent Catholici, pati, est Catholicus eruditus, & firmissimus in fide, qui etiam si illos legat non periclitabitur, cessabit ne in isto illa lex & censura; minime quidem, sed esset excommunicatus, si illos legeret, quantumvis de illo periculo esset omnino securus, quia lex non respicit casus particulares, sed finem communem & uniuersalem. Similiter irritat lex contractus pupillorum, quia ingenium eorum infirmum est, & caullis iniquorum expositum est: pupillus valens ingenio & prudentia plusquam suus tutor, erit ne hoc nomine contractus talis pupilli validus? cessabitque in illos vis illius legis (minime quidem, ob eandem causam. Sic in proposito argumento; etiam si aliqui contractus imperfecti celebrantur sine vlla fraude, vel dolo, quia ta-

men

men ut plurimum (qualis est hominum cupiditas) cū dolis celebratur, possuntque fieri, lex retinet suam vim. Ad id verò quod affertur de correctione fraterna, respondeo, præceptum istud non habere pro fine aliquid commune per se, & sua natura, sed bonum particulare proximi, & salutē illius. Et ita cum finis istius legis sit particularis, cessante illo in particulari, cessat quoque illa lex & eius vis.

Ad secundum respondeo, Vt constat ex primo articulo, naturale esse vnumquemque liberè de suis bonis posse disponere, sed debite, & recto modo, Et naturale etiam, vt Resp. quæ custos ciuium est, valeat per suas leges modum illum assignare, & arctare ciues suos ad illum propter bonum commune, Vnde quando irritat contractum ex defectu huius vel illius conditionis, & si talis annullatio primò & per se, & immediatè non cadit in personam, nec sit defectus personæ, secundariò tamen cadit etiam in personam, & perinde est statuere contractum cum tali defectu, esse nullum, ac statuere personam talem contractum afficientem ad sic efficiendum esse inhabilem. Sicut in matrimonio clandestinum primò & per se Ecclesia statuit illa irritare, & annullare, & quia annullato contractu manet persona inhabilis, ait esse inhabiles eos qui alio modo quam ipsa statuit in Concilio Tridentino ad sic contrahendū, Vnde leges decernentes istas solemnitates non sunt contrariæ iuri naturæ, quod vnusquisque habet ad disponendum de suis bonis, cum eodem iure naturæ destinetur homo vt pars politica ad bonum commune, teneaturque de suis bonis disponere eo modo, quo exigit bonum commune.

Ad tertium respondeo, textum illum non benè adduci ab auctoribus oppositæ sententiæ, non enim ait ibi Innocentius, electionem iure humano nullam ex defectu alicuius solemnitatis esse validā, cum oppositum doceat in illo cap. Quia plerique, & vbique, sed tantum docet, vbi difficultas & dubitatio oriatur, an in electione fuerit seruata debita solēnitas, tunc quia res est dubia, deferendam esse ad iudicem, standumque iudicij sententiæ, & ante illam electum esse tutum in conscientia, quia in re dubia melior est ratio possidentis; Quando autem aperte constat de fuisse solemnita. em iuris, esseque electionem ex eis, quas lex positua annullat, tunc ipso facto est electio illa inualida in foro conscientiæ, teneturq; sic electus nullo modo illā acceptare, nisi ex ignorantia inculpabili excusetur.

Ad quartum respondeo, leges istas de quibus loquimur non fundari in falsa præsumptione, quia licet in isto, vel illo casu particulari cessent fraus, & dolus, possunt esse in alijs multis, & legis præsumptio non est in omnibus ita reperiri, sed posse in multis, quæ præsumptio vera est, at sufficiens, & prudēs, vt debeat legislator occurrere huic periculo, & dāno. Et ad illud leges istas tantum irritare testamentum imperfectum, non autem infirmare voluntatem testatoris, & ideo vbi certò cōstitit de illius voluntate extra omnem fraudem, & dolum, illi voluntati standum esse. Respondeo eo ipso, quo prohibet lex, & iustè tales contractus vel testamenta, infirmare etiam voluntatem testatoris ad hic testandū. Potest enim Resp. bono communi ita exigente, suos ciues prohibere, ne disponere valeant de suis bonis, nisi iuxta modum lege præscriptum, ita vt qui illum omiserint nihil omnino efficiant, tam in foro interiori quàm exteriori. Vnde falsum est quod extimat. Adrianus, leges rescindere tantum ista testamenta, ne decipiatur testator aliqua fraude vel dolo: cum iuxta, apertissima ipsarum verba, quorum proprio, & genuino sensui standum est, hoc etiam velint, vt talia testamenta dicantur, & iudicentur multa, & velut non facta, eo ipso quo non seruant debitam solemnitatem iuris.

Ad quintum respondeo, Alexandrum eo in loco non abrogasse leges has ciuiles, tum quia sunt iustæ,

quando enim in hominibus erat fides, & sinceritas sufficiebant duo vel tres testes, quam, sinceritatem, & primam ac antiquam fidem respiciens lex diuina, dixit in Deuteron. in ore duorum &c. modò autem, quando nulli tuta fides, & malitiæ, mendacia, cauilii, & fraudes innudauerunt, æquissimum est, vt in re adeò graui qualis est testamentum, & dispositio defuncti, qui non potest huc redire ad se explicandum, & tuendum, tot ad sint testes sicut ipsamet lex pontificia. 2. q. 5. can. p̄s̄ol, in causis grauib. Cardinalium, & Episcoporum, & aliorum hominum præstantium, vult plures testes adduci. Et ita leges has contractuum ob malitiam humanam adeò iustas, & bono communi necessarias non derogat Papa, cui non est data potestas in destructionem, sed in ædificationem. Tum secundo, quia non habet ipse ius in leges Principum secularium, nisi quando sunt contra ius diuinum aut naturale, vt habetur dist. 96. can. Cum ad verum. Et can. Duo sunt, huiusmodi autem leges sunt maximè consonæ iuri naturali, & dictamini rectè rationis. vt constat ex primo artic. huius questionis, & per consequens etiam iuri diuino. Vnde respondeo, Textum illum bifariam intelligi, aut delegatis pijs, circa quæ, quoniam pia sunt, & eo ipso non mandata ex cupiditate alicuius hæredis, sed ex deuotione testatoris, sufficere duos vel tres testes, & cum legata pia velut bona quædam spiritualia, non tam legibus ciuilibus, quàm pontificijs subiecta sint potuisse Papam statuere vt sufficiant ad illa duos vel tres testes, nec per hoc tollitur vis legum ciuiliū, circa alios contractus, legata, vel hæreditates temporales, cui expositioni fauet capit. Relatum. proximè sequens eodem titulo, in quo ita disponitur, & diffinitur de legatis pijs. Alia expositio est quam amplectuntur Cano. li. 6. de locis Theologicis cap. 8. Et Soto loco citato decretum istud Alexandri loqui de terris subiectis Ecclesie Romanæ, in quibus Papa habet vtramque auctoritatem, & in quibus sicut Princeps etiam temporalis præcipit iudicibus, & gubernatoribus. vt de testamentis, & alijs contractibus ciuium non iudicent iuxta leges ciuiles, sed iuxta decreta canonum: quæ expositio est magis consona textui, loquitur enim ibi Papa iudicibus Hostiensibus, & Vellenensibus quæ terræ ditiorum Rom. Pontif. etiam in temporalibus subiiciuntur. Extendit hoc decretum Cano ad alias terras subditas alijs episcopis, quasi loca etiam ecclesie subiecta, sed in hac parte (pace quod ipsius dixerim) non benè sentit, episcopi enim qui habent alios Superiores Legislatores, & Principes, quibus loca sua subiecta, etiam sunt vt partes Regni superioris, vt episcopi Hispaniæ, quorum terræ sunt partes Hispaniæ, tenentur in temporalibus seruare leges ciuiles suorum Principum, & Regum, & sic iurant quando promouentur ad Episcopatum, loca, & terras suas sub obedientia Regis tueri, Episcopi etiam qui habent iurisdictionem temporalem in ciuitatibus, & prouincijs, quæ constituunt Remp. integram, sicut possunt sine alterius superioris auctoritate, quando bonum commune suæ Reip. exigeret indicere bellum, & congregare exercitum, sic etiam possunt condere leges ciuiles suæ Reip. necessarias, nec crediderim, Papam illas posse derogare, cum ipsi in temporalibus non sint subiecti Papæ nisi sicut alij Principes Christiani, in ordine ad cultum Dei, & bonum spirituale.

Ad sextum constat solutio ex dictis, constat enim leges istas non solum in iudicio, & in foro contentioso tollere vim, & fidem contractibus, & testamentis minus solemnibus, verum etiam ipso facto illos reddere nullos, sicut contra Magistrum Soto ostendimus, & cum sint iustæ, consequenter obligant in foro interiori. Et quod dicitur in isto 6. argumento, leges non infirmare voluntatem testatoris, explicatum modò est in solutionibus secūdi argumenti, quomodo illā infirmet. Ex vsu quoque iudiciū inefficax ducitur argumētū, nam

nam iudices cum sint Iuristi, sequuntur Panorm. cuius opinio inter Iuristas dicatur comunion, quid quod ipsimet Panor. & Soto sentiunt in foro contentioso leges istas infirmare huiusmodi contractus.

Ad septimum respondeo, non esse inconueniens, ut propter bonum commune constitutur homo in aliquo euentu in tali discrimine, ut non possit de suis bonis sine culpa sua disponere, leges enim quantumuis iustae non possunt cauere omnes euentus particulares, sed tantum respiciunt bonum commune, & quae communiter eueniunt, praesertim cum iste casus sit maxime fortuitus & rarus, cum possit quiuis, vel minima diligentia habere in optido quantumuis exiguo integrum numerum testium.

Ad vltimum respondeo, istos viros esse tutos, non quia contractus isti minus solemnnes transferant verum dominium, sed quia cum ambae opiniones videantur ipsis probabiles propter dignitatem Doctorum, qui utramque amplectuntur, sunt merito, & prudenter du hij, & in dubijs melior est ratio possidentis, sicque rursus conscientia possident, ut dictum est in quarta conclusione nostra.

Nunc ad argumenta, quibus Magister Soto nititur ostendere suae opinionis fundamentum. Ad primum respondeo, finem legum istarum non esse prohibere dolos, & fraudes quacunque ratione, sed omnino quantum humana autoritas, & prudentia potest: ad prohibendum autem omnino, non sufficit, ut sint tantum nulli, & nullius fidei in iudicio, cum in multis contractibus huiusmodi, non possint defectus eorum commode probari in iudicio, aut ex defectu testium, aut culpa tabellionum, aut iniquitate ipsorum iudicum, lege autem statuente, ut ipso facto sint nulli, sufficienter tunc occursum est, etiam si deficiant, vel testes, vel tabellio sit perditus, aut iudex iniquus, cum per talem contractum, in foro animae, cuius aliquando homines curant, nullum ius aut dominium transferatur.

Ad secundum fateor, esse quidem hanc sententiam rigidam, est nihilominus vera, solent enim doctrinae ad conscientiam, & restitutionem pertinentes, esse carni, & sanguini, ac cupiditatibus humanis rigidae.

Ad illud non esse in usu, nil mirum, quia cum tot sint Doctores ex utraque parte, qui possidet, iudicat opinionem suae utilitati fauentem veriore, estque tutus eo modo quo expositum est.

ARTICVLVS V.

Qua ratione per testamentum transferatur dominium.

Tertius modus transferendi dominium priuata possidentis voluntate, est per testamentum, quod à donatione, & promissione maxime differt, donatione etiam statim transfertur dominium rei in accipientem, promissione licet non statim transferatur dominium, autamen, vel promissarius acquirit ius, ut in promissione adimplenda ex iustitia, vel saltem promittens constituit se debitorem, ut in promissione adimplenda ex si debitate, per testamentum autem nec heres nec legatarius acquirit aliquod dominium, vel ius, quamdiu testator viuuit, nec ipse testator manet debitor, sed exprimit tantum, quid velit eo tempore testator de bonis suis fieri, cui facultate quamdiu viuuit, mutandi voluntatem illam, & animum.

Vnde donatio, & promissio, cum primum sunt, habent vim, suntque irreuocabiles, nisi promissarius, & donatarius renuncient iuri suo: Testamentum autem quamdiu testator viuuit nullam habet vim, sed reuocabile est. Ita D. Paul. ad Hebr. 6. [Vbi enim testamentum est, mors necesse est intercedat testatoris, testamentum enim in mortuis confirmatum est, alioquin non valeret, dum viuuit, qui testatus est.] Reuoca-

Tomus Primus.

bile esse omnia iura proclament, Ius canonicum 1. 3. q. 2. can. Vltima voluntas. Et cap. Cum Marthae de celebratione missarum, ex isto loco B. Paul. definit Pontif. omne testamentum mutari, minui, vel augeri posse vique ad mortem. Ius civile l. 4. ff. de adimendis legatis, Et l. omnium C. de testamentis, Et l. multis. ff. testamentum etiam si iuret testator se illud perpetuo obsequaturum, & nunquam mutaturum, possit per posterius reuocari, ita in l. 44. Jacob 1. & l. 115. Petri. 2. vnde testamentum proprie non dicitur vltima voluntas (nisi sit omnium vltimum) quia voluntas quamdiu viuimus ambulatoria, & mutabilis est, sed dicitur dispositio testamentaria, iuxta illud Esaiæ ad Ezechiam, [dispone domui tuae, &c.]

Ex hoc sequitur institutum heredem, vel legatariu per aliquod testamentum, si nouerit testatorem aliud deinde condidisse, quo prius reuocatur, non posse illud celare, sed debere illud indicare, aliter peccabit, & tenetur ad restitutionem. Quia cum institutus posteriori testamento sit verus dominus, indicare illud non est arma exhibere aduersario, sed rem alienam vero domino restituere, ad quod simpliciter, & in conscientia tenetur.

Circa testamenta quantum nostra disputatio exigit varia sese offerunt, Ac ut initio certa ab incertis separemus, admonendi sunt primò fideles à Theologis, ut sani, vel saltem initio morbi testamentum condantur, tunc vero commodius id praestent, tum etiam, quia solent successuri ab intestato, ne quid alijs relinquatur à testatore, auertere aduentum tabellionis, & testium, quod qui faciunt peccant grauissimè, & tenentur restituere, quae intelligebant, testatorem velle alicui relinquere, ut docet optimè D. Antoninus 3. p. tit. 10. cap. 1. §. 2. Et quod peius est, qui fraude, vel dolo nititur, ne infirmus testamentum condat, amittit hereditatem, quam expectabat ab intestato, deuoluiturque hereditas ad alios propinquos, ut habetur l. 1. C. si quis aliquem testari prohibeat. Quae lex cum sit iusta ad obuiandum fraudibus, & dolis, obligat in conscientia, teneturque qui sic impedit ad restitutionem. Potest aliquis via honesta per se aut alios praecari conditurum testamentum, vel sibi, & non alteri relinquat bona, fraude autem vel dolo impedire ne condat testamentum, non potest.

Secundò, admonendus est testator, ut in statu gratiae illud faciat, nam si est in peccato, quae mandat nihil illi proderunt ad gratiam, vel gloriam, imò neque ad satisfactionem. Missae verò quando illo vitam functo celebrabuntur, proderunt si sit in purgatorio, ex applicatione offerentis, virtute autè testamenti nil illi quicquam proderit, ut docent D. Tho. Ricardus, Bonauentura, & alij in 4. dist. 16.

Tertiò admonendus est, ut si habet debita, statim illa soluat si habet apud se pecuniam, vel suppellectile, quam sine graui detrimento domus suae vendere potest, tum quia quod ipse non praestat, minus praestabunt heredes, tum quia ut videbimus, qui debet, & potest commode soluere, debet statim maxime existens in discrimine vitae, nec est differenda solutio nisi ex consensu creditoris. Loquorque de omni genere debiti, siue debeatque pecunias siue res acceptas à mercatoribus, siue stipendia aliqua ab opificibus, vel famulis. Quae verò non potest statim soluere, aperte significet, & in chirographo confiteatur se debere, propria, vel tabellionis manu subscripto, plenamque testamentarijs copiam faciat illud quamprimò soluendi, tum ut tollatur om-

L nis

nis occasio litium, quod maxime curandum est testantibus, tum quia faciendo tunc quod pro tali loco & tempore valet, & poenitendo de negligentia præterita, est tutus in conscientia, nec detinebitur in purgatorio si hæredes sint tardiores in soluendis debitis, quia cum fecerit testator quod in se est, mora illa non ipsi, sed solis hæredibus imputabitur.

Quartò, in dispositione testamentaria debent seruari hæc tres leges civiles iustæ, cum illæ obligent in utroque foro (iustæ inquam) nam aliquæ sunt iniustæ, illæ scilicet quæ legi naturali, aut diuinæ repugnant, etiam si ad bonum finem lætæ sint, ut in nostro regno, lex quæ concedit parentibus priuare filios suos etiam alimentis necessarijs, est iniusta contra ius naturale, quod præcipit, ut qui dedit esse det & conseruari indigenti. Lex quæ vult filios, qui se cultui diuino consecrant reclamantibus parentibus, omnino priuari bonis parètum est etiam iniusta. Est enim contra omne ius, pro bono opere & laudabili partipœnam. Habuerunt quidem istæ leges bonum finem, continere filios in obedientia parentum, verum cum sint contra ius naturæ, sunt iniustæ: ideo ubi aliquid à lege pendet, testator non condat testamentum sine consilio Theologorum & Iurisprætorum. Secundò seruabit in dispositione bonorum ordinem charitatis, qui est in præcepto, unde curabit prius proprium funus & animam pro ratione sui status, non iuxta leges sæculi, sed prudentiæ & pietatis, deinde si habuerit filios instituet illos hæredes, est enim ius naturæ, [Si filius & hæres] præter filios si bona supererant mandabit legatarijs de quibus bene meritus est, maxime si indigeant, & illorum obliuisci sit futurum scandalo & ingratiu dini, quod aliquando potest esse mortale, in quo stabit consilio prudentis, & periti confessarij. Si careat filijs, mandabit bona sua propinquioribus, non temerè, sed pensatis optimè & prudenter propinquitate, honestate, indigentia, & beneficijs à singulis acceptis. Hæc omnia omnibus in confesso sunt, & ab omnibus conceduntur, difficultas autem & controuersia maxima est circa testamenta in rata, circa filios spurios, vel legitimos inobedientes, quid erga singulos parentibus liceat. Videamur igitur primò.

IN TESTAMENTVM IVRATVM
possit in foro conscientie sine peccato, &
iniustitia reuocari.

In hac quæstione varij sunt Doctores; Bartol. in l. si quis. ff. de legatis. Bald. in l. 1. de sacrosanctis Ecclesijs, Glossa in cap. illud vltima voluntas. Iason in l. si cõ uenerit. ff. de iurisdictione & alij multi, quos refert Couar. de testam. p. 2. Rubricæ. num. 1. §. volunt testamen. etiam si testator inter se illud nunquam reuocaturum, esse nihilominus reuocabile, & iuramentum illud ad nil obligare. Probat: primò, iuramentum sortitur naturam illius actus, cui adhæret, ut habetur cap. queniadmodum, de iureiurando: sed testamentum est actus natura sua reuocabilis, cum nec sit donatio, nec promissio, ergo & iuramentum quod illi apponitur reuocabile est, & non obligat.

Secundò, iuramentum cõtra bonos mores non obligat ex regulis iuris in sexto, sed testamentum iuratum est contra bonos mores, ergo. Probat: minor, primò, donatio vniuersalis omnium bonorum, nulla re sibi relicta, etiam si iuramento firmetur, omnium consensu est temeraria, imprudens, & iniusta, ac habenda pro inualida tanquam contra bonos mores, quia rati donatione priuare se homo libertate testandi, & mandandi opera pia, accõsulendi animæ suæ, quod est contra bonos mores, sed per testamentum iuratum si sit irreuocabile, priuare se homo, eadem omnino libertate, ergo est contra bonos mores. Probat: secundò, eadem minor, dari fratri occasionem peccandi est con-

tra bonos mores, sed per testamentum iuratum datur proximo occasio desiderandæ & captandæ mortis testatori, experientia enim teste, qui nouit se certò esse hæredem, erit sollicitus de morte illius, cui successurus est, sicut videmus in successore hæreditatis vincularæ nonnunquam accidere, ergo.

Tertio ex communi sententia, ut habetur in l. stipulatio. ff. de pactis testamentorum, Pactum, quo aliquis dicat: constituo te in hæredem, & nisi id præstitero, et nunc spondeo tantam pecuniam tibi dare, est iniquum, nec obseruandum, tanquam contra bonos mores, quia est contra naturalem libertatem testandi, sed testamentum iuratum si sit irreuocabile est contra eandem libertatem, ergo contra bonos mores, & eo ipso non obseruandum.

Denique lex huius Valentini regni vult omnino esse reuocabile tale testamentum, si hæc lex esset iniusta, esset reuocata, cum tot Christianissimi Principes post illos primos Iacobum & Petrum successerint, habuerintque tot conuentus, quibus tot prælati, & viri eruditi actimoratae conscientie adfactunt, nusquam autem reuocata est, sed relicta ut iusta, lex autem iusta obligat in conscientia, ergo testamentum etiam si iuratum sit, poterit tuta conscientia reuocari.

Oppositum docet Guillelmus Durandus in Speculatore titulo de instrumentum editione. §. Compendiosè. Hostiensis titulo de sepulchris. §. an licitum, & alij multi, asserentes testamentum iuratum nisi aliquid iniquum contineat ita esse validum & firmum, ut nullo modo possit per subsequens, & posterius reuocari. Probat: primò, cap. cum contingat. de iureiurando, contractus, & pacta, quæ ex se obligatoria non sunt, nec contra salutem animæ, si iuramento firmentur, sunt valida & irreuocabilia, ne aliqua iniuria irrogetur Deo, qui illorum testis adductus est: Testamentum quidem ex se mutabile est, illud autem mutare, vel in eo permanere liberum est testatori, & neutrum est contra salutem animæ, ergo si iuramento firmetur immutabile sit, & irreuocabile.

Secundò, donatio inter virum & uxorem durante matrimonio, quamuis prohibita lege quo ad forū exterius, ne mutuo amore se inuicem expolient, si tamen iuramento firmetur est seruanda in foro conscientie, nec vilo modo reuocanda, ut docet copiosè Couar. in cap. primo de testamentis, estque communis opinio Theologorum & Canonistarum, ne committatur periurium, ergo & testamentum iuratum quamuis lex prohibeat, ne quis auferat sibi libertatem testandi, debet manere firmum & irreuocabile, ne committatur periurium.

Tertio si non liceret priuare seipsum libertate testandi per iuramentum, hoc ideo esse, quia hæc libertas ratiò esset à iure naturæ; & necessaria ad bonos mores, at non est. Probo. Quod est contra ius naturæ, & bonos mores, ita est intrinsecè malum, ut nunquam possit bene fieri, ut fornicari, furari, &c. sed priuare se libertate testandi potest aliquando bene fieri, ut renuntians omnibus amore paupertatis Euangelicæ, sicut scribitur de B. August. [Testamentum nullum fecit, quia pauper Christi unde faceret non habebat.] Et habetur c. si religiosus de electione in 6. & 12. q. 1. can. non dicitur. Tum etiam omnium consensu potest fieri vniuersalis donatio omnium bonorum ecclesiæ, ita ut donans nihil sibi relinquat de quo testatur. C. de sacrosanctis Ecclesijs l. iubemus. §. nulli. & est communis, ut docet Couar. tomo 1. par. 5. colum. 1. imò seclusa omni lege civili, & stando in iure naturæ & gentium, eo ipso quo quis est liber dominus suorum bonorum potest illa omnia cui voluerit dare, nil omnino sibi relinquendo, ut habetur in Authenticis Ingressis, C. de sacrosanctis Ecclesijs. quod certè non liceret si esset contra bonos mores.

Tertia opinio est media inter has, quæ asserit, ut sicut

Sicut promissio de ducenda uxore, quamvis iurata, de facto est reuocabilis, non tamen de iure, sine graui peccato periurij, vt si Petrus postquam promisit sub iuramento ducere Ioannam, ducat Bertam, est verus vir Bertæ, & secundum factum tenet. licet grauiter peccauerit, & fuerit periurus, ita in proposito, testamentum iuratum esse reuocabile de facto, non tamen de iure, id est si post testamentum iuratum aliud conficiatur valere hoc secundum in vtroque foro, conscientiam tamen illud grauiter peccare, & esse periurum. Hanc sententiam habent Ioannes Andreas in regula, Quod semel, de Reg. iur. in 6. Archidiaconus in illud cap. Ultima voluntas. Anchar. in cum contingat, de iure iurando, Felinus in ca. In presentia, de probationibus, quibus videtur adherere Cou. de testam. p. 2. Rubrica. nu. 19. pag. 14. in fine 2. col.

Probant hi priorem partem huius opinionis, nempe testamentum iuratum dissolui per secundum hac ratione: Iuramentum priuati hominis non potest mutare naturam contractus, sed hæc est propria, & genuina natura dispositionis testamentariæ, vt sit reuocabilis, & mutabilis, cum nec sit donatio, nec promissio, vt docet idem Innoc. in illo cap. cum Marthæ, ergo, non definit testamentum reuocabile esse etiam si iuratum sit. Et confirmatur: quia ita cõdidit testamentum, aliquem actum instituit efficere, per quam donationem, promissionem, an testamentum non dices donationem, vel promissionem, tum quia de his non est hic questio, tum quia donatio, & promissio irreuocabiles sunt etiam si non sint firmate iuramento, vnde dicitur: testamentum, nam de hoc est questio, sed testamentum eo ipso quo testamentum est, reuocabile est, ergo si actu reuocetur manebit reuera reuocatum.

Secundò, actus contra iuramentum factus, etiam si agens periurus sit, validus est, si prior actus cui appositum est iuramentum non sit perfectus, & firmus, sed imperfectus, & mutabilis, vt in voto simplici iuramento, si post votum simplex & iuratum castitas quis contrahat matrimonium, est validum, quia votum illud non erat actus perfectus, licet sit contrahens fuerit periurus, & sacrilegus, sed testamentum quantumuis iuratum est actus imperfectus, & pendens quantumuis testator viuit, nec habet perfectionem vllam, aut vim, & robur, nisi post mortem eius, ergo actus secundus, & testamentum subsequens erit validum, & dissoluet primum illud iuramentum, licet sic agens sit periurus.

Secundam partem nempe reuocantem testamentum iuratum esse periurum, ostendunt argumenta secundæ opinionis. Et confirmatur. Maior libertas exigitur, & iure naturæ in matrimonio, quam in testamento, capit. Cum locum. Desponsalibus, atqui si quis promissit Ioannæ sub iuramento ducere illam, & deinde ducat Bertam est periurus, etsi matrimonium cum Bertæ sit validum, & ratum, ergo similiter, & si secundum testamentum sit validum, quia prius natura sua reuocabile erat, reuocando tamen illud egit contra iuramentum, & est periurus.

In hac questione difficili, & graui. Obseruemus primò, testamentum variè fieri posse, nam aut est bene dispositum, in quo seruantur leges iustæ, ordo charitatis, & quæ dicat recta ratio, aut est male dispositum, contineturque in ipso aliquid iniquum, vel contra leges iustas, vel contra ordinem charitatis, vel contra rectam rationem. Rursum bene dispositum, aut ita est omni ex parte perfectum, vt non solum sit bene dispositum pro tempore quo fit, verum etiam pro omni tempore quia in illo prouiderit testator omnibus libus, euentibus, & difficultatibus quæ quocumque tempore possent se offerre, aut licet sit bene dispositum, non tamen ita omni ex parte perfectum: vt sit dispositum optimè quidem testator iuxta tempus quo illud condidit, non tamen satis prouidit omnibus euentibus futuris, at quia non valuit, aut quia non curauit.

Tomus Primus.

Obseruemus secundò, legem ciuilem, quæ statuit testamentum etiam iuratum reuocari posse, esse iustam: primò, quia lex non respicit singulares, & extra ordinarios casus, sed communes, & ordinarios, communiter autem, & regulariter non valet prudentia humana omnibus futuris sufficienter prouidere. Sap. 9. [Cogitationes mortalium timidæ, & incertæ prouidentia nostræ, &c.] Ideo lex præsumens testatorem non valuisse omnibus futuris prouidere, quod est commune, vult vt semper possit mutare: Secundò, quia licet testamentum iuratum non sit causa necessaria captandæ mortis alioquin nõ liceret instituire primogenia, nec vinculare hæreditates, est tamen maximè periculosa, & contingens, ideo lex iuste abhorret à testamentis iuratis velut talem occasionem offerentibus, admonetque meritò Doctores confessarios, vt suadeant fidelibus abstinere ab huiusmodi testamentis. Tertio, hmoi testamenta multoties oportet reuocari per alia, & nisi lex cui incumbit componere ac regulare contractus humanos, & explicare statuere qui debeant esse validi, qui non, definisset, quod testamentum debeat valere quod non, nunquam esset finis litibus: Cũ ergo hoc legi incumbat, cõsideramus lex primo incertitudinè, & imperfectionem prudentiæ humanæ. Secundò occasionem, quæ per iurata testamenta offertur hæredibus captandæ mortis, Tertio illud testamentum debere esse validius, quod magis accedit ad naturam testamenti, cuiusmodi est quod posterius est, tum quia testamentum dicitur ultimam voluntatem, tum quia testamentum cum nec donatio sit, nec promissio, & actus naturæ sua mutabilis, iustissimè statuit, vt testamentum prius, et si, iuratum, possit quamdiu testator viuit reuocari.

CONCLUSIO PRIMA.

Testamentum male dispositum, & continens aliquid iniquum, etsi iuratum, non est obseruandum, sed reuocandum: ita vt quando conditum, & iuratum peccauerit testator, quando autem reuocatur: nec peccet, nec sit periurus.

Hæc aperta est, quia iurare rem iniquam est malum, & inferre Deo iniuriam, facere illum testem iniquitatis, malum quoque obseruare tale iuramentum. Ex illo communi axiomate: [Iuramentum non debet esse vinculum iniquitatis.]

CONCLUSIO II.

Testamentum bene dispositum, & omni ex parte perfectum, omnia prospiciens: ita vt nulla possit de nouo occurrere iusta causa ad illud mutandum, & iuratum, si a testatore reuocetur erit de facto reuocatum, valebitque posterius in vtroque foro, peccabit tamen grauiter illud reuocans, & erit periurus.

Priorem partem huius conclus. probant argumenta facta pro prima opinione Bart. adducta pro prioris parte opinionis Ioan. Andrez, Alcia. & Couar. Et confir. Lex iusta habet vim in vtroque foro, sed lex quæ concedit facultatem reuocandi priora testamenta etiam iurata est iusta, vt constat, ergo. Secundam partem huius conclus. probant efficaciter argumenta adducta pro secunda opinio Hostien. & Guilelm. Durandi, vna cum argumento adducto pro secunda parte tertie opinionis. Quo fit ista argumenta non egere solutione, cum illa primæ opinionis tantum probent, testamentum quantumuis iuratum esse reuocabile de facto, quod nos etiam dicimus: argumenta verò secundæ ostendant esse periurum, eum qui reuocauerit testamentum iuratum, in quo nihil iniquum continetur, quod nos etiam docemus.

L. 2. CON-

CONCLUSIO TERTIA.

Testamentum bene dispositum, sed imperfectum, in quo non est omnibus futuris prouisum, & iuratum, si nulla se offerat de nouo iusta causa ad mutandum, renocando illud, licet de facto erit validum secundum, peccabit tamen sic renocans, & erit periurus. Quod si iusta causa sese offerat, licet illud renocare sine ullo periurio.

Prior pars patet ex secunda conclus. Posterior pars probatur, quia qui condidit testamentum imperfectum, & iurat illud aut ita iurat, ut statuat non mutare illud, etiam si iusta causa deinde sese offerat, aut statuit seruare illud noua causa sese offerente, quæ exigit iuxta rectam rationem mutandum esse, si iurauit priori modo, iuramentum fuit iniquum, & malum, nec obseruandum, si secundo modo ipsemet & prudenter retinuit facultatem mutandi illud oblata iusta causa adueniente. Dices quid si nil horum uenerit illi in mentem, sed simpliciter iurauerit? Dico simplex iuramentum semper esse accipiendum sano modo, & perinde ac si implicite iurauerit, se non mutaturum illud, nisi recta ratio oppositum ostenderit: sicut in simplici promissione, quæ semper est intelligenda sano modo, nisi uenerit noua & iusta causa, ob quam ex mutatione rerum & statuum sit ipsa quoque mutanda.

AN LICEAT TESTATORIBVS PRO-
libito, & arbitrato suo, relinquere bona
sua filijs, & cognatis.

Questio hæc ad filios legitimos pertinet, de spurijs enim & illegitimis ultimo loco dicemus: Reddunt autem illam difficilem leges ciuiles aliquarum prouinciarum, maximè huius Regni Valentini, facientes liberam facultatem parentibus disponendi de bonis suis siue in filios, siue in extraneos. Extat enim lex 43. Iacobi primi hanc facultatem plenissimè concedens, quæ non solum non est reuocata, uerum etiam per Regem Ferdinandum ampliata, & concedit parentibus, posse filijs nil omnino relinquere, neque hæreditatem, neque alimenta.

Ad cuius explicationem, Obseruemus primò leges maximè huius Regni, licet omnes bono fine conditæ sint, non tamen omnes esse iustas, nisi obseruent hæc tria. Primò, ut nulla ratione legi diuinæ, aut naturali repugnent, quæ enim his repugnabit non est lex, sed corruptela, cum omnis lex deriuetur à recta ratione, quæ nil aliud est quàm impressio quædam diuini luminis. Secundò lex iusta debet respicere bonum commune. Tertio ea quæ frequenter & communiter eueniunt, quæ tria si aliqua lex non habeat non est iusta. Quando ergo aliquæ leges vel iuris communis, vel municipales deuiabunt à lege Dei, vel naturali, non licet testatoribus vii facultate sibi concessa à talibus legibus, sed debet tunc agere iuxta legem diuinam, & dictam rectæ rationis, similiter iudices licet debeant iudicare iuxta leges scriptas, quando illæ non sunt consonæ iuri naturali & diuino, relictis illis iudicare debent iuxta rectam rationem, obediens Deo, & non hominibus, [Deus enim est per quem Reges regnant, & principes imperant, & conditores legum iuxta decernunt.

Obseruemus secundò, parentes ubi lex hoc ipsis cõcedit, posse punire filios sibi rebelles & scelestos in bonis. Et ratio est, quia princeps cum sit custos iustitiæ, & vindex delinquentium, potest punire in uita & in bonis filios rebelles & scelestos, maximè si peccata eorum possint efficere perturbationem in Rep. per quos uoluerint ministros: conoedendo autem facultatem parentibus exheredandi filios sibi rebelles & scelestos, constituit illos ministros suæ punitiõis, sicut potest constituere uirum ministrum punitiõis uxoris

In Secum. Secum. D. Tho.

adulteræ. Vnde ubi lex hoc concedit parentibus tantquam ministris institutis à principe & Rep. punitiõis criminum suorum filiorum, id iustissimè possunt.

CONCLUSIO I.

Pater filios studiosos, & sibi obediens non potest exheredare, licet possit ex aliqua iusta causa hæreditatis illi minuire.

Probatur prior pars, pater etiam si lex plenam facultatem illi tribuat, non potest agere contra ius naturale, vel gentium, est autem ius naturale & omnium gentium teste Paulo: [Si filius, & hæres,] rursum: [Patres debent thesaurizare filijs] ergo. Et confirmatur, Si pater discedat intestatus, filius succedit in bonis patris ab intestato, non alio nomine nisi quia ratio naturalis, & ius omne gentium ita dicitur. Ergo.

Probatur secunda pars inductione: Potest pater in primis cum consensu ipsorum filiorum, imponere illis aliquod grauamen, vel tributum, per quod hæreditas illorū minuatur, imò & ex eorum consensu hos exheredare, modò ij liberè consentiant, & non per vim aut dolum, sed ut placeant patri. Quod pater, quia in hoc casu habet locum regula illa scienti & cõsentienti nulla sit iniuria. Et regula uniuersiq; licet cedere & renuntiare iuri suo. Quod si dixeris, filij non possunt renuntiare in præiudiciũ tertij, & ita non possunt in præiudiciũ suorum filiorum: respondeo, si habeant familiã, quæ illa hæreditate egeat, non posse quidẽ id sine peccato, sed erit illud contra charitatem, non contra iustitiam, quia ubi bona non sunt vinculata, nepotes non habent ius in bonis auorum, sed tantum filij, qui cum sint veri domini, si renuntient utuntur iure suo, quamuis male & ita peccabunt peccato prodigalitatis, non tamen iniustitiæ.

Secundò potest pater minuire hæreditatem filij ratione alicuius donationis iam factæ, sed hac lege, Donatio potest fieri tripliciter, aut ad constituendum illi statum, ut quæ fit tẽpore matrimonij, vel ad suscipiendos sacros ordines, aut fuit facta sine ordine ad statum filij, cõ conditione tamen expressa, quæ ipsi tũc dabatur dari illi loco suæ hæreditatis, & legitime portionis, aut fuit omnino simplex, neq; ratione status, neq; cum conditione, sed omnino liberè ut quæ fit extraneo ex mera liberalitate. Si pater dedit filio primo, vel secundo modo, potest in testamento, non solum minuire partem quæ mandanda erat illi filio, uerum etiam illum tuta conscientia exheredare, cum ille per talem donationem iam acceperit suam hæreditatẽ, ut optime Cõuar. in cap. Raynaldus de testam. num. 7. si uerò facta sit donatio tertio modo iuxta l. si quando. §. & generaliter. C. de inoffic. testamento, cum ille non acceperit adhuc suam hæreditatem, sed tantũ munus, relinquenda est illi cum studiosus sit sua portio, poterit autem relinquere minor quàm alijs, qui nil acceperunt, maximè si egeant cum ita dicitur recta ratio.

Tertio potest minuire hæreditatem posterioribus filijs, si uelit instituire Maioratum, & Primogeniturã, ita tamen ut relinquat alijs honestum victum. Patet, primogenia sunt necessaria in Rep. ut ossa in corpore, oportet enim in Repub. esse aliquos diuites, & potentes, qui illi opitulentur tempore belli, aut alicuius infortunij, primogenia autem non possunt institui si omnibus ex æquo essent relinquentur hæreditates, ergo licet alijs à primogenito, modò honestus victus iuxta suum statum relinquatur, minuire hæreditatem. Et cõfirmatur exemplo sacræ Script. in qua sanctissimi Patriarchæ curarunt habere primogenia, Abraham enim unum constituit principem hæreditatis Isaac, alijs honestum victum, & munera tantum tribuens.

CON-

CONCLUSIO II.

Potest pater inter filios studiosos quam viderit boniore et sibi obedientiore alii in bonis praefere, et de conuerso minus digno aliquid praeter ceteris mandare, modo non prius alios sua legitima portione.

Prior pars perspicua est, dicitur enim illam recta ratio & lex gratitudinis. Et ita Genes. 46. Iacob moriens filio suo Ioseph mandauit extra fratres suos agrum Sichem & c. cuius meminit Ios. ca. 4. quo venit Christus Samaritanam illam conuersurus.

Posterior quae difficilius est probatur. Si pater id non possit certe, quia ageret vel contra charitatem, vel contra iustitiam, non prius, quia charitas in collatione bonorum respicit necessitatem proximi, hic autem supponimus singulis filiis dari suas legitimas portiones, & ex eo quod illi minus digno mandatur, nullam indigentiam alijs imminere, nam si immineret non posset: Nec est contra iustitiam: non contra commutativam, cum iam mandet viciniaeque debitam illi patrem: commutatiua autem versatur circa debita, Nec contra distributiuam, cum distribuua, vt optime ait D. Nars. cap. 27. num. 37. tantum respiciat personas publicas, in distributione munerum, bonorum, & praemiorum iuxta merita, diciturque vt ad munera publica, & beneficia Ecclesiastica digniores assumantur, testamentum autem est actus priuatus priuati hominis, & circa res priuatas. Et confirmatur, Potest pater dare dum viuit abundanter pauperibus, si filij ipsius non egeant, ergo a fortiori potest abundanter dare filio studioso licet minus digno, cum alijs suam quoque legitimam mandet, nec propter id, in quo illum minus dignum praefert, alijs aliqua indigentia subsequatur.

CONCLUSIO III.

Potest pater filios, quamuis legitimos, propter eorum crimina, si lex civilis hoc ipsi concedat, ex heredare.

Pater, filij scelesti potest puniri a Principe, & Republica in bonis per suos ministros, pater autem auctoritate legis ex heredans illos punit ipsos, vt minister Reip. etgo.

Secundo, non repugnat iuri naturali aut diuino punire filios rebelles, & scelestos, imo est talis punitio vtilis bono communi, ergo lex quae hoc concedit parentibus iusta est, & per consequens licet patri in filios scelestos vt i facultate legis. Antecedens patet, imprimis non repugnare iuri naturali, nam omnes nationes filios scelestos a se expellunt, & bonis expoliant vt indignos bonis patris: nec diuino, cum lege Dei filius cotumax, & rebellis praecipitur lapidari, & priuari vita, quanto magis bonis? Vnde cum Scriptura narrasset peccatum Esau, qui contra praecipitum patris duxit mulieres infideles in sine capit. 16. statim initio capit. proxime sequentis 17. narrat quasi in poenam filius inobedientiae, quomodo benedictio Isaac, & Primogenitum translatum sit in Iacob, & sublatum ab Esau. Similiter Genes. 44. Dignitas regia, & tribus regia, quae debebat esse maior inter filios Iacob, translata est ad quartum filium Iudam, sublataque a Ruben, qui erat Primogenitus ob suam turpitudinem, sublata etiam a Simeone, & Levi, qui erant secundus, & tertius, praecedebantque natiuitate Iudam ob sua homicidia.

Denique redundat in bonum publicum, vt filij rebelles a parentibus suis priuentur hereditate, vt alij timeant, & contineantur in obsequio, & obedientia parentum. Vnde Iacobus primus legem illam 43. quae conceditur facultas parentibus ad exheredandos filios, interpretatur ipse, & iustificat legem 47. vbi ait id posse parentes. Primò, si filij manus violentas ipsis intulerint. Secundo, si illos mentis esse cum contumacia.

lia afferuerint. Tertio, si illos non carauerint a captiuitate redimere cum potuerint. Quarto, si de crimine aliquo, & facinore parentes suos apud iudicem accusauerint. Quinto, si cum nouerca sua concubuerint. Sexto, si a fide per haeresim, vel apostasiam recesserint, Quibus addit in alijs legibus si contra voluntatem parentum matrimonia contraxerint. Vide Gouarruiam c. Raynutius, de testamentis.

CONCLUSIO IIII.

Pater filios suos legitimos sine illegitimis nullo titulo potest priuare alimonia ipsi necessarijs: quod si filij non egeant, sed habeant aliunde, unde sibi sufficiant, vel via hereditaria, vel quia sua industria, & labor valuerunt, & valent sibi acquirere bona, vel castrensia, vel quasi castrensia, quos possunt propter suacrimina exheredare, possunt etiam alimonia priuare.

Prior pars probatur: Ius naturale, & diuinum non obstat quocumque lege humana, & civili obligat, sed alere filios maxime legitimos, cum indigent, est ius naturale, ergo tenentur ad id. Probatur minor, Primò, quia ius naturale est, vt qui dedit esse det & conseruari, cum ipse possit, & alter egeat. Secundo, quod natura omnia animalia docuit, ius naturale est, ac omnia animalia quantumuis bruta alunt suos fetus.

Secundo, omnium consensu patres ad plura tenentur erga extraneos. [Si quis inquit Paulus] suorum, & maxime domesticorum curam non habet, infidelis est, & infideli deterior,] suorum inquit, & maxime domesticorum non exterorum, sed extraneo tenetur quiuis in extrema necessitate alimenta praebere, cum possit, ergo & filio quantumuis iniquo, vel illegitimo, non solum in extrema, verum etiam in graui praebenda sunt a patre alimenta. Et confirmatur ex cap. Cum haberet. De eo qui ducit in matrimonium, quae polluit per adulterium. Vbi Clemens 5. praecipit, vt parentes necessaria subministrant filijs ex damnato etiam concubitu genitis, quatenus eis suppetunt, facultates. Et in Castella l. 10. auri permittitur parentibus, titulo alimentorum donare istis filijs, partem suarum rerum. Et quamuis Constantinus & Iustinianus dixerint legibus a se editis, hos filios non esse alendos, vt in Authentico. Ex complexu. C. de incestuos. & inuilibus nuptijs, & in Authentico, Quibus modis efficiantur naturales. l. vnica. §. finali. Haec tamen leges, vt seuerissime, & minus pie reuocatae sunt iure Pontificio, & lege Hispaniae. Et in nostro Regno Valentiae licet concedantur leges parentibus, vt possint filijs, & alimenta negare, a iudicibus tamen non obseruatur in hac parte, quia negare, alimenta necessaria filio, est verè illum necare, iuxta illud B. Ambrosij: [Quem non pauisti occidisti.]

Probatur secunda pars, filio habenti unde sibi sufficiat, posse patrem ob culpas ipsius negare alimenta, Quia si deberet, aut ex iustitia, aut ex charitate: Non ex charitate, quia charitas respicit indigentiam proximi. Constituimus autem hic istum filium sibi sufficere, nec indigere: Nec ex iustitia, Primò, quia iustitia respicit debitum, filio autem iniquo, & rebellium non egeat, nihil debet iam pater. Secundo, quia lex, quae concedit parentibus negare alimenta filijs propter sua scelera est punitiua, & eo ipso quo imponit poenam pro culpa est iusta, & ita pater vt illius minister potest vt facultate, quam talis lex ipsi tribuit. Denique cum tamen teneatur ne peccet, quando sibi sufficit, non tenebitur dare, cum tunc tale periculum non existat.

CONCLUSIO VLTIMA.

Parentes carentes filijs tenentur distribuere bona sua inter cognatos, & propinquos, si egentes sint, seruatō ordine charitatis, & præferendo honestiores, propinquiores, & pauperiores alijs, quod si egentes non sint, poterit tuta conscientia bona sua conuētere in opera pia.

Prior pars patet, quia ordo charitatis est in præcepto, exigit autem charitatis ordo, ut propinquos egentes iuuenimus, & hoc opus alijs pijs præferamus, dicente domino, *Ofex 6. f. Quia misericordiam voluit, & non sacrificiū.* Vnde D. Ambrosius, Ang. Chrysost. & alij sancti Patres, quæ Ecclesijs mandabantur si defuncti relinquēbant affines indigentes, præcipiebant illis exhiberi, & non Ecclesijs.

Probarus. Secunda pars, quia si non posset testator conferre in opera pia, sed deberet mandare cognatis, aut id deberet ex charitate, aut ex iustitia, non prius, quia isti affines ut supponimus non egent, charitas autem respicit indigentiam proximi, nec ex iustitia, quia iustitia respicit debitum, hic autem cum bona illa sine sua omnino, & simpliciter, nec vinculata, non debet illis quicquam, potestque liberè disponere in usus nulla lege sibi prohibitis: nulla autem est lex quæ præcipiat, ut deficientibus filijs conferantur cognatis, qui non egent, vel prohibeat conuētere illa in opera pia. Et confirmatur: Poterat hic diues, si non habet cognatos pauperes, conuētere dum viuit in elemosynas omnia bona sua, sicut dixit Christus illi adolescenti Matth. 19. *[Vade vende vniuersa quæ habes & da pauperibus &c.]* Potest etiam fieri dum viuitur donatio vniuersalis omnium bonorum Ecclesijs, ut vidimus, ergo potest moriens mandare omnia in opera pia. Patet consequentia, quia non est minus dominus moriens, quam esset viuens, nec vlla lex prohibet moriēti, quod non prohibet viuenti.

Denique obseruandum hic est, testatorem si habeat varios cognatos, vel filios, & diuersa bona varijs vijs acquisita, in illorum distributione debere cuique filio, vel affini ea mandare, quæ à prædecessoribus talis filio, vel affinis, accepit; hoc enim exigit æquitas, ut in bonis à maioribus acceptis succedant qui illis sunt affines, & non alieni. Tum etiā potest pater tuta conscientia ad satisfaciendum famulis, amicis, vel solueda debita sua, minuere hæreditate filij, non solum bonis à se acquisitis, verum etiam filio vincularis, filiusq; tenebitur in foro conscientie illa soluere, etiam si in iudicio non condemnetur, quia filij eo ipso quo hæredes, tenentur in foro conscientie soluere debita patrum, ex quibus suis bonis ab illis accepit. Vide D. Nauarica. 29. num. 36.

Ex his conclusionibus omnes certissime sunt, præter tertiam, nam licet possint parentes filios sibi rebelles punire in bonis, tamen intelligendum est in his, in quibus filij debent obedire parentibus, cum autem in contrahendo matrimonio videantur non teneri ad obediendum ipsis, propter maximam & plenam libertatem quam ius naturæ concedit volentibus nubere non videtur iustā lex in hac parte, nec conclusio posita comprehendere ducentes matrimonium sine facultate parentum. Vnde videamus.

POSSINT NE PARENTES FILIO S
contra voluntatem eorum contrahentes matrimonium exheredare.

Questio hæc in primis non est de alimentis, eum conseruam ex præcedenti controuer. parentes filijs indigentibus nullo titulo posse denegare alimentā, iuxta eorum statum necessaria. Nec est questio de filijs quibus parentes iustam occasionem obtulerunt, ut per seiplos contraherent: ut quando filia à parenti-

bus plus iusto opprimitur, vel à nouerca indecenter tractatur, aut efficitur multæ ætatis, i. plusquam viginquinque annorum, contra quos æquum est, ut nubat; parentes autem ne illam dotent, vel ob suas priuatas utilitates, illam nuptui tradere reculant, vel volunt filium, siue filiam accipere, in coniugem laborantem infirmitate aliqua contagiosa, vel imprudentem, & amentem, aut durioris ingenij & conditionis. Quando propter has vel similes causas filij, in consultis parentibus contrahunt cum coniuge honesto & sibi æquali, omnium consensu, nec culpandi sunt, nec sua hæreditate priuandi. Prudentum namq; iudicio non sua, sed parentū culpa tales filij ad contrahendum & sibi prouidendum iustam occasionē habuerunt: vbi verò culpa non est, nec tanta pœna inferenda est, quanta est exheredare illos.

Questio ergo nostra est de filijs, qui sine iusta causa contra parentum voluntatem contrahunt & maxime de filiabus, tūm quia leges Castellæ ad solas filias pertinent, nec possunt ibi exheredari filij sic contrahentes. Et in nostro regno licet leges aliquæ de omnibus loquantur tam filijs, quam filiabus plerique tamen vtilata à Iacobo primo Vertusæ anno 1321. à Petro secundo ab Alfonso anno 1448. A Ferdinando catholico 1510. Carolo V. 1542. nihil dicunt de filijs, sed contra solas filias late sunt, voluntq; non solum illas exheredari posse, verum etiam a diuuaris & complices in tali matrimonio puniri pœna capitali. Tūm etiam quia cū filij sint viri & prudentiores, nec tantæ inhonestatis arguendi sunt quantæ puellæ, si contra voluntatem parentum nubant, nec tanto rigore in ipsos exercendæ legis, per regulam iuris odia restringi &c.

In hac questione varij sunt Doctores. Nam Panor. Felix. & Hostien. in cap. 1. de desponsatione impuberum, Alex. 1. vol. cons. 67. Decius in cap. vi. Ecclesia, de constitut. Idem Ferrara in l. Nuptias. ff. de regul. iuris. Rodericus Xarés lib. 3. Fori tit. de matrimonio. l. 2. Couar. Epitome in 4. decret. p. 2. cap. 3. §. 8. nu. 5. vbi dicit esse communem: Et in nostris Palud. in 4. d. 28. q. 2. Victor. obiter de matrimo. in Summa. Syluest. in verbo lex q. 15. Alfonso à Vera Cruce in Speculo coniug. p. 34. art. 25. volunt utriusque filios sic contrahentes peccato quique mortaliter, tanquam inobedientes in se grati non tamen posse à parentibus priuari hæreditate, adeo ut pater qui eo nomine illos priuauerit non sit absoluentus, nec alij filij, ad quos hæreditas translata est, sint tui in conscientia, sed teneantur illam filio sic exheredato restituere, Couar. addit, nec peccare nec teneri filios in causa matrimonij obedire parentibus.

Probant hi Doctores suam opinionem, Primò si parentes possent exheredare has filias, id esset quia per illas sic contrahentes aliqua ipsi afficerentur iniuria, sed non est ita: Probo: qui vitur facultate concessa sibi à lege nemini facit iniuriam, filia nubens sine voluntate patris vitur facultate sibi à lege concessa, ergo nullam ibi infert iniuriam. Maior est regula iuris. Minor pater, quia omni iure naturali, diuino, & Ecclesiastico conceditur filijs libera facultas ad contrahendum.

Secundò lege Ecclesiastica (qui omnes ciuiles parentes debent, & inferiores superiori) vnusquisque adeo est liber ad contrahendum, ut à nemine possit ipsi in causa matrimonij inferri, vel metus; ac si pater posset exheredare filiam, quod nubat, cui vult, posset in causa matrimonij incutere illi metum cadentem in constantem virum, timore enim amittendæ hæreditatis, & subeunda paupertatis non contraheret liberè, quem timorem subeunda paupertatis & cadendi à statu hæreditatis, omnes faciunt timorem cadentem in constantem virum.

Tertiò ex D. Tho. 2. 2. q. 104. art. 5. in his, quæ pertinent ad sustentationem proprii corporis, vel generationem proli, filij non sunt subiecti parentibus matrimonij, pater enim ad generationem proli, ergo in causa

In matrimonio filius non est subiectus parentibus: Nunc sic Nemo agit contra obedientiam superioris nisi quando non obtemperat illis. in his in quibus est illi subiectus, filius in causa matrimonij non est subiectus parentibus, ergo contrahens contra illorum voluntatem non committit peccatum mortale inobedientiae, ergo non potest exheredari, quia iusta poena non potest inferri nisi ob culpato.

Quarto non licet uti facultate concessa à lege iniqua, & abrogata leges concedentes parentibus, ut filios sic contrahentes possint exheredare, sunt iniqua, & abrogata per leges Ecclesiasticas, quae illis superiores sunt, ergo. Probatum minor: In primis, quod sunt iniqua. Lex repugnans iuri naturali, aut diuino iniqua est, sed istae leges repugnans iuri naturali, cum plena & omnimoda libertas, quae exigitur ad contrahendum, quae est à iure naturae, per istas leges tollatur, quia timore perdendae hereditatis duceret filius non quam vellet, sed quam pater volet, quod aperte est contra libertatem naturalem in matrimonij, ergo sunt contra ius naturae & iniqua. Secundo, sunt abrogata iure Pontificio, nam in cap. Tuam. De ordine cognitionum. Et cap. causam. Extra. Qui filij sint legitimi, et secundo, & cap. i. de sponsalibus, definitur causas matrimoniales, & conde leges circa matrimonia non spectare ad potestatem saecularem, sed Ecclesiasticam. Vnde leges istae nullam habent omnino vim, tanquam conditae à non habente auctoritatem, & mittente falcem in messem alienam.

Ultimo argumentantur Couarr. & Albornoz in suo opere de contract. lib. 4. tit. 8. etiam si filij sic contrahentes committerent inobedientiam, & leges concedentes parentibus facultatem exheredandi filios sic contrahentes essent iustae, non licet parentibus exheredare illos. Probo, in primis non propter illam inobedientiam. Patet, E duobus malis minus est eligendum. Minus malum in ordine ad bonum vniuersi, filium contrahere sine voluntate patris, quam impedire libertatem matrimonij, si pater posset exheredare impeditur ista libertas, ergo praestat: ut possit contrahere sine voluntate patris, quam ut possit exheredari. Neque titulo & virtute legis, nam istae leges (inquit Albornoz) sunt latae in odium matrimonij clandestini, modo autem post Concilium Tridentinum, nullum iam est matrimonium clandestinum, sed omnia celebrantur in facie Ecclesiae: Vnde istae leges iam non retinent suam vim.

Ita colligunt isti Doctores, patrem à iudicibus obligandum esse ad statendam dotem filiae, etsi contra ipsius voluntatem nupserit, quando nupsit viro honesto, & sibi aequali, quod si indigno, & turpi, non esse obligandum ad id à iudice. Priorem partem probant, quia pater tenetur ad duo ad tradendam filiam nuptui, & ad constituendam illi dotem, à priori liber est, cum ipsa iam nupserit, manebit ergo cum debito posterioris, id est, constituendae dotis, Tum etiam quia ubi lex est iniusta, & abrogata, iudex non debet iudicare secundum illam, quamvis scriptam, sed secundum ius naturae, & rectam rationem, & per consequens in fauorem matrimonij, cui omne ius adeo fauet. Secundum probat. Couarr. quia non est compellendus pater affectus iniuria à filia, ut illi constituat dotem, affectus autem est maxima iniuria, quando illa viro turpi nupsit.

Oppositum docent Glossa in c. de raptoribus. 36. q. 1. & Glossa in Authent. Sed si post. C. de inofficioso testamento. Antonius de Butrio in cap. accedens. de procuratoribus. Paul. Parisiensis volum. 3. concl. 29. Bald. Nouellus, de dote. p. 6. priuilegio 16. num. 6. Ioan. Lopez de Palacios Ruinos, in cap. Per vestras. de donat. inter viros, & uxorem. fol. 88. colum. 2. Moder. Parisien. in Alexandrum, volum. 1. concl. 97. colum. 1. Et ex nostris Dominicus Soto in suo. 4. distinct. 39. q. 1. art. 6. Bartholomaeus à Medina in Sum. in 4. praeccepto, Na. Tomus Primus.

varro in Manua. c. 14. nn. 15. & c. 26. nu. 35. Ant. Cordoua. in summa. q. 171. & omnes ferè patres Dominicani huius civitatis, afferentes filium sic contrahentem peccare mortaliter contra obedientiam quam patri debet, & iustissime auctoritate legum posse patrem illum filium in poenam illius inobedientiae exheredare.

In Castella concedunt leges patribus posse exheredare filias sic nubentes intra 25. annum, lib. 3. fori, tit. de matrimonio. leg. 2. & lib. 5. ordinatio. tit. 1. leg. 4. Et partita 4. tit. 1. l. 1. o. & l. 49. Tauri: Anno 1537. in pragmaticis conditis Madritij pragm. 41. extendit hanc facultatem Carol. V. etiam si filia excedat 25. annum, & nubat contra voluntatem patris, modo non habeat nouercam, de filijs autem nil statuunt leges Castellae. In nostro regno tum filios quam filias possunt exheredare patres, si ipsis dissentientibus contrahant, quamuis plures, & potiores leges sint latae, ut constat ex initio huius quaestionis contra filias, quam contra filios. Et merito, tenentur enim ipsae ad maiorem honestatem, suntque imprudentiores, & quae facilius possunt decipi inconsultis parentibus. Sequemur, & nos hanc sententiam cum aliquo moderamine, cuius veritas ut appareat.

Obseruemus primò iure gentium, omnium nationum consuetudine explicato, non esse puellarum, quae verecundiam habent quaerere virum, sed pertinere ad parentes tradere nuptui filias suas quamdiu sub patria potestate sunt; Tum quia sic exigit puellarum honestas, adeo ut apud omnes nationes iudicetur inhonestum, quae se ipsam viro tradidit, tum quia parentibus incumbit curare honorem, quietem & bona filiorum suorum, & in nulla re tot bona sese offerant si rectè fiat, aut damna si contra, nullibi utilius succeditur aut periculosius erratur, quam in eligenda coniuge. Accedit his quod in re adeò periculosa, & in qua puellae, ut faciles, fragiles, & nullius experientiae facile decipi possunt necesse est uti prudentum consilio, quod à nullo commodius, possunt accipere quam à parentibus, qui, & experientia valent, & cum ipsas maxime diligant, de earum honore, & quiete, scilicetque statu sunt plurimum solliciti. Hoc ius gentium confirmat ius Pontificium. 30. q. 1. cap. Aliter, ubi Euaristus ad innuendum, quam aequum sit, puellas non se ipsas tradere, sed per manus parentum viros accipere, statuit ut suo tempore non haberetur pro nupta, quam non desponsaret pater, simile statuit Leo eodem loco, can. Qualis. Et D. Ambrosius. ut habetur 32. q. 2. can. Honoratur Agens de Rebeca, quando pater eius dixit:] Queraimus voluntatem puellae: Air: Consultitur puella non desponsabilibus, illa enim iudicium expectat parentum, non enim est virginalis pudoris eligere maritum, sed iam desponsata viro, de profectiois die consultitur. Et in S. literis parentibus tribuitur hoc munus. Sap. 7. Da filiam tuam viro prudenti. & 1. Corinth. 7. copiose docet D. Paul. à parentibus tradendas esse filias nuptui. Non solum inter Christianos, verum etiam inter Paganos hoc obseruatum est. Vnde Hermione in Andromacha Euripidis sic loquitur. Sponsaliorum meorum pater meus curam subibit, hoc enim non est meum. Nec legitur in aliqua Historia sacra, vel prophana puella honestam aliter nupsisse, quam consilio, & ordine parentum. Ex quo sequitur aperte ad id teneri ipsas, ratio aperta est. Haec sunt relata teneor tibi providere, tu debes subijci, & gubernari mea providentia, ut apparet in tutoribus, & pupillis, sed iure gentium tenentur parentes quaerere viros idoneos filiabus suis, & tradere illas nuptui sicut decet, ergo tenentur ipsae eodem iure, nisi turpes, & inhonestae esse velint, nubere consilio, & ordine parentum suorum, maxime quamdiu parentes non sunt in mora, nec iustam occasionem ipsis offerunt quaerendi sibi idoneos viros. Nec hoc dissentent auctores primae opinionis, ut videre est in Couarr. loco citato.

Obseruemus secundo, Tribus modis posse aliquem induci vel retrahi à matrimonio, Primò compellendo, & cogendo minis vel terroribus vt etiam si nolit contrahat cum hac, Vel prohibendo, & impediendo per minas etiam, & terrores, ne contrahat cum illa, quam vult: Et hoc aperte est contra libertatem naturalem matrimonij, cum debeatur in matrimonio consensus esse omnino liber, & nullo modo coactus, ita vt nisi liber sit, non sit matrimonium, Quo fit, vt nulla humana potestas, nec secularis, nec Ecclesiastica possit aliquem compellere ad matrimonium, vel impedire, vt docent optime Corduba & Speculum coniug. locis citatis, Et Soto in 4. dist. 25. quæst. 1. art. 3. & est definitum in concilio Trid. Sess. 24. cap. 6.

Secundo modo potest aliquis induci ad matrimonium, vel propositis damnis per iustam legem ipsi imminentibus, sine vlla fraude vel dolo, sed solum nitendo vt ab illis se eximat, Vt quando corruptori alicuius virginis, quia vult lex talem aut suspendi aut ducere illam, dico suadeoque vt ducat, ne suspendatur, vel iudex ipse ait, aut duc illam, aut peribis, Hoc modo inducere illum ad contrahendum, non est agere contra libertatem matrimonij, non enim cogo illum, sed tantum suadeo quod illi vilius est, Nec est incutere illi timorem vt contrahat, ipse sua culpa acquisit sibi illum timorem, & lex iusta ob peccatum commissum illum incutit per impositionem illius pœnæ: Ego tantum conor vt à pœna iustæ legis, & dâno quod timet, & ex peccato suo iultè ipsi imminenti, ducendo hanc se eximat.

Tertiò modo potest quis retrahi à matrimonio, & suaderi ne contrahat cum hac, quam vult precibus vel minis à iusta lege petitis, idque vel fraudulenter, & cum dolo, vt non ducens hanc, quam vult, ducat aliã quam volebat, vel suadeo ne ducat sine vlla fraude vel dolo, quia ducere illam, est ipsi nocuum, & indecorum: Retrahere aliquem illo priori modo, & cum illa fraude, est, iniquum, & verè contra libertatem matrimonij, ac propterea omnino prohibitum in concilio Trident. loco citato. Retrahere autem secundo modo, quia illi est nocuum, & indecorum per admonitiones, vel minando illi pœnas quas lex iusta concedit, hoc non est agere contra libertatem matrimonij, non enim est cogere illum ne contrahat, sed tantum est conari vjrlitè, ne libertate illa in damnum suũ abutatur, quod maximè licet, admonitiones enim & minæ à iusta lege petitæ viæ sunt licitæ, & media licita, conari quoque ne quis sua libertate abutatur maximè licitum, Quid enim magis naturale quàm dominum absolutũ de bonis suis liberè disponere, at quia homines ista libertate abuti possunt in damnum suũ: & Reipub. statutæ sunt leges à Repub. quibus præscribuntur illis regulæ, ne tali libertate abutantur. Similiter, quid magis liberum, quam compotem rationis posse, quæ voluerit vota emittere, at quoniam ista libertate homines possunt abuti, vouendo imprudenter, superiores vota inferiorum, & parentes votã filiorum, qui illis subsunt, abrogare, & commutare possunt. Ita in proposito, libertatem naturalem filiorum ad contrahendam nulla potestas valet tollere, aut impedire, regulare autem, aut moderari ne filij turpiter, contrahentes in damnum suum, & Reipub. perturbationem, illa abutantur, potest Reip. & parentes auctoritate Reip. Imò non esset benè prouisum Reip. humanæ, nisi in ipsa esset auctoritas ad præscribendas leges, quibus libertas hominum, in quouis contractu, in quo illa possunt abuti, reguletur. Vnde vt benè obseruauit Palacios Rubios loco citato, libertas matrimonij in his duobus tantum consistit. Primò, vt nullus possit ab aliqua potestate cogi, vt contrahat cum hac aut illa, nec compelli, vt non contrahat cum hac aut illa. Secundo, vt matrimonium contractum libertate huius voluntate cum hac, nullus possit dirimere aut

impedire, quin sit validum, & ratum: Cæterum nõ dicitur ista libertas filijs, quin si turpiter vel contra voluntatem patris benè illis consulentis contra hanc, peccent grauius, & possint pro tali culpa puniri: sicut qui fecit votum simplex, manet cum libertate contrahendi, qui à nemine potest prohiberi ne contrahat, & matrimonium quod contraxerit nemo poterit dirimere, non tamen dat illi ista libertas, quin sic contrahens peccet, cum illa libertate abutatur.

Obseruemus vltimò ex Magistro Soto in 4. q. 29. q. 1. art. 4. cum matrimonium duo habeat, vt sit sacramentum, & contractus, quamuis Principes seculares nil possint in matrimonium vt sacramentum, sed soli auctoritate Ecclesiæ hac ratione subiaceat, at qua contractus quidam naturalis, & polyticus est, Principes seculares curare possunt, imò & debent vt fiant matrimonia ea ratione qua conuenit paci, & quieti Reip. & imponere pœnas aliter contrahentibus, & ea ratione celebrantibus matrimonia, vt propterea Reip. perturbationes pati possit: sicut multa sunt delicta quorũ iudicium per se, & directè ad iudicium Ecclesiæ pertinet, puniuntur tamen illa pœnis à iudicibus secularibus impositis, quatenus pacem Reip. perturbent, quomodo punit lex civilis vsurarios, peruiros, eos qui contrahunt nuptias incestas, & fideles, qui cum infidelibus, & Iudæis matrimonia iungunt: cum tamen ista peccata directè ad iudicium Ecclesiæ pertineant.

CONCLUSIO PRIMA.

Filij qui sine iusta causa contrahunt contra voluntatem parentum peccant mortaliter.

Probatur, Omnis iniuria illata parentibus in re graui, & propter quam iudicio prudentum inter patrem, & filium iustè dissoluitur amicitia. est peccatum mortale, sed filius contrahens contra voluntatem patris sine iusta occasione, infert illi maximam iniuriam, iustæque omnium prudentum iudicio pater cum in re adeò graui sit contemptus, reijcit talem filium à sua amicitia, ergo peccat mortaliter. Maior certa est. Probat prior pars minoris, primò experientia teste nullus est pater, quantumuis prudens, & timoratus, qui non iudicet se in tali casu affectum maxima iniuria, & contumelia. Et confirmatur. Ex sententia authorum oppositæ opinionis, si contrahat cum coniuge turpi aeficit patrem iniuria, ergo etiam si contrahat cum honesto, & digno. Probo consequentiam: si contraheret cum turpi patre consentiente nullam illi inferret iniuriam, ergo tota ratio, ob quam infert illi iniuriam est, quia contrahit contra voluntatem ipsius. Nec valet dictum Couar. cum qui vitetur facultate sibi concessa à lege, nemini facere iniuriã: lex enim Ecclesiastica tantum concedit filijs, vt non possint cogi ad hanc vel illam, ac vt si contraxerint, matrimonium sit validum: cæterum quod non stent concilio parentũ, & illis obediãt, quando parentes agunt quod in se est, & aliter peccent, nulla est lex, quæ tale concedat, imò oppositũ, vt patet ex primo fundamento.

Secunda pars probatur etiam experientia, apud omnes enim gentes, ratione naturali ita dictante, filij sic contrahentes non audent facies parentum intueri, imò conscientia vrgente, cuius testimonium fallere non potest, quærunt amicos ad placandos parentes, quasi graui iniuria, affectos, & iustè ipsis iratos. Vnde Rebeca Genes. 26. iustè scribitur indignata Esau, quod contra voluntatem parentum duxisset mulieres ex Chanaan.

Secundò, Inobediencia parentum in re graui est peccatum mortale, sed parentibus facientibus quod in se est, filius contrahens contra voluntatem eorum committit inobediãtiam in re graui, ergo peccat mor-

maior est, Maior est certe, quia præcepta decalogi in re gravi obligant sub mortali. Minor patet imprimis consensu omnium nationum, quæ sola ratione naturali dicuntur tales filios iudicant inobedientes. Secundo me tibi providere, & te mihi obedire, in his quibus debet ubi providere, sunt relata. Quo argumento probat D. Pau. Hebr. 13. obediendum esse prelati, quia ipsis cura est de nobis, adeo ut teneant rationem nostram reddere, parentes sub mortali tenentur providere filiis de necessariis ad statum, de coniuge, & familia, &c. ergo tenebuntur & filij sub mortali obedire parentibus, in his quæ pertinent ad coniugem, & optimam gubernationem suarum familiarum, & personarum: imò esset iniquum obligare parentes in re, in qua filii nullo modo tenebuntur ipsis obedire.

Tertio orane scandalum, & perturbatio gravis Rep. & domo parentum est peccatum mortale, huiusmodi matrimonia regulariter gignunt scandala, perturbationes inimicitias, & lites in Rep. inter affines, & cognatos utriusque partis, si sint persone nobiles, vel saltem in domibus parentum, si sint infirmæ foris. Ergo. Unde præter Quartum. & aliquos paucissimos, alij DD. non negant hanc primam conclusionem.

CONCLUSIO II.

Leges concedentes parentibus potestatem exheredandi filios, qui sine iusta occasione contra ipsorum voluntatem contraxerunt, iustissima sunt.

Probatur: lex puniens peccatum mortale, quod potest Reip. pacem perturbare, per legitimum ministrum, iusta est, & utens illa agit ita conscientia, contrahere contra voluntatem parentum qui nullam occasionem obtulerunt, est peccatum mortale, nam producere mille perturbationes, & rixas inter affines, Lex concedens parentibus facultatem exheredandi filios ob tale peccatum, nil aliud facit quam punire peccatum filij per legitimum ministrum, quia pater eo ipso quo lex id sibi concedit, est legitimus minister, ergo.

Secundo lex lata ab habente auctoritatem quæ nec repugnet iuri naturali, nec diuino, sed respicit prudenter bonum commune, iustissima est, hæc lex est huiusmodi, ergo. Imprimis est lata ab habente auctoritatem, nam Principes seculares possunt prohibere etiam circa matrimonia, ut contractus quidam sunt, peccata nociva Reip. Deinde non repugnat iuri gentium quod est derivatum à iure naturali, quo parentibus incumbit cura tradendi filios in matrimonium, Nec diuino cum in sacris etiam litteris ex primo fundamento parentibus hæc cura mædatur, Denique apertum est respicere bonum commune, nempe ut filij contineantur in obedientia parentum, & obvietur perturbationibus, & litibus, quæ ex huiusmodi matrimonijs oriuntur.

Tertio cum Resp. sit custos civium, iustissime potest, imò & debet libertatem quantumvis naturalem quæ abuti, & sibi ac Reip. nocere possunt, moderari, & regulare per leges, possunt filij abuti ista libertate naturali ad contrahendum, & sibi ac Reip. nocere, imò ita frequenter accidit, nulla autem commodior via est ad occurrendum huic damno, quam obligando illos, ut utantur concilio, & voluntate parentum, quos certissimum est desiderare filijs omne bonum, obligare autem illos commodius non potuit Resp. quam concedendo parentibus facultatem exheredandi illos, si contra ipsorum voluntatem contrahant, ergo leges istæ iustissime sunt.

Et confirmatur quando duo sunt sibi in vicem debitores, & habent in se invicem ius, si unus non servet ius alteri, nec hic aliter teneatur servare suum ius, illi parentes iure gentium sunt, gubernatores filiorum in his quæ pertinent ad eorum educationem, statum, & familiam, filij iure quoque naturali & gentium sunt he-

redes parentum, filius contrahens contra voluntatem patriæ non servat parenti suum ius polyticum, & gubernativum, quod habet in ipsum, quamdiu est sub patriæ potestate, ergo nec pater tenebitur servare tali filio suum ius, constituendi illum hæredem, sed poterit iustissime cum à lege id sibi concedatur exheredare illum.

Denique lex Reip. plus potest in filios ad puniendum illos quam pater ipse. Unde in Veteri testamento poterant parentes filios rebelles flagellis, aut alia via punire, non autem pœna capitali, lex autem puniebat illos morte, præcipiebat enim illos lapidare, sed hoc peccatum mortale, quod committunt filij contrahentes contra voluntatem parentum, possent parentes aliqua pœna temporali punire, ergo cum lex multo maiori & acerbiori vi possit, poterit illos punire privatione hæreditatis.

Fauet tandem huic opinioni Sacra Scriptura. Quæ cum narraffet Gen. 26. in fine cap. (ut supra diximus) matrimonium Esau cum mulieribus Canaan contra voluntatem parentum, quasi in pœnam illius peccati subiicit statim, cap. proxime sequenti. 27. quomodo amiserit Esau primogenituram, & benedictionem patris, quæ erat velut præcipua hæreditas illius temporis, fueritque translata ad Iacob, quamvis enim id Deus ab æterno statuerat, nihilominus illud æternum Dei decretum mandatum est executioni hoc ordine, ut prius peccaret Esau contrahendo contra voluntatem parentum, & in pœnam huius peccati curaret Rebecca privare illum benedictione, & hæreditate.

Nunc ad argumenta in oppositum.

Ad primum patet solutio ex dictis in prima probatione primæ conclusionis.

Ad secundum dico, Lex Ecclesiæ prohiberi ne alicui ad contrahendum incuriatur timor, non tamen prohiberi, quin lex iusta puniat delicta contrahendum, & incuriatur timorem, non quo cogatur ad contrahendum, sed quo abstinere à peccato quod sic contrahendo committerent, timorem enim pœnæ debite ob peccatum, iusta lege statuta, incurere licet, ut docet ipsemet Sylvest. in verbo. metus & habetur in veroque iure: in civili, ff. quod metus causa sit l. continet. §. sed vim. Et in Canonico cap. primo de adulterijs: quomodo constat leges istas incurere timorem filijs sic contrahentibus, quod maxime licet.

Ad tertium Respondeo, nil minus D. Tho. ibi docere, sed cum varij sint status, alij in quibus corpus maceratur, & abstinere homo à generatione proles, ut religio, cœlibatus &c. alij in quibus homo indulget & carni, & vacat generationi, ut matrimonium, docet non teneri filium in his quæ pertinent ad electionem huius, vel illius status, obedire parentibus, verbi gratia, volo, esse religiosus, pater vult ut contraham, non teneor illi obedire, vult pater filiam hanc fieri monacham, illa autem vult nubere, non tenentur obedire parenti. Vnde subdit D. Thom. seipsum explicans, & docens hanc esse mentem suam, non tenetur filius obedire parentibus de matrimonio, vel virginitate servanda & in 3. par. in additionib. q. 4. art. 9. quærens an filius possit compelli præcepto patris, ut contrahat matrimonium? respondet, non teneri, in hoc sensu, quia potest illo reclamante intrare religionem: ceterum cum statuat filius contrahere, non vi patris concilio, sed contra voluntatem illius agere posse, sine peccato inobedientiz, nullibi docuit D. Thom.

Ad quartum respondeo, leges istas non esse iniustas, neque repugnare iuri naturali, aut diuino, ut ex dictis constat, non enim tollunt libertatem naturalem, quam matrimonium exigit, sed moderatur & regulat illam, aliud enim est tollere libertatem, vel illam impedire, quod nulla potestas vel lex potest: & aliud illam regulare quod possunt leges. Quod illam non tollat, constat, quia libertas in illis duobus consistit, primò ut nemo possit cogi ad contrahendum cum hac, secundo ut mari-

monium contractū à nemine possit irritari, aut dirimi, sed maneat validum, & ratum, leges civiles neque cogunt aliquem, ut contrahat, vel non contrahat cum hac aut illa, neque prohibent quin matrimonium contractum sit validum, & ita non repugnant libertati matrimonij neque illam tollunt.

Quod autem possint illam libertatem regulare præter ea, quæ dicta sunt confirmatur. Quemadmodum pro charitate, vel iustitia institutum est, contra charitatem militare non debet, ita quod pro bono communi institutum est, bono communi non debet repugnare, libertas matrimonij est à natura hominibus tributa ad commodè contrahenda matrimonia, ad commodè societatem humanam ineundam, & pro conservatione Reip. si verò non benè regulatur & ordinetur ista libertas, repugnabit commodò & optimo modo contrahendi matrimonia, & societati humanæ, ac conservationi Reip. quia nisi benè regulatur, contrahent multi turpiter & indecenter, cum maximo damno societatis humanæ, & Reip. perturbatione, sicut videmus accidere quando similia matrimonia fiunt, maximè inter nobiles, oportuit ergo per leges illam moderari, ac regulare, non potuit autè ista libertas melius regulari ad tollenda omnia ista incommoda, quam subiiciendo filios concilio parentum, & concedendo facultatem parentibus exheredandi illos, si contra ipsorum voluntatem contrahant, ergo.

Secundò falsum est quod sumit istud argumentum, Leges istas civiles esse abrogatas per leges Ecclesiæ, & principibus secularibus iure Ecclesiastico esse interdictum condere aliquas leges circa matrimonia, ut contractus quidam sunt: nam cap. illo Tuam nil minus haberet: Erat questio an Regina quædam Vngariæ legitima hæres esset, quia dubitabatur, an matrimonium inter parentes eius fuisset legitimum, volebat hoc Rex Franciæ iudicare, Admonet Honorius Regem, hanc causam & similes, sit ne matrimonium validum nec ne? quod pertinet ad substantiã matrimonij, pertinere ad iudicium Ecclesiæ. Hoc non prohibet, quin quatenus matrimonium contractus quidam est, possint Principes seculares punire peccata, quæ illud contrahentes committunt, si nocent Reipub. Similiter illo c. causam, cum dubitaretur de quodam Anglo, an matrimonium eius esset legitimum, simulque an possessionem quandam quam titulo illius matrimonij possidebat iuste haberet. Scribit Alexander Tertius iudicare de possessione illa, pertinere ad Regem, iudicare autem de matrimonio illo, fuerit ne legitimum an non, hoc pertinere ad Ecclesiam, quod nos non negamus: nam ista est causa purè matrimonialis, qualis ad iudicium tantum Ecclesiæ spectat, sed non ideo tollitur Principibus secularibus facultas puniendi peccata, quæ in contrahendo matrimonio committi possunt, si sint noticia Reip.

Ad ultimū quod habet duas partes. Ad priorem dico, constare iam ex dictis, per leges has non impediri libertatem, quàm omnia iura concedunt matrimonij, & ita maius malum esse inobedire parentibus, quod est peccatum mortale, quàm continere filium, ne ita turpiter, & liberè contrahat, cum liceat moderari & regulare istam libertatem. Ad posteriorem (quo argumento videtur Albornoz) dico, licet leges istæ conditæ sint in odium matrimonij clandestini, fidem nihilominus potissimum illarum esse, ut filij sint obedientes parentibus, Vnde quando per clandestina matrimonia contrahebant parentibus iniuris, puniebant illa matrimonia ut clandestina: modò verò quando iam sublata sunt, & in facie Ecclesiæ contrahunt, punit non matrimonium, quod iam, clandestinum non est, sed inobedientiam quæ committitur contrahendo reclamante patre, etiã si matrimonij sit in facie Ecclesiæ.

Superest ut agamus iam de his, quæ pertinent ad filios spurios: Videamus igitur.

**AN FILII ILLEGITIMI POSSINT
succedere bonis paternis?**

Observemus primò: varia esse huiusmodi filiorum genera, nam quidam sunt ex utroque parente soluto, qui inter se contrahere possent, dicuntur hi naturales: alij verò nati sunt ex parentibus, qui inter se contrahere non possunt, ex aliquo impedimento inter ipsos illud omnino prohibente: vocantur spurij, quasi ex spurcicia nati, & damnato concubitu, dicuntur à quibusdam nothi, ab alijs verò manzeres: ita Deut. 22. [non ingredietur manzer. hoc est de scortò natus in Ecclesia domini.] Habent ista nomina varias significaciones, quas nunc dimitto, sumuntur enim à doctoribus communiter in eodem sensu.

De prioribus pauca sufficiunt. Posteriores verò de quibus copiosius hic agendum est, nempe spurij, duplices sunt: quidam enim eorum sunt filij secularium, nati ex adulterio, alij verò filij clericorum vel monachorum habitū ex sacrilegio, in quibus omnibus quædam certa sunt, & indubitata, alia verò in cõtrouersia.

Certum est apud omnes, filiis quatumvis spurijs deberi alimenta, ut supra diximus, & constat ex illo cap. Cum haberet. De eo qui duxit in matrimo. quam poluit per adult. Quæ de causâ conceditur parentibus in legibus Tauri, ut possint quintam partem bonorum suorum filiis spurijs exhibere.

Quæ ita accipièda sunt, ut parentes satisficiant quædam obligationi iuris naturalis, si huiusmodi filij ea præstent alimenta, quæ necessaria sunt in huius vitæ subsidium: possunt nihilominus si velint, multa ampliora præstare, iuxta facultates suas, & qualitatem filiorum, ut si filius vir probus euaserit, dederitque operam litteris, & velit fieri Doctor, aut si militiam exercens idoneus existat ad munus Ducis, vel Centurionis, potest pater plura ei conferre.

Et quidem in secularium filijs illam summam videtur taxare lex citata Tauri, sed sic obseruanda, ut si quinta pars bonorum non sufficiat ad alimenta vitæ filij necessaria, debeat superaddere pater quæ necessarias defant: si verò quinta pars excedat quæ qualitati, & dignitati filij necessaria sunt, non propterea est diminuenda, sed tota, & integra exhibenda illi, si pater voluerit. Dixi in filijs secularium, quoniam lex. 9. Tauri, concedit matri, ut in testamento designet filio ex damnato concubitu concepto quintam partem suorum bonorum, excipit tamen inde filios clericorum & Religiosorum, circa quos vult seruari legem illam conditam Numantiz à Ioanne primo, quæ cum nimio rigore, & odio filiorum clericorum, & Religiosorum loquitur. Vnde huiusmodi filij potuerunt parètes clericis præstare ea, quæ exigit ius naturæ: pro qualitate filiorum, & consequenter quintam partem, si vitæ illorum necessaria sit, ac si excedat, non poterunt totam, & integram eis exhibere. Idem omnino dicendum est in hoc nostro Regno Valentino.

Secundò certum etiam est, filiis naturalibus posse parentes bona sua mandare, si non habeant legitimos, quia iure naturali, & gèrium ubi legitimi non sunt, alij succedunt, nisi lex civilis ob bonum publicum aliter statuatur, circa naturales verò lex civilis nil statuit, nec priuat eos iure hereditandi, nisi quando legitimi existunt.

Similiter si filius spurius ex dånato, & adulterino concubitu sit ex parte seculari, ex matre verò libera, & soluta, potest mater (nisi habeat legitimos) mandare illi spurio sua bona, quamuis pater id nequeat, quia mater iure naturæ id potest, neque vlla lege civili impeditur, sed solus pater: eo quod in huiusmodi filijs pater incertus est mater verò non potest esse incerta, vnde tota controuersia est de filijs ex utroque parente adulterio, vel saltim matre, & filijs clericorum.

Judicarunt quidam, si pater bona sua conferat filio spurio,

Spurio, que per testamentum siue extra illud, donatio- nem illam etiam si sit contra leges, validam esse, & te- nere de facto, donec iudicis sententia rescindatur, & invalidetur. Vtebantur hi hac ratione: leges pœnales non obligant in conscientia, nec impediunt translatio- nem dominij, ita vt si facta sit, non teneat, donec in- terueniat iudicis sententia, & condemnatio: sed leges que prohibent bona parentum transire ad filios spu- rios, sunt pœnales punientes hac via libidinem paren- tum ergo.

Secundò, leges impediètes translationem dominij per contractum, cui deficit aliqua solemnitas iuris, non ita impediunt illam, quin sit valida, & de facto te- neat, donec adueniat iudicis sententia, loquuntur au- tem leges, impediunt translationem dominij per con- tractum minus solemnem, multò vtgentius & signifi- cantius, quam istæ, quæ latæ sunt contra filios spurios, ergo istæ quæ pertinent ad filios spurios, non prohibent, quin bona collata à parentibus huiusmodi filijs, de facto sint acta, & verè donata, donec à Iudice ta- lis donatio rescindatur. Maior placet Panormi. & gra- uissimis Doctoribus, vt vidimus, Minor constat, nam leges illæ pertinentes ad contractus minus solemnnes; dicunt, illos esse nullos, & habendos tanquam non factos, qualia verba tam dura, & odiosa non habent le- ges, quæ pertinent ad filios spurios.

Soto quem sequuntur nonnulli recentiores lib. 4. de Justit. q. 5. ar. 1. Et in suo quarto di. 4. l. q. vnica, art. 4. do- cet filios secularium non posse succedere per testamen- tum, cum ita statuunt leges, vt videtur est, lib. 3. Fori tit. 6. leg. 1. Et Partita. 4. tit. 15. l. 3. quibus similes omnino sunt leges huius nostri Regni Valentini, & quibus con- sonat quod habetur in illa Authentica. Quibus modis naturales efficiantur. l. vnica: §. Finali. & in Authen- tica ex complexu. C. de incestuosis nuptijs, & Authen- tica licet. C. de natural. liber. Quæ leges iustissime sunt, ad punièda grauissima peccata, & adeo Reipub. no- civa, qualia sunt sacrilegia, & adulteria. Extra testa- mentum verò, vult Soto, parentes seculares filijs suis spurijs posse, vel viuente, bona sua dare, vel commit- tere fidei amici, qui ipsis illa det: Ratio eius est: Le- ges istæ hoc tantum statuunt, ne huiusmodi filij succe- dant parentibus iure hæreditario, ergo alia via pos- sunt succedere: Consequentiã perspicua est, quia istæ leges sunt odiosæ ac propterea restringendæ: Antequam- uero patet, cum in toto iure communi, & Cæsæ- reo, no sint aliqua lex, quæ prohibeat bona parentum transire ad filios spurios extra testamentum, neque in legibus Castellæ aut nostri Regni: in legibus enim huius regni Valentini nulla talis existit, in legibus Ca- stellæ, nil arctius inuenitur definitum, quàm quod habe- tur Partita. 4. tit. 15. l. 5. Et li. 3. Fori Regal. tit. 6. De las herentias: quibus locis id tantum habetur, ne possint hi filij illegitimi hæreditario iure succedere in bonis parentum, vbi attendenda est illa vox hæreditario iu- re, hac enim sola via prohibent. Filios autem Clerico- rum vel religiosorum addit Soto, nullo modo posse succedere: neque in testamēto, neque extra illud, cum lex in vniuersum statuat, vt tales spurij neque testa- mento, neque vilo alio modo habeant bona patrum, aut consanguineorum. Ita habetur. lib. 1. Ordinat. Re- gal. tit. 3. l. 2. & lib. 2. tit. 3. l. 5. His verbis: Nec habeat, nec hæreditent, nec hæreditare possint, bona suorum parentum, vel aliorum consanguineorum. Quod etiam habetur apud nos in legibus huius regni tit. De filijs clericorum.

Couar. in Epitome super 4. Decretal. cap. 8. §. 2. nu. 3. & 7. & 8. vult, nullos spurios siue filij secularium sint, siue Clericorum posse succedere in bonis paternis, ne- que testamento, neque donatione, neque committen- do fidei amici, neque vlla alia via. Quod probat, quia nõ solum leges quæ agunt de filijs clericorum, verum etiam quæ agunt de filijs secularium, habent aperte

ut isti filij sunt omnino incapaces, & inhabiles ad bo- na paterna: sunt enim hæc verba legum.

Quia adulterium res adeo execrabilis est Reipub. noci- ua est, vt ab illo homines abstineant, & filios per aduul- terium generare vereantur, volumus, ne tales filij bona pa- rentum habeant, nec per testamentum possint illis à pa- rentibus mandari.

Vbi aperte lex ista hoc intendit, ne huiusmodi filij bona parentum habeant.

Secundò, Et si finis præcepti non cadat sub præcepto, sumitur tamen ex eo genuina intelligentia, & expli- catio legis, & præcepti. Hæc lex condita est, vt viden- tes homines filios quos ex adulterio gignunt futuros pauperes, & miseros, abstineant ab adulterijs, quibus tales filij generari possunt, at si extra testamentum pos- sent illis dare bona sua, nil ista lex præstaret, nec obtri- neret finem suum. Hanc sententiam sequuntur omnes ferè recentiores interpretes D. Tho. Ad cuius plenio- rem intelligentiam.

CONCLUSIO PRIMA.

Tam iure communi, & Cæsæreo, quàm iure priuato, & municipali Castellæ, & Valentia, filius ex damnato con- cubitu susceptus, siue sit clericus siue secularis, inhabilis est ad suscipienda bona patris, siue per testamentum, siue per aliquam donationem inter viuos, siue per quemcunque alium contractum.

Paret Conclusio: Imprimis in iure Cæsæreo, in illa Authentica Quibus modis naturales efficiantur. §. finali habetur: [Omni qui ex complexibus aut nefarijs, aut incestis, aut damnatis processerit, nec natura- lis nominetur, nec alendus est à patribus, nec aliquam ex prædicti lege habebit communionem] id est parti- cipationem. Additque inferius actiora verba. Et in illa Authentica, Ex complexu. C. de incestuosis nuptijs, dicitur: [Ex complexu nefario, aut incesto, seu damna- to, liberi nec naturales sunt nominandi, omnis substan- tiæ paternæ indigni beneficio, vt nec à patre alantur.] Et in Authentica, Licet patri. C. de naturalibus liberis, dicitur in vltimis verbis: [Sed qui ex damnato sunt co- muni omni prorsus beneficio secludantur. In legibus Castellæ Partita. 6. tit. 13. l. 10. prohibetur in vniuersum patri, nulla ibi facta distinctione inter secularem vel clericum, ne aliquam donationem filijs illegitimis fa- ciat, ac si fiat non teneat, conceditque filijs legitimis, & auis, vt intra duos menses possint donationem illam reuocare, ipsis autem non existentibus, sicut negligenti- bus, applicat fisco, quod donatum est.]

Et confirmatur verbis legum adductis in argumen- to proposito à Couarruua. In legibus huius Regni, tit. De his quibus vt indignis Foro. 1. r. 2. & omnium apertissime. 13. prohibemur parentes tam seculares quàm clerici aliquas donationes facere filijs spurijs, tam in testamento, quàm extra illud.

Ex hæc conclusione sequitur aperte, peccare mora- liter, tam parentes dantes bona sua filijs spurijs, quam filios spurios illa recipientes, contra tenorem huius- modi, legum, cum leges istæ iustissime sint, & maxime necessariæ bono communi, ac propterea obligantes in conscientia.

CONCLUSIO II.

Iure priuato Castellæ filius ex damnato concubitu ca- pteus potest, & per testamentum matri succedere.

His seruatis conditionibus: Prima, ne mater illa habeat alios legitimos, nam vbi legitimi ex- istunt, spurij succedere non possunt, fieret siqui- dem legitimis grauis iniuria, lege Cum acutissimi, ff. de fideicommiss. Quæ lex vbique recepta est. Secunda,

ne mater illa ob talem concubitum mereatur poenam mortis id est ne concubitus ille sit adulterium ex parte ipsius matris habentis vitum. Tercia, ne suscepti filium illum ex clerico, vel religioso. Ultima, ne concubitus ille fuerit incestus, vel stuprum. Quacunque harum conditionum deficiente, non potest filius spurius succedere matri. Quo fit, ut illa tantum adultera valeat filium suum spurium hæredem instituere, quæ soluta est, & libera, suscepit autem filium ex viro coniugato, nullo inter ipsos incestu vel stupro interueniente. Hæc conclusio cum omnibus istis conditionibus appositis sancita est Castellæ à Regina Ioanna. l. 9. Tauri, vnde in legibus Castellæ additur iuri communi citato in Authent. Quibus modis naturales efficiantur sui. §. si in Authent. Ex complexu Cod. De incestuosis nuptijs, spurius natus ex stupro: Nam iuxta ius commune, in istis legibus solum prohibetur succedere spurio ex adulterio materno, sacrilegio, vel incestu: non autem natus ex stupro soluti cum soluta: qui tamen Castellæ prohibetur etiam succedere illa. l. 9. Tauri. In nostro Regno iuxta leges citatas, hi solum spurij succedere matri nõ possunt, qui prohibentur iure communi, ut pote spurij ex adulterio materno, sacrilegio vel incestu, de spurijs ex stupro, quando vterque solutus est, nil habent leges nostræ, sed illud relinquunt iuri communi. Et merito, nam cum hi per subsequens matrimonium legitimi possint effici, cap. Tanta est vis. Qui filij sint legitimi, inter naturales computandi sunt stando in iure communi, etiam si ex stupro procreati.

CONCLUSIO III.

Filius spurius, qui contra tenorem harum legum recipit bona paterna, tenetur ante iudicis sententiam restituere illa, vel parenti, à quo illa accepit, vel heredibus ipsius, siue ab intestato siue succedentibus per testamentum: Post iudicis verò sententiam fisco.

Probatur prior pars: Filius spurius cum sit omnino incapax illorū bonorum (ut ostendimus) tenetur restituere illa vero domino, verus dominus illorum bonorum ante iudicis sententiam est: aut ille idē qui dedit, aut hæredes ipsius, ergo ante iudicis sententiam debet alicui istorū restituere. Maior certa est, Minor probatur. Quia qui donauit per illam donationem non est redditus inhabilis ad dominium, illorum bonorum, nec hæredes ipsius, cum per legem non priuatur illis, nisi in poenam suæ iniquæ donationis, leges autem poenales non obligant ante iudicis sententiam. Altera pars patet. Leges ciuiles iustæ possunt imponere poenam suis transgressoribus, hæc leges prohibentes ne filijs spurijs bona paterna conferantur, sunt iustæ, ad obuiandū adulterijs, & sacrilegijs, ergo potuerunt imponere poenam suis transgressoribus, imponunt autem hanc, ut qui illa huiusmodi filijs dederint, tam ipsi quam hæredes eorum adueniente iudicis sententia, illis expolientur, & tradantur fisco, ergo sententia iudicis, quæ iuxta huiusmodi leges iustas, & sanctas applicat illa fisco, iusta est, & consequenter executioni mandanda, illique in conscientia obediendum.

CONCLUSIO VLTIMA.

Princeps secularis potest efficere legitimos filios spurios, tam secularium quàm clericorum, quo ad successionem hereditariam, vel aliam quamcunque donationem in bonis paternis, siue habitis ex patrimonio maiorum, siue acquisitis.

Hæc conclusio. Probatur ex principijs iuris. Res per quas causas nascitur per easdem dissoluitur, Et cessante causa cessat effectus, inhabilitas filij spurij

ad bona paterna tota nascitur ex placito Regis, & Principis secularis constituentis tales leges, ergo ex placito eiusdem potest dissolui, & effici habilis.

Secundo: Quicumque Princeps potest dispensare in suis legibus, sed omnes leges quæ efficiunt filios spurios inhabiles ad bona paterna, sunt conditæ à principibus secularibus, ergo possunt in eis dispensare.

Cæterum, quia in iure communi non est dispensandum in præiudicium tertij, & leges istæ sunt in vnoquoque regno vniuersales, & communes, essetque in præiudicium tertij, dispensare in eis legitimando filios spurios, quando existunt legitimi, conclusio hæc intelligenda est quando non existunt filij legitimi, qui hæreditate sua propter spurios expolientur. Et ita habet vsus, non enim reddunt legitimos istos spurios Principes Christiani, quando existunt legitimi, aut si reddant, sine præiudicio legitimorum.

Nunc ad argumenta in oppositum. Et primo ad illa primæ opinionis.

Ad primum Respon. Leges istas non tantum esse poenales, verum etiam præceptiuas, reddentes huiusmodi filios spurios inhabiles, & incapaces ad recipienda villo modo bona paterna, præter necessaria vitæ, & ita obligare in conscientia, etiam ante iudicis sententiam.

Ad secundum constat ex ar. huius quæst. leges irritantes contractus mirus solemnes, iuxta vtrioque opinionem, illos omnino reddere nullos, & inualidos in foro animæ, & similiter leges istæ reddentes inhabiles spurij de quo loquimur, reddunt illum omnino incapacem bonorum patris.

Ratio vero. M. Soto nullam habet vim, cum constet leges Castellæ, & huius nostri Regni Valentini omnino interdiceret, ne villo modo isti filij spurij in bonis paternis succedant, neque in testamento neque extra illud. Sed offert se hic dubitatio.

AN HAERES CONSTITUTVS PRAESTITA FIDE, VEL SUBSIDUCIA DE REDDENDA HAEREDITATE FILIO SPURIO, SIT VERUS HAERES, & ACQUIRAT VERUM DOMINIUM ILLORUM BONORUM, VEL TENEATUR IN CONSCIENTIA REDDERE ILLA BONA FILIO SPURIO, AUT FISCO?

EAdem dubitatio existit de donatario, cui pater viuens extra testamentum donat bona sua, sub conditione vel accepta fide, illum bona quæ accepit traditurum deinde filio spurio.

In hac etiam parte vatij sunt DD. iuxta tegerationum regnorum, nam in legibus nostri regni Valentini hæc quæstio sublata est. tit. illo, De his quibus ut indignis, Fo. 14. Sunt ergo qui sentiunt, institutum hæredem per testamentum siue data tali fide, siue cum sola confidentia interius concepta à parte filij spurij, nullo modo esse hæredem, nec posse bona illa aut sibi aut tradenda illi filio accipere, sed exhibenda esse, vel hæredibus illius ab intestato vel fisco, in poenam talis testamenti, quod aperte in fraudem legum ita conditum est.

Probatur hæc opinio. Per contractum fraudulentum nullum dominium transfertur, tale testamentum aperte est in fraudem legum, ergo nullum conferret dominium, sed erunt bona illa tradenda alijs hæredibus, vel fisco.

Secundo, si iste esset verus hæres, & testamentum istud validum, sequeretur duo repugnantia, nempe ut possit retinere illam hæreditatem, & quod non possit, ex eodem autem antecedenti sequi duo pugnancia. maximum est absurdum: Quod verò sequantur ostendit: imprimis iste hæres non tenetur talem hæreditatem reddere fisco, nisi adueniente sententia iudicis, quia reddere illam fisco est poena, ad quem nemo tenetur, nisi damnatus à iudice. Secundo nec tenetur hæredibus ab intestato, cum ipse sit verus hæres, per testamentum,

Secundò, iuxta sententiam, quam ista opinio impugnat validum. Tertiò, nec teneri reddere illa filio, quoniam si teneretur certè ratione illius promissionis est fidei data, at promissio data contra legem, & in fraudem legis, nõ obligat in conscientia: ita sequitur istum hæredem non teneri ad dandam alicui istam hæreditatem, sed posse eam sibi retinere. Quod autem non possit constare argumento iam factò, quia per contractum dolosum nullum acquiritur ius testamentum autem istud dolosum, est, cum sit in fraudem legum, ita sequuntur duò pugnantia.

Alia opinio est huic omnino opposita, & satis recepta à recentioribus, asserens huiusmodi hæredem, peccare quidem mortaliter, acceptando talem hæreditatem, cum id fiat in fraudem legum, esse tamen verum hæredem, & dominum illorum bonorum, quia nullæ sunt leges quæ tale testamentum irritum reddant, & inuàlidum, licet concedant à iudice irritandum, & tradenda illa bona fisco, nec quæ talem hæredem faciant inhabilem, & incapacem ad suscipiendam huiusmodi hæreditatem, sed solù concedunt in pœnam præstita fidei in fraudè legum, vt possit priuari illa hæreditate. Vnde iudicant, leges istas, circa huiusmodi hæredes institutos sub tali fide, non esse præceptiuas, reddentes eos inhabiles ad talem hæreditatem, sed solum pœnales, quas constat non obligare ante iudicis sententiam.

M. Soto loco citato de huiusmodi hæredibus distinguit sicut, & de filijs spurij: institutum hæredem à parte seculari, sub fide reddenda hæreditate filio suo spurio, iudicat verum hæredem, cum debito tamen tradendi bona illa illi filio ob fidem datam patri ipsius, qua filij spurij secularis iuxta sententiam ipsius possunt habere bona parentum aliqua via extra testamentum. Quando autem hereditas committitur à patre fidei amici, vt per illum velut interpositam personam transeat ad filium, in tali casu filius spurius non est dicendus habere bona patris per testamentum ipsius. Adde tamen hæc intelligenda esse, nisi fiscus bona illa petierit, quia si petat, standum inquit (erit iuri) exteriori.

De filijs verò clericorum, & religiosorum asserit tria. Primum, cum per leges, vt videre est lib. 1. Ordin. Regal. tit. 3. l. 22. & lib. 5. tit. 3. l. 2. huiusmodi filij neque hæreditate, neque vlla alia via possint habere bona suorum parentum, vel consanguineorum, sed sint omnino inhabiles & incapaces ad illa quoquo modo suscipienda, (quod lex iuste potuit statuere in odium sacrilegij & consequenter obligare in conscientia) peccare forsitan mortaliter, clericum committentem bona sua fidei amici, & amicum suscipientem illa data tali fide, vt violatores legis iustè in re graui. Secundo aut, si clericus mandet bona sua amico spe interius tantum concepta, nec villo modo explicata, neque vlla data fide à tali amico, de reddenda hæreditate filio spurio, amicum istum esse verum hæredem, & dominum illorum bonorum, posseque illaturam conscientiam sibi retinere vt sua, vel dare filio filius clerici, sicut possit ciuis alteri bona sua liberè elargiri. Adde quoque nisi fiscus illas postulauerit, quia si postulet, & probeatur presumptio, accepisse illa, vt redderet filio clerici, condemnabitur à iudice propter talem præsumptionem iuridicè probatam, reddere illa fisco: tali verò præsumptione minimè probata, non condemnabitur. Habet tertiò, Si tradat clericus amico bona sua, explicans se ideo tradere, vt illa filio suo spurio deinde exhibeat, & sub tali conditione amicus illa recipiat, neque amicum istum posse in tali casu bona illa sibi retinere neque filio clerici tradere, sed debere, ante iudicis sententiam restituere illa hæredibus illius clerici ab intestato, adueniente verò sententia, & condemnatione fisco.

Vltima opinio est, & communis inter DD. huius scholæ Valens, tam in filijs clericorum, quàm in filijs

secularium, institutum hæredem sub data fide testatori, de exhibenda hæreditate filio ipsius spurio, nullum acquirere dominiũ, nec esse hæredem, maximè in hoc nostro Regno, cuius leges expressè tale testam reddunt nullum, & irritum, institutum verò sine vlla fide data, nec villo pacto inter ipsos inito, neque aperto sermone, neque sub aliquibus signis, sed sola confidentia interius concepta à testatore nullo modo indicata, esse verum hæredem, & dominum illorum bonorum: quia leges huius Regni tantum irritant testamentum, quo instituitur quis in hæredem, sub fide de tradenda hæreditate filio spurio, aliquo verbo vel signo exterius significata, de alijs verò nil omnino statuunt, & cum hæc leges sint odiosæ, non esse extendendas ad ea quæ nõ exprimunt. Huic sententiæ iudicamus subscribendum, quam subiectis conclusionibus magis explicabimus.

CONCLUSIO PRIMA.

Heres institutus à parente, siue seculari siue clerico capta fide, verbo, vel quocunque signo exterius significata, de tradenda hereditate filio spurio, nullo modo est heres, nec dominus illius hereditatis.

HÆc in nostro Regno extra omnem est dubitationem, legibus municipalibus huius Regni ita aperte statutis, & irritantibus talia testamenta, quæ leges cum iustè sint in odium adulterij & sacrilegij, & maximè vitales bono communi, obligant in conscientia. Sed probatur iam in vniuersum: Imprimis iure Cæsareo. l. Prædonis. ff. de per. hæred. l. Ita fidei. ff. de iure fisci. l. In tacitis. ff. de legatis, & fideicommissis: talis hæres censetur loco prædonis, & priuatur illa hæreditate, applicaturque fisco: vbi redditur hæc ratio: [In fraudem legis fieri, cum quis obligat se ad præstandum fideicommissum, ei qui capere non potest.] Quæ leges cum illum hæredem prædonem iudicent aperte iudicant, ipsum bona illa iniquè recipere ac retinere sicut & prædo iniquè accipit, & retinet, quæ furatur. Idem habetur in legibus Castellæ lib. 5. Ordin. Regal. tit. 3. l. 43. & lib. 30. tit. 1.

Et confir. Leges non modò Cæsareæ, verum etiam peculiaries Castellæ volunt filios spurios, neque iure hæreditario, neque vlla alia via habere bona patrum, at si huiusmodi hæres, qui sub data fide instituitur à parente, esset verus hæres, haberent ista via filij spurij bona parentum, neque leges aliquid effecissent. Maior constat Patit. 4. tit. 15. l. 3. & ex proximè præced. controu. Minor probatur, quia talis hæres teneretur ex fidelitate, & iustitia reddere hæreditatem illam filio spurio: imprimis ex fidelitate, quia promissit & dedit fidem, promissio autem, & fidelitas in re graui (vt vidimus) obligat sub mort. Et ex iustitia, quia accipiens aliquid sub aliqua conditione tenetur ex iustitia illam adimplere, vnde leges nunquam fortirentur suum effectum.

Secundo, Hoc interest inter contractum bona fide celebratum, sed imperfectum, & deficientem in solemnitatibus iuris, & contractum fraudulentum, quod ille, vel reuera est nullus, vt docuimus, vel vt minimum annullandus à iudice, fraudulentus verò est omnino nullus, & inuàlidus, aliter si contractus fraudulenti haberent vim, & transferrent dominium in foro animæ, omnia liceret replere rapinis, & furtis per contractus fraudulentos, huiusmodi autem testamentum est omnino fraudulentum, quæ est ratio legis illius in tacitis, ergo hæres sic institutus sub data fide nullo modo est dominus istius hereditatis, nec potest illam filio spurio exhibere, sed ante iudicis sententiam tenebitur illam reddere alijs hæredibus ab intestato, adueniente verò iudicis sententia fisco.

CON.

CONCLUSIO II.

Heres institutus a parente siue seculari, siue clerico, nulla præstita fide, neque tacite neque expresse de reddenda hereditate filio spurio, etiam si testator apud se certo speret, talem heredem redditurum bona illa filio suo spurio, & sub hac spe illum instituat, aliàs illum non institutus, est verus hæres. & dominus illorum bonorum, nec tenetur ex iustitia, vel in foro anime bona illa tradere filio spurio.

PRior pars probatur. Nulla lege prohibetur, testatorem ista instituere heredem, quem voluerit, modo non instituit sub data fide tacite, vel expresse: Instituit autem hunc nulla tali fide data, ergo est ritè, ac rectè institutus, & consequenter verus ac legitimus hæres. Quod verò testator concipiat secum hanc certam spem, amicum illum, quem instituit heredem benefactorum filio suo, nulli legi repugnat, imò est maxime consonum iuri naturæ, ab eo cui benefacis, tibi, vel tuis similia beneficia expectare.

Ex priori parte huius conclus. sequitur secunda etenim si verus hæres ac dominus est illorum bonorum per tale testamentum, cõsequenter potest in foro anime nulla iudicia violata illa sibi retinere: nullam enim transgreditur iustitiam, qui sua sibi retinet. Spes namque sola, quam testator concepit, cum nullum pactum interuenerit, vel promissio, non obligat ipsum.

CONCLUSIO VLTIMA.

Tenetur nihilominus iste heres ex iustitia alere filios spurios testatoris, imò & ex gratitudine tenetur ad multa alia beneficia illis conferenda, & aliquando sub mort.

PROBATUR prior pars, obligatio ex iustitia, quam viuens habet aliquis testator, transit cum bonis hereditatis ad hæredes ipsius, sed parentes ex iustitia, & pietate tenebantur alere filios suos quantumuis spurios, ergo & iste heres. Altera pars constat, quia qui suscipit beneficium, tenetur ex gratitudine illud rependere, & aliquando sub mort. huiusmodi hæres recipit beneficium à testatore, debet ergo ex gratitudine simile præstare ipsi in filio spurio, qui manet loco patris. Ita dicebant veteres: [Ad gratitudinem pertinet cum scenore remereri beneficium.] Et ordo charitatis exigit sub mort. vt beneficium præferatur illi à quo nullum beneficium accepimus. Denique vix potest talis hæres non esse beneficium filijs testatoris, cuius hereditatem accepit, quin in animo suo contemnat, & despiciat testatorem illum, & beneficium, quod ab illo recepit, qd in re graui est formaliter pec. mor. ingratitudinis.

Ad argumenta in oppositum: Quæ pro prima opinione afferuntur, tantum probant, heredem institutum sub data fide tacite, vel expresse de tradenda hereditate filio spurio, non esse verum heredem, nec dominum, nec posse bona illa sibi retinere, vel tradere filio, sed vel hæredibus ab intestato, vel fisco, vt exposuimus in prima conclusione. Qua parte vterò repugnant secundæ conclusioni nostræ nullam habent vim.

Ad primum enim dico, in huiusmodi testam. vbi nulla interuenit data fides tacite, vel expresse, nullam existere fraudem, sola enim spes animo concepta à testatore nulla ratione exterius significata, non reddit testamentum fraudulentum. Ad secundum dico similiter non sequi in nostra sententia illa pugnancia, quia iste heres potest illa bona vt verus Dominus, legitimusque hæres sibi retinere, per testamentum illud, quod nullo modo est fraudulentum, sed ritum, & validum.

Argumenta secundæ opinionis nituntur falso fundamento, quia leges omnes tam Casaræ, quam particulares huius Regni Valentini, vel Castellæ omnino

volunt spurij nulla via posse parentes bona sua manum dare, ac si testamenta ista sub data fide essent valida cum hæres sic institutus teneretur, omnino ob datam fidem bona illa tradere filio, spurio, reuera ea via bona sua pater illi filio demandaret.

Nec admittenda est opinio. M. Soto in hac parte cõ eo lem modo loquantur, sintque (vt vidimus) accipiendæ leges tam circa filios spurios secularium, quam circa filios spurios clericorum m.

ARTICVLVS VI.

An per ludum transferatur dominium.

DEca translatione dominij, quæ sit propria & libera voluntate vniuscuiusq; hæctenus egimus, nunc de ea, quæ sit autoritate alicuius legis, vel reclamante domino differendum est. Lex quæ proprium dominum expoliat suis bonis duplex est, alia ex particulari conuentione hominum, vt in ludo, in quo nullus, quidam vellet se suam alteri conferre, ludendo autem exponit se, si ludus iuxta ipsius leges ita duxerit, vel nolens eam tradere. Vnde ludus est, quidam contractus libere susceptus, sed postquam susceptus est, cogens ludentes velut quædam lex, cui voluerunt se deuincere. Alia lex est autoritate Reip. introducta, quæ ad bonum commune expoliat aliquando dominum re sua, vel nolentem, vt lex præscriptionis. De his nunc dicamus oportet, & imprimis De ludo. De quo differunt DD. in 4. distinct. 15. Alensis. 3. par. quæst. 86. memb. 30. D. Tho. sup. 2. q. 32. art. 7. & infra. q. 168. & ibidem Caieta. Andria. in suo. 4. in dispu. de Restitut. habet quæst. peculiarem de ludo Castro libr. 2. de potest. leg. pæn. c. 2. Soto lib. 4. de iust. q. 5. ar. 1. Iurista in Digesto. tit. de Alcautoribus, & in Cod. tit. de Religiosis, Canonistæ. Can. Episcopus. dist. 35. Et in cap. clericus, el secundo, De vita & honesta. Cleric. Et capit. Inter dilectos, De excessibus prælat. Nauar. in suo Manua. cap. 19. & cap. 28. a ditionum ad cap. 19. Sumistæ in verb. Ludus. Nonnulli etiam Doctores ædiderunt peculiare tractatus de ludo, vt Ioan. Bap. Stephanus Costa, & quidam Minorita Francisc. Alcozer. qui scripsit sermone Hispano.

De ludo duo sunt quæ potissimè disputari possunt: Primo, sit ne actio licita vel vitiosa? & lucrum ludo paratum honestum an turpe; Secundò, qua ratione per ludum transferatur dominium?

AN LICEAT LUDERE.

Hæc prima quæstio de ludo non tam propria est huius loci, quam secunda, ideo paucis ab ea nos expediemus.

CONCLUSIO PRIMA.

Ludus ex suo genere non est peccatum, imò res licita & honesta, adeo vt possit esse virtus.

PROBATUR, recreatio sumpta ad refocillandum animum, & renouandas vires, nisi ex aliqua circumstantia vitietur, licita est, ludus ex suo genere est quædam animi recreatio ad reficiendas vires, leuandaque huius vitæ molestias, vt optime docent Arist. 4. Ethic. cap. 1. & D. Thom. infra. q. 168, artic. 2. Ergo.

Secundò, quod inter duo extrema constituit mediū in actionibus moralibus virtus est, hæc sunt velut duo extrema, abstinere ab omni genere voluptatis, & recreationis, quod est (vt dicebat Arist.) esse agrestem, vel semper recreationibus incumbere, quod est esse prodigum & amentem. Ludus verò est quoddam animi leuamen ad melius laborandum, medium constituit inter ista extrema, est ergo virtus. Et ita ab Arist. 2. Ethic.

Epic. cap. 6. constituitur in ludo, & ioco quaedam virtus tenens medium, quam vocat Eurapeliā, possumus illam appellare moderatam iucunditatem. Et Cicero lib. 1. offic. ait: [Ludo & ioco vti licere, sicut somno, & quiete, quæ ob seipsa non sunt necessaria, sed vt recreati vegetiores ad labores redeamus.

Vbi ad maiorem huius conclus. intelligentiam obseruamus ex D. Tho. in 4. dist. 16. q. 94. ar. 2. triplicem esse ludum quendam, qui ex gaudio deuotionis procedit, quo vsus fuit Dauid corā Arca domini, & de quo dixit. 2. Reg. 7. [Ludam & vltor fia corā domino:] cui similes sunt ludi, quibus vtuntur fideles ex Christiana pietate in festo Corporis Christi, & in Natali Domini. Alij sunt in seipsis turpitudinem continentēs, & ad libidinem prouocantes, quales à paganis in theatris agebantur, quibus immundos spiritus initium dedisse non dubito, iuxta illud B. Chrystos. hom. 6. in Marth. [Nō Deus dat ludere, sed diabolus, sedit enim inquit populus manducare, & bibere, & surrexerunt ludere.] huiusmodi ludi sunt omnino à fidelibus vitandi: audiunt enim malè in Sacris litteris, Tob. 4. [Nunquam eum ludentibus miscui me.] Hiere. 15. [Non sedi cum ludentibus in concilium.] Alij sunt nullam habentes turpitudinem, quos Arist. liberales vocat, ad animi recreationem inuenti, circa quos versatur virtus Eurapeliæ, qui nisi ex aliqua circumstantia vitentur, honesti sunt.

CONCLUSIO II.

Ludus prohibitus lege à Rep. recepta, nec per contrariam consuetudinem abrogatam, peccatum mort. est.

Pater, Respub. habet auctoritatem ad prohibenda opera sibi nociua, cui non obedire) cum leges humane iustæ obligent in conscientia) pec. mort. est, at ludi prohibiti lege recepta, & obseruata nociui sunt, neq; enim aliò nomine prohibentur, nisi ob innumera nocumenta quæ ciuibus afferunt, vt experientia constat, ergo tales ludi pec. mort. sunt. Vnde C. de religio. l. Alcarum vsus, dicitur: [Licet res esset antiqua ludus, prodijt tamen pro tempore in lachrymas, cum quidam ludere nescientes proprias substantias perdant, & ex hac inordinatione blasphemare conantur. [Quæres, qui sunt igitur ludi prohibiti; Dico legem duplici via prohibere ludos. Primò, ratione dignitatis personæ, & scandali quod talis persona sic ludens generare potest, ideo prohibentur, ludere aleis, pila, & similib. Prælati, & clerici sub mort. quia sic ludentes solent esse scandalo: Ita Can. Episcopus distin. 35. qui est canon Apof. 35. cap. Clerici. el secundo. cap. Cum decorem, De vita, & honest. cleric. c. Inter dilectos, de excessibus Prælatorum, Aurh. de sanctiss. Episcopis. §. interdicimus. Et in concil. Trident. sess. 25. cap. 1. præcipitur, vt seruetur iura omnia super ludo, & luxu clericorum per Pontifices, vel alia Concilia statuta: quæ leges recipiuntur Hispaniæ, Part. 1. tit. 5. l. 57. & tit. 6. l. 34.

Vbi non desinam admonere clericos iuxta Angelū verbo, ludus. nu. 2. ludū laruaem quem exercent personati, quos Hispanie vocamus maxcaras, esse clericis interdictum, sub mort. & forsan sub eadem censura, quæ prohibentur religiosi, ne sine iusta causa habitum suæ religionis mutant.

Secundò, prohibet lex ludos ratione damni, quod in illis recipi potest, quod triplex est, Aut spirituale, quo nomine prohibentur ludi Mimorum, & Histionum, prouocantium circumstantes ad turpitudinem. 33. quest. 5. can. Nec solo. l. solent. ff. de aleatoribus. & i. citata alcarum vsus: quæ leges receptæ quoque sunt in Castella, lib. 8. Ordin. Regal. 20. tit. 19. & in pragm. Caroli. V. lib. 8. tit. 8. de los thâures y juegos, Aut corporale, vt quâdo in tali ludo vita vel salus perclitatur, Habentur tit. de homicidio in Decretal. varia. cap. in

quibus sub excommunicatione prohibentur tornea-
menta, ars sagittariorum, & astildia, in quibus ludentes periclitantur, maximè c. 1. de Torneamētis. &c. Ad audientiam de homicidio. Dixi in quibus ludentes periclitantur, nam vbi experientia teste tale periculum non est, non prohibentur: qua ratione ludus pilæ, & alij, in quibus vires corporis exercerentur sine periculo vite, vel salutis, nō sunt prohibiti, Aut temporale, quo nomine prohibentur ludi alcarum, & omnes quos vocant fortuna, cum in his nisi prudenter, & moderate ludatur, bona temporalia, & necessaria familiæ plurimum exponantur.

Dixi in hac secunda conclu. lege recepta, & vsu obseruata, quæ enim iam in dissuetudinem abiit, non obligat: Vnde ludentes aleis, taxillis, similibusquè ludis in magna quantitate vel nimia assuetudine, quos Hispaniæ vocamus thâures peccant mortaliter, quia circa huiusmodi lufores leges prohibentes tales ludos, in vsu sunt, nec dissuetudine abrogatæ. Dicitur enim lex abiisse in dissuetudinem, quando. Magistrarus illam violantes non puniunt, at vbique maximè in rotā Hispaniæ leges Cæsareas iam citatas prohibentes ludos alcarum, & similes Gubernatores, & Iudices ita obseruāt, vt istos quos dicimus thâures graniter puniant, & carceri tradant, receptores illorū publicis penis afficiant, menfasque, sedas, & quæ huiusmodi luforibus seruibant, comburentes. Vnde sic ludentes, non modo clericos verum etiam seculares (quicquid dicat Soto) etiam derem peccare mortaliter, cum hæc leges iuste sunt, & obligent. Quod si huiusmodi ludis aliquis citra scandalum moderatè vtatur, ad solam animi recreationem, oblata iusta occasione, & sine periculo iurandi, exponendi multam pecuniam, aut alicuius alterius vitiofæ circumstantiæ, non peccat: ita videmus viros honestos his etiam ludere in aliquo conuiuio, vel festo, nec propterea à gubernatoribus iudicari lufores, aut transgressores legum quæ prohibent ludos alcarum, Et habetur ita l. Quod in conuiuio. ff. de Alex. iusu. Idem docent Angelus ludus num. 4. Suplem. verbo ludus alex §. 1. & 2. Ricardus in 4. dist. 18. ar. 6. quest. final. vbi quod addit Ricard. ludetem ex avaritia peccare mortaliter, intelligendum est ex avaritia mortali, Vnde Bartol. in proemio Digestorum. 6. Illud, Bald. in illa Aurhen. Alcarum, Arch. in c. Episcopus. dist. 35. & Card. in clementina de vita, & honestate clericorum. q. 10. asserentes, ludentes aleis, peccare mortaliter ob innumera crimina, quæ huiusmodi ludis solent misceri, intelligendi sunt de ludentibus in magna quantitate, & vitiofâ consuetudine, non de ludentibus raro, moderatè, & commoderit, ad honestam tantum recreationem iusta causa oblata: Priores enim sunt, qui suos ludos mille blasphemijs, mendis, & dolis replent, de quibus isti Doctores, non posteriores. Quod indicat illa vox deseruiens, quæ habetur in illo can. Episcopus: sicut enim diuites, qui rectè suas opes distribuunt, nō deseruiunt diuitijs, sed illis dominantur, & vtuntur, qui verò nimio amore, & cupiditate illis afficiuntur, dicuntur viri, & serui diuitiarum, ita qui moderatè, & prudenter ludis (quanuis alcarum) vtuntur, non deseruiunt illis, sed qui vitiofâ consuetudine, & in magna quantitate ludentes, illis videntur se totos consecrassè.

Quo fit ludum scacorum non esse prohibitum, nec clericis, quicquid aliqui sentiant, cū secum afferat comunitè moderatam recreationem, citra illa pericula, quæ ex alijs imminet: hic enim ludus cōmuniter neque scandalo est, neque iuramentis, neque bonorum temporalium notabili nocumento expositus, Dico communiter, quia nil ad eò honestum est, quo vel malitia, vel cupiditas, vel luxus hominum non possit abuti, hic autem respicimus, quæ communiter eueniunt. Ita Innocent. c. Lator de Homicid. Archadiac. can. Episcopus dist. 35. Ricard. loco citato. Angelus in ludo num. 2. Panor. ni c. Clerici officia. de vita, & honest. Cler. & DD.

in

in Authen. illa de Sanctif. Episcopis. §. interdicimus. quos refert Tabien. verbo, ludus nu. 7.

DE PER LUDVM PECVNIA PRÆSENTE transferatur dominium?

Obseruemus initio, omnes species ludorum reduci ad hæc tria genera, primum in quo natura, & ars plurimum valent, fortuna verò parum vel nil, ut in ludo chærez, palæstræ, & scacorum &c. secundum in quo fortuna, & casus multum valent, ars autem, vel ingenium parum, vel nihil possunt, ut in ludo taxillorum, id est de los dados, & in ludo cartarum quo ad aliquas species, ut in his, quæ hispanè dicuntur quinquillas, o al quinze, tertium in quo licet fortuna habeat suas partes, ars nihilominus ingenium, & concilium habet quoque suas, ut in ludo taxillorum, & tabellarum, in quo licet successus, & iactus taxillorū pèdeat à fortuna, in componendis verò, ducendis, ordinandisque tabellis, iuuant plurimum consilium, & ars; Idè accidit in ludo cartarum quo ad aliquas species, ut in ludo, qui hispanè dicitur de las malillas, vel del triumpho.

Ex his tribus generibus ludi primum non est prohibiturum aliqua lege absolutè, & simpliciter, sed solum quo ad excessum pecuniæ, quæ exponitur, qua de causa iure communi taxatur in tali ludo ne possit exponi ultra solidum, ut habeatur l. illa Alearum C. de Religiosis, & sumptibus funerum: in Hispania licet exponere vsque ad 30. ducatos, & non ultra.

Secundum verò, & tertium genus iure communi canonico, & ciuili, & priuato tam Castellæ, quàm huius regni prohibentur.

Sub nomine alear, Angelus, Ludus, num. 3. intelligit tantum secundum genus ex istis tribus, illud scilicet, quod tantum nititur fortunæ, & in quo parum aut nihil consilium, ingeniumque valent, quamuis à multis DD. tertium quoque genus dicatur alea, cum in eò tam fortuna, quàm consilium inuenit, sed reuera ille ludus propriè alea est, in quo sola fortuna iuuat, & eò nomine prohibitus, quia cum proni sint homines ad tentandam fortunam ludi, ea aduersa, in blasphemias, aliàque crimina prorumpunt.

Porro, cum duobus modis accidat ludere, aut pecunia præsentis, & statim soluta, aut credita, & data fide: agemus nunc de ludo pecunia præsentis de ludo, qui exercetur ea absente postea dicturi.

In hac quæstione prius, quæ certa sunt constituamus oportet: Imprimis certum est apud omnes, quæ fraude, vel dolo acquiruntur in ludo, esse omni iure restituenda, ratio est aperta, quia ad translationem domini requiritur voluntarium liberum, & purum, quo nomine tradens pecuniam vsurario, non transfert dominium illius in ipsum, quia non tradit illam voluntariè, & liberè, sed sua necessitate compulsus, fraus autem, & dolus, efficiunt in voluntariū saltem mystum, quo circa in ludo qui contractus quidam est voluntariè susceptus, vbi interuenerint fraus, & dolus, non transfertur dominium.

Fraudes verò huiusmodi duplices sunt, quædam præcedentes ludum, aliæ quæ committuntur in actu ludi, Quæ præcedunt ludum duobus modis accidere possunt, primò, per ignoratiam fictam, ut si quis fingat se ignarum alicuius ludi, in quo est exercitatissimus, & ea ratione trahat ad ludendum alium, qui verè est ignarus, quicquid ab eo tali fraude decepto lucrabitur, tenetur restituere, quia cum ludus sit quidam contractus pertinens ad iustitiam commutatiuam, in quo vterque ludentium suam pecuniam æqualiter exponit, debet quoque esse æqualitas inter vtrumque, ita ut vterque æqualiter se exponat damno, vel commodo, quæ tamen æqualitas deficit, quando alter, cum sit ludiali-

cius peritissimus, fingit se illius ignarum, & sub deceptione trahit ad ludendum alium, qui illius verè ignarus est. Quod si quis ludi alicuius peritus nesciens alterius ignorantiam, sed bona fide credens illum similiter peritum, ut periculum sui faciat, ludat cum illo, & lucretur, non tenebitur restituere, quia tunc nulla est deceptio. Et in hoc casu ille peritus bona fide æqualiter exposuit suam pecuniam, sicut, & alter.

Committi secundo, ante ludum fraus, seu potius vis, quando vnus trahit alterum ad ludendum vi, & minis, vel suasionibus ad eò improbis & importunis, ut alter ferè inuitus, & coactus ludat: verecundia, & pudore suffusus, ne nimium rusticus, & agrestis ac minus comes habeatur. Huiusmodi enim præces, seu potius conuicia ad vim reducuntur. Ita D. Tho. sup. q. 32. art. 4. ad 2. sic enim est intelligendus eo loco: licet Adria. in suo 4. de rest. q. de ludo, immerito repræhendat D. Thom. asserentem, eum qui trahit alium ad ludum non acquirere dominium rei lucrata: tradere enim si vim vocis attendamus, quamuis aliquando non significet vim, ut Ioan. 6. [Nemo potest venire ad me, nisi pater meus traxerit eum.] Ut optimè ibi ostendit D. Augu. ex illo Poetæ: [Trahit quemque sua voluptas. Multoties nihilo minus significat etiam vim, iuxta illud Grammaticorum: [Trahimur nolentes, ducimur volentes, in quo sensu loquutus est ibi D. Th. Qui ergo huiusmodi precibus importunis, seu probis alium trahit ad ludendum, tenetur restituere lucrata, peccatque mortaliter, ut docet Nauar. in suo Manuali, c. 19. nu. 5. Est enim ludus (ut diximus) contractus liberè, & voluntariè susceptus, vis autem, & metus, ac improba ista persuasio tollunt rationem voluntarij. Quod si non improbis, sed communibus tantum vrbaniisque suasionibus, quis ad ludendum alium trahat, non tenebitur ad restituendum lucrata ab eo: in quo forsan sensu loquitur Adria. loco citato.

In actu autem ludendi aliqui interueniunt doli, quos patitur ipsius ludi natura iuxta eius leges: alij verò sunt qui repugnant legibus ludi, uti doli prioris generis licet, nec tenetur qui illis vitur lucrata restituere, ut cum habens potiores partes ludi, videntique certissimo se lucraturum, auget sponsonem, id est, embida el resto, vel contra videns se non posse lucrari, auget illam, ut alios terreat: quamuis enim hoc videatur quædam deceptio, licita tamen est, quia ita fert lex ludi: Et ludentes eo ipso quo conueniunt ad ludum, tacitè vel expressè consentiunt in dolo, quos leges ludi admittunt: huiusmodi enim non tam doli quàm cautela, & artes ludentium dicendi sunt. Quando autem dolus repugnat legibus ludi, acquisitum tali ludo restituendum est, quia in tales dolos non consentiunt ludentes, ut si quis ludat pluribus vel fictis careis lusorij. In huiusmodi verò legibus ludi si ludentes inter se dissident, standum est dicto & sententiæ peritorum in tali ludo: ita Couarr. Reg. Peccatum. §. 4. nu. 4. Medina C. de restitut. q. 22.

Secundò certum est lucrantem ab eo, qui non est sui iuris veluti pupillo, filio familiæ, vxore non habente alia bona præter dotem, monacho vel moniali, aut furioso, non acquirere dominium rei lucratae, cum huiusmodi illius rei, quam exponunt ludo, vel dominij non sint, vel dominium illius in alium transferre non possint, de quibus vltima controu. huius art. priuatim differemus.

Tertiò, certum est eos, qui per ludum non transferunt dominium rei lucratae in alium, quia vel illius rei domini non sunt, vel illius dominium in alium transferre non possunt, similiter neque rei, quam lucratur in ludo: dominium posse acquirere, ita ut qui perdere non potest, nec lucrari possit. Ratio est aperta.

Primò, quia in omni contractu debet esse par conditio, & par periculum contrahentium, quod non esset si aliquis ludentium lucrari posset, & non perdere, Secundò,

Secundò, quia contractus eius, qui non potest perde-
re in ludo, est simpliciter & absolute, nullus & inua-
lidus, per contractum autem omnino nullum, & inua-
lidum, sicut non confertur dominium, ita neque ac-
quiritur.

His positis duæ sunt circa propositam quaestionem
Doctorum sententiæ. Prima, D. Bonaventuræ in 4. dis-
t. 35. 2. par. illius dist. art. 2. q. 1. Paludani eadem dist. q. 3.
art. 5. Richardi ibidem art. 1. q. 8. Gabriel. eadem dist.
q. 13. Turrecrema. in illo ca. Episcopus dist. 35. q. 3. An-
geli in verbo, ludus asserentium, quicquid aliquis lu-
deratur per ludum lege prohibitum esse restitendum ne-
cessariò, nec per talem ludum acquiri dominium, sicut
per contractum lege civili inualidum, & nullum. Pro-
bant suam sententiam ex lege lata à Iustiniano in Au-
the. Alearum v. s. C. de religiosis, vbi postquam Impe-
rator ostendit ludum multorum malorum esse causam,
subiungit hæc verba: Subditorum igitur commodis
prospicientes, hac præsentis lege decernimus, vt nulli li-
ceat in publicis, vel secretis locis, vel domibus priuatis
aliois ludere, neque in specie, neque in genere, quod si
contractum fuerit, nulla sequatur condemnatio, &
solutum reddatur, & competentibus actionibus repe-
tatur. Vbi aperte lex ista vult acceptum per ludum
reddi, nec translatum esse dominium in lucrantem, quæ
lex cum sit iusta in bonum Reip. obligabit in consci-
entia. Similia verba leguntur in legibus Castellæ, par. 1.
tit. 5. l. 57. & lib. 9. fori. l. 35. & lib. 8. ordi. Regal. tit.
30. l. 2. Ioan. 2. Et in pragma. Carol. V. lib. 8. l. 8. in qui-
bus omnibus decernuntur duo. Primum, ne qui ludo
aliquid perdidit, compellatur à iudice illud soluere se-
cundò, vt is, qui perdidit, & soluit possit repetere: quam
uis differant in tempore, quia in illa Authen. concedi-
tur repetitio intra 50. annos, lex verò Carol. V. cui ran-
quam vltimè standum est in Castella, ad tollendas li-
ces vult fieri repetitionem intra octo dies. De legibus
nostri regni in fra dicemus.

Quod si queras ab his cui facienda sit restitutio: Re-
spondent Hugo, & nonnulli quos refert Silue. verbo,
Ludus. q. 13. num. 1. restituendum esse pauperibus, quia
tale lucrum est turpe, turpe autem lucrum conuertend-
um est in pauperes. ff. de condi. ob turpem cau. lege
3. & 4. quam sententiam dicit Angelus Ludus num. 7.
& esse communem inter canonistas. Palud. & Ange. vo-
lunt post iudicis sententiam restituendum esse lucrum
ex ludo, vero domino qui perdidit, quia ita postulat
lex, ante iudicis verò sententiam pauperibus, quia illa
bona non sunt lucrantis cum lege prohibeatur acqui-
rere illorum dominium, nec eius qui perdidit cum iam
per ludum illa à se abdicauerit, amiseritque illa, tanquã
dans operam rei illicitæ: quod si iam erat erogatum pau-
peribus, & vocetur in iudicium, poterit (inquit Palud.)
allegare se iam exhibuisse pauperibus illud lucrum,
nec tenebitur ad amplius: Cæteri verò Doctores vo-
lunt, tam ante iudicis sententiam, quam post illam, esse
verò domino restituendum lucrum illud, quia cum
per ludum non sit translatum dominium, qui perdidit
semper manet dominus eorum quæ perdidit, tenebitur
quæ lucrans illi restituere, siue accesserit iudicis sen-
tentia, siue non, cum restitutio sit facienda verò domi-
no, nec habeant locum pauperes, vbi constat de vero
domino, subscribunt huic sententiæ Host. & Archidia.
vt habet Silue. Ludus. q. 3. num. 3. vbi refert istas tres
opiniones, nec satis explicat, quam probet.

Oppositam sententiam habent Alexand. Alensis. 4.
p. q. 39. membro. 3. art. 9. Adria. in 4. de restit. q. de ludo
Alphonfus de Castro lib. 2. de lege pœnali, cap. 2. corol-
la. 2. Soto lib. 4. de iust. q. 5. ar. 2. quem sequuntur om-
nes recentiores Thomistæ asserentes, per huiusmodi
ludum modo fiat sine fraude, dolo, & vi, & inter eos
qui liberè possunt disponere de suis bonis, transferri
dominium, & lucrantem tuta conscientia retinere rem
lucratam, donec à iudice iubeatur restituere. Funda-

Tomus Primus.

mentum horum doctorum est, quia volunt has leges
esse merè pœnales, & ita non impedire translationem
dominij, nec reddere contractum nullum, sed tantum
dare actionem perdenti ad repetendum coram iudice, &
authoritatem iudici, qua præcipiat illa restitui.

Alphonfus de Castro loco citato, ait tria: Primò, il-
lam legem Iustinia. tantum habere locum in terris Im-
perio subiectis, in Hispania autem, Gallia, & alijs pro-
uincijs, & Regnis Imperatori non subiectis non habe-
re vim. Secundò, esse abrogatam per contrariam con-
suetudinem. Tertiò, etiam si omnes comprehenderet,
nec esset abrogata, non teneri lucrantes ad restitutio-
nem, nisi adueniente iudicis sententia, quia lex ista si
verba ipsius rectè expendantur, non irritat translatio-
nem dominij, sed tantum dare actionem perdenti ad
repetendum in iudicio. Hoc tertium est verum, & ratio
huius opinionis. Primum autem, & secundum falsum,
quia illa lex Cæsarea legibus Hispaniæ, & Galliæ rece-
pta est, nec est abrogata per contrariam consuetudi-
nem, cum in terris Imperatoris experientia teste ser-
uetur, & perditibus in ludo derur repetitio in iudi-
cio, præcipiantque iudices, vt restituantur ipsis, quæ sic
perdiderunt, nisi propria sponte suoque silentio velint
iuri suo, & facultati, quæ illis sit à lege, renunciare.

Nos hanc sententiam sequemur, ad cuius maiorem
intelligentiam, sit.

CONCLUSIO PRIMA.

*Per ludum stando in iure natura transfertur domi-
nium modò fiat sine fraude, dolo, & vi, & inter eos, qui ab-
soluè, & omnino sunt domini suarum pecuniarum.*

Probaratur; Prodigus, qui temerè effundit pecunias,
reuera transfert dominium in eum, cui illas exhibet,
ergo à fortiori, & lusor in eum qui lucratur sine vi
la fraude, dolo, aut vi. Probo consequentiam.

Primò, quia ludus non est peccatum ex suo genere,
cum possit esse virtus, prodigalitas verò est peccatum
ex suo genere ad minus veniale.

Secundò, in ludo vterque lusor exponit suam pecu-
niam ex æquo, imminetque vtrique idem periculum,
in prodigalitate est simplex donatio citra vllum peri-
culum accipientis, vnde potius debet transferri domi-
nium in ludo, quàm in prodigalitate.

Secundò, si iure naturæ non posset transferri domi-
nium per ludum, id certè esset, aut ex forma talis con-
tractus, quia mala, aut ex obiecto, aut ex intentione,
nempe propter avaritiã, & cupiditatē ludentium, sub-
lata. n. omni fraude, violentia, & inhabilitas ludentiũ
cum vnusquisque possit liberè de suis disponere, & illa
cui voluerit dare, non potest contractus vitari, nisi
vel ex modo, & forma, vel ex obiecto, vel ex intentio-
ne. Sed forma contractus iure naturæ non prohibet
transferri dominium in ludo, quia ludus est contra-
ctus æqualis, in quo æqualiter exponit pecuniam vter-
que ludentium: nec obiectum, quod est pecunia exposi-
ta, cum sint innumeri contractus habentes idem obie-
ctum, nempe pecuniam expositam fortunæ, qui nihilo-
minus sunt liciti, & honesti, & per quos tuta con-
scientia transfertur dominium: vt in assecuratione mer-
cium, quæ deferuntur per mare, in depositionibus, id
est, apuestas, in sortibus, id est, las joyas, & quãdo emi-
tur iactus reris à piscatore, ac similibus, in quibus om-
nibus pecunia exponitur fortuna, Deniq; neq; prohibet
translationē dominij maximum, & ardens deside-
rium lucrandi. Avaritia enim, & cupiditas, vt docet D.
Tho. infra q. 118. triplex est, alia quæ opponitur iusti-
tiæ, qua aliquis cõtra ius appetit, vel accipit alienũ, alia
quæ opponitur liberalitati, qua quis desinit dare, & lar-
giri, quæ debet, alia quæ opponitur temperantiæ, qua
quis nimis appetit ditari, non tamen contra ius. Prima
est peccatum mortale contra iustitiam, obligatque ad
restitu-

M

restitu-

restitutionem accepti contra ius. Secunda est etiam mortales contra charitatem, vel liberalitatem, quando ex præcepto erat dandum, nec datum est, sed non obligat ad restitutionem, ut constat ex disputatione, de elemosyna. Tertia est ex suo genere venialis, nec obligat ad restitutionem, quia nullam infert alicui iniuriam: & huiusmodi est, quæ reperitur in ludo, in quo nullus est dolus, fraus, aut vis.

CONCLUSIO II.

In nullo ludo prohibetur per leges civiles translatio domini pecunia presentis, modo absint fraus, dolus, & vis, ac ludentes sine domini suarum pecuniarum, sed tantum datur actio ad repetendum perditam apud iudicem.

Hæc est communis modò inter omnes DD. Et probatur. Leges istæ cum sine odiosæ sunt restringendæ ad id quod præcisè, & propriè verba significat, sed in istis legibus nullum est verbum, quod reddat inhabilem ludentem ad lucrandum, vel accipiendum lucrum, nec est verbum aliquod asserens contractum ludi esse nullum, inualidum & irritum, sicut in illis legibus, quæ irritant testamenta, & alios contractus minus solemnnes, in quibus apertè dicitur, ut talis contractus sit nullus, & inualidus ad transferendum dominium. Ergo.

Secundò, ubi lex vult per ludum non transferri dominium, id apertè dicit, & præcipit cito reddi lucratum non expectato iudicio, ut videre est lib. 8. ord. Rega. ri. 10. l. 1. ubi cù velit lex inter milites quamdiu sunt sub vexillis militaribus, & accipiunt stipendia militaria, non transferri dominium per ludum talorum seu tabularum, habet apertè, militem, qui tali ludo aliquid ab alio milite lucratus fuerit, statim reddat lucrum, ei qui perdidit, nec dicitur, ut qui perdidit agat apud iudicem, at in illa Auth. Iustitia, & legibus illam recipientibus non dicitur, ut qui lucratur statim reddat, sed ut solum actionibus competentibus repetatur, id est, apud iudicem. Hæc enim secunda clausula explicat priorem.

Sed offerunt se contra hanc conclusionem duo. Primò D. Tho. loco citato apertè in eam declinare sententiam, ut leges reddant contractum ludi inualidum, & nullum ad transferendum dominium. Secundò in lege illa alearum. C. de Religiosis, & c. haberi, ut præscriptio bonorum acquiritorum per ludum non fiat ante 50. annos. Vnde est arg. Qui habet rei alicuius dominium non indiget præscriptione, at bona acquisita per ludum indigent præscriptione 50. annorum in iure, ergo per ludum in iure non transfertur dominium.

Ad primum respondent quidam, D. Tho. ita esse intelligendum, ut si quæ ferantur leges, quæ annullent ludum, per illum non transferri dominium, sed hæc explicatio nil dicit, neque habet locum, cum D. Tho. loquatur de legibus iam latis, & de quibus est quæstio, an impediant actum, & omnino translationem domini per ludum. Respondent alij, Iurisperitos antiquos communiter ita intellexisse illas leges, ut per illas prohiberetur translatio domini per ludum, & D. Thom. sequutum communem Iuristarum intelligentiam, in eam partem declinasse, nostris autem temporibus illam intelligentiam iam esse abrogatam per contrariam consuetudinem: Primò, quia viri probi, qui istis ludis prohibitis in iure lucrantur, seruant illis conditionibus, ut ludatur sine vi, fraude, & dolo, & cum his, qui sunt absolutè, & omnino Domini suarum pecuniarum, non restitunt, nec à confessarijs peritis admonentur, ut illa restituant. Secundò, quia prælati, qui sunt animarum custodes ex officio & prædicatores verbi diuini nil tale præcipiunt, nec docent, cum sciant nihilominus hos ludos exerceri, & in eis lucrari multa. Tertiò, Magistratus, & iudices, qui legum habetium vim sunt

executores, ista quoque norunt, nec compellunt lucrantem restituere, nisi ille qui perdidit iuridicè exigat, cù tamen possent & deberent talia lucra ex officio prohibere, & præcipere restitui, etiamsi à perdente non peterentur, si leges istæ actu & reuera prohiberent translationem domini: Consuetudo autem (quando superior non reclamatur) est sufficiens ad reuocandam legem, quantò magis intelligentiam legis.

Est quidem satis accommodata solutio, Respondentem tamen cum alijs, dominium duplex esse, aliud perfectum, & absolutum, quod non pender à sententia iudicis, neque est abrogabile, aliud imperfectum & cum conditione, nisi à iudice abrogetur: per ludum transferri quidem verum dominium, non tamen illud perfectum & absolutum, sed imperfectum cum possit à iudice abrogari, & compelli qui ludo aliquid lucratus est ad illud restituendum, si is qui perdidit repetat, & in hoc sensu sensisse D. Tho. per ludum non transferri dominium, perfectum scilicet & absolutum, & omnino in abrogale: in quo etiam sensu crederem Iurisperitos intellexisse illas leges, cum ipsi omnia referant ad forum exterius.

Secundum, eodem modo soluitur, ibi non esse sermone de præscriptione in foro conscientie, & à parte rei, sed solum in foro exteriori, in quo is dicitur præscripsisse, qui habet iam dominium perfectum & absolutum, & omnino irreuocabile à iudice, quale non habet qui ludo aliquid lucratur, in iure communi, nisi post 50. annos, cum intra illos in isto iure detur repetitio.

CONCLUSIO III.

Qui ludo lege prohibito aliquid amittit, potest id tua conscientia apud iudicem repetere, & recuperare intra tempus à lege sibi concessum.

Pater, Istæ leges omnium iudicio sunt iustæ, & in bonum Reipub. sed sicut lex iusta obligat in conscientia, ita quoque qui vitur facultate concessa sibi à lege iusta, est tutus in conscientia: concedunt autem istæ leges facultatem repetendi, & recuperandi apud iudicem, ergo id licitè potest qui perdidit. Dixi intra tempus concessum; nam illa Authen. Iustitia, ut dixi concedit 50. annos, sed tantum tempus est occasio litium. Carolus in pragmaticis editis Madritij anno 1528. pragmatica 22. vult fieri intra 8. dies, quæ leges sunt æquiores, sic enim tollitur occasio litium & perturbationum, repetitione ad breuius tempus redacta.

CONCLUSIO QVARTA QVA
non est tantum probabilis, ut vult Soto, sed etiam certissima.

Illam repetitio & recuperatio debet fieri iuridicè in iudicio, aliàs qui lucratur, non tenetur dare ei qui perdidit, si priuatim petat.

Probatur. Hæ leges sunt merè pœnales, non enim reddunt lucrantem inhabilem ad recipiendum, & habendum lucrum, ut constat, sed tantum dant actionem repetendi ei qui perdidit in pœnam ludi, leges autem merè pœnales non obligant nisi adueniente sententia iudicis, ergo qui lucratur non tenetur dare nisi ex præcepto iudicis.

Secundò tota vis & facultas quam habet qui perdidit ad recuperandum, est à lege civili, nam iure nature, ut ex prima conclusione constat translatum erat ad dominium, sed leges istæ hanc solam vim indicant ad recuperandum, nempe apud iudicem, illa enim Authentica apertè dicit competentibus actionibus repetatur, leges Hispaniæ dicunt, ut qui perdidit exigat intra tot dies, vel procedat ad exigendum, quæ

voces

Voces omnes significant repetitionem in iudicio. Ergo.

Denique vsus, qui est primus legum interpret sic habet, vt tantum restituatur pecunia, quando is, qui perdidit, reperit in foro exteriori coram iudice, & non alias.

CONCLUSIO VLTIMA.

In nostro regno absolute, & simpliciter transfertur dominium per ludum, in quo non est fraus, vis, vel inhabilitas.

Patet, iure naturæ transfertur dominium per ludum, nisi lex civilis aliter disponat, sed in nostro regno, l. 3. Jacobi primi, tit. de ludis & lusoribus, non datur actio ad repetendum, sed tantum prohibetur iudex, nec condemnet eum, qui aliquid amisit in ludo, ergo in nostro regno absolute transfertur dominium.

Ex his patet argumentum, Palud. & aliorum inuulidum esse, fundamentum enim illorum est, leges civiles efficere ludum contractum nullum, quod constat esse falsum, cum tantum dent actionem ad repetendum in iudicio.

Quæres hic duo. Primò vocatus in iudicio tenetur ne quando desunt testes faceri veritatem, se per ludum prohibitum lucratum esse tot pecunias; Respondeo teneri, nam licet res secreta sit, cum sit tamen in damnum tertij, tenetur iudici maxime subiuramento interrogatus verum dicere, quia iudex iuridicè interrogat quando est requisitus ab eo cui per legem datur actio, ad repetendum. Quod admoneo propter aliquos confessarios imperitos, qui putant in secretis non esse aliquid asserendum in damnum proprium, id intelligendum est, quando iudex non ritè interrogat, in hoc autem casu benè & ritè interrogat, vt constat.

Quæres secundo, An ille qui perdidit aliquid ludo prohibito, nec vult repetere in iudicio ex verecundia, vel timore, possit priuatim & secreto ab alio accipere quod amisit. Adria. loco cit. habet partem affirmantem: ratio eius est, Qui lucratur tenetur restituere perdenti, ergo potest perdens secretò & citra scandalum ab eo accipere. Patet consequentia, quia hoc nomine potest famulus accipere à domino stipendium, quia dominus tenetur illi restituere. Communis sententia est in oppositum, sub hac distinctione. Aut in ludo fuit fraus, dolus, violentia, vel inhabilitas in ludente, aut nihil horum, sed sola prohibitio legis cæteris necessarijs concurrentibus ad debitum ludum, si in ludo fuit fraus, dolus, violentia, aut inhabilitas ludentis, tunc qui perdidit potest citra scandalum secretò accipere, quando alia via commodè non potest, vt quando apud iudicem videt se non posse facilè recuperare, vel ex defectu probationis, vel ex timore, vel alia de causa, ratio est aperta, quia per talem ludum nunquam fuit translatum dominium in lucrantem, sed semper mansit apud perdentem, res autem suas potest verus illarum dominus tuta conscientia recipere, vbicunque illas inuenerit, secretò & sine scandalo, quâdo alia via non potest. Quod si in ludo debite circumstantiæ sint, nilque aliud reperitur præter legis prohibitionem, non potest secretò accipere qui aliquid perdidit, sed solum per sententiam iudicis. Patet, qui lucratus est, est verus dominus, vereque est translatum dominium rei lucratae in ipsum, donec accedat iudicis sententia, ergo ante illam secretò accipere, est verum dominum suare expoliare, quod est factum. Secundo, hic qui perdidit non potest recuperare nisi virtute legis, ergo eo tantummodo poterit, quo sit illi facultas à lege, à lege autem non datur ei facultas recipiendi, nisi in iudicio, ergo non potest secretò recipere, & extra iudicium.

Tertio, quando in aliquo contractu conceditur restitutio in integrum, non licet priuata autoritate ac-

Tomus Primus.

cepere sibi ius, est enim contra omne ius, vt in propria causa aliquis sibi ipsi dicat ius, propriaque autoritate agat, quod agendum est autoritate iudicis.

Hæc argumenta ostendunt apertè hanc sententiam communem non esse probabilem tantum, vt existimat Soro, sed verissimam, & certissimam.

Ad argumentum Adrian. respond. maximum esse discrimen, nam famulus habet simpliciter & absolute ius in mercede sibi debita, & ita quando alia non valet, potest secretò illam accipere, vt rem suam, at res perditâ in ludo, donec iudicis sententia accedat, est lucrantis, nec potest qui perdidit illam recipere, nisi accedente iudicis sententia.

AN QUANDO LUDITUR PECUNIA absenti, data solum fide, transferatur dominium in conscientia.

Dvæ sunt in hac quæstione oppositæ sententiæ. Alfonso de Castro lib. 2. de leg. pœna. cap. 2. & Medina. Cod. de Restitution. quæst. 22. volunt teneri ad solvendum, quod data fide quis amisit in ludo. Probant, Iure naturæ promissio facta de re licita, maxime si iniqua sit, adimplenda est, in huiusmodi ludo mutuo, & vicissim promittunt sibi lusores solvere, quicquid sic ludendo perderet, quæ solutio licita est, cum possint & gratis dare. Ergo.

Secundo, Contractus iste quo ludentes sibi inuicem promittunt perdita solvere, nulla lege civili est irritus, ergo nascitur ex illo obligatio solvendi: Probo consequen. quia iure naturæ omne promissum, quod nulla lex prohibet adimplere, est debitum. Antecedens verò constat, quia tam leges Cæsareæ, quàm priuatæ Castellæ solum dant repetitionem in iudicio, non autem prohibent solutionem. Leges huius nostri Regni prohibent quidem, ne possit exigi in iudicio, quod sic perditum est in ludo, non autem prohibent quin is, qui perdidit soluat, & qui lucratus est recipiat.

Tertio, si non teneretur solvere qui perdidit, id certè esset, qui potest quæ soluit repetere in iudicio: hæc autem facultas non tollit debitum solvendi: Nam qui iuravit vsurario, aut latroni dare aliquid, potest illud repetere in iudicio, nec propterea liberatur à debito exhibendi, quæ promissit.

Quarto, qui ludit pecunia, præsentis, & apposita, tenetur haud dubio solvere, si perdat, ergo & qui ludit pecunia absenti data fide Probo consequentiam, quia in toto iure civili tam communè, quàm particulari nulla sit distinctio inter ludentem pecunia præsentis, vel ludentem data fide. Et confirmatur, in ludo debet esse æqualitas inter ludentes, cum sit contractus (vt diximus pertinens ad iustitiam commut.) at si ludant duo, vnus pecunia præsentis, alter verò sola fide data, hic omnium consensu si lucratur verè acquirit dominium pecuniæ præsentis, ergo & ille acquirit quoque dominium pecuniæ sibi promissæ: alioquin non esset æqualitas, sed esset peioris conditionis, ludens pecunia apposita, quod est maximum absurdum.

Vltimò, si ludens pecunia credita perdat & soluat deinde lucranti, & iste qui lucratus fuerat recepit deinde pecuniam, in illo ludo sibi promissam, non tenetur restituere, sed tuta conscientia illâ retinet, donec in iudicio repetatur, in quo omnes conveniunt. Ergo per huiusmodi ludum sub data fide transfertur etiam dominium, alioquin ille, qui fuerat lucratus, nec posset deinde lucrata recipere, nec retinere.

Oppositum docent Adrian. in 4. de pœnit. quæst. 12. Couar. Reg. Peccatum. p. 2. §. 4. nu. 9. Soro lib. 4. de iust. quæst. 5. artic. 2. Nauar. in Manua. cap. 19. nume. 17. & in additio. cap. 28. & est communis inter Thomistas ludentem pecunia promissâ non teneri ad solvendum, neque transferri dominium in aliquo foro:

M 2 In

In foro exteriori probant, quia sic lucranti per leges negatur actio: In foro verò interiori hac ratione: Iure civili sic lucranti non datur actio ad petendam pecuniam promissam ab eo, qui perdidit, imò contra, si is, qui perdidit soluerit, datur illi repetitio, vt constat ex iuribus citatis præced. controuer. Ergo poterit is, qui perdidit, quæ nondum soluit sibi retinere tanquã ea, ad quæ statim recuperãda habet ius, quorsum enim iste circulus, vt soluat, quæ statim in iudicio potest recuperare? Et confirmatur ex regula iuris, cap. quia ad agendum. de reg. iuris in 6. & in l. inuitus nemo. §. cui damus. ff. de reg. iur. [Exceptio & retentio ei competit, cui datur actio:] sed per leges datur actio huic, qui ita perdidit, ad repetendum. Ergo competit quoque ei retentio rei sic perditæ, nec tenebitur illam soluere.

Ad intelligentiam huius quæst. quæ passim occurrit, obseruemus primò: Non esse hic quæst. de promissione firmata iuramento: tunc enim perspicuum est ob reuerentiam iuramenti soluendum esse promissum, quidquid leges disponant, cum talis solutio sit licita, quamuis possit fieri statim apud iudicem repetitio: Constat ex cap. debitorum, de iureiurando: vbi definit Alexander Tertius, eum qui iurauit soluere vsuras, teneri ad illas persoluedas (etiam si statim possit coram iudice illas repetere) ex religione, & reuerentia diuini nominis. Et eadem de causa, si promissit sub iuramento soluere, & non repetere, tenetur ad vtrumque seruandum: quia illud soluere licitum est, & lex dat repetitionem, est solum facultas in beneficium perditis, licet autem vnicuique facultati, quæ sibi sit à lege renunciare.

Obseruemus secundò, quæstio. hanc tractari posse, aut stando solum in iure naturæ, aut stando in iure Cæsareo, & communi, aut stando in iure particulari huius, vel illius regni: Iure enim naturæ omne promissum, quod licitè adimpleri potest, est debitum: in iure Cæsareo nil peculiare habetur de ludo pecunia creditæ: sed indifferenter, & eodem modo loquitur ius commune in illa Authentica de ludo, siue fiat pecunia apposta, siue promissa tantum: Ius Castellæ ante comitia habita à Carolo V. Madritij anno 1518. Simile omnino erat Iuri Cæsareo, at in illis comitijs lata est lex, ne in vilo genere ludi quantumvis liciti, vt pilæ, istæ promissiones sint alicuius roboris, sed omnino irritæ, & inualidæ, ita vt neque qui perdidit teneatur soluere, neque qui lucratus est possit accipere, qua lege apertè videtur reddi nullus talis contractus promissorius in ludo: In legibus nostri Regni nil decernitur circa has promissiones, præterquam quod lucrans non possit exigere in iudicio.

Obseruemus vltimò, iuxta grauiissimos Doctorum nostri temporis, illam legem Caroli Quinti sic intelligi, vt qui promissit, non teneatur in conscientia soluere perditam, quia lege ista talis promissio redditur nulla, & inualida, quæ lex cum sit iusta habet vim in vtroque foro: qua verò parte statuit, vt si is, qui perdidit soluat, lucrans non possit recipere, nec retinere, videri apud Hispanos, iuxta morem Prouinciæ ferè impossibilem, quoniam vt est Hispanorum ingenium & conditio, si soluenti pecuniam, quam data fide perdidit, is qui lucratus fuit, velle iam restituere, nollet eam ille vilo modo recipere, sed indignaretur, velut de iniuria sibi illata. Et ita ex hac parte legem illam non obligare, nisi vel adueniente iudicis sententia, vel si is, qui soluit postularet sibi repeti soluta. Et confirmatur: hæc sententia vsu & consuetudine, quæ est optima legum interpret. Videmus enim maximam partem magnatum, quorum multi viri probi sunt, & timorati, ludere pecunia credita, & quæ lucrantur, deinde cum sibi soluuntur recipere, ac retinere, nec propterea sentire se obnoxios restitutioni, aut à propria conscientia accusari, aut obligari à confessorijs prudentibus,

& peritis ad ea, quæ sic lucrari sunt, & acceperunt restituenda.

CONCLUSIO PRIMA.

Stando in solo iure natura, seclm saque omni lege civili, qui perdidit pecuniam in ludo sub data fide, tenetur illam soluere in conscientia.

Hanc probant efficaciter argumenta primæ opinionis adductæ.

CONCLUSIO II.

Stando in iure communi, & in iure antiquo Castella, tenetur lusor similiter soluere pecuniam perditam, & promissam in ludo.

Patet: Obligatio naturalis soluendi promissa non potest cessare, nisi virtute alicuius legis illam auferentis ob bonum commune, leges Cæsareæ, & antiquæ Castellæ, eodem modo loquuntur de ludo, siue pecunia sit præsens, siue absens, nec prohibent solutionem pecuniæ perditæ, vt constat, ergo sicut in ludo pecunia præsentis non prohibent translationem dominij, sed solum dant repetitionem, ita in ludo pecunia absenti non prohibetur trãslatio dominij, sed solum statuunt ne pecuniam perditam possit, qui lucratus est exigere in iudicio.

CONCLUSIO III.

In Regno Castellæ post illam legem Caroli V. Anno 1518. qui perdit in ludo sub data fide non tenetur soluere: quod si liberè, & voluntariè soluat, qui lucratus est, potest recipere, ac retinere, donec ab eo, qui soluit repetatur.

Prior pars probatur: Sicut lex Ecclesiastica potest cassare vota imprudenter facta, ita lex civilis temerarias, & imprudentes promissiones, ob bonum commune, huiusmodi autè promissiones in ludo sunt temerariæ: experientia enim teste: cum primum lusorum animus incaluit, si pecunia credita ludatur, exponunt illam in magna quantitate sine modo & termino, quod non ita fit, quando est præsens, & oculis subiecta, cassantur autem omnino, & irritantur istæ promissiones lege illa Caroli V. ergo, qui ita promissit, non tenetur soluere. Altera pars constat ex tertia obseruatione posita.

CONCLUSIO VLTIMA.

In hoc nostro Regno Valentino pecunia promissa in ludo, in conscientia soluenda est lucranti.

Patet eodem arg. quo probata est secunda conclusio. Quia iure naturæ pecunia promissa soluenda est, nisi lex civilis ob bonum commune, oppositum statuat, leges autem huius Regni non irritant istas promissiones in ludo, sed solum negant lucranti actionem in iudicio.

Nunc ad arg. primæ opinionis, qua parte possunt nostræ sententiæ aduersari: Primum, secundum, & tertium, probant (vt diximus) primam conclusionem hic positam, nempe iure naturæ soluendam esse pecuniam promissam in ludo, vbi leges civiles non irritant illam promissionem, sed solum negant actionem lucranti, vt in nostro Regno: vbi verò illam prohibent, & irritant, vt in Castella post illa Comitia. Carol. V. non esse soluendam.

Ad quartum responderi Couarru. lucrantem ab illo, qui ludit pecunia præsentis, posse illam recipere, non ratione

fatione ludi, sed quia alter vult actu solvere, nec prohibet lex, ut illa actuali, & praesenti solutione transferatur dominium, lucrantem vero pecunia absenti, non posse accipere, quia sic ludens per promissionem illam non transfert dominium lege illud prohibente. Sed pael quod tanti Doctor. dixerim, cum in ludo debeat esse aequalitas, maxime in translatione domini: si vnus ludentium non potest perdere, neque transferre dominium, profecto neque alter: Quo fit, ut si apponens pecuniam praesentem potest transferre dominium, similiter ludens data fide possit etiam transferre dominium, quamuis hic non tenebitur, in Castella solvere lege id sibi concedente, si vero soluat actu transfert dominium, & alter, ut ex tercia obseruatione constat, potest recipere, ac retinere. Dico igitur ad illud argumentum in hoc nostro Regno ludentem pecunia promissa, post lucrari ab eo, qui simul luderet pecunia praesenti, quia in hoc regno etiam si ludet pecunia promissa, tenetur solvere lucranti: In regno vero Castellae, vbi ludens pecunia promissa non tenetur solvere, nisi expressè, & sub iuramento renuntiet iuri, & facultati legis, non posse lucrari a ludente pecunia praesenti, sed teneri ad restituendum, si quid lucretur, & accipiat, quia hic contractus est iniquus, cum inter sic ludentes reuera non sit aequalitas in exponenda pecunia. ludens enim pecunia praesenti ita illam exponit, ut teneatur solvere, ludens vero pecunia absenti, exponit quod nisi (sub iuramento promittat) non teneatur solvere.

Ad vltimum dico, in Castella lucrantem pecuniam promissam, si ignoret illam legem Castellae, posse illam absolute recipere, & retinere, tanquam rite lucrata, durante in ipso illa ignorantia, si vero legem illam sciat, posse illam recipere, & retinere non tanquam ex vi ludi, sed quia alio volente, tradere, liberè & voluntariè censendus est donare, adeò ut iniuriam sibi irrogari putaret, nisi reciperetur, vel si ei restitueret. quo fit legem illem in hac parte non esse iuxta ingenium Hispanorum obseruabilem, ut ex dictis constat.

Ad argumenta secundae opinionis, Ad primum dico, circulum illum, quo debens pecuniam promissam in ludo, soluit, & deinde repetit (in alijs regnis à Castella) non esse inutilem, sed vtilissimum, quia sic homines accentur à ludo, intelligentes se simpliciter, & ut dicunt de plano teneri ad soluendum, etiam si deinde possint repetere in iudicio, ad confirmationem respondecio regulam illam. Retentio ei competit, cui actio datur, posse habere duplicem sensum, ut possit retinere, qui potest repetere beneficio legis, vel ut possit retinere, qui potest repetere tanquam verè suum, in hoc posteriori sensu hæc regula vera est: Habet famulus apud se decem aureos domini sui, debet illi dominus totidem, ex stipendijs, quæ famulus commode recupere non potest, potest illos apud se retinere, quia possit illos in iudicio repetere, ut verè suos: In priori autem illo sensu falsa est, quod enim aliquis repetere potest sola auctoritate legis, & per sententiam iudicis, ante illam sententiam non potest sibi retinere, sed tenetur illud exsoluere: aliter propria auctoritate diceret sibi ius, essetque iudex in causa propria, quod non licet. Ut si quis non potest retinere bona quæ Petro, debet, etiam si deinde illa sibi adiudicanda sint ob aliquod delictum eiusdem Petri, qui illa habiturus est sola auctoritate legis, cuius executor est solus iudex per suam sententiam. Et ita in hoc casu iste qui debet pecuniam promissam in ludo tenetur illam solvere, quia quamuis possit illam repetere potest quidè beneficio legis, non tamè ut rem suam, cum illam alteri verè debeat ex vi illius promissionis, & fidei datæ in ludo, quæ iure naturæ seruanda est.

AN FILII FAMILIAS PUPILLI Monachi, & similes possint transferre dominium alicuius rei per ludum.

CONCLUSIO I.

Filij familias in domibus parentum agentes, sine facultate parentum nullius pecunia possunt transferre dominium, vel acquirere per ludum.

Itemque fit iudicium de alijs positum in titulo huius controu. Pater prior pars, Ille solus potest transferre dominium, qui est absolute, & simpliciter dominus, filius in hoc casu nullius pecuniae est dominus, ergo non potest alicuius pecuniae transferre dominium.

Secundò, qui non possunt transferre bona sua per alios contractus non est cur possint per ludum, sed omnes isti de quibus in hac controu. non possunt exercere alios contractus, quia omnes isti, aut non habent dominium pecuniae, ut filij familias, monachi moniales, &c. aut si habeant, habent illud impeditum, ut pupillus ergo, Secunda pars pater: cum in ludo debeat esse aequalitas, ille solus potest per ludum acquirere dominium, qui potest per eundem ludum transferre, filius familias non potest transferre, ergo neque acquirere, & ita si quid ipse lucretur, tenebitur restituere, & si quid ab ipso alius lucretur, tenebitur quoque ei restituere. Ex hac conclus. pater, filium habentem bona castrensia, vel hereditate, aut alia via accepta in quibus nõ subijcitur patri, sed est ipse absolutus illorum dominus, posse illa in ludo exponere, & perdere, ac similia lucrari iuxta conscientiam.

CONCLUSIO II.

Filius familias cui pater in aliqua vniuersitate vel militia, vel alio loco annorum, & alimenta exhibet, potest aliquam particulam illarum pecuniarum, quas a patre accepit ludo exponere.

Item certe, quæ suæ honestæ sustentationi non deficiunt, ut si accipiat 100. potest ludere 4. aut 5. Ita tenent Soto loco citato. Nauar. ca. 19. num. 9. & est cõs.

Primò, quia parentes communiter in hoc implicite, & tacite consentiunt;

Secundò, quia pecuniae filio dantur ad suam vitam honestè transigendam & in eos vsus, sine aliquibus vitæ mortalis commodè transigi non potest, inter alia autem quæ ad vitam transigendam exiguntur, est aliqua animi voluptas, & recreatio, cum ergo ludus sit quoddam seuamen laboris ac molestiarum, quo animus refectus ad sua studia & officia alacrior redeat, potest et in ludo expendere aliqua partem bonorum, quæ suæ sustentationi non deficiunt, & qui hanc partem lucrabitur tutus est in conscientia, tutus quoque ipse filius familias similiter lucrando. Idem dicendum est de religioso, qui expensis suis conuentus est in curia ad negotia, aut in aliqua vniuersitate litteras discens, nisi expressè à suo superiori, vel per leges sui ordinis sit ipsi prohibitum, nam si prohibitum sit, neque ludere potest, neque lucrari, si lucretur teneatur restituere, si perdat est ipsi restituendum, scilicet suo conuentui.

Sed quaestio est, An filius qui potest perdere 5. possit lucrari ultra 5. Magister Soto sentit non posse, quia nullus potest amplius lucrari quàm possit perdere, ut in ludo seruetur semper aequalitas: Quod si dicas, si lucretur prioribus 5. alia 5. iam habet 10. sua, & ita poterit hoc augmento, plura lucrari, dicunt qui tunc sententiam Soti, illa acquisita per ludum a filio esse bona, quæ dicuntur proficua, dicuntur enim bona proficua, quæ filius comparat sua industria ex bonis collatis sibi à patre, bona autem proficua filij sunt patris, quamdiu ille sub eius potestate est, pertinentque

ad patris dispensationem, vt docent Syluest. verbo, Peculium. verbo, eleemosyna. q. 5. & Nauar. in Manua. capit. 17. num. 157. & ita non posse filium illa ludo exponere, Communis autē sententia recentiorum Thomistarum est, posse istum filium familias plus lucrari nec propterea deesse æqualitatem, quæ exigitur inter ludentes. Quod vt apertius reddatur, Sit.

CONCLUSIO PRIMA.

Filius qui solum potest perdere vnico actu. 4. non potest lucrari ab vnoquoque ludentium in illo eodem actu nisi solum. 4.

Hanc probat ratio Soti, quia aliter non seruaretur æqualitas: Dico ab vnoquoque ludentium, quia si sint, verbi gratia quinque simul ludentes, potest lucrari 28. vt potest ab vnoquoque totidem, quot ipse poterat perdere, nempe. 4. Vbi enim multi ludunt, seruatur æqualitas si vnusquisque seorsum tot possit perdere, quot ab vnoquoque similiter collusorum seorsum sumpto potest lucrari.

CONCLUSIO II.

Filius familias qui potest tantum perdere. 9. si vltra perdat. est excessus ille restituendus ipsi a lucrante, etiam sit talis lucrator, deinde in eodem ludo, aut in alio excessu illum perdat.

Prior pars constat, quia sicut filius iste non potest amplius perdere, quam 5. nec maiorem summam per ludum alienare, ita nec qui cum illo ludit, potest maiorem summam ab illo recipere, & si quid vltra recipiat, non facit suum. Altera pars probatur sic: qui illius excessum lucratus est, simul atque ipsū iuratus est, tenetur illum restituere, vt alienum, & vt rem acceptam ab eo, qui illius dominium transferre non poterat, ergo quod illum excessum, deinde in eodem, vel alio ludo perdat per accidens est, nec liberat ipsum ab illo debito restituendi, sicut qui furatus est decem, non liberatur à debito restituendi, propterea quod alius eadem 10. ab ipso rapiat, antequam illa restitueret.

CONCLUSIO III.

Filius familias per varios actus ludi potest plura lucrari, quam posset ipse ab initio amittere.

Patet, Ad æqualitatem ludi id tantum exigitur, vt possit lusor tot perdere, quot potest lucrari, sed filius iste, qui potest perdere ab initio primo iactu. 5. potest lucrari illis, alia. 5. quo posito iam habebit 10. verè sua, quæ potest exponere secundo iactu, & lucrari cum illis alia. 10. quæ cum prioribus efficiunt. 20. Et hoc progressu poterit seruata semper æqualitate, & iustitia ludi lucrari. 100. & plura: cum semper in eadem sponcione, & iactu Hispanè dicimus, En la misma mano y embite, quantitas quam lucratur: nunquam excedat quantitatem, cuius iste filius est dominus, & quam potest rectè exponere.

Secundò, si filius iste non posset lucrari, plura, quam illa 5. quæ ab initio potest exponere, sequeretur, vt cum primum ipse illa lucratus est, teneretur sub mort. cessare à ludo, quia aliter exponeret se periculo lucrandi, quod non potest, seu furandi. Similiter pauper, qui solum potest exponere. 10. ludens cum diuite, cum primum lucratus esset 10. ab illo diuite, teneretur etiam sub mort. cessare à ludo: Quod nullus vnquam DD. docuit nec ipse Soto.

Tertiò, in iure sepe contractus, qui fiunt inter pupillos, & alios, qui sunt sui iuris, quamuis non valeant, qua parte sunt in pupilli detrimentum, valent tamen qua parte sunt in illius fauorem, & commodum, quamuis

sint in detrimentum eius, qui contrahit cum illo pupillo, vt habetur Infir. de inutilibus stipulatio. §. pupillus. Idè seruatur in contractibus, qui fiunt inter Ecclesiam & seculares, can. Si qua de rebus. 12. q. 2. Ergo idem est dicendum in hoc casu, de pupillo, & filio sic ludente: & lucrante.

Quartò, si quæ in hoc ludo esset inæqualitas illa potius esset in damnum pauperis, vel pupilli, vel filij familias, quam in damnum alterius, qui est sui iuris, quia hic qui est sui iuris, & absolutus dominus suarum pecuniarum, potest magis, ac magis augere sponcionem, Hispanè, echar maior resto y lleuar se lo todo de vna mano à pupillo, quod non licebit isti pupillo, vel filio familias, ac subinde semper diues ille, qui est sui iuris est superior in ludo, potestque securius fortunæ se committere, filius verò familias non ita, nisi habeat suum ludum certum, & securum.

Ex his facile diluuntur argumenta M. Soto.

Ad primum constat, iam filium istum, vel pupillum vnico actu non posse amplius lucrari, quam possit perdere ab initio, per plures autem actus posse plura lucrari: nec propterea deesse, (vt constat) æqualitatem, quæ exigitur in ludo, cum illa tantum sit attendenda in vnaquaque sponcione seorsum, non in tota summa pecunie, quam vnus potest lucrari, & alter perdere. Quin etiam ex dictis constat, posse istum filium, vel pupillum plus lucrari, quam perdere, cum contractus celebrati cum minoribus, qua parte ipsis vtiles sunt, sint validi: quo fit, vt cū is, qui est sui iuris cōsentit ludere cum tali pupillo, vel filio, eo ipso consentiat in absolutam translationem suæ pecuniæ in illum, quantum ille licetabitur. Et simul quoque cōsentiat, se non posse ab illo pupillo, vel filio lucrari, nisi quā rū ille potest perdere.

Ad secundum dico, bona illa proficua acquisita a filio esse sub patris dispositione, quamdiu ille filius est in domo sui patris, cum primum verò extra mittitur ab eodem patre cum bonis, ex quibus viuat, per consuetudinem, quæ iam habet vim legis, posse filium de illis disponere, patre in id consentiente voluntate quadam interpretatiua.

Denique ad maiorem huius controuer. explicationem dico tria. Primò, filium qui iam perdidit. illa. 5. quæ ex voluntate interpretatiua patris poterat exponere, si adhuc deinde ludat, & lucretur, teneri ad restituendum lucratum, quia cum solum posset exponere illa 5. istis perditis, perinde se habet, ac si iam luderet sine vlla pecunia, ac sine periculo perdendi, qui verò non potest perdere, nec potest lucrari, esset enim (vt diximus) maxima inæqualitas, quam non patitur iustitia ludi. Similiter dico secundò, filium istum, qui solum potest exponere. 5. si prima sponcione, & iactu exponat 10. & illa lucretur, teneri ad restituendum 5. solum quæ potest sibi retinere alia 5. quæ sicut solum potest perdere 5. ita a quoque solum potest in illa sponcione lucrari 5. Tertiò dico, filium, qui potest exponere 5. & primo iactu exponens illa lucratur, alia 5. posse deinde exponere decem, & lucrari alia decem, quod si illa quoque lucretur, posse iam exponere 20. & cum illis lucrari alia 20. & hoc progressu (vt constat ex tertia conclusione) posse lucrari magnam summam, seruata semper debita æqualitate ludi. Ex his facile intelligetur, quid sentiendum sit est illa dubitatione.

POSSINT NE VXORES TRANSFERRE
dominium aliquorum bonorum per ludum?

Nvxorū mulieres quatuor genere bonorum possunt habere: Primò, suam dotem. Secundò, alia, quæ dicuntur communia, quæ scilicet tam viri, quam vxoris industria acquiruntur durante matrimonio. Tertiò, quæ communi vsu, & sermone iuris peritorum dicuntur paraphernalia, ea verò sunt, quæ vxori adueniunt extra dotem, vel hæreditate, vel donatione, vel aliqua alia via. Quartò, quæ ipsa mulier sua priuata industria,

Industria, & labore acquirit, & lucratur, postquam me-
neri suo, & curae domesticae plenè satisfecit. De bonis
primi, & secundi generis, sine licentia viri non potest
ludere, imò nec elemosinam facere, præter ea, quæ
iuxta consuetudinem suæ patriæ mulieres sui status so-
lita sunt facere: quia illorum dispensatio solius viri
est, & in eis, sicut in gubernatione domus vxor est sub-
iecta viro: De bonis verò tertij, & quarti generis po-
test ludere, quia hæc non subiaccnt viro, sed ipsius mu-
lieris voluntati solæ, & dominio.

ARTICVLVS VII.

An per legem præscriptionis transferatur verè domi-
nium in foro conscientia.

Vltimo loco agendum est de lege, qua autho-
ritate Reipubl. & ob bonum ipsius trans-
feruntur dominia, vel iniuris proprijs do-
minis: Huiusmodi est lex præscrip. & vsu-
capio. de quibus extant tituli in vtroque iure.

Agunt de hac materia Iuristæ Instit. & C. de vsuca-
pionib. & præscriptionibus. Canonistæ in Decreto,
16. quaest. 3. per varia cap. & in Regul. possessor. De re-
gulis iuris. in 6. Theologi in 4. distin. 15. D. Tho. ibidem
de quod lib. 1. 2. art. 5. Adrian. in 4. de restitut. quaest. pe-
culiari. de præscrip. Medina. C. de restitut. quaestio. 16.
17. & 18. Castro 2. libro de lege pœna. cap. 5. Soto lib.
4. de iustit. quaest. 5. art. 4. Summistæ in verbo, Præscrip.
vsucap. Ac vt à nominis significatione exordiamur,
hæc vox præscriptio sua primæua significatione idem
palliat quod exceptio, estque præscribere id ipsam, qd
opponere exceptionem alicui: Hispanè; Et embargo.
In qua significatione vsi sunt hæc voce Latinissimi au-
thores vt Cicero primo offic. & Quintil. 7. Institutio-
num. Vsu autem DD. apud Theologos, & Iuristas præ-
scribere, est idem quod acquirere dominium, & ius
per possessionem continuatam tempore à lege præscri-
pto. Sic definitur. ff. de vsucapionibus. l. 5. & in hoc
sensu sumitur à Pont. in suis decretis: Idem quoque si-
gnificat vsucapio, si hanc vocem prima fronte spectes,
quia vsu vsucapere est rem aliquam per vsu mil-
lius sibi capere, & vendicare, à DD. tamen ita distin-
guuntur hæc voces, vt præscriptio, versetur circa res im-
mobiles, vsucapio circa mobiles; & eas quæ vsu con-
sumuntur: secundò vt præscriptio fiat diuturniori tē-
pore, vsucapio breviori, & paucioribus annis. Fit enim
vsucapio inter præsentem tribus annis, inter absentes
quatuor, Instit. de vsucap. Et C. eb. tit. l. qua actione.

Præscriptio autem alia est longi temporis, alia lon-
gissimi temporis, alia plusquam longissimi, longi tem-
poris est decem annorum inter præsentem, & viginti
inter absentes: longissimi temporis est triginta annorū
inter præsentem, & quadraginta inter absentes, vt ha-
berur Instit. & C. citatis. & C. de præscrip. longi tem-
poris. l. Mala fidei. Præscribitur autem breviori tem-
pore in ter præsentem quàm inter absentes, quia agen-
tes in eadem Ciuitate vel regno facilius possunt sua
querere, & recuperare, quàm agentes in remotis locis,
& culpabilior multò est illorum negligentia, & segnit-
ies, Quæ autem provincie vel regna vtantur præscri-
ptione longi temporis. & in quibus rebus, quæ verò
præscriptione longissimi temporis, ex priuatis cuiusq;
regni legibus petendum est, consulendum sunt de ea-
re Iuristæ. Præscriptio plusquam longissimi temporis
sit centum annis, qua gaudebant antiquitus omnes Ec-
clesiæ: nec contra ipsas vel earum bona poterat præ-
scribi nisi post centum annos, vt habetur in l. vt inter.
C. de præscrip. Doinde tamen statutum est in illa Au-
stria. quas actiones, & refert 16. quaest. 3. C. n. Nemo.
vt Ecclesiæ, & earum bona gaudeant tantum præscri-
ptione illa longissimi temporis, & sola Romana gau-
deat præscriptione centum annorum: quantum modo

Tomus Primus.

iuxta consuetudinem Italiae contra Ecclesiam Roma-
nam nullo tempore præscribatur.

Hoc posito, Variæ sunt in hac quaestione opiniones
Glossa in cap. finali, de præscrip. & multi Iuristæ, vt
refert Couar. in regula possessor mala fidei. parte 2. §.
1. 1. voluerunt possidentem aliquid tempore à lege præ-
scripto, quacunque fide id possideat, siue bona, si-
ue mala, in vtroque foro acquirere illius rei dñium.

Probant primò, Quia lege Si quis emptionis, & l.
Cannotissimi. §. 1. C. de præscriptionibus. 30. vel 40.
annorum. habetur, præscriptionem etiam cum mala
fide procedere, & habere vim, leges autem ciuiles
possunt transferre dominium bonorum, ergo etiam
cum mala fide transfertur dominium. Quæ leges sunt
receptæ in Castella. lib. 3. partitio. tit. 26. l. 21. vbi con-
ceditur illi, qui per triginta annos possidet rem aliquã
quacunque ratione illam possideat, præscribere, etiam
si res illa furtiua sit, & mala fide possideatur.

Quod si dixeris has leges esse abrogatas iure Ecclē-
siastico, & decretis Pontificum quæ deinde afferemus,
contra lex Ecclesiastica non potest derogare legem ci-
uilem circa bona temporalia, cum in his potestas sæ-
cularis non sit subiecta spiritali, sed habeat suam pro-
priam, & priuatam autoritatem ab illa distinctam,
nec ab illa dependentem vt vidimus. Et confirmatur
quia Carolus V. Princeps religiosissimus post Alexan-
dram III. Bonifacium VIII. & Innocentium III. qui
illas leges ciuiles abrogarunt, eas innouauit, & reuali-
dauit in comitijs habitis Madritij anno 1518. & statuit
pétitione: 157. vt contra famulum recedentem à do-
mino suo, & non petentem mercedem intra trienniū
dominus præscribat: Certum autem est, talem domi-
num in illo triennio habere malam fidem, cum non
reddiderit mercedem laborum illi famulo.

Demum in Conc. Millenitano cap. 2. & refertur. 16.
q. 3. can. Placuit el secundo. & cap. 1. de præscriptio-
nibus, conceditur Episcopo, vt præscribat intra trien-
niū partem alicuius Episcopatus alieni, quæ certè
præscriptio non potest fieri sine mala fide.

Secunda opinio est huic è diametro opposita, asse-
rens neminem posse bona aliena tuta conscientia re-
tinere, quantumuis bona fide illa possideat toto tem-
pore à lege præscripto, sed teneri ad restituendū, quo-
tiescunque nouerit illa aliena esse, etiam si tempus le-
gis sit elapsum: excusari autem per iustam ignorantiam,
quamdiu ignorat, iudicatque bona fide illa esse sua, ita
docent summa Rosella verbo, Præscriptio. §. 14. & An-
tonius de Burrio in cap. vigilanti de præscriptionibus:
vocatque hanc communem Theologorum, in quo
decipiuntur vt vi debimus, Eandem sequuntur multi
Iuristæ quos referunt Silue. verbo, Præscriptio. l. §. 13.
& Couar. loco cit. par. 3. §. 2.

Probatur hæc opinio. Primo. l. 2. de præscindenda
venditione, habetur, vt venditor qui decipit empro-
rem vltra medietatem iusti pretij, teneatur restituere
illum excessum, qui verò decipit in fra dimidium iusti
pretij non teneatur. Et hoc ad tollendas lites, sed hæc
lege nõ obstante, in foro conscientie tenetur venditor
restituere quemcunque excessum iusti pretij, omnium
Theologorū consensu, nec ista lex est si ob bonum com-
mune, & tollendas lites, transfert illum excessum, (cū
sit alienum) in dominium venditoris, ergo similiter,
cū bona quæ præscribuntur, teneat sint aliena, etsi lex
ciuilis ad tollendas lites cõferat illa præscribenti, non erit
hic tutus in cõscientia, cum primū nouerit esse aliena.

Secundò in illis comitijs habitis Madritij an. 1528.
ad tollendas lites præcipitur, ne famulus qui in trien-
nium non postulat mercedem suã, amplius audiatur à
iudice: nihilominus omnium consensu tenetur domi-
nus in conscientia illam soluere, quidquid lex ista sta-
tuat, ergo similiter quantumuis hæc lex præscriptionis sit
ad tollendas lites, tenebitur nihilominus qui præscri-
psit, eam priuatim soluere illud esse alterius restituere.

M 4 Tercio

Tertio iudicium quod fundatur in falsa presumptione non habet vim, neque reddit aliquem securum in conscientia, sed lex prescriptionis fundatur in falsa presumptione, & iudicio possidentis, putantis rem suam, quæ verè non est ipsius, ergo.

Quarto fundamentum prescriptionis est bona fides, ergo quocunque tempore ista desit, desinet prescriptio ipsa habere vim. Est enim axioma sublato fundamento cui nititur aliquid contractus, & iustitia illius, illum contractum effici inualidum, nullum, & iniurum. Desicit autem bona fides, quotiescunque nouit rem, quam habet esse alienam, quocunque tempore id intelligat, etiam si post elapsum tempus præfixum à lege, ergo quocunque tempore intelligat rem esse alienam, tenebitur illam restituere.

Quinto & ultimo, Finis ob quem condita est lex prescriptionis est triplex. Primus obuiare litibus. Secundus reddere certa dominia rerum. Tertius, punire negligentiam veri domini in recuperanda re sua, sed propter nullum horum finium lex civilis valet transferre dominium rei alienæ tuta conscientia, ergo. Maior certa est, & patebit magis progressu huius disputationis. Minor probatur, imprimis duo illi fines priores tantum pertinent ad forum exterius, nempe obuiare litibus, & efficere dominia certa, in foro enim tantum exteri agitur lites, dominia verò in foro interiori certa sunt. Ultimus minus sufficit ad transferenda dominia: Primo, quia priuare aliquem sua re ob solam negligentiam in recuperanda illa, est, grauissimam penam imponere pro culpa, quæ communiter & ex suo genere venialis tantum est. Secundo, quia si ob negligentiam veri domini esset iusta prescriptio, si similis culpa accideret in vero domino, quando aliquis rem eius mala fide possidet, posset tunc possessores malæ fidei tuta etiam conscientia prescribere, quod est falsum, possessores enim malæ fidei (ut docebitur) nunquam prescribit.

Tertia opinio est Adria. in sua 4. materia. De resti. q. de prescriptione, & quolib. 9. art. 2. asserentis, eum qui possidet alienum bona fide, si dominus rei sit negligens negligentiaque sit peccatum mortale, verè prescribere, & tuta conscientia rem illam posse retinere, quod si negligentia non fuerit mortalis non prescribere in foro conscientia, sed teneri ad rem illam restituendam: prescribere autem in foro exteriori, quia denegatur in iudicio, actio vero domino ad repetendam illam rem, elapso tempore à lege prescripto. Prior partem probat. Imperator est (inquit) supremus dominus totius orbis, & omnium rerum temporalium, quæ in ipso sunt, potuit ergo per suas leges ob negligentiam veri domini bona illius transferre in alterum, hoc autem præstat in lege prescriptionis, cap. enim illo Vigilantis, habetur, [Ephesinum Legislatorem ad vitandam infortiorum segnitiam, & longi temporis errorem, ac confusionem, primum omnium trigennalem, vel quadragenariam prescriptionem sua lege sanxisset.] Vbi ergo negligentia veri domini erit culpabilis, & mortalis, merito priuatur suis bonis, & in alium bona fide illa possidentem transferuntur auctoritate legis, vbi verò solum erit venialis, cum hæc lex sit odiosa, hæc erit restringenda, vt habeat quidem vim in foro exteriori, quia iudices debent stare legibus, non autem in foro interiori: esset enim maxime rigidum, & iniurum, pro culpa veniali expoliare aliquem re sua.

Et confirmatur cessante sine legis debet quoque cessare ipsius vis. saltem in foro animæ, finis istius legis est punire grauem, & culpabilem negligentiam dominorum, quando ergo negligentia erit venialis, non transferatur dominium in foro animæ.

Quarta opinio, & communis inter DD. tam Theologos, quam Canonistas est, possessorem malæ fidei nunquam prescribere, possessorem verò bonæ fidei

prescribere in utroque foro, completo tempore à lege constituto: Ita docent D. Thom. quolib. 1. 2. art. 5. Scotus in 4. dist. 15. q. 2. Palud. ibidem. q. 4. Marfi. in 4. q. 1. r. ar. 3. dub. 8. Silu. verb. prescript. primo. §. 13. Medina. C. de Restit. q. illa. 2. 2. Caieta. in Summ. verb. prescripto. Castro loco citato. Soto lib. 4. de iustitia, q. 5. ar. 4. Et omnes discipuli D. Thom. Et plures Iurisperiti, quos affert Covarr. loco citato, quibus ipse subscribit: Eandem sententiam habuerunt grauissimi Pontifices Alexand. III. Bonifacius VIII. Innoc. III. mod. solum, vt priuati Doctores, verum etiam vt Romani Pontifici. illati defunctuni.

CONCLUSIO PRIMA.

Possessor malæ fidei nunquam prescribit & leges ciuiles concedentes, per iura Pontificia sunt omnino abrogatæ in utroque foro.

Vbi non solum significamus, Sum. Pör. Sanctæ & iuste antiquasse, & abrogasse leges illas seculares, quæ concedebant dominium possessori malæ fidei, tãquam iniqtas & iniustas, verum etiam affirmamus, leges illas & ante huiusmodi abrogationem neque contulisse ius in foro animæ, neque bene egisse quatenus negabant vero domino actionem contra possessorem malæ fidei. Probatnr hæc prima conclusio.

In primis, quæ est ratio Innoc. III. c. si. de prescript. Et si potestas secularis simpliciter, & secundum se non sit subiecta spirituali, in ordine tamen ad spiritualia, nempe quantum exigit gubernatio animarum, & conscientiarum securitas illi subiecta est, ita vt si Princeps secularis statuat legem fauentem peccatis, & nocentem conscientia fidelium, potest & debet Sum. Pontif. legem illa reuocare, ac nullã omnino reddere: potestas enim quam habet Princeps, secularis in ordine ad bonum commune, debet exercere sine damno animarum, in quo subest Papa, cui incumbit, ne ouib. à Christo sibi commissis aliqua via in spiritualibus nocetur, leges concedentes possessori malæ fidei facultatem prescribendi, sunt iniqtas, & in dampnum animarum, imò & Reip. in dampnum spirituale animarum, cum tantam occasionem offerant retinendi alienum contra propriam conscientia, scientem, & clamantem interius se alienum possidere, in dampnum verò temporale Reip. quia iniqui, & prauis quacunque via nitentur occupare aliena, sperantes elapso tempore prescriptionis futura sua. Ergo leges istas adco fauēt peccatis, & nociuas Reipub. vt iniqtas, & iuri naturæ repugnantes sanctæ. ac iustæ potuit Papa reuocare, reuocat aut. illas de facto Alex. III. in c. illo vigilanti: vbi recitata lege illa Ephesini Legislatoris, corrigi illam, ita vt in possessore malæ fidei non habet locum Bonif. VIII. in illa Regu. [Possessor malæ fidei nullo tempore prescribit] Innoc. III. vnã eum Concil. Lateran. in c. si. de prescript. idem omnino. Ergo.

Secundo, Qui possidet mala fide. i. contra dictamen suæ conscientia existit in peccato: sumitur. n. hic fides pro dictamine conscientia, iuxta illud B. Pau. [peccatum quod non est ex fide peccatum est.] peccatum autem nemini suffragatur, maxime in dampnum proximi, ergo possessor malæ fidei non potest acquirere dominium rei alienæ: Et confirmatur possessor malæ fidei, aut nouit rem non esse suam, aut faltem id merito dubitat, nec vult inquirere verum, quocunque modo istorum sese habeat, cum dolo, & fraude possidet, id quod ita habet, fraus, autem dolus nemini patrocinatur. Ergo.

Tertio, leges apertæ iniquit, & contra ius naturæ non sunt leges, sed corruptela, & eo ipso in nullo foro habentes vim, leges istæ concedentes, vt cum mala fide liceat prescribere, sunt huiusmodi. Ergo. Maior aperta est. Minor probatur, quia iuxta istas leges sine

venerius, symoniacus, & similes, eo ipso quo essent in mora restituendi (in qua mora grauiter peccant) elapso tempore à lege præfixo, essent veri domini eorum que furto, rapina, vfura, vel symonia acquisissent, nec tenerentur amplius ad illa restituenda; quod est contra omne ius naturæ.

Quod verò hæc lex in foro etiam exteriori sit iniqua, quatenus negat verò domino actionem in iudicio contra possessorem malæ fidei, ostendo: quia hac ratione, potentes vexarent, & raperent bona imbecilliorum, & cum hi nec proprijs viribus, nec auctoritate iudicis possent se tueri, retineant illi bona hæc vi rapta, & progressu temporis facerent sua, & consequenter quo quis esset nequior, eo esset melioris conditionis, cum maximo damno, & perturbatione Reip.

CONCLUSIO II.

Possessor bona fidei, siue dominus rei negligens fuerit siue secus, completo tempore à lege statuto seruatisque alijs conditionibus, in utroque foro præscribit, & manet verus dominus illius rei, nec tenetur illam restituere, etiam si deinde intelligat illam fuisse alterius.

Hæc concl. non modò est D. Tho. & aliorum Doctorum quos retulimus, verum etiam aperta doctrina Summorum Pontif. Alexandri, Bonifacij, & Innocentij locis citatis. Et præter eos Gelasij, & Concilij Tolentani 9. per multa capitula, 16. q. 3. D. Aug. 14. q. 11. cap. si virgo. Et cap. sanctorum. de præscriptionibus: in quibus locis Pontifices non tantum loquuntur de foro externo, verum etiam interno. Nam interrogati, An possessor malæ fidei sit tutus in conscientia? respondens negativè, simulque asserunt illum, qui bona fide possidet, iustè præscribere. Et confirmatur, quòd niam Ecclesia in suis decretis potissimum instituit consuleri conscientijs fidelium, & hac de causa reprobauit leges illas sæculares, quia non poterant seruari sine peccato, vt habetur c. si de præscr.

Vt iam ratione: Sicut lex civilis iustè potest impedire translationem domini, (etiam si proprius dominus velit illud transferre) quando ad bonum commune expedit, ita quoque potest priuare ciues dominio suarum rerum, quando ad bonum commune expedit, & transferre illud in alios, vel reclamantibus proprijs dominis, sed expedit maxime ad bonum commune, vt lex præscriptionis seruatis conditionibus, quas Pontifices apponunt, conferat verum ius, & dominium præscribenti, ergo confert illud, & sic possidens est tutus in conscientia. Maior certa est. Minor probatur. Pertinet namque in primis id maxime ad bonum commune, & pacem Reipub. cuius lex custos est, obuiare litibus.

Secundo, vt dominia rerum sint certa & secura: Etenim cum homines negligentiores sint in curandis alienis, diligentiores verò in proprijs, qui possident res bona fide, multoque tempore, nisi præscriptione legis intelligerent se verum, ac certum ius illarum habere, essent cum magno Reip. detrimento in illarum cultu, & augmento negligentissimi, timentes ne post longum tempus aliquis appareret illorum dominus, illaque repeteret.

Tertio, vt confusio, & error temporum vitetur in rebus.

Ob hos autem fines conditam esse legem præscriptionis constat aperte, nam illius primi finis meminit Cicero in oratione pro Aulo Cecinia: vbi ait: [Vfuscapio, id est, præscriptio, est finis sollicitudinis, ac periculi litium.] Secundus verò habetur. ff. de vsucap. l. omnes. Et 16. q. 3. can. Placuit ei secundo. Et in illo ca. Vigilanti; Vbi cum Ephesinus Legislator, qui primus legem præscriptionis tulit, duas assignaret causas, aliam ad puniendam negligentiam domini, aliam verò ad

tollendum errorem, & confusionem dominiorum Alex. III. illum corrigit tollens primam causam, & reddens solam secundam. Ex quo patet (pace, quod dixerim. Adriani) distare plurimum à vera opinione eius, cum existimat, præcipuum præscriptionis finem esse punire negligentiam domini, & ita illa cessante non posse præscribi vi illius principij, [Cessare legem cessante eius finem] Pontifices si quidem in omnibus decretis suis hos perpetuò fines assignant, ad tollendas lites, & reddenda dominia rerum certa, nec curant de negligentia domini: imò si negligentia esset habenda ratio, vt vult Adria. Sequerentur hæc duo incommoda: Primum, vt raro lex præscriptionis haberet locum, quia communiter huiusmodi negligentia non sunt peccata, vel ad summum venialia, cum procedant ex ignorantia, vel obliuione. Alterum, vt lex, quæ ad tollendas lites, pacandasque conscientias instituta est, esset maior occasio litium, & iniiceret innumeratos scrupulos conscientijs hominum, quia non posset certo constare, quando esset negligentia mortalis, & sufficiens ad præscribendum, quando verò venialis tantum, neque ad illud sufficiens.

Nunc ad argumenta primæ opinionis.

Ad primum constat, iam leges illas iure Pontificio esse reuocatas.

Ad primam verò instantiam, constat etiam ex ratione, qua probata est prima conclusio. potestatem sæcularem subiacere Ecclesiasticæ in ordine ad spiritualia, posseque Pontif. irritare leges ciuiles fauentes peccatis, & nociuas conscientijs, quales sunt leges concedentes, possessorem malæ fidei posse præscribere.

Ad secundam dico, cum Couar. in Reg. possessor. p. 2. §. 11. legem illam Caroli V. duo continere.

Primo, vt si res fuerit dubia, an famulo illi debeatur merces, quam per totum triennium non exegit, pronuncietur sententia in fauorem domini.

Secundo etiam si fuerit res certa, dominum toto illo triennio mala fide detinuisse mercedem illam, non continuo fiat in illum executio, nec detur actio illi famulo, ad tollendas lites, fraudes, & molestias famulorum: Nihilominus tenetur dominus ille in foro animæ ad soluendam mercedem illam, quia si reuera non soluit, non potest habere hanc bonam fidem, se non debere illi famulo suum stipendium; quod si aliter existimes, erit opinio erronea, nec valens ad bonam fidem, vt dicemus.

Ad tertium respondeo, Decretum illud, quod habetur in c. placuit ex Conc. Aphricano non concedere Episcopo dominium aliquod diocæsis vicinæ titulo præscriptionis, nec haberi ibi sermonem de quauis diocæsi, sed de ea, in qua fuerit fides deserta; Vult Ecclesia, vt si pars alicuius diocæsis à fide recesserit, & in ea reducenda ad fidem proprius Episcopus negligens fuerit, vicinus aut sollicitus, & studiosus, eamque reduxerit ac conuerterit, tunc maneat pars illa sub ditione eius, qui illam ad fidem reuocauit.

Primo, in fauorem fidei.

Secundo, in præmium Episcopi, quia ita fuit sollicitus in ouibus illis ad Christi fidem reducendis.

Tertio, in pœnam negligentia: proprij Episcopi; imò do pars illa non sit ex matrice. i. Archiepiscopali; lex autem præscriptionis non punit culpam, aut negligentiam domini, sed id tantum instituit, tollere lites, & efficere certa dominia rerum, Vide gl. in can. illo, placuit.

Ad argumenta secundæ opinionis.

Ad primum dico, leges illas de venditione effectantum permissiuas, negantes decepto infra medietatem iusti pretij actionem in iudicio, ad tollendas lites, non tamen concedentes venditori excessum illum iusti pretij. Vnde nec ipse potest illum tuta conscientia retinere, cum nec bona fide illum habeat, nec lex illum ipsi concedat, nec poterit concedere, vt docemus infra cum D. Tho. q. 77. art. 1. Lex autem præscriptionis

nis est concessiva, concedēs possessori bonæ fidei cum tanto tempore rem illam bona fide habeat, vt faciat suam ob fines dictos, qui bono communi adeo expediunt. Constat autem inter leges concessivas, & permissivas hoc interesse, quod hæc nullum conferant ius in foro animæ, sed tantum negent actionem in iudicio, concessivæ verò conferunt ius in utroque foro.

Quod si quæras, qua ratione constet legem illam de venditore decipiente infra medietatem iusti pretij esse tantum permissivam, legem autem præscriptionis esse concessivam: dico primò id constare ex communi intelligentia Iurisperitorum, quorum in hac parte maxima est autoritas. Secundò, recta ratione ita exigente, quia ille venditor habet malam conscientiam: scit enim se iniq̄ vendere, leges autem non fauent malis conscientijs, sed tantum in eo casu tribuunt, vt permittatur, negeturque actio in iudicio, propter periculum multarum litium: possessor verò bonæ fidei possidet, & habet cum bona conscientia, leges autem solent fauere bonis conscientijs, concedereque illis verum ius eorum, quæ ita possident.

Sed objicies, sicut ergo decepto infra medietatem iusti pretij negatur actio ad tollendas lites, ita contra possessorem malæ fidei esset neganda actio verò domino, ad tollendas etiam lites. Respondeo non esse par rem rationem, quia in deceptione pretij, emptor (et si deceptus) est quodammodo voluntarius in exhibendo illo excessu pretij, at quando possessor malæ fidei habet alienum, verus dominus nullo modo est voluntarius.

Secundò, negando actionem illi emptori decepto, non datur occasio iniquis inuadendi aliena, quæ tamen maximè daretur, si negaretur veris dominis ad repetendas res suas à possessoribus malæ fidei.

Ad secundum constat iam solutio ex dictis in responsione ad secundam instantiam, quam afferbant auctores primæ opinionis.

Ad tertium respondeo, licet iudicium huius existimantis rem alienam esse suam, sit falsum à parte rei, in genere tamen moris, cum bona fide rem illam iudicet suam, esse rectum, cui accedens decretum legis statuentis, vt quando bona fide aliquid tanto tempore possidet, acquiratur dominium, (quod decretum est rectum, & optimum ob bonum commune) efficit rem verè illius: Quo fit, vt præscribens non acquirat dominium vi sui priuati iudicij, sed virtute legis iustæ, bona verò fides ipsius sit velut causa sine qua non.

Quartum similiter soluitur, fundamentum præscriptionis non esse bonam fidem, sed legem illam ob bonum publicum, iustam: habita enim bona fide toto tempore à lege constituto, si deinde aliud innotescat non tollit dominium, quod per legem absolute translatum est, cum primum completum est tempus ab ipsa taxatum, Nec bona illa fides perpetuò exigitur, sed per illud tantum tempus quod lex statuit ad præscribendum, quo exacto habet possessor ille hanc certam conscientiam, certumque iudicium, rem illam iam esse suam, & si certò sciat olim fuisse alienam; sicut is, qui rem aliquam emit, scit eam certo esse suam, simulque scit ante illam emptionem fuisse alienam.

Ad vltimum respondeo, ex illis finibus primum in exteriori quidem foro habere locum, nihilominus cū pax exterior cui obuiando litibus consulitur, sit magnum Reip. bonum, consequenter lex respiciens talem finem, est iusta, ac vt talis sufficiens ad conferendum ius in foro interiori. Secundus finis habet etiam locum in foro interiori, in utroq; enim foro refert plurimum dominia rerū certa esse. Tertius verò finis est maximè remotus, & parum vel nullo modo intentus à lege.

Quo fit vt siue dominus rei sit negligens in illa recuperanda, siue non, possessor habens condiciones requisitas à lege verè præscribat. Hinc sequitur legem istam præscriptionis non esse pœnalem, vt voluit Castro loco

citato, sed esse concessivam, & tribuentem dominium possessori bonæ fidei, etiamsi nulla interueniat culpa aut negligentia veri domini: Sed videamus iam.

QUÆ CONDITIONES EXIGANTUR ad præscribendum?

Quatuor sunt, quæ communi consensu Doctorum exiguntur ad verè, & tuta conscientia præscribendum. Primò, possessio vera, & propria rei. ff. de v. l. i. possessione. [Sine possessione (inquit) non præscribitur.] Et ita religiosus cum nil possit possidere, non potest præscribere, conuentus autem, qui potest possidere, potest & præscribere: Sæcularis non potest præscribere, aliquod spirituale, cum neque illud possit possidere, vt beneficia, decimas, &c. nec depositarius potest præscribere, quæ deposito accepit, cū illa nō possideat.

Exigitur secundò, cōtinuatio possessionis per totum tempus legis, collocatur enim hæc pars in definitione præscriptionis initio posita. Vnde si quis re, quam possidebat iuste priuetur, quando illam iterum in suam recipiat, incipit de nouo tempus præscriptionis, debet namque tempus legis ita esse continuum, vt nec per horam interrumpatur, Dixi iuste, nam si iniuste illa expolietur, non desinit illam reuera possidere, cum semper sit illius verus dominus.

Tertio requiritur bona fides, licet in facto erret. l. si bonæ fidei. ff. De verbo. signi. ea verò deficiente constat nullo tempore præscribi. Bona fides dicitur conscientia vel iusta crudelitas rem illam suam esse, & nō alienam sumitur enim hic (vt diximus) fides pro propria conscientia, & existimatione, qua quis rem quàm possidet iudicat omnino esse suam, quæ bona fides debet esse quoque continua, & non interrupta per totum tempus legis, quia cum bona fides debeat esse cum possessione, sicut possessio non est interrupta toto tempore legis, ita per bona fides quæ illam comitatur.

Quartò debet possideri illud aliquo titulo, aut naturali, aut legitimo, aut saltem præsumpto, Natura hæc sumitur ex natura rerum, qualis est contractus quo verè, & à parte rei transferuntur dominia: vt donatio, venditio, ius hæreditarium, dispositio testamentaria, iusta sententia Iudicis quæ nititur veritati, & legitimæ dispositioni testium, Legitimus est, qui si consulamus leges cōfert dominium, quamuis re vera præsupponat aliquid falsum, vt sententia iudicis lata secundum allegata, & probata, & iuxta leges, sed nititur falso dicto testium: dicitur hæc sententia legitima, & titulus legitimus ad possidendum quia si contra lata esset, esset illegitima, & cōtra leges. Præsumptus verò est, sententia iudicis, quæ & contra allegata, & probata lata est, hæc enim non est titulus legitimus, cum sit contra leges, sed solum præsumptus, quia sententia iudicis, et si à parte rei omnino iniusta sit, præsumitur tamen semper iusta, estque executioni mandanda, donec à superiori iudice reuocetur.

Ex his sequitur primò qua ratione distinguantur inter se titulus naturalis, legitimus, & præsumptus, ac bona fides. Potest primò quis rem habere titulo naturali, & verò à parte rei sine bona tamen fide, ex suo falso iudicio, quo existimat illam esse alienam, in quo casu hic nunquam præscribit, sed tenetur inuestigare verum dominum, & rem illam vel ob suam conscientiam erroneam restituere illi, quem iudicat verum dominum, aut conscientiam deponere, Potest secundò quis per sententiam iuxta allegata, & probata laram, sed quæ nitatur falsis testibus, possidere rem aliquam titulo legitimo, sed sine bona fide, si falsitas illorum testium ipsi innotescat, qui etiam non potest præscribere ex defectu bonæ fidei, Potest contra habere rem aliquam per sententiam verè iniquam, sed cum bona fide, existimans illam omni ex parte iustam, in quo casu sine titulo naturali vel legitimo, sed solum præsumpto

pro rem habeat, præscribet tamen ratione illius bonæ fidei. Tertio potest quis sine vlllo titulo à parte rei re aliquam possidere cum bona fide, qua durante præscribet. Vt qui per 30. vel 40. annos rem possidet bona fide, nec meminit quo titulo ad eum peruenerit, Qui credit rem sibi legatam aut donatam à verò domino, qui tamen non erat illius dominus. Filius qui iure hæreditario succedit in bonis paternis, credens illa verè esse patris sui, cum tamen essent furtiua, vel aliena, Quo fit, bonam fidem esse magis necessariam ad præscribendum quam titulum, sine titulo enim potest aliquando præscribi, sine bona verò fide nūquam, vt patet ex his exemplis, & habetur. l. omnes. C. de præscrip. 30. aut 40. annorum. Vbi statuitur, vt post 30. aut 40. annos omnis actio extinguatur. Idè habetur Can. Placuit. 16. q. 3. el secundo. §. Post. Vndè quando dicitur à DD. requiri titulum ad præscribendum, intelligendum, est de præscriptionibus illis longi tantum sine vñtati temporis. 10. aut. 20. annorum, non de præscriptionibus, quæ dicuntur longissimi vel plusquam longissimi temporis, nempe. 30. vel 40. aut 100. annor.

Sequitur secundò hæredem latronis, qui bona fide succedit in bonis paternis, si duret illa bona fides per 30. aut 40. annos præscribere, nec tamen habere titulum. Quòd licet negetur à M. Soro commune tamen est inter DD. vtriusque iuris. Et probatur: Imprimis iste hæres (quod certum est) non habet titulum naturalem aut legitimum, quod verò nec habeat præsumptum, ostendo, Præsumptus habetur etiam per sententiam iudicis, quamuis iniquam, sed neque latro qui bona illa rapuit, neque hæres eius habent illa per aliquam sententiam iudicis, neque iustam neque iniquam, Ergo. Et confirmatur ex ipsi legibus, quæ statuunt bona furtiua nullo titulo haberi, ita l. Cum hæres. ff. de diuersis tempo. præscrib. l. Si mala fide C. communia de vsucapionibus. Quod autem hæres latronis præscribat, si duret in eo bona fides per 30. aut 40. annos, est receptum apud Iurisperitos, & habetur. l. illa omnes C. de præscriptio. 30. aut 40. annorum: quamuis nō præscriptione illa longi temporis 30. aut 30. annorum, vt habetur legibus citatis. l. cum hæres & lege. Si mala fide, & lege. Vsucapio. C. de vsucapione pro hærede. Quæ leges cum dicunt hæredem latronis non præscribere intelligendæ sunt de præscriptione longi siue, & vñtati tantum temporis, nempe. 10. aut. 20. annorum.

Similiter emens rem furtiuam à latrone cum bona fide, non habet titulum ad præscribendum. vñtato tempore. 10. vel 20. annorum, vt habetur instit. de vsucapionibus. §. Furtiuæ, & §. Quod autem: vbi dicitur. [Furtiuæ res, & quæ vi possessæ sunt, etiam si longo tempore bona fide possessæ fuerint, vsu capi non possunt. Et subditur. Nō solum fur, aut quiuis alius qui per vim possidet, sed nec quiuis alius, quamuis ab eis bona fide emerit, vel ex alia causa acceperit vsucapiendi ius habet.] Vbi aperte loquitur lex de vsucapione longi & vñtati temporis, non de illa longissimi temporis. 30. aut 40. annorum, vt constat non modo ex illa. l. citata omnes, verum etiam. l. si aliena. ff. de vsucapio. Ex quibus fit à fortiori latronem ipsum nullum habere titulum, nec legitimum, nec præsumptum, nec posse præscribere (etiam si ex aliquo euentu haberet bonam fidem, quod est ferè impossibile) tempore vñtato vt habetur in illo. §. Furtiuæ. instit. de vsucapio. & l. Vbi lex inhibet. ff. de vsucapio. vbi dicitur vbi lex inhibet vsucapionem bona fides possidenti nil prodest: Quo etiam modo intelligendæ sunt leges dicentes, rem vitiosam esse impræscriptibilem, loquuntur de præscriptione vñtati, vel longi temporis, & nomine rei vitiosæ intelligunt rem furtiuam, vt explicatur. C. de vsucapio. l. vnica. Poterit tamen præscribere longissimo tempore 30. vel 40. annorum, si toto illo tempore accideret latronem habere bonam fidem, de quocunque enim possessore bonæ fidei: quacunque ratione rem illam

quam possidet habeat, intelligenda est lex illa omnes. C. de præscrip. 30. vel 40. annorum: statuens vt omnis actio extinguatur post 40. annos, quæ lex vt vidimus iusta est, non pœnalis neque innixa falsæ præsumptioni, sed tribuens ius in conscientia, ne rerum dominia perpetuò incestra, tollanturque lites & contentiones, quæ causæ legis in quocunque possessore bonæ fidei habent locum, & in latrone, si accideret ipsum bona fide aliquando possidere quæ rapuit per 30. aut 40. annos, ita glossa in illo §. Furtiuæ, Medi. C. de restit. q. 16. & Grauius. Mag. Peña in lectura huius artic. Quod si queras qua ratione fur potest habere bonam fidem? iam admonui, id fere impossibile esse, nihilominus posse, potest enim in aliquo casu sine culpa sua obliuisci rem illam esse furtiuam. Vide Siluest. verb. Præscrip. cap. 1. §. 8. & cap. 2. §. 12. Et Couarru. in Regu. Possessor. p. 2. §. 9.

Quæres hic licet fur & hæres ipsius, & qui ab illo emit non possint præscribere rem furtiuam tempore vñtato, sed solum illo longissimo 30. vel 40. annorum, fructus tamen rei furtiuæ poterunt ne præscribere tempore vñtato, ita vt si rem furtiuam bona fide possideant per 10. vel 20. annos possint facere suos fructus illius. Respondeo ad faciendos suos istos fructus sufficere præscriptionem vñtati & longi temporis, ita habetur. l. bonæ fidei emptor. ff. de acquiren. rerum dominio: vbi dicitur [Qui non potest vsucapere propter rei vitium, fructus tamen rei faciet suos.] Cuius legis sensus est, cum qui non potest vsucapere tempore vñtato rem vitiosam, id est, furtiuam, fructus tamen illius facere suos temporis vñtati præscriptione. Idem habetur l. Qui scit. §. bonæ fidei. ff. de vsuris. Et l. si aliena. §. Sczuola. ff. de vsucapio. Vnde si Petrus sit furatus bouem, filius Petri hæres illius non potest sibi præscribere bouem illum, quæ bona fide recepit, tanquam rem verè patris sui, nisi spatio longissimi temporis durante eadem bona fide illum possideat, fructus verò & partus illius faciet suos, postquam possederit spatio vñtati, & longi temporis.

Iam cum bona fides à deo necessaria sit ad præscribendum, explicemus oportet.

AN BONA FIDES NECESSARIA ad præscribendum patiatur secum dubitationem.

Glossa in cap. si diligent. & cap. finali, de præscriptionibus. Et ibidem Panorm. quem sequuntur multi Iurisperiti, maxime Sylu. Præscrip. primo. q. 3. num. 3. & summa Rosella verbo, Restit. septimo, §. 19. volunt, dubitationem, qua quis hæsitat, an res, quam possidet, sit sua, non tollere bonam fidem, nec impedire præscriptionem, Eandem sequitur Bart. in l. naturaliter. ff. de vsucap. asserens habentem fidem dubiam à principio non præscribere. Quod si à principio incipit possidere cum bona fide, & sine vlla dubitatione, deinde verò adueniat illa dubitatio, & hæsitatio præscribere nihilominus, assertque Bart. in eadem sentent. Inno. in illo c. fin.

Probat hanc sententiam à suis auctoribus. Primò, ex isto c. fin. de præscrip. vbi duo habet Pont. Primo enim definit necessarium esse ad præscribendum non habere conscientiam rei alienæ. Secundo adhibet rationem, quia præscribere, & possidere rem cum mala fide est mortale. Ex quo cap. sic argumentatur, Sumus Poneif. eam tantum exigit fidem ad præscribendum, quam habens non sit in peccato, at, qui possidet rem aliquam cum hæsitatione sit ne illi propria, paratus tamen, cum primum deprehenderit esse alienam, restituere illam uero domino, hic haud dubiè non peccat mortaliter, possidendo, & retinendo illam, quæ diu ita dubius est, cum in dubijs melior sit ratio possidentis, ergo fides ita dubia sufficiens est ad præscribendum. Secundò,

Secundò, qui dubitat sit ne res quam habet sua, non habet conscientiam rei alienæ, quia conscientia rei alienæ dicitur, cum quis habet rem, quam conscientia propria interius testatur esse alienam.

Tertiò ex cap. Si virgo. 34. q. vnica: vbi habet D. August. [Si virgo nupserit nesciens viro alieno: hoc si semper nesciat, nunquam ex hoc adultera erit. Si autem sciat, iam ex hoc adultera esse incipit, ex quo cum alieno sciens cubauerit.] Vbi sumitur scientia pro certitudine, adhibet D. Aug. exemplum sumptum ex prescriptione dicens: [Sicut in iure prædiorum tamdiu quisque bonæ fidei possessor rectissimè dicitur, quandiu se possidere ignorat alienum.] Ex quo loco sic argumentor, Tãdiu quis est possessor bonæ fidei potestque præscribere ex D. Aug. quamdiu ignorat se possidere alienum, at, qui tantum est dubius, & si per illam dubitationem hæsitet, an res quam habet, sit sua, non tamen scit esse alienam, imò id reuera ignorat, ergo huiusmodi dubitatio non tollit bonam fidem. Nec est quod verba ista D. Aug. intelligamus solum de ignorantia puræ negationis, qua & is qui rem, quam scit certissimò suam esse, ignorat esse alienam, sed possunt etiam intelligi de ignorantia prauæ dispositionis, qua rem illam habens dubitat an sit sua, quod ostendunt verba sequentia, subdit enim D. Aug. [Cum verò scierit, nec ab aliena possessione recesserit, tunc malæ fidei possessor perhibetur.] Vnde iuxta August. qui non scit se habere aliena, etsi dubitet, non est in mala fide. Angelus loc. cit. num. 4. vbi affert in sua sententia Antonium de Butrio distinguit, aut qui ita dubitat habet, inquit, iustam causam dubitandi, aut leuem & momentaneam, si hanc non impedit quin præscribat, sicut qui leuiter dubitat in rebus fidei, & non fixè, non est hæreticus cap. 1. de hæreticis. Si verò habeat grauem, & iustam causam dubitandi, non præscribit, quia iura ad præscribendum non solum requirunt, vt possessor ille non sit in mala fide, verum etiam vt sit in bona, dubius autem grauiter, & iusta de causa etsi non sit in mala fide, non tamen est in bona.

Addit Angelus duo. Primò, opinionem suam esse veram in foro animæ: in foro tamen contentioso valituram illam Panor. vt censeatur à iudicibus præscribere possessor rei, vel eo solo quòd non habuerit malam fidem. Ait secundò, opinionem suam intelligendam esse, quo ad prescriptionem rei, quia ad percipiendos fructus sufficit quoque (inquit) non habere malam fidem.

Tertia opinio est Adria. in suo 4. de Rest. q. peculiaris, de præscrip. & Quodlib. 2. vbi habet duo. Primò, possessorem dubitantem, an res sit sua, non posse illam sine peccato possidere, nec præscribere. Probat primò, sic possidens habet conscientiam læsam per tale dubium, quod etiam fatetur Panor. in illo cap. fin. col. 11. verso, secundo principaliter, at, qui habet conscientiam læsam non possidet bonam fidem, ergo sic possidens in peccato est, nec potest præscribere. Secundò, mulier nupra perinde habet ius ad petendum debitum à viro, sicut possessor bonæ fidei ad præscribendum, sed mulier dubitans iustè an iste sit suus vir, non potest petere debitum ab illo, ergo iustè dubitans, an res quam possidet, sit sua, non potest præscribere. Tertiò, faciens id de quo dubitat, an sit peccatū mortale, peccat mortaliter, possidens rem de qua dubiat, an sit aliena, facit opus de quo dubitat an sit peccatum mortale, ergo peccat mortaliter. Maior certa est. Minor probatur. Detinere alienum est peccatum mortale prohibitorum 17. præcepto, sicut & accipere illud, sed accipiendū de qua iustè dubitat an sit aliena, exerceret opus de quo dubitaret, vel saltem deberet dubitare an sit peccatum mortale, ergo similiter possidens rem de qua dubitat an sit sua, exerceret opus de quo dubitat, vel dēt dubitare, an sit peccatū mortale, habetq; hunc animū, volo detinere rem, quā detinendo forsitan pecco mortali

Addit secundò Adria. quod si rem de qua dubitat, an sit sua, detineat non vt possessor, sed tanquam seruans illam verò domino, faciatque diligentem inquisitionem ad deprehendendum verum dominum, & ea facta non appareat, tunc potest illam tuta conscientia retinere, ac præscribere.

Quarta opinio est Mag. Soto lib. 4. de Iust. q. 6. art. 4. quem nonnulli sequuntur, quæ partim accedit ad illam Angeli, partim verò recedit ab ea, habet enim tria. Primò si dubium sit leue, non esse curandum, si verò graue, & iustum, per illud interrumpi tempus, quia sic dubitans iam non habet pacatam, & securam conscientiam, in qua consistit bona fides, sed læsam, & vulneratam. Secundo debere istum facere diligentem inquisitionem, alioquin peccare mortaliter, nec posse rem retinere. Tertiò si facta diligenti inquisitione adhuc maneat dubius, teneri ad diuidendam rem illam cum eo, de quo dubitat an sit verus ipsius dominus, pro ratione dubij, quod si nullus constiterit dominus, cum pauperibus.

Diuisionem autem hanc ita faciendam esse, aut secundum medietatem, aut secundum aliquam partem pro ratione dubij, sic potest probari. Primò, Qui possidet bona fide re, quam rationabiliter credit esse suā, potest totam illam possidere, qui verò mala fide, totam tenetur restituere, ergo qui dubia fide, neque totam poterit possidere, neque totam dimittere, sed diuidetur. Probatur conseq. quia sicut medium participat naturam vtriusque extremi, ita quoque effectus proueniens à medio debet esse medius inter effectus vtriusque extremi.

Secundò, stante isto dubio potest iudex iustè iudicans diuidere inter possidentem, & alium de quo dubitatur, an sit verus dominus, vel saltem aliquam partem illi adiudicare, quia iudex sicut possessorem bonæ fidei debet sustinere in possessione integra rei, ita quando est dubia fides, potest aliquid illi minuere, at quod iudex iudicet per iustam sententiam, obligat in conscientia, ergo.

Vltima opinio est multorum recentiorum interpretum D. Thom. asserentium possidentem iam bona fide aliquam rem, si deinde incipiat dubitare, an sit sua, factaque diligenti inquisitione non appareat illam esse alienam, non teneri ad diuidendam illam, neque ad partem aliquam alteri dandam, sed in integrum posse illam tuta conscientia sibi retinere.

Probatur primò, quia si ille, qui est ita dubius, teneretur rem illam diuidere, sequeretur non esse meliorem conditionem possidentis, quod est contra omne ius. Patet conseq. quia tantum haberet de illa, re non possidens, quantum possidens.

Secundò, possidet ille, qui non possidet cognita dubitatione possidentis partem, quam possidens teneretur illi restituere, priuata auctoritate sibi, accipere, hoc se pugnat ipsi Soto in 4. dist. 27. q. 1. artic. 3. Conseq. verò patet, quia iste non possidens iuxta hanc doctrinam Soti habet ius ad illam partem quam alter tenetur in conscientia ipsi dare, imò si iste non habet ius ad illam, alter non teneretur dare.

Quartò, in c. illo Vigilanti. De præscriptio. dicitur: [Nulla antiqua dierum possessio iuuat aliquem malæ fidei possessorem, si enim non restituerit, postquam nouerit se aliena possidere, tunc malæ fidei peribit.] &c. Quo loco perpendendum maximè est illud verbum, nisi restituerit postquam nouerit se aliena possidere, significat enim à contrario sensu, antequam nouerit se aliena possidere, non teneri ad restituendum, sed tuta conscientia posse retinere, cum iste reuera non intelligat se aliena possidere.

In hac quæst. obseruemus. Primò, conscientiam suam fidem dubiam non esse idem quòd bona fides, neque idem quòd mala fides, sed quid medium inter eas, sicut palidum est color medius inter albū, & nigrum; in primis

In primis non esse idem quod bona fides: constat ex l. Bone fidei emptor. ff. de acquir. rerum dominio. ubi habetur bone fidei, & non dubie emptor &c. ubi aperte distinguuntur bona fides, & dubia. Secundò in alijs materijs bona fides non patitur secum hæsitacionem, & dubitationem, ergo distinguuntur bona fides, & dubia. Anteced. patet hoc exemplo: qui dubius est, an hodie sit dies ieiunij, habet quidem conscientiam dubiam, an liceat hodie comedere carnes, non tamen habet conscientiam, aut fidem bonam, hodie licet eas comedere. Tertio, fides dubia omnium consensu non sufficit ad incipiendum tempus præscriptionis, cum tamen bona sufficiat. Quod verò distinguatur etiam dubia fides à mala, patet, nam fides dubia sufficit ad retinendum tuta conscientia, donec res plenè intelligatur, & ad defendendum contra litigantem, donec iusta sententia res decernatur, ad quæ tamen non sufficit mala fides. Qui enim malà fidè retineret, esset in peccato. Denique bona fides dicit assensum quòd res sit mea, mala fides dissensum, quòd non sit mea, sed aliena, dubia fides nec assensum, nec dissensum, aperte igitur ista distinguuntur.

Obseruemus secundo, aliud esse fidem dubiam, & aliud bonam fidem, sed erroneam. Dubia est, qua aliquis credit rem, quam possidet, suam esse, sed cum hæsitacione, & formidine, de qua fide qua dubia nunc agimus. Bona verò fides, sed erronea est, quæ quis credit, rem quam possidet suam esse, cum tamen reuera, & à parte rei sit aliena: cæterum hic error multiplex esse potest, nam aut potest esse in iure, aut in facto, in iure, cum possidet rem quam iure prohibetur possidere, vt simoniacus possidens beneficium, per simoniam, vsurarius possidens aliquid per vsuram. In facto est error, cum quis accipit vel emit rem ab eo qui non est verus dominus, quem tamen iudicauit verum dominum. Porro error in iure potest esse apertus, quando, scilicet ius apertè, & citra controuersiam vel opinionem Doctorum prohibet, rem illam possidere, vt in exemplis adductis de simoniaco, & vsurario, vel est dubium, & positum in quaestione, an ius illud prohibeat rem illam possideri, vt in re quæ possidetur per contractum minus solemnem, dubium est an ius illud prohibeat, reddatque contractum illum inuàlidum, an secus. Rursus error in iure potest esse aut solo iure, aut mixtus, ita vt sit simul error iuris, & facti, vt cum quis putat se accepisse rem ab eo qui est dominus, cum reuera dominus non sit, & dato illum esse dominum iure prohibetur dare, vt cum quis accipit à pupillo, rem quam credidit esse pupilli, posseque sibi dari à pupillo, quæ tamen illius pupilli non erat. Quando error est in solo iure, possideturque res, quam apertè, & extra omnem dubitationem prohibent iura ab illo possideri, etsi ille credat se iustè illud possidere, talis fides sic erronea, quamuis bona, & excusabilis ob ignorantiam, omnium Doctorum consensu non sufficit ad præscribendum. Ita Angelus Præscrip. nu. 2. Syl. Præscrip. c. 1. q. 3. num. 2. & habetur apertè. l. §. si à pupillo. §. Pro empto. l. nunquam. la. secunda. ff. de vsucap. Si verò error sit vel in facto, vel mixtus partim in iure, partim in facto, sic errans possidens tamen bona fide præscribit præscriptione longissimi temporis, ita Ang. & Sylu. locis citatis. Innoc. in c. Si diligenti. De præscrip. Panor. in c. cum dilectus, de consuetud. Host. in c. cura, de iure patro. & est communis inter DD. quos referunt Syl. & Angel. loc. cita.

Obseruemus tertio, aliud esse habere conscientiam læsam, & aliud dubitare: nam conscientia læsa habet coniunctum peccatum, dicitur enim conscientia læsa, cum quis intelligit se rem alienam possidere, nec vult restituere, vel cum iustè dubitat an alienum possideat, nec vult adhibere debitam diligentiam, vt deprehendat verum dominum: dubitare autem est esse animo accipiti, quod potest esse sine peccato, & sine conscien-

tia læsa, vt in eo qui fecit debitam diligentiam, nec inuenit aliquem cui maiori iure res illa competat, tunc enim tuta conscientia illam retinet possessione sibi fauente, cum in dubijs melior sit ratio possidentis.

Obseruemus quarto, Dubium duplex esse, aliud speculatiuum, an res ita sit à parte rei, & aliud practicum, nempe quid sit licitum, & faciendum, quæ ita sunt affecta, vt manente dubio speculatiuo possit cessari practicum, & conscientia esse tuta: vt explicatur in c. Inquisitioni. De sententia excommunicationis. Et can. Quid culpatur. 23. q. 1. V. g. dubitat miles an bellum sit licitum, quod dubium est speculatiuum, & simul cum eo habet hoc iudicium practicum, & certum, principe præcipiente bellandum mihi est, nam aliàs destrueretur Resp. Simile exemplum habetur in c. Dominus. De secundis nuptijs. Vbi definitur mulierem dubitan-tem, an vir, cui nupta est, sit verè eius vir, teneri, nihilominus ad reddendum debitum viro illi, si ipse postu- lauerit, quia vno cum illo dubio speculatiuo, debet ha- bere hoc iudicium practicum verum & certum; teneor nihilominus, si debitum à me postulauerit reddere illi. Similiter potest quis dubitare de eadem re circa vnum effectum, & non circa alium, v. g. potest aliquis habere dispositionem, quam iudicabit sufficere ad suscipiendum baptismum, dubitabit verò an illa sufficiat ad pœnitentiam, & absolutionem. Potest dubitare, an titulus, quo habet fundum, sufficiat ad verum domini- um, non tamen dubitabit, sed erit certus illum sufficere ad retinendum illum, donec res elucescat apertè.

CONCLUSIO PRIMA.

Ad præscribendum sufficit fides, & certitudo humana, ita vt licet non sim certus metaphysicè, & omni prorsus certitudine rem illam esse meam, sed maneat adhuc aliquis scrupulus: & formido, possim nihilominus possidere, & præscribere.

PAtet primò, Ad præscribendum sufficit illa fides, & certitudo qua communiter homines possident bona sua, sed hæc est certitudo fidei humanæ, quæ, cù reducatur ad opinionem, semper est cum aliqua dubi- tatione & formidine, ergo. Secundò, ea certitudo in quaque re exigenda est, quam natura rei paritur, est enim animi & ingenij indisciplinari, vt ait Aristor. in omnibus eandem certitudinem exigere, sed in præscri- ptione similibusque contractibus humanis non potest haberi alia certitudo iuxta naturam rerum tempora- lium, quam moralis & humana, ergo.

CONCLUSIO II.

Possessor qui vel à principio possessionis rei non habet bonam fidem, vel deinde progressu temporis desinit illam habere, quia iustè & grauiter dubitat an res illa sit sua, nec inquirat, cui res illa competat tanquam vero domino, non solum non præscribit, verum etiam est in peccato mor- tali, eo quod non inquirat verum dominum.

ET probatur, Bona fides est necessaria ad præscri- bendum tanquam fundamentum iustæ possessio- nis, & præscriptionis, ergo si hæc statim ab initio desit, sicut deficiente fundamento nil potest superædificari, ita deficiente bona fide nil potest præscribi. Vtraque verò pars concl. tam ista prior, quam altera de eo qui progressu temporis incipit dubitare, nec inquirat, res illa cuius sit, probatur ex l. bone fidei. ff. de acquiren- do rerum dominio: ubi dicitur apertè: Emptorem bo- næ fidei, & non dubiæ præscribere.

Secundò, ad præscribendum requiritur fides sana, & conscientia secunda, ac illæsa, sed qui dubitat grauiter, & iustè, an res illa sit sua, siue à principio, siue tra- ctu temporis, ita dubitet, nec inquirat cuius illa sit, nõ habet

habet conscientiam sanam, sed læsam, vt constat, ergo non præscribit, imò ratione illius conscientie ita læsæ est in peccato.

Hæc conclu. pertinet ad iustè dubitantem, sed negligentem in inquirendo vero domino rei de qua dubitat, sequentes pertinebunt ad eum, qui adhibet diligentiam quam debet, vt deprehendat quis sit verus dominus illius rei. Porro cum hæc dubitatio accideret possit statim à principio, cum primum res possideretur, vel ita vt initio bona fide, & sine vlla dubitatione possideatur, deinde verò tractu temporis illa dubitatio sese offerat: Accidere etiam possit dubitantem, an res quam habet sit ipsius, post factam diligentem inquisitionem tribus modis se habere, aut ita, vt sit equè dubius, aut ita vt inueniat se potius ius habere in re illa, quam alterum, de quo est anceps, an sit dominus illius, vel contra, alterum potius & maius habere in illam: Hæc omnia priuatim explicanda sunt.

CONCLUSIO III.

Qui prudenter dubius est, an res, quam possidet, sit sua adhibitaque debita diligentia ad inquirendam veritatem manet ex æquo dubius, vel deprehendit se habere maius, & potius ius quàm alter habeat, tuta conscientia potest rem illam integram sibi retinere, ac possidere bona fide, etiam si in mente sua semper maneat speculatiuè dubius.

Probarur hæc apertè ex regulis iuris. Est enim regula: [In pari delicto, & causa melior est conditio possidentis.] Est alia regula: [Cum iura partium æqualia sunt, fauendum est reo: In hoc autem casu qui dubitat de re sua est velut reus.]

Secundò, Quando dubitatur de vero domino alicuius rei, ille est cõsensus verus dominus illius, & in vtroque foro, qui plures titulos pluraque iura habet in illam, sed in hoc casu hic qui possidet habet par & æquale ius in rem illam cum altero, & præterea possessionem, ergo potest illam, vt verus dominus illius integram sibi retinere.

Tertiò, si in tali dubio iudex rem illam integram, & totam diiudicaret isti possessori, illa sententia esset iusta, & consequenter hic possessor esset tutus in conscientia, ergo simpliciter, & absolutè in pari dubio hic possessor tuta conscientia rem illam retinet. Antecedens probatur, quia sicut quando duæ opiniones sunt æque probabiles, potest iudex in ferenda sententia sequi, quam voluerit, ita quando iura partium sunt æqualia, potest iudex declinare iustè ac rectè in quam voluerit, imò iustius adiudicaret rem istam possessori, quàm alteri, cum in pari dubio potior sit ratio possidentis. Conseq. verò patet, quoniam sententia iudicis, quæ non nititur falsæ præsumptioni, nec est pœnalis, non magis confert ius in conscientia, cum pronunciat, quàm antequam pronuncietur, sed tantum explicat quis habeat ius, de quo litigantes altercabantur.

Quartò, licet iste sit dubius speculatiuè, cuius sit illa res practicè tamen est certus, se posse illam possidere, cum sit certus in dubijs meliorem esse conditionem possidentis.

Quintò, aliter dominia rerum manerent semper incerta cum maximo damno Reip. & contra finem legis præscrip. Nam cum semper emergat dubitationes, maximè in timoratis conscientijs, si quando emergit aliqua dubitatio in animo possidentis, factaque diligenti inquisitione manet adhuc speculatiuè dubius (speculatiuè inquam, quia practicè videt se non habere minus ius quam alter habeat, & simul se habere titulum possessionis) & propter tale dubium speculatiuum tantum, facta illa diligentia non liceret possidere, nec præscribere, rarissime lex præscriptionis fortiter suum effectum.

Denique faciens quod in se est non tenetur ad am-

plius, sed possessor, qui adhibet debitam diligentiam ad inquirendum verum dominum, quando de illo dubitat, fecit quod in se est, nec alia via manet illi ad mendandum illi dubio, non ergo tenebitur ad amplius, sed tuta conscientia potest rem illam sibi retinere ac possidere.

CONCLUSIO QVARTA.

Si hic possessor qui ita dubius est, facta diligenti inquisitione deprehenderit alterum habere maius, et potius ius quàm ipse habeat, tenetur dare illi aliquam partem pro ratione potioris iuris, quod alterum deprehendit in illam rem habere, ad arbitrium prudentis.

Probarur si in illa diligenti inquisitione deprehenderetur ius possidentis adeò tenue esse ac leue, vt apparet ferè nullum, totumque ius competere alteri, qui non possidet, teneretur tunc iste qui possidet totam rem illi dare, & sic pronunciarer iudex per suam iustam sententiam, ergo quando ius non possidentis apparet maius, & potius quam ius eius, qui possidet, tenebitur hic dare illi partem aliquam illius rei, pro ratione maioris iuris quod ipse in eam rem habet.

CONCLUSIO QVINTA.

Qui à principio dubitat de re, quam possidet, adhibitaque debita diligentia deprehendit se habere maius vel æquale ius cum altero, vel si inuenit se habere minus dedit illi aliquam partem iuxta, ea, que modò dicebamus, cum primum adhibuit istam diligentiam, & præstitit que diximus, incipit reuera præscribere, etiam si maneat in mente eius dubium illud speculatiuum.

Probarur ad inchoandam præscriptionem sufficit simul cum possessione, & alijs conditionibus bona fides humana, quando autem adhibita sufficienti inquisitione possessor iste deprehendit se habere maius, vel æquale ius, aut si inuenit se habere minus, dedit iam alteri quod debuit, habet iam bonam fidem humanam, ergo incipit tunc vere præscribere. Maior constat ex prima conclusione. Minor probatur: Quia licet speculatiuè adhuc dubitet, moraliter tamen, & practicè certus est rem illam esse suam, & tutè ab ipso possideri. Secundò, finis legum præscriptionis, est, ne dominia rerum sint incerta longo tempore, at nisi hic possessor de quo agimus facta iam illa diligentia posset præscribere, perpetuò maneret dominium rei illius incertum, quia facta debita diligentia nulla est alia via ad tollendum dubium, quam iste iam fecit, & manet illi semper dubium, quàm illud speculatiuum, cū quo transmittit ipse rem illam in suos hæredes, & illi in alios.

Tertiò, si iudex per suam sententiam adiudicasset rem illam sic dubiam isti possessori, inciperet ipse tunc præscribere, sed non minori iure nec minus tuta conscientia illam possidet facta diligentia, de qua hic agimus, quam si à iudice per iustam sententiam fuisset illi adiudicata, ergo cum primum adhibuit istam diligentiam incipit præscribere.

Quartò, mulier, quæ existimans bona fide virum suum esse mortuum nupsit alteri viro, & potest huic secundo debitum reddere, imò & petere ab eo, etiam si postea dubitet de vita prioris, ne valeat facta debita diligentia dubiū illud à mente sua repellere, iuxta aliquos, & quosdam Theologos vt Soc. in suo. 4. dist. 27. q. 1. art. 3. & dist. 37. q. vnica art. vlt. circa fin. Ergo multò potius in nostro casu, censendus est hic possessor qui talè diligentiam adhibuit, post eam posse præscribere. Probo conseq. Quia leges ciuiles habent auctoritatem ad transferenda dominia bonorū fortunar, quam tamen non habent ad transferendum dominium corporis quo ad actum conjugalem nisi vero marito, vnde si facta

Si facta debita diligentia à muliere ista, etiã si maneat speculatiue dubia, nihilominus est verè vxor istius secundi viri multò potius possessor ista facta ista debita diligentia dicendus est iustè rem istam possidere, & præscribere.

CONCLUSIO VLTIMA.

Si is, qui rem aliquam bona fide aliquo tempore possedit, deinde verò dubitat insidè, & prudenter, adhibuit tamen cum primum dubitauit debitam diligentiam, non interruptur per talem dubitationem tempus præscriptionis, nec est quod ab illa diligentiã incipiat rursum præscribere, sed continuatur tempus subsequens illam diligentiam cum toto precedenti, computandumque est cum illo.

Hæc conclu. est contra Adrian. & Soto. habet tamen illam Syl. verbo Præscrib. primo. q. 3. nu. 3. vbi refert in eandem sententiam Barthol. & alios Doctores, habent illam Cona. Regu. Possessor. p. 2. §. 7. & auctores primæ opinionis quos retulimus, Probantque illam efficacissimè argumenta, quibus eadem prima opinio probata est, maximè testimonium illud. D. Aug. cap. Si virgo, Et confirmatur si deferatur in iudicium hæc lis, An Petrus, qui cepit vineam possidere bona fide, & in ea permansit per aliquot annos, deinde verò cum primum cepit dubitare an vinea illa esset ipsius, adhibuit debitam diligentiam ad inquisitionem veritatem, deprehenditque se maius ius vel saltem æquale habere cum illo de quo dubitauit, an esset dominus illius vineæ, si proponatur inquam iudici. An iste Petrus in hoc casu debeat prosequi tempus illud, & continuare cum precedenti ad præscribendum, vel potius sit interruptum, oporteatque vt de nouo post illam dubitationem, & diligentiam incipiat præscribere, iudex per iustam sententiam decernet, non tenebit ad inchoandam præscriptionem ab illa diligentia, nec esse interruptum tempus per illam dubitationem, cui statim occurrit adhibita debita inquisitione, & fecit quod in se est, sed posse illud tempus prosequi, & computare, ac coniungere cum precedenti: ergo similiter in foro animæ, si quis cepit possidere bona fide, & in ea per aliquod tempus permansit, si deinde dubitet simulque adhibeat debitam diligentiam, non interruptur tempus illud præscriptionis, neque est de nouo inchoandum post illam diligentiam, sed continuandū, & computandū vnà cum precedenti, Antecedens constat vsu omnium rectè ac peritè iudicantium. Consequenter verò probo, quia sententia in foro exteriori pronuntia est, quæ non nititur falsæ præsumptioni, ferturque iuxta leges vel receptum vsu omnium iudicum est iusta, decernit que id ipsum quod in conscientia est seruandum.

Secundò si iura ipsa spectes, quamuis ad inchoandam præscriptionem exigant bonam fidem, & non dubiam ad persequendum verò, & protrahendum tempus præscriptionis quod bona fide inchoatum est, tantum exigunt ne superueniat. Ienique mala fides. Vnde illa regula secunda de regu. iur. in 6. [Possessor malæ fidei non præscribit.] Et illa in c. fin. citato. [Vt præscribens non habeat conscientiam rei alienæ.]

Denique ex c. Inquisitioni. De sententia excommunicationis, Et illo c. Dominus. de secundis nuptijs: mulier, quæ nupsit secundo viro, & si sit dubia de vita prioris, nihilominus tenetur viro reddere debitum, & per manet ac continuatur matrimonium, ergo multò potius qui cepit possidere bona fide, etsi deinde dubitet, cum tamen adhibeat debitam diligentiam, debet continuare suam possessionem, ac consequi tempus ad præscribendum. Consequenter patet ex supradictis.

Sed contra hanc conclu. offert se duplex argumentum Prius est, Cum similiter exigantur ad præscribendum tempus statutū à lege, & bona fides, oportet ista

duo simul concurrere, at per dubitationem interruptur bona fides, constat enim plurimum differre bonam fidem, & dubiam, ergo per dubitationem interruptur etiam tempus ad præscribendum.

Secundò per litem contestationem in foro exteriori interruptur præscriptio, etiam si sit bona fide inchoata, sed litem contestatio solum facit conscientiam dubiam, etsi non malam fidem, ergo per solam conscientiam, & fidem dubiam interruptur similiter tempus præscriptionis.

Ad primum ex his respondeo, desiderari quidem bonam fidem ad inchoandum tempus præscriptionis, non tamen toto tempore subsequenti, sed sufficere, si dubitatio aliqua occurrat, adhibere debitam diligentiam ad inuestigandam veritatem, aliter quidem sic possidens haberet conscientiam læsam, & vulneratam, & ferè malam fidem, adhibita tamen debita diligentia non habet conscientiam læsam, sed sanam, nec malam fidem, sed ita dubiam, vt virtute illius diligentia, cum per eam iam faciat quod in se est, sufficiat ad prosequendam possessionem, & præscriptionem.

Ad secundum dico in litem contestatione interruptur tempus per dubium non qua dubium solum, sed quia oritur illud ex litem contestatione, & petitione veri domini, efficitque vt sic contestatus iam non habeat pacificam possessionem rei illius, iura verò solum institunt fauere posteriori pacifico: quando autem dubium oritur priuatim in animo ipsius possessoris, ex alijs causis, cum tale dubium non efficiat, quin rem illam possideat, consequenter talem dubium non interruptur tempus præscribendi: ad præscribendum siquidem solum exigitur pacifica possessio (ideest nullo contradicente) cum bona fide à principio, & debita diligentia, si aliquod deinde dubium occurrat, quo efficitur ne vnquam conscientia sit læsa vel cum mala fide.

Nunc ad argumenta aliarum opinionum. Argumenta primæ opinionis ostendunt, vt diximus, hanc ultimam conclu. quam iudicamus multò probabiliorē, quam sit sententia Adriani & Soto; Admonemus tamen vt in ipsis est videre, illa procedere tantum in eo, qui incipit cum bona fide, deinde verò adueniente dubio adhibuit debitam inquisitionem, etenim si à principio sit dubius, cum adhuc non habeat titulum possessionis, non potest rem illam integram retinere, sed debet pro ratione dubij diuidere cum altero quem suspicatur verum dominum, vel cum pauperibus pro ratione dubij ad arbitrium prudentis, & consequenter donec illa dubitatio sit sublata per debitam inquisitionem, & satisfactionem, non potest præscribere, in hac enim parte vera est sententia M. Soto constatque aperte ex illa l. bonæ fidei. ff. de ac. rer. dominio, vbi dicitur. [Bonæ fidei, & non dubiæ emptor potest præscribere.] Loquitur enim de eo qui incipit possidere, quod significat vox emptor, quæ formaliter & propriè sumpta quo modo ibi sumenda est significat qui rem de nouo sibi comparat & possidet per contractum emptionis.

Argumentum Angeli eodem modo soluitur ad inchoandam præscriptionem requiri bonam fidem, post inchoatam verò cum bona fide sufficere, si dubitatio sese offerat, diligentem illam inquisitionem.

Ad argumēta Adria. Ad primum constat ex dictis, cum solum habere conscientiam læsam, qui dubitat an res, quam habet, sit sua, nec inquirat, vt habeat veritatem: dubitantem verò, qui, cum primum dubitat, inquitur diligenter cuius, illa sit nec habere conscientiam læsam, nec esse in peccato, sed tuta conscientia rem illam possidere, qua vna cum illo dubio speculatiuo, habet hoc iudicium practicum verum & rectum, per illam diligentiam fecisse quod debet, nec teneri ad amplius.

Ad secundum, Soto locis citatis habet, mulierem illam teneri ad reddendum debitum viro petenti, quando dubia est, nec dum diligenter inquisiuit an ille vir sit suus vir: facta autè diligenti inquisitione posse reddere,

dere, & petere: Sed reuera tam illo c. Dominus. De se cunctis nuptijs, quàm cap. Inquisitioni adducto, quàm cap. Laudabilem. Nolite pendente. Pôrifices cum conscientijs ibi consulant, apertissimeque & distinctè loquantur, tantum definiunt, vt possit & debeat reddere, ne vir ob mulieris dubium priuetur iusta possessione, quam habet in corpus vxoris, nil tamen dicunt de petendo, quod certe non tacuissent si facta diligèti inquisitione id vxori liceret, facile enim fuisset Pontificibus illud aduertere, nil tamen dicunt de ista diligentia, sed de sola redditione debiti, ad quam tenetur mulier ob possessionem viri. Ad argumentum igitur dico, mulierem istam non posse petere, quia ad petendum non sufficit dubia fides, sed exigitur certa & bona ex natura contractus matrimonij, ad præscribendum verò etsi à principio exigatur bona fides, deinde verò sufficit dubia cum debita diligentia, quia ius præscriptio nis pendet à legibus, quæ (vt constat) tantum exigunt, vt qui incepit bona fide possidere ac præscribere, nullo modo habeat deinde, vel conscientiam læsam, vel malam fidem.

Ad vltimum dico, detinentem rem de qua dubitat, an sit aliena, nec adhibentem debitam diligentiam, exercere opus de quo dubitat, vel saltem debet dubitare, an sit peccatum mortale, & consequenter peccare

mortaliter: at qui detinet rem de qua dubitat an sit sua, fecit tamen debitam diligètiã, & ea adhibita inuenit se non habere minus ius quam alter, non exercere opus, de quo debeat dubitare an sit peccatũ mortale: quia etsi adhuc maneat speculatiuè dubius, vnà tamen cum isto dubio speculatiuè habet simul hoc iudicium præcticum, tuta conscientia licèt mihi hanc rem detinere, ac possidere, quia non habeo minus ius in illam quam alter, præterea possideo ego illam, ac in dubijs melior multò est conditio possidentis.

Ad Argumenta Mag. Soto. Ad primum respondeo, dubiam fidem solam, & per se sumptam, & sine possessione nõ sufficere, vt res de qua dubitatur retineatur, ipsam verò, vnà cum possessione, quæ incepit bona fide sufficere facta diligèti inquisitione, quia ea facta & manente re ita dubia, habet locum regula ista tories adducta, In dubijs melior est ratio possidentis. Vnde dico similiter ad secundum iudicem in eo casu, nõ potest in conscientia adiudicare aliquam partem rei de qua dubitatur non possidenti, neque obligare possidentem ad aliquid illi restituendum, quia in huiusmodi dubijs æquum ius habet possidens, cum non possidente, & præterea possessionem, ratione cuius habet maius, qui autem habet maius ius non tenetur aliquid restituere habenti minus ius.

QVÆSTIO LXII. DE RESTITVTIONE.

Agunt de hac materia Doctores Theologi in 4. dist. 15. Sumista in verbo, Restitutio. Canonista maximè Couarru. in Reg. Peccatum, Medina, Complu. (de rebus restituen. Soto lib. 4. de iustitia. q. 6. D. Thom. & Caie. sunt in his locis attentè legendi.

ARTICVLVS I.

An restitutio sit actus iustitiæ commutatiuæ?

Observemus initio hanc vocem restituere Latinam esse, & à grauissimis authoribus sumi pro eo quod est reficere, vel reddere aliquid alicui, siue ex gratia, & liberalitate id fiat, siue ex iustitia, & debito: quomodo dicitur aliquis restitutus in pristinam amicitiam, vel dignitatem. Apud Theologos autem & Iuriconsultos ex vsu accommodatione sumitur pro eo quod est reddere debitum. Vnde l. Plus est. De verbo, & rerum significatione, dicitur: [Plus habetur in restitutione quàm in exhibitione:] Quia restituitur debitum: Exhibetur autem, & quod non debetur, cū etiam quod exhibetur potest accipi sine dominio, vel libera facultate ad omnem vsum. Quod autem restituitur recipitur cum plena facultate, & dominio: quia restitutio fit vero domino. Vnde restitutio nec est simplex donatio, nec ea quæ fit ex gratitudine animi pro beneficio accepto, cum istæ fiant gratis, & non ex debito, restitutio autem & satisfactio fiant ex debito. Quod est obseruandum propter eos, qui gratis donationibus putant se satisfacere debitis, & laboribus suorum.

Observemus secundò, restitutionem ita definiiri ab aliquibus. [Actus iustitiæ commutatiuæ, quo redditur proximo quod suum est, siue illud ad vitam, siue ad salutem pertinet, siue ad honorem & famam, siue ad alia bona.] Peccat autè hæc definitio: primò quia prolixæ. Secundò, quia non cõuertitur cum definito, nam qui soluit precium rei emptæ exercet actum iustitiæ commutatiuæ, quo reddit vendenti quod suum est, qui tamen non dicitur restituere. A D. Thom. definitur hoc art. per quid nominis, & communi quadam ratione cum ait: [Restituere esse iterato aliquem in pos-

sessionem vel dominium suæ rei statuere. [In possessionem ait vel dominium, quia aliquando restitutio fit in solam possessionem, aliquando verò ita fit in vtrumque, vt si fieret in solam possessionem, non esset restitutio. verbi gratia. Furatus sum equum ab eo qui conduxerat, teneor cum illi restituere, tunc restituo illum in possessionem, & vsuum quem habebat non in dominium, cum ipse non esset dominus, quando verò latro restituit rem, quam furatus est domino, si diceret ignorante domino rem illam suam esse, accipe hanc rem vt ere illa, sed non vendas, nec distrahas, constitueret quidem illum in possessione non in dominio, cum dominium sit ad omnem vsum, & ideo, non benè restitueret, cum debeat verus dominus, & dominium, & possessionem suæ rei recipere. Dices latro, non potest restituere in dominium, cum verus dominus nunquam illud amiserit. Respondeo verum dominum non amisisse dominium, habuisse tamen illud impeditum, cum haberet illud iure, & non actu, quod dicunt Hispanè, de derecho y node hecho. Ideo latro liberè, & plenè restituens, restituit illi dominium non impeditum, & actuale, quod etiam maxime differt à possessione. Vnde merito D. Tho. loquitur est sub ista distinctione.

Est autem definitio ista sumpta ab Echimologia vocis, & maximè communis, ac vniuersalis, complectitur enim quancunque redditionem rei, siue ea voluntate domini esset accepta, vt qui restituit mutuum vel depositum, siue illo inuito, vt qui restituit acceptum furto vel rapina. Qua de causa artic. seq. illam definit exactius, & magis propriè, dicens. [Restitutio est redditio rei iniustæ ablatae.

Sed offert se statim obiectio ex definitione huius articuli contra hanc secundam, Qui suo tempore reddit, quod mutuo, ac deposito acceperat, hic dicitur restituere, res tamen, illa non erat iniustè ablata. Caie. vi huius argumenti putat illam definitionem secūdi art. non esse optimam, sed literam D. Tho. esse corruptam, exponendamque

impendendaque; esse illam vocem iniuste, reuera tamen, & proprie loquendo, restitutio non versatur nisi circa iniuste ablata. Ad arg. vero respondeo, si mutuum vel depositum reddatur ante tempus statutum esse actum liberalitatis, si vero tempore statuto, esse quidem actum iustitiae commutativae, cum ille dederit, et tali tempore reciperet, non tamen esse restitutionem, quia per restitutionem intelligitur ab omnibus DD. proprie loquendo, actus quo reficitur inaequalitas vel damnum, quo sit ut reddere mutuum proprie non sit restituere, & definitionem illam D. Tho. esse optimam, & exactam, eam vero quam hoc artic. proponit communi tantum quodam ratione esse traditam.

Observe mus tertio, licet restituere iuxta vim vocis videatur significare, dominum in eiusdem rei possessione vel dominio statuere, non tamen oportere iure gentium, & nationum, ut eadem omnia res specie vel numero restituantur, sed aequivalens, sicut commutatio proprie in rebus est quibus visumur ad vicium, ut accipiam vinum pro oleo, frumentum pro lana, iure autem omnium gentium, & nationum sic iam commutatio per aequivalens alterius rationis, ut in venditione per aequivalentem pecuniam, in labore etiam, & mercede sit commutatio inter actiones, & industrias, ac operas, & pecunias similiter, passiones quoque iniuriae, & alia damna quae non sunt in rebus, possunt rebus vel pecunia reficiri, & compensari.

Observe mus ultimum (quod ex superioribus constat) sicut in Rep. est ordo totius ad partes, & partium inter se, ita quoque esse duplicem iustitiam, aliam, quae constituit aequalitatem inter totum, & partes, id est inter bonis communis totius Reip. & civis illius, aliam vero quae constituit aequalitatem inter partes ipsius Reip. inter se, nempe inter ipsos civis, & eorum bona. Prior illa est distributiva, ad quam pertinet constituere aequalitatem non secundum rem, sed secundum proportionem meritorum, & praemiorum: ut g. meretur dignitatem ut centum, non pertinet ad iustitiam distributivam dare illi dignitatem ut centum, sed pertinet ad illam si duo vel tres eandem dignitatem possulant, dare illam digniori, vel si sint plura praemia danda, & plures qui illa exigant, praestantiora dignioribus conferre, & proportionem meritorum, & dignitatem personarum praemii illa distribuere. Posterior vero quae respicit bona, privata civium dicitur commutativa, ad quam pertinet constituere aequalitatem secundum rem, ut si debentur 10. reddantur 10. si res valet 100. reddantur 100.

CONCLUSIO PRIMA

Restitutio non modo proprie sumpta, ut est redditio rei aliena iniuste ablata, verum etiam large sumpta, ut est redditio rei aliena, etiam si non iniuste, sed magno vel deposito habeatur, est actus iustitiae commutativae.

Probarur primò. Contraria versantur circa idem obiectum, & genus, auferre rem alienam iniusto domino est visum, & peccatum pertinens ad iniustitiam, quae versatur circa commutationes, & contractus particulares quorum, restitutio autem est recompensatio, & actus iustitiae oppositus isti iniustitiae, unde versatur etiam circa commutationes, & contractus particulares, iustitia autem quae versatur circa commutationes, & contractus particulares civium, est commutativa, ergo.

Secundò iustitia quae constituit aequalitatem rei ad rem, est commutativa, restitutio autem ut legitima sit ablata domino iuvit, sive illo volente accepta, ut qui furatus est. 10. debet restituere 10. qui accepit mutuo 30. debet reddere 30. Ergo.

Contra hanc conclusionem obijcio. Restitutio, non solum versatur circa commutationes particulares civium, verum etiam in distributionibus bonorum com-

muniuntur. Ergo est quoque actus iustitiae distributivae, & non solum commutativae. Consequentia patet ex ultima observatione. Antecedens probatur, quia qui non rectè distribuit, tenetur restituere ei, qui minus habet, ut qui neglecto digniori confert beneficium in digno, tenetur restituere digno damnum illatum.

Secundò, iustitia distributiva pertinet ad bona communia, commutativa ad propria, & particularia, et non solum tenetur restituere ille qui accipit bona particularia alterius, verum etiam Princeps, qui non distribuit communia temporibus, & personis, quibus distribuenda sunt, ut qui non distribuit sua stipendia militibus tenetur illa ipsis restituere, &c. Ergo. Propter haec argumenta in dicitur quidam, restitutionem esse actum utriusque iustitiae commut. & distrib. à D. autem Tho. vocari actum commutativae, quia ad hanc potius, & frequentius pertinet, sed reuera mens D. Thom. est restitutionem esse actum iustitiae tantum commutativae.

Ad argumenta autem ista diluenda observamus, bona communia licet simpliciter communia sint, & totius, quando tamen distribuenda sunt, debent illis qui tali tempore, & loco habent merita, quae ad illa habenda requiruntur, & ea illis non conferre, esse verè expoliare ipsos praemij, & bonis sibi debitis, tantumque damnum illis in eo casu inferri, quantum est bonum, & praemium illis debitum quo expoliantur.

Observe mus secundò, bonum proprium alicuius duplex esse, aliud proprium, quia ab illo actu possessum, aliud verò, quia illi ex iustitia debitum, & ab eo possidendum.

Ex his ad primum arg. respondeo, illum qui non rectè distribuit, teneri ad restitutionem, & licet obligatio eius nascatur ex violatione iustitiae distributivae, non tamen pertinere ad iustitiam distributivam, nec esse actum eius, sed commutativae, quia actus distributivae est distribuere bona communia pro meritis, in hac autem restitutione non agit tunc iste ut distribuens bona communia, sed ut rescuens, & reddens, quantum in tali damno, servatque aequalitatem rei ad rem, quod est commutativae.

Similiter ad secundum: Princeps qui suo tempore non distribuit quae, & quibus debebat, deinde verò communitatem vult satisfacere, & restituere, tunc non dat illa tanquam distribuens, sed tanquam debitor, & propria illis quibus tempore distributionis conferenda erant. Et ita reddit priuatis quae cuique priuatim debeantur, propter quod ista restitutio actus etiam est iustitiae commutativae, cum pertineat ad hanc reddere cuique illi debita. Ex quo inferunt optime Caiet. Principem, vel Ducem qui tenentur hoc anno civibus vel militibus aliqua distribuere, si id omittat, vel itaque huic omissioni satisfacere deinde post tertium vel quartum annum, teneri ad distribuenda illa bona communia omissa, non civibus qui existunt deinde, illo tertio vel quarto anno, sed illis quibus eo anno, quo omisit dare, erant danda, quia illis erant debita, vel haeredibus eorum si ipsi fuerunt vita functi. Fur autem vel pirata, qui bona Reip. rapuit, si illa deinde velit restituere, sat est Reip. & communitati restituat.

Circa hunc articulum est quaestio: Cum restitutio, & satisfactio tam in sacris litteris quam apud Doctores promiscuè, & pro eodem sumantur.

DIFFERANT NE REVERA SATISFACTIO, & restitutio proprie sumpta vel sine potius idem.

Sotus in 4. d. 14. q. 2. cui videtur favere D. Tho. in 4. d. 15. q. 1. docuit differre, quia restitutio pertinet ad iustitiam commutativam. Satisfactio vero ad vindictivam. Probat, quia satisfactio est pars penitentiae, penitentia autem est quae dicitur in dicitur, quae sumit peccator de se ipso ut minister Dei affligens

N sciciu.

se ieiunij &c. iuxta illud D. Aug. [Penitentia est qua- dam dolentis vindicta, punitas in se quod dolere com- misisse.

Oppositum docet. D. Tho. 3. p. q. 85. art. 3; aliosens vramque, & restitutionem, & satisfactioem pccare ad iustitiam commutativam: De restitutione patet hoc articulo de satisfactione, verò probatur. Satisfacere pro iniuria illata, perinde est ac honorem ablatum reficere, hoc autem pertinet ad iustitiam commutativam, ergo, & illud, sed peccator satisfaciens: Deo pro peccatis & offensis, nil aliud agit quam satisfacere, & placare Deum pro iniuria ipsi illata, ergo satisfactio que est pars penitentiae pertinet ad iustitiam commutativam.

Ad intelligentiam huius questionis, Observemus iustitiam commutativam, constituitur aequalitate secundum rem cum altero, aequalitas autem hæc potest bifariam accidere aut in rebus, ipsis & bonis, aut in passionibus: voco passionem iniuriam, & damna quæ saluti vel honori adversantur; restitutio proprie constituit aequalitatem in rebus, in divitijs, in bonis, in meritis &c. vt quantum quis damni in rebus passus est, tantum illi reficiatur, satisfactio autem constituit aequalitatem in passionibus, & damnis illatis saluti, vel honori, vt quantum quis damni per iniuriam passus est, tantum illi vel simili damno, vel alia via reficiatur unde si is qui accepit a lapam alium fuisse percussit indicitur ac cepisse iam satisfactionem.

CONCLUSIO PRIMÆ

Restitutio, & satisfactio que est pars penitentiae obveniunt genere, pertinentque ambe ad iustitiam commutativam.

PROBATUR ratione modo adducta ex D. Tho. Et confirmatur, Ad iustitiam commutativam pertinet constituitur aequalitatem rei ad rem, sed tamen restitutio in rebus, quam satisfactio in iniurijs vel damnis illatis proximo fit secundum aequalitatem rei, nempe secundum aequalitatem damni vel iniuriæ illatæ. Ergo.

CONCLUSIO II.

Satisfactio & restitutio licet ambe pertineant ad iustitiam commutativam, inter se tamen differunt.

MAGISTER Soto & alij DD. in numeras adducunt differencias, sed hæc sunt potissimæ, Primæ que modo adducta est, vt restitutio fit in rebus acceptis, satisfactio iniurijs, illatis. Ex quo sequitur, aliquando vtræ que simul exerceri aliquando, verò vnam sine alia, Vt ubi gratia furatur quis rem cuius expoliatio altero maxima iniuria afficitur & molestia, tenetur fur ad restitutionem illius rei, cum etiam ad satisfaciendum illi iniuriæ, vt placandum illi, postulando veniam vel alia via. Similiter potest quis nulla re sublata, aut ita exigua, vt ex tenuitate materię non sit furto, aliquem maximam iniuriam, & molestiam affecisse, nil tenetur restituere: tenetur tamen satis facere illi iniuriæ, & animum illius iusta molestia affectum placare. Restitutio autem sine satisfactione fieri debet, quando res aliqua sine ulla iniuria domini ablata est. Differunt secundæ, quia Deo non potest aliquid restitui, cum omnia ipsius sint, sed fit restitutio solis hominibus. Satisfactio autem, & Deo, & hominibus, cum vtrumque peccator sed peccato iniuria afficiat. Tertiõ per restitutionem non remittitur peccatum, sed tantum cessatur ab eo quod quis committebat, detinendo alienum inuito domino, cum possit quis restituere, & non penitere, satisfactio autem remittitur pena debita peccatis, passione Christi vim nostris operibus exhibente. Quartõ, satisfactio est opus amici, debet enim fieri ad reparandam amicitiam, quantum ex parte satisfaciens est, restitutio au-

tem non intendit amicitiam, sed solam æqualitatem. Unde restitutio non exigit illum à quo fit existere in statu gratiæ; & amicitia Dei, quia tantum est redditio debiti, satisfactio autem exigit, vt fiat ab homine existente in gratia, & amicitia Dei, quia meritum, & virtus passionis Christi est fundamentum nostræ satisfactionis, opus autem extra gratiam factum nec meritum est; nec illi accommodatur vis passionis Christi imò & quando satisfactio fit homini pro iniuria illata, satisfaciens facit quod in se est, vt redeat in illius amicitiam. Quintõ, restitutio non est penitentia pars, sed præambulum necessarium: satisfactio autem, que fit Deo, est veræ penitentia pars, & actus, vt est definitum in Concilio Florentino sub Eugenio 4. Præambulum dicitur esse restitutionem, idem dico de satisfactione que faciendæ est domini, non enim digne ad confessionem acceditur, neque est contritus qui, cum habeat unde restituat, differt illud in aliud tempus, nec esset hic ab solvendus, imò nec audiendus, vt infra dicemus controuer. 3. art. sequen. concl.

Secundõ, Restitutio fit ex natura rei, etiam si a sacerdote res non imponatur, satisfactio ex arbitrio confessarij videtur clauium. Denique satisfactio fit etiam in purgatorio, restitutio autem in hoc seculo, vel ab ipso met debitoro vivente, vel ab hæredibus eius ex ipsius mandato, desinitus etiam iam non dicitur restituere; sed (vt vidimus in articulo de testamentis questione vltima, de Domino) mandans hæredibus ea, ad quæ ipse tenetur, & penitens de negligentia sua, discedit liber, & fecit quod in se est, sed tenetur ad amplius, nec detinebitur amplius in purgatorio, quam exigunt penæ illi negligentia, quam vivens habuit ex diuina iustitia; debitor siue hæredes eius diligentes sint in solvendis, que, ipse mandavit, siue non.

ARTICULVS II.

Primum restitutio rei ablata fit de necessitate salutis.

DIUUS Tho. statuit in corpore huius articuli in duobus modis aliquid alteri esse ablatum, vel iuste, vt cum iusta lege aut iusta sententia aliquid res sua expoliatur, & alteri traditur, aut iniuste, vt cum expoliatur furto vel rapina. Quo posito est.

CONCLUSIO III.

Iuste ablati nemo tenetur restituere, iniuste verò ablatum necessario restituendum est.

PROBATUR. Iustitia commutativa est de necessitate iuris æqualitas, & similiter aequalitas quam ipsa constituit. Psal. 14. [Domino quis habitabit in tabernaculo, &c. qui operatur iustitiam.] Et loquitur de commutativa. Sequitur enim: [Qui iurat proximo suo, & non decipit: qui pecuniam suam non dedit ad usuram, &c.] Quæ aperte pertinent ad iustitiam commutativam. Restitutio autem est actus iustitiæ commutatiuæ, reficiens in æqualitatem, que inter ius potest accidere, ubi iuste res ablata est, nulla est inæqualitas, vel iniuria, sed ubi res iniuste ablata est, ergo in ablati iuste non est necessaria restitutio, sed in ablati iniuste, unde volunt alij qui verba illa D. Tho. in corpore articuli. Si verò iuste ablatum sit inæqualitas erit, vt ei restituatur: quia iustitia in æqualitate consistit. Sic legenda esse: Si verò iuste ablatum sit inæqualitas non erit, nec pertinet ad iustitiam, vt id restituatur, quia iustitia in æqualitate consistit.

Circa hunc artic. variæ se offerunt controuersie, quas suo ordine proponemus.

Controversia Prima.

AN RESTITUTIO SIT
in præcepto.

Sacerdotes Græci (vt referunt Guido Carnelita de erroribus Græcorum. Et Alphonsus de Castro, libro de hæresibus, verbo, Restitutio) aliqua rapientes non obligabant ad restitutionem; sed simplici oculo illos vngentes absoluebant, ea tantum imposta pœnitentia, vt partem eorum, quam iniuste acceperant, sibi & Ecclesie in elemosynam darent, adducti his rationibus.

Primò, Qui habet alienum domino consentiente; vel debente consentire, non tenetur ad restitutionem, sed si quis mea iniuste accepit, postquam etiam illa habet, teneor ego consentire, vt habeat, ergo non tenetur restituere. Maior certa est. Probatur minor: lege charitatis teneor præferre salutem spirituale proximi meis optibus, exigit autè salutem spirituales eius, qui mea accepit, vt consentiam ipsum illa habere, vt sic desinat esse in peccato, ergo lege charitatis teneor id cõsultare.

Secundò, Christus Luc. 11. postquã dixit Pharisæos plenos esse rapina, subiungit: [Veruntamen quod superest date elemosynam, & omnia munda erunt vobis:] vbi nullam præcipit restitutionem, sed solam elemosynam, vt Pharisæi mundarentur à rapina, & dolis, quam sententiam amplexus est Erasmus in notationibus istius loci, vsq; ad quartam editionem, ait enim: [Illud annotandum cum prius fecerit mentionem rapinæ, in remedio non fieri mentionem restitutionis; sed tantum pollicetur elemosyna dara omnia fieri munda.] Videns autem se his verbis suspicionem offerre, quod Græcorum errori adhereret, in quinta editione addit post ista verba: [Sed qui iubetur dare, quibus nil debetur, multò magis iubetur reddere, si quid cui debet.]

Tertiò, inter Christianos omnia sunt communia, vt docet D. Clemens, & habetur 12. q. 1. can. dilectissimis, vbi ait: [Communis est Christiani vsus omnium reru:] Observaturque id Christiani primitiue Ecclesie, vbi autem omnia sunt communia, nil est restituendum, sicut monachus, qui è rebus communibus monasterij aliquid accipit, non tenetur restituere, tum quia omnia illa omnium sunt, tum quia restitutio faciendâ est ex proprijs, & privatis: monachus autem quicquid acquirit eo ipso iam est monasterij.

Vltimò, ex Christo: Ad salutem duo tantum exiguntur fides, & observatio mandatorum, restitutio ad nullum mandatum pertinet, nam si pertineret, inaximè ad illud: Non furtum facies; ad hoc tamè non potest pertinere, quia hoc negatiuum est, restitutio autem si sit in præcepto, esset affirmatiuum. Hunc eundem errorem refert D. Aug. in Enchiridion c. 75. habuisse multos suo tempore, existimantes, nec pœnitentiam, nec restitutionem sibi necessariam, etiam si turpissimè, & iniuste agerent, modò aliquas largirentur elemosynas, quia dixit Christus Pharisæis raptoribus; Date elemosynam, &c.

CONCLUSIO VNICA.

De fide est, restitutionem rei iniuste ablata esse necessariam omnino ad salutem. Et oppositum est hæresis contra doctrinam Sacra Scriptura, Ecclesia Catholica, & Sanctorum Patrum.

Patet, Roman. 8. [Reddite omnibus debitum, cui tributum, tributum, &c.] & nemini quisquam debeatis, Tob. 2. Sanctus ille Tobias cum vocem hædibalantis, quem vxor domum intulerat, audisset, dixit: [Videte ne furtiuus sit, reddite illam dominis suis, quia non licet nobis edere ex furto aliquid, aut con-

tingere: Exech. 33. Si dixerò impio morte morieris, & egerit pœnitentiam à peccato suo, feceritq; iudiciu, & iustitiam, & pignus restituerit, rapinamq; reddiderit, in mandatis viæ ambulauerit, ne fecerit quicquam iniustum, viuet, & nõ morietur Leui. 6. Qui vi aliquid extorsit, aut calumniam fecerit, aut quippiam simile commiserit, omnia integra primum restituat, mox pro peccato offerat arietem immaculatum.] In quibus locis & similibus non consilium, sed præcipitur restitutio, & exprimitur aperte, quam necessaria sit ad salutem. Quibus accedit illud Christi, Matth. 22. [Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo.]

Ratio qua vsus est D. Thom. est efficacissima. Et confirmatur: Præceptum est naturale & diuinum, Non furtum facies, qui autem alienum retinet iniuste domino, perinde se habet, ac si furtum faceret, ergo pro naturali, & diuino res aliena retinenda non est, sed restituenda. Maior certa est. Minor probatur, illo præcepto iubetur ne fratrem te sua expolies, sed non minus expoliatus manet frater te sua, quando illi non restituitur, quam vbi accipitur, nec minus damnata recipit in bonis, quando retinentur, quam quando accipiuntur: vnde loco citato Ezech. simul iunguntur ista, rapinam restituere, & nil iniustum faceret, quasi dicat non restituentem rapinam, non minus iniustum agere, quam quando rapuit.

Secundò, Prover. 26. [Qui cum fure participat occidit animam suam] id est, vt exponit Hiero. & habetur extra defur. c. qui cum fure. [Qui furti conscius est, & querente possessore non indicat.] Sic argumentor, maior iniquitas est retinere rem iniuste ablatam, quam illam non indicare, hoc autem posterius est graue crimen, & peccatum mortale, ergo & prius.

Tertiò: Præceptum est naturale, & diuinum, Quod tibi non vis, &c. & Quod tibi vis, &c. Sed nullus est, qui velit bona sua sibi iniuste ablata non restitui, ergo qui iniuste abstulit, tenetur restituere. Denique hæc est doctrina communis Ecclesie, & omnium Sanctorum Patrum, ac vt talem docet illam D. Aug. Epist. 54. quæ est ad Macedonium, & habetur 14. q. 6. can. si res [Si res (inquit) aliena propter peccatum est, reddi potest, & non redditur, pœnitentia non agitur, sed simulatur: quod si verè agitur, non dimittitur peccatũ, nisi restituatur ablatum.] Quæ verba D. Aug. vt doctrinam Ecclesie amplexum est Concil. generale Turonũ, citatq; vtrumq; & Concil. & verba Alex. III. cap. cum tu, de vsuris.

Ad solutionem argumentorum, & ad totam hanc materiam de restitutione obseruenius: Cum restitutio sit actus iustitiæ commutatiue constituens æqualitatem inter illum, qui damnatum recepit, & eum qui intulit, sicut duobus modis potest pati aliquis damnatum in rebus suis, vel quia iniuste ab eo accipiuntur, vel quia eo iniuste retinentur, ita quoque posse oriri obligationem restituendi ex duplici radice, vel titulo. Primum est iniusta acceptio, & expoliatio rei alienæ, siue res maneat apud accipientem, vt in furto, vel rapina, siue non maneat, nec in ipsum transeat, vt cū quis comburit alterius domum, vel segetem: Per iniustam enim acceptionem intelligitur omnis actio iniuriõsa, per quã infertur damnũ proximo, cū peccato mortali: & per quã habet frater, minus quã debet habere, siue alter habeat, plusquam debet habere, siue non, ideo abscissio brachij, combustio domus dicuntur in hac disputatione acceptio alieni, quia per tales actus habet frater minus quã debet habere, etiam si is qui alteri brachium scidit, vel domum eius comburit, non habeat propterea in bonis suis plusquam debet habere. Secundus titulus est res accepta, etiam si non sit à me iniuste accepta, quando iniuste detinetur: vt cum emi aliquid à latrone, quem ignorabam latronem, cum primum noui illud alienum esse, & rapinũ, & me à latrone illud emisse, teneor restituere non

ratione acceptationis, fuit. n. a me bene acceptum, & iusto titulo, nempe emptionis, sed ratione rei acceptæ, quia aliena est, & quæ cum primum noui alienam esse, & rapta à vero domino iuste à me detinetur. Et utrumque horum prohibetur. 7. mandato, Non furtum facies: quia in eo præcipitur ut nullo modo expoliamus fratrem suis bonis, nec damnum illis inferamus; ut vnde debimus in materia de furto. Contingere autem aliquando potest, ut utroque nomine rem aliquam teneatur quis restituere, aliquando verò altero tantum, ut in exemplo adducto, rem furtiuam; quæ latro apud se habet teneatur restituere, & ratione iniquæ acceptationis, & ratione rei acceptæ, quod si illam alteri vendidit, & is bona fide emit, tunc latro teneatur illam restituere non ratione rei acceptæ, quam iam non habet, sed ratione iniquæ acceptationis: eo verò non restituatur ille, qui emit non ratione iniquæ acceptationis, cum bona fide emerit, sed ratione rei acceptæ, cum habeat apud se alienum in iusto domino.

Obseruemus secundò acceptationem iustam de alienæ propriè non instituere obligationem restituendi, si nulla culpa & mora interueniat in solvendo, ut cum de positarius adueniente tempore constituto reddit statim depositum, non est propriè dicendus restituere, sed reddere, quia hoc nomen restituere propriè sumptum est idem quod collapsum reficere, de prauatam corrigere, & perditum reparare. Vnde restitutio propriè sumpta non est quous actus iustitiæ computari, sed ille solum, quo iustitia quæ de lapsa fuerat reficitur, quæ deprauata corrigitur, quæ perditam reparatur, quando autem res iuste accepta, ut in mutuo, suo tempore, & sine vlla mora domino suo redditur, non fuit collapsa, nec deprauata aliqua æqualitas, & iustitia, dominus illius est propriè restitutus in statum, aliquem à quo deiectus esset, cum mutuatarius ipso consentiente toto illo tempore illud apud se habuerit: Ex ita ubi non interuenit iniqua acceptio, propriè non habet locum restitutio. Quod restitit expendens. D. Tho. definit illam in hoc articulo, redditionem rei, quæ iniuste ablata est: quod si rem iuste quidem acceptam ultra tempus sibi a domino concessum eo dissentiente quis detineat, & sit in mora, talis detentio (ut docet idem D. Tho. in fra q. 66. art. 3. est velut quædam acceptio rei alienæ, & peccatum, cum similiter noceant qui alienum retinet domino dissentiente, & qui alienum accipit, Vnde colligere hinc, quam formaliter, & propriè loquutus sit D. Tho. in conclusione, afferens restitutionem rei iniuste ablatæ esse de necessitate salutis, cum ad salutem necesse sit, & iniuste accepta, & iniuste retenta, restituere: quod verò iuste detinetur non restituere, nulla est iniquitas aut peccatum.

Nunc ad argumenta in oppositum. Ad primam respondeo, argumentum illud peccare in multis, Primò asserens dominum rei debere consentire ne fur maneat in peccato, quia præferenda sit salus spiritualis proximi proprijs bonis. Nam propositio ista, salus spiritualis proximi præferenda est proprijs opibus, intelligitur, quando opes meæ sunt necessariè simpliciter, ne ille peccet. non tamen quando sunt necessariè ex malitia alterius nulli enim debet sua malitia suffragari. Dicat quis, suspendam me, nisi dederis mihi centum, non teneor dare cum liberè possit ab illo malo se eximere, sicut iudex potest suspendere latronem, qui non vult sacramentaliter confiteri, cum illum admonuerit, quia damnum illud spirituale latronis malitia ipsius non iudici tribuendum est. Peccat secundò, quia, etiam si dominus deberet consentire, non ex eo sequitur, latronem posse retinere, non enim habet eandem vim, neque semper est æque efficax voluntas debita, sicut voluntas elicitæ, & expressæ: diues enim habens superflua statui debet velle dare grauius indigenti, nõ tamen potest grauius indigens a tali diuite accipere, nec retinere, sed tenebitur illi restituere, si

in casu proposito, ut optime docet, probatque multis exemplis Medina Cod. de rebus rest. quest. 2. circa finem.

Ad secundum, in quo est maxima difficultas propter verba Christi, Obseruemus verbum date, quo vitur Lucas, in suo fonte propter homonomiam vocis didote. Græce, esse anceps, & ita significare posse utrumque, datis, vel date. Erasmus, quem sequuntur Caie. & multi legunt, datis. Etenim cū Pharisei inter alia vitia hæc habuerint, ut putarent, sicut Græci, rapinas, & furta data: aliqua elemosynas mundari, hoc reprehendens Christus ait. Vx vobis Pharisei, qui cū raptores, & qui inquisitis, datis aliquas elemosynas existimatis, & ea ratione vos saluos manere.

Si verò legatur, date, ut habet verbo vulgata, cui stādus est, hunc locum D. Basil. interrogatione: 271. D. Aug. in Enchirid. c. 73. Chylost. hom. de diuite epulo nec Greg. ibidē & omnes Vereres ita exponūt, ut quem admodum Dan. 4. quando dixit Daniel. Peccata tua elemosynis redime. Nõ docuit solam elemosynam sufficere, sed valere illam plurimum adhibitis alijs operibus penitentiæ, iustitiæ, & virtutum, quæ sunt in præcepto, & quando Christus dixit. Dimitte & dimittecur vobis, non significauit sola dimissione iniuriæ acceptæ peccatorem iustificari sine penitentia, & alijs virtutibus, cum ipse peculiariter de penitentia dixerit. [Nisi penitentiam egeritis, omnes simul peribitis: sed significauit plurimum valere dimissionem iniuriæ ad obtinendam veniam suorum delictorum, ita hoc loco Christus, cum duo mala exercebant Pharisei, primo, namque nocebant proximis, secundo propriam maculam conscientiam, ad quam mundandam utebantur tot lotionibus manuum & valorum, Christus prius illud dimittit tanquam certissimum, ut damnum proximis illatum restituerent, agitque de secundo, de quo ibi propriè sermonem instituerat, ut ex precedentibus patet, nempe de vera munditia ac ut doceat illam non haberi per externas illas ceremonias & lotiones, sed per opera pietatis, & misericordie, ait, [Date elemosynam, & omnia munda erunt vobis, quasi dicat, his operibus mundanda conscientia est, non istis lotionibus manuum.

Recentiores aliqui putant hunc sensum optimum quidem, sed non multum conuenire textui, quia, cum instituat Christus eo loco acriter obiurgare Phariseos, & docere quam ena vitiorum esse illorum vitam, videtur alienum ab hoc instituto, ut in medio orationis cursu sisteret, & admoneret, ut elemosynæ sua peccata mudarent. Primò quia id minueret reprehensionis dignitatem, & vim, cū ipsemet, qui tam acriter illos arguebat ostenderet statim, quam facili medio possent illa deleri. Secundò, quia finis reprehensionis illius erat, ut Pharisei, si velint oculos aperire, suæ perditionis pondus, & grauitatem, agnoscerent, cui fini certè repugnasset nocere tunc elemosyna omnia purgari, dicerent enim non sunt adeò nociua nostra crimina, si tam prompto remedio illis mederi possumus. Tertio, & si consilium vel præceptum de elemosyna adeò sanctum sit, in medio tamen illius obiurgationis illud proponere esset occasionem offerre Phariseis, ut confirmarentur in sua falsa opinione, simili errori Græcorum, quem retulimus, Vnde isti vocem, date, non intelligunt affirmatiuè, ut sancti Patres, sed ironice, quasi dicat Christus. Vx vobis Pharisei raptores, iniqui, verum tamen date elemosynam, & erunt omnia vobis munda, ut existimatis: quasi dicat, date nunc, & agite quæ soletis vestro errore deceptio. aliquando videbitis quam iniquum hoc sit, Quemadmodum Ecclesiastes penult. co. vbi Salomon iuueni opibus & ætate lasciuo ait ironice, & per rotum, [Lætare iuuenis in adolescentia tua, & ambula in vijs cordis tui & in intuitu oculorum tuorum, nõ præcipit ibi iuueni, ut id voluptatibus, & delictis se

Exerceat, in qua aetas illa sua sponte fertur, & proa est, sed ironice loquentes ab illis iuuenem isto tropo, & figurata loquutione dehortatur, q. d. putas, quia iuuenis es, tibi latandum, & carni indulgendum, nec vitio ista vertenda ratione tuae aetatis, bene quidem, latere, age, quod vis, &c. Aliquando experieris quantum decipiaris. Vnde subiungit: [Et scito, quod pro omnibus his adducat te Deus in iudicium,] quasi dicat, scies aliquando, quantus meror, & quor malas voluntates istas sequantur. In quo etiam sensu dixit Christus Iudae: [Quod facis, fac citius:] quasi dicat, non quid facere instituas, feci quod in me est, ut à coepo desisteres, sed renuis, & facere vis, fac citius, fac experieris eo facto, quod tibi damna pares.

Est quidem optimus etiam hic sensus, & quemcumque sequamur, manet dilutum argumentum Graecorum. Interim expositionem SS. Patrum potissimum amplector: nam eo loco (ut dixi) praecipuum institutum Christi fuit docere quantum enarrent Pharisei putantes munditiam internam animi haberi illis lotionibus externis, & quia hoc erat praecipuum institutum, sicut de restitutione eorum, quae inique accipiebant, ut recta certissimam, tantumque docuit munditiam animi operibus misericordiae parari, à quibus illi erant alieni idem tot illis proposuit parabolas de misericordia in pauperes, ideo recensens ultimum iudicium non meminisse nisi operum misericordiae, cum tamen ibi omnia merita iustorum, & omnia peccata iniquorum sint propolanda. Docuit ergo ibi Christus, quae faciebant ad suum institutum alijs omitti, quamuis necessarijs aliter enim hoc argumento probaretur nullum praecipuum Decalogi esse necessarium praeter elemosinam. Meritoque omisit tunc quae ad restitutionem pertinebant, tum quia aliud erat eo loco ipsius institutum, tum quia restitutionis necessitas, cum ex primis principijs apertissime sequatur in bona, & evidenti consequentia omnibus erat perspicua. Vnde Zacharius Luc. 9. [Ecce dimidium honorum meorum do pauperibus, & si quid aliquid defraudant, reddo quadruplum, &c.]

Argumenta istorum recentiorum contra communem SS. Patrum expositionem nullam habent vim: est enim Sacrae scripturae consuetudo, cum oporteat hominibus una cum timore habere spem, quia timor solus duceret in desperationem, spes sola in audaciam, ut simul timeant & sperent, reprehensionibus & cum eorum minationibus, quas proponit, miscere, vel aliquod bonum nuncium, vel aliquod remedium contra peccatum. Ita Genes. 3. inter verba, quibus Deus sententiam contra primum parentem protulit, miscuit illud foelicissimum nuntium de incarnatione Verbi: [Inimicitias ponam inter te, & mulierem.] Mich. 9. post multas comminationes miscet propheta illud laetissimum vaticinium de ortu Christi, [Erit Bethleem terra Iuda, &c.] Osee 13. cum incœpisset abaspera illa comminatione, [Pereat Samaria, &c.] statim subiungit verba Dei remedium offerentis, [Conuertere Israel ad Dominum tuum &c. Joel 2. cum multa mala minetur ibi dominus populo suo per exercitum Assyriorum, in medio orationis remedium illis offert, [Conuertimini ad me (inquit) in toto corde vestro, in ieiunio, &c.] simile habetur in alijs innumeris locis Sacrae Scripturae.

Ad tertium constat ex ijs, quae diximus quaest. 2. de Dominio necessarium fuisse crescente numero hominum in mundo, & crescente numero fidelium in Ecclesia diuisa esse, & distincta rerum dominia, licet in primitiua Ecclesia, quando pauci erant fideles, fuerit commodum, ut, qui conuertebantur omnia adducerent ad pedes Apostolorum, de quibus loquitur D. Clemens can. illo Dilectissimis. De religiosis dico eos, qui nil omnino habent cum superiorum licentia ad suos priuatos vsus, si quid ex communitate accipiant, non tenentur ad restituendum, quia non habent unde restituant. Alios vero, quibus à suis superioribus aliqua cōceduntur

ad eorum vsus, quia circa illa habent se, sicut dominos non quo ad possessionem, quia nil potest religiosus possidere, sed quo ad vsum, ex illis sibi quo ad vsum concessis teneri ad restituendum communitati, quae ab illa inique acceperunt.

Ad ultimum. Hoc argumentum exigit videamus, si ne aliquod praecipuum de restitutione, & quale illud sit, nam licet constet, restitutionem esse necessariam ad salutem, non statim sequitur esse aliquod praecipuum de illa: gratia enim necessaria est ad salutem, non tamen est aliquod speciale praecipuum de ipsa. Dico igitur primum esse aliquod speciale praecipuum de restitutione, patet. Actus specialis virtutis necessaria ad salutem cadit sub aliquo speciali praecipuo, restituere est actus specialis alicuius virtutis, nempe iustitiae commutativae, & necessarius ad salutem, ergo cadit sub speciali praecipuo. Minor constat ex praecedenti art. & praesenti. Maior est D. Tho. in hac 2. 2. q. 2. art. 5. hac enim ratione probat esse aliquod speciale praecipuum de fide, quia credere est actus specialis virtutis necessarius ad salutem. Estque commune axioma Theologorum: Praecepta dari de actibus virtutum, & specialia.

Secundo, omne peccatum mortale est contra aliquod praecipuum ex definitione ipsius peccati, dictum, factum, vel concupitum, &c. sed non restituere est peccatum mortale: existens enim in gratia, (ut videbimus art. 8.) si tempore quo debet restituere, non restituat, cadet à gratia: ergo restitutio cadit sub aliquo praecipuo.

Dico secundo, praecipuum restituendi esse affirmatiuum implicans, & includens in se negationem, quod prohibemur rem alterius detinere. Prior pars, quod sit affirmatiuum, patet: Praeceptis affirmatiuis praecipuntur actiones bonae, & virtutum, sicut negatiuis prohibentur actiones malae, & vitiorum, sed praecipuo restituendi praecipitur actio bona nempe reddere iniuste acceptum domino suo, quae redditio est actus virtutis, nempe iustitiae commutativae, ergo. Et confirmatur aperte in primis ex forma, & verbis, quibus hoc praecipuum proponitur. [Reddite (inquit Apost.) omnibus debitum.] Quae verba affirmationem continent. Secundo, quia soluitur hoc praecipuum per omissionem, quod est proprium praecipui affirmatiui. Secunda pars, quod contineat, & includat in se illam negationem, etiam patet, nam eo ipso, quo praecipimur restituere, prohibemur retinere alienum: Et ita qui praecipit hanc affirmationem, restitue, simul praecipit hanc negationem, ne detineas alienum. Vnde Pau. utrumque simul docuit, coniunxit enim: [Reddite omnibus debitum, & nemini quidquam debeatis:] Et Ezech. c. illo 33. [Si rapinam reddiderit, si nil iniustum fecerit.] Ex his dico hoc praecipuum restituendi pertinere ad septimum: Non futurum facies, quia in illo, ut bene docet D. Thom. art. 8. huius quaest. prohibetur omne oneramentum in bonis proximi: Et detinere alienum eandem rationem nocenti habet, quam accipere, unde cum praecipuo restituendi prohibeatur haec detentio alieni, agit contra istud septimum praecipuum, qui non restituit.

Ad arg. autem ibi positum dico, praecepta pure affirmatiua non reduci ad negatiua, praecipuum autem affirmatiuum includens in se negationem pertinere ad illud Decalogi, ad quod pertinet talis negatio: Vnde cum in praecipuo septimo dicatur: non detineas alienum, quae negatio includitur in restitutione, consequenter praecipuum restituendi reducitur ad septimum.

Sed obijcies, praecipuum negatiuum obligat semper, & pro semper praecipuum restituendi non obligat pro semper, sed quando fuerit occasio, & opportunitas, ut videbimus, ergo. Respondeo, pure negatiuum obligare pro semper, hoc autem praecipuum restituendi, cum sit affirmatiuum includens negationem, quia affirmatiuum est, & dicit actionem, non obligare nisi ubi fuerit opportunitas, qua verò includit negationem obligare pro semper, id est, ut bona aliena, nunquam detineamur.

neamus, sed secundum animi preparationem habemus hunc actum, alienum quod detinco, quamprimum potero, iuxta obligationem conscientie restituam, que animi preparatio, ut videbimus habenda est semper, & executioni mandanda, cum primum opportunitas fuerit, sub mortali.

Explicata necessitate restitutionis à D. Tho. in corpore huius articuli, docet in solutionibus argumentorum, qua ratione sit facienda restitutio in singulis damnis, tam corporis, quam honoris, & fame, tam in privatis opibus, & diuitijs, quam in communibus, quando male distribuuntur quibus, ne quid in tactum pretermittamus, adijcienda etiam sunt damna spiritualia anima.

De singulis suo ordine videamus, & primo de spiritualibus. Vnde sit.

Controversia Secunda.

AN QUI NOCET PROXIMO IN SPIRITUALIBUS INDUCENS ILLUM IN ALIQUEM ERROREM, VEL PECCATUM, TENEATUR AD ALIQUAM RESTITUTIONEM ILLI FACIENDAM.

Scorus in 4. dist. 15. q. 3. art. 1. Richar. eadem distinct. art. 4. q. 2. Palud. ibidem, Syluest. verbo Restitutio 3. §. 5. Adria. in suo. 4. tit. de Restitutione volentem inducentem aliquem ad peccatum rogatu, ad hortatione, instigatione, vel exemplo teneri non solum ex charitate, verum etiam ex iustitia propter damnum illarum ad retrahendum illum à peccato, nec solum sua correctione, verum etiam adhibendo quæcumque poterit media, idest curando ut alij quoque pro ipso orent, ipsumque corripiant.

Probant, Qui lædit fratrem in temporalibus bonis tenetur ad restitutionem propter nocumentum quod intulit, sed bona animæ sunt præstantiora temporalibus, maiusque nocumentum infert qui in illis nocet, quam qui in temporalibus, ut docent aperte D. Greg. 6. q. 1. can. Ex merito. Et D. Anacletus eodem loco can. Deteriores. vbi habet uterque. [Deteriores sunt qui vitam, moresque corrumpunt, vijs qui substantias aliorum prædiciaque diripiunt. quibus subscribit D. Aug. primo Retract. ergo.

Secundo, qui propinat alicui venenum, quo læditur bona eius valetudo, tenetur ex iustitia curare quantum potest, ut ab illo liberetur, & damnum illarum resarcire, qui inducit ad peccatum non minus nocet, quam propinans venenum, ergo tenetur ex iustitia curare quantum poterit, ut liberetur ab illo malo statu.

Tertio, Prelati tenentur ex officio, & iustitia bonum spirituale suorum subditorum curare, ergo hi saltem si inducant suos subditos ad peccandum, agunt contra iustitiam, tenebunturque non solum ex charitate, verum etiam ex iustitia rescire damnum illud, curando omnibus vijs suorum conversionem & emendam.

Ultimo, qui suadet aliquam hæresim, vel docet aliquem errorem, omnium consensu tenetur illos, quos ita docuit dissuadere omni via qua poterit, ergo similiter qui induxit ad peccatum tenebitur ad hanc satisfactionem, ut curet omni via illius emendam. Addit Adria. nec posse homines remittere satisfactione damni spiritualis, quia nullus præter Deum est dominus suæ gratiæ, charitatis, & virtutum.

D. Tho. in hoc art. aut in tota hac materia de restitutione non meminit huius restitutionis faciendæ pro damno spirituali, in disputatione autem de correctione fraternæ nullam aliam obligationem assignant ad curandam salutem fratris, præter eam, quæ ex charitate, nec distinguit inter fratrem peccantem sua tatum voluntate, & eum qui peccavit alterius suasionem, sed de omnibus loquitur similiter, & indifferenter. Vnde

omnes ferè discipuli. D. Thom. inducentem alium ad nullam obligant satisfactionem ex iustitia, sed ad solam correctionem, ad quam tenemur ex charitate, quænis faceantur in hoc casu illum, qui induxit alium, teneri aliquo vinculo maiori charitatis, quam teneatur, si non induxisset.

Sequitur eandem sententiam Soto, ut communem inter Thomistas, habet tamen multa correctione digna. Dicit enim primo, illum qui inducit alium ad peccandum ex odio vel Dei, idest ut Deus offendatur, vel proximi, ut cadat à gratia gravius peccare eo, qui alium occidit, quia maius est tale nocumentum in anima quovis homicidio: Eum verò qui inducit alium ad peccandum non ex odio, sed ob suum commodum vel voluntatem, leuius peccare eo, qui furatur bona aliena: quia hic cum accipiat invito domino, infert illi damnum, & iniuriam, qui verò inducit ad peccandum ob voluptatem, non infert iniuriam, cum alter volens peccet. Dicit secundo eum, qui fraude vel vi compulit alium ad peccandum, teneri ad aliquam restitutionem, hoc modo; ut qui induxit fraude proximum suadens illi, illud non esse peccatum, teneatur se ipsum retractare, & admonere fratrem, quem decipit fraude, illud esse peccatum: Qui autem induxit vi, minis, vel metu, teneri ad dimittendum illum liberum & extra omnem vim, & merum, ut possit resipiscere, non tamen teneri ex iustitia, sed ex sola charitate ad curandum illius emendam, cum iam sit in facultate ipsius relictus in sua libertate resipiscere, quod si nolit, sibi imputatur: ut qui rapuit bona, si illa libera dimittat coram domino, non tenetur ad amplius; nec debet illi suadere, ut accipiat. Et confirmatur, quia si quis vi, & metu mortis virginem induxit ad stuprum, non tenetur. ex ipsa lege Dei, Exod. 22. nisi aut illam dotare, aut uxorem ducere, nec precipitur, ut curet eam emendare.

Hæc, pace quod tanti Doctoris, & de scholis tam bene merito dicamus, indigent aliqua correctione. Nam primum illud inducere aliquem ad peccatum quocumque sine fiat esse gravius peccatum homicidio voluntario, est contra communem Theologorum sententiã, asserentium omnium inter peccata, quæ sunt contra proximum omnium maximum & gravissimum esse homicidium voluntarium. Secundo, inducentem alium ad peccandum mortaliter leuius peccare fure rapiente bona temporalia, ita dictum, & nullo alio addito, est aperte, contra doctrinam sanctorum Patrum, ut patet ex adductis in primo argumento prioris opinionis. Tertio, peccat Soto non distinguens inter illum qui inducit multis suasionibus ad peccandum eum qui non erat paratus, nec tale habebat in animo, ut qui inducit mulierem honestam ad fornicandum, & eum qui inducit illum qui iam paratus erat, & expositus, ut qui inducit meretricem: inter hos enim necessario distinguendum est; nam hic secundus vnicum tantum peccatum committit contra Deum, nempe fornicationem, ille vero prior peccavit contra Deum sua fornicatione, & contra proximum inducendo ad peccatum eum, qui tale, non instituebar, quemadmodum qui accipit ab usurario, qui paratam habet & expositam pecuniam ad usuram, non peccat, qui verò inducit alium qui tale officium non exerceat, ut det sibi ad usuram, peccat graviter, ut videbitur.

Quarto peccat asserens eum, qui vi vel metu induxit alium ad peccandum, ad hoc solum teneri, ut illum dimittat liberum, ut liberè, si velit, possit resipiscere, ex iustitia autem non teneri ad curandum illius emendam: hoc est aperte falsum, nam vbi vis, ibi iniuria, vbi iniuria, & iustitia, ibi & vinculum restitutionis, vnde à primo ad ultimum, qui vi alium induxit, tenebitur ad aliquam satisfactionem, Exemplum autè quod adduxit de eo qui dormierit cum virgine, ipsi repugnanti primo, quia ibi non est sermo de stuprante virginem vi, & metu illato, sed simpliciter, & ea conscientia, qui eni illata

Alia vi virginem corruppebat, præcipiebatur in lege occidi. Secundo, quia ibi aperte præcipitur satisfactio ad bonum illius, nempe ut illam ducat, vel docet ut nubar alteri, & via illa sic corrupta honestè vivat. Ad intelligentiam huius quæstionis observemus primò, Bifariam posse aliquem induci ab alio ad peccandum, vno modo præcibus, vel suasionibus sine vlla fraude, vel violentia. Secundo modo, per fraudem, vel violentiam, per fraudem, decipiendo illum, & docendo falsum, ita ut ille credat non esse peccatum vel errorem, quod reuera peccatum est, & error: per violentiam, si aliquam inferat vim vel metum ut alter peccet, vel maneat in peccato.

Observemus secundo, plurimum differre gravitatè peccati, & vinculum restitutionis, gravitas enim peccati sumitur ex multis radicibus, ex obiecto, ex malitia peccantis, ex damno quod inferat, quo fit ut in peccatis quæ respiciunt proximum, illa sint graviora, quæ maius damnum inferunt imò sæpè peccatum aliquod, etsi subiectum sit dignius, est levius ratione minoris damni, quo nomine affirmant Theologi maius peccatum, & gravius esse homicidium blasphemia, quia licet obiectum blasphemie sit dignius, damnum tamen quod inferat homicida est adeò graue, ut homicidium sit gravius peccatum blasphemia, vinculum autem restitutionis sumitur etiam ex damno, non quouis, sed in iustè illato: Est enim restitutio rei iniustè ablata, & actus iustitiae oppositus semper alicui iniustitiae: Vnde ubi non est iniuria neque iniustitia, neque vinculum, & obligatio restituendi.

CONCLUSIO PRIMA.

Qui inducit alium ad peccandum ex odio, & malitia in Deum, ut Deus offendatur, gravius peccat, quàm si committeret homicidium, qui autem inducit ex odio, & malitia in proximum, ut frater cadat à gratia, minus peccat quàm qui committeret homicidium.

Quod est contra Sotum. Probat prior pars. Talis inductio est actus elicitus procedens ab odio Dei, odium Dei est gravissimum peccatum inter omnia, & gravius homicidio, ergo talis inductio erit gravior homicidio: præmissæ sunt certissimæ: consequentia patet, quia actus imitantur naturam, & rationem forme, & principij, à quo eliciuntur. Probat secunda pars, qui occidit alterum est efficax, & totalis causa mortis illius, qui verò inducit ad culpam, non est totalis nec efficax causa peccati illius, in bonis enim animæ nullus læditur nisi à se ipso, & nisi volens, ergo peccat gravius prior ille.

Secundo, in peccatis quæ respiciunt proximum illa sunt graviora in quibus reperitur maius damnum, occidens aliquem corporaliter inferat illi damnum irreparabile in corpore, & exponit illum miserum damno etiam irreparabili in anima, cum possit occidere eum in peccato quod est valde contingens, qui verò inducit ad peccandum, etsi inferat damnum graue in animo, est tamen reparabile, potest enim reparari libere per penitentiam, & eo ipso censendum minus damnum eo quod omnino irreparabile est.

Tertio, si inducere aliquem ad peccatum mortale est set gravior culpa, quàm homicidium, quia ille nocet in anima, hic in corpore & maius est nocuum animæ quàm corporis, sequeretur ex ista opinione inducere vnicum hominem ad peccatum esse gravius, quàm committere mille homicidia, quia maius nocuum est quod in fertur in vna anima, quàm in mille corporibus, præstat enim unica anima mille corporibus, multoque preciosior est vita spiritualis vnius animæ, quàm mille vitæ naturales: Imò, & gravius esset inducere ad vnum peccatum veniale, & quàm committere homicidium quia maius damnum est, & maior ia

Tomus Primus.

Cura vel vnicum peccatum veniale quàm mors corporis, qua de causa dicitur non esse peccandum venialiter, nec pro vita totius mundi.

CONCLUSIO II.

Qui inducit ad peccandum meretricem aut alium iam paratum, & expositum ad malum levius peccat, quàm qui rapit alienum, qui verò inducit mulierem honestam, & virginem aut illum qui nil tale habebat in animo, imò studebat virtuti, gravius multò peccat, quàm raptus bona illius.

Prior pars patet: quia in illo casu talem inducens, cum iam esset paratus, exiguum, & ferè nullum damnum illi inferat, rapiendo autem bona alterius damnum illi inferat.

Secunda pars quæ est contra Magistrum Soto: Probat, Qui gravius nocet proximo gravius peccat, sed virum studiosum, mulierem honestam maximè virginem à virtute retrahere est gravissimum nocuum tum, & cui nullo modo æquantur bona temporalia, ergo gravius iste peccat: Et hoc aperte docent testimonia sanctorum, & argumenta adducta pro opinione Scoti. Et confirmatur: Scandalum gravius peccatum est quam furtum, nullibi enim legitur de fure, quod dixit Christus de scandala seminante, & inducente viros probos ad peccandum. [Ve mundo à scandalis: & melius erat homini illi, si natus non fuisset,] ubi, ut observant Chysostr. & alij DD. eodem modo loquutus est Christus de scandalizante, quo de Iuda proditore. Et 2. Reg. 12. peccata quæ commisit David, contra Uriam, quam primum pœnituit condonavit dominus: occasio nê aut, quam eo facto obtulit inimicis blasphemandi nomen domini, puniuit morte filij recenter nati. [Veruntamen inquit, quia fecisti inimicos blasphemare nomen domini, filius qui natus est tibi morietur.]

Nec habet aliquam vim ratio Magistri Soto, fur nocet domino invito, inducens ad peccandum domino consentiente, consentienti autem non fit iniuria, ergo. Respondeo enim, etsi in modo actus maior fit iniuria in furto, quàm in inducendo ad peccatum, in actu tamen ipso quoad effectum damnum spirituale esse adeò graue, ut gravius quoque peccet qui inducit, quàm qui furatur. Tum etiam quia & voluntati illius qui virtutem diligebat, iniuria illata est, dum improbis persuasionibus adductus est ad peccandum, quamvis enim postquam persuasus est, liberè consentit, at cum nil tale in animo haberet, dum adducebatur improbis persuasionibus, grauis iniuria illius voluntati fiebat.

CONCLUSIO III.

Qui inducit alterum ad peccandum fraude, vel vi, & metu, tenetur ad hanc restitutionem, ut quem induxit fraudè decipiendo illum, admoneat, & doceat de veritate, ab eo autem, quem vi vel metu, auferat illam vim, & metum, relinquatque liberum, ut possit liberè respiscere.

Pater, Qui ita inducit alium ad peccatum inducit cum iniuria, & iniustitia, quia fraus, & vis sunt contra iustitiam, & commutariam, huic iniuriæ, & iniustitiae opponuntur hi actus, deceptioni, & fraudi explicatio veritatis, vi, & metui plena libertas, ergo tenetur quem decepit docere, quem vi, & metu compulsi relinque liberum.

Vnde hæresiarcha, & qui disseminavit aliquos errores, tenetur illos retractare, lector qui aliquid falsum docuit, tenetur ex iustitia docere verum, & palinodiam secantare, medicus qui aliquod medicamentum nocivum consuluit, si malitiosè, statim, si ignoranter, quam primum id intellexerit tenetur oppositum suadere, & dare operam, ne sumatur illud medicamentum, quod

N 4

quod si hoc renuit, ne habeatur ignarus, & periclitetur eius fama, & opinio, peccat grauissimè contra iustitiam, & tenebitur reficere omnia damna illata.

Contra hanc conclusionem est argumentum. Si quis sine fraude, & dolo ex ignorantia inuincibili decipiat alium in rebus grauissimis fidei non tenetur ad aliquam restitutionem, ergo neque qui deceptum fraudè. Consequentia patet, quia obligatio restitutionis nascitur ex damno illato, vterque horum infert idem damnum, si ergo prior non tenetur neque posterior. Antecedens verò ita probò, si teneretur, aut ratione iniustæ acceptationis, aut ratione rei acceptæ, at nullo istorum modorum, non primò, quia vbi agitur ex ignorantia inuincibili, illa excusat ab omni iniustitia, & iniuria formali, vt supra vidimus. Nec secundò, quia nil manet apud decipientem. Et confirmatur, si quis inculpabiliter omnino, & sine vilo peccato domum alterius comburat, ad nullam tenetur restitutionem, quia sine vlla culpa sua id fecit, & nil manet apud ipsum. Ad hoc responderetur, istum quamdiu inuincibiliter, & inculpabiliter ignorat, se errorem persuasisse, non teneri ad aliquid ratione ignorantie inuincibilis, quæ illum excusat, quam primum autem id nouerit, teneri, quia, quam primum id nouit, iam lædit, & cõsentit in damnum illius, cum enim actio, & passio sint relata, quamdiu durat in illo decepto error, actio huius qui decipit manet in suo effectu, nã non erat iniuriosa ob ignorantiam inuincibilem, ea verò cessante, iam fit iniuriosa, & ita tenebitur illam reficere admonendo illum, sicut qui comburit domum, quamuis inculpabiliter id à principio fecerit, si tamen durat ignis, quam primò id nouit, tenetur quantum poterit dare operam extinctioni illius.

CONCLUSIO III.

Qui sine fraude, aut vi inducit alium ad peccatum, quo nulli alteri nocetur contra iustitiam, non tenetur ad aliquam restitutionem illi faciendam, nec ad procurandam illius emendam ex iustitia, sed tantum ex charitate, sicut tenetur in ceteris peccatoribus.

PRobatur primò: Vbi nullus est dolus, aut vis, scienti & volenti nõ fit iniuria, qui ita inducitur ad peccandum est sciens extra omnem dolum, quia non decipitur ab inducente, & volente liberè, & sine vlla vi, vt supponimus, ergo nulla ipsi fit iniuria, vbi autè non est iniuria, nec iniustitia, non habet locum obligatio restitutionis, Ergo.

Secundò, si quis meis per suasionibus extra omnem fraudem & vim dissiparet bona sua, aut mihi prodigè daret illa, nil tenerer illi ex iustitia restituere, quia dedit illa, quorum erat dominus sua sponte, & nullà ego ipsi intuli iniuriam, aut iniustitiam, sed homo est dominus suorum bonorum spiritualium, quia sua dispositione, & industria ea acquirit etiam si à Deo, vt efficiente & auctore accipiat (vt vidimus in disputatione de dominio) prodigè autem ea sua sponte, & volens, quia peccatum, ideo peccatum, quia voluntarium, & sine vlla iniuria a me ipsi illata, quando illum sine vi & dolo induco ad peccandum, ergo ex iustitia non teneror aliquam in his facere ipsi restitutionem.

Tertiò, si cui iniuste aliquid abstuli, & ipse deinde consentit, & condonat, non teneor aliquid restituere: sed inductus à me ad peccandum, quem non compello vi, aut dolo in suo peccato permanere, sed manet liber in illo sciens & volens, eo ipso consentit, & condonat, cum sit liber & velit permanere in peccato, à quo liberè potest exire, ergo non teneror ad aliquid erga istum ex iustitia.

Denique de regulis iuris in sexto, cap. Nullus docetur aperte, Neminem ex consilio quod fraudulentum

non sit alicui restitutioni faciendæ illi, cui consilium dedit obligari.

Dixi in hac conclusione inducentem ad peccatum, quo alteri non nocetur contra iustitiam, nam si quis inducat alium ad furtum, vel homicidium perpetrandum, vel comitetur ipsum in illo actu, perinde tenetur ad restitutionem damni illati, sicut qui intulit, quia contra illum cui damnum illatum est omnes isti agentes, consentientes, consulentes, iuuantes, & concomitantes agunt contra iustitiam, & sic omnes isti tenentur ad reficiendum damnum illatum.

CONCLUSIO VLTIMA.

Qui paratum ad peccandum inducit ad actum peccati non tenetur ad curandam illius emendam maiori vinculo charitatis, quam aliorum, qui verò non paratum ad peccandum induxit, vt virginem, aut mulierem honestam, tenetur maiori vinculo charitatis curare, vt emendetur, hic, quam alij.

PAtet: quia illi parato ego nullum ferè damnum intuli, ei verò qui non erat paratus, etsi non fecerim iniuriam formaliter, quia peccauit sciens & volens, factamen reuera & moraliter iniuriam maximam, quia damnum intuli, etsi non vt totalis causa, tamè vt concausa, quæ culpa. certè ad aliquid me obligat erga hunc, ad quod non teneor in ceteris, non ex iustitia, sed ex maiori vinculo charitatis. Vnde est argumentum. Ad aliquid teneor erga illum, cui damnum intuli, vel affeci iniuria saltem materialiter, ad quod non teneor erga illum, cui nullum ferè damnum intuli neque vilo modo affeci iniuria, sed ad illum quem non in duxi teneor communi lege charitatis, ergo & ad illum, quem cum non esset paratus, induxi, & cui verè nocui cum in iniuria saltem materialiter, tenebor cum maiori vinculo charitatis.

Ad argumenta in oppositum.

Ad primum respondeo, illa ratione probari, grauius peccare inducentem alium ad peccandum, quam furem, quod nos etiam dicimus in secunda conclusione, obligatio autem restitutionis non nascitur ex grauitate peccati, sed ex iniuria & iniustitia qua nocetur proximo, fur enim etsi leuius peccet, nocet tamen cum iniustitia, & ita tenetur restituere, inducens verò ad peccatum nocet grauius, non tamen cum iniuria, vbi non est dolus aut vis, & ita non tenetur.

Ad secundum respondeo, propinquantem venenum teneri ad restituendum, quia facit iniuriam, etiam si accipiens venenum consentiat, quia homo non est dominus vitæ suæ corporalis, inducentem autem ad peccandum non teneri, quia homo est dominus suæ gratiæ & charitatis, & potest illa prodigere sine iniustitia, est quo fit vt suadens illum ad peccandum sine vi & dolo, non peccet contra iustitiam.

Ad tertium dico ita esse, prælatos ex officio teneri ad illam correptionem: vnde prælatus inducens subditum ad peccandum agit contra charitatem & iustitiam, teneturq; ex charitate & iustitia illius emendam curare, quia hoc illi incumbit ex officio. Dices, si Rex consulat suo ciui, vt dissipet bona sua non tenetur restituere, ergo nec prælatus. Respondeo differre ista, nã Rex non tenerur ad custodienda bona ciuium, sed purgandam tantum Rempub. à latronibus, vnde si in hoc esset negligens, & eius culpa abundarent latrones bona ciuium rapientes, teneretur Rex, vel Princeps illius Reip. ad bona illa restituenda suis ciuibus, ad aliud verò non teneretur: at prælatus teneretur ex iustitia ratione sui muneris & officij ad curandam salutem suarum ouium ne peccent, vel alicui subiaceant scandalo, & si quis illorum cecidit, vt refurgat.

Controversia Tertia.

AD QUID TENEAR QVI RETRAHIT
aliquem à religione, ne illam ingrediatur, vel profiteatur: cum etiam qui monachum professum extrahit à suo conventu.

Scorus, Richardus, & Palud. locis præcedenti quaestione citatis Ioan. Maioris in 4. dist. 15. q. 17. quos sequitur etiam D. Anton. parte 2. tit. 2. ca. 2. volunt, illum qui retrahit volentem animo deliberato ingredi religionem, aut si ingressus est, habentem firmum animum permanendi, & proficendi debere ex iustitia conari omnibus vijs, vt redeat ad illam religionem, quod si non valeat hoc illi persuadere, debere inducere alium similem ad ingressum illius religionis, quod si id nequiverit, debere ipsum religionem illam suscipere, vt sic satisfaciatur in integrum damno, quod illi religioni intulit, priuando eam illo monacho: sicut referunt Raymundum Generalem Ordinis D. Dominici ingressum fuisse Religionem, quia quendam ab illa retraxerat. Adrianus sequitur hos, sed paulò mitius, ait enim teneri ad hoc, si illum dissuasit animo iniquo, & deprauato, & ex odio religionis, quod si ex amicitia, & amore tantum quo illum persequitur, aut vt parentibus illo indigentibus deseruiat, non teneri. Dicunt secundò, eum qui monachum iam professum suadet apostatate, & à sua religione recedere, teneri ad restituendum in integrum arbitrio boni & prudentis viri omnes illas utilitates, & emolumenta, quæ ex tali religioso conventus ille recipiebat, aut recipere poterat.

Prius dictum ita probant. Qui dissuadet diuiti elemosynam quam volebat dare pauperi, aut testatori legatum quod volebat alicui firmo animo mandare, tenetur ex iustitia restituere illam elemosynam illi pauperi, & legatum illud cui testator mandare volebat, etiam si illa pendeant ex libera voluntate eorum, quia impedit illum à bono, ad quod erat in proxima potentia, sicut qui comburit segetem in herbalante messem, tenetur restituere ad arbitrium boni viri, non solum herbæ illius valorem, sed multò plus, quia erat in proxima potentia ad messem: sed quando adulescens animo firmo statuerat hanc religionem ingredi, vel nouitius profiteri, religio erat in proxima potentia, ad omnia lucra, & utilitates, quas ex illo poterat habere, etiam si id sit in libera voluntate volentis ingredi religionem, aut profiteri, ergo qui tali dissuadet religionem, tenetur damna ista in integrum restituere per alium similem, aut per se ipsum.

Secundum verò dictum ita probant, Qui priuatur, & quæ expoliatur alicui bonis, & emolumentis in quibus iam habet ius acquisitum, tenetur ex iustitia omnia illa restituere, quia talis expoliatio est velut furtum, sed religio habet ius acquisitum in omnes operas, & lucra, ac utilitates monachi, quia quicquid monachus acquirit, sui conventus est, ergo qui suadet professo apostatate, cum reuera expoliet conventum utilitatibus quas ex illo habuisset, tenetur illas restituere.

Secundò, qui suadet seruo, vt fugiat à domino, vel expo licet dominum utilitatibus, quas ex seruo recipere, tenetur ad illas restituere domino. Vnde cas. Si seruus. dist. 54. præcipitur vt Episcopus qui seruum ordinauerit sine licentia domini sui, reddat ei duplum, quia expoliavit dominum seruitio, & emolumentis serui, sed monachus est addictus, & emancipatus quoad operas, & lucra suæ religioni, vt seruus, ergo tenetur similiter qui suadet illum recedere.

Oppositum docent Syll. Restit. 3. §. 1. dicto. 2. Soro libr. 4. quaest. 6. art. 3. vbi tria dicit: Primò, quod spectat ad volentem intrare vel profiteri aliquam religionem suadentem illi oppositum grauitè peccare, tenerique ad suadendam illi religionem ex charitate, non tamda

ex iustitia, si id faciat sine dolo, & vi, quod si cum dolo, lat esse, vt doceat deinde religionem esse bonam, si cum vi, vt relinquat illum liberum. Quod verò spectat ad professum ait secundo, suadentem professum vt à sua religione discedat, si id suadeat sine fraude, & vi, non teneri ad aliquam restitutionem lucris cessantibus illi religioni, quod si cum fraude, & vi, id suaserit probabile esse illum teneri ad aliquam restitutionem arbitrio prudentis. Ait tertio nunquam propterea quod quis alicui religionem dissuasit aut apostatate fecerit quocunque modo id præstiterit, teneri ad suscipiendum religionem loco illius.

Ad intelligentiam huius quaestionis obseruemus duo: quæ sunt tanquam regula in omni materia de restitutione. Prius est neminem in conscientia teneri ad maiorem ampliorève restitutionem, aut satisfactionem pro damno aliquo illato, quam obligaretur in foro exteriori per leges ciuiles iustas, vel sententiam iudicis omni ex parte iustam, in qua, & veritas facti habetur, & iudex iudicauerit iuxta leges iustas, quia lex iusta, & sententia omnino iusta, cum seruent equitatè, id ipsum pronunciant in foro exteriori, quod ius naturæ, & recta ratio postulabunt in interiori: Imò, & quod ius diuinum præciperet, quia ius diuinum non destruit naturale, nec dictamen rectæ rationis, maxime in his, quæ pertinent ad æquitatem, & iustitiã cum proximis. Alterum est ad reficiendum damnum aliquod illatum proximo, ea virtute nos teneri contra quam cum illi nocuimus peccauimus, vt si peccauimus contra charitatem tantum, teneor renicere damnum ex charitate sola, si verò peccauimus non solum contra charitatem verum etiam contra iustitiam, teneor tunc ex charitate, & ex iustitia, cum contrariorū eadem sit ratio. Et vt primò articulo docuimus, actus quo reficitur damnum, pertinet necessariò ad virtutem, contra quam illò damno peccatum est.

CONCLUSIO I.

Qui aliquem à suscipienda vel profitenda religione retrahit nudis persuasionibus, sine vlla fraude vel vi, non tenetur ad aliquam satisfactionem ex iustitia, neque ipsi religioso, neque illi religioni.

Probatur prior pars, Vbi non est iniuria neque iniustitia, ibi neque vinculum restitutionis, quia restitutio vel satisfactio est actus iustitiæ commutatiuæ, quo reficitur damnum illatum cum iniustitia, sed qui dissuasit aliquem à religione sine vi, & dolo solis cohortationibus, nulla huic intulit iniuriam vel iniustitiam, Ex regula scienti vel consentienti sine fraude, & dolo non fit iniuria, Ergo.

Secundò ad reficiendum damnum ea virtute nos tenemur, contra quam peccauimus illud inferendo, qui dissuadet alicui religionem hoc modo non peccat contra iustitiam, quia nemo patitur iniustum sciens, & volens sine dolo, & vi, sed tantum peccat contra charitatem, ergo iste tenebitur ex charitate suadere illi religionem, non autem ex iustitia.

Vltimò. Ei qui remittit, & condonat damnum nulla debetur restitutio ex iustitia, hic qui dissuasus est cum à ine non compellatur vi, aut dolo, sed sit sui iuris, potest liberè redire ad prius institutum, & cum nolit, consentit aperte, & condonat si quod damnum mea suasionem ipsi intuli, ergo ipsi nulla iam debetur restitutio. Quod autem neque religioni à qua illum deuiaui ita probò: Restitutio tunc debetur quando est illata iniuria, sed in hoc casu non est illata iniuria illi religioni, ergo nec debetur restitutio: probatur minor: iniuria est expoliatio iuris quod aliquis hæt, religio in volentem ingredi vel nouitium adhuc non habet ius acquisitum, quamuis sit in proximo, ergo non est ibi iniuria.

Secundò

Secundò qui sine fraude, & dolo solis persuasionibus, suadet alteri ne mander aliquod legatum Petro, vel ne det hanc elemosynam, peccauit quidem contra charitatem, non tamen contra iustitiam, nec tenetur ad aliquam restitutionem, quia Petrus, & ille pauper non habent adhuc ius acquisitum, nec sunt expoliati sua re, animus enim vel voluntas quæ mutari potest non cõfert ius: sed religio in hunc nouitium non habet ius, quia illud pender à professione, & voluntate ipsius, quæ potest adhuc mutari, Ergo qui sic disuasit non tenetur ad aliquam restitutionem, peccabit autem grauius si sine iusta causa id disuasit, estque excommunicatus per Conc. Trid. sess. 25. cap. 18. tenetur quæ maiori vinculo charitatis suadere illi religionem, Quod si iusta aliqua causa id enixus est non peccauit nec tenetur ad aliquid.

CONCLUSIO II.

Qui monachum professum sine vi, & dolo suasit apostatare, non tenetur aliquid religioni illius restituere.

Probatur. Si tenetur, aut ratione personæ extractæ, aut ratione lucri, & vtilitatis cessantis illi monasterio, sed neutro modo, ergo. In primis non ratione personæ extractæ, nam monachus etiã si sit addictus, & mancipatus religioni, non tamẽ vt seruus aut mancipium domino, vt volunt Scotus, & alij, sed vt filius patri. Vnde D. Basilius in sua regula ait de prælati. [Patres se agnoscat non dominos. D. Aug. in sua ait: Ille autem qui vobis præest non se existimet potestate dominante, sed charitate seruiente, scilicet. Et paulo post: Superiori tanquam patri obediat.] Et Christus Luc. 22. Principes gentium dominantur eorum, vos autem non sic.] Est ergo monachus addictus religioni vt filius patri, at si filio qui patri vtilissimus est suadeam, vt deserat domum patris, & vagetur per mundum, nihil teneor ratione illius filij patri ipsius restituere, quia contra charitatem tantum peccauit nõ contra iustitiam, ergo similiter hic nec tenetur ratione lucri cessantis. Patet: restitutio facienda est quando quis priuatur re iam possessa vel sibi debita ex iustitia, lucra, & emolumenta monachi iam acquisita, & habita sunt quidem religionis ex iustitia, vnde qui illa prælati non offert, ex D. Aug. [Est furti iudicio cõdemnandus.] Quæ autem non sunt adhuc acquisita, sed potest lucrari non sunt debita religioni ex iustitia, sed tantum ex obedientia, ergo ad hæc restituenda nemo tenetur. Maior certa est. Probat minor. Primò si monachus apostatauerit, tenetur ex obedientia redire ad religionem, à nemine autem obligatur vt quæ illo tempore poterat acquirere restituat, etiam si haberet vnde posset, similiter si in apostasia permanserit aliquot annis, & deinde per sedem apostolicam cum ipso dispensetur vt habeat beneficium, à nemine obligatur vt ex redditibus sui beneficij aut aliunde restituat quæ tempore suæ apostasiæ poterat suæ lucrari religioni, ergo quæ non dum acquisiuit actu, sed potest lucrari non sunt debita religioni ex iustitia.

Secundò, si monachus præfectus cathedræ præmitteret ex sua malitia legere lectiones debitas, propter quod prouentus qui proueniunt monasterio minuerentur, non teneretur illud lucrum cessans restituere, etiam si haberet vnde id posset, ergo lucra monachi non sunt debita ex iustitia.

CONCLUSIO III.

Qui retrahit aliquem ab ingressu religionis, vel à professione facienda, vel professum extrahit non tenetur loco illius alium substituere, aut ipsemet religionem illam intrare.

Patet, ingressus religionis cum sit via ad perfectionem est status iure diuino, & ex natura sua volun-

tariè, & liberè suscipiendus. Vnde Christus Matth. 19. [Si vis perfectus esse &c.] & Luc. 10. [Maria optimam partem elegit &c.] Nulla autem culpa, aut peccatum valet mutare ius diuinum, naturam statuum qui sunt in Ecclesia, ergo quamuis iste extrahens monachum à sua religione grauius peccet, non tenebitur aliquo vinculo intrandi religionem.

Secundò, consuetudo Ecclesiæ vniuersalis est optima legum interpret, sed Ecclesia licet pro aliquibus delictis recludat aliquos in monasterijs, pro nullo tamen delicto compellit aliquem intrare religionem, neque tale legitur vnquam in Ecclesia factum esse.

Tertiò, susceptio fidei magis necessaria est, quam ingressus religionis, cum illa sit simpliciter necessaria ad salutem, hæc verò non, sed ad suscipiendam fidem nullus vnquam compellitur, nec vlla de causa, ergo neque ad suscipiendam religionem.

Quartò, si teneretur iste intrare religionem teneretur quoque & profiteri illam, hoc autem est contra canones, & decreta Ecclesiæ, quæ volunt nulla de causa, aut titulo aliquem ad professionem compelli, sed eam esse adeò liberam, vt per annum integrum liceat nouitio deliberare an illam velit profiteri, & aliter illa non sit valida.

Vltimò ad id quis tenetur in conscientia, ad quod iusta sententia explicata rei veritate obligaretur, sed nullus iudex nec Papa extrahentem aliquem à monasterio obligaret vt illud intraret, nisi liberè vellet, ergo.

CONCLUSIO QVARTA.

Qui extrahit professum à suo monasterio fraude aliqua, aut vi, tenetur restituere omne damnum illatum religioso, & religioni.

Hanc iudicat Soto probabilem, sed recentiores volunt eam certissimam esse. Probat: Quicumque nocet alteri cum iniuria tenetur ad rescindendum nocuumentum illatum, sed qui fraude vel vi extrahit professum à suo conuentu, cum iniuria nocet & religioso & religioni, ergo tenetur ad rescindendum illum damnum. Maior certa est. Probat minor: religioso in primis nocet cum iniuria, quia vbi fraus & vis ibi iniuria, religioni, quia religio habet ius vt nemo expoliet illam suo religioso vt re sua, est enim religiosus, per professionem res quædam suæ religionis.

Secundò, si ille religiosus esset sui iuris, & persona libera, teneretur qui illi noceret omnia nocuenta & damna illata rescicere, ad arbitriũ boni viri, ergo cum omnia iura religiosi sint translata in religionem per professionem, tenebitur qui illum extrahit rescicere damna illata religioni.

Tertiò, qui Ecclesiam aliquam expoliet per dolum, vel vim aliqua vtilitate illi accessura teneretur omnium consensu ad arbitrium boni viri restituere damnum illatum Ecclesiæ, ergo similiter qui expoliat vi vel dolo religionem suo professo, cum eius lucra sint religionis.

CONCLUSIO VLTIMA.

Qui vel dolo retrahit deliberatè volentem ingredi, aut profiteri religionem tenetur etiam ad arbitrium boni viri restituere illi religioni vtilitatem, quæ ex illo habuisset.

Magister Soto in hoc casu vult ita retrahentẽ per vim solum teneri ad dimittendum quem retrahit liberum, vt liberè possit intrare, vel profiteri, cum verò, qui dolo, ad explicandam veritatem vel dignitatem religionis, & suadendum illum: nihilominus hæc quinta conclusio verissima est, & probatur sicut præcedens. Qui nocet alteri cum iniuria tenetur ad rescindendum illi damnum illatum, & omne lucrum cessans ratione

donec damni illati, sed cum religio eo ipso quo approbata est à Sede Apostolica habeat ius, ne quis vi, vel dolo impediatur volentem illam intrare, vel profiteri, qui vi vel dolo retrahit ab ipsa volentem illam intrare, vel profiteri, expoliatur illam isto iure, & nocet illi cum iniuria, ergo tenetur ad arbitrium boni viri istud damnum reficere, aut cum ipsa convenire.

Secundo, non minus ius habet religio in illum, qui firmiter statuerat illam intrare, aut profiteri, quam legatarius in legatum, quod volens testare, statuit ei mandare, nam ius utriusque est in spe, & ab eo cui potest mutare voluntatem, sed qui vi vel dolo impedit, ne testator ille mandat legatario quod statuerat, tenetur restituere illi suum legatum, ut vidimus, ergo qui retrahit vi, vel dolo à religione illum, qui statuerat firmiter illam intrare, & profiteri, tenetur ad restituendum damnum.

Dices primo, religio non habet adhuc in hunc ius acquisitum, cum non sit professus, sed in spe tantum. Secundo, potest hic voluntatem mutare. Tertio, etiam si habeat ius acquisitum in professum, illud non est ius iustitiæ, sed tantum obedientiæ. Dico ad secundum & tertium, religionem in volentem intrare non habere ius acquisitum, sed tantum in spe, vel proximum: similiter in lucra professi non habere ius iustitiæ, sed obedientiæ, ad hoc, tamen ne quis vi, vel dolo impediatur volentem intrare, aut profiteri, & ne quis vi vel dolo expoliet ipsam professo, habet ius acquisitum, & actu sibi exhibitum, eo ipso quo talis religio est approbata ab Ecclesia Romana. Et ideo qui impedit volentem intrare, vel profiteri, aut extrahit professum, expoliatur illam commodis, quæ potest habere cum iniuria & iniustitia, & consequenter tenetur ad restitutionem, quemadmodum legatarius cui vult testator aliquid mandare, non habet ius acquisitum in illud legatum, sed tantum in spe, habet tamen ius à natura, ne quis vi vel dolo impediatur voluntatem testatoris volentis aliquid ipsi mandare, propter quod vi vel dolo impediens illam voluntatem, expoliatur illum re, quam potest habere, & probabiliter habebit, cum iniuria, & tenetur restituere. Ad secundum dico, quia poterat iste mutare voluntatem, non erit tanta restitutio facienda, ab eo qui vi vel dolo retrahit volentem intrare, quantum est facienda ab eo qui vi vel dolo retrahit iam ingressum & novitium, at multo maior erit facienda ab eo qui extrahit professum, in his standum est prudentiæ & arbitrio boni viri: ceterum quia vi vel dolo nocuit, tenetur, sicut qui operarium impedit vi vel dolo à sua operatione, licet ipse potuisset liberè operari, & non operari, quia tamen impediuit cum iniuria nempe vi vel dolo operas eius, tenetur restituere damnum illatum, & lucrum cessans.

Nunc ad argumenta Scoti, & aliorum initio posita.

Ad primum patet solutio ex dictis, distinguendo maiorem, qui impedit pauperi elemosynam, vel alicui legatum sine dolo, vel vi peccat tantum contra charitatem, non tamen contra iustitiam, quia nec pauper iste, vel legatarius habebat adhuc ius acquisitum, nec alter infert ipsi iniuriam, cum non utatur fraude vel vi: quod si fraude vel vi id impediatur, tenetur restituere, quia ubi interuenit dolus vel vis est iniuria, & iniustitia, ita in proposita questione, ut constat ex conclusionibus positis.

Ad secundum respondeo, religionem ut constat ex secunda conclusione habere in ea, quæ monachus professus actu lucratus est ius acquisitum, & ex iustitia, & ita qui suaderet illi, ut ea iam habita, & acquisita auferret à religione, teneretur restituere: in ea autem quæ nondum actu lucratus est, sed poterat lucrari, habet tantum religio ius obedientiæ, & hæc non sunt subiecta religioni.

Ad vltimum constat etiam ex dictis, quod bene obseruat & docet Soto, religiosum non esse addictum re-

ligioni, vel seruituti vel mancipium, sed ut filium patri obedientiam, & seruitute quadam spirituali: dominus habet in lucro sui mancipij ius ex iustitia, siue paratam iam, siue quæ potest lucrari, religio autem non habet tale ius, sed in paratam ius iustitiæ, in ea verò quæ potest acquirere ius obedientiæ, & seruitutis cuiusdam spiritualis.

Explicatis his, quæ pertinent ad damna spiritualia, agamus iam oportet de damnis quæ in corpore inferuntur, quæ quinque sunt, occisio, mutilatio, vulnus, verbera, & iniqua detentio in carcere, vel in aliquo loco: in quibus omnibus duplex damnum inferitur proximo, aliud temporale in bonis externis, vel propter expensas, quas cogitur facere ratione illius læsionis, vel quia desinit lucrari, quod fuisse lucratus non accipit illa læsione, ut contingit in artificibus, & alijs qui suis operibus lucra acquirunt, aliud verò damnum est naturale, nempe priuatio boni naturalis, ut vitæ, membrorum, libertatis, aut similibus boni, quo expoliatur, ad quod etiam pertinet deformitas quæ manet ex cicatrice, aut dedecus, quod ex verbera vel infami percussione subsequitur, ut alapa uel fuste. De his omnibus dicendum est.

Controversia Quarta.

AD QUID TENEARUR QUI ALIUM occidit pro damno naturali quod illi infert.

Duplex damnum inferre potest homicida, & naturale, & temporale: illud semper inferit cum hominem priuet vita, quæ est maximum bonum naturale, temporale verò quando occisus utilis erat suis, & sua industria lucra acquirere: de utroque damno dicamus.

Circa prius Scotus in 4. dist. 1. q. 3. increpat confessorios faciliè absolutes homicidas, habetque tria. Primo, ubi est lex talionis, ut occisus occidatur, teneri homicidam si comprehendatur à iudice (sic enim intelligendus est Scotus, cum seipsum offerre sit contra omne ius naturæ) illam pœnam subire patienter, quia sic commodè satisfacit damno illato, & seruat legem iustam & maximè consonam iuri naturæ, & legi veteri. Exod. 21: Et Evangelicæ Matth. 26. [Omnis qui accipit rit gladium, gladio peribit.] At secundò, ubi talis lex non est, aut homicida à iudice non capitur, teneri homicidam exponere vitam suam pro bono communi, ut in bello iusto pro patria, vel in bello fidelium contra Turcas. At tertio, si nil horum præster, teneri ex iustitia orare pro illo defuncto, missas offerre, indulgentias illi comparare, & omnia beneficia spiritualia quæ poterit in eum conferre.

Probat Scotus, Exod. 21. habetur; [Si quis percussit mulierem prægnantem, & abortum fecerit, subiacebit damno quantum maritus postulauerit, & arbitri iudicabunt.] Vbi licet paruulo occiso non reddatur vita, nec æquivalens, præcipitur nihilominus pro abortu, & homicidio aliqua restitutio, ergo similiter qui occidit proximū tenetur ad aliquam satisfactionem, non potest autem fieri pro homicidio satisfactio nisi aliquo ex his modis propositis, Ergo.

Secundò, quicumque alium occidit, eo ipso conscientia propria urgente, & dictante recta ratione sentit, & iudicat se ratione homicidij aliquam satisfactionem debere, ergo tenetur.

Tertio, ad id tenetur homo in foro interiori pro damno illato, ad quod obligaretur iusta sententia, sed condemnantur homicidæ iusta sententia à iudicibus non solum ad soluendas expensas, & lucra cessantia, verum etiam ad satisfactionem faciendam pro damno naturali, & iniuria homicidij, ergo.

Quartò, qui occidit proximum facit inæqualitatem contra iustitiam commutativam, & maiore quam fur, cum priuet illum maximo bono contra iustitiam, ergo

ergo illa inæqualitas reducenda est ab ipso ad aliquam æqualitatem per restitutionem, non potest autem restitui nisi his vijs propositis, ergo.

Quintò, confessarij etiam si occisus nisi lucraretur, obligatis confitentes ad dandum aliquid hæreticis, pro iniuria illata occiso, & ad conferendum in occisum varia beneficia spiritualia, & ita obrinuit usus fidelium, ergo. Quin & illud, vt si quis in bonis corporis læsus sit, consanguinei vel hæredes ipsius si læsus defunctus sit, paciscatur cum læsore de aliqua pecunia pro damno illato, nec est qui cõdãnet tales conuentiones: iam igitur damna corporalia licet restituere in alijs bonis.

Eandem sententiam sequuntur Palud. in 4. dist. 15. q. 2. & Adria. in suo 4. in materia de restitutione circa finem, Magister sententiarum in 4. dist. 15. c. ult. agens de nocumento naturali ait, huiusmodi sola pecunia compensari, nec ad aliud obligari homicidam ratione huius damni, idem docuerunt grauiissimi. DD. Viç. & Penna in lectura huius articuli.

Mag. Soto lib. 5. de iust. q. 6. art. 3. negat omnino duo priora dicta Scori. Tertium autem ait esse quidem saluberrimum consilium, sed non teneri homicidam ad id vel aliquam satisfactionem pro damno naturali ex iustitia, Probatur hæc sententia quam multi ex recentioribus amplectuntur.

Primò, restitutio facienda est verò domino, vitæ autem non est dominus homo occisus, sed solus Deus, ergo pro homicidio ipso tanquam dño naturali non est aliquid satisfaciendum occiso, sed Deo, Deo autem satisficit per pœnitentiam, ergo.

Secundò, si homicida pro damno naturali illato teneretur aliquid restituere, sequeretur. vt si captus à iudice occideretur non plenè satisficeret, sed teneretur adhuc restituere occiso, vel hæredibus quod deberet pro illo damno naturali, sicut fur etiam si suspèdatur, teneretur nihilominus restituere quod rapuit, nec liberatur ab hoc debito suspensione, at homicidã si captus à iudice puniatur, ad nullam aliam satisfactionem pro damno naturali obligat aliquis Doctorũ, sed tali supplicio iudicatur ab omnibus in integrum satisfecisse, Ergo. Et confirmatur maior illa, quia si pro damno naturali teneretur homicida satisfacere, quando suspenderetur, satisficeret quidem iustitiæ punitiuæ in ordine ad Remp. non autem iustitiæ commutatiuæ in ordine ad proximũ, cui debitor esset illius damni: Cum tamen illo supplicio satisficiat etiam omnium DD. consensu commutatiuæ, quantum ad damnum naturale quod intulit.

Tertiò, qui committit adulterium, nocet maximè, & mulieri in bono naturali, qualis est honestas naturalis, & viro illius maximam infert iniuriam in honore, pro tali autem damno, & iniuria nemo obligatur ad aliquam satisfactionem, neque est in usu, Ergo neque pro damno vitæ: Patet consequentia, quia honor ille vicinior est pecunijs, & melius potest compensari pecunijs quam vita.

Quartò, si Rex parcat occisori, quod multis de causis potest facere, etiam si pars læsa non remittat, non teneretur occisor illi parti aliquid persoluere, aut compensare pro illa occisione. Ergo simpliciter, & absolute pro isto damno naturali nil debetur. Probo consequentiam: quia si reuera deberetur, remissio Regis liberaret quidem occisorem à pœna legis, non tamen à debito compensandi illud damnum sicut non liberat à debito expensarum, & lucri cessantis, per mortem illius occisi.

Quintò, si pro damno naturali teneretur homicida aliquid satisfacere, eo deficiente tenerentur similiter illius hæredes, quia hæreditas transit cum debitis, & oneribus defuncti: at nullus Theologus ad tale obligat vnquam hæredes occisoris, sed ad solam satisfactionem damni temporalis. Ergo.

Sextò, si homicida, quando ipse non patitur simile

damnum teneretur orare, offerre sacrificium &c. pro occiso, teneretur similiter latro, quãdo non potest restituere, quæ rapuit, orare pro domino eorum quæ accipit, quod nullus vnquam docuit. Patet consequentia: quia cum vterq; nocuerit, si oratio esset compensatio nocumenti, vterque teneretur orare.

Septimò, qui occidit monachum in utilem communij consensu ad nullam teneretur restitutionem monasterio, at si damnum naturale compensandum esset, teneretur ad aliquam. Similiter qui occidit seruum alterius ad nil obligatur pro damno naturali homicidij, sed tantum restituere valorem, & damnum temporale, at si pro naturali satisfaciendũ esset, teneretur quoque illud restituere vero domino. Et confirmatur, qui occidit infidelem, non teneretur pro illo orare, ergo ratione homicidij non teneretur ad talem satisfactionem, etiam si occidat fidelem. Probo consequentiam: quia restitutio est actus iustitiæ commutatiuæ, quæ ex æquo obligat, siue is quem læsimus fidelis sit, siue infidelis.

Vltimò, qui corrumpit virginem, teneretur quidem illam dotare, quia inculit illi damnum temporale, erant enim illi virginitas pro dote, pro damno autem naturali, idest, pro integritate corporis, quam illi abstulit, ad nihil teneretur. Ergo.

D. Tho. in hoc articulo in solutione ad primum assignat hanc regulam: Vt pro damno naturali, pro quo æquiualens restitui nequit, fiat satisfactio, & compensatio possibilis ad arbitrium boni & prudentis viri, si aut Deo & parentibus non valeamus reddere æquiuales, nec parem gratiam, dicimur autem satisfacere debito, quod illis habemus, cũ reddimus, & præstamus quod possumus. Quæ regula optima est, & sic in vnuersum sumpta præstantissima omnium quæ à Theologia assignari potest, non tamen explicat in particulari, ad quid homicida teneatur, quod inquirimus. Doctores autem quorum sententiæ adductæ sunt, declinant maximè in extrema, nam obligare homicidam ad exponendã vitã in bello, est nimis rigidum, ad nil omnino illum obligare præterquam ad penitendum, pro damno naturali illato occiso, videtur liberũ, quo circa sentio cum recentioribus mediam viam esse tenendam.

CONCLUSIO I.

Si lafor & homicida puniatur à iudice iusta sententia, & pœna debita iuxta leges sua prouincia, ratione huius primi damni naturalis, de quo agimus, ad nullam aliam satisfactionem teneretur.

Patet, quia sicut iusta sententia dat ius actori contra reum, ad exigendam pœnam, cui adiudicatus est pro delicto, ita quoque iusta sententia absoluit reum, cum primum patitur pœnam, cui adiudicatus est, ab omni debito ratione illius delicti.

Secundò, quia omnes leges pro homicidio cõdemnãt reum, aut ad pœnam talionis, aut ad simile, & æquiualens in alio genere rerum, facta autem solutio ne in æquiualens, vel simili, aut in eodem genere rerum, aut in alio, satisfecit abundè homicida pro suo delicto, & damno naturali illato nempe occisione.

CONCLUSIO II.

contra Scotum.

Non teneretur homicida exponere vitam pro bono communi: ad satisfaciendum damno naturali alteri illato.

Patet, Primò, quia satisfactio ideo fit vt reficiatur damnum ei, cui illatũ est, vel hæredibus: exponendo autem vitam pro bono communi in bello nil reficitur, neq; aliqua vtilitas aduenit occiso vel hæredibus.

Secundò, si occisus vineret, non teneretur aliquis suam vitam exponere pro illo, cum sit persona particularis.

cularis, ergo multò minus postquam occisus est; nec vita illi potest restitui. Nec valet primum argumentum Scoti sumptum ex loco Exod. qui videbatur ei favore, primò, quia ibi non præcipitur, vt percuciens mulierem gravidam suam vitam exponat pro puero. Secundò, quia illud præceptum erat iudiciale, pertinens ad tempus legis Moyfi, quæ iam est sublata.

CONCLUSIO III.

contra Magistrum Soto.

Homicida necessario, & ex iustitia pro damno naturali illato occiso tenetur ad aliquam satisfactionem ad arbitrium prudentis.

Hanc probant argumenta primæ opinionis, non probant teneri illum ad exponendam vitam, vt volunt Scotus & Adrianus, sed teneri ad aliquam satisfactionem, aut per suffragia, & beneficia spiritualia ipsi defuncto, aut per petitionem veniæ ipsi hæredibus, aut per pecuniam prout consuluerit prudens, & eruditus confessor. Et confirmatur. Ad iustitiam commutativam pertinet non solum reddere iustum, quod consistit in indivisibili, id est, æquivalens, verum etiam reddere possibile, quando non videmus æquivalens, & hoc aut in eodem genere rerum, aut in alio, quæ est aperta sententia D. Tho. in solutione primi: sed homicida licet non possit reddere occiso æquivalens, nec in eodem genere, quia non potest illi restituere vitam, nec in alio, quia nulla re temporali potest vita compensari ad æqualitatem, potest tamen aliqua ratione satisfacere in alio genere rerum, aut pecunia, aut beneficijs spiritualibus. Ergo.

Respondent huic argumento, quod efficacissimum est Soto, & alij, D. Tho. loqui de damno temporali nempe de expensis & lucro cessante. Sed hæc solutio non est accommodata, nec tollit vim argumenti. Primò, quia D. Tho. in communi loquitur ibi de omni damno, nec distinguit inter naturale, vel temporale. Secundò, quia cum in viuentium dicat, ubi non potest reddi æquivalens, reddendum esse possibile, in damno autem temporali frequenter posset reddi æquivalens, quod non potest in damno naturali, regula D. Tho. re vera magis pertinet ad damnum naturale quàm ad temporale. Et confirmatur, subiicit enim exemplum de mutilatione membri, in qua dicit non solum solvendas esse expensas, & lucra cessantia, verum etiam quia non potest membrum abscissum restitui nec reddi æquivalens, reddendum esse possibile. Loquitur ergo aperte de damno naturali.

Respondent alij, non omne peccatum contra iustitiam commutativam obligare ad restitutionem, imò multa esse quæ non obligant, v.g. Parochus si non ministret Sacramenta suis subditis iustitiam commutativam violat, similiter interficiens suum mancipium, ut neuter istorum etsi iustitiam commutativam in his casibus violaverit, obligatur ad aliquam restitutionem, quia præceptum restituendi cum affirmans sit, obligat quidem semper, non tamen pro semper, sed tunc tantum, quando restitutio est possibilis: ita vt possit læsus iterum statui in iure, & possessione rei sibi ablatæ, quod in hoc casu locum non habet: Sed neque hæc solutio tollit vim argum. propositi, cum iuxta regulam D. Tho. quando damnum illatum est cum iniuria, & restitutio non potest fieri in eodem genere rei, debet fieri in alio, ita vt fiat ea satisfactio, quæ possibilis est ad arbitrium prudentium: quæ regula vt ex modò dictis constat, intelligenda potissimè est in damnis naturalibus.

Probat secundò conclusio. Medium rei quod habet iustitia non est necesse, vt sit in eodem genere boni, sufficit vt sit in alio per quod etiam sit compensatio, propter quod vt docet Aristot. 5. Ethic. capit. 5. & D. Thom. supra ad inuentæ sunt pecuniæ ad commu-

tationes rerum faciendas, & ad compensanda damna quæ in eodem genere boni non possunt compensari: si homicida posset compensare damnum naturale illarum occiso in eodem genere, id est restituere illi vitam. tenebitur: cum autem hoc non possit potest in alio nempe suffragijs, aut pecunia collata hæredibus, tenebitur ergo ad hoc ad arbitrium prudentis. Nec valet quod dicunt aliqui pecunias tantum inuentas esse ad commutationes in rebus venalibus, cum ad omne genus negotij quod pretio æstimari potest inuentæ sint, omnia autem damna cum iniuria illata pretio æstimari possunt.

Tertio in abscissione brachij tenetur læsor vt videbimus & docet hic D. Thom. non solum ad satisfaciendum damnum temporale, verum etiam, & naturale, id est læsionem illam, & defectum brachij, ergo multo magis homicida qui maius damnum naturale intulit, Nec valet dicere nullum esse prætiū quo vita æstimari possit, nam nec libertas pro toto venditur auro, potest tamen homo liberè se ipsum vendere in aliquo casu, & libertatem suam pretio æstimare, Tum etiam quia vt dictum est ex D. Th. quando non potest reddi æquivalens, satis fit reddendo possibile.

Tria autem hic obseruanda sunt circa hanc satisfactionem damni naturalis ad probe consulendum homicida. In primis quatuor esse attendenda Primò, personam homicidæ, sit ne diues nec ne, diuiti enim maior satisfactio est imponenda quam pauperi, Secundo personam occisi, esset ne utilis suæ familiæ, honorem, & dignitatem suis filijs afferens dum viueret, quorum nihil habebunt illo mortuo, nam pro inutili minus est soluendum: tum etiam esset ne iuuenis an senex, sanus ne, & vegetus an infirmus, & morbosus, doctus, & peritus in aliqua arte an ignarus, pro iuvene enim & sano ac perito maior satisfactio exhibenda est, quam pro senes aut morbofo aut imperito, Tertio attendendus est modus occisionis, sit ne facta per insidias, & quas, an aperto Marte, quia ubi insidiæ ibi maior iniuria, & ubi maior iniuria maior satisfactio debet, Quarto considerandum & attendendum est qua ratione suæ salutis, & animæ consuluerit, nam si occisus suo testamento sufficienter sibi consuluit de suffragijs, & sacrificijs, tunc satisfactio potius est facienda hæredibus, maxime si indigeant per pecuniam, quàm occiso per suffragia, quod si non benè consuluit, aut quia nequiuit testamentum condere, aut quia erat inops, tunc satisfactio ipsi occiso facienda est potius per suffragia, quàm hæredibus maxime cum hæredibus vt proxime dicemus sit reddendum lucrum cessans defuncti.

Obseruandum secundò hic est, hanc satisfactionem faciendam pro damno naturali hæredibus per pecuniam arbitrio, prudentis habere tantum locum inter personas communes, & vulgares, nam inter nobiles, & diuites non est in vsu, imò illud tribuerent dedecori, si quis talem satisfactionem intentaret ipsis pro cognato occiso facere, vnde ex communi vsu, & eorum existimatione nobile, & diuites huic iuri, & satisfactioni videtur renūtiasse, & pepercisse. Inter vulgares etiam potest peti huius satisfactionis pro damno naturali venia, & grata remissio, qua obtenta ab hæredibus non est facienda, quod semper intelligo, ubi occisus sufficienter animæ suæ consuluit de suffragijs, quia aliàs non est conueniendum cum hæredibus, nec satisfaciendum ipsis.

Obseruandum tertio est, confessarium debere homicidam ad satisfactionem quam hic docemus pro damno naturali, inducere omnibus suasionibus, & vijs quibus poterit, quod si post multam persuasionem non vult illam facere, quia nouit, & iudicat probabiliorē opinionem Soti, & vult illam sequi est absolendus, quia licet hæc nostra opinio sit verior, & tutior, opinio nihilominus Soti est satis probabilis, & non aperte falsa. Nec est remittendus vt aliqui volunt ad suum parro-

parrochum, quia cum nostra opinio erit verior sit, non tamen ita certa ut opposita sit falsa, & quam non liceat amplecti qui potest absolui à parrocho, potest absolui à quocunque alio confessore. Quod si nolit homicida hanc satisfactionem facere, non quia nouit opinionem Sori, & iudicat illam probabilem; sed ex auaritia (ut plebeus qui nil aliud nouit quam quod à confessore audit, cui teneretur credere, & obedire, ex auaritia autem nec vult credere, nec obedire) non est absoluentus quia agit contra conscientiam non credendo confessori, quem elegit, sed remittendus est ut querat alios, præterquam si periclitetur de vita, tunc enim debet confessor, cui non potest opinionem tutiorem suadere, aperire oppositam esse quoque probabilem, & grauium doctorum, & se absoluerè illud non tanquam inobedientem suo consilio ex auaritia, sed tanquam sequentem aliam opinionem etiam probabilem ita ut nisi graues Doctores eam haberent, præstaret quod suis confessarius illi suadebat.

Nunc ad argumenta quæ nostræ sententiæ repugnant.

Ad primum respondeo, hominem licet non sit dominus suæ vitæ, esse tamen custodem illius, vitamque esse maximum bonum ipsius quod sufficit ut pro tanta iniuria, & damno quale est priuare illum tanto bono debeat homicida aliquid ipsi, vel hæredibus satisfacere, quemadmodum si virgo quæ est sub custodia parentum vel tutoris corrumpatur, pro iniuria illata parentibus vel tutoribus tenetur corruptor ad aliquam satisfactionem; nam cum obligatio satisfactionis oriatur ex damno illato cum iniuria, vbicunque reperitur tale damnum debet fieri, satisfactio, quale certum est maximè reperiri in occisione.

Ad secundum, respondeo, homicidam si captus à iudice occidatur, iam satisfacere in eodem genere boni, cum reddat vitam pro vita, & ita pro damno naturali quod intulit non tenetur ad aliam restitutionem, furem verò etiam si suspendatur, non satisfacere in eodem genere boni, & ideo si possit, debere restituere quod rapuit. Respondeo etiam, homicidam non retinere apud se bonum, quo priuauit occisum, & ideo sat esse ut patiatur in eodem genere damni, latronem verò quamdiu non restituit acceptum si habeat unde restituat, retinere alienum, & ideo etiam si suspendatur teneri ad restituendum, quia perinde peccatur retinendo alienum quod potest restitui, sicut accipiendo.

Ad tertium dico, Primo per adulterium cui nullum damnum temporale admixtum est, non teneri, adulterum, qui sine vi, & dolo peccauit, ad aliquam satisfactionem, qui licet viro maximam iniuriam intulerit, mulieri tamen nullum nocumentum naturale intulit, honestas enim coniugalis non est bonum naturale, sed bonum tantum morale virtutis: Unde qui induxit sine vi, & dolo mulierem in adulterium, perinde se habet ac si induxit fratrem ad peccandum, Quod si vi, & dolo illam induxit, tenebitur tunc propter vim, & dolum ad eam satisfactionem, ad quam diximus supra teneri illum qui vi vel dolo inducit fratrem ad peccandum, Secundo non tenetur adulter ad aliquam satisfactionem ratione adulterij, quia non est in usu, imò haberetur dedecori.

Ad quartum respondeo, teneri homicidam etiam si Rex remittat illi pœnam legis ad aliquam satisfactionem, pro damno naturali quod intulit, quia hoc debetur a parte rei, quotiescunque infertur alicui damnum cum iniuria, nec potest Rex tale debitum alicui remittere.

Ad quintum respondeo, quotiescunque homicida tenetur ad aliquam satisfactionem pro damno naturali, hæredes qui illius bona acceperunt, cum primum nouerint illum dum viueret non satisfacisse, teneri in foro conscientie ad satisfaciendum:

Ad sextum neganda est similitudo, fur enim aut latro debet unde restituat aut non, si habet tenetur in eodem genere rei temporalis, & secundum æquiualens, homicida autem cum non possit æquiualens nec in eodem genere boni, debet id quod potest in alio genere, sicut explicatum est.

Ad septimum respondeo, homicidam monachi omnino inutilis ad nullam satisfactionem teneri monasterio, cum nullo bono temporali illud priuauerit, teneri tamen ad aliquam animæ defuncti: homicidam verò serui tantum ad satisfaciendum domino valorem illius, quia dominus nullum aliud ius habebat, quam in valorem quo similes sibi uitam inueniat, ipsi autem occiso, si fidelis sit, tenetur satisfacere per suffragia pro damno naturali ipsi illato, quia utriusque nocuit, & domino in valere, & seruo in bono naturali, & cum iniuria: Quod si infidelis esset non tenebitur aliquid illi satisfacere, quia occiso per sola suffragia satisfieri potest, infidelis autem sua infidelitate reddidit se incapacem suffragiorum, & consequenter satisfactionis quæ illi facienda erat.

Vltimum argumentum postulat videamus.

Controuersia Quinta.

AD QUAM SATISFACTIONEM teneatur qui puellam virginem violauerit.

Varia in proposita questione tam Iurisperiti quam Theologi sentiunt. Palud. in 4. dist. 15. quest. 2. & alij quos refert Sylu. Luxu. q. 5. Et Caiet. infra. q. 154. art. 6. volunt corruptorem virginis, etiam si puella, & parentes ipsius in illud stuprum consenserint, teneri ad restitutionem, Primo quia illius boni naturalis quo priuatur virgo, nempe integritatis sui corporis, neque parentes eius habent dominium & ita non possunt restitutionem illius damni remittere, cum restitutionem alicuius rei ablatae is tantum remittere possit, qui illius dominus est.

Secundo ex illa regula toties adducta. Si tua causa, qui est in causa alicuius damni tenetur illud satisfacere, sed culpa eius qui vitiauit virginem damnum illatum est patri, & virgini, tam in honore quam in bonis: in honore, cum virgo illa esset sub cura illorum, in bonis quia virginitas erat puellæ illi pro dote aut saltem pro bona parte manensque virgo erat nobilis, & apta matrimonio, quibus bonis priuatur cum primum corrumpitur.

Tertio, si ea quæ vitata est nubat cum vero ignorante illud stuprum exponit se multis damnis, incommodis, & periculis, quorum omnium causa est ille stuprator, quæ ergo ratione censendus qui tot damnis puellam affecit, liber à satisfactione?

Summa confess. lib. 2. tit. 5. q. 6. Et Raymundus cum quibusdam glossis in 1. capit. de Adulterijs ut refert Sylu. loco cit. quam sententiam videtur etiam amplecti Soro. lib. 4. de iusti. q. 7. art. 1. ad secundum volunt solum raptorem teneri ad constituendam dotem virgini raptæ, & vitiatæ: cui sententiæ videtur fauere quod in conc. Trid. sess. 24. in decreto de reformatione matrimonij cap. 6. dicitur. [Ut raptor virginis ultra pœnas excommunicationis, & infamie quas incurrit, debeat siue illam duxerit siue non, decenter arbitrio iudicis dotare:] Vbi solius raptoris fit mentio, non aliorum stupratorum.

Panor. in cap. 1. de adulterijs habet, stuprantem virginem seductam, & deceptam debere illam dotare, nec id solum, verum etiam si pater consenserit ducere in uxorem, cui aperte fauet illud Exod. 21. si seduxerit quis virginem &c. quæ verba referuntur cap. 1. & 2. de Adulteris: Secundo ait, si non violauerit eam seductam, & deceptam, sed propria sponte consentientem,

sem, nihilominus prelatum posse in hoc etiam casu tunc illi aliquam satisfactionem, quam tenebitur prestare, Quia si non essent hominum insidias, & promissiones, nulla puella tantum facinus admitteret. Vnde dicitur. l. vnica. ff. de rapto. virg.

Archid. ibi cap. 1. & secund. de adulter. Angelus in verbo stuprum num. 1. & secundo quos sequitur Sylui loco cit. quibus subscribitur recentiores interpretes D. Thom. sic distinguunt, vt si puella per vim corrumperetur, aut per dolum aliquem vel fraudem consentiat in stuprum, teneatur stuprator nisi inter ipsos maxima sit inaequalitas vel pater omnino reuerit) ducere, & dotare: quod si inaequalis omnino conditionis sine, & status, vel pater omnino reuerit) vel ipsam et puella, non teneatur quidem ducere, sed dotare tantum ad arbitrium prudentis, quod a patre totus ille. Exodi dicitur, quod praecipuum non tam erat iudiciale, quam morale, & naturale, pertinens ad satisfactionem, quattu iure naturae tenetur quicunque cum iniuria totius damnum virgini exhibere, est quo innovatum caput, & si secundo de Adulterijs. Quod si puella non fuit seducta nec decepta falsis aliquibus promissionibus, sed propria sponte consentit solis amatoris precibus, & blanditijs inducta, & si iudex in foro exteriori damna dicit talem stupratorem ad constituendam illi dotem, quia iudicabit illam deceptam falsis promissionibus, vt habetur in lilla vnica. ff. de Rap. in foro tamen conscientiae voluit hi Doctores talem stupratorem non tenent neque ad ducendam neque ad constituendam dotem, neque ad aliam satisfactionem, praeter ea quae ex charitate est, vt nitatur quantum in ipso erit, puellae illam vitiatam in bonum statum reducere, nisi iam aliquid illi potuerit fieri, tunc enim tenetur illud quodque conferre. Probant hanc partem, quia restitutio tantum debetur, quando damnum illatum est vt vidimus eum iniuria, puellae autem ita consentienti citra vim, & dolum non est facta iniuria ex illa regula, scienti, & consentienti &c. & ita nullam illi debetur restitutionem.

Nobis haec postrema opinio magis probatur quam subiectis conclusionibus magis explicabimus.

CONCLUSIO PRIMA.

Si virgo omnino voluntarie, & propria sponte amatoris blanditijs capta consentiat in stuprum violator ipsius ad nullam tenetur omnino restitutionem faciendam nec virgini, nec parentibus ipsius.

Constat hae conclu. quo ad ipsam virginem argumento adducto in probatione ultimae opinionis earum quas modo retulimus. Et confirmatur, quia cum puella sit domina sui corporis, & si male agat tradens se sine consensu parentum, potest tamen cui voluerit se ipsam tradere: quamuis assererem teneri corruptorem virginis in hoc casu ex quadam benignitate, & aequitate aliquid illi largiri, maxime si ex tali stupro reddita sit minus idonea ad inveniendum viro.

Secunda pars quo ad parentes probatur etiam. Quando causa praecipua alicuius damni vel iniuriae non tenetur ad restitutionem neque causa minus praecipua quae dicitur concausa: virgo ipsa quae est causa praecipua damni vel iniuriae quae per stuprum ipsius inferitur patri: & multo potius quam violator ille cum ipsa sit quae praebet praecipue consentum in illud stuprum, non tenetur ad aliquid restituendum suo parenti ratione illius stupri, ergo neque ipse stuprator.

Secundo, virgo est domina sui corporis habetque facultatem tradendi illud cui voluerit, & nubendi cui maluerit vel parte reclamante, in quibus licet peccabit contra pietatem & obedientiam debitam parentibus, non tamen contra iustitiam, nec tenebitur propterea

ad aliquam restitutionem, ergo neque qui illam ipsa consentiente violauerit.

Haec conclusio intelligenda est quantum ad lesionem in claustro virgineo, & ad alia damna quae inde consequuntur, & quantum ad dotem, at quantum ad honorem aliqua restitutio facienda est patri in eodem genere, nempe honorum do illum, quia negari non potest, etiam si puella consentiat, parentibus, sub quorum custodia adhuc existit, aliquam iniuriam in honore esse illatam, & aliquod damnum: Tum, quia integritas filiae est quoddam bonum temporale parentum, valens pro parte dotis, quo bono priuauit eos qui illam violauit; Tum etiam quia ipsis incumbit iure naturae tradere filiam suam nuptui, quod non ita valent postquam corrupta est. Vide D. Thom. in Additionibus ad 3. p. q. 46. art. 3. ad 4.

CONCLUSIO II.

Qui per vim, & dolum violat virginem, tenetur restituere tam virgini, quam parentibus illius omnia damna quae ex illo stupro subsequuntur, siue in honore, siue in pecunijs.

Hi Anoproband omnia argumenta adducta in probanda prima illa opinione Palud. & Caic. constatque apertissima ratione, Quicumque nocet alteri cum iniuria, tenetur omnia illa notummenta compensare, huiusmodi stuprator, qui per vim vel dolum violat virginem, nocet grauiter tam ipsi virgini, quam parentibus illius, & cum iniuria, vbi enim vis vel dolum, & iniuria; Ergo Vnde quamuis Concil. Trid. solum loquatur de rapto, quia sermo eo loco institutus tantum postulabat, de quocumque nihilominus de violatore, qui vitur fraude, vel dolo, intelligenda est haec conclusio.

Confirmaturque ex dictamine propriae conscientiae, & rectae rationis; omnes enim homines, qui virgines aliquas corruerunt vi vel dolo, eo ipso sentiunt se obnoxios huic satisfactioni, aut ducendi illas, aut conferendae dotis, vel augendae, prout poterunt. Et confirmatur adhuc illo testimonio sumpto ex Exodo cap. 22. dum referemus opinionem Panor. Angeli, & aliorum, quam sequimur.

CONCLUSIO III.

Si quis vsus nimia importunitate, & molestia in sollicitanda, & in sequenda virgine, ea via tandem illa potitur se, etiam si non adhibuerit aliam vim vel dolum, tenetur ad restituendum tam virgini, quam parentibus ipsius damna, quae sequuntur illos ex tali stupro.

Pater, quia importunae preces, amatoriae carmina, crebra suspiria, & singultus, munere oblata, & frequentes deambulationes iuxta dominum illius, maxime nocturnae possunt, & solent trahere virginem, etiam honestam, vel reuerentem ad consentiendum illi amasio in eius amorem, & libidinem, non secus atque vis, & dolum solent trahere viros, etiam in voluntarios in rem aliquam, at qui virum per vim, & dolum traheret in suam voluntatem cum damno illius, tenetur ad restituendum, ergo qui puellam adeo molestia importunisque medijs in suam trahit libidinem.

Ex confirmatur, ad inferendam vim puero, vel seni non est necessarium tantum robur, quantum ad inferendam viro forti, nec ad decipiendum virum stultum, & insipientem tanta astutia, & dexteritate opus est; quanta ad decipiendum virum astutum, & callidum; mulier autem maxime puella est expers consilij, Ignarum animal, ac vt dicebat Poeta, varium, & mutabile semper, ac vt recte apud Hispanos dicitur: la mas cuerda es de lana, Vnde istae importunae, ac molestae preces,

preces, & media quasi vim, & deceptionem, eis inferunt, maximè, quia vt prudentes viri docent, quamuis concupiscentia omnium hominum urgeat voluntatem, libertatem tollat, & licet iudicium rationis, potissimè tamen in fœminis, & præsertim in puellis virginibus, quæ ex propria infirmitate, & conditione sui sexus sunt maximè propensæ ad libidinem, vnde qui ittarum igniculos suis molestis, importunisque amatorijs medijs accendunt, censendi sunt moraliter prudentium iudicio, quasi vim illis inferre.

Secundò, qui improbis precibus ducitur ad ludum, ita vt nisi ludat habeatur parum comes; & vrbanius dicitur, vt videbitur statim, quasi inuitus trahi ad ludum, & qui à talis aliquid lucratur tenetur illi restituere, quasi vi iktus ad ludum coegerit, ergo, qui ita sollicitat puellam, vt aliàs habeatur rustica, scæua, & crudelis, quasi inuitam trahit in suam libidinem, & tenetur ad restituendum non mihi, quam si per vim, & dolum illam violauerit. Neque hæc tertia conclusio cum prima pugnat: aliud enim est communibus blâdimentis & precibus vii, aliud verò importunis & molestis

CONCLUSIO QVARTA.

Quando stuprator est dives, & potens, puella verò qui vitiauit pauperrima, tenetur stuprator ille ditissimus, & tunc si nulla vix fuerit vi, dolo, aut importunitate, aliquid quam nihilominus illi facere restitutionem in aliqua parte dotis.

Ratio est, quia in tali casu videtur intercessisse quoddam pactum saltem implicitum, & tacitum de reddenda illi aliqua dotis parte, & sub hac spe illa consensisse, pactum autem etiam implicitum tenetur quisque seruare. Et confirmatur, quando enim virgo est nimium pauper, virginitas quæ prima dos illi est, non erat sufficiens ad tradendam illam religioni, vel nuptui, aut constituendam in aliquo statu: vnde videtur rationabiliter eo animo consensisse sibi diuiti, vt pecunia pro stupro ipsi demandata esset et pro dote, vel saltem in partem dotis. Hæc conclusio verissima est maximè secundum pietatem Christianam, docueruntque illam grauissimi viri: quocirca confessarios oportet in absoluendis huiusmodi hominibus non esse faciles, sed præcipiant eis hanc restitutionem.

CONCLUSIO QVINTA.

Quando stuprator tenetur ad faciendam restitutionem, non tenetur ante iudicis sententiam integram dotem illi persolvere, sed solum tenetur ad satisfaciendam tantam patri, quam virgini damna ex tali stupro subsequuta; adueniente verò iudicis sententia, tenetur illi obedire si commodè possit.

Verbi gratia, habebat virgo in dotem mille aureos, cum quibus poterat honestè, & pro dignitate collocari in matrimonio, post stuprum non inuenit virum sibi æqualem, nisi cum dupla dote, non tenetur stuprator exhibere illi illa duo millia, sed faciet satis si reddat illi mille aureos, quibus antea non indigebat præter eos quos habet, vt sic habeat vnâ cum suis duo millia. Probat, Virgo & pater illius in hoc casu per stuprum tantum læduntur in illa summa, qua oportet augeri dotem, quam antea habebat, vt inueniat virum sibi æqualem, at nemo tenetur ante iudicis sententiam, nisi ad restituendum damnum, quod intulit, ergo non tenetur illi exhibere, nisi solam illam summam mille aureorum: Quamuis præter eam pro integritate virginali, in qua etiam læditur cum iniuria, non dubito aliquid etiam reddendum esse, ad arbitrium viri prudentis.

Nunc ad argumenta in oppositum.

Ad primam primæ opinionis dico, licet puella, & parentes non sint domini illius boni naturalis, & integritatis corporis, sunt tamen domini illius pecuniæ à qua tale bonum æstimari potest, potestque puella remittere restitutionem illius pecuniæ, qua integritas illa æstimaretur, quod facit quando liberè, & propria spontè consentit in stuprum, sicut nemo est dominus sui brachij, quia tamen est dominus pecuniæ, qua damnum abscissionis brachij æstimari potest, potest remittere restitutionem pecuniæ, qua damnum illud à peritis, & prudentibus æstimaretur.

Secundum dilucet ex dictis: regula enim illa, Si tua causa, intelligenda est, quando infertur damnum cum iniuria, puellæ autem liberè consentienti citra omnem vim, dolum, & molestiam non fit iniuria, et illa alia regula, Scienti, & consentienti, &c.

Ad tertium dico similiter, pati quidè puellam omnia illa damna & incommoda, non tamen teneri stupratorem ad restitutionem ex rigore iustitiæ, cum illa patitur habens & volens, & sine iniuria, tenebitur tamen ex æquo, & bono aliquam illi restitutionem facere, iuxta ea quæ diximus. Adde puellâ, quæ propria spontè consentit in stuprum mereri sua culpa omnia ista incommoda, & pericula in penam sue libidinis, & inpersecundiz, nec esse dignam, quæ collocetur in matrimonio sibi æquali: quod si pater velit illam pro dignitate collocare, efficiat illud ex suis bonis, non ex bonis stupratoris, quia non intulit iniuriam.

Ad vltimum Mag. Cano. dico, quamuis parentes habeant ius in dotem filię, maius ius habere ipsamque filiam in illam, ac propterea eo ipso, quo filia tradens se liberè per illam spontaneam traditionem sui corporis cedit iuri proprio dotis, consequenter cessat ius patrum in dotem, quamuis pro iniuria ipsi illata in honore aliqua satisfactio (vt explicamus) sit faciendâ. Tandem obseruandum est, stupratorum si promissit virgini ducere illam, vel conferre integram dotem, vel partem dotis, & ipsa sub illa promissione consentit, teneri ad seruandum promissum, & opere exequendum, etiam si sicè promiserit, quia tunc interuenit dolo, cum violauit illam per fraudem, violatam verò per fraudem stuprator ducere, nisi sit inter eos inæqualitas notabilis, aut saltè dotare iuxta promissa tenetur.

Controversia Sexta.

AD QUID TENEARVR HOMICIDA pro damno.

Temporale damnum quod præter naturale infert aliquando homicida vel læsor, vocant Theologi expensas illas quæ fiunt in sanando vulnere & percussione, ac lucra cessantia quæ suo labore, & industria compararet. Iesus. Verbi gratia occiditur vel læditur artifex, perdit sua stipendia, & lucra, expenditque bona sua in sanando illo vulnere, tenebitur ne homicida vel læsor omnia ista damna rescicere?

Concordat est omnium Theologorum sententia teneri, quia ista damna infert homicida vel læsor, & cū iniuria, vbi verò damnum cum iniuria ibi, & restitutio, & habetur expressè Exod. 21. [Si rixati fuerint viri, percusseritque vir proximum suum, & ille mortuus non fuerit; Qui percusserit operas eius, & impensas in medicos restituat.] Et refertur c. 1. Extra de iniurijs, & damno dato, & est cautum l. ff. de his qui discesserunt. Ita D. Tho. hic, Syl. verbo, Restitutio. 3. §. 2. Castro verbo, Restitutio, c. 2. Soto lib. 4. de iust. q. 6. art. 3. & omnes DD.

Difficultas autem consistit in modis satisfaciendi hæc damna. Nam Maioris in 4. d. 15. q. 19. Vltimo dubio ait duo: Primò, si hæredes occisi habeant sufficienter vnde viuant, læsores non teneri ad aliquid restituendum pro

pro damno temporali, sed ad suffragandum tantum defuncto, secundò, si sint pauperes, & non habeant, tenentur homicidam ad soluendum hæredibus omnia, quæ lucratus fuisset occisus, deductis laboribus, id est deducto valore, & pretio quo æstimaretur labor, non enim inquit tantum debetur, nec tantum lucratur quiescens sicut laborans. Sed hæc sententia utraque ex parte est rejicienda: Primò dictum falsum est, quia vinculum restitutionis non nascitur ex indigentia hæredum, sed ex damno dato cum iniuria, quotiescūque igitur homicida vel læsor damnum temporale intulit, & cū iniuria, tenetur restituere, siue hæredes habeant siue non, id enim est per accidens. Secundum dictum ridiculū est: quia si ab opifice qui suo labore quotidiano quærit victum, & lucra, auferas laborem, nil remanet, nec esset aliquid restituendum, cū isti non habeant aliud lucrum præter illud, quod respódeat labori diurno ipsorum. Secundò, qui fraude vel vi, & cum iniuria absconderet vel priuaret artificem instrumenta suæ artis, quibus sublatis nil omnino posset lucrari, teneretur ad restitutionem lucri cessantis, etiam si nihil ageret, quia hic paratus erat agere, & culpa illius, nil agit, ergo, multò magis qui priuaret artificem vita, manu, vel brachio, quæ adeo sunt necessaria ad agendum: nec valet ratio Maioris, quia si artifex ille cessat à labore, non propria voluntate cessat, sed impeditus per vim, & iniuriam.

Scorus. in 4. d. 15. q. 3. ait: Tenentur homicidam pro damno temporali ad alendam uxorem filios, & familiam vniuersam, quam occisus alebat. Probat, quia his omnibus nocuit cum iniuria. Secundò, quia restitutio debet respondere damno illato priuauit autem alimonia omnes illos quos occisus alebat, ergo tenebitur homicida illos alere.

Hanc sententiam sequitur Adria. de restitut. q. vltima, & citat ibi pro se Speculatorem, & Pano. in illud. c. Si tua causa.

Sed hæc sententia nimis rigida est & intolerabilis. Primò, quia si homicida, quod frequenter continget, nil aliud habeat, vel lucretur, nisi quod necessariū est ad alendam familiam occisi, sequerentur autem omnem iudicis condemnationem miserum homicidam coniiciendum esse in extremam pauperiem & necessitatem, ad quod nemo tenetur, nisi a iudice ad id condemnatur, sicut posset condemnari ad aliam pœnam.

Secundò, si homicida nil aliud habeat nisi quo alenda est familia occisi, & ipse quoque sit pater familias, cum iuxta Scorum teneatur illam familiam occisi alere, teneretur suis nullo modo providere, quod est contra omne ius naturæ.

Tertiò, si teneretur alere omnes, quos occisus alebat, quia priuauit eos bono, si occisus esset diues, qui alebat multos famulos, & multos pauperes, teneretur quoque homicida omnes illos alere cum ipsos priuauerit simili bono, quod nullus vnquam Theolo. docuit, nec ipse Scor.

Quartò, si occisus abundè, & splendidè aleret suam familiam, essetque diues, teneretur homicida si esset etiam diues ac potens, abundè, & splendidè illam alere, quia illo bono priuauit illam.

Vnde in hac quæstione seruanda est regula D. Tho. vt pro expensis, & lucro cessante ad arbitrium prudentis reddat homicida (si commodè possit) æquiualens, si verò commodè non possit, vel quia est pauper, vel quia ipsius familia indiget, quod iudicio prudentis poterit. In qua restitutione attendenda etiam diligenter sunt, quæ diximus in satisfactione pro damno naturali esse considerata. Præter quæ obseruandum etiam est, primò: lucra cessantia nõ esse taxanda, secundum id quod occisus posset lucrari, sed secundum quod ipse solebat iuxta suam industriam, & diligentiam, & dies, in quibus solebat laborare, quia dies festi subtrahendi sunt: in illis quoque in quibus solebat laborare consideran-

dum est potuisse ipsum variè impediri, infirmitate, vulnere, incarceratione, aut propria voluntate, quod enim in potentia est, variè potest impediri, considerata quoque eius ætas, & salus, & iuxta eas quantum poterat probabiliter, viuere, & laborare: Secundò, maxime esse attendendum, quid possit homicida, quam familiam teneatur alere, & quam egestatem patiatur familia defuncti illo amisso: his omnibus pensatis prudens confessor taxabit satisfactionem faciendam ab homicida pro damno temporali: quam regulam optimam esse ita patet: homicida non tenetur satisfacere ratione alimonie, sed ratione damni illaticum iniuria; damnum autem illatum sufficienter compensatur reddendo æquiualens vel sibi possibile ad arbitrium prudentis, ergo hæc regula seruanda est, non illa Scoti, nec aliud probant argumenta illius, quæ omnia pertinent ad lucra cessantia, nam damna recepta, vt expensæ factæ, certa sunt, nec in eis æstimandis aliquo arbitrio opus est, sed vero, & iusto computo.

Controuersia Septima.

QUIBUS HÆREDIBUS OCCISI SIT
facienda restitutio damnorum, & à quibus?

Adrianus, & Scorus (vt constat ex dictis) volunt omnibus hæredibus quos occisus alebat esse faciendam restitutionem, quia omnibus homicida dicendus est nocuisse. Soto loco citato distinguit, hæredes (inquit alij sunt necessarij iure naturæ, vt filij, & parentes, alij verò non necessarij, sed ab intestato, nempe propinqui, quia isti per leges deficientibus hæredibus necessarijs succedunt in hæreditate. Si defunctus discedat intestatus debet, inquit, homicida satisfacere damnum temporale hæredibus necessarijs ex iustitia: alij verò qui necessarij non sunt, sed ab intestato tantum, non tenentur ex iustitia nisi aduenerit iudicis sententia, quia habent hi per leges ius ad agendum contra homicidam. Ratio Soti est, quia illos hæredes licet necessarios tenebatur occisus alere, alios nequaquam vnde necessarijs illatum est damnum cum iniuria, & per consequens facienda restitutio, alij verò non.

Ex recentioribus nonnulli, & grauissimi viri volunt restitutionem damni temporalis, vt expensarum, & lucri cessantis per mortem occisi, faciendam esse non modò hæredibus necessarijs, verum etiam illis, qui deficientibus necessarijs loco eorum succedunt ab intestato, quia hi succedunt defuncto in omnibus suis actionibus, & iuribus. Vnde sicut si occisus viueret, haberet ius ad repetendas expensas, & lucra sibi cessantia, ita & hi.

Obseruemus, hæredes, vt optimè distinguit Soto, alios esse necessarios, qui non possunt repelli à testatore, quales sunt filij, & parentes, inter quos collocanda etiam est vxor, quia licet non sit hæres necessaria per leges, pertinet tamen ad familiam viri, tenetur vir illam alere, sicut & filios, estque vir maximum bonum illius, & vna caro cum ea, nec minus nocet homicida vxori occisi, quàm filijs: Alios esse non necessarios, qui in duplici sunt differentia, quidam qui succedunt in bonis defuncti ab intestato, vt consanguinei, alij verò quos testator liberè instituit in suo testamento, quæuis sint extranei.

CONCLUSIO PRIMA.

Hæredibus occisi legitimis, & necessarijs restituenda sunt omnino damna temporalia ipsis illata per tale homicidium, vt expensa, & lucra cessantia: Vnde tenetur homicida, alere vxorem filios, & parentes, quos occisus aiebat, ad arbitrium prudentis.

Probatur: Restitutio reficit damna accepta in bonis proprijs, sed hæredes occisi per illud homicidium læsi sunt in illis expensis, & alimentis, tanquam in bonis proprijs, ergo tenetur homicida ad satisfacienda huiusmodi hæredibus ista damna. Confirmatur minor, Quia pater erga filios est quoddam totum ipsorum, filius erga patrem quædam pars ipsius, vir erga vxorem vna caro cum illa, teneturque pater iure naturali alere filium, filius patrem indigentem, vir vxorem, adeo vt ad ista præstanda iuste compellantur à iudicibus. Hinc sequitur teneri illum, qui patrem infamavit iniuste ad restituendam famam filijs, cum eadem censetur fama parentis, & filiorum.

Quod si quis aduersus hanc conclusionem obijciat: alimenta quæ pater filijs, vel vir vxoris præbebat non esse eis restituenda ex iustitia ab homicida, quia nec pater filios, nec vir vxorem ex iustitia teneatur alere, quod ex eo constat, quia si ex iustitia illos alere teneretur, quotiescunq; id non præstaret, teneretur aliquid ipsis restituere, ad quod tamen non tenetur. Et confirmatur consequentia, quia vt docuimus, ideo extrahens monachum à monasterio sine vi, & fraude, non tenetur aliquid monasterio restituere, quia monachus non tenetur laborare, & parare lucra suo conuentui ex iustitia, sed ex religione tantum, & obedientia. Respondeo verum quidem, esse patrem non teneri ad alendos filios, nec virum ad alendam vxorem ex iustitia, tenetur nihilominus pater vinculo pietatis naturalis, & vir ex vinculo matrimonij, quod maius est vinculo iustitiæ, cui rei argumento est filium posse agere coram iudice, contra patrem de alimentis, & vxorem contra virum, & per istam sententiam præcipi à iudice, vt illa exhibeant. Tum etiam constat apertissime ista vincula pietatis, & matrimonij, quibus tenetur pater ad alendos filios, & vir ad alendam vxorem, strictiora esse vinculo iustitiæ, quia præferuntur debitis ex iustitia: ita vt non teneatur pater soluere debita ex bonis, quibus omnino indiget ad alendos filios, nec vir ex bonis, quibus omnino indiget ad alendam vxorem. Quod autem non teneatur aliquid eis restituere, qm̄ in ipsis alēdis negligentes sunt, ex eo nascitur, quod violatio pietatis, vel alterius cuiuscunq; virtutis, etiā si maius, aut excellentius vinculum inducat, quàm iustitia, non obligat ad restitutionem, quotiescunq; non miscetur illi violatio iustitiæ. Nec est simile de monacho extracto à monasterio, quia bona, quæ ille suo monasterio parare poterat, non sunt propria monasterij, donec actu, & reuera essent acquisita, filij autem qui à patre suoalebantur, & vxor quam suus vir aiebat, illis occisis læsi sunt ab homicida in bonis proprijs.

CONCLUSIO II.

Hæredibus non necessarijs non debetur aliqua restitutio ratione alimentorum.

Verbi gratia, occidit Petrus artificem, qui operibus suæ artis aiebat Ioannem, quem constituit hæredem voluntarium, non tenetur occisor Petri restituere aliquid isti hæredi titulo alimentorum, quæ recipiebat à Petro. Patet ex conclusione præcedenti. Hæredibus necessarijs, vt filijs, & vxori sunt restituenda alimenta, quia filij, & vxor cum sint partes ipsius testatoris, & quos iure naturæ tenebatur alere, priuādo eos alimentis nocet ipsis in bonis proprijs, & cum iniuria, at hæ-

redes voluntarij, siue consanguinei, siue extranei non sunt partes ipsius testatoris, nec tenebatur iure naturæ testator illos alere, ergo hi eo, quod priuenter alimentis, quæ testator viuens voluntariè ipsis præbebat, non læduntur in bonis proprijs, nec est ex consequenti titulo alimentorum aliqua ipsis facienda restitutio.

Alijs tamē titulis potest deberi eis restitutio. Primò, si expensa, facta à testatore in curando vulnere, vel damna illi emergentia non sint illi viuenti restituta ab occisore: Secundò, si conueniat occisus cum lætore de aliqua pecunia, vt remittat illi iniuriam, nec illi viuenti est reddita. Tertio, si occisus vixit post acceptū vulnus per annum, vel aliquod tempus, quo potuit labore suo lucrum facere, nec tale lucrum ei cessans est à lætore ad arbitrium prudentis restitutum. Hæc & similia sunt restituenda à lætore, hæredibus etiam non necessarijs, quia hæc omnia sunt actu debita occiso, & consequenter quibusuis hæredibus ab ipso institutis, quia iura testatoris transferuntur actu, & reuera in hæredes ab ipso institutis, quicunq; illi sint, siue necessarij, siue voluntarij. Ex his diluta manent, quæ Scorus & magister Soto in confirmatione suarum opinionum afferunt.

CONCLUSIO III.

Filij occisoris, & heredes ad satisfactionem, qua facienda est per petitionem venia, vel restitutionem fama, aut simili modo non tenentur; ad eam verò, qua facienda est per pecuniam, pro quocunq; damno fit, iuxta ea que diximus, tenentur si ab homicida facta non sit.

Patet prior pars. Quia illa satisfactio est debitū personale, & pars pœnitentiæ pro delicto commissio, ad debita autem personalia defuncti, & ad pœnitentiā pro peccatis illorum non tenentur filij, aut hæredes: [Filius enim non portabit iniquitatem patris, &c.] Ezech. 18. Nisi forte ante quam occisor, vel infamator ille obiisset, conuenisset cum hæredibus occisi, vel infamato, de aliqua pecunia in recompensa, & satisfactione illius damni: tunc enim tenerentur etiam hæredes illius occisoris, vel infamatoris pecuniam illam restituere, quia tunc pecunia ista iam non esset velut debitum personale, sed reuera temporale, & pecuniarium.

Patet secunda pars, quia debita temporalia, & pecuniaria, quæ contraxit testator, si ipse non soluerit, tenentur soluere filij succedentes in bonis paternis, vel illi omnes ad quos transit hæreditas, quia vnā cum illa transeunt onera, & debita illius, cuius bona hæreditate accipiuntur.

Hinc sequitur patrem, & si sit hæres quoque necessarius filij non teneri, vt in plurimum ad persoluenda debita filij, vel damna ab eo alteri illata, quia vt in plurimum non habet pater bona, quæ de nouo sibi comparat ex filio, & in quibus illi succedat, sed recuperat, quæ sua erant, & ipse filio dederat, ea lege, vt ipso moriente in dominium illius, qui dederat, redirent.

Controuersia Octaua.

TENEATUR NE HOMICIDA SOLUERE creditoribus debita que occisus viuens exsoluisset, illo autem occiso non habent creditores vnde sua debita recipiant.

Sunt qui tenent partem affirmatiuam adducti his rationibus: Primò, filijs tenetur homicida restituere, quia priuauit, eos alimonia in quam habebant ius, sed creditores habebant ius, & multò potius quam filij ad recuperandum debitum ab illo occiso, quia filij tantū habent ius ex pietate paterna, creditores autem simpliciter

pluriter ex iustitia, ergo tenebitur restituere creditoribus debita.

Secundo ex illo cap. Si tua causa de iniuria, & damno dato idem patet, habetur enim ibi. [Si tua culpa damnatum datum est iure te super his satisfacere oportet sed creditoribus quibus occisus satisfecisset, infert reuera homicida hoc damnatum, ne sua debita recipiant, ergo.

Oppositum est probabilius, & magis in usu apud omnes peritos confessarios, sub hac distinctione: Vt si occisor hac malitia, & intentione occiderit debitorem, ne creditor suum debitum recipiat, teneatur reuera ad illud exsoluendum, quod si ex odio occisi aut concepra ita id faciat, nil cogitans de creditoribus, ut frequenter fit, non teneatur soluere aliquid creditoribus. Probatum prior pars. Qui vi vel dolo impediret creditorem ne suum debitum recuperaret teneatur illud restituere, quia noceret illi cum iniuria, sicut qui vel fraude impedit elemosynam, vel legatum, at qui hoc sine occideret Petrum ne Ioannes reciperet quae illi debet Petrus, aperrissime videretur maxima vi, & dolo ne Ioannes debitum recuperaret, noceretque illi cum iniuria, ergo.

Et confirmatur primo, quia condemnarentur talis homicida per iustam sententiam ad illa debita persolvenda, si probaretur in iudicio eo sine homicidium illud exercuisse. Confirmatur secundo, confessarij qui sunt iudices in interiori foro anime, nunquam soliti sunt interrogare, homicidam, an occisus ab ipsis haberet aliquam debita, nec et si id intelligant obligant eos ad aliquam restitutionem factam creditoribus occisi, nisi quando ea intentione intelligunt homicidium illud effectum esse, ne creditor suum debitum recuperaret.

Probatum secunda pars. Quia restitutio tantum nascitur ex damno illato cum iniuria eius cui infertur quando Petrus occidit Ioannem ex solo odio Ioannis nil cogitans de creditoribus, nec de quidem eis inditeat, non tamen cum iniuria, quia nec illi iniuriam nocere in bonis vel honore nec aliquo iure aut iustitia tenebatur hic curare debita illorum.

Secundo, nemo tenetur ad aliam satisfactionem in foro conscientie, nisi ad eam ad quam per iustam sententiam explicata rei veritate condemnaretur, a homicida, qui nil curauit de creditoribus in suo homicidio, nulla lex aut iudex prudens condemnatur vniquam ad soluenda creditoribus debita occisi, nec daretur ei actio in iudicio contra talem homicidam, ergo.

Ad argumenta. Primum haberet vim contra Sotum, & magistrum Soto, contra nos nullam, filijs enim aut heredibus, non fit satisfactio ratione alimoniam, sed quia illa debetur patri, & per se latio cuius iura transeunt in creditores.

Ad secundum dico, regulam illam iuris intelligendam esse de damno illato cum iniuria, nam ut constat, ex sola illatione damni nisi interueniat iniuria, & iniustitia, non oritur vinculum restitutionis, homicida autem creditoribus quibus debeat occisus nullam vt vidimus infert iniuriam, aut iniustitiam, etsi per accidens noceat.

Controversia Nona.

AN SI OCCISVS PROXIMVS MORTI remittat homicidam omne debitum, & omnem satisfactionem debitam illi pro damno sibi illato, maneat homicida libere, & absolutus ab omni vinculo restituendi aliquid temporale filijs, vel heredibus.

Sunt qui tenent partem negantem non manere liberum sed teneri ad satisfaciendum heredibus, etiam si occisus remittat. Probant. Ius quod habent filij ad recipienda damna illata patri computatur inter bona paterna: sed pater non potest priuare filios bona paterna.

Tomus Primus.

nis paternis, vt inde alantur, ergo nec potest priuare filios isto iure recipiendi damna illata, & ex consequenti etiam si ipse remittat, tenebitur homicida illis restituere.

Secundo, etsi possit renuntiari proprio non tamen iuri filiorum, sed recuperare damna illata occiso est ius filiorum omni leges ipsis tributum, ergo pater non potest ita renuntiare, quin homicidam maneat debitum satisfaciendi filijs.

Tertio, Pater non potest exheredare filios suis bonis sine culpa, hanc satisfactio sumpta etiam vt debetur patri computatur inter bona paterna, ergo non potest priuare illos (etiam si ipse remittat) quin recipiant illam ab homicida.

Opposita sententia est probabilior, & magis recepta, & in usu, cuius fundamentum est, quia filijs eo nomine debetur ista satisfactio, quia erat debita patri, cui illatum fuit damnum cum iniuria, transieruntque iura patris in filios: sed patre renuntiante cessat iam illud ius in patre, ergo, & in filijs.

Secundo, Non minus debet latro quod rapuit vero domino, quam homicida damna illata patri, sed si pater remittat latroni, non tenetur latro aliquid restituere heredibus, etiam si ipsi ea re inderent ad suam alimoniam, ergo nec homicida tenebitur aliquid heredibus restituere, si pater remittat.

Ad intelligentiam huius questionis obseruemus, bifariam de illa nos posse agere, aut simpliciter, & stando iuri naturae, aut stando iuri humano ciuili moderanti, & regulanti ius naturae propter bonum commune.

Obseruemus secundo in multis prouincijs, vt in Regno Castellae, sicut pater non potest exheredare filios, nec disponere de bonis suis in praudicium filiorum, praeter quintam partem, ita quoque in talibus prouincijs non posse patrem remittere debita aut iura vtilia quae transitura sunt in filios, praeter quintam partem, quia talia debita, & iura computantur inter bona paterna: in alijs vero prouincijs, vt in nostro Regno Valentinae possent parentes liberè exheredare suos filios, quamuis si sine iusta causa id faciant peccabunt vt vidimus. Et in talibus prouincijs possent similiter parentes remittere debita, & iura vtilia quae transierunt in filios, ac si remittant, sunt verè remissa, nec transeunt in eos, quia pater erat verus, & liber dominus eorum, verus aut, & liber dominus, & nulla lege impeditus, potest liberè de suis bonis disponere tali dispositione est valida, tenetque in vtroque foro, aget tamen pater male, & peccabit mortaliter, si filios egenos habens remittat homicidam debita, quia priuat eos bonis, quibus indigent, & quae iuste recepissent.

Obseruemus tertio, in omnibus prouincijs iure naturali, & humano habere filios ius & actionem ad exigendam vindictam de homicida patris apud iudicem quod ius cum sit temporale, non spirituale potest estimari pecunia, & pro pecunia remitti, ac in remissione maior, vel minor pecunia exigi, iuxta damna illata, quia aduersus eum, qui magis nocuit, habent filij vel heredes, quib. per leges datur talis actio maiorem actionem.

Obseruemus vltimo, vt remissio, quam facit vulneratus suo laesori si se extendat ad damna naturalia vel temporalia, quae pecunia compensanda erant, habeat aliquam vim aperte & explicite esse exprimentem, nam si tantum dicatur in vniuersum se remittere illi, hic modus remittendi, sicut fit a vulnerato ex charitate, & propter salutem animae suae, ita quoque tantum significat illam remissionem, ad quam tenetur ex charitate, nempe se remittere illi iniuriam, & vindictam, quam apud iudicem exigere poterat, non autem significat remissionem satisfactionis pecuniariae pro damnis illatis, cum ad talem remissionem non tenetur ex charitate, imò sepe esset contra charitatem.

O 2 CON-

CONCLUSIO PRIMA.

Stando in simplici iure natura, ubi lex aliter non disponit, si pater remittat omnia damna temporalia expressè & aperte homicidæ, quamvis peccaret ita remittens, si filii indigeant, estq; impia talis charitas, nihilominus nil teneretur homicidæ restituere filijs.

HANC probant argumenta secundo loco posita.

CONCLUSIO II.

Stando in iure positivo, in provincijs, in quibus pater non potest filios exheredare, aut bonis paternis privare, præterquam in quinto, nec potest satisfactionem pecuniariam pro damnis remittere, præterquam in quinto.

HANC probant argumenta primo loco posita.

CONCLUSIO III.

In provincijs in quibus lex civilis non prohibet illam remissionem patri, potest nihilominus filius pro damnis illatis accipere compensationem ab homicidæ, nos tãquam satisfactionem damnorum cui renunciauit pater, & in quam iam non habet illum ius, sed tanquam pretiũ actionis, quam habet ad agendum contra ipsum apud iudicem, quia hæc actio est ius temporale, potestque pecunia æstimari, & in illam commutari.

Controversia Decima.

AN HOMICIDÆ CAPTIVS A IUDICE.

& suspensus maneat liber à debito satisfaciendi pro damno temporali, vel teneatur etiam illud compensare, & restituere si possit.

POtest bifariam homicidæ condemnari ad supplicium, aut solo iudice ita agente, & curante ex officio, ob bonum Reip. in exemplum aliorum, ut custos iustitiæ punitivæ, parte læsa nil instante vel exigente, aut ipsa parte læsa postulante, ita ut nisi illa institisset, iudex forsan remisisset, condemnat verò, quia pars læsa, nec homicidæ potente veniam, nec precibus amicorũ, nec oblatione satisfactionis pecuniariæ voluit cessare ab instantia, ut sæpe fit.

Obseruemus secundo, partem læsam bifariam posse remittere actionem, ad quam habet ius apud iudicem, aut statim explicando iudici se nullo modo contra illum velle procedere ad quem modum pertinet, quando cepit agere, sed antequam iudex virtute illius actionis procedat, promittit: Aut remittit, ut aliqui faciunt, quando iam iudex virtute sue postulationis processit, & res eo delata est, ut iudex difficillimè possit non ferre in illum sententiam capitis.

CONCLUSIO PRIMA.

Si homicidæ suspendatur, iudice ita exigente ex officio, ut custodia iustitiæ & parte læsa non instante, teneretur homicidæ quamvis suspendatur, satisfactionem debitam damnis illatis filijs, vel hæredibus facere. Quod si suspendatur, quia pars læsa institit, nec voluit remittere illo modo, non teneretur aliquid restituere, nec ipsi, nec hæredes eius.

PRObat prior pars, Homicidæ teneretur satisfacere omni iustitiæ quàm læsit, quando suspenditur iudice ita agente ex officio sine instantia partis, satisfacit quidem iustitiæ punitivæ, & vindictivæ pro peccato

sup, & iniuria illata, & occiso, & Reip. cuius ille erat membrum, non autem satisfacit iustitiæ commutativæ, secundum quam tenetur de damno illato, nisi reddens compensationem pecuniariam debitam illi damno, ergo in hoc casu tenetur illum reddere, & mandare illam in testamento suis hæredibus. Probat secundæ pars. Si pars læsa, vel eius hæredes remittant homicidæ damna illata non teneretur ille restituere, sed quando pars læsa instat, nec vult remittere vindictam apud iudicem, etiamsi ipsi satisfactio offeratur, aut venia postuletur, eo ipso ostendit se contemnere, & rejicere omne genus satisfactionis, nec aliud velle, quàm necem homicidæ, ergo in hoc casu homicidæ suo supplicio manet liber ab omni alia satisfactione.

CONCLUSIO II.

Homicidæ quando pars læsa institit, sed remittit antequam iudex incipiat procedere, teneretur etiam si suspendatur ad satisfaciendum de damnis, quod si remittat quando iudex iam processit, & virtute instantiæ partis res delata est ad sententiam, vel imminet sententia, nil teneretur illi homicidæ restituere.

PATER prior pars, Quia quando pars læsa ita remittit, iudex non agit ex instantia partis, sed merè ex officio, solumq; exercetur in tali casu iustitiæ vindictivæ. Patet secunda, quia talis remissio iam est inutilis, nec tollit quin homicidæ patiatur ob instantiam partis, & quod pars omnem aliam satisfactionem cõtempserit, & condonaverit præter necem homicidæ.

Controversia Undecima.

DE HIS, QUÆ DESCENDUNT IN SINGULARE CERTAMEN, & duellum, ad quam restitutionem teneantur.

DVO circa duellum, inquiri possunt. Primum est, An hoc genus belli licitum sit? Posterius verò, ad quam restitutionem teneantur, qui in illud descendunt? Prior controversia explicabitur infra questione, ubi disputat D. Thom. de homicid. Posterior propria est huius loci. In qua obseruemus primò: bifariam aliquos intrare duellum, aut utroque se inuicem provocare, aut altero inducente alterum. Rursum provocatum, aut simplicibus verbis provocari, aut aded importunis & iniuriosis, ut nisi descendat in illud certamen iudicetur ab omnibus vilis, & abiecti animi.

Obseruemus secundo, descendentes in arenam, aut sibi inuicem remisisse omnia damna, quæ ibi contingere possunt, & eo pacto constituto inire certamen, aut nil tale inter se constituisse, & cogitasse.

Recentiores his positis statuunt hæc quatuor: Primum, si uterque ita convenerint, ut sibi inuicem remittant omnia damna contingentia, neutrum teneri ad aliquid restituendum alteri, nec læso, nec hæredibus, cū uterque renunciauerit iuri suo, quod liberè potuit. Secundum, si de hoc non convenerint expressè, si se inuicem provocarunt, aut alter alterum verbis simplicibus, tunc læso teneri ad satisfaciendum læso, vel hæredibus omnia damna, sicut diximus de homicidæ, quia in hoc casu quicumque istorum alterum occidat, verè homicidæ est. Dicunt tertio: si alter alterum provocaverit importunis, & contumeliosis verbis, ita ut nisi certamen illud admisisset, iudicaretur vilis, & abiectus, tunc provocantem si læserit provocatum debere illi, vel hæredibus restituere damna illata, non minus quàm homicidam, quia verè illi nocet, & cum iniuria, cum alius descendat in certamen illud voluntate mixta

mixta ex voluntario, & inuoluntario, metu amittendi honoris, sicut qui projicit merces in mari metu mortis, qui metus verè est cadens in constantem virum. Si verò, inquit quartò, prouocatus lædat prouocantem non tenetur illi compensare damna, primò, quia in hoc casu prouocans cum ita induxerit alium, videtur renuntiasse voluntariè suo iuri. Secundò, quia sic prouocatus descendit in certamen illud ad defensionem sui honoris, & ad propulsandam iniuriam, quam alter ipsi infert, vnde non occidit alterum cum iniuria, sed potius propriam expellens.

At, quod pace istorum dixerim, licet primò dictum eorum verum sit, secundum tamè falsum est, quia scienti, & volenti non fit iniuria, cum ex Arist. nemo patiatur iniustum volens: in hoc autem casu quando uterque se iuicem prouocat, vel vnus alterum simplicibus verbis, & prouocatus lubens descendit in illud certamen, uterque consentit in illa omnia damna, ceditque iuri suo saltem implicitè, quod sufficit vt verè dicatur recepisse illa spontaneè, & sine iniuria. Quod vsque adè verum est, vt si pars læsa apud iudicem peteret, & reciperet restitutionem, ageret contra iustitiam commutatiuam, & deberet restituere quæ acciperet, nec valet ratio illa, in hoc casu occidentem alterum esse verè homicidam, quia qui occidit aliquem consentientem non tenetur illi aliquid restituere, vt vidimus. q. 59. ar. 3. Tum etiam quando iuxta primum dictum expressè sibi remittunt qui alterum occidit verè etiam homicida est, nec tamen tenetur ad aliquid restituendum.

Quartum quoque dictum non est admittendum, sed tenetur etiam isto modo prouocatus restituere si lædat reuocantem. Primò, quia cum nullo iure liceat priuata auctoritate aliquem occidere, omnis occisio proximi etiam facta à prouocato est iniusta, & per consequens est illatio damni cum iniuria & iniustitia, vbi autem tale damnum ibi & vinculum restitutionis. Secundò, quia etiam si prouocatus ita agat in defensionem sui honoris, nõ licet ipsi hoc nomine proximum suum occidere, ius enim naturale quod concedit vim repellere, intelligitur de inuasore què aliter euadere nequimus, nisi occidendo illum, prouocatus autem etiam si verbis iniurijs prouocetur non patitur talem vim, contemnat illa verba vt Christianus. Tertio falsum est in hoc casu prouocatum agere in defensionem sui honoris: Primò, quia cum honor sit præmium virtutis, nõ amittitur per vanam filiorum huius seculi opinionem, sed per sola peccata. Secundò, quia non descendere in certamen, & duellum etiã prouocatum est prudentia commendata sacris litteris, nisi bonum commune ita exigeret, vt fecit Dauid cum Gigante, vnde non est dedecus illud respuere nisi his, qui legem Dei & Evangelium Christi obseruare, putant sibi esse dedecus, de quibus Christus: [Qui me erubuerit & sermones meos coram hominibus, erubescam & ego coram patre meo.] Denique iam non est dedecus immò summe necessarium ista certamina non admittere, quacunque ratione quis prouocetur, cum in Conc. Trid. sess. 25. de Reformatio. cap. 16. qui talia suscipiunt quacunque ratione id præsent excommunicentur, & pœnæ in faniæ ac præscriptionis bonorum subijciantur, ac vt iniqui homicidæ iudicentur. Hæc de homicidio. Agamus iam de alijs damnis quæ inferuntur in corpore.

Controversia Duodecima.

DE MUTILATIONE, VULNERE, VERBERE, & iniusta detentione in carcere.

EX his quæ dicta sunt de homicida facilè est iudicare de alijs damnis, obseruandum tamen est in his

Tomus Primus.

duo quoque damna reperiri posse, aliud temporale, vt expensæ quæ fiunt in sanando vulnere, & lucra cessantia ratione mutilationis, aut infirmitatis, aliud verò naturale, vt in mutilatione, defectus membri, in vulnere deformitas cicatricis, quæ maneat, vel saltem iniuria accepta etiam si nulla cicatrix, vel deformitas remaneat, cum percutere, & verberare fratrem sit illi maximum dedecus: similiter afficitur iniuria, qui iniquè in carcere detinetur, patitur enim maximam molestiam iniquè, & priuatur tunc tanto bono naturali quale est libertas.

De damno temporali omnes conueniunt cum qui alium mutilauerit, vulnere, aut verberare læserit, tenetur ad soluendum expensas, quas in sanando illo vulnere fecerit, & lucra cessantia ratione illius mutilationis ad arbitrium prudentis, cum in his intulerit damnum cum iniuria. Et confirmatur, qui rapuit pecuniam tenetur illam restituere, sed valor expensarum & lucri cessantis à percipienti fratrem iniuste ablatum est illi ergo tenetur illum restituere. Secundò, qui iniuste lædit equum, vel seruum tenetur domino restituere expensas factas in curando equo, vel seruo, & quæ seruus ille vel equus ob talem læsionem non est lucratus domino suo, ergo similiter qui abscindit brachium artificis, aut verberare siue alio vulnere nocet, ita D. Thom. hic ad 1. & omnes discipuli ipsius: Scotus in 4. d. 15. q. 3. art. 2. Angelica summa in verbo, Restitutio. j. §. 12. Syluest. eodem verbo, cap. 1. Palud. in 4. dist. 15. q. 2. Gabriel eadem dist. q. 3. art. 2. Maioris in 4. dist. 15. quæst. 11. Adrianus q. vit. de restitutione. Quæ doctrina intelligenda est, siue læsus habeat aliunde vnde viuat siue non, quia vinculum restitutionis (vt sæpe diximus) nascitur ex damno cum iniuria, siue egeat qui illud recipit siue abundet, latro enim tenetur restituere etiam si acceperit à ditissimo, quia nocuit cum iniuria, quod verò alter sit ditissimus est per accidens. Similiter docent omnes de iniqua detentione, si quis iniquè in carcere, exilio vel domi aliquem detineat, tenetur ad restituendum omnia damna illi illata, cum apertè eo ipso quo illum iniquè detinet, inferat illa cum iniuria.

De damno autem naturali vt defectu, membri, vel deformitate cicatricis, aut iniuria quam patitur proximus per vulnus, percussionem, alapam, iniquam detentionem, quæ iniuriæ reducuntur ad damnum naturale, volunt aliqui nil esse restituendum, quia tales defectus, deformitates, vel iniuriæ non sunt propriè æstimabiles pecunia: dicitur enim. ff. de his qui decesserunt. l. Finali. [Cicatricum autem & deformitatis nulla est faciendæ æstimatione, quia bonum corporis nullam habet æstimationem] simile habetur. ff. Si quadrupes pauperiem fecerit. l. 3.

Secundò, sequeretur vt si is, qui mutilauit, vel læsit fratrem ex bonis corporis puniatur pœna legis nêpe talionis, teneatur adhuc satisfacere pro illo damno naturali ex mutilatione corporis, vel læsione sequuto, sicut fur quamuis suspendatur, tenetur nihilominus damnum illatum in bonis alterius restituere si possit, at si is qui nocuit in corpore fratris pœnam talionis subeat, ad nullam aliam satisfactionem tenetur pro damno illo corporeo, & naturali omnium consensu.

Tertio, cum hæredes teneantur ad omnia debita de functi cuius hæreditatem accipiunt si læsor iste, vel mutilator teneretur pro damno naturali aliquid restituere moriente ipso facta tali restitutione tenerentur hæredes ad illam, quod nullus est Doctorum qui doceat.

Deniq; homo nõ est dominus sui corporis, nec membrorum, ergo nil ipsi pro abscissione, vel læsione corporis restituendum est, patet consequentia, quia restitutio faciendæ est vero domino.

Oppositum tamen iudico multò probabilius, & consonum placitis D. Thom. qui apertè habet in hoc ar. ad primum. [Quando id quod ablatum est restitui nõ potest per aliquid æquale, debet fieri compensatio

O 3 qua-

qualis possibilis est.] Affertque hoc exemplum: [Putat enim quis alicui abstulit membrum debet ei recompensare vel in pecunia, vel in aliquo honore, considerata conditione vtriusque personæ secundum arbitrium boni viri:] Quæ verba necessario accipienda sunt de dano naturali, nam temporale, ut expensæ, & lucra cessantia non rectè compensantur in honore, sed sola pecunia, nec compensanda sunt ad arbitrium boni viri, sed in integrum, vtriusque à parte rei computatis. Secundò Exod. 25. præcipit Deus, ut si dominus seruum oculo priuauerit pro illo defectu, & deformitate, dimittat liberum, ex quo loco, & si præceptum illud iudiciale fuerit, pertinens tantum ad illud tempus, colligitur tamen necessario damnum naturale deformitatis cicatricis, &c. compensabile esse, & æstimari posse, quo fit compensandum esse aliquo temporali. Denique probatur hæc sententia omnibus illis argumentis quibus ostendimus homicidam teneri ad restituendum etiam damnum naturale quod infert occiso.

Ad argumenta in oppositum respondeo. Ad 1. leges illas hoc tantum inuere, cicatrices, & deformitates corporis, similesque iniurias non esse æstimabiles secundum æquiuale, & in eodem genere, non tamen negare esse compensabiles in alio, nam & libertas nullo pretio æstimabilis est simpliciter, & nihilominus quando oportet pretio æstimatur.

Ad secundum facile responderetur, sufficienter satisfacere pro damno naturali, qui pœnam rationis vel constitutum à lege pro illo patitur.

Ad tertium dico, teneri quoque hæredes ad illam satisfactionem, quamuis enim filius non debeat portare iniquitatem patris, debet tamen debita omnia temporalia quæ pecunia exoluenda sunt, si pater cuius hæreditatem ipse accepit non persoluerit, ipse persolvere, quia obligatio temporalis parentum transit cum bonis, & hæreditate ad filios, & hæredes communi Doctorum consensu.

Obseruandum autem hic est in huiusmodi damnis æstimationem non esse faciendam à læso, tum quia in causa propria nemo est optimus iudex, tum quia propria membra, & formam vnusquisque plurimi facit, & frequenter pluris quam oportet, sed facienda est à prudenti, & qui nulla passione ducatur.

DE RESTITVTIONE FAMAE.

HActenus de nocementis quæ inferuntur in corpore, offert se nunc disputatio de damnis quæ inferuntur in honore, & fama, quo modo reficienda sint. Vbi obseruemus initio Famam, ut definit Glossa in ca. Vitam, de cohabitatione mulierum, esse, [Illæsa dignitatis statum moribus, & legibus approbatum, & in nullo diminutum.] A Theologis autem, & Philosophis definitur: [Opinio, & æstimatio inculpatæ, & bonæ vitæ quam de aliquo habent homines. Honor verò est, Cultus, & reuerentia, quæ exterius exhibetur alicui ratione virtutis, dignitatis vel excellentiæ alicuius.]

Vnde differunt honor, & fama, quia ille consistit in cultu, & reuerentia exteriori, fama verò in bona opinione interiori, quæ in aliorum mentibus residet: Et ita fama læditur per verba, & detractionem, in qua aliorum vita verè, vel falsò traducitur, & denigratur, honor verò propriè non læditur per detractionem, sed per contempum, contumeliam, vel irreuerentiam, quæ potest fieri conuicijs aut factis.

Obseruemus secundò, nõ esse hic dubitationem aut difficultatem, An fama iniquè sublata sit restituenda: sed qua ratione, prius enim illud certissimum est ex dictis, nam si fama præstat omnibus diuitijs iuxta illud Prouerb. 22. [Melius est nomen bonum quam diuitiæ multæ.] Et restitutio pecuniæ iniuste ablata est necessaria ad salutem, quanto magis restitutio famæ? Secundò, si omnis inæqualitas est reducenda ad æquali-

tatem per restitutionem, & omne damnum illatum cum iniuria reficiendum, quãto potiori iure refarcienda erit inæqualitas, & damnum temporale, quod iniuste aliquem honore, & fama expolians infert? Oportet ergo ista necessario reficere. Denique non minus habet loci in restitutione famæ regula illa, Si tua culpa, &c. quàm in restitutione bonorum temporalium: Tota ergo quæstio est, & difficillima, qua ratione debeat fieri famæ restitutio.

Obseruemus tertio, tres condiciones omnium Doctorum consensu requiri, ut fama sit restituenda. Prima, ut verè, & realiter ac in effectu sit læsa, & denigrata bona opinio proximi, nam si non est læsa, non est ibi damnum vel inæqualitas, & consequenter nec vinculum restitutionis, sicut fur qui conatus est alienum rapere, si frustratus suo conatu nil accepit, peccauit quidem mortaliter, nil tamen tenetur restituere, quia nullum intulit damnum, nec fecit aliquam inæqualitatē. Famam autem proximi delinit aliquis lædere per detractionem quatuor modis. i. si vir qui infamatur eiuicemodi est, ut licet quæ de ipso dicuntur secundum se turpia sint, & mala, in illo tamen non iudicentur turpia, nec ipse iudicat per illam famam suam minui: ut si de aulico vel iuvene lasciuo dicas ipsum ardentem amare aliquam puellam, de milite vel nobili descendisse in duellum, hæc enim in istis non iudicantur communiter turpia, nec ipsi putant talia sibi esse infamie, sed honori potius: in hoc casu qui talia diceret, etsi falsò, nõ tenetur restituere famam, quia non infamauit istos. Secundò, quando is, cui detrahitur erat iam persona infamis in illo genere vitij, ut si dicam etiam falsò de publica meretrice concubuisse cum suo lenone, Tertio, si id quod dicitur est leue, per leuia enim delicta non læditur fama. Voco autem leuia (ut in materia de correctione) non venialia, sed quæ in tali personæ habentur pro leuibus, nec propterea minuitur optima ipsius opinio, aliquod enim veniale, quod in laicis nullo modo lædet ipsorum opinionem, in religioso, & honesto viro plurimum potest nocere, ut si dixeris de religioso noctu comitatum esse mulierem. Quarto, cum detrahenti non adhibetur fides, vel quia certò iudicatur ab audientibus mendax, vel iocose loqui.

Secunda conditio est, ut fama lædatur iniuste, nam ut sæpe diximus cum restitutio sit actus iustitiæ commutatiuæ, qua reficitur iniustitia, & inæqualitas, ubi nocemus quidem proximo, iuste tamen, & sine vlla iniuria ibi non est debitum restitutionis, sicut qui in extrema necessitate constitutus accipit panem quo indiget, non tenetur ad illum restituendum, quia non accepit iniuste. Vnde non tenetur ad restituendam famam iudex, qui per allegata, & probata condemnauit innocentem, quia licet nocuerit, non tamen iniuste, nisi iam alia via iusta, & iuridica constaret de illius innocentia: Nec teneretur ad restituendam famam, qui iuste aliquem in iudicio accusauit, aut qui ut frater corripiatur seruato ordine Evangelico crimen illius aperuit testibus, vel detulit ad prælatum, quia hic non infamauit fratrem iniuste. Similiter nec qui verum delinquentem dignum supplicio, & cuius crimina iuridicè probari possunt, accusat apud iudicem, etiam si id faciat non ex desiderio iustitiæ, sed ex odio & liuore, peccat quidem grauer contra charitatem, non tamen contra iustitiam. Dixi verum delinquentem, e enim qui existimans se accusare verum delinquentem fallitur, accusans innocentem tanquam nocentem, debet (ut suo loco copiosè dicemus) cum primùm nouerit se deceptum fuisse se ipsum retractare.

Tertia conditio est, ut ille infamatus non recuperauerit alia via suam famam, etenim si iam illam recuperauerit, & perfecte reparata, cessauit omne damnum, & inæqualitas, simulque obligatio restituendi illi famam, veluti si Petrus recuperasset per seipsum rem furto ablatam nõ teneretur fur ad restitutionem. Vnde si

infa-

CONCLUSIO PRIMA.

infamaui aliquem de concubinato, videamque illis, quibus id dixi, constare iam certo falsum esse quod dixi, non teneor iam famam illi restituere. Dixi de aliquo capto ab inquisitoribus esse haereticum, vel suspectum in fide, constat deinde illum perfecte esse purgatum, & publica sententia ostensum vere Catholicum, & liberum ab omni suspitione haereticis, non teneor famam illi restituere, quia iam cessat omne damnum à me illatum. Infamasset, verbi gratia, aliquis Susannam quando agebatur eius causa de adulterio, quando deinde tam certo, & evidenti miraculo, ac testimonio constat eius innocentia, & castitas, non tenebatur aliquid illi in fama restituere. Quod si dicas, qui nocet in bonis, etiam si alter habeat aliunde, tenetur nihilominus illi restituere, ergo qui infamaui tenebitur etiam si fama fratris alia via reparata sit, seipsum retractare. Respondedo non esse idem iudicium, quia quando quis nocet in bonis Petro, etiam si Petrus aliunde habeat, manet tamen semper damnum illatum Petro cum iniuria, manetque Petrus expoliatus re sibi accepta, donec ei restituatur, at si quis nocuit in fama, ea quacumque via recuperata, cessat omne damnum &c. Oppositum videtur sentire D. Navar. in suo Manual. cap. 18. num. 43. sed doctrina hic posita est communis & ab omnibus recepta.

Obseruemus quartò, quatuor modis posse aliquem infamari. Primò, quando falsò imponitur fratri crimem, quòd non commisit, & hoc dupliciter, aut priuatim, & extra iudicium, aut in iudicio. Secundò, quando reuelatur, & detegitur, verum crimen fratris, occultum tamen, detegitur qua aut priuatim contra ordinem charitatis, & correctionis fraternae, aut publice in iudicio contra ordinem iuris, ut cum quis reuelat coram iudice occultum crimen quòd testibus probari non potest. Tertio, quando ad tuncidum se, & suum honorem infamatur, & hoc dupliciter, aut iure, aut contra ius, iure, ut cum quis negat suum crimen, quòd aliter inique detegit, tunc sic negans delatorem illum infamat de mendacio, sed iure, cum delator ille iniuste reuelauerit, contra ius verò, quando delator iuste & iuridice detegit in iudicio. Quarto, quando quæ ab alijs audiuius de proximis nostris alijs referimus, qui modus vitatissimus est, & maxime noxius. De singulis suo ordine disseramus & primò.

Controuersia Decimatertia.

AD QVAM SATISFACTIONEM TENETUR QUI FRATREM FALSÒ INFAMAUI DE ALIQUO CRIMINE.

Neminem latet, cum qui falsò fratri suo crimem imposuit, teneri ad cantandam palinodiam, imperitum tamen vulgus iudicàs hoc sibi graue, vitur hac duplici ratione. Primò, ordine charitatis bona propria preferenda sunt alienis eiusdem ordinis, ut vita propria fame alienae, at seipsum retractare, & affirmare se esse mentitum esset preferre famam alienam famae propriae, & contra ordinem charitatis, ergo.

Secundò, restitutio fit ad constituendam hanc equalitatem, ut sicut expoliando fratrem aliquo bono illud mihi creuit, & fratri decreuit, ita per restitutionem recipiat frater quod illi deest, & detrahatur mihi quod in me iniqùe abundat, at quando infamaui fratrem nil mihi accreuit honoris & fame, ergo non tenebor famam meam minuire, vel potius exponere asserendo me mentitum, ut illi fama restituatur. Nihilominus fit,

Qui falsò infamaui fratrem siue in iudicio, siue extra iudicium, tenetur se ipsum retractare, & affirmare se mentitum, nisi huiusmodi infamator tanta esset dignitas, ut inter opinionem, & famam ipsius, & famam alterius quem infamaui, esset maxima distantia, & inaequalitas.

Probat prior pars, Qui nocuit cum iniuria, potestque reddere æquiualeus, & in eodem genere, tenetur illud reddere, æquiualeus in hoc casu nullum aliud est nisi seipsum retractare, quod facile potest sermo oris sui. Ergo tenetur.

Secundò, nemini licet consulere proprijs bonis cum iactura & damno proximi, at si iste infamator in hoc casu vellet cessare ab hac restitutione fame illi quem læsit, ne ipsius fama periclitaretur, esset velle consulere sibi cum damno proximi, ergo.

Tertio, in hoc casu necesse est alterum manere infamatum, aut detractorem ipsum, aut illum cui detraxit, sed omni iure potior est ratio, & conditio innocentis, & patientis iniuriam quam inferentis iniuste, ergo qui ita detraxit tenebitur restituere, & cum damno propriæ fame.

Secunda pars, Quando est maxima inaequalitas inter famam vtriusque ut si prælatus vel vir nobilissimus plebeium falsò infamauerit, non teneri ad retractandum, & seipsum bona opinione priuare, sed vel pecunia, vel alia compensatione ad arbitrium prudentis illi satisfacere. Probat, Sicut ad restituendam pecuniam alienam debeo quidem pati damnum in propria, non tamen cum maximo excessu, ut si rapui 100. Petro nec valeo illa restituere, nisi expendam 100. non teneor, sed conferam illa 10. pauperibus, ita quoque licet ad restituendam famam proximo, quem falsò, & iniuste infamaui, teneor pati damnum in propria fama, quia potior est conditio patientis iniuriam quam inferentis, at quando damnum istud est excessiuum, non tenebor, sed satisfaciam alia via, inter famam verò hominis plebeij, & famam Episcopi, vel viri illustis est maxima distantia, & excessus, non ergo tenebitur Episcopus, vel vir illustis restituere famam plebeio, asserendo se esse mentitum, cum tanta iactura suæ bonæ opinionis, se d satisfaciet illi vel pecuniaria via, vel alia simili.

Et confirmatur. Restitutio fit ad constituendam æqualitatem, at Episcopum, vel virum illustrem cadere à sua bona opinione, ut restituat famam plebeio non esset æqualitas, sed inaequalitas, ergo.

Secundò, sicut infamator tenetur ad restituendam famam, ita qui opprobrio, vel contumelia alium affect tenetur ad placandum illum petita venia ab eo, at vir illustis non tenetur veniam petere à plebeio, nec prælatus à suo inferiori, etiam si in verbis modum excesserit, ut ait D. Aug. in sua regula, ergo neque vir grauis quando ex restitutione fame plebeij incurret maximum detrimentum suæ opinionis, & fame, tenebitur ad illam restituendam cum tali damno, sed alia via: conueniunt in hac parte multi graues Doctores quamuis alij nonnulli contra sentiant, ut proximè sequenti controuersia explicabitur.

CONCLUSIO II.

Qui falsò alium infamaui, si intelligit sua simplici retractione ei cui nocuit non esse plene restitutum, sed illos qui audierunt non habere fidem simplici verbo ipsius, (quod frequenter accidit, cum simus homines proniores ad credenda mala quam bona de fratribus) tenetur inreiuando, aut adhibitis testibus, aut alia via utili, & accommodata qua ipsi fides habeatur, eniti, ut credant illi ipsum fuisse mentitum, & fratrem non commississe crimen illud: Quod si facta hac diligentia alij nihilominus fuerint iudicis de fratre, hic qui infamaui non tenetur ad amplius.

PRior pars patet. Qui nocuit fratri cum iniuria tenetur omnibus vijs sibi licitis, & facilibus refarcire illud, sed quando non creditur simplici verbo, adhibere iuramentum est via licita tunc enim non assumitur nomen Dei in vanum, imò seruantur omnes conditiones requisitæ ad iuramentum, in veritate enim iurat se esse mentitum: & in iustitia, quia exercet actum iustitiæ computatiuæ, & cum necessitate ad bonum adeo necessarium fratri, Adhibere quoque testes est via licita, nec multum difficilis, ergo tenebitur tunc adhibere iuramentum, vel testes: adeo, vt, si oportuerit facere expensas in adhibendis illis testibus, mittendis nuntijs teneatur illas facere. Etenim sicut is, qui nocuit in bonis tenetur cum damno suorum bonorum illa restituere, & qui nocuit illato vulnere ex bonis suis compensare expensas factas ad illud curandum, quia res inferioris ordinis, vt pecunia debent deseruire rebus superioris ordinis, vt famæ, salutis, &c. ita qui falsò, & inique alium infamauit, tenetur famam illi restituere, non solum cum damno suæ famæ, verum etiam cum damno suarum pecuniarum, si illas expendere oportuerit ad restituendam famam, quam læsit. Confirmantur hæc omnia. Qui tenetur ad finem tenetur etiam ad media ad illum obtinendum necessaria, qui fratrem infamauit tenetur restituere illi famam, ergo quando ad restituendam famam oportebit adhibere ius iurandum, vel testes, & facere expensas ad illos afferendos, tenebitur hæc omnia præstare, Intelligenda autem hæc sunt nisi illæ expensæ adeo excederent, vt iudicarentur à prudente maius bonum quam fama alterius.

Secunda pars constat, quia his adhibitis iam fecit hic quod in se est, vt tollatur sinistra opinio fratris, quod si alij sua malitia volunt ad huc sinistre iudicare, imputetur ipsis, non huic, Sed dices, adhuc fama illius manet læsa, & mea culpa, ergo teneor ad hæc aliquid vitra facere, Respondeo in hoc casu me iam fecisse quod in me est, & culpa illorum manere ad huc læsam non mea, Videntur quæ hic docemus de testibus adhibendis D. Naua. dura, & aspera in suo Manua. c. 18. n. 45. sed ab alijs DD. receptissima hæc sunt, & certa.

CONCLUSIO III.

Nisi maxima certitudine morali intelligat confessarius cum quis falsò alium infamauit, statim esse id prestitutum non absoluat quin prius id præstet.

Ratio est apertissima. Facilius homines reddent pecuniam alienam quam dicant se mentitos, sed habens alienum quod potest statim reddere non est absoluentus, quia prius reddat, nisi habeatur maxima certitudo moralis quod inde recedens statim reddet, ergo multò potius qui alium falsò infamauit est compellendus ad famæ restitutionem antequam absoluat. Secundò experientia teste, quando volunt confiteri, & differunt absolutio obediunt pœnitentes confessarijs, obrepente absolutioe obliuiscuntur, & differunt amplecti promissa, confessarius ergo cum non solum sit iudex verum etiam medicus debet differre donec restituat, vt sic præstet pœnitens quod tenetur, & salutis illius consulat. Denique est præceptum Christi de eo qui aliū affectit conuicijs vt non absoluat quin prius ab eo petat veniam illique reconcilietur Matth. 8. [Si offers munus tuum, & ibi recordatus fueris quia habet frater tuus aliquid aduersus te, relinque ibi munus tuum, & vade prius reconciliari fratri tuo, & tunc veniens offeres munus tuum.] Ergo qui alium infamauit prius reficiat damnum illatum fratri, quam absoluat: inq̄ enim minus tenetur infamator ad restituendâ famam, quam qui conuiciat fratri ad illū placandum.

Vnde obseruant aliqui in illud Christi Matth. 22. Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ Dei Deo

præcepisse Christum vt prius fratri quæ debemus restituamus, quam offeramus Deo aliquod obsequium, Et apertissime Leui. 6. habetur. [Qui vi aliquid extorsit, aut fecit calumniam, vel iniuriam fratri, omnia integra primum restituat, deinde pro peccato offerat Deo arietem immaculatum.]

Nunc ad argumenta initio proposita. Ad primum respondeo cum Scoto in 4. dist. 15. quæst. 4. ordine charitatis bona propria esse præferenda alienis eiusdem generis, quando propria mihi iuste competunt, nec proximo sunt debita, quod si contra accidat, debeo ad restituendum debitum & propria exponere, vt, si iniuste accepit. 10. aureos Petri, teneor ex meis illos restituere, quia iniuste mihi competunt, Petro verò iuste debentur, ita in proposito infamato debetur fama iuste, detractori verò competit iniuste quia eo ipso quo detractor est, amisit ius in bonum nomen, & consequenter debet infamato, & cum damno propriæ famæ famam restituere. Sit ergo regula: Simpliciter mea bona præferenda sunt alienis, at quando nocui alienis, præferenda est satisfactio alienorum, quia potior est conditio innocentis, & patientis iniuriam, quam infertentis.

Ad secundum respondeo inæqualitatem non solum fieri quando quod vni detrahitur, & decrescit, alteri additur, & decrescit, verum etiam quando iniuste detrahitur fratri quod suum est. Et enim expoliare verum dominum esse sua, etiam si illa nulli alteri conferatur, est iniustitia, & eo ipso inæqualitas necessario reficienda, vt cum combusto domum vel segetes alicuius, nil mihi crescit, feci tamen inæqualitatem priuando illum iniuste re sua, teneorque ad restituendum: sic in proposito, & si ex infamia alterius nil mihi famæ aut lucrî accrescat, quia tamen illum sua fama inique expoliasti, feci inæqualitatem in fama, quæ teneor restituere, In conclusionibus huius controu. conueniunt omnes DD. præter quam in secunda parte primæ ad cuius maiorem intelligentiam videamus oportet.

Controuersia Decimaquarta.

AN FAMA SEMPER SIT RESTITUENDA IN EODEM GENERE, VEL liceat aliquando restituere illam in aliogenere, vel pecunia?

Sunt qui sentiant in nullo casu posse aliquem de obliuiscere restitutionem famæ in eodem genere, sed verum etiam illustrissimū qui plebeium infamauerit, teneri ad restituendam illi famam, nec pecunia vel alia via posse compensari, sed sola restitutione famæ retractando se ipsum si falsò infamauit, vel eo modo quod dicimus satisfaciendum esse quando verum fratris delictum inique detrahitur. In probanda autem sua sententia non tam impugnantur quam nos præce. controu. amplectimur quam exemplum illud quo vsi sumus in primò argum. ad restituenda, 10. non esse expendenda. 100. sic enim argumentantur.

Restitutio famæ, & pecuniæ non sunt similes, quia pecunia aliena potest restitui sine detrimento proprio: Etenim qui accepit. 10. aliena, quamdiu illa retinet, habet semper apud se illa aliena, & quando illa restituit, non restituit sua sed aliena quæ habebat, quo fit vt non patiatur detrimentum in suis, at fama non potest restitui sine infamia restituentis ex suo genere, vnde, & si infamator alterius vir grauissimus sit, & infamatus vir plebeius, tenebitur nihilominus vir ille grauissimus cum detrimento sue opinionis famam alteri restituere, quia huiusmodi restitutio sic exigit ex suo genere.

Secundò, si quis non potest restituere pecuniam sine graui damno suæ pecuniæ, non de obligatur propterea ad restitutionem, sed tantum differretur illi, concediturque

quoque ut restituat cum primum commode poterit; ergo similiter si vir illustris infamavit plebeum, non est propterea de obligandus à restitutione famæ, sed concedendum tantum illi, ut id faciat cum commodius poterit. Denique est regula certissima, & generalis 14. quæst. 6. can. Si res. & Reg. 4. de regu. iuris non dimitti peccatum nisi restituatur ablatum, sed hic vir illustris iniuste expoliavit plebeum sua fama, ergo non dimittitur ei peccatum, nisi restituat illi famam, quam inique abtulit: dare autem illi aliquam pecuniam non est restituere illi famam, Ergo. Hæc prima opinio tribuitur Navar. in Manua. cap. 18. num. 48. vbi refert opinionem M. Soto, quam infra referemus: cæterum Navar. licet opinionem Soti iudicet novam, & duram: non tamen illam negat, si vir illustris alia via competet aut obtineat, ut sibi condonetur.

Sylv. verb. De retractio. quæst. 4. feruntque dem docuisse Salmanticæ Mag. Victorians vult ut sicut is qui tenetur pecuniam restituere, nec potest, non obligatur, ut quod non valet in pecunia restituat in famâ, ita nec qui tenebatur restituere famam, nec debet ex aliqua iusta causa (ut in exemplo quo videtur de viro illustri infamante plebeum) teneatur restituere in pecunia. Vnde hi DD. non obligant Episcopum aut virum illustrem ad restituendam famam plebeo retractando se ipsos, & cum iactura suæ bonæ opinionis (hac enim in parte conveniunt nobiscum (volunt tamen non teneri ad satisfactionem in pecunia aut alia via, quando non potest vel non debet fieri restitutio famæ in eodem genere. Subscribunt huic sententiæ nonnulli recentiores ad ducti his rationibus.

Primò, Qui non potest restituere pecuniam iniquè acceptam alia pecunia, non tenetur illam restituere in orationibus, aut in alio genere. Ergo similiter qui non potest aut non tenetur restituere famam in eodem genere, non tenebitur in alio veluti pecunia. Probatur consequentia. Quia si restitutio quando non potest fieri in eodem genere boni, posset in alio, certè qui non potest restituere pecuniam in pecunia, teneretur restituere illam in honore, vel obsequijs, aut orationibus &c. quod nullus unquam docuit.

Secundò, iuxta oppositam sententiam, qui mulierem nuptiam ducit in suam cupiditatem cum noceat viro illius per tale adulterium in honore, & famâ, teneretur satisfacere honori illius in pecunijs, ac nihil tale est in vso, nec periti confessarij præceperunt vaquâ alicui tale genus satisfactionis.

Tertiò, infamator qui post illam infamiam recessit in provinciam longissimè distantem, vel ipse, vel is apud quem fratrem suum infamavit, cum non possit fratri suo famam restituere, teneretur satisfacere illi aut in pecunijs si posset, aut orationibus, quod nullus quoque DD. unquam docuit.

Denique, multorum iudicio qui læsit in bonis naturalibus corporis quæ restitui non possunt in eodem genere, ut qui abscindit brachium, non tenetur ad restituendum bona illa in alio genere. Ergo neque fama, quando illa ex iusta causa in eodem genere restituenda non est, erit compensanda in alio genere.

Scotus in 4. dist. 15. q. 4. Adria. in suo 4. de restit. fol. 95. Sono lib. 4. de iust. q. 6. art. 3. ad 4. glo. in ca. Ecclesie S. Mariæ, ut lite. pend. nil. innou. & multi quoque ex recentioribus interpretibus D. Tho. docent famam in hoc casu de quo loquimur, quando iusta de causa non debet restitui in eodem genere, esse restituendam in alio, veluti pecunia, aut alia via, damnūque illud compensandum ad arbitrium prudentis. Colligunt hanc sententiam ex D. Tho. qui hic ad secundum habet aperte ut si infamator non possit famam restituere infamato debeat ei aliter compensare. 1. in alio genere bonorum, nec sunt audiendi qui sequuntur D. Navar. in sub Manua. c. 16. nu. 90. Hunc locum D. Tho. ita interpretatur, ut sit restitutio facienda aliter, & in alio genere

bonorum, non pro infamia, sed pro damno subsequuto in aliquibus bonis pecuniarijs ex tali infamia, hæc inquam explicatio nullo modo est admittenda, nec illam patiuntur verba D. Tho. cum aperte loquatur de infamatore qui non valet famam restituere. Et confirmatur hæc tertia opinio: Quando opus est ad restituendam famam in proprio genere facere expensas, veluti in mittendis nuntijs, in afferendis testibus, faciendæ sunt ut vidimus, ergo multò magis quando fama in proprio genere restitui non potest, vel non debet, potuerunt tunc deseruire pecuniæ, & fieri compensatio in pecunijs.

Secundò, licet fama sit multò preciosior pecunijs, nihilominus cum sit bonum temporale potest æstimari pecunijs, & tanta esset quantitas pecuniarum ut æquetur famæ, sicut aurum preciosius multò est quam argentum, et magna quantitas argenti potest æquare, & excedere aliquam quantitatem auri. Poterit ergo aliquando infamia compensari pecunijs, at id nunquam commodius fieri potest, quam cum fama non potest aut non debet restitui in eodem genere, ergo.

Denique, quando damnum illatum in corpore, vel membris non potest refici in eodem genere, reficiendum est, ut vidimus, in pecunijs, ergo multò potius damnum illatum in fama, quando in eodem genere famæ non potest aut non debet restitui: patet consequentia, quia fama cum non numeretur in bonis naturalibus, sed in temporalibus, maiorem affinitatem habet cum diuinijs quam habeat cum ipsis vita, vel salus aut integritas membrorum.

Nos hanc sententiam sequimur, ad cuius maiorem explicationem.

CONCLUSIO I.

Si per sententiam iudicis damnetur infamator ad conferendam aliquam pecuniam infamato, vel ipsi interesse veniant de aliqua pecunia conferenda pro infamia, tenetur infamator ex iustitia illam exhibere infamato.

PROBATUR, iuxta sententiam obligat in foro interiori, pacta quoque, & conventiones iustæ obligant ex iustitia, sed talis sententia iudicis potest esse iusta, pactum quoque illud potest esse honestum, & iustum, ergo, & obligare. Maior certa est. Probat minor: In primis iudex nec peccatum illius infamatoris (cum noceat proximo) maneat impunitum, potest condemnare illum ad penam pecuniariam, sicut ad aliam quamcunque. Similiter cum infamatus (ut videbimus) possit remittere restitutionem suæ famæ, possit etiam cedere iuri, & actioni quam habet ad exigendam apud iudicem punitionem sui infamatoris, potest accipere ab illo pecuniam, & convenire cum illo tam ut remittat ei restitutionem suæ famæ, quam ut cedat iuri, & actioni quam habet exigendi punitionem illius.

CONCLUSIO II.

Seclusa tali sententia, vel conventionione partium inter se, probabilis est opinio illa Sylvestri, & Victorie, sed probabilior multò opposita Scoti, Adriani, & Soti quam sequimur.

PRior pars ex eo constat, quod habeat Auctores adeo graves, & satis probabiles ratione, quibus nrtatur. Posterior verò constat ex argumentis, quibus tertia opinio confirmata est, quæ sunt multò efficaciora, maxime ex auctoritate D. Tho. adeo aperte loquentis in favorem huius opinionis. Et confir. adhuc fatentur auctores alterius opinionis, in hoc casu si infamator sit dives, & potens, infamatus vero pauper debere confessarium admonere talem infamatores, & eniti, ut infamiam illam compenset pecunijs, vel aliquo

quo alio beneficio, sed communiter in hoc casu infamator est diues, & potens, quia supponimus esse virum illustrē, infamatus verò est pauper, & egens, quia constitutum esse plebeum, ergo tenebitur huiusmodi infamator (de quo hic agimus) famā, quam illi plebeo non debet ob suam dignitatem restituere in eodem genere, compensare in pecunijs vel re simili.

Nunc ad Argumenta in oppositum. In primis ad illa primæ opinionis:

Ad primum respondeo nos non uti illo exemplo, quasi restitutio famæ, & pecuniæ debeant esse per omnia similes sed: ut explicemus minus bonum non esse ex iustitiā restituendum cum iactura maioris, & multum excedentis, sicut non tenetur aliquis expendere 100. ut restituat 10. quo posito, & explicato isto exemplo, inferimus in bona cōsequentiā, famā plebei non esse restituendam cum iactura famæ, & opinionis grauissimi viri, quia esset reficere minus bonum. cum detrimento multo maioris, quod esset inæqualitas.

Quod verò inferit secundo argumento, virum grauem debere restituere famam plebeo, quādo commodè poterit sine detrimento suæ famæ, quæ tantò alteri præstat, non negamus, at quādiu id non potest sine tali detrimento dicimus cum non teneri, sed sufficere, ut quod in eodem genere restituere non potest, compenset in alio ad arbitrium prudentis.

Ad vltimum dico regulā illam esse intelligendam, quando restitutio rei ablatae commodè ac sine inæqualitate fieri potest, quod in hoc casu non habet locum, cum esset inæqualitas exponere pro fama plebei bonam opinionem viri illustris, ut constat.

Ad Arg. Syll. & aliorum. Ad primū dico, pecuniam non compensari fama aut orationibus, quia damnum illarum in pecunia non reficitur aliqua ex parte honore vel orationibus, restitutio autem fit ad compensandum damnum, at damnum illarum in fama cum sit temporale, & precio æstimabile, quando in eodem genere refici non potest, potest refici in pecunijs.

Ad secundum dico per adulterium nos infamari virum adulteræ criminis illius omnino ignarum, sed adulterum potius ipsum & adulteram manere infames, quia infamia est sinistra opinio quæ de aliquo habetur ob sua crimina, quod si opinione mundi vir adulteræ contemnatur, huius opinionis mundi nulla habetur ratio in his quæ pertinent ad conscientiam.

Ad tertium dico in illo euentu infamatorem non teneri ad aliquam restitutionem perinde ac si is qui audiuit esset vita functus, quia idem est iudicium in hac parte longissimè distantis, & defuncti.

Ad vltimum constat ex superioribus, quo etiam argumento vti sumus in confirmatione sententiæ quam sequimur, damna corporalia, quæ in eodem genere refici non possunt, compensanda esse pecunijs, aut aliqua comoda via.

Nunc de illo qui fratrem suū infamat defecto vero illius crimine.

Controuersia Decimaquinta.

*QUARATIONE RESTITVENDA
sit fama proximo quando verum ipsius crimen
occultum tamen, inique reuelatur.*

Leditur etiam fama proximi, cum verum illius crimen detegimus sed contra ius idque bifariam aut in iudicio de quo inferius disseremus. q. 70. aut extra in iudiciū, ut quando in priuatis colloquijs occultū fratris delictum pandimus: expoliatur enim tunc proximus sua fama inique, cum ad illam habeat ius, quādiu delictum ipsius occultum, & secretum est de quo genere infamiae nūc dicemus qua ratione reficienda sit.

In hac parte quot capita tot sententiæ, nec mirum est enim difficillima hæc restitutio, & quæ raro sortitur

sum effectum, quo nomine vidi aliquando viros grauissimos iudicasse grauius peccatum, detegere verum fratris delictū, sed occultum quā falsum imponere, quia damnum quod infert qui falsum refert facile reficitur, quod verò infert qui verum occultum prodit, difficilime, & ferè nunquā, quamuis Nauar. in Manua. capit. 18. num. 26. existimet vtrumque æquale damnum inferre grauiusque peccare, illum qui falsum imponit, eo qui verum, sed occultum manifestat, Quicquid autē sit de grauitate huius culpæ, illud tamen certum est, hoc genus restitutionis adeò difficile esse, ut sua difficultate Doctores in varias traxerit sententiās, sicut difficillimis infirmitatibus varia excogitantur medicamenta.

D. Tho. hic ad secundum & in 4. d. 15. q. 2. art. 5. ad secundum, Scotus eadem dist. q. 4. & omnes ferè antiqui iudicant, debere huiusmodi infamatorem adire eos apud quos occultum fratris sui delictum prope lauit, & affirmare se perperam illud dixisse, maleque, & inique fuisse loquutum de fratre, nullamque sibi in his quæ de illo retulit esse adhibendam fidem, imo fratrem illum esse virum honestum, studiosum, neque aliter de eo sentiendum. Maioris in 4. dist. 15. q. 16. col. 4. eodem modum restituendi amplectitur, cum dicit oportere, & satis esse ita dicere: Quando tale delictum de tali dixi, illud verum existimabam, sed adhibita postea diligentia inueni me præuè loquutum:] Hic modus si quidem sufficeret ad delendam omnino ex animis aliorum sinistram opinionem quam de fratre illo infamato conceperant optimus quidem esset, cum nullum mendacium contineret. ac licet apud rusticos, & simplices utilis sit, & quo audito credent fratrem illum nil tale commississe, apud sapientes tamen, & ingeniosos potius est confirmatio præcedenti dicit. & commemoratio iniuriæ illata, quam retractatio seu restitutio, homines enim vel medioeriter infatuti cum intelligant eum, qui falsum crimen fratris in ipso teneri ad se ipsum aperte retractandum, & affirmandum se esse mentitum, videntes illum infamatorem nec se ipsum aperte retractare, nec affirmare se esse mentitum, sed illud tantum se inique & iniuste fuisse loquutum, firmiter credent verum esse delictum illud quod antea de fratre illo reuelerat: qua de causa hic modus restituendi adeò probatus antiquis non probatur recentioribus.

Ex quibus nonnulli volunt infamatorem istum debere uti verbis æquiuocis, & ambiguis, quibus reuera non retractat se ipsum nec mentitur, cum mendacium nec pro honore aut fama totius mundi asserendum sit, audientes verò illum existiment se ipsum retractare, & mentitum fuisse, sed neque hic secundus modus restituendi famam, est satis accommodatus. primo, quia non explicat in particulari quod maxime in hac parte exigitur, quibus verbis aut qua ratione infamia, de qua loquimur reficienda sit, secundo incidit in idem incommodum, quia, & si apud viros simplices, & idiotas verba ambigua, & æquiuoca forsitan sufficiant, ut credant illum infamatorem se ipsum retractare, sapientes tamen, & acuti videntes illum nec asserere appetitis verbis se esse mentitum, quod debet qui falsò crimen fratri inposuit, intelligent infamatum verè illud commississe.

Caic. hic, Soto. lib. 4. de iust. q. 6. art. 3. ad 4. Doctor Nauar. in Man. c. 18. num. 45. & multi recentiores assignant hunc modum, ut infamator iste tam apud eos apud quos fratrem suum infamauit, quā apud alios nullam amplius mentionem faciat delicti quod retulit, sed apud eos apud quos illum infamauit occasione qua sita ab ipso, apud alios verò ablata, & quoties oportunitas incidit, adeò honorifice, & decenter de illo fratre loquatur, virtutes illius referat, & cum ipso amicè familiariterque agat ut omnes sinistram quam de illo conceperant opinionem omnino purgent. Ad-

momentum quo

monentque hi Doctores oportere in hoc casu in fama-
torem curare diligenter ne quæ in honorem illius fra-
tris ab ipso infamari loquitur, & familiaritas qua cum
illo agit videantur de industria fieri gratia restituenda
illi famæ, quia aliter esset reuocare in memoriam
aliorum iniuriam illatam, & forsitan obliuioni tradi-
tam. Quod si viderit neque hac via, & diligentia fa-
mam fratri suo restitui, vt communiter accidit, defe-
ctum inquit huius restitutionis alia via pecunijs, vt
pote vel beneficijs compenset ad arbitrium prudentis,
Denique iuxta hos, primus ille modus quæ docuerunt
antiqui Theologi est utilis quando apud simplices, &
rusticos restituenda est fama, quando verò apud pru-
dentes, & instructos, hic tertius. Confirmant illum quia
in eo primis nullum existit mendaciū, nec qui audiunt
ita loquentem confirmantur in mala opinione, propte-
rea, quod infamator non retractet se ipsum, cum nulla
omnino fiat mentio delicti antea reuelati imò diligen-
ter curet, ne aliqua suspicio habeatur illud fieri ad re-
stituendam famam, & agit quantum potest vt bona
opinio de fratre, habeatur, & si quæ mala existit tol-
latur. Certè si humana ingenia ea essent, vt per honori-
ficam mentionem fratris omnis sinistra opinio quam
de illo conceperant ex eorum animis recederet, opti-
mus esset hic tertius modus, at experientia teste hac via
nunquam recedit, imò quamdiu non vident infama-
torem aperte se ipsum retractare, licet fratrem illum
inter diuos collocet, quacunque occasione oblata sini-
stre de illo iudicant, Propter quod nonnulli ex recen-
tioribus quos, tum honoris, causa, tum ne in te adeo
gravi ex mea animi sententia loqui videar nominabo,
aliter sentiunt.

Melchior Cano in lectura huius art. Et Mag. Man-
sius dum eundem me Compluri audiente explicaret, &
alij doctissimi viri hos sequuti, volunt hunc infamato-
rem de quo agimus debere his quibus occultum fra-
tris delictum inique reuelauit, affirmare se falsum, &
mendacium dixisse, Distinguunt hi inter hoc quod est
asserere fratrem nil tale fecisse, & id quod asserere se
falsum, & mendacium protulisse: prius illud nullo
modo, inquit, licet, quia cum infamatus verè deli-
ctum illud commiserit asserere ipsum nil tale fecisse
est mentiri, quod nullo modo neque ob ullum finem
licet: affirmare autè se falsum, & mendacium dixisse,
hoc inquit vt ostendimus non est mentiri sed licet.
Vnde arguuntur, hic infamator tenetur fratri suo
famam restituere commodiori via qua poterit absque
mendacio: sed nulla est commodior via ad restituenda
famam in hoc casu, quam asserere se protulisse
falsum, & mendacium, quæ proferens in hoc casu non
mentitur, ergo licet illi vii hac via, & modo restituendi
famam, imò & debet, Maior est. D. Tho. hic ad se-
cundum. Et confirmatur, quia sicut infamatus, habet
ius ad petendum a suo infamatore restitui, sibi famam
commodiori via qua poterit, ita infamator tenetur om-
ni iure restituere illi famam commodiori via qua po-
terit, modo non mentiatur. Minor habet duas partes.
Prior est, hac via commodius multò, quam vlla alia
restitui famam proximo, posterior verò in hoc casu as-
serentem se protulisse falsum, & mendaciū non men-
tiri. Priorem probant, quia audientes infamatorem ta-
lia proferentem, & asserentem, credent certissime ip-
sum mentitum fuisse, & imposuisse crimen illud fratri,
fratremque illum nil tale commisisse, in quo sensu ver-
ba ista infamatoris si accipiuntur ab audientibus, de-
cipiuntur quidem, sed hoc ipsum inquit debet opta-
re, & eniti, qui infamant alium, vt in tali sensu acci-
pianur, quia hac ratione sinistra opinio, quam de fra-
tre conceperant tollitur restitueturque ei fama quod
omnes alij modi assignati vt constat non efficiunt: Al-
teram verò partem, infamatorem de quo agimus affir-
mantem se protulisse falsum, & mendacium non men-
tiri, sed verum asserere, licet vtatur verbis æquiuocis

& ambiguis, vt ostendant, statuunt hæc duo, tanquam
certissima fundamenta. Prius est, quotiescunque ali-
quis iure potest, vel debet occultare aliquam verita-
tem, eodem iure licere illi vii verbis ambiguis, & æ-
quiuocis, quibus in medium prolatis propter varios
illorum sensus veritas illa occultetur absque menda-
cio, occultetur quidem, acceptis illis verbis ab audien-
tibus in alio sensu, quam à dicente proferunt, absque
mendacio verò, quia sensus ille in quo à dicente pro-
feruntur, est etiam verus, cum verba illa sint ambigua,
& habentia plures sensus, ac omnes veros. Nec hoc
genus deceptionis vitio vertendum est, aut culpandū,
quia cum talia verba, proferens non teneatur aperire
veritatem audientibus, quin potius occultare, non tene-
tur loqui in sensu, quo verba illa communiter sumuntur,
vel sumuntur ab audientibus, sed sufficit, vt sensus,
in quo ab ipso proferuntur, etsi diuersus à communi, &
ab eo, in quo ab audientibus accipiuntur, sit etiam ve-
rus, ne mentiatur. Illustrant hanc regulā multis exem-
plis. Testis, qui contra ordinem iuris compellitur testi-
monium dicere, in vero delicto fratris potest vii ver-
bis ambiguis, quibus ab ipso in vno sensu, sed verò pro-
laris decipiat iudicem in alio sensu illa accipientem.
Reo quoque contra ordinem iuris interrogato idem
licet; Id ipsum confessario, qui à tyranno cogeretur re-
uelare confessionem aliquā. Et clerico, qui à iudice co-
geretur testimonium fere in causa sanguinis. In huius-
modi enim deceptionibus nō mentitur, qui ita loqui-
tur, cum verba ipsius in aliquo sensu sine vera, nec ipse
decipit audientem, cum non teneatur illi aperire veri-
tatem, sed occultare potius, sed audiens se ipsum decipit,
accipiens illa in alio sensu, cui non tenetur verba
illa proferens se conformare.

Alterum fundamentum, cui hæc doctrina nititur,
est, vt quemadmodum duplex est verum, aliud specu-
latiuum, & aliud practicum, speculatiuum, quod con-
sistit in adæquatione rei ad intellectum: ab eo enim
quod res est, vel non est, conceptio intellectus nostri,
sicut & oratio, dicitur vera vel falsa: practicum verò,
quod consistit in adæquatione iudicij, vel operis ad
voluntatem recta ratione gubernatam, circa quod ve-
rum versatur prudentia, vt docet Arist. 6. Ethic. c. 2. ita
quoque duplex sit falsum, aliud speculatiuum, quod
consistit in dissonantia rei ad intellectum, vnde illud
proloquium, intellectus intelligens, vel iudicans ali-
ter quam res est, fallitur: practicum verò, quod consi-
stet in dissonantia rei, vel actus ad voluntatem recta
ratione gubernatam, consonatque cum appetitu pra-
uo, in quod falsum inclinatur ex eodem Arist. impruden-
tia: Vnde colligunt opus, vel dictum iniquum, & con-
tra rectam voluntatem, rectamque rationem dici, &
verè falsum practicum. Hæc est doctrina D. Thom. su-
pra q. 58. art. 4. ad primum, vbi voluntatem rectam di-
cit vocari veritatem practicam, quia est regula operis
recti, quod opus est verum practicum. Simile habet 1.
p. q. 17. art. 1. Vtuntur etiam ratione, sicut se habet re-
gula artis ad actus, & opera artificis, ita & voluntas
benè ordinata à recta ratione ad actus, & opera hu-
mana, & moralia, sed opus artis, quando non est con-
sonum regulæ artis, dicitur falsum, & hoc nomine do-
namus illud in communi sermone, ergo dictum vel fa-
ctum, quod non est consonū voluntati benè ordinate
& recte rationi, vocandū est etiam falsum practicum.

Confirmantur hæc omnia ex Sacra Scriptura, in qua
recta & iusta dicuntur vera, & opus studiosum verū,
& veritas, peccata autem & opera in qua dicuntur fal-
sa, & falsitas, & mendacium. Ps. 118. [Omnia mandata
tua veritas, id est iusta, & bona. Ioan. 3. [Qui facit veri-
tatem, id est, bona opera, venit ad lucem, & ca. 8. Veri-
tas liberabit vos, id est, vita iusta, & bona. Matth. 23.
[Verax es, & viam Dei in veritate doces, id est, sanctè
& iuste viuens. Voluerunt enim Christum condemna-
re de vtraque parte optimi Doctoris. Primò, ex do-
ctrina

Trina verax es. Secundò, ex vita viam Dei in veritate doces, id est, sanctè viuens, quod non solum doces verbo, verum etiam vita & exemplo, Rom. 2. [Qui non acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati, vbi veritas opponitur iniquitati, vocatque ibi Paulus falsam doctrinam, cui illi credebant iniquitatem. Ephe. 4. [Veritatem facientes crescimus apud Deum, &c. id est, iustè viuentes. Psal. 4. Vt quid diligitis vanitatem, & queritis mendacium, id est, peccatum. Psal. 115. Ego dixi in excessu meo, omnis homo mendax, id est, peccator. Errant omnes, qui operantur mendaciū. [Et peculiariter] quadam ratione in Sacra Scriptura, iustitia dicitur veritas, & iniquitas, siue iniustitia falsitas. Psal. 24. [Vniuersæ viæ domini misericordia, & veritas.] vbi veritas accipitur pro iustitia. Hier. 8. [Apprehenderunt mendacium, id est, peccatum, & noluerant reuerti. Et infra: A Propheta vsque ad sacerdotem cuncti faciunt mendacium,] id est, peccatum & iniquitatem, sunt alia innumera loca in Prophetis, & Sacra Scriptura, in quibus veritas pro bono opere, & falsitas ac mendacium pro peccato sumuntur: Et inter Ethnicos Auctores idè legitur, vt in Orat. pro Mur. circa fin. vbi ait. [Negat verum esse benevolentiam alluci cibo,] id est, non esse æquum, nam aliter verum est, & in hominum vsu positum, illam alluci, & conseruari mutuis conuiujs, & epulis. Similiter in Oratione contra Salustium, circa finem. [Ita igitur erit, vt nihil non æquum, ac verum duxerit, quod ipsi, facere collibuisse.] vbi accipiuntur pro eodem æquum, & verum Horatius lib. 1. Episto. 2. ad Mecænatem, quæ est 7. in ordine, [Metiri se quemquam suo modo, ac pede æquum est, verum est.] vbi quoque ista duo pro eodem accipit. Erè conuersio iustum accipit pro vero idem Cicero in Tuscu. vbi iustam vxorem vocat veram vxorem, & iustum dominū vocat verum dominum.

Ex his probatur iā apertissimè illa minor: qui committit peccatū, & iniquitatem, committit falsum practicum, qui contra ius infamat proximum, committit peccatum & iniquitatem, ergo & falsum practicum: Nunc sic, qui reuelauit crimen occultum fratris iniuste, quamuis verum, commisit falsum practicum, licèt speculatiuè dixerit verum, ergo quando ad restituendam famam affirmat se falsum, & mendacium protulisse, vel dictum suum fuisse falsum, non mentitur, sed asserit verum, & quod ipsi reuera licèt affirmare, & asserere. Probo consequentiam, quando ego non teneor aperte veritatem, quin potius occultare, licèt mihi vt verbis æquiocis, & ambiguis ad illam occultandam accommodatis, modò sensus, in quo illa profero, sit verus, sed in hoc casu, cum teneor restituere famam proximo, quem iniquè infamaui, debeo occultare delictum eius quantum potero absque mendacio, licèt ergo mihi ad illud occultandum vt istis verbis ambiguis, & æquiocis, cum sensus, in quo à me proferantur, sit verus. Maior constat ex primo fundamento, & exemplis ibi adductis, confirmaturque exemplo Christi, qui dixit se ignorare diem iudicij cum illud certissimè multiplicique scientiæ genere sciat, nec propterea mentiris fuit, cum in sensu, in quo loquebatur, nempe se ignorare illum diè, ad reuelandū, verissima fuerint verba illius. Minor patet, hæc verba, dixi falsum, protuli mendacium, dictum meum fuit falsum sunt æquiocis, & ambigua habentia istos sensus, falsū est fratrem tale commississe, vel dictum meum, & sermo ille, quo retuli fratrem tale commississe, fuit iniquum, & falsum practicum, è quibus sensibus licèt prior sit falsus, secundus tamen, vt constat ex secundo fundamento, est verus, quia omne peccatū, & consequenter omne dictum, vel factum iniquum est falsum practicum, ergo qui sic restituat famam proximo in hoc casu, de quo loquimur, non mentitur, sed verissimum affirmat, & asserit.

Ex his modis restituendi famam, quando verum cri-

men fratris iniquè propalatum est, licèt ille tertio loco propositus à Caic. & Soto sit magis receptus à DD. hunc quartum iudico satis probabilem: quia reuera iuxta fundamenta huius opinionis, qui in hoc casu affirmat dictum ipsum fuisse falsum, cum fuerit iniquum, & omnis iniquitas sit falsum practicum, verum affirmat, & hac vita ita loquētem audientes sinistram opinionem, quam de fratre conceperant amittunt, quod alia via vix, ac ne vix quidem obtineri potest.

Sed contra hanc doctrinam qui illam non recipiūt, ita solent obijcere. Primò D. Tho. hic ad secundum, istum modum restituendi affirmādo se dixisse falsum, illi tantum infamatori tribuit, qui fratri crimen aliquod falso imposuit, non illi qui verum iniquè reuelauit, at si iste modus restituendi in hoc etiam, qui verum inique reuelauit, esset accommodatus, docuisset illud D. Tho. cum ergo nil tale, doceat, non est censendus optimus nec licitus.

Secundò, sequeretur nullum esse discrimen inter restitutionem famæ falso ablatæ & restitutionem famæ verè, sed inique læsæ. sed confundi inter se istos modos: patet, quia qui falsum crimē imposuit, hoc etiam modo restituit, dicendo se dixisse falsum.

Tertiò, hoc modo læditur de nouo fama proximi, quod non sit illo modo restituendi, quem docet Caic. & Soto Probo cōteq. Primò, quia iuxta hunc modum Caic. nulla mentio sit peccati quod fuerat detectum, isto autem modo reuocatur in memoriam, cuius alij forsā iam erant omnino obliti. Secundò, quia si is, apud quem hoc modo fratri antea à me infamato famam deinde restituo, sit Theologus peritus, callens hanc doctrinam, factum vel dictum iniquum vocari posse falsum, practicum, poterit facile credere me loqui in hoc sensu, & fratrem crimen illud verè commississe. Tertio, videretur durum, & rigidū obligare hominem, qui verum duxit, ad proferendum verba, quibus iudicetur mendax, præsertim inter Hispanos, apud quos est notabilissima infamia, haberi pro mendace, & eliget vir illustri quod quis aliud crimen de ipso potius dici quam quod sit mendax. Denique qui infamat fratrem imponendo illi falsum crimen ex communi sententia Doctorum grauius multò peccat, quam qui infamat reuelando occultum. Vnde non est hic obligandus ad tantam satisfactionem sicut alter, iuxta istum verò modum æqualiter obligantur: cum vterque teneatur affirmare se dixisse falsum.

Sed hæc non est difficile diluere.

Ad primum respondeo D. Th. id tantum docuisse, ne quis in restitutione famæ dicat mendacium, asserendo autè protulisse falsum eo modo, quo exposuimus, nullum vt constat dicit mendacium, imò verè loquitur. Fauetq; nobis D. Th. cum asserat, posse nos vt verbis, quibus sine mendacio consulatur famæ læsæ. Nec quia docet infamatorem, qui falsum imposuit debere affirmare se falsum dixisse, sequitur, id non licere infamatori, quia verum inique detegit, proposuit enim tantum D. Tho. doctrinam suo tempore receptam.

Ad secundum respondeo, aliquod esse discrimen, nam quando falso infamatus est frater, debet infamator dicere apertè se esse mentitum, & fratrem nil tale commississe, in hoc autem casu tantum debet dicere se falsum protulisse. Dico etiam nullum esse incommodum, vt vterque eodem modo famam læsam restituat, & qui falso infamauit, & qui verè sed inique, nam maior vel minor obligatio ad restituendū non est sumenda ex eo quod magis vel minus quis peccauerit contra iustitiam, sed ex eo quod maius vel minus damnus intulerit contra iustitiam, satisfactio enim sit damnosus cum autem æque noceat, qui verum occultum inique reuelat, sicut qui falsum dicit, ideo tantam tenetur facere restitutionem ille quantum iste, & eisdem verbis, quantum licebit sine mendacio.

Ad tertium, in quo duplex asseritur incommodum.

Ad

Ad prius dico, reuocare in memoriã delictum fratris simpliciter malum esse, reuocare verò illud in memoriã una cum restitutione famæ, & prolatis verbis, quibus, qui audierant amittant suam opinionem, quam de illo habebant, quod si in hoc casu esse optimum, & utile honori fratris. Nam, & qui falso infamatur, quando se ipsum retractat, reuocat etiam in memoriã delictum fratris. Quod si dicas, decipiuntur qui auditis huiusmodi verbis credunt fratrem nil tale commisisse, in nullo autem casu licet aliquem decipere. Dico in hoc casu talia audientes non decipi ab eo, qui ita famam restituit, cū in vero sensu verba illa proferat, sed à seipsis, qui illa in alio sensu accipiunt, cum infamator iste, cum nõ teneatur veritatem eis aperire, sed potius occultare, nec teneatur se conformare. Talis autem deceptio, qua aliquis se ipsum decipit sine culpa, & mendacio dicentis, quando alicui fratri illa utilis est, ipsi verò decepto nullum infert incommodum, et si speculatiuè habeat aliquid mali, mortaliter tamen est bona, & quæ desiderari potest, sicut omnis ignorantia speculatiuè habeat aliquid mali, multæ verò sunt ignorantie, quæ moraliter sunt bonæ, & honestæ: in quo sensu dicebat D. Pau. de quibusdam: [Gaudeo quia decipi vos. Ad aliud verò incommodum respondeo, hunc modum restituendi in primis omnibus ignorantibus hanc Theologiam, ad quod maxima hominum pars pertinet, esse utilissimum, quia facile credent quod infamator debet oprare, ipsum esse mentitum, & fratrem nil tale commisisse: apud Theologos etiam esse utilissimum, quia cum istis verbis possint uti tam is qui falso infamatus, quam qui verè, tenebitur saltem Theologus in conscientia ipsis auditis suspendere actum, & iudicium, an infamatus commiserit, tale crimè, quod si voluerit iudicare potius illud commisisset, restitutionem famam ita loqui, quia protulit falsum practicum, sed verum speculatiuè, hoc malitiæ ipsius imputetur; infamator enim iam fecit quod in ipso est.

Ad quartum respondeo: Nos in presentia id tantum docere, non esse in isto modo restituendi mendacium, & consequenter esse modum licitum, & quando fuerit necessarium, obligatorium. An verò teneatur vti huiusmodi verbis quando periclitatur ipse restituens de maiori infamia est alia quaestio, tunc enim standum erit arbitrio prudentum, & compensata æqualitate fama vtriusque sicut supra diximus iudicandum.

Ad vltimū respondeo, ex his quæ modo dicebamus in solutione secundi, maiorem vel minorem obligationem restituendi famam non sumi ex maiori vel minori peccato quo illa laeditur, sed ex maiori vel minori nocumèto quod illi infertur, Et cū vterque æqualiter noceat, & qui falsum imponit, & qui verum iniquè reuelat, nil mirum si vterque eodem modo restituere debeat.

Controuersia Decimasexta.

SIT NE ALIQVANDO RESTITVENDA fama fratri falso infamato cum periculo vite.

CAIE. hic ar. 6. & in opusculo. 17. questionum. q. 14. distribuit bona. Primò, in temporalibus, & spiritualibus. Secundò, distribuit temporalia siue externa in diuitias, famam, & vitam, statuitque hanc vniuersalem regulam: res inferioris ordinis nunquam est restituenda cum detrimento vel iactura rei superioris ordinis, v.g. res externa non est restituenda cum danno alicuius boni mei spiritualis, similiter pecunia nõ est restituenda cum danno fame, nec fama cum detrimento vite. Regulam istam probat Cai. multis modis. Primò, nullum temporale est restituendum nõ danno alicuius boni spiritualis, & hoc non alio nomine, nisi quia spiritualia sunt altioris ordinis, imò, & quæ ipsa spiritualia quæ sunt superioris ordinis non sunt exponenda pro inferioribus, vt D. Charitas. exigat, ne

ieiunem, cessandum est à ieiunio.

Secundò, nullus docuit ad restituendam vitam, vel famam esse fundendas preces, quia oratio est res superioris ordinis.

Tertiò nemo ad soluendū æs alienum tenetur amittere propriam libertatem, & se ipsum tradere in seruum: quamuis enim in lege veteri Leuit. 25. præcipiebatur, vt qui furatus esset, maneret seruus, nihilominus in lege euangelica nullus debet se ipsum vendere ad restituendum æs alienum, vt habetur Lob. æs alienum, & Anth. seq. C. de actio. & oblig. Cuius rei nulla alia rō est, nisi quia libertas est res superioris ordinis.

Quartò, quæ liber mulier prudens, & honesta eligit potius dari in seruum, & ancillã seruato honore suo, quàm esse liberam perdita fama, quod tamè non eligeret pro pecunia restituenda, ergo non est exponenda fama pro pecunia, cum tanti habeatur fama, vt pro ipsa daretur libertas, quæ non daretur pro pecunia.

Vltimò, in c. Officij de pœnitent. & remissio. definit Innoc. III. mulierem adulteram, quæ timet infamiam, non teneri ad reuelandum viro suo filium susceptum ex adulterio, quæ forsitan vult vir relicto legitimo constituere hæredem, quia non debet exponere famam, & honorem suum pro illa hæreditate: Ita colligit Caiet. Vitam non esse exponendam ad restituendam famam, nec famam ad restituendam pecuniam, sed vitam pro vita, famam pro fama, pecuniam pro pecunia, faciendamque esse restitutionem in re, vel eiusdem ordinis, vel inferioris, vt cum expono famam, pro vita illius, qui mea culpa de illa periclitatur, aut pecuniam pro fama. Subscribit huic sententiæ copiosè D. Nauar. in suo Man. c. 17. nu. 89. & seq. & c. 18. nu. 47.

Oppositum tamen docent Maio. in 4. dist. 15. q. 17. Adria. in suo 4. de restitu. Soto lib. 4. q. 6. art. 3. ad 4. & recentiores, quorum iudicio regula ista Caiet. quamuis prima fronte, & in cortice inspecta videatur vera, & multoties seruanda, Nihilominus in multis peccat.

Primò, quia licet vt plurimum non sit restituenda fama cum periculo vite, huius tamen rei causa nõ est, quod vita sit res superioris ordinis, sed quia communiter vita est bonum, cui non æquatur fama alterius, & sicut non teneor restituere decem, cum iactura centum, ita neque minus bonum cum iactura maioris, & longè superantis: esset enim inæqualitas.

Secundò, fama vnus in quocunque subiecto existat, est eiusdem ordinis cum fama alterius, ac si ratione subiecti fama vnus sit maius bonum, & cum excessu, quam fama alterius, non est restituenda, (vt diximus) illa minor fama cum iactura multò maioris, quia esset inæqualitas, ergo restitutionis obligatio, & quod hæ res illa sit compensanda, vel secus, non est sumendum ex eo, quod sint eiusdem, vel alterius ordinis, sed ex æqualitate, vel inæqualitate ipsarum inter se.

Tertiò, licet restituens pecuniã raptam debeat suam famam, & honorem tueri, quātum potest, ac si accepit multam pecuniam, graueq; intulit damnum, quod restituere non potest, nisi cum detrimento propriæ famæ, tenebitur vt videbimus, cum tali detrimento restituere, quia maius est ius patientis iniuriam, & damnum, quàm inferentis, nec debet læsuri in sua substantia iniuste illa priuari propter honorem lædentis, vt docet D. Tho. & ipsomet Caiet. agentes de fure occulto: iam res inferioris ordinis restituenda aliquando est, cum danno, & iactura superioris ordinis.

Quartò, res inferioris ordinis licet secundum se minus bona sit, quàm res superioris, potest tamen illa inferior in ea quantitate sumi, vt sit maius bonum plurisque æstimetur, quàm res superior, sicut multum argenti plurius æstimatur, quàm parum auri, licet aurum secundum se præstet argento, vnde poterit pecunia accepta esse, vt æstimetur iudicio prudentū plurius, quàm fama latronis. Et similiter fama viri, vel familiæ infamata esset adeò præstans, vt plurius etiam debeat estimari

mari iudicio prudentum, quàm vita infamatoris: in his autem euentibus, quis negabit rem superioris ordinis exponendam esse pro re inferioris? cum hæc ex circumstantijs sit maius bonum, & maioris precij iudicio prudentum. His positis sit.

CONCLUSIO I.

Simpliciter ac vt in plurimum, & vniuersaliter loquendo, non est restituenda fama cum periculo vitæ.

Patet ex dictis in primo argumento proposito contra regulam Caiet.

CONCLUSIO II.

Exponere propriam vitam ad restituendam famam alteri, vel tuendam, etiam si non debeatur ex iustitia, licet.

Probatur. Potest quis exponere vitam ad restituendam maximam pecuniam alteri debitam, quando aliter restituere non potest (vt videmus) ergo poterit quoque ad restituendam famam, cum fama præstet omnib. diuitijs. Secundò, potest quis exponere vitam pro amico falso infamato, vt honorem illius iniquè læsum tueatur, imò & pro re familiari illius, vt si domus eius comburatur, potest quis cum periculo vitæ eniti, vt extinguatur ignis, sed multò æquius est restituere famam læsam, quàm tueri non læsam, aut liberare domum amici ab incendio, ergo cum hæc liceant cum periculo propriæ vitæ, licebit quoque cum periculo eiusdem famam læsam reficere.

CONCLUSIO VLTIMA.

In aliquo euentu est restituenda fama cum periculo vitæ.

Patet, cum tota ratio, propter quam vita non exponenda pro fama, sit, quia illa est maius bonum vbi fama alicuius aut simpliciter, aut ex circumstantia erit maius bonum, quàm vita infamatoris, tenebitur in famam restituere illam, & cù periculo propriæ vitæ, hoc aut potest aliquando contingere, ergo quando eueniet tenebitur. Maior certa est. Minor patet exemplis.

Primò, si infamatus non restituta sibi fama periclitetur de vita, certum est infamatorem teneri tunc ad restituendam famam, & cum periculo propriæ vitæ, quia in hoc casu infertur cum iniuria nocuumtum à quo potest per simile, & æquale damnū liberare læsum, quod quò potest, qui nocuit tenetur, cum iure nature potior sit conditio innocentis, & patientis iniuriæ, quàm iniuste inferentis. Infamatorem dico, quia si accusetur Andreas falsò à Ioanne de homicidio, quod perpetravit Petrus, Petro in ea accusatione, & infamia nil omnino agente, Ioannes qui falsò infamauit Andream cum iniuria in tanto periculo vitæ constituens illum, tenetur, & cum discrimine propriæ vitæ ab illa infamia, & periculo vitæ liberare: Petrus autem etsi ipse occiderit, non tenetur seipsum prodere, vt liberet Andream falsò infamatum cum periculo suæ vitæ, quia Petrus non est causa illius infamæ, & periculi in quo Andreas existit, sed solus Ioannes, qui falsò illum infamauit: quod si possit Petrus sine periculo præsentis, vel futuro, aut vitæ, aut exilij, aut alicuius damni grauis, sed cum eo tantum, quod habebitur pro homicida, & eo manifestato intelligat illū falsò infamatum euasurum periculum, tunc tenetur (cum ipse sit verus homicida) seipsum prodere, vt illius innocentis vitam tueatur, saltem ex præcepto charitatis. Dicimus etiam, si infamatus non restituta sibi fama ab infamatore periclitetur de vita teneri infamatorem illam restituere, & cum periculo propriæ vitæ. Nam si infamatus à Petro, etiam si Petrus famam illi restituat per alium processum, vel per alios testes, aut media, nihilominus maneat in eodem periculo capitis, tunc non tenetur Petrus cum periculo vitæ famam illi restituere: quia Petrus ideo tenebatur, vt liberaret illum à periculo vitæ vnde si per restitutionem Petri non liberatur, cessat

sante sine cessat etiam, & obligatio medijs tam arduis, & periculosis.

Secundò, si quis virum nobilissimum falso infamauit, vt Ducem, vel Principem de crimine hæresis vel læsæ maiestatis, ob quod ille, & tota illius posteritas manet infamata, & expoliata multis honoribus, officijs, & dignitatibus & obnoxia multis damnis, tenetur iste in conscientia restituere illis famam: si quidem possit se in tuto collocare, bene quidem, sin minus tenetur, & cum periculo propriæ vitæ. Patet, in restitutione non attenditur an bonum quod exponitur ad satisfaciendum pro bono quo expoliatus est frater iniuste, sit superioris ordinis vel non, sed an excedat plurimum iudicio prudentū, vel sit æquale, vel minus, nam hoc exigitur ad equalitatem quam intendit restitucio, sed fama & dignitas illustri familia, & profapia iudicio prudentum præstat, estque maius bonum vita huius vel illius priuati hominis, ergo tenetur hic qui falso talem profapiam infamauit, & denigrauit, etià cum periculo suæ vitæ famam illi restituere. Dixi, quando tota familia, & profapia denigratur, & transit à maioribus in posteros, & semper propagatur, quia si infamia patris non transit in posteros, & ille infamatus vel mortuus est, vel nullum aliud patitur detrimentum quàm in opinione, tunc infamans non tenetur restituere, cum discrimine propriæ vitæ, quia talis infamia nõ est maius damnum, quàm sit mors alterius hominis, vita enim cuiusque hominis nõ minus valet imò plusquam fama sola cuiusque alterius.

Tertiò, quod bene obseruant rectiores, si quis per magnam iniquitatem supposuit filium alienum Regi, qua suppositione, & falsitate non manifestata verus princeps, & primogenitus regnorum priuatur tanta dignitate iniuste, tenetur hic nisi aliter possit, & cum periculo vitæ vt hæreditas, & successio regnorum verò principi, & eius successoribus restituatur falsitatem illam, & suppositionem detegere: iudicio namque prudentum maius bonum est successio regnorum iusta, & legitima, quàm vita cuiusque priuati hominis: Quæ intelligenda sunt, quando is qui illam familiam infamauit, vel alienum filium regi supposuit, probabiliter superat detecta illa falsitate, & suppositione profuturum aliter enim non tenetur, nec debet tanto periculo frustra se exponere, cum cessante sine cesset, & obligatio mediorum.

Nunc ad argumenta Caiet. Ad primum respondeo, spiritualia duplicia esse quedam de necessitate salutis, quæ exponi non possunt sine peccato; alia de consilio quæ dimitti possunt sine peccato, hæc posteriora possunt exponi pro restituenda fama, & pecunijs vt si ad hæc restituenda oporteat me laborare manibus & lucrari, teneor dimittere contemplationem, & alia spiritualia, quibus ex deuotione intendebar, spiritualia autem quæ sunt de necessitate salutis non possum exponere ad restituendam famam, vel diuitias, non quia illa sint superioris ordinis, hæc verò inferioris, sed quia talia non possunt exponi aut dimitti sine peccato, peccatum autem nec pro vita, aut fama aut utilitate totius mundi committendum est.

Ad secundum, Respondeo, Famam, & vitam non restitui precibus, non ob rationem, & regulam Caietani, sed quia restitutio intendit damnum illatum resarcire, vita autem, & fama non resarciuntur precibus aut suffragijs, sed fama sermone, & verbis, vita vt supra expositum est.

Ad tertium respondeo, sublato decreto Ecclesiæ & principum Christianorum licere vnicuique sicut olim ad restituenda furta vel debita propriam libertatem amittere, quia licet libertas non æstimetur auro, existente tamen necessitate, & consentiente homine qui sui ipsius liberè dominus est, potest illa pretio æstimari, & per eam furtum, vel debitum restitui, Quo euenitur à aperte regula Caietani, cum constet ex lege v-

teri rem superioris ordinis id est libertatem dari pro ferro, & pecunia que est res inferioris ordinis: At quia visum est Ecclesie, & principibus fidelibus indecorum, ut quos Christus suo sanguine liberavit iuxta illud Pau. ad Gala. 4. [Iam non sumus ancillæ filij] sed, liberæ qua libertate Christus nos donavit: tradant in seruos, illud prohibuit, sicut iure gentium, qui vincuntur in bellis manent serui vincentium nolunt tamen Ecclesia, ut si Christiani cum Christianis prælientur, etiam in bello iusto, victi manent serui, & captiui uictorum, quamuis iusta de causa possint detinere aliquos in obfides.

Ad quartum Respondeo, Mulierem honestam verè commutatam libertatem pro bono nomine, & non pro pecunijs, non tamen ex eo sequitur famam non posse aut non debere aliquando exponi ad restituendas pecunias, aliquando enim ita oportet ut uideamus.

Ad vltimum respondeo, Adulteram non teneri ad reuelandum suum crimen ut bene ibi docet Innocentius: non tamen ob regulam Caiet. sed quia ut videbimus suo loco exponit simul famam, & vitam si uiro id aperiat. Tum etiam quia non tenetur illi credere nec vir nec filius quibus id aperiet. sed licet eis suscipari ex odio aliquo vel passione illud asserere, cum sine autem adeo dubio non debet tantis damnis se ipsam exponere, Quod si ipsa certo sciret se credendam, nec imminere sibi periculum vitæ, tunc si hæreditas esset eam honorifica, & copiosa, ut iudicio prudentum esset maius bonum, quàm fama ipsius, deberet crimen suum reuelare, & famam suam exponere, quia finis est certus, & bonum quo priuatur iniuste filius legitimus maius quàm fama matris: Quod si hæreditas tanta non est, ut iudicetur maius bonum non tenetur crimen suum aperire, non ob regulam Caiet. sed quia non est restituendum minus bonum cum iactura maioris, & præstantioris: offerunt sese nunc alia breuiore controuersia explicandæ sed scitu quoque dignæ.

Controuersia Decima septima.

AN QVI FRATREM INFAMAVIT teneatur ad famam illi restituendam, quando ex diuturnitate temporis creditur iam omnino infamia illa tradita esse obliuioni.

DI. Antonin. 2. p. ti. 2. c. 2. §. 3. Syl. ver. Detractione. n. 4. habent partem negantem, quibus aliqui subscribunt his adducti rationibus, Primò si qui audierunt sunt iam omnino obliti, cessauit iam omne damnum, & infamia proximi apud illos, cessante autem damno cessat, & vinculum restitutionis, ergo.

Secundò, vna ex conditionibus requisitis ut initio huius disputationis vidimus quis teneatur ad restituendam famam est, ut illa sit læsa, in hoc autem casu per obliuionem illorum, qui audierunt desinit iam esse læsa, ergo. Tertio in hoc casu retractare se ipsum est reducere in memoriam aliorum crimen fratris, cuius iam erant omnino obliti, & consequenter dum intenditur restitutio famæ, fit potius renouatio in famæ, non ergo facienda talis restitutio nec consulenda.

Caiet. hic ad secundum & D. Nauar. capit. 18. num. 47. & recentiores docent oppositum. Primò, quia moraliter loquendo difficile est certo scire, illos apud quos fratrem infamauimus crimen illud quod audierunt omnino tradidisse obliuioni, cum rei cuius vno die quis non meminit altero die recorderetur.

Secundò, quia interdum tantò firmiter credimus, quantò quis post detractionem fratris cum multis annis confiteatur, & ad sacram accedat communionem, nunquam tamen curat illi qui detraxit famam restituere, unde damnum quod intulit non cessat omnino,

& cum iniuriam illatam fuerit, tenetur illi succurrere ac mederi, quod præstare non valet nisi retractando seipsum.

Tertio, poterit frater infamatus aliquid facere, ut ingredi domum, vel quid simile, rectè, & honestè, quod tamen ijs qui crimen eius aliquando audierunt, occasio sit reuocandi in memoriam, & suspicandi aliud simile quibus damnis tenetur detractor ille occurrere, occurrit autem retractando se ipsum.

Hæc sententia Caiet. & mihi semper visa est probabilior ac securior, nisi certissimo intelligeret infamator ex nimia diuturnitate tēporis, vel alia via, eos qui audierunt omnino oblitos esse, nec vnquam recordaturos.

Ad primum in oppositum respon. Famam proximi, etsi illi, qui audierunt, non recordentur actu, nec sit posita tali hyporhesi læsa actu, esse tamen læsam in habitu, & virtute, cum facillè possint recordari. Eodem modo soluitur secundum.

Ad tertium dico, Non lædi de nouo famam proximi, eo quod reuocetur in memoriam aliorum crimen, quod forsitan iam exciderat, quia non reuocatur in memoriam, ut infametur, imò ut si quæ mala opinio de illo haberetur, aut interim in mentem illorum veniret, cesset omnino.

Quod si quæras modum, quo optimè & commodè hæc restitutio fiat post multum tempus. Respondet, & optimè D. Nauar. loc. cit. debere ita fieri, ut infamator iste quærat ab eo, cui crimen fratris aliquando reuelat, an recorderetur alicuius delicti, quod ipsi de fratre illo dixerit, quod si responderit negatiuè, addat hæc verba, Nihilominus si quādo aliquod delictum à me de illo audisti obsecro existimes me falsum dixisse, hac enim via non reuocatur in memoriam delictum fratris, quod iam erat obliuioni traditum, & consultius ipsius honori, & famæ.

Controuersia Decima octaua.

AD QUID TENEATUR QVI DELICTVM in vno loco publicum refert in alio loco, in quo erat occultum, & ignorabatur.

ADria. suo lib. 11. docet reuelantem delictum fratris in loco in quo omnino ignorabatur, etiam si in alio esset publicum, & notoriū peccare mortaliter, & teneri ad restituendam famam, nisi id fecerit ob utilitatem aliorum publicam, vel priuatā. Ratio eius est, quia sic reuelans crimen proximi, perinde infamat illum in loco ubi crimen eius erant omnino ignotum, sicut qui reuelat verum crimen fratris, sed occultum.

Maior. in 4. dist. 21. q. 2. Caiet. in opusc. 18. nu. 26. Soto, lib. 5. de iust. q. 19. art. 2. docent oppositum, afferentes nō esse peccatum crimen illius, qui in vno loco publica auctoritate punitus est in alio referre, quia per illam punitionem iam est priuatus auctoritate publica iure famæ, imò iniquiunt vna pars pœnæ, qua punitur est, ut cuilibet liceat crimen illud alijs referre.

In hac quæstione obseruemus: infamatum publicè in vno loco, veluti furem, qui publico præcone, & meridie plagis cæsus est in loco, sin quem recessit, vel ita honestè viuere, ut apud omnes bene audiat, nullusq; sit rumor de illo crimine, vel non mutasse mores, sed aliquem rumorem de crimine illius existere.

CONCLUSIO I.

Crimen in vno loco publicum in alio reuelare quæcumque ratione peccator ille sese habeat, non est contra iustitiam, nec obligat se ad restitutionem famæ.

Hanc probant argum. Caiet. Etenim cum publica auctoritate punitus sit, iam non habet ius ad suam

suam famam, quo fit, ut infamans illum, etiam nocet, non tamen contra ius, nec cum iniuria, vinculum autem restitutionis, & violatio iustitiæ non habent locum, nisi quando inferitur nocendum cum iniuria.

CONCLUSIO II.

Si infamatus in vno loco, in alio honestè viuat, nullusque sit rumor criminis illius, tunc reuelare delictum eius in eo loco, in quo benè audit, & apud eos qui illud omnino ignorabant, est pec. mor. contra charitatem. Quod si non mutauit mores, sed existat iam aliquis rumor, & suspicio de illo habeatur, reuelare crimen eius non est contra charitatem, nec pec. mort. nisi fiat ex aliquo odio.

Probatur prior pars huius conclusionis. Ad charitatem pertinet velle proximo bona illi vtilia, quæ potest habere citra aliorum iniuriam, etiam si ipse in illa nullum habeat ius, quomodo pertinet ad charitatem optare & velle, ut à diuite pauperi subueniatur: Fratri honestè iam viuenti est vtilis, imò & necessaria bona opinio, potestque illam iam habere, cum mutauerit mores, citra aliorum iniuriam, ergo non velle huic hanc bonam opinionem, sed reuelare crimè eius iam honestè viuentis contra charitatem est, & cum sit in re graui qualis est fama, erit mort.

Secundò, ex D. Tho. id per quod inter viros prudentes iustè dissolueretur amicitia, est pec. mor. contra charitatem, sed si auicus peccatum meum publicum Valentij reuelaret Romæ, vbi omnino ignoratur, & ego benè audio, excluderem illum iustè, & prudenter à mea amicitia, ergo.

Denique in hoc etiam sensu dixit B. Petrus, [Charitatem operire multitudinem peccatorum.]

Probatur altera pars: Sicut in occultis delictis, sed quæ iuridicè probari possunt potior est ratio patiètis iniuriam, quàm inferentis, ita in publicis potior est ratio aliorum, quibus peccator cuius delicta iam alicubi publica sunt, potest nocere, quàm famæ talis peccatoris. Sed quando peccator non mutauit suos deprauatos mores, potest adhuc alijs nocere, imò reuera nocet, ergo tunc potius est consulendum periculo eorum, quibus potest nocere, quam famæ ipsius, maxime si iam sit aliquis rumor, & suspitio.

Sed dices contra priorem partem huius concl. Fur ideo publicè cæditur, & voce præconis, ut crimen eius sit omnibus notum & publicum, ergo quamuis mutet mores, in loco in quem recessit, licebit delictum eius alijs referre, Respon. hoc arg. probari tantum primam concl. propositam, nempe, non habere iam illum furtem ius ad suam famam, nec reuelantem delictum ipsius peccare contra iustitiam, cæterum non inde sequitur non peccare contra charitatem, quando fur ille in alio loco omnino emendatus est. Publica enim sententia, vel punitio efficit quidem crimen illud publicum, & manifestum in loco in quo fertur, & exerceatur, non autem in omnibus locis, & vniuersa orbe, experientia namque teste, quando Principes, & Iudices volunt ubique publica esse, ipsi curant ubique publicari.

CONCLUSIO VLTIMA.

Publica in vno loco licet referre in alio, in quo probabiliter citò, vel ob loci vicinium, vel alia causa dignoscuntur esse manifestanda.

Ita D. Tho. in 4. dist. 19. q. 5. art. 3. ad primum, & secundum, & D. Nauar. loco citato. Et probatur, quia in moralibus quod parum distat nil distare videtur, & quod est in proxima potentia iam ferè iudicatur in actu, vnde peccatum in vno loco publicè, quod prudenter, & probabiliter iudicatur cito diuulgandum in alio, non est peccatum ibi referre.

In Secun. Secun. D. Tho.

Argumentum. Adria. confirmat primam conclusio. hic posstram, contra secundam verò non habet vim, quia qui reuelat delictum fratris verum, sed omnino occultum, peccat non modò contra charitatè, verum etiam contra iustitiam, at qui publicum in vno loco reuelat in alio, in quo ignoratur, peccabit quidem contra charitatem, non tamen contra iustitiam, sicut constat ex his dictis.

Controuersia Decimazona.

AN INFAMEM IN VNO GENERE vitij liceat infamare de alijs occultis, circa quæ benè audit.

PAlud in 4. dist. 19. q. 4. videtur affirmare, licet reuelare peccatum illius, qui ratione alterius delicti iam est infamis, ex quo infert, conuictum à iudice de furto teneri ad manum festanda iudici cætera delicta, de quibus fuerit ab ipso interrogatus, quamuis sint omnino occulta. Similiter si interrogetur de complicibus, teneri ad reuelandum non solum peccatum illud, in quo fuerunt ei complices, & de quo sunt vna cum ipso accusati, verum etiam alia omnia, quæ nouerit ipsos commisisse, etiam si fuerint secreta.

Probat sic: Fama est illæsa dignitatis status moribus, & legibus approbatus, sed qui de aliquo crimine est, semel conuictus, vel infamis, iam habet suam opinionem, & dignitatem læsam, & macularam, quo fit, ut talis iam non habeat famam, Ergo licet huiusmodi, sic infamanti alia crimina etiam occulta reuelare. Probat consequentia, quia si id non liceret, eo certè nomine, quia fieret illi iniuria infama, ei autem, qui iam non habet bonum nomen nulla fit iniuria infama.

Secundò, præceptum quo prohibemur reuelare occulta fratrum crimina, non ideo datur, ut crimina maneant occulta, sed ne lædatur fama fratris peccato ipsius in publicum ducto, huius autem de quo nunc loquimur iam satis fama læsa est cum labore infamia, Ergo.

Adria. quolib. 11. reprehendit hanc opinionem, ut falsam, & à Christiana imò, & humana pietate omnino alienam, cui subscribemus cum communi Theologorum schola. Ad quod melius intelligendum obseruiemus. Famam, & bonam opinionem cum sit bonum quoddam temporale habere latitudinem, eodem modo quo pecuniæ, salus, & integritas corporis, & similia bona habent, quoque latitudinem. Potest aliquis esse læsus in corpore, & integras habere manus: potest aliquis ex parte suis facultatibus expoliari alia manente illæsa: eodem modo potest frater incidere in fornicationem, qui tamen furtum, vel periurium nullo modo committet, quia etiam de causa potest aliquis haberi fornicator, qui tamen nullo modo habebitur fur, aut periurus, Ex quo sequitur, ut sicut læsus in oculis non propterea amittit ius in integritate suarum manuum, & qui est expoliatus, vna parte suorum bonorum non propterea amittit ius in aliam, imò esset illi iniurius, qui vellet attingere, vel lædere partem, quæ illi manet, ita quoque frater etiam habeatur pro adultero, habet nihilominus ius, ne habeatur pro fure, vel periuro, quamdiu crimen ipsius occultum est, in ferre quoque illi iniuriam, qui delicta occulta ipsius reuelauerit. Nec vllus hominum est, qui vel solo dictamine rectæ rationis adductus, non sentiat reuelantem furtum secretum Petri, cuius nihilominus adulterium innotescit, maximam illi intulisse iniuriam, & nouum damnum, Hoc posito sit,

CON-

CONCLUSIO I.

Nulla modo licet hominis infamis in vno genere vitij, crimina occulta alterius generis prodere, & qui prodiderit tenetur ad restituendam illi famam, iuxta superius explicata.

Probarur, Quicumque fratrem suum inique infamat peccat, & tenetur ad restituendam illi famam, sed qui reuelat peccatum occultum vnius generis, etiam si frater labore infamia alicuius peccati alterius generis infamat illum inique, ergo, Major certissima est. Probarur minor. In primis etiam si Petrus habeatur fornicator, quamdiu tamen ignoratur ab omnibus esse fur, habet bonum nomen, bonamq; famam circa delictum furti, cum primum verò detegitur esse quoque fur, quod erat omnino occultum, incipit laborare noua infamia, & distincta ab ea qua antea laborabat, cuius antea iudicatur solum fornicator, deinde vero, & fornicator, & fur, habetque se in Petro delictum illud quod erat omnino occultum, quo ad hanc novam infamiam, sicut quodcumque occultum in homine integerrimo, qui nulla adhuc laboraret infamia, ergo verè Petrus etiam si iam alia ratione infamis detecto crimine ipsius occulto, quod omnino ignorabatur, infamatur de nouo. Quod verò infametur contra ius patet, quia vnusquisque habet hoc ius nec peccata ipsius omnino occulta reueletur, nec fama ipsius propter occulta laedatur.

Secundo, experientia teste aliqui cauent à furo, qui non ita cauent à fornicatore, aliqui repellent à se periurum, qui non ita repellent adulterum, ergo istae infamiae distinctae sunt, distinctaeque opiniones, quod si distinctae, etiam si frater labore infamia vnus vitij ex istis, alijs manentibus occultis, retinet bonam famam circa illa, quae manent occulta, & illa reuelare est afficere ipsum noua infamia, & iniuria. Et consequenter, qui ita facit peccat, ac manet obnoxius restitutioni famae. Probo consequentiam: Quoniam, qui ita facit, cum haec famae sint distinctae, non minus est proditor occulti criminis nati infamare fratrem, quam ille, qui prodit crimen occultum illius, qui nulla adhuc laborabat infamia.

Tertio, qui publicè ebrius est, sed habetur ab omnibus pudicus, habet ius in illam bonam opinionem, quam omnes habent conceptam de ipsius pudicitia, sicut qui amisit aliquam partem suarum facultatum, manet tamen illi adhuc altera pars, habet ius in illam, ergo qui reuelaret aliquam impudicitiam huius hominis omnino occultam, expoliaret ipsum illa bona opinione, quam homines habent de ipsius pudicitia, & contra ius, quod in illam habet. Et confirmatur. Quia si hic non haberet ius in illam bonam opinionem, quae habetur de ipsius pudicitia, id certè esset, quia amisit iam bonam opinionem circa sobrietatem, at haec famae (vt constat) sunt distinctae, quarum vna potest amitti alia manente illa, cum sit fama sicut integritas corporis, cuius vna pars laedi potest alia manente sana, quod ergo amisit bonum nomen circa sobrietatem non tollit, quia possit illud retinere circa pudicitiam.

Quarto, si oppositum esset verum, vix reperiretur in toto orbe homo cuius non liceret vitia occulta prodere, quis enim est, de quo non constet notoriè aliquod genus peccati mort. veluti, quod frangat Ecclesiae ieiunia, quod alicuius mulieris amore aliquando capius fuerit, vel quid simile eorum ita quae homines plerumque labuntur. Vnde illa opinio à peritis iudicatur dura, & impia: maxime qua parte asserit, conuictum vel infamatum de aliquo crimine, debere si à radice interrogetur, reuelare alia occulta sua, vel aliena: Quae ad hanc partem pertinent copiosè explicantur inf. q. 69. Vbi agemus de iudicijs.

CONCLUSIO II.

Quaedam sunt vitia in hominibus infamis, & perditis adeo sibi affinis, vt in eis non sit pec. mort. reuelare aliquod occultum affine alteri grauiori, cuius infamia iam laboram.

Constat publicè Petrum violasse puellam, non est pec. mort. referre illum per literas, dona vel inter nuntios sollicitasse: constat Ioannem esse nimis addictum ludo, & illi vitio plurimum incumbere, non est mort. pec. referre illum occasione ludij frequenter irare, vxorem & familiam minimè curare, etiam si haec sint occulta. Ratio est, quia cognito peccato graui reuelare, quae illi affinis sunt, & minus graua, non est noua infamia illum afficere. In his standum maxime est iudicio prudentum ad intelligendum, an ita sint affinis, vt reuelatio occulti non augeat infamiam.

Argumenta Palud. nullam habent vim, sumit enim in vtroque argumento quod falsum est, nempe reuelato crimine occulto vnus generis, non affici noua infamia illum, qui iam est infamis ratione alterius vitij: constat enim ex dictis oppositum, nempe vitia, sicut habent inter se distinctas deformitates, & turpitudines, ita quoque generare distinctas infamias, constat etiam experientia multos esse, qui nullo modo attringent bona aliena, aut periurabunt, quia tamen ex fragilitate naturae, oblata occasione erunt impudici. Vnde dico ad primum in illa definitione famae non definiiri simpliciter quamcumque famam, sed integram, & omni ex parte perfectam, qualem habent viri iustissimi, nihilominus habet etiam bonum nomē, & bonam famam, quamuis imperfectam, qui licet in vno vitio male audiat, circa alia tamen bene audiat, & circa haec, qui aliquid occultum reuelat nocet illi inique, quia etiam ratione manet dilutum secundum.

Controuersia Vigesima.

IN QUI INIQUE FRATREM SVVM infamauit, teneatur ad compensanda omnia damna ex tali infamia illi subsequuta.

Potest duobus modis aliquis fratrem suum infamare, aut imponendo illi falsum crimen, aut reuelando verum, sed omnino occultum: De priori nulla est controuersia inter DD. teneri illum non solum ad restituendam famam fratri quem falsò infamauit, asserendo fratrem nil tale commississe, & se esse mentitum, verum etiam ad rescicienda in integrum quantum poterit omnia damna ex illa falsa infamia fratri suo subsequuta, vt si ea de causa amisit Episcopatum, vel cathedram, aut veile sibi matrimonium, vel quid simile. Ratio est aperta, quia qui sic infamauit fratrem, est directè, & per se causa illorum damnorum, & cum iniuria, vnde habet maxime locum in hoc casu regula illa, Tua causa datum datum est. &c. De iniurijs, & damno dato.

Res paulo difficilior est in eo, qui verum crimen fratris, sed occultum inique reuelauit: Soto lib. 4. de iust. q. 7. art. 3. quem multi sequuntur, sentit teneri quidem istum infamatorem ad restituendum (in hoc enim omnes conueniunt) non tamen in integrum, sed ad aliquam partem ad arbitriū prudentis, pro ratione damni illati ac malitiae, qua crimen illud occultum reuelatum fuit. Ratio horum est, quia causa praecipua istorum damnorum non est reuelatio criminis illius, sed crimen illud reuelatum, reuelatio autem tantum fuit causa sine qua non; cū ergo causa praecipua non sit reuelatio illius criminis, sed ipsum crimen, non debet ille infamator in integrum restituere, quia verò nisi ipse reuelasset

lasset non fuissent damna illa sequuta sed fuit causa sine qua non tenetur restituere partem aliquam.

D. Nauar. in suo Manua. c. 28. num. 45. & nonnulli ex recentioribus volunt, hunc etiam infamatorem teneri ad restituendum in integrum. Probant hac rōge: Quāuis diuerso modo infament, qui falsum crimen imponit fratri, & qui verum occultum reuelat, grauiusq; multo peccet ille, quam hic posterior, æqualiter tñ vterque nocet, vterque enim tollit bonam opinionem, quod de fratre illo deinde habebatur, restitutio autem non sumitur ex modo nocendi, aut ex grauitate peccati, sed ex nocimento ipso quod infertur, ergo vterque tenebitur ad reficienda damna illa in integrū. Probatur consequentia. Damna quæ consequuntur infamiam, si res rectè expendatur, non sequuntur formaliter, & directè ex crimine, quia etiam si frater illud commiserit, quādiu ignoratur, & habetur optima de ipso opinio, non nocet, vnde sequitur ex illa sinistra opinione, quam infamator in animis audientium generauit, hanc sinistram opinionem vterque efficit, tam qui falsum imponit quā qui omnino occultum prodit, vnde vterque est causa efficiens illorum damnorum, & ex consequenti vterque tenebitur ad illa in integrum, quantum poterit, compensanda. Aliquando placuit nobis illa opinio M. Soto, nunc verò re maturius considerata & si vtraque probabilis sit probabilior tamen videtur opinio D. Nauarro ob rationem adductam. Et ad argumen. primæ opinionis respondeo, reuelantem occultum fratris crimen, non solum esse causam sine qua non, sed causam etiam directè, & per se, ac efficienter concurrentem ad illa damna, cum illa non sequantur propriè ex crimine, quod infamatus commisit, vel non commisit, sed ex mala opinione, quā concepit is apud quem infamatus est, quā sinistram opinionem non ipse generat efficienter, & directè, qui verum occultum manifestat, quā qui falsum imponit.

Controuersia Vigesima prima.

AN HÆREDES INFAMATORIS TENENTUR AD ALIQUAM RESTITUTIONEM FACIENDAM, VEL HÆREDIBUS IPSIUS, QUANDO INFAMATOR, CUIUS HÆREDES SUNT, NON RESTITUIT.

Obseruemus infamatorem) vt ex modo dictis constat) teneri ad restituendum infamato non modo famam, quam sua detractatione obscurauit, verum etiam omnia damna illam infamiam subsequuta.

CONCLUSIO I.

Si ipse infamator non restituit damna illata tenetur hæredes illius iuxta vires, & facultates hereditatis illa restituere, vel ipsi infamato si ad hoc puiat, vel hæredibus eius, si vita functus sit.

Ita, Adria. illo Quolib. 11. D. Nauar. cap. 18. nu. 46. & omnes ferè DD. Prior pars, hæredem infamatorem teneri ad restituenda damna illa perspicuum est, quia huiusmodi restitutio est debitum, & onus temporale ac pecuniarum, huiusmodi autem onera, & debita transeunt cum hæreditate. Altera pars, faciendam esse hæredibus infamati, si ipse defunctus sit, probatur, primò, quia, debita temporalia sunt pars hereditatis, & ius in illa transit vna cum hæreditate. Secundò, quia in læsione corporali, quādo damna eius compensanda sunt, & restituenda, talis restitutio si non fit facta ipsi læso est faciendā hæredibus ipsius, cum tamen læsio illa non transeat in corpora hæredum, multò magis damna sequuta infamiam si ipsi infamato satisfacta non sint, debent satisfieri hæredibus ipsius, quorum fama læsa e-

tiam est infamato defuncto, cuius hæredes sunt, cum honor parentum redundet in filios, & successores.

CONCLUSIO II.

Restitutio fame faciendā verbo retractando se ipsum, vel affirmando se protulisse falsum faciendā est ab ipso infamatore, non autem ab hæredibus.

Ratio est aperta, quia hæc obligatio est personalis, debita autem personalia non transeunt ad hæredes.

CONCLUSIO III.

Tenetur infamator etiam si frater cui detraxit defunctus sit, famam illi restituere.

Pater, Qui nocuit cum iniuria tenetur ad satisfaciendum quādiu durat nocumentum. Fama est bonum nomen quod durat etiam post mortem, tam ratione defuncti, quam ratione filiorum, & similiter infamia est damnum, quod durat post mortem, nocetque defuncto, & posteris ipsius, ergo qui iniurè fratrem infamauit tenetur illi famam restituere, etiam si mortuus sit. Denique videamus.

Controuersia Vigesima secunda.

AD QUAM RESTITUTIONEM TENENTUR QUI AUDITA AB ALIIS REFERUNT?

Scotus in 4. dist. 19. q. 4. Et Caiet. infra q. 73. art. 3. docent referentem dicta aliorum non esse detractorem, nec teneri ad aliam quam restituit, quia eo ipso quo affirmat se nil tale vidisse, sed audisse tantum, non læditur fama proximi dicto illius, sed leuitate audientium, qui adeo leuiter credunt, quæ idem qui illa refert affirmat se non vidisse. Reuera tamen experientia oppositum docet. Videmus enim eos, qui benè sentiebant de Petro, vel eo solo quod crimen de ipso referatur, etiam si referens affirmet se audisse illud tantum, non tamen vidisse, malè deinde de illo sentire, & lædi illius opinionem. Vnde fit.

CONCLUSIO I.

Qui refert audita delicta alicuius, quacunque ratione illa referat, si id faciat animo lædendi proximum, peccat mort.

Pater, Actus exterior sumit bonitatem, vel malitiam ab interiori, sed talis animus, & intentio est peccatum mort. contra charitatem, ergo.

CONCLUSIO II.

Qui refert audita bis, qui iam illa nouerant, non animo nocendi, sed ex quadam loquacitate, venialiter tantum peccat, nec tenetur ad aliquam restitutionem.

Pater: Si peccaret mort. contra fratrem, aut ratione odij, aut ratione damni quod illi infert, sed in hoc casu nullum est odium, vel intentio nocendi, nec actu illi nocet, cum referat his qui iam nouerant, & apud quos frater ille iam malè audit, ergo.

CONCLUSIO III.

Qui refert audita iam publica & notoria, etsi ab his, quibus illa refert ignorantur, nec peccat mort. nec tenetur ad aliquam restitutionem.

CON-

CONCLUSIO III.

CONSTAT hæc sicut præcedens.

Qui refert occulta qua audivit ignorantibus illa, etiam si illa referat sine animo ledendi peccat mort. Et tenetur ad restituendam famam.

Probatur prior pars: Qui nocet fratri in re graui operam rei illicitæ, quamuis non habeat animum nocendi, peccat mort. vt qui dans operam rei illicitæ comburit segetes alterius, etiam si nil tale institueret, sed qui refert delicta fratris quæ audiuit, etsi non habeat animum nocendi & infamandi illum, reuera tamen nocet illi in re adeò graui, qualis est fama, ergo. Probat altera pars, vnusquisque habet ius à natura, vt habeatur vir bonus, & honestus quamdiu crimina eius occulta sunt, qui verò occulta delicta eius, etsi audita refert alijs, qui illa omnino ignorabant, exponiat eum isto iure, nocetq; illi cum iniuria, ergo tenetur ad restituendum.

Modus autem restituendi est, vt vel dicat se mentitum, sicut diximus de illo, qui occulta iniquè reuelat, quia omnis iniqua detractio est mendacium practicum: vel saltem affirmet, se id leuiter retulisse, nec tale vidisse, imò habere illud pro falso, & obsecrare alios, vt similiter iudicent in quo non mentitur, crimina enim occulta quæ non vidimus, possumus iudicare falso, aut cum deceptione imposita, quando proximus de quo dicta sunt benè audit, à quocunq; referantur: quia qui non timuit Deum reuelando occulta quæ debebat occultare, potuit etiam contra legem Dei quem non timet mentiri, & ita sicut possumus credere illa falso imposita esse, sic etiam tacito nomine eorum, qui illa nobis retulerunt, possumus affirmare leuiter esse nobis dicta, iudicarique a nobis mendacia, & similiter esse ab ipsis habenda.

Controuersia Vigesimaertia.

LICEAT NE INFAMATO REMITTERE restitutionem suæ famæ ipsi debitam ab infamatore.

Obseruemus primò plurimum hæc differre, remittere restitutionem famæ, prodigere suam famam, non curare bonum nomen occultando sua vitia, & infamare seipsum falsum crimen, aut verum occultum de se referendo. Quod peccatum, & quale committatur prodigendo suam famam, vel infamando seipsum vidimus supra q. 3. de dominio art. 3. hic tantum agimus de remissione restitutionis. Vbi duo videnda sunt. Prius est, An infamato remittere maneat infamator liber à debito restituendi famam, & tutus in conscientia? Secundum, An id liceat infamatori facere, multa enim non benè sunt, quæ tamen facta tenent: vt qui emisit vorum castitatis, & sine dispensatione contrahit, peccat mortaliter, matrimonium autem tenet, qui prodigè dat pecuniam necessariam suæ familiæ peccat mortaliter, donatio tamen tenet.

Obseruemus secundò. Personam quæ infamatur vel publicam esse, cuius fama est ita alijs necessaria, vt nõ possit rectè suum munus exercere, & magistratum gubernare, si sit de vitijs notatus, aliam verò esse priuatam, quæ nulli officio necessaria est. Rursus infamiam personæ publicæ duplicem esse posse, aliam quæ afficiat tantum personam illam prælati, aut superioris, nõ tamen redundet in subditos, vt cū infamatur de superbia, vel ira, aut fornicatione: aliam verò quæ redundat et in subditos, & ratione cuius subditi habentur suspen-

di de simili vitio, vt cum infamatur prælatus de simonia, alijs clerici redduntur etiam suspecti de simonia. Si prælatus vel Doctores alicuius vniuersitatis, vel Princeps infamatur de hæresi, reddentur subditi suspecti etiam de hæresi, cum communiter amplectantur subditi doctrinam, & opinionem suorum prælatorum, discipuli suorum magistrorum, & populus sui Principis. Similiter infamia personæ priuatæ, aut ipsi tantum nocet & nulli alteri aut nocet non solum ipsi verum etiam filijs, & familiæ, vel alijs, qui faciunt illius mores imitabuntur, vt vidua, quæ si habeatur pudica facie animos alijs vicinis vt castè viuant, contra verò si habeatur impudica.

Obseruemus vltimò, non modò bonam opinionem quæ de me habeatur esse famam meam, verum etiam opinionem bonam, quæ de alio habetur & hoc dupliciter primò quando mea fama includitur in fama alterius, & ex illa pender, ita vt illo malè audiente necesse etiam sit me malè audire, quomodo fama parètum est fama filiorum, maximè in his, quæ attingunt genus & sanguinem, alio modo non quia necesse sit illo malè audiente me quoque malè audire, sed quia fama illius mihi necessaria est, & oportet alium benè audire, vt officium quod mihi præstare tenetur ex iustitia, commodè præster, nec valer illud commodè præstare si malè audiat. Primo fama prælatorum non semper pertinet ad subditos non enim semper redduntur subditi infames vel suspecti propter vitia prælatorum, quamuis in aliquibus fama subditorum sit coniuncta cum fama superioris, nempe in quæ communiter non possunt incidere prælati quin simul illos imitentur subditi, vt simonia & hæresis. Secundò autem modo semper fama prælatorum, & superiorum est subditorum, & inferiorum, quia sine bono nomine non potest prælatus commodè docere gubernare, & corrigere suas oues, imò si aliquo vitio notetur, redditur inutilis ad ista munia exequenda, [Cuius enim vita despicitur (ait D. Greg.)] Quid restat nisi vt prædicatio eius contemnatur? Et Christus Dominus. [Quod si sal euauerit ad nihilum valet vltra, &c.]

His positis tres sunt de proposita questione sententia Caiet. in fra quæst. 73. art. 2. & in sum. verb. Detractio. Ioan. Maioris in 4. distin. 15. q. 16. cum existiment hominem non esse dominum suæ famæ, sicut nec vitæ, volunt quoque nemini nec priuatæ, nec publicæ personæ licere remittere restitutionem suæ famæ. Sed cum hæc opinio falso nitatur fundamento, ruit simul cum illo, constat enim ex q. 3. de dominio ar. 3. vnusquemque esse dominum suæ famæ, sicut & aliorum bonorum temporalium, quamuis maiori cura fama, quàm alia bona custodienda sint.

Secunda opinio est M. Soto lib. 4. de iust. q. 6. art. 3. ad 4. & lib. 5. q. 10. art. 2. Et in relect. de ratione regendi secretum, membro 1. q. 3. vbi ita distinguit inter personam priuatam, & publicam, vt priuata non peccet remittendo restitutionem suæ famæ, imò aliquando id laudabiliter præster talisque remissio sit ita efficax, vt maneat per eam infamator liber à debito restituendi, ratio est quia cum vnusquisque sit dominus suæ famæ, vt suarum diuitiarum, sicut potest verus dominus cuius bona necessaria alteri non sunt, sine villo peccato remittere furi, quæ furto accepit, per quam remissionem fur manet liber à debito restituendi, ita potest infamatus remittere restitutionem suæ famæ remanebitq; infamator liber à debito restituendi. Persona autem publica (ait) vt prælatus, si remittat restitutionem suæ famæ, peccabit quidem mortaliter, quia fama eius necessaria est subditis, & suo muneri benè exequendo, tenebit tamen illa remissio, & infamator manebit liber à debito restituendi, quia ipse quoq; est verus dominus suæ famæ sicut si diues cuius bona erant necessaria pauperibus, vel pater familias cuius bona sunt necessaria familiæ, si remittant furi pecuniã, raptã, peccant

quidem mortaliter, quia nocent pauperibus; & familiae suae cui tenentur providere, fur tamen manet liber à debito restituendi, cum remiserit illi debitum verus dominus.

Et confirmatur primò, si pater artifex qui arte sua alebat filios vulneretur, ita ut eo vulnere reddatur impotens ad lucra suae artis, ipso remittente damna illa, & lucra cessantia, etiam si in eo iniuste agat, remissio tamen est efficax, & qui illum vulnerauerat manet liber ab omni restitutione, ergo similiter praelatus remittens suae famae restitutionem, et male agat quando fama ipsius subditis necessaria est, remissio tamen illa erit efficax, & infamator ille manebit liber à debito restituendi.

Secundò, si hæc remissio non teneret, id certè esset, quia fama praelati est subditorum, at hoc non est. Probo, si fama praelati esset subditorum, qui detrahit praelato, teneretur satisfacere non solum praelato, verum etiam subditis, & loqui honorificè non solum de praelato, verum etiam de subditis, at nullus Doctorum hoc docet, ergo fama praelati quamvis utilis, & necessaria subditis, non tamen est ipsorum, sed praelatus est verus, & absolutus dominus illius.

Tertia opinio est Adriani in 4. de restit. fame, & quo lib. 10. art. 2. ad 1. Diui Antonini 2. p. tit. 2. cap. 1. §. 3. Nam in suo manu. cap. 18. num. 46. & recentiorum Thomistarum, qui conueniunt quidem cum Soto, præterquam in eo quod asserit praelato remittente restitutionem suae famae remissionem illam esse efficacem, & tenere, manereque infamatorem liberum à debito restituendi, Volunt enim hi non tenere talem remissionem, quia praelatus non est absolutus dominus suae famae; sicut pater familias suarum diuitiarum, diuitiarum enim parentum sunt debita filijs ex pietate, non tamen ex iustitia, unde non sunt filiorum, committetque filius verè factum si illas accipiat iniuro patre, at fama praelati est ex iustitia subditorum, & illis suoque officio obnoxia, & emancipata, sicut constat ex secunda, & tertia obseruatione.

Nos hanc sententiam sequemur, ad cuius maiorem intelligentiam reuocanda est hic in memoriam distinctio illa peccatorum. q. 3. de dominio art. 3. adducta. Ex peccatis, quæ generant infamiam quædam esse communia, quæ licet aliqua infamia afficiant, non tamen nimis graui, ut dicere de viro plebeio, quod fornicatus sit, vel multum iurans, aut fur dicere de mercatore esse avarum, & cupidum, parumque sollicitum suæ conscientie in suis contractibus: alia verò sunt, quæ grauissimè in famam, aut ratione delicti, ut hæresis, blasphemia, vitium indicibile, aut ratione personæ, ut qui mulierem honestissimam diceret fornicatam, virum nobilem, & studiosum commississe periurum.

CONCLUSIO PRIMA.

Si priuata persona cuius fama nulli necessaria est remittat illius restitutionem, talis remissio est efficax in quocumque genere peccati, redditque infamatorem liberum à debito restituendi. Et tutum in conscientia.

Pater ex dictis, quia vnusquisque est dominus suae famae sicut, & pecuniae, & sicut remissio pecuniae facta à verò domino reddit debitorem liberum à solutione, vel restitutione, ita & remissio infamiae reddit liberum infamatorem.

CONCLUSIO II.

Si persona priuata, de qua præcedens conclusio, sit infamata de crimine quod grauissimè infamat, ut de hæresi, vel simonia aut si sit persona nobilis, de periurio, si remittat infamiam remissio tenet, ut constat ex præcedenti conclusione, peccat tamè mortaliter contra charitatem. Quod si sit infamata de crimine, quod non infamat grauissimè remittendo restitutionem famae peccat tantum venialiter.

Probatur vtraque pars; Prodigalitas ex suo genere non est peccatum mortale, sed veniale tantum, red dicitur autem mortale quando tali prodigalitate infert homo sibi maximum nocuum, sed famam (cum sit bonum quoddam temporale) contemnere est quædam prodigalitas; ergo in criminibus, quæ non grauiter infamant, illius restitutionem remittere sine iusta causa, erit tantum veniale, in his autem, quæ grauiter infamant, cum tali infamia graue nocuum infertur, facere talem remissionem erit mortale, iusta autem causa arbitrio prudentis ex circumstantijs personarum, loci, & temporis, &c. pensanda est. Est enim iusta causa si tali remissione consulatur quieti. Reip. vel loci in quo illi agunt, vel si infamator offerat infamato habenti filiam nubilem ducere illam, vel constituere illi dotem cuius indigentia periclitatur maxime honestat filiae, vel habeat multa debita aut pauperiem, offerat pecuniã qua iuuetur plurimum, & postulet talem remissionem princeps, vel vir illustris, cui placere infamato confert multum, vel similiter.

CONCLUSIO TERTIA.

contra Caiet. & Maior.

Persona priuata si iusta causa, & ratione adducta remittat restitutionem famae sibi debitam in alijs criminibus ab hæresi, & indicibili non solum illa remissio est efficax, & tenet, ut constat ex prima conclusione, verum etiam agit laudabiliter, tantum abest, ut peccet.

Probatur. Cum is, qui famam restituit, id non possit sine propriae famae, aut alicuius alterius rei detrimento remittere talem restitutionem; est parcere damno proximi; consulere, autem aliorum commodis, & nostra negligere iusta causa intercedente est actus charitatis, & dignus homine christiano; ergo.

Secundò, negligere propriam famam tunc est peccatum, quando prodigere, & temerè negligitur, est enim tunc vitium prodigalitatæ, at quando iusta de causa negligitur, & contemnitur, non est prodigalitas, imò actus ad quem Christus maxime suos in Euangelio hortatur, ergo remittere illius restitutionem iusta causa non est peccatum, sed actus laudabilis, talis enim remissio nil aliud est, quàm suam famam negligere.

Tertio, licet ex amicitia vitam exponere pro amico, ergo multò potius cum fama, non sit tantum bonum quantum vita, licebit contemnere, & exponere propriam famam, remittendo illius restitutionem, ne infamatoris fama deperdatur, quando iusta causa, & rationabiliis id hortetur.

Quartò, puella infamata de honestate potest remittere illam infamiam spe dotis, vel fauoris viri illustris, ergo potest quouis eadem, vel alia iusta causa intercedente similiter remittere.

Quintò, remittere restitutionem nil aliud est quàm remittere iniuriam illatam, & velle illam pati, at nisi causa fidei & religionis, aut atrocitas criminis aliter exigat, ut in hæresi, & vitio indicibili, remittere iniuriam, & illam pati consiliu est Euangelicum. Vnde Grego. hom. 9. in Ezech. [Lingua detrahentium sicut nostro studio non debemus excitare, ne ipsi peccant, ita per suam malitiam excitas debemus tollerare, ut nobis meritum crescat.] Et confirmatur exemplo Christi.

Denique, cum fama consistat in bona opinione, & iudicio hominum, illam contemnere remittendo ipsius restitutionem, nil aliud est quàm contemnere iudicia, & opiniones hominum, quod cum iusta causa intercedat, laudabile profecto est, & à sanctis obseruatum, ita Paulus. [Mihi autem pro minimo est, ut à vobis iudicer, aut ab humano die, qui autè me iudicat dominus est.] Et D. Aug. 11. q. 3. can. Senti. [Senti inquit de Augusto quidquid liber, sola me in oculis Dei conscientia non

non accuset.] Hęc est doctrina aperta D. Tho. infra q. 64. art. 5. vbi affirmat (quicquid Caiet. ibi dicat) [hominem esse dominum, & pro libero posse disponere de seipso, quantum ad ea quę pertinent ad hanc vitam,] Inter quę certum est collocari famam, & apertius q. 73. art. 4. vbi ait. [In arbitrio hominis positum esse, pati detrimentum suę famę, nisi hoc vergat in periculum aliorum, vtpotē si quis sit persona publica, vel vita illius sit alijs in exemplum.

CONCLUSIO QVARTA.

Si bona opinio persone priuata sit necessaria, ne alij suo exemplo facillē labantur in peccata ipse remittens restitutionem suę famę licet non peccet contra iustitiam, quia et dominus illius, peccat tamen contra charitatem, & infamator tenetur illi similiter famam restituere, non ex iustitia, sed ex charitate debita proximis, ne suo scandalo alij pereant.

Verbi gratia, si virum, aut mulierem maximę auctoritatis notauit de adulterio, & pusilli ac vicini eo exemplo prouocantur ad peccandum, iste remittēs peccat, quia idem est in hoc casu remittere, quod scandalum actiue offerre proximis, quod est peccatū mortale, & ego, quamuis ipse remittat, teneor restituere illi famam, quia non restituendo permanet scandalū mea causa, quod est peccatum mortale contra charitatem, in quo sensu ait D. August. 11. q. 3. can. Non sunt audiendi, contemnentes propriam famam esse crudeles, loquitur enim de quibusdam mulieribus honestis, quę contemnentes propriam famam ex imprudenti humilitate, puellis vicinis causam præbebant non curandi suam honestatem, nec custodiendi suam pudicitiam, eratque talis contemptus scandalum pusillorum. Ex qua conclus. sequitur infamatum qui viderit famam sibi quoque necessariam vel maximē vtilem, vt detur & absteineat à peccatis in quę ea amissa facillē labetur, peccare mortaliter, si illam contemnat, & restitutionem illi debitam remittat: & infamatorem qui id nouerit, etiam si ipse remittat, teneri nihilominus ex charitate ad illam restituendam. Ratio est apertissima, quia non minus teneor ego ad curandam salutem propriam, quam proximorum, sed quando salutis eorū mea fama necessaria est, ne scandalizentur, teneor illam custodire & peccat mortaliter contra charitatem illam contemnendo, ergo similiter & grauius peccat, neque curando famam, quando meę proprię salutis necessaria est, vel maximē vtilis.

CONCLUSIO QVINTA.

Paterfamilias cuius fama filijs familiarq; suę necessaria est, non potest remittere illius restitutionem, imò peccat contra iustitiam, & infamator quamuis illam remittat, manet semper ex iustitia deinceps ad illam restituendam.

Probatur fama patrisfamilias (vt constat ex tertia obseruatione) non solum esse ipsius, verum etiam filiorum & familiarum, ergo non potest remittere illius restitutionem sibi debitam, imò si remittat præterquā quod peccat volens filios suos iniuria afficere, remissio non tenet, sed semper manet integrum, & validum ius, quod habent filij in illam famam. Probo consequentiam, quia pater iste licet possit cedere iuri suo, non tamen iuri filiorum.

CONCLUSIO VI.

Persona publica siue velit in officio, & munere suo permanere, siue non, sed illud dimittere, si fama subditorum sit coniuncta fama ipsius, & ab illa pendeat, vt secunda obseruatione expositum est, non potest remittere restitutionem suę famę sed agit contra iustitiam, si illam remittit.

Tomus Primus.

at, nec talis remissio est valida, sed manet semper infamator deinceps ad illam restituendam.

Probatur eodem argumento quo præcedens conclusio. Prælatus & persona publica, sicut paterfamilias licet possit cedere iuri suo, non tamen iuri subditorum, sed cum in casu de quo hæc sexta conclusio, ipso infamato de aliquo crimine, subditi & inferiores habeantur similiter suspecti de eodem crimine, & infamia prælati sit infamia inferiorum, quod ius habet ipse ad exigendam illius famę restitutionem, habent quoque isti inferiores, ergo ipse non potest remittere, neque expoliare suos inferiores illo iure, manetque ex consequenti infamator deinceps ad famam illam restituendam.

CONCLUSIO VII.

Si prælatus, vel persona publica nolit permanere in suo officio, sed illi omnino renuntiare, & infamia ipsius non redundet in subditos, potest remittere restitutionem suę famę, eo modo quo potest persona priuata.

Patet, quia eo ipso quo renuntiat officio, & illud desinit exercere, est persona priuata, & vt talis iudicanda.

CONCLUSIO VLTIMA.

Prælatus vel persona publica perseverans, & volens permanere in suo officio, non potest ex iustitia remittere restitutionem fama, quod si remittat, peccabit ipse contra iustitiam, & infamator tenetur nihilominus ex iustitia illi famam restituere, etiam si peccator non reddat subditos, & inferiores suspectos, & infames, sed solum superiores.

Probatur prior pars. Prælatus tenetur ex iustitia, & sub pœna mortalis ad omnia quę ad debitam gubernationem sui muneris necessaria sunt, sicut tenetur eo ipso, quo habet officium ad debitam gubernationem illius, est autem fama maximē necessaria ad debitam gubernationem, vt constat, ergo tenetur ad illam tuendam, quamdiu manet in officio ex iustitia, nec potest remittere illius restitutionem. Hinc patet contra Magist. Soto secunda pars conclus. Quod enim ius habent subditi in superiorem, vt ab eo bene gubernentur, & recte exerceat suum munus, idem habent in omnia necessaria, vel maximē vtilia debite gubernationi, & exercitio sui muneris, sed fama est maximē vtilis & necessaria, vt prælatus bene gubernet, & persona publica optimē suo munere fungatur, ergo habent subditi ius in illa, iuri autem subditorum superior non potest cedere, ita vt si tentet illi cedere, nil agat, sed maneat illud firmum, & validum, ergo quamuis prælatus remitteret, tenetur infamator nihilominus restituere, vt satisfaciat iuri subditorum. Secundò ex eodē Soto, prælatus nolens permanere in suo officio, ex iustitia tenetur conseruare suam famam, sed iustitia est ad alterum, ergo fama eius non est ipsius tantum, sed subditorum quoque, & eis deinceps, ac vt ait ipse Soto, emancipata, quando autem aliquid plurium est, remissio facta ab vno alijs non consentientibus inuvalida est, & inefficax, ergo sola remissio prælati non reddit infamatorem immunem, & liberum à debito restituendi, sed tenetur adhuc restituere.

Ad argumenta verò magistri Soto, quę huic doctrinę repugnant, respondeo. Ad plurimum, plurimum illa differe, primò quia diues non debet pecunias pauperi ex iustitia, sed ex charitate tantum, & elemosyna, at fama prælati, de qua hic loquimur, est debita subditis ex iustitia rōne (sui officij), bona verò parentum sunt quidē debita filijs ex pietate naturali, quę maius vinculum

P 3 culum

culum est, quàm iustitia, at pater est absolutus, & totalis dominus suorum bonorum, ita ut si filij illi ipso inuito accipiant, præterquam in extrema necessitate constituti, furtum committant, quo fit, ut parente remittente, etsi impie, quando illa alimoniarum filiorum necessaria sunt, remissio tamen sit efficax, reddens illum furem, vel debitorem liberum, & tutum in conscientia, at prælatus, non est absolutus, & totalis dominus suæ famæ, cum illa suo muneri rectè exequendo necessaria sit, sed partialis tantum, propter quod non potest illius restitutionem remittere, nec manebit infamator liber à debito restituendi, etiam si ipse remittat. Eodem modo soluitur prima confirmatio.

Ad secundum respondeo, non sequi illud incommodum, quia fama prælati non est subditorum, ut res quædam priuata illorum, sed ut res necessaria debite gubernationi, quo fit, ut qui infamauit prælatum, verbi gratia de fornicatione, non teneatur restituere subditis famam, quia ipsi non sunt ex eo infamati, sed solum tenentur restituere eis rem, qua indigent, ut bene gubernentur, quod præstat restituendo famam ipsi prælato.

Ex hac quæst. patet solutio illius dubij. [An sufficienter sibi satisfaciunt qui se se vicissim infamarunt, mutuo, sibi remittendo suæ famæ restitutionem.

CONCLUSIO I.

Inter personas publicas, vel patres familias, quorum fama alijs necessaria est, & in illam alijs habent ius, nõ potest fieri ista mutua compensatio, nec erit valida aut efficax, sed semper manebit utriusque debitum restituendi. Inter personas autem priuatas, quarum fama non est alijs necessaria, potest fieri ista mutua compensatio, & erit efficax.

Patet prior pars, quia licet isti possint vicissim cedere vnusquisque iuri suo, non tamen iuri aliorum, quorum est etiam ipsorum fama. Eodem argumento probatur secunda pars, quia isti possunt liberè cedere iuri suo, cum fama ipsorum nullius alterius sit.

CONCLUSIO II.

Inter personas priuatas de quibus agimus, si duo se mutuo infamarunt potest vnus eorum, nolle famam alteri restituere, quæ audiuit alter non vult ipsi restituere, sicut fit in debitis pecuniarijs.

Patet, quia fama est bonum temporale, & iura istorum paria, in temporalibus autem ubi iura sunt paria, si Petrus non vult seruare mihi meum ius, nec ego teneor seruare illi suum.

CONCLUSIO III.

Non licet infamare proximum, qui me infamauit, nisi id sit necessarium ad me iuste defendendum.

Verbi gratia, accusor de homicidio apud iudicem, aut falsò, aut contra ordinem iuris, accusator, vel testis qui meam vitam, vel bona iniquè in tanto discrimine constituit, est ebrius, aut periurus, aut commisit aliquod crimen, quod iuridicè probare possum, quo probato dictum, & testimonium eius nullam habet vim, si id scilicet ego periclitor, si obijciam illi tale crimen, liberabor, in hoc casu cum id fiat ad iustam, & necessariam mei defensionem, licet ipsum de illo crimine infamare. Probatur prior pars, quia non licet reddere malum pro malo, nec iniuriam pro iniuria, maxime quando illa iniuria non repello propriam. Secunda verò patet, quia sicut se habet mea vita ad vitam

proximi, ita mea fama ad famam illius, sed volentis me occidere possum ego vim vi repellere, & occidere illum cum moderamine inculpate tutelæ, ergo infamantem me in iudicio, possum ego similiter in famare in iudicio de crimine quod de illo iuridicè probari potest, & quo probato me tuebor, est enim hoc vim vi repellere, maxime quia, ut vidimus qui crimen commisit, quod in iudicio probari potest, iam non habet ius in suam famam in iudicio ex iustitia.

Ex hoc patet, crimen occultum infamantis me in iudicio, quod iuridicè probari non potest, non licere obijcere accusatori, vel testi, quantumuis iniquo, quia talis obiectio, cum probari nequeat, erit inutilis, & frater habet ius, ut quod iuridicè probari non potest, non raeletur in iudicio:

Nunc de honore, & reuerentia, quæ proximis debetur.

Controversia Vigesimaquarta.

AD QUID TENEATUR QUI PROXIMUM LÆDIT IN HONORE.

Cum honor sit reuerentia alteri debita propter aliquam excellentiam, quæ in ipso est, non ratione alicuius corporis dotis, nam in his bruta excedunt homines, sed ratione alicuius dotis animæ, nempe ingenij, eruditionis, vel virtutis, aut ratione alicuius dignitatis, & officij, vel generis, & nobilitatis, qui proximum lædit in honore, videtur velle expoliare ipsum excellentia illa, & dignitate, quæ in ipso est, & reuerentia illi iure debita propter talem excellentiam, vnde peccat contra iustitiam, cum autem peccans contra iustitiam, exponendo fratrem ea re, in quam habet ius, satisfaciatur, & seruet æqualitatem ac iustitiam restituendo rem qua illum expoliavit, colligit hac ratione. Dicitur Thom. in solutione tertij, cum qui fratrem lædit in honore, teneri ad exhibendam illi reuerentiam, & honorem, iuxta illud Rom. 13. [Reddite omnibus debita, cui honorem, honorem.] Et hac via illi satisfacere, non autem explicat, quæ reuerentia sit illi exhibenda.

Caic. infra q. 72. art. 3. ait esse exhibendam, vel salutando quem antea non salutauimus, vel vocando illustrem quem antea non sic vocauimus, cum esset tali titulo dignus, & similiter in alijs, negat autem petendam esse veniam sicut in alijs iniurijs, in quibus satisfacimus iniuriæ illatæ sine petitione veniæ, nisi quando nulla alia via suppetit ad satisfaciendum honoris læso, quia talis petitio veniæ est nimia humilitatis, & deiectionis, ad quæ nullus est compellendus, in opusculo autè 17. quæstionum. q. 13. dub. 5. docet in his standum esse arbitrio prudentis, ita, ut si ad satisfaciendum iniuriæ illatæ proximo per priuationem honoris, prudenti videatur petenda esse venia, petatur, si verò alia via videatur commodior habita ratione personarum, loci, &c. non petatur, sed ea una satisfiat, quæ prudenti videbitur commodior.

Soto loco supra citato probat hunc modum Caic. addit nihilominus petitionem veniæ, præterquam in prælatis superioribus erga subditos, & illustribus erga inferiores, esse modum accommodatissimum ad satisfaciendum læso in honore, & reuerentia.

Ut in hac parte quod tutius est eligamus, Obseruemus primò, cum illata contumelia duo faciat, primo exacerbat fratrem, quod est contra charitatem, secundò expoliet illum reuerentia ipsi debita, quod est contra iustitiam, speculatiuè, & simpliciter loquendo satis fieri in hoc casu charitati, si reconcilietur illi per amicitiam, iuxta illud Christi. [Si habet frater tuus aliquid aduersum te, &c.] Iustitiæ verò exhibendo illi reuerentiam ipsi debitam, & constituendo ipsum in suo loco,

quo-

quocumq; modo id fiat siue per veniæ petitionem, siue alia via: moraliter autem, & practicè loquendo, quando in facie, & coram inhonorauimus, si id fecimus ex ignorantia, satisfacimus confitendo nostram ignorantiam, & exhibendo illi honorem debitum, sicut Paul. qui cum inhonorasset iustè iniquum sacerdotem, admonitus dixit, Ignorabam fratres, quod princeps sacerdotum esset. Si autem id fecimus ex malicia, ira, vel odio, & inhonoratus non est subditus, aut inferior, nullus est modus conuenientior, quàm petendo veniam de iniuria illata, quia inhonorando fratrem duo mala commissa sunt: peccatum est enim contra charitatem, & deiectus est frater à suo honore, & statu contra iustitiam, petendo autem veniam: Primò dolemus de iniuria illata, & poenitemus de illo peccato, quo satisfacimus charitati, secundò humiliamus nos proximo, quem à suo statu deiecimus, & ea humiliatione restituiamus illum, quantum possumus in suum statum, & dignitatem, & satisficimus iustitiæ, resarciturq; honor ablatum. Vnde Christus in Euangel. insinuans huc modum, quasi omnium accommodatissimum fidelibus Christianis, quos ipse instituebat, præcepit, vt simus faciles in remittendis iniurijs petentibus veniam, in illa parabola insigni debentis tot millia talentorum. Et ita hic modus est tam frequens in vsu fidelium & confessorum, & tantò dignior quantò charitati, & humilitati vicinior.

Excipiunt prælatos & superiores, quos oportet alia via quam petitione veniæ suis inferioribus, quos inhonorarunt, satisfacere, ne illorum officium, cuius auctoritas bono communi ad eò necessaria est, contemptui habeatur, vt docet D. Aug. in regula: [Ne (inquit) dum nimia seruetur humilitas, regendi frangatur auctoritas.] Similiter excipiendi sunt viri illustres erga plebeios, & magistri erga discipulos, & parentes ac domini familias, erga filios & seruos.

Ex his colligo primò, illi quem inhonorauimus restituendum esse suum honorem ex iustitiâ, quia vnusquisque habet ius, vt exhibeatur ipsi honor ab alijs, iuxta locum & statum, quem habet in sua Rep. quem honorem si quis ei non exhibeat, expoliat illum suo iure: quantus autem honor cuique debeat ex consuetudine loci, & status, prudentium arbitrio pensandum est, est autem vniciuique honor quo expoliatus fuit, restituendus etiam cum detrimento proprii honoris, non autem cum periculo vitæ, sicut diximus de fama, maximè quia damnum in honore, cum non sit quid positium, sed sola priuatio debitæ reuerentiæ, nunquam tantum nocet, quantum in fama, quo fit vt nunquã tale damnum sit præferendum vitæ alicuius.

Colligo secundò, ad restituendum honorem non dari certam regulam, sed standum esse arbitrio prudentis, iuxta circumstantias loci, temporis, personarum, & iniuriæ illatæ, ita vt ea via sumatur, qua inhonoratus melius in suum statum & locum, à quo fuerat deiectus restituatur, quamuis omnium accommodatissimus sit petitiõ veniæ. Nec solum honor restituendus est, verum etiam omnia illa damna temporalia, quæ consequuta sunt ignominiam illam iniustè proximo illatam, vt si propterea aliquo officio, vel beneficio priuatus est, vel ad recuperandam suam honorem aliquas debuit expensas facere, sicut diximus de fama.

Colligo tertio, cum honor detrahatur, vt in plurimum duplici via, aut priuatione, non exhibendo honorem & reuerentiam fratri debitam, aut posituè, afficiendo illum aliqua contumelia, vel conuitio, & hoc aut in absentia, aut coram in facie, si priuariuè inhonoratus sit, comoda restitutio est exhibere illi honorem, & reuerentiam, quam non exhibuimus, & sic forsan loquitur Cater. q. 72. art. 3. Si posituè per contumeliã, nullus est commodior modus, quàm petitiõ veniæ, nisi inæqualitas status oppositum exigat, vt prælati ad subditum: Si in absentia, restituendo illi honorem apud

eos, apud quos proximo conuitium illatum est, sicut diximus de fama asserendo illi talem reuerentiam & honorem deberi, & iniquè ac malè fratrem illum tali conuitio, vel contumelia affectum esse.

Huic disputationi de restitutione famæ, & honoris proxima videbatur disputatio de restitutione pecuniarum. Cæterum cum in bonis, & diuitijs, proximo varijs modis nocumentum inferatur, veluti furto, rapina, litibus iniquis, contractibus emptionis, venditionis, vsuræ, cambij, census, & similibus, qui vt distincti sunt, ita quoque distinctos secum afferunt modos restituendi damna, quæ per ipsos inferuntur, propterea non solet nec potest de restitutione pecuniarum, & bonorum temporalium priuata aliqua disputatio institui, sed sparsum, dum singuli modi quibus in temporalibus fratribus nostris nocere possumus, proponuntur, quam restitutionem vnusquodq; nocumentum istorum postulet, simul explicatur.

In solutione 4. arg. agit D. Thom. de eo, qui impedit alium à consequutione alicuius officij, siue officium illud sacrum sit, siue prophanum, vbi constituit impediētem bonum alterius, bifariam posse illud impedire, aut ob bonum finem, vtilitatem vt pote Ecclesiæ, vel Reip. aut ex odio, & liuore, ne fratri bonum illud conferatur. Rursum instituentem conferre bonum aliud quod proximo duobus etiam modis potuisse illud institueret, aut voluntate iam firma, & omnino deliberata, aut voluntate nondum ita fixa, & deliberata, quibus constitutis statuit has tres conclusiones.

CONCLUSIO PRIMA.

Impediētem alium à consequutione alicuius boni, veluti alicuius officij, aut beneficij, ob bonum finem vt pote vtilitatem Ecclesiæ, vel Reip. vt illud digniori conferatur, non peccare, nec teneri ad aliquam restitutionem, quin potius iustè agere.

CONCLUSIO II.

Impediētem alium à consequutione alicuius boni ex odio & liuore, si collaturus illud, animo iam fixo, & deliberato statuerat illud conferre, peccare grauius, & teneri ad restituendum in integrum bonum illud fratri, cui fuit impedimento, ne illud asequeretur.

QVIA stante tali animo fixo, & deliberato reuera expoliat fratrem illum re iam ferè sua, & cum iniuria.

CONCLUSIO III.

Si collaturus illud bonum instituebat, quidem illud conferre, non tamen animo adhuc omnino firmo, & deliberato, teneri tunc impediētem tale bonum ad aliquam restitutionem, ad arbitrium prudentum.

QVIA in hoc quoque casu nocet illi fratri, & cum iniuria.

Occasione huius doctrinæ disputatur hic ab interpretibus D. Tho. ad quam restitutionem teneatur tam impediēns fratrem à consequutione alicuius boni, quod illi euenire poterat, quàm distributor, & collator bonorum communium, quando omisso digniori confert illa digno, vel hoc dimisso confert illa indigno, nos agemus hic tantum de restitutione ad quam tenetur, qui iniquè aliquem impedit, de restitutione verò, ad quam tenetur iniquus distributor bonorum communium quæstione proximè sequenti, art. 2. vbi qua ratione distribuenda sint bona communia explicandum est.

Controversia Vigesimaquinta

*AN QUI IMPEDIT ALIUM A CONSE-
quutione alicuius boni, vel beneficij teneatur ad com-
pensandum bonum illud fratri, quem impediuit.*

Quatuor sunt de hac quaestione opiniones. Prima
cujusdam Geraldi Odonis, & D. Bernardi, ut re-
fertur Adr. in 4. de rest. q. de collatione beneficiorum, qui
constituebant hanc regulam, qui efficit ne frater reci-
piat rem qua nondum erat sub dominio, & iure ipsius,
sed pendebat adhuc ex alterius voluntate, non manet
restitutioni obnoxius. Ratio erat, quia cum restituere
sit iterato fratrem constituere in possessione, & domi-
nio restituit, ut quis teneatur restituere, debuit prius
eicere fratrem a re, quam possidebat, qui vero impe-
dit, non eiecit illum a tali statu cum nondum esset res
illa ipsi collata,

Secunda opinio est Scoti, & Ricardi in 4. loc. citatis,
asserentium impediendum alterum non ob odium ip-
sius, sed ob propriam utilitatem, vel amici, non teneri
ad restituendum, quia sic agens utitur iure quod habet
a natura, procurandi sibi vel amicis bonum quod po-
test, qui vero utitur iure suo nulli facit injuriam, nec
teneri aliquid restituere: quod si id faciat in odium
fratris, tunc teneri, quia iam non utitur iure suo imò,
expoliat fratrem iure quod habet a natura, ne ab ali-
quo impediatur a bono quod licite potest obtinere: Et
confirmatur lege 2. ff. de aqua pluviaria arcenda §. Idem
Labeo, ubi dicitur. [Rumpentem aqueductum qui per
suum fundum deriuatur in fundum vicini, si id faciat
non animo nocendi, sed in suam utilitatem, non esse
iniuriam alteri, quia utitur iure suo, si vero id faciat
non ut sibi prosit, sed ut alteri noceat, esse illi iniuriam,
& expoliare illum iure suo, unde animus malus, & in-
tentio nocendi sufficit ut inferatur fratri iniuria, & sic
inferens teneatur ad restituendum,

Tertia opinio est M. Soto loco citato, & Nauar. in
suo Manu. cap. 17. num. 69. ut qui communibus preci-
bus impedit alium non teneatur restituere, qui vero
fraude vel vi, teneatur, quia restitutio non habet locum
ubi non est iniuria, iniuria autem non afficit fratrem
qui communibus precibus utitur, sed ille solum qui
fraude, vel dolo,

Quarta opinio est D. Tho. hic in solutione quarti, &
discipulorum ipsius, quocumque aliquis impedit
alium, ut detur digniori, & utiliori, non teneri ad resti-
tuendum, quod si id faciat non ob communem utili-
tatem, sed ne frater bonum illud obrineat, teneri, quae
opinio videtur convenire cum illa Scoti quo ad ani-
mum, nam ex D. Tho. si fiat bono animo, & sine, nullum
est debitum restituendi, si vero malo animo, & ex odio,
est debitum restituendi, unde iuxta D. Tho. negari non
potest plurimum quoque facere animum, ut quis te-
neatur in hoc casu ad restituendum vel secus.

Ad intelligentiam huius quaestionis obseruemus. Pri-
mo bona a quorum consequutione aliquis impeditur
duplicia esse alia debita ipsi ex iustitia, ut beneficia, mu-
nera, & bona publica, debentur enim haec dignioribus
ex iustitia, alia vero quae ex misericordia tantum vel
liberalitate, ut eleemosyna, donatio, legatio. Rursum
priora illa ex iustitia debita, quaedam praecipue ordi-
nata, & instituta sunt in bonum particularium, ut bo-
na publici aerarii ciuibus distribuenda, alia vero quae
praecipue ordinantur in bonum commune, ut benefi-
cia, magistratuum munerata.

Obseruemus secundò dupliciter posse aliquem im-
pediri a consequutione boni, vno modo iuste, alio ve-
rò modo iniuste. Et illud prius bifariam, aut iuste for-
maliter, ut cum impeditur per actum iustitiae cum om-
nibus circumstantiis, requisitis ad iustitiam formaliter,
ut qui sine fraude, vel dolo, & sine odio villo intendens

tantum bonum diuinum, vel utilitatem communem,
& merita dignioris nititur, ut detur beneficiū dignio-
ri relicto minus digno, aut habet se iuste materialiter
tantum, ut qui sine fraude, & dolo, ex odio tamen, &
non ob bonum commune satagit ut detur digniori, vel
aeque digno. Iniuste autem potest vnus alium impedi-
re tribus modis. Primò iniuste contra commut. iusti-
tiam tantum, sine violatione distributiuæ, ut qui fraude
vel dolo satagit ut detur beneficium aeque digno.
Secundò contra iustitiam distributiuam tantum, ut
qui sine fraude, & dolo, sed alia via communibus scilicet
precibus nititur ut detur minus digno. Tertio mo-
do contra vtramque iustitiam simul, & commutatiua,
& distributiuam, ut qui fraude vel dolo nititur bene-
ficiū dari minus digno excluso digniori. His positi-
tis sit,

CONCLUSIO PRIMA.

*Qui sine fraude, & dolo impedit aliquem a consequu-
tione boni communis, quod praecipue est institutum in in-
uamen, & utilitatem particularium, ut detur magis indi-
genti, quando voluntas distributoris non erat adhuc firma-
ta, nihil tenetur restituere: quod si iam firmata erat, quo-
modocumque id impediatur, siue fraude, siue communibus
precibus, tenetur restituere in integrum.*

Probatur prior pars, quia tunc violatur commuta-
tiua cum nulla sit fraus: nec distributiuam, cum cu-
rauerit ut daretur magis indigenti, nec vlla alteri illa-
ta est iniuria, quia quamdiu voluntas deliberata non
est plus iuris habet in talibus bonis magis indigens.
Probatur secunda pars, quia quando voluntas distribu-
toris erat iam firmata, iste pauper iam habebat ius, &
erat in proxima potentia ad illa bona, & consequen-
ter nocetur illi cum iniuria.

CONCLUSIO II.

*Qui impedit, ne distributor conferat bona communia in
utilitatem particularium instituta illis quibus sunt distri-
buenda, etiam si id faciat sine fraude, & dolo, sed commu-
nibus tantum precibus, tenetur illis restituere in inte-
grum.*

Probatur, tenetur distributor in hoc casu illis resti-
tuere tanquam is, qui expoliauit ipsos re sua, ergo,
& ille qui ita fieri curauit, quia concausa ad eandem
restitutionem tenetur ad quam praecipua causa: ut qui
consilium dat latroni ut furetur, & qui auctor est oeco-
nomo ne det pauperibus quod illi commissum est, ut
in pauperes distribuatur. Et confirmatur ex illa reg.
Si tua causa dampnum, &c. quae hic rectè locum habet.

CONCLUSIO III.

*Qui impedit alium a consequutione beneficij iuste, &
formaliter, nec peccat, nec tenetur restituere, imò exer-
cet actum virtutis egregiae; hic enim ex charitate consu-
lit bono communi, & meritis dignioris. Quod si impedia-
materialiter tantum, peccat quidem contra charitatem &
quia ex odio illum minus dignum impedit, non autem con-
tra iustitiam.*

Quia cum sine fraude, & vi curet digniori dari be-
neficiū, nec violat distributiuam, nec commu-
tatiuam, nec facit illi excluso iniuriam, quia minus
dignus coram digniori non habet ius, ubi autem nulla
iustitia violatur, nullum est debitum restituendi.

CON-

CONCLUSIO QVARTA.

Qui impedit alium a consequitione beneficij contra iustitiam commutativam tantum, servata distributiva, vt qui impedit ne detur minus digno sed digniori hoc tamen per fraudem, & dolum, vel vim, aut falsum testimonium tenetur quidem compensare illam iniuriam illatam in modo impediendi, non tamen ipsum beneficium: Ita vt si illa iniuria illata arbitrio prudentis debeat aestimari 100. aureis, illos teneatur restituere, etiamsi forsitan ille minus dignus beneficium illud obtinisset.

PRima pars probatur, quia damnum illatum contra iustitiam commutativam, quod pecunia aestimari potest, restituendum est. Secunda vero, quia minus non habet ius ad beneficium, unde in ordine ad beneficium non est illata illi iniuria, nec factum est contra aliquos ius ipsius, ubi autem iniuria non est, nec debitum restituendi. Secundò, minus dignus collatus digniori, perinde se habet, ac indignus collatus digno, sed qui fraude, vel vi nititur beneficium dari digno excluso indigno, licet teneatur aliquid illi restituere ratione illius fraudis, non tamen beneficium, ergo similiter, si impediatur dignus, vt detur digniori. Tertio distributor ipse, qui per fraudem, & vim confert digniori excluso digno, non tenetur restituere beneficium, sed tantum compensare illam fraudem, vel vim, ergo nec impediens. Patet consequentia, quia ubi causa precipua non tenetur, neque concausa.

Sed obijcies, iste dignus potest acceptare beneficium, sicut pauper elemosynam, sed si quis per iniuriam impedit hunc pauperem à consequitione elemosynæ, vt detur alteri, tenetur illi restituere, ergo similiter si impediatur per iniuriam illum dignus. Respondeo non esse simile, quia pauperi cui data est elemosyna, non debebatur ex iustitia, digniori autem debebatur beneficium ex iustitia, & ita illi digno quo ad beneficium non est facta iniustitia, nec est restituendum, sed reficietur iniuria illata per fraudem vel vim, & fama, si falsum illi sit impositum testimonium.

CONCLUSIO QVINTA.

Qui impedit alium a consequitione beneficij contra iustitiam commutativam non curans distributivam quamvis ipsam iustitiam non ledat, vt qui fraude, vel dolo impedit à beneficio dignum, vt detur æquè digno, tenetur ad restituendum illi in integrum.

PAtet, ex illa regula: Si tua culpa damnum datum est cum iniuria, teneris illud restituere, sed qui impedit in hoc casu dignum per vim aut fraudem, nocet cum iniuria, ergo. Maior cetera est, Probatur minor, in primis nocet, cum sit in causa ne isti digno detur illud beneficium, & cum iniuria, quia dignus collatus alteri digno habet ius ad beneficium, habet etiam ius ne ab aliquo impediatur, maximè cum fraude, vel dolo, unde impediens illum in hoc casu nocet ipsi cum iniuria, ergo tenetur restituere.

Sed contra, ex secunda parte præcedentis conclusionis, qui impedit dignum, vt detur digniori, ideo non tenetur restituere beneficium, quia servatur iustitia distributiva, sed in casu huius quintæ concl. etiam servatur, quia æquè dignus est iustitia distrib. potest accipere sicut alter, ergo. Respondeo plurimum differre ista, nam in casu præced. concl. non solum ita servatur iustitia distrib. vt non violatur, verum etiam attenditur eius observatio, vt fiat quod ipsa exigit, s. vt dignior præferatur digno, at in casu huius quintæ concl. servatur iustitia distrib. id est non violatur, non tamen intenditur eius observatio & infertur, vt constat, digno iniuria. Vel dico, in casu præcedentis concl. impeditum non habere ius ad beneficium, cum minus dignus col-

latus digniori non habeat ius, & ita licet quo ad modum impediendi sit passus iniuriam, quia fraude, vel dolo fuit impediens, quo ad beneficium tamen nullam passus est, cum ad illud non haberet ius, in casu autem huius quintæ concl. cum impeditus habeat etiam ius, quia impediuit, intulit ipsi iniuriam, & ita tenetur restituere.

CONCLUSIO VI.

Qui precibus aut persuasione urbana suadet alicui ne petat beneficium, aut cathedram, licet eam mereatur, non tenetur aliquid ipsi restituere, qui autem dolo aut vi, aut timore aliquo id nititur ab ipso obtinere, peccat gravissimè, & tenetur restituere in integrum.

PAtet, quia qui desistit ob præces urbanas sciens, & volens desistit, scienti autem & volenti non fit iniuria: qui autem dolo, vi, vel minis, non desistit liberè sciens, & volens, sed coactus, ubi autem coactio iniqua, ibi & iniuria.

CONCLUSIO SEPTIMA.

Qui sine fraude & dolo, sed communibus precibus impedit dignum, vt beneficium detur æquè digno, etiam si id faciat ex odio, peccabit quidem contra charitatem ratione odij, non tamen tenetur restituere, qui verò consultat, aut communibus precibus impedit contra iustitiam distributivam, vt beneficium detur digno excluso digniori, etiam si id non faciat ex odio digniori, sed ex amicitia digni, peccat contra iustitiam distributivam, cum nitatur excludere digniorem, & tenetur ad restituendum.

PRior pars est contra Scot. & Richar. Et probatur. Iniquus animus, ubi iustitia non violatur, non obligat ad restitutionem: vt cum iudex condemnat aliquem ex odio, non tenetur restituere, si condemnatio sit iusta, quamvis ratione odij peccet contra charitatem, sed in hoc casu, cum non utatur talis impediens aliqua fraude, vel dolo, non violat commutativam, cum curet dari illud bonum æquè merenti, non violat distributivam, ergo. Et confirmatur: facere malum ex odio servata iustitia est peccatum tantum, contra charitatem, ex sola autem violatione charitatis non nascitur obligatio restituendi, ergo. Ad probationem primam Scoti respondeo, illum impeditum non expoliari iure suo, cum alter habeat simile ius, & sit æquè dignus, ubi autem iura sunt æqualia, nec vlla interuenit fraus vel vis, nulla fit iniuria. Et confirmatur, distributor, qui est causa precipua, dans æquè digno alio excluso, non tenetur restituere, ergo neque impediens, quia quando causa precipua non tenetur restituere, neque ille, qui est concausa.

Ad secundum respondent Nauar. & Couar. locis citatis illam legem esse pœnalem punientem odium, & inimicitias, quas solent inter se gerere vicini agricolæ, & ne sibi, quando rixantur, hac via noceant rumpendo aquæ ductus, legem illam pœnam imponere, quando fit ex odio, sed non teneri statim hominem ad restituendum, nisi adueniente iudicis sententia, vt in alijs legibus pœnalibus, Alij respondent, & melius illas leges concedere vsum, & dominium illius aquæ ductus vicino superiori, per cuius prædium transit hac lege, vt utatur aqua illa, cum sibi fuerit necessaria, & valeant illum rumpere, cum sibi fuerit necessarium ad aliquod ædificium, cessante autem necessitate, nec tumpat, nec aqua prohibeat inferiorem. Et ita quando ad suam utilitatem rumpit non est iniurius, nec tenetur restituere, quia utitur iure suo, quando autem sine necessitate rumpit, aut prohibet aquam, non utitur iure suo, imò expoliat vicinum inferiorem aqua, ad quam habet ius, & ita est illi iniurius, & tenetur restituere.

Et

Et quoniam, qui id non facit ad suam utilitatem & necessitatem communiter illud facit ex odio & inimicitia, lex meminit odij, & inimicitia, debitum autem restituendi non nascitur ex odio & inimicitia, sed ex iniustitia, quam infert vicino priuando illum aqua, ad quam habebat ius.

Secunda pars huius conclusio. conuenit maximè cū opinione asserentium conferentem officium, vel beneficium minus digno relicto digniori teneri ad restituendum, quæ sententia verior est, & communior inter antiquos Doctores, vt q. seq. art. 2. videbitur. Sed probatur iam hæc pars ex D. Tho. qui in solutione 4. arg. de qua nunc agimus, nullam aliam iustitiam assignat in eo, qui iuste aliquem impedit à beneficio, nisi quia curat, vt illud detur digniori, nullam quoque aliam iniustitiam in eo, qui iniuste impedit, nisi quod curat, vt illud detur minus digno, sed hæc iustitia, vt detur digniori, & hæc iniustitia, vt detur minus digno pertinet aperte ad iustitiam distributiuam, ergo iuxta hanc doctrinam D. Thom. vel ex eo solum, quod quis impediatur alium iniuste, peccat contra iustitiam distributiuam. Secundò D. Tho. in hac solutione quarta absolute nulla facta mentione fraudis, vel violentiæ docet impedientem alium iniuste teneri ad restitutionem: vtitur enim hac voce, procurat quod vel solis precibus sine fraude & vi, sed qui contra iustitiã distributiuam impedit aliquem à consecutione beneficij, reuera iniuste impedit, & magis, quàm impedit illum contra commutatam, quia distributiuum est præstantior commutatam quia conferre beneficia, & bona communia pertinet ad distributiuum, & non ad commutatam, ergo. Et confirmatur. Illud beneficium ex iustitia erat debitum digniori, & quando erat firmata voluntas, ferè iã proprium, quando nondum firmata, probabiliter proprium, ergo qui conatus est precibus vel consilio suadere electorem, vt minus digno conferret, expoliavit illum à digniore re sibi debita, & quasi propria, vel probabiliter propria, & tenetur consequenter restituere eo modo quo hic D. Tho. docet.

Tertiò, ex D. Tho. in hoc articulo vt teneatur aliquis restituere, illa tantum iniustitia exigitur, vt benemeritus habeat minus quàm debuit habere, sed quacunque ratione impediatur benemeritus propter minus meretem, habet minus quàm debuit habere, ergo. D. Tho. ex eo solum quod quis consulat dari beneficium minus digno, vult teneri ad restitutionem, consilium autem non reducitur ad fraudem, vel dolum, sed ad preces communibus. Vnde qui verba D. Tho. asserentis teneri ad restituendum eum qui per indebitam causam procurat, vt animus distributoris mutetur, interpretantur per fraudem, & vim, reuera torquent maximè verba D. Tho. cum indebita causa non solù sine fraude, & vis, sed quæcunque etiam preces & consilia, quæ volentem iuste distribuere bona communia, nuntur vt iniuste agat, & relicto digniori conferantur illi minus digno.

Ex hac conclus. patet, eum qui impedit contra vtramque iustitiam, qui scilicet fraude, & dolo curat beneficium dari minus digno excluso digniori, teneri omnino ad restitutionem. Et probatur. Maiori iure est debitum istud bonum commune digniori quam pauperi eleemosyna, sed qui impedit per iniuriam fraudem vel vim, ne pauperi detur eleemosyna, tenetur ad restitutionem, ergo. Denique qui per iniuriam impedit artificem, ne possit lucrari in sua arte, tenetur ad restitutionem, ergo similiter in proposito.

In his omnibus conclusionibus, in quibus dicimus restitutionem beneficij esse faciendam impedito, est maximè perpendendus animus collatoris, sicut docet D. Tho. si enim distributor habebat omnino in animo non conferre beneficium illi impedito, non tenetur impediens ad aliquam restitutionem, etiam si impediret contra vtramque iustitiam, quamuis peccet, quia

non expoliatur in eo casu impeditum, sicut qui infert vulnus occiso peccat contra charitatem, ad nullam vero tenetur restitutionem damni naturalis, si verò collocator habebat animum fixum dandi, tenetur in integrum, quod si non habebat fixum, sed dubium, erat tamen aliqua spes, tenetur secundum aliquam partem arbitrio prudentis. Et ratio est, quia vinculum restituendi confurgit ex damno dato contra iustitiam, quando elector habebat omnino in animo non dare, impediens reuera nullum intulit damnum, et si impediens curauerit illud inferre, sicut qui nixus est rapere, non tamen potuit: quãdo elector omnino habebat in animo conferre, intulit impediens integrum damnum, quando erat dubium aliquod tantum. Et in hoc sensu habet vim illi regula, quod parum distat nil distare videtur, quæ, vt bene hic docet Soto contra Caietanum, non significat, vt quod parum distat ab actu, nil distet, sur enim qui ferè alienum obtinisset, parum distat ab actu furti, at reuera nec furtum fecit nec tenetur restituere: sed significat, vt quod parum distat à consequutione nil dare videatur, & ita qui impedit benemeritum, cum animas collatoris iam erat deliberatus, impedit eum qui parum destitit à consequutione, & perinde se habet, ac si nihil destitisset & fuisset impeditus à re iam habita. Hæc dicta sint de restitutione, quam debet facere impediens ipsi impedito nam de ea quæ facienda est Ecclesiæ, seq. q. art. 2.

Est dubium, An minus dignus qui opposuit se digniori cum videatur illum impedire saltem contra iustitiam distributiuam, teneatur ad restituendum Caiet. habet hic tria. Primum est, si minus dignus se opponat intendens impedire digniorem, teneri ad restituendum, quia violat distributiuam, cuius violatio obligat, vt vidi mus, ad restituendum. Secundò, si non intendat impedire digniorem explicatque illud in sua oppositione, non teneri etiam si præbendam illam obtineat, quia nullam violat iustitiam. Tertiò, si non id explicet, quia non est solitum id explicari, modò id faciat vt sibi consulat, non vt alteri noceat, non teneri, quia tunc nulli iustitiæ aduersatur, sed proponit tantum sua merita electoribus, vt illi videant, quid facto opus sit. Soto loco citato sequens suam opinionem ait, minus dignum opponentem se digniori sine vlla fraude, & vi, quocunque animo se opponat, siue vt sibi consulat, siue vt digniorem impediatur, non teneri ad restituendum: si verò fraude vel dolo vsus sit, teneri. Ratio eius est, quia vbi non est fraus vel dolo, non violatur commutatam, sed solum distributiuam, ex ipso verò sola violatio distributiuæ non obligat ad restitutionem.

Obseruemus hic primò, communiter neminem iudicare se minus dignum, amore enim proprio fit, vt quisque de se mirifice sentiat, & ita nullus est æquus iudex in propria causa. Secundò, posse vnũ secundum vnã rationem esse alio digniorem, qui tamen secundum aliam erit illo minus dignus, verbi gratia potest Petrus esse eruditior Ioanne. sua verò diligentia Ioannes esse utilior Ecclesiæ, vnde vt quis dicatur dignior, omnia merita consideranda sunt, & secundum plura, & magis vtilia facienda est comparatio. Obseruemus Tertiò, omnibus esse, certum minus dignum opponentem se digniori cū fraude vel dolo teneri ad restituendum, quia tunc aperte violat vtramque iustitiam, Quæstio ergo est, quando nulla est fraus vel dolo.

CONCLUSIO I.

Qui simpliciter, & absolute est indignus, id intelligens aut admonitus ab amicis fidelibus, quibus debet credere, opponens se digno vel digniori, tenetur restituere damnum, quod illis infert.

Pater, quia in hoc casu illi habent ius, ipse verò nullum, & consequenter nocet illis cum iniuria: Et confirmatur,

confirmatur, etiam si nulla esset oppositio, teneretur ob suam insufficientiam resignare, ergo restituere ubi digni oppositi sunt,

CONCLUSIO II.

Si minus dignus in vno sit dignior in alio, etiam si malo animo se opponat, peccat quidem contra charitatem, non tamen tenetur restituere.

Patet, quia tunc habet ipse ius, sicut & alius, qui autem utitur iure suo nulli facit iniuriam.

CONCLUSIO III.

Si dignus opponat se digniori, non ut illi noceat, sed ut sibi consulat proponens electoribus sine fraude, & dolo sua merita, non tenetur ad restitutionem, si verò ut alteri noceat, & illum quantum vis bene meritum impediatur, tenetur.

Probatur prior pars, quia in eo casu ipse nullam violat iustitiam, ubi autem iniustitia non est, nec debitum restituendi. Eodem modo patet 2. pars, quia tunc est impediens, & contra iustitiam distri. vnde impedit illi cum iniuria: ita Caic. Scot. Palud. Ricard. in quarto locis supra citatis. Arg. Sori nullam habet vim, ostendemus enim ex sola violatione distrib. oriri etiã debitum restituendi, quando nocetur proximo, cum tale nocumentum eo ipso quo est contra quamcumq; iustitiam, sit damnum cum iniuria.

ARTICVLVS III.

An sufficiat restituere simplum, quod iniuste ablatum est?

Obseruemus cum D. Th. in acceptione rei alienæ duo considerari posse: primò inæqualitatem, quæ ex illa acceptione oritur, si quis enim accipiat rem Petri, habet plus quam debet habere, & Petrus minus quã debet habere. Secundò iniustitiam, & iniuriam, quæ ex illa acceptione aliquando, inferitur: dico aliquando, quia datur acceptio alieni sine iniuria, vt in mutuo & deposito, datur etiam cum iniuria, vt in furto, rapina, vsura. Rursum hæc iniuria aliquando tantum est iniustitia sine vlla læsione famæ, honoris, vel personæ, vt in simplici furto, aliquando verò cum iniuria, & læsione istorum, vt in multis rapinis, & violentijs.

Obseruemus secundò, iniquam acceptionem, aut detentionem rei alienæ, aliquando puniri à lege aliqua pœna pecuniaria, & temporali, vt cum præcipit lex cedentem ligna ex nemore prohibito, non solucentem ve & galia præter valorem rei, quam abstulit, teneri ad soluendum hanc, vel illam pecuniam, vel amissionem bonorum.

CONCLUSIO I.

Quantum ad naturam, & substantiam restitutionis, sufficit simpliciter restituere, quod ablatum est.

Patet. Restitutio exigitur, vt inæqualitas reducatur ad æqualitatem, restituendo id, quod ablatum est, ducitur inæqualitas omnis ad æqualitatem, ergo.

CONCLUSIO II.

Si ad puniendam iniquam acceptionem lex pœnam imposuit, non est pœna illa exoluenda, nisi adueniente iudicis condemnatione.

Probatur, soluere pœnam est legem executioni mandare, & infligere supplicium statutum culpæ, sed

hec sunt propria munera iudicis, ad illum spectantia, non ad reum, ergo donec iudex condemnet, non tenetur soluere.

CONCLUSIO III.

Quando iniqua acceptione læsa est fama, honor, aut persona proximi, non est restituendum, quod ablatum est, verum etiam compensando illa læsio.

Constat hæc ex superioribus. Et confirmatur; quando sine iniqua acceptione, sed intentata tantum, quamuis non subsequuta, læsio aliqua fratri illata est, compensanda est, ergo multò potius si vna cum iniqua acceptione illata sit.

CONCLUSIO IIII.

Si ad puniendam iniquam acceptionem, vel actum lex statuat penam, non solum actione illa subsequuta, verum etiam solummodo intentata, vt cum quis secreto deprehenditur conari extrahere equos, vel merces è regno, adueniente iudicis sententia pœna illa soluenda est.

Patet, lex iniusta obligat in conscientia, huiusmodi leges cum respiciant bonum commune, & illi necessariæ sint, sunt iustæ, ergo.

Sed contra hanc doctrinam nonnulla sese offerunt. Primò videtur D. Tho. ita distinguere inter restitutionem, & pœnã, vt inæqualitas quæ accidit in acceptione iniqua reficiatur per restitutionem, culpa verò, quæ in eadem iniqua acceptione committitur reficiatur per pœnam. Contra, illa culpa, quæ in iniqua acceptione committitur est iniuria quædam, & contra proximum cuius res iniquè accipitur, & contra legem, quæ id prohibet, sed tam iniuria, quam inæqualitas reficitur per restitutionem, ergo non rectè distinguit D. Tho. inter restitutionem, & pœnam.

Secundò, qui alium aggreditur, & conatur lædere, etiam si conatu illo frustreretur, afficit nihilominus fratrem suum iniuria, quæ compensanda est aliqua satisfactione, & ante iudicis sententiã, falsũ ergo est, quod hic habet D. Tho. iniuriam illatam puniri pœna, quæ subeunda non est, nisi adueniente iudicis sententia.

Tertiò, tam lex, quã iudex, qui legis exequutor est, & minister, non puniunt nisi actus perfectos, vt in simonia, si quis attentet vendere beneficium, nec illud vendat non punitur ab Ecclesia, vt simoniacus, si quis instituat occidere fratrem, nec illum occidat, non punitur vt homicida, quia lex civilis non punit actus internos, & voluntatem solam, sed opera tantum externa, & consummata. Est ergo falsa 3. conclu. quam hic posuimus ex D. Tho.

Ad hæc diluenda obseruemus in acceptione iniusta lædi, & proximum cui fit iniuria, & legem ipsam, ac Legislatorem, contra quem peccatur, & Reip. cuius pars est proximus ille iniuria affectus, vt patet in fure, qui his omnibus nocet, iniuriam, & damnum, quod fit proximo, in quibuscunque bonis illud fiat, vocat hic D. Tho. inæqualitatem, iniuriam verò, quæ fit legi, & Reipu. vocat culpam, & peccatum. Et meritò ita loquitur, quia inæqualitas omnis habet rationem culpæ, & peccati, quatenus est contra legem, iuxta definitionem peccati traditam ab August. & receptam in scholis, & hac ratione, atque in hoc sensu D. Tho. dixit inæqualitatem compensari per restitutionem, qua satisfit proximo læso, culpam verò compensari per pœnam, qua satisfit legi, & Reipubl. ita patet solutio ad primum.

Ad secundum dico conatum illum esse iniuriam, & contra proximum, & contra legem, quæ sicut prohibet inferri damnũ proximo, ita & illud conari quatenus est contra proximum, estque illi compensandum per

per aliquam restitutionem, quæ non exercetur vt pœna, sed vt satisfactio debita, quatenus verò est contra legem, est etiam puniendus aliqua pœna, vt puniretur si deferretur in iudicium, sed hæc pœna non est subcunda, nisi iudice ad illam condemnante.

Ad tertium respondeo, in grauioribus criminibus, in quibus oportet ob bonum commune timorem incutere ciuibas, iustissimè legem humanam, non solum punire actus consumatos, verù etiam externos inchoatos, vt in crimine læsæ maiestatis, in vitio indicibili, in homicidio, quod intentat famulus erga propriū domini, in propinatione veneni, aut quando violatur proprii hospitij, vel publici itineris securitas: Vbi admonendi sunt iudices, quando crimen consumatum est, iustè rigorem legis seruari, quando autem inchoatum tantum fuit, nec consumatum, vtendum esse epicheia, & prudenter temperandum rigorem legis pro ratione delicti, vt habetur l. soliciatores. ff. de extraordinarijs delictis.

His explicatis nonnullæ se offerunt hic graues & difficiles controuersiæ, sit prima.

AN LEX POENALIS OBLIGET IN CONSCIENTIA AD LUENDAM PŒNAM ANTE IUDICIS SENTENTIAM.

IN hac quæstione non est nobis agendum de hæretico, nec de crimine læsæ maiestatis, aut proditore Reip. quorum bona à die commissi criminis sunt applicata fisco, amittuntque isti ab eo die dominium in illa, retinent tamen eorum vsus, & possessionem vsq; ad iudicis sententiam, vt habetur in c. cum secundum leges, de hæreticis, lib. 6. & copiosè supra quæstione 11. ar. 3. vbi agitur de pœnis hæreticorum. Nec disputamus hic de pœna corporali, homicidio, mutilatione, verberibus, aut tristemibus, quia nemo tenetur offerre se ipsum iudici, aut his pœnis: esset enim actor, & minister iustitiæ vindicatiuæ in se ipsum, quod omnia iura negant, sed quæstio est de pœnis pecuniarijs, quas leges imponunt pro aliquibus culpis.

A'phonius de Castro, lib. 2. de lege pœnali, cap. 8. & lib. 2. de iusta hæreticorum punitione, cap. 6. sequutus Abbatem, & Felinum in c. 1. de constitutionibus. & in ca. Cum non ab homine, de iudicijs, nolunt lege decernente pœnam ipso facto, vel ipso iure hoc, aut illud facienti, committentem illud statim teneri in conscientia ad pœnam illam exoluendam per seipsum, aut interpositam personam, si crimen occultum sit. Ratio eorum est. Cum lex pœnalis sit iusta, obligat in conscientia, ad faciendum quidquid præcipit: præcipit autem duo, primò, hoc non fieri, secundò, facientem ipso facto teneri ad soluendam hanc, vel illam pœnam, ergo quemadmodum subditi tenentur in conscientia abstinere ab eo, quod lex illa prohibet, tenentur similiter in conscientia legem illam transgressi ipso facto pœnam ab illo impostam luere, etiam si iudex nil præcipiat.

Secundò, lex obligans ipso facto transgressorem ad soluendum 100. fisco transfert eo ipso dominium illorum 100. in fiscum, suntque ex tunc bona illa fisci, bona autem fisci ipso non consentiente, nemo potest retinere in conscientia, ergo.

Tertiò, si sola lex non obligaret ad soluendam statim pœnam, sed expectanda esset iudicis cõdemnatio, maiorem vim & auctoritatem haberet iudex quam lex: oppositum autem docent omnes Doctores, nam lex non est subiecta iudici, imò contra, ergo. Deniq; quando vna lex aliquid præcipit, nisi alia lex eiusdem, aut superioris auctoritatis aliud statuat, vel in illa dispense, parendum est illi, lex pœnalis absolutè, & simpliciter præcipit solui pœnam, nil exprimens de condemnatione iudicis, nec vlla est lex, quæ aliud statuat, aut in ea dispense, ergo.

Oppositam sententiam docent D. Tho. hic, Caier. in

commento huius art. & in summ. verbo, Pœna. Conradus tract. 1. de contractibus. q. 7. Adrian. quolib. 6. art. 1. Syluest. in verbo, Hereticus. 1. 6. 8. & latius in verbo, Assassinus, Medina C. de rebus restit. q. 1. ex Canonistis Archidiaconus in dicto capite, Cũ secundum leges & ibidem Ancharanus, & Philippus Ioan. Andriæ in capite, Pro humani, de homicidio, lib. 6. Et plerique Iurisperiti ad eò, vt Syluest. in verbo, Assassinus, asserat Abbatem hac in parte communiter nõ teneri. Volunt verissimam esse sententiam, quam hic habet secunda concl. D. Tho. Ratio & fundamentũ horum est argumentum D. Tho. quia cum pœnam soluere sit pati supplicium à lege taxatum, si ante iudicis sententiam teneretur delinquens pœnam luere, ipse sibi ipsi inferret supplicium, & in se ipsum ageret, iure autem naturæ in omni actione, & passione oportet distincta esse agens, & patiens.

Tertia opinio est, quam tribuunt aliqui Henrico Gandensi, quolib. 3. q. 22. legem pœnalem ante iudicis sententiam, ad nil obligare in conscientia, neque ad id quod præcipit, neque ad solutionem pœnæ, sed tantum adueniente sententia obligare ad pœnam. Quæ opinio nullam habet Auctorem certum præter vulgum, & imperitos confessorios, qui existimant transgressientes talem legem non peccare. Primò, quia iam se exponunt pœnæ. Secundò, quia vident multos ex peritis Theologis in ea esse sententia, vt dicant vectigalia, & tributa, quæ imponuntur mercibus non esse in conscientia soluenda, leges autem huiusmodi vectigalium constar esse pœnales.

Vltima opinio est Henrici Ganden. loco modò citato, qui statuit duplices leges pœnales, alias quæ continent, & præceptum, & pœnam contra illud transgressientes, alias verò, quæ continent solam pœnam, nil autem præcipiunt, vt cum dicitur. Exod. 22. [Qui furatus fuerit bouem, vel ouem, quinque boues pro vno, & quatuor oues pro vna restituat.] Vbi nil præcipitur, sed tantum imponitur pœna furanti oue, vel bouem. Priores illas vocat Ganden. pœnales mixtas, atque obligare in conscientia ad id quod præcipiunt, quia præceptum superioris obligat in conscientia: posteriores vocat meras pœnales, & has non obligare in conscientia ad aliquid, cum nil præcipiant, sed ad solam pœnam, quando iudex ita iudicauerit.

Ad intelligentiam huius quæstionis, obseruemus primò, cum pœna pro peccatis interdum præscribatur à lege, interdum imponatur pro arbitrio iudicis, non esse hic quæstionem, an pœna, quæ nondum est à lege constituta, sed est à iudice constituenda, sit subeunda ante iudicis condemnationem: certum enim est subeunda, cum ab illo assignabitur sic, sed quæstio est (vt patet) de pœna iam definita, & statuta à lege.

Obseruemus secūdò, leges pœnales varias esse, nam alie sunt comminatoriæ, quæ non tam pœnam infligunt, quam minantur infligendam, vt lex illa; Omnis vtriusque sexus, de peniten. & remissio. non infligit pœnam excommunicationis non communicantibus in Paschate, sed minatur: ait enim, [Viuens ab Ecclesia arceatur, & moriens Ecclesiastica careat sepultura.] Alie sunt, quæ non minantur pœnam, sed simpliciter explicato crimine decernunt pœnam in delinquentem, vel simplici verbo dicendo, incurrat, vel addito illo verbo, quod habet maiorem emphasim, nempe, ipso facto, aut ipso iure: priores leges cum sint comminatoriæ tantum, non obligare ad subeundam pœnam ante condemnationem iudicis, certum etiam est apud omnes. Vnde quæstio est de posterioribus. Rursus ex his, quæ actu infligunt pœnam, quædam sunt, quarum pœna est purè priuatiua aliquorum bonorũ, quæ non erant propria delinquentis, sed illi à Legislatore conferrebantur, ad quam exequendam non requiritur actio, sed est mera passio, & cessatio actionis, vt pœna excommunicationis, interdicti, & irregularitatis, quibus

bas priuatur homo delinquens Tuffragijs, & beneficijs, quæ non sunt propria ipsius hominis, sed Ecclesie, & ab ipsa illi conferebantur. Alia uero est pœna, quæ proprie est actio, & per quam expoliatur homo aliquo bono suo, & sibi proprio, ut cum dicitur lex, qui hoc fecerit soluat rōo, vel exulet, &c.

Inter hæc duo genera pœnarum hoc interest, ut bene hic Caie. & Soro lib. 1. de Iust. q. 6. art. 6. ut ad incurrendam pœnam prioris generis non requiratur iudicis condemnatio; sed eo ipso, quo crimen commiserit, reus ille pœnam illam acti subit, vel committens crimen, contra quod à lege ipso facto illata est excommunicatio, ante sententiam iudicis est excommunicatus, quia cum excommunicatio sit priuatio bonorum Ecclesie, in facultate Ecclesie est priuare quando uult, & eo ipso, quo uult est priuatus delinquens, priuare autem uult, & priuat ipso facto, quo crimen illud committitur: sicut quando maritus legat uxori rōo, ita ut seruet uidualitatem, vel castitatem, vel fundator collegij mandat illud ingredientibus alimenta sub hac, uel illa conditione, uel Rex confert alicui officium, cum stipendio 100. aureorum, ita ut nulla munera sumat, si isti contra statuta illud pactum, uel conditionem faciunt, tenentur statim ad restituendum ante omnem condemnationem iudicis, quia illa fuit quædam donatio conditionata, quæ seruata conditione transfert dominium, ea uero deficiente nequaquam, sed est restituedum.

Ita uidua, cœr sub ea conditione legauit maritus centum, uiolata conditione tenetur restituere legatum, collega qui uolat statutum fundatoris, tenetur restituere ualorem alimentorum, cum primùm illud uolauit, habens officium à Rege, tenetur restituere ualorem munerum pauperibus; nam quo ad huiusmodi officiales regios considero docet hoc genus restitutionis. Similiter clericus non residentem in suis curijs, tenetur restituere fructus sine alia condemnatione, ut habetur in Conc. Trid. sess. 23. c. 1. quia Ecclesia confert illis tales fructus, sub ea conditione. Idem iudicium est de legibus, quæ in religionibus, aut uniuersitatibus, uel aliquibus Rebus pub. priuant aliquos uoce actiua, uel passiuâ, propter aliquam culpam, incidens in illam eo ipso, sine alia condemnatione est priuatus uoce illa rām actiua, quâ passiuâ (quidquid dicat Soro) quia hac lege datur illi ius ferendæ uocis, ut illa criminatio committat, quorum aliquo commisso non datur illi tale ius. Unde de his pœnis, quæ sunt merè priuatiuæ bonorum, quorū delinquens non erat dominus, non est hic quæstio, sed de alijs, quibus homo expoliatur bonis suis, & communitur per aliquam actionem.

Obseruemus tertio, in omni lege pœnali contra Gandensem, explicitè uel implicitè contineri aliquod præceptum: Explicitè, quando apertè continentur in ipsa, & præceptum & pœna: Implicitè uero, quando sola pœna: quando explicitè habetur, contineri certum est, quando uero nõ exprimitur, implicitè etiam contineri patet. Primò, quia communitur si una lex imponit pœnam, alia est lex, quæ præcipit, uel prohibet illud, propter quod pœna illa imponitur, ut in exemplo adducto, Exo. 22. de furante ouem, uel bouem: ista enim imponit pœnam: alia uero omnino prohibet furtum, & sic in cæteris. Quod si aliqua lex reperiatur imponēs pœnam, cum non possimus aliam assignare, quæ præcipiat, uel prohibeat illud, propter quod pœna illa imponitur, eo ipso quo talis pœna imponitur, præcipitur, uel prohibetur id propter quod illa imponitur, quia pœna & culpa ita sunt relata, ut sic contra omne ius infringere alicui pœnam sine culpa, omnis autem culpa & peccatum est contra aliquod præceptum ex definitione peccati. Secundo, repugnat omni iudicio, & conceptioni hominum, ut etiam si nullum extaret præceptum nõ furandi, non occidendi, si lex diceret, qui furatus fuerit, suspendatur, non prohiberi eo ipso, & hac sola lege

furtum, quo nomine docet D. Thom. q. 33. eleemosynam etiam nullum extaret præceptum expressum de ipsa, esse in præcepto, cum Christus, Matth. 24. [Non facientibus eleemosynam minetur ignem æternum.] Unde cum in omni lege pœnali sit aliquod præceptum, obseruandum maxime est in ipsa, quid sit quod præcipit, uel prohibet, & quid sit quod statuit tanquam pœnam: nam quod contra eius præceptum, uel prohibitionem accipitur uel detinetur illud non est pœna, sed iniquè acceptum uel detentum, & restituendum, ut furtum ante omnem iudicis condemnationem: quia sit eo modo inæqualitas, quam per restitutionem reducere ad æqualitatem, simpliciter & omnino sine ulla iudicis sententia tenemur ex natura rei: neque de hoc est quæstio, sed de eo quod proprie est pœna pro iniqua acceptione, uel detentione contra legem, V. g. Est lex ne triticum uendatur nisi 60. argenteis, aliter uendens incurrat pœnam 50. aureorum, qui carius uendit, statim tenetur emptori restituere excessum illum iusti precij, quia fuit iniqua acceptio illius, & uelut furtum, & inæqualitas, qua uenditor habet plus quam debet habere, & emptor minus, pœnam autem 50. aureorum non tenetur ex D. Thom. soluere, quousque condemnatur. Est lex quæ iubet tributa dari Regibus, solui uectialia, ita ut non soluens incurrat pœnam 50. aureorum: qui non soluit tributum uel uectigalia detinet illa iniquè, & est furtum, ac inæqualitas, quæ Rex & Resp. habent minus quam debent habere, detentor uero plusquam debet, hæc inæqualitatem reducendam per restitutionem ad æqualitatem non est expectanda iudicis sententia, sed ex natura rei tenetur restituere, ad pœnam uero expectanda est, quod si aliqua lege pœnali aliquid ita præcipiatur, ut transgressor licet legem uolet nil tamen iniquè accipiat, uel detineat, peccat quidem ipso facto per inobedientiam legis, nil tamen tenetur restituere, sed pœnam solam luere, quando condemnabitur ut extrahens equos uel merces à regno, per hunc actum nil iniuste accipit, aut detinet, quia supponimus extrahere sua, & iusto precio illa uendere, peccat tamen contra obedientiam legis, & tenebitur ad pœnam, ut dicemus. Hæc sunt maxime Theologo obseruanda, quid in lege sit præceptum, & quid sit pœna: rursum per violationem illius præcepti, an iniquè aliquid accipiat, uel detineatur, an uero sit sola & nuda uolatio præcepti sine ulla iniqua acceptione, uel detentione.

Obseruemus ultimo, maxime differre publicationem seu confiscationem bonorum, uel pœnam pecuniariam incurrere, non confiscare est transferre dominium bonorum a delinquente in fiscum, quod lex iuste in grauioribus criminibus potest: imponere autem pœnam pecuniariam est dare actionem iudici, ut ea pœnam puniat: quæ duo sunt maxime diuersa, nam confiscatio, cum sit translatio domini, eo ipso priuat delinquentem dominio bonorum, pœna autem pecuniaria, quando incurritur, non est translatio domini, sed obligatio exoluendæ illius pœnæ, quando & eo modo quo debet talis pœna executioni mandari. His positis sit.

CONCLUSIO I.

Lex pœnalis quæ uerè pœnalis est, nisi legislator explicit in ipsa non esse sui animi obligare ad culpam, uerè & actu obligat in conscientia ad culpam, tenenturque subditi in re graui sub mortali illam obseruare.

Dixi, quæ uerè pœnalis est, quia leges imponentes aliquas irregularitates aliquibus personis, ut spuris, seruis, iudicibus, bigamis &c. non sunt uerè pœnales, cum irregularitas proprie non sit pœna, sed inhabilitas quædam ad ordines sacros, quam sufficit iusta causa sine culpa, ut patet can. Aliquantos. d. 51. & can.

Si

Si cuius d. 34. vnde collectum est & sumptum illud commune dictum & axioma. Et si sine causa non potest infligi pœna, potest tamen sine culpa. Dixi etiam, nisi legislator explicet in ipsa lege non esse mentem suam obligare ad culpam, propter constitutiones & leges aliquarum religionum, vt D. Augustini, D. Domini, & aliorum collegiorum, in quibus aperte explicatur illas non obligare ad culpam, sed ad solam pœnam. Vbi ergo lex simpliciter sine tali explicacione præcipit, vel prohibet aliquid, pœnamque transgressori præscribit, quod præcipit, vel prohibet, in re graui sub mortali obseruandum est. Ita D. Tho. infra q. 108. art. 4. & 1. 2. q. 69. art. 4.

Et probatur, Pœna quæ verè pœna est, & supplicium, habet intrinsecam & necessariam relationem, & habitudinem ad culpam & delictum, ita vt repugnet omni iure inferre supplicium nisi pro delicto, sed pœna, quam imponit lex pœnalis, de qua loquimur est verè pœna & supplicium, ergo transgressio huiusmodi legis culpa necessario est & delictum.

Secundò, ex huiusmodi legibus aliæ maiorem pœnam imponunt, aliæ minorem, ratio autem huius discriminis nulla alia assignari potest, nisi quia maius peccatum ac delictum sit & magis nociuum transgressio vnus quàm alterius, iuxta illud Deuteronom. 25. iuxta mensuram delicti erit & plagarum modus, ergo. Et confirmatur, si verratur in dubium de aliqua lege pœnali, an sit iusta, regula ad id discernendum omnium consensu nulla alia assignatur, quam perspicere, an pœna, quæ lege illa imponitur, sit proportionata delicto, quod illa violata committitur, ergo transgressio legis pœnali peccatum est.

Tertiò, lex humana iusta obligat in conscientia, etiam si nullam assignet pœnam, in re leui sub veniali, in re autem graui sub mortali, appositio autem pœnæ non minuit vim legis, imò auget, ergo lex pœnalis obligat in conscientia. Maior est de fide: [Qui enim potestati, id est, legi superioris resistit, Dei ordinationi resistit.] Rom. 13. & Prouer. 8. [Per me Reges regnât, &c.] nec Deus Reipub. rebus humanis bene prouidisset, si superiores non possent cedere leges iustas, quibus subditi tenerentur in conscientia parere. Minor patet, quia pœna non eo sine imponitur à legislatore, vt legis substantia & præceptum non obliget, aut legis vis minuat, vel vt sit lex mucipula, & laqueus ad extrahendas pœnas, sed vt subditi intelligant, quantum referat, quod lege illa præcipitur, & arctius lex illa custodiatur. Vnde Deus ipse hoc sine legi, quam imposuit primo parenti, apposuit pœnam mortis: Et promulgata lege Deuteronom. 27. Moyse præcepit, vt duces tribuum præmia, & pœnas illis præceptis appositae eleuata voce pronuntiarent, vt populus ille, quantum præcepta illius legis referrent, sic intelligeret, ac illa diligentius custodiret.

CONCLUSIO II.

Transgressor legis pœnalis, cuius pœna est priuatio aliquorum bonorum, quæ non erant proprie delinquentis, sed illi à legislatore conferebantur, ipso facto, quo tale crimen committit, & legem illam transgreditur, sine vlla iudicis condemnatione incurrit illam pœnam, & est actus bonis illi priuatus.

Pater, cum communicatio horum bonorum sit à libera voluntate illius legislatoris, tandiu quis illis gaudet, quandiu legislator vult illa ipsi communicari, & quamprimum non vult, illis priuatur, sed in lege, cuius pœna est mera priuatio, eo ipso quo delinquentis incidit in crimen illud, vult legislator delinquentem non gaudere illis bonis, sed priuari, ergo eo ipso est priuatus. Et confirmatur, omnis donatio conditionata habet effectum posita conditione, ea verò deficiente, nil

conceditur aut confert, sed in lege pœnali, de qua hæc secunda conclusio, legislator bona, quæ conferebat subditis, eo ipso quo condit legem pœnalem confert sub hac conditione, ne legem illam transgrediantur, ergo eo ipso quo transgrediuntur, non sunt participes illorum bonorum, sed illis actu expoliantur.

CONCLUSIO III.

Lex pœnalis etiam si dicat, ipso facto, vel ipso iure, non obligat in conscientia, ad exoluendam pœnam, nisi adueniente iudicis condemnatione.

Probatur, lex est regula inanimata, & quidam iudex ac magistratus mutus ac mortuus, exequutor autem legis est iudex, propter quod vocatur ab Arist. 5. Ethico. iustum animatum, & minister ac custos iustitiae: Vnde ad ipsum pertinet pœnam impositam à lege, executioni mandare, & transgressores ad id cogere, hoc autem non efficitur nisi per ipsius sententiam, & condemnationem, ergo.

Vbi obseruandum est, in lege duo esse, vim præceptiuam, & vim coerciuam, priorem habet lex se sola, nam eo ipso quo est lex, præcipit: posterius verò, nempe coercere subditos, & compellere eos ad legis obseruantiam per executionem pœnarum est iudicis, & ira lex quo ad præceptum alloquitur subditos, vt ita faciant, quo ad pœnam verò iudices, vt illa transgressores puniant: Vnde argumentor secundò, Pœnam executioni mandare est actus iustitiae punitiuae, & vindictiuae, iustitiae autem punitiuae nemo est minister in seipsum, sed solus iudex per sententiam, & condemnationem, ergo.

Tertiò, nulla pœna est ita exactè constituta à lege, quin ex circumstantijs, aut personæ, aut criminis debeat augeri, vel minui, & seruari in ipsa virtus epicheiæ, cū omnes euentus, & casus in indiuiduo non possint vna lege concludi, propter quod, quamuis constet de crimine, datur actori locus, vt cōtra reū dicat, & reo vt se defendat, vt per processum constet iudici grauitas criminis, & sic pœna legis delicto accomodet, sed reus in proprio crimine non potest hoc iudicium ferre, nemo enim in propria causa est æquus iudex, ergo expectanda est necessario iudicis sententia, & condemnatio.

Quartò, leges debent esse tolerabiles, & consonæ rectæ rationi, cogere autem reum, vt sine condemnatione iudicis soluat pœnam, est grauissimum, & alienum ab omni ratione. Primò, quia nemo est condemnandus, nec compellendus ad aliquod supplicium, quin audiatur. Vnde illud Gregorij cap. Susceptis. De causa poss. & propriet. [Nos contra inauditam partem nil possumus definire.] & 1. q. 7. can. Nos in quemquam. Et causa. Iudex, præcipitur, vt nemo condemnetur, vel puniatur nisi confessus, vel conuictus, at si ante processum, & condemnationem teneretur delinquens pœnam luere, esset punitus inauditus, & nec confessus nec conuictus.

Quintò, si pœna pecuniaria esset statim exoluenda, quia lex pœnalis dicat ipso facto, similiter, & pœna corporalis esset exoluenda statim sine sententia iudicis, quando lex diceret ipso facto furem, vel homicidam incurrere hanc, vel illam pœnam corporalem, hoc autem nullus docuit, imò, & natura abhorret, essetque se ipsum prodere cōtra illud Chrysostomi d. 1. de pœnitentia, can. Quis aliquando: [Non dico vt te ipsum prodas.] Vt imò, inter omnes leges pœnales rigidior est illa, qua crimen hæresis, & læsæ maiestatis punitur publicatione bonorum, cum in ea à die commissi criminis priuatur reus dominio suorum bonorum: sed hæc lex adeò rigida, non obligat delinquentem, vt exoluat pœnam, nec bona sua tradat statim fisco, sed retinet delinquentis illorum possessionem, & vsum vsque ad iudicis condemnationem, vt est definitum in illo cap. cum secundum

secundum leges, De hæreticis, lib. 6. ergo neque alie leges penales imponentes aliquas pœnas temporales, & pecuniarias obligant in conscientia ad exolendam pœnam ante condemnationem iudicis.

Nunc ad argumenta in oppositum, & primò ad argumenta Alphonsi à Castro.

Ad primum respondeo, verum esse legem penalem esse iustam, & obligare ad illud omne, quod præcipit, sed cum discrimine, nam quo ad substantiam præcepti, quod continet, statim obligat, quo ad pœnam verò non statim, sed iudice condempnante, quia pœna temperanda est iuxta circumstantias, & executioni mandanda, ad quæ non tenetur reus, quia neque ipse potest temperare pœnam, cum nequeat esse iudex in propria causa, neque illam debet ipse executioni mandare, tum quia ipse non est executor legis, sed iudex, tum quia non debet ipse de se ipso supplicium sumere.

Ad secundum respondeo, in legibus, quæ taxant aliquam pœnam temporalem, & pecuniariam non transferri statim dominium in fiscum, quo sit, ut nõ rescindantur contractus, quos talis delinquens fecit, etiam si solum habeat ea bona, ex quibus soluenda esset illa pœna, in legibus autem, quæ statuunt confiscationem bonorù à die commissi criminis, transferri dominium in fiscum, & ideo rescindi omnes contractus ab illo delinquente factos à die commissi criminis. Ceterum quamvis transferatur dominium in fiscum, & delinquens ipso facto illud amiserit, nõ tamè amisit usum, & possessionem legitimam illorum bonorum, nec tenetur illa tradere fisco, donec adveniat iudicis cõdemnatio, ut constat ex illo c. Cum secundum leges.

Ad tertium respondeo, duplicem esse vim legis, præceptivam, & compulsivam, lex maiorem habet vim præceptivam, & ad taxandas pœnas, quam iudex, compulsivam ad mandandam executionem pœnà à lege taxatam maiore vim habet iudex, quia lex est, in animata, iudex autè est iustus animatus, & executor legis.

Ad ultimum respondeo superiorem legem, nempe legem naturæ, & dictamen recte rationis, cum omnes leges subiectæ sunt, explicare leges penales, sic esse accipiendas, ut pœnam nemo teneatur solvere, nisi iudice condempnate, propter rationes, & incommoda adducta, quæ omnia lex naturæ dicit. Nec repugnat huic doctrinæ aliquas ex huiusmodi legibus uti illis vocibus, ipso facto, ipso iure, quia hæc voces addunt, ut apertius intelligatur legem illam non esse comminatoriam, sed assertoriam, & definitivam, hoc enim inter est inter legem comminatoriam, & assertoriam, quod illam transgrediens non solum declarandus est reus, verum etiam condemnandus ad pœnam, transgrediens verò assertoriam sufficit, ut declaratur reus, & legis illius transgressor, huiusmodi enim declaratio est condemnatio, & ideo dicitur lex, ipso facto.

Ad argumenta tertiæ opinionis, quæ est vulgi, Respondeo, primum ridiculum esse, & imperitorum, legislator enim, ut diximus, non adhibet pœnam, ut minuatur vim legis sed ut illa arctius custodiatur, alioquin fur non peccaret, cum non exponat se gravissimæ pœnæ suspensionis, nec quia violat legem Dei peccaret, cum exponat se morti æternæ. Secundum quoque nullam habet vim, nam Theologi, qui sentiunt aliqua ve stigalia non esse soluenda, non ideo hoc sentiunt, quia lex penalis non obliget in conscientia, sed quia putant talia vestigalia non esse iusta, & ideo non soluenda, hic autem supponimus legem penalem esse iustam. De vestigalibus autem an sint iusta, suo loco videbitur.

Ad versus hanc tertiam cõcl. duo sese offerunt. Prius est, ca. Per humani, de homicidio, lib. 6. decernit Sum. Pont. cum qui assassinum aliquem interficit, siue Episcopus sit, siue dux, ipso facto esse priuatum sua dignitate. Et postquam constitit probabilibus argumentis aliquem commisisse tam execrabile scelus, nullatenus alia aduersus eum depositionis sententiâ requiratur.

Posterior est, nam definit Paul. 2. in extraua. Ambitiosa, De rebus Eccles. non alienan. prælatos, qui res eccles. alienauerint, ipso facto absque alia declaratione esse priuatos propria dignitate, & beneficijs, ita ut illa mox absque aliqua declaratione vacare censeantur.

Ad primum respondeo, textum illum nobis fauere, nam cum dicat Pont. postquam crimen illud cõstitit probabilibus argumentis, docet apertè se agere de iudicis processu & sententiâ, quia in iure illa dicuntur probabilia, quæ iudici fidem faciunt: vult ergo docere crimine iuridice constante, & sententiâ iudicis declarante à tali reo tale delictum commissum esse, non esse necessariam aliam sententiâ, qua declaratur illum eam pœnam incurrisse, quod nos diximus modò assignantes discrimen inter leges comminatorias, & assertivas ac definitivas.

Ad secundum dico, quemadmodum Rex cum eligit iudices, potest ipsis ea munera demandare sub certis conditionibus, ad quas obligantur in conscientia, quia eo ipso quo volunt eligi iudices, illis tacitè cõsentunt, eodem modo Sum. Pontif. qui est summus dispensator & distributor munerum Ecclesiasticorum, posse illa lege & conditione ea conferre, ut qui tale crimen commiserit, illa statim amittat, cui cõditioni obnoxij sunt, qui eligi volunt eo ipso quo eligantur, sicut diximus de donatione conditionata.

Controuersia Secunda.

AN REVS QUI NEGAVIT IN IUDICIO
veritatem quam tenebatur fateri, propter quod est absolutus à pœna ad quam reuera fuisset condemnatus, teneatur illam solvere.

Dixi, quam tenebatur fateri, quia quando interrogatur contra ordinem iuris, & negat quod iuste potest negare, tunc optime & iuste egit, & ad nil tenetur: sed quæstio est, quando iudice recte procedente negat ipse, quod debet cofiteri.

Sor. lib. 1. de iust. q. 6. art. 9. ante quintam conclusionem obiter habet partem affirmantem, quæ opinio sic probari potest. Primò, qui iuste impedit ius vel iustum lucrù alterius, tenetur illi restituere, fiscus habebat ius in pœnam ab hoc reo luendam virtute legis, impedit autem reus hoc ius fisci per iniustam & iniquam negationem, quia impedit per ipsam iustum iudicium, & iustam condemnationem, ergo.

Secundò, si quis possideat rem per testamentum minus solemne, & vocatus in iudicium neget veritatem, quæ tenetur fateri, tenetur eo ipso sine alia noua condemnatione restituere rem illam hæredibus defuncti, ergo idem dicendum est in hac quæstione. Probo cõsequentiâ, quia sicut hæredes defuncti habent ius ad illam rem, ita & fiscus, vel hospitale, vel is cui à lege pœna reddenda est, in illam pœnam.

Tertiò, si iudex per iniquitatem non condemnet reum ad pœnam quam incurrit, si Tabellio in scriptis falsum apponat, aut relinquat verum, propter quod reus non condemnatur ad pœnam iustam, similiter testes, qui iniuste negant veritatem, de qua iuridicè interrogantur, tenentur omnes isti pœnam, ad quam reus fuisset condemnatus explicata veritate, solvere, ergo tenetur etiam reus, cuius culpa & iniqua negatione impeditur iudex, ne ferat in ipsum iustam condemnationem.

Quartò, quando per iniustitiam non soluit quis quod soluendum erat, tenetur ad illud restituendum, reus negans veritatem per iniustitiam definit solvere, quod ab ipso soluendum erat, ergo.

Quintò, iuxta oppositam sententiâ daretur bellum iustum ex utraque parte, nam fiscus cognoscens illum negasse veritatem contra iustitiam posset bona illius

illius iuste vsurpare, reus quoque cum non debeat solvere penam, nisi condemnatus iuste, bona sua defenderet contra fiscum.

Denique ex regula iuris, de iniuria & damno dato si tua culpa damnatum datum est, vel iniuria irrogatur iure super his satisfacere te oportet, sed in hoc casu reus sua culpa & iniusta negatione impedit sententiam, qua fuisset iuste condemnatus, in quo nocet fisco, vel illi cui pena esset exoluenda, ergo.

In oppositum est consuetudo omnium fidelium, nullus enim unquam Theologorum, nec ex veteribus, nec ex recentioribus neganti veritatem in iudicio, quam tenetur fateri, iniunxit, ut restitueret penam, ad quam ea cognita fuisset condemnatus, sed tantum ut poeniteret de mendacio in iudicio prolato, aut de periurio, si fuit sub iuramento interrogatus. Vnde recentiores Thomistae, qui hanc questionem hoc loco tractant (nam ex antiquis nullus eius meminit) sentiunt sic mentientem non teneri ad restitutionem.

Probant primò, Ex D. Tho. in hoc art. non tenetur reus penam luere, nisi adueniente iudicis sententia, qua actu ad illam condemnatur, sed de hoc de quo loquimur non est actu condemnatus, quamvis esset condemnandus, ergo.

Secundò, tota ratio huius sententiae D. Tho. est, ne idem in seipsum sit agens, & patiens, iudex & reus, quod repugnat omni iuri, sed si teneretur soluere penam, quia negavit veritatem sine actu iudicis condemnatione, esset agens & patiens, iudex & reus in seipsum, ergo.

Tertiò, ideo non tenetur quis (ut vidimus) ante condemnationem iudicis penam soluere, quia repugnat rationi, ut puniatur aliquis non convictus, nec confessus, sed si, cum negavit veritatem sine condemnatione iudicis, teneretur ad soluendam penam, deberet pati supplicium non convictus nec confessus, ergo.

Quartò, Ante condemnationem non tenetur quis soluere penam, quia nescit, quanta pars penae impositae à lege suae culpae respondeat, sed est à iudice id definiendum, similiter autem se habet quando negat veritatem, nescit enim tunc reus quae pena sibi luenda sit, nec id debet ipse iudicare, sed iudex, ergo etiam si neget veritatem, debet accedere iudicis condemnationi, ut teneatur penam soluere.

Denique ex contraria sententia sequuntur magna incommoda. Primò, si lex dicat ludentes aleis incurre re penam amissionis pecuniarum quae erant expositae ludo, ludentes negant veritatem, propter quod praetor non condemnaret eos ad illam quantitatem expositam, tenerentur isti ad restituendum omnem illam pecuniam quam habebant expositam, quod nullus praestat, nec ullus unquam, Theologus consulit, Similiter quando quis defraudat vectigalia iusta, aut venatur, vel piscatur, vel scindit ligna in locis prohibitis lege iusta sub pena, & interrogatus negaret veritatem, teneretur non solum ad soluenda vectigalia, quae iniuste detinuit, & damna quae in locis illis prohibitis fecit, verum etiam penam sine condemnatione, ad quod nullus hactenus peritorum confessorum aliquem obligavit, sed ad soluendum tantum, quae iniuste detinuit, vel damna, quae intulit.

Sequitur tertiò, sacerdotem, qui negavit crimen, ratione cuius erat priuandus beneficio, teneri ad resignandum illud ante iudicis condemnationem, quod nunquam fit, neque quis ad id obligatur. Quartò, reus, qui, si confiteretur crimen, esset danandus in exilium vel carcerem, negata autem veritate non condemnatur, teneri sine sententia & condemnatione iudicis ad seipsum in exilium mittendum, vel mancipandum carceri, quod repugnat omnino rationi, essent enim hac ratione leges humanae crudeles, & intollerabiles. Sequuntur autem necessarìo haec incommoda, quia iuxta oppositam sententiam tenetur reus, qui verita-

tem negat, iudice non condemnante ad eas poenas, ad quas iudex illum condemnasset veritate perspecta. Ex his opinionibus, quamvis illa Mag. Sorò sit probabilis, probabilior tamen multò est, & magis consona rectae rationi, & doctrinae D. Tho. posterior, quae communiter obseruatur.

Obseruemus tamen hic ad maiore intelligentiam. Primò, reum negantem in iudicio veritatem, quam tenetur fateri, praeter iniuriam, quam facit iudici, non obediendo illi posse quoque illum aliqua infamia, vel alio damno sua negatione afficere, & similiter & fiscum praeter iniuriam, quam illi facit impediendo illi bonum, quod ex solutione penae acquisisset: pro iniuria quam facit iudici non obediendo illi, vel fisco impediendo illum à receptione penae, peccat mortaliter, & tenetur ad poenitendum, non tamen ad soluendam penam legis, nisi actu condemnatur, propter rationem adductas: quod si praeterea aliqua infamia, vel damnum illos affecerit, ad illa satisfacienda tenetur statim ex natura rei, quia hoc non est pena legis, sed obligatio nata ex damno iniuste illato.

Obseruemus secundo, quod ex dictis sequitur, quando reus iure esset condemnandus, sed non condemnatur, aut ex iniquitate iudicis, vel testium, aut ex ignorantia, aut aliis sine culpa ipsius, non teneri ad restitutionem poenae, quia si non teneretur ante condemnationem, quando culpa ipsius non peruenitur ad sententiam, multò minus quando sine culpa ipsius.

Nunc ad argumenta initio posita. Ad primum respondeo, inter iustitiam publicam siue legalem, & particularem cuiusque hoc interesse, quod peccans contra particularem tenetur simpliciter restituere, peccans autem contra iustitiam publicam, & legalem tenetur restituere, si ex officio tenebatur ad illius custodiam, quod si non tenebatur, nequaquam. V.g. existunt latrones, quos potest prohibere iudex, potest etiam persona priuata, neuter tamen illos prohibent, peccant ambo contra iustitiam publicam, sed ita, ut iudex teneatur soluere damna, quae illi latrones inferunt, quae poterat prohibere, quia tenebatur ex officio, persona vero priuata non tenetur, quia non tenebatur ex officio illa prohibere, sed ex sola charitate. Vnde regula illa iuris, Qui paritur damnatum, quod potest prohibere tenetur illud compensare, intelligenda est, quod potest, & tenetur prohibere. Hoc posito dico ad primum argumentum, impedientem bonum alteri debitum teneri ad restituendum, quia violat iustitiam particularem, qui vero negat veritatem, non impedit iustitiam particularem, sed communem, ad cuius custodiam non tenetur ex officio, unde hoc peccatum pertinet potius ad obedientiam non exhibitam iudici, quam ad iustitiam, & propterea non tenetur ad restituendum. Respondeo secundo, impedientem bonum alteri debitum in proxima potentia, teneri ad restituendum, si scus autem ante iudicis condemnationem non est in proxima potentia ad receptionem poenae, sed in remota, quod si accedente condemnatione tunc reus absconderet bona, ne solueret poenam, aut partem poenae, teneretur soluere, quia impedit tunc fiscum à bono, ad quod iam est in proxima potentia. Dico tertiò, cum lex primò, & per se impediatur crimen, & secundiò imponat poenam, negantem veritatem primò, & per se impedire condemnationem delicti, & secundiò condemnationem ad poenam, quae autem secundiò impediuntur non sunt restituenda, sicut diximus occidentem debitorem non teneri ad soluendum creditoribus debita occisi, quia secundiò, & indirectè sequitur illud impedimentum.

Ad secundum dico, possidentem aliquid per testamentum inualidum, siue vocetur in iudicium, siue non, siue neget veritatem, siue fateatur, teneri ad illud restituendum, quia nunquam fuit verus dominus illius rei, sed veri domini sunt haeredes, unde illa est restitutio

restitutioni rei alienae, quae simpliciter debetur ex natura rei, hic autem agimus de solutione poenae, ad quam nemo tenetur, ut ex dictis constat, nisi iudice actu condemnante.

Ad tertium dico, illos teneri ad restituendum, quia violant iustitiam legalem, ad quam tenentur ex officio, & quia inique, ac contra iustitiam, ad quam tenentur, inferunt damnum, debent restituere, non quasi luentes poenam, sed quasi compensantes damnum illud, quae compensatio, cum debeat ex natura rei non indiget condemnatione, sicut solutio poenae, quae exigitur a reo, quae cum sit verè poena, & supplicium indiget necessarìo ista condemnatione propter causas dictas.

Ad quartum respondeo, consequentiam illam non valere, per iustitiam negavit veritatem, ergo per iniustitiam non soluit poenam, sicut non valet, iste reus per iniustitiam fecit vim custodi carceris, & aufugit, ergo per iniustitiam aufugit, non valet consequentia, quia licet contra iustitiam intulerit vim custodi carceris, & ea praecedente habuerit libertatem ad fugiendum, positus tamen iam in libertate, quamvis per illud medium medium, non fecit contra iustitiam fugiendo, quia iure naturae cuius in libertate posito concessa est facultas fugiendi, sic in proposito non valet illa consequentia, quia licet contra iustitiam negavit veritatem, & impedierit condemnationem, non tamen est contra iustitiam, ut non condemnatus non soluat, quia cum iure nullus debeat sibi ipsi supplicium inferre, etiam si iniquo medio obtineat, ut non condemnatur, postquam verò id obtinet, non tenetur ex iustitia solvere.

Ad quintum dico, non dari in hoc casu bellum iustum ex utraque parte, quia fiscus ante condemnationem iudicis non potest bona rei villo modo usurpare.

Ad ultimum respondeo, inferentem damnum sua culpa in re quam frater actu possidet aut ad quam habet ius in proxima potentia, teneri ad satisfaciendum illud, fiscus autem in hoc casu neque actu possidet poenam taxatam à lege, neque est in proxima potentia ad illam, nisi adveniente condemnatione.

Controversia Secunda.

AN LEGES PROHIBENTES IN QVIBUSDAM LOCIS SCINDERE LIGNA, PASCERE GREGES SUB CERTA PENA OBLIGENT AD CULPAM SIMUL, & PENAM IMPOSITAM.

In hac quaestione Medina C. de reb. restituen. habet partem affirmantem, nisi (inquit) talia agentes excusentur aliquo statuto, vel voluntate interpretativa domini loci, qui sola poena eorum, quae in his capiuntur contentus sit. Castro lib. 1. de lege penali. c. 10. corol. 1. maiori verborum apparatu, qua rationum pondere invehitur in eos, qui scindentes ligna in aliena sylva, & in concessarios illos absolventes. Probat autem haec sententia. Primò, cum leges istae iustae sint, & conditae ab habente auctoritatem qui illas transgreditur peccat, & non contra charitatem, ergo tenetur restituere, quae accipit in illis locis, & solvere poenam quando condemnabitur.

Secundò, iste accipit aliena in ius domini, nempe prohibente principe, vel domini loci, qui legem condidit, unde est furtum, & restituendum. Et ita habetur, l. 2. ff. de totò si arborum furto caesatum. Tertio, ligna & pascua sunt bona communia loci, sicut pecuniae existentes in erario publico, qui autem furaretur pecunias ex erario publico, teneretur ad restituendum, ergo qui scinderet ligna in locis prohibitis. Quarto, sylva lignorum, & pascua herbarum in locis prohibitis, sunt velut arbores, plantae, & vineae in hereditatibus agricolarum, sed qui furatur arbores aut vineas scin-

tur ad restituendum, ergo, & qui illa accipiunt in locis prohibitis. Denique solent Episcopi contra huiusmodi ferre sententiam excommunicationis, ergo leges illae obligant in conscientia, alioquin iniusta esset talis excommunicatio.

Ad intelligentiam huius quaestiones observemus, ex sylvis quasdam esse eiusdem loci, alias vicinas alias vero remotas, & distantes. Rursus ex sylvis eiusdem loci quasdam esse communes omnibus vicinis oppidi, alias vero applicatas alicui privato, idque duplici titulo, vel titulo constructionis, quia ipsi, vel maiores earum montem illum, vel nemus arboribus repluerunt, vel concessione regis: Ex quibus ritulis habent privati communiter huiusmodi sylvas, hoc secundo, id est, concessione Regis: nam quando primo illo titulo illas habet, quia ab ipsis, vel maioribus suis sylvae plantatae sunt & consistunt, solent illud ostentare.

Observemus secundo, cum optima & prestantissima legum interpret sit consuetudo, qua ratione huiusmodi leges, & prohibitiones sint accipiendae ab ipsa petendum esse: Etenim si ubi consuetudo loci habeat, ut qui contra legem quid accipiat, & conuictus à iudice condemnatur ad restitutionem valoris rei acceptae & solutionem poenae, ibi illa acceptio est iniusta, & furtum mortale: si vero non condemnatur ad aliquam restitutionem rei acceptae, sed ad solius poenae solutionem, eo ipso quo ita observatur a iudicibus declarat haec consuetudo animum & mentem illius legis non esse obligare accipientem rem illam ad furtum, sed ad solam poenam, nec tali lege res illas fieri alienas accipienti, sed imponi modum poenae illa, ne res illae destruantur & pereant. Unde huiusmodi leges & prohibitiones non tam sunt leges quam conventiones, & concordiae superiorum cum vicinis oppidi, & vicinorum inter se, ut ad communem utilitatem hac ratione ligna & pascua custodiantur, imposito hoc modo, & cautione, ut qui illa sine licentia attigerit, poenam luat.

CONCLUSIO I.

Scindentes ligna sine licentia in sylva proprii oppidi, nisi magnam faciant stragem, sed cum moderamine ad suam utilitatem, non peccant mortaliter, nec tenentur ad restitutionem precij & valoris lignorum, sed ad solutionem poenae tantum, quando capti condemnabuntur ad illam.

Dixi nisi fecerint magnam stragem, nam cum vis & animus legis sit sumendus ex sine ipsis: finis autem huiusmodi legum sit bonum commune, ne ligna deficiant, qui nocet huic fini & iusto contra legem faciens magnam stragem, peccat mortaliter, & tenetur ad restituendum. Confirmat illud consuetudo, nam sic agens condemnatur, & ad restitutionem damni, & ad poenam. De illo vero qui non facit stragem, sed sumit moderatè sibi necessaria, probatur conclusio. Consuetudo est optima legum interpret, sed communiter ita observatur, ut qui moderatè accipit deprehensus à iudice, non damnatur ad restitutionem rei acceptae, quasi furtivae, sed tantum ad solutionem poenae, ergo animus legis huiusmodi non est obligare ad culpam, neque ad restitutionem rei acceptae, sed ad solam poenam.

Secundò: isti non accipiunt de alieno, sed de eo, quod sibi cum suis civibus commune est, nec nocent Rei publicae cum moderatè accipiant, ergo nec peccant, nec tenentur restituere. Quando in hac prima conclusio dicitur ad suam utilitatem intellige, vel ad suos usus domesticos, vel ad vendendum, ut sibi succurrant, servato moderamine, non enim audiendi sunt, qui dicunt licere sumere ad proprios usus, non tamen ad vendendum: quia haec licet convertere in usus vicinorum oppidi, qui vero ista vendit, & recipit precium laboris sui, & de-

& deseruit cum illis vicinis suis. Idem iudicium est, si scindantur ligna oppidi vicini, est enim in vsu positū, vt oppida vicina quæ propinqua habent nemora, mutuo in illis ligna scindant, & vicissim illa sibi condonēt, eademque consuetudine hæc explicante, non intendunt populi vicinos, à quibus sui similia possunt & solent accipere, ad aliud obligare, quàm vt pœnā luant, ligna verò quæ moderatè accipiunt, velut omnibus communia accipiant.

CONCLUSIO II.

Qui ex sylvis & nemoribus remotis ligna scinderit, si iudicio ceteros in eo loco conuictos de tali acceptione soleant ad solam pœnam condemnare, soluet illam, quando condemnatus fuerit, si verò non solum ad pœnam, verum etiam ad restitutionem valoris rei acceptæ, tunc peccant accipiendo, & tenentur simpliciter ante condemnationem ad restitutionem rei acceptæ, ad solutionem verò pœnæ, quando condemnabuntur.

Hæc conclus. patet, quia in his consuetudo est præstantissima istarum legum interpret. Observandum tamen hic est, communiter neq; ista accipientes in locis distantibus peccare, neque teneri ad restituendum, quia isti lignatores etiam in locis remotis non iudicantur fures, imò siue tales prohibitiones sint introductæ iure gentium, siue legibus, siue consuetudine, in situm est in animis omnium populorum, scindentes ligna in locis patentibus, & omnibus expositis, nec furtum committere, nec ad aliud teneri, quàm ad solutionem pœnæ.

CONCLUSIO III.

Si sylua lignorum sit alicuius priuati domini, quia ab ipso, vel suis, quorum hæres est propria industria, & expensis est plantata, & præceptum, ne quis illam attingat, sumere inde ligna, siue locus ille sit vallatus muris, siue non nisi excusentur ex leuitate materiæ, in qua discernenda standum erit iudicio prudentum, est peccatum mortale cum debito non solum soluendi pœnam excedente cõdemnatione, verum etiam restituendi valorem rei acceptæ ante omnem condemnationem.

Pater, quia talis acceptio est rei alienæ, inuito domino, & verè furtum, cum in hoc casu ligna est, quæ industria, & expensis illius priuati, vel suorum ibi existunt, sint bona propria illorum, sicut arbores, vineæ, & alia quæ agricola in sua hæreditate plantauit. Et cõfirmatur, quia sicut agricul. à natura sint omnibus communes, iure gentium ex iusta causa sunt diuisi, & appropriati, & qui inde sumerent, tenentur restituere, ita nemora, syluæ, piscinæ, licet sint res cões, ex iusta causa à Rege, vel Reipub. possunt huic homini appropriari.

Est tamen hic obseruandum, plurimum referre, an loca illa sint cincta muris, nam si sunt, non potest, qui illa accipit excusari ignorantia inuincibili, nam ille murus indicat esse alicuius domini, quod si non sint muris cincta, tunc si sciat esse alicuius domini, tenetur restituere, vt diximus, si verò ignoret, non tenebitur.

CONCLUSIO IIII.

Si syluam lignorum priuatus homo habeat dono regis vel Reip. nec in illam cingendam muris, vel plantandam expensas fecerit, qui in illis ligna sciderit, nec peccat, nec tenetur ad restitutionem, sed ad solam pœnam accedente cõdemnatione: Quod si illam proprijs expensis vallauit mure, auxit, & lignis repleri curauit, qui ibi scindit ligna, peccat, & tenetur non solum ad pœnam, quando fuerit condemnatus, verum etiam ad restitutionem damni illati, id est, valoris rei acceptæ, sine vlla cõdemnatione.

Prior pars probatur, quia si illa loca habeat dono Regis, vel Reipub. nec expensas ibi fecerit, non habet aliud ius in illa quàm habebat Rex & Resp. Quando autem erant Reip. vel communitatis, aliquid inde accipiens, non tenebatur nisi ad solam pœnam, iuxta primam conclusionem, ergo similiter quando sunt priuati domini ex dono Reip.

Secundò, si quando Princeps, vel Resp. loca ista alicui donauit, apposuisset hanc conditionem, vt vicini scindentes ibi ligna pœnam tantum luerent capti, qui inde ligna acciperet, ad nil aliud teneretur, quàm ad pœnam, sed syluæ, & nemora data sunt à Regibus, vel Respub. alicuius priuatis ciuibus sub ista cõditione, quamuis non formaliter, & expressè, virtualiter tamè & interpretatiuè, ergo scindentes ligna in huiusmodi locis ad nil aliud tenentur, quàm ad pœnam. Maior certa est, Minor probatur, quia arbores syluestres, quas humus ipsa propria sponte fert nulla adhibita humana diligentia, & industria, & vsibus humanis a deo necessarias, non decuit effici proprias alicui priuato eodem modo quo propriæ illi sunt, quæ labore ac opera ipsius fiunt, & indigent. Et cõfirmatur, cum videamus in prima rerum diuisione hæc mansisse communia, tū quia necessaria vsibus humanis, tum quia alia cum cura ac industria hominum indigeant, debuerunt diuidi, & appropriati, ne circa illa, si cõmunia permansissent, homines essent negligentes, hæc verò cum tali industria, & labore non egeant, manserunt indiuisa, quod si deinde alicui appropriata sunt, certè sub illa cõditione, quàm dicitur recta ratio.

Tertiò, bona communia appropriata sunt priuatis modo magis accommodato ad pacandas eorum conscientias, modus verò magis accommodatus conscientijs tam dominorum nemorum, quàm scindentium ligna in eis, est is quem dicemus, vt possit quis necessaria sibi ligna scindere, sine vilo peccato, cum solo periculo luendi pœnam, quando deprehensus fuerit, & condemnatus. Confirmatur hæc pars ex communi vsu, & sententia, nullus enim fidelium in huiusmodi locis scindens ligna, iudicat se peccare mortaliter, nec teneri ad aliud quàm ad pœnam, nec vllus confessarius peritus ad aliud illum obligat. Hæc pars intelligenda est iuxta primam conclus. ita vt lignator iste non deuaftet syluam, quia deuaftando syluam, expoliat dominum illius, & alios oppidanos iure, quod habent ad accipienda ligna ex ea, cum illo deuaftante non maneant ligna, quæ alij accipere possint.

Probatur secunda pars, quia licet illa loca habeat iste priuatus dono Regis, vel Reip. ratione industriae, & expensarum, quas in eis fecit reddita sunt, vt propria ipsius, & illa attingere est attingere alienum inuito domino, sicut cum terram sterilem, & desertā, & omnino incultam Resp. alicui tribuit, licet nouale illud dono habeat, postquam verò illud excoluit, & ibi vineam vel arbores plantauit, qui inde aliquid ipso inuito sumeret, esset fur, & acciperet de bono illi proprio, & teneretur ad restituendum. Hinc sequitur, syluas, & nemora quæ Reges, & magnates sibi vsurpant, eo modo quo initio diximus, & suis expensis arboribus, plantis floribus, & herbis replent ac muniunt, esse velut priuata bona ipsorum, licereque ipsis imponere leges pœnales prohibentes ne quis illa attingat, & contra faciens peccabit, & tenebitur ad restitutionem.

CONCLUSIO V.

Eodem modo iudicandum est de fructibus arborum syluestrium, sicut dictum est de lignis, ita vt in syluis, in quibus licet scindere ligna, liceat etiam colligere fructus illorum, & contra, &c.

Ratio est, quia accessorium sequitur naturam sui principalis: tum etiam quia huiusmodi fructus,

vt

vt pineæ, castaneæ, & similes sunt necessarij humanis vsibus hominum vel pecudum, sicut & ipsæ arbores syluestres.

CONCLUSIO VLTIMA.

Qui pascit sua pecora in alicuius pratis circumseptis, tenetur & sine ulla iudicis sententia ad restitutionem damni illati, qui verò pascit illa in pratis patensibus, non tenetur ad restitutionem, nisi quatenus fuerit à iudice condemnatus.

Colligitur hæc conclusio ex præcedentibus: Quod enim est in syluis esse constitas, & muris cinctas, id ipsum est in pratis, & agris esse vallatos. Et probatur, arbores syluestres & fructus earum maioris precij sunt, quam humilis herba, quæ singulis mensibus nascitur, & arefcit in pratis, ergo sufficit, vt quando pecora nocuerunt in prato circumsepto, restituantur damnum simpliciter, & sine iudicis sententia, quâdo verò patès erat, nec villo vallo cinctum, soluatur quod iudex itauerit. Loquimur hic de pratis, nã de agris, & vineis, quæ industria humana seminantur, plantantur, & coluntur, certum est damnum illatum à pecoribus compensandû esse in integrum, simpliciter, & ex natura rei sine ulla sententia iudicis, à dominis, vel pastoribus illorum peccorum, quæ nocuerunt.

Nunc ad argumenta initio posita, qua parte possunt pugnare nostris conclusionibus. Ad primum respondeo, leges prohibentes scindere ligna, accipiendas esse iuxta conclusiones hic positas.

Ad secundum dico, ligna in sylua, quæ non est plantata, vel vallata à domino, vel maioribus ipsius, non esse illi ita propria, vt ea accipere sit furtum, sed tantum esse ita illi appropriata, vt si alius præter ipsum accipiat, teneatur captus, & condemnatus luere pœnam, quod si aliquando in iure ista accipiens, dicitur fur, improprie vocatur hoc nomine.

Ad tertium neganda est similitudo, quia ætarium publicum ita est destinatum solummodo ad publicos, & communes vsus Reip. vt nulli priuato liceat illud attingere sine furto ligna autem syluarum, quæ erant communis oppidanis, etsi deinde Regis, vel Reip. concessione de alicui approprientur, appropriantur cû hoc onere, & cõditione, vt qui inde acceperint, sufficiat, exoluant pœnam, quando capti fuerint.

Eodem modo soluitur quartum, arboribus enim fructiferis, & vineis plantatis illæ tantum syluarum similes sunt, quæ à priuato earum domino plantatæ sunt, & constitæ, vel vallatæ, & ita scindens ligna in huiusmodi syluis, perinde tenetur restituere, ac si ex agris vel vineis fructus alienos rapuisset, syluas, verò quæ communes erant, & Reip. concessione aliquis habet, habet sub ea conditione, quàm diximus.

Ad vltimum dico, superiores ferentes tales excommunicationes impie, & imprudenter agere, quia si iudices sæculares sola pœna temporali contenti sunt, quæ leuissima est, impium profecto est pastores animarum tanto rigore, & tam atroci pœna, qualis est excommunicatio, in istos lignatores, & pastores vt, ac in rebus à quibus abstinere non est ita facile, propter quod in Conc. Trid. sess. 25. ca. 3. de reforma. præcipitur, ne excommunicationes facile ferantur, nec pro rebus vulgaribus. Huius controversiæ proxima est alia maxime similis.

AN QUI VENANTVR VEL AUCUPANTVR in alienis nemoribus, vel piscantur in alienis fluminibus, vel stagnis, teneantur ad restitutionem damni illati.

DE huiusmodi controuersia agunt DD. in 4. d. 15. Caie. in summa, verb. Restituit. opus. 17. Respondere. sponso. 1. 2. Dubio. 4. Syl. Restit. secundo. §. 1. 2. & septimo. q. 2. Et octauo. q. 2. Medina Cod. de Rest. q. 12. Gabriel. in 4. d. 15. quaest. 5. Speculum conscientie. lib. 1. c. 68. Cord. in suo quaestionario. q. 119. Soto art. 4. citato. D. Naua. in suo Manu. c. 17. n. 120. Couar. in reg. Peccatum. p. 2. §. 8.

In hac. q. nonnulli iurisperiti volunt Principes non posse prohibere, quin vbicunque liceat cuius liberè venari & piscari: volunt enim hi hæc iure naturæ ita esse omnibus communia, vt nulla humana lege, vel auctoritate possint interdici. Alij ex opposito volunt capta à piscatoribus, & venatoribus in locis prohibitis restituenda esse, etiam si non condemnentur à iudice. Primò, quia instit. de rerum diuis. §. Feræ. cui similis est lex. 16. tit. 28. part. 3. habetur: [Feras captas in alieno fundo non effici capientis.] Secundo, qui piscatur, aut venatur in saltibus, fluuijs, litoribus, vel columbarijs alienis accipit inuito domino aues, vel pisces alienos ergo furatur, & tenetur simpliciter, & absolute restituere, quidquid sit de sententia iudicis.

Medina de restit. q. 2. & Soto loco cit. docent eum, qui venatur, vel piscatur in locis alienis, non teneri ad restitutionem piscium vel auium quæ ceperit, teneri tamen ad restitutionem damni illati domino illius loci hac ratione, vt si dominus loci hac erat piscaturus, paucas vero aues vel pisces accipere potest quæ alij prius in eo loco piscari vel venati sunt, teneri istos ad restituendum ei damnum istud, i. non valorem precium, & auium, quos acceperint, sed quantum arbitrio prudentis dominus ille, si ipsi non fuissent piscari aut venati, accepisset in eo loco.

Vt in hac parte quod verius est deprehendamus. Obseruemus primò, venationem, aucupium, & piscari quæ iuste à principe vel Rep. interdici posse multis de causis. Primò, propter bonum cõmune, ne pisces, aues, & feræ funditus tollantur, quod facile accideret, si liceret cuique pro suo arbitrio, & sine delectu piscari, & venari vbique, per huiusmodi autem prohibitiones ista conseruantur. Secundo, ratione temporis, maxime illis temporibus quibus animalia ista educunt suos partus, & fœtus nutriunt, vel quia propter frigus, & imbres facile huiusmodi animalia capiuntur, & destruerentur. Tertio, propter oblectamentum Regum, Principum, & Magnatum: omnem quidem syluam omnia flumina, & prata à Regibus, & Magnatibus prohiberi non esset consonum rationi, & ita lex quæ omnia prohiberet esset iniusta, aliqua vero sibi reseruare est maxime consonum, dicit enim recta ratio, vt qui bono communi student, & illius curis frequenter defatigantur, habeant aliqua priuata loca, syluas, nemora & flumina, vbi eorum animus recreetur, sed ita vt Rex plura possit sibi reseruare, quàm alij inferiores duces vel comites, tum ob maiorem dignitatem, tum ob grauiore curas, omnibus autem tam regibus quàm alijs moderamine vtendum est, cum ista iure naturæ, & iure gentium sint communia omnibus: vt aer, aqua, & alia quæ sunt in omnium vsu instituta, vt docent Aristote. 1. Polit. capit. 5. Cicero. 3. de finibus. & 1. officiorum, & habetur instituta de rerum diuisione, & ff. eodem titulo. Quarto, potest prohiberi venatio vel piscatio ratione instrumentorum, vel modi, quibus ista fiunt, de quibus cautum est in Castella, lib. 8. ordinatiõnũ regaliũ, tit. vlt. l. 9. & in report. primag. lib. 8. tit. de

ventionibus, & potissime in duabus pragmaticis editis Madritij à Carol. V. anno 1552. quarum altera est de venatione, & aucupio, altera verò de piscatione. Quintò, ratione loci, quando sylva, nemus, litus, vel flumen, ubi sunt aues, bestiae, aut pisces, sunt propria alicuius quæ appropriatio loci potest fieri tribus modis: Primò, quando locus erat communis toti populo, à Rege vero vel Rep. alicui priuato est appropriatus, Secundò, quando iam locus, in quo sunt ferae vel pisces, erat proprius alicuius priuati domini, ferae autem illas vel pisces poterant omnes accipere, sed à Rege, vel Rep. interdicitur, ne vllus alius præterquam dominus illius loci possit amplius illa accipere. Tertio modo, quando quis fundum proprium, in quo erant ferae, & armenta, ita vallauit, vt inde egredi non possint, vel in loco ubi nullæ erant aues vel pisces, in suam vtilitatem construxit venationem vel piscinam, ex quibus qui Regis vel Reip. donatione sunt domini alicuius syluæ, nemoris, vel piscationis, non possunt alia ratione, nec arctius illa custodire, aut prohibere, quam ipse Rex, vel Reip. quæ hoc illis dedit. donatarius enim nõ habet maius ius in rem dono acceptam, quam haberet ipse donans.

Obseruemus secundò, syluam, in qua ligna scinduntur, nemus ubi est venatio, & flumen, in quo piscari nõ licet, aut esse propria illius oppidi, in quo existit transgressor legis ista prohibentis, aut vicini oppidi, aut remoti, & longè distantis, aut priuatae personæ, quia in fundo vel hereditate ipsius sunt; similiter sylua, nemus, piscina ubi venari, aut piscari potest, aut sunt muris cincta, & inclusa, aut sunt exposita, & patent omnibus: Animalia quoque, quorum captio interdicta est, aut sunt quadrupedia, & ferae, vt cerui, caprae, & similes, aut sunt aues, & ex his quedam sunt syluestres, & agrestes, alia domestica, alia vero partim syluestres, partim domestica, vt columbae.

Obseruemus tertio, pœnam, quæ in huiusmodi legibus imponitur, iustam esse posse, & iniustam quoque; imponere aliquam pœnam pecuniariam, vt eo timore arceantur homines à transgressione harum prohibitionum, quando iustæ sunt ex causis dictis, rationi consonum est, grauiorem autem infligere, vt pœnam corporalem, carcerem, vel exilium, est iniquum, & iniustum. Primò, quia cum hæc iure naturæ, & gentium sint omnibus communia in omnium vsu condita, licet possint in aliquibus locis propter rationes diuersas prohiberi, cum tanto tamen rigore non patitur recta ratio, Secundò, quia consensus omnium nationum, & gentium piscantes, & venantes in locis prohibitis non iudicantur feres, aut latrones rei alienæ, sed accipientes tantum rem prohibitam, alioqui omnibus communem, pro acceptione autem rei communis, licet prohiberi, quæ nullus iudicat furtum, pœnam corporalem vel grauem inferre horret recta ratio. Ex quo sequitur malè agere Episcopus, qui huiusmodi legibus, in transgressores earum pœnam excommunicationis imponunt, quia si infligere pœnam corporalem non patitur recta ratio, quanto magis spiritualem omnium grauissimam, qualis est excommunicatio?

Obseruemus vltimo, appropriationem, & dominium feriarum, quæ sit alicui privilegio Regis, si locus ille iam antea habebat ferae illas, etiam si claudantur vallo, esse imperfectum, solumque tribuere illi priuato domino, vt liceat ei venari in eo loco sine vlla pœna, & arceat alios à venatione in tali loco apposta aliqua pœna soluenda, si in eo capti fuerint; quando verò ille priuatus inclusit ferae in loco, in quo nullæ erant, & eas ibi continet, talis appropriatio, & dominium illius loci, & ferarum est perfectum, sicut diximus controu. præcedenti, dominium illius qui non plantauit syluam, sed habet illam solo dono Regis est imperfectum; dominium vero illius, qui syluam plantauit, & construxit suo labore, & expensis, esse perfectum.

CONCLUSIO I.

Qui venantur ferae, vel volucres, aut piscantur in locis communibus nulli appropriatis, etiam si vtantur circumstantia prohibita modi vel temporis, non tenentur restituere.

Pater, ferae, & animalia in locis nulli appropriatis, sed vagantes nullius priuati domini sunt, iure autem gentium sunt res indiuisæ, & omnibus communes, quod non tollitur per circumstantiam temporis, personæ, vel instrumenti, ergo qui illa venatur nulli nocet, & ex consequenti, nec tenetur ad restitutionem. Ex hac conclus. sequitur primò, clericos venatores licet aliquando peccent venando, quia illis est interdictum per multa capita in Decretalibus, tit. de clericis venatoribus, non tamen tenentur ad restituenda quæ capiunt. Secundò, nec eos qui venantur laqueis, & instrumentis prohibitis. Tertio; neque qui venantur temporibus prohibitis vt lepores tempore hyemis, aut perdices tempore fœtus. Quarto, nec eos qui insequuntur prædam per fundum alienum, quia licet fundus sit alienus, fera autem quam insequuntur, iure naturæ nullius est, sed primo capientis, tenebuntur tamen ad rescindendum damnum, quod fundo intulerunt, vt feram caperent. Nisi iam in ea provincia sit, lex, qualis est Castellæ part. 3. tit. 28. l. 10. vt si venator admonitus à domino fundi, ne illum ingrediatur ad vendendum, nihilominus illum ingrediatur præda sit domini fundi. In tali enim provincia, quando ingreditur venator non admonitus, nil tenetur restituere, sed præda est ipsius, admonitus vero, si nihilominus ingressus est, tenebitur illam domino fundi restituere. quando condemnabitur à iudice quia talis lex est pœnalis.

CONCLUSIO II.

Qui venatur, vel piscatur in alienis saltibus vel piscinis nulla sepe munitis, ad nullam tenetur restitutionem, modo non faciat magnam stragem ferarum vel piscium.

Probatur prior pars, Ferae non sunt domini fundi, neque pisces sunt domini piscinæ ita vt illa accipere sit furtum, & restituendum, nisi quando opera, & expensis ipsius sunt hæc animalia ibi inclusa, & vallata, ergo quando saltus, vel piscina nulla sepe munita sunt, accipiens inde ferae, vel pisces, non tenebitur ad restitutionem, sed ad solam pœnam luendam, si fuerit caprus. Et confirmatur, scindens ligna in sylua aliena, quam dominus ipse non plantauit, nec maiores ipsius, non tenetur ad restitutionem, sed ad solam pœnam, ergo multò potius neque qui venatur in saltu alieno, vel piscatur in piscina aliena, quæ loca dominus corum non vallauit, neque ibi inclusit ferae, vel pisces, tenebitur ad aliquid restituendum, sed ad solam pœnam. Probo consequentiam, quia ferae cum possint hæc, & illas vagari, res magis communes censenda sunt quam ligna. & cum dominium sit res permanens, magis habet locum in lignis, quæ fixa quoque, & permanentia sunt, quam in feris quæ quando inclusa non sunt, per varia loca discurrant.

Quod si dixeris; esse quædam animalia, quæ parum vagantur, vt cuniculi, qui ibi viuunt, & pascuntur ubi nascuntur, nec egrediuntur terminos, maxime si in amplo, & spaciofo sint loco. Dico per accidens esse hæc animalia parum vagari, sat est ea esse, quæ quando septa non sunt, possunt huc, & illuc discurrere, quo fit, vt dominium quod in talibus habetur, sit imperfectum, & plurimum distans à dominio, quod habetur in ligna syluæ, nam hæc quando terra in qua existunt est mea, ipsa quoque sunt mea, quia terra illa gignit, at etsi terra in qua hodie ferae vel cuniculi pascuntur sit mea,

hæc

hæc vero animalia non ita sunt perfectè mea, quia non gignit illa humus, sed ipsa sese gignant, & quæ hodie piscuntur in fundo meo, cras recedent in fundum vicini.

Alterà pars, facientem magnam stragem teneri ad restituendum aperta est, quia qui saltum vel piscinam, et si non vallatâ deustaret, expoliat dominû illius loci iure, quod habet in pisces, & feras, ac utilitate, quam ex illo loco capere potest contra iustitiam commutativam.

CONCLUSIO TERTIA.

Qui venatur in saltu, vel piscatur in piscinis erectis a primato ipsorum domino, vel valle septis, tenetur ad restitutionem damni illati, & ante iudicis sententias.

Probatur, quia fere inclusæ in saltu, & pisces inclusi in piscina sunt domini istius loci perfectè, & simpliciter, qui verò nocet alteri in re, cuius simpliciter, & perfectè dominus est, tenetur ad restituendum damnum, etiam si non condemnatur à iudice, quemadmodum, qui scindit ligna nemoris circumsepti.

CONCLUSIO IIII.

Qui venatur feras egressus è loco in quo erant inclusa, Sin quohabent ille usum eundi, & redeundi, tenetur ad restitutionem.

Ita Medina, & Couar. locis citatis. Et probatur ex l. Naturali. §. Cervos. ff. de acquirendo rerum dominio. Et instit. de rerum diuis. §. In his autem animalibus, quæ leges receptæ sunt Castellæ par. 3. rit. 28. l. 22. ubi dicitur: In animalib. quæ abire, & redire consueverunt non amittitur dominium, si verò hanc consuetudinem amiserint, desinunt esse domini, & sunt capientis. Apponuntque leges istæ exemplum de corvis, & accipitribus. Et confirmatur communi omnium consensu, & opinione, etenim si passerem è custodia egressum quis accipiat, restituit illum priori domino, si columbam egressam, & volantem, similiter.

Scio hanc quartam conclu. aliquibus recentioribus non placere, iudicantibus ferâ egressam locum in quo inclusa erat reddi communem. Primò, quia potest iam liberè illa uagari, nec tenetur inclusa à domino. fundi. Secundò quia si quis manu capiat avem, & egressa è manu illius ab alio capiatur, censetur esse huius secundè capientis, ergo similiter in feris egressis sepem. Tertiò, quia columba quæ per spatium vnius leuæ roccat à columbario, sic capientis.

Sed hæc argumenta non confutant nostram conclusionem: Non primum, quia eodem modo equus indomitus egressus domum domini sui potest liberè vagari, nec propterea desinit esse prioris domini. Nec secundum, quia ex sola manucapione auis, non redditur ita illi auis propria capientis, & ita si aufugiens capiatur ab alio est secundè, at si capta ab aliquo custodiatur ab illo per aliquod tempus, si deinde recedit, inuenies istam, & capiens tenetur istam priori domino restituere: similiter qui columbam cuius aliquis priuatus dominus est, & eam in suo columbario, nutriuit, & custodit, et si longè recedat.

CONCLUSIO VLTIMA.

Quando in huiusmodi locis sunt custodes, si transgressor legis deprehensus à custode in transgressione postuletur reddere pignus, tenetur in conscientia illud extirbare.

Ratio est, quia iste custos cum sit constitutus ibi ab habente auctoritatem, est minister legis, & executor illius, postulans verò pignus in crimine fraganti

Tomus Primus

incipit exequi legem, & condemnare reum, & hic illud exhibens incipit illam lætere: sicut autem accedente plena condemnatione iudicis pœna soluenda est, ita incipiente illius exequutione incipienda quoque est, illius solutio. Dixi, in crimine fraganti, quia ubi crimen dubium est, & adhuc probandum, tunc nõ tenetur ad reddendum pignus nisi iudice ita iudicante.

Sed quæres ad quid tenetur qui inueniens piscationem aut venationem captam laqueo, rete, vel hamo alterius illam accipit, Videretur enim esse iam alterius qui perauerat laqueum vel rete, loquimur extra loca quæ alicui propria sunt, nam de his quæ alicui priuati sunt iam constat. Couar. loco supra citato asserit illius esse, qui inuenit, & capit nõ eius qui parauerit laqueos, quia ille qui primo inuenit est primo occupans, hæc autem quæ communia sunt, sunt primi occupantis. Ac Cordubensis loco citato existimat, multo probabilius in his, standum esse consuetudini loci, & iuxta illam iudicandum. cum in his consuetudo sit præstantissima legum interpretis.

Nunc ad argumenta initio proposita, Primum illud quorundam Iuristarum asserentium principes non posse ista prohibere, ridiculum est, cum natura omnes res fecerit communes, ius autem gèrium, & auctoritas publica multa fecerit huic vel illi priuatim propria.

Argumenta vero secundæ opinionis ita diluentur. Ad primum respondeo, leges illas Iuris Cæsarei loqui de feris inclusis, & vallatis in proprio saltu, quæ perfectè sunt domini illius loci: Lex vero Castellæ loquitur de insequente feram per alienum fundum, quem dominus illius fundi admonuit, ne illud transiret, vt iam exposuimus.

Secundum argumentum eodem modo diluitur, piscantem vel venantem in saltu, vel piscina inclusa accipere alienum, & furari, tenerique consequenter ad restitutionem, quia in feras, & pisces quæ sunt in istis loci inclusi dominus talis loci perfectum dominium, quando vero loca ista vallata non sunt, habet dominium imperfectum, ita vt possit ipse sumere liberè, & alios arcere pœna, ad quam capti tenebuntur, nõ autem ad restituenda accepta. Vnde partit. 3. tit. de venatoribus. l. 1. 16. habetur, Venatorem, qui non comprehenditur a domino salutis, sed manus illius euadit, facere suam venationem, nec teneri ad aliquod restituendum.

Sed manet difficultas, quia. l. 7. ff. de acquiren. posses. dicitur: Animalia inclusa in saltibus circumseptis, & pisces inclusos in stagno non possideri a domino loci illius. Quæ lex euertit omnino quæ hic docemus, sic ratio est explicanda: saltus sepiri posse vel natura loci, vt saxorum mole, vel arborum densitate, aut arte, & industria humana, similiter, stagna & paludes ita contineri, vt inde pisces egredi non possint, vel ob impedimentum à natura posito, vel industria humana: lex illa loquitur de saltibus & stagnis à natura circumseptis, & vallatis industria, & expensis domini illius loci. Vltimo loco, ne quid intactum prætereamus, videamus in.

Controuersia Vltima.

AN AVCVPARI COLUMBAS SIT iniquum, & cum debito restituendi.

Agunt de hac re Caic. verb. Columbarium, Sylu. verb. restitutio. 3. q. 4. §. 3. Soto in illo 4. ar. citato in fine.

CONCLUSIO I.

Aedificare & erigere columbaria, ita vt columbis apponantur grana, & alimenta necessaria, licitum est.

Probatur primò, ex consuetudine, cui nulla lex aduersatur. Secundò, quia columbæ sunt vtilis Reip. pro pullis, quos generat, & stercore quod relinquunt, & seruata conditione posita parum, aut nil ferè nocet. Tertio, quia aedificare nemus ad quod accedunt corui, & picæ non est illicitum, ergo neque aedificare columbarium, cum columbæ minus noceant.

Nec valet quod aliqui dicunt columbas istas, quæ liberè volitant tempore seminandi nocere agris: primò, quia posita conditione huius primæ conclusionis, non quærent semina: secundò, quia experientia teste non comedunt grana operata terra, sed quæ supra terram manent, quæ nullius quoque vtilitatis erant futura. Adde quod etiam si columbæ in aliquo noceant priuatis, præstat isti nocumento communis vtilitas, quàm Reip. afferunt, cum sint cibus opportunus, & ciuibus, & peregrinis itinerantibus, comedantque columbæ testibus agricolis multa semina, & herbas, quæ nocent tritico. Fateor tamen si in aliqua prouincia sint leges prohibentes aedificari noua columbaria, vel vicini domini agrorum grauius conquarentur de damnis, quæ à columbis ipsis inferuntur, peccare illa de nouo construentes. De nouo, inquam, quia de antiquis, in quæ potest habere locum præscriptio, secus est iudicandum, tales autem leges, vel querelas non nouimus in Hispania existere.

CONCLUSIO II.

Columbas domesticas capere peccatum mortale est, & cum debito restituendi.

Patet, quia huiusmodi columbæ sunt propria bona habentis illas, vt gallinæ, & aliæ aues domesticæ, & dominus columbarij habet actionem contra accipientem illas columbas, vt habetur l. v. usufructuarium. ff. de usufr. Et instit. de rerum diuis. §. gallinarum.

CONCLUSIO III.

Quando lege præscriptus est terminus, intra quem nemo capiat columbas syluestres, sumere intra illum est peccatum mortale, & cum debito restituendi, extra illum autem nequaquam.

Patet, quia lex præscribens talem terminum facit illas columbas intra illum terminum bona propria domini illius columbarij, extra illum verò terminum vult esse communes. Vnde in Castella accipientes sibi tales columbas tenentur soluere duo regalia Domino columbarij, accipientes verò vt vendat alijs, tanquam fures flagellantur. Ex pragmatica Caroli V. de piscatoribus, & venatoribus edita anno 1552.

CONCLUSIO IIII.

Qui fraude, & dolo trahit, & allicit columbas alterius columbarij in suum peccat mortaliter, & tenetur restituere.

Constat hæc, quia est lege prohibitum, & est expoliare fratrem re sua, quod non est, quando columba à nullo allecta propria spontè mutat columbarium, sicut aues solent mutare nidum, & domicilium.

ARTICVLVS III.

Teneatur ne quis aliquando restituere, id quod non abstulit?

R

æsupposito teneri ad restituendum illud, qui fratri damnum intulit cum iniuria, etiam si nihil inde vtilitatis ipsi adueniret, tum etiam bona in quibus fratri nocere possumus duplicia esse, alia quæ actu possidet, alia autem ad quæ erat in potentia, statuit D. Thom. duas conclusiones.

CONCLUSIO I.

Qui intulit fratri damnum in re, quam actu possidebat, tenetur illi restituere in integrum, & ad æqualitatem, simpliciter & absolute.

CONCLUSIO II.

Qui intulit fratri in re, ad quam erat in potentia, tenetur illi restituere ad æqualitatem damni illati, non simpliciter, sed arbitrio prudentis considerando gradum potentia, in qua frater erit, & modum nocendi.

Hæ conclusiones patent ex dictis maxime art. 2. huius quæstionis.

Circa hunc articulum hæc tantum se offert dubitatio.

*AD QUAM RESTITUTIONEM TENEA-
tur, qui nocet fratri in re, ad quam tantum erat in potentia.*

VT qui conculcat segetes teneatur ne ad restituendum valorem illarum, sicut si peruenissent ad messem, vel sufficiat restituere, quod valent eo tempore quo conculcantur? Videtur enim hoc posterius sufficere: Primò, quia restitutio ex D. Thom. faciendâ est ad æqualitatem rei ablatæ, restituens autem quod valent segetes tempore quo conculcatæ sunt, iam reddidit æquale rei ablatæ, cum iustum pretium rei sit illud, quo res æstimatur in præsentem.

Secundò, si quis occidat seruum alterius in pueritia, vel equum Ioannis adhuc pullum, non tenetur soluere valorem istorum iuxta ætatem perfectâ ad quam peruenissent viuens, sed satisfacit soluens, quod in ea ætate in qua occisi sunt, arbitrio prudentis iudicabuntur valere.

Tertio, si damnum restituendum æstimandum esset iuxta futurum tempus, sequeretur surrantem triticum tempore, quo carius venditur, seruandum in futurum, quo tempore fortè fortuna vilis valuit, non teneri ad restituendum triticum illud, nisi iuxta illud precium vilis, quod deinde valuit, quod est falsum, consequentia verò necessaria est, quia in hoc casu dominus istius tritici tantum est læsus in illo viliori pretio.

In oppositum est: primò, quod agricolæ recta ratione dicente hoc obseruant, vt qui segetes alterius conculcauit, satisfaciat reddens, quod valebunt tempore messis deductis expensis, quæ faciendæ erant: expectantq; ad taxandum illum valorem segetes vicinas vsq; ad messem, vt iuxta ea quæ vident in vicinis agris, iudicent de valore segetis conculcatæ.

Secundò, qui seruat merces in tempus futurum, si cõpellatur aut prouocetur eas vendere ante illud tempus quod statuerat, potest eas carius vendere quàm in præsentem valeant & petere precium quod valebunt tempore quo instituerat eas vendere, vt definitum est cap. Nauiganti de vsuris, sed qui habet segetem in herba non vult illam vendere in herba, sed statuit expectare messem

messum cum hoc sine ac non alio seminaverit, ergo qui ipso iniuro dissipat, & destruit illa semina, & segetes, tenetur solvere prout valebunt tempore messis.

Tertio, si tyrannus dissiparet omnes segetes vnius provinciae, non satisfaceret restituendo illi quod tunc valebant quando illas destruxit, sed quod valuissent tempore messis, ergo similiter iudicandum est de particulari conculcante, & dissipante illas.

Huic quaestioni respondet Soto. q. 6. ar. 5. si damnum datum sit casu, id est sine intentione nocendi, non esse satisfaciendum in integrum, sed aliqua ex parte arbitrario prudentis, si vero datum sit consilio & animo nocendi, restituendum esse secundum aequalitatem. Sed maiori distinctione opus est.

Observemus igitur nocentem alteri in re, quae ad huc est in potentia, ut alienas segetes conculcantes, &c. aut id facere ex malitia, & animo nocendi alteri, quod est nocere directe formaliter, & per se, aut casu intendendo suae utilitati sine animo nocendi. Rursum qui ita casu agit, vel damnum illud intulit sine vlla culpa sua, ut cum dabat operam rei licitae, adhibuitque omnem diligentiam quam debuit adhibere ne in aliquo noceret, qui dicitur omnino involuntarie nocere, aut intulit illud cum aliqua culpa sua, quia vel dabat operam rei illicitae, vel non adhibuit omnem diligentiam quam debuit adhibere, qui dicitur nocuisse voluntarie, non per se, & formaliter, sed indirecte & reductiue.

CONCLUSIO I.

Qui omnino involuntarie, & sine vlla culpa sua nocet non tenetur ad aliquid restituendum.

Probatur, omne debitum restituendi nascitur ex duplici radice, aut ratione iniquae acceptionis, aut ratione rei acceptae, in hoc casu qui ita nocuit non est vltus iniqua acceptione, cum sine vlla culpa sua nocuerit, neque habet aliquid apud se rei alienae, ergo. Et confirmatur ex illo capite, Si tua culpa, &c. vbi summus Pont. in eo qui tenetur ad restituendum damnum illatum exigit aliquam culpam.

CONCLUSIO II.

Qui damnum intulit voluntarie quidem, non tamen directe, & per se, sed indirecte, & reductiue, tenetur ad aliquid restituendum non quantum res illa in qua nocuit valeat, sed ad maturitatem, & perfectionem peruenisset, sed quantum iudicaretur valere tempore damni illati.

Vt qui occidit seruum alterius paruulum non intendens illum occidere, occidit autem vel dans operam rei illicitae, vel quia non adhibuit omnem diligentiam, quam debuisset adhibere, non tenetur ad restituendum valorem illius serui, quantum valuisset effectus vir, sed quantum valuisse iudicabitur in ea aetate in qua occisus est. Probatur, in hoc casu debitum restituendi nascitur ratione iniquae acceptionis, sed inter iniquas acceptiones ea, quae fit per ignorantiam crassam, vel voluntarium indirectum habet infimum gradum culpae, qui ergo ita accepit, & nocuit non est obligandus ad restituendum nocumetum in summo rigore, sed in hoc inferiori, & mitiori, quem assignamus.

CONCLUSIO III.

Qui intulit damnum directe formaliter, & per se tenetur ad restituendum in integrum quantum res illa in qua nocuit valisset perueniens ad maturitatem, & perfectionem deductis expensis faciendis in illa, quamdiu ad talem perfectionem peruenisset.

Tomus Primus.

Pater, talis acceptio est iniqua, & iniusta omnino: & per se, ergo obligans ad restitutionem precij omnino, & per se iusti, precium autem simpliciter, & omnino iustum in rebus quae sunt in via ad perfectionem est illud, quod res valebit ad suam perfectionem petueniens deductis expensis, ergo. Hanc probant argum. secundo loco facta, modus autem restituendi in casu huius tertiae conclusionis est vel expectare euentum rei similis in sua maturitate, & perfectione, quomodo vtuntur communiter agricolae, ut dictum est in primo argum. in oppositum, vel partes inter se conuenire de precio damni ad arbitrium prudentis.

Ad argumenta initio proposita. Ad primum dico, conculcantes segetem cum animo nocendi non satisfacere ad aequalitatem, nisi modo exposito, quia aequalitas sumenda est ex damno illato, iste vero non solum nocuit, in herba, verum etiam in fructu, qui expectabatur, & iuxta hanc spectandum est in eo casu iustum precium. Ad secundum dico, in animalibus viuentibus res non aestimari, nisi iuxta tempus praesens communium gentium consuetudine, & iure, in plantis vero, & seminibus terrae mandatis aestimari semina, quando sunt in proxima, & probabili potentia ex fructu deductis expensis, & valor enim rerum ex communi hominum aestimatione, & consuetudine, magis quam ex rebus ipsis, ut infra videbimus, sumitur. Ad vltimum respondeo, in casu si conuertit triticum illud in sumum commodum tempore quo carius valebat, teneri ad restituendum iuxta illud precium carius, quia in eo factus est dirior, si vero combusit illud, vel seruauit illud in tempus, in quod a vero domino seruabatur, & tunc vtilius valuit, teneri ad restituendum tantum in illo precio viliori, quia ipse in eo factus est dirior, nec dominus tritici nocuit, nisi in illo viliori precio.

ARTICVLVS V.

An semper facienda sit restitutio illi a quo res ablata est.

Dicit haecenus D. Tho. de substantia restitutionis, hoc articulo, & sequenti agit de circumstantijs illius, ac primum praesenti articulo de circumstantia personae, cui facienda est, de qua Caiet. verbo, Restitutio, cap. 4. Syluest. eodem verbo. 4. Soto libro 4. de iust. artic. 1.

CONCLUSIO PRIMA.

Simpliciter ac communiter loquendo res ablata restituenda est illi a quo ablata fuerat, habetur haec 3. q. 1. ca. Reintegranda. Et de restit. spoliati. ferè per totum.

Probatur, restitutio est actus iustitiae commutativae constituens aequalitatem inter illos, quorum vnus habet minus, quam debet habere, sed haec aequalitas obtineri non potest, nisi res ablata restituatur illi a quo ablata est, quia habet minus de suo, & de eo quod debet habere, ergo illi restituenda est.

CONCLUSIO II.

Deficiente illo a quo res ipsius ablata est restitutio facienda est pauperibus, vel in opera pia.

Pater, Nemo potest retinere alienum, sed debet illud restituere aut vero domino aut habenti vicem veri domini, quando non existit verus dominus, nec in se ipso nec in haeredibus, ex recepta vbiq; terrarum consuetudine ad superioribus approbata pauperes, & opera pia suppleunt vicem veri domini, ergo. Dico, pauperes suppleere vicem veri domini ex consuetudine approbata, quia

Q 4 quia

quia simpliciter, & absolute pauperes non sunt domini bonorum, quæ nullum habent dominum, sed Reip. quia bona sunt huius mediæ, vel immediatæ ex diuisione, & appropriatiōe facta iure gentium à Principe, vel Rep. deficiente omnino illo domino cessat simul illorum bonorum appropriatiō, redsuntque ad primum statum, quando erant in diuisa, & ita non sunt simpliciter sumpta pauperum, sed Reip. consuetudo autem communis omnium gentium Principib. & superioribus cōsentientibus introduxit, vt verò domino nõ inueniõ habeant pauperes vicem domini, & illis fiat restitutio, quod diligenter obseruandum est ad sequentiã.

Ex hac doctrina sequitur regula, quàm omnes Thomistæ ex verbis D. Tho. hic colligunt, nempe quotiescunque is à quo res ablata est, non est verus dominus, non esse illi restituendam, sed vero domino: verus enim dominus est, qui habet minus de suo, & de eo, quã debet habere: vnde si quid ablatum sit à latrone non est ipsi restituendum, sed verò domino, à quo latro rapuerat, si quid à seruo, famulo, vel filio familias, quod erat patris vel domini, non ipsis, sed dominis, aut patri familias debet restitui, si quid ab vxore, quod erat sub dominio viri, non ipsi, sed viro, si quid à monacho, non ipsi, sed prælato sui conuentus si quid à clerico, quod erat Ecclesiæ, non illi, sed prælato illius Ecclesiæ, tùm quia restitutio semper est faciendã vero domino, tùm verò, quia restitutio non solum fit ratione iniustæ acceptiōis, verum etiam ratione rei acceptæ, cuius defectu verus dominus patitur inæqualitatem, quæ ad æqualitatem reducitur, quando vero domino: qui re sua priuatus erat, illa restituitur.

Hæc regula est certissima, sed in ea nonnulla obseruanda sunt. Primum debere certissimum esse, illum à quo res ablata est, non esse verum dominum, sed alium nam, si sit dubium & incertum, tunc illimet à quo res ablata est, est restituenda. Primò, quia in dubijs potior est ratio possidentis. Secundò, quia iudex ita iudicaret per iustam sententiam, vnde res ablata à latrone, etiam si sit magna suspitio, illum esse latronem, nisi omnino certum sit, ipsi latroni restituenda est, vt habetur c. ex litteris, extra de restit. spolia, & in lege bona fide. ff. de restit. depositi, vide Sylu. in verb. Restit. quarto.

Secundò obseruandum est, licet restitutio faciendã sit cum damno aliquo temporali, non tamen teneri illum, cui competit restituere, eniti cum damno, & periculo propriæ vitæ, famæ, vel graui iactura bonorum, vt res perueniat ad manus veri domini. Accepi 100. au reos à filio familias, si restituendo illos patri, qui est verus dominus, tale periculum mihi imminet, non teneor, quia etiam si illos abstulisset à vero domino, non teneret cum tanto periculo, quia esset inæqualitas ad tantum damnum me obligare, vt compensarem fratri multò minus damnum.

Tertiò, si certò intelligatur, latronem, filium, seruum, vel vxorem ita punire sui criminis, & quamprimum rem ab eis ablatam reciperint, non dilatuos illam veris dominus restituere, tunc licet, imò est optimum eisdem à quo res ablata est illam restituere, quia sic & honor ipsorum, consulitur, & restituit vero domino per ipsos, quasi per interpositam personam, quod eius est.

Quartò, quando res ablata nõ redditur ei à quo ablata est, sed vero domino, admonendus est ille à quo ablata fuerat, iam esse restitutum vero domino, ne eidem bis restituatur. Quintò, quando bona sunt communitatis, & Ecclesiæ, vel religionis, esse restituenda non illi à quo ablata sunt, quia non est verus dominus sed prælato & superiori, qui illorum est administrator, & gerens vicem domini, si autem talis superiores sit prodigus, & dilapidator, licet, imò est optimum non restituere illi, sed ex bonis restituendis aliquid efficere per manens, quod non ita facillè prodigi possit, vt calicem vel simile, & Ecclesiæ, vel monasterio illud exhibere, ac ea via restituere.

Hæc omnia intelligenda sunt, quando restitutio fieret faciendã est in foro conscientie, nam si sit exteriùs, & in foro iudicali, tunc restitutio faciendã est, cui iudex præceperit sua sententiã, quia licet iudex erraret in facto materialiter, & ex ignorantia veritatis facti, non tamè errat in iure iudicans secundum leges, habendaque est illius sententiã tanquam iusta, & iuxta illam restituens manet tutus in conscientia. D. Thom. in solu. argumentorum attingit aliquas difficultates, quæ propositis quibusdam grauib. quæstionibus elucidandæ sunt. Circa solutionem primi offert se grauis quæstio.

Controuersia Prima.

SIT NE RESTITVENDVM QVOD prudenter indicatur esse nociturum ipsimet domino, vel alijs.

IN hac quæstione, vt prius certà ab incertis separamus, nonnulla obseruanda sunt.

In primis nocuitum, & damnum, quod ex redditione depositi, vel rei alienæ euenire potest, vel ipsimet domino petenti, vel alteri, duplex esse spirituale, vel temporale, spirituale, vt cum postulat pecunias ad scorium, vel sollicitandam puellam pudicam, & honestam, corporale vel temporale, vt si gladium, quem apud me Petrus deposuerat, exigat ad inferendam mortem, vel læsionem aliquam, aut iniuriam, sibi vel alteri. Rursum quando re illi restituta alteri nociturus est, aut vult illi nocere, violando tantum charitatem, vt qui accipit pecuniã, quã illi restituit, nitetur sine fraude, & vi, sed donis solis, & muneribus puellã corrumpere, aut violando simul iustitiã, & charitatẽ, vt cū scio gladium quem apud me habet, petere, vt exerceat homicidium.

Obseruemus secundò, rem quam apud me quis habet bifariam posse exigere, aut cõmuni, & verbana postulatione, aut interpellando & conquerendo, quod rem illius ipso inquit apud me detineam, idque vel in iudicio, vel extra iudicium.

His positis hæc omnia certissima sunt apud omnes Doctores. Primò, quodcumque damnum alteri imminet ex restitutione rei, si me illam non restituente simile, vel grauius mihi etiam imminet, non teneri me, vt vitetur damnum alienũ ad rem illam dependendam. Pater, quia in tali casu damnum, quod sequitur ex redditione debiti, vel depositi, nullo modo est voluntariũ huic, qui depositum illud reddit, nec per se directè, quod perspicuum est, nec reductiue: ille enim dicitur reductiue velle malum, quod potest, & debet prohibere, nec prohibet, in hoc autem casu non tenetur iste depositarius vitare damnum alterius: nemo enim tenetur cum proprio damno vitare alienum, quo nomine dicunt Doctores neminẽ teneri ad subiueniendum hosti extremè indigenti, si prudenter timeat ex salute hostis imminere sibi mortem. Et confirmatur ex his quæ paulò ante dicebamus, non esse restituendam vero domino rem à latrone acceptam, si ex tali restitutione graue damnum restituenti imminet. Loquimur hic de priuata persona, quia si malũ quod imminet re illi restituta, sit torius Reipub. tunc restituenda est cum quouis damno, & periculo, cum bonum commune cuique priuato præferendũ sit, quod si absque meo damno rem illam retinere valeo, teneor ex charitate illius restitutionem differre, aut apud alium deponere, nec dare vero domino, vt damnum illud quantum in me est vitem. Cõstat hoc ex his, quæ omnes docent in disputatione de charitate: & confirmatur. Primò, ex illò Prouer. 24. ¶ Erue eps, qui ducuntur ad mortem. Id est prohibe mortem & damnum fratris, & Eccl. 16. ¶ Vnicuique mandauit Deus de proximo suo.

Quod

Quod maxime habet locum, quando proximus vult alij nocere. Secundo, ex fine restitutionis, sit enim restitutio in utilitate veri domini, in hoc autem casu potius esset in damnum eius, vel alterius. Tertio, ex lege charitatis, & amicitiae teneor vitare quantum commodè possum peccata proximi, & damna quae ipse a se sibi nititur inferre.

Secundo certum etiam est, si damnum imminens soli domino imminet, & non alijs, & ipse vel irridicè vel quasi irridicè interpellat, siue damnum illud sit spirituale per peccatum, siue temporale prodigendo sua, non licere mihi rem illius detinere, imò teneor restituere. Patet, quia ipse vitatur iure suo, cum rem suam petat, utenti autem iure suo ex iustitia res sua restituenda est. Nec obstat quod aliqui dicunt, non habet ius prodigendi aut fornicandi, ergo cum hoc sine peccato non habet ius petendi: nam licet non habebat peccandi, habet tamen ius in rem suam, quo iure ex malo sine, & malitia, quam animo concepit, non expoliatur: quemadmodum curatus occulto peccatori petenti ab ipso Eucharistiam, licet non habeat ius ad peccatum, quia tamen habet ius ad illam petendam, quo iure ipsum sine scandalo priuare non potest, tenetur dare, & vxor quamuis sciat virum emisisse votum simplex castitatis, & peccare petendo debitum, tenetur nihilominus illi reddere, quia petens vitatur iure suo. Dixi si damnum soli domino imminet temporale vel spirituale, quia in his est ipse dominus, at si imminet in naturalibus, ut qui accepto gladio se occideret, non licet, quamuis multum interpellat, quia ipse non est dominus, ut vidimus vitæ suæ, aut membrorum, & sicut non habet ius in illa, ita neque ad petendum gladium, quo sibi inferre vult damnum in illis.

Tertio certum est, si ex restitutione rei damnum spirituale alteri imminet, ut qui accepta pecunia sollicitaturus est puellam pudicam, licere, & debere differri restitutionem, quia quando duo iura concurrunt, quae simul non possunt obseruari, habenda est potius ratio patientis iniuriam quam inferentis, in hoc casu habet dominus ius petendi rem suam habet quoque puella, vel frater cui iste vult nocere, ius, ut à me damnum illius (cum id sine meo damno possim) vitetur, teneor potius vitare damnum illius qui pati potest, & seruare illi ius non restituendo, quam seruare ius illius qui vult nocere, restituendo.

Sed obijcies contra hæc duo dicta, primo, præstat anima corpori, cur ergo volenti nocere sibi ipsi in corpore tenemur depositum quo sibi nocebit, non restituere, volenti autem sibi nocere in spiritualibus tenemur restituere. Secundo, spiritualia aliena non minus valent quam propria, cum igitur non sit restituendum depositum, quando aliquis vult nocere puellæ pudicæ vel fratri in spiritualibus, eodem modo neque licebit illi restituere quando sibi ipsi.

Ad primum dico, detentionem debiti, vel depositi esse medium per se, & natura sua ordinatum ad liberandum hominem à damno spirituali proprio, quia verbi gratia gladio non reddito non occidet, at etsi pecuniatum non reddam, nihilominus iam animus eius per solum consensum, & desiderium internum fornicandi læsus est, ac propterea, cum vult sibi nocere in corpore: teneor detinere apud me gladium, imò, & illum qui vult se suspendere, possum per vim cohibere, & conijcere in vincula, si opus fuerit, ut liberè eum, pecunias autem, quibus vult fornicari, non possum detinere, nec inferre vim, ne fornicetur, ad damna enim spiritualia cohibenda correctio fraterna solum est medium per se ordinatum.

Ad secundum dico, plurimum differre nocere sibi in spiritualibus, vel nocere alteri, primo, quia qui sibi in his nocet, liberè, & voluntariè vult nocere, & in res sua cuius est dominus, in malis autem quae frater sibi liberè vult inferre, cum secus possit, satis est uti consi-

lio, & correctione, in malis verò quae vult alteri inferre, non est satis corrigere volentem nocere, sed teneor, quantum commodè possumus, patientem liberare. Secundo, quia quando quis vult inferre damnum spirituale alteri restituta re quam apud me habeo, non restituendo caueo peccatum alterius, quando autem est in damnum spirituale ipsiusmet domini non caueo peccatum eius, quia iam volūtas ipsius est malè affecta ad peccatum. Vnde omnia ista, quae tamquam certa apud omnes constituimus certissima sunt, maiorem verò difficultatem habent quae sequuntur vnde sit.

Controversia Secunda.

AN CUM QVIS PETIT REM SVAM in damnum temporale, vel corporale aliorum, sit illi deneganda, & differenda restitutio ex charitate, aut ex iustitia.

Hoc nosse rectè oportet, quia si ex charitate sola, peccabit quidem qui tali damno imminente rem illam nocituram reddit domino, non tamen tenebitur ad restituendum, quod si ex charitate simul, & iustitia, non solum peccabit, verum etiam tenebitur ad restitutionem damnorum, quae subsequuntur.

Iudicantur quidam ex veteribus Theologis cum qui cum hoc periculo redderet gladium, non peccat contra iustitiam, sed contra charitatem sola hac ratione, qui reddit gladium proprio domino non consentiens in necem fratris, sed potius dolens nihil aliud agit, quam non defendere fratrem, cum possit, ad defendendum autem fratrem à nece soli magistratus tenentur ex iustitia, ceteri verò ex sola charitate, ergo priuatus reddens domino rem nocituram non peccat contra iustitiam, sed contra solam charitatem. Et confirmatur, si inuasor aggrediatur fratrem, quem ego possum commodè defendere, nec defendo, tantum pecco contra charitatem, sed reddens gladium domino illius in hoc casu perinde se habet, velut non defendens fratrem ab inuasore, ergo.

Secundo, si iudex præcipiat mihi reddere Petri suum gladium, & ego reddam sciens illum eo sine peccato, ut occidat Ioannem, non teneor, si occidat, ad aliam quam restitutionem, nec pecco contra iustitiam obediens iudici, nec iudicor homicida, ergo si petat extra iudicium, non ago contra iustitiam, nec sum iudicandus concurrere ad illud homicidium. Patet consequens quia reddens tale gladium non est magis causa iniuriae, quae infertur proximo accidente iudicis sententia, quam sine illa, cum idem præster siue à iudice compellatur, siue non, quod est reddere gladium.

Tertio, si depositarius in hoc casu reddens gladium domino illius esset causa homicidij, profecto, etiam si redderet illum, ac graue damnum sibi causeret, esset censendus causa homicidij, & cum esse causam homicidij sit intrinsecè malum, non posset illum reddere, neque ut liberaret se ipsum ab aliquo graui damno sibi imminente, hoc consequens est falsum, & contra omnes Doctores, ergo, & antecedens, consequentiam verò probò sicut, & in præcedenti argum. quia idem omnino præstat à parte rei, siue sibi damnum graue ex detentione gladij imminet, siue non, quod est reddere illum domino ipsius.

Denique, si reddere gladium in hoc casu esset contra iustitiam, eodem modo restituere pecunias debitas, quando scirem emendum esse ex eis gladium, esset contra iustitiam, & cum debito restituendi damna subsequuta, & similiter qui redderet verò domino pecunias debitas, quas certò sciret dandas ab ipso ad vsuram, peccaret contra iustitiam, & teneretur ad restituendum lucrum illud vsurarium.

D. Tho. hoc loco non explicat hanc questionem, in 4. autem

autem dist. 3. q. 1. art. 2. quaestione. 3. ad 3. ait. [Si reddam gladium furioso, quia aliter conueniet mihi maius malum, tunc non pecco reddens gladium, nec est mihi imputandum dampnum subsequutum. Vbi quāuis à contrario sensu videatur docere D. Thom. quando reddo gladium, quem possum sine periculo meo detinere, me peccare, & contra iustitiam, tenerique ad dampnum, & subsequutum, apertè tamen id non dicit.

Caier. hic docet depositum, vel gladium in hoc casu de quo loquimur non esse reddendum, non tamen explicat, teneamur ne ad id ex charitate sola, an etiam ex iustitia, in summa verò in verbo, Restitutio, c. primo explicans verbum illud. Non manifestans ait, Qui sine damno suo potest liberare fratrem ab homicidio, vel furto, id non faciat, tenetur ad restitutionem. Ex quo dicto, si verum sit, colligunt aliqui à fortiori reddentem gladium domino suo, quando scit velle illum ad homicidium, peccare necessario contra iustitiam, & teneri ad restitutionem, quia magis concurrit qui concurrit positiuè, quam qui negatiuè tantum, at non defendens fratrem, habet se tantum priuatiuè, dan's verò gladium, positiuè. Sed cum dictum illud Caie. in sum. non sit verum, vt videbimus cum D. Tho. artic. 7. huius quaestionis, neque quod ex ipso sequitur, censendum est verum, vnde ex Caier. nihil in hac q. habemus certum.

Recentiores, vt Soto lib. 4. de iust. q. 7. art. 1. ad 1. Visto. & alij in lectura huius articuli volunt eum, qui sine proprio damno potest retinere gladium, vel scalam, nec retinet, sed dat domino, quem certò nouit illis abusurum in dampnum tertij, peccare contra iustitiam, & teneri ad restitutionem damni subsequuti, quæ opinio et si videatur rigida, est tamen vera, & probatur. Qui sine damno suo potest in hoc casu retinere gladium, & non retinet, reuera consentit & concurrat, quamuis non vñ causa præcipua; saltem vt secundaria & cooperans damno fratris, qui autem ita consentit & concurrat peccat contra iustitiam, & tenetur ad restituendū ex regula illa, Si culpa tua, vbi additur, Seu alijs irrogatus dampnum opem fortè tulisti, ergo.

Secundò, si quis in hoc casu de quo quaerimus, redderet gladium homini stulto, vel furioso, quem probabiliter timeretur alicui nociturum, omnium Doctorū consensu teneretur ad dampnum subsequutum, ergo similiter tehebitur, si dat homini prudenti, sed irato & volenti illo gladio aliquem occidere. Patet consequentia, quia vinculum restitutionis nō nascitur ex eo quod dederit gladium prudenti, vel stulto, hoc enim est per accidens, sed ex eo quod dederit ei, qui gladio erat abusus.

Tertiò, quod decernitur in foro exteriori per iustam sententiam explicata rei veritate, idem habet in foro interiori, at si probetur in foro exteriori Petrum qui sine damno suo poterat retinere gladium, non recipuisse, sed dedisse Ioanni, quem nouerat eo abusus, condemnabitur. Petrus vt consentiens & complex homicidij subsequuti, & ita habet vsus omnium iudicium, ergo.

Quartò, in similibus euentibus huic nostro casu de quo quaerimus, qui exhibet fratri instrumenta, quibus nocebit, condemnatur de damno subsequuto, vt cum quis commodat, aut vendit alicui gladium, malleum, vel scalam, quibus scit illum abusus, vt habetur l. si pignore. §. si ferramenta. ff. de furtis. Idem est, si phar macopola, vel pigmentarius vèdat venenum ei quem scit malè vsurum, similiter qui vendiderit militibus arma ad iniustum bellum, tenetur restituere; quārum valebunt damna subsequuta, vt docet hic Caier. imò si illud bellum iniustum sit contra clericos vendens eo tempore arma est etiam excommunicatus, & irregularis, vt docet idem Caie. supra q. 10. art. 4. Et infra q. 169. art. 2. ad 4.

Denique si quis mihi commendaret clauem, quam

tempore quo repetit, intelligo esse adulterinam, & velle illam ad furandum, si sine damno meo possum retinere & abscondere & contere, teneor ex iustitia, alioquin illam restituendo pecco contra iustitiam, & teneor ad damna subsequuta & in hoc omnes Doctores conueniunt, sed similiter res omnino se habet in casu nostræ quaestionis, ergo.

Nunc ad argumenta in oppositum. Ad primum respondeo, aliud esse habere me negatiuè non defendendo proximum, cum possum, & aliud concurrere positiuè dando instrumenta, quæ poteram sine meo damno retinere, nam prius illud est tantum contra charitatem, non contra iustitiam, nisi quis ad id teneatur ex officio, posterius autem, cū sit positiuè aliquid facere, vnde mors vel dampnum sequatur, est contra iustitiam.

Ad secundum respondeo, in illo casu debere me iudici aperire quo sine illo gladium suum reperat, quia cum primum illud iudex nouerit, præcipiet non dari, niteturque vt optimus iudex, dampnum illud aduertere, quod si iniquus iudex sit & præcipiat illi restituere, si licet appellare, aut aliqua via iudicium illius declinare, parendum illi non est, quod id non liceat, tunc ad vitandum proprium dampnum, quod sequeretur ex punitioe iudicis, dandus est gladius, fundeturque tota culpa, & debitum in iudice, non in restituente gladium, sic enim restituens perinde se habet, ac restituens ad vitandum proprium dampnum. Vnde licet in genere naturæ eodem modo se habeat reddens gladium compulsus à iudice, aut sine tali compulsionem, in genere tamen moris maxime differunt, quia quando non compellitur à iudice, potest illud vitare, quando verò compellitur, iam nō potest, & dampnum quod tunc sequitur, nullo modo est ipsi voluntarium.

Ad tertium, antecedenti cōcesso negandum est consequens eodem modo quo in præcedenti argumento, non enim est eadem ratio, quamuis enim eodem modo sequatur homicidium in genere entis & naturæ, non tamen eodem modo in genere moris, quia quando sine damno meo possum detinere gladium, & non retineo, sed do, est consentire reuera & cooperari illi homicidio, quando autem vitandum dampnum meum, tunc non est consentire homicidio, sed tantum consuleri proprio bono, sicut qui occidit inuaforem, & qui voluntariè occidit fratrem, eodem modo occidunt in genere entis, & diuerso in genere moris, qui enim occidit inuaforem non est homicida, non enim intendit mortem fratris, sed tantum propriam tutelam qui verò voluntariè occidit, est verè homicida, cum verè intendat mortem fratris.

Ad vltimum respondeo, quo ad primum incommo dum non esse dandas pecunias ei qui hoc sine illas repetit, nisi iudice præcipiente explicata ipsi iudici veritate eo modo quo dictum est in solutione secundi. Dico secundo, posse illi dari, incommo dū autem istud non esse contra nos, quia cum gladius sit ex se aptus in proxima potètia ad homicidium, dare illum, quando possum detinere, est proximè cooperante illi malo, dare autem pecuniam, distat multum, cū pecunia non sit ex se ad occidendum, nec in proxima potentia. Ad secundum incommo dū, dico similiter dare pecunias volenti illas fœnerari, est causa multum remora ad acquirendas vsuras, cum requiratur præterea voluntas mercatoris & voluntas eius, qui vult dare, vel accipere, at qui dat gladium in hoc casu, et si non sit causa præcipua, est tamen secundaria, propinqua occisionis, & ideo tenetur restituere.

In solutione secundi argumenti quaerit D. Thom. sit ne restituendum, & quod illicitè & per peccatum acquisitum est, statuitque, bifariam, posse aliquid alteri dari aut, ita vt datio sit omnino illicita, & prohibita lege, vt in simonia, aut ita vt causa sit quidem illicita, & turpis, datio verò non sit prohibita, vt cum datur aliquid meretrici ob fornicationem, causa turpis est & illita,

illiciti, meretrici autem aliquid dare nulla lex prohibet. Hoc constituto respondet D. Tho. si datio sit primi generis, accipientem teneri ad restituendum, quia lex prohibens ita dare prohibet simul ita accipere, debet autem restituere, non ei qui dedit, sed Ecclesiae, vel pauperibus, tum quia qui ita dedit meretur dominium illud perdere, tum quia iam illud à se abdicauit, quod si datio sit secundi generis, non teneri ad restituendum, unde meretrix non tenebitur restituere accepta, quia licet causa sit illicita, nulla tamen lex prohibet fornicatori aliquid dare, vel meretrici illud accipere, nisi iam per fraudem & dolum aliquid extorqueat, illud enim teneretur restituere, quia sic extortum non est datum, sed raptum.

Circa hanc doctrinam videre oportet, quæ pertinet ad donationes turpes in communi, & priuatim quæ pertinent ad meretrices & simoniam. Primò igitur videamus.

Controuersia Tertia.

AN QUAE OB TURPEM CAUSAM ACQUIRUNTUR SINT RESTITUENDA, & CUR.

In hac quaestione, in qua hæc duo videnda sunt, An accepta ex turpi causa restituenda sint. Et cui maxime discrepant inter se Doctores. Nam Innoc. in cap. Quia plerique de immunit. Eccle. q. 10. conclu. 3. Hostien. in cap. Cum sit de iudæis. Palud. in 4. dist. 15. q. 7. Adria. in 4. in materia de restit. q. peculiari de his, quæ ob turpem causam accipiuntur, Syl. verb. Restitutio, cap. 2. & §. 1. cap. 4. §. 1.

Medina C. de restit. q. 20. dub. 2. volunt in vniuersum, quæ propter peccatum aliquod, vel ex turpi causa acquiruntur, simpliciter, & ante omnem iudicis sententiam restituenda esse. Ratio eorum est, precium acceptum pro re non habente precium restituendum est, quo nomine vsurarius accipiens precium pro mutuo, & vendens carius propter expectatam solutionem, tenetur ad restituendum, quia nec mutuum, nec tempus illud per quod differtur solutio, sunt res precio æstimabiles, sed hæc duo rerum genera non habent precium, spiritualia, ob suam dignitatem, & peccata ob suam vilitatem, ergo accipiens precium, vel pro re spirituali, vel pro actu peccati, & turpi tenetur illud restituere.

Secundo, accipiens aliquid per contractum ipso iure omnino nullum tenetur ad illud restituendum, quia per talem contractum non transfertur dominium, sed quando datur aliquid ex turpi causa, est contractus ipso iure nullus l. iurisdictionum §. si ob maleficium ff. de pactis, vbi habetur titulum quo aliquid ob maleficium datur, esse ipso iure nullum, & l. generaliter. ff. de verb. signifi. dicitur, generaliter nouimus stipulationes turpes nullius esse momenti, ergo.

Tertiò cap. Cum sit de Iudæis, & Sarracenis, statuitur, vt quæ Iudæi, vel Sarraceni exercent aliquod officium inter Christianos acquisierint, curent Episcopi in pauperes conuerti, ratio autem est, quia sicut illa officia inter Christianos exercere non poterant, ita quæ illis officij acquisierunt fuerunt illicitè ab eis acquisita.

Quartò, cap. Ad liberandam, eodem titulo habetur: vendentes arma Sarracenis esse excommunicatos, & lucrum itidem acquisitum esse restituendum, in subsidium terræ sanctæ, vt illicitè, & turpiter acquisitum. Quintò, argumentatur Adrianus. Accipiens vt faciat bonum, quod alias tenebatur facere, tenetur ad restituendum, vt iudex, qui accipit aliquid, vt instè iudicet, fur accipiens aliquid, ne furetur l. 2. 3. 4. & vt ff. de condit. ob turpem causam, ergo a fortiori tenebitur etiam restituere, qui accipit aliquid, vt mak aliquid exerceat.

Denique, si turpiter acquisita non essent restituenda, sed tuta conscientia retinerentur, qui promitteret aliquid ob turpem causam, teneretur etiã illud adimplere, oppositum autem habetur 22. q. 4. can. In malis promissis rescinde fidem, in turpi autem voto muta decretum.

Quod si quæras ab his, cui sit facienda restitutio Hostien. in illud caput, Cum sit, & est communis inter iuristas, docet restituendum esse pauperibus, videtur enim ita docere D. Aug. in can. Non sanè. 14. q. 5. Syl. & Adria. locis citatis dicunt indifferenter posse restitui, vel pauperibus, vel ei, qui dedit. Hanc partem, vt possit fieri ei, qui dedit, nisi iudex oppositè præcipiat, amplectuntur nonnulli recentiores hac adducti ratione. Qui dedit aliquid pro actu turpi, & peccato, per talem donationem non transfuit, nec abdicauit à se dominium, vt constat ex l. illa Iurisdictionum, & l. illa Generaliter, quæ magis explicantur l. Si quis, & l. Si flagitij ff. eodem titulo, vbi dicitur, si flagitij faciendi, vel facti causa concepta sit stipulatio, ab initio non valet, quæ desumpta sunt ex D. Aug. Epist. 54. ad Macedonium, quando autem, qui dat non transfert, nec abdicat a se dominium rei datæ, certum est manere illam semper sub ipsius dominio, & ipsi esse restituendam. Medina loco citato docet, si maleficium, ratione cuius datum est precium, iam factum sit, restituendum esse illud pauperibus, si verò nondum sit perpetratum, ei, qui dedit.

Secunda opinio est Caiet. in sum. Restit. cap. 4. vbi non obligat ad restituendum, quia detur aliquid ob turpem causam, vel finem, sed quando datio ipsa prohibita est. Quo posito distinguit de donatione prohibita nam aut hæc inquit, est iniqua, & prohibita tam ex parte dantis, quàm accipientis, vt in simonia, & cum datur aliquid pro corrupendo iudice, & tunc restitutio facienda est illi, in cuius iniuriam aliquid datum est, vt in simonia, Ecclesiae, in corruptione iudicis, illi in cuius iniuriam corruptus est, vel pauperibus, quòd si datio illa iniqua tantum sit, & prohibita ex parte accipientis, restituendum esse illi, cui damnum aliquod sequutum est, id est danti, cui nocet, qui accipit, quod non potest accipere.

Tertia opinio est Angeli, qui verbo. Restit. primo, in versi. Turpè lucrum, distinguit inter accipientem aliquid, vt exerceat aliquod peccatum, & accipientem aliquid, vt cesset, & absteat à vexatione proximi, priorem illum vult non teneri ad restituendum acceptum, in quam sententiam affert Card. in illud caput, Quia plerique, & eiusdem vult quoque esse Innocen. licet alij aliter sentiant de Innocentio: Recipientem verò aliquid, vt absteat à malo quod volebat proximo inferre, teneri ad restituendum iuxta Panor. c. Dilectus de simonia, huius discriminis causam assignat, quia qui dat. verbo gratia, Petro. 10. aureos, vt aliquid peccatum gratia ipsius exerceat, optat illud fieri, & liberè dat, & voluntariè, vt optata consequatur, & ita transfert dominium in accipientem saltem donec à iudice illa re expolietur, qui verò dat Ioanni. 10. aureos, vt cesset à damno, quod vult inferre, non dat illos voluntariè, sed quia ex iniquitate Ioannis non potest aliter ab eo obtinere, vt ab illo nocumento absteat, redimitque illa via suam vexationem, vel proximi, deinde eodem verb. Restit. c. 2. nu. 4. docet debentem restituere rem acceptam ex turpi causa, si ita accepit, vt neque qui donauit, potuerit donare, debere restituere non illi cui dedit, sed pauperibus, quia cum vterque in hoc casu turpiter se gesserit, vnus in dando, alter in accipiendo, neuter potest illud habere, immò si aliquis eorum posset, deberet potius habere, qui illud accepit, & accipit, & penes se habet, quàm qui dedit, cum in pari causa turpitudinis potior sit conditio possidentis, ac propterea dandum esse pauperibus, nisi datum sit in damnum tertij, quia tunc restituendum est illi, cuius iniuria

lia datum fuit, vel lex tribuit illud fisco, quod si solus accipiens turpiter se gessit in accipiendo, dans verò potuit donare, vt qui dat iudici, vt iuste iudicet, tunc restituendum esse danti, præterquam in casu cap. Cum si de Iudæis, vbi quæ infidelis lucratus est à Christianis occasione officij publici inter ipsos, præcipitur restituere pauperibus.

Quarta sententia est D. Tho. Soto lib. 4. de iust. q. 7. art. 1. ad 2. vbi distinguit inter donationem quæ illicita est ex parte tantum accipientis & eam, quæ illicita est tam ex parte dantis, quam accipientis. In donatione prioris generis vult accipientem pecuniam, vt faciat, vel omittat, quod iam ex iustitia tenebatur aliàs facere, vel omittere, peccare mortaliter, tenerique ad restituendum, si non contemneretur à iudice, quamdiu autem non condemnatur posse illud retinere. Probat ex l. vt pura, ff. de cond. ob turp. causam, vbi danti aliquid Petro, vt faciat quod iam teneretur, vel nõ inferat damnum quod volebat, datur actio ad reperendum quicquid hac de causa dedit Petro. Vnde arguit Soto. Si Petrus ipso facto teneretur restituere, lex non solum daret repetitionem contra Petrum, verum obligaret Petrum tanquam inhabilem ad recipiendum, ad statim restituendum, at solum dat actionem ad repetendum acceptam ab illo, ergo ante condemnationem potest Petrus quæ accepit retinere.

Secundò, si ego in gratiam Petri abstinere ab homicidio, aliter illud omnino commissurus, quamuis lege Dei, & naturæ deberem ab illo abstinere, in hoc tamen casu nõ abstinere nisi in gratiam Petri, sed hæc gratia, & obsequium, quod ipsi præsto, est precio æstimabile, cum sit actio illi utilis & grata, ergo licet pro tali gratia precium accipere, & retinere, donec iudex aliter præcipiat. Denique qui hac de causa aliquid alteri dat, liberè illi dat, neque aliqua est lex, quæ prohibeat talem donationem, nam si quæ, maximè illa, l. Ve puta, hæc autem solum dat repetitionem in iudicio, ne hac via iniurias quas mali alijs meditantur, vel fingunt precio vendat, est ergo illius quod accipit, donec iudex præcipiat restitui. In donatione verò secundi generis, quæ iniqua est ex parte vtriusq; & in damnum tertij, vt cum datur assassino, vt aliquem interficiat, aut corrumpitur iudex, testis, vel scriba, vult Soto accipientem teneri ad restituendum, quia per huiusmodi donationes non transfertur dominium, vt habetur illa l. Generaliter, restituendum autem esse iudice condemnante fisco l. Multa. C. de modo mulc. ante iudicis verò sententiam ei qui dedit, quia cum lex, quæ præcipit illud dari fisco, & non ei qui dedit, sit pœnalis, non obligat, nisi adueſente iudicis sententia, qua deficiente restituendum est ei qui dedit. Quod si detur aliquid ita, vt uterque delinquat, sed non in damnum tertij, vt in stupro, tunc transferri dominium in accipientem, nec teneri ad restituendum, vt habetur l. Idem, de condic. ob turp. causam.

Vltima opinio est Didaci Couar. qui in Regul. Peccatù, p. 2. §. 2. nu. 7. ita distinguit, an res pro qua aliquid accipitur, est precio venalis, aut non, si venalis non sit, vt in simonia, in qua accipitur precium pro se spirituali, quæ nullum precium habet, & in pactioe cum iudice, vt inique sententiam ferat, vel contra, cum sententia precio æstimabilis non sit, sic, inquit, accipiens teneretur ad restituendum pauperibus, quod si res, pro qua aliquid acceptum est, precio æstimabilis sit, quia in ea vsus corporis vel labor impenditur in illo delicto, quauis talis vsus sit turpis, & lege prohibitus, accipientem tamen aliquid pro tali vsu & labore, cū precio æstimari possit, non teneri ad aliquid restituendum acceptum.

Vt in tanta varietate opinionum quod verius est inquiramus, obseruemus primò, debitum restituendi in his quæ retinere non licet, non oriri ex eo quod res, pro qua precium accipitur, non habeat precium, multa enim sunt quæ precium non habent, sunt tamen ita

precio æstimabilia, vt illud in quo a præfenti æstimabuntur, accipere liceat: cuiusmodi sunt vita, salus, libertas, scientiæ, sed fumitur debitum restituendis ex his radicibus. Primò, si habeas rem alterius, cuius dominium in te translatum non est, nec voluntate veri domini, nec auctoritate legis, qua nemini licet alienum retinere. Secundò, si dedisti sub precio, quæ nec habet precium, nec vilo precio æstimari possunt, vt tempus, vsus pecuniæ, hæc enim omnium gentium iure, & consensu nec habent precium, nec sunt precio æstimabilia, vnde illud commune omnium axioma, Pecunia non potest parere pecuniæ. Tertio, si accipias precium pro re quæ quamuis precio æstimabilis sit, iure tamen aliquo diuino naturali, vel humano gratis & sine vilo precio præstanda est, vt in collatione sacramentorum, de qua Christus [Gratis accepistis gratis dare.

Obseruemus secundò, donationem illicitam tribus modis illicitam esse posse, primò ex parte solius recipientis, vt quando datur alicui pecunia, vt exerceat id ad quod teneretur, vel abstinere à malo à quo teneretur abstinere, vt si de iudici, vt seruet mihi iustitiam testi, vt verum dicat, & Petro, ne homicidium vel sacrilegium committat, hæc donatio est illicita, non ex parte dantis, quia ille dat bono fine, & nititur bonum, sed ex parte recipientis, quia accipit pro re ad quam iam aliàs, & sine vlla pecunia teneretur: Secundò modo potest esse illicita ex parte vtriusque tantum dantis quam recipientis, quia vnus dat ob malum finem, vt cum tam dans, quam accipiens malum & turpem finem intendunt, quod potest adhuc bifariam contingere, vel ita vt res pro qua precium accipitur, quamuis sit precio æstimabilis, sit tamen in iniuriam & damnum proximi, vt cum dantur iudici, vel testi, aut scribæ munera, vt corrumpantur, vel assassino, vt occidat aliquem, vel ita vt res pro qua sit donatio, non sit quidem in iniuriam, vel damnum alterius, sit tamen res nullo precio æstimabilis, vt in simonia, sum dignus beneficio, dõ Episcopo pecuniam, hæc datio nulli est nociua, nec contra alicuius iustitiam, est tamen iniqua, quia dõ pro re quæ nullo precio est æstimabilis, sed gratis iure diuino conferenda.

Obseruemus tertio, ad exercendum bonum, vel dimittendum malum, ratione cuius aliquid datur, recipientem illud bifariam teneri posse, vel ex iustitia, quo modo teneretur iudex reddere vnique suum ius, testis vocatus in iudicium verum dicere, & quiuis abstinere à furtis, homicidijs &c. vel ex charitate, quo modo teneretur diues succurrere indigenti, & quiuis homo non fornicari, non iurare, &c. Rursum in seruandis huiusmodi præceptis, aut parum vel nihil laboris & operæ impendi, vt in negatiuis, non occides, non furaberis, &c. aut vt seruentur, laborem, operas, vel expensas esse exhibendas, vt cum iudex multum debet labore & consulere libros, vt rectè ius dicat in causa proposita, cum testis è loco distante cum labore, & expensis cogitur accedere, cum sacerdos cum labore, & expensis ducitur ad prædicandum, ad audiendas confessiones, vel ministranda alienis ouibus sacramenta.

Obseruemus vltimò, in hac quæſtione, apud omnes hæc certissima esse, primò stipendia tam publica, & regia, quam particularia, quæ vel præcepta, & approbata consuetudine, vel statutis Reip. aut Ecclesiæ iudicibus, scribis, cõfessarijs, sacerdotibus, concionatoribus, & similibus sunt conferenda etiam in casu quo ex præcepto charitatis tenerentur sua munera exercere, iuste posse exigere, accipere, & retinere, quia sunt stipendia, & mercedes sui laboris, & operæ, [Et dignus est operarius mercede sua.

Secundò, certum est peccare mortaliter aliquid exigentem, vel accipientem pro re faciendâ, vel dimittendâ, ad quam simpliciter teneretur ex iustitia, vel charitate sub præcepto, vt qui acciperet pecuniam, vt audiat missam in festo, vt non iuret, non occidat, quia vendit virtutem,

ritatem, cultum Dei, quæ nec venalia sunt nec, precio æstimantur.

Tertio, certum est, posse exigi precium pro re quamvis ex iustitia, vel charitate debita proximo, quando ad eam præstandam labore, opera & expensis opus est, nec pro his sunt à Rep. statuta stipendia, quo nomine medicus, & advocatus possunt vendere suas operas, etiã si ex charitate tenerentur eis præstare, quia aliæ sunt precio æstimabiles, nec alia via remunerantur, ut habetur Cap. Non sanè. 14. q. 5. quod ita est accipiendum, ut isti proximo indigenti sub mortali succurrant, non tamen gratis, sed accepta solutione, si indigens habeat unde solvat, vel expectata, si iudicatur inde habiturus quod si tam inops sit, ut neque in presenti habeat, nec postea sit habiturus, tunc simpliciter debet illis gratis succurrere, ut patienti extremam necessitatem, sicut habet DD. in disputatione de elemosyna. Similiter iudex, & scriba si operas extraordinarias, & labores, ac expensas facturi sunt, possunt accipere, & exigere pecuniam servata æquitate præter sua stipendia ratione laboris, & operæ, quæ in solitis stipendijs non includuntur: Testis quoque, qui ut verum dicere accedat, laborem, & expensas passurus est, potest iuste exigere, & accipere solutionem sui laboris, & expensarum, ut habetur c. Scatim §. Pro testimonio, Extra de rescriptis. Etiam si præcepto charitatis, aut iustitiæ teneretur illud testimonium ferre, ut habetur l. Si pater, ff. de donationibus, & l. Nemenius, Et l. Alimenta, ff. de rebus gestis.

CONCLUSIO I.

Non omnis stipulatio mala est irrita, nec omnis donatio, aut pactum, quod celebratur cum peccato est invalidum.

Probatur in ductione, donatio prodiga, & in damnium familiaris iure naturæ est mala, & peccatam, & nihilominus est valida, transferturque per ipsam dominium: collatio beneficii in utilitatem communem instituta facta digno relicto digniori est mala, & iniusta, ut videbitur, est tamen valida ob periculum captivitatis, & similiter si quis post sponsalia de futuro cum una, ducatur ad aliam, vel post emissum simplex volu castitatis nuptias, peccat, est tamen matrimonium validum.

CONCLUSIO II.

Stipulatio seu pactum de recipi siue sit contra iustitiam, siue contra charitatem, siue contra quamcumque aliam virtutem, tunc est completum nullius est valoris, nec obligat, imò est rescindendum.

Pacet, quia si verum, & iuramentum de re illicita non obligat coram Deo, imò est rescindendum, à fortiori mulier, quæ pro re aliqua promissit fornicari, tenetur nullo modo stare promissis, sed rem illam reatituro, & ab illa fornicatione omnino abstinere, & in uniuersum sicut anathema est qui dixerit, Deum præcipere impossibile, ita quoque anathema est qui dixerit hominem, vel alicuius stipulatio, & promissionis, vel pacti obligari ad rem turpem faciendam. De his loquitur canon ille, In malis promissis, &c.

CONCLUSIO III.

Qui accipit precium, ut agat, vel dimittat re ad quam sit agendum vel dimittendam tenebatur ex iustitia, quia aliter cederet in damnium proximi tenetur illud statim ex natura rei, & ratione iniuste acceptionis restituere.

VT si quis accipiat pecuniam, ne occidat fratrem, vel ut persolvat debitum, aut ut iuste iudicet. Hec est contra D. Soto, habent tamen illam Glossa in illa l. ut puta, & omnes ferè Summistæ, ut concedit ipsemet Soto & plerique ex recentioribus. Et probatur effica-

ciissime. Precium acceptum pro re gratis debita, & facienda restituendum est necessario ipso facto ex natura rei, sed in casu huius conclu. id quod faciendum est, vel dimittendum, debet omnino ita fieri, vel dimitti, ex iustitia, ac propterea gratis & sine vilo precio faciendum est, ergo si quid pro tali re accipiat restituendum est necessario ipso facto: Minor sumitur in ista conclusione. Maior probatur. Quia res quæ necessario gratis facienda est, eo ipso quo gratis fieri debet, nec habet precium, nec est precio æstimabilis quo ad contractus humanos, etiam si secūm se sumpta possit precio æstimari, unde sumere aliquid pro illa, est sumere precium pro nihilo, & maxima inæqualitas, quæ necessario & ex natura rei reducenda est per substitutionem ad æqualitatem. Secundo, in casu huius conclu. cum teneatur iste qui accepit pretium, aliã viam illam facere, vel omittere ex iustitia commutativa, accipere pecuniam pro tali re faciendâ vel omitterendâ est agere contra iustitiam commut. Sic autem agens tenetur simpliciter & absolute ad restituendum, ergo. Et confirmatur, quia sic accipiens facit ut alter habeat minus quam debet habere. Patet, quia cum sic accipiens deberet iam gratis ex iustitia illa præstare, qui aliquid propterea ei dat, dat quod reuera non debebat illi dare, unde in eo quod sic illi dat, habet hic minus quàm deberet habere.

Tertio, si iudex aliquid accipiat, ut iuste iudicet, tenetur illud restituere, ut docet D. August. Epist. ad Macedonium & habetur c. illo Non sanè. Similiter ex eodem D. Aug. eodem loco, si testis aliquid accipiat pro dicenda veritate, quam debet dicere. Et qui sufficientia habent stipendia suorum munerum, si, ut illa exequantur, aliquid aliud accipiant, tenentur illud restituere, ut docet ibidem D. August. in illud Luc. 3. Contenti estote stipendijs vestris. Ut habetur 23. q. 1. cas. Militare. Et 1. q. 1. can. Iubemus, additque D. Aug. teneri hos ad ista restituenda, non minus quàm latrones quæ furto acceperunt. Et confirmatur. Recipiens precium duplicatum pro aliqua, tenetur illum excessum restituere, sed iudex qui iam habet stipendia à Repub. ut iuste iudicet, si aliquid accipiat à litigante, perinde se habet ac si acciperet precium duplicatum, ergo. Similiter omnium DD. consensu si habens mutuum vel depositum Ioannis aliquid accipiat, ut illud reddat domino suo, tenetur acceptum restituere, non solum in foro interiori, verum etiam in exteriori. Et eodem modo vxor quæ nollit viro suo debitum reddere nisi aliquid ab eo accipere, aut subditus qui nollit debitam obedientiam superiori suo servare, nisi aliquo precio accipito. Nec alia redditur à DD. causa, cur omnes isti sic accepta restituere teneantur, nisi quia acceperunt pro re ad quam præstandum iam tenebantur gratis, & ex debito iustitiæ: Idem iudicium est, si quis aliquid accipiat, ut adimpleat votum quod emisit, vel diues, ut elemosynam largiatur extreme indigenti, vel Episcopus, ut conferat beneficia que debet conferre.

Quarto, Tota ratio, ob quam sumoniacus obligatur ad restituendum, est hæc, quia accepit precium pro re spirituali ad quam tenebatur gratis. Et quod fortius est, eadem quoque ratione tenetur vsuarius restituere re lucrum vsuarium quia accepit illud ut precium mutui, quod debebat gratis præstare, dicente Christo mutuum date nihil inde sperantes, cuius tamen non tenebatur ex iustitia mutuarè. Et confirmatur concedunt ipse semet Soto & qui illum sequuntur, si dem aggressori mihi in itinere occurrenti pecuniam ne me occidat, ut redimam meam vexationem, aut alicui ut debitum, vel depositum meum mihi restituat, tenetur illum ad restituendam pecuniam quam à me accepit, quia ad istam iam ille tenebatur gratis iure naturæ, nec sunt venalia, nam similiter si pecuniam à me accipiat, ne alteri noceat, tenebitur ad illam restituendam, cum cuius debebat gratis non nocere, sitque in omnibus par ratio.

Denique

Denique, si paterfamilias largiatur procuratori 100 aureos, ut eos in pauperes distribuatur, & procurator, aliquid acciperet, ut illos distribuere in pauperes, teneatur acceptum restituere, nec alia causa dari potest, nisi quia debet illos distribuere gratis, ita quod lege 2. & ult. ff. de conditionibus ob turpem causam, dicitur, si dedi tibi pecunias, ne sacrilegium facias, ne furtum, vel homicidium committas, pecunia illa repeti potest, intelligendum est in foro exteriori hac lege.

Vnde falsum est quod sumit Soto in suo primo argumento ex illa lege, ut puta, tantum dari repetitionem, non autem prohiberi translationem dominij, nec leges istas reddere huiusmodi homines inhabiles ad ista accipienda, Primum, quia lex civilis cum tantum consideret actus externos & forum iudiciale, in quo facienda est repetitio, non autem forum interius, ad quod pertinet obligatio restituendi, merito solum meminit repetitionis. Secundum, quia etiam si aliquando leges in iniuste acquisitis vrantur voce sola repetitionis, ut in ista lege ultima de conditionibus ob turpem causam, & lege prima eiusdem tituli, ubi habetur: ut si quis per vim vel fraudem, stipulationem extorsit, detur repetitio, nihilominus iniuste acquisita restituenda sunt, etiam si non repetantur. Tertium, quia nos non probamus nostram conclusionem ex vi legum, sed ex natura rei, & stando in iure naturali, ut ex argumentis & doctrina D. Augu. constat, quia sic accipientes accipiunt cum magna inaequalitate, cum accipiant pro re, cui ex iustitia nullum precium debet assignari.

Similiter soluitur secunda ratio eius, nam etsi daremus istam voluntatem & actiones secundum se & in esse naturae posse estimari precio, ut vtilis, at cum ex iustitia gratis debeantur, in genere moris & quod ad contractus humanos nec habet precium, nec possunt, nisi contra iustitiam, precio aliquo estimari, sicut spiritualia.

Ad ultimum dico, ita dantem non dare voluntarie, nec libere simpliciter & omnino, sed cum quadam coactione, & veluti ad redimendam suam vexationem, quia alter non vult gratis illa prestare, sicut deberet.

Sed quo hic explicanda sunt, antequam ad alia progrediamur. Prius, qui ita accepit pro re quam gratis, & ex iustitia debet facere, vel omittit, cum teneatur restituere, cui restituet, sicut ne, an pauperibus, an illi qui dedit? Præterea, an peccent qui ita dant, maxime qui dant iudici, ut iuste iudicet, vel testi, ut verum dicat.

Priori quaestio dico, adveniente iudicis sententia illi restituendum esse, cui iudex præceperit, quia iudicabit secundum leges, quæ habent auctoritatem disponendi in his ad obviandum ne talia precia accipiatur, ante iudicis verò sententiam, illi qui dedit. Primum, quia iudices illi solent præcipere fieri restitutionem, cum leges illæ de conditionibus ob turpem, ei qui dedit, concedant repetitionem. Secundum, quia ille non transtulit à se dominium, sed manet apud ipsum, cum ille cui dedit, non potuerit recipere, nec lex aliqua per talem donationem expoliet dantem dominio suæ rei.

Ad posterius dubium dico, dare pecuniam, ne alter committat malum, aliter commissurus, aut ut exerceat bonum reuera bonum, aliter illud non exequuturus, non esse peccatum, imò meritum, quia finis est bonus, & medium licet ex parte accipiens sit illicitum, ex parte verò dantis licitum, tum quia licet vii malicia alterius, quam non mea inductione, sed sua iniquitate habet ad bonum finem, sicut licet accipere ad usuram ab eo qui paratus est ita dare. An autem iudici, ut iuste iudicet, liceat dare, Quæstio est.

Nam Soto loco citato, quem sequuntur nonnulli, vult id non licere, quia si id liceret, certè non alio nomine, quam ad redimendam propriam vexationem, nempe, ut iudex meum ius mihi tribuat, redimere propriam vexationem non licet, nisi quando iam habe-

mus ius aperte acquisitum, quod nemo potest aperte scire, cum in propria causa nullus sit æquus iudex.

Secundum, quia daretur maxima occasio ad corruptendos iudices titulo redimendæ propriæ vexationis.

Volunt alij id licere, quando litigans certissimo modo se habere ius, & prudenter timet iudicis iniquitatem, primò quia leges humanæ, & diuinæ grauius prohibent dari aliquid prælato pro beneficio, quàm iudici, ut dicat ius, at quando apertum est, me habere ius in beneficio, licet dare prælato, cuius iniquitas timeatur, ad redimendam propriam vexationem, & ergo & iudici in hoc casu.

Secundo, petere à iudice non ut sententiam pro me ferat, sed iuste iudicet, & reddat mihi meum ius, est iustum, & optimum, dare illi est vii malicia eius in bonum finem, quod maxime licet, ut hoc præstet, cum timeo, aliter non redditurum mihi meum ius.

Tertio, sic est prohibitum munus à lingua, sicut munus à manu, sed licet querere amicos iudicis, qui illum deprecantur, ut reddat mihi meum ius, ergo, & licebit idem muneribus, & donis ab illo eniti. Hac sententia in hoc sensu, non ut pro me iudicet, sed ut conferat mihi ius, quod habuero, quando illius, iniquitatem prudenter timeo, probabilior est.

Ad argumenta Soti, Ad primum respondeo, cum ego non dem, ut in fauorem meum iudicet, sed ut non expoliet me iure quod habeo, quod prudenter timeo, nisi dona illa conferam, tunc reuera me redimere meam vexationem.

Ad secundum dico, non corrumpi iudicem hac via, cum non dem ut pro me iudicet, sed ut iuste agat, quem timeo sua iniquitate corrupendum.

CONCLUSIO QVARTA.

Accipiens pecuniam pro re, quam tenebatur facere, vel dimittere ex præcepto charitatis, tenetur quoque pecuniam illam restituere ei a quo accepit.

PAtet ex dictis, quia licet maior obligatio confurgat ex debito iustitiæ, quàm ex debito charitatis, at nihilominus, quæ ex præcepto charitatis debemus, gratis etiam tenemur facere, quo nomine probant Doctores contra Adrianum in disputatione de elemosyna extremè indigenti diuitem gratis debere dare, & non sub conditione recipientis, si quando illo indigens ad pinguiorem venerit fortunam: pro his autem ad quæ gratis tenemur nihil omnino accipi potest, ut precium, ergo qui ita accipit, ipso facto tenetur restituere illi qui dedit, cum per donationem, & contractum, qui ipso facto est nullus, non transferatur dominium, sed maneat apud priorum dominum, nisi lex, aut consuetudo recepta, & approbata, quæ habeat vim legis, dominum quoque ipsum in penam illius iniquæ donationis sua re expoliet, & in pauperes, vel fisco conuertat, quod hic non contingit.

Secundum, qui dat inuoluntariè saltim, inuoluntariè mysto non transfert dominium, sed in hoc casu, qui dat inuoluntariè, dat ut alter præstet, quod tenetur, cum reuera optaret illum ita esse bene affectum, ut sine precio id præstaret. Dixi in precium, quia dono gratuito, & liberali potest quis ex benivolentia, & gratuito dare alicui pro re aliqua, etiam si ad illam ex charitate teneretur, nisi his quibus lex, vel princeps, neque via gratuita donationis vult aliqua conferri, ut iudicibus, testibus, & similibus, de quibus copiose suo loco.

Hæc quarta conclusio, est non modo contra Sotum, verum etiam contra nonnullos recentiores, qui in præcedenti conclusione discrepant à M. Soto, in hac tamen conueniunt cum illo adducti hac ratione, quia diues, inquit, potest accipere pecuniam, ut det pauperem extremè indigenti, cui tenetur dare ex charitate,

re, quæ ratio fallax est, imò includit cōtradictionem, nam si tenetur dare ex præcepto, cum datio dicat gratiam, & liberam exhibitionem, non potest vendere, nec accipere pecuniam, si potest accipere, non tenetur dare, est enim axioma certissimum in hac materia, Quæ aliquo iure gratis tenemur præstare, non possumus vendere, nec pro eis pecuniam accipere, quia esset aperta cōtradictio.

Hæc etiam conclusio intelligenda est absolutè, stando in iure naturali, nam stando in positio in foro exteriori & iudiciali non datur repetitio, quando pecunia data est, ut alter præstet quod tenetur ex charitate, sed tantum datur quando quis dedit pecuniam alicui pro eo ad quod tenebatur ex iustitia. Dedi tibi 100. ne occidas, possum illa repetere, dedi illi 100. ne fornicetur, non datur repetitio in iudicio de priori enim est lex illa ut pura, ubi expressè dicitur huiusmodi precia accepta pro opere malo, cui alterius iniuria est coniuncta, posse repeti, de alijs quæ non sunt cum iniuria proximi, neque illa lex, neque alia civilis loquitur, & cum lex ista pœnalis sit, ad eam tantum extendenda est, quæ exprimit, nõ ad alia. Et ratio est apertissima, quia cum lex præcipuè intendat pacem publicam, id maximè nititur, ut ciues contineat ab iniuria inferenda, ad quod ut homines sua sponte assuescant, & non precio, quia qui precio abstinere, parari sunt iniuriam alijs inferre, & ex consequenti facillè inferret, noluit, ut qui pro huiusmodi operibus malis quibus alijs noceretur, dimittendis pecuniam acciperent, vocati in iudicium teneantur illam restituere, de alijs verò quæ non sunt in aliorum iniuriis, nihil tale statuit, cum ea non ita noceant Reip. paci, & tranquillitati.

CONCLUSIO V.

An pecunia accepta pro opere peccati, & merces praui operis, cuiusvis generis sit peccatum illud, siue contra iustitiam, ut si iudex accipiat ut inique iudicet, affaffinus, ut alium occidas, siue contra charitatem, ut mulier accipiens, ut fornicetur, stando in iure naturæ solo non est restituenda, sed accipiens illam ab eo qui potuit & voluit dare potest retineri.

AD intelligentiam huius conclusionis & aliarum rerum. Obseruemus hic primò precium rei dupliciter considerari posse, vno modo absolutè sine vlla comparatione ad aliud, ut dicit perfectionem naturalem ipsius rei, quomodo consideratur precium rei viventis, quæ in se continet maiorem perfectionem naturalem quous non vivente, nempe vitam, alio modo sumitur precium rerum, non ex perfectione ipsarum, sed ex ordine, & habitudine ad vsus humanos, quomodo quæ utilior est nostris vsibus, iudicatur preciosior, & maioris valoris qua ratione agit de precijs rerum philosophus moralis, & nos hoc loco.

Obseruemus secundo, res esse vendibiles & æstimabiles precio quantum ad hoc secundum, caput nempe quatenus deseruiunt humanis vsibus, habere ortum ex hominum indigentia. Etenim si vnusquisque ita sibi esset sufficiens vt nulla re egeret, nulla esset commutatio, nulla emptio, aut venditio, & ex consequenti nullæ res vendibiles, nullaque ipsarum precia, cum utilia hominum vsibus habent precium, & quo utiliora, maioris precij, & carius vendibilia, quamuis secundo augeatur etiam precium ex circumstantijs, vt labore, difficultate, periculo, sumptibus & alijs quæ rem illam utilem comitantur, primariò autem & præcipuè sumitur ex utilitate.

Ex quo sequitur primò, vt quæ res nullo modo est utilis, quantumuis sit coniuncta cum labore, periculo, industria, &c. nullius sit precij in commutationibus, & contractibus humanis, quæ verò utilis est, licet sit facta facillima, sit aliquo precio digna, vnde quodcūq;

opus siue bonum, siue, malum, siue naturale, siue supernaturalis, siue spirituale, siue corporale, si utile sit, & proficuum vsibus humanis, natura sua est precio æstimabile, & vendibile.

Sequitur secundo, opus peccati licet ea parte qua peccatum est, & offensa Dei, inutile sit ad vitam æternam, & nullius precij, qua tamen est actio quædam mihi utilis, & ad meos vsus, vel in ordine ad bona temporalia, vel ad honorem meum, & vindictam, vel ad aliquam delectationem, & voluptatem, natura sua esse alicuius precij, & vendibile, maximè, si aliquem laborem, difficultatem, periculum, vel expensas habeat coniunctas, cum nullum sit præceptum, vt tale opus gratis fiat, imò, vt non fiat.

Obseruemus vltimò, quamuis omne opus vsibus humanis utile sit alicuius precij, & vendibile secundum se, & à parte rei, iure tamen positio, quia lex respicit pacem Reip. & tranquillitatem ciuium, hoc discrimen esse inter actus malos, quibus alijs inferitur iniuria, & nocumentum, & eos qui non habent coniunctam iniuriam, vt priores (quod potest lex ob bonum commune) reddiderit in vendibiles, vel quia eos voluit esse nullius precij, vt homicidium, vel quia contrahentes reddiderit inhabiles, vt iudicem ad aliquid recipiendum pro iniusta sententia, posteriores verò, vt fornicationem, ludum, cum per hos nulli iniuria inferatur, reliquerit in sua natura, ita vt si venales sint, venales maneat.

His positis probatur iam apertè ista quinta conclusio. Quamuis actus prauus formaliter sumptus, qua offensa Dei est, & deuiatio à lege æterna, nullius sit valoris, & precij, imò actus maximè vilis, materialiter tamen consideratus, quomodo attenditur ab illis, qui tales actus malos, & illicitos exercent accepta pecunia, est actio humana facienti illam voluntaria, cum labore, & periculo coniuncta, & ad quam nulla lege gratis tenetur, illi autem pro quo sit utilis, ergo talis actus, hoc modo materialiter consideratus, quomodo attenditur ab hominibus, est precio æstimabilis, & vendibilis secundum se, & à parte rei, & consequenter stãdo in iure naturæ accipiens pro illo pecuniam, non tenetur restituere.

Et confirmatur, occisio hominis facta à ministro iustitiæ est opus vendibile, ad quod faciendum conducitur precio minister, ergo, & facta à priuato homine est opus secundum se vendibile. Patet. conseq. quia quantum ad vsus humanos, vnde sumitur precium, & valor rerum, opus est eiusdem rationis, & speciei.

Secundo, homicidium, falsum testimonium, & periurium, quæ in aliorum obsequium fiunt, non sunt minoris æstimationis apud homines, nec minoris utilitatis ad suas vindictas, & cupiditates, quam fornicationes, & supra ad suas voluptates, nec minus adhibent illi suas operas, & labores, ac cum maximo periculo, vt seruiant honoribus, vindictis, & cupiditatibus illorum à quibus accipiunt pecuniam quam meretrix, vt seruiat voluptati fornicationis, sed ex cõmuni Theologorum sententia, vt statim videbimus, meretrix, & quæuis mulier soluta potest accipere propter fornicationem, & stuprum, suntque ista peccata vendibilia ex se, ergo, & illa prima.

Sed contra hanc conclusionem obijci primo potest illud D. Aug. ex epistola ad Macedonium, quod habetur c. Non sanè, vbi ait: iustus dicitur aduocato, redde quod accepisti, quando in iudicio contra veritatem stetit, iudicem sefellisti, iniustã causam vicisti, iustus, inquam, dicitur quam cuique in quolibet officio militanti, redde quod accepisti, quando iubente iudice homine vinxisti, & in iudicium adduxisti, & ne fugeret, tenuisti. Ex quibus verbis. D. Aug. sic argumentantur, si iustum est, vt minister iudicis restituat quod accepit pro capiendo nefario homine, & carceri tradendo, qui actus non fuit malus, & iniquus, sed iustus, & similiter iudex

iudex si accepit pro condemnando delinquente: ergo multo fortius tenebitur aduocatus restituere, quæ accepit pro iniusto patrocínio, & similiter si tenetur iudex restituere, quæ accepit pro sententia iusta, multo potius accepit pro iniusta, & iniqua.

Respondeo ex contextu illius epistolæ colligi aperte D. Aug. ibi non loqui secundum ius naturæ, sed iuxta leges ciuiles, quas ibi tacite reprehendit, quia secundum ipsas potest repeti, quod dantur iudici pro iusta sententia, non autem quod aduocato pro iniusto patrocínio, cum de utroque idem esset statuendum, unde cum dicit iustius esse, intellige iustius esse, ut id leges ciuiles præciperent.

Quod si quæras, cui iudex tenetur restituere, quod accepit pro iusta sententia, non aut quod pro iniusta stando simpliciter in iure naturæ? Respondeo, quia sententia iusta, cum sit ex iustitia, & officio gratis ferenda, nec vendibilis est, nec pretio æstimabilis, iniusta verò, etsi nullo modo ferenda sit, si tamen feratur, est actio pretio æstimabilis, & vendibilis secundum se, ut ex dictis constat.

Obijci secundo potest: Iudas proditor Christi ante omnem legem ciuilem stando in solo iure naturæ, & dictamine propriæ conscientiæ, non est ausus retinere precium sanguinis, sed illud reddidit ijs à quibus acceperat, ergo etiam stando in iure naturæ est restituendum acceptum pro peccato, maxime si sit illud cum iniuria fratris.

Respondeo primò, non esse sumentum exemplum ex Iuda homine adeò iniquo. Secundo dico: naturale esse hominibus aliquo graui affectu, & mæore correptis plura ipsos facere, quam teneantur, illo mæore perturbatos, & incitatos, & ita Iudam vehementi mæore de suo facinore affectum non solum id præstitisse ad quod non tenebatur, verum etiam quod non debuisset facere, nam laqueo se suspendit. Dico tertio, Iudam illud precium reddidisse non tam suo iudicio, quàm diuina ordinatione, ut inde emeretur ager ille in sepulturam peregrinorù iuxta Prophetæ varicinium, quia sanguis Christi peregrinis huius seculi, & ciuibus cæli quorum conuersatio in cælis est, erat profuturus.

CONCLUSIO VI.

Quamuis accepta pro opere iniquo iure natura liceret retinere, lege tamen ciuili & merito, quæ pro illo accipiuntur, quando est in damnnum alterius, & contra iustitiam, sunt restituenda.

Patet ex illa l. multa, C. de modo multandi, vbi sic acquisita adiudicantur fisco, ut quæ iudex pro iniqua sententia accipit, quæ testis pro falso dicto, quæ assassinus pro homicidio, & similes, & de his intelligenda est lex illa, Generaliter, de verborum obligationibus, cum dicit, turpes stipulationes esse nullius momenti, agit de illis quæ sunt in aliorum iniuriã. Idem habetur aperte in illo c. Non sanè, cuius decreti ratio est, quia licet istæ actiones prauæ secundum se, ut constat, vendi possint, hac tamen lege arcentur magis homines ab illis committendis, cum pretium pro eis accipere, vel retinere non possint, quod si possent, facile ad illa perpetranda ducerentur.

Sed est hic quæstio, teneantur ne qui huiusmodi res acceperunt, statim illas restituere, an post iudicis sententiam? Videtur enim hoc posterius dicendum, quia isti non tenentur restituere iure naturæ, sed per leges humanas, quæ cum penales sint, non obligant nisi adueniente iudicis sententia.

Dico nihilominus sic acquisita statim, & ante iudicis condemnationem esse restituenda ei qui dedit, adueniente autem condemnatione fisco, vel cui iudex iusserit statim esse restituenda. Patet, quia communis peritorum consensus, & approbata consuetudo est o-

prima legum interpretis, leges autè quibus nicitur hæc sexta conclusio, sic ab omnibus intelliguntur, & recepta consuetudine obseruantur, ut reddant talia exercentes inhabiles ad aliquid accipiendum, ut pretium, quando autem lex reddit aliquem sic inhabilem, non transfertur in ipsum dominium rei, quam accipit, sed tenetur eam statim restituere, ut alienam.

Quod autem tenetur restituere illi, qui dedit ante condemnationem, patet, quia dedit, cum non potuerit transferre dominium illius precij in accipientem, ut redditum lege inhabilem, nec lex aliqua ante condemnationem iudicis expoliat ipsum re sua, sed manet dominus illius rei, sicut antea, restitutio autem facienda est vero domino. Vnde D. Aug. in illa Epistola ad Macedonium ait: si clientulus dedit aliquid aduocato, ut illi malè patrocinetur restituendum illud est ipsi clientulo, non pauperibus.

Ad arg. aut in oppositum respondeo, legis illas penales eè, sed diuersimodè collatas ad diuersas personas, nam respectu accipientis non tam sunt penales, quam reddentes illi inhabilem ad accipiendum, quæ pœna & inhabilitas, cum consistat in priuatione, statim ipsa facta & ante condemnationem incurritur. Quo fit, ut nec recipere possint, nec retinere, respectu autem dantis sunt propriæ pœnales expoliantes illum re illa, pœnam autem, quæ consistit in expoliatione rei, ut supra vidimus, nemo tenetur lucre, neq; exequi in se ipsum, nisi adueniente condénatione, & ex consequenti, ut talia dentur fisco, expectanda est iudicis sententia.

Nunc ad argumenta initio huius quõnis proposita.

Ad primum, in primis ad illa primæ opinionis patet ex dictis, peccata, pro quibus dicimus precium sumi posse, & retineri, licet non habeant precium aut valorem, ut sunt peccata & turpitudines, sunt actiones humanæ, liberæ & volutaræ, gratis factæ, & cum labore ac periculo, ac vtilis & in vñs eorum qui pecuniam pro illis exhibent.

Ad Secundum, ex l. Jurisgentium & l. Generaliter, & cæc. dico verum sensum istarum legum explicatum iam esse in sexta conclu.

Ad Tertium & quartum respondeo, leges illas pontificia esse particulares erga Iudæos & Sarracenos, & obseruandas iuridicè, factoque processu, ex illis tamè particularibus non benè infertur omnem pecuniam pro actu prauo aut turpiter acquisitam esse restituendum. Nam iudicem accipientem pro iusta sententia dicimus teneri ad restitutionem simpliciter & ex natura rei. Eundem verò accipientem pro iniusta sententia dicimus, & stando in eodem iure non teneri cum ex vno particulari non benè sequatur multò minus regula vniuersalis.

Dico secundo, illos teneri ad restituendum, quia erant inhabiles ad illa acquirenda, Iudæus enim, vel Sarracenus est inhabilis ad exercendum officium publicum inter Christianos, & consequenter ad acquirendum aliquid eo nomine, similiter cum Christianus non possit vendere arma Sarracenis, si vendat, est contractus lege iustissima nullus & inualidus, & quæ per illum acquiruntur restituenda. Idem quoque censendum est quotiescunque lex reddit, inhabilem ad accipiendum aliquid pro opere prauo.

Ad quintum, constat iam quæ ratione pro bono ad quod iam aliquis tenebatur, nihil omnino accipi possit, simpliciter & absolute, pro opere verò iniquo stando in iure naturæ accipere aliquid liceat, quamuis merito iure humano sit prohibitum.

Ad vltimum constat solutio ex secunda conclusione, ut ex supradictis de promissione, ante completam conditionem pacti vel stipulationis turpis nihil licere dare, aut accipere, sed rescindendam talem stipulationem esse, illa verò cõpleta & posita in actu adimplenda esse non intuitu peccati, sed fidei datæ, ut diximus, Aliarum opinionum argumenta in singulis conclusionibus

fructibus hic positus diluta sunt, videbatur nunc postulare hic locus, explicaremus acquisita per simoniam cui sint restituenda explicabimus tamen illud copiose secundo volumine horum commentariorum quaest. 100. D. Tho. ubi abundè differemus de simonia. Nunc priuatim videamus.

Controversia Quarta.

AN QUAE MERETRICES ACQUIRUNT per fornicationem, possint tuta conscientia accipere, & retinere.

Caiet. supra. q. 32. art. 7. constituit donationem, ut legitima sit debere fieri ex re propria, & similiter venditionem, ut legitima sit, debere fieri de re, quae natura sua emi possit, unde infert, quando id quod datur, vel accipitur, est alienum, aut id quod venditur, non est venale, sic acquisita esse necessariò restituenda, quia talis acquisitio est de materia indebita & illicita, quia ratione inquit, acquisita per simoniam sunt obnoxia restitutioni, talisque acquisitio illa est illicita, quia emitur ac venditur in ea quod venale non est, quando autem quod datur eius est qui dat, & quod venditur, & precio aestimabile quamvis aliàs sit malum & peccatum, sic acquisita non esse restituenda, quia talis acquisitio non est de se mala cum fiat de materia debita & detur in ea quod proprium est, vel vendatur quod est venale, & in hoc genere, inquit, est quaestus meretricius, est enim res quae emi potest, & vendi, ac precio aestimari.

Sed haec doctrina Caiet. non satis rem explicat, non enim sufficit id quod datur proprium esse, & id quod venditur esse precio aestimabile, ut acquisita non sint obnoxia restitutioni, sed exigitur praeterea, ne res illa debeat gratis, tum etiam ne acceptio, vel datio sit lege prohibita, acquisita enim per simoniam non ideo restituenda, quia res spirituales non sunt precio aestimabiles, & venales secundum se, sed quia natura sua gratis conferendae sunt, aliàs enim precio aestimabiles sunt, ut vidimus, cum sint vtilis vsibus humanis, similiter quae dantur falsis testibus, aut iniquo iudici, aut assassino ex proprijs dantur & pro re venali, ut vidimus, & restituenda sunt nihilominus, quia lege prohibitum est aliquid pro huiusmodi dare aut accipere. Unde non sufficit donationem fieri ex proprijs & pro re venali, ut acquisitum non restituatur, ut vult Caiet.

Ioannes Medina. C. de rebus restit. q. illa 20. statuit dupliciter actum aliquem esse malum, & turpem, aut secundum se & ab intrinseco, ut furtum, blasphemia, aut ab extrinseco aliqua circumstantia loci, temporis vel personae, ut emere & vendere in die festo, vel loco sacro, aut inter clericos, emptio, inquit, & venditio rei, quae secundum se non est intrinsecè mala & facta iusto rei precio inter eos, qui sunt domini suarum rerum, intrinsecè & secundum se mala non est, nec iniqua, sed extrinsecè tantum, quia non fit loco, vel tempore decenti, emptio verò & venditio rei intrinsecè & secundum se mala, mala & iniqua similiter est.

Hoc supposito habet tria. Primò, acquisita per actum malum ab extrinseco non esse restituenda, quia talis contractus iniustus est, & iniquitas in se est circumstantia, quomodo mercenarius, qui locavit suas operas in die festo, non tenetur mercedem pro illis acceptam restituere, quia quod ibi precio aestimatur, non est violatio diei festi, quae est mala, sed labor illic utilis locanti, & ideo precio dignus, ac venalis.

Dicit secundò, acquisita per actum intrinsecè malum esse restituenda, quia talis actus nullius est precij, sed sicut habet intrinsecam malitiam, & iniquitatem, ita quoque intrinsecam iniustitiam, si quid per illum accipiat.

Addit tertio, acquisita per hos actus non vi precij, sed ut libera & gratuita donatione non esse restituenda, ut si quis post patratum flagitium det alicui 100. non ut precium flagitij, sed liberè, & voluntariè, non est illud restituendum. E quibus infert acquisita per meretricium tãquã actum precium illius turpitudinis esse omnino restituenda, si verò liberè & voluntariè data sint, nequaquam. Et quia verisimile est accedentes ad meretrices voluntariè & liberè illis dare ideo ut in plurimum non esse ipsas obligandas ad restitutionem.

Secundum dictum confirmat multis. Primò, precium pro iniusta sententia, pro periurio testis, pro homicidio restituendum est, quia pro re intrinsecè mala, ergo & pro meretricio. Et confirmatur ex l. Mercalem. C. de cond. ob turp. caus. & l. Juris gentium. ff. de pactis, ubi habetur nil accipi posse pro maleficio. Secundo, non licet uxori accipere precium, ut solvat debitum viro, quod est licitum, ergo nec meretrici, ut det corpus suum fornicario, quod est aded illicitum. Sic enim arguit D. Aug. ca. illo. Non sanè, non licet iudici accipere, ut iuste iudicet, ergo neque ut iniuste. Tertio, non licet accipere pro re spirituali, quia ob suam dignitatem non est venalis, ergo neque ob fornicationem, quae ob suam utilitatem venalis quoque non est, iuxta illud, precium scortis vix est vnius panis.

Quartò quando inter precium & re quae venditur, non servatur aequalitas, restituendum est illud, vel saltem excessus, sed inter precium datum meretrici, quod cum sit pecunia, est alicuius valoris, & actum fornicationis, qui nullius valoris est, non servatur aequalitas, ergo.

Quintò, nullus potest accipere pecuniam pro re, cuius non est dominus, meretrix non habet dominium sui corporis, ergo. Sextò, in pari causa turpitudinis melior est conditio possidentis, fornicarius, & meretrix in sua turpitudine pares sunt, ergo saltem antequam solvat, non tenebitur fornicarius aliqui illi exhibere. Denique, si meretrix posset tuta conscientia accipere, essent pecuniae illius, possetque ex eis eleemosynas facere, in missas & sacrificia offerre, at hoc prohiberetur lege diuina, Deut. 23. [Non offeres mercedem postribuli in domo domini.] Eccl. 24. [Oblatio ex iniquo, oblatio est maculata, & dona ini quorum non probat altissimus.]

Amplectuntur eandem sententiam Glossa in l. 4. ff. de condi. ob turpem causam. §. Sed quod meretrici. & in l. 2. eodem titulo. Et in l. Affectionis. ff. de donat. & ibi multi Iurisperiti, quos refert Couarru. in Regul. Peccatum. par. 2. §. 2. nume. 1.

Sed ex istis dictis Medinae, licet primum verum sit, secundum tamen tertium iudicantur ab omnibus falsa. Secundum, quia licet actus sit intrinsecè malus, si tamen sit utilis, precio aestimari potest, & venale esse, non qua parte malus est, sed qua parte utilis est, ut vidimus. Ex quo sequitur aperte falsitas tertij dicti, pro huiusmodi actibus, qua parte vtilis sunt & venales, potest aliquid accipi, non solum ratione gratuita onationis, verum etiam ratione precij.

Alijs, ut Cinus & Ange. l. 2. C. de cond. ob turp. cau. Abbas in ca. illud, Quia plerique, & nonnulli, quos refert Couar. loco cita. volunt publicam meretricem posse precium accipere, quod à Rep. taxatum est, aliàs verò, quae secretò fornicantur, non posse cum his non sit constitutum precium à Rep. sicut alijs.

Denique, sunt, qui distinguunt inter mulieres coniugatas, & solutas, ita ut haec possint precium suae fornicationis accipere, coniugatae verò nequaquam: quod colligunt, primò ex l. illa, Lucius Titius. ff. de iure fisci, ubi praecipitur, ut quae adultera accepit, restituat fisco. Et l. sincera. C. de donatio. inter vir. & vxo. prohibetur miles donare meretrici, ergo illae non possunt accipere.

Secundò, nemo potest accipere precium rei, cuius

R non

non est dominus, at mulier, maxime nupta, non est domina sui corporis, iuxta illud B. Pauli: Mulier corporis sui potestatem non habet, sed vir.] Et liber homo, ff. ad leg. Aquilianam, ergo. Tertio, pro actu iniquo & turpi, quia cedit in alterius iniuriam, non potest accipi precium, ut vidimus, sed adulterium est huiusmodi actus turpis, & iniquus, & cedit in iniuriam viri, ergo.

Communis verò Theologorum sententia est D. Tho. hic ad secundum, & omnium discipulorum ipsius, & plurimum canonistarum, quos abundè refert Covarruias loco cita. quamcumque mulierem, modo absint fraus & dolus, posse accipere, ac retinere quæ moderatè sibi à fornicario dantur.

CONCLUSIO I.

Meretrix iuste pro actu meretricij potest aliquid accipere, & retinere, modo non sit excessus in eo, quod accipit, vel vi, vel fraude utatur.

PRobatur primò, qui locat suas operas in die festo, ex eodem Medina, licet id sit prohibitum in lege Dei, non tamen tenetur ad restituendum stipendium, & mercedem sui laboris, quia non vendit illud opus & laborem, ea parte qua est violatio festi, sed quatenus laboriosum est, & utile locanti, sed meretrix, cum facit copiam sui pro precio, non accipit illud, qua parte opus illud est peccatum, sed qua utile, & voluptuosum fornicanti cum ea, ergo non tenetur illud restituere.

Secundò, Gen. 38. iure naturæ, & dictante recta ratione, iudas sensit se deinctum ad soluendum, quod promiserat Thamar, quam existimavit meretricem, & omnes homines eadem dictante ratione naturali sentiunt se ad id obligatos.

Tertiò, Mulier est domina sui corporis, quo ad illius usus, unde potest illos vendere, meretrix autem accipiens precium sui meretricij, nil aliud facit quam vendere usus sui corporis, ergo.

Quartò stipendia taxata à Rep. iuste accipi possunt, Res. autem meretricibus taxat stipendia. l. 4. ff. de conditio, ob turp. caus. §. Sed quod meretrici, vbi dat actio nem meretrici ad repetendum in iudicio, vbi dicitur meretricem turpiter agere, non tamen turpiter data, & promissa accipere, id est, non iniuste illa accipere. Similiter habetur in l. Affectiois, ff. de donat. ideo iuxta aliquos dicitur meretrix, quia meretur mercedem sui corporis.

Quintò, promissio, siue donatio iure naturali, valida, & nulla lege humana, & civili prohibita efficax est, transfertque dominium, & confert ius in conscientia, etsi ab extrinseco sit illicita, sed promissio, seu donatio, quæ sit fornicariæ impudicæ pro turpi actu, & si vitietur ab extrinseco, nempe à causa ob quam fit, iure tamen naturæ valida est, cum fiat pro re quæ precio æstimari potest, nec aliqua lege humana reddatur nulla ergo.

Ultimò, si consentiat femina in turpem actum ea conditione, ut fornicarius illam ducat, potest exigere apud iudicem, ut ducat illam, teneturque illam ducere, ergo si consentiat in actum turpem (sub spe alicuius precij), tenetur fornicarius illud persolvere.

CONCLUSIO II.

Non solum publica meretrices, verum etiam quæ in priuatis domibus secreto fornicantur, iuste recipiunt precium sui peccati.

Pater, quia licet his Resp. non taxauerit stipendium, nec dederit eis actionem in iudicio, quia illas tantum curat, quas habet in publico lupanari, tanquam

loco sibi ad maiora mala vitanda necessario, nihilominus istæ sunt quoque dominæ suorum corporum, & actio illarum, qua utilis est, precio æstimabilis est, & tanto magis, quanto secretius & honestius delinquant.

Secundò, ex D. Tho. hic ad secundum, licet actus sit prohibitus, quædo tamè dario non est lege prohibita, quod accipitur, non est restituendum, in huiusmodi autem etsi lex non concedat eis precium, non tamen prohibet ipsis dari, & ita possunt accipere.

Res difficilior est in virginibus, quæ ignorantibus, & inuitis parentibus accipiunt ob iniuriam, quam illis inferunt, & in nuptijs, quæ peccant contra iustitiam viri. Nihilominus de his sit.

CONCLUSIO III.

Virgines etiam puella sub cura parentum, nec non conjugata, quod accipiunt pro stupro, fornicatione, vel adulterio non tenentur restituere.

Pater, ex vna parte exercent istæ actus vtilis suis fornicarijs, & quos non debent illis gratis, ex alia quamuis lege humano puniuntur talia peccata, ut noticia Reipu, nulla tamen est lex quæ reddat ipsas inhabiles ad sic accipiendum, ergo possunt accipere.

Secundò, licet parentes sint custodes corporum suorum filiarum, ipse tamen sunt dominæ illorum, unde vendunt fornicarijs usum, rei, cuius sunt dominæ, similiter licet vir habeat potestatem in corpus mulieris, ut possit ab illa exigere debitum, quoties voluerit, neque illa possit negare, nihilominus quando ipsa tradit corpus suum adultero, vendit illi usum, rei, cuius ipsa est domina, potest ergo vtraque precium accipere illius.

Diximus in prima conclu. quod etiam in alijs intelligendum est: ut non sit excessus, neque fraus, vel vis, Prius illud, ne sit excessus, dictum est, quia si fornicarius dederit meretrici cum excessu consideratis facultatibus, & familia, quam ipse tenetur alet e, & qualitate, ac conditione meretricis, tenetur ipsa ad arbitrium prudentis confessorij excessum illum restituere. Ratio est aperta, quia donatio quæ sit meretrici est precium actus ipsius, in omni autem donatione, quæ sit titulo, & ratione precij, excessus saltem nimius restituendus est, sicut in omni emptione, & venditione excessus iusti precij.

Ex quo sequitur, fornicarium qui promisit meretrici excessiuam donationem, & quæ verè esset prodigalitas mortalis, non teneri ad implendum illud promissum, quia nemo tenetur adimplere id quod sine peccato fieri non potest imò in his habet locum regula illa, In male promissis rescinde, fidem, quod si promiserit sub iuramento, teneretur quidem adimplere ratione iuramenti, sed cum sit de re mala postu lex illius iuramenti remissionem, & relaxationem ab Episcopo, tenetur nihilominus, si promisit, & peccatum iam perpetratum est, dare illi conuenientem mercedem ad arbitrium prudentis, consideratis, ut diximus, meretricis qualitate, & facultatibus, ac familia fornicarij.

Quod vero pertinet ad fraudem vel vim dictum est, quia istæ mulieres multa blanditijs, & verbis amorois acquirunt, quæ cum accipiant a sciente, & volente, & libere donante, etsi blanditijs allecto, non tenentur restituere, quæ verò fraude vel vi, & ipsis ignorantibus, vel inuitis ab eis extorquent, tenentur restituere, quia talis receptio est reuera furtum, ut si quæ virgo non est, tanquam virginem se tradat, quia vbi fraus, & dolus, ibi non reperitur voluntarium.

Nunc ad Argumenta Medinæ. Ad primum illud fundamentum, quo statuit acquisita per actum intrinsecè turpem esse restituenda, ut actum ex se iniquum, & iniustum, iam constat ex dictis, & ex doctrina, D. Tho. hic ad secundum posse actum esse intrinsecè

secè malum, donationem autem esse licitam, quia nec sit lege prohibita, ne ob rem gratis debitam.

Ad arguenda verò, Ad primum dico, pro illis actibus malis nō licere accipere, quia lex prohibet talem acceptiōem, quod non prohibet in meretricibus, nam aliter stando in lege naturæ liceret etiam pro illis actibus accipere, non quia peccata sunt, sed quia vtilis.

Ad secundum constat, illud non licere vxori, quia debet ipsa ex iustitia gratis corpus suum tradere viro, quod tamen non debet meretrix.

Ad tertium similiter, quia res spiritualis, licet sit pretio æstimabilis, est tamen gratis cōferenda, quod non debet meretrix.

Ad quartum dico, actum fornicationis nullius esse precij, vt peccatum est, at quatenus est actio vtilis voluptati fornicantis, pretio æstimabilis est, quo exhibito sine excessu, & eo modo quo diximus, non est inæqualitas inter precium, & rem, pro qua illud datur, nec debitum restituendi.

Ad quintum constat, mulierem esse dominam vsus sui corporis, ac ita pro illo posse accipere precium, cum nec lege prohibeatur, nec talem vsum fornicario gratis debeat.

Ad sextum respondeo cum Couar. loco cit. regulam illam habere locum, quando tam acceptio, quam datio est iniqua, hoc autem in casu meretrix, licitè accipit, quæ ipsi dantur, etsi ex turpi causa.

Ad vltimum dico, non prohiberi meretricibus, ne faciant eleemosynas ex turpi lucro, sed solum ne illud conuertant in sacrificia, & missas, quod ipsis interdicitur, non quia precij illud iniustum sit, sed quia maxime indecens, & indecorum videatur lucrum adeo turpe in rem adeo sacram, quale est sacrificium conuerrere.

Ad argumenta, vltimæ opinionis. Ad primum dico, in illa. l. Lucius Titius, cum adultera accepisset pecuniam à suo amico, non solum vt fornicaretur, verum etiam vt viro suo venenum propinquaret, in penam tanti sceleris præcipi, vt puniatur morte, & pecuniam illam restituat sisco, erat enim & adultera, & assassina, in laudem illa, Sincera, non præcipitur simplicitate militi, ne det, sed ne det cum excessu, solent enim isti omnia in meretricibus, & ludos prodigere, & deinde in pauperiem redacti multa mala perpetrare.

Secundum eodem modo soluitur, quo solutum est quintum argumentum Medinæ, affirmamus enim adulteram suo peccato iniuriam inferre viro contra fidem illi debitam, non tamen agere contra iustitiam, accipiendo precium adulterij, quia est ipsa quoque, & si nupta, domina corporis sui quo ad illius vsum, & ita potest precium pro illo accipere. Adde etiam leges illas prohibentes aliquid accipere pro peccatis, quibus violatur iustitia, vt l. Multa. l. Generaliter, cum sint pœnales, & odiosæ, non esse extendendas nisi ad eos, quos ipsæ expriment, nō ad meretrices, vel adulteras, quarum nullam mentionem faciunt, cum iuxta regulas iuris odiosa restringenda sint. Quod si dicas, puniuntur istæ à Rep. daturque fornicario actio ad repetendum quæ dedit adulteræ, dico id merito legem statuisse in odium adulterij, quod Reipu. adeo nocuum est, & ita adueniente condemnatione illa non potest pecuniam illam retinere, ante iudicis verò sententiam iustè accepit, & retinet propter rationes adductas. Eodem modo soluitur vltimum argumentum. Sed quæret.

TENEATUR NE ADULTERA,
qua accepit a fornicario, tradere viro.

Videtur enim vendidisse corpus suum quod est viri. Dico in hac parte, iudicandum esse iuxta priuatas consuetudines prouinciarum.

In Castella, & multis prouincijs vir, & vxor cōtra-

hant sub quadam conuentione fraternitatis, & societatis in bonis, ita vt quicquid vterque durante matrimonio lucrabitur, constituatur in communi, diuidaturque altero decedente: in his ergo prouincijs tenentur adultera, etiam acquisita per adulterium secreto ac sine scandalo, & sui infamia inter communia bona constituere, quia per conuentionem illam initam matrimonij obligauit se vterque, quæ quacunque via lucrabitur, in communi esse constituenda, In regno autem nostro, & prouincijs, in quibus non contrahuntur matrimonia sub hac conditione, sed omnia sunt viri, vxori verò solum adiudicabitur sua dos, si adultera ad fornicandum defuit obsequijs, & ministerijs, quæ debebat suæ familiæ ratione sui status præstare, tenetur ex bonis ex adulterio acquisitis, tantum restituere, & in bonis viri cōstituire sine scandalo, & infamia sui, quantum arbitrio prudentis lucrata fuisset, vel adduxisset vtilitatis, si exercuisset operas illas, & ministeria quæ dimisit, vt fornicaretur, inquam, quia tenetur restituere, non solum in ministerijs, quæ dimisit tempore fornicationis, sed in omnibus iam rebus, quæ habent ad illud peccatum habitudinem, quod si illa ob adulterium nil prætermisit eorum, in quibus suæ familiaris pro ratione sui status ministrare, & præstare debet, potest acquisita per adulterium sibi retinere, nec tenetur quicquam ex illis viro exhibere, sicut neque ex his quæ ipsa propria industria lucratur tempore, quo licebat illi esse ociosam, sicut diximus de his quæ lucrantur seruis, postquam præstiterunt ea, in quibus tenentur domini suis seruire.

QVA RATIONE FACIENDA SIT RESTITUTIO, quando deest dominus rei restituenda.

Verit hic D. Tho. in solutione tertij argumenti, cui sit faciendæ restitutio, quando deest verus rei dominus. Responderetque tribus modis posse illum deesse, vel quia mortuus sit, vel quia est absens, & distans, vel quia ignoretur: Si mortuus sit, restitutio (inquit) faciendæ est hæredibus cum hi in defuncti iuribus succedant, siue sint hæredes per testamentum, siue ab intestato, siue per legem, & sententiam vt siscus, Si verò absens, & distans, transmittendam esse ad illum restitutionem, modo commode fori possit, vel in loco securo constituendam, vnde domino suo conferatur. Si verò facta diligenti inquisitione non appareat, conuertenda esse illa bona in opera pia: vocantur autem opera pia, quæ conferuntur, vel in obsequium diuini cultus, vel in subsidium proximorum.

Hæc tria dicta D. Tho. expendenda nunc sunt, circa primum enim sic obijcio. Restitutio potius est faciendæ vero domino, quam hæredibus, sed conuertendo quæ restituendæ sunt in missas, & eleemosynas pro animo defuncti, sit restitutio ipsimet defuncto, qui erat verus dominus, cum liberetur hac via anima illius à purgatorio, ergo.

Secundò, si occidisset Petrum, damna illi illata iuxta multos Theologos ipsius animæ satisfaciendæ sunt suffragando illi, & non hæredibus, ergo similiter, si pecunia defuncti sit restituenda.

Sed his non obstantibus verissima est doctrina D. Tho. & ratio eius, quia hæredes repræsentant personam defuncti. Tum secundò, quia iudex per iustam sententiam sic diffinit, restitui hæredibus, & non in suffragia, etiam ipsi hæredes essent negligentes in suffragando animæ illius. Tertio, si appareret pecunia abscondita à defuncto, inuentor illius teneretur necessario tradere illam hæredibus, & non conuerrere in suffragia, ergo similiter in hoc casu, nam hæredes idem ius habent circa quæcunque bona defuncti.

Ad primum in oppositum respondeo, per mortem amittere defunctum omne ius civile in sua bona, & transire illud in hæredes, nisi iam resurgeret. Hoc enim interest interius, quod habent homines in sua

bona, & ius matrimonij, vt hoc omnino dissoluatur per mortem, ita vt si vir moriatur, & resurgat, possit ad eam hucere, vt ait D. Pau. Mulier, quā primū vir eius moritur, soluta est à lege viri, ius autem ciuile in bona tranfit quidem moriente domino in hæredes, recuperaret autem illud, si resurgeret. Ratio huius discriminis est, quia matrimoniu n est vinculum vitale ex sua institutione, ius autem bonorum est ius hæredum per mortem, qui cessante desinit esse ipsorum.

Ad secundum superius art. secundo est explicatum, quomodo sint restituenda damna temporalia hæredibus.

Sed est dubitatio, quam affert Soto: si quis ex defectu omnium hæredum conuertat pecuniam, quam debuit defuncto in suffragia ipsius, vel pauperes, deinde verò appareant hæredes, tenebiturne rursus illis restituere?

Videtur enim teneri, quia hæres sine culpa sua non est expoliandus suis bonis. Respondeo, aut enim id quod restituendū est alicuius est ponderis, aut exigui, si prius coram iudice Ecclesiastico vel ciuili iuxta provincie mores, & consuetudinem faciendā est debita diligentia ad inquirendos hæredes, & illis non apparentibus ex decreto eiusdem iudicis conuertenda sunt illa in opera pia pro anima defuncti, quo facto manet tunc in viroque foro, nec tenebitur aliquid restituere, etiam si deinde appareant hæredes, quod si sua priuata auctoritate id præter, tenebitur, quia non potest ipse sua auctoritate villo tempore suis bonis aliquem expoliare, iudex autem auctoritate publica potest, cum sic expediat bono communi, ne ob ignorantiam hæredum bona defuncti maneant perpetua ociosa, & inutilia, quod posset multoties euenire. Quod si res restituenda sit parui momenti, nec hæredes appareant, potest qui illam habet sua priuata auctoritate conuertere in opera pia.

Obserua hic nomine hæredis intelligi quemcunque succedentem in ius defuncti, quacunque ratione talis ius illi competat, siue per sententiam, siue alia via v.g. adiudicatur fisco bona hæretici à iudice, quicunque aliquid hæretico illi debebat, tenetur restituere fisco.

Circa secundum dictum D. Tho. de absentis, & distanti communis doctrina est, si pro certo habeatur illud nunquam venturum, vel pecuniam ei debitam nullo modo posse ad ipsum peruenire, tunc restituendam esse hæredibus illius, vel pauperibus, si hæredes non existant, quia de tali homine in simili euentu iudicandum est, velut de mortuo, vt optime docuit Scotus in 4. d. 15. q. 2. art. 4. & Medina C. de reb. restit. q. 3. Difficultas verò est, quam ibidem proponit Scotus, quando pecunia transmissa quidem potest ad dominum ipsius, non tamen sine expensis, an qui illam restituere tenetur, teneatur simul tales expensas facere.

Palud. & ipse Scotus volunt, quando ad restituendum magnæ expensæ exiguntur, non teneri debitorem ad restituendum eam illis, sed posse tunc restituere, vel hæredibus qui remanserunt in loco, à quo longè recessit præcipuus dominus, vel pauperibus.

D. Tho. huius difficultatis quando expensæ ad restituendum exiguntur, non meminit, Medina C. de reb. restit. q. 2. ait: communiter rem restituendam esse, vbi accepta est, vt habet can. Episcopis, & can. Reintegrantibus. 3. q. 1.

Ceter. verò assignat optimam regulam, quæ hic conclusionibus continetur. Sit prima debitor tenetur ad restituendum ratione iniustæ acceptationis, vt qui alienum habet per furtum, vel rapinam, vel dominus rei illius longè distat culpa debitoris, quia cum potuisset restituere, antequam ipse, vel dominus rei longè recederet, noluit, tunc tenetur proprijs expensis rem illam vero domino transmittere, quod si non teneatur restituere ratione iniustæ acceptationis, quia via licita illud

habet, vt mutuo, vel deposito, nec culpa ipsius dominus rei longè distet, quia forsitan antequam teneretur, vel posset restituere, longè recessit, vt tunc non tenetur ad illud transmittere proprijs expensis sed expensis veri domini.

Prior pars probatur, quia dominus rei in illo casu habet ius ad recipiendam rem suam integram, & illa sam, ac sine villo damno suo, ita vt si quod damnum patiendum, sit debeat illud pati, qui in culpa est, ne res illa apud dominum suum maneat. Fateor tamen, si dominus rei ad eam asportandam à loco in quo est ad locum, in quo ipse agit deberet facere aliquas expensas, ad illa non teneri debitor, sed ad alias, quia sicut dominus rei non debet recipere damnum ex furto, vel rapina alterius, ita neque lucrum.

Patet altera pars, quia debitor qui sine vlla culpa sua habet alienum solum tenetur ad illud restituendum, non autem ad patiendum damnum in bonis suis, quia pari damnum est pena, quam nemo tenetur subire, quando nullam commisit culpam. Secundò, quia in isto casu debitor tantum tenetur soluere quantum accepit, ac si teneretur ad expensas, teneretur soluere plusquam accepit. Excipitur, & merito in hac parte mutuatarius, quia cum hic ad vtilitatem suam mutuo accepit, sicut dominus rei non potest portare lucrum ex mutuo, ita nec debet recipere damnum: vnde si res illi transmittenda est, deductis expensis quas ipsemet fecisset in ea secum asportanda, ad alias tenetur mutuatarius: Ita Medina C. de reb. restit. q. 2. fol. 7. col. 4. Sed quæ res hic duo primo.

Controversia Quinta.

AN SI EXPENSÆ FACIENDÆ

sint nimis, & excessiue, teneamur nobis dominus illas facere?

Ceter. videtur docere partem affirmantem, cum dicat teneri illum, etiam si in quadruplum debeat expensas facere idem Medina loco cit. Palu. verò in 4. d. 15. q. 2. Sylu.

Restitutio ibidem. §. vult. Soto. lib. 4. de iust. q. 7. art. 1. ad tertium docent, si tantundem, aut aliquid plus debeat expendere, teneri, quod si excessiue, & nimis, sint nequaquam sed tunc debere restituere aut hæredibus, aut pauperibus, perinde ac si talis dominus non extaret, quia licet iste debeat suo damno alteri restituere, non tamen cum tanto vt sit inæqualitas, cum in restitutione maximè sit attendenda æqualitas, esset autem aperte inæqualitas, si restituendum 100. teneret ergo exponere 100. nam ita oporteret nobilem, si ad restituendum mille exigerentur, duo millia, vel plura, cadere à suo statu, quod nullus Theologorum docet. Hæc opinio posterior videtur mihi probabilior, tum quia magis consona rationi & æquitati, tum quia lex Dei, & naturalis sunt conseruandæ modo tolerabili, expendere autem in quadruplum ad restituendum simpliciter, videtur intollerabile.

Quæres secundò, si me mittente rem restituendam domino suo, illa in via pereat, cui pereat, domino illius, an mihi? Respondeo, dimittis aliorum opinionibus, sub distinctione, nam aut mitto illam per eum, quem ipse dominus mihi assignauit, aut per eum quem ipse eligo: si per eum, quem ipsemet dominus assignauit, si pereat, illi perit, quia tradere illam viro ab ipso domino assignato, idem est, quod ipsimet domino tradere: habet enim vim in his regula illa: [Quæ per alios facimus, per nos ipsos facere dicimus.] Si verò per eum quem egomet eligo, adhuc distinguendum est, nam aut commisit mihi dominus rei, vt ego eligerem de latorem, quem iudicarem securiorem, & tunc ele-

Et

Quo à me illo, qui indicatur ab omnibus securior, si res pereat, domino perit, non solum in foro interiori, verum in exteriori, si iuridicè probetur illud mihi dominum commississe, vel ego pro meo arbitrato, & mea auctoritate, sine commissione domini eligo, & tunc si pereat in foro exteriori, mihi perit, quia quamdiu est apud talem delatorem à me ipso sine commissione domini rei electum, perinde est, ac si apud me maneret, in foro autem interiori, si ego tantum tenebar restituere ratione rei acceptæ, non teneor amplius restituere, quod si tenebar vel ratione acceptionis, vel ratione virtutis, tam rei acceptæ, quàm acceptionis, siue iustæ, siue iniustæ, si perit, mihi perit, & teneor adhuc ad illam restituendam.

Prior pars huius dicti probatur, talis debitor, ut qui habet depositum, vel qui rem inuenit, non accipit, nec habet illam in suum commodum, sed in utilitatem domini, nec ad aliud tenetur, quàm ad fideliter agendum circa illam domino ipsius, at quando mittit illam domino per fidelem nuntium, fideliter agit cum domino illius, ergo non tenetur ad amplius. Dixi fidelem nuntium, quia si commisit infideli, vel dubio, tenetur restituere, cum culpa sua tunc pereat. Et in hoc sensu loquuntur: Panormit. c. significante de pigno. & Medina. C. de reb. rest. q. 2. fol. 8.

Probat altera pars, talis debitor accepit rem illam, siue iniuste, ut furto, siue iuste, ut mutuo in utilitatem suam, ergo tenetur illam integram, & illam domino restituere, & ex consequenti si pereat, debet ipsi perire, tenebiturque illam restituere, ut illius principij. [Qui sentit commodum, debet sentire & damnum.] Et confirmatur, si huiusmodi debitore habente iam rem illam paratam, ut domino restitueretur, accedat fur, & eam tolleret, teneretur nihilominus vero domino eam restituere, etiam si sublata sit sine ulla negligentia, aut culpa debitoris, ergo similiter in hoc casu si pereat in via. Denique, dominus rei, quando sine ulla culpa ipsius res eius perit, quam aliter illi tenebatur illam restituere, semper habet ius ad illam recuperandam. Dices, sed quid si res inique ablata est, nec qui rapuit illam vult domino significare, ut committat cui detur? Dico in hoc casu, ut quemadmodum domino presente solet fur illi restituere per interpositam personam fidelem, ita quando est absens & distans, committendum esse confessorio, vel amico fideli, ut illum certiore faciat de re sua, ac committat cui detur.

Circa tertium dictum D. Thom. de domino ignoto tria hic explicanda sunt.

Primo, quando verè sit dominus ignotus.

Secundo, cui in hoc casu sit facienda restitutio?

Tertio, an in hoc casu maneat debitor tutus in conscientia per bullam, quam vocant, compositionis.

Quo ad primum dico, non esse verum dominum incertum, & ignotum quavis ratione, sed illum qui facta diligenti inquisitione pro qualitate rei, nec ipse, nec aliquis illius hæres inuenitur. Dixi, pro qualitate rei, habenti enim 100. aureos incerti domini non sufficit in loco ubi reperti sunt semel, vel bis voce præconis illi inquirere, sed id ipsum in alijs locis, & ciuitatibus, & propinquis, & remotioribus in quibus prudenter suspicari potest forsan dominum, aut hæredem posse reperiri, faciendum est, expectandusque est annus, vel plus temporis arbitrio prudentis, ut dicatur non reperiri dominus: in re autem exigui precij, ut pallio, sufficit in loco, ubi repertum est curare, ut in Ecclesijs, & locis publicis inquiratur, qua inquisitione facta, & non appaerente vero domino, conuertenda sunt in opera pia, pro anima illius, cuius bona illa erant, aliter non licet conuertere debita illa in opera pia, nec accipere bullam, quam vocant compositionis; quicquid enim horum fieret, comparante deinde vero domino esset illi restituendum in utroque foro, quia culpa sua ignorauit ille verum dominum, & illi nocuit, nemo autem est expo-

Tomus Primus.

mandus re sua ob culpam alienam. Ita habetur c. sicut dignum. §. eos. De homicidio voluntario, ubi non censetur aliquis ignotus, nisi præcedente legitima indagatione veri domini, pro qualitate personarum, temporum, & negotiorum, & grauitate rei restituendæ ad arbitrium prudentis. Hæc autem diligens inquisitio in his, quæ bona fide, & non per iniquam acceptionem acquisita sunt, faciendæ est expensis ipsius rei restituentis, quando verò habetur per iniquam acceptionem, expensis eius qui teneretur restituere, sicut diximus de re absentis transmittenda.

Circa secundum, cui sit facienda restitutio, quando verus dominus est ignotus, dico, facta diligenti inquisitione, variè nos posse dubitare de vero domino, vno modo in particulari tantum, & in indiuiduo, non autem in communi, aut tam in particulari, quàm in communi, ut cum in bello iniusto inuaserunt Duces, & milites ciuitatem illam, quam deprædatis sunt, sciunt in communi dominum illorum bonorum, nempe ciues illius ciuitatis, ignorant autem in particulari, quid vnusquisque à singulis domibus acceperit: similiter qui minutim vendunt carnes, vinum, & similia, quando pauci, & certi ab ipsis emunt, nesciunt in particulari, à quo rapuerint, sciunt tamen in communi ab his tribus, vel quattuor se rapuisse: aliquando verò illud omnino ignorant, tam in communi, quàm in particulari, ut qui innumeris, & incertis promiscuè vendunt. Quando ignoratur dominus in particulari, cognoscitur autem in communi, in communi quoque restituenda res est suo domino, ut in præda ciuitatis per iniustum bellum, restituenda sunt accepta magistratibus, ut ab illis pro sua conscientia, vel inter eos, qui iudicabuntur plus passi, vel inter omnes distribuantur. Similiter Comes vel Dux, qui inuenit aliquem prædecessorem suum iniuste accepisse aliqua à subditis, tenetur populo communiter distribuere, nisi tota Resp. illi dimittat, aut iam dimiserit prædecessori. Itidem, qui dissipauerit bona alicuius communitatis: similiter qui paucos habuit emptores, quibus nocuit, inter eos tantum restituenda distribuet, considerando quis plus, vel minus ab eo emere solitus sit. Quod si ignoretur dominus, & in communi, & in particulari, sciatur verus locus, ubi facta est iniqua acceptio, ut miles, qui solum deprædatus est boues, aut oves priuati domini huius oppidi, nec alijs nocuit, ignorat autem omnino quis ille, sit iuxta Soto lib. 4. de iust. q. 7. art. 1. ad tertium Syluest. Restitutio. 8. & alios non tenetur restituere pauperibus eiusdem oppidi, quia, cum det pauperibus, ut prosit animæ domini per illam eleemosynam, hæc utilitas, vbicumque faciat illam eleemosynam, ipsi prouenit. Nihilominus si res restituenda sit valoris, & precij, est optimum cõsiliu, ut restituat pauperibus eiusdem oppidi.

Primo, quia est maximè cõtingens, ut inter illos existant aliqui hæredes, & consanguinei ipsius domini.

Secundo, quia quæ habent dominum omnino incertum, dantur ut superflua, superflua autem cuiusque loci iure quodam videntur pertinere ad pauperes eiusdem loci, cui doctrinæ fauent c. Episcopis, & c. reintegrantibus. 3. q. 1.

Tertio, quia præsumendum est verum dominum vel le restitutionem illam fieri pauperibus sui loci, cum vnusquisque suam patriam diligat præ cæteris. Quod si omnino ignoratur, & dominus & locus, supposito non esse hic quæstionem de inuentis, de quibus infra q. 66. sed de his tantum, quæ alicui debentur, siue cum iniuria alicuius accepta sint, siue hoc pertinet enim hæc quæstio ad milites deprædantes aliena, ad tabernarios, alitores, carnifices, & omnes vendentes publice varijs, & incertis emptoribus, vult D. Tho. rem restituendam, cuius dominus ignoratur omnino, dandam esse pauperibus, vel conuertendam in opera pia, in bonum, & utilitatem spiritualem veri domini.

R 3 Hæc

Hæc est vetus fidelium, & Ecclesia in his consuetudo, & habetur in c. cum tu. extra de v. furis cap. quantâ, de v. furis lib. 6. vbi acquisita per v. furam, quotum dominus omnino ignoratur, definitur, conferenda esse pauperibus, neque est hoc nouum in Ecclesia, vel incepit ab Alexandro. III. in illo cap. cum tu, anno Dom. 1170. cum iam fuerit obseruatum temporibus D. Aug. vt patet can. non sanè. & can. Qui habetis. 14. q. 5. sed habuit ortum ex illo verbo Euangelij, [Quod superest, date pauperibus.] Sunt enim quæ nullius certi domini agnoscuntur, quasi superflua communitatis, vnde & l. 4. & vlt. m. 1. C. de rebus vacantibus, habetur ista bona, tanquam ad communitatem redacta dispositioni Reipub. subiaccere, posseque Remp. in hunc, vel illum v. sum conuertere, & ita conuertisse in subsidium pauperum. Vide Sylu. Restitutio. 8. §. 3. quod vt apertius intelligatur, videamus.

Controuersia Sexta.

BONA INCERTA, QUORVM OMNIVM dominus ignoratur, ad cuius dominium verè, & propriè pertineant?

Soro loco citato. Medina Complu. C. de reb. rest. q. 3. & communis Theologorum schola volunt huiusmodi bona iure nature, & gentium deuolui ad communitatem Reip. conferrique pauperibus consensu principum Reipub. qui bonorum communium sunt dispensatores, Regum, scilicet & Papæ. Vnde colligunt duo: primum, ista bona danti pauperibus iure humano positio, vt patet ex illis iuribus, & legibus adductis. Secundum est, posse summum Pontificem, Reges, & Remp. vt veros, & legitimos administratores horum bonorum conuertere illa in quoscumque vsus bono communi vtilis & necessarios, non secus, ac alia bona communia suæ Reip.

Fundamentum istud, bona ista deuolui ad communitatem Reip. ostendunt.

Primo, quia cum bona temporalia à sua prima institutione sint comunia, appropriata vero iure gentium priuatis dominis, quamdiu illi vel eorum legitimi successores existunt, eis deficientibus perinde se habent, ac si non fuissent diuisa appropriata, sed manerent in communi.

Secundo, si legitimus dominus ita esset absens, vt nec esset vnquam reuersurus, nec ad ipsum villo modo pecunia transmitti posset, esset illa danda heredi ipsius, vt legitimo successori & domino, sed quando omnino ignoratur verus dominus, perinde se habet, ac si ille omnino abesset, est autem Reip. velut legitimus hæres, & successor omnium suorum ciuium, ergo.

Tertio, quocumque agri, hæredi. ares, & alia bona ciuium peste, bello, vel alio infortunio manent omnino deserta, rediguntur, & redeunt ad communitatem Reip. possuntque Magistratus stabilire illa, quibus voluerint, iuxta leges, & statuta suæ Reip. sed bona, quorum dominus facta diligenti inquisitione, omnino ignoratur, sunt velut deserta, & omnino derelicta, & vacantia, ergo redeunt ad communitatem Reip.

Denique (quæ ratio est efficacissima) hæc bona, aut redeunt in dominium Reip. aut manent sub dominio ipsorummet dominorum, licet ignorentur, aut transeunt in dominium pauperum, non hoc vltimum: sequeretur enim, vt quando illis dantur, non fieret eis elemosyna, nec esset opus pium, sed opus debitum, & ex iustitia, sicut quæ dantur fisco, quando ille succedit, nec secundum, quia si manerent sub dominio ipsorummet dominorum, cum illos nemo debeat expoliare suo dominio, inuitos, si pecunia incerti domini esset data pauperi, domino illis deinde comparente, esset

repetenda ab illo paupere, & restituenda domino comparenti, quod nullus dicit: imò omnium consensu rite data est, & in dominium pauperum translata.

Quò fit simpliciter, & iure naturali bona ista esse Reip. iure autem canonico dari pauperibus.

Primo, quia cum Papæ sit temporalia dirigere ad spiritualia, dirigit bona ista per elemosynam in salutem spiritualem sui domini.

Secundo, quia cum sit pater pauperum, & bona hæc eo ipso quo incerta sunt, sint velut superflua, & vacantia optime statuit, vt dentur pauperibus, ad quos pertinent superflua. Cæterum cum ius canonicum naturali derogare non possit, quocumque Papa, & princeps voluerint illa non tribui pauperibus, sed in alium v. sum boni communis conuerti, id possent, sicut possunt iure nature, quæcunque alia bona communia.

Alij verò Doctores sentiunt bona, de quibus hic agimus manere sub dominio, & proprietate ipsorummet dominorum, qui ignorantur, nec transire dominium, & proprietatem illorum in Remp. vel gubernatores ipsius, nisi elapso tempore à lege statuto ad præscribendum. Vnde volunt v. sum, & possessionem eorum esse penes Remp. proprietatem verò, & dominium penes ipsosmet dominos. Probant ex D. Thom. dicente: [Quando dominus rei est omnino ignotus, faciendam esse ipsi restitutionem, meliori modo quo fieri potest, nempe pro salute spirituali ipsius.] Vnde argumentantur: Restitutio faciendam est vero domino, sed quando dominus ignoratur, adhuc bona restituenda sunt in eos vsus, qui illi iudicantur vtiliores, quod perinde est, ac illi ipsi restituere, ergo manet adhuc penes eum illorum dominium.

Secundo, nullus amittet dominium suorum bonorum, nisi aut sua libera voluntate illud in alium transferat, aut iusta lege, vel sententia, sed nulla lex, vel sententia expoliat aliquem proprietate, vel dominio (suum bonorum, quæ sine vlla sua culpa ab alio detinentur, quia esset talis lex, vel sententia omnino iniqua, & nullius momenti, neque ipse dominus sua voluntate, & consensu applicauit alicui dominium illorum bonorum, ergo.

Tertio, sequuntur ex opposita sententia maxima incommoda.

Primo, vt expolietur quis dominio suæ rei ex iniquitate alterius.

Secundo, vt transferatur dominium ab vno in alterum, vt à vero, & priuato domino in Reipub. sine villo contractu.

Ex his colligunt ista bona dari pauperibus non ex consensu Papæ & Magistratum, sed ex consensu domini, qui ignoratur, non quidem explicito, & expresso, sed rationabiliter præsumpto, quia debet rationabiliter ille consentire, ne bona illa maneat omnino deserta, & inutilia, vt dentur pauperibus pro salute spirituali ipsius: sic enim & ipsi met, & alijs profunt. Colligunt secundo, non dari illa pauperibus, aut conuerti in vsus pios iure humano positio, sed iure nature, qua restituta hac via, cum commodior non appareat, cedunt in vtilitatem domini, & fit ipsi, quantum potest, restitutio, restituere autem quod potest, & commodiori viam domino suo, hoc iuris nature est.

Ex his opinionibus, quamuis hæc non sit omnino improbabilis, prior tamen verior est, & probabilior, & argumenta, quibus firmatur efficaciora, maxime vltimum. Nam quod hi dicunt transferri dominium in pauperes per consensum domini non expressum, sed rationabiliter præsumptum, falsum est.

Primo, quia vt superius docuimus, ad recipiendum aliquid mihi vtile sufficit consensus rationabiliter præsumptus, ad expoliandum verò me aliquo bono meo mihi vtili non sufficit consensus tacitus, & præsumptus, sed exigitur omnino expressus, & explicitus.

Secundo, quia euenire passim potest, vt dominus

nul-

nullo modo consentiat rem, qua videt se priuatam, alteri dari, vt solent dicere, qui aliquid amittunt, (No se la perdono à quien la hallare de aqui al dia del iuyzio.

Ad argumenta alterius opinionis dico. Ad primum D. Thom. supposita consuetudine Ecclesiae, docere restituendam esse rem domini ignoti pauperibus, quia omnis restitutio faciendae est aut vero domino, aut heredibus, aut designatis à lege, vel Repub. quando versus dominus omnino ignoratur, ignorantur quoque eo ipso haeredes, & ita, vt restitutio fiat quo ad potest, restituendum esse designatis à lege & Repub. cuiusmodi sunt pauperes, hoc est quod docet D. Thom. Ceterum quod adiungit pro salute ipsius, hoc non est de necessitate, quasi restituendo pauperibus restituat illi, vt volunt auctores istius opinionis, sed ex quadam congruentia & æquitate, videtur enim æquissimum, vt qui erat verus dominus, & sine culpa sua illis expoliatus est, saltem commodum spirituale ex eis reportet.

Ad secundum dico, ius naturale & gentium expellere istum, & sine culpa sua. Primum, quia ius gentium non appropriauit priuatis dominis, quæ ex se communia erant, nisi quando ipsi apparent, vel eorum successores, quod licet coniectare ex simili, quia ita vult in bonis omnino desertis: hæc autem de quibus agimus sunt velut omnino desertæ, vnde vocantur vacantia. Secundò, quia conuenit ita Reip. vt quæ manent sine certo domino, distribuantur ab ipsa, sicut & alia communia, hæc enim via in commodiores vsus conuertentur.

CVM HAEC BONA PAUPERIBVS exhibenda sint, si habens illa pauper sit, poterit ne iuxta conscientiam illa sibi retinere?

Scorus in 4. distinct. 15. quaest. 3. quem sequitur hic Caiet. absolute affirmat id sibi pauperi licere, quia cum debitor non sit peioris conditionis quam alij, sic potest alijs sicut potest sibi retinere vel totum debitum, vel partem iuxta indigentiam, quam patitur, imò potiori iure posse illam sibi retinere cum melior sit, & potior conditio possidentis. Magister Soto loco citato vlt. hoc dictum temperandum esse, quia cum nemo sit æquus iudex in propria causa, si hoc ita debitoribus concedatur, raro huiusmodi debita restituerent, vnoquoque sibi in propria domo varias indigentias effingente, & suam conscientiam decipiēte, vnde consulit, & bene, hæc esse obseruanda. Primum, vt necessitas ac indigentia ipsius sit euidentis, & manifesta. Secundò, vt non sint alij indigentiores & pauperiores, nam isti sunt in elemosynis semper præferendi. Tertio, vt sumat id quod sibi tantum omnino necessarium est, alia alijs pauperibus exhibendo. Quarto, vt hoc non faciat, nisi sibi accipiat, nisi consulto prius vel Episcopo, vel Parrocho, vel saltem perito & prudenti confessorio, & de ipsius consilio, quæ ex huiusmodi bonis seruatis his conditionibus accipiat, erunt verè ipsius & ea, etiam si deinde ad pinguiorem fortunam venerit, non tenebitur restituere, sicut ne alij pauperes suas elemosynas, sed difficilior quaest. est.

Controuersia Septima.

CUIVS AUCTORITATE HAEC BONA incerti domini sint conuertenda in opera pia.

Diuus Thom. in 4. dist. 15. q. 1. art. 5. docet per manus Episcopi, vel superioris, & ipsius consilio, ac auctoritate esse pauperibus, & in pios vsus conuertenda, sed cum illam doctriam non reperat hoc loco, nec huius quaestionis hic meminerit, discipuli ipsius, alijque Doctores variè

iudicant. Hostiensis. in cap. Cum tu. Extra, de vsuris. Ioan. Andreas in cap. Episcopis, de poenitentis, & remiss. in 6. Et in cap. Cum sit de Iudæis, quos sequuntur plerique Canonistæ, volunt necessario consulendum esse Episcopum, & quibus ipse dixerit, restituenda esse. Probant primo, quia in illo cap. Cum sit, Iudæus præcipitur Episcopo interueniente restituere, quæ acceperat iniquè exercens officium inter Christianos, quod non poterat. Et in cap. Quamquam, de vsuris. in 6. dicitur, vt bona vsurarij dentur his, à quibus illa acceperunt, vel heredibus, si autem ordinario, vt per manus eius pauperibus conferantur. Simile habetur in alijs capitibus.

Secundò, huiusmodi bona cum restituantur pro salute spirituali domini ignoti induunt rationem spiritualium, bonorum autem spiritualium distributor est Episcopus, ergo eius consilio, & nutu distribuenda sunt. Tertio, quia Episcopus est pater pauperum.

Sed oppositum docent Scorus in 4. dist. 15. q. 2. art. 4. Richar. ibidem. q. 4. art. 5. Syluest. Restitutio. 8. §. 5. Soto lib. 4. de iust. q. 7. art. 1. ad 3. & communiter omnes Theologi, volunt enim vnumquemque debitorè inconsulto Episcopo superiori, cum iam constet ex consuetudine Ecclesiae, & iure Canonico hæc pauperibus esse restituenda, sua priuata auctoritate posse, quibus ipsi libuerit pauperibus, seruato ordine charitatis illa exhibere, sicut quando ex proprijs haberet superflua, quæ teneretur dare in elemosynam. Primum, quia in illis cap. Sande, & cap. Qui habetis. q. 5. in illo cap. Cum tu, Extra de vsuris, præcipitur quidem, vt ista bona restituantur pauperibus, nulla tamen mentio fit Episcopi, vel superioris: de alijs capitibus deinde dicemus.

Secundò, quia iste debitor ad nil aliud tenetur, quam ad restituenda ista bona in integrum ijs, quibus vel iure, vel consuetudine sunt conferenda, quod præstat conferendo illa pauperibus, etiam si per seipsum id præster sine vilo consilio, aut interuentione ordinarij, vel alterius superioris, ergo.

Hæc sententia est probabilior & in vsu, & ita D. Th. quamuis in 4. illam Canonistarum videatur habere, hic illam prætermisit, quasi non necessariam, Quamuis quod etiam admonent auctores huius opinionis, quam sequimur, hoc moderamine opus sit, vt in re leui debitor non indigeat alterius consilio, in re vero graui optimum sit, etsi non necessarium, vti consilio prudentis confessorij, & in re multi ponderis, consilio Episcopi, quia non ita ipse vrgentiores necessitates, & Deo acceptiores elemosynas.

Tertio, probat idem Medina loco citato, quia in ca. Sicut dignum §. Eos autem, de homicidio voluntario, vbi de quodam habente bona cuiusdam defuncti, ex quibus quædam pauperibus erogauerat, dicitur, vt quæ aliena erant, si poterant illis quorum fuerant restitui, non debebant pauperibus exhiberi, vbi propterea quod erant aliena, definitur non esse pauperibus conferenda, nullaque fit ibi mentio Episcopi, vnde a contrario sensu, si non erant aliena, poterant sine episcopo pauperibus dari.

Quarto, in cap. Cum tu, de vsuris, dicitur vsurarios ab ordinario cogendos esse, vt vsuras restituant, vel his, à quibus eis acceperunt, vel heredibus, vel pauperibus, vbi Episcopo datur ius cogendi vsurarium, qui non vult, ad restituendum, non autem, vt per manus eius dentur pauperibus.

Quinto, in cap. Religiosus, de testamentis in sexto, dicitur vt exequutor testamenti liberè exequatur mandata testatoris, qua voce, liberè, omnium consensu, & consuetudine ita explicante, intelligitur sine vlla alia auctoritate Episcopi, vel superioris, inter mandata autem testatorum illud communiter existit, vt quæ malè acquisiuit, vel legitimis dominis restituantur, vel pauperibus conferantur.

Nunc ad argumenta in oppositum. Ad caput illud,

Cum sit, de Iudæis, respondeo cum Sylu. & Medina, illum esse casum particularem, ex quo non licet vniuersalem regulam colligere. Agit enim ibi de Iudæo, qui exercens officium publicum inter Christianos multa ab eis inique extorserat, cui præcipitur, vt qui ob suam cupiditatem, & auaritiam reddidit se indignum, cuius fidei restitutio confidatur, illam faciat interueniente ordinario, in casu enim quo probabiliter timeretur de bitorem non esse fideliter restitutum, posset ordinarius illum compellere, vt eius interuentu restitueret, inò & confessarius similem non debet absoluerè, nisi ipso interueniente, aut certam cautionem habente.

Similiter respondetur ad caput illud, Quamquam, vsurarium illum de quo ibi agitur, tantam ostendisse cupiditatem, & auaritiam, vt prudenter timeretur, ipsum non esse fideliter restitutum.

Ad secundam rationem, cõcesso antecedenti neganda est consequentia, quia ea ratione diues, qui superflua sua vellet in eleemosynas dare pro salute animæ suæ, cum talia bona ratione huius finis induant quoque rationem spiritualium, teneretur illa consilio, & nunc Episcopi distribuere, quod nullus vnquam docuit.

Ad vltimum dico, Episcopum vocari patrem pauperum, non vt ex alienis bonis illos alar, sed quia debet de suis redditibus illos alere sunt enim bona Episcoporum bona pauperum.

Ex his sequitur primò, multas constitutiones synodales, in quibus seruatur restitutio horum bonorum Episcopis, esse ita intelligendas, vt referretur absolutio à peccato, quod commiserunt, non reddentes pauperibus debita incerta. Sequitur secundò, cum Papa rãquam pater pauperum, & qui curam habet spirituales eorum, applicauerit hæc bona incerta pauperibus, nullum posse priuata auctoritate cõuertere illa in alios vsus, quod dico propter aliquos confessarios, qui illa cõuertunt in celebrationem missarum. Leges enim ecclesiasticæ possunt disponere de bonis huiusmodi, & sic disposuerunt in capit. illo, Cum tu, & locis adductis.

Offerebat se hæc controuersia, An hæc bona incerta, quorũ Dominus omnino ignoratur, auctoritate Summi Pontificis possint applicari ipsismet debitoribus per Bullam, quam vocant compositionis. De qua D. Anto. 2. p. tit. 2. c. 6. Sylu. Rest. c. 8. q. 8. Caiet. infra q. 100. art. 1. Soto lib. 4. de iust. q. 3. art. 1. Et in suo. 4. dist. 21. q. 2. art. 4. Cordub. in suo opusc. de indulg. art. 5. q. vlt. eo remittimus lectorem.

Controuersia Octaua.

AN QUANDO CREDITOR ET DEBITOR simul sunt in extrema necessitate, teneatur debitor restituere, vel possit debitum, quo indigeant, sibi retinere.

Non defuerunt, qui iudicauerunt ita distinguendum esse, vt quæ aliquis debet, vel debet, quia inique accepit, vt fur, vsurarius, vel accepit sine vlla iniuria alterius, vt qui mutuo, vel deposito rem habet. Prior, inquit, debitor posita æquali necessitate ipsius, & creditoris, teneretur restituere, non enim debet ex sua iniquitate reportare bonum, & subuentionem propriam cum damno veri Domini, quod si absque iniustitia illud accepit, & habet, sibi subuenire, & non creditori, quia in pari necessitate potior est ratio possidentis.

Scotus in 4. distin. 15. quæst. 2. Palud. ibidem, Gabriel eadem distin. quæst. 2. ad tertium casum post secundam conclusionem docent ita esse distinguendum, vt si debitor prius incidit in illam extremam neces-

sitatem, non teneatur ad illa restituenda, quia extrema necessitas reddit res communes, quibus inops eget, & in res communes, qui prius indiget, & possidet, habet potius ius. Quod si prius incidit creditor, teneretur restituere illi, quia sunt illius, & iure domini, & iure necessitatis, cui debitor etiam si non deberet, teneretur subuenire ex præcepto charitatis: Quod si ambo simul in extremam necessitatem inciderunt, tenetur, inquit, debitor, non obstante, periculo propriæ vitæ, creditori in eodem periculo existenti restituere.

Probant primò, in hoc casu, quantum est ad ius necessitatis ambo sunt pares, & præter hoc habet etiam creditor ius domini, quod est ius gentium, & civile, ergo cum habeat creditori plura iura, illi est potius restituendum.

Secundò, si Petrus, & Ioannes sint ambo in extrema necessitate, à qua non possunt liberari nisi vno pone, quem habet Petrus, non potest Ioannes tunc panem illum rapere, esset enim iniqua acceptio, & furtum. inò, & homicidium; cū inique accipiat panis, à quo pendet vita Petri, ergo nec licet retinere & non restituere. Probatur consequentia, quia quod non licet accipere, non retinere. Quod si dicas, teneor potius propriæ vitæ consulere, quàm alienæ: verum quidem est simpliciter, & actione iusta, at per actionem iniustam, non teneor, nec licet, retinere autem alienum domino non minus quam me indigente, iniustum est.

Tertiò, restitutio & si non obliget pro semper, obligat tamen in aliquo casu, non potest autem dari casus, nec tempus in quo magis obliget, quàm quando creditor extremè indiget.

Quartò, creditor habet ius in illud debitum, debitor verò nullum, ergo teneretur restituere, consequenter est, Antecedens patet, in primis creditorem habere ius, cum sit dominus rei, debitor verò nullum, ostendit, quia huiusmodi debitor per iniuriam detinet alienum, iniquè verò detentio, vel possessio nulli confert aliquod ius.

Oppositum docet Caiet. hic ad 4. Soto lib. 4. de iust. q. 7. art. 1. ad 4. & communiter discipuli D. Tho. nempe debitor in extrema necessitate cõstitutum, ea, quibus ad illam leuandam indiget, nõ teneri ad restituendum creditori, etiam si similiter indigeat, siue debitum illud iuste contractum sit, siue cum iniuria, siue creditor prius in extremam necessitatem incidit; siue non peccauit quidem dicunt hi grauissimè, non restituendo, quando poterat, & creditor indigebat, at si deinde, antequam reddat, incidat ipse in extremam necessitatem, non tenetur tunc restituere, sed potest sibi prius subuenire ex illis.

Et hæc videtur esse sententia D. Tho. nam si ad subueniendum patri extremè indigenti, non teneor restituere creditori, quamuis similiter indigeat, quia potius est ius paternum, à fortiori, si ipsemet debitor extremè indigeat, cum nulli sit aliquis propinquior, vel magis debeat prospicere, quàm sibi ipsi.

Et probatur efficacissima ratione, in extrema necessitate omnia sunt communia, cessatque tunc ius gentium, & redeunt res ad primum illum statum, antequàm diuiderentur in quo potior erat conditio possidentis, & primo occupantis, quàm alterius, sed in hoc casu ob extremam necessitatem res debita æqualiter est communis creditori & debitori, possidet illam actu debitor, potior ergo est ratio ipsius, & ita potest ex ea sibi potius subuenire, quàm creditori. Ita soluantur facile argumenta Scoti.

Ad primum respondeo, adueniente extrema necessitate cessare ius gentium, quia tunc seruandum est ius naturale, cui nullum aliud derogare, & ita cessat omne meum & tuam, & omne dominium, suntque illa communia, in quibus potior est conditio possidentis.

Fateor

Fateor tamen, si ille creditor esset persona publica, & necessaria bono communi, tunc teneri debitorem ad restituendum non ex debito restituendi, sed ratione boni communis, quod cum damno proprio omni iuri privato & particulari preferendum est, quavis non liceat mihi ad subueniendum isti homini publico & necessario rapere ab alio privato, ut bene docet Cayet. quicquid alij dicant, quia licet privatus homo teneatur ex ordine charitatis ex re quatumvis sibi necessaria subuenire potius homini publico, quam sibi ipsi: ego tamen non sum iudex, habens auctoritatem ad id exequendum, unde peccarem illud usurpando, quemadmodum si quis teneatur exponere vitam pro bono publico, ego non teneor, nec possum illi vitam eo nomine auferre, sed solus iudex & gubernator Reip.

Ad secundum dico, illo casu non posse Ioannem rapere panem, quem habet actu Petrus, quia tunc panis ille communis quidem est, sed melior conditio Petri, ut primo occupantis, vel possidentis. Vel dico cum Soto, utroque in extrema necessitate existente plurimum differre, quis panem illum habeat, quia si aliter habeat, ego non possum surripere, esset enim illum occidere, si vero ego habeam, cum panis ille tunc sit communis, & melior mea conditio, qui sum possidens, tunc nec teneor reddere, nec occidere, quia illud dicitur Ambrosij, quem non paupis, occidisti, intelligendum est, quando teneor.

Ad tertium constat in eo casu, etsi creditor extreme indigeat, non obligare preceptum restituendi debitorem similiter indigentem.

Ad vltimum dico, debitorem istum, licet ante articulum extrema necessitatis iniuste rem illam possideat, adueniente autem extrema necessitate iuste illam possidere, ac retinere velint communem, quam primo occupauit. Maior difficultas est.

Controuersia Nona.

AN LICEAT NON SOLVM ME IPSVM, verum etiam patres, filios, & uxorem extreme indigentes preferre creditori similiter indigenti.

DSoto putat quaestionem hanc esse problematicam, & ex aequo probabilem, quia quando omnes isti in extrema sunt necessitate, bona ista sunt omnibus communia, quocirca si deum illa parentibus, vel filijs, fauet eis ius naturale pietatis, si vero deum creditori, fauet ei ius restitutionis & ita posse me tenere viam, quam voluero.

CONCLUSIO I:

Probabilius est in tali casu patri potius dandum esse, quam creditori.

Primo, ita docet hic apertissime D. Tho. Secundo, possum in tali necessitate illa mihi retinere, sed & Philosopho honestius est parentibus subuenire, quam nobis ipsis, ergo licebit etiam patrem creditori preferre.

Tertio, in extrema necessitate cessat omne ius gentium & dominium, manetque solum naturale, sed pietas in patrem, quae ipsi potius, quam cuique alteri succurrere debemus, est à iure naturali, ergo ipsis est subueniendum.

Et confirmatur, quia debitum ex pietate maius est, quam debitum ex iustitia particulari, quod & Arist. docuit. Quarto, creditori nullus teneretur restituere cum graui & maxima iactura sui, sed pati necem patris est maxima & grauissima iactura, ergo.

Ex his sequitur, non solum posse me patri potius, quam creditori subuenire, verum etiam teneri, cum tamen non teneor mihi potius quam creditori, quia iuri meo possum cedere, iuri autem patris nequaquam, imò omnium nationum consensu, qui est quaedam naturae vox, esset maxima impietas, si patrem non eriperem à morte, cum possem.

CONCLUSIO II.

Non solum patrem, verum etiam uxorem, filios & fratrem possum, & debeo in extrema necessitate preferre creditori.

PROBATUR haec eisdem argumentis, quibus, & praecedent. concl. Primo, quia isti sunt alter ego, vna caro nobiscum, & quod possum mihi praestare possum, & illis, ita ut etiam si ego non perirem fame, si tamen isti adeo mihi coniuncti illa perirent, possem rapere à domo diuitis necessaria ipsis, sicut possem, & mihi. Secundo, quia cum in extrema necessitate omnia sint communia, teneor ad istos iure pietatis naturalis, quo non teneor creditori. Alios autem consanguineos non licet preferre creditori in ista necessitate, quia licet in ea cesset ius gentium, non tamen cessat ius naturale, prius tenemur subuenire ex re aliqua habenti ius in illam quoquam non habenti, nisi pietas naturalis aliter exigat, quae alios consanguineos ab uxore, filijs, & fratribus non respicit. Unde quamdiu ait Cate. in extrema necessitate cessare ius gentium, intelligendus est, cessare quo ad nos ipsos, & eos, ad quos tenemur pietate naturali, & eodem modo intelligendus est D. Thom. quando dicit, de rebus alienis potius esse subueniendum Dominis eorum, quam consanguineis.

CONCLUSIO VLTIMA.

Amicus, a quo in summo periculo vita liberati sumus, qui dicitur redemptor vita, preferendus est etiam, si extreme indigeat, creditori similiter indigenti.

PROBATUR, in primis quiuis prudens ita iudicabit. Secundo, communi consensu peritorum, huiusmodi amicus preferendus est fratri, & M. Victo. censebat preferendum esse, vel saltem aequandum patri, sed pater, & frater preferendi sunt in extrema necessitate creditori, ergo, & huiusmodi amicus, cuius ope viuimus.

Controuersia Vltima.

AN DEBITOR, QUI RATIONE EXTREMA necessitatis retinuit sibi debitum, liberatus ab illa, & veniens ad pinguiorem fortunam, teneatur restituere.

ADria. in 4. q. de restitut. Ioan. Medina C. de rebus rest. q. 3. causa prima, tenent partem affirmantem, quia iudicant pauperi extreme indigenti sufficienter subueniri per mutuum, sed cum hoc fundamentum iudicetur falsum ab omnibus fere Doctoribus, sup. q. 33. de Eleemosyna, Dico breuiter cum Soto, Palud. Soto, & communi Theologorum schola, haec duo: Primo, aut debitorem accepisse tempore extremae necessitatis, & ab ea se eriperet aut contraxisse iam debitum, antequam in illam incideret, & illa adueniente, propter eam non soluisse. Rursum, si priori modo se habuit, aut indigebat simpliciter, & omnino, aut non quidem simpliciter, sed in eo tantum loco, & tempore. Si accepit ipso tempore necessitatis, simpliciterque indigebat, non teneretur restituere, quia extrema necessitas reddit res necessarias

cessarias communes, & tunc accepit illas ut suas: quod si non indigebat simpliciter, sed in eo tantum loco, & tempore, cum primum facultas ei suppetet, tenebitur restituere: Similiter si debitum iam erat contractum ut alicuius præcedentis obligationis, transacta illa necessitate, & veniens ad pinguorem fortunam tenetur restituere, quia extrema necessitas tantum concessit est, ut rebus illis uteretur, quamdiu indiguit, non tamen liberauit eum, quin quando poterit, soluat debitum, quod aliquando contraxit.

ARTICVLVS VI.

An semper teneatur restituere, ille qui accepit.

Ognitio huius articuli est maximè necessaria Theologo, cum in eo explicentur, quæ passim solent accidere. Pro cuius intelligentia obseruemus primò, obligationem restituendi ex duplici capite oriri, aut ratione rei acceptæ, aut ratione acceptionis, aut ratione vtriusque, ratione rei alienæ, quia alienum quicumque apud se habet, siue iniuste, siue sine iniuria, ad manus eius peruenit, debet vero Domino restituere, nisi iam bona fide apud se illud habuerit toto tempore, quod exigitur ad præscribendum. Et ratio est, quia duobus modis, ut vidimus, potest aliquis rem aliquam apud se habere, vel volente Domino, qui illam contulit, vel virtute legis, quæ si deficiat, nullo modo licet alienum retinere, quia esset habere illud inuito Domino. Ratione verò acceptionis tenetur restituere, non solum, qui iniuste accepit verum etiam, qui iuste, & benè, sed non fuit in ipsum translatum dominium, ut mutuatarius. Est enim triplex acceptio, quædam iniqua, ut furtum, rapina, usura, alia bona sed in utilitate accipiendi, ut mutuum, alia verò bona in utilitate, & custodia rei ipsius, ut depositum. Nomine verò rei alienæ intelligenda est, hic non solum res ipsa accepta in substantia, sed & fructus, quos res illa suapte natura solita est parere, dico fructus quos suapte natura, nam illi quos industria accipientis protulit, non computantur in re, nec cadunt in restitutionem.

Obseruemus secundò, rem alienam tribus modis posse ab aliquo haberi, & possideri, aut bona fide, ut qui sana mente, bonoque animo possidet rem alienam, credens esse suam, aut mala fide, ut qui nouit se alienum habere, vel per iniquam acceptionem, ut fur, vel quia accepit ab eo, qui non poterat transferre dominium, ut qui emit à fure; aut dubia fide, ut qui prudenter dubitat, an res quæ habet sit sua, vel empti à fure.

Circa possessorem bonæ fidei constant iam ex dictis quæstio. vltima de domino, hæc tria: Primò, durante bona fide, non teneri illum ad restituendum, quia bona fides excusat illum in conscientia.

Secundò, quàm primum cognouerit rem esse alienam, teneri ad restituendum vero domino, ut constat ex præcedenti obseruatione, & l. in civilem. C. de furtis, etiam si amittat (eo modo quo exponemus, quod pro illa dedit: hoc enim est per accidens, & sibi imputetur, qui non fecit securam emptionem, quod est intelligendum, ut ex dictis constat, quando cognoscit rem esse alienam, antequam compleatur tempus ad præscribendum, nam si illo transacto id deprehendit, iam habet verum dominium virtute legis, nec tenetur restituere.

Tertiò, possessorem bonæ fidei, qui ita rem consumpsit, ut nullus fructus illius rei permaneat, nil debere restituere, etiam si deinde comperiat rem illam fuisse alienam, quia vel teneretur ratione acceptionis, vel ratione rei acceptæ, non primum, cum bona fide illam apud se haberet, & consumpsisset, nec secundum, cum nil illius rei maneat, & ita nullo modo tenetur.

CONCLUSIO I.

Quicumque habet apud se rem alienam, quocumque modo illam habeat, nec illam possedit bona fide toto tempore præscriptionis, tenetur illam restituere.

PAtet, qui habet plus quam debet habere tenetur ex iustitia (cuius est constituere æqualitatem) restituere illi, qui habet minus, quam debet habere de suo, sed qui habet rem alienam, quocumque modo illam habeat, habet plus quam debet habere, ergo tenetur illam restituere.

CONCLUSIO II.

Qui iniuste accepit alienum, etiam si non habeat illud apud se, nec illi utile fuerit, tenetur illud, vel eius valorem vero domino restituere.

PAtet, qui expoliavit fratrem re sua, & intulit ei damnum cum iniuria, habetque frater ille minus, quam debet habere.

CONCLUSIO TERTIA.

Qui accepit alienum in suam ipsius utilitatem, etiam si per bonam & licitam acceptionem, ut mutuatarius, & emptor, tenetur rem acceptam, vel eius valorem restituere.

PAtet, nemo debet sibi prodesse cum damno alterius, at si mutuatarius, vel emptor, rem quam in suam utilitatem accepit, & qua usus est, vel voluit uti, & periret, non teneretur restituere, curasset sibi profuisse cum damno alterius, ergo. Secundò, nemo debet pati damnum, eo quod gratiam alteri faciat, at si mutuatarius, vel emptor non teneretur restituere, qui mutauit vel vendidit, deberet pati damnum, quia alteri gratiam fecerit, ergo.

CONCLUSIO QVARTA.

Qui accepit alienum non in suam utilitatem, sed in utilitatem rei, vel domini ipsius, ut depositarius, si sine culpa ipsius res illa pereat, non tenetur restituere.

PAtet, quia aut teneretur ratione rei acceptæ, aut ratione acceptionis, nõ primum, quia res illa nulla culpa ipsius perijt, nec secundam, quia depositarius iste, nec illam iniuste accepit, nec ad suum commodum, nec custodit illam ex iustitia, vel debito, sed ex gratia & benevolentia, nullo ergo titulo tenetur restituere. Et confirmatur, quia nullus ex bono opere, quod gratis præstat, & in utilitatem aliorum, ut depositarius, debet reportare damnum. Dixi gratis, quia si depositarius aliquam mercedem, vel stipendium accipiat, tunc eo ipso (ut magis inferius explicabitur obligauit se ad omnimodam custodiam rei, teneturque illam ex iustitia, si pereat, restituere, etiam sine culpa, quia si culpa depositarij pereat, tenetur etiam si nullam mercedem accipiat, quia tunc ipse est velut consentiens, & concausa illius damni. Circa hunc articulum variaz se offerunt quæstiones, & in hac materia de restitutione max imè necessariz.

Controversia Prima.

AN QUI BONA FIDE REM EMIT A latrone, cum primò intellexit, rem illam esse furtivam, possit tuta conscientia rescindere contractum illius venditionis: & rem illam latroni reddere, ut recuperet precium pro illa datum, quando alia via recuperare non potest.

Dico alia via, quia si potest latronem convenire apud iudicem, aut alia modo accommodato precium suum recuperare re illa vero domino restituta, tenetur ad id: Quæstio ergo est, quando precium datum recuperare non potest, nisi rem illam ipsi latroni restituat. Alexander Alesius 4. par. q. 86. memb. 3. art. 5. Gabriel in 4. dist. 15. q. 3. dub. 5. Sylvest. Restitutio. 3. §. 7. partic. 1. Victoria in lectura huius articuli tenent partem affirmantem, quam sic probant.

Primo, ex præcedenti articulo, nemo tenetur rem alienam, quam ipse non accepit, cum proprio detrimento suo domino restituere, sed potest si damnum ipsi imminet restituere latroni, quia non est custos boni alieni, sed in hoc casu, si res bona fide empta esset restituenda vero domino, & non latroni, emptor iste bonæ fidei pateretur damnum, & iacturam in re, quam non accepit, cum perderet precium, quod dedit, ergo.

Secundo, si latro deposuerit apud me vas aureum, quod ego deinde cognoscam esse furtivum, si à me illud postmodum petat, possum illi restituere, si probabiliter timeam aliàs immuneret mihi periculum rerum mearum, sed in hoc casu, si rem à me emptam restituiam vero domino, & non latroni, imminet mihi evidens periculum perdendi precium, quod dederam, ergo possum reddere latroni. Patet consequentia, quia in utroque casu reddo latroni ad vitandum proprium damnum.

Tertio, illa venditio & contractus, quem mecum celebravit latro, est iniquus, & consequenter iure naturæ invalidus, propter quod, si ad me accederet latro postulans, ut accipiam precium quod dedi, & rem illam ipsi restituiam, ut possit eam suo domino restituere, possum & licet precium à me datum recipere, & rem illam ipsi restituere: vult enim quod iustum est, ut rescindatur contractus iniquus & invalidus, sed quando ego ab illo exigo, ut rem illam recipiat, & precium mihi restituat, hoc ipsum instituo, ut rescindatur contractus ille venditionis iniquus, & invalidus, ergo. Nec valet dicere eumentem à fure huic periculo se exponere, ut amittat precium rei furtivæ, quia id intelligendum est, nisi res in integrum restituatur, quia si illa res illæsa, & in integrum restitui potest, tunc non debet, qui bona fide emit, istud damnum pati.

Oppositam sententiam docent Medina C. de reb. rest. q. 10. Soto lib. 4. q. 7. art. 2. Couar. in Reg. peccatū, in intro. 3. part. num. 3. teneri huiusmodi emptorem rem illam vero Domino restituere, etiam si precium pro illa datum perdat, quando illud apud iudicem, aut alia via à fure recuperare non potest. Probatur, res ista est aliena, & alienum ex D. Tho. hic, quando cognoscitur alienum, quocumque modo ad nostras manus venerit, est vero Domino restituendum ex iustitia, ergo res ista suo Domino restituenda est, quidquid sit de precio, ita ut esset directè contra iustitiam illam latroni restituere.

Secundo, iste emptor, quam primum novit rem illam alienam esse, non potest eam alteri vendere, nec simpliciter, nec sine recuperandi sui precij, quia nemo potest vendere, quod novit esse alienum, sine consensu veri Domini, ergo neque potest reddere latroni, ut recuperet suum precium. Probo consequentiam, quia latro non habet manus in illam, quam quis alius, imò multò minus, & verus Dominus illius rei idem dam-

num patitur, siue res illa reddatur latroni contractus rescindatur, siue vendatur alteri.

Tertio reddere rem alienam latroni est concurrere reuera cum latrone ad iniquam detentionem illius rei, quia probabiliter iudicandum est, illam non esse restituendam à latrone vero Domino.

Quarto, si latro ille absens esset, vel mortuus, teneor omnium consensu rem illam, quam primum novi alienam, suo Domino restituere, etiam si nullo modo precium illius valeam recuperare ergo etiam si præsens sit, teneor similiter. Patet consequentia, quia quod latro sit præsens, vel absens, est per accidens, vinculum autem restitutionis sumitur per se ex dominio, ideo namque res restituenda est vero Domino, quia ubicumque illa sit, habet ipse ius in illam, & detinere illam ipso invito est furtum, sicut & accipere, quod ius non minuitur vero Domino ex eo, quod latro sit præsens.

Quinto, si Dominus intelligat cui fur rem illam vendiderit, conveniatque emptorem coram iudice, explicata rei veritate decernet iudex per iustam sententiam, ut res illa vero Domino restituatur, accipiatque secundus ille emptor precium à latrone, si valeat, sin minus, amittat, at quod iudex ex iusta sententia definierit, obligat in conscientia, ut dictum est, ergo iste emptor tenetur in conscientia rem illam quam primum novit esse furtivam, & alienam, suo Domino restituere, iusta enim sententia non facit hominem teneri ad quod non tenebatur, sed tantum facit exequi id ad quod iam tenebatur, Et forum exterius, ut diximus, quando non fundatur in falsa præsumptione, est consonum interiori, & obligans ad quod homo tenetur in foro animæ.

In hac quæstione distinctione opus est, potest enim, qui à latrone emit bifariam se habere, nam vel emit sciens, vel saltem dubitans rem illam furtivam, vel ignorans illud, sed bona fide eam emens, iudicans vendentem illam verum Dominum esse illius. De eo, qui emit sciens, vel saltem dubitans rem esse furto acceptam, inferius agemus, de eo vero, qui bona fide emit, quo præsens controuert. Sit.

CONCLUSIO I.

Si emptor bonæ fidei, quando deinde novit rem illam esse furtivam, rescindat contractum cum latrone existimans id sibi licere tuta conscientia, non tenetur ad aliquid restituendum vero domino.

Probatur, non tenetur ratione rei acceptæ, quã iam non habet apud se, nec ratione iniquæ acceptationis, quia quando emit, bona fide emit, quando rescindit contractum bona etiam fide rescindit, existimans id sibi licere, quod prudenter potuit existimare, etiam si id sibi non liceret, quia hic casus est controuersus, & difficilis inter ipsosmet Doctores tam Theologos, quam Iurisperitos, nec tenentur fideles huiusmodi iuris subtilitates habere perspectas, quia qui bona fide rescindit istam venditionem latronis, perinde se habet, ac si in ipso actu venditionis, & ante quam fuisset consumatus, illum rescidisset, at qui contractum venditionis ipso tempore contractus, antequam fuisset consumatus rescinderet, potest rem illam vendenti restituere, & precium, quod pro illa dabat, sibi retinere.

CONCLUSIO II.

Ex his duabus opinionibus propositis utraque est probabilis, sed probabilior, & magis recepta illa prior communis quam habuerunt Alesius, Gabriel, & Sylu.

Prior pars huius conclusionis patet, quia utraque habet graues actores, & nititur probabilissimis argu-

argumentis. Vnde potest fidelis, quam voluerit, tuta conscientia amplecti, nec potest in hoc casu confessarius penitenti, qui cum Alesi sentiret, negare absolutionem, etiam si ipse contra iudicet, vel è conuerso.

Alteram partem ostendo. In primis præter antiquos illam habuit magister Victoria, & multi ex recentioribus Salmanticensibus doctissimi viri. Et confirmatur, latro habet ius ad rem furtiuam non quidem ad illam apud se retinendam, sed ad illam suo Domino restituendam, ergo potest emptor illam ipsi latroni restituere, & consequenter contractum rescindere. Antecedens est D. Tho. infra q. 66. art. 3. ad tertium, ex qua doctrina ortum est, quod habetur in cap. In litteris, de restitutione expoliatorum, ubi definitur prædonem expoliatorum secundum rigorem iuris restituendum esse. Consequentia verò patet, quia si non liceret rescindere contractum, & rem illam latroni restituere, latro nullum haberet ius ad illam recipiendam.

Secundò, contractus ille venditionis est inualidus, & nullus, & in iniuriam emptoris, ergo potest emptor eniti, vt rescindatur, & liberetur ab illa iniuria. Probo consequentiam, quia vnicuique licet è propria iniuria se ipsum liberare, maxime quando contractus, per quem illam patitur, nullus est, vt inductione omnium contractuum, qui ab hominibus exercentur, apertissimum est constare. Quod si dixeris, fuit ista venditio in iniuriam Domini, ergo non est rescindenda cum latrone, sed res ista suo Domino erit restituenda. Dico, fuisse quidem in iniuriam Domini, sed sine culpa emptoris. qui bona fide emit, & ideo cum ipse iniuriam quoque patitur, non debere eniti, vt Dominus rei ab iniuria, quam patitur à latrone, vindicetur, sed curare potius, vt à propria iniuria, quam ipse quoque patitur, liberetur.

Tertio, quo argumento utebamur in prima conclusione huius questionis, nemo tenetur, nisi sit custos, vel tutor alterius, bonum illius curare cum proprio damno, at sic non liceret emptori rescindere contractum illam venditionis, sed deberet rem illam suo Domino restituere, certè compelleretur prospicere alieno commodo cum proprio detrimento, nempe amisso precio, quod pro se illa dedit. Et confirmatur, ex his, quæ docuimus artic. præcedenti, ubi diximus non esse restituendum vero Domino, sed latroni, si latro mortem, vel aliquod graue incommodum minetur.

Denique, emptor bonæ fidei, quando deinde nouit illam furtiuam, & curat rescindi contractum, perinde se habet, ac qui bona fide emit à pupillo, quem deinde nouit pupillum, vel ab habente bona vinculata, & impedita, quæ deinde talia esse nouit, curatque vt contractus ille, cum fuerit celebratus ab eo, qui rem illam non poterat vendere, rescindatur, at hoc maxime licet eumentibus à pupillis, vel ab habente bona vinculata, & impedita, quæ deinde talia esse nouit, curatque vt contractus ille, cum fuerit celebratus ab eo, qui rem illam non curat vendere, rescindatur, at hoc maxime licet eumentibus à pupillis, vel ab habentibus bona vinculata, & impedita, ergo, & eumentibus bona fide à latrone. Minor cum consequentia perspicua est. Maior patet, quia latro non propterea prohibetur vendere, quia rem illam furatus sit, sed quia vendit alienum, quod non potest vendere. Nam si res illa, quamuis furto accepta, deinde vel donatione domini, vel alia honesta via esset ipsi propria, illam tanquam propriam posset vendere. Hæc doctrina non est ita accipienda, vt affirmemus rem furtiuam non esse domino restituendam, sed tantum docemus, emptorem bonæ fidei, si possit adire latronem, & rescindere contractum, vt res illa à latrone sine damno eius, qui bona fide emit, suo domino restitatur, id posse, quia licet cuique sibi prospicere. Quod si latro non appareat, nec possit ab illo obtinere, vt contractus ille rescindatur, tunc vel durante illa bona fide res illa apud illum emptorem con-

sumpta est, vel combusta, vel furto sublata, & tunc nihil tenetur restituere, cum nec eam iniquè acceperit, nec illam, aut aliquid illius apud se habeat, si verò maneat ipsa apud illum, aut aliquid ipsius, vel utrius precium, vel fructus aliqui, tenetur, vel illam, vel precium eius, vel fructus illos, vel quicquid illius apud ipsum manet domino restituere.

Ex quo sequitur, quod rectè admonet Caiet. euentem rem furtiuam, etiam si bona fide illam emat, esse in periculo amittendi illam, & precium eius, vt constat, nec obest quod dicitur, ergo patietur damnatum sine culpa sua, nam sicut legitimus dominus patietur damnatum sine culpa sua vitio latronis, si res illa nunquam deprehenderetur esse furtiuam, ita quoque hic primus emptor, si res intelligatur esse furtiuam, patietur damnatum sine culpa sua vitio latronis, tenebiturque ad recompensandum ei hoc damnatum. Quo circa debet vnusquisque sibi cauere, & diligenter curare, ne quid furtiuum emat, ne se huic periculo exponat. Ad argumenta in oppositum.

Ad primum respondeo, alienum restituendum esse, quando sine damno proprio illud restitui potest, sic enim est intelligendus D. Tho. vt constat ex his, quæ ipsemet docuit articulo præcedenti, in hoc autem casu si emptor bonæ fidei non posset rescindere contractum cum latrone, teneretur restituere cum damno proprio.

Ad secundum dico, non esse parem rationem, quia latro habet ius ad recuperandam rem, quam vendidit, vt eam suo damno restituat, emptor quoque bonæ fidei habet ius postulandi, vt venditio illa rescindatur, tanquam nulla, & vt restitatur in suum pristinum statum, alius verò secundus emptor neque habet ius in re illa, neque in aliqua venditione.

Ad tertium dico, emptorem tunc concurrere ad iniquam detentionem, quando iuuat consilio, opera, vel aliquo modo latronem, ne rem furto acceptam restituat, vel non compellit ipsum ad eam restituendam, cum possit, & debeat compellere, vel reddit illam latroni, vt eam apud se retineat, quorum nihil in hoc casu emptor iste bonæ fidei præstat, sed hoc tantum rescindendo contractum, liberando se ipsum à damno, quod ei imminet precio, quod bona fide contulit amisso.

Ad quartum dico, plurimum referre sitne latro præsens, vel omnino absens, aut mortuus, quia quando præsens est, habet, vt constat, ipse ius ad illam recuperandam, & emptor similiter ad postulandum venditionem illam rescindi, vt nullam, quando verò omnino absens est, vel mortuus, cessant hæc iura, & ita tunc teneretur illam domino suo restituere.

Ad vltimum dico, primò illam sententiam iudicis niti huic præsumptione iuris, cõuentionem illam cum latrone esse dolum, & fraudem, maxime cum rescindatur contractus, quando cognoscitur rem illam esse furtiuam. Dico secundò, iudicem rectè ita iudicare, quia ad ipsum non pertinet vitare damna, sed id tantum, vt suum cuique reddatur, emptori verò licet potius vitare damnatum proprium, cum bona fide emerit, quam vt res illa suo domino restitatur. Vnde in hac parte non est idem iudicium de iudice,

& emptore bonæ fidei, nec tenetur emptor simpliciter nulla existente sententia iudicis ad id, quod iudex sua sententia, quamuis iusta diffiniret.

Huic controuersie illa proxima est.

Controversia Secunda.

AN EMPTOR BONAE FIDEI QUI IN eadem bona fide perseverans vendit rem illam furtivam alteri, teneatur restituere verò domino precium illius rei, vel possit illud sibi retinere.

Communis sententia Doctorum constituit quod necessarium in hac questione constitutum est, secundum emptorem bifariam posse se habere, postquam emit rem illam furtivam à primo emptore, aut ita ut maneat illi periculum amittendi rem illam, & precium simul ipsius apparente verò domino, & rem suam postulante, aut ita ut nullo modo tale periculum illi maneat, nec moraliter sit timendum, quo posito docent, primum illum emptorem bonae fidei teneri ad rescindendam venditionem, quam fecit secundo emptori, ad restituendumque illi precium acceptum, si probabiliter manet illi periculum amittendi rem illam, & precium simul ipsius, quod si tale periculum non existat, non teneri ad rescindendum illum secundum contractum, nec restituendum precium, sed possit illud sibi retinere nisi in illo factus sit ditor, id est quando tanti vendidit secundo emptori, quanti ipse emit ab illo latrone: quod si in re illa factus sit ditor, ita ut pluris vendiderit, quam emerit, teneri ad restituendum illum excessum, verò domino.

Prius illud, teneri ad rescindendum contractum, quando secundo emptori imminet periculum amittendi rem, & una cum illa precium ipsius. Probat primum quia iure naturae teneri venditor servare indemnem emptorem. Hispani dicunt; hazerle bueno lo que le vendio. Secundò, si Petrus emisit à Ioanne vitrum pro margarito, & eadem bona fide illud similiter venderet Andreas pro margarito, teneretur Petrus tum primum nosset illius margariti falsitatem; rescindere illum contractum cum Andrea propter periculum, quod illi manet dignoscendi facile illud vitrum esse, & margaritum, ergo similiter in hoc casu.

In hoc primo dicto omnes conveniunt, in secundo verò discrepant, docent enim illud Caic. hic. Sylv. Re. stitutorio cap. 3. q. 7. Maior. in 4. distin. 15. q. 16. Med. de reb. rest. q. 10. Couar. Reg. Peccatum, initio 3. p. nu. 3. Soro lib. 4. q. 7. art. 2. probatque illud, qui emit à latrone bona fide, etsi deinde sciat rem illam esse furtivam, non teneri, ut praeced. controuert. vidimus, restituere illam, vel precium eius verò domino, quia cum bona fide emerit, non teneri pati damnum ob utilitatem alterius, ergo multò magis quando eadem bona fide durante, alteri vendidit, nec tenebitur rescindere contractum, nec precium acceptum verò domino restituere, sed poterit illud sibi retinere. Probo consequ. quia quidquid horum praestaret, pateretur damnum ob utilitatem domini rei, ad quod non teneri, cum tam primum, quam secundum contractum bona fide exercuerit.

Secundò, in hoc casu tam emptor, quam venditor non teneri neque ratione iniquae acceptionis neque ratione rei venditae non ratione iniquae acceptionis, quia uterque contractus bona fide celebratus est, tam prima, quam secunda venditio, ut constituimus, ratio ne autem rei acceptae in primis non teneri venditor, quia iam non habet illam apud se nec in ea factus est ditor, ut supponimus, neque emptor quia non emit illam à latrone, sed ab eo, qui bona fide illam vendidit, ut suam.

Tertiò, si ille primus emptor durante illa bona fide rem illam alicui donasset, vel in suos usus consumpsisset, vel fuisset illi sublata, non teneretur ad aliquid restituendum, cum in illa sit factus locupletior, ergo similiter si illam vendat durante bona fide non teneri, neque ad contractum rescindendum, cum secun-

do emptori nullum imminet periculum neque ad restituendum precium verò domino, cum in illo non sit factus ditor.

Alij verò ex recentioribus sequuti gravissimum doctorem Ioannem à Penna, volunt emptorem bonae fidei, si rem furtivam, durante illa bona fide alteri deinde vendat, cum primum nouerit illam esse furtivam, teneri vel ad rescindendum contractum, ut illam domino suo restituat, vel saltem, si id non possit, ad restituendum precium illius verò domino, siue maneat secundo illi emptori periculum rei illius perdendae, & pretij simul cum illa, siue nullum periculum illi imminet.

Probat hanc sententiam, in omni emptione, & venditione contractus debet esse aequalis ex utraque parte, ita ut tunc venditor faciat precium suum, quando in emptorem verè transfert dominium rei venditae, sed in hoc casu huiusmodi venditor non transfert dominium illius rei, quam primum emit à latrone, in secundum emptorem, cum sit illi aliena, ergo neque facit precium illius suum, ergo, aut debet rescindere contractum iustum secundum, & restituere precium acceptum illi secundo emptori, & rem verò domino, aut saltem, si id non possit, tenebitur restituere loco rei precium illius verò domino.

Secundò, quam rem alienam possideo bona fide, & eadem durante consumo, etsi non teneam ad illam restituendam, quia bona fide à me consumpta est, ut mea, teneor nihilominus ad restituendos fructus illius, qui apud me manent, quando deprehendo illam fuisse alienam, sed precium rei in hoc casu est, velut fructus illius, ergo teneor illud restituere verò domino, imò magis teneor ad restituendum precium quam fructus, quia precium rei magis est unum, & idem cum re, quam fructus ipsius.

Tertiò, si emam vitrum pro margarito, illudque deinde alteri vendam, cum primum deprehendero esse vitrum, siue periclitetur emptor aliquo propterea damnum pati, siue non, ex natura rei est rescindendus ille contractus, quia fuit deceptio in substantia rei, & ita iudicaretur per iustam sententiam, ergo similiter in hoc casu, in quo res aliena, & furtiva venditur, tanquam propria, cum in eo similis accidat deceptio.

Quartò, statuamus mulam à me bona fide emptam à latrone commutasse cum amico pro equo, in huiusmodi commutatione omnium DD. consensu cum primum intellexero, mulam illam esse furtivam, teneor rescindere illam commutationem, & amico illi suum equum restituere, mulam verò domino ipsius, sed venditio est commutatio quaedam, ergo quando res à latrone empta alteri, deinde durante illa bona fide venditur, cum primum intelligitur esse furtiva, rescindenda est illa venditio.

Nobis hanc sententiam recentiorum placet: unde dico, aliter esse iudicandum de emptore bonae fidei erga latronem à quo emit, & erga secundum emptorem, cui deinde vendit durante illa bona fide, quod est dictum, aliter esse iudicandum de prima venditione, & aliter de secunda: in prima enim emptione, quando bona fide quis emit à latrone, etsi ille contractus sit nullus, & per quem non transfertur dominium in emptorem, sed manet semper dominium illius rei pænes verum dominum, nihilominus non teneri iste emptor bonae fidei rem illam verò domino restituere, sed potest rescindere contractum cum latrone, & precium, quod pro re illa dedit, recuperare, quia ipse non est custos, nec tutor domini illius rei, nec teneri cum proprio damno illius utilitati consulere, imò licet cuique suo commodo prospicere, etiam si alter iniuriam patitur, quia illius iniuriae ipse causa non est, in secunda verò emptione, quia talis contractus inualidus est, & nullus, nec per ipsum transfertur in ementem dominium rei venditae, aut in vendentem dominium pre-

rij, efficitur ex eo, vt necessario ista secunda venditio sit rescindenda, & precium acceptum restituendum illi secundo emptori, res autem, si latro à quo prius fuit empta, appareat, reddenda ei, vt precium illius restituatur, rescindaturque contractus, vt dictum est, sin minus restituenda vero domino, quia non apparente latrone, cui tradatur, vt illam suo domino restituat, tunc necessario debet eam restituere, vero domino, qui illam habet, nouitque esse alienam. Quo etiam fit, vt quando in secunda emptione non potest rescindi contractus, tunc debeat venditor iste pretium illius rei vero domino restituere, quia tunc perinde se habet, ac si iam non appareat latro, per cuius manus res illa suo domino restitueretur.

Ducimur in hanc sententiam, emptorem bonæ fidei, qui deinde rem alteri vendidit, teneri ad rescindendum contractum, cum primum illa nouerit furtiuam, præter argumenta adducta, quæ efficacissima sunt, quia Petrus, v.g. secundus emptor, qui bona fide emit à Ioanne primo emptore bonæ etiam fidei, si ignoret latronem, à quo emit Ioannes, qui sibi vendidit, vel non possit illum conuenire, vt rescindatur prima illa venditio, tenetur vel rem, vel illius valorem restituere vero domino, quemadmodum teneretur & Ioannes à quo ipse emit, si rem illam apud se retinisset, nec vendidisset latrone omnino absente, & quem non posse conuenire ad rescindendum contractum, sed Ioannes primus emptor, qui deinde vendidit Petro, tenetur Petrum seruare indemnem ab omnino nocumento, & periculo, ergo tenetur quoque rescindere illam secundam venditionem quam fecit Petro; restituere illi suum precium, cum aliter non possit Petrus manente liber & indemnus.

Nunc ad argumenta in oppositum. Ad primum dico, plurimum differre inter primum emptorem & secundum: primus enim non tenetur consulere utilitati domini suo damno, & ita potest emitti, vt rescindatur contractus, & res illa reddatur latroni ad eam restituendam domino suo, quod si id non præstiterit, culpa latronis ita fieri, non culpa emptoris, secundus vero emptor est seruandus indemnus à primo, quod cum haberi non possit, nisi rescindatur illa secunda venditio, ideo tenetur primus emptor illam rescindere, & secundo emptori suum precium restituere. Eodem ferè modo diluitur secundum: dico enim secundum emptorem teneri ad rem illam restituendam suo domino, non ratione iniquæ acceptionis, sed ratione rei acceptæ, & cum debeat primus ipsum seruare indemnem, efficitur ex eo, vt teneatur rescindere, sicut explicatum est, illam secundam venditionem. Ad tertium respondeo, non esse idem iudicium, quia quando res est omnino consumpta, vel data, aut rapta, nihil ipsius manet apud primum illum emptorem, & ita nihil tenetur restituere, at quando illam vendidit, manet apud ipsum precium illius rei, quod est idem cum ipsa re, & ita tenetur rescindere illam secundam venditionem, vt rem ipsam domino restituat, vel per se ipsum, vel per latronem, quod si nequeat secundam illam venditionem rescindere, tenetur precium illius loco ipsius rei vero domino restituere.

Controuersia Tertia.

AN POSSESSOR BONÆ FIDEI FACIAT
fructus suos, vel teneatur potius illos restituere,
vna cum re, quam deprehendit esse furtiuam.

V Erbi gratia, emerat quis à latrone bona fide vineam, vel boues, deprehendit deinde ista furtiuam esse, tenebitur ne vnà cum vinea restituere fructus illius? & vnà cum bouibus vitulos, lac, & caseos, quos ex illis percepit? Similiter bona fide emit à latrone rem non fructiferam

pretio, vt 100. vendidit illam deinde pretio, vt 150. quando intelligit illam fuisse furtiuam, sufficit ne restituat vero domino illa 100. an præter ea illa 50. in quibus factus est ditior?

In hac questione, distant plurimum Iuristæ à Theologis: Iuristæ enim distinguunt inter fructum rei, & effectum, fructum, vocant id quod res ex se producit, effectum vero valorem, vel pecuniam, qua venditur: vt habeo ouem, cepi ex ea lanam, hanc vocant fructum, vendidi illam, precium vocant effectum. Similiter distinguunt inter fructum, & partum, nam apud eos partus tantum est mulieris, vt si ancilla pariat filium, non vocant illum fructum, sed partum. Vnde inter eos quodcumque commodum rei est fructus, foetus autem mulieris non dicitur fructus, sed partus. Ita habetur Inst. de rer. diuis. §. in pecudum, vbi dicitur. [In pecudum fructus est foetus, partus vero ancillæ non est fructus.] Rationem reddunt, quia videtur absurdum hominem propter quem omnes fructus natura produxit, vocare fructum. Quo posito, docent fructus statim atque producantur, esse possessoris bonæ fidei, partus vero nequaquam, sed si fuerit editus apud possessorem bonæ fidei, posse vsucapit ab eo per triennium, quod si ancilla fuit effecta prægnans, vel apud verum dominum, vel apud latronem, partus, inquit, iste est res furtiuam, quæ vsu capi non potest, sed restituenda vnà cum ancilla, vt habetur in l. qui vas. §. ancilla. ff. de fur. Vnde inter Iuristas ita distinguunt inter partum & fructum, fructus rei furtiuæ, etiam si deinde appareat verus illius dominus, possessor bonæ fidei tua conscientia potest retinere, & similiter partum ancillæ furtiuæ apud se conceptum, & editum, elapso triennio, solanque ancillam restituer: quod si accessit ad illum prægnans, vel ante triennium cesserit illa bona fides, tenebitur restituere, & ancillam, & partum.

Probant isti suam sententiam, quo ad fructus.

Primo ex l. bonæ fidei. ff. de acqui. rer. dom. vbi habetur, emptorem bonæ fidei, & non dubiæ, fructus rei alienæ suos facere, non tantum eos quos sua diligentia, & opera acquisiuit, sed omnes, & clarius in fine eiusdem legis dicitur. [Ouium foetus ad bonæ fidei emptorem pertinent, etiam si prægnantes venerint, quæ surreptæ sunt. Et hoc sanè, quod lac suum faciat, etiam si plenis vberibus venerint, dubitari non potest, idemque in lana iuris est.] Vbi aperte habetur hæc sententia Iuristarum. & in l. sequitur. §. lana. ff. de vsucap. vbi dicitur. [Lana ouium furtiuarum, si quidem apud furem deponsa est, vsucapi non possit, si vero apud bonæ fidei emptorem, contra, quoniam in fructu est, neque vsu capi debet, sed statim emptoris est. Vbi additur. Partus ancillæ fructus non est, sed est domini, & proprietarii, non possessoris bonæ fidei. [Leges autem iuste reddunt habentem tutum in conscientia, sicut lex præscriptiois, cum ergo hæc leges sint iustæ, conditæ in bonum commune, ad tollendas lites inter veros dominos, quando comparent, & emptores bonæ fidei, erunt profecto obseruandæ, & reddent tutum in conscientia emptorem illum.]

Secundo, isti emptori bonæ fidei cessat actu, & reuera lucrum, quod ex precio dato latroni reportasset, est ergo consonum rationi, vt in recompensam illius precij detenti apud latronem, & illius lucri cessantis, concedantur ei fructus rei, quam bona fide emit, hoc faciunt istæ leges, sunt ergo iustæ, & reddunt illum tutum.

Oppositum habent Caser. hic, Syl. verb. fructus. Soto li. 4. q. 7. ar. 2. Victo. & omnes D. Tho. discipuli, docentes emptorem deductis laboribus, & expensis debere restituere vero domino vnà cum re furtiuam omnes fructus illius. Ratio eorum est, quia res aliena est in integrum restituenda, fructus autem quos ipsa nata est producere, computantur in ipsa re, & ita vnà cum ea sunt necessario restituendi, alioquin esset diminuta restitutio, & non integra.

Ad

Ad intelligentiam huius quaestio. observemus, esse duo principia, & regulas celebres in iure civili, à iure naturæ, & recta ratione derivatas.

PRIMA REGULA.

Ut quæcunque ratione rei alienæ tenetur illam restituere, teneatur simul ad restituendum quicquid habet illius rei, & omne illud in quo per illam factus est ditior.

Ratio est, quia eo ipso quo res aliqua restituenda est, exigit natura restitutionis, ut restituatur, quantum fieri potest integrum, ad integritatem autem rei pertinet, quicquid illius rei est, & omnis utilitas, quæ ipsa ex se, & natura sua fert, ut qui tenetur restituere, verbi gratia, ovem, ut in integrum restituat, debet simul restituere, quicquid habet ovis, & omnem utilitatem, quam ovis illa natura sua tulit, & in quo ille non sua industria, sed per ovem factus est ditior.

SECUNDA REGULA.

Ut qui rem aliquam bona fide habet, etsi cum primum novit alienam, teneatur illam restituere, quod tamen consumpsit ex ea durante illa bona fide, & in quo non est factus ditior, non teneatur restituere.

Quia quod ita consumpsit, perinde se habet, ac si apud eum omnino perisset, nec ullo modo apud ipsum maneret, neque res, neque aliquid illius. Hæc regulæ iuris naturalis recipiuntur in civili. Prima ff. de peti. hære. l. item veniunt. §. præter hæc: qua regula ait Gloffa nullam esse veriore, & l. sed & in lege, eod. tit. secunda verò l. sequitur. §. lana. ff. de vsucap.

CONCLUSIO I.

Qui rem alienam habet restituendam, non solum tenetur eam restituere vero domino, verum etiam quoscunque fructus illius, qui apud ipsum adhuc existunt, & manent.

Probatur, fructus illi computantur in re, & sunt aliquid ipsius ex natura illius, ad integritatem autem restitutionis pertinet, ut restituatur vna cum re quicquid ipsius est, ergo. Secundò, accessorium sequitur naturam sui principalis, fructus est per se accessorium rei, ergo quotiescunque res restituenda est, & fructus eius. Habetur hæc concl. aperte in l. certum. C. de rer. vindic. Vbi merito Pau. de Cast. grauitè reprehendit alios Iurisperitos contra sentientes.

CONCLUSIO II.

Qui habet rem alienam, quæ restituenda est, non solum debet illam restituere, verum etiam id omne, in quo per illam factus est ditior.

Hæc conclusio constat apertissimè ex observatione, & regula posita, quæ apud Iurisperitos adeò celebris est, & ex l. illa item veniunt. §. eos qui. & l. fructus, de vsuris. Et confirmatur, quia id in quo per rem alienam, quis factus est ditior computatur in ipsa re, & est aliquid ipsius: quamuis enim differant in genere naturæ in genere autem moris, & valoris in contractibus humanis præcedem computantur, sed ad integritatem restitutionis pertinet, ut vna cum re restituenda restituatur, quicquid illius est, ergo.

Secundò, restitutio fit ad constituendam æqualitatem inter eos, quorum vnus habet minus, quam debet habere de suo, alter verò debet plus, quam debet habere, sed qui consumpsit fructum rei alienæ, & per eum factus sit ditior, id in quo factus est ditior, habet plus quam debet habere, & dominus rei non solum quo ad

rem, sed etiam quo ad illum fructum habet minus, quam debet habere, cum illius cuius est res, sit etiam quicquid computatur in re, cuiusmodi est omnis fructus, & utilitas, quam res illa suapte natura nata est parere, ergo qui tenetur restituere rem, tenetur etiam valorem & fructum illius, in quo factus est ditior.

CONCLUSIO III.

Fructus isti restituendi sunt, nisi possessi sint bona fide, toto tempore à lege præscriptio ad vsucipiendum illos.

Probatur, quemadmodum enim lex præscriptionis reddit liberum à restituendo possidentem bona fide rem alienam, toto tempore præscriptionis rem permanentem, ita quoque lex vsucapionis reddit liberum possidentem bona fide toto tempore vsucapionis rem mobilem, sunt autem fructus bona mobilia, ergo qui illos possederit per tempus in sua prouincia assignatum ad vsucipiendum res mobiles, non tenetur illos restituere. Et in hoc sensu intelligendæ sunt lex illa, Bonæ fidei, & l. illa. Sequitur, adductæ in primo argumento primæ opinionis, ut bonæ fidei possessor faciat fructus suos, quos possidet toto tempore assignato à lege, ad vsucipiendum bona mobilia.

CONCLUSIO IIII.

Partus ancillæ restituendus est, sicut ancilla suo domino.

Primò, quia partus (quicquid sit de voce) reuera est fructus ancillæ, & aliquid eius. Secundò, ex regula iuris, ut partus sequatur ventrem. Tertio, quia filius ancillæ non alio titulo pertinet ad aliquem, nisi quia ad eundem pertinet ancilla, ergo cui restituenda est ancilla, eidem & partus, ac filius ipsius, consequentia aperta est. Antecedens verò patet, quia aut debet pertinere virtute alicuius legis, aut ratione emptionis ancillæ, non primum, quia nulla lex id habet, imò oppositum, ut partus sequatur ventrem, neque secundum, cum emptio sit nulla, & ancilla, ut aliena & furui restituenda, vnde debet pertinere ratione ancillæ.

CONCLUSIO VLTIMA.

Possessor bonæ fidei non tenetur restituere fructus rei permanentis, quos bona fide consumpsit, & in quibus non est factus locupletior: Neque fructus rei, quæ vnico vsu consumitur, quales sunt panis, vinum, etiam si in eis factus sit ditior, quando fur à quo talem rem accepit, est in potentia ad restituendum.

Probatur prior pars: Quia si possessor iste teneatur ad restituendos illos fructus, aut ratione rei acceptæ, aut ratione iniquæ acceptionis, non primum, cum illos iam omnino consumpsit, nec maneat, nec secundum, cum consumpsit illos bona fide, & in eis non sit factus locupletior. Eadem ratione probatur altera pars, quia vel teneatur ratione rei acceptæ, vel ratione iniquæ acceptionis, non primum, cum res illa iam sit (ut constituimus) omnino consumpta, nec secundum, cum huiusmodi res, quæ vnico vsu consumuntur, panis, vinum, & similes, non sint restituendæ eadem numero, sed similes in specie, vel eiusdem valoris, & precij, quando fur est in potentia ad restituendum similes, vel eiusdem valoris, perinde se habet, ac si res illæ manerent apud ipsum, ac si manerent apud ipsum, non teneatur alius illas restituere, sed ipsemet, ergo.

Et confirmatur, si fur rem illam Petro gratis dedisset, aut vendidisset, maneretque furi facultas ad illam restituendam, non teneatur Petrus illam restituere, sic ut

sicut dicemus recipientem pecuniam ab usurario non teneri ad restituendam illam mutuatario, à quo eam usurarius accepit per usuram, quando usurarius habet aliunde unde restituat, quia pecunia accepta per usuram non est restituenda eadem numero, sed alia similis, ergo neque possessor bonæ fidei rem futuriam, quam bona fide consumpsit, etiam si in ea factus sit ditior, tenebitur restituere, quando fuit est in potentia ad restituendam illam in æquivalenti.

Ad arg. in oppositum, leges illas explicatas esse in tertia concl. Respondeo secundò, alias leges à nobis citatas in prima & secunda cõclusionem illas corrigere, ac reuocare. Sed quoniam Iurisperiti grauer ferunt legem aliquam per aliam corrigi, quasi leges humanæ verba Dei essent, cum dicamus vnum Pontificem alterius decreta (præter ea quæ pertinent ad fidem) cum mutantur tempora, aliquando reuocare. Respondeo tertio, leges illas intelligendas esse de fructibus, quos emptor bonæ fidei durante illa bona fide consumpsit, sicut habet illa secunda regula posita.

Sed contra hanc regulam obijcies, animus & intentio parum facit ad debitum, & vinculum restituendi: hoc enim sumitur ex natura rei, sed si quis consumat fructus mala fide, teneatur restituere, ergo etiam si consumat bona fide. Probo consequentiam, quia qui consumit mala fide, ideo teneatur restituere, quia accepit, & consumpsit alienum, sed bona fides non tollit, quin fructus illi sint alieni, ergo. Secundò, si hædum ex grege meo acceptum bona fide consumas, ego quam primum id intelligo, possum accipere alium de grege tuo in recompensam, vel agere apud iudicem, ut illum mihi restituas, condemnabitque te iudex ad illum mihi restituendum, nec liberaberis ab hoc debito per bonam fidem, ergo.

Ad singula suo ordine, ad primum respondeo, plurimum facere in his animum, & bonam fidem: nam qui mala fide accipit, aut consumit, etsi non teneatur ratione rei acceptæ, quia iam illa perijt, teneatur tamen ratione iniquæ acceptionis, quia non solum accepit alienum, verum etiam mala fide, quando autem bona fide, neque teneatur ratione rei, quæ iam consumpta est, neque ratione acceptionis, quia licet acceperit alienum, non tamen iniquè, cum bona fide illud acceperit. Ad secundum dico, posita illa secunda regula vera, sicuti est, non esse licitam illam recompensam, neque deberi illum hædum, similiter constat bona fide, qua res aliena consumitur, non posse iudicem iuste obligare conseruentem ad restitutionem.

Ex doctrina huius quæst. solvuntur multi casus, & difficultates, quæ circa ea, quæ bona fide consumuntur, vel à latronibus accipiuntur, possunt accidere.

Primum igitur, qui res alienas deprehdatus est in bello iniusto, quod credebatur iustum quam primum veritatem nouit, teneatur restituere quicquid prædæ apud ipsum manet, & id in quo per illam prædam factus est ditior, domos autem quas euertit, segetes quas combussit, animalia quæ occidit nõ teneatur restituere, cū ista bona fide cõsumpsit, nec in eis factus sit ditior.

Secundò, negociator qui per usuram acquisiuit mille, credens bona fide contractum, quo utebatur non esse usurarium, si cum illis mille lucretur, deinde sua industria 100. quam primum nouit contractum, quo acquisiuit illa mille, fuisse usurarium, teneatur restituere illa centum autem quæ cum illis mille, deinde bene lucretus est, non teneatur, quia pecunia non est res fructifera ex se, sed sterilis, nec illa 100. pecuniæ illi sed ipsius industria imputanda sunt.

Tertio, si rem quam bona fide à latrone dono accipit, deinde vendit, quam primum noui, illam fuisse futuriam, teneatur precium illud suo domino restituere, quia in eo factus sum ex re aliena ditior, similiter si vestem, equum, aut quid simile bona fide à latrone accepisti, quibus usus es ad aliquam vtilitatem tuam, te-

neris restituere vero domino, non quantum vestis illa, vel equus valet, sed quantum in simili re tibi necessaria expendisses, quia in eo factus es ditior, verbi gratia, dedit tibi latro vestem sericam, tu lanæ contentus es, ut ea communiter uteris, occasione tamen illius doni cõsumpsisti sericam, non teneris restituere valorẽ sericæ, sed valorẽ lanæ qua usus fuisses, quia in eo factus es ditior.

Denique, si quis sit à latrone inuitatus ad splendidam cenam, ibique bona fide cibos sumat, postea intelligens illos esse futruos, nõ teneatur restituere integrum valorẽ ciborum quos sumpsit, sed quantum ipse domui suæ in sua cena expendisset, quia in eo factus est ditior, adeò, ut si quando fuit inuitatus, iam habebat cenam paratam, & factas expensas, nihil teneatur restituere, quia tunc in nullo ratione cœnæ ad quam est inuitatus, factus est ditior.

Exigit præsens locus, ut agamus.

De emptore, vel possessore mala, vel dubia fidei.

DE quo sit concl. certissima, & regula infallibilis.

CONCLUSIO I.

Teneri ad restituendam rem, quam mala fide, & recta mæte propria cõscientia emittet habet, nec liberari ab hac obligatione, ut optimè admonet Sylu. Restitutio, c. 3. q. 7. per statutum disponens, ut res publicè empta in mercato sit ementis.

Est enim huiusmodi statutum contra bonos mores. Hæc concl. est certa teneatur enim sic emens, & ratione rei alienæ, & ratione iniquæ acceptionis, cum illam emat mala fide. Et habetur in c. grauis, de rest. spolia, & in l. certum, & l. si nauis. §. Generaliter. ff. de rer. vindic.

CONCLUSIO II.

Hic possessor, vel emptor mala fidei non potest rescinde re contractum cum latrone factum, si probabiliter timet, sicut communiter est timendum, illum non restitutum vero domino.

Oppositum docet Sylu. Rest. c. 3. q. 7. ubi assertit in suam sententiam Alensem 4. p. sed nihilominus concl. posita est vera, & probatur. Fur non potest seipsum seruare indemnem, sed proprijs expensis teneatur restituere vero domino, possessor autem vel emptor malæ fidei est velut fur, cum videns & sciens contrectet rem alienam, vero domino illius rationabiliter inuito, ergo non potest seruare se indemnem retinendo rem, aut fructum illius.

CONCLUSIO III.

Hic possessor, vel emptor mala fidei teneatur restituere vero domino non solum rem ipsam, vel precium illius si illam vendidit, verum etiam omnes fructus quos ex illa percepit, & quos diligens cultor ex illa percepisset, deductis expensis quas dominus illius rei erat facturus in ea colenda quin etiam lucrum cessans & damnum emergens, quæ dominus illius rei verè passus est propter illius defectum toto tempore, quo apud istum possessorem, vel emptorem mala fidei illa mansit.

Hæc est contra Medinam asserentem ementem à latrone rem futuriam, quæ vnico actu consumitur, non teneri ad restituendam illam vero domino, etiam si sciens, & videns emerit à latrone, nisi fur factus sit impotens ad restituendum. Probatur nihilominus

res nostra conclusio. Teneatur fur non solum restituere rem furtiuam suo domino, verum etiam reficere omnia damna, quae ex defectu illius rei sunt illi subsequuta, quorum ipse per iniquam detentionem illius rei vere est causa, sed hic male fidei possessor, vel emptor est, velut fur iniquè rem illam apud se detinens, sicut & fur, ergo teneatur ad omnia damna, quae verus dominus passus est ex defectu illius rei, quamdiam illam apud se iniquè detinuit, inter quae continentur fructus percepti, & percipiendi, omniaque lucra vere illi ea de causa cessantia & damna emergentia. Quod intelligendum est de re ex se fructifera, quia si fructifera tantum sit labore, & industria habentis illam, tunc non teneatur ad lucrum cessans, vt si accepit pecunias ab eo, qui non erat negotiaturus, sufficit illi nam pecuniam restituere, quia cum pecunia ex se res fructifera non sit, non pecuniae, sed industriae illius lucrum illud tribuendum est, idem iudicium est, si res fructifera tantum sit, vt 10. latronis verò, vel euentis illam à latrone industria effecta sit fructifera, vt secundò tunc debet restituere illa 10. quae ex se tulisset, non autem excessum illum, qui industriae huius tribuendus quoque est.

Controversia Quarta.

AN QUI FURATVS EST TRITICVM, quod dominus carius vendere instituebat alio tempore, teneatur restituere illud precium abundantans, an solum triticum.

Dico varijs modis posse dominum tritici velle illud vendere, in primis si non erat illud seruaturus in aliud tempus, sed anceps, vel paratus vendere statim, & tempore quo fur illud rapuit, valebatq; quae liber mensura 10. tempore autem quo vendidit, valuit octo non sufficit restituere illi 8. aut simile mensuram, sed decem, quia in decem illi reuera nocuit, cum liberum fuisset dominò eo precio illud vendere: Si verò dominus statuerat vendere, & seruare in aliud tempus, & latro non statim vendidit, sed seruauit in illud vel simile, in quo vilius venditur, quam vendebatur tempore furri, tunc sufficit, vt restituat illi eandem mensuram tritici, quam accepit, quia ea restituta in nullo manet laesus dominus istius tritici, cum idem triticum recipiat, idemque precium possit ex eo habere, quod erat habiturus tempore, quo statuerat illud vendere. Quod si dominus erat seruaturus illud in aliud tempus, in quo propter abundantiam superuenientem non valuit, dicamus, nisi 50. latro verò non expectato illo tempore vendidit statim, accepitq; 100. est difficultas, sufficiat ne restituere vero domino 50. an verò teneatur restituere illa 100. quae accepit ex precio tritici furtiuu.

Communis est Theologorū sententia, teneri in hoc casu istum furem ad restituenda illa 100. Primò, quia cum precium rei, & res in contractibus humanis pro eodem computentur, precium quod reuera acceptum est pro re, debet vero domino restitui, quando res ipsa non restituitur, sed in hoc casu triticum illud reuera venditum est precio, vt 100. ergo illa 100. sunt restituenda domino tritici.

Secundò, vtilitas rei secundum se, aut ex occasione temporis computatur in re, estque tribuenda rei, & consequenter domino illius: latroni enim solum potest tribui vtilitas, quae labori, & industriae ipsius debetur, sed quod res statim vendita valuerit centum, quae in aliud tempus relicta non valuisset nisi 50. hoc temporis est, non industriae latronis, ergo.

Tertiò, quia si latro tantum restituat 50. alia verò 5. sibi retineat, percunctor, quo titulo possit illa sibi retinere, certè nullo, nam nec ratione rei, quia erat alie-

Tomus Primus.

na, & omnis vtilitas illius est domini ipsius, nec ratione venditionis, quia fuit iniqua & inualida, cum ergo nullo titulo potest illa retinere, teneatur necesse est restituere.

Denique, non solum res aliena restituenda est, verum etiam id omne in quo quis per illam factus est ditior, sed latro in hoc casu factus est ditior ex illo quicquid, quod reuera erat alienum, in 100. ergo, &c.

De emptore dubie fidei.

DE emptore dubie fidei res est difficilior, vbi obseruemus, huiusmodi emptorem dupliciter posse dubitare, aut ipso tempore contractus, aut postquam iam emit. Rursum, qui à principio dubitauit re, quam emit esse furtiuam, vel emit illam consulens vtilitati veri domini, animo seruandi, & restituendi illam vero domino, quam nisi ipse emeret, forsitan verus dominus nunquam recuperaret, aut vt sibi ipsi consulat, & propriam tantum intendens vtilitatem.

CONCLUSIO I.

Qui emit rem, de qua est dubius tempore emptionis sit ne furtina, emit verò illam consulens vtilitati veri domini, non peccat, teneatur tamen querere diligenter pro qualitate rei, & dubij verum illius dominium, & eo inuenito rem illam ipsi restituere, accepto precio, quod pro illa dedit.

Huiusmodi emptorem non peccare, patet, quia talis emptio est actus charitatis, cum per eam fita tur emptor consulere vtilitati veri domini: vnde commendatur charitas huiusmodi emptoris, probaturq; talis emptio in iure Cano. Rapina. 1. 4. q. 5. Quid teneatur querere verum dominum diligenter, & eam illi restituere, patet etiam, quia aliter retinet, alienum, quod est furtum, in moralibus namque idem sunt retinere, quod probabiliter dubitas esse alienum, & retinere alienum, sicut idem est comedere carnes in die, de quo prudenter dubitas, an sit ieiunium, & comedere illas in die, quem scis esse ieiunium. Denique, quod huic emptori liceat accipere precium quo rem illam emit, vt suo domino ipsam custodiret, ostendit. Nemo teneatur nisi sit alterius custos, vel tutor, curare aliena commoda, vel vitare aliena damna cum proprio detrimento, in hoc autem casu iste emptor curauit bonum veri domini illius rei, vitauitque illius damnum, ergo. Et confirmatur, quia huiusmodi emptio (vt dicimus) est actus charitatis laudatus in iure, ex emptione vero adeo honesta, & laudabili nemo debet recipere damnum.

Secundò, in foro exteriori datur actio huic emptori ad recuperandum à vero domino precium, quod dedit pro illa re, vt patet ex can. illo. Rapina, & est sententia Hostien. in titulo de poenitentia, quem sequuntur multi Iurisperiti, at quod iudex dicat, & secundum leges perspecta rei veritate iustum est, & honestum, ergo. Nec valet, quod Bal. & Pau. de Cast. l. r. ff. de nego. gest. negent huic emptori actionem in iudicio, nisi dominus rei ratam habuerit illam emptionem, intelligendi enim sunt, quando emptor non potest in foro exteriori probare illum bonum animum, què habuit.

Tertiò, huiusmodi emptor (si res exactè consideretur) non dedit precium illud pro re illa, sed pro illius custodia, & ad eam redimendam ab iniuria latronis, precium autem sic datum tuta conscientia recipi potest, sicut qui redimit hominem ne pereat apud Torcas. Dixi accipi posse, quia si dominus non velit illud dare, non teneatur, quia pro re sua recuperanda nemo teneatur quicquam soluere, nisi promiserit, aut à iudice condemnatur.

S CON.

CONCLUSIO II.

Qui emit rem a latrone, et suo domino illam seruet, illo post debitam diligentiam non comparente, tenetur illam, et illius valorem in pio usus convertere.

Paret, quia habet alicuius, quod ratione rei conuertendum est in opera pia, cum sit dominus omnino incertus, poterit autem in hoc casu precium, quod pro illa dedit sibi retinere, tum quia potuisset illud accipere à vero domino, tum etiam quia iste non accepit rem, sed custodiam eius.

CONCLUSIO III.

Qui emit in proprium commodum, dubitans ipso tempore emptionis rem illam esse furtiuam, peccat mortaliter, nec potest illam alteri vendere, aut rescindere contractum cum latrone, sed tenetur illam vero domino restituere, perinde ac si mala fide emisset.

Probatur prior pars, quia sciens, & volens exponit se periculo emendi, & accipiendi rem alienam inuito domino, quod est voluntarie cooperari furto. Secunda verò patet, quia in moralibus, & contractibus pro eodem reputantur dubia fides, & mala fides; perinde enim peccat, vt diximus, & agit contra conscientiam, qui rationabiliter dubitans, sit ne hodie ieiunandum, comedit hodie carnes, sicut qui sciens aperte esse ieiunium illas comederet, sed qui emit mala fide tenetur ad restituendam rem vero domino, ergo & qui dubia.

Secundo ex l. bonæ fidei, de acquirendo rerum domino, ubi dicitur, [Emplorem bonæ fidei, & non dubie facere fructus suos.] Quod si emptor fidei dubie non facit fructus suos, sed tenetur illos vero domino restituere, multo magis rem ipsam.

Hæc conclusio est maxime notanda propter emptores vestium, & aurifices, topauejeros, pelleros, plateos, & similes, qui facile possunt agnoscere rem esse furtiuam, vel saltem rationabiliter dubitare, paruitate autem precij, & spe lucri adducti, facile cum dubia fide emunt: sunt enim isti obligandi ad inquirendos veros dominos.

Sed contra hanc tertiam conclusionem obijcies: In dubijs melior est conditio possidentis, ergo qui emit dubia fide, poterit domino non comparente rem emptam sibi retinere. Respondeo regulam istam iuris intelligendam esse de emptore, & possessore bonæ fidei, tui postea superuenit dubium; hic enim solus dicitur esse possessor, cum rem illam per aliquod tempus bona fide detinuerit, non qui ipso tempore contractus est dubius, nec aliquo tempore cum bona fide illam detinuit, quia possessio rei est illius cum bona fide detentio.

CONCLUSIO IIII.

Qui rem bona fide emit, sed deinde incipit dubitare, si facta debita diligentia sit ex æquo dubius, vel magis declinet in suam partem, quam in oppositam, potest illam tuam conscientiam retinere.

Ratio est, quia in hoc dubio potior est conditio possidentis, quamuis si velit eam vendere, debeat explicare emptori dubium quod habet, quia illud est defectus rei pertinens maxime ad indemnitatem emptionis, tenetur autem venditor explicare emptori iure naturæ defectum rei, & seruare illum indemnem, aliter namque esset vendere cum fraude. Quod si facta diligentia sit ita dubius, vt magis censeat rem illam esse furtiuam, quam suam, querat verum eius dominum, quem si certo inuenit, restituat illi in

integrum, si verò inuenit quidem dominum, non tamen ita certum, sed de quo adhuc est aliquod dubium, restituat ei aliquam partem, vel cum illo conueniat iuxta ea quæ diximus agentes de possessore dubie fidei. q. 5. de dominio art. vii.

Circa tertiam & quartam conclusio, quas habet hic D. Tho. obseruemus primò, iustam acceptionem triplicem esse, aliam in commodum eius, qui accipit, vt in mutuo, de qua agit D. Tho. in tertia conclusio aliam in vtilitatem eius, qui dedit, vt in deposito, de qua agit in quarta, aliam verò quæ fit in vtilitatem vtriusque, tam dantis, quam accipientis, vt in locato & conducto, cuius non meminit hic D. Tho. quia forsitan ex simplicibus voluit intelligi coniuncta, & composita. Est autem acceptio hæc tertij generis, velut composita ex alijs quas proponit.

Obseruemus secundo, acceptionem illam primi generis, quæ fit in vtilitatem tantum accipientis, adhuc duplicem esse, aliam quæ dicitur mutuario, & alteram quæ dicitur commodatio, mutuario est earum rerum, quæ vnico vsu consumuntur, vt panis, vini, &c. propter quod eo ipso, quo mutuo dantur, transfertur earum dominium in mutuatarium, potestque illis vt vsque ad earum consumptionem, nec tenetur easdem numero restituere, sed sufficit restituat similes in specie, vel æquivalentes: est enim mutuario quedam venditio, vel saltem contractus quidam illi similis, commodatio verò est earum rerum, quæ non consumuntur vnico vsu, sed permanent, vt vestis, equus, domus, quarum vsus transfertur quidem per aliquod tempus in accipientem, non tamen dominium, quo fit, vt non possit illis vt vsque ad earum consumptionem, sed tenetur necessario accommodatarius easdem numero restituere ei qui accommodauit, essetque iniquitas & dolus, rem illam occultare, spe restituendi precij, cum is qui accommodauit solum traderit vsum nudum per aliquod tempus. His positis tertia conclusio, D. Tho. verissima est, & extra omnem dubitationem accipientem rem aliquid mutuo teneri ad illud restituendum, si apud ipsum pereat, etiam si sine vlla culpa ipsius pereat, tum quia accepit illud in suam vtilitatem, tum quia mutuas fecit, illi gratiam, essetque maximum absurdum, vt ex beneficio, & gratia, quam alteri prestitit, reparetur damnum; Difficultas est in comodato.

Controuersia Quinta.

AN QUI ACCEPTIT REM COMMODATAM, vt vestem, vel equum, teneatur illam restituere, si apud ipsum perierit sine vlla culpa ipsius.

Eadem quæst. erit de re locata, & conducta, cum locatio, & conductio reducantur ad commodatum, quamuis differant in eo, quod in accommodato, vsus rei conceditur gratis, & amice, in conducto verò, & locato sub pretio, & stipendio. Quæstioni occasionem obtulit Gregorius nonus c. finali de iniurijs, & damno dato cuius verba sunt.

Si culpa tua datum est damnum, & iniuria irrogata, seu alijs irrogatibus opem fortè tulisti, aut hæc imperitia tua siue negligentia euenerunt, iure super his satisfacere te oportet, nec ignorantia te excusat, si scire debuisti ex facto tuo iniuriam verisimiliter posse contingere, vel iacturam. Quod si animalia tua nocuif se proponas, nihilominus ad satisfactionem teneris, nisi ea dando passis damnum velis liberare reipsum, quod tamen ad deliberationem non proficit, si fera animalia, vel quæ consueuerunt nocere fuissent, & quam debueras non curasti diligentiam adhibere. Sane licet, qui occasionem damni dat damnum videatur dedisse: secus est tamen in illo dicendum, qui vt non accideret, de contingentibus nihil omisit.

Et

Et cap. vnico de commodato vbi habet.

Cum gratia sui tantum quis commodatum accepit, de leuissima etiam culpa tenetur: licet casus fortuitus (nisi acciderit culpa sua, vel interuenerit pactum, seu in mora fuisset) sibi non debeat imputari.

Ad intelligentiam huius controuersie obseruemus primò in isto cap. vnico Pontif. tria statuere: primo casum fortuitum sine vlla culpa accommodatarij euentem non esse ipsi imputandum. Secundò teneri commodatarium ad restituendum, si aliqua culpa vel leuissima ipsius intercesserit, aut fuerit in mora reddendi commodatum domino suo, & teneri simul ad restituenda domino omnia damna inde sequuta. Tertio commodatum pro aliquo vsu vel tempore ante illum vsu vel tempus completum, non posse à domino repeti, & postulari.

Obseruemus, secundò tripliciter posse rem accommodatam perire. Primò fraude, & malitia commodatarij, vel quia ipse illam distrabit, aut quia videns illam perire non impedit cum possit. Secundò casu fortuito sine vlla culpa eius, vt igne vel ruina domus. Tertio ex negligentia, & culpa ipsius, quia in ea custodienda non adhibuit eam diligentiam, quam solent homines in simili genere rei adhibere. Rursum culpa, & negligentia duobus modis considerari potest, vt docet Adria. in 4. tract. de restitutione, dubio speciali de hac culpa, aut Theologicè, aut iuridicè, Theologicè culpa vocatur omnis deuiatio à lege eterna, quæ si grauis sit dicitur mortalis, si leuis venialis. Iuridicè autem culpa est declinatio ab æquo & bono, & ab eo quod homines communiter solent facere in tali causa, & negotio. Vnde quo ad præsentem disputationem vocatur culpa negligentia in custodienda re, constituitur autem huiusmodi culpa, sine negligentia triplex, grauis, quam Iuristæ vocant latam, & leuis, & leuissima: grauis siue lata, & ampla est deuiatio circumscripta ab ea diligentia, quam communiter adhibent homines eiusdem professionis in tali re etiam qui parum circumscripti sunt, leuis, illa deuiatio incircumspecta à diligentia, quam communiter adhibent homines diligentes, & circumscripti in similibus rebus, leuissima verò, deuiatio incircumspecta ab ea diligentia, quam homines plurimum diligentes, & maximè circumscripti solent in ea re adhibere. Explicat hæc Syllu. in verbo Culpa. §. 1. nu. 2. accommodatissimo exemplo accommodo librum scholastico amico obliuione reliquit illum in sedili lapideo plateæ, vel limine domus, vnde statim à transcurrentibus sublatu est, illa obliuio, & negligentia, est lata, & grauis, reliquit illum intra domum, & cameram super sedile vel mensam, sed ostio aperto, est negligentia leuis, quia vir diligens circumscriptus talem etiam negligentiam cauisset, reliquit illum intra cameram, ostiumque clausit, sed non inclusit illum in arca firmata clauis, est negligentia leuissima, quia diligentissimus, & maximè circumscriptus ab hac etiam negligentia curaret cauere.

Obseruemus Tertio, non esse idem culpam grauem apud Iuristas, quod est culpa mortalis apud Theologos, nec idem leuem apud illos quod venialis apud nos, potest enim esse culpa grauis iuridicè, quæ tamen apud Deum non erit peccatum, mortale, imò forsan neque veniale. Et è conuerso potest aliqua culpa, & negligentia iuridicè esse leuis, quæ erit peccatum mortale apud Deum: verbi gratia, qui vt se tueretur ab aggressore, vel vitaret aliquod damnū, traderet, obliuioni, & relinqueret in platea librum sibi accommodatum, nec venialiter peccaret, iuridicè autem grauis esset illa negligentia, & culpa. Similiter qui librum heretici ex facultate inquisitorum haberet accommodatum, & nō includeret in arca sciens domi suæ existere aliquem, qui illum optat legere, & quo lecto periclitatur contraminari, est in conscientia, & foro animæ hæc negligentia mortalis, iuridicè autē leuis vel leuissima.

Tomus Primus.

His positis Adrian. in 4. in materia de restitutione q. speciali, An teneatur in foro animæ restituere qui alterum damnificauit ex leui, vel leuissima culpa, dicit duo: Primum est, si damnum sequutum sit sine vlla culpa tua tam Theologicè quam iuridicè, id est sine villo peccato tuo. nec mortali, nec veniali, & sine vlla negligentia tua, nec graui, nec leui, nec leuissima, ad nullam te restitutionem teneri, quod probat ex cap. finali de iniurijs, & damno dato, maximè ex vltimis verbis, vbi dicitur: licet qui occasionem damni dat, damnum dedisse videatur, secus autem de illo est, qui vt ne accideret de contingētibus, nihil omisit, vbi habetur aperte hoc primum dictum Adriani, in quo tamen videtur loqui Adrianus generaliter in quacunque re, & non solum in accommodato, in quo non transfertur dominium.

Secundum dictum eius est, si damnum subsequutum sit aliqua culpa tua siue Theologicè, siue iuridicè sumpta, teneri te ad restitutionem illius damni, vbi quoque non solum loquitur de accommodato, sed in vniuersum de quacunque re. Probat autem illud ex eodem cap. citato, vbi dicitur si tua culpa damnum datum est, iure super his satis facere te oportet, & subdit, nec ignorantia te excusat, si scire debuisti, vbi nulla sit distinctio culpe. Vnde arguit ex regulis iuris vbi legislator non distinguit neque nos distinguere oportet, sed in isto cap. finali non distinguitur inter hanc vel illam culpam, sed de quacunque culpa dicitur si tua culpa damnum datum est, &c. ergo siue negligentia sit culpa venialis Theologicè, siue grauis, siue leuis, aut leuissima iuridicè, tenetur qui alienum habet, si aliqua culpa ipsius petierit, domino suo illud restituere.

Syllu. in verb. Culpa. §. docet in foro animæ illum tantum teneri ad restituendum alienum, cuius culpa lata siue graui illud perit, adducitque in eam sententiam Innocentium, & alios multos Canonistas, Sed idem in verb. Commodatum. quaest. 8. & Nauar. in suo Manual. cap. 17. num. 184. volunt commodatarium, id quod accepit in suam vtilitatem, teneri ad restituendum, etiam si ex leuissima culpa ipsius illud pereat, quia in illo c. vnico apertissimè ita habetur. Eandem sententiam habet hic Caiet. quamuis non explicat neque ipse neque Syllu. quæ ista culpa leuissima.

Domi. Soto lib. 4. de iust. q. 7. artic. 2. habet quatuor. Primò in hac questione non esse accipiendam culpam leuem, quæ exigitur in illo cap. Vnico, vt commodatarij teneatur restituere, Theologicè, pro veniali sed iuridicè, pro ea negligentia à qua cauisset homo diligens, & circumscriptus. Secundò non quamcunque leuem culpam obligare ad restituendum, sed eam, quæ coram Deo est pec. mort. Pro veniali enim (inquit) obligare ad restituendum, videtur absurdum, primò, quia esset pœna nimis rigida, secundò quia vix homines valent se eximere à negligentijs, & culpis venialibus. Tertio, quia si culpa venialis obligaret commodatarium ad restituendum, oporteret similiter obligare Gubernatores, Iudices, Aduocatos, & similes ad innumeras restitutiones, innumeras negligentias veniales, quas ipsi in suis officijs committunt, & à quibus vix ca uere possunt. Quod si obijcias contra Sotum, haberi in iure commodatarium teneri etiam ex leui, vel leuissima culpa, ait, vocari culpam istam in iure leuem, vel leuissimam, non quasi non sit pecc. mort. in foro animæ, sed quia negligentia, quæ exigitur in commodatario, vt teneatur ad restituendum, quamuis sit peccat. mortal. est tamen leuis comparatione negligentiz, quæ exigitur in depositario, vt teneatur ad restituendum depositum: in commodatario enim sufficit negligentia, à qua cauisset homo circumscriptus, modò sit mortalis, quæ non sufficit, vt videbimus in depositario, etiam si perueniat ad peccat. mort. vt teneatur ad restituendum, sed exigitur illa lata, & grauissima, quæ cauisset, & homo parum circumscriptus. Ait tertio

S 2 in

in his standum esse foro exteriori, & id restituendum, quod iudex præceperit. Ait denique commodatarium teneri, quando culpa ipsius est mortale ad totum, vel partem, iuxta grauitatem suæ negligentiae, quia potest negligentia ipsius, & intra limites mortale grauior esse, vel leuior.

Hæc opinio Domin. Soto singularis est, & recedens à communi, & recepta inter Theologos, qui volunt leuem culpam & negligentiam, etsi non sit Theologicè mort. obligare, nihilominus commodatarium ad restituendum: habent illud apertè Adria. & Syluest. lococit. Caiet. verò etsi non explicet distinctè, qualis debeat esse culpa leuissima obligans ad restituendum, satis tamen apertè indicat, non esse necessarium, vt sic pecc. mortal. Explicans enim tertiam conclusionè D. Thom. ait, accipientem rem in vtilitatem suam, siue transferatur dominium illius in ipsum, vt in mutuo, siue non, vt in commutato, teneri ad restituendum, mutuatarium quidem simpliciter, commodatarium verò si res apud illum pereat, quia regulariter (inquit) perit, aliqua culpa ipsius, vbi apertè omne genus culpæ complectitur.

Opinio Domin. Soto excluditur ab omnibus recentioribus & merito: primò, quia commodatarius tenetur restituere, non ratione peccati, sed ex natura contractus: est enim natura huius contractus, vt commodatarius, cum rem illam in suam vtilitatem recipiat, ea sollicitudine custodiat, vt de nulla negligentia argui possit, quod si aliqua interueniat quantumuis leuissima, cum iam non adhibuerit omnem sollicitudinè, sed possit alicuius negligentiae argui; ex natura huius contractus tenetur restituere: quam rationem in sinuat cap. illum vnicum de commutato, dicens. [Cum gratia sui tantum quis commodatum accepit, de leuissima etiam culpa tenetur.]

Secundò, quia iuridicè intelligenda sunt, nisi recta ratio aliter exigat, nulla autem ratio exigit, vt ca. istud vnicum de accommodato non accipiatur iuridicè, ergo commodatarius ex leuissima etiam culpa iuridicè sumpta tenetur ad restituendum, leuissima autem culpa iuridicè sumpta non exigit, vt sit mortalis: Ergo.

Tertio, si non teneretur comodatarius ad restituendum, nisi negligentia ipsius esset mort. ferè nunquam teneretur ad restituendum, quod est absurdum: patet consequentia, quia nisi ex malitia, & data opera rem accommodatam distrahat, (quod rarissimè accidit) non solet perire res apud commodatarium, nisi ex obligatione, & incuria aliqua veniali. Vnde rarissimè tenerentur homines restituere sibi accommodata, quæ apud ipsos perirent. Quod esse maximum absurdum, & in damnum Reipubl. ex eo patet, quia si hoc ita esset, arcerentur homines ab accommodandis rebus suis, vel amicissimis.

Quarto sequeretur ex eadem opinione, iudicem vix vnquam posse condemnare commodatarium ad restitutionem damni.

Primò, quia esset difficile probare iuridicè negligentiam illius peruenisse ad pecc. mort.

Secundò, declinaret commodatarius facilè iudiciū, dicens non pertinere ad iudicem secularem, definire aut omisso ipsius sit pecc. mort. nec pareret sententiæ, affirmans fundari illam in falsa præsumptione iudicis, existimantis negligentiam ipsius fuisse mort. cum reuera non fuerit.

Denique ex ipsomet Soto in his standum est foro iudiciali, sed in isto foro condemnatur commodatarius ad restituendum, si constet de culpa leuissima, nec querit iudex fuerit ne illa peccatum mor. an non ergo.

Quod si dixerit Soto sententiam iudicis punire etiã negligentiam venialem, hoc nullus Theologorum admittet, quia sententia iudicis non potest tanta pœna punire culpam venialem, nisi absolutè, & iure naturæ ratione illius culpæ debeat ei illa pœna,

Sententia Adria. quo ad accommodatum vera est, generaliter autem sumpta, quatenus ab ipso proponitur, in omni genere rei non est vera: Princeps enim, Gubernatores, & Duces, ac similes non obligantur ad restituendum ob negligentias veniales sui muneris, cum illas vitare vix possint, nec ista munera suscipiant, nisi cum debito vitæ di eas negligentias, quas humana imbecillitas valet cum Dei adiutorio effugere; veniales autem de fide est posse nos vitare singulas, non autem omnes. Tum etiam, quia ista munera non in propriã vtilitatem, sed in communem, & publicam accipiuntur, commodatum verò in propriam, & priuatam commodatarij.

Cæterum vt in quæst. adeò difficili, & ancipiti omnia in vnum colligamus.

CONCLUSIO PRIMA.

Si res accommodata culpa commodatarij, vel leuissima, & qua non perueniat ad pecc. mort. pereat, tenetur commodatarius illam restituere.

Habetur hæc expressè in illo cap. vnico: nec est admittenda explicato Dom. Soto, cum sit contra communem sensum omnium DD. colligitur eadem conclusio ex l. in rebus, & l. sint certi. §. accommodatū. ff. de commutato. Quæ iura non sunt pœnalia, quasi punientia negligentiam commodatarij, sed explicant, ac decernunt, quod exigit ius naturæ. Ex natura enim rei, qui tibi in tuam vtilitatem aliquid accommodat, ea lege & fide accommodat, vt tenearis rem illam omni sollicitudine custodire, cui custodiæ quæuis negligentia etiam venialis, & leuissima repugnat.

Vnde est argumen. Iure naturæ commodatarius cū in suam vtilitatem rem accipiat debet esse gratus accommodanti, & rependere illi beneficium acceptum, seruando illum indemnem, quantum humana industria valet, at si ex negligentia ipsius, vel leuissima res accommodata pereat, non seruat illi hoc ius, nec vititur hac gratitudine, adeò debita, nec seruat illum indemnem, ergo iure naturæ tenetur illi restituere.

Secundò, si quando Petrus aliquid accommodat Ioanni, interueniret hoc pactum inter eos, vt teneretur Ioannes rem illi sibi accommodatam tanta diligentia custodire, vt nec minima negligentia ipsius periret, proculdubio interueniente hoc pacto, si res illa periret ex quacunque negligentia Ioannis, vel leuissima, teneretur Ioannes rem illam Petro restituere, habereturq; ita in illo cap. vnico de commutato, vt teneatur, si interueniret pactum. Sed cum de quouis homine præsumi debeat, velle se seruare indemnem, quando iuste potest, existimandum semper est inter commodantem, & commodatarium interuenire huiusmodi pactum, saltem implicitum, neque animi illius esse aliter accommodare, ergo. Et confirmatur, quia iure naturæ exigente, accommodans cum sit alteri vtilis, non debet ex beneficio culpa illius reportare damnum, reportaret autem, si res vel leuissima culpa commodatarij perdita non esse ei restituenda.

Probant hanc conclusionem omnia argumenta, quibus impugnatur M. Soto.

CONCLUSIO II.

Comodatarius non tenetur ad aliquid restituendum, quando res perit casu simpliciter, & omnino fortuito, cui nec circumspexerit, ac diligens, & prouidus potuisset prouidere.

ET ratio est aperta, quia commodatarius non tenetur restituere, nisi quando res perit aliqua culpa ipsius, qñ autem perit casu omnino fortuito, nulla interuenit culpa ipsius, quia inter hæc casum fortuitum, & cul-

& culpam aliquam vel leuissimam non intercedit medium aliquod, etenim si casus est omnino fortuitus, nulla est culpa, si vero aliqua est culpa iam non est casus omnino fortuitus. Ita definitum est in illo cap. vnico intelligenda huiusmodi de Arina sit cum tribus limitationibus.

Prima, si casus ille non sit omnino fortuitus, quod accidit, quando aliqua culpa commodatarij euenit, ut si nou circumspexisset extinguit lucernam, aut accendit ignem, propter quod res combusta est, si qui accepit equum ut iret CesarAugustam, in illo aggressurus est duellam.

Secunda, si fuit acceptum precium constitutumque pactum de reddendo commodato, quacunque ratione periret.

Tercia, si fuit commodatarius in mora reddendi rem accomodatam, & tunc successit casus ille, quae omnia habentur in illo cap. Vnico. Quae vero dicimus de casu fortuito, intelligenda sunt de casu certo, & indubitanter fortuito, quia res sit dubia, perierit ne casu an negligentia, vel acciderit ne ille casus culpa commodatarij, an non, tunc sic dubius tenetur restituere, primo, quia in dubijs potior est ratio possidentis, dominus autem rei cum in accomodato non transtulerit dominium illius, est, adhuc possidens, secundo quia cum dederit in utilitatem, & gratiam alterius, in dubijs potius debet pati damnum qui accepit beneficium, quam qui dedit, unde interest inter mutuatarium, & commodatarium quod ille tenetur, etiam si casu fortuito, & sine vlla culpa ipsius res pereat, quia per mutuum transfertur dominium, & vnaqueque res si perit, domino suo perit, commodatarius vero, cum per commodatum non transfertur dominium, non tenetur ad restituendum, si casu omnino fortuito res pereat, sed tunc tantum, quando aliqua culpa ipsius interuenit.

CONCLUSIO III.

Quotiescunque commodatarius tenetur restituere, tenetur in totum, & in integrum.

Prater hanc conclusio, in primis ex iuribus citatis, quae omnia absolute, & simpliciter precipiunt talem restitutionem nulla facta distinctione totius, vel partis, & est communis sententia omnium DD. tam Theologorum, quam Iuristarum vnico tantum excepto Domino Soto. Et probatur ratione, obligatio restituendi commodatum non oritur (ut constat) ex qualitate culpa, quod sit venialis, vel mort. sed ex negligentia, iuridice accepta, & ex natura talis contractus, sed negligentia, vel culpa, si aliqua est in commodatario, versatur circa totam rem accomodatam, natura quoque huius contractus accomodati exigit, ut accomodans nullum pariat damnum ex beneficio, quod praestitit commodatario, neq; in toto, neque in parte, ergo debet illi restituere in totum.

Secundo, si pro quantitate culpa esset restituendum aut in totum, aut in partem, esset difficile, & perplexum definire quanta sit negligentia commodatarij, ut iuxta illam dijudicaretur quantitas restituenda ab ipso rei perditae: neque tale est in usu apud iudices, sed quam primum constat iuridice de culpa commodatarij, & ex negligentia eius, & si leuissima, rem illam perisse, condemnatur ad restituendum in integrum.

Quod si aliquando iudices non condemnent commodatarium ad restituendum in integrum, quod rarissime accidit, illud non fit, quia aliquando negligentia illius sit venialis, aliquando mort. & intra limites mort. aliquando grauior, aliquando minus grauis, ut vult Soto, sed quia aliquando de negligentia commodatarij siue leui, siue leuissima probatio iuridica ita dubia est, ut iudex sit anceps, an interuenit culpa, &

in eo casu, qui non est certus de culpa, non condemnat eum in totum, quia vero probabiliter est dubius, & in dubijs inclinandum est in fauorem commodantis, ut domini, & possessoris, poenes quem semper mansit dominium reocommodate, condemnat commodatarium in aliquam partem, pro ratione dubij, & suspicionis, quam ex se obtulit, aliter, si certe constaret de culpa, etsi leuissima, condemnaret illum in totum. Dico etiam accidere aliquando, ut condemnentur commodatarius in partem, quia aliquando res illa restituenda non habet certum precium, sed varium, & multiplex, condemnatque iudex ad restituendam rem commodatam, & perditam in maiori vel minori precio pro quantitate culpa, quod proprie non est condemnare in partem, sed in totum quoque, licet non in summo precio.

Contra primam conclusionem hic positam posset aliquis obijcere, cum ex D. Thom. in hoc art. mutuatarium teneatur restituere, si res perit, etiam si nulla culpa ipsius pereat, quia accepit illam in suam utilitatem, videbitur similiter iudicandum de commodatario, cum in utilitatem quoque suam accipiat, quod accipit commodato, vbi enim eadem existit ratio, par quoque, & idem debet esse iudicium. Dico nihilominus aliter esse iudicandum de ipsis: Mutuatarium namque (ut modò dicebamus) debet restituere etiam si res mutuo accepta sine vlla culpa ipsius pereat, quia per mutuum non solum accepit rem illam in suam utilitatem, verum etiam ut suam, cum in mutuo transferatur dominium, vnaqueque vero res, si perit, domino suo perit, commodatarius vero, cum solum recipiat utilitatem, & usum rei, non autem rem ipsam, quia in commodato non transfertur dominium, si pereat, non tenetur illam restituere, quia non ipsi, sed domino suo perit, nisi iam aliqua culpa ipsius periret.

Nunc ad argumentum Dom. Soto: Ad primum respondet poenam illam, si quidem a iure humano imponitur, esse rigidam, cum tamen non imponatur ab ipso, sed tantum explicet quod exigit ius naturae, propria ratio istius contractus, ut constat, non est iudicanda ex his.

Ad secundum dico, à culpis venialibus vix homines posse se liberare, nihilominus rem, quam habent in suam utilitatem accomodatam possunt ea sollicitudine custodire, ut nulla ipsorum negligentia pereat, & cum ex natura contractus homines res suas ita accomodant, ut quantum fieri potest custodiantur, nec vlla in eo interueniat negligentia, si aliqua interuenierit, non tam propter peccatum (sicut dictum est) quam contractus accomodati ita exigente, tenentur restituere, experientia enim constat homines hoc animo res suas accomodare, ut easdem accipiant, nisi casu aliquo fortuito, cui humana industria prouidere non valuit, pereant.

Ad tertium dico, Principes, Duces, & alios habentes munera publica, non teneri ad vitandas omnes negligentias veniales sub poena restitutionis, quia nec accipiunt munera in suam ipsorum utilitatem, sed aliorum, nec illa exigunt, nisi ut adhibeant diligentiam commodam, & quam solent diligentes vni adhibere, non autem omnem, quae adhiberi potest, at in accomodato cum rem accipiat accomodatarius in suam ipsius utilitatem, accipit hac lege, ut rem illam omni custodia seruet, ita ut nisi casu fortuito aliter non pereat.

Controuersia Sexta.

**AN DEPOSITARIUS TENEARUR
ad restituendum depositum, quod apud ipsum perit.**

Obseruemus depositum trifariam posse accipi custodiendum, aut simpliciter, & gratis aut accepto aliquo stipendio, aut cum pacto seruandi illud omnino indemno quatenus ratione pereat, loquitur hic D. Tho. de deposito primi generis, quando ait, depositarium, cum non accipiat depositum in sua utilitate, sed dantis, non tenetur ad illud restituendum, nisi magna ipsius culpa pereat, & de hoc est porissima quaestio, quae culpa exigatur, ut depositarius teneatur restituere, nam non tenetur ipsum ad restituendum, nisi aliqua culpa ipsius depositum perierit, omnibus est in comperto.

Adrianus in 4. in materia de restitutione fo. 48. & 49. ait teneri illum vel ex leuissima culpa iuris. Probat primo, ex varijs iuribus capit. enim finali de iniurijs, & damno dato dicitur, [Si tua culpa damnatum est, &c. Vbi per culpam intelligitur negligentia, & cum textus non distinguat inter hanc, vel illam, omnem comprehendit etiam leuissimam. In ca. secundo de deposito habetur, [Si pactum, vel culpa, id est negligentia, vel mota intercessit, casus etiam fortuitus impurandus est depositario.] Vbi omnis etiam culpa includitur, nec distinguit textus inter hanc, vel illam. Et in can. Consultuisti. 2. q. 4. Et can. In lectum, 34. quaest. 2. obligantur in similibus rebus ex leuissima culpa ad restituendum.

Secundo, in iure tenetur aliquando depositarius restituere in casu omnino fortuito, ergo multo potius tenebitur ex leuissima culpa. Consequentia aperta est, quia si in casu fortuito, in quo omnino excusatur commodatarius, tenetur multo magis, si aliqua culpa ipsius, et si leuissima interueniat. Antecedens verò patet cap. 2. de deposito, vbi habetur: [Depositarius, qui ut custodiat, se vel res suas, permittit in casu fortuito perire res depositas, tenetur depositum restituere. Et confirmatur, quia in iudicio condemnabitur depositarius, qui in isto casu patietur depositum perire.]

Soto vbi supra docet depositarium teneri ad restituendum, quando culpa eius est mortalis, & multo grauior quam sit illa commodatarij, quia cum hic accipiat in suam utilitatem, sufficit in eo minor culpa, quam in depositario, qui non in suam, sed in dantis utilitatem rem recipit. Et in hoc sensu, inquit, habet hic D. Tho. in quarta conclu. depositarium non teneri nisi, ex magna culpa.

Syluester in verbo, Depositum, q. 1. Summa Angelica num. 3. Nauar. cap. 17. nu. 181. & 182. Caiet. hic, & omnes ferè recentiores, quos sequemur, aliter sentiunt. Sit ergo.

CONCLUSIO I.

Depositarius, qui sine stipendio, vel pacto restituendi rem quocunque modo pereat, sed gratis tantum, & amice, ut communiter fieri solent soluat depositum, tenetur illud restituere, si malitia eius vel graui, & lata negligentia ipsius pereat, siue illa mortali, sit siue non.

Habetur hæc conclusio de deposito. l. Prima. §. Vlt. & capit. 2. de deposito. Et probatur, isti duo contractus, commodatio, & depositio sunt quasi extreme oppositi, quia commodatio tota est in utilitatem accipientis, depositio verò in utilitatem dantis, vnde debent similiter obligare ex negligentia inter se quasi extreme oppositis, sed commodatio obligat ex negli-

gentia etiã leuissima, depositio ergo obligabit ex negligentia graui, & lata, quæ quasi in altero extremo opponitur leuissima.

CONCLUSIO II.

Depositarius qui gratis seruat depositum, non tenetur ex culpa leui, multo minus ex leuissima.

Hæc etiam habetur in iuribus citatis, & confirmatur primò, quia cum depositum accipiat in hoc casu in gratiam tantum, & utilitatem illius qui depositum, esset absurdum, gravare depositarium, ut teneretur ad illud restituendum, vel ex leui culpa, aut leuissima.

Secundò, si tempore contractus interuenisset hoc pactum ex parte depositarij, se ita suscipere rem illam custodiendam, non ut teneatur ad eius restitutionem, nisi graui culpa ipsius illa pereat, non teneretur ex culpa leui, vel leuissima, sed depositarius qui grauis reat accipit custodiendam, probabiliter iudicandum est depositum suscipere sub hoc pacto, saltim implicito, nec velle maiori labori vel cure se exponere, ergo.

Tertiò, quia si aliter quam ex culpa graui obligaretur depositarius ad restituendum, nullus vellet depositum ex gratia, & amicitia custodire, periretque iste contractus adeo Reip. necessarius, Et ita obseruant iudices, non enim condemnant depositarium ad restituendum, nisi ex culpa lata, Et hanc vocat hic D. Tho. magnam.

CONCLUSIO III.

Quotiescunque depositarius tenetur ad restituendum ex culpa graui, & lata, tenetur restituere totum, & in integrum.

Patet, quia tenetur iste restituere ratione istius culpa, sed culpa ista cadit supra totum, & integrum depositum, ergo tenetur in integrum. Vbi obseruandum est, quando animus iudicis, vel confessarij in his depositis fuerit dubius an depositarius, de quo loquitur, commiserit culpam grauem, declinandum esse in fauorem depositarij, cum rem illam accipiat non in suam utilitatem, sed dantis, sicut quando est dubium de culpa commodatarij, declinandum est in fauorem domini, quia commodatarius accipit in suam utilitatem, exigit enim recta ratio, ut qui percipit commodum sentiat damnum.

CONCLUSIO VLTIMA.

Qui accipit pecuniam, ut depositum custodiat, tenetur illud restituere, si aliqua culpa ipsius perierit, etiam si leuis illa sit, quod si casu omnino fortuito, & siue vlla culpa ipsius non tenetur.

Prior pars probatur, quia eo ipso, quo accipit precium pro custodia depositi, deum xit se ad custodiendum illud, ea sollicitudine, & diligentia, quam prouidi, & solliciti custodes solent adhibere, quos certum est à graui, & leui negligentia cauere, etsi in leuissimas aliquando incidant.

Alteri pars non placet D. Soto, existimat enim accipientem pecuniam pro deposito teneri ad illud restituendum, etiam si omnino fortuito pereat, quia depositum quod suscipitur, accepta pecunia, induit rationem, & naturam contractus assicurationis, is qui pecuniam accipit pro rei assicuracione, tenetur illa solvere, et si pereat omnino casu fortuito, & sine vlla culpa ipsius. Nihilominus aliter est sentiendū, differunt enim plurimū isti contractus, in contractu enim assicuracionis non

CONCLUSIO L

non accipitur precium pro custodia mercium nec pro diligenti adhibenda in illis conseruandis, sed est quoddam genus depositiouis, vna apresta, merces illas nullo modo perituras, cum tamen illarum custodia maneat apud dominum ipsarum, & ita si pereant etiam si omnino fortuito, tenetur illarum valorem reddere: in deposito autem, quod suscipitur accepto precio, accipitur illud pro custodia rei, & pro diligentia adhibenda in eius conseruatione, & ita si pereat res illa ex negligentia depositarij, vel leui, tenetur illam restituere, si vero casu omnino fortuito, cum ipse adhibuerit omnem diligentiam, quam communiter viri prouidi solent adhibere, non tenetur. ipse enim non deuinxit se per illud precium ad casus fortuitos (nisi iam ita conuenisset ex pacto) sed ad solam diligentiam conseruatam.

Ad argumenta Adriani. Ad primum respondeo, omnia illa iura cum loquantur promiscue de commodato, & deposito, esse intelligenda iuxta rectam rationem pro natura cuiusque contractus, ita vt sicut in commodatario, qui accipit in propriam vtilitatem, sicut quatuor culpa, etiam leuissima, in depositario, qui non accipit in suam, sed in dantis vtilitatem, exigatur iata, & grauis, & est hic verus sensus istarum legum, cum sic obseruentur, & intelligantur ab omnibus iuris peritis. Est autem consuetudo prestantissima legum interpretis.

Ad secundum dico, in foro exteriori damnari illum, qui vt custodiat res suas, exponit, & distrahit depositas apud se, quia nemo debet suae vtilitati consulere cum damno aliquo: tum etiam quia cum suae res, & depositae essent simul in eodem periculo constitutae, possentque simul custodiri, custodisse suas, non autem alienas quas habebat depositas est probabilissima coniectura, ex malitia, vel graui culpa eius illas perisse, vnde habetur cap. illo secundo: Bona fides abesse praesumitur, si saluis tuis rebus depositas amisisti. Et propter hanc praesumptionem iuris, condemnatur depositarius in illo casu in foro exteriori, in interiori tamen, vbi cessat talis praesumptio, si depositarius adhibuit debitam diligentiam, nec valuit depositum custodire, non tenetur ad restituendum.

Vltimo, circa has concl. D. Thoma. agendum est de acceptione iusta composita ex praecedentibus, quae fit in commodum vtriusque tam dantis, quam accipientis, vt in locato, & conducto, de quibus videre oportet.

Controversia Septima.

AN ACCIPIENS ALIQUID, QVOD cedit tam in vtilitatem dantis, quam accipientis, teneatur illud restituere, si apud ipsum pereat.

Obseruemus bifariam posse aliquid accipi in vtilitatem vtriusque tam dantis, quam accipientis, aut ita vt vterque inde reportet commodum temporale, vt in locato conducto equum, ego reporto vsu equi mihi necessarij, qui vero locauit recipit stipendium, & pecuniam, aut ita vt proprie sit in vtilitatem dantis, in ornatum vero tantum accipientis, vt cum Ioannes qui optasset non interesse nuptijs Petri ex defectu vestium, accipit accommodato ab ipso Petro) quia ita ei expedit) vestes, vt illius nuptijs intersit, in hoc casu accipit quidem Ioannes vestes accommodatas a Petro ad suum ornatum, non tamen ad suam vtilitatem, sed ad vtilitatem Petri: Sic.

Quando res accipitur ad vtilitatem tam dantis, quam accipientis, vt in locato, si illa ex malitia, vel fraude accipientis pereat, tenetur illam in integrum restituere, si militer si pereat ex negligentia, & culpa ipsius graui vel leui, quod si pereat ex leuissima, non tenetur.

Habet haec conclusio tres partes. Probatur prima, Quia, vbi malitia, vel fraude res perit, appetum est illatum esse damnum domino rei cum iniuria. Probatur secunda & tertia, quia qui alienum locat, ea lege, & conditione locat, ex communi hominum vsu, & consuetudine, vt debeat custodire, & providere illi, non quantum illud custodiri, & foueri potest, & custodiretur ab homine diligentissimo, qui nec in culpam, & negligentiam leuissimam incideret, sed quantum custodiri solet ab homine prouido, & sufficienter circumspecto, qui non incideret in leuem, ergo tunc tantum tenebitur qui locauit restituere, quando res locata perit ex negligentia leui ipsius, non autem, si pereat ex leuissima. Vnde si equus conductus perit, vel quia maiori onere oppressus fuit, vel plus itineris quam debuit, confecit, vel pauciora quam oportebat, accepit alimenta, est in conscientia restituendus, & sic condemnabit iudex, quia non custodiuit illum, nec curauit, sicut solet homo bene circumspectus, quod si tam in onere, quam in diurno itinere, quam in exhibenda alimonia praestitit, quod solent homines circumspecti, & bene instituti, & nihilominus perijt, qui forsitan non perisset, adhibita maiori custodia, minoris oneris, & breuioris itineris, non tenetur restituere, quia est natura contractus locationis, res locata non est custodienda, nec fouenda, sicut accommodata, quantum custodiri potest, sed ea diligentia, qua solent vt homines sufficienter prouidi, & circumspecti.

Ista conclusio est contra M. Soto. qui non distinguens inter commodatum, & locatum, vult in vtroque illum teneri ad restituendum, cuius negligentia res perdita est, quando negligentia illa est mortalis, sed in vtroque peccat haec opinio.

Primo, quia locatum, & commodatum distinguuntur plurimum, cum illud sit ad vtilitatem vtriusque, commodatum vero ad vtilitatem tantum accipientis. Secundo, quia vt constat, commodatarius ex quacunque negligentia tenetur restituere, etiam si leuissima, illa sit, & nullum peccatum nec mortale nec veniale: locans vero, cum sit ad vtilitatem vtriusque, non est obligatus ex leuissima, sed ex graui tantum, & leui, etiam si non sit mortalis, Estque communis sententia Iurisperitorum, in l. Contractus ff. de regulis iuris: vt optime Syl. locatio. q. 17. sequutus Hostiensis: colligitur etiam eadem sententia ex l. Si quis domum. §. Celsus. & l. Si merces. §. Qui columnam. ff. Locati.

Et probatur ratione Commodatarius, quia accipit in suam tantum vtilitatem, tenetur ex culpa leuissima, depositarius qui gratis, & non ad stipendium custodit depositum, quia non accipit in vtilitatem suam, sed solius dantis, tenetur, vt constat, ex culpa tantum graui, & lata, ergo conductor qui inter hos medium tenet, cum accipiat vtilitatem in vtriusque, tenebitur ex leui, vel maiori: Pareat consequentia, quia quae proportio est inter contractus, debet esse inter culpas, locans est velut medius inter commodatarium, & depositarium, ergo tenebitur locans ex culpa leui, quae est velut media inter leuissimam, ex qua tenetur commodatarius, & latam, ex qua tenetur depositarius.

Intelligitur haec conclusio, quando ipse locator, vel conductor non accepit pretium, vel constituit pactum cum domino rei locatae, de omnimoda, & diligentissima custodia rei, tunc enim tenebitur ratione illius praecij, vel pacti, etiam de culpa leuissima, vt habetur l. qui mercedem. & l. Dominus. ff. depositi, & cap. bona

fides, eodem tit. Dicitur enim in illis legibus: [Culpa abest. si o nnia facta sunt, quæ diligentissimus quisque obseruasset,] Et illo cap. Bona fides. ¶ De culpa teneatur si reipsum deposito obrulisti, vel si aliquid pro custodia recepisses. [Vbi cum non distinguatur inter hanc vel illam culpam, quæuis includitur, & leuissima. Est enim regula Sylu. loco cit. vt qui simpliciter tenebatur est culpa. v. g. graui accipiens precium pro custodia illius rei, teneatur iam ex leui, & qui simpliciter tenebatur ex leui, accipiens precium teneatur iam ex leuissima, ita vt precium acceptum augeat gradum culpæ. Vnde depositarius, qui non tenetur simpliciter, nisi ex lata, & graui, si accipiat precium, tenebitur etiam ex leui: locator verò, qui simpliciter tenetur, vt constat ex leui, si accipiat precium, teneatur etiam ex leuissima.

CONCLUSIO II.

Qui accipit commodatum ad ornatum tantum suum, utilitatem vero commodantis, tenetur restituere, si illud ex malitia, vel dolo ipsius, pereat aut culpa graui, & lata, non tamen ex leui & leuissima.

ITa Sylu. Commodatum. q. 8. Prima pars probatur, quia si pereat ex malitia, sciens, & volens intulit damnum cum iniuria, Secunda verò, quia si depositum pereat ex culpa graui, & lata, tenetur depositarius restituere vt vidimus, cum tamen non acceperit in utilitatem suam, sed dantis, quia negligentia lata est implicite quædam voluntaria rei distractio, ergo, & qui accipit ad ornatum proprium, quamuis ad utilitatem dantis, si pereat illud ex culpa lata ipsius, voluntate implicite distrahit illud, & tenebitur ad restituendum. Tertia pars probatur, quia commodatarius, vt patet ex cap. illo vnicò, & dictis, ideo tenetur restituere ex culpa leui, vel leuissima, quia accepit in suam utilitatem, & qui sensit commodatum debet sentire, & damnum, sed in hoc casu hic commodatarius nō accipit in suam utilitatem, sed in utilitatem commodantis, ergo.

In solutione secundi argumenti. docet D. Tho. accipientem occultè alienum, non teneri ad restituendum per se ipsum, si timeat famam suam ex eo periculitari, sed debere restituere per interpositam personam, maxime per prudentem, & fidelem confessorem, non tamen explicat, quando, nec qua via restitutio fieri potest, casu quo se ipsum prodat: An teneatur se ipsum prodere? Caiet. in comment. statuit illam regulam, non esse restituendas res inferioris ordinis cum damno rerum superioris ordinis, vt famam cum damno vitæ, aut bona temporalia cum damno famæ, sed cum hæc regula Caiet. vt vidimus, art. 2. agentes de restitutione famæ, in multis non habeat locum, neque sit in vniversum vera, offert se hic illa grauis quæstio.

Controuersia Octaua.

TENEATUR NE QVIS AD REFIENDUM damnum culpa ipsius illatum, etiam cum periculo propriæ famæ, vel vitæ, quando aliter illud restitui non potest?

Pertinet hæc quæstio ad mulierem adulteram, quæ supponens filium spurium marito est, in causa, vt vit eius faciat expensas in educando filio alieno, vt constituat illum hæredem cum legitimis, & quod aliquando accidit, vt habeat locum primogeniti, & expoliet hæreditate verum primogenitum. Pertinet etiam hæc quæstio ad iudicem, qui per iniquam sententiam, adiudicat bona vnus alteri, Ad tabellionem, & testes

qui sua culpa efficiunt, vt iniuste expolietur aliquis bonis suis. De his omnibus, & similibus quæritur, An quando alia via damnū illatū reficere non possunt, nisi pro dendo se ipsos, teneantur se prodere, & in discrimine vitæ, famamque suam constituere.

Tractatur hæc quæstio. maxime circa adulteram à Theologis in 4. dist. 15. à Summistis in verbo, Adulterium, & à Canonistis in cap. Officij, de pœnitentijs, & remissionibus, de qua variè sentiunt Doctores Inno. Hostien. Panorm. & plerique Canonistæ in illud caput Officij & Sylu. Adulterium, dub. 1. volunt iudicem, tabellionem, & testem, quando alia via damna graui (nam pro leuibus oēs conueniunt, non esse exponendam famam, vel vitam) refici non possunt, debere se ipsos prodere, vt illa reficiantur leso, mulierè verò adulteram non teneri ad se prodendam, quando imminet illi periculum infamæ, vel mortis, Ratio istorum est illa doctrina D. Grego. lib. 7. in Ezech. [Si de veritate scandalum nascitur, vtilius scandalum nasci permittitur, quàm veritas vitæ relinquatur.] Quam doctrinam Glossa ordinariâ adducit sub nomine Bedæ, & sub eodem nomine citatur, De reg. iuris. Cap. Qui scandalizauerit. Ex qua argumentantur. Quoduis scandalum, & damnum patiendum est, ne veritas deseratur, iudex, tabellio, & testis egerunt contra veritatem, & illam occultando, aut inuertendo exposierunt dominum verum suis bonis, tenentur ergo quoduis damnū, vel scandalum pari, & se ipsos prodere cum quouis periculo, vt veritas appareat, & vero domino bona illa restituantur. Adultera verò, etsi peccauit contra honestatem, & fidem debitam viro, nil tamen egit contra veritatem, & ita non tenetur cum tanto periculo, & scandalo se prodere.

Ioan. Maioris. ih. 4. d. 15. q. 17. agens de sola muliere, ait. Si solum periculum infamæ illi imminet, nullum autem vitæ, teneri ad se prodendum, quando aliter non potest, si verò imminet quoque ipsi periculum vitæ, non teneri, Ratio eius est; quia cum vitæ sit maximum bonum naturæ, cui nullæ diuitiæ nullaque bona temporalia valeant comparari, non est exponenda vt restituantur diuitiæ, famam verò, licet præster diuitijs, quia tamen est eiusdem ordinis, & computatur inter bona temporalia, vbi hereditas est magni momenti, debet mulier exponere ne verus hæres sua hæreditate exposcatur.

Scorus in 4. dist. 15. q. 2. ait tria: Primò, adulteram si habeat dotem, & propria bona, ex quibus valeat reficere filijs legitims, omne damnū quod ratione spurij, patiuntur in bonis paternis, non teneri se ipsam prodere, aut illi periculo obijcere, Quod si non habeat talia bona, aut videret certo, illum filium crediturum ipsi adulterium suum reuelanti, & comprobanti ex circumstantijs, tēporis, loci, absentia paternæ, & se profuturam, si prius est secundum dictum Scori, vt illi filio secreto se prodar, & cum iuramento, ac probationibus, quibus poterit, petentis ex circumstantijs, ostendat illi ipsum esse spurium, sua deatque illi ingressum alicuius religionis, in qua fratres nō sunt capaces hæreditatis. Quod si prudenter videat filium non habiturum, illi fidem, nec se profuturam, est tortium dictum Scori, nō teneri ad se prodendam, si imminet illi periculum famæ vel vitæ, sed vt pœniteat de suo adulterio, habeatque se vt debitor, qui non habet vnde restituar.

Adtia. in suo. 4. in materia de restitut. & ante ipsum Palud. in 4. d. 27. q. 2. arti. 1. conueniunt cum Scoto in primo, & secundo dicto ipsius, in tertio autem dissident, volunt enim, si hæreditas sit alicuius momenti, vt inter viros nobiles, & diuites, adulteram, quæ nec potest filio spurio persuadere ipsum esse re spurium, & expedire illi in ingressum religionis, nec habet ipsa bona propria, vnde reficiat legitimis damnū, quod causa spurij patiuntur, teneri ad manifestandū suum adulterium, & filium spurium, etiam cū periculo fame vel

vel ut ne legitimorum hæreditas detur spurio, quam
vir addit idem Adria. Quoli. 1. art. 3. ad 2. postet adul-
teram differre per aliquod tempus huius criminis ma-
nifestationem, non tamen posse illam perpetuo omit-
tere.

Primo, isti probare suam sententiam varijs argu-
mentis. Primo, ex illa regula iuris sumpta, ex B. Gergo.
Quæ pertinent ad veritatem vitæ, id est, quæ sunt de
necessitate salutis, & in præcepto naturali, aut diuino,
propter nullum scandalum, damnum, vel periculum
sunt dimittenda, sed restitutio alieno vero domino est
de necessitate salutis, & in præcepto naturali ac diui-
no, ex articulo. 2. ergo propter nullum damnum, aut pe-
riculum potest mulier adultera dimittere, quin se pro-
dar, ut hæreditas verò hæredi conferatur.

Secundo, non sunt faciendâ mala, ut inde veniant
bona Rom. 8. unde nemo debet sibi consolare, aut suæ
utilitati cum damno alieno, mulier ista in hoc casu oc-
cultans se priuat verum hæredem suam hæreditate, ut
consular suæ famæ honori, quod non licet, ergo.

Tertio, ad altera non potest cura conscientia bona
aliena rapere, ut propriam famam construet, ergo ne-
que illa retinere propter eundem finem. Consequen-
tia patet, quia ex D. Tho. infra. q. 66. art. 3. ad 2. tam est
furtum retinere alienum inuito domino, quam acci-
pere, sed mulier adultera quamdiu non prodit seip-
sam, & in causa, ut spurius retineat bona verâ hæredis,
& in illo retinet ipsa bona aliena, ergo tenetur illud
manifestare, etiam si periclitetur eius fama.

Quarto, quamvis fama præstet pecunijs, fama autem
potest esse pecunia, & hæreditas, ut æquet vel præpon-
deret famæ, cum possit fama pecunia compensari. Si-
militer tanta, & tam grauis, potest esse alicuius infam-
ia ratione personæ, & delicti, ut æquetur vitæ alte-
rius, sed omnium consensu damnum illatum proximo
satisficiendum est cum æquali damno, vel aliquo maiori
vilius qui intulit, ergo quando magna dignitas, vel hæ-
reditas confertur spurio, & tollitur à vero hærede, quæ
potest æquari vel proportionari famæ adulteræ, tene-
bitur cum sua infamia curare, ne legitimus hæres illud
damnum patiarur.

Quinto, si mulier adultera non teneretur in con-
scientia suum delictum prodere, ut hæreditas restitua-
tur vero hæredi, nec teneretur abestis, qui falsum con-
fecit instrumentum, & testis, qui falsum præstiterunt
moniam, aut iudex, qui falsum tulit iudicium, & esse-
cerunt, ut aliqua bona iniuste sint sublata à vero do-
mino, se ipsos prodere, quando alia via damna illata
nequeunt rescire, ut bona illa vero domino restituan-
tur. Consequencia patet, quia si illa liberatur ob pe-
riculum famæ vel vitæ, simile periculum imminet istis:
At tenentur isti, quando alia via rescire nequeunt,
cantare palinodiam, & seipos prodere, ergo, & adul-
tera.

Sexto, vir potest in iudicio illa bona, in quæ suce-
deret spurius exigere, manifestando adulterium vx-
oris, etiam si illi imminet mors, & infamia, imò, & fi-
lius legitimus potest in iudicio agere contra spurium,
& multoties fit, exigendo hæreditatem tanquam ve-
rus hæres, etiam si videat redundare illud in suæ ma-
tris infamiam, ergo ob periculum famæ, quam alius fa-
cile ipsam exponere potest non debet mater pati, ut
expolietur verus hæres suas hæreditate, & detur spu-
rio. ita colligit Adria, debere adulteram prius se filio
prodere, ut dicto matris filius videat se bona illa habe-
re non posse, saltem bona fide, & conscientia urgente
restituatur, quod si illa retineat, retineat cum mala fide,
& virò ipsi vel iudici se prodcat, sicut oportuerit, ne
spurius succedat in hæreditate. Iudicat enim Adria. sic
si non posse moraliter loquendo, quin filius credat ma-
tri, aut saltem maneat maximè dubius, ac dubitatio-
ne quæ sufficiat ad malam fidem, ac ut teneatur restitu-
ere legitimo.

Ex Iuris peritis Andreas Alciatus lib. 3. de presum-
ptionibus, presumptione. 37. ut refert Couarru. in re.
Peccatum, p. 1. §. 1. num. 3. docent matrem, de qua lo-
quimur, quæ nec habet bona propria, unde resciat ver-
ris hæredibus, nec ei credit filius, debere illos secretè
vocare, & admonere unum eorum esse spurium, ac ut
nulla his circa eos in hæreditate existeret, Portari illos,
ut omneius: quod unusquisque eorum in alium haberet,
ipsi renuntiet, consentiatque in eam partem hæredi-
tatis paternæ, quæ sibi competet, quia hac via, conuen-
tione spurius nil retinebit alienum. Alij vero censent,
debere matrem istam causas offensionis, & discordiæ
querere in: et illum filium, & patrem: ita ut pater exo-
sum illum habeat, & quasi rebellem, & improbum ex-
cludat ab hæreditate, vel ut legitimis faciat viuens do-
nationes hæreditatis alio amissa, quia hac via occulta-
bit suum, adulterium, & occurret damno, quod legiti-
mi poterant pati in hæreditate paternâ.

Magister Soto, lib. 4. de iust. q. 6. art. 3. & q. 7. art. 2.
(quam sententiam, ut refert ibidem Couarru. multi
quoque Iuris periti docuerunt) probat opinionem Sco-
ti; sed vult comparandas esse inter se famam mulie-
ris adulteræ cum hæreditate qua expolietur verus hæ-
res propter spurium, ita ut si fama mulieris nobilis,
& honestæ præponderet hæreditati, non teneatur ad se
prodendam, quia in hoc casu, quando fama est precio-
sior bono temporali, cum quo comparatur, est vera, in-
quit, & habet locum omnium consensu illa regula
Caieti: Bona altioris ordinis non esse exponenda pro
bonis inferioris. Quod si hæreditas iudicio prudentum
præponderet famæ illius mulieris, quia iam forsitan est
suspecta, vel non est ita nobilis, tunc teneatur ad se
prodendam, quando alia via non potest vitari damnum
veri, & legitimi hæredis, quia tunc non exponit maius
bonum pro minori, sed contra. Quod si paris valoris,
& æstimationis iudicetur fama ipsius, & hæreditas, de-
beat etiam se prodere, quia ceteris paribus melior est
conditio legitimi hæredis, quasi patientis iniuriam. Quæ
omnia, inquit, intelligenda sunt quando imminet adul-
teræ, periculum famæ, nam si sit etiam periculum vitæ,
cum vita præstet cuius bono temporali, regulariter, &
simpliciter non tenetur, inquit Soto adultera se ipsam
prodere, nisi vicina morti; & quando iam nullum est
periculum vitæ, nisi in casu aliquo raro, & extraordi-
narij; quando scilicet regnum aliquod vel præclarissi-
ma domus, quæ iudicio prudentum præferenda esset
vitæ particulari ipsius adulteræ, à vero hærede ad alie-
num transiret, tunc si omnibus tentatis, ad id vitan-
dum nulla alia esset uia nisi adulteram se ipsam pro-
dere, essetque certum dictum ipsius profuturum, tene-
retur, cum periculo vitæ ad se prodendam.

Caret hic iuxta illam regulam, bona minoris ordi-
nis non esse restituenda cum iactura bonorum inferioris
ordinis sentit istam adulteram, quæ aliter non
potest impedire, ne spurius recipiat hæreditatem legiti-
mi, nisi se suumque delictum prodendo, non teneri
ad id conscientia: Idem docet in sum. in verbo, Adul-
terium, & in opusc. 1. 2. questionum responsione. 14. dub.
2. Idem docet Gabriel. in 4. disti. 15. q. 2. Sylu. in verbo,
Adulterium, circa principium. Ioan. Medina, C. de reb.
rest. q. 3. cap. 4. Couarru. loco cit. Alfonso de Castro
lib. 2. de lege pœna. capit. 11. & Scotus, ut vidimus in
3. dicto, ad idem declinat, estque communis inter recen-
tiores Thomistas. Fundamentum huius opinionis est,
quia nullum est bonum temporale diuitiarum, quod
famæ, & vitæ debeat comparari, certum autem est nul-
lam adulteram posse adulterium suum prodere, quin
eo ipso exponat se urgentissima periculo famæ, &
vitæ.

In hac questione adeo graui, & tot opinionum mul-
titudine difficili oportet prius certa ab incertis sepa-
rare: sunt ergo hæc in primis apud omnes certa. Pri-
mum, si adultera habeat bona propria, ex quibus va-
leat

beat sufficienter reficere filijs legitimis damnatum, quod propter spurium recipiunt, non teneri ad se prodendum, sed ad reficiendum illud ex proprijs, de quibus liberè potest disponere, tum quia ea via custodit propriam famam, ad quod tenetur quamdiu, commodè potest: tum secundo, quia quando restitutio potest commodè fieri in eodem genere boni, non sunt exponenda alia, quæ superiora, vel preciosiora sunt.

Secundo, certum est apud omnes, adulteram, quando probabiliter iudicat, vel dubitat se non profuturam, nec suo dicto effecturam, vt filius spurius excludatur ab hæreditate, non teneri ad se prodendam. Parec hoc, quia ratio mediorum sumitur ex fine, & cum tota ratio, & finis, propter quem deberet se prodere est, vt suo dicto in se fiat, ne hæreditas legitimi detur spurio, quando videt suo dicto nil effecturam, non tenetur se ipsam prodere.

Tertio, certum est, quando magna certitudine morali, & prudenter videret se profuturam, admouendo secreto filium spurium, & illum crediturum, vsurumque consilio, & admonitione ipsius, tunc teneri ad reuelandum secreto suum crimen illi filio, quia illi soli, & secreto se prodere posita tali certitudine, est exigua infamia subire pro maiori bono, maius enim bonum est, vt hæreditas illa verò hæredi concedatur, quam sit malum illa infamia, adeo secreta, & apud filium apud quem tantum autoritatis, & fidei videt mater se habere.

Quarto, certum est, adulteram Regis, vel Principis, aut alicuius magni ducis vel comitis, si videret spurium regnatarum, excludo vero hærede, cedereque id in damnatum sui regni, vel Reipub. quia licet fuerit educatus summa cura, vt filius Regis vel Principis, nihilominus nil deprehenditur illa bona educatio illi prodesse, sed ad mores spurios, & infimæ sortis esse propensum, teneri tunc illam adulteram si dictum eius profuturum sit, se ipsam prodere etiam cum periculo famæ, & vitæ, ne succedat spurio in illo regno vel maximo principatu, secluso vero, & legitimo hærede, qui animo nobili, & regio gubernaret cū utilitate ciuim, non malè, & tyrannicè, sicut ille spurio ignobilis moribus, & malè natus. Tunc enim adultera ista non exponit vitæ suam, & famam pro hæreditate, & bono priuato filij legitimi, sed pro bono communi Regni vel Prouinciæ, ad quod tenetur quouis iure naturæ: quod si tale periculum non existat, non tenetur, vt statim videbimus.

CONCLUSIO I. contra Adrianum.

Nisi adultera sit maxime certa, & tanta certitudine, que ferè pertingat ad euidenciam, se profuturam, & ita credendam a filio, quod stabit dictis, & consilijs ipsius, non tenetur adulterium suum prodere filio suo spurio, vt cedat hæreditati.

PROBATUR, Vt modo dicebamus, ratio mediorum sumenda est ex fine, finis ob quem mulier deberet se manifestare filio spurio est, vt ille credens ipsi renuntiet aliqua honesta via hæreditati paternæ, sed filius regulariter & communiter nec credit, nec tenetur credere matri tale asserenti, ergo. Maior certissima est, nam non est alia ratio nec finis, ob quem debeat mater filio se prodere. Minor probatur. Primò, quia ex regulis iuris. Alleganti suam turpitudinem nulla debetur fides. Secundo, quia potest filius prudenter suspicari & tunc, matrem cum sit ingenium mulierum aliquos ardentè amare, & alios capitaliter odire, ipsum ita odire, vt vellet eum omnibus excludi ab hæreditate, & alios ita diligere, vt eos solos vellet esse hæredes, & hoc sine fingere adulterium, quod non committit. Rebecam enim quamuis sanctissimam legitimus,

ita dilexisse Iacob, & odisse Esau, vt hunc operiret à benedictione & hæreditate paternâ excludi, solumque Iacob esse benedictum & hæredem. Tertio, legibus captum est, ne tali matri adhibeatur fides, nec à iudice, nec à viro, nec à filijs. I. Possumus. ff. de liberis & posthum. l. filium. ff. de his qui sunt sui, vel alieni iuris. l. Miles. ff. de Adulterijs, quarum legum ratio est, quia filius natus in domo paternâ, matre & viro suo simul cohabitantibus, à viro & non ab adultero præsumendus est esse genitus & esse legitimus. Quarto, quia etiam si crederet, potest vel amare pecuniam, vel ne à suo statu cadat, nolle renuntiare hæreditati. Vnde etiam si filius teneretur in conscientia credere, non sequitur ex eo teneri matrem illud ei reuelare, potest enim prudenter ipsa suspicari, etiam si animo credat, exterius tamen negaturum nec renuntiaturum hæreditati.

Nec valet ratio Adriani, prædicator tenetur dicere veritatem auditoribus, etiam si intelligat non esse sibi credendum, ergo mater filio, etiam si intelligat se non esse credendam: Est enim dispar ratio, quia auditores tenentur credere prædicatori, quod si nō credant, nullum sequitur incommodum prædicatori, at in nostrâ questione filius (vt constat) non tenetur credere matri, & ipsa exponit se tanto incommodo, quale est infamia. Dixi regulariter & communiter filium non teneri ad credendum matri, potest enim aliquis esse euentus, in quo & mente conuincatur, & compellatur credere, fateri se esse spurium, vt si mater euidenter per testes iuratos, ut famulas, ostendat illi ex tempore partus, & alijs circumstantijs virum, cuius se putat filium legitimum, toto illo tempore abfuisse.

In quo casu si filius ille spurio potest aliqua comoda via, vt ingrediendo religionem, vel proficendo militiam toti hæreditati renuntiare, debet, quod si neutrum horum nolit, estque in statu honorabili educatus, & constitutus, potest retinere aliquam partem hæreditatis ad moderatam sustentationem necessariam, & aliam restituere, sicut dicemus de debitore, qui non habet alia bona, vnde viuat, nisi ea que sunt debita obnoxia restitutioni: hæreditatem verò debere in hoc casu ipsum dimittere, ex eo constat, quia alijs sciens, & prudens, ac mala fide possideret alienum invito domino.

Nec valet argumentum quod decepit aliquos hac nostra tempestate, Si quis legasset mihi 100. aureos, putans ex sua leuitate me esse filium ipsius, non teneor illos restituere, sed tuta conscientia possum illos recipere, quia deceptio illa illi imputanda est, non mihi, ergo si vir constituat hæredem filium spurium, putas legitimum, non tenebitur restituere hæreditatem. Nō est similis ratio, quia ad legatum sufficit consensus legantis, modo nulla sit coactio, vel dolus ex parte legatarij, ad hæreditatem verò habet ius, filius legitimus ex voluntate patris, & ex præscripto legis, & ex hoc posteriori potius, quam ex priori, quia etiam si pater non constitueret illum hæredem, eo ipso quo est filius legitimus, est hæres. Vnde si mandet mihi legatum, modo liberè & voluntariè illud mandauerit, tuta conscientia illud retinebo per solum liberum consensum legantis, hæreditatem autem, nisi sim legitimus, recipere non possum, quia erga hæreditatem voluntas patris sequitur ius naturale, & leges quæ filio illegitimo non suffragantur.

CONCLUSIO II.

Adultera illustris, que non laborat infamia, non tenetur se prodere, cum periculo famæ, vel vitæ, vt spurio excludatur ab hæreditate.

ET loquimur, etiam si dictum ipsius sufficeret, vt spurio excluderetur, nam quando profutura non est, nec infamis mulier tenetur se prodere.

Probatur

Probat̄r conclu. Nullus teneretur restituere pecuniā (vt supra docuimus) cum grauissimo damno, & maxima iactura suorum bonorum, vt restituere 100. cum iactura 500. sed fama, & honor, & multo potius vita Reginz nobilissimæ, & honestæ præstat ipsi regno, intelligendo nomine regni dignitatem temporalem, & diuitias regias: fama, honor, & vita Ducissæ dignitati, & diuitijs ducatus, fama, vita, & honor mulieris nobilis, & honestæ præstat diuitijs & hæreditati viri nobilis in magno excessu, ergo non debet mulier illustris, & honesta, & quæ semper benè audiuit, cum periculo famæ aut vitæ se prodere, hoc solo sine ne filius legitimus expolietur sua hæreditate. Dixi, hoc solo sine, nã si imminet damnum regni, (vt iam obseruauimus) tunc non agitur de dignitate, aut diuitijs, quæ sunt bona temporalia, sed de bono communi, quod cuius famæ & priuatæ personæ vitæ præferendum est.

Secundò, iudicio prudentum ipsimet filio legitimo præstat haberi filium honestæ matris in mediocri statu diuitiarum & dignitatis, quàm haberi filium adulteræ cum magna dignitate & diuitijs: præstat enim esse nobilem cum mille aureis, & haberi filium honestæ matris, quàm esse comitem, & haberi filium adulteræ.

Tertiò, nullus teneretur, vt restituat magnū debitum, se ipsum vendere, aut infamare, aut morti exponere, neque vllus Doctorum ad id aliquem obligauit, vt soluat propria debita, ergo neque mater ad id teneretur, vt filius spurius restituat hæreditatem legitimo. Proba consequentiam, quia ego non teneor amplius, nec maiori vinculo, nec ad plura præstanda, vt restituatur debita aliena mea culpa contracta, quàm teneretur ad debita propria: Sed si mulier ipsa haberet apud hæreditatem istam, quam recipit spurius, & teneretur illam restituere filio legitimo, non teneretur se vendere, aut in famam, aut exponere, mori, vt faceret talem restitutionem, ergo neque tenebitur, vt illam faciat filius spurius.

Quartò, est apertè conclu. hæc definita in illo c. Officijs. De pœnitentijs & remiss. vbi consultus Pontifex, An mulier sterilis quæ sinxerat partum, ne hæreditas ad alios transiret, & filium marito supposuerat, esset absoluenda, cum fraudem illam timore in famam nollet detegere, responderet esse absoluedam, etiam si id non reuocet, cum tale periculum ipsi imminet, & addidit. Sicut mulieri, quæ ignorante marito de adulterio prolem suscepit, quamuis id viro suo timeat confiteri, non est pœnitentia, id est absolutio deneganda. Vnde est efficacissima ratio. Non est absoluendus qui teneretur aliqui in consciëntia præstare, nisi id præstet, sed mulier adultera est absolueda, etiam si non prodaret ipsam ergo non teneretur se prodere.

Hæc dicta sunt, quando imminet periculum famæ. Nam si de vita sola loquamur, res est apertior: Primò, quia vita pro nullo bono temporali est exponenda, hæreditas autem quæcunque sit, etiam regia, est bonum temporale. Secundò, quia si extrema necessitas, & vrgens periculum vitæ tollit terum diuisionem, & dominia, reditque omnia communia, quanto potius ad tuendam vitam, & vitandum ipsius periculū erit postponendum quoduis dominium temporale? Tertiò, ordo charitatis, & recta rationis præfert vitam famæ, famam diuitijs, non est ergo exponenda fama, aut vita alicuius pro diuitijs alterius. Quod si hoc regulariter & communiter ita habet inter extraneos, & eos quos nulla sanguinis necessitudo coniunxit, quanto magis inter matrem, & filium? Eset certè impius, & alienus à recta ratione filius, qui vt ipse maneret hæres, vellet matrem manere infamem, vel morti obnoxiam.

Quartò, lex humana cum debeat esse suauis, & tolerabilis, non obligat cum discrimine vitæ, lex autem dominiorum, & successionis in hæreditatibus est humana, nam ea sublata omnes filij tam spurii, quàm legittimi sunt hæredes, cum omnes sint ex æquo geniti,

ergo cum discrimine vitæ & fame matris non debet hæreditas dari legitimo, excluso spurio.

Vnde dictum illud Domin. Soto, cui etiam subscribit Couar. loco cit. debere mulierem adulteram se prodere, & cum periculo vitæ, quando regnum, vel principatus, vel eximia domus trāsiret aliàs à legitimo hærede ad spurium, non admitto quo ad vitam, nisi bonum commune Regni, & Reipub. vel subditorum id exigat, sublata enim necessitate boni communis, solò titulo dignitatis & diuitiarum, præstat vita Reginz, Ducissæ, aut mulieris nobilis cuius hæreditati. Quod verò spectat ad famam, si mulier sit ita illustris, & nobilis, ac bonæ famæ, vt prudentum iudicio præstet fama & nobilitas eius hæreditati, non teneretur se prodere, si verò præstet hæreditas famæ illius, quia non est illa ita nobilis, aut illustris, vel bonæ famæ, teneretur, et teris autem paribus dico contra Sotum nõ teneri, quia ipsa possidet actu famam, legitimus verò nondum possidet hæreditatem & sicut legitimus habet ius ad hæreditatem, ita mater ad suam famam in re occulta, vbi autem iura paria sunt, melior est ratio possidentis.

CONCLUSIO III.

Modus ille Andree Alciati, & cautela remittendi sibi iniuriam, non est accommodatus.

Primò, quia licet mater non explicet priuatim quis illorum sit spurius, nihilominus se ipsam in famam adulterij, ad quod non teneretur, nec debet. Secundò, quia ista renunciatio cum fiat ab vnoquoque ignorante & timore, & ipse sit ille spurius, alioquin illam non facturus, est inuoluntaria, & velut coacta, & ex consequenti inutilis, & inualida. Modus quoque secundum Iuristarum, vt mater querat occasiones discordiarum, & odij inter patrem & illum filium, non est legitimus, & optimus, quia in prouincijs, in quibus patres non possunt exhæredare filios, nisi ex causis in lege contentis est inutilis, in prouincijs verò in quibus id liberè possunt, vt in nostro regno Valentia, licet esset validus, non tamen est consulendus, quia moraliter loquendo, mater non potest istas lites & discordias seminare sine peccato mortali, nec pater potest filium, quem credit legitimum, ita exhæredare, quin habeat illum maximo odio, & mortali.

Ad argumenta Adria. & Palud. Ad primum respondeo, restitutionem esse quidem de necessitate salutis, & in præcepto, sed affirmatiuo, quod non obligat pro semper, sed cum debitis circumstantijs, & debito ordine, ita scilicet, vt maiora bona qualia sunt fama & vita, non exponantur pro diuitijs, quæ sunt bona aded illis minora, & ita adultera cum periculo suæ famæ, vel vitæ non teneretur se prodere pro bonis hæreditandis à legitimo.

Ad secundum respondeo, istam mulierem non facere malum aliquod, vt inde veniat aliquod bonum, quia non se prodere ad tuendam famam, & vitam, vbi nullum imminet damnum commune, sed tantum hæreditatis, & bonorum temporalium, quos fama & vita præferenda est, non est malum, imò bonum & licitum. Ad illud verò, consultit suæ vtilitati, id est, suæ famæ, vel vitæ cum damno alieno, veri hæredis, dico: Nulli quidem licere bonum, quod nondum habet & nititur acquirere, cum damno proximi, ceterum licere bonum, quod actu habet, & possidet, conseruare cum priuatione minoris boni, quod habiturus est proximus, necdum habet: quia hoc est præferre maiora bona propria iam possessa minoribus alienis non possessis, quod maxime licet, quod præstat ista mulier in hoc casu.

Ad tertium multiplex est solutio. Respondent quidam, sicut non licet accipere alienum simpliciter, ita nec

nec retinere, ac sicut licet accipere in casu necessitatis, animo restituendi transacta illa necessitate, ut qui accipit equum, ut liberet se à morte, ita quoque licet retinere oblata aliqua extrema necessitate, cum animo restituendi ea transacta; Et ita adulteram non posse tacere animo nunquam reuelandi, sed quamdiu imminet illi periculum fame, vel vitæ, cum animo reuelandi illud transacto eo periculo. Sed hæc solutio quæ in opinione Adrian. incidit, non est multum accommodata, nec est necesse habere istum animum. Vnde respondent alij secundo, accipere alienum prohiberi præcepto illo. Non furtum facies, quod cum sit negatiuum obligat pro semper, & ita nunquam licet accipere alienum, restituere verò esse affirmatiuum, quod obligat cum debitis circumstantijs, & debito ordine, esset autem indebitus ordo, & charitati contrarius restituere diuitias cum damno fame, vel vitæ. Sed hæc quoque solutio patitur calumniam, quia non retinere est negatio, & hoc nomine vrget Adrian. debere mulierem istam se prodere, ne spurium eius causa reuincat alienum, quod non licet inuito domino, sicut nec accipere cum præceptum, Non furaberis vtrumque includat. Imò præceptum restituendi diximus secundo art. esse negatiuum, quamuis proponatur per modum affirmationis, quia significat hæc vox, Restitue, ne retineas alienum. Vnde est tertia solutio & niagis accommodata, ut sicut præcepto illo, Non furaberis, non prohibet quæuis acceptio alieni, sed iniqua & iniusta, eodem modo non prohibetur quæuis retentio, sed iniusta, & iniqua, qui enim iuste & rationabiliter retinet alienum non peccat, ut qui retinet gladium furiosum.

Et ita mulier adultera non peccat efficiendo suo silentio & taciturnitate, ut spurium retineat hæreditatem legitimi, quia iuste tacet, & iuste consentit in illam retentionem alieni, cum non teneatur ob bona temporalia famam & vitam suam graui periculo exponere.

Ad quartum patet solutio ex dictis, quando enim hæreditas præstabit fame mulieris, tunc debet se prodere cum periculo fame, cum periculo tamen vitæ non, nisi exigat bonum commune, in quibus maxime debent iuuare consilium & prudentia optimi & sapientis confessorij.

Ad quintum respondeo, neminem teneri ad restituenda bona temporalia cum periculo vitæ, quia si extrema necessitas tollit dominia, & appropriationem rerum multò potius præferenda erit cuius bono temporalium, irrationabiliterque vellet creditor cum tanto detrimento sibi pecunias restituui. Vnde ex Diuo Thoma articulo quarto, debitor cum periculo vitæ non debet restituere creditori in simili periculo existenti: Et qui ab alio accipit equum ad tuendam vitam, si equus moriatur, non tenetur restituere cum periculo vitæ: Nec tenetur quisquam diuitias restituere cum iactura sui honoris, & fame, nisi ut art. secundo diximus agente de restitutione fame, quando diuitiæ illæ & status iudicio prudentum fame illius detractoris sunt præferenda.

Ex his dico, iudicem, tabellionem, & testem, quorum culpa aliquis in bonis damnum suscepit, teneri ex proprijs bonis illud reficere, quod si in fama damnum illatum sit, tenentur etiam cum damno sue fame illud reficere, quia nulla est in huiusmodi restitutione inæqualitas, sed debita æqualitas: Similiter si culpa istorum innocens si in periculo vitæ, tenentur cum periculo propriæ vitæ seipsum prodere, & innocentis veritatem, ac innocentiam aperire, quod possunt facere, ut bene consulebat Magister Victoria, constituentes se in aliquo loco tuto, mittentesque inde literas testimoniales cum omnibus circumstantijs requisitis, ut plenam fidem in iudicio faciant, quibus suam prodant iniquitatem, & testentur innocentis immunitatem & iusticiam.

Ad vltimum respondeo cum distinctione, nam aut mulier illa bene audit apud omnes, vel plerosque, ita ut paucis innotescat eius adulterium, aut apud omnes male audit, laboratque publica infamia, si quidem bene audiat, filius vel vir adducens eius delictum in iudicium peccat grauius contra charitatem, non tamen contra iusticiam, si crimen illius iuridice probari possit in prouincijs, in quibus conceditur actio huiusmodi filio contra matrem, nam in quibus non conceditur peccat contra charitatem & iusticiam, estque talis filius maxime impius, & maledictus cum Canaam, qui verenda patris sui non cooperuit. Idem dicendum est, quando adulterium matris licet fuerit aliquando publicum, iam est obliuioni traditum. Quod si adulterium illud ita publicum esset, & hominum memoria, ut nulla inde infamia matri accresceret de nouo, nec filius legitimus omnibus suauioribus medijs tentatis cum spurio, alia via posset hæreditatem vtilissimam & iustissime competentem obtinere, quam probando illum esse spurium, tunc nec contra charitatem, nec contra iusticiam peccat, quia vitur iure suo sine noua iniuria matris, & si quæ tunc illi fiat, spurio imputanda est, qui vult iniuste alienum detinere, nec alia via restituere, quam adductus in iudicium, vbi de suo ortu, ac matris sue honore cogitur vel iniustus legitimus agere. Ex quibus non sequitur matrem cum periculo sue fame & vitæ debere se prodere, non enim sequitur, filius potest aliquando crimen matris in iudicium adducere, ergo mater tenetur se prodere, potest enim id filius, etiam si peccet contra charitatem, (sicut modo explicatum est) ut suam hæreditatem recuperet, non tamen ad id tenetur mater cum detrimento sue fame, vel vitæ.

Sed quæres, quid debeat agere adultera quando est dubia, sit ne filius ille adulteri, an viri sui. Dicunt quidam debere suadere viro suo, ut benefaciat alijs, quos scit certo legitimos esse, sed crediderim, non teneri ad id ex iusticia, quia in dubijs melior est conditio possidentis, filius verò ille est velut in possessione legitimi hæredis, tùm etiam quia dubia in meliorem & fauorabiliorem partem vertenda. Maior tamen quæstio est.

AN ADULTERA NON RESTITVENTE,
se teneatur ipse adulter restituere damna illata patri putativo, & alijs filijs legitimis ratione spurij.

Hæc tria in primis in hac quæstione apud omnes certa sunt. Primò, adulterium non debere facile credere mulieri asserenti illum spurium esse filium eius, vel quia vidit illam simul agere cum viro suo nec minus potuisse concipere ex viro, quam ex seipso, vel si probabiliter & prudenter potest suspicari, illam alijs quoque fecisse sui copiam: solent enim istæ mulierculæ nonnunquam filium spurium tribuere ditiori, aut sibi magis dilecto, vnde non tenerè nec facile est ipsis credendum, sed maturè & in re maxime manifesta.

Secundò, certum etiam esse debet, ipsum non teneri ad aliquid restituendum cum periculo fame, vel vitæ, sicut nec tenetur adultera, qua his par est vtriusque ratio.

Tertiò, teneri apertissime ad restituendum, si ipse consulerit adulteram, ut illum spurium supponeret viro suo, ut legitimum, nam ut videbimus articulo sequenti, qui suo consilio est in causa alicuius damni, tenetur etiam ad illius restitutionem. Quæstio ergo est, An adulter qui sine periculo fame, vel vitæ potest restituere damna illata viro adulteram, & filijs legitimis ratione spurij, nec consulerit, ut illum adultera viro suo supponeret, teneatur restituere ex eo solum, quod genuerit.

Soto lib. 4. de Iusti. q. 7. art. 2. dicit tria. Primò, adulterum

ARTICVLVS VII.

An qui nihil acceperunt, teneantur etiam ad restituendum.

N duplici sunt differentia, qui proximis suis nocent, quidam enim sunt qui præcipue & primo, dicunturque præcipua causa damni, vt fures & homicidæ, de quibus D. Tho. articulo præcedenti, alij verò qui secundario, & minus præcipue: vt qui iuuant, & consulunt comitantur recipiunt, occultant, & fouent male agentes: dicunturque complices, socij, participâtes, causæ minus præcipuæ, vel concausa damni illati: de quibus præsentis articulo: Quo fit, vt materia huius articuli sit maximè necessaria & diffusa: & in qua Theologum oportet esse versatû propter innumeros euentus, qui ex doctrina huius articuli explicandi sunt.

Agunt de his Doctores in 4. dist. 15. Adrian. in suo 4. de Restitutio. fol. 31. Medina C. de restitutio. quaest. 7. vsque ad 10. Syluest. restitut. tertio. q. 6. Caiet. hic & Summa, restitutio. cap. 1. Armilla restitut. nu. 3. & seq. Soto lib. 4. de Iusti. quaestio. 7. art. 3. Nauar. in suo Manuali, cap. 17. nu. 17. & sequen.

Ad intelligentiam huius articuli obseruemus initio, cû duobus modis (vt ex superioribus constat) possit aliquis teneri ad restituendum, vel ratione rei acceptæ, vel ratione iniustæ acceptionis, non esse hic quaestio, an isti socij & complices teneantur restituere alienum, quod à fure latrone acceperunt, cum certum sit, alienum quocunque modo apud aliquem existat, & ad eum peruenerit, esse restituendum, etiamsi non communicauerit in delicto furis: sed quaestio est, an qui iuuant ad iniuste aliquid accipiendum, vel sola ratione iniquæ acceptionis, & iuuâminis, etiamsi nihil apud se habeant rei acceptæ, teneantur restituere: quapropter D. Thom. optimè habet in titulo huius art. An qui nihil acceperunt teneantur restituere.

Obseruemus secundo, cum vinculum restitutionis oriatur ex damno illato cum iniuria, quotiescunque factum non sequitur, socios & iuuantes peccasse quidem mortaliter, vel sola voluntate nocendi, cum hæc sufficiat ad peccatum mortale, nullam verò illis manere obligationem restituendi, cum damnum actu & reuera illatum non sit.

His positis, duo in hoc artic. docet D. Tho. Prius est, nouem modis posse aliquem iuuare & concurrere ad iniquam actionem alterius: quos sic colligit: Nam aut concurrat directè, aut indirectè, directè quidem inducendo, vel iuuando: inducere aliquis alium tribus modis dicitur, præcipiendo, consulendo, vel laudando actum illum; iuuare verò duobus, vel recipiendo illum furem, vel comitando, & auxilium ferendo. Indirectè autem concurrat, qui non prohibet damnum, quod potest, & debet prohibere, quod adhuc potest accidere quattuor modis. Primo, si taceat, quando debet præcipere vel consulere ne illud fiat. Secundo, si suffragium ferat, & consentiat debens dissentire. Tertio, si cum possit & debeat obstare, nõ obstat. Quarto, si cum possit, & debeat manifestare, non manifestat; ita colliguntur nouem modi, quibus aliquis concurrat ad iniquam acceptionem alieni, qui continentur his verbis.

Iussio, consilium, consensus, palpo, recursus

Participans, mutus, non obstant, non manifestans.

Docet secundo D. Thom. ex his nouem modis illos quinque, quos his vocibus exprimimus, iussio, consensus, recursus, participans, & non obstant, communiter & ex genere suo obligare ad restituendum, quia isti communiter & ex suo genere sunt causæ efficaces, & mouentes, vt iniqua acceptio fiat. Est autem certissima illa regula iuris, [Si tua culpa damnum datum est, iure super his te satisfacere oportet.] Quam regulam perspicuum

tenent non debere credere, nisi sit maxima certitudo, illum spurium esse filium suum.

Secundo, etiamsi credat, non teneri ad restituenda illa damna ex iusticia, quia ipse non ex proxima causa illorum damnorum, sed remota, cum non intenderit generare, sed solum explere suam libidinem, adulteram verò esse causam proximam, quæ viro supponit filium illum.

Tertio, debere adulterum, qui potens est, & diues ex quadam æquitate illa damna rescire marito, qui fecit expensas cum illo spurio educando, & filijs legitimis, quorum hæreditatem usurpat; quia licet iste adulter non sit causa proxima, est tamen aliquo modo causa illorum damnorum.

Sed communis sententia, quæ multò probabilior est, vult adulterum, cui probabiliter constat, illum spurium suum esse, teneri ad damna illa ex suis bonis rescificenda. Ita D. Antonin. 2. par. tit. 2. c. 17. Syluest. Adulterium. q. 5. Summa Angelica ibidem num. 4. Caiet. in Summ. Adulterium. Nauar. cap. 27. nu. 48. & 49. & ferè omnes recentiores, quod probant ex illo c. finali, de iniurijs & damno dato: vbi qui in causa est, vt damnum alicui inferatur, obligatur ad illius damni restitutionem, certum autem est adulterium in causa esse illorum damnorum, cum genuerit spurium, ob quem illa damna sequuta sunt.

Et confirmatur, qui efficit id, ex quo contingens maximè est damna aliqua sequi posse, tenetur, si sequantur, ad illa restituenda, maximè si dabit operam rei illicitæ, quo nomine qui in itinere, per quod contingit multos viam facere, imprudenter mittit sagittam, si quem occidat, vel aliud damnum inferat, tenetur ad illius restitutionem, sed nullus adulter ignorat se dare operam rei illicitæ, ex qua est maximè contingens mulierem reddi grauidam, & nasci spurium, & eo nato virum illius in eo educando facturum expensas, legirimisque minorandam hæreditatem, ergo tenetur ad ista damna restituenda.

Secundo, adulter realiter ista damna dedit, cum sciens, & prudens dederit operam actui, ex quo talia damna probabile erat sequutura, imò talis actus est via ad illa damna, ergo tenetur illa rescire. Nec valet ratio Soti quia damna illa sequuntur ex procreatione & generatione filij spurij, cuius non minus causa est qui genuit, quàm ipsa adultera, quæ concepit & peperit, quæ etiam non intendit generare, sed solum suam libidinem explere, sicut & adulter.

Ex quo sequitur, adulteræ quæ viro & alijs filijs restituit in integrum damna illata ratione, spurij ex suis bonis proprijs & liberis, teneri adulterum partem illius satisfactionis reddere, quia vt videbimus articulo sequenti, quando plures idem damnum inferunt, vno in integrum restituere, tenentur alij suas partes illi exhibere.

In solutione vltimi argumenti docet D. Tho. debitorem liberum esse à solutione creditore illi dimittere, intelligendum hoc est, quando liberè & voluntariè remittit quia talis remissio est quadam donatio, & sicut liberè potuit donare, & donatio teneret in vtroque foro: ita & remittere, quod si remissio sit coacta & inuoluntaria, aut per timorem extorta, vel per deceptionem, tunc debitor non manet liber, quia coactus, & inuoluntarius nil efficiunt in foro animæ, vn de usurarij qui vt retineant acquisita per vsuras, quibusdam cautelis & conuentionibus extorquent quasdam remissiones, non sunt securi, sed tenentur restituere in integrum. Vide hic Caiet.

perspicuum est, de causa efficaci, & mouente esse intelligendam. Alios verò quattuor modos contentos istis vocibus, consilium, palpo, mutus, & non manifestans, ex suo genere & simpliciter non obligare ad restituendum, quia simpliciter & ex suo genere non sunt causæ efficaces ad mouendum. Propter quod in singulis oportet Theologum diligenter attendere, quando is qui iuuat sit causa efficax, & verè moueat iniquè agentem ad talem actum, quando verò non: Nam ubi verè mouer, est efficax, teneturque restituere, quādo secus, non tenebitur.

Circa hunc articulum variæ sese offerunt controversiæ, quarum prima & potissima est.

Controversia Prima.

QUIS SIT CENSENDVS EX IUVANTIBUS, & SOCIJ CAUSA EFFICAX INIUSTA ACCEPTIOMIS.

Conueniunt quidem omnes Doctores in hac Regula D. Tho. socium qui est causa efficax iniquæ acceptiõnis, teneri ad restitutionem, illum verò qui non est causa efficax, non teneri. Cæterum quis sit causa efficax, quis non, variè explicatur. Syluest. loc. cit. cui videntur subscribere Adrian. loc. cit. Palud. in 4. dist. 15. quæstio. 2. habet tria. Primum quando damnus non potuit inferri à causa præcipua sine illo adiutore, & socio, teneri vtrumque ad restituendum in integrum, quia vterque verè damnus intulit: Secundo ait, quando damnus fuit illatus à causa præcipua, & sine illo socio, ratione autem socij, & complices fuit illatus maius, teneri tunc istum socium ad restituendum tantum illum excessum & augmentum damni, quod ex suo adiutorio fuit illatus. Tertio ait, quando verò totum damnus fuit nihilominus illatus ab agente præcipuo, etiam si socius ille non adiuuisset, nec concurrisset ad illud, tunc non teneri eum ad aliquid restituendum, quia in tali casu, inquit, huiusmodi socius non est causa illius damni, cum præcipuus agens etiam sine ipso illud intulisset. Ex his inferret regulam, illum tantum esse causam efficacem, & teneri ad restitutionem, sine quo præcipua causa damnus non intulisset, quod genus causæ vocant Philosophi, causa sine qua non.

Ex qua sententia Syluestri duo colliguntur confectaria. Prius est, si vsurarius per seipsum exercuisset vsuras, & sine ministerio famuli, famulum qui illi ministravit in vsuris, & eius negotia exercuit, non teneri ad restituendum: quia iste famulus non est causa sine qua non, cum sine ipso dominus exercuisset vsuram. Alterum est, si tali famulo non ministrante, nec iuuante dominum alius illi adfuisse, quamuis dominus sine aliquo famulo non potuisset exercere vsuram, non teneri istum famulum, qui inuit, restituere, quia ipse non est causa sine qua non, cum eo deficiente alius famulus illi domino non defuisset. Idem docet Palud. in 4. dist. 15. q. 2.

Adrianus loco citato sequitur Syluest. quamuis differat in eo, quod Syluest. vult socium istum & complicem esse causam efficacem, & teneri ad restitutionem, quando omnino & simpliciter damnus illud sine ipso non fuisset illatus, vnde colligit ista duo confectaria modò proposita, Adrianus autem vult socium esse causam efficacem, & teneri ad restitutionem, quando sine ipso saltè in specie, id est, sine ipso, vel simili non fuisset damnus illatus, vnde concedit prius illud confectarium Syluest. negat autem secundum, sed vult quando famulus. Verbi gratia, Ioannes iuuat, teneri nihilominus ipsum ad restitutionem: quia in hoc casu quo vsurarius sine ministerio socij non exercuisset vsuras, Ioannes verè est causa, cum verè adhibe-

ret ministerium vsurario, parumque facit, quod poterit iuuari à Petro.

Probant autem isti Doctores illum tantum socium, sine quo damnus illatus non esset, vocandum esse causam, nec teneri ad restitutionem. Primum, ex l. vulgaris. ff. de furtis. §. Vt furri, ubi dicitur, si plures defecerant lignum, quod vnus non posset ferre, omnes illos teneri ad restitutionem. Ex quo sequitur à contrario sensu, quando vnus sine alijs id posset, illos non teneri, teneri autem, quia alius non potest sine ipsis, suntque illi velut causa sine qua non.

Secundò, ex D. Tho. qui apertè docet hic in littera, consentientem non teneri ad restitutionem, nisi quando sine ipsius consensu non sequitur damnus.

Tertio, Quando Petrus comitatur Ioannem ad furtum, quod Ioannes nihilominus sine Petro decreuerat facere, & reuera fecisset, Petrus nõ est causa illius furti, aut saltem non est totalis, sed partialis tantum, ergo non tenebitur ad restituendum in integrum, sed vel ad nihil, vel ad summum ad partem aliquam.

Vltimò, singamus casu reperiri in comitatu latronis volentis expoliare viatorem virum aliquem probum, qui potius vellet fauere viatori, quam illi aliquid damnus euenire, viatorem verò id ignoratè, & suspicatum vtrumque sibi nociturum fugere relicto pallio, qui reuera non fugeret solus latronem, in hoc casu vir ille probus ideo non tenetur restituere, quia non est reuera causa sine qua non illius damni, sed tantum ex falsa suspitione viatoris: ergo si reuera fuisset causa sine qua ille non fugisset, nec reliquisset pallium, teneretur ad restitutionem, similiter ergo socij, & complices tunc tenebuntur ad restituendum, quando sunt causa sine qua non.

Oppositum docent Caiet. hic in comento, Medina, Soto, Nauar. locis citatis, & omnes recentiores Thomistæ, nempe illum socium esse verè causam, & teneri ad restituendum, qui influit, & concurrat ad actum, quo inferretur damnus, & aliquid reuera efficit pertinet ad illum actum, quo proximo nocetur, siue damnus illud fuisset nihilominus siue tali socio illatus, siue non, Probant primò, Quemadmodum in naturalibus est verè causa quicunque reuera influit in effectum, etiam si sine ipso effectus ille fuisset sequutus, vt cum duo ignes comburunt vnum lignum, etiam si alter eorum solus, & sine altero illud combussisset, vterque nihilominus est verè causa illius combustionis, quia vterque reuera illud accendit & vrit, ergo in moralibus similiter, cum regulæ morales in his ex naturalibus sumendæ sint, quicunque concurrat, & influit ad aliquam actionem, etiam si illa sine ipso fuisset sequuta, modò ad eam reuera concurrat, est causa efficax illius.

Secundò, vinculum restitutionis non sumitur ex eo, quod à me, & non ab alio fuerit damnus illatus, sed ex eo, quod à me fuerit verè illatus, siue fuisset etiam ab alio nihilominus illatus siue non, ergo quicunque reuera concurrat ad illationem damni, & illud verè efficit, est causa efficax illius, etiam si non sit causa sine qua non. Antecedens patet ex dictis. Et confirmatur, quia ista conditionalis, si ego non fecissem, alius fecisset, parum pertinet ad mores, nec tollit quin ego fecerim, quando à me reuera & actu aliquid factum est. Verbi gratia, video pauperem, do illi elemosinam, quam me non dante alius dedisset, desino propterea ego verè exercuissem actum misericordiae? nequaquam. Similiter occido hominem, quem in firmitas propediem interemisset, desino propterea esse homicida? Comburo segetes, quas forsitan turbo, vel fulgur statim sustulisset, desino propterea reuera combussisse segetes, & illud damnus intulisse? nequaquam.

Tertio, iuxta oppositam sententiam, si Dominus præcipiat famulo vt occidat Petrum, & alius famulus,

Ius, ut placeret Domino, praevenerat alterum occideret illum, nullus teneretur in hoc casu ad restituendum: non prior ille, quia licet haberet animum occidendi, non tamen occidit, vinculum autem restitutionis non habet locum, nisi effectus sequatur, nec secundus, quia si ipse non occidisset, ille prior occidisset, hoc autem nullus unquam Doctorum asseruit. Quod si dixeris in eo casu non esse absurdum nullum illorum famulorum teneri ad restitutionem, sed sufficere, ut teneatur Dominus restituere, qui est praecipua causa per imperium, arguamur sic. Statuamus Dominum ipsum velle occidere suum inimicum, & dum se parat homicidio, alium hominem illum praevenerit, & occidere eundem, quem Dominus ille decreverat interficere, in hoc casu nullus teneretur ad restituendum illud damnum.

Probo, non dominus ille, qui non occidit actu, sed tantum habuit animum, quia vinculum, ut diximus, restituendi non nascitur ex sola animi intentione, qua voluit aliquis nocere, si actu & re ipsa non nocuit, nec alter, quia non est causa sine qua non, cum ipso non occidente prior ille reuera occidisset.

Quarto, in foro exteriori explicata veritate rei, socium qui reuera concurrat, & efficit aliquid pertinens ad iniquam actionem, condénabitur iude x ad restitutionem damni illati, etiamsi sine ipso fuisset damnum illud nihilominus illatum, ergo & in foro interiori teneretur, qui ita concurrat restituere, & est causa efficax. Patet consequentia, quia iusta sententia quae fertur contra rei veritatem, obligat etiam in foro interiori.

Denique, huc facit illud Christi Math. 18. necesse est, ut veniant scandala, verum tamen vix homini illi per quem scandalum venit, quasi dicat quamvis supposita hominum malitia, & prauitate non possit mundus scandalis carere, verum tamen vix homini illi per quem scandalum accidit, ipsi opus suum scandalosum imputabitur, etiamsi ipso non faciente scandalum per alios scandala essent ventura.

Nos hanc sententiam sequemur, iuxta veras enim Philosophiae, & Theologiae regulas causa, sine qua non est verè, & proprie alicuius actionis, & effectus causa, maxime in moralibus, sed ea quae concurrat, & efficit aliquid. Vnde ut bene obseruat Magister Soto: Cum duo hic reperiantur, alterum quod habet se, ut affirmatio, nempe reuera concurrere, & efficere, alterum quod habet se, ut negatio, nempe sine ipso non sequi effectum, ratio causae non est sumenda ab hac negatione, ita ut illud dicatur causa, qua non concurrente non sequetur effectus, cum in effectis, qui à varijs causis possunt procedere, non sit optima illatio, hic effectus potuit procedere ab alia causa sine hac, ergo, haec à qua procedit, non est vera, & efficax causa, sed sumenda est ratio causae ab illa affirmatione, quae est concurrere.

Vnde sit regula. Quotiescunque socius, & complex in actione iniqua vere ad illam concurrat, & in ea aliquid efficit quod per se pertinet ad talem actionem, est causa efficax, & teneretur restituere damnum tali actione illatum.

Dixi, aliquid efficere quod verè pertineat ad talem actionem, quia si id quod praestitit nil pertineat ad illam, non est causa. verbi gratia, Occurrerunt tibi nocte ambulanti latrones, quibus scalam fenestreae admouentibus tu scalam custodisti, ut illi securius ascenderent, tu es verè complex, ac socius, & causa efficax illius furti, quia sic scalam tueri pertinet reuera ad illam actionem furti: non custodisti scalam, ut securius, & firmiter ascenderent, sed illam casu, vel nil de furto cogitans retigisti, nilque faciebat ad eorum ascensum, num à te tangeretur, vel non, tunc non es socius criminis, nec causa, quia talis contractus nil faciebat ad actionem illam furti, neque ex eo aliquo modo actio illa pendebat.

Ex hac doctrina sequitur primò, Consultorem, qui suo consilio efficit, ut Petrus inferat damnum, quod non decreuerat inferre, aut erat dubius, aut non ita paratus, teneri ad restituendum, etiamsi non defuissent alij, qui idem ei consuluissent, quia talis consultor influit, & concurrat, reuera suo iniquo consilio ad illud damnum. Secundò, sequitur famulum vsurarij, qui tantum seruat, vel numerat pecuniam, non autem exercet aliquod ministerium circa contractum vsurarium, non teneri ad aliquid restituendum quia seruare pecuniam, aut numerare, non est aliquid efficere per se pertinens ad vsuram.

Famulum verò illum qui conuenit inter dantem, & recipientem, qui facit chirographa, & litteras, & aliquod ministerium exercet circa contractum vsurarium, teneri ad aliquid restituendum, quia huiusmodi famulus verè praestat in illo contractu efficiendo aliquid ad illum per se pertinens.

Sequitur tertio, si plures concurrant ad aliquam iniustam acceptionem, ut plures fures ad rapiendum in eadem domo, plures milites ad idem bellum iniustum, omnes teneri simul in solidum ad restituendum illud damnum in integrum, quia omnes sunt causa efficax illius damni.

Quod si dixeris, fures isti, vel milites sunt quidem causa totalis simul sumpti damni, at unusquisque illorum non est causa totalis, sed partialis, ergo sufficet restituat partem unusquisque eorum aliquam. Respondent Doctores, omnes istos concurrere ad illud damnum tanquam vnam causam, propter quod non est posterior ratio, cur vni quàm alteri damnum illud, ut praecipuo agenti potius tribuatur, & ideo omnes tenerentur in integrum illud restituere, quasi verè ab vnoquoque illatum.

Et hic est sensus illius. l. Vulgaris. ff. de furtis, non enim ibi significatur, singulos teneri ad restituendum illud lignum, quia sunt causa sine qua non, sed quia singuli effectiue, & verè concurrerunt ad illud damnum, & furtum ligni, ideoque omnes teneri ad illius restitutionem in integrum nec debere ordinari, quia omnes simul tulerunt, omnes debere restituere pro rata parte.

Ex his patet solutio ad primum argumentum pro opinione Syluestri.

Ad secundum respondeo, D. Tho. consentientem, sine cuius consensu damnum nihilominus sequeretur, liberare à debito restituendi, non quia est causa sine qua non, sed ut ipsemet docet in corpore articuli, quia talis consensus non influit, nec concurrat iam ad illum effectum, sed est consensus inutilis, & quasi frustra adhibitus: aperte enim, ait, consiliarium, & adulatorum non teneri ad restituendum, quando non sunt causa efficax.

Ad tertium respondeo ex dictis de militibus, illum comitem esse socium, & complicem praecipui malefactoris, & concausam in ordine ad totum damnum, & ita illo praecipuo non restituente teneri illum comitem, qui verè concurrat ad restituendum in integrum, ut causa verè efficax illius damni.

Ad vltimum respondeo, illum virum qui fortuito fit obuius latroni, si possit viatori indicari se non esse furem, nec à se timendum, teneri ad id, quod si non valeat id viatori indicare & alter fugiat, non teneri ad restituendum non quia desinit esse causa sine qua non, sed quia tunc non influit, nec concurrat ipse ad illud damnum, nec ipse est causa illius, sed falsa opinio fugientis.

AD QUAM RESTITUTIONEM
teneantur complices, & socij.

De Præcipiente.

NVne de singulis modis, quibus concurrunt ad quam actionem dicamus. Et primo, de his qui communiter, & ex genere suo inducunt debitum restituendi.

Ex his primus est præcipiens, quem nulla est dubitatio teneri ad restitutionem, cum sit causa præcipua, & quæ potissimum movet ad inferendum damnum. Dicimus ex genere suo, quia per accidens & ex circumstantia potest evenire, ut præcipiens non teneatur aliquid restituere. Primum, ex regula initio posita, si non sequatur effectus. Secundum, si is cui præcipitur, ita est paratus, & in proximo ad inferendum damnum, ut talis iussio neque illum moueat, neque confirmet in suo iniquo proposito, neque inducat, ut citius faciat, quia tunc iubens nil efficit, quod pertineat per se ad illam iniquam actionem. Et ratio est aperta, quia præcipiens ideo est causa & concurrat ad damnum, quoniam vel movet, vel confirmat, vel accelerat ad damnum, in hoc autem casu nihil horum præstat, ergo in hoc casu non est causa, nec cõcurrit, sed est veluti permissio quædam, fac quod vis, sicut dixit Christus Iudæ, quem paratissimum & firmissimum in suo iniquo proposito videbat, quod facis fac citius. Vnde si quis obijceret D. Thom. In aliquo evenitu iussio non obligat ad restitutionem, ergo falsò docet illam semper obligare, intelligendus est D. Tho. ex genere suo, nam quando non obligat, id est per accidens, quia ille cui in hoc casu dicitur fac, ita erat iam paratus, ut illa iussio nil omnino efficeret.

Observandum tamen hic est in iussione maxime attendendum esse, an is cui præcipitur sit subditus, quia si subditus non est qui ita erat in proximo, & paratus ad nocendum, non tenetur tunc præcipiens ad restituendum, propter rationem assignatam. At si subditus est, tenetur non ratione iussionis, quæ (ut statuimus) nil efficit, sed velut non obstant, quia superior tenetur impedire subditum, ne alijs noceat, & in hoc casu, qui diceret, fac quod vis, & permitteret, non obstar, quando deberet obstar.

De Consentiente.

Secundus modus est consensus, circa quem observemus ex Cajet. loco cit. in summa, consensum biffariam se habere posse, nam aut est tantum consensus, & complacentia quædam voluntatis, aut est simul consensus, & causa effectus, verbi gratia, agitur de bello inferendo, vocat Rex magnates, & proceres sui regni, non ut consulat, an bellum illud expediat inferre, quia firmiter decrevit iam apud se illud inferre, sed ut illum cõmittentur, & iuvent, consentiunt omnes in illud, hic consensus non est causa, sed tantum consensus, & complacentia. Fingamus Regem nondum aliquid decrevisse, vel ita decrevisse, ut paratus sit suorum audire consilia, & vota, & cum illis plenius deliberare, tunc consensus eorum, qui ad talem consultationem vocantur, est simul consensus & causa, cum voluntas Regis non sit plene deliberata, sed eorum consensu, & suffragijs sit confirmanda, & inflammanda. Sit ergo regula, quando consensus, est tantum consensus & complacentia, non autem causa, non obligat ad restituendum, quia non influit tunc in effectum, nec aliquid efficit per se pertinens ad actionem nociuam, quando verò est causa simul & consensus tenetur, quia tunc verè concutit, & influit in illum effectum.

Ex hac regula facile est explicare quid sentiendum

fit, quando multorum suffragijs est facienda aliqua electio, vel ferenda sententia: Sic enim est distinguendum, vel illa suffragia palam & publice proferuntur, vel secreto. Rursum si publice, qui ultimo suffragantur aut ita vident priorum vota determinata & fixa ad iniquam electionem & sententiam, ut nulla ratione, vel suasio sint animum mutaturi, aut habet aliquam spem suadendi illis quod æquum est, & rectum: Similiter si secreto ferantur, aut vident plures eorum ita determinatos ad suffragandum iniquè, ut suo suffragio nil sint effecturi, nec precibus aut suasionibus illos à sua sententia abersuri, aut est dubium.

CONCLUSIO PRIMA.

Quando suffragia publice feruntur, & precedentia iam vincunt, & habent rem effectam, sequentia qua illis consentiunt, quia vident nil se profutura, nec posse priora inclinare illo modo ad rectum & iustum, peccant quidem mortaliter.

Quia veritas nullo modo deferenda est in re gravi. [Non tamen tenentur ad restitutionem aliquam.]

Quia in isto casu talia vota non inferunt damnum, nec concurrunt ad illud, cum ferantur tanquam iam inutilia nulliusque momenti, inquamcumque partem inclinent.

[Quod si ista ultima vota prioribus consentiant, non hac ratione, quia dissentiendo nil efficient, sed quia simpliciter illud eis ardet, & est idem eorum animus, tunc tenentur restituere, sicut & alij.]

Quia in tali casu omnes sunt pariter consentientes, & concurrunt, ut una causa ad illud damnum.

CONCLUSIO II.

Quando suffragia publice feruntur, & sequentia vota possunt habere aliquam spem suadendi precedentibus quod iustum est, tenentur tunc iuxta æquitatem suffragari, & prioribus quod rectum est suadere, sin minus, tenentur ad restitutionem.

Patet, quia in hoc casu notum istorum potest esse utile, qui verò non fert votum, quando utile esse potest, iuxta æquitatem, nocet proximo cum iniuria. Secundum, quia unusquisque vouentium tenetur, quantum commodè potest, tueri æquitatem, & resistere iniquitati, qui autem, quando votum & suasio eius prodesse potest, non rectè, & debite suffragatur, assentitur iniquitati, & habet se ut non obstant, qui potest & tenetur obstar. Quod autem unusquisque vouentium ad hoc tenetur, patet, quia eo nomine volunt omnia iura, ut hæc vota non à singulis manentibus domi suæ colligantur, sed ab omnibus in unum locum publicum convenientibus, ut mutuis consilijs, & rationibus inter se collatis, quod æque est efficiatur, faueatq; unusquisque quantum poterit suis rationibus, & suasionibus æquitati, & iniquitati obstat.

CONCLUSIO III.

Quando suffragia secreto feruntur, qui videt maiorem vouentium partem in deterius determinatam, si præbeat assensum, quia suo suffragio non potest benemerito prodesse, peccat contra charitatem, non tamen contra iustitiam, nec tenetur ad aliquid restituendum.

Quia si c vouens nullum infert damnum. [Si verò assentiatur, quia illud idem placet, & tibi erat in animo, tenetur restituere.] Quia est pariter consentiens, & una causa cum illis.

Hæc conclusio similis est primæ, & constat ex illa, CON-

CONCLUSIO VLTIMA.

De Participante.

Quando vota secretò seruntur, & ignorat quisque aut non est omnino certus quid alij facturi sint, & suffragatur contra aequitatem, tenetur ad restituendum in integrum.

Pater, quia in isto casu vniuscuiusq; suffragium non solum est consensus, verum etiam causa illius damni quod infertur benemerito, sic autè consentiens, vt docet hic D. Tho. tenetur restituere.

De Receptante.

Tertius modus est recursus, vel receptor. Vbi notandum est bifariam posse aliquem recipere apud se malefactorem, aut formaliter, quia malefactor est, aut materialiter, recipiendo illum non quia malefactor est, sed quia amicus ipsius est, vel quia domui suæ solet hospitio recipere quoscunque aduenientes, vt stabularius. Rursum, qui recipit malefactorem materialiter, potest adhuc habere se tribus modis Primò, si recipit illum vt à iudice, carcere alijsque supplicijs liberatus rescipiscat. Secundò, si recipit videns malefactorem illum, quia sic recipitur, securius malè agere, in suisq; delictis permanere. Vel tertio, recipit illum nõ vt securius peccet, imò ægre fert illum pravè agere, suadetque quantum potest, vt vitæ rationem immutet, sed quia sibi vtile est malefactorem illum recipere, & extat alijs multi, qui illum parati sunt recipere, vt stabularius, qui recipit malefactorem propter solum lucrum, videns existere plura hospitia in quibus recipietur, nisi ab ipso recipiatur.

CONCLUSIO PRIMA.

Qui recipit malefactorem formaliter, aut materialiter secundo modo, tenetur restituere damnum.

Pater quia sic recipiens verè concurrat, cum præstet aliquid per se pertinens ad iniquam actionem, facit enim directè animos malefactori suo auxilio, & securitate.

CONCLUSIO SECUNDA.

Qui materialiter recipit malefactorem primo, vel tertio modo, non tenetur ad restituendum.

Sic enim recipiens non concurrat, neque adiuuat, aut præstat aliquid per se pertinens ad iniquam actionem. Vnde cum ait D. Tho. receptorem teneri semper, & ex genere suo ad restituendum, loquitur de receptatore formaliter, sicque verissima est eius doctrina, nec repugnat, quod recipiens materialiter aliquando non teneatur.

Ex hac doctrina pendet explicatio excommunicationis, & censuræ, quæ in Bullis Apostolicis fertur contra recipientes malefactores. intelligendæ enim sunt de recipientibus formaliter, & materialiter. Secundo modo, quia censuræ istæ feruntur contra receptores, qui sunt coadiutores, & fautores malefactorum, & recipiendo illos peccat mortaliter, tales autem receptores non sunt, nisi qui recipiunt eos formaliter, vel materialiter secundo modo. Qui verò recipiunt materialiter primò, & tertio modo, nec sunt coadiutores sua receptione, nec peccant mortaliter, nisi iam Bulla exprimat nec isto modo velle eos recipi, tunc enim standum est verbis ipsius Bullæ. Aliter seruanda est doctrina hic posita, quæ est communis intelligentia Doctorum.

Tomus Primus.

Quartus modus est, participans, potest autem aliquis tribus modis dici participans, aut ratione rei acceptæ, quia accepit aliquid à fure bona, vel mala fide, aut quia illi fuit socius, vt comes, adiutor, vel explorator iniquæ acceptionis, vel quia licet nõ simul, & eodem actu nocuerit, diuisim tamè & seorsum vniuscuique aliquid ex eodè loco furatus est, vt cum vnus ex domo aliqua accepit decem, alius deinde alia nocte ex eadem domo alia decem, quomodo solent plures esse participes in damno eiusdè vineæ, nõ quia simul illà ingredientur, sed vno eorũ hodie colligente tres, aut quattuor racemos, alio crastina die totidem, & alijs deinde similiter.

De priori qui accepit aliquid, vel emit à latrone bona, vel mala, aut dubia fide iam diximus copiosè articulo quinto.

De secundo est communis doctrina D. Th. & omnium Theologorum, teneri ad restituendum in integrũ. Primò, quia talis participans cõcurrit effectiue, & per se aliquid præstans ad illud damnum, estque causa efficax illius. Secundò, quia in foro exteriori per iustam sententiam condemnabitur ad restituendum in integrũ, vt habetur apertè in l. Vulgaris. ff. de furtis, & in l. Si vuneratus ff. ad legè Aquiliam. Tertio, quia damnum in tali casu simul ab omnibus effectum est, & cum nõ sit potior ratio vnus, q̃ alterius, omnes tenentur ad illud in totum reficiendum.

De tertio dico, nullum illorũ teneri ad restituendum in integrum, sed solum ad eam partem, quam accepit, quia ad illam tantũ, & non ad alias concurrat efficienter. Sed dices, illud est furtum leue, & ratione leuitatis materiæ veniale, ergo non tenebitur ad restituendum. Dico vnumquemque seorsum, si nullus aliorum quid accepisset, non teneri ad restituendum, quia esset leuissimum damnum, at cũ tot accipientibus maximum damnum illatum sit, ratione magnitudinis damnum est reficiendum, & cũ id fieri nequeat nisi vnoquoq; suam partem restituente, ideo vnusquisque tunc tenetur in conscientia restituere. Hac ratione fit, vt cum in similibus furtis, & damnis feruntur à prælatis excommunicationes contra non restituentes partem suam, sint iustæ, & obligent, quia licet priuata vnusquisq; acceptio fuerit venialis, damnum tamen ab istis omnibus simul sumptis illatum, est graue, & reficiendum incõscientia, vnoquoque suam partem restituente, & non restituere in tali casu est mortale, quia censura ista, cõm sit iusta, obligat sub mortali, potest enim censura ferri nõ solum pro peccato mortali, verum etiam pro graui damno reficiendo.

De non Obstante.

Quintus modus est, non obstant, id est non præbens auxilium ad impediendam iniustã actionem. Circa quem notemus primo bifariam posse habere non obstantem, Nam aut est persona omnino priuata, cui ex nullo munere, aut officio competit ob stare damnis quæ proximo videt inferri, aut est persona aliqua ratione publica, & cui conuenit ratione alicuius officij, vel mercedis, vt Reges, Principes, Governatores, Ministri iustitiæ, Custodes itinerũ, viarũ, montium, vel nemorũ. Ex quibus certum est apud oēs Doctores hos posteriores, quib. ex officio incũbit esse custodes iustitiæ, & obuiare malis, nisi obstant, cũ possint, peccare, & contra charitatè, & contra iustitiã cõmutatiuã cũ ad id teneantur ex officio & ppea illis tributa, & mercedes conferantur, & consequenter teneri ad restitutionem, & ita est definitum in illo capitulo, Si tua culpa, de iniurijs, & dam-

& danno dato, vbi obligantur ad restituendum omnes illi, quorum negligentia, & culpa damnum alijs infertur, cum teneatur illi, quo ad fieri potest, illud prohibere.

Notemus secundò, vt ex præcedenti articulo constat, cū hi qui ad hoc ex officio tenentur, possint peccare, aut ex negligentia lata, & graui, aut ex leuissima, nõ teneri ad restituendū quādo nõ obstant ex negligentia leuissima, sed quando ex graui, vel leui, vt ibi iam explicatum est. Quæstio autem est,

SECUNDA CONTROVERSA.

AN QUI TENENTUR OBSTARE
ex officio, si non obstiterunt, cum sine damno suo potuerint, teneantur ad restitutionem.

CAyer, in summa, Resti. in illa particula, non manifestans, vult illum qui sine graui damno suo potest nocuentum proximo suo imminens impedire, vel prohibendo cum possit, aut manifestando illud, vt impediatur, nec illud impedit, teneri ad restitutionem, quia in hoc casu talis ommissio est causa iniustæ actionis, adeo, vt verè de tali non obstante liceat affirmare, culpa ipsius tale dānū datum esse. Et confirmatur primo ex cap. Quantæ, de sententia excommunicationis, vbi Innocentius tertius declarat excommunicatos non solum iniicientes manus in Rectores Ecclesiæ, verum etiam consentientes, & subdit. [Hos delinquentibus fauere interpretamur, qui cum possint, manifesto facinori desinunt obuiare.] Et in c. sicut dignū, de homicidio volūtario, ait Alexander tertius. [Qui potuit hominem liberare a morte, & non liberauit, occidit, & subdit, nec caret scrupulo societatis occultæ, qui manifesto facinori desinit obuiare.] Vbi vterque Pōtifex illum, qui potest obstare, & non obstat, vocant fautorē, & sociū criminis, excommunicantq; sicut ipsos homicidas, nec distinguunt inter eum, qui ad id tenetur ex officio, & cum qui tantum tenetur ex charitate, sed fautores, & socij iniustæ actionis sunt causa efficiax illius, & tenentur (vt diximus) ad restituendum, ergo qui non obstat, vel non manifestat, cum commodè possit, tenebitur ad restituendum, etiam si ad id nõ teneatur ex officio.

Secundò, omnes isti, qui possunt impedire obstādo, vel manifestando, si non impediunt, reuera assentiuntur, & damnum subsequutum est illis voluntarium saltem indirectè, consentiens autem tenetur ad restituendum, ergo.

Tertiò, ista ommissio est in ordine ad alterū, & p consequens contra iustitiā, ergo cū sit cum damno, obligabit ad restituendum, quia omnis iniustitia in damnū proximi obligat ad restituendā. Eandē sententiā tribuit M. Soto loco citato Ricardo in 4. d. 15 art. 5. q. 4. sed Ric. vt ibi est videre, quo ad non obstantē conuenit cū cōmuni opinione, mutum verò, id est, non loquentem, & non manifestantem, sentit non teneri ad restituendū, quando nõ tenetur ad id ex officio, neque id omittit ex odio proximi, sed ex mera iniuria, vel negligētia, quod si omittit ex odio, vlt teneri etiam si ad id nõ teneatur ex officio.

Communis autem opinio D. Tho. in hoc articulo maxime in solutione ad tertium Scoti in 4. d. 15. q. 2. ar. 4. eiusdem Cayet. hic in cōmento, Victoriz, Soto loco citato, & omnium recentiorū Thomistarū est, huiusmodi nõ teneri ad restituendū, quorū fundamentum est, vt iudicetur quis causa indirecta, & per accidens alicuius dāni quod infertur, tria requiri. Primo, vt possit illud impedire. Secundò, vt teneatur, & debeat Tertiò, vt actu non impediatur. Ex eodē

enim D. Tho. 1. 2. q. 6. art. 3. vt actio alterius, ad quā ego efficienter non concuro, fiat mihi indirectè voluntaria, exigitur necessariò, vt illam cū potuerim, & debuerim impedire, non impediatur. Exemplū est Arist. si pareat nauis commissa Petro nauatæ, quā potuit seruare illud damnū Petro ascribendum est, quia potuit, & debuit, cum illi cōmissa, at si pereat, quæ illi cōmissa esset, etiam si potuerit illi succurrere non est illi imputandum, quia tenebatur ad id.

CONCLUSIO PRIMA.

de his omnibus.

Non obstans mutus, id est non loquens, vel clamans, & non manifestans non tenetur ad restituendum ratione huiusmodi omissionis, nisi quando tenebatur ex officio damnum illud impedire.

PRobatur efficacissimè, qui non obstat, vel tacer, non manifestat cū possit nisi tenetur ex officio, peccat tantum contra charitatē, non autē contra iustitiam, sed ad restitutionem nemo tenetur ex violata charitate, nisi simul agat contra iustitiā ergo. Minor certa est cū cōsequentiā, probatur maior: si iste violaret iustitiam, aut ratione odij, ex quo tacet, aut ratione necessitatis proximi, quia ille, cui damnum illatū est, indiguit maximè huius auxilio, vel admoitione, non prinū, quia iste per solā omissionē, cū non tenetur ex aliquo officio ad impediendum dānum illud, nullo modo concurrit, vel præstitit aliqd per se pertinens ad illā iniquā actionem. Nec secundum, quia odium non repugnat iustitiæ sed charitati tantum. Nec tertium, quia omnium consensu in disputatione de Misericordia, & Eleemosynā, extrema, vel maxima indigentia, & necessitas proximi non inducit debitum ex iustitia, sed solum ex charitate, & misericordia.

Ad argumenta in oppositum, ad fundamentum Cayet. dico sic tacentem non obstantem, & non manifestantem non cōcurrere, nec esse causam aliquo modo influentem in illam iniustam actionem.

Ad primam confirmationem ex illis textibus respondēt aliqui iuxta comunē glossam Canonistarū, in illis capitulis. Pōtifex non excommunicare ibi priuatā personā, sed eos, qui cum possint ex officio, siue auctoritate iniquos, & homicidas impedire, nõ impediunt, huiusmodi. n. sunt verè cōsentientes, & cooperatores. Sed hæc explicatio displicet Cayeta. in summa, vbi hoc excommunicatio c. 10. quia iuxta regulā iuris vbi lex non distinguit, neque nos distinguere debemus, & cum ibi Pontifex non distinguat inter personā priuatam, vel publicam, cui incumbit ex officio, non est optima ista explicatio. Vnde respondemus cum alijs recentioribus merito particulares etiam qui poterant illa damna impedire, nec impediunt, excommunicari, quia peccarunt grauiter contra charitatem, excommunicatio autem non solum fertur pro peccatis contra iustitiam, verum etiam pro peccato mortali contra charitatem, at in foro interiori non tenentur ad restituendum, quamuis in exteriori forsan obligarentur à iudicibus propter vehementē suspicionē, quā exhibent fuisse fautores, quod significat Alexander in illis verbis, nec caret scrupulo societatis occultæ.

Et cū arguitur, a Papa vocātur isti homicidæ, fautores, & cōsentientes. Respondet, vocari homicidas, nõ quia aliquo modo effecerint homicidiū, aut vt causa cōcurrerint ad illud, sed p omissionē, sicut diues nõ succurrites extrenè indigēt vocatur homicida illius à beato Ambrosio, cū ait, quē nõ pauidisti occidisti, vocātur etiā fautores, & socij, non de finitè, & simpliciter, sed per suspicionem id est, maxime

rimè suspecti, suntque consentientes, non illo consensus genere, qui simul est consensus & causa, quo modo consentiens tenetur ad restituendum, sed illo consensu, qui est tantum quædam complacentia, qui sufficit, quidem ad peccatum mortale contra charitatem, non autem contra iustitiam, nec obligat ad restituendum, ut vidimus agentes de consentiente.

Eodem modo soluitur secundum, esse consentientes per solum consensum, & complacentiam, non autem per consensum, qui sit causa, & concurrat aliquid præstas per se pertinens ad iniquam illam actionem.

Ad tertium dico, licet possit illud vitare, non tamen teneri ad id ex iustitia, sed ex charitate, & ita affectum illum esse quidem illi voluntariè indirectè contra charitatem, non tamen contra iustitiam, sicut qui desiderat interitum alteri inferri, ipse tamen non infert, nec concurrat ad illud. Et cum iustas, ita omisio est in ordine ad alterum, ergo contra iustitiam, neganda est illatio, quia charitas quoque, & misericordia sunt in ordine ad alterum.

Obferuat hic Mag. Soto illum, qui non obstat, cum possit, etiam si recipiat aliquid à latrone, ut non obstat, non teneri ad restituendum in foro interiori, nisi id quod accipit sit aliqua pars furti, quia tunc tenetur ratione rei acceptæ. Ratione reddit, quia sic recipiens, & non obstat, cum non teneatur ex officio, non agit contra iustitiam, sed tantum contra charitatem, quantum in foro exteriori forsan condèneretur à iudice, ut vehementer suspectus socius, & adiutor latronis. Sed hæc doctrina Soti indiget expositione est. n. distinguendum tempus, quia si latro post furtum iam factum dat precium alicui, ut taceat, est verum quod docet Soto, quia tunc recipiendo, ut taceat, tantum est mutus, non autem cooperans, at si recipiat, ut taceat, & non obstat, ante quam furtum sequatur, quo loquente, & obstante furtum illud non sequeretur, sentiunt, & bene multi recentiores Thomistæ teneri ad restituendum in integrum, quia qui cum tali pacto, & conventionione recipit precium, ut non obstat, non obstando concurrat, & cooperatur illi iniquæ actioni, & consentit consensu, qui non solum est consensus, verum etiam causa, vel peccat ratione talis pacti, & conventionione cum latrone non solum contra charitatem, verum etiam contra iustitiam, quia sic agens est re vera traditor illorum bonorum proximi. Ex his sequitur, qui privato interroganti, viderit ne homicidam, vel latronem, non manifestat, etiam si taceat ex pecunia accepta post perpetratum malum, non tenere ad restitutionem, namque sic tacere non est cooperari iniquitati alterius, nec agere contra iustitiam, cum ad id non teneatur ex officio. Quid autem dicendum sit, quando interrogatur à iudice, explicabimus q. 70. art. 1. ubi agemus de testibus.

De ijs, qui tenentur ex officio obviare.

Nunc agendum est de ijs, qui tenentur ex officio obviare, quos cum cõter peccare contra iustitiam, quoniam non obstat, tacent, vel non manifestant, cum possint, & debeant, videndum est, ad quam restitutionem teneantur. Pertinent autem ad hoc genus varij homines, 1. Reges, & Principes in suis regnis, Magnates, ut Duces, & Comites in suis locis, Gubernatores, Iudices, ac alij ministri iustitiæ in Republica. 2. omnes custodes montium, sylvarum, vinearum, & messium, qui ut alia custodiant accipiunt mercedem. 3. Oeconomi respectu bonorum dominorum suorum. 4. Tutores respectu pupillorum suorum, & alij administratores respectu bonorum, quorum administratio illis commissa est. 5. famuli, quibus est commissa custodia domus, vel aliorum rerum ipsius domus, ut ianitores, custodes vestium, vasorum. Addidi, quibus commissa est talis custodia, non alij famuli quibus

commissa non est, sed alia tantum communia obsequia domus, non tenentur ad id ex officio, sed ex fidelitate, & gratitudine, de his ergo omnibus videamus, ad quam restitutionem teneantur.

CONCLUSIO PRIMA.

Omnes isti tenentur, quando culpa, & negligentia eorum damnum infertur, ad restituendum illud in integrum.

Patet a parte, quia cum omnes isti debeant ex officio impedire, nec impediant, cooperantur, & consentiunt eo consensu, qui obligat.

CONCLUSIO II.

Omnes isti tenentur restituere, quando damnum sequens est ex leui, aut graui culpa eorum.

Hæc conclusio est media inter duas extremas opiniones, unam Adriani, qui in 4. fol. 73. ex quacunq; culpa est leuissima vult obligari istos ad restituendum, & aliam quorundam recentiorum Thomistarum, qui volunt neq; teneri ex leui, sed tamen ex illa graui, & lara, faciuntque Syluest. huius opinionis in Summa Restit. c. 3. §. 5. Cum nihil minus ibi Syluester doceat. Sed probatur ista conclusio in primis contra Adrianum, quia nec respublica incedit obligare principes, & gubernatores, nec dominus œconomi suum, nec testator tutorem suorum filiorum, ut adhibeant omnem diligentiam, & sollicitudinem, quæ adhiberi potest, sed quæ solet à viris probis cõter adhiberi, at si tenentur ex leuissima culpa, deberet esse diligentissimum, quantum fieri potest, nec sufficeret diligentia quam viri probi cõter soliti sunt adhibere ergo confirmatur, quia nullus princeps, gubernator, œconomus, aut tutor qui si vir cordatus, intendit ad tantam diligentiam se obligare, nec vellet suscipere munus, quod illi committitur, cum tanto onore, & vinculo. Secundo, experientia testè nullus princeps, iudex, aut tutor, quantumuis timorata conscientia, agnoscit se obligatum ad tantam sollicitudinem, ut & à leuissima quoque negligentia teneatur cauere, ne que sentit, si in eam aliquando incidat, teneri se propterea ad restituendum. Tertio, tenerentur principes, iudices, & similes si leuissima negligentia obligaret illos ad restituendum, omnia sua patrimonia in huiusmodi restitutionibus consumere, cum in leuissimas negligentias passim, & facile omnes incidamus, quod nullus Theologorum asseret, maximè in regibus, qui præsentunt varijs regnis, & prouincijs adeo inter se distans, in quibus necesse est innumeras esse leuissimas negligentias, & cum sint in materia graui, essent expoliandi omnibus suis bonis, redditibus, ac patrimonijs ad tales restitutiones faciendas. Quarto, custodia, ad quam isti tenentur, est similis custodia ad quam tenetur, quis ratione locationis domus. Sicut enim locatio est in vtilitatem vtriusq; partis, ita & ista officia in vtilitatem reipublicæ, ac ciuium, & in vtilitatem habentis illa, sed ratione locationis non tenetur locator ad vitanda damna tanta diligentia, ut neque in leuissimam culpam incidat, ergo neque isti quibus incumbit ex officio obviare damnis aliorum. Quo est argumento, confutatur opinio alia extrema, quia conductor, siue locator tenentur ad restituendum etiam ex leui culpa, ergo, & isti, cum receptio huiusmodi officiorum, & munerum sit quedam locatio sui, qua pro munere, vel mercede iuris officii asserunt se ad diligenter custodienda ea, quæ ratione talis officii sibi committuntur. Quod autem condu-

Et orteneatur etiam ex culpa leui, iam supra probauimus, Nec Syluest. loco citato nobis repugnat, cum ibi expresse doceat principes, iudices, medicos corporales, & spirituales animæ, vt confessarios tabelliones, aduocatos, nautas, architectos, & similes, qui se ipsos locant ad eiusmodi munia exercenda, teneri ad restituendum ex leui culpa, eosdem verò, quando nec se ipsos locauerunt, nec promiserunt operam suam sub aliqua mercede, sed alij eos eligunt, vel ipsi accedunt ex sua mera liberalitate, & pietate, dicentes se facturos, quod poterunt, non teneri, nisi ex dolo, aut culpa lata, & graui, hic autem, vt constat loquimur de huiusmodi hominibus, qui ex officio tenentur, vel recepto precio, ac mercede. Quibus positis, nonnullæ circa hos se se offerunt dubitationes. Prima est.

AN QUI TENENTVR EX OFFICIO
obstare, vt Gubernatores, Iudices, & Ministri iustitiæ, teneantur ad id etiam cum periculo, & discrimine vitæ.

VT si occurrat iudex, vel prætor latronibus inuadentibus domum, aut alicui volenti alium occidere, nec possit illos impedire, vel prohibere rapinam, vel homicidium, nisi cum discrimine vitæ, tenebitur ne ad id cum tanto periculo? Dico non teneri. Ratio est, quia propria vitam exponere nemo tenetur, nisi pro bono eorum muni reipublice sicuti ali, vel temporali, aut pro bono spirituali factis, quæ in illo est in extrema, vel quasi extrema necessitate spirituali, à qua a se liberari non potest, sed furta, & homicidia huiusmodi, vel utriusque horum sunt, & ita neque peccata publica tenentur cum periculo vitæ prohibere latrones, vel homicidas à priuatis rapinis, vel homicidijs cum periculo tamè alicuius damni temporalis an teneantur, non potest assignari certa regula, sed vt optime docent Soto, & Nauasus locis citatis, pensanda diligenter hæc sunt, stipendium, quod accipit minister iustitiæ pro suo munere, quantitas periculi cui se offert, & damnum quod alteri imminet, & his inter se comparatis, videndum quid præponderet alijs, & illius partis, quæ alijs præponderabit, potior ratio habenda est, vt si periculum sit maius quàm stipendium, vel damnum, quod cum tali periculo debet prohibere, non tenetur tale periculum subire, si verò maius sit stipendium, vel damnum alterius, quàm periculum, cui se exponet, debet cum illo obitare.

Ex his sequitur tutores pro pupillis, æconomos, & famulos pro rebus sibi commissis non teneri ad patiendum damnum temporale, sed iuxta leges prudentiæ, quod si quædam isti patiantur, vel expensas faciant pro bonis aliorum, ipsis præter sua stipendia compensentur.

Nunc de custodibus montium Sylvarum, vinearum, de quibus grauior est disputatio, & duplex Prior.

QUARTA CONTROVERSA.

TENEANTVR NE CUSTODES
montium, sylvarum, & vinearum, ad restituendum damnum, quod poterant prohibere, nec prohibuerunt.

Ratio dubitandi est, quia quando præcipua, & primaria causa non tenetur ad restituendum, nec secundaria, & concomitans, sed, vt supra vidimus art. 3. multoties, qui cædunt ligna, & venantur in locis prohibitis, aut colligunt vvas alienas, non tenentur restituere, cum sint præcipui agentes, ergo nec custodes ex eo, quod non prohibuerit, qui sunt

secundariò concurrentes, vt illius regulæ, Accessorium sequitur naturam sui principalis.

Ad intelligentiam huius quæst. obseruemus primo, aliud esse loqui de peccato, & aliud de restitutione, contingere enim potest, vt teneatur quis restituere rem, quam accipiendo non peccauit, contingere etiam potest, vt peccauerit aliquis in damno quod alteri illatum est, nec teneatur ad restitutionem, quando scilicet peccauit, & non contra iustitiam, vt in hac quæstione, cæsores lignorum, qui non deuastant syluam alienam, sed moderatè accipiunt, peccant quidem, quia re vera est illud furtum, nec tenentur ad restitutionem, vt vidimus art. 3.

Obseruemus secundo, istos custodes communiter præstare iuramentum, se fideliter suum munus, exequuturos.

Tertio, istos custodes esse in duplici differentia. Quidam enim eorum agunt custodiam precio ac mercede accepta à republica, alij nullo alio precio, quam ea pœna, quæ sorte illis continget ratione eorum quos indicabunt, vel accusabunt, quomodo constituuntur plerique custodes viarum, & vectigalium.

CONCLUSIO PRIMA.

Si venatio, piscatio, aut casio lignorum sit iniuste, & tyrannicè prohibita iuxta ea, quæ supra diximus artic. 3. aut vectigalia iniuste instituta, & postulata, custodes non prohibentes, aut non manifestantes nec peccant, nec tenentur ad aliquam restitutionem, etiam si præstiterint iuramentum.

Primò, quia talis prohibitio, & exactio vectigalium est iniqua, illam ergo non exercere laudabile, & honestum est, Secundo, quia iuramentum præstitum, cum non debeat esse vinculum iniquitatis, non est seruandum in tali casu, iuxta illum Ambrosio. in male promissis rescinde fidem.

CONCLUSIO SECUNDA.

Quamuis ista prohibitio sit iusta, & licita, si tamen cædentes ligna, piscantes, aut venantes id faciant ex graui necessitate, vt suæ inopiæ succurrant, moderateq; accipiant, & quantum suæ necessitas exigit, custodes in tali casu dissimulantes, maxime in locis communibus, nec peccant, nec tenentur ad restituendum.

Primò, quia caritas id exigit, cui nulla promissio, aut iuramentum debet aduersari. Secundo, quia lex humana debet esse conformis rectæ rationi, recta autem ratio exigit, vt sic agentes non prohibeantur accipere huiusmodi res, quas natura omnibus profert, & in communem vsum. Tertio, quia voluntas dominorum montium, sylvarum, fluminum sic debet explicari, est enim iudicanda prudens, & rationi consona, quæ cum hoc exigit, inter pretatiuè dicenda est consentire. Quarto, quia est consuetudo, vt cum custodes permittunt huiusmodi miseris homines, vel ligna sibi necessaria, vel alios quos cuniculos accipere, non puniatur, sed iudicentur misericorditer se habuisse.

CONCLUSIO TERTIA.

Custodes extra hos casus dissimulantes peccant mortaliter.

Patet primò, quia violant iuramentum præstitum ad quod tenentur in licitis, & honestis. Secundo, quia habent se infideliter in re graui, quam tenentur seruare ex iustitia, nullaque exitit causa, ob quam aliter debeant agere.

CON-

CONCLUSIO QUARTA.

Quando casor lignorum, aut venator tenentur accepta restituere, iuxta ea quae supra diximus art. 4. tunc ipsis non restituentibus, tenetur custos, qui potuit impedire, & non impedire, ac restituenda damna subsequuta.

HAEC conclusio patet ex dictis, quia cum accipiant stipendia eo fine, ut custodiant ea, quae ipsis committunt, & iustitiam publicam, agunt contra iustitiam commutativam non custodiendo, & consequenter tenentur restituere.

CONCLUSIO QUINTA.

Etiamsi venator, & casor lignorum non teneantur restituere, quia accipiunt in locis communibus, nec demoliantur sylvam, vel montem iuxta ea, quae diximus arti. 4. Si ex dissimulatione tamen custodis, exceptis illis casibus prima, & secunda conclusionis, cesset lucrum domino, vel sequatur ei aliquid damnum, tenetur custos ad restituendum illud lucrum cessans, & damnum emergens.

Verbi gratia, si ex negligentia custodis sunt pauci cuniculi in nemore, vel pauca ligna in sylva, propter quod loca illa vilis venduntur, vel locantur, quod non accidisset, si custos debitam adhibuisset diligentiam, tenetur custos tunc illa damna restituere, idemque dicendum est de locis communibus deputatis ad lucra civitatis.

Probatur conclusio, tenentur isti custodes ex officio, & iustitia commutativa, cum eo fine accipiant stipendia, impedire ista damna, nec possunt ea permittere, ut supponimus, aut titulo iniustae prohibitionis, aut titulo indigentiae, & paupertatis accipientis, ergo non impediendo peccant contra iustitiam commutativam, & consequenter tenentur de danno subsequuto. Et hic est casus singularis, in quo causa praecipua damni, ut qui scidit ligna, non tenetur restituere, custos vero tenetur. Et ratio est, quia prior ille non peccat contra iustitiam commutativam, accipiendo, nec committit furtum, quia non accipit invito rationabiliter proprio domino. Custos vero ratione stipendij, quod eo fine accipit, peccat contra iustitiam commutativam. Sicut si fera aliqua occidat cuniculos nemoris, non obligatur dominus illius fera ad restituendum, quia non tenetur ex iustitia id impedire, custos vero obligatur, quia tenetur, quare cum tota ratio, ob quam custos tenetur ad restituendum, quando huiusmodi damna eius negligentia sequuntur, sic, quia tenetur illa ex officio, & ex iustitia commutativa impedire, parum facit ad ferendum iudicium de custode, teneatur ne principalis restituere, vel non, nam siue tenetur, siue non custos ob rationem dictam tenetur.

Unde haec doctrina intelligenda tantum est de custodibus, qui mercede accepta suscipiunt custodiam huiusmodi rerum, non de ijs, qui per vices suas, & vicarium, ut aiunt, in quibusdam locis nullo precio accepto, sed ex consuetudine patriae efficiuntur custodes, quia isti non obligantur custodire, nisi sicut ipsa communitas custodiret, ab illis scilicet, qui ita accipiunt, ut teneantur, quod accipiunt restituere. Quocirca quando praecipuus accipiens tenebitur restituere damnum, tenebitur, & talis custos, quando vero ille non tenebitur, neque hic.

Ex his patet solutio ad argumentum initio positum. Propositio enim illa, quando principalis non tenetur restituere damnum, neque minus principalis, intelligentia est, quando uterque in illo agit contra iustitiam, vinculum enim restitutionis (ut saepe diximus) nascitur ex damno illato contra iustitiam, in

Tomus Primus.

nostro autem casu, qui moderate scidit ligna non agit contra iustitiam in locis communibus, quia Respublica non intendit id prohibere tanquam rem mere alienam, sed contenta est, ut qui sic accipit, exponat se periculo solvendae poenae, custos autem non custodiendo agit ratione officij, & mercedis, qua eo nomine accipit, contra iustitiam. Sed grauior hic se offert difficultas circa hanc vocem, Non obstands.

V. Controversia.

AN QUI VEL NON RECTE iudicando, vel non manifestando reum sicut debeat, efficit ne reus ille iuste condemnaretur, teneatur non solum ad restituendum damnum, quod ille reus intulit verum etiam poenam, ad quam fuisse per iustam sententiam condemnatus.

QUI scidit ligna in loco prohibito tenetur, ut diximus, ad restituendum damnum, si grave sit, & ad aliquam praeterea poenam. Similiter, qui non soluit vectigalia. Qui committit crimen lese maiestatis, ad confiscationem bonorum, Qui furatur vasa sacra, ad illa restituenda, & aliquid praeterea solvendum in poenam iniuriae illatae loco sacro. Potest autem evenire, ut aut vitio eius, qui debet manifestare, aut culpa testium, vel iudicis isti non condemnentur ad poenas, quas iuste debent: quae tamen, an hi, quorum culpa rei non solvunt poenas iuste debitas teneantur ad eas persolvendas: nam de damno dato iam constat ex dictis teneri, quando ille qui intulit, non restituit.

In hac quaestione variae sunt opiniones: Quidam enim nullos istorum volunt teneri ad restituendas tales poenas. Probant primo, ex consuetudine, quae in rebus moralibus maximam habet vim, multi enim iudices, & timoratae conscientiae non exigunt istas poenas a reis multi custodes sylvarum cum scidentibus ligna, multi custodes vectigalium cum viatoribus illarum exactorem dissimulant, nec propterea sentiunt se se oneratos, aut obligantur a confessarijs ad illas restituendas.

Secundo, quia obligare istos ad poenas quas dissimularunt reis, est velut poena talionis, poena talionis est vere poena, ut habetur instituta de obligationibus, quae quasi ex delicto nascitur, poena vero, ut vidimus art. 3. quae vere poena est, nemo tenetur solvere ipso facto, sed adiuveniente iudicis condemnatione, ergo.

Tertio, reus qui negat in iudicio veritatem, quae ex iustitia tenebatur fateri, propter quod non est condemnatus ad aliquam poenam, ad quam explicata rei veritate vere, & iuste fuisse condemnatus, non obligatur ex eo ad restituendam illam poenam, quia eo ipso quod est poena, debet praecedere iudicis condemnatione, ergo neque iudex ipse aut quis alius minister iustitiae tenebitur solvere poenam rei, quin ab alio superiori condēnetur prius. Patet consequentia ex aequalitate rationis, ea enim, non est in hoc casu utriusque ratio, & rei, & iudicis: sicut, non tenetur iudex ex iustitia ad exequendam poenam a iure impositam reo, ita tenetur reus ex iustitia fateri veritatem, & uterque, obstat iustitiae per suam iniquitatem, ergo sicut reus non tenetur, quia est poena, ad quam luenda est expectanda necessarii iudicis sententia, ita nec tenebitur iudex, aut custos, aut minister iustitiae, cum etiam si poena.

Quarto, poena quam potest incurrere reus a iure, aliquando est corporalis, ut capitis, carceris, vel exilij, aliquando pecuniaria, sed non tenetur omnium DD. cōsensus iudex, aut alius minister subire poenam corporalem, a qua iniuste liberavit reum, nisi condēnatus a superiori, quia non debet esse vindex, & actor in se ipsum, ergo neque pecuniariam: nam si teneretur ad hanc, &

T 3 ad illam,

... cum utraque sit à iure, & a quavis ea...

Medina Cod. de rebus restituend. q. 12. vbi... de custodia, vel de custodia...

Sed quid sit de custode, quod ait Medina de ipso reo teneri ad soluendum...

Soro lib. 1. de iustitia q. 6. ar. 6. in fine quarta conclusionis, tenet, reum negantem veritatem...

Sylu. Restit. n. 3. §. 5. particula 7. affert sententiam cuiusdam Bernardi Canonistę dicentis...

Idse autem Syluest. in verbo, Iudex, c. 1. q. 11. particula 5. & Soro lib. 5. de iust. q. 4. ar. 4. docent remittentem pœnam...

perspicuum est præiudicium quod alicui fit, esse illi rescindendum, & eum, qui acciperet ab uno, ut alteri daret, teneri ad restituendum illi, a quo accepit.

Ad intelligentiam huius quæstionis notemus primò, ad contentiam rei plures concurrere, & eorum quemlibet in suo ordine ac gradu, sunt autem hi, iudex, accusator, testis, tabellio, qui omnes actiue concurrunt, argumento est, quia omnes isti in causa criminali manent irregulares, quod non esset, nisi omnes isti actiue concurrerent, reus autem, & qui illi parrociantur, habent se merè passiuè.

Notemus secundò, plurimum differre inter pœnam pecuniariam, & corporalem, hæc enim verè, & propriè est pœna quocunque modo quis illam patitur, pecuniaria verò reo quidem est pœna, illi autem, qui iniuriam impedit, ne reus eam soluat, non est propriè pœna, sed solutio, & restitutio debiti, quod contraxit. Sicut diximus impediens bonum, ad quod alter habet actiue, non restituere, quod impediuit quasi soluendo pœnam, sed vel soluendo debitum. Differunt secundò, quia ex pœna corporali non soluta nullum damnum advenit fisco, vel parti, vel bonum, eo quod solvatur, at ex pœna pecuniaria multa utilitas, si solvatur, & damnum, nisi solvatur. Et ita cum nemo teneatur sibi ipsi pœnam inferre, nec illam pati ante iudicis condemnationem, conveniunt omnes ad pœnam condemnationem, damnum non teneri nec iudicem, nec ministrum iustitię, nec custodem, quando illam alicui reo iniuriam dimittit, Tam quia repugnat omnium, ut vidimus ar. 3. aliquem sibi ipsi inferre supplicium, aut pati illud non condemnatum. Tam etiam, quia ex remissione talis pœna nullum damnum, aut privatio boni accedit fisco, vel parti, unde tota quæstio est de pecunia, quia impedire illam per remissionem iniquam, est impedire bonum delicti parti, vel fisco, & nocere illi cum iniuria, & consequenter solvere illam esset quod reo pœna, impediens autem illam iniuriam, non est nisi solvere debitum, quod per suam iniquitatem contraxit. Sit.

CONCLUSIO PRIMA.

Si post latam, & promulgatam iustam sententiam iudex non applicet fisco, vel parti pœnam pecuniariam, iam debitam à reo, sed illam remittat, tenetur ad illam restituendam illis ipsidem, quibus erat applicanda.

Atet, fisco, vel parti, vel cui pœna illa à lege, & iusta sententia applicatur, lata sententia habet ius acquisitum in illam, & est verus Dominus illius, ergo iudex remittens illam reo expoliat ipse se sua, & in quam iam habent verum ius, & damnum, hoc autem est verè furtum ergo tenetur ius restituere. Idem est iudicium de alijs ministris iustitię, ut tabellionibus, & alijs, qui pœnam lata iam sententia interdicunt impedire, aut obviare, ne à reo solveretur.

CONCLUSIO SECUNDA.

Si ex defectu, & iniquitate iudicis non feratur sententia, nec condemnatur reus ad eam pœnam, qua iusta sententia mulcandus erat, tenetur similiter iudex ad restitutionem illius pecunię.

Atet, cum iudex ex iustitia commutativa ratione sui muneris, & officij tenetur ferre sententiam, & procedere usque ad applicationem illius pœnæ fisco, vel accusatori, vel parti legi, quando id non facit, nocet illis contra iustitiam commutativam, qui autem sic nocet, tenetur ad restituendum ergo. Secundò, iudex est custos iustitię, propter quod debet reddere cuique suum ius, fisco petendo pœnam propter suum ius, ergo si non ferat sententiam, & condemnet reum ad pœnam, expoliat tunc iure suo, & nocet illi cum iniuria. Tertiò,

Tertio, qui de alieno facit cleonotynam, tenetur restituere, sed iudex inferior, qui sine auctoritate (superioris remittit penas iuste debitas reo, miseretur illi, & dat de alieno, nempe de pecunijs iure debitis fisco, vel parti ergo. Ita fit fiscalem, cuius munus est defendere bonum publicum, posse, & debere tales iudices accusare coram senatu regio, vel alio superiori iudice, imo, & quemcumque ministrum iustitiæ, à quo iniuste impedirentur huiusmodi penas, vel non ferendo sententiam, nec condemnando reum ad illas, vel post latam non applicando illas ei, cui conferendæ sunt.

CONCLUSIO TERTIA.

Custodes vinearum, montium, itinerum postquam aliquem ceperunt inferentem damnum, si dimittant illum, aut penam, ad quam ille iuste condemnaretur, siue gratis id faciant, siue accepta aliqua pecunia, tenentur ad restituendam illam penam fisco, aut communitati, vel ei, cui à iudice aut consuetudine reddenda est.

Paret, illa apprehensio æquivaleret condemnationi, aut processui, in quo sufficienter est probatum relictum, sed minister iustitiæ qui remittit penam reo condemnato, aut non condemnat sufficienter probatum reum, tenetur ad restituendam illam penam fisco, sicut verus expoliator pecuniæ, in quam fisco habet iam acquisitum ius, ergo tenetur illi restituere. Posset tamè huiusmodi custos remittere illi comprehensam illam partem penæ, quæ à iure, vel consuetudine solet ipsi exhiberi, quia tunc remittit quod suum est.

CONCLUSIO QUARTA.

Si custos non accuset, nec manifestet illum, qui ratione sui delicti iuste condemnaretur ad penam, quando illi certum constat de delicto, & iuridice potest illud probare, tenetur ad restituendam penam, ad quam reus ille condemnaretur.

Paret, quia ubi constat de delicto, & de probatione, habet iam fisco à iure quasi ius acquisitum, & est in proxima potentia ad illam penam, unde talem reum non accusare, nec manifestare, est impedire fisco coram iustitiâ communitati ab illo bono, ad quod erat in proxima potentia, sic autem impediens diximus teneri ad restituendum. Dixi, quando certum constat de delicto, nam custos, qui re existente dubia, quasi declinans in meliorem partem dimittit, ut custos vinearum, custos vectigalium, non tenentur ad restituendum, nisi esset fama, vel rumor in vineis, in vectigalibus, & similibus gravia damna inferri: tunc enim custodes non exercentes diligenter suum munus, & dimittentes transeuntes, tenentur ad aliquam restitutionem arbitrio prudentis, quia tunc illa damna ex illorum incuria nascerentur.

Ex hac doctrina sequitur, istos custodes itinerum, quando ostenso chirographo vectigalis soluti aliquid à viatoribus gratis accipiunt, ita ut verè gratis illis detur, bene accipere, at si suis importunis precibus, vel minis scrutandi merces extorqueant, teneri ad restituendum, & multò magis, si accipiant pecuniam, quando res est dubia, ne scrutentur suppellectilem viatoris.

CONCLUSIO QUINTA.

Omnes isti, iudex, minister iustitiæ, custos, & similes, quando tenentur ad restituendam penam, quam reus dimittit iuxta conclusiones hic positas, tenentur illam ipso facto sine alia iudicis condemnatione restituere.

Paret, quia ad id non tenentur quasi soluentes penam, ut constat ex secunda notatione, sed ut solue

tes debitum, quod sua iniquitate contraxerunt, sicut diximus de impediens, quia non servarunt suum ius fisco, vel parti, sed expoliarunt eos iure suo, & re sua, ad debitum autem contractum, siue per negotium, siue per iniquitatem soluendum in conscientia unusquisque ipso facto tenetur, nec est ad id expectanda iudicis sententia, aut condemnatio.

Sunt autem nonnulla hic observanda. Primò, conclusiones istas intelligendas esse in rebus & damnis, vel penis gravibus, nam in leuibus possunt iudices, vel dissimulando delictum, vel non admitteudo accusationem, condonare penam, quia leges prudenter, & cum epicheia intelligendæ sunt, & iuxta rectam rationem, iuxta quam expedit bono communi, ita iudices se gerere. Cum enim maior hominum pars peccare soleat hæc delicta, essent innumeræ rixæ lites, ac perturbationes, si omnia crimina, & lævia penis essent puniendæ. Idem est iudicium in custodibus montium, vinearum, & itinerum, ut quæ agnoscunt lævia furta, dissimulare, & remittere possint, quia lævia sunt, imò & gravia, si sit loci consuetudo, quando autem consuetudo non est, vel pactum aliquod interpretatiuum, gravia punire tenentur, aut ipsi restituere, sicut probatum est. Idem est iudicium de prælatis religionum, lævia dissimulare possunt, & non punire, alioquin summum ius esset summa iniustitia, lævia, inquam, quæ omnino sunt lævia, nam lævia, quæ quamvis secundum se sint lævia, sunt tamè via, & dispositio ad gravia, tenentur in conscientia punire, ut gravia ad quæ parè aditum, impediatur.

Secundò, quando isti iuxta conclusiones positas tenentur restituere, restitutio ista non est faciendæ pauperibus, sed illi cui pena illa à iure, vel consuetudine erat applicanda, fisco, scilicet, vel accusatori, vel parti, quia isti habent ius in illam, suntque certi illius pecuniæ domini, pauperibus autem (ut diximus) restitutio faciendæ solum est, quando nullus apparet certus dominus.

Tertio, quoniam pena iniuste remittitur, siue post latam sententiam, siue ante, quævis fisco, & accusator iam habeant ius in illam acquisitum, & sint in proxima potentia ad illam, atque quia nondum illam pecuniam receperunt, nec actu habent, sed est adhuc lucrum illud in spe, & non in re, potestque multis modis impediri, censent propterea viri periti non teneri semper iudicè, aut ministrum iustitiæ ad restituendum in integrum, sed aliquam ad aliquam solum partem maiorem, vel minorem arbitrio prudentis iuxta circumstantias actus, sicut diximus art. 4. de impediens bonum alterius in spe.

Quartò, est maxime observandum, posse iudices, & ministros iustitiæ habere ignorantiam inuincibilem huius debiti, & obligationis restituendi penam, quam remiserunt, sum quia sunt variaz, & satis efficaciæ rationes dubitandi, an ad id teneantur, quas initio proposuimus, tunc quia sunt, qui docent custodes non teneri ad soluendas istas penas, ut Syluester: unde si contingat in confessione accedere aliquem iudicem, vel ministrum, qui has penas bona fide dimittit, putans id sibi licere, & ignorans inculpabiliter hanc nostram doctrinam, non est illi neganda absolutio, nec debet illum confessarius obligare ad restituendum, quia nec tenetur ratione iniustæ acceptionis, cum laborauerit ignorantia inculpabili, nec ratione rei acceptæ, quia illa pena apud alium manet.

Sed dices, admonebit ne illud id, sibi non licet, & si beretur ab ea ignorantia, & ne amplius id præstet. Rõndet Thomistæ cõter post factum non esse admonendum, quia propter ignorantiam est securus de facto, nec tenetur restituere ratione adducta, ante factum verò esse admonendum, ne id faciat, cum sit in præiudicium, tertij, nempe fisci, vel accusatoris. Sed bona venia istorum, censere quoque modo esse admonendum hoc pacto, ut significetur ei, si bona fide:

& cum ignorantia inculpabili alicui remisit pœnam quam non poterat, non peccasse, nec teneri ad restituendum propter talem ignorantiam, & bonam fidem, exinde verò debere canere ne simile præster, quia non est sibi id concessum. Quod autē sic fit admonendus: patet, quia, vt docent interpretes D. Th. supra q. 3. art. 2. in materia de correctione, quando ignorantia alicuius potest cedere in damnum tertij, est ille ignorans admonendus; in hoc autem casu talis ignorantia iudicis, vel ministri apertè cedit in præiudicium fisci, vel accusatoris.

Ex his patet solutio ad argumenta initio proposita. Ad primum dico, iudices, & ministros ita dissimulantes, vel remittentes non se accusare, nec iudicare oneratos, & deinceps ad restituendum ex ignorantia inuincibili & bona fide, aliàs à parte rei reuera ad id tenentur, vt probatum est.

Ad secundum dico, restitutionem istā, quam debet facere talis iudex, non esse pœnam, nec habere rationem pœnæ, vt constat, sed esse debitum contractum ex dāno dato, & bono impedito fisco, vel parti, sicut qui conculcat iniuste segetes, in quo non fit ditor, tenetur nihilominus ad restituendum non ratione alicuius pœnæ, sed ratione boni impediti, & damni dati.

Ad tertium refertur; ideo iuxta Mag. Soto, & aliquos alios teneri reū ad restituendam pœnam, quam in negotiatione, & occultatione delicti, ac veritatis, quam tenebatur cōfiteri, impeditur, sicut & iudex, quia maior illius argumentum est falsa iuxta alios verò & cōdem sententiam reus non tenetur, iuxta quos respondeo, reū concurrere ad illam pœnam passivè, & ita quocumque liberetur ab ea, non teneri ad restituendum, quia non tenetur reus agere in seipsum, iudicem verò, custodes, & alios ministros concurrere actiue ad damnum illud, quod infertur rō soluta pœnæ, & ideo teneri illud refarcire, soluendo pœnam, quam remiserunt.

Quod si quæras de teste, testis non est minister iustitiæ, & ita licet sit periturus negando veritatē, non tamen tenetur ad restituendum, quia neque ex officio, neque ex iustitia tenetur ad illam manifestandam, & ita non tenetur ad pœnam restituendam.

Ad quartū rōdeo ex secunda notatione ante conclusiones posita, pœnā corporalem duo habere. Primum, quod nō sit propriè pœna. Secundò, quod ex eius omissione nullum damnum alteri eueniat, & ideo nec iudicē tenti illā subire, pecuniaria verò non est propriè pœna in iudice, sed solutio debiti cōtracti ex dāno illato fisco, vel parti: & ita tenetur illā solvere et non condēnatus, quia ad debita cōtracta soluenda nō est necessaria, nec expectāda iudicis condēnatio.

Circa hanc quæstionem vidēda sunt superius dicta in hac q. 62. art. 5. & infra dicenda q. 63. art. 2. vbi agitur de iniustitia, quam cōmittunt iudices in vendendis officiis, & artic. 4. vbi explicatur ad quid teneantur, quando sunt acceptatores personarum.

CONTROVERSA VI.

AD QUAM RESTITUTIONEM teneantur consiliarius, & adulator.

Nunciam de consiliario, & adulatore agendum est, an isti teneantur ad restituendum in integrum. Parti neganti videtur fauere D. Tho. in hoc art. cum constituat istos inter eos, qui simpliciter, & ex genere suo non tenentur ad restituendum. Et cōfirmatur primò, quia Insti. de obligationibus, quæ ex delicto nascuntur. §. interdum, particula. Certè, habet, vt qui solum dat consilium ad furtum, & ad illud non adiuvat, non teneatur.

Secundò, obligatio ad restituendum tantum na-

damno illato, sed aliquando consiliarius, vel adulator suo consilio nullum damnum dant, vt quando voluntas alterius iam etat parata illud efficere, ergo. Quod si dicas, augere voluntatem illam, & magis inflammare, & hoc nomine inferre damnum. Contrà, si voluntas (dicamus) latronis, iam est determinata, ex eo quod alterius consilio inflammetur, non augetur damnum, quamuis augeatur, & reddatur intensior motus, & conatus voluntatis, sed vinculum restituendi non nascitur ex maiori, vel minori conatu voluntatis, sed ex damno quod efficaci voluntate infertur, ergo quando iam latro efficaci voluntate stauerat furari 100, impertinens est quod maiori, vel minori conatu voluntatem suam redigat in actum, quantum ad vinculum restituendi, licet sit maior, vel minus peccatum; cum illa voluntas ipsius determinata, & efficax sufficiat, & sit propria causa illius damni, & ex consequenti non tenebitur consiliarius ad restituendum.

Tertio, euenire potest, vt Petrus furetur 20. & ego tantum consuluerim illi, vt furaretur 10. tunc tantum tenebor ad restituendum 10. quia tantum moui ego voluntatem eius ad hæc, ergo quando non moueo ego voluntatem eius, licet meo consilio inflammè, non tenebor ad restituendum saltem in integrum.

CONCLUSIO VNICA.

Quando consiliarius, vel assentator non mouit voluntatem alterius ad malè agendum, nec auxit, nec confirmauit, nec accelerauit, non tenetur ad aliquid restituendum, si verò aliquid horum præstitit, tenetur in conscientia.

Patet ex supradictis vtraque pars huius conclusionis, quia ex complicibus ille tenetur ad restituendum, qui influxit in iniquam, & nocivam actionem, & aliquid præstitit per se pertinens ad illam, at qui suo consilio mouet, auget, vel accelerat voluntatem malefactoris, verè influit in illam iniquam actionem, ergo tenetur, qui verò nihil horum præstat, non influit, & ita non tenebitur. Et confirmatur, quia qui nihil horum præstat, verè non est causa moralis damni, sed perinde omnino se habet, ac si internè tantum consentiret, & complaceret illi damno; in quo casu ad nihil restituendum tenebitur. Et confirmatur secundò ex Arist. qui 2. Physic. c. 3. consiliarium vocat causam efficientem rei effectus per consilium, & loquitur de consiliario, qui mouet, confirmat, auget, vel accelerat.

Secundò, huiusmodi consiliarij in pari pœna puniuntur, ac præcipui malefactores. Sic Innocen. III. cap. nuper, de sent. excom. & Alexandr. III. c. sicut dignum, de homicidio voluntario ait, [Quis suis ini quis suggestionibus præbuit consilium Regi, vt occideret sanctum Episcopum Cantuariensem, ita seuera pœna est puniendus, sicut & ille qui occidit.] Et vt regulis iuris, regula 62. habetur. [Propter consilium nisi fraudulenter, non tenetur quis ad restituendum.] Vnde à contrario sensu si sit fraudulenter, id est nocivum, tenebitur. Est autem fraudulenter, & nocivum, quotiescunq; per illud mouetur, augetur, confirmatur, vel acceleratur voluntas malefactoris. Idem habetur in iure civili. ff. de seruo corrupto. l. i. & ff. de furtis, l. qui seruo. Vbi statuitur, vt qui, suo consilio, & verbo mouet, auget, vel inflammatur voluntatem serui alieni ad capiendam fugam, teneatur ad restituendum illum in solidum.

Tertio, si Petrus sit determinatus occidere hominem, & Ioannes eum adiuet, vt facilius occidat, tenetur Ioannes verè ad restituendum in integrum, ergo & in nostro casu consiliarius tenebitur. Probo consequentiam, quia licet consiliarius non occidat immediatè suo consilio, mouens tamen, vel augens volun-

voluntatem facit, vt velocius & certius illud fiat; peius enim auget, & concurrat, qui est in causa, vt certius, & velocius aliquid fiat, sicut qui est in causa, vt facilius fiat. Et confirmatur, quia si quis sola voluntate occidendi occideret alium, qui illam voluntatem auget, vel confirmaret, verè concurreret ad illud homicidium, & teneretur ad restituendum, sed a cæto exterior omnino pendet ab actu interioris voluntatis, nec illi quicquam addit, ergo similiter tenetur, qui mouet, auget, vel confirmat voluntatem malefactoris.

Sed quaeres, qua ratione deprehendam consiliarium, vel adulatorem fuisse causam mouentem, vel augentem animum malefactoris. Dico colligendum esse ex testimonio, & dictis eius, cui consilium datum fuit, & ex alijs coniecturis prudentibus, maxime ex circumstantia temporis, quia si statim post consilium damnum sequutum est, maximo est argumento, consilium illud mouisse, inflammasse, vel accelerasse factum, si verò post elapsam aliquod tempus, probabiliter iudicari potest, non accidisse damnum illud ex illo consilio, quia licet quando datum fuit inflammasset voluntatem, illo tamen medio tempore credendum est fuisse remissam, & languisse, mutatumq; animum, & accidisse, deinde damnum illud sola materia eius, qui illud intulit. Ad hæc autem inuestiganda diligenti inquisitione uti debet confessarius, qua facta si res sit dubia, an ex illo consilio damnum illud euenerit, declinandum est in fauorem consulentis, nec obligandum est ad restituendum, quia talis obligatio est odiosa, odiosa autem ex regulis iuris oportet restringere, quauis in re dubia, si consiliarius sit dices, & is, cui damnum illatum est, pauper, esset obligandus ad aliquam restitutionem, quia tunc dubitationi coniungitur necessitas alterius.

Ex dictis patet, quantum sibi cauere debeant in primis consilarij Regis, qui non solum peccant, verum etiam tenentur ad restituendum, si suo consilio mouent, vel confirmant animum Principis ad iniquam sententiam, vel factum. Similiter clerici, & qui tendunt ad clericatum, quia si suo consilio aliquo modo concurrunt ad actionem sanguinis, non modo tenentur ad restituendum, verum etiam manent irregulares. Similiter confessarij, ne aliquo modo consulant penitentibus, non teneri ad restituendum, nisi quando id est certum, vel maxime probabile, nam si ex ignorantia, imprudentia, vel sua temeritate, vel animo complacendi, & fouendi illos, id consulant, non solum peccant graviter, verum etiam tenentur ad restituendum, quod penitens debet. Iure verò multum dubia peccant graviter, & exponunt se periculo debiti restituendi, si deinde apparent illos penitentes id debuisse, & ob suum consilium non restituisse, ex apertissima doctrina illius capituli. Si tua culpa, vbi dicitur. [Si tua culpa damnum datum est, iure super his te satisfacere oportet, ne que ignorantia te excuset, quia iure scire debuisti.] Nec sufficit istos consiliarios, confessarium, & similes retractare suum consilium, & oppositum suadere, sed tenentur damnum datum reparare. Quod si dicas, ex illa regula beati Chrysostomi: Cū omnis res per easdem causas dissoluitur, per quas effecta est, sufficere, vt qui malè consuluit, se ipsum retractet, & suadeat oppositum, dico illam intelligendam esse, quando effectus non est subsequutus, nec damnum illatum, sed solo animo peccatum, tunc enim sufficit cui datum est malum consilium, oppositum consilium, ut si damnum sequutum sit, non id sufficit, sed restitutionem etiam facere opus est, quia illo consilio dum malè effectus, infecit animum illius, cui malè consuluit, & fuit in causa, vt damnum alteri inferretur. Quando solum inticitur animus, nec dam-

num est subsequutum, sufficit retractare consilium, vt qui malo consilio fuerat malè affectus, bono consilio benè afficiatur: at quando damnum sequutum est, est illud quoque reficiendum.

Nunc ad argumenta initio posita. Ad primum dico, legem illam intelligendam esse, quando consiliarius nec mouit, nec inflammavit, nec acceleravit voluntatem, nec aliquid influxit. Vel dico secundo, intelligendam esse in foro exteriori, in quo tales consilarij non puniuntur vt fures, non tamen in interiori, in quo seruanda est doctrina hic posita.

Ad secundum respondeo, licet alter iam haberet voluntatem deliberatam, nihilominus si consiliarius, vel assentator suo consilio inflammavit, vel acceleravit illam, damnum quoque illud censendum esse effectum ab ipsis, cum præstitit aliquid per se pertinens ad illam iniquam actionem: inflammare enim voluntatem, vel agere, vt illa firmiter, aut velocius noceat, perinde est, ac si quis adiuuet alium, vt facilius noceat. Et ita soluitur replica ibi adiecta, nam licet inflammando, vel accelerando animum alterius, non augetur damnum materialiter, augetur tamen conatus actionis iniquæ, quod sufficit, vt verè ad illam dicatur consiliarius concurrere, & per consequens teneri ad restituendum, sicut qui adiuvat, vt alius facilius occidat inimicum, non auget quidè damnum, quia verò reddit faciliorem actionem qua inferitur, concurrat ad illum efficiens, quod sufficit, vt teneatur ad restituendum.

Ad tertium respondeo, in casu antecedentis teneri me tantum ad decem, quia ad illa tantum concurrat mouendo voluntatē furis, ad alia verò decem me non teneri, quia ad illa neque moui voluntatem, neque confirmari, neque accelerari: in casu autem consequentis, & nostræ conclusionis tenetur consiliarius restituere in integrum, quia ad totum damnum (vt supponimus) mouit, inflammavit, vel acceleravit: quod præitans verè concurrat, & influxit in illud. Sed videamus.

CONTROVERSIA VII.

AN QUI CONSULIT MINUS
damnatum ad restituendum manus, teneatur restituere illud minus, quod consuluit.

Non quaerimus, an sit tale consilium peccatum: id enim volu. seq. videbitur q. 93. cum agemus de vitia, sed quicquid sit de culpa, quaerimus, an teneatur restituere, loquimurq; quando res ad eas angustias redacta est, vt tentatis omnibus viis ad fruendum malefactori, ne damnum inferat, nihil effecimus, nec à maiori damno inferendo illum auertere possumus, nisi hac sola via, consulendo minus. Videtur alicui teneri etiam sic consulentem ad restituendum. Primum, quia suo consilio verè influit, & mouet ad illud damnum. Secundò, quia si id liceret, possent parentes, ministri iustitiæ, & confessarij, si quem viderent ex sibi subditis patatissimum, & firmiter deliberatum ad furandum 100. consulere illi, vt furaretur 50. at istis hoc non licet.

Sed his non obstantibus concursus est Theologorum sententia, Adriani in 4. de restitutione. Medii. C. de reb. restit. q. illa 12. Caiet. opusculo 17. quaestionum, responsione 13. dubio 3. Soto lib. 4. de iustitia q. 7. art. 3. & omnium recentiorum, sic consulentem non teneri ad restituendum. Primum, quia qui tenetur restituere, aut tenetur ratione rei acceptæ, aut ratione iniquæ acceptionis, in hoc casu non tenetur huiusmodi consiliarius ratione rei acceptæ, quia supponimus hunc nihil furere ex furto alterius, nec ratione iniquæ acceptionis, quia hic non consulit proprie iniquam actionem, cum conatus sit, vt illè in nul-

In nullo noceret, consulereque illud minus damnum, non ut damnum, sed ut medium preter quod ex malitia alterius nullum aliud tunc occurrit ad vitandum illud maius, qua ratione hoc minus habet certam rationem boni, studioseque egit illud consulens.

Secundo, tale consilium est utile fratri, cui fur ille statuit nocere, ergo consiliarius iste non nocuit, sed profuit, restitutio autem habet ortum ex nocuimento illato, ergo iste non tenetur restituere. Imò si quis ob tale consilium vellet alteri restituere, ille si prudens est, id non admitteret, cum illud consilium sibi fuerit utile.

Admonet hic Soto doctrinam hanc intelligendam esse, quando utrumque damnum est circa eandem personam, ut quando fur volebat furari 100. à Ioanne, & ego consulo, ne furetur nisi 50. quia tunc illi Ioanni hoc consilium est utile, non tamen id licere circa diuersas personas, ita ut non liceat volenti furari à Ioanne 100. consulere, ne furetur nisi Petro 50. sed teneatur, inquit, sic consulens restituere, quia tale consilium dicitur, & per se est in damnum tertiæ personæ, quod omnino non licet, nõ enim possumus prodesse vni cum damno alterius. Sed hæc admonitio Soti indiget distinctione. Nam aut malefactor vult nocere certæ, ac signatæ personæ, ut Ioanni, aut in communi non designatæ adhuc personæ, si primum, bene ait Soto ob rationem, quam affert. Tum etiam quia illa tertia persona signata habet ius, ut nullus consulat damnum ipsius ad vitandum damnum alterius: iniquum enim est, ut ego consulam abscindi brachium Petro, ne occidatur Ioannes; quid enim debet Petrus in hoc Ioanni? Si verò secundum, licet consulere ei, ut illi damnum inferat, cui tale damnum minus nocebit, ut licet volenti furari consulere, ne committas stuprum, vel sacrilegium, vel adulterium, quare meretricem: licet parato ad comburendum aliquem populum in communi consulere, ne comburas quæso populum magnum, sed paruulum oppidum. Ratio est, quia sicut in vna, & eadem dicitur persona certa, & signata consulere minus malum, non est consulere malum, sed deuiare à maiori malo, ita quando malefactoris animus adhuc ingessus est cui noceat, consulere illi minus nocuum, nõ est consulere malum, sed deuiare animum eius à maiori damno, & nocuimento.

Ad argumenta initio posita. Ad primum dico, sic consulentem non influere, nec consulere proprie, & formaliter malum, neque illud minus malum, ut malum est, sed hoc tantum, ne committatur illud maius, quod est studiosum.

Ad secundum respondet aliqui, parentibus gubernatoribus, confessariis non licere, neque consulere minus malum ad vitandum maius, quia tenentur ex officio vitare omne malum in suis subditis, & illos omnino continere, sed hæc solutio non satisfacit, quia ea tamen habet locum, quando isti possunt aliqua via prohibere suos subditos à dano inferendo, quomodo etiam cuius alius non potest consulere, quando posset impedire. Quæstio autem nostra est, quando omnibus tentatis nulla est via ad reuocandum malefactorem à maiori damno inferendo, nisi consulendo minus. Vnde dico, et parentibus, & iudicibus, & confessariis licere, quando nullo modo possunt dissuadere, aut prohibere malefactorem, ne noceat, nisi hac sola via, consulere minus malum, ut deuiet illud à maiori, quia non minus horum consilium utile est illi, cui grauius nocendum erat, quam si cuiusvis alteri privati esset, nec video, cur non sit omnium vna, & par ratio, ut videbimus inf. de Loth, ex D. Aug.

Sed quæres, licebit ne volenti rapere bona mea ad illa tuenda consulere, ut rapiat bona alterius, sicut licet occidere inuasorem? Respondeo non licere, quia inuasorem possum occidere eo ipso, quo inua-

sor est; nec aliter possum eius manus euadere, bona autem alterius non inuadunt mea, ut liceat consulere furi, ut rapiat illa, & non mea.

Circa solutionem secundi argumenti offert se difficultas.

CONTROVERSA VIII.

QUANDO PLURES CONCURRUNT
ad idem damnum, an vno illorum in integrum restitutum teneantur alij refundere in ipsum suas partes.

Fuit opinio quorundam Theologorum, ut refert Medina: C. de rebus restit. q. 8. non teneri socios ad restituendas suas partes illi, qui restituit totum damnum, ratio horum erat. Quando quis est causa turpis, vel iniquæ actionis, ex qua nascitur obligatio restituendi, si ipse restituat, non tenentur alij ipsi aliquid reddere in pœnam suæ turpitudinis, & iniquitatis, suo dicunt crimine meruit, ut nil ei reddatur: sed ita res se habet in hoc casu, cum vnusquisque ex concurrentibus fuerit causa illius damni, ergo quocumque illorum restituente nõ tenebuntur alij quicquam ipsi reficere.

Hæc sententia reicitur ab omnibus, cum in probatione eius, ut apparet ex maiori, petatur principium hoc. n. quod sumit loco maioris, est quod inquirimus. Obseruemus igitur pro hac q. ex Caiet. art. præced. ad tertium, tribus modis posse plures concurrentes ad damnum se habere.

Primo, ut omnes participant ex præda vnoquoque suam partem accipiente.

Secundo, ut non omnes, sed vnus totam illam acciperit; sintque cum illo participes, quidem in illa iniqua acceptance, non tamen in re accepta.

Tertio, ut nullus quicquam emolumentum acceperit, sed tantum damnum tertio illatum sit, ut qui incendunt domum, qui conculcant, vel comburunt segetes. Obseruemus secundo, ex concurrentibus aliquando vnum esse præcipuum, qui ceteros induxit, aliquando verò omnes vno animo, vel propria sponte, vel se inuicem inducentes concurrisse, nec vnum esse causam magis præcipuam, quam sit alius.

Obseruemus tertio, præcipuum qui alios inducit, cum ipse sit causa, ut inducti concurrant, & veluti consiliarius influens, & mouens, ac excitans, teneri ad seruandos illos à se inductos demnes & manere, ipsum obnoxium, & deinctum omni damno, quod ex sua inductione illis obuenerit. Estque hæc communis sententia omnium Theologorum, & Iuristarum, quia sic inducens est per se, & efficienter causa damni, quod inducti incurrunt, qui verò causa dani est, tenetur illud restituere. Vnde inducens, & præcipuus duplex damnum infert, vnum illi, cui ipse cum socijs nocet, alterum socijs quos inducit, cum inducendo exponat illos debito restituendi.

CONCLUSIO PRIMA.

Quando ille, qui accepit totam prædam, restituit, siue fuerit præcipuus, siue inductus ab alijs, ceteri neque ipsi, neque vero domino tenentur aliquid reficere.

Res est aperta, nam domino in primis nihil ab aliquo restituendum erit, cum ipsi in integrum ad æqualitatem satisfactum sit, neque illi qui restituerit, tum quia iste in suis bonis nihil habet minus, quam debeat habere, cum totum quod restituit, esset alienum: tum etiam quia ei nihil debetur, cum ab eo nihil acceptum sit. Denique, quia si ei aliquid esset restituendum, reportaret tunc iste commodum ex sua iniquitate, quod est absurdum.

CON-

Si is, qui accepit, non restituat, manent omnes de iuribus ad restituendum hoc ordine, ut in primis, & ante omnes teneatur ille, qui accepit, eo vero non restituente teneatur secundo loco post ipsum, qui precipuus fuit, & velut Dux in illo crimine, quod si neque is restituat, tenetur ultimus loco quivis aliorum, qui in illud damnum concurrunt.

Est etiam aperta hæc conclusio. Prima pars patet, qui qui accepit prædam, habet quod acceptum est, & in eo factus est ditior, ceteri neque habent, neque redditi sunt ditiores. Secundò, quia alii tantum tenentur ad restituendum ratione iniquæ acceptio- nis, quæ verò accepit prædam, & ratione acceptio- nis iniquæ, & ratione rei acceptæ, & ita tenetur dupli- ci vinculo, & ex consequenti prius, & potius. Secun- da pars etiam patet, quia eo ipso quo ille qui alios induxit, fuit precipuus & primaria causa, tenetur prius, & potius quam ceteri, nec ei sunt in vinculo restitutionis æquandi ceteri, qui ab ipso inducti sunt. Ultima pars patet ex dictis, quia cum omnes reue concurrerint, quivis eorum tenetur restituere, quando alii non restitunt.

CONCLUSIO TERTIA.

Quando precipuus, & Dux in crimine non accepit prædam, restituit nihilominus vero domino, qui iam accepit tenetur ei in integrum restituere, ceteri vero non tenentur illi aliquid satisfacere.

Prior pars probatur, quia ille qui restituit, cum nihil acceperit, succedit in locum veri domini à iure, & ita tenetur, qui prædam accepit ei restituere, sicut & vero domino. Posterior pars patet, primò, quia alij neque aliquid ab ipso acceperunt, neque facti sunt in aliquo ditiores. Secundò (quod habet maiorem vim) quia ille tenetur socios à se inductos servare indemnes, & ita tenetur loco eorum satisfacere, & liberos reddere.

CONCLUSIO QUARTA.

Quando aliquis ex socijs inductis, qui non accepit prædam restituit in integrum vero domino, tenetur ei in integrum satisfacere in primis, qui illam accepit, eo deficiente secundo loco, qui precipuus fuit, & dux in illo crimine, & hoc quoque non satisfacere alij: & hi non quidem in integrum, sed singuli suam illi partem persolvent.

Probatur prima pars: Quia ille restituens, cum non acceperit, succedit omni iure in locum veri domini, & ita tenetur, qui accepit illi restituere, sicut & vero domino. Secunda verò pars, quia ille, qui fuit precipuus, & Dux (ex tertia observatione posita) tenetur socios quos induxit, servare indemnes, hic autem qui restituit, fuit vnus ex socijs inductis, ut statui-mus, servandus ergo ab illo indeminis, indemnem autem non servabit, nisi restituendo illi, quicquid vero domino exhibuit. Ultima pars etiam patet, quia ille inductus cum non acceperit, si restituit, succedit præter partem, in locum veri domini, cui restituit, tenebantur autem ceteri inducti vnusquisque ad suam partem vero domino reddendam, ergo tenentur similiter huic, qui restituit.

Sed observandum hic est, partes istas quas singuli socii inducti illi restituendi persolvent, debere quoque ipsas restituere primo illum, qui accepit, quia singuli cum non acceperint, in ea parte quæ persolvent, succedunt in locum veri domini, alioquin ille, qui

accepit ex sua iniquitate reciperet comodum, quod non licet, eo vero non restituente illas, debet illas, restituere, qui fuit Dux eorum, & inductor, quia, ut sæpe dictum est, debet illos eo ipso, quod induxit, servare indemnes.

CONCLUSIO QUINTA.

Quando singuli acceperunt suam partem prædæ, vno in integrum restituente, siue is sit precipuus, & qui ceteros induxit, siue alius & inductus, tenentur ceteri restituere illi restituenti partes suas, quas singuli acceperunt.

Primò, quia in ea parte vnusquisque eorum factus est ditior, & nisi illam restituat, liceret ei retinere, quod iniquè acquisivit, & reportare commo- dum ex sua iniquitate. Secundò, quo principio sæpe vsi sumus, quia ille, qui integrum persoluit vero domino pro omnibus, succedit in locum veri domini omni iure, & ita tenentur illi reddere, quæ vero domino debebant singuli restituere.

Hæc quinque conclusiones procedunt in duobus prioribus modis, quibus possunt se habere furcs, iuxta primam observationem, quando scilicet vel vnus totam prædam accipit, vel omnes suas partes. Conueniuntque in suis Conclusionibus Medina loco citato, Caiet. art. præcedenti ad tertium argumen- tum, Soto, lib. 4. q. 7. art. 3. ad secundam, Victoria, & omnes recentiores Thomista. M. iet autem diffi- cultas est circa tertium modum, quando nil accipiunt, sed tantum inferunt damnum.

CONCLUSIO PRIMA.

Si precipuus qui alios induxit, restituit in integrum, sicut tenetur, ceteri inducti nil tenentur ei restituere.

Ratio est ex fundamento posito, quia iste, qui induxit tenetur alios servare indemnes: hæc est sententia Caiet. loco citato: Magister autem Soto vult limitandam esse hanc rationem, ut sit vera ista conclusio, si alij ita concurrunt, quia fuerint ab alio precipuo inducti, nec alijs concurrerint, vel tale damnum intulerint, & ille precipuus etiam sine ip- sis damnum illud intulisset. Quod si ipsi etiam non fuissent inducti, alud nihilominus fecissent, aut precipuus sine ipsis id non præstulisset, tenentur (inquit) illi precipuo, qui restituit in integrum, suas partes reddere. Quia hoc secundo modo concurrerent verè etiam cause, & sine consensu deuen- xerunt se ad tenendum quoque illud damnum. Sed nihilominus conclusio Caietani communiter recipitur, sicuti posita est, & sine ista limitatione Soti. Et confirmatur quia etiam si illi alij sine ipso præcipuo id fecissent, quando tamen fecerunt, non fecerunt nisi inducti ab illo, constituti que fuerunt ab eo in illo pretio restituendi in solidum, ipsi verò non induxerunt eum, & ita tenentur illos servare indemnes.

Secundò, illi non tenentur in ordine ad precipuam ratione rei acceptæ, quoniam nil (ut supponimus) acceperunt, nec ratione iniquæ actionis, quia non induxerunt eum, nec expectaverunt eum alicui periculo, sed contra, ut merito dicebamus, ergo. Tertio, si iste precipuus induxisset illos ad nocendum in suis proprijs bonis, nil tenentur ei restituere, ergo similiter in casu noxia conclusionis. Patet consequenti, quia precipuus iste qui alios induxit, cum maneat per se, & primatio de iuribus ad restituendum ex suis, petinde se habet, ac si induxisset illos ad nocendum ei in suis, & æquivalent; ista inter se.

Quartò, ut supra vidimus initio huius arti. c. d. aliquis sit causa sine qua non, vel non sit, partem facit ad vinculum restituendi, cum hoc non fiat nisi ex eo, c. d. est efficienter concurrere, sed in casu huius conclusionis, licet inducti efficienter concurrerint ad damnum

damnum veri domini, propter quod præcipuo non reficiente tenentur singuli reficere in integrum vero domino, ad damnum autem, & debitum restituendi cui se exposuit ille præcipuus, ipsi non concurrunt efficienter, cum non induxerint illum, sed contra, & ita ipso restituente nil tenebuntur ei reficere, cum ei isti inducti reuera non nocuerint.

CONCLUSIO SECUNDA.

Quando ex dāno illato nihil commodi sumitur, si restituat in integrum vnus ex inductis, & minus præcipuis, alij etiam minus præcipui tenentur restituere illi suas partes, præcipuus autem & induces tenebitur singulis reficere, quæ dederunt.

Prior pars patet, quia omnes isti cum fuerint concausæ, obligarunt se, vel ad restituendum in integrum ipsi domino nullo alio restituente, vel secundum partem suam, si vnusquisque ex socijs inductis restitueret, quo fit, ut ille restituens sufficiatur in locum veri domini, vnde sicuti vero domino tenerentur restituere singuli collectiue suas partes, ita & isti restituenti.

Secunda pars patet, quia præcipuus, qui induxit, debet seruare ceteros indemnes.

CONCLUSIO TERTIA.

Quando omnes equaliter concurrerunt per voluntatem spontaneam, nec ab alio inducti, si vnus restituat in integrum, tenentur singuli suas partes illi reficere.

Hæc recipitur ab omnibus Thomistis, præterquam à Caterano, qui vult teneri alios, quādo ille qui restituit, non intulisset damnum nisi adiutus ab alijs, quod si sine illis idem fecisset, non esset cur alij quidquam ipsi restituant. Fundamentum Caie. est, quia quando qui restituit totum, alijs non erat facturus malum sine socijs, constitutus fuit ab ipsis in illo periculo restituendi: quando verò solus & sine ipsis erat illud facturus, non fuit constitutus ab illis in tali periculo, & ideo non tenentur tunc aliquid ipsi ceteri reficere.

Quamuis autem nonnullis ex Thomistis hæc sententia, & ratio Caletani placeat, à plerisque tamen discipulis D. Thomæ non recipitur, sed conclusio posita, ut dixi, est verissima, & fundamentum istud ruit, quia etiam si sine socijs ille qui restituit, illud fuisset facturus, nihilominus socij æqualiter concurrentes, sicuti sunt inuicem socij dāni, debent etiam esse inuicē, & equaliter socij restitutionis, cōstitueruntq; implicitē inter se contractū quendam societatis retinendi illud damnum, cuius societatis ratione debent oēs suas partes contribuere ad illud reficiendum.

Ad argumentum illud quorundam Theologorū initio positum respondeo, ibi, ut dixi, peti principium. Tūc etiam propositionem illam, ei qui est in causa turpitudinis, ex qua nascitur obligatio restituendi, non teneri alios aliquid restituere, non esse intelligendam de restituente damnum à multis illatum, sed de his, qui ob turpem causam aliquid accipiūt, cuiusmodi sunt index, proditor, & alij, qui cum non possint retinere quod accipiunt ob turpem causam, sed debent restituere, non debent restituere illud danti, sed vel fisco, vel Ecclesiæ, vel pauperibus, sicut supra exposuimus.

Ofert se modo, & alia quæstio vicina præcedenti: Cum enim dicat D. Thomas vno restituente vero domino in integrum, teneri ceteros ad reficiendas suas partes illi restituenti, nisi ipsi eis remittat: quia potest ille sicut, & verus dominus debitum condonare, est quæstio occasione huius doctrinæ.

CONTROVERSIA XI.

AN VERVS DOMINVS, CUI PLVRES tenentur restit. ev. possit vni condonare debitum, manentibus alijs obligatis ad soluendum.

Posset aliquis inclinare in partem affirmatam hac ratione adductus. Quando existit duæ obligationes, quarum vna non pendet ex alia, potest remitti vna, manente alia in sua vi, ut cum absoluitur aliquis à voto orationis, & manet illi votū ieiunij: quod facit quotidie sum. Pontif. Sed obligationes quas habent isti concurrentes ad restituendum, ita se habent, ut vna non pēdeat ab alia, sed vniciq; illorum sua priuatim competat obligatio, quia non tenentur vnus ratione alterius, sed vnusquisq; per se ipsum ratione iniquæ acceptionis, ergo potest ille cui facienda est restitutio, remittere debitum vni alio manente obligato. Secundò, si vnus eorum efficiatur adeò pauper, ut non possit restituere, non tenetur restituere, & manet nihilominus alij obligati in solidum, ergo similiter si dominus rei cui facienda est restitutio, ei remittat, manebunt alij obligati. Probo consequentiam, quia non minus potest liberare à debito voluntas creditoris, quàm inopia debitoris. Tertio, si vnus ex concurrentibus sit præcipuus, qui alios induxit, & precibus eorum, qui inducti sunt, dominus læsus remittat debitum illi præcipuo, hic manet liber, alij verò obligati ad restituendum, ergo similiter si libera voluntate illius læsi remitteretur debitum illi præcipuo concurrenti, manerent alij obligati. De hac q. Caiet. & Soto loco cit. breuiter, Medina verò latius in illa quæstio. 8. vbi obseruamus, aliud esse remittere ius, & actionem repetendi debitum apud iudicem, aliud verò remittere ipsum: nam prius illud fieri potest manentibus nihilominus debitoribus, obligatis ad restituendum, cum per illam gratiam non concedatur illius remissio debiti, sed id tantum quod est non vexare illos apud iudicem, posterius verò, quod est remittere ipsum debitum continet vtrumque tam debitori manere immunem in foro animæ à solutione debiti, quàm in foro exteriori liberum, ne apud iudicem exigat illud possit.

CONCLUSIO PRIMA.

Læsus, cui facienda est restitutio, potest remittere vni debitorum actionem, quam habebat contra illum in iudicio, manentibus alijs sine tali gratia, & concessione.

Concedunt hanc omnes DD. quia quando plures debitores existunt, omnia iura concedunt liberam facultatem creditori exigendi ab eo à quo voluerit, alijs dimissis.

CONCLUSIO II.

Quo ad debitum ipsum, non potest læsus quando omnes debitores sunt equaliter concurrentes, dimittere vni suam partem, manentibus alijs obligatis ad restituendum reliquum, nisi detracta illa parte remissa.

Patet, quia creditor non potest remittere alicui debitori cum præiudicio aliorum. Secundò, quia illi cui ita remittere, daret, profectò de alieno, vnde sicut læsus si recepisset ab vno debitore totum debitum, non posset remittere alicui suam partem, quia tunc iam non ipsi læso, sed illi, qui totum restituit, tenentur alij suas partes singuli refundere, ita quocumque si antequam aliquis eorum restituat, remittat alicui eorum suam partem, non potest iam ab alijs

alijs recipere, nisi reliquum debitum, detracta illa parte iam remissa.

CONCLUSIO PRIMA.

D. Tho. & est affirmatiua.

CONCLUSIO TERTIA.

Quemcumque teneri ad statim restituendum, quam primum commodè potest, vel petendas inducias, & dilationem ab eo, cui restitutio facienda est.

Quando vnus est præcipuus, & alij ab illo inducti, si creditor illi præcipuo remittat, eo ipso est alijs quoque debitum illud remissum; quod si solum remittat alicui ex illis minus præcipuus, & inductis, manet nihilominus præcipuus illo obligatus ad restituendum.

Pater prior pars, quia cum ille præcipuus sit primario, & per se obligatus, ita vt eo restituente reliqui sint liberi, idem est remittere illi, quod remittere omnibus.

Secunda pars probatur, quia præcipuus semper manet obligatus, etiam si alij restituant, aut ipsi domino, aut ei qui restituit. Et cum in hoc casu alij minus præcipui nil dederint, manet ipse semper obligatus ad restituendum vero domino.

Ad argumenta initio proposita. Ad primum concessa maiori neganda est minor. Obligationes enim istæ licet videantur diuerse subiecto propter diuersitatem debitoris, in ratione tamen debiti vnica est obligatio, sicut & vnica fuit actio iniqua, ad quam omnes isti concurrerunt, per quam debitum illud contractum fuit, & ita non potest vnus ab illa eximi alijs manentibus obligatis, cum non possit fieri vni remissio cum præiudicio alterius. Ad secundum dico, eum qui in tantam incidit paupertatem, non de obligari ad restitutionem, sed excusari tantum durante illa inopia: cum primum enim redierit ad pinguiorem fortunam, tenebitur restituere non per nouam aliquam obligationem, sed per eandem quam antea habebat, vnde inopia vnus non tollit obligationem aliorum, remissio autem facta vni ab ipso meto creditore, si is cui remittitur, sit principalis, tollit debitum aliorum integrum, si minus principalis, & inductus, quo ad illam partem, quæ ipsi remissa est. Ad tertium dico, non esse simile iudicium, quia si inducti suis precibus postulent à læso, vt remittat præcipuo læso, qui ceteros induxerat, eo ipso suscipiunt apud se illud debitum, & eius solutionem; non enim rogant, vt læsus ille omnino, & absolute remittat illud debitum, sed vt remittat illud illi præcipuo, soluendum tamen ab ipsis, ac quando læsus ipse liberè, & propria sponte dimittit, quod dimittet, non potest illud in alios transferre, quia non potest vni remittere debitum, alios grauare, quod non licet.

ARTICVLVS VIII.

Teneatur ne homo statim restituere, vel possit illud differre.

Cum præcedentibus articulis egerit D. Tho. de alijs circumstantiis restitutionis, in hoc vltimo agit de tempore quo debet fieri, de quo Doctores in 4. dist. 15. Quæst. hic, & quæst. 66. artic. 3. ad 6. & in Sum. Restit. cap. 5. Soto lib. 4. de Iust. quæst. 6. artic. 1. & 9. artic. 4. & lib. 5. quæst. 3. artic. 1. ad 2. & in suo 4. d. 17. quæst. 6. Syluest. Restitutio. 5. per totum. Auria. in 4. tracta. de restitu. fol. 50. breuiter Medina Cod. de reb. rest. quæst. 2. 9. Quo ad 4. D. r. Nauar. in suo Manual. cap. 17. à num. 54. vsque 68.

Probatur à D. Th. Primò, quæ restituenda sunt, eodem modo se habent, posito quod sint restituenda, sicut merces debita mercenario, sed merces debita mercenario statim est illi restituenda. Leuit. 16. [Nò morabitur opus mercenarii apud te vsque mane, ergo nec licebit retinere apud se quodcumque debitum restituendum. Secundò, sicut accipere aliquid inuito domino est peccatù contra iustitiam, ita quoque retinere alienum eo inuito, quia perinde priuatur re sua, & vsa illius verus dominus iniqua detentione, sicut iniqua acceptio, sed in peccato non licet immorari, nec per breue tempus, ergo nec per breue tempus licet rem alienam detinere, sed statim est restituenda, cum possit. Circa hunc articulum examinanda in primis est hæc conclu. D. Tho. videretur enim falsum esse, statim faciendam esse restitutionem. Primò, sicut præceptum restituendi includit illud negatiuum, non detinendi rem alienam, ita præceptum penitentiae includit illud negatiuum, non permanere in peccato, & inimicitia tui creatoris. Et sicut non liberatur debitor à peccato nisi restituendo, iuxta regulam Diu. Aug. [Non dimittitur peccatum, &c. ita quoque non liberatur peccator, nisi penitendo, iuxta illud Christi: [Nisi penitentiam egeritis,] &c. Vnde D. Thom. æqualia facit hic in corpore articuli hæc duo, detinere alienum, & manere in peccato, & ex eo infert esse statim restituendum, quia non licet nec per breue tempus manere in peccato, sed nemo tenetur ad statim penitendum, ergo neque ad statim restituendum, sed sufficere aliquando restituere, quamuis non statim, sicut sufficit aliquando penitere, quamuis non statim, iuxta illud: [In quacumque hora peccator conuersus, &c. Et confirmatur, Actus eiusdem virtutis sic se habet, vt liceat vnum differre, liceat, & alium, restituendo ex primo artic. est actus iustitiæ, penitentia etiam, & contritio de peccatis est actus iustitiæ, & pars potentialis ipsius, sed licet differre penitentiam, ergo, & restitutionem. Secundò, fiscus ex officio debet accusare malefactores, iudex iudicare, & cõlemnare, ac ferre sententiam, at fiscus, & iudex non tenentur statim ita debita persolvere, sed possunt differre, ergo, & alij debitores poterunt differre restitutionem, & solutionem suorum debitorum. Tertio, præceptum restituendi vt artic. 2. vidimus est affirmatiuum absolute, & formaliter, præcepta aut affirmatiua non obligant statim, & pro semper, ergo. Quod si dixeris cum D. Tho. esse quidem affirmatiuum formaliter, sed includere illam negationem, ne detineas alienum inuito domino, ratione cuius est statim adimplendum, Contra, quia omnia præcepta affirmatiua includunt etiam negationem vitii oppositi, vt illud, diliges Deum, cõiunct hanc negationem, non diliges idola, & ita proponitur in lege: [Domineus Deus tuus, quem colere debes vnus est, non faciens tibi sculptile, neque coles Deos alienos: Preceptum sanctificandi sabbatum, includit illud negatiuum nullum opus seruile facies in eo, quæ tamen recreatione harum negationum obligant statim. Et cõfirmatur, hoc præceptum restituendi autem habet se vt affirmatiuum, aut vt negatiuum, si primum, ergo non obligat statim, si secundum, nunquam licet differre restitutionem, negatiua enim nunquam licet prætermittere, ac vt videbimus hoc eodem articulo in aliquibus euentibus licet eam differre, ergo.

Deni-

Denique, si statim esset faciēda restitutio, qui nō faceret illam statim, sed differret, cōmitteret nouū peccatum mortale differēdo, quia non adimpleret præceptum de statim restituendo, sicut qui tenetur ieiunare feria. 6. licet alio die ieiunet, si tamen non ieiunauit eo die quo illi præcipitur, peccat mortaliter, at differendo restitutionem non contrahitur nouum peccatum mortale iuxta comunem Theologorum sententiam, aliter qui somno occupatus non restitueret, statim committeret nouū peccatū.

Ad horū intelligentiā, & solutionē obseruemus primò, præceptum restituendi absolutē, & formaliter esse affirmatiuū; constat primò ex forma, & mō, quo datur, proponitur .n. his vocibus: redde, restitue, solue, quæ sunt affirmationes, Matt. 22. [Reddite quæ sunt Cæsaris, &c. Rom. 13.] [Reddite oībus debita, cui tributum, &c. Secundo, constat ex obiecto, obiectum .n. affirmatiui est aliquod bonum quod præcipit, cum versantur affirmatiua circa actus virtutum, obiectum negatiui aliqd malū, & actus vitii quod prohibet, præcepto aut restituēdi præcipitur redde alienum suo domino, quod est bonū & actus iustitiæ, vt vidimus. Tertiò, præcepta affirmatiua fiāgūt per omissionem, vt præceptum, ieiunandi, honorandi parentes, negatiua autem per commissionem, vt præceptum non mentiendi, non occidendi, præceptum aut hoc restituēdi frangitur per omissionem est ergo affirmatiuum propriè, & formaliter. Est aut ita affirmatiuum, vt includit in se hanc negationem, nec detineas alienum, ratione cuius re ducitur ad illud Non furaberis, nam ctm hoc septimo præcepto prohibeatur quoduis dampnum in bonis alienis, nec solum noceat in bonis, qui illa rapit, verum et qui iniuste retinet inuito domino re sua, & vsu illius, affirmat ppa Doctores hoc præcepto hoc firandū vtumq; prohiberi, & acceptionem, & detentionem rei alienæ inuito domino, Vnde Pau. Rom. 13. illi affirmationi [Reddite omnib. debita, statim adiungit hanc negationem, nemini quicquā debeatis. Et Leuit. 16. per negationem præcipitur solutio mercedis debitæ seruo, cum dicitur. Non morabitur apud te opus mercenarii vsque ad mane.

Obseruemus secundo ex Caie. hic circūstantiam tps aliter se habere in actu restitutionis, & in actibus aliarū virtutū, nā in aliis virtutibus tps non est certū, nec oē, sed quod assignat prudentia, & recta ratio, vt in actu fortitudinis, tēperantiæ, in iudiciis, in accusationibus, non quouis tpe est bellandum, accusandum, ieiunandum &c. at in actu restitutionis tempus non est assignandum à prudentia, & recta ratione, sed ex natura rei est iam assignatum; nam cum nullo tpe liceat fratri inferre iniuriam, & detinere rem illius ipso inuito sit illi iniuria, nullo tpe liceat eam retinere, & ex consequenti ex natura rei quod primum potest illi restitui, est restituenda. Quo fit, vt omittre actus aliarum virtutum non repugnet virtuti quouis tpe, sed in eo tatum, in quo prudentia, & recta ratio dictabat esse exercendos, omisso autem restitutionis quouis tempore repugnet iustitiæ, cum tamdiu inferatur iniuria domino, quā diu res ipsius eo inuito detinetur: similiter alia præcepta affirmatiua non obligat statim, sed pro loco, & tempore iuxta leges prudentiæ, præceptum aut restituendi quomuis affirmatiuum obligat statim habita opportunitate. Ratio est apertissima ex dictis, Primò, quia præceptum restituendi ideo obligat, quia non licet detinere alienum, sed non detinere alienum quouis tempore tenemur, cum nullo tempore liceat fratri esse iniuriam, aut priuare illū vsu rei suæ contra eius voluntatem, ergo. Secundo, non restitueri, alienum pro eodem reputari, ac furari, sed hoc nunquam licet, ergo nec illud.

Est tamen hic obseruandum, quod sicut non que

uis acceptio rei alienæ est furtum, sed quando fit domino rationabiliter inuito, quia si irrationabiliter sit inuito, vt quando pauper extreme indiget, non est furtum, ita queque præcepto restituendi prohibetur detentio rei alienæ domino illius rationabiliter inuito, & quia quando non adest opportunitas restituendi, dominus non est rationabiliter inuitus, ideo quando non adest opportunitas, non obligat hoc præceptum, quādo autem adest, statim obligat.

Nunc ad argumenta posita: Ad primum Cavet. in opusculo. 17. quæstionum. q. 7. quem sequitur Soto. lib. 4. q. 7. art. 4. vult eandem esse rationem præcepti penitentiæ, & præcepti restitutionis, & vtumque esse mixtum ex affirmatione, & negatione, quia vtumque continet suam negationem, præceptum restitutionis non detinere alienum, quod aduersatur iustitiæ. præceptū penitentiæ non permanere in Dei inimicitia, cō aduersatur, charitati, vnde inferunt, vtumq; obligare ad statim, ita vt sicut peccator nō penitēs statim, auget suū peccatum, redditque illud grauius, quamdiu permanet in reatu illius, ita debitor nō restituēs auget suū peccatū sui iniqui debiti.

Sed pace rōrum, vtum differunt ista duo præcepta. Primò, quia præceptum restituendi includit in se negationem speciali quadam ratione longè diuersā ab ea, quia alia præcepta affirmatiua inter quæ collocandam etiam est præceptum penitentiæ, nam alia affirmatiua includunt negationem, consequenter, vt rem sibi contrariant, vt qui præcipit dilectionem, consequenter prohibet odium, qui præcipit fidem, consequenter prohibet infidelitatem, & similiter in penitentia qui præcipit per penitentiā Deo reconciliari, consequenter prohibet Deo esse inimicum, hæc est generalis quadam, & extrinseca ratio continendi negationem, cum sit per solam consequentiam, propterea ista præcepta non dicuntur negatiua pure, sed affirmatiua, nec obligant statim, sed in casu opportunitatis, & necessitatis, præceptum autem restituendi continet negationem speciali quodam modo, quia continet illam non consequenter, & velut consecratium quod est quid extrinsecum, sed antecedenter, & vt fundamentum, cui nititur, nam quia non licet retinere alienum inuito domine, sicut nec accipere, ideo tenemur restituere, & re ducitur præceptum restituendi ad illud, Non furaberis. Vnde licet hoc præceptum sit propriè, & formaliter affirmatiuum, non tamen pure affirmatiuum, sed habent simul negationem intrinsecè, & fundamentaliter, propter quod habet se & obligat ad modū negatiui statim, & pro semper, habita opportunitate, sicut expositū est, sicut statim, & pro semper tenemur non inferre dampnum, nec iniuriam fratri.

Ex quo sequitur, præceptum penitentiæ, cum sit pure affirmatiuum sicut alia, non obligare statim, sed sicut alia præcepta pure affirmatiua tempore necessitatis, aut statuto ab Ecclesia, præceptum autem restituendi, licet affirmatiuum, mystum tamen ex affirmatiuo, & negatiuo, continensq; intrinsecè negationem obligare, vt negatiuum, statim, & pro sepe.

Differunt secundo, quia differre restitutionē cū illa commodè possit statim fieri, aduersatur præcepto iustitiæ, vt constat ex dictis, & obseruatione secūda, differre verò penitentiā, & cōtritionē non continuo cōtrahitur charitati, nec præcepto penitentiæ, nisi in casibus, in quibus oportet penitere. Hinc sequitur tertia differentia, differentem penitentiā etiā habita opportunitate pter casus, qui assignantur à Doctoribus, nec peccare de nouo, nec augete peccatū, licet incurrat alia incōmoda ex sua dilatione, differretē verò restitutionē habita opportunitate, vel peccare de nouo, vel augete saltē peccatū, vt dicemus.

Differunt quarto, quia præceptum penitentiæ totum ordinatur in bonum penitentis, propter quod

diffe-

differendo suum proprium bonū nulli est iniurius, præceptū autem restitutionis ordinatur in bonum, & restituens, & domini, cui fit restitutio, propter quod, nisi restituat habita opportunitate, est illi iniurius. Sequitur etiam ex his, obligationem pœnitentiæ sumendam esse ex necessitate pœnitentis, obligationem autem restitutionis sumendam esse ex necessitate creditoris, quæ verè est quotiescunque rationabiliter vult reddi sibi suam rem, vult autem quotiescunque est opportunitas, nec habetur consensus eius in dilationem.

Ita patet solutio ad primum negando, cōsequentiā propter diuersum modum, quo præceptum restitutionis continet in se negationem, & præceptum pœnitentiæ, & alia præcepta affirmatiua. Ad confirmationem ex D. Tho. dico D. Tho. æquiparare pœnitentiā, & restitutionem quo ad primum, id est quo ad exitum à peccato, non tamen quo ad obligationem præcepti, vt similiter obligent, & simili tempore. Colligit enim in corpore articuli nō licere detinere alienum, quia non licet permanere in peccato, qui autem detinet quamdiu detinet, & non restituit, cum possit, inanet in peccato. Ex quo progressu non sequitur præcepta ista pœnitentiæ, & restitutionis eodem modo includere negationem, & eodem modo obligare ad statim: non enim quia conueniāt in vno, quod est non posse exire à peccato nisi restituatur, sicut non exire à peccato, qui peccauit, nisi pœniteat, oportet quoq; conuenire in modo continendi negationē, aut in alijs conueniunt enim quidem in illo priori, non autem in posteriori, vt constat.

Et vt res magis intelligatur inter præceptum restitutionis, & pœnitentiæ sunt quatuor similitudines: prima, vt sicut non dimittitur peccatum, sine restitutione, ita neque sine pœnitentiā. Secunda, vt sicut qui non restituit, cum possit, est in statu peccati mortalis, ita qui non pœnitet, cum possit. Tertiò, vt sicut qui habet istum actum, nolo pœnitere, peccat de nouo, ita qui habet istum actum, nolo restituere. Quarta, vt sicut per dilationem restitutionis augetur culpa, ita per dilationem pœnitentiæ. Differunt tamen, quia qui cum possit, non restituit, agit cōtra præceptum restituendi, qui vero nō pœnitet, quamuis possit, non peccat contra præceptum pœnitendi, nisi in certis casibus necessarijs.

Ad secundum respondeo ex quartā differentia hic posita, pœnitentiā esse quidem partem iustitiæ potētiālem, potest quoque sumi, vt quædam satisfactio, actū autem realiter ac subiectiue non est iustitiæ pars, sed sacramentum, & medicina peccatoris, quo fit, vt eius obligatio non sit sumenda per ordinem ad necessitatem peccatoris, & ideo tunc obligat quando fuerit necessitas ex parte peccatoris, restitutio tamen est pars subiectiua, & specificā iustitiæ, vnde eius obligatio sumitur per ordinem ad alium, nempe creditorem, & ideo obligat, quando est necessitas creditoris, non inquam necessitas, id est, indigentia, & paupertas, sed necessitas, id est, damnum, & detrimentum eius, cum careat vltimo sibi debita, quod est contra iustitiā, quæ necessitas cum semper sit, quamdiu dominus re sua caret, consequenter semper existit obligatio restituendi.

Ad tertium patet solutio ex dictis ex illo diuerso modo, quo includitur negatio in præcepto restitutionis, quo modo non includitur in alijs præceptis, quibus tenentur index, ficus &c.

Ad quartum similiter patet solutio ex isto diuerso modo specialis, quo hoc præceptum restitutionis continet negationem, quo modo non continent illam alia præcepta affirmatiua, propter quod nō dicuntur negatiua, sed pure affirmatiua.

Ad quintum, seu confirmationem quarti respondeo præceptum restitutionis non continere quam-

cunque prohibitionem retinendi rem alienam, retinere alienam absolutè & simpliciter non est prohibitum præcepto negatiuo naturali, sed retinere domino rationabiliter inuito. Vnde in quibus casibus ille irrationabiliter esset inuitus, licet differre, vt quando non est opportunitas, veluti si sit in lecto, aut missa, aut mensa debitor, tunc licet differre restitutionē, quia vir prudens non vult tunc sibi rem restitui, sed deinde: sicut, Non occides, non prohibet quamcunque occisionem, sed quæ irrationabiliter fieret. Vnde ad replicam dico, hoc præceptum esse affirmatiuum habens se ad modum negatiui propter specialem modum, quo continet in se negationem, intelligendumque habita opportunitate. Vltimum argumentum quærit illam difficultatem, solet hic à Thomistis tractari.

CONTROVERSIA I.

AN PRÆCEPTUM RESTITUTIONIS ita obliget ad statim, vt committat nouum peccatum qui illam differt præter illud peccatum quod commisit, quando iniquè accepit.

DE hoc dubio agit Caiet. infra, q. 99. art. 3. ad 2. & in opuscul. 17. q. 7. & Soto locis citatis. Et pro parte affirmatiua argumentor cum Caiet. Detentio rei alienæ inuito domino comparatur acceptioni, & repugnat præcepto negatiuo, Non furaberis, sicut eius acceptio, & consumptio, sed acceptio rei alienæ prohibetur semper, & pro semper ac in singulis momentis ita, vt quocunque momento quid accipiatur, sit nouum peccatum, ergo similiter non detinere alienum obligat pro semper, & singulis momentis, & quocunque momento, quo non restituit habens alienum habita opportunitate, peccat nouum peccatum. Et confirmatur, quia præceptum restituendi licet formaliter sit affirmatiuum, obligat tamen ad modum negatiui, id est semper, ita vt quocunque momento debitor non restituat, peccet de nouo, quasi singulo quoque momento incipiat detinere alienum inuito domino.

Quod si dicas, hoc argumentum tantum conuincere, quod singulis momentis continet peccatum non restituens, non autem conuincere, quod peccet de nouo singulis momentis, quia præceptum istud est non retinendi, iste vero non retinet de nouo, sed tantum continuat illam iniquā detentionem. Contra, in primo instanti quo potest restituere, & non restituit, peccat de nouo, & violat præceptum non retinendi, sed quocunque momento si quem qui potest, si nō restituat, retinet similiter alienum inuito domino, ergo quocunque momento peccat.

Et confirmatur, hoc præceptum non solum prohibet primum momentum, verū, & omnia sequentia donec fiat restitutio: argumento est, quia semper manet obligatio adimplendi illud, sed in primo momento committitur nouum peccatum, quia non seruatur præceptum pro tunc obligans ergo in singulis quoque committetur nouum peccatum, cum in singulis idem accidat.

In oppositum est, quod hac ratione, cum inter furtum, & restitutionē soleat transire multum tempus, in quo sunt infinita momenta, committeret fur illo medio tempore infinita peccata. Secūdo, actus continuatus in eodem genere mortis tempore continuo non est multa peccata distincta, sed vnū tantum continuatum, detentio illa, etsi per multa momenta, nō est nisi vnus actus continuatus in eodem genere mortis, & vitii, ergo non est multa peccata distincta, sed vnicum continuatum, esset autem multa

multa distincta, si quæcunque dilatio esset nouum peccatum.

In hac quæstione obseruemus, hoc, quod est statim esse restituendum, trib. modis accipi posse, vel statim, vt exeat à peccato, vel statim, ne augeatur peccatum, vel statim, ne committatur nouum peccatum: non est hic quæstio in primo sensu, certum .n. est non exire hominem à peccato, nisi restituatur iuxta illud D. Aug. Non dimittitur peccatum &c. in quo sensu iuxta aliquos habet hic D. Tho. præceptum restituendi obligare statim, id est vt à peccato exeat homo, quamuis reuera ipse D. Tho. aliter doceat, ait enim nec per breue tempus licere detinere alienum, vbi non tatum exigit restitutionem, homo exeat à peccato, verum etiam vult illam fieri, quam primum homo potest, & adest opportunitas, vt seruet præceptum restituendi. Vnde quæstio est in secundo, & tertio sensu, augeatur ne peccatum, vel committatur nouum, si differatur restitutio?

Obseruemus secundo, cum præceptum restituendi sit formaliter affirmatiuum, includens autem intrinsecè, & radicaliter negationem non detinendi alienum, ad eius adimpletionem requiri duo, Primò, propositum in voluntate non retinendi alienum, & secundo externam executionem, qua illud restituatur suo domino quæ cum diuersa fiat, & in eis consistat obseruatio huius præcepti, explicando quæ ratione vnum quodque horum seruandum sit intellectum manebit, ad quid obliget hoc præceptum, & quando augeatur peccatum contra illud, quâdo verò de nouo committatur, quod subiectis varijs conclusionibus commodè fiet.

CONCLUSIO PRIMA.

Qui habet alienum, vt exeat à peccato, tenetur ad duo, primum statim atque nouit se habere alienum, habere simul firmum, & deliberatum animum restituendi illud, quam primum commodè poterit. Et secundo actu, & opere illud restituere habita opportunitate.

HÆ conclusio patet apertissime ex illa celebrata regula D. Aug. 54. ad Macedonium: [Non dimittitur peccatū, nisi restituatur ablatū.] Restituitur autem vel actu, & opere, quando actu redditur alienum, vel corde, & animo, quando firmiter id proponitur. Et confirmatur, quamdiu homo est in proposito furandi, est in peccato mortali, sed quamdiu homo corde, & opere retinet alienum, est velut in proposito furandi, ergo.

Secundo, qui est iniurius, & nocet fratri, non potest exire à peccato, quin cesset ab illa iniuria, & dāno detinere alienum inuito domino est illi damnum, & iniuria, à qua cessari non potest, nisi habendo animum restituendi, quamdiu non est opportunitas, & restituendo, quando illa se offert, ergo, vt exeat à peccato, tenetur ad ista.

Tertio, sicut facere iniustitiam, & inæqualitatem cum proximo in re graui est peccatum mortale, ita non potest quis exire à peccato, quin inæqualitatem, & iniustitiam illi factam reducat per actum iustitiæ ad æqualitatem, hoc autem fit per restitutionem, ergo non potest quis exire à peccato, quin proponat animo restituere, cum poterit, & cum primum poterit, illud opere exequatur.

Ex hac cōclusionē sequitur apertè, illum, qui habet animum restituendi, non esse villo modo absoluendum, cum sit voluntariè in statu damnationis, & in peccato mortali habituali. Pater, qui habet animum furandi, vel fornicandi, nisi illum omnino mutet, est in statu peccati mortalis, & damnationis, & omnino indignus absolutione, ac ab ea repellendus, sed animo furandi æqui pollet animus

detinendi alienum, & non restituendi inuito domino, ergo.

In hac conclusio. hæc temporis circumstantia, vt fiat itatim, aliter intelligenda est, cum dicimus habentem alienum teneri ad statim proponendum illud restituere, & aliter cum dicimus teneri ad statim restituendum habita opportunitate, vt exeat à peccato, nam respectu interni propositi voluntatis tenetur ad habendū illum statim, & in ipso momento quo aduertit se habere alienum, mathematicè sumpta, ita vt quamdiu id non proponit firmiter, sit in statu peccati mortalis habituali, quia quamdiu id non proponit, virtualiter, & habitualiter consentit in iniquam detentionem rei alienæ, & in damnatum ac iniuriam, qua per illam detentionem domino rei inferuntur, respectu autem externæ, & actus restitutionis opere, & in effectu faciendæ non est accipiendum illud statim, mathematicè, vt in illo puncto temporis, & momento indiuisibili, quo aduertit, se habere alienum, facultatemque ad restituendum, teneatur adite creditorem, & actu restituere, sed accipiendum est illud statim, moraliter, & civiliter, sic enim dicitur recta ratio, iuxta quam omnia præcepta moralia tam diuina, quàm humana intelligenda sunt. Verbi gratia, si tibi recumbenti in mensa, aut lecto, aut audienti missam veniat in mente te habere aliquid alienum, vt exeat à statu peccati, in quo manes propter iniquam rei detentionem, teneris in illo puncto firmiter proponere illud restituere, non tamen teneris etiam si habebas vnde tunc restituas, surgere illo ipso momento à lecto, vel mensa, aut dimittere missam, vt statim restituas, sed satis est id facias deinde hora commoda iuxta leges prudentiæ. Vnde nomine opportunitatis duo intelliguntur, & facultates, ac bona ad restituendum, & tempus commodum. Quo fit, vt qui quam primum aduertit se habere alienum, statim restituere, etsi intercedat vsque ad executionem illius propositi aliqua mora temporis, moraliter loquendo non sit dicendus esse in mora, cum tempore commo restituatur.

CONCLUSIO II.

Qui differt restitutionem, cum possit restituere, ad minus auget, & aggrauat peccatum suum.

Primò, quia peccatum, quo diuturnius est, grauius, & peius est.

Secundo, quia cum detinere alienum inuito domino sit illi damnū, & iniuria, quo magis differitur restitutio, magis hæc augetur, & vnā cum eis culpa, ac delictū inferētis illa. Vnde illa regula Theologorum. Peccatū cōtinuatum licet semper sit vnū, & nō differat à se ipso in specie, & in genere naturæ, nisi noua se offerat circa illud malitia, eo autem ipso quo continuatur, differat à se ipso in genere mortis, quia est grauius, & peius. Ita fit, vt sicut in peccato furti non sufficit confiteri furtum, sed explicanda est quantitas furti, quia cū confessarius sit iudex, & medicus, quamuis quantitas furti non mutat speciem, reddit tamen grauius illud delictum, debetque confessarius iuxta illius grauitatem, qua medicus est, applicare penitentiā, consilium dare, & medicinam spiritalē adhibere, ita quoque, qui distulit restitutionem, non satis est dicat, se habuisse alienū, sed dēt et explicare, cū potuerit restituere, quanto tpe illud distulerit, vel habuerit animum non restituendi, cum hæc dilatio reddat peccatum grauius.

Vbi obseruandū est cū Sorro, quod certè dicitur recta ratio, breuem morā per tres horas, vel tres dies, & breue tempus non esse dilationem, quā dicimus esse in confessione explicandam, nisi iam illa hora, vel die creditor laboraret necessitate, quam nosset debitor,

debitor, aut creditor peteret rem suam a debitorē, quia tunc et si brevis mora detineretur supposita opportunitate explicata, nō solum est t̄ grauius peccatu in verum etiam nouū, vt ita in d̄ cemus. Extra istos autem casus breue tempus non iudicatur mora, quae reddat peccatum grauius, aut confitenda, sed illa dilatio quae prudenter iudicabitur mora, & dilatio culpabilis. Quae hic solet, [Quis grauius peccet, qui per vnum (dicamus) annum detinet 100. in iūe, aut qui illo anno uanis vicibus furatur, 100?

Palud. in 4. d. st. 1. q. 2. iudicat, illum priorē grauius peccate, quia ille continet peccatum, & si m̄ per est in peccato, qui verō multis vicibus peccat, interumpit illud & per aliquo t̄ spatium dimittit. Soto vult oppositum, quia prior ille non committit nisi vnicum peccatum in specie, et si sua continuatione reddat illud grauius posterior verō committit peccata distincta, quot vicibus furatur. Distinguedam tamen hic est; nam aut ille, qui furatur in illis vicibus, tam exiguam quantitatem singulis vicibus furatur, vt ob defectum, & exiguitatem materiae nulla illarum per se sumpta sit peccatum mortale, aut tales quantitates accipit, vt quatuor, aut plerique illarum sint peccatum, mortale, si prius, vera est doctrina Palud. si posterius, doctrina Soti.

CONCLUSIO III.

In dilatiōe restitutionis, & per illud tempus quo differtur tunc & toties committitur nouum peccatum contra praecipuum restituendi, quando & quoties fiet nouus consensus, nouaque commissio contra illud negatiuū, non detinendi alienum inuito domino.

Hec cōcl. est communis inter omnes discipulos D. Tho. Et Probatur: Praecipuum restitutionis (vt constat) obligat statim, & pro se per ratione illius negatiui quod intrinsecē in se continet, sed praecipuum negatiuum vtilitatur per quā tunc inq; nouam cōmissionem contra illud factam, ergo quotiescumque aliquis fecerit aliquam nouam commissionem contra istud negatiuum non detinendi, peccabit de nouo contra illud restituendi. Ita colliguntur hi casus, in quibus committitur nouum peccatum contra praecipuum restituendi.

Primum est, quando quis habet nouū, & actuale propositum non restituendi, non dico primū, sed nouū, vt qui proposuit non restituere heri, & dein de obitus est, nec amplius de eo cogitauit, si hodie rursus veniat illi in mētem se habere alienum, & rursus proponat non restituere illud, hoc secundū propositum est distinctum peccatum ab illo priorē, quia est nouum, & actuale propositum non restituendi, noua cōtrectatio rei a ienē inuito domino, non vsq; consensus, & noua commissio cordis contra illud praecipuum non detinendi alienū, & vt constat quāuis noua cōmissio contra praecipuum negatiuum non detinendi est nouum peccatū contra praecipuum restituēdi. Quo fit, eum qui tale propositum habuit, teneri ad explicatū meliori modo quā poterit, numerum, & vices quibus ita proposuit, cū sint singula proposita ista noua, & distincta peccata, requiratur autem ad integritatem confessionis, vt explicet numerum peccatorum.

Secundus casus est, quando aduertit quis se habere alienum, & non proponit firmiter illud restituere.

quia, qui actu aduertit, se habere alienum, tenetur sub p̄na noui peccati firmiter proponere illud restituere habita opportunitate, in moralibus enim non dissentire damno fratris, ad quod cōcurris, est consentire. Dixi quādo concurris qui enim non concurrit, potest se habere indifferētē, qui verō concurrit, necessario aut debet dissentire reuocando, illud, aut consentire efficiendo, vel producendo illud, detinere alienum inuito domino est damnum, ad quod conuenit qui illud habet, ergo qui aduertit se illud alienum habere, & non dissentit reuocando animum, & proponendo firmiter restituere, consentit de nouo, nouus autem consensus est noua commissio contra illud negatiuum, Non detinendi, ergo est nouum peccatum. Secundō, qui aduertit se habere alienum, nec habet animum restituendi, eo ipso habet animum detinēdi, moraliter enim inter hęc non est dare medium in habente alienum. Vnde experientia teste si semus dicere, si vis restituere, ergo vis detinere: nouus autem animum detinēdi est nouum peccatum, ergo qui ita aduertit, & non habet actu animum restituendi, committit nouum peccatum. Dixi, quando aduertit, vel tenetur aduertere. Primum, quia non quolibet momento cogitat homo de hac re, vt quando dormit, quando aliis negotijs occupatur, tunc nec omittit quod debet contra affirmatiuum praecipuum restituendi, neque agit contra negatiuum non detinendi, & ita non semper peccat nouo isto peccato, sed quādo animaduertit se habere alienum, vel tenetur animaduertere, vt quando vult confiteri, quando vult condere testamentum, quando vult aliquas inaximas exp̄sas facere, quibus bona vult consummerit, & forsitan omnia, quando vult inter filios hereditatem diuidere, in his, & similibus casibus tenentur animaduertere, an habeat alienum, ne forsitan expendat illud, aut disponat de illo, ut suo. In his casibus, quia tenetur aduertere, & consequenter actu retinere, si potest, aut firmiter proponere, quando poterit, si non animaduertat, peccat de nouo contra praecipuum restituēdi: si alias non peccat de nouo, et si non proponat, eo quod non animaduertat, quia semper, & continuo animaduertere ad quae tenemur, angelicum est, & plusquam humanum.

Sed quæret hic aliquis circa dicta de isto proposito, quod docemus habere esse sub p̄na noui peccati, ab eo, qui animaduertit se habere alienū.

CONTROVERSA IV.

Sufficit in isto casu suspendere animum, ita ut is cui uenit in mentem se habere alienum, sit indifferens; & suspendat actum mentis, liceatque illi nec habere propositum restituendi, nec non restituendi?

Ratio dubitandi est, quia videtur certē durū, & onerosum nimis, vt quotiescūq; alicui id in mentē venit, teneatur actu, & re ipsa habere tale propositū. Non desunt qui dicant, Metaphysicē loquendo satis esse suspendere actum, quia suspendendo, & nullū producendo, licet nō dissentiat iniquē dissentioni, non tamen consentit illi, idq; sufficere, vt nō peccet de nouo, cum nouum peccatum non sit sine nouo consensu. Moraliter autē loquendo (dicunt) id non sufficere, quia cū aduertat se detinere alienū, uolens suspendere actū, & non deliberat, nec statuens restituere, eo ipso cōfertur uirtualiter se nolle restituere. Sed hæc doctrina peritis displicet, & merito: nā actū adeo moralē, qualis est restituēdi, uelle distinguere in Metaphysicē, vel Moraliter sup̄rū

maximè in præfenti disputatione adeo ad mores pertinentis, & tam aliena a considerationibus. Metaphysicis, & in qua actiones humanæ tantum sumuntur, vt bonæ, vel malæ sunt, iuste vel iniuste est nimia Metaph. Imo negari non potest, cum moraliter loquendo, sicut isti dicunt, qui aduertit se detinere alienum, & non proponit illud restituere, consentiat in iniquam detentionem, simpliciter, & absolute, cum moraliter, & non aliter hic loquamur) non licere & suspendere actum, sed iudicandum esse illum, qui id aduertit, & non proponit actum, ac reuera restituere, eo ipso consentire iniquè detentioni, vel saltem se exponere periculo probabili frangendi præceptum restituendi.

Vnde recentiores Thomistæ sic distinguunt, & bene. Qui aduertit se detinere alienum, aut a principio quam primum id aduertit animum restituendi oblata opportunitate, vel non; Rursum, si habuit tale propositum, aut illo medio tempore donec se offerret opportunitas, interrumpit illud propositum, & mutauit animum, aut non; si à principio habuit firmum animum restituendi habita opportunitate, nec illum medio illo tempore interrumpit, aut mutauit, quando rursus medio illo tempore aduertit se habere alienum, potest tunc suspendere actum, nil tunc actu proponendo, sed transfereudo in aliam cogitationem mentem suam, quia primum illud propositum habitum a principio non interruptum, nec mutatum manet virtualiter, & per illud implet præceptum restituendi, donec adueniat opportunitas, sicut celebrans, qui habuit a principio propositum consecrandi, etsi deinde suspendat actum, modo non interrumpat, nec mutet animum, consecrat, quia semper manet virtute illa prima intentio, quamdiu non interrumpitur, nec mutatur. Quod si a principio non habuit propositum restituendi, vel si habuit, interrupit deinde illud, & mutauit, si postea illo medio tempore aduertit se habere alienum, non sufficit suspendere actum, sed tenetur firmiter proponere restituere, tum vt exeat a peccato, tum ne committat nouum, quod committit contra præceptum restituendi, si aduertens se habere alienum, non habeat hoc propositum.

Tertius casus est, quando quis habita opportunitate restituendi, & aduertens se habere alienum, aut debens illud aduertere, non restituit actu, & in effectum. Patet tunc peccare de nouo.

Primo, quia si habita opportunitate liceret differre, posset semper, & in æternum differre.

Secundo, qui habet animum non restituendi, cum aduertit, se habere alienum, vel debet aduertere, committit nouum peccatum, quia habet nouum consensum in iniquam detentionem alieni, sed qui aduertit se habere alienum, vel debens aduertere, cum possit actu restituere, non restituit, habet profecto animum non restituendi, ergo peccat de nouo. Maior certa est. Minor probatur; quia sicut in moralibus est necessaria illatio, potuit, & voluit, ergo, & fecit, sic etiam ab opposito consequentis est necessaria illatio ad oppositum antecedentis, non fecit, ergo aut non potuit, aut non voluit, sed in casu nostro non potest dici, non potuit, cum supponamus illi habere opportunitatem, ergo non voluit.

Tertio, si dominus rei postulet rem suam, & habens illam non restituat, cum possit, peccat nouo peccato, quia nouam illi infert iniuriam, & nouo actu consentit in iniquam detentionem, sed dominus qui non consentit in dilationem restitutionis, virtualiter vult rem suam sibi restitui, & virtualiter illam petit, & dissentit, ne ab alio habeatur, er-

go qui habita opportunitate non restituit actu, nouum committit peccatum.

Quarto, voluntas sciens, & volens detinendi alienum inuito domino, est contra iustitiam, ita ut singuli actus a tali voluntate electi, & producti sint peculiaria distincta peccata, sed qui habita opportunitate non restituit, habet hanc voluntatem retinendi alienum contra iustitiam, ergo committit nouum, & distinctum peccatum.

Quinto, omisso præcepti pro tempore quo obligat, est nouum peccatum, sed præceptum restituendi obligat, quando est opportunitas, ergo tunc non restituere est nouum peccatum. Maior certa est: probatur minor.

Ad remissionem peccatorum non exigitur nisi penitentia per se, & directè, actus autem aliarum virtutum secundum animi præparationem, quâdo obligabunt, vt qui cum penitet, & confitetur sua delicta, non tenetur tunc ieiunare, nisi esset paratus ad ieiunandum, quâdo se offerret præceptum ieiunii, si præceptum restituendi non obligat habita opportunitate, poterit ergo homo agere penitentiam, & consequi remissionem suorum peccatorum, & exire a peccato absque actuali restitutione, etiâ si tunc commodè possit restituere, per solum propositum restituendi, hoc est falsum, & contra primam conclusionem, quæ est apertissima doctrina D. Aug. & omnium Theologorum, ergo præceptum restituendi obligat habita opportunitate, sub pena noui peccati.

Vnde non est audiendus hic Soto, qui videtur sentire, tantum obligare quando debitor commodè potest, & creditor petit, vel indiget, quia tenetur, vt constat, cum habet opportunitatem, etiam si aliter nunquam exigat, vel indigeat. Et confirmatur, quia si creditor sit vir potens qui nunquam indigebit, & ignoret rem suam ab alio detineri, propter quam ignorantiam nunquam exiget, nunquam tenetur debitor iuxta istam sententiâ restituere, quod est maximum absurdum. Ex hac doctrina sequitur cum habens alienum committat nouum peccatum, quoties aduertens se habere alienum, & potens restituere, illud non restituit, teneri etiam ad confitendas singulas vices quibus, cum habuerit opportunitatem, non restituerit, quia de integritate confessionis est numerus peccatorum. Quod si id non valeret, dicat tempus quo detinuit alienum, & accuset se multoties se potuisse restituere, & non restituisse, sicut meretrix, quæ non ualet assignare numerum suarum fornicationum, debet explicare quantum tempore in eo statu permansit parata frequenter fornicari. Quartus casus est, quando habens alienum utitur re illa aliquo vsu pretio æstimabili in suâ propriam utilitatē, vt qui utitur equo furtiuo ad iter faciendum, quoties illo utitur, peccat de nouo. Dico, vsu pretio æstimabili, & in ipsius utilitatē, quia si vsus ille sit indifferens, & nullius commodi, non est nouum peccatum. Similiter si non sit in utilitatem ipsius habentis, sed ipsius rei, vt mutare ex vno loco in alium commodiorem ipsi equo. Sumendus etiam est hic vsus non physicè, & naturaliter, sed moraliter, possunt enim esse circa aliquam rem variæ actus physicè sumpti, qui tamen omnes moraliter non constituent, nisi vnum actum, & vnam operationem. Verbi gratia in exemplo proposito, vt quis vratur equo furtiuo, multos actus exercet physicè, nam sternit, & parat illum, deinde ascendit, exinde graditur illo, omnes tamen isti in genere moris non sunt nisi vnus actus, & vnus vsus equi. Vnde quando dicimus peccare vtemem re aliena in suam utilitatem, non loquimur de actionibus,

inibus, & vñibus phy sicē sumptis, sed de vñu mōrd-
liter sumpro. Quomodo autē in plures actus phys-
ici efficiant vñum actum, & vñam operationem mo-
rtalem, explicat optimē Caiet. in 4. q. 66. artic. 3. ad
secundum. Et in opusculo 17. responsionum, res-
pons. 15. dub. 2. Quod autē in hoc casu peccet
de nouo patet: quia, vt videbimus q. 66. & cit con-
tiumis doctrinā Iuristarum in 4. de obligationi-
bus, quæ quasi ex delicto nascuntur. §. Furtum. [Fur-
tum non est solum acceptio rei alienæ, verū etiā
fraudulenta contractatio illius inuito domino.]

Cuius doctrinæ ratio est, quia qui contractat rem
alienam inuito domino, nouam illi irrogat iniu-
riam, in d. & moraliter habet nouum consensum,
aut actum, aut virtute in iniquam illius detentionē,
quemadmodum qui habet concubinam, vel ux-
orem alienam, quoties illa vñtur in suam volupta-
tem, infert hōuam iniuriam viro illius, & actum, vel
virtute consentit in iniquam detentionem alienæ
uxoris, cum ergo vsus utilis rei alienæ sit quædam
contractatio fraudulenta, & iniqua illius, & inuito
domino, quicumque talis vsus est reducendus ad
furtum, & est nouum peccatum. Ira sit, vt sit nouū
etiam peccatum vñ re illa cum eius consumptio-
ne, aut illam vendere, distrahere, dare, vel commu-
tare, quia omnia ista sunt iniq̄a, & fraudulenta
contractationes rei alienæ inuito domino.

Quintus casus est, quando habens alienum ita se
impudat negotijs, aut tales facit expensas, vt red-
dat se inhabilem ad restituendum, quia reddens
se ita inhabilem, eo ipso actu, vel virtute consentit
vñ, ab vult non restituere, qui consensu, vt collat,
est nouum peccatum mortale.

Sextus casus est, quoties creditor postulat rem
suam, aut si non postulet, pramittitur aliqua neces-
sitate, quam debitor videt, & cui potest soluendo
occurrere. Patet hic casus ex dictis in tertio argu-
mento, quo probauimus tertium casum.

Et confirmatur, primò, qui in hoc casu non resti-
tuit, nouam creditori iniuriam, hōuamque dam-
num infert.

Secundò, quia in hoc casu non restituens, cum
possit aperiissime habere nouum consensum in ac-
tualē detentionem iniquam.

Tertio, quia iste iusta sententia cōdemnaretur,
tanquam ex iniuria debens tunc restituere, ad id
autem ad quod quis iusta sententia cōdemnaretur,
vt sepe dictum est, tenetur simpliciter in con-
scientia, præterquam in pœnis, ex his casibus peccat
de nouo in secundo, & tertio, quia sit transgres-
sio huius præcepti restituendi, qua parte affirmati-
uum est, in cæteris verò sit transgressio, qua nega-
tiuum est.

Nunc ad argumenta initio huius quæstionis põ-
stra.

Ad primum respondeo, illo argumento probasi
quoties quisquis detinet alienum, per nouum
consensum actuale, vel virtuale peccare, in hoc
enim sensu obligat hoc præceptum pro semper, quā-
do autē non est nouus consensus, qualis est in ca-
sibus his põstis, continuatur tantum, & augetur
peccatum, sicut explicatum est.

Ad confirmationem simul est solutio: affirma-
mus enim in primo momento illum peccare de nouo,
quia de nouo consensit in iniquam detentionē
alieni, in aliis verò, si habeat nouum consensum,
vt in casibus põstis, peccabit etiam de nouo,
quod si non habeat nouum consensum actuale,
vel virtuale, non peccabit de nouo, sed tantum
continuabit, & aggrauabit peccatum suum.

Ex tota hac doctrina sequuntur nonnulla conse-
Tomus Primus.

Et a, quibus soluentur multe difficultates in hac
materia, & admonentur cōfessarij, quæ ratione de-
beant se gerere, cum habentibus alienum.

Sequitur ergo primò, debitorem qui potest com-
modè totum debiti restituere, si nōit totum, &
integrum solueret, sed per partes, vñ partem hoc
mense, aliam alio, non esse absolue dñm. Ratio est,
quia qui perseverat in statu peccati mortalis, non
est absolue dñm, debitor autem qui potest restituere
in integrum, & non restituit, manet in statu pec-
cati mortalis voluntariè, ergo. Dices, iam restituit
partem. Dico hoc parum referte: nam restitutio
consistit in cōstituenda a qualitate pōssibili, qui ve-
rò restituit partem, cum possit totum, non consti-
tuit a qualitate pōssibilem, & ita non est dicen-
dus restituere.

Secundò, quia etsi restituat partem, ratione reli-
qui, quod non soluit cum possit, actu consentit in
iniquam detentionem illius residui, & ratione eius
non solum manet in peccato, verum etiam peccat
de nouo. Hæc doctrina est communis inter Theo-
logos maximè discip. D. Tho. Caiet. in Sum. Restit.
Adria. in 4. de restitutione, dub. 7. Sor. lib. 4. de iust.
q. 7. art. 4. Sylu. de restitutio. §. 5. Nanar. c. 17. n. 2.
66. vbi citat pro eadem Ioan. Maior. in 4. dist. 15. q.
28. Est denique omnium recentiorum Thomista-
rum, quos vidi.

Constitutio inter auctores huius sententiæ Sylu-
strum, quia deceptus est (quod præterius diximus).
Soro putans Sylu. aliter sentire. Nisi Sylu. loco cit.
ta. recitat opinionem Directorij, Hostij Angeli &
Summistarum, qui uolunt absolue dñm esse debi-
torem, qui restituit per partes, consentitque cum
his in duplici tantum casu.

Primo, quando in foro exteriori ita est cōdem-
natus reus, tunc enim si post litem non condemne-
tur ad soluendum in integrum, sed per partes, sa-
tisfacit in re, quæ fuit dubia, & sub lite, satisfacien-
dò iuxta sententiam iudicis.

Secundò, quando pernitens accedit animo facie-
di, quod tenetur, existimat autem ex cogorantia
culpabili, & bona fide, se non teneri ad restituendū
totum simul, sed sufficere satisfacere per par-
tes. Extra hos casus docet Sylu. totum esse in con-
scientia restituendum si debitor potest, nec aliter
absolue dñm, & nobiscum sentit.

Sed contra hanc doctrinam obijciunt illi Sumi-
stri, qui cōfessor in hoc casu non absoluat, necet v-
trique, & debitor, & creditor, si absoluat, agit par-
tes vtriusque, ergo melius est, vt absoluat.

Patet antecedens, quia si non absoluat, debitor
ille recedet indignatus, & facile statuet nec per
partes restituere, si absoluat, restituet paulatim per
suas partes, & creditor recuperabit quoque rem
suam paulatim, & per illas partes.

Secundò, vt uidimus articulo p̄cedenti, licet
consulere minus malum ad vitandum maius, iste,
si non admittatur, vt restituat partes, cum sit deli-
beratus non restituere totum, nihil restituet: ergo
præstat, ne desinat omnino restituere, consulat illi
sit restituere, & absoluat.

Ad primum respondeo, cōfessarium in illor tri-
bunali, & foro conscientie, nec esse tutorem credi-
toris, nec iudicem arbitrum constitutum inter par-
tes, nec consiliarium, si quidem ista munera habe-
ret, optimè faceret, vt volentem restituere totū in-
dueret, & admitteret, ac consuleret restituere per
partes, attamen, cum non sint hæc eius officia, sed
esse iudicem spiritualem vicariū Dei ad expurgan-
dam conscientiam facultate absolue dñm dispositū,
& ueniendi ab absolute non dispositum, nec

V 2 potest.

potest, nec debet absoluere debitorem, nisi quando restituit, sicut debet, & ea ratione, vt non remaneat in statu peccati, quia tunc est dispositus, aliter non, & cum debitor, qui potest restituere totum, nec vult, non restituat, sicut debet, sed maneat in statu peccati, vt constat, ideo nec debet, nec potest eum absoluere, quidquid sit de vtilitate creditoris. Similiter patet solutio ad secundum, non enim est confessarius consiliarius externus, sed medicus animæ, qui tenetur consulere remotionem omnis mali, nec aliter absoluere. Ex hoc sequitur aperte, nec esse absoluendum, qui non habet firmum animum restituendi, quia (vt vidimus) sine tali animo non potest homo exire a peccato: Tum etiam, quia sicut tenetur homo ad restituendum actu, quando potest, ita quoque ad restituendum in animi præparatione, & per firmum propositum, quando non potest, sed non est absoluendus, qui cum possit, non restituit actu: ergo neque qui non proponit, cum ad proponendum nullus possit allegare, se non posse: actus enim interni maxime sunt in nostra facultate, & quouis temporis momento.

Sequitur secundò, in quâto periculo versentur, & in quam graui culpa iaceant, qui cum possint, dum viuunt, commodè restituere. differunt tamè vsque ad extremum vitæ, isti habent se vt qui differunt penitentiam, & confessionem vsque ad extremum vitæ, quibus parata quidem est remissio, quocumque tempore se conuertant ad Deum: Dubitat tamen plurimum de huiusmodi conuersionibus, & penitentibus vicinis morti. D. Aug. maxime in illo singulari sermone quem de hac re scripsit in lib. *Retracta*, ita quoque qui per totam vitam non restituerunt, etsi bene faciant restituendo viciniam morti, sunt tamen huiusmodi restitutiones maxime dubiæ, & periculosæ, an bene fiant viribus tam corporis, quam animæ eo tempore adeo infirmus, & perturbatis, præter damnatum illud a deo graue, quod culpa eorum tantâ diuturnitate, & prolongatione reddita est grauissima, vel quod peius est, plena multis nouis, & distinctis peccatis, quæ per nouos consensus, & nouas omissiones tempore vitæ commissa sunt, cum præceptum restituendi, quâ parte negatiuum est obliget pro semper habita oportunitate, quam tempore vitæ sæpius habuerunt, aut potuerunt habere, quod perinde est, nec ea bene vsi sunt.

Sequitur tertio, non esse absoluendum, illi, qui cum existat in articulo, vel periculo mortis, habeatque vnde restituat, non vult ipse restituere, sed illud mandat suis hæredibus in testamento. Pater, quia viuus, & sanus, ac potens restituere non est absoluendus, quia quamdiu non restituit habens opportunitatē, manet in peccato, multo minus vicinus morti, cum in tali statu positus diligentius debeat suæ salutis consulere.

Secundò, quia qui in tali periculo constitutus, & potens non vult restituere, dum viuunt, sed post mortem per manus hæredum, aperte ostendit, quod si viueret, non restitueret.

Tertio, quia illud propositum restituendi aperte, & manifestè non est absolutum, & simplex, quale esse debet, vt homo exeat a peccato, sed extortum, & conditionatum, si mortuus fuero. Vnde talis reuera est impœnitens, nec verè dolet se habere alienum, quia si verè doleret, & verè vellet illud domino suo restitui, statim restitueret, cum possit, in moralibus enim necessaria illatio est, voluit, & potuit, ergo, & fecit. Denique, quia si ipse cuius potissimè interest, non consuluit animæ suæ restituendo, multo minus id præstabit hæredes. Vnde volun-

tariè se exponit, periculo non fiendæ restitutionis, quod est virtualiter consentire iniquè detentioni. Circa, quæ caueant plurimum confessarij, maxime apud magnates, apud quos hoc malum plurimum viget, habent enim de more, vt apud committat restitutionem patri, pater filio, illo suis successoribus, & hac via nunquam restituunt, quod non accideret, si confessarij istorum munus suum fideliter exequerentur non absoluendo, nisi actu restituerent, simile iudicium est, qui dum viuunt dubitant, an quæ possident, sint sua, vel aliena, voluntque id discernere, sed relinquunt hoc exâmen hæredibus suis, hi non sunt absoluendi, sunt enim in statu peccati mortalis, sicut, & præcedentes propter easdem rationes, & multo potius, quia filij nequibunt id discernere, quibus negotia, ambages, & cauilli paratum non sunt ita cogniti: tenentur ergo hi per seipsum rem definire, & inquirere, sicut, & præcedentes per seipsum restituere, quod si aliquod sit incommodum, & inconueniens, si tunc actu fiat restitutio, debet confessarius ab illo debitore accipere cautionem, & securitatem sufficientem, vel facere, vt pecuniæ, vel æquiualens deponatur sub fideli deposito, vel, si hæres sit tam fidelis, & timoratz conscientia, vt apud illum sit restitutio non minus secura, quam apud alium fidelissimum, depositum illud ei committetur.

Sequitur quarto, habentem alienum, qui primò, vel secundò accedit ad confessionem cum eodem debito restituendi, si confessarius videat sua prudentia illum verè dolore de sua culpa, & firmiter proponere statim restituere, posse illum absoluere illum verò qui iam ter, vel quater, aut aliquoties promisit in præcedentibus confessionibus restituere, nec restituit, cum potuerit, nullo modo esse absoluendum, ita docent D. Ant. p. 2. tit. 2. c. 8. coroll. 4. Caiet. in Sum. restitutio. cap. 6. Nauar. cap. 17. nu. 59. quia qui sic promisit in præcedentibus, nec præstitit, prudenter potest credi, nec modo præstiturum, sed facile redditurum ad eandem culpam, illum autem, qui prudenter timetur in suam culpam facile reuersurus, non licet absoluere, vt manentē in periculo concubinitus, ergo neque hanc, cum non sit minor cupiditas pecuniarum, quam mulierum, ubi maxime obseruandum est illud Christi Matth. 4. [Si offers munus tuum ante altare, & ibi recordatus fueris, quod habet frater tuus aliquid aduersus te, relinque ibi in unum tuum, & vade prius reconciliari, &c.] Et confirmatur, habentem concubinitam non licet absoluere, quantumuis promittat se statim illam reiecturum, ergo neque habentem alienum, quod multoties promissit restituere, & non præstitit, licet absoluere, quin prius illud restituat. Vnde ait, & bene Caiet, loco citato. Si dixerit penitens confessario, patre hac vice verè restitutam, crede mihi, nam mea interest, respondeat illi confessarius, credo quidem, sed quia habes modo hanc bonam dispositionem, vade prius, & restitue, tunc veniens absolueris, vel dicat, vt alij consulunt, & bene: Credo quidem, & quanto propositum tuum firmitus nunc est, tanto hinc egressus vehemens curabit Dæmon, ne illud exequaris, inuidens penitentia tuæ, vt illum ergo confundas, vade prius, & restitue. Sed obijcies, confessarius debet credere penitenti, & in his quæ dicit contra se, & in his, quæ dicit pro se, cum ipse sit in illo foro reus, actor & testis simul. Respondet Caiet. ita quidem esse, sed debere nihilominus confessarium cauere, ne mora temporis delictum pariatur, sicut antea accidit, & timere, ne sicut antea accepta absoluteione nil præstitit, similiter tunc faciat, quod

quod prudenter timebit, ac præterea non absoluet, quin prius restituat. Obseruat tamen hic D. Nauar. & bene, euenire posse, illum qui alias promissit, & nõ adimpleuit, cum talibus circumstantijs posse accedere loci, temporis, & necessitatis, vt iuxta prudentiz leges, et si alias non restituerit, in eo tamen casu, & ea vice certa iudicanda sit restitutio statim post confessionem, vultque huic non esse negandam absolutionem. Recipitur ab omnibus recentioribus hæc doctrina, quia ita accederet, & de quo moraliter ita certitudo haberi posset, nec ipse esset in periculo, & occasione peccandi, nec creditori ex illa breui dilatione aliquod damnum sequeretur, tantum enim differretur pro tempore, quo confitetur, & absoluitur.

Vltimò sequitur, posse plurimos condemnari non restituentes debita, existimantes non teneri ad illa soluenda, nisi aduenientes iudicis condemnatione, cui errori apud multos plebeios occasionem dedit, quod videant multa debita solui, (quæ in conscientia non debentur) propter iudicis condemnationem. Voco hoc errorem, cum illa existimatio non procedat ex ignorantia inculpabili, & inuincibili, sed ex causa, & culpabili, quam tenebantur, & poterant vincere. Est doctrina hæc explicanda in concionibus, maximè apud agricolas, & rusticas, qui solent dicere, nil tibi debeo, si quid existimas a me tibi deberi, postula apud iudicem.

Hactenus quando, & quomodo sit restitutio statim facienda, nunc videamus.

CONTROVERSIA IV.

QUANDO LICEAT DIFFERRE restitutionem, & quibus de causis.

CAUSÆ propter quas potest restitutio differri, sunt duplices, aliæ ex parte creditoris, quas non proponit hic Diu. Thom. sed superius variè attingit, aliæ verò ex parte debitoris, quas affert hic in solutione ad secundum, dicens debitorem, qui simpliciter, & omnino est impotens ad restituendum, simpliciter quoque esse absoluitur, nec teneri ad restituendum, eum verò, qui est impotens ad tempus, non teneri eo tempore quo est impotens, sed quando erit potens, & redierit ad pinguiorem fortunam. Nos tamen omnes causas hic percurramus. Ex parte ergo creditoris sunt quatuor causæ.

Prima est libera ipsius condonatio, & remissio debiti, de qua D. Thom. supra articu. 6. ad tertium. Et enim si creditor liberè remittat, non teneri debitor ad amplius, quia cum vnusquisque sit dominus suorum bonorum, per illam liberam remissionem transfert dominium debiti in debitorem, manetque ille tutus in conscientia. Ita Soto libr. 4. quæst. 7. art. 4. ad secundum. Medina Cod. de reb. rest. q. 3. & est communis.

Requiritur autem ad hanc remissionem, vt sit efficax, & valida, liberetque debitorem a debito restituendi.

Primò, vt non sit iure prohibita, vt si pupillus remittat, nil facit, quia iure prohibetur pupillus facere aliquos contractus, ac, vt vidimus. q. 5. de dominio lex ciuilis potest ob bonum commune transferre dotina, prohibere quoque illorum translationem.

Tomus Primus.

Quod fit in his tribus casibus donationem esse nullam, & similiter remissionem, quãdo qui aliquid iniuste accepit, et retinet, vellet restituere suo domino, & dominus illi remitteret.

Primò, quando iudex aliquid accipit a patribus litigantibus, tenetur illud restituere, ita, vt si is, cui illa restitutio facienda est, vellet remittere, sit nulla talis remissio, quia iura illud prohibent in cap. Statutu §. Insuper, de rescriptis, in 6. manetque semper talis iudex cum debito restituendi illud.

Secundò, & similiter, quãdo visitatores accipiunt aliquod munus, vel pecuniam, vt habetur in capitu. Exigit de censib. in 6.

Tertiò, & similiter, sibi Inquisitores hæreticæ prauitatis accipiant aliquod munus, vt habetur in clementina, Nolentes. de hæreticis, lib. quinto, clementinarum.

Exigitur secundo, vt talis remissio sit libera, id est non fraudulenta, vel violenta, quia fraus, & dolus, vis quoque & metus tollunt rationem liberi, & voluntarij. Sed quæres hic duo.

Primò, oportet ne petentem remissionem afferre pecuniam in præsentia creditoris, ut dicatur libera remissio?

Secundò dicetur, ne fraudulenta, si petens remissionem habeat animum nõ restituendi, si non remittatur ei debitum?

CONCLUSIO PRIMA.

Quis debitor licet potest a creditore suo petere per se, vel interpositam personam remissionem sui debiti.

PAtet primò, quia per hoc contra nullum præceptum, aut diuinum, aut humanum agit, imò proponit illi creditori materiam virtutis, & pietatis.

Secundò, quando vnus potest dare, & alter petere, licet petere, quod licet recipere simpliciter, & absolute, sed creditor, cū sit dominus suæ rei, potest dare, ergo, & creditori recipere, ac consequenter petere. Dico simpliciter, & absolute, nam per accidens ex voto potest quis recipere, & non petere, vt religiosus, qui voueret nil petere, posset recipere, non tamè petere, coniux etiam, qui emisit simplex votum castitatis, potest reddere, non petere, sed hæc sunt per accidens ex voto, simpliciter tamen, & iure naturæ, qui potest recipere, potest, & petere.

CONCLUSIO II.

Non est necesse, ut remissio sit valida, afferre pecuniam in præsentia ereditoris, imò si creditor sit diues, & debitor pauper, est optimum, & sanum consilium, vt illam non asferat, quamuis haberet.

HÆc est contra D. Ant. 2. p. tit. 2. Est tamè Caiet. art. 6. huius q. ad 3. & in Sum. Restit. c. 7. Adria. in 4. de resti. M. Soto li. 4. q. 7. art. 4. Doct. Nauar. c. 17. nu. 45. & 46. vbi refert pro hac opinione quandam Glossam, in Reg. Peccatum. Et probatur concl. Ad validam, & efficacem remissionem tantum exigitur, vt voluntas creditoris sit libera, & consentiens sine fraude, & vi, sed vt ita libera sit, & consentiens, parum facit, estq; imper tinens, cõsenserit ne precib. proprijs, an alienis, ostensa pecunia, vel nõ ostensa, ergo. Secundò, iuxta rectam rationem, & prudentiam, quando aliquid quod licitum est petitur, non sunt afferrenda, quæ faciliè obstantur

V 3 animo,

animo, & liberalitati datoris, præsentia pecuniæ solet allicere oculos, & iungere liberalitatem animi, obiecta enim præsentia, ut ait Aristot., magis mouens, ergo non est necesse, nec optimum afferre pecuniã.

CONCLUSIO III.

Quamuis debitor habeat animo non restituere, si tamen exterius nullam adhibet vim, aut metum, nullisque in suis precibus, & petitionibus usitur fallacis, & fictionibus, sed verè explicat debitum, & pauperiæ suam, & creditor concedit remissionem debiti, talis remissio est valida, & ille debitor manet tutus in conscientia.

Patet, quia interior intentio non restituendi, etsi sit iniqua, & peccatum, non reddit petitionem, in qua, quæ dicuntur exterius vera sunt, dolosam, & fraudulentam, ad veritatem enim contractus externi nil aliud exigitur, quam, ut vera sint, quæ exterius dicuntur, & aguntur. Ex hac doctrina sequitur, quod bene obseruat Nauar. loco cit. dominum, qui petit a sibi subditis remissionem alicuius debiti, etsi ipsi concedant, non esse securum, nisi experientia uideat illos solitos esse liberè explicare animum suum, quia si ob durum, & asperum domini ingenium prudenter credatur, subditos illos non audire liberè mentem suam aperire, quia solitus est iniquus ille dominus vexare ipsos, & tyrannicè eos tractare, quando non annuunt voci eius, tunc non est securus, nec habenda illa remissio libera, sed coacta, & timore tyrannidis domini extorta. Quæ doctrina plurimum obseruanda est a confessoribus magnatum, & facit plurimum ad dispersionem de contractibus, de qua infra quæst. 77, & 78,

Secunda causa ex parte creditoris, ob quam potest differri solutio, est quando, si tunc res illi redderetur, esset in damnum ipsius, vel filiorum eius, vel tertij, ut si furioso redderetur gladius suus. Damnum inquam corporale, vel spirituale eo modo, quo diximus de depositario art. 5, nam si tantum sit damnum spirituale, quia vult creditor bona sua dilapidare, licet optimis medijs differre, & admonere illũ, ne sua bona prodigat, quod si nihilominus postulet, restituenda illi sunt, dominus enim eorum est, potestque de illis liberè disponere.

Tertia causa ex parte creditoris est, si sit absens, & multum distans, de qua etiam egimus art. quinto, vide ibi.

Quarta causa est, ex parte vtriusque tam creditoris, quam debitoris, quando creditor tantundem debet, aut in eodem genere rei, aut in alio, tunc enim non tenetur debitor restituere, cum tantundem debeat recipere, sed est recompensa mutua inter vtramque partem,

Ex parte debitoris assignat D. Tho. hanc solã causam, quando non est potens; occasione cuius videre oportet, quæ paupertas, & impotentia liberet hominem, aut absolutè, & semper, aut pro aliquo tempore a debito restituendi. An exigatur tanta, ut si

restituatur, incidat in extremam necessitatem, vel sufficiat ea, qua posita si re-

stituatur incidet in grauem, quæ

quæst. solet a Doctoribus proponi

his ver

bis.

••

CONTROVERSIA III.

TENEATUR NE QVIS RESTITUIRE CUM DETRIMENTO, & IACTURA SUI STATUS, ET FACULTATUM.

Aquisiuit multa vit nobilis inuitè, non potest ea restituere, quin laborer manibus, vel seruiat alicui, tenebitur ne ad id, ut restituat? Similiter profectus quis ad Indos tantas sibi opes fecit, sed iniuste, ut ex plebeio ascenderit ad statum equitis, vel equite factus sit comes, aduertens se aliena habere, vult restituere, non tamen potest, quin reddat ad priorem statum, & cadat ab illo, ad quem ascenderat, tenebitur ne cum tali iactura restituere?

Tres sunt in hac parte Doctorũ opiniones. Prima est Adria. in 4. de rest. dub. 6. vbi asserit, neminem ita teneri ad restituendum omnia, ut veniat in extremã necessitatem, quia in ea omnia sunt communia, circa extremam verò teneri ad omnia restituenda, etiã si cadat a suo statu, & maneat in graui inopia, vnde vult nobilem teneri ad vendenda omnia sua, ut restituat, debereque proprio labore victum querere, artifices teneri ad vendenda omnia etiam instrumenta suæ artis, & seruire alicui, vel mendicare.

Probatur hæc opinio. Primo, ex variis textibus, nã cap. si quis de furtis habetur. [Si quis propter necessitatem famis, aut nuditatis furatus fuerit cibaria, vestem, vel pecus, pœnitent hebdomadas tres, &c.] Vnde est argumentum, quod non licet accipere, nec retinere, sed non licet ob necessitatem famis accipere alienum, quia si liceret non esset pœnitendum, ergo nec licet, retinere, sed est restituendum, & ad leuandam necessitatem laborandum, vel mendicandum, cap. cum tu, de vsuris obligatur vsurarius restituere omnia acquisita per vsuras, nec excusatur etiam si in grauem deueniat inopiam, cap. Exijt, de verborum significatione in 6. habetur aperte, non licet retinere alienum, nec in extrema necessitate, cui vel liberali obligatione, id est, seruiendo, vel pia mendicatione, vel labore manum potest succurri; quibus in locis expressè videtur haberi, hæc doctrina Adriani,

Secundò, detinere alienum equipollet furto, at non licet furari, nec accipere alienum pro graui necessitate, sed tantum in extrema, ergo nec licet detinere alienum, nisi quando illud restituens maneret in extrema, necessitate,

Tertiò, restitutio non ordinatur in bonum debitoris, sed creditoris, at si extra necessitatem extremã, quæ facit omnia communia, liceret debitori retinere aliena, & præceptum hoc restituendi tantum obligaret, quando debitor non patieretur nisi leuẽm necessitatem, non autem grauem, esset hoc præceptum in utilitatem debitoris, non creditoris ergo,

Quartò, si in graui necessitate non obligaret restitutio, id certè esset, quia tunc dominus rei esset irrationabiliter inuitus, at quando necessitas grauis tantum est, cum maxima ratione est inuitus, ergo grauis necessitas non excusat a debito restituendi. Maior patet, quia tunc dicitur creditor irrationabiliter inuitus, quando vult sibi restitui, & debitor non tenetur. Minor verò probatur, dominus rei, etsi debitor existat in graui necessitate, habet ius ad petendum, & iudex ad condemnandum debitorem, ut restituat, ergo non est irrationabiliter multus.

Patet

Pater consequentia, quia qui utitur iure suo, non agit contra rationem.

Secundò, sequeretur ex opposita sententia per gravem necessitatem acquiriri dominium in res alienas pater, quia posset illas retinere ratione talis necessitatis, & illis uti pro libito in omnes usus sibi utiles, in quo consistit ratio dominij, per gravem autem necessitatem non acquiri dominium rei alienæ, sed per solam extremam, in qua redduntur omnia communia, certum est. Denique, ex opposita sententia datur maxima occasio viris improbis, & iniquis, ut per fas, & nefas ex alienis augeant suum statum expectantes, non esse deinde obligandos ad restituendum, ne cadant ab illo statu.

Ita colligit Adrianus citra periculum extremæ necessitatis omnia esse necessariò restituenda, præterquam in duplici casu, in quibus potest debitor non omnia restituere.

Primò, quando artifex, qui pluribus creditoribus debet, vel multum vni, videt se non posse illis restituere, si quæcumq; domi habet tam suppellectilem, quam instrumenta suæ artis, vendat, servatis verò illis instrumentis, & laborando cum illis, paulatim posse se omnibus satisfacere.

Secundò, quando debitor si omnia bona sua tradat, non valet omnibus creditoribus suis satisfacere, reserando autem aliqua ne mendicet, sed in suo statu permaneat, ita à consanguineis, vel amicis iuvabitur, ut possit omnia restituere; quia in his casibus consultat debitor iste utilitati creditoris, agitque negotium ipsius, & creditor, qui alterque vellet, ageret irrationabiliter.

Eandem sententiam sequitur Medina, de reb. restitut. quæst. 3. & 5. cum hoc moderamine. Aut bona, inquit, quæ habet nobilis, & instrumenta, quæ habet artifex sunt ipsorum, à maioribus accepta, vel ab ipsis propria pecunia, vel industria comparata, aut accepit illa à creditore, creditore ipso illa conferente, vel pecuniam qua emerentur; Si creditoris sint, sunt, (inquit) illi omnino restituenda, ut docet Adrianus, quia nullo modo licet extra necessitatem extremam aliena accipere, vel retinere, quæ verò creditoris sunt, certum est aliena esse debitori: quod si propria sint ipsius debitoris, & necessaria illi ad transigendam vitam, quia non valet alia commodiori via sibi victum querere, non tenetur vendere instrumenta, sed potest illis uti, & laborare, ac paulatim colligere, unde restituat, quia oppositum videtur in humanum, & iniquum iuxta dictamen rectæ rationis, iuxta quod præcepta mortalia tam divina, quam humana accipienda sunt, cui dictamini creditores, qui non consentirent, iudicandi essent irrationales, & impij, de quibus conqueritur dominus Esai. 54. [Omnes debitores vestros reperitis.] Omnes inquit, non solum eos, qui persolvere possunt, verum, & eos qui proprio labore, & arte suam pauperiem transigunt.

Secunda opinio est D. Navar. cap. 17. num. 56. 57. & 58. vbi vult debitorem non teneri ad restituendum cum iactura sui status, & deveniendo in gravem necessitatem, quacumque ratione obtinuerit illum statum, & bona, siue iuste, siue iniuste.

Probat hanc opinionem varijs textibus iuris civilis. In primis l. in condemnatione, ff. de regulis iuris habetur: [In condemnatione habendam esse rationem personarum, ne egeant.] Id est, ne graviter egeant, Institut. de actionibus, §. vltim. vbi agitur de his, qui cedunt bonis suis ob debita dicitur. [In humanum est, ut quis expolietur omnibus bonis suis, & condemnatur in solidum,] q. d. neminem esse omnibus bonis suis expoliandum, ut restituat debita. Idem ha-

betur l. 4. & 6. ff. de cessione bonorum. Et in Castella. Part. 5. tit. 4. leg. 4. dicitur. [Ut si quis alicui rem suam donavit per scripturam, non debeat implere donationem, si ea facta non maneat donanti, unde commodè possit transigere vitam.] Unde argumentor. Non minus tenetur donator adimplere donationem, quam debitor restituere, sed donator non tenetur, quando per donationem expoliatur necessarijs ad vitam, ergo neque debitor tenebitur restituere, quando similiter expoliatur.

Secundò, solent Reges nobilibus, quorum omnia bona sunt obnoxia restitutioni, ne teneantur seruire, aut mendicare, & cadere à suo statu, concedere facultatem, ut servatis sibi necessarijs paulatim restituant suis creditoribus, quod non possent concedere, si in conscientia teneretur debitor restituere, & cum iactura sui status.

Tertiò, ut habetur in l. Miles, ff. de re iudicata, Milites non tenentur restituere in integrum, sed paulatim, & comodè, ne debeant graviter ægere & mendicare, unde nec compelli possunt, ut cedant omnibus bonis suis.

Quartò, nemo tenetur restituere cum notabili detrimento sui honoris, & famæ, quia cum honor, & fama adeò præstent divitijs, in tali restitutione non servaretur æqualitas, sed nemo potest restituere cù iactura sui status, quin simul patiatur detrimentum in suo honore, & fama, ergo.

Quintò, sicut se habent extrema ad extrema, ita medium: ad medium: in extrema necessitate non tenetur aliquis restituere alienum, siue iuste, siue iniuste acquisitum, in levi tenetur restituere omnia aliena etiam iuste acquisita, ergo in gravi tenebitur restituere paulatim, & sine iactura status aliena, quæ habet, siue iuste, siue iniuste acquisita sint.

Denique quamvis iniuste acquisita, & iuste parva differant plurimum in modo habendi, & quo ad radicem, & vinculum restitutionis, quia priora illa sine peccato acquisita sunt, & solum debentur ratione rei acceptæ, posteriora verò cum peccato comparata sunt, & debentur iam ratione rei acceptæ, quam ratione iniquæ acceptionis: at tamen quo ad effectum, & tempus restitutionis eodem modo se habent, cù omnia ista sint obnoxia restitutioni, sed aliena iuste accepta non tenetur debitor restituere, modò periclitetur cadere in gravem necessitatem, ergo similiter si aliena, quæ habet iniuste accepit. Unde ea tantum restituet, quæ sine periculo gravis necessitatis potest reddere creditoribus, incipiendo ab iniuste acquisitis, quia hæc sunt magis obnoxia, & pluribus nominibus.

Hanc doctrinam putat D. Navar. esse D. Antonin. 2. par. tit. 2. cap. 8. imò & communem scholasticorum Scoti in 4. distinct. 15. quæst. 2. artic. 4. Sylu. in verb. Restit. cap. 5. §. 3. & 4. vbi citat Sylu. alios Iuristas. Sed si Auctores isti diligenter inspiciantur, docent, quidem D. Anton. Scotus, & Sylu. non teneri debitorem ad restituendum cum iactura sui status, nõ tamen ita, ut non teneatur siue iuste, siue iniuste statum illum acquisierint, ut vult D. Nava, imò communiter Thomistæ cum DD. isti in genere loquuti sint, volunt eos tantum loqui de debitoribus, qui positi in statu, quem iuste obtinuerunt, contraxerunt dein de illa debita, quia cum DD. isti doceant nemini licere acquirere statum cum damno, & iniuria alterius, debent simul sentire, neque licere conservare illum cum iniuria alterius: quo fit, ut cum dicunt, non esse faciendam restitutionem cum iactura status intelligendi sint de statu iuste acquisito.

Unde est tertia opinio media inter Adrianum, & Navarrum, quæ constituit bifariam posse acquiri sta-

tum

tum in quo quis existit, aut iuste, vel proprio labore, & industria, aut iniuste, ut qui per furtum, aut contractus illicitos illum sibi comparavit, quomodo credunt multi qui ex Indis ad nos accedunt, vel ibi manent, comparasse sibi statum. Rursum qui in statu aliquo constitutus nequit sine iactura illius restituere, aut redditus est ita impotens casu, & infortunio, aut culpa sua, suis vitiis, & prodigalitate. Hoc posito vult hæc tertia opinio debitorem qui iuste acquisivit statum in quo est, effectusque est impotens ad restituendum sine illius iactura sine culpa sua, sed infortuniis, vel infirmitatibus, non teneri ad restituendum, cum iactura sui status, sed paulatim, ac ut commodius poterit, illum verò qui iniuste acquisivit statum, & quæ habet, vel suis vitiis, & prodigalitate reddidit se impotentem ad restituendum, teneri, & cum iactura sui status, & veniendo in gravem necessitatem. Hæc est Caiet. hic, & apertius in Sum. Restitutio. capit. 7. Soto lib. 4. de Iustit. quæst. 7. artic. 4. ad 2. quamvis brevissimè, imò D. Anton. Scoti, Sylvest. in locis citatis, & communis modo omnium discipulorum D. Thom. Prior pars probatur argumentis pro opinione Navarri positis, posterior verò, quia nemo debet habere: vel existere in statu honorifico, vel alieno cum damno tertij.

In quæst. ad eò graui, & difficili, obseruemus primò, distinguendum esse necessario statum, ut auctores tertiæ opinionis distinguunt, iniuste, vel iniuste acquisitum, quia prior reuera est illius qui habet illum, eodem titulo quo eum acquisivit posterior vero nec est vnquam fuit habentis illum, quid iniuste acquisita numquam transeunt in dominium acquirentis, nisi per legem præscriptionis supposita bona fide, quæ lex hic non habet locum, quia si bona fide, acquisitus est, & percurrit totum tempus præscriptionis, iam est status iuste acquisitus, & pertinens ad primum membrum. Rursum status iuste acquisitus potest tribus modis conseruari, aut bonis alienis, ut qui habet iure hæreditario titulum comitatus, bona autem quibus conseruatur statum illum sunt aliena, & ipse nouit: aut secundò, bonis alienis bona fide existimatis proprijs, nascuntur autem deinde esse aliena, ut filius adulteræ, qui succedit in statu patris putatiui, & in bonis eius, quia creditus legitimus, deinde autem certò nouit se esse illegitimum: aut conseruat statum tertio modo, partim bonis proprijs, & iuste acquisitis, partim iniuste acquisitis, & verè alienis, ut multi diuites.

Obseruemus secundò, euenire posse, ut creditor, nisi illi restituantur sua, patiatur æqualem, necessitatem, aut ferè æqualem, quam patietur debitor restituendo, aliquando verò non patietur æqualem, sed multò leuiorem.

Obseruemus tertio, regulam illam Caiet. res inferioris ordinis non esse restituendas cum detrimento rerum superioris ordinis, licet non semper sit vera, ut supra vidimus artic. 2. esse tamen veram quoriescumque talis restitutio contineret inæqualitatem alicuius ponderis, ita ut debitoris damnum præponderaret damno, quod vult reficere creditori, quam restitutio est actus iustitiæ reducens res ad æqualitatem.

His positis, statuamus prius quæ apud omnes certa sunt.

Primum ergo certum est, neminem teneri ad restituendum cum detrimento suæ famæ, nisi bona restituenda multo præponderent famæ ipsius, ut constat ex art. 2. Famæ vero hic memini, non honoris, quia honoris defectus non reddit hominem infamem, nec tanti faciendus est, nec potest homo cadere e suo statu, quin cadat ab honore, & reuerentia, quæ ipsi

ratione talis status exhibeatur, quo circa etsi non debeat fieri restitutio cum iactura famæ, sicut art. 2. explicatum est, quãdo verò tenebitur debitor restituere cum iactura sui status, tenebitur, & cum detrimento sui honoris.

Secundò certum etiam est, debitore, & creditore simul in extrema necessitate existentibus, non teneri debitorem ad restituendum, quia durante illa necessitate omnia sunt communia, & æqualis inris, debetque esse potior, & melior conditio possidentis, ut vidimus, artic. 5.

Similiter certum est utroque æqualiter existente in re graui necessitate, vel quasi æquali teneri debitorem cum iactura sui status, ac veniendo in gravem necessitatem ad restituendum, quia extra extremam necessitatem res non sunt còmunes, sed retinet creditor dominiũ, & ius in sua, & cum debitor tantum habeat (si quod habet) ius necessitatis, creditor autem, & ius domini, & eius æqualis, vel ferè æqualis necessitatis, melior est, & potior conditio creditoris, debetque illi debitor restituere, repugnat enim rectæ rationi, & æquitati, ut existente æquali necessitate, & detrimento vtriusque, conseruet debitor suum statum alienis bonis, is verò qui verus dominus est, & cui verè debentur, cadat à suo statu.

Vnde præsens quæstio est, an quando debitor incidet in gravem necessitatem, caderetque à suo statu restituendo, creditor verò non patitur similem necessitatem, sed si quam patiatur, erit læuis, teneatur debitor cum tali detrimento restituere.

Vbi distinguere maxime oportet hæc duo, eadem a statu, vel attentare, & minuere statum citra notam paupertatis: nam prius illud dicit omnimodam mutationem, & iacturam status, quo modo caderet a statu comes qui relicto comitatu seruiret alicui duci, ut seruiunt aliqui nobiles inferioris ordinis cadere similiter a statu nobilis, qui laboraret proprijs manibus, vel seruiret alteri nobili, ut seruiunt plebei, caderet a statu artifex, qui omni suppellectile sua, & instrumentis arti suæ venditis, alteri sibi æquali seruiret, aut mendicaret. Minuere autem, & attentare statum citra notam paupertatis non est cadere a statu, sed manente eodem statu sumere sibi, & suis sola necessaria ad victum, & vestitum frugaliter. & parce, quomodo comes, & vir nobilis minuit statum, retinendo tantum familiam, & suppellectilem omnino necessariam, faciendoque sumptus petcos quantum status eius patitur, in victu, vestitu, & collocandis filijs: artifex minuit statum similiter comedendo parce, & vestitu sufficienti vtendo, omniaque diuendendo præter suppellectilem omnino necessariam, & instrumenta suæ arti.

CONCLUSIO PRIMA.

Debitor qui iuste acquisivit statum, siue illum iniuste conseruet, siue iniuste, siue bonis proprijs, siue alienis, siue contra xerit debita per infortunia, siue sua prodigalitate, non tenetur restituere cum iactura sui status, & mutando illum, tenetur tamen citra notam paupertatis minuere, & attenuare illum, & paulatim, quantum commodè poterit, restituere.

Hæc est còmunis omnium Doctorum, quos citauit Navarr. pro sua opinione, & communis etiam inter discipulos D. Thom. Prior pars probatur a Scoto, qua dominus qui vellet sua sibi restitui a debitore, cum tali iactura, & cadendo a statu iuste acquisito, esset irrationabiliter inuitus, retinere autem aliena domino

domino irrationabiliter inuito non est peccatum, nec contra præceptum restituendi, ergo. Sed hæc ratio non placet Cai. videtur enim petere principium, & sumere tanquam certum, dominum in isto casu esse irrationabiliter inuitum, quod probandum est, cum iuxta auctores primæ opinionis non sit irrationabiliter inuitus, ut apparet ex 4. argu. illius opinionis, quia posset creditor extra extremam necessitatem debitoris rem suam exigere in iudicio, & iudex iuste præcipere illam ipsi restitui.

Et confirmatur. Talis creditor extra extremam necessitatem non tenetur donare sua illi debitori, ergo neque tenetur consentire, ut detineat illa, unde non est irrationabiliter inuitus. Ideo Cai. probat hanc partem argumento ex doctrina D. Tho. hic ad secundum hac ratione: Non tenetur ad restituendum debitor qui prudentes iudicatur impotens, sed qui iuste acquisiuit statum, nec potest restituere, nisi cadendo ab illo, prudenter iudicatur impotens, ergo non tenetur restituere, cum tanta iactura. Maior est certa, & axioma in hac materia. Probat minor: quia in moralibus non solum vocatur impossibile, quod simpliciter, & omnino est impossibile, verum etiam quod est maxime difficile, & videtur abhorre re recta ratio, & lex humanitatis, quomodo dicitur Hieron. 13. [Si potest æthiops mutare pellem suam, aut leopardus varietates suas, ita potestis vos benefacere, cum didiceritis mala facere.] Vbi conversionem illorum, qui malis affecti sunt, vocat impossibilem, id est, maxime difficilem, Similiter in Evangelio. [Impossibile est diuitem intrare in regnum cælorum.] Id est maxime difficile, & Matth. 5. [Quod si sal euauerit, in quo salietur?] Vocat impossibile prælatos, qui timorem Dei abiecerunt, emendari ab alijs, id est, maxime difficile, in eodem sensu vocat Aristot. & in Megaph. & 2. de animo impossibilia, quæ sunt maxime difficilia, & in iure frequentes, idem reperitur maxime l. nepos, ff. de verborum significatione, & ca. Faciat 22. quæst. 2. sed comitem relinquere comitatum quem iuste acquisiuit, nobiles laborare manibus, aut seruire, honestum artificem mendicare, ut restituant, est maxime difficile, & alienum à recta ratione, & debita humanitate, esseque durum, & iniustus creditor, qui, cum non egeat nisi leniter, cum tanto detrimento, & iactura proximi sui vellet sua sibi restitui.

Et confirmatur, quia talis casus non potest esse moraliter loquendo sine iactura quoque honoris, & famæ sui, & suorum, cum qua nemo tenetur ad restituendum, unde non voluntarie, sed quasi necessitate compulsus retinet tunc iste debitor aliena, necessitate in quam conseruandi honorem sui status, ad quod iure quodam naturalis ciuitatis tenetur, habetque se sicut, qui restituere non potest, habens animum, & propositum restituendi, quam primum commodè poterit, quod diximus sufficere, quando debitor aliter non potest.

Secunda pars conclus. patet, quia ad colligenda, quæ poterit, ut paulatim restituat minuenda, & attenuando statum, non est impotens. Quid enim facilius, quam reiectis superfluis, & quæ tantum erant ad abundantiam, & pompam, sumere sibi necessaria? Facerent quidem hoc, si sua prodigalitate, aut aliquo infortunio compellerentur, multo ergo potius id debent, ut restituant aliena, & suæ conscientie consulant.

Ex hac doctrina sequitur, non teneri Comitem ad vendendum comitatum, ut restituat, nec nobilem ad seruiendam, aut laborandum, nec artificem ad vendendam suppellectilem necessariam, & in-

strumenta suæ artis, & mendicandum, sed ad parcè tantum, & moderatè sumenda sibi necessaria, & paulatim, quam commodius, & diligentius poterunt restituendum, & hoc probant omnes illi textus legum ciuiliū, & rationes quas affert D. Nauar. 1. argumento 2. 3. & 4. omnia enim illa docent, neminem teneri ad restituendum, cum iactura sui status, sed debere restituere, quam commodè poterit, seruando sibi, quæ pro ratione sui status sunt ipsi simpliciter, & omnino necessaria.

Ex eadem doctrina sequitur, non teneri hominem, ut restituat, vendere res suas vili pretio, & cum graui detrimento suo, quod maxime obseruandum est propter creditores, qui extrahunt bona debitorum, vilique vendi faciunt, quod non licet, sed spectat ad iudices curare, ut illa commodè vendantur. Sequitur etiam, filium adulteræ, qui bona fide, & sine culpa sua constitutus est in statu nobili, & honorifico, quamuis deinde ita certo illi constaret se esse spurium, ut teneretur credere, nihilominus non teneri ad restituenda bona suo legitimo, cum iactura sui status, cum bona fide, & iuste illi acquisierit, sed teneri tantum ad minuendum, & attenuandum citra notam paupertatis, imò, si quæ restitutio est prudenter, & moraliter iudicanda, impossibile, est hæc, ut nobilis bona fide constitutus in statu honorifico, tanquam verè legitimus, deinde, ut spurius ab illo cadat. Similiter, qui bona fide comparauit multram pecuniam ad aliquem statum, propter quam bonam fidem illum iuste acquisiuit, si deinde intelligat, illam pecuniam esse alienam, vel oriatur aliquod graue debitum annexum illi statui, quæ non potest restituere, nisi cadendo ab illo, non tenetur, cum tali iactura restituere, sed solum minuerè, attenuare statum, sicut dictum est.

CONCLUSIO II

Qui statum iniuste acquisiuit, tenetur statim restituere, & cadendo ab illo, etiam si creditor non patitur similem necessitatem. Non tamen tenetur venire in extremam, sed potest seruare sibi, & suis quæ simpliciter, & omnino videt necessaria, ut parcè uiuat, secundum illum præstimum, & præcedentem statum, quem antea habebat.

Hæc etiam est communis inter Doctores illos, quos pro se citat Nauar. & communis inter discipulos. D. Tho. solus enim Nauar. vult ab statu iniuste acquisito neminem debere cadere. Sed probatur prima pars huius secundæ conclusio.

Primo, ille status est iniuste acquisitus, & omnino alienus, ergo non potest tuta conscientia retineri, sicut pecunia aliena iniuste accepta.

Secundo, qui iuste acquisiuit statum non tenetur cadere ab illo, quia est verè suus talis status, & honor quem ex illo habet, at status iniuste acquisitus nunquam, fuit habentis illum, honorem quoque quem ratione talis status habebat, iniuste possidebat, ergo non potest retinere talem statum, sed tenetur statim amittere, & restituere. Ita fit, ut pauper, qui per eleemosynas falso, & fictè acquisitas aliquem statum acquisiuit, vel auxit, teneatur cadendo ab illo statu restituere eleemosynas illas fictè acquisitas non dominis, qui illas dederunt, cum iam transferunt illarum dominium in pauperes, sed

sed veris pauperibus, quibus fuit animus domino-
rum illas largiri: Nec valet dicere illos dominos
fuisse inuoluntarios, quia fraus pauperum peten-
tium, videtur tollere in eis rationem voluntarij,
quia licet fuerit fraus in particulari huius paupe-
ris, & inuoluntaria in ordine ad hunc, qui petebat,
qui non erat verus pauper, non tamen fuit in com-
muni inuoluntaria, sed fuit animus dare pauperi,
& ita est restituenda verè pauperi.

Secunda pars conclusionis probatur, quia resti-
tutio nunquam obligat deuenire in extremam pau-
peritatem, tum etiam, quia sicut nemo tenetur ca-
dere à statu iuste acquisito, vt restituat; ita neque
tenetur, qui iniuste aliquem acquisiuit, cadere à
pristino, & præcedenti, quem iuste obrinebat, & in
non extremè indigebat. Et confirmatur ex c. Cum
tu, de Usuris, vbi Alexand. 3. præcipit Episcopo, vt
sub pena excommunicationis compellat vsurarios
restituere acquisita per vsuras, si habeant in facul-
tatibus, quod si non habeant, non esse mulctandos
aliqua pœna, cum nota paupertatis eos excuset;
vbi aperte vult. Pont. neque vsurarios esse redi-
gendos ad extremam pauperiem, quin sibi neces-
saria ad vitam pro suo statu, quem antea iuste ha-
bebant, retineant, nec vult eos mendicare, vt resti-

Nunc ad argumenta in oppositum. In primis ad
argumenta primæ opinionis. Ad primum respon-
deo, omnia illa capita intelligenda esse, quando
laborando, aut mendicando sibi possunt succurre-
re, restituere, nec ob grauem necessitatē excusan-
tur, Vnde capita ista sic intellecta consistunt secun-
dam conclusionem. Sunt qui illa intelligant
quando creditor æqualem patitur necessitatē, sed
præstat prior solutio. Quamuis si ad singula capita
adducta descendamus, sic respondere possumus.

In primis in illo c. Si quis, de furtis, nil dicit de re-
stitutione, quando debitor graue nocumentum pa-
teretur, sed id tantum, vt si quis furatus sit ob fa-
miam, pœniteat per tres hebdomadas, nisi restituere-
rit. Cap. cum tu, de vsuris magis fauet nobis, quam
primæ opinioni, cum ibi Alexander nolit vsurariū
teneri ad restituendum cum nota paupertatis que
nota incurritur etiā per grauem necessitatē. Vn-
de mihi admodum est D. Medinam adducere illum tex-
tum pro se, cum ei potius aduersetur. In cap. Exijt
de verborum significatione tantum ponuntur duæ
famose opiniones: Prima, extremam necessitatē
esse exceptam ab omni lege. Secunda omnibus ho-
minibus esse concessam viam prouidendi sibi ne-
cessaria sue naturæ. Ex quibus colligitur, in illa de-
cretali, illum, qui ad leuandam extremam neces-
sitatem accipit aliena; nō peccare, non autem habere
ibi, nullam necessitatē liberare à debito resti-
tuendi præter extremam.

Ad secundum, quod est Achilles Adria. Respon-
deo præceptum restituendi, licet reducat ad præ-
ceptum non furandi, plurimū tamen differre, quia
præceptum non furandi est merè negatiuum, pro-
hibens actum malum, & vitij, quod fit, vt nullo tē-
pore nulla que causa liceat furari, præceptum au-
tem restituendi licet includat negationem intrin-
secā, & habeat se ad modum negatiui, cum tamen
sit præceptū formaliter, & proprie affirmatiuum,
præcipiens actum virtutis, præcipit illum cum debi-
tis circumstantijs loci, & temporis, & habitæ oppor-
tunitate, quam non habet, qui prudenter indica-
tur impotens, qualis est, qui non potest restituere
sine iactura status, quem iuste habet, & sine detri-
mento honoris, quem iuste possidet, & ita nunquā
licet neque vlla de causa furari, licet tamen aliquā-
do ex aliqua iusta causa differre restitutionem, vt

quando est periculum cadendi à iusto statu, & à iu-
sto honore. Vnde quando D. Tho. & qui patat hæc
duo, non restituere, & accipere alienum, intelligē-
dus est, de eo, qui non restituit habita opportuni-
tate, sine qua de iudicis, qui vult sua sibi restituere, est
irrationabiliter inuitus. Et confirmatur hæc solu-
tio, nam artifex nec ob necessitatē extremam po-
test furari instrumenta artis, si valet mendicare, ac
in extrema constitutus potest illa deuenire, si illis
valet sibi succurrere. Secundo, si media nocte cog-
noscere habere alienum, non est peccatum mo-
dia nocte illud detinere vsque ad tempus oppor-
tunum, non enim teneor media nocte surgere, &
adire creditorem, ac furari neque media nocte li-
cet, ergo. Tertio, non licet furari ad seruandam
meam famam, ac si restituendo gratis infamia mi-
hi imminere, non teneor restituere cum tali peri-
culo, ita fit non eodem modo omnino, & simpliciter
se habere, furari, & detinere alienum, nisi quā-
do licet, qui detinet est potens, & habet opportuni-
tatem restituendi. Vnde, vt bene, hōtānt Caiet. su-
pra q. 57. art. 1. aliud est iustum, & aliud exequatio
iusti, propter quod dicit scriptura: [Quod iustum
est iuste exequere.] Nam iustum dicit ius, & debi-
tum, exequatio autem iusti dicit actum cum debi-
tis circumstantijs. Si debeat mihi Petrus 100 iusta
est, vt reddantur mihi illa 100. à Petro, exequutio
autem iusti quando poterit, & erit opportunitas.

Ad tertium respondeo, hoc præceptum est obser-
uari in utilitatem creditoris, quando est seruandum,
& obligat, cum iactura autem status iuste à creditoribus
non obligat.

Ad quartum respondeo, ex Caiet. non esse Man-
germanam rationem, ob quam debitor liberatur
à debito restituendi; quia creditor fit irrationabili-
ter inuitus, sed quia debitor est impotens euen-
ta iactura. Respondeo secundò esse quoque credi-
torem irrationabiliter tunc inuitum, dum inque
& crudelem, qui vellet, cum ipse non patitur simi-
lem necessitatē, rem suam sibi restituere debitorē à
suo statu iuste acquisito misere cadente. Et ad pro-
bationem, iudex iusta sententia præciperet debi-
tum solui, dico ex legibus pro secundā opinione
adductis, nunquam aliquem condemnari ad tan-
tam restitutionem, quin per sententiam si iudicis
relinquantur illa necessaria sibi, & suæ familie pro-
ratione sui status, quamuis moderatē, & si vult
ter, quando status est bene acquisitus. Quod si ali-
quando per sententiam compellatur aliquis resti-
tuere in integrum, & cadere à suo statu, iudicatur
ita, quia iudicē ostenditur, & supponit iudex sta-
tum illum non fuisse eius, qui habebat illum, sed
alterius cui adiudicatur, & ideo præcipitur cura
tanto detrimento illum restituere, quasi omnino
alienum, & iniuste acquisitum.

Ad quintum respondeo, non acquiri dominium
in re aliena; propterea quod debitor retineat ne-
cessaria suo statui iuste acquisito, quia dominium
dicitur liberum ius in rem ad omnes vsus quos volue-
rit; dominus autem iste non potest vti re; quam di-
cinius posse sibi retinere, liberè; neque ad omnes
vsus; sed solum ad necessarios suæ sustentationis,
cum debito restituendi illa, quæ conceditur suæ
necessitati retinere, quotiescumque poterit.

Ad sextum respondet Sylu. loco cit. doctrinam
quam hic proponimus, non esse diuulgandam po-
pulo, sed solis confessarijs, qui illam callere debent
ad casus particulares contingentes. Dico etiam, et si
à populo intelligatur, non propterea præbere nos-
illis causam furandi, & sapientiæ aliena, sed doce-
mus quod est consona veritati, & æquitati natu-
rali.

fali, sed suæ malitiæ, ob quam nitentes hac veritate nitentur aliena rapere, erit hoc imputandum, sicut solent peccatores audita Dei benignitate, & misericordia, quæ adeo laudabilis est, & commendanda, ansam accipere ad liberius peccandum, iuxta illud Eccles. 8. [Etenim quia non profertur cito contra malos sententia, idgo absque vilo timore filij hominum perpetrant mala. Quod non diuinæ benignitati, sed peccatorum iniquitati tribuendū est, nec mirum quod Theologica doctrina aliquando impijs sit in laqueum, non culpa doctrinæ, sed impiorum peruersitate, sicut Christus dominus supremus doctor, & Theologus iuxta Simeonis vaticiniū, [Positus fuit in ruinam, & resurrectionem multorum in Israel.

Observandum hic est, quod diximus supra art. 5. debitorem qui iniuste contraxit debita, teneri ad mittendum debitum creditori absenti, etiam cum proprijs expensis, demptis his quas creditor fecisset in re sua asportanda, intelligendum esse, iuxta doctrinam hic positam, nisi ad transmittendum illud debitum, & faciendas tot expensas ex proprijs, teneatur pati iacturam in suo statu iuste acquisito, cum tali enim iactura non tenetur.

Observandum secundū est, quod dicimus non teneri debitorem ad restituendum cum magno detrimento, cum tribus modis possit intelligi: Primū, ut non teneatur, quia debitum restituendū sit magna quantitas, vel secundo, quia restituendo illud cessat illi magnum lucrum, vel tertio, quia restituendo patietur magnum detrimentum in proprijs, nō esse intelligendum primo modo, quia illud nō est pati detrimentum in suis bonis, sed radere alienū vero domino, & oppositum esset fauere furibus, qui quo maius furtum committerent, magis excusarentur à restituendo, nec intelligi secundo modo, nam illud lucrum cessans non est pati detrimentum in suis bonis, sed non uti alienis, ut bene notarunt Scotus, & Ricardus: quos refert Caiet. quia lucrum cessans non habet locū nisi in re propria, quæ alio tempore carius vendenda erat, aut ex qua utilitas aliqua erat accipienda, non autem in re aliena inuito domino detenta, imò, ut diximus, tale lucrum cessans vna cum re aliena suo domino restituendum est. Vnde est intelligenda doctrina hæc in proprijs bonis, qui est tertius modus, ut nō teneatur debitor restituere cum magno detrimento suorum bonorum, ut qui habet domum, vel vineam, vel alias merces, non tenetur vili vendere, & cum damno suo, ut restituat, sed potest expectare commodum tempus ad vendendum, & restituendum.

Nunc ad argumenta D. Nauar. Ad primum respondeo, omnes illas leges docere nostram primā conclusionem. Sunt enim intelligendæ de statibus, & bonis iuste acquisitis, in quibus volunt merito istæ leges neminem ita expoliandum, ut priuetur omnino necessarij suo statui, & in eodem sensu ceduntur illæ facultates regie aliquibus nobilibus, quando habent iuste acquisita. Vnde si quis dicat leges istas, vel facultates esse tantum permissiuas, reddentes debitores tutos in foro iudiciali, non autem in foro animæ decipietur, imò sunt leges iuste decernentes quod est æquum, & iustum in vtriusque foro, sicut patet ex prima conclusione.

Eodem modo soluitur tertium ex lege illa, Miles, loquitur enim de militibus qui suo labore, & iuste militiam exercendo statum, vel bona sibi acquisierunt.

Ad quartum respondeo, habentem statum iniuste acquisitum iniuste quoque possidere honorem,

qui illum consequitur, & ideo merito omnibus simul expoliari tanquam alienis iniuste possessis, habentem vero statum iuste acquisitum, cum iuste quoque possideat honorem, qui illum consequitur, non teneri ad restituendum cum sui honoris iactura, quia honor iuste possessus bonis temporalibus præferendus est.

Quintum argumentum nobis fauet, nam quia necessitas grauis est media inter extremam, & lænem, debet participare ex vtraque, debet assimilari læui, quādo debita sunt iniuste contracta, ita ut restituantur etsi imminet periculum grauis necessitatis, & assimilari extremæ, quando sunt iuste contracta, ita ut, sicut imminente extrema necessitate non est facienda restitutio, similiter nec debita iuste contracta imminente graui necessitate, & iactura status sint restituenda.

Ad vltimum respondeo, vtraque bona esse obnoxia restitutioni, sed cum discrimine, iniuste acquisita, quia nunquam fuerunt habentis illa, simpliciter & omnino, iuste verò acquisita, quia verè sunt habentis illa, quando debitor commodè potest illa restituere, quod certè non potest quando imminet illi iactura sui status, nam quæ maior incommoditas?

Observandum est hic, quod habet D. Thom. in solutione argumenti, non potentem restituere, vel omnino & simpliciter, vel pro aliquo tempore debere petere per se, vel per alium aut remissionem, debili, aut dilationem, intelligendum esse, quādo illa impotentia nō est omnino euidens, quia si euidens sit, velit, nolit creditor, debet aut remittere, aut expectare, quando verò non est ita euidens, ad maiorem conscientie securitatem oportet debitorem uti ista cautela, & quia ut plurimum ista impotentia non est ita euidens, loquutus est D. Tho. in genere & sine hac distinctione respiciens ea quæ ut plurimum eueniunt. Offerunt se modò nonnullæ difficultates.

AN QUI CEDUNT BONIS,
*ex quibus non solvuntur omnia debita
in integrum, sed per ratam,
maneant tui in con-*
scientia.

ADria. & Medi. locis supra cit. putant non esse securos, quando isti retinent sibi & familie sue necessaria, quia ex eorum opinione nihil possunt sibi retinere, sed abeunt mendicando, vel laborando victum querere, leges autem ciuiles, quæ concedunt huiusmodi cessionem bonorum, liberare eos tantum in foro exteriori à carcere, & alijs vexationibus, non autem in foro interiori animæ.

Sed opposita sententia est cōmunis inter Theologos seruatis his conditionibus. Prima, huiusmodi debitores nil omnino abscondere, præter ea quæ simpliciter & omnino sunt sibi necessaria, ut si habenti 200. sufficiat 100. & abscondat 200. cum vtratur fraude & dolo aperte, non est tutus in conscientia. Secunda, ut si cedens bonis secretò sibi seruet necessaria, nihil petat à iudice in alimenta, cum iam sibi necessaria retinuerit, quod si postulauit à iudice alimenta, & obtinuit conuenienter, tunc quæ secretò absconderat, tenetur reddere creditoribus, huiusmodi enim debitor ea solum retinere potest, quæ sibi sunt omnino necessaria.

His

His suppositis, dico cedentem bonis, si iniuste illa acquisita sint, nil posse sibi retinere, sed debere illis omnino cedere, & querere victum labore, vel mendicitate, quia talia bona nunquam fuerunt eius, sicut diximus de statu iniuste acquisito: quod si bona erant iuste acquisita, tutus est in conscientia cedendo illis iuxta leges civiles, potestque tuta conscientia servatis illis conditionibus retinere sibi necessaria, minuendo, & attenuando statum, sicut diximus de statu iuste acquisito, de huiusmodi enim agunt leges istae civiles & l. 1. C. qui bonis cedere possunt, quae cum sint iustae & maxime expedientes bono communi, reddunt debitores tutos in conscientia.

Addiderim tamen huiusmodi debitores manere semper cum debito restituendi in integrum singulis creditoribus, si deinde possint adveniente pinguiori fortuna, quia cessio ista conceditur illis ratione necessitatis in qua venerunt, qua deficiente & cessante cessat etiam ista concessio legum, & tenentur in integrum restituere.

TENEATUR NE DEBITOR

una cum debito restituere etiam creditoribus lucra, quae illi cessant ex dilatione restitutione.

Hic distin. opus est, nam aut debitum fuit iuste contractum, ut per emptionem, &c. aut iuste ut per usuram vel rapinam. Rursum aut dilatio fuit cum consensu creditoris, aut eo invito, tum etiam, aut dilatio fuit culpabilis, quia noluit debitor restituere, quando potuit, vel fuit impotentia, quia non habebat, unde redderet. Denique aut dilatio fuit ad vitandum graue aliquod nocumentum in proprio honore, & fama, vel in alijs rebus spiritualibus & superioris ordinis, aut ad vitandum tantum nocumentum in proprijs bonis temporalibus.

CONCLUSIO I.

Quando restitutio delata est libero consensu creditoris tenetur debitor ad restituendum lucrum cessans.

Quia consentiens in dilationem simul consentit lucrum illud sibi cessare.

CONCLUSIO II.

Quando debitum fuit iuste contractum, & dilatio ex omnimoda & simplici impotentia debitoris, non tenetur restituere lucrum cessans.

Probatum. Omnis restitutio facienda est aut ratione rei acceptae, aut ratione iniquae acceptationis, aut ratione damni illati, hic non intulit damnum in casu huius conclusionis, quia ex nulla culpa sua cessat lucrum creditoribus, cum desinat restituere ex omnimoda impotentia, nec ratione iniquae acceptationis, quia fuit debitum iuste contractum, unde tenetur tantum ratione rei acceptae tenetur ad restituendum, ex communi Doctorum sententia illa restituta ad nihil amplius tenetur, ergo.

CONCLUSIO III.

Quando debitum fuit iniuste contractum, tenetur debitor, quam primum poterit restituere & debitum, & lucrum cessans, & similiter si fuit iuste quidem contractum, dilatio vero solutionis, fuit ex culpa debitoris, qua culpa debitoris, quia cum potueris solvere fueris in mora.

Probatum, quia in utroque casu huius conclusionis debitor iste culpa sua est causa lucris cessantis, nocuitque creditori cum iniuria in cessatione talis lucris, ubi autem damnum & nocumentum est cum iniuria, ibi, & vinculum restituendum,

CONCLUSIO IIII.

Quando dilatio fuit ad vitandum nocumentum in rebus superioris ordinis, non tenetur debitor restituere lucrum cessans, quando vero ad vitandum illud in rebus ordinis, & proprijs tenetur.

Haec est Caietan. loco cit. in Sum. Probatum prior pars, quia dilatio ad vitandum tale damnum equiparatur impotentiae omnimoda, & simplici. Tum secundo, quia sicut fama, & bona spiritualia, non sunt res vendibiles, ita nec lucrum, quod cessavit creditori, ut ego meam famam, aut gratiam tueri, debet illi persolui, quia esset velut reddere precium pro mea fama, & gratia.

Probatum secunda pars, quia nemo debet esse sibi utilis in temporalibus cum damno alieno, cum ergo debitor in suis bonis sibi consuluerit, detinendo bona creditoris, tenetur creditori solvere unam cum debito, & lucrum cessans, alioquin pateret creditori damnum in proprijs propter commodum alienum, quod non patitur recta ratio. Ultima quaestio est.

QUANDO SUNT PLURES creditores, nec licet omnibus in integrum restituere, quis servabitur ordo?

De hac q. Caiet. in Sum. Restitutio cap. 8. Medi. C. de reb. resti. q. 2. fol. 8. Sylv. Restitut. c. 6. q. 5. Gabriel in 4. d. 15. q. 2.

In hac quaestione in primis haec certa sunt apud omnes. Primò, quando debitor omnibus potest in integrum solvere, parum referre cui prius vel posterius soluat, modò seruet tempus cum illis constitutum.

Secundò, quando omnibus non potest, illa prius esse restituenda quae debitor habet in propria specie, quam alia, quia illa bona nunquam fuerunt debitoris, sed manserunt semper sub dominio illius à quo accepta fuerunt in eadem specie, & ideo illi restituenda.

Tertiò, restitutis ijs quae manebant in propria specie suis dominis, ex alijs debitis prius esse restituenda quae certa sunt, quam incerta, sunt enim creditores certi melioris conditionis, & habent potius in sua debita certa, quam habeant pauperes vel Ecclesia in incerta.

Quartò, cum duo sint genera debitorum, quaedam realia, ad quae res aliqua certa obligata est, ut

in

in censibus annuis, quibus obligantur aliqua hereditas vel domus: pignora quæ traduntur in fideiussionem acceptæ pecuniæ, & res ipsæ emptæ, quæ diu non soluntur earum pretium, alia verò personalia, quæ debet creditor nulla peculiari re illis obligata, sed ipso tantum debitore: certum est ex his debitis realia prius soluenda esse, quàm personalia, quia creditores realium habent ius & in debitorem, & in res suis debitis obligatas, creditores autem debitorum personalium tantum habent ius in debitorem: unde habent illi duplex ius, propter quod sunt melioris conditionis, estque illis prius restituendum: Quod intelligendum est de bonis cuique debito deuinctis, vt si debitor non habeat nisi hanc vineam, ex qua sua debita multis creditoribus persoluat, illa prius soluenda sunt, quibus vinea illa deuincta est, quia hæc sunt realia: & inter eos prius debet restituere illi, à quo pecuniam accepit, vt vineam ille emeret, deinde illis qui habent aliquos sensus supra illam, quia his quoque prius quam alijs hæc eadem vinea deuincta est, seruanda autem sunt in his statuta cuiusque Reip. & Communitatis, maximè aus commune: quod si illud dubium sit, standum erit interpretationi peritiorum, possunt enim leges humanæ statutz ordinem seruandum in soluendis debitis propter bonum commune, etiam si decernat debita minus antiqua prius solui, vt de dote mulieris, maius namque est transferre dominium ab vno in alium, quàm constituere ordinem in soluendis debitis. vnde cū possint leges humanæ prius illud ob bonum commune, poterunt & hoc posterius, eruntque seruandæ in vtroque foro.

Maiores difficultates est de personalibus, de quibus sit.

CONCLUSIO I.

Inter debita personalia illa prius sunt restituenda, quæ cum maiori iniuria sunt contracta.

Pater, quando quis vult recedere à multis peccatis, nec simul potest ab illis, sed successiuè, & paulatim, debet incipere à grauioribus, sed inter petita illa sunt grauiora, & magis iniqua, quæ cum maiori iniuria sunt contracta, ergo. Ita fit primo loco esse restituenda quæ per rapinam, secundò quæ per furtum, tertio, quæ per vsuras contra-

cta sunt, quartò, quæ per contractus licitos, vt emptione, vel mutuo, quintò, debita ex legatis, aut promissionibus orta.

CONCLUSIO II.

Inter alia debita eiusdem speciei, & quando sunt plura furta solo numero diuersa, cæteris partibus prius est restituendum debitum antiquius.

Quia ex regula iuris in 6. qui prior est tempore, potior est iure, nisi iam creditor recentior magis indigeat, tunc enim habenda est ratio maioris necessitatis, quod si interueniat auctoritas legis, vel iudicis, tunc standum est legi, vel sententiæ propter auctoritatem, quam leges humanae habent in his, vt dictum est.

Sed contra primam conclusionem hic positam, quam habet Medina contra Caiet. offerunt se nonnulla. Primo, magis tenor benefactori quàm alijs, qui mutuo dedit benefecit mihi, ergo prius debeo restituere accepta mutuo, quàm alia, & per consequens prius sunt restituenda debita cõtractu licito paria, quàm alia. Secundo, maior iniuria inferitur non restituendo mutuanti gratis, quàm soluenti vsuras, cum hic voluntariè illas dederit vsurario, ergo prius est restituendū debitum ex mutuo, quàm debitum ex vsura. Tertio, euenire potest, vt creditor debiti liciti patiatur maiorem necessitatem quam creditor debiti illiciti patienti autem maiorem necessitatem prius est restituendum, quàm alijs. Ergo.

Singula suo ordine diluamus. Ad primum respõdeo, benefactori me magis teneri ex gratitudine, ex iustitia verò magis illi, cui cum maiori iniuria damnum intuli, quia, cum vinculum restitutionis nascatur ex damno illato cum iniuria, vbi maior iniuria, ibi & maius vinculum. Ad secundum dico, maiore iniuriam personale inferri mutuanti, quãdo illi debitū non restituitur, sed maiorem iniuriã legalem, & cõmutatiuam illatam esse soluenti vsuras, quia vsura est contractus omni lege diuina, naturali, & humana prohibitus, & secundū se illicitus, ac implicite inuoluntarius, quia nullus illas vellet soluere, soluit aut ad redimendam suam necessitatem. Ad tertium dico, illud non aduerfari nostræ conclusioni, quæ loquitur cæteris paribus, vbi autem maior necessitas, iam non sunt omnia paria.

QVAESTIO LXIII. De acceptione Personarum.

QUAM methodum in alijs virtutibus explicandis obseruauit D. Tho. vt proposito prius proprio cuiusque obiecto & actu, ex quibus natura & ratio vniuscuiusque dignoscitur, ad vitia illi opposita conuertat orationem, in hac disputatione de iustitia non dimisit, postquam enim egit de proprio iustitiæ obiecto nempe iure, de eiusdem actu nempe iudicio, de vtraque iustitiæ specie distributiua, & commutatiua, & vtriusque actibus, incipit modò agere de vitijs vtriusque iustitiæ oppositis, inter quæ primò in locum obtinent quæ distributiue aduerfantur, quia hæc vt virtus quæ in principe debet residere, & bona communia spectat, excellentior est cum autem contrarietur potissimè iustitiæ distributiue acceptio personarum, ideo de hoc vitio primum omnium disputat, De quo Doctores in 4. d. 15. Gabriel q. 6. Abulen. in cap. 22. D. Matth. à q. 108. vsq; ad questionem 120. Mag. Soto lib. 3. de Iust. q. 6. Summistæ in verbo acceptio personarum. Verbo dignitas. Verbo Electio. & Verbo beneficium.

ARTICVLVS I.

An acceptio personarum sit peccatum mortale?

Obseruemus primò parum referre an ista voce, acceptio personarum, Latini auctores, vt Cicero, Quintilianus, & alij antiqui Romani vsi sint, nobis enim qui Theologiam, non Latinum splendore, & eloquentiam profitemur, sat est in sacris litteris & in sanctis patribus Ecclesie Doctoribus reperiri, veluti D. Aug. lib. 2. contra duas Epistolas Pelagianorum c. 7. tom. 7. vbi aduersus illos hæreticos ostendit in Deo non reperiri acceptionem personarum, Et D. Hiero. qui in Epistola ad Celantium, cuius initium est, Vetus, tom. primo epistolarum ait, [Non accipit religio nostra personas, nec conditiones hominum, sed animos inspicit singulorum.] Nec refert Erasimum hanc Epistolam non Hiero, sed D. Paulino tribuere, cum omnium consensu fuerit Hiero. quod si sit Paulini, eo ipso erit quoque Doctoris grauissimi, & coætanei. D. Hiero. & D. Aug. Vocant autem Cicero & alij admittere personas, quod nos dicimus accipere personas. Solet quoque appellari hoc vitium respectus personarum, quo nomine Matth. 22. commendatur Christus à Pharisæis. [Non respicis personam hominum.] Nomine verò personarum intelligunt Doctores quicquid non pertinet ad merita, & dignitatem personarum, in ordine ad rem, quæ distribuitur, qui modus loquendi ita inductus est. Habet hæc vox persona duplicem significationem, Prima est propria, iuxta quam diffinitur à Philosophis, & Theologis intellectualis nature individua substantia, alia est translatiua, iuxta quam significat eos, qui in comædijs aliorum personas referunt, sic dicimus hunc agere personam regis, illum mulieris, quia exterius ista repræsentant, licet nihil minus habeant quam esse Regem, vel Principem, ita qui in distributione alicuius rei non respicit merita, cum merita verè ista non sint, nisi secundum exteriorem tantum superficiem mundi, dicitur respicere personas hominum, & accipere personas. Obserua hic elegantem distinctionem D. Thom. inter acceptionem personarum, & acceptionem causarum; hæc enim iusta est, illa verò iniqua,

Obseruemus secundo acceptionem personarum communiter definiri à Doctoribus, [Iniustitiam qua in distributione præmiorum, vel bonorum communiu, quæ pro meritis debentur, vnus alteri præfertur propter indebitam causam. [Est enim similis hæc iniustitia illi fallaciæ, quam vocat Aristot. in Sophisticis non causam, vt causam ponere, vt qui beneficium conferendum ob doctrinam conferat ob affinitatē. Colligitur hæc diffinitio aperte ex D. Aug. loco cit. contra Pelagianos, & ex D. Tho. hic dicente. [Personarum acceptionem esse, quando non debita causa, sed persona respicitur.] Et ex Glossa in illud Ephes. 6. [Personarum acceptio non est apud Deum.] Vbi ait: [Deus iustus iudex causas, non personas discernit.]

Sumitur in hac diffinitione iniustitia loco generis, est enim iniustitia vitium complectens quicquid iustitiæ aduersatur, aduersatur autem acceptio personarum iustitiæ distributiue, cum huius sit merita respicere, quod ab acceptione personarum adeò alienum est. Addimus in eadem diffinitione in distributione eorum quæ debentur, nam

sicut iustitia non habet locum in gratuitis, & iis quæ ex sola misericordia, & liberalitate conferuntur, sed in iis quæ debito redduntur, consequenter & acceptio personarum. Vnde falsus est Abulen. loco cit. q. 113, existimans committere acceptionem personarum eum, qui dimisso paupere extremè indigente confert elemosynam amico, non ita indigenti; arbitratur enim non esse aliud vitium, ad quod huiusmodi peccatum reducat, nisi acceptionem personarum, cum tamen sic agens non peccet contra iustitiam, & consequenter non committat acceptionem personarum, sed solum peccet contra charitatem & misericordiam, ex qua tenetur extremè indigentē alijs non ita indigentibus, quicumque ille sit, præferre. Adiectæ etiam sunt nonnullæ aliæ particulæ in eadem diffinitione, vt distinguatur hoc vitium ab alijs speciebus iniustitiæ eominut, consistunt enim aliæ in quadam inæqualitate rei ad dignitatem, & merita personarum.

CONCLUSIO I.

Acceptio personarum est peccatum mortale ex suo genere.

Probatur à D. Thom. Primò, quia repugnat iustitiæ distributiue ex diametro, & directè, omnis autem iniustitia, quæ ita virtuti iustitiæ aduersatur, vt ostendimus supra q. 59. art. 4. est peccatum mortale ex suo genere. Dico ex suo genere, quia ex leuitate materię, aut per accidens potest aliquando esse veniale. Quod autem directè repugnet iustitiæ distributiue, probat optimè Soto, quia distributiua nuda, solaque merita respicit, acceptio autem personarum personas ipsas, vel alias qualitates, quæ in ordine ad bonum distribuendū non habent rationem meriti.

Probatur secundò conclusio, quia ex acceptione personarum sequuntur grauissima damna in Reipublica tam ciuili, quam Ecclesiastica. Primò inuertitur ordo personarum contra rectam rationē. Quid enim magis dissonam rationi, quam vt indigni dignis, vel dignioribus præferantur, & qui deberent esse in supremo loco sint in infimo, & contra? Sic inuertetur huius vniuersi status, si cælum & elementa leuiora essent inferius, & grauiora superius, inuerteturque humani corporis forma, & constitutio, si oculi in loco pedum, & pedes in loco oculorum existerent, Quod deplorans sapiens Eccles. 10. dicebat. [Est malum quod vidi sub Sole quasi per errorem egrediens à facie principis, positum sultū in dignitate sublimi, & diuites sedere deorsum, vidi seruos in equis, & principes ambulantes super terram, quasi seruos.]

Secundò cedit in maximum detrimentum, & iniuriam ciuium, quia, cum dantur præmia indignis prætermisissis dignis quibus erant conferenda, expoliantur hi quasi iure suo, & alii hoc videntes inducuntur in bonarum artium, & virtutis neglectū, cessatque litterarum, studium, & virtutis cura, si videant ciues beneficia, dignitates, & similia bona non meritis, sed negotiationibus, fauoribus, & amicorum precibus, aut alijs forsitan iniquis, & turpibus vijs obtineri, traduntque seipos negotiationibus, & indebitis potentium obsequiis, vt beneficia, & alia munera obtineant quod malum quantum pariat damna, & quod efficiat simonias, prudens quiuis diiudicet.

Tertiò efficitur, vt vitia & peccata indigeantur, dignis enim & bonè meritis electis ad munera gub-

gubernantur rectè Resp. vitia comprimuntur, quæ electis indignis, tum quia nesciunt indigni sua munia gubernare, & iniquos corrigere, ac punire, tum quia inferiores, & subditi habet illos contemptui, & quicquid præcipiunt irrident, in dies crescere necesse est.

Vnde indigno & insufficienti consolat sapiens loco cit. [Si spiritus potestatem habentis ascenderit super te, locum tuum ne dimiseris, quia curatio faciet cessare peccata maxima.] Quasi dicat, si desiderium habendi potestatem ascenderit in cor tuum, rejice tale desiderium, & ne deferas locum tuum humilem & subditi, quia tu indignus, & insufficientis, & non valebis gubernare, & curare peccata aliorum, qui autem sapiens, & sufficiens est si dicatur iste curabit peccata maxima. Cum ergo acceptio personarum hæc similia damna præstet, quæ adeò graua sunt, quis dubitabit esse peccatū mortale ex suo genere, imò & grauissimum.

Hæc conclusio D. Thom. est de fide, cum in sacris litteris, quæ non solent nisi peccata mortalia ponderare, adeò prohibeatur Deuter. 1. [Nulla erit distantia personarum, ita paruum audietis, vt magnum, nec accipietis cuiusquam personam.] Et cap. 16. [Non accipies personam, nec munera.] Leuit. 19. [Non consideres personam pauperis, nec honores vultum poteris.] Proverb. 18. & 24. & 28. habetur. [Cognoscere personam in iudicio nõ est bonum.] Eccles. 24. [Ne accipias personam, vt delinquas.] Iacob. 2. [Nolite in personarum acceptione habere fidem.] Et infra. [Si autem personam accipitis, peccatum operamini.] Constat etiam hæc conclusio lumine naturali, cum experientia teste acceptio personarum tot mala pariat, quot retulimus. Vnde vt refert Aristot. 1. Rethoricorum (vbi commendat Areopagum) Areopagitz Athenis nõ se solebant iudicare, ne iudices facies, aut vultus litigantium videntes, sed solum ea quæ proponebantur audientes, ab hoc vitio abstinere. Commendatur etiam Socrates, qui prohibeat uxorem & liberos iudicandi ad mortem in iudicium venire, ne iudices illorum fletibus moti à puniendis impijs cessarent, violarentque iustitiam respicientes personas.

CONCLUSIO II.

In solutione tertij.

Apud Deum non est acceptio personarum, etiamsi quosdam sine meritis reprobaerit, alios vero prædestinauerit, similiter etiamsi aliquibus conferat auxilia efficacissima quibus resurgant à peccato, & gratiam, alijs vero neget huiusmodi auxilia, & gratiam.

Ratio est apertissima, quia acceptio personarum tantum habet locum in distributione debentur, Deus autem nulli est debitor, siue accipias hominẽ in puris naturalibus, siue lapsum in peccatum, & in statu naturæ corruptæ, sed ex mera liberalitate sua dat huic peccatori suam gratiam, relicto alio qui forsitan habebit æqualem, vel maiorem dispositionem. [Et cuius vult miseretur, & quem vult indurat.] Quorum effectum non debet esse homo sollicitus indagator, iuxta illud D. August. [Cur hunc trahat, illum verò non, noli inuestigare, si non vis errare.] Sed est clamandum cum Paulo. [O altitudo diuitiarum sapientiæ & Tomus Primus.

scientiæ Dei, quam incomprehensibilia sunt iudicia eius.] Hoc tamen certum est, Deum in his nihil esse debitor. [Quis enim prior dedit ei, vt retribuatur illi?] Ex suis bonis nulli iure aliquo debitis, quorum est liber & absolutus dominus, largitur illa cui vult. In quem finem proposuit Matth. 20. allam parabolam operatorum, qui fuerunt conducti ad vineam. Vbi ait conquirenti, quod alijs plus dedisset. [Amice non facio tibi iniuriam, an non licet mihi ex bonis meis quod volo facere? An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum? tolle quod tuum est, & vade.]

Hæc conclusio est de iude Deut. 10. [Deus magnus, fortis, & terribilis, &c. qui personas non accipit, &c.] 2. Paralip. 19. [Non est apud dominum Deum nostrum inæqualitas, nec personarum acceptio.] Iob 34. [Qui non accipit personas principum, nec cognouit ysaïum, cum disceptaret cum paupe.] Acto. 10. ait Petrus. [In veritate comperi, quia non est personam acceptor Deus.] Rom. 2. ad Ephes. 6. & alijs multis in locis.

CONCLUSIO III.

Ad iustitiam distribut. Dei pertinet supposita diuina ordinatione & lege hominibus constituta, vt existentibus in gratia, & perseverantibus in illa usque ad mortem conferat Deus gloriam, & premia eterna pro ratione meritorum.

ITa Socro lib. 3. de iustit. quæst. 6. art. 1. & omnes recentiores. Probat, licet Deus nemini sit debitor simpliciter & absolute, supposita tamẽ diuina ordinatione, & lege debentur premia meritis factis in gratia: vbi autem quæ redduntur sunt debita pro meritis, ibi & iustitia distributiva, ergo.

Confirmatur ex sacra scriptura, quæ hoc opus Dei, quo iusti glorificatur, vocat iustum & actum iustitiæ, in illa parabola Matth. 20. (Ite & vos in vineam meam, & quod iustum &c.) Paulus. (Bonum certamen certavi, &c. de reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi.) Vnde Psal. 38. præmittit. (Misericordiam, & veritatem. Id est iustitiam. Diligit Deus, & subiungit, gratiam & gloriam dabit Dominus. Quasi dicat misericordiam operatur Deus & iustitiam cum hominibus, misericordiam, cum confert illis gratiam, iustitiã, quando reddit illis gloriam, aut non confertet pro ratione meritorum, negari non posset reperiri in ipso aliquam personarum acceptionem. Sed sicut impossibile est mentiri Deum, aut iniquitatem in eo reperiri, ita est impossibile, vt talis acceptio personarum in ipsum cadat. Vnde Pau. postquam dixit, (Quam reddet mihi iustus index.) Id est seruãdo æquitatem, addit, Non solum autem mihi, sed & ijs, qui diligunt aduentum eius.) Id est, omnibus iustis, & Rom. 2. Reddet vnicuique iuxta opera sua.) Et alibi. Oportet omnes nos manifestare ante tribunal Christi, vt referat vnusquisq; propria corporis, prout gessit.) Et Iob 34. (Absit à Deo impietas, & ab omnipotente iniquitas, opus enim hominis reddet eis, & iuxta vias singulorum restituet eis.)

Sed aduersus secundam conclusionem positam ingerit difficultatem quidam locus D. Hiero. qui in illa verba Abacuc. 2. (Si autem subtraxerit se, non placebit animæ meæ, iustus autem meus ex fide sua viuit.) Ait ex persona Dei.

X 2 [Non

[Non statim debes arguere, velut in secundo, vel viuificando, quod apud me acceptio personarum sit, quia ipse iustus viuificationis suę causa est, quia in fide sua uiuit, sicut quia te subtraxit, & in me credere noluit, animam meam displicuit.] Ex qua loco sic argumentor. Ideo ex D. Hier. non est acceptio personarum in Deo, quia ex parte vnus inuenit fidem velut causam suę viuificationis, in alio verò infidelitatem velut causam ad illum interficiendum, ergo si ex parte hominũ nulla esset causa, profectò iuxta uitam doctrinam D. Hiero. Deus esset personarum acceptor, sed de facto ita res habet, vt in viuificatione hominis per gratiam nulla prorsus ex parte ipsius hominis existat causa, ergo Deus acceptor personarum est. Et confirmatur ex illo loco Act. 10. [In omni gente quę timet Deũ, & operatur iustitiam acceptus est illi.] Vbi hoc nomine docet, Deum non esse acceptorem personarum, quia diligit timētes se, & diligit ex iusta causa: Vnde si nulla præcedente causa ex parte hominis diligeret, esset personarum acceptor.

Secundò, sicut se habet Deus in puniendo peccatore, ita in iustificando impio, sed si puniret aliquem æterno supplicio sine culpa, vel existentem in inferno ab illa pœna liberaret, esset acceptor personarum, ergo similiter si nulla præcedente causa ex parte hominis alicui suam gratiam conferat, & alteri neget, quod passim præstat, erit acceptor personarum.

Tertiò, si veller diues bona sua distribuere ciuibus suis, & ab ea distributione inimicum suum excluderet, esset personarum acceptor, quamuis ex mera liberalitate sua illa distribuatur, ergo similiter Deus etsi ex sua mera liberalitate & misericordia quosdam iustificet, alios verò non, cum omnes sint creaturæ ipsius, non est excusandus ab acceptio personarum.

Quæstio hæc habet proprium locum prima part. quæst. 23. vbi agitur de prædestinatione. & 1.2. in materia de gratia. Interim obseruemus, inter bona quę Deus homini confert, hæc tria esse potissima. Primò diuinam prædestinationem, qua ab æterno quosdam ordinauit ad gloriam, alios verò dimisit, nec ordinauit ad illam. Secundò vocationem ad fidem & gratiam, qua in tempore hunc vocat ad fidem, alium dimittit in sua infidelitate, hunc peccatorem iustificat, alium dimittit in sua culpa. Tertiò, vltimam retributionem, qua iustis gloriam suam actu largitur, impijs verò æternũ supplicium.

Hoc posito dico tria. Primò in illa æterna prædestinatione personarum acceptio non potuisse reperiri, quia acceptio personarum est iniustitia quę versatur circa debita ex meritis, in Deo autē iniustitia aliqua locum non habet, nec hoc Deus elegit, illos verò reprobauit propter eorum merita, vel demerita, sed ex solo beneplacito voluntatis suę, vt copiosè D. Pau. Rom. 9. profoquitur.

Dico 2. similiter, in vocatione & iustificatione hominum non reperiri acceptio personarum in Deo, cum nõ pendeat ex hominum meritis, sed ex sola quęque & mera Dei voluntate, cur hunc vocet ad fidem, illum inter Turcas dimittat, hunc suam gratia iustificet, illum verò non, nam si gratia, non ex merito, neque debito, vel operibus: Vt videre est in duobus pueris recentis natis, quorum alter sine baptismo moritur, alter verò per baptismum iustificatur: cuius discriminis nulla alia causa assignari potest præter solam diuinam voluntatem.

Dico tertio in augmento gratiæ, collatione gloriæ, & punitione inferni, supposita lege Dei, nisi

iustis gloria & impijs supplicia æterna conferrentur, concedendam esse in Deo aliquo pacto personarum acceptio, quia tunc non darentur præmia iustis debita meritis. Quamuis enim Deus nulli sit debitor, supposita tamen lege, quam hominibus cõstituit, voluit præmia iustis, & supplicia peccatoribus tanquam ex iustitia esse debita, vt constat ex dictis in tertia conclusione hic posita.

Ad primum respondeo, non significare ibi D. Hierony. fidem in iustificato esse causam gratiæ, quam Deus confert, neque causam, cur Deus iustificans hunc, & alium dimittens non acceptet personam, cum sit fides donum Dei, & nõ ex nobis, sed quoniam in homine præcedit primam gratiam, & iustificationem motus liberi arbitrij, non vt causa gratiæ, sed vt cooperans Deo infundenti gratiam & iustificanti, habetque homo in illo instanti actum fidei formatam, qui est vltima dispositio ad gratiam, & sine qua homo non iustificaretur, ideo huiusmodi fidei tribuitur à D. Hiero. viuificatio hominis, cum tamen & fides, & gratia, & iustificatio sint ex mera Dei voluntate.

Dico secundo D. Petrum Acto, 10. & D. Hiero, non sumere in istis locis acceptio personarum in rigore sermonis, sed per quandam similitudinem, quia enim Deus facientibus quod in se est ex virtutis naturæ, non denegat auxilia gratiæ, non vt debita ex iustitia sed ex quadam æquitate, negat autem illam saltem efficacia homini non facienti quod in ipso est, ideo affirmant illum non accipere personas in viuificatione iusti per gratiam, aut in interitu peccatoris. Habent enim hæc quandam similitudinem, vt sicut iustus distributor dicitur non esse acceptor personarum, quando præmia tribuit pro meritis, ita quoque Deus dicitur non esse acceptor personarum quia facientibus quod in se est confert abundanter auxilia, quę negat ijs, qui non faciunt quod in ipsis est. Nihilominus etiam si facienti quod in se est, Deus non conferret suam gratiam, non esset acceptor personarum, cum non teneatur ex iustitia, neque alicui sit debitor.

Ad secundum dico, simpliciter & absolute Deum etiam si iustis negaret gloriam, & impium exheret ab inferno, non est acceptorem personarum, cum nulli sit debitor, supposita autem diuina lege & conuentione facta cum iustis, esset aliquo modo acceptor personarum, si ita ageret, vt explicatum est in tertia conclusione posita.

Ad tertium respondeo, diuitem qui ex suis bonis pararet conuiuium, singulis ciuibus suis, ita vt immediate distributio illa fieret ad singulas Reipub. partes, si ab illo conuiuium rejiceret inimicum, non peccare per acceptio personarum: quia collatio illa est merè liberalis, & nulli debita, nec inimico, nec alijs: peccabit autem contra charitatem ratione odii, vel scandali.

Si verò bona sua traderet toti Communitati, distribuenda in ciues illius Reipub. per rectores illius, vellentque inimicum suum inde excludi sine causa iusta, & insufficienti, peccaret tunc, non solum peccato odii, vel scandali, verum etiam acceptio personarum, quia eo ipso quo bona illa tradidit distribuenda toti illi Communitati, habent ius in ea omnes ciues, vt parte illius, committiturque iniustitia & acceptio personarum, si quis illum tali iure priuaret, & à receptione illorum bonorum sine iusta causa excludatur.

ARTICVLVS II.

An in distributione bonorum spiritualium habeat locum acceptio personarum?

Incipit D. Tho. agere de materia quam versatur acceptio personarum. Etenim cum iuxta Arist. 5. Ethic. c. 3. acceptio personarum non solum habeat locum in bonis, & honoribus, verum etiã in penis & oneribus, varia sunt, circa quæ hoc vitium versatur: quæ omnia hoc articulo & sequenti D. Tho. percurreremus incipientes à distributione bonorum spiritualium. Circa quæ obseruemus primò, bona spiritualia quædam esse naturalia quæ viribus ingenij haberi possunt, vt scientiæ & artes, quæ bona animi sunt: alia supernaturalia, quibus homo directè tendit in æternam beatitudinem, vt gratia, virtutes, & dona Spiritus sancti, alia verò media inter ista, instituta in communem Ecclesiæ, & fidelium vtilitatem, & gubernationem, vt Episcopatus, sacerdotia, beneficia curata, canonicatus, & aliæ præbendæ, ac beneficia Ecclesiastica, siue sint patrimonialia, siue non. Non est hic sermo de primis, illa enim pretio vendi possunt, vt artes, nec de secundis, quæ nõ ab hominibus, sed à solo Deo conferuntur, in quem non potest cadere acceptio personarum, sed de bonis tertij generis, quæ cum ab hominibus distribuuntur, possunt distribui ab ipsis non tam pro meritis, & dignitate, quàm humano affectu.

Obseruemus secundò ex Arist. 5. Ethic. cao. 3. & D. Tho. hoc loco. Quemadmodum vir bonus bifariam dici potest, aut simpliciter & absolute, quæ ratione est bonus qui studiosis moribus præditus est, aut secundum quid & in tali genere, quo modo dicitur bonus sutor qui optimos conficit calceos, etsi non habeat honestos mores, ita quoque eligendum ad aliquod beneficium posse dici bonum dupliciter, aet simpliciter & moraliter, vt qui studiosus, & Deo gratus est, aut in tali genere, id est, in ordine ad illud beneficium, accidere enim potest, vt minus studiosus ad ministerium alicuius beneficii sit magis idoneus, prudentiaque, litteris, & industria magis valeat.

CONCLUSIO I.

Acceptio personarum in distributione bonorum spiritualium grauius peccatum est, quam in distributione bonorum temporalium, & secularium.

Patet, quia iniustitia tantò grauior est, quantò grauiora, & præstantiora sunt bona, circa quæ committitur, certum autem est spiritualia temporalibus plurimum præstare.

CONCLUSIO II.

Potest aliquando eligi minus bonus in moribus ad aliquod officium, vel beneficium spirituale sine acceptione personarum.

Patet ex secunda notatione, quia acceptio personarum est, quando non attenduntur merita in ordine ad beneficium: potest autem euenire, vt

Tomo Primo.

minus studiosus in moribus, sit vtilior & magis idoneus ad beneficium illud, vel officium.

Circa hunc articulo. variæ sese offerunt & graues controuersia, quas vt optimo ordine tractemus, primum omnium videamus.

CONTROVERSA I.

QUAE CONDITIONES, Requiritur, vt censeatur aliquis dignus ad beneficia Ecclesie.

Concors est omnium DD. sententiæ requiri has tres: probitatem vitæ, legitimam ætatem, & peritiam, ac prudentiam. Sunt hæc, quæ communiter exiguntur, nam præter has sunt nonnullæ aliæ priuatæ, vt quod eligendus in Episcopum sit Doctor Theologus, vel Canonista, vt sit legimus, & ne sit ex genere Hebræorum, & similes, in quibus standum est iuri positiuo.

Requiritur ergo in primis vitæ probitas, & morum honestas in omnibus Magistratibus, & Rectoribus Reipub. sed præcipuè in prælatis ecclesiæ, & Sacerdotibus, quia etsi omnium vnus sit vltimus finis dirigere sibi subditos in æternam felicitatè, secularium autem magistratum proprius, proximusque finis est pacatus Reipub. status Ecclesiasticorum verò facere oues suas veros Christi seruos, & amicos, quod non valebunt, nisi prius studiosi sint, Dei que amici, suo exemplo alios ad virtutem allicientes. [Longum (dicebat Seneca) iter per verba, breue, & efficax per exempla:] Et Beatus Thomas à Villanoua Archiepiscopus noster. [Lucis experts quomodo alios illuminabit, frigidum pectus quomodo alios calefaciet?] Vnde qui in mortali est, indignus est, vt ad beneficium Ecclesiasticum eligatur. Docuit hoc Christus Ioan. vltimo, vbi volens constituere Petrum Ecclesiæ suæ pastorem, prius illum de Charitate interrogauit. [Simon Ioannis diligis me plus his?] Innuès, indignum esse munere pastotis expertem charitatis. Vbi Caiet. [Qui non habet amorem Iesu, non est pastor, neque Pontifex, nisi æquiuocè,] Vbi vox, æquiuocè, non significat nõ esse verum pastorem, sed esse inutilem, & insufficientem tali muneri. D. Pau. 1. Timot. 3. & ad Titum primo, quam studiosum & irreprehensibilem postulat Episcopum? Imò 1. ad Timoth. 5. admonet illum, ne sine diligenti examine constituat aliquos Sacerdotes, vel Diaconos. [Nemini inquit citò manus imposueris.] Vide in Dearetis 8. quæst. 1. can. Moyses, can. Licet & Distin. 91. can. Miramur, præclarum locum D. Leonis in Decretalibus. De etate & qualitate ordinand. cap. Indecorum, & cap. Eam te decet, Concil. Trid. sess. 24. c. 1. de Reformatione D. Greg. in Pastoralis, Caiet. hic & in Sum. Verb. Electio. D. Tho. quolib. 8. art. 6. vbi ostendit existentem in peccato indignum esse omnino beneficio Ecclesiæ, affert que ibi præclarum D. Dionysij testimonium ex epistola ad Demophilum. Adria. in 4. fol. 66. col. 4. Soto loco cit.

Et confirmatione ratione. Qui eligitur ad beneficium, eligitur in ministrum Dei, 1. Corin. 4. [Sic nos existimet homo, vt ministros Christi, &c.] Qui verò inimicus Dei est, cum sit in peccato, quomodo potest esse minister eius qui clamat in Euangelio? [Qui mihi ministrat, me sequatur, &c.]

X 3 Vnde

Promouendus ad beneficium, cui annexa est animarum cura, debet habere aetatem 25. annorum.

Vnde sicut œconomis, qui conduceret in operarios inimicos domini sui, esset illi infidus & iniustus, ita Episcopus, vel elector, qui beneficia, cum sint in inimicis Dei confert.

Secundò, hæc beneficia, cum sint in utilitatem fidelium, non possunt bene administrari nisi proximi diligantur ex charitate, qui verò Deum non diligit, nec proximum ex charitate diligit, diligit quidem, vt affines, vel amicos sibi vtilis, non tamè ex charitate, & amore spirituali, qualem exigunt munia Ecclesiastica.

Debent verò hæc vitæ probitas, & aliæ cõditiones, quæ exiguntur in eligendo, electori esse perspectæ, nec sufficit, vt non appareat malus, sed debet ab electore cognosci bonus, cum electio sit actus voluntatis, qui sequitur iudicium intellectus: intellectus autem de re sibi ignota non valeat iudicare. Vnde Christus, quamuis satis nouerat Beati Petri charitatè, voluit tamen omnibus esse perspectam, publiceque illum de amore interrogauit, publiceque illum de amore interrogauit, in sinuâs bonitatem eligendi non solum electori, sed omnibus quantum commodè fieri poterit, debere esse perspectam.

Nec repugnat his quod habet c. vnico de Scrutinio in ordine faciendo, vbi dicitur Scrutatorem ordinandorum eum debere iudicare dignum, què indignum esse non nouerit, loquitur enim textus iste de illa approbatione, & testimonio exteriori, quod reddit Archidiaconus tẽpore ordinationis interrogatus ab Episcopo: tunc enim nisi ei constet illos esse indignos, debet eos approbare, cum iam sint in particulari examinati de scientia, moribus, & vita.

DE AETATE NECESSARIA ad beneficia Ecclesie, vel ordines sacros.

Secunda conditio, quæ exigitur ad officia & beneficia Ecclesie, est legitima ætas, de qua Soto hoc loco paucis sed copiosius Syluest. vers. Ætas. q. i. Doct. Nauar. cap. 25. nu. 118. Extat in Decretalibus titu. de ætate & qualitate præficiendorum.

Secundum ius naturæ nulla ætas taxata est, sed illa tantum exigitur, in qua possit homo illa munia exequi, quæ ad eius pertinent dignitatem, iure autem canonico variè constituta est, quod subiectis conclusionibus explicatur.

CONCLUSIO I.

Eligendus in Episcopum debet habere 30. annos expletos.

Ita habetur c. Cum in cunctis. Ext. de electione. Et ita obseruatur. Est enim hæc ætas prælati, & pastoribus necessaria, in qua, vt inquit B. Gregor. & Ezechiel prophetare, & Ioan. Baptist. ac Christus seruator noster prædicare incœperunt.

Idem iudicium est de beneficijs, quæ habent annexam gubernationem, vel ex officio sunt à cõsilijs Episcopis vel præsent capitulo, vt Decani, Archidiaconi, Præpositi, Archipresbyteri, & similes. De beneficijs quæ requirunt ordinem sacerdotalem, habetur apertè cap. isto, Cum in cunctis. §. Inferiora, vbi postquam dictum est de Episcopatibus additur: [Inferiora autem beneficia, vel ministeria, quæ habent curam animarum, vel regimen Ecclesie Parrochialis, nullus suscipiat, nisi qui iam annos 25. attigerit.] Simile habet cap. Indecorum. De ætate & qualitate præficien. Et in Cõcil. Trident. sess. 24. cap. 12. de Reform. confirmatur idem quo ad dignitates dum cura animarum quæ non sunt parrochialia beneficia, adduciturque ibi cap. illud Cum in cunctis. Quo ad beneficia parrochialia habetur expressè cap. Licet. De Electio. lib. 6. & in Concilio Trident. sess. 7. cap. 3. De Reform. quamuis ibi non dicatur electio aliter facta esse irrita, sed debere Sess. autem 22. cap. 4. expressè habetur, vt sit irrita, & ratio est, quia huiusmodi beneficia exigunt maturitatem morum, summum consilium & prudentiam, quæ ante 25. annum ratio habentur, lex autem respicit ea, quæ communiter accidunt.

Exigitur autem in his beneficijs annis 25. non completus, sed incœptus etiam post Concil. Trid. quia in textibus citatis communiter dicitur, vt artingat annum 25. cap. illo Indecorum, vt nemini intra 24. annum personatus concedatur. Et in Cõcil. Trident. vt non assumatur ante 25. annum, ac vt habeat ætatem requisitam ad suscipiendos ordines, quos exigit beneficium, quod ei confertur, quæ omnia apertè innuunt sufficere 25. annum incœptum, nam cum primùm quis illum ingressus est, iam dicitur illũ attingere, quia vt quis aliquid attingat, non est necesse, vt illud omni ex parte cõprehendat, sed sat est aliquam eius partem apprehendat. Fateor tamen per accidens posse euenire, vt nõ possit alicui conferri beneficium aliquod, quin habeat 25. annum expletum: vt si Petro nullos ordines habenti conferatur beneficium curatum, vel aliud, quod recipiens debet esse sacerdos, si in hoc casu Petrus natus 24. annos suscipiat primos ordines, cum ex Concil. Trident. non possit ex Subdiacono ascendere ad Sacerdotium intra annum, necessariò debet habere 25. annum, vt beneficium illud recipiat, quia debet esse ad illud recipiendum sacerdos, quod esse non potest posita hypothesi ante 25. annum expletum. Sed hoc est per accidens, neque semper necesse est ita euenire, cum in hoc casu possit Episcopus dispensare in interuallis ordinum. Caterum simpliciter, & absolute sufficit 25. annus incœptus, nec aliud instituit Concil. Trid. quam innouare, cap. illud, In cunctis: maxime quia Concilium vbi vult annum quem assignat debere esse expletum, id apertissimè exprimit, vt professione Religiosorum, quos cum vellet habere 16. annos completos ad emittendã vota, ita loquitur, [Nulla professio ante annum 16. cõpletum & elapsum sit valida:] Quod in beneficijs & ordine sacerdotij non ita exprimit.

Iam quia dixi in interuallis Episcopum posse dispensare admonitũ volo hic lectorẽ, electũ ad beneficium; si Episcopus noluerit cum eo dispẽsare,

vt intra annum ordinetur, non incurrere pœnam legis statuentis, vt promotus ad tale beneficium intra annum ordinetur: quia tunc non est imputandum illi beneficiato, quod non sit intra annum ordinatus, cum per ipsum non steterit, sed Episcopo, qui noluit illi concedere, quod recte potuisset. Leges enim istæ intelligendæ sunt, nisi fuerit legitime impeditus, sicut si fuisset infirmus.

Ex dictis sequitur pueros maxime ante 14. annu non posse eligi in parrochos, sed talem electione esse malam, & irritam omni iure naturali: quia qui seipsum non valent gubernare ex B. Pau. quo modo Ecclesiæ Dei præerunt? Diuino, clamat enim Scriptura, vt Sacerdotes ætatis sint prouectæ, ideo vocantur seniores. Et humano in casu Indecorum. Docetque hoc recta ratio. Pueri enim etsi sint bonæ indolis, non sunt digni in re, sed in spe, eligendus autem in sacerdotium debet esse dignus in re, vnde eligendi sunt viri prouectæ ætatis, & dimittendi pueri, & qui sæpè conceptam expectationem fallant bonam iudolem, & mores cum ætate mutantes.

CONCLUSIO III.

Ad Canonicatus, dignitates, & alios personatus Ecclesiæ non habentes curam animarum, non est aliquis assumendus, maxime post Concil. Trident. ante 22. annorum.

Hanc conclusionem intelligunt aliqui de huiusmodi beneficijs, si habeant aliquod ordinem sacrum coniunctum, sed reuera simpliciter intelligenda est, etiam si nihil tale habeant annexu, quia sessio. illa 24. Concil. loc. cit. postquam dictum est ad beneficia curata requiri ætatem 25. annorum, subditur statim, [Ad alia verò beneficia maiora, vt canonicatus, & alios personatus assumantur alii clerici, qui non sint minoris ætatis, quam 22. annorum.] Nec fit ibi vlla mentio ordinis sacri. Quod etiam ostendit ratio, quam affert ibi Conc. huius statuti, quia huiusmodi sunt a consilio Episcopi, & debent tractare negotia capituli, quæ certè non patiuntur minorem ætatem.

Ex his sequitur primò ad omne beneficium, quod habet annexos ordines sacros, requiri ætatem 22. annorum. Patet. Ex Concil. Trid. sess. 23. c. 7. nullus est assumendus ad aliquod beneficium, nisi habeat ætatem & qualitatem, quam requirunt sacri ordines tali beneficio annexi, sed sacri ordines nõ sunt conferendi nisi habenti 22. annos saltem incæptos, etsi non completos, vt diximus de ætate Sacerdotii, ergo neque beneficium, cui annexi sunt sacri ordines, potest quis recipere, quin habeat ætatem 22. annorum. Vnde neque hæc beneficia quauis non habeant curam animarum, sunt paruulis conferenda, maxime si ad sint adulti, quibus rursus conferantur. Offendit hoc aded Caieta. ut dixit in Sum. [Conferre pueris beneficia non solum est inexcusabile, sed omnino intollerabile.] Vnde in Concil. Trid. sess. 23. cap. 11. cautum est, ne pueris ante 14. annum aliquod beneficium conferratur, ante 14. annum enim inepti omnino sunt ad exequenda ministeria Ecclesiastica, quodcumq; enim beneficium ad minus exigit recitari officium diuinum attentè, & deuotè, quod ante illud tempus, quomodo præstabit puer? Excipiuntur ab hac doctrina beneficia, quæ essent pro pueris instituta,

velut eleemosynæ ad iuuanda eorum studia, vel si esset puer tanti ingenii, & expectationis, vt prudenter iudicaretur futurus vtilissimus Ecclesiæ, posset Summ. Pont. vel alius de ipsius licentia conferre illi beneficium ante illam ætatem, modo, ut inquit Adrian. non habeat curam animarum, existimat enim Adria. esse de iure diuino, vt pastor per seipsum, & nõ per mercenarios pascat suas oues, quod puer nullo modo potest.

CONCLUSIO IV.

Ad alia beneficia, quæ non habent coniunctum ordinem sacrum, sufficit ætas 14. annorum, ita tamen vt ante huiusmodi ætatem nulli conferatur aliquod beneficium.

Prior pars patet vsu Ecclesiæ, non enim requirunt communiter ordinarij maiorem ætate, nec est aliquod statutum Ecclesiæ in oppositum. Et ratio ipsa id docet. Primò, quia non exigitur tanta maturitas, & prudentia ad officia minorum ordinum, quibus solent deteruere ista minora beneficia, quanta exigitur ad officia sacrorum ordinum. Secundò, quia habentes hæc minora beneficia subiiciuntur maioribus, à quibus possunt dirigi. Vnde Concil. Trid. sess. 23. cap. 11. ad ordines minores non assignat aliam ætatem, sed tantum exigit, vt calleant linguam Latinam. Secunda pars habet expressè eadem sess. cap. 6. & 7. vbi dicitur, [Vt nemo prima tonsura, vel minoribus ordinibus initiatus eligatur ad aliquod beneficium ante annum 14.] Quo fit reijciendum esse in hac parte dictum Sylu. loc. cit. part. 6. vbi ait ad beneficia maiora, vt canonicatus requiri annum 14. quia requirunt maturum consilium, quod incipiunt homines habere ea ætate, ad minora verò & simplicia, quæ non exigunt tale consilium, sufficere ætatem 7. annorum. Puratque Sylu. st. fauere sibi antiquum. Sed quid sit de iure antiquo, nunc standum est Concil. Trid. Et confirmatur ratione: Omnia beneficia quantumcumque simplicia obligant ad recitandum diuinum officium, sed pueri ante annum 14. regulariter loquendo non possunt illud commodè recitare. Quod etiam intelligo in beneficijs, quæ vocantur præstamos, quæ secundum probabiliorem, & sanioerem opinionem obligant etiam ad recitandum diuinum officium, licet aliqui aliter sentiant, de que q. 82. ratio sequen.

Circa prælatos verò Religionum Syluest. & Armilla verb. Aetas, docent Abbatisam, vel Priorissam, indigere ætate 30. annorum, ac vt expressè professæ sit religio, cui præficienda est, afferatque Sylu. st. cap. Indemnitatibus, de elec. lib. 6. vbi Bonif. 8. hoc statuit expressè. Nihilominus in Concil. Trid. eul modo standum est, sess. 25. cap. 7. de r. for. habetur expressè in Abbatisa, Priorissa, vel Præfecta requiri ætatem 40. annorum, ac vt post professionem vixerit ad minus 8. annis laudabiliter, quod si huiusmodi non existat in illo conuentu, vult Concilium, vt eligatur ex alio eiusdem ordinis: si verò hoc uisum fuerit incommodum superiori, qui ibi præest, concedit Concil. vt eligatur ex eodem monasterio, modo sit ætatis 30. annorum, & quæ post professionem vixerit ad minus 5. annis laudabiliter. Prælati religionum (etsi nil de hoc Summistæ doceant) debent habere ad minus 25. annos, cum huiusmodi prælatura sint dignitates Ecclesiastica, habentes curam animarum, quàm ætatem

ætatem requirunt Summistæ in Abbate, & cap. illud cum in cunctis, in quocumque habente dignitatem Ecclesiasticam, quocumque nomine nuncupetur.

Et ratio ipsa hoc postulat, cum Prælati Religionum habeant præter curam animarum iurisdictionem ordinariam non delegatam, ad quam oportet ipsos esse presbyteros: constat autem ad presbyteratum exigi ætatem 25. annorum. Colliguntur hæc omnia ex Concil. Trident. sess. 24. cap. 12. de Reform. standumque est in his statutis, & consuetudinibus cuiusque religionis a Sede Apostolica approbatis, quod si approbata illa non sint, reducenda sunt, & componenda iuxta decreta Concilii Trid.

DE SCIENTIA, ET PERITIA, quæ requiritur ad beneficia Ecclesie.

Tertia conditio ad beneficia necessaria est peritia, ac prudentia. Consistit peritia in scientia Sacra, qua maxime ministri Ecclesie indigent, potissimè habentes curam animarum, quos, ut admonuit B. Pau. Ephe. quarto, oportet Pastores, & Doctores esse. Quocirca in lege vet. districtè præcipiebatur, ne assumeretur in Sacerdotem deformis, vel cæcus, id est, improbus, vel ignorans. Contra eligentes imperitus inuehitur Deus Malach. 1. [Si offeratis, inquit, cæcum ad immolandum nonne malum est? si offeratis claudum, & languidum, nonne malum? offer illud duci tuo, si placuerit ei, aut si susceperit faciem tuam.] Vbi duplici argumento utitur Propheta, quasi dicat, si adeo refert, ne animal immolandum cæcum, vel claudum sit, quanto magis Sacerdos, qui illud debet immolare?

Secundò, si Duci, vel Principi non offeres tu famulum cæcum, vel claudum, quanto magis nec Deo in ministrum altaris? Ideo deferebat summus sacerdos pectorale illud preciosum, in quo descriptæ erant duæ illæ voces, Doctrina, & veritas, præcipiturque in Concil. Trident. sessio. 22. capitu. secundo, ut Episcopus, si non fuerit religiosus, sit Doctor in Theologia, vel iure Canonico, si religiosus, habeat testimonium suæ eruditionis a suis superioribus.

De alijs autè parochis, vel curatis habetur sessio. 24. in decreto de reforma. c. 12. ut habeat scientiam, quæ saltem sufficiat muneri suo. Vide etiam sess. 23. cap. 3. Et D. Gregor. prima par. Pastor. cap. primo.

Requiritur etiam prudentia, & industria, prudentia quidem in gubernando, iuxta illud Christi, [Fidelis seruus, & prudens, quem constituit Dominus super familiam suam.] Propter quod prælati vocantur seniores, id est prudentes, quia in senibus ob multam experientiam solet esse prudentia. Industria verò, quia, cum ob fragilitatem, & miseriam huius vitæ non possint commodè exercere sua munia, qui assumuntur ad dignitates Ecclesiasticas, nisi habeant bona temporalia, neque Ecclesiis esset bene prouisum, nisi haberent suos redditus, oportet ministrum Ecclesie esse industrium, & solertem, ut illa cum utilitate Ecclesiarum valeat curare, distribuere, & expendere, ac pauperibus inde prouidere: sed ita ut ne nimia industria, & soli-

ctudo sub prætextu curæ Ecclesie in cupiditate, & auaritia, ut in multis accidit magno populi Christiani scandalo, & pauperum damno conuertatur, sicut accidit in proditore illo Iuda, qui prætextu pietatis in pauperes volebat opus illud Magdalenæ impedire, ut suæ cupiditati deseruiret. [Et non erat illi (inquit Diuus Iohannes) cura de pauperibus, sed quia fur erat, & latro, & loculos habebat, &c.] Vbi quæ offerebantur Christo abscondabat.

Obseruandum est hic duas vltimas condiciones debere esse cognitæ electori, sicut & primam, & propter easdem rationes: propterea in Concil. Trident. sess. 24. cap. 18. & alijs locis præcipitur fieri publicè examen promouendorum ad beneficia parochialia, & diligentem inquisitionem, an sit dignus eligendus in Episcopum.

Obseruandum secundo est, quod docet D. Thom. hic in secunda conclus. Aliquem esse magis, vel minus dignum ad aliquam præbendam, non esse sumendum ex sola morum probitate: quia sit studiosior, sed tanto quis erit alio dignior, quanto illum excefferit, vel in omnibus tribus conditionibus, vel in aliqua earum cæteris paribus, vel in ea, quæ ad utilitatem illius præbendæ, vel Ecclesie magis facit. Vnde potest aliquis esse non improbus: nam improbus, etiam si litteris, & prudentia valeat, co tamen ipso quo improbus est, simpliciter & omnino indignus est: potest tamen quamuis minus sit studiosus, quam alius, esse nihilominus dignior in ordine ad illam præbendam, quia vtilior secundum alias condiciones illi præbendæ, & Ecclesie, estque optima ratio D. Thom. quia in dispensatione spiritualium attendendum potissimè est ad bonum commune, & utilitatem Ecclesie, iuxta illud Pau. Ephe. 4. [Quosdam dedit Apostolos, alios Euangelistas, alios Pastores, & Doctores, ad consummationem sanctorum, in opus ministerii &c.] Et primo Corinth. 12. [Vnicuique datur manifestatio spiritus ad utilitatem.] Vnde Christus discipulos, vniuersosque Ecclesie suæ ministros comparent rebus, quæ ad aliorum utilitatem condite sunt, quales sunt sal, lux mundi, lucerna accensa, & ciuitas ædificata.

Positis his conditionibus, a quibus sumenda est dignitas eligendi, videamus primò circa secundam, scientiam scilicet & peritiam litterarum.

CONTROVERSIA II.

IN DISTRIBUTIONE BENEFICIORUM cum cura animarum, maxime Episcopatum quis sit præferendus Theologus, an iuris canonici peritus?

Hostiensis, & Panormitanus in cap. primo, de consanguinitate, & affinitate docent tempore, quo vigent hæreses, præferendum esse Theologum, quia ad Theologum pertinet veritas fidei confirmare, & confutare hæreses: alijs autem temporibus, & in locis, in quibus fides propagata est, præferendum esse Canonistam, quia vbi fides propagata est, pertinet ad Episcopum gubernare, ad quod aptiores, & prudentiores, inquit, sunt Canonistæ, quam Theologi.

Oppositum docent Ricardus quolibeto. 4. Syluester, qui fuit etiam Canonista in verbo, Episcopus,

pus, Caletanus. q. 189. art. 3. Majoris in 4. l. 24. q. 4. art. 6. Soto lib. 4. de utilitat. q. 6. art. 1. on. 1. 10. & communiter auctori D. Tho. n. & omnes Theologi, non quasi suam causam tuentes, sed quia ita ueritas postulat.

Quaestio hæc intelligenda est cæteris paribus; nam si ex duobus, qui se offerunt eligendi, Canonista sit honestioribus moribus, & maiori prudentia, vel naturali, vel acquisita, quam Theologus, non est dubium præferendum esse Canonistam, quia tunc ille est utilior Ecclesie, & ut uilius, ille est dignior, qui utilior; cæteris uero paribus, & honestate morum, & prudentia, inquirimus ratione scientia, quis sit præferendus. In quo sensu uerissima est secunda opinio Theologorum,

Probatur primò, ex officio Episcopi, Episcopus enim est pastor animarum, ad quem pertinet incu bere studio sacrarum litterarum, & scripturam, ut inde pascat, doceatque populum, unde Christus non dixit Petro Ioan. 20. Iudica inter oues meas, sed pascite, docete oues meas. Et Marci ultimo omnibus Apostolis: [Euntes in mundum prædicare Euangelium.] Matth. ultimo. [Docete omnes gentes.] Ac ut explicaret Matth. 5. quò tenderent omnes illa metaphoræ, quibus comparauit Apostolos, & Ecclesie Prælatos uocantes sal terræ, lumen mundi, &c. concludit: Qui fecerit, & docerit, &c. D. Paulus 1. ad Tim. 4. Explicans Timotheo Episcopo, in quo potissime consisteret munus eius ait: Attende lectioni, exhortationi, & doctrinæ, & 2. ad Timo. 4. Omnis scriptura diuinitus inspirata utilis est ad docendum, ad corripiendum, ad arguendum, ut per eam perfectus sit homo Dei, id est Episcopus, & ad omne opus bonum instructus: id est ad suum officium. Vocat enim Paulus officium Episcopi bonum opus, sicut dixerat epistola 1. cap. 3. [Qui Episcopatum desiderat, bonum opus,] id est suum officium desiderat. Et ad Titum 1. Opus est Episcopum sine crimine esse, amplexantem eum, qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem, ut potens sit exhortari in doctrina sana suis, & eos qui contradicunt arguere. Ad Ephe. 4. Enumeras dona, & officia Ecclesie ait, [Aures quidem dedit Apostolos, alios Euangelistas, &c. alios Pastores, & Doctores.] 7b: Hieronymus, [Cum in aliis tribus locis uocatus esset, in pastoribus uero & Doctoribus sic coniungitur, ut qui pastor est debeat esse, & magister.]

Denique in horum omnium constitutionem, in consecratione Episcopi non interrogatur, ut optime obseruauit Ricardus, & Sylicitr, an sciat utrumque ius, sed an sciat utrumque testamentum, & in fine consecrationis dicitur illi uade & prædica Euangelium. Hæc omnia scire utrumque testamentum, intelligere Scripturas, incunbere illarum lectioni, pascere oues uerbo doctrinæ, prædicare Euangelium, docere fideles, impugnare hæreses non sunt Canonistæ, sed Theologi. Vnde in Ecclesia Dei Episcopi omnes fuerunt perpetuo Theologi: Diuus Augustinus, Ambrosius, Chrysostomus, & omnes sancti patres, & qui eos sequuti sunt, cum iam fides esset propagata, & pacatus Ecclesie status.

Et confirmatur ex doctrina sanctorum patrum, D. Hier. in Leuitico, & habetur dist. 36. can. Si quis, ait: [Duo sunt Pontificis opera, ut a Deo discat legendo scripturas diuinas, & sapius meditando, & ut populum doceat.] & dist. 38. can. Omnes habentur: Antistes ut in promptu habeat legem Dei, factos Canones, sanctum Euangelium, diuinum Apostolorum librum, & omnem diuinam scripturam,

Et ne per sacros Canones intelligas ius Canonum, cap. proximo, Piacuit, eadem dist. explicatur intelligi canones Apostolorum, & Conciliorum, quos tractat Theologus, dum confirmat in suis disputationibus dogmata fidei. Vnde D. August. in Epistola 19. quæ est ad Paulinum, expendit maxime illa duo uerba, quæ Pau. Ephe. 4. coniunxit, Pastores, & Doctores, insinuans hoc esse potissimum munus Episcopi, docere. Et merito. Cum sint Episcopi Apostolorum successores, quorum hoc fuit potissimum munus, & quod dominus Iesus illis potissime commisit docere omnes gentes, imò & Christus in hoc potissime constituit suam dignitatem & officium, in docendo, & prædicando. Psal. 2. Ego autem (inquit) constitutus sum Rex a patre super Syon montem Sanctum eius, id est Ecclesiam, prædicans præceptum eius.

Secundò, si tempore hæresum Episcopum oportet esse Theologum, quando desuerunt hæreses in orbe? Quando Ecclesia Christi non indiget, uel indiget canibus, qui contra lupos hæreticorum latrent? Sæpè (inquit Ecclesia) expugnauerunt me a iuuentute mea. In nõ experientia teste, & Sacra Scriptura ita uaticinante quò mundus magis senescit, magis augentur in illo uitia, & errores, cū deficiente charitate facilius a fide quoque recedatur pertinetque ad Episcopum non solum hæreticos insectari, & confutare, si exurgant in sua Ecclesia, uerum etiam si exterius dissent, oues suas præseruare ab erroribus, hæresis enim, ut ait Paulus, sicut cancer serpit. Propter quod admonuit idem Paul. Titum Episcopum debere esse peritum in Sacra scriptura, ut potens sit in doctrina exhortari suos, & contradicentes arguere.

Tertiò, inter alia officia Episcopi hoc est illi quoque proprium, interesse Concilio uouericali, aut prouinciali, cum uocatur, in huiusmodi autè Concilijs agitur communiter de pertinentibus ad fidem, & bonos mores, si disputatio se offerat in Concilio de rebus fidei, certum est ad eam non esse aptum Canonistam, cum illa propria sit Theologi, si uero pertineant ad componendos mores, & reformationem, est necessaria philosophia Moralis, imò & naturalis, in quibus Theologus uersatus est, non autem Canonista.

Quartò, omnia quæ continentur in iure Canonico, aut sunt decreta fidei pertinentia ad articulos, uel doctrinam sacramentorum, aut pertinent ad gubernationem spiritualem Ecclesie, aut pertinent ad causas forenses & lites. Decreta primi generis propria sunt Theologiæ, condita a Pontificibus, uel Concilijs beneficio Theologiæ, Decreta secundi generis, cum sint etiam uelut conclusiones collectæ ex principijs Theologiæ, melius intelliguntur a Theologo, quàm Canonista, ille enim nouit principia, & rationem, ex quibus conclusiones istæ inferuntur, Canonista autem uelut in fide parentum solum nouit illas conclusiones, imò collectæ sunt a Theologis, a quibus illas Gratianus, & alii sumpserunt, ut uidere est in Decretis.

Circa decreta uero & statuta tertij generis, quis ignorat illa directè, & propriè pertinere ad legistas? propter quod consultius est, & magis decorum, ut ad illa eligat Episcopus Vicarios, & prouiso- res ad dirimendas lites, & causas forenses ex ipsis iuristis, ipse uero uacet orationi, & lectioni Scripturarum ad pascendas oues, sicut fecerunt Apostoli Actuum 6. qui gubernationem uiduarum, & pauperum commiserunt 7. Diaconibus, ut ipsi uacarent orationi, & prædicationi, sic enim dixerunt: Non est æquum derelinquere nos uerbum Dei, & mini-

ministrare mensis. Quanto magis vacare litibus? Vnde potest esse argumentum, magis pertinet ad munus Episcopi largiri eleemosynas, quam dirimere lites, pater enim potius, quam iudex esse debet, sed Apostoli primi Episcopi ne verbum prædicationis dimitterent, præfecerant, alios eleemosynis, ergo quando vtrumque in eodem reperiri non potest, scilicet, prædicare, & iudicare, eligendus est qui sciat prædicare, iudicare verò vicarij suis committat. Ita Exodi 18. Cum videret Ietro Moysen vacare litibus, & omnibus negotiis populi, Vano (inquit) te labore consumis, tu esto in his, quæ ad Deum sunt, ad audiendas autem causas populi constitue illis iudices viros industrios, & sapientes. Et D. Paulus indignum iudicat Episcopo vacare litibus, & negotiis populi. Vnde 1. Cor. 6. ait. Sæcularia iudicia si habueritis, contemptibiles, qui sunt in Ecclesia, illos constitue, ad iudicandum. Vocat sæcularia iudicia, idest, non pertinentia ad fidem, & doctrinam sacram. Et forsitan ad componendas lites aptior esset Theologus, quia Canonistæ, cum tractent lites more iuristarum cum strepitu, & figura iudicij, faciunt quoque lites æternas, & non tam charitate, sicut oportet in tribunali Ecclesiastico, quàm processibus illas post multa tempora dirimunt, Theologus autem, cuius est ex doctrina Sacræ scripturæ, & Sanctorum Patrum oves instruere, nitetur suis admonitionibus, & doctrina componere litigantes iuxta leges conscientie, & vbi reuertent breuius illarum causas discernet, & absoluet.

Denique in ca. specula de magistris dicitur: [Vt in qualibet Ecclesia Metropolitana sit vnus Doctor Theologus ad docendas oves Christi.] Et inferius: [Vt Episcopus in sua Ecclesia designet aliquos dociles, qui studeant Theologiæ, vt fulgeant in Ecclesia Dei, & tanquam splendor firmamenti eradiant alios, &c. Certè si inferiores & minus præcipuos oportet esse Theologos, & aptos ad docendum populum, quanto magis præcipuos Architectonicos, idest Episcopos?

Argumentum in oppositum nõ habet vim, quia supponimus hic cætera paria in vtroque & morum compositionem, & prudentiam, quæstioque est de sola scientia: secundò, quia quis dubitat reperiri multos Canonistas imprudentes, sicut & Theologos, cum præcepta prudentiæ, vt dicitur, non legantur in scholis, imò sublato dono naturali, vel supernaturali prudentiæ, si præcisè vtrumque sumimus, plura iuuamina habet Theologus, quàm Canonista ad prudentiam, quia Philosophia Moralis, quæ aded Theologiæ coniuncta est, lectio sacrarum scripturarum, & sanctorum Patrum, historiæ sacræ, & similia, quæ Theologus callet, & non Canonista, plena sunt documentis prudentiæ.

Sed aduersus hæc omnia obijciunt illud Iurisprudenti, desiderari maximè in prælato prudentiam circa res agibiles, & temporalia Ecclesiæ bona procuranda, quàm frequentius in Canonista, quàm in Theologo dicunt reperiri. Quod facillè diluitur.

Primò, quia imò oppositum sæpè accidit, Theologum ad ista esse prudentiorem, & magis sollicitum.

Secundò, quia etiamsi illud Canonistæ concedamus, est per accidens, & ratione huius, vel illius individui, quod non tollit, quia ratione scientiæ Theologus sit præferendus.

Tertiò, dico filios huius sæculi prudentiores esse, filijs lucis in temporalibus, quæ fatemur neces-

saria esse, cum sine ipsis ob fragilitatem nostram spiritualia comparare non possimus: ceterum cum præstet deficere in medijs, quàm in fine, siquidem prælatus haberi possit ad vtraque vtilis, & ad spiritualia, & ad temporalia præferendus est cæteris, quod si talis haberi non possit, præstat Theologus, qui ad spiritualia vtilis est, quàm Canonista, etsi ad temporalia illum concedamus vtiliorem. Quibus accedit, maximam sollicitudinem circa temporalia reddere homines auaros, & nonnunquam ordinantes spiritualia ad temporalia, quod est peruersum, vt in Iuda, qui ex nimia consuetudine habendi loculos auarus, & fur effectus fuit, & quæ mulier sancta in obsequium Christi præstitit, ægrè tulit, quod videtur indicare Euangelista cap. 12. dicens. Quia fur erat, & loculos habebat.

CONTROVERSIA II.

AN SIT PECCATVM ACCEPTIO- nis personarum eligere dignum ad beneficia Ecclesiastica dimisso digniori.

Non est hic sermo de indigno, & insufficienti, cum talem eligere, nec simpliciter, nec in comparatione digni liceat: est enim inferre grauem iniuriam Ecclesiæ, & bono communi, & grauissimum peccatum contra utramque iustitiam, distributiuam quidem, cum debetur bonum sine meritis, & conmutatiuam, cum non provideat elector Ecclesiæ, sicut tenetur ex officio, ideo eligentes indigno grauius reprehendit Alexander 3. c. Graue nimis, de præbendis. Comparamus ergo hic tantum dignum cum digniori.

Glosse in cap. Constitutis, de Appellat. verb. vt refert Couar. in Regula, Peccatum, par. 1. §. 7. nu. 3. & apertius multò in cap. Licet. 8. q. 1. Et in cap. Tertium, de iure patronat. Et in cap. 2. de offic. custod. vult non esse peccatum mortale acceptio- nis personarum eligere dignum dimisso digniori. In eandem sententiam sunt varij Iuristæ in idem cap. Licet. Adrian. refert fuisse in illa Ioan. Andream, imò & nonnulli Thomistæ tribuunt illam Caiet. lenticulo. 12. quæst. 4. & in Sum. verbo, Beneficium, & verbo Electio. Explicabimus nos infra mentem Caiet.

Probat hęc opinio à suis Auctoribus multis argumentis. Primò D. Paul. 1. ad Timoth. 3. & Titum 1. vbi enumerans partes optimi Episcopi, postulat, vt sit pudicus, sobrius, peritus, irreprehensibilis, &c. nullam facit comparationem ad alios, nec ponit verbum, quo significet, vt sit cæteris dignior.

Et confirmatur ex can. Si in plebibus distin. 63. vbi dicitur, vt Archidiaconus cum plebe & clero conueniat ad eligendum Archipresbyterum, quatenus dignus pastor Ecclesiæ Dei præficiatur. Et in cap. Monasterium. 16. q. 63. habetur, vt qui monasterium construxerit, possit illud cui voluerit commendare cum Episcopi consensu, & licentia, additque ibi textus, modò non sit malus: sufficit ergo dignus, quod significat vox illa, nõ sit malus, nec requiritur dignior.

Secundò, si electores tenentur eligere digniorem, tenentur etiam quærere illum adhibita diligentia, sicut qui tenetur ac finem tenetur etiam ad media, videmus autem neq; ab electoribus timorata conscientia adhiberi istam diligentiam, sed

ex suis familiaribus, aut ex iis qui se opponunt. eligere, et si sciant adhibita diligentia alios digniores posse facile reperiri.

Tertio, si elector teneretur meliorem eligere, id certe esset, vel ne faciat iniuriam Ecclesie, vel ne faciat iniuriam digniori, sed si eligat dignum, nulli faciat iniuriam, ergo in primis non facit iniuriam Ecclesie: quia etiam si eligatur dignior, non tenetur plus laborare in Ecclesia, quam teneatur dignus.

Patet, quia non tenetur laborare minister Ecclesie quantum potest, sed iuxta stipendium, quod illi constitutum est, iuxta tale autem stipendium, non debet dignior magis laborare, quam laboraret dignus illud idem recipiens, sicut mercenarius, fortior, & diligentior non tenetur pro stipendio vnius argentei magis laborare, quam laboraret diligens mercenarius vnum etiam argenteum recipiens. Nec fit iniuria digniori si eligatur dignus, quia qui eligitur ad Ecclesiasticum beneficium, ad laborem potius, & onus eligitur, quam ad honorem, & opes, iuxta illud D. Paulus. [Qui Episcopatum desiderat, bonum opus desiderat.] Nulla autem fit iniuria fratri, quod ad laborem, & onus non eligatur.

Et confirmatur primo: Quia nullus tenetur facere quod melius est, sed quod bonum, & sufficiens est, quod prestat eligens dignum.

Secundo, quia nullus tenetur magis iuvare in spiritualibus alium, quam seipsum cum ordine charitatis homo habeat primum gradum, sed nemo tenetur eligere sibi digniorem ministrum, ut doctorem confessorium, sed sufficit eligat dignum, ergo neque alius tenebitur eligere digniorem.

Quarto, dominus alicuius rei potest illam conferre, cui voluerit, saltem digno, Papa est dominus beneficiorum omnium Ecclesie, ergo saltem Papa, ut supremus elector, & dominus, poterit eligere dignum dimisso digniori, Maior certa est. Probatur minor, quia collatio facta ab eo, qui non est dominus, non tenet, at si Papa dat Petro Episcopatum, vel beneficium dimisso Ioanne digniori, Petrus est verus Episcopus, & tutus in conscientia, ergo est dominus.

Quinto, Cardinales convenientes ad electionem Papae, ubi agitur de summo bono Ecclesie, non tenentur eligere digniorem, ergo nec alij electores. Consequenter patet, quia si quod magis videtur inesse, non inest, &c. Antecedens vero probatur.

Primo, quia constitutum est ipsis, ne eligant in Papam, nisi aliquem ex ipsorum collegio, ut habetur can. Oportebat & can. Nullus 79. distin. quis autem dubitat existere aliquem doctorem, & prudentiorem, & digniorem ad Pontificatum extra ipsorum collegium?

Secundo, quia aliquando pretermittunt ex ipsismet exitibus in collegio digniorem, nec ideo indicant se peccare, cum eligant sufficientem, & dignum.

Sexto, si elector teneretur eligere digniorem, dignus quando cognosceret alium esse digniorem, non posset acceptare beneficium, quia cooperaretur peccato illius electoris, at potest omnium consensu rata conscientia acceptare, ergo.

Septimo, si quis ex suis bonis instituit aliquod beneficium, vel capellaniam, cuius electionem sibi servavit, non tenetur eligere digniorem, cum illud beneficium sit velut proprium bonum ipsius, quod potest dare cui libuerit, ut consanguineo digno, sicut potest quivis liberè de suis bonis dispendere, ergo.

Octavo, Non magis tenetur providere Ecclesie elector, in conferendo beneficio, quam qui renunciat illud in fauorem tertii in resignando: quia vterque promittit Ecclesie de ministro, sed qui renunciat, & resignat beneficium in fauorem tertii, non tenetur eligere digniorem, ut experientia constat, ergo neque ille,

Nonò, si necessario esset eligendus dignior, eveniret, ut aliquando elector esset ita perplexus, ut quicquid faceret, peccaret, quod est maximum absurdum, quod verò sequatur, probatur. Existant duo beneficia conferenda, vnum simplex, sed pingue, aliud curatum, sed tenue, existantque duo clerici, vnus dignus, alter dignior, si confert curatum tenue digniori, agit contra iustitiam distributivam, quae exigit, ut melius beneficium tanquam maius premium detur digniori, si autem conferat beneficium simplex, & pingue digniori, agit contra bonum, & utilitatem Ecclesie, quae indiget digniori, ergo. Similiter potest acciderè, si vtrumque beneficium sit curatum, ut duo Episcopatus, vnus pinguis inter Christianos confirmatus a multis saeculis in fide, alius tenuis inter infideles, aut haereticos habes suos subditos, ut Toletanus, & Granatensis: si Rex conferat Granatensem digniori, eruditori, & sanctiori, & Toletanum minus digno, non servat iustitiam distributivam, quia maius premium, quale est Episcopatus Toletanus, ex distributiva debetur digniori, si verò conferat Granatensem minus digno, & Toletanum digniori, non consulit utilitati Ecclesie Granatensis, quae ut ecclesia nova, & in qua sunt infideles, indiget pastore doctore, prudentiori, & sanctiori.

Decimo, iuxta ius commune Ecclesiasticum beneficia conferenda sunt naturalibus, & personis ex eadem Ecclesia quotiescumque in ea fuerint inuenti digni, etiam si apud externos reperiantur digniores, ut habetur can. Obiitum, & can. Nullus. d. 61. & can. Metropolitano. d. 73. ergo iuxta ius commune non est necesse eligere digniores.

Vndecimo, Antiquitus quando in Ecclesia non mutabantur Episcopi, sed permanebat vnusquisque in sua prima ecclesia, Ecclesie vacanti aliquando non providebatur dignior, quia erat assumendus ex alia Ecclesia quod non licebat, neque erat in usu, ergo non semper oportet eligere digniorem, Probatur consequentiam, quia si eligere dignum esset intrinsecè malum, nunquam liceret, sicut nunquam licet fornicari.

Denique ius canonicum non repugnat iuri diuino, alioquin non esset ius, sed iniuria, at iure canonico approbatur, & sufficit electio digni, cap. Cum nobis, de electionibus, approbatur electio cuiusdam, etiam si non haberet eminentem literaturam. Et cap. cum dilectus. eod. tit. approbatur electio cuiusdam in episcopum, etiam si essent alii digniores in eadem ecclesia, cum ille electus esset dignus, & sufficiens.

Oppositum docent D. Thom. hic in corpore articuli, & apertius ad tertium. & quolib. 4. art. 15. & quolib. 6. art. 9. & quolib. 8. artic. 6. A lensis. 2. part. q. 136. memb. 2. Nicolaus de Lyra in illud Ican. 20. Simon diligis me plus his, Maioris in 4. dist. 24. q. 8. & 9. Hentius quolib. 5. Et Godofredus in suis quolib. Adrian. in 4. de rell. q. peculiari de hac re, Sylu. verbo, electio, verbo, acceptio personarum, verbo beneficium. Victoria in lectura huius art. Sor. lib. 4. q. 6. art. 2. & omnes discipuli D. Thom. Ex iurispe. Archid. in illo cap. licet, & cap. Monasterium. Abbas Philip. Franc. in illo cap. Constitutis Couar. loco cit. & latissime Lamberti. De iure patronatus, lib.

lib. 2. p. 1. q. 10. ar. 3. Fundamentum horum est, quia elector tenetur prospicere utilitati Ecclesie, & bono communi, ac eligere pro meritis, quando autem dimisso digniori eligitur minus dignus, nec habetur ratio meritum, nec consulitur Ecclesie, & bono communi.

In hac quaestione adeo graui, & difficili statuenta sunt nonnulla tanquam fundamenta.

Obseruemus ergo primò, communem esse omnium Doctorum sententiam, electione digni prætermisso digniori esse validam, & ratam in foro exteriori, (quicquid sit de peccato electoris, adeo, vt non possit illa a confirmatore reuocari, nec possit ab illa dignior in conscientia appellare, quicunque sit elector ille, siue ordinarius, vt Episcopus, siue ex priuilegio, vt patronus, siue resignator, & renūciator, quod maximè expedit ad bonum commune Ecclesie).

Primò, quia si non esset talis electio valida, & firma, dignus electus non esset tutus, & securus in conscientia, & cum sæpius eligantur digni, essent multi ministri Ecclesie: dubii, an bene haberent beneficia, an essent rata ministeria, quæ exercent in Ecclesijs, & rita sacramenta, quæ ministrarent.

Secundò (quæ est ratio D. Thom. hic ad tertium) esset maxima in Ecclesia perturbatio, omnia vertentur in lites, vnoquoque iudicante se digniorem & posse litigare contra minus dignum. [intelligenda autem hæc sunt de iure communi: nam iuxta priuatas constitutiones, & statuta aliquarum religionum, vt Sancti Dominici, habet Prouincialis facultatem cassandi electionem digni, si viderit dimissum digniorem.

Obseruemus secundò, dignitatem illam, quam dicimus necessariam eligendis, iuxta conditiones illas explicatas, non æqualiter desiderari in omni dictione, sed maiorem, vel minorem pro e qualitate beneficii, & Ecclesie, ac muneris, in quod est institutum, & electus assumitur. Suprema enim, & maxima dignitas exigitur in eo, qui in Summum Pontificem esse eligendus deinde in eo qui in Cardinalem, quia est coadiutor Papæ in gubernatione vniuersalis Ecclesie.

Tertiò, in eo qui in Metropolitanum. Quartò, in eo qui in Episcopum. & inter Episcopos maior, vel minor pro ratione Ecclesie, ad quæ gubernandam assumitur.

Quintò, in eo qui in curatum, & similiter inter curatos maior quoque, vel minor dignitas esse debet pro ratione paræssie.

Sextò, in eligendo in Canonicum, & inter Canonicos maior, vel minor pro ratione muneris: nam illi tres Canonicatus, vnus ad conciones habendas alter ad lectionem Sacre scripturæ, alter pœnitentiariæ maiorem dignitatem, eruditionem, probitatem exigunt, quàm alij, quibus huiusmodi munera coniuncta non sunt.

Obseruemus tertio, electores in duplici esse differentia, quibusdam enim eorum iure communi conuenit eligere ad beneficia, vt Papæ in tota Ecclesia, & Episcopus in suis diocæsis, simile habent Abbates, & priores in suis Ecclesijs, in quibus sunt ordinarij. Alii verò sunt, quibus id non conuenit a iure communi, sed ex priuilegio aliquo speciali, vel iure patronatus, vel quia fundauerunt Ecclesiam, vel quia instituerunt beneficium, vel quia præstiterunt Ecclesie aliquod excellens obsequiũ, qua ratione Reges Hispanie eligunt Episcopos, & quosdam Abbates, quos vocant Conistoriales, & multi magnates & nobiles habent ius eligendi ad alia beneficia, inter quos electores hoc interest, q

priores non modo habent ius eligendi, verũ etiam confirmant electionem, & cõferunt præbendam. Electores autem secundi generis eligunt tantũ, confirmatio autẽ, & collatio pertinent ad Prælatum Ecclesie, in Episcopatibus ad Papam, in alijs beneficijs ad ordinarios. Non est hic quaestio de confirmatoribus, sed solum de electoribus, confirmatores enim non peccant confirmando dignum electum ab eo, qui habet ius eligendi, prætermisso digniori, vt docent Caietan. in Sum. Electio. & Beneficiũ. Et Couar. in regula, Peccatum. p. 2. §. 7. num. 13. & 14. Et est communis inter Thomistas. Cuius ratio est, quia confirmatio est actus exterior, & irritidicus ab habente iurisdictionem ad confirmandum, in foro autem exteriori electio digni est valida & rata (vt constat) & ita confirmans illam non peccat, imò si nollet confirmare, compelleretur à superioribus, quia ad ipsum non pertinet, nisi confirmare electum iuxta iura, ius autem Ecclesiasticum ob rationem assignatam à D. Thom. prima notatione hic posita, vult, vt electio digni in foro exteriori habeatur rata, & valida. Ita in capitibus illis vltimi argumenti approbantur, & confirmantur electiones illorum, qui tantum erant digni, quia confirmatori hoc sufficit, vt si dignus, elector autem ad amplius tenetur. Tũ secundò, quia confirmator potest iudicare dignum eo ipso, quo est gratus electori esse digniorem, vite enim est Ecclesijs, vt electores illis benefaciant, vt videant suas electiones non irritari, cum eligant dignos. Caterum si confirmatori proponatur ab electore duo, vel tres, vt confirmet quem libuerit, tenetur tunc confirmare digniorem, quia tunc committitur ei & electio, & cõfirmatio dignioris inter propositos ab electore.

Obseruemus quartò, in beneficijs Ecclesiasticis tria reperiri, primò & præcipuè munus, officium seu ministerium, in quo sensu intelligitur illud 1. ad Timoth. 3. [Qui Episcopatum desiderat, bonũ opus desiderat,] Id est, optimum officium & ministerium, quod præcipuum esse ex eo patet, quia in re omni finis careris præstat. Sunt autem ista instituta (vt constat) in vtilitatem Ecclesie, & ministeria fidelium iuxta illud commune dictum, beneficium est propter officium: qua de causa vocantur à Christo operarij, sumpto nomine ab eo quod in eis præcipuum est. Hoc primum est laboriosum, & onerosum, residere in Ecclesia, persolvere diuinũ officium, ministrare sacramenta, pascere oues. Reperitur secundariò in beneficio redditus, & stipendiũ iuxta illud Christi: [Dignus est operarius mercede sua.] Secundariò inquam & per accidẽs, quia indigent ad necessitates huius vite ministri Ecclesie bonis temporibus, simpliciter enim & ex natura rei, vt optimè docent Caietan. locis citatis, ex charitate Dei & proximi ista ministeria exercenda sunt, sicut exercebatur ab Apostolis, & ab illis sanctissimis ministris primitiua Ecclesie, etiam si nulla stipendia, & nostris temporibus à multis Religiosis apud Indos, quos docuit Christus, quando Petri charitate explicata statim commisit illi suas oues, quasi diceret, cum me diligas, pascere oues meas, ex charitate enim, non ex cupiditate oues meæ pascendæ sunt, ad necessitates autem huius vite, & quia iam adeo refriguit charitas, ista stipendia constituta sunt. Habent tertio, vt sint honorifica, propter quod vocantur pleraq; horum beneficiorum dignitates, vnde sunt præmia quoque laborum, & meritum (vt statim copiose docebimus, contra Magist. Soto, qui vult illa stipendia tantum esse, & non præmia.

Hæc tria, etiam Metaphysicè, & per operationem intellec-

intellectus separari & diuidi inuicem possint, mo-
 ra iter tamen, & vt res est, nō sunt separabilia, sed
 coniuncta, & simul in beneficijs. Quo fit primò, be-
 neficia ista necessario, & ex natura eorum distri-
 buenda esse iuxta leges vtriusque iustitiæ, & distri-
 butiuz, & commutatiuz. Cum sint officia, & mini-
 steria, debet elector ex officio, & iustitia commuta-
 tiua eo ipso quo traditum est illius eligendi, eli-
 gere ministrum vtiliorem Ecclesiæ. Similiter cum
 sint stipendia, debet, ex commutatiua præstantio-
 ra stipendia vtilioribus quoque ministris, & plus
 laborantibus, aut laboraturis in vinea Christi con-
 ferre. Cum sint præmia, & dignitates, debet iuxta
 leges distributiuz pro meritis, & dignitate distri-
 buere. Efficitur secundò, vt sicut in beneficio pri-
 mum, & potissimum est iudex, & ministerium in
 vtilitate Ecclesiæ, secundarium verò stipendium,
 sitque semper habenda ratio potioris, in distri-
 butione beneficii, tum potissimè esse attendendū uti-
 litati Ecclesiæ, & quatenus illa postulauerit facien-
 dam esse electionem. Vnde quādo Ecclesiæ vtilitas
 oppositum non postulabit, pinguius beneficiū po-
 terit conferri digniori, quando autem Ecclesiæ uti-
 litas exiger, non est curanda beneficii pinguedo,
 sed vtilitas Ecclesiæ.

His positis constituamus primum quæ apud om-
 nes certa sunt. In primis conueniunt, tam auctores
 primæ opinionis, quàm secundæ electionem digni
 excluso digniori esse tantum peccatum veniale ex
 læuitate materiæ, idque in tribus casibus, primò
 quando est exiguus excessus inter ipsa beneficia,
 licet sit excessus notabilis inter personas, vt confer-
 re digno beneficiū, vt 100. digniori verò benefi-
 cium, vt 65. est tantum veniale propter leuem ex-
 cessum qui æquiuale læuitati materiæ. Secundus
 & similis primò, quando est exiguus excessus inter
 personas, etiam si sit excessus inter beneficia, vt si
 conferatur Petro digno beneficiū, vt 100. Ioan-
 ni autem paulò digniori beneficiū, vt 50. Tertio,
 quando eligitur dignus omisso digniori, sed benefi-
 cium, vel munus est exigui momenti in Ecclesia.
 Omnia ista probantur, quia, vt supra vidimus, pec-
 catum iniustitiæ, quod ex suo genere est mortale,
 ex paruitate materiæ sit veniale, quo modo res se
 habet in his tribus casibus, positis.

Sed obicies. Quando excessus est grauis, & in
 magna quantitate inter beneficia, licet sit excessus
 exiguus inter personas, dimisso digniori irrogatur
 illi grauis iniuria, & in materia grabi, quia illa ex-
 polatur illa magna quantitate pecuniæ, qua unum
 beneficiū alterum superat, ergo est tunc morta-
 le. Respondeo, hoc non obstante committitur tantum
 veniale, quia radix grauitatis materiæ respectu
 peccati non est hic sumenda ex maiori, vel minori
 quantitate pecuniæ, sed ex excessu magno, vel par-
 uo inter personas eligendas; qui cum in hoc casu
 sit exiguus, efficit, vt solum committatur peccatū
 veniale, sicut docet D. Tho. supra q. 26. art. 8. de or-
 dine charitatis, magis coniunctis esse faciendam
 elemosinam, at si quis subueniat consanguineo
 in quanto gradu dimisso consanguineo in tertio,
 vel subueniat matri relicto patre, non peccat nisi
 venialiter tantum, quia excessus consanguinitatis
 inter istas personas est exiguus, etiam si res, in qua
 non seruetur ordinem effectus vita, aut aliquid grane
 quia licet vitæ res grauissima sit, ratio tamen sub-
 ueniendi potius patri, quam matri est læuissima, si-
 cut excessus consanguinitatis patris ad matrem est
 exiguus.

Dices, ergo quando inter beneficia erit excessus
 læuissimus, inter personas autē notabilis, erit pec-

catum mortale, si ab excessu qui est inter personas
 sumenda est radix grauitatis materiæ.

Respondeo simpliciter ab excessu, qui est inter
 personas, sumendam esse nihilominus, quia quan-
 do inter beneficia excessus est exiguus, damnum
 quod inferitur digniori est exiguum, ideo ex parui-
 tate materiæ est tunc quoque veniale. Excessum
 autem inter beneficia, vel munera intelligo, non
 solum quo ad redditus pecuniarios, verum etiam
 quo ad dignitatem, honorem, & alia quæ efficiunt
 beneficium præstantius, potest enim beneficium
 parum excedere alterum in redditibus, multum
 tamen in dignitate, & honore, & tunc excluso di-
 gniori fieret illi maxima iniuria, quamuis non in
 pecunijs, dignitate tamen & honore, in quibus a-
 pud viros cordatos est grauior iniuria.

Vnde quando habens cathedram opponit se al-
 teri vacanti, & non confertur ei, cum sit dignior,
 est peccatum mortale, etiam si illa quam habet a-
 ctus, sit æqualis, vel ferè æqualis stipendij illi, cui se
 opposuit, quia cadere in oppositione Cathedræ est
 multi honoris, & dignitatis. Vtrum autem ele-
 ctor, qui simpliciter iurauit se electurum dignio-
 rem, peccet mortaliter, etiam in materia læui, pen-
 det ex illo dubio examinando, quærit, 89. vtrum iu-
 ramentum promissorium etiam de re læui sub mor-
 tali obliget Caiet. qui ibi videtur docere tale iura-
 mentū obligare sub mortali, sentit simō istum ele-
 ctorem qui sic iurauit, etiam si excessus sit læuis,
 peccare mortaliter, si dimittat digniorem. Soto in
 hoc art. sentit istum non peccare mortaliter, quia
 absolutè ait peccare venialiter, cum tamen non la-
 teret ipsum aliquos iuramentum illud præstare,
 refert enim pragmatice illam Concilij Basiliens-
 is, in qua illud iuramentum indicitur electoribus.

Secundò, certum etiam est apud omnes, colligitur
 ex secunda conclu. D. Thom. quam habet
 in hō articulo, Si necessitas & bonum Ecclesiæ
 exigat, vt eligatur dignus dimisso digniori, non
 modo tunc id licere, verum etiam ita debere fieri,
 vt nuda sit noni argumenti pro prima opinione po-
 sita, verba gratia, vacant Episcopatus Toletanus &
 Granatenfis, eligendus est ad Granatensem pro-
 pter mauros, & infideles ibi existentes doctior, &
 sanctior; ad Toletanum verò in quo non est tanta
 necessitas, minus doctus, & minus dignus, ratio est
 aperta, quia cum beneficia primò & potissimè sint
 instituta in vtilitate Ecclesiæ, quando vtilitas Ec-
 clesiæ ita exigat, sic erit facienda electio, nec cu-
 randum quod Toletanus Episcopatus sit ditior,
 & honoratior, quia hoc est secundarium; & in
 omni electione & actione, vt diximus in calce
 quartæ obseruationis, habenda est semper ratio
 potioris.

Vnde in hoc casu non potest beneficium præ-
 stantius in temporalibus dari digniori, sed quod
 quod præstantius est in spiritualibus; & quod ma-
 iori sanctitate, & doctrina pastoris eget.

Ex quo sequitur malè esse diuisa stipendia bene-
 ficiorum, cum sint multa simplicia habentia ma-
 iores redditus, quàm multa curata, & inter cura-
 ta sint multa ditissima cum exigua cura animarū,
 alia verò quæ multam habent animarum curā, pau-
 perissima, cum deberent stipendia distributa esse, &
 assignata iuxta laborem, & sollicitudinem quam
 singula exigunt, vt dicemus. q. 83. & 88. in materia
 de decimis. Ita videtur sufficientissima causa, ob
 quam aliqua portio subtrahatur ab istis beneficiis
 pinguibus, quæ per modum pensionis conferatur
 curatis habentibus redditus tenues.

Tertio, certum est apud omnes, electores, non

teneat ad exquirendos per orbem digniores, sed ex eis quos habet in promptu, & facile possunt nominare, debere eligere, sic enim dicitur recta ratio. Et Christus Dominus licet potuisset sanctiorem hominem creare, quam Petrum, non tamen creauit, sed ex illis quos habebat in suo collegio, designauit quem vidit sanctiorem, & maiori charitate ornatum, vt B. Petrum, & Apostoli volentes eligere vnum in locum Iudæ dixerunt: [Oportet ex ijs viris, qui nobiscum sunt congregati, eligere vnum, &c.] Similiter si quis elector habet amicum, vel familiarium, quem certissimo scit esse dignum, potest eligere illum, quando non videt certissimo, & euidenter alium esse digniorem, sed probabiliter tantum licet reuera sit alius dignior; quia certitudo illa qua nouit suum familiarem dignum, habita longa experientia, præferenda est opinioni, qua habetur de maiori dignitate alterius, estque elector securior, quando nouit hunc certo dignum, de digniori verò est dubius. Eadem ratio est, quando elector nouit quidem vnum digniorem, non tamen nouit, nec expertus est prudentiam, & bonos mores illius, sicut sui familiaris, potest enim tunc ac debet eligere suum familiarem, cuius prouidentiam, dexteritatem, & probitatem adeo expertus est, & quem videt vtiliorem Ecclesie. Vnde fumen da est dignitas ministrorum. Similiter quando prudenter iudicat elector minus dignum diligentius laboraturum, & continuam residentiam seruaturum alium verò digniorem non ita, debet eligere minus dignum, quia in hoc casu hic futurus est vtilior Ecclesie suo labore, & residentia, dignitasque non est attendenda Metaphysicè ex solis qualitatibus eligendum, sed moraliter, & practicè ex qualitatibus executioni mandatis, & redactis in opus. Vnde nostra quæstio est, An cæteris omnibus paribus liceat eligere dignum.

Cætera, locis citatis, & multi recentiores distinguunt in beneficijs id quod est esse officium, & onus, & stipendium, dignitatem, & honorem, quæ illis annexa sunt, quatenus, inquit, sunt munus, ministerium, & onus, non esse peccatum eligere dignum relicto digniori, quatenus verò omnia sunt coniuncta, onus, stipendium, & honor, esse peccatum mortale, eligere dignum prætermissio digniori. Priorem partem probant in primis, primo illo argumento primæ opinionis. Quia Paulus illis locis tantum depingit Episcopum sufficientem, & contentus est, sine vilo comparatione ad digniorē vbi tantum attendebat Apostolus ad laborem, & onus, ac ministerium Episcopatus, propter quod præmittit ibi; [Qui episcopatum desiderat, bonum opus desiderat.]

Secundò, quia si aliquod peccatum committeret elector, esset illud contra aliquam iustitiam, at non est. Probo; non contra commutatiuam, cum prouideat Ecclesie de sufficienti ministro, ad quod tantum tenetur ex commutatiua. Nec contra distributiua, quia hæc violatur in distributione bonorum, in hoc autem casu non distribuuntur bona, nec honores, sed labores, & onera ergo.

Tertio, si in electione digni dignior cedat iuri suo, omnium consensu non peccat eligens dignum contra iustitiam distributiua, sed consideratio in beneficio solo onere, & labore dignior virtualiter cedit iuri suo, quia hoc naturale est vnicuique in laboribus, ergo.

Quarto, si alicui in tali electione fieret iniuria, certe fieret ipsi electo, quia eligitur ad labores, & onera, & forsitan supra vires, aut certè non cum tantis viribus, quantis dignior ad ferendum onus il-

lud, at electo nulla sit iniuria, cum voluntariè acceptet electionem, ergo. Vnde omnium consensu faceret iniuriam electo Episcopus, qui præciperet illi acceptare beneficium curatum perpetuum nullis habens redditus, aut tenuissimos, sicut enim erant in Ecclesia Palentina, quia oneraret illum grauius, quamuis modo maxime post Concil. Trid. iam omnia beneficia curata habeant sufficiens stipendium, saltem mediocriter.

Posteriorem autem partem sui dicti probant argumentis, quibus vtetur statim in probanda conclusio nostra.

Soro verò, & alij nil tale docent, neque distinguunt inter ista, sicut reuera non oportet distinguere. Quamuis enim opera intellectus separare illa possimus, actu autem, & reuera coniuncta sunt, & moralis distinctio (qualis hæc nostra est) non respicit quid intellectus noster cogitare possit, sed quid in rebus reperiat.

CONCLUSIO PRIMA

communis inter omnes Thomistas, & Doctores, quos pro secunda opinione citauimus.

Cæteris paribus in distributione beneficiorum Ecclesie maxime cum cura animarum est, peccatum mortale acceptionis personarum, & grane eligere dignum relicto digniori.

Dixi cum cura animarum, nam in simplicibus quibusdam, vt docebimus, licet eligere tantum dignum. Probatur concl. ex sacra scriptura in qua omnes electiones semper sunt de digniori. Leu. 8. in electione Aaron adducuntur omnes principes ad ostium tabernaculi, ostenditurque Aaron cæteris præstare, florebat virga ipsius, simulque emittente frondes, & fructus, quod nulla virga aliorum habuit, vbi Hier. & habetur 8. q. 1. Can. Licet [Licet (inquit) Dominus de constituendo sacerdote præcipisset, conuocatur tamen etiã synagoga, vt sciant omnes, quia qui præstantior est ex omni populo; qui dectior, qui aptior, & in omni virtute eminentior, eligitur in sacerdotiũ.] 1. Reg. 9. eligitur Saul de quo dicitur ibi: [Quia non erat alius melior illo in Israel.] Idem in electione Dauidis, Quando eligitur Petrus Ioann. 20. non tantum interrogat Christus, an illum diligeret, sed an diligeret præ cæteris [Diligis, inquit, me plus his?] Ex quo verbo aperte sequitur tunc nullum fuisse sanctiorē B. Petro, imò ipsum cæteros charitate excelsisse, vt si cut Adam, qui fuit principiu naturæ humanæ, fuit omnium perfectissimus in naturalibus; ita Petrus, qui constituendus erat primus pastor, & caput Ecclesie, esset omnium Apostolorum perfectissimus in supernaturalibus. Apostoli quoque Act. 1. constituerunt duos omnium meliores inter septuaginta Christi discipulos, vt eligeret Spiritus sanctus, quæ vellet ex eis. Hæc est communis doctrina sanctorum Patrum. Hier. loc. cit. Aug. Epist. 29. & in primum ca. Iacobi, vbi ait: Quis ferat eligi diuitem ad sedē honoris contempto paupere instructiore, & sanctiore? Chrysost. li. 2. de sacerdotio copiosè Leonis Papæ. can. Metropolitano, di. 63. vbi non quemcūq; esse eligendum, sed omnium optimum. Bernardi de consideratione ad Eugenium per multa loca illius libri. In consilio Basiliensi extat pragmatica confirmata a Martino V. vbi lectores præcipiuntur iurare Deo, & Sancto

Sancto illius Ecclesie, in qua existit prebenda, se electuros quem nouerint digniorem. In ca. vnico, vt beneficia Ecclesiastica sine diminutione conferantur, precipit Innoc. III. Episcopo cuidam, vt eligat magis idoneum, imò, & in iure ciuili auth. de Monachis. §. Ordinationem iubet Imperator, vt qui inter monachos est omnium optimus, preficiatur in pastorem, & Abbatem. Idem apertissime in Concil. Trid. sess. 24. c. 1. de reformatione, ubi decernit sancta synodus eos mortaliter peccare, qui non eligunt, quos digniores iudicauerint. Vide ca. 18. eiusdem sessionis.

Vt iam ratione. Qui ceteris paribus eligit dignum relicto digniori violat vtramque iustitiam, ergo peccat grauissime. Probo antecedens. Elector cum non sit dominus beneficiorum, sed administrator institutus in bonum, & vtilitatem Ecclesie, tenetur ex officio, & eo ipso ex iustitia commutativa consulere vtilitati Ecclesie, relinquens digniorem apertissime non consulit vtilitati Ecclesie, ergo violat commutatiuam. Distributiuam vero patet. Distributiuus est, vt premia distribuuntur pro meritis, quando preferitur dignus digniori, non attenduntur, (vt constat) merita, ergo.

Secundo, acceptio personarum est ex art. precedenti, quando vnus preferitur alteri ob causam indebitam, quando autem reiciitur dignior, & preferitur dignus, non respicitur causa debita, quae sunt merita in ordine ad beneficium, ergo. Et confirmatur: quia omnia illa incommoda, quae retulimus artic. primo, ob quae acceptio personarum est peccatum aded graue, & nociuum Reip. omnia illa sequuntur, si digni preferantur dignioribus.

Tertio, elector non est dominus, sed administrator, & dispensator. 1. Cor. 4. [Sic nos existimet homo, vt ministros Christi, & dispensatores, &c.] Ad ministrum, & dispensator debet esse fidelis, propter quod subiungit statim idem Apostolus: [Hic iam queritur, vt inter dispensatores quis fidelis inueniatur.] Non esset autem fidelis oeconomicus, qui cum possit optimos, & vtiliores vineae domini sui conducere operarios, conduceret minus vtilis. Tum etiam dispensator, prout nomen ipsum sonat, debet distribuere iuxta leges iustitiae distributivae, quod non praestat, vt patet, qui dignum preferit digniori. Vnde Christus. Matt. 24. [Fidelis seruus, & prudens, quem constituit dominus super familiam suam, vt det illis in tempore tritici mensuram.] id est vniciuique distribuat iuxta merita sua bona Ecclesie, hoc enim significat dare vniciuique triticum cum mensura.

Denique cum ista beneficia sint bona communia Ecclesie, & non solum stipendia, sed etiam praemia, & dignitates honorificae, eligendi vero sint partes huius communitatis, & Reip. grauissimum crimen est contra leges iustitiae distributivae in bonis istis distributiuis non seruare debitam aequalitatem, quam non seruat qui preferit dignum digniori.

CONCLUSIO SECVNDA
contra Caiet. & eos qui ipsum sequuntur, quorum opinio nunquam mihi placere potuit.

Etiam si in beneficio tantum consideretur opus, ministerium, & labor, est peccatum mortale ex suo genere preferre dignum digniori.

Probarur, peccatum contra iustitiam ex suo genere.
Tomus Primus.

nere, est mortale, sed sic eligens peccata contra iustitiam commutatiuam, ergo. Probat. Minor elector ex officio, & iustitia commutativa tenetur consulere vtilitati Ecclesie, si sumamus beneficium, vt opus, & ministerium, haec consideratio est, sub qua maxime preferendo dignum digniori, non consulitur vtilitati Ecclesie, & bono communi, ergo. Probat. minor, quia stipendium, & honor magis respiciunt eligendos, quam Ecclesiam, munus vero, & ministerium respiciunt ipsam Ecclesiam.

Secundo, sumpto beneficio sub hac consideratione, qui non eligit digniorem eum possit, est infidelis Ecclesie, sicut oeconomicus, qui potens adducere in vineam domini sui vtiliores operarios, locaret minus vtilis, infidelitas autem in re adeo graui peccatum mortale est, ergo.

Tertio, in electionibus adductis pro precedenti conclusione ex Sacra scriptura non attendebatur stipendium, aut honor, sed munus, officium, & onus: at in illis constat ad ipsum onus, & ministerium fuisse semper electos digniores.

Quarto, in religionibus in quibus nullum est propositum praelatis stipendium, sed praelaturae sunt mera officia, & onera, peccant mortaliter, eligentes dignos relicto dignioribus: Nec valet quod respondet huic argumento, in praelaturis religionum esse honorem, & auctoritatem, ideoque violari distributiuam, quando illae, vt bona, & praemia religionis non conferuntur melioribus, quia hic non affirmamus peccare sic eligentes contra distributiuam, relinquentes digniores sumptis beneficiis, & praelaturis sub hac consideratione, quatenus onera tantum sunt, & officia, hoc enim modo etiam si separares omnem honorem, & dignitatem a praelaturis, fit iniuria religioni non conferendo illi digniore, & vtiliorem, ad quod tenentur electores ex officio.

Argumenta quoque Caiet. & aliorum hoc recte intellecto nullam habent vim. Ad primum respondeo cum Soto D. Paulum illis locis tot partes, & perfectiones exigere in Episcopo, & pastore, vt etiam si loquatur absolute, & simpliciter, ac sine ulli comparatione cum alijs, ex tot perfectionibus tam quot exigit, constat aperte exigere digniorem, qui bus positus in vno, poterit quidem dari par illi, & aequalis, non tamen melior, nec dignior.

Ad secundum, patet peccare contra commutatiuam eligentem minus dignum relicto digniori, etiam si beneficium non consideretur, nisi vt onus, & ministerium, quia prospicit sic eligens vtilitati Ecclesie, ad quod tenetur ex officio eo ipso, quo habet ius eligendi, quia hoc ius defert secum vinculum istud, & debitum prospiciendi, & consulendi vtilitati Ecclesie.

Tertium, & quartum similiter soluunt, non enim dicimus in hoc casu sic eligentem peccare contra distributiuam, sed contra commutatiuam, quia tenetur ex officio eligere vtiliorem Ecclesie, cum ius eligendi hoc sine, & hac ratione tribuatur electori.

Nunc ad argumenta initio posita pro illa prima opinione, in qua obseruandum est Couar. Regul. Peccatum. §. 7. nume. 7. Soto lib. 3. quae. 6. art. 1. & alios Thomistas persuadere sibi, Glossam illam, & Auctores illius opinionis non sentire non esse peccatum, & graue eligere dignum electo digniori, sed hoc solum, talem electionem esse validam, & ratam in vtroque foro, in exteriori, quia iuridice nec reuocari potest a confirmatore, nec ab ea appellari pro rationem adductam ex D. Th. & in interiori, quia ille electus est securus, cum sit dignus, nec pertinet ad ipsum, sed ad electorem videre quod sit dignior,

Quis enim credat auctores oppositæ sententiæ ignorasse vim argumentorum quibus vsi sumus, nec intellexisse teneri electores ad consulendum utilitati Ecclesiæ, & distribuenda præmia, & dignitates pro meritis. Vnde inducit idem Couar. in illo. §. 7, cit. nu. 4. varios Canonistas pro hac sententiâ, quam nos sequimur. Sed quicquid sit de opinione istorum, senserint ne ita, an non, ex argum. initio in oppositum positis.

Primum iam solutum est diluendo argumenta. Caiet. contra nostram secundam conclusionem. Et eodem modo soluitur prima confirmatio, Secunda verò ex cap. Monasterium quarit,

AN LICEAT IN ALIQUO casu eligere dignum.

Respõdeo beneficia duplicia esse, alia simplicia ad ornatum tantum Ecclesiæ, alia verò cum cura animarum, vel aliqua gubernatione, quo posito dico tria.

Primum, ad beneficia cum cura animarum, vel gubernatione eligendum esse necessarium digniorem, vt probatum est, nec posse fundatorem Ecclesiæ, aut talis beneficii apponere conditionem, vt eligatur dignus, relicto digniori, quia esset contra ius diuinum, & Ecclesiasticum, & conditio iniqua, quæ sicut turpis habenda est pro non appositâ.

Secundò, si sint beneficia, quomodocumque sint instituta, non posse villo modo eligi indignum, nec fundatorem apponere talem conditionem, quia omnis electio debet esse bona, & cum aliqua salte utilitate Ecclesiæ, non cum damno illius, & noxamento animarum, indignus autem non solum est inutilis, verum etiam nociuus. Tum secundo, eligere indignum est contra omne ius naturale, diuinum, & Pontificium, & quamuis liceat cuique disponere de suis bonis, non tamen licet instituire sacerdotium contra ius naturale, aut diuinum.

Dico tertio, si in fundatione Ecclesiæ, vel beneficii fundator nullas opponat conditiones, sed electionem relinquat prudentiæ, & conscientiæ electoris, esse necessarium eligendum digniorem, quia eo ipso quo relinquitur prudentiæ, & fidelitati ipsius, tenetur ex officio, & viraque iustitia consulere utilitati Ecclesiæ, & respicere merita eligendi, & consequenter eligere meliorem, si verò a fundatore opponantur conditiones, electo viro, in quo illæ reperiantur, satisfactum est, etiam si posset eligi alius dignior. Quod autem possit fundator ita instituire, vt eligatur habens illas conditiones, nec alius queratur, constat primo, quia ita est in vsu apud omnes fideles, & maxime timoratos talia beneficia conferre habentibus conditiones appositas in fundatione, nec alium inquirere.

Secundò, fundator est dominus suorum bonorum, potest ergo ille conferre cum conditionibus, quibus voluerit, modo non sint nociuæ, sed in aliquam Ecclesiæ utilitatem, etiam si non omnimodam, quia non tenetur ad melius.

Tertio, conceditur hoc ab Ecclesia in illo cap. Monasterium, vt habeat fundator facultatem eligendi ministrum, qui sit dignus, quod expedit maxime utilitati Ecclesiæ, vt seculares inducantur ad fundanda ista beneficia simplicia, a quo facile retraherentur, si tenerentur eligere digniores, maxime cum hac frequenter instituantur in elemosynam & iouamen suorum affinium, vt sic inclinentur ad

litterarum studia, & Ecclesiæ cultum, cui fini expedit, vt possint apponere conditiones, iuxta quas consanguinei, pro quibus instituuntur, sint digni, & possint eligi.

Quartò, fundator, vel patronus ab eo designatus non tenetur iuxta leges iustitiæ distributiue, vel commutatiue distribuere illud beneficium, ergo non tenetur eligere digniorem, Consequentiâ apertissima est.

Probatür antecedens: in primis non iuxta leges distributiue; quia distributiua tantum habet locum in bonis communibus nemini appropriatis, bona verò, ex quibus hoc beneficium instituitur, sunt propria illius fundatoris; neque iuxta leges commutatiue, quia hæc iustitia tantum obligat electorē, qui ex officio eligi, & tenetur prospicere utilitati Ecclesiæ, qui vero ex suis bonis fundat Ecclesiam, vel beneficium, non tenetur ex officio, vel iustitia prospicere utilitati Ecclesiæ, sed cum ex sua pietate, & liberalitate instituat illud beneficium in seruitium Ecclesiæ, liberè potest instituire illud in seruitium vt §. & non vt 10. quod facit appositis conditionibus, quæ sufficiant ad dignum; Et cum patronus succedat in locum fundatoris, non tenetur ad amplius, quàm ipse fundator, & iuxta institutionem fundatoris. Addiderim tamen hoc inter se inter patronum, qui succedit, & primum fundatorem quod primus fundator, eo ipso quo est primus, & disponit de bonis suis, poterit eligere quicumque dignum, patronus verò qui succedit, si vnicus sit, si sicut conferat habenti conditiones appositas a fundatore, nec tenetur querere digniorem extra illas conditiones, quod si intra illas conditiones, aut consanguinitatis, aut generis, aut parentatis, aut patriæ varii se offerant, tenetur inter illos, in quibus omnes illæ conditiones reperiantur, querere, & eligere digniorem, quia intra illas conditiones relinquatur prudentiæ, & fidelitati ipsius, vt consulat obsequio Ecclesiæ, & seruet æquitatem.

Sed contra hæc Maior. in 4. d. 24. q. 3. ad 4. & Andria. in 4. volunt fundatorem non posse apponere istam conditionem, vt sufficiat eligere dignum. Probant, quia licet bona, ex quibus instituitur beneficium simplex, ante talem institutionem sint propria illius fundatoris, at instituto beneficio iã sunt facta cõmunia Ecclesiæ. bonum autem commune Ecclesiæ est dispensandū iuxta leges iustitiæ distributiue, quæ exigunt, vt conferantur dignioribus. Secundo, nullus potest condere legē, vel apponere conditionem contra ius naturale, aut diuinum, hoc autem ius præcipit beneficia dari dignioribus. ergo.

Sed hæc facile diluuntur. Ad primum respõdeo, illa bona etiam instituta præbenda non esse cõmunia simpliciter, & secundum se, sed ex libera voluntariè fundatoris, quæ cum sit libera, potuit apponere conditiones, quas voluit, sicut expositum est. Vnde illud beneficium non est commune simpliciter, sed cum conditionibus positis a fundatore.

Ad secundum respondeo, tantum esse contra ius naturale, ac diuinum ex communibus non dare digniori. Ex propriis autem instituire beneficium, quod detur digno, nullo iure naturali, aut diuino prohibetur, imò est iuris naturalis, vt possit quisque de propriis disponere pro libito, modo illa nõ malè expendantur, aut in vsus prohibitos.

Ex his patet solutio ad illud cap. Monasterium. Conceditur ibi, vt fundator pro prima vicè possit eligere dignum dimisso digniori, quod est maxime consonum utilitati Ecclesiæ, cum hac via inducantur homines ad beneficia exigenda, & ad

ad ista opera pietatis, etque maxime consonum rationi, ut fundator, qui ex bonis propriis ista præstita, pro prima illa vice, in qua nodum omnino abdicavit a se bona illa, sed tunc incipit illa abdicare, hoc possit. Unde cap. illud loquitur de pastore pro prima vice tantum, ob causam designatam. Nec valet solutio quorundam dicentium in illo capite tantum significari, illam electionem esse validam, & tenere, quia in illo capite, aliquid peculiare conceditur fundatori, quod alii non habet, quod autem electio digni valida sit, apud omnes valet.

Ad secundum patet ex iis, quæ diximus tertio loco apud omnes certa esse, non teneri electores quætere præstantiores, qui in orbe reperiri possunt, sed digniorem ex iis, quos habet in promptu.

Ad tertium dico, utriusque fieri iniuriam, & Ecclesie, & digniori, qui præferuntur, digniori quidem, quia pro meritis habet maius ius ad beneficium, nec ab electore servatur illi suum ius, Ecclesie vero, cum prius illam meliori ministro, & consequenter maiori utilitate. Falsum enim est, quod in isto argumento sumitur, ut tam dignus, quam dignior non teneatur servire, nisi pro ratione stipendii, etenim si beneficia non essent nisi stipendia, vel prima, & præcipue id haberent, verum quidem istud essent, at cum prima, & per se sint munera, & officia in utilitatem Ecclesie, tantum obsequium, & opere exigunt, quanta est necessitas Ecclesie, & animarum, cui necessitati in docendo, in confirmando fide, confutandis hæresibus, &c. cum non ita possit sufficere dignus, sicut dignior, facit iniuriam Ecclesie elector eligendo dignum relicto digniori, & peccat contra iustitiam, & fidelitatem, quam debet, & ex officio habere in consulendo utilitati Ecclesie. An autem dignior, qui non præstat amplius, quam præstaret dignus, peccet, & teneatur ad restitutionem. Quo ad peccatum, dic peccate illum, nisi præstat Ecclesie iuxta suas vires, & quæ necessitatem, quod commode potest, in re gravi mortaliter, quia tenetur ad id ex charitate, & iustitia ratione sui officii. Quo ad restitutionem vero, si redditus sint tenues, non tenebitur magis dignior, quam dignus, cum sint tenues, nisi tanta esset in eo pigritia, ut prudenti iudicio neque reddens illos mereatur, quod si redditus sint pingues, & arbitrio prudentis industriis, ac laboribus dignioris sufficientes, nec præstet, quæ debet ex suo munere, iuxta partes dignioris, propter quas electus est, si defectus levis sit, non tenebitur ad restitutionem, si vero sit gravis, tenebitur, sicut qui habet beneficium, nec recitat horas canonicas, si defectus sit levis, non obligatur ad restituendum, si gravis, obligatur pro rata suorum reddituum. Hæc omnia prudenter pensanda sunt. Fiet autem restitutio, vel Ecclesie, vel pauperibus, vel illis, quibus sua negligentia nocuit in spiritualibus, vel temporalibus. Hanc maiorem obligationem, ad quam tenetur dignior, insinuavit Christus Matth. 24. in illa parabola talentorum, ubi qui accipit quinque, lucratus est alia quinque qui duo, alia duo, cuius parabola genuinus sensus est, quem reddit idem Christus Luc. 12. dicens: [Cui multum datum est, multum queretur, ab eo, & ab eo cui multum commendauerunt, plus petent ab eo.] Unde tenentur ad plura digniores, & ideo eligendi. Imò in aliquo casu tenetur ad aliquid dignior, ad quod non tenetur dignus, quia non possit, ut si existat hæreticus doctor digno, sed minus doctus digniori, dignus non valebit illum confutare, quod valebit, & debet, dignior.

Ad primam confirmationem respondeo, eligere dignum relicto digniori non esse bonum, sed simpliciter malum, cum violetur iustitia, licet si extraneus, & patet ut casus esset simul in extrema necessitate, dare extraneo non est bonum, sed malum, dare autem patri non est velut melius, sed simpliciter bonum, & debitum.

Ad secundam dico, me posse mihi ipse eligere sufficientem, & non meliorem, ad Ecclesiam, vero, vel bonum commune, si mihi ex officio incumbat illi prospicere, teneor eligere, meliorem, qui hoc exigit officium mihi commissum, postquam enim meo iuri cedere non autem iuri alterius maxime boni communis.

Ad quartum argumentum nonnulli Canonistæ volunt, Christum non solum fuisse spirituale, verum etiam temporalem totius mundi dominum, & Papam, ut Christi Vicarium esse quoque dominum totius orbis, & regem Ecclesie, & habere penes se dominium omnium bonorum Ecclesie, & omnium beneficiorum, quod docent, quia collatio indulgentiarum, & dispensatio in aliquo voto sine iusta causa ideo sunt invalidæ, quia ipse non est dominus thesauri Ecclesie, at collatio beneficiorum facta a Papa, cuiusque fiat, etiam si indigno, & sine causa, est valida, & tenet. D. autem Thom. hic ad primum nullos prælatos, vult esse dominos beneficiorum Ecclesie, sed dispensatores tantum, inter quos Caiet. & interpres D. Thom. volunt Sum. etiam Pontif. D. Thom. intelligi, & ideo non minus peccare Papam quam alios, si in illis conferendis non servet regulas iustitiæ: nam cum D. Thom. de omnibus prælatis loquatur, nec eximat Papam, ipsum quoque Caiet. comprehendit: imò est communis sententia Theologorum, collecta primò ex Sacra scriptura, cum de omnibus prælatis, & pastoribus dixerit Christus Matth. 24. & Luc. 12. [Quis putas est fidelis dispensator, & prudens, &c. Et Apostolus 1. Cor. 4. Sic nos existimet homo, ut ministros Christi, & dispensatores.]

Secundò in cap. 2. de præbendis in 6. conceditur Romano Pontif. plena dispositio, & dispensatio beneficiorum Ecclesie, & similiter elementina prima ne lite pendente quicquam innovetur, nulli tamen conceditur dominium, nec ullus est Pontifex, qui unquam se dominum præbendarum vocaverit, sed dispensatorem, vel distributorem cum plenissima potestate.

Tertio est ratio efficacissima, cum dominus possit pro libito se sua uti ad omnem usum, si Papa esset dominus, posset usurpare sibi omnia ecclesie beneficia, & in proprio usus illa convertere, quod nullus audebit asserere.

Ad argumentum in oppositum respondeo, verum esse illud antecedens, collationem beneficij, quam facit Papa etiam indigno, & sine causa, esse validam, & a fortiori illam, quæ fit digno relicto digniori, hoc autem non est quia Papa sit dominus, sed quia ita expedit bono communi Ecclesie, & saluti animarum, quia aliter non essent securæ conscientie fidelium, quæ necessitas non existit in concedendis indulgentijs, & votis dispensandis. Vide Caiet. in opusculo de indulgentijs quæst. 1. de causa indulgentiarum fol. 42.

Quintum argumentum, postulat ut videamus

AN PAPA SIT NECES-
sario dignus ex Sacro Cardina-
lium collegio.

Soto loco cit. habet tria; Primò non esse in iure tale decretum, vel statutum, vt Papa non eligatur nisi ex Cardinalium gremio; imò oppositum, quia can. In nomine domini dist. 23. habetur: [Vt si non fuerit inter Cardinales, qui sit dignus Pontificatus, eligantur ex alia Ecclesia.] Testaturque se a Cardinalibus accepisse, non esse tale statutum.

Secundò ait, etiamsi reperiat dignus Pontificatus inter Cardinales, nihilominus ad tam sublimem, & supremam dignitatem, quæ est culmen totius Ecclesiasticæ gubernationis, querendum esse dignissimum, ex tota Ecclesia.

Tertio, dicit, ius eligendi, quod vocat ipse electionem actiuam, licet non conueniat Cardinalibus iure aliquo, vel statuto, de facto tamen illis conuenire, & ita expedire bono Ecclesiæ, quia si congregandi essent in quacunque sede vacante, Papæ omnes Episcopi, passim essent congregandi propter breuem multorum vitam, quod singulis Ecclesiis esset incommodum, & sedes Romana diutius vacaret, cum non possent facile, nec breui congregari Episcopi in unum, quod etiam uniuersali Ecclesiæ noceret. Sunt quibus hæc sententia placeat, & illa duo capit, argum. 5. quæ non diluit Soto, respondens esse reuocata per can. In nomine domini, quod est Nicolai 2. cap. Autem oportebat, & cap. Nullus sunt cuiusdam Stephani, omnes autem Stephani, qui fuerunt 9. sunt antiquiores Nicolao 2.

Sed neque hæc solutio optima est, neque primū illud dictum Soti verum, quia in cap. isto in nomine domini nō dicitur, vt eligatur aliquis extra gremium Cardinalium, nisi quando inter ipsos nullus est dignus, tunc enim etiamsi nullum esset decretum, non liceret eligere ex Cardinalibus, cum indigni electio omni iure prohibita sit ad quodcumque beneficium, quanto magis ad supremum?

Secundò vsus est in contrarium, & Ecclesiæ Romanae consuetudo, quamuis enim a principio omnes sacerdotes, & Diaconi Romæ agentes eligeret Papam, deinde soli sacerdotes, a multis tamen annis forsan mille, aut circiter eligunt a solis curatis parrochiarum Romæ, qui sunt Cardinales, quæ consuetudo ad eam vetus vim habet iam efficacissimi statuti.

Tertio, quia quicumque ex Cardinalibus, dignis, quorum multi reperiuntur in illo sacro collegio, licet extra ipsos daretur alius sanctior, & doctior, est quouis externo dignior, & utilior Ecclesiæ.

Primò quia ex ijs, quæ vidit, egit, & expetuit est in Romana curia, & in illo collegio, & conciliis Pontificum prædecessorum, nouit negotia Romanæ curiæ, & Ecclesiæ gubernationem melius, quàm quouis alter.

Secundò, quia electus vnus ex ipsis statim admo- netur manu operi, & gubernationi fidelium, electus autem externus esset conuocandus a longe, expectandoque illius consensum, & aduentum vacaret multo tempore sedes B. Petri, quod experientia teste est maximum incommodum, semper. n. ex diuturnis vacantibus multa sequuta sunt damna Romæ, & in Italia, imò & in tota Ecclesia, quo sit dignum inter ipsos esse utiliore quouis externo.

Quod etiam dicit Soto electionem actiuam conuenire Cardinalibus nō de iure, sed de facto, quia ita expedit, correctione etiam indiget: nam capit. Licet de electionibus præsupponit hoc ius illis conuenire, quo supposito statuitur electiones aliorum prælatorum Ecclesiæ validas esse, modo fiant a maiore parte capisuli, electionem verò Papæ debere fieri a duobus partibus Cardinalium, qui ad illam conuenerint, & in cap. Vbi periculum, eodem titulo, præsupposito etiam eodem iure Cardinalium agitur de conclauis, in quo manent reclusi Cardinales tempore electionis, & de alijs ad id negotii pertinentibus. Ex his patet solutio ad argumentum. Cardinales enim etiam si teneantur eligere ex suo collegio, sicut tenentur, non propterea eligunt dignum relicto digniori, dignitas enim eligendi, vt sæpè diximus, non est sumenda ex doctrina, aut sanctitate, sed ex utilitate Ecclesiæ, quicumque autem Cardinalis dignus utilior est, vt constat, quouis externo.

Ad sextum negatur consequentia, quia recipienti beneficium non incumbit conferre illud, nec explorare merita aliorum, sed tantum verè, & prudenter sibi conscius esse de sua sufficientia, qua perspecta si conferatur sibi ab electore (quidquid sit de peccato ipsius, si prætermittat digniorem) ipse est tutus in conscientia, & electio est valida. Hinc infert bene Soto non licere villo modo nec digno, nec digniori ambire Episcopatum, licere autem, si a distributore sibi conferatur illud recipere, etiam si conferatur digno, & non digniori, etiam cum recipienti nō sit iniuncta cura distribuendi beneficium, licet ipsi vii malitia, & iniquitate electoris in suam utilitatem, cum sit dignus, & sufficiens, non autem licet digno in oppositione dignioris postulare præbendam, vel cathedram, quia postulare est sollicitare, & monere electorem, vt prætermittat digniorem, & concurrere cum illo ad istud malum.

Ad septimum patet solutio ex dictis ad secundam confirmationem primi desumptam ex illo ca. Monasterium.

Octauum argumentum postulat explicemus.

QUID POSSIT RESIGNA-
tor beneficij.

Dico in primis nulli licere resignare beneficium aliquod in fauorem indigni quia conferre indigno omni iure omnibus prohibitum est, siue is, qui confert sit elector, siue patronus, siue resignator tantum, quamuis hoc interest inter istos, quod elector, siue patronus conferendo indigno peccat, & contra charitatem, & contra iustitiam, tam legalem, quam commutatiuam, quia tenetur ex officio consulere utilitati Ecclesiæ, & contra distrib. quia cum sit persona publica, & vt talis distribuens bona communia, debet conferre illa meritis, indignis autem neque utilis est Ecclesiæ, neque habet merita, resignator autem resignans in fauorem indigni peccat quidem contra charitatem, & iustitiam legalem, & commutatiuam, quia eo ipso, quo fuit beneficiatus, tenebatur consulere Ecclesiæ, quo nō facit, imò nocet sumpto indigno, nō autem peccat contra distributiuiam, quia non est persona publica, ad quæ pertinet distribuere pro meritis, Quod si resignet prætermisso digniori in fauorem digni, non peccat, modo resignatio fiat secundum iura.

Primò

Primò, quia designatus à renūciante ex consensu possidentis beneficium quod poterat retinere, habet maius ius, & actionem in illud beneficium, quam quiuis alter: Vnde nemo experientia teste conqueritur quando fit huiusmodi resignatio in fauorem digni, etiamsi non fiat in fauorem dignioris.

Secundò, quia resignator non est distributor beneficiorum cum resignat, sed tantum transfert ius quod ipse habebat in redditus illius beneficii in alium, vnde contra nullam iustitiam peccat electo eo qui sufficiens sit ad illud beneficium, vnusquisque enim potest transferre suum ius in alium, modo non sit iure prohibitus, ita nec peccat, qui virtute huiusmodi resignationis confert beneficium digno. collator enim ad nil aliud tenetur (vt vidimus) nisi expendere, an electio sit in re valida, hæc autem valida est, ita Caiet. in verbo Beneficium. Et est communis inter Thomistas.

Ad nonum constat ex dictis in illo casu prouidendum esse bono, & vtilitati Ecclesie magis indigentis, licet digniori detur beneficium minus pingue, quia, vt sæpe diximus, in distributionibus potissima ratio habenda est vtilitatis Ecclesie, & ab ea sumenda dignitas eligendorum, cum primò & præcipuè sint ista beneficia instituta in vtilitatem Ecclesie, & ideo in tali casu tenetur subire dignior illud damnum recipiendi beneficiū magis tenuè, quia sic expedit vtilitati, & necessitati Ecclesie. Effet autem huic damno prouisum, si redditus esset distributi singulis beneficiis iuxta laborem, & industriam, & dignitatem, quam vnumquodque eorum exigit.

Decimum argumentum, querit,

SIT NE OPTIMUM, QUOD præcipitur in aliquibus Ecclesijs, nam beneficia alijs conferantur, quam naturalibus illarum Ecclesiarum?

IN quibusdam Ecclesijs, vt Palentina, Burgens, & Legionensi, & modò in hac nostra Valentina ex constitutione D.N. Sixti V. beneficia solis naturalibus eiusdem diocesis, vel regni conferuntur, eligendò digniorem ex ipsis nulla facta comparatione ad alios digniores extraneos: An hoc rectè fiat, videndum est.

Majoris in 4. dist. 24. q. 3. ad 1. quem sequuntur nonnulli Canonistæ, videtur condemnare istas constitutiones, posseque probari ista opinio primò ex cap. Ad decorem de institutionibus, vbi Innoc. 3. reprehendit Patriarcham Constantinopolitanum, eo quod nõ eligeret ministros suæ Ecclesie ex omnibus nationibus, sed ex sola natione Venetorum.

Secundò, qua ratione, & sequenti vitur ibi Papa: sicut habetur Act. 10. [In omni gente faciente iustitiam acceptus est iustus Deo.] Ita in Ecclesia ex quacunque gente, & natione eligendus est dignior.

Tertiò, quia eligere tantum ad beneficia huius Ecclesie ex hac natione, videtur esse quædam successio hereditaria, quam abhorrent maximè (vt ait ibi) sacerdotia Ecclesie Euangelicæ. Denique can. Nos qui. d. 40. ait B. Greg. [Nos qui præsumis non debemus innotescere loco, aut dignitate generis, sed morum nobilitate, non vobis claritate, sed fidei puritate.] Vbi et Gregorius in præbendis Ec-

clesie non est habenda ratio patriæ, vel nationis, sed virtutis, & meritorum.

D. autem Thom. ad 4. approbat has constitutiones, & hanc consuetudinem aliquarum Ecclesiarum, quem sequutus Soro lib. 4. de iust. q. 6. artic. 2. ante 10. conclusimem ait. [Vtinam in Ecclesia essent tales constitutiones, sicut in Concilio (ait) Tridentino præsentè tractabatur.] Tractabatur autem ad petitionem Reuerendissimi, & sanctissimi patris F. Thomæ à Villanoua Archiepiscopi Valentini, vt constat ex nostro opusculo de vita ipsius lib. 2. c. 1. Idem docent modò omnes recentiores Thomistæ. Primò, quia cū naturales maiori amore prosequantur suam Ecclesiam, in qua nati, ac educati fuerunt, diligentius eius vtilitati, honori, & augmento student, unde licet exteri reperiantur doctiores, vel sanctiores, naturales tamen ob istum amorem innatum sunt vtiliores, & consequenter digniores, cum hæc dignitas ab vtilitate Ecclesie pendenda sit.

Tum, secundò, quia experientia teste ob innatum amorem propriæ patriæ naturales in suis Ecclesijs certius resident, exteri non ita, imò (vt experimur) adepti aliquo beneficio quærunt vias, & modos, quibus eximantur à residentia, vel permutationibus, vel resignationibus, vel alijs vijs: illos autem, quorum residentia certior, & diuturnior est, vtiliores esse, & ex consequenti digniores, nemo ambiget. Et hoc definitur in illis capitibus, quæ adducuntur in illo argum. 10. & can. Ontur, d. 61. & can. Metropolitanum d. 76.

Ad argumenta autem pro opinione Maiori ad primum respondeo, Innocen. reprehendere ibi Patriarcham Constantinopolitanum, non quia eligebat naturales, sed quia eligebat extraneos ex vna natione tantum Venetorum, cum deberet eo ipso quo eligebat ex extraneis, eligere quoque ex omnibus nationibus.

Secundò dico, reprehendere illum, & meritò, quia eligebat Venetos quasi ex quadam promissione, & pacto inter ipsum, & senatum Venetum, quæ promissio cedebat in damnum Ecclesie.

Ad secundum respondeo, habendam tantum esse rationem meritorum, quando genus, & patria non efficiunt ministrum vtiliorè, quod si efficiant, hæc quoque merita sunt, & maximè attendenda, cum tota dignitas ministri sit sumenda ex vtilitate Ecclesie.

Ad tertium dico, patriam, & genus, quæ efficiunt vtiliorem ministrum, nil minus facere, quam successione hereditariam, primò, quia non eligitur naturalis, vt naturalis, sed quia cum sit naturalis, est vtilior.

Secundò, quia non fit electio ex vno, aut altero naturali, sed ex omnibus, & inter omnes eligitur dignior, sungenim in eandem diocesi, vel regno multi, inter quos bene potest eligi dignior.

Ad quartum respondeo, nostram sententiã intelligendam esse quando bonum commune vtilitatis Ecclesie non exigit aliud, regulariter autem, & communiter expedit bono communi, vt Episcopi non mutant Ecclesias, sicut in illis Canonibus habetur. Primò, quia tales mutationes experientia teste Episcopi sunt semper animo pendentes, expectantes pinguiorem Ecclesiam, quo fit, vt quæ habent non ament, vt debent, nec curent, vt libi dilectam sponsam, sed vt concubinam ad tempus tantum habendam, cum vera, & firma dilectio solet oriri ex perpetuo nexu. Secundò, quia expectantes has mutationes inducuntur ad colligendas, pecunias, vel offerendas Regibus, & magnatibus, vt eos habeant propitios, quod est summa, vel ad bullas,

& alias expensas, & sumptus faciendos in pinguiori Episcopatu, quem expectant; & sic non subueniunt pauperibus prioris Ecclesie, sicut tenentur. Tertio, propter has mutationes totum ferè tempus quo in vna quaque existunt, debent consumere in cognoscendo grege, & ingenio suarum ouium, antequam incipiant illas debite pascere. Hæc sunt maxima incommoda, propter quæ expediret bono communi, vt istæ mutationes non fierent; sed eligeretur dignior ex ijs, qui nullam adhuc habent Ecclesiam. Hæc est doctrina communis inter discipulos D. Thom. nec Sorus aliud docet, vt quidam volunt: nam ipsemet post notam conclusionem ait non expedire hanc mutationem nisi in aliquo tantum euentu, quando scilicet Ecclesie vacanti non potest commodè prouideri nisi sumpto pastore alterius Ecclesie, cui facile quoque, & comodè prouidebitur: Quando verò, inter eligendos reperiri facile potest, qui optimè ecclesie vacanti prouideatur, sine vlla mutatione eorum qui iam præsentibus suis ecclesiis, est peccatum mortale iudicio recentiorum fieri istam mutationem, quia ex rationibus adductis constat esse in grauè damnum boni communis, & ecclesie utilitatis: bonum autem commune cuius alteri bono præferendum est.

Quod si obijcias oppositum esse in vsu. Respondeo, hunc vsum introductum esse maximè in nostra Hispania, quia iudicant electores sic continere bono communi, vt quantumuis quis dignus sit, non conferatur ei statim Episcopatus maior, sed minor, vt si in illo optimè se gesserit, promoueatur ad maiorem, & hac spe inducatur ad optimè gubernandas oues cuiuscunque ecclesie ipsi commissæ: qua ratione, & sine mutare Episcopos non crederem esse peccatum mortale, quia hac ratione facile est cessare illa incommoda, & Episcopos habere occasionem optimè se gerendi. An autem de facto cessent, ipsi viderint, vnde in his certa regula assignari non potest, sed prudentiæ, & conscientiæ electorum committendum est, vt eligant, sicut viderint utilitati Ecclesie vniuersalis magis expedire: ab utilitate enim ecclesie, vt sæpè diximus, dignitas ministrorum, & omnis ratio eligendi sumenda est.

Vltimum argumentum ex supra dictis manet iam solutum. In illis enim capitibus tantum definitur electionem digni esse validam, & ratam, nec potest confirmatorum illam reuocare, sed debere confirmare, quia ita expedit, (vt diximus) bono communi utilitatis ecclesie. Vnde in illis capitibus non definitur licere dignus relictis dignioribus, sed tantum confirmantur electiones dignorum. Offert se hic alia quæstio.

CONTROVERSTIA III.

AN QUANDO ELECTIO

à pluribus, vt à capitulo, vel conuentu, aut schola, liceat alicui electorum prætermisso digniori eligere dignum.

Comparamus hic tantum digniorem cum digno, quia indigno nullo modo est suffragandum. Primo, quia cum suffragari indigno sit contra bonum commune, & omni iure prohibitum, nullo titulo potest honestari. Secundo, quia iste indignus non est nisi malitia sua, vel eligentium introductus in tali oppositione, malitiosè autem introducto, nullo modo

licitè suffragari, quia quicumque illi suffragabitur, etiam si ex vltimis, concurret ad illud malum.

Hoc constituto, concors est Theologorum sententia in proposta quæstione, si sint tres oppositores, primus dignissimus, secundus dignus, tertius indignus, vel parum dignus videatur ab his electorum maiorem partem suffragiorum inclinari omnino in indignum, neque vilo modo suffragaturæ digniori, posse tunc iuuare dignum, & alios electores trahere in idem. Ratio est, quia optaret quidè ipse eligi digniorem, sed cum id solus non possit, videaturque omnes inclinari in indignum, nec alia via se posse à tanto malo illos auertere, nisi iuuando partes digni, proinde hac via quantum in ipso est bono communi, quod non modo potest, verum etiam debet. Et confirmatur, cum suffragium vanum, & inutile non sit actus charitatis, prætermittendum est, & præstandum quod sit utile, & proficiat, aliter enim agere esset imprudètia: sed in hoc casu suffragari digniori est omnino vanum, & inutile, suffragari verò digno, vt prætermittatur indignus, est utile, & maximè expediens bono communi, ergo hoc præstandum.

Secundo, quando dicitur eligendum esse digniorem, intelligendum est ex possibilibus, maximè quando per illam electionem prouidetur bono communi, in hoc casu dignior non est possibilis supposita obstinata deliberatione aliorum electorum, sed solum alij duo, ex quibus dignus est dignior indigno, & eo consultitur bono communi, quia impeditur electio indigni, ergo in hoc casu eligere, & iuuare oportet dignum.

Sed obijcies, in ista electione, qui eligit dignum relicto digniori concurret ad malum, ergo peccat. Probatur antecedens: Alij electores, qui trahuntur ab indigno ad dignum, nec volunt fauere digniori, peccant eo ipso quo dimittunt digniorem, & hoc nomine dicuntur concurrere ad malum, ergo, & iste, qui trahit illos ad dignum, concurret etiam ad malum.

Secundo, dignior habet ius, vt dentur sibi aliqua suffragia, etiam si non eligatur, cum, & hoc habeatur in pretio habere aliqua suffragia, & oppositum nempe carere omni suffragio habeatur pro iniuria, ergo quicumque non suffragatur illi, quicumque ratione id faciat, infert illi iniuriam.

Ad primum respondeo, in hoc casu istum non trahere alios electores, vt dimittant digniorem, hoc enim esset malum, sed hoc solum præstare, cum illi sua malitia nullo modo velint suffragari digniori, sed indigno, conatur, vt illo dimisso eligat saltem dignum, quod non est concurrere ad malum, sed enim ne fiat maius malum, sed minus, ac ne eligatur indignus.

Ad secundum respondeo, quando agitur de bono communi, vt in presenti casu, digniorem non debere habere pro iniuria, quod cedit in bonum commune, ac vt qui omnino decreuerant nullo modo eligere digniorem, sed indignum, saltem relicto indigno eligant dignum. Verum tamen est tene hunc, si nullo modo posset trahere alios indignum, ad suffragandum digniori.

Sed quid si sint plures electores, & oppositores tantum duo vnus dignus, & alter dignior, videaturque plures electorum inclinari in dignum dimisso digniori, licebit ne inibi etiam suffragari illi digno, licet simpliciter voluisset suffragari digniori? In hac parte Thomista varij sunt quidam voluntia hoc casu suffragari digno, esse peccatum mortale,

mortale, alij esse tantum veniale, alij nullum esse peccatum. Sed respondendum est cum distinctione, quando electio est de aliquo prelato, vel gubernatore, nullum esse peccatum in isto casu eligere dignum pluribus in illum conuenientibus, quia experientia teste electus communi consensu, & desiderio subditorum multo suauis, & melius gubernat, meliusque & promptius illi obeditur, & cum suauis, & pacata gubernatio sit utilior Ecclesie, vel Reipub, dignus iste in tali casu est utilior, & consequenter dignior. Et qui in hoc casu tali electioni se conformat, verè consulit bono communi.

Tum etiam dignior in hoc casu parum detrimen- ni patitur ex defectu suffragij huius, cum maior pars in alium inclinaret, nec ipse esset eligendus; Et casu quo pateretur aliquod damnum, debet illud pati pro bono communi; quod sequitur ex electione concordie, & pacatiori gubernatione. Hæc doctrina maxime notanda est in eligendis, prelati- bus perpetuis, quia exponit se maximo periculo, qui non consentit electioni perpetui, in quam plures conueniunt, & aliter agentis votum est vanum, & inutile.

Quod si electio fiat de aliqua cathedra, vel cano- nicatu, tunc etiam maior pars sit propensa in dignum, suffragandum est digniori, quia tunc nec suffragari digno est vtile bono communi, nec suffragari di- gniori habet aliquod incommodum, imò in hoc casu dignior iuste, & rationabiliter vult habere ali- qua suffragia, etiam si non obtineat cathedram, vel canonicatum.

Ex his requiritur, maius peccatum esse dimittere digniorem in beneficijs curatis, quam in simplicibus, quia ratione grauitatis materie fit maior ini- suria Ecclesie, & bono communi, loquor verò de simplicibus quæ non requirunt maiorem digni- tatem in ministro, quam curata, sunt enim tres ca- nonicatus in Ecclesijs cathedralibus, vnus ad ex- plicandam sacram scripturam, vocatur Maestre, scuela, alter ad concionandum, vocatur la magi- stral del pulpito, & tertius, qui dicitur pœnitentia- rix, qui et si non sint beneficia curata, propter mu- nia tamen illis conjuncta postulant, vt eligatur ad ipsa dignior, non minus quam ad curata.

Secundò sequitur, si elector bona fide, & adhi- bita debita diligentia eligat quem prudenter iu- dicat digniorem, licet deinde non sit dignior, nec debet exerceat suum munus, non esse imputan- dum electori, quia tantum tenetur eligere quem tempore electionis prudenter inducat digniorem, Sed videamus.

CONTROVERSIA V.

LICEAT NE HABERE PLV- ra beneficia, vel peccet potius vt iniquus di- stributor, & committens peccatum ac- ceptionis personarum, qui plura vni tribuit beneficia.

DE hac questione, quæ grauissima est, agunt Diuus Tho. quolib. 9. artic. deci- moquinto. Adrian. in 4. fol. 67. colum. tertia, Maioris in 4. distinct. 24. quæst. 4. Dionysius Cartusianus in suis opu- sculis minoribus, tomo primo, tractatu peculiari de pluralitate beneficiorum. Syluest. Beneficium, cap. quarto, Angelus Beneficium, numero 34. 35. 36. Arimilla Beneficium à numero quadragesimo- secundo, vsque ad quinquagesimum. Caietan. Be-

neficium, cap. primo. Nauarrus in Manuali, cap. 25. num. 14. & 134. Soto lib. 3. de Iustit. quæst. 6. art. 3. Extramita & Gloffa in cap. Dudum, et secundo. Extra de electione.

Obseruemus primò, bifariam posse hanc que- stionem tractari, vel in foro exteriori iuxta huma- na, & Pontificia iura, vel iuxta illius diuinum in fo- ro interiori conscientie, prius illud Canonistarum est, posterius vero Theologi, quamuis in re adeo graui vtraque ratione hæc controuersia à nobis tractanda est.

Obseruemus secundò, beneficia varia esse, qua- dam enim sunt quæ habent annexam curam ani- marum, alia verò simplicia, quæ nihil tale habent. Rursum hæc simplicia & sine cura a nimarum, que- dam habent vel ex sua institutione, vel alia via an- nexam residentiam, alia veto nullam habent an- nexam, vt præstimoniosos prestomos, & similia. Beneficia curata, & simplicia prioris generis, quæ habent annexam residentiam dicuntur incompatibilia, simplicia vero posterioris generis dicuntur compatibilia.

Obseruemus tertio ex D. Tho. loco cit. & com- muni Theologorum doctrina, actiones humanas in quadruplici esse differentia: in primo gradu sunt, quæ dicuntur intrinsecè bonæ, vt diligere Deum, quæ nullo modo possunt malè fieri, in secundo in- trinsecè malæ, qui nullo modo possunt benè fieri, vt mentiri, aliæ in tertio ex genere, & natura sua indifferentes, vt deambulare, aliæ in quarto gra- du, quæ habent quidem speciem mali, possunt ta- men ex circumstantijs honestari, vt occisio homi- nis prima facie malè sonat, ac si dicas ministrum iu- stitiæ occidisse hominem Reip. nocium. laudabis salem occisionem.

CONCLUSIO I.

Hoc quod est habere plura beneficia collocandum est in hoc quarto, & vltimo gradu.

Patet, quia non est intrinsecè malum, videmus enim in aliquo euentu expedire bono commu- ni, & utilitati Ecclesie, & consequenter lice- re, neque est intrinsecè bonum quia aliquando est in damnum ecclesie, nec licet bit, neque est ita ex se indifferens, vt nullam habeat speciem mali, imò pri- ma facie habet speciem mali, potest autem ex cau- sis honestari.

Hæc vltima pars quod habeat speciem mali, nec sit ex se indifferens, vt multi arbitrati sunt, osten- denda est. Et probatur, actio ex se indifferens nec præfert bonitatem, nec malitiam, vt ambulare, at vero habere plura beneficia ecclesiastica abso- lutè sumptum fert secum multa in comoda, & de- ordinationes, vnde non est indifferens, sed collo- candum in vltimo, & quarto gradu. Minor patet experientia, & inductione.

Primò beneficia instituta sūt, vt ministris in suis ecclesijs residentibus cultus diuinus au- geatur, ha- bens autem plura beneficia non potest residere in pluribus ecclesijs.

Secundò instituta sunt, vt au- geatur numerus sa- cerdotum, & ministrorum, qui tamen vno habente varia beneficia nõ potest ita augeri: Vnde frau- dantur fundatores beneficiorum sua iusta inten- tione, & ecclesie ordo peruertitur, dum vnus plu- ra habet beneficia, vt habetur in Conc. Trid. sess. 24. cap. 17.

Tertio, efficitur hac via, vt ex clericis alij abun- dent,

dent plusquā deberent, alii egeant, & forsan abundant minus digni, & digniores egent.

Quartò, offertur occasio augendæ cupiditatis, & ambitionis.

Quintò, sequitur deformitas ecclesiæ, ut idem ratione plurium beneficiorum habeat uaria officia, & sit uelut multa mēbra in uno corpore, quod est de forma, ut idem sit oculus, manus, pes.

Quod autem hoc quod absolute & simpliciter sumptum tot habet incommoda possit aliquando bene fieri patet etiam. Quia cum in omnibus habēda sit prima, & potissima ratio utilitatis ecclesiæ, secunda vero decentis status, & victus ministri, quod etiam pertinet ad utilitatem ecclesiæ, quia nisi habeat minister, unde decenter uiuat, non potest commodè ecclesiæ inferuire, quotiescunque utilitas ecclesiæ, & decencia status ministri, ita exigēt, erit honestum, & optimum, ut eidem ministro plura beneficia conferatur.

Hæc omnia accipienda sunt stando iuri naturali, & diuino in foro conscientiæ, nam quo ad dispositionem iuris ecclesiastici nil docuit eo loco D. Th. sed tantum attingit aliqua.

Primò dicit quantum ad iura antiqua non esse licitum, imo prohibitum habere plura beneficia, quia iura antiqua considerabant hoc simpliciter, & absolute. Ita fuit definitum, in 7. Synodo Constantinopolitano, & habetur 12. q. 1. can. Clericus. [Ut vnus clericus non connumeretur in duabus ecclesiis.] Id est non habeat duo beneficia. & can. Sanctorum, d. 7. ait Urbanus. [Ut in duabus ecclesiis aliquem intitulare non liceat.] & capit. Quia extra de præbendis dicitur. Multitudinem præbendarum canonibus esse inimicam. In eodem sensu dixit B. Chrysostr. quem ibi citat Diu. Thom. Sicut in veteri lege non cōcedebatur Leuitis, ut qui capiebant primitias in Bethleem, caperent in Hierusalem, ita nec in noua lege concedendum est, ut qui capit, in vna ecclesia, capiat etiam in alia.

Secundò, dicit ibi D. Tho. dari consuetudinem, in contrarium, habendi scilicet multa beneficia, quæ adeo inualuit, ut aliqui Doctores existimauerint tempore D. Thom. iura illa esse iam abrogata per contrariam consuetudinem, quia ius ecclesiasticum, cum humanum sit abrogari potest contraria consuetudine: quamuis alii sentirent non esse abrogata.

Tertio dicit, probabile esse, consuetudinem istā nō abrogasse ista iura, quatenus continent id, quod exigit ius naturale, & diuinum, ut vnusquisque suę ecclesiæ, suoq; beneficio deseruiat, nisi aliter eiusdem ecclesiæ utilitas exigere, videatur, quia ius naturale, & diuinum nullo alio iure, aut consuetudine humana potest abrogari, quamuis potuerint, inquit, abrogari, quatenus continent id, quod est de iure positio humano, quæ omnia remittit ibi D. Tho. Iuristis.

Quartò inquit, si ita sit, ut iura illa antiqua sint abrogata per contrariam consuetudinem, neminē posse sine dispensatione habere plura beneficia, e. iam si occurrant illæ circumstantiæ, quæ secundum ius naturale redderent illam actionem bonam, quia si iura illa manent in suo robore, non potest priuatus homo illa violare, etiam si iustam causam sibi habere videatur, sed pertinet hoc ad superiorem, cuius est iura illa explicare, & in illis dispensare. Si vero abrogata sint, concurrentibus circumstantijs, & causis quibus iuxta ius naturale licet habere plura beneficia, potest quis sine ulla dispensatione illa habere, quia ius humanum id non prohibebit, cum abrogatum sit, nec naturale cum

iusta causa, & circumstantia existat ad illa habenda. Vnde si debitæ causæ, vel circumstantiæ nō occurrant habenda plura, neque cum dispensatione licebit illa habere, quia deficientibus iustis causis prohibet illud ius naturale, in quo nulla humana auctoritas potest dispensare.

Hac nostra tempestate attendendum maxime est quid circa hæc Concilium Trid. decernat, quomodo iuxta huius Concilii decreta explicanda, & accipienda sunt iura antiqua, & sanctorum Patrum testimonia. Vnde sit.

CONCLUSIO II.

Iuxta iura antiqua nullo modo licebat habere vnus plura beneficia, progressu autem temporis id licet, non quidem per contrariam consuetudinem, sed per iura recentiora, quæ ob Ecclesiæ utilitatem in aliquibus casibus id concedunt.

Prima pars huius conclusionis patet ex locis paulò ante adductis.

Secunda pars est D. Thom. loco cit. Et probatur. Primò, quia consuetudo non tollit vim legis nisi superioribus videntibus, & consentientibus, nullus autem Pont. id consensit, nisi iuxta dispositiones, nouas in utilitatem ecclesiæ.

Secundò, quia ista iura antiqua præcipiebant quod est maxime consonum iuri naturali, & diuino, ius autem naturale, & diuinum non abrogantur aliqua consuetudine, ergo neque illa iura. Minor patet, quia nisi ecclesiæ utilitas aliter exigat, ratio naturalis docet, ut vnusquisque membrum suam habeat propriam actionem, & non actionem duorum membrorum. Et in veteri lege (ut docuit D. Chrysostr. vnus Leuita non capiebat nisi in vno populo, vbi ergo utilitas Ecclesiæ aliter nō exigit, ista iura retinuerunt semper suam vim.

Tertia pars patet inductione, propositis casibus, in quibus licet per ius Ecclesiæ habere plura beneficia ex causa iusta.

Primus est, quando præbendæ sunt adeo tenues, ut vnus beneficium non possit commodè sustentare ministrum, tunc enim licet habere plura, quibus honestè sustentetur; ita habetur. 3. q. 10. can. Vnio. vbi dicitur ex Concilio Toletano. [Si beneficium habeat 10. mancipia, præficiatur illi vnus beneficiatus, sin minus, iungatur illi alterum.] Quod non solum est intelligendum in beneficijs simplicibus, verum etiam in curatis, imò ut ait Soto, & in Episcopatibus, quia minimus. Ecclesiæ debet in suo statu ex redditibus Ecclesiæ habere honestam sustentationem. Vnde 12. quæst. 1. can. Illud, conceditur, ut Archiepiscopus Tarraconensis sit etiam Fundensis ob tenuitatem Episcopatum. Debet autem attendi, & sumi hæc honesta sustentatio ministri prudenter, non ex appetitu eius, si velit viuere laure, sed ex necessitate Ecclesiæ, ut talem habeat sustentationem, qualis decet prudenter talis Ecclesiæ ministrum, id est qualem decet, ut commodè seruiat in suo ministerio. Idem est dicendum in beneficijs simplicibus, quomodocumque illa se habeant, siue vicina sint, siue distantia, quia non exigunt beneficia simplicia ex sua natura residentiam, at in curatis, & Episcopatibus nō potest vnus habere plura beneficia quantumuis tenuia, nisi sint vicina, & quibus per se ipsum, & non per vicarium possit commodè inferuire, quia hæc iure diuino exigunt personalem residentiam, & assistentiam.

Secundus casus, vel causa est, quando duo beneficia sunt canonicè, id est à Sede Apostolica unita, & inter se annexa, ut habetur in cap. Eam te decet. De aetate, qualitate, & ordine praticiendorum, qua autè ratione huiusmodi vniones fieri debeant, habetur in cap. Quia monasterium. De religiosis domibus. Debet autem huiusmodi vnio fieri non in fauorem personæ, ut sit ditior, sed in utilitatem Ecclesiæ, quia ita expediat Ecclesiæ, ad eius cultum, vel gubernationem. Vnde si quis habeat duo beneficia, vel duas Ecclesias incompatibiles, & ad vitandum scandalum, vel aliquam litem curat, ut ille vniantur, non propterea manet tutus in conscientia, nisi utilitas illarum ecclesiarum ita exigat, imò si utilitas ita exigat, non est necessaria talis vnio, sed sufficit auctoritas superioris: quod si non ita exigat utilitas Ecclesiæ, nec dispensatio, nec superioris auctoritas reddit illum tutum, quia in his ex utilitate Ecclesiarum totum iudicium sumendum est.

Tertius casus, siue causa est, quando vnum beneficium habetur in titulum, aliud verò in commendam. Ut habetur 21. q. 1. can. Quam plures, qui etiam casus non est licitus, nisi cedat talis commendam in utilitatem Ecclesiæ, ut quando non reperitur utilis, & dignus minister præbendæ vacanti, tunc enim utile est Ecclesiæ, ut commendetur illa præbenda alicui digno, & si aliam habeat, ad tempus, donec appareat dignus, cui conferatur. Quo fit, ut commendæ perpetuæ non sint licitæ: quia si commendam tantum habet locum, donec appareat minister dignus, commendare præbendam non ad tempus, donec talis minister appareat, sed simpliciter, & perpetuò, apertè non est in utilitatem ecclesiæ, sed in fauorem personæ, & consequenter est illicitum.

Quartus casus, siue causa est paucitas ministrorum, ut habetur 21. q. 1. can. Clericus, cuius canonis verba, licet primo aspectu videantur intelligenda de paucitate incolarum, benè autem considerata intelligenda etiam sunt de paucitate ministrorum, quæ paucitas ratione ipsa naturali dictante sufficiens causa est: tunc enim utile est ecclesiæ, ut vnus plura beneficia habeat, cum desint ministri, quibus illa conferantur, sumenda autem hæc paucitas est non ex numero ministrorum, sed ex dignitate, nam indigni, & inutiles perinde sunt, ac si non essent. Vnde pauci reuera sunt, quando pauci sunt digni, meliusque est plures Ecclesias committi vni digno, & utili, quam multis indignis, & inutilibus.

Secundus casus est, qui assignatur in c. De multa, De præbendis. Quando est persona illustris & literata. Hic casus antiquitus erat iustior, & magis consonus rationi, saltem quo ad personas illustres, quia cum Ecclesia vexarentur maximè ab hæreticis, & tyrannis, expediebat Ecclesiæ, ut viri literati, qui hæreticos verbo, & scripto confutabant, & illustres qui illam à tyrannis tuebantur, haberent plures redditus, & plura beneficia, modo verò iam non sic indiget Ecclesia illustribus ad suam defensionem, quamuis indigeat literatis. Quo fit, non ita licere sicut olim ob sanguinis claritatem habere plura beneficia, licet autem ob litteras, & eruditionem, non quidem solam, sed quando litteratus contra hæreticos, & alios fidei hostes verbo, & scripto laborat, indigetque ad eos labores, & expensas pluribus redditibus, & beneficijs, tunc enim utile est, ut vir literatus sic laborans habeat plura beneficia, totum enim iudicium in his, ut sæpe diximus, sumendum est ex Ecclesiæ utilitate.

Addunt Soto, & in alijs his quinque causis alias

duas, vna est, si quis habeat duo beneficia ex dispensatione Papæ, ut habetur 21. q. 1. can. Relatio, vbi dicitur vnus habere duos Episcopatus ex dispensatione Papæ. Altera, quando habentur ex dispensatione Episcopi, ut habetur can. Sanctorum D. Thom. 70. Sed hi duo canones non proponunt causas, quod hic inquirimus, sed solum explicant quibus conueniat facultas dispensandi, conuenit enim (ut dicimus) in quibusdam Papæ, & quibusdam Episcopo.

Ex his causis circa primam, quartam, & quintam nihil addit Concil. Trident. præter ea quæ hic dicta sunt, circa secundam verò, & tertiam dicit multa sessio. 7. de reformatione. In primis cap. 2. ait ut quæcunque persona cuiuscunque dignitatis existat, quæ habuerit duas, vel plures Ecclesias cathedrales, vel Metropolitanas, siue omnes in titulum, siue vniam in titulum, & aliam in commendam, intra sex menses teneatur illas relinquere retenta vna, quam maluerit, aliter censeantur omnes illæ Ecclesiæ ipso iure vacare excepta vltima, quam obtinuit. Vnde ut opimè obseruat hic Soto domini Cardinales habentes Episcopatus, & residentes Romæ, non sunt satis tuti in conscientia, quia aut habent illos in titulum, aut in commendam, si in titulum, agunt contra ius diuinum, & Ecclesiæ non residendo in suis Ecclesijs, nec valet dicere se assistendo Papæ inferuire ecclesiæ vniuersali, quia licet possit Cardinalis tuta conscientia abesse suæ Ecclesiæ, quando necessitas vniuersalis ecclesiæ exigit, & in concilijs, & quando à Papa conuocatur, perpetuò tamen abesse maximè cum habeat Papa alios Cardinales assistentes, qui non sunt Episcopi, & possit quotidie de nouo creare, non iudicatur satis securum, si verò habeant illos in commendam, quod fit frequentius, quia à iure communi Cardinales prohibentur esse Episcopi, ob rationem dictam, neque hoc licet, quia commendæ perpetuæ non sunt in utilitate ecclesiæ, nec licitæ, ut constat.

Secundò, quia hoc reuera est seruatis verbis legis violare sententiam eius, quod est in fraudem legis: vult lex ecclesiastica ne Cardinales sint Episcopi, ut ne occasione Cardinalatus absint à suis ecclesijs, accipere Episcopatum non in titulum, sed in commendam, ut possint agere Romæ, & non in illa ecclesia, quis non videt esse violare animum, & sententiam legis? Adde quod cum residentia sit necessaria, non ratione nominis, sed ratione officij, & necessitatis ouium, quicumque habet Episcopatum siue in titulum, siue in commendam, est verè pastor illius ecclesiæ, cuius præsentia ipsa indiget, & tenetur residere.

Secundò habet Concil. Trident. cap. 4. eiusdem sessionis, ut nullus possit habere plura beneficia curata, nec plura incompatibilia; neque per viam vnionis, neque per viam commendæ contra tenorem sacrorum canonum, maximè c. illo de multa, aliter si quis plura habeat curata, vel incompatibilia, & illa non reliquerit, retento vno quem voluerit, omnia censeantur ipso iure vacare, nisi sit persona sua nobilitate, vel litteris utilis ecclesiæ, ut diximus in quinto casu; quod est sumptum ex isto c. de multa.

Tertiò habet Concil. c. 6. eiusdem sess. ut vniones factæ à 40. annis, & citra examinentur per ordinarios locorum, & quæ inuentæ fuerint surreptitiæ, declarentur ipso facto nullæ, etiam si iam obtinuerint suum effectum, quæ vero nondum obtinuerunt suum effectum vel in parte, vel in toto, nisi apparuerit, & constiterit clara ac manifestata

fecta causa earum, censeantur etiam nullæ.

Quartò decernit, ut licet vniones ex rationabili causa videantur factæ, nihilominus beneficia vnita monasteriis visitentur per ordinarios locorum ac si illi videatur, non obstante vnione prouideat ordinarius illi Ecclesiæ de Vicario perpetuo, cui possit assignare tertiam partem fructuum, plus, & minusve pro sua prudentia, & illorum fructuum sufficientia. Quomodo autem hoc intelligendum sit in Ecclesiis curatis, quas habent religiosi, vel militares, accipiendum est ex priuilegiis cuiuscunq; religionis, maximè ex priuilegiis, & motibus propriis Pij V. & Greg. XIII. concessis ordini S. Ioan. Hierosolymitani.

In his autem omnibus statutis Concil. Trident. potest Summus Pont. dispensare, quando Ecclesiæ utilitas, vel alia causa iusta postulauerit, siue sit aliqua ex illis quinque assignatis, siue alia, quæ de nouo se offerat Ecclesiæ utilitatem concernens, quia auctoritas Papæ superat auctoritatem Concilii, estque ipsius in omni iure, & lege Ecclesiastica iusta de causa dispensare, cum ad ipsum pertineat suprema auctoritas, & gubernatio. Reipub. Christianæ.

CONCLUSIO III.

Ad habenda plura beneficia incompatibilia, nec sufficit dispensatio superioris sine iusta causa, nec iusta aliqua causa ex assignatis sine dispensatione superioris. Ad habenda autem plura beneficia simplicia comparabilia sufficit causa iusta sine vlla dispensatione.

Probatur prima pars. Papa vel Episcopi, ut conuenit, non sunt domini beneficiorum, sed dispensatores, & administratores tantum, dispensator autem, & administrator ex communi consensu Doctorum (quod & nomen ipsum sonat) cum non sit dominus, non potest pro libito disponere, & distribuere, sed ex iusta causa ad utilitatem boni sibi commissi, ergo. Et confirmatur, quia ex communi Doctorum sententia dispensatio intrinsicè dicit, & petit iustam, ac rationabilem causam.

Secundò, quia distributio facta ab aliquo administratore contra voluntatem veri domini, & fidelitatem illi debitam est mala & iniqua, verus autè dominus beneficiorum est Christus, qui eatenus vult beneficia distribui, quatenus expedit utilitati suæ Ecclesiæ, & hanc fidelitatem exigit in suis ministris. [Fidelis, inquit, seruus & prudens, &c. Et Pau. Sic nos existimet homo ut ministros, & dispensatores, &c. hic autem iam queritur, ut fidelis quis inueniatur.] Ergo qui sine iusta causa, & utilitate Ecclesiæ habet plura, etiam si per dispensationem, cum talis dispensatio non sit optima, nec valida in foro animæ, peccauit talis dispensator, & dispensator non est tutus in conscientia. Vnde qui ante Concil. Trident. habebat duo, vel plura beneficia simplicia, vel curata ex dispensatione Papæ, erat quidem securus in foro exteriori, quia interueniente Papæ auctoritate cessabat omnis lis, quæ moueri poterat, sed non in foro interiori, nisi dispensatio illa esset ex causa legitima. Post Concil. verò Trident. hoc iam sublatum est quia sess. 24. cap. 17. dicitur, ut nullus deinceps habeat duo beneficia incompatibilia, sed si vnum non sufficiat ad sustentationem, adiungatur illi aliud simplex, quod non exigat residentiam, Et ita post Concil. Trid. obtinent

duo beneficia incompatibilia, & requirementia residentiam non est tutus in conscientia, neque in foro exteriori. Debentque ordinarij diligenter examinare omnes dispensationes, quæ post Concil. Trident. fiunt circa pluralitatem beneficiorum. Quia etsi Papa cum aliquo dispenset, quod potest ex plenitudine suæ potestatis, & auctoritate, quam habet supra Concilium, nisi exiit iusta causa, debet haberi tales dispensationes surreptitiæ & nullæ, estque procedendum contra sic dispensatum, ut deceptorem Papæ, teneaturque ipse illa beneficia relinquere.

Probatur secunda pars conclusionis, quia est regula generalis, in omnibus, quæ prohibita sunt, si ex aliqua causa concedantur, cognitionem illius causæ non pertinere ad priuatum, qui facile ex cupiditate & ambitione non causam, ut causam iudicabit, sed ad iuperiorem, & habentem auctoritatem: hoc enim est dispensare, concedere, quæ aliàs erant prohibita ex iusta causa. Secundò, quia iura ipsa, quæ ex causis dictis conceduntur alicui plura beneficia, non concedunt illa absolute & simpliciter, sed ita ut Papa, vel Episcopus possint ex iustis causis illas concedere.

Probatur iam tertia pars conclusionis, quia ut bene ait Soto, ita est in usu, ut qui habet vnum beneficium omnino simplex, quod nullam exigit residentiam, si aliud simile ei conferatur, liberè recipiat illud, & obtineat, simpliciterque petatur ab ordinario illius collatio nulla interueniente ad id dispensationem. Vnde vbi esset in usu petere dispensationem etiam ad huiusmodi beneficia simplicissima, esset petenda.

Secundò, quia si habere plura beneficia comparabilia sine dispensatione non liceret, hoc ideo esset, quia aliquo iure prohibetur, at non prohibet illud ius naturale, aut diuinum, quia, ut ipsum nomen sonat, ideo dicuntur comparabilia, quia ex natura ipsorum possunt simul esse. Tum secundò, quia ius naturale, & diuinum id tantum prohibent, quod est in Ecclesiæ nocumentum, habere autem plura simplicia, quando iusta causa existit, non est Ecclesiæ nocumentum. Neque est prohibitum iure humano, quia si aliquod antiquum hoc prohiberet, iam est per contrariam consuetudinem abrogatum, maximè cum Concilium Tridentinum renouauit omnia iura, quæ circa hæc obseruanda sunt.

Addiderim tamen nulli licere coaceruare plura beneficia simplicia, quibus abundet, & sat ditior, quia si coaceruet multa sine dispensatione Papæ, potest ordinarius illum aliquibus expoliare relictis necessarijs, cum Concil. Trident. sess. illa 24. cap. 17. statuat, ut qui habuerit beneficium, quod sibi non sufficit, possit habere etiam simplex, quod non exigat residentiam, ut sibi sufficienter prouideatur, ut aperte vult Concilium eas solum beneficia haberi, quibus opus est, ut clericus sibi pro suo statu sufficiat, etiam ex simplicissimis. Quod si coaceruet multa ex sola cupiditate, etiam si cum dispensatione, dispensatus peccat, & dispensatus in foro interiori non est tutus, quia dispensatio sine iusta causa (ut constat) non est valida in foro animæ: habere autem multa beneficia etiam simplicissima ad abundandum non est iusta causa, cum sola utilitas Ecclesiæ in his attendenda sit, non clericorum cupiditas.

CONTROVERSA VI.

AD QVEM PERTINEAT dispensare in pluralitate beneficiorum.

SIT NE LICITVM CONCEDERE pensiones super beneficijs.

Non est hic quæstio de Episcopatibus, nam hi à solo Papa conferuntur, solusque Papa potest in eis dispensare, cum ipsi immediate subiaceant, sed quæstio est de curatis, & alijs incompatilibus, in quib. (parte illam distinctionem supra positam) quædam sunt maiora, vt dignitates, & canonicatus, alia vero minora, vt beneficia simplicia, quæ habent annexam residentiam.

Obseruemus primò pensionem esse quandam coram, & partem fructuum beneficij Ecclesiastici, quam tenetur beneficiatus soluere, & pcedere alicui personæ ex onere sibi imposito, diciturque persona illa, cui soluitur pensionarius. Vnde pensio ex parte pensionarij communiter non est beneficium Ecclesiasticum, sed quoddam ius, quod habet pensionarius, vt soluatur ei illa pars fructuum, & quoddam tributum temporale impositum beneficiato, propter quod non inducit obligationem recitandi horas canonicas, nec defetendi habitum clericalem. Argumentum est primo, quod istæ pensiones ex sola voluntate Papæ habentur, nec conferuntur per collationem ordinarij, sicut beneficia Ecclesiæ. Secundo, quia passim venduntur, & redimuntur ad arbitrium pensionarij, & beneficiati, & conferuntur indifferenter Ecclesiasticis, vel secularibus, propter aliquod obsequium exhibitum Ecclesiæ, sicut architectis, & fabris soluuntur operæ, quia impendunt Ecclesijs. Dixit communiter & per se loquendo, quia (vt videbimus in materia de Symoniæ) aliquæ forsan pensiones sunt, quæ habent effigiem, & induunt rationem beneficij Ecclesiastici.

CONCLUSIO I.

In beneficijs curatis, & incompatilibus maioribus, ut dignitatibus, & Canonicatibus solus Papa potest dispensare ex iusta causa.

Patet, Primò ex vsu Ecclesiæ, & consuetudine Romanæ curiæ, iuxta quam etiam si adsit iusta causa, nullus permittitur habere duo beneficia curata, aut duos canonicatus, nisi interueniente auctoritate, & dispensatione Rom. Pont. secundò, in ead. dudum. extra de electione, & electi potestate, reprehenditur quidam, qui habebat duo beneficia huiusmodi ex sola dispensatione Episcopi. Nec obstat c. Sanctorum, dist. 70. in quo videtur concedi Episcopo facultas dispensandi, in pluralitate beneficiorum, non distinguendo inter hæc, vel illa beneficia, quia caput istud quo ad hoc iam est reuocatum per illud ead. dudum.

Obseruemus secundò, dupliciter posse imponi pensionem, aut supra ipsam personam beneficiati, & sic imposita illo beneficiato, mortuo cessat, nec transit cum beneficio ad successorem, uel imponitur supra ipsum beneficium, & sic imposita durat per totam uitam pensionarij, transitque quamdiu ipse uiuit, cum beneficio in quemcunque beneficiatum.

CONCLUSIO II.

In beneficijs incompatilibus minoribus si iusta causa existit, potest episcopus dispensare, & quis plura habeat, quatenus ecclesiæ utilitas postulabit.

Hæc est Mag. Soto, & recentiorum iudicio multum probabilis. Primo, quia nullum ius hoc ipsis prohibet, cap. enim illud dudum tantum agit de beneficijs curatis, & de maioribus. In Concil. etiam Trident. nullum est verbum, quod priuet Episcopum hac facultate, & ita est in vsu, maxime in Hispania, & in his standum est vsui, faciendumque Episcopis, quia cum hoc pertineat ad priuata gubernationem Ecclesiæ, quæ ipsis demandata est, à iure diuino, ac naturali, & simpliciter competit eis hæc facultas, solum ius humanum est quod illam ipsis restringit unde ubi vsus eam illis tribuit, standum est, vt dixi, vsui, cum consuetudo sit optima legum interpretres.

CONCLUSIO PRIMA.

Nullus alius præterquam à Sum. Pont. potest imponere pensiones super beneficia.

Hæc conclusio non est de iure communi, nam stando iure communi, & naturæ rei, uel iuri diuino quiuis Episcopus posset imponere pensiones super beneficia, quorum præsentatio ad ipsum pertineat, imò & ipse beneficiatus resignas, & renuncians, possetque illas imponere super beneficium quod resignat, quia pensio imponi potest in fauorem eorum, qui aliquod obsequium exhibent Ecclesiæ, quasi præmium illius obsequij, præmiare autem eos, qui Ecclesijs inferunt simpliciter, & naturæ rei relictum potest & Episcopus, & quiuis beneficiatus. Ex consuetudine autem Romanæ curiæ solus Papa illas concedit, nec aliter ualēt nisi concessa ab ipso, quæ consuetudo iuste, & sapienter introducta est ad tollendum multorum ambitionem, & prodigalitatem, vt habet Soto li. 9. de Iust. q. 7. art. 2.

CONCLUSIO II.

Papa, si iusta causa adsit, potest constituere pensiones super quacumque beneficia, etiam episcopatus.

Quod possit, patet ex suprema auctoritate, & plenitudine potestatis, qua pollet in beneficijs dispensandis. Quod uero exigatur iusta causa,

causa, ostendo. Sicut beneficia ordinantur ad utilitatem, & commune bonum Ecclesie, ita & fructus eorum, unde sicut non est dominus beneficiorum, sed administrator in utilitate Ecclesie, ita & fructuum, sed beneficia non potest pro libito distribuere, sed ex meritis, & iusta causa, ergo nec fructus, & ex consequenti pensiones, cum pensio sit quaedam pars fructuum. Est autem rationalis, & iusta causa sumenda ex ordine ad bonum, & utilitatem Ecclesie vniuersalis, vel particularis, & ex obsequio spirituali, vel temporali, quod quis impedit Ecclesie vniuersali, vel particulari. Ut si quis suis armis defendat Ecclesiam, vel terram fidelium purgauerit, & liberauerit ab infidelibus: quo nomine Reges Hispanie possident tertiam partem decimarum suorum Regnorum, similiter si quis defendat suam Ecclesiam in Concilio, vel curia Romana, quo nomine multis procuratoribus Ecclesiarum, & secularibus vel religiones dantur pensiones.

Tertio, si quis in visitandis, aut reformandis Ecclesijs, vel monasterijs laboret, vel sua eruditione, & scriptis hereticos confuter, & fideles doceat: quo nomine multis religiosis dantur pensiones. Ad hanc causam reducuntur pensiones, quae olim consignabatur coadiutori Episcopi, vel Parochi, quod est adhuc in usu, illae etiam qua antiquitus consignabatur beneficiatis, qui iam senuerant, nec poterant ministrare, & assistere choro. Denique iusta etiam causa est, quando in lite de beneficio desistit vnus litigantium accepta aliqua pensione, ut colligitur ex c. si esset, extra de prebendis, quod est intelligendum, quando lis habet iustum fundamentum, & bona fide litigatur ex utraque parte. Omnes haec causae iustae sunt, quia omnes respiciunt utilitatem, & bonum Ecclesie vniuersalis, vel particularis, solus autem titulus beneficii non est causa iusta ad imponendam pensionem. Vocatur titulus beneficii, quando habetis beneficium, vel quia non vult residere, vel vult mutare statum, vel quia debet illud aliqua de causa, vel precepto relinquere, confert illud alteri, & ratione huius renuntiationis exigit sibi dare pensionem, hoc inquam non licet.

Primo, quia ratione solius renuntiationis aliquid accipere, quocumque titulo, & colore id vestiatur, est verè Symonia.

Secundo, quia pensio concedi tantum potest alicui ob utilitatem, & obsequium impensum Ecclesie, in hoc autem causa illa beneficiatus nil utilitatis afferrebat, imò huiusmodi saepe sunt inutiles Ecclesie, expeditque, ut relinquunt beneficium, & alteri conferant.

CONCLUSIO TERTIA, quae sequitur ex precedenti.

In pensionibus quas summus Pontifex concedit supra Episcopatus, vel beneficia ad petitionem Regum, si causa mouens Regem ad illas petendas sit iusta, pensionarij, quibus tales pensiones conceduntur, sunt tuti in conscientia, quod si talis culpa non sit iusta, neque ipsi sunt tuti in conscientia.

Dico, causa mouens animum regis, quia Papa in huiusmodi concessionibus non examinat causam, sed credit, & prudenter regi affirmati in petitione se habere iustam causam, & sub ea conditione concedit. Haec conclusio probatur ex dictis, quia si Papa potest concedere pensionem

iusta causa existente, efficitur, ut si ea quae mouet regem sit iusta, pensionarius quoque sit tutus, si minus, nequaquam.

In hac conclusione agimus tantum de iure, quomodo sint tuti pensionarij, si causa sit iusta, nam de facto vnusquisque videtur, quia de causa sibi cedantur: quod dico propter M. Soto. qui huiusmodi pensiones habet suspectas tanquam rem noquam in Ecclesia, & cuius ferè nulla est mentio nisi in vnico loco iuris, nempe in c. Nisi essent, extra de prebendis. Vbi nec imponitur simpliciter pensio, sed cum quidam prior esset senex, & inutis, datur illi coadiutor durante vita illius, assignaturque in stipendium coadiutoris pensio, quamdiu idem prior viueret: Nihilominus dico pensionarium, qui videt se nullum omnino obsequium praestitisse, aut praestare, vel praestitutum Ecclesie, non esse tutum, quia cessat omnino in tali iusta causa, & est in peccato, quamdiu talem pensionem recipiat, teneaturque illi restituere, quod si videat, se aliquod obsequium aut exhibuisse, aut exhibere, est tutus, si vero sit dubius, deponat scrupulum & credat, Regem iusta de causa esse inductum ad conferendum illi talem pensionem, etiam si importune eam à Rege obtinuerit, Loquor etiam de pensionibus moderatis, aliquando enim tot in vno coarceuantur pensiones, ut reddantur omnes suspectae, vbi vero moderatae sunt, & quissimum est, ut qui Ecclesiae deseruiunt, nec villos habent redditus, aut maximè tenues, accipiant ab illis qui habent pingues fructus, quasi coadiutores eorum, non enim est alligandum os boui trituranti, cum hoc potissimum nomine, & propter hos sint inuentae, & introductae huiusmodi pensiones. Vnde religiosi, quia alias non possunt habere beneficia Ecclesiastica, iustissime praem omnibus suscipiunt pensiones, si seruiant Ecclesijs, summusque Pontifex annuerit.

DE OFFICIIS ET MAGISTRATIBUS secularibus possit ne in ipsis committi acceptio personarum, & qua ratione.

In hac quaestione obseruemus primo, ex ijs officijs quaedam esse quae habent iurisdictionem in Rep. ut praetores, iudices, & senatores, alia esse velut instrumenta proxima istorum, ut scribae, & tabelliones causarum, fiscales, & hactores, alia vero velut instrumentum remota, ut custodes carcerum, satellites, & ministri iustitiae, in quibus requiruntur ex conditionibus, quas diximus, necessarias in eligendis ad prebendas Ecclesie, duae illae nempe probitas vitae, & scientia ac prudentia; probitas vitae maximè necessaria est in istis, hoc enim interest inter ista officia, & alia mechanica, quod haec cum non ordinentur ad mores, sed ad opera suae artis, exigunt quidem dexteritatem in conficiendo opere artis, non tamen virtutem, at officia publica, cum sint ordinata ad componendos mores ciuium, extirpanda vitia, quae Reip. pacem perturbant, constituendam aequitatem, & dicendum ius inter ciues, exigunt. Ut Reip. minister bonus sit, & studiosus, improbus enim; & nequam illam praestare non valet, imò cum iniquus sit, diligit vitia, suoque exemplo faciet alios sibi similes, cum minores exempla maiorum, maximè suorum gubernatorum facile sequantur. Et confirmatur, quia ex cōi. Doctorum consensu ad haec officia exercenda prudentia politica solet

solent Deo conferri hominibus, quæ non est sine charitate. Denique regimen Reip. non est quid speculativum, sed quid practicum, in practicijs autem necesse est deficere multis existens in peccato, cum habeat appetitum deordinatum, ac, ut dicebat Arist. Qualis unusquisque est, talis finis sibi videtur. Hæc dicta sint potissimè de ijs qui habeant administrationem iustitiæ, & gubernat Rempub. nam alios inferiores non exigitur, adeo studiosos esse, & optimos.

Requiritur secundò ea scientia, & prudètia, quæ iuxta sui muneris ministerium necessaria est, sed cum discrimine, nam ex illis tribus generibus officiorum, in primo requiruntur omnia ista, præcipuè ac maximè prudentia, & peritijs gubernandi, cum ex ipsis pendeat recta gubernatio, quo fit, ut aliquando minus studiosus propter maiorem prudètiã, & peritiã sit utilis Reip. & dignior, quàm alius magis studiosus, & probus. In officijs secundi generis requiruntur etiam, quamvis non ita perfectè, ut in primo. In tertio sufficit probitas vitæ, & fidelitas, etiam si desit peritijs, & dexteritas, quia habentes illud nil disponunt, sed tantum exequuntur præcepta ab alijs, ad quod sufficiunt probitas vitæ, & fidelitas, ac constantia, ita ut è nemine decipiantur, nec desinant vlla de causa exequi mandata aliorum.

Nec repugnat huic doctrinæ Caiet. in Sum. verbo. Electio quando dicit non esse necessarium, ut eligendus ad ista officia non sit in peccato mortali. Potest enim dupliciter intelligi, ut significet non esse necessariam tantam probitatem vitæ in his officijs, quanta in Ecclesiasticis desideratur, quia qui eligitur ad officium seculare, nõ instituitur pastor animarum, sicut Ecclesiasticus, sed solum custos pacis, ad quod sufficit vir probus, etsi cum aliqua imperfectiõne, cum tamen prælatum, & clericum omni virtute præditum esse oporteat. Vel voluit significare Caiet. n. repugnare, esse illum in aliquo peccato mortali alterius materiæ, modo nullum habeat peccatum suo muneri nocivum. Potest. n. aliquis ita corripì, vel aliqua fragilitate humana laborare, & esse nihilominus verax, iustus, & rectus, quæ virtutes sufficiunt ad suum officium præstandum, licet perfectius illud exequeretur, si omni iuro careret.

Obseruemus secundò in his omnibus officijs cuiuscunque generis sint, nullo modo licere indignum eligere nõ esse peccatum mortale acceptionis personarum ex suo genere eligere indignum, quacunque ratione electio illa fiat sine perdonationem, siue per renuntiationem, siue electores plures sint, siue vnus, siue persona conferens sit publica, ut Rex siue particularis, ut quando priuatus suos cedit officio in gratiam alterius. Quod patet primò, quia cum electio indigni semper sit in damnum aliorum est ex suo genere intrinsecè mala, & prohibita, & consequenter peccatum, & cum sit in re graui, est mortale. Secundò eligens indignum, quicumque ille sit, peccat primo contra charitatem. Secundò contra iustitiã legalem. Tertio contra commutatiuã, ergo peccat mortaliter ex suo genere. Primò contra charitatem, & iustitiã legalem, quia vnusquisque, quicumque ille sit, tenetur ex charitate diligere bonum commune, & ex iustitia legali, quantum valet consulere bono communi, quod non præstat eligens indignum. Quod verò peccet etiam contra iustitiã commutatiuã, de persona publica patet, quia tenetur talis ex officio curare bonum commune, & illi providere vtiles, ac sufficientes ministros. De persona vero priuata patet etiam, quia eo

Tomus Primus.

ipso quo vult officium sibi commissum alteri conferre, tenetur ex officio providere de persona digna, aut committere superiori, ut ipse provideat. Et confirmatur primò, quia si vellet ad tempus, quamdiu infirmatur, vel abest, substituere loco sui alium ministrum, tenetur substituere dignum, & sufficientem, ergo multo magis quando absolute, & per omne tempus transfert in alium. Secundo, quilibet œconomus tenetur eligere ex officio saltem dignos ministros domus domini sui, quilibet autem officialis Reipubl. quantumuis priuata persona, eo ipso quo est officialis, & minister Reip. est velut œconomus Reip. ergo quando substituit alium debet saltem eligere dignum.

Adeoque oportet quærere dignos, ut non sufficiat cuius lectori, se nescire illum, quem eligit esse indignum, verum etiam debet scire, & intelligere aut per se ipsum, aut testimonio aliorum fide dignorum esse dignorum esse dignum. Ratio est aperta, quia qui exponit se periculo nocendi, & peccandi, eo ipso peccat mortaliter, qui autem non nouit certo per se ipsum, aut per testes fide dignos hunc quem eligit esse dignum, exponit se periculo eligendi indignum, & nocendi reip. ac peccandi in tali electione, ergo. Hoc vsque adeo est verum, ut non solù vnus elector, quicumque ille sit siue publica, siue priuata persona peccet mortaliter eligendo, indignum, verum etiam tota respub. si eligeret sibi indignum similiter peccaret, quamvis cum discrimine, quia tota resp. peccaret contra charitatem tantum, quia tenetur diligere bonum commune, non tamen contra iustitiã, quia iustitia est ad alterum, resp. autem non agit tunc nisi contra se ipsam, & consequenter nec tenetur ad restitutionem, quia teneretur sibi ipsi, particularis autem elector siue vnus, siue plures si eligant indignum, tenetur omnia damna ex tali electione subsequuta restituere communitati, quia ipsi illud ei intulerunt contra iustitiã commutatiuã, ut constat.

His positis antequam explicemus, An his quoque officijs oporteat eligere digniorem, duo videre oportet, primò.

CONTROVERSA VII.

AN REGES, ET PRINCIPES, DUCES quoque, & alij magnates sint dominus officiorum secularium.

Artia. in 4. fol. 58. aperte vult neq; Reges neque vllos magnates esse dominos huiusmodi officiorum, sed meros administratores, quæ sententia, licet ab ipso sine probatione asseratur, ab aliquibus tamen sic probatur. Quam iurisdictionem habet Rex in rep. in temporalibus eandem, nec minorem habet Papa in Ecclesia in spiritualibus, sed Papa non est dominus (ut vidimus) beneficiorum Ecclesiarum, sed merus administrator, ergo neque Rex, est dominus officiorum reip.

Secundo, peccatum acceptionis personarum nõ habet locum, in bonis proprijs, quorum quis dominus est, sed solum in communibus, quorum est dispensator, si Rex esset dominus istorum beneficiorum, non peccaret peccato acceptionis personarum conferendo illa quibus vellet, etiã indignis, at omnium consensu peccat grauissimè, si indignis illa conferat, quia agit tunc contra bonum commune reip. & contra benemeritos, ergo est dominus.

Z 2 Et

Et confirmatur, Quia qui sua bona sine iusta causa & prodigè alteri confert, peccat quidem contra liberalitatem, non autem contra iustitiam, at si rex huiusmodi officia indignis conferat, peccat contra iustitiam legalem, & commutativam.

Tertio, si Rex haberet dominium horum officiorum in suo regno, haberent quoque illud magnates in suis terris, at non habent, neque tale illis tribuunt, qui tribuunt Regibus, ergo. Maior patet quia similiter se habet isti magnates in suis terris, sicut Rex in suo regno. Secundo, quia quando Rex concedit istis dominium illarum terrarum, & subditorum, transfert in eos ius quod ipse habet, & utramque iurisdictionem civilem, & criminalem, ut patet ex titulis donationum, quas Reges fecerunt, & facere solent magnatibus.

Volunt alij, Regem quidem esse dominum istorum officiorum in suis regnis, Duces vero Comitibus, & magnatos nequaquam, sed esse meros administratores illorum officiorum. Ita Soto libr. 3. de iust. q. 6. art. 4. ante secundam conclusionem, Caiet. verbo. Venalitas officiorum in solutionibus argumentorum, & recentiores Thomistae illam tribuunt D. Th. opusc. 2. ad Ducissam Brabantiae, quamvis reuera D. Th. illam non ita expressè ibi habeat. Volunt ergo hi sicut Papa habet plenitudinem potestatis spiritualis in Ecclesia, quam non habent Episcopi neque in suis diocesis, sic Regem habere plenum dominium in omnibus bonis, & officijs sui regni, quam tamen non habent magnates neque in suis terris.

Quod pertinet ad Reges ita probant primo. Respondent eligens Regem transfuit in ipsum omnè ius, & dominium, quod in ipsa erat, habebat autem reipon. dominum illorum officiorum, habet ergo, & illud Rex. Maior habetur. I. Quod Principi, ff. de cõ. sti. princip. Minor patet, quia ista officia sunt bona temporalia ipsius reip. sicut, & quævis ad alia ipsa pertinencia, nec potest repetiri, aut ex cogitari alius dominus ipsorum, quæ ipsa sunt, deinde vero Rex ex traditione, & voluntate reip. aut oporteret illa carere dominio, quod est absurdum, cum sint bona temporalia, & precio æstimabilia. Et confirmatur primo, hæc officia sunt veluti quædam actiones communitatis sicut velle, & intelligere sunt actiones personæ, sed quælibet persona habet dominium suarum actionum, ergo, & reipon. dominum officiorum. Confirmatur secundo, Suspendia quæ conferuntur ministris horum officiorum sunt bona reip. ergo, & ista officia. Secundo probant, quia si ista officia Rex ut verus dominus eorum non posset vendere, Reges, qui illa vendunt, & qui illa emunt non essent tuti in conscientia, imo teneretur qui illa officia emerunt renuntiare, & rex qui vendidit restituere pecuniam acceptam, sicut diximus de re empta ab eo qui non est verus dominus, at nullus Theologus, aut confessarius tale admonuit vel regibus, vel eumentibus ista officia.

Quod verò pertinet ad magnates non esse dominum istorum officiorum, probatur. Quia respõ. non transfuitur in eos tale ius, & dominium. Patet, quia ipsi non habent suos Comitatus, & Ducatus, ac iurisdictionem quam habent ab illa communitate sibi subiecta, sed a regibus, qui illos constituerunt Duces, & Marchiones, Reges autem non contulerunt Duces, & Marchiones, Reges autem non contulerunt eis tale dominium. Et quædo ita res se haberet, ut alius eorum a communitate sibi subiecta esset electus in Ducem, & Marchionem, talis communitas non est perfecta resp. neque habet tale dominium.

Secundo probatur simul quod dictum est de rege, & quod dictum est de istis magnatibus hac ratione. Rex potest vendere ista officia, & de facto vendit, ut diximus. Et interrogatus D. Tho. in illo opusculo, posset ne Ducissa illa vendere officia sui Ducatus? Respondit, posse quidem, non tamen expedire, magnates verò isti (quod usus ipse ostendit) nec possunt, nec permittuntur illa vendere, ergo rex erit dominus istorum officiorum, magnates autem nequaquam. Probo consequentiam, quia venditio non potest fieri nisi a vero domino, aut de cõ. sensu, & facultate ipsius.

Tertia opinio Baldi, & communis inter iuristas in l. Barbarius, ff. de officio prætorum, & nonnulli etiam ex recentioribus Theologis amplectuntur, vult omnes istos, & reges, & magnates habere dominium istorum officiorum. Quod Reges illud habeant, probant argumentis secundæ opinionis, quæ vero magnates, ultimo argumento primæ. Quamvis Theologi illam sequuntur moderatè loquantur dicentes, magnates habere quoddam dominium non merum, & plenum in istis officijs, sed mixtum, ita ut possint quidem illa dare, & vendere, sed dignis, ita ut in dando, vel vendendo, habeant sed ut domini, sed in dando, vel vendendo huic, vel illi, habeant se ut administratores debentes dare dignis, idemque consent de Regibus.

In hæc questione observemus primò, bona reipub. duplicia esse, alia verè, & propriè temporalia, & velut divitiæ, nempe redditus, & fructus ipsius reipub. siue in æratio, siue in vectigalibus, & tributis, alia verò quæ dicuntur quoque temporalia, quia non sunt spiritualia, nõ sunt velut divitiæ, sed sunt ministeria & officia in utilitate, & optima gubernationem ipsius instituta, quorum omnium dominium est penes Remp. probaturque apertissime, Primò, quia omnia ista bona cuius siue reuera temporalia, & precio æstimabilia, necesse est, ut diximus, sub alicuius esse dominio, siue alicuius privati, siue totius communitatis, & reip. sed non sunt simpliciter, & a primâ institutione alicuius privati, sunt ergo ipsius communitatis, nec vltus est cuius meliori, & æquiori titulo esse possint. Secundo, communis est Theologorum doctrina in materia de clauibus, & potestate Ecclesiæ hoc interesse inter bona spiritualia Ecclesiæ, & temporalia Reipub. quod dominium illorum residet inmediate in Christo, à quo derivatur potestas dispensandi illa in Sum. Pont. & ab eo in alios prelatos, & ministros Ecclesiæ: in bonis autem temporalibus cuiuscunque generis, contra dominium eorum, primò, & per se est in Reipub. & ab ea est derivatū per ipsius electionem, & cõsensum in Reges, ita, ut quamdiu Resp. non confert dominium eorum Regi, ille non habeat tale dominium.

Observemus secundo, quod licet Resp. sit domina istorum bonorum, non tamen æqualiter, nec eodem modo, est enim ut supra ex Arist. D. Tho. docuimus, duplex dominium, unum quod est simpliciter dominium, quod vocatur dominium nativum, diffiniturque ius ad utendum re pro libito in oēs usus sibi viles, quò vnusquisque est dominus suarum opum aliud verò quod non dicitur simpliciter dominium, sed gubernativum, quales habent parentes in filios, prelati in subditos: habet quidem Resp. redditurum suorum, & proventuum dominium dominativum: potest. n. illas pro libito in proprios usus convertere, of. ficiores autem non habet nisi gubernativum, quod patet ex discrimine, quod est inter ista duo genere dominiorum: nã dominativum est in proprios usus privatos, & particulares, gubernativum vero in utilitate com-

communem, & gubernationem, ista autem officia non sunt instituta in utilitatem particularem, sed communem, & in gubernationem civium. Vnde dominium in talibus officijs necessariò est constituendum gubernatiuum.

Obseruamus tertio, Remp. transtulisse in Regem, quando illum eligit & iurat, omnem suam auctoritatem, & dominium: Rex enim non est Vicarius Reip. vt Dux Venetus, qui semper pendet à Rep. sed supremus Princeps plenissimam potestatem habens acceptam à Rep. ita vt semel creatus Rex nõ possit à Repub. deponi, nec filij eius priuari iure hereditario regni, nisi iam tyrannicè gubernarèt, quia tunc iure natura vim vi repellere licet. Ita docent omnes Doctores Iuristæ maximè Guillelmus Benedictus, cap. Raynutius nu. 53. & est lex expressa. l. i. ff. de constit. Principum: vbi habetur, populum transtulisse in Regem omnem potestatem, & imperium quod habebat, vbi plena potestas Reip. non stricta, nec limitata Regi tribuitur, ita vt quæ euhque potestas & dominium, quæ in Rep. sunt, in Regem sint traslata, quam primum electus est, & pœnes ipsum maneat. Quamuis non ita plenè, sicut pœnes Reipub. Est enim hoc discrimen, quod Respubl. si bona ista non benè dispenset, peccaret grauitè, vt diximus, contra charitatem, quia tenetur bonum commune diligere, & curare, non tamen contra iustitiam, quia iustitia est ad alterum, Respub. autem malè ista dispensans sibi ipsi nocet: Rex autem, si ista bona maximè officia malè dispenset, cum sint ministeria directè in utilitatem Reip. instituta, non solum peccabit contra charitatem, & iustitiam legalem, quibus tenetur bonum commune diligere, & curare, verum etiam cõtra communitatiuam, quæ ex officio ad id tenetur: transtulit enim Respub. omnium consensu dominium, quod ipsa habebat, in Regem hoc fine, & sub hoc pacto implicito & virtuali, vt eius utilitati in omnib. maximè in gubernatione consular.

Obseruamus vltimò, Reges concedentes aliquibus magnatibus aliquas terras, non efficere ipsos Reges earum, nec concedere illis in huiusmodi locis plenam potestatem, quam ipse habet circa bona, & officia illorum locorum; argumèto est, quod in audientijs Regijs iudices habent se circa istos magnates, & dominos locorum, quo ad gubernationem, & officia ista, perinde ac si non sint domini, constituendo illis leges, quibus debent gubernare sibi subditos, & priuando illos aliquibus vñibus istorum officiorum, quibus certè non priuarètur, si essent simpliciter domini. Vnde concedit eis Rex dominium, quod ipse habet in illis locis, non plenum, sed moderatum, vt colligant prouentus illorum locorum, & gubernent eos iuxta leges, quæ ipsis assignantur, quod non est in Regibus; quamuis enim debeat quoque ipse gubernare iuxta leges naturalem & diuinam, legem autem humanam nullus ipsi imponit, cum ipsi incumbat leges subditis constituere.

CONCLUSIO I.

Rex non habet dominium officiorum Reip. absolutum, & dominatiuum, sed gubernatiuum.

Hæc est contra Magist. Soto, & aliquos recentiores Thomistas, qui Regibus plenum, & absolutum dominium concedunt in istis officijs, sicut in redditibus suis & tributis, est tamen Adriani loco cita. & aliorum, vt retulimus hinc

Tomus Primus.

tertia opinione; imò, vt quæstio. sequenti videbimus agentes de venditione istorum officiorum, est etiam D. Thom. opusc. illo 21. Probatur conclusio apertissimè secundo illo argumento Adriani, & eius confirmatione: nam Rex non potest ista pro libito conferre indignis, peccatque contra iustitiam, si illis conferat, quod tamen non esset, si esset absolutè, & simpliciter dominus illorum.

Secundò, duo sunt munera Regis, vt docet ipsemet Soto, ad quæ tenetur ex officio, nempe tueri ciues armis ab externo hoste, & constituere debitos iustitiæ ministros, qui iustitiam custodiant aduersus internos malefactores, in quorum vtroque si deficiat Rex, tenetur ad restituenda omnia damna subsequuta ciuibus, ergo non est dominus officiorum, nam dominus propter malam dispensationem suorum bonorum nulli tenetur restituere.

Denique, concedunt isti Remp. transtulisse suum dominium in Reges, & habere ipsos dominium, quod ipsa haberet, sed Respub. ex secunda obseruatione non habet in istis officijs, nisi dominium gubernatiuum, ergo neque Rex habet in illis nisi gubernatiuum.

Et confirmatur, etiã si ita esset, vt haberet Respub. in istis officijs simpliciter, & absolutè dominium dominatiuum, Rex nihilominus non haberet nisi gubernatiuum, quia Regi id collatum est à Rep. omnium consensu, & Soti, & aliorum cum hoc pacto implicito, & virtuali, & in illis officijs prouideat debitos ministros, nec pro libito, sed pro ipsius Reip. vtilitate.

CONCLUSIO II.

Duces, Marchiones, & alij magnates habent etiam dominium gubernatiuum istorum officiorum in suis terris, non quidem ex concessione Reipub. sicut Reges, sed ex concessione Regia, aut explicita, qualis in multis priuilegijs huiusmodi magnatum reperitur, aut implicita, & virtuali, explicata per publicam consuetudinem, Regibus illud scientibus, nec reclamantibus obseruatam.

Hæc posterior pars huius conclusionis cõstat, quia Respub. nõ constituit Duces, aut Marchiones, nec aliqua oppida illis tribuit, sed à Regibus isti magnates instituti sunt ob præclara ipsorum, vel maiorum suorum gesta, & loca eis tributa. Tum etiam, quia loca quæ habent, non sunt perfectè Respub. quæ valerent Principes sibi eligere, & constituere.

Probatur iam prior pars, vendunt magnates illa officia, ergo sunt domini, Antecedens patet, quia vt videmus, si comes vendat suum oppidum, quod valeret simpliciter, ut 6. quia emès illud emit simul iurisdictionem, & facultatem constituendi ista officia, emit, vt 8. iam ergo vedit ista officia. Quod si dicas valeret vt octo, non quia vendat officia, sed ius nominandi officia. Contra, quia nominare officiales est ius gubernatiuum, & consequenter dominium gubernatiuum simile dominio Regis.

Secundò, ista officia sunt pœnes dominium alicuius, ergo aut Regis, aut magnatis, non Regis, ergo magnatis illius. Probatur minor, quia numquam Rex constituit ministros talium officiorum, imò iniuriam faceret magnati, si id faceret, vnde nil erga illa potest, aut cedo quòd possit, & consequenter non est dominus, vel domini ius est omnino inutile; sed dominus est ipse Dux, qui nominat, mutat, constituitque illorum officiorum ministros.

Z 3 Ter.

Tertio, isti magnates quando emerunt à Regibus ista loca, emerunt vna cum eis ista officia, sed quibus particularis, si emittit officia à Rege, est illorum dominus, potest que illa vendere, locare, disponere de illis (vt dicemus) in testamento, ergo & isti magnates sunt domini.

Denique habent plenam iurisdictionem in hæc officia, eligunt, & nominant illorum ministros, sicut & Rex in suo regno, ergo habent quoque dominium gubernatiuum illorum à Regibus acceptum, quia vna cum iurisdictione, & dominio gubernatiuo, quod accipiunt in suas terras, accipiunt simul iurisdictionem, & dominium gubernatiuum in ista officia: quamuis non in ea plenitudine potestatis, quam Reges in illa habent. Vnde opinio, quam sequimur, quæ verè est D. Th. si rectè intelligatur, vt proximè sequenti controuersia videbitur, est media inter Adrianum, qui nullum dominium tribuit Regibus in ista officia, & Sotum, qui tribuit illis dominium simpliciter & absolute: ideo argumenta vtriusque opinionis diluenda sunt.

Ad primum Adria. patet solutio ex dictis in prima obseruatione, ex discrimine, quod est inter bona spiritualia Ecclesiæ, & temporalia Reip. Ex quo apparet, quomodo Papa non sit dominus beneficiorum, Rex autem modo explicato sit dominus istorum officiorum.

Secundum vero Adria. cum sua confirmatione probat (vt diximus) nostram primam conclusionem.

Ad vltimum constat etiam solutio ex modo dictis: aliter enim habent magnates iurisdictionem in suis terris, quam Rex in suo regno, nec Reges conferunt eis omnem suam potestatem, licet concedant dominium terrarum, quo ad fructus, & officia, sed non cum ea plenitudine, quam ipsi habent.

Ad argumenta pro opinione Soti. Ad primum constat ex dictis in argumentis, quibus probata est conclusio. Reipub. transferre, quidem in Regem omne dominium, quod pœnes ipsam est, caterum Reipub. non habere in ista officia, nisi dominium gubernatiuum. Et quando datenus ipsam habere etiam in illa dominatiuum, quia videtur posse ipsa pro libito illa distribuere, absque eo quod violet iustitiam, non sequitur ex eo, Reges habere dominium dominatiuum istorum officiorum, sed tantum gubernatiuum, cum Reipub. nõ transtulerit in Regem omne ius, & dominium, quod in ipsa residebat absolute, & pro libito Regis, sed sub pacto virtuali, vt teneatur ipse prospicere eius vtilitati, & ius illud, ac dominium exercere, quatenus Reip. vtilitas exegerit.

Ad secundum respondeo, Reges posse (vt statim dicemus) ista vendere non pro libito, sed quando necessitas Reip. ita postulauerit, & cum conditionibus, quas dicemus.

Ex quo sequitur non esse absolute dominos: nõ qui simpliciter, & absolute dominus est, potest liberè res suas vendere, sicut pater, licet possit iure naturæ vendere filios, non ideo est eorum dominus, quia non potest illos vendere, nisi cum magna necessitate sua, & vtilitate ipsorum filiorum.

Et ad confirmationem dico, Reges vendentes ista officia aliter, quam dicemus, non esse tutos in conscientia, & à viris timoratis, & doctis grauer hac de causa reprehendi: euentes verò illa, modo sint digni, esse tutos in conscientia, quia dignus nõ tenetur examinare, an qui confert sibi officium, quocumque modo illud conferat, faciat quod debet, ceditque in bonum Reipubli. vt dignus acci-

piens officium, etiam si via venditionis, quidquid sit de peccato vendentis, ipse iure illud habeat, & salua conscientia aliter omnia abundareat libitus nec essent ciues securi in ijs, quæ à ministris huiusmodi officiorum fierent. Videamus ergo.

CONTROVERSIA VIII.

AN LICEAT ISTA OFFICIA vendere.

Circa hanc quæstionem variaz sunt opiniones. Pragmatica est D. Tho. opusculo illo 21. vbi interrogatus de ea à Ducissa Brabantia, respondet licere quidem Regibus, & Principibus vendere ista officia, cum quibusdam conditionibus, quas ibi assignat, non autem expedire, ut ista sint venalia, assertique illud B. Paul. 1. Cor. 6. [Multa mihi licent, sed non omnia expediunt.] Et loquitur D. Paul. de ijs, quæ sunt alicui scandalo. Certum autem est, vt videbitur, officia Reip. venalia fieri, esse scandalo, & occasione multorum malorum ciuium. Frequenter enim euentes hæc officia sunt in Reipub. peiores, quia si studiosi sint & pauperes, non habent precium, quod talia officia emant, si studiosi, & diuites, non ambiunt illa: ita fit, vt soli diuites, & cupidi, vel honoris, vel augendæ pecuniæ illa quarant, & emant. Ita concludit D. Tho. expedire, ne hæc officia vendantur, sed eligantur ad illa viri studiosi, & probi, quos certum est, & Reip. & Ducissæ magis profuturos.

Secunda opinio est Caye. in Summa, verbo Officiorum venalitas, & Magist. Soto loco citato, speculatiue, id est, ex natura rei licere vendere ista officia, quia sunt bona temporalia nulli debita, omne autem bonum temporale precio æstimabile, ac nulli debitum vendibile est: practice autem non licere, quia assert communiter officiorum venditio multa damna Reip. & quo ad praxim iudicandum est secundum ea, quæ communiter eueniunt. Vnde est argumentum. Actiones humanae, & morales iudicandæ sunt, quo ad praxim licitæ, vel illicitæ secundum ea, quæ communiter fiunt in indiuiduo, & particulari, quod dicitur hic & nunc, sed communiter in maxima damna Reip. prouidetur enim hac via non dignioribus, sed ditioribus, & potentioribus, præter alia multa incommoda, quæ statim dicemus, ergo practice hoc non licet. Addunt hi, si necessitas legis nescia compellat aliquando Principem ad illa vendenda, emptores eorum non posse illa iterum vendere, aut in alterum transferre sine licentia Regis, quod si Rex fecerit quidem emptori facultatem transferendi officium illud in alterum, nulla facta mentione venditionis, posse tunc illum emptorem gratis tale officium alteri dare, non tamen vendere, ita vt si vendiderit, teneatur ad restitutionem precij quia nulli licet vendere ista officia nisi soli Regi. Quod si facultatem etiam vendendi habuerit, liberabitur quidem ratione illius facultatis à debito restituendi precij, non tamen à peccato, quia talis venditio nunquam fit in vtilitatem Reip.

Tertia opinio est Adria. loco cit. qui simpliciter, & omnino negat possit hæc officia vendi, quia contractus venditionis debet fieri à domino, huiusmodi autem officiorum ex ipso nullus est dominus. Explicat autem Adria. D. Th. vt liceat vendere ista officia non quidem absolute, sed tantum iustitia facti, id est, si vendantur iusto precio, etiam esse ven-

se venditionem, ita ut qui emit, iuste emerit, nec teneatur ad aliquid restituendum, & qui vendit, iusto precio vendiderit: esse tamen iniustam iniuria iuris, quia qui vendit, vendit non suum, & qui emit, emit à non domino, & ab eo qui non poterat vendere. Vnde infert venditorem peccare vendendo non suum, & ideo addidisse D. Thom. non expedire. Sed non rectè explicat Adria. D. Tho. quia D. Thom. non fuit interrogatus ab illa Ducifsa Brabantia de precio officiorum, sed de facultate vendendi illa, an liceret ipsi vendere illa, & cum D. Thom. respondeat cum quibusdam conditionibus id licere, si id nunquam liceret, ut vult Adria. vel non liceret practicè, ut docent Caiet. & Soto, esset illa responsio D. Thom. mala, & perniciofa. Vnde est vltima opinio communis modo inter discipulos D. Tho. tam practicè, quàm speculatiuè licere vendere ista officia cum conditionibus, quæ uergant in utilitatem Reipub. quasi dicant, absolute loquendo tam speculatiuè, quàm moraliter, & practicè nec esse licitum, nec illicitum, sed aliquando licitum, quando necessitas, & utilitas Reip. postulauerit cum certis conditionibus, illicitum uerò, si tales conditiones desint: Et sic reuertitur ad intelligendos D. Thom. Explicatio autem Caiet. & Soti non est admittenda.

Primò, quia in moralibus qualis est quiuis contractus, maxime hic vendendi, vel dandi, distinguere speculatiuè, vel practicè est ridiculum, cum eo ipso, quo quæro, An talis actio humana, vel contractus sit licitus, loquar moraliter, & practicè, quia quæro, an possint adu, & in effectu licite fieri, nec est recurrendum ad speculationem, cum quæram de praxi.

Secundò, quia omnes aliæ actiones humanæ, quotquot sunt simpliciter, & secundum se sumptæ eodem modo se habent siue practicè, siue speculatiuè sumantur: possunt quidem ex circumstantia suscipere aliquam mutationem, simpliciter tamen, & secundum se, si speculatiuè sunt licitæ, & practicè: si speculatiuè illicitæ, & practicè, si speculatiuè indifferentes, & practicè.

Hanc sententiam habet Syluest. verbo Dignitas §. 4. & verbo Simonia §. 6. affirmans licere vendere huiusmodi officia, si publicè pecunia conferatur, sic enim explicat Glossa. in l. Barbarius, ff. de officio pret. Idem sentiunt plerique Iuriste, quamuis alij sequentes Badium maxime Guiller. Bened. in ista lege uelint supremum principem posse vendere officia, quia talis venditio non est prohibita iure naturali, aut diuino, sed sole humano in Auenti. Ut iudices sine quoque suffragio, §. Hæc autem, in quo iure potest supremus principes dispensare, quamuis alij inferiores non possint.

In hac quaestione obseruemus primò, certum esse apud omnes, cum contractus venditionis non possit fieri nisi à vero domino, vel de consensu illius, magnates, & alios à Regibus non posse communiter vendere aliqua officia, quia cum iurisdictione, quam accipiunt à Regibus in suas terras, communiter non accipiunt plenum dominium officiorum, quale ipsi Reges, habent, sed solam administrationem eorum, & facultatem eligendi dignos, & conuenientes. Vnde si illa vendant, non solum peccant grauiter, quasi exercentes contractum iniquum, uerum etiam tenentur ad restituendum premium acceptum, sicut œconomus, cui commissum est prouidere de ministris in domo domini sui, si accipiat premium pro electione huius, uel illius, peccat, & tenetur ad restitutionem. Quo et sic, nec posse istos magnates, quando hæc officia

alicui conferunt, imponere pensiones, sed teneri ad illarum restitutionem, si quas imposuerunt, cum nec sint domini, nec administratores cum plena potestate, sed cum hac facultate tantum, ut valeant eligere in suis locis ministros, sed nulla pecunia interueniente. Dixi communiter, quia ex peculiari priuilegio Regis posset etiam aliquis multorum iudicio illa vendere.

Obijciens tamen contra hoc. Primò, Duces, & Comites in Italia, & Germania vendere ista officia in suis terris non minus, quàm Regem in suo regno.

Secundò, immemorabilis consuetudo præbet ius etiam in conscientia, sed multi sunt magnates in Hispania, & Aragonia, qui ex immemorabili consuetudine vendunt in suis terris ista officia, ergo licet eis.

Tertio, prætores, & proreges possunt retinere sibi aliqua officia, & exercere per se, vel famulos suos ut officium sigilli, & similia, possuntque conuenienter retinere sibi stipendia, vel partem stipendiorum talium officiorum, ergo poterunt illa vendere.

Ad singula suo ordine. Ad primum respondeo, quæ hic dicimus intelligenda esse de magnatibus Hispaniæ, Franciæ, & similibus, qui subiecti sunt Regibus, nec aliam habent iurisdictionem in suis terris præter eam quam à Regibus acceperunt, nam principes Italiæ, & Germaniæ, ut Dux Florentiæ, Brabantia, Sabaudia, & similes, etiam si non habeant nomen, insignia, & inuestituram Regis, habent tamen in suis locis plenam auctoritatem, & dominium, sicut Reges in suis regnis, quia unaquæque Resp. illarum est perfecta, transfuditque in suum Ducem, & Principem omnem suam auctoritatem, & dominiū, sicut Regnum in Regem.

Ad secundum dico, consuetudinem introductam cum assensu superioris habere vim, quod autem magnates officia vendant, nunquam Reges conferunt, nec talis consuetudo est recepta, vel in usu de consensu Regum. Vnde damnantur isti domini in audientijs Regijs, & reuocantur tales venditiones ab ipsis facta. Quod si aliqui sint in Hispania, maxime in Aragonia, qui illa vendant, habent illud ex aliqua regia concessione facta in utilitatem Reipub. vel præmium alicuius obsequij Reipub. præstiti à suis maioribus. Ad tertium dico, proreges, & prætores posse quidem aliqua officia sibi retinere, quæ per se ipsos, uel suos famulos exercent, & accipere stipendia eorum, si talia officia sibi retineant, quia conceditur hoc ipsis à Rege, vel Reip. at si officia illa uelint à se alienare, debent conferre dignis iuxta utilitatem Reip. vendere autem non possunt, sed tenerentur premium restituere, quia non habent ullo modo facultatem vendendi, sed tantum vel retinendi sibi, vel conferendi, dignis.

Quod si demum obijcias magnates vendentes sua oppida vendere illa maiori precio ob facultatem, quam habent conferendi ista officia, & ita habere dominium illorum, ac posse illa vendere. Respondeo, accipere ipsos maius premium pro facultate conferendi ista officia, quia hæc facultas est quoddam ius precio æstimabile, non tamen pro officijs.

Obseruemus secundò, reuocandum esse in memoriam distinctionem illam superius positam, qua diximus actionum humanarum quasdam esse intrinsecè bonas, & licitas, alias intrinsecè malas, & illicitas, alias indifferentes, alias denique, quæ nec sunt intrinsecè bonæ, sed habent simpliciter, & per

& per se sumptæ speciem mali, possunt tamen ex causa honestari, & licite fieri, vt occisio hominis, pluralitas beneficiorum, mercatura & similia. Sit.

CONCLUSIO I.

Vendere hæc officia ea maxime qua continent administrationem iustitiæ non est intrinsecè malum, habet tamen speciem mali, & quandam indecentiam, ac turpitudinem.

Probatur prior pars ex D. Thom. opusc. cit. vbi ait licere, non tamen expedire, vbi vt diximus, adducit illud Diu. Pau. multa mihi licent. At si hoc esset intrinsecè malum, non dixisset licere, sed absolute respondisset non licere: quemadmodum si quæras, an liceat fornicari? quia hoc est omnino, & intrinsecè malum, & responderetur nullo modo licere.

Vt iam ratione. Hæc officia secundum se sunt vendibilia, ergo vendere illa non est intrinsecè malum. Consequentia est aperta. Probatur antecedens. Ex duplici radice (vt supra vidimus) potest venditio esse illicita, vel quia venditur res, quæ caret omni precio, quo modo spiritualia non sunt venalia, cum iure naturali, & diuino sine precio conferenda sint, vel quia sint debita de iustitia, quomodo iudex proferens sententiam in fauorem habentis ius nil potest accipere, quia debet illud ex iustitia, sed hæc officia non sunt res carentes precio, imo precio æstimabiles, cum sint bona temporalia, & secularia, ac Reipu. propria. Nec sunt alicui debita, quia hæc non sunt instituta, vt præmia ciuium, sed vt ministeria Reipu. propter quod quamuis distributor eorum debeat ea conferre secundum leges distributiue dignioribus, ad id tamen non tenetur ex distributiua, quasi sint præmia ciuium, sed ex commutatiua, quia tenetur ex officio prospicere utilitati Reipu. Vnde sunt quidem debita Reipub. non autem alicui ciuium, omne autem temporale; & seculare bonum nulli debitum precio æstimabile est, & vendibile. ergo.

Secundo, potestas regia potest vendi à Reipu. ergo à fortiori, & ista officia quæ iure regio tanto minor sunt, Probatur antecedens. Si aliqua Reipu. verbi gratia Ianuensium, vel Venetorum esset oppressa ab hostibus, vel cõstituta in aliqua maxima necessitate famis, aut simili, posset pacisci cum aliquo principe, vel viro potentissimo, defende nos tuis exercitibus, & sumptibus, vel libera nos tuâ annonia, & pecunia ab hac fame, & eris Rex noster, quod pactum cum Rege pecuniæ æquiualeat, & in hoc omnes conueniunt, ergo.

Tertio, facultas eligendi aliquos in ista officia est res temporalis æstimabilis precio, propter quod (vt diximus) magnates, quibus talis facultas inest, vendunt sua Oppida maiori precio, quàm venderent illa, si carerent tali facultate, ergo, & officia in quæ ordinatur ista facultas, cum sint eiusdem generis, & ordinis cum ipsa, erunt quoque secundum se precio æstimabilia, & vendibilia.

Quarto, quod est intrinsecè malum nunquam potest bene fieri, at quando esset maxima necessitas Rei. nec Adrian. nec vllus potest negare licere illa vendere, aut locare dignis, cum sint bona ipsius, potestque vnusquisque necessitate exigente suis rectè vti, ergo.

Probatur secunda pars ex varijs detrimentis,

quæ experientia teste sequuntur in Reip. venditis ipsius Officijs.

Nam primò hac via ista officia non obtinentur à melioribus, & vtilioribus Reip. sed à ditioribus, quia digni, vt bene considerat Caiet. & quibus debentur pro meritis, non conferunt precium, sed in digni, & carentes meritis, supplebuntque merita pecunijs.

Secundo pereunt hac via in Rep. studia litterarum, & virtutis, & offertur occasio cupiditatis, & curandi tantum pecunias, cum videant ciues ista officia, quæ honorifica sunt, non pro meritis dari, sed pecunia emi.

Tertio ementes ista officia, cum emant illa, non vt ministeria Reipu. sed vt hæreditatem sibi vtilem, non exercebunt illa pro vt exigit Reip. utilitas, sed quatenus postulabunt priuata ipsorum commoda, præferentq; suum particulare bonum cuius communi, nemo enim est qui pecuniam suam gratis, vel pro bono communi offerat, sed vt sibi consulat: qua ratione disuasit D. Tho. villanua Carolo V. ne venderet officia prætorum Castellæ, quod multi illi sua debant.

Quarto ementes ista officia in executione deinde eorum multa quæ gratis facere deberent, non lunt nisi accepta pecunia, & quæ merentur stipendia, cum nimio rigore, & carius quàm sint taxata, faciunt dicentes se ea via recuperaturos precium, à quibus omnibus absterent, si pro meritis, & nõ oblata pecunia officia accepissent.

Quinto cum ministri pecunia officia emerunt, eidem lucranda sint intenti, quam pauperes non valent offerre, sed diuites, consequenter aut causa pauperis non ingreditur ad eos, aut si ius in illa dicere compellantur, fauent potius diuitibus, quam pauperibus. Quod si ad tabelliones, & alios inferiores ministros conuertas oculos, quàm facillè hi corrumpuntur, & veritatem sepeliunt, vt pecunijs acceptis, quas pro suo munere obtulerunt, valeant recuperare? Denique nullum maius malum potest accipere alicui Reip. quàm vt præmium conuertatur in precium pecuniæ: hæc autem officia quamuis non ex debito iustitiæ, vt diximus, tamen ex debito morali sunt præmia virtutis. Vnde Romæ, quamdiu apud Romanos officia Reipu. distribuabantur ciuibus pro meritis, fuerunt domini totius orbis, postquam vero ceperunt esse venalia, ceciderunt à sua gloria. Quocirca sapientissimus quidam senator, quem iniqui consules, qui pecunia consulatum obtinuerant, miserunt in exilium, cum à Roma recederet, versis in ea oculis clamauit.

O venalem urbem cui citò ruina paratur.

CONCLUSIO II.

Venditio horum officiorum potest ex causa, & circumstantijs debitis in ordine ad utilitatem Reipu. honestari, & esse licita, & benefacta.

Hæc est contra Caiet. & Soto, qui volunt prædicè id non licere. est tamen aperta doctrina D. Thom. in illo opusculo vbi postquam dixit illi Duci Brabantia licere vendere officia, non autem expedire, addit circumstantias, & conditiones, cum quibus Reip. utilitate exigente potest id fieri, assignare autem circumstantias, & conditiones, cum quibus aliquid licet facere, ad praxim, & executionem aperte pertinet.

Secundo, non audet negare Soto, imò concedit Remp.

Rem p. in gravi necessitate constitutam posse vendere, vel locare ista officia dignis cum debitis conditionibus, sed Resp. transtulit in Regem omnem suam auctoritatem, & ipsi eo tantum in proposito vinculo, ut in omnibus prospiciat ipsius utilitati, ergo Rex in utilitatem Reip. potest cum debitis circumstantiis illa quoque vendere.

Tertio, actiones humanae, quae non sunt intrinsece male licet simpliciter habeant speciem mali, & multa incommoda, ex iusta autem causa, & cum circumstantiis, quibus quantum humana prudentia potest, illis incommodis occurratur, possunt honestari, & licite fieri, ut constat de pluralitate beneficiorum, docetque D. Thom. infra: quaest. 77. artic. ultimo de mercatura, sed vendere haec officia non est intrinsece malum, quamvis habeat secularem se speciem mali, & multa incommoda, ergo potest ex iusta causa servari debitis conditionibus honestari. Denique haec officia sunt quaedam bona & beneficia distribuenda civibus secundum utilitatem districti utriusque, sed oblata necessitate communitati potest Resp. privare civem sua pecunia ratij publicae illis distribuenda: ergo potest simpliciter privare illos oblata necessitate his officiis, & conferre illa cum debitis conditionibus pro pecunia, quae invenitur ipsius necessitas.

Sed quaerens, quae sunt istae conditiones. Dico has esse. Primò, ut vendantur digno ea lege, ut quam primum ipse, vel filij eius non bene sese gesserint, cesset venditio. Secunda, ut vendantur precio moderatissimo; quod facile possit ex stipendijs statutis recuperare precium, cum illud emit sine extorsione civium. Tertio ut fiat ex magna necessitate Reip. vel Regis, cui non possit alia commodior via subveniri. Duæ priores conditiones istarum assignantur à Dia. Thom. aperte verbis in illo opusculo. Tertiam non ita aperte exprimit, sed supponit eam, colligiturque ex verbis ipsius, cum dicat vendenda esse respiciendo semper ad utilitatem Reip.

Sed contra secundam istarum conditionum sic obijci potest. Rex potest instante necessitate imponere civibus tributorum onera, ergo licet sit onus civium, quod officiales Reip. rigorose exigat sua stipendia, poterit rigorose vendere, & instituire, ut rigorose quoque exigant ipsi sua stipendia. Neganda est consequentia, quia tributa debent imponi omnibus aequaliter, at in hoc casu onus imponeretur tantum litigantibus, quod non est in modum recte ordinatum ad levandum communem Reip. necessitatem.

CONCLUSIO III.

Personae privatae, quibus deo, vel venditione collata sunt à Regibus haec officia Reip. simpliciter, & stando in iure naturae possunt illa vendere digno moderato, & bono precio, vel locare, imò possunt ipsi iuris facere, quam Rex.

Prior pars probatur. Stando in iure naturae potest ille officialis substituere, & subtogare alium (modo sit dignus) loco sui, imponendo illi, ut solvat aliquam partem precij, ergo potest etiam vendere. Antecedens patet, quia stando iuri naturae non tenetur per se ipsum illi officio servire, sed potest per alium dignum. Consequentia vero patet, quia quicumque potest locare

rem, vel alteri accommodare accepto precio, potest, & vendere.

Secunda vero pars probatur. Primò, Rex non habet dominium absolutum, sed solum gubernativum, nec potest vendere nisi urgente Reip. necessitate, hic autem qui emit à Rege, cum emerit illud velut quaedam hereditatem sibi fructiferam, habet dominium illius, partim gubernativum, quia tenetur vendere digno, partim dominativum, tum quia non tenetur expectare Reip. necessitatem, sed sufficit, ut sibi expediat. Tum etiam quia vendit in suum commodum; cum iure naturae quicumque dedit pecuniam pro re precio aestimabili, possit illam recuperare ex eadem.

Secundò, quia homo privatus facilius potest vendere digno, & quærere dignum, in quo cessent illa incommoda, quae adduximus, quam Rex tot negotijs implicatus.

Tertio, quia Rex tenetur prospicere bono communi, & eligere (ut dicemus) digniorem, privatum vero sat est vendat digno, & sufficienti, & sibi aequali, quemadmodum diximus in beneficiis minus posse Episcopum, quam resignatorem, quia hoc cum non tenetur ex officio consulere utilitati Ecclesiae, non competit quærere digniorem, Episcopo autem id convenit ex officio, quia tenetur ex officio prospicere bono communi.

Diximus in hac conclusione, stando in iure naturae, quia in iure civili tam communi, quam legibus Regni non potest ullus privatus vendere officia, quae habent annexam gubernationem, vel administrationem iustitiae, etiam si à Regibus illa emerint, ut officium Praetoris, Consulis, Iudicis, Fiscalis, Tabellionis, & similia: alia vero, quae nec gubernationem, nec administrationem iustitiae habent adiunctam, non prohibentur vendere, ut officium sigilli, Ostiarii civitatis, ministri senatus, cursoris minoris Regni, & alia minora Reip.

Probatur prior pars ex authentico illo aureo. Ut iudices sine suffragio fiant? Vbi elegantissime prohibentur à Iustiniano habentes officia illa primi generis ea vendere alicui, quae lex, etsi à quibusdam intelligatur de solo officio iudicis, intelligenda etiam est de habentibus gubernationem, vel administrationem iustitiae, cum sibi fiat mentio aliorum etiam officiorum à iudice, ut tabellionis, & aliorum. Habetur eadem prohibitio, haec lex, ff. ad legem Iuliam, de ambitione. Vbi optime Barto. Vide can. Sancimus. l. q. 7. Idem praecipitur in iure Castellae lib. 2. ordinationum regali. tit. 5. l. 2. & libr. 6. tit. 13. 16. & alijs loc. cit. maxime in reperiitorio pragmatiarum Caroli V. lib. 7. tit. 1. l. 1. in comitijs habitis Vallisoleti, anno 1584. Quae vero officia habeant annexam administrationem iustitiae Iuristarum dicto, & statutis, ac sui cuiusque Regni relinquimus.

Posterior pars patet, quia cum iure naturae, & simpliciter ista officia vendere possit qui emit illa, modò vendat digno, ubi lex civilis non prohibet, possunt vendi, in officijs autem minoribus nulla est lex, quae id prohibeat. In nostro Regno Valentiae, imò & tota Aragonum corona officia, quae habent gubernationem, vel administrationem iustitiae adiunctam, non est in usu, ut vel à Rege vendantur, vel alicui prius illa alteri vendat, imò credo id legibus Regni esse prohibitum. Consulantur Iurista. Minora autem officia venduntur, & cum facultate iterum vendendi illa, sic enim est in usu, & cum nulla lege id prohibeatur, consuetudo reddit e mentem, & vendentes tutos, modò servent illas conditiones vendendi digno, & precio moderato.

CON-

CONCLUSIO III.

Priuaa persona ex licentia Regis expressa bene potest vendere ista officia, quod si tantum habeat licentiam ad transferendum, non potest illa vendere.

Probatur prior pars, quia ista venditio tantum est prohibita iure humano, & civili, in quo Rex potest dispensare, secunda vero pars patet.

Primo contractus iure humano prohibitus est nullus, & inualidus, ut contractus pupilli nullus est, quia iure humano prohibitus, sed iure civili, & regio (quod iustum est ad tollendam omnem ambitionem, & cupiditatem) priuaris officialibus est prohibita venditio istorum officiorum, ergo sine licentia Regis non potest fieri. Quod si dicas, habet licentiam ad transferendum: Parum refert, nam istae sunt licentiae omnino distinctae, & ad distinctos effectus. Et confirmatur. Quia in praetoribus, & audientibus regibus, ubi scitur animus, & intentio Regis, declarantur nullae omnes istae venditiones factae cum sola licentia ad transferendum, quo fit, ut debeat esse expressa, quia in rebus prohibitis desideratur necessarius expressus consensus prohibentis, ut prohibitio iudicetur pro tunc dispensata.

Secundo exigitur, ut in quacunque licentia siue ad transferendum, siue ad vendendum seruentur conditiones appositae a Rege loci, temporis, vel dierum: ut si dicat patrem posse, dum uiuit, transferre officium suum in filium, vel ita, ut postquam transtulit, uiuat xx. dies ante mortem, seruandae sunt haec conditiones: quoptiescunque enim quis consentit sub conditione, ea cessante, & deficiente cessat simul, & deficit consensus, sine quo licentia nulla est.

Sunt autem duo casus, in quibus cum sola licentia transferendi sine formali, & expressa licentia vendendi possunt vendi haec officia per implicitam, & tacitam licentiam vendendi inclusam in illa transferendi.

Primus est, quando Rex concedit officium cum licentia transferendi ijs, qui sibi in facie assistunt, quos ipsemet Rex nouit, certo illud vendituros, nec alio sine postulaisse illud officium ab ipso cum tali facultate.

Secundus est, quando conceditur patri licentia transferendi officium in filium quem uoluerit, tunc virtualiter confertur ei facultas ad quoddam genus venditionis, quia potest obligare illum, cui officium relinquet, ut aliquid conferat alijs filiis, & haec sunt certa apud omnes Thomistas.

Maior facultas est. An si extra hos casus ille, qui tantum habet facultatem ad transferendum officium, vendat illud, teneatur restituere precium acceptum.

Mag. Ioannes a Peña, qui testabatur idem, sensisse Mag. Petrum a Soto, ac nonnulli ex recentioribus dicunt, sic vendentem peccare venialiter, quia vendit contra prohibitionem legis, non tamen mortaliter, nec teneri ad restitutionem: & supponunt istum habere ius ad transferendum, quia vel emit illud, vel simplici donatione accipit a Rege, nam qui nil tale habet, ut qui solum habet officium commissum, si vendat illud, locet, vel transferendum illud, solum potest exercere illud, donec Rex, vel maiores aliter disponant, non autem vendere, nec transferre in alium.

Secundo, supponunt istum vendere cum debitis

conditionibus, nempe precio moderato, & viro digno, ac sufficienti, & ea ratione, ut curauit occurrere illis incommodis Reip. quae retulimus.

His suppositis probant istam opinionem. Primo, iste habet ius ad transferendum, quod autem transferat donatione, vel venditione, nulli facit iniuriam, ergo nec peccat mortaliter, nec tenetur ad restituendum. Maior supponitur. Probatur minor, si faceret alicui iniuriam, certe vel ementi, vel Reip. non ementi, quia vendit, vel supponimus, precio moderato, & decenti: non Reip. quia vendit digno, & curauit occurrere omnibus incommodis, ergo.

Secundo, quamuis istae leges humanae prohibeant istam venditionem, non tamen irritant, & annullant illam, sed tantum uidentur apponere hanc poenam, ut possint annullari, unde habent se ad modum legis poenalis, quae, ut constat, non obligat ante iudicis condemnationem, ergo antequam a iudice annulletur talis venditio, tenet, & emptor tuta conscientia habet officium, & venditor precium.

Soto, & alii recentiores ipsum sequuti iudicant sic vendentem peccare mortaliter, & teneri ad restituendum precium. Ratio eorum est. Ut precium datum ab emptore possit iuste a vendente retineri, necesse est, habeat illud per aliquem licitum contractum donationis, commutationis, aut venditionis: at nullo istorum acquisiuit in hoc casu venditor iste precium illud, in primis non donatione, quia emptor non dat gratis, sed pro officio, nec commutatione, nam ubi interuenit pecunia, non est commutatio, nec venditio, quia ista est prohibita lege civili iusta, quae obligat in conscientia, in qua non dispensauit Rex per facultatem solam transferendi, cum sint ista omnino distincta posse transferre, aut posse vendere, peccat ergo grauiter, cum accipiat precium pro re, quam non potest vendere, & tenetur illud restituere, quemadmodum usurarius. Et confirmatur. Contraus prohibitus lege civili iusta ex solo defectu solemnitatis iuris est nullus in foro conscientiae, ut vidimus cum Inno. ergo multo potius est nullus, & inualidus, qui simpliciter, & omnino est prohibitus lege iusta civili, qualis est huiusmodi venditio.

Peritissimi nostri temporis utramque opinionem iudicant probabilem, sed multo probabiliorem hanc Mag. Soto, quia negari non potest contractum lege humana civili, & iusta prohibitum, nisi a prohibente facultas expressa habeatur ad oppositum, esse reuera in utroque foro nullum, addunt tamen practice hanc regulam esse obseruandam, ut ante factum suadeat Theologus, ne vi lo modo fiat talis venditio, quia opinio Soti est multo in hac parte probabilior, & omnium consensu talis venditio saltem est peccatum veniale, quod etiam vitandum est. Post factum vero, si possit consuli Rex de suo animo, standum esse nihilo, & intentioni Regis in illa licentia, quod si nequeat consuli, si venditor est diues, emptor vero officij pauper, consulendus est, ut restituat, quia diuiti eo ipso, quo est diues, & non indiget, prudenter iudicandum est non fuisse animum Regis in licentia transferendi concedere licentiam vendendi, si vero venditor est pauper, & emptor diues, non est obligandus ad restituendum precium acceptum, quia tam ex usu, quam iuxta prudentiam eo ipso, quo Rex concedit pauperi facultatem transferendi officium, iudicandum est concedere illud in beneficium pauperis, ut inde sibi aliquo precio accepto subueniat. Mihi probatur maxime opinio Soti, cum hac explicacione.

Ad

Ad argumenta Mag. Peña respondeo. Ad primum, ut quis peccet, & teneatur restituere, non esse necesse, ut faciat alicui iniuriam, sat est, ut contractus quo accepit rem, quam debet restituere, sit prohibitus lege iusta & nullus: ut si pupillus sine licentia tutoris vendat rem aliquam, etsi iusto precium, & emptor rem emptam, quia est contractus prohibitus & nullus: sic in proposito, & si nulli iste venditor officij faciat iniuriam, tenetur nihilo minus restituere ratione iniquae acceptionis, quia est contractus prohibitus lege iusta.

Respondeo etiam, factam esse iniuriam ementi, cum acceperis venditor precium, pro re quam non potest vendere, accipit enim precium prohibitum, nec minus prohibitum, quam si venderet sine licentia transferendi.

Ad secundum dico, leges istas communi usu, & sensu esse receptas non solum ut penales, verum etiam ut annullantes tales venditiones, argumentum est, quod re in iudicium delata, iudex non solum declarat restituendum esse precium, verum etiam venditionem illam fuisse nullam omnino, & precium illud non potuisse interuenire, precium autem quod interuenire non potest, restituendum est, sicut in simonia. Quo fit, cum iudex debeat iudicare secundum leges, eo ipso quo declarat venditionem illam fuisse nullam, leges prohibentes venditionem huiusmodi officiorum, non solum esse penales, sed annullantes tales venditiones.

Sed quæres: An habentes ista officia, & volentes illa resignare in fauorem tertij, possint aliquid accipere? Respondeo, precium integrum, & illud in quo prudenter æstimaretur officium, si liceret illud vendere, non posse recipere: posse tamen aliquid accipere, quia resignans officium illud cedit iuri suo, cedere autem iuri alicui temporali, & utili precio, æstimabile est, & vendibile, nec villo iure prohibitum, quia istæ leges solum prohibent simplicem venditionem officij.

Contra hanc doctrinam officia ista (sicut per varias conclusiones exposuimus) vendi posse, offerunt se hæc. Primò, hæc officia sunt ciuibus distribuenda pro illorum meritis, ergo non possunt illis vendi. Consequentia patet, quia bona alicui pro suis meritis debita non possunt ipsis vendi. Antecedens verò probatur, quia bona communia sunt distribuenda ciuibus pro ipsorum meritis, hæc autem officia sunt maxima bona Reip.

Secundò, quia actiones morales, & humanæ (quo argumento vtitur Soto confirmans suam opinionem) iudicandæ sunt licite, vel illicitæ, secundum ea, quæ communiter sunt in individuo, communiter autem venditio istorum officiorum fit cum illi damnis Reipub. quæ retulimus, erit ergo illicita.

Tertiò, aut stipendia quæ soluuntur istis ministris sunt iusta, vel iniusta, & excessiua, si iusta, ex iustitia commutatiua debentur ipsis, propter quod nequeunt eis vendi; iniquum enim est vendi alicui, quod iam suo labori, vel muperi debitum est, quia bis illud emeret, & suo labore, & precio: Si verò iniusta sint & excessiua, excessus ille non potest à Rege vendi officialibus, imò restituendus ciuibus, qui illo grauantur cum iniuria.

Ad primum, patet ex dictis, ista officia esse quidem bona Reip. non tamen debita ciuibus, quia non sunt velut opes ararij communis, sed bona instituta in utilitatem communem Reip. vnde licet seruanda sit in ipsis (ut videbimus) ratio iustitiæ distributiua, quia eligendi vtiliores Reipu. hoc autem non debetur iustitiæ distributiua, quasi illa sint bona communia ciuium, sed virtute iustitiæ

commutatiua, quia tenetur ex officio Rex prospicere vtilitati Reip. in eligendo ministros istorum officiorum.

Ad secundum neganda est maior. Vbi obseruandum est, bifariam posse accidere, ut aliqua actio humana sit, ut plurimum mala, & nociua, vel ex se, & natura sua, ut fornicatio quæ ex se, & natura est in damnum prolis, etiam si aliquando aliter accidat, vel ex malitia, & culpa operantis, quia ab ipso vitiatur ex circumstantia, quæ primo modo mala est, est intrinsecè mala, & nunquam licet, quæ verò secundo modo, etiam si habeat speciem mali, non est intrinsecè mala, sed vitio operantis, & ex circumstantia ab eo adhibita, qua sublata, & appositis debitis circumstantijs, & conditionibus erit bona, & licita. Quomodo se habent, quæcunque habent speciem mali, possunt autem honestari ex causa, ad quod genus pertinet venditio ista officiorum.

Ad tertium respòdeo, ista stipendia officiorum licet videantur excessiua, esse iusta.

Primò, quia officia sunt honorifica, & habentes illa debent simul habere honorificum, ac decentem statum, & consequenter pingua stipendia, quo fit, ut possit Rex, vel Respu. ad communem vtilitatem reseruare sibi aliquam partem stipendiorum, quod facit cum vendit ista officia: Nec ex ea aliquam iniuriam irrogat ciuibus; potuit enim ista excessiua precia imponere.

Primo, ut hac via videntes graues expensas litium, arceantur à litibus, quod est in pacem, ac quietem Reip.

Secundò, quod est in pacem pro communi, & Reip. necessitate, licet ipsi imponere tributa negotiantibus, ementibus, vel vendentibus, ita & litigantibus. Tum etiam, ut ait Soto, hæc stipendia à principio forsàn fuere moderata, deinde vero progressu temporis ita creuerunt, quod augmentum est iustum, quia vtile bono communi. Sed videamus iam.

CONTROVERSA IX.

AN HAEC OFFICINA SINT conferenda dignioribus, iuxta leges iustitiæ distributiuae.

Pars in primis affirmata probari potest, quia lex iustitiæ distributiuae est, ut bona dentur dignioribus, sed hæc officia cū sint bona Reip. sunt conferenda dignioribus, ergo conferenda iuxta leges distributiuae.

In oppositum est; Primò, nullum teneri ad dispensanda propria bona iuxta leges distributiuae, hæc autem officia sunt bona propria Reip. vel Regis, cum in ipsum Respub. transulerit suum dominium, & ius.

Secundò, Rex concedit magnatibus facultatem vendendi sua Oppida, quibus venditis venduntur simul iurisdicatio, & ius gubernandi illa, nec tamen tenentur isti vendere digniori, sed cui voluerint, & plus danti.

Tertiò, Rex quando vendit ista officia, communiter non vendit dignioribus, sed ditioribus, & plus offerentibus vel confert ea his, qui coniuncti sunt, vel amicis viris Aulicis.

Quartò, ista officia non sunt instituta in præmia ciuium, sed in ministeria Reipu. ergo non sunt distribuenda, iuxta leges distributiuae. Probo consequentiam, quia ad distributiua tantum pertinet bona

bona communia conferenda ciuibus, vt premia tuorum meritorum.

Quintò, quæ dignioribus conferenda sunt debentur illis pro meritis, quæ autem debentur non licet vendere, huiusmodi aut officia potest Resp. vel Rex vendere, ergo non sunt conferenda iuxta leges distributiue.

Denique, ad hæc officia sunt eligendi ex Diuo Paul. contemptibiliores, ergo non digniores.

In hac quaestione obseruemus primò, eligendum ad huiusmodi officia nonnunquam debere esse partem illius communitatis, vel Reip. aliquando verò id non esse necessarium, sed posse quoque eligi ex alia prouincia. Rursum huiusmodi electiones aliquando fieri per plura suffragia, aliquando verò ab vno tantum electore.

Obseruemus secundò, ex his officijs quædam habere annexam gubernationem, & administrationem iustitiæ, alia verò esse quorum ministri pendent ab ipsis gubernatoribus & iudicibus, suntq; illis subiecti.

CONCLUSIO I.

In officijs quæ non habent annexam gubernationem, vel administrationem iustitiæ, sed eorum ministri sunt mera instrumeta aliorum, ex eorum nutu, & præcepto omnino pendentes, sufficit eligere digniorem.

Ratio est, quia in huiusmodi officijs perinde seruiunt digni, & sufficientes sicut digniores, cum vtrique præsentent fideliter, quæ à maioribus sibi præcipiuntur.

CONCLUSIO II.

Quando electio fit per plura suffragia, siue eligendus debeat esse pars Reip. ut in conspectu, siue non, ut in iudicatura vel cathedra, eligendus est dignior, aliter committitur peccatum acceptionis personarum.

Probatur primò, Quando officia prouidentur per plura, suffragia, ideo vult Resp. vel Rex fieri electionem illam à pluribus, vt multorum iudicijs, & rationibus propositis melius Reip. consulatur, repugnat autem omnino huic fini, & scopo eligere dignum relicto digniori, ergo id non licet.

Secundò, si Resp. ipsa, quæ habet dominium ab solutum eligat ad hæc officia, tenetur eligere digniorem, ergo & electores constituti ab ipsa. Consequentia aperta est. Probatur antecedens, quia etsi Resp. sit domina istorum officiorum, cum primum tamen vult illa suis ciuibus distribuere, & esse communia, tenetur seruare leges iustitiæ distributiue, sicut qui sua bona propria confert communitati distribuenda inter partes ipsius, eo ipso obligat se ad illa distribuenda, tanquam iam communia iuxta leges distributiue. Et confirmatur, quia sicut ciues tenetur seruare erga suam Reip. iustitiam legalem, curando bonum illius, ita Respu. erga suos ciues tenetur seruare iustitiam distributiue, conferendo bona communia ipsius pro meritis.

Tertio, sicut beneficia Ecclesiastica, licet sint primò, & per se instituta in ministeriū Ecclesiæ, quia tamen simul honorifica sunt, debent distribui pro meritis, ita hæc officia licet primò, & per se sint in-

stituta in ministeriū Reipubl. cum tamen honorifica sint, possuntque in eis seruari vtraque iustitia commutatiua, quatenus sunt ministeria, eligendo vtiliores, & distributiua, quatenus sunt honorifica, eligendo digniores, debet ita fieri, & oppositum est peccatum acceptionis personarum, & violare vtramque iustitiam.

Denique, quando commutatiua obligat seruare leges distributiue, seruanda sunt sub pœna peccati acceptionis personarum, sed electores cum hæc officia sint instituta in vtilitatem Reip. & ipsi datum ius eligendi, cum vinculo, & debito consulendi, quatum commodè poterunt vilitati Reip. & bono communi, tenentur ex officio, & iustitia commutatiua eligere iuxta leges distributiue digniores, imò hoc fine, & causa datur illis hoc ius suffragandi, & plerique ita iurant. Ergo.

Verum nihilominus est, vt sicut in beneficijs, licet aliquando pro bono Ecclesiæ prætermittere digniorem, & eligere dignum, ita etiam pro bono Reipubl. licet aliquando eligere ad hæc officia dignum, vel vendere digno, relicto digniori: cum in omnibus potissima ratio habenda sit boni communis, imò (vt dicebamus agentes de beneficijs) dignius, qui vtilior est bono communi, eo ipso est dignior alio.

CONCLUSIO III.

Quande elector est unicus, siue supremus Princeps, siue quiuis alius, peccatum committit acceptionis personarum, si eligat dignum relicto digniori, siue electio sit faciendâ ex partibus & ciuibus eiusdem Reip. siue possit fieri ex alienis, & extraneis.

Prior pars ab omnibus conceditur, & probatur argumētis præcedētis conclusio. Et confirmatur, quia Respu. transit in illum electorem dominium, & ius, cum hac conditione implicata, & virtuali, vt bona ipsa eo ipso, quo distribuenda sunt in eius distribuatur, vt bona communia conferenda ciuibus, quæ omni iure distribuenda sunt iuxta leges distributiue id est, pro meritis.

Et confirmatur secundo, quia ipse Deus, qui omnium bonorum, & gloriæ dominus est, eo ipso quo voluit gloriam omnibus iustis esse communem, distribuit illam iuxta leges commutatiue pro meritis.

Secunda pars huius conclusionis est contra sententiam Caiet. in verbo, Electio, & communem recentiorum Thomistarum. Hi enim volunt in electione, quæ non debet necessario fieri ex partibus eiusdem Reipubl. & sit ab vno, licere eligere dignum relicto digniori. Quod probant, quia forma distributiue tantum est seruanda necessario, quando dispensatur aliquod bonum commune, quod ciuibus debetur, sed in electione hac, de qua loquimur, hæc officia non sunt bona communia debita ciuibus, ergo.

Secundò, quia iustitia distributiua dicit ordinem totius ad partes, hæc autem officia publica non dicunt ordinem totius ad partes, sed tantum ordinem ad totum, cum sint instituta in ministerium totius.

Tertio eligendo dignum in hoc casu nulli irrogatur iniuria, non Reip. cum eligatur dignus, & sufficiens, nec ipsi digniori, quia cum hæc officia non sint instituta in præmium, & vtilitatem digniorem, non debentur ipsi ex iustitia.

Quarto

Quarto resp. constituit Regem; ut supremum ministrum, qui possit eligere reliquos ministros inferiores, sicut constituitur œconomus ad eligendos operarios in domo domini sui, sed œconomus non tenetur ex iustitia distributiva eligere digniores, ergo nec Rex.

Sed his non obstantibus conclusio posita est verissima saluo meliori iudicio. Ad cuius maiorem intelligentiam, & solutionem horum argumentorum obseruemus, bifariam posse aliquem electorem teneri ad seruandam formam iustitiæ distributiue, aut simpliciter & per se, ratione bonorum, quæ distributurus est, quia illa secundum se postulat distribui iuxta leges distributiue, quod accidit, quando bona communia sunt debita partibus illius communitatis.

Alio modo non simpliciter & per se, nec ratione bonorum, quæ debet distribuere, sed ratione officii, vel finis, quod accidit, quando licet bona non sint debita, tenetur tamen elector ex officio ad distribuenda illa, propter aliquem finem, & causam, perinde ac si essent debita. Quando elector est vnicus, & officia distribuenda sunt instituta ad gubernationem, vel ad administrationem iustitiæ, nõ tenetur elector ad seruandam distributiue iustitiæ formam primo modo, ratione bonorum, quia talia officia non sunt debita, nec præmia ciuium, tenetur tamen, secundo modo, ratione officii, quo debet prospicere quantum commodè potest utilitati Reip. & ratione finis, cum hæc sint instituta in utilitatem Reip.

Vnde est argumentum, Eligens aliter, quam utilitas Reip. postulat, nec satisfaciendo muneris, nec fini illorum officiorum, ergo peccat contra iustitiam commutatiuam. Et confirmatur, quia tenetur ex fidelitate (quod omnes consequuntur) consulere utilitati Reip. & aliter agere est infidelitas (quæ cum sit in re graui est peccatum mortale) sed eligendo dignum cum commodè, possit digniorem, non prospicit utilitati Reip. ergo.

Hæc omnia intelligenda sunt, quando officium est alicuius momenti, & excessus grauis inter dignum, & digniorem, quia tunc certe noceret Reip. priuando illam, utilitatem quam ex illo digniori reportaret, quod si officium est exigui momenti, etiã si habeat gubernationem, vel iudicaturam, vel excessus exiguus, tunc ex leuitate materis, sicut dicebamus in beneficijs non est mortale, sed veniale.

Argumenta Caic. facile soluentur. Ad primum patet solutio ex modo dictis. Officia publica esse non sicut bona communia in utilitatem particularem ciuium, dispensanda esse sibi dominus iuxta formam distributiue ex commutatiua iustitia, quæ tenetur ex officio distributor eorum dispensare illa prospiciendo utilitati Reip.

Ad secundum similis est solutio, iustitiæ distributiue secundum se dicere ordinem totius ad partes, commutatiuam quoque; secundum se dicere ordinem vnus partis ad alteram, nihilominus dicit etiam aliquando commutatiua ordinem totius ad partes, nõ quidem secundum se, sed quando talis ordo ex officio debetur toti. Et quia communitati debetur utilior minister, hac ratione debet etiam ex iustitia commutatiua elector illius talem eligere. Hoc est dictum, licet hæc officia non sint debita meritis ciuium, vel talia officia, debentur tamen dari pro meritis, quatenus habentes merita sunt necessarij bono Reipub. cuius utilitati tenetur elector ex officio prospicere. Vnde quando forma iustitiæ distributiue simpliciter seruanda est, distri-

buitur bonum totius in partes, ut partes illius communitatis, quando verò forma distributiue seroanda est, non simpliciter, sed quia sic exigit bonum totius, distribuendum est bonum illud in partes digniores, non ut in partes simpliciter, sed tanquam in partes necessarias bono totius.

Ad tertium dico, fieri iniuriam Reip. cuius utilitati non prospicitur, eligendo dignum, relicto digniori, qui commodè haberi poterat, in re ad eò graui, quãlis est ipsius gubernatio, & administratio iustitiæ.

Ad quartum dico, œconomum non teneri eligere digniores, quia eius officium tantum est quætere sufficientes: quod si dominus committeret ipsi, ut consuleret utilitati domus sue, quantum commodè posset, peccaret grauissimè, & ageret infideliter contra suum officium, si eligeret dignos, relicto dignioribus quos commodè poterat habere. Et similiter Rex, ac quilibet elector peccat eligendo dignos, relicto dignioribus quos commodè habere potest, quia nõ prospicit utilitati Reip. ad quod tenetur ex officio, & sub quo vinculo ac pacto suscepit regnum.

Nunc ad argumenta intro huius questionis posita. Primum illud quo pars affirmatiua confirmatur facit nostræ sententiæ, non quidem ea ratione, quasi officia ista bona communia sint, nam ita essent distribuenda iuxta formam distributiue per se, sed quia sint distribuenda, ut exigit utilitas Reip. ad quod tenentur electores ex commutatiua.

Ad argumenta verò secundo loco posita, quæ nostræ sententiæ aduersantur. Ad primum dico, hæc officia esse bona propria Reip. vel Regis, non ut opes, & diuitiæ, sed ut ministeria in utilitatem communem, & propterea distribuenda sicut utilitas communis, quæ postulat, ut dentur dignioribus, & utilioribus.

Ad secundum dico, habere magnates istam facultatem vendendi sua Oppida, non potestatem distribuendi ista officia, non pro alio, sed iuxta utilitatem boni communis, sicut quod vendit Oppidum, cui annexum est ius patronatus, habent facultatem presentandi ad beneficia, non tamen pro sibi, sed pro meritis iuxta formam iustitiæ distributiue.

Ad tertium respondeo, istum usum tolerari, quia eo ipso, quo cedit in utilitatem Reipub. cedit quoque in utilitatem communem, sed debet istud fieri seruatis debitis circumstantijs, nempe ut detur ditioni, qui simul sit benemeritus, & pretio moderato, ne ad recuperandum pretium iniquè se habeat in suo officio, similiter quando datur ecclesiastico, vel familiari, oportet illum esse benemeritum, aut recte eos tollerandos nõ esse, esse etiam in damnum Reipub. nec dicendos obsolescentes, sicut corruptela.

Ad quartum respondeo, licet officia ista sint instituta in ministeria, & nõ in præmia, nihilominus seruandam esse in eis formam iustitiæ distributiue, non quasi præmia sint, vel bona communia ciuibus distribuenda, sed quia instituta in utilitatem & gubernationem Reip. quæ exigit ex commutatiua, ut dentur sibi utiliores.

Ad quintum respondeo constare ex dictis, quo modo absque vlla repugnantiã ista officia, & vendi possint, & sint conferenda dignioribus in utroque enim consulitur bono communi: vendi enim possunt, quando ita cedit in utilitatem communem, sed vendenda ijs, qui eidem bono communi iudicantur utiliores.

Ad ultimam dico, locum illud Pauli dupliciter ex-
poni posse; Primò, eligendos potius esse in iudices,
infimos Christianos, quam qui semper infideles,
qui optimus sensus est: vel vocat contemptibilio-
res, id est minus spirituales, & magis actiuos, sed ex
eis digniores quoque eligendi sunt. Videamus
vtrimo...

QUOMODO SE DEBEANT
habere prelati Ecclesia habentes iurisdictionem temporalem in his electionibus,

Obseruemus primò, aliquos prelatos præ-
ter iurisdictionem spiritualem habere
etiam annexam aliquam temporalem, &
seculariam. Rursum ex his nonnulli ita
habent iurisdictionem temporalem, vt
sint supremi in ea, nec alicui Regi subijciantur, sed
ipsi sunt velut Reges, vt Papa in suis Terris, Ar-
chiepiscopus Maguntinus in Germania, &c. Alii
verò sunt, qui in temporalibus subijciuntur Regi,
& habent se, velut magnates, vt quidam Archie-
piscopi in Hispania, & Gallia.

Obseruemus secundo, officia quæ possunt isti
prelati conferre duplicia esse, quædam merè secu-
laria, vt Prætorum, & Tabellionum secularium,
alia mixta, partim secularia, partim Ecclesiastica,
& sacra, qui in temporalibus subijciuntur Regi,
& Ecclesiasticæ, vt officium prouisoris, fiscalis, &
Notarii suæ curiæ.

CONCLUSIO PRIMA.

Prelati habentes supremam potestatem secularem in suis terris, & in dependentibus omnino in ea ab alio, quo ad officia merè secularia, eodem modo debent se habere in eorum distributione, aut venditione, sicut Reges in suis regnis, ita vt in quibus casibus possunt Reges, possint & ipsi, & qua Regibus negauimus, negentur & ipsi. Prelati vero qui non habent potestatem secularem supremam, sed subijciunt alicui Regi, respectu istorum officiorum secularium habent se, sicut magnates subiecti Regibus, ita vt nec habeant in illa dominium, nec possint vendere, sed debeant illa distribuere, sicut diximus de illis magnatibus.

Pater hæc conclusio, quia in his eadem omnino ratio est istorum prelatorum, & illorum dominorum secularium.

CONCLUSIO II.

Nulli prelati possunt vendere officia Ecclesiastica, vel ea, quæ habent in se sunt secularia, sicut tamen adiunguntur spiritualibus, & sacra, ac in oratione ad hominem Ecclesiæ.

Pater, quia cum horum officiorum non sint domini, nec possunt ea vendere, vel locare: quamuis in Clementinis statutum: De electione concedantur aliqua stipendia prelati, qui per se ipsos

exercerent ista officia, & iurisdictionem, (como el que el mismo se es Prouisor) illa tamen debent esse moderatissima. Et similiter huiusmodi officia libus debent ipsi prelati taxare preter moderata, quia cum hæc officia sint quodammodo sacra, & ordinentur in conseruationem, & defensionem boni spiritualis, & Ecclesiastici, nõ caret scandalo, & scrupulo, eorum stipendia esse ampla, sicut non caret scrupulo in collatione ordinis accipi aliqua stipendia, cum debeat Episcopus ex suo officio illos conferre: iudex autem delegatus nõ potest accipere stipendium, vt patet ex cap. statutum, § Notarium. de rescriptis lib. 6.

CONCLUSIO III.

Prelati tenentur ad huiusmodi officia, quæ continent gubernationem, vt Prouisorem, & Fiscalem, eligere digniores, ad alia verò minora sufficiens digni, id est probi diligentes, & fideles.

Posterior pars huius conclusionis est cõmunis, vt constat ex dictis. Prior est contra nonnullos recetiores, sed nihilominus vera, Et probatur iisdem argumentis, quibus probauimus secundam partem tertie conclusionis proxime præcedentis. Et confirmatur, Episcopi tenentur fideliter prouidere utilitati suæ Ecclesiæ, quantum commodè possunt. [Fidelis seruus, & prudens, &c.] Sed potens commodè eligere digniores, si eligat dignos, non seruat fidelitatem, nec prospicit utilitati suæ Ecclesiæ, ad quod tenetur ex suo officio, & iustitia communitati, ergo peccat.

Secundo, non minus refert ad utilitatem ecclesiæ eligere idoneos ad ista officia, quàm ad beneficia Ecclesiastica, imò magis, quia hæc officia pertinent ad gubernationem publicam animarum, ad quam nõ pertinent beneficia, vel certe non ad tantam, sed ad beneficia tenetur eligere digniorem, ergo & ad ista officia.

Nec valet quod respondet huic argumento, beneficia esse bona communia distribuenda clericis, velut ciuibus, officia autem ista non esse bona communia, sed ministeria hoc (inquam) parum valet. Primò, quia etiam beneficia in prouincijs, in quibus possunt conferri non naturalibus, non sunt bona communia, & sunt nihilominus distribuenda quoque ibi pro meritis, maxime curata. Secundo, quia potissima ratio, ob quæ debet Episcopus conferre beneficium curatū digniori, non est quia sunt bona communia, sed quia ita exigit utilitas Ecclesiæ, cui debet Episcopus, & elector ex officio, & iustitia prospicere; exigit autem eadem utilitas Ecclesiæ, cui etiam in his officijs, & gubernatione diocesis debet Episcopus maxime prospicere, vt eligat digniorem, non querendo illum venditorem, sed ex his, quos commodè habere potest.

ARTICVLVS III.

An in exhibendis honoribus, & reuerentijs habeat locum peccatum acceptationis personarum.

Hic quæstioni respondet D. Th. per tres conclusiones.

CONCLUSIO I.

Primò, & per se honor debetur virtuti.

HAec est Arist. 4. Ethic. c. 3. vbi copiosè docet honorem esse præmium virtutis. Et probatur. Honor est reuerentia, quam exhibemus alicui propter virtutem, quæ in ipso est, sed propter quod vnumquodque tale, &c. ergo.

CONCLUSIO II.

Potest quis, & debet etiam honorari propter virtutem, quæ in alio est, sed ab ipso representatur.

PROBATUR. Quia virtus ad eò est digna honore, vt non solum sit honoranda in eo, in quo verè est, verum etiam in eo, qui illam representat. Hoc modo sunt honorandi Prælati, & Principes, quamuis mali, quia representant virtutè Dei. Secundò parentes, & domini, quamuis mali, quia representant Deum, qui omnium est pater, & dominus. Tertio senes, quia senectus, & canities est signum virtutis, & prudentiæ. Denique diuites, & potentes in Repub. quia sunt velut eius nerui, & ossa, ipsiusque patroni, & prouisores.

CONCLUSIO III.

Ex qua colligitur responsio ad titulum quæstionis.

Exhibere honorem diuitibus, sub hac præcisa ratione, quis sunt diuites, est peccatum acceptionis personarum.

PARET. Peccatum acceptionis personarum consistit in eo, quod est distribuere bona non pro meritis, sed ex alia causa nõ iusta, nec debita, diuitiæ, & opes non sunt merita, nec debita causa honoris, sed sola virtus, ergo.

Hæc est doctrina D. Iacobi 2. c. vbi postquam dixit. [Nolite in personarum acceptione habere fidem: subiungit. Si introierit in conspectum vestrum vir annulum, aureum habens, &c.] Vbi reprehendit eos, qui honorant diuites solo intuitu diuitiarum. De hac quæstione copiosius D. Thom. quolib. 8. art. 13. & quolib. 10. art. 12. & Soto lib. 3. de iust. q. 6. art. 6.

Obseruemus hic honorem duplicem esse, alium exteriorem tantum, vt cum flectimus genua, aperimus caput, salutamus, & exhibemus alicui reuerentiam exteriorem, quæ tamen non proficitur ex interiori reuerentia, qua illum animo, & corde veneramus. Alius verò est interior simul & exterior, vt quando reuerentia, quam exterius exhibemus alicui, nascitur ex interiori æstimatione, & reuerentia, quam animo habemus virtuti, & meritis honorari, qui honor est propriè & perfectè honor, qui si fiat in publicis confessib. & conuentibus hominum, dicitur publicus, si verò extra publicum consessum, & congregationem, dicitur priuatus: vt cū quis afficitur honore in capitulo canonicorum, in senatu, in choro, & vbiunq; est publica cõgregatio, in qua solet cuique pro sua dignitate locus dari, est honor publicus, quando verò salutamus, & honoramus extra tales congregationes amicos, vel alios, vt quos habemus obuios in vijs, in placeis, &c. est honor priuatus.

Hoc supposito est quæst. inter discipulos D. Th. Tomus Primus.

AN SECUNDA CONCLV.

ipsius sit intelligenda de vero honore, vel potius de exteriori tantum.

THO. COMMUNITER VOLUNT D. THO. loqui de exteriori tantum, ratio eorum est, cum honor sit præmium virtutis, unusquisque eo modo honorandus est, quomodo habet virtutem, personæ autem honorandæ de quibus secunda conclusio D. Tho. non habent verè virtutem, sed solum representat illam, ergo non sunt honorandæ, verò, & perfectò honore, sed solum representatiuo, qualis est ille exterior sine interiori.

Dicendum tamen est D. Tho. de vtroque honore tam interiori, quàm exteriori loqui, & isto honore esse huiusmodi personas quoq; afficiendas.

Primò, quia D. Tho. eodem modo loquitur de honore in prima conclusione, & secunda, sed in prima loquitur omnium consensu, de vero honore, quod res ipsa postulat, quia virtus non solù exterius, verum etiã interiori, & corde æstimatione est, ergo in secunda conclusione loquitur etiam de vero honore. Maior patet ex littera: postquam enim dixit in prima conclusione, verum honorem soli virtuti deberi, subdit non solum esse honorandos illos, qui veram virtutem habent in se, sed etiam eos, qui representant virtutem, quæ est in alio, vbi vtroque similiter dicit honorandos, nec distinguit modum honorandi inter hos & illos, cum tamen non ignoret D. Th. vt constat ex his, quæ docet in illis quolibetis, hanc differentiam honorum: cum ergo eodem modo loquatur de vtriusque, loquitur de vero honore, qui virtuti debetur.

Secundò eodem modo loquitur D. Th. in secunda, & tertia conclusio. de honore, sed in tertia loquitur de vero, ergo & in secunda. Maior constat ex littera. Probo minorem, quia si in tertia conclusione solum loqueretur de exteriori honore, non diceret esse peccatum acceptionis personarum honorare diuites, ea solù ratione, quia diuites sunt, quia honorare illos honore externo, est ad eò receptum hominum vsu, vt nullum sit peccatum, imò oppositum esset inurbanitas: vnde loquitur in tertia conclusio, etiam de vero honore.

Et confirmatur benè à Soto, quia D. Tho. in ista tertia conclusione, proponit doctrinam illam B. Iacobi: D. autem Iacobus cõdemnat honorantes diuites vero honore, & reuerentia exteriori procedente ex interiore animi æstimatione, cum subiungat. [Nonne iudicatis apud vosmetipsos, & facti estis iudices cogitationum iniquarum?] Quod iudicium apertè ad interiorem animi reuerentiã pertinet.

Tertio, quemadmodum imagini si sumatur materialiter, vt pictura his, aut illis coloribus affecta, non est exhibenda adoratio, si autem sumatur formaliter, vt imago est, representans verbi gratia Christum, est adoranda eadem adoratione, qua Christus, quia non adoratur tunc res, quæ est imago, sed Christus in ea imagine representatus: est enim tunc (vt docente Arist. & D. Thom.) idem motus quo fertur animus in imaginem, & in rem illa representatam, ita si sumatur hic prælati, vel gubernator, vel dñs materialiter, vt talis persona, cū sit malus, idignus est honore vero, & reuerentiã

cordis, quæ soli virtuti debetur, at sumpta huiusmodi persona, quatenus ratione talis officii repræsentat virtutem Dei, aut aliquam aliam virtutem, honoranda est ea reuerentia, quæ debetur virtuti, quam repræsentat, quia tunc non honoratur ipse, sed virtus quam repræsentat, virtus autem quam repræsentat honoranda est verò honore, ergo & ipse, vt illam repræsentans,

Ex quo argumento patet solutio argumenti aliorum. Debetur enim honor virtuti, non eo modo quo quis eam repræsentat, sed eo modo quo ipsa virtus, repræsentata honoranda est, sicut eadem adoratione adoramus imaginem, & rem cuius est imago, vnde etiam personæ, de quibus secunda conclusio D. Tho. non habeant veram virtutem, quia tamen repræsentant veram virtutem, verò sunt honore afficiendæ.

Sed quæres; [Quod iudicium verum possumus habere interius de huiusmodi personis? [Respondeo, de huiusmodi materialiter sumptis non posse nos habere hoc iudicium, quod mereantur honorem, formaliter tamen vt repræsentant veram virtutem, habendam esse hoc iudicium, mereri sub ea ratione verum honorem, sicut dicimus de adoratione imaginis. & 1. 2. q. 8. art. 3. docet D. Thom. eodem actu voluntatis amari finem, & medium necessarium ad illum, medium vt quid, finem verò vt quo mouemur ad amandum tale medium, simili ter, eodem modo mouemur in imaginem, & prototypum, in imaginem vt quid, in prototypum verò, vt quo. Et similiter in veram virtutem repræsentatam ab hoc prælato malo & ipsum, in ipsum, vt quid, in virtutem verò, quam repræsentat, vt quo. Denique hæc nostra sententia est aperta doctrina B. Pau. ad Colossen. 3. [Serui obedite dominis vestris, etiam carnalibus,] id est virtute carentibus. [Non ad oculum tantum seruientes, quasi hominibus placentes, sed in simplicitate cordis, timentes Deum. [Vbi non solum exterius, verum etiam interius, & corde vult Paul. seruos obedire, & honorare dominos suos. Sed offert se tunc quæstio,

CONTROVERSIA I.

AN IN EXHIBENDIS HONORIBUS siue publicis, siue priuatis possit committi peccatum mortale acceptionis personarum.

IN hac quæstione Caiet. vult in exhibendis honoribus publicis posse committi peccatum acceptionis personarum, non tamen in priuatis, cuius ratio est, quia hoc peccatū acceptionis personarum tantum habet locum in bonis alteri debitis ex iustitia, honores autem priuati non sunt alicui debiti, sed gratis exhibentur, gratis salutamus, vel assurgimus amico, qui nobis fit obuiam, vnde vult pertinere defectum, & vitium, quod in huiusmodi priuatis honoribus exhibendis committi potest, non ad iniustitiam, sed ad vitium, quoddam innominatum, quod possumus vocare inurbanitatem, sicut exhibere huiusmodi honores priuatos, non est à iustitia, sed à virtute obseruantia, & vrbانيتatis, quæ non est pars iustitiæ, licet ad eam reducatur. Fatetur nihilominus Caiet. posse reduci vitium istud quodammodo ad acceptionem personarum, quatenus non confertur honor, cui vrbانيتatem agendo conferendus esset.

Communis verò sententia, quam sequemur, cõuenit quidem cū Caiet. in eo, quod docet quo ad

honores publicos, non tamen quo ad honores priuatos,

CONCLUSIO I.

In exhibendis honoribus publicis, vt in capitibus, in senatibus secularibus, & congregationibus, in quibus cuique pro sua dignitate certus locus assignatus est, nisi debitus honor cuique detur, est peccatum acceptionis personarum mortale, vel veniale iuxta iniuriam, quam priuatus tali loco, titulo, vel honore sibi debito patitur.

HAec est recepta ab omnibus, & ad eam vera, vt tanquam certissima præsupponatur à Caiet. sine probatione: Sed probatur. In huiusmodi confessibus, & congregationibus sunt loci, & honores, cuique pro sua dignitate debiti, ergo si quis illo loco, vel honore data opera priuatur, afficitur iniuria, & peccatur contra ipsum pro qualitate iniuriæ: peccato acceptionis personarum, & iniqua distributione honorum. Dixi pro qualitate iniuriæ, quia si sit leuis, erit peccatum veniale, si grauis, & alicuius momenti iudicio prudentum, erit mortale, Dixi data opera, quasi ex obliuione, vel ignorantia id fiat, nõ est peccatum. Ita D. Paul. cū non dedisset honorem cuidam sacerdoti, admodum dixit. [Ignorabam fratres, quia sacerdos esset.]

CONCLUSIO II.

In priuatis etiam honoribus, & gratis habet locum huiusmodi peccatum acceptionis personarum.

PROBatur conclusio. Communi enim hominum consensu, qui non salutatur, vel resalutatur priuatum etiam hominem, & in loco priuato, vt in via, vel platea, vel exhibet illi minorem honorem, vel quàm par est, irrogat illi iniuriam minus honorando quàm iustum est, & debitum, ergo peccat etiam in isto priuato honore acceptione personarum. Antecedens probatur, quia qui vult vindictam ab alio sumere, vel iniuriam illi inferre, non salutatur, vel resalutatur ipsum, aut exhibet illi minorem honorem, quàm par est, vnde illa salutatio, vel resalutatio, vel tantus, aut tantus honor est illi debitus, cum eo priuare sit iniuria.

Sed huic argumento respondebit Caiet. in priuatis quidem honoribus debitis, aut ratione amicitia, aut aliquo alio titulo verè posse accidere acceptionem personarum, se autem loqui de priuatis honoribus, qui sunt voluntarij, & liberi, & ad quos quis non tenetur. Sed probatur iam secundo nostra conclusio, quia in gratuitis etiam, & voluntarijs licet illa præstare liberum sit, posito tamen, quod velit quis illa præstare, tenetur modo debito, & sine aliqua iniuria proximi, sicut cū quis non ex obligatione, sed ex deuotione vult recitare præces, aut missam audire, licet id non faciat ex debito, sed liberè, tenetur nihilominus attentè, & benè id facere. Similiter si quos ad cenam inuites licet gratis id facias, teneris, vnicuique in mensa suâ loco pro sua dignitate dare, ita in proposito, licet priuatos honores gratis, & liberè huic vel illi exhibeas, posito tamen quod exhibere velis, teneris cuique debitum suæ dignitati honorem reddere, vel in salutatione, vel in epistolis, aliter peccas mortaliter, vel venialiter pro qualitate iniuriæ, quia non exhibendo illi debitum, & solitum honorem vel in titulo, vel in verbis, vel in loco, aut alio simili modo rogas illi iniuriam, & ipse iuste conquiritur quasi de priuatione honoris sibi debiti.

Et

Et confirmatur primò ex vsu recepto in Rep. Ecclesiastica, & ciuili, in quibus sunt iam constituti tituli, & honores certis personis in concilijs, & epistolis, verbi gratia solus Papa vocatur sanctitas, beati tudo, & ipse solos Cardinales Episcopos vocat fratres, solus Rex vocatur Maiestas, solus princeps Celsitudo, habetq; vnusquisque magna tum suos proprios titulos, quos alijs non exhibemus, à Rep. assignatos, vel communi usu receptos, vnde qui non ex ignorantia, aut obliuione, sed da ta opera cum alloquitur, vel scribit alteri: non vti tur titulo, vel honore illi à Rep. assignato, vel cò muni vsu recepto, infert illi iniuriam in eo, & pec cat pro qualitate iniuriæ acceptione personarum.

Confirmatur secundò, quia si quis titulos hono ris qui debètur personis dignioribus in Republi ca, tribuat alijs inferioribus, infert iniuriam illis dignioribus, quia videtur eos priuare suo honore, & titulo, faciendo illos titulos communes; ergo iam tales tituli, & honores quando priuatus illos alloquitur vel scribit, sunt ipsi quoque debiti, & habet locum in his acceptio personarum. Idem di cendum est de alijs inferioribus, quibus in suo ge nere, & iuxta suum statum proprius honor, & titu lus ex communi consuetudine salutandi eos debi tus est, qui si eis non exhibeatur, peccatur simili ter pro qualitate iniuriæ.

CONCLUSIO III.

Generaliter loquendo qui indigno exhibet honorem debitum virtuti cum interna reuerentia, qua præferat illum dignioribus, peccat iuxta qualitatem honoris, quæ illi indigno exhibet, & iniuriam quam facit dignioribus, quibus illum præfert.

HÆc colligitur ex D. Thom. in solutione ter tiæ. & sic explicat D. August. in loco citato in tertio argumento: Imò hæc conclusio est ead em cum tertia D. Thom. qui condemnat in ea de peccato personarum honorantem diuitem solo in tuitu diuitiarum, & non vt adiutorem Reip. quod est virtus. Iuxta hanc conclusionem (vt diximus) est intelligendus D. Iacobus loco cit. [Si introierit apud quos anulum aureum habent, &c. loquitur enim vt diximus de vero honore procedente ex interiori reuerentia, & existimatione, qua præferat diues pauperi intuitu diuitiarum uerū tamen non esset peccatum honorare istos, etsi indignos honore tantum externo, & sine iniuria digniorē, non præferendo ipsos dignioribus, sed suo modo honorando, quia hoc est morem gerere, & accō moda re se consuetudini, & vrbانيتati: vt proxima quæ stione diximus: Estque aperta sententia. 5. Thom. illo quol. 10. art. 12. vbi obseruat duplices esse honores, alios debitos propter virtutem propriam personæ, quod genus bonoris est commenda tio virtutis, alios verò propter communem locum, & dignitatem quem habent in Rep. qui hono est quædam commendatio officij, vel dignita tis, Vade quando dicimus diuites posse honorari solo honore externo, non est intelligendum de ho nore primi generis, quia diues vt diues non est stu diosus, nec diuitiæ sunt commendandæ vt virtus, sed est intelligendum de honore externo secundi generis propter dignitatē quam vsu humano habet in Repub. qua filij Hierusalem habitantes in Babylonia debent se accommodare, & morem ge rere illis cum quibus viuunt.

Tomus Primus.

Apertè etiam videri D. Thom. in quolib. illo in sinuare priorem illam opinionem proximè præce dentis controuersie huius artic. esse tamen decla randum iuxta doctrinam hic positam, vel dicen dum melius hic loqui, & se ipsum corrigere in hoc articulo.

ARTICVLVS III.

An in iudicijs ferendis possit reperiri peccatum ac ceptionis personarum.

Obseruemus, cum iudicium sit recta existi matio iusti, atque iniusti, & actus, quo aucto ritate publica Inter priuatos ciues constituitur æqualitas vel inter datum & acceptum, vel inter præmium, & me ritum vel inter delictum, & supplicium, sicut hæc æqualitas potest esse rei ad rem, quæ pertinet ad iustitiam commutatiuam, vt in debitis, & in da tis, & acceptis, vel æqualitas proportionis, & ra tionis, vt inter præmium, & meritum, inter pecca tum, & supplicium, quæ pertinet ad iustitiam di stributiuiam, ita quoque materiam vtriusque iusti tiæ esse materiam iudicii, & posse venire in iudi cium, actum autem iudicii exerceri secundum for mam iustitiæ distributiue, quia index non iudicat secundum ius, quod actu, & reuera vnusquisque habet, ad secundū ius quod habet ex meritis pro cessus, & probationis, & pro ratione meritorum processus accipit ab vno, & confert alteri qui mo dus pertinet ad iustitiam distributiuiam.

CONCLUSIO I.

In ferendis iudicijs committi potest graue peccatum ac ceptionis personarum.

PRobatur, committitur hoc peccatū, vel quan do non distribuuntur bona pro meritis, sed re spicitur ad aliam causam non debitam, sed iudicium est recta existimatio iusti atque iniusti iux ta merita causæ, & processus, & actus institutus ad constituendam æqualitatem inter litigantes pro meritis causæ, ergo quotiescunque non iudicatur iuxta merita causæ, & processus, sed attenditur ad amicitiam, & affinitatem. munera, vel quamuis aliam causam indebitam est acceptio personarū. Quam graue autem peccatū sit hoc in iudicijs, patet, primò, quia est maximè nociuum, & scan dalosum in Repub.

Secundò, peruertitur in eo ordo naturæ, & cum is qui constitutus est vt regula æqualitatis & iusti tiæ inter ciues, ipse sit destructor omnis æqualita tis, & iustitiæ, propter quod a deo abhorret Deus in sacris literis acceptionem personarum in iudi cio, vt licet amicissimus sit pauperum, & pater ac patronus ipsorum, dicat nihilominus Exod. 23.

Pauperis non miserearis in iudicio, id est ne que intuitu paupertatis est iudicandum contra merita processus. [Displicet enim Deo omnis iniquitas & personarum acceptio, etiam si ex pietate procedat. Circa hunc ar ticu

lum duplex se offert quæ stio. Prior est.

Aa 3 CON.

CONTROVERSIA I.

AN IN HIS QUAE LEX
relinquit arbitrio iudicis, possit committi ab ipso
peccatum acceptionis personarum.

NON est difficultas in his, quæ à legibus, vel præcepto maioris taxata sunt, cum teneatur iudex (vt vidimus) secundum leges scriptas, & decreta maioris iudicare, & aliter agens aperte, & grauitè peccet.

Primo, contra iustitiam legalem, quæ maximè respicit obseruantiam legum.

Secundo, contra distributiua, cum de meritis causæ iudicandum sit iuxta leges.

Tertio, contra commutatiua, qua tenetur ex officio esse custos, & exequutor legum. Quæstio ergo est, an in his quæ non taxantur à legibus, sed relinquuntur arbitrio iudicis, possit ipse committere peccatum acceptionis personarum, v.g. relinquit lex arbitrio iudicis, terminos probationis, audire vel non audire aduocatos, & priuatas narrationes litigantium, quærimus, possit ne iudex citra peccatum concedere maiorem terminum in fauorem amici, quàm in fauorem alterius? vbi idem est meritum causæ. Ratio dubitandi est, quia in liberis & gratuitis, non habet locum acceptio personarum, hæc autem cum sint commissa libertati, iudicis, pendeantque ex eius arbitrio, sunt libera, & voluntaria ipsi. Et confirmatur ex cap. Consultuit, de iudicijs, vbi conceditur libera facultas iudici prorogandi terminos vel coarctandi.

De hac quæstione agunt Iuristæ super l. secunda, ff. de re iudicata, Canonistæ super Regul. 12, de regulis. Soto lib. 3, de iust, quæst. 6. artic. 5. ad 3, & 4. argu. vbi docet multa quæ debent facere iudices, quæ nos infra adducemus agentes de testibus, & iudicijs. Interim notemus, ea quæ relinquuntur prudentiæ, & libertati iudicis, duplicia esse, quædam enim sunt in fauorem, & leuamen ipsius, vt quod possit audire, vel non audire litigantes, die festo, alia verò sunt quæ non conceduntur in fauorem ipsius iudicis, sed in fauorem litigantium, vt appareat veritas causæ: quia cum nequeat lex complecti omnes casus in individuo, committit multa prudentiæ, & arbitrio iudicis, vt melius procedatur, & appareat veritas, & ius causæ: quale est extendere vel restringere terminos probationis, admittere, vel non admittere, hos vel illos fideiussores,

Obseruemus secundo, iudicem qua iudex est esse personam publicam, qui omnes suos labores, & operas locauit Reip. sicut mercenarius quidam, quo fit, vt non gratis sed ex iustitia debeat præstare ea, quæ decent rectum iudicem, sicut mercenarius ex iustitia tenetur laborare. Sit.

CONCLUSIO I.

In rebus primi generis non committit iudex peccatum acceptionis personarum, si quid concedat vni parti, & non alteri, modo non desit cuique in necessarijs.

Paret, Quia cum hæc sint commissa libertati iudicis, in fauorem, & leuamen ipsius, potest secluso scandalo cedere iuri suo cum vno litigantium, & non cum alio citra peccatum, & audire in die festo, aduocatum huius, alteri verò dicere vt reddat alio, die, quid enim magis liberum cuique,

quæ cedere iuri suo prohibito, vel vti illo? qui autem vult iure suo nulli facit iniuriam,

CONCLUSIO II.

In rebus secundi generis, quæ relinquuntur arbitrio iudicis, in fauorem litigantium, & causæ, peccat iudex grauitè, peccato acceptionis personarum, si quid concedat vni parti, quod non concedat alteri, etiam si nullum inde sequatur damnum alterius partis, nisi iam pars illa in id liberè consentiat.

Soto loco citato, vult peccare tantum iudicem, quando sequitur scandalum, vel damnum aliquod alterius partis, vt si ex prorogatione terminorum sine iusta causa augeantur alteri parti expensæ, vel desistat alter à iusta ex molestia prorogationum, aut vendat iudex alteri parti, quod ipsius arbitrio, & libertati relictum est. Communis tamen recentiorum Thomistarum sententia est, committere iudicem acceptionem personarum, quando in ijs quæ arbitrio ipsius relinquuntur in fauorem causæ, & vtrinque litigantis, aliquid concedit vni, quod negat alteri (nisi aliqua iusta causa ita exigat) etiam si nullum inde sequatur damnum alteri partium. Et probatur primo, iudex est publicus minister iustitiæ, in dicitur ipsa iustitia animata, iustitiæ intrinsecè simpliciter, & omnino conuenit seruire aequalitatem inter litigantes, in ijs quæ pertinet ad processum causæ, esset autem inæqualitas, si iudex in ijs quæ libertati, & prudentiæ eius relictæ sunt, non in fauore ipsius, sed in fauore litigantium, concederet alicui vni parti, & non alteri, ergo simpliciter, & absolute etiã si nullum inde seruetur scandalum, vel damnum alterius partis, peccabit, vbi meritum causæ aliud non exigit, si concedat vni parti, quod non concedit alteri.

Secundo, si nulla esset lex positua, quæ hanc libertatem concederet iudici, non posset iudex stando in simplici iure naturæ concedere pro suo arbitratu terminos vni, quin eosdem concederet alteri, quia iure naturæ seruanda est æqualitas inter litigantes, nisi meritum causæ aliter exigat, sed lex positua nil statuit, aut tribuit iudici contra ius naturæ in hac parte, ergo nec modo post legem positua potest iudex in his aliquid vni parti, concedere, quin idem simul alteri concedat. Et confirmatur. Quæ lex relinquit arbitrio iudicis non in fauorem ipsius, sed in fauore causæ, eatenus illius arbitrio relinquit, quatenus causæ merita exiget, ergo quando vni concedat quod alteri negabit non iuxta merita causæ, sed intuitu amicitia, vel alia de causa indebita, committet acceptionem personarum.

Ad argumentum autem Soti, quod omnia relictæ iudicis libertati sunt libera, & voluntaria, in liberis autem, & gratuitis non habet locum acceptio personarum, patet solutio ex dictis, Concessa in fauorem iudicis esse illi simpliciter, & omnino libera. & in eis non esse acceptionem personarum, vt constat ex prima conclusione, concessa verò ipsi non in fauore ipsius, sed causæ, & veritatis, atque iustitiæ non esse omnino libera. Sunt quidem libera, vt pro sua prudentia concedat illa, vel non concedat, tum etiam vt concedat hoc, vel illo modo, hoc, vel illo termino, non tamen sunt ita libera, vt concedere illa possit vni parti, alteri, verò non: quia vtraque pars habet ius ad probandam, quantum poterit, veritatem, & iustitiam suæ causæ, essetque inæqualitas, & iniuria, ex hoc aliquid concedere vni parti, quod non concedatur alteri.

Ex

Ex his sequitur, definire aliquam causam, prius quam aliam antiquiorem, nisi iusta aliqua ratio ita exigat, esse peccatum acceptionis personarum.

Quod enim per leges aliquas municipales, ut in Castella lib. 2. Ordin. reg. tit. 4. lib. 9. & similibus ipse conceditur, ut possit invertere ordinem, & antiquiores causas posterius discernere, intelligendum est, si iusta ratio ita postulauerit, quod, & ipsae met leges satis indicant, si attentè legantur, & ratio naturalis ita docet, debet enim iudex ex iustitia distributiva definire causas prius, vel posterius secundum maiorem, vel minorem earum dignitatem, illa verò quo ad ordinem temporis digniores sunt, quae antiquiores, nisi aliqua alia ratio aliter fieri exigat,

CONCLUSIO III.

Si iudici certissime constet, unum litigantium defendere causam iniustam, non erit peccatum acceptionis personarum, in omnibus, quae a lege ipsius arbitrio relinquuntur, fauere alteri.

Ratio est aperta, quia tenetur iudex, quantum sine scandalò poterit, fauere innocenti. Est secundum dubium, & grauius.

CONTROVERSIA II.

Possit ne iudex, si in eodem genere cause sint variae opiniones probabiles, sequi liberè, quam uoluerit. Similiter si una sit probabilis, alia uero probabilior, liceat tamen iudici, quam cuius priuato sequi probabilem relicta probabiliori.

Syluest. in verbo opinio. §. 2. ad finem, Caieta. eodem verbo, quem sequitur Soto lib. 3. de iust. q. 6. art. 5. ad 4. volunt teneri iudicem, & quemcumque fidelem, quando variae sunt opiniones, amplecti illam, quae iudicio Doctorum probabilior est, nec aliter esse tutum in conscientia.

Probant primò hanc sententiam. Qui ex duabus opinionibus probabilibus sequitur, minus probabilem, exponit se periculo errandi, & nocendi proximo, ergo non est tutus, nec securus in conscientia. Consequenter patet. Antecedens probatur a Caieta. Qui sequitur opinionem minus probabilem, sequitur regulam dubiam & incertam, sequens autem regulam dubiam, & incertam aperte se exponit periculo errandi, ergo.

Et confirmatur, quia ex cap. iuuenis. de sponsal. & est regula iuris, in dubijs tutior pars eligenda, est, quando autem opiniones sunt probabiles probabilior est tutior, minus uero probabilis, minus tuta. Ergo.

Secundò arguit Soto, licet in schòl's ubi res speculatiuè tractantur, liceat Doctoribus tueri opinionem probabilem dimissa probabiliori, quia ex illa disputatione speculatiua nullum nocumèntum inferitur alicui, at in praxi sequitur minus probabilem, est exponere se periculo nocendi fratri, quod non licet.

Et confirmatur exemplo, si in medicina sit opinio probabilior hoc medicamentum esse mortiferum, minus uero probabilis, non esse noxium, in disputationibus, licet speculatiuè tueri opinionem minus probabilem, quia tunc nulli nocetur, at in

praxi nullo modo licet medico exhibere illud medicamentum infirmo, quia esset uitam illius manifestò periculo exponere: ergo similiter iudex, & quiuis alius, quo ad praxim, & executionem non potest sequi opinionem minus probabilem, sed tenetur, ut sit tutus in conscientia sequi probabilior.

Tertio, si circa aliquam formam sacramenti sint duae opiniones, una probabilis, alia probabilior, ut in baptismo, probabile est conferri sacramentum in nomine Christi, ut uolunt Scotus, & Caieta. 3. p. q. 66. art. v. probabilis uero, non conferri, nisi in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, tenetur sacerdos ministrare sacramentum iuxta opinionem probabilior, (quidquid disputetur in scholis) & peccaret grauius aliter agens, quia exponeret periculo salutem spiritualem paruuli, ergo similiter iudex tenetur iudicare, secundum probabilior opinionem.

Quartò, iudex tenetur iudicare secundum maiora, & potiora merita causae, sed qui habet in suum fauorem probabilior opinionem DD. habet maiora merita causae, ergo est iudicandum in fauore ipsius, & consequenter secundum opinionem probabilior.

Denique, eo ipso, quo iudex intelligit aliquam opinionem esse probabilior, habet hoc iudiciu practicum, securius, & tutius agi secundum illam, & consequenter aliter iudicans agit contra propriam conscientiam, hoc autem non licet; cum sit peccatum agere contra propriam conscientiam, ergo neque licet, relicta opinione, probabiliori amplecti minus probabilem.

Oppositum uidetur innuere D. Thom. quolib. 8. ar. 13. ubi non ait expressè licere iudici iudicare secundum opinionem minus probabilem, uidetur tamen id insinuare, cum dicat ibi, licere discipulo sequi opinionem probabilem sui magistri relicta probabiliori aliorum. Habent tamen id expressè D. Anto. 1. par. tit. 9. c. 10. §. 10. ubi citat in hanc sententiam Albertum Magnum, & alios plures, & Doctor Nauarrus in suo Manuali. c. 27. nu. 277. ubi habet, bona conscientia fieri, quod docet opinio alicuius solemnns Doctoris fulcra ratione. Addit tamen in fine, cap. 28. circa nu. 283. oportere, ut qui sequitur opinionem apud alios minus probabilem sequatur eam iudicando illam apud se probabilior, quia aliàs uideretur agere contra propriam conscientiam, ut habet vltimum argumentum adductum in oppositum. Eandem sententiam, licere sequi opinionem minus probabilem, & cognitam minus probabilem, sed iudicatam ueram, etsi non ueriores, habent multi summissè, maxime Armilla, verbo Opinio. ubi ait: [Sicut non tenetur semper agere homo, quod melius est, sed sufficit agere, quod bonum est, ita non tenetur iudex, vel alius priuatus sequi semper opinionem meliorem, & probabilior, sed sufficit sequatur probabile, & quam aliqui Doctores periti iudicant ueram.] Idem docuerunt Salmaticæ F. Petrus à Soto, Mancius, & alii recentiores.

In hac quaestione obseruemus primò, non esse hic sermonem de opinionibus speculatiuis, & pertinentibus ad solam cognitionem, sed de practicis, & moralibus, & de his, non quatenus tractantur, & disputantur in scholis, in quibus exercendi ingenij gratia multoties defenduntur minus probabilia, sed quatenus executioni mandatur, & extra scholas rediguntur ad praxim.

Obseruemus secundò, probabilitatem istam bifariam posse accidere in iudicijs, aut ex parte facti,

eti, quia vtraque pars testibus, & instrumentis æquivalentibus, & æquè probabilius utitur, aut ex parte iuris, quia lex, secundum quam illa causa iudicanda est, aliter ab aliquibus Doctoribus, & aliter ab aliis intelligitur, & vtraque opinio habet sua fundamenta, & rationes probabiles grauesque Auctores.

Obseruemus tertio, in his iudicem dupliciter posse se habere: nam aut iudicat vtramque opinionem ex æquo probabilem, aut vnã quidem probabilem, sed aliam probabiliorem, quod bifariam adhuc potest contingere, nam aut videt illã probabiliorem, quidem esse aliorum iudicio, sibi verò æquè probabilem cum opposita, aut forsã oppositam probabiliorem, aut secundo, quã aliorum iudicio habetur, vt probabilior, ab ipso quoque iudicatur probabilior.

CONCLUSIO PRIMA.

Quando iudex videt vtramque opinionem esse ex æquo probabilem ex parte iuris, & ipse quoque ita iudicat, potest iudicare secundum eam, quam maluerit; imò, & secluso scandalo poterit liberè, modo in vna causa sequi vnã opinionem, in alia vero aliam.

Prior pars patet, quia cum vtraque opinio sit tam ipsius, quàm aliorum iudicio æquè probabilis, non est aliqua ratio, quare potius teneatur ad iudicandum, secundum vnã opinionem, quàm secundum aliam, sed liberum ei est, sequi quam maluerit. Eodem modo probatur secunda pars, quia vbi scandalum non est, cum vtraque opinio sit æquè probabilis, & habeat æqualia fundamenta, quando in vna causa sequitur vnã nititur licito fundamento, quando in alia vero causa sequitur aliam, nititur similiter licito fundamento, & ita in vtroque agit, quod sibi licet.

Sed contra hanc primam concl. antequam ad alias progrediamur, sunt difficilia argumenta.

Primo constituamus disputationis gratia in illa quæstione: An oporteat iudicem condemnare innocentem, probatum tamen iuridicè nocentem? vtramque opinionem D. Th. & Scoti esse ex æquo probabilem. Hoc supposito sic argumentor, iudex tenetur in conscientia fauere innocenti, & liberare illum quantum potest, sed posita est ista hypothesis potest liberare illum, quia est etiam probabilis opinio Scoti, ergo tenetur in conscientia liberare illum, ergo non potest condemnare, & per consequens, nõ poterit sequi aliam opinionem D. Th. quã etiam probabilis est, quod est contra hanc conclusionem.

Secundò, similiter constituamus in quæstione illa: Possit ne quis in extrema necessitate spirituali constitutus emere sacramentum, vtramque opinionem esse probabilem. Hoc supposito: Pater, qui videt paruulum suum omnino perire, tenetur in conscientia liberare illum a morte æterna, quantum potest, potest autem (cum probabile sit, licere ei in tali necessitate dare pecuniam pro baptismo) liberare illum in hoc casu dando pecuniam ministro: Ergo tenebitur dare, nec poterit sequi aliam opinionem, quã id negat, quamuis sit probabilis. Similia argumenta fieri possunt, in omnibus quæstionibus in quibus sunt oppositæ opiniones, & probabiles, ac ita vt vna earum sit in fauorem, vel possidentis, vel innocentis, vel pupilli, vel alicuius, cui natu

ra, & recta ratio docent fauendum esse.

Ad primum argumentum ex his respondent alii qui, teneri iudicem ad liberandum innocentem, quando, & vbi oportet, quando autem probatur nocens non id oportere, secundum opinionem D. Thom. Sed hæc solutio non satisfacit. petit enim principium, dicens non oportere, dicit enim alius, imò oportere, cum id possit iuxta aliam opinionem, quã etiam probabilis est. Alii verò respondent retorquendo argumentum in contrarium dicentes: Iudex tenetur providere bono communi, quando commodè potest, sed potest iuxta opinionem D. Tho. occidendo probatum nocentem, providere bono communi, quia pertinet ad bonum commune, & vindictam malorum, timoremque aliorum, ut qui iuridicè probatur nocens, puniatur vt nocens, ergo debet iudex condemnare illũ. Sed neque hæc solutio satisfacit.

Primo, quia ducere ad incommodum, & afferre alia inconuenientia, non est diluere argumentũ.

Secundò, quia manet hac ratione eadem difficultas contra conclusionem positam. Ostenditur enim isto argumento, ratione boni communis non posse iudicem in ista quæstione sequi opinionem Scoti, etiam si probabilis sit. Vnde ista solutio potius confirmat opinionem D. Thom. quàm diluat argumentum, quod circa nostram conclusionem positum est. Ideo respondent recentiores, & bene in hunc modum distinguendo maiorem, iudex tenetur liberare innocentem, quando commodè potest, distinguo, nisi sit probabilis opinio in oppositum: nam si sit non tenetur, sed potest sequi opinionem quam voluerit. Et ita in hoc casu non tenetur liberare illum, sed potest punire sequendo opinionem D. Tho. quam amplecti etiam potest, cum probabilis quoque sit. Quod si dicas tenetur iudex sequi opinionem magis fauorabilem reo: Respondeo verum esse, quando opposita opinio non fauet alicui bono, cui non minus fauendum sit, quàm reo, in hoc autem casu opinio D. Tho. fauet bono communi. Quando enim dicimus opinionem esse æquè probabilem, supponimus habere auctores ex æquo graues, fundamenta & rationes ex æquo probabiles, & vtramque ita fauere diuersis bonis, ut maior fauor, vel pietas unius suppleatur in alia ex alio capite.

Eodem modo soluitur secundum argumentum, distinguendo illam maiorem, parentem teneri ad fauendum paruulo suo, quantum commodè potest simpliciter, & absolutè, at quando est opinio probabilis in contrarium, quã negat parentem tali via, & modo posse subuenire, non tenetur, sed potest cum vtraque probabilis sit sequi, quam voluerit. Quod si obiicias, sicut contra præcedentem solutionem, sequendam esse opinionem, quã magis fauet paruulo.

Respondeo, oppositam etiam fauere dignitati sacramenti, vt pro eius collatione nulla pecunia exhibeatur, & ita quod in vna est in fauorem paruuli, in alia est in fauorem sacramenti, sicut in præcedenti, quod in vna est in fauorem innocentis, in alia est in fauorem boni publici.

CONCLUSIO II.

Quando duæ opiniones sunt æquè probabiles ex parte facti, quia vterque ex æquo probat factum suum, in ciuilibus, debet iudex componere partes inter se, vel si res, de qua litigatur, sit diuisibilis, diuidere illam inter partes.

Quod

Quod si causa sit criminalis, debet iudicare in fauorem rei.

Probatur prior pars, quia quando in facto sunt æqualia fundamenta, & probationes litigantium, sunt etiam æqualia ipsorum iura, ubi autem æqualia iura in rem, si res illa diuisibilis sit, ratio naturalis dicitur, ut res illa inter ipsos diuidatur, vel componatur partes. Similiter probatur secunda pars, quia si æqualia sint fundamenta facti in accusando, & re in se defendendo, ratio naturalis dicitur, ut reo tantam debitori faueamus.

Et confirmatur. Primò, ex regula secunda, de reg. iur. in 6. cum iura partium sint obscura, fauendum est reo.

Secundo, in criminalibus accusator, vel fisci habet se, ut aggressor, reus, ut aggressus, ac se defendens, omni autem iure, diuino, naturali, & humano fauendum est illi, quem alius aggreditur. Denique quamdiu aliquis non est probatus nocens, censendus est innocens ex regulis quoque iuris, sed in hoc casu hic accusatus non probatur nocens, cum se æqualiter defendat, ergo fauendum est ei, & defendendum ipsius ius.

CONCLUSIO III.

Quando ambae opiniones sunt ex parte facti probabiles, sed ita, ut una earum sit probabilior, in civilibus tenetur iudex in conscientia iudicare in fauorem probabilioris.

Hæc est communis, & recepta ab omnibus. Et probatur argumentis initio positis pro prima opinione, maxime argum. 4. quia iudex tenetur iudicare secundum merita causæ, qui verò melius probat factum habet maiora merita causæ.

Et confirmatur, iuxta rectam rationem videtur iniquum, non iudicare in fauorem partis melius probantis, & vincentis partem contrariam. sed pars, quæ habet meliora testimonia ex parte facti, & probabilius illud ostendit, melius probat, & vincit partem contrariam. Ergo. Dixi in civilibus, nã in criminalibus, iudico cum nonnullis recentioribus viris peritis, licere iudici sequi partem probabilem relicta probabiliori accusatoris, maxime quando nullum inde sequitur nocumentum accusatori.

Primò, quia ex regulis iuris, quando iura partium non sunt clara, sed obscura, licet declinare in fauorem rei, at quando pars rei est probabilis, etiam si pars accusatoris sit probabilior, iura non sunt clara, sed ad huc obscura.

Secundo, quia in criminalibus, ad condemnandum reum debent probationes esse luce meridiana clariores, at quando fisci, vel accusator factum probat probabilius, defensione rei manente adhuc probabilis, probationes istæ contra reum non sunt luce meridiana clariores. Denique ubi est æqualitas opinionis facti, tenetur iudex declinare in fauorem rei ergo quod pars accusatoris probabilior sit, hoc tantum præstabit, ut non teneatur declinare in fauorem rei, non tamen quin possit, si velit.

CONCLUSIO IV.

Quando sunt duæ opiniones probabiles ex parte iuris, altera tamen probabilior, potest si iudex in iudicando, & quibus fidelis in suis priuatis actionibus, amissa probabiliori eligere probabilem, quam iudicat etiam veram, ut bene docet Armilla, nec est necesse est iudicet, ut illam veriore.

Veram inquam debet iudicare, quia si iudicet falsam, aget contra conscientiam. Probatur iam concl. Quenammodo dum se habent in ordine ad salu. Æmedia ad illam ordinaria, ita se habent in ordine ad rectum, & debitum iudiciu opinionem, & sententiæ Doctorum, sed in medijs ordinatis ad salutem nemo tenetur eligere quod securius est, sed sufficit eligat quod securum, & tutum est, nemo enim tenetur ingredi religionem, aut facere vitam calibem, sed sufficit ut seruet mandata, ergo similiter ut iudex recte iudicet, vel quibus priuatus bene operetur, non tenetur eligere opinionem probabilioris, & securioris aliorum iudicio, sed sufficit ut eligat eam, quam citra odiu, & affectum videt probabilem, & securam, ac probabiliter iudicari verum. Et confirmatur, in alijs operationibus in quibus non habemus iuramentu vel votum, non tenemur facere quod melius est, sed sufficit id, quod bonum est, ergo similiter in opinionibus non tenemur eligere meliorem, sed sufficit eam, quam prudenter possumus iudicare esse bonam.

Secundò, si iudex vel quibus alius teneretur sequi opinionem probabilioris, id certe esset quia videtur illi magis declinare in veritatem, in obscuris enim ea semper amplecti debemus, quæ magis ad veritatem accedunt, sed hac ratione, & hoc nomine non tenetur sequi probabilioris, quia sæpe (ut docet Aristot.) multa falsa sunt probabiliora multis veris, & apparent hominibus ex infirmitate, & imbecillitate humani intellectus magis vera.

Tertiò, confessarius est iudex in foro conscientie, sicut alii in foro exteriori, sed tenetur confessarius (ut docet ipsemet Soto in sua. 4. distin. 18. q. 2. art. 5. & alii Thomistæ in additionibus tertiæ partis. q. 9. ar. 2. & 4.) relicta sua opinione probabiliori, sequi opinionem probabilem penitentis, nisi quãdo aperte, & manifeste sciret illam esse falsam: ergo, & iudex poterit sequi probabilem, quam credit etiam veram.

Patet consequentia, quia si propter pondus maioris, probabilitatis, quam habet probabilior opinio, non liceret iudici amplecti probabilem, nec liceret confessori, cum uterque sit verè iudex in suo foro, & tribunali. Nec valet quod ait Soto, iudicè teneri ad multa, ad quæ non tenetur confessarius, quia confessarius tenetur conformare se penitenti in his ad quæ non tenetur penitens, iudex autem non tenetur se conformare opinioni probabilis litigantis. Hoc inquam non valet, nam cum uterque sit verè iudex in suo foro, si liceret confessario sequi probabilem penitentis, liceret, & iudici, aut certe reddat rationem, cur vni liceat, alteri non, quam profectò reddere non potest Different ergo iudex, & confessarius hac ratione, ut iudex possit sequi probabilioris, vel probabilem, quia non tenetur

nerur declinare in partem litigantis. huius vel illius, sed in probabilibus est ipse merus arbiter, confessarius autem non est arbiter, sed iudex, qui non potest negare absolutionem nisi malè disposito, penitens verò ex eo quod amplectatur opinionem probabilem, nō est malè dispositus. Imò si opinio Cai. & Soti esset vera, sicut iudex ad rectè iudicandum tenetur amplecti probabiliorem opinionem, ita, & quisvis priuatus in suis negotiis teneretur quoque amplecti illam, deberetque confessarius compellere penitentem ad probabiliorem opinionem: Quāuis enim penitens per ignorantiam inculpabilem excusaretur à peccato, si quid faceret cōtra probabilem opinionem, quam primū autem accederet ad confessionem, deberet confessarius iudicare illi opinionem probabilem, & compellere illum ad eam amplectendam, nec posset eum absoluerè, si materia haberet annexam restitutionem, quin restitueret: cum autem Doctores cōmuniter sentiāt, confessarium ad id non teneri, imò debere se conformare probabili opinioni penitentis, sequitur apertè licere penitenti sequi probabilem opinionem, & licere confessario iudicare secundum illā. & consequenter id etiam licere iudici.

Quartò, si quæ ratio esset, ob quam non liceret iudicare secundum opinionem probabilem relicta probabiliori, ea certa esset, quia probabilis, habet annexū dubiū, & agere secundum illam esset agere secundū conscientiā dubiā quod non licet, at hoc falsum est, opinio enim probabilis credita vera nō habet dubium, habet quidem formidinem, non tamen dubium, quod pater, quia assensus dubius est, anceps, & in neutram partem declinans, assensus autem opinionis probabilis non est anceps, sed determinatus in vnam partem, vt sic fiat, vel iudicetur, quamuis cum aliqua formidine, quod parū refert, cum in opinione quoque probabiliori, quæ nō est euidentis, vel scita, sit etiam formido, est enim de natura opinionis quantumcumque probabilis, vt habeat annexam formidinem.

Quintò, in scholis Doctores tuta conscientia amplectuntur sæpè, & docent suos auditores opiniones probabiles, quas non ita docent, vt solum intel ligāt ea esse probabiles, vt rum etiam vt liceat eas in praxi amplecti, alioquin non docerent eas esse probabiles, sed falsas, quamuis ab aliquibus assertas, vt in multis sæpè accidit, quas vident quidē ab aliquibus Doctoribus haberi, repudiant nihilominus eas vt falsas.

Denique si opinio probabilior esset eligenda, necessariò reiecta probabili, hoc ideo esset, quia securior, at frequenter probabiliores, & a pluribus receptæ sunt minus securæ. verbi gratia videtur ipsi Soto probabilior, & a pluribus Doctoribus recepta opinio illa, Episcopos, & clericos esse dominos suorum reddituum, & opposita tamen est tutior, & securior. Probabilior quoque est, idest a pluribus recepta opinio, illum qui retraxit aliquem ab ingressu religionis, non teneri ad ingrediendam illam, sed sufficere, vt suis consiliis illum inducat ad pristinum desiderium, oppositum tamen quis dubitat esse securius? Probabilior quoque, & magis recepta opinio est, licere mutuanti accipere aliquid ultra sortem ratione lucri cessantis, opposita tamen est securior. Et similiter in alijs innumeris opinionibus.

Sed videtur huic quartæ conclusioni pugnare tertia. Dicimus enim in tertia, teneri iudicem sequi opinionem probabiliorem ex parte facti, quia habens probabiliorem opinionem ex parte facti, habet pro se maiora merita causæ, sed similiter qui

habet pro se probabiliorem opinionem ex parte iuris, habet etiam pro se maiora merita causæ, ergo, vel hæc quarta conclusio est falsa, vel illa tertia. Respondeo nomine causæ non intelligi dispositionem, & intelligentiam iuris, sed processum iurum quo factum explicatur, & ostenditur, ac ita fieri, vt ille dicatur habere maiora merita causæ, qui circa factum melius probat suum institutum, nō autem ille, cui probabilior, & communior intelligentia legis fauet iuxta Doctorum opiniones. Vnde leges non decernunt, vt feratur sententia iuxta probabiliorem opinionem Doctorum circa iura, sed in fauorem illius, qui melius probat, & ostendit factū: Quod verò pertinet ad opiniones Doctorum, leges nil statuunt, sed relinquunt illud arbitrio, & prudentiæ iudicis.

Est hic autem maximè obseruandum, vt opinio aliqua dicatur probabilis, & securæ, non sat esse vt habeat illam vnus vel alius doctor, sed esse maximè perpendendum, cuius auctoritatis sint, qui ita opinantur, sint ne viri docti, prudentes, timoratae conscientiæ, & in illa materia plurimum versati, non enim eo quod aliquis in Theologia, vel iure Canonico sit graduatus, iam opinio eius censenda est probabilis, cum accadat, nonnullos etiam ex his esse imperitos.

Secundò, examinandus est diligenter numerus Doctorum, non enim debemus esse contenti placito vnus, vel alterius Doctoris, etsi grauis, si illi aliorum Doctorum turba repugnet, opinionem enim quæ non solum est communior, sed reuera communis, & a qua paucissimi recedunt relinquere, ac torrenti Doctorum sese opponere, propter unius, vel alterius dictum, etsi grauium virorum, certè periculosum est, nisi illa minus recepta a deo firmis nitatur fundamentis, vt recta ratio dicit, hos pauciores verum attigisse. Propter quod tertio expendenda maximè sunt fundamenta, & rationes vtriusque opinionis, & consideranda quæ in oppositum obiiciuntur, & incommodæ quæ pro utraq; parte afferuntur: Ex his omnibus colligendum, quæ securitas in probabili opinione habeatur. Nam quæ a multis viris grauibus, & peritis proponitur, & veris fundamentis nititur, ac optimis rationibus confirmatur, & per quas argumenta opposita facillè diluuntur, etiam si opposita habeat plures auctores, & graues, ac optima etiam argumeta, est censenda probabilis, & securæ, & quam tuta conscientia licet amplecti. Nec mirandum, quod in rebus etiam moralibus tot sint opiniones, quia veritas maximè post peccatum abscondita est, lucemque habita inaccessibilem, Hoc tamen superest solatii in tanta opinionum varietate, vt si quis omni affectu humano secluso, & simplici ac nudo desiderio attigendæ veritatis, diligenti studio, ac oratione ad Deum (qui omnis veritatis, & lucis fons est) utatur, & his medijs adhibitis hanc uel illam opinionem probabilem quæ sibi vera videtur amplectatur, manet tutus in conscientia, etiam si opinio illa à parte rei sit falsa.

Ex quo sequitur, iudicem, qui habet propositum cæteris paribus semper ferendi sententiæ pro amicis, regulariter loquendo, esse in periculo peccati mortaliter, sicut Episcopus, qui haberet animum conferendi semper beneficia cæteris paribus suis consanguineis: ita sentiunt viris graue, & bene, quia habens hunc animum, & affectum, sæpè merita imparia ob talem affectum (qui facillè iudiciū perturbat) iudicabit paria, Quod si habeat animū fauēdi semper causæ magis iustæ, amicis vero quādo certo constiterit paria iura illos habere, non est

ita in periculo, quia illud propositum fauendi semper causae magis iustae, videtur satis purgare affectum.

Observandum quoque est, non sequi ex his ut alii qui volunt, dari duas contradictorias veras. Sic enim obijciunt. Probabilior opinio iudicatur, vera, probabilis etiam quam sequitur iudex iudicatur ab ipso vera, cum non aliter illam amplecteretur, ut diximus, quam creditam veram, possunt autem istae oppositae opiniones esse inter se contradictoriae, ut saepe accidit, iam igitur iudicabit duas contradictorias veras. Neganda est ista illatio, qui enim iudicat veramque opinionem probabilem, aut alteram probabilior, optime novit a parte rei, si contradicant, necessario aliam veram esse debere, & aliam falsam, ceterum quia ignoratur, quae sit vera a parte rei, & quae falsa, & habet utraque graves auctores, ac probabiles rationes, utraque iudicatur probabiliter vera, quod nullum est incommo- dum, cum probabilitas non dicat veritatem, sed opinionem. Nec est necesse, ut sciat iudex quae sit vera a parte rei, sed sat est sequatur eam quam moraliter loquendo credit veram, & probabilem adhibitis illis mediis studij, orationis, consultationis, & aliis necessariis pro qualitate, & dignitate causae, & negotij.

Ultimo observandum est, in rebus dubijs maxime alicuius momenti confessarios imo, & Doctores qui minus exortati sunt, non posse tunc conscientia sequi quamcumque opinionem probabilem, forsitan enim legent in uno vel altero Doctore opinionem, quae poterit eis videri probabilis, quia in isto Doctore reperitur, quae tamen in scholis, & apud peritos iam non sit probabilis, sed deprehensa falsa, propter quod isti qui minus calleant, tenentur in conscientia consulere viros peritos, & exercitatores in illa materia, & quos velint timorata conscientia, ut ab eis discant quae opinio sit probabilior, quae probabilis, & quae tenenda, qui aliter agunt fidentes suis ingenijs, & summis, non sunt tunc in conscientia.

Nunc ad argumenta pro prima opinione. Ad primum respondeo, sequentem opinionem probabilem creditam veram non sibi ponere periculo errandi, nec sequi regulam dubij, quia (ut diximus) iudicatur illam veram, eique adhucet, ut optinet regulam, quamvis quia opinio est, sit cum aliqua fortitudine, unde licet speculative sit dubius, quae nam ex illis sit vera, quia utraque probabiliter est vera, practice tamen certus est, licere sibi amplecti illam quae probabilis est, & probabiliter credita vera. Sicut mulier quae dubia est, an iste sit suus vir, spoucularitate dubitat de veritate matrimonij, practice tamen non dubitat, sed certo novit, se debere reddere debitum illi viro, quocirca nonne ipse postulat, ut est definitum cap. Dominus, de secundis nuptiis.

Ad secundum dico, quando dubitatio est a parte facti, non licere in praxi recedere a probabiliori opinione, quando autem ex parte iuris, non modo in scholis, verum etiam in praxi licere recedere ab illa, & sequi probabilem creditam veram. Exemplum autem, quod adducit Soto de medicamento pertinet ad factum, nam quod hoc medicamentum sit utile, vel noxium huius, vel illi infirmo, hoc ad factum pertinet, & cum male ageret medicus, si exhiberet infirmo farmaceutum, quod iuxta probabilior opinionem esset potius noxium, quam utile, quod si controversia sit in scientia medicinae, similis dubitatione a parte iuris, ut vires animae dubitantur a corde an a corde potest non modicum in scholis, verum etiam in praxi sequi opinionem

quam voluerit. Ad tertium respondeo, in formis sacramentorum non licere sacerdoti sequi opinionem probabilem non ex defectu opinionis, sed quia praeccepto Ecclesiae tenetur uti forma recepta, & usitata in Ecclesia, & ita peccare si alia forma usatur, non quia relinquat opinionem probabilior, sed quia agit contra usum communem Ecclesiae ad quam tenetur ex praeccepto imo non est positum in opinione, nec contra usum, an ita agendo peccaret, sed an factum teneret.

Quod si in ipsis sacramentis aliquid dubium se offerat, circa quod nullum sit praecceptum Ecclesiae, potest relicta opinione probabiliori, sequi probabilem. V.g. est quaestio an poenitens debeat accedere saltem cum attritione exiustimata contritione probabilior opinio est, debere ita accedere nec aliter esse absolueendum, probabilis autem, sufficit ex attritionem etiam exiustimata attritionem, cum circa hoc nulla sit adhuc definitio, aut praecceptum Ecclesiae, potest confessarius sequi opinionem probabilem, & absolvere accedentem cum attritione etiam exiustimata attritione.

Ad quartum constat solutio ex dictis in tertia, & quarta conclusione. Nam illud argumentum procedit ex maiori probabilitate ex parte facti, a quo (ut diximus) sumuntur maiora merita causae, & ita illud quartum argumentum probat nostram sententiam conclusionem.

Ad ultimum dico, habentem nostram opinionem non habere conscientiam dubiam, practice, sed certam, nempe licere sibi relicta opinione probabiliori sequi probabilem creditam veram, sequi autem probabilior tantum esse consilij. Et ita ego semper consulerem, & debemus consulere, ut tam iudices in iudicando, quam confessarios in foro animae, & Theologos in suis consultationibus sequantur opiniones probabiliores, nisi iam opposita haberet argumenta, & fundamenta adeo efficacia, ut propter debeat iudicari verior, nec propterea condemnandi sunt qui sequuntur probabilem creditam veram, cum multi ac gravissimi Doctores ita sentiant, maxime ex discipulis D. Thomae. Unde possunt, quae docuimus, tandem hac ratione confirmari. Ergenda est opinio, ut utriusque probabilior, sed quod liceat amplecti probabilem creditam veram, est opinio probabilior, cum habeat plures, & gravissimos auctores, & firmitera fundamenta, quam opposita, ut ex progressu huius disputationis constat, maxime cum a horum argumenta facile solvantur, nostra non ita, ergo licet sequi probabilem.

In calce huius quaestiones explicanda est difficultas illa controversia.

CONTROVERSA III.

VIOLATOR IUSTITIAE DISTRICTIBUS TENETUR AD RESTITUTIONEM.

Circa hanc quaestione. Adria. in 4. materia de restitutione, quaestione de collatione beneficiorum. Cano. in sua Lectura. Nau. c. 17. a. n. 69. vsque 74. Couar. Reg. peccatum. p. 2. §. 7. & nonnulli ex discipulis D. Tho. Soto lib. 2. de iust. q. 6. art. 2. & lib. 4. q. 7. art. 2. ad 6. statuunt duo; Prius est, haec munera publica non esse praemia meritorum, sed tantum stipendia ministeriorum, quae exercentur in utilitate Ecclesiae, vel Reipub. quod probant, quia in sacris litteris

litteris proponuntur hæc, vt merces, & stipendium quod redditur operario. Luc. 10. [Dignus est operarius mercede sua. 1. Cor. 6. Quis vnquam militauit proprijs stipendijs? 1. ad Timoth. 5.] Qui bene presbyteri duplici honore digni sunt, &c. & infra.] Qui altari deseruiunt exaltari participant. Vbi adducit illud Deut. 25. Non alligabis os boni trituranti: In quibus omnibus, & similibus locis proponuntur istæ præbendæ, & beneficia, vt stipendia.

Statuunt hi secundò lædentem solam iustitiam, distribui non teneri ad restitutionem, sed eum solum qui lædit commutatiuam, vel distributiua[m] cor coniuncta est commutatiua. Quod ita probat, Actus virtutum non componunt, nec regulant nisi vitia sibi opposita, vt actus temperantiæ intemperantiæ, restitutio vt vidimus primò articulo non est actus iustitiæ distributiue, sed solum commutatiue, quo redditur iniuste ablata verò domino, ergo restitutio tunc tantum exigitur, quando committitur iniustitia commutatiua, non autem quando læditur distributiua. Secundò per restitutionem redditur res iniuste ablata verò domino, quando violatur sola distributiua non aufertur aliud verò domino, quia bona communia ante distributionem factam sub nullius sunt dominio.

Addit Soto sitque 3. huius sententiæ fundamentum, in bonis communibus institutis directè in ciuium vtilitatem, ita seruandam esse distributiua[m], vt illam violare non solum sit acceptio personarum, sed etiam obliget ad restitutionem, quia cum hæc sint instituta directè in vtilitatem ciuium, non conferre: illa illis quibus conferenda sunt nempe dignioribus, est nocere illis, cum iniuria, omne autè nocumētum cum iniuria, vt sæpe diximus, obligat ad restitutionem, in bonis autem quæ non sunt instituta in vtilitatem singulorum ciuium, sed ipsius Communitatis Ecclesiæ, vel Reip. violare distribui non conferendo illa dignioribus esse, quidem peccatum acceptio[n]is personarum, cum postponatur ea ratione digniores, nõ tamen obligare ad restituendum illis qui dimittuntur, cū hæc bona non sint instituta in vtilitatem particularium, sed communitatis, nec teneatur elector eligere ad illa digniores, propter ipsos, sed propter bonum cõmune, vnde non ipsi, sed communitati facit iniuriã.

His statutis respondet Soto triplici cõclusione.

CONCLUSIO PRIMA.

Qui in distributione bonorum communium dimisso digno eligit in dignum, peccat contra iustitiam commutatiuam, & tenetur restituere, non illi digno reiecto, sed ipsi Ecclesie, vel Reip.

Probatur prior pars. Distributor ex iustitia commutatiua (vt vidimus) tenetur consulere vtilitati Ecclesiæ, & non dare stipendia nisi merentibus illa, eligens indignum nil horum præstat, sed cõtrarium omnino, ergo peccat hic contra iustitiam commutatiuam, & restituere. Probatur.

Secunda pars, cum restitutio sit actus iustitiæ commutatiue, illi facienda est restitutio, contra quam violata est iustitia commutatiua; eligens indignum, non violat iustitiam commutatiuam contra illud dignum reiectum, quia hic nondum habet ius acquisitum in beneficio, sed solum meritas, quousque consideratio non pertinet ad commutatiuam, sed ad solam distributiua[m], committit autem iniustitiam commutatiuam contra Ecclesiam, quia

iam commutatiuam contra Ecclesiam, quia suscipit ius eligendi, vt illius vtilitati consulere, ac ut conferret beneficia, & stipendia Ecclesiæ merenti illa suis ministerijs, & obsequijs, quorum nil omnino præstaret eligens indignum, cum indignus sit inutilis, tenetur ergo ipsi Ecclesiæ restituere. Et confirmatur, distributor iste in Ecclesia habet se, ut economus, & procurator vineæ, ac si procurator vineæ missus a domino ad cõducendos operarios relictis idoneis, & vtilibus locaret omnino inutiles, non teneretur damnum illud restituere idoneis operarijs quos dimisit, nec habent ius in illud, sed domino vineæ cui nocuit, & cui debebat ex officio providere operarios idoneos, & vtilis, ergo similiter in proposito. Denique inquit Soto hic est cõmunis omnium consensus, vt si eligatur in Episcopum indignus reiecto digno, damnum illud restituere elector non in digno quem dimisit, sed Ecclesiæ, cui nocet præficiendo indignum, obligaturque talis elector exhibere suis expensis illi Episcopo indigno, & inutili de sufficiente coadiutore.

CONCLUSIO II.

Eligens dignum dimisso digniori in huiusmodi vocationum distributione, peccat quidem mortaliter per acceptio[n]em personarum contra iustitiam distributiua[m], tamen tenetur ad aliquam restitutionem.

Prior pars constat abundè ex dictis art. 2. Posterior probatur, qui non lædit iustitiam commutatiuam non tenetur ad restitutionem ex secundo fundamento, qui eligit dignum pro ratione præbendæ, sic enim loquitur conclusio, non lædit iustitiam commutatiuam, ergo.

Probatur minor, sicut in recipiendis stipendijs nil aliud requiritur ex iustitia commutatiua, nisi vt recipientes illa tantum laboret, quantum illa valent, ita in eligendis ministris officiorum quæ sunt stipendia, nil aliud exigit commutatiua, nisi vt eligatur minister sufficiens pro quantitate stipendij & tantum valens præstare, quantum est stipendij. Vg. Dux qui posset eligere milites strenuos, si illis neglectis eligit imbeciliores, sed sufficientes pro ratione stipendij, quod in tali exercitu soluitur, si eos violet distributiua[m], non tamen commutatiuam, cum: feruetur equalitas, quam exigit commutatiua in stipendijs, nempe vt pro ratione stipendij illius habeat exercitus sufficientes, & idoneos, & economus quodque cui commēdat dominus vineæ conducere operarios in illam, si dimissis dignioribus, & utilioribus condat dignos, & eos qui iuxta quantitatem, & proportionem stipendij, & mercedis accipiendæ sufficientes sunt, & idonei, licet violet distributiua[m], non tamen commutatiuam, cum illis Ecclesiæ seruetur equalitas inter tale stipendium, & labores, ac vtilitatem operarij, sed cum hæc officia, & beneficia nil aliud sint quàm stipendia ministeriorum, quæ geruntur in Ecclesia, vel Reip. ex primo fundamento, electo digno pro ratione præbendæ, & muneris, eligitur operarius sufficiens, & proportio aptus stipendio, serueturque equalitas inter stipendium, & vtilitatem, quam ille valet asserere, ergo electo digno sufficienter manet intacta, & omnino intacta iustitia commutatiua.

Secundò, cõferens alicui sufficienter bonum ipsi distributum, non tenetur restituere, quia seruat equalitatem, restitutio verò est ad reparandam iniustitiam, quæ iniustitia aliqua consumit, sed

electo digno & sufficienti, etiam si dimittatur dignior, sit satis, & sufficienter bono debito Reipub. vel Ecclesie, non enim debetur illi maximum bonum quod potest haberi, quia esset intolerabile id exigere ab electoribus, sed sufficit quod est proportionatum, & moraliter æquale stipendio præbende, & officij, ergo electo digno, nil tenetur restituere sic eligens ecclesie, vel Reipu. Consequenter patet, quia huiusmodi officia, beneficia, ac munera publica directe, & per se non sunt instituta, nec ordinantur nisi in bonum Ecclesie, vel Reip. quod est aptum, quia si Resp. non indigeret ministerio iudicum, & gubernatorum, non instituisset ista officia, & magistratus, si Ecclesia non indigeret ministerio sacramentorum, & doctrinæ, non instituisset ista beneficia, & præbendas. Unde eo ipso quo inferuntur ista officia, & beneficia sufficientibus bono ecclesie, quales sunt digni, etiam si possent eligi alij digniores, satisfit sufficienter bono debito ecclesie, vel Reip. nec est aliquid ipsis restituendum.

CONCLUSIO III.

Sive eligatur indignus dimisso digno, sive dignus prætermisso digniori, ipsi prætermisso non est facienda restitutio.

Digno non esse faciendam, quando eligitur indignus, constat iam ex prima conclusione. Quod autem neque digniori, quando ipso dimisso eligitur dignus, probatur. Si digniori esset facienda restitutio, hoc ideo esset, quia beneficium illud debebatur ipsi ex iustitia, nam ut sæpe diximus, ubi iniustitia non est, nec vinculum restitutionis, sed illi non debebatur ex iustitia. Probo. Primo, quia si illi fuisset debitum ex iustitia, teneretur dignus, quam primum sciret illum, qui fuit reiectus esse digniorem, resignare, ac restituere illi illud beneficium, sicut si mihi adiudicaretur fundus, qui ex iustitia debebatur Petro, quam primum nossem iniustitiam Petro illatam, & fundum illum ex iustitia ei deberi, teneret illum ipsi restituere. Eodem enim modo se habent iniqua electio superioris in distributione bonorum communium, & iniqua sententia iudicis in adiudicandis bonis litigantium, nullus autem Doctorum dignum electum ad ad præbendam obligavit ad resignandam illam digniori. Secundo, si digniori deberetur beneficium ex iustitia sequeretur, Episcopum qui contulit Petro beneficium, ex ultimans bona fide illum, fuisse digniorem, si deinde videret se deceptum, & fuisse exclusum Ioannem, qui seuera erat dignior, teneri ad exponendum Petrum illo beneficio, & conferendum Ioanni: quia electio iniqua, sicut, & sententia iniusta, quam primum constiterit eius iniustitia, revocanda est, at nullus episcopus tale facit, nec est talis usus in ecclesia, nec est consulendum ulli episcopo.

Tertio, si mihi aliquid ex iustitia debeatur, & alius per lites, aut alia via sit mihi impedimento, licet mihi pecunia illi conferre, ut desistat, est enim hoc in re iusta, & mihi debita redimere meam vexationem, quod licet, unde si digniori ex iustitia deberetur beneficium, liceret illi convenire, cum digno, ut desisteret ab oppositione, & offerre illi aliquam pecuniam, ad redimendam suam vexationem. Quod tamen omnium Theologorum consensu iniquum est, & illicitum, hac enim via abundarent omnia simonijs, & ambitionibus, vnoqueque

Tomus Primus.

iudicante se dignissimum: offerturque etiam occasio indignis opponendi se, imo, & multi indigni se opponerent sine vlla spe obtinendi beneficium, sed hoc solo sine accipiendi aliquam pecuniam a dignioribus, ut desisterent.

Quarto, æconomus a nullo Theologorum obligatur ad aliquam restitutionem faciendam dignioribus, & utilioribus operarijs, eo quod illis dimissis conduxerit dignos, quia illi nullum habebant ius in stipendia nisi adhibito labore, imo nec dignis, ut vidimus prima conclusione, tenetur aliquid restituere, si conducatur indignos, at elector in distributione officiorum, & beneficiorum habet sicut æconomus Ecclesie, vel Reip. ergo.

Quinto, si distributor conferat aliud officium, vel beneficium digniori quem antea prætermiserat, satisfacit illi, omnium consensu, pro iniuria in præcedenti provisione ipsi illata, ergo non tenebatur ad aliquid ipsi restituendum. Consequenter patet, quia si tenebatur illi restituere, debuisset ex proprijs, & non per beneficium, quod deinceps vacavit, quia beneficium illud pertinet ad bona communia, restitutio autem facienda alicui facienda est ex bonis proprijs illius, qui tenetur restituere.

Ultimo, dignior qui prætermittitur in collatione beneficii, nullum habet ius ad illud beneficium collatum digno, ergo non est facienda aliqua restitutio: Consequenter patet: quia si non habet ius, nec passus est iniuriam, aut iniustitiam, ubi autem iniuria, & iniustitia non est, nec vinculum restitutionis. Antecedens verò probatur, Omne ius vel est in re vel ad rem, sed iste dignior neque habet ius in re neque ad rem, ergo. Maior est axioma iuris peritorum, & vestissimum. Probatur minor, ius in re est possessio rei, & aperte non habet dignior, cum alteri sit collatum beneficium, & ab illo actu possideatur, ius ad rem est ius ad possessionem rei, ita ut possit agere in iudicio, & illam exigere pro beneficio aut iam collato digno, dignior non potest agere in iudicio nec contra ipsam dignum, nec contra collatorem.

Ex horum ergo sententia, etiam ista beneficia, & munera instituta sint, non ut præmia mensorum, sed ut stipendia ministrorum, in eorum distributione id potissimum attendendum erit, ne ecclesie, aut Resp. hac iniuria afficiatur, ut accipiat minus idoneos ministros, quam exigit stipendium illorum, quod pertinet ad iustitiam commutativam, quo fit ut incurretur debitum restituendi, quando violatur ista iustitia, non eligendo idoneum, si que facienda restitutio Ecclesie, vel Reipub. cui electo insufficienti, & inutili nocetur. Quia verò patet violatus distributiva, non distribuendo pro meritis, eligendo solum dignum, & idoneum, dimisso tamen digniori: committitur quidem peccatum mortale acceptionis personarum, sed sine obligatione restituendi, neque Ecclesie, vel Reip. quia servata est illi iam iustitia, ad quam elector tenetur, conferendo illi ministrum idoneum, & competentem stipendio: neque illi digniori dimisso, quia non ordinatur ad eos officia ista, vel beneficia ex iustitia commutativa, sed ex sola distributiva. In distributionibus autem bonorum quæ instituta sunt pro utilitate, & commodum particularium, ut quæ civibus dantur ex ærario publico in eorum iuam, atque pauperibus in elemosynam, si non distribuuntur juxta leges iustitiæ distributiæ, & pro meritis, est distributor facienda ipsis restitutio, quia in huiusmodi distributionibus, ordinatur distributor ad singulos pro ratione meritorum, non solum ex iustitia distributiæ, sed etiam ex commutativa, cum in utilitatem particularium illa instituta sint.

B b Hæc

Hæc opinio etiam defendi possit ut probabilis, cum habebat auctores graues, & argumenta factis probabilia, nititur tamen falsis fundamentis. Falsum enim est, beneficia, & magistratus esse tantum stipendia ministrorum, quamuis enim primò, & per se sint instituta in utilitatem, & commodum boni communis, spiritualis Ecclesie, & temporalis Reipub. ut propositis, & collatis huiusmodi beneficijs, & officijs habeant Ecclesia, & Respub. idoneos & optimos ministros. Secundario tamen etiam proposita & instituta in præmium, & honorem benemeritorum, ut qui cæteros virtute, literis, & meritis excellent eisdem præcedant honoris, dignitatisque gradu.

Hanc partem quam negat Soto ostendere placet. Primò ex sacris literis. Electurus dominus in veteri testamento Num. 16. Aaron in sacerdotem, cum potuisset simplici verbo illum designare, voluit uti illa cæremonia, ut ad ostium tabernaculi ipse cum alijs capitibus tribunum venirent. virgas amygdalinas singuli afferentes illaque esset sacerdos, cuius virga floret, iudicans se pro meritis, quorum typus fuit virga illi florens, eligere Aaronem.

Vnde sic argumentor meritum, & præmium relata, eligitur Aaron in sacerdotem, & munus illius populi pro meritis, ergo sacerdotis, beneficia, & similia munera non solum sunt stipendia, verum etiam præmia meritorum. primo Regum secundo, cum Eli, & filii eius non bene agerent, retulit illis Deus hanc electionem Aaron dicens: Domum patris tui elegeri, ut ministraret mihi in sempiternum.

Nunc autem absit hoc à me, sed quicumque honorificauerit me, glorificabo eum, qui autem contempnerit me, erunt ignobiles, id est seruos meos honorabo sacerdotio, & dignitate, cæteros abiectionem, ubi sacerdotia, & beneficia, & hæc munera vocat Deus honorem, & dignitatem. honor autem teste Arist. præmium est virtutis. Et Ecclesiastici 45. excelsum fecit Aaron fratrem eius, statuit & testamentum æternum, & dedit illi sacerdotium gentis, & beatificauit illum in gloria, & circumcinxit eum zona, gloriæ, & induit eum stola gloriæ, & infra. Posuit coronam auream super mitram eius expressam signo sanctitatis, & gloria. sacerdos ille Iesus, vide textum. In Evangelio, ut solo Petri exemplo utamur, instituerat Christus Petrum eligere in summum Pontif. quam primò enim illum vidit, designauit eum, Tu (inquit) vocaberis Cephias, id est petra vel saxum, fundando ædificio apertissimum. At Matth. 16. prius voluit, ut Petrus illustrem illam fidei suæ confessionem faceret, & ea facta dixit illi in præmium illius: Tu es Petrus, & super hanc petram, &cæt. Vbi Hiero. Mercedem accipit vera confessio.] Ioan. 20. interrogat illum, [Diligis me plus his.] Et cum de exitu Petri amore cæteris constaret, dixit illi in præmium charitatis, & meritorum, quibus cæteros superabat. [Pasce oues meas.] Nescio certè qua ratione neget Soto, cum hæc in vtroque testamento in præmium meritorum proponantur, non esse à sua institutione stipendia simul, & præmia, sed stipendia tantum.

Vtor ratione: Si hæc stipendia tantum essent illa ergo sola beneficia essent in Ecclesia, quæ sunt necessaria ad ministerium sacramentorum, & doctrinæ, in quibus consistit tota gubernatio Ecclesie, & canonicatus, dignitates, beneficia simplicia, præstimoniam, & similia non sunt necessaria ad hæc ministeria, nec propter ipsa instituta, sed ad decorem,

& ornatum Ecclesie, ac ut viri studiosi, & eruditi his tanquam præmijs suorum laborum ac meritorum fruantur, sintque plures viæ, quibus viri boni alantur, & honorentur, ergo non sunt solum stipendia.

Secundò, si stipendia tantum essent, quod esset discrimen inter illa officia, quæ sunt in Rep. & Ecclesia instituta in mera officia, & obsequia, & quibus ex ære regio, vel communi Ecclesie soluuntur stipendia, ut scribæ, sacristæ, seruitores Ecclesiarum, & beneficia ac magistratus? nullum certè: ac constat omnibus, aliud esse illa officia, quæ sunt mera seruitia, & aliud illa officia, quæ sunt magistratus, & beneficia.

Tertio, quia si ista beneficia nil aliud essent quàm stipendia, quicquid valent talia beneficia esset clericorum proprium, & sub eorum dominio, nec tenerentur ex iustitia superflua conuertere in opera pia: oppositum videmus Apostolos, & Sanctos patres, ac concilia, vniuersamque Ecclesiam sentire, ut nos volumine sequenti in disputatione de statu Episcoporum copiose efficacissimeque docuimus.

Denique in his beneficijs, & muneribus aliud est beneficium ipsum, & munus, & aliud stipendium, quod pro illo confertur, beneficium enim, vel munus publicum est propter officium, & utilitatem Ecclesie, vel Reipub. redditus autem, vel stipendium pro alimonia ministri, ut docet Innocen. 3. cap. Cum secundum Apostolum. De præbendis, vnde potest clericus stipendium sibi debitum vendere, locare (Yassi se arriendam) beneficium autem nullo modo. Et confirmatur, ex illo Pau. 1. ad Timoth. 5. [Qui bene prætulit presbyteri duplici honore digni sunt.] Vbi nomine duplicis honoris D. August. Hieron. Chryost. & ferè omnes sancti patres, intelligunt reuerentiæ debitam istis officijs, ut honorificis, & præmijs laborum, & commodum in eorum alimoniam, & sustentationem. Vnde D. August. in illud Iacob. 6. Nolite in acceptione personarum, &c. ait: [Quis enim ferat eligi diuitem ad sedem honoris, gloriæ Ecclesie? contempto paupere, instructiore, & sanctiore,] vbi Episcopatum, & præbendam, nõ stipendium, sed sedem honoris gloriæ vocat Diuus Augustinus.

Et est ratio apertissima, cum conferre stipendia laboribus debita non sit distrib. sed commut. conferre autem præmia pro meritis sit distribut. si hæc munera publica, & officia non essent simul præmia laborum, & stipendia ministrorum, sed stipendia tantum, conferre illa solius commutatiuæ esset non distributiuæ; at omnium consensu, & ipsiusmet Soto ad hæc distribuenda exigitur iustitia distributiua, ergo hæc officia, & munera sunt etiam præmia, & ordinata in bonum partium pro meritis ipsorum.

Et confirmatur, isti fructus munerum quamuis sint stipendia, sunt tamen honorifica stipendia, & plurimum excedentia labores ipsos, imo si solum laborem, & ministerium respicerent, inæqualia, & cum inagno excessu, ac consequenter iniusta nisi respicerent quoque dignitatem, & statum, vnde necessario sunt etiam constituenda in præmium meritorum.

Secundum etiam fundamentum istorum. violationem iustitiæ distributiuæ non obligare ad restitutionem falsum est. Probatur: Omnis inæqualitas per iustitiam reducenda est ad æqualitatem actu restitutionis, hoc enim est reducere in æqualitatem, restituere patienti inæqualitatem quod illi deest, sed quia lædit iustitiam distributiua,

facit

facit inæqualitatem, eo ipso quo lædit iustitiam, cum omnis iustitia consistat in æqualitate rei ad rem, ergo qui lædit iustitiam distributivam, ratione ipsius etiam si nulla ei miscatur commutativa; tenetur ad restitutionem. Minor certissima est. Maior, cum firmatur, quia, & lædens iustitiam commutativam non alio nomine obligatur ad restitutionem; nisi quia facit inæqualitatem.

Secundo, qui violat iustitiam distributivam nocet fratri cum iniuria, ergo tenetur restituere. Consequentia aperta est ex illo principio, ubi nocumtum cum iniuria ibi, & debitor restituendi. Antecedens patet, nam conferre Petro beneficium illi violat iustitiam, quis ignorat esset gravè nocumtum? Et cum iniuria, quia eo ipso quo habet merita habet ius non possessivum, sed debitum, alioquin nõ violaretur iustitia, si non haberet ius cum obiectum iustitiæ sit ius, & omnis iniustitia siue commutativa siue distributiva sit violatio alicuius iuris.

Tertio iustitia commutativa violata ideo obligat ad restitutionem, quia unus habet plusquam debet habere, alter verò minus, quæ inæqualitas ipsi repugnat, estque reparanda per restitutionem; sed quando violatur iustitia distributiva, habet quoque unus plusquam debet habere, alter verò minus, ut cum dignus præferatur digniori, ergo violatio distributiva eo ipso quo distributiva læditur obligabit etiam ad restitutionem.

Quarto, de tribuere tributa, & vectigalia populis, vel ad alendos reges, vel ad necessitates publicas, pertinet omnium consensu ad iustitiam distributivam, sed qui hanc violat imponens tributa, vel ad alendos reges, vel ad necessitates publicas, pertinet omnium consensu ad iustitiam distributivam, sed qui hanc violat imponens tributa, quam sint imponenda, tenetur restituere. Similiter qui imponit prætia rebus communibus, si non ferens æquitatem, violat iustitiam distributivam, quia ad ipsam pertinet hoc munus imponendi prætia, & tenetur quoque omnium consensu restituere. Denique, qui non distribuit quod distribuentum est, vel minus distribuit quam distributum est, non peccat contra commutativam, sed contra distributivam, & tamen tenetur ad restitutionem. Ergo falsum est dictum Soti, & multorum Theologorum iustitiam distributivam solam non inducere vinculum restitutionis.

Ad arguenda in oppositum, Ad primum fateor restitutionem non esse actum iustitiæ distributivæ sed commutativæ. Aliud tamen est bene, vel male distribuere, & aliud fecerit nocumtum illatæ, cum iniuria per iniquam distributionem; prius illud est iustitiæ distributivæ, posterius autem, ut docuit D. Thom. articulo præcedenti ad 3. commutativæ; quia quando supposita iniqua distributio, qui non male distribuit reficit nocumtum illatæ, sed quantum nocuit, & quæque æqualitatem rei ad rem, tantum restituens quantum ille beneficiarius minus habuit; Et ita ex læsione distributivæ nascitur vinculum restitutionis, quæ quando fit, est actus commutativæ; restitutio enim non solum componit & regular vitia ipsi commutativæ opposita, sed etiam omnia alia vitia iustitiæ opposita, quæ efficiunt inæqualitatem, & nocent cum iniuria, quod accidit etiam iniustitia distributivæ. Habet enim se iustitia commutativa in contractibus humanis, sicut charitas in amoribus, sicut enim charitas componit & regular, non solum vitia sibi opposita, verum etiam omnia alia quatenus remouent hominem a dilectione Dei & proximi, ita & iustitia commutativa cuius actus est restitutio, componit & reducit ad æqualitatem omnem iniustitiam, quæ

Tomus Primus.

facit inæqualitatem inter proximos, & quæ infert nocumtum cum iniuria, & cum per iniquam distributionem nocetur fratri cum iniuria, hoc etiam nocumtum, & damnum reficit commutativæ suo actu restitutionis.

Ad secundum dico, bene meritum, cui res debetur, ex iustitia distributiva, non esse dominum illius beneficii actu & possessione, esse tamen in proxima potentia, & iure, ac merito, unde non confertur illi, non est ei contractale ius, nocens autem cum iniuria (ut constat ex toties repetito principio) tenetur ad restitutionem. Propterea communior Theologorum sententia vult; violantem iustitiam distributivam in distribuendis bonis publicis, siue illa ordinentur in bonum partium, ut quæ conferuntur in iuvamen & utilitatem particularium, siue in bonum totius, & utilitatem communem, teneri ad restituendum illi cui iuxta leges iustitiæ distributivæ bona illa conferenda erant, nec fuerunt collata. Ita Ricard. & Palud. in 4. distin. 15. quest. 6. Cajet. ubique loquitur de hac re, maxime in his duobus articulis. Et in summa, verbo, Accipio personarum; Sylvi. in verbo, restitutio. cap. 3. §. 12. Victoria in lectura huius articuli. Et plerique recentiores, unde meo iudicio est apertissima sententia D. Thom. in hac questione. 63. articulo. 1. ad 3. ubi ait [In re compensatione quam facit distributor ei, cui dedit minus, quam debet habere, attendendam esse comparisonem rei ad rem, ut tantum illi deuri quantum minus habet, de eo quod debuit habere.] Vbi aperte constituit D. Thom. illi qui minus distributionibus violat iustitiam distributivam, non confert bona communia iuxta merita cuiusque, tenetur ad restituendum illi, cui iuxta merita debebat dare; huiusmodi enim est, qui habet minus, quam debet habere, quo supposito tanquam certo, docet D. Sanctus quæ ratio sit faciendæ restitutio, hac scilicet, ut tantum restituatur, quantum ille minus habet, de eo quod debuit habere, in eo enim est læsus, cum iniuria.

Ad investigandam veritatem in questione adde grati, & ostendit, hæc omnia necessario observanda sunt in bonis publicis, & communibus.

Primo, honorum, & beneficiorum, quæ in alios conferuntur, quædam esse propria eius, qui illa confert, ut quæ testamentum, vel aliqua donatione unus alteri exhibet, quædam verò, quorum is, qui illa confert non est dominus, sed distributor tantum, & administrator, vel constitutus a privata persona, ut qui accipit opes alicuius privati hominis in Ecclesiis, vel pauperes dispensandas, vel constitutus a Repub. ut prælati, principes, & gubernatores, quibus bona publici cura commissa est.

Rursum huiusmodi bona duplicia adhuc sunt, quædam sunt tantum instituta, ut distribuantur civibus, in eorum iuvamen, & commodum, secundum necessitatem illorum; danturque illis gratis, & non in stipendium alicuius laboris, industria, vel officii, ut quæ in nonnullis locis solent dividi inter civis, vel quæ in pauperes distribuenda sunt, ut in hospitalibus, in collegiis, in confraternitatibus.

Alia sunt bona communia, instituta primo, & postea, non ut gratis dætur, & quali ex elemosyna, sed in utilitatem Ecclesiæ, & Reip. & in stipendia eorum, qui deserunt bono communi, ac ut aliquod munus exerceant, ut beneficia Ecclesiastica, magistratus seculares, & in iura profusa his, qui aliquam artem docent, ut cathedra. Horum verò in

Bb 2 nerum

nerum quædam sunt merita stipendia, debita laboribus feruentium Reip. in quibusdam officijs, quæ propriè non sunt munera, nec dignitates nec ad gubernationem, sed ad mera seruitia, vt quæ soluantur de bonis communibus scribis curiæ regiæ, cantoribus, & seruitoribus Ecclesiæ. Alia vero sunt, quæ sunt propriè dignitates, & munera publica, & ad gubernationem. Priora illa propriè non pertinent ad iustitiam distributiuam, sed ad commutatiuam, ita vt electo digno, & reddendo illi debito stipendio suis laboribus satisfaciatur; posterora vero sunt, quæ directè pertinent ad vtramque iustitiã (vt videbimus) & de his est proposita quæstio. In quibus illud prætereundum non est, aliam esse rationem eius, cui ex officio incumbit eorū distributio, & aliam eorum, ad quos id non spectat: Nam distributor tenetur ex officio facere, vt bona ista communia, & munera publica efficiantur propria acta, & in effectu illis, quibus seruata æquitate conferenda sunt, vt sicut habent in illa ius in meritis, ita quoque habeant illud in actu. Ceteri vero quibus non incumbit munus distribuendi, non tenentur ad id, sed ad hoc solum, ne sint impedimento, quin illis conferantur; habet enim vnusquisque hoc ius natura, ne quis impediat ipsi bonum quod obtinere potest. Vnde electores non eligendo sicut debent, peccant contra iustitiam, cum ad id teneatur ex officio, & iustitia, ceteri vero, quando tale impedimentum, vel obstaculum ponunt, sicut qui impedit legatario, vel pauperi bonum, quod aliquis vult ei dare.

Obseruemus secundò, bona publica tribus modis distribui posse: Primò, per modum gratuite donationis, vt cum ex ærario publico conferuntur pauperibus elemosynæ, in qua distributione (cum sit donatio gratuita) nec habet locum acceptio personarum, nec de illa est nostra quæstio. Secundus modus distribuendi bona publica est per solam iustitiam commutatiuam, vt cum Reip. confert militibus stipendia, habet se sicut priuatus, qui suis famulis, & operarijs reddit stipendia suorum laborum. Et neque in hoc sensu tractatur præsens quæstio, cum in huiusmodi solutione stipendiorum propriè non interueniat distributiuam. Tertius modus est, quando considerata qualitate personarum, iuxta illarum merita distribuuntur illis bona communia, quomodo habet locum propriè distributiuam, & violatio eius est acceptio personarum, & de hac inquirimus an obliget ad restituendum.

Obseruemus tertio, Remp. Christianam in his stipendijs & muneribus publicis duos haberet scopos, & fines, primò consulere suæ utilitati, & optimæ gubernationi, habendo ratione istorum munerum optimos ministros, secundò proponere præmia benemeritis, quæ in duo sunt ipsi Reip. maxime necessaria, Prius illud, quia sine optimis ministris non potest neque in spiritualibus, neque in temporalibus, bene gubernari: Posterius vero, quia sicut non potest in pace contineri, nisi extent supplicia iniquis, ita neque suam tueri dignitatem, nisi sint proposita præmia studiosis, & præstantibus. Vnde celebris illa philosophorū sententia, [Remp. omnem præmio, & pœna contineri.] Ex quibus duobus finibus, licet hic secundus sit inuis præcipuus, & secundarius seruit nihilominus maximeque necessarius est utilitati, & optimæ gubernationi Reip. videntes enim ciues hæc munera, & bona communia conferenda esse melioribus, & utilioribus, vt præmia suorum meritorum, & laborum, curant se ipsos in discipulis, & virtute di-

ligenter exercere; reddique idonei, & aptissimi ad ista munera publica: quo fit, vt habeant Ecclesia, & Resp. multos aptos, & idoneos ad sua ministeria, & valeat inter eos quos viderit aptiores, & præstantiores eligere, sicque præstantissimè gubernari, esseque omni ratione felix, & florens. Sequitur ex his, cum ista munera duo habeant, vt sint officia, quædam, & ministeria in bonum commune instituta, & præmia benemeritorum, distributorum talium munerum duo spectare debere? qua parte sunt officia, & ministeria, debet primò, & potissimè spectare utilitatem, & commodum Ecclesiæ, vel Reip. Eligendo aptum, & idoneum illi muneri gerendo. Et ad hoc tenetur ex iustitia commutatiua.

Primò, quia cum Ecclesia det electo stipendium illud, vel beneficium propter officium eligere ad tale stipendium, inutilem ad exercendum opus debitum tali stipendio, est apertè violare iustitiam commutatiuam. Secundò quia ipse quoque electori, datur ius illud, & auctoritas eligendi hac lege, vt non pro suo arbitratu, sed iuxta utilitatem Ecclesiæ, vel Reip. eligat: vnde conferendo illi ius eligendi, facit illum Ecclesiæ, vel Reip. eo ipso procuratorem sui commodi, & utilitatis: vbi autem reperitur do, vt des, facio, vt facias, ibi intercedit iustitia commutatiua. Qua parte vero ista munera sunt præmia benemeritorum, debet distributor attendere merita illorum, inter quos eligit, vt eligat digniorem, & meliorem ad tale munus: quia cum præmia dicant ordinem ad merita, ille habet maius, & potius ius ad præmium, qui abundat pluribus meritis: Et consequenter ista munera quatenus præmia sunt, conferenda sunt dignioribus ex iustitia distributiuam, cuius est reddere præmia pro ratione meritorum. Quo fit vt tam eligens dignum relicto digno, quæ eligens dignum relicto digniori peccent contra vtramque iustitiam, contra commutatiuam, quia tenebantur ex officio, & consequenter ex commutatiua providere Ecclesiæ, vel Reip. meliorem, & utiliorem, quem commode poterat: contra distributiuam vero, quia nec respexerunt merita, nec iuxta illa, officia vel beneficia distribuunt. Quod vt apertius intelligatur,

Obseruemus quartò distributorem huiusmodi honorum duo habere, primò vt sit distributor, quæ ratione, tenetur tantum ex iustitia distributiuam dispensare bona communia distribuenda ciuib. pro meritis, & dignitate eorum, secundò conuenit illi esse minister publicus, constitutus, vel ab institutore illorum bonorum, vel à Rep. vel ab Ecclesia compacto, conuentione, ac lege, vt curet, & utilitatem Ecclesiæ, vel Reip. & iustè distribuere. Vnde communiter iurant huiusmodi ministri, se nec odio, nec amore quicquam in suo officio acturos, sed iustè, & cum iustè distribuere idè sit quod distribuere iuxta leges, & regulam iustitiæ distributiuam, quatenus sunt ministri Reip. vel Ecclesiæ, constituti ab ipsa ad rectè, & iustè distribuendum, tenentur ex debito sui officij, & eo ipso ex iustitia commutatiua, rectè, & iuxta leges iustitiæ distributiuam bona illa communia distribuere. Quo fit, in distributione honorum communium iustitiam commutatiuam coniunctam esse omnino cum distributiuam, tam in ordine ad Ecclesiam, vel Remp. cum ratione officij teneatur consulere utilitati Ecclesiæ, & Reip. quàm in ordine ad digniorem, cum etiam ratione officij teneatur consulere utilitati Ecclesiæ, & Reip. illud enim omne ad quod minister publicus tenetur ratione sui officij, tenetur

ex iustitia commutativa, cum detur illi officium ea lege, vt seruet omnia ad, quæ obligat tale officium. Et confirmatur, huiusmodi distributores, vt ministri Reip. & custodes boni communis tenentur ex officio, & consequenter ex iustitia commutativa ad seruandam iustitiam legalem, & communitatem, ad iustitiam autem legalem pertinet bene, & iuste distribuere, ergo ex iustitia commutativa tenentur isti dispensatores bonorum communium iuste, & bene, ac iuxta leges iustitiæ distributiue illa dispensare. Maior constat ex supra dictis: Minor probatur. Iustitia legalis respicit bonum commune, & includit in se omnes virtutes, sine quibus bonum commune constare non potest, at obseruatio distributiue est maximè necessaria ad bonum commune, cum experientia teste vbi beneficia, & munera non conferuntur pro meritis malè, & iniquè omnia se se habent, tam spiritualia, quam temporalia.

Obseruemus quintò in Ecclesia, vel Rep. quædam esse beneficia, non tam ad vtilitatem, aut necessitatem Ecclesiæ instituta, quam ad illius ornatum, splendorem, ac dignitatem: vt canonicatus, præstimonij, beneficia simplicia, & quæcumque nullam habent curam animatum, aut obligationem gubernandi docendi, vel aliqua ministeria in communem vtilitatem exercendi. Alia verò esse, omnino, & per se instituta, & necessaria ad vtilitatem boni communis, spiritualis, vel temporalis: vt Episcopatus, beneficia curata, magistratus iudicum, prætorum, gubernatorum, & cathedræ vniuersitatem. Rursum ex prioribus illis, quædam habent, vel à fundatoribus suis, vel à Ecclesia siue Reip. iam assignatas qualitates, & conditiones, quæ exiguntur in eligendo, ita vt illis concurrentibus ipsemet fundator, vel Ecclesia aut Resp. significant se nullas alias exigere, aut nihil tale habent, sed committitur conscientiæ electoris, vt optime, & rectè eligat, vt in his, quæ sunt ad vtilitatem boni communis, in quibus communiter, & regulariter committitur electori, vt in eligendo nullo affectu humano ducatur, sed eligat iuxta Ecclesiæ vtilitatem, & eligendorum merita. Vnde D. Pau. [Sic nos existimet homo, vt ministros Christi, & dispensatores ministeriorum Dei. Et subiungit. Hic iam queritur inter dispensatores, vt fidelis quis inueniatur.] Id est, vt fideliter distribuat ista ministeria, vbi alludit ad illud Christi de Episcopo, & distributore bonorum Ecclesiæ. [Fidelis seruus, & prudens, quem constituit dominus super familiam suam, vt det illis in tempore tritici mensuram.] Vbi eligenti metaphorè explicat Christus, quòd præcedenti obseruatione dicebamus, iustitiæ distributiue coniunctam esse commutatiuam, in hoc enim (inquit) constitutus est Episcopus, vt distributor bonorum Ecclesiæ, vt fideliter distribuat, & iuste, sicut, qui in Rep. constitutus esset, vt iuxta mensuram distribueret triticum Reip. ciuibus, teneretur ex commutativa, eo ipso quo à Rep. ad id constitutus est, iuste, & cum mensura, id est æquitate distribuere. Vbi non vocat illum fidelem, quasi ex sola fidelitate teneatur rectè distribuere, & non ex iustitia ac debito officij sui, sed quia eo ipso quo accipit tale munus, promittit se illud iuste exequuturum, vocaturque fidelis, id est, qui stabit promissis, fidelitas autem, qua promissis standum est ex officio, pertinet ad iustitiam commutatiuam.

Obseruemus vltimò, leges Ecclesiasticas aperitissimè velle, vt beneficia hæc in communem vtilitatem, detur dignioribus, & his, qui magis possunt prodesse, similiter leges Reip. in suis magistrati-

bus, & leges vniuersitatum in cathedris litterarijs. Qd spectat ad beneficia Ecclesiastica, Christus ipse est in exemplum, qui non elegit Petrum nisi, vt ceteris digniorem, propter quod interrogauit illum de abundantiori charitate. Et apostoli, qui in electione Matthiæ eum postularunt, quem Deus designat vtiliorem, & aptiorem ministerio Apostolatus: In pragmatica Concilij Basiliensis confirmata à Martino 5. habetur hæc forma iuramenti eligentium. [Ego N. iuro, & promitto omnipotenti Deo, & sancto cuius nomini hæc Ecclesia dicata est, eum eligere, quem credam in spiritualibus, & temporalibus esse meliorem;] Et in Authentico de Monachis §. Ordinationum habetur. [Ex monachis ille proficiatur in Abbatem, vel pastorem, qui inter alios sanctior, & peritior extiterit.] Hæc leges maximè vigent post concilium Tridentinum, vbi præcipitur, vt hæc beneficia non conferantur nisi per oppositionem, & examen. Oppositionem autem, & examen perspicuum est eo tendere, vt appareat quis sit dignior. In cathedris simile est iudicium, cum non sit conferenda in vniuersitatibus bene gubernatis nisi per oppositionem, & præcedenti riguroso examine, & adhibito iuramento eligentium, se nec amore, nec odio duci, sed solo intuitu meritorum, & vtilitatis scholæ. In magistratibus secularibus ipsemet Soro confitetur, cum ex ære publico stipendia accipiant, & ad administrandam iustitiam sint instituta, proculdubio ex iustitia dignioribus deberi.

His statutis, vt omnia complectamur.

CONCLUSIO I.

Qui bona illa primi generis instituta in ciuium iuuenem, & priuatum illorum commodum, gratis ipsi conferenda, & priuatum illorum commodum, gratis ipsi conferenda, non distribuit in illos, sed apud se retinet, vel in totum vel in partem, aut distribuit iniuste, præferendo indignos dignis, vel dignos dignioribus, peccat grauissimè contra vtramque iustitiam, & tenetur restituere quantum defraudauit.

HÆC est aperte D. Thom. quæst. 62. art. 1. ad 2. Vbi ait expressè: conferentem minus, quam deuit, teneri ad restituendum illi, cui minus dedit, Et probatur, Qui sic distribuit, violat vtramque iustitiam, distributiua quidem, cum non respiciat merita, commutatiua verò, quia distribuit contra statuta, & qualitates constitutas à fundatoribus, & institutoribus talium bonorum, acceptitque munus administratoris ea lege, vt distribueret iuxta illa statuta, & ordinationes. Ergo tenetur ad restituendum illis quos ita defraudauit, vel utis, qui expoliavit illos re, iure ipsis debita, & nocuit eis cum iniuria. Et confirmatur, quando iustitia distributiua ita violatur, vt vnus habeat minus, quam debet habere, alter autem magis, inæqualitas ista reducenda est ad æqualitatem per restitutionem, sic autem est in proposito, ergo. In qua conclusione omnes conueniunt tam antiqui, quam recentiores, præter Adrianum qui in 4. De Restitu. quæst. pecuniari de collatione beneficiorum vult nullam violationem iustitiæ distribui. in quocunque genere bonorum illa committatur obligare ad restitutionem. Sed ab omnibus in hac parte eius sententia rejicitur.

CONCLUSIO II.

Qui distribuens bona communia secundi generis, siua sint beneficia simplicia ad ornatum, & decorem Ecclesie, siue beneficia, & officia in utilitatem communem instituta, ea confert indignis prætermittis dignis, peccat contra utramque iustitiam.

IN primis contra distributiua, quia non respexit merita, contra commutatiua, quia nec consulit utilitati Ecclesie, nec eligit in ministeria eos, quibus iuste debeat talia stipendia, cum acceperit ab Ecclesia, vel Reip. ius eligendi, & distribuendi sub ea lege, & pacto. Vnde iste tenetur aperte ad restituendum Ecclesie vel Reip. conueniuntque in hac parte cum Soto omnes Doctores.

CONCLUSIO III.

Ad beneficia simplicia indecorem tantum instituta, in quorum institutione fundator explicat qualitates, & conditiones, quas vult reperiri in eligendo, si distributor eligat habentem illas nullam violat iustitiam, nec tenetur ad aliquam restitutionem. Quando vero relinquitur eius conscientie, vt eligat iuste, & debite, si eligat indignum dimisso digno, aut dignum dimisso digniori, peccat contra utramque iustitiam, & tenetur restituere, & Ecclesie, & illi digno, vel digniori prætermittit.

PROBATUR prior pars. Quando fundator assignat qualitates distributori, hac sola lege confertur illi ius distribuendi, vt seruet qualitates illas, seruatque illis adimplet legem, & pactum, ergo, seruat simul iustitiam commutatiua, & distributiua. Probo consequentiam, Sicut in omni re denominatio non sumitur ab his, quæ conueniunt rei per accidens, sed ab his, quæ conueniunt illi proprie, & per se, ita in distributionibus, ea tantum merita sunt attendenda, vt dicatur distributio iusta, vel iniusta, quæ sunt merita proprie; & per se, & non per accidens, in ordine ad illud bonum quod distribuendum est, sed quando merita assignantur ab institutore, & fundatore beneficij, quæ ipse assignat, sunt merita per se, & directe in ordine ad illud beneficium, cætera vero per accidens, ergo seruatis illis qualitibus, & meritis taxatis ab institutore, seruat distributor iustitiam distributiua, imò, & commutatiua, cum præter, quod debet ex munere sibi iniuncto. Quod autem alius alia plura habeat per accidens est. Hinc sequitur aperte, sic distribuentem ad nullam teneri restitutionem, quia vbi nulla iustitia violata est nullum est restituendi debitum.

Secunda pars probatur. Quando conscientie distributoris dimittitur, vt bene, & iuste eligat, accipit tunc profecto ius distribuendi ea lege, & pacto, vt iuste distribuatur, tenetur ergo tam ex iustitia distributiua, cuius est attendere ad merita, quam ex commutatiua, cum acceperit ius istud cum pacto recte distribuendi, eligere meliorem, ergo si in tali casu eligat indignum dimisso digno, vel dignum dimisso digniori, utramque iustitiam violat.

Et confirmatur, quia vbi non sunt taxata merita, omnia merita per se pertinent ad rectam di-

tributionem, ergo non eligens meliorem violat distributiua, cum præferat habentem minora merita, & commutatiua, cum non seruet pactum sub quo habet ius eligendi, quod est bene distribuere.

Quod autem teneatur ad restituendum, & Ecclesie, & illi dimisso, ostendo: In primis Ecclesie, quia cum eo ipso quo illi constitutum est, vt bene eligat, ac iuste distribuatur, teneatur promittere illi meliorem, non eligens digniorem quem commode potest, priuat ipsam illo vtiliori, ac meliori ministro contra iustitiam, nocereque ei cum iniuria. Digniori vero prætermittit, quia & eo ipso quo fundator vult distributorem à se institutum iuste distribuere, vult meliori beneficium illud conferri: vnde habet iam ille melior ius ad beneficium illud ex voluntate fundatoris, & consequenter priuare illum tali bono, est priuare ipsum re sibi debita, cum iniuria.

Hoc ipsum apertius ostendent argumenta, quæ statim subiiciemus de beneficijs, & officijs, quæ sunt in utilitatem communem.

CONCLUSIO IIII.

Qui in distribuendis beneficijs, vel muneribus institutis in communem utilitatem Ecclesie, vel Reip. maxime in his quæ conferuntur per oppositionem, & præcedenti rigore examine, confert indigno dimisso digno, vel ipsi digno dimisso digniori peccat contra utramque iustitiam, & tenetur restituere tam Ecclesie, vel Reip. quam expoliati præstanti ministro quem poterat habere, quam ipsi meliori prætermittit.

PROBATUR prior pars. Quod peccet contra utramque iustitiam. In primis de distributiua est certum, nec id audent negare Soto, vel vilius D. quia sic eligens non respicit merita, vbi autem non dantur bona ista pro meritis, violatur aperte distributiua.

Et confirmatur, quia si sic distribuens non violaret distributiua, sequeretur Episcopum conferentem beneficium digno prætermittit digniori, non peccare mortaliter, cuius oppositum docent ipse Soto, & omnes Theologi. Consequentia autem patet, quia Episcopus iste sic conferens digno prætermittit digniori, cum ex ipsomet Soto, & communi Theologorum consensu, contra duas virtutes possit peccare, aut contra iustitiam, aut contra fidelitatem, necessario si non peccat contra iustitiam, peccabit solum contra fidelitatem, violatio autem solius fidelitatis cui non miscetur aliqua iniustitia, non obligat ad mortale: Ergo Episcopus iste conferens digno prætermittit digniori, non peccabit mort.

At omnium consensu peccat mort. Ergo necessario dicendus est violare in tali casu iustitiam distributiua. Minor illa peccantem contra solam fidelitatem, cui non miscetur aliqua iniustitia, non peccare mortale est D. Thomas infra questio. 133. ar. vltim. ostenditurque exemplo procuratoris, qui potens adducere operarios meliores, si non conducatur nisi sufficientes, quando dominus non præcepit ei, vt meliores locaret, non peccat mortaliter, quia in tali casu nullam committit iniustitiam, sed solam infidelitatem.

Quod autem & commutatiua violet probo. Distributor iste, vt minister Ecclesie, vel Reipub. & custos,

estis, ac procurator boni communis, ex prima ob-
seruatione, tenetur ex iustitia commutativa consu-
lere utilitati Ecclesie, quando id commodè potest,
& rectè distribuere, electo indigno, & excluso dig-
no, vel electo digno, & excluso digniori, nec con-
sultat utilitati Ecclesie, nec rectè distribuit, cum nõ
distribuat pro meritis: ergo violat et commutativam.

Secundo, quando institutor assignat qualitates
necessarias in eligendo, non eligere secundum il-
las, & secundum leges, & statuta fundatoris, est
contra iustitiam commutativam, cum hac lege de-
tur illi ius eligendi, vt seruet in eligendo illa statu-
ta & ordinationes, sed in beneficijs, & muneribus
de quibus loquimur, ius eligendi datur distributo-
ribus hac lege, vt eligant meliores, & utiliores bo-
no communi, quod aperte demonstrant leges Ec-
clesie, & vniuersitatum, de quibus in tertia obser-
uatione, & omnium efficacissimè, quod præcipia-
tur non dari talia bona, nisi per oppositionem, &
præcedentem rigoroso examine, ergo aliter distri-
buitis, quàm conferendo meliori, & digniori, vio-
lat aperte iustitiam commutativam, & est infidelitas
suo muneri, & Ecclesie, & Reipub. ea infidelitate,
quæ pertinet ad iustitiam commutativam.

Probatur iam secunda pars conclusionis, in pri-
mis, quod teneatur restituere Ecclesie, vel Reip.
probo sic. Ecclesia, vel Resp. non habet in hoc casu
omne bonum sibi debitum, sed minus quàm de-
bet habere, ergo tenetur illi restituere. Conseq. pa-
ter ex doctrina D. Tho. ar. 1. quæstionis præced. ad
vltimum. Vbi ait. [Quando in distributione habet
aliquis minus quàm debet habere, iniquum illum
distributorem teneri ad restituendum illi, quod
minus habet.] Antecedens ostendo, Ecclesia con-
fert ius eligendi, vt provideatur illi præstator mi-
nister, qui tempore oppositionis potest commodè
haberi: hoc enim sine sit oppositio, & examen, er-
go debetur illi ex iustitia, & officio distributoris,
melior minister, qui tempore electionis potest ha-
bereri, ergo quando talem non habet, omne bonum
sibi debitum.

Secundò ex Soto, & alijs in probatione, Secun-
dæ conclusionis ab ipsis positæ, quando eligitur in
dignus dimisso digno, restituere facienda est Eccle-
sie, quia contra ipsam commissa est iniustitia com-
mutativa, sed quando dimisso digniori eligitur di-
gnus, committitur quoque contra ipsam Ecclesiam
iniustitia commutativa, quia nec consulitur eius
utilitati, nec seruantur leges eius, ad quæ tenetur
distributor ex iustitia commutativa, ergo tenetur
distributor ex iustitia commutativa, ergo tenetur
ipsi in hoc casu restituere.

Denique non eligens meliorem priuat Ecclesiam
utilitatibus, quas ex illo meliori reportaret, quod
negari non potest esse maximum Ecclesie nocumè-
tum, & cum iniuria, cum ex iustitia teneatur elige-
re iuxta Ecclesie utilitatem, quorum commodè po-
test, vbi autem nocumentum cum iniuria, vt con-
stat, & ibi debitum restituendum, ergo. Et confirma-
tur. Quia redditus Ecclesie cum sint a deo optimi,
& honorifici, vbi dignior reperitur, dignus non est
æqualis tunc, nec proportionatus tanto, & tam ho-
nifico stipendio, sed dignior, qui tunc occurrit,
Vnde, & ratione stipendij exercet inæqualitatem,
& iniustitiam commutativam contra Ecclesiam sic
distribuens.

Quod autem, & illi prætermissio sit etiam facien-
da restitutio (quia in hoc est maior controuersia)
pluribus ostendam. Primò, lege, iuxta (vt supra vi-
dimus) possunt abdicare dominium ab vno, & cõ-
ferre alteri, voluntas quoque veri domini potest

abdicare à se dominium, & conferre alteri, sed le-
ges Ecclesie, quæ decernunt qualiter sit facienda
distributio horum beneficiorum, applicant domi-
nium eorum dignioribus, cum præcipiant confer-
ri præcedente oppositione, & examine, vt ea ratio-
ne, & via quærat melior, & utilior: Resp. quoque
quæ est vera domina magistratum, & munerum
civilium, fundatores vniuersitatum, qui sunt legiti-
mi institutores cathedrarum, abdicant à se domi-
nium istorum bonorum, & munerum, & transfe-
runt in digniores secundum leges ab ipsis statutas
ergo qui dignioribus non confert, tenetur eis re-
stituere perinde ac si ipsos rebus non confert, tene-
tur eis restituere perinde ac si ipsos re sua expolias-
set, Pater conseq. Primo non minorem sui habent
hæ leges in huiusmodi bonis, quàm testamenta in
bonis testatoris sed si quis mandaret legata cogna-
tis sibi magis coniunctis, qui illa conferret minus
coniunctis, tenetur in cõscientia restituere illi ma-
gis coniunctis, perinde ac si ipsos re sua expolias-
set, ergo similiter in proposito, Confirmatur secun-
dò si quis daret pecuniam æconomio suo distribu-
dam in pauperiores, ille verò existentibus, pauper-
rimis conferret illam minus indigentibus, tene-
tur in conscientia ex suis restituere illis pauper-
rimis quos dimisit.

Secundò violatio iustitiæ distributiue cum dâ-
no proximi (vt contra secundum fundamentum
magistri Soto probatum est) obligat ad restitu-
endum illi qui minus habet quàm debet habere, quia
est aperte in æqualitas iniusta, & infertur fratri no-
cumentum cum iniuria, sed quâdo excluso digno
ri eligitur dignus, vel excluso digno eligitur indig-
nus, violatur aperte iustitia distributiua cû dâ-
no exclusi, habetque ille exclusus minus, quam de-
bet habere, & recipit aperte nocumentum cum ini-
uria ergo est ipsi quoque restitutio facienda ab il-
lo iniquo distributore.

Tertio Episcopus eligens dignum dimisso digno-
ri peccat contra iustitiã, ergo debebatur illi digno-
ri beneficium illud ex iustitia: consequentia est ap-
perta; nam vbi non est debitum ex iustitia, nec pec-
catum contra iustitiam.

Antecedens verò ostendo, talis Episcopus, vt do-
cet hic D. Tho. ar. 2. est acceptator personarum, in
quo conueniunt cum D. Tho. omnes Theologi, &
ipse Soto cum suis, acceptatio autem personarum
omnium consensu non habet locum nisi ubi est
debitum ex iustitia, quo nomine docent omnes
Theologi apud Deum non esse acceptionem per-
sonarum, quia Deus nulli quicquam debet ex iustitia,
ergo beneficium illud erat debitum illi digno-
ri ex iustitia, ergo tenetur illi restituere. Probo con-
sequentiã, quia hoc argumento vtuntur Soto, Co-
uar. & ceteri, vt probent non teneri ad restituti-
onem eligentem dignum dimisso digniori, quia non
est illi debitum ex iustitia.

Quartò, qui impediit beneficiũ ne detur digno-
ri (ex D. Tho. hic ad 4.) tenetur ad restituendum
ipsi digniori, ergo qui non eligit digniorem tene-
bitur etiam illi restituere.

Probo consequentiã, quia impediens curat qui-
dem ne detur, non autem est causa præcipua, vel
efficax, voluntas autem distributoris est efficacior
causa damni omnium consensu, ergo ad restituend-
um, & maiori iudice.

Huic arg. respondent, qui contra sentiunt intel-
ligendum esse D. Tho. quando impediens impedit
per vim, & fraudem, qui verò eligit dignum ex suo
beneplacito, & libera voluntate, nullam exercet
vim, vel fraudem.

Sed hæc solutio non est satis apta, quia D. Tho. nullomodo meminit, nec curat vis, vel fraudis, sed quomodocumque quis impediatur bene meritum, obligat impediendum ad restitutionem, propter damnum quod illi infert, quia sic impeditus habet minus quam debet habere, quod etiam præstat ini quus distributor. Et confirmatur, si impediens bene meritum ideo teneretur restituere, quia impedit per vim, vel fraudem, & inde oriretur obligatio restituendi ex illa vi, & fraude, profecto, & qui impediatur dignum per vim, vel fraudem, vt daretur digniori, teneretur restituere, quod nec somnauit D. Th. imò oppositum. Soto respondet impediendum teneri ad restitutionem, quia vnusquisque habet actum ius, ne impediatur à re, quam licite potest obtinere, at qui impedit aliquem à consequatione beneficii, expoliat fratrem illo iure, & ita à consequatione beneficii, expoliat fratrem illo iure, & ita teneretur restituere, sicut qui impediatur, ne diues conferret eleemosynam, quam volebat pauperi, quia pauper habet à natura, & actu ius, ne impediatur ei eleemosyna: at quando distributor non confert digniori, non expoliat illum rem, quã actu habebat, quia ante distributionem res illa communis adhuc actu non habetur. Sed neque hæc res solutio tollit vim argumenti. Imò sic argumentor, impediens teneretur ad restitutionem, quia impedit ius quod habet benemeritus, non conferens digniori similiter agit contra ius quod habet benemeritus, cum non conferatur illi quod meretur ex iustitia, quam ipse distributor teneretur seruare, ergo similiter tenebitur restituere. Et multò magis probo, cum restitutio sit ad restituendum nocuum illatum, ille teneretur maiori vinculo ad restituendum, qui magis nocet, sed plus nocet, qui non dat rem mihi debitam, quam qui impedit, quia impediens non est totalis causa, nec efficax, sicut qui non dat, ergo teneretur, qui non dat, multò magis ad restituendum.

Quintò vna virtus non minuit vim alterius, imò confirmat, & auget, vnde fatetur ipse Soto, violantem iustitiam distributiuam quando ipsi coniugitur commutativa teneri ad restitutionem, vt qui in distributione avaritiam publicam inter ciues non bene distribuere, quia ex iustitia commutativa cum id faciat ex officio, & vt minister publicus Reip. tenetur bene distribuere, & seruare æquitatem in illa distributione, sed distributor beneficiorum, & munerum quæ dantur per oppositionem ad utilitatem boni communis, teneretur illa bene distribuere ex officio, & eo ipso ex iustitia commutativa, ergo teneretur restituere illi cum quo non seruauit leges iustitiæ distributiue.

Sextò, qui aufert bona quæ possideo, teneretur mihi illa restituere, sed qui in distributione huiusmodi bonorum excludit digniorem, non minus damnum infert illi, quàm si expoliaret eum bonis proprijs, quæ iam possideret, & ita communiter dicimus quando non confertur melius merenti. (Sicut homo si le quitaran la capa que le ha.) Ergo. Et confirmatur: quia quæ mihi iustè debita sunt, perinde sunt mea, ac si illa actu haberem. Vnde est regula: [Quod parum distat, nil distare videtur.] Quæ regula in his in quæ habemus maximum, & notoriū ius, est efficacissima, nam cum sint iam nobis debita, perinde iudicantur nostra, ac si illa actu iam haberemus, cum nihil aliud restet, nisi vt ius illud per æquum, & iustum distributorum redigatur in actum. Vnde communiter Theologi, & optime, similiter iudicant, & obligant ad restitutionem, siue fiat iniuria in bonis proprijs, siue in bonis iustè de-

bita iam iudicantur velut propria illius, cui iustè debentur.

Septimò contra vtranque iustitiam agit, & tenetur ad restituendum, qui ex officio tenetur reddere præmia, quæ exigunt merita, sed hæc officia non solum sunt stipendia, vel utimur quæ sit præmia, ergo qui non reddit illa pro meritis, eligens digniorem, sed dignum, teneretur illi omnino restituere. Imò etiã si ita res haberet, vt solum essent stipendia, iniquus distributor maneret obnoxius restitutioni. Probo, qui impediatur artificem contra iustitiam, ne lucratur sua opera, & arte, quæ lucrari potest, teneretur illi ad restituenda omnia damna, & lucra cessantia in integrum, (vt vidimus quæ sit, præced.) Qui non confert beneficium digni actu, & non reuera impedit illum à lucro, quod illo beneficio vel munere poterat optimè habere, & debuit iure meritorum habere, impeditque illum contra iustitiam distributiuam, & contra ius quod vt benemeritus, habet ad tale beneficium, vel munus ergo.

Ex his patet falsam esse illam regulam D. Soto quando distributio intendit præcipuè ipsam distributionem bonorum in ciues, quæ nos dicimus bona in inuicem, & commodum particularium, tunc violationem iustitiæ distributiue obligare ad restitutionem, quando autem distributio intendit potissimè utilitatem Ecclesiæ vel Reipub. & minus præcipuè commodum particularium, tunc non obligare ad restitutionem. Nam in omnibus tam distributionibus, quam commutationibus cuiuscunque generis, obligatio restituendi ortum habet ex violata æqualitate, siue in eo contractu intendatur iustitia præcipuè, siue minus præcipuè, dummodo violatur æqualitas cum damno proximi: nec aliud dici potest, cum proprius, & directus finis restitutionis, sit reducere illam in æqualitatem ad æqualitatem. Vnde D. Th. in loco allegato quæ. præced. art. 1. ad 3. non distinguit, quid distributio præcipuè intendat, sed in vniuersum docet, faciendam esse re-compensationem, & restitutionem ab iniquo distributore, quando in distributione habet frater minus quàm debet habere.

Nunc ad argumenta in oppositum. In prima conclusionem cenuenimus cum Soto in prior parte illius, non autem in posteriori. Vnde ad argumenta quibus probat, ipsi digno excluso per electionem in digni nihil esse restituendum.

Respondeo. Ad primum veram esse maiorem, & falsam minorem: nam qui distribuit ista bona ut minister constitutus à Rep. (teneretur vt vidimus) ex officio, & eo ipso ex iustitia commutativa consulere utilitati Ecclesiæ, & seruare leges iustitiæ distributiue, vnde peccat contra iustitiam commutativam in ordine ad vtrumque, tenereturque propterea vtrique restituere, & Ecclesiæ, & illi digno vel digniori dimisso.

Ad secundum dico, non esse commodum exemplum nã æconomus conducens operarios non est distributor, sed emptor laboris, & operis ab illis operarijs faciendum, locatio enim (vt videmus) pertinet ad emptionem, propter quod teneretur qui dedit restituere domi, cuius pecuniam dedit in rem vtilem, operarijs autem optimis quos non locauit non teneretur restituere, cum ab illis nil emerit, at in distributione, quando eligitur indignus, nocet talis elector, & cum iniuria dignis quos excludit & ita teneretur illis restituere.

Ad tertium dico, in isto casu communiter fieri restitutionem Ecclesiæ quæ defraudata est optimo ministro, alijs verò qui poterant illi rectè præesse non fieri, quia nec se opposuerunt, nec tale beneficium

rium postularunt, quo fit, ut & si haberent ius, postea tamen iudicentur ac si noluerint illo uti, unde nulla est ipsius facta iniuria.

Ad argumenta quibus confirmat Soto secundam conclusionem.

Ad primum pro priori parte conclusionis respondeo, violari utramque iustitiam quando dimisso digniori eligitur dignus in beneficiis, quæ oppositæ conferuntur, ut constat ex dictis. Ad probationem vero, constat etiam ex dictis, hæc beneficia, & munera non esse mera stipendia, sed præmia quoque virtutum, & posito illa essent stipendia, non valet ratio.

Primo, quia sunt a deo pinguis, & honorifica, ut quando se offert dignior, & dignus non sit operarius proportionatus illis. Secundo quia leges Ecclesiæ & Reip. volunt ista dari melioribus, unde tenetur illis restituere sicut qui violavit leges distributivæ, ad quæ tenetur ex officio. Ad exemplum de economo, constat economum non distribuere, sed locare operas, casu vero quo dominus diceret economo, ut conduceret viliores, si ipse locaret viles tantum, teneretur restituere, & domino, & ipsis, si ea die non laborassent, quia ex officio tenebatur locare illos, nocuitque illis cum iniuria. Idem iudicium est de duce exercitus, stipendia enim illa quæ conferuntur militibus pro suis laboribus, propriè non pertinet ad iustitiam distributivam, imò sunt solutio suorum laborum, & in solutione sufficit ut reddatur pretium pro valore laboris, secus est quoad militibus veteranis redduntur præmia ex gratia publico, & bonis communibus, tunc enim est verè distributio, in qua distributor constitutus à rege, nisi bene distribuat, & pro meritis, ac dignitate violaret utramque iustitiam, & teneretur ad restituendum.

Ad secundum respondeo, veram esse maiorem, & minorem falsam: quia non confert Ecclesiæ, & Reip. ministrum ipsi debitum, conferens dignum, quando potest digniorem, cum ipsa exigit per suasque leges oportet habere meliorem, & viliorem, qui commode haberi potest. Nec est intolerabile, & laqueos conscientijs injicere, nec obligare electores ad summam utilitatem, & ad excellentissimos ministros. Quia differunt hæc plurimum, querere, ex excellentissimos ministros, aut ex oblati eligere & amplecti præstantiores, prius illud esset intolerabile. ad quod non dicimus electores teneri: ad posterum vero, cum sit illis facile, & officium quod exercent ita exigit, tenentur. Ad confirmationem, fateor non esse instituta huiusmodi officia, & beneficia nisi in commune bonum, nihilominus eo ipso quò in hunc finem instituta sunt, debent bene distribui, & pro meritis, quia hic secundus finis ut vidimus iuvat & deservit illi priori.

Ad argumenta quibus probabant tertiam conclusionem.

Ad primum respondeo, verissimum esse, digniori (ut probatum est) deberi ex iustitia officium vel beneficium.

Et ad primam instantiam respondeo, dignum electum non teneri ad resignandum beneficium sibi collatum, quia cum ipse, nec sit elector, nec impedierit digniorem, sed tantum curaverit sibi prodesse, receperitque beneficium illud bona fide, nec digniori nocuit cum iniuria, nec occupat iura illius, nam dignior tantum habet ius ad beneficium, quam diu existit illud inter bona communia, postquam autem digno collocatum est, habet iam dignus actu possessionem, & ius illius, digniori vero cessat ius, quod ante habebat, sicut & beneficium desinit esse

bonum commune sicut antea erat: manet vero illi ius in bona iniqui distributoris, titulo restitutionis.

Ad secundam instantiam dico, non esse simile, quia fundus Petri adjudicatus Joanni per iniquam sententiam numquam est Joannis, sed semper manet Petri, quia sententia iniusta non transfert dominium in foro interiori, & ita Joannes, tenetur illum restituere, quam primum noverit illius sententiæ beneficium collatum digno est actu ipsius, cessatque (ut diximus) ius dignioris in illud, quam primum cessavit illud esse bonum commune.

Ad secundum respondeo, Episcopum bona fide credentem Petrum esse digniorem, etsi deinde intelligat exclusum fuisse digniorem, non teneri ad expoliandum Petrum, & conferendum illud beneficium excluso, quia ad iustam distributionem sufficit, vel elector illi conferat, quem bona fide tempore electionis credit meliorem, sicut iurant electores in illa dragmatica Concilii Basiliensis.

Ad tertium respondeo ex D. Thom: infra q. 100. ar. 2. tunc licere redimere vexationem per pecuniam, quando iam habetur titulus beneficii, vel possessio eius, & alter movet iniquam litem, quia tunc propriè non acquiro beneficium per pecuniam, sed acquisitum retineo, molestiam autem quæ mihi in iuste inferitur oportet reiicere per pecuniam, ut antequam beneficium actu, & titulo habeatur, etiam si habeatur ius meritorum ad illud, non licet dare pecuniam, quia cum beneficium non sit acquisitum sed acquiratur, quamdiu acquiritur dare pecuniam, esset dare illam ad obtinendum beneficium, & consequenter symonia.

Ad quartum respondeo ex iam dictis, economum conducentem operarios non distribuere, sed emere operas illorum, & ideo posse dimittere quos voluerit, & adducere quos voluerit, modo adducat utiles, & quorum opere sint proportionata, & æquales stipendio accipiendo, nec operarii dimissi habent ius aliquod in stipendium illud, sed illi tantum qui laborant, in bona verò communia habent digniores ius, quod non habent digni, & ita est illis facienda restitutio.

Ad quintum respondeo, digniori qui fuit in priori provisione defraudatus, conferendum esse in secunda beneficium, nec propterea alteri etiam digniori qui in eadem secunda provisione illud quoque postulat, fieri iniuriam, cum non habeat potius, vel maius ius ad illud, quam prior ille cui dicimus conferendum, tanquam nullum adhuc beneficium habenti: cæterum tenetur nihilominus Episcopus in foro animæ, alia damna ex propriis ei rescire, alia inquam quæ passus est præter expoliationem beneficii prioris, damno enim quod recepit ex beneficii expoliatione iam satis fit per colationem subsequentis. Et quod dicitur restitutionem faciendam esse ex propriis, intelligitur de restitutione quæ fit propter violatam iustitiam communitivam per se, & directè, quando autem restitutio orta est ex violatione distributivæ primò & per se, potest satis fieri etiam ex communibus.

Ad sextum dico, digniorem non habere ius in re, quia nondum illam actu possidet, habere tamen ius ad rem in merito, & iusta spe: unde fit illi iniuria contra hoc ius. Quod autem non possit agere in foro exteriori ratione huius iuris, nec contra electum, nec contra electorem, non ex eo est, quia in foro conscientie non habet ius, sed quia ad vitandas lites expedit bono communi, ut ratione huius iuris non detur dignioribus actio in iudicio: esset enim oceanus litium, si digniores possent agere de suo iure in iudicio.

Sed

Sed dices iste dignior exclusus, quo ad actum possidendi non habet modum minus quam ante habebat, ergo nihil est illi restituendum. Dico in primis restitutionem non solum reficere quando quis habet minus, quam antea actu haberet, verum et (ut dicit D. Tho.) quando habet minus, quam antea debuit habere. Dico secundo, licet non habeat in actu minus quam antea haberet, habet tamen minus quam antea habebat in spe & in iure, quod sufficit ut teneatur distributor restituere, ratione scilicet huius iniuriae illi illatae. Sicut qui infert damnum habenti segetes in herba, non infert damnum in re, quae est in actu, sed in re quae tantum est in spe, & proxima potentia, & ideo tenetur restituere damnum illatum, perinde ac si intulisset in re illam iam existente in actu; quia sufficit ut res sit in debita spe, & proxima potentia, ut tenetur ledens illa restituere totum damnum.

Quaeres. [Quo ratione restituet iste iniquus distributor?] Dico Ecclesiae vel Reipublicae esse restituendum, ut comparetur inter se utilitas quam ille exclusus poterat praestare, nam illa erat tunc debita, & insufficientia electi, ac minor utilitas ipsius, & tunc ad arbitrium prudentis tantum restituatur, quantum Ecclesia deprehenditur habere minus utilitatis. Similiter considerentur fructus Ecclesiae illius, & quas expensas facturus esset exclusus in illius Ecclesiae administratione, quid labori suo respondeat, & his deductis, quod amplius est in fructibus, ad arbitrium etiam prudentis iuxta facultatem suam estimatur; hac enim via habebit vniuersusque id quod in distributione minus habuit, quam debuit habere.

Quaeres de electoribus in cathedris. [Qua ratione se debeant habere?] Dico primo hos teneri ad

seruandam aequalitatem iustitiae distributivae, sunt enim veri iudices, & electores, & sic qui digniori eligunt minus dignum, tenentur sicut expoliatui est restituere. Dico secundo teneri istos electores ad seruanda statuta vniuersitatum, cum iurata iuxta illa se electores, quibus non seruatis, digniori propter vota illorum excluso tenentur ad restituendum, quia iniuste illum expoliat ut illa cathedra ipsi iuste debita. Vnde qui non est matriculatus, & vouet, etiam si fiat ex consensu oppositorum, qui est matriculatus in libro Theologorum et vouet in cathedra iuris prudentiae, qui facte & summatate bis, aut ter ingreditur ad ferendum votum in eadem cathedra. Qui accipit munera ab aliquo oppositore, qui detulit instrumenta bellica prohibita statutis vniuersitatis, omnes isti, & similes agentes contra statuta vniuersitatis sunt peccatores, quia iurata se iuxta illa ferre suffragium, & tenentur ad restituendum si ob eorum vota non obierit cathedra, qui illam obtinisset ipsis non uocentibus, quia per fraudem, & iniquitatem eorum alter impeditus est a bono quod obrinissent. Tenenturque restituere ipso facto ante iudicis sententiam, primo quia qui nocet proximo cum iniuria, ipso facto ex natura sui iudicis tenetur restituere, non expectata iudicis sententia, quo modo nocent isti.

Secundo, quia lex priuatiua (ut diximus) ipso facto obligat ante omnem iudicis sententiam, ut lex quae priuat altericorum bonis paternis, sine ulla sententia obligat tales filios, si illa acceperunt ad restituendum, & cum istae leges priuent huiusmodi scholasticos suffragio, faciantque illos omnino inhabiles ad suffragandum, ipso facto tenentur restituere illi, cui suo suffragio nocuerunt.

Q V A E S T I O LXIII.

De Homicidio.

Explicatis utriusque iustitiae distributivae, repugnant agit nunc D. Thom. de his quae opponuntur commutativae, illa uero sunt quae cedunt in damnum priuatum proximorum, corporis, bonorum, uel fame, unde optima methodo agit nunc de damnis, quae corpori inferri possunt incipitque tanquam a maiori & potissimo ab homicidio de quo Doctores in 4. d. 15. Summis in uerbo homicidium, Iurista titulo de Homicidio. Secundo lib. 5. q. 1. Victoria in sua erudita Relektione de homicidio.

ARTICVLVS I.

An liceat occidere quemcumque uidentia?

Hinc articulum propter D. Thom. propter Manichaeos. Qui (ut refert D. Aug. lib. 1. de ciuit. Dei cap. 20. unde sumptus est locus quem habet hic D. Thom. in argumento in contrar. & lib. de Haesibus ad quod uult Deum haesi. 45. & lib. 6. contra Faustum c. 5. & 6. lib. 2. de moribus Manichaeorum. 14. & 15. lib. 3. confess. c. 3. ubi deplorat, se habuisse aliquando hunc errorem) dicebant non licere scindere, nec uellere herbas, quas ut habentes vitam & sensum dicebant, uellere, & naturam ista creasse ut uiuant propter quod damnabant agriculturam, & agricolas ut occisores herbarum, & inimicos naturae; Idem dicebant de animalibus ut refert D. Augustinus. locis cit. contra Faustum: Putabant enim ani-

malis esse partem Dei, & ideo non licere priuare animalia anima sua, quo nomine damnabat sacrificia ueteris legis, uocabaturque Deum Uet. Testam. malum, & impium Deum sanguinum, amicumque occisorum. Contra quem errorem sit catholica conclusio de fide.

CONCLUSIO I.

Simpliciter & absolute licet euellere herbas in usus animalium, & occidere animalia in usus hominum.

Probarur. Diuina ordinatione, & iure, homo est dominus animalium, & herbarum, potestque illis liberum uti in suum cibum, & sustentationem, Gen. 1. [Ecce dedi uobis omnem herbam, & uincta lingua, ut sint uobis in escam, & cunctis animalibus terrae.] Et Genes. 9. [Omne quod mouetur, & uisus erit uobis in cibum.]

cibum.] Vniuersaque Sacra scriptura testatur omnia quae sub caelo sunt in hominum usus esse a Deo creata. Psa. 9. [Omnia subiecisti sub pedibus eius, &c.] Quod de minimis nil aliud est quam ius ad accipendum ista in proprios usus, non potest autem homo uti animalibus ad proprios usus, & in suum cibum, & escam nisi occidendo illa, ergo.

Probatum etiam demonstratione naturali qua videtur hic D. Tho. sumpta ex Arist. r. Polyr. Nil magis consonum naturae, quam uti vnaquaque re in finem, ad quem est ordinata, sed in hoc vniuerso imperfectiora sunt propter perfectiora, ergo licet uti eis in commodum perfectiorum, sunt autem viuientia imperfectiora sentientibus, sententia imperfectiora utentibus ratione, ergo licet uti viuentibus in commodum sentientium, ut herbis in usum iumentorum, & sentientibus, ut brutis in usum hominum, laborando vel vescendo illis.

Errorem Manichaeorum significat Pau. 1. ad Timoth. 4. iam quosdam habuisse, quos reprehendit dicens, Non oportet abstinere a cibis, quos Deus creauit, ad percipiendum, cum gratiarum actione, Vnde A. & 10. Cum Petro fuissent ostensa multa animalia, & inter ea aliqua quae lex vetus iuxta suas caeremonias edere prohibebat, formidaretque Petrus, an omnibus illis vesci posset, dictum fuit licet iam ex omnibus vesci omniaque esse mundata a Deo. Et Christum Dominum Agnum Paschale, ac pisces comedisse testantur Euangelistae.

CONTROVERSIA I.

VENATIO SIT LICITA.

Contra hanc doctrinam est obiectio, Si liceret animalia occidere, venatio, & aucupium licita essent, at ea illicita sunt, maxime vitis Ecclesiasticis, ergo non licet occidere animalia. Maior cum consequentia aperta est. Minor probatur ex D. Aug. in Psa. 102. & refertur d. 86. can. Qui venatoribus, ubi venationem vocat artem nequissimam. Et ca. sequenti ait idem Aug. Qui venatores vident & delectantur, videbunt saluatorem, & tristabuntur. Et Dio. Hieron. in illis verbis psalm. 90. Ipse liberabit me de laqueo venantium. Et habetur eadem dist. can. Esau. ait: Esau fuisse malum, quia venator. Et addit, In sacris litteris nullum sanctum patrem legimus venatorem, plures autem piscatores. De personis autem Ecclesiasticis extat specialis prohibitio dist. 34. can. Episcopum, & can. Quorundam, & cap. primo. Ne clerici, vel monachi. Et cap. fin. de clerico Venatore.

Ad solutionem huius dubitationis obseruemus venationem, seu aucupium ex duplici capite esse prohibita.

Primo ratione loci, quia locus ille sit alicuius Communitatis, vel Principis, aut personae, cui venando in tali loco infertur damnum, de quo ac retributione illi debita egimus iam abunde supra q. 62. artic. 3. Potest secundo esse prohibita venatio ex natura actus, vel quia sit actus ex se malus, vel quia ex parte personae venantis sit ei aliquo iure interdictus. Et hoc modo videndum est nunc, an sit licita venatio.

CONCLUSIO PRIMA.

Venatio simpliciter & secundum suam naturam omnibus est licita, & ex consequenti recreationis causa licet an animalia occidere.

ITa Arist. 1. Polyr. c. 5. & lib. 7. c. 2. & D. Thom. 1. p. q. 96. art. 2. & lib. 2. De regimine princip. ca. 6.

Et confirmatur vsu omnium nationum, & ratione, Venatio secundum se est uti animalibus in suos usus, homo autem est omni iure dominus animalium, potestque illis uti in suos usus, ergo secundum se licita est.

Secundo licet homini aliquando ludere recreationis causa, imò est actus virtutis seruatis debitis circumstantiis, sed venatio est quidam ludus recreationis causa sumptus, ergo, Vnde quãdo in Sacra Scriptura fit mentio eius, non damnatur secundum se, imò videtur approbari, nam Isaac praecepit filio suo Esau, ut ex venatione aliquid ei afferret, ut ei benediceret, & Salomò ex venatione scribitur magnam copiam aurum, & animalium habuisse, eo adhuc tempore quo sapientia, & Dei amicitia fruebatur.

CONCLUSIO II.

Venatio quamuis secundum felicitatem sit, ex circumstantiis tamen potest reddi mala, & illicita.

Potest, nam mala est si fiat sine circumspectione, & cum periculo lædendi proximo, occidendo animalia aliena vel conculcando segetes, aut vineas, eritque mortale grauius aut læuius, secundum defectum circumspectionis, & periculum cui se exponit inferendi damnum. Potest etiam vitari ex alijs circumstantiis communibus, quibus alia opera de se licita possunt & solent vitari, ut si se exponat periculo non audiendi missam, aut non conferendi panem pauperibus ut conferat canibus.

CONCLUSIO III.

Monachis & clericis propter decentiam sui status prohibita est venatio à iure.

Potest ex capitibus citatis in argumento, nõ tamen sub mortali si ea fiat sine temeritate, contumacia, scandalo, & contemptu statuti Ecclesiastici. Ita Armilla in verbo venatio, & Cayet. in verbo peccata clericorum, & Sylu. in verbo venatio, ubi ait venari nulum esse peccatum in clericis vel monachis, si fiat cum quiete & modestia. Estque communis inter Canonistas in ca. cit. Et est ratio apertissima. Quaecumque præcipiuntur Ecclesiasticis ratione decentiae sui status sine censura, aut præcepto obediendi, tantum obligant, quantum exigit decentia sui status, actus autem venandi in quo nullum est scandalum, nec perturbatio, aut immodestia, non repugnat decentiae sui status, ergo ista statuta Ecclesiastica, quibus prohibetur Ecclesiasticis venatio, quando sine scandalo & cum quiete & modestia illa exercent, non obligat saltem ad mortale. Vnde illa decreta intelligenda sunt de venantibus cum strepitu, immodestia, & scandalo, secularium, & confirmatur ex illo can. Episcopum: ubi non absolute damnantur clerici venatores, sed qui hac voluptate seipsum detenti desunt suo officio. Et in Concil. Trident. sess. 24. capitu. 12. De reformatione præcipitur canonicis abstinere ab illicitis venationibus, ubi cum non dicatur absolute à venationibus, aut ab omnibus venationibus, sed ab illicitis, supponitur aperte aliquas esse ipsas licitas.

Deni-

Denique patet ex communi consensu peritorum, viri cuius timorati & periti ex eo quod videant de ricos venari nullum patiuntur scandalum, nec habent scrupulum si ipsimet venentur, modo id fiat cum conditionibus dictis. Et quod est considerandum, Ordinarij non prohibent venantes sine scandalo, & cum modestia, nec aliquibus poenis propter rea ipsos afficiunt, quos certe punirent, si aliquod venando committerent peccatum.

CONCLUSIO III.

Piscatio nullo in re est prohibita clericis, aut monachis.

Vnde ut bene observat D. Gregor. post Christi resurrectionem Apostoli redierunt ad piscandum, ut rem licentiam, Mattheus vero non rediit ad Toletanum, ut rem maxime periculosam. Ita Sylu.

& Armilla in verbo piscatio. Ratio est, quia haec communiter fit cum maxima quiete. Et quae licet non solum alijs diebus, verum etiam in festis, quando fit ob recreationem, non autem ob lucrū, quia hoc sine piscari est opus servile, nisi interueniat necessitas, vel quando eo die adueniunt pisces statim necessarii. Per dies autem festos intelligunt Dominus dies Dominicos, & alia festa communia, non autem festa maxime solemnia, ut Natiuitatem Domini, primum diem Paschae, Assumptionem B. Mariae, &c. nam in his nullo modo licet piscari, & adducitur pro his c. Licet extra de ferijs.

Ad loca ista D. Aug. & Hier. dico, Augustini conueniunt ibi quandam venationem, quae dicitur arenaria. Fit. n. mentio in iure triplicis venationis. Prima dicitur oppressiva hominum, de qua Gen. 10. Erat Nembrath robustus venator coram Domino. Id est non solum feras, sed etiam homines venatione opprimens, & interimens. Et haec est omni iure illicita, de qua dicit c. can. Non est. Secunda dicitur arenaria, eratque in usu apud aliquas gentes, quae descendebat homo in arenam cum aliqua bestia dentata, quae etiam est illicita, de qua agitur in illo c. Qui venatoribus, ut patet ex progressu capituli, & communi intelligentia Canonorum. Licet tamen explicet in Sum. Hier. & Aug. de venatione illicita ex circumstantijs, sed praestat expositio posita. Vide D. Aug. in prologo ps. 147. Ex quo sequitur primò, venationem quae dicitur Monteria qua venatur vros, & aptos, ac feras clericis esse illicitam, cum haec non possit fieri sine strepitu, & perturbatione, & in decencia sui status: saecularibus vero erit licita, si fiat cum maxima circumspectione, & prudenti, occurratur periculis quae ex feritate bestiarum euenire possunt, sequitur, secundo licere agitare taurorum, qui iudicantur prudentes, nec feroces esse, nec nocituros, at ubi feroces esse solent, & consuetudine homines in discrimine vitae, illicita est huiusmodi taurorum agitatio, & merito prohibita à Pio V. Peccantque grauiter gubernatores Reip. illa permittere, & qui cum huiusmodi tauris in arena descendunt, cum voluntarie ac temere exponant se periculo vitae, & clerici qui illis inter sunt inanè exornantur. Tertia venatio dicitur factuosa, quae fit in salibus, & syluis sine villo periculo patendi, vel inferendum damnum alicui, ut qui venatur ceruos, tuniculos, aues, & similia animalia, & haec est licita, de qua extra de decimis. c. Non est in eo testate ubi videnda est glossa. Alia controversia hic se offert.

CONTROVERSIA II.

AN ESUS CARNIUM ANIMALIUM fuerit licitus & in vsu ante diluuium.

Disputatur haec quaest. ab expositoribus. Sacra Scriptura Gen. 9. ab scholasticis uero in materia de temperantia, vel Ieiunio in 4. D. 15. à discipulis D. Tho. à quibusdā 1. 2. q. 103. ar. 2. ab alijs loco quos imitati eam hic tractabimus.

In hac quaest. tres sunt praecipue opiniones, Prima est ante diluuium fuisse praecipuum de non comedendis carnibus, & obseruatum toto illo tempore, ita Lyranus in c. 9. Gene. Abulen. in 1. c. Gene. 9. 4. & in c. 9. q. 2. ubi adducit illud Boetij lib. 2. de consolatione Metro. 5.

Felix prior aetas contenta dulcibus aruis,

Idem docuerunt ex antiquis Theodoros, Rabanus, Rupertus Abbas, Ricardus de S. Victore, & Dionysius Cartusia in cap. 9. Gen. quos refert Lipo manus in idem c. D. Chryl. Homil. 27. in Ge. & Oncala in idem c. Vbi refert D. quoque Isidorus pro hac sententia. Docent hi omnes, esum carniū nō fuisse in vsu ante diluuium: quod fuerit prohibitus habent tantum expresse D. Chryl. & Abulen. locis cit. Quod si quaeras quando fuit prohibitus? Respondit Abulen. Gen. 1. quando primo parati solas herbas & fructus à botan propositi Deus in cibū vnde arguitur Gen. 1. solas herbas & fructus assignauit Deus hominibus in cibum, post diluuiū vero dixit Noè. Omne quod mouetur, & uiuit, erit vobis in cibum. Ergo aperte ex Sacra Scriptura ante diluuium solus vsus herbarum erat permittis, vsus vero carniū post diluuium cepit esse concessus. Probo consequentiam, quia si iam antea fuisset concessus, frustra tunc concederetur Noè & filijs ipsius. Et confirmatur ex eo quod subdit Deus: habet enim primo ibi. Quasi olera virentia tradidi vobis. q. d. iuxta communem Sanctorum Patrum interpretationem, quemadmodum ab initio concessi primis parentibus olera virentia in eorum cibum, ita nunc concedo vobis, carnes animalium: Habet secundò. Excepto quod carnem cum sanguine non comederis. Ex quo sic argumentor. Si ante diluuium iam homines utebantur carnibus, percunctor an illas cum sanguine, id est crudas, comedebant, aut secus? si prius dederis, cur tam horridum facinus per annos ferè 1600. non prohibuit Deus? si vero iam sine sanguine illas comedebant, ut quid de nouo praecipitur? certe id frustra tunc praecipitur. Vnde docendum est, fuisse tunc concessum hominibus vsu carniū, ac vsu in re noua docuisse illos Deus, & admonuisse, ne aderent carnes crudas ut bestias, sed olivas, & alias. Hoc enim significat sine sanguine. In hanc opinionem declinat etiam D. Th. quamuis illam non aperte habet, panque 1. 2. q. 103. art. 1. ad 4. ait. Distinctio animalium mundorum ab animalibus, nō fuit ante legem quo ad esum, sed tantum quo ad sacrificia, cū Gen. 9. post diluuium dictum sit omne quod mouetur, & uiuit, erit vobis in cibum, quasi tunc omnia animalia sine distinctione tradita sint, hominibus in cibum. Et qu. 102. art. 6. ad 2. ait. Esus plantarum & terrae nascentium fuit apud homines etiam ante diluuium, sed esus carniū, videtur esse post diluuium introductus: dicitur enim Gen. 9. quasi olera virentia. Simile habet Rom. 14. lect. 1. in illis verb. Qui autem infirmus est olus manducabit.

Secun-

Secunda sententia est Caiet. in 9. c. Gen. ubi sentit esum quidem carniū non fuisse in usu ante diluuium, non tamen fuisse tunc prohibitum. Priorē partem probat argumentis adductis pro prima opinione. Et confirmat quia ante diluuium, cum adhuc terra non esset salcedine aquarum diluuii sua illa primæua fecunditate, & virtute priuata, herbæ & fructus arborum erant tanti saporis, & virtutis, vt homines etsi peccatores & impij non appeterent alios cibos, nec aliis indigerent. Posteriorem verò partem probat, quia ab initio fuit hominibus concessum dominium animalium, nec videtur ad alium commodiorem usum tale dominium concessum, nisi vt illa occidere, & comedere possent, si vellent.

Tertia opinio est ante diluuium non fuisse prohibitum esum carniū imò fuisse iam in usu, ita iudicat probabilissimum Soto lib. 5. de iust. q. 1. artic. 1. In eandem videtur declinare Victoria in sua Rele. de temperantia nu. 3. licet non expressè, quia videtur etiam fauere primæ opinioni. Sotum sequuntur nonnulli recentiores Thomistæ, alii verò primæ tanquam probabiliori subscribunt. Probat autem Soto suam opinionem. Primò si ante diluuium homines nõ comederunt carnes, hoc fuit, vel quia prohibitum, vel quia ignorabant tunc saporem carniū, vel quia non erat tunc necessarius cibus. Sed nulla ratio ex his hoc suadet, ergo. Non prima, non enim existit tota Sacra Scriptura talis prohibitio expressa, nec est indita mentibus humanis, quia ita natura inclinasset ad abstinentiam carniū, cum tamen inclinet potius ad illas, tanquam ad cibum cōmodiorem salutis, & gustui, estque testimonio Medicorum esus carniū hominibus maximè naturalis. Nec secunda, quia non est credibile, vt per 1600. annos qui decurrerunt ab initio mundi vsque ad diluuium, ignorauerint homines tam practicè, quàm speculatiuè (quorum ingenia acutiora tunc erant,) carnes salubriores, & sapidiores esse quibusuis herbis, & fructibus.

Nec tertia quia, licet in natura integra, & statu innocentie, hæc consequentia esset bona, hic cibus non est necessarius, ergo nec in usu, propter reciditū appetitus: in natura tamen lapsa nihil valet, quia ex deprauato appetitu solent homines appetere etiam cibum non quod tunc quidem poterant, maximè prepe diluuium, quo tempore, [Corruperat omnis caro viam suam,] Et tantum studebant homines voluptati & luxui. Quis autem credat homines libidinosos, & lasciuos, ac voluptatibus deditos abstinuisse à carniibus, & gula? cum luxus & gula non sit in herbis, sed in carniibus.

Secundò Deus tradidit statim ab initio hominibus dominium omnium animalium & similiter usum, sed sunt quædam animalia, quorum nullum omnino potest homo habere usum, nisi comedendo illa, vt perdix, gallina, ergo.

Tertiò ante diluuium fuere iam multa sacrificia animalium, de sacrificio autem iure gentium, & usu omnium nationū ab origine mundi comedit sacrificans, ergo saltim fuit aliquis esus carniū animalium quæ sacrificabantur. Quod si dixeris, eo tempore de sacrificio animalis tantum cedere in usum Sacerdotis pellem & lanam: contra inquit Soto. Gen. 4. dicitur sacrificium Abel magis acceptum Deo, quàm Cain, at si solam pellem & lanam Sacerdos inde acciperet, non autem carnes, exigui valoris erat quod tunc offerebatur, nec erat cur sacrificium Abelis dicatur magis acceptum.

Tomus Primus.

Et confirmatur quia tunc partim ob sacrificia, partim vt ex pellibus & lana eorum indumenta sibi homines pararent, excoriabantur multa animalia, nec est credibile vt propter solam pellem excoriarentur, aut vt tot animalia excoriata canibus volucris relinquerentur: Imò est maximè probabile inquit Soto, vt igni admouerent carnes illorum, saporemque illorum gustarent, sicut igne panem & olera virentia appatabant.

Quod si dixeris contra Soto, fuisse tunc herbas accommodata stomacho & calori naturali, carnes verò cum plurimum excederent herbas in virtute, non esse calori naturali proportionatas, & ita illas comedisse, sicut modò infirmus non comedit carnem bouinam, etiam si illi sapida appareat, quia non est proportionata calori ventriculi infirmi. Respondet Soto, nõ habere locum hoc modum, quia sicut tunc virtus carniū erat maior, ita quoque virtus caloris naturalis ventriculi.

Denique cum venatio (vt constat) sit iure naturali concessa, fuit etiam in usu apud primos illos homines ante diluuium tempore legis nature, nam & Lamech communiter dicitur venatione & casu occidisse quendam hominem, quem Hæbræi volunt fuisse Cain, venatio autem incæpit ad capienda animalia, & comedendas eorum carnes.

In hac quæst. conueniunt omnes, in statu nature, integræ, & toto tempore quod durasset felicitas illa, homines sine dubio non vsuros carniibus, partim quia herbæ, & fructus paradisi terrestris erant maximæ virtutis, & nutrimenti, excellentissimi que saporis. [Vidit enim mulier quod lignum vitæ esset pulchrum visui, & ad vescendum delectabile,] Partim quia appetitus hominis esset reclusus, & maximè compositus rationi, nec desideraret villo modo cibum non necessarium, qualis erat carniū, fructum ad nutrimentum, & saporem, aded excellentium abundantia. Quibus accedit, vt sicut modò ad resciciendas vires infirmitate vel senectute labefactatas vtuntur viri & abstinentes, ac religiosi carniibus, ita tunc haberent homines in paradiso lignum vitæ, cuius fructus erat eximie virtutis ad resciciendas vires, & tuendam vitam in æternum. Quæst. ergo tuta est iustata natura lapsæ vsque ad diluuium: In qua exclusa opinione Caiet. quæ parum habet probabilitatis, cum non rectè sequatur, erat homo dominus animalium, ergo poterat licitè vti ab initio carniibus eorum, nõ Iudæi post legem erant domini animalium, cum tamen multis carniibus eorum vti non possent, vt suillis & similibus: pupillus quoque est dominus suorum bonorum, nec potest illis liberè vti, vsque ad præfinitum tempus vel à lege.

Hac ergo exclusa opinione, ex alijs duabus dico vtramque esse probabilem, sed primam probabiliorē, nititur enim illi loco Sacre Scripturæ, Gen. 9. ex quo quamuis non sequatur necessariò ista opinio, quia potest dici (vt dicit Soto) ibi non esse hominibus concessum de nouo usum carniū, sed tantum explicatum modum comedendi illas sine sanguine, idest coctas vel assas, quia ante diluuium hoies eseri, & crudeles, & omni genere vitiorū pleni comedebant carnes crudas, cōtra præceptū naturale, abhorret. n. natura ipsa in hominibus à tali cibo cōis tamen expositio sanctioris cui maximè in legitimo sensu Sacre Scripturæ standū est, ita intelligit, vt tunc de nouo concessus fuerit hominibus vsus carniū, quia terra aquis diluuii, & earum salcedine (durarunt enim supra terrā fe-

Cc tē per

rè per integrum annum (labefactata, herbae & fructus definerunt habere eum saporem, & virtutem, quam habebant ante diluuium, sicut modò videmus quando abundant pluuiae fructus putrescere, & reddi insipidos, ac in locis montuosis, & aridioribus produci sapidiores. Communiter etiã omnes historiae tam Ecclesiasticae, quam saeculares hoc videntur supponere tanquam certum, homines ante diluuium solis herbis, & fructibus vsos.

Secundò si aliqui homines tunc fuissent vsi carnibus, certè alicubi Sacra Scriptura id explicasset, vel aliquo modo significasset, at nihil tale videmus, imò oppositum colligunt ex Sacra Scriptura Doctores.

Tertiò dicere Gen. 9. fuisse tantum hominibus explicatum modum comedendi illas, quia ante diluuium comedebant crudas, hoc repugnat ipsimet Soto, quia ait in confirmatione sui tertij argumenti non esse probabile, quin homines tot animalia excoriantes, amouerent igni carnes eorum, vt sic earum saporem gustarent, sicut igne cibaria, & olera sibi apparabant. Denique ex vitijs hominum non bene colligitur tunc esus carniū, quia teporibus ieiuniorum in quibus non est vsus carniū, nō desinunt & viri sancti, & maxime abstinentes à propria concupiscentia plurimū & vehementer sollicitari. Adde quod Abel pius & sanctus fuit pastor ouium, Cain impius, & iniquus agricola, etsi ob vitia carniū vsus appetissent improbi, iusti verò herbas, & fructus, contra oportuisset accidere, vt Cain impij fuissent pastores ouium, iusti verò agricolae herbas & fructus curantes,

Vnde ad argumenta Soti respōdeo, Ad primū, homines abstinuissent ab esu carniū quia non fuit eis confessus, vsque ad diluuium, sicut habet communis expositio sanctorum, vel si concedamus nō fuisse prohibitum cum Caiet, dicemus non fuisse toto illo tempore vsus carniū; quia primi homines filij Adæ illas non comederunt, & similiter posterij, vt imitarentur maiores suos, quod si qui illas essent comesturi erant descendentes ex Cain, quos vocat ibi Sacra Scriptura filios hominū, qui erant Idolatrae, & impij, hi autem habebant exemplum Cain, qui eas non comedit, sed terrae nascentia, propter quod nō fuit pastor ouium sicut Abel, sed agricola. Quantum autem in his valeant exempla maiorum constat, etenim quia emarcuerat neruus scemoris Iacob, Israelitae amplius non comederunt neruum scemoris animalis, Recabitae suū patrem Recab sequuti non bibeant vinū, & modò Æthiopes subditi presbytero Ioanni ducti exemplo maiorum, comedunt carnes crudas & non ob voluptatem. Apud Iapones non est vsus carniū, vt refertur, nec apud Sarracenos vsus vini ob exemplum maiorum, cum tamen omnes isti sint viri perditissimi, & innumeris vitis, ac turpissimis abundant.

Ad secundum respondeo, sufficere homini ad dominium animalium, vt posset vt carnibus eorum, tempore quo sibi à Deo concederetur, in statu enim naturae integræ erat homo verus & perfectus Dominus animalium, nec tamen in eo status carnibus eorum vt constat fuisset vsus, sicut pupillus est verus dominus suorum honorum, nec potest illis liberè vti vsque ad præfinitum tempus.

Ad tertium dico, sufficere tūc vt lana, & pelles essent in vsu sacrificantis, non enim erat necesse vt sacrificans comederet de carne sacrificij, neque hoc includit in se ratio sacrificij. Abraham enim nisi Deus occurrisset, verè sacrificasset filium suum, de cuius carnibus non erat manduca-

turus; Et in præstantissimo sacrificio quod vocabatur holocaustum, nil sibi retinebat sacrificans, sed tota hoitia comburebatur. Et ad replicam ex sacrificio Abel sumptam, dico illud sacrificiū non fuisse Deo magis acceptum, quia caro eius cederet in aliquis vsus, sed quia sacrificans fuit Deo grator, [Respexit enim Deus ab Abel & munera eius.] Prius ad Abelis fidem, animum, & pietatē, & ratione horum ad muera eius. Ad aliam confirmationem dico, sufficere vt excorietur ad vestes & indumenta, nam cum duplex hominis necessitas sit, victus, & indumentis, ad victum vtrebaatur herbis, & fructibus, ad indumenta pellibus animalium, quæ certè tunc non erant multa, nam cū iusti, & pij essent pauci, pauca quoque erant sacrificia, & pauca animalia quæ hac de causa excoriantur, vnde in Sacra Scriptura non legimus eo tempore fieri mentionem nisi sacrificij Abel, & Noe egredientis ex arca.

Ad quartum patet solutio ex dictis, sufficiebat enim eis ad suas libidines sapor, & virtus herbarum, ac fructuum ante diluuium, nec curarunt comedere carnes suos maiores imitati.

Ad vltimum dico, venationem esse homini naturalem in hoc sensu, vt sit consentanea eius naturæ, ex quo non sequitur, vt statim primo illo tempore eam exercerent: Dico secundo eos, qui tunc venarentur, id facere gratia recreationis, & exercitij, non ad comedendas animalium carnes, sicut modò, in multis venatoribus, videmus, & sicut multi exercitij gratia incumbunt ludis militaribus, nunquam tamen militari.

Quod si cui placet opinio Soti; quia multum etiam probabilis est, & satis rationi consona potest argumenta alterius ita diluere.

Ad primum dicendo in illo loco Gen. 1. nō fuisse quidem approbatum esum carniū ante diluuium, sed nec fuisse prohibitum, est enim affirmatio illa simplex. [Ecce dedi vobis omnem herbam, & ligna in escam,] in qua tamen non continetur negatio, non comedetis carnes. Nam quādo Deus ita aliquid concedit, & affirmat, vt oppositum negat, illud exprimit, sicut eodem ca. de Adæ. [De signo quod est in Paradiso comedes, de ligno autē scientiæ boni, & mali ne comedas.] In hoc autem casu concessit quidem vsu herbarum, non autē prohibuit, aut negauit vsu carniū, cum sit cibarium magis conueniens gustui, & saluti, & ad quod habet homo à natura ius, & quandam inclinationem post naturam lapsam. Post diluuium verò fuit dupliciter necessariū, primò quia fructus terræ minoris saporis, & virtutis erant, secundò quia homines ipsi imbecilliores, & infirmiores, quæ necessitas fuit explicata Gen. 9. simulque traditus modus comedendi carnes, sine sanguine, id est coctas, quia fortè ante diluuium homines efferi comedebant illas crudas, contra præceptum naturæ quo prohibetur peccatū bestialitatis, quod est mortale & grauissimum, committeretq; illud modò, qui comederet carnes crudas, sicut qui multo tempore reptaret. Vide Caiet. ver. Bestialitas.

Eodem modo soluuntur duæ illæ confirmationes, nam quod dicitur, sicut olera virentia, significat concesseram antea vobis olera, carnis nec concesseram nec prohibueram, modò illas quoque vobis concedo, hac lege, vt coctas vel assas illa comedatis.

Et ad argumentum quod sumitur ex isto loco, [Non comedetis carnes cum sanguine] dico vel explicari modum vnà cum ista concessione, vel prohiberi quod antea efferi, & impij præstabant.

Quod

Quod autem per tam longum tempus id Deus non prohibuerit, negarem, credendus enim est prohibuisse, licet Sacra Scriptura id non exprimat.

Ad argumenta deinde à nobis facta quando dicimus primam opinionem esse probabiliorem dico, primò sanctos ita docuisse, ut rem suo tempore communiter receptam, nec multum disputatam, forsitan enim si in disputationem fuissent vocati, aliter sensissent.

Ad secundum dico ex utrisque & pijs & impijs quosdam fuisse pastores, quosdam agricolas, etiã si Cayn fuerit agricola, non enim dicimus secundum hanc opinionem statim primos filios Adæ comedisse carnes, sed sequutos deinde ante diluuiũ, quando cœperunt vitia abundare, & libidines atque turpitudines.

Ad tertium respondeo, non dicere magistrum Soto, omnes homines illius tēporis carnes comedisse igni appositas, sed incœpisse experiri illarum saporem apponendo igni, deinde verò postquam illarum sapore cognito eis vsi sunt, crescente eorum feritate & impietate cœpisse aliquos eorum crudas etiam comedere, quod deinde prohibuit Deus.

Ad vltimum dico, posse quidem vtentes solis herbis, & fructibus luxuriari, nihilominus esum carniũ esse magis accommodatum, reddereq; homines vegetiores, & proniores ad luxum.

ARTICVLVS II.

Utrum liceat peccatores & malefactores occidere?

Conclusio est affirmans. Probatur à D. Thom. Ideo licet animalia occidere, quia sunt propter hominẽ, & in ipsum ordinata, sicut imperfectius in id quod perfectius est, sed in corpore huius Reip. humanæ vnusquisque, ut pars ordinatur in bonum totius, ergo licebit priuatim hominem occidere quando bonum commune ita exigit: Rursum in corpore humano secatur membrum putridum, quando ita exigit salus totius, salus autem & bonum commune Reipub. exigit, ut malefactores tollantur è medio, & occidantur, aliter namque experientia teste & recta ratione dictante non potest, Resp. in pace, & quiete manere, ergo licitum est imò & necessarium malefactorum occidere.

Circa hunc articulum est grauis dubitatio, Præcepta decalogi negatiua prohibent quod intrinsecè malum est, & nulla auctoritate, aut ratione potest benefici, quæ huiusmodi enim præceptis prohibentur, cum sint etiam iure naturali prohibita, non sunt mala quia prohibita, sed prohibita quia mala, sicut quod ius naturæ negat, ideo negat, quia intrinsecè & sua natura malum est. Sed quintum præceptum decalogi generaliter proponitur omnibus hominibus, omniumq; hominum in vniuersum occisionem prohibet, vox enim Hebraea Rafach. qua vtitur ibi textus, propriè sonat generali quadam prohibitione, nõ occides hominem, ergo nulla ratione, aut auctoritate licet aliquem occidere, vel potest id benefici, etiam si malefactor sit. Et confirmatur. Hoc præceptum est iuris naturalis, & diuini, ergo in eo nulla potestas dispensare, diximus enim hæc præcepta esse omnino indispenfabilia, ergo iniquæ sunt leges

Tomus Primus.

humanae, quæ statuunt pœnam capitale[m] malefactoribus.

Secundò etiam si hoc præceptum esset dispensabile, solus Deus posset in eo dispensare, & ita illos tantum malefactores liceret occidere, quos Deus exciperet ab ista prohibitione generali, vel in sacra Scriptura, vel speciali aliqua reuelatione: aut sunt aliqui malefactores, ut fures, quos Deus non exceptit à lege generali non occides, quos tamen leges humanæ occidunt, ergo saltim circa hos leges humanæ erunt iniquæ. Hæc argumenta quærunt accuratam explicationem quinti præcepti, Non occides.

CONTROVERSA I.

QV I D P R O H I B E A T V R
quinto præcep. Non occides.

DE hoc Victoria in Relektione de homicidio à nu. 11. vsque 21. Soto loco cit. art. 2. D. Th. 3. contra gen. c. 146. & opusc. 4. in expositione quinti præcepti. Sunt autem variae huius præcepti expositiones.

In primis Vualden. ut referunt Guido & Castro contra hæreses in verbo Occidere hæresi 1. docebant nullo modo licere iudicibus, aut principibus occidere malefactores. Primò, quia in isto præcepto quinto nõ occides generaliter prohibetur omnibus iure naturali, & diuino omnino indispenfabili occisio cuiuscunque hominis. Secundò Matth. 13. in parabola illa zizaniorum, dicentibus se ituros ad eradicanda zizania, id est, tollendos peccatores dixit Dominus, [Nequaquã sed finite utraque crescere.] Id est finite viuere impios cum pijs, tempore messis, id est iudicij separabuntur zizania & impii, & punientur. Tertio, cum omnis potestas à Deo deriuetur, debent iudices & principes imitari Deum, [Deus autem non vult mortẽ peccatoris, sed ut conuertatur, & viuat.] Ezech. 18.

Contra hunc tamẽ errorem sit.

CONCLUSIO VNICA.

De fide est, licere iudicibus, & gubernatoribus occidere maleficos.

Habetur enim apertè in sacris litteris: In primis cù Exo. 20. dixisset: [Non occides.] subiungit deinde c. 22. [Maleficos non patieris viuere.] Vbi apertè docet Deus, in illo præcepto non occides, nõ prohiberi occisionem malefactorum. Et Deut. 21. & 22. homicidas, blasphemos, & adulteros præcipit occidi. Quod si illo præcepto non occides, omnis occisio prohiberetur, & malefactorum, ut volebant isti hæretici, & docebat quidam Nicolaus Galechus Boemus, qui fuit legatus Boemorum in Concil. Basilien. profecitò Deus pugnantia, & contraria præciperet, quod est blasphemia de Deo, etiam suspicari. Et confirmatur. Matth. 5. vbi Christus legem veterem à Phariseis, & Scribis deprauatam & corruptam in suo vero sensu exponens, ait: [Audistis quia dictum est antiquis nõ occides, ego autem dico vobis, quicumq; irascitur fratri suo, reus erit, &c.] Putabant Pharisei solos actus externos, & homicidium externum esse peccatum, interna verò odia minimè: ait Christus etiam internum odium est peccatum, imò & homicidium ideo est peccatum, quia procedit ex ira & odio: quasi dicat. Quod nõ procedit ex ira, & odio, sed ex iusta causa non est peccatum, nec

Cc 2 prohi-

Prohibitum: talem autem esse occisionem malefactorum constat ex necessitate boni communis, & pace Reip. Psal. 100. [In matutino interficiam omnes peccatores terræ; ut disperderem de ciuitate domini omnes operantes iniquitatem.] Actor. 5. Petrus quia ita oportebat ad bonum commune fidelium, occidit Ananiam & Saphiram, qui sibi mentiti fuerant.

Et confirmatur hæc catholica doctrina à Diuo Tho. optime lib. 3. contra gen. c. 146. rationibus naturalibus præter eam quæ hic habetur: Com iniqui homines sensum sequuti, non timeant pœnas æternas futuras, oportet ut timeant, ut pœnis etiã præsentibus & corporalibus efficiantur. Experientia autè teste malefactores & periuribatores Reip. omnes alias pœnas præter capitalem parui pendunt, ergo nec esse est ad bonum commune, ut hæc quæ solam tenent, efficiantur.

Secundò Resp. omnium prudentum consensu præmio & pœna continetur, quorum exequutores à Deo constituti sunt principes, & iudices, nullus autem qui ordinem diuinæ prouidentie exequitur, peccat, ergo nec principes peccant puniētes malos, illos verò non puniunt sufficienter, nisi eos etiam occiderent, ut constat ex primo argumento. Ergo.

Tertiò, medium directè & per se ordinatum ad bonum, non est malum (dixi directè, nam indirectè & per accidens, ex malis aliquando sequuntur aliqua bona) sed occisio malefactorum est medium per se & directè ordinatum ad tantum bonum, quale est pacatus Reipub. status, & securitas ciuium, ergo non est mala, neque illicita, aut prohibita, sed bona.

Denique sicut medicus tollit membrum putridum ut totum corpus uiuat, & bono particulari præferendum est commune, ita quia bonum, & pax Reipub. vitæque pacata huius mystici corporis sic exigit, iustum est, ut iniqui particulares tanquam membra putrida tollantur. Quo argumento uirtur D. Pau. 1. Cor. 5. ubi agens de quodam malefactore ait: [Nescitis quia modicum fermentum totam massam corrumpit?] Et subdit, [Auferte ergo malum ex uobis ipsis.] Rom. 13. ait de potestate seculari: [Si malum feceris time, non enim sine causa gladii portat, Dei enim minister est, & vindex in iram ei qui malè agit.] 1. Pet. 2. [Subiecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum, siue Regi præcellenti, siue Ducibus tanquam ab eo missis in vindictam malefactorum, laudem verò honorū.] Denique ipse Moyses, qui legem à Deo in tabulis acceperat, licet in eis uidisset scriptum: [Non occides:] mentemque Dei probè nosset, descendens de monte occidit idolatras, & malefactores, quos reperit; Quod argumentum etiam est efficacissimum, ut videbimus contra Scotum.

Reiecta hac hæresi: Ex catholicis Scotus in 4. d. 15. q. 3. art. 2. uult eo præcepto in uniuersum prohiberi omnem occisionem hominis, præterquam eorum quos ipsemet Deus exciperet, & cum exceperit ipse in lege Deuter. 22. & Leuit. 20. homicidas, blasphemos, adulteros, idolatras, & malè dicentes patribus suis, hos licuisse occidere in veteri lege; In noua autem licere quoque occidere homicidas, & blasphemos, quia hoc non est reuocatum à Christo in Euang. adulteros autem iam non licere occidere, quia est reuocatum Ioan. 8. quando dixit Christus illi mulieri adulteræ, [Neque ego te condemnabo:] & eam licet deprehensam in adulterio liberam dimisit. Et confirmatur ex D. Aug. lib. 1. de ciuit. Dei c. 21. dicente. [Hoc præcep-

ptum, Non occides, generaliter intelligendum est de omni occisione hominis, illis solum inde exceptis, quos Deus, vel lege lata, vel expressa, reuelatione particulari iusserit interfici.] Vnde colligit Scotus, primò, iniquas esse aliquarum prouinciarum leges, quæ morte puniunt adulteros, vel furè diurnum, qui non est aggressor. Neque adhuc uisa est (inquit Scotus) bulla de celo, quæ huiusmodi cōcedat occidi. De fure agemus inferius. q. 66. art. 6. controuer. 4.

Nunc verò, quod spectat ad omnes malefactores in uniuersum, Scoti opinio falsa est, & quæ à uiris peritis iudicatur periculosa, & quamuis auctor catholicus, & religiosissimus fuerit, erronea. Et cōfutatur aperte. Primò (ut supra uidimus in præceptis naturalibus quæ sunt primæ apertæ, & necessaria: consequentiæ deductæ ex primis principijs iuris naturalis, qualia sunt præcepta negatiua decalogi non cadit ulla dispensatio, neq; Dei ipsius, quia quæ prohibent sunt ad eò intrinsicè mala, ut implicet contradictionem aliquando bene fieri, sicut homini ita est intrinsicè esse rationalem, ut implicet esse hominem, & nõ esse rationalem. Hoc quintum præceptum est huiusmodi, cū sit decalogi & negatiuum, ergo neque Deus potest in eo dispensare, ergo si contineretur in eo generalis prohibitio occidendi quemcunque hominem, neque Deus. posset ab eo aliquos excipere, & concedere, ut occiderentur.

Secundò, magistratus sæculares & pagani habent gladium ad occidendos homicidas, & malefactores, & ante legem, quæ primum fuerunt Reipub. hominum in mundo, & post legem, nã de his loquitur Petrus & Paul. locis cit. cum tempore eorum plerique gubernatores, & iudices, ac principes essent pagani: at cum huiusmodi magistratibus Deus non dispensauit, quia lex Moysi ad eos non pertinebat, nec eis data fuit sed soli populo Hebræorum, ergo hi non poterunt homicidas occidere, si illo præcepto, Non occides continetur generalis illa prohibitio, quam uult Scotus, cum ante legem nondum essent isti casus excepti, post legem verò lex non loquatur ipsis paganis. Hoc consequens est erroneum & contra doctrinam B. Petri & Paul. qui docent eos iuste gladium portare in vindictam malefactorum, ergo.

Tertiò, iuxta Scotum non liceret occidere incendiarios, hæreticos, committentes crimen læsæ maiestatis, proditores Reip. cum hi & similes non sint excepti in diuina lege.

Quartò, oporteret omnes blasphemos pœna capitis plectere, quia ista statuit diuina lex uetus.

Quintò, nõ liceret modò ullos malefactores occidere: Probo, nam aut illa præcepta occidendi homicidas, blasphemos, & adulteros erant iudicialia, & legalia pertinentia ad illū populum Hebræum, & gubernationem ipsius, sicut alia multa quæ fuisse illi tradita à Deo, aut naturalia, & explicata à Deo, sicut ipsa præcepta decalogi, si prius dixeris, cum omnia legalia iam iudicialia, quàm ceremonialia cessauerint in passione Christi: cessarunt quoque necessariò istæ exceptiones occidendi homicidas, blasphemos, & adulteros posita in lege, & ita principes Christiani, quibus iam lex illa uetus omnino abolita est, non possent contra præceptū uniuersale neminem occidendi, occidere homicidas: Si dixeris secundum, iam non erunt exceptiones illius præcepti uniuersalis, sed præcepta naturalia, dictante recta ratione naturali, ad bonum commune illos occidi, ut perturbatores boni communi,

Qua

Qua ratione nō solum istos, quos Deus expressit, sed alios quoscunque graues, & noxios perturbatores boni communis, & quietis Reip. licebit principibus sacralibus occidere, & præter communem modum occidendi, qui sic vel iugulatione, vel suffocatione, excogitare varios modos atrociores, & varia genera pœnatum, quæ recta ratio naturalis dictauerit necessaria, vt malefactores timeant, & à suis audacijs, ac flagitijs arceantur.

Sextò, iuxta Scotum nemini liceret cum debita tutela occidere inuasorem, cum hic casus non sit exceptus in lege: Quod si dixeris occidentem inuasorem non intendere occisionem eius, sed suã tantum defensionem, quæ ei licet, hoc parum refert. Nam quando finis est licitus, & medium ad illum necessarium licitum est: si ergo licet se tueri ab inuasore, licebit & illum occidere, quando aliter aggressus se tueri non potest, non autem licet iuxta Scoti doctrinam.

Denique confutatur hæc opinio ex communi usu omnium principum & nationum, cum apud omnes occidantur malefactores, recta ratione dictante id omnino necessarium esse ad bonum cõmune: Essetque durissimum condemnare omnes leges ciuiles quæ ita statuunt: Primò, quia à sapientissimis, & prudentissimis conditæ sunt, & non sine diuina prouidentia, iuxta illud Prouerbiorũ 8. [Per me legum conditores iusta decernunt.] Secundò, quia lex Pontificia in re a deò graui, si leges istæ ciuiles essent iniquæ, eas emendasset, moderasset, aut abrogasset, vt videmus in alijs legibus ciuilibus factum, quando aliquid à recta ratione, aut æquitate alienum continent, at potius videntur confirmatæ in Iure Canonico. 23. q. 4. maxime Can. Inuenitur. & Cano. Quæsitum & 23. q. 5. Can. Res sanguinis. Can. De occidendis. Can. Miles, vbi congerit Gratianus varia testimonia Sanctorum & Pontificum docentium æquissimum esse malefactores occidi, maxime illud Hieronymi in 22. ca. Hieremiæ: [Homicidas, & sacrilegos, & venenarios punire non est effusio sanguinis, sed legum ministerium.]

Quod autem dicit de adultera, non bene colligit Scotus ex Euangelio. Christus namque eo loco neque agit iudicem neq; in lege veteri dispensatione aliqua vtitur, sed tanquam doctor priuatus consultus an illa esset lapidanda, (quod similitate quærebant) dolo eorũ occurrit, dicens oportere, vt vnusquisque iudiciũ culparum à suis proprijs inchoaret: & tandem relictus solus agit cum illa priuatum, vt Rex cœli, & Redemptor, verecundiam quæ passa erat, & dolorem peccati sui loco pœnitentiæ suscipiens, ei condonat, quæ priuata misericordia non tollit legem, si illa obligaret.

Secunda explicatio quorundam est, prohiberi illo quinto præcepto occisionem innocentis, ita vt illud præceptum, Exodi 20. [Non occides,] explicetur per illa verba, Exodi 23. [Infontem & iustum non occides.] Sed neque explicatio hæc est optima, imò falsa, & periculosa, quia cum hoc præceptum respiciat vnumquemq; priuatum, & vnicuique priuato detur, si eo tantum prohiberetur occisio innocentis, liceret cuique priuato occidere sua propria auctoritate nocentem, & malefactorem, & absque inculpata tutela sui: tantumque tenerentur homines ab occisione innocentium abstinere, quod est falsum & cõtra fidem: nulli enim licet sua propria auctoritate alium occidere quãrsumvis nocentem, nisi in sui defensione, & cum moderamine inculpatæ tutelæ. Consequentia verò patet, quia nullum aliud est præceptum quo

Tomus Primus.

prohibeatur occisio nocentis priuatis hominibus, si hoc præceptum intelligatur prohibere tantum occisionem innocentis.

Tertia explicatio est, & vsque ad nostra tempora communis ac recepta à multis, prohiberi hoc præcepto occisionem, quæ sit auctoritate priuata, non autem illam quæ sit auctoritate publica, imò eam licere. Sed hoc quoque falsum est, nam si a sequeretur iudicem occidentem in iudicio innocentem, vel occidentem in iudicio nocentem, sed contra ordinem iuris, non peccare contra hoc præceptum, quod tamen est falsum & error, cum iste iudex sic agens verè committat homicidium, omne autem homicidium prohibeatur hoc præcepto: consequentia verò patet, quia in vtraque occisione agit iste iudex auctoritate publica.

Secundò, sequeretur illum qui occidit suum inuasorem cum moderamine inculpatæ tutelæ, si sit persona priuata, peccare contra hoc præceptum, & esse homicidam: patet, quia exercet istam occisionem sua priuata auctoritate, hoc autem est falsum & error. Nam quod aliqui respondent huic argumento, occidente inuasorem occidere illum auctoritate publica concessa sibi à iure nature, est ridiculum: sicut enim ius natura concedit, vt possit occidere inuasorem ad tuendam propriam vitam, ita disponit idem ius natura, vt teneat sumere cibum ad eam sustentandam, vnde sicut ridiculum esset asserere, quando sumo cibum ad vitam sustentandam, me id facere auctoritate publica, ita quoque ridiculum est dicere, occidentem inuasorem suum cum inculpata tutela, id facere auctoritate publica, maxime quia aliud est quærere, cui liceat alium occidere? habenti ne auctoritatem publicam? an cuius etiam priuato? & aliud, quem hominem liceat occidere? quod hic inquirimus: nam cui id liceat articulo sequenti videtur.

Et ita nostræ quæstioni non satisfacit hæc tria explicatio, quamuis in communi sermone, quando non agitur ex professo, & diligenter de propria significatione huius quinti præcepti, solet in aliquibus casibus propter breuitatem dici, hanc vel illam occisionem non esse homicidium prohibitum, quia fiat auctoritate publica, vt quando Abraham voluit occidere filium suum, &c. at si ex professo, & accuratè res tractetur, hoc præceptum non prohibet (vt constat ex modo dictis) occisionem auctoritate propria, sed aliquid aliud.

Vltima expositio est, prohiberi tantum illo præcepto omnem occisionem hominis, quæ est dissona rationi naturali, non autem eam, quæ illi consona est: ita Victoria, & Soto locis citatis, & est cõmunis inter discipulos D. Tho. Ad quam intelligendam obseruemus, præcepta iuris naturalis, cū sint cõclusiones deductæ ex primis principijs iuris naturalis, sicut illa prima principia. Quod tibi non vis, &c. Et quod tibi vis, &c. intelliguntur iuxta dictamen rectæ rationis, ita quoque, & conclusiones ex illis deductæ. hinc sequitur præceptorum decalogi maxime negantium (cum sint cõclusiones immediate, & proximæ deductæ ex istis principijs) genuinum, & proprium sensum esse, secundum dictamen rectæ rationis, vt apparet in singulis. [Nolite iurare omnino,] præceptum est, sed intelligitur nisi recta ratio aliud exigat, nam vbi recta ratio iurare exigat, non agitur contra istud præceptum: Similiter præceptum est, [Non furaberis,] id est, non accipies alienũ nisi recta ratio aliud exigat: ita qui in extrema necessitate alienũ accipit, non furatur, nec agit contra istud præceptum, quia recta ratio dicit tunc accipi posse alienũ; Sic

præceptum istud non occides intelligendum est, nisi recta ratio aliter exigat, vel non occides, nisi iuxta dictamen rectæ rationis. Hunc sensum tradit D. Tho. 1. 2. q. 100. art. 8. vbi ait: [Homicidium, quod in decalogo prohibetur habere rationem indebiti,] id est, prohiberi in decalogo, eam occisionem, quæ iure naturæ indebita est, & aliena rectæ ratione. Et hoc articulo, eo nomine probat licere occidere malefactores, quia ita exigat bonum commune. q. d. quia dicitur recta ratio, ut bonum priuatum pro bono communi exponatur.

Hæc explicatio vitat omnia incommoda, quæ sequuntur ex alijs expositionibus. Et probatur ratione: Præceptum, non occides, est iuris naturalis, ius naturale nihil aliud est quam dictamen rectæ rationis, ergo hoc præcepto nihil aliud prohibetur, quam occisio, quæ est contra rectam rationem.

Secundò, quod prohibetur hoc præcepto, non est malum, quia prohibitum, sed prohibitum, quia intrinsecè malum, occisio autem hominis in vniuersum, & generaliter sumpta non est intrinsecè mala (cum aliquando possit bene fieri) sed illa tantum est intrinsecè mala quæ repugnat rectæ rationi, ergo hoc præcepto hæc tantum prohibetur. Ita fit ut sicut hoc præcepto omnes illæ occisiones prohibentur, quæ sunt dissonæ rectæ rationi, ita quoque non pertineant ad hoc præceptum, nec eo prohibeantur, quæ sunt consonæ rectæ rationi, & cõsequenter nec sint exceptiones huius præcepti: quod enim in aliquo præcepto simpliciter sumpto non comprehenditur non dicitur ab illo deinde excipi, sed excipitur à lege, ut dicunt DD. quod in illa capiebat.

Ex his sequitur primò, priuatâ occisionem aggressoris in propriam tutelam, & eam qua index occidit malefactores seruato ordine iuris, non esse exceptiones huius præcepti, cum vtramque dicitur recta ratio. Sequitur secundò, cum hoc præceptum non sit iuris positiui, sed naturalis, prohibens eam occisionem quam recta ratio dicitur esse malam, æquale semper fuisse atque idem in omni lege, quia præcepta naturalia sunt immobilia, sicut & natura ipsa semper sibi similis est. Vnde quæ aliquando licuit occidere semper licebit, & quem aliquando non licuit, nec deinde licebit. Sequitur tertio, exercentes occisiones quas dicitur recta ratio non esse homicidia, non esse vocandos homicidas, quia homicidium est intrinsecè malum, & prohibetur omnino isto quinto præcepto, ut constat. Sequitur quartò, casus illos antiquæ legis quibus præcioiebantur occidi homicide, adulteri & similes non esse exceptiones, nec merè legales, sed quasdam interpretationes iuris naturalis, cum illos dicitur recta ratio, licet modus puniendi, & occidendi fuerit legalis & iudicialis, pertinens ad illum populum, ut quod lapidarentur adultera blasphemos, & similes.

Sed contra fundamentum sumptum, homicidium ideo esse prohibitum, quia malum, possit aliquis sic obijcere, si nulla esset lex prohibens homicidium, illud non esset peccatum, ergo nõ ideo prohibitum, quia malum, sed cõtra, ideo malum, quia prohibitum. Antecedens patet, quia ex Diuo Augustino libro 22. contra Faustum capite 29. tomo 6. [Peccatum est dictum, factum, vel concupitum contra legem Dei æternam.] Si ergo non esset lex Dei illud prohibens, non esset peccatum, nam tunc non esset contra legem Dei, in quo ex Augustino consistit ratio peccati. Et confirmatur ex Diuo Ambrosio, libro de Paradiso, cap. 8. vbi

ait: [Peccatum est inobediencia diuinorum præceptorum.] Vnde si non extaret diuinum præceptum, neque inobediencia esset, neque peccatum, & D. Paul. ad Rom. 4. ait: [Vbi autem non est lex, nec præuaricatio, nec præceptum.]

Secundò, D. Thom. 1. 2. q. 75. art. 3. ad 4. habet: [Quando dicitur non omne peccatum esse peccatum, quia prohibitum hoc dictum esse accipiendum, quantum ad prohibitionem iuris positiui, quod si istud dictum referatur ad ius naturale, omne peccatum ideo peccatum, quia prohibitum.]

Respondeo ad hæc, homicidium esse malum, vim contra ius naturale, & eo iure prohibitum, quod non repugnat nostro fundamento, nam cum dicimus, illud quod est prohibitum, quia malum esse intrinsecè malum, intelligimus prohibitum lege positiua, ut in loco citato, docet Diuus Thomas, nam si de iure naturali loquamur, illud etiã quod est malum quia prohibitum iure naturali, est etiam intrinsecè malum, idem enim est iure naturali esse prohibitum, ac esse contra dictamen rectæ rationis. Et hoc modo intelliguntur omnes illæ definitiones peccati adductæ ex Diuo Augustino, Diuo Ambrosio, & Diuo Paulo, peccatum esse contra legem æternam Dei, & naturalem, & hoc modo homicidium est malum, non quia prohibitum lege aliqua positiua, sed iure naturali illud prohibente, ut rem intrinsecè contra rectam rationem, & consequenter intrinsecè malam.

Dico secundò, supposito nullam esse legem naturalem prohibentem homicidium, sed solam, positiuam (quæ hyphotesis est impossibilis) tunc homicidium & esse peccatum, & nõ esse peccatum: non esse, quia contra nullam legem, ut ostendunt argumenta facta, & esse quia quocunque modo haberet Deus odio homicidium & homicidam condemnaret pœna æterna, nec posse beatus in tali statu homicida. Nec mirandum quod starnamus has duas contradicentes veras, esse peccatum, & nõ esse peccatum, posita enim hypotesi impossibili possunt sequi, & colligi alia impossibilia, ut duo contradicentia vitia.

Ex his omnibus infertur apertè differentia inter homicidium & occisionem hominis, nam illud cum sit occisio hominis contra rectam rationem, est intrinsecè malum, occisio autem hominis simpliciter sumpta, licet primo aspectu sonet malum, & habeat speciem mali, potest tamen ex causa legitima honestari, cum non sint intrinsecè mala. Hanc differentiam colligunt Theologi ex D. Aug. lib. 2. de liber. arbit. cap. 4.

Nunc ad argumenta initio posita, Primum ex dictis manet solutum, constat enim illo quinto præcepto, non occides, non prohiberi in vniuersum quancunque occisionem hominis, sed eam tantum, quæ rectæ rationi dissona est, & ita non prohibetur occisio malefactorum, quam maximè exigit, & dicitur recta ratio ob bonum commune.

Patet etiam solutio secundi, nõ neque hoc præceptum est diuinum positiuum, sed naturale, neque casus, quos Deus assignat in lege sunt dispensationes, vel exceptiones huius præcepti, sed præcepta quoque iuris naturalis: ita ut sicut dicitur recta ratio non occidi innocentes, ita quoque dicitur occidi nocentes, qui Reipublicæ pacem, & securitatē perturbant.

Ad argumenta verò Vualdensium facilis est solutio, primum illorum est idem cum primo modo soluto. Ad secundum respondet hic Diuus Thomas, quando occisio malefactorum non potest esse sine graui damno bonorum, ut quando maior, vel

vel bona pars ciuitatis esset perturbanda, & cum iniquis iusti affligendi, tunc dissimulandum esse, cum iniquis, quoadusque commodius fieri possit, quod indicat eadem parabola, habet enim: [Sinite, ne forte cum zizanijs eradicetis etiam & triticum.] Quia cum malorum punitio fiat ob bonum Reipublicæ, quando illi nocebit, dimittenda est usque in tempus commodius, & opportunius.

Tertium soluitur etiam hic à Diuo Thoma, vide illum.

Argumentum primum Scoti solutum quoque manet ex dictis, cum hoc quintum præceptum nõ sit generalis prohibitio cuiuscumque occisionis hominis, sed illius tantum, quæ rectæ rationi dissõna est, & ita casus assignati in lege (vt modò dicebamus) non sunt exceptiones, sed explicationes quoque eiusdem iuris naturalis, vnde sicut istos licet occidere quos lex indicat, quia Reipublicæ perturbatores, ita possunt leges humanæ occidere alios quoscunque perturbatores, & malefactores, quorum occisionem recta ratio dictauerit necessariam bono communi. Ad confirmationem ex D. Aug. respon. D. Aug. eodem loco seipsum explicare cum appeller ibi leges quibus licet malefactores punire iustissimæ rationis imperia, vnde iuxta eundem August. cum malefactor occiditur, lege lata à Deo occiditur, non quidem positua, sed naturali.

Circa solutionem secundi argumenti vultentiam vide Diuum Thomam loco citato contra gentes, & quæ eius interpretes docent supra, quæst. 11. artic. 3. vbi agitur de punitioe hæreticorum, vbi explicatur quomodo illa parabola zizaniorum sit intelligenda, nec prohibet combustionem, & punitioem hæreticorum, Quo modo etiam liceat cum nocentibus occidere innocentes in bello, nec in eo contradicatur huic parabolæ facillè deducitur ex quæst. 40. de bello artic. 1.

Iam cum occisio malefactorum licita sit imò & necessaria, videamus.

CONTROVERSA II.

AN IUDEX QUI VIDET MALEFACTOREM si occidatur certo damnandus, si vero condonetur ei vita penitentiam acturum, & saluandum, debeat illi concedere vitam.

PARTEM affirmantem probat hæc argumenta. Ex diuina institutione in homine priuato vita corporis, & omnia bona temporalia eius ordinatur in vitam spiritualem ipsius, sed in hoc casu ex hypotesi posita vita corporea huius malefactoris est necessaria ad salutem spiritualem ipsius, ergo in hoc casu condonanda est ei vita corporis, vt spiritualiter saluetur.

Secundò, iudex tenetur ex præcepto charitatis velle huic homini vitam spiritualem, at si tunc occidat eum, non vult ei vitam spiritualem, imò priuat ipsum illa, agit ergo contra illud præceptum.

Tertio, pænæ huius vitæ hoc distat ab æternis alterius sæculi, quod illæ non sunt medicinales, sed merè punitiue, at pænæ huius vitæ sunt medicinales, & ordinatæ in bonum patientis illas, at si in casu posito iudex occidat illum reum, pænâ ista non est medicinalis, imò contra, ergo. Sed nihilominus sit.

CONCLUSIO I.

In tali casu iudex iustè potest, & debet occidere malefactorem, etiam si sciret ex diuina reuelatione statim damnandum.

Debet quidem iudex admonere, ac inflammare illum per se, & per alios idoneos viros ad pœnitentiam, & concedere illi tempus commodum ad confitendum, & recipienda sacramenta, pro qualitate delinquentis, ceterum quia maneat ille impœnitens non est cessandum ab eius punitioe, nec quia videat iudex illum damnandum.

Primò, quia si aliter iudices agerent, & ita esset in vsu, omnes malefactores fingerent se impœnitentes, vt sic euaderent supplicia, manerentque peccata impunita in maximum damnum Reipublicæ.

Secundò, huiusmodi pœna non ordinatur in bonum malefactoris, sed Communitatis, vnde iudex non infligit illi cœnam ex odio ipsius, sed ex amore boni communis, & iustitiæ cuius est custos ex officio, bonum autem commune præferendum est cuicunque particulari, ergo cum ad bonum commune huius occisio necessaria sit, occidendus est, quidquid sit de damno particulari ipsius.

Tertio, illa pœna est ei medicinalis, & utilis, quia patienter illam ferens, ac Deo offerens meretur, & satisfacit pro delicto suo, quod si id non faciat, non iudici, sed ipsi imputandum est. Est etiam medicinalis Reipublicæ, cum per huiusmodi punitioes alij timeant, & cessent à peccatis, proficitque saluti spiritali aliorum. Vnde verè seruant naturam, & rationem pœnarum huius vitæ.

Denique Deus ipse, cuius reliqui Principes, & iudices ministri sunt, & quem imitari debent, postquam concessit commodum tempus malefactoribus ad pœnitendum, punit eos etiam si videat eos damnandos.

Ad argum. in oppositum. Ad primum respond. malefactorem qui non est noxius Reipublicæ, & cuius occisio non est necessaria bono communi, & cui vita corporalis est simpliciter, & absolute necessaria ad salutem animæ, non esse à iudice occidendum, in nostro autem casu, occisio huius est necessaria ad salutem animæ, cum concedatur ei sufficiens, & commodum tempus ad pœnitendum.

Ad secundum respondeo, teneri iudicem ex charitate ad volendum bonum spirituale huius simpliciter quidem, at si bonum commune aliter exigat, tenetur ex charitate etiam & iustitia, velle magis bonum commune, ad quod ordinatur occisio illius, quàm bonum particulare ipsius, tum quia ex ordine eiusdem charitatis bonum commune præferendum est cuicunque particulari, tum etiam, quia debet ex officio providere bono communi: & licet ex suo genere bonum spirituale huius diuinius sit, & altioris ordinis, quàm bonum temporale Reipublicæ, aded tamen excedit bonum commune, hoc spirituale, & particulare huius vt debeat illud huic præferre, maximè quod non punitis malefactoribus, non solum sequuntur in Republica multa damna temporalia, verum etiam innumera spiritalia.

Denique iam sufficiens iudex vult salutem spiritualem huius, cum illum admonet vt pœniteat, sufficiensque tempus ad recipienda sacramenta ei concedat, vnde vita corporalis non est ei simpliciter

citer necessaria ad salutem spiritualem, cum possit commodè conuerti, & penitere, ac Sacramenta recipere, quod si non vult sibi imputetur.

Ad vitium patet solutio ex tercio argumento. Altera dubitatio est.

CONTROVERSA III.

POSSIT NE IVDEX OCCIDERE

*eum, qui modò innocens est, prudenter tamen
& vehementer timetur futurus, de-
indenoxius Reip.*

ABulensis in cap. 21. Deut. habet partem affirmantem. Primò, quia bonum commune est præferendum particulari, & diligenter curandum à ministris iustitiæ, præueniendo damna quæ possunt Reipub. accidere, sed in hoc casu bonum commune periclitatur vehementer, ergo via præuentio- nis, & vt Hispanè dicunt de gouerno, licebit iudici hunc occidere, imò debebit.

Secundò, si tyrannus velit destruere ciuitatem, nisi tradatur ei innocens existens in illa, potest ciuitas, imò & debet tradere illum innocentem, ne tota ciuitas pereat, adeò vt peccarent grauerant Abulen. gubernatores illius ciuitatis, nisi illum traderent, vt liberarent totam ciuitatem à tanto periculo, sed periclitatur similiter in hoc casu Reip. passura damna ab isto, qui prudenter cognoscitur futurus esse maxime noxius. Ergo occidendus.

Oppositum docet communis Theologorum schola, & ita est tenendum.

Primò, quia iustitia & gubernatio humana debet assimilari diuinæ, nullum autem punit Deus vnquam, aut punit pro peccato futuro.

Secundò occidere innocentem simpliciter, & absolute est intrinsecè malum, nec potest aliqua ratione vel sine bene fieri, iste modò actu & reuera est innocens, ergo nullo titulo potest licite occidi.

Tertio, Non sunt facienda mala, neque vt inde eueniat bona, neque ad vitanda alia damna, occidere actu innocentem est malum omnino, & contra præceptum, Non occides, & omnino dissonum rectæ rationi, ergo nullo modo faciendum, neque ad vitandum aliquod damnum. Denique huic communi damno quod timetur, non est necessarium medium occisio huius hominis, cum possit ei occurrere recludendo illum, vel aliquo alio medio, quod prudentia dictabit absque eius morte.

Ad argumenta proposita, Ad primum respondeo, prouidendum quidem esse bono communi à gubernatoribus Reipub. & vitanda damna imminetia, sed medijs licitis, quia non sunt agenda mala, vt inde veniant bona, occisio autem innocentis est intrinsecè mala.

Secundò dico, bono communi esse prouidendum, cum detrimento particularis personæ, quando alia via ei prouideri non potest: in casu autem proposito potest prouideri bono communi sine morte istius hominis, mittendo illum in exilium, vel in custodiam.

Ad secundum dico, dubitari plurimum à Doctoribus de maiori illius argumenti, an in eo casu sit tradendus innocens? de quo infra articu. 6. sed quicquid sit de ista maiori, neganda est consequen-

tia, quia in casu istius maioris, ex hypotesi quæ ponitur, non potest prouideri bono communi illius ciuitatis alia via, quam tradendo innocentem, at in hoc casu hoc casu potest prouideri (vt explicatum est) alia via quam occidendo illum. Est tertia Dubit.

LICEAT NE IVDICI

occidere filios innocentes ob peccata parentum?

Hæc fauent parti affirmanti. Primò, iustitia humana debet imitari diuinam, ac Deus punit, & occidit filios propter peccata parentum, Exod. 20. [Ego Dominus Deus tuus, fortis, zelotes, visitans iniquitatem parentum in filios, vsque in tertiam, & quartam generationem.] Cui consonat illud, Matth. 23. [Vt descendat super vos omnis sanguis iustus, qui effusus est super terram, à sanguine Abel iusti, &c. Id est, Vt condemnemini & puniamini propter homicidia iniusta quæ fecerunt patres vestri. Idem exequutus est Deus præcipitque fieri in varijs locis S. Scripturæ: Vt in diluuiò, in incendio Sodomæ. Exod. 12. Ob peccata Ægyptiorum occiduntur omnes primogeniti Ægypti. Similiter Ioseph. 7. Ob peccata parentum occiduntur omnes paruuli Hierico. & 1. Reg. 14. Omnes paruuli, & infantes Amalech, & grauissima peccata Regum Israel punit Deus in filijs eorum. Ob adulterium Dauid moritur filius, qui ei natus fuerat ex Bethsabe: Ob Idololatriam Salomonis recesserunt à filio eius Roboam 10. tribus 3. Regum 11. Homicidium Nabor, quod perpetravit Acab, punit Deus in filio ipsius.

Secundò iustitia humana punit aliquando filios ob delicta parentum pœnis grauissimis, quæ possunt æquari, morti, vt infamia, confiscatione bonorum, exilio perpetuo, ignominia perpetua, vt sæpe accidit in crimine hæresis, & læsæ maiestatis.

Denique ille locus Ezech. 18. Filius non portabit iniquitatem patris, explicatur communiter à Theologis & Doctoribus quo ad pœnam spiritualem & æternam, non tamen de pœna temporali. Vt videre est apud D. Tho. 1. 2. q. 87. art. vlt. ubi refert D. Hier. in Epistola ad Auitum, & D. Aug. q. 8. ca. 8. Iosuz, ergo cum ablatio vitæ sit pœna temporalis, poterit iudex in grauissimis criminibus etiam occidere filios propter peccata parentum.

CONCLUSIO I.

Deus potest occidere filios etiam innocentes pro peccatis parentum, & è conuerso.

Pater, quia vitur re sua, pro libito, nullique facit iniuriam, cū sit dominus vitæ, & mortis, iuxta illud Ro. 14. Siue enim viuimus, Domino viuimus, siue morimur, domino morimur. Hinc sequitur occisionem innocentis non esse intrinsecè malam simpliciter sumptam, quia aliter non posset Deus illam facere, sicut nec potest mentiri, quia est intrinsecè malum. Sequitur secundò, Deum quando occidit aliquem etiam innocentem, non dispensare in quinto præcepto decalogi, tum quia habens dominium vitæ

omnium nulla indiget dispensatione ad eam tollendam, tum etiam quia præcepta decalogi sunt indispensable, ut vidimus.

CONCLUSIO II.

Index humanus non potest occidere filium pro peccatis patris sine speciali Dei reuelatione.

ITa D. Aug. in cap. 8. Iosue. q. 8. & in Deut. q. 42. tom. 4. Ita intelligitur locus ille, Deut. 24.] Filius non occiditur pro patre, sed vnusquisque pro peccatis suis morietur.

Nunc ad argumenta Abul. in oppositum. Ad primum dico, illa loca probare nostram primam conclusionem, vel potius intelligenda esse de filijs imitantibus peccata parentum: ita D. Thom. 1. 2. quæst. 87. artic. vltimo ad primum, & colligitur aperte ex contextu. Nam Exod. 20. postquam dicitur: [Visitans peccata parentum, &c.] addit. [His qui oderunt me.] & Matth. 23. [Implete mensuram patrum vestrorum.] Ad alia loca quæ in eodem argumento primo afferuntur respondeo ex prima conclus. maximum esse discrimen inter nos & Deum, quia Deus cum sit dominus vitæ & mortis, potuit occidere illos paruulos pro peccatis parentum, quod nobis qui non sumus domini vitæ aliorum non licet.

Ad secundum respondeo posse Remp. de omnibus bonis temporalibus suorum ciuium disponere ob bonum commune, ad quod pertinet punitio delinquentium, & ita potest in punitioem parentum mittere filios in exilium, & expoliare eos suis bonis, & honore, quia bonum partis est bonum totius, vitæ autem filij nec pater nec Resp. habet dominium, & ita non potest priuare filium vitæ pro peccato patris. Vel respondeo secundò propriè loquendo filium non puniri in bonis proprijs, in crimine hæresis, vel læsæ maiestatis sui patris, sed in bonis proprijs patris, quæ ipse erat deinde habiturus iure hæreditario, vnde si haberet ipse filius aliqua bona propria, non posset in eis puniri.

Ad vltimum respondeo, occisionem filij innocentis pro peccato patris esse contra rectam rationem, & loca adducta in secunda conclusione, etiam si non sit contra illum locum Ezechielis,

ARTICVLVS III.

An liceat occidere malefactores priuata auctoritate.

CUm occisio malefactorum licita sit quærit modò D. Thom. cui ea liceat? num cuius homini an soli principi, & iudici?

CONCLUSIO VNICA.

Soli principi, & persona publica licet malefactores occidere.

HÆc est de fide ex Pau. enim Rom. 13. soli magistratus & ministri iustitiæ portat gladium, & sunt vindices malefactorum; Et est ratio. Cum occisio malefactorum eo nomine licita sit, quia illa exigit bonum commune, ad eum tantum pertinet malefactores occidere, ad quem pertinet ex officio curare bonum commune, hoc autem tan-

tum pertinet ad publicam potestatem, ergo. Vnde D. August. 1. de ciuit. Dei ait: [Qui sine aliqua publica administratione maleficum occiderit, velut homicida iudicabitur, & tantò amplius, quanto sibi potestatem à Deo non concessam vsurpare non timuit.] Circa hunc articulum est grauis dubitatio.

CONTROVERSIA I.

AN VNIVRSIQUE LICEAT INTERFICERE TYRANNUM.

DIu. Thom. in 2. d. 44. quæst. 2. artic. 2. ad vltimum. Et 2. de Regim. Princip. capit. 6. videtur sentire licere cuius priuato ciui occidere tyrannum, ait enim: [Quando non est recursus ad superiorem laudabiliter occiditur tyrannus qui per violentiam se fecit dominum,] Probat illud ex Scriptura, Iudic. 3. vbi commendatur Aioth, qui interfecit Eglon regem Moab, qui tyrannicè præerat Israeli, in historijs etiam prophanis commendatur Brutus, eo quod liberauerit populum Romanum à Tyrannide Tarquiniorum. Et Cicero in officijs laudat interfectores Cæsaris, qui per tyrannidem occuparat imperium.

In hac quæst. obseruemus cum D. Thom. lococit. duplicem esse tyrannum, alium sola gubernatione, qui tyrannicè ciues gubernant, omnia in suam utilitatem, & cum damno communi referens per fas & nefas, quamuis legitimo titulo possidere incæperit. Alius vero est Tyrannus titulo, & inuassione, quia per vim, & tyrannidem obtinuit regnum, & durante eadem vi gubernat, dico durante eadem vi, quia si deinde Respub. in illum consentiat, quamuis tyrannicè introductus sit, per illum consensum Reipub. desinit iam esse tyrannus, & incipit esse legitimus princeps, ac possidere optimo titulo.

Tyrannum primo modo nulli priuato licet occidere, quia cum ille habet iustum titulum, non est deponendus, nec puniendus, quin prius audiatur & iudicetur, vel à superiore habente auctoritatem ad id, vel ab ipsa Repub. quando deest superior. Et in hoc casu loquitur Concilium Constans, sess. 15. quando damnat de hæresi asserentes licere cuiilibet occidere tyrannum: damnatur enim ibi hæc propositio Ioã. Hus: quilibet tyrannus licitè potest à quocunque subdito interfici: Tyrannum autem secundo modo, quando non est recursus ad superiorem, qui illum proijciat & impediatur, quilibet priuatus vt defensor suæ Reip. potest occidere, sicut incendiarium Reip. qui alia via quam morte impediri non potest, quilibet priuatus vt defensor suæ Reip. potest occidere. Et ratio est, quia vnique à natura conceditur ius repellendi vim, quam patitur sua Resp. cum patiente illa patiatur & ipse vim, qui illius pars & membrum est. Secundo, quia vnusquisq; habet ius ad defendendâ suâ Remp. bello defensio iusto, contra inuadentem illam bello offensiuo iniusto siue explicito, siue implicito, iste autem tyrannus secundo modo saltem implicitè infert bellum offensiuum, & iniustum Reipub. Et de hoc tyranno loquitur D. Thom. locis adductis: talesque fuere Iulius Cæsar, & Eglon, de quo Iudic. 3. quamuis si bene expendatur locus iste in textu Sacræ Scripturæ, Aioth non occidit Eglon, vt persona priuata, sed auctoritate publica, vt electus à Deo, & missus à populo Israel ad illum repellendum,

um, & occidendum. Quo modo autem debeat se habere Resp. vt se defendat à tyranno, docet optimè Diu. Thom. liber. 1. de Regimi. princip. cap. 5.

CONTROVERSIA II.

AN VIR DEPREHENDENS

uxorem in adulterio possit illam auctoritate propria interficere.

Leges civiles id videntur concedere vt l. Marito ff. de adulterijs. & l. Grachu. C. ad l. Iuliam eodem tir. quod autem auctoritate legis fit, licitè fit. In oppositum est doctrina huius artic. iuxta quam nemini licet propria, & priuata auctoritate aliquem interimere.

Hæc controuer. solet copiosè tractari in additionibus ad 3. p. D. Thom. quæst. 60. artic. 1. In eam dico maritum biffariam posse occidere uxorem adulteram, vel ante sententiam iudicis, vel illam iam lata, si ante sententiam, etiam si in crimine fragante eam occidat, peccat mortaliter omnium Doctorum iudicio, vocaturque homicida à Nicolao Papa can. Interfectores. 33. qu. 2. Leges autem quæ hoc illi concedunt, tantum sunt permissiuæ in foro exteriori, non ad liberandum illum à culpa, sed à pœna tantum iudiciaria, quia deprehendentem uxorem in adulterio iudicat lex passione tam vehementi tunc opprimi, vt vix aliud potuerit, sicut in cap. facere Alma mater, De sententia excommunicationis, liberatur non à culpa, & homicidio in foro Dei, sed ab excommunicatione, & irregularitate, & alijs censuris clerici occidentes, quos deprehendunt cum sua matre, sorore, aut filia: vt sibi Doctores maximè Couarru. An autem post latam sententiam peccet illam occidendo aliqui dudarunt, quia iudex non præcipit marito, vt eam occidat, sed vt possit, si velit, vnde cum in eius libertate relinquatur occidere illam, homicidium potius videtur & vindicta quàm punitio iuridica. Nihilominus dico: [virum occidentem uxorem adulteram condemnatam, à iudice non peccare, nec esse homicidam, si id faciat ex zelo iustitiæ, & non ex liuore vindictæ, aut odio.

Patet, quamuis iste non instituat necesse minister, vt carnifex, constituitur tamen minister, quamuis liber istius punitiois, occiditque auctoritate publica, auctoritate autem publica licet occidere malefactorem, ergo.

Secundò, si hoc marito non licet, peccaret grauius princeps, vel iudex, qui illam marito traderet, faciens eum ministrum rei illicitæ, effectus iniqua lex, quæ ita fanciuit, at nullus Doctorum talem legem, vel iudicem vnquam condemnauit, quia sicut licet legi, & iudici vti alio carnifice ad illam adulteram puniendam, ita & viro maximè cum occisio adulteræ non sit reuocata à Christo, vt vidimus contra Scotum. Nec valet quod dicitur illum esse ministrum liberum, posseque vti misericordia in illa quia quamuis sit minister liber, verè tamen minister est, & auctoritate publica agit. Nam & ipsimet iudices in multis possunt vti clementia, vel rigore, nec peccant, si dimissa clementia vtantur rigore, quando id non faciunt ex odio personæ, sed ex zelo iustitiæ.

Sed quæres hic, si mulier accumbens cum viro

inueniat sub puluinari gladium paratum à viro ad eam occidendam quam primum fuerit excitatus, possitne ipsa sua propria auctoritate occidere illum, & ea ratione occurrere morti sibi imminenti, quàm aliter euadere non potest? Respondeo in eo casu opus esse magna prudentia, quia si omnibus cõsideratis mulier ista nullo modo possit euadere mortem, nisi occidendo virum, potest illum occidere, quia id non est præuenire inimicū, quod non licet, sed tueri, ac defendere se ipsam à vero aggressore, à quo aliter se liberare nõ valet, quod si vel fugiendo, vel clamando, vel occultando pugionem, & resistendo, aut alia quacumque via possit ipsa euadere, non potest illum occidere, quia tunc non esset se ipsam tueri, aut defendere cum inculpara tutela, sed præuenire inimicum quod non licet.

CONTROVERSIA III.

AN LICEAT ADMITTERE DUEL- lum ad vitandum proprium dedecus, & tuen- dum proprium honorem, quando quis ab alio prouocatur.

DE duello an licitum sit differunt A lens. 4. p. quæst. 8. memb. 4. Summistæ verbo Duellum, Lyranus quoque. 1. Reg. 16. & ibidem Dionys. Cartusian. & Abulen. Iuristæ verò in can. Monomachiam. 2. quæst. 4. Caietan. infra quæstio. 95. artic. 8. & in Sum. Vbi initio obseruandum est duellum quantum ad Etymologiam vocis idem esse quod duorum bellum. In iure etiam vocatur Monomachia, à Monos quod est vnus, & à machia, id est pugna, quasi vnus pugna: est enim singulare certamen, & ita potest duellum quantum ad quid hominis diffiniri pugna vnus cõtra alterum: sed quantum ad quid rei potest dupliciter accipi, largè, vel propriè, largè pro conuentione, seu concertatione duorum, siue cum periculo occisionis, siue non, vt in ludo, qui Hispanè dicitur esgrima, propriè verò, pro concertatione duorum cum periculo occisionis, vel mutilationis, aut vulneris, & ita accipitur hic.

Obseruemus secundò, duellum propriè sumptum posse tripliciter fieri, primo modo, eo animo vt Deus illo medio ostendat veritatem, & summat vltionem de aliquo asserente falsum.

Secundo modo ad ostendendas proprias vites, vt solet fieri en los desafios y campos de Italia, quando aliqui descendunt in arenam ad singulare certamen.

Tertio modo, quando fit non ob aliquem ex his duobus finibus, sed in defensionem propriæ vitæ, vel ad vitandum notabile detrimentum in proprio honore, & fâma, vel bonis temporalibus.

His positis tria hic tractanda sunt, Primò liceat ne prouocare & indicere tale duellum?

Secundò, liceat ne illud acceptare, siue liberè siue coactè?

Tertio, An liceat præbere facultatem ad tale duellum, vel illud permittere?

CONCLUSIO I.

Duellum propriè sumptum, & eo sine initium, & Deus illo medio ostendat veritatem, est grauissimum peccatum mortale.

In hac conueniunt omnes Doctores citati. Et patet, quia illud est tentare Deum, sicut tentaretur per iudicia aquæ feruentis, vel ferri candentis, esset enim petere miraculum, ut ostenderetur veritas, quod non licet.

Et confirmatur, quia videtur contra rectam rationem, ut ad veritatem manifestandam sumatur tanquam medium, quod non est medium imò quod posset conuerti in damnum veritatis, & confirmationem mendacij, cum possit accidere, ut qui defendit veritatem succumbat in certamine, & qui mendacium sequitur euadat victor.

CONCLUSIO II.

Duellum propriè sumptum, quod fit ad ostendendas proprias vires, peccatum quoque mortale est.

Hoc modo peccauit Goliath prouocans Israelitæ ad singulare certamè, David autem non peccauit illud admittens, quia id præstitit peculiari instituto Spiritus sancti, cum non descenderit in illam arenam ad ostendendas proprias vires, sed ut Deo obediret, ut eius causam ageret. Ratio huius conclusionis est aperta, quia temerarium est, & contra rectam rationem ad solam virium ostensionem offerre se periculo mortis.

CONCLUSIO III.

Duellum propriè sumptum, neque ad defensionem propriæ vitæ, neque ad vitandam detrimentum aliquod in proprio honore, fama, vel bonis, licet villo modo in dicere.

Probatum primò. Si ad defensionem propriæ vitæ, vel honoris, aut bonorum liceret indiciere duellum, ut cum quis falsò accusatur apud iudicem de crimine, propter quod periclitatur de vita, honore, vel bonis, id certè esset, quia in isto casu hic accusator, & calumniator verè, & actù inuadit illum innocentem, quamuis non proprio gladio, gladio tamen iudicis, & cum possit inuasus tueri se inuasore occidendo illum, poterit sic calumniatus occidere illum in duello, ut suum inuasorem, sed hac ratione non licet, sequeretur enim primum ex ea, ut si quis ignorantia inuincibili bona fide alium falsò accusasset, possit accusatus prouocare illum in duellum, & ibi eum occidere, quod est falsum, & mille incommodis plenum, & ab omnibus negatum. Patet, quia secundum illam rationem in hoc etiam casu accusator iste inuadit accusatum, inuasus autem potest occidere inuadentem, etiam si id faciat ex ignorantia inculpabili.

Secundò, si dominus mittat seruum, ut me aggrediatur, & occidat, ego quidem seruum illum possum occidere, non autem dominum, licet verè & actù dominus ille sit, qui me vult occidere gladio serui sui, ergo similiter licet calumniator inuadat me per gladium iudicis, ego non possum illum aggredi.

Tertiò sequitur, vti si quis accuset alium falsò ex qua accusatione imminet amissio famæ, vel bonorum, possit accusatus occidere accusatorem, & se propria auctoritate, & manu, vindicare, quod est falsum, & in magnam perniciem Reipub. Consequentia autem patet, quia si quis inuadat me in honore, & diuitijs, & qui vult me a lapa cadere, aut bona rapere, & cum me defendam infert vim, & per vim vult me percutere, & expoliare, posse illum occidere tanquam inuasorem, sed secundum oppositam sententiam accusator inuadit accusatum in hoc casu in honore, & fama, ergo liceret eum occidere. Hæc conclusio est omnium Doctorum, & Caiet. Vnde falluntur aliqui recentiores Thomistæ, qui in explicatione huius artic. putant Caiet. infra. quest. 95. artic. 8. sentire, licere innocenti, cui falsò imponitur capitale crimen coram iudice offerre duellum suo calumniatori, ut ea via se defendat, & in eo reprehendunt Caiet. cum in illo artic. 8. quest. 85. & in sum. solum doceat, licere acceptare duellum sibi oblatum, nunquam tamen dicat licere illud inuadere.

Sed an hoc liceat acceptare, controuersum est apud Doctores. Conueniunt quidem omnes communiter non licere acceptare duellum propriè et si oblatum, quando illud acceptans non est propriè defendens, sed vtriusq; conducto inuitur duellum. An autem liceat in aliquo speciali casu illud acceptare non conueniunt, sed abeunt in tres sententias.

Prima habet, sicut in nullo casu licet offerre duellum, neque in causa civili, neque in criminali, neque pro defendenda vita, honore, vel fama, ita neque illud villo modo, vel titulo licere acceptare. Ita Abulen. vbi supra; & citat in hanc sententiam Hostiensem in sum. tit. de clericis, & quendam Henricum, & Alanum, & alique esse communem. Eandem sequitur Syluester, num. 2. & deinde quest. 2. num. 4. atque hanc esse opinionem Doctorum, non solum sui ordinis, verum etiam aliorum. Probat primò. Absolutè & omnino prohibetur tam in iure canonico, quam civili duellum, & sine vlla distinctione, ei go in omni casu est illicitum. Conseq. patet. Quia ubi lex non distinguit, neque nos distinguere debemus. Antecedens verò probatur, in iure civili, ex l. unica, C. de gladiatoribus, quæ lex recipitur in Castella in lege vnicæ, tit. 9. lib. 4. ordinat. Rega. & habetur in noua capitulatione. p. 2. lib. 8. tit. 5. l. 10. In iure canonico. c. Monomachiam. 2. q. 4. vbi vide Turrecremata. Et cap. Cura suscepti, ext. De purg. vulgari. & Concil. Trid. sess. 25. decreto de Reformatione, vbi in vniuersum prohibetur duellum sub grauissimis pœnis tam ipsis pugnantibus, & eorum patronis, quàm principibus id permittentibus, quam aliis quibusuis suo consilio, vel auxilio concurrentibus, siue quo ad ius, siue quo ad factum.

Secundò, si in aliquo casu speciali duellum esset licitum ex parte acceptantis, maximè quando aliter nequit vitare propriam mortem, vel infamiam, vel amissionem suorum bonorù, at in hoc casu non licet, ergo in nullo.

Probat minor, si tunc liceret, certè id esset, quia sic acceptans non est aggreor, sed solum defensor sui, & suorum, sed est verè tunc quoque aggreor, & non defensor solum. Probo, quia licet primus, qui offert duellum, sit simpliciter, & aperte aggreor, hic nihilominus qui liberè acceptat, cum posset non acceptare, est quoque interpretatiuè aggreor, vel saltim congressor.

Et confirmatur, defendere seipsum cum moderata

rata tutela (quod licet) ille tantum dicitur, quem alter inuitum aggreditur, nec potest vilo modo vitare bellum, sed renetur vel perire, vel cum graui dedecore fugere, vel inuasorem occidere, at iste acceptans duellum potest vitare bellum, nec est dedecus, cum agat vt Christianus, nisi iam serua-re legem Christi habeatur pro dedecore, ergo iste non est defensor, sed potius congressor.

Secunda opinio est, in duplici euentu licere acceptare duellum: primo, in causa criminali, quando nequit accusatus alia via vitare propriam mortem. Secundus est in causa ciuili, quando non potest alia via defendere bona propria, in hanc sententiam refert idem Abulen. vbi supra, Guillerm. & Lyra. in cap. 17. primi Reg. & hanc sequuntur aliqui recentiores Thomistae supposita auctoritate principis.

Ratio horum est, quia acceptans duellum in his casibus non est aggressor, sed tantum defensor sui, & suorum cum inculpa tutela.

Tertia opinio, vult in vno tantum casu licere acceptare duellum, nempe in primo casu huius secundae opinionis, quando vere innocenti alius coram iudice imponit falsum crimine propter quod est capite plectendus: si in hoc casu (inquiunt) iste innocens negaret crimen, alter vero offerret ei duellum, sic oblatum potest ab isto innocente acceptari, & hac via attentare sui defensionem, quae do nulla alia via ei pateret defensio. Ita Caiet. infra, quaest. 95. artic. 8. & in summa, Duellum.

Ratio eius est, quia in hoc casu iste innocens nec aggressor est, nec congressor, sed vere aggressus, & defensor sui, parum enim, inquit, ad hoc profectum facit, an alter hunc innocentem propria manu, vel aliena, id est, iudicis aggrediatur. Aliqui ante Concilium Tridentinum volebant hanc opinionem esse optimam, at post Concilium reiicienda in ex prohibitione Concilij.

Attamen mea sententia etiam ante Concilium Trid. prima illa opinio Abul. est censenda verior, & probabilior, [In nullo casu licere acceptare duellum:] Argumenta enim quibus vitur efficacissima sunt, maxime vltimum, illum solum dici defensorem, qui inuitus cogitur ab actuali aggressore cum illo pugnare, qui vero prouocantur in duellum, quacunque ratione id fiat, non sunt defensores sui, sed saltem congressores.

Ad argumenta secundae opinionis patet solutio ex probationibus primae, Ad argumentum vero tertiae quod est. Caiet. Respondeo illum tantum esse dicendum inuasum ab alio, quem alter propria manu ita aggreditur, vt necesse ipsi omnino sit aut pugnare, aut perire: quod in hoc casu non accidit, cum prouocatus possit ab illa pugna abstinere, quod si nulla alia via ei maneat ad se purgandum ab illo crimine, sibi falso imposito, patienter ferat mortem, sicut innocens probatus nocens per falsos testes. Quo ad tertiam quaestiuiculam sit.

CONCLUSIO I.

Post Concilium Triden. non licet principi alicui, vel Reip. in aliquo casu permittere duellum, tantum abest, vt liceat facultatem, & licentiam ad illud concedere.

Haec conclu. addit aliquid supra communem sententiam doctorum, qui praecesserunt Concilium Trid. qui oes concedebant licere principibus in aliquo casu, non quidem dare licentiam ad

duellum, sed illud tantum permittere. Patet tamen haec conclus. ex Concilio Triden. loco cit. vbi expressè excommunicantur permittentes duellum, sicut, & congregiendi in illud, ita vt qui in duello obierit, careat Ecclesiastica sepultura, sicut etiam excommunicantur quoquo modo concurrentes, non obstante quacumque consuetudine, etiam in memorabili, Doctores vero, qui praecesserunt hoc Concilium, eo ipso quo illud antecesserunt sunt excusati.

Ex his sequitur quantum errent, qui ad honestandam iniquitatem duelli ita argumentantur. Licet mihi recuperare bona, quae mihi aliquis iniuste abstulit ea via qua potero, ergo, & honorem, sed honorem meum recuperare non valeo, cum quis me iniuria affecit, nisi occidendo illum in duello, ergo licebit prouocare illum in duellum.

Secundo, furem inuadentem bona mea possum occidere, ergo, & calumniante me in iudicio, suaque calumnia constituentem me in discrimine honoris, & vitae, vt iniuria, quam mihi infert, cesset, licebit prouocatum in duellum occidere.

Ad primum ex his respondeo, plurimum interesse inter recuperantem bona propria, & volentem vindicare suum honorem, vel iniuriam sibi illatam.

Primo, quia ille recuperat quod suum est, & sine praedicio alterius, tam illius privati à quo rem accipit, cum ille non expolietur re sua, sed aliena, quam iniuste detinebat, quod est iustum, quam sine scandalo, aut praedicio Reip. vt supponimus. At occidens alium propria auctoritate ad vindicandam propriam iniuriam, non recuperat quod suum est, sed expoliat illum vitam, quae illius, qui occiditur est. Vnde agit cum praedicio tertij, & cum scandalo, ac perturbatione Reip. Differunt secundo, quia pecuniae meae, quas alter iniuste detinet, non sunt mihi debitae, vt poena aliqua, sed vt res meae propterea possum mea propria auctoritate illas accipere, quando alia via recuperare non possum. Vindicta autem alterius non est mihi debita, vt res mea, sed vt poena, & ideo inferenda à iudice. Quo fit, vt qui sua priuata auctoritate illam infert, faciat iniuriam, & patienti illam, & iudici, cuius auctoritatem, & iudicium iniuste usurpat.

Ad secundum dico, tam pallium à latrone, qui non est actu inuasor, quam famam à calumniatore esse tuenda non occidendo illum, sed alia via meliori: Ita apparet, quam iustum, sit illud diuinum praecipuum: [Mihi vindictam, & ego retribuam.] Est enim praecipuum iuris naturalis explicatum à Deo, vt nemo proprias vindicet iniurias, quod dicitur recta ratio, primo, quia nemo est aequus iudex in propria causa.

Secundo, quia iudicium est actus rationis ab omni affectu & perturbatione liber, qui vero iniuriam passus est habet iudicium rationis obscurum, & perturbatum proprio affectu, & odio alterius, [Impedit enim ira animum, ne possit cernere verum.] Vnde, vt obseruauit Arist. 5. Ethic. capit. 6. nec ipsis iudicibus commissum est in rebus grauioribus iudicium poenarum, sed à legibus definita sunt, & taxata.

Tertio, quia si propriam iniuriam unicuique vindicare, & punire liceret, ultra condignum, & multo atrocius, & grauius puniret, quam exigent delicta, ut experientia docet in vindictis, quas filii huius saeculi exercent, verbum enim inoleuit vindicant percussione graui alapam morte. &c.

CON.

CONTROVERSIA IV.

POSSIT NE PRINCEPS, AUT LEX
concedere facultatem priuatae persona
occidendi malefactorem.

Obseruemus bifariam posse concedi hu-
iusmodi facultatem, aut absolutè, ita
vt nulla expectata iudicis sententiã pos-
sit occidi, aut secundò sub conditione,
vt postquam iudicis sententiã dånatus
est ad mortem, concedatur, vt a quocumque pri-
uato possit illa sententiã mandati executioni.

CONCLUSIO I.

*Non potest rex, vel Resp. conducere legem, vt abso-
lutè, & ante iudicis sententiã possit malefactor occidi
ab aliquo priuato.*

Primò est contra ius naturale, vt quis in audi-
tus condènetur, ergo nisi prius audiatur ma-
lefactor a iudice, non potest dari facultas,
vt occidatur. Et confirmatur, quia condemnatio-
nem iuridicã debet præcedere cognitio iuridica.
Estque consentaneum S. Scripturæ, A. & 25. [Non
est Romanis consuetudo damnare aliquem homi-
nem, priusquã is, qui accusatur, præsentem habeat
accusatores, locumque defendendi accipiat.

Secundò, ex tali lege sequeretur totius Reip. rui-
na, daretur enim occasio prauis hominib. occiden-
di alios, & vnusquisque sub prætextu puniendi ma-
lefactores vindicaret se a suis priuatis odiis, & ini-
micis, omniaque essent plena homicidijs. Intelli-
genda hæc conclusio est, nisi esset publicus Reip.
vel regis hostis. Tunc enim licet cuiq; priuato nul-
la expectata sententiã, sed cum sola euidètia facti
illũ inuasorẽ repellere, & occidere, sicut diximus
de tyranno, qui titulo tyrãnus est. Et casu quo pri-
uata persona posset malefactorem occidere tali le-
ge, non esset hoc contra conclus. D. Th. qui loquitur
tantũ de autoritate priuata, qui. n. occideret
alium tali lege, iam ageret autoritate publica.

Sed contra hanc conclusionem est lex illa quæ
habetur Num. 35. vt propinqui occisi possent occi-
dere occisorem. Respondent quidam, Deum, cum
sit dominus vitæ, & mortis, potuisse cõdere illam
legem, & concedere, vt & ante iudicis sententiã
occideretur ille malefactor, homines autẽ quan-
tumuis principes, cum non sint domini vitæ alio-
rum, non posse id concedere, cum neget rãtio
ratio, vt non auditus condemnatur, & non condem-
natus occidatur. Caiet. respondet & nonnulli, illã
legem tantum fuisse permissiuam, ita vt qui ita fa-
cerent non punirentur in foro exteriori, sicut di-
ximus de viro occidente vxorem depræhensam in
adulterio, nihilominus in foro animæ illos pecca-
re mortaliter, & esse homicidas. Lyranus & alij di-
cunt illam legem fuisse concessiuam, & habuisse
vim in foro etiam interiori, non tamen ante iudi-
cis sententiã, sed ea lata, & declarante iudice oc-
cisorem propinqui dignũ morte tunc illicuisse pro-
pinquis occisi sine vlla culpa mã dare ex sequenti-
ni sententiã illam, & occidere occisorem sui co-
gnati, colligiturque ex textu, cum dicatur ibi esse
prius examinandum, occiderit ne homicida ille
defunctum ex odio, vel passione, quia si fuerit ex
odio, conceditur illa facultas propinquis, quod si
non ex odio, sed ex passione, vel graui occasione
sibi a defuncto ablata, non conceditur talis facultas
Tomus Primus.

tas: hoc autem examen ad iudicem pertinet, vnde
iuxta hunc sensum non simpliciter, sed præceden-
te iudicis sententiã hoc illis cõceditur. Vide Abu-
lensem. q. 13. id istum locum.

CONCLUSIO II.

*Potest rex constituere legem, qua post sententiã iu-
dicis concedatur facultas priuatis hominibus occidendi
malefactores in aliquibus casibus.*

Primus est, vt liceat cuique declaratos per iu-
dicem inuasores itinerum, & assassinos, vel
alios perturbatores Reip. occidere: ita colli-
gunt Sylue. & alij Doctores, ex c. Pro humani De
homicidio uoluntario, vbi datur facultas cuiilibet
necandi illos, qui occidunt Christianos per assassi-
nos, i. qui a iudicibus declarati sunt inimici, & ho-
micidæ Christianorum, & dare pecuniã occiden-
tibus Christianos. Et ratio est, quia in fine illius c.
vocatuntur isti homines diffidati: diffidatus verò di-
citur in iure, qui potest a quocumque occidi, vt
Piratæ infideles, & Turcæ inuasores nostri.

Secundus casus est, quando vbi per sententiã
iudicis condemnatus est ad mortem aliquis homi-
cida, conceditur cõ sanguineis occisi, vt possint oc-
cidere homicidam, vbi cūq; eum inuenerint. Sed
hic casus ita moderandus est, vt primò hoc itã
possit concedi a principe, vel rege, & non ab aliis
iudicibus, quia cum sit modus puniendi nimis ex-
traordinarius, nec contentus in lege, concedendus
non est, nisi ab eo, qui habet suprẽmã potestãtẽ.
Secundò, vt rex non cõcedat hoc nisi rarissimè, &
ex grauissimis causis, quæ cedant in bonum cõmu-
ne, quando. s. homicida ille condemnatus nõ desit
nit malè agere, & molestus esse cognatis de sancti,
vel alijs, quia tunc potest concedi, vt quius cū oc-
cidat velut publicum perturbatorem Reip. & qui
capi faciliè a ministris iustitiæ nequit, aliter nisi bo-
num commune ita exigit non est cõcedenda ista
facultas peccaretq; rex illam concedens, quia cõ-
muniter cõ sanguinei occisi non puniunt occiso-
rem ex zelo iustitiæ, sed ex inuore vindictæ expe-
rientiaq; tette occidunt illũ sine confessione sacra-
mentali, & atrociter plusquã par est, quæ omnia
in eo qui nec est inuasor itinerũ, nec assassinus, &
perturbator Reip. sed solũ priuatus quidã homi-
cida sui inimici, indigna sũt homini Christiano, nec
vlli homini concedenda, imò ipsos inuasores iti-
nerum, & perturbatores Reip. qui commodè capi
possunt, non est concedendum vt a quocumq; oc-
cidantur, ne pereant sine confessione, quia debet
iudex quantum patitur bonum cõe cõcedere reis
locum, & tempus ad recipienda sacramenta.

Sic explicata conclusio probatur. Licet regi ad
puniendos malefactores vti ministro quo voluerit,
quando autem concedit facultatem his, vel illis,
vt occidant malefactores, vtitur illis tamquam mi-
nistris non enim agũt tunc auctoritate propria, &
priuata, sed publica, & accepta a lege, vel rege nec
sequuntur tunc sicut conclusio explicata est, in-
commoda, quæ in prima cõclusionẽ, ergo id licet.

Sed an stante tali lege, & facultate malefactor
possit se defendere, vel resistere illi, q. vt minister
legis, vel regis potest ipsum occidere, dubium est,
quidẽ volunt posse illũ fogere, non tamẽ resistere,
alij volunt posse ipsum vtrumque, Prior opinio
est probabilior, & tenenda.

ARTICVLVS III.

An liceat clericis occidere malefactores?

D d Quæ-

Questio hæc potissime pertinet ad clericos constitutos in dignitate, & habentes publicam potestatem, quales sunt Episcopi, Abbates, &c. nã clericis priuatis constat satis ex præcedenti art. id non licere, cum nũllã priuatã personã id liceat. De clericis autem in dignitate positis duplex est questio, vna an id liceat habentibus solam potestatem spiritualem, alia an id liceat habentibus præter spiritualem etiam temporalem. D. Thom. constituit hanc conclusionem omnibus clericis communem.

Non licet clericis occidere malefactores.

Probatur Eccles. 10. Sicut iudex populi ita, & ministri eius, clerici sunt ministri Christi, qui nũllum percussit, vno vt ait D. Petrus, [Cum percuteretur, non percutiebat,] nec vilius sanguine fudit, imò proprium in aliorum salutem, ergo. Secundo, sunt ministri templi, & altaris, templum autẽ, & altare a deo adhorrent ab effusione sanguinis, vt eo pollantur, reddanturque suo modo irregulares, & indigent reconciliatione, & mandatione, ergo & ministri horum debent omnino adhorere ab effusione sanguinis. Tertio debent se conformare legi Euangelicæ, cuius sunt ministri, lex autem Euangelica non constituit penas occisionis, aut mutilationis, sicut lex veteris, quæ erat lex feruituris.

Hæc conclusio intelligenda est simpliciter, & absolute, non considerando dispensationes, aut privilegia, & facultates, quas in his aliqui possunt habere, vnde oportet viuere.

CONTROVERSA I.

QVO IVRE SIT PROHIBITA clericis occisio malefactorum, & an possit circa hoc cum ipsis dispensari.

CONCLUSIO I.

Hæc prohibitio non est de iure naturali.

Primò, quia nec recta ratio id prohibet, neque est aliqua dissonantia cum iure naturali, vt episcopus occidat malefactorẽ sibi subditum dignũ morte. Secundo si ius naturæ id prohiberet, cũ ius naturæ sit semper vnũ, & idem apud omnes, nec sacerdotes veteris legis potuissent occidere malefactores, at Moses factus sacerdos occidit idolatras. Exod. 33. Phinees etiam sacerdos occidit fornicantem cum infidelis. Num. 25. Samuel occidit Regem Amalech. 1. Reg. Elias occidit sacerdotes belias. 3. Reg. ergo hoc non est contra ius naturæ, Deniq; ius naturæ nil dicit de sacerdotio nouæ legis, de quo loquitur hic D. Tho. & ita ex iure naturali nullo modo petendum est quid possint clerici, & quid non.

CONCLUSIO II.

Neque est de iure diuino huiusmodi prohibitio.

Nam ius diuinum constat, vel ex Sacra Scriptura, vel ex traditione Ecclesiæ, at nullus est locus S. Scripturæ, in quo id sacerdotibus prohibeatur, nulla Ecclesiæ traditio quæ doceat id præcepto Dei prohiberi.

Sed obijciens 1. ad Tim. 3. præcipit D. Pau. vt Epi

scopus nõ sit percussor, quo te testimonio vtitur hic D. Th. ad probandam suam conclus. iam igitur cõtingitur hæc prohibitio in S. Scriptura. Secundo, clerici id tantum possunt quod a Christo acceperunt, Christus autẽ cum nõ habuerit aliquid domini temporalem, nec aliquam potestatem temporalem, non contulit eis hanc potestatem ad occidendũ, aut iudicandum in causa sanguinis, imò oppositum docuit, dicens Petro, conuertere gladiũ tuũ vbi apertè negauit illi, ceterisq; Apostolis, & eorũ successorib. gladiũ temporale, ergo iure diuino, & ex Christi institutione hoc est illis prohibitum.

Ad primum respondeo, loqui ibi D. Pau. non cũ omnib. clericis, sed cum solo Episcopo, & cum episcopo, non vt persona publica, sed vt priuata, describit. n. ibi mores, & conditiones Episcopi, quæ omnes, vt ex contextu apparet pertinent ad priuatam personam ipsius, neque est ibi sermo de omni persecutione, sed de atroci, & crudeli, qua vtuntur aliqui domini, & principes sæculares, percucientes quoscumque sibi molestos, etiã proprios famulos D. autem Th. adducit istũ locum Pau. nõ quasi præceptum diuinum, sed vt congruentiam quãdã, & admonitionem Pauli, cum. n. Pau. admoceat, ne Episcopus sit percussor, cõgruẽ statuit Ecclesia nõ occidat aliquẽ, imò, & argumenta, quæ posuimus congruentiæ sunt, non rationes necessariæ. Ad secundum dico, non bene sequi, Christus hoc nõ habuit, aut non contulit, ergo clerici id non possunt habere, Christus non habuit vxorem, at habuerunt illas aliquãdo clerici, Christus nullius rei omnino voluit habere dominium, sed summã paupertatẽ, at clerici possunt habere dominium suorum bonorum patrimonialium, & ex Ecclesiasticis eorũ, quæ sunt necessaria suo statui; vnde licet non acceperint a Christo clerici potestatem sæcularẽ, non tamen prohibuit quin illã possent habere, & acciperent a principibus, & regibus, qui ex deuotione Ecclesiæ illã concederent. Respondeo secundo illo argumento, statũ probari clericos, quia clerici sũt & titulo ordinis, vel dignitatis Ecclesiæ non hãre hanc facultatẽ, & potestatem temporalem, non tamẽ inde sequitur, quin illam possint habere, & habeant ex commissione, & donatione principis temporalis. Ad illud D. Petri constat ex contextu, Christum loquutum ibi fuisse illi, vt priuatẽ personã, Petrus enim tunc non gerebat personam publicam, nec agebat, vt minister iustitiæ, sed vt priuatus vim vi repellere volens.

CONCLUSIO III.

Hæc prohibitio est a iure humano Pontificio, ob decentiam status.

Ita statuit Ecclesia, vt videre est dist. 45. can. Neminem. can. Episcopum, & ca. Sententiã. Extra ne clerici, vel monachi. Et toto titulo de clerico percussore. Ex qua conclusione sequitur, posse Papam dispensare, & facere facultatem clericis, vt iudicent in causa sanguinis, & occidant malefactores, quia in ius humanum Pontificium habet Papa supream, & plenissimam potestatem; vnde nec clericis priuatis licebit ex autoritate principis occidere aliquem malefactorem bene autem ex autoritate Papæ.

CONCLUSIO IIII.

Nomine clerici intelligendi sunt, non solum constituti in sacris ordinibus, verum etiam in minoribus.

De

DE cōstitutis in sacris nullus vnquam dubitauit, de constitutis verò in minoribus colligitur eo titulo de clerico percussore, vbi fit mentio Acoliti, & cum Acolito id ibi prohibeatur, consequenter prohibetur, & aliis existentibus in minoribus, sed cum hoc discrimine iuxta communem doctorum sententiam, vt constituti in sacris si sine peculiari priuilegio, & dispensatione Papæ audeant dicere iudicium in causa sanguinis, peccent mortaliter, quia grauem inferunt irreuerentiam sacro ordini, & violant cum graui in obedientia præcepta & prohibitiones Ecclesiæ, quod ostendunt pœnæ, quæ in iure imponuntur tale facientibus, excōmunicantur. n. & subiiciuntur alijs pœnis quas Ecclesia non solet imponere nisi pro peccato mortali: constituti autem in minoribus peccant tantum venialiter, quia cum ordines isti sint minores, nō inferunt eis grauem iniuriam, sed quandam tantū indecentiam, nec Ecclesia imponit his pœnas graues & eas quas alijs, imò vbi consuetudo fuerit initiatos minoribus indistinctè sicut, & alios meros sæculares eligi in ministros iustitiæ, & ad alia officia secularia, nec venialiter peccabunt, quia talis consuetudo liberabit eos omnino a lege iure Ecclesie.

An autem hoc loco nomine clerici sit etiam intelligendus habens primam tonsuram, dubium est, quia communiter tonsuratus gaudet priuilegio Ecclesiastico: communior tamen opinio est, non intelligi, quia prohibitiones sicut, & odia restituta sūt nullo autem loco ex his in quibus habetur in iure huiusmodi prohibitio, fit mentio habentis primam tonsuram, De irregularitate, & censuris clericorum, qui iudicant in causa sanguinis, vel eā quacumque via effundunt agemus, art. 8.

Circa solutionem tertij argumenti D. Tho. Videamus nunc.

CONTROVERSA II.

AN PRÆLATI HABENTES IURISDICTIONEM TEMPORALEM, POSSINT FERRE IUDICIUM & SENTENTIAM IN CAUSA SANGUINIS PER SE IPSOS?

Ratio dubitandi est, quia D. Tho. non tribuit huiusmodi prælati in solutione tertij argumenti, vt possint seipso iudicare in causa sanguinis, sed solū, vt possint eligere iudices sæculares ad huiusmodi causas: In oppositum autem est huiusmodi prælatos habere eandem iurisdictionem, eandemque plenitudinem potestatis temporalis, quam alii domini sæculares, propter quod concedendum est, posse ipsos iudicare, ac ferre sententias, tam in civilibus, quā in criminalibus, sicut possunt alii domini sæculares.

Caiet. habet eandem sententiam, quā hic D. Tho. Huic autem argumento responderi, quando duæ potestates sunt coniunctæ, præstantiores, & superiores trahere ad se minus præstantem, & inferiorem, ita vt inferior sequatur modum, & induat rationem superioris: ideo dominos sæculares cum habeant solum iurisdictionem temporalem posse per seipso iudicare, & in civilibus, & in criminalibus, prælatos verò Ecclesiæ, cum habent vna cū iurisdictione temporali, potestatem etiam spiritualem, quæ tanquam præstantior, & superior trahit ad se inferiorem, debent propterea exercere temporalem, quatenus exigit decencia, & natura spiritus Primus.

realis, ad quam pertinet abstinere a iudicio sanguinis, & ita possunt eligere iudices, qui ista iudicia exercent, ipsi autem per seipso non possunt ea exercere.

Contra Caiet. tamen obiiciunt aliqui Primò, aut loquitur de prælati Ecclesiastici, ut sunt prælati Ecclesiastici, aut ut sunt domini temporales, si primo modo, sicut non possunt iudicare in causa sanguinis, ita nec possunt eligere sæculares iudices, neque ad causam sanguinis, neque ad alias causas mere sæculares, neque videri officia, quia nil horum pertinet ad potestatem spiritualem, quam tantum habent ut prælati: unde omnia ista debuisset Caiet. negare prælati: Si verò loquitur secundo modo, sicut possunt vendere officia, eligere iudices, poterunt & per se ipso iudicare in causa sanguinis. Probatur consequentia, quia sicut includitur illa in potestate seculari, ita & iudicium sanguinis, quo circa sicut potest illa, qua dominus temporalis, poterit eodem modo ferre iudicium sanguinis.

Secundò, si prælatus nō potest iudicare in sanguine, quia potestas spiritualis à qua alienum est iudicare de sanguine, tanquam superior trahit ad se sæcularem, similiter etiam est alieni a spirituali potestate vendere officia secularia, constituere iudices ad res mere sæculares, & ita neque posset prælatus hæc facere, sed deberet etiam quo ad hæc potestas spiritualis trahere ad se sæcularem.

Tertiò, si indecorum est, ac prohibitum prælato iudicare in causa sanguinis, quia hoc modo cōcurrit ad eius effusionem, eligens iudicem qui de ea cognoscat, cōcurrit quoque ad effusionem sanguinis illius: quis enim tradit hūc subditum huic iudici ab eo damnandum nisi hic prælatus?

CONCLUSIO I.

Possunt prælati habentes dominium temporale ex priuilegio, & concessione Papæ per se ipso ferre iudicium in causa sanguinis.

Patet, hæc prohibitio est ex solo iure Ecclesiastico, in quod potest Papa dispensare, (de quo nullus dubitat) ergo si huiusmodi prælati habeant priuilegiū Sedis Apostolicæ, ad exercenda omnia munia, & officia requisita in iurisdictione temporali, & cum clausula generali non obstantibus quibuscumque decretis, vel statutis conciliorum, aut iuris Pontificij, possunt habentes tale priuilegium ferre sententiam occidendi malè factorem sibi subditum, cum per tale priuilegium hoc eis concedatur. Si verò solum habeat priuilegium habendi iurisdictionem temporalem, nec exprimitur in eo ad omnia officia in illa iurisdictione requisita, non potest per se ipsum iudicare de sanguine, quia tunc tantum conceditur ei iurisdictione temporalis iuxta decreta iuris communis, quo prohibetur per seipsum talia iudicia facere.

CONCLUSIO II.

Quicumque prælati, siue sint suppremi domini, nulli agnoscetes in temporalibus superiores, Principem, vel Regem, vt multi prælati Germania, siue sint inferiores alicui Regi, vel Principi, vt in Hispania, et Gallia, possunt sine ullo peccato, vel irregularitate eligere iudices ad causas sanguinis, per se autem ipso non possunt illas iudicare.

dicare nisi per speciale, & expressum priuilegium ipsis concedatur.

Prior pars patet ex iure communi, ex c. Episcopus. Ne clerici, vel monachi. Vbi cōceditur prælatis habentibus dominium temporale, vt absque vlla irregularitate possint eligere iudices seculares ad omnes causas suorum vasallorum. Ex quo sequitur, nec peccare. Quia si peccarent eligendo tales iudices, id certè esset, quia per talem electionem concurrerent ad effusionem sanguinis sibi illicitam, & cōsequenter essent homicidæ, ad irregulares cuius oppositum ibi definitur. Hæc docta est communis inter omnes tam Iuristas quàm Theologos, & desumpta ex Glossa in ca. Clericis Extra ne clerici, vel monachi: Quo fit, huiusmodi prælatos sine vlllo priuilegio Papæ, sed à iure communi, eo ipso quo sunt domini temporales, & vna iurisdictio alteri coniuncta est, habere potestatem hanc designandi huiusmodi iudices, imò dicitur hoc recta ratio: cum per se ipsos non possint exercere ista iudicia esse exercenda per alios, quis ergo illos eliget? certè si alius à prælato, deesset ipsi cum sit verus dominus illius loci, præcipua pars domini, & iurisdictio, qualis est designare iudices subditorum.

Secundo, quia iudices designati ab alio, & non ab ipso non obedirent illi sicut par est, quod esset in perniciem suæ Reip.

Secunda, pars conclus. constat ex dictis. Ex quo sequitur, clericos priuatos ferentes sententiam in causa sanguinis ex facultate principis, peccare grauiter, & esse sanguinarios, & homicidas, & irregulares, cum dicitur recta ratio, vt nemo occidat malefactorem, quando iure superioris sui sibi prohibitum est. De aliis verò clericis, qui prælatis non sunt, iure autem hæreditario, vel alia via habent alicuius loci dominium temporale, idem sentiendū est, quod de prælatis modo diximus. Et in hoc sensu loquuntur D. Tho. & Caiet.

Ad argumenta verò contra Caiet. respondeo.

Ad primum loqui Caiet. De his prælatis, vt sunt domini temporales, qui vt tales possunt vendere officia, eligere iudices, quia hoc non est eis prohibitum, sed concessum, vt constat locis citatis, nec hoc infert irreuerentiam suo statuto, imò est necessarium ad debitam gubernationem, ad quam tamen non est necessarium, vt per se ipsos ferant sententiam sanguinis, sed est illis indecorum, & incedens, ac prohibitum.

Ad secundum similis est solutio, potestati spirituali non repugnare, nec esse indecens eligere iudices, sed necessariū optimè gubernationi. Et ideo circa hoc potestatem spiritualem non trahere ad se temporalem, ferre autem per se ipsos sententiã sanguinis esse indecens, & indecorum, & quodam modo repugnans potestati spirituali, & ideo quantum ad hoc oportere, vt potestas temporalis conformet se spirituali.

Ad tertium dicunt aliqui Prælatos non peccare, nec concurrere ad sanguinem eligendo iudices, quia per illam electionem (inquit) solus designat eos, non tamen dant eis facultatem ad iudicandum, sed ipsi iudicant iuxta leges, & quicquid faciunt autoritate legum: quemadmodum Cardinales eligentes Sum. Pont. eligunt quidè ipsum, non tamen dant illi potestatem plenissimã, quàm habet in Ecclesia. Sed hæc solutio non est, optima quia isti iudices ab aliquo debent habere auctoritatem immediatè, non a rege, vel principe secula-

ri, qui omnem suam potestatem, transfudit in prælatum illum, nec elegit rex talem iudicem, multo minus a Papa, aut ab aliquo alio, ergo ab ipso prælato. Secundo isti Prælatis, qui sunt domini temporales, maximè supremi, possunt condere leges, secundum quas iudices designati ferant sententiam in causa sanguinis, ergo ab ipsis sumunt auctoritatem iudicantes secundum illas leges, & ita negari non potest, quin ab ipsis huiusmodi iudices electi accipiant auctoritatem. Respondeo ergo ad arg. concurrere, quidem ipsos, sed non per se ipsos, sed per iudices, tribuentes auctoritatem, quã ratione rectè possunt concurrere, cum hoc non sit eis prohibitum, sed cōcessum, & necessarium, per se autem ipsos concurrere non possunt, quia est, illis prohibitum a iure, a quo petendū est, & penes quod existit, quid possint, & quid nō possint. Quando verò aliquid vltierus agunt, quam designare iudices, & præstant aliqua in quibus videntur concurrere ad effusionem sanguinis, censendum est ipsos habere priuilegium ad id, vel expressum, vel interpretatiuum ex vsu, & consuetudine sui loci, vsus enim in his est optima iuris interpretatio.

Ex quo patet, licitè Episcopos ob delicta in iure assignata degradare clericos, & tradere eos brachio secolari, absque vlllo scrupulo peccati, vel irregularitatis, quia ad hoc habent facultatem a iure, in titulis de clerico percurfore, & de clerico de gradato. Similiter Inquisitores hæreticæ prauitatis sine vlllo scrupulo peccati, vel irregularitatis tradunt hæreticos, & relapsos brachio secolari cōbarendos, quia hoc est concessum in iure cōmuni in fauorem fidei cap. Ad abolendam de Hæreticis.

ARTICVLVS V.

Liceat ne alicui seipsum occidere.

Conclusio est negans. Probat. Quicumque agit contra naturalem amorè, & inclinationem, quam dicitur recta ratio, peccat grauissimè contra ius naturale, at vnusquisque natura duce, & recta, ratione distante diligit propriam vitam, & inclinatur in cōseruationem sui, contra quam inclinationem, & amorem agit, qui seipsum occidit, ergo. Dixi contra amorem, & inclinationem, quàm dicitur recta ratio, sunt enim in nobis variæ inclinationes, ad quas non ducimur recta ratione, sed appetitu sensitiuo, quarum multæ post peccatum repugnāt rectè rationi, iuxta illud D. Pau. Inuenio in membris meis aliam legem repugnantem legi mentis meæ, contra huiusmodi agere non est peccatum, contra eas verò, quas recta ratio dicitur, peccatum est.

Secundo nemini licet expoliare Reip. re sua sine graui iniuria ipsius, vnusquisque; ciuium est pars, & membrum Reip. vnde qui seipsum occidit expoliat Reip. sua parte, & consequenter grauem illi infert iniuriam.

Tertio, qui occidit seruum alienum iniuriat infert domino illius, & qui occidit subditum alienum iniuriat infert iudici illius, vsurpatque iudicium alienum: nemo autè est dominus suæ vitæ, neque iudex in seipsum, sed solus. Deus est dominus vitæ, & mortis, infert ergo qui seipsum occidit iniuriã Deo, perinde ac, qui occideret seruum alienum, vel vsurparet alienum iudiciũ. Ex his rationib. patet occidentem se ipsum peccare grauissimè, & cōtra charitatem, & cōtra iustitiam, contra charitatem, quia agit contra naturalem dilectionem sui ipsius, ad quam

quam non minus tenetur, quam ad dilectionem proximi, contra iustitiam verò, quia infert iniuriã, & Deo, & Reip.

Circa hunc articulum fuerunt olim duæ hæreses. Primò quorundã hæreticorum, quos D. Aug. lib. de Hæresib. vocat circumceliones, Philaster verò circuitores, quia nullibi stitebant, sed circuibant omnia loca. Docebant hi quemcunque hominem voluntariè se occidentem, aut committentem alteri, ut ipsum occideret, quacumque de causa, esse martyrem. Hæc hæresis confutatur ibi a D. Aug. primò quia præceptum illud. Non occides, prohibet quacumque occisionem repugnãtem rectè rationi, nil autem magis rectè rationi aduersum, quam occisio sui ipsius. Vnde dominus, ut ait idem Aug. tract. 51. in Ioan. diabolo suadente, ut seipsum præcipitem daret, respondit, [Non tentabis dominum Deum tuum,] Et Petro martyrium illi iadicans dixit, [Alius cinget te, &c.] Acto. 16. quando custos carceris accepto gladio volebat se ipsum occidere, existimans victos aufugisse dixit ei Paul. Nil tale feceris, vniuersi enim hic sumus: Quod non prohibuisset Pau. si occidens se ipsum esset martyr. Denique condénatus est Saul, quia seipsum occidit.

Secunda hæresis est quorundam Donatistarum contra quos agit D. Aug. lib. 1. de ciuit. Dei a cap. 17. vsque ad 27. qui docebant pœnitentẽ detestantem sua peccata, si ex maxima contritione, & pœnitentia seipsum occideret, non modo non peccate, verum etiam esse martyrem. Quæ hæresis rejicitur a pertè Matth. 27. vbi Iudas dicitur pœnitentia ductus retulisse triginta argenteos, & seipsum suspēdisse, quem damnatum esse, est de fide: quia de fide est illa verba psalm. 108. Cui iudicatur, exeat condemnatus, & episcopatum eius accipiat alter. Ad litteram intelligi de Iuda, ut docuit B. Pet. Acto. 1. & Christus, nisi condemnatus esset Iudas, nõ dixisset de ipso; [Væ homini illi, per quem filius hominis traderet, bonum erat ei, si natus nõ fuisset, &c.] Contra hunc errorem agit copiosè D. August. loco cit. Gratianus 23. q. 5. vbi inducit multa testimonia sanctorum. Contra eundem agunt Arist. lumine naturali 5. Ethic. cap. 11. & libr. 6. capitul. 7. Cicero 1. Tulculana, & de somno Scipionis.

Confirmaturque hæc doctrina catholica præter argumenta D. Thom. hac ratione naturali. Occidere hominem nunquam licet, nisi aut per accidens, ad defensionem propriam, tunc enim non inceditur mors inuaforis, sed propria tutela, aut per se propter bonum commune, ad tollendũ perturbatorem Reip. vel puniendum malefactorem, ut timeant cæteri, quod pertinet ad iudices, vt custodes boni communis, sed in occisione sui nulla istarum rationum, & causarum existit, occisio enim sui ipsius neque valet ad propriam defensionem, & tutelam, imò directè ei aduersatur, neque pertinet ad bonum commune, quia vel iste, qui se occidit est vir studiosus, vel nequam, si prius cum sit optima pars Reip. nocet ei occidendo seipsum, & priuando Remp. parte sua, si nequam, vel sunt vitia eius ipsi tantum nocentia, vel alijs, si ipsi tantum, per pœnitentiã fiet studiosus, & utilis Reip. nõ per mortem imò occidens se aufert sibi opportunum tempus ad pœnitendum, si nociua alijs, & perturbantia Remp. non debet esse iudex in propria causa, sed relinquat id iudicibus, & custodibus boni communis. Ex hac doctrina sequitur primò nec ob amorem cælestis patriæ, & citius perueniendi ad gloriam licere alicui se occidere, neq; ad vitan-

Tomus Primus.

da peccata, quæ committi possunt viuendo, tum quia non sunt facienda mala, vt inde veniant bona, tum quia vt ait D. Tho. non est dominus sui in ijs, quæ pertinent ad hanc vitam, quia est dominus per liberum arbitrium, cui tantum subsunt, quæ pertinent ad hanc vitam, non tamen est dominus transitus ad aliam vitam, neque eorum, quæ pertinent ad illam, neque vitæ, vel mortis, cum hæc nõ subsint eius arbitrio. Nec licet se occidere ad vitandas miseras, & labores huius vitæ, cum omnium laborum, & calamitatum maximum, & terribilissimum sit mors, nec sit subeunda maiora damna ad euadenda multo minora.

CONTROVERSIA I.

AN LICEAT IN ALIQUO EVENTU SEIPSUM OCCIDERE.

Contra doctrinam huius articuli varia sese offerunt. Primò videtur impossibile, vt quis se ipsum voluntariè occidat: frustra ergo queritur, an liceat. Antecedens patet Voluntas non fertur nisi in bonum aut uerum, aut saltem apparens: occidere se ipsum, & non esse neque est bonum, neque potest habere rationem boni, ergo. Minor patet, quia omnia duce natura appetunt esse. Et confirmatur nullius potest appetere non esse beatum, vt docet D. August. 13. de Trinitate. c. 3. sed esse si quis appeteret non esse, eo ipso appeteret non esse beatum, quod est impossibile, ergo. Secundò. Occidere se ipsum ad uitandam turpem, & infamem vitam iudicatur actus fortitudinis, actus autem fortitudinis, & cuiusuis virtutis licitus est, ergo. Maior probatur. Hoc enim nomine commendatur in historijs sapientum Lucretia, Portia, Brutus, & similes Romani. Et inter fideles primo Machab. 6. cõmendatur Eleazarus qui ad liberandũ populum suum se ipsum morti tradidit sub elephante 2. Machab. 14. laudatur Razias, qui se ipsum interiecit, vbi habet textus. [Eligens potius notabiliter mori, quã iniquorum neri subditorũ, Iudic. 16. Sanson se ipsum cum alijs occidit, quem B. Pau. Hebræ. 11. recenset inter sanctos ueteris testamenti, multos etiam, martyres quos veneratur ecclesia legimus, se ipsos coram tyrannis morti tradidisse B. Apollonia se ipsam iniecit in ignem, Beatus Vincentius vltro neus conscendit machinam tormentorum.

Tertiò eodem omnino præcepto, quo prohibetur quis se ipsum occidere, prohibetur, & alios, vt docet D. Aug. 1. de ciuit. Dei. cap. 17. & habetur. 23. q. 5. can. Si non licet. Vbi ait. Si non licet priuata potestate hominem occidere, etiã qui se occidit homicida est. Et paulò post. Præstat, ut ita de homine intelligamus illud quod dictũ est, nõ occides, vt neque alterum, neque se, nam neque aliũ, quam hominẽ occidit, qui se ipsum occidit. Sed occidere alium non est intrinsecè malum, cum id aliquando liceat, ut uidimus, ergo neq; erit intrinsecè malum, se ipsum occidere, & ita aliquando licebit. 4. ignorantia inuincibilis excusat à peccato, sed potest aliquis ignorare inuincibiliter non licere se ipsum occidere ad uitandam turpẽ, & infamem vitã, ac existimare id esse honestũ, & laudabile ut multi romani viri sapientes, & similiter Græci existimarunt, ergo saltem qui cum hac ignorantia inuincibili se occideret, non peccaret.

C c 3 Quin-

Quintò eodem præcepto quo tenemur non occidere nos ipsos, tenemur propriam vitam tuere, & conseruare, at licet in multis casibus non tueri propriam uitam; sed illam exponere, ut cum inimicus me aggreditur, possum desistere à propria defensione. & pati, vt me interficiet, pro amico etiam licet mortè appetere, vt in naufragio, in quo vnica tantum est tabula ad euadendum, licet illam amico relinquere, & perire, licet nauigare, cū periculo vitæ, bellare, licet seruire infirmis laborantibus peste, vbi vita maxime exponitur. Et quod viderur fortius, licet cōdemnato vt moriatur, fame, non sumere cibum, etiam si sibi offeratur, licet cōdemnato ad bibendum venenum illud sumere, & condemnato ad mortem, etiam si carcer pateat, non fugere, & uelle pati mortem.

Sexto legimus multas illustres fœminas ad custodiendam propriam pudicitiam, ne paterentur stuprum, seipsas interemisse. Sic refert B. Ambr. 3. lib. de virginibus, quandam illustrem fœminam nomine Pelagiam cum filiabus suis uirginibus Mediolani, cum ciuitas illa ab hostibus fuisset capta, & milites quidam eas stuprare uellent, fixisse læticiam, & postulasset, vt concederetur eis prius aliquas ducere coreas, illosque ducendo per murum se ipsas dedisse præcipites in profundum fluminis alienum commendatque illas maxime B. Ambr. ac ut sanctas laudat. Lege historiam ecclesiasticam lib. 6. cap. 21. D. quoque Hiero. tom. 5. in c. Ionæ, & habetur 23. q. 5. can. Non est nostrum ait. Non licet in persequutionibus propria perire manu abfq̃ vbi castitas periclitatur. Denique qui se occidit nulli infert iniuriam, ergo non peccat: non Deo, quia inter hominem & Deum non habet locum iniuria, & consequenter neque iniuria: non sibi, quia scienti, & uolenti non fit iniuria: non Reip. quia teneretur illi restitutionem, si ei noceret cum iniuria.

Et confirmatur, tum quia Respu. non est domina vitæ suorum ciuium, vt supra uidimus, tū quia bona temporalia ciuis non sunt minus Reip. quā vita illius, at non infert iniuriam, Reip. ciuis, quando dissipat, & prodigit sua bona, ergo neq; quando adimit sibi vitam. Quæstio hæc celebris fuit apud antiquos, de qua vide Arist. 3. Ethic. c. 7. & li. 5. cap. 11. Cicero 1. q. Tuscul. & 5. in lib. de fomno Scipionis refert illud Pythagoræ, [Sicut militi nō licet sine iussu imperatoris a sua statione descendere, ita nec licet homini ab vita discedere sine Dei voluntate. Plato in Phædone, ait inter alia, Sic irascitur Deus, cum quis se occidit, sicut dominus cum seruum suum, viderit se occidētem. Vide orationem Iosephi de hac re lib. 3. de bello Iudaico. c. 21. D. Aug. Epist. 61. & lib. 2. contra epist. Gaudētij tom. 17. & potissime l. 1. de ciu. Dei c. 17. & per 10. sequentia cap. extat de hac re erudita relectio Mag. Victoriz de homicidio.

Ad diluenda verò argumenta proposita contra doctrinam huius art. obseruemus bifariam posse aliquem seipsum interficere, vno modo directè, vt cum habens hanc voluntatem, volo me ipsum interficere, suspendit se, quod sine dubio nunquam licet, vt rectè probat hic D. Th. secundo modo in directè, quod accidit, cum potest quis, & tenetur vitam suam tuere, nec vult. Dico potest, & tenetur multoties enim potest, non tamē tenetur, certum namque est melius conseruari vitam carnibus, quam piscibus, nec propterea tenetur homo comedere carnes, vt vitam cōseruet. Potest Christianus vitam suam tuere, ac defendere se a tyranno uolente ipsum occidere propter Christum, non tamen

tenetur, sed potest permittere, vt ab eo occidatur, sicut Christus, qui cum potuisset euadere manus Iudæorum, & ab illis se defendere, si uoluisset, oblatu tamen est, quia ipse uoluit.

His positis argumenta adducta suo ordine diluamus.

Primum illud postulat quæstionem illam, An aliquando non esse sit melius, quàm esse, de qua Thomistæ variis in locis, quidam 1. p. q. 5. ar. 2. Alij in hac 2. 2. q. 34. art. 1. Alii & proprius in additionibus tertiae partis q. pen. art. 3. in qua non desunt, qui existimant nullo titulo præferendum esse non esse ipsi esse. Probant primò, cum non esse sit maximum omnium malorum, nulla in eo est, aut potest apparere ratio boni, in ipso autem esse, etiam si sit miserum, est aliqua ratio boni, nempe ipsum esse, ergo quocumque modo sumatur esse, est præferendum ipsi non esse.

Et confirmatur ex D. Aug. qui lib. 3. de Libero arbit. c. 7. & 8. ait: Considera quantum bonum est esse, quod, & beati, & miseri uolunt. Secundo præelectio, qua vnum alteri præfertur, supponit electionem, sed non esse, nō est eligibile, cum nullam habeant rationem boni, ergo nunquam præeligendum, aut præferendum ipsi esse.

Oppositam tamen sententiam docet Hier. in illud Hier. 20. Maledicta dies, in qua natus sum, ubi ait: Melius est non esse, quam malè esse. Et confirmatur. Ex sacra scriptura malis, & damnatis melius fuisset non esse natos, sic enim Christus de Iuda, Melius erat ei, vt natus non fuisset homo, &c. Ibi autem per natum non intelligit mortuum in utero matris, sed nunquam fuisse ne conceptum, nec natum, ergo. Vnde Apoc. 9. dicitur de damnatis, Desiderabunt mortem, id est annihilationem, & fugiet ab eis, id est, non conceditur eis tale bonum. Et Eccles. 30. Melior est mors, quàm vita amara. Ratio huius sententiæ est, quia non esse, licet simpliciter, & absolutè nullam habeat rationem boni, nec ita sit eligibile, quia est merum nihil, in damnatis tamen, & patientibus grauissimas calamitates est remedium, quo ab illa summa miseria eripiantur, quomodo habet reuera ratione boni iuxta illud Arist. 5. Physic. carere malo quod dā bonum est, similiter esse, licet simpliciter, & absolutè sit bonum, esse tamen in summa miseria, & calamitate est malum, & quod natura fugit, quo fit vt, in his in quibus esse summam miseriam habet commitem, melius sit non esse, cum hoc tamē discrimine: nam non esse, aut potest esse per annihilationem ad euadendam miseriam æternam, aut per mortem in hoc seculo ad euadendas calamitates huius vite, vel citius fruendum Deo, non esse primo modo, quale desiderant damnati reuera melius est, quā esse eorū, cum tanta miseria, vt probatum est, & docet non esse autem per mortem melius quoque est, quam esse in calamitatibus De mortem inferentem, quando misero expedit ad salutem spiritualem eius. In quo sensu dicitur Eccles. 41. O mors, quā bonum est iudicium tuum indigenti. Erat licet desiderare mortem cum conditione, vt eam inferat Deus, quando salutem animæ expedit, sibi autē illam inferre ob tales fines non licet, nec tale non esse est tūc melius, quia maior calamitas est mors, quam quæuis alia temporalis, imo temporales sunt materia meriti, mors autem est desperatio, & priuatio uitæ.

Ad argumenta in oppositum patet solutio, non esse simpliciter nullā habere, rationem boni, nec esse eligibile, at quando est medium ad euadendam summam miseriam, habere rationem boni, & esse eligibile.

ibile. Nunc ad argumentum præcipuum, quod fuit occasio huius quaestionis Respondeo voluntatem non solum ferri in uerum bonum, uerum etiam aliquando in apparens, non esse, & mori aliquando est bonum sine errore, & deceptione, ut in damnatis, aliquando cum deceptione, ut in his qui se presenti uita priuant, iudicant enim melius sibi esse mori: quam pati mala huius seculi. Ad confirmationem dimissa solutione Victoriz, & aliorum dico, cum duo includat beatitudo remotionem mali, & consequentem boni, bifariam posse aliquam appetere beatitudinem, primo ut remotionem mali, quod patitur, uult enim à se repellere, & cum in motu non sit necesse, ut terminus a quo perseueret, potest quis desiderare beatitudinem hoc modo, id est remotionem pænæ absque eo quod ipse sit, imo cum obiectum talis, appetitus, & desiderij proprie non sit beatitudo, & felicitas, sed pati, non torqueri, nec possit haberi hoc ab illis, qui ad perpetuam miseriam damnati sunt, quamdiu sunt, rectè desiderant non esse, idque iudicant sibi commodum, & felicissimum esse.

Secundo uero modo potest quis appetere beatitudinem actu prosecutionis, & amoris, ut actu positiuo optando consequi felicitatem positiuè, quo modo utitur se ipso ut termino quem, & quia terminus ad quem necessario debet esse in motu, nec potest hoc modo esse beatus, quin sit, non potest appetere beatitudinem hoc modo, quin simul appetat esse, de qua beatitudine hoc secundo modo loquitur D. Aug. damnati autem appetunt beatitudinem illam primo modo, quæ proprie non est beatitudo, sed remotio miseriz, & ita possunt rectè desiderare non esse.

Secundum argumentum postulat percurramus omnia illa exempla, quæ adducuntur, In primis actus illi Romanorum non fuisse, ut docet D. Aug. 1. de ciuit. Dei loco cit. actus fortitudinis, sed pusillanimitatis, quia Cato, Brutus, & similes non potuerunt ferre dominatum, Cæsar, uis enim, & fortitudo animi non consistit in occasione sui, sed in tolerantia laborum: similiter Lucretia ex pusillanimitate se occidit, quia ferre infamiam non ualuit, arguitque optime contra ipsam D. Aug. nam aut non consenserat, sed restiterat quantum potuerat aduerso, & per vim sine ullo ipsius consensu accesserat Tarquinus ad ipsam, uel consenserat si prius, non fuit uitiata, nec corrupta, nec digna morte, si secundum non debet esse sui ipsius iudex, sed penitentia delere commissum. Factum Eleazari ab aliquibus reprehenditur temeritatis, sed probabilis est illud fuisse fortitudinis, quia pro bono communi perijt: Videns enim iu turri lignea, quam de ferebat elefans, existere duces hostilis exercitus, & inde nocere suis, & ea proiecta, & contrita duces illos perituros, ob bonum commune sui populi ingressus infra bestiam eam occidit, & simul ibi perijt, sicut miles, qui ad liberandam suam Rempublicam acederet ad locum cum certissimo periculo uidentem certam esse Reipublicæ liberationem ea uia D. Tho. hic ad 4. sequitur. D. Aug. uult illud factum institutum Spiritus sancti. Factum Raziz nititur tueri Lyranus ut actum etiam fortitudinis, condemnant tamen illud D. August. libr. 2. contra epist. suadenti, cap. 23. D. Thom. hic ad quartum Abulen. in 5. cap. Matth. quaestio. 112. & iure. Nam neque ob bonum commune se occidit, neque amore ueræ uirtutis.

Primum patet, quia ipse sua morte nec erat liberaturus populum suum, cum iam essent capti, nec liberauit.

Secundum quoque patet, quia si amore uirtutis, id est ne contaminaretur cibus gentium, expectasset mortem sibi inferri a tyranno, quemadmodum legimus de Machabæis, quod autem ait scriptura eligens potius nobiliter mori, &c. explicat existimationem, & opinionem, quam habuit ipse Raziz de illa morte, quia iudicauit nobiliter facere se occidendo, sed in eo maximo deceptus fuit. Sansonem D. Th. & communiter omnes Doctores vindicant à peccato sequuti in hoc D. Aug. cum enim coma, & capilli capitis, in quibus habebat Sanson vim suam, miraculosè, rursum illi creuerint, eo miraculo intellexit diuino quoque, & interiori instinctu, ut arreptis columnis maximi templi, in quo principes Philisteorum aderant, occideret in bonum sui populi, & se cum ipsis, quia aliter non poterat eos opprimere, unde ille ausus Sansonis uocatur à D. Aug. & D. Thom. supernaturalis, & non humanus, quod etiam ostendit oratio, quæ præcessisset, quæ se Deo commendans uires ab eo, & animum ad actum illum postulauit è cælo. Simile iudicium habendum est de martyribus, & sanctis, quos Ecclesia colit, aut sancti patres uocant sanctos, quando in testimonium fidei, aut ad uitandum stuprum uel similem turpitudinem se se igni mari, uel præcipitio tradiderunt, fecerunt. n. hoc diuino instinctu, & secreta reuelatione, propter quod talia facta, ut ait Hier. laudanda sunt, & admiranda, non tamen imitanda.

Ad tertium respondeo prohiberi præcepto. quinto mortem, & occisionem hominis contra rectam rationem.

Et prohibetur tam mors propria, quam aliena, propria semper, & ubique, quia nunquam dicabitur recta ratio, ut aliquis seipsum occidat, aliena uero non semper, & ubique quia nunquam dicabitur recta ratio, ut proximus interficiatur, nisi quando ita exigitur uel ad bonum commune, uel ad propriam salutem.

Quartum argumentum quaerit, An possit dari ignorantia inuincibilis huius doctrinæ non licet se ipsum ullo modo occidere, nec pro bono fine, uictoria in sua relectione de homicidio nu. 37. quem sequuntur nonnulli recentiores Thomistæ, uult non posse hoc inuincibiliter ignorari: neque ab infidelibus, quia præcepta Decalogi sunt conclusiones immediatæ quæ deducuntur ex primis principijs practicis naturalibus adeo omnibus per se notis, ut a nullo possint ignorari, hoc autem præceptum. Non occides, sequitur ex illa maiori, quod tibi non vis, &c.

Et ex illa minori, non uelles te priuari, unde sicut est maior per se nota, & quæ non potest inuincibiliter ignorari, ita, & minor.

Secundò quia si huius doctrinæ datur ignorantia inuincibilis, illi pagani qui se occiderent excusandi essent, ac condemnantur à B. Aug. & alijs sanctis patribus.

Alij uero Thomistæ oppositum sentiunt, Soto in lectura. 1. 2. q. 76. art. 4. & est modo communis inter ipsos.

Probat. Quia licet ista doctrina inferatur ex principijs naturæ, non tamen ita clarè, & apertè, quin ignorari à multis possit, maxime à rusticis, sicut ex principijs quoque naturæ sequitur non licet sumere uindictam de propria iniuria, fornicationem simplicem esse malam, et multi ex infidelibus rusticis, id ignorarunt inuincibiliter.

Secundò. In his præceptis non est maior difficultas, quam in alijs diuinis maxime pertinentibus ad actus cordis, ut non concupisces, & hæc à multis

ganis sunt inuincibiliter ignorata, imo, & ab ipsis. Iudæis fidelibus, propter quod oportuit dari a Deo distincta præcepta in decalogo quædam pertinentia ad opus externum, & quædam pertinentia ad opus internum, & actus cordis.

Ita ducent hi posse dari ignorantiam inuincibilem huius doctrinæ non licere se occidere, neque ob bonum finem, non tamen inculpabilem, quia habentes illam si facerent quod in ipsis est, seruando, alia præcepta iuris naturalis, quæ ignorari non possunt, liberati fuissent ab ignorantia aliorum. Vnde potuerunt illam haberi per aliquod tempus non tamen semper sine eorum culpa. Ita docet B. Pau. Rom. 1. asserens paganos, qui non coluerunt Deum iuxta ea quæ ex creaturis manifestissima sunt, nec seruauerunt præcepta legis naturalis per se nota propter duritiam cordis sui, & in pœnam aliorum criminum traditos esse in reprobum sensum, ita ut ignorent culpabiliter quæ ad bonos mores sunt necessaria, & lumine naturali factis prudenter discursu potuissent intelligere, quale est hoc de non occidendo se ipsum. Arist. enim lumine naturali ductus aperit testatur. 3. Eth. c. 7. non esse magnanimi, sed abiecti, & timidi se occidere.

Hinc facile soluuntur argumenta pro opinione victoriæ.

Ad primum dico, maiorem illius syllogismi esse omnibus per se notam, & minorem in hoc sensu, nolles te ab alio occidi, & ita nec debes velle alium occidere, in illo tamen sensu nolles te vita priuari aliquando, neque a te ipso, non esse omnibus per se notam, imo iudicarem mihi id aliquando expedire, & licere velle, quia non est per se notum neminem esse dominum suæ vitæ sed solum Deum, saltem ad tempus posset aliquis ita inuincibiliter opinari.

Ad secundum patet solutio ex dictis, paganos illos excusari, etsi ita ignorauerint, quia per totum vitæ tempus non potest id ignorari, nisi culpabiliter, eo quod non seruenter alia præcepta.

Hinc sequitur, si modo rusticus, & simplex ignorans hanc doctrinam iudicaret licere sibi ob bonum finem se occidere, non posse nos statim hanc ignorantiam condemnare ut culpabilem, cum per aliquod tempus haberi sine culpa possit, & esse inuincibilis, sed audiendam esse eius confessionem, & videndas particulares circumstantias personæ, & mores eius, & ex his ferendum esse iudicium.

Ad sextum respondeo bitariam posse aliquem se ipsum occidere, primo modo directe, & per actum posituum iniiciendo sibi manus, vel per hunc actum volo me occidere vel volo facere hoc, aut dimittere, ut me occidam, ut moriar, quod nullo modo licet, ut obseruauimus.

Nam si, mutilatores suorum membrorum etiam prætextu virtutis sicut fertur de Origene, damnantur in multis concilijs, quanto magis occisores sui ipsius directe, & voluntarie.

Secundo modo potest quis occidere se indirecte non per actum posituum, sed negative non seruando propriam vitam hoc aliquando licet: non enim tenetur homo apponere semper omnia media ad vitam tuendam, sicut ex obseruatione posita constat.

Et ratio huius discriminis est quia non occidere secum sit negatiuum obligat pro semper, & ita in nullo euentu licet se occidere, conseruare autem vitam est affirmatiuum, quod non obligat pro semper, & ita licet aliquando illam non tueri. Quod si dixeris, tenetur vnusquisque vitam fratris tueri quouscumque potest, ergo, & propriam.

Respondeo primum negato antecedenti, non teneor semper defendere proximum à morte, etiam si ipse sit innocens, & ego possim ut in eo qui se offert martyrium.

Respondeo secundo negata consequentia, quia ego possum credere meo iuri, non autem iuri alterius, ut patet in bonis temporalibus possum prodigere mea bona, quamuis ea commodè tueri possim, non autem possum bona proximi, quando ea commode possum conseruare.

Vnde licet vitæ exponere pro amico non sument panem illi necessarium, aut relinquendo tabulam qua euadat in mari, quia hoc non est me actum posituum occidere, sed cedere iuri meo, & non tueri propriam vitam: licet non occidere inuasorem, sed cessare a defensione propria, & pati mortem, licet cum periculo vitæ seruire infirmo laboranti peste, licet bellare pro patria cum periculo urgenti nauigare cum manifesto periculo pro bono Reipublicæ. quamuis non pro solo lucre: quia hæc omnia non sunt me occidere actum posituum, sed non seruare vitam pro fine honesto, aut eam exponere. De condemnatis ad mortem fame aut poculo veneni dicemus suo loco infra. q. 69. art. 4.

Ad sextum respondeo feminas sanctas, quas Ecclesia, & sancti patres iudicant sanctas, ut Pelagiã, & socias id fecisse peculiari instinctu spiritus sancti, sicut diximus de Sansone, alias vero, quæ sine tali peculiari admonitione id facerent, temeritatis, esse arguendas.

Ita D. Augustin. 1. de ciuit. Dei loco citat. quia ad tuendam pudicitiam, & virginitatem, quæ uirtus est, & quæ potissimè curanda est, non est medium accommodatum, sed iniquum occisio sui ipsius, medium est non consentire fornicario.

Vnde mulier vel puella non consentiens animo, retinet suam pudicitiam iuxta illud dictum B. Lucie. [Non inquiratur corpus, nisi de consensu mentis. Et quamuis in foro conscientie tantum teneatur non consentire, nec peccet mortaliter non resistendo, modo non consentiat, est tamen periculosum non resistere, sed debet studiosè resistere, clamare, uim inferre uolenti eam contaminare; tunc quia periculosum est positum actum uenere non consentire, etiam si ante coitum disenserit. Secundo, quia in foro exteriori, & iudicio prudentum quæ potuit clamare, aut resistere, nec fecit, iudicatur cõsensisse, unde Deut. 22. præcipiebatur, ut si puella esset oppressa in agro obrueretur lapidibus oppressor, non autem ipsa, quia iudicatur clamasse, & non fuisse auditam, aut non clamasse, quia nullus adesset potens ferre illi open, oppressa autem in ciuitate lapidibus obrueretur una cum oppressore, quia tacuerat.

Tertio, quia resistens per vim sua vi, & resistentia sibi animos faciet ad fortius dissentendum, & detestandum illud scelus, etiam si opprimatur.

Et ultimo quia resistenti pro sua pudicitia, & honestate tuenda, adderit Deus vires super naturales suppeditans in quo sensu potest intelligi illud Cantic. 8. Si murus est ædificemus super eum propugnacula argentea, cum murus sit defensio ciuitatis, & propugnacula maior defensio, significans sponsa nostra est murus ad tuendam honestatem, exhibeamus ei maiores vires ad eam tuendam, sicut propugnacula iouant murum.

Ad illud dictum B. Hier. respondent aliqui D. Hier. ex nimio affectu, quo prosequutus est virginitatem habuisse illam opinionem, quæ tamen non est recepta, inter Doctores. Alij uero defendunt D. Hier.

D. Hier. hac ratione in sacra scriptura inquit hæc voces absque, præter, & similes, nõ semper sumuntur exclusione, ut ipsæ videntur sonare, sed aliquando inclusivè verbi gratia, Cant. 4. & 6. Vbi agitur de pulchritudine spõsæ dicitur. Pulcherrima es absque eo quod intrinsecus later, id est, cum his quæ intrinsecus latent, quasi dicat pulcherrima, es omni ex parte interius, & exterius. Et B. Pau. cum agit de suis laboribus, ait præter ea quæ exterius suat, sollicitudo omnium Ecclesiarum, id est patior magnos labores, & curas, vna cum eis sollicitudinem omnium Ecclesiarum, eodem inquit modo vsum i Hiero. eo loco ista voce absque, non exclusivè. Nõ licet inquit in persecutionibus se ipsum interimere absque, vbi castitas, id est etiam quando castitas periclitatur.

Ad ultimum respondeo, satis ex dictis petere occidentem se ipsum magnam inferre iniuriam, & Deo, qui solus est dominus vitæ, & mortis, & Reip. ut optimè docent argumenta, D. Tho. in prodigendis vero pecunijs, non est ita, quia vnusquisque est dominus suarum pecuniarum.

ARTICVLVS. VI.

An licet occidere innocentem.

Observemus initio, cū duplex sit innocens alius in vtroque foro, qui non modo re ipsa est innocens, verum etiam nullis rebus probatur nocens, alius autem revera quidem innocens, sed in foro exteriori secundū allegata, & probata convincitur nocens non esse, hic sermonem de innocente hoc secundo modo, de hoc enim agemus. qu. 67. art. 2. in q, illa celebri An. iudex teneatur semper iudicare secundum allegata, & probata, vnde questio præsens est de innocente, qui verè est innocens, nec de eo oppositum probatur.

CONCLUSIO PRIMA.

Ex diuino præcepto licet sic innocentem occidere.

Patet, quia cum Deus sit dominus vitæ, & mortis potest sine vlla iniuria præcipere ut innocens priuetur vita, disponens enim de re sua nulli facit iniuriam, & consequenter qui ex diuino præcepto innocentem occideret, benè ageret, quia præcepto superioris licito, & honesto obedire bonum est: ita comendatur Abraham Genes. 22. qui vt diuino præcepto obediret, non peperit vitæ filii sui, quamuis innocentis.

CONCLUSIO II.

Secluso tali diuino præcepto, nulli licet ullo titulo, aut ratione occidere innocentem.

Patet, non licet occidere hominem aliquem, nisi aut per se, id est propter bonum commune, aut per accidens, id est, in sui defensionem, innocens neque nocet bono communi, imò illi est vitilis, neque aliquem aggreditur nam ita iam non esset innocens, ergo nullo titulo licet eum occidere. Hęc est de fide habetur.

Exod. 23. Infontem, & iustum non occides. Quod præceptum non fuit datum illi populo, vt iudicialiter pertinēs ad particularem gubernationem illius populi, sed vt mortale, & naturale.

Circa hunc articulum offert se Quæst. An detur casus in quo liceat propter bonum commune occidere innocentem, sunt enim tres casus, in quibus hoc quæri potest an tunc liceat.

Primus est in bello iusto, quando alia via victoria obtineri non potest, nisi occisis innocentibus, & de hoc non est dubiū licere seruatis debitis circumstantijs, vt constat. q. 40. de bello.

Secundus est quando aliquis vult occidere innocentem, liceat ne id permittere, vel teneamur potius iuuare, & liberare illum, de quo est etiam certum teneri ex præcepto charitatis ad liberandum innocentem, quā lo sine magno, & graui nocumēto nostro id ualemus, in hoc enim casu intelligitur illud Ecclesi. Vnicuique mandauit Deus de proximo suo. Et illud Prouer. Erue eos qui ducuntur ad mortem. Et ratio est aperta. Quia si tenemur ex nostris bonis facere elemosynam patiēti extremam necessitatem famis, imo & grauem, quantò magis constitutum in aperto, & certo discrimine vitæ ex iniquitate aggressoris? Dixi, sine magno detrimento nostro, quia si magnum detrimentum quis ad tuendum fratrem subire cogatur, ut amissionem honoris, aut omnium bonorū, vel maximæ partis illorum, non tenetur, ut constat ex disputatione de charitate. An autem liceat ad defendendum innocentem occidere aggressorem illius, articulo sequenti videbitur. Tertius casus est difficilior, cuius hic proprius locus est.

CONTROVERSA I.

An quando tyrānus uel latrones sicarij obsidentes locum aliquem postulant innocentem, qui ibi existit, & eo tradito recedent, sin minus deuastabunt omnia-licet tradere illum ob bonū commune, & liberandam totam communitatem ab illo tyranno, uel sicarijs.

Victoria in lectura huius art. & in sua relectione de homicidio, quem sequitur plerique recentiores Thomistæ, docuit in hoc casu licere, tradere innocentem tyranno imò, & gubernatores illius ciuitatis id deberet quia si licet, debēt, in casu enim tantæ necessitatis tenentur gubernatores ad omnia media licita, ut suam Remp. liberent. Probatur hæc sententia primò Respu. potest exponere partes politicas, & ciues suos claro, & euidenti periculo mortis pro se tuenda, ut in bello iusto, etiā si tale bellum non sit necessarium, nisi ex malitia tyranni, potest Dux exponere milites euidenti, & certissimo periculo mortis, uerbi gratia si non habeat arbores, currus, & similia, ex quibus componat murum, & vallem exercitis, potest componere ex militibus, quod hispanè dicitur, hauer una trinchea de hombres, quos eo ipso euidentiissimo periculo mortis esse expositos certissimum est, ergo potest ob similem necessitatem boni communis, qualis est id nostro casu, tradere illum ciuem, quamuis innocentem, & exponere euidentiissimo periculo vitæ.

Et confirmatur. Quis totum naturale exponit partem etiam sanam pro salute totius, quod debet imitari totum politicum, & Respu.

Secun-

Secundò, si Resp. hoc non posset, certè id esset, qua uel talis traditio non est medium ordinatum ad sui defensionem, vel tradere illum innocentem esset perinde, ac illum actu occidere, quod nulli licet neque ob bonum commune, neque ob alium finem, at nulla harum rationum hoc prohibet: non prior, quia cum ipse innocens in eo casu teneatur se ipsum tradere, omnium consensu, certè est medium ordinatum neque posterior, quia si tradere innocentem esset illi occidere, innocens quoque quando traderet se ipsum perinde esset, ac se ipsum occideret, quod cum nulli liceat, neque liceret ei se ipsum tradere, quod tamen licet.

Tertiò ad ea, ad quæ ciuis tenetur ex charitate, in extrema, vel graui necessitate, iudex potest compellere, quo nomine docent Theologi, iudicem posse compellere diuites, ut faciant eleemosynas existentibus in extrema necessitate, imò, & in graui, si Respond. aliquod damnum pati periclitetur propter graues necessitates ciuium, sed innocens tenetur omnium consensu se ipsum tradere propter bonum commune, existitque extrema necessitas quia deustabitur, ciuitas, nec alia est via, ut supponimus ad illam tuendam, & repellendum tyrannum, ergo potest compellere eum, ut se tradat, & tradere, si noluerit.

Et confirmatur. Ad ea quæ quis tenetur ex iustitia legali potest compelli à publica potestate, sed iste innocens tenetur ex iustitia legali se ipsum in hoc casu tradere tyranno, ergo potest compelli, imò tradi, si ipse non præstet.

Maiores patet ex ipso nomine iustitiæ legalis, idè enim est debere ex iustitia legali, quod debere ex lege bono communi, ad ea autem, ad quæ quis tenetur ex lege, nullus dubitat posse compelli, à iudice, qui est custos legis, & eius exequutor. Minor uero probatur, quia iustitia legalis ordinat omnia bona personæ particularis, & singulorum ciuium uitam, pecunias, &c. ad bonum commune, maxime in casu necessitatis communis.

Quartò Resp. non tenetur istum innocentem defendere, imò potest aperire portas, & concedere, ut à tyranno comprehendatur, hoc autem perinde est, ac tradere, ergo potest tradere.

Maiores ab omnibus conceditur, quia si non tenetur particularis defendere innocentem cum magno detrimento suo, ut modo dicebamus, quâto magis Resp. cum tanto damno communi non tenetur? Minor uero probatur, quia si clericus, vel monachus, aperiat iudici portas Ecclesiæ, vel domus. ad quam confugit reus, qui captus ab illo iudice plectetur morte, manet irregularis, & reus illius homicidij, perinde enim iudicatur in iure hic clericus aperiens portas in hoc casu, ac si tradidisset illum reum, & sicut maneret irregularis tradendo, ita aperiendo portas.

Quintò, si tyrannus minetur mihi mortem, nisi offeram illi linguam, vel manum abscindendam, licet offerre ad tuendam uitam, sicut licet eleuare manum uolenti percutere caput, & offerre manum uulneri, imò, & abscissioni ad tuendum caput ergo licebit tradere, & offerre ciuem innocentem tyranno ad uitandum totius Reip. perniciem. Denique licet occidere innocentem pro bono communi, quando scilicet probatur nocens per testes, tunc. n. nulla alia de causa licet occidere ipsum, nisi quia si iudex non iudicaret secundum allegata, & probata, sequeretur scandalum, & maxima Reip. perturbatio, ergo cum in hoc casu tantam perturbationem patiatur Resp. à tyranno, & tantum damnum ei imminuat, nisi tradat innocentem, licebit illum trade-

re innocentem pro bono communi; aut quæ est ratio, cur hoc non liceat, illud uero liceat, cum utrumque exigit bonum commune?

Oppositum docent Soto lib. 5. de iust. q. 1. art. 7. & nonnulli cum ipso. Quod ita probant. Primo absolute, & simpliciter est intrinsecè malum occidere innocentem, de cuius innocentia constat, ut docet hic D. Th. sed tradere innocentem, quem certo scimus occidendum, perinde est ac illum occidere quo nomine clericus, qui traderet iudici reum, quæ certo sciret occidendum, esset ipso facto irregularis & reus homicidij, quia idem est tradere occidendum, quod occidere, ergo sicut non licet occidere innocentem neque pro bono communi, ita nec tradere illum occidendum tyranno.

Secundò ad media quæ non sunt necessaria per se, sed per accidens, & ex malitia alterius, non tenemur, sed tradere innocentem in hoc casu non est medium per se, & directè ad liberandam Reip. sed per accidens, & ex iniquitate illius tyranni, ergo. Maior patet ex èplo, si publicus latro dicat uictori, occidâ te, nisi dederis mihi 100. aureos, ego teneor quidem defendere illum uictorem à latrone, quantum possum, quia hoc est medium per se ordinatum ad liberandum inuasum, dare autem latroni 100. aureos, ut dimittat illum, non teneor etiam si uideam in summo, & certo periculo uitæ illum existere, quia 100. aurei non sunt medium per se ordinatum ad subleuandam illam necessitatem, nisi ex malitia latronis. Minor patet, quia ad tuendam Reip. à tyranno, & sicarijs medium per se ordinatum est defensio eius, & vis armorum. Vnde potest Resp. compellere quemcumque ciuem quantumuis innocentem, ut pugnet, & resistat, & cum apertissimo periculo uitæ, tradere autem tyranno non est medium per se, nisi ex malitia, & iniquitate illius tyranni. Et confirmatur, Quia cum occisio innocentis non sit per se bona, nunquam licet uti illa, aut tradere occidendum illum, nisi quædo est medium necessarium simpliciter, & per se ad bonum commune non autem quando est medium necessarium ex malitia tyranni.

Tertiò illa similitudo de parte naturali ad totum, qua utitur opposita sententia, est nimium dissimilis, quia pars naturalis corporis non habet esse per se seorsum, & distinctum, a toto, nec est capax iuris, aut iniuriæ per se ipsam, sed est ad esse totius, ius quoque, vel iniuria totius sunt ipsius, pars aut politica, & quiuis priuatus ciuis est quoddam suppositum per se distinctum, ab esse totius politici, & per se capax iuris, & iniuriæ, & cum fiat illi maxima iniuria, si tradatur tyranno, talem iniuriam non potest illi Res. irrogare, quia tunc tantum, ut constat, potest eius uitam exponere, quando est medium per se, & directè ordinatum ad bonum ipsius, quod non est in hoc casu, sed per accidens, & ex iniquitate tyranni, & ita licet quidem partem naturalem exponere, vel tradere abscindendam pro uita totius, partem autem politicam aliter, quàm pugnando, & in bello contra tyrannum non licet.

Quartò, ad ea, ad quæ quis non tenetur ex iustitia, sed solum ex charitate, non potest compelli à iudice, aut à Rep. sed in hoc casu hic innocens non tenetur ex iustitia tradere se tyranno, sed ex sola charitate, ergo. Maior certa est, quia iudex non est exequutor præceptorum charitatis, sed custos tantum iustitiæ, & exequutor legum, & ita non potest compellere ad ea, quæ ex sola charitate debentur. Minor probatur, in hoc casu innocens ea lege tenetur se tradere, quia tenetur ad curandum bonum

quod commune, curare verò bonum commune illi
soli tenentur ex iustitia, quibus incumbit ex officio,
alij priuatum ex sola charitate, qua debent illud
diligere, & suis priuatis bonis præferre, ergo
innocens iste ex sola charitate, non autem ex iustitia
tenetur se tradere & confirmatur. Quia ut constat
ex q. 2. art. 2. quando dicimus dandum esse in
extrema necessitate etiam ex necessarijs statui, intelligitur,
quando illa necessitas est ab intrinseco, ut ex fame,
non autem quando est ab extrinseco, & ex malitia
alterius in hoc autem casu ista necessitas. Reip. est
ab intrinseco & ex malitia tyranni, ergo non tenetur
quis pro ea vitam exponere tradendo seipsum,
sed solum bellando, quia bellum defensuum in eo
casu est medium necessarium. Confirmatur. Secundo
quia in necessitate extrema non est succurrendum
cum simili necessitate, & damno.

In hac q. ex his quæ apud omnes certa sunt, colligendum
est quid in ea dicendum sit, imprimis certum est
apud omnes non teneri Rempu. in eo casu defendere
istum nocentem cum tanto damno suo, cum neque
particularis teneatur illum defendere cum graui
detrimento suo. Secundo certum est si tyrannus
peteret a gubernatoribus: occidite istum innocentem,
& tradite mihi caput eius, alioquin uos omne igne
comburam neque id licere, etiam si tantum
damnum immineret, quia occisio actualis innocentis
est adeo intrinsece mala, ut propter nullum bonum
finem sit licita, esset enim per se, directe, & proprio
actu exercere homicidium innocentis, quod non licet,
sicut non licet ministris iustitiæ, quando sententia
iudicis continet intolerabilem errorem, illam
executi, & occidere innocentem, ut docet hic D. Thom.
ad tertium quicquid iudices illi ministris minentur,
qua ratione non licebat ministris tyrannorum
occidere martyres. Sed obijcies. Occidere innocentem
non est intrinsece malum, nam alioquin Deus non
posset id præcipere, sicut non potest præcipere
fornicari, aut mentiri, quæ sunt intrinsece mala,
quod autem non est intrinsece malum, potest
aliquando bene fieri, & honestati ex circumstantiis,
maximè finis ergo ob tam honestum finem quale
est bonum commune, licebit occidere innocentem
in tanta necessitate. Sed hæc ratio parum uiget
nam occidere innocentem auctoritate eius, qui
est dominus uitæ, & mortis, neque est intrinsece
malum, neque malum a fornicari, mentiri, &c. ita
sunt intrinsece mala, ut nulli, liceat similiter occidi
innocentem ab alio quam à Deo, vel sine præcepto
ipsius ita est intrinsece malum, ut à nullo uilla ratio
ne, vel sine possit fieri.

Tertio, certum est apud omnes saltem ex charitate,
qua bonum commune præferendum est cuius particulari,
teneri innocentem ad tradendum se ipsum illi tyranno,
ut liberet suam Rempu. sicut dixit Ionas c. 1. Propter
me orta est hæc tempestas mitte me in mare, & cessabit
uobis.

Ultimo certum etiam est posse Rempu. condere legem,
ut quotiescunque talis necessitas se obtulerit, debeat
innocens ad liberandam Rempu. & pro bono communi
tradere se tyranno, & imponere penam capitis
transgredienti talem legem, sicut Dux in bello iusto
potest constituere legem, ut hic uel ille miles maneat
in tali arrio, in quo mors certissimo, imminet,
quando ita exigit bonum commune exercitus, &
imponere penam capitis transgredienti illam legem.
Et probatur, quia Respon. habet auctoritatem ad
condendas leges, quæ respiciant bonum commune,
& in quibus præcipiatur ciuibus quæ sunt licita,
& honesta, huiusmodi autem lex re-

spicit maximè bonum commune, & patria liberationem,
præcipiturque in ipsa innocenti non modo res licita,
& honesta, uerum etiam ad quam innocens in tali casu
tenetur saltem ex præcepto charitatis. In his quatuor
omnes conueniunt, & auctores utriusque opinionis.

His positis dico utramque opinionem posse defendi
ut probabilem sed nihilominus utramque sua reprehensione
dignam esse, quia ex doctrina D. Tho. in duobus tantum
casibus licet aliquem occidere, uel tradere occidendum
aut per se, aut per accidens, per se perturbantem bonum
commune, per accidens ad sui defensionem, extra quos
nullum modo licet, in casu autem de quo loquimur nil
horum habet locum, quia neque innocens perturbat
Rempu. sed malitia illius tyranni, qui eum odio habet,
quæ non est impuranda huic ad culpam, cum sit
innocens, neque per accidens, cum ipse innocens non
inuat Rempu. sed tyrannus ille. Tum secundo, quia
tradere innocentem tyranno certo occidendum idem est
omnino, quod illum condemnare innocentem autem re,
& iure nullo modo licet condemnare ad mortem, unde
reuera negari non potest, quin fiat ei iniuria Respu.
enim potest quidem uti bonis ciuium in suum commodum,
quia tunc est illorum domina, sicut ob bonum commune potest
transfere dominia, uitam autem eorum ubi nulla culpa
est, non potest uti in suum commodum, cum ipsa non
sit domina uitæ, & mortis ciuium, sed solus Deus,
præterquam in bello iusto opinio quod que Soti non
caret sua anima uersione, quia negare illam
similitudinem partis naturalis ad totum cum parte
politica ad bonum commune Reip. est infirmare
omnes rationes, quas habet hic D. Tho. quæ nituntur
huiusmodi similitudini, & est expressè contra
D. Thom. supra, q. 62, ar. 3. & 12. q. 90, art. 5. imò
D. Pau. & sancti patres ex his quæ natura constituit
in partibus, & toto, colligunt quid iudicandum sit
de ciuibus in ordine ad Rempu. Et utor ratione, etiam
si demus partem politicam habere suum distinctum,
est nihilominus præferendum ipsi bonum commune,
estque exponenda pro bono communi, quemadmodum
aqua, & si habeat suum esse proprium, & distinctum
ab esse totius uniuersi, nihilominus propter bonum
totius uniuersi, ne detur vacuum, relicta sua
inclinatione, & motu sibi naturali, & proprio
ascendit, quæ inclinatio naturalis in omnibus
rebus necessario constituenta est.

Vnde dico sicut Respu. non potest ad leuandas
necessitates extremas, uel graues, quæ cedunt in
damnum commune, accipere bona diuitum, sed
solum potest præcipere, ut ipsimet diuites exhibeant,
quod si non fecerint, tunc ut rebelles præcepto
iusto, & quod respiciebat bonum commune, potest
in penam suæ crudelitatis, & inobedientiæ ab
eorum domibus pecunias, & bona accipere &
succurrere indigentibus, ita in hoc casu, de quo
querimus, non potest potestas publica occidere
illum innocentem, quia neque est malefactor, neque
inuasor, neque simpliciter, & absolute tradere
tyranno, quia neque potest illum offerre morti sine
ulla culpa, sed cum ipse nocens teneatur ex
præcepto charitatis, imò, & iustitia legali præferre
bonum commune propriæ uitæ, & tradere se ipsum
in eo casu ad liberandam patriam, potest, & debet
hoc illi præcipere, quod si non obedierit, tunc
ut reum iam, & inobedientem iusto præcepto poterit
cum tradere tyranno. Hac uia euadimus omnia
illa incommoda opinionum Victoris, & Soti, & offerimus
gubernatoribus locorum uiam extra omnem

omnem dubitationem licitam, qua possint suas Respon. liberare.

Quod autem hoc liceat, & tale præceptum iustum sit, & licitum, & per consequens innocens ille, non obediens fiat iam nocens, & reus patet. Quicquid potest ob necessitatem, vel bonum commune præcipi civibus per legem, potest adueniente necessitate præcipi privato sine lege, imò hoc interest inter legem, & mandata superiorum, quod lex conceditur propter communitatem, & respicit omnes, mandata autem superiorum particulares, sed potest condi lex ex omnium consensu, quæ in isto casu hoc præciperet innocenti, & sub pena capitis, ergo potest id ipsum adueniente necessitate præcipere prætor.

Et confirmatur. Quia plura requiruntur ad legem, quam ad mandatum superioris, nam ad mandatum sufficit, ut sit res honesta, ad legem autem exiguntur multæ circumstantiæ, & solemnitates. Secundò, superior potest præcipere inferiori, ad id quod iam tenetur, tenetur autem innocens in hoc casu ex charitate, & iustitia legali tradere se ad liberandam patriam, ergo, potest illi præcipi, & mandato ad hoc ipse compelli.

Tertio sicut Resp. non est domina vitæ civium, ita nec bonorum eorum omnino, nisi quatenus exigit bonum commune, ergo sicut non potest accipere bona, potest autem præcipere diuiti, ut det quâdo tenetur, ita licet non possit ipsa priuate cuius vitæ, potest præcipere vt offerat se morti, quando bonum commune exigit, sicut dux si bonum commune exigat, potest præcipere militi, vt maneat in studio, in quo certo morietur, atq; si non obediatur eum punire ut reum. Denique si argumeta pro opinione Victoriæ, quæ iudicantur ab omnibus recentioribus, probabiliora, bene considerentur, huic nostræ sententiæ maxime fauent, imò illam reuera probât, vt ex solutionibus singulorum apparebit.

Ad primum igitur argumentum pro opinione Victoriæ respondeo Remp. posse exponere ciues pro communi, & eorum bona, ac vitam, sed modo debito, & licito, nec aliter, quia non sunt facienda mala, vt veniant bona. Vnde quamuis in hoc casu occidere innocentem esset medium ad liberandam Rempub. eo tamen non liceret vt, quia est ex se illicitum, ita cum tradere illum sine culpa sit reuera inferre illi iniuriam, & velut condemnare infontem, ac tradere carnifici, non potest Respu. hac via illum exponere. Ea autem via, quam nos assignamus, exponet illum pro bono communi, liberabitur Respub. a suo damno medio licito, cum præcipere illi ad quod tenetur liceat, & nisi obediatur, tradere tunc eum vt nocentem, & reum, ac rebellem sit etiam licitum.

Ad secundum respondeo, neutrum istorum esse medium per se ordinatum ad defensionem Reip. nec tradere eum, nec tradere se ipsum, sed illâ bello tueri, ac vim repellere, & ita nec debet Resp. tradere illum, nec tenetur ipse ad se tradendum, quasi medium, sed ex lege tantum charitatis, & iustitiæ legalis. Vel dico, neutrum istorum esse mediū per se, & simpliciter, posita tamen ista hypothesi sicut illa necessitas est extrema per accidens, & ex malitia tyranni, ita quoque traditio huius innocentis est medium non quidem per se ordinatum sed per accidens, & ab extrinseco adhibendumque nõ est à Rep. quæ neminem sine culpa potest aut occidere, aut tradere morti sed ab ipsemet, quia cū possit tradere se ipsum pro liberanda Rep. sicut, & pro vita amici posset, sitque talis traditio in hoc casu adeo necessaria, tenetur ad illam, potestque, ac de-

bet ei præcipi, & cum iustas si Resp. non potest esse tradere, quia perinde est sicut occidere, neque poterit se ipsum tradere, sicut nec se occidere. Respõ deo maxime differre. Resp. enim non habet ius ad priuandum nocentem vitam, innocens uero in hoc casu tradens se ipsum credit iuri proprio, quod potest, & pro amico, & tenetur supposita necessitate Reip. sicut cum quærunt Doctores, an liceat pro fratre vitam exponere, docent pro amico privato licere, non tamen teneri, pro illo verò, cuius vita necessaria est bono communi, non modo licere, verum etiam teneri quia pro bono communi omnia bona præter spiritualia sunt exponenda.

Ad tertium sunt, qui respondent posse Rep. accipere diuitias, quia in ea necessitate sunt iam communes, neq; fieri ullam iniuriam diuiti, vitam verò innocentis nunquã reddi communem, nec habere in eam Remp. aliquod ius. Est optima solutio iuxta opinionem Soti, iuxta quam potest iudex habentem superflua compellere ad succurrendum extremæ necessitati, non autem illum qui similem patiatur, sicut in hoc casu iste innocens, qui patitur etiam extremam, sicut & sua Respondent secundò diuitem compelli posse ad largienda sua bona, quia elemosyna est medium per se ordinatum ad leuandam necessitatem fratris, traditio autem innocentis non est medium per se ordinatum ad leuandam necessitatem fratris, traditio autem innocentis non est medium per se ordinatum ad liberandam Remp. sed ex malitia tyranni. Sed iuxta nostram sententiam dico probari illam isto argumento fatemur enim iudicem posse compellere in hoc casu innocentem, ut tradat se ac si reuenerit, posse tunc vt rebellem tradere illum, sicut potest compellere diuitem, ut succurrat extremè indigenti, & nolenti, ut rebelli posse auferre pecunias, & eo renitente dare illas indigenti. Ad quartum dico isto etiam argumento probari nostram sententiam, quia ex iustitia legali tenetur iste innocens se tradere, & consequenter potest compelli, ac nisi obediatur, tunc tradi, vt noxius.

Ad quintum respondeo plurimum differre id quod est defendere, & id quod est aperire portas, & tradere, nam illud licet, quando innocens non potest defendi sine magno detrimento proprio, posterius nullo modo. Ad illud clerico dico licere etiã clerico non defendere, se. I. aperire portas Ecclesiæ, quando ipsi uel Ecclesiæ magnum immineret damnum, ut quotidie sit sine ullo reatu homicidij, aut irregularitatis, non posset tamen tradere, quin maneret irregularis.

Ad sextum dico mihi nõ licere abscindere propriam manum, uel linguam, sicut nec licet me occidere, quicquid tyrannus minetur, licet autem tradere abscindenda in tanto discrimine, quia est credere iuri proprio iusta de causa.

Ad septimum respondeo licere iudici, ut uidebimus infra. q. 67. ar. 2. occidere innocentem iudicè probatum nocentem non solum propter bonum commune, sed quia cum non iudicet, ut persona priuata, sed publica, debet iudicare secundum notitiam, & scientiam publicam, & iuridicã quam habet secundum quam nocens est, & reus, qui talis probatur, & si à parte rei sit innocens, at in nostro casu hic innocens, & re & iure est sine ulla culpa.

Nunc ad argumenta M. Soto: Ad primum qui sequitur opinionem Victoriæ negat idem esse occidere se ipsum & tradere se occidendum, cum innocens neque in hoc casu possit se occidere, possit autem, & debebat tradere se occidendum. Vnde volunt

velunt tradere se ipsum solum esse se ipsum exponere, quod licet pro bono communi, sicut natura docet exponere partem pro toto. Nos vero respōdemus iuxta nostram sententiam idem esse, in hoc casu tradere, quem certo scimus statim occidendum, & occidere, & vtrumque esse illicitum Reip. attamē cum ipse teneatur, se occidere, quod concedunt ipsemet Soto, & omnes potest Resp. illum compellere, vt praestet ad id quod tenetur in tanta necessitate, & nisi faciat, punire illum vt reū.

Ad secundum respondens Victo. & sui Rempu. sicut habet potestatem per se ad exponendum ciuem pro bono communi in necessitate per se, ita quoque habere potestatem per accidens exponendi illum pro bono communi in necessitate extrinseca. & per accidens, qualis est haec, maximē cum in casu praesenti licet innocens non fuerit causa huius mali, quod imminet ciuitati, fuit tamen occasio, & ideo tollendus e medio, vt cesset tempestas. Sed haec solutio paritur calumniam, quia nullus negat Remp. posse illum exponere modo licito, vt in bello iusto, tradere autem non est medium sicut Dux non tradit milites occidendos, quamuis exponat illos pro bono communi sui exercitus, quando haze trinchea dellos. Nos ergo secundum nostram respondeamus Remp. non posse vti isto medio tradendi innocentem non quia non sit medium ordinatum per se, sed quia est illicitum tradere morti, quem omni culpa scis carere etenim si licitum esset, etiam non sit ordinatum per se, possent gubernatores, imō, & tenerentur illo vti, quando esset omnino necessarium quocumque necessitatis genere, in moralibus enim, vt quis obligetur ad aliquod medium, sat est teneri illum ad finem, & medium esse necessariū ac licitum, ideo diues non tenetur dare 100. aureos latroni, vt liberet viatorem, quia non tenetur simpliciter ad defensionem viatoris nec, ex officio, sed sola ex charitate, quae non obligat cum tanto detrimento, at gubernatores tenentur simpliciter ex officio liberare quacumque via suam Reip. & quocumque medio necessario, modo licitum sit, nec tenentur inquirere, sit ne per se ordinatum vel non, differunt quoque ista, quia viatoris salus, quando latro aggredditur non est bonum commune, hic vero agitur de bono communi, quod quacumque via licita tenentur gubernatores tueri.

Ad tertium patet solutio ex dictis, nam quamuis pars politica habet suum esse distinctum, tenetur nihilominus exponere suum esse pro esse totius, potest ad id compelli, quemadmodum diximus de partibus huius vniuersi & aquaque, licet grauis sit, ascendit pro bono cōi, ne detur vacuū.

Ad quartum, & vltimum respondeo falsum esse, innocentem in eo casu ex sola charitate teneri ad se tradendum, probatum enim est teneri etiam ex iustitia legali, imo etiam si non teneretur, nisi ex sola charitate, cum talis actus charitatis sit tunc necessarius bono communi, cuius gubernatores custodes sunt, ex officio, possent compellere illum ad talem actum, sicut diximus iudicem posse compellere illum ad talem actum, sicut diximus iudicem posse compellere diuites ad dandas eleemosynas in grauibus etiam necessitatibus, quae vergunt in damnum commune, quia potestas publica, & iustitia legalis omnes actus aliarum virtutum ordinant ad bonum, cōmune, quando est necessarium. Ad confirmationem dicit vtraque necessitas sit extrema tam istius innocentis, quam Reip. debere nihilominus se ipsum tradere, quia illa regula, Patiens extremam necessitatem non tenetur subue-

To. nus Primus.

nire similem patienti, intelligitur ceteris paribus, & inter personas priuatas, at quando una necessitas est publica, & alia priuata, sicut bonum commune praferendum est particulari, ita communis necessitas extrema priuata, etiam extrema, nam & pro persona publica, cuius vita Reip. necessaria sit, exponenda est vita à quouis priuato.

ARTICVLVS VII.

An liceat occidere inuaforem defendendo se ipsum.

VT quaestioni huic satisfaciat D. Th. duo itatuit. Primū est, ut sicut in omni actu possunt reperiri duo effectus, vnus intentus ab agente, alius praeter intentionem agentis: vt dum quis fodit terrā ad plantandam inuenit thesaurū huius actus sunt duo effectus, vnus praecipuus, & intentus à fodiente, nempē plantare vineam, à quo actus ille, sicut quouis mortalis, suscipit speciem, & rationem, vnde fodientem ad plantandā vineam dicimus plantare vineam alius verò nempē inuentio thesauri praeter eius intentionem, à quo non suscipit actus ille speciem, non enim sic fodiens dicitur quā fuisse thesaurum, sed casu inuenisset: ita in actu, & bello priuato, quo quis se defendit ab inuafore sunt duo effectus, vnus praecipuus, & intentus à defendente, nempē, conseruatio vitæ, à quo hic actus suscipit speciem, & denominationem, cum hic sit finis totalis illius defensionis, alius verò occisio inuaforis, quem non intendit defensor, sed consequitur actum illum, & bellum defensiuum.

Statuit, secundò, sicut aliae actiones secundum se licitae, & honestae possunt vitari vel ex circumstantia, vel per aliquem excessum, aut de se circum ita, & defensionem sui, quamuis naturalibus animalibus concessit, posse vitari aut ex circumstantia alicuius malae intentionis admixtae, vt in eo qui gauderet se inuadi ab inimico suo, vt ita posset defendendo se ipsum illū occidere, & vindicare se de illo, vel si vratur excessu, vt qui sine vrgenti necessitate occideret inuaforem, aut vreretur maiori violentia, quam exigitur ad se tuendum, quia tunc non esset proprie vim vi repellere, sed potius vim inferre, quod non licet: tueri autem se cum debitis circumstantiis vt potest exercendo bellum defensiuum contra inuaforem sine vilo liuore vindictae, sed solo animo conseruandi vitam, & necessitate exigente, quia aliter illā tueri non valet, ac sine vilo excessu violentiae, sed ea tantum, quae ad vim repellendam tunc necessaria est, vocatur moderamen inculpatae tutelae.

CONCLUSIO I.

Non licet inuaforem, nisi necessitate omnino exigente, ita vt aliter vita conseruari non possit, idque sine vilo liuore vindictae, sed solo sine conseruandi vitam.

PRior pars perspicua est, negat enim recta ratio inuaforem occidere non existente tali necessitate, & ita esset homicidium. Secundò, homo non pot occidi nisi aut per se, aut per accidens: sed inuafor non potest occidi per se vt malefactor, quia hoc tantum pertinet ad potestatem publicā, neque per accidens in sui defensionem, cum non sit talis necessitas, ergo. Denique ius naturale,

E e quo

quo licet vim vi repellere, non concedit hanc facultatem, nisi quando vis illata aliter repelli non potest, quam per similem vim,

Secunda pars constat, quia actus exterior sequitur bonitatem, vel malitiam interioris, & cum appetere vindictam sit peccatum mortale, occidere inuasorem ex appetitu vindictæ, etiam si fiat at in sui defensionem, est mortale: in quo sensu dixit B. Pau. Rom. 12. Nō vos defendentes charissimi, sed date locum iræ, id est ne vos defendatis ex ira, & liuore.

CONCLUSIO II.

Necessitate exigente licet occidere aggressorem, sed cum moderamine inculpatæ tutelæ.

Probatur, cum actus mortales, & humani sumant speciem, & denominationem à fine, si finis est licitus, actus quoque licitus est secundum se, nisi ex circumstantia vitietur; bellum defensionium, quo occiditur inuasor ab inuasore necessitate exigente, habet pro fine propriæ, & directè propriam vitam tueri, quod adeo licet, vt omnibus animalibus illud natura concedat, quod autem occidatur inuasor, est præter intentionem defensionis: nec vitietur ex circumstantia, constituimus enim fieri cum debitis circumstantiis, & cum moderamine inculpatæ tutelæ, ergo est licitus actus iste.

Secundò, si occisio, de qua hæc secunda conclusio, esset illicita, maximè, quia priuatur proximus vita sua, sed vnusquisque in necessitate extrema, potius tenetur providere vitæ suæ, & illam tueri quàm alienam, ergo potest inuasus cum damno vitæ inuasoris propriam tueri, cum ab ipso sit in ea necessitate constitutus, sicut iure naturæ potior est ratio patientis iniuriam, quàm inferentis.

CONCLUSIO III.

Persona priuata non licet occidere inuasorem ex intentione, sed id solum licet potestati publicæ.

ID est priuatus homo aggressus, quando occidit inuasorem, non potest habere animum, neque intentionem aliquam occidendi inuasorem, sed solum nudum animum tuendi se, persona autem publica, vt iudex, si illum aggrediatur reus, vel miles in bello iusto, si illum aggrediatur aduersarius, potest defendendo se ita illum occidere, vt non solum habeat animum defendendi se, verum etiam occidendi illum non ex odio, vel liuore vindictæ, sed vt malefactorem, & aduersarium. Probatur conclusio. Habere animum, & intentionem occidendi est occidere per se, occidere autem per se, non licet nisi propter bonum commune, & personæ publicæ, ergo soli personæ publicæ licet occidere aggressorem non solum animo defendendi se, verum animo, & intentione occidendi; personæ verò priuatae licebit occidere aggressorem solo animo defendendi se, quia non potest occidere, nisi per accidens, occidere autem per accidens dicit solum defensionem, & tutelam sui.

CONTROVERSA I.

AN LICEAT OCCIDERE inuasorem cum moderamine inculpatæ tutelæ.

Circa hunc articulum illud in primis se offert. An interficere liceat aggressorem cum debito moderamine. Abulen. in cap. 11. Iosue. quæstio. 11. habet non solum licere occidere aggressorem ad defendendam vitam cum isto moderamine, verum etiam teneri vnusquemque; ad id, ita vt si aggressus aliter faciat, debeat iudicari hostis sui ipsius, & peccasse mortaliter.

Primò, quia ordo charitatis in re graui obligat sub mortali, ordine autem charitatis tenemur propriam vitam præferre alienæ: vnde D. Thom. ait hic, quod tenetur homo magis vitæ suæ providere, quam alienæ.

Secundò, ius naturale, & lex charitatis similiter, & eodem modo pertinent ad omnes, si quis principem vel personam publicam aggrederetur, persona publica non solum potest, verum etiam tenetur se ipsam defendere, & cum illius aggressoris occisione, quando potest se tueri, ergo similiter tenebitur quiuis alius.

Tertiò, tenetur vnus quisque per media licita, conseruare vitam suam, sed est medium licitum, & per se ordinatum ad illam tuendam occidere aggressorem cum tali moderamine, ergo tenetur aggressus in tali casu illum occidere.

Quartò, si liceret aggresso non defendere se ipsum, id certè esset propter periculum spirituale alterius, quia occidendo tunc illum damnabitur, at incertum est illum saluandum, etiam si maneat superstes, non ergo licebit aggresso non defendere se ipsum.

Eandem sententiam repetit, quamuis paulò mitius etiam ferè accedentem ad secundam conclus. D. Th. in c. 5. Matth. q. 109.

Oppositum habent Gerson tractatu de Eucharistia, Augustinus de Ancona opusculo 1. de auctoritate Ecclesiæ q. 52. art. 3. Ricard. de Sancto Viç. opusc. de charitate, Almayn. in eadem materia, Erasmus in annotationi. noui testamen. illa verba Matth. 5. Ego autem dico vobis non resistere malo: & in illud Luc. 22. Cõuerte gladium tuum, &c. Et ex Iuristis Accursus, & Glossa super I. Vim vi ff. de Iustitia, Et Iure, docent hi non licere occidere aggressorem neque cum moderamine posito à nobis.

Probant primò ex D. August. qui lib. 1. de libero arbitr. cap. 5. ait. Qui occidunt, ne ipsi occidantur, quomodo impolluti esse queant, non uideo. Et infra. Quomodo apud diuinam prouidentiam à peccato liberi sunt, qui pro ijs rebus, quas contemni oportet, humana cæde polluti sunt?] Vocat autem res, quas contemni oportet, temporales, inter quas connumeratur etiam vita. Adducitque ibi D. Aug. contra se leges oppositum docentes, & respõdet illas esse permissiuas. Et in epist. ad Publicolam ait: [Consilium de occidendis hominibus, ne ipsi occidantur, non placet.]

Secundò ex lege, & præcepto charitatis magis tenemur in casu necessitatis vitam diligere spirituales proximi, quam nostram corporalem, quia vita spiritualis est perfectior, & finis, ad quæ omnia temporalia destinantur, at aggressor est in extrema,

&

& summa necessitate spirituali animæ, quia si tunc occidatur, discedet apertè in peccato, & peribit in æternum, ergo ne pereat, exponenda est tunc vita corporalis ab aggresso. Et confirmatur, quia eodem præcepto charitatis tenetur vnusquisque ponere vitam corporalem propriam pro spirituali fratris, quando peccat ille ex ignorantia, vel ex infirmitate, & passione, sed communiter aggressor peccat ex passione, ergo.

Quod si dixeris, posse in hoc casu aggressum occidere suum aggressorem, & cum periculo aperto damnationis æternæ, quia ipsemet aggressor constituit se in eo discrimine culpa sua, hæc ratio non valet, quia hoc modo nunquam teneretur aliquis exponere vitam corporalem pro proximo existente in necessitate spirituali, quod est falsum, vt constat ex disputatione de charitate. Consequentia verò patet, quia nunquam proximus est in necessitate spirituali, nisi culpa sua, cum omnis necessitas spiritualis sit ratione alicuius peccati, peccatum autem omne voluntarium sit.

Tertiò ex D. Thom. supra quaestio. 26. articulo. 4. ad 2. teneretur homo pati detrimentum in temporalibus propter amicum, id est proximum, inter temporalia verò computatur vita, ergo teneretur illam exponere, pro proximo, saltem in hoc casu, ne peccet in æternum.

Quartò si liceret occidere ad se defendendum, liceret occidere ex intentione, quod est apertè contra D. Thom. consequentiam verò probo, quod licet facere licet & velle, licet per te occidere inuaforem, ergo licet etiam velle eius mortem, quod est occidere ex intentione.

Quintò ex opposita sententia sequitur, vt si vir inueniat adulterum cum vxore, velitque illos punire inflicto vulnere, quod leges concedunt viris, possit adulter præter iniuriam, quam infert viro, occidere quoque illum ad se defendendum. Similiter si lacessitus conuictus, & iniurijs velit iniuriam temperate, vel ei necesse inferre propter illa conuictia, poterit conuictior defendendo se occidere iniurijs affectum, & lacessitum, hoc autem videtur alienum à ratione, vt qui dedit adeo grauem occasionem, & causam aggressori possit illum occidere in sui defensionem.

Sexto, licet pro defensione vitæ occidere aggressorem, licebit & pro defensione eorum, quæ ad hanc vitam transigendam sunt necessaria, quia accessorium sequitur naturam, (vt dicunt) sui principalis, sunt autem diuitiæ, & honor maximè necessaria ad honestè, & decenter transigendam hanc vitam; ergo licebit occidere aggredientem bona nostra, vel honorem nostrum, quod videtur manifestè repugnare ordini charitatis, secundum quem præstat vita spiritualis proximi nostræ corporali, & corporali proximi nostris bonis temporalibus.

Et confirmatur, quia non videtur seruari moderamen inculpatæ tutelæ, vt pro bonis, & honore occidatur frater, & pro damno temporali nostro noceamus ei in vita, & anima: nam certè non æquatur in hoc casu vna necessitas alteri, quod exigit moderamen inculpatæ tutelæ.

Tertia opinio est D. Nauar. c. 25. Manu. num. 7. & cap. fin. 14. quaest. 6. num. 15. vbi citat pro se D. Antoninum 3. par. titu. 5. cap. 8. §. 1. volunt hi distinguendum esse ita de aggresso, vt vel dabat operam rei licitæ, nec obtulit culpa sua occasionem aggressori, aut dabat operam rei illicitæ, & sua culpa occasionem illam aggressori obtulit. Prior ille, inquit, cum sine culpa sua ipsum alter aggre-

diatur, potest occidere aggressorem in sui defensionem, vt docent argumenta D. Thom. posterior verò, vt adulter deprehensus à viro, vel qui conuictus alium prouocat ad iram, cum sua culpa eam occasionem dederit aggressori, non potest eum occidere, sed tueri se quantum valebit sine occasione aggressoris, qui occasione accepta, & prouocatus ab illo eum aggreditur.

Sed propter hæc non est recedendum à doctrina Diui Thomæ.

CONCLUSIO I.

contra Abulen.

Potest qui patitur vim, & inuaditur non se defendere.

Patet primò, exemplo Christi, qui cum potuerit se defendere ab occisoribus, noluit, sed voluit pati mortem. Et Apostolos imisit, vt oues in medio luporum, qui licet possent nõ tamen se defenderent. 2. Matth. 5. habetur apertè maximè in illis verbis. [Ego autem dico vobis non resistere malo] & in illis. [Esto consentiens aduersario tuo,] interpretantur multi ex Sanctis Patribus. Esto aduersario tuo beneficus, & beneuolus neque illi noceas, etsi ipse tibi noceat. Rom. 14. [Non redentes malum pro malo.]

Tertiò actus virtutum sunt boni, & liciti, fortitudinis autem sunt hi duo actus aggredi aduersarios pro bono communi, & sustinere, ac pati damna ad aduersarijs illata sine resistentia.

Quartò, ordo charitatis tantum exigit, vt spiritualia, propria anteponamus spiritualibus alienis: maxima enim illa: Ordo charitatis incipit à se ipso, intelligitur in spiritualibus: in temporalibus enim licet postponere temporalia propria alienis, imò est actus charitatis, & supererogationis tueri bona aliena, cum detrimento meorum, nisi mea temporalia necessaria sint, vel bono communi, vel meæ familiæ, inter temporalia autem connumeratur vita, ergo.

Vnde ad maiorem intelligentiam huius conclusionis, quod benè obseruat his Soto, distinguendum est de aggressoribus, & aggressis, nam si aggressus sit persona publica, vel necessariò bono communi, aggressor autem nequaquam, teneretur tunc aggressus omnino se defendere, & aggressorẽ occidere, si aliter non valeat se tueri, quia licet possit vnusquisque renunciare iuri suo, non aut necessitati boni cõis, & iuri, quod in ipsum habet Respub. Contra verò, si aggressus sit persona priuata, & aggressor publica, & necessaria bono communi, non potest aggressus occidere aggressorem, sed debet pati mortem, tanquam pro bono communi, pro quo omni iure teneretur exponere vitam: quod si æquales sint, ac eiusdem ordinis, nec vnus magis necessarius bono communi, quam alter potest aggressus tuendo seipsum occidere aggressorem eo iure naturæ, quo licet vim vi repellere, quod si molit vti isto iure, potest permittere se occidi, cum liceat vnusquisque cedere iuri suo.

Ex quo etiam fit posse aggressum, et si persona priuata sit, aggressorem suum, quamuis personam publicam, occidere, si aggressor ille non sit necessarius Reip. quia non debet aggressus cedere iuri, quod habet à natura tuẽdi se, nisi pro bono cõis, quod in hoc casu non habet locum, cum hic aggressor,

vt supponimus, non sit necessarius bono communi.

Ex his soluuntur facile argumenta Abulensis.

Primum, nullam habet vim, quia ordine charitatis tenetur quidem vitam spiritualem propriam cuius alienam præferre, corporalem verò, nequaquam cum maxima illa: Ordine charitatis præferenda esse propria alienis, in spiritualibus tantum intelligenda sit, non in temporalibus,

Ad secundum similiter patet solutio, Principè & personam necessariam Reipub. debere se defendere, non quia ius naturale omnes ad id obliget, cum iuri, quod vnusquisque à natura habet tuendi se, possit cedere ex honesto aliquo fine, sed ratione boni communis, quod omnibus præferendum est, & cui nullo modo potest renuntiare,

Ad tertium neganda est maior, constat enim, cum præceptum tuendi vitam sit affirmatiuum, obligare pro semper, nec teneri homines ad illam tuendam in omni euentu, sed posse illam exponere, & quando illam tueri possunt, vt in martyrio, quod martyr poterat euadere,

Ad quartum respòdeo, aggressum, qui permitteret se occidi, ne aggressor discederet in illo statu peccati, sufficienter cõcedere alteri locum penitentia, & salutis, quod si alter non conuertatur, ipsi imputandum esse. Addo in casu, quo permitterem me occidi ab inuasore, tunc me non diligere vitam alterius, magis quàm meam, sed me ipsum potius diligere, cum eligam mori pro bono virtutis charitatis, quod mihi simpliciter vtilius est, quàm ipsa vita,

CONCLUSIO II.

Licet vnique, quando aliter se ab aggressore tueri non potest, illum occidere, etiam si aggressus daret operam rei illicitam.

PRior pars huius conclusionis habetur apertissime in vtroque iure, In ciuili l. 1. ff. de vi, & vi armata, l. vt vim. ff. de iustit. & iur. Vbi dicitur; Iure hoc euenit, vt quod quisque ob tutelam corporis sui fecerit, iure fecisse existimetur, l. iniuriarum. ff. de iniur. l. sed et si. ff. ad legem Aquiliam. Vbi expressè habetur. [Qui alium ferro se petentem occiderit, non videtur iniuria occidisse. [Et ratio harum legum est, quia qui vtitur iure suo, nemini infert iniuriam, qui autem occidit inuasorem, à quo aliter se liberare non potest, vtitur iure, quod habet à natura conseruandi vitam propriam, & vim vi repellendi. In iure etiam canonico. dist. 1. can. Ius naturale, Extra de homicidio, c. significasti, el secundo, Extra de sententia excommunicationis, c. si verò, el primero, Vbi dicitur; Vim vi repellere omnes leges, omniaque iura permittunt. Cicero in oratione pro Milone ait; Hæc lex non facta, sed innata est, nõ eam suscepimus, sed à natura arripimus. Et ita est ius omnium gentium, & nationum recta ratione distante receptum, vt vim vi quisque ad se, vitamque se tuendam repellat.

Vnde opposita sententia est forsan temeraria, tot textibus & communis omnium ferè Doctorum placitis repugnans, vt or iam ratione. Lex Dei cõsona rationi est, & iugum suauis, recta autem ratio dicitur, vt cum vnus patitur iniuriam ab alio, si alter eorum debeat necessariò perire, pereat ille, qui infert, quia iure naturæ potior est ratio patientis iniuriam, quàm inferentis, in hoc autem casu

aggressus patitur iniuriam ab aggressore, ergo.

Et confirmatur, quia esset intolerabile, & acerbum, vt vitam rem adeò preciosam propter malitiam alterius inuadētis me, deberem ego amittere, vt ipse viueret; Quando agitur causa fidei, vt si tyrānus inuadat me, vt fidelem, tunc pro fide moriendum est, at quando hostis ex sua sola malitia me aggreditur, non teneor, vt ipse viuat, ego perire, quia tunc non agitur de fide, sed de tuenda tantum vita,

Tertiò, si non liceret in hoc casu vim vi repellere, periret tota Respub. iniqui enim, & scelerati homines scientes non licere viris iustis, & timentibus Deum se defendere cum occasione aggressoris, securè eos aggredierentur, & occiderent: sicut 1. Mach. 2. Pagani videntes Iudeos ob reuerentiã Sabbathi nolle pugnare, ac se defendere in Sabbathis, occidebant eos aggredientes eos in Sabbathis, quod videntes duces, & sacerdotes inito Concilio decreuerunt etiam in Sabbathis pugnare. Hæc conclusio intelligenda quoque est de clericis, & religiosis, quia priuilegio naturali propriæ defensionis, & vim vi repellendi omnes homines gaudēt cuiuscunque status, & ordinis sint, nec eo aliqua lege humana expoliantur, vt docet hic D. Tho. ad 3. An autem incurrant irregularitatem videbitur articulo sequenti,

Secunda pars huius conclusionis, etiam si inuasus dederit operam rei illicitam, & occasionem obtulerit inuasori, est contra Azpilquetam. Et probatur, Qui iniquè ab alio inuaditur, potest iure naturæ ad se defendendum inuadentem occidere, sed quando quis dat operam rei illicitæ, & cum iniuria alterius, vt adulter, vel contumelijs proximum afficiens, licet peccet grauiter, & ratione delicti, quod committit, & ratione illius occasionis, quam obtulit, nihilominus, qui illa iniuria, vel contumelia afficitur, non acquirit ius per peccatum alterius ad eum occidendum sua priuata autoritate, sed solum hêt ius ad repellendam illam iniuriam, & contumeliam ordine iuris. Vnde iniquè illum peccatorem aggreditur, ergo licet huic sic aggressio etsi peccauerit, & occisionem dederit, vim vi repellere, & cum moderamine inculpatæ tutelæ suam aggressorem interimere,

Secundò, licet quis sua malitia constitutus sit in extrema necessitate, existenti tamen verè in ea teneor, quantum possum, subuenire: sed in hoc casu, licet is, qui dabit operam rei illicitæ sua malitia sit constitutus in ea necessitate, & discrimine dando alteri occasionem, quamprimum autem alter eum aggreditur, existit in vera necessitate, ergo potest sibi, quantum valebit, subuenire, ac si ab illo non potest aliter se eripere, poterit occidere aggressorem suum,

Tertiò, propterea quod dederit occasionem, & operam rei illicitæ, non desinit, quando constitutus est in aperto periculo vitæ ab aggressore, apperere sui conseruationem, & ad eam vim vi repellere, habere talem appetitum est naturale, & bonum qui autem agit iuxta talem appetitum, licet agit, ergo, Et confirmatur, quia in illo discrimine constitutus non tenetur minus sibi prospicere, ac prouidere, quàm aggressori; Vnde iura, quæ concedunt licere vim vi repellere, non distinguunt, fuerit ne aggressus in causa, vel non fuerit, dederit ne occasionem, vel non dederit, sed indifferenter, & in vniuersum loquuntur, & vbi lex non distinguit, vt ait Innoc. de Regulis iuris, neque nos distinguere debemus.

CON-

CONCLUSIO III.

Ut liceat inuasorem occidere, requiruntur hæ quatuor conditiones.

Prima, ut aggressio sit vera aggressio, & per vim, quia ius naturale tantum concedit vim vi repellere. Vnde si iudex per iniquum processum, vel falsi testes per calumniam meam vita exspoliare conentur, non possum eos occidere, quia iniquitas istorum est quidem calumnia, non autem vis, & vera aggressio: a calumnia autem nemo potest se defendere per vim, sed per contrarios testes, & ordine iuris, quod si id nequeat ferat patienter mortem, sicut innocens, qui condēnatur, ut nocens secundum allegata, & probata. Et ratio est, quia si in his casibus liceret, iniquum iudicem, vel falsos testes per vim repellere, & proprias iniurias vindicare, perturbaretur maxime Respu. cum omnes iudices, & asserant, etiam si iuste puniatur se inique opprimi, & per calumnias.

Secunda conditio est, ut sit vera, & actualis defensio, propulsatioque vis illata, non præuentio: si quis enim eo, quod suspicetur alium ad se occidendum accedere, illum prius occidat, peccat gravissime, & committit homicidium, quia talis occisio non est verè defensio, & propulsatio iniuriæ, sed præuentio.

Vnde in his est opus maxima prudentia, sicut diximus de muliere inueniente pugionem in lecto sub puluinati viri, prudenterque iudicandum est, sit ne verè actualis aggressio, nam credita tantum, vel suspecta non sufficit.

Vbi offert se dubium, quod affert hic Soto. Existat quis reclusus in aliquo oppidulo, vel domo, videatque inimicum expectare exitum ipsius, ut eum interimat, licebit ne huic obfesso, antequam inimicus actu aggrediatur, interimere illum, ac præuenire? Videtur enim id licere, quia in hoc casu sic obfessus nulla alia via potest vitam suam tueri.

Respondet Soto in hoc casu, occisionem huius inimici, si sit defensio, esse licitam, si verò sit præuentio, non esse licitam.

Sed hæc solutio non tollit difficultatem, nam nemo dubitat præuentio nem illicitam esse, solamque defensionem licere: quod autem querimus est: An sit defensio, vel præuentio. Affirmant quidam esse licitam, quia cum ex hypothese huic sic obfesso nulla alia via maneat ad vitam tuendam, & cum uolentia illa sit iam actu parata, debet talis occisio iudicari defensio, & propulsatio iniuriæ. Addit Soto non posse certa lege definiri, sed arbitrio prudentis confessorij esse relinquendum, qui pensatis omnibus circumstantiis iudicabit prudenter, fuerit ne præuentio, an defensio, & propulsatio iniuriæ. Res hæc periculosa est, probabiliusque iudicarem, numquam licere præuenire inimicum quantumuis paratum, donec actu inuadat, & aggrediatur.

Primo, quia mille vijs potest animus illius mutari, & periculum illud quantumuis imminens cessare.

Secundo, quia iure naturæ solum licet vim vi repellere, quod ab omnibus Doctoribus intelligitur in actuale conflictu, qui vero præuenit inimicum, quantumuis paratum, nondum patitur vim, neque adhuc est in reali conflictu. Et confirmatur ex illo et si verò extra de sent. exc. vbi dicitur: Si incontinēti vim repellat. Denique qui vim vi repellit, quod concedit ius naturæ, nullo vitur genere insidiarum,

Tomus Primus.

qui vero præuenit inimicum, quantumuis paratum extra actualem conflictum, omnium iudicio dicitur, si illum occidat, occidisse per insidias.

Vnde sit tertia conditio, ut occisio aggressoris fiat in ipso actu aggressionis, & defensionis, & non postea interueniente aliquo interuallo, & postquam cessauit aggressio, ut definitum est in illo ca. significasti. de homicid. Vnde sequitur, ut si aggressor sentiens se deficere viribus desistat, vel fugiat, uel durante rixa dicat quacunque de causa, ut desistant, nec se velle amplius rixari, non potest tunc aggressus illum occidere, qui cessauit iam uolentia, nec est tunc necessaria talis occisio ad propriam defensionem, nec potest eum occidere propter illatam uolentiam, quia hoc iam non est defensio, quæ licet, sed punitio, quæ ad solum iudicem pertinet. Sequitur secundo, percussus ab aggressore cessante actu illo aggressionis non posse eum repercutere, quamuis poterat, quamdiu durauit uolentia, quia hæc cessante iam non est defensio, sed potius vindicta damni accepti.

Quarta conditio est, ut defensio sit moderata, & nil excedat eorum, quæ requiruntur ad necessariam defensionem, quæ vocatur inculpata tutela, in quibus est maxime utendum legibus prudentiæ. Hæc conditio habetur in illo cap. significasti. & in c. olim, de restit. spoliator. Diximus autem non debere excedere modum iuxta regulas prudentiæ, quia si aggressus potest commodè fugere, aut clamare, & implorare auxilium, debet, quod si dum hæc considerat, possit ne fugere, vel clamare, videat se exponi graui periculo inuasore illum opprimente, non est, quod in his considerandis se occupet, sed ut se eum occisione etiã inuasoris defendat, quia semper est melior ratio patientis iniuriam.

Nunc ad argumenta in oppositum pro secunda opinione.

Ad primum ex verbis D. Augusti. sumptum. Respondet D. Augu. in illis locis, ut ex contextu orationis apparet, loqui de eo, qui ex intentione occidit inuasorem, quod diximus non licere priuatæ personæ. sic exponit D. Aug. & D. Thom. hic ad primum.

Ad secundum respondeo, teneri nos ad exponendam vitam nostram corporalem pro fratre existente in vera, & absoluta necessitate spirituali, ut si videam mulierem uolentem recedere a fornicario non posse, nisi me opem illi ferente, et aliquem decipi ab hæretico, nec posse illum ab ea deceptione liberari, nisi mea doctrina, tunc teneor etiam cum periculo vitæ mulierem illam iuuare, ut recedat a fornicario, & simplicem illum docere, ne ab hæretico decipiatur, in hoc autem casu iste aggressor non est in extrema necessitate spirituali absolute, sed uoluntariè, & ex malitia sua, desistendo enim ab aggressionem, quod est in facultate eius, cessabit omnino illa necessitas, existenti autem in extrema necessitate spirituali uoluntariè, & ex malitia sua ego non teneor subuenire, cum damno meo, ut si quis dicat suspendam me, nisi detur mihi centum aurei, non teneor dare, ne se suspendat quia illa propriè non est necessitas, sed malitia, & iniquitas illius, aliter daretur occasio iniquis hominibus perpetrandi multa peccata, & nocendi proximis, ac rapiendi bona aliena sub hoc prætextu, ut liberarentur a necessitate spirituali, in qua seipos sua iniquitate constituerent.

Ad confirmationem dico, debere nos ponere animas nostras pro fratribus, ut a necessitate spirituali liberentur, quãdo peccat ex ignorantia, vel passione simpliciter, ita ut sit illa uera ignorantia, vel passio,

Ec 3 non

non autem voluntaria, & ex malitia, aut iniquitate ipsorum, ut in hęc casu, in quo aggressor licet agat ex iracundia, agit tamen ex malitia, & iniquitate sua, cum ipse fratrem suum voluntariè aggreditur, & iniq; è: quamuis provocatus conuulio aliquo, vel iniuria, cum ex peccato alterius non acquirit ipse ius ad illum occidendum propria auctoritate. Ad instantiam, quæ deinde fit, similis est solutio, quamuis enim quicumque peccat, peccet ex malitia sua, nec reperiatur communiter necessitas spiritualis sine cōsensu propriæ voluntatis, cum omne peccatum sit voluntarium, & omnis necessitas spiritualis sit per peccatum, nihilominus datur necessitas spiritualis sine malitia existens in ea, ut in paruulo, quem vellet quis occidere sine baptismo, & in muliere, cui obstat fornicarius, ne conuertatur, & in simplici, quem hæreticus dolo decipit; & pro huiusmodi necessitate spirituali fratrum debemus animas nostras ponere, quia est medium ordinatum ad liberandos eos ab ea necessitate, ad liberandum verò aggressorem, aut alium ex voluntaria iniquitate, & malitia peccantem, & in necessitate spiritali se constituentem, à qua liberè potest se exuere, si velit, non est medium ordinatum ponere animas nostras, aut aliquod damnum pro huiusmodi pati, sed propria eorum respicientia, cum sit eis ad eò libera.

Eodem modo soluitur tertium D. Tho, non decere pro amico, aut proximo existente in extrema necessitate voluntaria, & ex iniquitate sua, à qua liberè potest se eximere, debere nos pati detrimenta aliqua, neque in corpore, neque in diuitijs, sed pro amico, aut proximo existente in necessitate simpliciter, & absolute, à qua aliter liberari non potest.

Ad quartum respondeo, occidentem fratrem, ad sui defensionem cum moderamine in culpa non occidere illum ex intentione, neque ut statim dicemus contra Sotum cum Caiet. eligere illam occisionem, ut medium, sed solum eligere illam, ut effectum subsequutum ex propria defensione, quam tantum intendit.

Ad quintum constat ex dictis, aggressum posse defendere se, etiam si ipse suo peccato, vel conuictijs occasionem obtulerit aggressori. Sextum argumentum querit,

CONTROVERSA II,

LICEAT NE TVERI DIUITIAS,
honorum, & alia temporalia etiam cum
occisione aggressoris,

Augustinus de Ancona, Gerson locis citatis, & Abulen. in c. 5. Matth. quæst. 11. putant non licere, voluntq; D. August. in ea sententia esse, cum dicat. cap. 5. lib. 1. de libero arbit. [Pro his rebus, quas contemnere oportet, & (id est temporalibus) Non esse occidendum inuasorem.] Idem videtur docere in cap. si perfodiens de homicidio; habet enim licere occidere latronem nocturnum, quia non est exploratum veniat ne ad occidendum, an verò ad furandum. Ex quo sequitur, ut si constet illum accedere tantum ad furandum, non posse occidi, ut in diurno; & ita non licere occidere pro defensione bonorum.

Et confirmatur, quia eodem cap. ait August. licet occidere furem diurnum, quando armis se defendit, ergo, quando non se defendit armis, sed tantum rapit bona, non licebit occidere illum pro

sola inuisione bonorum. Et confirmatur ex lege diuina. Exod. 22. vbi aperte habetur. [Qui occiderit furem nocturnum, non erit reus homicidij, si verò occiderit, orto jam sole, imputabitur ei ad homicidium,

Denique fauet huic sententiæ, cap. suscepimus, ex homicid. vbi duo fratres comprehenderunt latrones volentes illos expoliare, eosque fortiter ligauerunt, cumque abiisset vnus ad consulendum Abbatem, alio in eorum custodia manente, interrim qui mansit occidit illos, qui volebant vincula confringere, timens ne ab ipsis occideretur, consultius Papa docet illos fuisse irregulares, quia expediebat potius relinquere, etiam pallium, quam pro tuendis rebus temporalibus illos occidere.

Oppositum docent D. Thom. hic ad secundum, & tertium, & apertius Caieta, in commento huius articuli, quos sequemur.

CONCLUSIO I.

Licet in defensione bonorum (modo sint alicuius momenti) occidere latronem.

Dico alicuius momenti, quia pro exigua pecunia, vel bono temporali non est priuandus vita, sicut nec a iudice pro leui furto, ut dicemus, morte puniendus. Dixi latronem, hoc enim interest inter furem, & latronem, quod ille clam & occultè rapit, non illata vi, imo quamprimum videt sibi resistiam fugit, & relinquit prædam: latro vero est, qui aperte, & illata vi rapit, & rapta nititur secum deferre, nec patietur, ut recuperentur. Vnde fur, cum sine vius interitu licet defendere bona, non est occidendus pro bonis, latronem autem licet occidere, quia infert vim, nec ab eo licet bona propria ructi, aut recuperare, nisi etiam per vim.

Probatum iam conclusio sic explicata. Cum ratio mediocrum sumenda sit ex fine, cui licet procurare finem, licet & media ad illum ordinata, & quibus vijs licet tendere in finem, licet & adhibere media, diuitiæ, & bona temporalia, quæ sunt alicuius momenti, sunt media necessaria, & ordinata ad tuendam vitam, ergo licet defendere illa, sicut & vitam, licet autem resistere cum vi volenti auferre vitam per vim, ergo licet, & cum vi defendere bona à latrone, cum vi illa inuadente.

Secundò, latro cum rapiat per vim, infert bellum iniquum; in bello autem iniquè illato licet hostem percutere, & occidere, ergo & latronem per vim rapientem.

Tertiò, non differunt latro domi mea bona inuadens noctu, vel die, & latro euadens mea in itinere, hunc autem licet omnium consensu occidere, quando alia via mea bona in itinere tueri non valeo, ergo & illum.

Denique licet ex ordine charitatis magis debeã diligere vitam proximi, quam mea bona, non est tamen mihi commissa vita illius; nisi in casu necessitatis, cum tamen cura meorum bonorum mihi absolute, & simpliciter commissa sit, sed ille aggressor, & latro non patitur, tunc necessitatem extremam, sed ex iniquitate sua vult rapere bona mea, ergo licet mihi in eo casu curare magis bona mea, quam vitam illius. Vnde Cicero pro Milone: Hęc lex non est scriptura, se l naturalis, ut latrones, & insidiatores viarum in defensionem bonorū occidere possimus. Et Quintil. lib. 5. instit. c. 10. Estq; communis sententia discipulorum D. Th.

Et de-

Et definita in vtroque iure, in civili. l. furem, ff. ad l. Cornel. de sicar. vbi dicitur: [Furem nocturnum si quis occidet, impunè feret, si parcere ei sine suo periculo non potuit,] id est, sine suo damno, & ff. ad legem Aquilianam libro quarto. Et in iure canonico, c. interfecisti, De homicidio, vbi habetur: [Si sine odii meditatione te tuaque liberando huiusmodi membra diaboli interfecisti, si ieiunare volueris, bonum est tibi:] quasi dicat: si volueris, bonum est, non tamen teneris.

Ex his sequitur primò, cum pro defensione bonorum liceat occidere latronem, id licere, quamdiu durat defensio, durat autem, non solum quando latro actu, & per vim rapit, verum etiam quando secum defert, toto enim eo tempore est in fraganti delicto, & ita non modo, quando actu rapit, verum etiam quando defert, nisi alia via recuperari possit, licet eum occidere: quamprimum autem in aliquem locum tutum se recepit, non licet eum occidere, quia tunc iam desinit esse inuasor, & inferre vim, sed solum est iniquus detentor, natura autem non concedit, vt iniquum detentorè possimus occidere, sed iniquum tantum inuasorem. Sequitur secundò, vt, si dñs bonorù certò inrelligat certitudinem morali se alia via posse bona sua defendere, aut recuperare, q̄ occidendo latronem, non possit illù occidere, quia tunc iã non esset inculparata tutela. Vnde dicitur l. sed et si, ff. ad leg. Aquil. [Si quis cum furem apprehendere possit, maluit occidere, iniuriam fecisse videtur.] Et in isto c. interfecisti in secunda parte c. definitur, vt qui iuridicè, vel alia via sua recuperate potest, non possit occidere, Dixi, certò, quia si sit dubius, in dubiis potior est ratio patientis iniuriã, & ita, quando est dubius, potest occidere: Et sic sunt intelligendæ leges, quæ videntur docere non posse aliquem priuata auctoritate recuperare, vel defendere bona sua, intelligendæ enim sunt, quando alia via potest.

Testimonia verò illa D. August. nil aliud docer, quam non licere latronem, quando nil aliud præstat, quàm furari, nec aliqua vi, vel armis vtritur in sua rapina, agit enim de fure, qui tantum est fur, & non per vim: latro autem & inuadens bona per vim, iam non est simplex fur, sed inuasor bonorù, & per vim rapiens, contra quem non negat D. August. licere vti armis, & vi, & vsque ad eius occisionem, Ad c. illud, suscepimus.

Respondeo, fratres illos excessisse moderamen, cum potuerint alia via se rueri, maximè secundū, qui poterat illis dimissis, cum iam res suas saluas haberent, recedere, vel quamprimum vidit illis velle confringere vincula, potuit fugere, neque enim monacho infamia est fugere ab hoste. Pánotm. & Ioan. And. dicunt fuisse illos in culpa, quia fuit vnus relictus in custodia duorum.

Alij respondent, & satis optimè clericis, & religiosis non licere omnia, quæ licent secularibus, cum debeant præstare mansuetudine, & ita licere quidem eis ad se, vitamq; tuendam occidere aggressores, non autem ad tuenda temporalia, qui iam multo renuntiarunt.

Ex hac doctrina sequuntur multa: Primò licere interficere inuasorem pro defensione amici, vel innoceris cum eodem moderamine inculparatæ tutelæ, quia licet, vt constat, pro bonis, inter bona verò preciosum, & maximum est amicus maximè innocens. Ita est definitum in cap. dilecto filio, de senten. excomm. in sexto, Quod si obijcias, Ex d. 2. Quando occidit Moyses Ægyptium inuadentem proximum suum Hebræum non excusatur, quia

occiderit in defensionem innocentis, sed quia id id fecit diuina reuelatione, & occidit illum Ægyptium, vt hostem communem suæ gētis, & nationis. Sic B. Amb. in lib. de Moyses. & D. Stephanus, Act. 7. ergo non licet occidere priuata auctoritate in defensionem fratris. Tum etiam, quia defendere fratres non est priuati hominis, sed publici ministri iustitiæ.

Respondeo Moysen id fecisse diuino instinctu, vt docuit B. Stephanus. Tum etiam iure nature, quò fauendum est patienti iniuriam, & defendere innocentes, quacunque ratione patiantur damnum siue per vim, siue per calumniam ad solos iudices pertinere, defendere autem quòdo actu per vim inuaduntur ad omnes pertinere.

An autem liceat mihi occidere inuadentem bona proximi mei dubium est. Sed probabilior opinio est licere iuuando fratrem, ne suis expolietur, latronem occidere, quando scilicet, video latronem resistere, nec proximum habere vires ad illum superandum, vel saltem probabiliter dubito, an habeat tales vires, quia iure nature semper est potior ratio patientis iniuriam, & ei fauendam.

Sequitur secundò, licere occidere aggressorem cum dicto moderamine ad defendendum proprium honorem, vel famam, quia si licet pro bonis, maius bonum est honor, & fama, quia si licet pro bonis, maius bonum est honor, & fama, quàm alia quævis res familiaris, & maximè necessaria ad sustentandam virtutem, & vitam tranquillè tranfigendam. Vnde si quis aggrediatur virum nobilem, quamuis possit fuga se liberare ab illo aggressore, non tenetur fugere, sed potest illum se tuendo occidere. Quia viro nobili fugere est maximè dedecus, & infamia, secus est de viro plebeio, qui nil ex fuga amittit honoris. similiter de clerico, vel religioso.

Et ratio est, quia in nobilibus honor eorum consistit in armis, quod non est in plebeis, & personis Ecclesiasticis, similiter si quis aggrediatur nobilem, vel virum honestum non ad occidendum, sed ad percutiendum arundine, vel baculo, aut alio percussione genere, quod cedit in maximam infamiam potest aggressus ne ea infamia afficiatur, aggressorem dicto moderamine occidere. Sed obijcies: Ergo licebit acceptare duellum, & ibi inimicum occidere, quia illud non admittitur in nobilibus, quorum honor in armis consistit, est maximum dedecus, & infamia.

Secundò liceret occidere illù qui vult per fraudem, & calumniam auferre mihi honorem.

Tertiò licebit occidere eum, qui me aliquo vulnere affecit, si ex eo vulnere mihi dedecus sequatur, quia sic repellitur illud dedecus, & infamia,

Ad primum vidimus, iam quid sentiendum sit de duello,

Ad secundum dico, licet honor, & fama sæpe numero sita sint, in hominum opinione defensionem tamen, vel recuperationem honoris, & famæ, quo ad modum recuperandi, & defendendi non esse sitam in hominum opinione, sed sumendam ex natura rei, natura autem rei hoc docet, vt vim vi repellamus, fraus autem, & calumnia non sunt vis, & ita nec repellendæ per vim, sed alijs vijs iuridicis, & honestis, sequeretur enim, vt supra diximus, si per vim liceret repellere fraudem, vel calumniam, maxima Reip. perturbatio.

Ad vltimum dico constare iam ex dictis licere occidere aggressorem volentem inferre vulnus, quia tunc infert vim, licetque similiter illam vi repelle-

pellere, postquam autem vulnus acceptum est, etiam si sit in dedecus, non licet pro accepto vulnere, aut pro dedecore, & iniuria iam illata illum occidere, quia hoc esset punitio, & vindicta, non defensio, aut propulsio iniuriæ, vel damni. Si dixeris licet occidere latronem non solum quando rapit, verumetiam quando defert secum rapinam, ergo licebit occidere aggressorem, non solum quando vult inferre vulnus, verumetiam postquam intulit, si manet vna cum illo vulnere infamia.

Respondeo non esse simile primo, quia latro, & quando defert secum rapinam, infert adhuc vim, cum per vim velit prohibere, ne recipiat dominus rem suam, at qui intulit iam vulnus, & destitit, nullam iam infert vim.

Secundò, quia latro defert rem meam, quam possum ab eo recuperare, ab eo autem qui vulnus intulit, nullam rem meam recuperabo, etiam si percutiam non enim ex percussione eius cessat in me vulnus acceptum, & dedecus, quod ex eo nascitur.

Sequitur tertio, ex dictis licere occidere inuadentem mulierem ad violandam eius pudicitiam, & vi illam opprimendam: & à fortiori licebit id multò magis ipsi mulieri. Prior pars probatur, quia licet iure naturæ fauere patienti iniuriam in re graui, & iuuare oppressum per vim, pudicitia autem res grauissima est. Quod si dixeris, non consentiendo non peccat hæc mulier, nec amittit pudicitiam.

Dicò primò illam, nisi defendatur, vel se defendat, exponi probabilissimo periculo consentiendi in actu turpitudinis.

Secundò, etiam si non consentiat, si sit virgo, priuatur sigillo virginitatis, si non sit virgo, priuatur titulo, & nomine pudicitia, quorum vtrūque præstat cuius, & omni bono temporali.

Sequitur quartò, licere mihi occidere aggressorem cum moderamine dicto, ne me priuet aliquo membro, cum istæ partes corporæ maiorem conjunctionem habeant, cum vitæ consistentia, quam diuitiæ & honor. Similiter licet occidere, ne infligat vulnus, quia est actu vim vi repellere, & magis nocet, qui vulnus infert, quàm qui nititur rapere pecunias. In calce harum cõtrouersiarum illud tandem explicandum est.

LICEAT NE ALIQUA RATIONE INTENDERE OCCISIONEM AGGRESSORIS.

Obseruandum hic, est tribus modis posse nos aliquid velle. Primò, tanquam finem. Secundò tanquam medium. Tertio tanquam effectum consequutū. Interque hoc interest, vt qui vult aliquid tanquam finem, vel medium, quamuis velut vnū propter alterum, vt medium propter finem, & nihilominus vtrumque intendit, & vult directè, & per se, ac formaliter, qui verò vult aliquid, vt effectum consequutum, reuera non vult illud, neque intendit illud, sed tantum consentit, vel permittit illud materialiter. Exemplo illustrabitur. Præcipit Medicus scindi venam infirmi, vt emissionem sanguinis curetur, nouitque infirmum illum ex tali emissionem passurum deliquium animi, quod reuera nolle, si aliter infirmus ille curari posset, in hoc casu Medicus iste vult salutem huius infirmi, vt finem, emissionem sanguinis, vt medium ad

illam per se ordinatum, deliquium animæ nolle quidem, sed vult tantum, vt effectum consequutū, quia curari ille non potest sine sanguinis emissionem, ex qua sequetur illud deliquium. Perspicuū est Medicum in hoc casu salutem, & emissionem sanguinis directè per se, ac formaliter velle, & intendere. deliquium verò illud neque intendere, neque velle directè, & formaliter, sed consentire in illud tantum materialiter, tanquam in effectum quemdam, qui inde sequitur per accidens, & præter intentionem ipsius.

Obseruemus secundò, cum media quædam sint per se ordinata ad aliquem finem, alia verò nequaquam, sed per accidens. Et tanquam rectum, vt dicunt ab errore, axioma illud Philosophorum, rationem mediorum sumendam esse ex fine, intelligendum esse de medijs per se, & directè ordinatis ad finem, ita vt si finis sit honestus, & appetibilis, media ad illum per se, & natura sua ordinata honesta quoque sint, & appetibilia, si verò non sint per se, & natura sua ad illum ordinata, sed seruiat illi per accidens, non est necesse, vt sint honesta, & optima. Verbi gratia, sæpe ex diuina providentia aliqua mala sunt medium, & occasio alicuius boni, imò summa Dei sapientia ex D. Aug. nõ permittet mala, nisi nosset ex illis educere varia bona sunt ne mala honesta, & appetibilia, quia inde per accidens, & quasi rectum ab errore veniant aliqua bona? nequaquam.

His positis Soto loco cit. vult aggressum nõ posse velle occisionem sui aggressoris, vt finem, & obiectum suæ voluntatis, quia sic esset homicida, sed tantum, vt medium, quia cum non possit aliter ab eo se eripere, ac vitam tueri nisi occidendo, sicut potest velle sui defensionem, ita quoque potest, & occisionem illius, quæ tunc illi necessaria est, tanquam medium ad se tuendum cum ex Aristot. 9. Ethic. ad efficacem voluntatem finis sequatur electio medijs ad illum necessarij. D. autem Thom. asserentem hic priuatæ personæ non licere intendere occisionem malefactoris intelligendum esse vult Soto, quando quis hostem aggreditur, vel præueniendo illum, vel vindicando se ab illo, quando verò solum se tuetur ab illo cum moderamine explicato non negare. D. Thom. licere velle occisionem aggressoris, vt medium necessariam ad se, vitamque tuendam.

Caiet. oppositum sentit, nullo modo licere aggresso velle occisionem aggressoris, neque vt finem, neque vt medium, sed tantum, vt effectum consequuturum, ita vt ille intendat sui defensionem, vt finem, bellum, & pugnam, qua se tuetur, vt medium: in occisionem verò illam, quàm directè & formaliter omnino nolle, materialiter tantum consentiat, vt effectum subsequutum ex illo bello defensiuo, & sine qua occisione aliter se defendere non valet.

Probatur hæc sententia ex obseruationibus positis. Qui vult aliquid vt finem, vel medium, vult illud formaliter, ac directè, intenditque illud, sed occisionem inuadentis non licet priuatæ personæ ex D. Thom. hic velle formaliter, & directè, neque intendere, ergo neque licet velle vt medium, sed solum, vt effectum consequutum bellum iustum, quo aggressus se tuetur, neque diluit vim huius argumenti explicatio Soti. D. enim Thom. absolute, & in vniuersum negat licere priuatæ personæ intendere occisionem sui aggressoris.

Et confirmatur hæc sententia, si tempore belli offensiuo, & iusti homines ad Ecclesiam confugiant, sintque ibi permixti innocentes cum nocentibus,

ribus, quos capere nullo modo potest, qui iuste preliatur, potest tunc comburere locum illum & innocentes cum nocentibus occidere, velleque mortem innocentium non vt finem, neque ut medium, sed tantum vt effectum consequutum, sed similiter se habet aggressus occidens aggressorē, quem aliter euadere non potest, ergo.

Secundò D. Thom. distinguit hic inter iudicem & priuatum ciuem, vt huic non liceat intendere mortem sui aggressoris, iudici vero liceat intendere mortem malefactoris. si loquamur de huiusmodi occisione, vt sine, neque iudex potest illam intendere, sed solum, vt medium necessarium bono communi, ergo, vt ab illo differat priuatus, asserendum est iuxta D. Tho. priuato aggresso, neque licere velle illam vt medium, sed solum, vt effectum consequutum, ita vt habeat hunc animum: Ego volo me defendere etiam si ex mea defensione sequatur mors.

Hęc sententia est multo probabilior, argumentum vero Soti solum manet ex secunda obseruatione, media directè, & natura sua ordinata ad finem honestum honesta esse, & appeti posse, quæ verò talia non sunt, sed secundum se mala, non honestati ex fine, neque esse appetenda, vt media occisio aggressoris non est medium ordinatum ad se defendendum, sed solum bellum, & ita non licet illam velle, vt medium, sed solum, vt effectum subsequutum.

Cæterum licet hęc sententia Caiet. speculatiuè sumpta, & in scholis probabilior sit, difficillimum est homini in actuali conflictu, & in periculo vitæ constituto animaduertere, ne velit mortem sui aggressoris, vt medium, sed solum vt effectum, & vt ista distinct. quam ferè nullus aliud a Theologis nouit, essetq; reuera illaqueare conscientias, obligare omnes fideles ad tantam peritiam. Vnde dico sufficere aggresso, ut habeat hunc animum, nullo modo vellem hunc occidere, sed aliquam mihi patere viam, vt me tueri possem sine ipsius occisione, quia tamen nulla alia patet, necesseque est vel illum, vel me petire, præstat ipsum petire, qui mihi iniuriam inferit, & propterea illum occidam, siue id velit, ut medium necessarium, siue vt effectum: possumus enim dicere occisionem aggressoris simpliciter non esse medium ordinatum & per se, in hoc tamen casu homini ad tales angustias redacto esse medium ordinatum ex iniquitate aggressoris, æquiualeatq; in hoc casu istas duas propositiones, volo hunc occidere, cum aliter nõ valeam me defendere, & volo me defendere, etsi inde sequatur huius mors.

ARTICVLVS VIII.

An qui casu alium occidit incurrat homicidij reatum.

Obseruemus initio nomine reatus tria significari.

Primò culpam ipsam. Secundo vinculum luendi pœnam illi culpæ debitam.

Tertio pœnam ipsam. Agit D. Thom. de

primò, & tertio, nempe quam culpam committat homicida, & quam pœnam incurrat per homicidium, de quibus consulendi sunt idem D. Tho. 1. 2. q. 72. ar. 5. & q. 87. ar. 1.

Obseruemus secundo casuale nõ accipi hoc loco eo modo quo sumitur ab Arist. 2. Physi. pro eo, quod accidit omnino præter intentionem agen-

tis, estque omnino inuoluntariū, sed pro eo, quod quacumque ratione euenit præter intentionem, & voluntatem agentis, vnde cum voluntarium sit duplex, aliud simpliciter & directè, nempe quod per se, & absolutè intendit agens, aliud indirectè, & reductiuè, quod per se, & simpliciter non vult, dicitur autem velle, qui potuit impedire, nec impediuit: efficitur quantum ad præsentem disputationem, ut homicidium sit triplex quoddam voluntarium omnino, & simpliciter, quod directè, & per se intenditur ab agente, aliud casuale omnino & simpliciter, quod omnino accidit præter intentionem agentis, aliud verò medium inter hæc, quod directè, & per se non intenditur ab agente, potuit tamen impedire causam, qua illud homicidium accidit, nec voluit impedire.

Ex his fit, vt aliquod homicidium dicatur verè casuale in genere moris, nec imputetur ad culpam aliquam ei, qui occidit, requiri hæc quatuor.

Primò, vt non sit directè intentum, & volitum ab occidente, nam aliter iam esset voluntarium, & non casuale.

Secundò, vt verè sequatur mors ex ipsa actione, & non aliunde: verbi gratia, si dominus corrigens, ac puniens famulum afficiat illum vulnere, quod ex se lethale non est, culpa autem percussio, vel negligentia chirurgi ille moriatur, in hoc casu non est imputanda mors illa ad homicidium illi domino, quia hæc mors verè, & propriè non est sequuta ex illa punitione, sed aliunde, culpa scilicet infirmi, vel chirurgi, debet autè mors, vt percussio imputetur ad homicidium sequi verè, & propriè ex actione percussoris, vt definitum est in c. ad audientiam. in c. Presbyterum. ca. Ioannes: de homicidio. Est autem illa percussio læthalis, & illud vulnus læthale, ex quo homines communiter moriuntur, in dubijs consulendi sunt periti Medici, vel Chirurgi, & standum dicto illorum: Quo fit, vt quemadmodum non est iudicandus homicida, qui nõ intulit vulnus læthale, etiam si percussus aliunde moriatur, ita quoque in foro animæ sit iudicandus homicida, & incurrere culpam homicidij, qui intulit vulnus ex se læthale, quãuis percussus non moriatur.

Tertio, requiritur ad homicidium casuale, vt qui occidit alium fortuito actu, non teneretur illud impedire, quauis potuerit, quia in moralibus, vt aliquid imputeretur ad culpam, non sat est potuerit operans vitare illud opus, sed exigitur etiam, vt teneretur. Verbi gratia, si dum quis venatur emissa sagitta aliquem casu occidit, & adhibuit prius debitam diligentiam, non est illi hæc mors imputanda ad homicidium, quia etsi potuerit abstinere à venatione, non tamen tenebatur.

Vltimo exigitur, vt non det operam rei illicitæ, adhibeatque omnem diligentiam, & circumspectionem, quæ prudenter adhibenda est, ne mors alicuius sequatur. Quid intelligatur nomine rei illicitæ explicabitur inferius. Interim voco rem illicitam, quæ in se periculum continet homicidij, vt ludus gladiatorum, torneamentorum, & simillia. Debita autem diligentia, & circumspectio sumenda est ex circumstantiis, loci, temporis, & personarum, ac qualitate negotij.

CONCLUSIO PRIMA.

Homicidium casuale, qua casuale est, non est peccatum, qua parte verò aliquid habebit voluntarij, peccatum esse potest.

Patet

PAtet ex definitione peccati, quam habet D. Aug. contra Faustum, peccatū enim ideo peccatum, quia voluntarium.

CONCLUSIO II.

Dans operam rei licitæ, omnemque adhibens diligentiam, ne cui noceat, si aliquem casu occidat, neque peccat, neque est homicida.

PAtet, quia sic occidens neque directè, neque indirectè, neque per se, neque per accidens cōsentit in illam mortem, sed est omnino, & merè casualis, vbi autem nullo modo interuenit consensus, nulla est culpa.

CONCLUSIO III.

Dans operam rei illicitæ, quamuis non adhibeat debitam diligentiam, si aliquem occidat, contrahit culpam homicidij.

PAtet, quia sic occidens indirectè, & reductiue consentit in illam mortem.

Circa hanc vltimam conclusionem statuit hanc regulam Caiet. vt quando aliquis dicitur incurrere culpam homicidij, quia occidit, vel dādo operam rei illicitæ, vel ex negligentia, homicidij illud, talis culpa sit qualis fuit, quam commisit in sua causa, nempe vel in exercenda re illa illicita, cui dabat operam, vel in negligentia. Vnde si exercendo rem illam illicitam nō peccabat nisi venialiter, homicidium subsequutum veniale tantum est, quod si res illa erat mortalis, homicidij mortale erit. Idem iudicium faciendum est de negligentia, ita habetur in cap. dilectus: extra de homicidio, vbi cum quidam clericus, dum equitaret laxis habenis, occidisset puerum, quia æquum detinere non valuit, consultus Pontifex. An homicidium illud esset imputandum illi clerico ad mortale.

Respondit, non, sed ad veniale tantum, quia clericum æquitate, veniale tantum est. Hæc regula Caietani est. Beati Augustini libro 2. cōtra Faustum, capit. 44. & habetur 15. quæstio, prima, cano. Inebriauerunt, vbi ait agens de incestu Loth, culpandus est Loth non quantum incestus ille, sed quantum ebrietas illa meretur, quasi dicat peccatum subsequutum præter intentionem agentis de aliqua causa eiusdem esse grauitatis, & culpæ cuius est causa ipsa.

Circa hunc articulum agendum est, de pœnis quas incurrunt homicidæ quarū aliæ ciuiles sunt, aliæ verò Ecclesiasticæ, de ciuilibus disputent iuristæ, de Ecclesiasticis pertinet ad nos agere, contentur autem hæ nomine irregularitatis, propter quod de ea agendum est. De qua disputant Theologi in quarta distin. 25. Thomistæ in additionibus tertiæ partis, Diuus Thomas q. 39. Soto lib. 5. de iust. quæst. 1. art. 4. & 9. Alphonfus de Castro lib. 2. de lege pœnali. c. 14. conclus. 1. & cap. 15. concl. 3. Doctor Nauar. in suo Manuali. c. 27. a num. 209. vsque ad 240. Et in c. Finali. 14. q. 9. a num. 13. vsque in finem, Couarru. in Clementina si furiosus, De homicidio. p. 2. & 3. Canonistæ in decretis dist. 50. In decretalibus ti. de Homicidio, in decretalibus in sexto, & in Clementinis, Summisstæ in verbo, Homicidium, Irregularitas, Mutilatio.

In hac disputatione obseruemus primò, Irregularitatem tam à Theologis, quam à Iuristis defini-

ri, impedimentum iure positiuo introductum, quo prohibetur susceptio ordinum, vel eorum vsus, Dicitur iure positiuo introductum, quia iuxta cōmunem sententiam Doctōrum nulla irregularitas habetur modo iure naturali, aut diuino introducta, non iure naturali, quia ratio naturalis nil circa hæc præscribit, neque iure diuino, quia omne ius diuinum aut constat ex Sacra Scriptura, aut ex doctrina Ecclesiæ, sed nullus est locus in Sacra Scriptura, in quo quis prohibeatur à susceptione, vel vsu ordinum neque vllibi docet Ecclesia Deum, id præcipere, Vnde à solo iure Ecclesiastico est, & ita sunt in iure varij tituli de hac re: Ne clerici, vel Monachi, de homicidio, de clerico percussore, &c. Quod si obijcias, in lege veteri haberi aliquos irregulares, quibus non licebat fungi sacerdotio, tū etiam in canonibus Apostolorum impediri bigamos, & homicidas.

Respondeo quæ continebantur in lege veteri fuisse cæremonialia, & iudicialia pertinentia ad illum populum, quæ iam cessarunt omnino, canones vero Apostolorum, omnium consensu pertinere ad ius positiuum, sicut, & constitutiones eorundem, fuerunt enim conditi ab ipsis in concilio quoddam Hierosolymitano, antequam diuiderentur in vniuersum orbem ad prædicandum Evangelium, condideruntque illos non quasi explicantes aliquod diuinum præceptum à Christo acceptum, sed vt Episcopi statuentes quæ illis videbatur magis congrua Ecclesiæ, ac fidelium gubernationi.

Ex hoc fundamento sequitur in nullo casu constituendam esse irregularitatem, nisi quando fuerit in iure expressa, in quo omnes conueniunt. Et probatur primò, quia cum non sit à iure naturali, aut diuino, sed ex solo humano pontificio, tunc tantum contrahitur, quando ius illa applicat, & imponit, sicut ea quæ non sunt natura sua, & intrinsecè mala, sed eo solo nomine quia prohibita, tunc tantum mala sunt, quando prohibentur præcepto aliquo, Secundo quia cum irregularitas, sit impedimentum, & prohibitio res odiosa, consequenter restringenda est, nec imponenda nisi quando expressè habebitur in iure, colligiturque apertè ex c. Is qui de sententia excommunicationis in 6. vbi dicitur celebrantem coram excommunicatis, vel in Ecclesia polluta semine, vel sanguine non incurrere irregularitatem, & assignat rationem, quia non habetur talis irregularitas in iure. Vbi obiter obserua corrigendum esse locum D. Soto loco cit. ar. 4. siue sit culpa Authoris, siue Typographi, vbi ait effundentem, semen vel sanguinem in Ecclesia in notabili quantitate incurrere irregularitatem, hoc enim est falsum, quia vt bene notat Nauar. illo capit. 27. num. 194. non habetur id in iure, imo in vniuersum dicitur in illo c. Is qui non esse irregularem celebrantem in Ecclesia polluta, nec distinguit in quantitate magna, vel exigua. Et vbi lex non distinguit, neque nos distinguere debemus maxime in odiosis. Vnde cum celebrans in tali Ecclesia nō sit irregularis, neque polluens illam erit irregularis, cum minus sit effundere semen, vel sanguinem in Ecclesia, quam celebrare in illa.

Obseruemus secundò duplicem esse irregularitatem, alia quæ contrahitur sine vlllo peccato, uel culpa, sed ex solo defectu significationis, vt quæ contrahitur ex bigamia, quia deficit in bigamo representatio dispositionis Christi cum vnica, & sola Ecclesia, & vnionis verbi cum humanitate: similiter quæ contrahitur ex homicidio voluntario iusto, vt in iudicibus, deficit enim in eis representatio

ratio lenitatis Christi, & quæ contrahitur ex fœditate, & turpitudine membrorum, quia deficit in eis representatio pulchritudinis Christi, & dignitatis Sacramenti eucharistiæ, ad quam ordinantur omnes gradus, & ordines ecclesiastici, dicitur, hæc irregularitas significationis. Alia est quæ contrahitur ex peccato, ut quando excommunicatus excommunicatione maiori suscipit ordines, vel in eis celebrat, vel ministrat, quæ dicitur irregularitas in pœnam peccati, agendum est hic potissimè de ea, quæ contrahitur ex homicidio voluntario, vel casuali. Vbi obseruandum est quoriescunque in iure decernitur irregularitas pro aliquo actu intelligendum esse de actu externo, per actum enim internum solum, nõ incurritur irregularitas, quia est pœna ecclesiastica, ecclesia autem non iudicat de internis, neque punit nisi solos actus externos, internos vero nunquam, nisi procedant ad externos, & opere compleantur, His positis videamus primo,

CONTROVERSIA I.

AN PER QUAMLIBET OCCISIONEM, siue iusta sit, siue iniusta, siue voluntaria, siue casualis contrahatur irregularitas.

Primum obseruanda est hæc quæstio propter varia iura, in quibus omnes occisores, & mutilatores, imò omnes percussores, vel sumentes arma decernuntur irregulares, ut patet Can. episcopum. d. 45. c. Aliquantos. d. 51. & 23. quæst. 8. can. 1. & can. Clerici. & can. Quicumque de homicidio voluntario. c. De cæterum. & c. ad Audientiam, & alijs multis in locis, quæ affert Sylu. Homicidium tertio, cum tamen reuera, & iuxta omnes Doctores nõ sint censendi irregulares, nisi qui actu occidunt, & mutilant. Vnde accuratè oportet intelligere, qui sint ob homicidium, vel mutilationem irregulares. & textus qui ob solam percussorem vel effusionem sanguinis, aut summptionem armorum videbuntur imponere irregularitatem, explicandi sunt in sano sensu, quando ex ea percussione mors vel mutilatio fuerit actu sequuta.

Vnde supposita illa diuisione homicidij iam explicata in aliud omnino simpliciter ac formaliter voluntarium, aliud omnino, & simpliciter casuale, aliud verò directè casuale, sed indirectè, & reductiuè, ac implicite voluntarium, obseruemus, licet propriè, & in rigore loquendo latius pateat occisio hominis quàm homicidium, quia occisio dicitur de quacumque occisione tam inculpabili, & iusta, quam culpabili, & iniusta, homicidium verò de ea tantum, quæ iniusta est, & contra rectam rationem, in hac tamen disputatione confunduntur sæpe istæ voces in iure, & à Doctorebus, ac D. Thom. vocant enim homicidium hic quamcumque occisionem, siue iustam, siue iniustam, siue voluntariam, siue casualem.

Obseruemus secundò duplicem esse irregularitatem ex homicidio voluntario aliam, quæ contrahitur ex homicidio iusto, & sine peccato, ut in iudice, & aliam, quæ contrahitur ex homicidio iniusto, & peccato ut in vero, & culpabili homicida, in quibus hoc per se requirit irregularitas, ut homicidium sit voluntarium, quod verò cum peccato sit, aut sine eo, per accidens est respectu irregularitatis, non enim contrahitur ex homicidio, quia

peccatum est nam ita ex omni peccato contraheretur, sed quia deficit per homicidium significatio, & representatio Christi, ut vidimus art. 4. qui defectus non reperitur, nisi quia in homicidium aliquo modo consentiunt.

CONCLUSIO PRIMA.

Quando ex percussione, & vulnere non sequitur actus mors, etiamsi vulnus lethale fuerit, & percussus miraculosè illam enaserit, non incurritur irregularitas.

Hæc est communis apud omnes, & confirmatur, quia in iure non decernitur irregularitas, nisi pro homicidio reuera, & actu subsequuto, ut optimè obseruat Panorm. in illo can. Clerici. 23. quæst. 8. vbi ait sola sanguinis effusio non inducit irregularitatem. Et idem Glos. in Clementina vnica de homicidio, imò est aperta doctrina eiusdem Clementinæ: habetur enim ibi iustum esse irregularem, qui occidit, vel mutilat, sola autem percussio, nisi actu sequatur mors, vel abscissio membri, non est occisio, nec mutilatio.

Et confirmatur, quia odia sunt restringenda. Ex quo sequitur deceptos esse quosdam iudicantes percussores clericorum, si ita percutiant, ut iridant in cano. Si quis suadente diabolo, manere irregulares, hoc falsum est, quia in illo canone, si quis suadente, &c. percussores clericorum solum excommunicantur, & nullus est textus, qui huiusmodi, nisi sequatur mors, vel mutilatio, discernat irregulares, nec sunt confundendæ censure excommunicationis cum irregularitate. Quod si dicas, irregularitas est imposita homicida, infligens autem vulnus lethale est verè homicida, ergo.

Respondeo istum esse quidem homicidam in foro animæ, & imponendam illi à confessario penitentiam, ut homicida, in foro autem exteriori non esse homicidam, quo ad irregularitatem, cū hæc à iure solum imponatur verè occidenti, aut mutilanti. Et cum irregularitas sit à iure, non est imponenda, nisi exprimat, ut diximus, in iure,

CONCLUSIO II.

Si accidat quidem mors, non tamen sequatur ex vulnere percutientis, sed aliunde, ut ex culpa infirmi, vel ex ignorantia, aut negligentia chirurgi, non incurritur irregularitas.

Oppositum sentit Couarr. in Clemen. si furiosus. p. 2. §. 2. nu. 9. sequutus Héricum & Guillelmum: quod ita probat. in cap. fin. de Homicidio voluntario, iussit quidam dominus famulo suo, ut verberaret seruum, accidit, ut famulus ille modum excedens occiderit seruū illum, interrogatus Pontifex, an dominus ille, qui ita iussit, maneret irregularis, respondit affirmatiuè, manere. Ex quo sic arguit Couarru. Cum ille dominus imposuerit modum in sua iussione, ne occideretur verberandus, mors illa non est sequuta ex sola iussione domini, sed aliunde ex suo excessu verberantis, & nihilominus manet irregularis, etgo quando sequitur mors, etiamsi sequatur aliunde, incurritur irregularitas. Conclusio tamen posita est communis inter discipulos D. Thom. & est expressa in cap. ad audientiam. & cap. Presbyterum, extra de homicidio, in cap. enim Presbyterum declaratur

claratur irregularis, qui casu quendam percussit, & occidit, quia non adhibuit debitam diligentiam, & ex illa percussione ille occisus est. Vnde à contrario sensu, si non fuisset ille mortuus ex illa percussione, sed aliunde, non fuisset ille irregularis.

Et confirmatur, quando vulnus non est lethale, etiam si sequatur aliunde mori, qui illud dedit, vt diximus, nõ est homicida, ergo neque irregularis, quia ex homicidio non contrahitur irregularitas, quin illam contrahens iudicetur etiam homicida. Denique irregularitas, cū sit res odiosa, est restringenda, in iure autem expressè non iudicatur irregularis, nisi qui occidit, vel mutilat, quando autem ex vulnere solo non fuisset sequuta mors, nisi interuenisset, culpa infirmi, vel negligentia chirurgi, qui vulnus illud dedit, reuera non occidit, ergo.

Ad argumentum Couarr. respondeo, latum esse discrimen inter casum illius textus, & nostram conclusionem, affirmamus enim nos non esse irregularem, quando ex actione non sequitur mors, sed aliunde, in casu autem illius textus, licet dominus non iusserit occidi, iussit tamen verberationem, ex qua sequuta est mors, nam quamuis non præceperit illum excessum, iusserat tamen verberationem, in qua adhibitus est ille excessus, & ex qua est sequuta mors.

Ex isto cap. fin. sequitur, vt quando vulnus est reuera lethale secundum se, & percussus moritur, etiam si interuenierit simul aliqua culpa infirmi, vel negligentia Medici, eum qui vulnus illud dedit esse irregularem, quia in hoc casu ex tali percussione (etiam si illi aliorum quoque culpa accesserit) sequitur mors, non enim tenetur infirmus, aut præstantissimum Medicum quærere, aut omnem diligentiam adhibere.

CONCLUSIO III.

Qui occidit hominem voluntariè, & directè, siue iniuste, siue iniuste hoc faciat, incurrit irregularitatem.

HÆC est communis & expressa in iure, in decre. dist. 45. can. Episcopum, dist. 51. can. Aliquantos, vbi fit etiam mentio eorum, qui se exercent in causis forensibus, 23. q. 8. ca. Clerici. & can. Quicūque ex clero, In decretalib. c. 1. & 2. extra de homic. & c. de cætero: In quibus textib. duo notanda sunt. Primò hæc capita, licet in eis videatur sermo esse de Clericis, & Episcopis, iuxta communem tamen omnium Doctorum rãam Theologorum, quã Canonistarum sensum de omnibus etiã laicis intelligenda esse, vt bene obseruat Sylu. Secundò, licet in aliquibus ex istis textibus (vt initio huius quæstionis diximus) videatur imponi irregularitas pro sola percussione, aut effusione sanguinis, non esse id intelligendum ex sola percussione, aut effusione sanguinis, nisi sequuta morte ex tali actione, quia hic etiam est communis, & receptus sensus omnium Doctorũ, & explicatus per alia apertiora iura, maximè in illa Clementina, de homicid.

CONCLUSIO IIII.

Si homicidium sit omnino inuoluntarium, & casuale, quia sequutum omnino præter intentionem agentis, qui dabat operam rei illicitæ, & adhibuit omnem diligentiam, nulla incurritur irregularitas.

ITa habetur extra de homicidio. cap. lator. cap. dilectus filius. cap. Significasti el primero c. ex Literis, primo & 2. Et est ratio, quia irregularitas non contrahitur, nisi ex homicidio sequuto cum aliquo consensu directo, vel indirecto, in casuali autem nullus est consensus. Secundò irregularitas non incurritur nisi pro humano opere, homicidium omnino casuale in genere homicidij non est opus, & actus humanus, sed solum actus hominis, Ex hac conclus. quarta sequitur infirmorum custodes, & seruitores mouentes infirmum, vt aptius sumat cibum, vel quiescat, si mors ex eo accidat, non incurritur irregularitatem, nisi talis esset iactatio, & motus infirmi, vt prudenter iudicaretur nimia, & periculosa, quia tunc ex ea sequeretur mors.

CONCLUSIO V.

Homicidium directè casuale, sed indirectè, & reductiue voluntarium, quia commissum dando operam rei illicitæ, & periculosa, vel non adhibita debita diligentia, inducit irregularitatem.

ITa habetur c. Presbyterum. Et cap. Ad audientiam, extra de homicidio, quia ad tale homicidium interuenit consensus voluntatis.

Ex his conclusionibus sequitur omnes actiue concurrentes in causa criminali ad punitionem capitalem, aut mutilationem alicuius mēbri, ex qua sequatur alicuius rei mors incurritur irregularitatem. Vnde sunt irregulares iudices, fiscales, testes, tabelliones, & actor, siue accusator, ministri iustitiæ capientes, vel ducentes ad patibulũ, quia omnes isti actiue concurrunt, & per se ad illius rei punitionem. Custodes carcerum, qui circa huiusmodi reos nil aliud egerunt, quam eos custodire, non sunt irregulares, quia ex eorum actione non est sequuta mors, sed aliunde, nisi quando reus fugiens ab ipso custode captus est, & iterum inclusus, & sequatur deinde illius mors quia in tali casu cõcurrit etiam actiue ad illius mortem, sicut, & ministri quærentes, vel capientes reos plectendos capite.

Sequitur similiter omnes actiue concurrentes ad aliquod homicidium, vt mutuantes arma, aut comitantes, aut parantes, vel iuuantes ad parandũ toxicum esse irregulares, nisi quando laborarunt ignorantia inculpabili, quia tunc nullo modo consenserunt, tollit enim talis ignorantia omnem rationem voluntarij.

Quæres de actore aduersus aliquem furem, vel debitorem, sit ne irregularis si fur ille, vel debitor morte afficiatur. Dico clericum, qui de aliquo malefactore conquæritur apud iudicẽ præmissa protestatione iuridica apud illum, se id non facere ad vindictã, vel occisionem malefactoris, sed vt rem suam recuperet, non incurritur irregularitatem, etiam si certò sciat illum occidendum, ita est expressè definitum, in C. Prælati de homicidio voluntario lib. 6. vbi vt bene notat Couarr. loco cit. §. 5. nu. 2. sequutus Felinum, & Andræam, per eam protestationem liberatur, talis clericus ab irregularitate, etiam si desideret interius, & animo, vt malefactor ille suspendatur, quia irregularitas non incurritur nisi per actum externum homicidij, à quo liberatur hic clericus illa protestatione. Quo fit, sæcularum qui eadem protestatione vteretur esse quoque liberum ab irregularitate, quia si clericus, qui minus id videtur posse postulare, ea protestatione est liber, multò magis sæcularis.

Hæc

Hec autem protestatio non habet locum nisi in civilibus, ubi exigitur restitutio debiti, vel furti, nam in criminalibus ridiculum esset accusare aliquem de crimine capitali, & protestare, se nolle mortem illius. In his conclusionibus, serè in omnibus conveniunt Doctores, maxime in prima, secunda, & tertia, oriuntur tamen circa eas nonnullæ dubitationes optimæ. In primis circa quartam:

CONTROVERSA II.

AN QUI IN SVI, VEL SVORVM bonorum defensionem occidit inuasorem, sit irregularis.

Habet multa in hac quæstione Couarr. in illa electi. in c. Furiosus p. 3. §. unico, numc. 4. & seq. sed omiſſis aliorum opinionibus.

CONCLUSIO I.

Qui occidit inuasorem seruato illo moderamine inculpata tutele in defensionem propriæ vitæ, non incurrit irregularitatem.

Habetur expressè in Clementina vnica de homicidio. Hanc Clementinam. Nauar. cap. 17. numc. 209. non vult esse nouam definitionem Ecclesie, sed declarationem antiqui, & semper obseruari iuris. Sed pace tanti Doctoris probabilius est antiquitas occidentem aliquem in suam defensionem fuisse irregularem, quia ad eam sufficit homicidium voluntarium sine vilo peccato, vt in iudice. Et probatur ex D. Thom. qui art. præcedenti ad tertium ait clericum occidentem aliquem etiam in sui defensionem esse irregularem. quod non dixisset D. Thom. vt bene in commento obseruat Caietan. si suo tempore extitisset ista Clementina, aut illos excipiens.

Obiicit tamen contra hanc conclusionem, in Concil. Trid. sess. 34. de reformatione cap. 7. habetur si homicidium committatur vice vi repellendo in defensionem propriæ vitæ, dispensatione committendam esse ordinario, ergo contrahitur irregularitas, quia aliter quid opus est dispensatione?

Respondet concilium loqui in re dubia quæ debetur, An ille qui vice vi repellit, excesserit modum inculpata tutele. Et ratio si nullo modo excesserit, nulla opus est dispensatione, si vero est dubium, & maneat aliquis scrupulus, ad maiorem cautelam dispense Ordinarius.

Hæc etiam conclusio intelligenda est, quando aliter vitam tueri non valet nisi occidendo inuasorem, nam si potuit se tueri fugiendo, & non fugit, quamuis non teneretur fugere, irregularis est, habet enim Clementina ista illum non esse irregularem, quando aliter euadere non potuit.

Et confirmatur, quia virum nobilem eo nomine dicimus non teneri ad fugiendum, sed posse inuasorem occidere, quia fuga nocet grauitè honori ipsius, & potest occidere inuasorem in defensionem honoris, at quamuis liceat occidere in defensionem honoris, qui tamen ita occideret, vt ista tim dicemus, esse irregularem, ergo qui occidit inuasorem, ne fugeret, cumq; possit fugere, verò est, irregularis, quia perinde est, ac si occiderit in defensionem honoris.

Ex conclus. postea sequitur cum qui occidit inuasorem, vt se defendat, ne membrum aliquod si-

bi abscindatur: non esse irregularem, quia idem est quod se tueri, & aliter euadere non posse, & in hoc omnes conveniunt, vt docet Couarr. loco cit. Et allegat Syluest. Homicidium. 3. q. 4. & Cardinalem in illa Clementina Si furiosus, Sed quid quando quis occidit inuasorem, ne recipiat ab illo aliquod vulnus graue, vel deforme? huiusmodi indicant nonnulli recentiores, & viri periti non incurere irregularitatem, quia sic se defendens reuera tenetur se ipsum, cum omnia ista pertineat ad vitæ consistentiam. Maior difficultas est de occidente alium in defensionem proprii honoris, diuitiarum, vel amici, quod eum dupliciter accidere possit, vel ita vt potuerit quis occidere inuasorem suorum bonorum honoris, vel amici, non tamen tenebatur ad id ex præcepto, sed poterat patri detrimentum in illis, vel ita vt non potuerit tale detrimentum pati, sed tenebatur ex præcepto honorem suum vel bona tueri, vt necessaria sua familia, vel amicis, de utroque videmus oportet.

AN OCCIDENS INVASOREM pro defensione diuitiarum, honoris, vel amici, quando ad talem defensionem non tenebatur ex præcepto, sit irregularis.

Couarr. in illa Clementina Si furiosus, par. 3. §. unico, numc. 4. ait tria.

Primo inuasum, quâdo potest fugere, teneri ad fugiendum, etiam si ex tali fuga sequatur infamia, nec posse tunc occidere inuasorem, quod etiam docet in eadem Clement. Modernus. Parisiensis.

Ait secundo occidentem aggressorem in defensionem proximi, vel amici, aut diuitiarum non esse irregularem, in quo sequitur Fortunium in l. vt vni vi. ff. de iure. Primum dictum Couarr. constat ex supra dictis falsum esse, quia si pro diuitijs, quod etiam concedit Couarr. licet licebit etiam pro honore, & fama tuenda, quæ ad eum præstant diuitijs, vt bene docet Syluest. verbo Bellum secundo nu. 12. secundum dictum quod est huic quæstioni proprium probat Couarr. Primum ex cap. Secundo extra de homicidio voluntario, ubi dicitur Clericum occidentem inuasorem, vt defendat vitam & res, non esse deponendum, interpretatur nec excommunicatum, nec irregularem.

Secundo, Maxima est communis inter omnes Iuristas, vt qui occidit aliquem actone licita, id est dando operam rei licitæ, non sit irregularis, sed qui occidit aggressorem in defensionem bonorum, vel proximi dat tunc operam rei licitæ, ergo.

Tertio tale homicidium non est voluntarium, ergo per illud non incurretur irregularitas. Antecedens patet, quia sic occidens, cum vratur debito moderamine, non velle illum aggressorem occidere, inò homicidium illud, vt diximus iuxta probabiliorum opinionem neque est voluntum vt finis, neque vt medium.

Quarto, ex communi sententia Doctorum in illo can. Si quis suadente diabolo: si quis percutiat clericum ad defendendum proximum non incurrit excommunicationem, ergo neque irregularitatem.

Oppositum docent Sylu. loco citato, & verbo. Excommunicatio. 6. n. 6. & Caietan. in sum. Excommunicatio. c. 10. Et omnes serè discipuli D. Thom. Vnde sit.

CONCLUSIO PRIMA.

Qui occidit inuasorem in defensionem proprij honoris, diuitiarum, aut alicuius proximi est irregularis.

PRobatur, sicut non est ponenda irregularitas, nisi habeatur in iuri, ita nec neganda, si existat in iuri, nisi quando aut per aliud ius reuocatur, vel sit aliqua exceptio; sed in iure imponitur irregularitas contra omnes voluntarias occisiones siue iustas, siue iniustas, vt constat ex quarta conclus. ex proposita, à qua lege communi non excipiuntur in eodem iuri nisi ij tantum, qui occidunt inuasorem in defensionem propriæ vitæ, quando aliter euadere non possunt, vt apparet ex illa Clementina vnica de homicidio, ergo. Hæc est communis sententia omnium Doctorum tam Theologorum, quàm Canonistarum præter Couarru. & nonnullos, quos adduximus.

Ad primum argumentum ipsius respondeo verba illius textus intelligenda esse copulatiuè, si occidat in defensionem sui, & rerum suarum, Vel dico depositionem aliquid amplius continere, quàm contineat irregularitas, textus verò ille non ait, vt maneat irregularis, sed vt deponatur.

Ad secundum dico illam maximam esse veram de homicidio casuali, quando occidens dat operam rei licitæ, & adhibuit omnem diligentiam, at si homicidium voluntarium sit, etiamsi fiat actione licita, & debita, esse obnoxium irregularitati, vt in iudice.

Ad tertium dico tale homicidium non esse voluntarium directè, & per se vt finem vel medium, esse tamen volitum indirectè, vt effectum subsequutū, quod sufficit ad irregularitatem, cū non excipiatur in iure: Ad vltimum respondeo cum Sylu. & Caie. locis cit. verbo Excommunicatio non esse simile de excommunicatione, & irregularitate, percutiens enim clericum in eo casu non est excommunicatus, quia tali percussio fuit licita, & iusta, excommunicatio autè non incurritur, nisi per peccatum mortale, irregularitas autem per quodcumque homicidium quouis modo voluntarium, etiã si iustum, & debitum, vt in iudice. Videamus.

AN OCCIDENS INVASOREM ob defensionem sui honoris, diuitiarum, vel proximi, quando tenetur ista defendere ex præcepto, maneat irregularis.

TRes sunt in hac questione opiniones. Prima omnino negatiua, huiusmodi non manere irregularem, necessario. n. debet sic sentire Couarru. & qui illum sequuntur, quia si irregularis non est, qui pro huiusmodi defendendis occidit inuasorè, quando non tenetur ex præcepto illa tueri, multò minus erit irregularis, quando tenetur ad eorum defensionem ex aliquo præcepto: potestq; sic hæc opinio probari. Irregularitas est duplex, alia quæ incurritur ex defectu significationis, alia verò, quæ incurritur ob aliquam culpam, in hoc casu non incurritur ob aliquam culpam, cum ad id tenetur ex præcepto, neq; ex defectu significationis, Probo, defectus hic in eo consistit, quod non re-

tineatur mansuetudo Christi, sed sic occidens non occidit ex defectu mansuetudinis, sed quia ad id tenetur ex præcepto, ergo. Et confirmatur. Hic exercet actum iustitiæ, vna autem virtus non contrariatur alteri, ergo hic actus non contrariatur mansuetudini, quæ etiam virtus est, sicut iustitia.

Secundò, nullus debet prohiberi ab executione sui officij, vel impediri, quominus ad altius munus ascendat, ex eo quò obseruet præceptum ali quod diuinum, & naturale, ad quod tenetur, ergo.

Tertiò nullus potest per ius posituum impediri ad obseruantia præcepti diuini, & naturalis, sed si imponatur irregularitas huiusmodi occisoribus per talem censuram, retrahuntur & quasi impediuntur ab obseruantia huiusmodi defensionis, ad quam tenentur iure naturali, & diuino, ergo.

Secunda sententia est omnino opposita, irregularem esse eum, qui ita occidit aggressorem, etiã si occidet pro defensione totius Ecclesiæ, vel Reipub. Christianæ. Hæc est communis inter Thomistas q. 40. art. 2. quam sequitur Nauar. in illo c. 27. nu. 7. ratio est eadem qua probata est opinio quæ sequitur præcedenti questione, quia in iure decernitur irregularis quicumque voluntarie occidit, à qua irregularitate nullus excipiendus est, nisi ab ipso iure excipiatur, à iure autem is solum excipitur, qui occidit in defensionem propriæ vitæ, quam aliter tueri non potest. Quæ ratio efficacissima est, cum in his standum sit omnino iuri positiuo, neque aliud definiendum præter id, quod est iure definitum, Secundò, irregularitas quæ contrahitur ex homicidio, non nascitur ex eo quod tale homicidium sit culpa, sed ex eo quod sit voluntariū, vt in iudice, ergo et si fiat sine vlla culpa, imò cum debito, & præcepto, vt accidit in ipso iudice, qui ex officio, & præcepto naturali, & diuino tenetur occidere malefactores, si sit voluntarium, inducit irregularitatem, huiusmodi est homicidium, de quo agimus, ergo isti sunt irregulares à iure, cum in eodem iure non excipiantur.

Tertia opinio quæ modò placet multis viris peritis, media est inter istas duas, habet hæc seculari rem siue religiosum nondum promotum ad aliquem sacrum ordinem, occidentem aliquem in defensionem honoris, vel diuitiarum, etiam si ad talem defensionem teneatur, manere irregularem, quia nondum promotus ad ordines sacros irregularitas non est pœna, sed inhabilitas quædam significationis, qua impeditur, vt non possit promoueri ad sacros ordines quam potest sine culpa contrahere, sicut iudex iuste iudicans, quod est primum argumentum secundæ opinionis, quod si is qui alium occidit pro defensione honoris, &c. sit iam constitutus in sacris, non manet, inquit, irregularis non modò occidendo aggressorè, quando tenetur occidere, verum etiamsi occidat aggrediendo, quâdo tenetur aggredi ex præcepto, quia in constituto in sacris irregularitas est pœna, & priuatio executionis officij, quæ non potest incurri citra culpam, qui verò in hoc casu aggressorè occidit, vel illum aggreditur, nullam committit culpam, cum faciat, vt constituimus, id ad quod tenetur. Et confirmatur suspensio ab ordine per aliquod tempus est pœna, & grauissima, licet sit tantum priuatio quædam temporalis executionis officij, ergo à fortiori irregularitas in habente ordines est pœna, cum sit priuatio perpetua ab executione officij.

Secundò, persona constituta in sacris per huiusmodi occisionem non incurrit irregularitatem ratione culpe, quia nullam committit, nec ex defectu repræ-

repræsentationis lenitatis Christi, ergo non manet irregularis. Quod nullam committat culpam, constat: quod nec desinat repræsentare Christi lenitatem, ostendo, quia per votum annexum sacris ordinibus, quo firmiter se dicavit munerî Ecclesiastico, ita ut nullo modo possit iam citra mortalem culpam exercere officium, vel iudicium sanguinis, repræsentat satis illam lenitatem, quæ nõ est in laicis, hi namque cum non habeant tale votum, nec præceptum, possint quæ liberè, & absque necessitate exercere iudicium sanguinis, non repræsentant istam lenitatem, quando occidunt aliquem, etiam si id faciant ex præcepto.

Ex his opinionib. hæc tertia opinio placet multis recentioribus, mihi tamen magis probatur secunda, quæ inter Thomistas communior est, quia primum illud argumentum quo probatur efficacissimū est. Ex regula toties statuta irregularitatem incurrere quemcumque occisorem voluntarium, nisi in iure excipiat, in iure autem nõ excipitur, nisi ille tantum, qui occidit in defensionem propriæ vitæ, quando aliter eundem videre non potest.

Secundò quia est doctrina D. Thom. q. 49. de bello. ar. 2. & communis est inter Thomistas, irregularem esse clericum illum, qui occidit aliquem in defensionem etiam suæ patriæ, quando clericus ille vitam suam aliter tueri potest.

Tertiò, quia iuxta istam distinctionem, quæ habet hæc tertia opinio, debet concedere constitutum in sacris non incurrere irregularitatem, nisi occiso, quam exercet sit peccatum mortale, quia vult hæc opinio irregularitatem in constituto in sacris esse pœnam, quæ non est imponenda, nisi pro peccato mortali cum sit adeò gravis, iuxta quam sententiam clericus quoque occidens aggressorem pro defensione sui honoris, vel divitiatum, quando non tenetur ex præcepto, sed potest cedere suo iuri, & pati illud damnum, non esset irregularis, quia tunc non peccat mortaliter, cum licuerit illi ita occidere, quando tamen est contra communem sententiam, & contra Authores quoque oppositæ sententiæ.

Vnde ad argumenta primæ opinionis respondeo. Ad primum in hoc casu contrahi irregularitatem ex defectu significationis, sicut in iudice iustè condemnante latronem, quia licet clericus habeat votum implicitum non exercendi officium sanguinis, eo autem ipso, quo effudit sanguinè, & occidit, etsi actus iustus, & debito, deficiat iam in eo repræsentatio lenitatis Christi, qui nec vllum iudicavit ad sanguinem, nec occidit, aut in iudicio, aut extra iudicium. Vnde sicut nondum promorum oportet non promoveri ad ordines, quia effudit sanguinem, quamvis sine culpa, ita decet, ut iam promotus nõ exerceat, aut ministret in suo ordine, cum effuderit quoque sanguinem, licet sine culpa illum fuderit.

Ad secundum respondeo nullum esse incommodum, ut per actum virtutis reddatur aliquis inhabilis ab executione officij, & ministerij Ecclesiastici.

Primo, quia ut Authores eiusdem opinionis concedunt, qui occidit, quando non tenetur illa defendere, redditur irregularis, ac occidere inuadentem proximum innocentem actus charitatis est.

Secundò, quia in irregularitate non attenditur fuerit ne actus virtutis, aut vitij, sed deficiat ne repræsentatio debita, & cum in quacumque occisione deficiat ista repræsentatio lenitatis Christi, etiam si occisio illa sit actus virtutis, contrahitur per illam irregularitatis, nisi in iure excipiat, in quo tantum

tum excipitur, quando fit in defensionem vitæ propriæ, quam aliter tueri non licet.

Ad tertium respondeo, legem istam positivam non impedire præceptum naturale, aut diuinum, sicut iudex non impeditur ab observatione præcepti, quo tenetur condemnare malefactores, propterea quod reddatur irregularis, cum irregularitas in his non sit pœna alicuius culpæ, sed inhabilitas tantum ex defectu significationis.

Ad argumen. quo probatur secunda pars tertiæ opinionis: respondeo ex his, quæ modo dicebamus in solutione primi argumenti homicidium voluntarium, tam in ordinato, quam in nõ ordinato habere defectum significationis eo ipso, quo est homicidium voluntarium siue iustum sit, siue iniustum, siue debitum, siue non, cum eo ipso, quo est homicidium voluntarium, sit effusio sanguinis repugnans lenitati Christi, nec est admittenda illa differentia, irregularitatem in clericis esse pœnã, & in laicis inhabilitatem: repugnat enim communi doctrinæ, citra vllum namq; peccatū sacerdos potest occidere inuasorè sui honoris, & quando non tenetur ad illum tuendum, & nihilominus manet tunc, ut vidimus irregularis, qd non esset, si in clerico semper esset pœna, quia ubi nulla est culpa, nõ habet locum pœna. Vnde det hæc opinio, sicut diximus, sentire clericum non incurrere irregularitatem, nisi in actu, quo illam incurrit, committat peccatum mortale, quod est contra communem. Vltimò circa homicidiū voluntariū explicare oportet.

CONTROVERSA III.

AN SACERDOS QUI ALIQUEM percussit, nec occidit, maneat irregularis, si eundem hominem, quem ipse percussit, alij deinde occidant.

Hunc casum continet c. significasti, et secundo, extra de homic. & quamvis quid in eo sentiendum sit tibi explicat Pontifex, manet nihilominus adhuc res sub dubio inter Doctores, ut videre est apud Couarr. in c. illud si fortiosus. p. 2. nos iuxta doctrinam, quam ibi tradit Innoc. dicimus primò, si certò constiterit vulnus receptum ex percussione sacerdotis, iuxta peritorum iudicium non fuisse læthale, nec illos, qui deinde superuenerunt, & occiderunt consilio, vel aliqua ratione iuasse sacerdotem illum, nõ esse irregularem. Quod si certò constet vulnus illud læthale fuisse, & prudentum iudicio percussum ex eo, etiam si alij nõ superuenerint, moriturum, esse irregularem si verò res sit prudenter dubia, cuius percussione ille mortuus sit, sacerdotis ne an eorum, qui superuenerunt, & addiderunt vulnera, tunc omnes manere irregulares, & sacerdotem illum, qui primò percussit, & alios, qui superuenerunt, ac iterum percusserunt. Hæc habet apertè Innoc. in illo cap.

Ex quibus sequitur, ut rectè colligit Couarr. loco cit. quando multi concurrunt ad homicidiū, quod vnico tantum vulnere peractum est, nec constat, quis eorum vulnus illud intulerit, omnes manere irregulares. Sed quæres. An quando varia vulnera simul idem homo recipit, & ita alia post alia, ut primum quidem ipsi illatum læthale sit, nõ tamen ex eo percussus moriatur, sed ex alijs posterioribus, sit ne qui primum illud intulit irregularis. Ioan. Aud. Panor. in istud c. significasti, & Villadiego tract. de irregularitate. c. de percussore, sentiunt esse irregulare, videtur quod manifestè colligi

ex eodem cap. cum ibi Summ. Pont. hoc nomine excuset sacerdotem ab irregularitate, si certò cõstet percussione tam modicam fuisse, vt non so- leat esse ad mortem, vnde à contrario sensu si so- leat esse ad mortem, vel id non certò constet, ma- nebit irregularis. Couarru. tamen loco cita. iudi- cat probabilius multò oppositum, asseritque esse hanc communem sententiam.

Et probatur ratione. Irregularitas non incur- ritur, nisi ex percussione illata sequatur aperte mors percussu, aut certè dubitetur an sit ex tali percussione sequuta, sed in hoc casu, licet prius il- lud vulnus fuerit secundum se læthale, non est tamen ex illo sequuta mors, nec dubitatur, sed constat aperte ex alijs posterioribus fuisse sequu- tam, ergo qui illud intulit non manet irregularis. Neque rectè colligitur oppositum ex illo cap. Si- gnificasti cum in illo cap. aperte habeatur maior huius rationis qua probatur hæc sententia Co- uarru.

Ceterum sit ne irregularis qui infligit primum illud vulnus animo occidendi propter talem ani- mum, dubitari solet, eo quod Summ. Pont. in illo cap. significasti habet, si percussor voluntatem non habuit occidendi. Nihilominus communis sententia est, non esse irregularem cum solus ani- mus, nisi mors ex vulnere illato aperte sequatur, vel saltem dubitetur, non faciat irregularem, ver- ba enim ista Pont. accipienda sunt coniunctim, ita vt sit irregularis qui habuit animum occidendi, & cum tali animo consilio suo, vel mandato, alij contra occisum processerunt. Habet hic Couarru. irregularem esse eum, qui cum animo occidendi alium percussit, nec occidit, sed à superuenientibus ac occidentibus potuit liberare, nec libera- uit, quia videtur per illam omissionem vna cum animo, quem à principio habuit concurrisse cum illis homicidis.

Sed hoc admittendum non est, quia non ob- stans, vt vidimus quæstione 62. non dicitur causa, nec concurrere nisi quando tenetur ex officio ob- stare, ex iure verò ille solum est irregularis, qui occidit actu, vel ita concurrat ad homicidium, vt vere aliquo modo sit causa illius, vt colligitur ex dicto cap. Significasti & cap. Sicut dignum §. Qui verò & §. Final. de Homicidio. Hactenus de his quæ pertinent ad homicidium voluntarium. Ex- pendamus iam quæ ad casuale spectant.

AN QVI ALIUM CASU occidit maneat irregularis.

IN hac quæstione duo in primis constituen- da sunt certissima. Vnum est, homicidium simpliciter, & absolute, ac omnino casuale, quale fecit qui dans operam rei licitæ, & ad- hibita aliqua diligentia hominem occidit nullam inducere irregularitatem. Constat aperte, ex cap. Latæ, & c. Literis cap. Dilectus filius, & alijs dist. 50. vide Sylu. in verbo Homicidium.

Tertiò alterum occidentem alium non adhibita debita diligentia etsi dederit operam rei lici- tæ, manere irregularem, quod etiam habetur a- perte cap. Continebatur, & cæt. Ad audientiam de Homicidio, vnde tota difficultas consistit in duobus prius est,

AN QVI ADHIBUIT QVI dem debitam diligentiam, occidit tamen aliquem dans operam rei illicitæ, efficiatur irregularis.

Sunt tres in hac quæstione, & omnes grauis- simorum doctorum opiniones. Prima ha- bet irregularem esse quemcunque aliū ca- su occidentem, si dabat operam rei illi- citæ, quæ sit peccatum, etiam si adhibue- rit omnem diligentiam. Hanc videtur habere D. Tho. in additionibus ad tertiam partem q. 36. art. 4. ad 3. vbi ait, dantem operam rei licitæ si vtatur debita diligentia, non esse irregularem, vbi à cõ- trario sensu videtur innuere, dantem operam rei illicitæ esse irregularem. Et 1. 2. q. 73. art. 8. ait si quis alium occidat dans operam rei illicitæ, impu- tandum esse illi ad pœnam homicidij, non ait ad culpam, quia forsan adhibuit debitam diligentiam, sed ad pœnam, vel reatum, id est irregularem, quia dedit operam rei illicitæ. Et omnium apertis- sime in hoc art. in quo duos casus constituit in qui- bus qui casu occidit, incurrit irregularitatem: Prior est si dabat operam rei illicitæ, posterior si nõ ad- hibuit debitam diligentiam. Vbi aperte ita distin- guit inter ista duo capita, vel duos euentus, vt in priori sufficiat ad incurrendam irregularitatem dedisse operam rei illicitæ, quicquid sit de diligen- tia adhibita, in posteriori verò sufficiat negligencia, etiam si dederit operam rei licitæ. Sequuntur hanc sententiã Sylu. Homicidium c. 2. §. 1. Regul. 3. q. 18. vbi ait. [Si quis scindens arborem alienã, quam furatur, aliquem casu occidat, etiam si adhi- buerit diligentiam debitam, irregularis est, si ve- rò scindat arborem suam, non est irregularis. Et c. 2. regu. 6. idem videtur habere, idẽ sentit Conra- do 1. 2. q. 73. art. 8. Caiet. hic, & Victoria in com- ment. huius arti. Estque communis inter Iuristas.

Et probatur, in iure Homicidium casuale exi- mitur ab irregularitate, quando illud exercēs da- bat operam rei licitæ, ergo à contrario sensu, si il- lud exercēs dat operam rei illicitæ quæ sit pecca- tum, incurrit irregularitatem. Cõsequentia patet, cum eo solo nomine occidentes casu liberetur ab irregularitate, quia dabant operam rei licitæ. An- tecedens verò patet. Nam primò in cap. Dilectus filius clericus ille qui corrente equo, quem non valuit detinere, occidit puerum, excusatur ab In- noc. 3. quia dabat operam rei licitæ: ascenderat enim illum equum, & currebat consilio medici, & sanitatis gratia. In c. Ex litteris el fecõdo habetur aperte occidentem casu aliquem, si dabat operam rei licitæ, nec fuit negligens, non esse irregularem in c. Tua nos extra de homicidio. Quidam mona- chus peritus chirurgiæ pietate ductus ad curandũ guttur feminae aperuit vulnus quoddã in eo, ad- monuitq; diligenter illam, ne egrederetur de do- mo, sed cauet sibi à vento, illa tamen egressa è domo vulnus illud inflictu à monacho intumuit, & sequuta est mors, interrogatus Inn. 3. an mona- chus ille esset irregularis, Respõdit esse, sed ira, vt quia pietatis, non quæstus causa id fecit, possit cū eo post penitentiam dispensari. In hoc casu mona- chus ille manet irregularis, non ex negligentia, quia admonuit diligenter mulierem, ergo ex eo quod dederit operam rei sibi illicitæ, quia est prohi- bitum clericis, & monachis officium chirurgiæ, cap.

cap. Senectutiam sanguinis. Ne clerici vel monachi.

Quartò, a pertissime inquit Sylu. definitur in c. Suscepimus, &c. Et cetero &c. Continebatur &c. presbyteri, &c. Finali de Homicidio occidentem dando operam rei illicitæ, & sibi aliqua ratione prohibita manere irregularem.

Quintò si aliqua ratione sic occidens non maneret irregularis, ea certe esset, quia cum adhibuerit debitam diligentiam ad vitandum homicidium, quamvis casu occiderit exercens aliquod peccatum, alienum tamen ab homicidio, non est iudicandus homicida: at hac ratio non valet nam nec id ex iure condemnans est iudicandus homicida nihilominus manet irregularis.

Sextò, si hic qui datur operam rei illicitæ non est irregularis nisi deficiat in debita diligentia. Eodè quoque modo datur operam rei licitæ non est irregularis, nisi deficiat etiam in debita diligentia. Unde si nullum esset discrimen inter occidentem dando operam rei licitæ, & occidentem dando operam rei illicitæ, quod videtur absurdum.

Septimo, occidens dando operam rei illicitæ vel indirectè homicidium, quia tenebatur impedire illud opus, cuius illicitum, quo impedito nec fuisset sequuta mors, & ita volens illud opus indirectè vitare homicidium illud, sed indirectè voluntas sufficit ad contrahendam irregularitatem, ergo.

V. imò in his quæ pendet ex iuris dispositione standum est sententiæ communi, & receptæ inter Iuristas, quibus incumbit iuris intelligentia, sed in hac questione iurista omnes, aut maior eorum pars sentiunt esse irregularem quemcumque alium occidentem, si dabit operam rei illicitæ, quæ esset peccatum, & prohibita in genere moris, ergo.

Secunda sententia est omnino opposita, nempe occidentem alium casu, si adhibuit debitam diligentiam, ne sequeretur homicidium, cuiusque rei illicitæ dederit operam non manere irregularem, sed esse homicidium illud omnino, & simpliciter casu sic. Hanc docuit Salmantica Cans, quem sequuti sunt magister P. n. a, & nonnulli recentiores. Probatur Bonifacius 8. in c. Finali de Homicidio. Sexto definit quendam esse irregularem, qui occidit alium, quia non cogitavit, quo modo non sequeretur illa occisio, id est non adhibuit debitam diligentiam, quomodo non sequeretur mors, ubi aperit, Papa ob defectum diligentiam iudicat illi irregularem, non quia dederit operam rei illicitæ, sed modo Irregularitas, ut sepe diximus non est pendenda nisi in casibus aperte expressis in iure quia res odiosa, est restituta ad nullum habetur expressè in iure, ut efficiatur quis irregularis ex eo iudicium, quod occiderit casu dando operam rei illicitæ, si adhibuit debitam diligentiam, ergo. Maior causa est, Probatur minor, quia auctores illi primæ opinionis nullum adducunt textum ubi id expressè habeatur, sed tantum argumantur à contrario sensu, quia in illis textibus non condemnatur de irregularitate, qui dabant operam rei licitæ, & adhibuerunt debitam diligentiam, Argumentum è contrario sensu præterquam quod frequenter infirmum est, non est à textu expresso.

Tertio, Irregularitas, non incurritur, nisi per homicidium aliquo modo volitum directè, vel indirectè, sed in hoc casu homicidium, nullo modo est volitum, ergo. Maior constat, quia si nullo modo sit volitum omnino, & simpliciter est casuale, & consequenter in iure ab irregularitate.

Minor verò patet, quia qui adhibet omnem di-

ligentiam, quam prudenter potest, de sequatur mors, nullo modo vult occidere, nec directè, nec indirectè, imò quia vult omnino oppositum, adhibet omnem illam diligentiam.

Et confirmatur. Tunc dicitur aliquis velle aliquid esse factum, & consentire in illum, quando vel illum directè intendit, vel quando cum potuerit, & debuerit prohibere, non prohibuit. In hoc casu hic occidens non voluit, nec intendit mortem, quia casu occidit, nec desijt prohibere quantum potuit, enim adhibuit omnem diligentiam, ergo. Quod si dixeris, quamvis illam adhibeat, saltem erit irregularis, si exbrovit opus continens aliquod periculum homicidij, contra dicebat Cans, licet opus aliquod ex suo genere sit periculosum adhibita autem omni diligentia prudenter ne periculum illud exeat in actum, desistitiam esse opus periculosum hic nunc, quia illa prudens diligentia sufficit ad tollendum periculum hic, & nunc, & ita sic occidens nec defecit in debita diligentia, nullo modo nec directè, nec indirectè dicendus est vel le illud homicidium aut esse irregularem.

Tertia opinio est mediã inter istas, quæ consistit dupliciter posse sequi homicidium ex opere illicito, primo modo, ex opere illicito, & prohibito, quia sit de se periculosum ad homicidium, vel mortificationem, quo nomine est prohibitum clericis mittere bombardam ad arcem, aut sagittam, vel lanceam in exercitu, & officium chirurgi incisoris. Est quoque prohibita ipsis negatio aporum, & vrforum, & aliorum animalium, quæ dentibus, unguibus, vel carnibus possunt vitam docere in discrimen.

Secundo modo potest sequi homicidium ex opere illicito, & prohibito, non eo titulo quia sit de se periculosum ad homicidium sed aliunde, vel quia non decet talem actum, vel quia est in iuriam tertij, vel alio modo, quo nomine est prohibita clericis, venatio clamorosa, & cum strepitu, ex animalium manuetorum, quia non decet illorum statum, est prohibitum furtum, aduersus quia sunt in aliorum iniuriam. Inter hæc, hoc inquirunt discrimen, ut qui exercet opus ex se periculosum ad homicidium, eo ipso quo exercet tale opus, vult illud inducere, & quasi in sua causa, ex illa regula. Qui causam damni dat, &c. Nec tollitur talis contentus applicatus, & indirectus, per diligentiam quæ adhibetur, si opus sit ex se, & natura sua periculosum, quia nostræ industriæ aut diligentie non valet mutare naturas rerum. Quod si in aliquo casu opus ita ex suo genere periculosum, ut diligentie adhibite valeant omne periculum remouere, & reducere illud ad genus non periculosum, tunc illud indicandum est velut non periculosum, communiter tamen quæ ex se periculosa sunt non desinunt esse talia, quia ut dictum est nostræ industriæ non mutant naturas rerum. Qui verò exercet opus quod ex se non est periculosum ad homicidium licet sit alia via illicitum, si adhibet omnem prudentem diligentiam, ne sequatur mors, si fortuito sequatur, non est condemnandus, illa voluisse, nec in se, & directè, cum illam non intendit, nec indirectè, vel in sua causa, cum opus illud ex se non esset periculosum, & adhibuerit omnem diligentiam.

Ex hoc fundamentò colligit hæc opinio exercet opus illicitum, & prohibitum, quia periculosum ex se, & ex genere suo ad homicidium, quamcumque adhibeat diligentiam, manere irregularem, exercet verò opus ex se non periculosum, quamvis alio titulo prohibitum, si adhibuit omnem

omnem debitam diligentiam, non manere irregu-
latam. Ita Mag. Soto lib. 3. de iust. q. 1. art. 9. Castr.
lib. 2. de legem poenali q. 14. Covarru. in Clementina
si furiosus p. 2. §. 14. nu. 10. ubi allegat in eadem
sententiam Soncinam, Francum, & Ancharanum.
Navarr. in cap. fin. 14. q. 6. circa fin. Et addit non
solum esse intelligendum, quando opus regulari-
ter, & ut plurimum est periculosum, verum etiam
quando aliquando, licet raro, periculosum est, mo-
do sit ex se periculosum.

Probant opinionem hanc ratione. Irregulari-
tas de qua modo loquimur, non contrahitur, nisi
per homicidium aliquo modo voluntarium, vel
directe, & in se, vel indirecte, & in sua causa, quia
ut hic docet D. Tho. homicidium quod nullo mo-
do neque directe, neque indirecte est volitum, est
omnino, & simpliciter casuale, & immunè ab irre-
gularitate, sed homicidium, quod sequitur ex ope-
re illicito, & natura sua periculoso, est voluntarium
saltem in sua causa, eo ipso quo exercetur opus ita
periculosum, quando autem exercetur opus nul-
lum continens periculum homicidij, licet alia ra-
tione illicitum, & adhibetur debita diligentia, ho-
micidium quod inde casu sequitur, nec est volitum
in se, neque in sua causa, sed omnino, & simplici-
ter, tam directe, quam indirecte præter voluntatem
agentis, ergo quando exercendo opus periculosum
homicidij quis aliquem occidit, erit irregularis,
quando verò non est periculosum, estque simul
adhibita debita diligentia, non incurretur irregu-
laritas. Maior certa est. Colligitur ex illis texti-
bus initio positus. Minor habet duas partes. Prior
probat, quia cum illud opus illicitum ex se, &
natura sua tendat ad homicidium, eo ipso quo
vult quis tale opus exercere, implicite, & reduci-
ve consentit in omnia damna, quæ opus illud na-
tum est, vel potest secundum se inferre, & conse-
quenter & consentit implicite in illud homicidium
in sua causa.

Et confirm. quoniam si quæ ratio posset tollere
hunc assensum implicitum, certè videretur illum
tollere diligentia illa quæ adhibetur, at nostræ in-
dustria, & diligentia, ut diximus, sicut non valent
mutare naturas rerum, sic nec efficere, quin opus
ex se & natura sua periculosum non sit periculo-
sum, & quin consentiendo illi operi consentiatur
etiam implicite, & indirecte periculo, & damno,
quod inde sequetur, unde nulla diligentia potest
tollere hanc rationem voluntarij, nisi ea sola, ut
non exercetur tale opus in eo ipso quo quis ta-
le opus exercet, iam non adhibet omnem diligen-
tiam, quam debet.

Hæc sententia colligitur aperte ex cap. ultimo
de Homicidio in 6. Vbi Bonifacius declarat quen-
dam irregularem, quod præceperit alium verbe-
rare, & subdit rationem cum mandando in culpa
fuerit, & hoc evenire posse debuerit cogitare.

Et confirmatur. Iura illam occisionem potissi-
mè instituunt punire irregularitate, quæ est culpa-
bilis, sed qui occidit exercens opus periculosum
homicidij non potest excusari a culpa talis homi-
cidij. Unde ait hic D. Thom. qui non remouet ea,
ex quibus homicidium sequitur, si debet remoue-
re, dicitur homicida voluntarius. Et 1. 2. q. 20. art.
5. ait, effectus consequutus per se ex aliquo actu
reddit illum bonum, vel malum, licet sit præter in-
tentionem operantis. Denique eum irregularitas,
sit odium & poena, omnia iura, quæ loquuntur de
huiusmodi poena debent, ita restringi, ut ille tan-
tum ratione homicidij casualis sit irregularis, qui
dabit operam rei illicitæ, & prohibita propter

periculum homicidij. Secundam partem minoris
probat, quia cum tale opus non sit ex se pericu-
losum homicidij, exercens illud nullo modo vult
homicidium neque in se & in effectu, neque in sua
causa; Non in se, cum non intendat illud neque in
sua causa.

Probat, In causa dicitur quis velle homi-
cidium, quando vult opus quod habet in se pericu-
lum homicidij, ut quando ex parte operantis po-
tuit, & debuit prohiberi, neque fuit prohibitum,
sed in hoc casu opus non est ex se periculosum, li-
cet alio nomine illicitum, & ex parte operantis
est adhibita omnis diligentia, ergo.

Et confirmatur, quia tale opus exercens, & ad-
hibens omnem diligentiam habet actum volun-
tatis positivum nullo modo occidendi aliquem,
actus autem explicitus vnius contrarii tollit om-
nino actum voluntatis implicitum, vel reduciuum
alterius contrarij.

Hanc partem probant etiam argumenta addu-
cta pro secunda opinione maxime cap. Dilectus,
& ca. Ex litteris el secundo, De Homicidio, in qui-
bus excusatur clericus ille, qui occidit puerum æ-
quitando equo effreno, & diaconus, qui deponens
campanam interfecit puerum, quia non dabant
operam rei illicitæ, nec periculose homicidij, iux-
ta circumstantias talis actus, prout ab eis exerce-
batur.

Et confirmatur, quia si efficeretur irregularis,
qui casu occidit dans operam rei quacumque ra-
tione, & titulo illicitæ, sequeretur, ut qui venaretur
in proprio nemore venatione, quæ non est pe-
riculosa, & adhibita omni diligentia aliquem ca-
su occiderat non esset irregularis, qui verò in ne-
more alieno, esset irregularis. Consequenter patet, quia
hic exercet opus illicitum, ille verò non. Similiter
qui in die festo exercens opus servile aliquem oc-
cidere, etsi adhibuerit debitam diligentiam, esset
irregularis, qui verò alio die, in quo licet exercere
opera servilia, non esse irregularis, concedit Sylv.
in verb. Homicidium dub. 6. hæc & similia, sunt
tamen maxima incommoda. Nam cum eodè mo-
do sese habeat quo ad occisionem in omnibus istis
casibus, qui alium occidit, profecto si unus eorum
est irregularis, & alius. Vbi quod ait Caie. tam cle-
ricum, quam secularem qui venando aliquem ca-
su occiderit, similiter excusari ab irregularitate,
distinctione eget, quia si clericus exercet ven-
tationem, quæ non est ex se prohibita tanquam pe-
riculosa, verum dicit, si verò venatio illa erat prohi-
bita tanquam periculosa homicidij, vera non lo-
quitur, qui enim venatione prohibita ob periculo-
sum homicidij aliquem occideret, censendus esset ir-
regularis.

Addit his D. Navarr. inducentem alium ad o-
pus aliquod illicitum ex intentione, ex quo opere
sequatur mors, manere irregularem, verbi gratia
si Petrus inducat Ioannem, ut fureretur vas ex vi-
nea aliena, & dum Petrus eas furatur, occiditur à
cane custodis, manere Ioannem irregularem, quia
illud opus illicitum, ex quo fuit sequuta mors Pe-
tri, fuit intentum a Ioanne. Hoc tamen admitten-
dum non est, hac enim ratione quicumque inducet
alium ad opus illicitum, si ex eo, casu aliquo,
& aliunde sequeretur mors, maneret irregularis,
quod communiter negat Doctores, nisi intelligat
Azpilqueta, quando induxit ad opus periculosum
homicidij, & eo fine ut exponeretur ille morti
tunc enim cum ex illa inductione sequatur mors,
& cum consensu inducentis, est homicidium sim-
pliciter volitum.

Ex his opinionibus, prima licet in eam reuera quæ deatur declinare D. Th. rejicitur a recentioribus, confutatur enim a petriſſimè argumentis, ſecundæ & tertie opinionis.

Et confirmatur, quia omnium conſenſu, ſi clericus in adulterio deprehenſus ad ſe defendendum à marito illum occidat cum debito moderamine, dabit quidem operam rei illicitæ, non tamen eſt irregularis, quia licet illud adulterium ſit illicitum & volutum, occiſio tamen illa, qua ſe tuetur, non fuit voluta, ſed velut coacta, in quam non conſenſit neque ut medium, ſed ut effectum ſubſequutum.

Secunda opinio eſt ſatis probabilis, maxime cum irregularitas ſit res odioſa & reſtringenda.

Tertia tamen eſt multo verior, & probabilior, quia licet verum ſit quod habet ſecunda opinio adhibentem omnem diligentiam videri nolle omnino homicidium, attamen ſi exercet opus periculoſum eo ipſo vult illud implicite, nec hæc repugnat. Sicut qui ingreditur domum periculoſam committeſcit aliquod peccatum cum deliberatione non committendi illud, peccat mortaliter exponendo ſe illi periculo, quia licet reuera, & explicite ſtatuat, apud ſe non committeret illud, implicite tamen, eo ipſo quo exponit ſe periculo probabili committendi illud, vult illud.

Vnde diluamus argumenta aliarum opinionum. Ad argumenta primæ. Ad auctoritatem D. Tho. dico D. Th. licet videatur hic loqui in vniuerſum de quacumque re illicita, intelligendum tamen eſſe de periculo homicidii, quia ex eodem D. Tho. irregularitas non contrahitur per homicidium, niſi ſit aliquo modo directe, vel indirecte voluntarium, ubi autem opus illicitum non eſt ex ſe periculoſum, nec deſuit debita diligentia, homicidia ſubſequutum nullo modo eſt voluntarium, nec directe, nec indirecte.

Ad primum argumentum reſpondeo primo, argumentum à contrario ſenſu infirmum eſſe, quia eſt velut arguere ab oppoſito antecedentis ad oppoſitum conſequentis.

Dico ſecundo in hac materia poſſimè, tale argumentum non habere locum, cum non ſit ponenda irregularitas, niſi habeatur expreſſe cum iure, collectio autem à contrario ſenſu non eſt expreſſa iuris decifio. Dico tertio in illo textu utroque nomine excuſari clericum illum, quia non exercebat rem illicitam, & quia adhibuit omnem diligentiam, ne quem haberet obſtam in eo curſu, & poſſimè quia adhibuit debitam diligentiam; quando autem apponuntur duæ cauſæ, arguere ab una tantum & de hiſtorià à contrario ſenſu non eſt efficax collectio, eſt enim argumentum à totali, & adæquata cauſa.

Eodem modo ſoluitur ſecundum cum ſit etiam à contrario ſenſu. Tum quia in illo cap. Ex litteris Innocentius non tantum liberat monachum illum ab irregularitate, quia faciebat rem licitam, ſed quia faciebat rem non periculoſam, ait enim quia deponerat campanam in loco, in quo aliquæ tranſire nõ crederet, vel exiſtere, vel venire. Vnde etiã ſi id egifſet contra præceptum ſui prælati, fuiſſetque opus illicitum in genere obedientiæ iuxta iſtud cap. pot.

Ex litteris, cum non fuerit periculoſum, non induxit irregularitatem, ſimiliter ſoluendæ ſunt alia capita, in quibus iudicatur irregularis dans operam rei illicitæ, intelligenda enim ſunt de re illicita periculoſa homicidii.

Ad tertium Mag. Soto reſpondet illud cap. Tua

nos, ſatere ſuæ ſententiæ, & in eo definiri monachum illum non eſſe irregularem.

Sed pace tanti Doctõris oppoſitum habet textus, imò vult ibi Innocentius eſſe diſpenſandum cum illo facile adhibita penitentiâ, & ſatisfactione, quia curabat ex pietate, non ex quaſtu, qui vero diſpenſatione eget, irregularis eſt. Vnde dico illum iudicari à Papa irregularem non quia dabat operam rei illicitæ, & prohibita ſimpliciter, ſed prohibita quia periculoſa, vulnus enim quod illi fœminæ intulit in gutture ad curã dum tumorem, fuit opus ex ſe periculoſum & ideo ſubſequuta morte, quamuis etiam culpa etiam mulieris, induxit irregularitatem. Et hæc eſt communis expoſitio Canonistarum in iſto cap. Tua nos. Quod vero reſpondent alij illum non manſiſſe irregularem, ſolumque imponi illi penitentiam, quia egit contra præceptum de non curando, nõ quia fecerit homicidium, cum iam adhibuerit debitam diligentiam ut illa mulier ſibi caueret, parum refert, quia cum ibi dicatur, ut quia ex pietate illã curare cepit poſt ſatisfactionem miſericorditer cum illo agi poſſet, ut valeat diuina celebrare, aliter inter dicendam eſſe illi ſuorum ordinum executionem aperte declaratur manſiſſe irregularem, ſed cum quo facile poſſit diſpenſari.

Ad quartum reſpondeo, capita illa nobis non repugnare, nec aliquid minus confirmare, quam primam opinionem quia in cap. Suſcepimus declaratur irregularis frater, qui pro re temporali deſerenda occidit quosdam latrones, ut ſupra vidimus: In cap. De cætero iudicatur irregularis diaconus, qui cauſam dederat cuidam homicidio, In cap. Continebitur iudicatur etiam irregularis clericus, qui ſaliens cum alio occidit illum, quia dabat operam rei periculoſæ, cum enim deferret ſolum falcem, vel gladium, utebatur eo genere ſalutatoris, vel ludi, quo facile gladius ille alium vulnerare potuit in cap. Presbyterum iudicatur etiã irregularis presbyter qui verberans puerum ita percuffit illius corpus, ut vulnus illud fuerit periculoſum, ita ut ex eo ſit ſequuta mors. In cap. Finali & ultimo vidimus utroque nomine liberari clericum ad irregularitatem, tum quia dabat operam rei licitæ, tum quia adhibuit tantam diligentiam, ut res illa, quantum fuit in clerico, ratione illius diligentie non eſſet periculoſa.

Ad tertium reſpondeo, primo non ſemper eſſe neceſſe ad incurrendam irregularitatem, ut occiſor ſit homicida, ut apparet in iudice, in homicidio tamen caſuali ſufficere ad irregularitatem, ut qui occidit ex tali homicidio caſuali ſufficit ad contrahendam irregularitatem, ut interuenerit conſenſus, homicidium autem, ex quo quis iudicatur homicida, non eſt ſine conſenſu. Reſpondeo ſecundo ad irregularitatem, ſicut non attenditur, fuerit, ne occiſio peccatum, vel nõ, ſed fuerit, ne cum conſenſu, ita quoque non attendi ad eam fuerit ne occiſor homicida, an non, ſed an aliquo modo conſenſerit directe, vel indirecte, ſicut explicatum eſt.

Ad textum reſpondeo, maximum eſſe inter illos diſcrimendans enim operam rei licitæ, ac nullo modo prohibita, quæcumque illa ſit, modo adhibeat debitam diligentiam eſt liber ab irregularitate, dans vero operam rei illicitæ, quicquid ſit de diligentia, quam adhibet, ſi res illa non ſit periculoſa homicidii, non eſt irregularis, ſi vero ſit periculoſa, efficitur irregularis. Septimum eodem modo ſoluitur dans enim operam rei illicitæ, & prohibita, tanquam periculoſa homicidii, indirecte voluiſſe

voluisse homicidium, dantem verò operam rei illicitæ quidem aliquo nomine, non tamen illicitæ ratione homicidij, non velle illud neque directè, neque indirectè eo ipso, quò adhibet debitam diligentiam, vt constat ex dictis.

Ad vltimum dico, multos Canonistas peritissimos se qui nostram opinionem, vt D. Nau. Couar. & alios, quos ipse citat, & quamuis omnes Canonista oppositum sentirent, non est propterea recedendum à nostra opinione; quia in hac materia standum est decisioi iuris. In iure autem ille tantum est irregularis, qui aliquo modo consentit in homicidio casuali, consentit verò ille, qui vel exercebat rem periculosam ad homicidium, vel non est vsus debita diligentia, quod si eam adhibuit, nec exercebat rem sic periculosam, nullo modo, vt ex dictis constat consentit in homicidium subsequutum.

Nunc ad argumenta secundæ opinionis. Ad primum respondeo Bonifacium in illo cap. finali censere irregularem illum, qui mandauit alium verberare, quia mandato illo consentit in opus periculosum, debuissetq; cogitare, ac timere illud periculum. Vnde non iudicat illum irregularem, quia non adhibuit diligentiam, vt vult Cano. sed quia non cogitauit periculum, quòd secum afferebat actus ille, quod fauet nostræ opinioni.

Ad secundum dico nostram sententiam non tolligi à contrario sensu, sed ex expressa iuris definitione: habet enim expressa, irregularem esse illum, qui aliquo modo saltem implicitè, & indirectè consentit in homicidium, constat autem non adhibentem debitam diligentiam, aut dantem operam rei periculosæ implicitè consentite.

Ad tertium dico expressè haberi in iure esse irregularem, eum, qui in homicidio casuali aliquo modo consentit, consentit autem saltem indirectè, & implicitè ille, qui vel non adhibet diligentiam, vel exerceat rem periculosam, vt satis constat. Ad replicam dico vnà cum dissensu non occidendi, quem præfert illa diligentia, stare consensum implicitum volendi occidere, cum exponat se illi periculo, sicut in ingrediente domu periculosam fornicandi, vnà cum animo illo deliberato non fornicandi stat implicitus consensus fornicandi, eo quòd exponit se tali periculo.

Ad vltimum dico, per diligentiam non effici, vt hic, & nunc non sit periculosa res, quæ ex se periculosa est, cum nostræ diligentia non valeant mutare naturas rerum, quemadmodum opus habens speciem mali potest quidem ex circumstantia honestari, opus autem ex se malum non potest, ita si opus tantum esset, quòd haberet speciem periculi, posset ex diligentia liberari ab illo periculo, at hic loquimur de opere ex se periculoso, quòd nostræ diligentia non potest efficere, quin sit periculosum. Ad id caput ad incurrendam irregularitatem est negligentia, circa quam videndum est.

DE NEGLIGENTIA

exigatur, vt quis per homicidium

casuale efficiatur irregularis.

Griffa in c. Significasti el primo de Homicidio habet sufficere eam culpam, quam supra quæstruimus. Vocauimus leuissimam. Nam nonnulli iuris in eodem c. docent sufficienter eam, quam ibi vocauimus leuem & qui ita docent diuiduntur inter se, quidam enim eorum dicunt requiri

culpam leuem commissionis, alij verò sufficere culpam leuem omissionis. Ceterum cum istæ negligentia, vel culpæ, & leuis, & leuissima possint contingere sine vlla culpa mortali, aut veniali debent concedere auctores isti posse incurri homicidij reatum, id est irregularitatem sine vlla culpa mortali, aut veniali, quòd est absurdum, quia irregularitas non incurritur quin sit aliquis consensus, vbi verò aliquis consensus est in homicidium, necessario debet reperiri culpa mortalis, aut venialis, & communiter mortalis.

Hac reiecta opinione. Caiet. hic & nonnulli recentiores volunt sufficere ad irregularitatem incurrendam, negligentiam, quæ sit peccatum veniale: probat primò ex D. Tho. qui ait hic: Eum, qui non remouet homicidij causam, quam remouere debet, incurtere reatum homicidij, id est irregularitatem, sed qui committit negligentiam etiam venialem non remouet causam homicidij, quam debet remouere, ergo. Patet minor, quia si non debet remouere id per quòd est venialiter negligens, nullum commisit peccatum nec veniale, quia vbi nullum debitum neq; vlla culpa mortalis, aut venialis, & econuerso.

Secundò si clericus constitutus in minoribus exerceat iudicium sanguinis, incurrit irregularitatem, & tamen hic, vt diximus tantum peccat venialiter, ergo sufficit peccatum veniale ad contrahendam irregularitatem.

Tertiò, vt ex homicidio contrahatur irregularitas sufficit, vt illud sit aliquo modo voluntarium, sed si quis peccet venialiter in non remouendo causam, illud homicidium sequutum est aliquo modo voluntarium, quia aliquis non esset peccatum veniale, cum peccatum veniale eo ipso quòd est peccatum, sit voluntarium, ergo.

Soto, & alij loco cit. iudicant probabilem hanc opinionem Caiet. sed oppositam probabiliorem, vt ex defectu diligentia debita non contrahatur irregularitas, nisi negligentia illa sit mortalis.

Ratio eius est, quia quamuis irregularitas, quæ contrahitur ex homicidio directè, & simpliciter voluntario, non sit pœna, sed sola inhabilitas, vt in iudice, atque contrahitur ex homicidio formaliter casuali, & indirectè voluntario, vel quia fuit negligentia, est quædam censura, & pœna ob culpam, quæ committitur, vel offerendo se periculo occidendi, vel non prospiciendo diligenter. Et cum sit pœna, & grauis, non est imponenda pro culpa adeo leui qualis est negligentia venialis.

Ad intelligentiam huius quæstionis obseruamus in alijs materijs peccatum mortale ex suo genere posse fieri veniale ex imperfectione actus, vel ex leuitate materiæ, vt in furto, quòd ex suo genere mortale est, ex leuitate tamen rei quæ accipitur, fit veniale, aut ex imperfectione actus voluntatis, & consensus in furto: leuis enim consensus non pertingit ad mortale in hac autem materia homicidium non potest esse veniale ex leuitate materiæ, quia ablatio vitæ humanæ semper est materiæ grauis, & sufficiens ad peccatum mortale, potest autem esse veniale aut ex imperfectione actus voluntatis imperfectè deliberatis, ac leuiter consentientis, vt in homicidio mentali, cui obiter ac maxime imperfectè quis consentit, aut quia culpa, vnde sequutum est, erat venialis, vt in casuali, potest enim casuale homicidium veniale esse, vel quia sequutum est ex actu prohibito, & periculoso venialiter, aut quia negligentia, propter quam sequutum est, fuit venialis.

Hoc posito dico, opinionem magistrj Soto, & recon-

regularitatem esse veriore, ut irregularitas non incuratur in homicidio casuali sequuto e negligentia, nisi negligentia illa perueniat ad peccatum mortale.

Primo ob rationem Soti, quæ est efficax, quia irregularitas, quæ in homicidio casuali contrahitur est reuera pœna, cum imponatur pro culpa, durum autem est, ut tam grauis pœna imponatur pro culpa veniali, debet enim pœna proportionari culpæ.

Secundo, leges nunquam puniunt actus imperfectos, & leues, culpa autem venialis est leuis, & imperfecta in genere culpæ, & peccati.

Tertio, irregularitas non est imponenda nisi expressè habeatur in iure, nunquam autem in iure imponitur irregularitas quando habet rationem pœnæ, nisi pro culpa graui, ut pro celebratione in excommunicatione & similibus.

Quarto, & vltimo in cap. Quæsitum de pœnitentijs, & remissionibus habetur clericos Græcos non esse irregulares, si aliquando eorû negligentia infantes ipsorum in cunis mortui reperiuntur, nisi negligentia eorum fuerit studiosa, & affectata, quæ certè grauis est, & peccatum mortale, ergo per negligentiam venialem, & leuem non incurritur irregularitas.

Ad argumenta in oppositum. Ad primum respondeo verbum illud D. Thom. debet, in eo loco esse intelligendum de debito perfecto obligante ad mortale.

Ad secundum dico, constitutos in minoribus exercentes iudicium sanguinis incurere irregularitatem, non ratione alicuius peccati quod tunc committant, sed ex defectu significationis, sicut & ceteros iudices, qui iuste, & sine vlla culpa iudicant, quia illud homicidium est voluntarium et sine vlla culpa.

Ad tertium respondeo reperiri quidem in peccato veniali voluntatem, sed adeo imperfectam, & leuem, tam in genere voluntarii, quam in genere culpe, ut pro ea pœna adeo grauis, qualis irregularitas, non sit imponenda. Nunc super eis videamus quis possit dispensare in irregularitate contracta ex homicidio voluntario, vel casuali. De Sum. Pont. nulla est difficultas posse, cum sit irregularitas à mero iure humano Ecclesiastico, quando autem Episcopi, & Ordinarij possint, statim dicemus.

CONTROVERSA IV.

AN PER BULLAM CRUCIATÆ

iubileum, vel privilegium alicuius religionis concedens confessorio, ut possit absoluerè penitentem ab omni censura, & pœna Ecclesiastica liceat illi simul absoluerè, & dispensare in irregularitate.

D. Nauar. in manua. c. 27. num. 194. tenet partem negantem sequutus sententiam cuiusdã Vinadiego in suo tracta. de irregularitate. Eandem tribuunt quidam Soto lib. 5. de iust. quæst. 1. artic. 4. cum tamen Soto eo loco non loquatur de omni irregularitate, sed de ea tantum, quæ est significationis, ut de ea, quæ contrahitur ex bigamia, vel homicidio voluntario, & iusto, ut in iudice. Probatur hæc opinio, primo in illa clausula bullæ, vel iubei tantum datur facultas absoluedi, non dispensandi, ut patet ex ipsa bulla, irregu-

laritas autem non absoluitur, sed tollitur, vel dispensatur in ea, ergo.

Secundo, absolutio datur in confessione sacramentali, ut in foro animæ liberetur penitens à censuris impediens effectum absolutionis, & receptionis Eucharistiæ, quales sunt excommunicatio, & interdictum, irregularitas autem tollitur in utroque foro, nec impedit absolutionem, aut Eucharistiam.

Et confirmatur tertio. In religionibus in quibus ex privilegio possunt superiores in solemnitatibus præcipuis absoluerè inferiores suos à censuris, & dispensare cum eis in irregularitatibus, superiores non miscent ista, sed distinguunt: finita enim absolutione à censuris dicunt deinde, Et eadem auctoritate dispenso vobiscum super macula irregularitatis si quam contraxistis, ubi apparet euidenter irregularitatem non absolui, sed tolli tantum, & dispensari in ea.

Quarto iuxta usum curiæ Romanæ nunquam dicitur absolui aliquis ab irregularitate, sed dispensari cum illo, nec oratores in ea curia postulant absolutionem, sed dispensationem, nec per datarium dicitur fieri à Romano Pont. cum aliquo irregulari absoluto, sed dispensatio. Et quando conceditur alicui facultas tollendi irregularitatem, non dicitur concedere tibi facultatem absoluedi ab irregularitate, sed concedo tibi facultatem dispensandi in irregularitate.

Quinto in huiusmodi bullis, vel privilegijs tantum datur facultas absoluedi à censuris, irregularitas non est censura, ergo. Maior patet ex verbis bullarum. Minor probatur ex cap. Quærenti. De verborum significatione, ubi ait Inno. [Nominè censuræ Ecclesiasticæ non solum interdictum, verum etiam suspensio, & excommunicatio valent intelligi.] Nec tamen meminit ibi irregularitatis, quàm certè, si censuræ esset, adhibuisset, quæ ibi connumerat Pont. omnes species irregularitatis.

Sexto, in his quæ pendent à iure consuetudo est optima legum interpret, hæc materia de irregularitate pendet omnino à iure, consuetudo autem & stilus Romanæ curiæ est, ut non intelligatur in aliqua bulla, vel privilegio facultas ad tollendam irregularitatem, nisi fiat expressa mentio irregularitatis, modò autem in bullis nõ habetur talis expressa mentio, modò videtur tolli, nam in bullis Pij V. successorum datur quidem facultas absoluedi à censuris, non autem à pœnis Ecclesiasticis, ut olim dicebatur in bullis prædecessorum, ut apparet in bulla Pij IV. anno 1561. Nec valet dicere virtute præcedentium bullarum, in quibus habebantur ista coniunctim, ut liceret absoluerè ab omnibus censuris, & pœnis, id licere, quia omnes præcedentes bullæ fuerunt omnino reuocata à Pio V. & in sequentibus tam ipsius Pij V. quam aliorum successorum non habetur talis facultas. Vltimo in bulla originali Pij V. expressè reseruat facultas absoluedi ab irregularitate ipsi Commissario generali, & cum hac limitatione, ut non dispenseret in irregularitate contracta ex bigamia, vel ex homicidio voluntario. Vnde confessorius particularis virtute bullæ non habet facultatem absoluedi ab aliqua irregularitate, alioquin non fieret illa reseruari commissario generali. Nec valet dicere reseruari commissario generali irregularitates, quæ contrahuntur absque peccato, & sunt meræ inhabilitates, ut quæ ex bigamia, & homicidio voluntario iusto, quasi ista quæ excipiuntur, indicent quales sint, quæ ipsi reseruantur, quia

in il-

in illa clausula prohibetur etiam commissarius dispensare in irregularitate contracta per peccatum, ut quæ contrahitur per ordinem malè susceptum, per apostasiam, vel hæresim.

His argumentis non solum Canonistæ, verum etiam nonnulli ex Theologis iudicant probabilior rem hanc opinionem. Alii verò, ut Soto in 4. dist. 22. quæst. 3. art. 1. Cano. & multi recentiorum in lectura huius artic. volunt irregularitatem quædam esse censuram, & penas Ecclesiasticas, & in his posse dispensare confessarium, cui conceditur aliquo indulto, vel privilegio, ut possit absoluerè a censuris, & penis Ecclesiasticis, alias, verò esse meras inhabilitates, quæ sine vlla culpa contrahuntur ex solo defectu significationis, ut in homicidio iusto, & in bigamia, & in has non posse dispensare, quia hæ nec censuræ sunt, nec penas Ecclesiasticas, facultas verò illa tantum se extendit ad censuras, & penas Ecclesiasticas, quæ opinio est communior, & verior.

Ad cuius intelligentiam obseruemus primò. Non esse dubium, quin aliqua irregularitas sit propriè, & verè dicenda pura pœna, & censura, velut illa quam contrahit celebrans in excommunicatione maiori. Ita Soto, & Cano locis cit. patet quæ ex verbis, quæ habentur in multis bullis, & privilegiis religionum, ut videre est in bulla Pij III. anni 1561. in qua conceditur confessario facultas absoluerendi ab excommunicatione suspensione, & interdicto. Et subditur, y de todas las de mas censuras y penas Ecclesiasticas, unde cum præter illas tres excommunicationem scilicet, suspensionem, & interdictum constituantur à Pontifice aliæ, necessario concedendæ sunt aliquæ præter illas, nam aliter falsò diceret Papa expressis illis tribus, y de qualier otras censuras, sicut falso, & hæreticè diceret quis credo in Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, & alias diuinas personas, cum non sint vllæ aliæ diuinæ personæ. Modo sic. Est aliqua aliqua alia censura, & pœna Ecclesiastica præter illas tres, at non, potest repeti præter illas tres aliquid quod sit censura, vel pœna Ecclesiastica, nisi irregularitas quæ incurritur in pœnam peccati, ergo.

Et confirmatur. Censura Ecclesiastica omnium consensu, ut patet ex ipso nomine, nil aliud est, quàm correctio seu animaduersio, & punitio Ecclesiastica in pœnam alicuius delicti, huiusmodi autem sunt irregularitates quæ imponuntur in iure pro peccato celebrandi in excommunicatione maiori, & similes, ergo.

Obseruemus secundò, concedendum quoque necessariò esse, dari aliquas irregularitates, quæ non sunt censuræ, & penas Ecclesiasticas, sed merè tantum inhabilitates propter defectum significationis, ut bigamia & homicidium iudicis iustè iudicantis. Probat eadem ratio. Quia censura, & pœna Ecclesiastica, cum sit correctio, & animaduersio in peccatum, nõ incurritur nisi ob aliquod delictum, sed istæ irregularitates incurruntur sine vlla culpa, & peccato, imò quandoque cum merito, ergo non sunt censuræ. Et est communis consensus omnium Doctorum in quibusvis privilegiis, & litteris Apostolicis nomine censuræ & penas Ecclesiasticas nunquam intelligi irregularitates, quæ sine vllò peccato contrahuntur.

Obseruemus tertio, similiter esse aliquas irregularitates, quæ simul sunt censuræ, & penas Ecclesiasticas, & inhabilitates ex defectu significationis, huiusmodi sunt omnes, quæ contrahuntur ex homicidio culpabili vel voluntario, qua parte ho-

micidium illud culpabile est, sunt censuræ & penas illius culpæ, qua parte verò est homicidium & effusio sanguinis, est inhabilitas ex defectu significationis.

CONCLUSIO I.

Ab irregularitate qua est purè pœna, & contrahitur ex solo peccato, potest confessarius absoluerè virtute bullæ, & indulti, in quo habetur clausula, ut possit absoluerè a censuris, vel penis Ecclesiasticis.

Dico à censuris, vel penis, nõ enim necesse est, ut istæ duæ voces censuræ & penas simul & coniunctim in bullis reperiantur, sat est alteram vocum reperiri, nam licet multæ sint penas temporales, vel pecuniariæ, quæ à iure, vel prælato pro aliquibus delictis imponuntur, spirituales verò penas pro delictis impositæ à iure censuræ sunt & è conuerso. Hanc habet Soto in 4. loco cit. nec repugnat his quæ docet lib. 5. de iustit. quæst. 1. artic. 4. nec mutauit sententiam, quia in 4. loquitur de irregularitate, quæ tantum incurritur per peccatum quæ (ut constat) est censura & pœna in opere autem de iust. loquitur de ea quæ incurritur sine vllò peccato ex solo defectu significationis. Probat iam conclu. In bullis habetur ut possit confessarius absoluerè ab omni censura, vel pœna Ecclesiastica, irregularitas, de qua prima conclu. est verè censura & pœna, cum incurratur per solam culpam, ergo.

Et confirmatur primò, quia quicquid sit de censura, negari non potest, quin huiusmodi irregularitas sit pœna, cum incurratur per culpam, & non aliàs.

Secundò, quia habetur in quibusdam bullis, & privilegiis, ut possit confessarius absoluerè ab omni censura, & pœna Ecclesiastica excepta irregularitate homicidii voluntarii, & bigamiæ vbi aperte aliæ irregularitates includuntur in nomine censuræ, & penas Ecclesiasticas, alioquin stultè & frustra adderetur talis exceptio, & in aliquib. bullis, ut in bulla anni 1563. conceditur facultas absoluerendi ab omni censura, & pœna Ecclesiastica & additur (Aunque por general confession no puedan ser comprehendidas) quæ verba fortè addita sunt propter irregularitatem quæ est pœna, quia iuxta communem sententiam Iuristarum potestas absoluerendi ab irregularitate non venit intelligenda sub generali concessione.

CONCLUSIO II.

Ab irregularitate, quæ contrahitur ex defectu significationis, non potest aliquis absolui per talem clausulam vel privilegium.

Ratio est aperta, quia huiusmodi irregularitas non est pœna, aut censura, sed mera inhabilitas, bulla autem, vel privilegium tantum concedunt, ut possit confessarius absoluerè à pœna, vel censura.

Secundò patet ex vsu & communi consuetudine Ecclesiæ, quæ est optima iuris interpres nullus enim est Theologus, aut Canonista, qui bigamiam, vel iudicem, qui iustè aliquem condemnauit, sentiat dispensatum per huiusmodi clausulas vel privilegia, sed dicat huiusmodi necessariò indigere dispensatione à sede Apostolica obtèta. Denique

Com-

Commissario generali cruciatæ non conceditur, ut possit dispensare in irregularitate ex bigamia, vel homicidio iusto contracta. quanto ergo minus id poterunt alij confessores. Et hanc probant omnia argumenta primæ opinionis.

Maior difficultas est de irregularitate tertij generis, quæ simul est censura, & pœna, ac inhabilitas ex defectu significationis, qualis est quæ contrahitur ex homicidio iniusto & culpabili, quia iudicantur multi Thomistæ ab ista posse etiam confessarios absolvere, quia huiusmodi irregularitas, quamvis sit quoque inhabilitas, est tamen simul censura & pœna, & cum in bulla concedatur facultas absolvendi à pœna, & censura, poterit quoque ab ea absolvi, maxime quia materia hæc de irregularitate est odiosa, facultas verò absolvendi favorabilis, & ex regulis iuris restringenda sunt, favores autem ampliandi.

Alij verò ex recentioribus, licet hanc opinionem iudicent probabilem, cum eam aliqui Iurisperiti amplectantur, oppositam tamen iudicant probabiliorē, & in praxi aiunt hoc esse observandum, ut quando crimen vel homicidium est publicum, nullo modo qui irregularis manet, ex illo absolvatur per bullam, vel privilegium aliquod, quia præterquam quod communiter sequeretur grave scandalum, nunquam visum est aliqui etiam ex Doctoribus, qui aliter sentiunt absolvente huiusmodi homicidas, quando verò occultum est, ita distinguendum esse, ut si persona illa facile obtinere possit dispensationem nullumque sequatur scandalum ex eo quod non celebret, non absque speciali dispensatione, vel facultate Romani Pontificis. quod si nequeat facile consequi dispensationem, & sequatur probabiliter scandalum, nisi celebret, tunc probabilissimam esse opinionem eorum qui iudicant huiusmodi absolvendum, quam opinionem nos amplectendam duximus.

CONCLUSIO III.

Simpliciter & absolute loquendo ab irregularitate, quæ simul est inhabilitas, & censura, ac pœna non potest quis absolvi per bullam cruciatæ, vel privilegium aliquod.

Probatur primò, quia quando impedimentum seorsum sumptum indiget dispensatione superioris, etiam si illi additum possit dispensari ab inferiori, per dispensationem minoris impedimenti, non manet dispensatum cum maiori, verbi gratia, vult Ioannes ducere Mariam, est illi consanguineus in tertio gradu, & simul affinis in secundo habeatque legatus facultatem dispensandi in gradibus affinitatis, dispensetque de facto cum illis, per huiusmodi dispensationem non manet dispensatum cum eis in impedimento consanguinitatis, quia est distinctum impedimentum, quod indiget maiori auctoritate, sed in nostro casu irregularitas contracta ex homicidio culpabili dupliciter impedit & ut censura, & ut inhabilitas ex defectu significationis, per bullam, vel indultum potest quidem confessarius dispensare in censura, non tamen in illa inhabilitate ex defectu significationis, quia hæc requirit maiorem facultatem, ergo per huiusmodi bullam, vel privilegium non potest absolvi ab hac irregularitate tertij generis, de qua modo agimus.

Secundò hæc irregularitas non minus est inhabilitas ex defectu significationis, quam illa quæ re-

peritur in iudice, peccatum enim non reddit eam leniorem, aut faciliorem, imò graviorem, quia culpa nemini patrocinator, sed in ea quam contrahit iudex, non potest confessarius dispensare, ergo neque in hac.

Et confirmatur, quia propterea quod simul sit censura, non mutat naturam inhabilitatis.

Tertio est alienum à ratione, ut possemus per bullam, vel privilegium absolvere irregularem propter homicidium flagitiosum, & non eum, qui est irregularis ex homicidio iusto, & necessario Reip. Denique Romæ, & in curia Pontificis, facilius dispensatur cum iudice, quam cum huiusmodi homicida. imò cum illo facile, cum hoc vix, imò ne vix quidem, non est igitur mens Pontificis, ut talem irregularem, per bullam liceat absolvere.

CONCLUSIO III.

Quando homicidium flagitiosum voluntarium, vel casuale ita se habet, ut qui ratione illius irregularis est, si abstineant ab usu suorum ordinum, sequatur grave scandalum, & cum periculo vite ipsius, vel gravi iactura sui honoris, & dignitatis, non tenetur in conscientia abstinere ab usu suorum ordinum, sed eos potest exercere quantum prudenter exigitur, ne illud scandalum, & periculum incurrat.

Ratio est aperta, quia leges Ecclesiæ, & humanæ non obligant cum periculo vite, aut gravi iactura honoris, & dignitatis iuxta communem sententiam Doctorum. Quod si dicas, vtilius scandalum nasci permittitur, quam veritas vite relinquatur. Respondeo hanc regulam ita esse accipiendam, ut præstet scandalum nasci, quam legem Dei violare, aut contra conscientiam aliquid agere, sicut vtilius est mortem subire, quam legem Dei violare, leges autem humanæ non obligant cum scandalo, cui coniunctum est grave periculum vite, vel gravis iactura honoris, & dignitatis. Debet autem hic omni diligentia, & quibusvis expensis dispensationem secreto procurare, & interim quantum citra scandalum, & pericula, quæ dicimus poterit, ab usu suorum ordinum abstinere.

ULTIMA CONCLUSIO.

Ab anno 1563, quo anno fuit promulgatum Concilium Tridentinum, et deinceps habent Episcopi facultatem dispensandi in irregularitate contracta ex delicto occulto, ne in eo, qui est occulte excommunicatus, et celebravit, non tamen possunt cum irregulari ex homicidio culpabili etiam si fuerit omnino secretum, neque in his, qui ducuntur ad forum exterius.

Ita constat ex Concilio Tridentino, sess. 24. sub Pio 4. cap. 6. de reformatione. Ita fit non posse ipsos dispensare cum irregularitate, quæ contrahitur ex bigamia, vel sine peccato, cum illæ tantum irregularitates concedantur ipsis dispensandæ, quæ contrahuntur ex peccato occulto. Quod si dicas. Ergo maiorem facultatem habebit aliquis confessarius particularis aliquando quam Episcopi, cum Episcopus tantum possit in ea irregularitate, quæ contrahitur ex peccato occulto, priuatus autem confessarius cum quacunq; contracta

ta et ex peccato, & in pœnam sui delicti, quæ est iura censura. Respondeo hoc non esse incommo- dum, quia particularis confessarius habet id ex privilegio Papæ, Episcopus autem à iure communi, quale est Conc. Trident. sicut ex privilegio Cruciatæ potest priuatus confessor absoluerè à quacunque censura Papali præter eas, quæ habentur in bulla in cœna Domini, quod tamen non potest ordinarius, & stando in iure communi, privilegium enim superat ius commune.

Nunc ad argumenta initio posita pro opinione Canonistarum. Ad primum respondeo posse, etiam proprie dici, irregularitatem absolui, quia hæc vox absoluerè non solum significat remittere, verum etiam liberare, quo modo extenditur etiam ad pœnas, & censuras. Ita dicunt confessarij Absoluo te à sententia excommunicationis, suspensionis, vel interdicti, id est libero te ab istis censuris. Et in eodem sensu dicitur, absoluo te ab irregularitate, id est libero te ab ea.

Ad secundum dico irregularitatem non impedire susceptionem absolutionis, & Eucharistiæ, impedire tamen usum ordinum, à quo tenetur quis aliquando in utroque foro abstinere, ut cum res est publica, aliquando verò in foro tantum conscientiæ, ut cum res est occulta, & ita potest absolui ab irregularitate, sicut, & ab aliis censuris, aliquando in utroque foro, quãdo res aperta est, aliquando verò sufficit absolui in foro interiori, ut in occultis: non enim omnis irregularitas pertinet ad forum exterius, & contentiosum, sed solæ publicæ, & manifestæ, sicut non omnis excommunicatio, aut suspensio, sed solæ manifestæ.

Ad tertium dico, prælatus religionum uti illa forma verborum duplici causa: Primò, quia habet illam facultatem, & exercet eam extra confessionem, & in foro exteriori, in quo obtinuit usus, & communis stylus Ecclesiæ, ut tollatur irregularitas per verbum dispenso, quod non est in confessione sacramentali, in qua, cum facultas data confessorio sit ab eo exercenda non alias, quam in absolutione sacramentali, utitur in omnibus, quæ tunc remittit, vel tollit voce ista. Ergo te absoluo tanquam præcipua in forma absoluedi, sicut in alijs sermonibus, & orationibus, quibus homines utimur sumitur communiter denominatio à potiori. Quod si vellet confessarius uti hæc voce dispenso, & separatim dicere absoluo te à sententia excommunicationis, & suspensionis, si qua teneris, & dispenso tecum in censura irregularitatis, si quam contraxisti, & eadem autoritate absoluo te ab omnibus peccatis, liberum illi esset. Communiter tamen omnia complectitur sub voce absolutionis eum hæc ad omnia extendatur, & in forma confessionis sit potiori voce utendum, qualis est hæc, absoluo.

Dico secundo, Prælatos religionum uti illa voce dispenso, quia habent facultatem erga suos inferiores liberandi eos non solum ab irregularitate, quæ est censura, verum etiam ad ea quæ est defectus significationis præter homicidium voluntarium, & bigamiam, ut in defectu natalium. Et quia potest aliquis ex suis inferioribus habere aliquam irregularitatem, quæ non sit censura sed inhabilitas illa, ut omnes complectatur, utuntur illa voce, dispenso, confessarius vero, cum tantum tollat eas quæ sunt censuræ, ad quas etiam se extendit vox absoluo ea utitur.

Ad quartum respondeo, cum bulla dicat posse confessorium absoluerè ab omni censura, & pœna Ecclesiastica, non repugnare nostræ sententiæ

stylum Romanæ Curie, quia bullæ valent quod sonant, alioquin deciperetur fideles à Papa, quod nefas est suspicari, & irregularitates de quibus loquimur sunt censuræ, & pœnæ Ecclesiasticæ.

Dico secundo curiam Romanam uti illa voce, dispenso, quia ea quæ in illa curia conceduntur, communiter respiciat utrumque forum, tam interius, quam exterius, in exteriori, ut diximus, est communis stylus, & consuetudo, uti voce dispenso, in interiori autem sufficit, vox, absoluo.

Ad quintum respondeo, aliquam irregularitatem, ut docuimus, esse quoque censuram, & pœnam. Ad cillud Querenti dico non bene sequi, eo quod Innoc. illas tantum ibi enumerauerit, non esse alias, quia institutum esse fuit contra ignorantiam aliquorum docere non solum inter dictum esse censuram, sed dari præter ipsum aliquas censuras, ad quod docendum satis fuit aliquas alias proponere, quamuis non omnes, nec inde sequitur fuisse ibi diminutum, quia ibi instituit nominare eas censuras, quæ solum sunt pœnæ, & secundum omnem suam speciem, & totam suam latitudinem sunt censuræ, quales sunt illæ, quas ibi apponit, irregularitas, autem secundum omnem sui partem, & speciem, & secundum totam suam latitudinem non est pœna, & censura, cum dentur aliqua irregularitates, ut vidimus, quæ nec pœnæ sunt, nec censuræ, sed solum inhabilitates ex defectu significationes.

Quod si dicatur, non recensuit saltem eam irregularitatem, quæ est ex peccato, & censura. Dico id consulto fecisse, quia agit ibi de his censuris, & pœnis, quæ sunt à iudice & ab homine, & per quas possunt iudices, & prælati compellere inferiores ad obseruanda sua madata, quales sunt illæ tres, irregularitas autem non est censura à iudice vel homine imponenda, sed à iure imposita, quod autem loquatur de illis, quæ à superioribus imponendæ sunt patet aperte ex ipso contextu. Habetur enim ibi, nisi discretus iudex rerum, & personarum circumstantiis indagatis viderit aliud magis expedire.

Ad sextum respondent quidam satis experte, & expressè concedi facultatem absoluedi ab irregularitate, quæ est censura, & pœna per illa verba, ut possit confessarius absoluerè ab omni censura, & pœna Ecclesiastica. Addunt tamen post bullam Pii Quinti non licere confessariis absoluerè neque ab ista irregularitate, à qua diximus in prima conclusione licere: Ratio eorum est quia post illam bullam Pii III. & prædecessorum, in bullis deinde Pii V. & successorum tantum habetur ut possit confessarius absoluerè à censuris non tamè additur vox illa à pœnis Ecclesiasticis, & cum sit adhuc inter Doctores dubium, ac sub iudice, an istæ irregularitates sint censuræ, licet sint pœnæ, non esse modo absoluedas cum tanto periculo conscientie in te adeo graui, maxime quia Doctores, qui sentiebant per bullam Pii III. & prædecessorum licere absoluerè ab huiusmodi irregularitatibus, nitebantur illi clausulæ, quæ dabatur facultas absoluedi non solum à censuris, verum etiam à pœnis Ecclesiasticis, quæ modo non habentur in bullis Pii V. & successorum. Vnde non potest virtute bullæ Cruciatæ absolui modo clerici seculares ab irregularitatibus quas diximus, imò neque in Iubileo plenissimo in quo non apponitur vox illa à pœnis, sed tantum conceditur facultas absoluedi à censuris. Poterunt autem dicunt, prælati religionum suos subditos ab eis absoluerè, quia per sua privilegia possunt absoluerè ab omnibus censuris, & pœnis, quæ privilegia non sunt

sunt eis sublata per bullas Pij V. vt ipsemet explicat in eis.

Sed pace horum Doctorum nostra conclusio non solum antiquitus, verum etiã modo post bullas Pij V. & successorum habet locum, possuntq; virtute bullæ confessarij absoluere ab huiusmodi irregularitatibus, quas diximus, etiam si in bulla tantum concedatur facultas absoluendi à cœsuris, nec fiat mentio pœnarum, quia vt constat ex prima obseruatione, huiusmodi irregularitates reuera sunt censuræ, quamuis enim non habeant suum robur vlla ex antiquis bullis, argumentum tamen, quo vsi sumus ex bulla Pij III. & contextu verborum ipsius, certissimum est, quia verba Pontificum in suis bullis, cum sit res adeo grauis, & illas concedant vt Pontifices, valent quod sonant, nec possunt fideles decipere, cum ergo ipse expressè in sua bulla dixerit posse confessarij absoluere ab excommunicatione, & inter dicto, y de otras qualesquier censuras y pœnas, nec possit reperiri præter excommunicationem, suspensionem, & interdictum aliqua alia censura, quam irregularitas, nullo modo potest negari irregularitates aliquas esse censuras, sicut argumentati sumus. Adde qd per bullã cruciatã conceditur confessarijs, qd possint in his quæ possunt Episcopi, Episcopi aut possunt absoluere ab huiusmodi irregularitatibus.

Ad vltimũ dico Commissario generali illa concedi, quia facultas eius extēditur ad forum etiam exterius, in quo facultas ipsi soli inest dispensandi in irregularitatibus præterquam in illis ex bigamia, & homicidio voluntario, quæ facultas non datur confessarijs, hi enim solum possunt in foro interiori, & sacramentali confessione. Dico secundo, quicquid sit de commissario generali, cum bullæ id valeant quod sonant, & in ipsis detur facultas absoluendi à censuris, sintque irregularitates de quibus loquimur, censuræ, posse confessarium ab eis absoluere.

Obseruandum Deniq; hic est Caiet. in sua sum. verbo irregularitas docere habentem auctoritatem dispensandi in quavis irregularitate citra homicidium voluntarium posse dispensare in irregularitate quæ contrahitur ex occisione licita & iu-

sta, vt in iudice, tum etiam in irregularitate ex homicidio casuali, etiam si sit indirectè volitum, & aliquo modo culpabile. Primum probat, quia nomine homicidii inter Doctores non intelligitur nisi occisio iniqua, quæ est peccatum, vnde qui occidit alium iustè, & licitè non committit homicidium, neque irregularitas ipsius nascitur ex homicidio, sed ex sola occisione. Secundum verò probat, quia homicidium casuale opponitur voluntario, & ita non est dicendum voluntarium, nec ita appellatur in iure. Sed hæc Caiet. doctrina, licet aliquibus placeat, aliis tamen viris peritis displicet, & merito quo ad priorem partem, quia ius canonicum (vt supra admonuimus) non tantum vocat homicidium, quod est culpabile, & peccatum, sed quamcunque occisionem hominis, etiam illam quam exercet iudex iustè, & ex officio, & eam quæ fit casu ac sine vlla omnino culpa, vt apparet ex titulo de homicidio casuali, & voluntario, similiter, occisionem hominis in sui defensionem cum debito moderamine vocant etiam Doctores homicidium, vt videre est in Clemēтина vnica de homicidio, cum tamen talis occisio nullo modo sit culpa, aut peccatum. Vnde non potest per illam clausulam absolui, qui alium voluntarie occidit, quamuis iustè fecerit, vt iudex, & ita obseruat vniuersalis Ecclesiæ consuetudo.

Secunda pars huius doctrinæ Caiet. satis probabilis est, quia homicidium, casuale reuera in iure distinguitur à voluntario, vnde qui potest per aliquam bullam, vel priuilegium absoluere ab omni irregularitate præter eam quæ incurritur ex homicidio voluntario, reuera posset absoluere ab irregularitate sequuta ex homicidio casuali, id est non formaliter, & directè volito, sed indirectè tantum, & implicitè, vel quia dabatur opera rei illicitæ, & periculosa, vel quia non fuit adhibita debita diligētia. Quamuis probabilius iudicem etiam ab homicidio casuali, & culpabili non licere absoluere per talem clausulam, quia in iure quando distinguitur homicidium voluntarium à casuali, nomine casualis intelligitur omnino, & simpliciter casuale, quodcunq; autem culpabile vocatur voluntarium in iure.

QVÆSTIO LXV. DE MUTILATIONE membrorum.

ARTICVLVS I.

Liceat ne mutilare aliquem in aliquo casu.

CONCLUSIO I.

Auctoritate publica potest aliquis mutilari suo membro, non autem auctoritate priuata.

PROBATUR prior pars. Præstat vita corporis totius, integritati singulorum membrorum, nec minus ordinantur membra in bonum commune, quam totum corpus, sed potest Resp. priuare vita malefactorum propter eorum delicta, quando ita exigit bonum commune, ergo poterit similiter mutilare illos suis membris iuxta eorum delicta pro bono etiam communi. Similiter potest Resp. in bello iusto exponere vitam suorum ciuium, pro bono communi, poterit ergo, & ipsorum membra. Pro

Tomus Primus

batur secunda pars, si auctoritate priuata posset quis alium mutilare, vel auctoritate ipsius inेत mutilantis, aut ex consensu eius cui membrum amputatur, non prius, quia nullus priuatus habet auctoritatem in vitam, vel membra alterius, sed sola Resp. Vnde infert talis iniuriam Reip. priuans illam integritate ciuis suis. Neque posterius, constat enim ex dictis nullum esse dominum suæ vitæ, vel membrorum, vnde non potest facere

facultatem alteri ad illa abscindenda, nec alter ex consensu huius potest excusari, quia ad disponendum de aliqua re inutilis est consensus illius, qui non est dominus illius rei.

(.)

Gg CON-

CONCLUSIO II.

Quando vita, vel salus corporis ita omnino exigit, vt alia via tueri non possit, licet aliquem mutilare mēbro.

PAtet quia bonum pars iuxta dictamen rectæ rationis exponendum est pro bono totius. Dixi quando alia via salus, & vita corporis tueri non potest, quia si aliter possit, non licet, iuxta dictamen enim rectæ rationis non sunt adhibenda media acris, & dura, nisi quando suauiora non sufficiunt. Vnde illud B. Cypriani. Cum dolore scienda sunt vulnera, quæ leniter curari non possunt. Ex his conclusionibus patet in duobus tantum casibus posse mutilari aliquem nēpe, vel pro bono communi Reip. vel ad tuendam propriam vitam, vel salutem, quæ aliter tueri non potest. Circa hunc articulum nonnullæ se se offerunt quæst. Prima est.

CONTROVERSA I.

AN IN ALIIS CASIBVS AB his duobus liceat mutilare aliquem.

Ratio dubitandi est, quia si ad salutem animæ expediat auferre sibi oculum, videtur id licere ex dicto Christo Matth. 19. Si oculus tuus scandalizat te, erue eum, &c. Si manus tua scandalizat te. Et confirmatur exemplo B. Marci, qui dicitur in historijs amputasse sibi pollicem, vt effectus ea ratione irregularis non fieret sacerdos. Et de Origene habetur in historia Ecclesiastica l. 5. c. 6. præscidisse sibi virilia vt melius Deo inseruiret, iuxta illud Christi Matth. 16. sunt Eunuchi, qui se castra vetunt propter regnum cælorum: pro salute autem spirituali se mutilare non cōtinetur in aliquo ex illis duobus casibus. Secundò si quis habeat in manu sex digitos, & sine periculo salutis possit sibi amputare illū sextū, ex omniū Doctōrū consensu licet. Tertio, si tyrannus minetur mihi mortē, nisi mihi ipsi manū abscindā, nō licet mihi illā abscindere, quia est intrinsecè malū agere in me ipsum, & mihi ipsi nocere, intrinsecè aut malum nec metu mortis exercendum est. Quarto si quis detineatur à bestia volēte illum occidere, nec aliter possit euadere quam abscindēdo membrum quo detinetur ab illa, potest illud abscindere. Similiter si oclusus in cubiculo, & accenso igne non possit aliter euadere cum vita, nisi egrediatur per fenestram, potest egredi, & cum periculo fractionis pedis, vel manus. Similiter si ab aliquo iniquè detineatur ligatis manibus, vel pedibus cum certo, vel probabili periculo mortis, nec illud valeat euadere, nisi abscindendo sibi membrum quo tenetur ligatus, vel vincus, potest illud sibi abscindere, iam ergo licet extra illos duos casus se mutilare. Hæc suo ordine diluamus.

Propter primum argumētum aliqui antiqui, vt Origenes, & eius discipuli iudicauerunt licere mutilare se ipsum, quando salutem animæ videtur expedire. Sed hic error damnatus est in Cōcilio primo Niceno cap. primo, & condemnantur omnes sibi aliquas sui corporis partes abscindentes. Et referatur dist. 55. Can. Si quis à medicis, & in Conc. Arelatensi. 4. & in canonib. Apostolorum 22. & 23. & ratio est, quàm assignat hic D. Thom. ad 3. quia ad finem aliquè iuxta rectam rationem non licet vi medijs arduis, & acris, nisi quando sunt omni-

no necessaria, & ad illum per se ordinata, ad salutem corporis est aliquando per se, & directè necessaria abscissio alicuius membri, & ita licet, ad salutem autem animæ, vt ad turpes cogitationes, motus carnis, & incentiua libidinis reprimenda, non sunt omnino necessaria aut simpliciter ordinata abscissiones membrorum, sed orationes ieiunia, & diligenter tollere occasiones, & pericula. Vnde dictum Christi si oculus tuus, vel manus tua scandalizat te tolle, &c. non intelligitur de corporea, & actuali abscissione membri, sed spirituali, sic enim explicat Hier. Aug. & Chrysost. & alij sancti patres, si quis tibi occasione peccandi est, etiam si tibi ita coniunctus sit dilectus, vel necessarius, vt oculus, vel manus, repelle eum à te, longe fac illum à te, de vitandis amicis, & familiaribus, qui occasio sunt peccandi, loquitur ibi Christus, locus verò ille de Eunuchis, (spiritualiter quoq; intelligitur à sanctis Patribus Aug. li. vnico de virginitate cap. 23. & 24. & Basilio l. de Virginitate, & Chrysost. in Homil. & comment. istius loci, vocat ibi Christus Eunuchos propter regnum cælorum, qui voto virginitatis, vel castitatis carnem suam Deo consecrarunt. Vnde factum illud D. Marci tribuitur à Doctōribus diuinæ reuelationi, nam aliter non fuisset laudabile, nec actus humilitatis, sed temeritatis, ostenditurq; diuina reuelatione factum, cum miraculosè fuerit illi deinde restitutus pollex. Factum originis damnatur ab omnib. lege D. Hyeron. in Epist. ad Pamachium tom. 2. vbi laudat quidem in Origene zelum castitatis, condemnat autem factum illud.

Ad secundum respondeo verum illud esse nec nobis repugnare, quia D. Thom. & conclusiones positæ tantum intelliguntur de partibus, & membris, quæ componunt totum in sua decentia, & integritate naturali, non autem de partibus superfluis, & monstruosis. Ad tertium, & quartum respondeo simul, doctrinam D. Tho. intelligendam esse in secunda conclusione de periculo salutis, & vitæ, quod est ab intrinsecò, & ex aegritudine, vel ex damno inhærente, & proximè afficiente, vt quando sequitur ex vinculis, vel apprehensione feræ, quamuis enim vincula extrinseca sint, restrictio verò natura ex vinculis est inhærens, similiter morsus feræ, & ignis vrens, non est autè intelligenda de periculo vitæ, quod est ab extrinsecò, & malitia alterius, ob malitiam enim alterius non licet mihi amputare membrum mihi ipsi, sed pati, vt ipse damnum quod voluerit inferat, cum ei nō possim resistere. Et ita soluitur Tertium argumentum in casibus quoque argumēti periculum illud quod in omnibus reperitur est, vel ab intrinsecò, vel ex damno proximo, vel inhærente, & ita licet in illis casibus ad vitandū tale periculum, & tuendam vitam amputare sibi membrum. 2. quæst. est.

CONTROVERSA II.

AN EXPEDIAT SALVTI corporis membrum abscindere, si id infirmus renuat, possit Resp. prælatus, vel pater ad illud compellere præcepto, cui resistere sit peccatum mortale.

Respondeo iudicem in primis aut Remp. in posse, quia Respub. non habet auctoritatem, vel ius in corpus, & membra ciuium in or-

In ordine ad bonum aliquod particulare, sed tantum in ordine ad bonum commune, in hoc autem causa talis abscissio tantum est necessaria, ut supponitur, ad bonum particulare, & salutem infirmi. Dico secundò nec praelatum suos subditos, nec parentes suos filios posse præcepto obedientiae obligare ad similes abscissiones, licet possint obligare ipsos ad sumenda medicamenta salutis necessaria, quae commodè sumi possunt.

Ratio est, quia si possent tale præceptum imponere, id certè esset, vel quia ille infirmus tenetur pro vita, & salute dolorem illum subire, vel quia licet eis tali infirmo quodcumque medium præcipere, sed neutrum horum verum est, non prius, quia salus, & vita corporis non est tantum bonum, ut teneatur quis pro ea quisquis dolores etiam gravissimos subire. Unde illud cuiusdam Romani. Non est tanto dolore digna salus. Nec posterius est verum, quia superiores non possunt omnia licita, & honesta præcipere, sed ea tantum quae moderata sunt, maxime autem difficilia, & quae habent se velut actus heroicis, ut gravissimos pati dolores non cadunt sub hominum obedientia, & ita non possunt tale quid præcipere.

Hæc intelligenda sunt quòdo ille infirmus non est necessarius Reip. Nam si sit ita necessarius, ut eo mortuo non inveniatur alius similis, & ferè æquivalens bono communi, & per eam abscissionem, vel dolorem probabiliter credatur evasurus mortem, tenetur ipse dolorem illum pati, & potest à Rep. & superioribus ad id compelli pro bono communi, nam si teneatur ille ex charitate, & iustitia legali exponere vitam pro bono communi, quanto magis pati illam abscissionem membri, & dolorem, quamvis vehementem pro eodem bono communi?

Hinc sequitur licere quidem parentibus filij, quos voce plurimum Ecclesijs profuturos sperant, amputare virilia, & efficere Eunuchos, sed ita, ut fiat sine periculo vitæ, & de eorum consensu, quia licet huiusmodi Eunuchi vtilis etiam sint bono communi Ecclesiastum, non tamen necessarii, tum etiam, quia postquam sunt facti Eunuchi, non manet eis facultas ad quemcumque statum, cum à iure clerici esse non possint, nec ex constitutione Sixti V. coniugati. Electio autem status libera est, circa eam habent ius parentes in filios, quo sit neminem faciendum esse Eunuchum, nisi consentiat. Nunc videamus tertio.

CONTROVERSIA III.

QUANDO INCURRAT irregularitatem qui mutilat alium.

DE mutilatione distinguendum est sicut de homicidio distinximus, ita ut quaedam sit simpliciter, & absolute voluntaria, & intenta, alia verò casualis, casualis verò quaedam omnino casualis, & involuntaria, velut ea, quae efficitur præter intentionem agentis dando operam rei licitæ, & nullo modo ex se periculosa, adhibitaque debita diligentia, aut casualis quidem, & involuntaria, directe, quia præter intentionem agentis, indirectè tamen, & implicite voluntaria, quia sequuta, vel ex defectu debite diligentiae, vel quia dabitur opera rei illicitæ, & periculosa.

CONCLUSIO I.

Mutilans alterius membrum, siue mutilatione directe voluntaria, siue casuali quidem, sed indirectè voluntaria, & cum consensu implicito, qui perveniat ad culpam mortalem, sicut diximus de homicidio casuali, est irregularis.

Ita Sylvest. Homicidium 3. q. 3. Conarru. in illa Clementi. si furiosus. par. 3. num. 8. Soto lib. 5. de iust. p. 2. artic. 1. Navar. cap. 27. num. 206. Et patet ex ista Clementina, in qua similiter agitur de mutilante, & occidente, quia, ut ait Glosa, mutilans membrum illius occisor est, Et can. Aliquòto dist. 51. cap. Is qui, de homicidio in 6. & alijs textibus. Ne clerici, vel monachi.

CONCLUSIO II.

Qui mutilat membrum alterius, vel ad tuendam propriam vitam, vel mutilatione omnino, & simpliciter casuali, ita ut nec directe, nec indirectè consensuris, non manet irregularis.

Habetur hæc à Doctoribus cit. & apertissime in eadem Clementina, unde in casibus in quibus sufficit consensus, ut homicida sit irregularis, illis similiter mutilans est irregularis, & in casibus, in quibus homicida aut ex inculcata tutela, aut ex defectu consensus non est irregularis, in illis quoque mutilans non est irregularis.

CONCLUSIO III.

Qui mutilat membrum alterius gratia sanitatis, & medicus, vel chirurgus, non est irregularis.

Ita Sylvest. loco cit. Navar. c. 27. num. 208. Ratio est quia hi reuera, & iniure non dicuntur proprie mutilare, sed curare, Et cum hæc res sit odiosa, illi tantum iudicandi sunt mutilatores quo ad irregularitatem, qui proprie mutilant.

CONCLUSIO IIII.

Qui non abscondit membrum alterius, sed tantum debilitat, & enervat reddens illud mancum, vel deformè, non manet irregularis.

Hæc est contra Panormit. in cap. Cum illorum de sententia excommunicationis in 6. Et Sylvest. loco cit. Et Angel. Homicid. 5. §. 5. habent tamen hæc conclusio. nostram Couar. Soto, Navar. locis cit. & est communis inter Canonistas. Ratio est, quia irregularitas non incurritur, nisi expressè in iure habeatur, ut constat ex dictis, & ex cap. illo Is qui, de sententia excommunicationis in 6. sed in iure, ut in Clementina illa ille tantum decernitur irregularis, qui mutilat alterius membrum, mutilare autem non dicitur, qui solum debilitat, vel enervat, sed qui verè abscondit illud, & pertruncat, ergo.

Ex quo sequitur percutientem aliquem in oculo, etiam si visu illum priuet, si tamen non extrahat oculum eius non manere irregularem. Et confirmatur ex can. Si Euzgelica, dist. 55. vbi Gelasius eo.

CONCLUSIO III.

nomine declarat quēdam irregularem, quia eruit alterius oculum, duo ille præstiterat, percusserat, & eruerat oculum, non affirmat illum irregularem, quia percussit, sed quia eruit.

Sed contra hanc quartam conclusionem argumentantur auctores oppositæ sententiæ. Debilitatus, vel defædatus, & citra detractionem manet irregularis, vt constat dist. 55. ex multis capitibus, ergo multo potius est censendus irregularis, qui alium debilitat, etsi non abscindat membrum aliquod. Respondeo negando illationem vi illius regulæ, quæ sæpè vsi sumus, non esse constituendam irregularitatem, nisi habeatur expressè in iure, in iure autem non est necessaria hæc illatio, nec habetur, vt si debilitatus est irregularis, qui illum debilitauit sit similiter irregularis. Adde istos plurimum differre, debilitatus enim efficitur irregularis, quia est ineptus ad decenter celebrandum, ad quod sufficit debilitatio illa, mutilator verò est irregularis, quia mutilat, qui autem solum debilitat, & verè, & propriè, qua ratione loquendum est maximè in odiosis, non mutilat.

CONTROVERSA IV.

QUANDO MUTILATUS
aliquo membro maneat irregularis.

CONCLUSIO I.

Quicumque habet in aliqua parte sui corporis notabilem aliquam deformitatem, vt maculam in oculo, deformem vulnus, vel cicatricem in facie, est irregularis.

Ita habetur apertè can. 1. dist. 55. & cap. 1. de corpore vitiat. Estque communis sententia omnium Doctorum.

CONCLUSIO II.

Quicumque aliquo membro mutilatus, & truncatus, est, vel aliqua parte sui corporis, ita vt non possit tali membro, vel parte destitutus sine scandalo, & irreuerentia, ac indecentia sacrosanctam Eucharistiam attingere, irregularis est siue casu, siue à natura, siue ex infirmitate tali membro, vel parte mutilatus sit.

Habetur hæc conclu. quo ad priorem partem de mutilatis membro, vt manu, vel oculo dist. 55. can. si Euangelica, Et c. Exposulisti de corpore vitiat. Quo ad secundam vero partem cap. 1. & vltim. de corpore vitiat. Vnde, licet quiuis peculiaris digitus, vt videbimus, nõ sit membrum, sed tota manus, est tamen quiuis digitus pars corporis. Et propterea attendendum in ipsis, qui deseruiant Eucharistiæ, ita vt eorum defectus esset scandalum, & irreuerentia, qui verò nõ, nam defectus priorum, vt pollicis, & indicis inducit irregularitatem, vt habetur capit. primo & vltimo de corpore vitiat. Defectus autem posteriorum, vt auricularis non inducit eam, vt habetur can. Lator d. 55. similiter si ex pollice, vel indice aliqua pars deficiat, cuius defectus non inducat scandalum, vel indecentium, incurretur irregularitas ex tali defectu, vt explicatur istis cap. Primò, & vltimò de corpore vitiat, iuxta quem sensum intelligendi sunt canon. Qui partem, & canon. Penitentes dist. 55.

Eunuchi sic nati ex vteris maternis, aut, sic effecti ex infirmitate, vel à tyranno, aut inuatore non sunt irregulares, qui verò se ipsos castrauerunt, vel ab alijs sic effecti sunt ex ipsorum consensu, quod perinde est, irregulares manent.

Prior pars huius conclu. habetur can. Si quis à medicis, can. Eunuchus dist. 55. Secunda vero pars habetur can. Hi qui, can. Siquis absciderit eadem dist. Et cap. Significauit de corpore vitiat. Ex vtraq; part. can. Siquis pro egritudine d. 55. Et c. ex parte primò, & secundo de corpore vitiat. Ex prima conclu. hic posita sequitur ex deformitate exigua non sequi irregularitatem, quæ verò sit grauis deformitas, quæ leuis, & exigua, secundum prudentiam iudicandum est. Ita Alexander. 3. cap. Cū de tua de corpore vitiat, prudētia Archiepiscopi Cantuariensis relinquit, vt videat quid iudicandum sit de macula cuiusdam in oculo. Circa secundam verò conclu. lege Soto l. 5. de iust. qu. 2. art. 1. vbi optimè docet quam decens sit, & rationi consonum, vt altari ministraturus non sit cæcus, truncus, aut deformis. Vide etiam Malach. Primò vbi animalia deformia, aut cæca non vult Deus sibi offerri, quanto magis ministros cæcos, & truncos? Restat, vt ad plenam horum intelligentiam videamus.

QUID SIT INTELLIGENDUM
nomine membri, quando in iure
dicitur mutilans, qui præscindit membrum.

Necessaria est maximè hæc quæstio, vt intelligamus. cñ dicatur quis propriè mutilans, & eo nomine manere irregularis. Obseruemus primò corpori humano concessa esse à natura varia genera partium. Primi generis sunt, quæ tantum pertinent ad decorem, & ornamentum corporis, vt capilli, & barba. Secundi quæ non tantum pertinent ad integritatem, & consistentiam totius integri verum etiam habent propriam, & peculiarem operationem, & officia inter se distincta, vt oculos, pes, manus. Tertij generis sunt, quæ non solum ad decorem, & ornatum corporis pertinent verum etiam ad eiusdem integritatem, & perfectionem non tamen habent propriam, & per se distinctam actionem ab alijs, sed coniunctam, & accessoriam cum aliqua parte præcipua, vt digiti pedis, & manus. Concors est omnium doctorum sententia partes primi generis non esse membra, partes verò secundi generis esse membra, ad eò, vt soleant huiusmodi vocari membra præcipua, Tota autem quæstio est, de partibus tertij generis an includantur in nomine membri, ita vt abscindens digitum dicatur mutilasse membrum.

Calet. hic Soto lib. 5. de iust. q. 2. art. 1. afferunt huiusmodi partes verè esse membra, & inducere irregularitatem. Probant primò, quia membrum iuxta commune sermone idem est quod pars, ex qua integratur totum corpus, huiusmodi aut sunt digiti, & membra accessoria, ergo. Secundò, in his standum est iuri: in iure autem non solum numerantur inter membra, quæ habent actum, & officium distinctum ab alijs, sed etià illa, quæ habent

Sunt actum, & officium accessorium. Maior certa est. Minor probatur, quia Eunuchi in iure, ut patet ex textibus cit. dist. 55. & tit. de corpore vitiatu, sunt irregulares ex defectu membrorum: partes tamen illae non habent proprium, & per se distinctum officium, sed accessorium. Hinc inferunt abscedentem alicui quemcumque digitum etiam auricularem esse irregularem tanquam mutilatum in membris.

Sylvest. verb. homicidium 3. quaest. 3. sentit ex huiusmodi membris accessorij non omnia dicenda esse aequae membra, quoniam neque omnia habent aequalem operationem, neque aequae necessariam, maxime in ordine ad ministerium altaris, sed vocanda esse membra, aut illa, quae praecipua sunt, & habent propriam, & distinctam operationem ab alijs, ut pes, manus, aut quae licet sint minus praecipua, sunt tamen necessaria ad debitum, & decens altaris ministerium, ut pollex, & index, & ita qui alicui pollicem, vel indicem, abscederet, maneret irregulatus, qui autem auriculam, nequaquam.

Primo, quia cum nec dicant ordinem ad ministerium altaris, nec habeant propriam, & distinctam actionem, non sunt dicenda membra, nec simpliciter, nec in hac disputatione.

Secundo, cum in mutilatione tota culpa sit in mutilante, non autem in mutilato, quia hic patitur iniuriam, ille vero infert, minor causa sufficit in mutilante ad incurrendam irregularitatem, quam in mutilato, sed mutilatus parte necessaria ad debitum altaris ministerium, ut pollice vel indice, est irregularis, ergo, & mutilator pollicis, vel indicis censendus est etiam irregularis.

Adiunt aliqui hanc opinionem sequentes digitum quoque medium esse dicendum membrum in hac disputatione, & mutilantem illum esse irregularem, quia habet speciale munus in ministerio altaris: nempe, ut cum eo fiant quoque signa benedictionum in forma crucis super hostiam & calicem, sed quae hi addunt de digito medio ab omnibus excluduntur communiter, quia signa fiunt tota manu extensa, ex consuetudine Romana. Et elephas, quod si aliqui usantur huiusmodi signis solo indice. & magis id parum refert, cum illa sit Ecclesiae Romanae consuetudo, cui in his standum est.

Tertia opinio est nullam ex his partibus tertij generis esse membrum, neque simpliciter, neque iure in ordine ad irregularitatem, & ita sciendum, res huiusmodi partes, & membra accessoria non incurrit irregularitatem. Ita Nauar. Et Couar. licet, & est communis ipsius canonistas, & modo recepta inter discipulos D. Thom. quam etiam nos sequemur.

CONCLUSIO I.

Proprie, & in rigore loquendo, illa tantum partes, quae habent proprium, & specialem actum distinctum, quae officium ab alijs sunt dicenda membra corporis.

Ita docet Aristot. lib. de partibus animalium, cap. 5. Et. 4. lib. Meteororum, cap. ultim. Et habetur in iure civili. Non sint liberi. ff. de statu hominum, ubi ferè omnes iurisperiti idem docent, maxime Barto. in l. Officiorum. ff. de officijs publicis, & Bald. l. seruis ff. de seruis fugitiuis. Idem insinuat D. Paul. 1. Corint. 12. dicens: Membra corporis non habere eundem actum, constituitque

exemplum in oculo, & pede. Idem repetit Rom. 12. Membra corporis non habere eundem actum, quem locum explicans D. Greg. can. Singula. dist. 89. Fauet maxime huic sententiae, quia Apostolus dicens membra corporis non habere eundem actum, aperte insinuat, illam tantum partem corporis proprie dici membrum, quae habet suum proprium, & peculiarem, & distinctum actum ab alijs.

CONCLUSIO II.

Non est mutilator, neque irregularis, qui praescindit membrum aliquod accessorium, sed ille solus, qui praescindit membrum aliquod principale.

Probat. Ius constituens irregularitatem contra mutilantes membra est penale, ergo restringendum ad ea, quae proprie, & in rigore sermonis dicuntur membra, at membra accessoria Physice, & proprie non sunt membra, sed sola illa, quae sunt principalia, ergo. Et confirmatur, quia haec quoque ratione auctores oppositae sententiae dicunt non esse irregularem eum, qui enervat, aut debilitat membrum alterius, quia cum irregularitas sit res penalis, & imponatur mutilantibus, est restringenda ad id quod est proprie mutilare, debilitare autem, vel enervare membrum, nisi actu, & reuera praescindatur, non est mutilare.

Secundo irregularitas, ut saepe diximus non est ponenda, nisi habeatur expresse in iure, at non habetur expresse in iure, ut sit irregularis mutilans membrum accessorium, aut mutilans membrum quocumque modo dicatur membrum, sed simpliciter mutilans membrum, membrum autem simpliciter, & proprie non est nisi illud quod vocamus principale. Tertio habetur expresse in iure, ut ille, cuius membrum abscinditur, maneat irregularis, docent autem ipsi nec Cuiet. & Soto illum cuius abscinditur non manere irregularem nisi per illam abscessionem incurrat notabilem deformitatem, vel impotentiam in ordine ad ministerium altaris, ergo digitus non est membrum. Probo consequentiam, quia cum in iure illud statuatur, si digitus esset membrum, sola abscessio digiti induceret irregularitatem, quicquid esset de deformitate, vel impotentia, at sola abscessio non inducit, ut ipsi fatentur, & est communis sententia, nisi sit illa deformitas, & impotentia, ergo digitus non est membrum. Ita fit, ut quemcumque digitum quis praescindat siue auricularem, siue indicem, siue pollicem, siue medium, non sit irregularis cum digitus non sit, quantum ad praesentem disputationem, membrum, differunt enim hic plurimum pars, & membrum, exigiturque plus ad membrum, quam ad partem, quicquid enim componit totum est pars, membrum autem non est nisi sit pars habens suam propriam actionem, & officium distinctum ab alijs.

Et per haec patet solutio ad primum argumentum Mag. Soto quamuis enim in communi sermone sumantur promiscue, & pro eodem pars, & membrum, proprie tamen, sicut diximus, differunt. Et in hac materia, cum sit odiosa, restringenda sunt uoces ad suas proprias significationes. Ad secundum respondeo, manere Eunuchos, qui suo consensu castrantur irregulares, siue illa parsque eis abscinditur, sit membrum, siue non, quia ira est decretum in iure, quemadmodum qui sibi ipsi voluntarie abscondit partem digiti, manet irregularis, ut habetur, Can. Qui partem, dist. 55. Et cap. primo de corpore vitiatu, pars autem digiti omnium consensu non est membrum. Unde sicut huius irregu-

gularitatis non possumus aliam assignare causam, nisi voluisse ius ita punire huiusmodi mutilatores suarum partium, ita quoque huius irregularitatis Eunuchorum nõ est alia ratio nisi voluisse ius ita punire consentientes in talem abscissionem.

Ad argumenta Syluest. Respondeo, Non esse simile de mutilante, & mutilato, Nam mutilatus, siue pars quæ ipsi abscinditur, sit membrum, siue non, si incurrat per illam abscissionem indecentiam, vel impotentiam in ordine ad ministerium altaris, manet irregularis, mutilans verò non, nisi mutilet partem, quæ sit membrum propriè loquendo, quia ita definitur in iure, cui in his standu est. Nec hoc debet esse mirum, vt mutilatus maneat aliquando irregularis, mutilans verò non, nam ipsemet Soto, & Syluest. ac omnes concedunt, eum cuius manus debilitata est, & enervata, esse irregularem, cum tamen ille, qui debilitauit, & enervauit, si non abscindit, non sit irregularis, similiter, qui actu omnino casuali dans operam rei licitæ, & non periculose adhibitaque omni diligentia alium brachio, vel manu priuaret, non maneret irregularis, cum tamen ille sic mutilatus esset irregularis ob deformitatem, & impotentiam. Vnde qui alium priuaret pollice, vel indice non manet irregularis, cum hi digiti propriè non sint membra, ille verò qui pollice, vel indice priuaretur, manet irregularis ob deformitatem, & indecentiam, ac quandam impotentiam ad debitum ministeriũ altaris. Quo fit, vt chirurgus, qui digitum alteri præscindit gratia sanitatis, duplici nomine sit liber ab irregularitate, primò quia id facit sanitatis gratia. Secundò, quia non præscindit membrum propriè, Vnde regula illa Syluest. est falsa, leuiorem causam sufficere, vt percuciens incurrat irregularitatem, quàm percussus.

ARTICVLVS II.

An liceat parentibus verberare suos filios, & dominis suos seruos.

CONCLUSIO I.

& est affirmatiua.

Licet parentibus, dominis, prælatis, & magistris suos inferiores verberare; non tamen mutilare.

Probarus, cum ratio mediocrum sumenda sit à sine, Et parentibus dominis, prælati, & magistris incumbat quidem corrigere, ac emendare sibi subditos, non autem punire, vt malefactores, quod sit solius potestatis publicæ, possunt exercere in eos, quæ iuxta rectam rationem sunt accommodata ad correctionem, & emendam, non autem ea, quæ pertinent ad iustitiam vindicatiuam, verberare, & flagellare sunt quandoq; accommodata media ad correctionem, & emendam, per dolorem, qui verberibus incutitur, mutilare autem iuxta eandem rectam rationem non est medium ad emendam, sed potius iustitiæ vindicatiuæ, cum per mutilationem inferatur nocuumtum irreparabile, poterunt ergo parentes, domini, prælati ac magistri verberare sibi subditos, eadem auctoritate qua possunt eos corrigere, mutilare autem nequaquam.

Et confirmatur, cum mutilatio in iure sit quædam occisio membri, ille solus habet ius in partes corporis, qui habet in vitam totius corporis, so-

la autem potestas publica habet hanc auctoritatem, & ius, illa ergo solum potest mutilare. Hæc doctrina obseruanda est propter aliquos Dominos crudeles in suos seruos empirios.

Circa hunc articulum sunt nonnulla dubia. Primum est.

AN QUANDO NON DV M
erant Resp. vt initio mundi antequam
genus humanum cresceret, vel vbi mo-
do homines turmatim viuerent, & sine
Rep. posset pater punire filium occisione,
vel mutilatione.

Respondeo, parentibus, vt parentes sunt nunquam licuisse nec modò licere filios quantumuis malefactores ita punire. Dico, vt parentes sunt, quia si pater non solum sit pater, verum etiã aliquibus hominibus quantumuis paucis in vnum congregatis Princeps, & caput inter illos, tunciã non agit, vt pater, sed tanquam habens potestatem publicam, ac si nullum aliud habeat ius, nisi domesticum, & æconomicum, quale solent habere parentes in filios, qua patres sunt, non possunt eos punire morte, aut mutilatione.

Ratio est, quia talis punitio, cum sit actus iustitiæ vindicatiuæ, exigit processum iudicum, in quo productis testibus, audito reo, & consideratis omnibus feratur sententia, quæ omnia pertinent ad potestatem publicam, essetque iniquè hominum saluti, & gubernationi consultum, si quis domi suæ sine tali processu, aut cum solo processu domesticorum posset filium suum occidere, vel mutilare.

Secundò repugnât rectæ rationi, vt quilibet pater, cum tot sint inter parentes, qui parum ingenio valent, posset facere processum, & illius merita expendere ac iudicare.

Tertiò ius paternum tantum se extēdit ad educandos filios, & behè institutos, horret autem fratru, vt parentes sint vindices in filios punire autem morte, aut mutilatione est esse vindicem iustitiæ; iuxta illud Pauli de gubernatoribus, & Iudicibus, [Non sine causa gladium portat vindex, enim Dei est, &c.] Jergo. Ita fit, vt licet Cain meruerit, vt homicida supplicium mortis, Adam tamen non potuisset illum occidere, quia erat quidē Adam dominus orbis terrarum quo ad vsu omnium rerum, non tamen iudex, vel princeps in suos filios, sed deinde, postquam genus humanum creuit, & in varias Resp. diuisum est, iure gentium, habet ynaguarque suum principem, qui has punitiones exerceat, nunquam autem parcatibus id licuit.

AN VIRI POSSINT VER-
berare uxores suas.

Dico aliquando licere. Quia vir est caput vxoris, & ipsa sub viri potestate, non tamen id licet, nisi grauißima necessitate exigente, & cū certa spè emendæ, aliter barbarum est, & minus politicum vxori manus iniicere, cum sint vna caro, dataque sit viro non in ancillam, vel famulam, sed in so-

In sociam, & ad iusticam gubernationis domesticæ.

**AN FRATER MAIOR
manu possit verberare minores.**

Respondeo simpliciter id non licere. Quia primogenitura non dat ius in posterius genitos, licebit autem quando minores sunt pupilli, & ipse maior, vel testamento patris, vel decreto iudicis est institutus illorum tutor, vel quando mater habet ceterum in filiorum sub sua tutela, & maior illorum gubernat domum, estque in ea velur pater familias; quia in his casibus frater maior est superior ad minores, vivente autem patre, vel si fratres habeant suos tutores, non licet fratri maiori verberare minorem, quamvis si verberet, non ita graviter peccabit, sicut alia persona extranea. In his omnibus attendendæ semper sunt circumstantiæ delicti, & personæ puniendæ, ut correctio, & castigatio sit proportionata, & debita faciendâ; ex desiderio emendæ; non ex odio, aut appetitu vindictæ, vel impetu iræ, quia tunc iam esset peccatum, aut veniale, aut mortale iuxta rationem odij, & iræ, & quantitatem verberum. Videamus.

**UTRUM LICEAT SUPERIORIBUS
verberare sibi subditos constitutos in sacris, absque eo quod incidant in can. si quis suadente diabolo.**

De Prælati tam Ecclesiasticis, quam Religiosis, non est dubium hoc licere, nec ex eo incidere in can. illum, ut patet in Decretis, distin. 43. per totam, debent autem punire eos modo consuetos, id sua discipline, vel religione. Quod si utantur modo non consueto, ut qui iuste vellet percutere, certe incidet in illum can. quia talis modus non est verberatio, nec castigatio, quæ ipsi permittitur, sed percussio, & iniuriosa læsio, similiter si in verberatione aliquo modo excedat, etiam usque ad alicuius sanguinis effusionem, nec incidit in can. nec est irregularis, quia non potest superior, maxime in culpa gravi ita esse mansuetus, quin aliquo modo excedat, cum tamen id accidat præter eius intentionem, ita ut animus eius non fuerit excedere, aut sanguinem illius fundere, sed graviter pro culpa gravi verberare, quod si excessus sit nimius (quod attendendum est partim ex gravitate culpæ, partim ex verberatione, & eius effectu) ita, ut prudentum iudicio ex odio, & ira talis verberatio proficisci credatur, tunc incidit in illum can. & manet propter talem sanguinis effusionem irregularis.

Sed contra hæc obijcio. Eo ipso quo excedunt, iniiciunt manus violentas in suum subditum: ergo peccant mortaliter; & incidunt in illum can. Secundò, si quis cum eo excessu defendat se à clerico inuasore, peccat, & incidit in illum can. quia non servavit moderamen in culpa tutelæ, ergo similiter quicunque excessu punit clericum.

Ad primum respondeo, totam illam actionem esse unam castigationem, quæ licet aliquo modo excedat, non est temeraria, nec violenta supposi-

ta gravitate delicti, ut exposuimus est. Ad secundum dico, illum esse irregularem, quia tantum ei licet se tueri, non tamen cum excessu, nisi excessus ille esset maxime lævis, ac prælati potest punire acriter in culpa gravi, & excessus ille continetur intra limites acris punitiois. Aliter aperiretur ianua multis, & innumeris scrupulis Prælatorum, dareturque anfa iniquis, ut cum castigarentur, imponerent facile Prælati suis illos excessisse. In his omnes conveniunt.

Quæstio autem posita est de aliis superioribus, maxime parentibus, & magistris. Panor. in c. Cum voluntate de sententia excommunicationis ita distinguit, ut liceat parentibus, & magistris verberare sibi subditos constitutos in minoribus, non autem constitutos in sacris. Sic enim videtur colligi ex isto c. cum voluntate §. si vero. Sylvest. Excommunicatio. 6. §. 4. & Ceter. Excommunicatio. c. 8. iudicant idem posse parentes in filios, & magistros in discipulos, quod Prælati in suos subditos. Soto lib. 5. de iust. quæst. 2. art. 2. reprehendit hanc sententiam quia Prælati, cum habeant iurisdictionem & auctoritatem publicam in suos subditos, possunt etiam in sacris constitutos punire verberibus citra illam excommunicationem, ac ceteri, ut parentes, & magistri non habent talem auctoritatem, & ita non esse idem eis concedendum, quod Prælati, sed in his standum esse usui.

Dico tamen primò, nec parentibus nec magistris, nec ullis aliis à Prælati licere verberare presbyteros, tum quia recta ratio docet id esse cum maxima iniuria sacerdotij, tum etiam quia dignitas sacerdotalis præstat dignitati generationis naturalis, & magistris.

Dico secundò constitutos in minoribus tam parentes, quam magistros posse verberare debito modo, & pro qualitate delicti, in quo omnes conveniunt, & constat ex illo c. Cum voluntate, constitutos vero in sacris, ut diaconos, & subdiaconos parentes posse verberare pro re gravissima, & cum certa spe emendæ, quia donec fiant presbyteri semper sunt parentibus suis inferiores, & habent in eos parentes auctoritatem. De magistris vero an id possint, hac parte habet locum dictum Soto standum esse usui loci; nam ubi id fieri consuevit, non fit iniuria ordini, & videtur ita expedire, ubi autem non consuevit fieri, fit iniuria ordini.

ARTICULVS III.

An liceat aliquem incarcerare.

CONCLUSIO I.

Publica potestas tam Ecclesiastica, quam civilis potest malefactores incarcerare.

Probatur ratio mediocrum, sumenda est ex fine, ad publicam potestatem pertinet, & malefactores punire, & malis obviare, ad puniendum vero malefactorem necesse est custodire illum in carcere, donec feratur sententia, similiter ad vitanda aliqua mala in Rep. expedit aliquos malefactores, aut cognitos tales, aut prudentes suspectos in carcere detinere, ergo licet auctoritate publica alios incarcerare.

CON-

CONCLUSIO II.

Contra ordinem iuris non licet, nec potestati publicæ, aliquem incarcerare.

PAtet, quia eo ipso quo id fieret contra ordinem iuris, esset inferre damnum proximo cum iniuria, cum in carcere priuatur homo re tantæ pretij, qualis est libertas, & liber usus suorum membrorum. Ex hoc artic. sequitur licere iudicibus in carcerare aliquos.

Primò, quando eorum custodia est necessaria, uel ad ipsorum punitionem, uel ad uitanda aliqua damna imminencia.

Secundò, ut custodiantur donec feratur sententia.

Tertiò, ut ea via compellantur ad soluenda debita alias non soluturi, Ita tamen, ut in his omnibus seruetur ordo iuris: Extra hos casus iudex tradens aliquem carceri tenetur ad restituendas illi omnes expensas, omnia lucra cessantia, & omnia damna, quæ ille incarceratus passus est, nec aliter sunt absoluendi huiusmodi iudices.

CONCLUSIO III.

Sicut potest auctoritas publica incarcerare, ita que mittere in exilium, quando pro qualitate delictorum uel ad uitanda aliqua damna imminencia iuxta rectam rationem ita expedierit.

SEd in his peccaret quoque grauitè iudex, qui non seruaret ordinem: ut si quis mitteretur in exilium sine processu, & inauditus.

CONCLUSIO IIII.

Parentes possunt quidem per aliquod tempus domum recludere, & detinere suos filios, ut corrigantur, &

QVÆSTIO LXVI. DE FURTO.

QUAMVIS damna que in corpore inferuntur proximè sequantur damna, que nocent honori & fama, quia grauiora sunt illis, que fiunt in bonis, nihilominus Diuus Thomas profequitur prius ea que opere & actu exercentur, quam que sermone & uerbo, & ita explicatis damnis, que inferuntur corpori agit de furto, & rapina, que nocent bonis temporalibus.

ARTICVLVS I.

An possessio rerum temporalium sit naturalis homini?

IN rebus temporalibus duo reperiuntur: natura earum, & quam reducuntur proprietates illam consequentes, & usus earum.

CONCLUSIO I.

Rerum temporalium quantum ad earum naturas, & proprietates solus Deus est Dominus, potestque naturam, & proprietates rerum immutare.

In Secun. Secun. D. Thomæ

ab aliquo malo abstinens, maxime si uolunt indecentè nubere, aut ludis, & libidine bona consumant, in carcerare tamen eos nequeunt.

Quia illud prius est medium ad emendam, quam tenentur parentes curare, posterius uero est medium, uel ad punitionem iuridicam, uel ad punitionem iuridicam, uel ad bonum commune Resp. quæ tantum pertinent ad potestatem publicam, non autem ad parentes priuatos.

ARTICVLVS IIII.

An peccatum quod committitur, uel occidendo, uel mutilando, uel uerberando sit grauius ex eo, quod recipiens talia damna habeat aliquos coniunctos.

CONCLUSIO PRIMA.

Ceteris paribus grauius peccat, qui infert ista damna habenti personas coniunctas, ut consanguineos, affines, uel domesticos, quam qui ea infert non habenti aliquos coniunctos.

Ratio est aperta, quia omnes isti coniuncti consequenter læduntur, & iniuria consanguineo suo illata, in ipsos quoque refunditur, damnum autem, & iniuria, quod in plures deriuatur, & plures afficit, grauior culpa est. Dixi ceteris paribus, quia ratione personæ, aut damni potest grauius peccare, qui nocet nullum coniunctum habenti, quam habenti multos: grauius peccat occidens Episcopum, etiam si nullum habeat consanguineum, uel affinem, quam occidens priuatum hominem, etiam si habeat multos coniunctos: Similiter grauius peccat, qui occidit hominem nullum habentem consanguineum, quam mutilans membrum alterius, etiam si mutilatus multos habeat coniunctos.

CONSTAT ex mille locis Sacræ Scripturæ.

CONCLUSIO II.

Rerum temporalium quo ad earum usum, homo est dominus, ac possessor iure naturali & diuino.

ORdine enim naturæ imperfectiora sunt propter perfectiora, & Gen. 1. Faciamus hominem & cæt. & præsit uolatilibus cæli, & bestiis terræ, &c.

ARTICVLVS II.

An liceat hominibus possidere rem aliquam, ut propriam.

CONCLUSIO EST AFFIRM.

Licere: imò fuisse necessariam rerum diuisionem, & appropriationem.

Primò, ut agri diligentius colantur. Secundò, ut hereditates distinctæ distinctos quoque & varios fructus proferat iuxta varia hominum ingenia. Tertio ut tolleretur occasio litium, & dissensionum. Sed hæc ita sunt appropriata, ut nihilominus debeant diuites & potentes indigentibus faciliè tribuere. Quæ circa hos duos articulos disputanda sese offerebant copiosè explicauimus in illo tractatu de dominio.

ARTICVLVS III.

An sit hæc optima definitio furti, occulta accipio rei aliena.

Dominus Tho. statuit furtum, cum sit quædam iniustitia respicere alienum, sicut iustitia est reddere unicuique suum. Deinde cum alienum sit corpus proximi, membra eius, & res temporales nempe honor, & fama, & diuitiæ furtum non potest respicere corpus, aut membra, quia est vitium distinctum ab adulterio, homicidio, & mutilatione, quæ respiciunt corpora, & membra aliena, neque respicit honorem, vel famam, quia est vitium etiam distinctum ab infamia, & detractione, quæ versantur circa honorem, & famam. Vnde solas respicit res temporales, id est, diuitias. Denique si res temporales accipiuntur domino consentiente, nulla est iniquitas cum ergo furtum iniquitas sit, erit vsurpatio rerum alienarum occulta, legitimo domino dissentiente: vnde optimè definitur occulta accipio rei aliena.

De hac materia agunt DD. Theologi in 15. d. Canonizæ in Decre. Tit. de furto. Legizæ C. & ff. de furtis, Summistæ in verbo furtum, & Rapina. Ioan. Med. C. de rebus restitu. à q. 4. vsque ad 10. Soto lib. 5. de iudi. q. 3. Nauar. cap. 17. in Manual. & c. final. 14. q. 6. Couar. in regula peccatorum.

Cum variaz sint furti definitiones, non desunt qui alias amplectentes hac D. Th. reprehendant. Iuristæ quasi ad ipsos propriè pertineant disputatio de contractibus, & de vitijs quæ in ipsis committuntur, volunt propriam definitionem furti esse illam Pauli Iurisc. quæ habetur ff. de furtis, & Iustit. de obligatio. quæ ex delicto nascuntur. Vbi definitur furtum, Contractatio fraudulenta rei alienæ, corporalis, & mobilis, vel vsus, & possessionis eius animo lucrandi. Medina q. 4. citata detinet furtum accipionem rei alienæ inuito domino quæ definitio est comuniter recepta in scholis. vnde illa D. Thom. videtur minus accommodata, argumentarique contra illam nonnulli.

Primò vsura, accipionem iniquam, iniusta emptio, vel venditio, accipiones sunt iniquæ & occultæ rei alienæ at nec D. Th. nec vllus Doctorum vocat eas furta, sed pertinent ad alias species iniqui contractus.

Secundò, filius accipiens à patre, & vxor à viro

occultè accipiunt alienum, nec tamen iudicantur fures, aut puniuntur vt tales.

Tertio qui domino sciente & vidente rem eius ipso, inuito accipit, verè furatur, at illa accipio non est occulta.

Quarto accipiens vxorem vel filiam alienam, grauissimum committit furtum, at vxor & filia non computantur in rebus alienis, neque in definitione furti intelliguntur per res personæ, sed bona temporalia. Denique ex communi omnium consensu, & D. Thom. hic ad secundum detentio rei alienæ inuito domino pertinet ad speciem furti, attamen talis detentio r. o. est occulta accipio, potuit enim (vt quotidie fit) domino consentiente, & voluntariè accommodante rem illam accipere, quam deinde iniquè detinet.

Sed propter hæc arg. non est recedendum à D. Thom. doctrina, Doctor. n. sanctus benè nouerat omnes istas definitiones & alias plures, habuit tamen semper de more sanctorum patrum vestigijs inhzere, & quoniam hæc definitio furti legitur apud D. Isid. lib. 9. Ethym. cap. de verbis incipientibus à litera F. ideo eam amplectitur. Tum etiam qua definitio eo est præstantior, quo breuius naturam rei explicat, & quidquid aliaz multis verbis proponunt, hæc paucioribus continet: Sed singulas expendamus: In primis illa Iurisc. in multis vitiosè redundat in alijs nihil habet quod hæc D. Thom. non contineat. Principio non vitium proprio genere, quia contractatio propriè est actus, quo rem aliquam attingimus, furtum verò cum sit vitium, habet se per modum habitus. Vox illa fraudulenta potest tria significare, Primò, fraudem & dolum in contractu. Secundò, vim aliquam & violentiam. Tertio, ignorantiam, dissensum veri domini. Si Iurisc. sumat hic vocem fraudulenta in primo significato non conuenit furto, sed pertinet ad vsuras, cambia, & alios contractus dolosos, specie (vt videbimus) distinctos à furto. Si in secundo, tantundem, vis enim & violentia non conueniunt furto, sed constituunt speciem distinctam ab eo, scilicet rapinam, vt videbimus artic. seq. vnde debet vti ea in tertio significato, pro ignorantia & dissensu dicunt, quod aptius explicat D. Th. voce occulta. Vox illa (rei corporalis & mobilis) est falsa & impertinens: falsa, quia furtum etiam versatur circa immobilia. Verè enim qui fundum, vel domum alienam iniquè occupat, committit furtum, impertinens verò, quia nomine rei alienæ omnia bona temporalia, mobilia vel immobilia continentur.

Similiter redundat vox illa vsus, vel possessio, nes, quia nomine rei alienæ omnes temporales, & earum vsus & possessiones intelliguntur: Multò magis redundat vltima vox (animo lucrandi) primò quia natura furti non est sumenda ex fine furantis, sed ex propria ratione furti, quæ consistit in iniqua accipione rei alienæ, quocunq; fine fiat: secundò, quia accipiens occultè rem alienam, vt destruat, vel comburat, non accipit animo lucrandi, nihilominus verè furtum committit.

Communis Theologorū definitio, quam adeò probat Medina, non differat ab hac D. Thom. per vocem enim illam (inuito domino) aut intelligitur aliqua vis domino illata, aut ignorantia & dissensus: Primum, non habet locum in furto, quia est proprium rapinæ, quæ specie ab ipso differt: vnde de sumetur in secundo sensu, quomodo, vt constat, continetur optimè in voce (occulta.)

Nunc ad arg. proposita. Ad primum respondeo, vsuram, cambia iniquam, &c. esse quidem iniustas acce-

ceptiones, non tamen furta, quia non sunt acceptiones occultæ eo modo quo sumatur hic à D. Tho. occultum, sumitur namq; pro inuoluntario, quod vocat Arist. 3. Ethic. per ignorantiam & non consensum: vsura autem cambia, &c. sunt cum consensu, & voluntate domini, quamvis illud voluntarium possit appellari mixtum. Differunt etiã, quia de ratione furti nõ est aliquis dolus, vel fraus, quæ vt videbimus reperitur in vsura, cambijs, & similibus contractibus iniquis.

Ad secundũ respondeo, filios, si in exigua quantitate aliquid accipiant parentibus ignorantibus non committeret furtum, quia parentes iudicãtur probabiliter tales acceptiones permittere, vt diximus in materia de ludo: similiter si parens crudelis sit, & cum possit deficiat in necessarijs, potest tunc filius tentatis prius facilioribus vijs, occultè accipere sibi necessaria absque furto. In quo ne tãquam impropria causa iniquè iudicet, debet vt consilio prudentis confessarij. Simile iudicium est de vxoribus, possunt sine furto accipere exigua, & ea quæ sibi & domui suæ prudenter iudicauerit necessaria, potest etiã, si vir vel filij in peccato existat, moderatè aliquid accipere ad faciendas elemosynas, & offerendum pro illis sacrificium, vt à Domino conuertantur, sicut commendatur Abigail. 3. Reg. 15. quæ ignorante viro multis muneribus placauit Dauidem, vt virum suum ab imminenti interitu liberaret.

Quæres hac occasione: Quando filij vel vxores præter casus hic positos aliquid à parentibus vel viris accipiunt, cum tunc reuera sit furtum, si pater vel vir obtineat à superiori edictum, quo sub censura præcipiatur, vt quicumque habeant aliqua bona occulta eorum, teneãtur illa manifestare, tenebuntur ne isti?

Respondeo, si in edicto habeatur expressè, vt teneantur omnes manifestare quantumuis coniuncti, teneri etiam istos, quia huiusmodi sermone indicatur, esse animum & eius qui instat, & superioris illius, domesticos etiam obligare, quod si tantũ proponantur in genere, nec exprimat ista clausula, non tenentur; tũ quia odia sunt restringenda, tum quia quando solum vruntur illa clausula generali, nec adhibetur illa exprimens cõiunctus, quæ potuit & solet aliquando adhiberi, prudenter iudicandum est, neque eius qui instat, neq; superioris animum esse obligare illos: Tenebitur tamè filius si habeat bona castrensia, vel alia libera, restituere patri non minus, quàm extraneo, vel aliqua via obtinere remissionem à patre, vel si nihil horum præstitit, moriente patre ex parte suæ hereditatis alijs fratribus compensare accepta. Similiter vxor, si habeat bona parafernalia, vel libera, debet restituere viro, sin minus quando locus fuerit de sua dote.

Ad tertium respondeo, accipientem alienum domino vidente, occultè etiam accipere, in eo sensu, quo sumitur hic occultum, id est, domino non consentiente, hoc enim est quod est de ratione furti, quod enim videat, vel non, per accidens.

Ad quartum dico, accipientem vxorem vel filiam alterius non committere furtum, & hoc probari isto argumento, sed committere alterius speciei peccatum, nam si accipiat ipsis consentientibus, ad libidinem, est luxuria: si ipsis reclamantibus vel sumit ad eas vendendas, aut tradendas alicui, & est captiuitas, vel ad recludendas, vt consentiant in aliquod matrimonium, & est incarceratio, vel ad libidinem, & est priuata quædam spes luxuriæ quæ dicitur raptus, &c.

Ad vltimũ respondeo, iniquam detentione esse verè furtum, & occultam acceptiõnem rei alienæ, quamuis enim aliquãdo res à proprio domino ipso consentiente accipiat, quàm primum autem illam quis incipit iniuste detinere, tunc dicitur eam occultè sibi accipere, cum eam velit apud se habere sine domini consensu. Et in foro animæ est verè fur, & tenetur in conscientia restituere omnia danna subsecuta: in foro autem exteriori non iudicatur fur, nec punitur vt talis, quia forum exterius præsumit non iniquè, sed vel obliuione, vel impotentia, vel aliquo alio titulo rationabili detinuisse.

Circa hoc vltimũ argumentum multa philosophatur Caietanus hic, quibus non indigemus, sed vidèda sunt, quæ supra diximus, de restitutione, agentes de mutatorio & depositorio.

ARTICVLVS III

An furtum, & rapina differant specie?

Iurista faciunt furtum genus quoddam ad rapinam, & alias iniquas acceptiõnes rei alienæ, vt videre est apud eos, l. si vendidero. ff. de furtis, & §. Qui vi, Insti. De vi bonorum raptu, quibus subscribebãt aliqui veteres Theologi adducti auctoritate D. Angu. qui serm. 19. de verbis Apostoli, & habetur 14. q. 5. Can. si quid ait, [Si quid inuenisti, & non reddidisti, rapisti.] Vbi rapinam vocat furtum, quia retinere alienum inuentum, furtum est. Idem videtur docere in lib. 2. quæst. in Exo. quæst. 71. & habetur 14. q. 9. Ca. Penali, vbi rapinam & quamcunq; iniquam vsurpationem alieni vocat furtum, ait enim: [Non permittit rapinam, qui furtum prohibuit, sed aptè in furto rotum voluit intelligi, id est, omnem iniquam acceptiõnem: vnde Doctores isti diuidebant furtum in fraudulentum, quod committitur in vsuris, & alijs dolosis contractibus, occultum, quod vocamus communiter furtum, & violentũ, quod est rapina.]

D. Th. & communis nunc Theologorum schola facit furtum, & rapinam vitia specie distincta, sub iniqua acceptiõne alieni tanquam suo genere: ita vt furtum sit acceptio occulta id est sine consensu domini, nulla tamen adhibita violentia, rapina verò non solum sine consensu, verum autem etiam adhibita violentia: quæ est aperta doctrina Arist. 5. Ethico.

Ad intelligentiam huius ar. obseruemus primò: Sicut iustitiæ est reddere unicuiq; suum, ita iniustitiæ esse vsurpare alienum, & cum iniustitia non reperiatur, nec patitur quis iniustum (vt docet ibidem Arist.) nisi inuitus, quia scienti & volenti non fit iniuria: acceptiõnem alieni eo nomine esse iniquam & iniustam, quia fit contra voluntatem domini: contra voluntatem autem domini dicitur aliquid fieri bissariam, vel quia fiat occultè id est eo ignorante, ac sine ipsius consensu, vel quia fiat aperte & manifestè, ipso tamen reclamante, & illata aliqua violentia, vel armis, vel reclusionem ipsius, vel fractionem, & ruptionem domus. Quod aperte docet Arist. 3. Ethic. vbi constituit duplex inuoluntarium, aliud per ignorantiam quod vocamus occultum, aliud verò per vim, quod vocatur manifestum id est domino vidente, vel sciente, sed reclamante.

Obseruemus secundò, cum fraus & dolus constituant etiam quoddam inuoluntarium, vt docet ibidem

ibidem Arist. Illum qui cum fraude aliquid admittit, & consentit, pati inuoluntarium, & dissentire, vel absolute & simpliciter, quando, scilicet detecta fraude non consensisset, vel saltem quodammodo, quando etsi prudens & sciens illam fraudem admittat, compulsus tamen aliqua necessitate, quia tunc ille consensus est mixtus ex voluntario, & inuoluntario, quod vocamus voluntarius mixtum, quale reperitur in eo qui percipiet merces in mare.

Obseruemus ultimo, quod sequitur ex his cum iniustitia commutativa consistat in eo quod est usurpare alienum contra voluntatem legitimi domini, qua parte consistit in eo quod est usurpare alienum, quod est velut materia alicuius iniustitiae, esse constituendum necessarium genus quoddam iniquam usurpationem, & acceptionem rei alienae, qua parte verò malitia huius iniustitiae sumitur ex inuoluntario domini, quod est velut formale, hoc genus distribuendum esse in varias species iuxta varios modos quibus res accipitur contra voluntatem domini. Constat enim ex Logicis genus esse id quod communius est & sumi ex eo quod habet se velut materia, & respondere materiae, differentias verò & species quae illis constituuntur sumi ex eo quod habet se velut forma, ac respondere forma: Ita sit, vt iniqua acceptio sit genus ad omnes actiones quibus alienum iniuste usurpatur, huius verò generis primae & propriae species sint duae, furtum, & rapina.

CONCLUSIO PRIMA.

Furtum & rapina sunt duae species formaliter distinctae, sub iniqua acceptione alieni, tanquam sub genere.

su quem exposuimus: Quamuis dicatur etiam occultum quando non probatur, manifestum verò quando fur in fraganti delicto accipitur, in quo sensu videtur etiam lex ista secunda de furtis, sicut explicatur deinde l. 3. eodem titulo.

Ad argumenta autem initio proposita ex D. Augusti. Glossa in illud cap. Pœnale. arbitratur rapinam & furtum materia tantum distingui, ita vt rapina quaedam pars furti: constat autem oppositum distingui forma & specie: vnde dico primo, saepe auctores Latinos confundere ista nomina, furtum & ita facere illis locis Iuriconsultum, & D. Augusti. in illo Can. Si quid inuenisti, hic autem in scholis, vbi proprijs vocibus vtimur, ista distingui specie, vt constat.

Ad secundum locum D. Augusti. respondeo, ibi D. Augustinum non docere rapinam esse quandam speciem furti, furtum verò genus, vel quoddam totum, & commune ad rapinam: sed vult furtum & rapinam esse partes, iniustae acceptionis, & similiter prohiberi illo præcepto septimo, vnde cum dicit: [Qui furtum prohibuit non permittit rapi.] Perinde est, ac si aperte dicat, qui furtum prohibuit, non quia hac sola voce usus est, alias iniquas acceptiones permittit, sed omnes simul prohibuit, sicut cum dixit, non mœchaberis, non permittit alios iniquos concubitus, quia solam mœchiam expressit: eodem enim præcepto stuprum & similes prohibuit: quo ergo præcepto prohibuit furtum, prohibuit & rapinam, quia utraque est iniqua acceptio. Hunc esse D. Aug. sensum eo loco, patet, quærit ibi quo præcepto prohibeatur fornicatio, an aliquo decalogi, & respondet prohiberi eodẽ quo mœchia sicut eodem præcepto prohibetur rapina quo furtum.

ARTICVLVS V.

An furtum sit peccatum?

Conclusio est affirmatiua. Probatur primò ex diffinitione peccati: Peccatum enim est dictum, factum, vel concupitum contra legem Dei, præcipit autè Deus, Exo. 20. [Non furtum facies.] Ergo. Secundò, omnis iniustitia est peccatum, furtum cum sit iniqua acceptio alieni est iniustitia, ergo. Tertio: Omnis dolus, fraus, & iniuria in fratrem peccatum est, in furto autem præterquam quod accipitur alienum, est in eo aliqua fraus, & iniuria, cum occultè & quasi per insidias rem alienam fur accipiat, ergo.

Circa hunc articulum nulla est difficultas, Solutiones autem argumentorum D. Thom. sunt maxime notandæ. In solutione proximi explicat, an filij Israel vasa aurea, & argentea Aegyptiorum sine eorum consensu retinentes peccauerint. Magister Senten. in 3. distin. 37. sentit ex Iudæis viros sapientes, & optimos non peccasse, rudiores autè & infirmos peccasse, quia cupiditate quadam bona illa acceperunt. D. autem Tho. hic, & communis Theologorum schola iudicat factum illud nullo modo fuisse peccatum, ita habetur in cap. Gaudemus. Ext. de diuortijs, & est sententia D. Augustini. quæst. 39. in Exod. quam probat hic D. Thom. ex illo Sap. 10. [Iusti tulerunt spolia impiorum:] Si in illo namque facto peccassent, quomodo vocarentur iusti. Et Exo. 12. dicitur: [Filij Israel fecerunt sicut Dominus præceperat Moysi:] Quod domino præcipiente, sit nequit peccatum esse. Iustè ergo

Probatur. Malitia per quam acceptio alieni constituitur iniqua & iniusta nascitur ex eo quod fiat contra voluntatem domini, & in ea dominus inuoluntarium patitur, inuoluntarium est duplex, aliud occultum id est, per ignorantiam & aliud manifestum & per violentiam, quæ duo specie & formaliter distinguuntur, ergo acceptio alieni occultè, & per ignorantiam, quæ est furtum, & acceptio alieni aperte, cum violentia, quæ est rapina, specificè etiam & formaliter distinguuntur. Hanc differentiam non solum D. Th. & Theologi Arist. quoque & Philosophi morales verum etiam peritissimi Iuriconsulti constituunt, vt videre est in l. Sed nouo iure. C. de seruis fugitiuis. & Vlpianus. l. fur. ff. de furtis. Ex hac doctrina sequitur, non distingui furtum & rapinam, quia illud occultè, id est, in tenebris, & noctu fiat, aut absente domino, rapina verò aperte, id est in luce diei, & domino vidente, vel sciente: quasi fur nocturnus sit propriè fur, diurnus verò raptor & latro: potest enim furtum etiam fieri & domino præsentem, si dominus non consentiat, sed nihilominus ob suam inuestigatiam, vel honorem, aut alia de causa taceat, propter quod fur sine vlla resistentia accipiat, similiter potest quis exercere, rapinam domino absente, vt si ingressus domum, dominum alliget, aut recludant in loco, ne videat furta, vel clamet, aut armis, & metu compellat illum abire, & recedere, vel tacere, aut eo absente per vim domum irrumperet: quocumque modo ex his vim inferat rapinam exercet, etiam si domino absente accipiat, Vocatur ergo furtum acceptio occulta, rapina verò acceptio manifesta, vt videre est in locis adductis & l. de furtis, vbi proponuntur duo furtorum genera, aliud occultum & aliud manifestum, in eo sen-

ergo tulerunt Israelitæ bona Ægyptiorum vna ex his quattuor causis, vel propter omnes simul.

Prima est, Domino Ægyptios puniente, & priuante illos bonis suis propter eorum delicta, & peccata, applicanteque illa Israelitis: sicut ob crimen hæresis, vel læsæ maiestatis priuatur homines suis bonis, & applicantur illa fisco: Qua etiam ratione terra promissionis fuit sublata Chananæis, alijsque nationibus ob eorum idololatriam, & delicta, & tradita Hebræis.

Secunda ratio est, quam reddit hic D. Thom. & 1.2. q. 100. art. 8. ad tertium: Quia filij Israel seruiant Ægyptiis multis annis in operibus lateris, & luti, pro quibus laboribus nullam mercedem ab eis acceperant, Deum vt iustum iudicem præcepisse illud, velut sua sententia adiudicantem illa bona Israelitis, tãquam iustè ipsis debita, quod insinuat, Sap. 10. [Reddit iustis Deus mercedem laborum suorum, &c. & transtulit per mare.]

Tertia ratio est, quam reddit idem D. Tho. 1.2. q. 95. art. 5. ad secundum. Quia furtum est acceptio rei alienæ inuito domino, & cū Deus sit dominus omnium rerum, Israelitas ex præcepto Dei tanquã veri domini illorum bonorum, illa accipientes nõ commisisse furtum.

Quarta ratio est, quam habent Clemens Alexandrin. 1. lib. Stromatum, & Epiphanius in lib. Anchoratus, Quia filij Israel ea nocte qua Ægyptii suffocati sunt, habuerunt cum eis velut bellum iustum, domino pro eis pugnante, & cum in bello iusto liceat expoliare inimicos, quæ mutuo acceperunt retinuisse tanquam spolia illius belli: Quam rationem habet quoque loco cit. Sap. 10. vbi post verba modò adducta subiungit: [Ideo iusti tulerunt spolia impiorum, & decantauerunt, &c.] Soto lib. 2. de iustitia, q. 3, ar. 8. Cano. de locis Theol. lib. 2. c. 4.

[An autem iudex possit fisco, vel creditori concedere facultatem, vt bona alterius secretò accipiat, & retineat. [Dico cum Soto lib. 5. quæst. 3. art. 3. iudicem vbi publicè potest per suam sententiam compellere debitorem ad redendum bona sua fisco, vel creditori debita, non posse concedere vt secretò id fiat: Quod si constet iudici certissimo, de culpa, vel debito creditoris, non tamen potest compellere illum ad soluendum citra scandalum, & damnum publicum, simulque intelligat fiscum & creditorem facultatem illam fideliter executuros, ita vt nil vltra iustum debitum sint accepturi, tunc potest seruatim his conditionibus concedere vt secretò bona illius, à fisco vel creditore accipiantur. Ratio est, quia si omnium cõsensu potest priuatus creditor (vt vidimus) rem suam, vel iustè sibi debitam secretò accipere, quãdo alia via recuperare non potest, quãto magis poterit iudex id sua sententia concedere seruatim illis tribus cõditionibus.]

DE REBUS IN- uentis.

IN solutione secundi argumenti D. Tho. agit de rebus inuentis, circas quas obseruemus, Res quæ inueniuntur triplices esse, Primi generis sunt, quæ nunquam habuerunt dominum, vt gemmæ preciosæ, quæ sunt in littore maris, quibus similes sunt mineralia, & metalia fossilia: Secundi generis sunt, quæ aliquando habuerunt dominum, quando tamen inueniuntur, probabiliter iudicantur iam nullum habere, cu-

iusmodi est thesaurus absconditus in visceribus terræ, vel communi loco occultos qui deinde inuenitur: Tertii generis sunt, quæ in viis, vel aliis locis inueniuntur perditæ à veris dominis, & ratione loci temporis, & aliarum circumstantiarum quando inueniuntur iudicantur veros habere dominos.

De rebus primi generis, vt gemmis, & lapillis, quæ inueniuntur in littore maris producta à natura (nam de mineralibus, & metallis deinde dicemus) communis est Theologorum, & Iuristarum sententia esse inuentoris, stando in iure naturæ, & iure communi: ita habetur Institut. de rerum diuision. §. Item lapilli. & ff. de rerum diuis. l. Item lapilli. Et est ratio, quæ nunquam fuerunt in bonis alicuius sunt primo occupantis iure naturæ, & cõmuni, vt patet in aucupio, venatione, & piscatione, & habetur Instituta de rer. diuis. §. Feræ: sed huiusmodi gemmæ & lapilli producti sponte naturæ, aut in similibus locis, nunquam fuere in bonis alicuius, ergo. Ita Arist. 1. Polyt. statim à principio Quia littora maris, & quidquid in eis nascitur, remanserunt iure gentium inter communia, & sicut & mare ipsum Ita D. Thom. hic, & Caietan. D. Antonin. 2. part. 1. cap. 15. §. 2. Covarru. Reg. peccatum. par. 3. §. 1. num. 1. Nauar. in suo Manual. cap. 17. numer. 170. Soto lib. 5. quæst. quæst. 3. art. 3. ad secundum.

Sed obiciis, leges iustæ obligant in conscientia, at per Reges Hispaniæ sunt editæ leges in reperiario pragmaticarum, ne quis eat ad quærendas gemmas, vel lapides preciosos in littore maris occidentalis, ergo illorum inuentores non manent domini.

Respondent quidem iure naturæ, & communi gemmas istas inuentoris esse, priuatis tamen legibus Regni posse id prohiberi ob bonum commune. Et ita Reges Hispaniæ, vt principes illarum prouinciarum prohibuisse his legibus sollicitam inquisitionem gemmarum, non tamen quin si casu & fortuito aliquis eas inueniat, maneat illarum dominus.

Respondent alii, leges istas esse pœnales, & ita non obligare nisi adueniente sententia iudicis, gẽmas illas repetente ab inuenteore, ante sententiam verò tuta conscientia inuentorem posse illas sibi retinere. Soto & nonnulli volunt doctrina positã intelligendam esse, quando littus, seu mare in quo inueniuntur lapilli, est quoque commune inuentori, tanquam incolæ, & vicino illius, vnde colligit, alienigenas, & exteros non posse quærere, nec retinere, inuenta in aliena prouincia, etiam sponte naturæ producta, nisi vicini prouincia, in qua bona illa inueniuntur, consentiant, vel illa habeant pro derelictis. Quia licet ista bona à principio & iure naturæ sint communia, at postquam iure gentium regiones, & prouinciæ diuisæ sunt, & singulæ earum suis vicinis, & incolis appropriatæ, non licet verbi gratia, Gallis accedere ad nos, ad quærendas margaritas in nostris littoribus, quia bona huius prouinciæ iam sunt propria Hispaniæ, quouis inter ipsosmet Hispanos communia sunt, posseque Hispanos condere leges, quibus prohibeant Gallis, & quærere, vel accipere.

Hac ratione cum littora Indiarum sint alterius prouinciæ distinctæ ab Hispania, optimè Reges Hispaniæ, vt Indiarum protectores, & vtriusque prouinciæ principes prohibuerunt, ne quis in illo mari quærat lapides preciosos.

Hęc solutio & doctrina Soti habet verum, & ita qui eo iret ad lapides quærendos, cum hæc lex sit iusta, & obliget in conscientia, non acquireret eorum

rum dominium, qui verò casu & fortuito inueniet, cum non agat contra hanc legem, nec fuerit mens Regis, huiusmodi prohibere, quia id expresse fuit, potest inuentos sibi retinere.

DE THESAURIS ABSCONDITIS.

DE rebus verò secundi generis, ut thesauris reconditis & occultis, quæ postea inveniuntur. Paludan. in 4. dist. 15. q. 2. conclus. 7. cui videtur subscribere D. Anto. 2. p. tit. 1. c. 15. §. 2. docet huiusmodi iam ex consuetudine esse principum. Syluest. in verbo, inuentum. §. 13. & Soto lo. cit. hanc sententiam Palud. damnat ut falsam. Primò, quia in nulla Republica bene instituta, quales sunt Christianorum, reperitur talis consuetudo, ut patet apud Hispanos, Gallos, &c. Quod si apud Turcas, vel aliquos paganos, ita usu introductum sit, est (inquit) contra ins naturæ, & gentium, iure communi explicatum, quod statuit, ut thesauri sint inuenientis illos eo modo, quo dicemus. Habetur enim instituta. De rer. diuis. §. Thesauros. [Adrianum Imperatorem (cuius est ista lex) naturalem equitatem sequutum, concessisse thesauros ei, qui inueniret:] & C. de thesauris. l. vnica. dicitur: Inuentori thesauri liberam tribuimus facultatem, ne ulterius Dei beneficium inuidiosa calumnia prosequatur.

Ad intelligentiam huius quæstionis obseruamus duplicem esse thesaurum, alium qui propriè dicitur thesaurus, alium verò, qui impropiè: Thesaurus propriè est, quædam vetus depositio pecuniæ, vel diuitiarum in aliquo loco, cuius non extat memoria, ita ut iam dominum non habeat: ita definitur. ff. De acquirend. rerum domin. l. nunquam. §. Thesaurus: Et Cod. de thesauris. l. vnica, & Institut. de rer. diuisione. §. Thesaurus. Impropiè verò Thesaurus est, ut ex eisdem textibus colligitur, depositio alicuius pecuniæ, vel diuitiarum in aliquo certo loco, vel lucri faciendi gratia, vel metus, vel custodiæ, vel honoris, ut in sepulchris defunctorum, vel alia de causa: quæ depositio ex circumstantijs, vel aliqua alia probabili ratione appareat à quo facta sit, habetque dominium, vel ipsi inmet qui ibi deposuit, vel ipsius successores & hæredes, etiam si ita facta fuerit, ut dominus ibi deponens timuerit nil se deinde ibi inuenturum.

Obseruamus secundo, thesaurum primi generis qui propriè thesaurus, aliquando inueniri in proprio fundo, & agro, aliquando in alieno: rursus in alieno, aliquando cum industria & arte, aliquando casu & fortuito, rursus tam in proprio agro quam in alieno, aliquando diligentia & industria debita, aliquando verò, iniqua & illicita, ut arte magica.

CONCLUSIO I.

Thesaurus impropiè dictus, & secundi generis non est inuentoris, sed totus est domini qui deposuit illum, vel hæredis.

Patet, quæ in nullius bonis sunt, quidem inuentoris, quæ vero in bonis alicuius sunt, non sunt inuentoris, sed tenetur inuentor restituere illi vero domino, aut successoribus, sed iste thesaurus

Tomus Primus.

rus secundi generis est in bonis alicuius, non habetur pro derelicto, nec poterit omnino memoria eius qui illum deposuit, cum ex circumstantijs vel aliqua via, ut supponimus intelligatur, quis illum deposuerit, aut quos successores habeat, ergo est restituendus vero domino, aut transit cum iure hæreditatis ad hæredes eius, qui illud deposuit, & abscondit.

Hinc sequitur Hispanos, qui spoliauerunt apud Indos sepulchra plena diuitijs, teneri ad eas restituendas successoribus illorum defunctorum. Fuit enim mos antiquitus apud omnes gentes etiã non barbaras, condendi in sepulchris simul cum corporibus Defunctorum preciosiorum partem diuitiarum eorum, putabant forsitan illa bona secum deferri mortuis in suos usus, vel propter splendorem suorum, aut recondebant ibi tanquam in loco tutiori, quia locus sepulturæ fuit semper apud omnes gentes intactus, & inuiolatus ratione religionis, denique ut si quando Respublica indigeret illis thesauris, posset illis uti, huius vetustissimæ consuetudinis meminit Sacra Scriptura, Iob. 3. [Quali effodientes thesaurum, delectanturque; vehementer cum inuenerint sepulchrum.] & Ioseph. lib. 7. & 13. historię Iudaicæ, cap. 15. & 16. refert Salomonem recondidisse in sepulchro patris sui David magnas diuitias, quibus postea Iudæi oppressi ab Antiocho vsi sunt, atque fuisse tantam copiam, ut Hircanus Sum. Pont. post 1030. annos volens enadere obsidionem, non habuerit aliunde pecuniã, sed aperto & reserato sepulchro David extraerit inde 300. talenta auri, quorum vna parte data Antiocho cessauit obsidio alia verò subuenit populo, additque Ioseph. post multum tempus Herodem aperuisse alium locum eiusdem sepulchri David, magnamque inde copiam pecunię quoque extrauisse: Sic Indi habebant sepulchra suorum plena auro, gemmis, & diuitijs, quæ vsi ibi deposuerunt, qui illa sustulerunt, tenentur restituere. Patet, isti thesauri impropiè dicti habent verum dominum, vel successorem, ut supponimus, ergo non sunt inuentoris. Aperta est consequentia, quia nullus potest rem alterius usurpare, nisi aut voluntate, & consensu ipsiusmet domini, aut lege id ei concedente, sed in hoc casu nihil tale consentit veri domini, nec leges, imò leges priuant inuentorem tali dominio, ut patet ex illa l. Nunquam iam citata, vbi dicitur: [Si quis pecuniam suam, vel bona deponat lucri causa, metus, vel custodię, non est thesaurus eius, qui inuenit, sed eius qui deposuit, ita ut si accipiatur furtum fiat.] Secundo, quia ita est iure gentium, ab omni natione receptum, ut pecuniæ, vestes, vasa, & quæcunque recondentur in sepulchris mortuorum, non possint inde extrahi, quin plurimum violetur religio, & cultus sepulturæ, quod habetur apud omnes pro grauissima culpa, & mortali, vnde inde extracta aut ibidem recondenda sunt, aut restituenda legitimis successoribus, ut veris dominis: sicut quãdo apud nos sepelitur clericus cum ornamentis, & vasibus altaris, si illa essent preciosa, & quis illa à sepulchra defuncti auferret, peccaret grauissimè, & teneretur aut illa ibidem reddere, aut veris successoribus illius clerici restituere,

CONCLUSIO II.

Thesaurus propriè dictus inuentus arte magica non est inuentoris, sed totus est applicandus fisco, stando in iure communi, civili.

Hh Ita

Ita habetur illa l. vnica, C. de Thefauris lib. 16. in Volum. & l. Nemo, Cod. de Maleficis & Maleficis. Idem feruatur in Hispania lib. partitionum part. 3. tit. 28. lege 44. Quamuis D. Nauarrus c. 27. num. 176. & multi viri docti sentiant has leges cum sint pœnales in odium, & detestationem magis, non obligare nisi adueniente iudicis condēnatione, & ita crederem, cum constet leges pœnales non obligare antea.

CONCLUSIO III.

Thefaurus propriè dictus inuentus sine vlla arte magica, aut illicita stando in iure naturæ, & communi civili, si inueniatur in loco, qui ad nullius particulare dominium pertineat, totus est inuentoris.

Patet, quia cum talis thefaurus in nullius bonis sit iure naturæ, & communi, est primò occupantis, & inuentoris.

CONCLUSIO IIII.

Thefaurus propriè dictus, stando in eodem iure naturæ, & communi civili, inuentus in proprio fundo, totus est inuentoris. Inuentus in agro alieno cum industria, & diligentia, totus est domini fundi. Inuentus autem in agro alieno casu & fortuito, æqualiter diuidendus est inter dominum agri, & ipsum inuentorem.

Hec conclusio quo ad omnes sui partes, est cõmunis inter DD. ita D. Tho. hic Turcrem. in cap. Si quid inuenisti. 14. q. 5. Syluest. verb. inuentor. §. 3. habetur que locis citatis. Instituta, de rerum diuision. §. Thefauros. C. de Thefaur. l. illa vnica, & in antiquo iure Castellæ loco citato, lib. partitio. part. 3. tit. 28. l. 44. Dico in hac conclus. iuxta ius naturæ, & cõmune civile, & Antiquum Hispaniæ, nam iuxta iura noua, vel potius receptam consuetudinem statim dicemus quid sentiendum est.

In prima parte huius conclusionis de inueniente thefaurū in proprio fundo omnes conueniunt, circa secundam verò quoad inuenientem in agro alieno adhibita industria, sunt qui velint non teneri talem inuentorem ad restituendum totū thefaurum domino agri, sed posse sibi retinere medietatem, sicut dicimus de inueniente casu, Ratio eorum est quia, Il. illæ decernentes vt talis inuentor totum restituat domino agri, videntur pœnales, & punire audaciam ac temeritatē eius qui sine licentia domini voluit laborare, & exercere suam industriam in agro alieno, & ita nō obligare ante iudicis sententiam, sed alijs videtur oppositum, quia hic habet se perinde ac qui seminat in agro alieno, certum est si Petrus seminet in agro Ioannis, sine eius licentia fructus omnes deductis expensis esse Ioannis. Vtraque pars probabilis est, inclinarem autem in hac parte in priorem. lege Syluest. loc. cit. & Nauar. in Manual. cap. 17. num. 162. Quod ad inuenientem autem casu in agro alieno: sunt etiam aliqui auctores graues, qui volunt leges istas tribuentes medietatem thesauri inuenti domino agri, esse quoque pœnales, & ita non obligare nisi adueniente iudicis, sententia, nec teneri inuentorem ante illam ad exhibendā illam medietatem domino agri, attamen Soto loco citato, & Recentiores probabilius multo volunt leges istas quo ad hanc partem non esse pœ-

nales, cum nullam culpam puniant, neque in inuēto thesauri, neque in domino agri, cum nulla in eis culpa possit reperiri: sed esse institutas ad componendam pacem, & quietem inter inuentorem, & dominum fundi: posset enim oriri inter eos discordia, inuentore allegante pro se fœlicem successum & ius inuentionis, cui ius naturæ, & gentium maxime videtur fauere, domino, verò agri allegante pro se dominū fundi, & ius civile, quod omnia, quæ in agro aliquo sunt tribuit domino ipsius: Ad quas lites tollendas, & ipsos secundum quandam æquitatem componendas, statuit lex, & optimam, vt Thefaurus ille æqualiter inter ipsos diuidatur: Et ita tenetur iste inuētor, & ante oēm iudicis sententiā medietatem dño agri exhibere.

Est etiam obseruandum in hac quarta conclusione vocari dominum fundi, habentem propriū, & verum dominium illius, nam si habeat conductum, vel locatū, non est dominus, ita Sylu. & Angelus verbo inuentum. Nauar. c. 17. nu. 173. Vnde optimè colligunt, habentem agrum in pignus nō posse retinere sibi totū thefaurum inuentū, quia non est dominus fundi, sed solum medietatem, sicut qui inuenit in agro alieno. Similiter tenetur maritus si ager sit ex dote vxoris quia ipsa est vera domina. Vocatur. n. verus dominus iuxta iuristas, qui habet proprietatem, & dominiū rei, etiā si alius habeat vsum, vel administrationem illius, vnde dominus directus in hac materia non est dominus, nec debetur ei pars thesauri solo titulo domini directi, nec qui habet solum vsum fructum, quia ite quoque usufructuarius non est dominus. Hæc quarta conclusio sic explicata est D. Tho. hic ad secundum, & communis inter DD. habet enim illam D. Anton. p. 2. tit. 1. c. 15. §. 2. Syluest. in verb. inuentum. Turcremata, & Glos. in Can. Si quid inuenisti. 14. q. 5. Couar. in regal. peccatum, par. 3. vbi in eadem refert plurimos, Obseruat que Turcremata nomine loci alieni (quod etiam docet Soto) intelligendum esse locum sacrum, vel religiosum, qui est proprius alicuius Ecclesiæ, religionis vel prælati, quia de inueniente thefaurum in tali loco idem est dicendum, quod de inueniente in loco alieno qui esset alicuius particularis laici, Vnde dicitur Iusti. de rer. diuis. §. thefauros. inueniente thefaurum in loco sacro acquirere sibi dominium illius repugnat huic doctrinæ, quia ibi est sermo de sacro vel religioso loco, qui est communis omnibus. & in nullis bonis. Similiter ex iure communi, si quis inueniat thefaurum in loco Principis vel Regis, tenetur illi medietatem tribuere, vt verò domino, sic enim habetur Instit. de rerum diuis. §. citato, vt qui thefaurum inuenit in loco Cæsaris, dimidium det Cæsari, qui in loco fiscali dimidium det Cæsari, qui in loco fiscali dimidium det fisco. Idem habetur in l. non intelligitur. ff. de iure fisci, §. si in locis.

CONCLUSIO V.

Thefaurus inuentus in agro vel domo, quam quis ab alio, etiam si illam emerit conscius illius thesauri occulti, & eo sine, vt illum haberet, totus est emptoris, nec tenetur aliquid tribuere priori domino, a quo illam emit.

Supponimus in hac conclusione licere emere agrum vel domum, in qua est thefaurus absconditus; ita vt emptor illud intelligat, ignoratur verò à venditore, vt videbimus in fra q. 77. Cõfirmaturque ex parabola Christi, Matth. 13. vbi tanquam ex re licita, & honesta sumit comparationē

ad spiritualia, dicens, Simile est regnum cælo-
rum thesauro abscondito in agro, quem qui inue-
nit, homo abscondit, & præ gaudio illius vadit,
& vendit vniuersa quæ habet, & emit agrum il-
lum, &c.

In hac tamen conclusione non omnes conue-
niunt, nam Soto lib. 5. de iustitia. q. 3. art. 3. licet
concedat talem emptionem iustam esse, & eo fi-
ne, & animo fieri posse, ait tamen duo primum, in-
inuenientem in muro, vel pariete domus, vel fun-
di thesaurum depositum à priori domino, aut alio
antiquiori cuius prior dominus sit successor, vel
yalis probabiliter credatur, teneri ad restituendū
illi, quia iste thesaurus est propriè thesaurus (vt
ex dictis constat) estque in bonis illius prioris do-
mini qui vendit, vel successorum inuenientem ve-
ro illum thesaurum in tali domo vel agro, hoc si-
ne emptio in visceribus terræ, cuius tamen nulla
erat memoria, ita vt esset propriè thesaurus, tene-
ri ad dandam medietatem priori domino, à quo
emit. Vult enim esse iudicium de huiusmodi inue-
nitione, ac de illo qui casu inuenit in agro alieno.

Probatumque à nonnullis hæc opinio Soti. Pri-
mo, leges præcipientes, vel inueniens casu the-
saurum agro alieno, det medietatem domino,
ideo id præcipiuntur componant partes, quarum
vnaquæque poterat suum ius pro se allegare, sed
in hoc casu, sicut potest, qui de nouo emit alle-
gare pro se ius inuentionis, ita, & prior possessor
suis antiquæ possessionis, à qua videtur cum frau-
de eiectus per nouum emptorem, qui nonerat ibi
thesaurum, quem ipse ignorabat, ergo tenetur ex-
hibere illi medietatem.

Secundò, ille ager cum illo thesauro valet di-
camus decem millia, emptus ergo v. g. per centū
iniuste emptus est, emptio iniusta non transfert
dominium in emptorem, ergo iste qui emit non
est dominus, & ita non potest totum sibi retinere,
sed tenetur cum prædecessore partiri.

Tertiò, ille venditor non intendit vèdere the-
saurum in suo agro occultum, quia si id sciuisset,
nō vendidisset, cum ignorantia vt ait Arist. tollat
rationem voluntarij, at si venditor non intendit
vendere, nec emptor emit, & ita nō est dominus,
nec habet ius in totum thesaurum.

In hac opinione, prior pars, inuenientem the-
saurum in muro vel pariete depositum à priori,
domino fundi, vel domus teneri ad restituendum
illum in integrum priori domino, omnes conue-
niunt cum Soto, & ita docuimus prima conclusio-
ne, cum ille thesaurus sit impropriè thesaurus, &
in bonis alterius: quo ad secundam verò partem
paucissimi sequuntur Soto, in d. nostra concl. po-
sita quæ est contra ipsum, est communis inter Do-
ctores, habent illam D. Th. hic ad secundum, vbi
affert istum locum ex parabolis Matth. 13. & ibi-
dem Lyranus: Summa Angelica, & Syluest. verbo
inuentum. §. 8. Rosa aurea tractatu 3. Navar. c. 17.
nu. 175. & omnes recentiores. Et probatur. Nam
in primis vt obseruat hic Diuus Thom. in illa pa-
rabola Evangelica, Matth. 13. de emente agrum
in quo erat Thesaurus absconditus, nō solum ap-
probatur à Christo emptio agrum tali fine, vt eum
etiam effectus subsequutus, nempe vt thesaurus
ille totus cedat in commodum ementis, & hoc ip-
sum approbat lex Autore. ff. de rei vindicatione.

Secundò, thesaurus inuentus in proprio agro
totus est inuentoris, sed qui emit agrum (etiam si
hoc sine) quando inuenit thesaurum iam inuenit
illum in proprio agro, cuius est verè dominus, et-
go est ipsius, maior certa est, probatur minore illa.

Tomus Primus.

fuerit vera, & optima venditio, ergo est iam do-
minus, consequentia necessaria est, antecedens
verò patet, quia si non fuisset optima, & iusta, aut
ratione pretij, aut ex defectu cōsensu, non prius,
quia ille tantum vendidit superficiem terræ quæ
est vere ager, cuius superficiem illud fuit iustum
pretium, nec posterius, quia liberè: & voluntariè
consensit.

Tertiò, stando in simplici iure naturæ, thesau-
rus, qui in nullius bonis est, est inuentoris, sed hic
thesaurus in visceribus terræ inclusus, cū sit pro-
priè thesaurus in nullius est bonis, nec exrat me-
moriam cuius fuerit, nec est aliqua lex quæ illum
adiudicet priori possessori, ergo est secundū, qui
emit agrum, & inuenit.

Quartò si emisisset agrum datis centum aureis
nesciens illum thesaurum, illa emptio esset iusta
simpliciter & à parte rei, & inueniens deinde the-
saurum haberet dominium illius in integrum, er-
go ex eo, quod sciuisset, non desinit emptio esse
iusta, & inueniens thesaurum esse verè dominus
illius, nam scire, vel ignorare accidentarium est
emptioni, vt sit iusta, vel iniusta, cum iustitia, &
rectitudo contractus humani sumenda sit à par-
te rei.

Quintò, si hic secundus dominus, & inuentor te-
neretur aliquid dare priori possessori, vel titulo
domini, in thesaurum, quia existerat in agro, qui
erat ipsius, sed neutro modo istorum: non priori,
quia iam abdicauit à se dominium agrum iusto
pretio, & venditione libera, & voluntaria, nec titulo
domini in thesaurum, quia cum non sit in memo-
ria hominum, quis illum ibi deposuerit, est pro-
priè thesaurus & consequenter in nullius bonis.

Nunc ad arg. in q. positum: Ad primum respō-
deo, plurimum differre inter inuenientem in agro
alieno, & inuenientem in agro, vel domo iam actu
empta & propria, quamuis tali fine, quia in priori
casu, vterque habet verum, & ætiale ius ad il-
lum thesaurum, & ideo lex præcipiens, vt æqua-
liter diuidatur, componit partes, in nostro autem
casu, postquam inuentor emit agrum, vel domū,
iam non superest titulus priori domino ad illum
thesaurum, nec potest impediri nouus emptor,
qui quærat illum in agro suo: vnde in hoc casu
cessat omnino ratio legum illarum, quæ conce-
dit medietatem domino agri.

Ad secundum respondeo, illum agrum si vtri-
que constaret de thesauro, plurius æstimari debe-
re, ceterum cum simpliciter fiat venditio, dato ius-
to pretio iuxta valorem superficiem terræ, eo mo-
do quo æstimari solet inter agricolas, est iusta em-
ptio: non enim tenetur emptor thesaurum abscon-
ditum manifestare, cum non sit, vt supponimus
in bonis domini agri.

Ad vltimum respondeo, in casu de quo hic agi-
mus, nec venditorem vendere thesaurum quem
ignorat, nec emptorem emere, aut debere emere
illum, cum thesaurus ille non sit in bonis domini
agri, sed venditorem solum vendidisse agrum, &
emptorem solum quoque emisisset agrum ipsum, i.
superficiem terræ, quæ colitur, & solet vendi. Vn-
de nec dicemus emptorem habere thesaurum il-
lum titulo emptionis, sed solo titulo inuentionis
in propria hæreditate iam verè, & iuste empti.

Sed posset adhuc pro opinione Soti aliquis ob-
ijcere: Si quis sciat aliquem lapidem esse pretio-
sum, cuius virtutem reconditam ignorat vendi-
tor, tenetur emptor illum admonere, ne fraude-
tur pretio rei suæ, vt videbimus. q. 77. agentes de
emptione, ergo similiter in nostro casu, tenetur

H h 2 emptor

emptor admonere venditorem de thesauro latente in suo fundo. Secundò leges illæ ciuiles superius adductæ videntur nullo pacto coherere. nam l. 3. §. si in locis. ff. de iure fisci. definitur, vt thesauri inuenti in loco religioso dimidium detur fisco, cuius oppositum videtur definiri. Instit. de rer. diuis. §. thesauros.

Sed hæc facillè soluuntur. Ad primum enim respondeo, differre plurimum res venditas, & venditione agri in quo latet thesaurus: nam aliæ res venduntur secundum se, & omnes suas virtutes quas habent, & ita virtus lapidis pretiosi est in bonis eius, qui est dominus lapidis illius, ager autem tantum venditur, secundum superficiem, & eam partem terræ, quæ valet ad ferendos fructus, nec venditur ratione thesauri, sicut nec ratione aeris, vel solis, nec sunt hæc in bonis agri, cuius est euidentissimum argumentum illud adductum, vt si quis bona fide emeret agrum ignorans thesaurum ibi latentem, illum postea inueniens nihil tenetur alteri restituere.

Ad secundum respondeo, legem illam loqui de loco religioso, qui est proprius Regis, vt in non nullis Prouincijs in quibus ædificant aliqui Reges nonnulla monasteria, seruato sibi dominio illorum locorum, vsum solum religiosis concedentes. Vel loquitur de loco religioso, qui est in bonis communitatis, vel ciuitatis, cuius Rex est dominus, &c.

CONCLUSIO VI.

Potest Rex, vel Republica constituere legem sanctam & iustam, qua statuatur, vt thesaurus quoque inuentus in proprio, & peculiari agro, vel domo alicuius priuati ciuis sit totus Regis, seruata aliqua parte inuentori, vel domino loci in quo inuenietur.

Sciue est verbo inuentum, nom. 13. & Soto loco citato negant huiusmodi legem posse constitui à Principibus iura cõscientia, & ita volunt in nulla Republica benè instituta talem vsum reperiri. Probant suam sententiam. Item thesaurus cum in nullus bonis sit, neq; est in bonis Regis, quæ autem neque in Regis, neque in alicuius alterius bonis sunt, iure naturæ, ciuili, & canonico sunt inuentoris, lex autem quæ omni iuri maximè naturali repugnat, non est dicenda lex, sed corruptela, ergo talis lex nequit constitui. Quod autem omni iure, quæ in nullius bonis sunt sint inuentoris, constat ex legibus adductis in quarta cõclusionione, quoad ius naturæ, quoad ius verò ciuile nõ est Regis, nisi tantum medietas, vt patet in l. intelligitur. ff. de iure fisci, & hoc, non quando inuenitur à priuato ciue in suo fundo, sed in loco Regis, vel fisci, quod perinde est, sicut diximus de inueniente in agro alieno, casu, & fortuito. In iure etiam Canonico patet, in illo cap. cum tu, de vsuris. Et in multis alijs quæ habentur 14. q. 5. vbi stabilitum est, vt bona quæ non habent certos dominos, cedant in pios vsus pauperum, vnde contra omnia iura applicarentur per talem legem thesauri isti Regi.

Addit Soto, posse tamen constitui legem, vt quoties Republica indigerit, inuenientes thesaurum etiam in agris suis teneantur aliquod tributum, tanquam in subsidium necessitatis communis cõferre.

Sed nihilominus nostra concl. est vera. Habent illam Couar. in reg. peccatum. p. 2. §. 9. vbi adducit pro se D. Ant. p. 2. to. 3. q. 1. & Palu. in 4. dist. 15. q. 3. art. 5. Idem tenet Alphons. de Castro, de lege

pœnali lib. 2. c. 2. Corol. 3. & omnes ferè recentiores. Et probatur. Est iam vsus apud omnes ferè nationes, thesauros inuentos in proprio huius, vel illius priuati fundo cum primò id Rex nouit illos sibi applicare, data inuentori, vel domino fundi quinta parte, vsus autem nationum, & prouinciarum etiam fidelium, cui non reclamatur in moralibus, & dispositione bonorum temporalium, nõ solum non est damnandus, vt illicitus, verum etiã habet quodammodo vim legis. Secundò, quomodo dicitur iure naturæ thesaurum esse inuentoris nõ intelligitur positiuè, quod ius naturæ illum ipsi tribuat, nam ius naturæ omnia fecit communia: sed intelligitur negatiuè, id est, quod non fecit alterius ab inuentore, sed vt commune sit primò occupantis, quæ autem communia sunt ex se, & in nullus bonis, sunt communiatatis, debentque bono communi deseruire, maximè exigente necessitate, ergo pro bono communi potuit statui talis lex, tanquã iusta, & maximè rationi consona. Tertio, si hæc lex esset iniusta, quia iure naturæ thesaurus debet esse inuentoris, esset quoque iniusta, quæ vult, vt inueniens thesaurum in fundo alieno sua inuidia, reddat totum domino, inueniẽs verò casu reddat illi medietatem, cum iure naturæ, thesaurus propriè, de quo loquimur sit inuentoris, at nullus id dixit. Quarto, licet diuisio rerum iure gentium, fuerit facta, appropriatio tamen huius, vel illius rei huic, vel illi quamdiu communes sunt, optinè potest fieri iure positiuo ciuili, vt constat ex disputatione de dominio, docuitque id D. Tho. q. 57. art. 3. & quotidie fit, cum stabiliantur, aliqui agri, vel terræ, quæ communes sunt, his vel illis ciuibus à magistratibus loci, sed thesaurus propriè cum in nullius bonis sit, est quid commune, & nondum appropriatum, ergo potest ius ciuile Regium, vel Reipub. per suas leges applicare illud Principi ad bonum commune, cuius est Princeps custos, & præcipuus administrator. Vltimo, Potest Rex quando expeditur Reipub. vel ipsa indigerit, condere legem, vt vnusquisque etiam ex proprio labore paratis soluat aliquod tributum in subsidium, ergo à forti ori potest statuere, vt ex inuentis soluat hoc tributum, vt seruata sibi aliqua parte, reliquum Regi exhibeat ad necessitates boni communis.

Ad argumenta pro opinione M. Soto. Respondeo, Ad primum, in aliquibus principiis non esse talem consuetudinem, at in regnis Castellæ eam reperiri, imò esse conditam de eo legem, quia lib. 6. Ordina. Rega. tit. 12. l. 7. habetur, vt omnes thesauri vbicunque inueniantur, sint Regis, data inuentori quarta parte. Quamuis Couar. dicat se legisse in originali manu scripto, data inuentori quinta parte.

Ad secundum respondeo, in primis huiusmodi legem non esse contra ius naturæ, quod enim communiter dicitur, thesaurum, qui in nullius bonis est iure naturæ esse inuentoris, non est intelligendum (vt paulò ante dicebam) positiuè quasi ius naturæ ita præcipiat, & thesaurum illi tribuat, quia ius naturæ omnia fecit communia, sed negatiuè, id est, quod non fecerit alicuius alterius ab inuentore: cui non repugnat, vel lex ciuili ob honestum finem nempe bonum commune applicet illum alicui, vel regi, vel ærario Reipub. vel alicui alteri, sicut bono communi expeditur. Sicut iure naturæ sunt omnia communia, cui tamen iuri non repugnat, vt huic vel illi appropriantur: Quia cum dicimus iure naturæ omnia esse communia non intelliguntur positiuè, quasi

quasi ita præcipiat ius naturæ, sed negatiuè, id est quod nullius privati peculiariter fecerit, & ita possunt applicari huic vel illi. Ad testimonia ex iure ciuili, & canonico respondeo. In primis ad ius ciuile cõmune, illud per priuatas leges cuiuscunque prouinciæ iuxta bonum ipsius posse variari, maxime in prouincijs, & Regnis quæ non subiunguntur ditioni Romanæ, & legib. Imperatorum, sicut quotidie fit in nostris regnis. ad c. illud cum tu. ex iure canonico, dico sic esse intelligendum, vt sit sermo de iniuste acquisitis, vel de his quæ non habent verum dominum, ac thesaurus inuentus non est iniuste acquisitus, sed habet verum dominum ad quem pertinet iusto titulo, nempe titulo inuentionis.

Sed cum talis lex constituti possit, quæret aliquis, sit ne actu constituta? In regno Castellæ habetur illa lex 7. lib. 6. ordi. modo adducta, quæ videtur id iam constituisse, sunt tamen qui dicunt, vt Soto, & nonnulli in illa lege hoc significari, vt quicumque scierit esse aliquem thesaurum in aliquo fundo, vel loco intra terminos ipsius Regis, qui locus ad Regem ipsum pertineat, debere illum intra certum tempus manifestare, & recipiet quartam, vel quintam partem: vnde non obligant inuentorem thesauri ad restituendum illum Regi, donec accesserit iudicis sententia, quia ista lex debet iudicari odiosa. Alijs tamen & multo probabilius placet, istam legem actu præcipere, vt sit Regis, & de facto applicari Regi. Sic intelligunt eam Couarr. & Cast. loc. cit. & ita est sentiendum. Quia in primis lex aperte significat, vt quocumque loco thesauri inueniantur sint Regis. Secundò, quãuis id non diceret, neque lex habet, quod ait Soto, de ioco pertinente ad Regem, sed loquitur in quocumque loco, & vbi lex non distinguit, neque nos distinguere debemus. Tertio, consuetudo, quæ est optima legum interpres ita habet, vt in Castella thesaurus vbicumque inuentus sit, sit Regis, in nostro regno Valentiz seruetur ius commune, explicatum a nobis prioribus cõclusionibus, vt thesauri sint inuentoris eo modo quo expositum est, datur tamen quinta pars Regi, sicque habet cõsuetudo: quia leges peculiare, & municipales nostri Regni nihil disponunt circa thesauros inuentos in proprijs agris, & alienis.

CONCLUSIO VII.

Mineralia, & vena auri, argenti, & cuiusque metalli stando in iure nature sunt domini fundi, & in bonis ipsius.

Ratio est, quia ista non sunt velut thesauri absconditi supra hominum memoriam, sed velut fructus & partus terræ, fructus autem terræ sunt domini terræ, & in bonis ipsius sicut & ipsa terra cuius est dominus. Ex quo sequitur primò stando in iure naturæ non posse aliquem emere agrum alterius in quo sit aliquod minerale, quin manifestet illud domino vendenti, quia cū sit fructus terræ, est res ipsius venditoris, & in quam habet ius dominii, sicut & in agrum quamuis cū lateat. Sequitur secundò inuentem in proprio fundo tale minerale in iure naturæ posse illud sibi reseruare, vt rem suam, in agro autem alieno, siue casu id inueniat, siue adhibita industria, totū esse domini agri, quia est in bonis ipsius domini, & res eius, sicut diximus de thesauro improprie dicto, qui est in bonis alterius.

Iuxta leges autem particulares Hispaniz, & hu
Tomus Primus.

ius regni consuetudinem, omnia mineralia cuiuscunque generis metalli vbicumque inueniatur, sunt regis, deductis expensis, & aliqua parte data inuentori, & domino agri, nam lib. 6. ordin. rega. nouæ copilationis tit. 13. leg. 3. statuitur omnia mineralia esse Regis, vbicumque existant, nec licere alicui absque licentia, & priuilegio Regis ea alicubi quærere, aut fodere: Quia lege reuocata est quædam antiqua, qua concedebatur cuique facultas quærendi, & fodendi metalla in quouis fundo, ita vt & in alieno fieret sine præiudicio domini, & cum eius beneplacito, deductisque expensis talis inuentor posset sibi tertiam partem retinere, & reliquã exhibere Regi, sed hoc reuocatum est illa leg. 3. qua omnia Regi applicantur. Et lege 4. quæ proximè sequitur Philippus secundus appropriat sibi dominium omnium venarum, & numerum metallorum, & reuocat omnem gratiam cuique personæ factam, apponitque quasdam conditiones, & modificationes, vnde in Castella per huiusmodi leges sunt Regis metalla omnia. Et merito, primò, quia huiusmodi sunt quidam fructus, & partus terræ, producti ab ipsa ad sui defensionem & decorem, vnde illius esse debent, cui incumbit terræ defensio, & protectio, qualis est Rex. Secundò, quia non sunt quibus fructus terræ, sed optimi ipsius, & præstantissimæ, ac abundantissimæ diuitiæ, quæ solam Regiam maiestatem, & non priuatum ciuem decent. In nostro regno Valentiz idem obinuit consuetudo, quæ iam habet vim legis, vt metalla omnia sint patrimonii Regii, & ita in Castella & nostro regno neino illa potest quærere, aut fodere iura conscientia sine licentia, ac priuilegio Regis: quod si contrafaciat, quidquid acceperit deductis expensis tenetur restituere, vt bona quorum Rex est verus, & legitimus dominus, in alijs regnis, & prouincijs standum est priuatis legibus, & consuetudinibus cuiusque loci.

Nunc agendum est de bonis tertij generis, quæ probabile est habere veros dominos, ignorantur tamen ab inuentore, in quibus illud quidem omnium consensu certum est, teneri inuentorem ad inquirendum illorum dominum in omni adhibita diligentia, vt publicis præconibus, & alijs vijs pro rei quantitate, ac si inueniatur restituere illi rem inuentam, deductis expensis quas fecit in illa inquisitione, pro inuentione autem quam vocant hallazgo nihil posse accipere in huiusmodi rebus incertis, nisi quod dominus gratis, & liberè, ac sine villo coactionis genere voluerit inuentori exhibere. Difficultas verò est.

CONTROVERSA I.

AN SI FACTA DILIGENTI INQUISITIONE DOMINUS NON APPAREAT, POSSIT INVENTOR REM INVENTAM SIBI RETINERE.

IN hac quæstione varii sunt DD. nã Sylu. in verbo inuentum, quem sequitur Couar. Reg. peccatum p. 2. §. 1. Caic. verbo furtum, D. Nauar. c. 17. nu. 171. Gl. in eandem Regul. peccatum. Et in cap. cum tu. De vsuris, vbi est communis inter Canonistas vult in hoc casu expendenda esse huiusmodi bona in pios vsus pauperum, & Reipubl. quod si ipse sit pauper, posse quoque sibi illa aut in toto, aut in parte retinere, pensata quantitate rei inuentæ, & indigentia ipsius iuxta consilium prudentis confessoris: Et hanc dicunt esse communem sententiam Theologorum, & Iuristarum.

Hh 3 Pro-

Probatur primò ex D. August. qui sermo. 19. de verbis Apostol. & habetur 14. quæst. 6. can. Si quid inuenisti. decet apertè inuenta nõ posse inuentorem sibi retinere, sed debere reddere, vnde quando non apparet verus dominus reddet, aut pauperibus, aut Reip. Idem videtur docere, Origen. cano. Multi eodem loco.

Secundò ex Authentico, Omnes peregrini. C. comm. de success. & recipitur à Legibus Hispaniæ partita 6. tit. penult. l. 1. Bona peregrini defuncti cuius non apparet, nec inuenitur hères legitimus, sunt distribuenda per Episcopum in pios vsus: his autem similia sunt inuenta tertij generis, quorum non inuenitur dominus.

Tertiò, tam bona iniustè acquisita, vel possessa, quæ non habent certos dominos, vt habetur cap. cum tu. de vsuris, & cap. non sanè. 14. q. 5. quam iustè acquisita, sed ignoratur eorū dominus, vt quæ muuo, vel deposito quis accipit, ignorat autem omnino deinde à quo illa acceperit, sunt conuertenda in pios vsus, vt vidimus quæst. 62. art. 7. Eodem modo se habent inuenta tertij generis, quorum post debitam inquisitionem non apparent veri domini, ergo.

Quartò, res cuius dominus non extat, iure naturæ manet in communi, & est conuertenda in bonum commune, pertinent autem ad bonum commune pij vsus pauperum, vel Resp. ergo.

Vltimò hæc bona habent reuera dominum, quamuis ille non appareat, vnde dicitur recta ratio, vt expendantur secundum voluntatem rationalem, & interpretatiuam ipsius, cum non possit constare de voluntate eius explicita, & formali, hæc autem voluntas interpretatiua, & rationalis nulla alia erit, nisi vt expendantur in suam vtilitatem spiritualem, (cum hanc vnusquisque præsumendus, & credendus sit sibi optare) hoc autè fit, conuertendo illa in pios vsus, ergo.

Oppositum docet Soto lib. 5. de Iustitia, q. 3. artic. 3. quem sequuntur modo multi recentiores Thomistæ, afferentes hæc inuenta tertij generis tuta conscientia posse inuentorem, si post debitam inquisitionem dominus non appareat, sibi retinere. Probant primò. Res cuius non extat dominus, iure naturæ, & gentium sunt primò occupantis, nisi ius Euāgelicum, aut Ecclesiæ, vel ciuile aliud disponat, sed hæc inuenta quorum post debitam, & diligentem inquisitionem nullo modo dominus apparet, etsi à parte rei aliquem habeat, quo ad dispositionem verò, & distributionem eorum perinde se habent, ac si nullus esset, nec est aliquis locus Euangelij, qui illa applicet pauperibus, neque aliqua lex Ecclesiastica, aut ciuilis, quæ id cõstituat, nam illa can. cum tu. & can. non sanè. adducta ab alijs, tantum loquuntur de iniustè acquisitis, vel iniquo titulo debitis, titulus autem inuentionis iustus est, & nullo modo iniquus, nullumque includens debitum. Ergo sic inuenta tuta conscientia sunt inuentoris. Lex autem illa ciuilis falsus. ff. de fur. tantum docet, furti reum esse, qui inuentum accipit animo non reddendi, quia tenetur inquirere dominum, & habere animum reddendi si appareat, at si non appareat facta diligenti inquisitione, nihil dicit de pauperibus, neque habet, vt inuentor alicui rem illam exhibeat.

Secundò, huiusmodi inuenta, perinde se habent, ac thesauri antiqui quorum nõ apparet dominus: sicut enim in istis thesauris antiquitas est certum inditium rem illam carere domino, vel certè non apparere, ita in his diligens inquisitio facta est certum quoque argumentum, non apparere domi-

num, ergo sicut thesauri ex ignoratione veri domini sunt inuentoris iure naturæ, & communi, ita & res inuentæ huius tertij generis, cum earum dominus omnino iam ignoretur. Vel profectò si hæc res essent pauperum, & thesauri illi essent quoque dandi pauperibus.

Tertiò, hæc bona cum nullus iam appareat dominus, (quod fatentur etiam DD. alterius opinionis) sunt communia, quod apparet, quia Respublica interdum applicat illa pauperibus, interdum religiosis, interdum suis necessitatibus, quod non posset si essent alicuius particularis, & non communia, at communia eodem iure gètium sunt primo occupantis, sicut inuenta in littore maris, quæ natura ibi producit: ergo.

Quartò D. Tho. hic ad secundum agens de huiusmodi inuentis nihil habet de pauperibus, sed tantum docet, inuentorem qui bona fide inuenta habet pro derelictis, non committere furtum retinendo ea sibi, huiusmodi autem inuenta post diligentem inquisitionem factam, iustè, & prudenter habentur pro derelictis, ergo.

Quintò stando in iure naturali, quæ habent incertum dominum, veniunt in communitatem, quando sunt superflua, nam quæ cuique necessaria sunt, eodem iure naturæ potest, qui illis indiget sibi vsurpare, sed hæc inuenta non sunt superflua inuentori, quia vel eis indiget, vel illa saltem in suam vtilitatem potest conuertere sine vlla superfluitate, ergo.

Vtraque opinio satis probabilis est, & potest tanta conscientia seruari, vt ipsemet Soto loco citat. admonet, probabilior tamen mihi videtur. Secunda, & efficacioribus nititur argumentis. Sed obseruandum est ad maiorem intelligentiam, hæc bona tertij generis, in duplici esse differètia: quædam enim sunt quæ vocantur Hispanè, bienes mortuos, cuiusmodi sunt res animatæ, & se mouètes vt iumenta, armenta, & pecudes, alia verò quæ ab alijs mouentur, cuiusmodi sunt res inanimatæ, vt vestes, pecuniæ, & alia. Hoc posito.

CONCLUSIO I.

Stando in iure naturæ, & gentium, & iure positio communi, tã ciuili, quàm Canonico, omnes istæ res sunt inuentoris, si non appareat dominus facta diligentem inquisitione.

Hanc probant optimè argumenta secundæ opinionis, neque est aliqua ratio naturalis, aut textus in oppositum.

CONCLUSIO II.

Circa omnes istas res sunt seruandæ leges iustæ cuiusque prouinciæ.

Patet, quia vt docuimus in disputatione de domino, Resp. & lex ciuilis habent authoritatè ad transferendum dominium, vel prohibendam eius translationem, sicut exegerit bonum commune. Dico seruandas esse leges iustas, quia vt bonè hic obseruat Caiet. existunt circa hæc in aliquibus prouincijs aliquæ leges apertæ iniquæ, & iniustæ, vt illa apud Gallos quæ appropriat bona naufragantium domino loci, vel regionis, vbi sit naufragium, quæ vt videbimus est iniqua.

CON-

CONCLUSIO III.

Bona se mouentia, & mostrenca iuxta leges Castellæ sunt reddenda iudici illius loci in quo inueniuntur, vt ipse, post 14. menses, in diebus nundinarum, & mercatus, & alijs certis diebus publicè proponat eas, quibus transactis si non appareat dominus, sunt danda illi cui ex priuilegio Regis hæc competent.

ITa habetur lib. 4. fori Regalis tit. 13. l. 2. & lib. 2. ordinat. Regal. tit. 12. l. 1. Quod si non existat habens tale priuilegium, danda sunt inuentori, quia tunc seruandū est ius commune, iuxta quod ex prima concl. hæc inuenta sunt primo occupantis. Couarr. loc. cit. non admittit hanc conclus. sed dub. seq. apparebit magis, quam vera sit.

CONCLUSIO IIII.

Bona inanimata, & non se mouentia in regnis Castellæ potest tuta conscientia inuentor sibi retinere, non apparente domino post debitam ipsius inquisitionem.

Pater, quia circa hæc leges, & iura Castellæ nihil decernunt, vbi autem leges particulares nihil decernunt, standum est iuri naturæ, & communi, iuxta quæ inuenta sunt inuentoris, vt primò occupantis.

Nunc ad argumenta in oppositum. Ad primū respondeo, D. Aug. & Origen. loqui ibi, de illis, qui nolunt adhibere diligentem inquisitionem, ad quærendum dominum rei inuenta: hi enim vt fures iudicandi sunt, vt constat ex l. illa falsus: Ad secundum dico, bona peregrini defuncti esse ita distribuenda: primò, quia iam existit lex, quæ id decernit: secundò, quia mors defuncti, & defectus hæredis non sunt iusti tituli ad illa vsurpanda, in his verò inuentis tertii generis nulla est lex particularis circa ea, aut quæ negat illa inuentori, habet quæ inuentor ad ea retinenda domino non cõparente iustum titulum, nempe inuentionis.

Ad tertium dico, in primis iniuste acquisita, vt per simoniam, vel vsuram non posse habentem illa, sibi retinere, quia nullo titulo licito illa, occupauit, & lex iusta id prohibet, & de his est sermo in illis ca. non sanè. & cum tu. at inuenta nulla lex prohibet inuentori, quin illa sibi retineat, vel præcipit dari pauperibus, maximè cum occupentur ab inuentore iusto titulo, nempe inuentionis. Sūt autem illa c. non sanè. & cum tu: maximè consona iuri naturali, cum recta ratio dicat, vt res, quæ per iniquitatem non habent certos dominos, non maneat apud habentes illas, quia iniquitas nulli debet suffragari, nec præbet iustum titulum dominii. Tum etiam quia daretur occasio iniquis hominibus detinendi aliena iniuste, hac spe, aliquando illa bona futura incerta, & efficienda sua, quæ incommoda non sequuntur in his rebus inuentis, stando in iure naturæ.

De bonis autem iuste acquisitis, vt mutuo, vel deposito, quorum deinde, nec cum diligenti inquisitione apparet dominus, res est difficilior, nihilominus differunt, quoque hæc ab inuentis tertij generis.

Primò, quia mutuum, vel depositum non sunt iusti tituli aliquo iure, neque communi, neq; par-

ticulari ad possidendum, inò dicunt quoddam debitum naturale restituendi, nam eo ipso quo dicitur mutuum, vel depositum, dicitur alienum, & restituendum ei, qui deposuit, vel mutuatus est: quo fit, vt habens illa non possit retinere, neque præscribere, cum ad præscribendum exigatur bona fides cum iusto titulo, & cum non possit retinere, tenetur restituere, tanquam sibi superflua: vocatur enim cuique superfluum, quod inter bona sua retinere non potest, superflua autem iure naturæ pauperum sunt, vel communitatis. Titulus autem inuentionis est optimus ad possidendum, censenturque inuenta veluti à natura bona forte, & fortuna concessa inuentori, & ita qui inuenit non apparente domino, potest illa isto iusto titulo retinere, & præscribere, & consequenter nõ sunt ei superflua, nec tenetur in aliorum vsus conuertere.

Secundò circa res inuentas nihil disposuit ius posituum, & ideo relinquitur iuri naturæ, & gentium, iuxta quæ iura sunt inuentoris, at circa omnes alias res derelictas, siue iuste, siue iniuste habeantur, non apparente certo earum domino disponit ius posituum ciuile, & Ecclesiasticum, vt expendantur in pios vsus, sic enim ius Ecclesiasticum de iniuste acquisitis, ius autem ciuile de mutuis, & depositis constituit.

Ad quartum respondeo, bona incerta, quæ nullo titulo alicuius sunt, sed omnino derelicta, & superflua, venire in communitatem, hæc autem inuenta cum habeantur iusto titulo ab inuentore, nempe titulo inuentionis, qui iure naturæ, & gentium, ac communi iustus est, non venire in communitatem, nec esse superflua, dicuntur enim superflua (vt constat) quæ nullo iusto titulo ad aliquem pertinent, sed habens illa tenetur reddere.

Ad vltimum dico, in primis inuentorem non teneri stare voluntati domini, qui non apparet, sed iuri naturali, & gentium, vel particulari, iuxta quæ hæc inuenta ipsius sunt. Dico secundò voluntatē rationalem, & prudentem, & interpretatiuam domini hanc esse debere, vt inuentor seruet ius, & leges, tum quia bona forte ei contigerunt, tum quia manendo apud inuentorem facilius eas poterit recuperare, quam si distribuantur in pauperes, vel alios pios vsus. Dico tertio, non oportere, vt velit ea in suam spiritualem utilitatem conuertere, nam si sit Turca, nihil tale curat, si Christianus frequenter nihil tale cogitat.

Obseruandum tamen hic est, bona Ecclesiæ inuenta, etiam si non appareat cuius Ecclesiæ sint, non posse inuentorem ea sibi retinere, sed esse tradenda prælato, vt in alios vsus Ecclesiæ illa conuertat; Quia quæ semel Ecclesiæ fuerunt, nõ possunt in alios vsus conuertere: Similiter religiosi inuenta non possunt sibi retinere, quia abdicantes à se per votum paupertatis quodcumque dominium, abdicarunt etiam & titulos dominij, quorū vnus est ius inuentionis, & ita nec aliquo titulo possunt quicquam possidere, aut præscribere: poterit autem conuentus, vel communitas inuenta retinere, in his religionibus, quæ possunt possidere in communi.

Hæc sunt, quæ in hac quæstione iudico veriora, sed quo ad praxim, si inuentor est diues, consulendum est ei, vt inuenta in pios vsus conuertat, si pauper vt sibi retineat, quod etiam concedunt Syluest. & alii: Quod si quis hanc opinionem Syluest. tueri vellet, potest defendere eam hoc nomine, vt quæ non habent certos dominos, nec habile autem creduntur eos habere, quod nõ est in the-

fauris, sint iudicanda superflua habenti illa, superflua autem iure naturæ, & gentium danda sunt indigentibus, vel conferenda in communitatem. Sed offert se hic dubium.

AN SI POST DILIGENTEM inquisitionem inuentor, rem inuentam sibi retineat, vel iure legis, ut in bonis semouentibus, aut iure natura, & gentium, ut in alijs inanimatis, si deinde appareat dominus, teneatur ei restituere?

Aliter hic loquendum est de bonis animatis, & semouentibus, & aliter de inanimatis: cum circa hæc posteriora nihil leges particulares disponant, circa illa verò priora extent leges illæ Castellæ. De prioribus igitur nempe animatis Dida. Couar. loc. cit. iudicant iniquam legem istam de los mostrencos. quia l. venditor. §. si constat. ff. comm. prælat. non potest aliquis priuari re sua, siue iusta causa, qualis est, vel delictum ab ipso commissum, aut necessitas Reip. aut titulus præscriptionis, quarum causarum nulla existit in huiusmodi bonis, quæ vocantur Mostreca. Addit tamen posse legem istam probari, ita ut is cui post 14. menses bona ista traduntur, si appareat verus eorum dominus, ante tempus designatum à lege ad præscribendum, vel vsucapiendum, teneatur illi tradere: quia per priuilegium tantum habet iustum titulum ad illa accipienda, non tamen integram possessionem.

Sed oppositum docet plerique ex recentioribus, estque multo probabilius. Et probatur, si ista bona, vel acquisita per vsuram, aut simoniam, iuxta legem canonicam. cap. cum tu. de vsuris, cõuertat in pauperes, non tenetur domino, si deinde appareat illa restituere, neque ipse, neque pauperes, ergo neque ille cui ex priuilegio Regis data sunt, aut inuentor, vbi tale priuilegium non est, teneatur restituere, cum per legem Regiam illi concessa, & collata.

Secundò leges ciuiles possunt transferre dominia ex iusta causa, ut in lege præscriptionis vidimus, sed leges ciuiles, & priuilegia Regum ex iusta causa faciunt habentis priuilegium, vel inuentoris ista bona mostrenca, non apparente domino post illam debitam inquisitionem constitutam ab ipsamet lege: Primò ad puniendam negligentiam domini in quærenda sua re, quia si ipse eam quæsisset, cum ex alia parte inuentor quoque diligenter inuestigauerit dominum, certè apparuisset.

Secundò, quia huiusmodi bona semouentia, & animata indigēt speciali aliqua cura, essetque incommodum in Repub. manere illa tanquam deserta, & sine certo domino per longum tempus. Et huius sententiæ videtur esse Soto, etiam si non tractet hanc quæstionem, cum asserat inuenta iure naturæ esse inuentoris, vel eius cui à lege tribuerentur. Ad rationem in oppositum dico, sicut eum qui præscribit, à puncto quo expletur, tempus ad præscribendum, esse simpliciter & absolute dominium, ita ut etiam si deinde appareat dominus, non teneatur illi restituere, ita in hoc casu, eo ipso quo facta debita diligentia non inuenitur do-

minus, ab eo puncto inuentorem esse verum dominum, vel habentem priuilegium Regis.

Vbi autem circa hæc bona mostrenca non est aliqua lex, vel priuilegium Regis, ut in nostro regno Valentie, de his iudicandum est, sicut de alijs & non se mouentibus. De quib. est etiam duplex opinio. Quidam enim volunt, non teneri ad eas restituendas, quam primum post factam diligentem inquisitionem non apparuit dominus, quia ius naturale, & gentium fecit illas inuentoris, sicut lex præscriptionis confert dominium ei, qui præscribit. Volunt alij, & multò probabilius esse, quidem inuentoris, quamdiu post debitam inquisitionem non apparet dominus, tanquam bona fide possidentis, ita ut si appareat intra tempus ad præscribendum, vsucapiendum necessarium, debeat illi restituere, si verò post tempus designatum ad præscribendum, vel vsucapiendum, non teneatur, quia dominium, quod habebat antea solo titulo inuentionis est debile, & reuocabile a parente domino, sicut dominium, quod quis habet per contractum minus solemnem est debile, & reuocabile per iudicis sententiam, dominium autem quod habet post quam præscripsit, est iam irreuocabile, & firmum iure præscriptionis. Et probatur, Dominus qui non apparet legitimus dominus est, nec aliqua lex (ut supponimus) expoliat eum illo dominio, & transfert illud in inuentorem, ergo inuentor hæc factum habet, ut possideat bona fide ex ignorantia veri domini, non autem quod habeat firmum dominium, cum non possint dari duo domini eiusdem rei.

Secundò, si inquisitio fiat per quinquaginta dies, & die quinquagesimo primo appareat dominus, iuxta priorem sententiam iam non posset rem suam repetere, absurdum autem & iniquum maxime videtur, ut ratione vnus diei amittat dominium in re sua sine vlla culpa. Quod si dicas, in præscriptione quoque, si expleto tempore, die sequenti appareat, amittit rem suam, dico non esse eandem rationem, quia præscriptio durat per aliquot annos, diligens autem inquisitio potest fieri per breue tempus.

Ad argumentum aliorum respondeo, ius naturale, gentium, & commune conferre ista quidem inuentori, domino non apparente, sed non eo modo, quo lex præscriptionis confert possidenti bona fide per totum tempus ad præscribendum, quia hæc lex non solum concedit, ut possideat bona fide, quam iam supponit, sed transfert etiam dominium in præscribentem, & constituit illum solum iam verum, & legitimum dominum, ius autem naturale, & gentium non transfert ita dominium rei inuentæ in inuentorem, ut alium expoliet, & ipsum constituat solum dominum, sed quia non apparet verus dominus, nec decet rem esse sine aliquo domino, tribuit illam primò occupanti, ut bona fide illam habeat. Et confirmatur nostra opinio. Ad illud tenetur vnusquisque in conscientia, ad quod obligaretur per iustam sententiam proposita, & perspecta rei veritate, sed quiuis peritus, & timoratus iudex in hoc casu condemnaret inuentorem ad restituendum, & ita obseruatur, Ergo.

Sed in his omnibus obseruanda esse iudico, quæ superius diximus, quando inuentor est diues, & qui rem amisit pauper, & è conuersò, tùm etiam illa quæ diximus de religiosis, & bonis ecclesiasticis.

DE BONIS NAUFRAGANTIAM.

Circa bona verò naufragantium, & ea quæ proijciuntur in mare tempestate ingruente ad seruandam vitam: Dico in iure ciuili prohibitum esse, vt ab aliquo accipiantur in Authen. Nauigia. C. de furtis. l. falsis. ff. eo. tit. l. qui alleuiandæ. ff. ad l. Rhod. de iactu. Simile habetur tam in peculiariibus legibus omnium regnorum Castellæ, & Aragonum, quàm in iure Ecclesiastico, in Titu. de naufragijs, non esse primo occupantis, sed faciendam esse summam diligentiam ad inquirendû dominium, vt ei reddatur, quia afflictio non est addenda afflictio. Quod si post multam inquisitionem expectatumque longum tempus, nullo modo appareat, deferenda esse ad Ordinarium loci, & ei tradenda, vt ex illis pro sua prudentia disponat. Ita Caiet. furtum, Soto vbi sup. Nauar. cap. 17. num. 98. Covarr. Reg. peccatum. p. 3. §. 2. num. 5. Contra vero agens propria autoritate talia retinendo, est ipso facto excommunicatus ex decreto Concilij Later. & habetur c. excommunicationi. de raptoribus: Potest autem absolui, quam primû restituit, vel ab Episcopo, vel per bullam cruciatam, quia huius censuræ absolutio non est referuata Papæ, vt docet Caiet. excommunicatio cap. 23. Nec exigitur ad incurrendam hanc excommunicationem admonitio, cum sit à iure: sed eo ipso quo quis illa animo retinendi accipit, vel est in mora ad restituendum, est ligatus. In excommunicatione. n. à iure pro aliqua culpa non est necessaria admonitio, sed sufficit, vt incurratur commissio illius culpæ, quia ius in his est sufficiens admonitio, vt patet ex Clemen. Multorum de hæreticis.

Exciipiuntur ab hac excommunicatione tria genera hominum.

Primo, qui accipiunt ex naufragio alimenta ad succurrendum sibi, vel alicui fratri in extrema necessitate.

Secundo, qui accipiunt ea, quæ prudenter iudicantur, tanquam à proprijs dominjs deserta, & derelicta.

Tertio, qui cum probabili periculo vitæ curant aliqua saluare ex naufragio, quæ reuera omnino perissent, nisi illi se exposuissent tali periculo, in his si appareat dominus tenentur illa ei exhibere deductis expensis, vel aliquo pretio arbitrio prudentum, pro labore, & periculo, quod passi sunt in illis seruandis, quod si nullo modo appareat dominus, possunt ea sibi tanquam tanto periculo empta retinere. Utendum est autem consilio confessorij, vel prælati, vt indicet de illo periculo, an ita fuerit graue, & necessarium: Ita D. Antoni. 2. p. tit. 1. cap. 15. §. 2. Summa Angelica. Naufragiû. §. 3. Syluest. naufrag. q. 2. Nauar. loco citato. Vnde iniqua est, & tyrannis, ac corrupta lex illa Gallorû, quæ naufragio pereunt confiscanda esse, & exhibenda domino loci, vel littoris quo perueniunt, cum afflictio non sit addenda afflictio repugnetque, vt constat iuri cõmuni, & Ecclesiastico. Quæ dicimus de bonis naufragantium seruanda etiam in bonis quæ accipiuntur, & proijciuntur, quando accidit aliquod incendium, vt ibidem docet Nauarr. & quando ligna, vel trabes deferuntur per flumina, & huc, vel illuc inundationibus proijciuntur, inueniunturque in littoribus eiusdem flui-

minis, vel maris proiecta, vt docet Gabr. in 4. dist. 15. in si. quæst. & Nauar. cap. 17. num. 176. Solutio tertij argumenti apud D. Thom. aperta est, & videndus circa eam Caiet. Sed interim est dubium.

CONTROVERSA II.

POSSIT NE QVIS OCCULTE accipere rem suam, quam iuridicè recuperare non valet.

Videtur non licere primò, quia sicut iniuriam sibi illatam nullus potest priuata autoritate vindicare, ita neque sua bona priuatiim accipere, cum tanta iniuria inferatur in acceptione bonorû, quanta in honore.

Secundò, quia cum officium iudicis sit suum ius cuique tribuere, videtur contra ordinem iuris, priuata autoritate res suas accipere, & exercere iudicium vsurpatum, & cum iniuria iudicis.

Tertio, si rem suam licet et cuique propria autoritate recuperare, sicut potest occultè, posset publicè, & per vim, hoc autem est absurdum, & negatur ab omnib. ergo. Et D. Thom. hic ad 3. ita docet & quæst. 62. artic. 3. ad 3. vocat forem sic accipientem, quia licet accipiat, quod simpliciter suum est, accipit tamen alienum, quo ad custodiam.

Oppositum tamen docet communis schola, nempe.

CONCLUSIO PRIMA.

Positis his quatuor conditionibus licere rem suam occultè accipere.

Prima, vt sciat rem illam certò esse suam, quia in dubijs melior est ratio possidentis.

Secunda, vt nullum sequatur scandalum, neque aliquam inferat vim: tum quia nemo potest sua priuata autoritate alij vim inferre, tum quia sequeretur passim hac vià maxima perturbatio in Repub.

Tertia, vt nequeat omnino rem suam ordine iuris recuperare, vel ex defectu probationis, vel ex malitia iudicis, vel ex iusto timore alicuius nocuenti sibi inferendi, si iuridicè postulet, aut debeat tantas, vel plures expensas facere, nec recuperandas, quantum est debitum.

Quarta, vt rem suam ita recuperans, curet ne alia via eadem sibi reddatur. Seruatis his conditionibus, licet cuique rem suam, quam iuridicè recuperare non potest, occultè accipere. Ita Caiet. hic Soto loco cit. Syl. furtum, num. 16. & 17. & est communis.

Et probatur primò, quia seruatis his conditionibus nulli irrogat iniuriam, non debitori, cum solum recipiat ab eo rem suam: non iudici, quia non facit contra ordinem iuris formaliter, nam cum non teneatur rem suam amittere, nec eam possit commodè per iudicem recuperare, iustè non vult vt in tali casu autoritate iudicis.

Secundò, in hoc casu nihil aliud reperitur, quàm quædam recompensatio æquivalentis, quæ licita est, cum non sit aliud medium. Hinc fit, vt quando ea res mea est apud alium, possim illam accipere, quando verò non manet illa eadem, vel non possum eam accipere, possim æquivalentem, nec per hanc

hanc licentiam sequitur aliquod incommodum; aut perturbatio: seruatis enim illis conditionibus, omnibus incommodis occurratur.

CONCLUSIO II.

Qui secretò accipit rem suam, quàm iuridicè recuperare poterat, peccat grauiter.

Primò, quia violat ordinem iuris: secùdò, quia tenetur restituere, quia habet rem cuius verè dominus est, vnde si alius obtineat excommunicatio hem, contra omnes, qui aliquid ex domo eius acceperunt; non incurrit illam, nec tenetur se manifestare, quia illa fertur contra detinentes iniquè alienum (sic enim intelligenda est, cum aliter contineret eròbrem intollerabilem) hic verò non detinet alienum.

Ad argumenta initio proposita. Ad primum dico, non esse eandem rationem, quia quando accipio rem meam, recupero quod meum est, & alter iniquè apud se detinebat, at quando alapa pro me infero, non recupero aliquid quod alter à me abstulerit, aut detineat, sed tantum infero iniuriam pro iniuria, quod non licet.

Secundò; quando recupero rem meam modo dicto, nullam infero iniuriam, imò quam ille mihi infert reduco ad debitam æquitatem, efficioq; ne ille detineat alienum, ac me expoliet re mea, at quando reddo alapa, nulla est æqualitas, vel iustitia, sed vindicta, & iniuria.

Tertiò, qui me iniuria affectus, non tenetur ad pœnam debitam ante iudicis sententiam, & ita non licet extra iudicium pœnam illi inferre, & re-compensari acceptam iniuriam sumere. At qui rem meam iniquè detinet etiam ante iudicis sententiam tenetur illam reddere, vnde quàm iuridicè recuperare non valeo priuatim possum accipere. Denique si posset quilibet suam iniuriam vindicare, sequeretur magna perturbatio in Republica, quod non est in nostro casu seruatis conditionibus positis.

Ad secundum respondeo, non esse contra ordinem iuris, nec iudicium vsurparum, quia nec tenor ad istum ordinem, quando commode non possum, nec tenor rem meam amittere.

Ad tertium dico, vnam ex conditionibus requisitis esse. fiat cum scandalo, vel perturbatione Reip. quo fit non licere accipere per vim D. verò Thom. in illis locis loquitur de eo, qui iuridicè potest rem suam recuperare. Sed quæres licet ne rem suam alteri commendatam mutuo, vel depositò, quam fur rapuit, à fure accipere? Dico licere, si sit periculum furem illam occultaturum, aut nullo modo, vel difficilè recuperandam, nisi ab eo accipiatur debet quæ tunc admonere illum à quo fur eam rapuit, se iam illam habere, ne eandem rem bis recipiat, accipere autem à fure etiam rem suam, quàm ab alio furto accipit, vel non admonendo illum, vel consentiendo ali quo modo illi furto, iniquum est, vt constat. Docentq; hic D. Tho.

Caiet. & Soto consulte illos, sed res est apertissima.

ARTICVLVS VI.

An furtum sit peccatum mortale.

Conclusio est affirmans. Probatur primò; nemo condemnatur ad eò, nisi pro peccato mort. Zach. 5. habetur. [Hæc est maledictio, quæ aggreditur super faciem vniuersæ terræ, quia omnis fur iudicabitur, id est condemnabitur.]

Secundò, quidquid destruit charitatem mortale est, sed furtum ex suo genere tollit charitatem proximi, ergo. Maior certa est, minor probatur primò, quia hæc non coherent diligere proximum, & nocere illi in bonis, vnde Pau. Rom. 13. [Qui diligit proximum, legem impleuit: nam non occides, non furaberis, &c. in hoc vno verbo instauratur, diliges proximum tuum, &c.]

Secundò, quia per nocumentum, quod infert furtum, inter viros prudètes dissoluitur amicitia, id autem per quod inter prudètes dissoluitur amicitia (vt vidimus) destruit charitatem, cum charitas sit verè amicitia.

Tertiò, præcepta decalogi ex suo genere obligant sub mortali, cum illorù violatio sit puniendâ pœna aeterna, sed vnum ex præceptis decalogi est. Non furaberis, ergo furtum ex suo genere est mortale. Denique iniustitia per quam proximo aliqua iniuria, & nocumentum infertur ex suo genere est peccatum mortale, licet ex leuitate materiæ possit esse veniale, vt docuit supra D. Tho. qu. 59. art. 3. & 4. Furtum autem est vitium contra iustitiam cum nocumento ex iniuria proximi, ergo est ex suo genere mortale, licet ex leuitate materiæ possit esse veniale.

Circa hunc articulum duo potissimè videnda sunt prius est, cum furtum ex suo genere sit mortale, possit autem reddi veniale ex leuitate materiæ.

CONTROVERSI A I.

*DE QUÆ MATERIA SIT IUDICANDUM
de grauis, & que leuis, vt in individuo, & particulari valeamus iudicare, quod furtum sit mortale, quod veniale.*

Hæc quæstio est difficilis, nam si hæc quantitas sit expendenda absolute, & respectiue; nec in ordine ad paupertatem, vel abundantiam eius à quo quis furatur, sequeretur furantem à paupere non peccare mortaliter, nisi furatur quo que ab ipso in ea quantitate, in qua esset peccatum mortale furari à diuite, quod est absurdum, quia furtum est peccatum, eo quod nocet proximo, certum autem est, furem multoties nocere pauperi in ea quantitate, in qua non noceret diuiti, vt si pauperi auferas vnum argenteum; quo hodie sustentandus est grauibiter illi nocet, cum tamen furtum vnius argentei diuiti nullum ferè sit nocumentum. Quod si hac ratione adducti dicamus quantitatem comparatiue sumendam esse, iuxta paupertatem, vel abundantiam eius; à quo fit furtum sequeretur furantem decem aureos à Rege ditissimo non peccare mortaliter, quia decem aurei in ordine ad regem exigua, & leuissima res est, & nullum ferè illi nocumentum inferens. Vnde opus hic est maxima prudentia.

Obser-

Obferuemus ergo primò, iuxta præsentem difputationem intra limites materiæ vel quantitatis magnæ posse reperiri quandam ita magnam, vt in fræeam dentur etiam aliæ magnæ, vt 100. aurei, infra hanc enim quantitatem dantur aliæ minores, quæ magnæ etiam sunt vt quinquaginta, vel quadraginta aurei.

Secundò modò potest dici quantitas aliqua magna, ita vt inferiores illa iam sint dicendæ paruæ, & exiguæ, potestque illa vocari minima, vel vltima in magnis. Similiter in paruis est quædã quantitas parua, vt illam excedentes possint etiam vocari paruæ: quomodo numulus parua quantitas est, cum datur aliæ etiam paruæ eo superiores vt secundò l. 3. Numuli Alia vera est ita parua vt quæuis illam excedens iam non sit parua, & exigua, sed magna, ita vt vltima in magnis sit illi proxima, & vicina, quam possumus vocare supremam inter paruas, vt si minima inter paruas sit v. g. vnus argenteus, maxima, & suprema inter paruas erunt dicamus viginti nummi. Magnam vel paruam quantitatem hoc loco si minus ito secundò modo, & in hoc consistit tota difficultas, & controuersia, quæ quantitas sit ita magna vt excedat limites paruæ, & quæ non? quia quæ ita erit magna constituet furtum peccatum mortale, quæ vero non constituet peccatum veniale.

Obferuemus secundò negari non posse, quin varietur in his grauitas materiæ pro qualitate temporum, locorum & nationum in tempore enim vel loco quibus magis abundant aurum, argentum, triticum, & alimenta, quis dubitat maiorem quantitatem requiri ad grauitatem materiæ quam temporibus vel locis in quibus ista deficiunt? *Similiter* negari non potest, qui pauperi, & indigenti ea quantitas sit gravis, & magna, quæ diuiti sit exigua, & parua: diuiti enim pro nihilo est vnus argenteus, at pauperi mercenario cuius merces diurna sunt duo tantum argentei, magna, & gravis quantitas est. Cui fauet Christus Matth. 21. vbi vetulam illam quæ duo tantum minuta misit in gazophilium, plus omnibus diuitibus aferuit mihile, quia illi abundabant, hæc verò erat pauperum: & erant maior quantitas duo minuta, quam illis diuitibus multi argentei. Vnde necessario vtraque via, & absolutè, & per comparationem explicata sunt, quæ sit materia gravis & magna in furto, & assignanda aliqua quantitas, quæ per se, & absolutè, ac vbique locorum, & à quocunq; accipiat, sit indicanda gravis, & sufficiens ad peccatum mortale, assignandæ etiam aliquæ regulæ, iuxta quas quantitas quæ simpliciter, & secundum se non esset magna, ratione loci, temporis vel personæ, aut alterius circumstantiæ sit censenda gravis, & magna.

Obferuemus tertio, certum esse apud omnes, quid sit de quantitate furantem rem paruam, & intentione furandi maiorem, aut ferendi maius detrimentum, quam illud paruû, minimum, peccare tantum venialiter vt plurimum, furantem verò rem paruam, & minimam, & cum animo, & intentione furandi maiorem, inferendi maius detrimentum si potuisset velando poterit, peccare mortaliter, quia tunc res ratione istius animi, & intentionis non est læuis, sed gravis, & talis animus sub mortali prohibetur vltimo præcepto decalogi, non concupisces rem proximi tui præcepta autem decalogi, non concupisces rem proximi tui præcepta autem decalogi certum est obligare sub mor-

tali. In quo sensu est intelligendus D. Hiero. quando ait 14. q. 6. Can. Finali. Furtum non solum in magnis, verum etiam in minimis iudicatur. Qui sensus colligitur ex verbis eiusdem Hieron. cum subiungat, In furto, non quid furatum est, sed animus furantis attenditur. In eodem sensu ait D. Thom. hic in fine solu. ad tertium, Habentem animum furandi, & inferendi nocumentum proximo, etiã in minimis posse peccare mortaliter. Quamuis hæc verba sentiat Soto significare posse, etiam peccare mortaliter accipientem minima, sine animo accipiendi maiora, alio titulo, verbi gratia, si dominus illius rei minimæ ita sit ad eam affectus, vel sit animo adeo misero, vt perinde affligatur, perturbetur, & offendatur per acceptionem illius rei minimæ sicut vir prudens affligeretur furto rei gravis, intelligatq; fur dominum illius rei minimæ sic esse affligendum. Sed hæc expositio non est huic loco D. Thom. accommodata, quia aliud est querere, an hic committat peccatum mortale, & aliud querere, quod peccatum mortale, & cuius speciei. Verum quidem est accipere rem minimam animo afflicti molestia fratrem esse peccatum mortale, sicut qui faceret nutum, vel gestum, quo furer proximum afflicti molestia: hoc tamen non est peccatum mortale furti, sed odij, iniuriæ, vel alterius generis, hic autem agimus de peccato in genere furti, in quo genere vt quis peccet mortaliter, necessario quando accipit rem minimam, debet habere intentionem accipiendi maiorem. Vnde cum loquatur hic D. Thom. præcisè & formaliter de peccato furti, intelligendus est necessario & non aliter quam ipsum explicat Caiet. & Naua. in Manua. cap. 17. nume. 7. de accipiente minimum, sed animo & intentione accipiendi maius si potuisset.

Et confirmatur, primò, quia ait peccare mortaliter habentem animum furandi, & inferendi nocumentum, quod nocumentum intelligendum est in bonis, quia non loquitur de alio nocumento in toto hoc articulo.

Secundò, quia addit esse istud mortale, sicut potest esse mortale in solo cogitatu per consensum, quod perinde est, ac si dicat: sicut nihil accipiens actu, potest tamen committere peccatum mortale furti solo consensu, & appetitu interno accipiendi, ita etiam accipiens minima potest peccare mortaliter peccato mortali furti, per intentionem & animum accipiendi magna, & nocendi in magnis si potuisset.

Et ratio Caietani est optima & efficax, quia accipere minima solo animo accipiendi illa non est peccatum mortale, nisi habeat animum accipiendi magna, si potuisset, ergo vt accipiens minima, dicatur peccare mortaliter peccato mortali furti, de quo loquitur hic D. Thom. necessario debet habere animum accipiendi maiora, vnde in hoc sensu intelligendus est D. Thom. Et sic intelligitur non solum à Caietano, verum etiam ab omnibus recentioribus.

His positis, Circa illud primum, quæ quantitas sit sufficiens, & simpliciter, & absolutè magna, vt furtum sit peccatum mortale, varij sunt Doctores. Antiqui nihil certum circa hoc docuerunt, sed relinquunt prudentiæ confessoris, & conscientiæ cuiusque, vt ex circumstantijs loci, personæ, temporis, ac damni illati iudicetur sit ne res accepta materia gravis, vel læuis. Et ita apud D. Thom. Gabrielem Paludanû, Scotû, D. Anto. & alios nulla quantitas assignatur, quæ sit materia gravis, imò neq; apud Caiet. Medinâ cõplur. Syluestrû. Aogalum,

lum, & alios qui nostri temporibus fuerunt viciniore, aliquid tale reperitur. Primi omnium qui in particulari, & in indiuiduo certam quantitatem quæ apud omnes fit censenda materia grauis assignarunt, sunt M. Soto, & D. Nauar. & recentiores illos sequuntur.

Soto quantitatem quæ absolute & apud omnes sit grauis, vult debere esse alicuius momenti, & notabilem, verbi gratia, duos vel tres aureos, quia talis quantitas etiam si à Rege accipiatur, est furtum mortale. Sed hæc opinio multum laxat habenas, quia iuxta eam furtum, verbi gratia, quinque vel sex argenteorum si fiat à diuite, & potente non erit mortale, quod nullus timorata conscientia audebit asserere.

Nauarrus in cap. Finali 14. q. 6. & in Manual. c. 17. nu. 3. lit. F. Vult apud nos, imò & in tota fere Europa, & vbi res perinde ac in Europa abundat, esse quantitatem grauem, & sufficientem ad furtum. Mortale vnum argenteum, imò & medium, aut æquiuale, quia in huiusmodi regionibus Europæ communiter apud nos medium argentei, & supra iam iudicatur aliquo modo notabilis quantitas, & illius priuatio nocuumtum: vnde infertur furantem vnum hædum, vel gallinam, aut modicum tritici, vel amphoram vini, & quidquid pertingat valorem medij lulij esse peccatum mortale. Quantitates verò inferiores medio argenteo læues esse, & furari illas censendum esse veniale. Sed hæc opinio videtur multis rigida & dura, quia apud omnes communiter medius argenteus non habetur pro notabili quantitate.

Alii ex recentioribus volunt grauem quantitatem simpliciter esse medium aureum, infra verò esse paruam: quia communiter omnes homines siue diuites sint, siue pauperes, hanc iudicant notabilem & grauem, non autem inferiores. Sed hæc quoque est ampla, & laxa opinio, cum videamus, & duos argenteos vel tres à quibusuis iudicari non paruam quantitatem. Alii quidam Thomistæ volunt duos argenteos esse quantitatem magnam, & inferiores esse paruas quia excommunicatio tantum fertur pro peccato mortali, & in nonnullis Ecclesijs aliqui Episcopi ferunt excommunicationem pro furtis duorum argenteorum, non autem pro inferioribus quantitibus, sed reprehendit hanc opinionem. Nauar. loco citato, quia licet excommunicatio non feratur nisi pro mortali, non tamen fertur pro omni mortali vt constat, & ita non bene sequitur non fertur excommunicatio pro quantitate minori duobus argenteis, ergo quantitas eis minor non constituit mortale.

Vltima sententia est, non posse assignari Mathematicè vel Metaphysicè, & certo huiusmodi quantitatem, moraliter vero (y à iuyzio de buen uaron.) vnum argenteum esse quantitatem supremam inter paruas, & eam qui hæc proximè excedit iam esse magnam, vt argenteum, & dimidium: vnde iuxta ipsos, argenteus, & dimidium erit velut infima, & minima quantitas inter magnas, attèris circumstantiis, & copia pecuniarum quæ est in Hispania, vel similibus prouincijs, nam in alijs iudicandum erit iuxta prouinciæ abundantiam vel pecuniam. Ergo ex hęc opinione amplectendam iudico, vt absolute, & simpliciter vnum argenteum aut æquiuale iudicè esse quantitatem satis grauem, & sufficientem ad mortale, tum quia omnes homines siue diuites, siue pauperes, siue liberales, siue auari iudicant vnum argenteum ægre sibi auferri, & quibus parens filium suum vel dominus famulum vt pro furto digno, verberibus domesticis

vapulati præcipiet: quod argumento est certissimo, omnes illam quantitatem iudicare grauem, & notabilem. Vbi ante res magis abundant vt apud Indos, iudicarem duos vel tres argenteos esse quantitatem grauem; Vbi verò ita abundant amplectenda est D. Nauarri sententia, quia sic dicitur recta ratio, & communis omnium consensus, imò, & iudices in Hispania rapientem vnum argenteum aliquo secreto verberare afficient, & vbi res non ita abundant rapientem medium. Quibus aliud placuerit non multum aduerfabor, cum in his adeo certa regula assignari non possit, sed prudentia opus sit, iuxta illam regulam. [Quæ indefinita relinquuntur à lege, arbitrio boni viri sunt definienda. Cap. De causis de officio delegati. Hoc tamen sit certum, si feratur excommunicatio contra eos qui aliquid furati sunt, quemcunque qui furatus aliquid sit in quantitate, ita magna, vt sufficiat ad peccatum mortale, teneri vel ad illud statim restituendum si possit, vel manifestandum, nisi sit res omnino occulta, & cū periculo infamiae alioquin incurreret illam excommunicationem. Quo ad fecundum modum.]

QUAE MATERIA SIT grauis, & constituens furtum mortale ratione persone à quo res accipitur.

Dico tribus modis posse quantitatem quæ simpliciter, & absolute non esse grauem, nec efficiens mortale, esse grauem, & magnam ratione persone, à qua res rapitur, vel alterius circumstantiæ. Primo ratione paupertatis, & indigentiae domini rei acceptæ, constat enim ex secundo fundamento, & obseruatione confirmata testimonio. Christi Luc. & Matth. 12. Exiguam quantitatem quæ diuiti pro nihilo esset, pauperi, & indigenti esse notabilem, & magnam vnde medium argentei imò. 8. vel 6. numuli pauperi qui non lucratur ad victum totius diei nisi vnum argenteum est grauis materia, & ita iudicabunt omnes, indigenti hic, & nunc quantitatem hæc quæ simpliciter esset exigua, illi esse magnam. Et vt decet D. Tho. sup. q. 32. ar. 4. ad tertium materia grauis non solum sumitur absolute, & à parte rei, verum etiam per cõparationem ad paupertatem vel diuitias dominorum. Et cõfirmatur furtum ex eo esse peccatum, quia per ipsum inferitur nocuumtum, sed maius nocuumtum inferitur pauperi mercenario, & indigenti, qui non habet nisi mercedem diurnam ex qua suis, & sibi victum comparat, si ab eo auferatur tertia pars vel medietas argentei, quam si à diuite accipiatur vnus vel duo aurei, ergo tale furtum peccatum mortale est, eisque talis quantitas in paupere materia grauis.

Secundo modo est materia grauis ratione vtilitatis quam ex re ablata reportare solet dominus ipsius, & dani quod ea sibi ablata recipit, vt si ab artifice auferas vel viliissimum instrumentum. cuius defectu non potest vno, vel altero die laborare, desinitq; in sua arte lucrari illo die, velut si sartori auferas acum, nec habet alium quo illo die consuat vestes, iuxta quantitatem damni, quod ocio illius diei patitur, & lucri, quod fecisset, tale furtum potest esse materia grauis, & peccatum mortale: vt si desinat lucrari vinum, vel duos argenteos.

Tertio modo propter rationabilem, & iustum affectum quem dominus rei habet ad illam: Sunt enim

enim aliqua res parua, & exigui pretij, quas tamen domini illarum merito & prudenter ex iustis causis, & circumstantijs vt pretiosas habent, huiusmodi res, & si secundum se parua, at ex rationabili, & iusto affectu domini sunt pretiosae, & materia grauis, furarique illas cognito illo affectu domini est mortale. Vt si dicat dominus famulo, ne colligas in meo hortu illud malum sidonium, quia est primus fructus arboris, quam ego ipse hinc manus plantavi, estque in hoc loco fructus iste rarus, voloque illum offerre amico cui plurimum debeo, & cui scio huiusmodi fructum futurum illum, ita domino suo pretiosum furetur, peccat mort. Dico primo affectu prudenti, & iusto, nam si oriatur ex nimia auaritia, vel animi abiectatione, aut alia im prudenti causa, affectus huiusmodi insania potius est vel cupiditas quam affectus. Dico secundò affectu cognito, nam qui illum omnino ignoraret & bona fide crederet dominum nulla aut leuissima iniuria afficiendum acceptione illius rei exiguae, non peccaret mortaliter. Affectus autem iudicandus est rationalis, & iustus, vel secus, ex communi iudicio prudentum.

Sed circa istos tres modos quibus ratione personae iudicatur materia grauis secundum se, & si à parte rei esset leuis, est dubium.

AN IN OMNIBVS ISTIS scribis modis in quibus materia est grauis, peccatum mortale, quod committitur, si mortale genere furti, an in alio genere peccati?

Solutio. furtum. quaest. 2. & Domin. Soto illum securus haec non distinguunt, sed haec omnia vocant peccatum furti, ex recetioribus vero nonnulli tunc collocant peccatum istud in genere furti, quando accipitur materia grauis simpliciter, & secundum se: quia tunc est reuera furtum graue, & consequenter furtum mortale: Quando autem accipitur res secundum se leuis, & exigua pertinet peccatum illud vt mort. ad aliud genus, nempe vel odij, vel iniustitiae aut iniuriae, vel damni dati, non tamen esse peccatum mort. furti. Sicut qui occidit debentem mihi centum aureos, si mortuo debitore non possum recuperare illos, peccabit quidem si id intelligebat, peccato mort. damni illati erga me, non autem peccato furti.

Probant hanc sententiam, Primò tam in vitijs quam in virtutibus propria, & specifica denominatio sumenda est à proprio obiecto obiectum furti est non damnum subsequutum, vel aliqua molestia, quae sunt per accidens; sed res accepta: quando ergo res accepta secundum se non est grauis, nec notabilis, licet alia quae per accidens subsequuntur, vt aliquod damnum vel molestia, sint graua, non erit peccatum mortale furti, sed illius tantum speciei, ad quam pertinent illa subsequuta, vt peccatum mortale damni dati, vel iniuriae illatae. Secundò vt paulo ante dicebamus, explicantes vltima verba D. Tho. hic in solut. ad tertium contra Soto sequentes expositionem Caiet. furtum rei minimae non est peccatum mortale in genere furti, etiam si ex eo inferatur molestia domino rei, sed erit peccatum mort. odij, aut iniuriae, aut alterius speciei. Tertio, in iure alij sunt tituli de furto, & alij de iniurijs, & damno dato, quod certissimo est argumento ista differre, & aliud esse peccatum furti, aliud vero inferre damnum, ac-

Tomus Primus.

cipiendo rem quae ex se non sufficeret ad furtum mortale. Quarto, quaest. 62. artic. 6. agentes de restitutione, & de his qui impediunt bonum alterius, vidimus esse peccatum iniustitiae, furripere artificii instrumenta sunt esse peccatum iniustitiae, furripere artificii instrumenta suae artis, & teneri accipientem illa ad restituendum lucrum, quod illi impediuit, vbi hoc quod est impediisse illi, lucrum peccatum iniustitiae fecimus, quod vocatur impedire bonum, non autem peccatum furti: Quintò ibidem docuimus, conculcātem segetes, maxime in herba, & viri pauperis, peccare mortaliter per damnum datum contra iustitiam, & teneri ad illud reficiendum, non tamen dicitur talis conculcator commisisse furtum, Sextò fur per leges compellitur restituere rem furto acceptam in duplo, vel in quadruplo, si fuit secretum, & verè furtum, in duplo si manifestum, & veluti per vim, vt rapina, in quadruplum, at si quis accipiat instrumentum artificis, pauperis exigui valoris, propter quod ille patitur damnum, & lucrum cessans, non iudicatur fur, nec compellitur restituere illud instrumentum, neque in duplo, neq; in quadruplo, sicut furtum mortale, & graue committens, sed tantum restituere lucrum cessans cum instrumento, vt is qui damnum intulit, ergo.

D. Nauart. in manu. cap. 17. num. 3. littera B. & in illo c. fin. 14. q. 6. nota. 7. & 8. & nonnulli ex recetioribus ita haec distinguunt, furtum quod vocamus graue primo modo, quia illa quantitas ratione paupertatis domini à quo fit furtum, sit grauis, voluit esse peccatum mortale in genere furti, quia est formaliter furtum, cum sit acceptio iniqua rei alienae, & materialiter illi à quo furripitur omnium prudentum iudicio grauis, & ita esse furtum graue, & mortale, furtum autem rei exiguae, quod constituitur peccatum mortale secundò, & tertio modo esse quidem peccatum mortale, cum inferat damnum, & iniustitiam domino rei acceptae, & violet charitatem, & pacem, non tamen esse peccatum mortale furti, quia grauitas furti non sumitur ex damno quod per accidens subsequitur, aut ex molestia domini sed ex grauitate rei acceptae, & ita vbi res, & secundum se & in ordine etiam ad dominum est exigua, & leuis, non potest esse peccatum mortale furti, sed erit peccatum mortale vel iniustitiae, vel iniuriae, vel damni dati, quia tunc non patitur ille damnum graue in re accepta, sed in his quae subsequuntur, in damno scilicet vel molestia, quae pertinent ad alias species peccatorum, quod dicimus Hispanè; no es por lo que me hurta, sino por la falta que me haze, ò por lo que me enoia, y el tiro que me haze.

Ex his omnibus fit, in furto rei exiguae secundò, & tertio modo esse peccatum mortale contra charitatem, vel iustitiam, per odium, molestiam vel damnum datum veniale autem tantum in genere furti, quia est materia grauis iniuria illa, vel damnum datum, non autem est materia grauis res accepta: quod probant optime omnia argumenta praecedentis opinionis. Ad eadem vero, quatenus hic secundae opinioni ex parte aduersantur, Respondeo. Ad primò in furto quod dicimus mortale primo modo, esse quidem rem exiguam simpliciter in ordine ad diuitem, at pauperi à quo accipitur, esse graue, & notabilem, & consequenter esse furtum graue, & mortale, quia res ipsa in eo casu etiam à parte rei (vt constat) ex dictis in secunda notatione, est grauis: in furto autem rei exiguae quod dicimus mortale secundo, & tertio modo, verum est quod probat illud argumentum esse quidem

ii in

in genere furti peccata venialia, mortalia verò in genere damni dati, vel iniuriæ: quia in secundo, & tertio modo, res utcumque sumatur semper est exigua, & leuis, grauiã verò solum sunt damnum illud, vel molestia domini quæ subsequitur.

Secundum argumentum idem probat de furto quod dicimus graue tertio modo, ratione molestiæ domini, quod nos etiam asserimus.

Ad tertium respondeo, in iure esse diuersos titulos, quia aliquando sine villo furto datur damnum vel iniuria, verbi gratia, in vsura non est furtum, neque in incendio aut combustione segetum, similiter neque quando quis sua culpa non custodit depositum, at in his omnibus reperitur damnum datum, & cum iniuria. Respondeo secundò, iam nos distinguere primum modum, in quo res est magna, & secundum se, & à parte rei ex paupertate domini, à secundò, & tertio modo, in quibus res simpliciter, & sic etiam sumpta est exigua, committitur autem peccatum mortale non ex grauitate rei, sed ob iniuriam, & molestiam, vel damnum datum quod subsequitur.

Ad quartum dico, tunc non esse furtum, quia nihil accipitur à paupere, nec à domino segetum, nec multum parum, sed esse peccatum ex sola illa tione damni.

Ad vltimum dico, quidquid sit de legibus humanis, accipientem tale instrumentum artificis committere furtum mortale, si instrumentum illud non solum sit necessarium ipsi vt lucretur, verum etiam ratione paupertatis domini sit alicuius valoris, & quantitatis, ita vt prudenter ille artificii pauperi sit censenda res grauis, vt si valet dimidium argentei, vel plus quod ille pauper non ita facile potest obtinere tunc enim non solum peccat mortaliter, qui tale instrumentum accipit ratione damni dati, verum etiam ratione rei acceptæ. quod si instrumentum illud attenda etiam paupertate domini est exigui valoris, peccat venialiter in genere furti mortaliter autem in genere damni dati, & secundo modo. Quod si obicias, Qui accipit rem grauem à proximo ratione vtilitatis, & isto secundo modo, committit iniustitiam, & non in alia specie quam furti, rege.

Respondeo, vocari istud furtum reductiuè, non formaliter enim pertinet tantum ad genus iniustitiæ, quam vocamus damnum datum, quæ non habet speciale nomen, sed retinet nomen generis, id est iniustitiæ, vel iniuriæ, quia præter malitiam generalem quam habet, quæ est nocere proximo, non est ibi alia malitia formalis, vel materialis alicuius alterius priuatæ speciei iniustitiæ. Vnde non est formaliter furtum cum hoc consistat in actuali acceptione rei alienæ, dicitur autem reductiuè furtum, quia materialiter sumptum damnum istud infertur mediãte illo furto.

Ad maiorem horum intelligentiam nonnulla etiam hic obseruanda sunt.

Primum est, constitutiones synodales quæ in aliis quibus Episcopatibus reperuntur, ferentes excommunicationem pro furto duorum vel trium argenteorum esse iniqvas, nec tollerandas, licet timendas.

Primò, quia cum iudex secularis non damnaret tale furtum ad pœnam flagellorum, multo minus sunt damnandi excommunicatione, quæ animam occidit. Vnde apud prudentes non feritur excommunicatio pro furtis, quin ad minus pertingant quinquaginta argenteos, quamuis enim duo tamen sunt materia grauis in ordinem ad excommunicationem: Et ita in Concil. Trident. sess. 25.

de reformatione. cap. 3. habetur, Vt quando feratur excommunicatio pro debitis incertis, vel occultis, non feratur pro rebus parui momenti, sed magna, & notabilis quantitatis, Vbi non sunt accipiendæ istæ voces, Magnæ, & notabilis, quantitatis, In ordine ad furtum, sed in ordine ad excommunicationem.

Obseruemus, secundò, grauitatem materiæ furti non esse æqualiter sumendam in omnibus rebus, sunt enim aliquæ res pretio æstimabiles, quæ si nobis vel dominis earum æstimentur, æstimabuntur in quantitate, & pretio quod sufficit ad materiam grauem furti, æstimabuntur enim sex vel octo argenteis aut pluribus, ex natura autem illarum rerum, vel vsu, vel cõmuni dominorum permissione, & tacito consensu accipere illa non est peccatum mortale, nec furtum mortale, quod potest contingere in rebus deseruientibus ad comunem victum, In quo genere sunt primò arbores siluestres consistunt in proprijs siluis, vt quercus, pignus, & earum fructus, in locis, non habentibus murum, in quibus sunt omnibus expositæ, nec aliquid eis præstat ars vel industria humana, sed sed difficulter imo ne vix quidem possunt custodiri, Secundò arbores in vijs patentibus, & locis nullo muro vallatis, ad quod genus volunt etiam reducere aliqui arbores positas in locis centis, sed quæ in hortis cepris existunt, alium habent iam, eo ipso quo cepræ sunt, & custoditæ valorem.

Tertiò cibi in domibus diuitum redundantes, & qui supersunt eorum mensis, qui licet à domini, mandentur custodia seruorum, norunt autem domini, nõ seruari communiter in huiusmodi rebus sibi fidem à seruis, si quis ex his rebus accipiat in valore trium vel quatuor argenteorum, non iudicatur furtum mortale. Et in similibus quæ accipiuntur ad cibum, potum, vel ignem non est furtum mortale.

Primo quia accipientes hæc non redduntur ex eis ditiores, supponimus enim nõ accipere illa ad vendendum, sed ad suos tantum proprios, & priuatos vsus comedendi, vel accendendi ignem.

Secundò, quia in his parum, vel nil facit industria humana, aut ars, ad eorum productionem vel custodiam.

Tertiò, quia sunt in patenti periculo, eo enim ipso quo eis patent, nec custodiuntur, vilescunt.

Quartò, quia domini huiusmodi rerum non cententur in voluntarij per ignorantiam, sciunt enim ea omnibus patere, & omnes ex eis sibi accipere.

Quintò, quia dominus istorum nullum ferè dandum ex eo quod accipiatur recipit, propter quod iudicaretur irrationabiliter inuitus. Nec valet dicere. Hæc res sunt pecunia æstimabiles, & ipsi domino sunt in pretio: erit ergo furtum mortale si summanur in eo valore, & æstimatione, in qua æquiualens pecunia accepta, esset mortale. Respondeo enim pecuniam esse mensuram rerum venalium, & earum quæ à dominis cum cura custodiuntur, aut committuntur fidelibus custodibus, res autem omnibus expositæ aut à dominis commissæ, & derelictæ in manibus ministrorum, (mocos de palacio) tacite consentiunt domini, non vt eas vedant, aut alijs prodige tribuant, sed ut sibi sumant. Idem extendunt hic aliqui ad dulcia, quæ vocamus conseruas y confuras, vt horum quoq; acceptio non sit peccatum mortale, sed reuera accipere dulcia quæ à dominis in custodia habentur, & illis in pretio sunt, & ad ea habenda sunt expensæ, furtum mortale est, si sit materia grauis, nec

nec cōsentiunt domini, nec tacite nec expresse in eorum acceptationem in quantitate graui, habentque illa non vt omnibus exposita, sed in custodia diligēti. Quod si rursū obijcias, aduersus modo dicta de his rebus quę omnibus expositę sunt, Si istę res vendantur, valent verbi gratia vnum aureum, sunt autem res omnes æstimandę, iuxta pretium quod pro illis, si vendantur dabitur, ergo valent istę vnum aureū, & consequenter illarum acceptio est in quantitate graui. Respondeo res istas si quidem venderentur iam tunc ab aliquo certo possideri, & habere pretium in casu autem nostri dicti nec habere dominum certum, nec pretium, cum sint omnibus expositę, & ita non est eadem ratio. Sed videamus.

CONTROVERSA III.

IN REPETENDO ET MULTIPPLICANDO furta in parua quantitate, committatur mortale.

Videtur non committi, quia ex venialibus quantumcūq; multiplicentur, non fit vnum mortale, omnia autem illa furta exigua sunt venialia, Ergo. Secundò, vt etiam timorati recitantes officium diuinum committunt varias negligentias læues, & veniales, nec ex eo incurrūt mortale, aut accusant se tanquam de mortali. Tertio, conuictum læue, & animo iocandi quia veniale est, quantumuis multiplicetur, siue dicatur eidem homini siue pluribus, nūquā est mortale; ergo similiter in furtis.

CONCLUSIO PRIMA.

in qua omnes conueniunt.

Committens furta in materia parua, sine animo inferendi maius damnum, in omnibus illis furtis in quibus non attingit quantitatem magnam, tãsum peccat venialiter nec tenetur illa sub mortali restituere. Si vero furta quantitatis parue, ita multiplicentur, vt attingant, quantitatem, quę sit magna aut in se ipsa, aut in damno alteri illato, vel in bono sibi acquisito, illud vltimum furta quo ad talem quantitatem peruenitur, est mortale.

Prior pars constat ex dictis, probantque illam argumenta posita: in eo n. sensu concludunt omnia illa, Quia omnia illa venialia aut negligentia læues, vel conuicta leuia, nunquam perueniūt ad materiam grauem, vel nocumentum proximi grade; & ita nunquam constituunt mortale. Quando autem in furtis peruenitur ad quantitatem magnam, iam est materia grauis, & nocumentū graue. Et confirmatur, quia furta non est mortale nisi aut ratione nocuenti, aut ex intentione furantis, furta parua quę nunquam perueniunt ad quantitatem magnā, non inferunt nocumentum graue, intentionem quoque supponimus esse non inferendi maius damnum quam illud leue, ergo nullo titulo hæc furta parua erūt mortalia. Secunda verò pars probatur: quia licet illud vltimū furta secundum se, & solum sumptum non sit in quantitate magna, virtute tñ præcedentium attingit quantitatem magnam, & ita est mortale: sicut in numeris vltima vnitas virtute præcedentiū dat speciem numero, Et confirmatur, iniustitia licet per se primo respiciat ne alius habeat minus quā de-

Tomus Primus.

bet habere, per se quod secūdo respicit, ne quis habeat plusquam debet habere, sicut motus per se primo respicit terminum ad quem, & per se secundò terminum à quo, sed accipiēs parua furta, quando accipit illud quo pertingit ad magnam quantitatem, habet iam in materia graui alienum, ergo committit iniustitiam grauem, & mortale.

Ita docent M. Soto loco citato ad tertium Do. Nauar. in Manual. cap. 17. nu. 140. Medi. Cod. de Restit. q. 10. fol. 40. & 41. & omnes recētores. Vnde famulus qui accipit à domino suo quotidie vnum vel alterum nummum, si perseverat in istis furtis quamuis exiguis, quā primum peruenit ad quantitatem, quę in ordine ad suum dominum est censenda magna, committit mortale, & tenetur sub mortali restituere, licet à principio non habuerit animum accipiendi in tanta quantitate. Similiter, qui à multis dominis accipit in parua quantitate, quam primum peruenit ad magnā est peccatum mortale, quia factus est ditior in graui quantitate, quamuis per furta quę seorsum, & diuisim sumpta, sunt exigua. Tenetur autem si furta manet intra limites, venialis, sub veniali tantum restituere, si autem pertingat ad mortali: quia acceptio, & detentio alieni sunt eiusdem ordinis, & rationis, quod autem venialiter accipitur venialiter detinetur, & ita sub veniali tantum est restituendum, quod vero mortaliter detinetur, & sub mortali est restituendū, vt vidimus sup. q. 62. ar. 4. & 6.

Sed quæres: Quando multi ingressi vineam inferunt illi damnum in magna quantitate, vnoquoque in parua tantum sibi accipiente, ad quid isti tenebuntur? Vide sup. q. 92. art. 7. Interim dico, si omnes sint ingressi vno consensu, animo, & consilio, esse consortes, & complices, ac vnumquemque esse causam illius damni, & peccate mortaliter, tenerique ad restituendum in integrum alijs non restituentibus, sicut diximus supra qu. 62. artic. 7. Quod si vnusquisque eorum seorsum ingressus sit furta alterius ignorans, vnusquisque peccat venialiter, durateque illa ignorantia non tenetur restituere nisi sub veniali. Ita tamen vt si dominus vineæ in eo casu excommunicaret fures, teneretur tunc vnusquisque restituere sub mortali suam partem, quia ligatur excommunicatione, debetque vnusquisque illorum eo ipso quo videt ferri illam excommunicationem, iudicare damnum graue esse illatum illi vineæ, & excommunicationem illam esse iustam, quia sufficit vt iusta, sit vt feratur, vel pro peccato mortali eius qui excommunicatur, vel pro vitando notabili damno alicui illato. Quod si omnes ingrediantur, licet non vt complices, sed vidente vnoquoque damnum quod domino vineæ inferatur, tunc peccat vnusquisque mortaliter, & tenetur sub mortali restituere suam partem, quia videntes damnum illud, & nihilominus exercentes, vnusquisque est alteri consentiens, & coadiutor. Ita Nauar. cap. 17. & num. 131. & Medina compl. loco cita.

Alterum quod pertinet ad hunc articulum est agere de supplicio capitali latronum qui sunt fures, In communi sermone maxime apud Hispanos sumuntur pro eodem fur & latro, in scholis verò, & in rigore ac proprietate sermonis latrones sūt, qui publice in vijs aut cum violentia aliena rapiunt, quos et raptores, sicarios, grassatores, ac in uasores itinerum solemus appellare, quos iuste capitale plecti ab omnibus conceditur, iudicaturque sancta, & iusta lex qui id præcipit, ff. de penis l. Capitali. §. Grassatores & §. famosos. & hic est vsus omnium nationum, & gentium. Maior autem

Li 2 difficul-

difficultas est de fure, id est, de illo, qui occultè & nulla illata vi accipit alienum, de quo etiam est communis opinio Doctorum, & certa, & D. Thom. hic ad secundum, huiusmodi furem si fureretur in ecclesia, & publico grario Reipublice, vel foretur hominem, aut equum iumentum iustè quoque occidi, quia sic furantes iudicandi quoque sunt velut inuasores, & sicarij: quod etiam docet D. Aug. tractatu. 50. in Ioan. in illa verba, fur erat, & loculos habebat. Tota ergo quæstio est.

CONTROVERSA III.

**AN SIMPLICES FURES, SI
ne vlla vi aliena rapientes, iustè
suspendantur?**

Solutus in 4. dist. 15. quæst. 3. artic. 2. non solum vult huiusmodi furem non debere suspendi, verum etiam nec id licere iudicibus, nec habere Reipublicam talem potestatem, sed esse omnino contra ius diuinum.

Ratio eius est: cum solus Deus sit dominus vitæ, & mortis, Respublica autem non habeat tale dominium in suos ciues, illos tantum potest Respublica delinquentes occidere, quos Deus cõcessit, & excepit ab illo generali præcepto non occides, alios verò poterit quidem aliqua pœna punire, non tamen occidere, ac in tota sacra scriptura nullibi conceditur vt occidatur fur diurnus, sed solus nocturnus, Exod. 22. quia nocturnum cum accedat vt aggressor, & paratus percutere, ac occidere resistentem sibi, licebit iudicibus, vt aggressorem, & insidiatorem occidere, diurnum verò, qui propriè, & simpliciter, ac solum est fur, non licebit, imò est id iure diuino prohibitum. Sed hæc sententia Scoti est falsa, nititur enim falso fundamento, iudices, & Respublicas non habere auctoritatem ad occidendos malefactores, nisi in Sacra scriptura expressos, quod quam falsum sit vidimus abunde, q. 64. artic. 2.

Ratio, quoque etiam nullam habet vim, quamuis enim Respublica non sit dominus vitæ, & mortis suorum ciuium, sicut Deus, qui potest liberè pro suo beneplacito occidere, & suscitare, habet nihilominus auctoritatem in vitam eorum quantum oportuerit ad bonum commune, quomodo potest in bello isto exponere eorum vitam, & eadem ratione illos malefactores occidere, quorum vita est nociua bono communi, aliter non esset gubernationi humanæ, & bono Reipublicæ sufficiens a Deo, & natura prouisum. Quo etiam distinguitur inter furem diurnum, & nocturnum non est omnino verum etiam cum quibusuis priuatis, vnde sicut priuatus non potest occidere furem nocturnum, nisi illum actu, & reuera videat vim sibi inferre, & rapere cum violentia, quomodo omnium consensu, est intelligenda illa lex, sic nec iudex furem eo solo nomine, quod nocturnus fuerit, non potest occidere, nisi probetur accessisse ad furandum cum vi, ac vt inuasor, aut fecisse furtum vel furta propter quæ etiam sit die illa fecisset, iuxta leges iustas est dignus morte.

Reiecta hac opinione. Alexan. Alens. 3. par. quæstion. 47. memb. 4. artic. 3. non negat esse in Republica, & iudicibus auctoritatem ad occidendos malefactores, & fures, quando communi expedierit, suspendere autem omnes fures sicut in multis prouinciis fit, vel pro vno insigni, & notabili

furto, vel pro tribus paruis, & iudicat inhumanum, & iniuriam fieri. Idem docet Syluest. furtum. quæst. 3. & Eras. in illud ad Titum. 3. Hæreticum hominem post vnam vel alteram admonitionem deuota. Aut: Iuris periti ignorantés vim vocabulorum fures, occidunt. Dico Syluest. esse in hac sententia, & non in opposita vt aliqui arbitrantur, quia loco citato particula. 4. ait, latrones tantum etiam simplices iustè puniri morte, secundum communem consuetudinem, quam approbat necessitas Reipublicæ, nihil autem tale dicit de furtibus: Quod si dicas fures esse illos, quos vocat latrones simplices, hoc decepit aliquos. Syl. enim & alij Doctores latrones tantum vocant aggressores viatum, & vi rapientes, quorum quidam sunt capiti, & duces, qui absolute vocantur latrones, & sicarij, alij sunt istorum ministri, & socij inferiores, & hi dicuntur simplices latrones. Dubitarunt aliqui an hi inferiores latrones sint etiam capite plectendi, docet Syl. hos etiam occidendos esse, & iustè occidi, secundum communem consuetudinem, quam approbat necessitas Reipublicæ, quia sunt etiam hi publice nocentes. Quem sensum, contextus eiusdem Syluest. præter propriam verbum significationem insinuat, ait enim secundum communem consuetudinem, non autem est communis consuetudo fures occidere, sed verberare, & tremibus tradere, nec hi adeo Reipublicæ nocent, sed illi sicarij qui sunt latrones itinerum, quos omnes gentes occidunt, recepta vbi que consuetudine, velut maxime nocentes Reipublicæ. Vnde si bene Syl. expendatur, & intelligatur ad sententiam reuera Alensis accedit.

Probat autem hæc sententia variis rationibus.

Primo sic, Pœna non debet esse maior culpa, imò minor, Deut. 22. Secundum mensuram delicti, &c. Sed mors maior pœna est, quam habeat in se culpa quodcumque furtum simplex, cum furtum sit nocuum in bonis temporalibus, mors autem omnium malorum terribilium, cum sit in vita, quæ adeo præstat omnibus bonis temporalibus.

Et confirmatur, Etenim cum apud Christianos, & in lege Evangelica bona temporalia sint commendanda, adeo vt dicat Christus vt petenti tunicam dimittamus, & pallium, pro bonis temporalibus aliquem vitam priuare videtur iniquum.

Secundo, furi non est assignanda pœna, nisi aliqua lege taxata sit, at tam iure diuino quam humano non imponitur furi pœna capitalis, in Sacra enim Scriptura non imponitur nisi pecuniaria, vt restituat quod ablatum est, vel in duplo, vel in quadruplo, pro ratione furti, in lege humana Pœnitentia nihil habetur, in lege ciuili licet antiquitus imponebant, postea tamen vt crudeles, & atroces sunt reuocata, vt patet in l. Sed in nouo iure. Cod. De fernis fugitiuis. in Auentica, Vt nulli iudici liceat. §. vlt. in l. Capitalium. §. Famosos. ff. de penis quibus cononat lex Castellæ, partit. 7. tit. 14. lege 18. in quibus omnibus habetur fures non esse pro furibus occidendos. Et iuxta ea quæ habet D. Tho. ita ætate ita obseruabitur.

Tertio, leges humanæ recedentes à dictamine rectæ rationis naturalis iniquæ sunt, recta autem ratio hoc dicat, vt fur puniatur quidem, non tamen vt occidatur, quia iuxta dictam rectam rationem, cum vita corporalis proximi sit præferenda nostris bonis temporalibus, non est suspendendus fur aut priuandus vita pro ipsis, Et confirmatur Gen. 44. Vbi cū dispensator de mus Ioseph. arguitur

ter fratres ipsius de furtis cippi aurei, dixerunt illi si fratres Ioseph: apud quemcumque fuerit inuentum quod queritis moriatur. Ille autem quasi secutus dictamen recte rationis naturalis non admisit tale supplicium. [Sed apud quemcumque, inquit, inuentum fuerit, erit seruus meus.

Quarto, qui dicunt fures iuste posse occidi pro furtis, non admittunt id in omni casu, sed tantum cum multiplicat furta, vel committunt aliquod insigne, & notabile, & hoc quia talia furta, vel insignia, vel multiplicata æquipollent rapinæ, unde debent puniri, velut raptores, Sed hæc ratio est nulla. Primo, quia rapina fit cum violentia, estque de intrinseca ratione eius (vt vidimus) fieri cum vi, furta autem simplicia, de quibus loquimur, sunt sine ulla violentia, imo secreto, caute, & cum pudore. Secundo, raptor, & sicarius non gaudet immunitate Ecclesiastica, fur verò quantumcumque multiplicet furta, vel committat insignia, non prohibetur illi gaudere. Denique lex grauiora tantum peccata solet punire pœna mortis, Furtum verò est minimum inter omnia peccata, vt constat.

Baldus, & Paulus de Castro in legibus citatis, & infra citandis tenent licere occidere furem pro vno insigni furto, vel pluribus repetitis. Idem docuerunt ex nostris Maioris in 4. dist. 15. quæst. 17. Medina Cod. de restit. quæst. 4. Driedo de libet. Ecclesiastica, pag. 115. Castro libro primo de leg. pœnali cap. 6. & omnium copiose Couarru. libro variarum reuolu. cap. 6. nu. 7. Fundamentum horum est, ita expedire bono communi: Experiētia enim teste, quando, & vbi alijs pœnis puniuntur, ita vt non occidantur, nunquam corrumpuntur, nec timēt, sed omnia replentur furtis.

Soto loco cit. nihil certum de hac re dicit, nec videtur audere explicare mentem suam. Habet enim tria. Primum licere Reipublicæ occidere delinquentes, pro vt ipsi expedierit, quod autem sit delictum adeo graue, vt mereatur supplicium capitale, non apparere rationem, imò ius commune id negare in legibus à nobis adductis pro opinione Alensis secundò argumento. Secundò reprehendit Baldum tanquam authorem huius supplicij, & doctrinam ipsius ostendit in multis peccare, Primo inquit, quod furtum ter repetitum æquiualeat latrocinio, & furtum insigne æquiualeat furto triplicato, & consequenter sic occidendus fur, vel pro vno furto insigni, vel pro triplicato admittendum non est, nam vt vidimus vltimo argumento opinioe Alensis, nullo modo furtum equiualeat latrocinio, & rapinæ, cum de huius essentia sit vis, & prius immunitate Ecclesiastica, in furto autem nulla sit vis, nec priuatio immunitatis Ecclesiasticæ. Secundo cum asserit Baldus iudicibus licere, (etiam si leges suæ prouinciæ non assignent mortem furibus) exercentem furtum insigne, & graue occidere, & propter enorme delictum leges transgredi, Peccat inquit Soto, in duo: Primo, quia aut licere, nam transgredi leges peccatum, id autem quòd peccatum est licere; est aperta contradictio. Secundo, quia vt vidimus quæst. 60. arti. 5. Iudex tenetur in vtroque foro indicare secundum leges scriptas, nec potest eas sine graui peccato excedere, maxime in pœnabilibus. vnde si lex non statuat furi pœnam capitale, non habet iudex auctoritatem ad imponendam, etiam si in Baldo, vel alio quocumque Doctore legat posse furem occidi, quia debet omnino iudicare secundum leges scriptas, opinio autem huius vel illius Doctore, imò nec plurimum non habet vim legis, nisi vel auctoritate, & statuto Principis vel communi, &

Tomus Primus.

approbata consuetudine, quæ habeat vim legis recepta sit. Denique in fine vbi videtur Soto, iam propriam mentem explicare, fateatur esse communem vsum occidendi fures, & legibus Hispaniæ receptum. lib. 4. fori Regalis. tit. 15. l. 6. Sed an talis vsum vel lex sit iusta, vel iniusta, non explicat aperte, sed solū admonet, ne lex ista obseruetur, quatenus statuit, vt qui accipit 40. dipondios, id est, maravedis nouies illa soluat, quod si secundo, & iterato idem furtum committat, vel dimidij aurei, occidatur: quia in hac parte (inquit) lex ista adeo rigida est, vt sit iniqua, & inhumana: quæ si bene inspiciatur, aut nil certum docet Soto, aut certè accedit non ad opinionem Scoti, vt quidam suspicantur, cum fateatur esse in Rep. auctoritatem occidendi fures, sed ad opinionem Alensis.

Ad intelligentiã huius quæstionis obseruemus, docere quidem ipsum ius naturæ malefactores esse puniendos, cum Respu. præmio, & pœna contineatur, non tamen assignare quantitatem, vel modum punitionis, sed id reliquisse legibus, & prudentiæ Gubernatorum: leges autem pro varietate temporum, & malitia hominum assignare varios modos puniendi fures. Moyse Exod. 22. præcepit vt fur pœnæ redderet duplum, fur ouis redderet quadruplum. Tempore Salamonis crescente hominum malitia, & furtis assignata fuit pœna in septuplum: Prouer. 18. Apud Gentiles, in quibusdam prouincijs occidebantur pro notabili furto, vel multis repetitis, in alijs manebat fur seruus domini rei acceptæ. Ira refert Aulus Gellius lib. 11. noctium Atticarum. c. vltimo, obseruasse Romanos; & apud Aegyptios eundem fuisse vsum, Iocelus ille Gen. 44. adductus pro opinioe Alensis argumento. 3. satis aperte insinuat, In iure communi antiquo occidebantur fures, deinde in legibus citati. 2. arg. Alensis, id reuocatum est, & præceptum, vt verberentur pro primo furto, pro secundo signentur in fronte ferro candenti, pro tertio vel insigni tradantur triremibus: Et sic obseruatur vsque hodie apud Italos, & prouincias illis vicinas, quæ iam plebs que iure communi, & imperatorio gubernantur. In Regnis Castellæ antiquius prohibebantur fures occidi, vt constat ex lege 18. partit. 7. tit. 14. Deinde vero crescente furto numero, & furum insolentia, cum viderent non imminere sibi vltimum supplicium, cautum est, vt pro insigni furto aut pro tribus vel pluribus reperiitis suspendantur: hoc ordine, vt prima vice soluant pro vna parte rei acceptæ nouem, vel flagellentur secunda vice abscindantur eis anres, & nisi recipiant, id est, tertia vice occidantur, vt habetur lib. 4. fori regalis. tit. 55. libro 6. vel tradantur triremibus iuxta qualitatem delicti. Quibus similes sunt leges nostri Regni, & sic apud nos obseruatur: nisi primum furtum insigne sit, quia si tale est, & pro primo suspenduntur. Et in legibus quas vocant de la Hermandad l. 2. plectuntur modo abscissione manuum vel pedum, modo sagittarum ictuum. Nec mirum in puniendis furibus, leges prouinciarum adeo varias esse, hominum enim malitia ita exigente, pro varietate temporum mutandæ sunt, nec aliter recte, & prudenter Respu. gubernarentur, quod non modo in ciuilibus, verum etiam in Ecclesiasticis legibus videmus accidere, vt patet cap. Alma mater. de sententia excommunicationis. suspensionis, & interdicti.

Obseruemus secundò; teste experientia, alias pœnas à capitali fures cõiter non timere, nec retrahi à sua iniquate nisi solo timore mortis. Ita videmus in prouincijs in quibus non occiduntur:

omnia abundare furtis & in Hispania. nostra aetate persuasus à quibusdam, quibus opinio Alensis placebat, æquissimus Rex noster Philippus II. constituit pragmaticam, ne fures suspenderentur, sed flagellarentur, & tandem traderentur triribus: qua pragmatica videntes sibi non imminere mortem creuerunt adeo fures, & latrocinia, ut oportuerit illam reuocare, ac statuere, ut leges illæ prioris fori redirent in suam vim, & obseruationem, occidanturque fures: Quæ pragmatica sic correctæ habetur in noua recopilatione legum regni. p. 2. lib. 8. tit. 11. lib. 8.

Obseruemus vltimò, quod statuunt leges nostri regni vel similes, ut prima vice flagellentur, secunda, abscendantur eis aures: tertia, occidantur, non esse efficiendum pro quibusuis furtis, sed pro gravibus, & quæ malitiam ostendunt, ita ut quando peruenitur ad tertium, tale sit, ut prudenter indicet incorrigibilitatem. Quia tota ratio, ob quam licet fures grauitur punire, & occidere, est bonum commune, & iuxta damnum quod inferunt bono communi suis furtis, puniendi sunt, neque enim qui ægestate oppressus, & non ex malitia furatur, ita puniendus est sicut qui ex vitio, & malitia, in quo oportet iudices plurimum prudentia, & maturitate vti, nec sunt leges adeo graues statim, & temere executioni mandandæ.

His positis dico opinionem tertiam, quæ inter Doctores communis est, esse probabiliorem, seruata ea maturitate, & prudentia quam statuimus in tertia obseruatione.

Et confirmatur hæc opinio: Primò, Expediunt maxime bono communi, ut delinquentes incorrigibiles, & perturbantes Rempub. tollantur, sicut in corpore humano pars insanabilis, & alijs nocens resecanda est, sed communiter multiplicantes furta, vel committentes aliqua insignia, sunt incorrigibiles, ergo tanquam ita expediens bono communi tollendi, & occidendi. Minor probatur, quia ipsa multiplicatio furtorum docet eos ratio emendandos, maxime si iam simul sint semel acriter puniti verberibus, & auribus. Committens quoque, insigne furtum censendus, est incorrigibilis, cum incipiat, vbi alij antiqui fures solent desinere.

Secundò, supplicium, & pœna non solum dicitur ordinem ad culpam delinquentis, verum etiam ad timorem incutiendum, & ipsi delinquenti, & alijs, ne simile audeant perpetrare: pœnæ namque temporales hoc differunt ab æternis, ut hæc sint tantum punitiua, temporales verò huius vitæ, & punitiua, & medicinales, propter quod pœna non est iniusta, etsi videatur excedere culpam, si ita oporteat ad incutiendum timorem, & delinquenti, & alijs, sed experientia teste fures non emendantur: per aliàs quascunque pœnas, nec cessant à furtis nisi solo timore mortis, iuste igitur ut emendantur, & timeant, tam ipsi quam ceteri, quod maxime expediunt bono communi, & quieti Reip. occidantur.

Tertio, ex D. Thom. & D. Aug. tractatu illo. 50. in Ioan. Furans ex Ecclesia, vel ærario publico est occidendus, propter malitiam quam includit tale delictum, sed sæpe furta ex priuatis domibus quæ non habent illas circumstantias loci sacri, vel publici, sunt grauiora, & includunt maiorem malitiam, inferuntque grauius damnum, ut videmus passim, ergo.

Quarto, ex D. Thom. hic, furtum, & quodcumque aliud peccatum nisi enorme sit, vel inferat damnum irreparabile, non est morte puniendum, sed consuetudo furandi, & insignia furta inferunt

Reip. damnum irreparabile, habentque in se enormitatem, dignus ergo est fur, qui insigne committit, vel multa repetit, qui morte plectatur. Neque essent tot leges à prudentibus legislatoribus statutæ, nisi bonum commune, & Reip. quietem vidissent exigere illos à vita tolli.

Nunc ad argumenta in oppositum. Ad primum concedo maiorem, & nego minorem, non enim imponitur furi mors pro furto tanquam pro re illa accepta, sed pro bono communi, ut ipsi, & alij timor incutiatur, quod bonum præstat vitæ ipsius.

Er ad confirmationem dico, Christianos contemnere bona, nec præferre illa vitæ furis, sed præferre illi bonum commune, & pacem Reip. quæ exigunt ipsum occidi.

Ad secundum dico multis legibus supplicium capitis esse furi inpositum, ut constat, quæ, cum ita exigat bonum commune iustæ sunt, vbi autem nulla talis lex existeret, non posset in dextera occidere, sed deberet vti alijs penis iuxta leges suæ prouinciæ. Ad leges autem quæ contra adducuntur, constat iam ex prima obseruatione posita, pro varietate temporum mutatas esse leges, & quibusdam temporibus vel prouincijs illos non occidi, alijs autem occidi: sola enim lex naturalis, & diuina non mutantur, humanæ verò pro varietate temporum varias quoque suscipiunt mutationes.

Ad tertium respondeo esse maxime consonam rectæ rationi, ut occidantur fures eo modo, quo expositum est, non enim quando occiduntur præferuntur bona temporalia vitæ ipsorum, sed pax publica, & bonum commune, quæ non possent haberi, nisi ipsi occidantur. Ad locum illum. Gen. 4. dico fuisse tunc illam consuetudinem apud Aegyptios, quia tunc illud supplicium sufficiebat, deinde verò mutata sunt supplicia pro varietate temporum.

Ad vltimum dico non esse illam rationem fundamentum nostræ conclusionis, quamuis illam constituat Baldus, propter quod merito reprehenditur à Soto, sed hanc, furtum insignis, vel furta multiplicata perturbare pacem publicam, ita expedire maxime bono communi, ut tales fures à medio tollantur. Et ad id quod dicitur de fure confugiente ad Ecclesiam, dico iuxta iura gaudere ipsum ista immunitate, vti tamen iam recepto, & merito illa, non gaudere. Tandem videamus de grauitate furti, est enim quæstio.

AN FURTVM INTER

omnia peccata, quæ sunt contra præcepta decalogi, sit omnium minimum?

Martinus de Magistris in suo opusculo de temperantia quæstio. quarta, vult fornicationem esse leuius peccatum furto, Primò quia furtum est intrinsecè malum, fornicatio verò est mala: quia prohibita Dent. 23. & Eph. 5. Secundò furtum contrariatur iustitiæ, fornicatio temperantiæ iustitia autem est præstantior virtus, quam temperantia, estque graues peccatum, quod excellentiori virtuti contrariatur. Tertio, furtum expressè, & determinatè prohibetur in decalogo: Fornicatio autem non expressè, sed sub nomine mœchiæ, quæ proprie significat adulterium. Vltimò, nulla fuit ratio adeo barbara apud quem furtum non sit iudicatum

dicatum malum, & illicitum, multæ autem nationes non iudicant fornicationem simplicem illicitam: quod argumento est iniquius esse furtum, & plus malitiæ habere.

Oppositum docet D. Tho. q. 154. art. 3. Vbi nota primò, asserere fornicationem simplicem non esse intrinsicè malam, & contra ius naturæ, esse proximum hæresi, quia ex eo sequitur gentibus ante legem scriptam non fuisse scelus, & peccatû, nec post legem paganis, quibus non fuit data lex scripta, nec ad eam tenebantur: quod tamen est falsum, quia fornicatio est à seipsa in detrimentum futuræ proli, & ideo intrinsicè mala. Sed dices, occisio hominis non est intrinsicè mala, quia potest benè fieri, nempe iubente Deo, ut in Abrahamâ, sed iubente Deo, potest etiam inferri damnû proli futuræ, ergo non est intrinsicè malum inferre damnum tali proli, & consequenter nec fornicatio est intrinsicè mala.

Respondeo posse quidem, iubente domino, inferri damnum proli, non tamen per hoc medium, nempe fornicationem, sicut licet, eo iubente, alteri nocere in fama, non tamen per mendacium.

Secundò dico, fornicationem esse grauius peccatum furto ex genere suo, quia grauitas peccatorum simpliciter, & ex suo genere sumenda est ex obiecto, & cum malum fornicationis sit detrimentum vitæ, & educationis proli futuræ: furtum verò nocet in bonis temporalibus, quibus adeo præstant vitæ & educatio, ideo fornicatio est grauior culpa furto. Et confirmatur ex pluribus, & grauioribus damnis, quæ experientia teste sequitur ex fornicatio concubitu, quàm ex furto.

Tertiò dico, licet fornicatio absolute, & ex genere suo sit grauius delictum quam furtum, interdum tamen in individuo, & singulari dari possit aliquod furtum grauius fornicatione, vel ratione quantitatis furti, vel ratione aliarum circumstantiarum, ut furari mille aureos grauius est, quàm accedere absolutam, imò & ad conjugatam. Tandem dico, furtum ex suo genere esse minimè eorum, quæ committuntur contra præcepta decalogi, cum bona quæ laeduntur per furtum, sint minima bona eorum, quæ prohibentur laedere alijs præceptis.

Ad argumenta in oppositum: Ad primum constat esse errorem, asserere fornicationem, non esse intrinsicè malam, & contra ius naturæ.

Ad secundum respondeo, fornicationem esse quoque contra iustitiam, cum lædat nascituræ proli, quamuis proprie & præcipue sit contra temperantiam, quæ est in materia temperantia.

Dico secundò, licet iustitia sit præstantior virtus, quàm temperantia, non propterea quibuscumque actum iustitiæ esse præstantiorem quocumque actu temperantiæ; nam præstantior actus est observatio castitatis, quàm vendere clerum iusto pretio: cuius ratio est, quia quando fit comparatio inter virtutes, tantum fit inter genus & genus, & inter præstantissimum actum unius, & præstantissimum actum alterius.

Ad tertium negatur consequentia, grauitas, non peccatorum non est sumenda penes maiorem declarationem decalogi, alioquin vitium indubité esset bono furto, cum illud genus peccati non expressè declaratur, aut prohibeatur in decalogo.

Ad vltimum respondeo, quamuis in furto sit maioris iniquitas, in fornicatione tamen esse maiorem, quia lædit maiori bono.

ARTICVLVS VIII.

An constitutus in extrema necessitate possit accipere aliena sibi necessaria.

Obseruemus, triplicem esse necessitatem: communem, grauem, & extremam: Communem patiuntur pauperes ostiatim petentes, grauem, qui non habent necessaria suo statui, etsi non præmatur fame, ut qui non habet unde soluat debita, aut constituat dotem filiz: Extremam qui non habet, quæ suæ sustentationi, & victui sunt omnino & simpliciter necessaria, & quorum defectu probabiliter incidet in infirmitates periculosas vitæ & salutis, non enim dicitur extrema necessitas proximum periculum mortis, sed defectus, & indigentia eorum, quæ ad sustentandam vitam sunt omnino & simpliciter necessaria. Inter has necessitates hoc interest, quod grauis non reddit res communes, quia natura non constituit status hominû, sed omnes fecit pares. Extremè verò necessitas reddit res communes. Etenim cum iure naturæ vnique datum sit, se & vitam suam tueri, & vti rebus ad illam necessariis, cui iuri nullum aliud ius gerimus, vel ciuile potest derogare, rerum autem diuisio, & appropriatio non fit à iure naturæ, sed à iure gentium, efficitur, ut si cum superueniat extrema necessitas, quæ illi ad eam leuandam, & tuendam vitam necessaria sunt, reddantur communia, sicut in illo primæuo statu naturæ, ante omnem rerum diuisionem, vel appropriationem.

Obseruemus secundò, non pati extremam necessitatem eos, quibus licet mendicare, viros autè nobiles, & honoratos, quibus id non licet, quando deest ipsis necessaria sustentatio, illam pati: similiter qui in hoc loco, vel tempore non habet, habet tamen in alio loco, vel certò sperat se habiturum in alio tempore, hic etsi pro tali loco, vel tempore indigeat, simpliciter tamen non indiget extremè, cum non sit simpliciter & absolute pauper, sed possit ei per accommodatam subueniri, tenebiturque cum ad pinguiorem fortunam uenerit restituere. Extremam ergo necessitatem patitur, qui nec mendicare valet, nec suo labore vitam querere, nec habet alibi, nec certò sperat se habiturum, ægerque omnino necessarius ad vitam: Ita D. Thomas hic, & Quilibet, 1. artic. 17. Ex quo sequitur periculum famæ, vel honoris non esse extremas necessitates, cum ista non sint necessaria sustentationi vitæ: nec periculum pudicitie, quia ad tuendam pudicitiam non est medium ordinatum aliena tapere, sed Deo se commendare, & occasiones tollere, & pari potius quoduis detrimentum temporale, quàm illam violare.

CONCLUSIO.

Constitutus in extrema necessitate potest sibi necessaria accipere sine ulla peccato furti, vel rapina, non solum secrete, verum etiam publice, & per vim, quando aliter non potest.

Probat per totum patet. In extrema necessitate, quæ alteri abundat, & mihi sunt necessaria, sunt mihi communia, sicut ante omnem rerum diuisionem, vel appropriationem in illo autem primo statu, in quo erant omnia omnibus communia, licebat cuique accipere sibi necessaria, nec propterea

omnia abondare furtis & in Hispania nostra a-
te persuasus à quibusdam, quibus opinio Alensis
placebat, æquissimus Rex noster Philippus II. con-
stituit pragmaticam, ne fures suspenderentur,
sed flagellarentur, & tandem traderentur trremi-
bus: quæ pragmatica videntes sibi non imminere
mortem creuerunt adeo fures, & latrocinia, vt
oportuerit illam reuocare, ac statuere, vt leges
illæ prioris fori redirent in suam vim, & obseruā-
tiam, occidanturque fures: Quæ pragmatica sic
correcta habetur in noua recopilatione legum re-
gni. p. 2. lib. 8. tit. 1. lib. 8.

Obseruemus vltimò, quod statuunt leges nostri
regni vel similes, vt prima vice flagellentur, secū-
da, abscindantur eis aures: tertia, occidantur, non
esse efficiendum pro quibusuis furti, sed pro gra-
uibus, & quæ malitiam ostendunt, ita vt quando
peruenitur ad tertium, tale sit, vt prudenter indi-
cet incorrigibilitatem. Quia tota ratio, ob quam
licet fures grauitè punire, & occidere, est bonum
commune, & iuxta damnum quod inferunt bono
communi suis furtis, puniendi sunt, neque enim
qui ægestate oppressus, & non ex malitia furatur,
ita puniendus est sicut qui ex vitio, & malitia, in
quo oportet iudices plurimum prudentia, & ma-
turityte vti, nec sunt leges adeo graues statim, &
temere executioni mandandæ.

His positis dico opinionem tertiam, quæ inter
Doctores communis est, esse probabiliorem, ser-
uata ea maturitate, & prudentia quam statuimus
in tertia obseruatione.

Et confirmatur hæc opinio: Primò, Expedit ma-
ximè bono communi, vt delinquentes incorrigi-
biles, & perturbantes Rempub. tollantur, sicut in
corpore humano pars insanabilis, & alijs nocens
refecanda est, sed communiter multiplicantes fur-
ta, vel committentes aliqua insignia, sunt in corri-
gibiles, ergo tanquam ita expediens bono commu-
ni tollendi, & occidendi. Minor probatur, quia ip-
sa multiplicatio furtorum docet eos ratio emen-
dandos, maximè si iam simul sint se mel ac iterum
puniti verberibus, & auribus. Committens quoq;
insigne furtum censendus, est incorrigibilis, cum
incipiat, vbi alij antiqui fures solent desinere.

Secundò, supplicium, & pœna non solum dicit
ordinem ad culpam delinquentis, verum etiam
ad timorem incutiendum, & ipsi delinquenti, &
alijs, ne simile audeant perpetrare: pœnæ namque
temporales hoc differunt ab æternis, vt hæc sint
tantum punitiua, temporales verò huius vitæ, &
punitiua, & medicinales, propter quod pœna non
est iniusta, etsi videatur excedere culpam, si ita
oporteat ad incutiendum timorem, & delinquenti,
& alijs, sed experientia teste fures non emen-
dantur per aliàs quasunque pœnas, nec cessant à
furtis nisi solo timore mortis, iuste igitur vt emen-
dentur, & timeant, tam ipsi quam ceteri, quod ma-
ximè expedit bono communi, & quieti Reip. oc-
cidantur.

Tertio, ex D. Thom. & D. Aug. tractatu illo. 50.
in Ioan. Furans ex Ecclesia, vel arario publico est
occidendus, propter malitiam quam includit tale
delictum, sed sæpè furra ex priuatis domibus quæ
non habent illas circumstantias loci sacri, vel pu-
blici, sunt grauiora, & includunt maiorem mali-
tiam, inferuntque grauius damnum, vt videmus
passim, ergo.

Quartò, ex D. Thom. hic, furtum, & quodcun-
que aliud peccatum nisi enorme sit, vel inferat
damnum irreparabile, non est morte puniendum,
sed consuetudo furandi, & insignia furta inferunt

Reip. damnum irreparabile, habentque in se enor-
mitatem, dignus ergo est fur, qui insigne commit-
tit, vel multa repetit, qui morte plectatur. Neque
essent tot leges à prudentibus legislatoribus sta-
tutæ, nisi bonum commune, & Reip. quietem vi-
dissent exigere illos è vita tolli.

Nunc ad argumenta in oppositum. Ad primum
concedo maiorem, & nego minorem, non enim
imponitur furi mors pro furto tanquam pro re il-
la accepta, sed pro bono communi, vt ipsi, & alijs
timor incutiatur, quod bonum præstat vitæ ipsius.

Et ad confirmationem dico, Christianos con-
temnere bona, nec præferre illa vitæ furis, sed præ-
ferre illi bonum commune, & pacem Reip. quæ
exigunt ipsum occidi.

Ad secundum dico multis legibus supplicium
capitis esse furi impositum, vt constat, quæ, cum
ita exigat bonum commune iustæ sunt, vbi autem
nulla talis lex existeret, non posset index furem
occidere, sed deberet vti alijs pœnis iuxta leges
suar prouinciæ. Ad leges autem quæ contra addu-
cuntur, constat iam ex prima obseruatione posita,
pro varietate tēporum mutatas esse leges, & qui-
busdam temporibus vel prouincijs illos non occi-
di, alijs autem occidi: sola enim lex naturalis, &
diuina non mutantur, humanæ verò pro varietate
temporum varias quoque suscipiunt mutationes.

Ad tertium respondeo esse maximè consonum
rectæ rationi, vt occidantur fures eo modo, quo
expositum est, non enim quando occiduntur præ-
feruntur bona temporalia vitæ ipsorum, sed pax
publica, & bonum commune, quæ non possent ha-
beri, nisi ipsi occidantur. Ad locum illum. Gen. 44.
dico fuisse tunc illam consuetudinem apud Aegy-
ptios, quia tunc illud supplicium sufficiebat, dein-
de verò mutata sunt supplicia pro varietate tem-
porum.

Ad vltimum dico non esse illam rationem
fundamentum nostræ conclusionis, quamuis illam
constituat Baldus, propter quod meritò re-
prehenditur à Soto, sed hanc, furtum insigne,
vel furta multiplicata perturbare pacem publi-
cam, ita expedit maximè bono communi, vt tal-
es fures è medio tollantur. Et ad id quod dicitur
de fure confugiente ad Ecclesiam, dico iuxta iu-
ra gaudere ipsum ista immunitate, vsu tamen iam
recepto, & meritò illa, non gaudere. Tandem vi-
deamus de grauitate furti, est enim quæstio.

AN FVRTVM INTER

omnia peccata, quæ sunt contra præ-
cepta decalogi, sit omnisum
minimum?

Martinus de Magistris in suo opusculo
de temperantia quæstio. quarta, vult
fornicationem esse leuius peccatum
furto, Primò quia furtum est intrinse-
cè malum, fornicatio verò est mala
quia prohibita Dent. 23. & Eph. 5. Secundò furtum
contrariatur iustitiæ, fornicatio temperantia iusti-
tia autem est præstantior virtus, quam temperan-
tia, estque graues peccatum, quod excellentiori
virtuti contrariatur. Tertio, furtum expressè, &
determinatè prohibetur in decalogo. Fornicatio
autem non expressè, sed sub nomine moechiæ, quæ
proprie significat adulterium. Vltimò, nulla fuit
ratio adeò barbara apud quem furtum non sit iu-
dicatum

dicarum malum, & illicitum, multae autem nationes non iudicarunt fornicationem simplicem illicitam: quod argumento est iniquius esse furtum, & plus malitiae habere.

Oppositum docet D. Tho. q. 154. art. 3. Vbi nota primò, asserere fornicationem simplicem non esse intrinsicè malam, & contra ius naturae, esse proximum haeresi, quia ex eo sequitur gentibus ante legem scriptam non fuisse scelus, & peccatù; nec post legem paganis, quibus non fuit data lex scripta, nec ad eam tenebantur: quod tamen est falsum, quia fornicatio est à seipsa in detrimentum futuræ proli, & ideo intrinsicè mala. Sed dices, occisio hominis non est intrinsicè mala, quia potest bene fieri, nempe iubente Deo, ut in Abraham, sed iubente Deo, potest etiam inferri damnum proli futuræ, ergo non est intrinsicè malum inferre damnum tali proli, & consequenter nec fornicatio est intrinsicè mala.

Respondeo posse quidem, iubente domino, inferri damnum proli, non tamen per hoc medium, nempe fornicationem, sicut licet, eo iubente, alteri nocere in fama, non tamen per mendacium.

Secundò dico, fornicationem esse grauius peccatum furto ex genere suo, quia grauitas peccatorum simpliciter, & ex suo genere sumenda est ex obiecto, & cum malum fornicationis sit detrimentum vitæ, & educationis proli futuræ: furtum verò nocet in bonis temporalibus, quibus ad eod præstant vitæ & educatio, ideo fornicatio est grauior culpa furto. Et confirmatur ex pluribus, & grauioribus damnis, quæ experientia teste sequitur ex fornicatio concubitu, quàm ex furto.

Tertiò dico, licet fornicatio absolute, & ex genere suo sit grauius delictum quam furtum, inordinatum tamen in indiuiduo, & singulari dari potest aliquod furtum grauius fornicatione, vel ratione quantitatis furti, vel ratione aliarum circumstantiarum, ut furari mille aureos grauius est, quàm accedere absolutam, imò & ad coniugatam. Tandem dico, furtum ex sui genere esse minimè commune, quæ committuntur contra præcepta decalogi, cum bona quæ laeduntur per furtum, sint minima bona eorum, quæ prohibentur ledere alijs præceptis.

Ad argumenta in oppositum: Ad primum, constat esse errorem, asserere fornicationem, non esse intrinsicè malam, & contra ius naturæ.

Ad secundum respondeo, fornicationem esse quoque contra iustitiam, cum lædat nascituræ proli, quæ suis propriè & præcipuè sit contra temperantiam, quia est in materia temperantiae.

Dico secundò, licet iustitia sit præstantior virtus, quàm temperantia, non propterea quibuscunque actus iustitiæ esse præstantiores quocunque actus temperantiae; nam præstantior actus est obseruatio castitatis, quàm vendere clerici iustoprenio: consuetudo est, quia quando sit comparatio inter virtutes, tantum fit inter genus & genus, & inter præstantissimum actum virtutis, & præstantissimum actum alterius.

Ad tertium negatur consequentia, grauitas non peccatorum non est sumenda penes maiorem declarationem decalogi, alioquin vitium indubité esset leuis furto, cum illud genus peccati non expresse declaratur, aut prohibeatur in decalogo.

Ad vltimū respondeo, quauis in furto sit manifestior iniquitas, in fornicatione tamen esse maiorem, quia lædit maiori bono.

ARTICVLVS VIII.

An constitutus in extrema necessitate possit accipere aliena sibi necessaria.

Obseruemus, triplicem esse necessitatem: communem, grauem, & extremam: Communem patiuntur pauperes ostiatim petentes, grauem, qui non habent necessaria suo statui, etsi non præmatur fame, ut qui non habet unde soluat debita, aut constituat dotem filiae: Extremam qui non habet, quæ suæ sustentationi, & victui sunt omnino & simpliciter necessaria, & quorum defectu probabiliter incidet in infirmitates periculosas vitæ & salutis, non enim dicitur extrema necessitas proximum periculum mortis, sed defectus, & indigentia eorum, quæ ad sustentandam vitam sunt omnino & simpliciter necessaria. Inter has necessitates hoc interest, quod grauis non reddit res communes, quia natura non constituit status hominum, sed omnes fecit pares. Extremè verò necessitas reddit res communes. Etenim cum iure naturæ unicuique datum sit, se & vitam suam tueri, & vti rebus ad illam necessariis, cui iuri nullum aliud ius gèntium, vel ciuile potest derogare, rerum autem diuisio, & appropriatio non fit à iure naturæ, sed à iure gentium, efficitur, ut si cui superueniat extrema necessitas, quæ illi ad eam tevandam, & tuendam vitam necessaria sunt, reddantur communia, sicut in illo primæuo statu naturæ, ante omnem rerum diuisionem, vel appropriationem.

Obseruemus secundò, non pati extremam necessitatem eos, quibus licet mendicare, viros autè nobiles, & honoratos, quibus id non licet, quando deest ipsis necessaria sustentatio, illam pati: similiter qui in hoc loco, vel tempore non habet, habet tamen in alio loco, vel certò sperat se habiturum in alio tempore, hic etsi pro tali loco, vel tempore indigeat, simpliciter tamen non indiget extremè, cum non sit simpliciter & absolute pauper, sed possit ei per accommodatam subueniri, tenebiturque cum ad pinguiorem fortunam veniet restituerè. Extremam ergo necessitatem patitur, qui nec mendicare valet, nec suo labore vitæ sustinere, nec habet alibi, nec certò sperat se habiturum, agetque omnino necessariis ad vitam. Ita D. Thomas hic, & Quodlibet, artic. 17. Ex quo sequitur periculum famæ, vel honoris non esse extremas necessitates, cum ista non sint necessaria sustentationi vitæ: nec periculum pudicitie, quia ad tuendam pudicitiam non est medium ordinatum aliena tapeie, sed Deo se commendare, & occasiones tollere: & pati potius quoduis detrimentum temporale, quàm illam violare.

CONCLUSIO.

Constitutus in extrema necessitate potest sibi necessaria accipere sine illo peccato furti, vel rapinæ, non solum secreto, verum etiam publice, & per vim, quando aliter non potest.

Probat per totam partem. In extrema necessitate, quæ alteri abundant, & mihi sunt necessaria, sunt mihi communia, sicut ante omnem rerum diuisionem, vel appropriationem in illo autem primo statu, in quo erant omnia omnibus communia, licebat cuique accipere sibi necessaria, nec propterea

pterea alteri aliquam iniuriam inferebat, ergo simili modo in extrema necessitate.

Secunda pars licere publice, & per vim, difficilior est, quia vim vi repellere tunc solum licet, quando alter me aggreditur: diues autem qui extreme indigenti non subuenit, etsi peccet, & agat crudeliter, nullam tamen vim infert pauperi, nec eum aggreditur.

Secundo, qui opprimitur per calumniam, & in periculo vite, non potest per vim se tueri, quia calumniator ille, etsi inique agat, non tamen ipsum aggreditur, nec actu infert ei vim (vt supra docuimus) ergo similiter in hoc casu.

Nihilominus docet hic D. Thom. & verè, extreme indigentem posse accipere sibi necessaria, non solum occultè, verum etiam palàm, id est publicè, & domino reclamante, ita interpretantur D. Thom. Soto lib. 5. q. 8. artic. 4. & omnes Thomistæ. Et probatur, ius quod habet vnusquisque ad tuendam propriam vitam est ius naturæ, & adeo strictum, vt nulla alia iura illi valeant derogare, diues, qui prohiberet extreme indigenti accipere sibi necessaria, impediret illi hoc ius, & haberet se velut resistens, & prohibens per vim, ne ille pauper suis vtatur, vnusquisque autem potest tueri suum ius per vim contra resistentem, & accipere sua per vim contra impediendum, potest ergo pauper vi, & publicè velut vtens iure suo, & sua accipiens per vim accipere sibi necessaria.

Secundo, si nulla esset adhuc facta rerum diuisio, sed omnia manerent in cõmuni, vt in illo primo statu naturæ, posset indigens ex illis accipere sibi necessaria, & se impediendum per vim, vi etiã repellere, sed si modo adueniat extrema necessitas reuocantur res quantum ad ea, quibus iste indiget ad illum primæuum statum naturæ, fiuntq; ipsi communia, ergo potest ea publicè accipere, & impediendum vi repellere.

Ad argumenta verò in oppositum. Ad primum dico, illum, qui mihi extreme indigenti non subuenit cum possit, nec concedit, vt accipiam, quæ meq; vite sunt omnino necessaria, nec alia via possum habere, perinde se habere, ac si me iure meo per vim expoliaret, mortemque inferret, iuxta illud: quem non pauisti, occidisti, vnde possum illa mihi ad eam necessaria per vim quoque accipere. Vbi obserua, quando dicitur in iure ciuili extreme indigentem non debere accipere sibi necessaria, quin prius adeat publicum magistratum, intelligendum esse, quando id commodè fieri potest, nec est periculum in mora, quia potest, & debet auctoritas publica diuites tunc compellere, quod si sit periculum in mora, tunc licet publicè, & per vim accipere, vt docet hic D. Thom. sicut si inferentem mihi vim possum commodè per iudicem repellere, de eo adire iudicem, sin minus, manu propria vim vi repellam.

Ad secundum dico, plurimum ista differre, nã in extrema necessitate temporalia bona sunt communia, & eorum acceptio, & vsus est medium ordinatum ad subueniendum illi, propter quod possum illa per vim accipere, quando impediatur, vita autem alterius non est mihi communis, neque medium ordinatum ad me, quod

medium calumnia, & ita non possum illi vim inferre, sed deo pariter testes, & iuridicè quantum ad calumnia imponere, & purgare.

CONCLUSIO II.

Propter grauem necessitatem non licet accipere alienum.

Præter, quia grauis necessitas, vt constat ex prima obseruatione, non reddit res communes, nec tribuit aliquod ius in aliena.

CONTROVERSIA I.

QVOD IVRE, VEL TITULO liceat extreme indigenti aliena sibi necessaria accipere.

Aduersus conclusiones propositas nonnullæ se offerunt.

Primo, sicut prohibetur sexto præcepto fornicatio, ita & tertio furtum, sed non licet pro extrema necessitate salutis fornicari, ergo nec furari.

Secundo, necessitas quæ sæpe se offert viatoribus non est extrema, sed grauis: at sæpe viatores accipiunt vnus, & alios fructus, nec talis acceptio iudicatur iniqua, vel furtum iam igitur cum sola graui necessitate licet accipere alienum.

Tertio, furtum est acceptio rei alienæ domino irrationabiliter inuito, sed in graui necessitate dominus rei irrationabiliter est inuitus. & dissentit ne accipiat, ergo. Maior certa est. Probat minor. Tunc dominus est irrationabiliter inuitus, quando dissentit cum deberet consentire, & peccat non consentiendo, sed quando pauper grauitè indiget, debet diues ex præcepto charitatis consentire, vt accipiat sibi necessaria, peccatque mortaliter non dando illi ex superfluo suo statui, ergo. Quarta si extrema necessitas faceret necessaria ita communia, vt egens posset, & cum vi illa acciperet, tanquam sua, quia impediret, peccaret non solum contra charitatem, verum etiam contra iustitiam, & teneretur restituere, at dominus rei, qui nec illam commisit, nec illam patitur ab indigenti accipi, sed impedit, à nemine obligatur ad restituendum, ergo.

Et confirmatur, quia etiam si non sint indigentibus, sed communia tantum, qui illa possidet debet tunc se habere, vt distributor, distributor autem, qui communia non distribuit, his quibus distribuenda sunt, peccat contra iustitiam, & tenetur restituere.

Hæc suo ordine diuemus. Ad primum dicunt multa iurista in c. si quis furtis. Glossa habet, in extrema necessitate licet accipere, quia tunc res sunt communes, non tamen licet fornicari, quia extrema necessitas nunquam facit mulieres communes. Panor. verò & Ioan. And. in eodem cap. respondet, axioma istud in extrema necessitate omnia esse communia, intelligendum esse de rebus, quæ sunt seu diuis, & bona temporalia, creaturam autem humanam, & rationalem, vt mulier non esse fructum.

Tertia solutio est, fornicationem non esse medium per se ordinatum ad conseruationem vite, ideo neque in extrema necessitate salutis licet, res autem alienas esse medium per se ordinatum ad leuandam istam necessitatem, & ideo licet illas accipere, quia cuique licet vti medio per se, & iure naturæ ordinato ad aliquem finem. Ita Dec.

in l. qua propter. ff. de reg. iur. & D. Thom. q. 62. art. 7. ad 4. Dicunt alij, Deum nunquam dispensare in precepto non fornicandi, & ideo non licere: dispensasse autem aliquando in precepto furandi, veluti cum Aegyptijs, & ideo licere, quando sese offert extrema necessitas, & esse tunc quãdam dispensationem iuris naturę, qua tenemur vitam tueri. Ex his solutionibus colligo, fornicari, & accipere aliena in extrema necessitate multis modis differre.

Primò, quia fornicari non est medium per se ordinatum ad tuendam vitam, accipere autem sibi necessaria est quidem.

Secundò fornicari est omnino, & intrinsecè malum, ac omnino, & in vniuersum prohibitum, accipere autem alienum non est intrinsecè malum, vt accipere gladium à furioso non est prohibitum illo septimo precepto, quia eo prohibetur acceptio rei alienę iniquè, & contra dictamen rectę rationis, & quę sit domino rationabiliter inuito, in extrema autem necessitate, qui accepit, quę sibi omnino necessaria sunt, non accipit alienum, sed quod sibi commune est, & quod dicat recta ratio, tunc accipi posse ad vitam tuendam, ita vt dominus rei, qui tunc dissentiret, esset irrationabiliter inuitus.

Tertiò, qui fornicatur accedit ad non suam, quod est omnino illicitum, mulier enim non est viri, nisi per solum matrimonium, quia mulieres, neque in extrema necessitate salutis redduntur communes, at qui accipit res temporales sibi necessarias in extrema necessitate, accipit, vt constat res suas, & per talem necessitatem redditas communes.

Ad secundũ respondeo, viatores accipere vias in moderata quantitate, nec ad vendendum, aut extrahendum: hoc enim iam esset furtum, & peccatum, sed ad comedendum tantum, quod eis licet, quafi ex tacito consensu dominorum vinearum, interpretatio ex communi vsu, & recepta consuetudine omnium locorum. Ita Couar. Reg. peccatum. par. 2. §. 2. num. 3. adducit quę Ripam, Gandinũ, & alios. Idem est dicendum de aliis fructibus, vbi abundant, & est consuetudo accipiendi illos in quantitate moderata, quę consuetudo iam erat in veteri lege, in qua licebat accipere vvas, & spicas intra sata, nõ autem foras deferre.

Ad tertium dico, diuitem esse irrationabiliter inuitum in graui necessitate, contra charitatem, nõ autem contra iustitiam, sicut non tenetur subuenire ita indigenti ex iustitia, sed ex sola charitate: Quod fit, vt in graui necessitate accipere, etiã si dominus rei teneatur dare, sit furtũ. Sed dices, ergo eodem modo, neque in extrema necessitate licebit accipere, cum in tali quoque necessitate diues non debeat ex iustitia, sed ex sola charitate.

Respondeo primò, in extrema necessitate reperiri etiam quoddam ius iustitię, quia supremum infirmi attingit (vt aiunt) infimum supremi, cum ergo subuenire in extrema necessitate sit suprema obligatio, quę nascitur ex charitate, non subuenire accedit ad quoddam genus iniurię, & iniustitię, habet quę nonnullas condiciones iniustitię, propter quod possunt indices, & gubernatores cogere diuites ad huiusmodi subuentionem.

Dico secundò, cum in extrema necessitate fiant res communes, pauperem habere ius in illas, & consequenter diuitem ex quadam iustitia debere illi dare, sicut distributor ex iustitia tenetur distribuere communia quod non est in graui.

Dico tertiò, ius naturę, quo quis vitam suam

tueri potest, & debet, adeò strictũ esse, & efficax, vt in eo cessent omnia alia iura, & dominia, quod non est in graui, & ita accipere in graui esse furtum, quia manet adhuc cuique peculiare dominium suę rei, in extrema, verò non esse furtum, quia cum sint tunc omnia communia, videtur cessare tunc tale dominium, circa ea, quę egenti sunt omnino necessaria. Vbi diligenter obseruandum est, consensum debitum non operari eundem effectum, quem operatur consensus elicitus, verbi gratia, debet mihi prælatus meus concedere aliquam facultatem, negat tamen illam, non quia debeat habere illam. Debeat quoque aliquis consentire in matrimonium cum hac scēmina, si non consentiat, non est matrimonium: Sic in proposito, debet quidem in graui necessitate diues consentire, vt pauperi ex suis bonis subueniatur, at si non consentiat, non potest pauper accipere, quia grauis necessitas nõ facit ipsi res illas communes, in extrema autem non solum debet consentire, verum etiam si non consentiat, potest nihilominus accipere, eo quod talis necessitas efficit ipsi res illas communes.

Ad quartum respondeo, impediens per fraudem, vim, vel dominium, nisi sit dominus rei, teneri ad restituendum, quia intulit damnum cum iniuria, cum habeat vni quisque ius, ne sibi impediantur per fraudem dolum, quę licitè potest accipere, vt quę liberè ei dantur, aut legantur in testamentis, vt vidimus quaest. 62. & multò potius, quę alius tenetur ipsi dare: Diues autem non tenetur restituere, quia non peccauit contra iustitiam, sed contra solam charitatem: quamuis enim pauper habeat illud ius naturę tuendi vitam, videatur quę inferri ipsi quãdam iniuria, non confendo, nihilominus non debetur illi proprie ex iustitia, nec propter necessitatem eius amittit diues dominium suarum rerum, nec pauper donec eas accipiat habet dominium in illas, sed quando illis subuenitur à diuite. Est quę subuentio illa vere elemosyna, non solutio debiti, aut restitutio rei retentę suo dominio.

Sed dices in extrema necessitate res sunt communes, at qui non distribuit communia vt debet, peccat contra iustitiam, ergo diues non dans in tali necessitate egenti peccat contra iustitiam.

Secundò, qui accipit alienum, nisi debitum ei sit, & tanquam suum, committit furtum, extreme indigens accipiendo alienum non committit furtum, ergo est ei debitum & suum. Est suum & debitum, ergo diues non dans peccat contra iustitiã.

Ad hæc respondeo. Ad primum, in extrema necessitate res esse communes quo ad vsum, nõ quo ad dominium, & ita peccat diues, qui tunc non confert, non tamen agit iniuste, nec tenetur restituere, quia pauper non acquirit illorum dominium.

Dico secundò, hoc dictum in extrema necessitate omnia esse communia non significare, omnium dominio esse subiectas, vel mutare dominos, sed licere patienti extrema necessitate accipere sibi necessaria, apud alios possessa, & per talẽ acceptionem effici illi propria, sicut quando in illo primæuo statu erant res communes, & qui primò occupabat illa acceptione efficiebat illas sibi proprias.

Ad secundum dico, ita accipientem non committere furtum, quia accipit tanquam ex communibus, & indiuisis, quamuis non sibi ex iustitia debitis, sed ex sola charitate. Sed quaeres hic.

AN EXTREME EGENS

*possit renunciare iuri suo, & pati
potius mortem, quam aliena
accipere.*

Respondeo quicquid alij sentiant, neminem posse renunciare iuri tuendæ propriæ vitæ nisi de iustâ causâ, & ad exercendam aliquam virtutem: Vt qui vult pro amico vitam exponere potest, quia tunc exercet actum fortitudinis, & amicitia, quæ verè est quædam virtus moralis: vnde quando extremè egens potest accipere sibi necessaria cautè, sine vlla vi, aut perturbatione, tunc non potest renunciare iuri tuendæ propriæ vitæ, quia nullius virtutis causâ tunc illam exponeret, at quando nõ posset accipere nisi publicè, & per vim, tunc potest renunciare illi iuri, & velle potius pati mortem, quàm vim illam inferre, exercebit enim tunc actum excellentissimæ virtutis, nempe pacis: Est etiam quæstio:

QUANDO PAUPER EST

in extrema necessitate, cui multi subuenire possunt, licebit ne alicui eorum accipere à singulis suas partes, ut unâ cum sua subueniat illi, ita indigenti.

Videretur licere, quia in hoc casu facit iste diues, quod alij tenentur, & in quod debent alij consentire, saltem consensu virtuali debito, & interpretatio. Nilominus dico non posse, nec licere.

Primò, quia cum ipse possit sufficienter subuenire, non licet ei ab alijs accipere.

Secundò, quia ipse non est iudex, qui debeat executioni mandare, quæ alij tenentur, ius enim illud accipiendi sibi necessaria habet pauper ipse, non alij.

Ad argumentum dico, alios teneri ad dandum illi pauperi ex charitate, & quamuis tenerentur ex iustitia, priuatus non potest sua autoritate efficere ex bonis aliorum ea, ad quæ ipsi tenentur, cum hoc pertineat ad iudices.

Addo nec alios teneri ad habendum talem consensum, vt possit alius sumere ex bonis ipsorum ad dandum pauperi, cum ipse dare possit. Vnde essent rationabiliter inuiti. Secus est, si ipse diues non potest sufficienter providere extreme necessitati pauperis. Vide Medinam C. de elemosyna fol. 153. Vnde quod D. Aug. in

lib. de mendacio ait: non posse quempiam accipere rem alienam, vt faueat proximo, intelligendum est, quando proximus non extremè indiget, vel ipse sufficienter potest

ex
suis illi fauere, & subuenire.
Vide D. Thom. hic ad
tertium.

ARTICVLVS VIII.

Possit ne fieri aliquando rapina, id est accipi aliquid per vim in aliquo casu sine peccato.

DVo statuit hic D. Tho. Primum, rapinam esse iniustam, & iniquam acceptionem alieni cum coactione, & vi. Alterum est, solam publicam potestatem posse vt coactione, & vi, aut in suos, puniendo malefactores, aut in alienos exercendo bellum iustum, sed ita vt vtrunq; præster, sicut exigunt leges iustitiae, & bonum commune.

CONCLUSIO I.

Quicumque alienum iniuste accipit per vim, & coactionem, sine priuata autoritate, sine publica, sine apud suos, sine apud externos, committit peccatum mortale rapinae.

CONSTAT hæc ex definitione Rapinae, artic. præced.

CONCLUSIO II.

Quicumque priuatus accipiens, quod iure accipere potest per vim & coactionem, quia aliter non potest, imminis est à peccato rapinae: Si vero alia, nempe iuridicè accipere poterat, voluit tamen accipere per vim, peccauit quidem grauiter peccato, quod dicitur iniuria usurpatum, non tamen peccato rapinae, nec tenetur restituere.

Prima pars patet, quia rapina est iniqua acceptio alieni, illi verò accipit suum, & non iniuriam, cum alia via recuperare non possit.

Secunda patet etiam, quia inferre vim & coactionem, quando res iuridicè recuperari potest, est officium iudicis, vnde ille iniuriam usurpat sibi iudicis officium.

Tertia patet, quia restitutio, & rapina versatur circa alienum, ille verò accipit suum.

CONCLUSIO III.

Princeps vel potestas publica, accipiens aliena, aut suorum ciuium, aut exterorum iuxta leges iustitiae, etiã si accipiat per vim, non committit peccatum rapinae, vt in bello iusto, aut confiscatione delinquentium, aut ista impositione vestigalium.

Patet, quia rapina est iniqua acceptio alienis aut cum iniqua vi, & coactione, in istis autem casibus talis acceptio non est iniqua, cum fiat, vt supponimus iuxta leges iustitiae, nec coactio, & vis est iniqua, quia inferitur ab habente auctoritatem.

CONCLUSIO IIII.

Principes, vel gubernatores accipientes aliena siue à suis, siue ab exteris leges iustitiae, & vtentes vi, & coactione in eos, in quos non habet talem auctoritatem, committunt peccatum mortale rapinae.

committunt graue peccatum rapinae, peccantque multo grauius, quam alij priuati:

furto, & caute, siue per vim & rapinam ab eis eripere, & liberare?

PRior pars patet ex definitione rapinae. Secunda probatur, quia custos iustitiae grauius peccat iniuste agens, quam ille ad quem non pertinet ex officio custodia iustitiae, Principes autem & gubernatores (vt constat) sunt ex officio custodes & ministri iustitiae, ergo.

Circa hunc art. videndum erat, Quae conditiones requirantur vt bellum sit iustum, quo Princeps possit, vel priuati auctoritate Principis accipere per vim sine peccato rapinae, terras, & bona illorum. Sed de his copiose D. Thom. q. 40. de bello: Videndum quoque erat. An infideles sunt expugnandi solo titulo infidelitatis? De quo etiam in eadem quaest. de bello, & Caiet. hic, & interpretes D. Thom. supra q. 10. art. 1. in materia de fide, & copiose Mag. Victoria in relectione de Indis, & relectione de iure belli. Sed ne haec intacta praetermittamus explicemus paucis.

CONTROVERSA I.

AN PRINCIPES CHRISTIANI, vel priuati fideles possint bona infidelium, vel eorum personas per vim accipere, & in captiuitatem ducere:

Obseruemus primò, infideles esse in triplici differentia, quidam enim sunt, qui de iure, & facto subsunt Principibus Christianis, vt Iudaei, Heretici, vel Mauri, qui agunt in terris Christianorum: Alij sunt, qui de iure quamuis de facto non subsunt Christianis Principibus, vt qui occupant terras, quae aliquando fuerunt Christianorum: nam cum has iniuste & tyrannice occupent, habent in illas Principes Christiani ius, licet de facto ab infidelibus possideantur, tertij generis sunt, qui nec de iure, nec de facto subsunt Principibus Christianis, aut Rom. Imperio, vt Barbari, quibus nunquam fuit praedicatum Euangelium, neque illud vnquam possederunt Christiani, saltem nil tale habetur in hominum memoria, quales sunt Indi.

Obseruemus secundò, istos infideles cuiuscunque generis sint, posse habere duo genera bonorum.

Primò, haereditates, aut alia bona temporalia, quae aliquo iusto titulo sibi compararunt.

Secundò, captiuos fideles, & alia bona fidelium, quae vel in bello iniusto, vel agendo piratas acquirunt.

Obseruemus vltimò, cum partes dicant ordinè ad totum, in humanis actibus eandem esse rationem partis, quae est totius, ita vt quod circa totum licet, liceat, & circa quamlibet partem, & quod non licet in toto, neque licet in parte. Quo fit, vt qui potest bello iusto petere totum aliquod Regnum, vel Prouinciam, possit & quodlibet Oppidum, & villam illius, & qui potest Oppidum potest etiam quemcunque priuatum illius.

CONCLUSIO I.

Homines Christianos, quos infideles in seruitute, & captiuitate detinent, vel bona quae à fidelibus, aut vt piratae, aut in bello iniusto acceperunt, possunt fideles, sint

DE captiuis patet, Quia qui in iniusta captiuitate detinentur, habet iustum bellum defensionum contra tales infideles, vnde quicumque possunt eos iuuare, possunt eo ipso illos ab illa iniusta captiuitate eruere, & inferendo vim, sicut licet cum inculpata tutela vim vi repellere, non solum quando vis mihi inferatur, verum etiam quando proximo, & fratri. Bona verò fidelium, quae iniuste acceperunt, posse Christianos ab ipsis occultè, tollere, vt suis dominis restituantur facta diligenti inquisitione, vel tradantur pauperibus probò: Licet accipere à fure occultè, & sine scandalo, quae furto accepit, vt suo domino restituantur, ergo multò potius à pirata infideli, qui iniustius occupat, quam fur: quod si tertiae personae id licet, multò magis ipsimet domino rei.

Et confirmatur, ab alio Christiano licet mihi accipere mea, quae iniuste retinet, quando via iuridica non possum ea recuperare, quanto magis ab infideli, quem non possum conuenire coram iudice. Quod autem per vim id liceat, difficilius est, quia cum inferre vim ad recuperanda aliena, vt dentur suo Domino, sit actus potestatis publicae, videtur non competere priuatis, Nihilominus possunt id quicumque fideles, etiam priuati. Tū, quia omnes principes Christiani habent concessam facultatem suis subditis, ad hoc, tum etiam, quia quamuis illam non haberent concessam expressè, tacitè, & interpretatiuè in id consentiunt, vt in actum bono communi vtilem, & rectè rationi maxime consonum, est enim iuuare patientem iniuriam contra inferentem.

Hinc sequitur bona, quae infideles rapuerunt à fidelibus & in suas terras delatas publicè vendunt, quando nec occultè nec per vim possunt illa fideles accipere, vt suis dominis restituantur, posse fideles, qui ibi reperiuntur emere, vel potius pecunia redimere, vt suo domino facta diligenti inquisitione restituantur, tenebiturque dominis pretium, quod alter pro bonis illis dedit, reddere. Quia licet nemo teneatur rem suam pretio emere: vbi autem est iustus titulus redimendi, qualis est in hoc casu, in quo aliter res illa omnino periret, tenetur etiam dominus soluere pretium redemptionis: Sicut nullus pater tenetur filium suum emere, at si redemptus sit ab aliquo in terris infidelium, tenetur reddere illi pretium redemptionis: imò potest, qui bona illa redemit, praeter pretium redemptionis exigere expensas, & valorem laboris, quem adhibuit in re illa conseruanda, & asportanda, quia haec omnia sunt iusto pretio aestimabilia, nec tenetur quis proprijs expensis, & labore alterius vtilitati consulere, & bona eius tueri. Quod si non appareat dominus, tunc potest alteri vendere accipièdo pretium non quidem rei, sed solum redemptionis & laboris, ac expensas quas fecit, quia talis venditio non est simpliciter venditio. (Cum non possit vendere nisi solus dominus, hic autem non est dominus) sed est sola commendatio cum translatione iurium, quae habet in illas res. Quod si appareat dominus, nolique illa pretia reddere, tunc interueniente iudicis auctoritate cogetur, aut accipere, & reddere illa pretia, & expensas, aut cedere iuri suo, & dominicis manebitque ille, qui redemit, & huc detulit, dominus absolutus illius rei, poteritque illam pro libito vendere, vt suam.

Negat

Negat circa hæc Caie. posse fideles huiusmodi bona per vim ab infidelibus accipere, neque auctoritate priuata, neque publica; negat. n. posse Principes concedere talem facultatem, eo quod talis acceptio iudicatur ab ipso scandalum Resp. Sed vtrunque est falsum: habet. n. Resp. Christiana amplam facultatem ad hæc à suis Principibus, possuntque illam Principes concedere, quia ista vis fundatur in titulo iusti belli: Sicut. n. possent inferre bellum iustum toti regno infidelium, si illud bona nostra inique vsurpasset, ita & priuatis piratis, qui huius, vel illius fidelis bona inique rapuit, scandala autem quæ inde sequuntur, & se qui possunt, imputentur ipsis infidelibus, qui gesserunt bellum iniustum, & inique res nostras tauerunt.

CONCLUSIO II.

In infideles, qui Principibus Christianis iure, & facto subduntur, possunt Principes lege agere, priuareque illos bonis, & vita, vel propter delicta eorum, vel ob bonum commune; sicut & alios ciues sibi subditos.

Patet, quia non sunt minus subiecti, quam alij ciues, nec propter suam infidelitatem debent esse melioris conditionis. Ira est definitum titu. de Iudæis, & Saracenis. Et in decr. dist. 54. per varia capita. Et de his loquitur D. Aug. in Epist. ad Vincentium Donatistam, cum ait: posse Principes, infideles pro eorum delictis suis bonis expoliare.

CONCLUSIO III.

Possunt Principes Christiani, vel alij auctoritate ipsorum terras & prouincias, quas infideles ipsis de iure subditi, licet non de facto (id est terras, quæ aliquando fuerunt Christianorum) per vim auferre, & eorum bona etiam ab ipsis acquisita, nisi pacifice terras illas velint dimittere, deprædari.

Ratio est, quia detinet illas inique & contra ius, licet autem auctoritatem publica ius suum per vim, & bellum iustum vindicare, & repetere.

CONCLUSIO IIII.

Licet priuatis hominibus personas, & bona infidelium, qui nobis de iure subiecti sunt, quamuis non defacto, diripere, deprædari, ac captiuitati tradere, tamen in suis proprijs terris, quam extra illas, auctoritate publica, auctoritate verò priuata non licet, nisi quando ipsi nos inuadunt, & ad nos succedunt, vt nos deprædentur.

Prima pars constat, quia auctoritas publica sicut potest concedere facultatem contra Regnum, vel Prouinciam infidelium, qui nobis de iure subditi sunt, ad eos debellandos, captiuos, & diripiendos, ita quoque potest ad quoscunque priuatos illorum, vnde nauigantes Christiani, captiuantesq. vel capientes bona huiusmodi infidelium in mari, & in nauigijs, iuste illa capiunt, nec tenentur restituere, quia habent ad hoc plenam à Principibus Christianis facultatem. Probatum secunda pars, quia non licet aliquem diripere, vel captiuare, nisi titulo iusti belli, priuatus autem non potest inferre nisi iustum bellum, nisi habita facultate ab auctoritate publica. Tertia pars patet, quia quando infideles me aggrediuntur, iure naturæ

sine vlla alia auctoritate, habeo ego iustum bellum contra meum inuasorem, & piratam, & consequenter possum per vim illam iniuriam à me repellere, & illum, vt in bello iusto captiuare, & deprædari habentque ad hoc omnes fideles amplam facultatem à suis principibus. Vnde euntes ad terras, & littora infidelium ad eos captiuos, vel deprædandos, sine facultate Principis inique agunt, & tenentur restituere, quia non habuerunt iustum titulum, cum hic tantum reperitur in bello iusto, quod non potest esse sine auctoritate publica: Capientes verò, vel deprædantes piratas ad nos accedentes, iuste eos capiunt, & deprædantur, quia sunt aggressores, contra quos iure naturæ suscipitur bellum iustum defensionum, & ita licet titulo iusti belli eos occidere, vel capere, & deprædari.

CONCLUSIO V.

Infideles, qui nobis subiecti non sunt, neque de iure, neque de facto, neque auctoritas publica, neque priuata potest captiuare, aut in seruitutem redigere, aut bona eorum captiuari.

Probatum de Principibus Christianis in quibus est publica potestas, nam si de his confiterit, non posse, constabit & de priuatis. Probatum ergo de illis sic. Si liceret illos capere, aut deprædari, aut titulo iuris, & dominij, quod habent in eos Principes Christiani, aut titulo iusti belli, aut propter alia peccata, quæ committunt contra legem naturæ, & in Deum: Sed nulla ratione ex his tale licet. Non prima, quia in hos, Principes Christiani nullum habent ius, vel dominium, ideo dicuntur neque de iure, neque de facto esse nobis subiecti. Nec secunda, quia iustum bellum tantum est, aut offensiuum contra inique occupantes bona nostra, aut defensiuum contra inuadentes, & insectantes nos, isti verò infideles nec occupant bona nostra, cum constituamus terras eorum, nunquam fuisse nostras, neq. accedunt ad nos insectandos, sed manent in suis locis, vt Indi, Aethiopes, & similes. Nec tertia, quia propter peccatum infidelitatis, imò nec propter alia peccata (vt vidimus) non amittitur dominium temporale, & ciuile, & oppositum est error Vuitelephi condemnatus in Concilio Constantensi. Nec quarta, quia licet ob talia peccata mererentur illi infideles priuari suis regnis, & bonis, nos tamen non sumus iudices illorum, nec habemus auctoritatem ad illos puniendos, nemo. n. habet ius in non sibi subditum: ad punitionem auctoritas, ac ius in eo, qui debet punire.

CONCLUSIO VLTIMA.

Si infideles resistent, & impediunt prædicationem Euangelicam, aut prohibeant, ne alij ad fidem conuertantur, aut conuersos persequantur, aut fideles eo pacifice euntes non admittant apud se peregrinari, aut admissos iniurijs afficiant, vel innocentes, & imbecilliores, vt illos comedant, sine quacunque alia ratione occidant, possunt fideles ad cohibenda hæc mala (nisi pacifice admoniti respiciant) iustum bellum eis inferre, & in bello iusto eos captiuare, deprædari imò, & occidere.

Hæc patet ex q. 40. de bello, Quia hæc omnia sunt iusti tituli ad bellum iustum, in bello autem iusto, licet hostes persequi, occidere, captiuare, & expoliare.

QVAEST. LXVII. DE IVSTITIA IVDICIS.

EX damnis quae proximis contra iustitiam inferuntur, quaedam inferuntur privatum, & extra iudicium, alia vero in iudicio: de prioribus copiosè haectenus cum D. Thom. disseruimus, nunc de his, quae in iudicio accidere possunt agendum est. Concurrunt autem in iudicio potissimè quinque personae, Iudex, Accusator, Reus, Testis, & Aduocatus de quibus sigillatim per suas quaestiones disserit D. Thom. & in primis de Iudice, quia huius iniquitas in iudicio grauior omnium est. Porro cum in iudice exigantur quatuor, Potestas iudicandi, Veritas facti, Forma debita, & Executio sententiae, haec omnia suis articulis proponit D. Thom.

ARTICVLVS I.

An liceat iudici iudicare illum, qui non est ei subditus:

Obseruemus primò quatuor modis aliquem esse aliter subditum. Primò, iure ordinario, & simpliciter, quo modo omnes fideles sunt subditi Papae, & quæuis Resp. suo Principi. Secundò, potestate delegata, quo modo ciues alicuius locis sunt subditi proregi, aut praetori à Rege misso: habent. n. hi potestatem in illos ciues, non iure ordinario nec per se, sed acceptam & delegatam à Rege. Quo modo habuit Daniel potestatem iudicandi illos senes, quia falsò Susannam accusarunt, nempe delegantem à Deo, quod indicat Sacra Scriptura, cum ait: [Suscitauit autem Deus spiritum Danielis.] Tertio, ex consensu partium litigantium, quo modo se habent iudices arbitri, & commissarii ab ipsismet litigantibus, voluntariè electi, quo fit, vt possint isti esse inferiores, & subditi illis, quos iudicant, cum possint superiores liberè in aliquibus causis, & negotiis iudicium suo subdito committere, eruntque tunc tales iudices simpliciter inferiores his, quorum causas iudicant, superiores autem secundum quid, i. quo ad illud negotium. Quarto potest quis habere potestatem in alterum, ratione delicti in suo loco, & territorio commissi. Habent. n. singuli superiores, & iudices propria territoria, & terminos, in quibus possunt iudiciũ ferre de omnibus in tali loco accidentibus. Extra illa verò non licet eis iudicare, vt habetur de Constitu. lib. 6. cap. vt animarum ubi dicitur: [Extra territorium ius dicenti non pareatur] ratione ergo territorij potest superior subditum alienum iudicare, si in eo territorio deliquerit, modo non deliquerit in re exempta à tali tribunali, vt si deliquit Italus Valentiae in administratione bonorum alicuius Monasterij non potest iudicari à iudicibus Valentiae, quia bona illa sunt res exemptae, sed iudicabitur à iudice competentè illorum bonorum, at si commisit furtum, homicidium, aut aliquid eorum quae praetores Valentiae iudicare solent, ratione territorij in quo delictum commissum est, possunt illum iudicare, & punire, etsi Italum, & extraneum. Similiter Episcopi clericos alterius diocesis in sua delinquentes, & Praelati Religionum monachos aliorum conuentuum, vel prouinciarum, qui in suo loco delinquant. Extra hos modos nullus est alteri subditus.

Tomus Primus.

CONCLUSIO I.

Nulli licet iudicare eum, qui sibi aliquo ex his quatuor modis non est subditus.

Patet. Sententia iudicis est velut quaedam lex particularis, quae in illo particulari negotio de quo iudicatur, fertur, est enim iudex idè quod ius dicens, vt habetur, cap. Forus. De verborum significatione. Lex autem debet habere vim coactiuam, id est, auctoritatem ad compellendum eos quibus fertur, huiusmodi autem vim, & auctoritatem non habet nisi superior in suum inferiorem, ergo nõ potest iudicare, aut ferre sententiam aliquis in alium, quin illi aliquo ex illis quatuor modis sit superior. Secundò, iudicare est actus iurisdictionis, iurisdictionem autem nõ habet vnus, in alium, nisi aliquo iusto titulo ei subditus sit, ergo neque potest vnus alium iudicare, nisi ei subijciatur.

CONCLUSIO II.
quae sequitur ex praecedenti.

Sententia lata à non iudice, nec tenet, nec habet ullam vim.

Patet, Iudicare, & ferre sententiã est actus habentis iurisdictionem, qui non est iudex, & superior in eum quem iudicat, nullam habet in illum iurisdictionem, ergo sententia illius nulla est. Ita habetur Extr. De Iudiciis, c. At si clerici. Et cap. Vt animarum. Haec omnia confirmat Diuus Thom. testimonio D. Grego. quod habetur secundò Toma. post Epistolas Registri, in responsionibus ad Augustinum Episcopum Cantuariensem responsione 9. & habetur 25. q. 2. can. In Galliciarum.

CONCLUSIO III.

Nec Imperator est iudex Papae, nec Princeps aliquis aut praetor secularis est iudex clericorum, nisi quando in aliqua civili, & temporali causa illis voluntariè se subijciunt, sicut litigantes iudica, arbitrio vel commissario.

Prior pars probatur, Quia Imperator, & iudices saeculares non habent iurisdictionem.

Kk in

in Ecclesiasticos, nec sunt eis superiores, vt docet D. Gregor. loco cit. Posterior verò patet exemplo Leonis III. qui in causa quadam ciuili subiecit se Imperatori Ludouico, vt habetur. 2. q. 7. can. Nos si. Et ratione. Quia clericos esse exemptos à iudicibus secularibus est priuilegium eorum, priuilegio autem, & fauori sibi cōcesso potest unusquisque cedere, sicut & iuri suo, nisi aliqua lege prohibeatur: legibus autem ecclesie clerici tantum prohibentur, ne se subijciant vilo modo iudicio seculari in criminalibus, non tamen prohibentur in ciuilibus.

Hic art. coincidit cum art. 6. q. 60. videtur enim esse eadem ferè materia vtriusque, sed non propterea superuacaneus est, aut redundat, quia hic magis in particulari explicatur quo modo ad iustum iudicium exigatur, vt iudex sit superior illi quem iudicat tractanturq; in eo difficultas quas ibi non attingamus, Vnde circa hunc artic. videamus primo.

CONTROVERSIA I.

AN CLERICI SINT EXEMPTI à iudicibus secularibus

Ratio dubitandi est, quia clerici non sunt magis exempti quàm Christus, at Christus fuit iudicatus à Pilato in causa sanguinis, nec damnatur Pilatus quod Christum iudicauerit, aut vsurpauerit sibi iudiciū, ad quod non haberet potestatem, cum enim diceret: Nescis quia habeo potestatem dimittere te, aut occidere te. Non negauit id Christus, imò confirmauit dicens: Non haberes in me potestatem, nisi tibi datum esset de super. Sed dānatur tantum Pilatus, quia condemnauit innocentem, de quo verè, & iuridicè affirmauerat: [Nullam causam mortis inuenio in eo.

Secundò, idem Christus subiecit se Cæsari soluens tributum. Matth. 17. Tertiò, Pau. Act. 25. appellauit ad Cæsarem, tanquam ad proprium iudicem, & nonnulli Pontifices, vt constat ex historiis fide dignis, subierunt iudicium Imperatoris.

Quartò, Principes seculares sunt Principes omnium ciuium, & incolarum suorum regnorum, tã secularium quàm clericorum, & monachorum, committeretque crimen læsæ Maiestatis quicumque in Hispania, siue secularis, siue clericus, qui Regem Philippum negaret esse sibi Principem, & se illius vasallum, & ciuem, ad dignitatem autem Principis pertinet posse iudicare illos, quorum est princeps, ergo potest etiam iudicare clericos, & monachos, & confirmatur, quia quotidie deferuntur causæ ecclesiasticæ ad tribunalia regia, tã episcoporum, quàm clericorum, quàm religiosorum.

Quintò non minus tenentur clerici, quàm seculares seruare leges iustas Principum secularium, maximè eas, quæ pertinent ad bonam gubernationem regni, vt legem taxationis pretij tritici, & similes, ergo si illas transgrediantur possunt puniri à Principe, Probo consequentiã, quia Princeps nõ solum est legislator, verum etiam illius custos, & exequutor, & ita eiusdem est ferre legem in cõmuni, & punire in particulari transgressorem, si ergo Rex potest ferre legem quæ comprehendat etiam clericos, potest eosdem quando illam violabunt iudicare, & punire.

Denique sapè iudices ecclesiastici sunt negligentes in puniendis clericis, & tunc ob bonum, Reipub. ad vitandam ipsius perturbacionem possunt

iudices seculares illos punire, ergo habent ius in illos, nam si non haberent, nunquam possent eos punire.

Propter hæc, & similia argumenta exitit tempore Ioã. 22. quidam Marcilius Paduanus hereticus, qui docebat inter alios hos quatuor errores.

Primò Christum non liberè, sed necessario soluisse tributum Cæsari.

Secundò, ad Imperatorem pertinere instituerè Pontificem, & illum iudicare, ac punire si deliquerit.

Tertiò, quod in ecclesia quidam clerici habeat maiorem auctoritatem, & iurisdictionem quàm alij, vt Episcopi, & Curati, id efficere Papam auctoritate accepta ab Imperatore, & ex commissione ipsius, posseque Imperatorem auferre hanc auctoritatem à Papa, & per se ipsum creare Episcopos.

Quartò, vim coactiuam quam habent in ecclesia Papa, & alij Prælati, ad puniendos inferiores delinquentes, habere ab Imperatore. Quibus aperte docebat omnes ecclesiasticos cuiuscunque ordinis, & dignitatis esse subiectos Imperatori, & aliis Principibus secularibus. Illum propter hos errores, vt Sacra Scripturæ, veræ fidei, & doctrinæ Sanctorum Patrum repugnantes, condemnauit. Idem Ioan. 22. in extrauag. quæ incipit: Licet iuxta doctrinam Apostoli: quam citat Turrecrem. lib. 2. de ecclesia. cap. 95. sub quo fuit, non sub Pascha. Secundò, vt Sebastianus Medices in suo opere de hereticis. eundem errorem habuerunt Ioan. Hus, & Vuicleph, vt habetur in Concil. Constan. sess. 8. errore 12. & 13. Eundem Lutherus, subiciens ecclesiam Regibus, & Principibus, vt videre est in reformatione, quàm misit Car. V. eundem Henricus VIII. Rex Angliæ, asserens, Regem esse supremum iudicem, & caput in suo Regno, tam in spiritualibus quam in temporalibus.

Sed cõtra hos omnes docet catholica fides, iure diuino nec ecclesiasticos, nec alios fideles seculares esse subiectos principibus secularibus in rebus spiritualibus: solos enim Apostolos, & eorū successores, non autem Principes, vel Reges constituit Christus gubernatores ecclesie, magistros fidei, & iudices causarum spiritualium, vt constat apertissimè ex toto nouo testamento, sicque est perpetuo in Ecclesia ex antiquissima Apostolorū traditione obseruatam.

Ita definitur in Conc. Constan. sess. 8. errore 12. & 13. & in extrauag. Ioan. 22. de quo abundè DD. in materia de Clauibus, & de potestate Papæ, vbi copiosè ostenditur, has duas iurisdictiones spirituales, & temporalem esse maximè, distinctas, ad Principesque seculares solum pertinere illam ciuilem, & naturalem, supernaturalem verò, & spirituales ipsos omnino ignorare. Qua parte dimissa, quantum ad nostrum institutum, & præsentem disputationem pertinet.

CONCLUSIO I.

Clerici reuera, & omnino sunt exempti tã in criminalibus, quàm in ciuilibus à iudicio seculari.

Constat ratione adducta in probatione. Tertiæ, conclus. positæ, Et habetur in decretis tota dist. 96. & 2. q. 2. per totam, In decretalibus. de immunitate Ecclesiarum, & c. Sæcularis. de foro competenti in sexto, in Concil. Constan. loco cit. & in Conc. Triden. sess. 23. de reformatione.

tione. c. 20. vbi renouantur omnes canones loquētes de hac re. Idem habetur iure ciuili, in Authentico. Vt clerici proprios iudices conueniant. collatione 6. Et iure Hispano partita 2. tit. 6. l. 17. & lib. 1. ordina. Regal. tit. 3. l. 7. Et in nostro regno imō, & omnibus Regnis Christianorum per leges priuatas cuiusque Regni. Tit. De clericis.

CONCLUSIO II.

Iure defensionis possunt iudices seculares, clericos capere, & quandoque detinere, veluti si id necessarium sit, vel ad liberandū innocentem, vel ad tuendum inuāsum quem clericus vult occidere, aut per vim opprimere, vel ad pacandam Rempubl. quam clericus perturbat, nec ad sit iudex Ecclesiasticus quia tunc illum reprimat, potest iudex secularis in tali casu talem clericū capere, & detinere, donec commodē suo praelato, & iudici tradatur: Iudicare autem, vel punire nullo modo potest.

PRior pars perspicua est, Primò, quia ius defendendi innocentem & patientem iniuriam, & tuendi Rempub. à perturbatoribus est naturale, Gubernatoribus ac Iudicibus ex officio peculiaribus competens, ius autem naturale nullo alio iure derogatur. Secundò, quia Respub. ciuilis ita est perfecta, vt possit se, & suos à quocunq; sibi inferre iniuriam tueri, ac defendere, potest autem effici iniuria à clerico, ergo tunc, si desit iudex Ecclesiasticus qui illum comprimat, poterit minister Reip. illum comprimere capiendū, & derinendo, donec suo proprio iudici tradatur. Secunda, pars constat ex dictis. Quia iudicandum & puniendū desideratur iurisdictione, quam non habent iudices seculares in clericos, Vbi maxime notandum est, quod scribit Rufinus lib. 10. Historiæ Ecclesiasticæ c. 2. vbi refert in Conc. Niceno tradidisse multos episcopos Constantino Imperatori scripta, & libellos continentes crimina aliorum episcoporum, vt ab ipso iudicarentur, & punirentur, piissimum vero Imperatorem omnibus acceptis publicè in præsentia totius Cōcilii omnes illos libellos clausos, nec lectos igni tradidisse, & dixisse: Deus constituit vos sacerdotes, Et potestatem vobis dedit de nobis quoque iudicandi, & ideo nos à vobis reatè iudicamur, vos autem non potestis ab hominibus iudicari &c.

CONCLUSIO III.

Principes vel iudices, qui extra hos casus secunda cōclusionis contra ista iura canonica, & ciuilia trahunt, Ecclesiasticos ad sua tribunalia, sunt suspecti de hæresi luterana, & schismate, potest que contra eos iustè officium Sanctæ inquisitionis procedere.

PAtet: Qui conuenit cum hæreticis, in factis, in quibus illi protestantur suas hæreses, est vehementer suspectus de illa hæresi, vt qui comedit sine vlla infirmitate carnes die veneris, est suspectus de hæresi luterana, & qui communicaret sub vtraque specie, esset maxime suspectus de hæresi Boemorum, quia talia facta protestantur illas hæreses, sed hæretici negantes iurisdictionem, & immunitatem ecclesiasticam, docent à iudice seculari esse iudicandos ecclesiasticos, ergo iudex secularis, ita facit, manifestè conuenit cum hæreticis, in facto quo protestantur ipsi suas hæreses, & esset de simili hæresi maxime suspectus & ab Inquisitoribus examinandus. Sed quæres.

Tomus Primus.

ET EXEMPTIO ET IMMUNITAS clericorum à iudicio seculari competit ne ipsis iure diuino, an humano?

SVnt qui existiment conuenire eis iure diuino. Primò, Psal. 81. dicitur. Deus iterit in synagoga Deorum, in medio autem Deos, id est, Ecclesiasticos, ipse diiudicat. & Ps. 104. dicit Deus principibus, & secularibus, Nolite tangere Christos meos. id est, sacerdotes, & ministros meos. Tertio, Gen. 47. Fecit Ioseph tributariam Regi totam terram Aegypti excepta sacerdotali, nec tunc utebatur Ioseph aliquo iure humano, sed solo naturali, & diuino. Quarto, Matth. 17. cum dixit Petrus filios liberos esse à tributis, & iudicijs Principum, indicauit ibi aliquos esse iure diuino, & naturali liberos, non fecit ibi liberos, nobiles, quia hoc omnium consensu non habent nobiles, nisi iure Casareo, nec milites qui id habent, iure gentium, ergo Ecclesiasticos. Quintò, si hæc immunitas non esset à iure diuino, sed humano, certè vel à iure Imperatorio, vel à iure Pontificio, si ab Imperatorio, & ciuili, possent Imperator, & Reges abrogare priuilegia talè exceptionem concedentia clericis, si à iure Pontificio vel ab eo simpliciter, & absolute, & sine consensu Imperatoris, & regum, aur cum consensu ipsorum, & ipsis approbantibus, non à iure Pontificio solo, quia licet circa fidè & spiritualia, Ecclesia habeat auctoritatem absolutam, nec dependentem à consensu regū, ad condendas tamen leges circa temporalia, & iurisdictionem ciuilem regum in suos vasallos, non potest Ecclesia aliquid statuere sine consensu principum secularium. Vnde dicendum est necessariò, iura canonica quibus exprimuntur Ecclesiastici à foro ciuili, habere robur à consensu Principum, quod si ita est poterunt nunc dissentire, & abrogare ista iura canonica, & priuilegia clericorum: quod tamen non est dicendum reges posse. Afferuntur quoque cap. Duo sunt, & cap. Si Imperator dist. 69. in quibus videtur dici ex diuina ordinatione, Principes non iudicare de Ecclesiasticis, sed ista capita non agent de iudicio de quo præsens quaestio, sed solum docent dignitatem Pontificiam excellere imperatoria, postque Papam excommunicare Imperatores, & ad Papæ iudicium pertinere gubernationem Ecclesiæ. Sed his non obstantibus.

CONCLUSIO IIII.

Pontifices, & alij Ecclesiastici quātum ad gubernationem spiritualem Eccles. & fidelium, non sunt subditi iudicio seculari. Imperatoris vel Principis, sed omnino exempti iure diuino, vt constat ex dictis; Et habetur in illo can. Duo sunt, Et can. si Imperator. In temporalibus autem causis, tam criminalibus, quàm ciuilibus, exempti sunt à iudicio, & foro seculari, non iure diuino, sed iure humano Pontificio, cui ius ciuile, & consensus, Principum Christianorum subscribitur.

ITa Sylu. iudex primo §. 4. & probatur, Tributa ideo danur principibus, vt gubernent subditos,

Kk 2

ditos, & dicans in illos ius vnde eadem est ratio fori, & tributorum, qui tenetur alicui principi seducere tributa, tenetur, & foro ac tribunali illius in temporibus esse subiectus, & ecclesiastici non sunt liberi à soluendis tributis iure diuino, vt optime docet D. Thom. in priua epistola ad Thimo. ca. 13. & nos tomo 2. huius operis in disputatione De vectigalibus, sed solò Pontificio, cui subscripserunt Reges per sua priuilegia, ergo iure diuino non sunt exempti à iudicio seculari. Sed solo iure Pontificio, vnde D. Pau. cuius tempore clerici nondum habeant tales exemptiones, & priuilegia regum, sine discrimine vllò præcepit loco cit. omnibus, vt soluant tributa, nec excipit clericos, ergo clerici iure diuino nō sunt exempti à iudicio seculari. Secundò distincto laycorum, & clericorum est à iure diuino potestas verò civilis Principum in suos subditos circa temporalia à iure naturali, gratia autem non destruit naturam, ergo nec ius diuinum distinguens istos status expoliavit princeps potestate, & iurisdictione in suos vasallos, quamuis clericos circa temporalia, quemadmodum nec infidelis accedens ad fidem exemptus est à potestate sui principis infidelis, quia gratia non destruit potestatem, & iurisdictionem civilem.

CONCLUSIO V.

Hæc exemptio clericorum est maximè consona iuri diuino.

PAtet exemptio fidelis à potestate infidelis, est maximè consona iuri diuino, vt docet Pau. 1. Cor. 6. ne infideles cognoscentes in suis tribunalibus crimina fidelium, contemnant fidem, sed eadem ratio militat de clericis si iudicentur à secularibus, videntes enim eorum crimina continent statum clericalem, & dignitatem sacerdotalem, ergo hæc exemptio clericorum maximè consona quoque est iuri diuino.

Secundò, iure diuino ecclesiastici sunt pastores, & iudices secularium in spiritualibus, videtur autem alienum à ratione, vt pastor iudicetur à sua oue, & iudex spiritualis à suo subdito spirituali: & ita est ita maximè consona hæc exemptio iuri diuino. Hoc argum. probat D. Pau. iniquum esse, vt fideles iudicentur ab infidelibus, quia fideles futuri sunt iudices infidelium 1. Corin. 6. & Constantinus loco citato noluit iudicare causas sacerdotum eodem argum. adductus, quia sacerdotes sunt iudices secularium etiam principum.

Tertiò, ecclesia cum sit Resp. perfecta, cuius auctoritas non pendet à civili, & iure diuino instituta à Christo cum plenitudine auctoritatis sibi necessaria, potest iure naturali, & diuino concedere leges conuenientes suæ gubernationi, sed hæc conuenit maximè rectæ ipsius gubernationi, ne dignitas ecclesiastica contemnatur ergo potuit illam concedere, citq; id consonum iuri naturali, & diuino. Hanc concl. confirmant argumenta posita ad ostendendum hanc exemptionem esse à iure diuino, non quod si Deus illam præceperit vel instituerit, sed esse maximè consonam his quæ Deus instituit, & iuri diuino, vt docet, secunda ratio hic posita.

Vnde ista argumenta quatenus nituntur ostendere hanc exemptionem esse à iure diuino respondet: Ad primum ibi nomine Deorum intelligi iudices supremos, qui non habent in terris à quibus

iudicentur, quos admonet, ne quia carēt in terris superiori iudice à quo puniantur, iniuste iudicent, habent enim Deum supremum iudicem assistentem eorum tribunalibus, & audientibus, obseruantem eorum iudicia, & strictè iudicaturum ipsos, & quamuis ibi nomine Deorum intelligerentur clerici, non sequitur, Deus obseruat actus clericorum, & eos strictè iudicaturus est, ergo non sunt foro seculari; quia non dicitur in isto loco solum Deum illos iudicaturum, iudicabit enim, quoque Deus nobiles, & quoscunque seculares, nec propterea eximuntur à iudicio suorum Principum, & iudicum.

Ad secundum, docetur ibi ne quis calumnietur aut manus iniiciat Sacerdotibus, & Prophetis, sed non propterea sequitur esse exemptos à iudicio principum.

Ad tertium, Ioseph obseruauit, quod est maximè consonum iuri diuino, & rectæ rationi, factū autem Ioseph non est ius diuinum.

Ad quartum, Christus non fecit ibi suos Apostolos, vel aliquos homines liberos à foro seculari, & tributis principum, sed de se ipso tantum loquens, docuit se non debere tributum, quia sicut filij regum nō debent tributum, ita nec ipse quia erat verus filius Dei, & Dauidis.

Ad quintum dico, clericos esse exemptos iure humano. Pontificio maximè cōsono iuri diuino, in quo principes seculares consenserunt. Et ad argumentum, ergo modo possent dissentire, & reuocare. Respondeo non posse: Primò, quia tunc consenserunt non gratis, & temerè, sed ducti recta ratione fluente à iure diuino. Tum quia videbatur iniquum, vt ipsi suos iudices, & pastores spirituales iudicarent, Tum quia viderūt id maximè necessarium dignitati Ecclesiasticæ, ne habeatur in contemptu, si crimina clericorum ad secularia tribunalia ducerentur, quæ rationes semper extāt. Secundò, non possunt, quia quod semel Ecclesiæ concessum est, etiam si ex consensu secularium, non potest reuocari ab ipsis, habet enim in illud Ecclesia ius acquisitum, & possessorium, sicut hæreditates, redditus, & bona temporalia ecclesiæ concessa, donatione Regum collata sunt, at postquam semel ipsi concessa sunt, habet Ecclesia in illas ius acquiritum, nec à Principibus repeti, aut reuocari possunt. Tertio quia ecclesia habet auctoritatem ad condendas leges optimam ipsius gubernationem concernentes, quas principes seculares abrogare non possunt, cum gubernatio Ecclesiæ non pendeat ab auctoritate civili; hæc autem lex immunitatis clericorum est vna ex istis.

Nunc ad argumenta initio facta. Primum illud quærit; Quomodo Christus fuerit subiectus iudicio Pilati? Nam D. Thom. videtur in solu. secundi docere, Pilatum non fuisse iudicem Christi ordinatum aut delegatum, sed arbitrum, Christumque illi se propria sponte subiecisse, sicut litigantes iudici arbitrio, Et eodem modo Papam, & alios ecclesiasticos posse se subijcere iudicio alicuius secularis, vt iudici arbitro; iuxta quam solutionem, prima illa ratio hæreticorum nullam habet vim, quia nos negamus in aliquibus negotijs temporalibus posse clericos seculari vt arbitro se subijcere. Attamen hoc dictum Diui Thomæ non videtur omnino verum, quia Pilatus erat iudex delegatus à Cæsare in Iudæa, & Christus, quoad homo erat verus Iudæus ciuis Iudææ, & subiectus his quibus subiecti erant cæteri Iudæi. Caietan. adductus hac ratione ait hic: Pilatum

sum non peccasse per iudicium usurpatum contra Christum, quasi Christus non fuerit illi subditus, nec Christum tradidisse Pilato aliquam novam potestatem supra se, quam antea non habere et sicut litigantes tradunt iudici arbitro, sed iudicasse illum eadem potestate, quam habebat in alios Iudæos, delegatam sibi à Cæsare: quia Christus licet ut filius Dei esset Rex regum, & Dominus dominantium, quatenus homo tamen non habuit regnum temporale, nec illud administravit ante resurrectionem, ipsomet Christo dicente, Regnum meum non est de hoc mundo, Peccasse autem per iniquum iudicium, condemnando innocentem: Dicitur autem D. Thom. intelligendum esse, non quasi Christus aliquam novam potestatem dederit Pilato, sed quia sua sponte voluit se exhibere illi præsidenti in Iudæa, sicut unum de subditis, cum potuisset si noluisset non esse illi subiectus, in hoc sensu Comparare D. Thom. hanc subiectionem qua Christus se subiecit Pilato, illi qua litigantes se subiciunt iudici arbitro: Quia licet non dederit Christus Pilato aliquam novam potestatem, sicut litigantes dant arbitro (cum potestas illa Pilati ad iudicandum Christum, fuerit illa eadem quam habebat ad iudicandum alios Iudæos) hoc tamen quod est fuisse illi subiectus sicut vnus ex alijs Iudæis, cum esset verus filius Dei, & Rex regum, voluntariè propter nos accepit: Vnde iuxta Caiet. iudicium Pilati in Christum fuit quidem iniquum, quia damnauit innocentem, non tamen usurpatum, nec tanquam arbitris accipientis novam potestatem ad iudicandum Christum, sed supposita humilitate Christi, qua voluit fieri sicut vnus ex alijs Iudæis in illo regno, iudicauit illum eadem potestate delegata sibi à Cæsare, quod iudicabat alios.

Soto probat primum dictum Caiet. iudicium Pilati fuisse iniquum, hoc enim est de fide, Secundum verò, id est non fuisse usurpatum distinguit, si Augustus Cæsar (inquit) erat verus Rex Iudææ, & non tyrannus, iudicium Pilati non fuit usurpatum ob rationem dictam, qui ex vna parte habebat legitimam potestatem delegatam in totum illud regnum Iudææ, & ex alia Christus voluit se habere sicut vnus ex subditis, & ciuibus illius regni, si verò Cæsar habebat Iudæam per tyrannidem occupatam, peccauit (inquit) Pilatus per iudicium usurpatum in Christo, sicut, & in alijs Iudæis. Hæc obseruatio Soti optima quidem est, sed parum huic loco accommodata, non enim scimus quam authoritatem habuerit Pilatus in illo regno, delegatam ne à vero Principe vel à tyranno? Sed supposito fuisse Pilatum legitimum prætorem illius regni, quærimus peculiariter de Christo, fuerit ne illi simpliciter subiectus, ut alij Iudæi sæculares: quia inde argumentantur heretici à simili, Christus fuit iudicatus à iudice seculari, ergo, & Ecclesiastici sunt etiam iudicandi à iudicibus secularibus.

Probabilius multò aliqui recentiores docent contra Caiet. & Soto. Christum verè exhibuisse Pilato authoritatem quam in ipsum non habebat, quia quicquid sit de illa quaestione, An Christus quatenus homo fuerit verus rex Iudææ, & habuerit verum illius dominium, certum tamen est Christum fuisse verum Messiam, omnium redemptorem, filium Dei naturalem, & supremum legislatorem: qui tituli ipsum etiam quatenus homo erat, eximebant à iurisdictione Pilati, & cuiusvis Principis humani, Et licet hæc omnia ignoraret Pilatus ignoratia crassa, nec Christus illi indicauerit,

Tomus Primus.

non propterea habebat auctoritatem in Christum sicut ignorantia tyranni, & silentium Reipub. oppressæ non conferunt tyranno ius, etiam si ipsa tacet. Vnde Pilatus non habuit in Christum, potestatem, quam habebat in alios Iudæos.

Et confirmatur, quia cum tributa dentur principibus, quia dicunt iura, qui ius est liber simpliciter, & secundum se, ac sine vilo priuilegio à tributis alicuius Principis, est simul liber, & exemptus à iurisdictione illius: Christus eo ipso quo filius Dei erat liber è tributis, ut docuit Matth. 17. ergo eo ipso quo filius Dei, & redemptor erat etiam liber à iurisdictione Cæsaris, & Pilati, & cuiusvis alterius Principis humani: vnde voluntariè subiecit se iudicio Pilati, dans illi supra se authoritatem quam antea non habebat, sicut litigantes dant iudici arbitro, ita Turrecrem. lib. 2. de Ecclesiast. c. 69. adducit que in hunc sensum illud Esaiæ 53. oblatum est (iudici) quia ipse voluit. Et D. Christof. explicans illud Christi. Non haberes in me potestatem, nisi tibi datum esset de super, ait. datum id est petmissum.

Et hoc apertè habet hic D. Thom. nec est quòd verba eius torqueamus cum Caietan. cum Doct. Sanc. explicato modo quo litigantes se subiciunt iudici arbitro, subiungat statim, sic Christum se subiecisse iudicio Pilati: additque eodem modo Christum se iudicio Pilati subiecisse, quo Papa Leo se subiecit iudicio Imperatoris, constat autè Papam Imperatori se subicere ut iudici arbitro, dando illi in illo negotio potestatem quam antea non habebat Imperator in ipsum.

Vnde ad argumentum respondeo primò Christum subiecisse se iudicio Pilati ut arbitri, quòd etiam possunt clerici, Respondeo secundò etiam si Christus verè fuisset ut homo, & cuius Iudæus subiectus, Pilato nihilominus clericos esse modò exemptos; legibus Ecclesiasticis ita statuentibus, quæ iustissimæ sunt, & iuri diuino maximè consonæ & à principibus sæcularibus non temerè, nec omnino gratis, sed distante recta ratione, & exigente necessitate boni communis ad tuendam dignitatem Ecclesiasticam approbatæ, & confirmatæ.

Ad secundum constat solutionè ex dictis Christus enim solum tributum, non tanquam debens, illud sed ut patet ex textu, ad tollendum scandalum, quia quamdiu ignorabatur veritas personæ ipsius, & immunitas ac dignitas eius scandalizabantur videntes ipsum non soluere tributa quæ ceteri Iudæi persoluebant.

Ad tertium de Paulo dico, ipsum appellasse ad Cæsarem, quia nulla se illi tunc obtulit commodior via, qua iniquitatè iudicis cui a stabat, & aduersariorum qui illum falso accusabant, declinaret: Et ita licet clerico, qui apertè à suo iudice opprimeretur, nec alia ipsi se offerret commodior via ad redimendam suam vexationem, appellare, ut videbimus ad iudicem sæcularem; quia princeps etsi non sit iudex clericorum, est tamen defensor oppressorum, iure naturali, à quocunque illi opprimantur, & quicumque sint illi oppressi, siue subditi siue non. Quod additur in eodem argumento de Pontificibus, & prælatis qui iudicio Imperatorum, & regum aliquando se subiecerunt, tractat optimè, & copiosè hic Caiet. maximè de Papa. vnde videamus.

Kk ; CON-

CONTROVERSA II.

POSSIT NE PAPA ALTERIVS
iudicio se ipsum subijcere, & in quibus.

Divus Tho. hic ad secundum docet posse se subijcere Imperatori in causis pertinentibus ad ipsum, vt iudici arbitro, nec tamen explicat an in omnibus causis ad ipsum pertinentibus, vel in aliquibus tantum.

Præterea de quacunque causa loquatur, videtur hæc sententia falsa: primò quia Papa ita est superior iudex omnium, fidelium, vt nullum habeat iudicem, sic enim legitur in Conc. Sinuesano vel Romano vt habetur dist. 21. can. Nunc cum Marcelinus se subiceret iudicio illius Concilij, respò disse vniuersum Concilium. Tuo ore iudica, causam tuam. prima enim Sedes non iudicabitur a quoquam. Secundò si posset Papa ab aliquo iudicari, cum iudicare dicat superioritatem, & iurisdictionem, ille cuius iudicio Papa se submitteret, esset superior & haberet in ipsum iurisdictionem, possetque in illum procedere per censuras, quod est contra omnes Doctores. Tertio, Si quis posset habere potestatem in Papam, aut illa penderet ab ipso Papa, aut aliundè. non aliundè, quia nullus est superior Papa à quo illa pendeat, nec à Papa, quia ita non esset superior Papa, is enim cuius potestas ab alio emanat, & pendet, necessariò inferior est illo à quo talis potestas pendet, iudicaturus autè de aliquo debet esse illo superior. Quarto, si posset Papa alterius iudicio se subijcere, aut teneretur Papa illius sententiæ stare, posset talis iudex Papam ad id compellere, vel non: si dicas non teneri, frustra esset talis iudex, imò nec esset iudex, cum in iudice (vt docet hic D. Thom.) exigatur vis coactiua, & auctoritas ad compellendum quem indicat. Quod si dicas Papam teneri, & posse ab illo iudice compelli, hoc est contra omnes Doctores asserentes nullum habere aut posse habere in terris, vim coactiuam in Papam, nisi Concilium generale, & æcumenicum in causa hæresis, quando est apertè hæreticus, vel vehementer suspectus, tunc potest Concilium congregari, ipsum vocare, causam eius discutere, iudicare, deponere, ac punire. præter hunc casum nulli subijci potest Papa, ita vt habeat in ipsum vim coactiuam. Tum etiam, si Papa posset ab illo iudice cogi, esset potestas illius iudicis maior potestate Papæ, quod est absurdum: se quæla verò patet, quia si maneret potestas Papæ maior potestate illius iudicis, posset Papa reuocare, & irritare quæcunque ille iudex faceret. Similiter potest argui, si Papa potest sibi iudicem constituere, vel poterit illum à se assignatum durante lite reuocare, aut non, si potest, ergo non est superior Papa, iudex autem debet esse superior eo quem iudicat, tum etiam frustra coram eo ageretur iudicium, si ab altera parte posset prohibitio reuocari: quod si non potest Papa illum reuocare, poterit ergo compellere Papam, & habebit vim coactiuam in illum, quod est falsum.

Ad hæc diluenda, & argum. illud cuius occasione hæc quaestio proposita est soluendum: Obseruemus. Tria genera causarum pertinere ad Papam, primò causas fidei, & vniuersalis Ecclesiæ, cuius est pastor, Secundò, iudicia quæ in alios exercere potest, non autem in se ipsum: vt iudicia quæ fiunt

per censuras excommunicationis, suspensionis, vel interdicti. Tertio, iudicia, quæ in alios, & in se ipsum exercere potest, cuiusmodi sunt, Primò lites, quæ inter ipsum & aliquem alium oriri possunt, vel de aliquo delicto pecuniario, vel de aliquo grauamine temporali, quo aliquis conuertiatur à Papa se in aliqua re temporali esse grauatum. Secundò, lites aliquæ ciuiles inter cameram Apostolicam, & aliquas personas, Tertio, correctio alicuius sententiæ ciuilis ab ipso lata, quam Hispanè dicimus reuista: in his Papa iudicat alios, & se ipsum quoque, nam iudicat se illud debere, vel non debere, se illum qui conuertiatur grauasse, vel contra, bona illa ad suam cameram pertinere vel non pertinere, se in illa sententiæ cuius correctio petitur, iuste, & ritè iudicasse vel non: in his ergo omnibus sui quoque iudex est.

Hoc posito, Dico primo, in causis fidei, & morum, & pertinentibus ad gubernationem vniuersalis Ecclesiæ, non posse Papam alicuius iudicio vllò modo se submittere: quia hoc iudicium ita est annexum muneris Pontificio, vt sicut nõ potest constituere alium Papam supra se, ita nec se in tali iudicio alicui submittere. Secundò, quia priuilegium non errandi in fide, & moribus, ita est concessum soli Papæ, vt illud in nullum alium possit transferre.

Dico secundò, in his causis, & iudiciis in quibus Papa non potest se ipsum iudicare, neque posse alicuius iudicio vt arbitro vel alio quouis modo se submittere, vnde non potest committere alicui auctoritatem ad ipsum excommunicandum, deponendum, vel suspendendum, ita D. Thom. in 4. d. 19. q. 1. ar. 3. Ricard. dist. 18. ar. 5. q. 1. Palud. eadem q. 2. & omnes Doctores; In causa autem hæresis potest à Concilio vniuersali iudicari, & deponi, vt habetur c. Papa dist. 40. potestque Concilium, si voluerit, illud iudicium aliquibus committere ipse autem Papa sicut non potest se iudicare in tali casu, ita nec alij id committere, vide circa hæc Turrecrem. tam lib. 2. de Ecclesia. c. 104. & 105. In causis vero, & iudiciis quæ potest ipse circa se ipsum exercere, vt in litibus de aliquo debito vel grauamine alicuius cum ipso, vel sua camera Apostolica, & quando postulatur aliqua sententiæ ciuilis vel criminalis ab ipso lata iterum examinari, & videri, in his potest se alterius iudicio submittere. Ratio autem huius discriminis est optima, quàm assignat hic Caiet. quia nemo potest committere alteri potestatem vel iurisdictionem quæ ipse non habet, cum potestas delegata non possit extendi, ad ea, quæ non extenditur potestas præcipui delegantis, Vnde non est argumentum Nemo committit nisi quæ ipse potest, Papa, quædam circa se, quæ ipse potest in seipsum iudicare, quæ vero in seipsum non potest, neque poterit alteri committere, vt in eis ab aliquo iudicetur.

Dico tertio quotiescunque in huiusmodi causis aliquis est iudex Papæ, illum non esse iudicem ipsius potestate ordinaria, sed ex commissione tantum, & consensu eius, eo modo quo iudex arbiter est iudex ex commissione, & consensu litigantium, cum Papa iure ordinario nulli in terris subiciatur. Quo fit primò, potestatem quam Papa cõfert alicui supra se, non potest esse potestate Papæ, quia cum sit ex libera commissione Papæ, pendet illa semper à Papa, vt effectus à sua causa.

Secundò, talem potestatem esse dissimilem potestati ordinariæ quam habent alij iudices alii. non habent potestatem in personam, & causam, possuntque

suntque iudicare de causa, & compellere personam ad obediendum illi sententiæ: iudex autem arbitrum constitutus à Papa in causa ipsius, habet quidem potestatem in negotium, ut illud iudicet, non autem in Papam, nec potest eum compellere, quia nullus habet in ipsum vim coactivam. Sequitur tertio, tunc iudicem posse dici superiorem secundum quid in tali negotio, non tamen simpliciter, semper enim manet inferior Papa: nihil enim prohibet inferiore, & subditum iudicem arbitrum esse in causa, & negotio sui superioris. Ita optime docuit D. Thom. posse Pontifices fecerunt nec inde sequitur Papam, & clericos non esse exemptos à foro seculari.

Nunc ad argumenta contra hæc de Papa, dicta sunt.

Ad primum dico, Papam iure ordinario nullum habere iudicem præter Deum, ex ipso tamen commissione in causis in quibus potest se ipsum iudicare, posse iudicem arbitrum ad maiorem sui iustificationem eligere. Factum Marcellini, & dictum illius Concilii nobis non repugnat, quia ibi agebatur causa fidei, & punitio Marcellini, qui ex timore idolis thura obtulerat.

Ad secundum patet solutio ex dictis, ille enim iudex à Papa institutus habet potestatem super negotium, non tamen aliquam iurisdictionem in ipsum Papam, cum semper maneat ipso inferior.

Ad tertium constat iam, iudicem istum, cum potestas eius sit ex sola commissione Papæ, ex ipso pendens, non esse superiorem Papa sed illi semper manere inferiorem, esse tamen superiorē in causa ipsi commissa.

Ad quartum respondent optime Caiet. & Soto, cum duplex sit necessitas alia coactionis, & potentia, qua superiores possunt cogere, & compellere inferiores per pœnas spirituales, aut temporales alia iustitiæ, & conscientia, qua omnes tam superiores, quàm inferiores tenentur stare promissis, & debitis ex iustitia, Papam non teneri stare sententiæ illius iudicis, nec posse ab eo compelli necessitate coactionis, & potentia, quia semper manet Papa illo superior, teneri tamen necessitate iustitiæ, peccareque peccato iniustitiæ, & infidelitatis, si absq. iusta, & rationabili causa non staret sententiæ illius, cum ipse met illum elegerit in iudicem, & potestatem illi in tali negotio tradiderit, suamque sponderit fidem. Similiter soluit ultimum, Papam durante lite non posse illum iudicem sine iusta causa reuocare, lege fidelitatis, & iustitiæ, quod si eam violare non vereatur, potest illum reuocare, & erit de facto reuocatus, cum potestas illius iudicis esset ex sola commissione Papæ, & ex eius consensu dependens sicut si rex in suo regno litem haberet cum aliquo subdito, & negotium illud alicui iudicio arbitro committat, sine causa iusta non potest illum reuocare, nec agere contra illius sententiam ex fidelitate, & iustitia, de facto tamen poterit illum reuocare, eritque verè reuocatus, quia potestas eius erat ex sola commissione Regis, & ex ipsius consensu omnino dependens.

Ad alia argumenta Hæreticorum. Ad quartum igitur dico, verè Principes in temporalibus, & civilibus esse principes omnium civium, & incolarum sui regni, siue seculares sint siue monachi, & simpliciter posse causas illorum temporales iudicare, quia hæc exemptio non est à iure diuino, posita autem exemptione, quam habent clerici ab Ecclesia, & in quam principes ipsi vgentissima ratione

adducti consenserunt, iam non posse eos iudicare, nec reuocare hanc exemptionem iuste cõcessam, & iustissime ab Ecclesiæ ministris tot sæculis possessam.

Ad confirmationem dico, deferri aliquas causas clericorum vel religiosorum ad tribunalia regia titulo iustæ defensionis, quando prælati ipsorum iniquè, & tyrannicè contra eos procedunt, ut ab illa oppressione liberentur, aliter enim non possunt, maxime post constitutionem Sixti V. qua omnino prohibentur & sub grauissimis censuris, in causis Ecclesiasticis ad iudices seculares confugere.

Quod si quæras. An clerici possint renuntiare huic iuri, & exemptioni? Dico primò non posse ipsos assistere foro seculari. & ibi iudicentur, siue, & alij seculares, potestate ordinaria quam iudices habent à suis Principibus, cum sit ipsis omnino interdictum tam in civilibus, quam in criminalibus, r. 1. q. 1. Can. Inolita, & can. Placuit, & extra de foro competenti c. Si diligenti, committere autem alicui iudici seculari tanquam viro prudenti, & iudici arbitro suas causas civiles non est eis prohibitum. Intelligenda autem hæc sunt in causis propriis clericorum, in quibus ipsi vocantur ut rei, nã si secularis sit debitor, & velut reus, clericus autem creditor, & actor, debet tunc agere coram iudice illius secularis, ut iudice publico, quia in omni causa seruandum est reo suum proprium forum. Causæ verò Religiosorum civiles, & temporales, siue actores sint siue rei, agenda sunt coram Prætoribus, quem vocamus Gubernatorem, quia est à iure communi iudex, & patronus minorum. Religiosi autem sunt velut minores sub Gubernatoris tutela constituti.

Ad quintum dico, pertinere ad bonam Reipublicæ gubernationem, ut omnes ciues ipsius, tam clerici, quàm seculares seruent leges civiles ipsius, maxime in pretiis rerum, cum ad hoc etiam ex iustitia teneantur, ut copiosè videbimus volumine sequenti q. 77. Non autem pertinet ad optimam Reipublicæ gubernationem, ut clerici iudicentur à secularibus sed à suis Prælatibus.

Ad vltimum constat solutio ex secunda cõclusionem posita, clericos perturbantes Remp. aut alicui priuato nocentes, non posse iudicari, aut puniri ab aliquo iudice seculari, sed comprehendi tantum, & detineri, donec iudici competenti tradantur, qui illos comprimant, quia ita exigit ius naturale iustæ defensionis, cui nullum aliud ius derogare valet. Videamus iam.

CONTROVERSA III.

*AN IUDEX EXCOMMUNICATVS
excommunicatione maiori possit exercere
actus iudiciales: & an facta ab
ipso sint valida.*

Dixi excommunicatione maiori, nam minor omnino consensu, nec priuati iudicem sua potestate, & iurisdictione nec usu illius. Quæstio ergo est de excommunicatione maiori.

Obseruemus primò, varia esse genera excommunicatorum: Quidam enim sunt occulti, alii verò omnibus vel pluribus notorii, quos multi intellegunt incurrisse excommunicationem, vel per sententiam iudicis, quæ dicitur ab homine, vel suo facto à iure, Rursum excommunicatis quidam sunt vitandi

vitandi ex decreto Ecclesie in Conc. Constan. nepe nominatim excommunicati, vel manifesti percussores clericorum. Alij vero ab his, etsi notoris sunt excommunicati, non sunt vitandi. Rursum ex his omnibus quidam tollerantur ab Ecclesia, alij vero nequaquam. Dicuntur tollerari, qui prestant in Ecclesia, quae solent alij fideles non excommunicati prestare, sciente praefato nec prohibente.

Obseruetur secundò nominatim excommunicatum, eo ipso quo nominatur, in eo loco ubi nominatur, tam non tollerari ab Ecclesia, quia illa nominatio est simul mandatum & prohibitio praefati, ne ipse cum alijs aut alij eum ipso cummuniceat. Vbi vero ignoratur talis nominatio, quamdiu ignoratur, perinde est ac si non esset tale mandatum datum, & consequenter quamdiu ibi praefatus cum non prohibet, dicitur tollerari. Aliter enim esset maximum damnum boni communis, ut multi excommunicationem eius inculpabiliter ignorant, videntesque ipsum gerere se tamquam non excommunicatum, bona fide, cum ipso negotia exercerent, quae deinde haberentur inualida. Tum etiam, quia ubi ignoratur, est velut occultus: unde sicut occultus quamdiu est occultus tolleratur, ita nominatim excommunicatus in vno loco, in alio ubi ignoratur, quamdiu ignoratur tolleratur. Similiter percussor clericus duobus modis, tolleratur.

Primò, quamdiu culpa eius non manifestè constat, sed res est dubia, & sub iudice: unde Conc. Constan. non quemcunque percussorem clericum dicit vitandum, sed manifestum, vocatur autem manifestus, vel euidentia facti, vel per sententiam iudicis.

Secundò, si percussit in vno loco, in alio autem inculpabiliter ignoratur, ubi ignoratur dicitur quoque tollerari ab ecclesia, quamdiu à praefato illius loci non prohibetur, sicut dictum est de nomina excommunicato, & propter eandem rationem boni publici.

Obseruetur tertio, hoc interesse inter excommunicatos, & alios fideles, ut quicumque excommunicatus eo ipso quo excommunicatus, est, prohibeatur communicare cum alijs fidelibus è precepto Ecclesiae; quod in rebus grauibz obligat sub mortali, à quo non excusatur nisi per ignorantiam inculpabilem, quia si sciens & volens communicet contra hoc preceptum, contemnit Ecclesiam, cuius contemptus est peccatum mortale ex suo genere. Alijs autem fidelibus non interdicitur communicare cum excommunicato, nisi in illis duobus tantum casibus expressis, à Conc. Constantiensi.

Ratio autem huius discriminis est, quia excommunicatio verbi gratia Ioannis non fertur ob culpam aliorum, aut ad puniendos alios, sed culpa Ioannis, & in eius punitionem; & ita merito maior prohibitio sit ipsi quam alijs.

Secundò, quia ut bene obseruauit Soto in suo, 4. distinct. 22. quaestione prima, articulo quarto, illud statutum Conc. Constan. non est editum in fauorem excommunicatorum, sed in fauorem aliorum fidelium, ad tollendos scrupulos, & pacandas conscientias, quo circa meritò alij tantum tenentur vitare excommunicatos in casibus sibi à Conc. expressis, Excommunicati vero manent cum vinculo, & debito abstinendi, & subtrahendi se à communicatione cum alijs fidelibus, eo ipso quo sciunt se esse excommunicatos, quicumque ipsi sint.

His positis variae sunt de proposita quaestione opiniones:

Prima sentit, quemcunque excommunicatum publicum & notorium peccare mortaliter, si exerceat actus iudiciales, & facta ab ipso inualida esse omnino: Excommunicatum autem occultum cui id innotescit, peccare quidem mortaliter si exerceat actus iudiciales, facta autem ab ipso tenere, & valida esse: ita docent Innoc. & Panorm. in c. Veritatis. De dolo, & contumacia: Faciunt enim hi duplices actus iudicum, quosdam publicos, ut iudicare, & alios priuatos, ut vendere, locare: priuatos (inquiunt) possunt etiam excommunicati exercere, publicos vero qui sunt notorie excommunicati nequaquam. Idem videntur sentire Ricard. in 4. distinctione decimo octauo, articulo septimo, quaestione prima. Et Syluest. Excommunicatio capit. secundo §. 11. & 23. Probatur haec opinio ex Can. Ait. Coelestinus. Can. Apertè, & Can. Miramur. 24. quaestione prima, in quibus omnibus Nicolaus Papa docet excommunicatos notorios (de his enim ibi est sermo) non posse iudicare, nec eorum sententias esse validas.

Secundò, quae sunt à suspensis à suo officio sunt omnino inualida, excommunicati sunt suspensi ab omni officio, & actu publico, ut habetur cap. Pia. De exceptio, in 6. ergo.

Tertio qui non habent iurisdictionem nec subditos, nec iudicare potest, nec sententia illius valida est, ut constat ex prima, & secunda conclusio. huius articulo. Sed excommunicatus, de quo loquimur priuatur iurisdictione, saltem vsu ipsius durante censura, ex can. Nos sanctorum, & can. Thiratos: 15. quaest. 6. ergo.

Quarto, cap. Decernimus. De sententia excommunicationis in 6. praecipitur, ne excommunicati sint testes, vel actores, vel aduocati, quod si fuerint, facta illorum sint inualida, & nulla; ergo à fortiori actus iudicis cum sit, qui praecipue occurrit in iudicio, si sit notorie excommunicatus, erunt inualidi, & nulla. Denique cap. Ad probatum, extra De sententia, & re iudicata. Habetur aperte, sententiam latam ab excommunicato non tenere, adeo ut si plures conueniant ad ferendam eandem sententiam, vno eorum existente notorie excommunicato ratione illius sententiae illo sit inualida, & nulla, loquunturque omnes hi textus de quocunque notorie excommunicato sine villo discrimine, siue tolleretur ab Ecclesia, siue non. Vbi autem lex non distinguit neque nos distinguere debemus.

Secunda opinio est, solum nominatim excommunicatum, & percussorem clericum; quocunque modo sese habeant siue toletentur ab Ecclesia, siue non, esse suspensos ab omni officio publico, & actus eorum siue sit iudex saecularis, siue Ecclesiasticus, nullo modo tenere. Haec est Mag. Victor. Et probatur. Publicè ac notorie excommunicati sunt suspensi ab omni officio publico, & actus iudiciales eorum sunt omnino nulli, sed nominatim excommunicati, & manifesti percussores clericorum in iudicio Ecclesiae sunt publicè, & notorie excommunicati, & ut tales omnino vitandi, iuxta decretum Conc. Constan. huiusmodi, & inhabiles durante illa censura ad aliquos actus iudiciales.

Tertia opinio habet tria: Primò excommunicatum siue sit publicè, & notorie excommunicatum vel manifestus percussor clericum peccare quidem mortaliter iudicando, facta tamen eius esse, & Valida, & Tenere, Secundò tenere quoque

etiam

etiam sit nominatim excommunicatus, quamdiu tolleretur ab Ecclesia, quia quamdiu toleratur concedit illi Ecclesia usum suæ iurisdictionis, & habet pro raris illius, effect enim magnum damnum boni publici, ut iudicem illum vna ex parte viderent fideles tolerari ab Ecclesia, nec impediri à prælato loci, cui id incumbit, ex officio, & alia ex parte facta illius essent inualida.

Tertiò, nominatim excommunicatum, & manifestum percussorem clerici, ubi non tolerantur ab Ecclesia, esse suspensos ab executione sui officij, & facta eorum non tenere, quia eo ipso quò non tolerantur, expoliat eos omni usu suæ iurisdictionis, & declarat eos inhabiles ad quoscunq; actus publicos, & iudiciales. Hęc est Caiet. in sum. verbo. Excommun. & Mag. Soto in suo 4. distin. 22. quæst. 2. ubi pro eodem sumit quamdiu ignoratur, & quamdiu toleratur, & est communis modò inter recentiores Thomistas.

CONCLUSIO PRIMA.

Excommunicatus excommunicatione maiori, etiam si non sit notoriè excommunicatus, sed occultè, modo sit reuera excommunicatus, & ipsi constat, peccat mortaliter exercendo actus publicos, & iudiciales.

IN hac conclusione omnes conveniunt, non tamen in probatione illius, Soto enim in suo 4. distin. 22. quæstio. i. articu. 4. probat illam, quia præceptum Ecclesiæ omnes excommunicatos excommunicatione maiori eo ipso quo talem excommunicationem incurrunt, arcet, & subtrahit à communione aliorum fidelium: iudex verò excommunicatus id sciens, & exercens actus iudiciales, contemnit hoc præceptum, contemptus autem præcepti Ecclesiastici in re graui (ut diximus) est ex suo genere peccatum mortale, Caiet. verò in sum. verb. Excommun. prope finem, non sentit iudicem peccare mortaliter, eo quòd agat contra præceptum Ecclesiæ non communicando cum alijs, vult enim præceptum Ecclesiæ sub mortali separare tantum excommunicatum ab alijs fidelibus, in his rebus in quibus communicant fideles, ut fideles sunt, quales sunt orationes, sacramenta, &c. In alijs autem rebus in quibus possunt communicare fideles tam cum fidelibus quam cum infidelibus, & in quibus communicant, fideles inter se, non qua fideles sunt, sed qua homines sunt, ex naturali vel civili societate, non separari excommunicatum ab alijs fidelibus nisi sub veniali: Vult tamen Caiet. eo loco iudicem excommunicatum peccare mortaliter rationè usurpati iudicij, quia iudicium usurpatum ex suo genere est iniquum, & peccatum mortale, excommunicatus autem cum sit suspensus ab usu suæ iurisdictionis durante censura, si attenter iudicare, committit iudicium usurpatum. Sentirem tamen iudicem istum vtraque ratione peccare mortaliter.

CONCLUSIO II.

Occultè excommunicatus non est suspensus, neque priuatus suo officio, & iurisdictione, neque illius usu, & exercitio, & ita potest iudicare, & actus ipsius tenent.

ITa Palud. in 4. distinctione 28. quæstione secunda, Ricard. in 4. distinctione decima octaua, quæstione prima, artic. septimo, Syluest. Excommunicatio capit. 3. num. 23. Caiet. in sum. Excommunicatio, Soto loco cit. & est communis inter omnes Doctores. Et probatur, quia omnes textus adducti expressè loquuntur de excommunicatione publico, & notorio.

Secundò, can. Infamis 3. quæst. 7. habetur, facta, & iudicia quæ exercuit seruus dum ignorabatur esse seruus, & habebatur pro libero, valida esse, quamuis seruus iudex esse non possit, ergo similiter facta excommunicati occulti: Probo consequentiam ex paritate rationis: sicut enim excommunicatus non potest esse iudex, ita nec seruus.

Et confirmatur ex iure civili ff. enim de officio prætoris l. Barbarius proditor ciuitatis vel Reip. non potest esse prætor, nihilominus quamdiu est occulta eius proditio (& dubitatur an conspirauerit) in Remp. facta, & iudicia eius tenent.

Tertiò, quòd excommunicati sint suspensi à suo officio publico est à iure humano pontificio, Ecclesia autem non est censenda suspendere occultos, quia Ecclesia in suis legibus sicut quouis prudens legislator censenda est prospexisse bono communi, esset autem maximum damnum boni publici, & fidelium, si actus excommunicati occulti essent inualidi. Qui enim possident aliqua bona per sententiam iudicis, deberent esse dubij an illa tuto possiderent, qui peccata sua confessi sunt, deberent esse dubij de suo statu, maxime si aliqua excommunicatio illorum iudicium, vel confessariorum quæ prius occulta erat, deinde innotescat. Effet certè mille laqueos iniicere conscientijs.

CONCLUSIO III.

Publicè vel notoriè excommunicatus, licet peccet iudicando, ut patet ex prima conclu. si tamen non est nominatim excommunicatus, vel manifestus clerici percussor, non est suspensus ab officio iudicis, & facta ipsius tenent.

PAtet, Si sic excommunicatus non posset iudicare, nec facta eius essent valida, non possent litigantes illum adire, sed tenerentur vitare, at sic excommunicatum ex decreto Concilij Constant. non tenemur vitare, sed possumus cum eo in omnibus communicare, ergo potest iudicare, & exercere actus validos, & firmos.

Secundò, excommunicatus non est minus exclusus à ministerio sacramentorum, quam ab actibus iudicialibus, imò magis ab illis quam ab his, cum excommunicatio potissimè separaret in communione sacramentorum, & diuinorum, sed excommunicatus qui non est nominatim excommunicatus nec percussor clerici, licet peccet ministrando sacramenta, verè tamen illa confert, & effectum

effectu n eorum, ergo iude x excommunicatus modò non sit excommunicatus nominatim, aut manifestus clericus percussor, verè iudicat, & actus eius sunt validi. Denique sequeretur idem incommo- dum quod in culto, quia cum Ecclesia decla- rauerit vitandos tantum esse nominatim excom- municatos vel percussores clericorum, cum aliis autem posse fideles in omnibus communicare, si ex vna parte licet cum eis in omnibus communi- care, ex alia verò actus iudiciales ipsorum sunt in- validi, esset maxima perturbatio in negotiis, & damnum boni publici.

CONCLUSIO III.

Si contingat nominatim excommunicatum vel cleri- ci percussorem in aliquo loco ignorari, & ibi publicè exercere sua iudicia, Ecclesia illud tollerante, id est pralato sciente nec prohibente, peccat grauissimè talis iudex, facta autem eius quamdiu tolleratur valida sunt.

Verbi gratia, est iuris peritus nominatim excommunicatus Valentia, cui profes- sio in Cæsaraugustam prætor sua iudi- cia commendat, ipse verò audit liti- gantes, & gerit se apud illos ac si non esset excommunicatus, nec à Pralato Cæsaraugu- stano qui ignorat illum esse excommunicatum, vel ab alio prohibetur, sed permittitur, & tolle- ratur, peccat hic grauissimè, actus tamen iudicia- les ipsius validi sunt. Probatum primò Actus ex- communicati occulti sunt validi, hic nominatim excommunicatus Valentia, Cæsaraugustæ vbi om- nino ignoratur, & tolleratur ab Ecclesia, est ve- lut occultus, ergo facta eius debent tenere.

Secundò actus publici prælatorum qui reuera excommunicati sunt, quamdiu tollerantur ab Ecclesia rati sunt, & firmi, vt collationes ben- eficiorum, electiones, confirmationes, quia quamdiu tollerantur, permittitur illis vsus suæ iurisdic- tionis, vt habetur 8. quæst. 4. can. Noane. ergo, & actus iudicis quomodocunque sit excommunica- tus, quamdiu tolleratur ab Ecclesia.

Tertiò, ex eodem Innoc. cap. 1. De schismati- cis. Et Ricard. loco cit. Panormit. in capit. Ad probandum. De sententia, & re iudicata. Si confessarius sit hæreticus vel schismaticus, au- diat tamen publicè confessiones, & conferat sa- cramenta seruata forma, & intentione Ecclesie, sacramenta illa habent vim, & conferunt suum effectum, quamdiu ab Ecclesia tolleratur, eo ipso quo tolleratur: similiter si clericus cum ficta licen- tia audiat publicè confessiones, & prælato videte nec prohibente, peccat quidem grauissimè cleri- cus itè, estque excommunicatus, verè tamen confert sacramentum, & effectum sacramenti, nec confessiones illæ etiam si deinde detegatur illa hæresis, vel licentia ficta istorum confessorio- rum, sunt iterandæ, quia aliter passim, & sine cul- pa sua deciperentur fideles, ergo multò magis in iudice forensi, etiam si excommunicatus sit qua- cunque excommunicatione, quamdiu tolleratur ab Ecclesia, facta eius valida sunt, aliàs grauiter læderetur bonum publicum, sequerenturq; e- dem omnino perturbaciones, quæ ex occulte ex- communicato. Denique non minus agit iniquè tyrannus iudicando Rempu. quàm tyrannicè oc- cupat, quam iudex excommunicatus, sed tyran-

nus licet peccet per vsurpatum iudicium, senten- tia tamen ab eo lata si alias iusta sit, tenet quando iam tolleratur à Rep. ergo multò magis sententia iudicis excommunicati qui tolleratur ab Ecclesia licet ipse grabiter peccet, & per vsurpatum iudi- cium. Patet conseq. quia magis inuoluntaria est Resp. respectu tyranni, quàm respectu iudicis ex- communicati, quia illud inuoluntarium cum ty- ranno est per vim, hoc autem cum iudice nomina- tim excommunicato, & tollerato, est per ignorantiam. Et ita auctores ipsi primæ opinionis, vt refert Syluest. loco citato licet dicant publicè, & notoriè excommunicatum non posse exercere actus publicos, fatentur simul, facta ratione publici of- ficij valere, si excommunicatus tollatur ab Eccle- sia, ita vt communi opinione habeatur pro non excommunicato, quia aliter deciperentur fideles, cum putantes se agere cum legitimo iudice, age- rent cum eo, qui iudicare non potest, & cuius facta inuoluntaria essent.

Vnde per notoriè excommunicatum intelligen- dus etiam est secundum ipsos publicè excommu- nicatus, nec tolleratus ab Ecclesia: in quo etiam sensu explicandi sunt omnes illi textus adducti pro prima opinione. Et sic solvuntur omnia illa argumenta. Ex regulis enim iuris, iura vetera ex- plicanda sunt iuxta noua ad eandem materiam pertinentia, & cum ius nouum nempè decretum Concilij Constan. tantum prohibeat actus excom- municati proprio nomine, & manifesti percussoris clericis, vbi tales habentur, nec tollerantur, omnia illa iura antiqua posita in argumentis primæ opi- nionis explicanda sunt similiter, de excommunica- to non tollerato ab Ecclesia. Eodem modo solui- tur argumen. Vtò. publicè enim, & notoriè ex- communicati propriè non dicuntur, nisi manifesti percussores clericorum, & nominatim excommu- nicati vbi id non ignoratur, nec tollerantur: vbi enim ignoratur, & tollerantur, quis dubitat esse velut occultos excommunicatos?

Obseruandum tamen in his omnibus est, illum verè dici tollerari, qui propter ignorantiam non prohibetur à prælato loci, nam si omnibus no- tum sit, illum esse excommunicatum nominatim, vel manifestum percussorem, prælatus verò ex ma- licia dissimulet, nec illum prohibeat iudicare, tunc non est dicendus tollerari, publica enim, & certa notitia torius loci, & prælati, quamuis iniquè dissi- mulantis, est sufficiens prohibitio, & suspensio, propter quam iam dicatur non tollerari.

ARTICVLVS II.

An iudex debeat iudicare contra veritatem quam certo nouit, propterea quæ in contrarium proponuntur.

Statuit D. Thom. ad quæstionem huius artic- luo. Primò, iudex non agat nisi, vt persona publica, duo illa quæ maximè requiruntur in ip- so, nempè potestatem, & scientiam debere quoq; esse publica, vt quemadmodum id tantum debet agere, quod potestas publica illi tribuit, ita quoq; oporteat ipsum iudicare iuxta ea, quæ per scientiam publicam ipsi constant.

Et confirmatur hoc fundamentum, Effectus se- quitur naturam, & rationem suæ causæ, hæc scien- tia iudicis, est quidam effectus potestatis quæ in ipso est, ideo namque potest inquirere factum, exami-

examinare testes, compellere illos, &c. quia potest causam illam iudicare, sed potestas qua iudicat nō est priuata, sed publica; ergo, & scientia, secundum quam debet iudicare, debet etiam non esse priuata, sed publica.

Secundō, statuit duplici scientia vti iudicem in suis iudicijs alia iuris, & alia facti: In quauis enim causa expendit iudex duo, Primō quid factum sit, Secundō in tali facto quid iura disponant: Scientia iuris petenda est ex legibus scriptis, scientia verō facti potest esse duplex vna publica, & iuridica, nempe quæ constat per testes, instrumenta, & alias probationes iuridicas, & alia priuata quæ habetur per priuatam, & particularem cognitionem facti extra iudicium.

CONCLUSIO PRIMA.

Quantum ad dispositionem, & scientiam vniuersalem iuris, tenetur iudex sequi leges scriptas, diuinas, vel humanas, & non suam priuatum sensum, & iudicium, aut alicuius alterius.

Patet, quia (vt vidimus) iudex non est iudex legis, sed merus tantum exequutor, & custos, & ita non pertinet ad ipsum iudicare, an lex sit bona, sed solum quid illa iubeat intelligere, & illam custodire, ac exequi. Vnde si probare tentent actor vel reus, legem non esse bonam nec iustam, non sunt audiendi, neque admittendæ aliquæ probationes contra æquitatem legis, quia lex non est iudicanda, sed secundum illam est iudicandum: Quæ omnia intelligenda sunt nisi lex humana aperte repugnaret legi naturali aut diuinæ, contineretque manifestam aut euidentem iniquitatem, tunc enim non est lex, sed corruptela, vt copiosè vidimus quæst. 61. art.

CONCLUSIO II.

Quantum ad veritatem particularem facti, debet vti iudex omni diligentia, & examine, ad repellendos testes, quos videt testificari contra veritatem, quam certè nouit.

Patet, Quia cū teneatur iudex ex officio inquirere quantum iudicè potest veritatem facti, tenetur consequenter diligenter examinare testes, & vbi viderit illos falsum asserere, vti omni diligentia, prudentia, ac industria possibili, & licita; vt illos velut inimicos veritatis, & iustitię repellat, Secundō, Incumbit omnibus iure naturali quantum possunt, liberare innocentem, & iudicibus ratione officij arctiori vinculo. Prouer. 24.

[Erue eos qui ducuntur ad mortem.

Ad liberandum autem innocentem oportet vti omni diligentia, & examine possibili ad repellendos falsos testes, ergo debet illa vti.

CONCLUSIO III.

Quando omni diligentia adhibita iudex non potest repellere falsos testes, tenetur iudicare iuxta ea, quæ proponuntur, & probantur in iudicio, & non secundum veritatem quam ipse priuatim nouit.

Probatur. Index cum non iudicet, vt priuata persona, sed vt publica, debet in iudicando sequi non particularem illam, & priuatam scientiam facti, quam ipse, vt priuatus homo habet, sed illam iuridicam, & publicam quam habet, vt publica persona, & iudex, scientia autem publica, & iuridica est illa, quæ constat ex testibus, & instrumentis productis in iudicio, ergo debet iudicare secundum ea quæ sibi proponuntur, & probatur in iudicio, & secundum ea quæ ipse priuatim nouit.

Circa primam, & secundam conclusionem huius articuli, nulla est dubitatio, omnes Doctores tam Theologi quàm iuris periti conueniunt in vtraque. Circa Tertia verò.

DEBEAT NE IUDEX secundum allegata, & probata iudicare, quando ipsi oppositum constat.

Variæ, & pugnantes existunt opiniones, quibus quæ apud omnes certa sunt præmittenda esse duximus.

Primum igitur cum proposita quæstio tractari possit tam de reo quàm de innocente, de reo quidem, an debeat condemnare quem certò nouit esse reum, ac debitorem, cum tamen iuridicè probetur esse innocens, ac nihil debere: de innocente verò, an debeat condemnare quem videt iuridicè probari reum, & nocentem, cum tamen ipse certò constat, innocentem esse, & infontem, obseruemus certum esse apud omnes, nullo modo licere iudici condemnare illum, qui non probatur iuridicè esse reus, vel debitor, quantumuis ipse sciat certò, & euidenter esse reum.

Primò quia omni iure prohibitum est, in iudicio humano eundem esse iudicem, & testem, si autem iudex condemnaret Petrum, propter ea, quæ ipse priuatim nouit, tunc idem esset iudex, & testis.

Secundò daretur occasio iudicibus condemnandi innocentes suo simplici dicto, & testimonio, affirmado se id scire, etiam si non probetur, quod est maximum incommodum in Rep. Quod si dixeris, sic aliqui innocentes qui non puniuntur punirentur.

Respondeo cum D. Chriost. [Melius esse aliquos nocentes manere impunitos, quàm occasionem offerre iudicibus, puniendi innocentes quos vellent.]

Tertio forum exterius non extenditur ad crimina occulta, quæ autem non probantur iuridicè, in iudicio occulta sunt. Et Dan. cap. 13. licet nosset certissimè illos testes falsò accusasse Susannam, non tamen eos condemnauit, donec non fuerint conuicti. Denique nemo potest condemnari sine testimonio alicuius iuxta illud Christi: [Mulier nemo te condemnauit.] Id est nemo contra fert testimonium, vt condemneris, [Neque ego.

te condemnabo.] Scientia autem priuata iudicis non est sufficiens testimonium in iudicio, c. Si sacerdos. De Officio iudicis ordinarij, ergo.

Secundò, certum est apud omnes, Iudicem in conferendis officijs, & alijs quæ ipsius arbitrio committuntur, non teneri stare dictis testium, aut aliorum, sed potius scientiæ quam ipse habet de meritis cuiusque, vt docet Syluest. Index cap. 2. §. Et habetur. l. 1. & 2. ff. De iurisdictione omnium iudicum. Similiter in dispensationibus non debet dispensare propter testimonia, aut dicta aliorum, quando ipse certè nouit impedimentum occursum, in quo vel non cadit dispensatio, vel non potest, vt habetur can. Exigunt 1. q. 7. Quia in conferendis officijs, propriè non est iudex, sed distributor, teneturque illa distribuere pro meritis, quæ non ex dicto testium, sed à parte rei perenda sunt, & ita debet potius stare suæ cognitioni certæ quàm dictis testium: In dispensationibus quoque, cum dispensatio malè facta non sit valida, quando illa non potest à parte rei vel fieri vel bene fieri, non est facienda, quidquid testes dicant, quia etiam si fiat non est dispensatio, sed deceptio potius conscientiarum.

Tertiò, certum est apud omnes, iudicem non posse iudicare secundum allegata, & probata contra veritatem quam nouit, quando ipse concepit apud se ipsum repugnare legi naturali vel diuine, iudicare secundum allegata contra veritatem quam nouit, quia tunc agens cõtra tale iudicium practicum, & conceptum animi sui, agit contra conscientiam, (est enim conscientia dictamen iudicij practici in ordine ad opus) quicumque autem agit contra conscientiam, peccat mortaliter. Vnde quæstio est simpliciter, & à parte rei.

DEBEAT NE IUDEX

condemnare quem certò nouit innocentem, videt tamen per allegata, & probata conuinci esse reum.

Variæ sunt, (vt dixi) de hac quæstione Prima, & magis communis tam inter antiquos, quàm recentiores est quam habet hic D. Thom. sequuntur illam Alen. 3. p. quæst. 40. mem. 6. art. 2. Ricar. in 4. dist. 18. art. q. 26. Maior. in 4. d. 33. q. 4. D. Anton. 3. p. tit. 9. c. 2. §. 6. Palud. in 4. distin. 18. quæst. 6. Petrus à Taranta qui fuit deinde Innoc. §. Gaden. Quod lib. 3. q. 25. Altisiodor. 3. p. suæ summe tit. In quibus sit obediendum. Sylue. Verbo iudex c. 2. §. 5. Abulen. In cap. 23. Exod. q. 6. Turrecrem. & Archidia. in cap. Si Sacerdos. De officio ordinarij. Barthol. in leg. Illicitas ff. De officio præsidis §. Veris, Ioan. Andre. In Speculo. tit. De allegatis, & disputatis. §. Satis. num. 13. Felinus, & Imola in cap. Pastoralis, De officio ordinarij §. Quia verò, Inno. In eodem cap. Pastoralis, & in c. Venerabilis, De censibus, Glossa. & Alciatus in cap. De officio ordinarij. Couar. lib. 1. Varia resol. c. 1. Nauar. In can. Si quis. De pœnit. d. 7. num. 128. Nitunturque hi Doctores fundamento, & rationi D. Thome iam propositæ, quia iudex sicut agit auctoritate publica, ita debet sequi scientiam publicam, & iuriam quæ habetur ex dictis testium.

Secunda opinio est huic omnino aduersa, iudicem in nullo genere causæ, neq; in ciuilibus neq;

in criminalibus, poss. iudicare contra veritatem, quam ipse cer. ò nouit, etsi multis testibus oppositum probetur. Sequuntur hanc ex Theologis Lyranus in illud Exod. 23. Innocentem non occides. Arboreus lib. 9. suæ Theosophiæ c. 20. Frater Barnabas de Rasalibus tract. de variet. opinio. fol. 95 Ex iurispræntis Martinus antiquus iuris interpres in illam legem, Illicitas §. Veritas, Vgo Iurista, in l. Prætor. ff. De iurisdic. omnium iudicum, Calderinus, Panorm. Hostien. & Bellamera in c. Pastoralis de officio delegati, Abbas Siculus in ca. 1. De officio ordinarij, Angelus in verbo iudicare qu. 7. & alij nonnulli. Vtunturque in probanda sua opinione his potissimis argumentis.

Primò, agere contra conscientiam in re graui est peccatum mortale, sic intelligunt B. Ambrosius, & communiter Doctores illud Rom. 14. omne quòd non est ex fide peccatum est, id est quicquid repugnat illi iudicio interno practico, quo credimus, & iudicamus hoc licitè fieri vel non fieri: sed iudex sciens Petrum innocentem qui per testes probatur nocens, eo ipso quòd scit illum innocentem, interius iudicat non mereri supplicium, nec damnandum, ergo si exterius iudicet illum damnandum propter falsos testes, agit contra illud iudicium interius, & conscientiam propriam, peccatque grauissimè. Et cõfirmatur, nam c. 1. De re iudicata. In 6. Et Clementina prima de hæreticis. Præcipitur iudici, vt iuxta propriam conscientiam ferat sententiam.

Secundò, mendacium perniciosum in iudicio, & in dano tertij peccatum mortale est, sed iudex iudicans propter falsos testes contra veritatem quam nouit, mentitur. Probo: Mendacium in iure definitur, [Aliud dicere quam scias.] Ita habetur c. 1. De crimine falsi. c. Super eo De iuris. c. 1. 22. q. 2. Sed iudex condemnans innocentem, eo ipso quòd condemnat, asserit omnibus per tuam sententiam esse nocentem, cõtra id quòd scit, cum verè, & interius sciat esse innocentem, ergo mentitur.

Tertiò, iudex debet iudicare, secundum veritatem, Deu. 17. Cum ambigua causa oriebatur, præcepit Deus. [Venies ad sacerdotes leuitici generis, & ad iudicem qui fuerit illo tempore, quærèsq; ab eis, qui indicabunt tibi iudicij veritatē.] Sed veritas non est sumenda ex falsis dictis hominum, sed ex reb. ipsis, [propter nostrum enim affirmare vel negare non mutatur veritas.] Ergo iudex nõ debet iudicare secundum testes, quos scit esse falsos, sed secundum veritatem, quam ipse certè nouit. Et cõfirmatur. Exod. 13. dicitur iudici. Non suscipies vocem mendacij, neque in iudicio plurimorum acquires sententiæ, vt à vero denies.] Et subditur: Innocentem, & iustum non occides. Quasi dicat, non audies testes, quos noueris falsos, & mendaces, vt innocentem occidas, at si esset iudicandum secundum allegata, & probata, cõtra veritatem, quam iudex certo nouit, susciperet vocem mendacij, & à vero in iudicio declinaret, & occideret innocentem, quæ omnia Deus ibi prohibet. Quod si dixeris sequetur scãdalum, nisi iudex iudicet secundum testes. Huic incommodum iam respondetur (inquiunt hi Doctores) extra De regulis iuris c. Quod scandalum fuerit. Vt illius scandalum nasci permittitur, quàm veritas vitæ relinquatur. Quartò, quòd est intrinsecè malum, & iniquum, nulla ratione honestari potest, occidere innocentem est intrinsecè malum; ergo nulla ratione, aut timore, aut titulo processus, vel testium legis alius id præcipientis potest beneficiari.

Quintò, si assertio iuridica multorum esset præferen-

serenda veritati, quam iudex vel superior certo nouit, in iudicio, cū determinatio fidei sit quod dam iudicium, deberet Papa in determinatione, & definitione alicuius articuli fidei, sequi potius sententiam, & scientiam communem multorum Doctorem, vel Episcoporum, quam suam particularem: oppositum tamen est de fide, Papam in definitione fidei non posse sequi scientiam, & sententiam communem, contra suam particularem: Similiter si ageretur de canonizatione alicuius sancti, cum illa sit velut actus iudicialis, si ipse certo sciret illum fuisse peccatorē, multitudo autem testum quos nosset falsos, testaretur illum fuisse sanctum, & edidisse miracula, deberet Papa sequi illam scientiam testium cōtra suam particularem, quod est omnino falsum.

Sexto, sicut finis est præstantior medijs, ita sententia iudicis præstantior est probatione iuridica, quæ est velut medium ad ipsam sententiam, vnde si probatio iuridica testium est præferenda propriæ scientiæ multo magis sententia iudicis erit quoque præferenda propriæ scientiæ. At si quis per sententiam iudicis compellatur habitare cum aliqua vt vera vxore, & reddere ei debitum, vt veræ vxori, ipse autem priuatim sciat illam non esse suam, non tenetur, nec potest stare illi sententiæ, nec reddere debitum, sed pati prius quæuis incommoda, quam agere contra priuatam scientiam quam habet illius veritatis, hanc non esse suam, vt est definitum in cap. Inquisitioni. De sententia excommunicationis. Et capit. Dominus. De secundis nuptijs, ergo multo minus debet agere contra veritatem quam iudex nouit propter falsas probationes.

Septimo, quando medium non est consonum fini, sed illi potius repugnans, dimittendum est: inique, & imprudenter ageret medicus, qui ea adhiberet medicamenta, quæ non conferunt salutem, imò nocent: probationes testium adhibentur, vt media ad inquirendam veritatem facti, & vt fiat fides iudici de veritate facti: Vnde vbi res est notoria, & euidens iudici, non quaruntur, nec adhibentur testes, sed euidentia facti est sufficiens processus iuxta illud Paul. 1. Tim. 5. [Quorundam hominum peccata manifesta sunt, præcedentia ad iudicium.] Sed quando testes facti falsi, & contra veritatem quam iudex certo nouit, non deseruiunt illi inquirendæ, nec illam appetunt, quin potius perturbant, & sepeliunt, ergo tunc dimittendi omnino sunt, nec iudicandum secundum illorum dicta.

Octauo, iudex debet iudicare secundum leges, & iura, leges autem omnes volūt, vt iudex reddat unicuique suum ius, ius innocentis est, vt absoluat, non vt condemnetur ergo debet illum absolvere, sequendo veritatem, quam nouit, nō autem condemnare iuxta falso allegata, & probata.

Nono, sicut exigitur in iudicē scientia facti, quæ petenda, est ex legibus, ita & scientia iuris, quæ sumenda est à testibus, sed non potest iudicare quantum ad quid iuris secundum leges, quas certo nosset falsas, & iniquas, ergo neque quantum ad quid facti poterit iudicare secundum dicta testium, quos nouit falsos esse, & mentiri.

Decimo, cum non detur bellum ex vtraque parte iustum, si iudex condemnans innocentem, quia probatur nocens, iuste ageret, huiusmodi innocēs sic condemnatus non posset iuste se ipsum defendere, at iuste potest, quando inde nullum sequitur scandalum, imò etiam si sequatur scandalum non ager iuste, se ipsum defendere, at iuste potest,

quando inde nullum sequitur scandalum, imò etiam si sequatur scandalum nō aget iniuste, cum scandalum non sit cōtra iustitiam, sed contra charitatem tantum, ergo iudex condemnans illum per falsos testes iniquè agit.

Vndecimò, iudex licet debeat iudicare secundum leges scriptas, potest nihilominus quando recta ratio dicit, aliqua circa illas vt epicheia; temperando rigorem legis, vel mutando penam, ergo & in probationibus facti poterit vt epicheia, non admittendo testes quos nouit certo mentiri, sed aliqua via repellendo illos. Nam si potest ex coniecturis, indicijs, præsumptionibus, vel similibus habere illos pro suspectis, & expellere, vt habetur l. 3. ff. De Testibus, & leg. Admonendi. ff. De iure iurando, multo magis poterit quærere occasionē, & ritulum ad expellendos, quos certo nouit esse falsos, & mentiri. Et confirmatur à Calderino, Iudex non potest condemnare reum nisi habeat certam scientiam illum esse reum, quia in dubijs potius debet illi fauere, impossibile autem est, vt quæ priuatim scit, & certo esse innocentem, per aliquā certam scientiam sciat esse nocentem, quia non possunt dari duæ scientiæ certæ contrariæ de vna, & eadem re in eodem homine simul, ergo.

Duodecimo, si iudex deberet iudicare secundum testes, & probationes, Pilatus non peccasset condemnando Christum, quia innumerum testes asserabant illum blasphemum, seductorem populi, & prohibentem tributa dari Cæsari.

Denique iudex tenetur eruere, & liberare innocentem quantum potest, iuxta illud Pro. 24. [Erue eos qui ducuntur ad mortem.] Sed in hoc casu potest eruere absolueno, ergo tenetur absoluerē, & non iudicare secundum testes. Maior certa est. Probatur minor. Iudex potest (vt supra vidimus) sequi in iudicādo opinionem probabilem, hæc est probabilis, cum habeat, tot graues auctores, & argumenta, potest igitur illam sequi, & cum possit illam sequi, potest liberare, ergo tenetur, & malefaciet condemnando. Adducuntur, & alia multa pro hac opinione, sed hæc sunt præcipua.

Ceterum cum non possit iuxta hanc opinionem condemnare, nec stare dictis testium, absoluerē quoque vel liberare reum, non possit sine magno scandalo, imò, & periculo proprio, quia iudicabitur à toto populo iniquus, & à superiori plectetur pœna, velut is qui dimisit impunitum iuridicè probatum reum, quid ager in hoc casu iudex iste? Auctores huius secundæ opinionis licet omnes doceant, non esse condemnandum innocentem contra veritatem quam iudex certo nouit, propter falsos testes: quomodo autem debeat iudex tunc se gerere variè docent. Quidam .n. eorum, vt Martinus, Calderinus, & nonnulli indubitanter volunt, vt iudex publicè, & cum iuramento si opus fuerit asserat veritatem quam certo nouit, & testes illos falsum dixisse, & sic liberet, & absoluat innocentem. Quod si dixeris infamabit testes, respondet id licere ad tuendam famam, & vitam innocentis, sicut licet, & occidere inuasorem innocentis, quia potior est ratio patientis iniuriam quam inferentis. Alij vt Aegidius à Bellamera Panorm. Prepositus, & Hostien. negant posse absolui quando iuridicè probatur quis reus, quia licet non debeat iudex iudicare secundum allegata, & probata cōtra veritatem quā nouit, non tñ debet iudicare contra allegata, & probata, quia esset confundere totum ius, & offerre occasionem iudicibus liberè iudicādi pro arbitrio, Et ita licet non debeat condemnare, nec debet (inquiūt) absoluerē, sed debet illum

remittere ad superiorē, significando illi innocentiam rei, & falsitatem testiu, & agere testem apud illum superiorem, quia hac via vel liberabitur reus innocens, si superiori præferat testimonium ipsius alijs, vel saltim consequetur ne ipse condemnet innocentem contra veritatem quam certo nouit. Quod si non possit remittere ad superiorem, vel quia superior non admittit illam remissionem, vel actor proclamat, & iuxta leges non possit fieri, tunc non condemnet, sed differat semper sententiam. Quod si neque hoc valeat, sed præcipiatur à superiori iudicare in illa causa, dimittat officium, & patiatur quæ quis damnata, antequam condemnet contra suam conscientiam, & legem Dei innocentem.

Sylu. loco citat. etiam si sequatur opinionem D. Thom. iudicem debere iudicare secundum allegata, & probata, inclinatur tamen quoque in hanc partem, ut iudex vel remittat ad superiorem si credit ea via liberandum, vel deponat officium, quod si neutrum possit iudicet secundum allegata, & probata. Vnde ex Sylu. D. Thom. esset intelligendus, quando iudex non potest remittere ad superiorem, vel non potest cedere suo officio, sed cogitur omnino iudicare. Alij ita sunt perplexi, quando quaeritur ab eis quid in hoc casu faciat iudex, ut sibi ipsis aduersentur, Ioannes Andre. loco citat. in suo Speculo, ut refert Sylu. tenet cum D. Thom. ut non curet iudex scientiam quam habet, ut priuatus, sed quam habet ex processu, ut iudex, & deponat conscientiam, si dicta illi non esse iudicandum secundum allegata, quod si eam deponere non valet cedat officio, vel super se deat, & nullo modo iudicet contra conscientiam. In cap. autem Pastoralis §. Quia vero. docet oppositum, iudicem non debere iudicare secundum allegata, & probata contra veritatem quam nouit certo. Similiter Imola in dicto §. Quia vero. sentit cum D. Thom. in cap. autem primo, De officio ordinarij. tenet oppositum, ut constat ex Couarru. lo. citato. Ita auctores huius secundæ opinionis dissecantur.

Est tertia opinio media inter primam, & secundam, quæ ita distinguit, ut in causis criminalibus capitis vel mutilationis alicuius membri, iudex non iudicet secundum allegata, & probata contra veritatem quam certo nouit, in alijs vero causis criminalibus leuioribus, & in ciuilibus iudicet secundum allegata, & probata, & contra veritatem quam certo nouit. Hæc fuit cuiusdam Rodulphi iurisperiti antiqui, ut refert Angelus loco cit. Eandem habet etiam Imola, qui in hac parte maxime varius est, & nonnulli Iuristæ leg. à Diuo Pio ff. De re iudicata. Et summa Rosella, & Supplementum in Verbo Iudex. Eandem maxime probat Adria. quodlib. 6. arti. 3. ubi quod mirandum est, vocat eam communem inter Theologos, cum communis sit illa D. Thom. idem sentit Antonius Corduba lib. 1. suarum quaestionum quaest. 37. Iuxta hos enim auctores iudices debent iudicare secundum allegata, & probata, quia leges humanæ, & les ita statuunt, & in eas Resp. & populus ob pacem publicam, & finiendas lites consentit, quo posito fundamento argumentantur sic: Nemo potest disponere, aut suo consensu firmare dispositionem, nisi in his tantum quorum est dominus, Resp. est quidem domina bonorum suorum ciuium, non autem vitæ, & membrorum, ergo potuit consentire in leges diffinientes, ut iudices, ferant sententiam, & dicant ius secundum allegata, & probata in ciuilibus, & causis respicientibus bona tempo-

ralia, etiam contra veritatem, ad finiendas lites, non autem in criminalibus, maxime pertinentibus ad vitam, & membra, cum in hæc non habeat dominium, nec possit ea tollere, vel exponere, nisi aut puniendo verum delictum, aut in bello iusto, & defensione patriæ, quorum nil in hoc casu reperitur, cum nec occurrat bellum, nec ille sit delinquens, sed verè innocens, & immunis cognitus à iudice.

Ex his opinionibus hæc vltima Adriani non modo non est communis, sed quæ minus recipitur à Doctoribus, & quæ minus veritatis habet. Nam primo, falsum est illud fundamentum iudices debere iudicare secundum testes, quia humanas ita leges humanæ statuunt, quamuis enim verum sit leges humanas ita præcipere, ipsi verò non tenentur ad hoc propter solas leges humanas, sed iure diuino, & naturali, ac ex natura sui officij, quia iudicant, ut personæ publicæ, & potestate publica, propter quod tenentur in iudicando sequi scientiam publicam.

Secundo falsum est, populum, & Rempu. consensisse in istas leges quantum ad causas ciuiles, non tamen consensisse aut non potuisse consentire quantum ad criminales, nulli enim legitur talis consensus populi, neque habent leges vim ex consensu populi communiter, sed ex auctoritate Principis, & utilitate boni communis, in his enim duobus consistit tota vis, & iustitia legis.

Tertio falsum est Remp. esse dominam bonorum, non autem vitæ, & membrorum, non enim est magis domina bonorum suorum ciuium, quam vitæ, quia sicut non potest liberè disponere de vitæ, & membris ciuium, ita nec potest liberè de bonis, & sicut tollere bona propter culpas, & applicare necio, aut illa exponere pro bono communi, ita potest tollere vitam propter culpas, & illam exponere pro bono communi in bello iusto, & sui defensione. Denique cum veritas non mutet naturam suam, & vim, quamuis mutantur negotia, & causæ, si veritas rei priuatim cognita est præferenda testibus in criminalibus, erit quoque præferenda in ciuilibus, non enim debet nimis valere in vno negotio quam in alio.

Et confirmatur, aut sequi veritatem certo cogitam, & non testes falsos est iustum, & debitum, vel non: si sit iustum, perinde erit iustum in ciuilibus sicut in criminalibus, si verò iustum non sit, sed illicitum iudici, perinde erit illicitum in criminalibus sicut in ciuilibus, quod enim ex se iustum, est non variatur, quamuis varientur materia, & negocia circa quæ versatur. Est namque iudicium velut pondus, & mensura, quæ non variantur, sed eodem modo semper se habent, licet res quas illis, metimur variæ, & innumeræ sint. Vnde illud Prouer. 20. [Pondus, & pondus mensura, & mensura vtrumque abominabile coram domino.]

Opinio, secunda Lyrani, & aliorum est quidem probabilis, cum habeat tot auctores graues, & rationes adeo probabiles, & ita potest illam iudex tutè sequi, maxime supremus qui à nullo potest compelli, cum liceat (ut vidimus) in iudicijs practicis relicta opinione probabiliori amplecti probabilem, modo interius conscientia non dicet oppositum.

Opinio autem prima D. Thom. & magis communis est, & multo verior ac probabilior, quæ non est ita accipienda, ut statim iudex secundum allegata, & probata iudicet, contra veritatem quam certo nouit, sed prius tentandæ ab ipso sunt omnes viæ possibiles ad innocentem liberandum, quam

Quam sententiam dicat. Debet in primo limine causa, & cum primum actor accusat, si iudici oppositum certo constet, admonere, ut desistat, & priuatum illum arguere, ac cum iuramento affirmare veritatem, qua via poterit accusationem illam non admittere, Quod si nequeat, debet secundo aliqua via dicta illorum testium recusare, quod si neque id valeat, attentissime examinabit illos, interrogando vnumquem seorsum, & multoties, de circumstantia loci, temporis, &c. sicut fecit Dan. c. 13. in testibus illis falso Susannam accusantibus: illosque a viro fideli curabit admoneri de sua falsitate, ac ut Deum timeant, hac .n. via ferè impossibile est, quin deprehendant eorum mendacium, vel saltim aliquam discrepantiam, qua non sinit in omnibus testes, nec admittendi. Tertio, si nil horum proficit, poterit coram omni populo iurare innocentiam illius accusati sibi certo constare, absque eo quod prodatur verum nocentem, si videat ea via perititione nempe totius populi aut illum liberandum, aut ad superiorem causam deferendam. Quarto, quod admonet Alensis si sine scandalo fieri possit, debet innocentem aperire carcerem, ut secretò recedat, & liberetur. Quinto, si credat profuturum, & ea via liberandum, vel ex consensu vtriusque partis, vel posita appellatione rei quam debet admittere, cum sit medium licitum appellatio, debet causam illam remittere ad superiorem, & agere apud illum, personam testis pro innocente, quia superior cum è nullo alio superiori possit cogi, potest detinere sententiam, potest etiam ut videbimus in multis casibus poenam taxatam à lege condonare, vel poenam capitalem in pecunariam convertere, & illam deinde remittere. Similiter si credat profuturum, potest ad tempus personam iudicis exuere, ut causa illa transeat in manus successoris, & coram illo agatur deinde personam testis. Dico si credat profuturum, sicque est intelligendus D. Tho. q. 64. ar. 6. ad 3. quando ait iudicem inferiorem debere remittere ad superiorem, & relinquere illi iudicandum innocentem, quem ipse liberare non potest: aliter enim, si id profuturum non sit, potius est illum citius morti offerre, & nocere, ut optime obseruat Caiet. Soto, & Couarr. Forfan. n. iudex ille, siue superior siue successor, cui res explorata non est, propter dictum alterius iudicis qui agit testem, videns illum esse singularem, & vnicum, non desinet iudicare iuxta probata per multos alios: Nec habet locum remissio hæc in iudice superiori, quando populo vel parte læsa postulante, tenetur ex officio sententiam dicere: quia tunc ad alium remittere non potest cum sit superior, nec desistere à iudicando cum postuletur ab actore habente ius ad postulandum: quid ergo faciet, relinquet regnum vel imperium si est supremus? nulus hoc asseret. Vnde hæc via tantum habet locum, quando creditur profutura. His igitur medijs si vtitur iudex sicut debet, impossibile ferè est moraliter loquendo, quin liberet innocentem, imò moraliter sumptus casus huius articuli D. Tho. videtur metaphisicus, & nunquam futurus, Verumtamen quando accidet, quia hominum malitia omnibus remedijs hic, positis viam occludente, non est omnino, & simpliciter impossibilis, debet iudex iuxta probabiliorum opinionem, secundum id quod iuridice probatur, & non secundum id quod ipse priuatum nouit iudicare. Et præter rationem D. Th. quæ efficacissima est, probatur multis.

Primo iudex sicut vtitur in iudicio scientia iuris ita, & scientia facti, quarum vtraque ab eodem fonte emanat, nempe ab illa potestate publica quæ in

ipso est, sed quantum ad scientiam iuris id est ius dicendum, non potest sequi suam priuatum sensum, & opinionem, quantumuis illam haberet pro certissima scientia, sed debet sequi scientiam publicam quam ei proponunt leges, ergo quantum ad scientiam facti, debet quæque sequi non suam priuatum cognitionem, sed illam publicam, quæ habetur iuridice per testes, & instrumenta. Secundo, iudex non potest condemnare illum, qui non probatur esse reus iuridice, etià si ipse certo sciat esse reum, quia ipse non potest esse simul iudex, & testis, nec iudicare nisi iuxta testimonia aliorum, at si iudicaret, absolueret innocentem probatum nocentem, sequendo suam scientiam priuatum, & non allegatam, ipsemet esset iudex, & reus in eadem causa, & ferret sententiam secundum suum testimonium, & iuxta testimonia aliorum, ergo non potest iudicare secundum suam scientiam, sed secundum allegatam, & probatam. Et confirmatur, quia licet iudex in condemnando innocente debeat magis examinare testes, & uti maiori diligentia, quam in absoluendo nocente, attamen quantum ad substantiam iudicij, similiter debet procedere, ut sicut non condemnat, sed absoluit contra suam priuatum scientiam, vbi non probatur nocens, ita non absoluat, sed condemnet contra suam priuatum scientiam, quando iuridice probatur nocens. Effectus enim, & actus contrarij in eodem genere, debent esse à causis contrarijs in eodem genere, condemnare, & absolueri sunt effectus contrarij in iudicio, ergo sicut absoluitur qui non probatur iuridice reus, etià sciatur esse verè reus, ita est condemnandus qui iuridice probatur reus, etià verè sciatur non esse reus. Quod si dicas, non potest condemnare reum qui non probatur reus, quia manifestaret crimen occultum, potest autem absolueri innocentem, quia licet manifestare ipsius innocentiam. Contra inquit, & bene Couarr. quia si reus ille sit infamatus, vel semiconuictus, aut sit hinc in re civili sine villo periculo infamæ, nihilominus non potest iudex condemnare illum nisi probetur iuridice, quia debet stare iuridice probationi. Et Daniel capit. 13. illos falsos testes, licet certo nosset falsos esse, non repulit, nec liberavit Susannam, quantumuis certissimo, & diuina reuelatione nosset innocentem, donec iuridice, & confessione ipsorum testium ostendit illam esse innocentem.

Tertio, ex differentia quæ est inter Deum, & iudices humanos idem ostenditur, quam habet hic D. Tho. ad secundum: Deus enim ideò non indiget testimonio hominum ad iudicandum, sed ipse est testis, & iudex, quia non habet potestatem ab alio, sed à se ipso. ergo cum iudex humanus non habet illam à se ipso, sed à communitate, & Rep. debet sequi necessariò scientiam sumptam ex testimonio ipsius communitatis, & non suam priuatum.

Quarto, iudex debet iudicare secundum iura diuina, & humana ut vtroque iure tenetur in iudicando stare testibus: Imprimis iure diuino, Deut. 17. [Cum accusatus fuerit aliquis adorasse Solem, vel Lunam, &c. inquires diligenter. & si verum esse repereris, interficies illum:] & subiungit, [In ore duorum, vel trium testium peribit omnis qui interficietur.] Vbi aperte cum præmissis inquirendam esse veritatem, docet illam veritatem esse sequendam, non quam iudex priuatum nouerit, sed quæ constiterit ore duorum vel trium testium. Et Capit. 19. Idem magis explicatur. [Non stabit, inquit testis vnus contra aliquem, quicquid illud peccati, & facinoris fuerit, sed in ore duo-

rum, aut trium testium stabit omne verbum. Quæ locum citat Christus Matth. 16. agens de correctione fratena, Si correctus, inquit à te non fuerit emendatus, adhibe duos, vel tres testes, cur ita? ut vel ab illis efficacius corrigatur, vel si non emendetur, deferatur ad iudicem Ecclesiæ, qui illum prius paterne, sin minus iuridicè corripiat de illo delicto, & per testes illos iudicet, additq; hæc verba: [Ut in ore duorum vel trium testium stet omne verbum.] Quasi dicat, non potest iudex aliter iudicare, nisi ex dicto duorum, vel trium testium, quidquid ipse priuatim sciat. Et confirmatur: nam Deut. 17. Ex quo loco argumētantur aduersarij: [Ascendes ad sacerdotes qui fuerint illo tempore, qui dicent tibi iudicij veritatem,] non dicitur ibi simpliciter, qui dicent tibi veritatem, sed iudicij veritatem, sed veritas simpliciter sumitur à parte rei, veritas autem iudicij ex probatione iuridica, ergo iudex debet iudicare, secundum probationem iuridicam. Maior certa est ex illo loco Deut. Minor verò patet, cum omnium Doctorum sententia illud dicatur verum in iudicio, quod iuridicè probatur, illud similiter non verum in iudicio, quod non probatur iuridicè. Ut habetur leg. Non nouam. C. de iudiciis. Et leg. penult. ff. de probationibus. & c. i. iuncto cap. Laudabilem, De frigidis. In re quoque humano idem constat. leg. illa illicitas. ff. de officio præsidis, §. veritas. Vbi habetur aperte: [Sententiam ferendam esse à iudice ex fide eorum quæ probantur in iudicio. Nec valet Glossa Calderini, & aliorum, ex fide eorum quæ probatur per testes veros. Primum, quia siue testes veri sint sine falsis, modò sint omni exceptione maiores, & quos iuridicè altera pars vel iudex repellere non potest, factum idem in iudicio.]

Secundò, quia si secundum solos testes veros, & eorum idem esset iudicandum, non posset iudex secundum ipsos iudicare, nisi alias rei veritatem sciret à parte rei, & testes illos verum dicere, quod est ridiculum. Tum etiam in c. Pastoralis, de officio delegati. §. quia verò, præcipit l. i. c. III. ut ordinarius requiritur à delegato, ut exequatur ipsius sententiam, illam executioni mandet, cum iuridicè lata sit, etiam si priuatim sciat esse illam iniuriam, sed eodem modo se debet habere iudex in ferenda sententia, sicut exequutor in illa executione mandanda, ergo tenetur etiam iudex iudicare secundum quod iuridicè sibi probatur, etiam si priuatim sciat oppositum verum.

Quintò leg. Adoptio. ff. de adoptio. & c. Accipimus, ac cap. contingit. De fide instrumentorum, etiam si iudex instrumenta vel probationes viderit, & sciat certissimò, non tamen in iudicio, sed extra iudicium, vel ante iudicium, non potest secundum illas iudicare, nisi ei exhibeantur in iudicio, & altera parte sciente ac respondente, quia scientia, quam habet illarum probationum, & instrumentorum extra iudicium non est iuridica, nec ipse potest quicquam decernere nisi secundum scientiam quam habet iuridicè, sed quod scit per allegata, & probata hoc scit iuridicè, quod autem priuatim scit, quantumuis certo sciat non scit iuridicè, ergo debet iudicare iuxta allegata, & probata.

Sexto, Publica iudicia sunt ob bonum Reipub. & pacem eius, at si iudex causa iuridicè, & sufficienter probata, non teneretur secundum illam iudicare, sed secundum suam priuatam scientiam.

Primum cum popularis non iudicet de occultis, merito perturbaretur, & clamaret, videndo iudicè non stare publicæ ac sufficienti probationi, iuste,

suspicaretur iudicem in illa causa amore vel odio duci, ac fingere quæ dicit.

Secundo daretur ansa iudicibus relinquendi multos nocentes impunitos, qui verè nocentes essent, & illo supplicio digni, hoc titulo se nosse certissimo illorum innocentiam.

Denique hæc est sententia D. Augusti. in illud Psalm. 57. [Molæ leonum confringet dominus.] Et in libr. de vera religione, cap. 31. Tom. 1. utroque loco docet. [Iudicem debere iudicare secundum id, quod leges præscribunt, & eas probationes quas leges adnuunt:] Leges autem volunt, ut iudex stet iuridicè probantem, quicquid ipse priuatim sciat. Vnde quod habet idem Aug. 16. de ciuit. Dei capit. 6. [Plerumque iudicis ignorantia est calamitas innocentis, quando condemnatur innocens vel tormentis excruiatur, ut fateatur quod non fecit, propter falsos testes:] Non significat D. Aug. iudicem debere dimissa iuridica probatione suam priuatam scientiam sequi, sed tantum deplorat eorum vicem, qui à iudice cruciantur, ut fateantur quod à testibus eis imponitur, quia iudex ignorans veritatem facti, putat testes verum dicere, quorum falsitate nisi nosset non ita illos cruciaret, imò vteretur illis medijs quæ diximus ad illos liberandos iurare. Idem docet D. Ambrosius, in Ps. 118. in illud. [Miserationes tuæ multæ domine, secundum iudicium tuum iustifica me; Vbi ait, & habet 3. q. 7. Cap. Iudicet: Bonus iudex nil ex arbitratu suo facit, sed iuxta leges, & iura pronūciat, nil paratum aut præmeditatum de domo sua affert, sed sicut audit, ita iudicat.] Quibus verbis aperte amplectitur D. Ambr. utramque conclusionem. D. Tho. Primam, cum dicit: [Nil ex arbitratu suo facit, sed iuxta leges & iura pronūciat.] Secundam verò cum ait: [Sicut audiuit (intellige testes, & probationes) ita iudicat. Eadem sententiæ sibi tribit D. Greg. ca. Summopere. 11. q. 3.]

Ex his sequitur primò, Alciati *loc. & nonnullos* alios non bene decere, iudicem in hoc casu debere sub hac forma profert sententiam, non liquet veritas, quia cum sententia iudicis sit ferenda secundum scientiam publicam, quæ sumenda est ex allegatis, & probatis, quotiescunque res iuridicè probatur, & per sufficientes testes, vel instrumenta, iuridicè, & scientia publica liquet veritas, & ita talis sententia contineret falsum.

Sequitur secundò, nec debere iudicem cedere omnino suo officio, & illi renūciare, quamuis pro aliquo tempore illi causæ supersedere debeat, si profuturum credat, eo modo quo exposuimus, relinquere autem officium omnino non tenetur.

Nam primò, non tenetur ad id ex iustitia, quia proticens sententiam, iuxta allegata, & probata adhibitis prius illis diligentis dictis, utitur iure suo, & suo munere, qui verò utitur iure suo, non facit alteri iniuriam, aut iniuriam: nec tenetur ex charitate, quia leges charitatis non obligant cum tanto detrimento defendere, aut liberare innocentem, à damno quod ipse non dedit: damnum autem, quod patitur tunc innocens, non dat Iudex, sed testes, quibus ille coniungitur reus. Propter, quod Deut. 27. præcipiebatur, ut cum quis esset interficiendus: [Manus testium prima interficeret eum:] non manus iudicis, sed manus testium, quia Iudex nil aliud facit, quam applicare legem delicto probato, facere autem aliquem reum delicti, & legis, in quo proprie, consistit tota vis condemnationis, hoc, testium est: & ita ipsi sunt, qui damnum inferunt. Vnde, ut vidimus tam iuxta D. Tho. quam iuxta alios, damna, quæ innocenti inferuntur

ferunt per sententiam Iudicis iudicantis secundum allegata, & probata, non tenetur restituere Iudex, sed soli testes: quia ipsi reuera sunt, qui damnum in tali casu inferunt non Iudex. Tum etiam, Iudex ad ea tantum tenetur, quæ faciunt ad liberandum innocentem, cedente ipso ac renunciantem suo muneri, non liberatur innocens, quia erit iudicandus ab alio iudice ignorante veritatem facti, à quo certissimo condemnabitur: unde sine vlla utilitate innocentis noceret sibi grauissimè Iudex ista via.

Tertiò, quamuis iudex debeat iudicare secundum allegata, & probata, non tamen tenetur ad id, nisi quando nulla ex illis viis dictis potest innocentem liberare, & cogitur, vel à superiori, vel ab actore iuxta iura, vel à populo, vel à parte lesa sententiam ferre, nam si à nullo compellitur nec aliquo iure tenetur, potest superferre illi causæ, & nunquam in illa sententiam dicere, Debetque ita facere, etiam si multo tempore, & longissimo innocens detineatur in carcere. Nec est audiendus in hac parte Soto, qui damnat hoc consilium, iudicàs idem esse detineri in perpetuo carcere quod capite plecti. Hæc enim multum differunt, Primò, quia morti nullum aliud malum huius vitæ æquatur. Secundò, quia occisus semel innocens non potest vitæ restitui, detentus autem in carcere potest, vel ab ipso iudice aliquando secreto liberari: vel noctu, aliquam occisionem fugiendi (quam ut videbimus procurare potest) nactus recedere, testes reuersi ad cor retractabunt sua dicta, curabuntque, ut suæ conscientia consulant, ut veritas quam ipsi offuscarunt, aperiantur. Tertiò, & si nihil horum eueniat illius detentionis in carcere non est causa iudex, sed iniquitas actoris, & accusatorum: supplicij autem vitimi, quod poterat iudex commodè differre, si inferat ipse in tali casu erit causa vna cum falsis testibus, saltem secundario, quod sufficit, ut ei quoque mors illa imputetur.

Nunc ad argumenta in oppositum. Ad primum respondent quidam Iuristæ, priuatam personam non posse agere contra conscientiam, Iudicem autem, & publicam posse agere, quando iuridicè constat oppositum: sed si satis ostendunt se ignorare quid sit conscientia, & quantum obliget: debuisseque, ut iuris periti nosse, in illis capitibus adductis in confirmationem primi argum. ipsi quoque iudicibus distinctè præcipi ne quemquam auscultent, sed iudicent iuxta propriam conscientiam, Unde dicamus cum Soto, Coua. loc. cit. & Azpilqueta, qui huic quoque sententiæ Doctorum subscribit in can. Si quis de penitentia, dist. 7. num. 128. aliud esse scientiam, & aliud conscientiam, scientia enim est cognitio rei, & ita pertinet ad intellectum speculatiuum, conscientia vero est iudicium practicū, quo iudicamus aliquam actionem nostram in particulari, hic & nunc (ut aiunt) licitè fieri, & secundum legem Dei, vel contra conscientiam peccet, etsi illa conscientia sit erronea, & decipiatur: quia cum agens contra conscientiam agat contra id quod putat licitè fieri, & secundum legem Dei, virtualiter contemnit legem Dei.

Ad argumentum igitur dico, in hoc casu iudicem condemnantem innocentem, quia iuridicè probatur reus, agere contra priuatam scientiam speculatiuam, quam habet, illum non tamen contra conscientiam, quia stante illa cognitione priuata, hic non est reus, habet, simul hoc iudicium practicū, nihilominus teneor ego illum condemna-

re, cum sufficienter probetur nocens, debeatque iudicare, ut iudex, secundum id quod iuridicè constat. Quod si per hypotesim iudex non haberet hoc iudicium practicū, sed oppositum, non possum hunc quem scio innocentem tura conscientia condemnare, tunc non posset illum condemnare, nec sequi opinionem D. Thom. non quia hæc vera non sit, sed ratione illius interioris iudicij, & conscientia, contra quam non est agendum, etiam si erronea.

Ad secundum, neganda est minor. Et ad probationem dico cum Couarr. iudicem in illa sententia, non mentiri, quia reuera in ipsa id asserit, quod scit ipse enim non asserit illum esse reum simpliciter, & à parte rei, sed probari reum, & actorem sufficienter ostendere suum intentum, quod reuera scit, constatque ipsi, & est verissimum.

Ad tertium respondeo cum Caiet. hic in commento, Soto, & Couarru. duplicem esse veritatem aliam particularem facti, & aliam publicam, & iuridicam, quæ sumenda est ex testibus, & probationibus. Iudex in hoc casu non iudicat secundum veritatem particularem, quam ipse nouit, sed secundum veritatem publicam, secundum quam tenetur iudicare, cum agat, ut persona publica. Unda non dicitur illi (sicut obseruauimus) Dent. 17. simpliciter, ut iudicet secundum iudicij veritatem, veritas autem in iudicio illa est, quæ constat per iuridicas probationes. Et ad confirmationem respondeo similiter, Cum in loco sermo sit ad iudicem formaliter, & iudex, omnia esse intelligenda iuridicè: [Non audies vocem eius.] quem iuridico examine poteris repellere, ut mediocrè: [Nec aut cultabis multos, ut à verò, quod iuridicè constat deus:] nam hoc est verum apud iudicem, non quod ipse priuatim nouit, sed quod ei iuridicè constat. [Innocentem quoque, & iustum iuridicè non interficiens, sed illum tantum, qui iuridicè omni adhibita diligentia probatur esse nocens, & reus.]

Quod si dixeris, quod nonnulli obijciunt, iuxta istum sensum non erat necesse id præcipere iudicibus, cum satis constet, ipsos non posse condemnare, nisi iuridicè probatum reum, nec debere admittere testes quos iuridicè conuenit repellere. Dico, imò id maximè oportuisse, cum enim nosset Deus animos multorum iudicium inclinatos ad puniendum, & effundendum sanguinem, vel suo ingenio, vel ut auiam populare aut regiam capterent, voluit Deus, id ad quod tenentur apertius, & magis in particulari explicare, ut non temere testes contra proximum admittant, nec temere, & ex quacunque probatione reum condemnent, maximè ad mortem, sed diligenter examinent testes si possint repelli, diligenter videant an ille probetur nocens, & nisi sufficientissimè probetur, iudicetur innocens, nec cõdemnetur: debet enim iudex maximè in criminalib. fauere reo, & partes ipsius quantum potest agere.

Ad quartum respondeo, Primò, Occidere innocentem simpliciter malum esse, occidere autem innocentem probatum nocentem auctoritate publica, hoc non esse malum, imò iustum, cum teneatur iudex ferre sententiam, quando illam non potest differre, nec super sedere causæ, secundum id quod probatur iuridicè, Respondeo secundò cum Caiet. & Soto cum actus humani sumant partissimè bonitatem, vel malitiam ab intentione, & materia circa quæ versantur, occidere innocentem ex intentione, & aïo occideudi, vel dâdo operam rei illicitæ, esse intrinsecè malum: occidere autem

innocentem dando operam rei licitæ, & quæ iure potest exercere, & non cum intentione occidendi, sed solum agendi id quod iure potest, vel debet non esse malum sed licitum, Vt in bello iusto, quando non potest obtineri victoria, nisi occidantur simul innocentes cum nocentibus, non est malum illos occidere, quia bellum illud est licitum, & qui in eo occidit innocentes, non occidit ex intentione, sed quia aliter victoriam obtinere non valuit, fuitque occiso illa, vt effectus, non volitus sed subsequutus ex re licita, & quam iure potuit exercere: Ita in nostro casu, iudex cõdemnans innocentem probatum nocentem, quæ nulla ex illis vijs dictis potuit liberare, non agit malum, quia non occidit ex intentione, nec animus eius est occidere, sed exercere debitum sui officij, & ferre sententiam quam tenetur, vt iudex iuxta probationes iuridicas: Ex quo actu iudicandi ipsi iudici licitò, & debitò sequitur, vt effectus, nõ volitus, sed subsequutus, & per accidens, mors illius innocentis: Præstatque, (vt benè obseruat Caiet.) quod debet magis enim tenetur iudex curare, vt persoluat debitum sui officij, quam vitam innocentem seruare, quia hoc posterius ad ipsum non spectat, nisi examinando quantum potuit testes, quod iã fecit, vt supponimus, illud verò prius nempè iudicare secundum probata spectat ad ipsum omnino, sicut non tenetur aggressus curare an aggressor moriatur in peccato, vt dimittat propriam defensionem, cum ipsi incumbat omnino, & simpliciter cura tuendi se, quod autem alter nõ moriatur in peccato, solum debet curare via correctionis, quam iam adhibuit, admonendo illum, vt cessaret ab ea aggressione, & intendo, vel fuga, vel alia via se liberare, nec potuit.

Ad quintum respondeo, diffinitionem fidei nõ esse iudicium humanum sed diuinũ, determinatio enim illa est præcipuè à Deo, à Pontifice verò, vt instrumento explicante diuinum oraculum, & ita decernenda, & determinanda secundum scientiam diuinam, id est diuinam reuelationem: iudicium autem quod exercent alij iudices est humanum, & ideo ferendum secundum testimonia, & probationes humanas, & cum fiat potestate publica, exercendum secundum scientiam publicam.

Dico secundò controuersiam fidei esse velut controuersiam iuris diuini, cum omne, quod est de fide sit de iure diuino, & ita decidendam per ius diuinum, & rationes Theologicas sumendas ex iure diuino, non autem per probationes, vel testimonia humana: iudex verò cũ decernat, quæ pertinent ad facta humana, debet definire illa per testes humanos. Similiter iudicium Papæ in canonizatione alicuius sancti, licet nitatur testibus humanis, cum tamen illud pertineat ad bonum cõmune Ecclesiæ, quia proponitur ille in exemplum aliorum, nec ibi desit Sanctus Spiritus, est etiam quoddam iudicium diuinum, & ita ibi non sunt admittendi falsi testes, inò iste casus est piè iudicandus impossibilis. Etenim cum Sanctus Spiritus assistat etiam Papæ in canonizationes Sanctorum, efficitur, vt in ea errare non possit, sicut nec in pertinentibus ad mores, estque impossibile, vt admittat Papa ad processum canonizationis, quæ nouit certo iniquam, & peccatorem fuisse.

Ad sextum respondeo, sententiam iudicis esse publicam, accedere autem ad non suam non esse actum publicum, vel iudiciale, sed particulare, & priuatum, & quem vir exercet, vt priuata persona, propter quod non debet agere secundum scientiam publicam processus, vel sententiæ, sed

secundum propriam scientiam, & veritatem quæ priuatim certo nouit. Tum etiam, quia accedere ad nõ suam est ita intrinsecè malum, vt nullo modo possit bene fieri, aut honestari ex circumstantia occidere aut innocentem aliquando potest beneferi, non ex intentione, sed pro bono communi, vt in bello iusto, quo etiam modo Iudex occidit innocentem probatum nocentem, non ex intentione, sed vt exequatur suum officium, quod maximè expendit bono communi.

Ad septimum respondeo, finem testium, & probationis quæ adhibentur in iudicio non esse quæcumque veritatem facti sed veritatem publicam iuridicè deductam, cui non repugnât falsi testes, modo sint omni exemptione maiores, licet repugnent veritati, quam priuatim Iudex nouit, cum per ipsos, etsi falsos habeatur iuridica probatio, quam leges exigunt, & iudicia humana.

Ad octauum Respondeo cum Caiet. teneri quidem iudicem omni lege reddere vnicuique suum ius, non simpliciter, sed ius illud quo potestas publica, & scientia publica exigunt reddi, & quod iuridicè constiterit, quando autem innocens iuridicè, & per scientiam publicam constet esse nocens, ius debitam illi non est absolutio, sed punitio, & condemnatio.

Ad nonum respondeo, quando leges non sunt iustæ, sed apertè iniquæ, & contra ius naturale, secundum illas, quia tales non sunt leges sed corruptelæ, at testes falsi, licet falsi, si omni tamen exemptione maiores sint, & qui iuridicè expelli nõ possunt, sunt in iudicio veri testes, & iuridicè facientes fidem, & secundum ipsos iudicandum.

Ad decimum dico. Innocentem defendentem se à iudice tyrannidem exercente, & iniquè iudicante non agere iniuste, in hoc autem casu neque cum scandalo neque sine eo potest reus iste, quauis verè innocens, se defendere, quia licet à parte rei, & secretè inferatur ei violentia, inferitur solũ à testibus falsis, qui illum probant reum cum reus non sit, non autem à iudice, qui ritè ac iuste exequitur suum munus, cum ipse non sit iudex facti simpliciter, sed facti pro vt probatur in processu, & iuridicè.

Ad vndecimum dico, controuersiam iuris, quæ circa leges potest sese offerre, definiendam esse peritia ac prudentia iudicis, controuersiam verò facti de qua hic agimus, non esse determinandam per epicheiam, aut rationes iudicis, sed per testimonia, & instrumenta: Dico secundò, cum duo iudici incumbant, inquirere factum, & applicare legem illi factò, sua sententia: In inquisitione facti non debet stare suæ scientiæ, sed probationibus iuridicis, à quibus pèdet omnino in iudicio quid sentiendum sit de factò, non ab aliqua epicheia, in applicanda autem lege illi factò potest vti epicheia, quantum lex ipsa tulerit. Dico tertio, nos non negare iudicem debere vti omni prudentia, & diligentia, ad repellendos testes quos nouit falsos, sed quando omni adhibita illos repellere non potest, teneri ad iudicandum secundo illos: Et ad confirmationem illam, potest repellere eos ex præsumptionibus, &c. Ergo poterit quando nouerit falsos. Dico cum Couarru. iudicem debere illos repellere, quando ex præsumptionibus, indiciis, vel coniecturis potest iuridicè asserere illos esse suspectos, at quia falsi sint nisi id iuridicè ostendere possit, non potest eos repellere, quia tunc nõ est locus præsumptioni, nec aliis medijs iuridicis ad eos repellendos.

Ad confirmationem illam Calderini respondeo, scien-

scientiam publicam, & priuatam non esse de eadem propositione, quia priuata est de hac propositione, iste est innocens reuera à parte rei, publica verò est, iste est reus per processum, & secundum probationes iuridicas: quia assensus ambo sunt veri simul, & stant, nec sunt oppositi.

Ad duodecimum dico, nouisse Pilatum innocentiam Christi omnibus esse perspicuam, & simili liter falsitatem testium, facileque potuisse illos expellere: Vnde iniquè iudicauit. Primum, quia nec testes examinauit, nec maturè, ut debebat iudiciū illud exercuit, iuxta illud Esa. 53. [De iudicio, & iustitia sublati est:] id est, celeriter, & sine terminis ac spatiis requisitis sublati est à iudicio, nec eius iustitia diligenter explorata.

Secundò, quia Christum non tam condemnauit propter probationem testium, quam, ut non displiceret Cæsari.

Ad vltimum dico, idem argumētum posse nos retorquere in auctores secundæ opinionis hac ratione: iudex tenetur consulere bono communi quantum potest, potest autem occidere innocentem, iuxta allegata, & probata, cum sit etiam opinio probabilis, & occidēdo iuxta allegata, & probata consulit bono communi, quia tollitur scandalum, & illa incommoda, quæ sequerentur, nisi iudicet iuxta probationes, ergo debet occidere illum. Vnde ad argum. dico: Primum, iudicem posse sequi opinionem probabilem in dubiis, qui verò tenet opinionem D. Tho. non est dubius, sed certo scit se debere iudicare secundum allegata, & probata. Dico secundò, illam maiorem iudex tenetur iuuare innocentem quantum potest, nō esse simpliciter accipiendam, sed quantum potest iuridicè, & ut iudex, id est quantum potest nō pretermittendo ea quæ sunt sui officii: Et ita tenetur ad omnia illa media, quæ diximus, cum in illis nō recedat ab officio iudicis, ad illa verò, quæ posset violando officium iudicis non tenetur imò oppositum, quia maior cura debet ipsi esse exercendi suum munus, quam liberandi innocentem. Vt diximus, & quando adhibitis illis diligentis compellitur iudicare, non ferre sententiam secundum allegata, & probata, esset profecto non præstare suum munus. Dico tertio, iudicem teneri ad liberandum innocentem, non quantum potest sed quantum debet, & ita licet possit in foro animæ sequi opinionem probabilem, non tamen debet, quia agit personam publicam, secundum quam magis debet sequi scientiam publicam quam priuatam suam. Similiter quisquis ciuis tenetur iuuare Remp. quantum potest, & præferre bonum commune illius suo priuato, tenebitur ne propterea suas opes cōferre in ærarium publicum cum possit? nequaquam, quia non debet: Vnde propositio illa intelligenda est, quod teneatur quantum potest, & debet.

ARTICVLVS III.

Posit ne iudex condemnare aliquem absque accusatore.

Conclus. est negans. Probatur à D. Tho. Iudex est interpres, & declarator iustitiæ inter ciues, ut ait Arist. 5. Ethic. c. 4. Vnde ducuntur ad ipsum omnes controuersie ciuium, sicut ad iustū animatum, iustitia autem non est ad se ipsum, sed alterum, debet ergo iudex necessario inter duos ad

minus ius dicere, & quid iustū sit explicare, quorum vnus sit actor, vel accusator, & alter reus.

Secundò, iudex ex eodem Arist. loco cit. est mediator quidam inter ciues, mediator omnis inter duas partes extremas, & sibi oppositas existit, debet ergo iudex stare inter duos oppositos, accusatorem scilicet, & reum.

Tertio, in causis dubiis iudex semper tenetur declinare in fauorem rei, at si ipsemet iudex esset quoque accusator inclinaret potius in suam partem, quod esset iniquum.

Quartò, cum omnis causa sit inter actorem, & reum ut duas partes litigantes, si iudex esset actor, tunc ipsemet esset iudex, & pars in propria causa, quod repugnat rectæ rationi, & naturæ iudicij, Vnde hæc conclus. non solum est à iure humano, verum etiam maximè consona iuri naturali, & ex eo deducta, quod sequuti Romani statuerunt ne vllus sine accusatore iudicaretur. Ita Acto. 25. dixit Festus Iudæis: [Non est consuetudo Romanis damnare aliquem hominem, priusquam is qui accusatus est præsentibus habeat accusatores, locumque defendendi accipiat, ad ableganda crimina, quæ ei obijciuntur.] Hæc conclus. est doctrina Sanctorum Patrum, quam habet Eleutherius Papa in Epistola ad omnes Episcopos Galliæ Adriani 1. in Epistola ad omnes Episcopos orientales: habentur ambæ Primo Tomo Conciliorum. D. Fabianus 4. q. 4. ca. Nullus. el primero proponit quatuor personas necessariè requisita in iudicio: Iudicem, Accusatorem, Reum & Testem. Idem præcipit Damasus can. proximè sequenti, D. Aug. homil. 50. Ambros. in 5. cap. 1. ad cont. & habetur. 23. q. 4. can. Si quis el tercero. [Iudicis non est sine accusatore damnare.] In hac conclus. omnes conueniunt, esset enim indecens, ut iudex accusaret reum, produceret testes, & diceret sententia.

Sed contra hanc doctrinam hæc sese offerunt.

Primum, cum D. Tho. in hoc arg. tantum utatur nomine accusatoris, & rei, videtur docere, in criminalibus tantum non esse iudicandum sine his duabus partibus, quia accusatoris nomen propriè pertinet ad causas criminales, cum in ciuilibus is, qui postulat propriè dicatur actor, & iuxta probationem qua utitur, conclusio posita perinde vera est in ciuilibus, sicut in criminalibus.

Secundò, iudex quamuis sine testibus neminè condemnare possit, at perniciosum hominem, & notorium sine vlllo accusatore ex officio iure ipso naturæ potest inquirere, & punire.

Tertio duces in bello milites quos vident aut norunt, vel infideliter agere, vel atrium suum contra leges belli deferere, sine vlllo accusatore puniunt.

Quartò, Prælati religionum transgredientes statuta suorum ordinum etiam sine vlllo accusatore castigant.

Ad primum respondeo, rationem D. Thom. perinde procedere in criminalibus sicut in ciuilib. & conclusionem positam in vtrisque habere, locum, Consulto tamen Doctorem S. tantum meminisse criminalium, quia in his debet comparere accusator, in ciuilibus nequaquam, ut ait Caiet. & ideo illius cui maior labor incumbit, & qui magis necessarius est, meminit D. Tho. Sed commodius responderet Soto, cum in ciuilibus agatur de restitutione aliquorum bonorum, in criminalibus de punitione delictorum, in ciuilibus apertum est, iudicem nunquam iudicaturum, sine actore, quia apertissimum est, non curaturum, ut qui aliena bona possidet, illa restituat, nisi sit, qui illa reperat: in crimi-

criminalibus autem cum possit iudex ex officio procedere ad punitionem delictorum, non erat ita apertum, an debere necessariò reperiri accusator: Vnde consulto D. Tho. ostendit in criminalibus debere reperiri, quia hac parte quæ minus apparet probata, probata, remanet illa, quæ magis perspicua est & in qua ferè impossibile est ferri sententia sine actore, vnde sumi potest etiam ratio ad probandam conclusionem D. Tho. in criminalibus. maximè expedire, vt sit accusator, Quia si sine accusatore posset iudex iudicare, facillè posset procedere contra aliquem ad vindicanda sua priuata odia, & iniurias, & quamuis posset etiam ad vindicandas iniurias Reip. vel alterius personæ ex zelo, & bono fine, non tamen id expediret.

Ad alia diluenda obseruemus, quod in sequentibus magis explicatur, iudices communiter procedere tribus viis. Prima est, Accusationis. Secunda, Denunciationis, quæ duplex est. Quædam fraternalis, per quam qui priuatim correctus non emendatur, denunciatur prælato, vt parti, vt ab eo corripatur: Alia verò iuridica, qua nocuius bono communi denunciatur iudici, vt puniatur, vt in crimine hæresis, vel læsæ Maiestatis. Quæ denunciations differunt sine, finis enim illius prioris est emenda fratris, posterioris vero, iuridica punitio delinquentis, propter bonum commune, Differt quoque hæc secunda denunciatio ab accusatione, quia accusator tenetur probare delictum, denunciator verò non teneretur probare, Tertia via est Inquisitionis, quando iudex nullo accusante, aut denunciante, ex officio inquirat, vel delicta in genere, vt in visitationibus, & edictis publicis, aut actorem alicuius delicti, quia constat de delicto, non autè de auctore ipsius.

Obseruemus secundò, duplicem esse accusatorem formalem, & virtuales formales est; qui apud iudicem actu alium accusat, virtualis verò, quæcumque supplet vicem, & personam formalem, & iudicem iuxta iura inducunt ad iudicandum, & procedendum. Sunt autem quinque, quæ virtuales accusatorem efficiunt.

Primum est infamia publica, indicia sufficientia, & clamorosa insinuatio, quæ vicem quidem habent accusatoris, non vt statim iudex reum condènet, sed vt inquirat de delicto, & delincente.

Secundum est crimen ita publicè, & manifestè patratum, vt sit notorium notorietate facti.

Tertium est, si iudex illud videat in sua presentia, & aliorum fieri. Dico, & aliorum, quia si ipse solus vidit, est crimen omnino occultum nec potest contra illud procedere, cum ipse non possit esse accusator, vel testis, quibus deficientibus non potest iudex procedere contra aliquem, at si ipso aliisque presentibus committatur, presentia illa iudicis vicem habet accusatoris, maximè si tunc sedeat pro tribunali. Ita refert Caiet. B. Ludouicū Regem Franciæ præcepisse linguam cuiusdā cauterizari, quia in ipsius, & aliorum multorum conspectu blasphemauit. Et hoc fuit illud Cayphæ: cum enim in conspectu ipsius, & multorum astantium dixisset Christus se filium Dei, quod eis videbatur blasphemū, dixit; [Blasphemauit, quid adhuc egeimus testibus? Ecce nunc audistis blasphemiam, quod vobis videtur?] Responderuntque omnes. [Reus est mortis:] quasi dicerent, cū in tuo conspectu, & tot testium blasphemauerit nullo accusatore, aut testibus opus est, sed statim illum condemna.

Quartum est rebellio manifesta contra Prælatum, & Ecclesiam post denunciationem fraternalē,

quando enim aliquis denunciatur prælato, vt patri, si admonitione illius emendetur, non licet vltra procedere ad punitionem ipsius, sed debet sistere, quia cum finis correctionis, & denunciationis fraternalis sit emenda fratris tali sine obtento non est vltra procedendum. Quod si non emendetur paternalis illa prælati correptione, nec ei obediatur, quam inobedientiam vocamus rebellionem, potest tunc, & debet prælatus contra illum procedere via iuridica, rebellionem illa, & inobedientiam vim accusatoris habente.

Quintum est denunciatio iuridica, quæ fit ob bonum commune, tenditque ad punitionem delinquentis perniciosi, qualis est quæ fit Inquisitionibus hæreticæ prauitatis, quæ habet etiam vicem accusatoris, cum ab accusatione eo solo nomine differat quod accusator teneatur probare, denunciator verò nequaquam, sed tantum instituat iudicare iudici crimen illud, vt occurrat damno boni communis.

Vt iudex procedat via accusationis requiritur accusator formalis, quia non potest hac via procedere nisi sit, qui actu, & explicitè accuset, vt procedat autem via denunciationis, vel inquisitionis sufficit accusator aliquis virtualis ex his quinque hic positis, Quos personam accusatoris exercere posse ex sacris litteris constat. Gen. enim. 4. crimè ipsum in conspectu Dei commissum vicem accusatoris obtinuit contra Cain, dicente domino; [Vox sanguinis fratris tui Abel clamat ad me. Vbi D. August. & habetur extra De accusat. c. Euidencia. & 2. q. 1. can. Manifesta. Euidencia patratæ sceleris clamore accusatoris non indiget. Et c. 18. publica illa, & patens commissio delictorum asseritur à Deo fuisse Sodomorum accusator, ad inquirendum contra illos. Clamor (inquit,) Sodomorum multiplicatus est, descendam, & videbo, &c. propter quod ait etiam. B. Pau. 1. Cor. 5. Quorundam peccata manifesta sunt, præcedentia ad iudicium.

Ex his respondeo ad argumenta proposita. Ad primum iure nature non prohiberi iudicem, quin perniciosum hominem etiam si à nullo accusetur, puniat, & è medio tollat: Cæterum ne detur iudicibus occasio, & locus suas priuatas iniurias, vel odia vindicandi temerè, & pro libito sub isto colore, sanctissimo iure cautum est, ne sine aliquo accusatore vllus condemnetur, Ita Extra De accusat. cap. Legitimus. & l. illa illicitas. ff. de officio præsidis & ff. de mune. & honore. l. Rescriptio. dicitur. [Si quis accusatorem non habet ab honoribus prohiberi nõ debet.] Accedit huc illud Christi Ioan. 8. dictum adulteræ. Mulier vbi sunt qui te accusant, nemo te condemnavit, neque ego te condemnabo.

Ad secundū dico, Duces in bello, imò, & quoscunque iudices in pace punire quidem aliquando sine accusatore formali aliquos delinquentes, nunquam tamen sine aliquo accusatore virtuali ex propositis, De Religionibus verò, quod est tertium argumentum dico, seruandas esse constitutiones proprias cuiusque Religionis approbata, quia in huiusmodi Religionibus Sum. Pöt. approbat suæ benedictione earum constitutiones, Et Religiosi in ingressu Religionis, vel professione, venientes viuere secundum regulam, & constitutiones illius Religionis, renunciant iuri suo, & consentiunt, vt iudicentur, & puniantur à suis superioribus sine accusatore, in delictis in quibus iuxta statuta sui ordinis non est necessarius accusator, vt in rebus leuibus, quæ nec sunt peccata mortalia, nec vocanda

canda criminalia: nam in grauibus, & quæ secum afferunt infamiam, non possum, nec solent prælati religionum punire subditos sine aliquo accusatore formali, vel virtuali, & sine ordine iudiciali, quamuis sine strepitu, & figura iudicij, sicut docet Religiosos. Patres autem familias, cum non habeant vim coerciuam, sed tantum gubernatiuam domesticam, non puniunt, vt iudices, sed tantum, vt patres, & ideo non indigent aliquo accusatore, sicut nec teste, vt suos domesticos puniât. Quod etiam de prælati Religionum dici potest, in rebus læuibus eos non egere accusatore, quia castigant illas, vt patres, in grauibus autem egere, quia iudicant illas vt iudices.

Sed quæret aliquis. [Si iudex videat aliquem delinquere, & delictum illud probari posse, saltim duobus testibus, à nullo tamen accensari, poterit ne contra illum delinquentem procedere, & condemnare?] Indicarunt nonnulli id nõ licere, quia tale delictum (etsi à iudice, & duobus, vel tribus, visum) cum non laboret aliqua infamia, aut detrius, est occultum, forum autem exterius non iudicat de occultis, maximè nullo existente accusatore.

Sed oppositum est verius, quia vt iudex possit iuridicè procedere, hæc tantum desiderantur, vt sit aliquis accusator, & crimen sit probabile in iudicio: quæ duo hic concurrunt, presentia enim iudicis, & aliorum licet paucorum habet vicem accusatoris, & per eosdem, qui videntur, potest probari in iudicio.

Nec argumentum in oppositum valet, quia in iudicio non est occultum, quod per testes iuridicè probari potest, maximè si delictum illud alijs noceat.

Hinc sequitur contra delictum, quod solus iudex nouit, vel vidit, non posse ipsum procedere, quia presentia solius iudicis, nec formalis nec virtualis accusatoris vicem gerere potest, nec potest iudex esse testis simul, deficientibus aut accusatore, & testibus, quibus plene, aut semiplene delictum reddatur probabile in iudicio, non licet iudici contra aliquem procedere. Ex doctrina quoque huius articuli sequitur, si quando iudex ex sua suspitione, vel coniecturis processit contra aliquem puniendum pœna pecuniaria, & progressu iudicij delictum illud probetur iuridicè, condemnaturque reus ille persolvere pœnam à lege taxatam, iudicem illum non posse accipere sibi partem pœnæ, reddendam accusatori, si quando accusatorem esse secretum, nec velle se manifestare. Quia sicut non potuit iudex exercere accusatorem, ita nec recipere pœnam statutam accusatori: imò iudicium istud initio fuit iniquum, cum nullus existeret accusator, quamvis condemnatio fuerit deinde iusta, quia progressu iudicij iuridicè probatur est delictum illud, vt supponimus.

ARTICVLVS IIII.

Anticeat iudici remittere reo pœnam illi à lege taxatam.

Tria sumit hic D. Thom. quæ certissima sunt.

Primum, est iudicij hæc duo conuenire, vt dicat ius inter partes litigantes, cum sit minister iustitiæ, tum etiam, vt sit custos boni communis, & vtilitatis Reip.

Secundum est, iudices alios supremos, inferiores voco quoscumque; alios à Principe, siue sint Duces, siue Marchiones, siue consularij, siue præses ipse supremi senatus, quia hi, sicut non possunt leges condere, ita nec illas abrogare, & ab ipsis ad Principem, cum eo non detur superior in Rep. ad quem fiat appellatio, ipsiusque sit leges condere, & in eis dispensare. Hoc insinuat hic, D. Thom. cum solum Principem appellet supremum iudicem, estque communis sententia Thomistarum, & recepta à iurisperitis, vt videre est apud Covarru. lib. r. variatum resolut. c. r. num. 7. Statuit tertio, D. Thom. illum, qui læsus est, aliquando nõ imittere reo iniuriam, & damnum sibi illatum, a quando verò non, sed postulare, vt reus ille puniatur, & iniuria sibi illata compensetur.

CONCLUSIO PRIMA.

Parte læsa persistente in accusatione, & postulante rei punitorem, nullus iudex neque supremus, potest remittere pœnam reo.

Pater, Iudex cum sit minister, & custos iustitiæ, debet dicere ius inter partes, & reddere unicuique suum ius: pars læsa habet ius postulandi apud iudicem punitorem rei, & compensationem damni sibi illati iuxta leges, ergo iudex quicumque sit, tenetur nisi velit partem iustam suo iure iniquè expoliare, reum illum iuxta leges punire, nec villo modo potest remittere ei pœnam.

Secundò, iudex cum sit persona publica tenetur prospicere bono communi, repugnat autem bono communi, & cederet in magnam Reip. perturbationem, si parte læsa iustam sui læsoris punitorem postulante iuxta leges, iudex nõ puniret, sed remitteret.

Primò, quia ciues videntes non seruari leges iustas in punitore delinquentium, parte læsa clamante, iudicarent, & merito se non gubernari à iudicibus, aut principibus, sed à tyrannis, quod indicauit Arist. 5. Ethic. cap. 5. dicens. [Quando homines vident non sibi per inflicta supplicia compensari iniurias, in seruitute (id est tyrannide) se viuere arbitrantur.]

Secundò, quia iniqui sperantes pœnam posse sibi à iudicibus precibus amicorum, aut pecuniis remitti, liberius peccarent.

Tertiò, quia læsi videntes suos læsores non puniri à iudicibus, curabunt ipsi priuatim suas iniurias vindicare.

CONCLUSIO II.

Parte læsa remittente iniuriam acceptam, iudex inferior non potest remittere pœnam reo, supremus verò potest, nisi sit contra bonum commune.

Prior pars constat ex supradictis, quia iudex inferior tenetur in vtroque foro iudicare secundum leges scriptas, nec potest ab eis recedere, aut in eis dispensare. Posterior verò patet, quia princeps non astringitur lege, sed sicut potuit illam condere, ita quoque potest in ea dispensare, quando talis remissio, & dispensatio nõ repugnat bono communi: quia licet princeps non astringatur lege vi coactiua, astringitur tamè necessitate

celitate iustitiæ, & debitæ gubernationis, unde peccaret grauius contra iustitiam, & debitam gubernationem, ad quam tenetur in foro animæ, si remitteret pœnam, quando talis remissio aliquis damni communis esset occasio.

Ex quo sequitur, nõ posse principem etsi nulla sit pars læsa, quæ conquærat, vel si extitit, & remisit ac destitit, cito ac temere remittere reo pœnam lege constitutam, quia non est princeps absolutus dispensator, & dominus legum, sicut suorum bonorum temporalium, sed tenetur prudenter, & quantum bonum commune patitur se gerere, considerata qualitate delicti, & aliis circumstantiis. Unde si crimen est atrox, aut delinquens assuetus peccare, & nocius, non potest princeps remittere ei pœnam tuta conscientia, noceret enim hoc Reip. & faceret aliis iniquis animos ad similia delicta. Quo circa Deut. 13. præcipitur de idolatra. [Non parcat ei oculus tuus, vt miserearis, & occultras eum, sed statim interficiens. Et subiungitur: vt omnis Israel audiens timeat, & nequaquam ultra faciant quidpiam simile.] In aliis autem, quæ atrocitas non sunt, sed semel quis ex fragilitate humana commisit, potest princeps tuta conscientia ex aliqua rationabili causa, vel sua regia clementia condonare pœnam.

Circa eandem conclusionem obseruandum est. Primò leges ipsas circa pœnas inferendas delinquentibus multa sæpe relinquere prudentiæ, & dispositioni iudicum, etiam inferiorum, pro varia ratione locorum, temporum, & personarum, vt habetur leg. Quod ergo. ff. de his, qui notantur infamia. §. pœna. & cap. vltimo, de translationibus. cap. etsi clerici. §. de adulteriis. Extra de iudiciis. cap. de causis, de officio delegati. In his ergo possunt iudices, etsi inferiores reo clementiores esse: unde si delinquens est nocius, vt sicarius, assassinus, aggressor itinerum, & deprædator, vel crimine atrox, vt homicidium per insidias, furtum graue, nullus iudex potest in his pœnam remittere, quia etsi nulla sit pars læsa, quæ clamat, bonum tamen commune, & Respub. quæ his maxime læsa est non remittit: in aliis autem leuioribus, vt homicidio casuali, furto leui, & similibus, remittente accusatore possunt iudices etiam inferiores nõ punire pœna legis, sed alia arbitraria, cum id admittant ipsamet priuatæ leges singulorum Regnorum, estque maxime consonum rectæ rationi, & æquitati. Quo fit licere depræcari iudicem in his, quæ à legibus relinquuntur ipsorum arbitrio, & in delictis in quibus licet iudici pœnam legis in aliam mitiorem commutare: aliter obsecrare illum est postulare, vt iniquè iudicet, & bono communi noceat. Lege D. Aug. Epist. 158. vbi docet, qua ratione soleret ipse iudices, & prætores, pro delinquentibus præcari.

Obseruandum est secundò, neque iudices superiores ex plenitudine suæ potestatis quando nõ proclamant pars læsa, neque iudices inferiores, quando à legibus id ipsis permittitur, non debere esse faciles in commutandis pœnis corporalibus in pecuniarias, maxime quando talis commutatio, quæ communiter vocatur compositio, est occasio reis permanendi in suis delictis. In quo grauius peccant iudices Ecclesiastici in delictis suorum clericorum, & iudices sæculares in delictis meretricum, & concubinarum, verbera, exilia, & alias pœnas, quibus hi per leges digni sunt, commutantes in pecuniarias, & dimittentes eos in suis criminibus. Vide cap. licet. de pœnis. Concilium Colonienſe parte 3. de iurisdictione Ecclesiastica

contentiosa, cap. 8. Ioann. Driedo. de libertate Christiana. Caieta. in Summ. Iudicis peccata. Postulat enim recta ratio, cum diuites sint frequenter audaces, & insolentes, confidentes in suis diuitijs, [aded vt dicatur beatus, & fecisse mirabilia in vita sua, diues, qui non sperauit in thesauris suis,] vt non pœna pecuniaria, sed alia via puniatur, ne spe redimendi pœnam suam diuitijs, dicentes, vt solent Hispani: Dineros lo remediaran, audacius ac liberius peccent. Duplex se offert hic quæstio.

CONTROVERSIA I.

AN REUS CUI PœNA à supremo iudice remittitur, maneat liber in conscientia.

NON est quæstio de pœna corporalis capitis, aut membrorum, nam huiusmodi pœna nullus debet esse exequutor in se ipsum, sed manet liber in vtroque foro, siue iuste, siue iniuste ei remittatur: quæstio est de pœna temporali, & pecuniaria, quæ reus tenetur per leges soluere, & fisco, & ratione damni dati parti læsæ.

Obseruemus Principem huiusmodi pœnam alii quando remittere ex sua mera clementia, aliquando ex causa, quæ illi proponitur: Similiter aliquando partem læsam remittere iniuriam reo, aliquando verò non remittere, sed persistere in accusatione.

CONCLUSIO I.

Si Princeps parte læsa non remittente, sed persistente in sua accusatione, remittat, reus manet liber à pœna soluenda fisco, non tamen à satisfactione facienda parti iuxta damnum datum.

Prior pars probatur: quia illa pœna soluenda fisco cedit in patrimonium Regis Rex autem potest de pecunijs sui patrimonij remittere, donare, ac liberè disponere.

Posterior pars constat, quia illa satisfactio debetur parti læsæ iure naturæ, & ex iustitia, à quo debito non potest vllus iudex nec supremus liberare reum, nisi pars ipsa læsa remittat illud, adeo vt si iudex parte læsa reclamante remitteret reo, sic compensam damni illi parti illati, teneretur iudex ipse reficere illam, reo non restituyente: quia iudex ita agens noceret, illi parti, quia autem alteri nocet, & cum iniuria, tenetur ad restituendū. Cap. si tua culpa.

CONCLUSIO II.

Si nulla sit pars læsa, quæ proclamet, vel cessauerit iam, & remisit, principe ex sua mera clementia, vel ob causam sibi verè propositam remittente, manet reus omnino liber in vtroque foro ab omni pœna, quod si remittat ex causa falsa ei proposita, non manet liber, sed tenetur pœnam illam soluere fisco.

Prior pars de damno satisfaciendo parti aperta est, cum nulla existat pars læsa, aut remisit liberè, & sine vlla coactione, vt supponimus.

De

De pœna verò, quæ erant reddenda fisco, constat etiam cum Rex liberè, nec deceptus dimiserit pecuniam, quæ ad suum patrimonium pertinebat, & de qua potuit liberè disponere. Et confirmatur, quia illa pœna est à iure humano, in quo Rex sua remissione dispensat.

Posterior verò pars probatur, quia cum illa remissio Regis sit velut sententia quædam conditionalis, habens aunc sensum, si causa ista ita habeat remitto tibi, sin minus non remitto, sed volo pœnam legis solvi, si causa est vera, verè quoque illi reo pœna illi remittitur, sin minus illa remissione velut sententia Regis, impliciter, & virtute præcipitur, & condemnatur, vt solvat. Tum etiam, quia huiusmodi remissiones sunt velut dispensationes, & concessiones, quas constat nullam vim habere, sed magis obligare subditum ad parendum legi, & iuri communi, in quo secum optabat dispensari, si surreptitiè sint, & falsam causam continent.

Altera dubitatio se hic offerebat. An iudex, qui contra leges remittit pœnam pecuniariam exhibendam à reo parti læsæ, vel fisco, ipsis renuentibus, teneatur ad restitutionem illius pœnæ. Sed de hac questione cepiosè egimus supra quest. 62. art. 7. in explicatione illius vocis: non obstant, sed videmus.

AN MINISTRI IUDICUM debeant exequi quamcumque sententiam à iudicibus latam.

Quæ sentiebant iudicem non posse iudicare contra veritatem quam certò novit, simul docent, vt referunt, Syluest. Iudex. 2. §. 6. Et Couarru. lib. 1. varia. resolu. cap. 1. nu. 10. neque licere ministris mandare executioni sententiam iudicis, latam contra veritatem quam ipse minister certò novit, sed cum fundamentum illud sit falsum vt docuimus. art. 2. quod ex eo sequitur falsum quodque est.

CONCLUSIO I.

Si sententia iudicis continet intolerabilem errorem, vel manifestam iniquitatem, & iniustitiam, non tenetur minister exequi illam, imò debet nullo modo exequi.

Hæc est communis omnium Doctorum, quia minister tantum tenetur obedire iudici in licitis, & honestis, exequi autem talem sententiam est omnino illicitum, & contra Dei præceptum, essetque cooperari iniquitati iudicis. Vbi notanda maxime est doctrina communis omnium doctorum præcipue D. August. can. Quid culpatur, 23. quest. 1. vbi docet obedientiam verè esse obedientiam, quando Princeps præcipit rem, vel aperte honestam, aut sub dubio, at quando præcipit rem aperte inquam, est cooperari iniquitati Principis, & agere contra Dei præceptum, tunc enim veræ obedientiæ vox illa est, [Obedire oportet magis Deo quam hominibus.] Et confirmatur, quia aliter carnifices martyrum non esset culpandi, cum exquerentur in illis tormentis senten-

tiam suorum superiorum, quos tamen constat grauitèr deliquisse, nec excusari ignorantia, quia culpabilis erat, & affectata.

CONCLUSIO II.

Quando sententia iudicis non continet manifestam errorem, aut iniquitatem, etiam si sit contra veritatem, quam minister priuatim nouit, debet illam exequi.

Primò, quia minister cum sit persona publica, debet stare sententiæ publicæ, & non suæ scientiæ, sicut iudex iudicæ probationi.

Secundò, quia ministro sententia iudicis est quædam lex, vnde sicut iudex vbi lex non continet manifestam iniquitatem, debet secundum illam iudicare, cum ipse non sit iudex legis sed exequitor tantum ita, & minister, vbi sententia iudicis non continet manifestam iniquitatem, debet illi stare, non enim est iudex sententiæ latæ, sed merus exequator. Hæc conclus. est. D. Thom. & Caietan. artic. 2. huius quæstionis in fine commenti, Syluest. loco citat. & omnium Theologorum. Est etiam Innocen. Felini, & aliorum iurisperitorum quos refert Couar. loco citat. Et habetur aperte illo can. Quid culpatur, vbi docet. Diuus August. militem ex præcepto sui principis occidentem innocentem, quando illud non est aperte contra Dei præceptum, non peccare.

Vnde similiter debet, minister exequi sententiam iudicis, etiam si sit contra veritatem quam ipse priuatim nouit, quando non continet manifestam iniquitatem. Idem habetur expressè illo capit. Pastoralis: de officio delegati. §. Quia verò, vbi aperte præcipitur ordinario, vt exequatur sententiam iudicis delegati, etiam si priuatim sentit illam esse iniustam, modò non contineat intolerabilem errorem, vel iniquitatem manifestam. Potest tamen, & debet minister, quando sententia est contra veritatem quam ipse priuatim nouit, vel orando iudicem, vel aliqua alia via licita eniti, ne sibi præcipiatur illius sententiæ exequutio, sed alteri mandetur.

Similiter si videat sententiam illam non solum esse contra veritatem, verum etiam procedere ex probationibus non satis sufficientibus; neque satis constare ex processu, poterit & debet antequam terminus appellandi excidat, & sententia illa transeat in rem iudicatam, admonere reum vt appellet: & iudicare ei defectus processus, & sententiæ, & pro illo apud alium iudicem testificari, quod si non appellet, vel quia non sit

locus, vel quia excidit tempus tenetur illam exequi, etiam si sciat procedere ex insufficienti probatione, propter rationem dictam, quia ipse non est iudex illius processus aut sententiæ sed solum exequitor.

QV AEST. LXVIII. DE INIVSTITIA
Accusatoris.

DE materia huius questionis Scholastici in 4. distinctio. 19. Summistæ in verbo, *Accusatio, Accusatus, & Accusator, Iurista. Cod. & Institut. De Accusationibus. Canonista in Decretalibus, eodem tit. & in sext. Et capit. Nouit de iudicijs. Et cap. Si peccauerit. 3. quest. 1. Soto in relectio. de tegendo secreto, memb. 2. quest. 5. Nauar. in cap. inter verba. 1. 1. quest. 3. conclus. 6. corol. 58. numero 154. & sequen.*

A R T I C V L V S I.

An teneamur ad accusandum.

CV M in accusatione quatuor consideranda sint, obligatio, & debitum accusandi, forma, & modus quo fieri debeat, iustitia quæ in ea seruanda, est & pœna cui se offert accusator si defecerit in probatione: Hæc quatuor articulis proponit D. Thom. in hac quæstione. Primum igitur omnium agit in hoc articulo de obligatione accusandi, An hæc omnes homines compræhendat?

Obseruemus primò, cum sint tres viæ, quibus habetur in iudicio notitia de aliquo crimine, & proceditur ad illius punitionem, vt habetur cap: Qualiter, & quando, De accusationibus. §. ad corrigendum. & cap. Licet: De symonia, quæ sunt; (vt vidimus quæstione præcedenti.) Accusatio, Denunciatio, & Inquisitio. Hoc loco D. Thom. nomine denunciationis intelligit illam Euangelicam, & fraternam, quæ fit ob bonum priuatum fratris, vt ipse emendetur, de qua Christus Matth. 18. Et hanc denunciationem Euangelicam distinguit hic sub accusatione, illam verò denunciationem quam vocauimus iuridicam seu iudicialē comprehendit sub accusatione, quia licet reuera distinguantur (vt vidimus) cōueniunt tamen ambæ in fine, & eotendunt vt delicta puniantur ob bonum publicum, A nobis autem vt rem magis explicemus hæc distinguenda sunt.

Differunt denunciatio iuridica, & accusatio in tribus.

Primò, quia accusatio debet fieri in scriptis, denunciatio verò sufficit fiat solo verbo, vt colligitur ex cap. Super his, extra De iudicijs. videbiturque art. sequenti.

Secundò, quia denunciatus non tenetur probare, sed tantum indicat iudici, vt ipse prouideat bono communi, accusator autem tenetur ad probandum, & quamuis Soto in illa relect. loco citat. videatur docere, denunciantem iudicialiter teneri etiam ad probandum, hoc tamen retractat lib. 5. de Inst. q. 4. art. 3. & q. 5. art. 1. Differunt tertio, quia accusator offert se pœnæ talionis, si deficiat in probatione, vt videbimus, denunciator verò minime.

Ex quibus sequitur primò, denunciationem Euangelicam, iudicalem, & accusationem sic posse defini, vt Euangelica denunciatio sit delatio criminis ad prælatum, vt patre, gratia emendandi fratrem. Iuridica verò sit delatio criminis ad iudicem, gratia punitionis delicti, sine obligatione libelli accusatorij, aut probandi delictum. Accu-

satio verò sit delatio criminis ad iudicem gratia punitionis delicti cum obligatione libelli accusatorij, & probandi delictum. Quæ definitiones colliguntur ex D. Tho. art. se ad 3.

Sequitur secundò, ex illis tribus vijs positis, denunciationem, & accusationem pertinere ad priuatos homines, inquisitionem, verò à solo iudice fieri ex officio, nec debere priuatos inquirere delicta fratrum, sed cum illa nouerint, deferre ad prælatum, vel iudicem, aut accusando, aut denunciando.

Sequitur tertio dimittenda esse illa quatuor denunciationis genera, quæ afferuntur à Canonistis in cap. nouit. de iudicijs. & cap. Si peccauerit, &c. in Euangelicam, Iudicalem, Canonicam, & Regularem de quibus etiam Soto copiose in lib. de tegendo secreto membr. 2. quæst. 5. in principio, nobis enim huiusmodi diuisio necessaria non est, quia cum illa sumatur ex parte denunciantis, vel ex parte eius cui fit denunciatio, vel ex parte eius qui denunciatur quæ omnia sunt materialia, sicut distinguunt in canonicam, & regularem, ita possent distinguere in Ecclesiasticam, & sæcularem, &c. in nobilium, & plebciorum, &c. Tum etiam, si rectè expendatur, canonica cum fiat prælato nõ differt ab Euangelica.

Vnde vtetur tantum hic Euangelica, & iuridica, quæ sunt in communi vsu doctorum. Præter illas tres vias reperitur in iurè in illo cap. Super his. De accusat. alia quarta quæ dicitur exemptio, quando scilicet obicitur alicui aliquis defectus vel crimen, propter quod priuatur aliqua dignitate, aut beneficio, vel impeditur ab eius consecutione, vel reicitur eius accusatio, aut testimonium, quæ tamen huius loci non est, sed pertinet ad quæstionem de testibus.

Obseruemus secundò maxime interesse inter Deum, & iudices humanos in punitione criminum, Deus enim punit iuxta qualitatem, & grauiter culpæ, ita plus punit fornicationem quàm furtum, quia illa est grauior culpa. Apost. 18. Quantum glorificauit se in delictis, tantum date ei tormentorum, & luctus. Iudex autem humanus cum eius munus sit prospicere bono communi temporali, non respicit in punitione delictorum qualitatem culpæ, sed damnum, & perturbationem quam delicta afferunt bono communi, & Rei pub. ideo magis punit furtum quàm fornicationem, homicidium quàm blasphemiam, Et similiter accusatio, & denunciatio iuridica cum tendant ad punitionem, id quoque potissimè debent respicere, nempe bonum publicum.

CONCLUSIO I.

Si crimen sit in damnum publicum, quicumque illud nouit, & potest iuridicè probare, tenetur accusare apud iudicem autbozem illius criminis.

Probatur à D. Thom. Pœnæ huius sæculi quas inferūt iudices humani sunt medicinales, vel ad vtilitatem ipsius peccantis, quando peccata sunt priuata, & nocent solum peccanti, vel ad vtilitatem boni communis, quando communi bono talia delicta nocent, hoc bonum nempe commune tenetur vnusquisque iuuare quantum potest, exigitur autem maximè ad iuuandum illud, vt qui nouit aliquod crimen quòd est contra tale bonum, & potest per testes probare, deferat illud ad iudicem, & probet, quòd est propriè accusare, ergo quādo crimen est in damnum commune, & potest probari, qui illud nouit, & probare potest, tenetur accusare. Ita fit duo debere concurrere vt quis teneatur accusare, vnum vt crimen sit in dānum publicum spirituale vel temporale. Alterum vt possit illud probari iuridicè, & per testes fide dignos. Hinc sequitur.

CONCLUSIO II.

Crimina que tantum vergunt in damnum particulare proprium, vel alicui, aut que testibus probari nō possunt (licet sint in damnum publicum) nemo tenetur accusare.

Probatur prior pars, nam in primis si sit peccatum illud in damnum proprium, licet cuique remittere propria damna, cum vnusquisque (vt vidimus) sit dominus suorum bonorum, vel famæ. Si sit in damnum priuatum alterius, cum possit ille, qui læsus est remittere, vel petere satisfactionem, non teneor ergo causam eius agere. De huiusmodi criminibus, quæ non sunt in damnum publicum est apertè illa lex vnica. Cod. Vt nemo inuitus agere vel accusare cogatur.

Ex hac conclusione sequitur reiiciendam esse illam sententiam Bartoli, hæredes hominis occisi teneri ad accusandū homicidam, sin minus amittere ius hæreditatis, propterea quod ita videtur haberi. l. Si quis homicidij, & l. in eum. ff. de accusat. quia istæ leges non satis conueniunt cū Evangelio Christi, iuxta quod non solū licet proprias iniurias, & damna remittere, nec accusare, verum etiam est concilium perfectionis. Secundò, quia damna illata ocio non possunt satisfieri hæredibus (vt vidimus) nisi per pecuniam, cui possunt ipsi iuri omni renunciare. Vnde oppositum illius sententiæ, & legis habetur expressè in illa lege vnica cit. & leg. Diui fratres. Eodem Cod. & titul.

Secunda pars conclusion. probatur optimè à D. Thom. Nemo tenetur ad id, quod perficere non potest, in accusatione verò est necessaria probatio, ergo qui non potest probare, non tenebitur accusare. Tenebitur autem quæ nocent bono communi denunciare, vt iudex inquirat, & provideat illi damno: Quia cum bono communi teneatur vnusquisque fauere quantum potest, qui non potest accusatione; quia nequit probare, iuuat denunciatione.

Tomus Primus.

CONTROVERSIA I.

AD DELICTA QUÆ VERGUNT IN DAMNUM COMMUNE TENENTUR QUIVIS ACCUSARE.

Summa Angelica, verbo. Accusatio, vult neminem teneri ad accusandum alium, præterquā in homicidio hæredem occisi, iuxta illam sententiam Bartoli, Adducitque in suam sententiā Bartolum in illa. In eum Additque Angelus, præter istum casum nulli priuato licere alium accusare. Idem habet Glossa in l. Furtum. ff. de his qui notantur infamia. §. Pacti. Probatur hæc opinio, primo Matth. & Luc. 6. & est præceptum Evangelicum: Dimittite, & dimittetur vobis. Et Matth. 18. [Serue nequam, non ne oportuit te misereri conferui tui? & cæt. at qui accusat nec dimittit, nec dimittit, nec miseretur proximo suo. Secundò, si quis teneretur accusare, vel in causa propria, & priuata, vel in communi: In causa propria non tenetur, quia ex secunda conclus. D. Thom. & communi sententia potest remittere, in communi verò sufficit denunciare iudici, & ipse provideat: quod si non fecerit erit tunc omnis culpa iudici tribuenda, & non alteri. Tertio, si crimen quod cedit in damnum commune est accusandum, cum omne peccatum, vel mediatè vel immediatè cedat in damnum publicum, quia qui lædit parti lædit, & toti, cum damnum partis redundet in totum, omne crimen, & peccatum, & quod est in damnum huius vel illius priuati esset accusandum.

Quartò, Accusatio debet fieri sine proprio detrimento, & damno, at cū accusator teneatur probare, sin minus subire pœnam talionis, non potest quis accusare quin huic pœnæ, & damno se exponat, ergo nemo tenetur accusare. Maior certa est. Minor verò probatur, quia quantumuis crimen sit probabile in iudicio, potest malitia testium deficere accusator in probatione. Denique Cod. Vt nemo inuitus agere vel accusare cogatur. l. vnica. ex ipso titulo colligitur apertè neminem cogendum esse ad accusandum. Et D. Thom. infra. q. 73. art. 4. ait. [In nostro arbitrio esse accusare vel nō accusare, & in hoc maximè commendari nostrā patientiam.

Sed propter hæc non est recedendum à sententia quam habet D. Tho. in 1. concl. sequuntur illum Alen. 3. p. 4. 42. mem. 1. & omnes discipuli Diui Thom. imò, & omnes Theologi in 4. dist. 19 & omnes Iurisperiti in cap. Nouit de iudicijs, neque vllus est quia aliter sentiat præter Angelum, & illam Glossam citatam.

Ad cuius maiorem intelligentia notemus. D. Thom. illud vocare hoc loco crimen in damnum publicum, quod habet pro obiecto immediate bonum publicum, vt hæresis quæ immediatè nocet fidei, & religioni, compilatio ærarij publici, proditio ciuitatis, homicidia, & furta, quæ fiunt ab assassinis, grassatoribus, & latronibus itinerum: Alia verò, vt furta, & homicidia priuata adulteria, & similia licet dicantur aliquando nocere bono communi, quatenus nocent partibus Reipub. propriè tamen, & hoc loco non dicuntur à D. Thom. crimina in damnum publicum, quia

M m pro-

proprium, & immediatum obiectum eorum non est aliquid bonum publicum, sed priuatum huius vel alterius ciuis.

Obseruemus secundò, punitionem delinquentium bifariam posse esse necessariam Reipub. vel vt ipsi resipiscant, eo quod adeo sint inueterati in delictis illis, vt non aliter desistent quàm inflicto supplicio, vel quia licet ipsi alia via, vt correctione fraterna credantur cessaturi, exigitur tamen, vt alii timeant similia perpetrare illos puniri, quomodo officium sancte Inquisitionis hæreticos dogmatizantes punit ultimo supplicio, etiam si probabiliter crederentur à sua hæresi cessaturos, qui ita expedit bono communi ad alios tali exemplo cohibendos.

CONCLUSIO PRIMA.

De fide est, Accusationem aliquando esse licitam.

PAtet in primis Gen. 37. vbi Ioseph accusauit fratres apud patrē de crimine pessimo, quod factum nullus Sanctorum Patrum damnat, imò omnes commendant illud, Leuit. 5. Si peccauerit anima, & quis audierit vocem iurantis, testisque fuerit quod ipse vidit, nisi indicauerit, portabit iniquitatem suam. Quo testimonio vtitur hic D. Tho. & Ioan. 8. vt obseruant Doctores, Non damnauit Chsitus Phariseos, propter accusationem adulteræ, sed odium & mauiam eorum. Secundò, in omnibus Concilijs tam Generalibus quàm Prouincialibus admittuntur accusationes, nec reprobantur accusatores. Tertio, in vtroque Iure sunt tituli de Accusationibus. Et in vtroque foro ciuili, & Ecclesiastico sunt instituti fisci, & accusatores. Est denique communis doctrina omnium Theologorum, & Iuristarum licere accusare. Vnde illa opinio Angeli nisi explicetur est periculosa, & erronea, destruens omne ius, & omnia tribunalia, damnansque consuetudinem omnium nationum, & quasi iure gentium in omni Repub. introductam. Et ratio D. Thom. à nobis proposita est efficacissima. Et confirmatur. Denunciatio ex ipso Angelo est licita, sed accusatio nil addit supra denunciationem, quod non sit etiam licitum, & honestum, nam quod fiat in scriptis non est malum, imò inuis argumentum veritatis accusationis, cum experientia teste, quæ ore tenus diximus, facile possumus negare, quæ vero scripto mandauimus nequaquam, propter quod maiori cura vtimur in scriptis, quàm in sermone solo. Secundò, quod obliget se ad probandum, & pœnalitionis se offerat nisi probauerit, hæc media sunt directè tendentia in finem bonum, nempe ostensionem iuridicam veritatis, vbi autem finis bonus & honestus est, media quoque in illum per se ordinata bona, & honesta sunt.

CONCLUSIO II.

Aliquando est licita accusatio, non tamen in precepto, aliquando verò, & licita, & in precepto.

PRior pars probatur læsus in fama, honore, vel bonis potest apud iudicem accusare læsorem suum, vt puniatur propter iniuriam, quam intulit, & reiciat damna illata, Potest quoque remittere illas iniurias, & damna: ergo licet aliquando accusare, & non accusare. Prius illud patet,

quia licet petere à iudice, quod ipse iuste, & honestè potest præstare, sed iudex potest punire læsorem, & compellere ad satisfactionem damni illati parti læsæ, ergo potest id peti, & probari, quod sit accusando. Tum etiam reū puniri à iudice est actus iustitiæ, petere autem à iudice vt exerceat actum iustitiæ, ad quem tenetur ex officio, non est illicitum, cum iustitia sit virtus. Tertio, daretur aliter magna licentia facinorosis, & innocentes essent peioris conditionis, Quod possit etiam in his non accusare constat ex supradictis, vbi vidimus vnumquemque posse remittere satisfactionem sui honoris, famæ, & bonorum, cum sit istorum omnium dominus. Similiter licet accusare quando crimen est in damnum commune, non tamen est in precepto, quado illud damnum commune exiguum, & parum nocens.

Secunda vero pars conclus. probatur inductione, & enumeratione casuum in quibus oportet accusare. Nam primò si crimina grauius, & directè noceant bono communi, vt hæresis, proditio ciuitatis, &c. qui illa nouit, & valet probare iuridicè, non solum potest, verum etiam tenetur accusare, vt constat ex conclus. D. Thom. & argumento, quo illa probata est. Secundò, quando punitio est utilis bono communi, vt si ex adulterio Petri cum muliere illustri sit sequuta grauis seditio in populo, quæ sedari non potest, nisi punito Petro, ob bonum commune tenetur qui sciret illud delictum, & testes, quibus probari posset, deferre ad iudicem. Similiter si ex punitioe alicuius, viris sceleratis timor incutiat, illo verò non punito probabile sit reddendos audaciores. Tertio, in damnis quoque priuatis, quando non licet honoris, famæ, vel bonorum satisfactionem remittere, quia illa necessaria sunt, vel ad vitanda propria scandala, vel ob alias causas superius positas, tunc si læsus non vult satisfacere, tenetur læsus si crimen illud in iudicio probari, possit, accusare. Etenim cum non possit remittere, tenetur nisi via licita illa recuperare, via autem accusationis licita est. Quarto, si videam aliquem insidiantem vitæ alterius, aut familiæ fratris, nec correctum resipiscere, nec aliquam viam mihi commodam sese offerre ad illa damna impedienda, tunc si testibus probari possit, tenetur illum sic insidiantem fratri suo accusare, vt docet D. Thom. supra quæstio. 3. artic. 7. quia tenetur vnusquisque quantum potest, via licita tueri fratrem suum ab omni damno & iniuria. Eccles. 17. Vnicuique mandauit Deus de proximo suo. Procer. 24. Erue eos qui ducuntur ad mortem. In hoc autem casu qui tales insidias nouit, & probare potest, non habet aliam viam comodiorem vt supponimus quam accusationem.

Nunc ad argumenta in oppositum. Ad primū respondeo, in illis locis docere Christum. dimittamus priuatas iniurias quæ nobis inferuntur, quantum ad odium, & liuorem animi, non quantum ad punitionem delictorum, quæ petitur ex zelo iustitiæ: maximè quando petimus satisfactionem dānorum, quorum recompensa nobis, aut proximis nostris necessaria est. De huiusmodi ergo priuatis iniurijs possumus, vt explicatum est, & accusare, & non accusare, si accusemus ex zelo iustitiæ non est contra Euangelium, si non accusemus est actus patientiæ, & charitatis. Et ideo in his nemo est compellendus. Et in hoc sensu loquitur lex vnicuique. Cod. citat. & D. Thom. cum ait in nostro arbitrio esse accusare, & non accusare. Dico est illa conculia. Evangelica de remittendis iniurijs, & dānis, tam interius, quàm exterius, tam in corde quam

in iudicio forensi, esse perfectorum, ad quæ imbecilliores nobis sunt obligandi, sat est remittat cor de. Vnde Christus non dicit Matth. 18. simpliciter nisi remisistis, sed nisi remisistis ex cordibus vestris, Imò nec viri perfecti possunt remittere ex terius iudicio; quando iniuriæ ipsi illatæ cedunt in damnum commune, vel aliorum, possunt enim cedere iuri suo, non tamen iuri aliorum. Denique omnia illa quæ adducit Angelus intelliguntur de peccatis quæ sunt in iniuriis priuatam. D. autem Thom. loquitur de peccatis in damnum commune in sua prima conclusione. Ad secundum dico, in priuatis delictis neminem teneri ad accusandum delinquentem nisi in casibus adductis in probatione secundæ partis secundæ conclus. in delictis autem quæ cedunt in damnum commune, si sciens illa, certò simul sciat, testes ita esse in præputo iudici, & iudicem ita sollicitum, vt sola denunciatione sit sufficiens prouisum bono communi, tunc non dubito quin non teneretur iste ad accusandum quia si tota ratio, vnde hæc petenda sunt est cura boni communis, quæ omnibus incumbit, vbi sola denunciatione erit sufficiens prouisum bono communi, non dubito non teneri quem ad accusationem: cæterum quia quando crimen est perniciosum, qualia sunt de quibus loquitur prima conclus. D. Thom. imminent hæc damna nisi accusetur. Primò, vt tantum fiat denunciatio, & ea accepta iudex procedat ad inquirendos testes forsitan illi mora, & tempore necessario ad inquirendum, delinquens ille magis nocebit. Secundò, vt iudex sit negligens, & tepidus dissimuletque: quæ certè cessant si fiat accusatio, quia tunc cum postuletur, vt capiat reum, recipiat testes, & dicat ius non potest dissimulare, aut negligenter agere. Quod si dixeris, denunciaret quis & offerat iudici testes, reliqua verò ipsi dimittat. Dico differre crimen, & cum probationibus, hoc iam non esse denunciare, sed reuera accusare quacunque ratione fieret. Ad tertium cõstat solutio ex dictis, Quamuis enim quæcunque peccata quæ proximis nocent dicantur vergere in damnum Reipub. quia damnum totius, hoc tamen loco illud tantum dicitur in damnum commune, cuius proprium obiectum est bonum commune, vt hæc scis, proditio ciuitatis, & similia, Alia verò non sunt in damnum commune nisi quando illorũ punitio esset necessaria bono communi, vt in secunda conclus. posita explicatum est. Ad quartum respondet bene Soto in illa relec. cit. neminem teneri ad accusandum, nisi possit probare, vt diximus, illum verò qui bona fide accusat zelo iustitiæ, & boni cõmunis, non teneri pœnæ talionis, si deficiat in probatione ex iniquitate testium, vt videbimus artic. 4. Vnde qui ita accusant, aut denunciant ob bonum commune, & habere testes, quibus illud probetur, quod si ex iniquitate sua noluerint verum dicere, se non obligari ad id.

CONTROVERSIA II.

DEBEAT NE PRÆCEDERE
correctio fraterna accusationem, & denuntiationem iudicalem, sicut debet precedere Euangelicam.

DE hac quæstione fuerunt apud veteres Theologos dñæ opiniones celebres, quas refert D. Thom. in 4. dist. 19. quæst. 2. artic. 4. quæstiuncula Tomus Primus.

1. Alia affirmans, alia vero negans. Syluest. Accusatio. §. 3. putat Diuus Thom. ibi sequi affirmantem, sed reuera iuxta communem opinionem discipulorum D. Thom. sequitur ibi negantem: constituit enim illam vltimo loco, sicut solet, quando propositis varijs opinionibus aliquam amplectitur. Idem habet Quodlib. 2. artic. 16. & Quodlib. 2. artic. 13. & hec loco, cum in corpore articuli doceat, teneri hominem ad accusanda crimina, quæ sunt in damnum publicum, & quæ probare potest nulla facta mentione correctionis fraternæ præmittendæ, idemque insinuat in solutione ad 3.

Durandus in 4. dist. 19. quæst. 4. ad 1. Sequitur partem affirmantem, ita vt in foro exteriori non sit necessaria, nec iudex quærit, vt admittat accusationem, an accusator admonuerit fraternè illũ quem accusat, in foro autè animæ teneatur prius corrigere, vt si ea via respiscat, & cesset damnum commune, non deferatur ad iudicem. Probatque Duran. quia Christus, Matth. 18. simpliciter, & in vniuersum præcipit in omni delicto fratrum prius fraternè corripi, quàm ad superiorem deferatur: nec distinguit inter denunciationem Euangelicam, aut iudicalem, vel accusationem eandem sententiam sequitur Syluest. loco cit. Probatque, quia plus periculi, & damni imminet proximò, ex accusatione quæ fit iudici, quam ex denunciatione Euangelica, quæ fit prælato, sed hæc non est facienda quin præcedat secreta admonitio, vt si hac via quæ suauior est emendetur non denunciatur, ergo multò potius debet fraternæ admonitio præcedere accusationem. Idem tenent Angelus, & Glossa in cap. Licet de simonia, Referbatq; Mancius idem docuisse Mag. Vioriam, adductum ratione Sylu.

Caiet. supra quæst. 3. art. 7. sentit prius esse fratrem corripiendum quam accusandum quando accusatio licita quidem est non tamen in præcepto, quando verò est in recepto, non esse admonendum sed statim accusandum: Ratio eius est. Quia accusatio tantum est in præcepto quando peccatum est in damnum commune, nec alia via potest illi damno occurrì: & bono communi prouideri, quàm accusando delinquentem illum, aut saltim iuridicè denunciando, quando verò peccatum tale est, non est adhibenda fraternæ correctio, quia frustra adhiberetur, cum supponamus peccatum illud ita esse in damnum commune, vt aliter quàm accusatione, vel denunciatione iudiciali illi occurrì non possit, ergo quando accusatio est in præcepto, non est præmittenda secreta admonitio.

Mag. Soto in lib. De regendo secreto memb. 2. q. 5. concl. 5. statuit hanc regulam. Vt quoties quis habet ius ad accusandum, & accusatio est ipsi licita, eodem iure quo potest accusare, potest id præstare sine præcedenti correctione. Ratio eius est. Fraternal correctio tantum fit ob bonum priuatũ fratris, vt emēdetur accusatio verò, & denuntiatio iuridica ob bonum publicum, vt delictum puniatur, siue frater sit correctus siue non, ergo huiusmodi accusationem, & denunciationem non est necesse præcedat correctio.

Secundò, correctio fraternal debet præcedere denunciationem Euangelicã quæ fit prælato, quia ambæ tendunt in eundem finem, nempe in emendam fratris, totus namque processus ille Euangelicus propositus à Christo Matt. 18. Tendit in salutem fratris, quo fit, vt si fraternè correctus emendetur, nõ sit vltèrius progrediendũ, quia iam obtinè

tor finis: finis autem accusationis non est emenda fratris, sed punitio delicti, ac vt alij timeant propter quod fit, siue sit emendatus siue non, ergo cum inter accusationem, & correctionem, fraternam nullus sit ordo, non est necesse vt hæc illam præcedat.

Tertiò, correctio, & accusatio non solum differunt sine verum etiam materia, & causa: materia quidem, quia materia vnus est peccatum occultum fratris, & ipsius conscientie nocens, siue probari possint in iudicio siue non, materia verò accusationis peccatum nocens Reip. quod in iudicio probari potest, causa verò quia hæc procedit à iustitia, illa vero elicitur à misericordia, & charitate, quibus efficitur necessariò, vt ante accusationem (quando illa iure fieri potest) non sit necessaria correctio.

Quartò, leges iustæ maximè canonicæ non solum respiciunt forum exterius, verum etiam conscientiam, at non solum leges ciuiles non exigunt istam admonitionem ante accusationem, sed neque Canonica imò illam videntur excludere. cū cap. Qualiter, & Quando. De accusationibus ita distinguat Papa denunciationem Euangelicam, & accusationem, vt illam præcedat admonitio, hanc verò solum libellus accusatorius, sic enim habet textus: Sicut denunciationem admonitio, ita, & accusationem inscriptio præcedere debet.

Quintò, iudex potest, & debet repellere iniustam accusationem, cum sit custos iuris, & iustitia, non tamen potest repellere accusationem alicuius habentis ius ad accusandum hoc nomine, quod nõ admonuerit prius fraternè illum quem accusat, vt constat experientia, & patet ex eodem c. Qualiter, & quando, ergo non est accusatio iniusta, eo quod non præcesserit correctio: At si in conscientia accusator ad id teneretur, esset iniusta illa accusatio.

Sextò quando quis accusat in propria causa, nõ tenetur (vt omnes Doctores sentiunt) præmittere istam admonitionem, ergo multò minus quando accusat in causa communi. Probo consequentia, quia citius est occurrendum damno communi, quàm particulari.

Septimò iudices cum inquirunt delicta, non curant, an qui illam ipsis iudicat præmiserit correctionem fraternam. Testes quoque recipiuntur absque eo quod illam præmiserint, & fiscales accusationes fiunt nulla tali admonitione præuia, imò peccarent fiscali, si quem accusaturus sunt, prius admonerent & punirentur à iudicibus quando id constaret, tanquam impediens iustam punitioem delinquentium, quia delinquentes admoniti à fiscalibus occultarent se, at si alij tenerentur ad prius admonendum, quàm accusandum tenerentur etiam, & iudices, & testes, & fiscali quia præceptum correctionis fraternæ cum sit diuinum, & naturale, quando seruandum est, non minus obligat iudices, & fiscales, quàm alios.

Denique nemo tenetur aliū accusare cum proprio damno, & periculo, at si accusandus esset prius priuatim admonendus, exponeret se accusator magno damno, & periculo, ille enim qui deinde accusaretur, statim iudicaret se ab illo esse accusatum, è quo prius fuerat admonitus, haberetque illum odio, & persequeretur.

Sed hæc sententia Mag. Soto videtur petere principium, cum dicat illum qui iure potest accusare, non teneri ad præmittendam admonitionem fraternam, hoc est enim quòd quærimus, an ha-

beat ius ad accusandum qui talem admonitionem non præmiserit: vnde lib. 5. De iust. loco cit. explicat apertius suam sententiam per tres conclusiones. Prima est. Quando quis accusat in causa propria, vt sibi satisfiat damnum acceptum, non tenetur præmittere admonitionem fraternam, Quia admonitio sit propter emendam, & in hoc casu licet ille sit emendatus, potest nihilominus læsus petere suam satisfactionem, & punitioem delicti quo læsus est. Secunda conclus. Si crimen sit in damnum publicum, sed secretum, certumq; sit fratrem secreta admonitione emendandū, & eo emendato sufficienter esse percussum bono communi, tenemur ex charitate, & iustitia prius illum corripere, quàm accusare. Quod si correctus non emendatur, tunc accusandus est. Quia cum ille adhuc habeat possessionem suæ famæ, & honoris, vbi speratur correctione secreta emendandum, esse simulq; esse consultum bono communi, contra charitatem est exponere famam, & honorem illius, quia exponeretur sine necessitate conclusio. Quando non est spes maximè certa peccantem cum damno communi nostra correctione emendandum, simulque bono communi esse cõsultum, statim accusandus est, quia bonum commune præferendum est famæ, & cuius bono particulari illius delinquentis, & ne bonum commune periclitetur, dimittenda est omnis admonitio.

In omnibus istis opinionib. aliquid verum est, & aliquid correctione dignum, Vt igitur quod verum est ex omnibus colligamus, obseruemus primò, bifariam rem aliquam esse alteri præmittendam, vel quia vna est velut via & dispositio ad aliam, quo modo subdiaconatus præmittitur diaconatu, & diaconatus presbiteratu, vel quia ambæ conueniunt in eodem fine, sed altera facilius medium est, & suauius, & ideo ex prudentia præmittenda, quomodo correctio fraternæ præmittitur denunciationi Euangelicæ, quia tendunt ambæ in eundem finem, & emendam fratris sed ita vt correctio facilius, & suauius medium sit ad talem finem. In hoc autem loco correctio fraternæ, & accusatio in nullo horum conueniunt, nam vna non est via nec dispositio ad aliam, nec correctio ad accusationem, nec accusatio ad correctionem, nec simpliciter, & per se conueniunt in fine, imò sunt velut duæ res separate, & distinctæ, quarum nulla dicit aliquem ordinem vel habitudinem ad aliã. Differunt enim sine, materia, & causa ac principio elicente, vt in tertio, & quarto argumento pro prima opinione mag. Soto vidimus. Et ita per se non exigitur ad accusationem aliqua præcedens admonitio, sed id solum, vt delictum sit ex his quæ puniendæ sunt ob bonum commune, & certa notitia eius, ita probari possit. Vnde D. Th. qui in quaque re vt optimus philosophus ea tantum constituit, quæ illi per se conueniunt, agens hic de accusatione, solum requirit hæc tria, & delictum nocere bono communi, notitiam eius, & testes: correctionis autem alicuius præmittendæ non meminit, cum correctio sit adhibenda propter emendam, accusatio autem quando illam postulat bonum publicum, vel priuatum alicuius, cui fit iniuria, siue ille accusandus sit emendandus siue non. Per accidens autem, potest aliquando euenire, vt accusatio, & correctio conueniant in fine, nempe si per correctionem obuietur damni, cui obuiandum erat per accusationem, tunc per accidens quodque fiet, vt admonitio sit præmittenda tanquam medium suauius, & facilius, & cum minori iactura delinquentis.

Obserue-

CONCLUSIO II.

Obseruemus secundò, quod maximè notandū est, quædam esse delicta, à quibus qui in illa incidit sciens, & prudens, difficillimè omnium solet recedere, & reuocari, vel ob malitiam animi, & cæcitatem mentis, quam solent talia vitia secum afferre, vt hæresis, & proditio propriæ ciuitatis, vel Principis: aut ob inueteratam consuetudinè talia committendi, quo modo sicarius, latro, homicida inueteratus in talibus delictis rarissimè conuertuntur: iuxta illud. Hier. cap. 13. Si potest Æthiops mutare pellem suam, &c. Et ita in his nemo debet sibi tantum credere, vt putet se tales malefactores posse sua correctione emendare: nam licet simpliciter sit possibile, moraliter tamen rarissimè accidit: & de moribus hominum debemus iudicare secundum ea quæ cõmuniter, & frequentius accidunt. Similiter sunt quædam crimina, in quibus si aliqua mora interfit, exponitur bonum commune maximo periculo: huiusmodi quoque sunt hæresis (quæ ex Pau. Vt cancer serpit) Proditio ciuitatis, & Principis, quam qui nituntur, nisi cito, & diligenter occurratur, breuiter exequuntur, & similiter in aliis delictis modò positis. Propter quod in his, ne dum inmoramur in delinquentis correctione, bonum periclitetur, præstat iuxta leges prudentiæ prospicere bono communi, accusando delinquentes, quam bono particulari eorum, differendo accusationem, spe correctionis. Nam etiam si æquale esset periculum, vel nocendi ipsis per accusationem, cum possint corripri, & forsitan corripentur, vel quod ipsi nocerent bono communi si nõ corripiantur, curandum est potius occurrere periculo boni communi, quàm periculo priuato ipsorum, quântò magis cum certus sit non cõuertendos, imò si admoneantur cautius, & secretius nocituros. Dixi sciens, & volens, nam qui per ignorantiam, aut deceptionem alterius, & non ex malitia sua in ista incidit, admonitus, & liberatus ab illa ignorantia, & deceptione solet resipiscere, quod si semel aut iterum admonitus non resipiscat, iam committit illa sciens, & volens, & ex malitia, iudicandum quæ est est de eo vt de cæco, & inueterato, iuxta illud B. Pau. ad Tit. 3. Hæreticum hominem post vitam aut alteram admonitionem, deuota, sciens quia iam subuersus est huiusmodi.

CONCLUSIO I.

Quando peccatum est in damnatum publicum, vel paritiale, ita tamen vt peccantis punitione simpliciter, & absolute sit necessaria bono communi, siue ille emendatus sit, siue non, vt assini, proditoris ciuitatis, hæretici dogmatizantis, aggressoris itinerum, non exigitur vt præcedat secreta admonitio, sed statim accusandus est.

Patet. Denunciatione Euāgelicam debet præcedere secreta correctio, quia ambæ tendunt in eundem finem, nempe emendam fratris, propter quod si emendetur per correctionem, nõ est vltius progrediendum: Quando verò non conueniunt in fine (vt constat ex prima obseruatione) vna non exigitur ad aliam, sed in huiusmodi delictis de quibus hæc prima conclusio correctio, & accusatio habent fines maximè distinctos; correctio emendat, accusatio punitionem, siue sit emendatus siue non, ergo in his ante est necessaria admonitio ante accusationem. Hanc probant omnia illa argumenta superior adducta, quibus ostendebatur opinio, quam habet Soto in Relec. De tregendo secreto.

Tomus Primus.

Quando delictum est occultum in ore duorum, vel trium vel saltem paucorum, nec eius punitione est necessaria bono communi, certumque sit fratrem illum secreta correctione emendandum, simulque prouisum esse bono communi, nec vllum esse periculum in mora, corripendus prius est, quam accusandus.

Hæc Conclusio cum his conditionibus est communis inter Theologos in 4. dist. 19. Et Canonitas in illo can. Si peccauerit. 2. q. 1. Estq; Adria. in suo quarto in materia de correctione, Viçto. Soto, & omnium discipulorum D. Thom. probatur. Accusatio criminis, sicut & punitione non est expetenda, propter se, sed propter aliquod bonum, vel publicum, vel priuatum ipsius delinquentis propter quod ait hic D. Th. supplicia, & penas huius vitæ esse medicinales, iuxta illud Pau. 1. Cum iudicatur à Domino corripimur, vt non cum hoc mundo damnaretur. Sed in hoc illi accusatio, & punitione non est expetenda propter bonum delinquentis, cum fraterna correctione certo credatur emendandus, nec propter bonum publicum, cum per illius emendam quæ certò speratur consulatur etiã sufficienter bono communi, ergo expetetur propter se quod est iniquum.

Secundò, lege charitatis, & iustitiæ tenemur bono publico prospicere quantum fieri potest sine detrimento, & iactura fratris, vt princeps in defendenda sua ciuitate tenetur, quantum fieri potest non euertere villas, & hortos suorum ciuium, sed in hoc casu correctione fraterna prospicitur sufficienter & bono communi, & bono fratris (vt supponimus) ergo nõ est accusandus quin prius corripatur.

Tertiò, iuxta oppositam sententiam nunquam ferè esset in precepto fraterna correptio, nec esset ei locus: Probatur. Nam vel crimen illud est notum. 2. l. 3. testibus ante quàm aduocetur in testes, vel non est illis notum donec adducantur in testes: Si primum, poterit statim accusare, & non seruato ordine correctionis fraternæ cum habeat testes quibus probetur. Si secundum, poterit statim denunciare, vt iudex inquirat cum denuntiã non teneatur ad probandum, & ita vel via accusationis, vel via denuntiationis poterit deferre ad iudicem omisso ordine, & processu correctionis fraternæ, hoc non est dicendū, quia Christus Dominus optimè nouit pleraque, delicta fratrum etiã si secreta innotescere duobus vel tribus testibus, nec propterea concedit, vt liceat statim illa accusare, sed præcipit vt seruetur ille ordo Euāgelicus correctionis fraternæ. Et confirmatur, quia si aliquis optimæ famæ committat delictum quod possit per 2. vel 3. testes probari, & liceat illū, qui secreto admonitus fuisset emendatus, accusare, damnū inferetur Reip. ex tali accusatione quàm sequatur emolumentum ex punitione illius delicti: quia plures scandalizabuntur, & fument anam simile cõmittēdi ex infamia, & reuelatione talis delicti, quæ retrahantur à peccado per talē punitionem ergo corripendus in hoc casu talis delinquens prius est quàm accusandus, nõ solum propter bonum commune.

Denique, qui contra hanc secundam conclusio ageret, peccaret, & contra charitatem, quia noceret fratri sine necessitate, & contra iustitiam, quia ille adhuc habet ius ad suum honorem, & famam, cum sit res secreta, nec exigatur propter aliquod

M m 3 bonum

bonum manifestatio, & infamia delicti ipsius. Ex quo sequitur, sic accusantem teneri ad restituendum omnia damna ex tali accusatione, & sequuta, cum contra iustitiam accusauerit, & damna illa iniuste intulerit.

Dixi in hac conclusione, quando delictum est occultum: nam de publicis statim dicemus. Dixi etiam quando est maxime certus, & non est periculum in mora, quia si sit dubius, vel parum, & leuiter certus sua correctione fratrem emendandum, & bono communi prouideri, vel esse periculum in mora, tunc debet potius accusare, quam admonere priuatim, ut à periculo illo bonum commune liberetur, quicquid sit de damno ipsius fratris. Curandum enim semper potius est bonum commune, quam priuatum, Propter quod in hæreticis vtendum est hac distinctione: Si is qui profert aliquem errorem sit vir rusticus, & simplex, qui facile potuit ab aliquo ob suam ignorantiam decipi, admonendus est prius quam accusandus, quia si statim proposita illi veritate, & Ecclesiam aliter sentire, resipiscat. talis non erat hæreticus, cum esset paratus obedire, & amplecti doctrinam Ecclesie, quod si admonitus non resipiscat, cum iam non erret ex sola ignorantia, & deceptione, sed sciens & prudens, ac ex malitia, ostendatque se non parere Ecclesie, est verè hæreticus: & cum tales raro correctione fraterna emendantur, possintque plurimum nocere, nisi eis occurratur, propterea nulla quamprimum cognoscitur quis esse hæreticus, opus est in eo priuata admonitione, sed statim denunciandum est, vel accusandus Inquisitoribus, Et iuste ab ipsis præcipitur, quia leges, & regulæ, morales non respiciunt quod aliquando, & raro potest euenire, sed quod communiter, & regulariter accidit.

CONCLUSIO III.

Delicta publica, & manifesta iudicibus, vel ministris eorum non tenetur quis accusare, publica verò, sed illis forsitan non manifesta, satis est iudici denunciare, vel ad exercitandum illum, ut prospiciat bono communi si iam illa nouerat, vel ut illa sciat, & puniat, si forsitan ignorabat.

Ratio est aperta, quia in his per solam denunciationem sufficienter prouidetur bono communi, iudex enim eo ipso quo publica sunt, facile potest illa probare, exercitaturque sufficienter ad exequendum suum munus per denunciationem, quod si non fecerit, cum ei incumbat ex officio, ipsi imputandum est non alteri, qui iam renūciavit, quod ipse facile probare potest, & punire, ac tollere fauent huic concl. D. Hiero. can. Quando 11. q. 3. D. Anton. 2. p. tit. 9. c. 6. §. 4. Angelus Verbo denunciatio. §. 1.

Sed obiicies D. Thom. hic in prima conclus. in uniuersum videtur obligare omnes ad accusandum crimina nociua bono communi, si probari possunt, siue sint occulta siue publica. non enim distinguit inter hæc nec illa. Soto ait D. Thom. hic nomine accusationis comprehendere etiam iudicalem denunciationem, quod & nos initio huius articuli admonuimus, & posset ita dici. Cæterum quia D. Thom. ad accusationem duo ait requiri, ut delictum sit contra bonum publicum, ac ut testibus probati possit, quod posterius non conuenit ut constat denunciationi, non videtur ista so-

lutio satis accommodata. imò nec omnino est verum, D. Thom. comprehendere denunciationem sub accusatione. Quare dicamus conclus. istam D. Tho. licet non distinxerit inter crimina occulta, & publica, iutelli gendam nihilominus esse de delictis quæ sunt in perniciem publicam, & probari possunt, & in quibus si iudici tantum denunciatur, nec offerantur testes, & accusentur, esset periculum in mora, quæ exigeretur ad inquirendum, In huiusmodi inquam siue publica sint siue occulta debet, quia talia nouit & probare potest accusare. nec sufficit denunciare, ut in tali damno remouendo subleuetur iudex ab onere inquirendi, & facilius, ac citius, & securius illi damno occurratur, in alijs verò publicis, & manifestis, quæ licet noceant bono communi, non tamen plurimum, nec est periculum in mora, & quæ iudex facile potest probare, sufficit denunciare, ut docet hæretica conclusio posita, maxime quando in Rep. sint instituti fisci, quia his ex officio incumbit quæ inridicè probari possunt, & scandalosa sunt, ac bono communi cuius ipsi custodes, & ministri sunt, nociua accusare.

CONCLUSIO III.

Quando quis accusat ad vindictam propria iniuria, & satisfactionem damni sibi illati, non tenetur ex iustitia præmittere fraternam correctionem, etiam si crimen sit occultum in ore duorum vel trium, & sufficienter videat per illam correctionem prouideri, & bono communi, & suo priuato, modo id non faciat ex odio, & appetitu vindictæ, sed ex zelo iustitiæ.

Probatur. Qui utitur iure suo non facit alteri iniuriam, pars læsa habet ius ad postulandum punitionem sui læsoris, & satisfactionem damni sibi illati, etiam si ille emendatus sit, & peniteat, ergo. Et confirmatur, quia accusat ex iustitia vindicativa, quæ iustitia potius est in accusatore quam in iudice, & ut ait D. Thom. infra q. 108. destinaturque ad vindicandum, & puniendum illum qui læsit.

Secundo iudex iuste puniet illū, ergo, & pars læsa potest id iuste petere: Antecedens patet, quia hoc est officium iudicis, punire delinquentes, maxime eos qui delinquent cum iniuria alterius: & ex officio tenetur magis prouidere bono innocentis læsi, quam nocentis, cum potior esse debeat ratio patientis iniuriam quam inferentis. Denique si hoc non liceret parti læsæ, esset dare ansam hominibus nequam, & facinorosis inferendi maiori audacia iniurias alijs. Quando autem læsor ille non est nociuus Reip. nec solitus similia perpetrare, sed ex fragilitate humana, & passione damnū intulit læso, offertque illi plenam satisfactionem, & quantum iudex posset ex lege præcipere, nulloque inde sequitur Reipub. incommodum, quia eius punitione non est necessaria alieno modo bono communi tunc contra charitatem reuera videtur, & ex odio accusare illum apud iudicem, & nolle recipere illam satisfactionem, quia lex charitatis obligat, ut non hoc eamus fratri, quando nocementum eius nec bono publico nec nostro priuato necessarium est, quomodo res sese habet in hoc casu cum conditionibus appositis.

Nunc facile est diluere omnia argumenta in oppositum. Ad illud Duran. dico Christum satis apertè docere, se ibi agere de sola denunciatione

Euan-

Euangelica, quæ sit prælato cum dicat. Dic Ecclesiæ. Et ex ordine quem ibi in illo processu proponit, cõstet omnia illa tendere in emendam fratris.

Ad argumentum Sylu. respondeo, non esse paræm rationem, quia cum denunciatio Euangelica tendat in emendam, in quam etiam suavis tendit correctio secreta, debet hæc quando creditur pro futura præcedere: Accusatio autem habet alium finem, nempe punitionem ob bonum publicum, siue frater sit emendatus siue non, & ita non est necessario præmittenda, nisi in casibus dictis.

Opinio Caiet. non est omni ex parte vera, quia aliquando est licita accusatio, & nihilominus est præmittenda admonitio iuxta secundam partem quartæ conclus.

Argumentum verò illius offendit quidem non esse necessarium, neque debitum præmittere correctionem priuatam accusationi, quæ non solum licita est verum etiam debita, & in præcepto, vt in casu primæ conclus. hic à nobis positæ, in quo cum accusatio sit in præcepto, non exigitur vt præcedat illam admonitio. Vnde ratio Caiet. confirmat nostram primam conclus. Adeo nec in eo solum casu licere accusare dimissa correctione, verum etiam in aliquo in quo accusatio, non est in præcepto, vt cum quis accusat in propria causa, in tendendo punitionem delicti, & compensam dâni sibi illati, vt constat ex quarta conclusione hic posita.

Ad argumenta probãtia opinionem quam habuit Soto in suo opusc. de tegendo secerto.

Primum, & secundum argumentum probant aperte nostram primam conclusionem. nempe quando accusatio sit ob bonum publicum, ita vt oporteat punire delinquentem, non esse necessariam præuiam correctionem.

Ad tertium dico, iura non exigere talem ordinem, vt correctio præcedat accusationem, quia iura tantum proponunt quæ conueniunt accusationi per se in foro, externo, vt iusta sit iuridicè, & ita tantum exigunt vt detur libellus accusatorius, & probetur delictum. Quando autem in foro anime debet præcedere, quando non, hoc non pertinet ad iura, nec ciuilia, nec Canonica, sed ad ius diuinum cuius explicatio, & cognitio incumbit Theologo, & à quo id petendum est, Iuristæ enim, & Canonistæ solû considerant ista in ordine ad causas forenses, non in ordine ad forum anime ideo nos qui agimus Theologos, explicauimus quando exigatur, & quando non.

Ad quartum dico similiter, iudicem externum non rejicere accusationem, etiam si nulla præcedat correctio, quia in foro exteriori, modo habeat accusatio illa quæ requirit ius humanum, iudicatur iusta, arbitraturque iudex accusantem rectè, & Christianè procedere, nec spectat ad eum, inquirere an præstitit quæ exigit forû interius anime. Quod si non præstitit, iudicabunt illud iudices anime nempe Deus, & cõfessarius, & ab eis rejicietur tanquam iniusta, & iniqua.

Ad quintum verum est antecedens, vt ex quarta Conclus. nostra constat, neganda tamen consequentia, quia in propria causa, habet vnusquisq; ius ad petendam punitionem delicti, vel satisfactionem sui damni, siue frater sit emendatus siue non: in causa autem communi, cum accusatio solum fiat ob bonum commune, efficitur, vt si bono communi, possit sufficienter prouideri per solam emendam delinquentis, tunc non liceat accusare, quin prius tentetur illa via suauior, quia bonum commune curandum quidem est, sed quantum

seri potest, cum minori iactura, & in damno fratris.

Respondeo etiam, non esse idem iudicium de accusatione in causa propria, & in causa communi, quia legali, & ideo si hoc bonum possit alia via haberi, nempe correctione, quæ mitius medium est, præmittenda est correctio, quâdo autem quis accusat in causa propria, tunc intenditur tantum vindictio propriæ iniuriæ, & punitio delinquentis, & cõsequenter bonum illius, qui iniuriam passus est, quæ propriè pertinent ad iustitiam vindictiuam, siue ille delinquens sit correctus, siue non, & ideo tunc non exigitur præuia admonitio.

Ad sextum dico, iudices inquirentes, & recipiẽtes testes nulla præuia monitione, supponere delicti infamiam, vel indicia sufficientia, vel clamorosam insinuationem, quibus positis illud delictum iam non est propriè materia correctionis fraternæ, sed accusationis, tendentis in solam punitionem delinquentium. Quod si nihil horum existat, & inquirent de aliquo sine præuia monitione, male ageret. Vnde neque iudices possunt procedere, nisi iuxta conclusiones hic positas, idem dicimus de fiscalibus.

Ad vltimum dico, in tali casu satis esse denũciare iudicialiter, & indicare testes iudici, absque eo quod detur libellus accusatorius, & producantur testes ab ipso, si ita prouideatur bono cõmuni sufficienter. Quod si illi hac via non prouideatur sufficienter, propter periculum moræ, vel quid simile, vt in hæresi, in prodicione ciuitatis, in accusando videat probabiliter prouideri, tenetur tunc accusare, etiam cum periculo vitæ, quia vita & omnia temporalia exponenda sunt pro bono cõmuni.

QUANDO OBLIGENT præcepta, & edicta superiorum.

EX his facillè est explicare, quando obligent præcepta, & edicta superiorum, quibus præcipitur denunciare, & indicare delicta, quæ nouimus: qualia sunt edicta Inquisitorum, & Episcoporum, & quæ fiunt in visitationibus.

PRIMA REGULA.

Peccata illa in damnum publicum, quæ iuxta conclusiones hic positas tenemur accusare, siue occulta sint siue manifesta tenemur, quando illud edicto præcipitur, denunciare iudici:

Patet nullo posito edicto ex charitate, & iustitia legali tenemur ista ob bonum commune accusare, si probare possumus, vel saltem denunciare, ergo multò magis, quando existit edictum, & præceptum superioris.

SECUNDA REGULA.

Peccata in damnum publicum, in quibus iuxta conclusiones positas non tenemur accusare, nisi precedente secreta admonitione, si illa non sit adhuc adhibita, non possumus neque stante edicto illa denunciare, vel accusare, quin prius admoneamus priuatim.

Ratio

Ratio est, quia præcepta superiorum semper sunt ita accipienda, ut non tollant legem naturalem, & diuinam, quam tenemur seruare cum fratribus, aliter contingerent intolerabilem errorem, nec obligarent. Docet hoc optimè, & copiosè Nauar. Inter verba conclu. 6. num. 281. Quod si iam sit adhibita secreta admonitio, nec emendatus est, est denunciandus & accusandus: tum quia etiam si non esset tale edictum, teneremur nihilominus propter bonum commune ex charitate, & iustitia legali. Si verò emendatus sit, non est denunciandus. Quia in his edicta nihil aliud efficiunt, quam excitare homines ad denuncianda, vel accusanda crimina, quæ nocent bono communi, vel participari alterius, ad quod iam vnusquisque ex iustitia legali tenebatur, ut optimè Soro. De regendo secreto mem. 2. q. 6. & Nauar. Inter verba conclu. 6. num. 232. Sicut enim quando huiusmodi crimina iam sunt omnino emendata, neque imminet damnum commune, vel particulare, non tenebamur accusare, vel denunciare, ut constat, similiter neque posito edicto. Tenemur autem, si delinquens detectus sit in iudicium, & nos vocemur in testes iuridiceque interrogemur veritatem, quam nouimus testari. Ita Abbas c. dilectus. de excess. prælat. Et Felin. in c. intimauit. de testib. & Nauar. loco cit. num. 233.

TERTIA REGULA.

Delicta, quæ iuxta conclusiones supra positas denunciare possumus, vel accusare, non tamen tenemur, si iam omnino emendata sint, nec propter edictum tenemur illa denunciare, vel accusare: Si verò nondum sint emendata tenemur denunciare, ac si probare possumus accusare, quando iam præcessit priuata admonitio, nec per eam emendatus est.

Prior pars huius tertie regulæ constat eodem modo, quo vltima pars proximè præcedentis. Posterior verò patet, quia cum huiusmodi non teneamur denunciare, vel accusare, possumus tamen, sunt hæc in quibus accusatio, vel denuntiatio, quamuis non sit in præcepto, est tamen licita: edicta autem superiorum obligant in omnibus licitis, & honestis.

Ex his fit hæreticos, & committentes delicta contra fidem, & religionem nostram, siue directe siue indirecte, proditores ciuitatum vel Principum, & similes esse simpliciter denunciandos, & illos omnes, quos Officium sancte Inquisitionis suis edictis præcipit accusari, vel denunciari, cum horum punitio sit necessaria bono communi: in alijs verò criminibus seruandæ sunt regulæ hæc positæ.

VLTIMA REGULA.

In delictis quæ sunt in proprium damnum, & in causa propria, non obligatur quis per edictum denunciare.

Quia licet præceptum superioris obliget in licitis, & hæc accusatio sit licita, possumus tamen, estque concilium Evangelicum condonare proprias iniurias: præsumendumque est, prælatum in suis edictis liberum semper relinquere subditum ad sequenda concilia Evangelica.

Difficilior tamen quæstio est. [Quanto tempore duret obligatio horum præceptorum?] Verbi gratia proponunt Episcopi, & Inquisitores sua edicta singulo quoque anno, & aliquando nullum assignant tempus intra quod eis denuncietur delicta, sed simpliciter præcipiunt, ut quicumque hæc, vel illa noverit, denunciaret ipsis: aliquando verò præfigunt tempus & dies, tenebimur ne denunciare intra illud tempus? Vel sufficit intra illud annum.

SIMILITER PRÆCIPITUR, ut omnes tali die conueniant in Ecclesia ad audienda edicta, tenentur ne omnes conuenire?

Quod ad primum dubium F. Ioâns à Peña sic sentiebat, ut qui habuit notitiã edicti, quam primum promulgatum est, tenetur si præfigatur tempus, intra illud tempus reuelare, si verò non præfigatur tempus, quam primum commode poterit. Quod si edictum non venit in eius notitiã quando promulgatum est, sed elapsis iam tribus mensibus, vel amplius, non teneri iam ad reuelanda crimina ratione illius edicti, quamuis poterit teneri alijs ex iustitia legali, vel charitate, iuxta conclusiones supra positas.

D. Nauarrus cap. 28. num. 33. ait obligationem horum præceptorum, quando præfigunt tempus durare intra illud tempus, cum ipsum edictum aperte illud exprimat: quando autem non præfigitur tempus, quam primum poterit, & manere illi hoc debitum, quam primum poterit per totum annum. Probant ex cap. cum delicti. de delo, & contumacia, vbi habetur, ut qui citatur Romæ, aut coram alio iudice distante, teneatur comparere, quam primum poterit, manetque illi hæc obligatio per totum annum, similiterque esse iudicandum de huiusmodi edictis. Vnde si habeant hæc annexam excommunicationem, vel censuram, incurrunt illam, qui intra tempus non denunciant, quando præfigitur tempus, quando autem non præfigitur, si sint negligentes toto anno. Ad maiorem horum intelligentiam. Sit.

CONCLUSIO PRIMA.

In peccatis, quæ iure naturæ, & ex iustitia legali accusanda sunt, vel denuncianda, iuxta conclusiones superius positas, tam diu durat obligatio denunciandi, vel accusandi illa, quam diu durat necessitas boni communis, vel particularis, ratione cuius tenemur illa accusare.

Patet, quia in his edictum id præcipit, quod iam alias simpliciter, & iure naturæ ac ex iustitia legali tenebamur, quo fit, ut sicut ius naturæ tam diu obligat, quam diu necessitas durat, similiter obliget edictum.

CON-

CONCLUSIO II.

In delictis accusandis, vel denunciandis seruanda sunt al litteram edicta superiorum, nisi euident sit continere illa aliquid contra ius diuinum, vel naturale: quod si res dubia sit, obediendum nihilominus est.

Quia id examinare non pertinet ad subditos, neque priuatas personas, sed iudicandum est, illud iam esse optimè à superiori discussum.

CONCLUSIO III.

Edicta in quibus perfigitur tempus, obligant intra illud, quando peruenierint ad notitiam, ita vt intra illud non denunciatis (sicut explicatum est in regulis positis) sit inobediens, & incurrat censuram illi edicto appositam, quæ vero non præfigunt tempus, & inuouantur singulis annis, vt edicta Inquisitorum, & Episcoporum, habent vim, & durat eorum obligatio toto anno.

Quia eo ipso quo inuouantur singulo quoq; anno, ostendunt esse animum superioris, vt per totum annum duret obligatio, vt qui vno anno illud nesciuit, vel non denunciauit, alio anno id efficiat, & domini Inquisitores interrogati explicarunt hunc esse animum ipsorum, vt duret obligatio illa per totum annum.

CONCLUSIO IIII.

Præcepta quæ proponuntur in particularibus visitationibus, vel Episcoporum in suis Oppidis, vel Prælatorum in suis religionibus (quæ visitationes certo tempore solent finire) non obligant illos, quibus non innotuerunt, nisi expleto tempore visitationis.

Quia pro illo tantum tempore feruntur, nisi aliud prælati explicauerit. Vnde existimo, religiosum, qui intra tempus visitationis non obediuit edicto, & præcepto sui prælati, licet peccauerit, post transactum tamen illud tempus, non teneri iam ad denunciandum, nisi aliàs teneretur simpliciter, & citra vllum edictum ex iustitia, vel charitate: quia ista præcepta spirant cum visitatione, quod confirmat communis consensus, & vsus.

CONCLUSIO VLTIMA.

Quando publico præconi solet indici, tali die promulgandum edictum in templo, simulque præcipitur, vt omnes conueniant sub certa pena: in locis populosis, & magnis non videntur omnes ita obligari, vt nullus dent, neque adeo strictè, vt qui non ad fuerit peccet, & incurrat illam penam, censetur enim id impossibile in magnis Oppidis, sed sat est, vt maxima pars sibi conueniat, quæ valeat contenta in illo edicto referre.

Patet hæc ex vsu & pietate: non enim est credendum, Inquisitores, & prælatos, viros utique prudentes, velle obligare cum censuris omnes ciues ad rem adeò difficilem & moraliter

loquendo ferè impossibilem, quod si dixeris, poterit vnusquisque, cum non omnes obligentur nullo dempro, deesse, & ita nec vnus venire. Respondeo non licere, & ita teneri vnumquemque qui infirmitate, aut alio iusto impedimento non prohibetur, hora commoda adire templum, in quo proponendum est edictum, & si locus fuerit introire. Ex quo sequitur, vt si pluries legatur edictum in eodem templo, teneantur omnes adire, non eodem die, sed aliquo vnusquisque, satis enim est si semel audiat: Quæ omnia intelligenda sunt, nisi aliter ille superior explicauerit, tunc enim obediendum est, sicut ipse explicauerit. Religiosi verò, quando non promulgantur edicta in suis domibus, non tenentur exire claustra ad illa audienda, nisi aliter iudex explicauerit, sic enim decet eorum statum, & ita est in vsu.

Ex his facillè quoque explicantur duæ illæ quæstiones. Prior est.

AN POSSIM IURARE alicui, nullo modo me illum accusaturum.

Syluest. accusatio. §. 6. dicit licere de præteritis delictis id promittere, cum iam transierint, nec noceant, non autem de futuris, quæ possunt nocere. Sed cum aliqua ex præteritis, etiam iam non noceant, oportet tamè puniri ob bonum commune, propter quod iure naturæ, & ex iustitia legali tenemur accusare auctorem illorum, dicendum est, in delictis, in quibus iuxta conclusiones illas suprapositas, tenemur ex præcepto illa accusare, ob bonum publicum, vel priuatum, siue præterita sint siue futura, non posse me iurare alicui, non esse illum à me accusatum, neque si ita iurauerim teneri me ad seruandum iuramentum illud: quia non possum iurare me violaturum legem naturæ, & præcepta ad quæ teneor, nec iuramentum compellit ad rem illicitam, ex illa regula cap. quanto. de iure iur. & 2. q. 4. can. Inter. Idem docet D. August. in Psal. 81. Et habetur 23. q. 3. c. fin. [Qui non custodit proximum, consentit. & can. Error. distin. 83. [Iuramentum non debet esse vinculum iniquitatis.] De illis autem delictis, quæ non tenemur iuxta conclusiones positas accusare, possumus id promittere sub iuramento, quia quæ in facultate nostra sunt, promittere, & iurare possumus. Secunda quæstio est.

AN QVIS POSSIT accipere pecuniam, ne accuset.

DE hac quæstione multa Syluest. Accusatio. §. 11. agit enim ibi Legistam, potius quam Theologum, sed vnico verbo respondeo, in causa propria partem legam posse accipere præter satisfactiõnem, aliquam pecuniam ne accuset, quia ius quod habet ad accusandum, nascitur ex iniuria accepta, vnde est quid temporale, & æstimabile pretio. Alij verò, vt fisci, qui tenentur accusare ex officio, vel reliqui qui tenentur ex iustitia legali, quando tenentur accusare ex præcepto, nullo modo

Non possunt accipere pecuniam, neque ut accusent, neque ut non accusent, sed tenentur ipsam restituere: Quia nemo potest accipere pecuniam, ut faciat quod tenetur, vel cesser ab eo, à quo tenetur aliquo præcepto abstinere, sicut nec iudices possunt accipere pecuniam, ut condemnent, vel non condemnent reum. Similiter neque possunt accipere pecuniam, ne accusent, quando licet quidem eis accusare, sed non tenentur ex præcepto.

Primo, quia ius illud quod habent ad accusandum, vel ex iustitia legali, vel ex obligatione sui muneris, habet se, ut quid spirituale, & ita non potest vendi, nec pecunia æstimari.

Secundo, quia quod hi non accusent cum possint, est quædam gratia, & consequenter non est precio æstimabilis. Ultimo videamus.

CONTROVERSA III.

QUAE PERSONAE POSSINT accusare, & quae non.

Dico primo quatuor genera hominum posse accusare, primo crimen privatum pars læsa, quia iure naturæ de iniuria accepta licet cuique proclamare apud superiorem. Ita habetur in l. Finali. ff. De privatis delictis. Videtur huic simile illud Christi. Luc. 18. [Deus non faciet vindictam electorum suorum clamantium ad se die ac nocte?] Qui locus adducitur ad idem institutum ca. Licet. De Accusa. Apoca. [Vidite animas interfectorum clamantium, iudica Domine sanguinem Sanctorum, &c.]

Secundo potest de his, quæ sunt in damnum publicum quibus ex iustitia legali accusare, ut constat ex dictis in hoc articulo, præter illos quibus dicemus id esse prohibitum.

Tertio potest ac tenetur accusare ex officio fisci, ut patet ex legibus privatis cuiusque regni in castella partita. 4. tit. 13. leg. 12. in nostro regno, & in alijs Aragonum in titu. De officio fisci. Ex iure communi pertinet ad fiscum habere curam ærarij publici, quo fit ut etiam si causa sit privata, si tamen committens tale delictum, tenetur per legem solvere aliquam pœnam pecuniariam fisco, tunc fiscus tenetur illud crimen ex officio etiam accusare, tãquam procurator ærarij publici, ut optimè docet Sylue. Accusatio. §. 4. Pertinet ad eundem ex officio accusare omnia debeta, quæ cedunt in perniciem publicam, quia si hoc ceteris incumbit, multo magis ipsi cuius officium est accusare quæcunque bono communi nocent. Debet autem in accusationibus servare correctionem, & alia ad quæ ceteros accusatores diximus teneri, quia officium fisci non deobligat ipsum à præceptis charitatis, & iustitiæ.

An autem debeat, vel possit fiscus accusare crimina, quæ sunt in damnum privatarum aliorum. Soto non audet suam mentem aperire, solum dicit, nec S. Thomæ nec alios sanctos patres id probasse, cum ex iure communi soli parti læsæ id competat, quia iam id consuetudine receptum est, nolle se de hoc iudicare. Nihilominus dico esse optimam consuetudinem, ut quando pars læsa non proclamat, fiscus accuset peccata etiam particularibus nociua.

Primo, quia qui nocet membro, nocet etiam corpori, & qui nocet privato civi nocet etiã Reip. Secundo ne maneant delicta impunita, ut notat l. Si ita vulneratus. ff. Ad legem Attiliam. Debet au-

tem fiscus non temere accusare, sed sufficienti infamia, vel manifestis iudicijs præcedentibus: Propter quod est optima consuetudo, quæ in tribunalibus huius regni observatur, ut iudex ex his, quæ ad ipsum deferuntur, expendat an sit talis delinquens dignus, qui iustè accusetur, & cum id constiterit, ut tunc, & non aliter accuset.

Quarto possunt, & debent etiam ex officio accusare alij ministri iustitiæ, ut vigiles civitatis, & custodes itinerum, qui munera illa accipiunt, præstito iuramento se accusaturos delinquentes contra bonum commune, debent autem accusare iuxtam doctrinam supra positam.

Prohibentur autem ab officio accusandi tria genera hominum, quidam in pœnam suorum delictorum, quia accusatio auctoritatem desiderat accusantis, alij ob decentiam, ne accusatio illa videatur procedere ex odio, alij verò ob reverentiam sui status, quia videtur indignum, & alienum à suo statu accusare.

Primo modo prohibentur accusare excommunicati, & infames: ut proditores publici, concubinarij, vsurarij, & quicumque iure infames sunt, ut habetur. 2. q. Can. Prohibentur, & ff. de Accusatio. l. Qui accusare, cum tribus sequen. Nec solum prohibentur à iuridica accusatione, verum etiam à secreta admonitione iudicis, ut habetur cap. Cum dilectus, extra. De accusatio. Quod intelligendum est, quando crimen non est in perniciem Reip. nam si tale sit, tunc possunt, & tenentur saltim denunciare, quia ita exigit bonum commune iure naturali, cui ius positivum non potest derogare.

Secundo non possunt accusare filij parentes, nec contra, nec servi Dominos suos, aut subditi suos superiores, ut observant DD. in c. Insinuante: Qui clerici, vel monachi, quia talis accusatio videtur indecens, & præferre nescio, quid odij, possunt tamen illud quando exigit bonum commune ex charitate, & iustitia legali denunciare. 2. q. 7. Can. Clericos. Et Can. Oves. Huc reducitur lex illa. Qui accusare. ff. De accusatio, ubi prohibentur accusare anqui ratione sexus, ætatis, vel conditionis. Sed nihilominus omnes tenentur denunciare, quando bonum commune ita postulat, quia cura boni communis nulla lege humana tollitur, ut optimè ait Caiet. hic in commento.

Tertio modo, prohibentur accusare ratione sui status clerici, petendo punitionem, non modo in causa sanguinis, verum etiam quado delictum sine effusione sanguinis est publica vindicta puniendum, ut docet Sylue. Accusatio §. 4. Et habetur can. Sicut facer dotes 2. quæst. 7. Et extra De cætero, & dist. 50. c. Periculosum. Possunt tamen accusare, vel ad constituendum bono publico, vel ad præveniendum damnum imminens alicui proximo, vel ad recuperanda bona sua, etiam si sciant accusatum capite plectendum, præmissa protestatione, se non accusare illum petendo sanguinis vindictam, sed vel ad obviandum damno publico, vel particulari alterius, vel ad res suas recuperandas, ut habetur cap. Prælati. De homicidio lib. 6. & cap. Postulasti, & ex De homicidio ca. Episcopus, Ne clerici, vel monachi in sexto. Ita Innoc. in c. Qualiter, & quando De accusatio. Panor. cap. Dilectus. De excessibus prælatorum, Azpilqueta in c. Inter verba conclu. 6. num. 115.

SED AD QUID TENENTUR qui accusare debent quando non accusant?

Obseruemus primo, tribus modis posse aliquem teneri ad accusandum, primo ex pacto firmato iuramento, vt vigiles ciuitatis, & custodes montium, vel itineru: secundo ex officio, vt fiscus, tertio ex iustitia legali, qua obligamur ad curandum bonum commune, quomodo tenetur quiuis accusare quæ sunt in damnum commune, sicut explicatum est. Inter hos existit discrimen, vt hi postremi tantum teneantur ex iustitia legali, & consequenter ex præcepto obedientiæ, quando illa accusatio est in præcepto: primi autem, & secundi, qui ex pacto, vel officio, tenentur ex iustitia commutatiua, ideo namque acceperunt illa officia à Repub. vt prospicerent bono communi, accusando quotiescunque teneretur pactum enim, & officium illud addit obligationi naturali accusandi, obligationem iustitiæ commutatiuæ.

Obseruemus secundo, illum, cuius causa agitur contra reum posse, lædi in duplici bono, vel in iam sibi proprio, & possessio, vt si Respu. datur in suo arario, vel in bono ei appropriando ex iusta lege, vt cum quis transfert pecunias ex vno regno in aliud contra legem, ille pecuniæ, & pœna taxa à lege sunt approprianda fisco.

CONCLUSIO PRIMA.

Qui solum tenetur accusare ex iustitia legali, non accusans peccat contra præceptum naturale, & iustitiam legalem, non tamen tenetur ad restituendum.

Quia hic solum peccat per inobedientiam, & sine debito restituendi.

CONCLUSIO II.

Qui tenetur accusare ex pacto, vel officio, & non accusat quando tenetur ex præcepto, tenetur restituere, non solum bonum proprium, & possessum in quo læsit delinquens ille, quem debebat accusare, verum etiam bona ex lege approprianda, & applicanda Reipub. vel Principi.

VT fiscus, qui non accusaret furtum factum ex arario publico, teneretur restituere, quidquid ex illo arario acceptum est, custos, vel portitor, qui non accusaret crimina, quorum auctor pecuniaria Pœna puniendus est, tenetur illam restituere, vnde custos, qui videt, extrahi pecunias, & quos, vel merces è regno, & dissimulat, cum teneretur accusare, debet soluere, vel Reipub. vel his quib. illud pertinet, pœnam ad quam fuissent isti rei condemnati, prima pars constat, quia qui non accusat furtum, cum possit, & teneatur, consentit apertè in illud, ergo tenetur illud restituere, sicut custos vineæ, qui non annunciat Domino detrimentum vineæ, tenetur illud ipsi restituere, vt vidimus. q. 65. artic. 7. Circa verbum mutus, & non manifestans: Secunda pars etiam probatur contra Sylueit. Restitutio cap. 3. Isti debent ex iu-

stitia commutatiua efficere quantum in ipsis est, vt pœna illa applicetur, iustitia autem commutatiua obligat ad restitutionem, ergo. Secundo huiusmodi ministri potius sunt exequutores pœnæ iam statuta à lege, quam accusatores, cum non requiratur, vt reus ille teneatur soluere illam pœnam alia noua condemnatio, quam ipsum esse captum in illo delicto, & fraude, executor autem negligens tenetur ad restitutionem, ergo. Dico nihilominus, dupliciter posse istos excusari à restitutione, primo si in pacto illo, & acceptione officij tantum se obligarunt ad accusandum, non tamen ad restituendum, secundo ex virtuali intentione aliquo modo sufficienter significata non obligandi se ad restitutionem, quæ virtualis intentio colligi potest & quæ interuenerunt inter pacificètes, quæ non cadunt sub arte, sed relinquuntur arbitrio prudentis. Et in hac parte maximè habet locum vsus, sunt enim quam pauci, qui restituant eo quod non accusarunt, nec confessores solent illos obligare, imò fortè nec pars læsa communiter censet sibi deberi talem restitutionem. Vide quæ diximus art. vlt. præcedentis quæsti. Nam quæ ibi docuimus in fauorem iudicum, potiori tit. sunt accipienda in fauorem accusatoris.

In calce huius art. videamus.

CONTROVERSA III.

REVELANS IUDICI ECCLESIASTICO, vel seculari verum fratris crimen, sed occultum, & contra ordinem iuris, ad quam satisfactionem teneatur.

Non est hic quæstio de illo, qui ad Prælatum, vt patrem crimen fratris defert, seruato ordine correctionis, vt ab illo corripiatur, sic enim deferens crimen illud iuste agit, cum famæ, & cuius bono salus animæ præferenda sit, sed quæstio est de illo, qui ad iudicem Ecclesiasticum, vel secularem ex odio crimen occultum fratris defert.

Obseruemus. Peccatum quatenus hic locus exigit, triplex esse, publicum, notorium, & occultum. Publicum facit Nauar. in Manu. c. 27. num. 250. multiplex, nos iuxta communem sacrorum canonum, & DD. acceptionem dicamus publicum esse duplex, famosum, & manifestum. Famosum est, quod omnibus, vel pluribus illius loci patet, & publica fama diulgauit. Manifestum est duplex, aliud simpliciter, & aliud secundum quid. Simpliciter, quod multis populis in quibus peccator existit innotuit, quot autem esse debeant, vt dicatur multi prudenter ex magnitudine populi sumendum est. Manifestum secundum quid est, quod plures in aliqua vicinia, collegio, vel monasterio norunt, dicitur secundum quid, quia quod in tali vicinia, vel collegio est manifestum, ratione totius populi est dicendum occultum. Vnde manifestum simpliciter est publicum, manifestum autem secundum quid non est dicendum publicum. Notorium est duplex, aliud notorietate facti, & aliud notorietate iuris, notorietate facti, quod ex natura rei potest in hominum notitiam venire, vnde omne peccatum externum, & si coram nullo teste fiat, est notorium hoc modo, notorietate verò iuris, quod idoneis testibus in iudicio probari potest, notorium hoc secundo modo vocatur probabile, notorium autem solo primo modo improbabile: ita Glos. In c. Quis aliquando. De penit. dist. 1. in verb. Secreta: & ca. 2. De Apostat. Quo fit, omne pecca-

peccatum publicum esse notorium, non tamen contra, nam quod duobus, vel tribus innotuit, notorium est, & probabile, non tamen adhuc publicum, sed occultum, ut ostendit Glo. cit. Ex his constat occultum esse quod non est publicum, & pauci sciunt, pro ratione loci in quo existunt, etiam si in iudicio probari possit.

Obseruemus secundò, peccatum fratris aut tale esse, ut ei tantum noceat, & non alijs, aut tale, ut alijs actu noceat, ut furta, homicida, & qui actu inducit alios ad peccandum, aut tale, ut et si non noceat actu, & semper, ex suo tamen genere natum est inferre scandalum, & viciniam inficere.

Obseruemus tertio, cum iustitiæ effectus sit æqualitas, charitatis verò (cum sit amor) optare, ut frater omni bono abundet, variam esse harum virtutum obligationem, diuersum quoque ius, & alterum altero latius se extendens, nam iustitia obligat ad ea, sine quibus non potest consistere æqualitas verò ad ea, sine quibus non potest constare, vera amicitia, quo fit, ut quæcunque exigit amicitia exigit charitas, & quæcunque exigit æqualitas exigit etiam iustitia.

Quartò obseruandum est, ad æqualitatem pertinere, ut vnusquisq; gaudeat re sua, & iure quod in illam habet, & consequenter pertinere ad iustitiam habet, & consequenter pertinere ad iustitiam, quæ est efficiens æqualitatis, ut nemo re sua, vel iure suo priuetur, quod si priuatus fuerit illi restituatur. Quod si conferatur alicui quod ei vtile est, & conferri potest etiam si nullum habeat ius in illud, non est iustitiæ, cum non sit debitum, est tamen charitatis, quæ optat amico omne bonum ei congruens, Vnde priuans fratrem re, inquam habet ius agit contra iustitiam, priuans autem fratrem re in quam non habet ius, ipsi tamen maximè vtili, peccat contra charitatem, quamuis non contra iustitiam.

Tadem cum fama sit opinio bona, quæ de aliorum virtute habetur ab omnibus, sub hominum autem iudicio, & censura non cadant arcana cordis, & omnino occulta, & improbabilia, ut habetur Can. illo Erubescant. Distin. 32. Sed ea tantum, quæ natura sua publica sunt, ideo tamdiu vnusquisque habet ius, ut de ipso alij bene opinentur, non quamdiu est verè bonus, & innocens, sed quamdiu ita vixit, ut nullum crimen ipsius sit notorium notorietate iuris, nec idoneis testibus in iudicium deferri possit.

Quod si commissio aliquo crimine notorio notorietate iuris, & probabili in iudicio, adhuc bonam opinionem retineat, & qui illud norunt fileant, id faciunt ex debito charitatis, non ex iustitia, quia eo ipso quo commisit crimen ita notorium, & probabile, quantum in ipso est, amisit iam ius in bona opinione.

Cæterum bonam opinionem quam iustitia sic delinquenti non confert, concedit illi charitas, cum sit amicitia, quia amicitia non curat an ea, quæ confert amico, debita sint illi, sed an sint illi vtilia, & necessaria, & quæ commodè ipsi exhiberi possint.

CONCLUSIO I.

Deferens in iudicium peccatum publicum quodcumque illud sit, ad nullam tenetur restitutionem, imò neq; peccat quouis modo illud reuelans, nisi ex odio id fiat.

Probatur prior pars: Quando peccatum est publicum, iam non læditur fama sic peccantis, nec habet iste ius in suam famam, nec reuelans illud siue in iudicio siue extra iudicium aliquam illi infert iniuriam, vbi autem nulla infert iniuria, nullum existit debitum restituendi, ergo. Probat secundà pars, omne peccatum aut est contra iustitiam aut contra charitatem, reuelare crimen publicum non est contra iustitiam, ut iam constat, neque contra charitatem, probò: violatur charitas, quando vel actu nocemus proximo, vel desideramus nocere in hoc casu nõ nocemus illi actu, cum fama ipsius iam sit omnino læsa, nec desideramus nocere, cum id non fiat ex odio, ergo. Est tamen ad minus veniale, nisi ob aliquè honestum finem reueletur, ut alij sibi caueant, vel quid simile, quia quando ita profertur, est aliquod damnum fratris sine villo commodo.

Confirmatur proposita conclusio, primò experientia, nullus enim sanæ mentis, eo quòd peccatum publicum alicuius retulerit, iudicat se obligatum ad aliquam restitutionem, vel pecc. mort. commississe, secundò. D. Thom. sup. quæst. 62. art. 3. ad 2. Duos tantum casus constituit, in quibus læditur fama proximi, quando falsum illi imponitur crimen quando occultum peccatum ipsius reuelatur, vnde quando verum est, & publicum, referens illud non lædit famam eius, & ex consequenti nec peccat, nec ad vllam tenebitur restitutionem.

CONCLUSIO II.

Deferre in iudicium crimen, quod non est notorium notorietate iuris, nec probabile per idoneos testes, peccatum mort. est contra charitatem, & iustitiam teneturque, qui illud ita reuelauit ad restitutionem.

Probatur cum vnusquisque habeat ius, ut bona opinio de ipso habeatur, maneatque fama ipsius omnino est, & improbabile, reuelans crimen fratris sic occultum, & improbabile, expoliat illam sua fama, & iure quod in illam habet, expolians autem fratrem re sua, & iure suo, peccat simul contra charitatem, & iustitiam, teneturque ad restituendum, ergo. Debet propterea, qui sic occultum fratris sui crimen propalauit, planè & apertè asserere in iudicio, se ex malitia, aut imprudentia illud dixisse, & in eo fuisse deceptum, & dixisse falsum, cum hac via non mentiatur, sed dixerit falsum practicè iuxta ea, quæ superius docuimus. q. 62. ar. 2. Controu. 15. Nec alia est efficacior via ad resciciendum damnum, quod fratri suo in iudicio intulit.

Sed obijcies in hanc conclus. Christus nemini concessit facultatem, deferendi delictum fratris in iudicium ante correctionem fraternam, ergo ante illam habet vnusquisque ius in suam famam, & deferre delictum ipsius in iudicium illa prætermissa, erit peccatum etiam contra iustitiam. Respondeo verum esse, Christum non facere talem facultatem, sed non inde sequitur, committentem crimen,

crimen, quod iuridicè probari potest, habere ius in suam famam ex iustitia, cum iure naturæ eo ipso quo tale crimen commisit, amiserit tale ius, retinet aut illud ex sola charitate, vt expositum est.

CONCLUSIO III.

Reuelans in iudicio peccatum fratris notorium notorietate iuris, & quod iuridicè probari potest occultum tamen, & nulli omnino nociuum, nec actu nec potestate, peccauit quidem contra charitatem, non tamen contra iustitiam, nec tenetur ad restitutionem.

Probatur. Expolians alium re, in quam non habet ius, illi tamen utili, & necessaria citra aliorum præiudicium, peccat quidem (vt constat) contra charitatem, non tamen contra iustitiam, cum committens crimen, quod in iudicio probari potest, licet maneat illud occultum, iam non habeat ius in suam famam, qui reuelat illud in iudicio, & expoliat illum sua fama, expoliat quidem illum re ipsi utili, & necessaria, non tamen re in quam habeat ius, ergo talis infamator licet peccet contra charitatem, non tamen contra iustitiam, & ita penitebit quidem de peccato suo ad nullam tamen tenebitur restitutionem, quia ubi iniustitia non est, nec debitum restituendi.

CONCLUSIO III.

Reuelans in iudicio peccatum fratris iuridicè probabile, quod est in damnum aliorum, reuelat quæ non ex odio, sed ne illud alijs noceat, nullo modo peccat.

Non contra iustitiam, cum his, qui tale peccatum commisit, eo ipso quo probabile est, non habeat ius in suam famam, nec contra charitatem, quia cum iure naturæ potior sit ratio patientis iniuriam, quam inferentis quando peccatum fratris est alijs nociuum, nec alia via commodius illi occurrì potest, quam deferendo illud ad iudicem, recta ratio docet, vt illud deferatur. Dico nec alia via commodius illi occurrì posse, quia si secreta admonitione, vel alia via suauiori adduci potest peccator ille, vt respiscat, nec noceat, contra charitatem est deferre crimen illud occultum in iudicium. Vnde furem occultum volentem restituere quæ rapuit, vel prudenter timetur similia damna illaturum, si crimen eius iuridicè probari possit, et si occultum, licet & expediat deferre in iudicium.

ARTICVLVS II.

An accusatio debeat fieri in scriptis.

CONCLUSIO I.

In rebus grauibus debet fieri in scriptis.

Primò ratione iudicis, quia cum sit medius inter accusatorem, & reum, ad examinanda, & discernenda, & allegata, & proposita ab vtraque parte vsq; ad definitionem causæ, & sententiam, debet in illo examine cum certitudine procedere, quod nequit ob defectum, & infirmitatem memoriz humanæ, nisi quæ proponuntur scriptis mandentur. Secundò ex parte accusatoris, quia si deficit in probatione, exponit se pœnæ talionis,

Tomus Primus.

aut alicui alteri, vnde ne valeat negare crimen, quod reo imposuit quando illud probat, oportet in scriptis accusetur. Tertio, ex parte rei, quia debet crimina sibi obiecta repellere, & purgare, quod ex fragilitate etiam memoriz non ita commodè posset, si solo verbo, & non scripto ipsi traderentur. Hæc conclusio non est de iure diuino, nil .n. tale continent aut innuunt sacre literæ, nec de iure naturali, quia ius naturale idem est apud omnes, apud Romanos autè per oratores proponebatur causa. Et actò. 24. Iudæi adduxerunt oratorem ad accusandum Paulum, sed est de iure humano, habetur .n. in vtroque iure, in Canonico. 2. q. 8. Can. Accusatorum, qui est Calistæ Papæ Epistola 2. ad Episcopos Galliæ: Can. Quisquis, & Can. Qui crimen. In iure Civili. l. Si cui. ff. De accusatio. Nec repugnat Canon Stephani. Per scripta, eodem loco ubi ait ne fiat accusatio per scripta: præcipit iniquis absens per epistolam alium accuset, sed præsens accedat, & in iudicio compareat.

CONCLUSIO II.

In leuibus non est necesse fieri accusationem in scriptis, sed sat est fiat solo verbo.

Ita habetur. l. leuia. De accus. ubi dicitur. [De plano leuia accusentur.] Id est solo verb. & sine scripto, & figura ac strepitu iudicij, vt bene exponit Baitho.

CONCLUSIO III.

In publicis, & manifestis iudici non est opus scripto.

Quia neque hæc (vt diximus) oportet accusare, cum ipsi notoria sint, ac facillè possit, & sine labore probare.

ARTICVLVS III.

An accusatio reddatur iniusta per illa tria vitia, quæ dicuntur, in iure, calumnia, prauaricatio, Tergiuersatio.

Obser. cum accusatio fiat ob bonum publicum, vt delinquentes, & rei iuste puniantur, posse accusatorem aut plus iusto fauere bono communi, & nocere reo, quod fit obijciendo illi falsa crimina, quod est calumnia, aut contra, plus iusto fauere reo quam bono communi, quod fit duobus modis, aut non bene prosequendo accusationem, & probationem delictores quod fit vel non obijciendo reo omnia crimina, quæ debet obijcere, vel admittendo falsas excusationes, & defensiones rei, & hic defectus dicitur prauaricatio, seu collusio, nam quando ita agitur in causa, colludunt inter se accusator, & reus, quo vitio non modò accusator verum etiam testis, advocatus, & iudex, & alij ministri iustitiæ peccare possunt, non rectè suum munus exequentes, sed contra ordinem iuris fauentes reo, Vel potest secundo modo fauere reo contra bonum commune, desistendo, & retrocedendo à iusta, & debita accusatione, & hic defectus dicitur tergiuersatio.

Obseruemus secundò, non quacunq; obiectionem falsi criminis esse calumniam, sed illam, quæ

N n sic

fit scienter, & ex malitia, nam qui obijcit crimina falsa putans vera, & bona fide, non est calumniator, nisi illa bona fides nitatur leni causa, quia si auduit ab aliquo, nec diligenter examinavit, est temerarius accusator, & peccat mortaliter, quamvis non ita graviter, ut ille, qui obiecit ex malitia, tenetur tamen uterque ad restituendum damna subsequuta ex tali accusatione, quia uterque inique nocuit accusato. Debet enim, qui accusat, non facile credere, nec temere accusare, sed prudenter utramque, quo adhibito si nihilominus deceptus est, nec peccat, nec tenetur ad restitutionem, quia iuste processit, cum prudenter credidit, & accusaverit, tenetur tamen cum primum novit se deceptum, desistere, nam si perseveret iam est calumniator. Similiter qui in criminibus occulit, quae in iudicio probari nequeunt, alteri obijcit scienter, calumniator quoque est, teneturque ad restitutionem, quia in iudicio sicut est iuridice verum quod iuridice probatur, ita est iuridice falsum, quod non potest iuridice probari.

Obseruemus tertio, cum desistere ab accusatione iusta, & debita sit culpa quae dicitur tergiversatio, quatuor modis posse aliquem desistere sine hac culpa. Primo qui bona fide accusavit, & deinde deprehendit se fuisse deceptum, de hoc secundo loquitur Canon ille. Si quem penituerit, Secundo, qui vera crimina obiecit, & habebat testes, quibus ut probaret, vel ex concilio sui advocati crimen illud erat iuridice probabile, deinde vero, aut culpa alicuius testis qui retrocedit a dicenda veritate, aut quia fuit deceptus a suo advocato, aut quia certò videt iudicem non iuste iudicatum, desistit ab accusatione, & componit se cum reo. Hi sunt iuste desistere ut constat ex dictis. Et ratio est, quia sicut illis licebat a principio non accusare, si illa intellexissent, ita quoque licet deinde ab accusatione cessare, cum primum illa intelliguntur, nec hoc est tergiversari, cum non iniuste deserant causam, secus est si pecunia corrupti, aut aliqua iniusta causa moti desistant. Tertio, qui accusavit in propria causa, & non propter bonum commune, sed postulans punitionem sui lesoris, & satisfactionem damni accepti, si desistat non tergiversatur, quia hoc ipsi omnino liberum est, & in principio, & in toto progressu accusationis, quia cum non accuset ex debito, sed utens iure suo, potest illi quotiescunque voluerit renuntiare. Quarto qui desistit auctoritate Principis: Princeps enim sicut potest in principio accusationem repellere, ita & in progressu abolere, & reum absoluerè, quod propter dignitatem personae, & Reipub. utilitatem magis convenit bono communi illum absolvi quam puniri. Etiam si accusatio, & punitione cedant in bonum commune, quando propter personae dignitatem utilitatem, vel necessitatem Reipub. magis expedit bono communi illum absolvi quam puniri, tunc iuste potest princeps penam illi remittere, & auctoritate principis accusator desistere. Unde haec tria vitia sicut accipienda, calumnia ex malitia, prevaricatio fraudulenta, & tergiversatio inordinata, qualis est, quando quis accusavit de vero crimine, quod testibus probare commodè potest, & cuius puniço postulatur tanquam necessaria bono communi, nec interuenit Principis auctoritas, & nihilominus desistit, sic enim desistere est inique, & contra ordinem iuris cessare ab accusatione, quod est proprie tergiversari: His positae aperta est conclusio. [Tribus istis vitijs eo modo quo hic explicata sunt, reddi accusationem iniquam, & iniustam.

Hæc conclusio est definitio utriusque iuris 2. q. 3. Can. Si quem penituerit, §. Notandum, & l. Accusatores. ff. ad Senatus consultum Trebellianam: Et l. i. ff. De absolutionibus.

In hoc art. id solum quod modo diximus cum D. Thom. Posse Principem remittere reo, & consequenter auctoritate ipsius posse accusatorem desistere, habet hanc difficultatem. [Ad idem licet auctoritate iudicis inferioris.

Hoc dubium proponit hic Caiet. & ratio dubitandi est, quia si Princeps ideo id potest, (quando remissio illa est utilis, & expediens bono communi) quia accusatio, & punitione tendunt in bonum commune, eadem ratione dicendum est, iudicem inferiorem id quoque posse quando illa remissio erit quoque maxime utilis bono communi, quia non minus incumbit iudici inferiori cura, & custodia boni communis pro ratione sui officij, quam principi: unde licet etiam, quando communi videretur expedire, desistere ab accusatione auctoritate iudicis inferioris. Et confirmatur, quia hic non est sermo de causa, in qua accusator non recte procedit, tunc enim, uterque tam supremus in dextera quam inferior sicut potest a principio repellere, ita & in progressu concedere, ut desistat, neque est sermo de causa in qua existit pars lesa, nam parte lesa postulante, tam supremus, quam inferior tenetur exequi penam, & dicere ius contra reum, unde est sermo quando accusatio, & punitione tantum sunt ob bonum commune, quo fit, ut cum bono communi uterque debeat prospicere, quod potest supremus ob bonum commune, dicendum est posse quoque inferiorem ob idem bonum commune.

Respondet tamen Caiet. plurimum interesse inter Principem, & iudicem inferiorem, quia Princeps de iure, & auctoritate, & ex plenitudine, superpotestatis, qua non astringitur legibus potest accusationem vii Reipub. utilis, & quem absoluerè expedit bono communi, & in principio repellere, & in progressu, si admittit abolere, & rescindere, etiam illius, qui accusatur aperte lesa, quia princeps potest preferre, bonum commune sit etiam bonum ipsius lesi: iudex autem inferior, non ex iure, sed ex epicheia potest initio non admittere accusationem, ut noxiam bono communi, at postquam illam admittit, non potest abolere, nec interponere suam auctoritatem, qua accusator desistat, debet tamen supersedere, & differre iudiciu, & emitti, ut a supremo ob bonum commune, proposita illi Reipub. utilitate, reo illi remittatur.

ARTICVLVS IIII.

An accusator qui in probatione defecerit, mereatur poena Tabionis.

Obseruemus ex Aristotile. §. Ethic. illum proprie & formaliter iniuste agere, qui sciens, & prudens infert injuriam, illum vero, qui bona fide, ac prudenter existimat se iuste agere, licet decipatur, & fallatur, inferre quidem injuriam materialiter, non tamen formaliter, & proprie, quia deceptio illa tollit rationem voluntarij. Unde qui sciens, & prudens accusat de falso crimine, vel occulto, quod iuridice probari non potest, hic proprie & verè est iniquus accusator, & calumniator, ac dignus poena: qui verò accusat bona fide, & prudenter existimans illud crimen verum esse, & probabile in iudicio, non est iniquus accusator, nec si deficiat in probatione dignus poena, sed venia.

Obser-

Obferuemus fecundò iniquum accusatorem, duobus inferre iniuriam, & Reip. & iudici illius ministro, & cui sua accusatione nitebatur nocere: de causa plectitur duplici pœna in iure: Propter iniuriam, quam infert iudici, & tribunali manet infamis, & indignus, qui nec in iudicio amplius ullo nomine admitatur, nec in Repu. aliquod munus exerceat, vt habetur 2. q. 3. can. Si quis Propter nocumentum verò quod fratri iniquè inferre molebatur, inuenta est pœna talionis, vt patiatu ipse quod accusatus erat passurus, si probatum fuisset illi delictum. Huius pœnæ primi auctores leguntur apud Arist. 5. Ethic. capi. 5. fuisse Pitagorei, fuit enim celebris sententia cuiusdam Rhadamanthi Pitagorici dicentis de huiusmodi accusatore.

Si quæ fecit patiatu, & ipse: Rectum fuerit iudicium.

Cui simile illud psal. 36. [Gladium euaginauerunt peccatores, vt decipiant pauperem, & inopè, vt trucident rectos corde, gladius eorum intret in corda eorum.

Obferuemus tertio, ex Arist. 5. Ethic. Talionem, quam ipse ibi vocat repañonem, non consistere in æqualitate rei ad rem, vt si Princeps plebeium percussit alapa, Princeps similiter alapa percutiatur, sed consistere in æqualitate secundum proportionem personarum, vt si Nobilis percussit plebeium, patiatu eam pœnam, quæ pensata vtriusque dignitate æqualis prudèter indicetur illi percussioni.

CONCLUSIO PRIMA.

Accusator qui non ex malitia, aut temeritate, sed bona fide, & prudenter accusauit, si deficiat in probatione, nulla pœna tenetur.

Patet imponitur accusatori ob iniustam accusationem, iste non est iniquus accusator, nec calumniator, ergo. Et ita huiusmodi accusatori remittit Fabianus omnem pœnam iuris 2. q. 3. Can. Si quis iratus: Tenetur tamen hic, si accusati famam in aliquo læsit damnum illud reficere, quia damna illata, iue iniquè siue citra iniquitatem illata sint, sunt reficienda, non ratione iniquæ acceptionis, sed ratione rei acceptæ.

Iuxta hanc concl. non punitur fiscus, etiam si in probatione, deficiat, primò, quia accusat bona fide, maximè in hoc Regno Valen. vbi traditur illi materia accusandi à iudicibus secundo, quia nullus exercet tale officium, si huic pœnæ subiaceret, tertio, quia communiter fiscus denunciatur, vt iudex inquirat. Quod si intelligens se non posse probare, nihilominus accusat, peccat, & grauius quàm alij ratione officij, & tenetur restituere damna, quia intentio Principis est, fiscos instituere, vt accusent seruato ordine iuris.

CONCLUSIO II.

Accusator qui ex malitia, vel temeritate accusat de falso crimine, aut occulto, quod iuridicè probare nequit, manet infamis, & est dignus pœna talionis.

Prior pars patet ex illo causa. Si quis 2. q. 3. Altera verò est definita ibidem à Damasco: causa. Calumniator, Calumniator inquit si in probatione defecerit talionem recipiat: Et can. Qui non probauerit. Et in iure ciuili. ff. Ad senat. con. Tomus Primus:

sult. Turpi. l. Prima. l. Mulier. l. Quæsitum. Et in veteri testamento erat in præcepto. Hæc lex talionis Exodi enim 21. dicitur de accusatore, Oculum pro oculo, dentem pro dente: Deuth. 19. Dicitur de Iudicibus: Cum diligentissimè perscrutantes, inuenerint falsum testem, dixisse cõtra fratrem suum mendacium, reddent ei sicut fratri suo facere cogitauit: Et ratio est quam reddit hic D. Tho. quia iudex est medius inter accusatorem, & reum, ad dicendum ius, & constituendam æqualitatem inter ipsos, æqualitas, aut iustè hoc exigit, vt damnū quod quis alteri iniustè molitur, & desiderat, ipse patiatu. Ergo iustum est vt iniquus accusator in probatione deficiens patiatu pœnam talionis.

CONCLUSIO III.

Hæc pœna talionis, non est de iure diuino in noua lege sed de iure tantum humano.

Patet, quia præceptum illud Exod. & Deut. erat iudiciale, pertinens ad gubernationem illius populi, in quo gens illa ad calumnias, & inferendas iniurias procliuis, metu pœnæ debuit cohiberi: in lege autem Euangelica non perseverat, cum omnia præcepta illius legis, maximè iudicialia, & ceremonia in Christi passione vnà cum vniuersa lege Moyfi cessauerint, imò, & moralia, vt præcepta illius legis, quamuis maneat, vt præcepta legis naturæ, & confirmata in Euang. Vnde quando Christus dixit Matth. 5. Audistis quia dictum est antiquis, dentem pro dente, &c. Ego autem dico vobis, si quis te percuserit, &c. Non abstulit tunc legem istam durauit, enim vsque ad ipsius mortem. Tunc namque translato sacerdotio, & legis translatio facta est. Sed tantū docuit qua charitate, & patientia oporteat nos vti in ferendis iniurijs. Hæc lex cum iam sit solum humana per disuetudinem ammisit suam vim. Tum quia dura & atrox. Tum quia ipsi met iudices illam non exequantur, sed videntur reuocasse: Ita ait Aulus Gelius li. 2. Noctium Articularum, quamuis hæc lex in scripta esset in duodecim tabulis sub titulo de iniurijs, clementia tamen reuocata est. Idem habetur Institu. De iniurijs. §. Pœna: Seruatur tamen in aliquibus regnis contra testes falsos, quando actus subsequuta est mors accusati iniquè de falso crimine, vt in regno Castellæ, estque vltima l. Tauri. Et in nostro Regno in legibus Iacobi Primi Titulo de falso teste. Et seruatur maximè in officio sanctæ Inquisitionis, quando per falsos testes Innocens fuit relaxatus, & occisus.

CONCLUSIO VLTIMA.

Pœnam infamiae, & alias arbitrio iudicis relictas, iniquus accusator in probatione deficiens, vsque hodie patitur, & ita est in vsu.

Sed ita si fuit illa iniqua accusatio in tribunali seculari, sit infamia secularis, potestque illam remittere Princeps, si pars læsa remittat quoque iniuriam sibi illatam quia vt vidimus præced. art. 4. pœnam legis parte læsa pro clamante neq; Principes potest remittere, Qd si fuit iniqua accusatio in tribunali Ecclesiastico, est infamia Ecclesiastica, postq; illam remittere non ordinarius, sed Papa, vt ait Gratianus 2. q. 3. Can. Euphemium, nec repugnat dictum illud Gelasij Papæ quod citatur

eodem loco [Quamquam animas per penitentiam saluare possumus, infamiam tamen abolere non possumus.] Est enim duplex infamia, quædã iuris, quæ est illa indignitas, & inhabilitas ad munera publica, & ad aliquid agendum in iudicio: alia vero est infamia facti, quæ opponitur famæ, & bono nomini, quod habent, qui bene audiunt in Re-pub. quomodo infamia est malum nomen, & sinistra opinio, quæ de aliquo habetur: Papa potest

quidem remittere infamiam illam iuris, & reddere habilem ad officia, & munera Ecclesiæ, infamiam autem facti nequaquam potest tollere, sed per actus studiosos, & exempla virtutis tollenda est. Vel vult ibi Gratianus, Papam non posse tollere infamiam civilem, & secularem, neque Principem secularem posse tollere Ecclesiasticam: Prior expositio est D. Thom. hic ad tertium, & præstantior.

QVÆST. LXVIII. DE INIVSTITIA, Quam potest reus committere in iudicio.

ARTICVLVS I.

An accusato liceat veritatem negare.

DIu. Thom. cum præcipua pars huius disputationis de iniustitia, quæ in iudicio committi potest posita sit in interrogationibus rei, & testis ut optimè procedat, statuit initio in hoc articulo ea quæ tanquam certissimæ regulæ, & fundamenta huius materiæ habenda sunt. Quæ quauis à D. Thom. sub nomine accusati, & rei proponantur pertinent nihilominus eodem omnino modo, & iure testem.

PRIMA REGVLA, SEV Conclusio.

Quicumque iuridicè (id est à suo iudice, & secundum ordinem iuris) interrogatur de suo crimine, tenetur illud sub mortali manifestare.

Probatur agere contra iustitiam est peccatum mortale (sumitur enim omne peccatum mortale ex duplici radice, nempe, vel quia repugnat iustitiam, vel quia repugnat charitati) sed qui à proprio iudice seruat ordine iuris de crimine aliquo interrogatur, nisi illi veritatem aperiat, agit contra iustitiam ergo peccat mortaliter. Maior certa est. Probatur minor. Cõtra iustitiam agit qui non seruat alteri suum ius: sed iudex habet auctoritatem coerciuam, & ius interrogandi suos subditos iuxta ordinem iuris de suis criminibus, ergo qui iuridicè interrogatus non confitetur veritatem suo iudici, expoliatur illum suo iure, & agit contra iustitiam. Maior quoque huius probationis certa est. Probatur minor. Iudex quo iure habet auctoritatem ad puniendam delicta, eodem omnino iure habet auctoritatem ad vtendum omnibus medijs, & vijs, licitis, & honestis, necessarijs ad punitionem delictorum: vnum autem ex medijs licitis, & quandoque necessarijs, est iuridica interrogatio criminis, & confessio illius: ergo, Quod liceat interrogare ex S. Scriptura constat: Iosue. 7. sic interrogauit Iosue Achã, vt confiteretur suum crimen: [Fili da gloriam Deo Israel, & confitere, atque indica mihi quid feceris, nec abscondas.] Quibus verbis docuit apertè adeo esse licitum, & honestum, iudicem interrogare, & delinquentem confiteri, vt cedat in Dei gloriam, & obsequium, sicut alia opera studiosa, & iusta. Et Ionæ. 1. cum ob peccatum alicuius tempestatem illam ortam

intelligerent, & iacta sorte deprehensus esset Ionas, iure naturæ gubernator nauis, qui in eo casu erat legitimus iudex illud causæ, interrogauit: [Quid fecit?] Quod sit etiam medium aliquando necessarium, patet: Nam quando delinquens est infamatus, vel habetur contra eum semiplena probatio, potest, & debet iudex procedere ad punitionem, quod tamen non potest nisi per interrogationem, & confessionem delicti: quia neminem licet condemnare, vel punire nisi concessum, vel conuictum per testes, vt habetur. 2. q. 1. cã. Nos in quemquam. Et can. Iudex. Cũ igitur hoc medium licitum sit, & multoties necessarium, iudex habet ius ad vtendum illo, tenebiturque reus sub mortali confiteri veritatem.

Et confirmatur, quia inferior tenetur sub mortali obedire in rebus grauibus mandatis licitis, & honestis sui superioris. Rom. 12. [Omnis anima potestatis sublimioribus subdita sit. Et qui potestati superioris (Intellige iuridicè procedentis) resistit, Dei ordinationi resistit: In hoc autem casu (vt supponimus) iudex iustè, licitè, ac iuridicè procedit.

Habetur hæc regula apertè c. Cum dilecti. de accusatio. Vbi Innocen. III. diffinit. Episcopum illum de quo ibi agitur interrogatum iuridicè, nec veritatem occultare, nec dicere falsitatem debere. In hac omnes conueniunt. Idem docuit Innocen. III. in cap. 2. de confessis. Ex probatione huius primæ conclusionis patet, reum iuridicè interrogatum teneri, ad veritatem confitendam, etiam si sine iuramento interrogetur, Nam probatio quasi sumus nõ sumitur ex vi iuramenti, nec eius ad huc hic meminimus, sed ex iure quo habet iudex ad interrogandum, & obediendam, quam inferior debet suo suo superiori iuridicè procedenti.

SECUNDA REGVLA SEV SECUNDA conclusio, quæ ex præcedenti apertè sequitur.

Qui de suo, vel alieno crimine illegitimè interrogatur id est, vel ab eo qui non est suus iudex, vel contra ordinem iuris, etiam si sub iuramento interrogetur, non tenetur ad aperiendam veritatem, sed potest illam occultare.

Patet prior pars: Quia tota ratio ob quam iudici iuridicè procedenti est veritas aperienda, ex eo sumitur, quia tunc habet ius ad interrogandum, & consequenter subditus obligationem respondendi: sed qui nõ est legitimus iudex, vel nõ seruat ordinem iuris, nõ habet ius ad sic interrogandum, nec subditus obligationem obediendi: ergo iudici illegitimè inter-

interroganti non tenetur subditus aperire veritatem, sed potest occultare illam. Altera pars patet, quia licet mendacium quantumvis leue opposito iuramento sit mortale, ratione periurij, & irreuerentiæ, quæ in eo Deo irrogatur, adducendo Deum in testem mendacij: iuramentum tamen non prohibet occultare veritatem, quam non tenemur manifestare, quia occultare veritatem non est mentiri, nec iuramentum obligat nos in iudicio: ad aliquid, ad quod simpliciter, & ex iustitia non tenemur, sed tantum auget illud debitum. In hac regula omnes quoque Doctores cõueniunt, & habetur apertè vtraque pars ipsius c. Qualiter, & quando el primiero. De accusatio. De qua copiosè Henricus Gand. Quo lib. 1. q. 33.

TERTIA REGULA, SEV
Conclusio.

Mentiri nullo modo licet, siue iudex iuridicè procedat, & interroget, siue contra ordinem iuris.

Patet, quia mendacium a deo est intrinsecè malum, vt nullo modo possit beneficiari, aut honestari ex aliqua circumstantia, vt docet infra D. Thom. q. 110. & D. Aug. lib. de mendacio. cap. 14. & in Quæstio. vete. Testa. lib. 2. q. 71. & habetur 14. q. 5. can. Pœnale. & 22. qu. 2. can. Primò, Idem constat ex varijs locis Sacræ Scripturæ, maxime Exod. 23.

In his regulis nulla est difficultas. Circa tertiam solum, offert se hæc dubitatio.

CONTROVERSIA I.

AN QVOD CVNQVE MENDACIUM IN IUDICIO SIT PECCATUM MORTALE, ETIAM EXTRA IURAMENTUM.

Syluest. Mendacium, num. 3. & Caiet. in comment. huius artic. volunt quodcunque mendacium quantumvis sit in materia leui, dictum in iudicio, siue sacramentali, & interiori, siue exteriori, & forensi esse mortale, quia licet materia sit leuis, & mendacium illud simpliciter, & secundum se extra iudicium esset veniale, dictum tamè in iudicio est graue, & mortale. Probant primò: Mendacium dictum in iudicio efficit, vt iudicium quod illi mendacio nititur sit falsum, efficere, vt iudicium sit falsum, & iudex decipiatur, est inferre grauem iniuriam, & iudici, & iudicio, iniuria autem iudici, & iudicio illata est peccat. mortal. ergo.

Secundò, vis ipsa iudicij exigit veritatè iudicandorum, sicut vis iuramenti veritatem iudicandorum, vtrunque enim ex natura sua, & Sacris litteris debet fieri in veritate, & iustitia, sed mendacium cum iuramento etiam in re leui est mortale, er. 30 & in iudicio. Tertio, qui negat iudici quam dicere debet veritatem, peccat mortaliter, agit .n. contra obedientiam, & iustitiam quam debet illi seruare, sed qui mentitur iudici, & in re leui, mentitur etiam contra veritatem, quam debet illi dicere. Probo interrogatus quis in confessione de peccato veniali, licet non teneatur illud confiteri, at postquam vult circa illud respondere, si mentitur, mentitur contra veritatem seruandã in confessione, sicut qui iurat, licet extra iuramentum poterat in re leui mentiri sine mortali, at postquam

Tomus Primus.

vult iurare, tenetur sub mortali verum dicere, et in re leui. Similiter licet extra iudicium nõ debeatur in re leui dici veritas, sub mortali, at postquã res illa subest iudicio, & si leuis sit, debetur in ea ex natura iudicij seruari veritas, & mendacium etiam in re leui contra veritatem iudici est peccat. mortal.

Oppositum docent Soto lib. 5. de iust. q. 6. art. 1. & in lib. de tegendo secreto, num. 2. q. 7. concl. 2. Nauar. in c. Inter verba conclu. 6. nume. 24. & in c. Finali de Pœnitentia dist. 5. nu. 22. citatque in eadem sententiam doctissimum Martinum à Ledesma. Volunt hi, mendacium siue sit in materia præcipua de qua iudicatur, siue in circumstantijs illi accidentibus, si materia sit leuis, vt in confessione peccatum veniale, in iudicio exteriori non detulisse nocte lumen contra præceptum prætoris, non esse mortale, sed tantum veniale, si verò materia grauis sit, siue sit præcipua, siue accessoria, & pertinens ad iudicium, esse mortale. De hac secunda parte nulla est controuersia. Priorem probant.

Primò, ex D. Tho. Qui licet hic ad tertium afferat absolute mendacium in iudicio esse contra charitatem, quæstione tamen seq. 30. artic. 4. explicans se ipsum, docet mendacium ex suo genere esse mortale: Certum autem est ex D. Thom. peccatum quod ex suo genere mortale est, in indiuiduo ex leuitate materiæ posse esse veniale, vt fur-tum, &c.

Secundò, peccatū contra fidem, & religionem, tum etiam sacrilegium, ex suo genere, & simpliciter est mortale, & grauissimum, nec minus quàm mendacium in iudicio, at ex leuitate materiæ potest esse veniale, vt leuissimum verbum sapiens heresim, leuis irreuerentia Sacramenti, leuis percussio clerici, obulum ex Ecclesia furari, Tertio, peccatum mortale ex suo genere potest ex D. Thom. reddi veniale, aut ex leuitate materiæ, aut ex defectu plenæ deliberationis, sed mendacium in iudicio potest esse veniale ex defectu plenæ deliberationis, vt si subito, & absque consensu, sed cum quadam incogitantia quis mentiatur in iudicio, vel confessione, ergo potest etiam fieri veniale ex leuitate materiæ. Quarto, in iudicio pro eodè sumit hic D. Thom. mentiri, & tacere rem leuissimam, etsi debitam non est mortale, ergo nec mentiri in re leui. Quintò, hic est communis consensus, & conceptio omnium fidelium, vt si quis neget prælato se fregisse silentium, aut defuisse choro, licet mentiatur, tamen iudicetur peccare venialiter: similiter si interrogatus à iudice, an detulerit noctu lumen mentiatur illi.

Ad argumenta Caiet. respondeo. Ad primum iniuriam quæ iudicio fit, sicut in omnibus alijs actionibus humanis sumendam esse aut, ex materia, aut ex animo inferentes illam: constituimus autem hic, animum huius non esse contemnere iudicem, nec mentiri in quacunque re, sed in illa solum, quia leuis est, vnde cum ista iniuria non sit sumenda ex animo, sed ex sola materia, sicut datur reuera in iudicio materia leuis, ita quoque, & iniuria leuis, & consequenter venialis, Quod .n. vult Caiet. omnem iniuriam quæ fit in iudicio esse grauem, & mortale, falsum est, nam defectus iudicis iniuriã inferunt quoque iudicio, & defectus cõfessoris confessioni, at si sint leues isti defectus, iniuriæ quoque quæ per illos inferuntur, leues etiam sunt, & veniales. Similiter, & mendacium in re leui, quamuis sit veniale, grauius est in iudicio, quàm extra iudicium, & prolatum in confessione.

Nn, multò

multò grauius quàm in iudicio. Ad secundum di-
eo, plurimum differre inter simplex mendaciũ, &
si prolatũ in iudicio, & mendacium, cũ iuramen-
to, quia mendaciũ iuramento firmatum, etiam in
læuissima re est mortale, cũ in tali iuramento ad-
ducatur Deus in testem falsitatis, quod in quacũ-
que re fiat, cedit in grauem Dei iniuriam, & irre-
uerentiam, At citra iuramentum mendacium in
re leui, & si fiat in iudicio, non est mortale, quia
non mutat propterea naturam suam, nec definit
esse leue, nec infert grauem iniuriam iudicio, vt
constat.

Ad tertium distinguenda est maior, qui enim
negat veritatem, quam debet explicare iudici, in
materia graui, vt furtum, homicidium, aut cir-
cumstantias ad illam materiam grauem pertinẽ-
tes, vt quando interrogatur homicida vbi erat ta-
li hora, an gladius ille cruentus sit suus, quia tales
circumstantiæ sequuntur naturam, & rationem
delicti, sicut accessorium naturam sui principalis,
hic peccat mortaliter: qui verò negat in re leui,
vt religiosus qui fregit silentium, & si de eo iuri-
dicè interrogatus illud negat, peccat tanquam ve-
nialiter.

ARTICVLVS II.

*An liceat accusatio per calumniam se de-
fendere.*

Obseruemus primò, calumniam primò,
& per se esse falsi criminis obiectionẽ:
Secundò primò, & per se conuenit iniquo
accusatori, cuius proprium est falsa cri-
mina iniquè terri obijcere, transfertur
inde secundario ad reum, negantem vel occultan-
tem veritatem, quam tenetur in iudicio confiteri,
imponit enim malè, & falsò ipsi accusatori falsè, &
iniqui accusatoris crimen, & calumniatur illi, vnde
calumniosè se defendere est negare vel occul-
tare veritatem quam tenetur reus confiteri.

Obseruemus secundò, iudicem non posse con-
tra aliquem iuridicè procedere nisi vel infamia li-
ue clamorosa insinuatio, vel indicia manifesta,
vel semiplena probatio præcedat: nõ probat hoc
D. Thom. ostendemus tamen illud infra copiosè,
potestque interim probari: Quia occultorum so-
lus Deus est iudex, iuxta illud B. Pau... Corinth. 4.
[Nolite ante tempus iudicare, quo ad vsque ve-
niat dominus, qui & illuminabit abscondita tene-
brarum.] Quasi dicat, occulta & abscondita di-
uino tantum subsunt iudicio, non humano. Quod
variis in locis docent Summi Pont. can. Deus om-
nipotens 2. quæst. 1. can. Erubescant dist. 32. vbi
habetur. [Secretorum solus Deus est cognitor. c.
[Qualiter & quando, & cap. Inquisitionis, de Ac-
cus. & c. Licet Heli. De simonia. Crimen autem
cuius nulla est infamia, nulla manifesta indicia,
nec semiplena probatio, in iudicio occulta sunt.

Obseruemus tertia. Occultari veritatem bifa-
riam, aut viis licitis, vt tacendo, vel vtendo verbis
ambiguis, quæ citra mendacium illam occultent:
aut viis illicitis, vt mētendo, vel asserendo falsum,
vel vtendo aliqua fraude, vt dolo. Prius illud est
prudentiæ, hæc enim virtus medijs licitis tendit
in finem, posterius autem est vitii astutiæ, cuius
etiam est tendere in finem, sed medijs iniquis.

CONCLUSIO I.

*Accusatus aliquando tenetur veritatem confiteri,
nempe in tribus casibus, quando præcedit infamia, vel
indicia manifesta, vel semiplena probatio: Aliquando
verò non tenetur eam fateri, sed potest occultare, nem-
pe, quando nil horum præcedit.*

Probatur, Reus ex præcedenti articulo iuridi-
cè interrogatus tenetur confiteri veritatem,
interrogatus autem contra ordinem iuris nõ
tenetur illam fateri, sed potest occultare, quando
præcedit, vel infamia, vel indicia, vel semiplena
probatio, iuridicè interrogatur: ergo tunc tene-
tur confiteri: quando autem nil horum præcedit,
non interrogatur iuridicè, quia vbi nil horum ex-
istit crimina sunt occulta, & quæ non subsunt iu-
dicio humano, ergo si nil horum præcedat, potest
occultare veritatem.

CONCLUSIO II.

*Accusatus, quando potest occultare veritatem, de-
bet eam occultare viis licitis, vt tacendo, vel fallendo
iudicem absque mendacio, non tamen viis illicitis, vt per
mendacium fraudem, vel dolum.*

Hæc non indiget probatione, constat enim nõ
esse facienda mala, vt in de ueniant bona.

CONCLUSIO III.

*Qui negat, vel occultat crimen, quod tenetur confite-
ri, & in eo vititur viis illicitis, vt mendacio fraude, vel
dolo calumniæ se defendit, qui verò negat, vel occultat
quod non tenetur fateri, vititurque viis licitis, non agit
calumniosè.*

Paret, quia calumniosè se defendere idem est
quòd iniquè se defendere, & iniquè negare,
aut occultare veritatem.

CONCLUSIO IIII.

Nulli licet calumniosè se defendere.

Erspicua est, Nulli enim licet negare, aut oc-
cultare viis illicitis, quando licet illam occultare.
Porrò quia calumniosè se defendens per-
turbat iudicium, grauique iniuria afficit, & iudi-
cem cui non obedit, cum tenetur obedire, & ac-
cusatorem, insinuans illum falsò accusasse, cum
verè accusauerit, & Reip. impediens ne crimina
puniantur, propterea cap. primo, de iuramento
calumniæ in sexto cõfirmantur à Bonifacio VIII.
leges ciuiles Imperatoris Iustiniani in quibus, vt
in ipsis videre est sapienter præcipitur, vt iudex,
vel in principio, vel in progressu litis, in causis cri-
minalibus accipiat à partibus iuramentum calum-
niæ, id est iuramentum asserendæ veritatis, à quo
tamen iuramento excipiuntur omnes Ecclesiastici,
& religiosi præter quam in causis fidei, vt sta-
tuit Honorius III. cap. inhærentes, eodem tit. &
in

in legibus nostri regni excipiuntur etiam secularis in tribunalibus secularibus in propria causa criminali. Interest autem inter accusatorem, & reum, quod accusans iniquè, & per calumniã punitur pœnis iuris, ut vidimus, Reus verò, & si per calumniam se defendat, peccat quidem in foro animæ, & punietur à iudice propter delictum, de quo accusatur, propter calumniosam tamen defensionem, qua nitebatur se liberare, non punietur, nec alienæ sunt ob id impositæ pœnæ à iure, quia accusator voluntariè vitur illa iniquitate calumniæ, reus verò quasi coactus necessitate liberandi se à suppliciis. In quo prudenter lex se habet, considerans, innatum esse cuique, se ipsum qua via poterit tueri, & paucorum esse vitam potius exponere quàm aliquod peccatum committere: Sicut non punit virum occidentem uxorem de prehensam in adulterio, considerans paucorum esse tunc vehementem animi passionem temperare. Vide hic Diuum Thomam, ad primum, & secundum.

Materia huius art. præcipua est omnium, quæ tractantur in hac disputatione de iudicio, & ex qua multa quoq; intelliguntur pertinentia ad testes, Agunt de ea Doctores eisdem locis, & titulis in quibus agunt de accusationibus, Iuristæ in titulis de confessis, Scholastici in 4. dist. 16. Summistæ maximè Syluest. in verbo Accusatio, & Inquisitionis, Soto de reg. secr. memb. 2. quæst. 9. & 7. lib. 5. de iust. quæst. 9. art. 2. In qua ita nos geremus, ut prius explicemus voces, quibus Doctores in hac materia vtuntur.

Secundò, cum sint tres viæ quibus iudex potest procedere, Accusationis, Denunciationis, & Inquisitionis, explicabimus quo modo debeat procedere via accusationis, & denunciationis, ut iuridicè agat.

Tertio, quoniam tota ferè difficultas est in via inquisitionis in qua nullus est actualis, & formalis accusator, vel denunciator, sed ipse inquit ex solo officio, docebimus quo modo debeat ita via iuridicè procedere.

Vltimò, qua ratione debeat reus se habere, quãdo iudex vtens hac via iuridicè procedit, & qua ratione quando contra ordinem iuris. Tandem de interrogationibus, quæ solent fieri per torturas. Videamus ergo primo.

CONTROVERSIA I.

QV I D S I N T I N F A M I A,
clamorosa insinuatio, indicia manifesta, &
semiplena probatio.

Infamia est, quidam rumor ortus de aliquo crimine, non à maleuolis, vel maledicis, sed à probis, & honestis hominibus, sparsus inter multos. Colligitur hæc definitio ex c. Qualiter, & quando, el secundo, & cap. Inquisitionis de accusatio. Clamorosa insinuatio ex Innoc. III. Panorm. & Ioan. de Anania in dicto cap. Qualiter, & quando, idem omnino est, & pro eodem sumitur quod infamia: quos sequitur Soto in lib. de reg. secr. memb. 2. quæst. 9. dub. 3. post primam conclusionem. Franciscus tamen Aretinus in cap. Inquisitionis, num. 3. & in dicto c. Qualiter, & quando, num. 76. quem sequitur Azpilq. Inter verba conclus. 9. num. 124. volunt ista in iure distingui. Probant quia in illo cap. Inquisitio-

nis habetur. [nullum esse inquirendum pro crimine, super quo non laborat aliqua infamia, sed clamorosa insinuatio non præcessit. Et in illo cap. Licet Heli. de simonia dicitur: Per publicam famam, vel insinuationem frequentem. Quibus locis apertè proponuntur ista, ut diuersa, Et reuera ita est, differunt autem hac ratione, ut infamia sit, quando viri probi iudicialiter testantur, esse talè rumorem, & famam de tali crimine, non inter maleuolos, vel maledicos, sed inter viros probos, & honestos clamorosa verò insinuatio, est vox totius populi, vel publicus rumor inter multos de tali crimine extra iudiciũ. Dicimus autem in diffinitione infamiae, non à maleuolis, vel maledicis: nam quæ de me viri iniqui, vel qui me odio prosequuntur, asserunt, nullam mihi iuridicè ingerunt infamiam. De huiusmodi enim potius credendum est, velle illos mihi detrahere, & calumniari, quàm verum asserere. Vnde quando, vel astronomorum iudicio, vel alia via iniqua, vel diabolica de crimine alicuius, ut furto, vel adulterio, vel simili suboritur rumor (ut benè hic obseruat M. Soto) nullam habet vim, neque efficit infamiam in iudicio. Sed quæres, qui numerus exigatur, ut rumor sparsus dicatur verè, & in iudicio infamia, aut clamorosa insinuatio.

Dico primò, non sufficere duos, vel tres testes, etiam si sub iuramento asserant esse publicam vocem, vel famam talis delicti, à tali homine commissi, ut habetur in illo cap. Inquisitionis. §. Tertia dubitationis. Nec sufficit denarius hominum numerus, ut volunt aliqui Iuristæ in isto cap. Inquisitionis, nam in populis magnis decem pauci sunt, & iuxta regulas iuris nemo ob dicta paucorum debet infamatus reputari. Glossa autem in istud cap. Inquisitionis, quam sequitur, Soto, vult infamiam non posse certò hominum numero contineri, sed esse rumorem sparsum per maiorem, vel bonam partem viciniae, collegij, vniuersitatis, vel conuentus, in quo illa habitat. Idem vult Soto sensisse, Bart. de minore. ff. de quæstio. §. Tormenta, sed obseruat Azpilq. nil tale habere Bart. iuxta ipsum infamia est rumor sparsus, inter eos, quibus communiter incumbit tale scire.

Sed quidquid sit de auctore optimè explicat Soto, qui constituant infamiam, & est receptum inter Doctores, & in illo cap. Inquisitionis dicitur: [Nemo propter dicta paucorum debet reputari infamatus, nisi opinio eius apud bonos, & graues læsa existat:] Vnde iudicium infamiae sumendum est arbitrio prudentis, quando iam opinio dicitur esse communis. Nec requiritur ad infamiam testes esse oculatos, sat est audierint à fide dignis, vel habuerint indicia, & coniecturas sufficientes. Quamuis Caiet. hic vocet infamiam frequentè, & publicam vocem, per quam apud viros probos & prudentes rationabiliter res illa efficiatur suspecta, cui quadrat cap. Qualiter, & Quando, vbi dicitur: [Non semel tantum, sed sæpe.] Nonnulli volunt hæc relinqui arbitrio iudicis, sed quia iudex potest in hoc falli, & reo (ut videbimus) licet iuridicè ostendere se non esse infamatum, quidquid de eius infamia iudex sentiat, ideo tenenda est hic opinio Soti, quæ communior est, & quam etiam sequitur Syluest. infamia. q. 1. vel Caiet. quæ nil differunt. Nam, & Bartol. vbi illum citat Soto ait: [Infamia est opinio voce manifestata, ex suspicionem proueniens de re aliqua mala.]

Indicia sunt circumstantiæ, & signa, ex quibus prudenter, & rationabiliter solemus de actionibus, & operibus fratrum nostrorum iudicare.

Quæ

Quæ triplicia sunt, quædam certa, & expressa, ex quibus quadam certitudine morali licet cōiecturare, ut si natus cum nuda inueniatur in eodem lecto signum est certum concubuisse: Si quis euaginato gladio, & sanguine asperso deprehendatur iuxta occisum, maxime inimicum suum, signum est certum. Alia sunt non ita certa sed probabilia, ut si Ioannes Petrum minatus sit, & post aliquod tempus reperiat Petrus occisus, nec cum vlllo alio Petrus vnquam rixatus sit, quam cum Ioanne, est signum, & iudicium probabile, non tamen certum: potuit enim ab alijs occidi. Alia sunt leuia, quorum nulla est habenda ratio, ut si inueniatur cadauer in vno vico, & in alio Petrus trāsfiens, aut quid simile.

Semiplena probatio est: [Dictum vnus testis oculati, & iurati, ac omni exceptione maioris speculati:] nam testis ex auditu solo, nullam efficit probationem, nec plenam, nec semiplenam, sed tantum valet ad indicandum, & inquirendum testes occultatos. [Et iurati:] quia, ut videbimus dictum testis sine iuramento nullam habet vim in iudicio, [& omni exceptione maioris,] id est, qui nullum habeat ex defectibus, propter quos potest ipse, vel dictum eius à iure repelli.

CONTROVERSA II.

QUANDO IUDEX IURIDICÈ INTERROGET VIA ACCUSATIONIS, & DENUNCIATIONIS:

Obseruemus ex Soto de reg. secr. memb. 2. q. 4. post primam conclusionem in fine dubij tertij in criminib. quæ sunt in damnum publicum, ut hæres, proditione Reip. latrocinio, & similibus denunciationem habere vicem accusationis, formalis, & denunciantem illa esse velut formationem, & actuale accusatorem, cum in huiusmodi criminibus (ut vidimus) quis teneatur accusare, denunciat autem aliquando, & non accusat, non ex defectu voluntatis accusandi, sed quia videt se non posse illud probare: tum etiam, quia in huiusmodi delictis: eo ipso quo sunt in damnum commune quis est pars læsa, & proclamatur ut pars læsa, in delictis verò quæ sunt in damnum priuatum, denunciator solum est denunciator, & non accusator cum in his nec teneatur accusare, nec ipse sit pars læsa. Quo fit, ut in publicis criminibus via denunciationis coincidat cum via accusationis, idemque sit in illis, aliquem esse accusatum vel denunciatum: In alijs verò, quæ non sunt in damnum publicum, via denunciationis coincidit cum via inquisitionis, debetque in eis iudex procedere, sicut inquirens nullo formaliter accusante.

Obseruemus secundò: Hæc tria, infamiam, siue clamorosam insinuationem) nam vtriusque eadè est ratio in iudicio) indicia, & semiplenam probationem sic distingui, ut infamia gerat quidem vires accusatoris, non tamen sit testis neque probatio: quod patet, quia cum testibus, & sufficienti probatione potest reus condemnari, cum sola autem infamia, potest quidem contra illum procedi, non tamen condemnari, ut docuit Christus, Luc. 16. vbi refert illum villicum iniquitatis, diffamatum quidem apud dominum, non autem cōdemnatum, quin prius vel confessione ipsius, vel alia via delictum illius sufficienter, & iuridicè cō-

staret: indicia verò gerunt vicem testis, & probationis, sumuntur enim indicia ad probandum delictum, sicut & testes, & ex illis sicut ex semiplena probatione, si reus uaget delictum, traditur torturæ: imò aliquando, etsi non tota pœna aliqua tamen parte pœnæ punitur, quod an benefiat, deinde videbitur interim certissimo est argumento, indicia ad probationem pertinere, cum propter solam accusationem, nisi adsit probatio, nemo tortura vel aliqua pœna iustè affici possit, propter indicia tamen afficiat.

CONCLUSIO PRIMA.

Ut iudex via accusatoris, vel denunciationis habentis vim accusationis, iuridicè procedat, ac interrogatum, requiruntur, sufficiuntque, vel semiplena probatio, vel expressa, & manifesta indicia.

Prior pars nempe requiri aliquod istorum patet: Quia si nil horum existat, cum ex solo dicto accusatoris non possit iudex iuridicè procedere, nõ erit iustus index, sed temerarius, & ex leui fundamento procedens. Quod verò sufficiat quòdvis illorum, probatur, iuxta dictamen rectæ rationis plura exiguntur ad obtinendum finem, quàm ad adhibenda media, plura, ut perueniatur in terminum, quàm ad aggrediendam viam, interrogatio iudicis est via, & medium ad sententiam, & condemnationem rei, ergo plura exiguntur ad condemnandum quàm ad interrogandũ, & pauciora ad interrogandum, quàm ad condemnandum, sed ad condemnandum sufficit plena probatio ex duobus testibus, iuxta illud in ore duorum, &c. ergo, quando est qui proclamatur, & accusat sufficienter vel semiplena probatio vnus testis, vel expressa, & certa indicia, quæ moraliter & prudenter quando talia sunt, non minus conuincunt quàm vnus testis.

Secundò, in iorem fidem facit infamia, quàm vnus testis oculatus omni exceptione maior, vel indicia manifesta, quia infamia nullam facit probationem. Hæc autem aliquam, & grauem, etsi non plenam, sed sufficit ad interrogandũ, & examinandum reum, ut patet de illo villico iniquitatis, qui cum esset diffamatus iustè, & ritè interrogatur: [Quid hoc est quod audio de te, redde rationem:] Ergo sufficienter quoque indicia vel semiplena probatio.

Tertiò, si non posset iudex interrogare accusatum, nisi existente iam sufficienti, & plena probatione duorum testium, efficeretur ut tantum esset vna via ad condemnandum nempe conuictum testibus, at omnimode tam ciuili, quàm canonico est duplex via, condemnatur enim vel conuictus, vel confessus, ad quod exigitur interrogatio iudicis sine sufficienti probatione, cum aliqua tamen semiplena. Deniq; in scriptura interrogatur Caim, & multi alij.

Diximus indicia expressa, quia raro sufficit vnũ indicium, nisi adeo esset ingens, ut deberet haberi pro multis iudicio prudentis, quale est illud quod posuimus pro exemplo, de existente gladio nudo, & asperso sanguine iuxta cadauer, sed communiter desiderantur plura, ut docent omnes ferè Doctores in l. congruit. ff. de officio præsidis. Quia communiter iudicia non sunt ita, euidentia, & expressa, ut efficiant certitudinem moralem, sed probabilia tantum, & efficientia probabilem tantum

tantum opinionem, sufficientemque, non ad condemnandum, sed interrogandum, & procedendum: ex probabilibus autē certum est vnum; aut alterum, non sufficere, sed multa desiderari. Desiderantur autem non semper eadem, sed aliquādo plura, aliquando verò pauciora, pro qualitate criminis, propter quod in cognitione indiciorū multa relinquuntur arbitrio prudentis iudicis, vt docent Doctores in l. Finali. ff. de quaest. & Panor. in c. cum in contemplatione. de Reg. iuris. Dicimus manifesta, debet enim aperte indicare, & delictum, & delinquentem, ideo enim dicuntur indicia quasi digito indicantia, & crimen, & auctorē ipsius. Vnde indicium vocatur ab ipsismet Iuristis. l. Finali, Cod. de probationibus signum notabile, & medium intellectuale eliciendæ veritatis ex aliqua singulari, & notabili circumstantia, vt docet Sylu. Fama. §. 7. An autem ex solis iudiciis propter maximam eorum certitudinē possit aliquis condemnari. Videbimus suo loco, nunc tantum agimus de ipsis, vt sufficientibus ad iuridicam interrogationem accusati.

CONCLUSIO II.

Vt accusatus teneatur iuridicè respondere, & confiteri veritatem, exigitur vt semiplena probatio, vel indicia, quæ habent iudex ad eum interrogandum, ipsi, iuridicè consent.

Verbi gratia si iudex interroget, quia habet vnum testem, non tenetur reus respondere, quin ipsi manifestetur testis ille, ad examinandum sit ne omni exceptione maior, quia si iuxta iura potest eum repellere, non facit semiplenam probationē: similiter debent illi proponi indicia quibus nititur iudex: quia si sint aperte leuia nullam habent vim, nec potest ex eis iudex procedere: similiter cū debeant esse iuridicè probata per duos testes omni exceptione maiores, vt ait hic Caiet. & habetur leg. custodias, ff. de public. iudic. & ibi Glossa, Barto. Angelus, & Imola, est locus reo, vel ad repellendos testes illos indiciorum, vel ad ostēdenda illa signa, & indicia leuia esse, & ita non tenetur de crimine præcipuo respondere, donec iuridicè exploratum, sit iudicem habere sufficientem, & semiplenam probationem, vel indicia sufficientia, ad procedendum, & interrogandum, Hæc conclus. sic explicata est communis habent illam D. Thom. & Caiet. hic Sylu. Indiciū. §. 3. Soto lib. 5. de iust. quaest. 9. artic. 2. Nauarr. Inter verba conclus. 6. num. 134. & num. 141. & omnes ferè iurisperiti.

Et probatur, Mandatum iudicis est, velut quædam lex particularis, legi autem nemo tenetur actu obedire, donec publicetur, & constet non esse iniquam, & iniustam. 3. quaest. 4. can. Dixit Sara. & Dif. 82. can. Proposuisti, ergo nec mandato iudicis tenetur reus maximè cū suo periculo obedire, donec illi constet interrogationem illam, & mandatum non esse iniquum, hoc autem constare non potest nisi ei proponantur indicia, vel semiplena probatio, quibus ponitur ius iudicis ad interrogandum: ergo non tenetur antequam hæc ipsi consent, respondere.

Secundò, nemo tenetur ad petitionem alterius dimittere bona sua, famam, vel vitam, donec ei constet de iure illius, quia petit, iudex interrogās petit, habetque ius ad petendum à reo, quia existit semiplena probatio, vel indicia manifesta: ex-

go donec illi hoc ius innotescat, videatque iudicem iuridicè petere, id est, habere sufficientem: & semiplenam probationem, vel indicia, non tenetur confiteri, & exponere se, vel sua.

Tertiò, nō tenetur testis cum periculo alterius explicare iudici, procedenti via inquisitionis veritatem, donec certò ipsi constet, illum de quo inquit esse infamatum, quia in via inquisitionis (vt videbimus) totum ius inquirēdi nititur infamiae: ergo multò minus tenebitur accusatus cum proprio periculo explicare, & respondere iudici veritatem, quin ipsi prius constet, semiplenam probationem, vel indicia, quibus iudex nititur ad interrogandum, esse iuridicè sufficientia. Et ita Bar. & omnes Doctores docent, vt refert Azpilq. Inter verba conclus. 6. num. 242. teneri iudicem, nisi iniquè velit agere, & contra ordinem iuris, initio litis facere copiam testis, vel indiciorum quibus nititur reo, ad illa examinanda, & repellenda si oportuerit, ac potuerit, antequam interrogetur de principali crimine. Vnde si postquam reo proposita sunt, potest illa iuridicè repellere, non tenetur respondere iudici de crimine de quo interrogatur, si verò non possit, sed iuridicè sufficientia, tenetur respondere, cum iudex tunc iuridicè ac rectè interroget, Quod si dubius sit, res est difficilior, propterea videamus oportet, quod etiā pertinet ad testes.

CONTROVERSA III.

TENEATUR NE REVS explicare iudici veritatem, quando prudenter dubitat, an iuridicè interroget, & procedat?

Dico prudenter, & probabiliter, quia si leuiter, & sine rationabili fundamento ex passione propria dubitet, huiusmodi dubitatio non liberat eum à debito respondendi, sed tenetur, non minus quàm si aperte constaret illum iuridicè, & ritè procedere, in quo stabit consilio periti, & prudentiæ aduocati. Vbi admoneo iudices, potuisse ipsos ab hac quaestione nos liberasse, si omnes ita periti essent, ac timentes Deum, vt certum esset, ipsos non procedere sine sufficienti ac debita semiplena probatione, vel iudiciis, tunc enim solo iudice illa proponente, & ostendente, deberet reus in dubiis illi parere: at cum non omnes ea peritia, & timore Dei sint prædij, quales in ipsis existunt, & experientia teste, aliqui, vel ficto, vel imprudenti zelo iustitiæ, & punitionis delictorū, facile quibusuis probationibus, & iudiciis, moueantur non debet reus in dubiis stare solo dicto iudicis, sed examinanda est proposita quaestio.

Palud. in 4. dist. 19. q. 4. statuit hanc regulam. Quando prælatus, vel iudex exigunt à teste, vel reo secretum aliquod, vel delictum, si certum, sit iudicem illum iure illud exigere, obediendum esse illi, si verò certum sit præcipere illud cōtra ius, vel præter ordinem iuris, non esse ei obediendum. Quod si fuerit dubium, præsumendum esse de iustitia iudicis, id est ipsum iustè interrogare, & explicandam esse ei veritatem. Subscribit hunc sententiæ Sylu. Inquisitio. §. 13. & obedientia. §. 4. vbi addit omnes Doctores (intelligit Canonistas) idē sentire. Probatur hæc opinio. Præceptum iudicis, vel superioris (vt sæpè dictum est) est quædam lex priuata, lex autem superioris quamuis dubi-

tetur

teretur an sit iusta, obligat subditos, ergo similiter quando iudex aliquid præcipit, & eius iustitia est dubia, tenetur interrogatus obedire, & respondere.

Secundò, In huiusmodi dubio licet iudici interrogare testem, teneturque testis respondere, vt docent iuristæ, obseruantque ipsi iudices, ergo similiter potest interrogare reū, & tenebitur reus respondere. Antecedens ita probant: Nemo est priuandus iure suo, vel re quam possidet, donec constet non habere tale ius, aut rem illam non esse suam I. Qui scit. ff. de vsu. & can. si virgo. 34. q. 2. quia in dubiis melior est ratio possidentis: sed iudex habet actu ius ad interrogandum reum, vel testem, ergo donec certum sit non posse ipsum iuste illos interrogare, non est expoliandus isto iure, in casu dubii non est certum, ergo manet illi istud ius interrogandi, tenenturque ipsi respondere: sunt enim hæc relata, superior potest interrogare: ergo subditus tenetur respondere. Et confirmatur, quia aliàs tenerentur superiores, eorum quæ præcipiunt, manifestare subditis causas omnes, & motiua quibus ducuntur ad illud præcipiendum, quod cederet in graue damnum, & multa incommoda debita gubernationis.

Tertiò, mandata superiorū obligant, nisi aperte constet esse iniusta, vt si princeps præcipiat bellum, nisi aperte constet esse iniustum, tenentur subditi militare, vt docet. D. August. 23. q. 1. Quid culpatur, sed interrogatio iudicis est quoddam mandatum, ergo.

Denique si coniux dubitet de alio coniuge, an sit verè vir suus, tenetur nihilominus reddere illi debitum si petat, quia est in possessione petendi illud, vt est definitum cap. Dominus. De secundis nuptiis, & cap. Inquisitionis. De sententia excommunicationis: ergo cum iudex habeat actu ius interrogandi, & sit in possessione talis iuris, in re dubia tenetur subditus illi respondere.

Oppositum docent Caiet. hic Soto de regen. se. cre. memb. 7. quæst. 7. post conclusionem tertiam, & copiosè memb. 3. quæst. 2. per totam, vbi ex profecto tractat hanc quæstionem Adria. quodlib. 2. vbi, etiam si in dubiis doceat obediendum esse superiori, in hac tamen parte sentit non esse obediendum iudici, Nauar. Inter verba conclus. 6. nume. 134. Probant hi non teneri reum in re dubia ad explicandam veritatem, quia nemo tenetur re suam dimittere, & illa se expoliare, nisi certò, & aperte constet de iure alterius illam postulantis, reus possidet suum honorem, famam, vitã, & bona, si confiteatur delictum suum, omnibus his vel aliquibus saltem se expoliat, ergo non tenetur de licitum suum confiteri, nisi certò ipsi constet, iudicem iure, & ritè interrogare, hoc illi certò non constat quando prudenter est dubius, ergo tunc non tenetur.

Ad intelligendam hanc quæstionem, & multa quæ circa hæc dubia tam in iudicio, quàm extra iudicium possunt sese offerre.

Obseruemus primò, vt optimè docet Soto de regendo se. cre. memb. 3. quæst. 2. maximè differre hæc duo, dubium, & formidinem, Dubium enim est, quando animus in neutram partem contradictionis inclinatur, sed ita est suspensus, vtramque habeat pro incerta, quo modo dubitamus sint ne paria: astra an imparia: formido verò est quando vni quidem parti contradictionis assentimur, habemusque illius opinionem, sed cum aliquo scrupulo, & dubitatione alterius partis, num forsan illa alia pars vera sit, vt cum mercator consulit viros

doctos, & timoratos, num contractus quem exercet sit licitus, & omnibus assentibus esse licitum, assentitur quidem huic parti, habetque illius propter dicta tot Doctorum certam opinionem, sed vna cum illis manet adhuc illi aliquis scrupulus, & dubitatio, sit ne forsan illicitus. Hæc dubitatio vnius partis, quæ stat simul cum assensu, & opinione alterius, vocatur formido, quæ potest esse leuis, & nulli ferè nitens fundamentum, sed solum imbecillitati, vel ingenio, aut stultitiæ, & leui causæ, potest quoque esse grauis, & habere fundamenta, ac motiua iudicio prudentis rationabilia.

Obseruemus secundò, dubium duplex esse, aliud speculatum, & aliud practicum, speculatum pertinet ad rem aliquam secundum se sumptam, & consideratam ab intellectu speculatiuo: practicum verò, pertinet ad epus, & actionem in indiuiduo exercendam, præcipiendamque ab intellectu practico: quæ dubia ita sunt affecta, vt possit esse dubium speculatiuum circa rem aliquam in intellectu speculatiuo, intellectu, practico nihilominus certò intelligente, quid agendum sit. V.g. in casu proposito, sum dubius an res quam possideo sit mea? & an debeam illam retinere, cum dubitem an mea sit? prius dubium est speculatiuum: pertinet enim ad rem ipsam speculatiuè, & secundum se consideratam, aliud verò est practicum, pertinet enim ad opus, & actionem hanc in indiuiduo, an debeam illam retinere? cum dubitem an sit mea? Vna cum isto dubio speculatiuo iudico intellectu practico me non debere illam dimittere, cum illam actu possideam, & bona fide, sed quãdiu non certò constat de iure alterius, posse me retinere illam, quia in dubijs melior est ratio, & ius possidentis. Similiter dubitat vir, an hæc sit vxor eius post contractum, & consummatum iam in matrimonium, vna cum hoc dubio speculatiuo, habet hunc assensum practicum, si petat debitum, teneor illi reddere, quia habet possessionem mei corporis per in matrimonium, & quamdiu res est dubia, non possum ego expoliare illam suo iure, & possessione.

Obseruemus tertio, crimina de quibus iudex interrogat, aut cedere tantum in damnum delinquentis, aut in damnum alterius publicum, vel priuatum. Rursum quæ vergunt in damnum alterius maximè publicum, aut esse iam præterita, & commissa, ita vt illorum auctor non sit paratus similia patrare, nec alicui deinde nocere, aut sunt adhuc in fieri, ita vt in suis delictis reus ille adhuc perseueret, habeatque animum nocendi.

Obseruemus quarto, Regulam esse inter doctores maximè receptam in materia de ignorantia. In dubio sequendam esse partem tutam, quãdo alia, & si probabilis sit, non tamen est tuta: quod si neutra fuerit tuta, illa tunc eligatur, in qua minus est periculi. Verbi gratia, ignorat aliquis nullo modo licere mentiri, neque officiosè offert se illi casus in quo debet seruare vitam alicuius hominis, si commodè possit, sed non potest nisi dicto aliquo mendacio officiosè, est dubius (quia est vir maximè ignarus) ad quid potius teneatur. In hoc casu, cum propter suam ignorantiam æqualiter sit anceps, & neutra pars sit ei tuta, sed siue mentiatur, vt tueatur vitam illius hominis, siue nõ tueatur ne mentiatur, quicquid horum præstet, timet peccare, debet hic in tali ignorantia, & dubio existens, inclinare in illam partem, quæ minus periculi habet, & metiri officiosè, Nec repugnat huic doctrinæ mendacium numquam esse licitum, nec posse dari perplexitatem in lege

Dei:

Dei: quia nos non dicimus licere huic mentiri, sed cum ex sua ignorantia existimet quicquid agat se peccatorum, debet potius ita dubitantem committere peccatum veniale illius mendacii officiosi, quam aliud peccatum non servandi vitam hominis, in quo tam graue est periculum. Nec repugnat ex ignorantia culpabili, aliquem illa durante esse perplexum, illa enim perplexitas non est à lege Dei, sed ab ignorantia culpabili, aliquem illa durante esse perplexum, illa enim perplexitas non est à lege Dei, sed ab ignorantia culpabili qua ita est perplexus. Et probatur hæc regula ex D. Thom. in 4. distinct. 36. Quo loco cum asserat magister caput illud, Si quis ingenuus. 29. quaest. 2. ubi dicitur: [Si quis bona fide desponsauit sibi puellam, credens illam esse liberam, & postea ex probabili causa dubitet illam esse seruam, non tenetur reddere illi debitum, nec consummare matrimonium, quamuis Ordinarius præcipiat. Explicans hunc textum D. Thom. reddit hanc rationem. Quia si iste ingenuus, qui talem puellam sibi desponsauit bona fide, & deinde prudenter dubitat esse seruam, reddat ei debitum sine animo maritali, fornicabitur, quod nullo modo licet, si vero animo maritali, incurrit graue detrimentum: ut inuitus, & coactus, cum serua matrimonium consumet, nec tale damnum incurrat, non tenetur (inquit Diuus Thom.) reddere illi debitum.] Vbi aperte diffinitur iuxta hanc explicationem Diui Thom. in re dubia declinandum esse in eam partem, quæ minus habet periculum.

CONCLUSIO PRIMA.

In criminibus que non sunt in damnum imminens alteri, nec publicum, nec priuatum, sed iam sunt præterita, & commissa, tam testis, quam reus quando prudenter sunt dubij, a iudice rectè, & iuridicè interroget, non tenetur ei respondere.

Probatur: Ex regula propoſita in quarta obseruatione, in dubio quando neutra pars est iura, inclinandum est in eam quæ minus habet periculi, sed tacere, vel occultare veritatem sine mendacio, in casu huius conclusionis parum aut nil habet periculi, explicare vero illam multum, quia exponuntur vita, fama, vel bona rei: ergo in huiusmodi delictis, non tenetur subditus qui ita dubius est, respondere iudici, imò potius tacere, vel occultare illi veritatem.

Secundo, probatur, Ex varijs regulis iuris. Est enim quedam regula iuris: [In dubijs melior est conditio possidentis: Alia. Vniuscuique præsumitur bonus, quamdiu non probatur malus, vel iure existimatur talis.] Ex quibus sic argumetur: Reus est in possessione suæ famæ, & honoris, & præsumendus bonus, donec probetur malus, vel iure existimatur talis, sed quamdiu res est dubia, non est priuandus illa possessione suæ famæ, ex ista prima regula, imò quamdiu res est dubia, est iudicandus bonus, quia quamdiu res est dubia, non probatur malus, nec iure existimandus talis, ergo quamdiu res est dubia in huiusmodi delictis, nec ipse nec alius potest delicta eius reuelare, & fateri illum esse malum, & delinquentem.

Tertio, sicut se habeat probationes plene ad condemnandum, & ita & semiplena probatio, vel indicia ad interrogandum, & respondendum, sed omnia iura proclamant, in criminalibus probatio-

nes quibus aliquis est condemnandus, debere esse luce meridiana clariores, & non dubias, ergo & semiplena probatio, & indicia, & alia quæ requiruntur, vt iudex iuste interroget, & subditus teneatur respondere, debent etiam non esse dubia, sed saltem certa, & aperta.

Quarto, in materia morali maxime in hac criminali non est illa pars magis tuta, & minus dubia, cui plures rationes fauent, sed quæ minus habet periculi. Ex maiori enim vel minori periculo sumendum est in his, quid sit magis tutum: solumque attendimus quæ pars plures rationes habeat, quando periculum est æquale: Sed non obedire iudici, quando de eius interrogatione prudenter dubitatur, minus habet periculi, quam respondere, vt constat, ergo illa pars est minus dubia, & magis tuta.

Vltimo, omnia iura, & naturale, & diuinum, & humanum volunt in dubijs fauendum esse reo, quando id non cedit in alterius iniuriam, crimina de quibus loquimur in nullius sunt iniuriam, ergo in his quando prudenter dubitatur de interrogatione iudicis, debet testis sapere reo, occultando eius delictum, & multo magis reus sibi ipsi. Ex his sequitur apperè.

CONCLUSIO II.

Iudex quando prudenter, & rationabiliter est dubius an illa semiplena probatio, vel indicia sufficiant, non potest interrogare reum, sed peccabit grauissimè, & tanto magis quam alij, quanto potius tenetur ex officio ad seruandam iustitiam, & debitum ordinem iuris.

Constat hæc conclusio tertio, & vltimo argumento, quibus probat est præcedens. Ex his etiam constat, non teneri reum, vel testem, qui prudenter dubius est, in criminibus, de quibus in prima conclusione respondere iudici Ecclesiastico, etiam si sub excommunicatione, & occultis interroget, & præcipiat respondere: quia præcepta ista, & censuræ neminem obligant, ad reuelandum, quod iure naturæ tenetur occultare, aut tanta conscientia potest occultare: censura enim hoc tantum præstant, vt quod quis iam aliàs debebat efficere, maiori vinculo, sub maiori pœna debeat. Vnde tenetur iste qui sub censura interrogatur, diligentius inquirere, cur & quo modo dubitet, & præceptum illius iudicis, sit ne iustum, an iniustum, & hic est timor quem vult D. Greg. haberi ex sententia iudicis siue iusta siue iniusta sit. 11. q. 3. vt optimè explicat Soto loco citato.

CONCLUSIO III.

In eisdem criminibus, de quibus prima conclusio, que non sunt in damnum alterius, etsi subditus reus, vel testis, opinetur iudicem rectè procedere, si nihilominus habeat grauem formidinem, & ex rationabili fundamentato, illum non procedere iuste, imminetque periculum vel vite aut rei, vel honoris grauissimè viri, & præstantis in Repub. non tenetur respondere iudici, posita tali formidine, & tali periculo grauis damni.

Hanc habet Soto loc. cit. concl. 7. & est recepta inter discipulos D. Thom. Et probatur. Grauis, & rationabilis formido tantæ damni, iudicio pruden-

prudendum non minus valet quam dobitatio est periculo alterius minoris damni, sed dubius debet fauere illi parti, in qua est maius periculum, ergo similiter qui sic formidat. Et confirmatur, quia grauis formido in re graui, praeponderat opinioni in re leui in materia morali.

Secundò, Vt diximus, quae pars fit magis vel minus tuta, non sumitur ex rationibus, quibus nititur, sed ex periculo, Nunc sic, Habenti opinionem vnius partis, possunt se offerre rationes probabiles adeo graues ad efficiendam formidinem alterius vt non modo valeant, verum etiam possint destruere illam opinionem, & reddere dubium, sed dubius non tenetur respondere nisi in fauore rei, ergo neq; qui ita formidat in causa afferente tam graue periculum, cum illud praeponderet quibusuis rationibus probabilibus.

CONCLUSIO III.

Vt subditus tuta conscientia non respondeat in re dubia, non est necesse desinat esse dubius, an iudex iuste interroget, debet tamen habere hoc iudicium practicum, in hoc casu non teneor respondere.

PAtet, quia aliter ageret contra conscientiam, quo circa debet tunc consulere viros peritos, & stare dicto illorum: Ita Nauar. Inter verba, num. 139. Adrian. quodlibeto 2. quaest. 1. patetque ex dictis in 2. obseruatione.

CONCLUSIO V.

In criminibus quae sunt in damnum alterius publicum, vel particulare adhuc imminens, & quod adhuc est in fieri, iudex etsi dubius sit rectè tamen, & ritè interroget, & testis etsi dubius tenetur respondere.

PRobatur ex illa eadem regula quo ad damnum publicum, quia illa pars est in dubijs sequenda, & magis tuta, in qua est minus periculi, sed maius periculum est in damno publico imminenti, quam in damno priuato quod potest reus pati: ergo tunc inclinandum est in fauorem boni communis, tam à iudice in interrogando, quam à subditis in respondendo, Nec argumenta quibus probauimus primam conclusionem, hunc repugnant, quia ob bonum publicum non requiruntur tot media vel inerita processus, vt quis timeatur malus, vel deiciatur à suo honore, cum bono communi consulendum sit, exponendo pro illo quae sunt bona priuata aliorum.

Res difficilior est quando crimen est in damnum imminens personae: Sed & in his quoq; probatur proposita conclusio ex illa alia regula, In dubijs potior est ratio patientis iniuriam quam inferentis, in hoc casu reus iste accusatur propter damnum quod vult alteri inferre, vel prudenter timetur esse illo inferendum, ergo in hoc dubio fauendum potius est fratri, qui periclitatur damnum illud inique pati, quem huic reo sic accusato: & consequenter iudex in tali casu, & si dubius iuste interroget, & subditus tenetur respondere.

CONCLUSIO VLTIMA.

Reus in huiusmodi criminibus tenetur aut respondere, aut desistere omnino ab illo crimine, & damno inferendo.

PAtet iudex, vt constat habet ius ad interrogandum, & consequenter subditus debitum respondendi in huiusmodi dubijs quamdiu imminet damnum fratri: sed quamdiu non desistit reus à crimine nociuo, imminet damnum fratri: ergo quamdiu non desistit, habet iudex ius interrogandi, & consequenter debet illi reus respondere, aut resipiscere, ne tale damnum alteri imminet.

Nunc ad argumenta in oppositum. Ad primum dico, leges superiorum cum in vniuersum loquantur, praecipere communiter ea, in quibus nullum est periculum vitæ, vel famæ: cum autem in criminalibus illud maxime imminet reo, propterea in talibus mandatum iudicis non obligat in dubijs. Omnes namque leges, & mandata superiorum praesumendum est nil praecipere, quod non sit rationi consonum, alienum autem est à recta ratione, vt in re dubia respondeat aliquis cum damno alterius, multò minus cum damno proprio: nisi iam culpa illius qui accusatur, damnum alteri terrore imminet, tunc enim potior est ratio patientis iniuriam, & periclitantis, quam volentis illam inferre, vt constat ex quinta conclusione.

Ad secundum dico, propositionem illam neminem esse expoliandum iure suo, donec certò constet non habere ipsum tale ius nostrae sententiae fauere, nam cum reus habeat ius occultandi sua delicta, nisi contra ipsum existant manifesta indicia, vel semiplena probatio iuridice sufficientia, donec ista certò constet existere, non debet priuari isto iure, & obligari ad respondendum, certò autem non constat, quando res est dubia.

Ad do iudicem non habere ius interrogandi, nisi quando semiplena probatio vel indicia iuridice, & certò sufficientia existunt, quod si aliter aliqui iudices se gerant, abusus est non vsus, nec consuetudo quae aliquod ius ipsis tribuat.

Ad tertium respondeo, militantem ex precepto sui principis, etsi dubio, agere partes suae Reipub. & debere propterea illi obedire: quia etsi bellum illud sit in damnum hostium, potest quoque omisso illius esse in damnum suae Reip. cui potius tenetur fauere: quo fit, vt obediendo suo principi, sequatur partem tutiorem, at in iudicio in quo accusatur aliquis de crimine, quod nulli alteri nocet, si dubium sit, an iudex iuridice procedat, occultandum veritatem nulli nocetur, explicando verò illam potest reo grauius noceri, vnde in dubio isto tutius est illam occultare, debetque propterea ita fieri, cum in dubijs tutior pars tenenda sit. Solutio vltima satis constat ex 2. obseruatione.

CONTROVERSA III.

DE VIA INQUISITIONIS. Quotuplex ea sit.

AGendum iam est de via inquisitionis, & applicandum quo modo se debeant habere, quando hac via proceditur, tam iudex quam subditus. Ad quam disputationem quae difficilis est, & in

in hac materia potissima, obseruandum est in primis, quod iam superius attingimus: Inquisitionem esse inuestigationem vel criminis, vel peccatoris occulti, quæ sit à prælato vel iudice: distingui quoque ab Evangelica denuncatione, quæ omnibus incubit ex charitate, & ab accusatione, quæ solis subditis conuenit, quia inquisitio, siue delicti, siue delinquentis, nec fit ex charitate, nec pertinet ad subditos, sed fit ex iustitia, & officio, pertinetque ad solos superiores, & iudices.

Est autem dimissis varijs diuisionibus, & generibus inquisitionis, quæ afferuntur à Canonistis, inquisitio triplex. Prima omnino generalis. Alia omnino specialis. Alia uero partim generalis, & partim specialis. Omnino generalis est, quæ prælati uisitatæ suam diocesim vel iudices, & superiores suam præuinciam, inquirunt uitam, & mores subditorum, an seruent leges, & statuta illius loci? an aliqui delinquentes ibi existant, quos oporteat puniri? Vocaturque generalis quia nec persona aliqua nominatur, nec crimine de quo inquiritur, sed in genere tantum proponitur. Omnino specialis est, quando in particulari inquiritur, non inaturque; persona delinquens, & delictum, ut an Petrus occiderit istum hominem, cuius cadauer inuentum est? Partim generalis, & partim specialis est, quando delictum in particulari exprimitur, persona uero non nominatur, sed tantum inquiritur in communi, ut cum inuento cadauere inquiritur, quis illi hominem occiderit, uel e conuerso, quando exprimitur persona, non autem certum crimen, ut cum inquiritur, An Petrus sit homo flagitiosus? Rursum, inquisitio quæcumque sit, potest fieri, aut ad inferendam poenam, & puniendum delinquentem, aut ad nullam poenam, sed ad uiradum errorem aliquem, uel incommodum, ut cum inquiritur, An Petrus habeat merita necessaria, ut conferatur ei beneficium, uel dignitas? An Ioannes, & Maria habeant inter se aliqua impedimenta, propter quæ non possint inter se contrahere matrimonium? Quæ proprie non est inquisitio criminalis, nec delictorum, de qua hic agimus, sed inquisitio meritorum, & sufficientiæ: Et in hac omnium Doctorum sententia est, etiam si nulla præcedat infamia, non modo testem à iudice competenti requisitum, reddere ad explicandos secreta, uel iudicem si oportuerit, defectus, & impedimenta quæ uerè, & certo nouerit, uerum etiam ipsummet subditum in causa propria interrogatum. Primò, quia iudex, uel prælatus tenetur ex officio, & iustitia officium illud, uel beneficium non conferre indigno, & consequenter, cum possit inquirere, an iste qui se ipsum ad illud obtinendum offert, sit indignus, ut habeatur. Cum in multis, & c. cum dilectus. Extra de electione, nec alia via possit id scire, nisi aut dicto testis, aut confessione ipsiusmet postulantis, potest eos interrogare, & ipsi tenentur respondere. Secundò, quia si quæ ratio id prohiberet, certè hæc sola, & defectus occulti prodantur, hæc autem ratio hoc non prohibet, quia postulans illud officium, uel dignitatē, eo ipso quo postulat, offert se huic incommodo uoluntariè, & cedit iuri suo, consentitque, ut iudex possit inquirere, & interrogare quoscunque, an habeant aliquos defectus, ob quos sit indignus tali officio, uel beneficio. Tertiò, quia infamia (ut uidebimus) nõ exigitur in inquisitione, nisi, ut habeat uicem accusatoris, cum siue accusatore nemo possit cõdemnari, at inquisitio ista meritorum, & sufficientiæ, cum non procedat ad condemnationem, uel punitionem, non indiget accusatore, & ita neque infamia.

Tomus Primus.

Ex his fit, ut uoluntariè postulans officium, uel dignitatem, teneatur proprios defectus, uel peccatum, uel generis sui, qui ipsum illo officio, uel dignitate indignum efficiunt, interrogatus, quamuis occulti sint prodere. Dico uoluntariè postulans, nam si ipse non postulet, sed elector ipse offerat, non tenetur, quia retinet ius ne de occultis infamet, cui non renuntiat, nisi quando ipse uoluntariè postulat: Propter, quod tenetur superiores, & electores, quando uolunt promouere aliquem ad aliquod officium, uel dignitatē prius explicare illi per se, uel interpositam personam, suum animum, & indicare illi condiciones, & qualitates requisitas, ac defectus, qui possunt esse impedimento, ut ipse de se ipso iudicet, sit ne idoneus, & sufficiens. Quod si sic admonitus consenserit tunc simul consentit, ut fiat inquisitio de ipsius sufficientia, & renuntiat iuri, quod habeat, ne quis possit occultos ipsius defectus prodere. Dixi de defectus reddentes indignum, nam alios, qui ad illud institutum non faciunt, nec licet inquirere nec explicare: quo ad tales enim per postulationem illius officij aut dignitatis, nemo censetur renuntiare iuri, quod habet ne ab aliquo de occultis infametur. Hæc omnia habentur can. Episcopus. dist. 24. can. Ordinationes. dist. 75. Clementina 1. de concessione præbendæ. Et copiosè Azpilq. Inter uerba conclus. 6. nu. 181. Unde tota quaestio est de inquisitione, quæ tendit in punitionem, & etiam, quæ dicitur inquisitio criminalis, Videamus ergo.

CONTROVERSA V.

AN AD INQUISITIONEM OMNINO GENERALEM EXIGATUR, PRÆCEDENS INFAMIA, UEL ACCUSATOR ALIQUIS, AUT DENUNCIATOR.

Alciatus in cap. 1. de officio ordin. nu. 5 tenet negantem probat. Quia I. Ut responsum C. de transit. interrogatus debet respondere sicut interrogatur, inquisitio generalis est generalis quædam, & maxime incerta interrogatio, unde illi non est respondendum nisi generaliter, & incertè, Verbi gratia inquit iudex, an sint aliqua delicta in illo loco? aut quoque similiter illi responderendum in genere, esse aliqua in eo loco: & nil aliud prætere, nisi sit aliqua infamia, uel accusator: huiusmodi autem responsio inutilis omnino est, & ridicula, ergo, & inquisitio generalis, ubi nulla est infamia, uel accusatio.

Secundò, Etiam si proposita generali inquisitione, referatur ab aliquo teste illi iudici aliquid peculiare delictum, & aliquis particularis, & certus delinquens, nisi existat infamia, uel accusator, non potest iudex procedere iudicè contra illum delinquentem per particularem inquisitionem, ergo ubi non est infamia, uel accusator frustra fit generalis inquisitio. Antecedens patet ex cap. Inquisitionis. De Accusatio. ubi ait. Innoc. III. [Etiam si duo testes iurati testentur crimen occultum, non potest iudex, si nulla sit infamia, uel accusator, procedere ad inquisitionem specialem de illo crimine.]

Oppositum docent omnes Doctores tam Theologi quam Iurisperiti, & communis consuetudo omnium prælatorum, & iudicum, cui se opposuit solus Alciatus.

CONCLUSIO PRIMA.

Ad inquisitionem omnino generalem, vt in ea iuridice interroget iudex, nulla requiritur infamia, vel clamorosa insinuatio, nullus accusator, aut denunciator.

Probatur hæc inquisitio generalis nõ fit ad petitionem alicuius partis, sed solum ad prospiciendum bono communi, vt publica purgetur à criminosis, & delinquentes quos nullus curat accusare, vel denunciare, cum possint, & multoties debeant, etsi publici sint, puniantur sicut oportet, tenentur autem superiores, & iudices ex officio suo curare, vt hæc via purgetur Respublica, & puniantur delinquentes, etiam si nullus id postulet, ergo etiam si nulla præcedat infamia, vel accusator licite vtuntur statutis temporibus Iudices, & Superiores huiusmodi inquisitione, & in ea interrogant sibi subditos: Hæc conclusio habetur cap. Primò, De officio ordinarij, cap. Cum olim, De accusatione, Cap. Romana, de censibus, lib. 6. & l. cõgruit. ff. de officio præsidis. Et can. placuit, el secundo, & can. Relatum. 1. 1. quæst. 1. Vbi præcipitur superioribus, & iudicibus, vt statutis temporibus faciant istas visitationes, & inquisitiones generales, vt prospiciant moribus subditorum, & purgetur respublica.

Vbi obseruandum est ex D. Nauar. loco citato nu. 174. generales quoque inquisitiones esse, quando sub nominibus appellatiuis inquiritur, vt cum inquiritur, qui clerici, nobiles, vel vxorati hæc, vel illa crimina commiserint, quia in istis visitationibus idem est inquirere sub istis nominibus appellatiuis communibus, quod inquirere quæ delicta in eo loco ab illius incolis, committantur. Erit autem specialis, si nomine appellatiuo non communi, sed alicui appropriato inquiratur, verbi gratia an filius Ioannis fecerit hoc delictum? an clericus huius oppidi vbi non existunt nisi vnus aut alter ad summum.

CONCLUSIO II.

Subditi quando indicitur huiusmodi inquisitio generalis, etiam si in ea imponantur censura, nec tenentur, nec debent manifestare, aut interrogati explicare, nisi ea tantum delicta, quorum auctores laborant infamia de tali delicto.

Nec est in hac parte audiendus quidam Genuus Sepulueda, docens occulta quoque, & quorum nulla est infamia, esse reuelanda, quando subditus huiusmodi inquisitione generali interrogatur. Nostra conclusio est Mag. Soto de regendo secreto, membr. 2. quæst. 6. post 2. concl. Adriani in 4. de correctione fraterna, fol. 48. D. Nauarri, Inter verba, conclusione 6. nume. 117. Caietani hic, & est cõmunis inter omnes Doctores præter istum Sepuluedam. Et probatur: Subditus ea tantum tenetur respondere, quorum superior est legitimus iudex, & de quibus potest interrogare, sed nullus superior præter Deum est iudex eorũ quæ nõ laborant infamia, sed sunt iuridice occulta, Can. Deus omnipotens 2. quæst. 1. Nec potest in terrogare de his occultis, nec simpliciter, nec cõ iuramento, vt habetur in illo capite, Qualiter, & quando, el primero, De accusatione, ergo. Excipiuntur ab hac conclusione, inquisitiones quas Dominus Inquisitores faciunt, aut propositis edictis, aut in suis visitationibus, quia in his propter

bonum cõmune fidei manifestanda sunt delicta, & iam si nulla delinquens laboret infamia, vt ipsi prospiciat, & bono communi religionis Christianæ, & bono priuato illius delinquentis. Similiter quæ sunt in damnum aliquod temporale cõmune, vel particulare, nec frater est omnino emendatus, sed damnum illud adhuc imminet, manifestanda quoque sunt, etsi nulla existat infamia, quando alia via non potest illi commodè occurrere. Quia in huiusmodi criminibus (vt constat) tenetur vnusquisque aut damnum illud impedire, aut deferre ad superiorem, qui illud impediatur, etiam si nulla fiat inquisitio. Quæres.

CV MINFERIORES, PRÆTERquam in delictis quæ sunt contra se, vel damnum imminens alicui, non possunt interrogare, nec interrogati respondere, nisi delinquens laboret infamia illius delicti, tenebuntur ne superiores, & iudices, quando vtuntur ista inquisitione generali, in admonere, & exprimere in suis edictis, & visitationibus, se ea tantum inquirere, quæ laborant aliqua infamia?

Caietan. in opusc. 17. Responsonũ respon. 3. ad 1. tenet partem negantem, Quia mandata superiorum iam sub intelliguntur nil præcipere contra naturalem, vel diuinam, & ita sub intelliguntur ille non inquirere de occultis, quorũ nulla est infamia, cõ iure naturæ prohibeamur talia reuelare.

Azpilq. loco citato nu. 119. & nu. 130. docet oppositum, vultque teneri superiores, & iudices ad illud exprimendũ, quia aliter offerunt magnam occasionem subditis ignorantibus, & simplicibus, manifestandi quæ non debent, quod tenentur superiores quantum possunt euitare. Et ita ait se obseruasse in visitationibus duorum Celeberrimorũ Monasteriorum sui ordinis. Idem docet Sot. loco cit. memb. 2. q. 9. post 2. concl. & reuera. in illo c. Qualiter, & quando el primero. Innoc. III. præscribens formam interrogandi in inquisitione generali, vult vt exprimat exceptis occultis. Ego hic ita distinquendum crederem, Vt quando inquisitio ista generali fit in loco, vbi subditi periti sunt, vel valent ingenio, vel habent frequentes conciones, & doctores quos consulat, non teneantur superiores illud exprimere, sed sub intelligatur quando verò fit in loco aliquo, cuius plerique vicini sunt simplices, & rustici, raroque consultant confessarios, vel Doctores, à quibus facile admoneantur, debent superiores illud exprimere. In huiusmodi enim locis habet maximam vim ratio Azpilq.

Ad argumenta Alciati. Ad primum respondeo: leg. illam intelligendam esse, vt ex ipsius verbis constat, de inquisitione, & interrogatione omnino speciali, quando iudex iuridice interrogat, tunc enim ipso in indiuiduo interrogare: An Petrus occiderit hunc hominem, respondere debet etiam subditus in indiuiduo, veritatem quam nouit. At quando inquisitio, & interrogatio est generalis, non debet respondere in genere, sed in indiuiduo delicta quæ non sunt occulta, cum ad talia puniendã, & tollenda dirigatur talis inquisitio.

Qua

Qua ratione non est vana ista inquisitio, intelli-
git enim per eam superior delicta, quæ occulta
non sunt, & quæ sine tali visitatione, & inquisi-
tione nullus curasset manifestare.

Ad secundum respondeo, licet superior vel iu-
dex ex ista inquisitione generali non possit proce-
dere ad inquisitionem specialem, eorum quæ non
viderit laborare infamia, qua parte nempe erga
occulta potest quidem dici inutilis, erga ea verò
quæ occulta non sunt, est vtilissima, & necessaria,
cum homines parum curent hæc accusare. Vnde
hic est potissimus huiusmodi inquisitionis gene-
ralis finis, vt quæ subditi tenentur aliàs vel ex cha-
ritate, vel ex iustitia legali, superioribus denūtiare,
vt purgetur Respublica à sceleratis, ipsi verò
ex ignorantia vel obliuione, aut parum timentes
Deum, non faciunt, propositis huiusmodi visita-
tionibus, & inquisitionibus curent facere. Videamus
autem de inquisitionibus omnino speciali.

CONTROVERSA VI.

AN INQUISITIONEM OMNINO
specialem debeat precedere infamia, vel cla-
morosa insinuatio?

Conclusio est affirmans, in qua conueniunt
Comnes Doctores, tam Theologi, quam Iurif-
periti, & habetur expressè ca. Cum oporteat, cap.
Inquisitionis ca. Qualiter, & quando, el secundo,
De accusat. & c. Cum Heli. De simonia. probant
que illud Pontifice primò ex illo Genes. 18. [Clam-
mor Sodomorum] (id est infamia delicti) [Mul-
tiplicatus est, & descendit vt videam] (id est, ad in-
quirendum) vbi attendant iudices, & superiores
Deum descendere, vt videat, & inquirat præce-
dente clamore, & infamia Sodomorum. Luc. 16.
Præmittit Christus illum villicum diffamatum esse
apud dominum, quod dissipasset bona illius, &
illa infamia præcedente inquiratur, & interroga-
tur: [Quid hoc est quod audio de te?] & c. Et con-
firmatur ratione: Iudex contra neminem potest
procedere ad condemnationem, sine aliquo ac-
cusatore formali, vel virtuali, quando vtitur via
inquisitionis nullus est accusator formalis, quia
iam non esset via inquisitionis, sed accusationis,
ergo debet tunc esse virtualis: virtualis autem ac-
cusator nullus alius esse potest, nisi infamia vel
clamorosa insinuatio, ergo ad inquisitionem om-
nino specialem non potest iudex procedere, nisi
præcedente infamia, vel clamorosa insinuatione.

Non addo hic indicia, vt solent Soto, Caietan.
& alii Theologi, sed solum infamiam aut clamoro-
sam insinuationem, vt optimè obseruauit D. Nau-
arrus. Inter verba conclus. 6. nume. 116. Vbi ob-
seruandum est Caiet. hic. & Alciatum in cap. 1.
De officio ordina. nume. 42. Et Soto de reg. secr.
memb. 2. quæst. 9. existimasse, indicia eandem ha-
bere vim ad inquirendum, quam habet infamia.
Primò, quia D. Tho. docet hic, vt iudex iustè pos-
sit interrogare reum, sufficere vnum è tribus, vel
infamiam, vel indicia, vel semiplenam probatio-
nem. Secundò, quoniam Innocentius III. Abbas,
Antonius de But. Arerinus, & alij grauissimi Iu-
risperiti in illud ca. Cum oporteat, De accus. do-
cent indicia propter quæ populus vehementer sus-
picatur aliquem deliquisse, sufficere ad speciali-
ter inquirendum contra illum, imò toto populo
ex grauib. indiciis ita suspicàte, prudentum ar-
Tomus Primus.

bitrio, iudicaretur deesse suo muneri iudex, qui
tunc non inquireret. Sed verius multò D. Nauar-
rus loco citato docet indicia non sufficere ad in-
quirendum, Indicia enim (vt supra admonuimus)
pertinent non ad accusationem, sed ad probatio-
nem sicut, & testes, propter quod sicut ex dicto te-
stium datur aliquando tortura, aliquando verò
condemnatur reus, sicut docent Bart. & alii in l.
finali. ff. de quæstionibus. ita ex indiciis torquetur
etiam aliquando reus, & nonnunquam ita sunt ve-
hementia, & irrefragabilia, vt ex illis aliqui iudi-
ces ferant sententiam, & condemnent, Quo posito
probatu apertè hæc doctrina Nauarri cap. In-
quisitionis. §. tertiæ dubitationis. decernitur, non
sufficere ad inquirendum specialiter contra ali-
quem non infamatum, etiam si 2. vel 3. testes iu-
rati omni exceptione maiores asserant se vidisse,
hominem illum delictum illud commississe, quod
etiam M. Soto fatetur, sed indicia habent se vt
testes, ergo ex solis indiciis vbi non est infamia,
nō potest procedi ad inquisitionem omnino spe-
cialem, Patet conseq. quia si indicia (vt constat)
computantur inter testes, & testes occurrati, & iu-
rati, quorum dicto nulla indicia æquantur, non
sufficiunt ad inquirendū specialiter sine infamia,
multò minus sufficienti sola indicia, vbi nulla est
infamia. Vnde in isto cap. Inquisitionis agens Pō-
tif. de hac inquisitione speciali habet hæc verba:
[Nullus est pro crimine, super quo aliqua non la-
boret infamia, seu clamorosa præcesserit insinua-
tio puniendus: & subdit. Cum inquisitio fieri so-
lummodo debeat super illis, de quibus clamores
aliqui præcesserunt.] Simile habetur in illo cap.
Qualiter & quando. Vbi apertè Pontifices infamiam
esse omnino necessariam ad specialem in-
quisitionem volunt, quicquid sit de indiciis vel te-
stibus. Ad locum D. Thom. dico D. Thom. cum in
hoc art. quærat in vniuersum, quando index iustè
interrogat, vt reus teneatur respondere, non dis-
tinguens in particulari de istis vijs, quibus iudi-
ces procedunt, optimè docere aliquod ex illis tri-
bus sufficere, quædam ad vnam viam, alia ad aliã,
Ad viam accusationis sufficere semiplenam proba-
tionem, vel indicia, ad inquisitionem verò spe-
cialem, infamiam vel clamorosam insinuationem.
Erraruntque (quod pace eorum dixerim) Soto
& Caietan. ista promiscuè accipientes, nec distin-
guentes, & suis propriis vijs singula accommodã-
tes sicut oportebat. Ad secundum respond. Debe-
re iudicem in eo casu procedere ad inquisitionem
specialem, non propter indicia, quæ (vt constat)
habent se vt testes, sed propter vehementem il-
lam, & communem populi suspicionem, ex illis
grauibus indiciis exortam, quia talis suspicio ha-
bet se tunc velut clamorosa insinuatio, si publicè
per ora hominum feratur. In quo desideratur ma-
ximè prudentia iudicis, vt attendat quanta sit illa
suspicio, quam publicã, de qua persona, & de quo
delicto.

CONTROVERSA VII.

AN AD INQUISITIONEM
partim generalem, partim verò specialem
debeat precedere infamia, seu clamo-
rosa insinuatio.

HÆC inquisitio mixta (vt diximus) duplex
est. Nam aut in ea exprimitur persona in
particulari, crimen verò in generali, aut contra:

In priori conueniunt DD. non posse ita inquiri, quin præcedat infamia, ageretque iniquè iudex, qui de Petro nulla infamia laborante inquireret, quæ scelera committat. Primò, quia ubi nulla est infamia, non licet specialiter inquirere, huiusmodi autem inquisitio de Petro, licet quo ad crimina sit generalis, quò ad personam tamè specialis est, & consequenter cum Petrus nulla infamia laboret, iniqua. Secundò, quia omnium prudèti iudicio, iudex sic inquirens de Petro nulla infamia laborante, maximam illi inferret iniuriam, iustèque Petrus quæteretur. Tertio, esset offerre maximam occasionem, vt aliquis sic interrogatus manifestaret occulta, quæ deberet filere. Quarto, Ex reg. iuris: [Vnusquisque præsumendus est bonus, quamdiu non probatur malus, nec iuridicè existimatur talis.] Petrus autem qui nulla laborat infamia, nec probatur malus, nec debet iuridicè talis existimari, imò esset iudicium temerarium, aliter de ipso sentire, vnde à iudice iudicandus est bonus. De illo verò quem debemus iudicare bonum, quærere an sit malus, & sceleratus, est contra præceptum diuinum. Prou. 24. [Ne insidieris, & quæras impietatem in domo iusti, neque vastes requiem eius. Imò requies totius Reipub. vastaretur, si ita liceret iudicibus inquirere. Est etiam contra ius naturale, Quod tibi non vis. Quis enim prudenter, & iustè vult, cum nulla infamia laboret, nil tale de ipso inquiri.

De secundo modo inquirendi, quando scilicet, crimen publicum est, & notorium, auctor verò illius omnino occultus, nec aliqua laborans infamia, non conueniunt inter se DD. imò in hac parte consistit tota difficultas huius disputationis de inquisitione.

Liceat ne inuento cadauere in platea, interrogare viciniam, & ibi occurrentes, qui illum hominem occiderit? cum occisor sit omnino occultus, neque aliqua sit de auctore illius delicti infamia.

Innoc. III. in cap. Bonæ. De electio. quem ibi sequuntur Panor. colum. 4. colum. 5. Bartol. l. 2. §. ff. ad legem Iuliam. De adulter. num. 17. & apertius l. fin. De quaest. & ibidem Alexan. Glos. in can. Quidam maligni. §. quaest. 1. & in cap. Qualiter & quando, de Accusa. el secundo. Nauar. inter verba concl. 6. num. 121. & 124. & variis locis eiusdem libelli docent, iudicem iustè posse, imò, & debere inuento cadauere, & quotiescunque crimen publicum est, & notorium, iuridicè inquirere à vicinia, & circumstantibus, quis illud commiserit, & cum iudex tunc iustè ac iuridicè interroget, debere interrogatum explicare illi veritatem, maximè si sub iuramento interrogetur. Addunt tamen hi DD. quantum ex ipsis colligi potest, non solum id licere in inquisitionibus criminalibus apud iudices sæculares, verum etiam apud Ecclesiasticos, & religiosos, quando crimen graue est, vt furtum, vel homicidium, in alijs verò criminibus non esse prodendum occultum delinquentem, et si crimen sit notorium. Dico ex ipsis colligi, quia omnes isti reprehendunt Ioan. And. quia licet ipsis subscribat, similiter tamen loquitur de clericis, & religiosis, ac de sæcularibus in omni genere criminis.

Probat hanc sententia à suis auctoribus innumeris ferè argumentis, quorum potiora sunt hæc. Primò consuetudine vniuersali totius orbis Christiani, quam testantur Innoc. III. in illo cap. Bonæ memoriæ. Verbo Testes. Nauar. loco cit. nu. 125. & experientia ipsa, vbi que enim videmus omnes

iudices, & timoratos, ac prudentes, inuento cadauere, & si nulla sit infamia de auctore illius homicidij, inquirere. Quo posito. sic argumentantur. Sententia opposita (vt videbimus) non nititur nisi iuri humano positiuo, non enim est de iure diuino; ne fiat inquisitio nisi præcedente infamia, neque vllus est locus Sacræ Scripturæ qui id habeat, nam illa duo Gene. 18. Clamor Sodomorum &c. & Luc. 29. de villico iniquitatis, tantum referunt factum diuinum consonum rectæ rationi, non tamen præscribunt præceptum. Neque est de iure naturali, cum ius naturale in nullo casu possit variari, & in multis (vt videbimus), potest, & debet iudex procedere ad inquisitionem specialem sine infamia delinquentis, Imò auctores oppositæ sententiæ vt Soto de regen. secr. membr. 2. q. 5. post prim. concl. dub. 1. & alii fatentur esse quidem hoc maximè conforme iuri naturali, & rectæ rationi, non tamen esse de iure naturali, aut diuino, sed solum humano positiuo, sicut impedire matrimonium inter propinquos est maximè consonum iuri naturali, & diuino, non tamen est de iure naturali aut diuino, sed tantum de humano positiuo. Nunc sic ius humanum positiuum cõtraria cõsuetudine legitime præscripta potest abrogari, c. vltimo de consuetudine, & l. Venditore, §. si constat ff. Communia prædiorum: quod non fiat inquisitio nisi præcedente infamia, est de iure humano positiuo: consuetudo autem omnium iudicum etiam prudentium, & timoratorum est, quando crimen est notorium licet auctor sit occultus, inquirere, ergo licet eis.

Secundò, si cadauere occisi hominis in platea facente, iudices sistant, & nil omnino faciant, offerretur, & meritò magnum scandalum populo, & omnes tam prudentes quam simplices conuertuntur de iudicibus, vt negligentibus in suo munere, & prædicatores è suggestu arguunt tales iudices, tanquã viam offerentes sceleratis ad liberius nocendum, cum videant homicidia, & scelera notoria. & publica non solum manere impunita, verum etiam nec de illis inquiri, quæ certè sunt grauissima damna.

Tertio, can. Quidam maligni, §. quaestio. 1. Præcepit D. Grego. sub excommunicationis pœna occulto auctori cuiusdam libelli infamatorij, vt se ipsum proderet, ad probanda crimina, quæ libellus ille continebat, aut ad restituendam famam, & subeundam pœnitentiam, in quo casu crimen erat notorium nempè libellus ille, auctor verò erat occultus, & inquirebat Diuus Gregor. suo præcepto, & censura: ergo licebit simile iudicibus.

Quartò, ob bonum publicum (quod non negant Soto, & auctores oppositæ sententiæ) licet procedere per specialem inquisitionem cõtra aliquos delinquentes, etiam si nulla sit infamia, vt cõtra proditorem ciuitatis, falsariũ monetæ, & alios quos infra referemus: at pertinet quoque maximè ad bonum publicum, vt inuento cadauere requiratur homicidia, inuento furro aut sacrilegio quærat latro, alioquin crimina manerent impunita, & scelerati liberius nocerent, quòd cedit maximè in damnum commune, ergo ob hanc saltim causam licebit in his delictis notorijs procedere, & inquirere.

Quintò, infamia ex omnium consensu requiritur tanquam accusator, quia sine accusatore non potest procedi, sed in huiusmodi criminibus publicis, & notorijs euidentia delicti est plusquam accusator, dicente. D. August. cap. Euidencia de accusa-

accusatio. [Evidentia patrat. criminis clamore
accusatoris non indiget. ergo.

Secundò, lege 1. §. occisorum, ff. ad Syllan. Si do-
minus habens domi seruos emptios inueniatur
occisus, debet inquirere iudex specialiter contra
illos seruos, etiam si nulla laborèt infamia l. Quo-
ries, Cod. de naufrag. si natis patiatu naufragiũ,
licet iudici inquirere contra nautas de illo dam-
no, etiam si nulla laborent infamia, cur ergo non
licebit similiter in aliis delictis notoriis.

Septimò cap. Bonæ memoriæ. el primero, de ele-
ctione habetur. [Excessus notorius communi or-
dine iuris non indiget, & cap. ad nostram. el terzo
de iureiurando, Manifesta delicta accusatione nõ
indigent, nec in eis est ordo iudiciarius obseruan-
dus:] Similè habetur l. ea quidem. C. de accusat.
ergo in his nõ requiritur infamia, vt inquirat iu-
dex, hoc enim significatur cum dicitur, non re-
quiri ordinem iudiciarium.

Octauò, fatentur auctores oppositæ sententiæ,
posse Reipub. si videret abundare criminosos,
& ita expediret, statuere, vt duorum vel trium te-
stium dictum valeret pro accusatore, simul, & pro
batione, etiam si nulla esset infamia, quod concedit
Soto memb. 2. quæst. 6. dubit. 2. post primam
conclusionem, & Barr. ac alij iuristæ, vt refert Az-
pilq. inter verbã. loco cit. posset ergo statuere ead-
em Resp. vt in manifestis sine vlla alia infamia
procedatur ad inquisitionem specialem, sufficiat-
que euidentia delicti pro infamia, & accusatore:
sed non minus valet communis totius orbis con-
suetudo, quàm quæuis statuta, & mandata Princi-
pum, Ergo cum hoc obseruent omnes iudices, vt
quando crimen est notorium, & publicum, inquirat,
& interrogent, derogauit illam legem quæ
statuit non esse inquirendum nisi præcedente in-
famia, hæc consuetudo totius orbis, cum non sit
lex illa diuina, vel naturalis, sed humana, sicut
derogassent illam statuta Reipub. si Resp. ita sta-
tuisset.

Denique D. Thom. vt referunt Sylu. verbo cor-
repto §. 8. & Caiet. hic, interrogatus de quodam
furto, in capitulo generali sui ordinis celebrato
Parisiis, an posset superior illius auctorem inqui-
rere, cum esset publicum, & notorium, Respondit
affirmatiuè, licere.

Oppositum docent Palud. in 4. dist. 19. Adrian.
quod lib. 11. Caiet. hic Soto de regen. secr. memb.
2. q. 6. dub. 4. post secundam concl. & lib. 5. de iust.
q. 6. art. 2. & idem Nauar. inter verba num. 185. ac
plerique ex recentioribus Thomistis, asserentes
nullo modo licere iudicibus procedere ad Inqui-
sitionem specialem delicti, quantumuis publici,
nisi sit etiam infamia delinquentis.

Probant primò. Iudex vt iuridicè procedat de-
bet necessariò seruare ordinem iuris, in iure autè
præcipitur, vt non procedatur ad inquisitionem
per solam infamiam delicti, quin sit delinquens
etiam infamatus, ergo. Maior patet, Quia agit, vt
persona publica, & custos iustitiæ, & ideo debet
seruare ordinem iuris, cui habet suam auctori-
tatem alligatam. Minor probatur c. cum oporteat:
de accus. vbi propositis, quibusdam delictis mani-
festis, subiungitur. Nisi super prædictis famam ip-
sius (scilicet) delinquentis læsam esse noueritis,
vos ad inquisitionem non subito procedatis. c. In-
quisitionis, habentur expressè verba illa quæ re-
tulimus. Nullus est pro crimine, super quo aliqua
non laborat infamia, seu clamorosa præcesserit in-
sinuatio, puniendus. Et subiungitur. Cum inquisi-
tio fieri soluit modò debeat super illis, de quibus

Tomus Primus.

clamores aliqui præcesserunt, & cap. Qualiter, &
quando el. 2. habetur, Si super excessibus suis
quis fuerit infamatus, tunc procedendum est ad
inquisitionem. Ex quibus omnibus patet, in iure
hunc ordinem iudici præscribi, vt non inquirat,
nisi existat infamia delinquentis.

Secundò in illis locis sacre scripturæ supra ad-
ductis, nõ solum infamiam delicti, verum etiam,
& personæ videmus præcedere. Gen. 18. Clamor
inquit Sodomorum. En personas, & Luc. 16. villi-
cus ipse legitur diffamatus.

Tertiò licet crimen sit publicum, quando tamè
persona occulta est, iudicium circa personam, &
authorem est temerarium, contra illud Christi
Matth. 5. Nolite iudicare & non iudicabimini,
Quod autem non licet iudicare, nõ licet inquire-
re, ergo vbi persona occulta est, etsi crimen sit ma-
nifestum, non licet inquirere. Quod si dixeris, non
licet in isto casu iudicare de persona aliqua in par-
ticulari, & ita neque inquirere in particulari, an
Petrus vel Ioannes illum occiderit? artamen sicut
licet inuento cadauere iudicare in genere, aliquis
hunc occidit, ita licet inquirere in genere quis il-
lum occiderit. Contra inquit Soto. Cum iste (quæ-
uis sic interrogatus) debeat nihilominus respon-
dere, in particulari, quis illum occiderit, indican-
do personam homicidæ: perinde se habet illa in-
terrogatio in genere, ac si fieret in particulari.

Quartò si iudex interrogare possit iuridicè in
hoc casu, cum interrogatus iuridicè, teneatur re-
spondere (quod etiam fatentur Authores prioris
opinionis) posset accedere, vt incidenter interro-
garetur ipse met reus, & teneretur in crimine oc-
culto, de quo nec infamatus est, nec ab aliquo ac-
cusatur, se ipsum prodere, quod est maximum ab-
surdum, Similiter teneretur alius qui illud secre-
to vidisset, reuelare & manifestare occultũ, quod
etiam est absurdum.

Quintò in illo cap. Inquisitionis præcipitur, Vt
etiam si iudex habeat tres, vel quatuor testes, iu-
rantes se crimen illud vidisse, nisi delinquens la-
boret infamia, non possit procedere ad inquisitionem
delinquentis: Ergo multò minus poterit ex
sola euidentia delicti, vbi nulla est infamia delin-
quentis, neque vllus adhuc qui illud testetur, &
manifestet delinquentem.

Sextò iudex nõ potest inquirere nisi ea, de qui-
bus potest iudicare, De occultis autem nõ potest
ipse iudicare, can. illo Deus omnipotens, can. Cõ-
cuiisti. 2. q. 5. can. Erubescant dist. 12. ergo neque
inquirere: Sed in hoc casu licet crimen sit manife-
stum, delinquens tamen est omnino occultus in
ordine ad iudicium, cum nulla laborent infamia,
ergo nec potest de eo iudicare, nec inquirere.

Septimò, si in hoc casu liceret iudicibus inqui-
rere, & interrogare, offerrent interrogatis maxi-
mam, & vrgentem occasionem reuelandi pecca-
tores occultos, quod est contra ius naturæ, & com-
mitterent tales testes innumera peccata in dam-
num suorum fratrum occasione oblata à iudi-
cibus.

Denique licet communiter sit vtile Reip. vt de-
licta puniantur, non tamen occulta, & quorũ nul-
la est infamia, in nõ magis nocet Reip. crimina oc-
cultæ reuelari: Nam quòd occulta maneant impu-
nita nullum est damnum Reip: cum occurratur sa-
tis audaciæ sceleratorũ, punitis criminibus, quo-
rum authores laborat infamia: manifestando autè
crimina occulta, & delinquentes occultos amittit
ciues suum honorè, & famã, quæ sunt magna bõ-
na Reipub. & inquietatur Resp. ex scandalo quòd

O o 3 offertur

offerunt detegendo delicta eorum, qui bene audiebant, ad perpetranda similia. Vnde can. Presbyter. 2. quæst. 5. dicitur. Ne sine infamia contra aliquem clericum procedatur, ne populus scandalum pariat. Et can. Si à plebe. Eodem loco præcipitur, idem, Ne infirmorum corda de mala fama percutiantur. Qui canones etsi loquantur peculiariter de clericis, ad omnes fideles pertinent, nam inquirendo delinquentem ubi nulla est infamia, forsitan manifestabitur talis delinquens, qui ita bene audiebat, ut eo manifestato infirmorum corda percutiantur, & scandalum aliis offeratur.

Quod si quæras ab authoribus huius opinionis quid ergo faciet iudex, quando accidunt furta, homicidia, & similia delicta publice, & manifeste? Debet ne nisi aliqua sit infamia authoris silere? quiescere domi? nil omnino agere? esset maximo scandalum toti populo tanta negligentia. Respondent non debere inquirere quis illud fecerit, sed circumstantias, & indicia, qua hora sit ille occisus? quib. armis? cum quibus fuerit ille occisus rixatus, & similia, & si hæc indicia generent prudentem, & grauem suspicionem apud omnes qui illud factum norunt, de aliquo in particulari, tunc orta iam ex illis indicijs illa graui, & communi suspicionem, quæ erit velut quædam infamia illius particularis, esse contra illum per specialem inquisitionem procedendum.

Sylu. correctio. §. 8. & inquisitio cap. 1. quæst. 3. nume. 3. incedit media quadam via inter has opiniones, Prima enim vult iudicem iuste inquirere, & interrogatum debere respondere, etiam si nulla sit infamia: in qua opinione iuxta Sylu. bene asseritur, ut iudex inquirat, quia aliter iuste populus scandalizatur, & iudex reuera non exequitur suum munus nil agendo: male autem asseritur, interrogatum debere proderi occultum delinquentem cum hoc omnia iura negent.

Secunda opinio vult nec iudicem posse inquirere, nec interrogatum respondere: in qua etiam bene asseritur interrogatum respondere: in qua etiam bene asseritur interrogatum non posse manifestare delinquentem nulla laborantem infamia, cum iure naturæ occulta reuelare non liceat, male autem asseritur ut iudex non inquirat ob rationem dictam. Vnde colligendo ex vtraque opinione quod bene asseritur, vult Sylu. in hoc casu de quo quærimus superiorem posse, & debere inquirere in genere, quis illud fecerit, ut sic satisfaciat suo muneri quod est inquirere, & tollere delinquentes, & vitare scandalum populi, & innotescat author criminis si forsitan laborat infamia, interrogatum autem de crimine publico cuius author non labore infamia non posse respondere, & sic seruetur ius naturæ quo tenemur celare occulta.

In hac quæstione aded graui proponã prius ea, in quibus omnes Doctores conueniunt, deinde nonnulla fundamenta, ut colligamus quid tenendum sit.

Primum igitur conueniunt omnes, in delictis quæ sunt in damnum publicum, debere iudicem inquirere, etiam si author sit occultus, & nulla labore infamia, siue damnum illud sit iam commissum, siue adhuc in fieri, & interrogatum teneri ad respondendum: quis in his ipsamet. Resp. est accusator, & pars læsa, & tacens censetur clamare. Est enim proprium his, qui in iure vocantur minores, quales sunt pupilli, & quæuis communitas, ut quando læduntur etiam si taceant, clament & accusent, propter quod incumbit iudicibus, ex of-

ficio tales tueri, ac vindicare ab omni iniuria, perinde ac si clamarent, & inquirere læsores eorum perinde ac si esset pars læsa, quæ accusaret: interrogatum verò teneri ad respondendum constat ex dictis, cum in his criminibus debeat quis ex iustitia legali accusare, vel saltem denunciare, etiam si nulla fieret inquisitio, quanto magis quando illa fit. Similiter quando delicta sunt in damnum particulare quod adhuc est in fieri, debet iudex inquirere, & qui nouit interrogatus respondere, etiam si nulla sit infamia, cum potior sit ratio patientis iniuriam, quàm inferentis: Tenetur que iudex damnis imminuentibus obuiare quantum potest ex iustitia, & quiuis priuatus ex charitate, aded ut etiam si nulla fieret inquisitio, deberet ea denunciare, quãdo aliter illa prohibere non posset, ut docet copiosè Inno. III. in cap. 1. de postul. præbendæ.

Ex hoc fundamento colliguntur varii casus, in quibus iudex sine ulla præcedente infamia potest, & tenetur inquirere, & interrogatus respondere, quos afferunt Bartol. in illa. l. 2. §. Si in publico. ff. ad l. Iulia. De adulterijs. Et Soto de regen. secret. memb. 2. q. 6.

Primo in crimine hæresis, ut si libelli continentes hæreses publicè seminarentur, etiam si author illorum esset omnino, occultus, ut habetur cap. final, de hæreticis, lib. 6.

Secundo, quando committitur crimen læsæ maiestatis, ut conspiratio in principem, traditio ciuitatis, falsificatio monetæ, &c. Ita habetur in extrauaganti. Ad reprimendum. De hæreticis, quæ habetur in iure ciuili in fine. Volumus.

Tertio quando inquiruntur merita ad aliquod officium vel beneficium, quia pertinet ad bonum commune, ut non conferantur ista indignis.

Quarto quando frequentantur furta, homicidia, vel latrocinia, hæc enim aperte sunt in damnum commune, & tenentur iudices prohibere, & quicumque nouit denunciare, quanto magis interrogatus indicare.

Quinto si crimen committatur in conspectu iudicis, & aliorum circumstantium, quia tale crimine eo ipso quo committitur in præsentia iudicis, & aliorum est publicum, & notorium in iure, habetque tunc præsentia iudicis vicem accusatoris.

Sexto quando crimenprehenditur in discursu processus, ut falsa, & calumniosa accusatio, vel defensio, falsum testimonium testis in his non est opus alia infamia ad inquirendum contra tales, quia sicut processus iuridicus est actus publicus, cognitio quæ ex illo habetur publica, ita crimen quod in ipso processus committi deprehenditur, iure censetur publicum, & notorium. Quin etiam est tale crimen in damnum publicum, vel ut perturbans debitum ordinem iustitiæ, & in particulare partium, ut optimè, Soto de regen. secret. membr. 2. quæst. 1. Azpilqueta Inter verba. numero 201.

Septimo quando iniquus tutor dilapidat bona pupilli, quia cum sit minor de suis iniuriis, vel tacens proclamat. l. Tutorem. ff. de his quibus ut indignis.

Octauo quando quis in iudicio vel extra iudicium confessus est suum crimen coram multis, non per fraudem, aut vim iniquam, & tormenta, sed liberè vel incidenter, sic enim intelligendum est c. 1. De accusatio. lib. 6. vbi Bonifacius VIII. docet contra incidenter, & liberè confessum proprium crimen, posse iudicem procedere ad inquisitionem, procedit enim in hoc casu iudex reuera præcedente

te infamia, quia quod ipse reus coram multis confessus est, eo ipso est multis notorium, & manifestum.

Nonò, quando iudex inquirens de vno crimine cuius auctor laborat infamia, incidenter deprehendit, aliud de quo similiter reus ille infamatus est.

Dixi, de quo similiter reus infamatus est, quia D. Nauar. loco cit. num. 197. & 676. (quem nonnulli Theologi sequuntur) absolute, & simpliciter vult posse iudicem inquirere de crimine incidenter, & quacunq; ratione sibi revelato, vt cù quis interrogatus, an Petrus commiserit homicidium, de quo infamatus est? si incidenter dicat, Petrum furtum etiam commissæ, posse iudicem iuridicè quoque tunc quærere de illo furto, & testem tene-ri ad respondendum. Probatur primò, quia cum primò deprehenditur à iudice, est notorium in iure, & æquiuale.

Secundò. l. Quod euitando. C. de cond. ob turp. caus. & l. penult. ff. si aduersus libert. dicitur aperte, crimen incidenter detectum in causa ciuili, & pecuniaria, posse inquiri, & puniri, ergo à fortiori quod incidenter reuelabitur in causa criminali.

Tertiò quod præcedat infamia vel accusatio non est de iure naturæ, sed humano, sed in hoc casu ius humanum nil istorum exigit, vt docent omnes Iuristæ, quibus in hac parte vt peritis in sua arte standum est, docent enim in cap. 2. de cõfess. & in cap. 2. de ordin. cognit. crimen coniunctum cum priori, ab eo quod non est coniunctum, sed extraneum, ita differre, vt prius illud sine noua litis inchoatione puniatur, extraneu verò puniatur quidem, sed cum noua litis inchoatione, vnde incidenter detectum potest cum noua litis inchoatione inquiri, & puniri.

Quartò etiam si à iure humano esset debere in hoc casu præcedere accusationem, vel infamiam, habet oppositum consuetudo iudicum, quæ sufficit ad derogandum ius humanum. l. Venditor. §. si constat. ff. communia prædio.

Vltimò infamia exigitur vice accusatoris, quod autem coram iudice detectum est, etsi incidenter, non indiget alio accusatore, quàm notitia illa quam iam habet iudex, sicut quod committitur in præsentia iudicis, non indiget aliq; accusatore, quàm ipsius præsentia.

Soto loc. cit. memb. 2. quæst. 1. docet ita distinguendū esse in isto casu, vt vel crimen istud quod incidenter reuelatur, sit annexum alteri de quo delinquens iam infamatus est, vel non si quidem sit annexum illi de quo iam infamatus est, veluti circumstantia ipsius, vt si inquirendo de infamato cum concubina, deprehendatur esse monialis, vel ad eam alendam furari, tunc possit iudex de isto occulto ita deprehensio inquirere, quia cum sit annexum, reuelatum in inquisitione iusta, censetur in iure notorium. Si verò annexum non sit, aut deprehendit illud solus iudex, aut simul, & alij conficientes processum, & inquirentes de priori, si iudex vna cum aliis, possit de illo inquirere, quia quod à multis in iudicio deprehensum est, in iure censetur notorium: quod si à solo iudice, non posset tunc de illo ita secreto deprehensio inquirere.

Probat, iudex non potest vti speciali omnino inquisitione, quin præcedat accusator, vel infamia: inquirere an hic infamatus de concubinato sit blasphemus, est inquisitio, specialis cum exprimitur in particulari, & persona, & crimen, nullus autem est qui accuset ipsum de tali crimine, nulla etiam infamia cum sit occultum, & solus

iudex (vt supponimus) deprehenderit, ergo.

Secundò, facetur D. Nauar. loco cit. num. 164. Confessionem factam coram solo iudice, vel crimen perpetratum coram solo iudice nisi adsint aliqui testes, non sufficere ad procedendum per specialem inquisitionem: ergo multò minus, quādo solus iudex deprehendit, nec aliis hoc innotescit iuridicè, nisi iam ipse iudex sua malitia velit illud occultum quod solus deprehendit aliis reuelare quod est iniquum, & illicitum.

Vltimò, quando iudex vtitur inquisitione generali, & subditus interrogatus reuelat iudici delictum alicuius laborantis infamia, tenetur procedere tunc ad inquisitionem specialem, quia iam existit infamia, quod si manifestet iniquè crimen de quo Petrus nò laborat infamia, iudicè per vim illud eatorquere, conueniunt omnes, non posse procedere, ex dicto illius ad specialem inquisitionem, quia exigitur necessariò infamia vel accusator: in hoc casu non est infamia (vt supponimus) neque accusator, quia incidenter reuelatur ab eo qui solum est testis, non fiscus, vel pars læsa, non ergo potest tunc iudex procedere. Loquimur in delictis quæ non sunt damnum commune, vel particulare imminens, de quibus ibi loquitur Soto. Nam in talibus vt diximus denunciator est accusator, cum teneretur etiam si nulla esset inquisitio accusare.

Nonnulli recentiores mediam in hoc casu tenent, docentes iudicem rectè, & iuridicè interrogare, testem verò non teneri ad respondendum, sicut quando crimen est manifestum, & persona occulta, iudices (vt dicimus) rectè interrogant, & testes non tenentur ad respondendum. Probat, quia sic saluatur consuetudo iudicum, cum dicatur illos posse interrogare, saluatur etiam fama illius, cuius crimen occultum incidenter dictum est. Secundò, quia iudex vidēs illud sibi dici, prudenter præsumit manifestum esse, & interrogat, testis verò sciens occultum, iustè tenuit illud testificari: vnde neque reum in hoc casu potest iudex interrogare, cum illius delicti occulti quamuis incidenter dicti, non sit infamia.

Sed opinio Soti nobis hac in parte probabilior videtur, vnde ad primum in oppositum dico, falsum esse, incidenter dictum, quod reuera occultū est, notorium esse in iure.

Ad secundum dico, leges illas intelligendas esse de crimine manifesto, cuius est aliqua infamia, aliter essent iniquæ.

Ad tertium, & quartum dico requiri quidem accusatorem, vel infamiam iure humano, quod adeò consonum est iuri naturali, & rectæ rationi, vt nulla consuetudo vel intelligentia Iuristarum valeat illud derogare.

Ad vltimum dico, nec præsentiam solius iudicis, nec priuatam notitiam ipsius nisi alii adsint, propter quod delictum illud multis efficiatur notorium, non habere vicem accusatoris.

His ita constitutis vt reuertamur eo vnde digressi sumus.

Obseruemus secundò, in quæstione proposita, hanc inquisitionem, Quis occiderit Petrum? licet quo ad delictum sit specialis, quantum ad delinquentem verò esse reuera generalem, & tendere in eundem finem: Esse generalem ex eo constat, quia nullus exprimitur delinquens, sed in genere quæritur quis illud commiserit, habere eundem finem patet, quia omnino generalis sit ad puniendos delinquentes laborantes infamia, quos nullus curat denunciare. Et hæc similiter fit ad puniendum

niendū authorem illius delicti manifesti, quē nullus curat indicare iudici, etiam si sit infamia, nisi ipse iudex de illo inquirat.

Secundò sicut fit generalis ex officio etsi nullus sit accusator, vel infamia, bono communi ita exigente, ita quoque cadauere inuento, ex officio solent procedere iudices, etiam si nullus proclamet, ob bonum commune, ne vitia maneant impunita, ne scelerati videntes iudices non inquirere red dantur audaciores.

Obseruamus tertio, occulta, & secreta quæ non sunt in damnum alterius, nullomodo esse reuelanda iudici, iure naturæ, quo vnusquisque ratiōnabiliter, & prudenter velet, sua delicta quæ nulli iam nocent, celari. Ita habetur cap. Cum dilecti. De accusatio. cap. Si sacerdos. De officio Ordinarij Can. Si tantum Episcopus. 6. q. 2. Et est ratio efficacissima quia sæpè vsi sumus. Quia iudici illa tantum delicta possumus manifestare, quæ ipse potest iudicare, occulta verò quæ nulla infamia laborant, non potest ipse iudicare, vt constat ex textib; adductis in argumento sexto pro opinione Sotii vnde nec licet talia, & reuelare, & manifestare.

Ex his colligo opinionem Syluestri in hac parte veriorē, esse, Vt iudex in huiusmodi criminibus inquirat, nulla vtens vi, fraude, vel minis, sed simpliciter, solo adhibito iuramento interrogans sibi subditos, interrogatus, verò, si viderit authorem illius delicti laborare infamia talis delicti, respondeat verè quæ hōuit, si verò omnino esse occultum, nec aliqua laborare infamia taceat, & occultet veritatem eò modo quo inferius dicemus illam occultari posse à reo, vel teste.

Prius illud iudicem in hoc casu debere inquirere ostendunt optimè argumenta primæ opinionis. Et confirmatur: Quia licet non omnia delicta sint à iudicibus humanis punienda, sed multa seruentur diuino iudicio, vt docent authores secundæ opinionis. Et D. Anacletus Can. Si omnia 6. quæst. 1. tenentur nihilominus iudices ex officio, quæ laborant infamia, & notoria sunt, quantum possunt seruato ordine iuris, punire: vt habetur cap. Romana, §. Notoria. de censibus lib. 6. cap. Cum sit. §. fina. De appell. cap. Vestra De cohabitatione clericorum, &c. & l. Eadem, Cod. De accusatio, sed commissio crimine notorio, an author eius labore infamia, & sit iustum contra illum procedere per specialem inquisitionem non potest constare iudici, nisi vtatur inquisitione illa generali, quis illud commiserit? ergo debet illa vti, & inquirere, vt si per eam inueniatur aliquis laborare infamia illius delicti, inquirat de illo specialiter, & confessum vel iuridicè conuictum puniat.

Secundò, non minorem vim habet in ciuitate vel loco euidencia delicti notorii, quàm fama confusa, & rumor confusus delictorum alicuius loci, sed si sit fama vel rumor, aliqua esse delicta in aliquo loco, tenentur iudices, vti inquisitione generali, ad inueniendos delinquentes laborantes infamia, & inquirendum de illis specialiter, cur ergo non licebit eadem ratione iudici, vbi crimen est notorium, inquirere eò modo quo dicimus in genere? vt si ea ratione inueniatur aliquis de illo crimine infamatus, procedatur contra eum per inquisitionem specialem.

Denique quamuis præcepta iudicialia antiquæ legis, proposita à Deo iudicibus illius Populi, illam cessauerint, nihilominus indicant quæ sunt rationi consona. Erat autem præceptum iudicibus Deut. 21. vt si in agro vel via, inueniretur cadauer hominis occisi, iudices obseruarent cui oppido

vel ciuitati locus, vbi cadauer inueniebantur esset vicinior, & maiores natu illius oppidi vel ciuitatis inquirerent, ac punirent eum, si apud eos inueniretur, sin minus exeuntes in agrum, Oblato quodam sacrificio testentur, se mundos esse à sanguine illius occisi. Vbi vides apertè, quomodo iudices deberent inquirere etiam si nulla esset infamia delinquentis, sed solo inuento notorio delicto.

Alteram partem, interrogatum debere occultare delinquentem, quem viderit non laborare infamia; prodere verò illum, quem viderit iam infamatum ostendunt argumenta secundæ opinionis: Ac vt magis confirmetur. Obseruamus, illis duobus quæ desiderantur in via accusationis, vt à iudice interrogatus teneatur respondere, nempe accusator, & semiplena probatio vel indicia, respondere; in via inquisitionis alia duo, hac ratione vt infamia seu euidencia delicti respondeat accusatori, & infamia verò delinquentis respondeat semiplenæ probationi, vel indicijs Quo posito, sic argumentor: Via accusationis, cum in ea sit pars læsa indicans delinquentem in indiuiduo, & proclamans contra eum, rigidior est, & magis obligans tam iudicem ad inquirendum quam testem ad respondendum, quam via inquisitionis, in qua nulla est pars læsa proclamans, sed ipse via accusationis non sufficit dictum accusatoris, vt interrogatus teneatur respondere, nisi sit semiplena probatio vel indicia manifesta: ergo neque via inquisitionis, vt interrogatus teneatur respondere sufficit infamia delicti quæ est velut accusator, nisi existat etiam infamia delinquentis, quæ sit velut semiplena probatio.

Secundò, cum hæc inquisitio mixta, etsi ex parte delicti sit specialis, ex parte tamen delinquentis sit generalis, seruandum est in ea ex hac parte, & quo ad delinquentem quod in generali, sed in generali nõ potest manifestari delinquens occultus nulla laborans infamia: ergo neque in hac mixta.

Tertio in mixta in qua est infamia delictorum in genere, & delinquentis in particulari, vt quando Petrus in generali malè audit estque rumor ipsum sceleratum esse, nec in particulari exprimuntur delicta ipsius interroget iudex, quæ delicta habeat Petrus? non potest interrogatus prodere delicta occulta ipsius, quorum nulla adhuc est infamia in particulari, ergo similiter eò ouerso quando delictum est notorium, & delinquens occultus, non licet illum prodere iudici inquirenti, nisi laboret infamia.

Nunc ad argumenta vtriusque opinionis quæ parte vnaquæq; illarum à nostra diffidet. Primum ad argumenta primæ opinionis. Primum, quod sumitur à consuetudine vniuersali totius orbis, & Secundum ex scandalo populi, nisi iudices inquirant, confirmant priorē partem nostræ sententiæ.

Ad tertium, ex illo Can. Quidam maligni, Glosa in illud c. ait, excommunicari ibi auctore illius libelli, nisi se prodere, propter atrocitatem criminis, sed hoc ex dictis constat, quam falsum sit, & contra ius naturæ. Caiet. verò ait: illum fuisse excommunicatum sub conditione, nisi se ipsum prodatur, non ita, vt excommunicatio illa caderet supra conditionem, nisi se prodere: quia nemo tenetur, se ipsum prodere, cum excedant occulta formam iudicij humani, sed supra peccatum commissum, quia infamauit fratrem: sentit. n. Caiet. licere excommunicare pro peccato præterito: sicut D. Paul. excommunicauit quendam corinthium, ob fornicationem commissam, Additque, D. Greg. benigne egisse

egisse cum illo delinquente, offerendo ei optionem, ut aut se proderet si veller, vel ad probanda delicta libelli aut subeundam pœnitentiam, vel esset excommunicatus. Hæc tamen solutio Caiet. ab omnibus impugnatur, nequit enim aliquis excommunicari pro peccato præterito: Primò, quia excommunicatio non fertur nisi in rebellem, & inobedientem. Matth. 16. Si Ecclesiam non audierit, &c. Can. Si Episcopus 11. q. 3. in obedientia autem non respicit præterita, quæ iam non sunt in facultate hominis quin sint facta, sed solum futura, nec D. Pau. excommunicauit illū Corinthium, quia fornicatus fuerat, sed quia permanebat in suo delicto, nec volebat obedire pœnitendo, vnde quando penituit, & obediuit, restituit illum consortio fidelium.

Secundò excommunicationem omnem debet præcedere admonitio, ut diffinitum est cap. Sacro. cap. Pet. tuas. De sententia excommunicationis, & cap. Constitutionem. De sententia excommunicationis lib. 6. si sit ab homine, admonitio expressa, & explicita, si à iure, ipsum ius valet pro admonitione, circa præteritum autem non habet locum admonitio.

Vnde respondent Doctor Nauarr. loco cit. nu. 306. Soto de regen. secre. mem. 2. q. 6. ad 2. & lib. 5. de iusti. q. 6. artic. 2. in illa cap. tria præcipi, ut vel delicta libelli probaret vel famam restitueret quod non poterat nisi prodendo se ipsum, vel abstinere à S. Eucharistia donec restitueret famam illam. Ad quæ certè tenebatur, ad restituendam quidem famam etiam si oporteret se ipsum prodere, quia fama (ut vidimus) licet non sit restituenda cum periculo vitæ, est tamen restituenda cum periculo propriæ famæ: quod si id renuebat, tenebatur abstinere à sacra Eucharistia, cum infamator non restituens famam, quam potest sine periculo vitæ restituere, quamdiu illam non restituit, existit in peccato, existens autem in peccato debeat à sacra communione abstinere: Vnde ferebatur illa excommunicatio nõ pro delicto infamiæ commisso, neque ut se proderet cum esset occultus, sed in sacrilegium quod cõmitteret, si communicaret non restituendo famam meliori modo quo posset. Hęc solutio placet modo omnibus recentioribus, perinde enim se habuit illa excommunicatio D. Greg. sicut quæ nunc communiter feruntur ab Episcopis contra non restituentes aliena, non enim excommunicantur peccato præterito furti, quo illa raperunt, sed pro peccato in quo perseuerant nolentes ea restituere, cum ad id iure naturæ simpliciter, & citra omnem censuram teneantur.

Quartum, & quintum argumentum probant etiam nostram sententiam, iudicem debere inquirere, Nec valet quod dicit Soto verba illa D. Aug. Euidencia patratu criminis, &c. intelligenda esse, quando existit etiam euidencia delinquentis, quia D. Aug. apertè, & clarè dicit: Euidencia patratu criminis, nullam faciens mentionem delinquentis, noueratque optime D. Aug. quantum interfit inter euidenciam delicti, & euidenciam delinquentis. Quo fit, ut si in eo sensu voluisset loqui quem exponit Soto, ipse se exposuisset, & meminisset apertè delinquentis.

Sextum argumentum probat contra illos seruos vel nauras specialiter inquirendum esse, quia ex circumstantia facti resultat apertè contra illos suspicio communis, quæ habet vicem infamiæ, & ita potest tunc iudex non solum in genere, sed etiam in specie, de illis inquirere.

Septimum, & octauum probant quoq; nostram

sententiam, quin, & vltimum illi plurimum fauet, Neque sunt audiendi qui dicunt D. Thom. tunc ita sensisse, quia erat Bacallareus, & iunior, fuisseque correctum ab omnibus magistris illius capituli, qui ei resisterunt, propter quod senior, & doctior effectus mutauit sententiam in hoc articulo. Nam non apparet, neque in quæstione. 67. de iudice, neque in hac de reo, neque in futura de teste, vbi D. Tho. neget iudicem quando crimen est notorium, etiam si delinquens sit occultus, posse inquirere. Nec Caiet. quem Soto facit suæ sententiæ tale docet, nam in commento huius articuli quæstiuncula secunda, & opusculo 17. Respon. respon. 5. quibus locis tractat Caiet. ex professo hanc quæstionem, docet quidem reum occultum non teneri se prodere, nec testem interrogatum posse manifestare occultum delinquentem, nunquam tamen negat iudicem posse procedere, quando est infamia delicti. Vnde, ut bene colligitur ex Caiet. in commento huius articuli duo dixit D. Thom. in illo capitulo Parisijs, iudicem debere inquirere, & reum teneri se manifestare, hoc secundum retractauit apertè in hoc articulo, docens, oppositum, nempe reum occultum non teneri ad se prodendum, & circa hanc partem credo restitisse illi magistros illius capituli, circa primam verò, nec Syluest. Caiet. nec alius discipulus D. Thom. præter Soto, & non nullos recentiores oppositum docent.

Nunc ad argumenta ipsius Soto Ad primum respondent aliqui, capita illa ibi citata quæ videntur nostræ sententiæ contraria esse abrogata per contraria consuetudinem omnium iudicum, vel cum sint iura humana sicut recipiunt limitationem, & exceptionem in multis casibus æquitate ipsa, & recta ratione exigente ob bonum publicum, videre est in illis quos proposuimus, ita quoque in hoc casu, ne Res. abundet delictis, & ne populus scandalizetur, quæ damna, & similia certissimo euenirent, nisi iudex quando crimen est notorium, inquiret, & ideo debere inquirere. Sicut ex iure communi ex solis indicijs nemo debet condemnari, maxime pœna graui, cum in criminalibus, exigantur probationes luce meridiana clariiores. Absentes. ff. De pœnis, & nihilominus in principatu Cathalonæ, in grauissimo tribunali regio, ex solis indicijs (ut vocant quilibet) concurrantibus in vnum damnantur rei pœna capitali quod nonnunquam etiam fit in summo prætorio regio huius nostri regni Valentia. Alij multo com modius, & verius respondent, in illis capitibus haberi sermonem de inquisitione omnino specialis, quam constat ex dictis non posse fieri quin præcedat infamia, tam delicti quam delinquentis. In c. n. Cum oporteat, cõmittit Innoc. 3. Archiep. Tarraconensi, ut inquiret an episcopus Vicensis haberet delicta, de quibus accusabatur à suis canonicis: vbi exprimuntur in speciali persona, & delicta. Ca. Inquisitionis agitur de discordia inter episcopum, & Canonicos ecclesiæ Valentiniensis in Gallia, in qua delicta erant quoque inquirenda specialiter cum innotescerent personæ, & delicta. In cap. Qualiter, & quando, et secundo, agitur de excessibus, quos prælati viderint in subditis, aut contra subditi in prælatiis, quomodo sit in eis procedendum, quæ inquisitio specialis omnino quoque est, cum innotescant, & excessus, & persona, & ita merito in istis capitibus dicitur, ut præcedat infamia delinquentis.

Ad secundum, fatentur ipsemet Soto, & alij in illis locis non contineri præceptum aliquod, sed narrari

narrari tantum quid gestum sit: quod certè communiter imitandum est, ne procedat iudex sine infamia, nisi bonum publicum aliud postulauerit at in casu de quo quaerimus certè bonum ipsum commune exigit, vt procedatur ad inquirendum in genere delinquentem, cum sola infamia delicti. Adde quoque loca ista si bene obseruentur inquisitionem continere omnino specialem, Luca. enim 19. inquiritur in speciali de certo delicto, nempe de dissipatione pecuniae contra illum villicum, Gen. 16. etsi procedatur contra ciuitates illas, attrahen cum omnes ciues illarum eiusdem facinoris essent re adeo vt in illis quinque ciuitatibus non reperirentur decem iusti procedere in illo casu proceda re contra vnum delinquentem, & ita merito in vtroque loco praemittitur infamia.

Ad tertium negandum est, esse iudicium temerarium inquirere in genere inuento, cadauere, quis illud occiderit, imò prudentem esse interrogationem. Et ad replicam Ma. Soto dico, huic interrogationi in genere si delinques nulla infamia laboret, esse respondendum à teste (vt dicemus) se illud nescire, si vero labore infamia, esse respondendum in particulari, Neque ex eo bene infert Soto, tunc inquisitionem esse velut particularem, quia inquisitio non mutat suam speciem ex responsione. Quemadmodum inquisitio omnino generalis non desinit esse generalis, etiam si interrogatus teneatur in particulari respondere, & manifestare illos, quos intellexerit laborare infamia.

Ad quartum respondeo imprimis hoc interesse inter viam accusationis, & viam inquisitionis, quod in illa cum sit pars laesa, quae proclamat, non exigit infamia, sed sufficit accusator cum semiplena probatione, vel indicijs manifestis, tam vt iudex iuste interroget, quam vt testis teneatur respondere: qua de causa in via accusationis necessaria est illa illatio, Iudex iuridicè interrogat, ergo interrogatus teneatur respondere: In via autem inquisitionis, cum infamia sit velut accusator, sufficit infamia delicti, vt iudex iuridicè inquirat, quae tamen non sufficit, vt testis teneatur respondere, nisi sit etiam infamia delinquentis. Cuius ratio est, quia cum interrogatio iudicis sit in genere, sufficit euidencia delicti, manifestatio autem delinquentis cum sit responsio in particulari, & in specie, exigit infamiam delinquentis, Quod apparet in inquisitione omnino generali, in qua iudex ex solo officio procedens iuridicè interrogat, quae reus in genere quae peccata sint in illo, interrogati verò non possunt respondere, nec manifestare nisi laborantes infamia. Vnde in via inquisitionis non bene sequitur, Iudex iuridicè interrogat, ergo reus teneatur respondere: nulla praecedente infamia iudex iuridicè interrogat, vt inquisitione omnino generali, nec tamen interrogatus teneatur respondere: nemo enim debet dicere testimonium contra se ipsum, nec manifestare delinquentes occultos. Hoc posito respondeo iam ad istud quartum. Quantum ad reum, dico, non teneri ad se prodendum, quia non interrogatur tunc (vt bene obseruauit D. Nauar.) vt reus, sed vt testis, quantum ad testem autem iam constat ex modo dictis, iudici sufficere ad interrogandum euidenciam delicti, testem autem non teneri ad manifestandum delinquentem occultum, etsi iudex iuste inquirat.

Ad quintum constat iam in illo c. Inquisitionis haberi sermonem de inquisitione omnino specialis, qua iudex non potest vti, nisi existat etiam infamia

delinquentis, quamuis essent tres vel quatuor testes iurati, quorum nullus accusaret.

Ad sextum dico, iudicem in specie non posse, inquirere, nisi ea de quibus potest iudicare, in genere aut posse inquirere promiscuè, vt sic inquirendo deprehendat ea, de quibus potest iudicare, sicut apparet in inquisitione omnino generali.

Ad septimum respondeo, illud incommodum non esse imputandum iudici, qui interrogans in genere (vt diximus) vtitur iure suo, & exercet suum munus, & quod debet ex officio, sed esse imputandum respondententi, qui antequam respondeat, debet attendere quomodo respondeat Christianè, & licitè quòd si sit dubius, vel ignoret quomodo debeat respondere, consulat viros Doctos, dicatque iudici se tunc interrogari de re, de qua nunc certum potest dicere, velleque tempus ad illa melius cogitandum, & reuocandum in memoriam, quam iudex negare non potest: quòd si adeo tyrannus sit, vt illud non concedat, in dubio fauceat reo, & occultet crimen illius.

Ad vltimum dico illud damnum sequi Reip. si occulta reuelarentur, vt volebat prima opinio, at iuxta nostram sententiam, cum tantum liceat manifestare delinquentes iam laborantes infamia, non sequitur illud damnum, ex eo quod manifestentur iudici, imò maius damnum esset vt crimina sint notoria, & iudices non inquirere.

Obseruandum est hic, quemadmodum quando iudex procedit via accusationis, nec reus teneatur confiteri suum delictum, nec vocatus in teste restitui, nisi illis iuridicè constet iudicem habere sufficientem semiplenam probationem, vel iudicia, & in dubio esse inclinandum in fauorem rei, praeterquam in criminibus quae sunt in damnum alterius adhuc imminens. Ita quoque quòd procedit via inquisitionis generalis, interrogatum vt testem non teneri ad respondendum, nisi illi certò constet infamia delinquentis, de quo inquiratur, quomodocumque id ei constet, siue in iudicio, siue extra iudicium, vt constat ex dictis. Quando autem procedit iudex via inquisitionis omnino specialis, debet ipsi constare certò, infamiam illius delinquentis, de quo ita in particulari interrogatur esse notam iuridicè, i. ad minus per duos testes omni exceptione maiores: Ratio est, quia cum iudex non possit procedere inquisitione omnino particulari, nisi praecedente infamia tam delicti quam delinquentis. Si ex sola suspitione, & malitia procedat, & non praecedente tali infamia, non procedat iuridicè, iudici autem contra ordinem iuris procedenti non teneri quis respondere: Similiter reus quando interrogatur via inquisitionis, quacumque inquisitione vtatur iudex siue generali, siue speciali, non teneri respondere, quin intelligat constare, iuridicè per duos, vel tres testes de ipsius infamia, aliter enim potest purgare se ab illa infamia, per testes, & impedire illam inquisitionem, vt optimè docent Caiet. hic Soto de regen. secre. memb. 2. q. 7. paulo post tertiam concl. Cardinalis Florentinus in cap. Qualiter, & quando, el secondo. q. 21. D. Nauar. loco cit. nu. 211. Quae doctrina sumpta est ex can. Si quid. cum Glossa ibi Dist. 86. can. Innocens. 22. quaest. 4. cap. Super eo. De officio delegati. I. Diuus la seconda. C. De custodia & exhibitione rei. cum l. 2. §. Si quis à Principe. ff. Ne quid loco publico fiat.

Obseruandum etiam est, haec omnia habere locum esse similiter seruanda in Ecclesiasticis, contra Ioan. Andream qui voluit apud clericos, & monachos non indigere superiorem tanta probatione,

ne, vel infamia, quanta apud iudice seculares est opus, Oppositum enim est tenendum, nempe superiores clericorum, & monachorum non posse contra eos procedere in criminibus grauib, nisi eodem modo quo diximus de alijs iudicibus, non enim in celandis occultis, & seruanda fama proximi minus obligat ius naturæ erga alios, imò tanto potius quantum eorum fama preciosior est, & infamia maius scandalum solet generare. In criminibus, inquam, grauib in quibus proceditur ad punitionem, quia in lauib seruandæ sunt leges, & consuetudines cuiusq; religionis, quando proceditur ad punitionem, sed vel ad priuandum officio, vel ad mutandum, loco ne aliis noceat, tunc enim non requiritur tanta probatio, vel infamia, sed relinquitur prudentiæ superioris. Huic questionis explicatæ proximæ sunt aliæ duæ quarum prior est.

CONTROVERSA VIII.

AN INFAMATUS IN
iudicio de vno crimine, possit interrogare de alijs,
de quibus non est infamatus, nec ab
aliquo accusatur.

P Alud. in 4. dist. 19. quest. 4. Sylu. inquisitio primo. quest. 3. num. 4. censent posse iudicem in hoc casu interrogare, Ratio eorum est, quia iudex non prohibetur interrogare de occultis propter ipsa peccata, sed propter peccatorem, ne occultus infametur, in hoc autem casu licet alia peccata sint occulta, peccator tamen iam non est occultus, sed infamatus, & habetur pro scelerato, ergo licebit infamatum de vno interrogare de alijs omnibus.

Oppositum docent Caie. hic, & in opusculo 17. responsionum, responsione 5. Adria. quodlib. 11. q. 1. Soto l. 5. de iustitia q. 6. artic. 2. & de regen. secre. mem. 2. q. 6. Angelus inquisitio. §. 11. Et Glossa in c. illud Inquisitionis. & Nau. inter verba concl. 6. num. 127.

Ratio est aperta, quia inquisitio specialis non fieri sine precedente infamia, & delicti, & delinquentis: at Petrus captum ob homicidium interrogare an sit furatus, est inquisitio omnino specialis, ergo non potest fieri, nisi labore etiam iste Petrus infamia furti.

Secundo talis interrogatio est iudicium temerarium, quia nullum habet fundamentum iudex ad sic interrogandum, nec accusatorem, nec infamiam: Quod si dicas sufficit peccatum, de quo infamatus est? hoc est falsum, quia quando peccata non sunt inter se connexa, commississe vnũ non est sufficiens causa, & ratio ad iudicandum de proximo, alterum. Hæc sententia est modo communis inter omnes Theologos, nec ratio Syluest. aliquid probat, quia licet sit infamatus de vno: alia de quibus non est infamatus, sunt omnino occulta, de quibus non potest iudex inquisitione speciali interrogare, læderet enim iniuste in illis, circa quæ adhuc habet bonum nomen, & famam. Sicut in detractione, lex quæ prohibet detractionem nititur huic fundamento, ne frater infametur, nihilominus licet quis sit infamatus de vno delicto, committeret peccatum mortale detractionis, qui reuelaret alia, circa quæ ille retinet bonum nomen, quia circa illa verè læderet famam illius.

Patitur autem conclusio posita duas exceptio-

nes. Prima est, quando crimen de quo iuste inquiritur, & reus est iam diffamatus, est ita coniuncta alteri crimini, vt infamia prioris afferat secum iustam suspicionem, & infamiam alterius, vt si infamatus sit Petrus de homicidio, & cadauer inueniatur nudum, licet iudici simul inquirere à Petro, an ipse expoliauerit illum occisum, quia tale homicidium in quo occisus reperitur nudus, affert secum prudentem, & iustam suspicionem, & infamiam, eundem fuisse homicidam, & expoliatorem. Similiter si quis sit infamatus de adulterio cum Ioanna, & vir inueniatur domi occisus, prudenter, & iuste suspicatur iudex adulterum fuisse occisorem illius viri, & inquirit.

Secunda exceptio est, quando aliud crimen est circumstantia illius, de quo reus est infamatus, vt si quis laborat infamia fornicationis cum aliqua iuniori, quam deinde nuptam vir deprehendit non esse virginem, potest ille fornicarius interrogari, an ipse illam strupauerit? quia prudenter & iuste habebitur ab omnibus talis suspicio.

Ex cõclusionem huius questionis, sequitur, quod rectè hic obseruat Caiet. Similiter nec posse iudicem, circa rerum de vno, infamatum, interrogare à teste alia crimina, de quibus reus ille non est infamatus: ostendunt hoc con seclarium eadem argumenta, quibus constat non posse interrogare reum: quia talis interrogatio non est inquisitio omnino specialis, in quo nullo modo licet inquirere de occultis. Altera questio est.

AN REVS CONTRA
quem iuste proceditur, possit inter-
rogari à iudice de complicitibus.

Consuetudo iudicum est, reum qui iam suum crimen confessus est, de complicitibus interrogare, & multoties tormentis exquirere. Contra quam.

CONCLUSIO I.

Inquisitione omnino speciali, non potest index interrogare reum de complice nulla infamia laborante.

Hæc est diffinita in vtroque iure ca. Cum monasterium. De confessis. cap. Veniens. De testibus. l. 5. q. 3. can. Nemini. l. finali. Cod. De accusat. l. Repetita, ff. de quest. & probatur primò, Quis quando interrogatur Petrus qui confessus est homicidium, an Ioannes fuerit illi socius? interrogatur profectò vt testis, constat autem nullo modo inquisitione omnino speciali, aduersus eum qui nulla laborat infamia. Secundo contra neminem potest procedi sine aliquo accusatore, contra illũ complicem nullus est accusator, nec formalis vt supponimus, nec virtualis, cum non sit infamia ergo. Tertio, extra casus quos afferemus, testimonium rei contra complicem habet parum fidei, vt docet Alexan. in illo c. Veniens dicens. Quoniam de se, confessi, & omnis reis confessio periculosa est. Quomodo autem sit periculosa docuit optimè Imperator Seuerus, l. 1. §. Diuus Antoninus, ff. De questio. Quia reus aliquando ad se vindicandum de

de suis inimicis, vel de his quorum opem implorant nec ipsi fauerunt, acculat eos falso, tanquam sui delicti complices. Quin & nonnunquam ad se liberandum, & accusat tanquam complices viros graues, & potentes, sperans se eadem via liberandum, qua, & illi liberabuntur. Vnde miror quomodo iudices, vel ex leui suspitione sua, inquirant in particulari de complice non infamato, iuribus ipsius id prohibentibus.

CONCLUSIO II.

In criminalibus, ex quibus imminet damnum publicum vel particulare, potest, & debet iudex de complicibus inquirere in genere. & si nullus laboret infamia, vel nullus habet iustam, & prudentem suspitionem: in specie autem si aliquis eorum laboret infamia, vel prudens, & grauis babeatur de illo suspicio.

Probatum prior pars. Iudex tenetur prospicere bono communi, & suorum ciuium, hoc praeter non valet in huiusmodi delictis quae in alicuius damnum, cedunt, nisi in genere interroget, ergo. & ita tenetur interrogare haereticos, proditores, falsarios pecuniae, latrones itinerum, assassinos, & similes. Secunda pars patet. Quia ubi est infamia, vel suspicio prudens, & iuxta, potest iudex in alijs delictis in specie inquirere, quanto magis in his quae sunt nociua. Hinc sequitur reum interrogatum in huiusmodi delictis debere manifestare complices, quia si tenetur illos accusare, vel saltem denunciare (vt vidimus) quanto magis interrogatus manifestare.

CONCLUSIO III.

Quando nulla est infamia, aut iusta suspicio de complicibus, non licet reum torquere ex leui suspitione, neque in delictis quae sunt in damnum publicum, quando autem existit infamia vel iusta suspicio, licet quidem, non tamen grauissimis tormentis, sed sufficientibus ad incutendum timorem, pro ratione delicti, & damni quod minuet, & suspitionis quae habetur.

Prior pars probatur. Quia tortura est pena, debet ergo existere aliqua culpa, vel iusta opinio culpa, quando reus negat complices quorum nulla est infamia, aut iusta suspicio, talis negatio nec constat esse culpa, nec licet iuste opinari illam esse culpam, cum nullum sit fundamentum ad arbitrandum illum inique id negare, ergo, tunc non est torquendus. Secunda pars perspicua est. Quia quando est infamia complicitis, vel iusta, & communis suspicio valens pro infamia, est quoque iusta opinio illum falsum negare, & iniquè occultare complices.

In his tribus conclusionibus conueniunt omnes doctores, maxime Syluest. inquisitio primo. §. 3. num. 3. & 5. Nauar. inter verba concl. 6. num. 125, & 232. & seq. Caiet. opusculo. 17. responsionum, respon. 5. Soto de regen. secre. mem. 2. q. 6. & lib. 5. de iust. q. 6. artic. 2.

Sed in alijs criminibus, quae nec sunt in damnum publicum villo modo, nec in particulare imminens, sunt ne inquirendi complices, quando nullus

laborat aliqua infamia, non conueniunt isti doctores. Caiet. loco cit. vult per se reddere inquirere, & interrogare reum, an aliquis habeat illius delicti socios, & ipsum si qui eorum laborent infamia, debere illos manifestare, non minus, occultare, Doctor Nauar. loco cit. nu. 336 sentit oppositum, nempe id tantum licere in delictis nociuis, quia in his debet iudex prospicere suis ciuibus, in alijs autem sat est punire delinquentem de crimine, de quo iuridicè constat. Ego ita puro distinguendum: Aut delictum iuxta suas circumstantias prudenter iudicatur habere complices, vt cum plebeius occidit virum nobilem, cum quo nunquam fuerat rixatus, prudenter creditur illud homicidium iussu alterius esse factum: Aut iudicio prudentis delictum illud non solet habere complices, vt cum plebeius occidit alium pleberum cum quo fuerat rixatus. In primo de prioris generis reuere sentit. Caiet. vt iudex interroget in genere, etiam si nulla sit infamia alicuius complicitis, quia sufficit euidencia criminis illius. Quod prudenter iudicatur habere complices, sunt crimines quando crimen est notorium, & delinques occultus: In crimine vero securi generis sequat sententiam. Nauarri, vt tunc non est interrogatus: nam que fundamentum non est infamia, non est, acculator nec crimen ipsum tate imminuat, esset certe temeraria, & iniqua interrogatio.

CONTROVERSIA VIII.

QUANDO, ET QUARATIONE possit iudex inquirere delicta per quaestionem torturae? Et ad quid teneatur sic inquisitus, vel interrogatus?

Ludovicus Vines in Scholijs. D. Aug. lib. 19. de ciuit. Dei. c. 6. sentit, tormenta quibus à reis, vel reatibus nituntur iudices eructe veritatem, non solum charitati, verum, & humanae pietati repugnare. Rationem reddit, quia multi metu tormentorum confitentur delicta, quae nunquam commiserunt. alij vero viribus vegetiores, vim tormentorum superantes, negant quae commiserint, & recedunt impunes: quo fit, torturam non esse accommodatam medium ad inquirendam veritatem.

Iudices vero ita oppositum sentiunt, vt nonnunquam vel ex leuibus indicijs, & suspitione reos vel testes torqueant, & quod ab omni humanitate alienum est conuictos iam per testes, & condemnatos. vt propria delicta, quae perpetuè negarunt, confiteantur, vel indicent complices, ante quam illos ultimo supplicio tradant, crudelissime, & velut cadaveri (vt dicunt) torquent, & cruciant, occasione forsam sumpta, ex dictis quorundam DD. Etenim cum Soto eandem vim tribuat indicijs, quam infamiae, colligunt sic posse torqueri indiciatum, (vt dicunt) sicut verè infamatum, non consideratis, cum indicia habeant vim testis, infamia verò acculatoris, non esse. similiter iudicandum de indicijs, & infamia. Tum etiam Soto non tribuere istam vim quibusuis indicijs, sed efficacibus, & grauibus, qua D. Thom. vocat manifesta.

Ad torquendum verò reum, iam damnatum, & proximum ultimo supplicio, vt confiteatur delicta, quae perpetuè negauit, vel indicet complices, vtuntur autoritate Baldi, qui in l. Obseruare. C. Quorū appellatio non est admit. & Pauli iuriconsulti, qui

qui in l. Et si certus. ff. Ad filan. quos. (sequitur Soto de tegan. secre. mem. 2. q. 7. in prima concl. & in 2. argum. 2. conclus.) probant hoc genus torture ad extorquendam confessionem rei, quia ex illa l. Obseruare reus conuictus, & non confessus potest appellare post latam sententiam in aliquibus prouincijs, quod cum possit, per interpositas appellationes impediatur quauis sententia criminalis, ne vniquam executioni mandetur, nec delicta punientur, cui damno, vt occurrat iuste iudex torquet reum quamuis conuictum, vt condemnatur conuictus, & confessus, nec super sit locus istis appellationibus: Secundò ad tollendum scàdalum populi, qui quotiescunq; videt damnatum ad mortem nunquam confiteri suum delictum, iudicat condemnari innocentem culpa iudicis, vel testium. Tertio si existat complices tenetur iudex illos inquirere, & reus ille indicare, quod nõ alia via commodius obrineri potest, quando reus renuit illos prodere, quam per hoc genus torture. In hac questione imprimis illud certum esse debet, temerarium esse ac proximum errori affirmare, non licere iudici exigere veritatem à reis, & testib. per tormenta, quando alijs vijs tentatis, nolunt omnino illam sponte confiteri. Probant. n. hoc genus inquirendi verum per questionem torture S. Patres D. An. b. in lib. de Cain, & Abel c. 9. D. Hiero. primò tom. Epistolarum. Epist. ad Innocentium D. Aug. loc. cit. 19. De ciuit. Dei c. 6. statuit hoc genus inquirendi esse necessarium societati humanæ. Id ipsum agnouerunt Philosophi Arist. 1. Retho. c. 15. Cicero dialogo de partitione oratoria. Cui etiam fauent decreta summorum Pontif. Eusebius in Epist. ad Episcopos Gallie, & referit s. q. 5. can. Illi qui ait. [Veritas, quã sponte probatam in illis vox habere non potest, hanc diuersis cruciatibus, & latebris suis religiosus tortor exigere debet. Gregor. 7. Regu. Cam in contemplatione. De reg. iuris. idem sumit, vt necessarium. Deniq; est vsus omnium fidelium, in omnibus enim iudicijs, & Ecclesiasticis, & prophanis, exigitur veritas per tormenta, à nolentibus illam sponte confiteri. Nec ratio Ludouici Viues oppositum conuincit, in iudicijs. n. humanis, vt hic docet D. Tho. non est querenda infallibilis certitudo, sed probabilis, & humana, qualis certè tormentis etiam exigitur: Quod si aliquã insillanimitate fateatur, quæ non commisit, alius vero vegetior non vincatur tormentis, hæc per accidens sunt, & vitio hominum eueniunt. Nec propterea auferenda est inquisitio per tormenta, eadem enim ratione auferenda esset inquisitio per testes, tam non inquam testes, qui ad deprehendendam veritatem adhibentur, falsum potius afferunt.

Obseruemus secundò esse quasdam prouincias, quibus reus condemnatus per solos testes conuictusq; non in confessus potest appellare ad superiorem, vt in Italia, & Castella, sicut refert Azpilqu. inter verba concl. 6. nu. 377. in alijs vero non licet appellare, sed sententia capitalis iudicis citra ullam appellationem est statim executioni mandanda, vt in Gallia: in alijs autem, vt in hoc nostro regno, est quoddam prætorium supremum, & regium quod vocatur Audientia realis, à quo non licet ad alium superiorem in cã capitali appellare, ad ipsam aut audientiam ab inferioribus iudicib. licet.

Obseruemus 3. circa condemnatos vltimo supplicio, qui grauissimè torquentur, vt indicent complices, cum hi possint grauiter delinquere, tam commisso re, & reuelando occultos quos nõ possunt reuelare, quam omissione, occultando infamatos quos oportet indicare, in quo concilio periti con-

Tomus Primus.

fessarij, qui percepta veritate facti ex processu, & actis iudicialibus, partim à reo partim ab aduocato, partim ab ipsomet iudice admonebit reus, quid debeat explicare, quid vero occultare, esse optimam, & prudentem viam omnium doctorum consensu, vt isti miseri iam condemnati, antequã tam diris tormentis crucientur, instruantur à perito, & prudenti Theologo, qui illos admoneat suæ obligationis. Etenim sicut medico non licet atroci vti medicamine, vbi faciliora sperat pro futura, ita nec iudici licet aliquem torquere ad inquirendam veritatem, quam probabiliter sine tormentis potest obtinere: quid autem magis probabile, quam vltimò supplicio, & diuino iudicio proximum, à perito Theologo, & cui fidè ipse adhibeat admonitum, discessurum in peccato, nisi socios indicet, reuelaturum illico, quos in conscientia tenebitur reuelare? tum ne animæ suæ detrimentum patiat, tum vt se liberet à tam diris tormentis. Certè illi solum iudici hæc via displicere potest, qui suæ conscientie oblitus non vult reum admoneri eorum, quæ prestare debet, sed vt tam occulta, quam manifesta, tam quæ debet, quam quæ non debet, vi tormentorum reuelat, quem & Deo, & legibus terga vertisse dicebat, & optimè Ioan. Igneus l. final. Cod. de quæstio. His possitis.

CONCLUSIO I.

Quando conficitur processus, & probatio delicti, si procedatur via accusationis, non potest reus torqueri, nisi si semiplena probatio, vel manifesta indicia iuridicè, & sufficienter probata existant, si verò procedatur via inquisitionis, infamia, vel clamorosa insinuatio, sufficienter quoque, & iuridicè probata per testes omni exceptione maiores, qui iurent se illam infamiam à viris probis, & honestis, non maleuolis nec maledicis audisse.

Hæc concl. est diffinita l. 1 § Qui quæstionum ff. De quæstio. Habent illam Salicetus in l. final. Cod. De accusatio. D. Nauar. inter verba nu. 377. & est communis inter Doctores. Et probatur: Grauius est torquere, quam interrogare, sed iudex nõ potest via accusationis interrogare nisi sit semiplena probatio, nec via inquisitionis nisi sit infamia, ergo nec torquere. Secundò iudex non potest torquere nisi ad inquirendam veritatem, quam reus tenetur fateri, sed quando ista quæ diximus desunt, non tenetur reus respondere ergo nec potest torquere.

CONCLUSIO II.

Quando iudex metu graui illato, aut vi per tormenta iniuste extorquet, à reo quem torquere non potest, vel proprij criminis confessionem, vel indicia, aut testes quibus conuinci possit, aut complices sui criminis, non potest iudex ex confessione illa, & dicto rei sic extorta prodere, neque admonitionem ipsius rei, vel complices, qui occultus est, & non infamatus.

In Soto de tegan. secre. mem. 3. quæst. 1. concl. 5. Nauar. inter verba concl. 6. nu. 379. adducitque in hanc sententiam Bartolum in lege penu. ff. De quæstio. & Imola in additio. ad Barto. in l. Qui in aliena. §. Celsus. ff. De acquirenda hereditate. Et est cõs opinio Iuristarum in l. Maritus. ff. De quæ-

Pp ftio.

fitio. Et probatur. Quando medium est iniustum, & iniquum saltim iuridicè, cognitio parata per illud iniusta est, & iniqua, nec potest ea vti iudex ad aliquem effectum, quia iniustitia causæ transit in effectum, & permanet in illo, sed metus ille, & vis tormentorum est medium iniquum, & iniustum, & quo inique vtitur iudex, ergo cognitio siue factorum, &c. tali medio parata est iniqua, & inutilis ad aliquem effectum. Dixi in conc. graui metu, vel vi tormentorum, nam si iudex leuiter tantum tormenta reo minaretur, & reus statim confiteretur, tunc asserit Soto quamuis sub aliquo etiam dubio, posse iudicem procedere, licet inique egerit iudex in comminando. Et ratio est, quia tunc reus magis ex pusillanimitate animi, quàm ex villarum minarum cõfiteretur, propter quod confessio illa tribuenda potius est pusillanimitati ipsius, quàm culpæ iudicis.

Cæretum an quâdo sine tormentis, & minis, sed per aliam viam iniquam habet iudex notitiam aliquis delicti, possit tunc iuridicè inquirere? & interrogatus debeat respondere? statim controuersia 12. exponemus.

CONCLUSIO III.

In locis vbi conuictus, sed non confessus potest appellare de sententia, si videat iudex reum suis appellationibus impediturum inique, & per calumniam iniuriam condemnationem, sitque crimine ex his quorum punitio est necessaria bono publico, tunc ante sententiam, vt illa feratur in conuictum, & confessum, & sic occludatur via iniquis appellationibus, potest conuictum, sed non confessum torquere.

ITa Navar. loc. cit. nu. 279. Et hanc probant duo illa priora argumenta initio proposita. Et confirmatur. Tormenta non solum adhibentur ad habendam veritatem, sed ad habendam eam, per quam reus iustè punitur, quia omnia ista, inquisitio delicti, interrogatio rei, processus, tormenta sunt actus iustitiæ punitivæ, cuius finis est punitio delicti, sed quando reus conuictus non tamen confessus potest appellare, & impedire suis appellationibus executionem iustæ sententiæ, ne illam impediatur, sed puniatur, non sufficit veritas, quæ habetur ex testibus, sed est necessaria quoque veritas ex ipso reo confessione, ergo in hoc casu, quando alius vijs non vult confiteri potest torqueri. Hæc conclusio intelligenda est, quâdo reus non haberet aliâ causam iustam appellandi, quia si haberet illam, profectò non est torquendus, ne appellat, cum possit appellare. Quod si nullam habet iustam causam ad appellandum, cum in tali euentu negare veritatem de qua iuridicè conuincitur, & tenetur confiteri, vt maneat ei locus appellandi, sit cauillus, & velle inique impedire iustitiam debitam iudici, & Reip. iustè tunc torquetur.

Sed argumentantur, qui contra sentiunt, l. Edictum l. Diuus pius. ff. de quaest. & Can. illo D. Eusebij. lili qui conceduntur, torturæ, vt licitæ, ad inquitentiam veritatem occultam, in hoc autem casu veritas iam est iuridicè, & sufficienter manifesta per testes, ergo non licebit in hoc casu torquere. Huius argumenti solutio patet ex dictis. Quamuis enim veritas, iam sit sufficienter explicata per testes, ea verò non sufficit, quando reus qui solum est conuictus, & non confessus potest appel-

lare, vnde tum ne id possit, tum ne iustam punitio nem impediatur, iustè torquetur, vt condemnetur conuictus, & confessus.

CONCLUSIO IIII.

In locis, in quibus conuictus, quamuis non confessus, non potest appellare de sententia iudicis, vel si potest, crimen tamen non est ita atrox, vel scandalosum, vt sit damnnum publicum differre illius punitio nem, non licet iudici, conuictum sufficienter torquere, vt confiteatur, sed condemnet illum ita conuictum, cum possit, quamuis non confessum.

HÆc est communis inter Doctores, quâ habet Navar. loco cit. num. 277. vbi citat in eandem sententiam Hyppolitem, Paulum, & Marcellum iuris consultos, Ioannem Andream, Angelum Perusinum, & multos alios Doctores. Et probatur. Tormentis non potest vti iudex nisi quando desunt aliæ probationes sufficientes ad habendam veritatem occultam, vt illa habita reus condemnatur, & puniatur, vt docet, Papa Eusebius loco cit. non ad inquirendam iam inuentam, sed in hoc casu cum reus appellare non possit, veritas de qua iuridicè conuincitur per testes, sufficit in iudicio ad illum condemnandum, & puniendum, ergo tunc iniquum est, & impium torquere.

CONCLUSIO VLTIMA.

Tenantur iudices condemnatos iam ad mortem, & propinquos ultimo supplicio, quos de socijs interrogant, admonere, vt periti Theologi consilium accipiant, a quo instruuntur, quid manifestare debeant, quod si adn. omitt. & instructi nullos complices manifestent, iniquum est, & alienum a pietate Christiana, tales torquere, nisi iudex ex processu, vel alia via moraliter certa intelligat, reum illum non aperire rei iurium, quam debet.

Prima pars patet ex secunda obseruatione, Quando non est torquendus reus, nisi quando alia via suauiori veritas quæ iuridicè inquitur haberi non potest, hæc autem via est suauior, & in propinquo ad mortem ac in breui expectante diuinum iudicium accommodata, & qua adhibita moraliter, & christianè loquendo iudicandū est, reum illum reuelaturum, quæ tenetur reuelare, debent ergo illi sequi iudices, & credere, reum qui instructus a Theologo in tali statu, nullos manifestat, aut reuera nullos habere complices, & remorem illum ac infamiam quæ habeat, esse fallam, aut ita esse occultos, vt tota conscientia non possit eos reuelare. Neque enim iudex debet velle à reo, maxime propinquo morti, & diuino iudicio, nisi ea quæ ipse tota conscientia potest. Posterior pars patet, Quia quâdo iudici constat ex processu, vel ex viro fide digno, complices illos, qui laborant infamia, verè fuisse complices illius delicti, & reum ex proteruitate, vel alia de causa nolle eos manifestare, tunc vt iustè suspensū, & creditū negare veritatē, quæ reuelare dicit, torquere potest. Non quidē, vt cadaver, vt dicitur, sed vt hominem viuū: iniquum enim est, & rectæ rationi aduersum, vt eum à quo tanquam à viuo testimonium exigit, torqueas, vt iā mortuū.

Ex his sequitur non licere iudici, condemnare fictè ad mortem illum, qui non probatur reus, vt ea via reuelat suū crimē occultū, potest autē vti ista fictione tanquā quodā genere torturæ, quæ contra illum est,

est, vel semiplena probatio, vel indicia plurimū manifesta, vel maxima infamia. Nunquam tamen licet fide iuramentum præbere illi, quem probabiliter credit iuraturum falsò, maximè in causa propria vt optimè Nauar. loco citato. num. 271. Quia licet illa fictione de morte inferenda, quando reus iustè, & licitè potest torqueri, possit iudex rectè vti sicut quouis alio genere torture grauissimè at occasionem adeo vrgentem se periurandi, & peccandi mortaliter non licet offerre, in hoc casu, qui est velut via extra ordinaria.

Altera tamen res sese habet, quando secundū ordinem iuris iudex debet accipere iuramentum subditi, nam tunc etsi timeat, illum se periurātū, non prohibetur accipere, quia malum hoc, non iudici, qui vtitur iure suo, sed malitiæ alterius est imputandum. Vide eundem D. Nauar. eodem loco nu. 272. Videamus iam.

CONTROVERSIA X.

AN REVS IVSTE A IVDICE INTERROGATUS DE PROPRIO CRIMINE IURIDICÈ NOTORIO TENEARUR ILLUD CONFITERI, & CUM PERICULO CERTO VITÆ VEL GRAVIS INFAMIA.

Vulgus ignarus putat semper esse negandum, donec reus ita conuincatur per testes, vt siue fateatur suum delictum, siue non, sit condemnandus certissimè à iudice, nec desunt imperiti aliqui confessarij, qui ita consulant his adducti rationibus.

Primò homines non sunt compellèdi ad actus heroicis, & difficillimos, obligare autem reum, qui non conuincitur per testes, sed ferendo tormenta euadat mortem, vt confiteatur delictum cum euidenti discrimine vitæ, est actus reuera heroicus, & difficillimus, ergo.

Secundò, quia si in hoc casu teneretur reus fateri, certè id esset propter obedientiam, quæ debetur iudici iustè procedenti, & quia mendacium illud in iudicio esset peccatum mortale, at in re etiam leui debetur obedientia iudici iustè procedenti, nec tamen in re leui negare illi veritatem est mortale, (loquimur citra iuramentum.) Tum etiam vidimus contra Caiet. mendacium in iudicio non esse mortale, nisi aut ratione damni, quod ex tali mendacio sequitur, mendacium autem hu ius rei negantis, vt se liberet est officiosum, & nulli nocivum.

Tertiò, si teneretur reus in hoc casu confiteri veritatem sub mortali, quamdiu nō confiteretur esset in mortali, & consequenter si euadat manus iudicis non erit absolendus, donec redeat ad iudicem, & confiteatur. Sicut quando tenetur habens alienum sub mortali restituere, quamdiu nō restituit in mortali, nec est absolendus, donec adeat creditorem, & restituat.

Sed his non obstantibus.

CONCLUSIO PRIMA.

Reus legitime interrogatus à iudice de crimine iam iuridicè notorio tenetur confiteri illi veritatem, etiam si videat certò, & euidenter ex tali confessione imminere sibi mortem.

Hæc constat ex primo articulo, vbi efficacissimè probauit D. Thom. in re graui qualis hæc
Tomus Primus.

est, esse peccatum mortale intrinsecè, & ex suo genere, mentiti iudici iustè interroganti. Et est communis omnium Doctorum, nemine discrepante, præter imperitum vulgus, qui vitam corporis saluti animæ solet præferre. Habent illam copiosè Soto lib. 5. De iust. quæst. 6. art. 2. De regen. secr. memb. 2. q. 7. conclus. 1. & 2. Palud. loco supra citat. Caiet. hic Syluest. Accusatio Inquisitio, & variis locis Doctor Nauar. lib. cit. nume. 236. & seq.

Et confirmatur, Resp. habet authoritatem efficacem ad puniendā delicta iuridicè notoria, at si non posset obligare reum in casu posito ad confitendam veritatem, non haberet illam potestatem efficacem, inchoaret enim iustè, & rectè per semiplenam probationem, vel indicia, vel infamiam iustam punitionem delicti, nec posset illam perficere.

Secundò negare veritatem in hoc casu est contra iustitiam, & charitatem, vt docet optimè D. Thom. art. præced. ad 2. & 3. ergo est mortale. Et confirmatur antecedens: iudex habet in hoc casu ius ad inquirendum, reus nullū habet ius ad occultandum, quia tantum habet illud quando delicta sunt occulta, delicta autè de quibus hic agimus, non sunt occulta iuridicè sed notoria: ergo sic negans infert grauem iniuriam iudici, Et contra charitatem, quia vt ibi ait D. Thom. imponit sua negatione accusatori, & testibus calumniam.

Tertiò inobedientia in re graui mortalis est, quando subditus non habet iustam causam ad nō obediendum: iudici iustè interroganti non respondere est inobedire, & in re graui, siue iusta causa, cum nulla existat (vt diximus) ad neganda delicta, nisi quando sunt occulta, quia tunc non sub iudicio humano, ergo.

Quartò daretur iustum bellum ex vtraque parte sine vlla ignorantia inculpabili, quia iudex iustè compelleret, & per vim, vt responderet, reus quoque si non teneretur confiteri, iustè se defenderet.

Quintò omnium consensu, & est diffinitum, vt vidimus quæstione præcedenti iudex in hoc casu potest, & debet torquere reum, vt fateatur veritatem, ergo tenetur reus fateri crimen quod verè commissit. Probo consequentiam, quia contra iustitiam esset torquere subditum, pro eo ad quod non teneretur nisi sub veniali.

CONCLUSIO II.

Tenetur ad hoc reus, etiam si interrogaretur sine iuramento.

Patet ex argumentis positis, omnia enim ista procedunt simpliciter, & sine iuramento, ex sola natura rei, vide Soto de regen. secr. mem. loco cit. concl. 2.

CONCLUSIO III.

Durante processu, & iudicio, ac captura rei, ita vt nec per sententiam iudicis, nec per fugam, nec alia via sit liberatus, reus qui iustè interrogatus perseuerat in neganda veritate, non est sacramentaliter absolendus, donec illam confiteatur, etsi conuictus per testes.

Prior pars huius conclusionis patet. Quia perseuerat in actu peccati, & memo in tali statu perseuerans est absolendus. Et hanc probat

tertia illa ratio initio posita. Altera pars constat, Quia condemnabitur conuictus, & consequenter perueuerans tunc in sua negatione, irrogat grauem iniuriam iudici, cui non reddit suum ius respondendo, quam iniuriam cum possit, & debeat quamdiu est in iudicio, refarcire, nisi illam refarciat, manet in mortali, & non est absolendus.

Secundò quia, in hoc casu iniuste infamat iudicem & testes, commouetur enim populus & scandaliza, credens à iudice illum iniuste occidi, & testes falsum dixisse: Cui iniuriæ indicis, & testium, ac scandalo populi non satisfacit per supplicium, sed confitendo manifestè suum delictum, cum iuste, & iuridicè puniatur. Debet autem confessarius in hac parte (vt admonent optimè Nauar. Soto, & alij Doctores locis citatis) maturè & prudenter se habere, nec esse facilis, & præceptum in neganda absolutione huiusmodi. Nam cum iudices sub falso zelo iustitiæ nonnuquam procedant, non seruato perfectè, & integrè ordine iuris, vt anturque aliquibus cautelis, & rigoribus fictis ad inuestiganda delicta, debet confessarius esse doctus, & eorum quæ in hac disputatione docemus peritus, & partim à reo, partim ab aduocato qui totius processus est conscius diligenter inquirere, sit ne aliquis defectus in illo processu, aut circa autoritatem iudicis, aut circa dicta testium, & alias probationes, aut circa ordinem iuris. Et proposita tanta grauitate rei, quanta est imminere illi reo, vel mortem corporis, si confiteatur, vel animæ, si neget quod debet fateri, contestari aduocatum, & reum vt ipsi, verè, & apertè, quæ ex processu constant aperiant: & videant, an aliqua via secundum ius reus ille possit liberari, vel non respondendo, vel per appellationem, vel per aliquam obiectionem testium accusatoris, vel probationem, vel quid simile: Quod si omnibus explicatis quæ in illo processu existunt, omnibusque tentatis, videat confessarius nullam esse viam, qua tanta conscientia, possit reus ille non respondere, sed esse perspicuum, & euident, ac luce meridiana clarius iudicem iuste procedere, nec crimen esse occultum, sed esse ex illis quæ tenetur reus manifestare, tunc non absoluit nisi manifestet, quia manifestando manet in suo peccato, in quo manens non est absolendus cap. Peccati venia. De Reg. iuris lib. 6. Quod si aliqua fuerit prudens, & iusta causa ad dubitandum, an iudex iuste procedat, tunc inclinatur in fauorem rei, & absoluat illum, etiam si non manifestet. Ita Doctores supra citati: quin & ipsa iura hoc insinuant, vt videre est l. Arrianus. ff. de actionibus, & oblig. l. Favorabiles. ff. de regulis iuris. c. vltimò. De sententia, & reuocata, &c.

Ex his sequitur testem quoque (durante iudicio) cui constant in hoc casu iudicem iuste procedere, & crimen non esse occultum, teneri ad dicendam veritatem, & cum periculo certo vitæ illius rei, Quia si reus tenetur cum periculo vitæ alienæ: Si verò sit iuste, & prudenter dubius, an iuste, & iuridicè iudex ille procedat? debet declinare in fauorem rei: quia si iudex ipse qui est minister iustitiæ debet in dubijs, vt vidimus inclinare in fauorem rei, quanto magis testis qui est persona priuata, & cui non incumbit punitio delictorum.

CONCLUSIO VLTIMA.

Quando reus iam euasit iudicium, vel per fugam, vel quia superauit tormenta, & mentitus est iudici, & sic ab eo est absolutus & dimissus: tunc potest absolui à confessario, imposita ei pro illo medatio debita penitentiæ, nec est obligandus redire ad iudicem, & manifestare illi veritatem.

Pater, Quia si in tali casu esset obligandus ad repetendum carcerem, vel ad eundem iudicem, & manifestandam ei veritatem, tunc esset minister iustitiæ in se ipsum, & accusator, ac fiscus in se ipsum, teneretur se ipsum prodere, quod est contra illam sententiam D. Chrysof. petitam ex iure naturali, [Non dico, vt te ipsum prodas.] Secundò, quia hoc est ad eodè durum, & intollerabile, & alienum ab humana ratione, vt excedat omnino vires humanas.

Ad argumenta initio posita. Ad primum respondo: duplices esse actus heroicos: alios sic dictos, quia sunt difficiles, & ardui, licet debiti: ad quos obligantur homines, vt pati martyrium quando causa fidei exigit, benefacere inimicis, &c. est enim de his speciale præceptum, obligans saltim tempore necessitatis. Alij verò sunt heroici, quia difficiles, sed sub concilio tantum, ad quos non obligantur fideles, sed eorù deuotioni relinquuntur, & qui illos exercent heroes, & excellentes in christiana religione dicuntur, vt obseruare virginitatem, renuciare omnibus, obedire vni homini. Fateri veritatem iudici legitime interroganti in crimine iuridicè notorio, est actus difficilis, & heroicus primo modo, & in præcepto, vt constat. Quod si dicas lex humana, & præceptum humanum non obligat cum periculo vitæ. Dico aliquando posse obligare quando illud cedit in bonum commune. Dico secundò reum in hoc casu teneri ad confitendam veritatem lege naturali, & diuina.

Ad secundum dico in primis, mendacium, in iudicio in materia leui esse communiter veniale, & aliquando fieri posse, vt si etiam mortale, vt cum visitator accedit ad conuentum, in quo ceteroniam sunt collapsæ, vt silentium, ieiunia, & similes, si ipse accedat animo reparandi eas, & interroget subditos, tenentur sub mortali aperire illi veritatem, quia licet ratione cuiusque particularis ceremonie illæ sint materia leuis, at ratione totius communitatis sunt materia grauis, cum sublatis illis & similibus ceremonijs essentialia religionis necesse sit corrui, & perire: Dico autem ad nostrum institutù negare veritatem in hoc casu non esse materiam leuem, cum agatur de iusta punitio delictorum, & secundum ordinem iuris quod ad eodè necessarium Reip. Vnde mendacium in tali casu licet reo ipsi sit officiosum, Reip. autem & bono communi est nocuum, & ipso iudici, ac accusatori, & testibus, propter scandalum quod generat sicut expositum est. Ad vltimum patet solutio ex tertia & vltima conclusione. Videamus iam.

CONTROVERSA XI.

QUANDO REVS VEL TESTIS interrogatur contra ordinem iuris, cum mentiri non possit occultare autem veritatem possit ex 1. art. qui bus vis possit absque mendacio illam occultare.

In hac quæstione, quæ grauissima est, prius certa ab incertis separemus: Imprimis certum est apud omnes Doctores, vt docet Soto de regen.

regen. lect. mem. 3. quæst. 3. & lib. 5. de Iust. quæst. 6. artic. 2. Nauar. loco cit. num. 274. licere in hoc casu subdito (si iuridicè id possit) appellare, & apud alium superiorem, & æquum iudicem iniquitatem illius probare: Quod si id nequeat, potest non respondere, & asserere se inique interrogari, nec esse ei respondendum, & persistere in non respondendo, imò si citra scandalum id fieri possit, si cõpellatur per vim, aut carceris, aut tormentorum, potest etiam per vim se defendere, sicut posset contra quemcumq; alium priuatum vim vi repellere quia grauius peccat iudex vim illam inferendo, quàm peccaret alius priuatus, cum autoritate publica inferat iniuriam: & qui debet esse iustitiæ custos, & reddere cuique suum ius, illud violat.

Secundò, certum est, in hoc casu declinandum esse semper in fauorem rei, quia licet iste à parte rei, & coram Deo sit verè reus, in iudicio tamen exteriori est innocens, & talis habendus ex illa regula iuris: [Vnusquisque censendus est innocens, quamdiu non probatur nocens.] Vnde iudex illum iniuste interrogans infert ei iniuriam, & iure naturæ fauendum est potius patienti iniuriam, quàm inferenti.

Tertiò, certum est, si teo placeat posse respondere, & pati pœnam, Possit etiam tam reum, quàm testem inique interrogatum vti verbis ambiguis, quæ recipiant aliquem verum sensum, iuxta communem modum loquendi, vel in Sacra scriptura, vel in iure, vel in communi hominum sermone: Sensus enim verborum, quibus vel Sacra Scriptura, vel ius ipsum, vel cõmuniter homines vtuntur, omnes sunt censendi veri, maximè in iudicio, quando non iuridicè, sed per vim cogitur subditus aliquid confiteri: potest ergo subditus sic compulsus quouis ex illis sensibus sic veris vti in suum fauorem, etiam si aduerat iudicem decipi: Quia talis deceptio est passiva, & culpæ iudicis tribuenda cum hic iuste, & verè se teneatur.

Quartò, certum est, esse responsiones veras, & faciles, quas antiqui Doctores proponunt, & quæ inter sinceros iudices sufficerent, quas habent Soto, & D. Nauar. locis citatis.

Prima est, audita accusatione, vel denunciatione proprii criminis, vel alieni negare ibi contenta, pro ut ibi continentur, vel quæ sibi sunt proposita quatenus proponuntur: Quia quæ in tali accusatione, vel denunciatione continentur, continentur vt publica, cum tamen sint iuridicè occulta, & quæ sibi proponuntur, proponuntur etiam vt iuridicè publica, & probabilia, & de quibus interrogatus tenetur iudici respondere, cum tamen occulta sint, & quæ in iudicio non probantur, nec tenetur ipse respondere: quæ via si sufficiat, non debet subditus aliam accipere, nec querere verba ambigua.

Attamè cum iudicum peritia, & astutia multoties non admittat has responsiones, licet sint maximè consonæ iuri, & Doctõribus, sed vrgeat frequenter reum, vt dicat an fecerit illud, & testem an illud sciat, viderit, vel audierit: Est vltimo loco certum apud plerosque Doctores, vt Adrianum in 4. quæst. de sigillo confessionis, quæ est. 10. & Quidlib. 11. Caiet. in opusculo illo cit. Scorum, Nauar. & Soto locis cit. licere testi, quando contra ius interrogatur respondere, ac verè, nescio reale delictum, ita vt animo concipiat, nescio illud ad reuelandum tibi in iudicio, maximè quando nõ vidit, sed tantum audiuit. Et probatur hæc pars. Licet vii verbis ambiguis in aliquo vero sensu in hoc casu, & iniqua iudicis interrogatione, sed sci-

re apud philosophos est rem certò, & per causam nosse, ergo quod solum quis audiuit, cum non certò sciat, quia potuerunt mentiri, qui illud retulerunt, verè affirmat se illud nescire: similiter patet etiam si viderit: Quia cum iudex interrogans vtatur autoritate publica, quæ alligata est iuri, illa tantum censendus est interrogare, ex regula illa: [Id possumus quod iure possumus. 22. quæst. 2. can. Faciet. & l. Filius ff. de constitutionibus. Sed secundum ius non potest interrogare de occultis ex illo cap. Qualiter & quando, el primero, vt vidimus, ergo quando interrogat censendus est interrogare de publicis, & quæ subditus tenetur aperire, & consequenter quando interrogat testem, an sciat Petrum esse occisum à Ioanne? perinde est ac si dicat, an sciat illud vt publicum, & ducendum in iudicium, & cū testis, sciat quidem illud, non tamen vt publicum, & ducendum in iudicium, sed vt occultum, verè respondet se illud nescire.

Quod si dixeris verum quidem hoc est, si iudex in forma interrogationis apponat illam clausulam: [Exemptis occultis,] vt habetur cap. illo, Qualiter & quando, at si iudex ex sua iniquitate non apponat illam, sed vrgeat vt testis dicat simpliciter quicquid scit de illo delicto, tunc dicere nescio, videtur mendacium, cum verè dicere nescio, quia testis non tenetur respondere iudici secundum suam iniquitatem, sed secundum id, quod potest vt iudex, & secundum mentem quàm debet habere, etiam si illam non habeat, secundum quam verè hic dicit, nescio, cum iure debeat habere iudex hanc mentem, vt respondeat illi testis quod scit, præter occulta. Et confirmatur, quia si priuata persona per vim vellet à me extorquere secretum, quod scio de Petro, omnium consensu possum dicere me nil scire de Petro: ergo similiter iudici quando contra ius interrogat, quia cum autoritas eius sit alligata iuri, vbi agit contra ius, actus eius non est iudicis, sed tanquàm priuati, & iniqui hominis, qui abutitur autoritate publica, & sub titulo illius autoritatis infert iniuriã. Adducitur etiam à Doctõribus hoc loco illud Christi, Marci 13. [De die illa nemo nouit, neque filius hominis, &c.] quod verè Christus dixit, quia licet nouerat, non tamen vt diceret, quia vt filius hominis, ea tantum nouerat ad reuelandum, quæ mysterio nostræ redemptionis erant necessaria, ad quod non expediebat iudicare Apostolis diem iudicij. Reddūt alij alios sensus, quos refert Doctor Nauar. loco cit. num. 275. Sed hic est magis receptus à Doctõribus, vt docet optimè D. Thom. in 4. dist. 47. q. 1. art. 1. quæstiuncula. 3. Imò est regula omnium Doctõrum, in cap. Sacerdos. De penitentia. distinct. 6. & cap. 2. De confessis, interrogatum contra ius de re quam nouit, se d non debet reuelare, posse verè respondere, se illam nescire, ita vt possit, vel debeat eam reuelare: sicut confessarius de auditis, & notis per confessionem potest verè affirmare, se illa nescire, quamuis non ita efficaciter possit hoc affirmare subditus in iudicio, sicut confessarius, vt optimè loco citat. M. Soto: Verè tamen vterque dicit se id nescire.

Sed obijcies, quando vna pars contradictionis est vera, altera necessariò est falsa: hæc est vera hic scit hoc delictum, ergo necessariò est falsa illa assertio, qua dicit se id nescire. Respondetur à Doctõribus, Quando voluntariè quis loquitur falsum esse asserere se nescire quod scit, at quando compulsus inique in iudicio, quia ipsum-

met ius, cui actus iudiciales conformari debent, negat occulta in iudicio reuelanda esse, perinde ac si nescirentur, tunc utramque esse veram scio priuatim, & nescio in iudicio, quo modo nulla est contradictio, cum contradictio debeat esse ad idem, & secundum, &c. De eo autem certum est, non posse uti hac via, quia ridiculum esset, reum de proprio delicto asserere, se nescire an illud commiserit: [Quis enim nouit iuxta Diuum Paulum, quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est?]

Denique certum est apud omnes, tam reum, quam testem iniquè interrogatum, si citra iuramentum negent veritatem cum aliquo mendacio, peccare tantum venialiter, quia illud mendacium non est contra ius, vel iudicium, etiam si in re graui, cum iudex contra ius procedat, neque est notandum, sed officiosum tantum, sicut cum adultera interrogata à viro an commiserit adulterium (citra iuramentum) negat, mendacium illud veniale tantum est, quia est officiosum, & maritus non est eius iudex, ita in hoc casu, mendacium istud est officiosum, perinde ac si extra iudicium profertur, cum iudex contra ius procedens, non habeat maiorem auctoritatem reuera, quam priuatus vim inferens ficto nomine iudicis. Tota ergo questio est.

QUANDO IUDEX NULLA
admissa istarum euasionum ita premit
reum, vel testem, ut apertè respondeat
an delictum illud fecerit, vel viderit,
possit ne respondere reus non feci. Et si-
militer testis, non vidi.

M Ag. Soto de regen. secret. membr. 3. quest. 3. conclus. 5. & lib. 5. de iust. q. 9. artic. 2. asserit reum non posse in tali casu respondere non feci absque mendacio, nec testem posse respondere non vidi: dubius tamen est an possit dicere, non audiui. Cuius sententiæ hoc est fundamentum: Verba significant iuxta communem hominum sensum, & conceptum, iuxta quem hæc verba scire, vel audire, dicunt ordinem ad id quod est dicere, & manifestare. Ea namque affirmamus nos scire, vel audisse, quæ possumus dicere, & ea citra mendacium communi iam hominum sermone dicimus; nos nescire, vel non audisse, quæ non audisq, quæ non possumus dicere, nec manifestare. Patet hoc experientia, nam si in priuato colloquio incidat inter confabulantes sermo de Petro, & Ioannes parum timens Deum referat aliqua delicta occulta illius, in quorum confirmationem vratur testimonio Andrea, qui ibi adest, respondebit Andreas, si timet Deum, & nititur illa occultare, se illa neque scire, neque audisse, nec iudicabunt circumstantes Andream, quamuis illa sciat, vel audierit esse tunc mentitum, quia communiter iam ita audientes concipiunt, vt significauerit Andreas se illa nec scire, nec audisse ad dicendum. At hæc verba feci, vidi, ex communi hominum conceptu, non dicunt ordinem, vel habitudinem ad id quod est dicere, & manifestare, sed ad opus ipsum, & actum, ita vt perinde sit dicere non ita res est, quod quando reuera à parte rei aliter habet, nullo modo potest excusari à mē-

dacio, similiter affirmare non vidi perinde est, ac dicere, non ita res habet, vt viderim, quod in eo qui verè vidit, à mendacio non est immune. Quicumque enim audiens Petrum dicentem non feci, aut non vidi, de re quam certò scit Petrum verè fecisse vel vidisse, iudicabit illum mentiri, nec curabit an proferat ista in illo sensu, non feci, aut non vidi vt dicam, sed solum curabit an reuera, & à parte rei illud verè fecerit, vel viderit. Vnde in communi hominum sensu, & conceptu, hæc voces non feci, non vidi, non dicunt ordinem ad id quod est dicere, vel manifestare, sed tantum ad actum ipsum, & opus.

Ex quo fundamento argumentatur M. Soto: Quamuis subditus iniquè interrogatus possit verbis ambiguis eludere iudicem, at vt id faciat sine mendacio (quod nec pro salute totius mundi preferendum est) debent illa verba ambigua in aliquo sensu iuxta communem hominum conceptum esse vera: Sed hæc verba, nescio, non audiui, ex communi hominum consensu, cum dicant habitudinem ad id quod est loqui & manifestare, admittunt hunc sensum, nescio vt dicam: at hæc verba facere & videre, ex eodem hominum conceptu, cum non dicant ordinem ad id quod est loqui, vel manifestare, sed solum ad opus, & actum, non admittunt talem sensum, sed falsò assereret, non feci, vel non vidi, qui verè fecit, vel vidit, ergo non licet istis uti.

Et confirmatur, si interroget iudex, fecisti nec hoc homicidium? & reus qui illud fecit, responderet, non est ita, omnium iudicio mentiretur sic respondens, sed hæc oratio non feci, æquiualeat huic, non est ita, ergo respondens non feci mentitur. Maior patet, quia non est ita, quando reuera res est, sunt omnino contradicentia, quorum vnū necessariò est falsum, cum aliud à parte rei sit verum.

Secundò, Hæc verba scio, memini, & illa feci, vidi, ita differunt, vt illa significant actum internum animæ, cognitionem scilicet intellectus, vel reminiscentiam memoriæ, & ita dicunt ordinem ad voces, & verba exteriora, quæ ex Ant. instituta sunt ad exprimendos exterius internos animi conceptus, alia verò nempe feci, vidi, non significant aliquem actum internum animi, sed factum externum, & actum externum sensus, sine vilo ordine ad verba: Vnde quod non potest dici, & manifestari verè asseritur nesciri, at quod reuera factum est, vel visum falsò asseritur non esse factum, vel non esse visum, nec possunt verificari in hoc sensu non feci, aut non vidi, ad dicendum. Imò dicit iudex, non quæro an ita feceris, vel videris, vt non possis, vel debeas mihi reuelare? sed simpliciter, & à parte rei quæro ipsum actum & opus, an feceris vel videris? quo modo dicere non feci, vel non vidi, quod quis reuera fecit vel vidit, non sunt verba æquiuoca, sed mendacia.

Tertiò, si quis interrogatus extra iudicium diceret de re quam fecit, non feci, mentiretur omnium iudicio, ergo mentitur similiter sic respondens in iudicio. Antecedens patet, quia omnium iudicio mentiuntur diuites, qui pauperibus petentibus mutuo aliquam pecuniam respondent se non habere illam, etiam si animo concipiant hunc sensum, se non habere illam ad mutuandum: Consequentia verò probatur, quia mendacium non mutatur ratione loci, sed quod est mendacium in vno loco, verbi gratia, extra iudicium, est etiam mendacium in iudicio.

Quartò, quia ita responderet in iudicio, si deinde

de constaret ipsum illud fecisse, aut vidisse, iudicaretur ab omnibus mendax, ac si ita respondisset cum iuramento iudicaretur periurus. Et confirmatur, quia sic respondentes commuiter accusant se in confessione Sacramentali, tanquam de mendacio, conscientia virgente.

Quintò, iuxta oppositam sententiam, liceret reo respondere iuxta propriam mentem, & cōtra sensum iudicis: vt si quærat iudex, occidisti ne Petrus? ipse posset respondere, non occidi, intelligendo alium Petrum, vel non occidi antequam nasceretur. Et ita posset ex animo intendere, deceptionē iudicis, quod non licet, sed solum absque mendacio occultare suum delictum. Et confirmatur ex D. Tho. Qui tam præcedenti articulo, quam hoc secūdò, hoc solum docet iniuste interrogato, occultare veritatem absque mendacio, nunquam tamen dixit licere illam negare, quod certè si liceret in re ad eò graui Doctor Sanctus non siluisset.

Sextò, Testis non potest testificari quod reuera sit esse falsum, nec tabelho est: re scripturæ continentem quod reuera scit esse falsum, & reus qui talem testem, vel scripturam produceret in iudicio, peccaret grauius, ergo nec reus potest dicere, non feci, vel testis, non audiui, cum hoc à parte rei sit reuera falsum.

Denique si verè posset dici in hoc casu non feci, non vidi, frustra niterentur Doctores suadere reo, ne mentiatur in iudicio, quod potissimè intendunt, nec dicat non feci, quod reuera fecit. Frustra laborant in extogitandis modis & vijs, quibus reus se tueatur, ita vt non neget veritatem. Et D. Tho. in hoc articulo id maximè docet, vt reus se defendat vijs licitis, non tamen illicitis, quale est mendacium. Quod si quæras à M. Soto, Quid ergo faciet reus iniquè interrogatus, & redactus ad has angustias? similiter adultera, quam vir præcisè interrogat, an commiserit adulterium? Respondet reum quærere debere orationes amphibologicas, vt si latine loquatur, dicat per infinitiuum, iuro, me neminem occidisse, quia hæc vera est in isto sensu, ipsum à nemine esse occisum, sicut illud Apollinis ad Pyrrum,

[Aio te Aeacidas Romanos vincere posse.]

Vel alia simili oratione, Similiter adulteram posse eludere virum, dicendo viro nunquã fregi matrimonium, quia licet fregit fidem, non tamen ipsum matrimonium: Vel si vir eius sit illi consobrinus, & apparatus quærant ab ea, an vir eius intrauerit domum, potest iurare neminem illam ingressum esse, præter suum cōsobrinum: Quem admodum Sarra iurauit se esse sororem Abraham, quo verbo verè celauit esse vxorē eius, erat enim illi verè soror ex patre, non ex matre; Quod si nulla ex his vijs possit iniquitatem iudicis subterfugere, sed cogitur respondere simpliciter an fecerit, respondeat se id fecisse, cum oppositum sit falsum, & mendacium, & patitur mortem ne mentiat: sicut puella, quæ nullo modo potest euadere vim fornicarij, debet prius mori quam illius turpitudini consentire: non enim semper possumus hominum, vel iudicum iniquitatibus obuiare: & quemadmodum innocens probatus nocens per testes, tenetur mortem illam patienter ferre, vt oppressus ab inuafore. Hæc Soto locis citatis.

Oppositum docet Adria. in 4. in Questione de sigillo confess. in Solutione secundi argumenti. Vbi quamuis præcipue loquatur de confessatio producta in testem, agit etiam de reo: affirmatq; reum adiuratum de crimine occulto, de quo iuridicè interrogari non potest, esse respondere se nil

circa illud factum nosse, imò si iudex vrgeat, posse verè dicere, non feci crimen; quod possis à me iuridicè inquirere. Additque Adrian. hanc esse communem opinionem omnium Doctorum. Vbi nescio qua ratione dicat Soto, se neminem vidisse in hac sententia, cum opinionem ipsius se sequatur præter quam quidam Ginesius Sepulveda de ratione reddendi testimonium, illam verò Adriani multi: Nam Scotus in 4. dist. 15. q. 4. ar. 3. agens de rep iniuste interrogato ait.

[Respondeat, nego proposita, vt proponitur, id est, vt iure publico: quod si iudex vrgeat, vt confiteatur propositum, vel vt neget, respondere potest, quod iam sufficenter respondit ad accusationem, & in eo persistit.] Et subiungit Scotus: [Sed nunquid si neget, intendens negare illud, vt propositum est, scilicet vt publicum, tenebitur ne pœnitere tanquam de mendacio? Respondeo] (inquit Scotus) [Bonarum mentium esse, culpam agnoscere, vbi culpa non est, & ideo tutum esse, tunc pœnitere de illo, quale est sub dubio, an sit mortale, vel veniale.] Vbi Scotus, licet non doceat aperte opinionem Adrian. non tamen illam negat, imò videtur significare, timere in tali negatione culpam, nō tam esse ex iniquitate negationis, quam ex priuilegio bonæ conscientie, quæ solet timere etiã vbi culpa non est, propter quod pœnitere in eo casu, quidem tutum, non tamen debitum: Nec docet (vt vult Soto) non licere reo negare se fecisse, quãdo iniuste interrogatur, sed consult, non præcipit, vt ad maiorem cautelam pœniteat reus, qui sic negauit, quia bonæ conscientie solent etiam iuxta D. Bernardum culpam timere, vbi culpa non est, maximè cum hæc res sit dubia inter Theologos, & alios Doctores. Et opinio hæc Adrian. etsi à multis iudicetur vera, non tamen est vsquequaque certa, quin ad maiorem securitatem animæ sit optimum de tali negatione confiteri. Apertius Caiet. in illo opusculo responsione 5. vbi ait: Inquisitum de complicibus occultis præter ius, posse verè respondere non habere complices. Vnde iuxta Caiet. sicut iste, quia interrogatur iniquè, verè asserit non habere complices, habendo in animo, quos tu à me vt iudex inquiris, ita quoque reus verè asserit, non feci delictum, habens in animo quod tu à me iuridicè inquiris, & similiter testis in eodem sensu verè dicit, non vidi. Antonius Cordub. in Scholijs in opuscul. de teg. secre. Mag. Soto idem iudicat maximè probabile. Et Nauarr. loco cit. nume. 275. aperte amplectitur hanc opinionem. Et omnes ferè recentiores.

Et probatur. Responsio in iudicio non debet esse secundum iniquam mentem iudicis, sed ad sensum quem iuridicè nata est habere interrogatio illius: interrogatio autem iudicis in iudicio nata est habere hunc sensum: quæro an commiseris crimen, quod iuridicè inquiri potest? ergo responsio rei, vel testis debet sumi in eodem sensu, non feci, aut non vidi crimen, quod tu legitime inquirere possis, & ego teneat ubi manifestare, in hoc autem sensu talis responsio est vera, ergo verè asserunt isti non feci, non vidi: Et confirmatur, quia hæc eadē ratione probant Soto, & alij Doctores, posse testem dicere nescio itud crimen, quia interrogatio iudicis sumenda est secundum formã iuris, & in sensu, quem debet iuridicè habere, & cum in iudicio tantum possit inquirere iudex publica & notoria, testis vero non sciat aliquod crimen illius rei publicum, & notorium (quod enim scit est occultum) verè dicit nescio, id est nescio tale

tale crimen notorium, ergo similiter quando inquit an fecerit, vel dixerit, intelligenda quoque est interrogatio iuridicè, an fecerit, vel viderit crimen publicum, & pertinens ad iudicium, & cum crimen quod iste fecit, vel vidit non sit tale, sed occultum & alienum à iudicio humano, verè asserit non feci non vidi, id est tale crimen.

Secundò, vt constat ex q. 67. art. 2. quando iudex' condemnat innocentem secundum allegata & probata, licet certò sciat illum esse à parte rei innocentem, verè nihilominus asserit in sententia illum nocentem esse, & vt talem cõdemnat, quia talis est iuridicè, & talem illum nouit secundum sententiam publicam, quàm debet sequi in iudicio. Ergo similiter cum interrogatio, & responsio in iudicio debeant esse iuridicè, & circa ea tantum crimina, quæ iuridicè inquiri possunt, & quorum haberi potest publica, & iudicialis cognitio, idem est quæerere, num fecisti? quod dicere fecisti ne quod à me iuridicè inquiri potest? & dicere non feci, non vidi, quod dicere non feci, uel non vidi, quod à me iuridicè inquiras.

Quod si iudex ex sua, malitia ita vrgeret, dic, num hoc feceris? siue ego de crimine hoc inquirere possim siue non? non tenetur subditus aliter quàm dictum est. Quia iniquitas iudicis non gignit nouam obligationem, nec debet introducere nouum sensum, nec debet testis illi respondere secundum illius iniquitatem, sed ad sensum quem iudica interrogatio secundum se nata est facere, quicquid sit de malitia iudicis. Imò est regula Doctorum, Vbi fraus, dolus, vel violentia interuenit ex parte loquentis, ne illius fraus, vel violentia ipsi patrocinetur, sed secundum intentionem eius, cui ille loquitur, modò illa iusta sit, quod etiam docet D. Thom. infra quæst. 89. artic. 7. ad 4. quia in tali casu ille, qui loquitur cum fraude vel vi, est velut aggressor, is verò cui ille loquitur est velut aggressus, & omni iure semper est fauendum aggresso, cum sit potior ratio patientis iniuriam, sed in hoc casu est dolus, & violentia ex parte iudicis interrogantis iniquè, ergo responsio non debet esse secundum mentem iudicis, sed secundum mentem rei, cuius mès, & animus est iustus in hac parte, intendens respondere interrogationi secundum eum sensum quem ritè, & iuridicè nata est facere.

Tertiò, ex eodem Soto Iudex, vel minister iustitiæ, quòd audiuit, vel vidit in vno tribunali, & foro, si illud asserat secum secretum, potest verè asserere in alio tribunali se omnino ignorare, nec audisse, nec vidisse, quia non potest propter secretum fori, in quo illud audiuit, vel vidit, manifestare, nec loquitur solum de his quæ audiuius in foro animæ, & confessione sacramentali, sed de his quoque quæ in foro exteriori sæculari vel Ecclesiastico videntur, sed eodè modo quæ sunt occulta ex debito secreti naturalis non possunt manifestari in foro iudicis, ergo verè quoque de his dici potest in tali foro, non feci, aut non vidi.

Quartò, quando quis non tenetur omnem suam mentem alteri exprimere, potest sine vilo mendacio proferre orationem, cuius veritas pendeat ex aliqua particula tacita, & ab eo in mente concepta, sed hæc oratio non feci non vidi, est vera sub illa conditione, & particula, id est, crimen publicum, quod teneat manifestare in iudicio, proferitur autem ab eo, qui non tenetur iudici (cum iniuste interroget) mentem suam aperire, ergo potest illud proferre simpliciter, & absque mendacio, concepta mente illa particula. Consequentia aperta est,

tota difficultas consistit in maiori. Sed probatur efficacissimè ex Sacra Scriptura, exemplo Christi, qui Matth. 19. dixit de quadam puella, quæ reuera erat mortua: [Nò est mortua puella, sed dormit, quòd verè dixit, subintelligens illam particulam, respectu meæ potestatis, qua ita facillè possum eam suscitare sicut dormientem, quam tamen particulam non explicauit turbis, quia nò tenebatur Christus mentem suam illis aperire. Vnde est argumentum, in hac oratione non est mortua puella, &c. Illud verbum, mortua, non significat magis actum animi, quàm verbum, non feci, nec videtur habere maiorem æquiocationem quàm verbum, non feci, Ergo sicut Christus verè dixit, non est mortua, subintellecta illa particula meæ potestatis, quia ita debebat intelligi: ita quoque hic interrogetur à iudice, cuius interrogatio tantum habet locum in crimine publico, subintelligenda est illa particula, non feci crimen iuridicè publicum, & quod teneat manifestare in iudicio: & iuxta hunc sensum verè dicit, non feci. Similiter Ioan. 7. cum fratres Christi dicerent ei, vt ascenderet in Hierusalem, dixit eis: [Vos ascendite ad diem festum hunc, ego autem non ascendam. Illa oratio, licet Christus intiruebat ascendere, fuit vera, quia subintelligebatur in mente Christi, nò ascendam vobiscum, vel non ascendam manifestè, quod patet ex ipso textu, subditur enim postquam fratres eius ascenderunt: [Ascendit ipse, non manifestè, sed quasi in occulto,] quam tamen particulam non expressit Christus, sed mente illam tantum concepit, & retinuit, quia non tenebatur illis aperire mentem suam. Similiter Matth. 11. cum dixisset Beatum Ioannem præfate Prophetis, qui illum præcesserunt illis verbis: [Inter natos mulierum, &c. subiungit a gens de seipso, & conferens se cum Ioanne. [Sed qui minor est in regno cælorum, maior est Ioanne.] Quæ oratio falsa est, vt sonat, Christus, enim non erat minor Ioanne, sed omnium maximus, imò, & contradictio vt esset minor, est autem vera, cum illa particula: Qui hominum estimatione, & iudicio est minor Ioanne, ipso reuera multo maior est: quam tamen particulam reticuit Christus. Et quando dixit de die autem illa, &c. ex ipso met Soto, intelligitur ad reuelandum, quod etiam reticuit, quem modum loquendi, & ipsi Iuriste probant. Nam Angelus Perus. l. idem. §. si tibi. ff. de condit. ob turp. caus. Et Ioan. de Anania cap. Qui cum sure. De furto, asserunt iniquè interrogatum posse verè respondere, proferendo orationem, quæ cum particula tacita, & ab ipso subintellecta sit vera, adducuntque ibi illud D. Francisci, qui interrogatus Perusis à ministris iustitiæ, quærentibus quendam homicidam, qui iuxta ipsum transierat, respondit, non transiit hac, manus ducens, illis nihil tale obseruatis, versus manicas suæ vestis, intelligensque non transiit per has manicas. Hanc opinionem iudicio probabilior, & tenendam. Nam sicut vidimus supra q. 63. artic. 3. in opinionibus æquè probabilibus inclinandum est in fauorem rei: Vnde cum in hac parte opinio Adrian. non sit minus probabilis, quàm illa Mag. Soto, imò multò probabilior, & communior, & in fauorem rei, inclinandum est in eam.

Hinc colligo duo confectionaria. Prius est, Quando quis aliquid fecit quod exterius videtur esse contra legem, reuera tamen, & in conscientia in eo non peccauit, nec violauit legem, vt qui occidit inuaforem cum inculcata tutela, si deinde interrogetur à iudice, posse iuridicè respondere non feci,

feci, iuxta sensum propositum, id est non feci quod teneat declarare in iudicio: nam talis occisor invaloris potest accusari, & denunciari per semiple nam probationem, & cum ipse non habeat testes, per quos possit probare suam inculpatam tutelam, & se purgare, in hoc casu licet iuste iudex interroget, quia ex istis semiplena probatio, ipsi nihilominus licet respondere non feci, quia in criminalibus, interrogatio iudicis semper est intelligenda de aliquo facto quod sit crimen, & peccatum, quod iste in hoc casu non commisit: Vnde est sensus, non feci quod tu inquiris, quia tu inquiris de delicto, ego autem non feci, nec commisi delictum. Similiter qui accepit alienum in extrema necessitate, vel cum ignorantia inuincibili, vel quod sibi debebatur, nec valebat recuperare, potest verè respondere, si interrogetur de acceptione alieni, non accepi, quia iudex iuridicè interrogans, querit de acceptione iniqua quæ est furtum, & peccatum, hic autem non commisit furtum, &c. Quod si dixeris ergo daretur bellum iustum ex utraque parte, nam ex parte iudicis est iustum, cum interroget præcedente semiplena probatione, & ex parte rei similiter, cum iuste neget.

Respondeo, posse dari bellum iustum ex utraque parte, quando interuenit ignorantia inculpabilis, quomodo res habet in hoc casu: est enim bellum iustum ex parte rei simpliciter, quia est iusta illius negatio, ex parte autem iudicis non est iustum simpliciter, sicut nec est eius interrogatio iusta simpliciter, sed tantum ob ignorantiam inculpabilem, quam habet, ex illa præsumptione, & semiplena probatione facti.

Posterius consecrarium est, cum soleant iudices, postquam interrogarunt aliquem innocentem, & iuxta ordinem iuris, de delictis, quæ non commisit, & se negauit: quia tenera talia non commiserit, & tunc, inquam, rursus interrogare illum de aliquibus circumstantiis veris, ex quarum confessione facite convincerent, vel delicto, vel de grauiissima suspitione, propter quã incurret etiã innocens nisi aliquid graue damnum. In hoc casu non tenetur innocens iste confiteri tales circumstantias, nec debet respondere ad mentem iudicis: quia licet iudex in hoc casu interroget legitime, nititur tamen falsæ præsumptioni, vel infamiz, & in foro animæ veritas debet præualere præsumptioni, quæ nascitur ex falsa probatione illicita §. Veritas. ff. De officio præsidis, maxime in fauorem rei innocentis l. Absentes, ff. de pœnitentia, cap. Vltimo. De sententia, & re iudicata, Et licet iudex debeat iudicare secundum allegata, & non secundum id, quod priuatim nouit, vt vidimus, nihilominus si sententia iudicis nitatur falsæ præsumptioni non obligat in conscientia. Ita Soto de regen. secr. memb. 2. quæst. 7. post tertiam concl. Tum etiam quia iudex inquit, vel saltim inquirere circumstantias illas, vt circumstantias delicti de quo querit, & sub hac ratione de illis interrogat, Et cum in hoc homine, tales circumstantiæ licet veræ sint, non tamen sint circumstantiæ talis delicti, veræ illas hic negat.

Nunc ad argumenta Mag. Soto: Omnia illa facile soluantur ex duplici fundamento. Posito prius est, Eum qui non tenetur alteri exprimere omnem mentem suam, & veritatem, posse reticere particulam, ex qua pendeat veritas orationis, quã profert, & orationem illam tacita illa particula, & sub intellecta, esse veram, quia talis oratio in eo casu, propter iniquitatem interrogantis, non est intelligenda secundum intentionem ipsius, sed

iuxta mentem respondentis, iuxta quã est vera.

Alterum fundamentum est, dicentem quando iniquè interrogatur, non feci, vel non vidi loqui in hoc sensu, non feci, vel non vidi crimen, quod tu iudex potes, vel debes inquirere.

Ad primum igitur argumentum Soti respondeo, quando quis voluntariè, & liberè loquitur, debere vti vocibus iuxta communem hominum conceptum, & sermonem, at quando aliqua vis, vel fraus ei infertur, non teneri, sed posse vti vocibus, amphibologicis, hoc genere amphibologie, vt partem orationis proferat, partem mente retineat, quod accidit in hoc casu.

Ad secundum dico, omnes voces esse institutas ad explicandos animi conceptus, siue id quod concipimus sit actus internus ipsius animi, siue aliquod opus externum: quemadmodum enim cum ego scio hanc rem, concipio me illam scire, & hunc conceptum explico hac voce scio: ita quoque, quando aliquid feci, concipio me illud fecisse, & hunc conceptum explico hac voce feci. Vnde in ordine ad significandum, eodem modo se habent omnes voces, licet conceptus per illas significati quidam sint de actibus internis, & immanentibus ipsiusmet animi, alij verò de actibus externis: Vnde sicut quando dico nescio, quod verè scio, sed debeo occultare, non verè id dico, quia hæc vox nescio, exprimit actum animi, quia hoc modo esset falsa cum verè illud sciam, sed quia sub intelligitur illa particula, nescio illud ad manifestandum: ita quoque, quando dicitur non feci, vel non vidi, licet in ordine ad actum quem exprimit sit falsum, at sub intellecta hac particula, non feci, non vidi, quod à me possis iuridicè inquirere (quam vt constat licet subintelligere) verè in hoc casu illud dicitur. Quo fit vt discrimen, quod affert Soto inter has voces, re optimè considerata, figmentum quoddam sit.

Ad tertium dico, non esse parem rationem, quia extra iudicium, maxime si quis loquatur citra iniuriam, loquitur voluntariè, & liberè, neque est ibi aliqua circumstantia publica, ratione cuius responso recipiat talem sententiam, propter quod debet loqui citra vilam amphibologiam, ad mentem interrogantis, vel audientis: at in nostro casu, iudex sic interrogans infert vim, & responsio cum sit iuridica, recipit commodè sensum iuridicum. Et ita verè affirmatur, non feci, non vidi delictum quod à te possit iuridicè inquiri.

Ad quartum respondeo, ex ignorantia provenire, vt illi se accusent de mendacio, vel iudicentur mendaces ab audientibus: nam periti nil tale iudicabunt iuxta doctrinam hic positam.

Ad quintum dico, sic respondentem, illud tantum intendere, occultare veritatem absque mendacio, non deceptionem iudicis, quamuis sciat illum decipiendum, cum videat hanc deceptionem iniquitati iudicis, non sibi esse tribuendam. Et ad confirmationem ex D. Thom. dico, D. Thom. docere in genere, licere occultare veritatem vijs licitis, non autem descendunt ad explicandum in particulari illas vias: vnde in hac quæstione, quã hic agimus cum Mag. Soto, neque fauet nobis, neque aduersatur.

Ad sextum distinguendum est de testibus, & tabellionibus: nam vel voluntariè accedunt, vel vocantur à iudice, & interrogantur, nulla illarum, vel compelluntur, & vrgentur, vt dicant num, viderint, uel audierint.

Si primo modo, debent testificari ad mentem interrogantis, aliter peccabunt grauius: Nam cum

volun-

voluntariè accedant, & nulla ipsius inferatur iniuria, debent uti vocibus in communi sensu, & ad mentem iudicibus, iuxta doctrinam. Diui Thom. Si verò accedant secundo modo, debet dicere se nescire, eo modo quo expositum est, quando præter ius interrogantur: In quo ut constat ex dictis omnes conveniunt. Quod si tertio modo, verè dicunt non videri, non audiri iuxta sensum explicatum: Similiter tabelliones, si producantur à reo vel voluntariè se offerant iudici, debent verum dicere, & offerre scripturas, quas habent secundum mentem iudicis, ob eandem rationem qua tenentur testes, quia voluntariè accedunt, Si vocati à iudice, & præter ius dicant se nescire, vel non habere tales scripturas, quia non habent eas ad manifestandum, quando iniquè proceditur. Quod si vi, & iniquè cogantur à iudice, multò iustius ob iniquitatem iudicis possunt, & debent illas denegare.

Ad ultimum respondeo, non esse vanam sollicitudinem Doctorum, in inquirendis vijs, quibus reus, & testes iniquè interrogari absque mendacio possint occultare veritatem, quia assignantes istos modos, viam aperuerunt posteris, ad excogitandum qua ratione possint reus, & testis affirmare, non feci, non vidi, absque mendacio.

Huic controuersie hæcenus explicatæ illa proxima est.

CONTROVERSA XII.

POSSIT NE IUDEX INQUIRERE

iuridicè delictum, quod via iniqua ipsi, innotuit, & an sic interrogatus teneatur respondere.

Obseruemus initio, non esse hic sermonem de crimine, quod iudici innotuit, per aliquam iniuriam illatam reo, vel testi, contra secretum confessionis Sacrament. siue illata eis sit ab ipsomet iudice, siue ab aliquo alio, siue in iudicio, siue extra iudicium, Effet enim sacrilegium, ex tali notitia velle procedere, tum contra Sacrosanctum confessionis sigillum, tum in damnum Reipub. Christianæ, arcerentur enim homines hac via à confitendis delictis, ut optimè Sor. de regen. sec. mem. 3. q. 1. in fine: Neque est sermo, quando delictum per vim, tormenta, vel minas iudicis iniquè extortum est, constat enim iam ex Controu. 10. huius ar. ex tali cognitione sic extorta non licere iudici ultra procedere. Sermo ergo est de alijs, quibus aliquando delicta subditorum superioribus innotescunt.

Vnde obseruemus secundò, posse iniuriam, qua secretum eruitur à reo, vel teste, aliquando inferri ab ipsomet iudice, aliquando verò ab aliquo priuato: à iudicè quidem, si vel fingendo se habere semiplenâ probationem vel alios testes, aut oblata ficta venia, testè vel reum decipiat. Ab alio verò vel in iudicio vel extra iudicium: in iudicio, ut si à tabellione vel ministris iudicis per vim, minas, vel fictas promissiones in progressu, & causè inducantur ad reuelandum aliquod occultum: Extra iudicium, quando ab eisdem, vel ab alijs extra progressum causæ, & extra actus iudiciales, minis vel fictis etiam promissionibus in idem indicuntur.

Obseruemus tertio, delictum, quod iudici innotuit, & si per viam iniquam, vel cedere in damnum

alterius commune, vel particulare, aut nulli nocere. Denique iniuria illi reo vel testi illata, per quæ crimen illud detectum est, aut statim à principio innotuit iudici, & à limine, ut dicunt processum fuit ipsi perspicua, vel bona fide incepit iudex in causa illa inquirere, deinde verò progressu causæ deprehendit, per iniquitatem, & iniuriam crimè illud detectum esse, & processisse ex falsa præsumptione.

CONCLUSIO PRIMA.

Quando iudex nouit delictum per iniuriam quam ipsomet intulit reo, vel testi, siue in iudicio, siue extra iudicium, non potest ex tali notitia ultra procedere ad inquisitionem.

Hæc habetur in illo c. Qualiter, & quando extra De accusatio. Et ratio est, Quia iudex qui est positus ad corrigendos errores aliorum, quando ipse adeo turpiter errauit in suo officio, volens per iniuriam, & iniquè extorquere veritatem à teste, vel reo: non debet talis notitia ipsi suffragari, neque ex ea procedere.

Secundò, quia ut dicebamus Controuer. 10. Quando medium est iniquum, & cognitio per illud parata iniqua est, & inutilis ad aliquem effectum iuridicum.

CONCLUSIO II.

Quando delictum est in damnum commune imminens, & quod adhuc est in fieri, vel tale, ut etsi iam processerit, eius tamen punitio est necessaria bono communi, vel ad tollendum scandalum populi, tunc etsi per iniquitatem ipsius iudicis ipsi innotuerit, debet nihilominus procedere ad illius punitionem.

Tanta enim est vis boni communis, & adeo illi debent iudices prospicere, ut propter illud liceat aliquando iudicibus, imò debeant prætermittere ordinem iuris, ut in hæresi, proditiõne ciuitatis, & similibus. Ita Soto loc. cit. Et quamuis id asserat sub dubio, ego tamen sequutus in hac parte multos ex recentioribus, & peritis non dubitarem de hac cõclus. sicut proposita est, loquor enim de damno communi quod adhuc est in fieri, vel cuius punitio est omnino necessaria Reip. nam quando iam est commissum, nec est periculum committendi simile, adeoque occultum, ut manere illud impunitum non noceat Reipub. crederem in tali non posse iudicem procedere, quando cum iniuria illud extorsit, in illo verò quod adhuc nocere potest, & reuera nocebit nisi puniatur, censeo iudicem etsi per iniuriam illud detegerit, postquam iam detectum est, debere procedere ad puniendum, cum ita expediatur bono communi.

ARTICVLVS III.

Quando delictum innotuit iudici, per iniuriam illatam reo vel testi ab aliquo alio priuato extra iudicium, potest tunc iuste procedere ad inquisitionem, et punitionem, & interrogatus tenetur respondere.

Verbi

Verbi gratia si quis priuatus minis cogat Ibanem reuelare delictum Petri, quod ita detectum innotescat iudici, potest iudex ex illa notitia procedere. Quia iudex in hoc casu procedit contra delictum quod iam non est occultum, quod verò malitia, & iniquitate alterius detectum sit, hoc est per accidens.

CONCLUSIO IIII.

Quando delictum detectum est per iniquitatem in iudicio (etsi sine culpa iudicis), per ministros ipsius aliqua vi, vel fraude inducentes reum vel testem, non potest iudex ex notitia delicti sic habita procedere.

Pater, quia sicut instrumenta reducuntur ad causam efficientem, ita actus ministrorum ad iudicem. Sunt. n. actus quoque illorum iudiciales, & consequenter ageret iniquè iudex, qui iniquitate suorum ministrorum vteretur ad inquirendum, & iudicandum.

CONCLUSIO V.

Quando iudex procedit ex falsa presumptione, existimans bona fide à principio cause, se iuste procedere, si deinde intelligat se iniquè procedere, tenetur desistere ab incepto, nec ultra progredi.

Verbi gratia inquit iudex, via accusationis, credens testem illum, per quem habet semiplenam probationem, verum esse: inquit, & interrogat via inquisitionis, credens reum verè infamatum esse deprehendit deinde, testem illum cui innititur mentitum fuisse, vel infamiam illam non à vitis probis, & honestis, sed à maleuolis, & maledicis esse excitatam, & diuulgatam, tenetur desistere. Similiter credit initio, delictum de quo inquit, ab aliquo extra iudicium fuisse detectum, vel in iudicio citra vllam iniquitatem, & iniuriam suorum ministrorum, procedit ex illa falsa presumptione, deprehendit deinde delictum illud fuisse omnino occultum, & iniquitate suorum cum iniuria testis, vel rei fuisse detectum, si adhuc non labore infamia, sed maneat apud suos tatum cognitum, tenetur non ultra procedere. Perspicua hæc sunt, Quia cum iudex in casu huius conclusionis, ideo à principio causæ rectè procederet, quia credebatur bona fide, & præsumebatur crimen illud ritè fuisse detectum, quam primò nouit oppositum, cessat illa bona fides, & præsumptio, & consequenter tenetur, & ipse cessare.

CONCLUSIO VI.

Quando crimen detectum est in iudicio per iniquitatem aliorum, quam ministrorum iudicis, ac sine vlla culpa iudicis, iuste potest iudex procedere ad illius inquisitionem, & punitionem.

Veluti si in inquisitione generali, quæ sit in visitationibus, quando accidit aliquod crimen publicum, si testis ex malitia, vel ignorantia reuelat aliquod crimen occultum, potest tunc iudex iuste procedere, quia iam est illud effectum notorium in iudicio, nec propterea quod innotescat il-

lud iudici per iniquitatem alterius in iudicio, desinit iudex habere in actionem illud, imò habet in illud maiorem, cum perinde se habeat reuelari illud ipsi in iudicio, ac si committeretur ipso iudice sedente pro tribunali: Habetque hoc usus omnium iudicum: Dixi in hac conclus. sine vlla culpa iudicis, Quia si in inquisitione, verbi gratia generali, iudex ipse minis, vel precibus indicat testem, ad reuelandum occultum quod non debet, vel interrogat de industria (vt sæpè fit) viros simplices, & rusticos, vtens illorum ignorantia, & sperans illos tanquam ignaros reuelaturos, & ea quæ non licet, tunc per iniquitatem iudicis detegitur crimen occultum, nec potest ex tali notitia procedere, & inquirere.

CONCLUSIO VLTIMA.

Quando delictum per iniuriam, & iniquitatem alicuius detectum est, siue iudicis, siue ministrorum, siue alicuius alterius priuati, & contra illud ita detectum inquisitum fuit, secutaque sunt aliqua damna illi reo, vel testi, qui ita illud detegit per iniquitatem, & iniuriam, tenetur ad rescicienda omnia damna temporalia, siue expensas, siue lucra cessantia, quæ illi reo vel testi ea de causa contigerunt.

Pater hæc regula illa restitutionis. Quicumque nocet alteri cum iniuria tenetur ad restituenda omnia nocumenta, & damna. cap. si tu causa. De iniuriis, & dam. dato.

CONTROVERSIA VLTIMA.

QUI NEGANDO VERVM crimen, de quo iniuste accusatur significat accusatorem esse mentitum ad quam restitutionem teneatur.

IN hac quaestione varia sunt, & discrepantes Doctorum sententia. Caietanus hic, & in Summa, verbo, Restitutio. Duo habet: primò, Accusantem contra ius bifariam considerari posse, aut quatenus accusator iniquus est, aut vt quidam priuatus homo: Primò modo consideratus non afficitur (inquit) iniuria, quando reus, cuius crimen occultum erat, asserit illum mentiri: quia mereatur talem infamiam. eo ipso, quo iniquè accusauit, & defecit in probatione.

Secundò autem modo considerato accusatore, quoad priuatus homo est, inferitur illi iniuria, si à reo asseratur mendax, quia vt priuatus homo habet ius, ne habeatur mendax, quam diu non dicit falsum. In hoc autem casu constat illum dixisse verum, quamuis occultum, & quod tenebatur celare. Aut secundo Caietanus in quo sequitur ipsum Nauarrus capitulo 18. numero 46. vtrumque tenet ad restituendam sibi iniuriam: accusatorem quidem, quia iniuste reuelauit crimen fratris, accusatum verò, quia infamauit accusatorem de mendacio, cum dixerit verum: Modum autem restituendi vult esse hunc, vt accusator dicat accusatorem non esse mentitum, nec esse habendum pro mendace, licet malè, & iniquè sit loquutus.

Probant hanc partem Caietan. & qui illum sequuntur, hac ratione. Nemo potest remittere restitutionem

stitutionem illius rei, cuius non est verus, & legitimus dominus, sed nullus est dominus suae famae, quia fama vniuscuiusque est bonum Reipub. Et consequenter est p̄nes dominium ipsius Reipub. Ergo nemo potest remittere restitutionem suae famae. Nunc sic: Nullus potest famae suae restitutionem remittere, reus in hoc casu infamavit accusatorem, accusator vicissim infamavit reum, ergo tenentur sibi inuicem famas restituere: nulla autē est commodior via, vel modus ad id obtinendū, quam hic explicatus, debent ergo illo vti, & sic mutuo sibi famam restituere. Sed haec sententia Caietani (pace quod tanti Doctoris dixerim) in multis peccet.

Primò, in illa distinctione accusatoris, qua statuit iniquum accusatorem summi posse vel quatenus iniquus accusator est, vel quatenus quidā priuatus homo est. Huiusmodi enim distinctio est Metaphysica, & per solam operationem intellectus, cum reuera vnum, & idem sint accusator, & homo qui accensat, sicut fur, & homo qui rapit. In moralibus autem non habet locum distinctiones istae Metaphysicae, quae solum nituntur operationi intellectus, sed tractatur res quatenus se habent reuera, & à parte rei. Vnde si licet infamare iniustum accusatorem, licet etiam infamare illum hominem, qui est iniquus accusator, sicut si licet occidere inuasorem, licet etiā occidere illum hominem qui est inuasor, si licet suspendere furem, licet suspendere illum, qui rapuit.

Secundò, quando ita esset, vt iniquè accusatus negando crimen infamaret accusatorem de mendacio, & teneretur ad restituendam illi famam, peccat nihilominus Caietanus, asserendo non sicere vtrique remittere sibi vicissim, & reciproce suas infamias. Constat etiam vnumquemque esse dominum suae famae, & posse illius restitutionem remittere, non solum vicissim, & reciproce quando suo se mutuo infamarunt, vt in hoc casu, vtrūque etiam absolute, & simpliciter, quando vnus ab alio infamatus est, nec illum vicissim infamavit, vt vidimus copiose supra quæst. 3. de Dominio artic. 2. & deinde in commentariis. Dicitur Thom. quæst. 62. art. 2. controuer. 23. maxime quando iusta occasio se offert, qualis in hoc casu existit.

Tertius modus restituendi quem assignat Caietanus est inutilis, & nociuus: Etenim cum p̄terisque hominibus, & ex media plebe iam constet, affirmantem aliquid falso de fratre suo teneri ad se retractandum, & asserendum aperte si falsum dixisse, nec sufficere si dicat se male, & iniquè esse locutum, imò hoc sermone confirmari potius sinistra illam quam semel conceperunt de fratre opinionem, quam mutari; nisi iniquus accusator se ipsum aperte retractet, & affirmet se dixisse falsum, sed solum dicat se male, & iniquè esse locutum, non restituit reuera illi accusato famam, quin potius confirmat dicta de illo, & nocet potius quā profit. Similiter si accusatus teneatur dicere, & rogari, vt accusator non habeatur pro mendace, est aperte fateri suum delictum, & propallare illud, quod est contra communem omnium Doctorum sententiam. Non enim tenetur, vt constat, iniquè accusatus fateri suum delictum, imò omni iure, & tuta conscientia potest, & debet illud occultare.

Scotus in 4. distinct. 15. quæstio. 4. & Ricardus ibidem volunt accusantem iniquè, & contra ordinem iuris, teneri ad restituendam famam reo iniquè accusato, eo modo, quo supra diximus agere de tali accusatore: accusatum verò, si defendendo se ipsum, negavit delictum, vel dixit accu-

satorem esse mentitum, teneri quoque ad restituendam illi famam, non concedendo crimen, cum habeat facultatem, & ius celandi crimina occulta, etsi vera, nec dicendo accusatore, non esse habendum pro mendace, quia hoc idem est quod concedere crimen, sed dicendo accusatorem illa dicere bono quidem animo, & ex zelo iustitiae, ac bona fide putando se dicere verum, sed reuera ipsum decipi, & errare? Hac inquirunt isti Doctores via restituit illi famam, & crimen suum occultat sine vlla assertionem falsi, quia licet accusator verū dixerit, cum tamen dixerit illud contra ordinem iuris, peccauit grauiter, & eo ipso deceptus est, & errauit, quia omnis peccans ignorans. 3. Ethic. c. 7.

Haec opinio satis tuta est, & salubre hoc consilium, si accusatus illo vti vellet, non tamen est ad id cogendus, quando negavit crimen occultum, quod omni iure potest. Qui autē vitur iure suo, nulli infert iniuriam, & vbi iniuria non est, nec debitum restitutionis.

Soto lib. 4. de Iustitia. quæst. 6. artic. 3. docet accusatum iniuste si neget crimen simpliciter, & sine iuramento peccare venialiter tantum, quia est mendacium officium, si verò asserat accusatorem mentiri, aut neget crimen cum iuramento, peccare quidem mortaliter duplici nomine.

Primò, quia mentitur cum iuramento, & omne mendacium quātumuis officiosum cui apponitur iuramentum est peccatum mortale.

Secundò, quia infamare proximum de mendacio, cum verum dicat, est etiam peccatum mortale, non tamen teneri ad restituendam famam accusatori, quia licet peccet, non tamen cum iniuria, cum habeat ius tuendi se ipsum in occultis, tuetur autem se ista via, vel negando, vel asserendo accusatorem in dicere falsum, Et qui vitur iure suo vt te; è diximus nulli infert iniuriam.

Sed haec opinio vix petitis non probatur, quia licet verum sit illum qui vitur iure suo nulli infert iniuriam, attamen cum nullus habet ius ad tuendum se cum peccato, aut damno proximi, si negat crimen occultum est peccatum, siue mortale, siue veniale sit, & asserere accusatorem esse mentitum, est peccatum, qui hac via seruetur, non vitur iure suo, & per consequens infamat illum cum iniuria, tenebiturque ad restitutionem famae.

Syluester in verbo, Restitutio, cap. 3. §. 3. reiecta opinione Scoti, docet huiusmodi reum accusatorem contra ordinem iuris tuta conscientia negare crimen suum occultum, neque teneri propterea ad restituendam famam accusatori, idem sentiunt recentiores Thomistae, quam opinionem nos etiam nos etiam sequemur.

Ad cuius intelligentiam notemus primò, Accusatum iniuste variis modis posse respondere crimini obiecto.

Primò, nil omnino negando vel affirmando, sed postulando solum, vt accusatore probet iuridicè crimen illud, sicut debet.

Secundò modo, negando quae ibi proponuntur, prout proponuntur, & iacent: Quod potest adhuc bifariam accidere, nam vel negat sibi proposita, quia vna cum veris proponit, & miscet simul accusator ille aliqua falsa, in quo casu verè negat reus sibi proposita prout proponuntur: quia in oratione coniuncta ex Aristotele altera parte falsa, tota oratio est falsa, Vel negat quia proponuntur tanquam ea, quae iuridicè proponi, & probari possunt: & talis negatio est etiam vera, quia occulta non sunt ea, quae iuridicè interrogari possunt aut probari.

Tertio

Tertiò modo respòdendo simpliciter se nil tale commisisse.

Vel quarto modo, asserendo accusatorem illud crimen comisisse, & falsò imponere, ac in eo omnino mentiri. Ex quibus modis est regula certissima omnium Doctorum eligendum esse perpetuò à reo illum modum respondendi, quo sibi proficit cum minori accusatoris infamia, & nocumento: vi illius principij, Debet unusquisque vii iure suo cum minori, quantum poterit fratri sui damno, & nocumento. Vnde si in prouincia vel regno, ubi causa illius agitur, primus modus respondi sufficit ad iuridicam defensionem, vel secundus, non debet vii tertio, quia ex illo, quamuis indirectè, consequenter tamen, interpretatiuè sequitur accusatorem esse mentitum.

Obseruemus secundò: Quæ non tenemur nec possumus tuta còscientia reuelare (vt ex superioribus constat) posse nos, & cum iuramento affirmare illa nescire, quia nescimus illa ad reuelandum. Quemadmodum enim quamuis simpliciter in genere (vt dicunt) entis possumus peccare. Hæc propositio nihilominus est vera, & in Sacra Scriptura vñtatiſſima, non possum peccare. Quia ratione dicebat Ioseph dominæ scq̄ illam ad libidinem prouocanti. Can. 36. [Quomodo possum hoc malum facere, & peccare in dominum meum, &c.] quia in genere moris illud non possumus, Vnde illa regula Doctorum Can. Fanet. 22. q. 2. [Id possumus quod iure possumus:] Eodem modo quâuis simpliciter, & in genere notitiæ ego sciam peccatum occultum Petri: verè tamen dico illud me nescire, quando iniquè, & contra ordinem iuris compellor, vt illud reuellem, quia in genere moris illud tantum scio ad reuelandum, quod iure aperire possum, quod verò iure aperire non possum rogatus, vt reuellem, omnino nescio. Ita Adrian. quolibet. 11. Syluest. verbo mendacium. §. 6. Soto in opusculo de regen. secret. membr. 3. q. 3. vbi adducit in hanc sententiam etiam Ioan. Gerſon Alphabeto 34. littera Q. & Scotum in 4. d. 25. quæst. 4. art. 3.

CONCLUSIO PRIMA.

Accusatus de crimine contra ordinem iuris, si respondeat primò vel secundo modo ex illis quatuor explicatis in prima obseruatione, quando ipsi sufficienter proficiat in tali iudicio, neque peccat, neque accusatori aliquam infert iniuriam.

Patet, De primò modo res est aperta, Exigit enim reus sic respondens quod iustum est, vt nempè probetur crimen de quo accusatur, cù sine probatione nemo sit condemnandus. Qui verò quod iustum est erigit, nec peccat, nec infert alicui iniuriam. Tùm secundò, quia occulta sua nemo tenetur prodere, iuxta illud vulgatissimum D. Chrysostomi de pœnitentia distin. 1. can. Quis aliquando. [Non dico, vt te ipsum prodas, neque apud alios te accuses:] Quod autem accusator deficiat in probatione illud suæ culpæ imputet, quod voluerit deferre in iudicium, quæ idoneis testibus probari non poterat.

De secundò modo cõstat etiam, quia si reus neget quod proponitur prout proponitur, & iacet, vel propterea quod veris miscentur falsa, vel quia proponit, vt iuridicè interrogabile, & probabile, quod tale non est, talis negatio, vt explicatum est,

Tomus Primus.

est vera, vero autem potest quiuvis vii in iusta sui defensione, qualis est hæc, citra omne peccatum, vel aliorum iniuriam.

CONCLUSIO II.

Qui vititur tertio modo respondendi, quando primò vel secundo, nec sufficienter, nec commode se tueretur, nec peccat, nec vllam infert accusatori iniuriam, & consequenter ad nullam tenetur restitucionem.

Probatur. Quod potest iudici verè, & tuta conscientia negare testis, potiori iure potest negare ipse reus, cui magis incumbit sui defensio, sed testis contra ordinem iuris interrogatus potest verè, & tuta conscientia, & cum iuramento asserere, se illud omnino nescire, aut non vidisse ex secūda obseruatione, quod abuncè videbitur infra quæst. 70. art. 1. ergo multò potius reus contra ordinem iuris interrogatus, potest verè, & tuta conscientia, ac sine vllò peccato asserere, & cù iuramento, se nil tale commisisse, & ex consequenti nullam sic respondens infert iniuriam accusatori, cum neget quod potest tuta conscientia negare, nec tenebitur ad aliquam restitucionem.

De quarto modo difficilior est quæstio.

POSSIT NE ACCVSATVS

contra ordinem iuris de occulto, asserere accusatorem esse mentitum, vel dixisse falsum.

Nonnulli enim volunt, sic accusatū posse asserere accusatorem mentiri. Ratio eorum est, quia talis accusator cum iniquè agat, committit falsum practicum, vt supra vidimus, vnde sic argumētatur. Accusatus iniquè potest se ipsum tueri quacunque viamodò non dicat mendacium, vt docet hic D. Thomas, sed asserendo iniquum accusatorem mentiri, & falsum dixisse defendit ac tenetur se ipsum absque mendacio, ergo potest affirmare illum mentitum esse, & hac via se ipsum tueri. Probaturnon ex fundamēto posito, Quodcumque opus iniquum, vt supra copiosè vidimus agentes de restitucione famæ. q. 62. artic. 2. est falsum practicum, ac vt vtamur voce Sacræ Scripturæ mendacium, sicut quodcumque opus bonum, & iustum est verum practicum, & veritas, sed ille accusator in hoc casu exercuit opus iniquum, & malum, ergo commisit falsum practicum, & mendacium practicum, verè ergo affirmabit reus in hoc casu illum dixisse falsum, & mendacium.

Secundò in iudicio crimen quod non probatur habetur pro falso. secunda quæstione octaua, can. Sciant, vnde Damasus accusatorem non probantem delictum, vult, vt falsum, & calumniatorem puniri pœna talionis, secunda quæstione tertia, can. Calumniator. Et Adrianus Can. immediatè sequenti. [Qui non probauerit quod obiecerit, pœnam quam ipse intulerit patiat,] ergo reus iniquè accusatus, cuius crimen non probatur iuridicè, verè asserit accusatorem illum mentiri, & falsum dicere.

Q9

Patet

Patet consequentia: quia qui loquitur in iudicio, commodè potest vti vocibus in sensu iuridico, sicut paulò ante dicebamus, reum, & testem quando iniquè interrogantur à iudice, posse affirmare non feci, non vidi, quia in sensu iuridico secundum quem licet illis, vti vocibus in iudicio, orationes istæ perinde se habent, ac si dicerent, non feci, non vidi, quod debeam tibi reuelare, in quo sensu sunt veræ, Sed in iure quod non probatur iuridicè, & per idoneos testes, dicitur falsum, ergo potest reus in hoc sensu iuridico, quo vti potest, affirmare illum iniquum accusatorem dixisse falsum.

Alij hunc modum respondendi non admittunt, sed volunt, reum qui diceret suum accusatorem mentiri peccare mortaliter, & teneri ad restitutionem famæ. Probant, primò. Accusator dixit verum, ergo reus asserens ipsum mentiri, ipse potius mentitur, & suo mendacio infamat accusatorem de mendacio: Huiusmodi autem infamia est grauis, ergo mortalis, & cum debito restituendi. Secundò, cum possit reus se ipsum tueri primo, secundo, & tertio modo, ex illis propositis vtens quarto infamat accusatorem de mendacio sine vlla necessitate, infamare autem aliquem sine necessitate peccatum est mortale, & obligans ad restitutionem.

Denique in nullo casu licet imponere alicui falsum crimen, at quando accusator verum dicit, quamuis iniquè, asserere illum mentiri est imponere illi falsum crimen, ergo hoc non licet. Mihi vtraque opinio videtur probabilis, amplectar tamen hanc secundam, Quia licet primum, & vltimum argumentum faciliè dilui possit, si dicamus reum iuxta priorem sententiam non mentiri, nec imponere falsum crimen accusatori iniquo, asserendo ipsum mentiri, cum accusatio eius eo ipso, quo iniqua est, sit mendacium practicum, & crimen quod in iudicio non probant habeatur pro falso: Secundum tamen argumentum est efficax: Etenim cum negando delictum, & respondendo aliquo ex illis tribus modis, sufficeret se tueatur, quouis reus in quocunque iudicio, sine vlla necessitate asserit accusatorem mentiri: sine vlla verò necessitate infamare accusatorem de mendacio non potest liberari à peccato mortali. Sed dices negando delictum consequenter, & interpretatiuè asseritur accusator mendax. Respondeo directè, & affirmatiuè nõ licere aliquem infamare de mendacio, indirectè tamen licere, quando ita exigit iusta defensio. Quemadmodum nulli licet directè, & ex intentione proximum interficere, licet autem indirectè in sui defensionem, quãdo aliter ab illius inuasionem seipsum liberare non potest.

ARTICVLVS -III.

An liceat reo iudicium per appellationem declinare.

CONCLUSIO I.

Licet reo ex iusta causa, vt quando se à iudice grauari cernit, ad superiorem, & legitimum sibi iudicem appellare.

Patet, Quia iure naturæ cuique conceditur se, & sua tueri via honesta quando verò reus à

iudice grauatur, nulla est honestior via, quàm ad superiorem, qui illi grauamini mederi potest, recurrere. Nec hoc prohibet obedientia debita iudicibus, sunt enim iudices alii aliis ita subordinati, vt ex inferioribus liceat recurrere ad superiores. Habetur hæc concl. 2. q. 6. can. Omnis oppressus: vbi cuique reo afflictio conceditur libera appellatio ex iusta causa. Et can. Appellatem. Præcipitur ne reus, quia appellet tradatur carceri.

Et confirmatur exemplo B. Paul. qui act. 2. 1. appellauit ad Cæsarem.

CONCLUSIO II.

Appellare ad superiorem ad repellendam, vel differendam executionem iustæ sententiæ est iniustum, & iniquum.

Patet, quia sic appellans primò violat obedientiam debitam iudici, à quo ad superiorem nõ licet recurrere, nisi iusta de causa, quando ab eo grauatur, quod non accidit quando iudicat. Secundò, imponit illi, & testibus falsum, insinuat enim appellando illum iniuste iudicasse, vel testes falsum dixisse, & ideo se recurrere ad superiorè.

Tertiò, impedit iniquè, & officium iudicis, cuius est iuste iudicare, & quod sic iudicatum est maldare executioni, & iustitiam actoris, qui per illam iustam sententiam vindicandus erat ab iniquitate ipsius rei. Habetur hæc concl. eodem loco can. Quicumque, & can. Omnino. Vbi huiusmodi appellatione, iniquè repelluntur, & præcipitur, vt sic appellantes puniantur.

In hoc articulo obseruandum est circa secundam concl. Quamuis non liceat à sententia iusta appellare, licere tamen iudicem deprecari, quod vocant ab ea supplicare, siue sit lata à supremo iudice, siue ab inferiori. Supplicatio enim fit hoc modo, Fateor sententiam contra me latam esse iustam secundum tenorem, & rigorem legis, supplex tamen oro, vt si fieri potest, temperetur rigor legis, Quod iuste aliquando petitur primò, quia supplicando nullum sequitur incòmodum, ex his quæ diximus in ista secunda concl. sequi appellando à iusta sententia. Secundò, quia iudex si superior sit, vt vidimus. quæst. 67. art. 4. potest aliquando condonare totam pœnã legis, si verò inferior, potest quoque aliquando pro suo arbitratu secundum circumstantias temporis, loci, & personarum moderare pœnam legis.

Obseruandum etiam est circa solutionem primi argumenti, quod est diffinitum can. Catholicus. 2. q. 6. ne fidelis iuxta doctrinam D. Pau. 1. Cor. 6. cõtendat iudicio vel appellet ad iudicem infidelem, esse intelligendum de fidelibus habitantibus inter fideles, & habentes iudices fideles sic enim dicebat D. Paul. [Cur contenditis iudicio apud infideles, cum possitis apud Sanctos?] Id est fideles iudicari: nam fidelibus qui gratia negotiationis permittuntur agere inter infideles licet, & comparere coram iudice infideli, & tenentur illius sententiæ iustæ stare.

Obseruandum est, tertiò, circa solutionem secundæ argumenti posse quidem litigantes appellare à sententia iudicis ordinarij, eo modo quo dictum est in prima conclus. non autem à sententia iudicis arbitrum, vt habetur. 2. q. 6. can. A iudicibus. Ratio huius discriminis est, quia iudex arbiter habet auctoritatem plenam ab ipsis inter litigantibus,

bus, qui quando eum elegerunt, compromiserunt stare omnino ipsius sententiæ, propter quod iuste, ad obviandum inconstantiæ litigantium, & ne retrocedant à libere promissis, cautum est in iure, ne possint à sententiâ iudicis arbitri appellare: à sententiâ verò iudicis ordinarii, cum hi non habeant auctoritatem ab ipsis litigantibus, neque ab eis eligantur, nec ad eos accesserint promittentes eorum sententiâ sine vlla appellatione stare, sed eo modò quo iura disponunt, possunt appellare, & gaudere privilegio appellationis sibi à iure concessio. Quamvis quando essent tres arbitri, & duo illorum ferrent sententiâ renuente tertio, posset pars litigans appellare, ab illis duobus ad alium iudicem ordinarium, vt habetur can. Sanè. 2. q. 6. Quia in eo casu non est collata auctoritas illis arbitris, nisi ita vt omnes cõueniant, ita litigantes inter se constituerint, vt sententiâ quoque à maiori parte illorum iudicium lata esset valida. Quod si accidat iudices arbitros non esse purè arbitros, sed esse partim ordinarios respectu suorum subditorum, partim verò arbitros respectu aliorum qui non sunt sibi subditi, ipsis quàm aliis possunt quoque ab eorum sententiâ appellare, vt habetur illo can. A iudicib. quia licet sint ab eis quoque electi, vt arbitri, eo tamen ipso quo sunt simul ordinarii, quicumque illos eligant, possunt gaudere eodem privilegio appellationis, quod habent subditi circa sententiâ sui iudicis ordinarii.

Circa solutionem tertii obseruandum est, cum privilegium appellandi concedatur vni parti, ad ostendendam suam iustitiam, non ad impediendam iustitiam alterius, meritò statutum esse certum tempus ad appellandum, velut spatium decem dierum, nisi enim esset tempus præfixum, nunquã vlla iusta sententiâ mandaretur executioni: ita habetur Cod. de appellationibus. In Authentico. Hodie autem, &c. Ob eandem causam interdum est, super eodem articulo tertio appellare, vt patet extra de appellatione cap. Directa. Et habetur expressè titulus in Cod. lib. 7. Ne liceat in vna eademque causa tertio appellare: sicque obseruatur in Curia Romana, & regia nostri Regis tres expectare sententiâ, nec vltra posse appellare. Prima sententiâ fertur in concilio regio priuati regni, vt Valentia, vel Cathalonia. Secunda in supremo, quod est, vt dicunt, à latere Regis. Tertia, ab eodem concilio priorem sententiâ reuocante, & cõfirmante sua vltima, & diffinitiuâ sententiâ. Quæ tres appellationes admittuntur quidem in articulo, & causa præcipua, circa accessoria verò, & minutiores partes litis, quas vocant intermedia, licet quidem ab eodem iudice postulare, vt iterum videat, attentiusque consideret, nõ tamen appellari, quia aliter nunquã, nec per multa sæcula vnus litis habetur finis.

Circa hunc art. duplex est dubitatio. Prior.

AN QUANDO SENTENTIA IUDICIS INFERIORIS IUSTA EST, SPERAT VERÒ REUS ALIQUA VIA À SUPERIORE REUOCANDAM, POSSIT AB ILLA APPELLARE.

Si sententiâ iudicis inferioris, siue ciuilibis sit, siue criminalis aperte iusta est, & spes rei solum nititur fauoribus, vel donis, certum est apud omnes, sic appellare esse omnino iniquum, cum talis

Tomus Primus.

appellatio nil aliud sit, quàm iniquè impedire iustam sententiâ, corrupendo iudicem superiorem: In fert enim sic appellans omnia illa damna quæ diximus in secunda conclus. tenerique restituere alteri parti omnes expensas, & damna, quæ illi ex tali appellatione accrescunt.

Res difficilior est, quando scit, superiorem oppositum sentire, quàm senserit inferior. Soto quæ recentiores sequuntur, vult neque hoc nomine, quando inferior iuste iudicauit, licere appellare ab illius sententiâ: neque in causa capitis: Quod certè asperum est, & contra comunem consuetudinem, omnes enim appellant vbi variæ sunt opinioniones, intelliguntque superiorem amplecti opinionem sibi fauentem.

Secundò, vnicuique licet in suum fauorem vti privilegio iuris, conceditur autem à iure appellatio ad superiorem, à quo probabiliter creditur inferioris sententiâ reuocanda.

Tertiò, in hoc casu, & si sententiâ iudicis secundum vnã opinionem sit iusta, secundum aliam est iniusta, & cum pars condemnata illam cõmuniter iudicet iustam, quæ sibi fauet non appellat à sententiâ iudicis inferioris, vt iusta, sed potius, vt iniusta.

Vnde dico imprimis, in causa capitali citra omnem dubium licere reo (si sibi à iure concedatur) appellare ad superiorem, quia vbi variæ sunt opinioniones debet iudex inclinare in fauorẽ rei, quod cum non fecerit, iam est in tale iudice aliqua impietas, & iusta causa in reo ad appellandum. Tum etiam quia propriam vitam tueri via honesta, cuique à natura licet, appellatio autem in hoc casu quando sunt variæ opinioniones iuris, via honesta est, & concessa à iure. Nec valet ratio Soti manerent crimina impunita, sat enim est puniantur, vbi lex aperte loquitur vbi verò res est dubia, & variè opinantur Doctores fauendum est reo. In causa verò ciuili sic distinguendum puto: Aut iudex inferior iudicauit secundum opinionem comunem, & probabiliorẽ, & superior amplectitur minus probabilem, aut contra: Si priori modo iniusta est appellatio, quia in dubiis probabilior opinio videtur æquior: Vnde in hoc casu, qui sic appellat ex iniusta causa appellat: Quod si ambæ opinioniones sint æquè probabiles, & æquè communes, tunc iudicarem nõ agere iniquè sic appellantem, quia tunc non imponit iudici falsum, sed vtitur privilegio iuris in suum fauorem, cum res sit dubia, & iudex superior iuste possit illi fauere. Alia dubitatio est.

AN RELIGIOSIS LICEAT

appellare à sententijs suorum superiorum.

Pars affirmatiua videtur vera. Primò, quia hæc facultas appellandi est à iure nature, quo se vnusquisque potest tueri, & à grauamine inferioris recurrere ad superiorem: ius autem nature omnibus est commune. Secundò, quia. 2. q. 6. can. ad Romanam, et secundo, omnibus fidelibus cuiuscumque status conceditur, vt ad Romanam sedem possint appellare. Tertiò, D. Thom. hic in prima cõclusionẽ absolute docet posse illum, qui grauatur appellare ad superiorem, ex confidentia iustæ causæ, nec distinguit inter sæcularem, vel religiosum.

In oppositum sunt consuetudo, & statuta omnium religionum, in quibus decernitur, ut liceat appellare in causis grauioribus ab inferioribus. praelatis ad superiores eiusdem ordinis, ad alios autem externos id omnino prohibetur: quæ constitutiones sunt approbatæ à Sede Apostolica, quia exigitur maximè ad decorem, integritatem, & quietem religionum, ut causæ religiosorum intra parietes (ut dicunt) eiusdem religionis finiatur, & occultentur, ne religio contemptui habeatur, sicut expedit ne clerici à secularibus, nec fideles ab infidelibus, ut vidimus iudicentur, Nec propterea tollitur obedientia Romani Pont. quia quamuis simpliciter loquendo, quicumque religiosus quatumcunque inclusus, nõ faceret contra ius appellando ad Sum. Pont. seruatis debitis circumstantijs nihilominus ex consensu ipsorummet Pontificum hoc est prohiberetur in bonum, & tranquillitatem religionum: Quod si dicas poterit hac via aliquis plus iusto grauari, & carere remedio quod alijs fidelibus conceditur appellandi ad Sedem Apostolicam, vel Nuncium. Dico moraliter hoc nunquam, vel raro futurum: quia cum intra religionem sint varij praelati quorũ alij sunt alijs superiores, ad quos licet appellare, non est credendum omnes ita iniquos futuros, ut subditus ille ab omnibus grauatur, & casu quo ab omnibus grauaretur, præstat pacem, & decor tanquam bonum commune religionum, bono priuato huius, quia grauatur, & permittendum est potius grauamen alicuius, quam aperire ianuam appellationibus, per quas honor, & quies religionum perturbetur.

Ad do cepisse iam in aliquibus religionibus grauatos à superioribus à quibus ad alios non est recursus, vel difficilis, & longissimè distans, ad Nuncium Sedis Apostolicæ appellare, quod an religionibus expedit alij indicent.

Ad argumta autem initio posita, respondeo. Ad 1. religiosos huic iuri per professionem cessisse, quia illud ius nõ est à natura positum, ita ut ius naturæ præcipiat appellare, sicut præcipit honorare parètes, sed est à iure naturæ negatiuè, id est, ius naturæ non prohibet cuiquam appellare, sicut matrimonium est à iure naturæ, non quasi ius naturæ præcipiat nubere, sed quia nulli prohibet nubere, at per professionem cessarunt religiosi huic iuri, & potestati nubendi. Ad secundum patet, solutio ex dictis, cum eadem Sedes Romana concefferit ob bonum religionum, ne religiosi ad extraneos superiores appellent, quemadmodum eadem Sedes Romana in multis causis, & negotijs aliquid decernit, & iudicat omni appellatione post posita ad finiendas lites multas, quæ aliter nunquam finirentur. Conclusio verò illa D. Tho. intelligenda est, nisi litigantes cesserint iuri suo, cui cesserunt religiosi.

ARTICVLVS IIII.

An liceat damnato ad mortem se defendere, si possit.

CONCLUSIO PRIMA.

Quando iuste ad mortem damnatus est, non potest se per vim defendere.

Paret. [Qui potestati superioris iuste iudicantis resistit. Ex D. Pau. Rom. 13. Dei ordinatio-

ni resistit.] & grauissimè peccat, qui verò per vim se defenderet, cum iuste condemnatus esset, potestati superioris iuste iudicantis resisteret.

Secundò, seclusa ignorantia nõ potest dari bellum iustum ex vtraque parte, ut constat ex questione 40. sed iudex iuste condemnans aliquem, si ille resistat, potest illum iuste persequi, & impugnare, ut illud iustum supplicium patiat: ergo ille condemnatus non potest licitè se per vim defendere.

Tertio iurisdictio iudicis in eo consistit, ut habeat vim, & auctoritatem coactiuam ad compellendos subditos, quãdo iuste iudicat, & procedit, huiusmodi autem vim, & auctoritatem non haberet nisi subditi tenerentur illi iuste iudicanti obedire, ergo quando iuste condemnat aliquem, manet subditus compulsus, & obligatus in conscientia obediendum, & patiendum illud supplicium.

CONCLUSIO II.

Si sententia, quia quis condemnatur sit iniusta, potest condemnatus à iudice illo iniquo etiam per vim se defendere, modo id faciat sine scandalo, & perturbatone Reip.

Probat prior pars. Latroni inuadenti me, possum per vim resistere, iudex autem iniquè me condemnans non agit, ut iudex, sed ut inuasor, & tantò iniquius ac culpabilius, quãdo potius sub colore iustitiæ suam exercet iniquitatem, & mihi iniuriã infert de quibus dicitur Ezech. 22. [Principes tui quasi lupi, rapientes prædam ad effundendum sanguinem.] ergo. Et confirmatur quia iudici non est obediendum, quando aperte agit iniquè, tunc enim non agit, ut iudex, sed ut priuatus, & iniquus homo.

Probat secundam partem, Quia si ex propria defensione imminet perturbatio Reip. tunc præferendum est bonum commune particulari, & patienter ferendum supplicium propter bonum commune.

CONCLUSIO III. in solutione 2. argum.

Licet, iniuste condemnato fugere à carcere, & loco unde ducendus est ad supplicium, similiter condemnato, ut fame pereat, licet panem sibi oblatum comedere.

Probat. Per sententiam tantum condemnatur reus, ut patiat supplicium, non autem, ut inferat sibi mortem, vel illi cooperetur, vel faciat id unde sequatur ei mors, quia hoc esset contra ius naturæ, cui nullum aliud ius derogare potest, manere autem in loco unde reus ducendus est ad supplicium cum possit fugere, vel non sumere cibum cum possit, est cooperari ad propriam mortem: ergo nemo potest ad hæc condemnari, sed licet fugere, & cibum oblatum sumere.

Circa hunc articulum offerunt se nonnullæ graues dubitationes imprimis circa primam conclusionem.

CON-

CONTROVERSIA I.

AN INNOCENS CON-
natus ad mortem secundum allegata, & probata
possit per vim se defendere.

Refertur viri graues mag. Victoriam in hoc articulo docuisse, innocentem posse se ipsum per vim tueri, quod etiam, vt refert Couar. lib. 1. varia. Resol. c. 1. nu. 12. & 13. nonnulli Iuristæ sentiunt. Primum quia sententia iniusta ex D. Th. hic in secunda conclu. nec habet vim, nec obligat in conscientia, nec confert ius, vt dicunt nec aufert, vt sententia excommunicationis lata contra innocentem, sed ista sententia qua condemnatur innocens, à parte rei est reuera iniusta, & quæ nititur falsæ præsumptioni, & falsis testibus, ergo. Secundò si in hoc casu non liceret condemnato se tueri per vim, certè id esset ne daretur bellum iustum ex vtraque parte, quæ est potissima ratio D. Thom. et hoc non prohibet, quando altera pars laborat ignorantia, vel falsa præsumptione, vt constat ex Quæst. 40. in materia de bello: in hoc autem casu innocens exercet bellum iustum simpliciter, & absolute, & à parte rei, iudex autem secundum, quid, ex ignorantia, & falsa præsumptione iudicans illum condemnandum, vt nocetum, quia talis probatur. Et confirmatur: quia si innocens inuaderetur ab alio innocente, vel laborante ignorantia, vel furioso, posset, se ab illo per vim defendere, ergo similiter in hoc casu à iudice. Denique si iudici constaret illum esse innocentem, teneretur liberare illum quantum posset, ergo, & ipsi innocenti licebit se ipsum liberare, & eruere.

Sed in hac parte nullus ex discipulis D. Thom. vel ipsiusmet Victoriz ipsum est sequutus, imò oppositum sentiunt. Est ergo communis sententia inter Thomistas, innocentem sic condemnatum non posse se defendere per vim, ita vt inferat mortem, vel vulnus iudici, aut ministris, posse tamen licite se defendere, vel fugiendo si possit, vel recipiendo se in locum munitum, vel enitendo cum aliqua & iam vi, sine sanguine tamè vel vulnere eripere se à manibus ministrorum habentium illum apprehensum, Hispanè. [Darles vn reyn puion, y luchando sin golbe ni herida escarpales.

Prior pars probatur. Quia ex D. Thom. hic nulli licet se defendere cum scandalo Reip. Secundò quia graue, & durum esset, teneri iudicem in conscientia ad condemnandum reum, qui non tenetur ei obedire, sed à quo licite resistendo laedi possit, at iudex (vt vidimus) innocentem iuridice tamen probatum nocentem, quando nulla ex illis vijs quas proposuimus potest vi, tenetur condemnare, & ita expedit bono communi.

Tertiò, iudici facienti quod debet ex officio, & iuste iudicanti, non potest vllus subditus quantumvis innocens resistere, sed tenetur obedire, hoc enim docuit Pau. Rom. 13. & in hoc, vt diximus consistit iurisdicchio iudicis, sed quando iudex condemnat innocentem iuridice probatum nocentem, eo modo quo supra exposuimus licet possit laborare ignorantia, & falsa præsumptione, credens illum nocentem, & circa factum decipiatur à testibus, at circa exécutionem sui muneris, & inferenda sententia non laborat ignorantia, nec falsa præsumptione, aut deceptio-

Tomus Primus.

ne, sed certò nouit se teneri ex officio, & ex debito iuris illum condemnare, & sententia qua illum cõdemnat esse iustam, ergo huic iudici nullo modo potest condemnatus resistere.

Quartò ratione D. Thom. quia aliter daretur bellum iustum ex vtraque parte, quod si dixeris, hoc non esse incommodum supposita ignorantia iudicis, hoc non habet locum, statuamus enim iudicem probè nosse innocentiam condemnati, cõdemnasse autem illum, quia iuridice probatus est nocens, nec aliqua via potuit illum liberare.

Quintò sententiæ iustæ nemo potest resistere, sententia autem iudicis in hoc casu, (constat) iusta est. Dices non esse iustam omnibus modis, & D. Thom. loqui hic de sententia omnibus modis, iusta, hoc parum refert. Sufficit nanque, vt sit iuridice iusta, vt illi teneatur subditus parere: & de hac loquitur hic D. Thom. cum per iniustam illam tantum intelligat, quæ est iuridice iniusta, quod docet locus Ezech. ab ipso adductus, qui locus solum conuenit iudicibus, qui iuridice agentes, iniquè iudicant.

Et confirmatur, cum sententiam iniustam de qua hic agit appellet latrocinium, per quod infertur vis. Vnde in prima conclusione, nomine iustæ sententiæ cui dicit condemnatum non posse per vim resistere, intelligit eam, quæ secundum ordinem iuris lata est, siue à parte rei condemnatus ille nocens sit, siue innocens: non enim dicitur à D. Thom. sententia iusta, vel iniusta à parte rei, sed ex ordine iuris, si illud ritè seruatum sit est iusta, si minus iniqua. Vnde sententiam, quam hic sequitur, reuera est secundum mentem D. Thom.

Sextò iudex iste est persona publica, & iuste agens, condemnatus verò est persona priuata, ergo quando vtrique liceret ex æquo bene agere, iudici in condemnando, & innocenti in se defendendo, fauendum est potius iudici, vt personæ publicæ.

Septimò Resp. oppressa ab aliquo tyranno petente aliquem innocentem, potest præcipere illi innocenti, vt pro bono communi se ipsum tradat tyranno, teneturque tunc obedire, nec potest se defendere ob bonum commune, vt constat ex dictis in materia de homicidio, sed in hoc casu expedit bono communi, vt qui iuridice probatur nocens, quamuis reuera sit innocens, quando iudex non potest aliqua ex vijs quas ibi proposuimus vi, sed necessario debet sententiam ferre, condemnare, & vt ipse obedias, ergo non licebit ei se per vim defendere.

Denique si iste innocens condemnatus defendens se, iudicem, vel ministrum per vim laederet, etiam si de eius innocentia constaret, puniretur, & iuste, quia cum iudex suo iure vteretur, resistens illi per vim expoliavit illum iure, & occidit eum cum iniuria, ergo non licebat ei se per talem vim defendere.

Ad argumenta in oppositum: Ad primum dico illam sententiam posse vocari iustam à parte rei, & materialiter tantum, mortaliter tamen, & vt fertur, esse iustissimam, nec continere aliquem errorem nisi per accidens, per se autem à parte iudicij, & secundum ordinem iuris, à quo sumendum est an iudex iuste procedat, & iudicet, non continere errorem, sed esse iustam: imò si aliter ferretur esset iniusta, & errasset iudex, & ita illa obligat subditum, ne per vim illi resistat, quod si possit siue vi, & scandalo ab illa se eruere, integrum est illi.

Ad secundum constat iam, iuxta illam opinionem dari bellum iustum ex vtraque parte citra ignorantiam, vel falsam præsumptionem, quia si statuamus iudicem, vt priuatam personam nosse innocentiam illius iuridicè condemnari, tunc iuxta istam sententiam condemnatus iustè pugnaret, cum iuxta istos possit se per vim defendere, iudex quoque ille sine ignorantia, vt constituimus iustè pugnaret, cum teneretur illum; vt probatum iuridicè nocentem damnare, & persequi: imò etiam si ignorer illius innocentiam, iustè quoque illum impugnet, & persequeretur non vt nocentè à parte rei, sed vt iuridicè nocentem, & iustè condemnatum. In quo non erraret neque deciperetur, cū haberet euentiam processus, secundum quem iuridicè, est nocens, & iustè condemnatus: Nec est simile de Inuadente ex ignorantia, vel furioso, quia istis non tenetur innocens obedire, sicut iudici iuridicè, & ritè iudicanti. Addiderim tamen posse innocentem per vim, & sanguinem se defendere, quando videret, certò iudici constare ipsius innocentiam, nec iudicem vti aliqua ex illis vijs licitis ad eum liberandum, vel saltem non condemnandum, & illam defensionem posse fieri citra scādalum, quia tunc reuera iniquè iudex ille ageret, & à iudice iniquè procedente potest subditus per vim se tueri citra scandalum.

Circa secundam conclus. nulla est quæstio, Dubitari tamen posset. [An quando prudenter dubitatur de sententiæ iustitia, possit condemnatus resistere.] Dico, Cum ex supra dictis, in dubijs nõ sit obediendum cum propria iactura, & damno, esse iudicem admonendum, de causis, ob quas prudenter dubitatur de iustitia sententiæ ab ipso late, vt maturius concideret, & re diligentius inspecta, vel illam sententiam reuocet, vel eius iustitiã manifestet, quod si nõluerit re, & sententia manente prudenter dubia, potest sic condemnatus citra scandalum, sicut si esset iniuste condemnatus per vim se defendere, quia in dubijs, quæ sunt in dānum rei, potior est semper ratio ipsius rei, qui dānum iniquè pati potest, quàm iudicis.

Circa tertiam conclus. & solutionem secundi argumenti D. Thom. offerunt, sese grauiora dubia. Primum est.

CONTRouERSIA II.

CVM FONDENATVS
ad penam aliquam corporalem possit fugere à carcere, possit ne similiter rumpere vincula, frangere seras, vel portas, aut parietem effodere?

IN hac quæstione conueniunt omnes Doctores in duobus. Primò, casu quo iustè condemnatus possit fugere, illud tamen ipsa posse, vt nullam vim inferat custodibus, aut percutiendo, aut ligando eos, aut obstruendo ora eorum clamant.

Secundò captum, vel condemnatum iniuste secundum iura, posse non modo fugere, verum etiam rumpere vincula, seras effringere, vim inferre custodibus citra scādalum: quia cum in hoc casu possit vim inferre iudici ad se liberandum, quod maius est potèri, & vincula rumpere, &cet, quod est multò minus. Tota ergo quæstio est de iustè capto, vel condemnato: in qua varij sunt Doctores.

Ioan. Maior. in 4. dist. 15. q. 21. vult iustè capti nullo modo posse fugere, neque ante sententiam iudicis, neque post illam, etiam si ianua carceris illi pateat, quia sic captus, vel condemnatus iam est actu sub iure, & obedientia iudicis, quam violat si fugiat.

Henricus Gand. vt hic refert Caiet. quolib. 9. art. 25. Syluest. in ver. Accusatio. q. 16. Sum. Rosella. ver. incarceratus & Couar. liq. 1. varia. resol. c. 2. nume. 14. volunt posse istum iustè captum, vel condemnatum fugere quidem, si aliqua via illi pateat, non tamen vincula rumpere, aut carcerè effringere. Probatur primò, iustè captus non potest inferre vim publicæ potestati, effringere autem carcerem, & vincula, in quæ à publica potestate iniectus est, est apertè inferre vim publicæ potestati ergo.

Secundò, licet possit quis domum vicini aggredi, aut per agrum eius transire, effodere autem parietem domus illius, aut dirumpere septem agrum illius nõ licet, sine graui ipsius iniuria: similiter etsi isti condemnato liceat fugere, non tamen effringere vincula, aut carcerem.

Tertiò, arguit Couar. Lex humana non punit pœna capitis, aut alia grauissima culpam venialem, sed solù peccata mortalia, sed fugiens à carcere rumpendo vincula, vel seras, &cet. Si deinde capiatur, punitur pœna capitis, vel alia grauissima, vt triremibus, vel exilio, propter solam illam effractionem carceris, etiam si ab alio præcipuo crimine propter, quod captus erat, ostendatur innocens, vt patet l. Prima, ff. de effractione. l. Militis, §. Eius, ff. de re militari, l. in eos. ff. de custodia reorum.

Quartò si non esset culpa rumpere vincula, &c. non teneretur sic fugiens ad reficiendas expensas, & damna illata vinculis, carceri, vel custodibus: at fatentur omnes Doctores teneri ad soluendum, non modo ista damna, verum etiam alia, quæ subsequuta fuerint ex illa effractione carceris, Reipub. vel alijs priuatis, veluti si fugerent simul habentes debita, nec illa soluant. Consequentiã verò patet, quia eo nomine iniuste captus, vel damnatus, & fugiens effringendo carcerem, non tenetur ad damna subsequuta, quia licuit ei sic fugere: vnde cum iustè captus teneatur omnium consensu ad illa damna reficienda, argumento est non licuisse illi sic fugere, nempe effringendo carcerem.

Denique homo potest vti iure suo aut sibi prospicere cum damno alterius, sed fugiens cum effractione carceris nocet grauius custodibus, sicut enim ipsi penam illius fugæ.

Caiet. hic sentit duo. Primò condemnatum ad mortem, vel abscisionem mēbrorum, aut flagellam posse quidem fugere effringendo carcerè, quia non est aliqua lex, quæ sic condemnatum præcipiat manere in carcere, nec sententiæ iudicum condemnant reos communiter nisi ad supplicium, nisi dicentes de manendo in carcere. Quod si esset lex in iure, quæ sic condemnatum præciperet manere in carcere, vel sententia iudicis contineret simul vtrumque, vt pateret tale supplicium, & maneret in carcere, vsque ad illud, asserit secundo Caietan. sic condemnatum nec posse fugere, nec effringere carcerem. Prius illud probat. Nemo tenetur ad ea quæ nulla lege, vel sententiã sibi præcipiuntur: modò nulla est lex, quæ condemnatum præcipiat manere in carcere, neque est in vtu, vt sententia iudicis tale præcipiat, sed solum supplicium: ergo non tenetur manere, sed potest fugere.

fugere, quod si potest fugere, potest consequenter rumpere vincula. Probo consequentiam. Quia sicut, qui potest finem potest media ad illum per se ordinata, & necessaria, ita qui potest fugere, potest se expedire ad fugam, & tollere impedientia illam p se, & directè, cuiusmodi sunt vincula, portæ, & muri, carceris, & ita potest ista effringere.

Et confirmatur, quia aliter frustra conceditur isti condemnato fugere, nisi simul possit effringere, & tollere, quæ illi fugam impediunt.

Posterius probat ex eodè principio: Qui potest finem potest, & media ad illum necessaria, iudex potest reum condemnare ad supplicium, & executionem illius supplicij, ad huiusmodi exequutio nem necesse reum manere in carcere: ergo potest condemnare illum, non modò ad supplicium verum etiam ad manendum in carcere: Vnde si sic condemnatus fugeret, vel effringeret carcerem, violaret iustum præceptum, & iustam sententiam iudicis, quod non licet, sicut nec alias sententias.

Secundò potest iudex cõdemnare reum ad carcerem amplum, vt mittere in exilium designando illi locum exilij, qui locus est velut carcer amplus, & tenetur sic condemnatus omnium consensu in illo manere, ergo potest etiam condemnare, vt maneat in carcere arcto, & vinculis, donec patiatur supplicium, & tenebitur sic condemnatus ibi manere. Hoc secundum dictum Caiet. amplè etiam Couar. loco cit.

Soto lib. 5. De iust. q. 6. artic. 4. sentit cum Caiet. quo ad primum dictum ipsius, licere condemnato ad pœnam capitis, vel membri, vel flagellorum citra vim effringere carcerem, & vincula, quia cui licet fugere, licet etiam se ad fugam expedire, & impedientia illam tollere. Negat autem secundum dictum Caiet. posse legem aliquam, vel sententiam iudicis præcipi, & cõdemnari simul aliquem ad pœnam, & suppliciũ corporale, & manendum in carcere. Quia sicut natura omnibus animantibus indidit hoc naturale desiderium, & appetitum propriæ conseruationis, & vitæ, ita omnibus concessit hoc beneficium, vt habeant facultatem euitendi liberare se, & fugiendi ad euadendam mortem, citra vim, & percussionem aliorum, vt custodũ: facultatem autem omnibus à natura concessam nulla lex humana, aut iudicis sententia potest tollere.

Ad intelligentiam huius quæstionis, obseruamus primò, ex eodem Caiet. & Soto, pœnas ad quas rei condemnantur, duplices esse, quasdam corporales cum damno, & iactura, vel vitæ, vel ipsius corporis, vt mors, tortura, mutilatio alicuius mēbri, flagella, & similes: Alias verò esse sine damno, & iactura vitæ, vel corporis, licet sint cum molestia, vel damno temporali, vt exilium, carcer, pœna pecuniaria, &c. inter quas hoc interest, vt circa illas priores homo solum possit condemnari, vt illas patiatur, non tamen, vt illas sibi inferat, vel aliquid ipse faciat, ex quo illæ pœnæ ei sequantur: quia nemo neque mediatè neque immediatè potest cõdemnari, vt sit carnifex in se ipsum. Quin & natura ipsa ita comparatum est, vt pars morbida nil in se ipsam agat, sed solum patiatur, expectetq; curationem ab alijs partibus sanis: reus autem habet se in Rep. vt pars morbida. Dico non posse condemnari, nam si ipse liberè vult, benè potest, non quidem mortem sibi inferre, aut se mutilare, sed se flagellare ex iusta causa, & debito ordine, vel aliquid facere vnde mors ei sequatur ex iusta causa, vt ascendere furcam, extendere collum aut manus carnifici, manere in carcere: condemnari au-

tem ipse, vt aliquid faciat vnde istæ pœnæ ipsi sequantur, non potest: quia circa has tantum potest compelli, vt habeat se passiuè, non tamen aliquo modò actiuè, & efficienter. Circa pœnas verò secundi generis simpliciter, & absolutè, vt tales pœnæ sunt, potest condemnari reus, vt illis cooperetur: Verbi gratia, vt eat in exilium, soluat pœnam pecuniariam, maneat in carcere, qui illi in pœnam est assignatus. Quia hæ sic sumptæ non sunt in damnum vitæ, vel corporis, nec potest eas pati quin ad eas concurrat faciendò. Dixi simpliciter, & absolutè, vt tales pœnæ sunt, quia si vltra hoc habeant, vt ex eis sequatur mors, vel damnum corporale, tunc nõ potest ad eas sicut nec ad priores aliquis condemnari, vt aliquid agat, sed tantum, vt patiatur, quia transeunt iam in naturam, & rationem priorum.

Obseruetur secundò cum natura omnes homines conciderit liberos, seruitutem, & quæ ipsi assimulantur, vel equantur (vt vidimus in materia de dominio) ita esse aliena ab humana natura, & conditione, vt exceptis seruis, qui se liberè vendunt, & voluntarie suæ renunciant liberati, alij serui, & capti in bello iusto, etiam si seruitus illorum iusta sit, quia nititur titulo iusti belli, nihilominus iure omnium gentium, & nationum huiusmodi seruis est concessum, vt possint fugere à dominis suis, & quam primum ab eis citra vim recesserint, sint liberi. His positis sit.

CONCLUSIO PRIMA. in qua omnes conueniunt præter Ioan. Maior.

Quacunque de causa quis in carcerem coniectus sit, siue iuste, siue iniuste, potest ante sententiam iudicis licitè fugere.

Pater. Quia nemo tenetur in conscientia ante condemnationem soluere pœnam, manere autem in carcere, quædam pœna est. Nec valet ratio illa Maioris, iuste captum si fugiat violatè obedientiam iudicis: quia qui vitur iure suo non est inobediens, & omnibus à natura concessum est ius fugiendi à proprijs incommodis. Quod si dicas carcer datur in custodiam non in pœnam, ergo nõ valet ratio adducta: Respondeo in vtrumque dari, vt patet ex vsu iudicium: quos enim domi suæ, vel per fideiussores haberent sufficienter custoditos, nihilominus ob sua crimina tradunt carceri in pœnam, & ante sententiam.

CONCLUSIO II.

Condemnatus siue iuste siue iniuste ad pœnam corporalem capitis, membrorum, vel flagellorum potest fugere, nec lex aliqua, vel sententia iudicis potest oppositum præcipere.

Prior pars ab omnibus Doctorib. asseritur præter Maior. Et probatur illa ratione D. Thom. Quia sicut nemo potest cõdemnari, ad faciendum id ex quo sequatur ei mors, vel damnum corporis, ita nec potest condemnari ad manendum in carcere, vnde ducendus est ad supplicium, cum hæc æquiualeant. Sed contra hanc rationem D. Thom.

Thom. est argumentum. Si manere in carcere est cooperari propriæ neci, sicut non licet cooperari propriæ neci, ita nec manere in carcere: at ex eodem D. Thom. etsi condemnatus non teneatur manere in carcere, potest tamen si vult manere ibi, & expectare supplicium, essetque actus heroicus, sicut legimus multos martyres fecisse, cum possent fugere. Respondeo cum Caiet. & Soto ex prima obseruatione hic posita D. Thom. non probare istam conclusionem, condemnatum posse fugere, quia si maneat in carcere cooperatur suæ neci, sed quia manere in carcere est facere aliquid, ex quo sequatur ei mors, ad quod nemo potest condemnari, Quia ratione nec potest illi præcipi ne fugiat: quia circa pœnas illas, quæ sunt cum damno corporis potest quidem condemnari reus, vt patiat, non tamen, vt aliquid faciat, & in hoc consistit ratio D. Thom. non posse condemnari, vt aliquid agat, & ita posse fugere si velit, non autem negat quin si vellit possit aliquid facere: non quidem inferre sibi mortem, aut damnum corporale, sed id ex quo sequatur ei mors (vt videbimus) & ita faciebant martyres. Ex qua solutione patet etiam. Secunda pars eiusdem conclusionis Quia si non potest, vt vult D. Thom. & constat ex prima obseruatione, condemnari aliquis nisi ad patientiam mortem, non autem ad faciendum aliquid ex quo ipsi sequatur, & manere in carcere cum possit fugere ex eodem D. Tho. est facere aliquid ex quo mors sequitur, nõ potest aliqua lex humana, vel sententia iudicis condemnare aliquem ad pœnam capitis, & simul ad manendum in carcere: esset enim condemnare illum ad faciendum aliquid ex quo mors sequatur.

Et confirmatur ex ipsomet Caiet. qui propones hic discrimen inter pœnas circa quas nemo damnatur, nisi vt eas tantum patiat, & pœnas circa quas condemnatur, vt faciat, ait in fine istius discriminis, Posse vnumquemque ante sententiam fugere, si per illam fugam vitabitur eius condemnatio, quia nemo tenetur facere id, ex quo sequatur eius condemnatio: sicut condemnatus ad mortem potest licite fugere, nec tenetur manere in loco, ex quo ducatur ad patibulum, quia nemo tenetur facere id ex quo sequatur suum pati, & mors, Vbi aperte fatetur Caiet. manere in loco ex quo condemnatus ducendus est ad supplicium esse facere aliquid ex quo sequatur ei mors: constat autem ex D. Thom. neminem posse condemnari ad tale faciendum, Vnde nulla auctoritas humana potest ad hoc obligare. Confirmaturq; argumentis illis quibus Soto impugnat secundum dictum Caiet.

Excipiendi sunt in hac parte Religiosi, qui non possunt communiter loquendo fugere è carcere, etiam si sint damnati ad aliquam pœnam corporalem, modò nõ sit capitis, aut mutilationis alicuius membri. Ita Caiet. & est communis. Quia Religiosi etiam si sint extra carcerem non possunt domum egredi sine licentia sui superioris, cum circa hoc, & similia abdicarint à se suam libertatem Dixi, modò non sit pœna capitis, aut mutilationis, quia talis sententia cum obligatione manendi in carcere esset intollerabilis, & contineret errorem, naturale enim desiderium propriæ conseruationis, & facultatem fugiendi ad tuendam vitam, ac membra, per nullum votum à se quis vnquam abdicauit.

CONCLUSIO III.

Quando reus licite potest fugere à carcere, potest etiam licite rumpere vincula, reserrare portas, fodere murum si opportuerit, modò nullam (vt diximus) inferam vim custodi carceris, vel alicui ministro iustitia.

Hæc est Caiet. hic Soto loco cit. D. Nauarri, in Manua. c. 25. num. 38. & omnium ferè discipulorum D. Thom. contra Ioan. Maior. Henri. cū Syluest. & Conar. Et probatur efficacissime illa ratione Caiet. Quia cui licet fugere, licet quoque se expedire ad fugam, & tollere quæcumque illum impediunt.

Et confirmatur, si quem minister capiat, & iustè, & apprehensum liget fune, & sic ducat ad carcerem, omnium consensu potest funem illum rumpere, & se dare in pedes, idem autem est effringere carcerem, & vincula, cum quis iam existit in carcere, ergo.

Secundò, vt bene hic considerat Caiet. iustè captus, vel damnatus duplici via se liberare potest, aut inferendo vim, & pugnando, aut fugiendo nulla illata vi, prius illud, vt docet hic D. Tho. non licet, quia cum pugna sit iusta ex parte iudicis, nõ potest esse quoque iusta ex parte rei. Secundum autem, quod est fugere licet, propter facultatem, quam vnusquisq; habet iure naturæ ad tuendam vitam, & fugienda quecumque illi nocere possunt: sed rumpere vincula, & effringere carcerem dormientibus custodibus, & nulla eis illata vi (vt supponimus) nõ pertinet ad pugnam, vel vim, sed ad solam fugam, ergo licet. Maior certa est ex D. Tho. qui negat iustè condemnatum posse pugnare, & resistere, per vim, concedit autem posse fugere. Minor autem probatur, ex discrimine quod est inter rationalia, & irrationalia ac inanimata: hæc. n. sic se habent, vt etiam si irrationalibus, vel inanimatis aliqua vis inferatur rationabilibus. Verbi gratia, si loquamur de inanimatis, si iudex Ecclesiasticus projiciat in vincula clericum, ille verò, vt fugiat, vincula illa per vim infringat, non est excommunicatus, at si inferret vim ipsi iudici, esset excommunicatus, vnde vis illata inanimatis reb. non eo ipso inferretur hominibus. Similiter si loquatur de brutis, si quis damnatus ad bestias, vel leones pugnet cum illis, & per vim illos superet, & occidat, omnium hominum consensu iudicabitur iste liber, nec dicetur vllam vim, aut iniuriam intulisse iudici, qui illum damnauit ad bestias. Similiter igitur, effringens carcerem, & vincula, etiam si ipsis vinculis dicatur intulisse vim, cum custodibus, & ministris iustitiæ (vt supponimus) nullam intulerit, non intulit vim iudici, neque ista effratio carceris ad vim, & pugnam reducenda est, sed ad fugam.

Tertiò, omnium iudicio cui non licet aliquod hostium, vel arcam aperire, neque licet effringere seras, vel vti clauia adulterina, quia similis culpa esse iudicatur: sed condemnatus cui occurreret clauis adulterina, ad aperiendum carcerem, si aperiat, & fugiat, non iudicatur ab auctorib. alterius opinionis iniquè egisse: ergo potest similiter, modò nullam vim custodibus inferat, effringere carceres, & reserrare illius portas.

Denique si iudex secularis accedat ad Ecclesiam, cui se recepit sceleratus, qui non gaudet immunitate Ecclesiastica, & videat hostia clausa, nec illa

illa possit facile aperire, potest illa effringere modo non inferat vim clericis, quia quo iure potest ingredi, potest, & hostia nisi ei aperiantur effringere: ergo similiter, qui potest fugere, si hostia commodè aperire non possit, potest illa effringere citra vim custodum.

CONCLUSIO IIII.

Condemnatus ad manendum in carcere per aliquod tempus, ita ut illa detentio sit ipsius supplicium, tenetur ibi manere toto illo tempore, nec potest fugere: Condemnatus autem ad carcerem perpetuam, vel triremes, potest licitè fugere.

In priori parte omnes conueniunt, quia supposito sententiam qua sic quis cõdemnatum ad carcerem, esse iustam, illa quoque pœna est iusta, nec est vlla iusta ratio, ob quam possit subditus ab illa se eximere, cum sola detentio carceris ad tempus non sit directè, & per se damnum corporale, quod iure naturæ effugere possit.

Et confirmatur iudex potest condemnare ad carcerem amplum, ut exilium in loco certò, ergo, & ad carcerem arctum pro aliquo tempore.

Secunda pars est contra Caiet. Soto, & Couar. sed probatur: Seruus captus in bello iusto potest fugere, ut vidimus q. 62. art. 2. & diximus in secunda obseruatione, sed condemnatio ad carcerem perpetuum, vel triremes est quedam seruitus, imò non solum æquatur seruituti, sed etiam illam excedit, ergo etiam si illa condemnatio fuerit iusta, poterit ille condemnatus fugere. Per carcerem autem intelligo hic arctum, & reclusum, nam si amplus sit, & in quo potest vagari, ut tota ciuitas, vel oppidum, tunc non æquatur seruituti. Excipio tamen carcerem sanctæ Inquisitionis, a quo in fauorem fidei nullo modo licet fugere, Excipio etiã illos reos, qui cum mererentur sententiam capitis, ipsi postulantes, & ex eorum consensu, mortis pœna commutata est in carcerem perpetuum, quia hi suo consensu renunciarunt facultati fugiendi, quàm habuissent si ex solo iudicis arbitrio ad perpetuum carcerem fuissent damnato.

Nunc ad argumenta Henrici, Syluest. & Couar. Ad primam respondeo, propriè loquendo carcerem, vinculis, & rebus alijs inanimatis non inferri vim, ut constat, Tum etiam si daremus illis inferri vim cum effringuntur, non ex eo, ut ostendimus inferri vis iudici, & potestati publicæ.

Ad secundum dico, maximum esse inter illa discrimẽ, quia iste priuatus homo nullum habet ius ad ingrediendum domũ vicini, aut transeundum per agrum eius, nisi ex consensu ipsius, & eo modo quo ille consentit, non autem consentit, ut dirupat parietem suæ domus, vel sepe sui agri, propter quod si illa diruat, infert ei grauem iniuriam, & peccat mortaliter, in nostro autem casu isti condemnato licet fugere ad saluandam propriam vitam, vel corpus, & ita potest quoque se expedire ad illam fugam, & effringere ac tollere, quæ ipsi sunt impedimento.

Ad tertium respondet Soto copiosè: in summa ait, leges illas, vel procedere ex aliorum opinione, & legislatores earum illam esse sequutos: vel procedere ex præsumptione sic fugientes intulisse vim custodibus, quod potest colligi ex verbis eandem legum, in quibus dicitur: [Si quis con-

spiratione facta cum cæteris carcerem effregit, &c.] Effractio enim per conspirationem communiter non fit sine violentia custodibus illata, subditurque: [Qui verò per negligentiam custodum euaserint leuius puniantur.

Ad quartum dico, fugientem è carcere cum illius effractione siue iustè esset condemnatus siue non, teneri ad soluenda damna illata carceri, vinculis, &c. illata non quidem ratione iniustæ fugæ, sed ratione rei acceptæ, & læsæ, non tamen teneri ad soluenda debita eorum, qui simul fugerunt, nisi illis nolentibus fugere, ipse consuluerit, ut fugerent, Nam qui tantum effregit carcerem, nec consilium fugiendi alijs dedit, vsus est suo iure, nec incumbabat ei aliorum custodia, custodes id diligentius curassent: Sicut quando itinerantes videntes inuasores respiciunt qua fugiant, si vnus eorum fugiat per agrum cõculcãdo segetes, quas ipse conculcauit domino agri reficere, non quidè ratione iniquæ acceptionis, & viæ, quia licuit ei illa via, & ratione fugere, sed velut ratione rei acceptæ, & læsæ: non tamen tenetur segetes quas alij illum sequuti conculcarunt soluere, quia ipse sic fugiens vsus est iure suo, nec incumbabat ipsi cura illarum segetum.

Ad quintum facilis est responsio, Sic fugientem, cum vtatur iure suo nulla vi illata custodibus, (ut supponimus) nullam illis iniuriam intulisse: quod si ipsi aliquas pœnas luât ob carceratorum fugam, ipsorum negligentia tribuatur, qui non vigilarunt nec diligenter custodierunt. Sed dices: Qui damnatus est ad mortem, eo ipso virtualiter, & implicite est damnatus ad carcerem, violat ergo obedientiam iudicis fugiendo. Negandum est antecedens, quia tantum, ut vidimus condemnatur ad patiendum, non autem ad faciendum aliquid, vnde mors ei sequatur, nec potest aliqua lex, vel sententia iudicis illud præcipere.

CONTROVERSA XIII.

LICEAT NE INCARCERATO qui fugere potest, & carcerem effringere, consulere fugam, vel conferre limam, clauem adulterinam, aut aliquod instrumentum ad effringendum carcerem.

MAioris, Henrici, & alij Doctores, qui volunt non licere effringere carcerem, cõsequenter asserunt, nec licere in hoc casu iuuare incarcerationum consilio, vel opera aliqua, ad effringendum illum, sed cum prius illud falsum sit, & posterius, quod ex illo priori sequitur, erit quoque rejiciendum à nobis. Soto loco cit. sentit posse quidem illum iuuare consilio, non tamen aliqua opera, neque ad extra, iuuando illum proprijs manibus ad rumpenda vincula, vel fodiendum parietem, neque ad intra, conferendo illi limam, vel instrumentum quo effringat carcerem.

Ratio eius est. Sicut incarcerationo, propter huius naturale quod habet tuendi propriam vitam, & corpus, licet fugere, ita quoque potius illi consulere quod ei licet, nempe, ut fugiat, at cooperari fugæ eius non licet, sicut nec extrahere illum à carcere, quia hoc esset agere contra auctoritatem publicam: dare autem limam, vel clauem adulterinam, vel instrumentum ad effringendum carcerem, est cooperari fugæ illius, ergo licet.

Caiet.

Caiet. hic distinguit inter custodes, & ministros iustitiæ, & alios priuatos. Custodes, & ministros iustitiæ vult nullo modo posse illi iuuare, nec consilio, nec opera; quia cum incumbat eis ex officio illum custodire, agerent contra debitum, & fidelitatem sui muneris, essentque velut prodoctores, si incarcerato quem tenentur custodire, iuuarent ad fugam, aliis verò non liceret (inquit) iuuare illum ad extra rumpendo vincula, vel carcerem, quia hoc esset extrahere illum à carcere, quod ne mini licet, esse enim resistere publicæ potestati, & euertere omnem auctoritatem iudicum, nullum siquidem iudices hac ratione possent habere custoditum, si amicis, & cognatis liceret rumpere carcerem, quod esset in magnum damnum Reip. licet tamen illis, consulere vt fugiat, iudicando, viam vel modum, licet quoque iuuare ad intra, conferendo limam, qua ipsemet incarceratus vincula sua rumpat.

Ratio Caiet. est, Danti operam rei licitæ fauere possumus nostro auxilio, incarceratus eo modo quo diximus potest fugere, & effringere carcerem: ergo licet illi nostra opera fauere.

Et confirmatur: Nullum est opus in quo non liceat proximo auxilium ferre nisi vel quia illud sit proximo illicitum, vel quia volens ferre auxiliū, ratione sui status, vel officii, prohibeatur ab illo auxilio ferendo, quo modo religiosus extra suum conuentum infirmo inservire nō potest, superiore facultatem negante, quia ratione sui status prohibetur domū exire sine facultate superioris sed effringere carcerem est licitum incarcerato, ferre illi auxilium ratione status, vel officii solis custodibus, & ministris iustitiæ est prohibitum, alii verò nullum est ius, quod tale prohibeat, ergo licet illi incarcerato auxilium ferre, & cooperari, & consequenter conferre instrumenta quibus ipse carcerem effringat.

Doct̄or Nauar. cap. 25. num. 38. est anceps, ait enim opinionem Caiet. quantum ad æquitatem, id est considerando rem de æquo, & bono, vt dicunt esse plurimum tollerabilem, sed in rigore iustitiæ oppositam esse magis iustam, & ita videtur inclinare in opinionem Mag. Soto & probat: Non licet alicui priuato homini fauere reo ad extra, rumpendo carcerem, ergo neque licet fauere illi ad intra, conferendo instrumenta. Antecedens cōceditur ab omnibus, quia esset inferre vim auctoritati publicæ, cuius est carcer, sicut non licet effringere domum vicini, quia esset inferre vim, & iniuriam ipsi vicino, cuius est domus, imò quanto auctoritas publica præstat priuato vicino, tanto minus licet alicui ab extra effringere carcerem, quam liceat effodere, domum vicini. Consequentia verò probatur. Facere aliquod opus vel iuuare ad illud faciendum idem sunt: sed non licet priuato rumpere carcerem, ergo neque iuuare ad illum rumpendum, cōferre autem instrumenta ista est iuuare ad illum rumpendum, ergo non licet.

In hac quæstione, in qua omnes conueniunt.

CONCLUSIO PRIM A.

Reo qui fugere potest, licet consulere, vt fugiat, & quo modo fugiat.

PAtet, quia possumus cuique consulere, quod sibi licitum est.

CONCLUSIO II.

Non licet alicui ab extra effringere carcerem vel vincula alterius.

IN hac etiam omnes conueniunt. Et patet, quia esset inferre violentiam potestati publicæ, & perturbare omnem ordinem iustitiæ, nilque esset tutum iudicibus.

CONCLUSIO III.

Alijs à ministris iustitiæ licet incarcerato qui fugere potest, & effringere carcerem, conferre instrumenta ad illum effringendum.

PRobatur argumento Caiet. Et confirmatur, auxilium quo possumus iuuare reum, vt fugiat, vel reducitur ad concilium vel ad violentiam. Prius illud possumus, nempe consulere, vel fugiat. Posterius verò non possumus, nempe vt violentia in carcerem effringendo illum: exhibere instrumenta nō est effringere carcerem, sed velut consulere quomodo possit effringere: ergo licet illa exhibere. Maior certa est. Probat̄ur minor: Omnium consensu, si in carcere sit foramen vel rimula, qua possit fugere, licet illam ei ostendere: quo posito sic argumentor. Sicut se habet ostendere rimulam, qua fugiat, ad fugam, ita exhibere instrumenta ad effringendum carcerem, ad illam effractionem, quem admodū enim ostendere non est extrahere à carcere, sed solum indicare viam, & proponere medium ad fugam, ita exhibere instrumenta non est effringere carcerem, sed proponere illi media, quibus ab ipso effringatur: sed cui licet fugere, licet ostendere rimulam qua fugiat, ergo similiter cui licet effringere carcerem, licet quoque exhibere instrumenta quibus illum effringat, cum hoc non sit effringere carcerem, sed velut proponere incarcerationi mediū, quo possit quod ipse licet. Vnde hoc non solum est maxime probabile de æquo & bono, vt vult Nauar. verum etiam licitum, & bonum in rigore iustitiæ.

Et confirmatur, si hoc non liceret, vel quia esset intrinsecè malum, vel quia aliquo iure prohibitū, non prius, quia quod intrinsecè malum est, nullo modo est tollerabile, neque de æquo, & bono, neque vilo nomine, fatetur autem Nauar. opinionem Caiet. de æquo & bono esse tollerabilem. Neque est aliquo iure prohibitum, nō naturali, quia imò inclinatur natura ad auxiliandum citra vim consilio, & opera periclitantibus de graui aliquo damno: Nec diuino, imò Prouerb. 24. Dicitur, [Erne eos qui ducuntur ad mortem, & eos qui trahuntur ad interitū liberare ne cesses:] quæ doctrina, vt docet hic D. Thomas ad 3. habet locum quotiescumque id fieri potest, non agendo contra ordinem iustitiæ, id est citra violentiam. Quod autem hic sit sensus D. Thom. patet cum hunc locū sacræ scripturæ eodē modo interpretetur de reo, & de volentibus iuuare illum, cum ergo reus possit se liberare modo non agat contra ordinem iustitiæ, id est per vim, ita quoque & alii possunt illū iuuare, modò non agant contra ordinem iustitiæ, id est per vim. Denique neque hoc est prohibitum iure aliquo humano, nulla enim est lex, aut ius humanum quod prohibeat tale auxilium. Quod si dicas puniretur grauiter, qui talia instrumenta

strumenta probaretur contulisse reo. Respondeo primò, reum etiam puniri si fugiat, & eum, qui probaretur consuluisse illi fugam, at concedunt Soto, Nauar. & alij licere reo fugere, & licere consilere illi fugam: Dico secundò puniri tales fautores, propter præsumptionem alicuius culpæ, vel violentiæ, Tenentur tamen sic fauentes ad restituenda damna illata vinculis, vel carceri, imò, & qui dederunt solum consilium, reo illo, qui fugit, vel effregerit carcerem non restituente. Adde etiam, posse Principes seculares condere leges, prohibentes tale adiutorium præstari reo, quia habet Princeps sufficientem auctoritatem, ad condendas leges, necessarias, vel vtilis optimæ gubernationi sui regni, hæc autè lex esset vtilis, ne multa delicta manerent impunita. Nec repugnant hæc, non posse prohiberi reo lege aliqua humana fugam, posse autem prohiberi alijs ferre ipsi auxilium ad fugam, quia multa possunt prohiberi mihi erga alium, quæ non possunt prohiberi mihi erga me ipsum, me, n. mihi fauere ita est naturale, vt nullo modo possit mihi prohiberi, fauere autè alteri non est ita naturale, quin possit aliquando prohiberi quin ego lumine, & igne, & alijs necessarijs vtat, prohibentur autem ceteri, ne illa mihi exhibere possint.

CONCLUSIO VLTIMA.

Quando quis est in carcere ob debita, que potest soluere, & est condemnatus ad manendum in eo donec illa soluat, non potest fugere, nec ab alijs aliquo modo iuuari ad fugam.

Patet prior pars, quia ista pœna est iusta. Sicut enim posset iudex condemnare debitorem, vt soluat, cum possit intra decem dies, sin minus vltra debitum, propter inobedientiã luat aliquam pœnam pecuniariam; vel recludatur in carcere, quia ea, quæ iusta sunt, potest præcipere sub pœna, ad quam tenetur subditus seruandam: similiter potest præcipere, & erit iusta pœna ac luenda à debitore, vt maneat in carcere, donec soluet debita illa, quæ iustè debet, & potest soluere.

Secunda pars patet, quia cum iste teneatur manere in carcere. iuuare illi quoquo modo ad fugam, est iuuare ad rem illicitam. Ex hac conclusione sequitur, non valentem reuera soluere sua debita, etiam si condemnatur, vt maneat in carcere, posse fugere, quia cum reuera non habeat vn de soluat, sententia illa, & cõdemnatio est iniqua, & tyrannica, & quæ non obligat subditum, sed potest fugere, & cum vi. Debet tamen habere animũ soluendi, quam primum poterit. Et hæc de obligatione iuramenti, vt quando iurauit quis manere in carcere, vel ad illum redire, infra qu. 89. in materia de iuramento.

Ad argumenta in oppositum facilis est solutio.

Illud Soti non valet, nam cooperari effringendo carcerem, aut extrahendo reum, nõ licet, quia hoc dicit violentiam, quam non licet nec domui priuati vicini inferre, multò minus carceri, aut cuiuis loco sub publica potestate constituto, cooperari verò extra violentiam, vel concilio, vel opera, vel auxilio, hoc licet, vt constat ex dictis. Nec est negandum quod negat Soto, posse nos iuuare reum citra vim ad ea, quæ ipsi licent: nam si in his, quæ illi licent, iuuare auxilio, & opera non possu-

mus, qñ neque iure aliquo, neque ratione status, vel officij prohibemur, Rogarè mag. Soto in qbus possumus illi auxiliari. Argumētum Doctoris Nauar. soluitur quoque ex dictis. Est enim dispar ratio, ad extra enim rumpendo parietem, vel vincula, nõ licet iuuare, quia id non potest fieri sine violentia, quam non licet inferre carceri, sicut nec domui priuati, iuuare autem ad intra exhibèdo instrumenta, non est inferre violentiam: cum sic iuans non infringat carcerem. Ad confirmationem consequentiæ, nego esse idem facere aliquod opus, & iuuare, vt in hoc casu, nam reus effringens carcerem infert vim carceri, exhibens autem instrumenta iuuat, nec tamen ipse effringit carcerem, vel infert vim. Sicut dans concilium iuuat, nec tamen ipse effringit carcerem. Dico secundo non esse idem, quia aliquod opus ego non possum, ad quod tamen possum iuuare, vt ministri altaris non sacerdotes iuuant sacrificio missæ, & conferunt materiam, panem, & calicem sacerdoti sacrum facturo, ipsi tamen non propterea dicuntur sacrum facere, nec possunt. Videamus iam.

CONTROVERSA XIII.

AN POSSIT ALIQUIS condemnari ad inferendam sibi mortem, vt potandum venenum, vel amputandam sibi ipsi manum, vel scindendam venam, qua totus eius sanguis effluat.

MAg. Vico. in relec. de. Homicidio num. 13. negat posse aliquem sibi ipsi venam abscindere, qua totus sanguis fluat, vel membrum amputare, & ita neque ad ista condemnari, bene tamen posse condemnari ad potandum venenum, sicut inter Athenienses condemnabantur viri nobiles vt Socrates. Probat primò, iudex potest condemnare reum, vt faciat ea omnia, quæ non possunt à carnifice commodè fieri, sed potatio veneni non potest villo modo à carnifice fieri, sed ab ipsomet reo facienda est, ergo.

Secundò potest condemnare reum, vt sumat vas cum veneno: deferatque illud vsque ad os, cur ergo non poterit condemnare illum ad aperendum os, & traijciendum venenum in stomachum?

Tertiò, potest præcipere reo suspendendo vt ascendat scalam, & ingulando vt extèdat collum, ergo poterit similiter condemnare ad potandum venenum. Probo consequentiã, quia sicut potatio veneni est quædam actio, ita, & ascensus scalæ, & extensio colli.

Quartò, verberare se ipsum est quædam actio, at potest quis condemnari vt se ipsum flagellet, vt patet ex vsu aliquarum religionum, in quibus aliquoties præcipiunt prælati subditis, vt pro suis culpis se ipsos flagellent.

Quintò, conficientes theriacam licitè sumunt venenum, ad experiendam vim illius medicamenti, ergo licebit quoque iudici condemnare reum ad sumendum venenum.

Caiet. & Soto locis cit. hoc omnino negant: Est que modò communis sententia, neminem ad ista condemnari posse. Ad cuius intelligentiam obseruemus, actus quibus homo disponitur ad mortem

tem esse duplices, alios proximos, & immediatos, quos proximè, & efficienter sequitur interitus, vt seipsum præcipitem dare, se è furca proijcere, &c. Alij verò sunt remotiores, quos non sequitur proximè nec efficienter interitus, sed sunt quædam dispositiones ad facilius patiendam mortem, vt ascendere scalam, extendere collum, extrahere linguam, ascensum enim scalæ nec proximè, nec efficienter sequitur mors, cum possit scala ascendi sine interitu, sed est dispositio ad facilius patiendam mortem, quia nisi voluntariè ascendat, per vim compelletur nihilominus ascēdere. Inter hos actus hæc est differentia, quod priores, cum sint vltima dispositio, ex qua necessariò, & efficienter sequitur mors, idem est omnino qui non sunt vltima dispositio, nec ex eis sequitur necessariò, & efficienter mors, sed tantum sunt dispositio ad suavius moriendum, & patiendum sunt dispositio ad suavius moriendum, & patiendum, exercere illos non est inferre mortem, nec consulere illos est consulere mortem, vnde sacerdos qui diceret suspēdendo commenda te Deo, & ascende scalam non est irregularis, nec concurret consilio suo ad supplicium illius.

Ex his probatur apertè opinio communis esse vera. Iudex non potest præcipere reo actum, qui simpliciter, & aliàs est illicitus ipsi reo, potatio veneni, abscisio propriæ venæ &c. sunt actus simpliciter ipsi reo omnino illiciti, ei go. Probatur minor: Reus non potest sibi ipsi inferre mortem, nec ad hæc potest condemnari, quia tantum potest condemnari, vt patiat, non autem, vt agat, sed potatio veneni, abscisio venæ qua totus sanguis fluat, cum sint actus vltimi, quos proximè sequitur necessariò, efficienter mors, vt vltimam, & immediatam dispositionem, quibus infertur mors, & quos exercere est idem omnino quod inferre sibi mortem, ergo sunt omnino, & simpliciter illiciti, sicut non licet seipsum occidere.

Ad argumenta mag. Victoriz facillè est ex his responderè. Ad primum dico: posse iudicem præcipere reo quæ à carnifice non possunt commodè fieri, modò non sint aliàs simpliciter, & omnino ipsi reo illicita, qualis est potatio veneni, &c. Ad secundum dico posse condemnari reum, vt deferat vas ad os quia hic actus non est vltima, & immediata dispositio ad interitum, quamuis tale præceptum esset ridiculum, cum non possit condemnari, vt illud bibat, aut vt apertò ore illud traijciat in stomachum ob rationem dictam.

Ad tertium dico, licere ascendere scalam, extendere collum, extrahere linguam, non autem potare venenum, non quasi potare venenum sit actio, illa verò non sint actiones, sed quia illud est actio quam immediate necessariò, & efficienter sequitur mors, & quam exercere est idem omnino quod inferre sibi mortem, quo modo licet, ascendere autem scalam &c. non est actus, qui sit proxima dispositio, non enim est se ipsum proijcere &c. sed tantum se disponere, aut adaptare ad commodius patiendum.

Ad quartum dico primò, illud supplicium flagellandi se, quod est in aliquibus religionibus, non pertinere ad iustitiam vindicatiuam, sed ad penitentiam, religiosi autem ad hoc sunt ingressi, vt pro culpis suis penitentiam agant, condemnatio autem rei, quæ fit à iudice, pertinet ad iustitiam

vindicatiuam, & ita iudex neminem potest ad se flagellandum condemnare. Dico secundo, hoc supplicium etiã in religione pertineret ad iustitiam vindicatiuam, licere apud eos, quia apud ipsos est in vsu flagellare se, quod tamè nõ est in vsu apud seculares. Denique etiã si iudex possit illud præcipere, non tamen potationem veneni aut abscisio- nem venarum, quia hæc sunt vltimum supplicium, vt explicatum est, quod non sunt flagella. Ad quintum respondeo licere sumere venenum, quando præstito est remedium sine periculo mortis, vt contigit in casu illius argumenti: quando autem iudex condemnat ad sumendum venenum, non ad est tale remedium, & securitas, imò præcipit illud sumere, vt moriatur sic condemnatus: sicut licet alicui venam sibi scindere, quando securè potest illam statim occludere, non tamen quando scindenda est, vt totus sanguis fluat, & sequatur necessariò mors, quia talis incisio est vere mortem inferre.

Ex his sequitur primò, Reum consentientem tali sententiæ, & condemnationi peccare grauitè, propter quod merito condemnatur à Doctoribus Iosephus, qui vt ipsemet refert lib. 2. de bello Iudaico cap. 27. data sibi opione, truncavit sibi propriam manum, ne vtraque priuaretur, quia negat naturæ ius, vt quis in se ipsum agat, vt carnifex, nec illud medium erat necessarium ad ipsius conseruationem per se, & simpliciter, sed ex malitia tyranni. Sequitur secundo, vt sicut iudex non potest condemnare reum ad potandum venenum, ita nec posse illum condemnare ad proximam dispositionem illius potationis, ex qua illa necessariò sequatur, & traijciendum illud, quia ratio dispositionum, & mediorum, quæ sunt omnino proxima, & immediata, sumenda est ex ratione finis: Sequitur tertio, vt si daretur aliqua causa iusta, posset iudex condemnare reum ad potationem veneni violentam, & inuoluntariam, vt quod eo ligato, & ore per vim apertò, infunderetur ei venenum, & tunc reus non peccaret, cum actio illa esset ipsi omnino inuoluntaria, nec in ea haberet se nisi morte passiuè, nec iudex quoque peccaret, cum id faceret ex causa iusta.

Vltimò videamus circa id quod ait D. Tho. de condemnato, vt famæ pereat.

AN SIC IVSTE CON-
demnatus possit cibos sibi oblatos comedere? Quod si possit, an teneatur, vel possit non comedere. Tum etiam an possint alij cibos ei offerre, quod si possint, an teneantur ad id ex præcepto charitatis.

C Aiet. hic, & Victoria in illa relect. de homicidio, num. 28. Ioan. Driedo lib. de libert. Christi. cap. 6. Et couarr. vbi supra num. 10. volunt ita condemnatum non modò posse, verum etiam tenei ad comedendum: quia ex D. Thom. hic, non comedere cum possit, est se ipsum occidere. nemini autem licet se ipsum occidere.

Secundò, non comedere est actus ex quo sequitur immediatè mors necessariò, & efficienter cum cibum sumere sit simpliciter necessarium ad vitam consistit

constat autem ex supra dictis non posse aliquem exercere actum, ex quo sequatur ei immediate, & necessario mors, quia ita agere est omnino, & reuera sibi mortem inferre. Tertio Arguit Victoria: Tenetur homo tueri propriam vitam omnib. medijs quib. licite potest, sed comedere est medium necessarium, & illi reo licitum ergo.

Oppositum docet Soto, Et est communis modo opinio inter Thomistas, licere non sumere cibum, & sic pati mortem, illi qui nouit iuste propter sua crimina tali pena esse damnatum.

CONCLUSIO I.

Dānatus iusta sententia ut fama pereat pot. comedere oblatos sibi cibos, pot. et non comedere, & fame perire.

Prior pars constat ex D. Tho. Quia nemo potest condemnari, ut faciat id, ex quo sequatur ei mors, sed tantum, ut patiatur. Posterior vero probatur. Si illud non liceret, certe esset, ne ageret contra illud quintum præceptum (Non occides) vel inferendo sibi mortem, quod, prohibetur isto præcepto, vel non conseruando vitam, quod est præceptum affirmatiuum inclusum reductiuè in illo negatiuo, sed contra neutrum horum agit, ergo. Imprimis non contra præceptum negatiuum. Non occides; quia præceptum negatiuum, quia ne tiuum est, non frangitur per omissionem; quod est non comedere, sed, per actum positiuum, qui est occidere, quem actum hic non exercet: Neque agit contra præceptum, affirmatiuum conseruandi vitam quia ille solum agit contra hoc præceptum, qui non conseruat vitam quando potest, & debet, nec est aliqua iusta causa ad illam exponendam: nam ubi ex iusta causa exponitur, non agitur contra istud præceptum, quo modo exponens vitam pro aliqua virtute defendenda, ut pro religione, pro amicitia, non agit contra istud præceptum iuxta illud Christi. [Maiorem charitatem, &c. At qui in hoc casu nolet cibos sumere, exponeret vitam ex iusta causa, nempe ex zelo iustitiae, ut iusta sententia quam merentur peccata ipsius mandetur executioni, Quemadmodum, qui damnatus ad mortem fugit, potest si velit redire in carcerem, ut eius sententia mādetur executioni, ex zelo iustitiae, cognoscens se illud supplicium pro suis delictis iustissime mereri. Et confirmatur: quia ex D. Tho. etsi nunquam licet alicui sibi inferre mortem, licet tamen magis vnde ei mors sequatur, quamuis ad hoc non possit ab aliquo iudice condemnari, at non comedere, non est inferre sibi mortem per actum positiuum: sed tantum facere id vnde mors ei sequatur: ergo quamuis ad hoc possit à iudice condemnari, potest tamen ipse si velit illud facere cum interueniat causa iusta nempe ei zelus iustitiae, sicut potest cum ducitur ad supplicium non fugere, etiā si esset ei locus fugæ.

Ad argumenta in oppositum. Ad primum respondeo. Dupliciter posse aliquem se occidere: primo per actum positiuum, ut qui se ipsum ingularet, vel præcipitem daret, quod si intrinsecè malum est, ut nullo omnino modo liceat, neq; ad hoc possit iudex aliquem condemnare; vel reus ipse concurrere. Secundo verò modo potest aliquis occidere negatiue, non conseruando, & tuendo vitam, ad quod nemo etiam condemnari potest, propter ius naturale, quod vnusquisque habet ad suam propriam vitam, & corpus, in quo sensu D. Tho. non posse aliquem condemnari ne co-

medat, quia nemo potest condemnari ut se occidat, id est, neminem posse condemnari ne possit vitam suam tueri. Vel ut ait Soto, cū dicit D. Tho. non sumere cibum, esse se ipsum occidere, non esse intelligendum positiuè: quasi sibi inferat mortem, sed reductiuè, quia cum possit, & debeat vitam tueri, non vult, quod est peccatum, sicut ille cui incumbit cura nauis, si seruare illam possit, nec seruet cum debeat, dicitur illam submergere, At quando ex iusta causa exponitur vita, ut in hoc casu ex zelo iustitiae, reus iste, poterat reus iste, poterat quidem vitam seruare, non tamen tenebatur, & ita non agit contra præceptum conseruandi vitam, ut constat, nec dicendus est se occidere, negat D. Thom. sed huic in illo casu potest non comedere, sed solum docet non posse condemnari ne comedat, sicut supra. quest. 3. artic. 6. quando dicitur: Conferentem elemosynam de necessarijs ad propriam sustentationem, auferre sibi vitam. Loquitur de occisione negatiue, subdit enim statim: De illo necessario posse, imò esse dandam elemosynam personæ necessario posse, imò esse dandam elemosynam personæ necessaria Reip. & bono communi, existenti in extrema necessitate. Pro qua tamen persona nulli licet se ipsum positiuè occidere. Vbi aperte ex D. Thom. licet ex aliqua causa se ipsum hoc modo, id est negatiue occidere, nec est intrinsecè malum, sed ex eorum genere quæ ex iusta causa honestati possunt.

Ad secundum similis est solutio, non licere exercere actum, ex quo immediate sequatur mors offensiue, licere tamen omittere actum necessarium ad vitam tuendam ex iusta causa: sicut licet agresso dimittere sui defensionem, & pati mortem, quando probabiliter iudicat, se existere in gratia: inuaforem verò illum, si occidatur, discessurum in peccato. Ad tertium negandum est antecedens, potest enim aliquando ex iusta causa, (ut ex dictis constat) dimittere homo media necessaria ad tuendam propriam vitam.

CONCLUSIO II.

Ministri iustitiæ non possunt dare panem reo ad huiusmodi penam iuste condemnato.

Quia hoc repugnat ipsorum officio, quibus incumbit non impedire, imo curare, ut iusta sententia executioni mandetur.

CONCLUSIO III.

Alij vero priuati homines possunt quidem offerre cibos sic condemnato, non tamen tenentur ex præcepto charitatis.

Quod possint; patet quia non sunt ministri iustitiæ, quibus solis à ratione sui officij prohibitum est, nec aliqua sententia humana potest id prohibere, cū sit actus charitatis. Quod verò non teneatur constat ex his quæ docent interpretes D. Thom. quest. 3. artic. 2. iuxta quæ solum obligat præceptum misericordiæ, quando necessitas proximi est simpliciter necessitas, & ab intra: non autem quando ab extra, ut ex malitia tyranni, vel ex iusta sententia iudicis.

• Q V A E S T I O LXX. DE INIVSTITIA
quam potest committere testis
in iudicio.

ARTICVLVS I.

An teneamur quandoque testimonium ferre?

Obseruemus initio, testem aliquando vocari à iudice, & aliquando non, similiter aliquando interrogari in causa civili, aliquando verò in criminali. Rursum testimonium ipsius aliquando esse vtile vel necessarium, vt frater aliquo damno liberetur, aliquando verò dictum eius cedere in punitionem, & damnum fratris. Denique dictum testis aliquando necessarium esse bono communi, vt intelligitis, quæ sunt directè in damnum commune, & in quibus diximus teneri vnumquemq; ad accusandum, quando verò dictum eius non esse bono communi necessarium, vt in alijs delictis, & causis. Obseruemus secundò, ea quæ nouit testes quandoque secretò, & data fide, & sub iuramento esse ipsi commissa, aliquando verò secretò quidem illa vidit, vel audiuit, iub nullo tamen iuramento promissit, se illa nunquam reuelaturum.

CONCLUSIO PRIMA.

Testis, vocatus à iudice, & ab ipso iuridicè interrogatus tenetur aperire illi veritatem, interrogatus verò contra ordinem iuris, vt in his de quibus non potest iudex interrogare, non tenetur respondere, nec aperire, illi veritatem, sed potest illam occultare, quin etiam, si sit in damnum tertij debet.

Prior pars probatur. Quia iudici iustè interrogantibus non aperire veritatem (etiam si nullum interueniat iuramentum) est grauis in obedientia, & P. M. cum sic resistens iudici ex D. Paul. Dei ordinationi resistat. Et confirm. Quia si iudici iustè, interroganti non teneatur testis obedire nunquam profectò: sed posset dari bellum ex vtraque parte iustum, sine vlla ignorantia.

Secundò cum iudex habeat ius ad iuridicè interrogandum testem, sicut ad iudicandum reum, non aperire illi veritatem est expoliare ipsum suo iure in re graui, quod est grauis iniquitas.

Tertiò infertur à tali testè graue damnum bono communi, & Reip. cui maximè expedit ne delicta maneant impunita: constat autem puniri nõ posse, nisi iuridicè probentur, quod nequit fieri nisi si testis iuridicè interrogatus aperiat veritatem.

Quartò Nocet etiam alteri parti, quia si causa civilis sit, actor recuperabit bona sua; si criminalis, iudicabitur accusator calumniator, cum defecerit in probatione. Denique reus ipse tenetur ferre veritatem, quando iuridicè interrogatur, etsi graue illi imminet damnum, ergo à fortiori testis, cui nullum imminet damnum. Vnde est optima illa regula DD. Quando iudex habet ius interrogandi, & testis debitum respondendi: Quamuis per

accidens possit contra aliquando accidere, vt quando fit inquisitio generalis de crimine publico, cuius auctor est omnino occultus, tunc enim iudex rectè interrogat, testis autem non tenetur prodere delinquentem omnino occultum. Simile est quando inquirat ex sola præsumptione (vt infra videbitur) sed hæc sunt per accidens. Simpliciter verò, & absolute regula ista certissima est. Altera pars conclusionis constat abundè ex his, quæ docuimus q. præced. ar. 2. agentes. de reo.

CONCLUSIO II.

Testis videns dictum suum necessarium esse vel vtile ad liberandum innocentem à damno quod illi imminet, tenetur vltro se offerre ad testificandum, etiam non vocatus nec requisitus.

Hæc constat ex sacra scriptura Psal. [Eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate. Prouer. 24. Erue eos, qui ducuntur ad mortem: In illud Rom. 1. Digni sunt morte, non solum qui faciunt, verum etiam, qui consentiunt facientibus, ait Glossa. Consentire est tacere cum possis redarguere iniquitatem: Dicamus similiter consentire est iniuriæ, quæ fit innocenti in iudicio, tacere, cum possis tuo testimonio ab illa ipsum liberare. Et probatur ratione. Tenemur extremè, vel grauitè indigenti fauere quantum possumus, & præcepto iuris naturæ. [Quod tibi vis, &c.] & præcepto charitatis, quo. [Vnicuique mandauit, Deus de proximo suo.] In hoc casu frater est in graui necessitate, cui possumus succurrere nostro testimonio, ergo tenemur etiam si non vocemur à iudice: Et confir. si aggressor inuadat innocentem, vel bona ipsius, teneor vltro, & propria sponte inuare illum, & resistere aggressori, quantum possum, sed iudex, actor, vel testis, qui in iudicio iniquè constituit fratrem in discrimine, est velut aggressor, ego verò possum inuare fratrem illum meo testimonio, tenor igitur vltro me ad id offerre: Fauet huic concl. ius Canonicum: dist. 38. quasi per totam maximè can. 1. can. Error. Et 2. q. 7. can. Negligere 9. q. 3. can. Aliorum. Vide Nauar. Inter verba. conclus. 6. num. 217. Quod si testis huiusmodi ex iusta causa non possit per se ipsum fauere innocenti, debet tunc aperire veritatem alteri, qui efficacius possit illi prodesse.

CONCLUSIO III.

Quando meum testimonium futurum est in condemnationem, & damnum rei, si delictum eius noceat bono communi, vel eidem bono punitio illius necessaria sit, teneor vltro, & non vocatus ferre illud testimonium, quod si secretò illud mihi commissum sit, fidei meæ dedit, & sub iuramento, me nunquam illud reuelaturum.

Pro-

Probatur prior pars. In huiusmodi delictis, vt ex superioribus constat, teneor accusare, vel saltem denunciare, ergo à fortiori ad testificandū quod facilius fit. Probatur altera pars. Quia in his, quæ sunt in damnum commune, vel proximi, cui nos occurrere commodè non possumus, sed sola auctoritas publica, sicut iure naturæ potior est rō patientis iniuriam quàm inferentis, ira eodem iure tenemur illa iudici aperire, vt prohibeat, & puniat, contra illud verò ad quod iure naturæ teneamur, nec obligat data fides ex illa Regula: [In male promissis rescinde fidem, nec iuramentum, cum non debeat esse vinculum iniquitatis.] Ita Caiet. hic Soto lib. 5. de iust. loco. cit. & De regen. secre. mem. 2. q. 7. dubio vltimò ante 4. conclus. Innoc. in cap. Qualiter, & quando, el primero. De Accusat. Panor. in idem cap. & in cap. Dilectus. De excess. prælat. & c. Omnis vtriusque. De pœnit. & remiss. Nauar. inter verba. conclu. 6. nume. 214. & habetur expressè 22. quæstio. 4. can. In malis. cap. Quanto. De iure iuran. c. Non est obligatio, De reg. iuris.

CONCLUSIO III.

Si meum testimonium futurum sit in condemnationem alicuius, cuius delictum nõ est in damnum alterius, nec publicum, nec particulare, non teneor vtrò ferre testimonium, sed solum vocatus.

Patet. Quia si tenerer, vel ex iustitia, vel ex charitate at neutro modo: non ex iustitia, cum nullum damnum imminet. Dices imminet damnum accusatori, quia cum non prebat delictum, quod probasset, si ego tulisseni testimonium, indubium calumniator. Respondet. D. Thom. in calce huius art. non esse hoc curandum testi, cum accusator vtrò se isti periculo exponat, ipsique incumbat querere testes, quos iudici offerat, vt ab ipso vocentur. Quod si rursum obijcias, accusator debet accusare ne crimina maneant impunita ergo, testis testificari eadem de causa, alioquin non esset æqua conditio vtriusque. Solutio est aperta ex tertia conclus. posita: crimina enim, quæ accusator tenetur accusare, qualia sunt, quæ cedunt in damnum commune, tenetur etiam testis vtrò, (vt diximus) testificari.

CONCLUSIO VLTIMA.

In his, quæ in nullius damnum cedunt, testis etsi vocatus, & interrogatus, non potest reuelare quæ ipsi sub secreto commissæ sunt, iuravit quæ, vel saltem dedit fidem, se nunquam illa reuelaturum.

Ratio est, quia in his, quæ in nullius damnum sunt, seruare secretum est de iure naturæ, contra quod, præcepta iudicum, & superiorum non obligant. Quod verò sit de iure naturæ patet, quia est promissum, quæ potuit fieri, & in re graui, & cuius violatio cederet in damnum proximi: in huiusmodi autem promissis non licet rescindere fidem, sed habet locum commune illud dictum iuris naturalis, [Omne promissum debitum.]

Ex hac conclus. colligenda est regula in qua omnes DD. conueniunt D. Thom. hic ad secunda, Tomus Primus.

& in 4. distinct. 21. quæstio. 3. artic. quæstioncula secunda ad secunda Palud. in 4. distinct. 29. q. 1. art. 1. Scotus eadem distinct. quæstio. 2. lit. E. Gan den. quolibet. 9. D. Anton. parte secunda, titulo primo capitu. 19. §. 7. Soto de regen. secre. mem. 1. quæst. 2. Syluest. Caiet. Victor. & omnes discipuli D. Thom. quin, & omnes Canonistæ quos refert Nauar. Inter verba. conclus. 6. num. 300. Secreta commissæ in confessione verè sacramentali, quæcunque illa sint, nullo modo esse manifestanda etsi in damnum totius mundi vergerent.

Primò quia quæ ibi nouit sacerdos, non nouit, vt homo, sed vt Dei minister, qua de causa talis notitia nulli vsui humano potest deseruire.

Secundò quia sigillum confessionis a deo sacrosanctum est, & Ecclesiæ necessarium, ne homines hac occasione à confessione abhorreant, quæ necessitas præponderat cuius alteri damno, quantumuis communi. Dixi in confessione verè sacramentali, quia vt optimè docent Innocen. Panor. & plerique Canonistæ in cap. Omnis vtriusque, &c. Soto de regen. secre. mem. 2. q. 7. Caiet. hic Nauar. inter verba num. 156. quando accedit aliquis, non ad confitendum sua delicta, sed ad reuelanda aliqua secreta, etiam si flectat genua, & præmittat signum crucis, ac confessionem generalem, non est tunc confessio sacramentalis, nec obligat nisi sub ratione secreti naturalis. Similiter confessio, in qua videt sacerdos, confitentem eniti simulat: è inducere ipsum in aliquem errorem, vel peccatum, non est sacramentalis, nec obligat ad secretum sacramentale, cum confessio potius sit ficta, & simulata persuasio erroris, vel peccati, quam confessio. Secreta verò extra confessionem sacramentalem commissæ, si in damnum commune sint, vel priuati, cui commodè occurrere non potest, nisi reuelentur, reuelanda sunt eo modo quo diximus in 3. Conclus. quæ verò non sunt in damnum alicuius nullo modo licet reuelare, nec violare fidem, datam de seruando secreto, etiam si iudex, vel superior præcipiat, & sub censura. Ad hoc est de iure naturæ seruari fidem in secretis. Vnde si quando apud DD. legamus, superiore præcipiente reuelanda esse secreta nobis commissæ, intelligendum est de secretis, quæ sunt in damnum alicuius, vt optimè obseruant Angelus ver. Confessio. vltimo. §. 22. Nauar. inter verba conclus. 6. num. 302.

Ex hac regula sequitur procuratores, tabelliones, aduocatos, conciliarios, medicos, chirurgos, obstetrices, & similes quibus aliqui sua delicta, & secreta aperiuunt, vt eorū consilio, auxilio, & opera iuuentur, nullo modo posse reuelare secreta ipsi commissæ, nisi sint illa in damnum alterius. Quo fit, vt interrogati à iudice, & si sub iuramento debeant occultare veritatem, eo modo quo diximus occultandam esse à reo, vel teste interrogato contra ordinem iuris. Etenim si isti iudici interroganti tenerentur respondere, nullus auderet eorum fidei se committere, ipsorumque auxilio in propria necessitate vti, & adderentur mala malis, vt optimè ait Scotus loco cit. Verbi gratia, si puellæ partum ex fornicatione obstetrix posset reuelare, nec puella esset secunda de secreto obstetricis, eligeret potius periclitari in suo partu, vel suffocare prolem, quàm illius auxilio vti, similiter homicida, qui dum alium occidit, vulnus accepit, non audeat adire secretò chirurgum, sed vitam potius exponere, nisi intelligeret chirurgum teneri ad secretum illud occultandum: quæ profectò cederent in grauem Reipu. perniciem.

Circa hunc art. obseruanda sunt necessariò, quæ præced. quæst. artic. 2. Diximus de reo: sunt enim hæc cum illis a deo coniuncta, vt oporteat desideranti plenam huius art. intelligentiam illa consulere. Interim offerunt sese circa testes nonnullæ controuersiæ præter ea, quæ ibi diximus, priuatim hoc loco explicandæ.

CONTROVERSIA I.

QUANDO TESTIS IURIDICÈ INTERROGETUR À IUDICE, ITA UT DEBEAT RESPONDERE? ET QUANDO CONTRA ORDINEM IURIS?

AB hac controuersia facilè nos expediemus. Quæcumque enim diximus artic. 2. præced. quæst. desiderari vt Reus iuridicè interrogetur, siue procedat iudex via accusationis vel denuntiationis, siue via inquisitionis, eadè requiruntur, vt iuridicè interrogetur testis. Hoc tantum interest, quod tã ibi attigimus, in his, quæ sunt in damnum alterius, reum non teneri ad respondendum iudici, nisi existat semiplena probatio, quando proceditur, via accusationis, vel infamia quando proceditur via inquisitionis, testem verò etiam si ista non existant, teneri ad testificandum: Quia reus potest illi damno occurrere, quamuis non prodatur se ipsum, mutando animam, & desistendo ab incepto testis verò nequit illi occurrere, nisi indicando illud iudici.

Quo posito obseruemus, Accusationem, vt iudex iustè interroget, & testis teneatur respondere, aliquando esse iustum in vtroque foro, aliquando verò, esse quidem iustam in foro exteriori, in foro autem animæ esse iniquam. Commisit Petrus delictum nulli nocuum, à quo secreto emendatus rescipisset, accusatur nihilominus à Ioanne nulla præmissa correctione, quia potest illud testibus probare, hæc accusatio in foro animæ iniqua est, cum sit contra ordinem correctionis, ad quem tenemur, iusta autem in foro exteriori, cum iuridicè probari possit delictum Petri, nequè aliud leges exigant, vt quis alium accusare iuridicè possit, quam vt crimen accusandum probabile sit in iudicio: Quod si accuset Ioannes, Petrum, vel quia delictum eius alicui nocuum est, aliter valet Ioannes illi nocuum occurrere, quam accusando, aut si nocuum non est, per fraternam correctionem non rescipiscit Petrus, tunc accusatio in vtroque foro est iusta, in foro quidem animæ cum serauerit ordinem correctionis, in exteriori verò cum accuset de crimine in iudicio probabili.

CONCLUSIO I.

Vt iudex via accusationis iustè interroget, & testis teneatur respondere, non exigitur accusationem illam ex parte accusantis iustam esse in vtroque foro, sat est sit iusta in foro exteriori.

Probatur. Iudex cum sit custos iustitiæ tenetur confesse vnique suum ius, accusator eo ipso quo crimen probabile est in iudicio, habet ius in foro exteriori ad accusandum, siue

præmiserit correctionem fraternam accusati, sine non, ergo vel eo solo quod crimen probari possit in iudicio, etiam si non præmiserit accusator correctionem fraternam, tenetur iudex prosequi ius iustitiæ accusatoris, interrogando testes, & ex consequenti, etiam si accusatio sit iniqua in foro animæ, modo sit iusta in foro exteriori, & secundum iura, qualis est quando crimen potest probari in iudicio, tenetur iudex inquirere, & interrogare testes: Nunc sic, Quando iudex tenetur inquirere, & interrogare iuridicè, iustè interrogat, quid enim magis iustum iudici, quam exequi id ad quod tenetur ex officio, & quod si ommitteret puniretur à superiori, sed quando accusatio est iusta in foro exteriori, & iuxta iura, etiam si sit iniusta in foro animæ tenetur iudex inquirere, & interrogare, & aliter agens puniretur à suo superiori, ergo tali accusatione existente iudex iuridicè interroget, & tenetur testis aperire illi veritatem. Sicut quando debitor non potest soluere sine magno damno suo, si creditor apud iudicem debitum illud exigat, in foro animæ talis exactio iniqua est, & contra charitatem, iudex verò tenetur nihilominus compellere debitorem ad soluendum, & cum illo damno. Quia in foro exteriori, & secundum iura exactio illa iusta est, & testes vocati ad probandum illud debitum, tenetur veritatem aperire iudici.

Et confir. conclu. posita. Si iudex tunc non posset interrogare; cerè quia peccatum illud esset secretum, cum ab vno tantum vel duobus sciatur, at hoc non obstat, cum ex D. Thom. q. 68. artic. 1. ad 3. non sit omnino secretum, saltem iuridicè, quod per sufficientes testes probari potest, Vnde quando ait D. Thom. hinc iudicem iustè interrogare in criminibus manifestis, vel de quibus est infamia, sic est explicandum, vt via accusationis liceat interrogare de criminibus manifestis, aut multis, aut saltem his, per quos probari possit in iudicio: sunt enim varij gradus manifesti, quorum vnus est quod per sufficientes testes potest probari in iudicio: via verò inquisitionis iuridicè interroget de his, de quibus est infamia. Ex quibus sit.

CONCLUSIO II.

Iudex procedens via inquisitionis, iuridicè procedit, si existat infamia delicti, vel delinquentis eo modo quo diximus q. præced. artic. 2. tenetur que testis tunc aperire illi veritatem, iuxta ea, quæ ibi dicimus.

Constat hæc abundè ex dictis. His positis videamus iam.

CONTROVERSIA II.

QUANDO TENETUR TESTIS, ETIAM NON VOCATUS, VLTRO SE OFFERRE AD FERENDUM TESTIMONIUM.

Obseruemus ad hanc & sequentes controuersias: nonnullos in iure omnino prohiberi à ferendo testimonio in damnum aliorum. Ita clerici prohibentur omnino testificari in causa sanguinis, nisi in fauorem rei. Parentes contra filios, & è conuerso, & omnes ascendentes, & descen-

descendentes in linea recta. l. Parentes Cod. De testibus, & 4. quæstio. 3. can. Si testis §. item parentes. Vxor contra virum. C. citato. l. 2. Estque hoc receptum inter iurisperitos, vt refert. Nauar. Inter verba Conclu. 6. num. 3 12. Alij verò non sunt in iure prohibiti quin possint contra alios ferre testimonium, habent tamen priuilegium, vt nisi liberè velint non possint à iudicibus compelli. Qui varij sunt. Quidam ob dignitatem sui status, vt Episcopi, clerici, & Religiosi, qui neque in causis ciuilib. compelli possunt cā. Quamquam. 17. q. 2. Et l. Nec honorem. Cod. de Episcopis, & cleric. Alij ob sanguinis vinculum, quomodo nec vir contra vxorè, nec consanguineus intra 4. gradum in linea transversali potest testificari l. Iulia ff. De testib. l. Cornelia ff. De iniurijs, Alij ob decentiam, ita libertini cōtra suos dominos, & eorum vxores, filios, vel propinquos, & è conuerso non possunt dicere testimonium. l. Libertinorum. C. De testibus.

Obseruemus secundò cum causæ, ad quas testes desiderantur, quædam ciuiles sint, & aliæ criminales: quo ad criminales, satis constare, quando testis teneatur vltro se offerre ex conclusionib. D. Thom. initio huius art. à nobis propositis. Vnde hic potissimè ageamus de causis ciuilibus.

CONCLUSIO PRIMA.

In causis ciuilibus, & pecuniarijs, nemo tenetur, neque ex charitate, vltro se offerre ad testificandum, nisi, quando periclitatur proximus pati graue damnum in suis bonis.

Pater. Nemo tenetur, vt controu. 3. huius art. docebimus conclusione. 6. testificari cum proprio dāno, multò minus ad id se offerre, an si quis in causa ciuili vltro se offerat, nisi cum fratri iniuste imminet grauis iactura suorum bonorum, altera pars iuste ac rationabiliter indignatur, & incurrit iste testis odium iustis partibus: iuste enim conuertitur, cur non iustus nec vocatus vltro te obtulisti? cum alteri non immineret grauis iactura? ergo nisi talis immineat fratri bonorum iactura, non tenetur aliquis vltra se offerre ad testificandum. Dixi nisi immineat grauis iactura, quia si non immineat neino tenetur, neque ex charitate alterius bono prospicere, si verò immineat tenetur, & pars contraria iniuste tunc indignaretur, cum iure naturæ, & charitatis teneamur patienti graue damnum, quantum possumus fauere.

Secundò in debitis ciuilibus si debitor fugam parat, illudque nobis innotuerit, non tenemur creditorem admonere de fuga sui debitoris, nisi quando grauis iactura ex illa fuga immineret creditori, ergo neque testis in causis ciuilibus tenetur se offerre ad testificandum, nisi quādo graue damnum alteri imminet in bonis.

Dices. Nemo tenetur ex charitate succurrere fratri nisi exitar in extrema, vel graui necessitate, sed eo quod litiganti de aliquo debito immineat magnum damnum in bonis, non propterea existit iam in extrema, vel graui necessitate, cum possit esse diues, & quamuis non recuperet debitum illud mille aureorum, habere domi alia mille, ergo etiam si meum dictum sit illi necessarium non teneor me vltro offerre ad testificandum: Respondeo cum Soto. De te gen. secre. mem. 2. q. 2. dub. 5. post 3. conclu. & lib. 5. De iusti. 7. art. 1. Duplicem esse

Tomus Primus.

necessitatem, aliam quam quis actu patitur ex propria inopia, aliam verò, quæ alicui, & extra inopiam infertur per aliquam iniuriam, vel cladem: quando frater patitur necessitatem priori modo, non teneor ei succurrere ex charitate, nisi illa necessitas extrema sit, vel grauis, at quando patitur necessitatem secundo modo, i. ex iniuria alterius, vel à causa externa, vt cum inuasor aggreditur domum vicini, vel illa laborat incendio, etiam si frater alias sit diues, teneor ex charitate iuuare illum quantum possum. Quia tunc charitas non respicit inopiam, sed solum damnum imminens fratri. Ita in hoc casu, etsi frater sit diues, cum tamen imminet illi grauis iactura in suis bonis, nisi feram testimonium, teneor illud ferre, ac vltro, vt illi opem feram. Sed quæres.

AN QUANDO QVIS ACCUSAT ALIUM IN CAUSA PROPRIA TENETUR TESTIS VLTRO SE OFFERRE.

Tribus modis potest quis accusare in causa propria: Primò iniquè, id est non seruato ordine charitatis. Secundo licitè, sed voluntariè, ita vt nō teneretur. Tertio licitè, & ex præcepto, quia tenebatur, vt cum afficitur iniuria is, cuius honor est necessarius bono communi. In primo casu ex his tribus perspicuum est, & ab omnib. receptum, non teneri aliquem ad ferendum vltro testimonium. Similiter in tertio teneri.

In secundo res est dubia. Quidam enim afferunt tunc etiam teneri, cum iuste ille accuset, ac nisi probet incurrat pœnam talionis, ac crimen calumniæ, cui damno potest testis ille sine vltro incommodo suo occurrere. Sed oppositum est multò probabilius: Primò quia ex D. Thom. testis non tenetur curare periculum cui accusator ille, cum voluntariè accuset, propria sponte se exposuit.

Secundò, quia accusator concurrat actiue ad offendendum, accusatus passiue ad se defendendum, lex autem charitatis inclinatur potius, vt faueamus defendenti se ipsum, quam offendenti.

Tertio, quia licet accusator periclitetur de crimine calumniæ, & pœna talionis, reus tamen periclitatur quoque si probetur delictum, de pœna legis, & grauius periclitatur, quia reus solet puniri secundum rigorem legis, cum accusatore verò, & si deficiat, mitius agitur quo ad pœnam talionis, quando autem paria sunt pericula actoris, & rei, fauendum etiam est potius reo, quam actori.

CONCLUSIO II.

Tam iure impediti, vt Episcopi, clerici, parentes contra filios, vxor contra virum, quam priuilegiati, vt affines, & consanguinei, ac alij, quos retulimus, prima obseru. quando aly testes desint, & ipsorum testimonium est necessarium, vt recuperet, quis bona sua tueatur suum honorem, & famam, vel liberetur ab alio damno, quod illi iniusti infertur, tenentur contra se inuicem testificari, sicut, & alij extranei, imò, & vltro se ad id offerre.

Rr 3. Hæc

Hæc conclusio intelligenda est in causis civilibus, & pecuniarijs, nam in criminalibus sicut non possunt compelli, ita nec tenentur, nec debent. Hæc est communis inter Canonistas in illud cap. Quamquam, & can. In necessitate distin. 4. de consecra. & Iurisperitos l. ult. Cod. de hæreticis, & l. Consensu. §. seruis, ff. de repud. Habentque illam Caiet. hic Soto de regen. secret. memb. 2. quæst. 7. Nauarr. inter verba. nume. 319. & 323. & seq. ubi affert in hanc sententiam Hostien Archid. Panor. Imol. Felin. & alios grauissimos Iurisperitos. Et probatur. Iure naturæ, & lege charitatis tenetur quivis fauere parti læsæ, à quocunque lædatur, etiã si à proprio fratre, quando læsus indiget omnino auxilio ipsius. Qui prohibiti sunt, vel priuilegiati à debito testificandi: habent illud à iure humano: ius autem humanum nõ potest derogare iuri naturali, & præcepto charitatis. Ergo. Et confirmatur possunt hi quando testimonium ipsorum necessarium est omnino, compelli à iudice ex illo cap. Quamquam, ergo à fortiori tenentur ex charitate.

Secundò. si quis videat fratrem germanum debere Petro famæ, vel pecuniæ restitutionem, tenetur illum admonere, ac si viderit nec correctione illa adduci, vt restituat cum possit, tenetur denũtiare illi Superiori, ne frater eius maneat in peccato. Ergo similiter testificari, quando non sunt alij testes, vt frater soluat debitum, & curet conscientiam exonerare.

Sed intelligenda est hæc conclusio ita vt illi testi non imminet propterea aliquod graue damnum, iuxta ea, quæ dicimus statim Controuer. 3. huius art. conclusio. 6. Possunt autem cõ sanguinei, & affines, contra se inuicem testificari in pluribus, vel paucioribus causis, similiter in grauioribus, vel leuioribus, iuxta maiorem, vel minorem cõiunctionem quam inter se habebunt, & maius, vel minus damnum quod potest ipsis imminere, vel illi cui ipsorum testimonium necessarium fuerit. Verbi gratia minus damnum sufficit, vt propinquus in secundo gradu desinat testificari, quam propinquus in quarto. Similiter maior necessitas exigitur in parte læsa, & periculum maioris damni debet illi imminere, vt debeat frater contra fratrem testificari, quam alius affinis. Quod patet ex ordine charitatis, quo ceteris partibus cõiunctiores sunt magis diligendi, & minus agendum contra illos, quam contra minus cõiunctos. Quando autem pars læsa, & indigens non habeat alios testes, colligendum est ex natura causæ de qua agitur, & ex circumstantijs loci, temporis, & personarum, Et quod certus est standum erit iuramento ipsiusmet partis, vt docet Nauarr. lib. cit. num. 339. Credendum enim est partem læsam non proferre testes cõiunctos parti cõtrariæ, qui eo nomine suspecti esse solent, si alios haberet extraneos, & minus suspectos.

Ex hac cõclusionem sequitur, vt obseruat D. Nauarr. loc. cit. num. 229. aliquando teneri aliquem ad testificandum, imò, & vltro se offerendum, cū tamen à iudice non possit compelli.

Sed contra hæc quæ dicimus de cõiunctis sanguine, obijcies. Tenebitur ergo filius contra patrem, & econuerso testificari, & vltro, ac non vocati, si alter eorum alicui innocenti noceat, cum defensio innocētis sit à iure naturæ, quod ius omnes comprehendit.

Respondeo primò, patrem non eximi à ferendo testimonio contra filium, & econuerso solo iure humano, sed iure etiam naturæ, quod præpon-

derat cuius alteri iuri. Dico secundò, cum præcepta charitatis sint affirmatiua, non obligare semper, maxime cum graui damno proprio, offerre se ad testificandum sola charitas postulat, vt oppresso faueamus, testificari autem filium contra patrem, & incurrere illius indignationem, vel econuerso, damnum adeo graue est, vt non teneatur aliquis eorum cum tanto damno contra alterum dicere testimonium, neque ad id obligat charitas. Idem dicendum est de vxore contra virum, & econuerso, præterquam in causis, in quibus pater ex testimonio filij, & vir ex dicto vxoris leue damnum incurrent, pars verò contraria magnum.

CONCLUSIO III.

In causa fidei, vt in crimine hæresis, simpliciter, & absolute tenetur quivis testificari contra alium, & vltro se offerre, non solum extraneus, verum etiam pater contra filium, vxor contra virum, frater contra fratrem, Idemque dicendum est in crimine læsæ maiestatis, vt prodicione ciuitatis, & coniuratione in suam Principem, quando adhuc sunt inferi, & imminet.

Prior pars probatur Exod. 32. cum adorasset populus vitulum, dixit Moyses filijs Leui, qui illum non adorauerant. [Si quis est domini iungatur mihi, & occidat vnusquisque fratrem, & amicum, & proximum suum &c.] Et ne putemus non intelligi ibi nomine fratris verum, & germanum fratrem, sed & propinquum iuxta consuetudinem idiomatis Hebræi, subiungitur dixit Moyses ijs, qui illos idololatrias occiderant: [Cõsecraſtis manus vestras hodie domino, vnusquisq; in filio, & in fratre suo.] Et apertius Deut. 13. [Si tibi voluerit persuadere frater tuus filius matris tuæ, aut filius tuus, aut filia, siue vxor, quæ est in sinu tuo, aut amicus quem diligis, vt animam tuam, clam dicens, eamus, & seruiamus alijs alienis, ne acquiescas ei, neque parcat ei oculus tuus, vt miseraris, & occultes eum.] Quæ verba expendens D. Cyprian. in lib. de exortatione martyrii cap. 5. & hab. 24. quæst. 5. can. Si audieris, ait: [Si hoc fuit obseruatum ante aduentum Christi, quanto magis post aduentum eius.] Nec excipitur ab hoc debito finis contra patrem, eo quod isto loco non fiat mētio patris, quia vt optime obseruat Caiet. in isto loco, & Nauarr. lib. cit. num. 326. cum experientia teste ardentius ament patres filios suos, quam amentur ipsi à filiis, eo ipso quo præcipitur patri, ne in causa fidei occultet filium, præcipitur simul filio, ne in eadem causa occultet patrem. Præceptum enim Dei est, cultum, ac religionem ipsius amori cuiuscumque propinqui præferre: in quo sensu dixit Moyses vicinus morti, Deut. 33. filius Leui alludens ad id quod fecerant contra idololatrias, Exod. 32. [Qui dixit patri suo, & matri suæ nescio vos, & fratribus suis, ignoro illos, & nescierunt filios, hi custodierunt eloquium tuum, & pactum tuum seruaerunt, iudicia tua à Jacob, & legem tuam à Israel.] Et Christus Luc. 14. [Si quis venit ad me, & non odit patrem suum,] &c. Hoc ipsum docent omnes ferè DD. Glosia, & Canonistæ in Cap. Literas, de præsumpt. Hostien. Anton. de Butr. Imola, Panor. & omnes ferè Iurisperiti in cap. In omni negotio. De testib. Archid. in cap. Vt officium, §. Verum. De hæreti. lib. 6. quem sequuntur Ioan. Andr. Felinus in cap.

in cap. Delictorum, de testibus cogendis. Syluest. Testis quæst. 1. dicto 8. D. Thom. sup. q. 29. art. 2. & 3. Soto, Caiet. & omnes discipuli D. Thom. Nec in ferendo hoc testimonio aliquod est periculum, cum in causa fidei testes sint occulti omnino, & quo propinquiore reo eo magis occulti, iuxta statutum Bonifa. VIII. cap. fin. de hæreticis lib. 6. §. iubemus, & obseruatur diligentissimè. Vide Naturar. copiosè de hac re differentem: Inter verba, conclus. 6. num. 327.

Probat altera pars. Quia non solum bonum diuinum & religionis, verum etiam cõmune Reipub. est præferendum cuique priuato, & proprio, quando autem crimen læsæ Maiestatis est adhuc in fieri, periclitatur maximè bonum commune totius Reipub. siue sit proditio eiusdem Reipub. siue cõspiratio in cap. & principem ipsius, siue quid simile: Et confir. ex cap. Vergentis. De hæreticis. Vbi sumit Innocen. III. tanquam certum, in crimine læsæ Maiestatis debere quoque parentes testificari cõtra filios, indeque inferri debere id ipsum in crimine hæresis. [Quia si ad id tenetur, quando leditur Maiestas humana, quanto magis vbi leditur diuina. Dixi quando est in fieri, nam quando iam commissum est, cessauitque omne damnum, & periculum Reipub. probabile est non teneri tunc parentes ad testificandum contra filios, nec e conuerso. ita Decius in c. 1. De officio delegati. num. 7. In crimine autem hæresis quod est in fieri, aut in quo non est spes emendæ tenetur filius non solum testificari contra patrem, verum & denunciare, quod si iam sit emendatus, vel certò speretur per secretam correctionem emendandus, durum videtur vbi nullum est periculum, obligare filium ad denunciandum patrem, quamuis vocatus in iudicium teneatur testificari contra patrem & e conuerso. Est autem hæc conclus. intelligenda tam in crimine hæresis, quàm læsæ Maiestatis, quando non sint alii, qui commodè possint testificari, quia si existant, durum etiam mihi videtur exigere testimonium patris contra filium, vel cõtra, in re adeo atroci, cum tunc necessarium non sit, sed ex aliis commodè haberi possit. An autem teneatur ad restituendum, qui ex charitate debebat se vltro offerre ad testificandũ, nec illud præstitit, quãdo ex defectu sui testimonii parti alicui eueniunt aliqua damna, statim explicabitur conuener. sequenti. Nunc videamus.

CONTROVERSA III.

PECCAT NE CONTRA
iustitiam, & teneatur ad restitutionem testis, qui se abscondit, & occultat ne ferat testimonium, vel qui interrogatus occultat veritatem, quam tenebatur explicare?

Obseruemus initio, varijs posse testem esse occultũ, aut bona fide, vt qui sine villo dolo vel fraude recedit à loco, & abest, ad sua negotia exercenda, nil minus cogitans quàm de ferendo testimonio, vel occulta se fraudulenter, recedens eo sine, ne ferat testimonium, & hac fraude potest adhuc bifariam vti, vel antequam vocetur à iudice per ministrum, ne inueniatur, & vocetur, vel postquam vocatus est, & propositum illi mandatum iudicis.

Obseruemus secundo, nullum præceptum supe-

rioris obligare, ex iustitia subditũ, nisi illud actu, & in effectu promulgetur: si sit præceptum vniuersale, debet promulgari in loco publico, vbi similia mandata solent promulgari, si particulare, & priuatum, debet proponi, & intimari (vt dicunt) illi, à quo obseruandum est, quia præceptum superioris est velut quædam lex, lex autem non obligat ex iustitia, nisi promulgata. Sola namque voluntas superioris non obligat, nisi illa iuridicè innotescat subditis, innotescit autem, cum promulgatur in loco publico, si omnes respiciat, vel proponitur illi, quem priuatim respicit: Quod si innotescat alia via non iuridica, non obligat, veluti si religiosus sciat habere prælatum aliquod mandatum scriptum ipsi proponendum, & per fraudem fugiat superioris, ne illud sibi proponatur, peccabit quidem, quo ad illam fraudem, non tamen cõtra iustitiam: cum præceptum illud nondum ipsi propositum sit, & intimatum.

Obseruemus tertio, testem aliquando vocari à iudice, vt ferat testimonium, aliquando non vocari, inter quæ hoc interest, vt antequam vocetur, poterit quidem teneri ad ferendum testimonium vltro, vel ex charitate, vt ad liberandum innocentem, vel ex iustitia legali quando illud exigit bonum commune, non tamen tenetur ex iustitia particulari nisi vocatus à iudice, quia tunc sicut iudex habet ius ad vocandum illum, ita ipse vocatus à iudice ne illum expoliet iure suo, tenetur iustitia illum adire, ac ferre testimonium, si ritè, ac iudice interrogetur.

CONCLUSIO I.

Testis, qui se occultat postquam à iudice per ministrum vocatus est ad testificandum, peccat, et contra charitatem, & contra iustitiam, teneturque ad restituenda omnia damna subsequuta.

Hæc est communis inter DD. Ita Soto lib. 5. de iust. q. 7. arti. 1. & de teg. secr. mem. 2. quæst. 6. dub. 4. post 3. conc. Naua. Inter verba. conc. 6. num. 219. & in Manua. cap. 25. num. 41. Et probatur: Iudex per suum mandatum applicauit iam parti litiganti illud testimonium, quod cum sit illi per ministrum propositum, occultans se est inobediens iudici, & expoliat per fraudem partem illam suo iure, nocetque illi cum iniuria, qua parte est inobediens, peccat contra charitatem, qua parte expoliat partem illam suo iure, peccat contra charitatem, & consequenter si quædam inde sequantur, tenetur illa omnia reficere.

Secundo, si præcipiatur alicui proferre in medium scripturam alicui parti necessariam, ille verò per fraudem eam occultet, vel destruat, omnium consensu peccat contra iustitiam, & tenetur ad omnia damna inde sequuta, in iure autem testis comprehenditur sub nomine instrumenti, & habet eundem effectum, cap. peruenit, el primo, extra de testibus, ergo peccat similiter testis fraudulenter occultans, & tenetur ad restituendum, non minus quàm si interrogatus iuridicè occultasset iniquè veritatem, quia illud mandatum quo vocatur, æquiualeat interrogationi.

Tertio, si per generale edictum compelleretur ad ferendum testimonium, non posset se abscondere, sed peccaret contra iustitiam, ergo & in hoc casu, cum non minorem vim habeat præceptum illud iudicis, quo priuatim vocatus est, quàm generale edictum.

Hæc

ratione testis qui se abscondit non tenebatur prodesse alteri parti.

Sumpta ex regula quam constituit hic Caiet.

CONCLUSIO IIII.

Quando aliquis tenetur ex iustitia legali ad accusandum aliquem, conscius illius delicti, tenetur ex eadem iustitia legali, ad testificandum, & tanto magis, quanto cum minori detrimento potest quis testificari quam accusare, cum testis non obliget se ad probandum, sicut accusator.

Idem docet Soto loc. cit. Imo est aperta sententia Divi Thom. Qui reddens hic rationem, ob quam testis non tenetur ultro se offerre, quando dictum ipsius potest reo nocere, etiam si possit prodesse accusatori, & liberare illum à crimine calumniae, ait: [Quia accusator sua sponte in tale periculum se coniecit.] Vnde iuxta D. Tho. quando non accusat propria sponte, sed ex debito iustitiae legali, curandum erit testi liberare eum à crimine calumniae, & testificari ex eadem iustitia.

Secundò, magis tenemur ad defendendum innocentem quàm nocentem, quando innocens nõ propria sponte, sed necessitate ducente subest alicui periculo, in hoc casu reus est nocens, accusator verò innocens, periclitatur de crimine calumniae, non propria sponte, sed quia debuit ex iustitia legali accusare, ergo. Denique, esset profecto iniquum, & inaequale, vt teneretur quis accusare, quod testis illius rei conscius non teneretur testificari.

Nec liberat ab hoc debito, testem ultro se offerentem incurrere odium rei, tum quia illud non est iustum odium, cum ferat testimonium iustitia legali, vel charitate ita exigente, tum quia bonum commune, in cuius fauorem testificatur in hoc casu, præferendum est cuius damno proprio.

CONCLUSIO V.

Quando iudex ritè interrogat, testis occultans, vel negans veritatem, quã tenebatur manifestare in re graui peccat mort. & tenetur restituere omnia damna inde subsequuta parti laesae.

Prior pars huius conclusio probatur eisdem argumentis, quibus probata est prima conclusio Divi Thom. Secunda quoque pars perspicua est, quia huiusmodi testis nocet illi parti cum iniuria, habebat enim illa ius vt testis verum aperiret.

Secundò, mutus, & non manifestans ex quaest. 62. artic. 5. quando tenetur manifestare ex iustitia, tenetur ad restituenda omnia damna subsequuta, nisi manifestauerit, hic autem testis ritè interrogatus tenebatur manifestare.

Denique impediuit iniquè bonum ad quod pars illa laesa erat in proxima potentia, & habebat ius.

CONCLUSIO VI.

Testis, qui occultauit se antequam vocaretur, vel vocatus, & interrogatus occultauit veritatem, quia videt prudenter, & probabiliter graue damnum sibi imminere.

re, si illam explicasset, nec peccauit, nec tenetur ad aliquid restituendum.

Intelligenda est hæc conclusio, tam in causis penaliarijs, & ciuilibus, quàm criminalibus, conueniuntque in ea omnes. Soto de teg. secr. memb. 2. quaest. 7. dub. 2. post 3. conclus. Navar. inter verba. conclus. 9. nu. 321. vbi citat Baldum, Felinum, & alios in eandem sententiam, & nu. 224. Et probatur, præcepta naturalia, & diuina, tam charitatis, quàm iustitiae, sunt iugum suauis, non obligans in casibus ita aduis, & difficillimis, vt excedant vires humanas, esset autem maximè arduum, & difficile, obligare testem cum periculo vitæ, vel grauis infamiae, aut iacturæ suorum bonorum.

Secundò, iudex nõ teneretur omnium consensu, cum tanto periculo, & damno defendere priuatum aliquem sibi subditum, ergo multo minus testis.

Denique charitas nõ obligat ad prouidendum bono proximi, cum notabili detrimento proprio.

Sed dices. Eodem modo tenetur testis respondere iudici ritè interroganti sicut, & reus, at reus tenetur, & cum periculo grauis damni, ergo, & testis.

Secundò, testificari veritatem est præceptum naturale, & diuinum, pertinens ad iustitiam, & obligans in conscientia, huiusmodi autem præcepta obligant, & cum periculo vitæ.

Tertio si testis in hoc casu posset occultare veritatem, posset resistere iudici, & cum iudex iustè interroget, posset quoque compellere testem ad dicendam veritatem, & ita daretur bellum ex vtraque parte iustum.

Sed hæc facillè est diluere. Ad primum dico, nõ esse parem rationem, quia reus est in culpa, & ita ratione sui delicti tenetur subire illud periculum, & penam, testis verò cum non sit in culpa, non tenetur subire penam, nec pati damna, neque in se, neque in suis, in suis inquam, quia pœna propinquorum iudicatur propria.

Ad secundum respond. ius naturæ, & diuinum non obligare cum periculo vitæ, vel grauis damni, iure enim naturæ, & diuino soluenda sunt debita creditori, succurrendumque innocenti aggresso, at non cum tanto periculo. Vnde si iudex aduertat illud damnum imminere testi, possitque sine scandalo abstinere ab illius interrogatione, iniquè ageret, si illum interrogaret, nec teneretur testis tunc respondere. Si verò ignoret illud periculum, aut debeat interrogare ex officio, quia à lite sequeretur scandalum, tunc iustè quidem interrogat quantum in ipso est, sed testis non tenetur ad respondendum ratione illius sibi imminentis. Nil enim prohibet quo minus aliquando iudex iustè interroget, cum tamen in illo casu ex aliqua causa testis non teneatur respondere, vt diximus in inquisitione partim generale, partim speciale, in qua auctor delicti nulla omnino laborat infamia.

Ad tertium dico, posse dari bellum iustum ex vtraque parte, ex ignorantia alterius partis: quomodo daretur in hoc casu iudice ignorantem iustam causam, quam habet testis, ad non respondendum, propter graue damnum, quod illi immineret. Etenim si illam noscet, & nihilominus illum vrgeret, ac compelleret, iniquè ageret, nec esset iam bellum iustum ex parte iudicis. Nisi iam ex officio ad id teneretur ad tollendum scandalum Reipub. in quo casu nil etiam prohibet dari bellum iustum.

iustum ex utraque parte, ex vna per se, & ex alia per accidens, vt cum Dux in bello iusto vna cum nocētibus persequitur innocentes, quia aliter nō potest obrinere victoriam, tunc innocentes defendentes se ipsos habent bellum iustum per se, eo ipso quo sunt innocentes, dux quoque ille persequens eos habet bellū iustum per accidens, quia accidit, vt non possit nocentes quos iuste impugnat debellare, nisi persequatur etiā innocentes: Ita in hoc casu testis, iste haberet iustum bellum per se, cum non teneretur respondere iudex quoque per accidens, ratione illius scandali cui teneretur ex officio accurrere. Quod intelligendum est, nisi bonum commune, aut diuinum aliter exigat, tunc enim tenetur testis, & quisvis cuius cuiusdam damno se offerre.

Ex hac conclu. sequitur consanguineos, affines, & alios impeditos à iure, vel priuilegiatos, & in casibus in quibus possent compelli à iudice ad testificandum, non teneri cum proprio damno, nec quando damnum vnius redundat in alterum, vt damnum patris in filiū, vel fratris in fratrem, vel graues dissidia inter eos orientur, quæ certè inter coniunctos præponderant iacturæ multorum bonorum: confirmarique potest hoc consuetarium.

Primò, quia affines isti eo quod affines sint & coniuncti, non sunt deterioris conditionis. nec tenentur ad testificandum contra se maiori vinculo quàm teneantur extranei contra alios, iudicium tamen, extranei autem, vt constat, non tenentur testificari quando graue aliquando damnum ipsis imminet. Secundò, quia expedit paci, & conseruationi Reipub. vt non solum communitas ipsa ciuium, sed quæuis etiam priuata cognatio, & familia pace, & charitate viuant. Tertio, testimonia ita contra coniunctos, sunt maximum seminarium inimicitiarum inter eos, quæ tanto actiores esse solent, quanto affines, & coniunctiores sunt.

Sequitur secundo, debere testem non solum proprio damno, verū etiam, & alieno prospicere, vt si Petrus lædit Ioannem in re læui, Petrus verò denunciatus iudici læditur in re graui, nec denunciandus, est, nec ferendum testimonium contra ipsum, sed comparanda sunt inter se prudenter ista damna, & habenda ratio grauioris, & fauendum illi, qui maius damnum periclitatur recipere, vt docent D. Thom. in 4. dist. 16. quest. 2. arti. 3. quæst. hinc. 1. & Palud. eadē distinct. quæst. 4. Erit tamen si vocetur à iudice, iusteque ab eo interrogetur manifestanda illi veritas, vt habet Nauar. Inter verba conc. 6. num. 331.

Ex his sequitur tertio teneri aliquando testem ad testificandum si iuridicè interrogetur, qui nec tenebatur nec debebat denunciare, vt in casu modo proposito, & in omnibus illis quos retulimus quest. 68. artic. 1. Controu. 1. & 2. in quibus (vt vbi vidimus) non tenemur accusare, nec denunciare, vocati tamen in iudicium, & iuridicè interrogati, tenemur verum explicare. Similiter quando crimen quod tua correctione ita emendandum speras, vt nullum inde imminet periculum, vel quod ita occultum est, vt duobus, vel tribus tantum innotescat, neque alicui est nociuum, denunciandum non est, at si vocatus à iudice tunc interrogaris, quia iam existit semiplena illius probatio, verè respondendum est iudici.

CONCLUSIO VI.

Quando iudex procedit via accusationis, & testis in ridice quidem interrogatur, quia existunt indicia, vel quid simile, sed videt, accusatorem qui promisit probare delictum illud sufficienter, & per duos, vel plures testes, mentitum esse ne habere nisi vnicum: non tenetur in eo casu respondere.

Probatur, Quando iudex procedit via accusationis, non tenetur respondere, quin accusatio illa iusta sit, saltem in foro exteriori, sed in hoc casu, neque in foro exteriori est iusta, sed fraudulenta, cum promiserit falsò accusator se probaturū delictum, quod scit probari non posse, & deceptur in iuram, ergo non tenetur in hoc casu testis respondere. Et cor firm. quia interrogatio iudicis in hoc casu procedit solum ex falsa præsumptione, quia accusator affirmauit delictum illud esse probabile iuridicè, in quo est mentitus iudici, interrogatio autem quam certò scit testis procedere ex falsa præsumptione, non tenetur respondere. Ita Nauar. loc. cit. & Soto lib. 5. de iust. q. 7. arti. 1. sine corporis arti. & in solut. 1.

CONCLUSIO VII.

Quando quis solum tenetur testificari ex charitate, vel iustitia legali, veluti ad consulendum bono communi, vel liberandum innocentem, peccat quidem mort. non offerendo se vltro ad ferendum testimonium, non tamen tenetur ad aliquam restitutionem. Quando vero non solum tenetur ex charitate, vel iustitia legali, verum etiam ex iustitia particulari, vt qui iam est vocatus à iudice, nec vult aperire veritatem non solum peccat mortaliter, verum etiam tenetur, in ciuilibus restituere partem culpa ipsius læse omnia damna inde sequuta, veluti debitum, quod altera pars reuera exsoluisset, verum fuisset testificatus, et omnes expensas, & lucra cessantia. In criminalibus verò expensas quidem tenebitur soluere, et omnia damna fisco, vel actori inde sequuta, non tamen penam pecuniariam, ad quam reus ille fuisset condemnatus.

Prima pars huius conclusionis patet ex secunda conclusione Diui Thom. initio huius artic. proposita, vbi probat, testem cuius dictum est necessarium ad liberandum innocentem, teneri ad vltro testificandum ex præcepto charitatis, & à fortiori, quando dictum eius est necessarium, bono communi, tunc enim tenetur, & ex charitate, & ex iustitia legali. Nō tamen teneri in hoc casu ad restitutionem, patet ex dictis, quia pars litigans non habet ius in dictum testis, nisi quando illa applicatum est per præceptū iudicis, vnde tunc solum violat charitatem, non iustitiam particularem. Similiter si dictum eius sit necessarium bono communi, violat quidem lethalem, non tamen particularem: ad restituendum autem non tenetur aliquis ex violata tantum charitate, vel iustitia legali, nisi simul violet particularem, & noceat alicui cum iniuria, ita & oprime Nauar. Inter verba. conclus. 6. num. 227. & seq.

Altera pars eiusdem conclusio. testem vocatū à iudice peccare mort. & teneri ad omnia damna reficien-

reficienda, nisi aperiat veritatem, constat etiam ex 1. conclus. huius artic. Quia per praeceptum iudicis habet pars laeta ius in testem vocatum, unde si non aperuit iudici verum, expoliavit partem illa suo iure, nocuitque illi cum iniuria, qui verò nocet cum iniuria, tenetur ad reficienda omnia damna.

Secundò fuit mutus, & non manifestans, quem constat ex quaest. 62. artic. 5. teneri ad restituendum, & habetur. Cap. Qui cum fure. extra de furtis. Unde huiusmodi non est absolendus, nisi ferat testimonium quod debet, quando adhuc prodesse potest, vel restituat omnia damna culpa ipsius subsequuta, quando iam elapsum est omnino tempus ad testificandum: quia aliter existit in statu peccati. Ita Soto de teg. secret. memb. 2. quaest. 7. conclus. 3.

Ultima pars de criminalibus quo ad expensas similiter constat, & ab omnibus conceditur quia in expensis nocuit apertè testis iste fisco, vel actori cum iniuria, Quin, & damnum quod homicida teneretur restituere hæredibus occisi, & ad quod fuisset condemnatus, tenetur testis iste reficere, præcipuo debitore id est homicida ipso nõ satisfaciente illud.

Quo ad pœnam tamen pecuniariam nõ omnes conveniunt, sed dubitatur à multis.

IN TESTIS, QUI VOCA-
tus à iudice iniquè occultavit veritatem, teneatur ad restituendam pœnam pecuniariam, ad quam reus, si ipse verum aperuisset, fuisset iustè damnatus.

Qui existimant cum Soto, reum iniquè negantem veritatem teneri ad solvendam pœnam pecuniariam, ad quam iuxta leges fuisset damnatus, si veritatem explicasset, id ipsum docent de teste, & multò potius quàm de reo, quia hic cum agat in propria causa minorem infert iniuriam negando veritatem quæ ipsi noceret, quam testis qui mœtetur vel agit iniquè in causa aliena.

Secundò si illa pecunia esset debita alteri, & culpa testis non redderetur suo domino, teneretur testis iste ad illam restituendam verò domino, sed pœna applicanda fisco vel actori iuxta leges est illis debita ex iustitia, ergo testis, cuius culpa non reddit illà reus, tenebitur ipse illam restituere: Et confir. Qui nocet alteri contra iustitiam, tenetur reficere illi nocumētum illud: sed testis hic nocet fisco reuera, quia si explicasset veritatem, recepisset fiscus illam pecuniam, noceretque illi contra iustitiam, quia iniuste occultavit, vel negavit veritatem: Ergo.

Tertiò, qui impedit pauperem à consecutione elemosynæ, quam illis dives contulisset, tenetur ad restituendum illi pauperi illam elemosynam, sed non minus impedit hic testis iniquus fiscum à consecutione illius pœnæ, imò iniquius impedit, quia illa elemosyna non erat debita pauperi ex iustitia, pœna verò illa erat debita fisco ex iustitia, ergo tenetur testis iste iniquus illam restituere fisco.

Quartò, iudex, & ministri iustitiæ tenentur ad restituendam pœnam, si culpa eorum non condē-

netur reus, veluti si iudex non ferat sententiam, aut fiscus non accuset, ergo & testis, qui nõ explicat veritatem iuridicè interrogatus: par enim est istorum omnium ratio.

Oppositum iudicant alij, & verius, quibus subscribendū cenfeo: propterea quod pœnæ hoc habent proprium, & peculiare, vt vidimus quaest. 62. artic. 3. vt nec reus, cui potissimè impositæ sunt à legibus, teneatur eas luere, nisi adueniente iudicis condemnatione, etiam si iniquè, & negata veritate tenebatur fateri, ab illis se liberet. Unde est argumento efficax. Testis non tenetur nisi ad eam pœnam, ad quam teneretur reus, reus autem non tenetur ad pœnam legis, nisi actu condemnatur, etiam si iniquè, & per mendaciū ab illa se eximat, ergo nec testis.

Secundò, fiscales, custodes montium licèt ex rigore iustitiæ teneantur ad luendam pœnam, ad quam reus quem ipsi non manifestarunt, fuisset condemnatus, quia tenentur ad id ex officio, nihilominus ex intentione formali, vel virtuali Reipub. & dominorum montium sæpè excusantur à restitutione, consuetudine ipsis fauente, vt vidimus q. 62. artic. 4. ergo multò magis erit testis iste de quo agimus, liber à solutione pœnæ, ad quam fuisset damnatus reus, cum nec teneatur ex officio, nec recipiat stipendium, vt testificetur veritatem, sicut illi, nec concurrat, vt minister iustitiæ sicut illi.

Tertiò, Nemo tenetur restituere quæ per accidens videntur esse contra iustitiam, sed ea tantū, quæ per se vt si Petrus occidat Ioannem debentem 100. aureos Francisco, non quidem animo nocendi Francisco, sed solum animo vindicandi se de Ioanne, non tenetur in hoc casu Petrus restituere Francisco illos 100. aureos, vt vidimus q. 62. artic. 2. quia per accidens fuit subsequutum illud damnum Francisci: sed illa pœna non est debita fisco ex iustitia per se, quia lex imponendo illam pœnam, solum intendit punitionem rei per se, nõ commodum, nec vtilitatem fisci, vel actoris, hoc enim est per accidens, ergo testis iste cum non priuet fiscum, vel actorem pecunia ipsis per se debita, non tenetur restituere illis talem pœnam.

Denique cum edictum generale non minorem vim habeat, quam præceptū particulare, quo aliquis vocatur à iudice ad testificandum, si hic testis, de quo agimus, teneretur ad restituendam pœnam pecuniariã, ad quam fuisset damnatus reus, quotquot proposito à superiori edicto generali non testificantur quæ verè sciunt, tenerentur ad restituendas pœnas, ad quas fuissent damnati, quicunque ipsis testimonium ferentibus fuissent reuera à iudice condemnati, at nullus est Theologorum qui illud hæctenus docuerit, neque est in vñu etiam apud viros timoratos.

Argumenta in oppositum facillè diluuntur si obseruemus primò quod diximus proprium esse pœnæ vt reuera, & actu non obliget nisi adueniente condemnatione.

Secundò, quantum interfit inter ea, ad quæ tenemur ex officio, maximè accepto aliquo stipendio, & ea, ad quæ non tenemur ex officio, nam quando tenemur ex officio eo ipso tenemur ex iustitia commutatiua, quicquid sit de iure fratris; contra verò quando non tenemur ex officio, nec tenemur ex iustitia, nisi aliàs fratri illa aliquo iure debeamus.

Ex his dico ad primum argumentum, falsò illud niti fundamento, nam vt vidimus reus non tenetur ad luendam pœnam, nisi actu iam ad illà

con-

condemnatus à iudice. Ad secundum dico, in illo casu pecuniam illam esse debitam suo domino simpliciter, & per se, & ex natura rei, etiam si nulla accedat iudicis condemnatio, in hoc autem casu, pœna ista non est simpliciter debita, sed adueniente iudicis condemnatione. Vnde in civilibus testis iste nocuit actori in re sua actu, & reuera, in criminalibus verò pœna illa non est fisci, nec actoris ante condemnationem rei, qua ratione manet etiam soluta confirmatio illius secundi argumenti.

Ad tertium respondeo, elemosynam illam per se esse bonam pauperibus, quia diues per se illam conferre instituebat, at in hoc casu (vt diximus) pœna ista non est per se bonum aliquod fisci, sed per accidens, cum lex per se tantum instituat in illa pœna punitionem rei, non utilitatem fisci.

Ad quartum dico, iudices, & ministros teneri ex officio, & accepto stipendio ad ferendas sententias, & exequendas, & consequenter ex iustitia commutativa, & ideo merito obligari ad restituendam pœnam, quam culpa eorum non luit reus, testis verò non tenetur ex officio, nec accepto pretio, vnde sufficit, propter ius, quod habet pars illa in testimonium ipsius, restituat illi damna quæ recepit expensis, & debitis, ad pœnam tamen quam debebat soluere reus (cum illa nullius adhuc actu sit) non tenetur, donec aduenierit iudicis sententia, sicut nec reus.

ARTICVLVS II.

Antestimonium duorum, vel trium testium sufficiat in iudicio?

Observemus ex Arist. 1. Ethico. non esse disciplinati animi, eandem probationem in omnibus rebus querere maior, enim & certior exigitur in scientijs Mathematicis, & Naturalibus, quam in Moralibus. Vnde in actionibus humanis, quæ circa res contingentes versantur, ea tantum probatio exigenda est, quæ iudicio prudentum censetur sufficere, & quæ communiter solet continere veritatem, licet aliquando ab ea deficiat. Ex quo sequitur, iure naturæ esse quidem diffinitum numerum testium circa minimum, vt vnus non sufficiat, maximè in rebus grauibus.

Primò, quia vnus facillè potest corrumpi, precibus, pecunia, vel metu.

Secundò, quia si vnus tantum affirmat, cum sit alter, qui neget, nempe reus, credendum est potius reo, quam testi, quia reus est in possessione sui honoris, famæ, vel bonorum, quæ ab ipso exiguntur, à qua possessione vult testis illum ejicere, & perturbare: estque melior semper, & potior ratio possidentis. Non tamen est diffinitus numerus testium circa maximum, sed hoc relinquit ius naturæ prudentiæ Principum, & Gubernatorum, pro qualitate causæ, & personarum: cum probatio quæ exigitur in iudicio, versetur circa actus humanos, in quibus non potest dari vnica regula certitudinis, sed quæ in quaque causa regulariter, & communiter solet attingere veritatem, & rarò ab ea deficere.

Observemus secundò, testes varijs modis posse se habere, nam aliquando conueniunt in eodem facto, dicunturque contestes, aliquando verò non conueniunt in facto, sed vnusquisque testificatur suum priuatum factum, diuersum à facto quod

testificatur alter, qui dicuntur testes singulares. Rursum testes possunt esse discordes in circumstantiis leuibus, & quæ prudenter non mutant factum, & quibus communiter non attendunt homines, vt si vnus dicat Petrum percussisse Ioannem in domo picta, alter dicat, in domo illa se nullam vidisse picturam: vel in circumstantijs præcipuis, & quæ prudentum iudicio communiter variant factum, vt si vnus dicat se vidisse Petrum percussisse Ioannem domi, alter dicat, se illum vidisse in platea: vnus dicat se vidisse illum percussum gladio, alter verò fuste: hi necessariò discident in facto, quia huiusmodi circumstantiæ non possunt conuenire eidem facto: Dico vidisse, Quia si vnus testificetur ex visa, & certa scientia, alter ex auditu, & forma, possunt hi conuenire in facto, & discidere in aliqua circumstantia, sed eo ipso talis testis ex auditu incertus est, & exiguæ fidei. Potest etiam aliquis testis sibi ipsi repugnare, Si quidem testificetur ex visu, & certa scientia, & sibi repugnet eo ipso censendus est mentiri, si ex auditu potest quidem sibi repugnare absque mendacio, propter ea, quæ à varijs audiuit, sed eo ipso nullus quoque aut exiguæ est fidei. Hic solum est sermo de his qui certam, vel aliquam fidem faciunt in iudicio, nempe, vel oculatis, vel his, qui audiunt à viris fide dignis certò, & distinctè illud asserentibus.

Observemus terriò, in iure diuino Veteris Legis duorum, vel trium testium dictum sufficere in quouis iudicio, iuxta illud Deut. 17. [In ore duorum, vel trium peribit qui interficitur. Et c. 19. In ore duorum, vel trium stabit omne verbum.] Sed cum hæc lex esset iudicialis, pertinens ad illum populum, absoluta est in morte Christi, nec eam reualidauit quando illam citat Matth. 18. & Ioan. 8. neque D. Pau. qui eandem citat. 1. Corin. 13. sed tantum referunt legem, quæ apud iudeos obseruabatur, nihilominus cum illa lex esset iudicialis, & pertinens ad gubernationem, & lata à Deo, qui populo illi non malam, sed optimam proposuit gubernationem, insinuat aperte, esse maximè consonam reætæ rationi, & optimæ gubernationi, vt duobus, vel tribus testibus probatio iuridica contineatur, sicque Principes, & Prælati Ecclesiæ in sui iudicij procedant ad instar illius legis.

CONCLUSIO PRIMA.

Duorum, vel trium, qui sit fide digni testimonium regulariter, & communiter sufficiat in iudicio.

Probatur: Iudicia versantur circa actiones humanas, & morales, in quibus ex prima obseruatione non requiritur probatio demonstratiua, sed ea, quæ communiter, & iudicio prudentium solet attingere veritatem, & rarò ab illa deficit: quæ verò duo vel tres homines concorditer affirmant, maximè sub iuramento, solent communiter vera esse, & à prudentibus talia iudicari, ergo. Dico communiter, quia accidere aliquando potest, vt duo, vel tres falsum testimonium dicant, vt in iudicio, quo fuit cõdemnatus innocens Naboth. 3. Reg. 21. Sed hoc rarò accidit, & in iudicijs ac legibus id tantum respiciendum est, quod accidit, vt plurimum, alioquin neque testimonium multorum sufficeret, cum possit etiam multitudo mentiri, vt accidit in iudicio Christi coram Pilato: propter quod dicitur iudici, Exoq. 22. [Ne sequaris

ris turbam ad faciendum malum, nec in iudicio multorum acquiesces sententiæ, vt à vero deues.

Probatum secundò ea conclusio. Iuxta rectam rationem credendum est potius multis, quàm vni, multitudo tribus comprehenditur, vt principio, medio, & fine, vt in linea, longitudine, latitudine, & crassitie, vt in corpore, vnde Aristo. 1. de celo dixit, corpus vocari totum, & perfectum, quia continet tres dimensiones, vbi autem sunt suo testes cum actore efficiunt tres assertiores, vbi vero tres testes multò perfectius.

Tertiò, Hæc conclusio. non est de iure diuino, sed illi maximè consona, & optimæ gubernationi, vt constat ex tertia obseruatione cui congruit illud Eccles. 4. [Funiculus triplex difficile rumpitur.] Et D. Aug. in illud Ioan. 8. vbi Christus ait: [In ore duorum vel trium habet. In hoc testium numero est trinitas secundum mysteriũ, in qua est perpetua firmitas veritatis.] Hæc est diffinita in vtroque iure 2. quæstio. 5. can. Quod verò. Extra. De testibus cap. In omni negotio. ff. de testibus l. Vbi numerus, imò est recepta iam iure gètium apud omnes nationes. Vnde D. Ioan. prima canonica cap. 5. vt ostenderet gentibus, & Græcis, quibus scribebar, certitudinem Euangelij, quod prædicabat, vtitur hac ratione: [Tres sunt, qui testimonium dant in celo, Pater Verbu, & Spiritus Sanctus: Et tres sunt qui testimonium dant in terra, Spiritus, Aqua, & Sanguis.

CONCLUSIO II.

Testes, quos dicimus sufficere in iudicio, debent esse con-
testes, & non singulares testes.

Pater. Cum iudicia sint de actionibus humanis particularibus, & indiuiduo, testes singulares circa diuersos actus, in ordine, ad vnũquemque actum, non sunt nisi vnus testis, at vnus testis non sufficit in iudicio, ergo neque singulares.

CONCLUSIO III.

Si totidem, vel æquales testes ex vtraque parte produ-
cantur, cæteris paribus fauendum est reo.

Pater, quia tunc iura sunt æqualia, vbi verò iura sunt æqualia, potior est ratio possidentis, reus autem est in possessione suæ vitæ, vel famæ, vel bonorum.

CONCLUSIO IV.

Vbi testes discordant circa circumstantias leues, &
qua non mutant factum, eandem vim habent quam con-
sectes, vbi autem dissident circa circumstantias graues,
& mutant factum, non habent vim, nisi sicut testes
singulares.

Pater vtraque pars ex secunda obseruatione, Quia vbi ita discordant, non variatur factũ, sed idem factum testantur, Imò illa variatio ex D. Chryl. & August. in opusculo de concordia Euangelistarum, est quædam confirmatio ve-

Tomus Primus.

ritatis, quia si omnino conuenient, in læuissimis, videbuntur consultò, & ex multa conspiratione testificari. Similiter vbi discordant in præcipuis cum etiam discordent in factò, vnusquisque; est velut testis singularis sui facti.

CONCLUSIO VLTIMA.

Si tam testes actoris, quàm testes rei inter se discor-
dent, tunc prudentia iudicis expendendum est, cui fa-
ueant plures, & digniores, & quæ causa tractetur nam
vbi plures sunt ex vna parte, vel digniores, in eam in-
clinandum est, maximè si agatur de libertate alicuius.

CONTROVERSIA PRIMA:

AN ALIQUANDO VNIVS
Testimonium sufficiat.

Ratio dubitandi est, quia in Religionibus puniuntur aliquando delinquentes, vel vnus testimonio: Similiter furantes, vuas, vel vechigalia puniuntur solo custodis testimonio, Tum etiã l. Omnium. Cod. de testamentis solius Imperatoris testimonium, & consequenter solius Pontificis, vel Regis, aut Cardinalis, vel alicuius viri magnæ eximæque authoritatis iudicatur sufficere in iudicio.

CONCLUSIO I.

Quando in iudicio non agitur de condemnatione ali-
cuius, nec fertur sententia in præiudicium tertij, sufficit
aliquando vnus testis dignus fide.

Verbi gratia, Si dubitetur, an paruulus, qui est sublatu à cura patrum sit baptizatus, si vnus testis dignus fide asserat illum esse baptizatum, uel quia vidit, vel quia certò, & apertè audiuit à viris fide dignis, sufficit iste testis, vt est definitum à Leone Primo, Epist. 35. Et habetur can. Cum itaque. De consecratione, distin. 4. & à Gregorio Quarto, can. Paruulos. Eadem distinct. Et ratio est, quia [Quilibet est præsumendus bonus & verax, quamdiu nõ probatur malus, & fallax,] aliàs periret fides humana, si in his casibus non crederetur illi, qui prudenter iudicaretur probus, & verax.

CONCLUSIO II.

In causis leuibus, etsi agatur de condemnatione ali-
cuius, sufficit testimonium vnus fide digni, maximè vbi
ita apparet expedire bonæ gubernationi,

Ita habet vsus omnium iudicum. Damnant enim scindentes ligna in nemore alieno, vel rapientes vuas solo testimonio custodis, aliter non possent ista esse tuta. Eadem ratione in causis grauioribus modò non agatur de vltimo supplicio, sufficit vnus testis eximæ authoritatis, vt Imperator, Papa, vel Cardinalis, quia recta ratio dicit, vt dicto personæ ad eò eximæ, non habeatur minor fides, quàm dicto duorum, vel trium, è media plebe.

SI CON-

CONCLUSIO III.

In iudicijs in quibus agitur de supplicio ultimo, exiguntur necessario duo, vel tres testes, oculari, contestes, & omni exceptione maiores.

Hanc probant argumenta primæ conclusionis D. Thom. Et est lege sancitum: vnde nec solius Imperatoris, vel Papæ in hac parte testimonium sufficeret, nisi vel ad grauius torquendum reum, vel ad aliam pœnam mitiorem, non tamen ad plectendum capite, licet dictum istorum æquetur, & superet dictum duorum, vel trium e media plebe: Quia ad vltimum supplicium ita exigunt ipsæmet leges sequuntur ius diuinum antiquum, (in quibus, non possunt Imperator, vel Rex dispensare, quia esset in damnum tertij) (vt nemo condemnatur, nisi existat iste numerus testium.

CONCLUSIO VLTIMA.

In Religionibus sufficit vnicus testis, vel singulares testes ad puniendum frangentem ceremonias Religionis, vel committentem aliquod peccatum mortale, ex his, quæ non afferuntur secum infamiam, & grauem punitionem.

Quia in Religione, vt bene obseruant hic Caieta. & Soto, vbi maior puritas vitæ exigitur, & vbi potissimum salus spiritualis subditi desideratur, cum minori strepitu, & figura iudicij procedendum est, nec exigitur in huiusmodi delictis adeo iudicialis probatio, sicut inter sæculares: At in grauioribus delictis, & afferentibus secum grauem infamiam, & pœnam, etiã si non vltimum supplicium, non sufficit vnus testis, neque multi singulares quicquid in hac parte dicat Caiet. quia Iure Pontificio cui Religionis subiectæ sunt, statuitur, ne quis in grauioribus cõdemnetur, nisi aut conuictus, aut confessus, vt haberetur can. Nos in quemquam, 2. quæst. 1. conuictus autem nullus dicitur, nisi ad minus per duos testes contestes. Imò & iure naturæ, vbi non est, nisi vnus testis, quando reus negat non est condemnandus, cum debeant in his esse probationes luce meridiana clariore, sicut & inter sæculares. Vnde quod ait Caiet. Religiosum, qui ab vno testificatur de vno furto, ab alio teste de alio, & cæt. nisi, vt furtum, non est admittendum, sed tantum posse contra illum inquiri, & per aliquam torturam religiosam, vt optime docet Soto. Regula autem optima est in his, seruare proprie Religionis, maximè si sunt approbata, & benedicta à summo Pontifice.

CONTROVERSIA II.

AN ALIQUANDO REQUIRANTVR in iudicio plures testes, quam duo, vel tres.

Ratio dubitandi est, quia cap. Præsul, B. Syluester, vt habetur 2. quæst. 5. decernit, vt præsul, id est, Episcopus Cardinalis non iudicetur, nec condemnatur nisi existant 72. testes. Presbyter Cardinalis 44. Diaconus Cardinalis 28. alij cle

rici Urbis Romæ, nõ nisi cum 7. Tum etiam I. Hac consultissima Cod. de testamentis. & Instituta. Eodem tit. 5. Sicut paulatim. Et lib. partitio partit. 9. tit. 1. leg. 1. & 2 & lib. 5. ordin. regal. tit. 2. l. 1. & l. 3. Tauri: requiruntur in quibusdam testamentis, vt supra uidimus 7. testes, vt in nuncupatiuis, in alijs 5.

Præterea nullo iure constat debere esse 2. vel 3. testes: Non iure naturali, quia ita non posset lex humana requirere in istis personis, vel testamentis plures, Nec diuino, quia illud diuinum Deuter. iam est abolitum, cum esset iudiciale. Nec humano, quia humanum tam ciuile quam Ecclesiasticum requirunt plures, vt constat ex istis testibus adductis, possetque statnere, vt requirantur 8. vel 10. sicut iure ciuili cautum est in regno Lusitanæ, nequis capitis condemnatur, nisi ex consensu regis.

Obseruemus bifariam esse aliquid de iure naturæ, vel positiuo, nempè, id ad quod prosequendum, vel fugiendum inclinatur natura, vt uenerari parentes, non futari: aliud verò negatiuè, illud scilicet, quod natura non prohibet, vt habere omnia in communi.

Obseruemus secundò, vt constat ex dictis initio huius articuli, iure diuino positiuo nil modò esse determinatum, circa numerum testium, etiã si oppositum doceant Hostien. Abbas, & alii quos refert Couartu. in cap. Cum esses. De testamentis, num. 2. quia loca illa Deuter. & Euangelij, æ B. Paul. vt explicatum est, non proponunt illud in Euangelio tanquam de iure diuino, sed solum referunt, quæ leguntur in Veteri Testamento. Et in lege Euangelica nulla alia præcepta continentur, præter ea, quæ pertinent ad fidem, & Sacramenta, nisi sola naturalia. Quamuis sit maximè conformis iuri naturali, & rectæ rationi iste numerus testium, binarius, vel ternarius.

CONCLUSIO PRIMA.

Loquendo de iure naturæ positiuo, determinatiuè est numerus testium, quo ad minimum in causis grauioribus, nempè, vt non sufficiat vnicus testis, non est autem determinatus quo ad maximum, id est, debeant ne esse tres, vel quatuor, vel plures.

Probatur prior pars, quia vt vidimus, vnicus testis in re grauiori non debet habere maiorem fidem, quam reus, vnus enim cõparatus cum vno æquales sunt, imò cæteris paribus faciendum est reo, & potior est ratio ipsius, cum sit in possessione suæ uitæ, honoris, & bonorum quàm alterius. Quo circa non potest fieri ex beneplacito hominũ, vt vnus testis sufficiat, maximè vbi agitur de capite, etiam si ille vnicus sit vir maximè autoritatis.

Probatur altera pars non esse à iure naturæ determinatum numerum, ita vt ius naturæ determinauerit sic sufficere duos, vel tres, vt nõ requirantur aliquando plures, vel ita requiri plures, vt non sufficiant aliquando duo, vel tres, Probatur: Quia licet (vt uidimus prima conclusione huius articuli) in iudicijs humanis non requiratur probatio demonstratiua, qualis in scientijs, sed ea, quæ prudentium iudicio communiter attingit veritatem, & raro ab ea deficit, qualis est 2. vel 3. testium, attamen, quia hominum malitia tanta est, vt aliquando duo, vel tres possint conuenire ad falsum testimonium dicendum, vel ex cupiditates

vel

vel ex odio, merito, vel circa illas personas, quæ huiusmodi odia frequentius pati possunt, vel propter gravitatem materiæ, potuit lex humana statuere, ut aliquando plures, & multi testes exigantur: Quod non est contra ius naturæ, cum illa certum numerum non præscribat: sicut iure naturæ puniendus est latro, at qua pœna, hoc ius naturæ non taxavit, sed gubernatorum prudentiæ reliquit pro varietate delictorum, locorum, & personarum.

CONCLUSIO II.

Merito in causis fidei propter gravitatem materiæ requiruntur plures testes quàm duo, vel tres. Similiter in testamentis: quia non existit defunctus, qui possit respondere, ac explicare quid ipse voluerit: Ex eodem modo in causis Episcoporum, Cardinalium, & similium.

Primò propter excellentiam personarum. Iudicandi enim hi sunt tantæ sanctitatis, & meriti, ut unicuique ipsorum potius credendum sit, quàm tribus, vel quatuor testibus.

Secundò, quia cum isti alios iudicent, & puniant, incurrantque sæpè odia subditorum, non est facilè subditis contra ipsos credendum, sed exigitur dictum multorum testimonium.

Tertio, quia ex eorum condemnatione, & infamia sequitur magnum damnum ipsorum statui, & dignitati, imò toti Ecclesiæ, & ita ad eos condemnandos magno pondere testium opus esse dicat recta ratio.

Obiicere aliquis hic posset cap. illud. Cum eses. De testamentis, ubi Alexand. III. ait repugnare divinæ legi, ut requiruntur plures quàm duo, vel tres testes.

Sed explicatio istius cap. & solutio huius argumenti, & variæ expositiones, quæ à Doctoribus afferuntur, copiosè habentur supra in disputatione de Dominio. q. 6. art. 2.

Offerbat quoque se hic agere de testibus, quorum dicta per torturam extorquentur, sed de hac quæstione copiosè quæstione præcedenti, articulo secundo.

ARTICVLVS III.

An licitè repellantur aliqui sine culpa à ferendo testimonio:

CAn. à seruis secunda quæstione prima, repelluntur serui à ferendo testimonio, & can. Si testes secunda quæstione secunda, repelluntur multi, ut pueri, amentes, infideles, peccatores publici, & infames, & in iure civili repelluntur in multis causis, propinqui, domestici, & mulieres, in alijs admittuntur, sed in maiori numero, de quo consulendi sunt iuristæ. Repelluntur autem aliqui ex his ob suam culpam, ut publici peccatores, & infames, alii sine culpa, ut pueri, propinqui, domestici: harum legum causam reddit hoc articulo D.

Tho.

Tomus Primus.

CONCLUSIO PRIMA.

Merito quidam ex sua culpa, alij verò sine ulla culpa repelluntur à ferendo testimonio.

Probatur, Cum testes non habeant in iudicio certam, & infallibilem veritatem, sed probabilem iudicio prudenti, quidquid prudenti etiam iudicio repugnat isti probabilitati, & facit testem suspectum, reddit merito testimonium illius minus efficax, & indignū fide iudicio, at prudenti iudicio debent esse suspecti ob suam culpā infideles, infames, & peccatores publici, ut ebrii, vsurarii, concubinarij, symoniaci, assassini, mendaces in iudicio, & similes. Debent quoque esse suspecti propter defectum rationis pueri, & amētes, ob facilitatem sexus, ut mulieres, ob affectū, vel odii, ut inimici, vel amoris, ut propinqui, & domestici, demum propter vilem conditionem; nempe vel ob subiectionem ut serui, vel indigentiam, ut pauperes, qui egestate urgente facile possunt corrumpi pecunia. Circa hunc articulum est dubium.

CONTROVERSA I.

AN LICEAT REIS OBIICERE TESTIBUS QUACUNQUE CRIMINA AD REFELLENDA ILLORUM TESTIMONIA.

CONCLUSIO I.

Nunquam licet obijcere testibus, quacunque ratione testimonium tulerint, siue verum, siue falsum, siue seruato ordine iuris, siue contra, falsa crimina.

QVia non licet facere mala propter bonum finem, obiicere autem falsum crimen mendacium est, & adeò intrinsecè malum, ut nullo modo liceat. Ad sequentes conclusiones obseruemus testem tribus modis posse se habere, nam aut protulit falsum, aut verum. Rursum verum illud, aut protulit seruato ordine iuris, aut contra.

CONCLUSIO II.

Testi falso licet obijcere crimina vera, quæ enervent ipsius testimonium, siue illa publica sint, siue occulta.

Probatur, licet innocenti defendere se ab inuasore per inedia ordinata, & sibi concessa à iure: sed in hoc casu iste reus etsi innocens, testis falsus habet se ut inuasor, cui obiicere verum crimen, quod enervet eius dictum, est medium concessum à iure, ergo licet.

Et confirmatur, quia utens iure suo maximè in suam defensionem, non peccat, in hoc autem casu reus ille utitur iure suo, cum hoc ipsi per leges liceat, & in sui defensionem.

Hæc conclusio hêt verum siue testis testificetur falsum ex malitia, siue ex ignorantia inuincibili, quia innocenti licet se defendere, et si aggressor

R r 2 inuadat

inuadat illum ex ignorantia inuincibili. Dixi crimina, quae possint illius testis dictum eneruare. Requiritur enim tres condiciones, ut reus possit obiicere crimina occulta testis, Prima, ut ea tantum obiiciat quae faciunt ad eneruandum illius dictum, nam alia impertinentia non sunt media per se ordinata. Secunda ut sit medium hoc necessarium, id est, ut non possit alia via commodus se defendere, quia si potest alia via, non est, quod reuelet occulta testis crimina, quae non nocent illi, sine ulla necessitate, non enim concedit recta ratio, ut iure suo utatur aliquis cum damno alterius, nisi quando necessitas urget. Tertia, ut comparatur damnum, quod imminet reo, cum damno, quod imminet testis ex obiectione criminis, quia si damnum testis sit graue, ut vitæ, vel famae, iamnum; verò rei leue, tunc non licet, cum graui damno testis, & exiguo rei obiicere illi crimen occultum.

CONCLUSIO III.

Licet etiam reo, quando testis verum quidem dicit, non tamen seruato ordine iuris, obiicere illi vera crimina occulta.

Paret, sicut præcedens conclusio, imò potest etiam in hoc casu affirmare testem illum mentiri, quia ut conitatur ex quaestione 62. artic. 2. controner. 15. omne opus iniquum est mendaciū, & falsum prædictum: testis autem asserens aliquid contra ordinem iuris, exercet opus iniquum, & malum. Et confirmatur, Cum verum occultum perit se se habeat in iudicio, & foro exteriori, sicut si non esset, cum reuelari non possit, testis reuelans aliquid contra ordinem iuris, asserit quod in ordine a iudicio, & in foro exteriori non est, qui autem dicit id, quod non est, mentitur, ergo reus potest asserere illam testem mentiri, subintelligendo in foro exteriori.

CONCLUSIO IIII.

Potest quoque reus, etsi testis verum dicat, & secundum ordinem iuris, obiicere illi testis defectus, & vera crimina occulta, quae à iure reddunt dictum illius infirmum, & inefficax, modo illa probari possint in iudicio, seruatis illis conditionibus positis.

Primò, quia obiiciens crimina, quae à iure eneruant dictum illius cum illis conditionibus, utitur iure suo in propriam defensionem, & cum necessitate, qui verò utitur iure suo, nulli facit iniuriam. Secundò, testis iste etiam interrogatus à iudice, si sciat imminere sibi tale damnum, & infamiam, non tenetur testificari, nisi solum ob bonum commune, si ergo testificatur, voluntariè testificatur, & imputeretur ei tale damnum, & non reo qui defendit se per media ordinata, & sibi à iure concessa.

Tertiò, quando iudex procedit via inquisitionis, propter infamiam qua reus laborat, si infamia illa à maleuolis vel maledicis orta sit, potest omnium consensu reus obiicere infamiam illam esse ortam à talibus personis, etiam si illa malevolentia, vel maledicentia illorum sit paucis cognita: ergo similiter quando proceditur via accusa-

tionis, vel testificationis, poterit reus obiicere illud testimonium esse à viris criminosis, & defectuosum in iure.

Quartò si in isto casu interrogetur à iudice, reus, potest non respondere, quia probatio illa cui in hoc casu nititur iudex ad interrogandum, non sufficienter iuridica, cum non sit per testes omni exceptione maiores, sed per eos, quos à iure licet repellere, ergo potest similiter aperire defectus illorum, ob quos in iure repelluntur, etsi sint occulti, maximè cum in iudicio defectus isti eo ipso quo iuridicè probari possunt, non sunt occulti. Consequètia patet, quia si taceat iste iudicabitur suspectus de illo crimine, & patietur, vel tormenta, vel alia damna, ad quod non tenetur, sed potest vitare illam susceptionem, quantum valebit. Antecedens autem probatur, quia reus interrogatus via accusationis non tenetur respondere, nisi illa accusatio sit verè legitima iuridicè, & non solum ex præsumptione iuris, in hoc autem casu accusatio ista non est verè iuridica, & legitima, sed ex sola præsumptione iuris, quia arbitratur iudex, testes illos idoneos esse, & legitimos, & omni exceptione maiores, cum tales non sint, poterit ergo reus obiicere crimina illa, quae sunt defectus à iure, & probare accusationem non esse verè legitimam.

Quod si dicat hac via arcerentur homines à ferendis testimoniis, quod cedit in detrimentum iudicii, & Reipublicae, nunquam enim terminarentur lites, Respondeo non esse incommodum, ut testes criminosis arcerentur à iudice, aliter leges ipsae culpandae essent, quae hoc ius tribuunt reis.

Intelligendae sunt istae conclusiones per se, ita ut obiiciens testem id faciat, non ex odio, vel vindicta, sed in suam tantum tutelam, & defensionem, sicut ille qui vim iruasoris per vim repellit, non potest illud, nisi ad suam tantum tutelam.

CONCLUSIO VLTIMA.

Quando crimina, & defectus, propter quae aliquis est à iure inhabilis ad ferendum testimonium, sunt publica, & notoria omnibus, non potest iudex illorum testimonium admittere villo modo, etiam si non repellantur à reo. Quando verò sunt occulta, potest & debet illos admittere, nec tenetur eos interrogare an habeant tales defectus donec à reo illis obiiciantur.

Prior pars patet, quia iudex est custos iustitiae, & exequutor legis, ubi autem defectus publici sunt, iustitia ipsa & lex illos repellit, eo ipso quo tales defectus notorii sunt, etiam si à reo non repellantur. Probat altera pars quia ostendere, & obiicere defectus occultos, pertinet ad defensionem rei, iudex autem non est aduocatus, vel defensor rei, sed iudex & medius inter actorem, & reum.

Gravior dubitatio est.

CONTRORSIA II.

AN IMPONERE ET OBIICERE TESTI falso aliquod crimen falsum, sit peccatum contra iustitiam, quando reus nequit alia via se tueri?

Nonnulli ex recentioribus Thomistis indicant, ratione quidem violati iuramenti accidere posse,

posse, vt sit peccatum mort. contra religionem talis obiectio criminis falsi, secluso autem iuramento volunt non esse peccatum contra iustitiam, neque obligare ad aliquam restitutionem famæ, vel alicuius damni: imò nec absolutè, & per se loquendo esse mortale contra charitatem, sed veniale tantum. Quod probant, primò ex D. Thom. Qui art. sequen. conclus. 2. ait: [Testem falsum in iudicio quod non est verum, & legitimum iudicium, nec seruat ordinem iuris, non peccare contra iustitiã, quando fert testimonium in defensionem rei.] quia huiusmodi testis non infert iniuriam alteri, sed solum agit, ne hic, in cuius defensionem testificatur, iniuriã recipiat ab alio. Ergo similiter, cum iudicium, quod nritur dicto falsi testis, non sit verum, & legitimum iudicium simpliciter & reuera, sed solum secundum præsumptionem iuris, nec reus in hoc casu de quo agimus intendat obiectiõne illa falsi criminis inferre iniuriam testi falso: sed solum se tueri, ac liberare ab iniuria quam ab illo recipit, nec peccabit contra iustitiam.

Secundò, Quando reus interrogatus in iudicio de crimine vero, sed contra ordinem iuris: respondet non feci, sed mentitur testis, quamuis sit controuersum, an reus ita respondens mentiatur, certum tamen est, in iustitiam, etiam si sequatur infamia accusatoris vel testis, quia iniquum iudicium non obligat ex iustitia ad dicendam veritatem, ergo similiter in nostro casu, quando testis falsum protulit contra reum, non peccabit reus contra iustitiam, obijciendo & imponendo illi aliquod falsum crimen, quo se defendat. Probo consequentiam, quia maiorem iniuriam infert reo, qui falsum testimonium profert contra illum, quã qui reuelat occultum crimen, ipsius contra ordinem iuris. Quod si dixeris, quando testis, qui testificatus est contra ordinem iuris, dicitur à reo mentiri, reus verè illud dicit, quia testis ille exercet opus iniquum, & mendacium practicum, iuxta ea, quæ superius diximus: at quando imponitur testi falsum crimen, falsum est, quod de illo asserit reus. Hoc non tollit vim argumenti propositi.

Vis enim argumen. huius non sumitur ex eo, quod testis dixerit falsum practicum, & ideo res verè affinet illum mentiri, sed ex eo, quod reus etiam si falsò dicat testem illum mentiri, & peccet, non tamen contra iustitiam, quia quotiescunque proceditur contra ipsum, contra ordinem iuris, non tenetur aperire veritatem. Ergo similiter non peccabit contra iustitiam, si obijciat illi falsum crimen, in iudicio, quod non est verum iudicium, & in quo procedit iudex ex sola præsumptione iuris, propter dictum falsi testis.

Tertiò, quia istud mendacium non est perniciosum ordinatur enim ad duo bona, primum vt iudex faciat iustum iudicium secundum se, qui alias faceret iniustum, si dictum illius falsi testis haberet vim, secundum, vt se defendat à calumnia falsi testis, quæ duo intendit per se iste reus, & ita est mendacium officiosum, & non perniciosum, quatenus profertur in iudicio, & per consequens non est contra iustitiam, quamuis vt mendacium cum infamia proximi sit perniciosum, & contra charitatem.

Quartò iste falsus obiecto nec facit contra iustitiam debitam in iudicio, nec contra iustitiam debitam testi, ergo nullo modo facit contra iustitiam.

Primum probatur ex D. Thom. articu. sequenti, ad 2. vbi ait. [Iniustum iudicium non est iustum.]

Tomus Primus.

dicium simpliciter. At iudicium, quod innititur falso testi iniustum est, non enim est iustum, nisi secundum præsumptionem iuris tantum, ergo non facit contra iustitiam debitam in iudicio, Nec contra iustitiam testi, quia licet repellere vnã contumeliam per aliam, quando est necessaria ad illam priorem repellendam, vt si quis dicat alteri esse latronem, potest hic respondere illi mentiris, & probare signis ac argumentis illum esse mendacem, vt ea via eneruet fidem quam audientes possent illi adhibere: simileque erit in nostro casu. Et confirmatur ex D. Thom. qui in eadem solutione ait: [Mendacium in iudicio solum esse peccatum mortale, quando violatur iuramentum.]

Quintò, illa obiectio criminis falsi, licet prima fronte videatur iniuria, tamen reuera non est iniuria, sed defensio, vel curatio plagæ, & iniuriæ illatæ per falsum testem, ergo non est peccatum, contra iustitiam. Probatur antecedens, quia si nõ est defensio, vel erit aggressio, vel repercussio, at non est aggressio, quia hic nil dicebat testi falso, sed testis falsus est ipsum aggressus: nec repercussio, quia plaga illa quam testis falsus infert huic illi falso testimonio, non est completa, nisi adueniente sententia, ante illam verò, falsus testis quãtum in ipso est, iniquè instat, & perseuerat illa iniuria. Vnde quando reus ante sententiam iudicis obijcit falsò testi falsum crimen, non est repercussio, sed defensio sui, vel curatio suæ plagæ, ne compleatur per iudicis sententiam. Fatentur quidem hoc medium aliquid habere veneni, sed nil mirum, quod lacesitus sic agat, & vnum venenũ altero nitatur à se repellere.

Denique habet vnusquisque ius repellendi iniuriam sibi illatam in iudicio obijciendo testi crimem occultum, etsi ex illo sequatur testi infamia, ergo obijcere falsum crimen, ad illud repellendũ non est contra iustitiam. Probatur consequentia, quia hic secundus modus refellendi iniuriam, quam infert falsus testis, solum addit supra priorem, mendacium, quod non est contra iustitiam, sed contra veritatem tantum.

Antiquiores verò discipuli D. Tho. ac nonnulli etiam ex recentioribus, ita de hac quæstione sentiunt, vt doceant primò, plurimum differre, affirmare de teste falso, vel iniquè procedente illum mentiri, vel imponere illi aliquod crimen falsum, quo illius fama, & honor grauiter lædatur. Nam prius illud verè asseritur à reo, cum testis falsus apertè mentiatur, testis quoque reuelans occultũ contra ordinem iuris, & si verum dixerit à parte rei, commisit tamen opus iniquum, & consequenter falsum practicum. Imponere autem illi aliquod aliud crimen, quo falsò lædatur ipsius honor & fama, nullo modo potest excusari à mendacio pernicioso, & nociuo, quod omnium consensu peccatum est mortale contra iustitiam. Cæterum quia reus obijciens testi falsum crimen in iudicio peccare potest, & contra iudicium, & contra ipsum testem, docent in hoc casu peccare quidem contra testem, cui falsum imponit, non tamen contra iudicium, quia cum procedat illud ex dicto falsi testis nullum est, Addant tamen Authores huius opinionis, istum falsum obiectorem nõ teneri ad restitutionem damni, quod infert testi, quando æquale damnum recipit ipse ab illo, sed esse tunc velut quandam compensationem vnus damni pro alio.

Nobis hæc sententia videtur probabilior.

CONCLUSIO I.

Qui testi falso, aut testificanti contra ordinem iuris imponit, & obijcit falsum crimen, ut ab illo se defendat, non peccat contra iustitiam in ordine ad iudicium, peccat tamen & contra charitatem, & contra iustitiam in ordine ad testem.

Probarur prior pars. Si iste peccaret contra iustitiam in ordine ad iudicium, certè quia teneretur in illo iudicio verum dicere, & nulli calumniarizati in isto iudicio, quod procedit ex dicto falso, vel iniqui testis, ad nil horum teneretur ad iudicium. Maior certa est. Minor patet: quia tale iudicium ex D. Thom. & omnibus DD. est illegitimum, & nullam habens vim, nullamque valens inducere obligationem. Quod si dixeris, sit iniuria isti in iudicio, quia forsitan testis ex obiectione istius criminis declarabitur à iudice infamis, & inhabilis ad ferendum unquam testimonium, dicentiam iniuriam non fieri iudicio, cum nullam habeat vim, sed testi soli, quod nos etiam adfirmamus.

Secundò, si reus iste mentiretur, aut imponeret aliquid falso illi testi extra iudicium, etiam si iudex adesset, reus iste non peccaret contra iudicium, cum illud proferat extra iudicium, sed iudicium iniquum, & procedens ex sola presumptione iuris, ac ex solo dicto facti, vel iniqui testis, nullum est, perinde quod se habet ac si non esset iudicium, ut docet D. Thom. artic. sequenti ad 2. ergo qui falsum imponit falso vel iniquo testi in tali iudicio, non peccat contra iudicium.

Et confirmatur: quia ex D. Thom. qui reuocat aliquem ab iniuria facienda, nullam illi infert iniuriam, reus autem in hoc casu reuocat iudicem à ferenda iniuria sententia contra ipsum ex dicto illius falsi, vel iniqui testis, & ita in ordine ad iudicem ipsum, & actum iudicij, nullam committit reus iste iniuriam.

Altera pars probatur, Repercutere percutientem, & inferre plagam pro plaga est peccatum mortale contra iustitiam, nam est vindicare seipsum auctoritate priuata, quod est contra iustitiam vindictariam, hic autem qui falsum crimen obijcit falso testi, in hoc casu habet se reuera velut reddens plagam pro plaga, & re percutiens illum qui se per percussit, ergo peccat contra iustitiam.

Et confirmatur, quia iste in isto casu per talem obiectionem falsam non se defendit, sed potius offendit testem, & est velut aggressor, vnde peccat contra iustitiam, non secus ac si imponeret testi falsum crimen extra iudicium. Quod autem hic falsus obiecto in hoc casu non se defendat, probat. Omnis defensio debet fieri per medium licitum, & ordinatum, hoc autem medium est illicitum, quia mendacium est intrinsecè malum, & contra virtutem veracitatis: quod verò intrinsecè malum est non potest sumi àquam medium ad aliquem bonum finem. [Non enim licet ex D. Pau. facere mala, ut inde veniant bona.] Vnde sicut non licet furari ad dandam eleemysinam, nec exercere homicidium, & occidere aliquem ex intentione, etiam si fiat ad propriam defensionem, ita nequè licet vti obiectione falsi criminis ad se defendendum, esset enim velut occidere inuasorem sine moderamine inculpatae tutelae.

Secundò mendacium maximè perniciosum in

iudicio ex suo genere est peccatum mortale contra iustitiam, & in individuo erit mortale absolute, si res sit grauis, sed in hoc casu ille reus mentitur in iudicio, & cum pernicie, cum imponat crimen illi testi, reddaturque testis ille infamis non solum in illa causa verum etiam in quacunque alia, ergo.

Tertio, qui falso, & iniquè aliquem infamat, peccat contra iustitiam, & tenetur ad restituendum, ut constat ex D. Thom. q. 62. art. 2. ad 2. sed reus in hoc casu infamat testem, illum per illud falsum crimen, iniquè, probo hanc partem: quia reus habet quidem ius ad negandum delictum, & postulandum ut probetur, non tamen ad imponendum falsum crimen alicui.

Ex hac conclusione sequitur, non solū esse peccatum contra iustitiam, imponere falso testi falsum crimen, verum etiam detegere verum occultum, impertinens ad causam, de qua agitur, quia tunc iniuste quoque infamatus testis ille.

Ad argumenta in oppositum. Ad primum dico D. Thom. loqui ibi de teste falso officioso, qui ita prodest vni parti, ut alteri non noceat, qui verò imponit falsum crimen, nocet per illud mendacium perniciosum. Dico etiam docere ibi D. Thom. ex vi iudicij testem illum non peccare contra iustitiam, quia etiam ratione nempe ex vi iudicij, dicimus reum crimen, illud falsum testi obijcientem non peccare contra iustitiam.

Ad secundum respon. in casu antecedentis reū illum non mentiri, in casu verò consequentis mentiri, cum falsum imponat. Et ad instantiam dico, peno datemus rei in illum in casu antecedenti mentiri, mendacium illud esse officiosum, & sine iniuria alterius, quia ita positum est in vsu, reos ad se defendendos negare dicta testium, & affirmare illos mentiri, ut nec testes propterea iudicentur iniuria affecti, nec alij habeant illos mendaces. At quoduis aliud crimen illi falso imponere, est mendacium perniciosum, & cum graui damno, & iniuria illorum.

Ad tertium conitar mendacium istud perniciosum esse, vnde nec est debitum medium, ut iudex rectè iudicet, [Cum non sint facienda mala, ut inde veniant bona.]

Ad quartum dico, grauem iniuriam inferre testi, & peccare contra iustitiam in ordine ad testem, quia nocet illi cum iniuria, cum sit mendacium perniciosum: Iudicio verò non infert iniuriam, cum illud iudicium sit reuera nullum, quod nos affirmamus.

Ad quintum constat ex primo argum. quo probamus nostram sententiam, non esse defensionem, sed velut repercussionem, falsum crimine obijcere testi falso.

Ad vltimum dico, Habere quidem vnumquemque ius ad repellendas proprias iniurias, per media licita, falsi verò criminis impositionem, cum sit mendacium perniciosum, non esse medium licitum.

ARTICVLVS IIII.

CONCLUSIO II.

An testimonium falsum semper sit peccatum mortale.

Falsum testimonium, quatenus fit in iudicio, si iudicium illud est iniquum & iniustum, 2. vel 3. modo, non est peccatum mortale, sed tantum veniale.

Obseruemus primò, testem ex trib. causis posse teneri ad dicendum verum. Primò ratione iuramenti, cum nullius testimonium recipiatur in iudicio, nisi præstito iuramento. Secundò ex iustitia, quia tenetur ex ea obedire iudici iusta præcipienti, pertinet autem ad hanc obedientiam, aperire iudici veritatem quam nouit, quando iudicè interrogatur. Tertio ex virtute veritatis.

Obseruemus secundò bifariam posse testem mentiri in iudicio, aut formaliter, vt cum mentitur sciens, & volens, aut materialiter tantum, vt cum mentitur sciens, & volens, aut materialiter tantum, vt quando dicit falsum, credens se dicere verum: idque, vel certò existimans se verum dicere, vel dubitans: Rursus quando dubitat, aut præmisit debitam diligentiam, vt reuocaret in memoriam veritatem facti, aut illam prætermisit.

Obseruemus vltimò, iudicium & sententiam nullam aliter dici apud Theologos, & Philosophos, aliter apud iurisperitos. Theologi enim quodcunque iudicium iniquum, in quo proceditur contra iustitiam, vocant nullum, Iuristæ verò, vt docet Gratia. II. q. 3. can. Episcopus triplicem faciunt sententiam iniustam, aut propter iniquum animum, & intentionem, vt cum iudex condemnat verum reum, sed ex odio: aut quia non seruatur in ea ordo iuris, sed ita, vt non sit apertum, & perspicuum: aut ex causa, vocat autem sententiam, vel iudicium iniustum ex causa, quando apertè, & euidenter deficit in eo ordo iuris, vt si feratur sententia à non iudice, vel sine testibus. Iudicium, vel sententia iniqua primo modo, est quidem iniusta in genere charitatis, iusta tamen in genere iustitiæ, & ita legitima, & obligans in vtroque foro. Iudicium vero vel sententia iniqua. 2. & 3. modo est quidem iniusta in genere iustitiæ, & nulla, sed cum hoc discrimine, vt iniusta secundo modo, licet sit verè nulla, attamen quia iniustitia eius non est aperta, non dicitur continere intollerabilem errorem, qua de causa nec inferior debet in re dubia iudicare de tali sententiâ sui superioris, sed obedire. De huiusmodi dixit B. Gregor. II. quæst. 3. can. Sententia pastoris iusta, vel iniusta timenda est. Iniqua verò, tertio modo, cum sit apertè, & euidenter iniusta, dicitur continere intollerabilem errorem, Et hæc ita nulla est, vt in nullo foro obliget, nec sit timenda, vel obseruanda, nisi vbi immineret periculum scandali.

Primò, quia in iudicium, quod reuera iniquum est in genere iustitiæ, & nullum, non est iudicium, nec obligat ex iustitia ad dicendum verum ratione iudicij, nec dicens falsum in eo agit contra iustitiam debitam iudicio.

Secundò, quia tale testimonium licet falsum & malum, quatenus mendacium, iuuat tamen nihilo minus iustitiam, & efficit ne iudex iniquè procedat, nec ferat sententiam contra ordinem iuris, iuuat etiam partem illam, cui iudex contra ordinem iuris procedens inferebat iniuriam. Quo fit hunc ad nullam teneri restitutionem, per se loquendo: per se inquam, nam per accidens potest fieri, vt teneatur, nempe si sit dubius an iudex rectè procedat, & decipiatur.

Idem dicendum est de tabellione proferente falsam scripturam in fauorem eius, qui patitur iniuriam in iudicio, peccat quidem mortaliter tabellio iste contra iustitiam legalem, quia non solum tenetur ad vitandam omnem falsitatem ex virtute veracitatis, sicut alij, verum etiam ex officio, & iuramento, quod præstitit, quin etiam etsi nullum præstiusset iuramentum, ex officio quo inuit pactum Repub. seruandæ fidelitatis in omnibus scripturis. Vnde peccat mortaliter contra iustitiam legalem & fidelitatem, non tamen tenetur ad aliquam restitutionem, quia non peccat particularem alicuius, violatio enim solius iustitiæ legalis non obligat ad restitutionem. Sed dices iudex non solum peccat contra iustitiam legalem, verum etiam contra iustitiam in iudicio debitam, quamuis mentiat in fauorem innocentis, ergo & tabellio quando proferit falsam scripturam in fauorem innocentis. Respondeo, dist. arem esse rationem, quia tabellio tantum est custos fidelis scripturæ, & facti, & sic peccat contra solam fidelitatem, iudex verò est custos iusti iudicij, & iuris, & sic peccat contra iustitiam, quam tenetur custodire in iudicio.

CONCLUSIO III.

Falsum testimonium redditum in iudicio, quod est verum, & iustum iudicium, & in quo proceditur seruato ordine iuris, est peccatum mortale ex suo genere.

CONCLUSIO PRIMA.

Falsum testimonium, quatenus fit præstito iuramento, semper est peccatum mortale.

Pater, Quia est periurium, quò infert testis Deo grauem iniuriam, adducens ipsum in testem mendacij.

Quia cum ex iustitia teneatur subditus iudici rectè procedenti veritatem aperire, mentiri in iudicio ex suo genere est peccatum contra iustitiam, omne autem peccatum contra iustitiam ex suo genere mortale est. Ex hac concl. patet quod supra docuimus contra Caiet. quæst. 69. articu. 2. Non omne mendacium in iudicio esse mortale, nam apertè habet hic D. Thom. esse mortale ex suo genere, quod autem est mortale ex suo genere, ex leuitate materiæ potest fieri veniale.

CON-

CONCLUSIO IV.

Falsum testimonium quatenus est contra virtutem veracitatis, non est mortale, sed veniale ex suo genere.

Quia isto modo sumptū solum est mendacium, mendacium verò nisi sit nociuum, non est mortale, cum officiosum, & iocosum veniale tantum sit.

CONCLUSIO V.

Testimoniū quando materialiter tantum falsum est, sed formaliter verum, vt quando testis adhibita debita diligentia, & examine memoriæ certò credit se verum dicere, nullo modo est pec.

Patet, quia procedit ab ignorantia inuincibili, & omnino inculpabili, quæ excusat omni peccato. Vnde nec tenetur ad aliquam restitutionem damni subsequenti parti, contra quam testificatus est.

Ratio est, quia nec tenetur ratione iniuste acceptiois, cum excusetur ignorantia, nec ratione rei acceptæ, quia nil apud se habet, nec factus est in aliquo dicitur. Tenetur autem quàm primum nouerit se falsum dixisse, retractare se ipsum. Probat, & rectè Caiet. Quia cessante illa ignorantia incipit iam esse velut iniqua acceptio, vel detentio, & quod antea erat illi inuoluntarium, fit deinde voluntarium. Dices secundum ius non valet illa retractio testis in iudicio, nisi fiat statim, & incontinenti, vt habetur cap. Præterea extra de testibus cogendis. Dico, in hoc casu, etiam si postea fiat, prodesse multum ad reddendum prius dictum minus firmum, & efficacius. Inò ea potest esse causa, & tales circumstantiæ, vt iudex secundum suam prudentiam, cui multa relinquuntur in hac parte, possit & aliquando debeat stare secundo dicto, & correctioni testis, vt obseruant Glossa, & Doctores in illud cap. præterea. Veluti si vir quem iudex nouit timere Deum, & fide dignum, nec leuem in mutanda sententia, aut corrupendum aliqua via, affirmaret sub iuramento, se ex lapsu memoriæ dixisse falsum, sed re diligentius considerata deprehendisse veritatem, & urgente conscientia accedere ad eam explicandam, & retractandum prius dictum. Quod si iudex noluerit credere, manet testis ille sufficienter excusatus, & liber, quia fecit, quod debuit: Sunt autem hæc intelligenda quando testis ex tali retractatione non incurrit damnum notabile, iuxta ea, quæ diximus artic. 1. huius quæstionis controuer. 3. Quia huiusmodi testis nõ tenetur retractare se ipsum ex iustitia; cū nullam in priori dicto commiserit iniustitiam, sed ex sola charitate, qua debet iuuare innocentem, charitas autem non obligat cum tãto damno, Tenetur quoque testis admonere partem illam in cuius fauorem dixit testimonium, vt restituat. Quod si noluerit, iam manet liber cum fecerit, quod tunc in ipso est.

CONCLUSIO VLTIMA:

Testimonium materialiter falsum, vel quia non adhibuit debitam diligentiam, vel quia protulit tanquam certum id de quo dubitabas, ex suo genere est mortale, & tenetur ad restituenda omnia damna subsequenta.

Patet, quia huiusmodi testis culpa sua, & ex negligentia culpabili dixit falsum.

Offerebat se hic quæstio, An cum periculo propriæ vitæ, vel famæ, vel graui iactura suorum bonorum, teneatur testis falsus ad retractandum suum mendacium, quod est in graue damnum alterius, sed de hac quæstione abundè disputauimus supra q. 62. art. 2. agentes de restitutione famæ. Alia quæstio est.

**AN TENEATUR TESTIS
falsus restituere pecuniam acceptam
pro illo mendacio.**

DE hac etiam diximus qu. 62. art. 5. circa solutionem secundi argumenti D. Tho. interim biciter dico, Primò, neque testem dicturum verum in iudicio, posse aliquid accipere, vt verum dicat, præter stipendia sui laboris, & lucra illi cessantia, dum occupatur in testificando, & expensas quas eadem de causa facit, vt docet D. Aug. Epist. ad Macedoniū, quæ est 54. & habetur 14. q. 5. can. Sanè, vbi ait. [Aduocatum stipendium posse accipere pro suo patrocinio, non tamen testè pro suo testimonio.] Dico secundo posse litigantè repetere à teste, quicquid illi dedit pro ferendo testimonio, quia vt vidimus loco cit. quando acceptio est iniusta, & prohibita, licet datio sit iusta ad redimendam propriam vexationem, vt quando viator dat aliquid aggressori, datur repetitio in iudicio: vnde in hoc casu quamuis litigans potuerit licetè dare aliquid testi, quo indiguit, vt diceret verum in iudicio ad redimendam suam vexationem, testis tamen iniquè illud accepit, quia nemini licet accipere aliquid, pro re ad quam iam alias tenetur ex præcepto, Non tamen tenetur illud restituere nisi adueniente iudicis cõdemnatione, quia huiusmodi testis sicut ex sola charitate tenebatur ferre testimonium, ita nolès ferre illud sine pretio solum violauit charitatem, cuius violatio simpliciter nõ obligat ad restitutionem: vnde tenetur tantum vi legis, quæ cum sit pœnalis, non obligat in foro animæ, nisi adueniente condemnatione. Testis verò qui accipit pecuniam ne dicat falsum, aut vt dicat illud tenetur in cõscientia ad restituendum, & ante sententiam iudicis, quia iste ex iustitia tenetur ad non dicendum falsum, quo fit, vt accipiens pecuniam, siue vt dicat falsum, siue vt non dicat, peccet contra iustitiam, pecunia autem contra iustitiam accepta statim in foro animæ ex natura rei, id est ratione illius iniquè acceptiois, restituenda est.

QVÆSTIO LXXI. DE INIVSTITIA,
qua potest accidere in Iudicio ex parte
Aduocatorum.

QUARTA persona, que concurrat ad iudicium est aduocatus, ad quem reducuntur etiam relatores, procuratores, & tabelliones, ac scribe, de quibus presentis quaestio. differit D. Thom. potissime de Aduocato. Agunt de hac materia iurisperiti in Digesto Veter. lib. 3. tit. de Aduocatis. Et in Cod. lib. 2. eodem titu. in recompilat. antiqua legum Regum Hispania. lib. 2. titu. 19. leg. 40. ubi agitur de Cancellaria, & apertius in recompilatione noua sub Philippo secundo, prima parte. lib. 2. titu. 16. & titu. 24. ubi agitur de procuratoribus. Sumista in verb. Aduocatus Soto. lib. 5. De iust. quaest. 8. Scholastici nil in peculiari præter D. Thom. qui hoc loco. De aduocato quatuor disputat, Primò quibus debeat gratis patrocinari, Secundò quibus hoc munus prohibeatur, Tertio in quibus causis liceat eis patrocinari &, Quarto quo stipendio.

ARTICVLVS I.

An debeat aduocatus patrocinari pauperibus gratis?

TRia statuit hic D. Thom. vt propositam quaestio. diluat. Primum est, cum patrocinari pauperi pertineat ad opera misericordiae, iudicandum esse de patrocino aduocati, sicut de alijs operibus misericordiae.

Secundum est, opera misericordiae cum mandentur præcepto affirmatiuo, non obligare semper, & pro semper, sed seruatis illis conditionibus, quas proponit D. Aug. initio primi lib. De doctr. Christ. dicens. [Cum omnibus prodesse non possis, his potissime consulendum est, qui pro loco, & temporum, vel quarumlibet rerum oportunitatibus constrictius tibi quasi quadam sorte iunguntur.] Vbi tria docet D. August. primò non esse querendos indigentes, sed fauendum his, qui nobis occurrunt, iuxta illud. Exod. 23. [Si occurreris boui inimici tui, aut asino erranti reduc eum.] Secundò neminem teneri ad curandas necessitates futuras, sed ad leuandas praesentes, vnde 1. Ioan. 3. dicitur [Qui viderit fratrem suum necessitatem habere, &c.] Vbi obseruanda est vox. [Qui viderit:] Quæ duo eleganter Christus Luc. 16. in historia illa de diuite Epulone? Vbi pauperem cui debebat fauere diues ille refert iacentem ad ianuam diuitis, quasi is qui quotidie oculis illius diuitis sese offerebat. Tertio docet D. August. ordinem seruandum in operibus misericordiae, vt cum omnibus non possimus, faueamus prius illis, qui nobis coniunctiores sunt.

Statuit tertio D. Thom. hanc regulam ad omnia opera misericordiae. Quando apparet qui in promptu possit fratris necessitati subuenire, non tenemur illi fauere, quando verò non apparet, tenemur ex præcepto charitatis, & misericordiae illi fauere. Quo loco verbum possit quo vititur hic D. Tho. non est intelligendum de potentia, quam

vocant physicam, ita vt adsint alij qui similiter possint, nam ita nullus subueniret, vnoquoque excusante se, alios esse qui similiter vel melius possunt, sed est intelligendum de potentia morali, cui probabiliter statim coniungetur actus, ita vt dicatur apparere in promptu qui possit, & prudenter ac probabiliter iudicatur esse illi auxiliaturus: velut affinis cognatus, vel amicus qui illi fauere potest, & debet, quod indicat verba eiusdem D. Th. subiungit enim. Si autem. In promptu appareat quomodo ei subueniri possit, vel per se ipsum, vel per aliam personam magis coniunctam.

CONCLUSIO PRIMA.

Aduocatus nõ semper tenetur patrocinari causis pauperum, nisi quando non apparet in promptu, qui illi patrocinetur, & concurrant illæ circumstantiæ quas docet D. Aug. loco citato desiderari, vt exerceatur opus misericordiae.

PRior pars probatur. Patrocinari pauperi est opus misericordiae præcepta autem quibus tenemur ad opera misericordiae, cum sint affirmatiua non obligant pro semper, ergo. Secundò, Aliiter oporteret aduocatum omnibus alijs negotijs dimissis, solis causis pauperum intendere, quod non est dicendum.

Probatur altera pars, Præceptum misericordiae obligat, quando verè frater patitur necessitatem, cui à nemine subuenitur: Sed quando non apparet in promptu cui pauperi patrocinetur, patitur necessitatem cui à nemine subuenitur, ergo tunc tenetur illi Aduocatus patrocinari. Seruandas vero esse circumstantias quas docet D. Aug. ex dictis constat.

CONCLUSIO II.

Qua ratione tenetur aduocatus patrocinari causis pauperum.

pauperum, eadem propemodum tenetur medicus intendere curationi pauperum.

Hæc perspicua est, cum vtrumque sit opus misericordiae eiusdem omnino rationis.

Circa hunc art. offert se occasione eorum quæ hic docet Caiet. disputanda hæc.

CONTROVERSIA I.

AN ADVOCATUS, RELATOR, PROCURATOR, & SIMILES TENEANTUR PATROCINARI PAUPERI EXTRA EXTREMAM, NECESSITATEM.

Observandum est hoc loco, pauperem litigantem posse, & ratione suæ litis pati necessitatem, aliquando extremam, aliquando gravem & aliquando communem tantum, quemadmodum quæst. 3. 2. agentes de eleemofyna docent interpretes D. Thom. hæc tria genera necessitatis reperiri, Et vt rem præsentis institutio accomodemus, Extrema necessitas pauperi litigantis est, quando in lite illa in qua eget patrociniò aduocati, nec habet vnde illud soluat (& si habeat vnde se alat) si succumbat tanta fame, & egestate opprimetur ipse vel familia ipsius vt periclitetur ex defectu necessario: um ad sustentationem, infirmari, & mori: Grauis est, quando si vincatur in illa lite, vel cadet à suo honorifico statu, patieturque gravem bonorum suorum iacturam, vel propter debita, ad quæ soluenda damnabitur, patietur longum carcerem cum graui familiae suæ detrimento. Communem vocant, quando vir plebeus, & infimæ sortis qui domi suæ laborans se alebat, succumbens in lite cogetur mendicari, vt si nifer agricola dictus in lite expolietur boue, quo arâs victum quærebat, & debeat mendicare, vel similes quas prudens iudicabit esse communes necessitates. Quamuis reuera ego huiusmodi necessitatem gravem vocarem: perinde enim est artificem vel agricolam qui sua arte victum quærebat, debere mendicare, sicut, & alteri ditiori cadere à suo statu honorifico.

Similiter Superfluum quod potest habere aduocatus, duplex est, aliud superfluum naturæ, quando vel in bonis, & facultatibus proprijs quas possidet, habet plura quàm illi opus sint ad se suamque familiam alendam, vel præstatis patrocinijs quibus eget ad quærendum victum suæ sustentationi necessarium, superest illi tempus ad alia patrociniæ ferenda. Eodemque modò superfluum statui est, quando habet in facultatibus plura quam ipsi opus sint pro ratione sui status, vel præstatis patrocinijs, quorum stipendijs, & emolumentis statum suum decenter sustentare potest, adhuc superest illi tempus ad alia patrociniæ præstanda Vbi illud observandum quoque est, quæ dicimus necessaria statui non consistere in indiuisibili, sed in quodam medio: etenim cum status sustentari possit, & decenter, decentissimeque ad decentissimam sustentationem status fuerint necessaria, non erunt dicenda superflua, sed necessaria quoque statui. Et similiter si à decentissima ista sustentatione, aliqua auferantur, modò possit esse decens, dicemus quoque habere illum necessaria statui.

Obseruemus secundò omnium DD. consensu teneri aduocatum sub mort. ad patrocinandum pauperi litiganti, & existenti in extrema necessitate qualem exposuimus. Nam cum de huiusmodi

patrociniò (iuxta D. Thom. iudicandum sit, sicut de eleemofyna ad quam tenetur diues, sicut diues tenetur simpliciter, & omnino fauere pauperi extremè indigenti, ita & aduocatus patrocinari gratis pauperi in extrema necessitate Nec sunt audiendi, qui volunt sufficere, vt patrocinetur illi nullo tunc temporis accepto stipendio, obligando tamen illum, vt si vicerit litem, venerit que ad pinguiorem fortunam, teneatur illud soluere. Hæc opinio est impia: pauper enim litigans sic indigens, cum res litis sit ad eum anceps, & in certa, simpliciter est censendus pauper, & extremè indigens.

In grauibus autem necessitatibus, & communibus res est controuersa. Nā quod pertinet ad graues. Caiet. hic sentit aduocatum habentem superfluum tempus, ab eo quo indiget ad causas, quarum stipendijs statum suum sustentare valet, peccare quidem venialiter nisi patrocinetur pauperi litiganti in graui necessitate constituto, nō tamen mortaliter. Sequitur Caiet. Nauar. in suo Manuali capit. 25. num. 29. quamuis deinde num. 53. agens de tabellione dicat peccare illum mort. quando non vult gratis conficere scripturam, sine qua patietur pauper notabile damnum in re aliqua notabili. Probatur hæc opinio Caiet. primò. Eodem modo tenetur aduocatus ex D. Tho. hic ad ferendum patrociniū, sicut alij ad alia opera misericordiae, sed non tenentur alij ad alia opera misericordiae nisi fratre existente in extrema aliqua necessitate, nullus enim tenetur recipere hospitium, qui potest dormire sub Diuo, vel qui dormiēdo in agro non infirmabitur, nec redimere captiuum, qui manens apud infideles non periclitatur. Ergo nec aduocatus tenebitur sub mort. patrocinari, quando litiganti non imminet extrema necessitas.

Secundò nullus tenetur litiganti grauius indigenti conferre pecunias, quibus quærat aduocatum, ergo nec tenetur aduocatus sic indigentij gratis, ac sine vllò stipendio patrocinari. Quod si dixeris, Diues non potest largiri eleemofynam isti litiganti, quin consumat aliquam partem sui census, & bonorum, at aduocatus in patrocinando nullas expensas facit, nec consumit aliquam pecuniam, cum habeat superfluum tempus, solo enim verbo illi fauet. Certumque est apud omnes, illum qui sine largitione propriij census, potest alteri subuenire, arctiori vinculo teneri, & in pluribus casibus, quàm ille qui debet proprium censum, & pecuniam largiri.

Contra & sic 3. argumentum cum Aduocatus indigeat suis patrocinijs ad lucrā dum, idem sunt aduocato patrociniæ illa, quod alijs diuitijs, cum pecunia sit quod pecunia æstimari potest, ergo sicut alij non tenentur pauperi litiganti, & si grauius indigeat, conferre pecunias quibus quærat patrociniū, ita nec aduocatus patrocinari. Et confirmat quia testis eo nomine obligatur, ad testificandum vltro, & citra grauem necessitatē, quia solis verbis, sine vllò labore, damno, vel expensis valet testimonium ferre, at aduocatus, quantum confert patrocinijs, tantum tribuit pecuniæ, cum patrocinijs lucra quærat.

Quartò, Quando quis patitur necessitatem ab extrinseco, & ex malitia alterius, non tenemur tanto vinculo, & debito illi subuenire, quantum tenemur, vbi patitur illam ab intrinseco, veluti ex propria indigentia vel infirmitate, sed pauper litigans, patitur necessitatem ab extrinseco, & ex malitia alterius partis, qui iniuste vult in lite illa contendere, ergo.

Quintò

Quintò in lite dubia nemo tenetur fauere potius vni parti quam alteri, potest quidem non tamen tenetur, at nunquam vel raro existit lis in qua non sit res dubia, & anceps. Denique in omni Repub. bene instituta à Principe vel magistratibus sunt instituti aliqui, duo vel tres, vel plures ad patrocinandum pauperibus, non ergo tenebuntur alij iustisperiti ad id, saltim extra extremam necessitatem.

Oppositum omnino docent Syl. Aduocatus §. 28. Soto lib. 5. de iustitia quæst. 8. ar. 1. & omnes recentiores Thomistæ, miraturq; & rectè Caiet. ita in Soto, qua ratione hoc loco obliuiscatur opinionis, quam habuit supra q. 32. ar. 5. vbi iuxta D. Tho. assignat duos casus, in quibus præceptum eleemosynæ obligat sub mort. Prior est, quando pauper est in extrema necessitate, posterior quando in graui propter quod composuit peculiare opusculum de eleemosyna. Nos huic autem sententiæ subscribemus, nam ista Caiet. humanitate, & Christiana pietate est omnino aliena.

CONCLUSIO I.

Tenetur aduocatus habēs superfluum suo statui iuxta decentem sustentationem illius, patrocinari pauperi in graui necessitate constituto, sub pena pecc. mort.

Dixi iuxta decentem sustentationem, nam et si quæ possunt deferuire decentissimè non dicantur superflua, qui tamen habet sufficientiæ decenti statui, iam dicitur habere necessaria. Probatu r conclus. De patrocini o aduocati erga pauperes iudicandum est sicut de eleemosyna diuitis, sed tenetur diues ex superfluis statui, & quibus non indiget ad decentem sustentationem sui status. fauere pauperi sub mort. non solum in extrema necessitate, verum etiam in graui, ergo, & aduocatus. Maior est D. Tho. hic minor recipitur ab omnibus discip. eiusdem D. Tho. & ab eodem Caiet. loco citato supra q. 32. art. 5. & 6. Et est doctrina D. Ioan. 3. [Qui viderit fratrem suum necesse habere, & clauserit illi viscera sū quomodo charitas Dei est in illo?] Ex quo loco sic argumētor: Frater in graui necessitate existens reuera habere necesse, diues habens superflua statui reuera habet substantiam huius mundi, ergo contra charitatem agit, & peccat. mort. qui habens superflua statui non succurrit existenti in graui necessitate.

Et confit. Quidquid dissolueret inter prndētes amicitiam contra charitatem est, & peccatum. mort. cum charitas sit amicitia, sed pauper litigans, & in graui necessitate constitutus, qui imploraret auxilium aduocati habentis superfluum statui, nec illi veller patrocinari, iuste de illo conqueretur, & dissolueretur inter eos amicitia: ergo. Denique. Quod vni est maxime vile, & necessarium, alteri verò parum vel in nullo vile, aut necessarium, non conferre illi cui vile est impietas est charitati Christianæ omnino repugnans, hoc autem modò se habet, patrocini uium aduocati, cui superest tempus post patrocini a aliarum causarum, quibus indiget ad decentem sui status sustentationem, erga pauperem litigantē in graui necessitate exigentem, ergo. In hoc sensu intelligendus est hic Soto, cum ait, non teneri aduocatum ad patrocini uium in graui necessitate, nisi patrocini uium sit illi superfluum, Et in ferius, non

teneri aduocatum ad patrocini adum pauperi nisi habeat tēpus superfluum: loquitur de superfluo intra latitudinem decentis status, ita vt teneatur, quando acquisitis necessarijs ad decentem statū, superest illi tempus, & locus ad patrocinandum pauperi.

Nunc ad argumenta in oppositum.

Ad primum constat, diuitem non solum teneri ad subueniendum pauperi sub mort. in extrema necessitate, verum etiam in graui, modò habeat superflua statui, Qua verò ratione excusentur diuites non recipientes hospites, nec redimentes captiuos, non est huius loci explicare: Interim dico, quo ad hospites excusari, quia vbi que existunt hospitalia, & publica hospitia, nam vbi non sunt vel non sufficiunt, tenentur non quidem quærere illos, sed venientes ad se recipere, & hospitari, si grauiter indigeant. Quo ad captiuos dico etiam non teneri ad illos inquirendos, teneri tamen se ad illos redimendos si postulatur iuandos.

Ad secundum licet solutio ibi posita sit satis optima, sed commodius ita diluatur. Duplicem esse necessitatem, aliam cui subuenitur per pecunias, vt fames, egestas, inopia, alia verò cui per concilium, auxilium, vel fauorem, vt cum quis laborat ignorantia, vel opprimitur, aut vexatur ab aliquo: Diues tenetur quidem egentem, & inopem lenare ab illa necessitate collatis pecuniis, quia hæ sunt medium per se directè ordinatum ad illā necessitatem, at quando frater indiget consilio, quia ignoras, fauore vel patrocini o quia oppressus, non tenetur diues qui solas habet pecunias, largiri illas vt quærat concilium, & patrocini uium, sed qui potest suo consilio vel patrocini o illi fauere, is est, qui tenetur, cum pecuniæ non sint in hoc casu medium per se & directè ordinatum ad leuandam istam necessitatem, sed consilium, & patrocini uium: id media autem quæ non sunt per se, & directè ordinata nemo tenetur.

Eodem modo soluitur tertium, quamuis enim aduocatus per sua patrocini a lucretur, pecuniæ tamen non sunt medium per se ordinatum ad necessitatum litigantis sicut patrocini uium, neque est idem iudicium de teste, & aduocato, sicut explicabitur statim controuer. proximè sequenti.

Ad quartum similis est solutio. Neminè teneri ad subueniendum ex suis bonis in necessitate ab extrinseco, quia in ea medium per se ordinatum non est eleemosyna, sed auxilium, vt cū quis opprimitur ab iniustore, vel calumniatore: Quo fit vt cum necessitas, quam patitur pauper litigans, sit ab extrinseca, ad quam leuandam mediū per se ordinatum est patrocini uium aduocati, teneri aduocatum ad patrocinandum illi, & in necessitate graui.

Ad quintum respond. imò causas pauperū plerumque esse iustas, & à ditioribus reddi dubias, quod si reuera aliquando dubiæ sint, non propterea deobligatur aduocatus è patrocini o illi ferēdo, cum solas causas iniustas debeat dimittere vt videbimus art. 3.

Ad vltimum dico: Aduocatus illos constitutos non sufficere ad causas pauperum, quamuis intet eos hoc intersit, quod isti à Reipub. instituti, & ab ea stipendium recipientes tenentur ex iustitia ipsis patrocinari, alij verò ex charitate, quod si illi sufficienti, summum que debitum exequantur erga pauperes, tunc alij non tenentur, quia tunc iam est in promptu, qui illis auxilietur.

Occasionem eorum quæ in solutione 2. argum. dicta sunt videamus.

IN EODEM MODO
teneantur aduocati ad patrocinandum,
quo tenentur testes ad testificandum, &
diuites ad subueniendum pauperibus.

Iuxta ea, quæ hic habet D. Tho. videntur hi eodem modo teneri, cum hæc oia reducat D. Th. ad opera misericordiarum, constat autem leges misericordiarum omnibus esse communes, & eodem modo obligare. In oppositum est, testem aliquando teneri (vt vidimus) ad testificandum vltro, & si non vocetur à iudice, aduocatum verò vt hic docet idem D. Thom. non teneri ad quærendos pauperes, sed solum ad patrocinandum eis, cum ipsius opem implorauerint.

CONCLUSIO I.

Maiori vinculo tenetur testis ad ferendum testimonium, quàm aduocatus ad ferendum patrocinium.

Patet ex dictis: quia testis, si grauis iactura imminet fratri, siue diues sit, siue pauper, tenetur vltro pro illo testificari, aduocatus autem non tenetur in causa diuitis se ipsum offerre ad patrocinandum, sed rogatus ab illo, quia quod nullo labore fieri potest, & nullus valoris est, tenemur cuique, & diuiti impendere, quotiescunque eo indiget, quod autem alicuius pretij est, & laboris, solum tenemur quando pauper eget, testimonium facile ac sine vlllo labore fertur, nec est pretio æstimabile ex parte testis, vt docet D. Aug. can. Non sanè 14. quæst. 6. at patrocinium aduocati laboriosum est, & pretio æstimabile, vt ibidem habetur.

CONCLUSIO II.

Maiori vinculo tenetur aduocatus patrocinari pauperi litiganti, quàm teneantur diuites largiri eleemosynas alijs pauperibus.

Patet etiam ex dictis, in pluribus enim necessitatibus tenetur aduocatus fauere pauperi litiganti, quàm teneantur diuites pecunias suas conferre alijs pauperibus, verbi gratia, si litigans indiget grauitate patrocini aduocati, nec aduocati, nec habeat vnde illud soluat, diues non tenetur offerre illi pecuniam, ad quærendum aduocatum, aduocatus autem tenetur gratis illi patrocinari. Afferuntur à DD. duo casus, in quibus debet aduocatus patrocinari pauperi, in quibus tamen tenetur diues largiri eleemosynam. Prior est, si alicui imminet grauis iactura suorum bonorum, & graue periculum cadendi à suo statu si vincatur in lite, nec habet tunc pecunias, quibus conducatur aduocatum, in hoc casu diuites non tenentur dare eleemosynam, vt constat ex quæst. 33. at aduocatus tenetur illi patrocinari, cum ex D. Tho. hic, vt aduocatus ad id teneatur, nil aliud exigatur quàm litigantem patrocini illo indigere, nec alium esse in promptu, qui illi commodius, & certius auxiliari valeat. Intelligendus autem est hic

casus, quando litigans iste, nec in illo loco neque in alio habet pecunias, quas conferat aduocato. Etenim si in alio loco habeat, non est simpliciter pauper, sufficitque vt aduocatus, illi patrocinetur accepta fide, & sub chyrographo, Dixi, in alio loco, quia si solum speretur in alio tempore, & victa lite habiturus, tenetur nihilominus gratis illi patrocinari, quia hæc spes non efficit, quin ille sit simpliciter pauper, & verè egens. Nec valet quod aliqui obijciunt, licet expectanti primogenituram, vel habenti regressum beneficij, etsi maximè indigeret, subuenire per mutuum restituendum ab ipso, cum venerit ad pinguiorem fortunam, ergo similiter licebit aduocato patrocinari non gratis, sed accepta fide reddendam esse illi suam mercedem, & stipendium victa lite. Non est par ratio. Quia expectans primogenituram, vel habens regressum Canonatus, cum habeat certam spem, & in dubitatum ius in aliqua bona, non est simpliciter pauper, at litigans, non habet quamdiu est res sub lite, certam spem, nec indubitatum ius, sed maximè incertum, & anceps, estque simpliciter pauper. Quamuis non negarem vbi lis esset de graui, & ingenti de pecunia, & ius litigantis plurimum certum, posse aduocatum pacisci cum suo clientulo de aliquo stipendio recipiendo victa lite.

Alter casus est, in necessitatibus communibus, in quibus licet diuiti habenti superflua status non dare huic vel illi, sed seruare eleemosynam illam, dandam alijs pauperibus similiter indigentibus, aduocatus autem habens patrocina superflua, & in communibus necessitatibus debet patrocinari pauperi, nec potest dicere alteri pauperi seruabo meum patrocinium, tum quia ex eo quod patrocinetur huic, non minuitur illi facultas patrocinandum, alijs cum in patrociniis nullæ pecuniarum, sed sola verba expendantur, quæ non minuuntur, nec consumuntur sicut pecuniæ: tum vero, quia ridiculum esset hoc genus seruandi alijs sua patrocina sicut ridiculus fuisset Hæbreus, qui iuxta præceptum illud Exod. 23. [Si occurreris boui erranti. Si videris asinum proximi tui iacere, &c.] Diceret nolo huic boui, vel asino meum auxilium impendere, alteri illud seruare volo: Quamuis vbi plures se offerrent pauperes, si omnibus nequeat patrocinari, potest cui voluerit, seruato tamen ordine charitatis: vt coniunctioribus, & magis indigentibus prius succurrat.

Ex his patet: has tres obligationes, diuitis ad pauperem, testis ad litigantem, aduocati ad suum clientulum, ita se habere, vt obligatio testis si omnium strictior, cum teneatur vltro aliquando se offerre, & iustificari, siue diues, siue pauper sit, Obligatio diuitis ad pauperem sit latior: quia non tenetur fauere nisi indigenti ab intrinseco, obligatio aduocati ad clientulum sit velut media inter istas, quia tenetur illi patrocinari, quando non habet vnde patrocini soluat, quamuis habeat ad suam sustentationem, solumque indigeat ab extrinseco.

CONCLUSIO VLTIMA.

Quæ de aduocato dicimus intelligenda similiter sunt de procuratore, sollicitatore, relatorescriba, & alijs ministris iustitiæ, qui ex officio exercent actus necessarios ad iudicium, quin, & de his qui pollebunt gratia, & amicitia apud principes, & magistratus.

Constat

Contat hæc iisdem rationibus, quibus probata sunt quæ advocato docuimus. Qd B. Greg. optime docet Hom. 9. in Euangeli. his verb. [Habens intellectum, curet omnino ne taceat: habens rerum affluentiam, à misericordia non torpetcat: habens loquendi usum apud diuitem, pro pauperibus intercedat, Talenti enim nomine cuilibet reputabitur, quod vel minimum accepit. Hæc ille, Nec excusantur hi, quod emerint ista officia, & sic vendere iure possint, nec gratis debeant illa impendere. Nun, & advocatus, & medicus multis expensis scientias sibi pararunt nec propterea excusantur, quin gratis auxilientur, & medeantur pauperibus.

ti, vt peccet mort. illud exercens: quod si leuiter noceat, venialiter tantum, imò, & nullo modo si sufficienter defectus iste alia via suppleatur, vt si cæcus verbo, vel scripto, vel mutus per tabellam sufficienter patrocinentur.

Secunda pars conclusionis habetur in illo cap. Clerici, vbi ipsis conceditur vt miserabilibus & egentibus, & suis Ecclesijs patrocinari possint: Quod etiam licet religiosis in causis suorum conuentuum si superior præcipiat, vt habet hic Diu. Thom. Circa hunc art. vide. Sylu. verb. Advocatus. §. 2. & sequent. vbi multa habet de advocatis, quæ ad Iuristas potius pertinent quam Theologos, nobis sufficiet. videamus hic.

ARTICVLVS II.

CONTROVERSA VNICA.

An conuenienter arceantur aliquis in iure ab officio advocati.

Quæ scientia et diligentia desideretur in advocato, vt rectè suum munus exequatur.

CONCLUSIO I.

CONCLUSIO I.

Merito ac conuenienter arcentur aliqui ab officio advocati, propter impotentiam, in qua laborant, & defectum quem patiuntur, vel in sensibus internis, vt furiosi, & impuberes, vel in externis vt cæsi, & muti.

Nullus debet suscipere officium advocati, quin ea scientia prædicta scit quæ sufficienter valeat merita, ac iustitiam causarum secundum iura dignoscere.

Hæc perspicua est, habeturque 3. q. 7. per varia capita.

Pater, Quia clientuli vtuntur eorum concilio, vt suscipiant litem, vel dimittant. 2. post susceptam litem stant eorum dictis, & rationibus. 3. iuxta allegata ab ipsis iudices sunt de causa illa iudicaturi, vnde oportet ipsos non esse minus peritos quàm iudices. Qua de causa in Castella, & in hoc regno iuxta leges Regia non possunt hoc munus exercere, nisi præcedente examine. Hinc sequitur suscipientem munus advocati sine sufficienti, peritia, non solum peccare, verum etiam teneri ad restituendum omnia damna sequuta litigantibus, primò, quia cum respiciat stipendium à litigante, tenetur ex pacto, & iusta commutatiua particulari sufficiens esse ad consulendum causæ illius.

CONCLUSIO II.

Merito quoque arcentur aliqui ab officio advocati propter decentiam.

Secundò quia carens scientia sufficienti exponit se periculo perdendi causam cum damno sui clientuli, cui periculo se exponens peccat. mort. & nocet cum iniuria.

Nempè vel propter decentiam actus iudicij, quia non decet tales iudicij interuenire, ut infames, infideles damnati de aliquo graui delicto, vel ob descendendam statum, quia rebus altioribus intenti, non decet eos in litibus, & causis forensibus occupari, qua ratione clericis, & religiosis inter dictum est advocare.

Prior pars habetur eodem loco 3. q. 7. can. Infames. Monachis verò prohibetur 16. q. 1. can. Monachi, et secundo. Et Extr. De postulando cap. 2. vbi id ipsum prohibetur quoque Canonicis regularibus. Et cap. Clerici eodem tit. prohibentur quoque Diaconi, & constituti in minoribus si habeant sufficienter vnde viuant ex bonis Ecclesie.

CONCLUSIO II.

CONCLUSIO III.

Qui ob impotentiam, vel defectum arcentur ab officio advocandi nulla ratione possunt illud exercere, Quia verò ob indecentiam tantum, possunt aliquando.

Advocatus debet singulis causis eam industriam, & diligentiam adhibere, quæ iudicio prudentum, & peritorum in sua arte censetur sufficiens pro ratione, & qualitate causæ, aliter agens peccat. mort. & tenetur ad restituendum suæ parti omnia damna subsequuta ex illius negligentia.

Vtraque pars constat eisdem locis, maxime 3. q. 7. Vbi obserua defectum naturalem, si grauerit noceat causæ, ita prohibere officium advocandi.

Pater. Quia omnibus exercentibus aliquod officium inest hæc communis obligatio, vt illud exercent cum debita diligentia. Sed quæ negligentia sufficiet, vt advocatus negligens teneatur restituere? Dico sufficere illam, quam superius quæst.

quæst. 62. artic. 3. vocauimus leuem. Etenim vt eo loco vidimus. Qui bona alicuius suscipiunt custodienda, vt serui bona dominorū suorum, locator, & conductor res locatas, vel conductas, si culpa eorum, vel leui res illæ pereant, tenentur ad illarum restitutionem, sed aduocatus eo ipso quo suscipit causam aliquam defendendam suscipit illius custodiam, illique quantum poterit, & debet se obligat ex pacto, & cum stipendio, ergo si culpa eius in causa illa damna aliqua subsequantur, tenebitur in conscientia omnia illa reficere.

CONCLUSIO III.

Aduocatus illas tantum causas potest suscipere, quibus commode potest patrocinari.

Pater. Quia si plures suscipiat, exponit se periculo deficiendi in aliquibus, quod est peccatū mort. & cum damno ac iniuria litigantium, & consequenter cum debito restituendi damna quæ illis ea de causa accident. Hinc fit, aduocatum habentem animum suscipiendi omnes causas sibi oblatas, esse in malo statu, nec esse absolendum primò quia in hoc est temerarius, & exponit se periculo dicto.

Secundò, quia nullum relinquit sibi tempus ad patrocinandum pauperibus, ad quod aliquando tenebitur ex charitate, vt vidimus art. præced.

CONCLUSIO VLTIMA.

Quæ in his conclusionibus, de aduocato dicimus, eadem exiguntur in procuratore, sollicitatore, & ceteris ministris, qui ex officio aliquem actum prestare debent in iudicio.

Intellige suo modo, & pro ratione sui muneris, non enim in omnibus pater æqualis scientia ac peritia desideratur.

Idem dicendum est de medico in curandis infirmis pro qualitate, & ratione infirmitatis.

ARTICVLVS III.

Liceat ne Aduocato aliquando suscipere causam iniustam defendendam.

Tribus conclu. satisfacit D. Tho. huic quæst. Prima est.

CONCLUSIO I.

Aduocatus qui sciens, & prudens iniustam causam defendit, p. cas. mort. contra iustitiam, & tenetur ad restituendum.

Probatur, qui cooperatur iniquitati alterius, eiusdem iniquitatis est reus. Rom. 1. [Digni sunt morte, non solum qui talia faciunt, sed etiam qui

consentiunt facientibus. 2. Paralip. 10. Impio præbes auxilium, & idcirco iram domini mereris. Aduocatus defendens iniustam causam cooperatur iniquitati illius litigantis, imò facit illi animam, ergo.

CONCLUSIO II.

Qui iniustam causam defendit, ignorans illam esse iniustam, excusatur pro ratione illius ignorantie.

Pater, Quia ignorantia facit inuoluntarium, vbi autem consensus voluntatis non est, neque peccatum reperitur.

CONCLUSIO III.

in solutione Secund. arg.

Aduocatus qui à principio litis causam iudicabat iniustam, deinde, vero in progressu litis deprehendit illam iniustam esse, tenetur illam deserere, & admonere suum clientulum vt desistat, vel componat secum altera parte citra dolum vel fraudem, merita autem cause quæ ipse deprehendit non potest alteri parti reuelare.

Prior pars constat. Quia cum primum deprehendit iniustitiam causæ, si in illius defensione perseueret, defendit iam causam iniustam, & cooperatur iniquitati illius Posterior verò patet ex dictis. q. 70. artic. controu. 1. Vbi docuimus secreta omnino celanda esse.

In hoc art. citra primam conclus. obseruandum est, cum omnis causa quæ committitur aduocato triplex esse possit: vel manifestè iusta, vel manifestè iniusta, vel dubia. Conueniunt omnes Doctores in eo, vt causam apertè iustam possit defendere, apertè iniustam nullo modo, imò peccare, non modo contra iustitiam, vt habet hic D. Thom. verum etiam esse periprimum, si prudens, & sciens defendat illam. Quia solent aduocati quando hoc officium eis conceditur in Repub. iurare se causam iniustam nullo modo suscepturos, vt habetur in varijs legibus nostri regni editis à Iacobo primo, Alfonso primo, Petro secundo, & alijs, Etia regno Castellæ id ipsū iurant singulis annis, quin, & quotiescunq; pars contraria id postulauerit. Ita lib. 2. Ord. Regal. tit. 19. leg. 1. & 12. & in pragmaticis Regum Catholicorum leg. 55. cap. 1. & consequenter tenentur ad restituenda omnia damna parti contrariæ subsequuta ex suo patrocinio. Imprimis quascunq; expensas, deinde in causa ciuili, debita, vel bona quæ pars illa iuste exigebat, nec potuit obtinere, vel ad quæ soluenda iniq; fuit damnata culpa huius aduocati, in criminalibus quoque si mors vel aliquod damnum corporale illatum sit, debet restituere quidquid superius q. 62. art. 2. diximus restituendum esse ab homicida, mutilatore, & alijs qui nocent fratri in bonis naturalibus. Quin, & parti cui patrocinatur, debet etiam, & expensas, & damna restituere, nisi illam admonuerit de iniustitia suæ causæ, & admonita voluit nihilominus persistere in lite, tunc enim non tenebitur, cum scienti, & volenti non fiat iniuria.

De pœna verò pecuniaria à sua suo iniquo patrocinio liberavit reum, quæstio est.

CONTROVERSIA I

AN ADVOCATUS QUI

*suscepit defendendam causam apertè iniustam, ali-
cuius rei contra fisco, teneatur ad soluen-
dam pœnam pecuniariam, à qua suo
iniquo patrocinio reum illum
liberavit.*

Qui sentiunt reum, & testem qui iniquè impediunt iniustam sententiam, per quam reus fuisset damnatus ad aliquam pœnam, tuendam, tenentur ad illam restituendam, similiter iudicant de advocato, his rationibus adducti: D. Tho. hic in prima conclu. obligat advocatum defendentem causam iniustam ad restitutionem omnis damni secuti ex suo patrocinio, nec distinguit inter causam civilem vel criminalem, at in hoc casu advocatus reuera nocet fisco in pœna illa pecuniaria, ad quam iustè fuisset reus ille damnatus, nisi iniquus iste advocatus illi reo fuisset. Ergo.

Secundo si fisco, vel actor succumbat in causa culpa sui advocati, tenetur advocatus restituere illi pecuniam quæ ipsi fuisset applicata, ergo similiter si advocatus rei impediatur iniquè sententiam, qua damnandus erat: Probo consequentiam, quia similiter nocet uterque.

Tertio, qui volunt reum non teneri ad solvendam pecuniam ante condemnationem, ducuntur hac ratione, quia talis solutio est pœna, & solvere illam est agere, nemo verò tenetur agere in se ipsum: Sed hæc ratio cessat in advocato, quia ipse non tenetur solvere pecuniam illam ut pœnam, sed velut restitutionem boni alteri debiti, quod ipse iniquè impediit.

Quarto iudex, qui non ferret sententiam, tenetur pœnam illam restituere fisco, quia ex officio tenetur ferre sententiam, & damnare reum, sed advocatus similiter tenetur ex officio non adulterare leges, nec patrocinari causæ iniustæ, ergo tenetur similiter ad restituendum.

Quinto, Testis iniquus excusatur ab aliquibus à restitutione, quia lædit mediaturè, & remotè, at advocatus lædit proximè, & immediaturè. Denique concurrunt efficienter ad illud damnus fisci, ergo tenetur ad restituendum, probatur antecedens: Si accusator rei, culpa advocati patrocinantis ipsi reo damnaretur pœna talionis, verbi gratia, occisionis, vel mutilationis, maneret irregularis, maxime si huiusmodi advocatus esset in sacris vel haberet beneficium, ut docet Navar. ex Panorm. in Manua. c. 27. num. 207. & 209. ergo concurrunt efficienter, nemo enim censetur irregularis ex occisione, vel mutilatione, nisi ad illam concurrat efficienter. Et confir. consiliarius iudicis tenetur ad restitutionem, ergo, & advocatus.

Oppositum tamen est multò probabilius, non teneri quemadmodum nec testis, imò multò minus quam testis. Ostendo. Quia testis cum inducatur ad manifestandam veritatem inter utramque partem, & teneatur prospicere utrique parti, iniquus agit, & cum maiori iniuria, non manifestans veritatem, quam advocatus, qui solum agit partes sui clientuli, & illi tantum tenetur prospicere, sed testis non tenetur ad restituendam pœnam pe-

Tomus Primus.

cuniariam ante condemnationem, cum hoc sit de propria ratione pœnæ, ergo neque advocatus. Ita D. Aug. Epist. 54. ad Macedonium tom. 2. & habetur 14. q. 5. can. Non sanè.

Ad argum. in oppositum. Ad primum respondeo D. Thom. & DD. loqui de damno dato parti contrariæ in bonis iam debitis, & applicatis illi, non tamen in applicandis, cuiusmodi est pœna pecuniaria.

Ad secundum dico esse maximum discrimen, nam advocatus actoris ex pacto, & stipendio quod recipit; & ex iustitia commutativa, tenetur diligenter, & fideliter se gerere in causa illius, advocatus verò rei ad nil tale tenetur erga actorem ex iustitia commutativa, sed solum ex legali, quæ non obligat ad restituendum.

Ad tertium, dico, pœnam illam pecuniariam, quacunque ratione sumatur, esse pœnam, cum neque advocatus iste, si quidem teneretur ad eam solvendam, alio nomine teneretur, quam ut debitam à reo.

Ad quartum dico, iudicem teneri ex officio, & iustitia commutat. ad ferendam sententiam, & applicandam illam pœnam fisco, ad quod non tenetur ex officio, & iustitia advocatus rei.

Ad quintum dico immediaturè quoque ledere testem, cum sententia iudicis dicto illius nitatur.

Ad sextum fateor concurrere efficienter, sed non propterea tenetur pœnam illam luere, quia est de ratione pœnæ, ut soluturus illam condemnatur, cum nemo debeat agere in se ipsum: Et ad confirmandum dico, consiliarium esse concusam ex parte iudicis, & ideo teneri ad restituendum, sicut, & iudex, quod non convenit advocato rei. Vbi observandum est, falsum esse, advocatum illum esse irregularem, siue sit in sacris vel beneficiatus, siue non quia non est aliquis habendus irregularis, nisi illud habeatur expressè in iure, in quo tamen nil tale habetur de advocato.

Secundò, quia etiam si advocatus activè concurrat ad iudicium, & causam, non tamen ad illam pœnam talionis, sed solum ad defensionem sui clientuli, & rei. Maior dubitatio est.

CONTROVERSIA II

POSSIT NE ADVOCATUS

patrocinari in causa dubia.

Observemus, quamvis dubium dicatur, quando in neutram partem inclinat animus, sed manet anceps, nihilominus in præsentia omnis causa de cuius iustitia non certè constat dicitur dubia, constituunturque tres gradus dubitandi in omnibus causis forensibus.

Primus est, quando causa ex utraque parte habet authores, & rationes ex æquo graves, & in qua iudices modò in hanc partem modò in aliam declinare solent.

Secundus, quado vna quidem pars probabilior est, sed altera nihilominus satis etiam probabilis, & in quam iudices multoties quoque declinare solent.

Tertius est, quando vna pars ita probabilis est, & recepta, ut altera etsi aliquid videatur habere probabilitatis, patum tamen, & in quam raro, vel nunquam iudices inclinant.

Observemus secundo, in causis dubijs hoc tertio modo, & gradu, certum esse peccare advocatum contra iustitiam, si illis patrocinetur, siue pro reo

sive pro auctore: quia sic dubia censetur iniusta, vel saltem in qua aduocatus exponit se sciens, & prudens probabili periculo defendendi causam iniustam.

Secundò, quia in causa est talis aduocatus, ut clientulus ipsius prosequatur causam illam, & faciat expensas cum damno suo cum ferè certum sit condemnandum esse, Et in moralibus quæ communiter accidunt iudicantur tanquam certa, unde tenebitur aduocatus iste ad restituenda omnia damna, sicut ille qui apertè defendit causam iniustam. Quo circa hic tantum quærimus de causis dubijs in primò, & secundo gradu.

CONCLUSIO I

Causam in primo gradu dubiam licet defendere, sive in fauorem auctoris, sive in fauorem rei.

Quod attinet ad reum perspicuum est. Quia si iudex ipse in dubijs tenetur fauere reo, quanto magis aduocatus. Sed in vniuersum probatur iam conclus. primò. Quia si non liceret patrocinari in causa sic dubia, ferè nunquam liceret patrocinari, cum ferè omnes causæ quæ ducuntur in iudicium à principio litis sint dubiæ.

Secundò actor non peccat in tali lite, quia vbi ius æqualiter est dubium, potest quiuis sibi prospicere, nec tenetur alteri consulere, ergo neque peccat aduocatus defendendo illum, quia cuiunque iustè agenti licet, fauere, & cooperari.

Tertiò, cum iudex sit quasi medius inter actorem, & reum, quãdo actor habet æquale ius cum altero, licitè confugit ad iudicem, vt reddat illi patrocinari.

Sed contra hanc conclu. obijcies, Lis quoddam genus belli, est sed princeps non potest suscipere bellum contra alterum, causa existente dubia, ergo neque aduocatus potest suscipere causam dubiam defendendam.

Et confir. primò, milites qui non sunt subditi, non possunt præliari in bello dubio, quia exponerent se periculo militandi in bello iniusto, sed eadem periculo exponit se aduocatus in causa dubia: Confir. 2. daretur bellum iustum ex vtraque parte si liceret aduocato patrocinari auctori: cum liceat alteri patrocinari reo.

Secundò auctori nõ licet litigare in causa dubia, ergo neque aduocato fauere illi: consequentia patet, quia non licet cooperari neque fauere agenti inique, antecedens ostendo, Quia in re dubia melior est conditio possidentis, & cum reus possideat suam vitam, honorem, vel diuitias, agit actor iniquè volens illum à sua possessione perturbare.

Et confir. iudex qui non fauet in re dubia possidenti, agit iniquè, quia debet iudicare secundum leges, & ex regulis iuris in 6. [Quãdo iura partium obscura sunt, fauendum est potius reo quàm auctori.] Ergo, & aduocatus agit iniquè. Denique si licet defendere causam dubiam, liceret etiam, & minus probabilem pertinentem ad tertium gradum, cum illa quoque sit dubia, quod tamen omnium consensu, non licet.

Singula suo ordine diluamus. Ad primum respond. plurimum interesse inter principem, & aduocatum, quia bellum est velut executio sententiæ, quam debet præcedere diligens inquisitio de iustitia causæ, & ideo nec suscipi donec constet

esse iustum, quia etiam ratione iudex antequam ferat sententiã debet diligenter inquirere de iustitia causæ, patrocinium verò aduocati non est executio sententiæ, sed inquisitio causæ ad quam vnusquisque habet ius quamdiu res est dubia. Eodem nomine non licet militari in bello dubio, sicut nec executio sententiæ dubiam: Licet autem patrocinari, sicut licet in re dubia inquirere ius illius: Ad secundam confirmationem dico non esse commodum vt re existentem dubia bona fide, & per ignorantiam inculpabilem de inre causæ vterque litem iustè suscipiat, non enim daretur tunc bellum ex vtraque parte iustum, sed quod ex vtraque, parte videatur iustum. Ad secundum respond. iudici non licere in pari dubio ferre sententiã contra possidentem, quia esset expoliare illum re, quæ iustè possidet, quod non licet in dubio. Similiter neque licere litiganti propria autoritate perturbare, vel expoliare possidentem, adire autem iudicem, vt expendatur, & inquiretur, an iustè possideat, hoc licet, cuique habenti ius, & consequenter potest aduocatus illi patrocinari, per patrocinium .n. non expoliat alium re, quam possidet, sed solum inquit iustitiam causæ, Idemq; licet procuratori, rebellioni, & alijs ministris iustitiæ. Ad vltimum dico non esse simile, quia causa dubia in hoc gradu non est iniqua, dubia verò in tertio gradu (vt admonuimus) censetur iniusta.

CONCLUSIO II

Licet quoque aduocato defendere causam dubiam in secundo gradu in defensionem rei, modo illam defendat sine vlla fraude, vel dolo.

Ita Soto lib. 5. de Iust. q. 8. ar. 3. Et probatur. licet reo in tali casu se defendere, ergo, & aduocato patrocinari illi, consequentia aperta est, probatur antecedens, quia iure naturæ licet vnique suum ius defendere, quando non certò constat de iure alterius. Secundò cum aliquando accidat inclinare iudicem in illam partem, et si minus probabile, potest experiri aduocatus, an ita contingat in illa, quàm suscipit, Tertiò, quia opinio, quæ aduocato videtur minus probabilis, forsã iudici videbitur probabilior, aut æquè probabilis. Denique causa, quæ in principio litis apparet minus probabilis, in progressu litis potest apparere probabilior, propter ea, quæ occurrunt.

Tenetur tamen aduocatus in casu admonere clientulum, causam suam esse minus probabilem, vt si velit componere se cum altera parte possit, Quod si non admonuerit illum, vel deuauerit animum eius, ne componat se cum altera parte, tenetur ad omnes expensas, & damna, quæ illi ex tali lite euenient, quia illorum verè causa est, cum debeat ex officio, quiuis aduocatus suum clientulum, admonere, nec prohibere quamcunque concordiam honestam.

Sed obijcies contra hanc conclus. Aduocatus suscipiens causam minus probabilem, agit prudens, & sciens contra propriam conscientiam, quæ dicit illi esse minus probabilem, ergo peccat, Secundo lector non potest docere suos auditores opinionem minus probabilem, ergo neque aduocatus illam defendere. Tertiò suscipit causam, quæ habet pauciora merita, tertio peccat velut per acceptationem personarum. Respondeo ad primum, intellectu quidem speculatio scire illam causam esse minus

minus probabilē, sed simul habere hoc iudicium practicum, licere sibi defendere illam causam in fauorem rei, vnde non agit contra conscientiam. Ad secundum dico, lectorem cum alios instruat duo præstare, primò enim inquitit, quam probabilitatem habeat vna quæque opinio, secundo docet, quæ sit probabilior: Aduocatus assimilatur lectori in illo priori inquirendo iustitiam causæ, iudex vero posteriori definiendo per sententiam cui reddi debeat ius, vt probabilius, & æquius.

Ad tertium dico iudicem posse in hoc casu accipere personas, & peccare non iudicando iuxta merito processus: aduocatum verò nil tale committere, cum solum inquireat merita causæ.

CONCLUSIO III.

Aduocatus suscipiens causam dubiam iuxta secundum dubietatis gradum contra reum, qui periclitatur de vita, vel graui infamia, aut iactura suorum bonorum, peccat contra charitatem.

Probatur. Tenetur aduocatus, & quiuis alius ex charitate succurrere reo in extrema, vel graui necessitate, sed in hoc casu si reus ille succumbat in causa, incidet in extremam, vel grauem necessitatem, ergo tenebitur saltem aduocatus non agere contra illum, probo consequentiam. Quia facilius est fauere reo negatiuè, non agendo contra illum, quàm positiuè patrocinando illi, vel conferendo elemosynam, sed in hoc casu teneretur aduocatus fauere illi positiuè, ergo multò magis negatiuè, non agendo contra ipsum, quemadmodum. Si tenetur quis iuuare aggressum, multò magis non fauere aggressori, in hoc autem casu reus habet se, vt aggressus, actor verò velut aggressor.

Secundò actor in hoc casu agit contra charitatem, ergo & aduocatus, patet antecedens: quia tenetur actor in necessitate proximi conferre illi elemosynam, & adiutorium, multò magis non conijcere illum in illam necessitatem.

Similiter iudicandum est in causis pijs Ecclesiarum, & Religionum, p. m. esse contra charitatem patrocinari contra Ecclesiam, vel Monasterium, quando causa actoris est minus probabilis, vt colligitur ex l. semper in dubijs. ff. de verb. signifi.

CONCLUSIO VLTIMA.

In causis minoris momenti, in quibus si vincatur reus non incidit in grauem necessitatem, neque peccat actor mort. prosequendo illas, nec aduocatus patrocinando.

Ratio est aperta, quia præceptum charitatis non obligat nisi in graui, vel extrema necessitate.

In solutione secundi argum. Habet D. Thom. duo. Prius est, Aduocatum, qui in progressu litis apprehendit causam, quam à principio iudicauit iustam, reuera iniustam esse, non posse illius iniustitiam alteri parti prodere, sed teneri ad seruandum secretum, vt habetur can. Si quem pernitueris 2. q. 3. & in multis legibus ciuilibus. Quia Tomus Primus.

vnusquisque tenetur ex fidelitate iure naturæ seruare secreta sibi commissa, maxime is, cui ex officio hoc incumbit. Hoc habet difficultatem: Quia si vt vidimus quæst. præced. artic. 1. tenetur testis vltro testificari, quotiescumq; testimonium ipsius necessarium est ad liberandum fratrem ab aliquo damno, etiam si illud secretò nouerit, multò potius tenebitur aduocatus secreta partis iniuste litigantis alteri indicare, vt liberetur ab illa iniustitia, & damno.

Dico in causis criminalibus, in quibus agitur de vita, membris, vel graui infamia proximi, debere aduocatū prius admonere actorem iniquū, vt cesset ab illa causa, & iniuria, quod si noluerit, tunc debet reuelare secreta sui partis, vt proximus ille liberetur ab illo damno, & iniuria, modò nõ incurrat ex eo Aduocatus aliquod graue damnum: In ciuilibus res est difficilior: Censeo tamen, si parti contrariè imminet graue damnum in magna quantitate substantiæ, teneri similiter aduocatum ad reuelandum iniquitatem suæ partis, vt liberetur frater à tanto damno, quod si damnum non sit adeò graue, non habet illi prodere secretum, quia præstat Reipub. Aduocatos secreta custodire, quàm leuia damna aliorum vitare.

Habet secundò D. Thom. Aduocatum in hoc casu debere omnino deferere causam illam iniustam, quin, & admonere clientulū suum, vt illam deserat, vel componat se cum altera parte sine damno aduersarij. i. sine vlla fraude, & dolo, sed aperiendo illi suum ius, vt compositio sit amicitialis, libera, ac voluntaria. Ita vt si nulla sit dubitatio, nil ab illo accipiat, nisi quod omnino gratis, ac liberè alter voluerit cōferre: Si verò aliqua maneat dubitatio, aliquid conferat secundum qualitatem dubij arbitrio prudentis. Et hac ratione intelligendæ sunt leges Castellæ lib. 2. tit. 1. 1. Et in pragmat. l. 54. cap. 2. & titu. 17. Recompil. & leges nostri regni in quibus agitur de cō. ostione litigantium inter se, quando res est dubia.

In solut. tertij argumen. habet D. Tho. in causa iniusta licere aduocato occultare ea, quæ parti iniustam causam prosequenti fauere possent, non tamen licere illi vti aliqua falsitate. Vbi obseruandum est, aduocatum qui vteretur aliqua falsitate in hoc casu, ad defendendum innocentem, si falsitas illa non redundet in præiudicium tertij, nec peccare contra iustitiam, nec teneri ad aliquid restituendum, imò liberare suam partem ab iniustitia aduersarij, quamnis medio falso, sed officioso: Vnde nec peccabit mort. contra charitatem, nisi interueniat iuramentum. Quæ intelligenda sunt, quando aduocatus omnino certus est de iniustitia aduersarij, quia si dubius tantum sit, peccabit contra iustitiam aliqua vtens falsitate, & tenebitur ad restituendum alteri parti omnia damna ex illa falsitate subsequuta.

ARTICVLVS IIII.

Liceat ne aduocato accipere pecuniam pro suo patrocinio.

Duplici conclus. respondet D. Thom.

CONCLUSIO PRIMA.

Licet aduocato pretium accipere pro suo patrocinio.

Probatur. Potest vnusquisque, quæ sibi propria sunt, nec alteri debet ex iustitia, pretio, æstimare scientia Iurisperiti, aduocati industria, & solerita, ipsorum sunt, sicut aliæ scientiæ aliorum artificum, nec tenentur aduocatus, vel Iurisperitus suam scientiam, & industriam alijs impendere ex iustitia, sed solis pauperibus ex charitate, vt diximus 1. art. ergo possunt pro suis industriis, consilijs, & patrocinijs pretium exigere, & recipere, sicut medici, & alij artifices. Vnde D. Aug. in Epist. illa ad Macedo. [Aduocatus licet vendit iutum patrocinijs, & Iurisperitus verum consilium.

CONCLUSIO II.

Si aduocatus per improbitatem aliquid immoderatim accipiat, peccat contra iustitiam, & tenetur illud restituere.

Pater, quia in his, quæ pretio æstimanda sunt, exigere pretium immoderatum, & excessiuum, iniquitas est, & cum debito restituendi illum excessum. Ita idem Aug. loc. cit. agens de aduocatis ait: [Ab his extorta per immoderatam improbitatem repeti solent, data verò per tollerabilem consuetudinem non solent.]

Ex his fit. Debere aduocatum recipere solum pretium moderatum, attenda qualitate negotiorum, personarum, locorum, & laboris quem impedit, ac consuetudine patriæ.

Circa primam conclus. huius art. obseruandum est, iudicasse aliquot maximè Alensem 3. p. q. 44. memb. 2. esse symoniam aduocatum aliquid accipere, quia consilium, & patrocinijs, quod cõfert est aliquid spirituale. Sed huic argu. occurrit satis D. Thom. hic ad secundum dicens, scientiam, & consilium aduocati esse, quid spirituale, industrias verò, labores, & operas quas impedit in consilio & patrocinio ferendo, esse quid temporale, & pretio æstimabile. Possumus, & respondere, spirituale illud quod vendit aduocatus, non esse illud de quo dixit Christus, [Gratis accepistis, &c.] Illud enim est supernaturale, spirituale verò, quod vendit aduocatus est, quid naturale longè distans à materia symoniæ.

Offerant se hic, circa stipendia aduocatorum nonnullæ controuersiæ ad quantum intelligentiam obseruemus primò. Pretium alicuius rei duplex esse, aliud legale, taxatum, scilicet à lege, aliud verò naturale, quod res iuxta propriam bonitatem, & utilitatem, quam affert censetur valere. Et quidem, si iuri naturali stemus, non est dubium, quin aduocatus pro suo patrocinio possit accipere pretium commensuratum suo labori, & industriæ, non quantum à litigante extrahere posset, sed moderatum vt diximus, considerata qualitate negotiorum, locorum, & personarum, ac consuetudine patriæ, Quia licet in rebus pretiosis, quæ vñbis humanis non sunt necessariæ, vt gemmis, & lapillis, possit quis tantum accipere, quan-

tum valet extorquere, in rebus tamen necessarijs, vt pane, vino, &c. et si pretiosissimæ sint, non licet extorquere quantum possit, sed pretium moderatum, huiusmodi est patrocinijs aduocati, Quod si pretium aduocati, lege, quæ iusta sit, & in viridi obseruantia, taxatum sit, consistet illud in indiuisibili, ita vt excedere illud sit iniquum, & restituendum, sicut quando venditur triticum ultra pretium constitutum à lege. Et in hoc omnes conueniunt tam Theologi, quàm Iurisperiti.

Cæterum, quia dubitatur ab ipsis de iustitia legum, quæ aduocatis pretia taxant, sunt à nobis hoc loco explicandæ.

Vbi obseruemus secundò, quatuor esse in Castella leges, circa aduocatos. Prima est, quàm Reges Catholici edidere, anno 1545. & habetur lib. 2. Recompilationis factæ sub Philip. 2. tit. 16. [De los Auogados] l. 2. 1. in qua habetur, vt aduocatus in Regio pratorio, & Cancellarijs pro petitione ordinaria, vocant, [Suplicacion o scriptura,] Duos tantum recipiat argenteos. Si verò petitio fuerit magni momenti, & in qua multum laboris, & operæ adhibuit, taxetur pretium aduocato à Iudice illius causæ, ita vt Aduocatus proprijs autoritate nil addat illis duobus argenteis. Quàmuis lex ista non cogat iudicem ad taxandum pretium, sed quod possit taxare, quia de causâ sæpè iudices relinquunt illud aduocato, & litiganti, vt ipsi inter se conueniant.

Secunda lex est, quæ loquitur de stipendio, dicitur, [Salario del pleyto:] Quæ statuit ne possit accipere stipendium, quod excedat vigesimam partem summæ, de qua est lis, vigesimam verò partem accipere possit, modò non excedat quantitatem 3000. dipondiorum, ita vt hoc stipendium præstet illa omnia, quæ fidelis aduocatus præstare debet in toto progressu causæ. Ita habetur lib. 1. Fori. tit. 9. l. 1. Et lib. 2. Recompil. tit. 16. l. 18. 19. & 20. Loquiturque cum aduocatis, qui sunt supremo Senatu, vel Cancellarijs, aduocatis enim aliorum tribunalium solum concedit dimidium huius stipendij.

Tertia lex pertinet ad stipendia annua, dicitur, [Salarios o quitaciones.] Quæ statuit, ne recipiant aduocati talia stipendia, quin prius à Præsidente, & alijs Senatoribus taxentur iuxta facultatem aduocatorum, & negotia, quæ probabiliter illis in progressu anni occurrunt, ita vt hoc stipendium annuum prudenter æquetur quantum fieri poterit, cæteris stipendijs particularibus, quæ in progressu anni ex causis illius hominis recepturus esset: Habetur hæc lex eod. tit. lib. 2. Recompilat. l. 10.

Quarto loco existunt leges 19. & vltimæ eiusdem tit. vbi præcipitur iudicibus tam supremi Senatûs, quàm Cancellariæ, quam iudicibus Cantabriæ, & nobilibus, vt nulla munera recipiant, neque in parua quantitate, neque esculenta, neque poculenta, neque ipsi, neque filii, vel vxores eorum, ab his, qui habent litem in suis tribunalibus, vel probabiliter iudicantur habituri, neque ab aduocatis, procuratoribus, vel relatoribus eorundem tribunalium: sub pœna priuationis officij, & reddendi accepta in quadruplum.

Comprehenduntur in eadem lege scribæ eorundem tribunalium. [Los secretarios,] Procuratores, Fiscales, & Relatores, l. 56. libro 2. Recompil. tit. 5. Et in multis ll. ibidem citatis. Quin & cæteri iudices lib. 3. Recompilat. tit. 3. l. quinta, Aduocati verò præcipitur l. illa 19. li. 2. Recompil. tit. 16. ne præter illa stipendia, quæ diximus, aliqua

aliqua munera accipiant, neque illa, quæ dicuntur [Albricias.] præter esculenta, & poculenta, & hæc in parua quantitate.

In hoc nostro Regno Valentia iuxta leges Iacobi primi, cap. 66. priuileg. & Iacobi secundi, c. 67. eorundem priuileg. erant antiquitus assignata aduocatis hæc stipendia, vt in causa 100. morabat. vel infra vsque ad 30. morabat. reciperet 30. s. & non vltra. Si infra 30. morabat. reciperet 10. s. Si excederet 100. morabat. vsque ad 500. reciperet 60. s. Si verò excederet vltra 500. cuiuscumque quantitatis esset, 100. tantum solidos reciperet, & non amplius. Deinde verò lege Martini Regis anno 1403. quæ habetur cap. 105. legum huius regni, fuit constitutum, vt qui non recipit à suo clientulo annuum stipendium, vel non conuenit cum eo de stipendio initio litis, recipiat, quod à iudice illius cauta fuerit taxatum.

Circa has leges dubitatur in primis.

CONTROVERSA I.

AN ADVOCATUS RECIPIENDO
pro petitione ordinaria vltra pretium taxatum
à lege, peccet contra iustitiam, & teneatur
ad restituendum.

Hæc controuersia potissimè tractatur propter legem illam, qua præcipitur Castellæ, ne Aduocatus pro petitione ordinaria recipiat plus, quàm duos argenteos, quam multi aduocati putant non obligare in conscientia.

Primò, lex iniusta non obligat in conscientia, quia potius est corruptela, quàm lex, ex D. Thom. 1. 2. quæst. 60. art. 5. & habetur can. Erit autem lex, dicit. 4. sed hæc lex est iniusta. Probat, iustum est, vt unicuique reddatur præmium, & stipendium æquale suis laboribus, ita dicebat D. Thom. supra quæst. 58. artic. 11. [Hoc autem dicitur esse suum vniuersitatibus; quod sibi secundum proportionis æqualitatem debetur.] At duo argentei vilissimum pretium est, & inæquale studijs, & laboribus, quibus vitur Aduocatus in componenda petitione aliqua.

Secundò, Pretium iustum rerum variatur pro mutatione temporum, locorum, & aliarum circumstantiarum, l. pretia rerum, ff. ad l. Falcid. ita videmus pretia tritici, & aliarum rerum ipsis legibus mutata esse, ergo & pretium petitionis ordinariæ, quamuis à principio esset sufficiens, & iustum temporibus autem ad eò mutatis, & pretijs aliarum rerum, quibus indigent Aduocati, & quas in dies carius emunt, debuit etiam mutari, nec manere ad eò infirmum, & vile.

Probat, consequentia, eo quòd res humana, ita disposita sunt, vt alia ex alijs pendeant, & ad conseruationem vnius aliæ necessariæ sint. Aduocatus indiget calceo, pane, &c. Videtur ergo iniustum, vt pretia panis, vini, calcei, &c. aucta sint, pretium verò aduocati non augeatur.

Tertiò, lex illa est in perniciem Reipub. Probo, Officium aduocati est maximè necessarium Reipub. at si illa lex obseruetur debeatque aduocatus officium suum decenter exercere, & sustinere statum in illo honore, & decencia, quàm ipsemet leges exigunt in illo.

Quartò, cum inter petitiones ordinarias quædam sint parui momèti, & laboris, aliæ multò maioris, lex omnibus taxans idem pretium, non fer-

uat æqualitatem, & consequenter est iniusta, huiusmodi autem est lex ista de duobus argenteis. Ergo non obligat in conscientia. Et confirmatur. Lex ista concedit, vt in causis magni momèti, & multi laboris, possit aduocatus plus accipere, ratione illius maioris laboris, sed in petitionibus ordinarijs sunt quædam maioris momèti & laboris, licebit ergo in illis accipere vltra 2. argenteos: probo consequentiam ex communi proloquio Iurisperitorum: [Vbi eadem est ratio, eadem quoque debet esse dispositio iuris.] Et Glossa in l. 1. Cod. de condi. indeb. & Decius in l. pen. ff. de reg. iuris habent. [Quod lex disponit in vno casu, censenda est in consimilibus disponere.]

Quintò si lex illa haberet vim, certè quia posita in noua recompila. Regis Philippi, at hoc nullam illi adhibet vim, nec propterea obligat nunc magis, quàm antea obligaret. Probo: quia multe sunt leges antiquæ posita in ista noua Recompilatione, quæ tamen tanquam iniustæ correctæ sunt per alias, v. g. Lex 9. lib. 5. tit. 7. non est obseruanda, sed per legem 10. sequentem corrigitur. Et eodè lib. 3. tit. 8. [De las herenicias.] Vbi conceditur patri, vt possit donare filia namine dotis quintam, & tertiam partem, non est obseruanda, sed est correctæ eodè lib. tit. 1. l. 1. Et lex 3. lib. 8. tit. 8. [De los reptos y defasios.] Est omnino sublata per Cõcil. Trid. sess. 25. cap. 19. Denique etiam si lex illa iusta esset, per contrariam consuetudinem est abrogata, cum à nullo ferè aduocato obseruetur. Quo etiam modo est abrogata lex 17. eiusdè lib. tit. 3. [De lo que han de auer los hijos dalgo,] quia non obseruatur.

Oppositum docent omnes Theologi, & plerique Iurisperiti, quin & multi Aduocati timentes Deum, asserentes legem istam iustam esse, & consequenter obligare in conscientia: quibus & nos subscribimus.

Et ad maiorem intelligentiam obseruemus: Imponere pretia rebus venalibus pertinere potissimè ad Principem, & Governatorem Reipub. l. 1. §. Cura carnis. ff. de officio præfect. vrb. Quia si arbitrio vendentium pretia rerum relinquuntur, vnusquisque auget pretium suæ mercis quàm posset cum damno Reipub. Quod maximè obseruandum est in rebus plurimum necessarijs conuictui humano, vt in pane, vino, carnibus, &c. inter quas computandum etiam est patrocinium aduocati.

Obseruemus secundò pretium legis non posse, ita adæquatum esse, vt in nullo excedat, vel deficiat à pretio naturali ipsius rei: Etenim cum res venales, & eiusdem speciei ad eò inter se differant, oporteret tot pretia, & leges constituere, quot sunt rerum individua, quod cum impossibile sit, iudicanda est iusta taxatio pretij, quãdo arbitrio prudentum in illa arte, & qualitate rerum, & locorum, diligenter attèta, ac varijs euentibus, iuxta ea, quæ frequentius accidunt, imponitur moderatum quoddam pretium, non illud quod præstantissimæ res in illo genere valent, nec quod inferiores, sed medium quoddam. Et quando iam tale pretium maturè, & prudenter per legem impositum est, consistit in indiuisibili, ita vt res illa maiori pretio vendi non possint, quamuis sint in eo genere optimè, & pretiosæ. Ita D. Thom. supra q. 57. art. 2. ex Arist. dicente. 5. Ethic. [Legale iustum est, quod à principio nil refert sic, vel aliter fiat, quãdo autem iam impositum est, multum refert, an aliter fiat.]

CON-

CONCLUSIO I.

Aduocatus qui durante illa lege 21. accipit pro petitionibus ordinarijs plus, quàm duos argenteos, peccat contra iustitiam, & tenetur restituere illum excessum.

Probatur ratione iam facta. Lex ciuilis iusta obligat in conscientia, sed hæc lex est iusta, cum sit facta à Principe habente auctoritatem, & habito consilio senatorum, qui sunt periti in negotijs, & litibus, & norunt probè labores, & industrias, ac studia aduocatorum, Et maxime necessaria bono communi, quia nisi esset pretium taxatum à lege, acciperent aduocati pretia immoderata ex verecundia litigantium, cupiditate vincendi, qua accensi nullus parcunt expensis, modò euadant victores (vt dimittamus interim cupiditatem ipsorum aduocatorum) vnde obligat in conscientia, & qui aliter agit peccat contra iustitiam, & tenetur restituere.

Secundò, Etiam si modò esset magna fames in populo, qua triticum redderetur pretiosissimum, qui venderet illud vltra taxationem legis, peccat contra iustitiam, & teneretur ad restituendū, ergo etiam si demus aduocatis, petitiones modò esse maioris valoris, quàm tempore Regum Catholicorum, nihilominus non possunt excedere pretium legis.

Tertiò, Multæ petitiones fiunt quoque ab aduocatis, quæ non valent, nec vnicum argenteum, iudicant tamen ipsi tata conscientia se recipere duos, quia lex taxauit hoc pretium, ergo similiter, etiam si aliqua plus valeant, pretium iustum illarum erunt duo tantum argentei, cum lex ita constituerit. Non enim debet lex singulis rebus sua pretia taxare, sed illud quod omnibus magis accomodetur, & quo posito quod videtur in vna re deficere, in alia recipiatur.

Quartò, Licet ego possem seruare triticum vendendum tempore quo carius vendatur, potest Princeps ob bonum commune me compellere, vt vendam illud modò pretio currenti, sed ad bonū Reipub. spectat, vt lex ista, ita seruetur, ergo cum sit constituta à Principe obligat in conscientia.

Probatur minor, quia inter litigantes multi sunt pauperes, qui si maius pretium deberet reddere, plus damni reciperent ex expensis, quàm utilitatis ex lite, etiam si euaderent victores. Nec est committendum aduocato, vt à diuite plus accipere possit, quàm à paupere, cum in propria causa nemo sit æquus iudex, nolentque patrocinari pauperibus, si ab illis minus essent accepturi.

Quintò, fatentur ipsi aduocati teneri iudices in foro exteriori ad iudicandum secundum istam legem, & condemnare aduocatum vt restituat, ergo lex ista iusta est. Probo consequentiam, quia ex D. Thom. sup. q. 60. art. 1. ad 1. iudex non debet iudicare, iuxta legem iniustam, cum lex iniusta non sit lex, sed corruptela.

Denique in hac parte sūt variæ opiniones, quidam enim aduocati existimant legem istam non obligare, Theologi verò omnes, & Iurisperiti, & nonnulli etiam aduocati contra sentiunt, in re autem dubia non debent esse iudices ipsi aduocati, cum nullus sit in propria causa æquus iudex: imò in re dubia iudicandum est in fauorem legis ex D. Thom. 12. quæst. 69. art. 9. ad 2. vbi ait:] Si dubiū sit, an in casu particulari lex obliget, debet quis,

aut legislatorem consulere, aut secundum verba legis agere.] Quid quod ferunt viri grauissimi, Regem consultum esse de hac lege, & illam confirmasse.

Conclus. posita intelligenda est præcisè de petitionibus ordinarijs, nam si aliquis alias operas impendat aduocatus in progressu causæ, deberur illi merces pro ratione eorum, quæ præstat, ita vt neque in illa excedat.

CONCLUSIO II.

Si pro petitionibus extraordinarijs, & in causis magni momenti aduocatus plus accipiat quàm duos argenteos propria auctoritate, si non excedat pretium, quod illi taxaretur à iudice, non tenetur ad aliquid restituendum.

Probatur. Aduocatus in hoc casu accipit stipendium sibi debitum ab eo, qui debet, nullam ergo facit illi iniuriam neq; iniustitiam, ergo non tenetur ad restituendum. Et confirmatur qui rem suam accipit ab alio, quam debebat apud iudicem exigere, potest quidem peccare eo, quod propria auctoritate acceperit, quæ auctoritate iudicis debebat accipere, non tamen tenetur ad aliquid restituendum: Aduocatus autem in hoc casu accipit rem suam, ergo quamuis possit peccare eo, quod accipiat propria auctoritate, non tamen tenebitur ad aliquid restituendum.

CONCLUSIO III.

Si iudex paratus sit taxare pretium aduocato pro petitione extraordinaria, peccat mort. aduocatus accipiens illud propria auctoritate. Quod si iudex nolit illud taxare, vel agrè, & morosè nimè illud taxet, non peccat aduocatus accipiendo illud moderatum, & quod iudex reuera taxasset.

Probatur prior pars, Quia lex ista præcipit, ne aduocatus illud accipiat propria auctoritate, & meritò, Non enim decuit arbitrio aduocati illud relinquere, cum in propria causa facile homines decipiantur.

Secundò, vsurparet sibi officium iudicis, quod est iniquum. Sed contra hanc partem obuiunt aduocati, ipsos non ita agere ex legis contemptu, sed quia iudex non potest commodè taxatur pretium.

Primò, quia vel est in alio loco, vel si in eodem multis causis occupatur, patiturque damnum aduocatus ex illa mora.

Secundò, quia vt taxet: rectè pretium, debet videre totū processum, & labores aduocati, quod vix potest: & hac de causa aduocati postulant à litigante, id ipsum, quod reuera iudex taxasset. Qui verò non agit contra legem ex contemptu legis, sed ex iusta causa, non peccat ex D. Thom. inf. q. 189. artic. 6.

Tertiò, hæc lex quo ad hanc partem, cum difficile obseruari possit inoraliter est cõfenda impossibile, cum in moralibus appelleretur impossibile, quod est maxime difficile, lex autem impossibilis non obligat. can. Erit autem lex. dist. 4. Sed hæc facile diluuntur: Incõmoda enim legis, quæ seculo offerunt

afferant subdito, non deobligant illum ab obedientia legis, nisi obseruare illam sit contra salutem, vt docet idem D. Thom. 1. 2. loco cit. Sed solum licet subdito illa incommoda proponere Legislatori, si commodè possit, sin minus debet obedire: In hoc autem casu Rex Philipp. consultus, legem istam confirmatur, Adde illa incommoda nulla esse nam in causis magni momenti iudex in eodem loco existit, & aljs leuioribus dimissis illis attendit, diligenterque vidit processum ad rectè iudicandum, & labores simul, ac industrias aduocati.

Nec valet. Quod afferunt, difficile taxari pretium à iudice, esse quæ laboriosum, id expectare, quia si ex quacūque difficultate, & labore liceret leges transgredi, multæ sunt leges tam diuinæ, quàm humanæ ista difficiliore, quas tamen non licet propterea violare: Minus valet, iudices immorari, propterea enim affirmamus in altera parte conclus. Quando iudex ægrè, & morosè nimis se habet in taxando huiusmodi pretio, tunc posse aduocatum accipere illud moderatum.

Primò, quia mora, & culpa iudicis non debet Aduocatus pati damnun.

Secundò, quia non est animus legis, vt iudex, ita morosè taxet pretiū, vt aduocato mora illius noceat. Vnde in hoc casu Aduocatus iste non agit propriè contra legem: imò nec agit contra iuramentum de seruandis legibus, & ordinationibus, cum lex ista hoc modo sit accipienda, vt ne iudex sua mora noceat aduocato.

Nunc ad argum. initio proposita. Ad primum respon. non esse vile pretium, cum in istis petitionibus ordinarijs parum laboris communiter recipiant, quod si aliqua sint quæ aliquem laborè afferunt, alia sunt quæ ferè nullum. [Vaya lo vno per lo otro.]

Ad secundū dico, in alijs rebus variatum esse pretium legale auctoritate eiusdem legis, adhibita matura consideratione, & docente experientia, ita oportere: at in pretio aduocati nil lex mutauit, sed illud reliquit intactum, habita etiam diligenti super ea re Principum, & Senatorum deliberatione, Quod patet: primò, Quia lex illa ne aduocatus recipiat vltra vigesimam partem summæ quantitatis litis, ita vt illa non excedat quantitatem 3000. dipondiorum, non est mutata mutatis temporibus, nec propterea cōqueruntur aduocati, vel damnant illam.

Secundò, lex illa 10. ne recipiant aduocati annua stipendia, nisi fuerint taxata, quia molestæ erat, & voluit princeps illam corrigere, corrigitur eodem loco leg. 12. vt sufficiat singulis annis proponere aduocatum præsidi, & auditoribus stipendia, quæ habet, at hanc l. 17. de duobus argenteis nō mutant, vel in minimo iota. Nec valet quòd dicunt legem illam de annuis stipendijs potuisse, ita corrigi, legem verò de duobus argenteis non potuisse, hoc enim ridiculum est, cum facillimum fuerit principi aliquid illi addere, vel detrahere, si vidisset expedire, Et merito nulla facta est mutatio in ista lege.

Primò, quia etsi tempore Regum Catholicorū, quando fuit edita, duo argentei erant maius pretium quam nunc, attamen illo tempore non erat centesima pars litium, quæ modo est, quo fit, magis lucrentur nunc manente eodem pretio, quàm tunc. Dicunt aduocati, creuit numerus causarū, creuit, & numerus aduocatorum. Sed contra hoc dico in primis, etiamsi creuerit numerus aduocatorum, nihilominus vniciūque plures se nunc of-

ferre causas. Præterea sicut in alijs rebus abundantia reddit eas viliores, ita eo ipso quo tot abundant aduocati, debent stipendia eorum viliora esse, & consequenter, merito etsi pretia aliarum rerum mutata sint: stipendia autem eorum nō sunt lege mutata.

Ad tertium respondeo, officium aduocati esse quidem necessarium Reipub. sed ipsum non esse ministrum Reip. sed solum litigantium. Quo circa non debet Respub. illorum statum sustentare, sicut iudicum. Sed sufficit taxet illis pretiū, quod à litigantibus accipiant. Et quemadmodum cum imponit pretium tritico, vel alijs rebus, non curat dignitatem, vel statum euentis, aut venditū, sed solum ualorem tritici, ita quando constituit pretium aduocati, non curauit dignitatem, vel statū illius, sed solum ualorem patrocinii.

Dico secundò, Aduocatos præter istas petitiones ordinarias, alia præstare in suo munere verbo, vel scripto, quibus multum lucratur, & suum statum sustentare valent, ex petitionibus enim ordinarijs solis nunquam tot cumularēt opes, quos videmus in illorum domibus abundare.

Denique licet debeat status eorum honorificus esse, non tamen in eo faustu, & pompa, quam videmus eos appetere, volentes attingere, & excedere faustum nobilium, & magnatum, moderentur sumptos superfluos, & sufficient stipendia taxata illorum statui.

Ad quartum dico, illud argum. fauere nostræ sententiæ. Etenim cum ex istis petitionibus quædam sint maioris laboris, aliæ minoris, non debuit taxare lex diuersa pretia, omnes enim iudicarent aduocati laboriosas, sed taxatum est pretiū quasi medium, & moderatum inter illas, quod illarum ualorem parum plus, vel minus attingit.

Ad quintum respond. illud quoque fauere nobis: nā eo ipso quo quædam leges ex antiquis correctæ sunt, hæc verò de pretio aduocatorum non est correctæ, nec in minimo immutata, ostenditur, velle legem illam in sua vi, & robore permanere. Quod pertinet ad legem de duello. Illa non approbat duella, sed tantum præscribit qua ratione esset de illis iudicandum, quando permittebantur, vnde deficit modò illa lex, quia deficit materia, circa quam versetur, at nō deficit materia: circa quam versetur lex ista aduocatorum.

Ad vltimum dico, multos aduocatos peritos, & timentes Deum illam obseruare, quod si qui ex his nōnunquam aliquid vltra duos argenteos accipiant, accipiunt illud non pro petitione illa ordinaria, se pro alijs operibus, quæ præstant litiganti, quod diximus licere: Quod verò aliqui accipiant vltra istos argenteos pro sola petitione, mirum nō est, cum multi quoque sint, qui contra legem naturalem, & diuinam operentur. [Multi enim sunt vocati, &c.] Nec valet, quod aliqui dicunt, ab hac lege esse ab aduocatis supplicatum, & appellatum.

Hoc enim confirmat nostram sententiam. Quia si ab illa lege supplicatum est, vt dicunt, cum proposita ista supplicatione Regi, & ipsius consilio mutata non sit, eo ipso manet magis confirmata. Multò minus valet, Regem non ignorare multos aduocatos agere contra istam legem, & tacere: quasi videatur consentire. Quia similiter dicam, nosse Regem querelas aduocatorum, nec propterea mutasse legem.

Secundò dico expedire multoties, vt aliqua superiores dissimulent, iuxta illud D. August. 1. de lib. arb. [Lex ista, quæ regendis ciuitatibus fertur,

tur, multa cōcedit, atque impunita relinquit, quæ per diuinam prouidentiam vindicantur.]

Dico tertio proculdubio punirentur aduocati, si litigantes illos accusarent, & compellerentur à iudicibus restituere: nō tamen proceditur in hoc ex officio, quia non expedit, vt colligitur ex l. 1. §. fin. ff. de vari. & extra ordin. cognit.

DE PARTICULARIBVS Stipendij, causarum.

Circa legem secundo loco positam de stipendio litis, quæ est 18. obseruandum est, differre illam à lege illaque tertio loco posita est, quæ est 10. ita vt lex illa 18. loquatur de stipendijs, quæ pro singulis causis potest recipere aduocatus: lex verò decima de stipendijs annuis, quæ potest recipere pro occurrentibus in anno. His leges ita distingui patet primò, quia pretium de quo l. 18. sumitur aliquando ex vigesima parte litis, nec oportet taxari illud à iudice pretium verò de qua l. 10. est taxandum à iudice: Secundò, pretium de quo lex 18. non potest recipere aduocatus nisi finiatur lis, vel eo modo quem lex ibi præscribit, at pretium, de quo l. 10. recipitur etiam si nulli liti patrocinetur modo nō steterit per ipsum: cui consonat l. Qui operas §. Aduocati. ff. Locati. & l. fin. C. de condit. ob causam. Tertio, si aduocatus cœperit iam videre scripturas sui clientis non potest conuenire cum illo de stipendio, de quo lex 18. vt habetur l. 7. eodem tit. Et can. infames, §. Præterea 3. quæst. 7. Quia visis scripturis, iam est, vt dicemus, quasi captus cliens. At verò de pretio, de quo l. 10. possunt conuenire aduocatus, & cliens, quæ ad eis liberit. Quarto, si cliens & aduocatus cōmenerint in stipendio, de quo l. 18. debet solui quarta pars in principio litis, annum vero stipendium, de quo l. 10. quando & quomodo ipsis liberit.

Denique si aduocatus deserat causam iam inceptam, tenetur restituere clienti stipendium, de quo l. 18. eo modo, qui explicatur l. 22. at stipendium, de quo l. 10. potest aduocatus recipere, & si causam deserat pro rata portione, sicut famulus stipendium pro rata temporis, quo seruiuit. Hoc posito, istam 18. loqui de peculiari stipendio singularium causarum, cum in illo possint conuenire aduocatus, & cliens inter se, videamus.

QUAE CONDITIONES seruande sint in stipendio, quod recipit aduocatus ex peculiari aliqua causa, & lite.

Variæ assignantur in huiusmodi stipendio conditiones, tam in iure communi, quam in particulari Castellæ: Prima est cuius iam meminimus, vt cōuentio fiat antequam videat aduocatus scripturas, & merita causæ. Hæc habetur loc. cit. eodem tit. l. 7. cuius ratio est, quia illis visis, manet litigans quasi coactus ad conueniendum cum illo, ne forte si ipsum deserat, patrocinetur contrariò, aperiatque illi secreta causæ: Est quidem hæc conditio honesta, sed non obligat ad restitutionem, si post inceptam causam conueniant, & pretium in quo conueniunt moderatum sit, & iustum: Imò hæc conditio vix seruari potest, quia aduocatus,

vt videat primò an causa illa sit iusta, & suscipienda, secundo, quo labore, & studio in ea opus sit, & quod pretium mereatur, debet necessario videre prius scripturas, & merita causæ.

Secunda conditio est, ne fiat pactum de quota litis, id est, vt detur illi quinta pars, vel quarta, ita habetur l. item C. de procur. l. sumptus, ff. de pactis, l. si qui. Cod. de postul.

Tertia conditio. Ne paciscantur, clientem daturum aduocatio Palmarium i. aliquid ultra stipendium pro palma, & victoria litis, ita colligitur ex l. sumptus, ff. de pactis, & ibi Glossa. Et ex l. 1. ff. de vari. cognit. Et merito præcipiuntur hæc due conditiones, ne aduocatus cupiditate coræ litis, vel palmarij niteretur per fas, vel nefas obtinere victoriam. Quamuis Syll. verb. Aduocatus. §. 19. & Nauar. suo Minu. cap. 25. nume. 30. sequentes Alexan. & Salyc. in ista l. sumptus, volunt posse recipi palmarij in parua quantitate; Sed leges omnino id videntur prohibere; & ratio istarum legum, ne fraude, vel dolo caperet aduocatus victoriam, illud omnino negat.

Ultima conditio est, ne aduocatus aliquid accipiat pro asseruanda victoria, nec suscipiat litem agendam suis expensis, sequeretur enim idem incommodum, vt quacunque via, & fraude niteretur vincere. Hæc conditiones saltem Theologorum consenti, ita seruandæ sunt, vt si contra aduocatus aliquid recipiat, teneatur ad restituendum, præter illam primam, de cœnueniendo ante inceptam litem, vt dictum est. Similiter, si quid recipiat ultra vigesimam partem, & summam 3000. dipondiorum, tenetur illud restituere, nec villo titulo potest aliquid ultra accipere, quia aperte habet lex, vt pro stipendio præstet, quidquid debet fidelis aduocatus. Vbi non significo, posse in quacunque lite accipere vigesimam partem, sed non posse ultra vigesimam, sed infra, pro ratione causæ: In quo non dissident à nobis aduocati.

DE STIPENDIIS Annuis.

Circa legem, Tertio loco positam, quæ est 10. & pertinet (vt constat) ad stipendium annuum obseruandum est in primis; Non teneri aduocatum propter stipendium annuum patrocinari causis particularibus occurrentibus nisi conferatur illi aliud stipendium, de quo lex 18. Probatur enim, Quia lex ista 10. non obligat aduocatum, vt pro isto stipendio annuo faciat, quicquid debet fidus aduocatus, vnde vt id faciat aliud stipendium peculiare meretur: illud certè de quo lex 18. Secundò, quia stipendia annua sunt exigua, nec excedunt 2000. vel 3000. dipondia, pro quo stipendio obligare aduocatum ad omnes causas occurrentes, esset graue, & inæqualitas.

Sed obijciens, habetur in ista lege, vt in taxatione istius pretij habeatur ratio causarum, quæ versimiliter in anno occurrere possunt, vnde videretur lex obligare aduocatum sub illo stipendio ad omnes causas occurrentes. Dico legem istam seipsam explicare. Habet. n. in sententia: [Quia aduocati in fraudem legis, quæ imponit pretia patrocinij, (nempe legis 18.) Hæc stipendia annua recipiunt, vt accipiant, quod non possunt per leges, ne huiusmodi fraudes contingant, iudices taxent illis stipendia, ita vt computatis in vnum stipendijs, quæ pro singulis causis accipiuntur, & hoc annuo

annuo stipendio, reddatur quantum possibile fuerit advocato iustum illud stipendium, quod pro quolibet lite potest accipere.] Quo fit, ut advocatus, ab illo à quo recipit annum stipendium, non possit tantum accipere, quantum ab alijs extraneis, cum illud sit, quaedam pars pretij particularis causae.

Secundò, quia hoc stipendium annum recipit advocatus, siue sint lites, siue non: si ille igitur occurrant, debet in illis annum illud stipendium computare in partem. Nec sunt audiendi, qui dicunt dari hoc annum stipendium advocato, ne possit patrocinari parti contrariae: hoc enim esset iniquum, & ad quod, nec potest advocatus obligare se ipsum, cum possit accidere, ut teneatur patrocinari parti contrariae: sed illud suscipit, ut patrocinetur illi parti in causis occurrentibus, & in partem stipendij earum, quae occurrunt, per accidens autem est, quod non patrocinetur parti contrariae.

Observandum est. Secundò, quae hic dicimus, annum stipendium non esse integrum pretium causarum particularium, quae occurrunt, intelligenda esse, quando advocatus convenit de illo pretio annuo, cum viro experto, cui perspicuum est hae conventiones annui stipendii, quod efficiant: etenim si contrahat advocatus cum rustico, teneatur illum admonere, praeter annum illud stipendium, si causae particulares occurrant esse quoque ipsi pro illis stipendium reddendum, quia aliter rusticus ille cum sit ignorans, existimabit pro illo solum stipendio annuo esse sibi patrocinandum in quacunque lite occurrente, nec aliter forsan stipendium illud conferret, sed esset involuntarius, propter quod tenebitur in causis illius, vel pro illo solo pretio agere quod debet fidus advocatus. Quia in omni contractu iudicandum est semper, contra eum qui potest, & debet explicare ea, ad quae seipsum obligat, nec explicavit.

Observandum est tertio, Advocatum recipientem annua stipendia nisi à iudicibus, vel expressè approbata fuerint, peccare, quia agit contra legem iustam, tenerique ad restituendum acceptum quando in nulla adhuc lite illi clienti patrocinatus est, quia nullus est titulus quo possit illud accipere. Quod si iam in aliqua causa illi patrocinatus sit, quae merebatur tale stipendium, non tenebitur, sicut diximus in petitionibus extraordinarijs. Denique ex dictis fit, Quando leges praecipunt ne advocatus recipiat aliquid ultra pretium taxatum, neque xenia i. albricias, ut habetur l. 29. eiusdem tit. intelligendum esse, non de pretio annuo, sed de illo peculiari, quod conferretur pro causis particularibus, de quo lex illa 18. lex enim illa 29. referenda est, ad proximiorum praecedentem illam, qualis est lex 18. & non l. 10. quae ab illa 29. longius distat.

DE DONARIIS, ET MUNIFICIIS, quae conferuntur iudicibus, & Advocatis.

IN legibus quarto loco positus de donarijs, & munificiis duo continentur, unum est ne talia accipiant, alterum verò, ut accepta teneantur restituere in duplo, aut quadruplo, & suspendi ab officio. Quod spectat ad has poenas Soto lib. 1. de iust. q. 9. artic. 9. ad 4. arbitratu ministrorum iustitiae

ante ullam condemnationem teneri ad luendas has poenas: existimat enim poenas istas conventiones potius esse quam poenas, ita ut qui vult officium illud sub hac conditione illud suscipiat. Cui fauere videtur l. vlt. lib. 2. Ord. tit. 3. ubi positus illis poenis additur: [De manera que desde luego sea obligado in foro conscientiae à pagar la dicha pena.] Sed communis sententia recentiorum, licet fateatur leges istas, quo ad aliquid esse conventionales, quo ad poenas tamen docet esse verè poenales, & ita non obligare donec adveniat condemnatio, particulam verò quam addit lex ista Ordin.] in conscientia, an possit lex humana apponere dubium est, nec receptum ab ipsomet Soto, saltem constat non fuisse in vlt. qua forsitan de causa non est addita in nova Recompilatione.

Maior difficultas est: [An teneantur restituere ea, quae à litigantibus accipiunt ante ullam condemnationem?] Et quidem licet certum sit eos peccare mort. cum faciant contra legem iustam, & contra iuramentum de non accipiendis istis muneribus, nihilominus stando in iure naturae certum etiam est, non teneri ad illa restituta, si gratis, & liberè ipsis conferatur, cum nil tam naturale, quam voluntate domini, dominium suarum rerum in alium transferri. Tota ergo difficultas est, [An stando in iure humano teneantur ad ista restituenda?]

Multis videtur non teneri ad restituendum. Primò, leges quae obligant ad restituendum accepta, continent haec verba: [Ut accipientes illa sint inhabiles ad illa accipienda,] ut videre est in legibus pertinentibus ad filios illegitimos: at haec leges advocatorum, solum habent ne fiant istae donationes, non tamen habent ut sint inhabiles ad illa accipienda: ergo.

Secundò, istae leges sunt poenales, ergo non obligant ante condemnationem. Quod si poenales non sint quo ad hanc partem ne recipiantur munera, saltem fundantur in falsa praesumptione iuris: prohibent. n. illud, ad moderandam avaritiam ministrorum, & ne fiant involuntariè, sicut eorum communitè fiunt, quando ergo deerit haec praesumptio iuris, ita ut moderatè fiant, & omnino liberè, & gratis, poterunt tuta conscientia retineri.

Tertio, iudicibus & alijs habentes stipendia Rei pub. hoc prohibetur, quia iam habent illa stipendia, ergo adubeati, & alii ministri, qui non habent publica stipendia Rei pub. poterunt illa accipere.

Alii ex discip. D. Thom. distinguunt ea, quae donantur advocatis, & ministris iustitiae, ita ut quaedam donentur per modum liberae donationis, quae vocamus. [Praesentes,] alia verò, quae & si gratis dantur, dantur tamen ratione pretij, & stipendij sui laboris, ut si daturus scribae 2. argenteos conferat illi 3. vel 4. etiam si scriba dicat sibi non deberi nisi 2. Hoc posito dicitur hi duo.

Primò, per donationes illas primi generis non transferri dominium, sed teneri illas accipientes ad restituendum ipso facto, & ante omnem condemnationem. Probant primò, Leges conventionales obligant ipso facto, & ante omnem condemnationem, ut si maritus legaverit uxori 10. ea lege ne nubat, si nupserit, teneatur ipso facto illa 10. restituere: sed leges impediens istas donationes sunt conventionales, continent hoc pactum, ut qui vult esse minister iustitiae, sub illa conditione illud officium recipiat, ergo.

Secundò, sicut lex irritans contractus pupillarum est iusta, & obligans ipso facto, quia ita expedit

pedit ad bonam gubernationem, ne dilapident bona sua, ita hæc lex de non recipiendis donariis expedit maximè gubernationi, & bono communi, ad vitandam cupiditatem iudicū, & ministrorum, & prodigalitatem temerariam Hispanorū. Solent enim Hispani temerè bona sua effundere. Et ultra quam possunt iuxta suum statum: tum vt habeantur liberales, cum sint gloriæ cupidi, tum vt euadant victores.

Dicunt secundò, per donationes secundi generis transferri dominium, nec sic accepta ratione stipendii esse ipso facto restituenda, donec adueniat cōdemnatio: Quod probant argum. præced. opinionis.

Secundò, quia quæ sic accipiuntur, solent esse in parua quantitate, nec afferunt damnum illud, quod afferrent donationes illæ primi generis. Denique, quia velle obligare officiales, & ministros iustitiæ, ad hæc minima ipso facto restituenda, esset nimis emungere, & elicere sanguinem, maximè cum id adeò in vsu positum sit, vt lex humana quoad hanc partem iam videatur abrogata.

Alijs, & eruditjs quidem viris distinctio hæc non probatur.

Primò, quia illi istæ eodem modo, & eisdem omnino verbis damnant vtramque donationem istã, Vbi autem lex non distinguit, neque nos distinguere debemus.

Secundò, cum lex, quæ vult concedere aduocatis sculenta, & poculenta in parua quantitate illud exprimat, si iudicibus scribis, & alijs ministris voluisset lex concedere excessum aliquem stipendii, illud certè expressisset at nil habet, sed oppositum omnino.

Tertiò, sicut expedit bono communi vt per donationem primi generis non transferatur dominium, ita vt neque per donationem secundi generis, ergo eodem pacto erit de vtraque iudicandum. Probatur antecedens, quia si ministri iustitiæ intelligant, se non teneri ad restituendum excessum pretii sibi taxati à lege, nisi condemnatos, accipient in magna quantitate, cum graui damno litigantium, conferrent enim illis maxima dona per modum pretii.

Quartò, Hæc sententia, dicit pugnantiã, nam si est stipendium, quo modo est libera donatio, & e conuerso. Denique iuxta illam solis iudicibus quibus Respub. sua stipendia confert, nil liceret accipere, alijs verò liceret, quod est maximum incommodum.

Vnde inferunt authores huius sententiæ probabile esse, quidquid ab his accipitur dono gratuito, & libero, per quodcumque genus donationis illud conferatur, non teneri ipsos ad restituendum, nisi adueniente condemnatione, cum illi istæ prohibeant quidem huiusmodi donationes non tamen reddat istos officiales inhabiles ad illa accipienda, maximè inquit si dentur iam finita lite, quia si in principio, vel progressu litis, reuera, & moraliter nõ dant illa liberè, & gratis, sed quia vident aduocatos, & ministros non rectè prospecturos causæ ipsorum, & sicut debent, nisi collatis donarijs, vnde quasi inuiti illi dant ad redimendã suam vexationem, quod genus inuoluntarij sufficit ne transferatur dominium.

Ego in his opinionibus illud probabilius credo, stando in iure humano ministros iustitiæ, & aduocatos quæ legibus istis ipsis prohibentur nullo modo posse recipere, nec retinere, sed ipso facto teneri ad illa restituenda. Cum lex civilis iusta, & expediens bono communi, qualis hæc est,

habeat vim ad impediendam translationem dominij, etiam si liberè, & omnino voluntariè fiat, vt in primogenituris & pupillis, quod verò illam impediatur, patet ex l. ult. 2. lib. Ordin. tit. 3. Quia etiam negari non potest, moraliter loquendo, litigantes non conferre ista donaria omnino gratis, sed quia vident ministros, quorum opera indigent, aliter non rectè, & diligenter exequuturos suum munus.

Vbi quatuor hæc obseruanda sunt, Primò, leges scribarum eodem modo esse intelligendas, quo leges aduocatorum, ita vt teneantur ipsi quoque restituere, si quid accipiant ultra iustum pretium. Nec excusantur, quod aduocati nullum stipendium ipsis conferant: hoc enim non concedit eis, vt iustum pretium excedere possint, taxatum verò à lege iustum est.

Secundò, iudices nil omnino posse accipere, cū omne genus donarij ipsis sit prohibitum, aduocatos verò illa sculenta, & poculenta, quæ in parua quantitate ipsis conceduntur posse, alio nullo modo, quia quæ ipsis conceduntur à lege, sunt iustū pretij suorum laborum, & munerum, vltra iustū verò pretium, quidquid accipitur in omni genere contractus, & negotij, iniquè accipitur, & restituendum est.

Tertiò, aduocatos, & alios ministros iustitiæ, qui singulis annis suas ordinationes iurè: si transgrediantur illas quas iurant in particulari, peccate mort. & esse periuros, si verò illas quas iurant in cō. nuni, non esse periuros, neq; peccare mort. nisi pro qualitate, & ratione materiæ quam illæ ordinationes respiciunt, sic enim censendi sunt illas iurare. Denique obserua, cōfessarios circa hæc ita debere se gerere, vt quando aduocati, iudices, vel alij ministri ad ipsos accesserint, sciscitetur ab eis, quas prohibitiones ac leges habeant, & an illas seruauerint, vel acceperint aliquid cōtra illas, quibus ab ipso met penitente propositis iuxta doctrinam hic positam iudicabunt ad quid teneantur, Non enim tenentur cōfessarij scire leges, & statuta omnium statuum, debent tamen probè nosse, illis à singulis statibus propositis, & indicatis, iuxta regulas conscientiæ, quando vnusquisque in suo statu peccat contra charitatem, vel iustitiã, & quando teneatur ad restituendum, vel secus.

Ad argumenta primæ opinionis. Ad primum dico, non semper oportere, vt lex irritans donationem reddat inhabiles personas, sat est prohibeat donationem tanquam iniquam, & præcipiat statim acceptū restitui, quo modò se hęc hæc lex.

Ad secundum dico, leges istas qua parte recipiuntur addi duplum, vel quadruplum, esse penales, & ex hac parte non obligare, nisi adueniente sententia, at qua parte volunt nil accipi vltra stipendium taxatum, non esse penales, sed conuentionales, nec nisi alicui falsæ præsumptioni, sed æquitati, vt solum recipiatur pretium iustum.

Ad tertium respondeo, leges istas omnes, iudices, & officiales obligare, cū omnes habeant iam sua iusta stipendia taxata, quamuis maiori vinculo illos, qui publica accipiunt à Respub. Hæc de Regno Castellæ.

In hoc nostro Regno Valentino, quamuis per leges illas quas adduximus Iacob. primi, Alfonsi primi, Petri primi, & aliorum sint taxata pretia aduocatis, vsus tamen habet, vt aduocatus cum litigante possit liberè conuenire, & citra fraudem, vel dolum exigere stipendium, qui vsus reddit ipsos tutos in conscientia de quocumque stipendio conueniant, modò in primis ab sit fraus.

Secundò,

Secundò, ne fiat conventio de cora litis, cū hoc omni iure sit prohibitum, nec derogatum, quia prohiberetur omnino a superioribus quotiescūque illud deprehenderent.

Tertio, ne instituantur ante victoriam cēsus vel quid simile ex stipendio promisso sed solum red datur, victa lite: quia census debet institui in pecunia numerata, vel quę iudicio prudentum habeatur tanquam actu numerata, vt vult constitutio Pii V. quę in hac parte habet vim, & robur, vt videbitur in Volu. sequen. agentes de censibus, at quod promittitur aduocato victa lite, ante victo-

riam illius, nec pecunia numerata est, nec pro tali tunc habenda.

Scribæ verò, & similes ministri, quibus tam in curia Ecclesiast. quàm Regia, & seculari taxata sunt stipendia, & pretia, non possunt ultra illa aliquid accipere, sed tenentur ad restituendū quidquid ultra illa acceperint.

Cum hæc multoties à superioribus innouentur, & in publico loco curia affigantur, quo ostenditur, legislatorem velle illa omnino obseruari, & quidquid ultra recipitur indicare iniuste acceptum.

QVÆSTIO LXXII. DE CONTUMELIA.

EX damnis, quę proximo inferuntur, quedam nocent illi in corpore, alia in bonis, alia verò in honore, & fama. Explicatis his quę nocent in corpore, vel bonis. agit, modò D Thom. de his, quę nocent in honore, & fama, Seruauit autem hunc ordinem, vt prius egerit de damnis quę inferuntur proximo per actus, & opera, deinde de his quę inferuntur per verba. Rursum quoniam verbis nocere possumus, aut in iudicio, aut extra iudicium, agit prius de his quę nocent in iudicio, deinde de his quę committuntur extra iudicium de quibus hac quæstione, & sequentibus. Sunt autem vitia quę consistunt in verbis extra iudicium. Contumelia, Detractio, Susurratio, Irrisio, & Maledictio, de quibus nunc differit prætermisit verò infamiam seu Murmurationem quia Murmuratio qua proximus infamatur reducitur ad hæc vitia velut imperfectum, ad perfectum. Nam si Murmuratio sit ad de honorandum proximum in præsentia, ipsius reducitur ad Contumeliam si verò ad denigrandam famam ipsius absentis, reducitur ad Detractionem. & sic de alijs, Primum igitur omnium agendum est de contumelia, quę in his grauior culpa.

ARTICVLVS I.

Utrum contumelia consistat in verbis.

Obseruemus primò, dimissis variis significationibus, & æthnologicis harum vitiorum contumelia, & conuittium de quibus Iurista ff. de iniurijs, l. prima, & leg. I. em apud Labeoneu, & Soto lib. quinto, quæstio. 9. articulo primo, quę nil ad Theologum pertinent, contumeliam, & detractionem, quę sunt præcipuè species iniurię, quę inferuntur proximo per verba extra iudicium, ditin gui parim ex obiecto, partim ex modo. Ex obiecto, quia contumelia fert nocementum in honore, detractio verò infamia.

Vnde quemadmodum honor est cultus vel reuerentia exterior, quę alicui exhibetur, propter aliquam excellentiam quę in ipso est, veluti virtutem, scientiam, dignitatem, vel quid simile, fama verò, vt habet Glossa cap. Vestra. De cohabit. clericor. & mulierum est illa se dignitatis status, moribus, & vita comprobatus, vel vt communiter diffinitur à Theologis, clara notitia, optimaque existimatio quam de nobis alii habent, Ita quoque contumeliam seu conuittium esse, quotiescunque alio verbo vel facto læditur frater, in cultu, & reuerentia illa exteriori quę ipsi debetur.

Detractio verò est quando aliquid dicimus, vel efficitur, quo optima fratris opinio, & existimatio lædatur. Rursum sicut fama, & honor nõ sunt semper coniuncta, exhibetur enim quandoque alicui reuerentia, de quo sinistrè iudicamus, & cõtra, rectè de aliquo quandoque iudicamus, cui aliquid quem honorem non deferimus, quia famulus, vel seruus noster est, ita potest committi contumelia sine detractioe, & e conuerso.

Differunt secundò, quia contumelia communiter inferuntur in præsentia, vel cum notitia eius qui conuittiamur: detractio autem in absentia, habet .n. se hæc duo vitia in modo sicut rapina. & furtu.

Obseruemus secūdo, cum honor debeat excellentiæ fratris, priuimusque illum honore, & afficiamus contumelia quando obicimus illi, vel manifestamus aliquem defectum, & indignitatē, quia excellentia ipsius minuitur: posse huiusmodi defectum vel indignitatem fratris indicari, bifariā: Primò, & regulariter verbis, cum hæc propriè instituta sint ad conceptus animi nostri exprimendos. Secundò, factis, quando vtimur illis tantam signis, & aliquid facimus in contemptum eius, nitimurque illo facto, vt iudicetur ab alijs indignus honore, & reuerentia. Rursum factis quoque possumus fratrem contumelia afficere bifariā. Primò per se, & directè, ac immediatè, quod accidit, quando aliquid facimus, quia, & fratrem vilipendimus, & volumus, vt ab alijs etiam contemnatur, vt qui fores domus illius infringit ad illum

illum de honestandum : Secundo modo indirectè, & mediatè: non quidem manifestando illo facto aliquem defectum fratris, vel contemnendo illum, sed expoliando ipsum eo bono quo excellat, & cuius causa erat in honore. Vt qui diuitem, qui propter suas diuitias est in honore, illis expoliat, aut qui sapientem, qui ob suam sapientiam erat in pretio lædit in cerebre, hi directè quidem lædunt fratrem in diuitijs, & mediatè, & quasi consequenter in honore, cum illis damnis priuetur frater eo bono, & excellentia, propter quam erat in honore, Vnde facta quibus alijs nocemus bifariam possunt considerari, vno modo, vt sunt quædam actiones constitutæ in suis proprijs speciebus, alio modo, vt fiunt ad de honestandum fratrem, suntque effectus illius malæ intentionis, & media ad nocendum illi in honore, hoc secundo modo pertinent facta ista ad peccatum contumeliæ, cum fiant ad de honestandum fratrem, sicut cum quis furatur vt fornicetur, actus ille accipiendi alienum est etiam peccatum fornicationis, priori autem modo pertinent facta ista ad suas priuatas species vitiorum. Verbi gratia infringit quis fores alterius vt accipiat bona eius, hoc factum pertinet ad furtum, infringit verò vt ea ratione frater contemptui habeatur, pertinet ad contumeliæ. Similiter: percutit quis fustè alium vt illi lædat, hoc factum pertinet ad percussione, percutit verò animo de honestandi illum, est contumelia: Sunt autem quædam facta, quæ iam ex hominum vsu non fiunt, nisi in vilipèdium proximi, hæc quomodocunque fiant erga proximum, sunt contumeliosa, vt nasum fricare: [Y hazerle vna biga.]

Obseruemus tertio, cum contumelia sit iudicare defectum proximi, propter quem contemnatur, has tres voces contumelia, conuitium, & opprobrium licet frequenter confundantur à DD. & sumantur promiscuè, nihilominus iuxta propriam significationem differre: Defectus enim proximi aut sunt culpæ, & vitia, aut pœnæ, & supplicia quæ aliquis passus est, vt in eo qui publice verbera recepit, aut imperfectiones, vel indignitates, imperfectiones quidem, vel animi, vel corporis, vt esse stultum, fatuum, cæcum, vel claudum indignitates verò, vel natalium, vel status, vt esse illegitimum esse rusticum, vel pauperem, vel oriri ex progenie H. braorum, & similia. Quando obijcimus fratri aut manifestamus culpas vel vitia, est propriè contumelia quando pœnas ac supplicia quæ passus est, vt vocare Petrum [acorado] est conuitium, quando defectus, & imperfectiones animi, vel corporis, aut indignitatem, & vilitatem status, vel natalium, est opprobrium: Sumuntur autem iam voces istæ promiscuè, & pro eodem, quo fit, vt materia contumeliæ, & conuitij non solum sint culpæ, & peccato fratris, verum etiam alijs defectus, qui in viro honesto, & studioso possunt reperiri. Vnde potest aliquis afficere fratrem contumelia non infamando illum, vt qui obijcit illi defectus qui sô sunt vitia nec peccata. Quod admoneo, propter eos qui existimant se non peccare dum verbis fratrem offendunt, nisi quando illum infamant.

CONCLUSIO PRIMA:

Contumelia vt plurimum, & propriè consistit in verbis.

Probatur. Contumelia propriè est iniuria illa qua manifestamus aliquem defectum fratris, & in aliorum notitiam ducimus, vt cõtemnatur: huiusmodi autem manifestatio propriè, & vt plurimum fit verbis, ergo. Maior constat ex 2. obseruatione, Minor. est Arist. in lib. Perhiermenias. & D. Aug. v. de doctrina Christiana.

CONCLUSIO II.

Contumelia aliquando etiam extenso nomine consistit in factis.

Probatur. Contumelia est iniuria, qua manifestamus aliquem defectum fratris, vt contemnatur, sed hæc manifestatio aliquando fit factis, ergo.

CONCLUSIO III.

Hæc tria vocabula, contumelia, conuitium, & opprobrium, conueniunt, & differunt.

Conueniunt, quia quocunque istorum læditur honor fratris, cum aliquis defectus eius exprimitur vt contemnatur. Differunt verò, quia respiciunt varios defectus, vt constat ex tertia obseruatione.

Circa hunc articulum dun se offerunt. Primò.

AN SIT DE RATIONE contumeliæ, vt fiat in præsentia patientis illam.

Caiet. hic, Soto, & Recentiores loco cit. volunt esse de ratione contumeliæ, vt fiat in præsentia patientis illam, aut actu ipso audientis aut saltim intentione, ita vt sit animus inferentis contumeliæ, vt ad illius qui contemnitur notitiam perueniat.

Probant primò, quia ex D. Thom. artic. primo, quæstionis sequentis, contumelia, & detractio eo nomine differunt, quod contumeliosus lædat in honore, & fama proximi cum qua dam violentia, & contemptu illius, detractor verò cum quodam metu, & fraudulentia, sicut diximus de raptore, & fure: sed ad violentiam pertinet vt fiat in præsentia, vel saltim notitia eius cui fit, ad metum, & fraudem vt fiat cum ignorantia, erit ergo de ratione contumeliæ, vt fiat in præsentia patientis, aut actu præsentis, aut saltim animo, & intentione inferentis, de ratione verò detractiois vt fiat occultè, & in absentia eius, cui detrahitur.

Et confirmatur ex D. Thom. hic in corpore, articuli, vbi ait. [In hoc consistere contumeliæ, vt aliquis manifestet defectum alterius, intendens vt veniat in notitiam eius, & aliorum.]

In oppositum est: quia potest quis defectus proximi secretò alteri manifestare, ut condemnetur, & eis, qui læduntur, illud intelligat, quæ manifestatio, cum sit in contemptum, & contra honorem alterius contumelia est.

Pro intelligentia obseruemus primò ex Caiet. hic, inferentem contumeliam, ea intentione, ut alteri innotescat, tribus modis posse se habere, primò, ita ut in facie objiciat, illi suum defectum verbo aperto. Secundò, scripto, & libello infamatorio. Tertio, in aliorum præsentia illo absente.

Obseruemus secundò quæ sunt contra nos, nobis omnino ignorantibus, nullam irreuerentiã nobis irrogare, possunt quidem illam opinionem nostrã apud alios lædere & nocere famæ nostræ, reuerentiã autem nobis exhibendã nil nocet, nisi nobis scientibus illa fiant, aut eo animò ut à nobis intelligantur, imò eo ipso quo desiderat qui mihi illud obiicit à me ignorari, ostendit timere me ac reuereri.

Vnde contumelia, & detractio in materia quidem conueniunt utraque enim manifesta defectus proximi, propter quos, vel contemnatur, vel demigretur optima existimatio illius, differunt tamen, quia contumelia manifestat defectus proximi cum irreuerentiã, & vilipendio ipsius, detractio verò manifestat illos cum timore, & reuerentiã quadam ipsius, sicut diximus de furto, & rapina. Quo fit contumeliam includere quandam violentiam contra honorem proximi, pertinere quæ ad ipsam, ut fiat in præsentia illius actu vel virtute, id est ipso sciente vel ea intentione, ut sciat detractorem verò includere metum, & occultationem in detractore, conuenierique, illi ut fiat cù ignorantia eius cui detrahitur, saltim ex intentione, & animo detrahentis. Ex his manet solum argumentum in oppositum.

hæc quæstio obseruanda est ad confessiones, quia qui manifestat defectus, ita ut nolle illud ab alio sciri, committit solum detractorem, quæ solum confitebitur, qui verò eo animo, ut is cui detraxit, intelligat se ab illo contemni, tenetur hunc etiam animum confiteri, commisit enim, & detractorem simul. & contumeliam, quæ sunt distinctæ. Secundò, dubitatur hic.

AN ISTA TRIA, CONTUMELIA, CONUITIUM, & OPPROBRIUM DIFFERANT SPECIE.

Respondeo non differre: Ita Caiet. Soto, & cõmuniter Thomistæ hic. Et probatur, differentia specifica in virtutibus, & vitiis non sumitur ex obiecto materiali, circa quod versatur, sed ex formali quod respiciunt, defectus circa quos ista versatur sunt quidem diuersi, & distincti specie, habent se tamen ut materiale: formale verò quod omnia ista respiciunt est vnum, nempe honor, & reuerentiã debita fratri, ratio quoque formalis sub qua lædunt ista vitia est, vnica, nempe lædere honorem cum quadam violentia. Ergo non differunt specie vnde D. Thom. qui in his diligentissimus est, & vitia specie distincta sub priuatis, & distinctis articulis solet explicare omnia ista contumeliaz genera vnico articulo complectitur, tanquam ad vnica u specie pertinentia.

Addo tamen. In contumeliis, conuitiis, & opprobriis reperiri posse diuersos gradus secundum Thomam Primum.

magis, & minus, grauior enim contumelia est vocare hæreticum, quam adulterum: grauior seferuatu, vel magno hominum concursu dicta quæ in priuata domo: Propter quod hi gradus, & grauitatis contumeliarum explicandæ sunt in confessione: quia licet non mutant speciem peccati augent tamen maximè illius grauitatem, circumstantiæ autem quæ habent notabilem grauitatem explicandæ sunt in confessione, cum confessio non solum sit iudex verum etiam medicus, qui pro qualitate, & grauitate delicti imponat penitentiam, & qua ratione abstinendum sit à similibus instituat penitentem.

ARTICVLVS II.

An contumelia sit peccatum mortale.

Obseruemus primò, maximè differre peccata quæ consistunt in factis: & ea quæ consistunt in verbis: in illis enim genus attenditur ex solo obiecto, & ex eo quòd iudicanda sunt mortalia, vel venialia, ut furtum ex re aliena quæ accipitur: peccata verò quæ existunt in verbis, cum verba secundum se, & quatenus quædam voces sunt, non sint læsiva, sed quatenus expriment animo proferentis, sint ne illa mortalia, vel venialia ex genere suo, non solum est colligendum ex obiecto, verum etiam ex intentione, & animo proferentis illa. Vnde quando dicitur contumelia esse mortalis ex genere suo, intelligendum est tam ex obiecto quam ex intentione.

Obseruemus secundò, quatuor modis posse contumeliam dici. Primò, & animo, & affectu dehonorandi fratrem. Secundò sine intentione dehonorandi illum sed corrigendi tantum, & corripienti. Tertio proferendo velut facetiam. Quarto, ex quadam incogitantia, ut qui ira corripitur, & ea accensus non tam animo dehonorandi fratrem, quam ex animi promptitudine profert contumeliam. Primus ille modus est propriè, & formaliter contumelia, quia læditur honor ex intentione, alii tres modi sunt materialiter tantum contumeliaz, cum defectus fratris manifestetur in eis sine intentione dehonestandi illum.

Obseruemus tertio, in hac iniuria sicut, & in aliis quæ proximo inferuntur, ex duplici radice considerandam esse culpam venialem, vel mortalem, ex intentione, & ex damno, si intentio sit inferendi graue damnum in honore, etiam si inferatur leue, contumelia illa grauis est, & mortalis, similiter si damnum, & nocumentum in honore graue sit, quamuis leue tantum intenderit inferre, est contumelia grauis, & mortalis, Venialis ergo erit, quando, & damnum leue, est, & intentio quoque inferendi leue.

Obseruemus quartò, Nocumentum in honore bifariã posse accidere, aut simpliciter, quia apud omnes contumelia, vel conuitium iudicetur lædere honorem, aut secundum quid, quia tali loco vel tempore prolatum, aut tali homini habeatur etiã pro contumelia, ut si intelligens facetiam quam alter loco haberet, Petrum ægrè ferre, talis facetia grauis contumelia est, quod si illud ignorem, erit tantum materialis.

Obseruemus vltimò, non adhibentem diligentiam, uel cautelam quam tenetur adhibere, ne fratri suo noceat, si actu, & reuera illi noceat, etiã si non fecerit illud ex intentione, peccare mortaliter.

liter sicut si ex intentione fecisset, quia consentit in defectum illius cautelæ, & diligentia, quam tenebatur adhibere: sicut qui in ludo gladiatorum alium, occideret, quia non adhibuit debitam cautelam. Ex defectu enim diligentia quæ erat adhibenda actus materialis sit formalis, cum consensu implicito, & interpretatiuo.

CONCLUSIO I.

Contumelia, quæ profertur cum intentione ledendi honorem, quæ proprie, & formalis contumelia est, ex suo genere est peccatum mortale.

PRobatur, Quia huiusmodi contumeliis destruitur, & tollitur charitas proximi. Patet, cum charitas sit amicitia, quicquid destruit amicitiam, & pacem, tollit, & destruit charitatem, ac per contumeliam, & conuitia dissoluitur iure amicitia inter prudentes, ergo.

Secundò, Honor, & reuerentia præstat diuitiis, & quiuis prudens ægrius ferret damnum illatum in honore, quàm in diuitiis, sed furtum, & tapina ex suo genere est pecc. mort. ergo, & contumelia, & tanto grauius quanto honor diuitiis præstat.

CONCLUSIO II.

Contumelia materialis ex sola intentione corripiendi fratrem, si cautè, & moderatè fiat, non est peccatum, imò actus studiosus, & licitus.

PAtet, quia cum temporalia ordinentur ad spiritalia, possunt superiores (quàm prudentia dicat) vti honore, & fama suorum subditorum, ad corripiendos eos, sicut vtuntur salute eorum dum illos verberibus afficiunt: Ita Christus Luc. 24. vocauit discipulos illos stultos, Et Pau. ad Galat. 3. O insensati Galathæ, &c. ad correptionem eorum.

In huiusmodi autem contumeliis oportet, seruate hæc tria. Primò, vt dicantur solo animo corripiendi. Secundò, cautè, modestè, & cum magna necessitate, & sibi certò speratur profutura. Tertiò, eo sermone, quo intelligat subditus, non ex ira aut passione, sed ex animo, & desiderio corripiendi ipsum, dici: quæ cum difficile possint seruari, consulit, optimè D. Aug. lib. de sermone Domini in monte, vt sit hæc punitio per verba rara, & cum magna necessitate, & spe utilitatis. Caiet. autem, & Soro admonent, vt prælati omnino ab his abstineant, & aliis correctionibus sine huiusmodi contumeliis vtantur, cum verba prælatorum sint maioris ponderis quam aliorum, malletque subditus verberibus quam contumeliis, affici, Vide D. Basilium in illa verba Psal. 14. [Et opprobrium non accepit aduersus proximos suos.] Et Cicero [Omnis admonitio, & castigatio contumelia vacare debet.

CONCLUSIO III.

Contumelia sacre dicta potest esse venialis, potest, & mortalis, potest etiam omni vitio carere.

SI graue nocumentum inferat in honore alterius, vel simpliciter, & à parte rei, vel secundum

quid, id est ratione temporis, vel personæ, est peccatum mortale, quod si nocumentum illud in honore læue sit, intentio quoque nocendi læuiter, erit solum veniale, quod si nullo modo nocent sed moderatè ac decenter dicant, & focillandi tantum animi gratia, nullum peccatum est: Quomodo ab Arist. 4. Ethic. referuntur facetiæ ad virtutem eutrapeliæ.

Hinc sequitur peccare: grauius principes, & superiores, qui à suis seruis, vel subditis patiuntur proferri facetias, quibus alii in honore læduntur.

CONCLUSIO IIII.

Contumelia per quandam incogitantiam prolata, vel ex ire surreptione, si graue nocumentum inferat in honore, vel molestiam in animo fratris, sunt peccata mortalia, si leuem venialia.

PAtet ex dictis: Vnde mulierculæ, quæ se communibus contumeliis vicissim afficiuntur ex animi irati promptitudine, peccant communiter venialiter: quia illæ contumeliæ communes leue detrimentum inferunt, & intentio non fuit nocendi grauius: Quando autem miscent contumelias graues, scientes, & volentes, peccant, mortaliter, iuxta, illud Christi, Matth. 5. [Qui dixerit fratri suo fatue, & eus erit gehennæ ignis.]

Circa hunc articulum, cum contumelia bifariam communiter fieri possit, aut verbis, aut scripto, videamus primò.

CONTUMELIA VERBIS illata quomodo sit refarcienda.

DVo per contumeliam damna proximo possunt inferri, vnum in honore, per irreuerentiam illam, quam affert secum contumelia, alterum in fama, & bono nomine. Si vna cum contumelia frater infamatus sit, restituenda est illi fama eo modo quo diximus, quæst. 62. art. 4. Nunc qua ratione contumelia illa, & irreuerentia reparanda sit inquirimus.

Dico igitur, si contumelia illata sit in facie, petendam esse veniam ab illo, quem contumelia affecimus, nec aliter conferenda est absolutio: iuxta illud Christi, Matth. 5. vbi agens ad litteram de huiusmodi contumelia ait: [Si offers munus tuum ante altare, & cæc. vade prius reconciliari fratri tuo, &c.] Poterit autem prudens confessor, si viderit poenitentem vitum timoratum esse, & seruaturum promissa, absoluere illum, etiam si non statim petat veniam à fratre læso, sed deinde quesita, & non expectata opportunitate. Caiet. in cōmen. sequentis art. videtur hoc negare, quia damnum illatum in honore sufficienter reficitur per exhibitionem honoris, & reuerentiæ, quod etiam videtur docere D. Thom. supra quæst. 62. articulo secundo, ad 3. Nihilominus quæ hic docemus vera sunt, quia frater in facie contumelia affectus, quo mala passus est, & contemptum sui honoris, & animi iritationem, Priori malo satisficit per exhibitionem honoris, & in hoc sensu loquitur ibi D. Thom. Posteriori verò per petitionem veniæ, placeatur enim animus fratris illo culto humilitatis. Prælati verò, & Superiores, vt docet D. Aug.

D. Aug. si in corripiendis subditis aliquibus contumelias sint vsi, modo non sit propter eas sequuta infamia, non teneatur à sibi subditis veniam petere, quia hæc humilitas, & satisfactio noceret regimini, & auctoritati quã oportet eos habere. Si verò contumelia illata sit in absentia corã aliis, eo animo vt in eius notitiam veniret, ad eundem sunt illi, & rogandi vt fileant omnino, dentque operam, vt in eius notitiam non veniant, quod si iam illi sit indicatum orandi tunc sunt, vt ipsimet significet fratri, se dolere illud dixisse, & illum in pretio habere. Quæ agenda sunt, quando fratrem speramus placandum his viis, & condonatum, quod si irritandum potius probabiliter teneamus, dimittenda sunt, & dolendum de peccato commisso, & honorificè in quavis occasione de eo loquendum, partim vt defectus, quos de ipso manifestauimus tegamus, & deleamus partim vt ipse illud intelligens liuorem conceptum amittat. Videamus secundò.

QUOMODO PECCENT
conficientes libellos famosos, & ad
quid teneantur.

DE hac re D. Naua. in Man. c. 19. nu. 35. & Summiz. in Verbo, Libellus famosus.

Obseruemus primò, vocari huiusmodi libellum, scripturam publicam, & in publicum deductam, qua defectus proximi cum aliqua eius infamia, & dedecore manifestatur, quocunque sermone fiat, siue vulgari siue Latino, siue verso, siue soluta oratione.

Obseruemus secundò, huiusmodi libellus aliquando pertinere ad contumeliam, aliquando verò ad solam detractionem: ita Caiet. in sum. verbo. Libellus: Quando author occultat suum nomen, nec vult omnino vt intelligatur, est detractio propriè & directè, quia tunc reueretur, & timet illum, quem infamat, eo ipso, quo occultat suum nomen exhibet illi reuerentiam, nec infert illam vim, quæ est de ratione contumeliæ, sed infamat cum quadam occultatione, quod est detractio, indirectè autem, & consequenter, est contumelia, cum lædat etiam honorem cum ipsius, & aliorum nomen suum prodat est utrumque directè, & propriè, & detractio, quatenus lædit famam, & contumelia quatenus lædit honorem, & cum intentione, vt is qui læditur intelligat se ab illo contemni.

Obseruemus vltimò, non esse hic sermonem de libellis qui parum vel nil lædunt famam, vel honorem alicuius, suntque potius facetiæ quædam, quam infamatorii, sed de his qui verè, & realiter iudicio prudentum proximum infamant, De quibus.

CONCLUSIO PRIMA.

Conficientes huiusmodi libellus peccant mortaliter, & grauissimè contra charitatem, & iustitiam.

CONtra charitatem quidem cum lædant fratrem in re aded graui qualis est honor, & fama, cõtra iustitiã, verò quia habet vnusquisque à natura ius in suum honorem, & famam, & tantò peccatum hoc grauius est, quantò scripta hæc magis
Tomus Primus.

euulgantur, & hærent memoriæ quam verba. Vnde auctores huiusmodi libelli tenentur famam restituere, & honorem, & omnia damna quæ occasione illius libelli sequuta sunt illi infamato. Famam autem restituent, vel conficiendo alium libellum contrarium, vel cantando palinodiam publicè, vel alio modo quem præsentia in tali casu dictabit: in qua restitutione quia difficilis est, vtentur consilio peritorum, qui pro ratione facti, & circumstantiarum consulant, quod conuenientius est.

CONCLUSIO II.

Conficiens libellos famosos contra Summum Pontificem, vel aliquem Cardinalem, aut aliquam ex quatuor Religionibus Mendicantibus, est ipso facto excommunicatus.

DE Papa, & Cardinalibus parer ex quibusdã extrauagantibus maxime Plj V. De religionibus mendicantibus constat ex priuilegijs ordinis D. Dominici, & D. Francisci, in quibus id apertè habetur, afferuntque à Caiet. verbo. Excommunicatio, cap. 81. quæ priuilegia alijs etiam Religionibus mendicantibus sunt communicata. Dico religionibus, quia si quis faciat libellum cõtra aliquem priuarum religiosum, infamando illum, non tamen religionem, non incurrit huiusmodi excommunicationem.

CONCLUSIO III.

Conficientes huiusmodi libellos contra alios prelatos, vel personas Ecclesiasticas, non sunt de facto excommunicati, sunt tamen excommunicandi, nisi illis suum honorem, & famam restituant.

ITA fuit definitum in Consil. libertano cap. 52. Et habetur §. q. ucan. Si qui.

CONCLUSIO IV.

Facientes huiusmodi libellos per leges ciuiles puniuntur pena capitis, per leges Ecclesiasticas, si libelli sunt contra seculares verberantur, si contra prelatos aliquos Ecclesiasticos verberantur, & anatamizantur, id est, priuantur vsu suorum ordinum.

PRIor pars huius cõclusionis habetur lege vnica, Cod. de libellis famosis, & in legibus nostri regni est receptum titulo de libellis famosis. Altera pars habetur §. quæst. 1. can. Qui in alterius. Vltima pars eodem loco, can. Quidam magni.

CONCLUSIO V.

Inuenientes huiusmodi libellos, nisi illos statim ruperint, aut combuserint, sed alijs manifestauerint, scientes esse infamatorios, peccant etiam grauissimè.

CUM cooperentur illi iniquitati, & infamiæ, & subiciuntur eisdem pœnis ciuilibus, & Ecclesiasticis, quibus sub sunt auctores huiusmodi libellorum: Ita habetur §. quæst. 1. can. Si qui.

CONCLUSIO VLTIMA.

Conficientes huiusmodi libellos, quando res occulta est, sed ita ut iuridice probari possit, si illam probare insipienter, & hoc sine confecerunt libellos, ut illa crimina ducta in publicum, & in iudicium probata puniantur, & tollantur, non incurrunt huiusmodi penas, aut censuras.

ITa habetur in illo can. Quidam maligni. Sed quæres occasione huius canonis. Quidam maligni.

AN CONFICIENTES HUIUSMODI LIBELLOS, SI EDICTO SUPERIORIS, & SUB CENSURA PRÆCIPANTUR SE IPSOS PRODERE, TENEANTUR AD ID?

ETenim cum fecisset quidam libellum contra quendam notarium. D. Gregor. in quo etiam beatum Gregor. morderat, præcipit. D. Greg. in illo can. sub gravissimis censuris, ut author illius libelli se ipsum prodatur, vel ad probandum quod obiecit, vel ad subeundam poenitentiam. Nihilominus dico auctorem talis libelli, qui nomen suum non apposuit, sed ita occultavit, ut quamvis libellus sit publicus, author tamen sit omnino occultus, non teneri ad se prodendum, quia iure nature nemo tenetur sui ipsius esse accusator, & fiscus, iuxta illud D. Chryso. [In occultis non dico ut te ipsum prodas, quod ius nature nullum aliud nec Ecclesiasticum derogare potest, Canon autem iste D. Grego. superius explicatus est 2. controu. 7. col. 1. 515.

ARTICVLVS III.

An contumelias sunt patienter ferenda.

CONCLUSIO PRIMA.

Debet vnusquisque paratus esse ad ferendas iniurias quando opus fuerit iuxta legem Dei, & dictamen recte rationis.

Patet primò, Tenetur vnusquisque in genere paratus esse ad seruandam legem Dei, ergo, & ad ferendas iniurias, quando lex Dei postulat. Secundò, debemus esse parati ad ferenda quæ contra nos dicuntur, sicut ea quæ contra nos fiunt, sed debemus esse parati ad ferenda quæ contra nos fiunt, iuxta illud Christi, Matth. 5. [Si quis percusserit te in vna maxilla, præbe ei alteram,] quòd est intelligendum secundum animi præparationem, ergo eodem modo debemus esse parati ad ea, quæ contra nos dicuntur. Hoc præceptum eum sit affirmatiuum nec obligat pro semper, ut semper habeamus in mente hæc animi præparationem, sed in casu necessariis, ut cum occasio se offert iniuriæ, vel eum in mentem venit, si mihi contumelia inferatur quid facerem, tunc debeo habere hæc animi intentionem. Obligat etiam, ut nunquam habeamus propositum contrarium, id est vindicandi iniurias, Quin sufficit

In Socru. Secum. D. Thom.

tam in iniurijs quàm extra illas, habere hunc animum in genere seruandi legem Dei.

CONCLUSIO II.

Persona priuata potest, si velit, contumelijs sibi illatis nunquam resistere.

Patet, quia cum sit dominus suæ famæ, & honoris, sicut potest remittere restitutionem famæ, sic, & pati detrimentum sui honoris.

CONCLUSIO III.

Quando resistendo contumelijs sequetur scandalum, vel periclitamur accendi ira, nec inferens contumelias respiciet, vel cessabit, tenemur contumelias illas patienter ferre. Quando verò citra scandalum proprium, & aliorum speratur, resistendo fratrem illum cessaturus ad inferendi: contumelijs, vel corripiendum, tenemur ei resistere, ac corripere illum.

Probatur utraque pars. Quia resistere contumelijs, & obstruere eos inferentis illas est quoddam genus correptionis, correptio autem vbi nulla utilitas peccantis expectatur, sed imminet periculum alicuius damni, non est adhibenda, sed quando speratur pro futura. De priori huius conclusionis parte dicitur Prover. 26. Ne respondeas stulto iuxta stultitiam suam, ne efficiaris similis. De secunda verò subijcitur statim eodem loco quod videtur oppositum: [Responde stulto iuxta stultitiam suam, ne sibi sapiens videatur. Et ita Christus respondit inferenti sibi alapam, ut desisteret ab illis iniurijs. [Quid me cædis?]

CONCLUSIO IIII.

Prælati, & persona publica, quorum honor alijs, & suo muneri optimè exercendo necessarius, est, non possunt contumelias ferre, sed debent illas reprimere, citra scandalum tamen suum, & aliorum.

Patet, Quia eo ipso quo prælati sunt, debent præstare ea omnia, quæ aliorum utilitati, & suo muneri sunt necessaria. Vide D. Gregor. Homil. 6. in Ezech.

CONCLUSIO V.

Vbi agitur causa religionis, & fidei, tam prælati quam subditi, etiam, si sequatur scandalum infidelium, debent contumelias fidei, & religionis reprimere, ut scilicet Altaria, Sacramenta, Cruces, Reliquie, & similia contumelijs afficiantur, vel nomen Dei, & Sanctorum cum contumelia blasphemetur.

QVia tunc silere est velut consentire, resistere autem est fidem, & religionem propriam profiteri, ad quod tenetur vnusquisque fidelium, quotiescunque causa fidei, & Religionis se offert, iuxta illud B. Pau. Corde creditur &c. ore autem sit confessio ad salutem. Vbi nomine oris non solum intelligitur vocalis confessio fidei, sed actus externi quibus fides, & religio manifestatur, qui necessarij sunt, quotiescunque causa fidei se offert.

CON-

CONCLUSIO VLTIMA.

Quando licet proprias contumelias repellere, non sunt repellenda armis, & percussione, quia hoc esset vindicare se ipsum: Nec imponendo falsum crimen, quia mendacium semper est intrinsecè malum. Nec detragendo crimen occultum, aut obijciendo illi aliud impertinens quamvis publicum, quia hoc esset repercutere percussorem se. Sed solum licet obijcere illi, quod directè facit ad repellendam propriam iniuriam, quale est affirmare id quod imponis falsum esse, & mendacium.

Quia sic respondens non ex liuore vindicæ, sed hoc solo fine, vt tueatur suum honorè, nil aliud facit quam vi repellere, quod iure naturæ omnibus conceditur.

Nec obstat calumniam semel prolatam iam trāsisse, quia calumnia, quamdiu creditur calumniatoris, lædit, & nocet, propter quod licet affirmare illum mendacem esse, ac medijs veris id ostendere, ne credatur, & cesset illa iniuria.

ARTICVLVS IV.

Ex quo peccato potissimè oriatur calumnia.

CONCLUSIO PRIMA.

Oritur ex superbia, sed potissimè, ex odio, & ira.

Probatur prior: pars quia contemnere fratrem est quidam effectus superbiæ, calumnia verò est cum contemptu fratris. Probatur secundò, quia, vt plurimum, & frequentius nascitur, ex ira, peccatum autem vnum dicitur, oriri ex illo, ex quo frequentius, & communiter nascitur.

Secundò, quia conueniunt in fine, vtriusque enim finis est vindicta; vnde est proprium vitium mulierum, quæ eum armis nequeant vindicare se ipsas, confugiunt ad contumelias.

QVÆST. LXXIII. DE DETRACTIONE, seu infamia.

ARTICVLVS I.

An bene definiatur detraçtio occulta denigratio aliena fama.

Conclusio est affirmatiua. Probatur, quia virtutes, & vitia diffiniuntur per propria coru obiecta, obiectum detractionis proprium materiale est fama proximi, formale verò vt fiat occultè, & in absentia eius cui detrahitur, ac illo ignorante. Minor verò constat ex differentiis, quæ constituimus quæstione præcedenti artic. 1. inter contumeliam, & detractionem.

Quod si dixeris differentiæ specificæ in habitibus sunt propriæ rationes formales ipsorum, occultum, & manifestum non differunt specie, nec constituunt differentiã specificam in rebus, ergo detraçtio, & contumelia non distinguuntur specie, eo quod illa fiat, manifestè, hæc vero occultè, nec erit propria ratio formalis contumeliæ quod fiat in præsentia, detractionis verò in absentia.

Respondeo cum ratio iniuriæ duo contineat, vt sit contra ius alterius, & contra voluntatem, consentienti enim non fit iniuria, sequitur ex eo, vt vbi reperitur diuersa ratio inuoluntarij, repugnantur etiam iniuriæ speciè diuersæ: Vnde quamuis occultum, & manifestum sic sumpta nõ differant specie, nec constituant differentiã specificam in rebus, quatenus verò manifestum dicit inuoluntarium per vim, occultum verò in uoluntarium tum ignorantia, distinguunt specie. Quia hæc duo genera inuoluntarij, vt docet Arist. differunt specie: propter quod furtum, & rapina differunt specie, quia furtum, fit domino non consentiente cum ignorantia, rapina verò fit domino consentiente, & cum vi, similiter contumelia fit manifestè, & cū vi, detraçtio occultè, & cum ignorantia illius, cuius fama læditur.

CONCLUSIO II.

Difariam committitur detraçtio directè vel indirectè.

Directè quatuor modis, & totidem indirectè. Primo modo directè, imponendo proximo falsum crimen. Secundò augendo verum quod audiuius. Tertio, reuelando occultum, quamuis verum. Quarto, honestum factum proximi in iniquum finem vel intentionem eius torquendo.

Indirectè verò primo modo, quando quis negat, vel retinet bona proximi, cum teneretur illa concedere.

Secundò, quando reticet cū oporteret illa manifestare, sic enim negans aut reticens indirectè infamat, cum assertio eius sit necessaria ad famam alterius.

Tertio, quando quis diminuit aliena merita, tunc enim minuit, & famam.

Quarto, quando dignum laude frigide, & remisse laudat, ne tãri haberetur, hic enim illo remisso modo laudandi nititur famam, & bonum nomen fratris minuere.

Contra quartum modum ex quatuor prioribus sic obijcio. Factum proximi in sinistrum finem, & intentionem torquere, pertinet ad iudicium temerarium, vt vidimus quæst. 60. ergo non ad detractionem.

Secundò, qui audiunt me factum honestum fratris sinistrè interpretari, me quidem iudicabunt inuidum, odiosum, & maledicum, fratrem autem non propterea contemnent, ergo tali modo non leditur eius fama, nec erit detraçtio.

Ad primum respondeo, Eundem actum posse pertinere ad duo peccata distincta, vt in eo qui furatur ad fornicandum, actus ille est furtum, & fornicatio sic in proposito, quatenus ego iudico fratrem ob malum finem illum agere, est iudiciũ alijs.

alijs in sinu est detractio. Ad secundum respondeo, multoties audientes consentire meæ malitiæ, & factum fratris etiam sinistro fini ex his quæ ego dico tribuere, maximè si sim apud illos alicuius authoritatis, quod si id non accidat nihilominus, detraho, cum nitatur (quantum est in me) famam illius fratris minuere, non enim ad detractioem est necesse ut sequatur de facto infamia; sat est, illum qui detrahit ea referre, quæ apta sunt alterius famam denigrare, vel minuere.

Quæres an isti modi detrahendi differant specie, dico non differre, quia in omnibus est idem obiectum materiale, & formale, nempe fama occultè læsa, sunt tamen alij alijs grauiiores, & varie restituendi, ideo aperiendi in confessione, ut doceat. confessor pro ratione cuiusque detractioem ad quid teneatur author illius.

ARTICVLVS II.

An detractio sit peccatum mortale ex suo genere.

Reuocanda sunt in memoriam quæ docuimus quæstione præcedenti artic. 2. Primò in peccatis verbis non solum obiecti, verum etiam, & intentionis esse habendam rationem, ut de huiusmodi delictis iudicium feramus.

Secundò, detractioem, quæ fit cum intentione nocendi in fama, esse formaliter & propriè detractioem, quæ verò fit sine tali intentione esse mere, talem.

Tertiò ex duplici radice, in his grauitatem culpæ esse pensandam, ex intentione, & nocumento.

Præter hæc notemus ex his quæ docent Doctores agentes de correctione fraterna, cum temporalia ordinentur ad spiritualia, quotiescunque fuerat frater corripendus & emendandus, manifestando delictum eius iuxta ordinem correctionis fraternæ, tunc exponendam esse famam eius. seruato illo ordine ut cesset à peccato, sicut exponuntur diuitiæ, & alia bona temporalia pro salute corporali.

CONCLUSIO PRIMA.

Detractio proprie, & formalis cum intentione lædendi fratrem in fama, peccatum mortale est ex suo genere, grauius quàm furtum, leuius autem quàm homicidium, & adulterium.

Probatur prior pars, quia est contra charitatem, & iusticiam, cum inferatur damnum proximo in re graui qualis est fama, & ad quàm habet à natura ius. Probatum secunda pars, quia fama præstat quidem bonis quæ furto lædantur, non tamen est tanti pretij, quanti est vita quæ læditur homicidio, & fides matrimonij quæ læditur adulterio. Dicimus ex genere suo, quia ex leuitate materiæ, & intentionis potest esse veniale, ut cum detractor non habet intentionem nisi detrahendi in re leui, quia si habeat animum detrahendi, & nocendi grauius, & si res leuis sit, peccat mortaliter ratione intentionis.

CONCLUSIO II.

Detractio, quæ fit bono fine, ad corrigendum proximum, seruato ordine correctionis fraterne, non est peccatum, sed actus virtutis.

Patet, quia sicut licet exponere minora bona pro maioribus, ita, & famam pro salute spirituali.

CONCLUSIO III.

Detractio materialis quæ fit sine intentione nocendi in fama, si leue nocumentum inferat venialis est, si graue mortalis.

Hæc per spicua est.

CONCLUSIO IIII.

Referre peccatum mortale fratris quod non affert se-cum infamiam, non est detractio mortalis, sed tunc solum quando affert se-cum infamiam tali homine.

Vt si dicam hunc nobilem esse prodigum, illum militem effusorem sanguinis, quia hæc vitia tales homines non putant esse sibi infamiae, sed in ius gloriantur, at si dicam hanc esse adulteram, aut illum fornicarium est detractio mortalis, quia hæc vitia sunt maximæ infamiae in hominibus honestis.

Patet, nam cum detractio lædat famam, manifestatio delicti quod in tali homine non affert infamiam, non est detractio.

Ex quarta conclusione sequitur, verba lædentiæ honestatem vitæ, & manifestantia vitia carnis, & similia ex suo genere continere peccatum mortale, quia hæc cõmuniter sunt maximæ infamiae, [Vitia enim carnis, ut ait D. Grego. sunt minoris culpæ, & maioris infamiae, Maximè ut benè hic obseruat Caiet. in personis honestis, & religiosis, ut monialib. prælatis, puellis nubilibus, nam apud alios ut iuuenes sæculares, plerique hæc parui faciunt.

CONCLUSIO VLTIMA.

Detractor tenetur ad restituendam famam quam læsit, iuxta leges restitutionis.

Hæc patet ex his, quæ copiosè docuimus de restitutione famæ quæst. 62. art. 2. Circa hunc articulum offerunt se nonnullæ dubitationes.

CONTROVERSA I.

SIT NE PECCATVM MORTALE reuelare occultum crimen fratris vni tantum viro fideli, quem certum est celaturum illud omnino, ac si lapidi fuisse dictum.

Sentit hic Caiet. in hoc casu non committi peccatum mortale, sed tantum veniale. Probat primò

primò exemplis. Nam vir, & vxor solent sibi inuicem reuelare peccata filiorum, vel famulorum, nec ab aliquo propterea condemnantur de mortali. Similiter accidit, confitentem peccata sua ex inaduertentia reuelare confessario, quem iudicat fidelem, & secretum, aliquas personas, cum quibus grauissime peccauit, nec ideo iudicatur mortaliter in eo deliquisse. Item quando alicui secretum aliquod crimen commissum est, nec nouit quomodo circa illud secretum se gerat, solet amico fideli, & prudenti nonnunquam illud reuelare, vt consulat quid illum agere oporteat: In his omnibus euentibus reuelatur crimen fratris viro fideli, & secreto, nec est peccatum mortale.

fratris, propter bonum ipsius, vel alterius, seruatis debitis circumstantiis, non esse peccatum, si ve rò illa proferat sine tali necessitate, & læuiter lædant esse veniale, quod si grauius mortale. Nec D. Tho. distinguit, num coram vno, vel pluribus illa proferantur.

CONCLUSIO II.

Reuelare delictum occultum fratris vni viro fideli, ex suo genere non est intrinsecè malum, sed potest ex circumstantia bonificari.

Secundò detractio criminis occulti peccatum mortale est, quando grauius læditur fama proximi, vni autem tantum viro graui, & fideli crimen fratris reuelare, non est grauis infamia, quia propriè infamia non est, nisi inter multos, sicut non dicitur diffamatus, nisi multis innotescat, nec iudicatur graue noculum sed leue, quod vnus tantum, aut alter illud sciat, ergo.

PAtet, potest enim vel propter bonum commune, vt in crimine hæresis, & proditiōis ciuitatis, vel propter bonum eius, cuius crimen reuelatur, vt ab illo commodius corrigatur: Vnde Christus in Euangelio. [Si te non audierit, adhibe duos vel tres, &c. Nec est necesse, vt tale crimen sit iam illis notum, sat est, vt prudenter speretur illos esse profuturos. Denique propter bonum aliorum, quando crimina fratrum nisi prohibeantur, cedent in aliorum damnum, tunc qui illa nouit, nec valet solus illis occurrere, potest reuelare illi, qui prodesse possit, & cum aliqua infamia delinquentis. dicitur. n. recta ratio, vt minora bona pro maioribus exponantur, imò & in virtutibus debet homo aliquando pati detrimentum in vna virtute pro alia præstantiori, & magis necessaria.

Tertiò nõ impeditur ille cuius crimen detegitur vnico viro optimo à consecutione alicuius beneficii, dignitatis, aut alterius boni, eo quod ille secretò illud sciat, ergo. Eandem sententiam tribuunt aliqui D. Nauar. in cap. inter verba concl. 6. corol. 29. vbi num. 69. admittit duo posteriora exempla Caiet. & corol. 46. admittit primum.

Soto lib. 5. de iustitia quæst. 10. artic. 2. & in suo opusculo de ratione tegendi, &c. Oppositum omnino docet, nempe reuelare delictum fratris occultum cuius quantumvis fideli & cordato, nisi aliqua necessitas exigat, vel ad bonum commune, vel ad correctionem ipsius delinquentis, aut aliorum vtilitatem, esse peccatum mortale, & detractioem mortalem. Probat, Reuelare illud crimen extra huiusmodi necessitates tribus, vel quatuor hominibus est mortale omnium consensu, quod non negat Caiet. Sed mallem ego, & quiuis prudens suum crimen tribus, aut quatuor ex media plebe esse agnitum, quam notum alicui viro graui, sicut magis estimo vnum virum grauem de meis moribus bene iudicare, quam decem plebeios, ergo vel vni quantumvis graui, & tacito reuerale occultum crimen fratris est mortale. Hanc sequuntur recentiores discipuli D. Thom.

Ex his sequitur veram esse opinionem M. Soto, & falsam illam Caiet. vnde ortum est cõmune illud dictum, [Peccata fratrum, quæ per nos ipsos corrigere non possumus, indicanda esse viro prudenti, qui prodesse possit, & non ob esse.]

Ad argumenta Caiet. Ad primum dictò, illa exempla non habere locum, nec esse admittenda, nisi iuxta doctrinam hic positam. In primis igitur possunt vir & vxor peccata filiorum sibi indicare, quando ita oportuerit ad illa vitanda, nec vnus potest sine alio, vt si commisit filia stuprum, quod nouit sola mater, videatque se solam non posse illi damno mederi, nisi indicet viro, aut consanguineo fideli potest tunc reuelare, deberque illi, apud quem minus lædetur bona opinio illius filia, vnde aliquando expediet potius affini, vel extraneo indicare, quam ipsi marito. Quod si ipsa sola possit mederi, non potest, nec viro, nec alteri indicare: quia vel apud vnũ læditur grauius bona opinio puellæ, Et sicut esset peccatum mortale accipere bona castrensia filia, si haberet, vt daret marito, ita & bonam eius opinionem apud virum denigrare.

CONCLUSIO I.

Reuelare crimen occultum fratris nõ desinit esse peccatum mortale, ex eo quod vni tantum dicatur, quod est fundamentum opinionis Caiet.

PRobatur, iudicium temerarium, vt constat quod ar. 3. est peccatum mortale ex suo genere, etiamsi per illud proximus apud nullum aliũ infametur, & amittat bonum nomen, quàm apud solum iudicantem ergo nec detractio desinet esse peccatum mortale, ex eo, quod apud vnũ tantum bona existimatio fratris læditur. Et hæc est aperta doctrina D. Thom. art. præcedenti ad 2. vbi ait: [Esse contumeliam propriè, & simpliciter, etiam si in sola præsentia eius, qui contumelia afficitur inferatur, & similiter detractioem, etiam si coram vno solo, quis detrahatur, quia lædit famam eius, quamuis non in toto populo, vel vicinia, tamen in parte.] Et apertius articulo præsentis in corpore, vbi ait: [Proferentem verba quibus læditur fama

Secundò, Pœnitens in confessione non potest detegere cõplicem, quia est iuris naturalis, quod non derogatur ullo iure, aut diuino, aut humano, vnde si pœnitens reuelet, peccat grauius, debentque confessarij arrente id prohibere. Excusabitur autem pœnitens, aut per incogitantiam, quasi fuerit velut primus motus illa loquutio. Ita Doctpr Nauar. locis citatis, nõ enim sequitur opinionem Caietan. in hac parte sed nostram, exempla Caiet. admittit in eo sensu, in quo à nobis explicantur hic, quando. s. reuelantur complices, quos vel cõfessarius nullo modo nouit, nec aliquod damnum in sua opinione, & existimatione inde recipiunt, vel si nouit potest illis prodesse, vnde solent, & possunt amici peccato occulta amicorum, vixores peccata suorum maritorum, vel familiarum indicare

CON-

confessarijs, quos vident illis delinquentibus plurimum posse prodesse. Tertium exemplum Caiet. nobis fauet, nam in illo casu, qui habet secretum sibi commissum, reuelat illud cum necessitate, vt accepto consilio prudentis rectè se gerat.

Ad secundum argumentum respondeo, infamiam dupliciter dici, aut iuridicè, aut moraliter, & secundum rei naturam, in rigore iuris non dicitur infamatus, nisi plures illud intelligant, moraliter autem, & secundum rei naturam in fama est quævis denigratio alienæ famæ, etiam si apud vnum fiat, vt constat ex secunda conclusione, & exemplo sumpto ex iudicio temeratio.

Ad vltimum dico primò, delictum fratris, vel vni dictum nocere illi in bonis, & officijs, cum possit accidere, vt qui delictum illud fratris audiuit, sit quandoque aliquorum bonorum distributor, recordatusque illius delicti minimè conferat, quæ aliter contulisset. Et quicquid sit de huiusmodi damnis, sat est ad detractionem mortalem, vt grauius eius fama læsa sit apud aliquem culpa detractionis, etiam si vnicus sit, & vir fidelis.

Videamus secundò.

CONTROVERSA I.

SIT NE DETRACTOR, & infamator, qui refert alijs, quæ audiunt.

Sicutus in 4. dist. quæst. 4. artic. 5. post medium quem sequitur hic Caiet. vult, referentem quæ audiuit, non asserendo neque affirmando illa tanquam certa, (sic enim intelligendi sunt hi auctores) sed referendo tantum, vt audita, & hæsitando, non committere peccatum mortale detractionis, sed ad summum veniale.

Ratio eorum est, quia si audientes sic relata desinant bene de fratre opinari, non læditur apud illos fama proximi culpa referentis, cum dicat se audisse illa tantum, nec habere illa pro certis, sed culpa audientium, qui leuiter credunt.

Soto lib. 4. de iusti. q. 6. artic. 3. in solutione ad 4. & lib. 5. q. 10. artic. 2. & recentiores Thomistæ volunt referentem leuia peccare venialiter, si verò graua mortaliter, sicut iudicarem de primo assertore, & detractore.

Ratio eorum est, quia quamuis iste dicat, se non vidisse, sed audisse, eo ipso quo illa refert, generat suo dicto sinistram opinionem fratris in animis audientium, & lædit illius famam.

Ad intelligentiam huius quæstionis, Obseruamus primò, certum esse (vt supra vidimus qu. 62. art. 2. agentes de restitutione famæ) referentem audita ex odio, & animo lædendi fratrem, quicquid de illo referat, peccare mortaliter: cū actus ille exterior procedat ex interiori odio mortali. Certum etiam esse, referentem quæ publica sunt, non ex odio, sed ex quadam loquacitate, peccare tantum venialiter, cum talis actus non procedat ex odio, nec inferat graue damnum fratris in fama.

Obseruamus secundò, audita quæ referuntur, aut esse peccata grauissima, & quorum vel leuis suspicio nocet grauius in fama, vt hæresis, & crimen nephandum, aut esse alia peccata quæ grauissima non sunt, & communiter ab hominibus committuntur, vt homicidia, adulteria. Similiter qui talia refert aut est persona grauis, vt Episcopus, & vir nobilissimus, aut est e media plebe. Per-

sona quoque de qua est à sermo, aut est magni nominis, & opinionis, vt nautici honestissima, vir religiosus, prælatus aliquis, vel doctor, aut est persona communis, & plebeia. His positus.

CONCLUSIO PRIMA.

Reuelare crimen occultum fratris, etsi ex auditu, & hæsitando, ad minus est peccatum veniale.

Patet, quia negari non potest, quin sit aliquod nocumentum illius.

CONCLUSIO II.

Reuelare ex auditu peccatum fratris, quod solet asserere secum infamiam, tanquam certum, peccatum mortale est detractionis.

Quia tale crimen sic reuelatum miram est denigrare famam proximi, habet enim se primus qui illud reuelatur, & secundus qui auditum narrat, sicut duo incendiarij, quorum vnus mittit ignem in segetem, alter verò suo flatu illum accendit, & auget, quos simul certissimum est grauius nocere.

CONCLUSIO III.

Reuelare crimen grauissimum fratris, & si id fiat hæsitando, à quocumque, & de quocumque illud reuelatur, est peccatum mortale.

Probatur. Qui lædit fratrem grauius in fama, peccat mortaliter, sed in hoc casu lædit iste grauius in fama, ergo,

Probatur minor. Quia in hoc casu, etsi non generetur certa opinio, sed tantum suspicio, grauius nocet suspicio tanti criminis, quàm certa opinio aliorum.

Secundò maius nocumentum infertur, proximo referendo hæc crimina hæsitando, quàm alia asserendo, sed reuelans assertiue, alia delicta proximi vt furtum, &c. peccat mortaliter ex secunda conclu. recepta ab omnibus, ergo peccat etiam mort. qui reuelat illi grauissima, etsi hæsitando, malet enim quiuis prudens credi de ipso adulterium quam suspicari hæresim.

CONCLUSIO IIII.

Si peccatum fratris sit ex communibus, & grauibus tantum, referatur verò, vel à persona magna auctoritatis, vel de persona magni nominis, & opinionis, quamuis hæsitando, & dubitando, est peccatum mortale detractionis.

Patet prior, pars, quia tantam infamiam inducit grauis illa persona referendo ista crimina hæsitando, quàm induceret, persona inferioris fortis

fortis referendo illa assertiue: sed hic peccaret mortaliter, ergo, & ille.

Secunda verò pars constat experientia, Etenim si de muliere honestissima, vel viro religioso referat quis fornicationem, aliquam, vel quid simile, à quocumque referat gignit suspicionem, quæ in viro tanti nominis non minus nocet, quam in alio inferioris fortis noceret certa opinio eiusdem delicti.

CONCLUSIO VLTIMA.

Si plebeius de alio plebeio referat ex auditu & hesitando delictum aliquod ex communibus, non committit peccatum mortale det. actionis, sed veniale tantum.

Paret, nam quando persona plebeia refert ex auditu, & hesitando delictum commune, nõ gignit nisi suspicionem, quæ tam ratione dicentis, quàm eius de quo dicitur quàm ex modo referendi, leue nocumentum est, nisi audientes, sua culpa, & leuitate credendi quæ solum efficiunt leuem suspicionem, ita accipiant, vt generent in animis eorum certam opinionem. Et forsan Scotus, & Caiet. de hoc genere reuelandi audita loquuti sunt.

CONTROVERSIA II.

AN SIT PECCATUM
detractionis diffamatum in vno loco, infamare, & reuelare peccatum illius in alio, vbi illud ignoratur.

HÆc quæstio licet superius quæst. 62. art. 2. sit iam proposita, nunc copiosius, & ex professo magis tractanda est. Caiet. circa hanc quæstionem in opusc. 17. Resp. respon. 8. dub. 3. affirmat licere. Probat sic, diffamatus ius ad suam famam, ergo nulla sit iniuria reuelando vbi que delictum eius.

Secundò vna ex penis qua iudices afficiunt delinquentes est, vt crimen eorum in omnium notitiam veniat, & alij alijs illud referant, ergo licet. Antecedens patet, quia hoc sine ponitur in sententia vt delictum illud publicè legatur.

Secundò vt publico præcone denunciatur.

Tertiò ob eundem sinem solent expectare iudices dies nundinarum, & alios solemniores, in quibus est maior hominum concursus, vt punitio illa pluribus innotescat: vnde qui diffamatum in vno loco infamat in alio, cõformat se iustitiæ punitiuz, nec est dicendus peccare.

Tertiò in actibus publicis Sanctæ Inquisitionis leguntur delicta publica, vt ab omnibus sciuntur, & antequam celebrentur, conuocantur fideles ex omnibus locis districti, etiam remotis, & alij alijs sine vllò scrupulo conscientiæ narrant quæ audierunt: imò, & viri graues ac timorati solent personas productas in huiusmodi actibus, & eorum nomina, delicta, ac pœnas ad amicos in locis remotissimis existentes scribere, & recipientes epistolas omnibus illa referre, nec iudicantur ab aliquo Doctore hæc scribentes, vel referentes peccare.

Quartò historici mandant scriptis crimina in suis qui dem locis, & temporibus publica, in alijs autem ignorata, nec damnantur huiusmodi historiz vt peccata, vel detractioes.

Denique his tantum modis potest aliquis infamare fratrem detractioe quæ sit peccatum, vel imponendo falsum crimen, vel augendo, vel reuelando occultum, vel torquendo intentionem: in hoc casu nec imponit falsum, nec auget, (constituimus enim referre fideliter, quæ in publico iudicio vidit) nec reuelat occultum, cum sit iudicium publicum, & publica auctoritate euulgatū, nec torquet aliquam intentionem, ergo.

Adrianus verò quodlib. 11. quæst. 1. docet oppositum. Ratio eius est, infamatus in vno loco, in alio in quo ignoratur, habet bonum noimen, & illæsam ibi famam, ergo infamare illum est grauius lædere illius famam, & velut reuelare occultū.

Secundò, Non licet peccatum fratris alio tempore publicum, quando iam omnino oblitum est, & frater benè audit, reducere in memoriam, quia est velut reuelare occultum cum nocumento famæ proximi, ergo nec licet publicum in vno loco referre in alio, vbi ignoratur: Patet consequentia, quia magis occultū est quod ibi omnino ignoratur, quàm quod aliquo tempore intelligebatur, & deinde oblitum est.

Vltimò non licet fratri in facie crimen illud quamtis publicum obiicere, quia læditur ibi ipsius fama. Ergo nec referre.

Soto lib. 5. quæst. 10. art. 2. & recentiores quandam mediam sententiam inter has sequuntur, ad quam statuunt duo.

Primò bifariam posse aliquem esse infamatum de aliquo crimine, aut iudicè, & auctoritate publica, aut extra iudicium per rumorem alicuius viciniaz, vel loci.

Secundò infamantem fratrem suum posse peccare, vel contra iustitiam, vel contra charitatem, vel cõtra vtramque simul: quibus addendum est, infamatum, quocumque modo sit infamatus, aut permanere in suis vitijs, aut ita esse emendatum, vt studiosè iam, & honestè viuat.

His positis dicunt primò, infamatum publica auctoritate, sed iam emendatum, & honestè viuentem, iu alio loco vbi id ignoratur, infamare, non esse peccatum contra iustitiam, quia iam amisit ille ius in suam famam, per illam publicam sententiam, & per eandem facta est facultas narrandi alijs illud delictum, & crimen, esse tamen peccatū contra charitatem, quia fama est bonum necessarium ad honestè, & studiosè viuendum, quo bono sine vlla iusta causa, vel necessitate priuare fratrem, iam honestè viuentē, repugnat charitati.

Secundò dicunt infamatum in vno loco extra iudicium, per solum rumorem, & loquacitatem alicuius viciniaz, vel oppidi, iam honestè viuentē, in alio infamare esse peccatum contra iustitiam, & charitatem, Et consequenter talem detractorem teneri ad restituendam illi famam: Contra iustitiam, quia frater per illum rumorem nõ amisit ius in suam famam, sicut enim nulla priuata potest expoliare fratrem alijs bonis, etiam si illa iniquè possideat, sed sola publica, ita nec fama, vbi autem delictum secretum, est infamare fratrem habentem adhuc ius in suam famam, est contra iustitiam iniuriam illi inferre, Quod verò contra charitatem quoque sit, constat ratione modo facta in secundo dicto.

Hæc tertia opinio est, omnium probabilior, & sequenda additis aliquibus, Nam in primis addendum est ex delictis fratrum quædam esse quæ tantum nocent ipsi delinquenti, alijs verò parum, aut nil omnino, vt fornicatio, iuramentum: alia verò esse quoque in damnium aliorum, vt hæresis blasphemia,

phemia, magia, &c. Similiter quædam sunt atrocia delicta, & maximè nocina bono communi, alia non adeo, denique aut ea sunt quæ solent abundare, vel saltem in aliquibus reperiri, aut ratio ibi eueniant, vel possunt euenire.

CONCLUSIO I.

Quomodocumque homo sit diffamatus, siue auctoritate publica, siue priuato rumore, si non est emendatus, sed crimen illius alijs potest obesse, non est peccatum, si his quibus potest obesse, & in loco vbi potest obesse, illud reuelaret, vt sibi caueant.

Imo est actus charitatis, habèda enim est potius ratio eorum, qui possunt pati damnum, quam eius qui potest inferre, & prudenter, cum emendatus non sit, timetur illaturus. Vnde possum infamatum Valentia de fure, de assassino, de lupa Cæsaraugustæ reuelare, vt illius loci vicini ab huiusmodi sibi caueant.

Et confirmatur quia hoc sine infamantur à iudice delinquentes, vt alij ab ipsis sibi caueant, quo patet hunc finem esse honestum, vnde iste sic diffamans conformat se iustitiæ. Debet autem hic bono aliorum prouidere, cum minori damno huius infamati quantum poterit, si enim sufficit dicere, caute ab hoc, quia nescio quid de eo audiui, non est amplius dicendum.

CONCLUSIO II.

Quacumque ratione homo sit diffamatus in vno loco, reuelare crimen eius in alio, vbi mortaliter, & probabiliter cito indicatur intelligendum, non est peccatum mortale.

Verbi gratia, quæ Valentia sunt, aut dicuntur, statim solent esse nota Sagunti, aut Serabi, propter viciniam loci, diffamatum ergo publice Valentia, diffamare Sagunti non est peccatum mortale. Probatum in moralibus quod parum distat nil distare iudicatur, sed quod publicum est Valentia, perinde se habet ac si iam publicum esset Sagunti, publica autem reuelare non est peccatum, ergo.

Secundò ipsi infamato parum, vel nil acrefcit damni, vt quod publicum est Valentia sit etiam publicum in loco adeo vicino, in quo moraliter loquendo, impossibile ferè est, quin statim innotescat, infamia autem non est mortalis nisi quando graue damnum infertur proximo in fama, ergo.

Terrò in eadem ciuitate, & loco quod publicum est in vna vicina, vel parte ciuitatis, referre in alia non est peccatum, alioquin numquam liceret reuelare publica, ergo quod est publicum in vno loco, non est peccatum reuelare in alio vicino, in quo statim iudicatur intelligendum. Perinde enim se habent duo loci vicini, sicut duæ partes ciuitatis. Ex hac conclusione sequitur, infamatum in media parte vnus regni, vel prouinciæ, non esse peccatum infamare in alia, quia moraliter loquendo, quæ ita publica sunt in vna parte, impossibile ferè est, quin in alia sint quoque cito publica.

CONCLUSIO III.

Si crimen fratris publicum in vno loco, non sit ex atrocibus, sed ex communibus, quamuis alicui nocuum, vt furtum, homicidium, & frater ille iam est emendatus, si quidem fuit publicum auctoritate iudicis, reuelare illud in alio loco, in quo ignoratur, non est contra iustitiam, sed contra charitatem tantum si verò fuit publicum per solum rumorem viciniae, vel loci, reuelare illud in loco, in quo ignoratur, est contra charitatem semel, & iustitiam.

Hæc patet ex dictis mag. Soto.

CONCLUSIO IIII.

Si peccatum fratris est ex atrocibus, & publicum auctoritate publica, siue emendatus sit, siue non, licet illud reuelare in alio loco, & remotissimo in quo ignoratur, modo non fiat ex odio fratris, vt hæresim, prociutionem ciuitatis, assassinum, &c licetque huiusmodi iudicè, & publice diffamatos, in vno loco, vbi que terrarum, diffamare, exprimendo nomina personarum, cognomina, delicta, & penas illas impositas.

Probatum. alia crimina etsi publica, quæ non sunt atrocia, & grauiter nocua, fratre sufficienter emendato non licet reuelare, vbi ignorantur, quia fratre emendato nulla inde sequitur vitia bono communi, vel particularibus, sed in criminibus atrocibus, manifestare eorum punitionem est vti iustum, imprimis bono communi, alij namque populi audientes tales punitiones, prospiciunt sibi ipsis, inquirentque, & puniunt diligenter similia delicta, & à se auertere sollicitè repellere, & particulares eius audientes tales punitiones, maximè ab illis timore similis pænæ arcetur, quod in alijs delictis non est adeo necessarium.

CONCLUSIO VLTIMA.

Si peccatum fratris, est ex atrocibus, & publicum, non tamen auctoritate iudicis, sed per rumorem, deferendum est ad iudicem competentem, vt ille inquirat, & interim non est reuelandum vbi ignoratur, nisi sub dubio, & cum fauore fratris.

Ratio est, quia ille rumor non expoliat fratrem iure suæ famæ, sed tantum facit, vt ad iudicis sententiam pertineat: vnde expectanda est, vt si quidem cõdemnetur de illo crimine, liceat tunc vbi que reuelare, vt constat ex præcedenti conclusione, quod si absoluaatur non est reuelandum, nisi vt absolutum, & cum laude fratris, aliter enim esse imponere illi falsum crimen, cum constet de ipsius innocentiâ, & absolutione, interim solum licet reuelare fauendo fratri, cum sit dubium, & dubia sint in meliorem partem conuertenda.

Ad argumenta in oppositum, in primis ad proposita pro opinione Caiet.

Ad primum respondeo, infamatum publicè, auctoritate iudicis, amisisse ius ad suam famam, ideo non esse contra iustitiam illud reuelare, esse tamen contra charitatem, (nisi moraliter loquendo esset manifestandum, statim in illo loco, ubi reuelatur) quia ex charitate, non solum debemus non expoliare fratrem bonis illi debitis, & in quæ habet ius, verum etiam bonis illi vtilibus, & necessarijs ad honestatem vitæ, & quibus ipsum expoliare nulla necessitas, exigit. Quod si non sit infamatus auctoritate publica, habet ius in suam famam, vt constat ex dictis.

Ad secundum cum omnibus illis probationibus antecedentis respondeo, non esse intentionem iudicis saltim debitam, vt per illam publicam punitionem innotescat delictum fratris in alijs locis distantibus, si ipse emendetur, sed tantum, vt ubi a iudicè punitur, iuridica autem punitio sit publica, quia iuridicè probatum est velut publicum: quod si emendatus non sit, tunc intendit duo, vt publica culpa puniatur, ac vt omnib. innotescat, vt omnes ab illo sibi caueant.

Ad tertium constat solutio ex quarta conclusione, hæresis enim, & cætera delicta quæ ab officio Sanctæ Inquisitionis in actibus publicis puniuntur, sunt ex se adeo atrocia, & nociua bono communi, vt cedat maximè in vtilitatem Reip. & fidei Christianæ, committentes illa, & ipsorum nomina, ac punitiones, per totum orbem diuulgari, imò, & obligata à multis annis reuocare in memoriam. Ira solent Inquisitores, [Renouar los sanbenitos.] Dices iustum quidem est, vt cum infamia ipsorummet delinquentium diuulgentur ista delicta, cum cedat in bonum fidei, & odium istorum criminum, at nõ cum infamia cõsanguineorum, & affinium, qui erunt viri probi, & honesti. Respondeo, sicut tempore, quo delicta ista puniuntur, cedit in vtilitatem fidei, & religionis Christianæ, vt diuulgentur; sic delinquentes, & eorum punitionis, eodem modo cedere in vtilitatem fidei, vt etsi multum temporis excessit, & ista obliuioni tradita sint, iudices, & Inquisitores iusta aliqua causa exigente (sine qua id nõ faciunt) curent in nouari insignia, & memorias istarum punitionum, quod verò cõsanguineos lædant id per accidens est, nec curandum, cum bonum committente cuius priuato præferendum sit. Alii verò priuati, iudicibus non renouantibus tales punitiones, si in memoriam suscitent, quod est in infamiam cõsanguineorum honestè viuientium, non peccant contra iustitiam, quia per illam antiquam, & publicam punitionem amisserunt ius in sua fama, faciunt tamen contra charitatem, expoliantes fratres honestè viuentes fama, quæ illis ad studiosè viuendum necessaria, vel saltim vtilissima est, sicut diximus de iuridicè infamato ob alia crimina, sed emendatio, ubi eius delictum omnino ignoratur.

Ad quartum distinguendum est de historijs, nam alie sunt sacræ in Sacra Scriptura contentæ, alie verò humanæ, siue Ecclesiasticæ sint siue propheticæ. In illis licet scriptorib. qui Spiritu sancto auctore ducuntur quocumque crimina referre, quia cum Deus sit dominus vitæ, famæ, & omnium rerum, potuit vti fama, & honore quorumcumque hominum ad communem vtilitatem futurorum, & gloriam suam: In historijs autem humanis scribentes bella, & præclaras res gestas honestè agunt, nõ verò crimina occulta peccat, quod si referant quæ temporibus suis publica fuerunt, & quorum notitia quorumque narratio vtilis est futuris, vt legentes illa vitia abhorreant, & ad il-

lorum punitiones principes animentur, laudabiliter faciunt, modò non id faciant ex odio alicuius.

Debent autem plurimum expendere, cum scribunt delicta alicuius nobilis, cuius infamia tota ipsius prosapia inhuritur, præpoderet ne vtilitas, quam ex ea narratione futuri capient, dano quod ex tali infamia prosapia illa recipit, nam si præstet vtilitas licet illud narrare, sin minus, silenda sunt talia facta, aut saltim nomina personarum, nunquam enim minora bona pro maioribus exponenda sunt.

Ad vltimum constat ex conclusionibus positis, quando reuelare in vno loco quæ in alio publica sunt, idem fit quod reuelare occulta.

Ad argumenta Adriani, Ad primum, & secundum respõdeo, in casibus in quibus iuxta nostras conclusiones dicimus publicum in vno loco posse reuelari in alio, tunc non releuari occultum, sed publicum, aut auctoritate iudicis, aut publico rumore populi. Ad Tertium dico, obijcere crimen fratri in facie nunquam licere, nisi ad ipsius correctionem, quia semper habet ius frater, vt nec cõtumelia afficiatur, nec detur ei occasio indignationis, crimè verò eius reuelare, eo modo quo hic dicimus licet, quia in casibus in quibus dicimus id licere, nullum habet ius ad suam famam, nec prohibemur ex iustitia, vel ex charitate.

Ex doctrina hic posita facile est iudicare, quid sentiendum sit de Astrologis. De quibus dico primò, iudicium quòd ferunt de actionibus humanis liberis ex solis astris, esse incertum, imò sæpè falsum, vt videbimus suo loco. Dico secundò etiam si eorum iudicium certum esset, nullo modo licere ipsis reuelare delicta occulta. Patet, iudicium ipsorum non est certius euidencia, quæ habetur propriis oculis, at non licet ea quæ propriis oculis vidimus, si occulta sunt, detegere, ergo neque deprehensa iudicio astronomico.

QVOD PECCATVM dicatur publicum.

Videre etiam hic oportet quod peccatum dicatur publicum, cum dicamus reuelare occulta esse peccatum detractionis. Dico quantum ad præsentem disputationem, illud dici publicum, quod cõstat publico iudicio, & sententia iudicis, vel quod in præsentia multorum perpetratum est, vel à plurimis refertur, & scitur, vel in publico loco commissum est, & tempore quo moraliter multis debuit innotescere nec auctor delicti erubuit, iuxta circumstantias loci, & temporis, quin multis illud intelligerent: vt qui in meridie, & in publico vico percutit alium. Vnde non est peccatum publicum quod potest probari in iudicio per tres, vel quatuor testes, aut quod potest in multorum aures peruenire, nam ita omnia ferè essent publica, cum paucissima sint, quæ non habeant duos, vel tres testes, & quæ vno maledico reuelante nõ possint statim toti populo innotescere.

Sed obiicies, reuelans secretum delictum tenetur ad restitutionem famæ, sed qui manifestat, & probat in iudicio quod probari potest duob. vel tribus testibus, non tenetur ad restituendam famam illi accusato, vt habetur lib. Ordi. Regal. tit. 9. l. 2. ergo signum est illum nõ fuisse detractore, nec peccasse contra iustitiam, & consequenter nõ

esse dicendum secretum quod duobus, vel tribus testibus probari potest. Secundo si quis imponat mihi falsum crimen, possum obijcere illi aliud, & secretum, quo adimatur illi auctoritas, & fides, nec credatur ab audientibus, cum hoc sit (vt diximus) velut vim vi repellere.

Ad primum respondeo, teneri istum ad restituendam illi famam, modo meliori quo poterit, quia lex illa solum respicit forum exterius, ita vt iudex non compellat accusatorem qui ita probauit delictum alterius; ad restituendam illi famam, at in foro conscientie tenetur restituere, cum vere infamauerit proximum: Respondeo 2. etiam si non teneretur qui probauit in iudicio crimen alterius, restituere illi famam, quia iam factum est publicum, nec potest dicere illud non constare, cum coniter probatione iuridica, nihilominus quando accusauit (nisi sit ex criminibus nociuis quæ tenemur reuelare) peccauit, & fuit vere infamator, ac reuelator secreti. Ad secundum dico, illo argumento non probari, illud non esse secretum, sed licere aliquando reuelare secretum, quod nos etiam docuimus, Licet enim reuelare crimina perniciosæ Reip. vel proximis etsi secreta, quæ aliter vitari non possunt quam reuelando illa, Licet reuelare crimen occultum infamantis falsò, vel contra ordinem iuris, quo efficitur ut adhibeatur illi fides: Licet reuelare delictum occultum viro prudenti, qui possit prodesse, & non obesse, vt constat, non tamen inde sequitur, reuelari illa, vt publica, aut esse publica, quia aliquibus cognita, sed reuelari posse quamuis secreta in illis casibus ratione charitatis aut iustitiæ. Videamus nunc.

CONTROVERSA III.

AN SIT PECCATVM MORTALE,
detractionis se ipsum infamare, & reuelare propria crimina occulta,

Diu. Anton. 2. p. tit. 8. cap. 4. §. 1. & apertius Caiet. hic & in sum. verbo. Detractio, cum censeant dominum rãm famæ, quam vitæ vniuscuiusque esse penes Remp. & Ecclesiam, asserunt esse peccatum mortale detractionis contra charitatem, & iustitiam, reuelare propria crimina, præterquam in confessione sacramentali, vel ad accipiendum consilium aliquod salubre à viro probo, & prudenti.

Probant, nemo est dominus suæ famæ, sed dominium ipsius est penes Rempub. facit ergo ita iniuriam Reipub. infamans se ipsum, iniuria autem alteri illata in re adeo graui qualis est fama, & bonum nomen, est peccatum mortale contra charitatem, & iustitiã, ergo. Hinc colligit Caiet. Primò grauius peccare infamantem se ipsum quam proximum, tum quia grauius peccatur violando ius Reip. quam ius priuati ciuis. Secundò colligit infamantem se teneri ad restituendam sibi famam, sicut teneretur proximo quæ infamasset, quia omne damnum illatum cõtra iustitiam (vt vidimus) obligat ad restituendum. Tertio etiam si metu mortis, vel tormentorum quis se infamet peccare mortaliter, quia quod ex suo genere intrinsecè malum est, neque mortis metu potest licitè fieri.

Soto lib. 5. de iust. q. 10. art. 2. & de regen. secre. memb. 1. q. 3. & memb. 3. q. 4. Doctor Nauar. Inter verba. concl. 6. coro. 44. cum sentiat vnumquemque esse dominum suæ famæ, volunt non esse pec-

catum mortale. ex suo genere infamare se ipsum, sed veniale tantum; posse autem reddi mortale ab extrinseco, ratione alicuius circumstantiæ, sicut dissipare bona sua non est ex suo genere peccatum mortale, sed tantum veniale, nisi aliunde ex aliqua circumstantiã reddatur prodigalitas illa mortalis.

Probât primò, si infamare se ipsum esset intrinsecè malum, & peccatum mortale ex suo genere, nunquam posset beneficiari, neque posset honestari ex circumstantiã, at in multis casibus potest beneficiari, Verbi gratia si innocens sit condempnatus propter homicidium, à me perpetratum, quod adeo occultum est, vt nullus præter me illud intelligat, licet imò esset actus charitatis, ad liberandum illum me ipsum prode, & infamare, ergo se infamare non est intrinsecè malum.

Secundò si esset pec. mortale, aut contra iustitiã aut contra charitatem, non primum: nam cum homo, (vt vidimus) sit dominus suæ famæ sicut, & aliorum bonorum temporalium, quemadmodum nulli facit iniuriam dissipans bona sua, ita nec exponens suam famam. Nec contra charitatem: Est quidem præter charitatem, quia charitas inclinat nos ad conseruandam famam, & ita est peccatum veniale illam prodigere, non tamen contra charitatem.

Probatur. nam illud est contra charitatem, ad quod tenemur aliquo præcepto charitatis naturali, vel diuino, at nullum est præceptum, quod vsque adeo obliget nos ad curandam famam, vt non liceat illam negligere sine mortali, nam illud Eccles. 4. 1. [Curam habe de bono nomine.] Consilium est tanquam prudentis, non obligans sub mortali, imò Christus in Euangelio hortatur nos ad contemnendum honorem, & famam.

Tertio prodigalitas omnium consensu non ex genere suo mortale pecc. sed veniale tantum, infamare autem se ipsum cum fama sit bonum temporale cuius homo dominus est, ad nullum aliud vitium pertinet, quam ad prodigalitatem, ergo non est ex suo genere mortale. Denique D. Aug. & Anselmum legimus reuelasse, imò, & scriptis mandasse sua crimina occulta, quod non præstitissent, si illud esset intrinsecè malum. & D. Tho. hic ad 4. [In arbitrio inquit cuiusque est detrimere suæ famæ pati.] Quamuis hæc verba D. Tho. meo iudicio non faueant huic sententiæ, quia aliud est pati infamiã, aliud se infamare, sicut aliud est pati mortem ab inuasore, quod cuique licet, aliud verò sibi inferre, quod nullo modo licet.

Ex his colligit Soto, primò, cum non sit peccatum contra iustitiam, non teneri ad restitutionem.

Secundò grauius peccare infamantem alium, quia peccat, & contra charitatem, & contra iustitiam, quam infamantem seipsum, cum non peccet contra iustitiam.

Tertio in aliquo casu esse pecca. mortal. infamare se ipsum ex circumstantiã: quandoque enim quod ex suo genere veniale est, ex circumstantiã potest reddi mortale. Et ita esse mortale.

Primò si falsum crimen sibi imponat cum iuramento, quia mendacium etsi leue ratione iuramenti est periurium, & mortale.

Secundò, si infamet se de verò crimine, sed grauiissimo, vt hæresi, quia inferre sibi damnum adeo graue in honore non est famam prodigere, sed offerre se ipsum grauiissimis damnis, imò, & periculis vitæ.

Tertio

Tertio si fama ipsius sit necessaria Reip. vel mu-
neri quod habet, vel familiae suae, & filijs, vel reli-
gioni, nocet enim alijs grauius. Et de his loqui-
tur D. Aug. in illo Can. Non sunt audiendi, r. q. 3.
ubi vocat crudelem contemnentem famam suam:
Sicut prodigalitas diuitiarum quae ex suo genere
venialis est, redditur mortalis, si pecuniae ille ne-
cessariae fiat, vel alendae familiae, vel pro subleua-
dis pauperibus, vel Reip. quia licet possit ipse ce-
dere iuri suo, non tamen iuri quod habent in ip-
sus famam Respub. sua communitas, vel familia,
quando illa indigent.

Quarto si ex illa infamia sequatur illi mors, aut
aliud damnum, quod praeponderet famae, quia tunc
idem est infamare se ipsum, quod inferre sibi illud
damnum, nisi afficeretur grauissimis tormentis,
ut suum delictum quamuis occultum fateretur,
quia tunc, ut ab illis se eximeret posset se infama-
re, & illud periculum mortis subire, cum praeter
breuem mortem pati per vicinum supplicium,
quam longiorem per tormentum. Praeter hos casus
nunquam inquit hi Doctores esse peccatum
mortale infamare se ipsum, sed veniale tantum, si
ne reuelat occultum verum, siue falsum sibi impo-
nat extra iuramentum: quia si reuelat occultum ve-
rum, est tantum prodigalitas, quae ex suo genere,
ut constat venialis est, si verò falsum sibi imponat,
cum nulli noceat, non est mendacium nocuum,
sed tantum officiosum, vel iocosum, quod etiam
est veniale.

Quando autem sit solum veniale, ut explicent,
constituit Soto de regen. secre. memb. 3. quaestio.
ultima conclusio 8. Neminem teneri ad seruandū
secretum naturale, quod quis liberè, & spontè illi
commisit sine iuramento, cum periculo propriae
vitae, aut graui iactura salutis, vel bonorum: quia
simplex promissio, superueniente periculo, quod
si tunc occurrisset, non fuisset facta, non obligat:
ut in promissionibus matrimonialibus, promissio
autem seruandi secretum cum conditionibus hic
positis est simplex. Secundò, quia si des secreti non
obligat cum damno proximi, cum iure naturae te-
neamur patienti damnum potius subuenire quàm
alteri, unde multò minus cum damno proprio.

Dixi secretum naturale, quia sacramentale con-
fessionis seruandum est cum periculo vitae, non ino-
dò à confessore verum etiam ab eo, cui committitur
in ordine ad confessionem, vel aliqua via audi-
uit confessionem. Dico quod praenatus, quia secre-
tum Regis, Reip. vel exercitus seruandum est, &
cum periculo vitae, cum haec secreta pertineant ad
bonum publicum, quod propriae etiam vitae praef-
ferendum est. Dixi quod liberè, & spontè, nam si
per vim, vel fraudem ego extorsis à Petro secretum,
cuius reuelatio constituit fratrem in periculo vitae,
aut grauis damni, teneor ego potius simile
damnum pati, quàm reuelare illud secretum à me
extortum, quia mea fraus, & vis non debet mihi
parricinati, & illi nocere. Dixi sine iuramento,
quia si iurando me astrinxeris seruare illi secre-
tum, teneor potius pati mortem quàm, violare il-
lud iuramentum.

Hoc posito docent hi Doctores, licere reuelare
propria crimina, & infamare se ipsum, Primò ad
capiendum consilium, vel lauandam tristitiam,
quando ista commodè haberi non possunt nisi
reuelando propria delicta, & subiucendo alicui
infamiae. Secundò ratione iustitiae, ut cum quis im-
posuit alteri falsum crimen, nec potest illa famam
restituere nisi infamando se ipsum. Tertio ratio-
ne penitentiae, ad dolendum magis de peccato, &

Tomus Primus.

per verecundiam plenius satisfaciendum, quomo-
do reuelarunt sua peccata D. Aug. & nonnulli san-
cti patres. Quarto ratione charitatis, ut si quis in-
nocens patiat pro delicto à me perpetrato, pos-
sum ad liberandum illum innocentem me ipsum
prodere, ac infamare. Quintò ratione amicitiae, ut
si duo amici perpetravimus idem homicidium, &
de me nulla sit suspicio, sed de alio, procedatque
iudex contra illum ad denuntiationem, & senten-
tiam quae solet ferri contra absentes, possum me
ipsum prodere, & infamare, non quidem negando
illum tale commisisse, sed occultando illum, & pro-
dendo me ipsum, ne quaeratur quis illud fecerit:
ita ut certum sit iudicem non processurum amplius
contra illum amicum, quia si timeret iudicem in-
quisitorem de complicibus, cum amicus ille tam
sit infamatus, tenebor contra illum testimonium
dicere, & nil obtinebo. Quintò si quis videat se
torqueri, ut reuelat proprium crimen quod occultat,
quia non interrogatur secundum ordinem iuris,
potest tuta conscientia reuelare illud, & face-
re iacturam suae famae, ut liberet se ab illis tormen-
tis.

Hic casus quia difficilior est probatur. Si ad cu-
rationem infirmi requiratur abscissio brachii, aut
alia grauiora tormenta pati, potest, ut se ab illis li-
beret velle potius pati mortem, quia vita non est
bonum adeò excellens, & appetendum, ut pro il-
la sint subeunda grauissima tormèta, sed fama est
bonum inferius vita, ergo licet etiam exponere fa-
mam ad vitanda grauissima tormenta. Secundò
licet fama praestet diuitiis, magna tamen copia di-
uitiarum potest alicuius famae aequari, & praesta-
re, sicut aurum praestat argento, magna tamen co-
pia argenti potest praestare alicui auro, sed licet ex-
ponere ingentes diuitias ad liberandum se à gra-
uissimis tormentis, ergo, & famam. Tertio magis
teneor ad secretum proximi, quàm ad proprium,
quia ad illud teneor ex iustitia, ad meum verò non
teneor ex iustitia cum sim dominus meae famae,
sed secretum alienum, liberè mihi commissum si-
ne iuramento possum prodere, ut eadem tor-
menta, ergo possum similiter reuelare propria ad
illa vitanda.

Sed quaeres, Quid si ex reuelatione illius crimi-
nis imminet mors? poterit ne tunc se infamare cum
periculo vitae, ad vitanda illa tormenta? Dico pri-
mò, ex ex confessione facta in tormentis non immi-
nere mortem, quia nisi deinde extra tormenta libe-
rè fateatur delictum, non potest condènari, ut vi-
dimus, & habetur Can. Si quis à sacerdotibus, r. q.
6. Quod si imminet respondent Soto, & in Do-
ctores, Si tormenta sint laeua, non posse, quia tunc
sine iusta, & sufficienti causa exponit non in dolo fa-
mam, verem èt vitam, quod non licet sine mortalitate
si verò sint atrociora, & grauiora, licere, ut breui mor-
te liberetur à tormentis quae aequivalent prolixae
morti, quia nec fama, nec vita, est bonum adeò excel-
lens, ut pro illis sint tā grauiora tormèta subeunda.

Alii ex recentioribus Thomistis fatentur infamare
se ipsum non esse contra iustitiam, cum ho-
mo sit dominus suae famae, & sui ad se ipsum non
sit iniustitia, esset tamen peccatum mortale ex suo
genere contra charitatem. Probant primò, quia
inferre sibi graue damnum est contra charitatem,
quod autem repugnat charitati est mortale. Secun-
dò priuare se bono spirituali mortale est, sed qui
infamat se ipsum reddit se indignum aliorum,
amicitia autem bonum quoddam spirituale est,
cum sit virtus, vel excellentior virtute. Tertio re-
uelare propria crimina sine aliqua iusta causa,
non potest esse sine aliqua iactantia illorum cri-
minum,

X x 2

minum, aut scandalo audiētium, hæc autem sunt peccatū mortale ex suo genere. Quarto infamare suam Reip. est mortale contra charitatem, & iustitiam legalem, sed infamia particularium redūdat infamiam Reip. ergo est mortale.

Ex his tribus opinionibus media est modò inter discipulos D. Thom. communior, & quam iudicio veram: Nam illa Caiet. nititur falso fundamento, hominem non esse dominum suæ famæ. Ultima verò, esse contra charitatem, præterquam in illis casibus, in quibus diximus esse peccatum mortale, & nonnullis quæ addemus, falsa etiã est, quia charitas per se, & directè nõ respicit nisi bona spiritualia, temporalia autem in ordine ad spiritalia: vnde cum fama sit quoddam bonum temporale, non est cõtra charitatem illam contemnere, & prodigere, nisi quando illa ad aliquod bonū spirituale proprium, vel proximi necessaria est, aliter illam prodigere idem est, quod temerè dissipare diuitias. Quo fit, vt sicut prodigalitas non est contra charitatem, sed contra magnificentiã, quæ versatur circa magnos honores, & bonū nomen. Vnde illud Eccles. 41. [Curam habe de bono nomine.] Non est præceptum obligans sub mortali, nisi quando bonum nomen est necessarium ad salutem animæ, vel eo neglecto maxima nobis inferimus damna: quando autem sine vllò damno animæ, vitæ vel boni alicuius, illud negligimus, est veniale, quando ob honestum aliquem finem, vt in illis casibus adductis, honestum est, & licitum. Et confirmatur. Est maximè consonum rectæ rationi exponere minus bonum pro maiori, & subire minus malum pro vitando maiori: sed offerunt se aliqua bona præstatiõra fama, vt actus virtutum adducti in illis casibus, offerunt se quoque aliqua damna maiora infamia, vt grauiora tormenta, ergo licet ob bonum finem, vt in illis casibus se infamare.

Hæc ratio probat hanc sententiam, siue dicamus, hominem esse dominum suæ famæ, siue oppositum cū Caiet. Quia hæc ratio non nititur dominio famæ, sed ordini rectæ rationis, secundum quem minora bona siue simus illorum, domini siue non, exponenda sunt pro maioribus: sicut homo non est dominus suorum membrorum, vel salutis, potest tamen exponere membra pro salute, quotiescunque opus fuerit: ita in illis quinque casibus adductis, in quibus asserimus posse hominem se infamare, exponitur fama pro aliqua virtute, vel maiori bono quàm sit ipsa.

Addendi tamen sunt illis casibus, in quibus diximus peccatū mortale esse infamare se ipsum hijs. Primò quando cedit in scādalum proprium, vel alienum, videtque infamans se ipsum offerri sibi, vel alijs occasione liberius viuendi. Secundò si videat amicitiam, quam habebat cum viris probis, & honestis esse dissoluendam, quia cum amicitia sit quædam virtus moralis, & bonum quoddam spirituale necessarium ad vitam commodè transigendam, tam in temporalibus, quàm in spiritualibus, amicorum odium incurrere est graue damnum sibi inferre, & temporale, & spirituale. Tertio si referantur propria delicta cū iactantia, quia talis iactantia est apertè complacentia peccati, complacentia autem peccati mortalis, peccatum mortale est. Vnde Esa. 3. reprehenduntur grauius Israelitæ de huiusmodi iactantia. [Peccatum suum sicut Sodoma prædicauerunt, nec abscondiderunt. Psalm. 51. Quid gloriaris in malitia? Psalm. 93. Vsq̃ue quo peccatores gloriabuntur, effabuntur, & loquentur iniquitatem? Et Gen. 28. Non tam

offenderunt Deum Sodomitæ suo nephandocimine, quam iactantia illius eo. n. peruenere citatis, vt illud publicè, & cum iactantia prodirent. Vnde non dixit Deus: peccatum Sodomorū multiplicatum est, sed [Clamor Sodomorum multiplicatus est. Id est inuerecundia, & publicitas, vt ita dicam qua peccant, &c.]

In vltimo verò modo in quo iuxta Sotum licet infamare se ipsum, obseruandum est, Non ad vitanda quæuis tormenta illud licere, sed cum aliquo iudicio prudentum sint maius malum quàm infamia, aliqua verò minus, opus est in hac parte prudentia, & conferenda sunt tormenta cum infamia illius viri, vt si infamia præponderet, peccatum sit saltim veniale famam pro illis exponere, si verò præponderent tormenta infamiam, nullam sit peccatum, cum distet recta ratio maiora ferenda esse ad vitanda maiora.

Nunc ad argumenta in oppositum, Illud Caiet. nititur imprimis (vt constat) falso fundamento, hominem non esse dominum suæ famæ. Secundò, etiam si non esset dominus suæ famæ potest se infamare in casibus propositis, non ratione domini quod vnusquisque habet in suam famam, sed eo iure quo minora bona sunt pro maioribus exponenda. Et licet daremus Caiet. in famam se peccare contra iustitiam, ob dominiū quod Resp. haberet in famam suorum ciuium, non propterea tenetur ad restitutionem famæ: quia non tenetur ad restitutionem qui violat iustitiam legalem & publicam, nisi illi sit coniuncta iustitia particularis vnus, vel plurium quos lædat, V.g. tenetur quis in aliquo euentu ex iustitia legali adire bellum, noluit illo ire, peccauit contra iustitiam legalem, non tamen tenetur ad aliquam restitutionem damnorum, quæ inde sequuta sunt, at si rapiat ex ætario publico tenetur restituere, quia lædit iustitiam, & commonem, & singulorum inter quos bona illius ætarii sunt distribuenda.

Ad argumēta verò vltimæ opinionis. Ad primū respondeo, inferte sibi graue damnum in his, quorū non est dominus, vt ira, & membris, esset mortale contra iustitiam, similiter, in his quorum est dominus, sed ira, vt sequatur graue etiam damnum proprium, vel aliorum in spiritualibus, vel ordine ad spiritualia, quia est contra charitatem: inferte verò sibi damnum in temporalibus quorum homo est dominus, sine vllò alio damno proprio, vel alieno in spiritualibus, si temerè fiat est veniale, quia prodigalitas: si ex iusta causa est actus studiosus. Et hoc modo se habet res in fama, cum sit bonum temporale, cuius homo est dominus. Ad secundū tertium, & quartum constat ex dictis non licere se infamare, quando sequuntur illa damna, estque tunc mortale, non quia infamet se ipsum, sed quia sequuntur inde illa damna quæ spiritualia sunt, & graua.

Ad vltimum dico, infamantem se ipsum, ita vt eius infamia redundet in infamiam suæ Reipub. peccare mortaliter propter damnum, quod infert Reipub. Si verò sit vir priuatus, neccitati nominis, non est Resp. infamis ob crimina illius, quia bona fama Reipub. non consistit in eo vt optimas leges habeat, & gubernatores iuxta illas diligēter, & cum æquitate puniant mala. Hac enim ratione erunt in ea multi probi sufficientes ad bonum nomen Reipub. quod si omnes sint mali, & infames, signum est in tali Rep. mala manere impunita, & sic est infamis. Sicut Ecclesia non minus dicitur verè, & propriè modo sancta quam dicebatur tempore Apostolorum, licet sint in ea multi ma-

h, quia sunt in ipsa leges iustæ, iuxta quas à præla-
tis peccatores, & infideles puniuntur.

Denique dices, non minus teneor mihi, quam
proximo, sed non possum ego illum infamare, er-
go neque me. Respondeo in istis bonis tempora-
libus magis teneri me proximo, quia teneor illi
nullo modo lædere ex iustitia, mihi autem non te-
neor ex iustitia. Secundò in damnis proximi non
teneor ex iustitia. Secundò in damnis proximi nõ
possum ego consentire, quia non possum cedere
iuri proprio. Tertio bonorum proximi nõ possum
ego facere dispendium grave sine mortali, meo-
rum autem possum, nisi sint necessaria ad spiri-
tualia.

Quæ huc vsque explicata sunt, pertinent ad il-
lũ qui reuelat propria delicta vera, res difficiliõ
est de falsis. Vnde videamus.

AN SIT PECCATVM
*mortale detractionis imponere sibi fal-
sum crimen.*

IN hac quæst. certum est ex dictis, primò, in ca-
sibus, in quibus non licet alicui infamare se ip-
sum, reuelando proprium crimen occultum, & ve-
rum, nec licere imponere sibi falsum, Secundò
nec licere cum iuramento, quia esset periurium.
Tertio nec licere cum graui damno tertii, quia ef-
fet mendacium perniciosum, quod est ex suo ge-
nere mortale, Secundò certum est, talem infamiã
esse ad minus venialem, cum sit mendacium. Quæ-
stio ergo est. [An simplici verbo, & sine iuramen-
to imponere sibi falsum crimen, sine vllõ etiam
scandalo, iactantia, vel damno aliorũ, sit mortale.

Cæter. locis citatis, cum iudicet non licere infamare
se ipsum reuelando verum crimen à fortiori
sentiet nec licere sine mortali imponere sibi fal-
sum, quocumque sine id fiat. Probat ex Gloss. in il-
lud cap. Si quando à sacerdotibus. Vbi illud habe-
tur. Secundò D. Thom. hic aperte docet, esse de-
tractionem mortalem, quando infertur detrimẽ-
tum notabile in fama, imponens autem sibi fal-
sum crimen infert sibi notabile detrimentum in
fama. Tertio mendacium in iudicio in graui ma-
teria est peccatum mortale, sed imponere sibi fal-
sum crimen est mendacium, & in re graui qualis
est fama, ergo saltem in iudicio erit id peccatum
mortale.

Soto Adria. Nauar. locis cit. & recentiores do-
cent oppositum si illud fiat ob honestum finem,
veluti ad liberandum se ipsum à tormentis, quia
torquebitur donec delictum de quo est accusatus
concedat, vel ad liberandam patrem aut amicum
accusatos de aliquo crimine, quia amissio patris,
vel amici æquatur graui tormento.

Probat. Imponere sibi falsum crimen, quod
non est ex atrocioribus, nec in præiudiciũ tertii,
nec cum iuramento, est quidem mendacium, non
tamen perniciosum aut nocuum, sed officiosum,
& vtile, si fiat ob bonum finem, vel otiosum, & in-
utile si desit talis finis, mendacium autem tam of-
ficiosum quàm otiosum eo ipso quo perniciosum
non est, non est mortale, sed veniale solum. Ergo.
Secundò si imponere sibi falsum crimen esset mor-
tale, aut ratione infamiæ, aut ratione mendacii,
aut ratione loci quia est in iudicio: non primum,
quia sicut possum exponere vitam pro amico, vel
eo ego crucier ita, & famam: nec secundum, quia

Tomus Primus.

mendacium istud (vt constituimus) non est perni-
ciosum in hoc casu: nec tertium, quia mendacium
in iudicio non est mortale, nisi sit, vel periurium,
vel nocuum, quæ supponimus hic non reperiri.
Hæc ratio tantam habet vim, vt propter eam sen-
tiant nonnulli ex recetioribus, licere etiam ad fu-
gienda graua tormenta imponere sibi falsum cri-
men cum infamia vxoris, & filiorum, quia ego nõ
teneor magis ad custodiendam famam illorum,
quàm meam, quod ego non probarem, quia famã
meam possum ego quidem prodigere, non tamen
filiorum, possum enim cedere iuri meo non tamẽ
filiorum, sicut diximus de pecuniis.

Hæc secunda opinio est tenenda, & ad maiorẽ
intelligẽciam obseruemus: Bisariam posse aliquẽ
interrogari in iudicio, aut iuridicẽ, aut contra or-
dinem iuris: si hoc secundo modo, illud propriẽ,
& verẽ non est iudicium, sed oppressio, & ita men-
tiri in illo non est mortale ratione iudicii, nisi a-
liunde fiat mortale, vt vidimus q. 70. art. 4. Si verò
interrogetur iuridicẽ, & mentiatur cũ damno ter-
tii, est mortale, quia est mendacium perniciosum,
quod si mentiatur sine damno tertii, etsi materia
grauis sit solum peccat venialiter. V. g. postulat à
me Petrus debitum mille ducatorum, cum falsis
testibus, & instrumentis, si ego ad fugiendas lites
interrogatus à iudice concedam illud debitũ, nul-
lus Doctorum tale mendacium dicet mortale, sed
veniale, & officiosum, imò consonum dicto Chri-
sti. [Si quis postulat à te pallium concede ei, &
tunicam] ad fugiendas lites.

Nunc ad argumenta in oppositum. Ad primum
dico, forsan Glossam illam fuisse illius opinionis,
vel loqui de imponẽtibus sibi aliquod falsum cri-
men ex atrocibus, vt hæresim vel simile, quod ef-
fet maxima occasio scandali, & iniuriæ, vel fidei,
vel suæ familiæ. Vnde hæc doctrina habet locum
in tribunalibus sæcularibus, & Ordinariorum, nõ
in tribunali Inquisitionis, in quo agitur de fide,
vel pertinentibus ad fidem, & tam rei, quàm te-
stes interrogantur cum iuramento, & sub cœn-
suris, vnde ibi quouis modo mentiri iudice ritẽ in-
terrogante est peccatum mortale, & grauissimũ.
Ad secundum respondeo D. Tho. loqui de inferẽ-
te damnum in fama aliena, quia tunc infertur dãm-
num cum iniuriã non autem de nocente sibi in fa-
ma propria quia cum sit dominus eius, non est cõ-
tra charitatem se infamare. Ad tertium constat iã
mendacium non esse peccatum mortale, etiam si
in iudicio proferatur, nisi sit periurium, vel noci-
uum. Duplex hic se offert dubitatio.

CONCLUSIO I.

*Liceat ne infamare hominem qui falsis, & fictis vir-
tutibus comparat sibi famam in populo.*

SOlet pars affirmatiua tribui Adriano quod h. b.
11. q. 1. Sed vtendũ est distinctione, aut huius-
modi homo per illam famam est noxius Reip. vel
proximis, aut non: Si primum, licet, imò est actus
charitatis illum infamare, vt alii sibi caueant, vt si
sit Medicus, vel Theologus famosus quẽ scio igna-
rum esse, vel falsum docere, teneor aperire aliis il-
lius ignorantia, hypocrisim, & falsam doctrinam,
Primò quia magis teneor prospicere bono Reip.
quibus isti nocebunt, quã famæ illorum. Secundò
quia ad talem famã ipsi non habent ius, cũ falsẽ,
& fictẽ illã acquirant, Quod si huiusmodi nec Rei
pub. nec aliis noceat, non licet illum infamare: vt
si mulier reuera pauper fingit se sanctã, vt co no-

Xx 3 mine

nuè eleemosynas sibi comparat, licet sciam occulta peccata illius, non possum eam infamare, huiusmodi enim personas infamare solum possumus, nec alij noceant, in hoc autem casu, vt constitutum est nulli nocent. Ita fit, licere prodere pauperes fictos, quia nocet veris pauperibus, vsurpando sibi eorum eleemosynas. Et Adrianum credo de his loqui, qui sunt ciui Reip.

CONCLUSIO II.

An sit detractio, manifestare defectum naturalem, gratuitum.

Respondeo, esse pec. morta. detractiois reuelare defectum naturalem, aut gratuitum, quando ex illo sequitur infamia, vel damnum proximo contra ordinem iuris, vt si infametur quis de ignorante, vel timido, ita, vt ex tali infamia damnum recipiat.

Nec obstat D. Thom. hic tantum loqui de defectibus moralibus, vt culpis, & vitiis, quia loquitur de his, quæ communiter, & vt plurimum accidunt, Detractio autem cum infamia, vt plurimum versatur in defectibus moralibus.

ARTICVLVS III.

An detractio sit grauius peccatum alijs, quæ in proximum committuntur.

CONCLUSIO I.

Detractio grauius peccatum est ex suo genere quam furtum, sed leuius quam homicidium, & adulterium.

Pater. Quia detractio lædit in maiori bono, quam furtum, cum hoc lædat in diuitijs detractio vero in fama, quæ præstat diuitijs. Adulterium vero lædit in certitudine proles, & in educatione, homicidium in vita, quæ bona præstant famam, quam lædit detractio.

CONCLUSIO II.

Ex circumstantia, & per accidens euenire potest, vt aliquod furtum sit grauius aliqua detractio: et aliqua detractio sit grauius aliquo adulterio.

Vt furari deliberare 100. aureos grauior culpa est, quam detrahere alicui incogitanter, & indeliberate: grauiora enim sunt ex parte operantis, peccata, quæ fiunt ex deliberatione, his quæ fiunt ex ignorantia, passione, vel infirmitate, & proinde etiam si ex suo genere, & obiecto essent hæc alijs grauiora, peccata autem detractiois experientia teste committuntur: facilius, ex lapsu linguæ, & cum minori deliberatione. Similiter potest aliqua detractio esse grauior aliquo adulterio, grauius enim peccatum est detrahere Principi, aut Prælaro præcipuo de ori-

mine graui, quam adulterari cum vxore hominis plebeij.

In hoc articulo observa glossam quam habet hic. Diuus Thomas esse D. August. in illa verba Psal. 103. [Pro eo vt me diligenter detrahebant mihi, &cæt.] Qui locus explicatur à D. August. de his, qui dicebant de Christo in Belsebu, &cæt. quos vocat blasphemos, consistebat autem eorum blasphemia in eo, quod dicentes Christum habere pactum cum Dæmone, negabant illum verum Deum esse, & miracula virtute diuina facta tribuebant Dæmonio, quod erat maxima blasphemia.

Disputat hic copiosè Soto, homicidium esse, grauius omni peccato quod committitur contra proximum. De quo nos superius.

In solutione secundi ait D. Thom. contumeliæ esse grauius peccatum detractioe, Contra. Detractio lædit famam, contumelia honorem, sed maius bonum est fama quam honor, quia, iudicio cuiusvis prudentis, maius bonum est bona opinio, & existimatio, quam multi habent de me, quam exterior reuerentia quam aliqui mihi exhibent, hæc enim sæpè exhibetur propter aliquas excellentias sine virtute, fama autem, & bona opinio non respicit nisi solas virtutes. Vnde sapiens Prouerb. 22. Eccles. 7. & Eccles. 41. constituit qualitates præminentes ipsius famæ non verò honoris, nèpè in suauitate, in precio, & in diurnitate.

Respondent aliqui huic argum. negante famam esse maius bonum: Sed reuera negari non potest. Respondeo igitur cum duo sint obiecta habituum materiale scilicet, & formale, grauitatem sicut, & propriam rationem habitus sumi à formali, quæ de causa, licet detractio lædat maius bonum materiale, contumelia, verò ratione obiecti formalis grauius lædit, quia detractio fit cum ignorantia, contumelia verò cum quadam vi, grauior autem iniuria est quæ fit per vim quam per ignorantiam, quæ magis habet de ratione inuoluntarij, quod est inuoluntarium per vim, quam quod per ignorantiam.

Sed quamuis ex parte obiecti formalis grauior sit contumelia, & absolute, alijs tamen nominibus multo grauior est detractio.

Primo, quia lædit in eius bonum nempe famam. Secundo, quia factus reficitur honor, nempe postolata veritas, & exhibita reuerentia, infamia verò semel concepta difficile recedit. Vnde Diuus Chrysost. homil. 8. ad populum Antiochiæ vbi ait, [Materia vulnera inferunt verba quàm tela.]

Tertio detractio pluribus nocet ex eodè Chrysost. homil. 3. ad populum Antiochiæ. tom. 5. lædit enim, & statutum Ecclesiæ, quia infideles audientes peccata detrahentium, & eorum quibus fit detractio, putant omnes fideles habere illa vitia, & mores.

Quarto detractio licentius fit, cum fiat occultè in absentia: contumelia rarij, quia hæc punitur pœna iuris, quod non est in detractioe, & faciem proximi quisque reueretur, absentem verò nullius timet.

Quinto contumeliosus pugnat notabiliter in facie, detractor velut ex insidijs quia in absentia, maxime si sit vir bilinguis, & vaser, ac versipollis.

Sexto licet contumelia sit grauius peccatum, detractio tamen est periculosius, facile enim labitur verbum, sicut blasphemia grauius peccatum est fornicatione, at attentata humana infirmitate

mitate facilius in fornicationem quam in blasphemiam labimur. Ad curandum hoc vitium duplicia media proponuntur. Ex parte detrahentis, ut emendetur, primum frequens examen conscientiae, secundum de omnibus honorifice loqui, & excedere potius in laudibus quam in detractioe.

Tertium, & omnium praestantius silere nec curare quid alij agant, Ex parte eius cui detrahitur media optima sunt suum detractorem vincere beneficijs, & orare pro illo. Vnde Bernard. serm. 63. in cantica in illud capite nobis vulpes paruulas, &c. ait. [Pessima vulpis occultus detractor, capietur autem beneficijs, obsequijs, & oratione.] Auctoritas Clementis Papae quam habet hic D. Thom. ad 2. legitur in Epist. Clementis ad Iacobum fratrem domini: tom. 1. consiliorum & habetur De poenitentia dist. 1. can. Homicidium, ubi refert D. Petrus dixisse, [Triplex esse genus homicidij: interficere fratrem, detrahere illi, & ipsum odio habere. [Vbi obserua quam graue peccatum sit detractio, ut comparetur homicidio. Et Eccles. 10. comparatur serpenti in abscondito mordenti. Vide D. Bernar. sermo 1. de conuersio D. Pau. & sermo 24. in cantica. In solutione ad tertium, ut sit completa, & perspicua illa solutio D. Thom. addenda tunc haec verba. [At vero contumelia maior est auersio ab ipso Deo quam in detractioe, quia inferre inuoluntarium per violentiam quod competit contumeliae, magis elongat a charitate Dei, & proximi, quam inferre inuoluntarium per ignorantiam, quod conuenit detractioe, & ita ex parte auersionis maius peccatum est contumelia quam detractio.]

ARTICVLVS III.

An audiens detractioem peccet mortaliter.

CONCLUSIO I.

Qui ita audit detractorem, ut audiendo illum inducat ad detrahendum, non minus peccat quam ipse detractor, imò grauius.

Patet. Quia ex D. Pau. Rom. 1. agentes, & conuenticientes, sine cooperantes alicui malo aequaliter peccant. Ad id grauius, quia maior est malitia inducentis quam ipsius peccantis. Et loquor non solum de illo, qui audiendo inducit de nouo illum qui non erat paratus ad detrahendum, ut qui rogat Ioannem quid dicitur de Petro? sciens Ioannem reuelaturum crimina Petri, verum etiam de eo qui paratum ad detrahendum accendit, & inflammat, siue id faciat verbo, siue nutu, & gestu, siue quocunque alio signo. Vnde isti tenentur si aut, & ipse detractor ad restitutionem famae, meliori modo quo poterunt. Patet ex dictis de eo, qui inducit alium ad nocendum quest. 62. artic. 7.

CONCLUSIO II.

Qui letatur audiendo detractioem, ea ratione, ut inducat, vel inflammet detractorem ad detrahendum, peccat sicut detractor contra charitatem, & iustitiam, &c. Tomus Primus.

netur ad restitutionem. Qui autem letatur audiendo, sed sua letitia neque inducit, neque inflammat detractorem, peccat quidem mortaliter contra charitatem, non tamen contra iustitiam, nec tenetur ad restitutionem famae.

Prima pars patet. Quoniam qui ea ratione letatur inducit, inflammat, & cooperatur illi detractioe, & est con causa.

Secunda, quia etsi non inducat, nec inflammet, habet tamen complacentiam de damno illius, cui detrahitur, & de peccato detractoris, complacentia autem de peccato mortali, peccatum mortale est.

Tertia vero patet, quia cum non inducat, neque inflammet animum detractoris, non cooperatur peccato illius. De huiusmodi audientibus detractioes ait D. Bernar. in fine secundi lib. de consideratione ad Eugenium [Detrahente aut detrahente audire, quid horum damnabilius sit, non facile dixerim.] Et D. Hieronym. Epistol. 2. ad Celentiam de vita clericorum simile ait, quem adducit hic D. Thom. in argumento in contrarium.

Probat etiam haec secunda conclu. à simili. Letantur duo de furto Petri, ita ut vnus sua letitia occasionem dederit Petro, ut furaretur, alter letator quidem est, sed non offert talem occasionem sua letitia: ille prior peccauit, & contra charitatem, quia est con causa, & complex illius furri, posterior vero contra solam charitatem, quia sicut charitatis est gaudere de bono proximi, ita contra charitatem proximi est, gaudere de damno illius: non tamen contra iustitiam, nisi teneretur ex iustitia illud impedire. Idem dicendum est de eo qui letatur de infamia proximi.

CONCLUSIO III.

Qui nec inducit detractorem, nec letatur, audit tamen illum, nec resistit cum commodè possit, aliquando peccat venialiter, & quando mortaliter.

Venialiter, si sit detractio de re leui, vel de re adeò publica, ut parum, vel nil acrescat infamiae illi, cui detrahitur. Mortaliter si sit res grauius, idque in tribus casibus.

Primo, quando audiens tenetur ex officio corrigere detractorem.

Secundo quando ex illa detractioe videt imminere grauius damna, ut homicidia, aut discordias mortales.

Tertio quando cum possit resistere detrahenti sine damno suo id dimittit ex timore humano, ne illius amicitiam, fauorem, aut alia commoda temporalia amittat.

Probat haec conclu. quia non obstat damno proximi cum commodè possis, in re graui est mortale, saltem contra charitatem, in his, qui non tenentur ex officio, si vero teneantur ex officio, est contra charitatem simul, & iustitiam, ut patet in eo, qui potest commodè impedire furem, vel homicidam.

Desinet autem esse peccatum audire detrahentem, nec resistere. 1. si ex tali resistetia videat sibi imminere aliqd damnum, ut si detractor sit vir iracundus, & immittis probabileq; sit iniecturum manus in ipsum, vel contumelijs affecturum. 2. ex rationabili

verecundia, ut si sit famulus, vel subditus, nulliusque vel exiguae auctoritatis apud suum superiorem: quia si alicuius auctoritatis sit, & audiat illū libenter superior in alijs concilijs, debet illum humiliter, & cōmuniter admonere ne detrahat. 3. Si videat, se nil profuturum, quia correctio non est adhibenda, ubi non est spes emendē. In his autem casibus tenetur audiens, aut inde recedere, si commodē possit, aut saltem vultum tristem ostendere, iuxta illud Proverb. 25. [Ventus Aquilo dissipat pluvias, & vultus tritis linguas detrahentium,] Vide D. Hierony. in Epist. ad Celantiam quæ est 4.

Hæc omnia aperta sunt, & communia apud omnes, tantum se offert hic dubitatio.

AN PRAELATUS AUDIENS

subditum, vel extraneum detrahentem alicui, & tacens, peccat contra charitatem simul, & iustitiam.

CONCLUSIO PRIMA.

Praelatus audiens aliquem detrahentem subdito suo, quicumque sit detractor ille, siue subditus eidem praelato, siue non peccat mortaliter contra iustitiam, & charitatem, & tenetur ad restituendam famam suo subdito.

Pater. Ut vidimus quæstione 62. art. 7. non obitans damno proximi ad quod tenetur ex officio, ut prætor non resistens latroni furanti bona sui civis, peccat contra charitatem, & iustitiam, & tenetur ad restitutionem illius damni, sed prælatus tenetur ex officio obistere cuius detrahenti de suo subdito, quia reatur ex officio curare bona spiritalia subditi, & temporalia necessaria ad illa, quorum unum est fama, cum ea amissa facile, & liberè homines prorumpant in vitia, ergo.

Hæc conclus. est communis inter Thomistas, quamvis nonnulli illam non admittant.

Primò, quia prælati non tenentur curare nisi bona spiritalia subditi non autem temporalia, & externa quale est fama.

Secundò quia prælatus tantum tenetur curare, ne subditus peccet, non tamen ne alij peccent in ipsum, imò potest illud pati, ut si patientia illius exerceatur, & augeatur meritum, et ex detractio- ne aliorum non peccat subditus, imò meretur ferendo patienter linguas detrahentium.

Tertiò. Si prælatus teneretur, hoc ideo esset, quia læditur fama subditi, sed non læditur imò apud viros prudētes, & probos augeatur, eo quod patienter fert iniurias sibi illatas.

Sed hæc argum. nullius momenti sunt. Ad primum respondeo, teneri prælatum ad curanda bona subditi, non solum spiritalia, verum etiam temporalia, quæ aut simpliciter, aut communiter, & moraliter sunt necessaria ad illa, quale est fama, fouet enim virtutem, & eam colit.

Ad secundū dico teneri prælatum curare, non solum ne subditus peccet, verum etiam ne ipsi offeratur occasio grauis ad peccandum, qualis est omisso famæ, cum ea perdita homines liberius viuunt.

Dico secundo, non semper exerceri patientiam subditorum ex linguis detrahentium, imò frequē- tius molestè illas ferrè, & indignari, ac excitari

odia. Quod si subditus patienter ferat, non est eadem ratio de subdito, & prælato, quia subditus potest cedere iuri suo & pati detractionem, prælatus autem non potest cedere iuri subditi, nec debito sui muneris, quo tenetur curare bona subditi, & vitare damna ipsius: Sicut priuatus potest pati damna, quæ sibi inferuntur à latrone, iudex autem non potest, sed tenetur illi obistere.

Ad tertium dico, subdito quidem accrescere famam, & laudem, si patienter ferat detractores, non tamen prælato, quia illi qui potest cedere iuri suo laus est tacere, prælato verò cum teneatur ex officio resistere, non est laus imò indecorum, cum non bene exequatur suum officium. Est etiā damnum in honore subditi, quia circumstantes videntes prælatum tacere efficacius credent detractori.

CONCLUSIO II.

Praelatus audiens subditum suum detrahentem alteri extraneo, & non sibi subdito peccat mortaliter contra charitatem, & iustitiam, & tenetur illi non subdito quantum poterit prospicere, compellendo subditum ad restituendam famam cui detraxit, aut restituendo per se ipsum, si non habeat locum talis compulso.

Hæc conclus. probatur sicut præcedens, quia tenetur ex officio, & iustitia obistere, ne sibi subditi alijs noceant & quando id non præstat cū possit, indirecte est causa damni sub sequenti.

Secundò, si iudex, vel Princeps ferret sibi subditos alijs vicinis nocere, cum possit prohibere, nec compelleret eos ad restituendum illud damnum, vel ipsemet restituere, potest Rex partis læsæ omnium consensu iustum bellum mouere contra illum Regem, ergo Rex ille peccauit contra iustitiam, ferendo illud damnum quod sui subditi vicinis intulerunt, & tenetur ad compellendum illos ad restituendum, vel ipsemet restituere. Sed prælatus perinde se habet ferens subditum detrahente, extraneo, ergo tenetur similiter compellere illum ad restituendam illi famam, aut per se ipsum restituere.

In hanc conclus. conueniunt omnes, teneri prælatum ad compellendum, subditum ad restituendam famam alteri, quia prælatus, & iudex officio tenentur compellere, subditum ad actus iustitiæ debitos, & ad faciendam æqualitatem cum non sibi subdito. Soto in lib. 5. quæst. 10. art. 4. & nonnulli alij non sentiunt, teneri ad restituendam illi famam subdito non restituente: quia restitutio non est facienda nisi propter damnum illatum contra iustitiam debitam illi cui damnum inferitur. Prælatus autem ex officio, & iustitia solum recipere bonum sui subditi, & ita reprimere eum ne detrahat, & compellere, ut restituat si detraxit, non tamen tenetur ex iustitia curare famam non sibi subditi. Nihilominus conclusio posita est vera. Sat enim est, ut superior teneatur ex officio, & iustitia impedire malum, quod suus inferior inferat, ut teneatur etiam ad illius restitutionem, si non prohibuit, cum possit prohibere, quicumque illud damnum inferatur, Et quis dubitat teneri prætorem ad restituendum furtum, quod in suo loco factum est, si non impediuit cum potuisset impedire? etiam si is cui res accepta est sit extraneus, eo ipso quo talis prætor tenebatur ex officio,

cio, & iustitia furtum illud impedire. Ex his sequitur prius ad audientes detractionem, cum non induxerint ad illam, non teneri ad aliquam resti-

tutionem fame, quia tantum peccat contra charitatem in casibus dictis, non contra iustitiam, cum ad id non teneantur ex officio.

QVÆST. LXXIII. DE SUSURRATIONE.

ARTICVLVS I.

An susurratio sit peccatum distinctum à detractioe.

NOremus susurrationem esse occultam, & clandestinam quandam oblocutionem contra proximum, ad dissoluendas amicitias, & feminandas discordias inter amicos, Vnde conueniunt detractio, & susurratio in modo, quia vtraque sit occultè, & in materia, quia vtraque dicit malum de proximo, quamuis detractor propriè dicit verè malum, & defectus, susurro verò, aut verum malum, aut id quòd videbitur malum illi apud quem susurrat, & aptum ad indignandum illum, dissoluendamque amicitiam, propter quòd sepe sumuntur promiscuè, & pro eodem hæc duæ voces susurro, & detractor. Vnde in illud Eccl. 5. [Non appelleris susurro. ait Gloss. est, detractor.] Differunt autem sine, quia finis proprius detractoris est denigrare famam proximi, finis verò susurronis est dissoluere amicitiam, & seminare discordias inter amicos, ita Prover. 26. dicitur, [susurrone subtrahit iurgia conuiescunt. Eccl. 21. agendo de susurrone dicitur: Vir peccator conturbabat amicos, & in medio pacem habentium immittet inimicitiam. Et Rom. 1. Susurrones detractores. ait Gloss. Susurrones inter amicos discordias seminant, detractores verò aliorum bona negant, vel minuunt.

CONCLUSIO PRIMA.

Susurratio vitium est specie distinctum à detractioe.

Patet, distinctio formalis, & specifica in habitibus sumitur ab obiecto formali, obiectum formale detractiois est dicere malum de proximo occultè ad denigrandam eius famam, obiectum verò proprium, & formale susurronis est dicere malum de proximo, & occultè ad feminandas discordias, hæc obiecta formaliter differunt per malitias specificè distinctas, ergo susurratio & detractio specie quoque distinguuntur.

CONCLUSIO II.

Quamuis sint diuersæ species amicitie, quæ per susurrationem dissoluntur, quia alia est amicitia quæ nititur bono honesto, alia quæ utili, alia quæ delectabili, susurrationes autem omnes conueniunt in vna specie infima susurrationis.

QVia susurratio non respicit cui bono nitatur amicitia, sed solum intendit illam dissoluere, abstrahendo ab hac, vel illa amicitia: sicut o-

dium est infima, & atoma species, licet mala, quæ per odium desiderantur proximis, sint varia, & specie distincta, quia ad odium tantum pertinet velle malum proximo, abstrahendo ab hac, & illa specie mali.

ARTICVLVS II.

An detractio sit grauius peccatum susurratione.

Obseruemus primò, sicut amicitia alia honesta est, & studiosa, vt quæ nititur literis, virtuti & alicui bono honesto, alia turpis, & vitiosa, vt quæ nititur alicui vitio, & peccato, ita susurrationem aliam esse ad dissoluendam amicitiam honestam, quæ propriè est susurratio, aliam verò ad dissoluendam amicitiam turpem, quæ propriè non est susurratio, sed dilectio, & desiderium boni proximi, vt qui nititur mediis licitis seminare discordiam inter virum, & concubinam, vt cesset torpis illa amicitia, & libido, Non est hic sermo de hac susurratione, quæ vitium non est: modò non reuelentur crimina occulta, aut quid illicitum fiat, cùm non sint facienda mala, vt inde veniant bona, sed quæstio est de susurratione quæ sit ad dissoluendam honestam amicitiam.

Obseruemus secundò amicitiam, vel esse virtutem, vel quid præstantius, saltem esse præsidium virtutis, & robor pacis ac charitatis, nascitur. vera amicitia ex virtute, & illam fouet: quia eos quos bonum virtutis nomen comendat, et si ignotos amamus, & prosequimur, & cum à virtute recedimus à nullis melius ad eam reuocamus quam ab amicis, quo sit amicitiam præstare honori, & famæ.

Primò, quia amicitia est virtus, aut propinquior virtuti.

Secundò, quia honor, & fama sunt dispositiones, & via ad amicitiam, cum illos, qui bene audiunt amemus, finis autem præstantior est his, quæ sunt ad finem. Vnde Eccl. 6. [Amico fideli nulla est comparatio.]

Tertiò, quia licet pro amico vitam exponere, quod non licet pro honore, & fama, nisi illi aliquid bonum spirituale, vel commune adiungatur.

Obseruemus tertiò, susurrationem, sicut diximus de detractioe aliam formalem esse aliam materialem, formalis est, quæ fit cum intentione feminandi discordias, materialis, quando dicitur malum quòd natum est seminare discordias, non tamen eo fine, Rursum hoc malum quòd est materia susurrationis, aut simpliciter, & absolute, & apud omnes est natum generare discordias inter amicos, aut secundum quid, quia apud tales amicos generabit illas propter aliquam circumstantiam.

CON

CONCLUSIO PRIMA.

Sufurratio formalis peccatum mortale est ex suo genere, & grauius detractore, ac contumelia.

Patet prior pars, quia lædit maximum bonum, nempe amicitiam, & pacem amicorum, quo bono inter temporalia nullum maius est, nec magis accedens ad spiritualia.

Secunda verò probatur, quia pax, & concordia amicorum præstat ex secunda notatione famæ, & honori, & ita maius nocumētum inferitur per sufurrationem quam per detractorem, & contumeliam. Dixi ex suo genere, quia potest esse peccatum veniale. Primò, ex leuitate materiæ. Secundò, ex modo dicendi, vt si dicatur iocose ac ita, vt non credatur, nec lædat. Tertiò, ex imperfectiōne actus, vt quando non lædit amicitiam, sed excessum amicitie, vt nimiam familiaritatem, & consuetudinem, manente tamen quo ad substantiam amicitie eadem beneuolentia.

CONCLUSIO II.

Sufurratio materialis non est peccatum mortale ex suo genere, sed aliquando veniale, aliquando mortale.

Mortaliter, quando dicitur malum, quòd natum est generare discordias, vel simpliciter, & absolute, vel ratione personatum apud quas exercerit, noueratque susurro posse apud illos generari, quia in his casibus etsi desit intentio, nihilominus infert graue nocumētum, & damnum, cui debebat prospicere: Venialis verò est, quando dicit malum quòd simpliciter non est natum generare discordias, licet aliquo modo lædat amicitiam, quia in hoc casu nec peccauit mortaliter ex intentione, nec ratione damni, cum dixerit malum quòd non est natum generare graues discordias: quod si inter aliquos possit illas generare, ex peculiari illorum ingenio, & circumstantia, ignorabat illud inculpabiliter. Est autem veniale, eo ipso quo dicit malum, & cum aliquo periculo seminandi aliquas discordias. Offert se hic dubitatio.

QVI AMICITIAM, VEL gratiam prælati non potest, quin alium ab ea deiciat, poterit ne illud enisi sufurratione aliqua?

Soto lib. 5. quæst. 11. artic. 1. affirmat, quamuis cum aliquo dubio, forsan id licere, modò nulla sit fraus, vel dolus, neque reueletur aliquod vitiū occultum fratris cum eius infamia, neque ita seminetur discordia, vt fiat ille inimicus principis, vel prælati, sed tantum reueletur aliquis defectus naturalis, vel alius verus, & ex quo nec sequatur infamia, nec odium proximi, sed solum cadat ab illa familiaritate, & intima consuetudine, vt possit hic alius in amicitiam principis illius, vel prælati introire. Hæc opinio Soti nonnullis simplici-

ter, & absolute videtur vera. Et probatur. Vnusquisque potest eniti proprium bonum, & commodum viis licitis, & honestis: sed in hoc casu iste nititur proprium commodum, nec vititur via illicita, ergo.

Probatur minor, viæ illicitæ sunt, Primò vt fraude, & dolo. Secundò, infamare proximum. Tertiò, dissoluere amicitias, & seminare odia. Quartò, expoliare fratrem aliqua re, in quam habet ius, Sed nil horum accidit in hoc casu, statui-mus enim hunc nulla vti fraude, nil occultū, aut quod infamiam afferat reuelare, nec dissoluere amicitias, sed tantum illum excessum manente amicitia, nec expoliare illum aliqua re, in quam habet ius, quia amicitia est bonum gratuitum pendens à libera voluntate amici: in gratuita autem nullus habet aliquod ius, gratis enim conferuntur, & gratis possunt negari.

Oppositum placet aliis. Quia nò solum peccat contra iustitiam qui expoliat fratrem bono ipsi debito ex iustitia, verum etiam qui expoliat ipsam bono gratuito iam sibi concesso, vt si quis decreuisset conferre eleemosynam pauperi, qui suaderet illi mutare hoc decretum, tenetur ad restituendum, sic in proposito, quamuis amicitia res gratuita sit, postquam autem aliquis iam est admissus in amicum principis, expoliare illum tali amicitia, etsi non seminetur discordia, est expoliare illum bono iam ipsi concesso, quod est contra iustitiam.

Et confirmatur, quia ita nunquam sufurratio esset peccatum mortale, cum quænis amicitia, & concordia, quæ sufurratione læditur sit bonum gratuitum.

Hæc sententia est verior, sic tamen moderanda, vt si familiaris ille principis nullum incurrat damnum, nec amittat bonum notabile sibi, vel suis, eo quod desinat esse familiaris sicut solebat principi non erit mortale reuelare aliquos defectus illius veros, & citra infamiam, quibus cadat ab illa nimia familiaritate, nò tamē ab amicitia, quod probat ratio Soti. Quod si incurrat aliquod damnum, aut amittat aliquod bonum ipsum, vel sui, tunc non solum ab amicitia, verum etiam ab illa familiaritate illam excludere est mortale: quia licet amicitia sit bonum gratuitum, postquam tamen in illam quis admissus est, habet ius ne illa cum damno priuetur, sicut pauper habet ius ne quis impediatur eleemosynas, quas diuites illi conferre volunt: Maxima enim illa: Vnicuique licet sibi consulere est vera, modò ne fiat cum damno aut iniuria alterius.

Contra id quod habet hic D. Tho. sufurrationem esse grauius peccatum contumelia, quia nocet in grauiori, & meliori bono nempe amicitia, est argumentum: Quia eadem ratione detractio esset grauius peccatum quam contumelia, quia nocet etiam in grauiori bono nempe in fama. Similiter si contumelia est grauius peccatum quam detractio, quia hæc fit in absentia illa verò in presentia, eodem modo oportebit contumeliam esse grauius peccatum sufurratione, quia hæc quoque fit in absentia.

Respondeo in peccatis potissimè considerari damnum, quod inferunt, quando damnum vnus maximè excedit damnum alterius, quicquid sit de aliis circumstantiis, illud est grauius peccatū, quod infert grauius damnum: quando autem excessus in damno exiguus est, tunc considerantur, & aliæ circumstantiæ, Vt si compares homicidium cum furto, vel adulterio, quicquid sit de circumstantiis,

stantijs, homicidium est grauius furto, & adulterio, quia damnium quod infertur per homicidium est multò grauius, & in notabili excessu, daunis quæ inferuntur furto, vel adulterio. Susurratio est grauius peccatum contumelia, quia excedit illam notabiliter in damno, sicut pax, & amicitia est bonum notabiliter excedens famam, & honorem, ideo cum comparamus hæc duo vitia inter se, nõ attendimus circũstantias istas, quòd aliud in præ-

sentia aliud verò in absentia fiat. Inter detractionem verò, & contumeliam non est excessus notabilis in damno, sicut fama non est maius bonum quàm honor in notabili excessu, & ideo in his attendimus circũstantias, & contumeliam dicimus grauius peccatum detractione, quia grauior malitia est inferre iniuriam cum tali circũstantia, nempe in presentia, quam in absentia.

QVÆSTIO LXXV. DE IRRISIONE.

ARTICVLVS I.

distinctio autem specifica in his à fine sumèda est non à modo.

An derisio sit peccatum distinctum specie à tribus præcedentibus.

ARTICVLVS II.

Sit ne derisio peccatum mortale, an veniale.

NOtemus, quemadmodum quatuor sunt, quæ homo propter virtutem meretur, nempe honorem, & reuerentiã ab amicis, & notis bonum nomen, & famam apud omnes benevolentiam, & amorẽ ac amicitiam aliorum, gloriamquẽ, & lætitiã bonæ conscientia: apud se ipsum, ita quoque in his quatuor lædi orẽ maledicorum: contumeliosus lædit in honore, detractor in fama, susurro in benevolentia, & amicitia, derisor in illa gloria, & lætitiã bonæ conscientia, dicendo mala, & defectus quibus frater erubescẽtia, & pudore profundantur. Dicuntur autem mala, & rursus ad afficiendũ fratrem pudore, & erubescẽtia, quòd Hispanè dicimus [correr y auergonzar] duobus modis, vel ore, & sermone, vt velbis irrisorijs, & ironiis, vel signis, vt naso rugato, extensis labijs, quæ signa a quibuslibet verbis irrisorijs: prior modus prouocandi fratrem ad erubescẽtiam dicitur derisio, secundus subsanatio, Ita, sit vt omnia illa vitia contumelia, detractio, susurratio, & derisio conueniant in materia, quia omnia ista dicuntur in alũ, & defectus proximi: differant verò sine, & damno, cum finis detractoris sit denigrare famam, contumelia lædere honorem, susurrationis dissoluere amicitias, irrisionis afficere fratrem rubore, & verecundia, & expoliare ipsum illa quiete, & lætitiã bonæ conscientia, tollit, enim huiusmodi erubescẽtia, & pudor quietẽm conscientia.

Obseruemus primò, cum derisio fiat prolatò aliquo defectu fratris per iocum, & ludum, quasi illud leue sit, bifariam posse illud leue esse, aut simpliciter, & secundum se, aut quia irrisor cum malo illud ex se graue sit, profert tamen illud tanquam leue, propter conẽptum in quòd habet fratrem, sicut vocare aliquem stultum: graue est secundum se, at quem verè credimus stultum, ita appellare iudicamus leue ratione personæ. Quo fit vt hic secundus modus irrisionis habeat admixtam contumeliam, & contemptum: contumeliam cum obiciamus fratri defectum grauem, quo læditur ipsius honor, vnde sequitur illa erubescẽtia, quæ est proprius effectus irrisionis, contemptum verò, cum defectum illum secundum se grauem, obiciamus quasi leuem, & iocosum, quia parumpendimus fratrem.

Obseruemus secundò malum quòd simpliciter paruum est, ex circũstantia personæ posse iudicari graue, Et hoc dupliciter, vel quia ex suo vili ingenio illud fert tanquam graue, vel quia ratione status, aut honestatis vitæ prudenter de illo grauer erubescit, vt si quis mulieri honestissimæ ioco, & irridendo diceret, illam secreto cum homine esse depræhensam.

Obseruemus tertio sicut in præcedentibus vitijs, derisionem aliam esse materialem, quæ fit sine animo afficiendi fratrem rubore, sed solo ioco ad animi recreationem. [Como algunas conuersaciones y matracas honestas y discretas] aliam formalem, quæ fit animo, & intentione pudefaciendi fratrem.

CONCLUSIO I.

Derisio differt specie ab alijs vitijs præmissis.

CONCLUSIO II.

Derisio quæ fit obijciendo fratri malum leue, tam secundum se quam ratione personæ, peccatum veniale est ex suo genere.

PAtet. Peccata, quæ ore, & sermone committuntur, potissimè pensanda sunt ex intentione, & sine proferentis, sed hæc quatuor vitia contumelia, detractio, &c. differunt, vt constat sine, & nocimento, licet conueniant in materia, ergo differunt specie.

CONCLUSIO II.

Derisio, & subsanatio non differunt specie.

Quia tunc tam malum, quòd dicitur, quàm nocentium, quòd potest inferre, est leue, & ferè nullum.

PAtet, quia conueniunt in fine, qui est replere fratrem pudore, quamuis differant in modo,

Dixi tam secundum se, quàm ratione personæ cui dicitur: quia si malum illud secundum se leue, ratione status, vel honestatis personæ interat grauem

grauem erubescenciam, est mortale: infert enim tunc graue nocumentum, quòd ille tenebatur vitare. Quod si erubescat ille propter vile ingenium: aut nouerat irrisor ingenium illius, aut secus, si quidem nouerat, est etiam peccatum mortale cõtra charitatem, qua tenemur vitare molestias fratrum, quantum commodè possumus, si verò ignorabat, est solum veniale, quia dixit malum leue, excusaturque per ignorantiam inculpabilem.

CONCLUSIO II.

Derisio qua obijcitur malum secundum se graue, sed velut ioco, & leue, ex contemptu fratris, est peccatum mortale, grauius contumelia, & tanto grauius, quanto persona cui illuditur maioris est reuerentia.

Prima pars huius conclusionis patet, quia infertur graue nocumentum in pudore fratris, obijciendo malum graue, quo afficitur graui erubescencia.

Secunda verò probatur: quia talis modus irridendi ex prima obseruatione, non solum habet admixtam contumeliam, verum etiam maiorem contemptum fratris, quàm sit in contumelia: Cõtumeliosus enim obijcit malum serio, derisor cõtemnendo fratrem, vnde derisio hæc addit supra contumeliam contemptum fratris, & maiorem quam contumelia.

Tertia pars aperta est, quia quando reuerentia personæ, quæ irridetur maior est, tãto grauius est erubescencia illam afficere, ac contemnere, Vnde constituit hic D. Thom. quatuor gradus irrisionis mortalis.

Primus omnium grauiissimus, qui propriè est blasphemia, quando irridetur Deus ab aliquo impio.

Secundus, quando irridentur parentes à filijs.

Tertius, quando irridentur opera studiosè iustorum quæ derisio est maxime nociua, quia solet quantum in ipsa est generare in animo iusti tristitiam de bono virtutis, & erubescenciam damnablem, iuxta illud Christi. Luc. 9. [Qui me erubuerit, & sermões meos, erubescam, & ego illũ coram patre meo.] Tantaque potest esse eminentia iusti, vt grauius sit illum irridere quam parentes. In vltimo gradu est derisio, quæ fit fratrum, non quia iusti sunt, sed promiscuè ad eos irridendos.

CONCLUSIO III.

Derisio qua fit sine animo ledendi fratrem, nec illum aliquo modo ledit, sed fit, vel vt ea via corrigatur ab aliquo defectu, vel vt recreetur animus, non est peccatum, sed actus virtutis Eutrapeliæ.

Cum sit honesta recreatio, & qua ad refocillandum animum quandoque iusti, & prudentes vtuntur. Sed quia huiusmodi derisiones sæpè desinunt esse recreationes honestæ, & fiunt molestæ, [y burlas pesadas,] timentes Deum ab eis curæ abstinere.

Duæ hic dubitationes se offerunt. Prima contra secundam conclus. qua dicitur derisionem esse grauius peccatum contumelia. Contra contumeliam, lædit grauius bonum, nempe honorem, qui maius bonum est quam verecundia, ergo. Respondent Caier. & Soro in his vitijs distinctionem sumi ex fine, grauitatem verò aliunde, ex damno, vel iniuria fratris, & ita distingui derisionem, & contumeliam, quia hæc lædit honorem, illa verò verecundiam: Esse autem grauiorem derisionem contumelia, quia illa continet maiorem contemptum, & consequenter maiori iniuria afficit fratrem. Est optima solutio. Sed possumus etiam, huic loco accommodare, quæ diximus vltimo articulo quæstionis præcedentis. Vt in vitijs, quando damnum notabiliter excedit, ex damno sumatur grauitas peccati, quando verò nõ multum excedit, sumatur aliunde ex aliqua circumstantia, ita in proposito: honor præstat quidem verecundia, non tamen multum, & ideo inde non sumatur grauitas, sed ex illa circumstantia cõtemptus, quæ grauem infert iniuriam.

Alia dubitatio est, sit ne derisio pec. mor. vel veniale ex suo genere. Dico vno verbo, ex suo genere esse veniale.

Primò, quia propriè irrisio dicit malum, vt leue, & ita D. Thom. in prima conclus. adiecit esse veniale ex suo genere, quòd non dixit in secunda, in qua agit de irrisione mortali.

Secundò, quia si irrisio ex suo genere esset mortale, quauis irrisio formalis, & secundum totam suam latitudinem esset mortalis: at irrisio de qua prima conclus. D. Thom. est irrisio formalis, & continentur intra latitudinem irrisionis, nec tamen est mortalis.

Tertiò, quia D. Tho. in solutione secundi ait, derisionem absolute, & ex sua ratione esse leuius peccatum contumelia, quia ex sua ratione non dicit conceptum, sed ludum, esse autem grauius peccatum contumelia, quateus dicit maiorem contemptum.

Vnde derisio secundum se est ludus, qui ex suo genere venialis tantum est, redditurque mortalis, ratione contumeliæ, & contemptus admixti.

Denique tota ratio ob quam irrisio est peccatum, est quia lædit pudorem, & verecundiam fratris, ex hac verò parte non lædit grauius nisi ratione venialis tantum est. Quod si obijcias, in his quæstionibus agit D. Thom. de peccatis iniustitiæ verborum, iniustitia autem ex suo genere est mortalis.

Secundò irrisio repugnat charitati. Ad primũ dico meritò D. Thom. posuisse titulum de iniustitijs verborum non de iniustitijs, quia non omnis iniuria ex suo genere est mortalis, sunt enim,

& iniuriæ præter charitatem, quæ non sunt mortales. Ad secundum dico

irrisionem secundum se esse ludum, & iocum, &

ita non esse contra charitatem, red-

di autem

con-

tra charitatem ex contumelia, & contemptu, &

illi miscantur.

tur.

QVAESTIO LXXVI. DE MALEDICTIONE.

QUATVOR ARTICVLI

Huius quest. hoc querunt: Quotuplex sit maledictio, & quando sit peccatum, quando verò non.

Obseruemus primò, cum maledicere, vt nomen ipsum sonat, sit malum dicere, tribus modis posse id fieri.

Primò, indicando, & reuelando aliquod malum fratris, quod pertinet ad contumeliam, detractionem, & alia vitia præcedentia.

Secundò, afficiendo ipsum aliquo malo, aut mouendo aliquem ad illud inferendum, quod sit per modum imperantis.

Tertiò optando, exprimendoque desiderium illud animi aliquo verbo optatiui modi. Ex his modis primus non est huius loci, sed secundus, & tertius, & maximè tertius: hi enim, est frequens, & in vsu, vnde iuxta secundum modum benedicere est bonum imperare, vel facere, quod proprium est Dei, cuius benedicere est benefacere, quod proprium est Dei, cuius benedicere est benefacere, maledicere verò malum imperare. Iuxta tertium autem benedicere est præcari bonum alicui, maledicere verò præcari malum. Potestq; hoc sic in alijs vitijs bifariam fieri, aut formaliter animo, & intentione, vt illud malum eueniat, aut materialiter oretenus proferendo maledictiones, verba, animo verò nil tale desiderando.

Obseruemus secundò, hos duos modos maledicendi, imperatiuè, vel optatiuè, ita differre, vt maledicere optatiuè, si nullum sit scandalum, aut intentio, vt illud eueniat, communiter, vt ostendimus non sit culpa mortalis: maledicere autem imperatiuè, etiam si sine intentione, vt illud eueniat, tale peccatum esse, quale est malum, quod imperatur: Vt imperat dominus seruo, vt nudo gladio terreat vicinũ, etiam si animus eius sit, vt leuiter, ioco ille terreatur, attamen, quia malis, terror grauis est, peccat mortaliter, quia licet formaliter, & directè non intenderit illum grauius terri, virtualiter tamen illud voluit, cum voluerit id ex quo damnus illud, & terror potuit enenire, & tenebatur cauere: Sicut est homicida mittens sagittam in itinere, in quo potest aliquis occidi, etiam si non habeat animum occidendi.

Obseruemus tertiò bifariam posse alicui malũ imprecari, vel sub ratione mali, & qua illi malum est, quod est formaliter velle illi malum, vel sub ratione boni, non optando illud, vt malum, sed quatenus medium est necessariũ, vel maximè vtile ad aliquod bonum: Vbi cum id liceat imprecari, quod licet optare, & velle, quia exterior imprecario est actus elicitus, & imperatus ab interiori desiderio volũtatis efficitur, vt sint eiusdem rationis.

Denique obseruandum est, ex his, quæ docet D. Thom. quest. 2. art. 5. his tribus modis licere velle malũ proximo, primò, ratione iustitiæ, quomodo optamus peccatores iuridicè, & iustè puniri à Deo, vel à iudicibus.

Secundò, propter gloriam Dei, quomodo Pro-

phetæ sæpè præcantur mala peccatoribus. Elias 4. Reg. 1. Elisæus pueris c. 2. Noe filio suo Gen. 9. Iacob Rubè. Gen. 49. David Psal. 108. Vel ob bonũ commune, qua ratione possumus optare, vt Turcæ, Hæretici, & alij peccatores nociui, aut conuertantur, & desinant nobis nocere, aut tollantur è medio.

Tertiò, ratione proprii boni honesti, vel vtilis: honesti, vt puellæ, quæ sollicitatur à iuvene potest optare illum infirmari, vt sic cesser ab illa libidine, vel tollatur, nisi conuertendus sit, vtilis, vt qui iniquam litem mecum ducit infirmetur, vt sic respiscat, & cesser, vel fiat pauper, si ex abundantia diuitiarum mouit illam litem. Quo etiam modo mulier, quæ videt virum suum dilapidare bona sua potest optare, vt infirmetur, & sic respiscat.

Quæ omnia intelligenda sunt, quando existit culpa in eo cui malum desideratur, nam si nulla sit in eo iniquitas, non licet desiderare illi malũ ob propriam vtilitatem, sicut non licet filio desiderare mortem patris ob hæreditatem. Sed dices, quod non licet facere non licet desiderare, non licet nobis inferre ista mala proximis, ergo nec desiderare. Respondeo quidquid alij dicant, quæ nos facere non possumus, non posse nos optare, vt à nobis fiant, quæ verò ab alijs iustè, & licitè fieri possunt, posse nos optare, vt ab illis fiant ob debitum finem: & ita ego non possum occidere malefactorum possum tamen optare, vt à iudice occidatur ob bonum iustitiæ, ego non possum occidere peccatorem, possum tamen optare, vt à Deo occidatur ob bonum cõmune, vel alium finem ex dictis.

Obseruemus quartò, cum maledictio, & benedictio illis tantum rebus conueniant, quæ sunt capaces iuris, vel iniuriæ, felicitatis aut infelicitatis, creaturas irrationales secundum se non esse capaces benedictionis, aut maledictionis, sicut nec secundum se sunt capaces felicitatis, vel infelicitatis: benedici autem, vel maledici, vel in ordine ad Deum quatenus sunt creaturæ, & effectus illius; vel in ordine ad hominem quatenus illi vtilis sunt, vel cõtineant aliquid hominis, vtilis sunt illi terra, fructus, iumenta, continent aliquid hominis tempus, & locus, continent enim natiuitatem, actiones, & mortem hominis, Vnde per tropum, & metaphoram sumitur aliquando dies natiuitatis pro ipsa natiuitate, vel malis, quibus homo nascens sit obnoxius, locus pro bello, aut homicidio, vel alio opere humano quod in eo locum factum est.

CONCLUSIO PRIMA.

Maledictio formalis qua præcamur alteri malum sub ratione mali, cum animo, & intentione, vt illi eueniat, est peccatum mortale ex suo genere, sed lenius detractione, & contumelia.

Probatur prior pars. Quia talis maledictio procedit ex odio interiori, & est directè contra charitatem, actus autem interior eiusdem rationis est, & malitia cum interiori.

Probatur secunda, quia huiusmodi maledictiones tantum optant malum pœnæ, detractor autè,

& contumeliosius enunciant de fratre malum culpæ. Secundò, quia huiusmodi maledictiones optatiuæ, licet desiderent malum, non tamen inferunt, neque habent vim ad inferendum, ut dicemus, de retractio verò, & contumelia inferunt in honore, & fama nocuenter. Dixi maledictiones simplices, & optatiuas, nam maledictio, quæ imperatiuè fit cum per eam inferatur damnum, erit grauior detractio, & contumelia, si damnum quod per ipsam inferatur grauius sit.

Ex hac conclus. sequitur maledictionis formalem pertinere ad diuersas species peccati, sicut, & odium interitus à quo procedit: nam qui impræcatur mortem est homicida, qui impræcatur incendium domus, vel bonorum est incendiarius. Dixi ex suo genere, quia potest esse maledictio formalis peccatum veniale ex leuitate materiæ, vel defectu deliberationis, ut si fiat primo motu, vel ex imperfectione actus, si quam primum cæpit maledicere retrocedat nec maledicat.

CONCLUSIO II.

Maledictio qua quis impræcatur alteri malum sub ratione boni, non est peccatum, sed licita, in casibus, in quibus licet illud malum velle ad tale bonum.

Probatur. Cum actus exterior sit eiusdem rationis cum interiori, à quo procedit, quod licet, & præcari, ergo in casibus in quibus licet optare malum sub ratione boni, licet & illud impræcari sub eadem ratione, & sine.

Secundò, ex quomodo 2 s. art. 8. odium inimicitia, quo volumus proximo malum, quia illi malum est, est intrinsecè malum, at odium concupiscentia, quo volumus proximo malum, ob aliquod bonum si iuxta rectam rationem tale malum ordinetur in bonum illud, non est tale odium intrinsecè malum, imò honestum, & licitum: ita dicitur Deus nil odiosæ, id est odio inimicitia, bene tamen odit peccatores odio concupiscentia, inferendo eis mala, ut ostendant in eis suam iustitiam, & gloriam, aut respiciant, sed impræcari malum sub ratione boni eo modo quo exposuimus, pertinet ad odium concupiscentia, iuxta rectam rationem, ergo licet.

CONCLUSIO III.

Maledictio materialis, quæ fit sine intentione, & desiderio mali quod ore profertur, non est peccatum mortale, sed tantum veniale ex suo genere.

Patet. Peccata hæc ore quæ committuntur graua sunt, & mortalia, aut ex nocumento, quod inferunt, aut ex intentione, in hoc casu deest intentio, nocumentum autem nullum inferunt, cum verba non habeant vim ad illud inferendum, ergo hæc maledictiones non sunt peccata mortalia, sed tantum venialia, quia dicunt malum. Imò aliquando neque venialia, si ita ioco, & ludo dicantur, ut pertineant ad honestam recreationem, quales sunt quas in conuiujs, ludis, & comedijs alij iniij alijs, amicè, & familiariter iaciunt. Dixi ex suo genere, esse venialia, quia ex circumstantiis possunt reddi mortalia. Vnde maledictiones Prælatorum in subditos sunt mortales, quia afferunt fel-

cum graue scandalum: maledictiones quoque filiorum in parentes, etiam si desit intentio, sunt mortales, & ratione scandali, & ratione gratiis irreuerentia. Maledictionis autem Superiorum in inferiores communiter sunt veniales, quia fiunt sine intentione, vel desiderio damni, & sine scandalo.

Obseruandum autem maximè hic est, non esse maledictionem materiale, sed formalem eam, in qua, quod ore dicitur interius desideratur, licet ex subita passione, & quodam impetu iræ illud optauerit, & statim peniteat sic maledixisse, optet que illud non euenire: quia ad odium non exigitur mora, nec prudens, aut multa deliberatio, sed fat est, ut sciens, & volens illud malum impræcatus sit, cum ad peccatum mortale sufficiat passionem ita inualuisse, quamuis per breue tempus, ut flexerit superiore portionem ad consensum: quemadmodum si passio concupiscentia ita exardescat, ut trahat hominem ad consensum in actu venereum, est peccatum mortale, nec desinit tale esse ex eo quod statim respiciat: nec illa subdita penitentia, & repentinus dolor est signum non consensisse, & peccasse mortaliter, sed solum indiciat non peccasse ex malitia, & habitu, sed ex passione. Quo fit communiter formales ac mortales maledictiones esse illas, quibus inimicis male dicimus, quia fiunt hæc regulariter ex animo, & odio, illas quoque quibus personæ parum timentes Deum maledicunt suos filios, & famulos, quia communiter ipso tempore quo maledicunt, non penitet ipsis euenire mala illi his quos maledicunt.

CONCLUSIO IIII.

Maledicere creaturas irracionales, ut sunt creatura Dei est peccatum mortale bl. phemia, maledicere illas quatenus sunt utiles hominibus, tale peccatum est, quale committeretur, si homines illi quibus utiles sunt maledicerentur: maledicere aut illas secundum se ipsas est otiosum, & vanum.

Prima pars probatur, quia creatura, quatenus Dei effectus est, est quid Dei, & quicquid ipsi hac ratione tribuitur, in Deum refunditur, Vnde illam isto modo maledicere est maledicere auctorem ipsius nempe Deum.

Secunda patet, quia quæ utilis est homini, malum, quod illi præcatur, mediatè præcatur homini, ut præcari terræ sterilitatem est præcari homini famem, & ita tale peccatum est quale si homini maledixisset.

Tertia pars constat quia creaturæ secundum se non sunt capaces iniuriæ, aut iniuriæ, nec maledictionis, vel benedictionis.

Ex quo ridiculum est nubes, tronitua, & tempestates aeris maledicere, aut anathematizare, multo magis ridiculum excommunicare locustas, sed brandus est Deus, ut illas auertat orationibusque & exorcismis agendum contra Demones, qui Deo permittente illas in damnum hominum solent extirpare.

CONCLUSIO VLTIMA.

Creaturas irracionales hominum naturas, & operas continentes quatenus hominem continent, non licet male-

maledice. Tropologicè autem, & Metaphorificè, quatenus aliquod malum eo tempore, vel loco accidit, licet maledicere.

Perpicua est hæc conclusio, quia maledicere diem natiuitatis, quatenus in eo natus est aliquis idem est quòd maledicere hominem illo die natum, maledicere autem diem, vel locum Tropologicè, id est mala, quæ tali loco, vel tempore acciderunt, licet. Ita male dixit Iob diei natiuitatis suæ, id est, culpæ originali quam eo die contraxit. Et Regius Propheta David montibus Gelboe, id est, homicidijs, quæ in illis montibus acciderunt.

Denique obseruandum est in hac quæstione, cum maledictionis grauitas augeatur ex qualitate mali quod alijs impræcamur, explicandum esse in confessione, quod sit malum illud, & quam graue, maximè quando aliquis in maledictione diabolo traditur. Quia huiusmodi maledictio, etsi sine intentione fiat, vix excusatur à mort, vel saltem veniali grauissimo, cum sit quoddam genus blasphemix, & cum grandi scandalo. In quo grauissimè peccant parentes maledicentes filios, admonendi quæ sunt, vt ipsi ab illis plurimum abstineant, & filij, vt ab illis sibi caueant. Quia etsi ex vi verborum nullam vim habeant, cum verba humana non sint operatiua, sed sola diuina sint, quæ id efficiunt, quòd significant, creatura enim nil operatur, nisi applicando actiua passiuus quod nõ valent sola verba hominis: ex diuina tamen permissione, iusto Dei iudicio in punitionem proferentium illa, solent filios comprehendere, vt testatur D. Aug. de Ciuit. Dei, c. 8. Singulare huius rei exemplum est, quòd accidit Siculæ in Ciuitate Panormitana, vbi cum mulier filium molestè

lachrymantem maledixisset, tradens illum diabolo, statim ille sub specie deformis Aethyopis apprensus arreptum puerum deferebat. Quod cernens misera mater, dicti pœnitens, Deiparæ Virginis opè implorans, protinus clamauit vt sibi succurreret: illa Pijssima Virgo etsi indignam exaudiens adfuit statim, vna manu splendidissimum paruulum in sinu gestans, alia baculum quo Aethyopem illum percutiens fugauit, puerumque illum matri suæ restituit, admonens illam, vt pœnitentiam ageret, & à simili maledictione perpetuo abstereret. Noctè verò sequenti Priori conuentus S. P. N. Augustini, in cuius vicinia illud acciderat eadem Sacratissima Virgo apparens, omnem casum retulit, præcipiens sacellum (capellam dicunt) sibi in illa Ecclesia sub nomine Diuæ Virginis de Succursu ædificaret: quo fidelibus innotesceret non de futuram omnibus auxilium ipsius sub eo nomine implorantibus, quæ mulierculæ illi, etsi tanto beneficio indignæ præsto fuerat, eo quod sub nomine adeò sibi grato illius opem postulasset. Huius Sacratissimæ Virginis singulari munere mihi cõcessum est, vt in eius ædibus hoc primum Volumen Commentariorum in disputationem de iustitia excessum, ad finem vsque perducerem, ac in celebri Expectationis eiusdem Virginis festiuitate absoluerem. De cuius etiam pietate non dubito, quæ hic argumento desunt, & propediem in lucem mittere statuo, ipsius auxilio feliciter excudenda. In quibus quæcunque hætenus docuimus, & docebimus, Sacrosanctæ Ecclesiæ Romanæ, quæ omnis veritatis columna est, & magistra, ac peritorum correctioni submitto, studiosum lectorem, quantum possum obsecrans, vt quæ minus rectè hic tradita deprehenderit, boni consulat, quæ optimè, & verè Deo Opt. Max. à quo omnis sapientia est accepta referat.

F I N I S.

INDEX QVÆSTIONVM D. THOMAE, QVÆ IN HOC PRIMO VOLV MINE explicantur.

QVÆSTIO LVII. De Iure.

Art. 1. *An ius sit obiectum iustitiæ. fol. 1. colum. 1*

Art. 2. *An conuenienter diuidatur ius in naturale, & positium. f. 9. col. 2*

Art. 3. *An ius gentium sit idem cum iure naturali? fol. 18. col. 2*

Art. 4. *Debeat ne constitui ius paternum, & dominantium, tanquam iura distincta à polytico? fol. 24. col. 1*

QVÆSTIO LVIII. De Iustitiæ.

Art. 1. *An recte diffiniatur iustitiæ perpetua, & constans voluntas ius suum unicuique tribuens? fol. 27. colum. 1*

Art. 2. *An iustitiæ sit ad alterum? fol. 29. col. 2*

Art. 3. *An iustitiæ sit virtus? fol. 30. col. 1*

Art. 4. *An iustitiæ sit in voluntate, tanquam in suo proprio subiecto? fol. 31. col. 1*

Art. 5. *An iustitiæ sit virtus generalis. fol. 35. col. 1*

Art. 6. *An iustitiæ generalis sit diuersa natura, & specie ab alijs virtutibus. fol. 36. col. 2*

Art. 7. *Sit ne constituenta iustitiæ particularis præter illam legalem & communem. fol. 41. col. 2*

Art. 8. *An iustitiæ particularis habeat propriam, & specialem materiam? fol. ibid.*

Art. 9. *An iustitiæ versetur circa passiones, id est, quæ nam sit materia iustitiæ? fol. ibid.*

Art. 10. *An medium iustitiæ sit medium rei? f. 44. c. 2.*

Art. 11. *Sit ne proprius actus iustitiæ reddere unicuique, quod suum est? fol. 45. col. 2*

Art. 12. *Sit ne iustitiæ præstantissima virtus inter morales? fol. 46. col. 1*

QVÆSTIO LIX. De Iniustitiæ.

Art. 1. *An iniustitiæ sit vitium speciale. f. 51. col. 1*

Art. 2. *An quicumque facit iniustum sit eo ipso dicendus iniustus? fol. 52. col. 2*

Art. 3. *Possit ne aliquis pati iniustum volens? f. 56. col. 1*

Art. 4. *An quicumque facit iniustum peccet mortaliter? fol. 59. col. 1*

QVÆSTIO LX. De actu iustitiæ nempe iudicio.

Art. 1. *An iudicium sit actus iustitiæ? fol. 60. col. 1*

Art. 2. *An iudicare sit licitum. fol. 65. col. 1*

Art. 3. *An iudicium ex leui suspitione ortum sit peccatum? fol. 70. col. 2*

Tomus Primus.

Art. 4. *An dubia sint in meliorem partem interpretanda? fol. 80. col. 1*

Art. 5. *An semper sit iudicandum secundum leges scriptas? fol. 85. col. 1.*

Art. 6. *An iudicium usurpatum sit peruersum? fol. 94. colum. 1*

QVÆSTIO LXI. De Diuisione iustitiæ in commutatiuam, & distributiua.

Art. 1. *An conuenienter constituantur istæ duæ species iustitiæ commut. & distrib. 99. col. 1*

Art. 2. *An medium eodem modo sumatur in iustitiæ commut. & distrib. fol. 102. col. 2.*

Art. 3. *Sit ne eadem materia iustitiæ commutat. & distribut. fol. 103. col. 1*

Art. 4. *An iustum sit idem, quod contrapassum? f. 104. columna prima.*

Tractatus de Dominio Rerum.

QVÆSTIO PRIMA. De natura, & essentie dominij.

Art. 1. *An dominium sit libera facultas, & ius vtendi re sua pro libito? 105. col. 1*

Art. 2. *An in rebus, quæ vsu cõsumuntur differant vsus, & dominium? 108. col. 2.*

QVÆSTIO II. De subiecto dominij.

Art. 1. *An conueniat dominium soli Deo, & intellectualibus creaturis? 112. col. 1*

Art. 2. *Qua ratione sit homo dominus eorum, quæ in hoc mundo sublunari reperiuntur, 117. col. 1*

QVÆSTIO III. De obiecto dominij.

Artic. 1. *Liceat ne vnum hominem alteri dominari, fol. 118. col. 1.*

Art. 2. *An homo sit dominus vitæ suæ, & membrorum, fol. 124. col. 2*

Artic. 3. *An homo sit dominus sui honoris, & fame, fol. 126. col. 2*

Art. 4. *An homo sit dominus bonorum suorum spiritualium, 130. col. 2*

B QVÆ.

I N D E X.

Q V Æ S T I O I I I I .

De diuisione dominiorum.

- Art. 1. An iuste, & conuenienter facta sit rerum diuifio, & appropriatio, 132. col. 1*
Art. 2. Quo iure facta sit rerum diuifio, & appropriatio, 137. col. 2
Art. 3. An Imperator fit dominus totius orbis, & rerum omnium quæ in ipfo sunt, 139. col. 2

Q V Æ S T I O V . E T V L T I M A .

De translatione dominiorum.

- Art. 1. Possit ne vnusquisq; sua libera voluntate rei sue dominium in alium transferre, 143. col. 1*
Art. 2. An per solum actum interiori voluntatis, quo aliquis deliberat apud se stituit aliquid alteri conferre, vt transferatur dominium, 144. col. 2
Art. 3. Quam vim habeat in foro conscientie ad transferendum dominium, vel obligandum promisso externa, 147. col. 1
Art. 4. An omnis donatio, siue contractus lege humana prohibitus fit inualidus in foro conscientie, 153. col. 2
Art. 5. Qua ratione per testamentum transferatur dominium, 161. col. 1
Art. 6. An per ludum transferatur dominium? 168. col. 2
Art. 7. An per legem prescriptionis transferatur vere dominium in foro conscientie, 183. col. 1

Q V Æ S T I O L X I I .

De Restitutione.

- Artic. 1. An restitutio fit actus iustitie commutatiue, fol. 192. col. 1*
Art. 2. Vtrum restitutio rei ablatae fit necessitate salutis, 192. col. 2
Art. 3. An sufficiat restituere simplum, quod iniuste ablatum est, 235. col. 1
Artic. 4. Teneatur ne restituere, id quod non abstulit? fol. 246. col. 2.
Art. 5. An semper fit facienda restitutio illi, à quo res ablata est? 247. col. 2.
Art. 6. An semper teneatur restituere ille qui accepit? fol. 265. col. 2. & seq.
Art. 7. An qui nil acceperunt, teneantur etiam ad restituendum? ibid.
Art. 8. Teneatur ne homo statim restituere, vel possit illud differre, 280. col. 1. in princ.

Q V Æ S T I O L X I I I .

De acceptione personarum.

- Art. 1. An acceptio personarum fit peccatum mortale, 318. col. 1.*
Artic. 2. An in distributione bonorum spiritualium habeat locum acceptio personarum, 321. col. 1.
Art. 3. An in exhibendis honoribus, & reuerentijs habeat locum peccatum acceptio personarum, 354. col. 2.
Art. 4. An in iudicijs ferendis possit reperiri peccatum acceptio personarum, 357. col. 2.

Q V Æ S T I O L X I I I I .

De homicidio.

- Art. 1. An liceat occidere quæcunque viuentia, fol. 174. col. 1*
Art. 2. Vtrum liceat peccatores, & malefactores occidere? 379. col. 2.
Art. 3. An liceat occidere malefactores priuata auctoritate, 385. col. 1
Art. 4. An liceat clericis occidere malefactores. 389. c. 2
Art. 5. Liceat ne alicui seipsum occidere, 392. col. 2
Art. 6. An licet occidere innocentem, 397. col. 1
Art. 7. An liceat occidere inuasorem defendendo seipsum, 401. col. 2
Artic. 8. An qui casu alium occidit incurrat homicidij reatum, 409. col. 1

Q V Æ S T I O L X V .

De mutilatione membrorum.

- Art. 1. Liceat ne mutilare aliquem in aliquo casu. 425. col. 1*
Art. 2. An liceat parentibus verberare suos filios, & dominis seruos suos, 430. col. 1
Art. 3. An liceat alium in carcerare, 431. col. 2
Art. 4. An peccatum, quod committitur, vel occidendo, vel mutilando, vel verberando, sit grauius ex eo, quod recipiens talia damna habeat aliquos coniunctos, 432. columna secunda.

Q V Æ S T I O L X V I .

De fuito.

- Artic. 1. An possessio rerum temporalium sit naturalis homini, 432. col. 1.*
Art. 2. An liceat hominibus possidere rem aliquam, vt propriam, 433. col. 1
Art. 3. An sit hæc optima definitio furti, occulta acceptio rei alienæ, ibid.
Art. 4. An furtum, & rapina differant specie, 434. col. 2
Art. 5. An furtum sit peccatum, 435. col. 2
Art. 6. An furtum sit peccatum mortale, 446. col. 2
Art. 7. An constitutus in extrema necessitate possit accipere aliena sibi necessaria, 457. col. 2
Art. 8. Possit ne fieri aliquando rapina id est accipi aliquid per vim in aliquo casu sine peccato, 460. col. 2

Q V Æ S T I O L X V I I .

De iustitia iudicis?

- Art. 1. An liceat iudici iudicare illum, qui nõ est ei subditus, 463. col. 1*
Art. 2. An iudex debeat iudicare contra veritatem quæ certò nonit, propter ea quæ in contrarium proponuntur, 472. col. 2
Art. 3. Possit ne iudex condemnare aliquem absque accusatore, 481. col. 1
Art. 4. An liceat iudici remittere reo pœnam illi a lege taxatam, 483. col. 1

Q V Æ

I N D E X.

QVÆSTIO LXVIII. De iniustitia accusatoris.

- Art. 1. An teneamur ad accusandum. fol. 486. col. 1.*
Art. 2. An accusatio debeat fieri in scriptis. f. 599. col. 1
Art. 3. An accusatio reddatur iniusta per illa tria vitia, que dicuntur in iure. Calumnia, Præuaticatio, Tergiversatio. fol. ibid.
Art. 4. An accusator, qui in probatione defecerit mereatur penam tallionis. fol. 500. col. 2

QVÆSTIO LXIX. De iniustitia, quam potest reus committere in iudicio.

- Art. 1. An accusato liceat veritatem negare. f. 502*
Art. 2. An liceat accusato per calumniam se defendere. fol. 504
Art. 3. An liceat reo iudicium per appellationem declinare. fol. 536
Artic. 4. An liceat damnato ad mortem se defendere si possit. fol. 538

QVÆSTIO LXX. De iniustitia, quam potest committere testis in iudicio.

- Art. 1. An teneamur quandoque testimonium ferre. fol. 548*
Art. 2. An testimonium duorum, vel trium testium sufficiat in iudicio. fol. 558
Art. 3. An licite repellantur aliqui sine culpa a ferendo testimonio. fol. 591
Art. 4. An testimonium falsum semper sit peccatum mortale. fol. 563

QVÆSTIO LXXI. De iniustitia, quæ potest accidere in iudicio ex parte aduocatorum.

- Art. 1. An debeat aduocatus patrocinari pauperibus gratis. fol. 567 col. 1*
Art. 2. An conuenienter arceantur aliqui in iure ab officio aduocati. f. 571. col. 1
Art. 3. Liceat ne aduocato aliquando suscipere causam iniustam defendendam. f. 572. col. 1

Art. 4. Liceat ne aduocato accipere pecuniam pro suo patrocinio. f. 575. col. 2

QVÆSTIO LXXII. De contumelia.

- Art. 1. Vtrum contumelia consistat in verbis. fol. 583 col. 1.*
Art. 2. An contumelia sit peccatum mortale. fol. 585 col. 2
Art. 3. An contumelia sint patienter ferenda. fol. 588. col. 1
Art. 4. Ex quo peccato potissime oriatur contumelia. fol. 589. col. 2

QVÆSTIO LXXIII. De detractioe, seu infamia.

- Art. 1. An bene diffiniatur detractio occulta denigratio alienæ famæ. fol. 589 col. 1*
Art. 2. An detractio sit peccatum mortale ex suo genere. fol. 590
Art. 3. An detractio sit grauius peccatum alijs quæ in proximum committuntur. fol. 600. col. 1.
Artic. 4. An audiens detractioem peccet mortaliter. fol. 601. col. 1

QVÆSTIO LXXIII. De Sufurratione.

- Art. 1. An susurratio sit peccatum distinctum a detractioe. fol. 603*
Art. 2. An detractio sit grauius peccatum susurratione. ibid. col. 2

QVÆSTIO LXXV. De Derisione.

- Art. 1. An derisio distinguatur à precedentibus vitijs. fol. 605*
Art. 2. An derisio sit peccatum mortale, vel veniale. fol. ibid.

QVÆSTIO LXXVI. De Maledictione.

Huius questionis articuli simul explicantur. f. 607.

INDEX LOCORVM SACRÆ SCRIPTURÆ,

in quo continentur innumera vtiusque iuris testimonia.

*E quibus nonnulla, quæ in eo accuratius explicantur, & in disputationibus excutuntur
ex Sacris litteris, & iure Pontificio, placuit hic indicare.*

GENESIS.

- 1 **F**aciamus hominem ad imaginē, & similitudinem nostram, & præsit piscibus maris, volatilibus cœli, & bestijs, &c. fol. 432. col. 2. in fi. concl. 2
- 2 **O**mne quod mouetur erit vobis in cibum, quasi olera virentia tradidi vobis, excepto quod carnem cum sanguine nō comedetis. fol. 376. col. 2. post contr. 2.
- 9 **E**ritque seruus fratrum suorum. fol. 123.
- 18 **C**lamor Sodomorum, Gomorrhœorum ascendit ad me. fol. 482. in med.
- 22 **T**olle filium tuum, quem diligis Isaac, & vade in terram, quam monstrauero tibi, &c. fol. 18
- 37 **I**oseph accusauit fratres suos apud patrem de crimine, &c. fol. 488. conclus. 1.
- 44 **A**pod quemcumq; fuerit inuentum seruorum tuorum, quod quæris, moriatur. fol. 455. in prin.

EXODVS.

- 2 **E**gressus Moyses ad fratres suos vidit afflictionem eorum, & virum Aegyptium percutientem quendam de Hebræis, &c. fol. 98.
- 12 **F**eceruntque filij Israel, sicut præceperat Dominus Moyse, & potierunt ab Aegyptijs vasa argentea. fol. 436.
- 12 **P**rouide de omni plebe viros sapientes, & timentes Deum, &c. fol. 66. col. 2. circa finem.
- 20 **N**on occides. fol. 18.
- 32 **S**iquis est domini iungatur mecum, & occidat vnusquisque fratrem & amicum, & proximum suum. fol. 558. concl. 3.

NUMERI.

- 11 **D**escendit Dominus per nubem, & locutus est ad Moysen, & auferens de spiritu, qui erat in eo, & dans septuaginta viris. fol. 70. in princ.

DEUTERON.

- 13 **S**i tibi voluerit persuadere frater tuus, aut filius tuus, &c. Eamus & seruiamus dijs alienis, &c. fol. 552. concl. 3.
- 33 **Q**ui dixerit Patri suo, aut matri suæ, nescio vos, & fratribus suis ignoro illos &c. Hi custodierunt eloquium tuum, &c. ibid. circa fi.

IOB.

- 3 **Q**uasi effodientes thesaurum, delectanturque vehementer cum inuenerint sepulchrum. fol. 436 post med.
- 3 **Q**uem constituit alium super terram, aut quem posuit super orbem, &c. fol. 111. col. 2.

PSALMI.

- 2 **P**ostula à ille, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, &c. fol. 142. col. 2. in princ.
- 4 **Q**uis ostendit nobis bona, &c. signatum est super nos lumen vultus tui, &c. fol. 13. col. 1.
- 77 **F**ilij Ephrem mittentes, & intendentes arcum conuersi sunt, &c. fol. 27. col. 2. circa med.
- 81 **D**eus stetit in synagoga Deorum, in medio autem Deos diiudicat. fol. 465. col. 2. vers. sant.
- 104 **N**olite tangere Christos meos. ibid.

HIEREMIAE.

- 22 **S**cribe virum istum sterilem, &c. neque enim erit de semine eius, qui se deat super folium Dauid, &c. fol. 141. col. 1. in med.

PROVERBIO.

- 8 **P**er me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt, per me Principes imperant, &c. fol. 115. col. 1. in fin.
- S**tatera dolosa abhominatio est apud Deum. fol. 2 col. 1. post med.

ECCLESIASTES.

- 10 **E**st malum, quod vidi sub Sole, quasi per errorem egrediens à facie Principis, positum stultum in dignitate iublumi, &c. fol. 318. col. 2. in fin.

SAPIENTIAE.

- 10 **R**eddidit Deus iustis mercedem laborum, & deduxit illos in via mirabili. fol. 436. col. 1.
- 10 **S**i spiritus potestatem habentis ascenderit super te locum tuum ne dimiseris. fol. 218. col. 1. in fin.

ECCLESIASTICI.

- 15 **R**eliquit Deus hominem in manu consilij sui. fol. 126. col. 1. post med. vers. singula.

OSEA.

- 1 **V**ade sume tibi vxorem fornicationum. fol. 18. col. 1.

ABACUCH.

- 2 **I**ustus autem meus ex fide sua viuit. fol. 320. in princ.

ZACHA.

Index locorum sacrae scripturae.

ZACHARIAE.

- 1 Hæc est maledictio, quæ egreditur super facie vniuersæ terræ, quia omnis sur iudicabitur. fol. 445. col. 2. ver. conclusio.

MALACHIÆ.

- 5 Si offeratis cæcum ad immolandum, nonne malum est? fol. 323. col. 2. ver. vltimo.

MATTHÆI.

- 5 Beati qui esuriant, & sitiunt iustitiam. fol. 66. col. 2. ver. secundus.
- Si quis voluerit tecum iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, da ei & palliū. fol. 65. col. 2. ver. circa.
- Si quis percusserit te in vna maxilla, præbe ei, & alteram. fol. 66. col. 1.
- 6 Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus. fol. 2. col. 1.
- 7 Nolite iudicare, & non iudicabimini. fol. 65. col. 2. ver. circa.
- 9 Non est mortua puella, sed dormit. fol. 530.
- 12 Sed qui minor est in regno cælorum, maior est Ioanne. ibid.
- 13 Simile est regnum cælorum thesauro abscondito in agro, quem qui inuenit homo, &c. f. 439. col. 1. in princ.
- 13 Si oculus tuus scandalizat te, erue eū, & projice abs te. fol. 426. in princ. coner. 1. col. 1.
- 19 Si vis perfectus esse, vade, & vende omnia quæ habes, & da pauperibus. fol. 138. colum. 1.
- 20 Ite & vos in vineam meam, & quod iustum fuerit dabo vobis. 319. col. 1. concl. 3.

MARCI.

- 13 De die autem illa nemo homo nouit, neque filius hominis. fol. 565.

LVCAE.

- 1 Exijt edictum à Cæsare Augusto, vt describere tur vniuersus orbis. fol. 142. col. 1.
- 1 Verumtamen, quod super est, date, elemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis. fol. 144. col. 2. in med.
- 21 Cui multum datum est, multum quærent ab eo. fol. 333. col. 1.
- 34 Nisi quis renunciauerit omnibus, quæ possidet, non potest meus esse discipulus. 141. col. 1.
- 34 Si quis venit ad me, & non odit patrem suum, & matrem suā, &c. non potest meus esse discip. fol. 552.
- 36 Quid hoc est, quod audio de te? redde rationem villicationis tuæ. fol. 521. col. 1.
- Cum feceritis omnia, quæ præcepta sunt vobis, dicit adhuc, serui inutiles sumus, &c. fol. 31.

IOANNIS.

- 7 Vos ascendite ad diem festum hunc, ego autem non ascendam. fol. 527.
- Tomus Primus.

- 8 Qui sine peccato vestrum est, primus in eam mittat lapidem. fol. 70. col. 1. ver. ad verba.
- 8 Mulier nemo te condemnauit? Nemo domine, neque ego te condemnabo. fol. 474. col. 1. in prin.
- 18 Regnum meum non est de hoc mundo. 139.
- 20 Sicut misit me viuens pater, & ego mitto vos, &c. ibid.

ACTA APOST.

- 5 Nonne manens manebat tibi? & venditum in tua erat potestate? fol. 137. col. 1.

AD ROMANOS.

- 2 Inexcusabilis es, ò homo, omnis qui iudicas, in quo. n. alium iudicas, te ipsum condemnas. f. 69 circa fin.
- 5 Vix enim pro iusto quis moritur. fol. 50. col. 2. in fin.
- 8 Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, &c. Qui proprio filio suo nõ pepercit, &c. fol. 115. col. 2. probant.
- 13 Qui potestati superioris resistit, Dei ordinatio ni resistit. fol. 502. col. 2. in princ.
- 13 Qui diligit proximum, legem impleuit, nam Non occides Non furaberis, &c. in hoc verbo instauratur: Diliges proximum tuum, &c. f. 446. col. 1. in fin.
- 14 Omne autem quod non est ex fide, peccatum est. fol. 474. col. 2. in fin.

PRIMA ADCORINTH.

- 4 Nolite ante tēpus iudicare, donec veniat dies domini. fol. 504. col. 1. art. 1. ver. obseruemus.
- 5 Sic nos existimet homo, vt ministros Christi, & dispensatores, &c. fol. 331. col. 1. in puinc. ver. terrib elector.
- 6 Delictū est in vobis, quod iudicia habetis inter vos. fol. 65. col. 2. concl. 2. ver. circa primam.

PRIMA ADTIMOTH.

- 1 Iusto non est lex p̄sita. fol. 2. col. 1.

IACOBI.

- 2 Si introierit in conspectum vestrum, vir aureum anulum habens, &c. fol. 357. col. 1.

PRIMACANONICA IO.

- 3 Qui viderit fratrem suum, necesse habere, & clauerit viscera sua ab eo, &c. fol. 569. versic. dixi.
- 5 Tres sunt, qui testimonium dant in cælo: Pater, verbum, & Spiritus sanctus, &c. Et tres sunt, qui testimonium dant in terra, &c. 524. col. 2.

APOCALIP.

- 1 Habebat scriptum in femore Rex regum, & Dominus dominantium. fol. 142. col. 1.

verecundia, ut si sit famulus, vel subditus, nulliusque vel exiguae auctoritatis apud suum superiorem: quia si alicuius auctoritatis sit, & audiat illū libenter superior in alijs concilijs, debet illum humiliter, & cōmuniter admonere ne detrahat. 3. Si videat, se nil profuturum, quia correctio non sit adhibenda, ubi non est spes emendē. In his autem casibus tenetur audiens, aut inde recedere, si commodē possit, aut saltem vultum tristem ostendere, iuxta illud Proverb. 25. [Ventus Aquilo dissipat pluvias, & vultus tris linguas detrahentium,] Vide D. Hierony. in Epist. ad Celantiam quæ est 4.

Hæc omnia aperta sunt, & communia apud omnes, tantum se offert hic dubitatio.

AN PRAELATUS AUDIENS
subditum, vel extraneum detrahentem alicui, &
tacens, peccet contra charitatem simul,
& iustitiam.

CONCLUSIO PRIMA.

Praëlatus audiens aliquem detrahentem subdito suo, quicumque sit detractor ille, siue subditus eidem praëlato, siue non peccat mortaliter contra iustitiam, & charitatem, & tenetur ad restituendam famam suo subdito.

Pater. Ut vidimus quæstione 62. art. 7. non obitans damno proximi ad quod tenetur ex officio, ut praetor non resistens latroni furanti bona sui civis, peccat contra charitatem, & iustitiam, & tenetur ad restitutionem illius damni, sed praëlatus tenetur ex officio obistere cuius detrahenti de suo subdito, quia tenetur ex officio curare bona spiritualia subditi, & temporalia necessaria ad illa, quorum unum est fama, cum ea amissa facillè, & liberè homines prorumpant in vitia, ergo.

Hæc conclusio est communis inter Thomistas, quamvis nonnulli illam non admittant.

Primo, quia praëlatus non tenetur curare nisi bona spiritualia subditi non autem temporalia, & externa quale est fama.

Secundo quia praëlatus tantum tenetur curare, ne subditus peccet, non tamen ne alij peccent in ipsum, imò potest illud pati, ut si patientia illius exerceatur, & augeatur meritum, at ex detractio- ne aliorum non peccat subditus, imò meretur ferendo patienter linguas detrahentium.

Tertio, Si praëlatus teneretur, hoc ideo esset, quia læditur fama subditi, sed non læditur imò apud viros prudētes, & probos augeatur, eo quod patienter fert iniurias sibi illatas.

Sed hæc argum. nullius momenti sunt. Ad primum respondeo, teneri praëlatus ad curanda bona subditi, non solum spiritualia, verum etiam temporalia, quæ aut simpliciter, aut communiter, & moraliter sunt necessaria ad illa, quale est fama, fouet enim virtutem, & eam colit.

Ad secundū dico teneri praëlatus curare, non solum ne subditus peccet, verum etiam ne ipsi offeratur occasio grauis ad peccandum, qualis est omissio famæ, cum ea perdita homines liberius viuunt.

Dico secundo, non semper exerceri patientiam subditorum ex linguas detrahentium, imò frequē- tius molestè illas ferrè, & indignari, ac excitari

odia. Quod si subditus patienter ferat, non est eadem ratio de subdito, & praëlato, quia subditus potest cedere iuri suo & pati detractionem, praëlatus autem non potest cedere iuri subditi, nec debito sui muneris, quo tenetur curare bona subditi, & vitare damna ipsius: Sicut priuatus potest pati damna, quæ sibi inferuntur à latrone, iudex autem non potest, sed tenetur illi obistere.

Ad tertium dico, subdito quidem accrescere famam, & laudem, si patienter ferat detractores, non tamen praëlato, quia illi qui potest cedere iuri suo laus est tacere, praëlato verò cum teneatur ex officio resistere, non est laus imò indecorum, cum non bene exequatur suum officium. Est etiā damnum in honore subditi, quia circumstantes videntes praëlatus tacere efficacius credent detractori.

CONCLUSIO II.

Praëlatus audiens subditum suum detrahentem alteri extraneo, & non sibi subdito peccat mortaliter contra charitatem, & iustitiam, & tenetur illi non subdito quantum poterit prospicere, compellendo subditum ad restituendam famam cui detraxit, aut restituendo per se ipsum, si non habeat locum talis compulso.

Hæc conclusio probatur sicut præcedens, quia tenetur ex officio, & iustitia obistere, ne sibi subditi aliis noceant & quando id non præstat cum possit, indirectè est causa damni sub sequenti.

Secundo, si iudex, vel Princeps ferret sibi subditos alijs vicinis nocere, cum posset prohibere, nec compelleret eos ad restituendum illud damnum, vel ipsemet restituere, potest Rex partis læsæ omnium consensu iustum bellum mouere contra illum Regem, ergo Rex ille peccauit contra iustitiam, ferendo illud damnum quod sui subditi vicinis intulerunt, & tenetur ad compellendos illos ad restituendum, vel ipsemet restituere. Sed praëlatus perinde se habet ferens subditum detrahente, extraneo, ergo tenetur similiter compellere illum ad restituendam illi famam, aut per se ipsum restituere.

In hanc conclusio. conueniunt omnes, teneri praëlatus ad compellendum, subditum ad restituendam famam alteri, quia praëlatus, & iudex officio tenentur compellere, subditum ad actus iustitiæ debitos, & ad faciendam æqualitatem cum non sibi subdito. Soto in lib. 5. quæst. 10. art. 4. & nonnulli alii non sentiunt, teneri ad restituendam illi famam subdito non restituente: quia restitutio non est facienda nisi propter damnum illatum contra iustitiam debitam illi cui damnum inferatur, Praëlatus autem ex officio, & iustitia solum recipere bonum sui subditi, & ita reprimere eum ne detrahat, & compellere, ut restituat si detraxit, non tamen tenetur ex iustitia curare famam non sibi subditi. Nihilominus conclusio posita est vera, Sat enim est, ut superior teneatur ex officio, & iustitia impedire malum, quod suus inferior inferat, ut teneatur etiam ad illius restitutionem, si non prohibuit, cum possit prohibere, cuiusque illud damnum inferatur, Et quis dubitat teneri praetorem ad restituendum furtum, quod in suo loco factum est, si non impediuit cum potuisset impedire? etiam si is cui res accepta est sit extraneus, eo ipso quo talis praetor tenebatur ex officio,

cio, & iniuria furtum illud impedire. Ex his sequitur priusmodum audientes detractionem, cum non induxerint ad illam, non teneri ad aliquam resti-

tutionem fame, quia tantum peccat contra charitatem in casibus dictis, non contra iustitiam, cum ad id non teneantur ex officio.

QV AEST. LXXIII. DE SVSRRATIONE.

ARTICVLVS I.

An susurratio sit peccatum distinctum à detractione.

NOremus susurrationem esse occultam, & clandestinam quandam oblocutionem contra proximum, ad dissoluendas amicitias, & feminandas discordias inter amicos, Vnde conueniunt detraçtio, & susurratio in modo, quia vtraque fit occulte, & in materia, quia vtraque dicit malum de proximo, quamuis detraçtor propriè dicit verè malum, & defectus, susurro verò, aut verum malum, aut id quòd videbitur malum illi apud quem susurrat, & aptum ad indignandum illum, dissoluendamque amicitiam, propter quòd sepè sumuntur promiscuè, & pro eodem hæc duæ voces susurro, & detraçtor. Vnde in illud Eccl. 5. [Non appelleris susurro. ait Glos. est, detraçtor.] Differunt autem sine, quia finis proprius detraçtoris est denigrare famam proximi, finis verò susurronis est dissoluerè amicitiam, & feminare discordias inter amicos, ita Prover. 26. dicitur, [susurrone subtraçtiorgia conquiscent. Eccl. 21. agendo de susurro- nio dicitur: Vir peccator conturbabat amicos, & in medio pacem habentium immitteret inimicitiam. Et Rom. 1. Susurrones detraçtores. ait Glos. Susurrones inter amicos discordias feminant, detraçtores verò aliorum bona negant, vel minuunt.

CONCLUSIO PRIMA.

Susurratio vitium est specie distinctum à detractione.

PAter, distincio formalis, & specifica in habitibus sumitur ab obiecto formali, obiectum formale detractionis est dicere malum de proximo occultè ad denigrandam eius famam, obiectum verò proprium, & formale susurronis est dicere malum de proximo, & occultè ad feminandas discordias, hæc obiecta formaliter differunt per malitias specificè distinctas, ergo susurratio & detraçtio specie quoque distinguuntur.

CONCLUSIO II.

Quamuis sint diuersæ species amicitie, quæ per susurrationem dissoluntur, quia alia est amicitia quæ nititur bono honesto, alia quæ vtili, alia quæ delectabili, susurrationes autem omnes conueniunt in vna specie infima susurrationis.

QVia susurratio non respicit cui bono nitatur amicitia, sed solum intendit illam dissoluerè, abstrahendo ab hac, vel illa amicitia: sicut o-

dium est infima, & atoma species, licet mala, quæ per odium desiderantur proximis, sint varia, & specie distincta, quia ad odium tantum pertinet velle malum proximo, abstrahendo ab hac, & illa specie mali.

ARTICVLVS II.

An detraçtio sit grauius peccatum susurratione.

Obseruemus primò, sicut amicitia alia honesta est, & studiosa, vt quæ nititur literis, virtuti & alicui bono honesto, alia turpis, & vitiosa, vt quæ nititur alicui vitio, & peccato, ita susurrationem aliam esse ad dissoluendam amicitiam honestam, quæ propriè est susurratio, aliam verò ad dissoluendam amicitiam turpem, quæ propriè non est susurratio, sed dilectio, & desiderium boni proximi, vt qui nititur in mediis licitis feminare discordiam inter virum, & concubinam, vt cesset torpis illa amicitia, & libido, Non est hic sermo de hac susurratione, quæ vitium non est: modò non reuelentur crimina occulta, aut quid illicitum fiat, cum non sint facienda mala, vt inde veniant bona, sed quæstio est de susurratione quæ fit ad dissoluendam honestam amicitiam.

Obseruemus secundò amicitiam, vel esse virtutem, vel quid præstantius, saltem esse præsidium virtutis, & robur pacis ac charitatis, nascitur. n. vera amicitia ex virtute, & illam fouet: quia eos quos bonum virtutis nomen comendat, etsi ignotos amamus, & prosequimur, & cum à virtute recedimus à nullis melius ad eam reuocamus quam ab amicis, quo fit amicitiam præstare honori, & famæ.

Primò, quia amicitia est virtus, aut propinquior virtuti.

Secundò, quia honor, & fama sunt dispositiones, & via ad amicitiam, cum illos, qui benè audiunt amemus, finis autem præstantior est his, quæ sunt ad finem. Vnde Eccl. 6. [Amico fideli nulla est comparatio.]

Tertiò, quia licet pro amico vitam exponere, quod non licet pro honore, & fama, nisi illi aliquod bonum spirituale, vel commune adiungatur.

Obseruemus tertiò, susurrationem, sicut diximus de detractione aliam formalem esse aliam materialem, formalis est, quæ fit cum intentione feminandi discordias, materialis, quando dicitur malum quòd natum est feminare discordias, non tamen eo fine. Rursum hoc malum quòd est materia susurrationis, aut simpliciter, & absolute, & apud omnes est natum generare discordias inter amicos, aut secundum quid, quia apud tales amicos generabit illas propter aliquam circumstantiam.

CON-

CONCLUSIO PRIMA.

Sufurratio formalis peccatum mortale est ex suo genere, & grauius detractore, ac contumelia.

Paret prior pars, quia lædit maximum bonũ, nempe amicitiam, & pacem amicorum, quo bono inter temporalia nullum maius est, nec magis accedens ad spiritualia.

Secunda verò probatur, quia pax, & concordia amicorum præta ex secunda notatione famæ, & honori, & ita maius nocumētum infertur per sufurrationem quam per detractionem, & contumeliam. Dixi ex suo genere, quia potest esse peccatum veniale. Primò, ex leuitate materiæ. Secundò, ex modo dicendi, vt si dicatur iocosè ac ita, vt non credatur, nec lædat. Tertio, ex imperfectione actus, vt quando non lædit amicitiam, sed excessum amicitie, vt nimiam familiaritatem, & consuetudinem, manente tamen quo ad substantiam amicitie eadem beneuolentia.

CONCLUSIO II.

Sufurratio materialis non est peccatum mortale ex suo genere, sed aliquando veniale, aliquando mortale.

Moraliter, quando dicitur malum, quod natum est generare discordias, vel simpliciter, & absolute, vel ratione personarum apud quas exercetur, noueratque susurro posse apud illos generari, quia in his casibus etsi desit intentio, nihilominus infert graue nocumētum, & damnum, cui debebat prospicere: Venialis verò est, quando dicit malum quod simpliciter non est natum generare discordias, licet aliquo modo lædat amicitiam, quia in hoc casu nec peccauit mortaliter ex intentione, nec ratione damni, cum dixerit malum quod non est natum generare graues discordias: quod si inter aliquos possit illas generare, ex peculiari illorum ingenio, & circumstantia, ignorabat illud inculpabiliter. Est autem veniale, eo ipso quo dicit malum, & cum aliquo periculo seminandi aliquas discordias. Offert se hic dubitatio.

QVI AMICITIAM, VEL gratiam prælati non potest, quin alium ab ea deiciat, poterit ne illud eniti sufurratione aliqua?

Soto lib. 5. quæst. 11. artic. 1. affirmat, quamuis cum aliquo dubio, forsan id licere, modò nulla sit fraus, vel dolus, neque reueletur aliquod vitiũ occultum fratris cum eius infamia, neque ita seminetur discordia, vt fiat ille inimicus principis, vel prælati, sed tantum reueletur aliquis defectus naturalis, vel alius verus, & ex quo nec sequatur infamia, nec odium proximi, sed solum cadat ab illa familiaritate, & intima consuetudine, vt possit hic alius in amicitiam principis illius, vel prælati introire. Hæc opinio Soti nonnullis simplici-

ter, & absolute videtur vera. Et probatur. Vnũquisque potest eniti proprium bonum, & comòdum viis licitis, & honestis: sed in hoc casu iste nititur proprium commodum, nec vititur via illicita, ergo.

Probatur minor, viæ illicitæ sunt; Primò vt fraude, & dolo. Secundò, infamare proximum. Tertio, dissoluere amicitias, & seminare odia. Quarto, expoliare fratrem aliqua re, in quam habet ius, sed nil horum accidit in hoc casu, statui-mus enim hunc nulla vti fraude, nil occultũ, aut quod infamiam afferat reuelare, nec dissoluere amicitias, sed tantum illum excessum manente amicitia, nec expoliare illum aliqua re, in quam habet ius, quia amicitia est bonum gratuitum pēdens à libera voluntate amici: in gratuita autem nullus habet aliquod ius, gratis enim conferuntur, & gratis possunt negari.

Oppositum placet aliis. Quia nõ solum peccat contra iustitiam qui expoliat fratrem bono ipsi debito ex iustitia, verumetiam qui expoliat ipsum bono gratuito iam sibi concesso, vt si quis decreuisset conferre eleemosynam pauperi, qui suaderet illi mutare hoc decretum, tenetur ad restituendum, sic in proposito, quamuis amicitia res gratuita sit, postquam autem aliquis iam est admissus in amicum principis, expoliare illum tali amicitia, etsi non seminetur discordia, est expoliare illum bono iam ipsi concesso, quod est contra iustitiam.

Et confirmatur, quia ita nunquam sufurratio esset peccatum mortale, cum quævis amicitia, & concordia, quæ sufurratione læditur sit bonum gratuitum.

Hæc sententia est verior, sic tamen moderanda, vt si familiaris ille principis nullum incurrat dānum, nec amittat bonum notabile sibi, vel suis, eo quod desinat esse familiaris sicut solebat principi non erit mortale reuelare aliquos defectus illius veros, & citra infamiam, quibus cadat ab illa nimia familiaritate, nõ tamē ab amicitia, quod probat ratio Soti. Quod si incurrat aliquod damnum, aut amittat aliquod bonum ipsum, vel sui, tunc non solum ab amicitia, verum etiam ab illa familiaritate illum excludere est mortale: quia licet amicitia sit bonum gratuitum, postquam tamen in illam quis admissus est, habet ius ne illa cum damno priuetur, sicut pauper habet ius ne quis impediatur eleemosynas, quas diuites illi conferre volunt: Maxima enim illa: Vnicuique licet sibi consulere est vera, modò ne fiat cum damno aut iniuria alterius.

Contra id quod habet hic D. Tho. sufurrationem esse grauius peccatum contumelia, quia nocet in grauiori, & meliori bono nempe amicitia, est argumentum: Quia eadem ratione detractio esset grauius peccatum quam contumelia, quia nocet etiam in grauiori bono nempe in fama. Similiter si contumelia est grauius peccatum quam detractio, quia hæc fit in absentia illa verò in presentia, eodem modo oportebit contumeliam esse grauius peccatum sufurratione, quia hæc quoque fit in absentia.

Respondeo in peccatis potissimè considerari damnum, quod inferunt, quando damnum vnus maximè excedit damnum alterius, quicquid sit de aliis circumstantiis, illud est grauius peccatũ, quod infert grauius damnum: quando autem excessus in damno exiguus est, tunc considerantur, & aliæ circumstantiæ, Vt si compares homicidiũ cum furto, vel adulterio, quicquid sit de circumstantiis,

stantijs, homicidium est grauius furto, & adulterio, quia damnum quod inferitur per homicidium est multò grauius, & in notabili excessu, damnis què inferuntur furto, vel adulterio. Sufurratio est grauius peccatum contumelia, quia excedit illam notabiliter in damno, sicut pax, & amicitia est bonum notabiliter excedens famam, & honorem, ideo cum comparamus hæc duo vitia inter se, nõ attendimus circũstantias istas, quod aliud in præ-

sentia aliud verò in absentia fiat. Inter detractionem verò, & contumeliam nõ est excessus notabilis in damno, sicut fama non est maius bonum quàm honor in notabili excessu, & ideo in his attendimus circũstantias, & contumeliam dicimus grauius peccatum detractione, quia grauior malitia est inferre iniuriam cum tali circũstantia, nempe in præsentia, quam in absentia.

QVÆSTIO LXXV. DE IRRISIONE.

ARTICVLVS I.

An derisio sit peccatum distinctum specie à tribus præcedentibus.

Notemus, quemadmodum quatuor sunt, quæ homo propter virtutem meretur, nempe honorem, & reuerentiam ab amicis, & notis bonum nomen, & famam apud omnes benevolentiam, & amorè ac amicitiam aliorum, gloriamque, & lætitiã bonæ conscientie apud se ipsum, ita quoque in his quatuor lædi ore maledicorum: contumeliosus lædit in honore, detractor in fama, susurro in benevolentia, & amicitia, derisor in illa gloria, & lætitiã bonæ conscientie, dicendo mala, & defectus quibus frater erubescit, & pudore profundantur. Dicuntur autem mala, & rursus ad afficiendum fratrem pudore, & erubescencia, quòd Hispanè dicimus [correr y auergonzar] duobus modis, vel ore, & sermone, vt verbis irrisorijs, & ironicis, vel signis, vt naso rugato, extensis labijs, quæ signa æquialèr verbis irrisorijs: prior modus prouocandi fratrem ad erubescencia dicitur derisio, secundus subsanatio. Ita, fit vt omnia illa vitia contumelia, detraçtio, susurratio, & derisio conueniant in materia, quia omnia ista dicuntur in aliu, & defectus proximi: differant verò sine, & damno, cum finis detractoris sit denigrare famam, contumeliæ lædere honorem, susurrationis dissoluere amicitias, irrisionis afficere fratrem rubore, & verecundia, & exspoliare ipsum illa quiete, & lætitiã bonæ conscientie, tollit, enim huiusmodi erubescencia, & pudor quietem conscientie.

CONCLUSIO I.

Derisio differt specie ab alijs vitijs præmissis.

Pater. Peccata, quæ ore, & sermone committuntur, potissimè pensanda sunt ex intentione, & sine proferentis, sed hæc quatuor vitia contumelia, detraçtio, &c. differunt, vt constat sine, & nocumento, licet conueniant in materia, ergo differunt specie.

CONCLUSIO II.

Derisio, & subsanatio non differunt specie.

Pater, quia conueniunt in fine, qui est replere fratrem pudore, quamuis differant in modo,

distinctio autem specifica in his à fine sumenda est non à modo.

ARTICVLVS II.

Sit ne derisio peccatum mortale, an veniale.

Obseruemus primò, cum derisio fiat prolatò aliquo defectu fratris per iocum, & ludum, quasi illud leue sit, bifariam posse illud leue esse, aut simpliciter, & secundum se, aut quia iustus cum malo illud ex se graue sit, proferatamen illud tanquam leue, propter contemptum in quò habet fratrem, sicut vocare aliquem stultum: graue est secundum se, at quem verè credimus stultum, ita appellare iudicamus leue ratione personæ. Quo fit vt hic secundus modus irrisionis habeat admixtam contumeliam, & contemptum: contumeliam cum obiciamus fratri defectum grauem, quò læditur ipsius honor, vnde sequitur illa erubescencia, quæ est proprius effectus irrisionis, contemptum verò, cum defectum illum secundum se grauem, obiciamus quasi leuem, & iocosum, quia paruipendimus fratrem.

Obseruemus secundò malum quò simpliciter paruum est, ex circũstantia personæ posse iudicari graue, Et hoc dupliciter, vel quia ex suo vili ingenio illud fert tanquam graue, vel quia ratione status, aut honestatis vitæ prudenter de illo grauius erubescit, vt si quis mulieri honestissimæ ioco, & irridendo diceret, illam secreto cum homine esse depræhensam.

Obseruemus tertio sicut in præcedentibus vitijs, derisionem aliam esse materialem, quæ fit sine animo afficiendi fratrem rubore, sed solo ioco ad animi recreationem. [Como algunas conuersaciones y matracas honestas y discretas] aliam formalem, quæ fit animo, & intentione pudesciendi fratrem.

CONCLUSIO III.

Derisio quæ fit obijciendo fratri malum leue, tam secundum se quam ratione personæ, peccatum veniale est ex suo genere.

Quia tunc tam malum, quod dicitur, quàm nocumentum, quod potest inferre, est leue, & ferè nullum.

Dixi tam secundum se, quàm ratione personæ cui dicitur: quia si malum illud secundum se leue, ratione status, vel honestatis personæ inferat grauem

grauem erubescenciam, est mortale: infert enim tunc graue nocumentum, quod ille tenebatur vitare. Quod si erubescat ille propter vile ingenium: aut nouerat irrisor ingenium illius, aut secus, si quidem nouerat, est etiam peccatum mortale contra charitatem, qua tenemur vitare molestias fratrum, quantum commodè possumus, si verò ignorabat, est solum veniale, quia dixit malum leue, excusaturque per ignorantiam inculpabilem.

CONCLUSIO II.

Derisio qua obijcitur malum secundum se graue, sed velut ioco, & leue, ex contemptu fratris, est peccatum mortale, grauius contumelia, & tanto grauius, quanto per persona cui illuditur maioris est reuerentia.

Prima pars huius conclusionis patet, quia infertur graue nocumentum in pudore fratris, obijciendo malum graue, quo afficitur graui erubescencia.

Secunda verò probatur: quia talis modus irridendi ex prima obseruatione, non solum habet admixtam contumeliam, verum etiam maiorem contemptum fratris, quam sit in contumelia: Contumeliosus enim obijcit malum serio, derisor cōtemnendo fratrem, vnde derisio hæc addit supra contumeliam contemptum fratris, & maiorem, quam contumelia.

Tertia pars aperta est, quia quando reuerentia personæ, quæ irridetur maior est, tãto grauius est erubescencia illam afficere, ac contemnere, vnde constituit hic D. Thom. quatuor gradus irrisionis mortalis.

Primus omnium grauissimus, qui propriè est blasphemia, quando irridetur Deus ab aliquo impio.

Secundus, quando irridentur parentes à filijs.

Tertius, quando irridentur opera studiosè iustorum quæ derisio est maxime nociua, quia solet quantum in ipsa est generate in animo iusti tristitiam de bono virtutis, & erubescenciam damnabilem, iuxta illud Chritti. Luc. 9. [Qui me erubuerit, & sermones meos, erubescam, & ego illū coram patre meo.] Tantaque potest esse eminentia iusti, vt grauius sit illum irridere quam parentes. In vltimo gradu est derisio, quæ sit fratrum, non quia iusti sunt, sed promiscuè ad eos irridendos.

CONCLUSIO III.

Derisio qua fit sine animo ledendi fratrem, nec illum aliquo modo ledit, sed fit, vel vt ea via corrigatur ab aliquo defectu, vel vt recreetur animus, non est peccatum, sed actus virtutis Eutrapeliae.

Cvm sit honesta recreatio, & qua ad refocillandum animum quandoque iusti, & prudentes vtuntur. Sed quia huiusmodi derisiones sæpè desinunt esse recreationes honestæ, & fiunt molestæ, [y burles pefadas,] timentes Deum ab eis curæ abstinere.

Dux hic dubitationes se offerunt. Prima contra secundam conclus. qua dicitur derisionem esse grauius peccatum contumelia. Contra contumelia, lædit grauius bonum, nempe honorem, qui maius bonum est quam verecundia, ergo. Respondent Caiet. & Soto in his vitijs distinctionem sumi ex fine, grauitatem verò aliunde, ex damno, vel iniuria fratris, & ita distingui derisionem, & contumeliam, quia hæc lædit honorem, illa verò verecundiam: Esse autem grauiorem derisionem contumelia, quia illa continet maiorem contemptum, & consequenter maiori iniuria afficit fratrem. Est optima solutio. Sed possumus etiam huic loco accommodare, quæ diximus vltimo articulo quæstionis præcedentis. Vt in vitijs, quando damnum notabiliter excedit, ex damno sumatur grauitas peccati, quando verò nõ multum excedit, sumatur aliunde ex aliqua circumstantia, ita in proposito: honor præstat quidem verecundia, non tamen multum, & ideo inde non sumatur grauitas, sed ex illa circumstantia cōtemptus, quæ grauem infert iniuriam.

Alia dubitatio est, sit ne derisio pec. mor. vel veniale ex suo genere. Dico vno verbo, ex suo genere esse veniale.

Primò, quia propriè irrisio dicit malum, vt leue, & ita D. Thom. in prima conclus. adiecit esse veniale ex suo genere, quod non dixit in secunda, in qua agit de irrisione mortali.

Secundò, quia si irrisio ex suo genere esset mortale, quæuis irrisio formalis, & secundum totam suam latitudinem esset mortalis: at irrisio de qua prima conclus. D. Thom. est irrisio formalis, & continentur intra latitudinem irrisionis, nec tamen est mortalis.

Tertiò, quia D. Tho. in solutione secundi ait, derisionem absolutè, & ex sua ratione esse leuius peccatum contumelia, quia ex sua ratione non dicit conceptum, sed ludum, esse autem grauius peccatum contumelia, quatenus dicit maiorem contemptum.

Vnde derisio secundum se est ludus, qui ex suo genere venialis tantum est, red dicitur que mortalis, ratione contumeliæ, & contemptus admixti.

Denique tota ratio ob quam irrisio est peccatum, est quia lædit pudorem, & verecundiam fratris, ex hac verò parte non lædit grauius nisi ratione venialis tantum est. Quod si obijcias, in his quæstionibus agit D. Thom. de peccatis iniustitiæ verborum, iniustitia autem ex suo genere est mortalis.

Secundò irrisio repugnat charitati. Ad primū dico meritò D. Thom. posuisse titulum de iniustitiis verborum non de iniustitiis, quia non omnis iniuria ex suo genere est mortalis, sunt enim,

& iniuriæ præter charitatem, quæ non sunt mortales. Ad secundum dico

irrisionem secundum se esse ludum, & iocum, &

ita non esse contra charitatem, red-

di autem

con-

tra charitatem ex contumelia, & contemptu, &

illi miscantur.

QVÆSTIO LXXVI. DE MALEDICTIONE.

QVATVOR ARTICVLI

Huius quæst. hoc querunt: Quotuplex sit maledictio, & quando sit peccatum, quando verò non.

Obseruemus primò, cum maledicere, vt nomen ipsum sonat, sit malum dicere, tribus modis posse id fieri.

Primò, indicando, & reuelando aliquod malum fratris, quod pertinet ad contumeliam, detractiõnem, & alia vitia præcedentia.

Secundò, afficiendo ipsum aliquo malo, aut mouendo aliquem ad illud inferendum, quod sit per modum imperantis.

Tertiò optando, exprimendoque desiderium, illud animi aliquo verbo optatiui modi. Ex his modis primus non est huius loci, sed secundus, & tertius, & maximè tertius: hi enim, est frequens, & in vsu, vnde iuxta secundum modum benedicere est bonum imperare, vel facere, quod proprium est Dei, cuius benedicere est benefacere, quod proprium est Dei, cuius benedicere est benefacere, maledicere verò malum imperare. Iuxta tertium autem benedicere est præcari bonum alicui, maledicere verò præcari malum. Potestq; hoc sic in alijs vitijs bifariam fieri, aut formaliter animo, & intentione, vt illud malum eueniat, aut materialiter operetenus proferendo maledictiones, verba, animo verò nil tale desiderando.

Obseruemus secundò, hos duos modos maledicendi, imperatiuè, vel optatiuè, ita differre, vt maledicere optatiuè, si nullum sit scandalum, aut intentio, vt illud eueniat, communiter, vt ostendimus non sit culpa mortalis: maledicere autem imperatiuè, etiam si sine intentione, vt illud eueniat, tale peccatum esse, quale est malum, quod imperatur: Vt imperat dominus seruo, vt nudo gladio terreat vicinũ, etiam si animus eius sit, vt leuiter, ioco ille terreatur, attamen, quia talis, et terror grauis est, peccat mortaliter, quia licet formaliter, & directè non intenderit illum grauius terreat, virtualiter tamen illud voluit, cum voluerit id ex quo damnum illud, & terror potuit enenire, & tenebatur cauere: Sicut est homicida mittens sagittam in itinere, in quo potest aliquis occidi, etiam si non habeat animum occidendi.

Obseruemus tertiò bifariam posse alicui malũ imperari, vel sub ratione mali, & qua illi malum est, quod est formaliter velle illi malum, vel sub ratione boni, non optando illud, vt malum, sed quatenus medium est necessariũ, vel maximè vtile ad aliquod bonum: Vbi cum id liceat imperari, quod licet optare, & velle, quia exterior imperatio est actus elicitus, & imperatus ab interiori desiderio voluntatis efficitur, vt sint eiusdem rationis.

Denique obseruandum est, ex his, quæ docet D. Thom. quæst. 2. art. 6. his tribus modis licere velle malũ proximo, primò, ratione iustitiæ, quomodo optamus peccatores iudicè, & iuste puniri à Deo, vel à iudicibus.

Secundò, propter gloriam Dei, quomodo Pro-

phetæ sæpè præcantur mala peccatoribus. Elias 4 Reg. 1. Elisæus pueris c. 2. Noe filio suo Gen. 9. Iacob Rubè. Gen. 49. Dauid Psal. 108. Vel ob bonũ commune, qua ratione, possumus optare, vt Turcæ, Hæretici, & alij peccatores nociui, aut conuertantur, & desinant nobis nocere, aut tollantur è medio.

Tertiò, ratione proprii boni honesti, vel vtilis: honesti, vt puellæ, quæ sollicitatur à iuvene potest optare illum infirmari, vt sic cesser ab illa libidine, vel tollatur, nisi conuertendus sit, vtilis, vt qui iniquam litem mecum ducit infirmetur, vt sic resipiscat, & cesser, vel fiat pauper, si ex abundantia diuitiarum mouit illam litem. Quo etiam modo mulier, quæ videt virum suum dilapidare bona sua potest optare, vt infirmetur, & sic resipiscat. Quæ omnia intelligenda sunt, quando existit culpa in eo cui malum desideratur, nam si nulla sit in eo iniquitas, non licet desiderare illi malũ ob propriam vtilitatem, sicut non licet filio desiderare mortem patris ob hæreditatem. Sed dices, quod non licet facere non licet desiderare, non licet nobis inferre ista mala proximis, ergo nec desiderare. Respondeo quidquid alij dicant, quæ nos facere non possumus, non posse nos optare, vt à nobis fiant, quæ verò ab alijs iuste, & licitè fieri possunt, posse nos optare, vt ab illis fiant ob debitum finem: & ita ego non possum occidere malefactorum possum tamen optare, vt à iudice occidatur ob bonum iustitiæ, ego non possum occidere peccatorem, possum tamen optare, vt à Deo occidatur ob bonum cõmune, vel alium finem ex dictis.

Obseruemus quartò, cum maledictio, & benedictio illis tantum rebus conueniant, quæ sunt capaces iuris, vel iniuriæ, sèlicitatis aut infelicitatis, creaturas irracionales secundum se non esse capaces benedictionis, aut maledictionis, sicut nec secundum se sunt capaces sèlicitatis, vel infelicitatis: benedici autem, vel maledici, vel in ordine ad Deum quatenus sunt creaturæ, & effectus illius; vel in ordine ad hominem quatenus illi vtilis sunt, vel cõtineant aliquid hominis, vtilis sunt illi terra, fructus, iumenta, continent aliquid hominis tempus, & locus, continent enim natiuitatem, actiõnes, & mortem hominis, Vnde per tropum, & metaphoram sumitur aliquando dies natiuitatis pro ipsa natiuitate, vel malis, quibus homo nascens sit obnoxius, locus pro bello, aut homicidio, vel alio opere humano quod in eo loco factum est.

CONCLUSIO PRIMA.

Maledictio formalis qua præcamur alteri malum sub ratione mali, cum animo, & intentione, vt illi eueniat, est peccatum mortale ex suo genere, sed lenius detractiõne, & contumelia.

Probatur prior pars. Quia talis maledictio procedit ex odio interiori, & est directè contra charitatem, actus autem interior eiusdè rationis est, & malitia cum interiori.

Probatur secõda, quia huiusmodi maledictiones tantum optant malum pœnæ, detractor autè,

& contumeliosius enunciant de fratre malum culpæ.

Secundò, quia huiusmodi maledictiones optatiuæ, licet desiderent malum, non tamen inferunt, neque habent vim ad inferendum, ut dicemus, de retractio verò, & contumelia inferunt in honore, & fama nocuenterum. Dixi maledictiones simplices, & optatiuas, nam maledictio, quæ imperatiuè fit cum per eam inferatur damnum, erit grauior detractio, & contumelia, si damnum quod per ipsam inferatur grauius sit.

Ex hac conclus. sequitur maledictionis formalem pertinere ad diuersas species peccati, sicut, & odium interius à quo procedit: nam qui impræcatur mortem est homicida, qui impræcatur incendiū domus, vel bonorum est incendiarius. Dixi ex suo genere, quia potest esse maledictio formalis peccatum veniale ex leuitate materiæ, vel defectu deliberationis, ut si fiat primo motu, vel ex imperfectione actus, si quam primum caput maledicere retrocedat nec maledicat.

CONCLUSIO II.

Maledictio qua quis impræcatur alteri malum sub ratione boni, non est peccatum, sed licita, in casibus, in quibus licet illud malum velle ad tale bonum.

Probatur. Cum actus exterior sit eiusdem rationis cum interiori, à quo procedit, quod licet, & præcari, ergo in casibus in quibus licet optare malū sub ratione boni, licet & illud impræcari sub eadem ratione, & sine.

Secundò, ex quomodo 2 s. art. 8. odium inimicitia, quo volumus proximo malum, qua illi malū est, est intrinsecè malum, at odium concupiscentia, quo volumus proximo malum, ob aliquod bonū si iuxta rectam rationem tale malum ordinetur in bonum illud, non est tale odium intrinsecè malū, imò honestum, & licitū: ita dicitur Deus nil odiosæ, id est odio inimicitia, bene tamen odit peccatores odio concupiscentia, inferendo eis mala, ut ostendant in eis suam iustitiam, & gloriam, aut resipiscant, sed impræcari malum sub ratione boni eo modo quo exposuimus, pertinet ad odium concupiscentia, iuxta rectam rationem, ergo licet.

CONCLUSIO III.

Maledictio materialis, quæ fit sine intentione, & desiderio mali quod ore profertur, non est peccatum mortale, sed tantum veniale ex suo genere.

Patet. Peccata hæc ore quæ committuntur grauiora sunt, & mortalia, aut ex nocumento, quod inferunt, aut ex intentione, in hoc casu deest intentio, nocumentum autem nullum inferunt, cum verba non habeant vim ad illud inferendum, ergo hæc maledictiones non sunt peccata mortalia, sed tantum venialia, quia dicunt malum. Imò aliquando neque venialia, si ita ioco, & ludo dicantur, ut pertineant ad honestam recreationem, quales sunt quas in conuiujs, ludis, & comedijs alij inij alijs, amicis, & familiariter iaciunt. Dixi ex suo genere, esse venialia, quia ex circumstantiis possunt reddi mortalia. Vnde maledictiones Prælatorum in subditos sunt mortales, quia afferunt fel-

cum graue scandalum: maledictiones quoque filiorum in parentes, etiam si deest intentio, sunt mortales, & ratione scandali, & ratione grauis irreuerentia. Maledictionis autem Superiorum in inferiores communiter sunt veniales, quia fiunt sine intentione, vel desiderio damni, & sine scandalo.

Observandum autem maximè hic est, non esse maledictionem materiale, sed formalem eam, in qua, quod ore dicitur interius desideratur, licet ex subita passione, & quodam impetu iræ illud optauerit, & statim peniteat sic maledixisse, optet que illud non eueniret quia ad odium non exigitur mora, nec prudens, aut multa deliberatio, sed fat est, ut sciens, & volens illud malum impræcatus sit, cum ad peccatum mortale sufficiat passionem ita inualuisse, quamuis per breue tempus, ut flexerit superiorem portionem ad consensum: quemadmodum si passio concupiscentia ita exardeat, ut trahat hominem ad consensum in actu venereum, est peccatum mortale, nec desinit tale esse ex eo quod statim resipiscat: nec illa subdita penitentia, & repentinus dolor est signum non consensisse, & peccasse mortaliter, sed solum indicat non peccasse ex malitia, & habitu, sed ex passione. Quo fit communiter formales ac mortales maledictiones esse illas, quibus inimicis male dicimus, quia fiunt hæc regulariter ex animo, & odio, illas quoque quibus personæ parum timentes Deum maledicunt suos filios, & famulos, quia communiter ipso tempore quo maledicunt, non penitet ipsis euenire mala illi his quos maledicunt.

CONCLUSIO IIII.

Maledicere creaturas irracionales, ut sunt creatura Dei est peccatum mortale bl. phem. 2, maledicere illas quatenus sunt utiles hominibus, tale peccatum est, quale committeretur, si homines illi quibus utiles sunt maledicerentur: maledicere aut illas secundum se ipsas est otiosum, & vanum.

Prima pars probatur, quia creatura, quatenus Dei effectus est, est quid Dei, & quicquid ipsi hac ratione tribuitur, in Deum refunditur, Vnde illam isto modo maledicere est maledicere auctorem ipsius nempe Deum.

Secunda patet, quia qua utilis est homini, malum, quod illi præcatur, mediatè præcatur homini, ut præcari terræ sterilitatem est præcari homini famem, & ita tale peccatum est quale si homini maledixisset.

Tertia pars constat quia creaturæ secundum se non sunt capaces iniuriæ, aut iniuriæ, nec maledictionis, vel benedictionis.

Ex quo ridiculum est nubes, trionitua, & tempestates aeris maledicere, aut anathematizare, multò magis ridiculum excommunicare locustas, sed brandus est Deus, ut illas auertat orationibusque & exorcismis agendum contra Demones, qui Deo permittente illas in damnum hominum solent extirpare.

CONCLUSIO VLTIMA.

Creaturas irracionales hominum naturas, & opera continentibus quatenus hominem continent, non licet maledicere.

maledice. Tropologicè autem, & Metaphoricè, quatenus nliquod malum eo tempore, vel loco accidit, licet maledicere.

Perspiciua est hæc conclusio, quia maledicere diem natiuitatis, quatenus in eo natus est aliquis idem est quòd maledicere hominem illo die natum, maledicere autem diem, vel locum Tropologicè, id est mala, quæ tali loco, vel tempore acciderunt, licet. Ita male dixit Iob diei natiuitatis suæ, id est, culpæ originali quam eo die contraxit. Et Regius Propheta David montibus Gelboe, id est, homicidijs, quæ in illis montibus acciderunt.

Denique obseruandum est in hac quæstione, cum maledictionis grauitas augeatur ex qualitate mali quod alijs impræcamur, explicandum esse in confessione, quod sit malum illud, & quam graue, maximè quando aliquis in maledictione diabolo traditur. Quia huiusmodi maledictio, etsi sine intentione fiat, vix excusatur à mort, vel saltem veniali grauissimo, cum sit quoddam genus blasphemix, & cum grandi scandalo. In quo grauissimè peccant parentes maledicentes filios, admonendi quæ sunt, vt ipsi ab illis plurimum abstineant, & filij, vt ab illis sibi caueant. Quia etsi ex vi verborum nullam vim habeant, cum verba humana non sint operativa, sed sola diuina sint, quæ id efficiunt, quòd significant, creatura enim nil operatur, nisi applicando actiua passiuus quod nõ valent sola verba hominis: ex diuina tamen permissione, iusto Dei iudicio in punctionem proferentium illa, solent filios comprehendere, vt testatur D. Aug. de Ciuit. Dei, c. 8. Singulare huius rei exemplum est, quòd accidit Siculæ in Ciuitate Panormitana, vbi cum mulier filium moleste

lachrymantem maledixisset, tradens illum diabolo, statim ille sub specie deformis Aethyopis apparens arreptum puerum deferebat. Quod cernens misera mater, dicti pœnitens, Deiparæ Virginis opè implorans, protinus clamauit vt sibi succurreret: illa Pijssima Virgo etsi indignam exaudiens adfuit statim, vna manu splendidissimum paruulum in sinu gestans, alia baculum quo Aethyopem illum percutiens fugauit, puerumque illum matri suæ restituit, admonens illam, vt pœnitentiam ageret, & à simili maledictione perpetuo abstineret. Nostè verò sequenti Priori conuentus S. P. N. Augustini, in cuius vicinia illud acciderat eadem Sacratissima Virgo apparens, omnem casum retulit, præcipiens sacellum (capellam dicunt) sibi in illa Ecclesia sub nomine Diuæ Virginis de Succursu ædificaret: quo fidelibus innotesceret non de futuram omnibus auxilium ipsius sub eo nomine implorantibus, quæ mulierculæ illi, etsi tanto beneficio indignæ præsto fuerat, eo quod sub nomine adeò sibi grato, illius opem postulasset. Huius Sacratissimæ Virginis singulari munere mihi cõcessum est, vt in eius ædibus hoc primum Volumen Commentariorum in disputationem de iustitia excessum, ad finem vsque perducerem, ac in celebri Expectationis eiusdem Virginis festiuitate absoluerem. De cuius etiam pietate non dubito, quæ hic argumento defunt, & propediem in lucem mittere statuo, ipsius auxilio feliciter excudenda. In quibus quæcunque hæctenus docuimus, & docebimus, Sacrosanctæ Ecclesiæ Romanæ, quæ omnis veritatis columba est, & magistra, ac peritorum correctioni submitto, studiosum lectorem, quantum possum obsecrans, vt quæ minus rectè hic tradita deprehenderit, boni consulat, quæ optimè, & verè Deo Opt. Max. à quo omnis sapientia est accepta referat.

F I N I S.

INDEX QVÆSTIONVM

D. THOMAE,

QVÆ IN HOC PRIMO VOLV MINE

explicantur.

QVÆSTIO LVII.

De Iure.

- A**RT. 1. An ius sit obiectum iustitia. fol. 1. colum. 1
 ART. 2. An conuenienter diuidatur ius in naturale, & positium. f. 9. col. 2
 ART. 3. An ius gentium sit idem cum iure naturali? fol. 18. col. 2
 ART. 4. Debeat ne constitui ius paternum, & dominantium, tanquam iura distincta à polytico? fol. 24. col. 1

QVÆSTIO LVIII.

De Iustitia.

- ART. 1. An recte diffiniatur iustitia perpetua, & constans voluntas ius suum unicuique tribuens? fol. 27. colum. 1
 ART. 2. An iustitia sit ad alterum? fol. 29. col. 2
 ART. 3. An iustitia sit virtus? fol. 30. col. 1
 ART. 4. An iustitia sit in voluntate, tanquam in suo proprio subiecto? fol. 31. col. 1
 ART. 5. An iustitia sit virtus generalis. fol. 35. col. 1
 ART. 6. An iustitia generalis sit diuersa natura, & specie ab alijs virtutibus fol. 36. col. 2
 ART. 7. Sit ne constituenda iustitia particularis præter illam legalem & communem. fol. 41. col. 2
 ART. 8. An iustitia particularis habeat propriam, & specialem materiam? fol. ibid.
 ART. 9. An iustitia versetur circa passiones, id est, quæ nam sit materia iustitiæ? fol. ibid.
 ART. 10. An medium iustitiæ sit medium rei? f. 44. c. 2.
 ART. 11. Sit ne proprius actus iustitiæ reddere unicuique, quod suum est? fol. 45. col. 2
 ART. 12. Sit ne iustitia præstantissima virtus inter morales? fol. 46. col. 1

QVÆSTIO LIX.

De Iniustitia.

- ART. 1. An iniustitia sit vitium speciale. f. 51. col. 1
 ART. 2. An quicumque facit iniustum sit eo ipso dicendus iniustus? fol. 52. col. 2
 ART. 3. Possit ne aliquis pati iniustum volens? f. 56. col. 1
 ART. 4. An quisque facit iniustum peccet mortaliter? fol. 59. col. 1

QVÆSTIO LX.

De actu iustitiæ nempe iudicio.

- ART. 1. An iudicium sit actus iustitiæ? fol. 60. col. 1
 ART. 2. An iudicare sit licitum. fol. 65. col. 1
 ART. 3. An iudicium ex leui suspitione ortum sit peccatum? fol. 70. col. 2

Tomus Primus.

ART. 4. An dubia sint in meliorem partem interpretanda? fol. 80. col. 1

ART. 5. An semper sit iudicandum secundum leges scriptas? fol. 85. col. 1.

ART. 6. An iudicium usurpatum sit peruersum? fol. 94. colum. 1

QVÆSTIO LXI.

De Diuisione iustitiæ in commutatiuam, & distributiua.

ART. 1. An conuenienter constituantur istæ duæ species iustitiæ commut. & distrib. 99. col. 1

ART. 2. An medium eodem modo sumatur in iustitiâ commut. & distrib. fol. 102. col. 2.

ART. 3. Sit ne eadem materia iustitiæ commutat. & distribut. fol. 103. col. 1

ART. 4. An iustum sit idem, quod contrapassum? f. 104. columna prima.

Tractatus de Dominio Rerum.

QVÆSTIO PRIMA.

De natura, & essentia dominij.

ART. 1. An dominium sit libera facultas, & ius vtendi re sua prohibito? 105. col. 1

ART. 2. An in rebus, quæ vsu cõsumuntur differant vsus, & dominium? 108. col. 2.

QVÆSTIO II.

De subiecto dominij.

ART. 1. An conueniat dominium soli Deo, & intellectualibus creaturis? 112. col. 1

ART. 2. Qua ratione sit homo dominus eorum, quæ in hoc mundo sublunari reperiuntur, 117. col. 1

QVÆSTIO III.

De obiecto dominij.

Artic. 1. Liceat ne vnum hominem alteri dominari, fol. 118. col. 1.

ART. 2. An homo sit dominus vitæ suæ, & membrorum, fol. 124. col. 2

Artic. 3. An homo sit dominus sui honoris, & fame, fol. 126. col. 2

ART. 4. An homo sit dominus bonorum suorum spiritualium, 130. col. 2

B QVÆ-

I N D E X.

Q V Æ S T I O I I I I .

De diuisione dominiorum.

- Art. 1. An iustè, & conuenienter facta sit rerum diuisio, & appropriatio, 132. col. 1*
Art. 2. Quo iurè facta sit rerum diuisio, & appropriatio, 137. col. 2
Art. 3. An Imperator sit dominus totius orbis, & rerum omnium quæ in ipso sunt, 139. col. 2

Q V Æ S T I O V . E T V L T I M A .

De translatione dominiorum.

- Art. 1. Possit ne vnusquisq; sua libera voluntate rei suæ dominium in alium transferre, 143. col. 1*
Art. 2. An per solum actum interiori voluntatis, quo aliquis deliberatè apud se statuit aliquid alteri conferre, vt transferatur dominium, 144. col. 2
Art. 3. Quam vim habeat in foro conscientie ad transferendum dominium, vel obligandum promisso externa, 147. col. 1
Art. 4. An omnis donatio, siue contractus lege humana prohibitus sit inualidus in foro conscientie, 153. col. 2
Art. 5. Qua ratione per testamentum transferatur dominium, 161. col. 1
Art. 6. An per ludum transferatur dominium, 168. colum. 2
Art. 7. An per legem præscriptionis transferatur verè dominium in foro conscientie, 183. col. 1

Q V Æ S T I O L X I I .

De Restitutione.

- Artic. 1. An restitutio sit actus iustitie commutatiue, fol. 192. col. 1*
Art. 2. Vtrum restitutio rei ablata sit necessitate salutis, 192. col. 2
Art. 3. An sufficiat restituere simpliciter, quod iniustè ablatum est, 235. col. 1
Artic. 4. Teneatur ne restituere, id quod non abstulit? fol. 246. col. 2.
Art. 5. An semper sit facienda restitutio illi, à quo res ablata est? 247. col. 2.
Art. 6. An semper teneatur restituere ille qui accepit? fol. 265. col. 2. & seq.
Art. 7. An qui nil acceperunt, teneantur etiam ad restituendum? ibid.
Art. 8. Teneatur ne homo statim restituere, vel possit illud differre, 280. col. 1. in princ.

Q V Æ S T I O L X I I I .

De acceptione personarum.

- Art. 1. An acceptio personarum sit peccatum mortale, 318. col. 1.*
Artic. 2. An in distributione bonorum spiritualium habeat locum acceptio personarum, 321. col. 1.
Art. 3. An in exhibendis honoribus, & reuerentijs habeat locum peccatum acceptio personarum, 354. colum. 2
Art. 4. An in iudicijs ferendis possit reperiri peccatum acceptio personarum, 357. col. 2.

Q V Æ S T I O L X I I I I .

De homicidio.

- Art. 1. An liceat occidere quæcunque viuentia, fol. 174. colum. 1*
Art. 2. Vtrum liceat peccatores, & malefactores occidere? 379. col. 2.
Art. 3. An liceat occidere malefactores priuata auctoritate, 385. col. 1
Art. 4. An liceat clericis occidere malefactores. 389. c. 2
Art. 5. Liceat ne alicui seipsum occidere, 392. col. 2
Art. 6. An licet occidere innocentem, 397. col. 1
Art. 7. An liceat occidere inuasorem defendendo seipsum, 401. col. 2
Artic. 8. An qui casu alium occidit incurrat homicidij reatum, 409. col. 1

Q V Æ S T I O L X V .

De mutilatione membrorum.

- Art. 1. Liceat ne mutilare aliquem in aliquo casu. 425. colum. 1*
Art. 2. An liceat parentibus verberare suos filios, & dominis seruos suos, 430. col. 1
Art. 3. An liceat alium in arcerare, 431. col. 2
Art. 4. An peccatum, quod committitur, vel occidendo, vel mutilando, vel verberando sit grauius ex eo, quod recipiens talia damna habeat aliquos coniunctos, 432. columna secunda.

Q V Æ S T I O L X V I .

De furtis.

- Artic. 1. An possessorum temporalium sit naturalis homini, 432. col. 1.*
Art. 2. An liceat hominibus possidere rem aliquam, vt propriam, 433. col. 1
Art. 3. An sit hæc prima distinctio furti, occulta acceptio rei alienæ, ibid.
Art. 4. An furtum, & rapina differant specie, 434. col. 2
Art. 5. An furtum sit peccatum, 435. col. 2
Art. 6. An furtum sit peccatum mortale, 446. col. 2
Art. 7. An constitutus in extrema necessitate possit accipere aliena sibi necessaria, 457. col. 2
Art. 8. Possit ne fieri aliquando rapina id est accipi aliquid per vim in aliquo casu sine peccato, 460. col. 2

Q V Æ S T I O L X V I I .

De iustitia iudicis?

- Art. 1. An liceat iudici iudicare illum, qui nõ est ei subditus, 463. col. 1*
Art. 2. An iudex debeat iudicare contra veritatem quæ certò nonit, propter ea quæ in contrarium proponuntur, 472. col. 2
Art. 3. Possit ne iudex condemnare aliquem absque accusatore, 481. col. 1
Art. 4. An liceat iudici remittere reo penam illi a lege taxatam, 483. col. 1

Q V Æ

I N D E X.

QVÆSTIO LXVIII. De iniustitia accusatoris.

- Art. 1. An teneamur ad accusandum. fol. 486. col. 1.*
Art. 2. An accusatio debeat fieri in scriptis. f. 599. col. 1.
Art. 3. An accusatio reddatur iniusta per illa tria vitia, que dicuntur in iure. Calumnia, Præuaticatio, Tergiversatio. fol. ibid.
Art. 4. An accusator, qui in probati one defecerit mereatur penam tallionis. fol. 500. col. 2.

QVÆSTIO LXIX. De iniustitia, quam potest reus committere in iudicio.

- Art. 1. An accusato liceat veritatem negare. f. 502*
Art. 2. An liceat accusato per calumniam se defendere. fol. 504
Art. 3. An liceat reo iudicium per appellationem declinare. fol. 536
Artic. 4. An liceat damnato ad mortem se defendere si possit. fol. 538

QVÆSTIO LXX. De iniustitia, quam potest committere testis in iudicio.

- Art. 1. An teneamur quandoque testimonium ferre. fol. 548*
Art. 2. An testimonium duorum, vel trium testium sufficiat in iudicio. fol. 558
Art. 3. An licite repellantur aliqui sine culpa a ferendo testimonio. fol. 591
Art. 4. An testimonium falsum semper sit peccatū mortale. fol. 563

QVÆSTIO LXXI. De iniustitia, que potest accidere in iudicio ex parte aduocatorum.

- Art. 1. An debeat aduocatus patrocinari pauperibus gratis. fol. 567 col. 1*
Art. 2. An conuenienter arceantur aliqui in iure ab officio aduocati. f. 571. col. 1
Art. 3. Liceat ne aduocato aliquando suscipere causam iniustam defendendam. f. 572. col. 1

Art. 4. Liceat ne aduocato accipere pecuniam pro suo patrocinio. f. 575. col. 2

QVÆSTIO LXXII. De contumelia.

- Art. 1. Vtrum contumelia consistat in verbis. fol. 583 col. 1.*
Art. 2. An contumelia sit peccatum mortale. fol. 585 col. 2
Art. 3. An contumelia sint patienter ferenda. fol. 588. col. 1
Art. 4. Ex quo peccato potissime oriatur contumelia. fol. 589. col. 2

QVÆSTIO LXXIII. De detractioe, seu infamia.

- Art. 1. An bene diffiniatur detractio occulta denigratio alienæ famæ. fol. 589 col. 1*
Art. 2. An detractio sit peccatum mortale ex suo genere. fol. 590
Art. 3. An detractio sit grauius peccatum alijs que in proximum committuntur. fol. 600. col. 1.
Artic. 4. An audiens detractioem peccet mortaliter. fol. 601. col. 1

QVÆSTIO LXXIIII. De Susurratioe.

- Art. 1. An susurratio sit peccatum distinctum a detractioe. fol. 603*
Art. 2. An detractio sit grauius peccatum susurratioe. ibid. col. 2

QVÆSTIO LXXV. De Derisioe.

- Art. 1. An derisio distinguatur à præcedentibus vitijs. fol. 605*
Art. 2. An derisio sit peccatum mortale, vel veniale. fol. ibid.

QVÆSTIO LXXVI. De Maledictione.

Huius questionis articuli simul explicantur. f. 607.

INDEX LOCORVM SACRÆ SCRIPTURÆ,

in quo continentur innumera vtiusque iuris testimonia.

*E quibus nonnulla, quæ in eo accuratius explicantur, & in disputationibus excutiuntur
ex Sacris litteris, & iure Pontificio, placuit hic indicare.*

GENESIS.

- 1 **N**aciamus hominem ad imaginē, & similitudinem nostram, & præsit piscibus maris, volatilibus cæli, & bestijs, &c. f. 432. col. 2. in fi. concl. 2.
- 2 **O**mne quod mouetur erit vobis in cibum, quasi olera virentia tradidi vobis, excepto quod carnem cum sanguine nō comedetis. f. 376. col. 2. post contr. 2.
- 9 **E**ritque seruus fratrum suorum. f. 123.
- 18 **C**lamor Sodomorum, Gomorrhæorum ascendit ad me. fol. 482. in med.
- 22 **T**olle filium tuum, quem diligis Isaac, & vade in terram, quam monstrauero tibi, &c. fo. 18.
- 37 **I**oseph accusauit fratres suos apud patrem de crimine, &c. fol. 488. conclus. 1.
- 44 **A**pod quemcumq; fuerit inuentum seruorum tuorum, quod quæris, moriatur. fol. 455. in prin.

EXODVS.

- 2 **E**gressus Moyses ad fratres suos vidit afflictionem eorum, & virum Aegyptium percutientem quendam de Hebræis, &c. fol. 98.
- 12 **F**eceruntque filij Israel, sicut præceperat Dominus Moyse, & potierunt ab Aegyptijs vasa argentea. fol. 436.
- 12 **P**rouide de omni plebe viros sapientes, & timentes Deum, &c. fol. 66. col. 2. circa finem.
- 20 **N**on occides. fol. 18.
- 32 **S**iquis est domini iungatur mecum, & occidat vnusquisque fratrem & amicum, & proximum suum. fol. 558. concl. 3.

NUMERI.

- 11 **D**escendit Dominus per nubem, & locutus est ad Moysen, & auferens de spiritu, qui erat in eo, & dans septuaginta viris. fol. 70. in princ.

DEUTERON.

- 13 **S**i tibi voluerit persuadere frater tuus, aut filius tuus, &c. Eamus & seruiamus dijs alienis, &c. fol. 552. concl. 3.
- 33 **Q**ui dixerit Patri suo, aut matri suæ, nescio vos, & fratribus suis ignoro illos &c. Hi custodierunt eloquium tuum, &c. ibid. circa fi.

IOB.

- 3 **Q**uasi effodientes thesaurum, delectanturque vehementer cum inuenerint sepulchrum. f. 436 post med.
- 3 **Q**uem constituit alium super terram, aut quem posuit super orbem, &c. fol. 111. col. 2.

PSALMI.

- 2 **P**ostula à ille, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, &c. fol. 142. col. 2. in princ.
- 4 **Q**uis ostendit nobis bona, &c. signatum est super nos lumen vultus tui, &c. fol. 13. col. 1.
- 77 **F**ilij Ephrem mittentes, & intendentes arcum conuersi sunt, &c. fol. 27. col. 2. circa med.
- 81 **D**eus stetit in synagoga Deorum, in medio autem Deos diiudicat. fol. 465. col. 2. vers. sunt.
- 104 **N**olite tangere Christos meos. ibid.

HIEREMIAE.

- 22 **S**cribe virum istum sterilem, &c. neque enim erit de semine eius, qui sedeat super solium Dauid, &c. fol. 141. col. 1. in med.

PROVERBIO.

- 8 **P**er me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt, per me Principes imperant, &c. fol. 115. col. 1. in fin.
- S**tatera dolosa abominatio est apud Deum. fol. 2 col. 1. post med.

ECCLESIASTES.

- 10 **E**st malum, quod vidi sub Sole, quasi per errorem egrediens à facie Principis, positum stultum in dignitate sublimi, &c. fol. 318. col. 2. in fin.

SAPIENTIAE.

- 10 **R**eddidit Deus iustis mercedem laborum, & deduxit illos in via mirabili. fol. 436. col. 1.
- 10 **S**i spiritus potestatem habentis ascenderit super te locum tuum ne dimiseris. fol. 218. col. 1. in fin.

ECCLESIASTICI.

- 15 **R**eliquit Deus hominem in manu consilij sui. fol. 126. col. 1. post med. vers. singula.

OSEAE.

- 1 **V**ade sume tibi vxorem fornicationum. fol. 18. col. 1.

ABACUCH.

- 2 **I**ustus autem meus ex fide sua viuit. fol. 320. in princ.

ZACHA-

Index locorum sacre scripturae.

ZACHARIAE.

- 1 Hæc est maledictio, quæ egreditur super facie uniuersæ terræ, quia omnis fur iudicabitur. fol. 445. col. 2. ver. conclusio.

MALACHIÆ.

- 9 Si offeratis cæcum ad immolandū, nonne malum est? fol. 323. col. 2. ver. ultimo.

MATTHÆI.

- 5 Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam. fol. 66. col. 2. ver. secundus.
- Si quis uoluerit tecum iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, da ei & palliū. fol. 65. col. 2. ver. circa.
- Si quis percusserit te in vna maxilla, præbe ei, & alteram. fol. 66. col. 1.
- 6 Attendite ne iustitiam uestram faciatis coram hominibus. fol. 2. col. 1.
- 7 Nolite iudicare, & non iudicabimini. fol. 65. col. 2. ver. circa.
- 9 Non est mortua puella, sed dormit. fol. 530.
- 12 Sed qui minor est in regno cælorum, maior est Ioanne. ibid.
- 13 Simile est regnum cælorum thesauro abscondito in agro, quem qui inuenit homo, &c. f. 439. col. 1. in princ.
- 13 Si oculus tuus scandalizat te, erue eū, & proijce abs te. fol. 426. in princ. contr. 1. col. 1.
- 19 Si vis perfectus esse, vade, & vende omnia quæ habes, & da pauperibus. fol. 138. colum. 1.
- 20 Ite & vos in vineam meam, & quod iustum fuerit dabo vobis. 319. col. 1. concl. 3.

MARCI.

- 13 De die autem illa nemo homo nouit, neque filius hominis. fol. 565.

LVCAE.

- 2 Exijt edictum à Cæsare Augusto, vt describere tur uniuersus orbis. fol. 142. col. 1.
  - 11 Verumtamen, quod super est, date, elemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis. fol. 144. col. 2. in med.
  - 22 Cui multum datum est, multum quærent ab eo. fol. 333. col. 1.
  - 34 Nisi quis renunciauerit omnibus, quæ possidet, non potest meus esse discipulus. 141. col. 1.
  - 34 Si quis venit ad me, & non odit patrem suum, & matrem suā, &c. non potest meus esse discip. fol. 552.
  - 36 Quid hoc est, quod audio de te? redde rationem villicationis tuæ. fol. 521. col. 1.
- Cum feceritis omnia, quæ præcepta sunt vobis, dicite adhuc, serui inutiles sumus, &c. fol. 31.

IOANNIS.

- 7 Vos ascendite ad diem festum hunc, ego autem non ascendam. fol. 527.
- Tomus Primus.

- 8 Qui sine peccato uestrum est, primus in eam mittat lapidem. fol. 70. col. 1. vers. ad verba.
- 8 Mulier nemo te condemnauit? Nemo domine, neque ego te condemnabo. fol. 474. col. 1. in prin.
- 18 Regnum meum non est de hoc mundo. 139.
- 20 Sicut misit me viuens pater, & ego mitto vos, &c. ibid.

ACTA APOST.

- 5 Nonne manens manebat tibi? & venditum in tua erat potestate? fol. 137. col. 1.

AD ROMANOS.

- 2 Inexcusabilis es, ò homo, omnis qui iudicas, in quo n. alium iudicas, te ipsum condemnas. f. 69 circa fin.
- 5 Vix enim pro iusto quis moritur. fol. 50. col. 2. in fin.
- 8 Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, &c. Qui proprio filio suo nõ pepercit, &c. fol. 115. col. 2. probant.
- 13 Qui potestati superioris resistit, Dei ordinatio ni resistit. fol. 502. col. 2. in princ.
- 13 Qui diligit proximum, legem impleuit, nam Non occides Non furaberis, &c. in hoc verbo instauratur: Diliges proximum tuum, &c. f. 446. col. 1. in fin.
- 14 Omne autem quod non est ex fide, peccatum est. fol. 474. col. 2. in fi.

PRIMA ADCORINTH.

- 4 Nolite ante tēpus iudicare, donec veniat dies domini. fol. 504. col. 1. art. 1. ver. obseruemus.
- 5 Sic nos existimet homo, vt ministros Christi, & dispensatores, &c. fol. 331. col. 1. in princ. ver. terriõ elector.
- 6 Delictū est in vobis, quod iudicia habetis inter vos. fol. 65. col. 2. concl. 2. vers. circa primam.

PRIMA ADTIMOTH.

- 1 Iusto non est lex p̄sita. fol. 2. col. 1.

IACOBI.

- 2 Si introierit in conspectum uestrum, vir aureum anulum habens, &c. fol. 357. col. 1.

PRIMA CANONICA IO.

- 3 Qui viderit fratrem suum, necesse habere, & clauerit viscera sua ab eo, &c. fol. 569. versic. dixi.
- 5 Tres sunt, qui testimonium dant in cælo: Pater, verbum, & Spiritus sanctus, &c. Et tres sunt, qui testimonium dant in terra, &c. 524. col. 2.

APOCALIP.

- 1 Habebat scriptum in femore Rex regum, & Dominus dominantium. fol. 142. col. 1.

A ; EX

Index locorum Sacrae Scripturae.

EX IVRE PONTIFICIO.

Ad conditorem. Extrauag. 110. col. 2. vers. obser-
uemus.
Ad decorem. De institutio. 335. col. 1.
Ad liberandam. De Iudæis, & Sarra. 261. col. 1.
Ambitiosa quorundam. Extrauag. 269
Clericus. 21. q. 1. f. 339. col. 1. in prin. vers. quartus,
Consultasti. 2. q. 4. fol. 268.
Cum esses. De testamentis. fol. 160.
Cum inter nonnullos. Extrauag. 110. col. 2.
Cum oporteat. De accusatio. 518.
Cum sit. De Iudæis, & Sarra. f. 258.
Cum tu. De vltimis. fol. 261.
Dilectissimis. 12. q. 137. col. 2.
De mulcta. De præbendis. 339. col. 1.
Exijt. De verborum significa. fol. 313.
Exiit de paradiso. Clementina. fol. 119. col. 2. vers.
obseruemus.
Ignorantia facti non iuris excusat. De reg. iu. In
Sex. 55. col. 2. in fin.
In nomine Domini. Distin. 23. fol. 334. col. 1. vers.
Soto.
In lectura. 34. q. 2. fol. 270.
In decorum. De æta. & quali præfici. fol. 322.
Inquisitionis. De accusatio. fol. 419.

Ius generale. Dist. 1. fol. 2. col. 1.
Monasterium. 16. q. 7. fol. 333.
N. si essent. De præbendis. f. 341. col. 1. in prin.
Nolo. 12. q. 1. fol. 130. col. 1.
Officijs. De iur. & remiss. fol. 233.
Per humani. De homicid. lib. 6. fol. 241. col. 2.
Placuit. De præscrip. fol. 241. col. 2.
Præjul. 2. q. 5. 561. col. 1.
Qualiter, & quando: el secundo. De accusatio. 519.
Quia quorundam. Extrauag. fol. 111. col. 1.
Quia ad agendum. 181. col. 2.
Quidam maligni. 5. q. 1. fol. 519.
Quamquam. De vltimis. in 6. f. 261. col. 2.
Quanta. De senten. excomm. 288. col. 2.
Quod sicut. De electio. fol. 155. col. 2.
Quia ergo. dist. 22. 462. col. 2.
Sanctorum. dist. 70. fol. 241. post princ.
Scientia pastoris. 11. q. 3. fol. 565.
Scienti, & consentienti non fit iniuria. De reg. iu.
ris in 6. fol. 54.
Si legitimus. De accusatio. fol. 517. col. 1. post prin.
Si quis. De furtis. fol. 204. col. 2.
Si res. 14. q. 6. fol. 203. col. 2.
Si culpa tua. De iniurijs, &c. fol. 252. col. 2.
Sicut dignum. De homicid. volunt. fol. 300. col. 2.
Suntæ. De maior. & obed. fol. 141. col. 2.
Vnam sanctam. Extrauag. fol. 137. col. 1.
Vnicum caput. De accommodato. fol. 265. & seq.

Finis Indicis locorum Sacrae Scripturae.

I N D E X COPIOSISSIMVS RERVM NOTABILIVM.

ET SENTENTIARVM AC DEFINITIONVM
magis Illustrum.

QVÆ IN HOC PRIMO TOMO
continentur.

Abraham occidens filium non est transgressus præceptum, Non occidendi, neq; cum eo fuit dispensatum, fol. 17. col. 1.
Abscisionem membri possit ne superior inferiori præcipere propter salutem. 403.
Acceptio triplex. 426. contr. 2.
Acceptio iniqua, vel detentio alieni quo modo lege puniatur. 236. col. 2.
Accipere rem suam occulte quando, & quomodo liceat. 345. col. 2.
Accipere aliena in extrema necessitate quomodo liceat. 458. col. 2. in prin.
Accipere aliquid per vim quando liceat. 460. art. 8.
Acceptio personarum quid sit. 317. & art. 1.
Acceptio personarum pec. mort. est ex suo genere. Estque id de fide. 318. col. 2. concl. 1.
Acceptio personarum non esse apud Deum. 319. col. 1. concl. 2.
Acceptio personarum grauius peccatum est in distributiones spiritualium quam temporalium. 321. col. 1. concl. 1.
Sine acceptio personarum eligitur aliquando minus bonus in moribus. ibidem.
Acceptio personarum est eligere ad officium seculare minus dignum, nisi aliter postulet bonum cõmune. 326. col. 2. contr. 3.
Acceptio personarum est verum honorem exhibere diuitibus intuitu diuitiarum. 355. col. 1.
Acceptio personarum est honorem publicum cuique debitum non tribuere. 356. col. 2. concl. 1.
Acceptio personarum est honores priuatos, & gratuitos alicui denegare ibidem concl. 2.
Acceptio personarum qua ratione possit iudex committere. 358. col. 1. in princ. contro. 1.
Acceptio personarum potest committere iudex in ordine diffiniendi causas. ibid. concl. 1.
Acceptio personarum non committit iudex si faueat plurimum cause iustæ. ibidem. 360. col. 1. concl. 1.
Accipiens aliquid pro re quam tenetur ex charitate, vel ex iustitia exercere, vel dimittere, quando peccet mortaliter, & teneatur restituere, & cui. fol. 254. col. 2. concl. 4.

Accipiens iniuste alienum, quare ratione debeat illud restituere. 266. col. 2. concl. 1.
Accipiens alienum acceptione licita, quando debeat illud restituere, & quando non ibidem concl. 2.
Accipiens aliquid in utilitatem tam dantis quam accipientis, ut in locato, quando debeat illud restituere, si pereat. 271. col. 1. concl.
Accipitur aliquid tam in utilitatem dantis quam accipientis dupliciter. ibidem concl. 2.
Accipiens aliquid ad ornatum solum quomodo teneatur restituere. 266. col. 2. concl. 3.
Accipienti totam prædam, & illam suo domino restituenti ceteri nil tenentur restituere. fol. 299. col. 1. concl. 1.
Accipiens totam prædam nec restituens efficit ut teneatur socij illius ad restituendum. ibidem.
Accipiens totam prædam quando teneatur restituere, quando verò socij qui suas partes acceperunt. 299. concl. 3. & 4.
Actus multis modis dicitur elicited ab aliqua virtute. fol. 61. vers. nonnulli.
Actus restitudo, & exercitium differunt. fol. 8. col. 1. post med.
Actus exterior nil bonitatis, vel malitiæ addit interiori. fol. 30. col. 2. vers. ad alteram.
Actus diuersi in genere nature possunt pertinere ad eandem virtutem, & vnus etiam actus in genere nature potest pertinere ad diuersas virtutes. fol. 36. col. 2.
Accommodatum si pereat cui pereat. fol. 271. col. 1. concl. 1.
Accusatio quid sit. fol. 486. art. 1.
Accusationem aliquando esse licitam est de fide. fol. 488. concl. 1. col. 1.
Accusatio aliquando est licita non tamen in præcepto, aliquando verò est licita, & in præcepto. ibid. concl. 2.
Accusator duplex, formalis, & virtualis. fol. 482.
Accusator qui in probatione defecerit mereatur ne penam taleonis. fol. 501. art. 4. col. 1.
Accusatio debeat ne fieri in scriptis. fol. 499. artic. 2. col. 1.
Accusatio reddatur ne iniusta per illa tria vitia, que dicuntur in iure calumnia, pr. euaricatio, tergiversatio. fol. 499. artic. 3. col. 2.
Ad quid teneantur qui accusare debent quando non accusant. 497. col. 1. vers. obseruemus.

Accusati-

- A**ccusatus iniuste quando, & quomodo possit occultare veritatem. f. 39. col. 2. vers. nonnulli.
- A**ccusatus iniuste an possit asserere accusatorē esse mentitum. ibi.
- A**ccusatus possit ne veritatem negare. fol. 502. art. 1. colum. 1.
- A**ccusato liceat ne per calūniam se defendere. f. 504. art. 2. col. 1.
- A**liquis, vt condemnetur debet esse aut conuictus, aut confessus. fol. 506. concl. 1. col. 2.
- A**n teneantur ad accusanda delicta. f. 486. col. 1. art. 1.
- A**n quis possit accipere pecuniam, ne a sinum accuset. f. 495. col. 2. in fi. vers. de hac.
- A**n possim iurare alicui me illum nullo modo accusaturum. ibid. vers. Syluester.
- A**dā non poterat occidere Cain homicidam. fol. 430. colum. 2.
- A**dā diuisit filijs suis, & nepotibus dominia rerum. 139. col. 2. in princ.
- A**dmonitio debet precedere quamcumque excommunicationem. 446. col. 1.
- A**dulter non debet facile credere mulieri asserenti spurium esse filium eius. 284. col. 2. in fin. col. 1. vers. Hec.
- A**dulter quo modo teneatur ad restituenda damna illata propter filium spurium quem genuit. ibidem.
- A**dultera habens ex adulterio filium spurium qui potest in bonis viri sui succedere an teneatur ad se prodendam, & quomodo possit ac debeat restituere. 282. col. 2. concl. 1.
- A**dultera An teneatur restituere quae accepit à fornicario. 248. col. 2.
- A**duocatus quando, & quo modo teneatur patrocinari pauperibus. 506.
- A**duocati, testis, & diuitis inter se comparatio. 570. col. 1. vers. iuxta.
- A**duocati officium qui, & quando possunt exercere. fol. 571. col. 1. concl. 2.
- A**duocatus ad quam sollicitudinem teneatur. ibid. col. 2. conclus. 1.
- A**duocatus quas causas suscipere debeat, vel deserere. col. 572. art. 3.
- A**duocatus defendens reum iniq; teneatur ne ad solvendam penam, ad quam reus ille fuisset damnatus. ibid. controuers. 1.
- A**duocatus an possit defendere cām. dubiam f. 573. col. 2. in fin.
- A**duocato in dubijs non licet patrocinari contra ecclesiam aliquam vel monasterium. fol. 575. col. 1.
- A**duocatus quando, & quo modo teneatur ad secretum seruandum. ibidem.
- A**n liceat aduocato vti aliquo dolo ad tuendum innocentem. ibidem.
- A**duocatorum stipendia quae iusta. fol. 576. col. 1.
- A**duocatus quae stipendia debeat accipere pro scripturis ordinarijs. f. 578. col. 1. in princ.
- S**tipendia aduocatorum in causis particularibus, vel annua qualis esse oporteat. fol. ibid. col. 2.
- A**duocati an possint recipere munera, & donaria. f. 581. colum. 2.
- A**duocati, & alij ministri transgredientes ordinationes quas iurant, an peccent, & ad quid teneantur. f. 582.
- A**duocati, & scribae in hoc nostro regno valentino quae stipendia possint accipere. ibidem.
- A**edificare, & erigere columbaria qua ratione liceat. fol. 248. concl. 1. col. 1.
- A**etas quae nam desideretur ad canonicatus, & alias dignitates Ecclesiae. fol. 323. col. 1. in fin. vers. Hanc.
- A**etas ad suscipienda beneficia cum cura animarum quae desideretur. ibid.
- A**etas ad beneficia sine cura animarum quae exigatur. ibid. concl. 4.
- A**etas ad praelaturam in religionibus quae exposcant. fol. 324. col. 1. in prin. vers. tertia.
- A**ffines, & consanguinei, & alij iure prohibiti, vel privilegiati quando possint, vel debeant testimonium ferre. fol. 553. col. 1. 1. vers. ex hac.
- A**gens aduersus aliquem furem, vel homicidam an sit irregularis. fol. 398. col. 1.
- A**mentes quod dominum possint habere. fol. 115. col. 1. in prin. concl. 2.
- A**mici causa quando vita possit exponi. f. 126. & leg.
- A**ngeli quod dominium habeant in suas actiones, & beas inferiora. fol. 114. in prin. concl. 3.
- A**ppropriatio rerum quomodo sit licita. fol. 132. col. 2. art. 1.
- A**ppropriatio rerum quomodo facta. f. 137. concl. 1.
- A**ppellare an liceat a sententia iudicis. fol. 537. col. 1. in prin. art. 3.
- A**rbitri iudices verum iudicium exercent, & quam vim illud habeat. fol. 98. col. 1. in prin. vers. respondeo.
- A**rist. locus 5. Ethic. c. 7. ius, & iustum asserere, vt in iniustitiam, & iniustum expenditur. fol. 3. vers. vt quast.
- A**rist. locus 5. Ethic. cap. 1. Nos a iustitia esse operatios iustorum explicatur. 10. col. 1. vers. irs.
- A**rist. locus de actu fortitudinis f. 38. colum. 2. vers. 2. in princ.
- A**ccusator, vel conciliarius quando concurrant ad damnum aliquod, & teneantur ad restituendum. fol. 299. col. 1. in prin. contr. 8.
- A**strologi de rationis peccatum committunt indicantes occulta quae generant in famam. fol. 595. col. 1.
- A**uaritia triplex. fol. 177. col. 1. in prin.
- A**uarius de actu in quo modo peccet. fol. 602. col. 1.
- A**udit ab alijs referre an sit detractio. fol. 592. col. 1. col. 1. contr. 1.
- A**udius referentem aliquod malum de proximo quomodo debeat se gerere. fol. 84. col. 1. vers. obseruamus.
- A**uctoritate publica potest aliquis occidi, vel mutilari. fol. 425. col. 2.

B

- B**aptizatus quando erat liber non potest effici seruus alterius Christiani. fol. 122.
- B**eneficiati quod dominium habeant, vel usum suorum beneficiorum. fol. 108. col. 1.
- B**eneficium resignare non licet in fauorem indigni. f. 334. col. 2. vers. dico.
- B**eneficium resignare dimisso digniori non est peccatum. ibidem.
- B**eneficia non conferre alijs quam naturalibus cuiusque ecclesiae optimum est. f. 335. col. 1. vers. in quibusdam.
- B**enefi-

Beneficia plura hereditate habent speciem mali. fol. 336. contr. 5. vers. de hac.

Beneficia plura habere olim non licebat modò licet in quinque casibus iuxta recentiora iura fol. 337. vers. 1. pars.

Beneficia plura incompatibilia habere non licet ex dispensatione sine causa iusta nec contra, sufficit autem ad plura simplicia compatibilia sola iusta causa. fol. 229. col. 1. concl. 3.

Beneficia distribuenda in communẽ Ecclesie, vel Reip. utilitatem maximè præcedenti examine rigido, què confert indigno dimisso digno, vel digno prætermisso magis digno infringit utramquè iustitiam, & restituere debet communitati, & ijs quos prætermisit. fol. 370. col. 1. vers. probatur.

Distributor iniquus qua ratione restituere debeat. fol. 374. col. 1. 1. vers. sed dices.

Bonum morale est velut quædam categoria in moralibus. fol. 6. col. 2.

Bonum particulare, & commune quomodo differant. fol. 41. col. 2. artic. 7.

Bona Ecclesie inuenta nullo modo licet retinere. fol. 443 col. 2. vers. obseruandum.

Bonum quod aliquis alteri impedire potest quotuplex sit, & quot modis impediri possit. fol. 222. col. 2.

Bona iniuste acquisita non licet retinere. fol. 444. concl. 4. vers. ad 3.

Bona in quibus fratri nocere possumus quædam sunt in actu alia in potentia. fol. 246. col. 1. concl. 1.

Bona incerta quorum nullus omnino dominus apparet iure nature & communitatis sunt, iure autem humana dantur pauperibus. fol. 265. col. 1. ver. Soto.

Bona omnino incerta si pauper illa habeat potest sibi retinere. fol. 266. col. 1. Scotus.

Bona incerti omnino domini quomodo conuertenda in opera pia. fol. 259.

Bona inferioris ordinis an sint restituenda cum damno bonorum superioris ordinis. fol. 310. col. 2. contr. 3.

Bona temporalia in duplici sunt differencia. fol. 24. art. 2. vers. in hac.

Bonum temporale hominis triplex. fol. 132.

Bonum anime per se expetendum est ibidem.

Bona spiritualia duplicia. fol. 130. ar. 4.

Bona propria habuerunt sancti Patriarchæ. fol. 134. col. 2. vers. & probatur.

Bona naturalia quomodo sint communia. fol. 138.

Bona mouentia aut femouentia, vel non se mouentia quæ dicantur, & cui restituenda. fol. 443. concl. 3.

Bona mutua, vel deposita quorum deinde non apparet dominus an liceat retinere, vel præscribere. fol. 443. concl. 4. vers. de bonis.

Bona naufragantium, & proiecta in mare restituenda sunt sub excommunicationis pena. fol. 444. vers. excipiunt.

C

Casus in quibus licet habere plura beneficia. fol. 339

Calumnia est falsi criminis obiectio. fol. 504. col. 1. artic. 2.

Calumniose defendere quid sit. ibid.

Ad canonicatus, & alias dignitates Ecclesie eligi nemo debet ante 22. annum. fol. 323

Cardinalibus electio actiua Papæ de iure conuenit. fol. 334. vers. Soto colum. 1.

Cardinales habentes episcopatus, & residentes Romæ non sunt satis in conscientia tuti. fol. 339. col. 2. vers. ex his.

Casus in quibus licet differre restitutionem. fol. 305. col. 1. & 2. pro totum.

Causa ob quas licet differre restitutionem. fol. 309. contro. 4. col. 2.

Causæ forenses tribus modis sunt dubie. fol. 573. col. 2.

Causa quæ offertur aduocato triplex esse potest. fol. 572.

Cedentes bonis an sint tuti in conscientia. fol. 315. col. 2. vers. Adria.

Censuræ præcipientes aliena restitui quomodo ferende sint. fol. 97. col. 2.

Charitatem, & naturam magis inclinare ad bonum proprium quàm alienum quomodo debeat intelligi. fol. 79. col. 1.

Christus quatenus homo an fuerit rex, & dominus temporalis Iudeorum, & totus orbis. fol. 144.

Christus ad dexteram patris sedens quod dominium habeat. fol. 147. col. 1.

Christi anime quid conueniat. ibidem.

Christiani capti ab infidelibus an efficiantur illorum serui. fol. vers. circa, 122. & seq.

Christus soluit tributum Cæsari, cum illud non deberet ad vitandum scandalum. fol. 468. col. 2. & seq.

Christus quomodo fuerit subiectus iudicio Pilati. fol. 461. vers. nunc.

Christus duplex munus suscepit à patre. fol. 142. col. 1.

Christus non instituit Ecclesiam Remp. temporalem. ibid. col. 2.

Circumstantia temporis quomodo se habeat in restitutione, & in actibus aliarum virtutum. fol. 140. col. 2.

Clericus si compellatur ferre testimonium in causa sanguinis, quomodo se gerat. fol. 219.

Clerici quo iure sint exempti à iudicio seculari. fol. 465. vers. sunt.

Clericus possit ne appellare ad iudicem secularem si à suo iudice opprimatur. fol. 480. col. 2.

Colligentes fructus arborum syluestrium ad quid teneantur. fol. 243. vers. eodem modo.

Columbas capere quod peccatum sit. fol. 231. concl. ult. col. 1.

Columbarum quomodo peccent, & ad quid teneantur. fol. 246.

Compensatio fame inter eos qui se inuicem infamarunt quomodo facienda. fol. 230. col. 2.

Commodatarius quando teneatur ad restituendam rem sibi commodatam, si apud ipsum pereat. fol. 276. col. 2.

Committens peccatum committit falsum practicum. fol. 220 col. 1. in princ. vers. ex his.

Commutationum varia genera. fol. 103. vers. sequitur.

Communia debere esse omnia, & vxores, error est. fol. 131 col. 1. vers. nunc.

Concurritur ad iniquam actionem nouem modis. fol. 277. col. 2. in fi. 1. vers. his positis.

Concurrentes ad iniquam actionem quo modo teneantur restituere. fol. 287.

Conditio innocentis, & patientis iniuriam peior est quàm inferentis. fol. 222. col. 1.

Con-

I N D E X

- Confessarius quomodo debeat se gerere circa illum qui alium infamavit** fol. 216. vers. Nisi.
- Confessarius qui à tyranno compelleretur reuelare confessionem quomodo se gerat.** fol. 219.
- Confessarius qua ratione debeat se gerere cum reo negante veritatem** fol. 526.
- Confessarij, & Doctores minus exercitati tenentur consilere in conscientia exercitatos, vt tuto possint sequi opinionem probabilem, vel probabiliorem.** fol. 363.
- Confessarij consulendi sunt, vt sequantur opinionem probabiliorem nisi opposita prudenter debeat iudicari verior.** ibid. vers. ad vltimum.
- Constantini pium exemplum de immunitate Clericorum.** fol. 465. vers. quia ad iudicandum.
- Confiscatio bonorum, & incurrere penam pecuniariam quomodo differant.** fol. 122. col. 1. in princ.
- Condemnatus ad mortem iniuste non potest per vim se defendere, condemnatus verò iniuste potest citra scandalum.** fol. 539. art. 4.
- Condemnatus innocens secundum allegata, & probata an possit per vim se defendere.** ibid. contro. 1.
- Condemnatus à iudice an possit fugere à carcere.** 542. ver. his pos.
- Condemnato, vt pereat fama licet offerre cibos.** fol. 547. vers. Caiet.
- Conscientia laesa differt à dubitatione.** f. 189. col. 1. vers. obseruemus.
- Conscientia siue fides dubia medium habet inter bonam, & malam fidem.** ibid. vers. in hac quæst.
- Concurrere ad sententiam rei qui dicantur.** fol. 295. & seq. vers. notemus.
- Concurrentes ad damnum proximi tribus possunt se habere.** fol. 294. & seq. col. 2.
- Consentiens cum nolentate impatitur.** fol. 57.
- Contra passum quid sit, & quomodo iustum.** fol. 104.
- Constitutus in extrema necessitate qua ratione possit accipere aliena.** fol. 458. col. 1.
- Constitutiones synodales excommunicantes pro exiguo furto quam vim habeant, & an sint iustæ.** f. 450. col. 1.
- Consuetudo optima legum interpres.** fol. 242.
- Consciousus peccatus in retentionem alieni nouum, & distinctum nouatum est.** fol. 305.
- Consensus quotuplex sit.** fol. 288. vers. secundus.
- Consentiens iniquæ actioni, & damno proximi quando teneatur ad restituendum.** ibidem col. 2.
- Consilio suo concurrens ad damnum proximi quomodo teneatur ad restituendum.** fol. 287.
- Contractus mutuus nō potest fieri nisi per signa externa.** fol. 252.
- Contractus iure humano inualidi nullam fidem faciunt in iudicio.** fol. 157. vers. Hæc.
- Contractu iure civili nullo, non transfertur Dominium.** fol. 158. col. 1. versic. patet.
- Contractus in fauorem operæ piæ vim habet, etsi deficiat illi aliqua solemnitas iuris.** fol. 159.
- Contract. celebratus à pupillo nullus est.** f. 155. c. 1. ver. 2.
- Contrahentes contra voluntatem parentum an peccent, & possint exheredari.** fol. 168.
- Consulens minus malum ad vitandum aliud maius an teneatur restituere.** fol. 297.
- Contumelia, & detraçtio qua ratione differant.** fol. 583. col. 2. art. 1. versic. obseruemus primo.
- Contumelia possumus aliquem afficere verbis, vel factis, sed potissimè verbis.** ibidem.
- Contumelia conuictum, & opprobrium etsi differant, promissione tamen plerumque sumuntur.** fol. 585. vers. probatur.
- Contumelia an sit proprium, vt fiat in presentia patientis illam.** ibid.
- Contumelia illata fratri quomodo sit resarcienda.** 586. versic. Duo per contumeliam.
- Contumeliam conuictum, & opprobrium an differant specie.** ibid. versic. Respondeo.
- Contumelia varijs modis potest fieri.** ibid. art. 2. vers. obseruemus.
- Contumelia aliqua pec. mor. est, & aliqua veniale.** 588. artic. 2.
- Contumelia quando sint patienter ferenda.** 592. artic. 3. vers. Prima.
- Contumelia ex quo peccato oriatur.** ibid. artic. 4.
- Correctio fraterna debeat ne præcedere accusationem, & denunciationem iudicalem, sicut debet præcedere denunciationem euangelicam.** fol. 488. col. 2. contr. 2.
- Creditori extrèmè indigenti an teneatur debitor similiter egens restituere.** fol. 264. col. 1. in verb. Scotus.
- Crimen proprium occultum quando liceat detegere, vel oporteat.** fol. 129. col. post med.
- Culpa iuridice triplex.** fol. 275. col. 1. vers. obseruemus.
- Culpa grauis, & leuis aliter sumitur apud Theologos quam apud iurisperitos.** ibidem.
- Custodes varij sunt.** fol. 297. col. 2. in fi. vers. Tertio.
- Custodes itinerum, vinearum piscinarum nemorum, & similes quando peccent, & teneantur ad restituendum.** f. eod. col. 2. vers. patet 1.

D

- Dammum naturale qua ratione possit, & debeat restitui.** fol. 218. col. 2.
- Dammum ex restitutione depositi duplex esse potest.** fol. 249. col. 1.
- Dammum quod timeatur, si restitutio fiat an liberet à debito restituendo.** fol. 248. col. 2.
- Dammum imminens creditori, si illi res sua restituatur, an liberet à debito restituendo.** 363. col. 1. in princ.
- Damnato vt fama pereat an liceat cibos offerre.** fo. 546. ver. Caiet. hic.
- Dammum spirituale si timeatur potest differri restitutione.** fol. 249. c. l. 1.
- Dans gladio furiosum, & si illius sit, peccat contra iustitiam.** ibid. col. 2. vers. D. Thomas.
- Datio aliqua bifariam potest contingere.** fol. 250. col. 2.
- Debellare in fideles quomodo liceat.** fol. 122.
- Debitum duplex.** fol. 8. col. 2. vers. ad sextum.
- Debitum triplex, & quod possit exigi apud iudicem.** 151. col. 1. vers. ad vltim.
- Debita quò ordine soluenda, quando plures sunt creditores.** fol. 316. hac in fi.
- Debitum restituendi vnde oriatur.** fol. 252. col. 1. vers. vt in tanta.
- Debitor qui non est absoluendus.** fol. 307.
- Debitor qui non vult restituere nisi partem, ibidem.**
- Debitor cui debitum à creditore remittitur, quando sit tutus in conscientia.** fol. 310. col. 1.

Debitor

I N D E X.

- Debitor quando teneatur ad restituendum, & cum iactu* 12. si i status, fol. 212. col. 1.
- Debitor quando teneatur ad restituendum creditori lucrum cessans ex dilata solutione,* 316. vers. Hic.
- Delicta fratrum, & eorum punitiones quando iuste reuocentur in memoriam,* 575. col. 1.
- Delicta quæ vergunt in damnum commune teneatur ne quis accusare, & quæ illa sint,* 487. col. 1.
- Delicta quæ non possumus reuelare, possumus affirmare illa nescire,* 486. vers. obseruemus.
- Denunciatio euangelici quid sit, ibid. vers. ex quibus.*
- Denunciatio iudicialis quid sit, ibidem.*
- Denunciatio iuridica, & accessio in quibus differant, ibid. col. 1. vers. differunt.*
- Denunciatio duplex alia fraterna alia vero iuridica, fol. 481.*
- Defendere se ipsum an liceat reo, 512. vers. circa.*
- Depredans aliquid in bello iniusto quomodo debeat illud restituere,* 272. col. 2. vers. primum igitur.
- Depositum tribus modis potest accipi custodiendum, 277. col. 1. contr. 6.*
- Depositarius quando teneatur restituere, si depositum apud ipsum pereat, 278. contr. 6.*
- Descendens in duellum quomodo peccet, & ad quam satisfactionem teneatur, 212. col. 1. vers. Duo.*
- Detinens alium in carcere quando peccet, & ad quid teneatur, 213.*
- Detrahens famæ alterius ad quid teneatur, 215. col. 1. contr. 3.*
- DetraCTOR magnæ auctoritatis quomodo debeat restituere famam, ibid.*
- DetraCTOR qui damnatur in iudicio ad aliquam pœnam quomodo illam soluet, 214. col. 1.*
- Deus est dominus vitæ, & mortis, & omnium rerum, 125. vers. constat hæc.*
- Deus est dominus, totius orbis, 113. concl. 1. vers. Hæc.*
- Deus non indiget testimonio hominum ad iudicandum, sed ipse est testis, & iudex quia non habet potestatem ab alio, sed à se ipso, 478.*
- Detractio, & contumelia qua ratione differat, 583. col. 2. art. 1.*
- Detractio proprie quid sit, 588. art. 1. concl. 1.*
- Detractio quot modis fiat, ibid.*
- Detractio an sit peccatum mortale ex suo genere, & quando illud sit, 590.*
- Detractio sit ne grauius peccatum susurratione, 603. col. 2. art. 2.*
- Detrahit ne qui occultum crimen fratris reuelat viro prudenti, qui prodesse potest, & non obesse, 591.*
- Detractio quam graue peccatum sit, 600.*
- Detractorem audiens quomodo peccet, 601.*
- Differere restitutionem quando liceat, & quibus de causis 250. concl. 2. vers. primo.*
- Differre restitutionem quando sit peccatum mortale, ibidem.*
- Disserens restitutionem vsque ad extremum vitæ versus in maximo periculo, & graui culpa, 305. vers. Ratio.*
- Diffinitio honoris, & fama, 214. col. 1.*
- Differentia inter duo genera penarum, 238. col. 1. vers. inter hæc.*
- Differentia inter iustitiam, & gratiam, 311. col. ult. vers. cum varia.*
- Diffinitio fidei non est in iudicium humanum sed diuinum* 481. vers. ad quintum.
- Dignus opponens se digniori an peccet, & teneatur ad restituendum. 234. concl. 3. vers. probatur.*
- Digniori prætermisso licet alicui electorum eligere dignum aliquando, ne indignus eligatur, 339. col. 2. vers. hoc constituto.*
- Digno suffragari in electione prælati, vel gubernatoris, pluribus electoribus in eum dimisso digniori convenientibus, non est peccatum in electore, ibidem. vers. in hac parte.*
- Digniori suffragandum est in electione cathedræ, vel canonicatus, licet maior pars eligentium inclinet in dignum, ibid. col. 2. vers. ex his sequitur.*
- Dignorem dimittere maius peccatum est in beneficijs curatis quam in simplicibus, ibidem.*
- Dignus ad beneficia Ecclesiæ quis sit, 327. col. 2. contr. 1. vers. concurs.*
- Dispensare in pluribus beneficijs curatis, & incompatibilibus solius est Papæ, in minoribus vero incompatibilibus Episcopi, 341. col. 1. vers. hæc.*
- Dispensari ne possit in iure naturali, 17. col. 2.*
- Dispensari ne possit cum Clericis, vt inducent in causa sanguinis, 391. col. 1. contr. 2. vers. Ratio.*
- Dispensari ne possit cum irregularitate per bullam cruci 12, vel aliquod iubileum, 421. col. 1. contr. 4.*
- Distributiuæ iustitiæ non est communis, sed particularis iustitiæ, 99. col. 1. art. 1. vers. obseruemus.*
- Distributor iniquus qua ratione debeat restituere, 374. col. 1. vers. quæ res.*
- Distribuens beneficia simplicia ad quid teneatur, 379. col. 1. vers. probatur.*
- Distributor qui præfert dignum digniori, vel indignum digno, vtramque iustitiæ violat, & tenetur ad restituendum, ibidem.*
- Diues tenetur succurrere grauitè agenti, 569. col. 1. vers. qui ludeat.*
- Diues, vt subueniat pauperi extremè agenti possit ne ex aliorum bonis vna cum suis illis cogitare, 460. col. 1.*
- Diuersus dicitur vnus homo ab alio bisariam, 23.*
- Diuisio, & appropriatio rerum fuit necessaria, 432. art. 2. vers. Conclusio.*
- Diuisio rerum in statu naturæ lapsæ, vel integræ, 134. vers. His positis.*
- Diuisio rerum quo iure facta sit, 138. conclus. 2. vers. probatur.*
- Diuisio rerum quot modis possit fieri, 140. per totum.*
- Diuisio rerum facta multa ad huc inuenit communia, 139. col. 1. vers. patet.*
- Doctoribus variè opinantibus quæ opinio tenenda sit, 140. col. 2.*
- Dominium variè sumitur, & quo modo differat à iure, 106. col. 1. vers. Hoc posito.*
- Dominium viri in vxorem quale sit, ibidem. colum. 2. post princ.*
- Dominium, possessio, vsus nudus, vsus fructus, emphiteusis, & titulus quid sint, 107.*
- Dominium quod angeli habent quale sit, 114. colum. 1. vers. Angeli.*
- Dominium quod duplex, 116. col. 1.*
- Dominium an nitatur gratiæ, & charitati, fol. 124. in princ.*

Dominium

I N D E X.

- Dominium quod habet Resp. in suos ciues, 124. colum. 2. in fin.**
- Dominium fame sit ne penes Remp. 130. col. 2. versic. ad quantum.**
- Dominium temporale an habuerit Christus, fol. 144. & sequen.**
- Dominium in proprias actiones quale sit, 133. colum. 1. vers. in hoc.**
- Dominium commune in omnes uxores numquam licuit, ibidem.**
- Dominia quedam à iure nature quibusdam concessa, alia vero iure diuino positum, 143. vers. patet.**
- Dominij translatio quomodo differat ab acquisitione, fol. 117. col. 1. q. 5.**
- Dominiorum triplex translatio, ibidem.**
- Dominium suarum reum possit quibus in alium transferre, ibidem. art. 1.**
- Dominium rerum potest lex ab vno in alium transferre, 144. in prin.**
- Dominiorum translatio duobus modis fit, 143. artic. 1. colum. 1.**
- Dominium non potest in alium transferri illo dissentiente, nec per solum internum, 145. col. vlt.**
- Dominium absolutum non habet Rex in officia Reipub. 345. vers. obseruantes.**
- Dominus est vnusquisque suarum rerum, 117. versic. homo.**
- Dominus an possit occidere suum seruum, 123. col. 2.**
- Dominus an sit homo suorum membrorum, 154. colum. 2. versic. ad vltimum.**
- Dominus rei restituendæ quomodo deesse possit, 137. artic. 2.**
- Dominus rei si desit, cui sit facienda restitutio, ibidem.**
- Dominus rei quomodo possit de ea libere disponere, 154. colum. 2.**
- Dominus tritici quomodo possit illum vendere, 273. col. 1. vers. dico.**
- Dominus verus qui dicatur, 438. col. 1. vers. est.**
- Dominus vitæ, & mortis solus Deus, 126. vers. probatur.**
- Dominus est homo sue gratiæ, & suorum bonorum spiritualium, 131. col. 2. vers. de prioribus.**
- Donatio illicita tribus modis potest contingere, 247. col. 1. vers. obseruemus.**
- Donatio, & stipulatio quando valeant, 247. concl. 1.**
- Donatio quot, & quibus modis fiat, 153.**
- Dubia quomodo in melius conuertenda, 82. colum. 1. versic. Hanc probant.**
- Dubium aliud practicum, & aliud speculatum, 198. colum. 2. vers. obseruemus.**
- Dubium, & formido quomodo distinguantur, 508.**
- Dubitare, & habere conscientiam. Jam differunt, 159. vers. obseruemus. col. 1.**
- Dubitandi gradus in causis forensibus tres sunt, 573. col. 2. versic. quod.**
- Dubiam causam an liceat defendere, 53. col. 2. c. mel. 1.**
- Duellum quale peccatum sit, & ad quam obliget restitutionem, 212. col. 2. vers. Duo.**
- Duellum an sit licitum, 386. col. 2. vers. de duello.**
- Ecclesiastici officia nulli proferri possunt vendere, que licet sint secularia spectant ad bonum Ecclesiæ, 354. colum. 1. vers. Patet.**
- Edere carnes ante diluuium antieuerit, 376. col. 1. contr. 2.**
- Electio digni relicto digniori est peccatum veniale in tribus casibus, 329. vers. obseruemus quarto.**
- Electio digni relicto digniori ceteris paribus ad beneficium cum cura animarum peccat mort. est. & graue, fol. 330. col. 1.**
- Electio digni qualis requiritur a fundatore beneficii dimisso digniori sit tuta conscientia, 331. col. 2. vers. dico tertio.**
- in Electione ad officium seculare per plura suffragia, siue eligendus sit pars Reip. siue non, nisi eligatur dignior, est personarum acceptio, nisi aliter poseat bonam commune, 475. c. l. 1. vers. Probatur.**
- Electio actiua Papa conuenit de iure Cardinalibus, 334. col. 1. vers. Soto.**
- Eligere aliquando licet dignum dimisso digniori, ne indignus eligatur, 336. col. 1.**
- Electio digni sufficit in officijs sine administratione iustitiæ, 352. col. 1. vers. in hac.**
- Eligendus in Episcopum debet habere triginta annos, fol. 312. col. 1. vers. secunda conditio.**
- Eligi debet aliquando dignus dimisso digniori exigente id Ecclesiæ necessitate, 329. col. 2. vers. secundo certum.**
- Electio non tenetur exquirere digniorem per totum orbem, ibidem.**
- Eligi non potest indignus ad vllum beneficium, nec fundator apponere hanc conditionem, 331. col. 2. vers. 2.**
- Electio tantum tenetur eligere quem prudenter putat digniorem, 336. col. 2. vers. ex his.**
- Electio vnus ad officium seculare si dimisso digniori eligat dignum siue ex partibus Reipub. siue non, accipit personis, & peccat mortaliter ex suo genere, 352. c. l. 2. vers. quando.**
- Electores in cathedris quomodo se gerere debeant. 374. colum. 1.**
- Emens rem, de qua dubitat an illa furtiua sit quomodo peccet, & ad quid teneatur, 273. col. 2. vers. qui emit.**
- Emens rem a latrone, & aliam pro domino restituat, illo non comparante ad quæ teneatur. ibid.**
- Emens rem, bona fide si deinde dubitet an sit furtiua quomodo se geret, 274. col. 2. vers. qui rem.**
- Emptor bonæ fidei, qui deinde deprehendit rem illam furtiuam esse, possit rescindere contractum, 267. col. 1. vers. si emptor.**
- Emptor rei furtiue qui secundo loco rem illam emit, possit ne rescindere contractum cum priori, 269. col. 2. in principio.**
- Emptor bonæ fidei qua ratione debeat rem furtiuam domino suo restituere, 270. col. 1. vers. probatur.**
- Episcopi plurimum decet iudices, 2. col. 2. circa princ.**
- Episcopos non mutare Ecclesias regulariter expedit, 335. colum. 2.**
- Episcopus habens animum conferendi semper beneficia ceteris paribus suis consanguineis est in periculo peccandi mortaliter. fol. 336. col. 1. vers. ex quo.**
- Episcopus potest dispensare in pluribus beneficijs minoribus incompatilibus, 341. col. 2. vers. non est.**
- Erre possessoris bonæ fidei multiplex, 189. col. 2.**
- Excommunicatio nunquam fertur pro peccato preterito, 418. col. 2. in fi. vers. ad tertium.**
- Existens in articulo mortis, nisi restituat cum possit, non est absolendus, 308. col. 2. vers. sequitur.**
- Existens**

I N D E X.

Existens in extrema necessitate qua ratione possit accipere aliena, 457. vers. obseruemus.
Extrahens aliquem a religione ad quam satisfactionem teneatur, 269. col. 1.
Extrahens aliquem ab Ecclesia habente priuilegium ad quam satisfactionem teneatur, fol. 300. controu. 2. vers. non est.

F

Falsum crimen sibi imponere an sit pecc. mort. 589. col. 1. vers. in hac q. certum.
 Falsum contra se dicere quale peccatum sit, fol. 129. col. 2. vers. Patet.
 Falsum duplex aliud speculatiuum, & aliud practicum, fo. 213. vers. alterum.
 Fama quale bonum, 122. col. 2. vers. Patet.
 Fama quid sit, 214. col. 2. vers. Unde.
 Famam qua ratione cadat detractor, ibid.
 Fama cum tribus conditionibus est restituenda, ibid.
 Fama sit ne aliquando restituenda cum periculo vite, fol. 213. col. 2. vers. patet.
 Fama debet ne restitui quando infamia delicti est iam obliuioni tradita, 215. col. 1. vers. in hac.
 Fama bonum temporale est, 225. col. 1. in princ.
 Fama quomodo restituenda, 225. col. 2. concl. 2.
 Fama, & honor quomodo compensandi, 235. col. 1.
 Famae sua restitutionem an liceat remittere, 229. col. 1. vers. paterfamilias.
 Famam prodigere quale peccatum sit, 129. col. 1.
 Fidei definitio non est iudicium humanum, sed diuinum, ibid. col. 1. vers. fama.
 Fides dubia quam vim habeat in praescriptione, fol. 188. col. 1. vers. quarto.
 Fidem seruare ius naturae postulat, fol. 150. colum. 1. vers. sexto.
 Fideles primitiue Ecclesiae poterant habere proprium, fol. 111. col. 1.
 Fidelis quicumque potest ex duabus opinionibus dimissa probabiliori sequi probabilem, fol. 361. colu. 1. vers. quindo.
 Filij, & heredes occisoris ad quam satisfactionem teneantur, 210. col. 2. vers. filij.
 Filij occisi quam compensata possint recipere, fol. 112. conclus. 2.
 Filij obediuntiores possunt alijs praeferi a parentibus in bonis, 164. col. 2. in verb. post pater.
 Filij contrahentes matrimonia parentibus reclamantibus an possint ab illis exheredari, fol. 166. vers. questio haec.
 Filij illegitimi varij sunt: Et quam partem possint habere in bonis paternis, 170. & seq. per totum.
 Filij potuerint ne aliquando occidi, vel mutilari a parentibus suis, 430. concl. 2. art. 3.
 Filij israel non peccarunt accipientes, & deferentes sacum vasa aurea, & argentea Aegyptiorum, 436.
 Filij a parentibus, & uxores a viris possint ne aliqua accipere, 333. col. 1. vers. ad secundum.
 Feminae accipientes aliquid pro fornicatione an teneantur illud restituere, 264. vers. non solum.
 Fornicatio simplex pecc. mort. est contra ius naturae, 123. vers. & confirmatur.

Tomus Primus.

Fortitudo, & temperantia non versantur circa operationes, & res, sed sola iustitia, fol. 44. colum. 1. versic. Posteriorius.
Fortitudo qua ratione tribuat Magnatibus praclarum nomen, 50. col. 2. vers. ad secundum.
Fortitudo per accidens parit in Reip. liberalitatem, sed id per id per se conuenit iustitia, 51. col. 1. vers. ad 6.
Fratres minores quod dominium habeant in ea quibus vtuntur, 115. col. 2. vers. ex his colligo.
Frater maior natu quid possit in minores, 431. col. 1. versic. Respondeo.
Fructus rei possessae bona fide an sint restituendi, fol. 271 col. 1. vers. fructus.
Fugere an liceat incarcerato, fol. 500. colum. 2. versic. quacunque.
Fundator beneficij non potest apponere conditionem, vt eligatur indignus, 332. col. 1. vers. Dico tertio.
Fundatori exigenti electionem digni satisfacit dimisso digniori eligens dignum, ibid.
Fur in lege veteri praecipiebatur reddere duplum, f. 455. col. 1. vers. ad intelligentiam.
Furatus triticum, quod dominus illius carius vendere instituebat, ad quid teneatur, fol. 273. colum. 2. versic. Communis est.
Furantes aliqua ex syluis, & piscinis ad quid teneantur, fol. 245. col. 2. in princ.
Furtum quomodo distinguatur a rapina, fol. 335. col. 2. in fi. vers. furtum. Est pecc. mort. 446. quomod. diffiniatur, 311. col. 2. art. 3. Repetitur in parua quantitate sit mort. 453. & seq. in fi. An sit eundem poena capitis. Et an sit grauius peccatum fornicatione, fol. 456. col. 2. vers. Tertio.

G

Gemmae, & Lapilli in litore maris inuenti an sint inuentoris, 336. col. 2. vers. de rebus.
 Generale dicitur aliquid bisariam, 37.
 Gradus dubitandi in causis forensibus sunt tres, fol. 573. controu. 2. col. 1.
 Grauis peccati ex multis radicibus sumitur, fol. 198. vers. obseruemus.
 Grauitas furti quomodo sumatur ex materia ipsius, 449. col. 2. vers. obseruemus secundo.
 Gubernatores, iudices, ministri publici quomodo debeant obstrare malis, 292. col. 1.

H

Habens scripturas alienas, quando teneatur illas producere; Et ad quam satisfactionem teneatur, nisi illas producat, quando debet, fol. 554. col. 1. versic. secundo.
 Habens alienum quod non possidet bona fide toto tempore ad praescribendum necessario tenetur illud restituere, 266. vers. quicumque.
 Habens alienum tenetur restituere, & rem ipsam & illud omne in quo factus est diuor, fol. 271. colum. 2. vers. vt qui.
 Habens alienum quam intentionem debeat habere ne sit in statu peccati, fol. 304. columna prima, versic. qui habet.
 Habenti alienum nec restituent illud propter se nec confessorio neganda absolutio, 308. vers. sequitur quarto.

B

Habitu

I N D E X.

- Habitus non determinat potentiam in qua est tamquam in subiecto, sed totum hominem, fol. 29. colum. 2. versicu. obseruamus.**
- Habitus, & actus quomodo dicantur pertinere ad eandem potentiam, 31. col. 2.**
- Habitus, & quilibet virtus potest elicere actum alterius potentie, ibid.**
- Habitus duplici ex causa constituuntur, 100.**
- Heredes alij necessarij alij non necessarij, 209. contr. 7.**
- Heredibus occisi que restitutio sit facienda, ibid.**
- Heredes, & filij occisoris ad quam satisfactionem teneantur, 211.**
- Heredes occisi possint ne exigere aliquid ab homicida cui defunctus pepercit ac remisit, ibid. contr. 9.**
- Heres ab intestato quam actionem habeat contra heredem per testamentum minus solemne, fol. 157. versic. ex hac.**
- Heres per prius testamentum ad quid teneatur si existat aliud testamentum posterius, 157. col. 1. vers. ex hoc.**
- Heres institutus a parente sub spe, vel fide tradenda hereditatis filio spurio ad quid teneantur, 174. colum. 1. concl. 2.**
- Hispani qui expoliauerunt apud indos sepulchra eorum tenentur accepta restituere, 337. colum. 1. vers. hunc sequitur.**
- Historia qua ratione scribenda ne fratrib' detrahamus, 588. vers. ad quartum distinguimus.**
- Homicida duplex damnus infert, & naturale, & temporale, 203. contr. 4.**
- Homicida punitus pena legis nil aliud tenetur restituere pro damno matris, 204. concl. 1. vers. si lator.**
- Homicida non punitus pena legis ad quam satisfactionem teneatur, ibid. col. 2. in princ.**
- Homicida, & quisquis lesor omnia damna illata tenetur reficere, 209. vers. contrors.**
- Homicida quando teneatur ad soluenda debita que habebat occisus, 211. col. 1.**
- Homicida punitus a iudice ad quid amplius teneatur, 212. col. 2. vers. 1. homicida.**
- In homicidio attendenda sunt personae occisi, occisoris, & alie circumstantie ad debitam satisfactionem, 205. col. 2. vers. Tria.**
- Homicida sui ipsius infert iniuriam Reipab. 125. col. 2. vers. Deus illam.**
- Homo est dominus eorum que sub celo continentur, 390. vsus suorum membrorum. Non tamen sue vitæ, & membrorum, ibid. Sui honoris, & famæ, 128. versic. obseruamus.**
- Homines a natura liberi sunt, & pares, 119.**
- Homo duplicem habet inclinationem a natura, 143. col. 1. art. 1. vers. obseruamus.**
- Homo quibus rebus indiguerit in quouis statu, 128. versic. obseruamus.**
- Homines natura appetunt vitam communem, 140. vers. hæc secundo.**
- Honesto viuere bifariam sumitur, 28. col. 2. in fin.**
- Honor quid sit, 214. vers. Vnde.**
- Honor restituendus, & quomodo, 231. vers. ex his.**
- Honoris proprius, & famæ licet restitutionem remittere 128. col. 1. vers. Quinto.**
- Honor, & alia bona temporalia non sunt amanda propter se, 118. col. 1. in fin.**
- Honor verus qui primo, & per se debetur virtuti, potest etiam conferri alicui propter virtutem alterius, sed ab ipso representatam, 354. colum. 2. vers. potest.**
- Honorem exhibere diuitibus, ex eo solum quia sunt diuites, acceptio est personarum, ibidem. versic. exhibere honorem.**
- Honorem publicum cuique debitum non exhibere est acceptio personarum mortalis ex suo genere, 355. col. 1. controuers. 1.**
- Honores priuatos, & gratuitos non dare est acceptio personæ, 357. col. 1. in princ.**
- Honorem exhibens indigno qui debetur virtuti cum interna reuerentia, & preferens illum digniori, generaliter loquendo peccat iuxta honorem indigno exhibitum, & iniuriam digniori factam, ibidem. colum. 1. vers. generaliter.**

I

Impediens aliquem a consecutione alicuius boni, vel beneficij, quot modis possit illud impedire, & quomodo peccet, & quando teneatur ad restituendum damnus illatum, folio 231. colum. 2. versic. impediens.

Imperatores antiqui an iuste dominarentur, 138. col. 2. in fin. vers. obseruamus.

Imperator quod dominium habeat, ibidem. colum. 2. vers. neque.

Inclinatio duplex a nam est in homine, 143. col. 1. vers. obseruamus.

Incarcerare aliquem an liceat, & quibus, 431. colum. 2. vers. contra ordinem.

Incarcerato an liceat fugam consulere, & instrumenta offerre, quibus affingat carcerem, 544. versic. non licet.

Indi, & Aetioes an licite capiuntur, & vendantur a Christianis, 121. versic. tertio ex his sequitur.

Indignus opponens se digno, vel digniori, ad quam satisfactionem teneatur, 234. colum. 2. versic. qui simpliciter.

Iudicium quid sit, 507. col. 1. vers. diximus.

Inducens aliquem ad peccandum quomodo peccet, & ad quam satisfactionem teneatur, fol. 199. per totum.

Infamia quot modis aliquis afficiatur, 215. colum. 1. in princ.

Infamans fratrem ad quid teneatur, ibid. contr. 13. vers. neminem.

Infamans fratrem falsò, vel de verò crimine occulto quomodo debeat famam restituere, fol. 215. versic. qui falsò.

Infamator an teneatur ad restituendam famam, quando iam multum temporis excidit, 116. col. 2. versic. D. Anton.

Infamatus in vno loco an possit infamari in alio, 214. col. 2. in fin.

Infamatus de vno crimine an possit infamari de alio, 225. colum. 1. vers. nullo modo.

Infamator an teneatur ad restituenda omnia damna inde secuta infamato, ibid. vers. potest.

Infamatoris heredes an teneantur ad restituendum aliquid infamato, 226. vers. obseruamus.

Infama-

I N D E X.

Infamare illum qui me infamavit an liceat, 227. col. 1.
Infamare se ipsum quando sit peccatum, fol. 457. col. 2.
in principio.
Infamia, clamorosa insinuatio, indicia manifesta, & semiplena probatio quid sint, fol. 510. in princ. & quomodo distinguantur. ibid. col. 2.
Infamia seu clamorosa insinuatio debeant ne precedere Inquisitionem partim generalem partim specialem, fol. 514. col. 1. contr. 7.
Infamare illum qui falso sibi bonum nomen vendicat an liceat, 591. vers. duplex hic.
Inferens damnum in re aliena quomodo debeat restituere quando illa actu possidebatur, & quomodo quando solum erat in potentia, 240. in princ.
Inferens damnum formaliter, & per se, vel indirecte, & virtualiter tantum ad quam satisfactionem teneatur, 247. col. 1. vers. qui damnum.
Infideles quando, & quomodo amittant dominium eorum que possident, 116. col. 2. vers. fundamentum.
Infideles multiplices sunt, & quando debellari possint, fol. 460. col. 2. in fi.
Iniurie aliqua non habent restitutionem, 127. col. 1. vers. sic ad quintum.
Iniustitia multiplex est, & qua speciale vitium, fol. 51. col. 2. in fi. vers. constat.
Iniustitia, & iniuria in quo differant, 55. col. 2.
Iniustum quomodo quis patiat, ibid.
Iniustum faciens quomodo peccet. 165. art. 4.
Inquisitionis via quid, & quotuplex sit, fol. 511. col. 1. vers. Agendum.
Inquisitio alia est omnino generalis alia omnino specialis alia vero partim generalis, & partim specialis, fol. 537.
Inquisitionem omnino specialem debeat ne precedat infamia, vel clamorosa insinuatio, fol. 513. column. 1. controuers. 6.
Iniustitiam iure nature licet occidere, fol. 125. column. 2. vers. 2. Dominium.
Inuentor aliquid rerum quarum non apparet dominus an possit illas sibi retinere, 441. in fi. contr. 1.
Inuentor si rem insentam retineat, & deinde appareat dominus illius an teneatur eam restituere, fol. 443. col. 2. vers. aliter.
Inuitus a latrone ad quam satisfactionem teneatur. fol. 272. col. 2. vers. denique.
Irrationalia non sunt capacia dominij, fol. 112. col. 1. vers. obseruemus.
Irrregularitas quid sit, 410. & seq. vers. in hac. Et an per quamcumque occasione incuratur, ibid. contr. 1.
An incuratur per mutilationem, 427. contr. 3.
Irrisio qua damna inferat, & quot modis fiat, fol. 604. col. 1. art. 1.
Irrisio quando sit pecc. mort. & quando veniale tantum, fol. 605. col. 1. art. 2.
Irrisio an sit grauius peccatum contumelia, ibid.
Locose offerens causam iudicij temerarij quomodo peccet. fol. 77. col. 2. vers. sic ad quartum.
Iudex cum primum nouit iuridice contractum esse minus solemnem debet declarare illum nullum, fol. 159. col. 1. vers. Iudex.
Iudices gubernatores, & ministri publici quomodo teneantur obsequere malis, 292.

Iudices que stipendia, vel donaria possint accipere, 582. columna prima.
Iudex non condemnans reum ad quam satisfactionem teneatur, 294. col. 1. in fi. vers. si possit.
Iudices, & ministri iustitie quando teneantur ad restituendam pœnam reis dimissam, 295. concl. 5.
Iudex quando possit interrogare reum de alijs delictis, vel complicibus, 521. col. 2. contr. 8.
Iudex quando possit inquirere delicta per questionem torture, 523. col. 2. concl. 1.
Iudex an possit inquirere que via iniqua extorsit, vel deprehendit, 532. col. 1. vers. obseruemus.
Iudex non potest condemnare aliquem ad inferendam sibi mortem, 546. vers. ex bis.
Iudex tradens aliquem carceri temere, vel iniuste teneatur restituere illi omnes expensas, & damna, fol. 431. col. 2. vers. Contra.
Iudex qui non seruat ordinem iuris grauius peccat. ibid.
Iudex possit ne concedere, ut bene alicuius secretò accipiantur, 375. col. 1. vers. autem.
Iudex ut via accusationis procedat, & interroget testis teneatur respondere quid exigatur, fol. 550. vers. ut iud. x.
Iudex procedens via inquisitionis iuridice procedit si exiit infamia delicti, vel delinquentis. f. 551. col. 1. vers. index.
Iudex possit ne iudicare non sibi subditum. f. l. 414. col. 1. artic. 1.
Iudex secularis possit ne iudicare de clericis, f. l. 464. col. 1. contr. u. 2.
Iudex excommunicatus excommunicatio maiori possit ne exercere actus iudiciales, 470. col. 1. contr. 3.
Iudex debeat ne propter allegata, & probata iudicare contra veritatem quã a iure certo nouit. 471. art. 2.
Iudex possit ne iure accusatore condemnare aliquem. fol. 411. art. 3.
Iudex possit ne remittere reo pœnam a lege taxatam, fol. 483. col. 2.
Iudex debet iudicare secundum leges scriptas diuinas, vel humanas, 471. col. 2.
Iudex non potest condemnare illum qui non probatur iuridice reus quum is ipse siat certo illum esse reum, fol. 472. in fi. vers. varia.
Iudex nemo potest esse simul, & testis in eadem causa, fol. 478. vers. primo Iudex.
Iudex, & pars nullus potest esse in eadem causa quia hoc repugnat recte rationi, & nature iudicij, 481.
Iudices communiter solent procedere tribus vijs accusationis & inquisitionis, 509. col. 1.
Iudex si videat aliquem delinquere, & delictum illud probari posse sed quod a nullo accusatur, poterit ne contra illum procedere, & condemnare, fol. 482. vers. sic sed queret.
Iudices alij sunt superiores, alij vero inferiores, 484.
Iudex non potest aliquem condemnare, vel punire nisi confessum, vel conuictum per testes, 502. col. 1.
Iudex quando iuridice interroget via accusationis, & denunciationis, 506. contr. 2. vers. obseruemus.
Iudices, & superiores teneantur ne quando vtuntur generali. Inquisitione admonere, & exprimere in suis edictis, & citationibus se ea tantum inquirere, que laborant aliqua infamia, 512.

- Judex inuento cadavere in platea, possit ne interrogare vicinos, & ibi occurrentes, quis illum hominem occideris, cum occisor sit omnino occultus, neque aliquis sit de auctore illius delicti infamia, fol. 514. col. 1. versic. liceat.*
- Judex non committit acceptionem personarum in ijs qua taxantur a lege, potest tamen committere in ijs que eius relinquuntur arbitrio, fol. 358. controuer. 1. versic. in rebus.*
- Judex diffiniens unam causam priusquam aliam antiquiorem absque iusta causa, accipit personam, 359. in princ. col. 2.*
- Judex certissime sciens unius litigantis causam esse iniustam, non accipit personam, fauendo alteri in omnibus que ipsius arbitrio relinquuntur a lege, ibid.*
- Judex quando possit opinionem probabilem sequi relicta probabiliori, 358. col. 2. versic. quando.*
- Judex debet componere partes inter se, vel si res diuisibilibus sit, diuidere eam inter illas, & iudicare in semper in fauorem rei, 360. col. 2. versic. quando due.*
- Judex propositum habens ceteris paribus ferendi semper sententiam pro amicis regulariter loquendo est in periculo peccandi mortaliter. 363. col. 1. versic. ex quo.*
- Judex consulendus est, ut sequatur opinionem probabilio- rem, nisi opposita prudenter iudicetur verior, fol. 363. col. ult.*
- Judex, & testis in eadem causa nullus esse potest, ibid.*
- Judex, & pars in eadem causa nullus esse potest, 481. column. secunda.*
- Judicans in pec. mort. existens an peccet. 88.*
- In iudicijs ferendis committi potest graue peccatum ac- ceptionis personarum, 357. col. 2. versic. in ferendis.*
- Iudicium multis modis sumitur, 59.*
- Iudicium ferendum multa committere debent, fol. 64. col. 1. in princ.*
- Iudicium est actus iudicis dicentis ius elicitus a sine si, & iustitia, 63. col. 1. versic. iudicium.*
- In iudicio requiruntur necessario quatuor persona, iu- dex, accusator, reus, & testis, fol. 481. column. 1. in verb. non est.*
- Iudicium a iustitia legali est, & a particulari quoque, fol. 64. col. 2. versic. iudicium.*
- Iudicium debet fieri ex inclinatione iustitie, auctoritate iudicis, & rectitudine prudentie, 63.*
- Iudicium his carens quando peccat. mortal. sit, fol. 66. in medio.*
- Iudicium temerarium quando sit peccat. mortal. fol. 73. col. 1. versic. iudicium.*
- Iudicij naturam inquirens que debeat attendere ibid.*
- Iudicij temerarij que materie gravis, fol. 74. versic. + Materia.*
- Iudicium temerarium omni iure prohibitum. 78.*
- Iudicium bonum, vel malum quomodo dicatur, 84.*
- Iudicij temerarij occasionem offerens quomodo peccet. 77. col. 1. versic. ad confirmationem.*
- Iudicare secundum leges, quando oporteat, & quando se- cus, 85. concl. 1. versic. Primo.*
- Iudicium usurpatum iniquum, peruersum, & nullum est, 94. col. 1. & art. 6.*
- Ius non semper est dominium, 106. concl. 2.*
- Ius multis modis dicitur, 2. Quid proprie sit, 172. Et quotuplex, 6. & II.*
- Iure humano diuisa sunt domi- nia, 117. concl. 1. le.*
- Iure diuino positiuo concessa sicut aliquibus aliqua do- minia, ibid.*
- Ius, vel dominium nec cofertur, nec aufertur per actum internum, 146. col. 1.*
- Ius naturale quid, 9. col. 2. versic. querere.*
- Ius ex priuata ciuium conuen- tione dicitur fedus, fol. 10. col. 1. in med. versic. ius autem.*
- Ius naturale, & positiuum quomodo differant, ibid.*
- Ius diuiditur in diuinum, & humanum. 32.*
- Ius aeternum an recte dicatur, 11. versic. Ratio.*
- Ius patris ad filium, viri ad uxorem, domini ad seruum quale sit, 26. col. 1. versic. ex bis.*
- Ius, & iustum tria includunt in sua propria ratione, 26. col. 2. versic. 3y.*
- Iuris naturalis varij gradu s, 13. versic. discipuli.*
- Iuris naturalis an detur ignorantia, fol. 130. col. 1. versic. ad tertium.*
- Iuris naturalis propositionis omnes sunt evidentes, 16. versic. nec habet.*
- Que spectent ad tertium gradum iuris naturalis, 17.*
- Ius naturale an sit dispensabile, eod.*
- Ius positiuum quid sit, & a quo possit institui, 10. col. 1. versic. ius vero.*
- Ius positiuum negare heretisus est, 11. assert. 1.*
- Ius gentium quid sit, Et qua ratione se habeat cum iure naturali, & positiuo, 18. art. 3. versic. prater.*
- Ius gentium sub positiuo continetur, 22.*
- Ius gentium naturale, & ciuile quo modo sumantur, ibid.*
- Ius gentium an possit abrogari, 23. versic. in qua.*
- Iustum nil esse secundum suam naturam, error est, f. 25. col. 1. versic. ad maiorem.*
- Iusti qui dicantur apud Theologos, 1.*
- Iustum, & ius qui includant in sua propria significati- one, 25. col. 1. versic. ad maiorem.*
- Ius gentium in aliquibus rebus in particulari sine abro- gatum, 24.*
- Iura gentium sit obscura sint, fauendum est potius reo quam actori, 574. c. onul. 1. versic. sed contra.*
- Ius ciuile commune per municipales, & priuatas leges regnorum potest variari, fol. 341. column. 2. versic. Hec conclusio.*
- Iura vetera explicanda sunt iuxta noua ad eandem ma- teriam pertinentia, 422. col. 2. art. 2.*
- Ius diuinum qua ratione obliget, 555.*
- Iustitia commutatiua, & distributiua quid sint, & quo modo differant, 99. col. 2.*
- Iustitiam vtriusque iustitie in quo consistat, 137.*
- Iustitia comut. respiciit bona priuata ciuium, & constituit equalitatem secundum rem. Distrib. vero respicit bona communia, & constituit equalitatem secundum propor- tionem meritorum, 193. col. 1. versic. obseruamus.*
- Iustitia vindicatiua ad quam speciem iustitie pertinet, fol. 101. in princ. versic. Vnde.*
- Iustitia perfecta, & de rigore fuit inter Christum, & Pa- trem, 29. col. 1. in princ.*
- Iustitia quot modis sumatur. 2. Et qua ratione differat ab alijs virtutibus appetitus sensitui, 3. versic. Et q.*
- Iustitie obiectum proprium est ius, ibid.*
- Iustitia virtus moralis est, specie distincta ab alijs, 3. col. 2. versic. Primum est.*
- Iustitie actus proprius quis sit, 56. col. 1. art. 11.*

I N D E X.

- Iustitia actus qualis esse debeat, ut sit bonus, 4. colum. 2. versic. iustitia.*
- Iustitia plurimum differt ab arte, 9. vers. ad quartum.*
- Iustitia diffinitiones variae, 26. in fi. art. 1.*
- Iustitiam habere rectitudinem efficienter (quod ait D. Tho.) quomodo sit intelligendum, 28. col. 2. ad finem, vers. ad ultimum.*
- Iustitia proprie debet esse ad alterum suppositum distinctum, ibid. col. 2.*
- Iustitia virtus est, 30. art. 3. col. 1.*
- Loqui de iustitia, vel de actu ipsius maximè differunt, ibid.*
- Iustitia proprium subiectum est voluntas, fol. 31. art. 4. versic. concl.*
- Quid inserit inter iustitiam, & alias virtutes morales, fol. 33. col. 1. vers. observemus.*
- Nec iustitia est in appetitu sensitivo, nec fortitudo, & temperantia in voluntate, ibid. col. 2.*
- Iustitia opus esse bonum operantis bifariam dicitur, 34. col. 1. vers. ad posteriorem.*
- Iustitia generalis, & communis necessario constituenda est, ibid. art. 5.*
- Iustitia legalis an sit perfecta iustitia, 107.*
- Iustitiam legalem violans expoliatur Remp. suo iure, fol. 34. col. 1. vers. 3.*
- Iustitia legalis virtus distincta est ab alijs, & cui inhaerent, 36. art. 6. col. 1.*
- Cum iustitia legali qua ratione conveniant aliae virtutes, fol. 37. col. 1. in princ.*
- Iustitiam utramque violat qui electurus in conscientia iuste, & debite, eligit indignum dimisso digno, vel dignum dimisso digniori, 360. col. 1. vers. ad beneficia.*
- Iustitiae legalis proprius actus, & cur dicatur tota virtus, 39. vers. ad tertium.*
- Iustitia legalis quae est in principe, an differat ab ea quae est in inferioribus, 40. vers. ad argum.*
- Iustitia particularis constituenda est necessario praeter legalem, & communem, 128.*
- Iustitia circa quas res versetur, 40. art. 7.*
- Iustitia quomodo pertineat ad omnes potentias iuxta D. Aug. 43. col. 1. vers. opposito.*
- Iustitia, & misericordia qua ratione differant, 44. col. 2. vers. ad secundum.*
- Iustitiae quod sit medium, 44. col. 2. art. 10.*
- Iustitia quibus virtutibus comparatur, cum asseritur a D. Tho. esse omnium praestantissima, 45. col. 1. in princ.*
- Iustitia omnibus virtutibus quae sunt in appetitu antecellit, 47. col. 1. vers. non solum.*
- Iustitia an praestet religioni, 48. in princ.*
- Iustitiae melius bonum respicit quam fortitudo, 50. col. 1. vers. sed non.*
- Iustitia quando alijs virtutibus antecellit, 51. c. 1. in princ.*
- Iustitiam superat obedientia qua Deo paremus, ibid.*
- Iurare, & concurrere ad actionem iniquam quot modis contingat, 286. col. 1.*
- Involuntarium duplex, per ignorantiam, vel vim, 435. col. 1. post princip.*
- L
- L**eder e alicui bifariam contingit, 28. c. 2. ver. quoad.
- Lesor, & homicida puniti a iudice ad quid amplius teneantur, 204. col. 2. vers. septimo.*
- Lesor quae damna possit inferre, 213. vers. ex his.*
- Ledens in corpore ad quam satisfactionem teneatur, ibid.*
- Lesor tenetur statim restituere, si commode possit, 101. columna prima.*
- Lesus in corpore quomodo possit remittere satisfactionem sibi debitam, 194.*
- Lesus in bonis ab uno, vel pluribus quomodo possit illis dimittere satisfactionem, ibid. vers. quando.*
- Legatorum immunitas, 23.*
- Legatarius tenetur manifestare ultimum testamentum, fol. 161. vers. ex hoc.*
- Legem naturalem omnes debent observare, fol. 582. versic. vbi.*
- Legem humanam quando teneatur etiam Princeps observare, 81.*
- Leges penales variae sunt, 236. col. 2. vers. ultima opinio.*
- Legis inflae conditionales, 270. & seq.*
- Leges facientes facultatem parentibus exheredandus filios an sint iustitia, 275. vers. leges.*
- Lex naturalis, & positiva quid sint, fol. 85. art. 5. vers. observemus.*
- Lex quae conferat ius, fol. 86. versic. observemus secundo.*
- Lex poenalis non obligat ad solutionem poenae nisi adveniente iudicis condemnatione, 235.*
- Lex poenalis quomodo obliget ad culpam, fol. 237. versic. lex.*
- Lex poenales quomodo obliget ad poenam ante condemnationem iudicis, ibid.*
- Lex poenalis non obligat ad poenam, eo quod dicat ipso facto, 238. vers. lex.*
- Lex poenalis necessario implicite, vel explicite continet aliquod praecipuum, 291. col. 1.*
- Lex comminatoria, & assertoria quomodo differant, fol. 239. col. 1.*
- Lex quaevis duo habet, vim praecipuam, & coercivam, fol. 238.*
- Lex duobus modis se habet in transferendis dominij, fol. 238. art. 1. vers. observemus.*
- Lex civilis prohibere potest translationem dominij, quin & priuare aliquem suo dominio, fol. 143. colum. 2. in fine.*
- Lex civilis quomodo irritet contractus minus solemnes, fol. 154. col. 1. vers. Confers.*
- Lex non respicit casus particulares, fol. 160. col. 1. versic. Hunc.*
- Lex quomodo se habeat circa contractus minus solemnes, ibidem, col. 1.*
- Lex civilis quid statuat circa testamenta, 163.*
- Lex, & ars equi, & boni differunt, 2. col. 2.*
- Lex concedens dominium praescribenti mala fide abrogata est, 184. col. 2. vers. Possessor.*
- Lex praescriptionis necessaria, & iusta, 185.*
- Lex praescriptionis concessiva est, Et quid differant lex concessiva a permissiva, fol. 185. col. 2. versic. ad primum dico.*
- Lex prohibens ne quaerantur gemmae, & lapilli in litoribus maris iusta est, 436. col. 2. vers. de rebus.*
- Lex Gallorum circa bona naufragantia iniqua est, 445. col. 1. vers. excipiuntur.*
- Libellos famosos conficientes quomodo peccent, & quibus poenis subiiciantur, 586. col. 2. vers. de hac.*
- Libellos famosos conficientes an debeant se prodere superiore illud praecipiente, ibid. concl. vlt.*

I N D E X.

Liberalitas, & iustitia quomodo differant, 35
Libertatem naturalem potest lex moderari, & regulare,
fol. 169. col. 2. vers. Nunc.
Ludus quotuplex, & an sit peccatum, 174
Ludi qui prohibiti, 175. vers. ubi.
Ludo quæ fraudes misceantur, & ad quid teneantur qui
illis utuntur, 176. in fine.
Ludo an transferatur dominium, 177. col. 2. concl. 1.
Ludo perditæ an possint repeti in iudicio. ibid.
Lusor qui lucratus est ad quid teneatur vocatus in iudi-
cium, 179. col. 1. vers. quæres.
Ludens pecunia credita an teneatur deinde soluere perdi-
tæ in ludo, 212. col. 1.
Ludens pecunia credita an possit lucrari a ludente pecu-
nia præsentis, 172. col. 2. & seq.
Ludere an possint, & lucrari filij familias, uxores, mona-
chi, & similes, 181. col. 1. vers. sit prima.
Lutherus Sanctorum Patrum decreta, & Ius Pontifi-
cium impie combusit, 10. col. 2. vers. alius.

M

M*agnates unde habeant ius gubernatum in suis*
terris officiorum secularium, 345. col. 2. in fine,
vers. Duces.
Magistratus, & beneficia quamvis primo sint instituta in
bonam commune secundario tamen instituta sunt im-
probenim benemeritorum, 365. & seq.
Magistri an possint verberare quoscunq. discipulos, 431.
vers. quæstio autem.
Maledicere quot modis sumatur, 572. q. 76
Maledicere alicui quando sit peccatum mortale, vel ve-
nitiale, ibidem.
M. Marci factum quo dicitur amputasse sibi pollicem, an
sit laudabile, 426. col. 1. vers. unde.
Martyrii actus præclarissimus est, non quia elicitur a for-
titudine, sed quia imperatur a charitate, 49. col. 2
Materia quæ sit grauis, vt furtum sit peccatum mortale,
fol. 446. art. 6
Matrimonium contrahentes inuitis parentibus an pec-
cant, & inite ab illis exherentur, 166.
Matrimonium est de iure nature, 133. col. 2
Matrimonia inter cognatos fieri in Veteri Testamento
cur iusserit Deus, 135.
Matrimonium qua contractus est, an subiaceat etiam le-
gibus ciuilibus, 168.
Medium virtutum quale sit, 45. col. 1. concl. 1. vers. med.
Medicus tenetur mederi pauperi gratis, fol. 568. col. 1.
in principio.
Mendacium, & falsum practicum an liceat proferre.
fol. 219. col. 1
Mendacium in iudicio non est peccatum mort. nisi sit no-
ciuum, vel periurium, 563.
M. verices an possint retinere, quæ sibi dantur a fornica-
rys, 258. col. 1. concl. 1. vers. probatur.
Metalla inuenta cuius sint, 441.
Mineralia inuenta cuius sint, ibid.
Missi iustitia quando teneantur ad soluendam pgnam,
quam dimiserunt reis, 295. concl. 5. col. 1
Ministri iudicum an debeant exequi quamcunque sen-
tentiam a iudice latam, 485. col. 1. vers. qui.
Misericordia an sit alterum, 9.

Misericordia, liberalitas, & iustitia quomodo differant;
fol. 44. col. 1. vers. ad secundum.
Misericordia quid sit, & quod munus ipsius, f. 49. col. 1.
vers. Diuus.
Monachum a suo monasterio extrahens ad quam satisfa-
ctionem teneatur, 202. col. 1. vers. qui monachum.
Multa male fiunt, quæ tamen facta tenent, fol. 227. con-
trouers. 23.
Mutilator quæ damna inferat: Et ad quam satisfactione
teneatur, 213. col. 1. contr. 12.
Mutilare aliquem an liceat, 425. col. 1. art. 1.
Mutilator quando incurrat irregularitatem, fol. 417.
col. 1. controu. 3.
Mutilari sibi brachium propter salutem debeat ne ali-
quis pati ex præcepto superioris, 426. contr. 2.
Mutilatus aliquo membro an sit irregularis, fol. 417.
controuers. 4.

N

N*aturam, & charitatem magis inclinare ad bonam*
proprium quam alienum, quomodo intelligi de-
beat, 41. col. 1. in fi. vers. probatur.
Naturalibus cuiusque Ecclesie potius quam alijs bene-
ficia conferre optimum est, fol. 335. versum. cum
secundo.
Necessarium duplex est, 134. vers. obseruemus 3.
Necessitati pauperis quando teneamur subuenire. 567.
artic. 1.
Necessitas pauperis litigantis triplex, ibid. concl. 1
Negans in iudicio veritatem quam tenebatur fateri ad
quid teneatur, 240. col. 1
Negligentia inuidice triplex, 275.
Negotiator qui bona fide aliquid iniq. acquisiuit, ad
quid teneatur, 272. col. 1. vers. secundo negotiator.
Nemo tenetur in foro anime ad maiorem satisfactionem,
quam obligaretur in foro exteriori per iustam senten-
tiam, 201. col. 1. vers. ad intelligentiam.
Nobiles quem vsu habeant in bonis sue primo geniti-
ra, 296.
Nocens omnino inuoluntarie ad quid teneatur. fol. 247.
col. 1. vers. qui omnino.
Noe diuisit omnia filijs, & nepotibus, 139. col. 1.
Noe post diluuium ubi vixerit, Et quem fecerit aliorum
principem ibid.
Noe filij, & nepotes quomodo varias provincias, & re-
gna instituerint. ibid.
Non obstitans, & non manifestans quando teneatur ad ro-
situendum, 289. col. 2. vers. Quintus.

O

O*bedientia qua paremus Deo præstat iustitia, f. 51*
Obligatio resituendo nascitur, vel ratione rei acce-
pta, vel ratione iniq. acceptionis, 196. col. 1.
Occidere animalia in vsus hominum licet, 374. concl. 1
Occidere malefactorum licet iudicibus, 379. art. 2. Etiam
sifciant illos damnandos, 383.
Innocentem actu non licet occidere, 384. contr. 3.
Occidere filios propter peccata parentum, iudici humano
non licet, 384. col. 2
Occidere tyrannum an liceat, 375. col. 2. contr. 1
Occidere

I N D E X.

- Occidere uxorem adulteram an liceat, fol. 376. versic. nihilominus.**
- Occidendi aliquem facultas ante sententiam iudicis nulli potest, com. edi. 388.**
- Occidendi malefactorem facultas an priuato concedi possit, 389. col. 1. contr. 4.**
- Occidere malefactores quo iure prohibeatur Clericis, 390. col. 1. contr. 1.**
- Occidere se ipsum nemini licet, 392. art. 5.**
- An in aliquo euentu liceat, 393. col. 2. contr. 1.**
- Occidere innocentem an aliquando liceat, 397. art. 6.**
- Occidere inuasorem quomodo liceat, 402. concl. 1.**
- Occidere latronem inuadentem bona nostra an aliquando liceat, 406.**
- Occidi aut mutilari filij à parentibus an aliquando potuerint, 430. vers. Respondeo.**
- Occidens alij quem casti an maneat irregularis, 423.**
- Occidens inuasorem an sit irregularis, 398. contr. 2.**
- Occidens quando grauius peccet, 433. col. 1. art. 4.**
- Occidens aliam causa sua operam re illicitam an maneat irregularis, 416. col. 1. vers. Sunt tres.**
- Occidens alium causa qua diligentia debeat uti, ne maneat irregularis, 420. vers. Glossa.**
- Occidens debitorem an teneatur restituere debita occisi creditori, 211.**
- Occidens se ipsum multipliciter potest peccare, 55. col. 1.**
- Occisus remittens occisori, à qua obligatione illum liberet, 212.**
- Officium aduocati qui possint suscipere, & quas partes exigat, 571. col. 1. concl. 3.**
- Officia Ecclesiastica nulli prelati vendere possunt, vel qua quamuis sunt secularia spectant tamen ad bonum Ecclesie, 349.**
- Officia an venduntur in hac corona Aragonum, 161.**
- In Officijs sine administratione iustitie sufficit eligere dignum, 351. vers. in officijs.**
- Operatio, & passio promiscue aliquando sumuntur, 44. col. 1. vers. ad dil.**
- Opera iusta dicuntur in sacra scriptura vera, & veritas; opera iniusta falsa, & mendacium. 220. col. 1. versic. confirmatur.**
- Opera satisfactoria non esse meritoria, & laude digna, heresis est, 31. col. 1. vers. solutio.**
- Opera misericordie quando & quomodo obligent, 576. col. 1. art. 1.**
- Opes quomodo necessariae hominibus, 120. col. 1. circa fi.**
- Opus quodcumque si visibus humanis utile sit pretio aestimari potest, nisi lex prohibeat, 227. col. 1. vers. obser.**
- Opinio bona quatuorplex. ibid. col. 1. vers. obseruemus vlt.**
- Opinionem bonam, & famam quando possit infamatus remittere, 229. col. 1.**
- Opiniones vnde si inter Doctores existunt, qua tenenda sit, 158. vers. obseruemus.**
- Opinionem probabil. an liceat sequi dimissa probabiliori, 361. col. 1. vers. quando.**
- Opinio, ut dicatur probabilis, & secuta, tria sunt perpendenda, 362. vers. sed.**
- Offensas qua ratione habuerit uxorem fornicariam, 18. col. 1. vers. vbi mi.**
- P
- Papa possit ne alterius iudicio se submittere, fol. 468. contr. vers. 2.**
- Papa quam potestatem habeat in res temporales, 148. col. 1.**
- Papa mortuo Imperat. gubernat imperium, 139. art. 3.**
- Papa qua ratione succedat Summo Pontifici veteris legis, ibidem.**
- Papa recepit ab Imper. dominium temporale aliquarum terrarum, 138.**
- Papa habet in spiritualibus plenam, & supremam potestatem, ibidem.**
- Papa eligendus de iure est ex sacro Cardinalium collegio, si in illo reperiatur dignus, 334. vers. Soto.**
- Papa solus potest imponere pensiones super beneficia, 340. col. 1. concl. 1.**
- Papa potest constituere pensiones ex iusta causa super quocumque beneficio, ibidem.**
- Papa solus potest dispensare in beneficijs pluribus curatis incompatilibus, 340. col. 2. vers. Non est.**
- Papa actiua electio Card. competit de iure, 334.**
- Parentes an possint vendere filios suos, 339.**
- An possint illos verberare, 431. col. 1.**
- Parentes filios inobedientes an possint exheredare, vel priuare alimentis in aliquo casu, 165. col. 1. vers. Pater.**
- Parentes carentes filijs quibus debeant mandare bona sua, ibid. col. 2.**
- Parentes quid possint conferre filijs illegitimis, 171.**
- Parentes potuerint ne punire aliquando filios morte, vel mutilatione, 430. col. 2. concl. 1.**
- Parentes an possint exheredare filios matrem contrahentes, 169.**
- Paritas perfectio ab aliqua virtute refertur in bonum totius, 19.**
- Pars laesa quid possit remittere, 121. contr. 10. versic. obseruemus.**
- Participans quando teneatur ad restituendum, 298. in verb. de parti.**
- Partus ancilla restituendus vna cum ancilla, 272. col. 1. versic. 1.**
- Partes secundum suppositum separatae à toto in duplici sunt differentia, 35. col. 2. vers. ad tertium.**
- Paruuli quale dominiū possint habere, 115. col. 1. cōc. 2.**
- Pascetes in alienis pascuis ad quid tenentur, 243. col. 1.**
- Passio duplex est, & in qua potentia reperiatur, 42. col. 2. vers. ex his.**
- Pater in qua parte honorū possit exheredare filios, 212.**
- Pater an possit remittere satisfactionē filijs debita, ibid.**
- Pater an famam suam possit remittere, 229. col. 1. vers. si bona.**
- Pater quando teneatur ad debita filij, 157. col. 1. vers. filij.**
- Inter patrem, & filium duo genera actionum reperiuntur, 24. col. 2.**
- Patria bifariam consideratur, 36. art. 6. col. 1.**
- Pauperi possit ne succurrere diues ex alienis bonis vna cum suis, 460. vers. respondeo, col. 1.**
- Pauperi litiganti subueniendum est, 567. col. 2. versic. Aduocatus.**
- Peccatum dicitur in sacra scriptura falsum, & mendacium, 220. col. 1.**
- Peccatum publicum, notorium, & occultum quid sint, 597. vers. obseruemus.**
- Peccata quae nam generent infamiam, 6.**
- Peccatum quod committitur occidendo, & mutilando, quando grauius sit, 432. col. 1. art. 4.**

Peccat

I N D E X.

- Pœcat gravissimè qui bona gratis conferenda civibus apud se retinet,** 369. col. 2. vers. qui bona.
- Peccat contra utramque iustitiam conferens bona communia indignis danis dignis, ibid.**
- Pecunia pro actu iniquo accepta quando possit retineri, vel debeat restitui,** 255. col. 1. concl. 5.
- Pensionarij tuti sunt in conscientia, si iusta sit pensionis causa,** 342. col. 1. in fi.
- Personæ quæ accusare possint,** 496. col. 1. contr. 3.
- Persona publica an possit remittere restitutionem suæ famæ,** 229. col. 1. vers. persona.
- Persona priuata quando possit remittere restitutionem suæ famæ,** 228. vers. si priuata.
- Personarum acceptio quid sit,** 317. art. 1. col. 1.
- Personarum acceptio est pec. mor. ex suo genere,** 318. cõc. 1.
- Personarum acceptio esse pec. mor. est de fide,** 319.
- Personarum acceptio apud Deum non esse, de fide est, ibid.**
- Personarum acceptio gravius peccatum est in distributione spiritualium, quam temporalium,** 327. c. 1. cõcl. 1.
- Personarum acceptio non committitur aliquando, etiam si electus sit minus bonus in moribus, ibid.**
- Pena quotuplex,** 294. col. 1.
- Penam nemo tenetur luere nisi actu condemnatus,** 496. col. 2. vers. ex illis.
- Piscatio, & venatio potest a Principe inter dici, & ad quid teneantur contra agentes,** 243. col. 1. cõtr. 3. An sit clerici prohibita, 375. in fi. vers. Piscatio.
- Possessio rerum an sit homini naturalis,** 432. col. 1. art. 1.
- Possessio rerum qualis fuit in statu innocentie,** 133. c. 2.
- Possidere aliquid ut proprium an liceat,** 534. col. 2.
- Possidere res in cõi quibus expedit,** 138. col. 2. post prin.
- Possessor bonæ fidei an teneatur ad restituendos fructus,** fol. 271. col. 1. vers. fructus.
- Possessor malæ vel dubiæ fidei ad quam restitutionem teneatur,** 271. in fi.
- Possessor bonæ fidei præscribit, malæ vero nunquã,** 185.
- Possessionis qualis sit titulus,** 186. art. 6.
- Possessor dubiæ fidei an præscribat,** 190. col. 1. per totam.
- Possessor bonæ fidei si deinde dubitet, quomodo debeat se gerere,** 191. col. 1. vers. si is qui.
- Potestas spiritualis, & temporalis qua ratione sunt affectæ inter se,** 143. col. 1. per totam.
- Potestas spiritualis immediate est a Deo, & quomodo illi temporalis subordinata sit,** 144. col. 1.
- Potestas secularis a Deo est, sed non immediate,** 140. c. 2.
- Præceptum restituendi affirmans est continens in se negatiuum,** 197. col. 2. vers. secundo.
- Quomodo differat a præcepto penitentiæ, & ab alijs negatiuis,** 302. col. 1. vers. nunc.
- Præcepta, & edicta superiorum quomodo obligent, & quando,** 493. col. 2. vers. quando obligent.
- Præceptum superioris non obligat donec actu promulgatum sit,** 553. in fi. vers. obseruemus.
- Præcipiens inferri damnum quomodo teneatur ad restituendum,** 288. col. 1. vers. ex his.
- Præcipuo inductore restituente ad quid teneantur alij,** fol. 299. col. 1. in princ.
- Præcepta secundæ tabulæ quomodo deducantur ex primis principijs iuris naturalis, & qua ratione sunt necessaria ad salutem,** 14. col. 1.
- Duo præcepta primæ tabulæ in quo gradu iuris naturalis contineantur,** 15. col. 2. in fi.
- Præcepta Decalogi an sint dispensabilia,** 18. col. 1.
- Dominicus Soto circa præcepta Decalogi reprehenditur,** fol. 20. col. 2. vers. secundò.
- Ad prælaturas in religionib. quæ atas requiratur,** 323. c. 2.
- Prælati habentes potestatem secularem in suis terris quomodo se debeant habere in distribuendis officijs mere secularibus,** 353. col. 2. in fi. vers. prælati.
- Prælatus malus quomodo honorandus sit propter virtutem quam representat,** 355. col. 2. vers. Tertio quæ.
- Prælatus audiens subditum detrahentem ad quid teneatur,** 601. art. 4. vers. patet.
- Præscriptio quid sit, & quotuplex,** 183. col. 1. art. 7.
- Præscriptio quam fidem exigat,** 184.
- Præscriptionis lex iusta est, & quibus de causis constituta,** 185. col. 1. in princ.
- Pretium alicuius rei duplex,** 570. col. 1. vers. offerunt se hic.
- Pretium debet imponi à Principe, vel Reip. ibid. col. 2. vers. & ad.**
- Pretium legis non potest esse omnino ad æquatum rei, ibid. vers. obseruemus.**
- Pretium quandoq; exigere potest pro re alias debita,** 253. colum. 1.
- Pretium rei quot modis possit considerari,** 255. col. 1.
- Primogeniti quod ius habeant in sua bona,** 296.
- Principes quale dominium habeant in subditos,** 118. col. 1. vers. non solum.
- Principes infideles tyrannice occupant terras que fuerunt Christianorum, Et iuste possunt à nobis debellari,** 140. col. 2. in princ.
- Princeps quomodo teneatur obedire suis legibus,** 86. col. 2.
- Principes quomodo possint dispensare in legibus, vel secus,** 90.
- Principes, & magistratus qua ratione possint accipere bona suorum civium,** 460. col. 2. vers. Princeps.
- Principes Christiani possint ne debellare, & capere bona, & personas infidelium,** 460. col. 2.
- Procurator debet patrocinari pauperi,** 571. col. 1.
- Procurator ad quid teneatur,** 572. vers. quæ.
- Prodigere famam quando sit peccatum,** 129. vers. fama.
- Promittere, proponere, & actu tradere differunt,** 144. col. 2. vers. dixi.
- Promissio simplex facta homini per actum internum non obligat,** 145.
- Facta vero Deo obligat,** 146.
- Promissio multiplex est, & quomodo fiat,** 147. col. 1. in princ.
- Promissionis veræ, & legitimæ conditiones, ibid.**
- Promittens fidele an peccet, & ad quid teneatur,** 160. colum. 2. vers. Promissio.
- Promissio ex causa non vera an obliget,** 149. col. 1. vers. Hunc.
- Promissio vera quomodo obliget, ibidem col. 2.**
- Promissio coram testibus quam vim habeat,** 150.
- Promissionem non adimplens an sit absolvendus, ibi. col. 2.**
- A promissione adimplenda qui excusentur,** 15. col. 2. in fi. vers. excusatur.
- Promissio facta absenti an obliget,** 152. col. 1.
- Promissio carens solemnitate iuris quam vim habeat, ibid. col. 2.**
- Promissio rei turpis, vel cum conditione turpi an sit adimplenda, ibid. col. 2. vers. Non est.**
- Promittere potest quis ob causam turpem, & adimplere ob causam honestam, ibid.**

Promis-

I N D E X.

- Promissio turpi conditione apposta quoduplex sit: Et quam vim habeat, ibid. col. 2. in fin.*
- Proportio Arithmetica, & Geometrica in quo consistant, 181.*
- Propositio quae sequitur ex principijs naturalibus ad quæ gradû iuris naturalis pertineat, 16. ver. an propositio.*
- Propositionum tam in naturalibus quam in moralibus triplex differentia, 17. col. 1.*
- Propositio quae sequitur ex principijs naturalibus probabiliter tantum, non est iuris naturalis, sed iuris gentium, 22. col. 1.*
- Prudentia monastica, & politica quò differant, 38.*
- Publicum delictum quod dicatur, 55. col. 2. vers. videre.*
- Publica in vno loco an liceat referre in alio, 224. col. 1.*
- Puellum non est querere virum, sed parentum eorum, 167.*
- Pupilli quale dominium, vel usum habeant suorum bonorum, 107.*
- Pupilli contractus nullam vim habet, 154. col. 2. vers. probaturque.*
- R**
- Radix possit ne aliquando fieri sine peccato, 460. col. 1. art. 8.*
- Recipiens malefactorem ad quid teneatur, 289. concl. 1.*
- Recipiens aliquid pro bono opere, vel malo quando teneatur restituere acceptum, 236. col. 2.*
- Reconlita in sepulchris mortuorum non licet attingere, 436. col. 1.*
- Restitudo varie reperitur in actibus moralibus, 28. col. 1. vers. ad ultimum.*
- Restitudo iustitiae in quo consistat, 7. col. 2. vers. hanc.*
- Redemptor vitæ an sit præferendus creditori, 262. col. 2.*
- Referre audita ab alijs an sit detractio, 592. col. 2.*
- Referens audita quomodo peccet, & ad quam restitutionem teneatur, 226. col. 1. contr. 22.*
- Reficere damnum illatum ea virtute tenemur, contra quam peccavimus inferendo illud, 201. col. 1.*
- Relator causarum quomodo debeat patrocinari pauperi, 571. col. 1.*
- Religio inuat iustitiam legalem, acceditque maximè ad virtutes Theologicas 48. col. 2. in fi. vers. hanc,*
- Religio an præstet iustitiam, ibid. contr. 2.*
- Religiosi omnia habent in cõi, 134. col. 1. in fi. vers. 2.*
- Religiosi possint ne inuenta retinere, 443.*
- Religiosis an liceat appellare à sententijs suorum superiorum, 537. vers. pars affirmativa.*
- Remissio debiti facta à creditore quomodo sit valida, 289. col. 2.*
- Remittere actionem petendi debitum in iudicio, & remittere ipsum debitum differunt, 300. col. 1. vers. possit.*
- Renunciare an possit extreme indigens iuri suo, & propria fama, 460. col. 1. vers. an extreme.*
- Rerum temporalium solus Deus est natura sua dominus homo vero dominio à Deo participato, 337. col. 1. vers. rerum.*
- Rem suam quomodo liceat occulte accipere, & recuperare, 445. col. 1. contr. 2.*
- Res aliena quibus modis possit haberi, 266.*
- Res ablata suo domino restituenda est, 247. col. 1. vers. quarto.*
- Res ablata cuius dominus non apparere convertenda est in opera pia, ibid.*
- Res pretio aestimabiles sunt, quatenus sunt utiles & sibi humanis, 255. col. 1. concl. 5. vers. obseruemus.*
- Res quæ suo domino restituitur, si dum ad illum remittitur perit, cui pereat, 260. col. 1.*
- Res bona fide accepta à latrone quomodo restituenda suo domino, 272. col. 2. vers. primum igitur.*
- Res accommodata si pereat, cui pereat, 275. contr. 2. col. 1.*
- Res inferioris ordinis an sint restituendæ cù detrimento rerum superioris ordinis, 312. vers. obseruemus. 3.*
- Res quæ subiciuntur domino triplices sunt, 109. col. 1. vers. res quarum.*
- Res in communi possidere quibus expediat, 176.*
- res inuenta triplices sunt, 436. col. 1. Et an possint retineri ab inventore domino non comparente, 441. col. 2. contr. 1. vers. in hac.*
- resignare beneficium non licet in favorem indigni, 334. col. 2. vers. dico.*
- resignare beneficium dimisso digniori nõ est peccatum. ibi.*
- resignare volens secularia officia in favorem tertij, an possit accipere aliquod premium, 351. col. 2. vers. sed quæres.*
- resp. omnis corpus quoddam civile, & mixtum est, 34. col. 1. vers. obseruemus. 1.*
- resp. quod dominium habeat in suos ciues, 125. col. 2.*
- resp. indiget diuersis hominum ordinibus, 135.*
- resp. melius gubernatur ab vno Principe, quam à pluribus, 142. col. 1.*
- resp. quando habeat dominium in famam suorum ciuim, 130. col. 2. vers. ad quartum.*
- resp. vel superior possit ne compellere aliquem, ut patiatur mutilationem proprij brachij, propter salutem, 386. col. 2. contr. 2.*
- restitutio varie sumitur, 191.*
- restitutio, & donatio rei differunt, ibidem.*
- restitutio quid sit, 193.*
- restitutio est actus iustitiæ commut. 192.*
- restitutio, & satisfactio differunt, 193.*
- restitutionis quænam materia, 194. col. 2.*
- restitutionem esse necessariam ad salutem est de fide, ibid. col. 2. vers. sexto.*
- restitutio nascitur ex iniqua acceptione, vel detentione alieni, 195. col. 1.*
- restitutio ad quod præceptum decalogi pertineat, 197. col. 1. vers. secundo omne.*
- restitutionis vinculum, & gravitas peccati diuersa sunt, 198. col. 1. vers. obseruemus secundo.*
- restitutio ab homicida quomodo faciendæ, 203. contr. 4.*
- restitutio de florantis virginem, 207. col. 2. vers. Pater.*
- restitutio mutilatoris, 213. contr. 12.*
- restitutio famæ quomodo faciendæ, 226. contr. 21.*
- restitutione dilata consensu creditoris, non tenetur debitor ad lucrum cessans, 316. col. 1. in fi. vers. Hic.*
- restituere quomodo debeat distributor iniquus, 374. col. 1. vers. quære.*
- restituere tenetur quantum defraudavit qui bona ciuibus confecta apud se retinet, vel iniuste distribuit, 369. vers. qui bona.*
- restituere quæ ratione tenetur iniquus distributor, 370.*
- retrahens aliquem à religione ad quam satisfactionem teneatur, 203. col. 2. vers. qui aliquem.*
- revelare propria delicta quod peccatum sit, 596.*
- revelans in iudicio crimen occultum ad quam satisfactionem teneatur, 497. col. 2. vers. non est.*

revelans

I N D E X.

Reuelans crimen in vno loco publicum, in alio in quo ignorabatur, ad quam satisfactionem teneatur, f. 223 col. 2. ver. crimen.

Reuelare delictum occultum fratris viro prudenti, qui possit prodesse, & non obesse, an sit peccatum detractionis, 591. ver. sentit.

Reus, cui pœna à supremo iudice remissa est, maneat ne liber, & tutus in conscientia, 484. cont. 1. ver. nō est.

Reus dubitans an iudex recte procedat, teneatur ne illis aperire veritatem, 507. col. 2. cont. 3.

Reus possit ne interrogari de alijs delictis, de quib. nō est infamatus. Et de complicib. 518. col. 2. cont. 8.

Reus quando possit torqueri. 515. col. 2.

Reus iuridice interrogatus tenetur fateri verum, 528. col. 1. ver. tenetur.

Reus interrogatus contra ordinē iuris qua ratione possit occultare veritatem, 466.

Reus inique accusatus potest negare crimen, 535. col. 1. ver. accusatus.

An possit dicere accusatorem esse mentitum, 486. col. 2. ver. Alij hunc.

Reus quando possit appellare, 190. col. 2. in princ.

Reus quando possit fugere à carcere, & effugere vincula, 442. col. 2. ver. quacunque.

Reus non potest condemnari, vt inferat sibi mortē, vel illi cooperetur, 447. col. 1. in princ.

Reus an possit se ipsum infamare, vt se eximat à tormentis, 129. col. 2. ver. vnde.

Reus contra ordinem iuris interrogatus potest iudicem decipere. 219.

Reus negans in iudicio veritatem quam tenebatur fateri, ad quid teneatur, 240.

Rex, Dominus iure, & Dominus vsu distinguuntur, 144 per totam.

Rex non habet domini am officiorum, dominiatum, sed gubernatiuum, 345. col. 2. ver. rex.

S

Salomō recōdidit ī sepulchro David magnas diuitias sqb. deinde Iudæi oppressi vsi sūt. 437 col. 1. ver. hinc.

Satisfactio quo modo faciendi pro damnis illatis ab homicida heredibus occisi, 206.

Scientia quam exigitur ad beneficia Ecclesie, 324. col. 1. ver. Tertia.

Scindentes ligna in nemore sui loci, vel alieno sine licentia ad quid teneantur, 270. col. 2.

Scriba qua ratione debeat seruire pauperi, 571. ver. qua.

Scriba qua stipendia possint recipere, 583.

Secularia officia quæcūq; sint committere indigno peccatū est acceptionis psonarū, 343. col. 1. ver. obseruemus.

Ad seculare officium, si eligat tota resp. indignum peccat tantum contra charitatem, ibid.

Secularia officia vendere habet speciē mali, quā non sit intrinsecē malum, 347. col. 2. ver. ad secundam.

Secularia officia qua iuste vendi possint, 349. vers. sed contra.

Secularia officia an possint psona priuata, quibus donata sunt, vel vendita à Regib. alijs vendere, ibid.

Secura opinio qua dicatur, 362. ver. est hic.

Seminare discordias inter superiores, & inferiores quomodo liceat, 604. col. 1.

Seminare discordias an aliquando liceat, ibid.

Sentētia iniusta res ablata licet alia via recuperare. ibi.

Senſentia iniusta non appellans an amittat suum ius, fol. 87. col. 1. ver. patet.

Senſentia iniusta quomodo dicatur, & quando obliget, fol. 88. col. 1. ver. ad intelligentiam.

Senſentia iniusta excommunicationis quando obliget, fol. 87. col. 1. ver. ex Doctrina.

Senſentia iniusta circa beneficia quam vim habeat, 93. col. 2. ver. dico.

Sentiens commodum debet sentire, & damnum, f. 261. ver. prior pars.

Seruitus civilis duplex, 118. ar. 1. col. 1.

Seruitus naturalis qua alijs ab alijs gubernantur licita, & necessaria est, 120. col. 1. ver. seruitus.

Seruitus ex partu, vel emptione quando licita, & que iure, ibid.

Seruitus iure belli, 121. ver. denique.

Seruitus naturalis, & moralis quomodo differant, ibid. col. 1. ver. seruitus.

Seruitus naturalis nec à natura est, nec illi repugnat ibi.

Seruitus moralis non est à iure diuino, ibid.

Serui an possint fugere à dominis, 123. col. 2.

Seruorum iura an omnia sunt dominorum suorum, 124. col. 1. ver. quod.

Socius in damno illato quando teneatur ad restituendū, fol. 286. col. 1. contr. 1.

Spiritualia bona duplicia sunt, 131. col. 2. & ver. ex his.

Status nature integra, & corrupta quomodo differant, fol. 134. col. 2. ver. ad hanc.

Status iuste, vel iniuste acquisitus, 305. col. 1. ver. in q.

Stipendia que possunt recipere aduocati, fol. 580. col. 2. ver. varie.

Stipendia aliquando etiam debentur facienti, quod alias debebat facere, 236. col. 2. ver. obseruemus ultimo.

Stipulatio, pactum, & donatio quado valida sint, ibid.

Stuprator virginis ad quam satisfactionem teneatur, fol. 208. col. 2. ver. patet.

Suadens aliquem recedere à religione ad quid teneatur, fol. 201. concl. 1. ver. probatur.

Suffragium quando denegari possit, 84. col. 2.

Suffragia que non feruntur debite, que dāna inferat, & quomodo rescindant, 288. concl. 1. ver. quia.

Sum. Pont. habet potestatem spirituales absolūtē, & simpliciter, ciuilem verò in ordine ad spirituales, 147. col. 2.

Superior non impediens subditum à damno inferendo ad quid teneatur, 288. ver. nunc col. 1.

Superfluum aduocati duplex, 566. col. 2. ver. sumitur.

Susurratio an distinguatur à detractione, 604. c. 1. ar. 1.

Susurratio an sit grauius pec. detractione, ibid. ar. 2.

Susurratio quando sit pec. mort. ibidem.

T

Taurorum agitatio, an sit licita, 375. col. 1.

Temperantia collocanda tantū est in appetitu, 33.

Temperantie actus quomodo eliciatur, 43.

Testamentum differt à promissione, & donatione, 144.

Testamentum viuente testatore nullū trāsfere dominū, sed reuocabile est et irritū, 161. ar. 5. ver. tertius.

Testamentum qua ratione consiciendum, ibid. ver. 3.

Testatorem impediens ad quid teneatur, ibid.

Testificans quando, & qua ratione possit suscipere peccatum & quando illam teneatur restituere, 565. col. 2. ver. de hac etiam.

Testificari multi à iure prohibiti, 550. col. 1. contr. 2.

Testificari

I N D E X.

- Testificari quando teneantur, & qua ratione iure impediatur, & privilegiati, ibid. col. 2. ver. patet.**
- Testificari tenentur in crimine heresis, vel læsæ maiestatis simpliciter, & vltro, non solum extranei, sed & pater contra filium, & vxor contra virum, 552. col. 1.**
- Testimonium duorum, vel trium qui sint fide digni, regulariter, & cõter sufficit in iudicio, 558. col. 1. ar. 1.**
- Testimonium vnus fide digni quando sufficiat, etsi agatur de condemnatione, 560. concl. vlt. col. 1.**
- Testimonium falsum quatenus sit præstito iuramento semper est pec. mort. 564. col. 1. ar. 4.**
- Testimonium falsum quando sit pec. mort. ibi. col. 2. cõc. 1.**
- Testimonium materialiter tantum falsum, & formaliter verũ nullo modo peccatũ, 565. concl. vlt. ver. patet.**
- Testimonium materialiter quando sit peccatum, & obliget ad restituendum, ibid. col. 1. concl. 5.**
- Testimonium ferre merito quidam ex sua culpa, alij sine vlla culpa prohibentur, 561. col. 1. ver. meritõ.**
- Testis quando teneatur offerre se ipsum, ad vltro testificandum, 549. col. 1. in princ. ver. hæc.**
- Testis quando teneatur respondere, & aperire veritatẽ, fol. 548. col. 2. ver. testis.**
- Testis qui iurauit se aliquid nunquam reuelaturum, an possit illud reuelare, ibid. col. 2.**
- Testis quando teneatur vltro testificare in causis civilibus, & pecuniarijs, 551. col. 1.**
- Testis à iudice ad testificandum vocatus, occultans se quãdã peccet, & ad quid teneatur, 454. col. 1. vers. testis.**
- Testis bona fide occultans se excusatur, qui vero per fraudem peccat, et tenetur ad satisfaciendũ, ibi. ver. testis.**
- Testis tunc tenetur ex iustitia legali testificare, quando aliquis ex eadem iustitia tenetur alium accusare, 556. ver. quando.**
- Testis non tenetur ad probandum sicut accusator, ibid.**
- Testis occultans, vel negans iudici ritẽ interroganti veritatem, quam tenebatur manifestare in re graui peccat contra charitatem, & contra iustitiam, ibid.**
- Testis aliquando occultans se antequã vocetur, vel si vocatus, & interrogatus occultet veritatẽ, an peccet, & teneatur ad aliquid restituendũ, 555. col. 2. ver. testis.**
- Testis debet nõ solum proprio damno verum etiam alieno prospicere, ibid.**
- Testis aliquando tenetur ad testificandum si iuridicẽ interrogetur, qui nec tenebatur, nec debebat denunciare, fol. 557. col. 1.**
- Testis quandoque iuridicẽ interrogatus non tenetur respondere, ibid. ver. quando.**
- Testis qui solum tenetur testificari ex charitate, vel ex iustitia legali ad consulendum bono comuni, an peccet mortaliter, & teneatur ad restituendum, ibid.**
- Testis vocatus à iudice inique occultans veritatem quam si aperuisset reus esset condemnatus ad pænã pecuniariam, an ad illam teneatur, 558. col. 1. ver. an Testis.**
- Testes sufficientes in iudicio debent esse contestes, & non singulatiões, ibid. ver. duorum.**
- Testes discordantes circa circumstantias leues, & quæ nõ mutant factum eandem vim habent quam contestes, fol. 559. col. 2. ver. testes.**
- Testes, & actor si discordet, quid debeat facere iudex, ibi.**
- Testis vnus aliquando sufficit in iudicio, dum non agitur de condemnatione alicuius, nec fertur sententia in præiudicium tertij, ibid.**
- Testes quot requiruntur, & quales in iudicio in quo agitur de vltimo supplicio, 560. ver. in Iudicijs.**
- Testis vnicus, & singularis sufficit in religionibus, ad puniendum frangentem ceremonias religionis, vel committentem aliquod peccatum mortale, ex his quæ non secum asserunt infamiã, & grauem punitionem, ibid.**
- Testium numerus de iure nature positiuẽ loquendo determinatus est quo ad minimum in causis grauioribus, non autẽ quo ad maximum, 560. col. 1. ver. loquendo.**
- Testes plures quã duo, vel tres merito propter grauitatem materiæ in reb. fidei requiruntur, & quare in testantentis idem requiratur, & in causis Cardinalium, & Episcoporum, 561. col. 1. ver. meritõ.**
- Testis falso licet obijcere crimina vera, quæ eneruent ipsius testimonium, siue illa publica sint siue occulta, fol. 568. col. 2. ver. meritõ.**
- Testis verum dicenti non seruato ordine iuris potest reus vera crimina occulta obijcere, 561. col. 1. ver. licet.**
- Testis verum dicenti ordine iuris seruato, potest reus defensus, & vera crimina occulta quæ à iure reddunt dictum eius infirmum, modõ illa possint probari in iudicio, obijcere, 562. col. 1. ver. potest.**
- Testis falso testificanti contra ordinem iuris, si quis imponat falsum crimen, vt ab illo se defendat, contra quid peccet, 563. col. 2. ver. qui testis.**
- Testis maiori vinculo tenetur ad ferendum testimonium quam aduocatus ad patrocinandum, 570. col. 1. versu. maiori.**
- Testis quando debet vltro testificari, ibid. col. 2.**
- Testis quando debet vltro testificari, & ea quæ secreto nouit, 575. col. 2.**
- Testis iuridice interrogatus tenetur aperire veritatem iudici, 256. col. 2. in fin.**
- Testis interrogatus contra ordinẽ iuris qua ratione possit occultare veritatem, 526. controuers. 11. versic. in hac.**
- Testis, & reus inique interrogari qua ratione possint respondere. Non vidi, Non feci, 519.**
- Testis contra ordinẽ iuris interrogatus quomodo se gerat, 219. col. 1.**
- Theologus qua ratione se gerat in controuersia de qua à fidei integritate, 144. col. 1.**
- Theologus consulendus est, vt sequatur opinionem probabiliore, nisi prudenter opposita iudicari debeat verior, 443. in princ.**
- Theologus Canonistæ preponendus est ceteris paribus in distributione beneficiorum cum cura animarum, 324. col. 1.**
- Thesaurus propriẽ quis sit, & quis impropriẽ, & quis istorum sit inuentoris, 438.**
- Thesaurus inuentus arte magica non est inuentoris, 438. col. 1. post princ.**
- Thesaurus inuentus in agro alieno non est inuentoris, ibid. col. 1.**
- Thesaurus inuentus in agro an possit retinere qui habet in pignus agrum illum, ibid. vers. est.**
- Thesaurus inuentus in domo, vel agro empti eo fine, & sub spe illius thesauri inuentoris est, ibidem. versic. Thesaurus.**
- Possit ne constitui lex, vt thesaurus inuentus in proprio agro, vel domo sit totus regis, fol. 318. versic. Possit.**

I N D E X.

- Torturae questionem quando possit iudex inquirere, fol. 523.*
Trabes columbas alienas ad suum columbarium ad quid teneatur, 246. concl. 4.
Translatio dominij prohiberi potest iure civili, fol. 144. colum. 1.
Tyrannus quot modis dicatur, & quando illi obediendū, vel contra, 95. col. 2. vers. in explicanda.
Tyrannum an liceat occidere, 375. col. 2. contr. 1.
Tyranno, vel sicarijs obsidens civitatem nisi tradatur illis innocens, an sit tradendus, fol. 397. colum. 2. controuers. 1.
- V**
- Varia bona hominis, fol. 128. colum. 2. vers. obseruamus.*
In Valentino regno non est in usu neque in tota Aragonum corona, & officia cum administratione iustitiæ vendantur, alia minora venduntur, & cum facultate iterum vendendi, 350. col. 1.
Venatio quibus sit interdicta, 375. conc. 1. ver. venatio.
Venatio, & piscatio quomodo possit prohiberi, 243. controuers. 3. colum. 2.
Venatores, & piscatores in alienis saltibus, & locis ad quid teneantur, 244. vers. qui.
Verberare filios an liceat parentibus, & dominis seruos, & viris uxores, 427.
Verberare presbyteros non licet, 431. colum. 1. vers. sic de praelatis.
Veritas, & fides data in promissione differunt, 148. ver. ad hanc, col. 1.
Veritatem quando, & quomodo liceat occultare, 219. colum. 1.
Veritas, & iustitia pro eodem sumuntur, 220. vers. sic confirmatur.
Vim vi iure naturæ licet repellere, 125. vers. secundo.
Vindicatiua iustitiæ ad quam speciem iustitiæ pertinet 101. colum. 2. vers. vnde.
Violatio distributiue iustitiæ obligat ad restituendum, 367. col. 2. vers. secundo.
Violator virginis ad quid teneatur, 207. col. 2. in princ.
Virgines, & aliæ mulieres an teneantur restituere quæ accipiunt à suis stupratoribus, & fornicarijs, 264. col. 2. per totum.
Vir superior est uxori, 106. tract. de dominio.
Virtuti debetur primo, & per se verus honor, 355. col. 2. artic. 3.
Virtutes qua ratione componantur ex genere, & differentia, 5. vers. obseruamus.
Virtutis differentia specifica vnde sumatur, fol. 6. vers. ex quibus.
In actu cuiusque virtutis quæ reperiantur, 6.
Præcepta dari de actibus virtutum qua ratione sit accipiendum, 7. per totum.
Virtutum regula duplex est, 8. vers. eodem modo.
Virtuti omni quæ debeant conuenire, 27. col. 1. art. 1.
Virtutis obiectum bifariam consideratur, 32. col. 1.
Virtutes omnes conueniunt cum iustitia legali, 36. col. 2. conclus. 3.
- Virtutum denominatio ex obiecto sumitur, ibidem.*
Virtutes qua ratione differant à iustitia legali, 37. col. 1.
Virtus peculiaris exigitur, vbi reperitur specialis difficultas, 38. col. 1. assert. 1.
Virtutes per quos actus distinguantur, ibidem.
Virtus quæ ceteras in suum finem dirigit, vt iustitia legalis, potest dici tota virtus, 120.
Virtutem omnem inclinare ad operandum ex electione propter honestum finem, quomodo sit intelligendum, ibid. assert. 2.
An virtus quælibet possit dici generalis, 40. vers. illud.
Virtutes cardinales dupliciter sumuntur, 41. art. 9.
Virtutis materia quid sit, ibidem.
Non quælibet virtus præscribit sibi omnes circumstantias, 44. col. 2. vers. ad tertium.
In alijs virtutibus medium est medium rationis, in iustitia vero est medium rei, 45. col. 1. vers. obseruamus.
Virtutes mortales consistere in medio. Theologicas vero non ita quomodo accipiatur, ibidem.
Virtutes intellectuales quomodo præsentent moralibus, 46. colum. 1.
Virtus præstantior quæ dicatur, 46. col. 2. vers. obser. 2.
Virtutum excellentia non est sumenda ex quibusuis actibus earum, sed ex quibus, ibid.
Vita quibus præstet, an per se expetenda, 128. col. 1. vers. obseruamus.
Vita quot modis sumatur, 123. col. 2.
Vita an expetenda ad restituendam famam, 222. col. 2. vers. sic simpliciter.
Vitia reuelare quando sit peccatum, & ad quid teneatur reuelans illa, 130.
Vitia quomodo generentur distinctas infamias, 211. col. 2. in fin. vers. argum. 2.
Vitia perturbant iudicium, 95. col. 2.
Voluntas triplex, elicitæ, debita, & libera, 153. colum. 2. vers. obseruamus secundo.
Voluntas cur non indigeat habitu quando ex se est sufficienter inclinata ad bonum, intellectus vero indiget illo, & si sit inclinatus ad verum, 33.
Vsurpatum iudicium quomodo sit iniustum, peruersum, & nullum, 93. col. 2.
Vsurpatum iudicium non habet rationem iudici, sed potest dici temerarium, 94.
Vsus duplex iuris, vel facti, 111. in princ.
Vsus iuris, vel facti an distinguantur à dominio, ibidem: colum. 2. vers. in rebus.
Vsum quem habeant beneficiati suorum beneficiorum, 106. col. 2.
Vsus omnium nationum, & prouinciarum habet vim legis, 440. col. 2.
Uxor quale dominium, vel vsum habeat sue dotis, 106. concl. 1. vers. omne.
Uxores habere communes nunquam licet, nec fuit expediens, 133. col. 1. vers. in communi.
Uxores multas licet habere eidem homini. Deo concedente, 133. vers. quinto iuxta.
Uxorem unam multos viros habere nunquam licuit, ibidem.
Uxores possint ne accipere aliqua à viris absque facto, 434. col. 2. vers. quæros hac.